

inv. 273

BIBLIOTECA NITRE

P I - 4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL XCVI - Nr. 1 - 2, IANUARIE - FEBRUARIE 1978

BUCUREȘTI

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
Telegrame oficiale	5
Message adresat de Președintele Nicolae Ceaușescu întregului nostru popor, la posturile de radio și televiziune, cu prilejul Anului nou, 1978	9
Discurs Președintelui Republicii, Nicolae Ceaușescu, la împlinirea vârstei de 60 de ani	13

VIAȚA BISERICESCĂ

Moștenirea Prea Fericitului Patriarh Iustin cu Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia	24
Despre activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine : — Întruniri interconfesionale peste hotare : Sesiunea ordinară a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene	26
Despre activitatea Comunităților ortodoxe române de peste hotare	30
Cronica	33

INSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

Evenimente și fapte remarcabile	34
Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iași	40

ANIVERSĂRI—COMEMORĂRI

Acte și fapte din Transilvania în perioada Războiului pentru cucerirea independenței de stat a României, de Ilie Frăcea	43
--	----

INDRUMĂRI PASTORALE

Explicațiunea domnească în cult și pastorație, de Pr. prof. Al. Moisiu	62
Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilie despre Post... (V), trad. de Pr. prof. D. Fecioru	78

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Maropolia Moldovei și încercările de a o ridica la treapta de Patriarhie, de Pr. doctorand V. Palade	86
Georghe Dima și rolul corului bisericesc de la Parohia «Sfântul Nicolae» din Scheii-Brașovului, de Pr. M. Manolache	99
«Pravila de ispravă oamenilor și de toate păcatele...», de Stelian Marinescu	112

DOCUMENTARE

<i>161 manuscrise slave în Transilvania (sec. XII—XVII) I. — Biblioteca Episcopiei ortodoxe a Aradului, de Pr. Chiril Pistrui</i>	127.
---	------

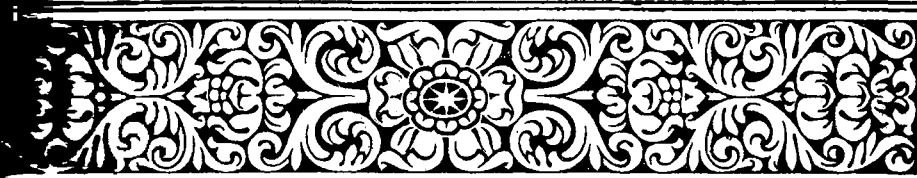
RECENZII

<i>Date noi despre ediția de la Rîmnic a Gramaticii slave din 1755, de Pr. Paul Mihail</i>	149
<i>Dimitrie Cantemir, Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane, traducere, studiu introductiv și comentarii de Virgil Căndea, de Diac. prof. Em. Vasilescu</i>	152
<i>Eminesciană (Gh. Bulgăr, C. Noica, Zoe Dumitrescu-Buşulenga), de Lector M. Rădulescu</i>	156

PARTEA OFICIALĂ

<i>Sesiunea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române</i>	167
<i>Lucrările Adunării Naționale Bisericești</i>	182

TELEGRAME OFICIALE

Excelenței Sale

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

În pragul celei de a XXX-a aniversări a Republicii noastre și în atmosfera de unanimă bucurie pentru mărețele realizări ale poporului nostru de-a lungul celor 30 de ani, Vă adresăm cele mai alese felicitări și Vă exprimăm sentimentele de înaltă considerație și devotat atașament ale ierarhilor, preoților, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și ale noastre personal.

Fiind pe deplin încredințați că Republica noastră și poporul român îndeplinesc o misiune istorică în lume, alături de toate celelalte popoare iubitoare de pace și de colaborare frățească, îngăduiți-ne, totodată, să Vă adresăm și sincera urare ca, în anul care începe, să vă bucurați de sănătate deplină și noi puteri de muncă, pentru ca să conduceți cu același desăvârșit patriotism, cu înțelepciune și dăruire totală destinele patriei noastre dragi și ale poporului român, spre noi culmi de prestigiu și înflorire spirituală și materială.

Vă asigurăm, cu prilejul acestui popas sărbătoresc din viața Republicii noastre, că, și în viitor, vom sprijini cu toate puterile inițiativele și acțiunile Conducerii Statului nostru menite să garanteze independența și suveranitatea țării, să apere libertatea și bunăstarea poporului nostru și să dezvolte continuu cooperarea frățească cu celelalte țări și popoare, pentru binele și fericirea tuturor oamenilor de pe toate continentele și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

La mulți ani !

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Mulțumesc pentru felicitările pe care mi le-ați adresat.

NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste
România

Excelenței Sale

Domnului MANEA MĂNESCU

Prim-ministru al guvernului Republicii Socialiste România

Cu prilejul celei de a XXX-a aniversări a Republicii noastre și la început de An nou, Vă felicităm cu sentimente de aleasă prețuire în numele ierarhilor, preoților, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și al nostru personal.

Făcînd cele mai bune urări pentru continua înflorire a Patriei noastre dragi și pentru propășirea spirituală și materială a poporului român, Vă dorim din toată inima sănătate, fericire și puteri sporite de muncă, spre a aduce și în viitor mari servicii Republicii noastre și poporului român.

La mulți ani !

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Excelenței Sale

Domnului EMIL BOBU

Vicepreședinte al Consiliului de Stat al
Republicii Socialiste România

Cu prilejul celei de a XXX-a aniversări a Republicii noastre și la începutul de An nou, vă felicităm cu sentimente de aleasă prețuire în numele ierarhilor, preoților, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și al nostru personal.

Făcându-vă, totodată, cele mai bune urări pentru continua înflorire a Republicii noastre Socialiste și pentru propășirea spirituală și materială a poporului român, Vă dorim din toată inima sănătate, fericire și prosperitate sporite de muncă, spre a aduce și în viitor mari servicii patriei și poporului nostru și să acordați aceeași largă înțelegere și același sprijin binevoitor Bisericii Ortodoxe Române și tuturor Cultelor religioase din țara noastră.

La mulți ani !

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Vă mulțumesc pentru felicitările trimise cu prilejul Anului 1978 și vă transmit, la rîndul meu, cele mai bune urări.

EMIL BOBU

Vicepreședinte al Consiliului de Stat

Excelenței Sale
 Domnului ION ROȘIANU
 Președintele Departamentului Cultelor

Cu prilejul celei de a XXX-a aniversări a Republicii noastre și la început de An nou, Vă felicităm cordial, în numele ierarhilor, preoților, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și al nostru personal.

Făcînd cele mai bune urări pentru continua înflorire a Republicii noastre Socialiste și pentru progresul, bunăstarea și fericirea poporului român, Vă dorim Dumneavoastră personal și celorlalți colaboratori din Departamentul Cultelor sănătate deplină, frumoase realizări și mult spor, în activitatea pe care o desfășurați, mulțumindu-Vă, în același timp, pentru largă înțelegere și sprijinul binevoitor pe care îl acordați Bisericii Ortodoxe Române.

La mulți ani!

† IUSTIN
 Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirii Sale
 Prea Fericitului IUSTIN
 Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

În pragul Anului nou și aniversării a trei decenii de la proclamarea Republicii, îmi este deosebit de plăcut să vă adresez cele mai sincere felicitări și alese urări de sănătate deplină, viață îndelungată și noi împliniri în remarcabila Dvs. activitate, în sprijinirea strădaniilor poporului român pentru făurirea viitorului său fericit.

ION ROȘIANU
 Președintele Departamentului Cultelor

LA
or,
cii
lui
în
ult
și
și

MESAJUL ADRESAT DE PREȘEDINTELE
**NICOLAE CEAUȘESCU ÎNTREGULUI NOSTRU POPOR,
LA POSTURILE DE RADIO ȘI TELEVIZIUNE
CU PRILEJUL ANULUI NOU 1978**

Dragi tovarăși și prieteni,
Cetățeni ai Republicii Socialiste România,

Incheiem un an deosebit de bogat în realizări economice și sociale, precum și în evenimente politice interne de profundă semnificație pentru prezentul și viitorul țării. Prevederile planului pe 1977 au fost îndeplinite și depășite; producția industrială a crescut într-un ritm de peste 11,5 la sută, iar cea agricolă, deși condițiile naturale nu au fost din cele mai favorabile, poate fi considerată satisfăcătoare. Ca urmare a dezvoltării impetuoase a producției de bunuri materiale, a sporirii avuției naționale a fost posibilă creșterea suplimentară a veniturilor oamenilor muncii, în special ale celor provenite din retribuție, ridicarea peste prevederile inițiale a nivelului de trai al poporului. Toate acestea evidențiază, încă o dată, forța economiei noastre, superioritatea orînduirii noi pe care o clădim, capacitatea poporului nostru de a asigura progresul și prosperitatea patriei.

În acest an au fost adoptate noi măsuri de perfecționare a planificării și conducerii unitare a economiei, a întregii societăți. Am amplificat cadrul organizatoric de participare a maselor la conducerea vieții economice și sociale, a statului, am întărit și mai puternic democrația socialistă.

Sărbătorirea, în acest an, a Centenarului Independenței de stat și a trei decenii de la instaurarea Republicii — a prilejuit omagierea înaltelor virtuți ale poporului român, a luptei sale eroice pentru libertate, neafirmare și dreptate socială, a marilor victorii obținute în transformarea revoluționară a societății românești și, totodată, reafirmarea hotărîrii noastre ferme de a nu precupeți nimic pentru măreția patriei, pentru apărarea și întărirea independenței și suveranității ei.

Evenimentul politic cel mai important al anului a fost Conferința Națională a partidului, care a stabilit un vast ansamblu de măsuri pentru intensificarea dezvoltării economiei naționale și accentuarea creș-

terii nivelului de trai al poporului, pentru perfecționarea activității în toate compartimentele societății în vederea îndeplinirii cu succes a istoricului Program al partidului.

Pentru marile succese dobândite în toate domeniile de activitate, doresc să adresez, în aceste momente solemne, în numele conducerii de partid și de stat, precum și al meu personal, cele mai calde felicitări clasei muncitoare, tărânimii, intelectualității, tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, întregului nostru popor — făuritor conștient al destinului său liber și fericit.

Intrăm în noul an cu o perspectivă clară, cu un program precis a cărui realizare este menită să asigure înflorirea continuă, multilaterală a României. Anul 1978 — cel de-al treilea an al cincinalului — este hotărâtor pentru îndeplinirea cu succes a istoricelor hotărâri ale Congresului al XI-lea al partidului, a planului de dezvoltare economico-socială pînă în 1980. Iată de ce este necesar — așa cum am subliniat și la Conferința Națională — să asigurăm un salt revoluționar de la acumularea cantitativă la o calitate nouă, superioară în întreaga activitate de construcție socialistă. Aceasta impune perfecționarea în continuare a planificării, organizării și conducerii producției materiale, valorificarea cu maximum de eficiență a potențialului economic și uman. La baza întregii activități trebuie să punem cele mai înaintate cuceriri ale revoluției tehnico-stiințifice contemporane, asigurînd ridicarea nivelului tehnic și a calității tuturor produselor, aplicarea unor tehnologii noi care să permită reducerea consumului de materii prime, materiale și energie, scăderea cheltuielilor de fabricație. Să concentrăm energia, forța creatoare, inteligența și pricepera întregii națiuni pentru sporirea mai rapidă a productivității muncii — factorul hotărâtor de care depinde creșterea venitului național, ridicarea nivelului de trai al celor ce muncesc, mersul tot mai ferm înainte al României pe calea progresului socialist.

Sînt pe deplin încredințat că și în anul ce vine, întregul nostru popor va acționa cu toată hotărârea și abnegația, sub conducerea partidului, pentru realizarea acestor țeluri mărețe, că prin perseverența și elanul lor revoluționar, toți oamenii muncii se vor dovedi la înălțimea marilor răspunderi pe care istoria le pune în fața generațiilor de astăzi ale României socialiste.

Dragi tovarăși și prieteni,

Anul pe care îl încheiem s-a caracterizat prin accentuarea profundelor schimbări naționale și sociale în viața internațională în raportul mondial de forțe, prin afirmarea tot mai puternică a voinței popoarelor de a pune capăt cu desăvîrșire politicii imperialiste de dominație și dictat, de a deveni stăpîne pe bogățiile naționale, pe destinele proprii. În 1977 s-a manifestat tot mai pregnant marea înfruntare la scara planetei, dintre tendința spre o nouă reîmpărțire a lumii, a zonelor de influență, spre cîștigarea de noi poziții dominante de către diferite state sau grupări de state, și tendința popoarelor de a trăi libere, de a-și asigura dez-

realizarea economico-socială independentă fără nici un amestec din afară. Scopul este de a avea o abordare mai stringentă ca oricând necesitatea ca forțele progresiste, antiimperialiste de pretutindeni, să-și unească eforturile și să acționeze ferm pentru înlăturarea gravelor pericole ce amenință pacea și liniștea planetei, pentru accentuarea cursului spre destindere și securitate, spre înțelegere și conlucrare egală între națiuni.

Acționând în acest spirit, România și-a adus și își va aduce în continuare contribuția activă la soluționarea problemelor complexe majore, care preocupă omenirea. Am întărit și vom întări relațiile de prietenie, bună înțelegere și colaborare cu toate țările socialiste, legăturile multilaterale cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniate, cu popoarele care au pășit pe calea propășirii economico-sociale de sine stătătoare; consolidăm raporturile de colaborare și cooperare cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială.

Considerăm că o cerință imperioasă a cauzei păcii și colaborării o constituie promovarea fermă și generalizarea în viața internațională a principiilor depline egalități în drepturi, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța, a dreptului fiecărei națiuni de a-și hotărî singură soarta, așa cum dorește ea.

În acest context, se impun intensificate eforturile pentru promovarea largă a metodei tratativelor, ca unică modalitate rațională de soluționare a diferendelor și litigiilor dintre state, pentru stingerea focarelor de conflicte și încordare care mai există în lume. Interesele păcii generale reclamă să se facă totul pentru ca anul 1978 să deschidă calea rezolvării conflictului din Orientul Mijlociu, să marcheze un moment hotărâtor în instaurarea unei păci durabile și juste în această zonă, prin retragerea Israelului din teritoriile arabe ocupate în urma războiului din 1967, soluționarea problemei palestinienilor inclusiv constituirea unui stat palestinian independent, respectarea suveranității și integrității tuturor țărilor din regiune.

Întărirea destinderii internaționale depinde în mare măsură — așa cum demonstrează realitatea — de înlăturarea securității în Europa. Iată de ce este necesar să facem totul pentru ca reuniunea de la Belgrad să se desfășoare cu succes, dînd un nou și puternic impuls înlăturării documentelor de la Helsinki, extinderii colaborării neîngrădite între state și, în consecință, trecerii la măsuri concrete de dezangajare militară, fără de care nu poate fi concepută pacea și liniștea continentului, a întregii omeniri.

Este necesar, de asemenea, să intensificăm eforturile pentru reducerea înarmărilor și trecerea la măsuri de dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară, pentru eliberarea omenirii de povara apăsătoare a cheltuielilor militare, de spectrul unui nou război nimicitor. Asigurînd o bună pregătire a sesiunii Organizației Națiunilor Unite pentru dezarmare, din anul 1978, să facem ca ea să constituie un important pas înainte în înlăturarea acestui deziderat vital al zilelor noastre. Se impun,

totodată, acțiuni ferme pentru lichidarea subdezvoltării, a împărțirii lumii în țări bogate și țări sărace, pentru instaurarea unei noi ordini economice internaționale care să asigure propășirea economică și socială mai rapidă în special a statelor rămase în urmă.

Rezolvarea constructivă a marilor probleme internaționale cere, mai mult ca oricând, întărirea solidarității și colaborării tuturor popoarelor, a căror conștiință crește neîncetat, a forțelor înaintate ce reprezintă uriașa majoritate a lumii și care pot schimba cursul dezvoltării mondiale, pot asigura făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Cu încredere deplină în forțele clasei muncitoare, ale eroicului și harnicului nostru popor, să pășim în noul an hotărâți să dobândim noi și tot mai mari succese în edificarea, sub conducerea partidului, a societății socialiste multilateral dezvoltate, a comunismului pe pământul României!

Fie ca anul ce vine să aducă victorii tot mai însemnate în lupta popoarelor, a forțelor progresiste, antiimperialiste de pretutindeni, pentru o politică nouă, de egalitate și respect între națiuni, pentru prosperitate în întreaga lume, pentru triumful păcii, destinderii și colaborării internaționale!

În aceste clipe sărbătorești, vă doresc dragi tovarăși și prieteni, bucurii și satisfacții cât mai mari în muncă și viață, împlinirea tuturor dorințelor de mai bine, multă sănătate și fericire!

Vă adresez tuturor, din adâncul inimii, tradiționala urare

«LA MULȚI ANI»!

NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Republicii Socialiste România

OMAGIU PREȘEDINTELUI REPUBLICII, NICOLAE CEAUȘESCU, LA ÎMPLINIREA VÎRSTEI DE 60 DE ANI

*«Trebuie să vă mărturisesc: simt o deosebită plăcere
că, la vârsta de 60 de ani, privind-mi retrospectiv
viața, pot spune că am trăit-o așa cum trebuie..., făcîndu-
mi datoria de fiu devotat al poporului, făcînd totul
pentru cauza bunăstării și fericirii națiunii noastre, pen-
tru măreția, libertatea și independența Patriei...».*

NICOLAE CEAUȘESCU

La 26 ianuarie 1978, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a împlinit vârsta de 60 de ani. Aniversarea zilei sale de naștere și a peste 45 de ani de activitate neobosită în slujba fericirii poporului nostru a fost o sărbătoare a tuturor. Din toate colțurile patriei, prin telegrame, scrisori și mesaje, întâiului Președinte al țării i-au fost adresate cele mai calde felicitări, urări de sănătate și viață îndelungată; au fost exprimate sentimente de profundă și înaltă cinstire, de admirație și prețuire pentru strălucita activitate pe care o desfășoară în fruntea Statului, pentru contribuția inestimabilă ce o aduce la făurirea destinului noi ale României, la cauza poporului și civilizației epocii noastre.

Președintele Nicolae Ceaușescu a cunoscut din fragedă copilărie nedreptățile sociale ale vechiului regim, angajîndu-se încă din anii adolescenței, cu mult spirit de dăruire și neînfricare, în marea epopee a luptei pentru libertate și o viață mai bună a poporului român. A suferit ani îndelungați în închisori și lagăre, dar nimic nu i-a putut înfrînge voința de luptă, dîrzenia, contribuind din plin în acei «ani ai împotrivirii» la unirea și mobilizarea forțelor patriotice ale țării în lupta pentru înlăturarea exploatării și asupririi burghezo-moșierești, împotriva fascismului și a războiului, pentru răsturnarea vechiului regim și eliberarea patriei.

În anii care au urmat insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, Domnul Nicolae Ceaușescu a acționat cu fermitate pentru îndeplinirea exemplară a numeroaselor sarcini de deosebită răspundere ce i-au fost încredințate în organizarea și conducerea marilor bătălii de clasă pentru cucerirea și consolidarea puterii politice, în mobilizarea resurselor materiale și umane pentru victoria în războiul antifascist, în vasta activitate consacrată reconstrucției țării și reorganizării statului pe baze noi, democratice.

Pentru vasta activitate dedicată intereselor vitale ale națiunii noastre, progresului multilateral al societății românești, Domnului Nicolae Ceaușescu i-a fost încredințată funcția supremă de conducere a statului — aceea de Președinte al Republicii Socialiste România, cel dintii Președinte al patriei noastre.

Alegerea sa în fruntea Statului a constituit un moment crucial în desfășurarea operei de construcție socialistă în România, a inaugurat o etapă nouă, caracterizată printr-un profund spirit științific, rațional și innoitor în conducerea societății, prin participarea entuziastă a întregului popor la făurirea conștiință a întregii sale istorii.

Referindu-se, cu diferite prilejuri, la Cultele din țara noastră, Președintele Nicolae Ceaușescu a spus că acestea au datorita de a sprijini eforturile constructive ale poporului nostru și întărirea unității sale.

Încă de la alegerea Sa ca Președinte al Consiliului de Stat, Conducătorii Cultelor din România au asigurat pe Domnul Nicolae Ceaușescu de deplin devotament și că își vor aduce o contribuție sporită la înflorirea Patriei noastre. Cu prilejul primirii Conducătorilor Cultelor de către Domnul Nicolae Ceaușescu (29 februarie 1968), Patriarhul Justinian spunea, în numele ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române :

«Împreună cu întregul popor, mărturisim că alegerea Domniei Voastre în cel mai important post de muncă, de cinstă și de răspundere pentru conducerea, dezvoltarea și ridicarea patriei noastre pe culmile civilizației și progresului, ne-a bucurat în chip deosebit, și pe noi, conducătorii, slujitorii și credincioșii Cultelor religioase și ne-a întărit în convingerea că destinele țării noastre se găsesc în bună și deplină purtare de grijă, în mâini viguroase, harnice, capabile și încercate...

La această vîrstă (a Dvs.) energia se unește cu înțelepciunea, avîntul innoitor se leagă cu tradiția sănătoasă a strămoșilor, oboseala și ezitarea se biruie cu entuziasmul și cu optimismul nădejdilor poporului, încrezător în rîvna și munca pe care Domnia Voastră împreună cu colaboratorii o depuneți pentru binele și fericirea lui...

Folosim, de asemenea, această fericită ocazie pentru ca, în numele nostru și al credincioșilor Bisericii noastre, să vă asigurăm de devotamentul și de tot sprijinul cu care sîntem datori, pentru bunul mers al statului, pentru prosperitatea și bunăstarea materială și spirituală a poporului. Convingerile și îndeplinirea datoriilor noastre patriotice, ca cetățeni ai statului, sînt întărite și de sentimentele noastre religioase, ca sentimente sacre, care ne obligă în conștiință la respect, supunere și slujire a statului, poporului și conducătorilor lui».

În răspunsul său, Președintele Nicolae Ceaușescu, a spus, printre altele :

«Unul din izvoarele forței societății românești contemporane îl constituie largul democratism ce caracterizează toate domeniile de activitate, viața noastră politică, economică culturală (...).

Noi apreciem contribuția Cultelor, a Dvs., conducătorii acestora, la opera de zidire a României noi, simțămintele pe care le-ați exprimat față de politica internă și externă promovată de partidul și statul nostru,

... de măsurile întreprinse pentru progresul și prosperitatea patriei, și pentru apărarea cauzei păcii și colaborării între popoare... Avem încrederea că prin munca unită a tuturor cetățenilor patriei noastre, maghiari, germani și de alte naționalități — indiferent de credințe religioase și concepții filozofice — vor fi îndeplinite mărețele țeluri pe care le-am propus, națiunea noastră liberă și independentă va păși mai repede pe calea bunăstării și fericirii întregului nostru popor. Vă urez tuturor sănătate, fericire personală, Dvs., slujitorilor cultelor și creștinilor, or pe care îi reprezentați și succes în îndeplinirea tuturor năzuințelor de mai bine pentru poporul nostru».

De aleasă bucurie au fost cuprinși toți credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, când, prin voința întregului nostru popor român, Domnul Nicolae Ceaușescu a fost ales Întiiul Președinte al României, la 28 martie 1974.

Dăd glas sentimentelor de înaltă prețuire, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii strămoșești, prin Întiiștătorul lor, asigurau pe cel mai înalt și al neamului :

«Ca prilejul îndeplinirii actului istoric al alegerii Domniei Voastre în înalta funcție de Președinte al Republicii Socialiste România, însuflețit de sentimente de înaltă cinstire și patriotic atașament, Vă adresăm cele mai alese felicitări în numele ierarhilor, preoților, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și al nostru personal.

Din toată inima, Vă urăm ani mulți de viață cu sănătate deplină și lucrări reînnoite de muncă, spre a continua și în noua demnitate de mare răspundere, în care ați fost înălțat de încrederea și dragostea întregului nostru român, să lucrați cu neobosit zel și totală dăruire pentru înălțarea și înflorirea Patriei noastre, pentru fericirea tuturor fiilor săi, pentru dezvoltarea cooperării frățești cu toate popoarele și pentru triumful definitiv al păcii în lume...».

Prin întreaga sa activitate, Președintele Republicii a avut și are un rol de excepțională însemnătate în orientarea eforturilor întregii națiuni, a resurselor materiale și umane ale țării spre crearea unei puternice și moderne baze tehnico-materiale a societății. În anii de când Președintele Nicolae Ceaușescu se află la cîrma țării, economia românească a cunoscut un ritm de dezvoltare care a stîrnit admirația întregii lumi, au avut loc profunde schimbări în structura producției de bunuri materiale, dezvoltarea armonioasă a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, fiind să pătrundă pretutindeni civilizația modernă, socialistă.

Gîndirea Președintelui Republicii s-a făcut simțită în sfera oricărei activități creatoare din patria noastră. Totodată a militat neobosit pentru dezvoltarea democrației socialiste. Nu există astăzi domeniu de activitate în care să nu funcționeze organisme democratice, în care oamenii muncii să nu participe activ și efectiv la adoptarea deciziilor, la elaborarea și îndeplinirea politicii de făurire a unei vieți noi, fericite.

Este cunoscută și apreciată prezența Președintelui României în mijlocul oamenilor muncii, întîlnirile și discutarea concretă a problemelor la fața locului, cu muncitorii, țărani, specialiștii, oamenii de știință și

cultură, consultarea sistematică a maselor largi populare. În perioada iulie, 1965 — decembrie 1977, Președintele Republicii a făcut 412 vizite de lucru în toate județele țării. Cu aceste prilejuri s-au efectuat: 391 vizite în 127 orașe, 593 vizite în unități industriale, 186 vizite în unități agricole, 273 vizite în unități-social-culturale și de învățămînt, 63 de vizite pe șantiere, 57 de vizite în institutele de cercetare științifică și proiectare, 62 de vizite la expoziții economice și 19 vizite în porturi.

O importanță hotărîtoare pentru stimularea răspunderii și exigenței în îndeplinirea marilor obiective ale dezvoltării economico-sociale a țării a avut-o și organizarea, din inițiativa Președintelui Republicii, a numeroase reuniuni și conferințe ale oamenilor muncii din diferite ramuri de activitate, în cadrul cărora s-au stabilit căile și mijloacele concrete de îndeplinire a obiectivelor și sarcinilor propuse.

Este unanim apreciată grija pe care Președintele Republicii o acordă perfecționării raporturilor sociale și relațiilor dintre oameni, afirmării continue a drepturilor și libertăților tuturor cetățenilor patriei, întărirea unității, frăției și solidarității între toți oamenii muncii — români, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități — pentru manifestarea pleneră a tuturor, pe baza deplinei egalități în drepturi, în întreaga viață economico-socială a tuturor cetățenilor.

Potrivit concepției Președintelui Nicolae Ceaușescu, în centrul întregii opere de construcție socialistă trebuie să se afle omul, afirmarea sa pleneră ca făuritor conștient al propriei istorii, dezvoltarea multilaterală a personalității umane, cultivarea înaltelor virtuți care au caracterizat întotdeauna poporul nostru: simplitatea, modestia, spiritul de dreptate și omenie.

Președintele Republicii a adus o contribuție inestimabilă la fundamentarea și elaborarea a noi teze și concepte cu privire la numeroase probleme de bază ale conducerii țării, ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, care și-au găsit concretizarea în vasta operă teoretică pe care a creat-o și care este cunoscută și peste hotare. Pînă acum, în numeroase țări ale lumii au apărut mai mult de 50 de volume, în 17 limbi, dedicate vieții și operei Președintelui Republicii Socialiste România.

Activității multiple a Președintelui României i s-a acordat o înaltă prețuire din partea a numeroase universități și institute de învățămînt superior:

- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității din București — 26 ianuarie 1973;
- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității Centrale din Quito (Republica Ecuador) — 14 septembrie 1973;
- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității Naționale de Inginerie din Lima (Peru) — 19 septembrie 1973;
- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității Naționale San Marcos din Lima (Peru) — 19 septembrie 1973;
- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității Libaneze din Beirut (Liban) — 16 februarie 1974;

- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității din Buenos Aires (Argentina) — 6 martie 1974;
- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității din Sud-Bahia Blanca (Argentina) — 7 martie 1974;
- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității din Nisa (Franța) — februarie 1975;
- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității Filipinelor (Filipine) — 11 aprilie 1975;
- «*Doctor Honoris Causa*» al Universității Yucatan (Mexic) — 10 iunie 1975;
- «*Doctor Honoris Causa*» în economie politică al Universității din Teheran (Iran) — 30 noiembrie 1975.

Pentru rolul activ și contribuția constructivă a Președintelui Nicolae Ceaușescu la soluționarea marilor și complexelor probleme ale contemporaneității, ale vieții internaționale, România socialistă este mult apreciată și stimată și prețuită în lume. Întreaga națiune apreciază fermitatea și consecvența cu care Președintele Republicii militează pentru dezvoltarea prieteniei și solidarității cu țările socialiste, pentru întărirea uniunii și colaborării lor. Totodată, Președintele Republicii a promovat constant relațiile multilaterale ale țării noastre cu toate statele lumii, pe baza deosebite de orînduire socială, pe baza principiilor deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamurii în treburile interne și avantajului reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu folosirea forței — principii pentru a căror generalizare în viața internațională Președintele României acționează cu fermitate neabătută.

În perioada 1965—1977, Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, a făcut vizite de prietenie în 64 de țări, a avut întâlniri și contacte directe cu șefi de stat și guvern din 99 de țări; a purtat convorbiri cu peste 3000 de conducători, delegați sau reprezentanți ai diferitelor partide și organizații politice, membri ai guvernelor, personalități ale vieții politice, științifice și culturale din întreaga lume. Tot în această perioadă au fost semnate numeroase documente oficiale — aproape 100 Tratatelor de prietenie și cooperare, Declarații și Comunicate comune etc. — care au deschis noi și vaste perspective raporturilor de prietenie și colaborare bilaterală ale României. Întîlnirile și convorbirile Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, cu conducătorii altor state precum și vizitele efectuate în numeroase țări din Europa, Africa, Asia, America Latină și America de Nord au imprimat noi dimensiuni politicii externe a României socialiste, deschizînd ample perspective dezvoltării relațiilor de prietenie și colaborare, de înțelegere și apropiere între poporul român și popoarele acestor state.

Dar, cu toate preocupările sale, Președintele Nicolae Ceaușescu nu uită locurile de popas și meditație, de profund ecou istoric, de întărirea sentimentelor morale și naționale: lăcașurile — monumente istorice și de artă — care fac parte din *Patrimoniul cultural-național*. Aproape nu există vatră sacră a strămoșilor unde ochiul său să nu fi privit, piciorul său să nu fi călcat, sufletul său să nu se fi emoționat de duhul strămo-

șilor al căror urmaș în cuvînt și faptă este. *Cărțile de aur* ale celor mai însemnate monumente istorice poartă pecetea aprecierilor și legămîntul de sînge cu strămoșii.

Vizitînd *ctitoriile Basarabilor* din Curtea de Argeș, Președintele Nicolae Ceaușescu spunea : «...nu numai să păstrăm, ci să conservăm pentru urmași trecutul de glorie...».

În sanctuarul «Coziei», Președintele țării aducea un cald omagiu la mormîntul celui ce a fost «...Domn a toată Țara Românească ... al Almașului și Făgărașului ... al părților dinspre tătari ... al Drîstorului stăpînitor și pînă la Marea cea Mare...». În Cartea de aur a Mînăstirii Cozia sînt consemnate impresiile Conducătorilor de stat, în frunte cu Președintele țării, care «au mărturisit sentimentele lor de înaltă prețuire, de ales patriotism, de profundă admirație pentru strămoșii noștri...». În același timp și-a exprimat admirația pentru cei «care păstrează, ocrotesc și respectă, cu multă bunăvoință, monumentele istorice din țara noastră».

De la Răsăritul pînă la Apusul hotarelor țării, pașii Președintelui au bătătorit pămîntul străbun. Astfel, la Putna, poposind de atîtea ori, Președintele Republicii scria înflăcărat : «...Mînăstirea Putna a devenit o adevărată școală de patriotism...».

În altă vatră cu foc sacru strămoșesc, Mînăstirea Tismana, cel dintîi bărbat al Țării cinstea memoria pandurilor lui Tudor Vladimirescu și consemna : «...Vizitînd Mînăstirea Tismana, această podoabă a arhitecturii românești, am avut prilejul să prețuim încă odată geniul creator al poporului nostru, dragostea sa pentru frumos. Apreciem grija cu care s-a păstrat acest străvechi monument de artă, spre a purta peste veacuri gloria Basarabilor».

Pentru tot ceea ce a făcut și face Președintele Nicolae Ceaușescu întru slava și măreția poporului nostru, pentru victoria idealurilor de progres și pace în lume, întreaga țară îl înconjură cu cele mai calde sentimente de stimă, dragoste, prețuire și înaltă considerație.

Toate aceste sentimente sînt nutrite de activitatea și prezența la bucuriile și necazurile poporului a Președintelui țării, așa cum mărturisirea și Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, cu ocazia primirii Prea Fericirii Sale de către Domnul Nicolae Ceaușescu : «...Pe Domnia Voastră, Domnule Președinte, ctitorul României noi, care trăiți cu toată ființa bucuriile și entuziasmul realizărilor poporului nostru, ca și zbuciumul durerilor și tragediilor care uneori se abat asupra țării, vă urmăim statornic în toate strădaniile de înfăptuire a visului poporului de a-și crea o viață fericită și de a trăi în pace, prietenie și cooperare cu toate popoarele lumii, purtîndu-Vă în inimile noastre calde cu sentimentt de respect, dragoste și prețuire...».

*

Înmănunchind într-un buchet gîndurile și alesele sentimente de prețuire, stimă și recunoștință ale credincioșilor și clerului Bisericii Orto-

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a adresat Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, cu prilejul celei de-a 60-a aniversări a zilei sale de naștere, următoarea telegramă :

Excelenței Sale
Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Republicii Socialiste România

La fericitul jubileu al celor 60 de ani de viață și al celor patru decenii și jumătate de neîntreruptă activitate închinată propășirii patriei și împlinirii mărețelor idealuri ale poporului nostru, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, cu nețărmurită dragoste și cu profund devotament, își îndreaptă gândurile către Dvs., spre a vă exprima omagiul lor de aleasă prețuire, înaltă stimă și sinceră recunoștință pentru opera istorică pe care ați înfăptuit-o în acest timp, cu clarviziune, perseverență și pilduitor patriotism.

Cinstirea sinceră, plină de însuflețire, pe care v-o arată astăzi toți fiii țării noastre, are profunde semnificații în viața poporului român. Vlăstar strălucit al acestui neam, v-ați ridicat din mijlocul lui, v-ați identificat cu năzuințele lui și ați dat viață celor mai înălțate aspirații ale înaintașilor, ridicând pe culmi tot mai înalte viața materială și spirituală a întregii noastre națiuni socialiste, promovând totodată cu fermitate principiile suveranității și independenței naționale, ale dreptății și libertății, făcând cunoscută pretutindeni în lume dorința țării noastre de a trăi în pace și înțelegere cu toate popoarele lumii. În orice împrejurare, v-ați împletit propria viață cu însăși viața națiunii române, devenind suflet din sufletul acestui neam.

La acest popas sărbătoresc, reprezentanții și fiii Bisericii Ortodoxe Române, alături de toți fiii iubitori ai Patriei, vă roagă să primiți prinosul lor de aleasă cinstire, grațitudine și recunoștință pentru activitatea neobosită, înțelepciunea, abnegația și geniul creator pe care l-ați pus în slujba poporului nostru, a țării și a întregii omeniri.

Vă mulțumim în mod cu totul deosebit pentru înțelegerea ce manifestați prin asigurarea unei depline libertăți tuturor cultelor religioase din țară de a-și desfășura activitatea în rindul credincioșilor.

Vă făgăduim că întreaga Biserică Ortodoxă Română va continua să sprijine cu toate puterile ei strădanile înalte pe care po-

porul român, sub înțeleapta cărmuire a Domniei Voastre, le depune pentru zidirea unei vieți noi în scumpa noastră Patrie și pentru asigurarea păcii trainice în lume.

Sîntem fericiți să vă încredințăm de loialitatea, devotamentul și dragostea fierbinte ce vă păstrează ierarhii, clerul și credincioșii noștri. Vă dorim din tot sufletul ani mulți, fericiți, sănătate și depline puteri de muncă.

LA MULȚI ANI!

† I U S T I N

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MANIFESTĂRI DEDICATE PREȘEDINTELUI NICOLAE CEAUȘESCU CU PRILEJUL SĂRBĂTORIRII A 60 DE ANI DE VIAȚĂ

La împlinirea a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani în slujba fericii patriei sale, Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, a fost sărbătorit de întreaga țară. Poporul i-a închinat cele mai frumoase gânduri și urări de bine, concretizate în adunări festive și spectacole omagiale, zeci de mii de mesaje, telegrame și declarații, un număr impresionant de opere artistice, fapte de muncă etc.

În rîndurile de față vom schița momentele emoționantelor manifestări de dragoste și prețuire care i-au fost dedicate Președintelui Republicii în zilele sărbătoririi sale de către întreaga țară.

*

23 ianuarie 1978. — La Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România a avut loc inaugurarea expoziției «Dovezi ale dragostei, înaltei stime și profunde prețuiri de care se bucură Președintele Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, ale amplelor relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări».

Inaugurarea expoziției s-a făcut în prezența Președintelui Nicolae Ceaușescu. În fața impunătorului edificiu al Muzeului se aflau mii de oameni ai muncii veniți să aducă celui mai iubit fiu al națiunii un omagiu rostit simplu dar cu forța și vibrația lăuntrică a celor mai alese simțăminte: «CEAUȘESCU — LA MULȚI ANI!».

Folosind o mare diversitate de modalități, expoziția prezintă vasta activitate desfășurată de Președintele țării pentru ridicarea României pe noi trepte de progres și civilizație, pentru buna înțelegere și colaborare cu toate popoarele lumii.

Prima parte a expoziției oferă autentică imagine a dialogului viu al Președintelui Republicii cu țara și poporul, punînd în evidență una din trăsăturile definitorii ale stilului său de muncă: consultarea sistematică cu creatorii bunurilor materiale și spirituale.

... de recunoștință, sentimentele de adincă dragoste pe care
 ... națiune le nutrește față de cel ce veghează la cirna țării se
 ... în sălile expoziției, care găzduiesc daruri oferite din toate col-
 ... țară, de mari colective de muncitori, de țărani, de organizații
 ... precum și de simpli cetățeni cu familiile lor. Toate acestea în-
 ... — prin miniaturi și machete ale unor obiective industriale,
 ... obiecte lucrate de meșteri populari : covoare, carpete, țesături, briie,
 ... piese de artă etc. — deopotrivă dezvoltarea armonioasă a tutu-
 ... țării și dragostea cu care cetățenii patriei îl inconjoară pe
 ... României socialiste.

... cuprinde, de asemenea, tablouri ale Președintelui țării,
 ... bronz și marmoră, portrete pe țesături și încrustări în por-

... genericul «Insemne ale înaltei prețuiri», expoziția înfățișează
 ... în câteva săli aprecierea unanimă de care se bucură pe toate
 ... mele globului politica de pace, cooperare și înțelegere între po-
 ... a României, contribuția de excepțională valoare teoretică și prac-
 ... Președintelui României la soluționarea marilor probleme ale uma-
 ... la împlinirea aspirațiilor de pace, libertate și progres ale ome-
 ... harta lumii sînt marcate cele 140 de țări cu care România socia-
 ... întreține relații diplomatice, consulare și economice, cele 64 de state
 ... Președintele Nicolae Ceaușescu a efectuat vizite de prietenie.
 ... asemenea, expoziția prezintă prestigioase distincții, ordine și me-
 ... tituri științifice dintre care se remarcă cele de «Doctor Honoris
 ... acordate de unele universități și instituții de învățămînt de pres-
 ... din multe țări, diplome și insemne de cetățean de onoare ale unor
 ... de pe toate meridianele globului.

... întreaga expoziție reflectă remarcabila personalitate a Președin-
 ... Nicolae Ceaușescu, ctitorul României socialiste, militantul neobosit
 ... pace și colaborare în lume.

... 24 ianuarie 1978. —În șirul de manifestări prin care întregul nostru
 ... a cinstit pe cel mai iubit fiu al său cu prilejul zilei sale de naștere
 ... înscris și conferirea titlurilor de doctor în științe politice și de doc-
 ... în economie, acordate Președintelui Nicolae Ceaușescu de Academia
 ... Gheorghiu», și Academia de Studii Economice. Acest eveniment
 ... încă o expresie a înaltei prețuiri pe care oamenii de știință o dau
 ... sălile sale în fruntea statului, contribuției sale de excepțională în-
 ... tărate la progresul științei românești contemporane, la așezarea pe
 ... științifice a operei de construcție socialistă și de conducere demo-
 ... a societății.

... 25 ianuarie 1978. —La Sala Palatului Republicii, festivitățile acestui
 ... popas aniversar național au început la ora 16. Sosirea în sală a
 ... și iubitului sărbătorit a fost întâmpinată cu deosebită însufle-
 ... cu vii și îndelungi aplauze, cu urarea CEAUȘESCU — LA MULȚI
 ... !

... în sală erau prezenți membri din Conducerea țării, vechi militanți
 ... orînduiei mai bune și mai drepte în țara noastră, reprezentanți

ai oamenilor muncii din industrie, agricultură, transporturi și construcții, militari și luptători din gărzile patriotice, reprezentanți ai oamenilor de știință, artă și cultură.

După deschiderea festivității, Primul ministru al Guvernului, Manea Mănescu a dat citire *Mesajului* adresat Președintelui Nicolae Ceaușescu de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat și Guvernul Republicii Socialiste România.

Într-o atmosferă de mare însuflețire a avut loc apoi ceremonia decorării Președintelui Nicolae Ceaușescu, pentru a doua oară cu Titlul de onoare suprem: «Erou al Republicii Socialiste România» și Ordinul «Victoria Socialismului».

Festivitățile au continuat cu prezentarea mesajelor de felicitare adresate Președintelui Nicolae Ceaușescu de către reprezentanții oamenilor muncii din întreaga țară, ai ministerelor și celorlalte instituții culturale de stat, ai organizațiilor de masă și obștești, ai muncitorilor din marile întreprinderi, combinate industriale și șantiere, ai țărănimii, ai creatorilor de bunuri spirituale, ai tinerei generații.

Cu acest prilej, Președintele Nicolae Ceaușescu a rostit o amplă cuvîntare, urmărită cu cea mai vie atenție, cu vădită emoție de întreaga asistență și, prin intermediul posturilor de radio și televiziune, de întreaga țară.

Memorabila festivitate s-a încheiat cu intonarea, de către întreaga asistență, a imnului «Internaționala».

26 ianuarie 1978. — În ziua împlinirii a 60 de ani de viață, Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat și Guvernul Republicii Socialiste România au oferit o masă tovarășească în onoarea Președintelui Nicolae Ceaușescu.

Au luat parte membrii din Conducerea țării, împreună cu soțiile, conducători ai județelor, activiști, reprezentanți ai oamenilor muncii din întreaga țară, reprezentanți ai științei, artei și culturii, generali și ofițeri superiori.

Cei prezenți au felicitat, rînd pe rînd, pe Președintele Nicolae Ceaușescu, pe Doamna Elena Ceaușescu, urîndu-le din inimă ani mulți, fericiți, în deplină sănătate, împreună cu întreaga familie, putere de muncă, succese tot mai mari în activitatea de înaltă răspundere ce o desfășoară în fruntea statului, spre binele și prosperitatea poporului nostru, spre slava și măreția României noi.

*

În satul natal. — În zilele cînd întreaga țară îl sărbătorea, Președintele Nicolae Ceaușescu, împreună cu Doamna Elena Ceaușescu, a făcut o vizită în satul natal, Scornicești.

Mai întii, Președintele Republicii s-a oprit la casa părintească, acea casă modestă, țărănească — unde a văzut lumina zilei — intrată acum în istorie.

Apoi, Președintele Republicii și Doamna Elena Ceaușescu s-au îndreptat spre cimitirul comunei unde au depus câte o coroană de flori la mormintele părinților săi : *Andruța și Alexandra Ceaușescu*.

Sărbătorit în întreaga țară, Președintele Republicii n-a uitat să se arate cu fruntea îngândurată, prinosul său de recunoștință celor care au dat viață și l-au crescut încă din fragedă copilărie în spiritul dreptății, adevărului, libertății și fericirii poporului său.

Cu acest prilej, emoționant, Conducătorul țării ne-a dat tuturor o lecție vie, arătându-ne că oricât am urca de sus în ierarhia socială, chiar și în funcția supremă, de Președinte al Republicii, să nu ne uităm obir- în locul de unde am plecat.

În continuare, Președintele Nicolae Ceaușescu a vizitat obiective economice și social-culturale din comuna natală, fiind înconjurat pretutindeni cu dragoste și căldură de consătenii săi.

*

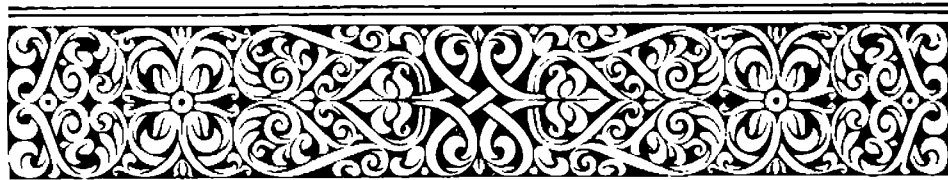
* *

Mărețul eveniment sărbătorec este sporit de largul ecou internațional concretizat în numeroase mesaje de felicitare adresate sărbătorii de către mari personalități ale vieții politice, economice, culturale și științifice din lumea întreagă, în conținutul cărora recunoaștem prestigiul extraordinar de care se bucură șeful statului nostru, personalitatea sa, munca prodigioasă pe care el o desfășoară pentru triumful cauzei păcii și progresului mondial.

În acest sens este grăitoare hotărîrea conducerii unor țări prietene de a conferi Președintelui Nicolae Ceaușescu cu prilejul zilei sale de naștere, cele mai înalte ordine ale lor : Ordinul «Lenin» (U.R.S.S.) ; Ordinul «Erou al Muncii Socialiste» (R. S. F. Iugoslavia) ; Ordinul «Ghiorgi Dimitrov» (Bulgaria) și Ordinul «Karl Marx» (R. D. Germană).

Diac. P. I. DAVID

• VIAȚA BISERICĂȘCĂ •

ÎNȚILNIREA PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN CU SANCTITATEA SA PIMEN, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA

La 26 octombrie 1977 o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, condusă de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, a început o vizită frățească în R. P. Bulgaria, la invitația Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Din delegația Bisericii Ortodoxe Ruse au mai făcut parte I. P. S. Mitropolit Juvenalie al Crușitelor și Colomeii, Președintele Departamentului Relațiilor Externe al Patriarhiei Moscovei, P. S. Episcop Simon al Reazamului ; Protoiereul Lev Mahmo din orașul Tula, Protoiereul Matfei Stadniuc, Secretarul Sanctității Sale Patriarhului Pimen, Arhim. Naum, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Bulgare la Moscova. De asemenea din delegație mai făceau parte și alți colaboratori ai Departamentului Relațiilor Externe al Patriarhiei Moscovei.

Trecînd cu trenul prin București și dorind a se întîlni cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a fost întîmpinată în Gara de Nord de Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, de P. C. Pr. Vicar Octavian Popescu, de P. C. Consilier Constantin Părvu, de P. C. Consilier D. Soare, de P. C. Diac. Ion Bănățeanu, Secretarul Cabinetului Prea Fericirii Sale, și de Pr. Sava Marin, ca translator.

Au fost de față, de asemenea, Dl. director Ion Popescu din Departamentul Cultelor și reprezentantul Ambasadei U.R.S.S. la București.

La coborîrea din tren oaspeții au fost conduși în salonul oficial al Gării de Nord, unde s-au întretinut cordial timp de 1 oră cu Prea Fericitul Patriarh Iustin.

Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a felicitat pe Prea Fericitul Patriarh Iustin pentru alegerea Sa ca întîistătător

la Bisericii Ortodoxe Române, arătându-și toată simpatia și dragostea fraternală.

La rîndul său, Prea Fericitul Patriarh Iustin a mulțumit și a asigurat pe Sanctitatea Sa, ca de fapt întreaga ierarhie ortodoxă rusă, de deosebită considerație și strînsa colaborare pentru binele celor două Biserici și a credincioșilor lor.

După prețioasele clipe petrecute împreună, Prea Fericitul Patriarh Iustin a îmbrățișat cu căldură frățească pe Sanctitatea Sa Patriarhul Moscovei, luîndu-și bun rămas.

Cei de față au cîntat Imnul arhieresc.

După urarea «Drum bun și sănătate», cei doi Întîistătători s-au despartit într-o atmosferă cordială, atmosferă care a caracterizat și caracterizează întîlnirile dintre reprezentanții, ierarhii, clericii și teologii Bisericii Ortodoxe Ruse și Bisericii Ortodoxe Române.

con-
asia,
orto-

P. S.
nen-
n al
atfei
um,
din
ela-

feri-
in-
de
scu,
C.
de

par-

l al
eri-

eli-
itor

DIN ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ÎNTRUNIRI INTERCONFESIONALE PESTE HOTARE

SESIUNEA ORDINARĂ A PREZIDIULUI CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE, MANCHESTER, ANGLIA

Între 27—29 octombrie 1977 a avut loc la Manchester, în Anglia, întrunirea Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene.

Au luat parte toți membrii prezidiului cu excepția Dr. Kunst din Olanda, demisionat din cauza vârstei, în locul căruia a fost ales Prof. Dr. A. Geense, tot din Olanda. A lipsit, de asemenea, Episcopul Heintze din R.F.G., reținut în familie de moartea soției lui, în locul acestuia participând Dr. J. Held, președintele Departamentului de Relații Externe al Bisericii Evanghelice din Germania (E.K.D.).

În afară de rapoartele președintelui A. Appel și a Secretarului General G. G. Williams, temele cele mai importante discutate de Prezidiu au fost următoarele :

1. Raportul financiar, prezentat de Dr. A. Schneider, care a cuprins bugetul pe 1977—1978, bugetul Direcției de studii și un proiect de buget pentru viitoarea Adunare generală. Ca și în anii trecuți, bugetul are deficite importante, dar s-au dat asigurări că ele vor fi acoperite prin donații.

2. Problema viitoarei Adunări generale. A fost prezentat un raport alcătuit de Comisia celor 5 (Dr. Appel, Dr. Sigrist, Dr. Nausner, Dr. Williams și Episcopul Antonie), care au avut delegație de a vizita Creta și a studia la fața locului condițiile în care s-ar putea ține acolo a 8-a Adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene.

Raportul a expus datele culese la fața locului, din care a reieșit că este posibil ca în 1979, a 8-a Adunare generală să se țină la Academia Ortodoxă din Creta, lângă care este și un mare hotel numit «*Milami Beach*». În Academie și în hotel vor putea fi cazați circa 400 participanți, avînd posibilități să pună la dispoziție și o sală mare pentru Adunarea plenară și săli mai mici pentru comisiile și grupele de lucru.

S-a hotărît să se țină strîns legătura cu Prof. Dr. Papaderos din Creta, spre a se definitiva din vreme contactele cu conducerea hotelului și cu alte instituții grecești, cu care Conferința ar putea avea contacte.

În legătură cu a 8-a Adunare generală s-a discutat și tema ce urmează să fie tratată acolo, ca temă principală, așa cum se stabilise la Moscova în 1976 ; tema a rămas aceeași și anume : «*Să fim gata să slujim lumea prin puterea Sfîntului Duh*». S-a hotărît ca grupele de lucru și comisiile să trateze 4 subteme și anume :

a) Prin unitate spre o nouă comunitate bisericească ;

- 3. Teologia astăzi : spiritualitate și experiență ;
- 4. Proclamarea cuvîntului și slujirea, sarcini viitoare în Europa ;
- 5. Mesageri ai vieții și ai păcii într-o lume amenințată de dezastre.

Inițial, s-au elaborat de către directorul de studii 8 teme, care la cererea delegatului român au fost comprimate și reduse la acestea 4 de mai sus, subtema de la pct. «d» fiind recomandată în special de delegatul român.

3. O altă problemă importantă de pe ordinea de zi și care a solicitat atenția deosebită a Prezidiului, a fost problema drepturilor omului. După cum se știe, încă de la Nairobi Consiliul Mondial al Bisericilor a avut ca sarcină să se ocupe de această problemă. În urma celor două sesiuni de la Montreaux unde s-a discutat problema drepturilor omului, Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a hotărît să dea această temă în studiu Conferinței Bisericilor Europene, organizație bisericească europeană regională, singura în măsură să poată adinca această problemă în cadrul organizațiilor bisericești europene. Conferința Bisericilor Europene și-a însușit această recomandare și urmează să o instrumenteze practic. Ce se înțelege prin această instrumentare practică? Urmează ca Secretarul general să contacteze conferințele regionale din S.U.A. și Canada, semnatare și ele ale Actului final de la Helsinki și apoi să consulte Bisericile din Europa asupra posibilităților de tratare a problemei. Secretarul general a făcut o vizită în Canada și Statele Unite, de unde urmează să primească comunicări scrise, referitoare la problemă. A scris și Bisericilor din Europa, dar nu a primit încă nici un număr foarte restrîns de răspunsuri.

Recomandarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor era ca, în cadrul Conferinței Bisericilor Europene, să se creeze un Secretariat special pentru problemele drepturilor omului. Aceasta va comporta un buget special, alegerea unui om care să fie acceptat de către toate Bisericile și fixarea unor atribuții precise.

În legătură cu aceasta, Episcopul Antonie, delegatul român, a făcut propunerea de a nu se lua nici o hotărîre deocamdată, motivat pe următoarele considerente : nu există reacțiile tuturor Bisericilor, nu există răspunsuri din S.U.A. și Canada, nu se întrevăd posibilități de finanțare deocamdată, nu există încă un acord cu privire la o persoană care ar putea ocupa acest post și nu s-au stabilit atribuțiile unui asemenea post. Urmează, deci, ca Secretariatul Conferinței să aștepte pînă cînd va putea avea date precise în legătură cu cele de mai sus, date pe care, dacă le va avea, să le prezinte la viitoarea întrunire a Prezidiului și Comitetului Consultativ. Între timp se va termina și Conferința de la Belgrad, așa încît vom putea avea la dispoziție elemente suplimentare asupra modului cum s-a instrumentat în Europa Actul final de la Helsinki.

Propunerile au fost acceptate cu unanimitate.

De asemenea, Episcopul Antonie a propus să se studieze pentru viitor o luare de poziție din partea Conferinței în problema terorismului și violenței, și această propunere a fost acceptată.

4. În problema relațiilor cu alte organizații creștine internaționale, s-a discutat mai mult despre întîlnirea cu Conferința Episcopilor Cato-

lici din Europa, ce va avea loc între 12—14 aprilie 1978, la Chantilly în Franța. S-a recomandat ca la această adunare, ortodocșii să fie bine pregătiți și, eventual, un profesor român să susțină tema: «Unitatea creștinilor: dar și îndatorire».

5. S-a hotărât, în principiu, ca la viitoarea sesiune O.N.U., Conferința să trimită o delegație cu titlul de observatori. Nu s-au nominalizat încă persoanele. De asemenea, s-a hotărât ca la viitoarea Adunare Generală a Conferinței Creștine pentru Pace 25—28 iunie 1978, să ia parte doi delegați ai Conferinței Bisericilor Europene. Unul din delegați va fi Dr. Williams, asupra numelui celui de-al doilea delegat urmînd să se hotărască ulterior.

6. S-au hotărât următoarele date pentru viitoarele întruniri organizate de Conferința Bisericilor Europene:

- a) 10—14 aprilie 1978, mitingul de la Chantilly—Franța, la care vor participa membrii Prezidiului și Comitetului Consultativ, plus alți invitați;
- b) 7—10 iunie 1978, mitingul Prezidiului și Comitetului Consultativ, în Norvegia;
- c) 23—26 noiembrie 1978, întrunirea Prezidiului, posibil în Finlanda;
- d) 25—29 septembrie 1978, Consultația asupra Conferinței de la Helsinki și Belgrad, în Ungaria;
- e) 6—11 februarie 1979, o consultație cu tema: «Biserica și musulmanii în Europa», la Salzburg—Austria;
- f) 8—11 mai 1979, Prezidiul și Comitetul Consultativ în Suedia;
- g) 18—27 septembrie 1979, Prezidiul și Comitetul Consultativ și a 8-a Adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene în Creta.

Toate aceste date urmează să intre în planul de acțiune al Patriarhiei Române pe anul 1978 și 1979.

7. Cu prilejul întrunirii de la Manchester, lordul primar al orașului a oferit o masă pentru toți participanții. De asemenea, într-una din seri, episcopul locului Rodger Patrick a organizat o întâlnire cu reprezentanții Cultelor din regiune. În cadrul acestei întâlniri a fost invitat să vorbească Dr. Emmen, președinte de onoare al Conferinței și Episcopul Antonie Ploieșteanul.

S-a făcut o largă prezentare asupra situației religioase din țara noastră, asupra raportului dintre Culte și, bineînțeles, asupra raportului dintre culte și stat. La sfîrșit au urmat întrebări.

A vorbit de asemenea Dr. Williams, prezentînd pe larg situația baptiștilor din România, arătînd că au toate bisericile deschise și se bucură de deplină libertate. El a spus că bisericile din Occident ar trebui să ia exemplul de felul cum se desfășoară viața religioasă în România.

După aceea, a vorbit Dr. A. Appel, președintele Conferinței Bisericilor Europene. El a spus că a vizitat recent România, chiar în cursul anului 1977 și că poate confirma, ca martor ocular, tot ce au spus Episcopul Antonie și Dr. Williams. I-a invitat pe apuseni să nu se mai lase induși în eroare de o anumită propagandă care tinde să mențină ten-

între popoare și între credincioși. El i-a asigurat că credincioșii de toate confesiunile, inclusiv bapțiștii, sînt în răsărit creștini ca în tot restul lumii și se bucură de dreptul de a-și practica credința liberi și neîngrhiți.

La Londra, a avut loc o întîlnire cu membrii Consiliului Britanic al Bisericilor la Church House Westminster. Cu acest prilej, după ce Dr. Appel și Dr. Williams au prezentat Conferința Bisericilor Europene, s-a cerut ca un membru din Prezidiu să vorbească despre importanța Conferinței ca loc de întîlnire dintre Est și Vest. Din Răsărit erau prezenți acolo I. P. S. Mitropolit Alexei de Tallin, Dr. Gyula Nagy din Ungaria, Episcopul Krusche din R. D. G. și Episcopul Antonie din România. După o scurtă consfătuire ad-hoc s-a hotărît ca cel care urmează să vorbească, să fie Episcopul Antonie. A fost dezvoltată ideea Conferinței Bisericilor Europene ca loc în cadrul căruia Bisericile de tradiție răsăriteană pot întîlni Bisericile de tradiție apuseană, loc în care reprezentanți ai popoarelor din Est și reprezentanți ai popoarelor din Vest pot schimba idei și impresii, își pot face cunoscute reciproc comorile și tradițiile, pot dialoga asupra unității creștinilor și asupra necesității consolidării unui climat de pace și înțelegere între popoare. S-a arătat utilitatea schimbării succesive a locului de întrunire în diferite țări din Europa de Est și Vest, ceea ce dă prilejul participanților să cunoască la fața locului realitățile din țara respectivă și din Bisericile respective și acest lucru a fost de multe ori folositor și mai poate fi încă pentru combaterea și preîntîmpinarea unei anumite propagande ostile păcii și înțelegerii.

Viitoarea Adunare Generală se va ține în Creta, și s-a arătat de reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române ca occidentalii să se întîlnească cu teologii Bisericii răsăritene la fața locului, așa cum au făcut-o în primăvara acestui an și în România, la Iași.

După aceea au luat cuvîntul: Episcopul de Manchester, Dl. Payne, fost președinte al Consiliului Mondial al Bisericilor, Rev. Österraicher, Rev. M. Bourdeaux și Dl. John Lawrence. Toți au salutat activitatea Conferinței și la sfîrșit, prin organul lor financiar au promis o importantă sumă de bani pentru viitoarea Adunare Generală.

9. Cu prilejul vizitei în Anglia, P. S. Episcop Antonie a întîlnit pe Episcopul Mervyn Stockwood din sudul Londrei, pe Michel Moore, șeful Relațiilor Externe al Bisericii Angliei și pe preotul nostru de la Londra, Constantin Alexe. Toți reprezentanții oficiali englezi l-au asigurat că doresc să continue, ca și pînă acum, bunele relații cu Biserica noastră.

10. Duminică, 30 octombrie 1977, Episcopul Antonie a luat parte la slujbă în biserica română din Londra, unde a predicat, transmițînd binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin și a vorbit despre buna situație a Bisericii din țara noastră și despre munca de restaurare începută după cutremur.

La slujbă au luat parte foarte mulți credincioși.

După slujbă a avut loc o recepție. — (A.P.)

DIN ACTIVITATEA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Parohia ortodoxă română din Viena

ALMANAHUL PAROHIEI ORTODOXE ROMÂNE DIN VIENA PE ANUL 1977. — *Almanahul* Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1977, editat de comunitatea ortodoxă română din Viena a apărut și de data aceasta în condiții de tehnoredactare și tipărire excelente. Stăpiniți de gândul aniversării centenarului Independenței de stat a României, cei care și-au dat osteneala pentru întocmirea și apariția acestui «*Almanah*» l-au împodobit cu două evocatoare imagini: «Independența României» — tablou alegoric de M. Simonide, coperta I și «Crucea de la Corabia» — monument înălțat în amintirea vitejilor căzuți pe cîmpurile de luptă în anii 1877—1878, pentru dobîndirea independenței, coperta a IV-a.

Almanahul se deschide cu cuvîntul patriarhului Justinian adresat comunității românești din Viena, în care se face mențiune de împlinirea a 100 de ani de la cucerirea Independenței de stat a României, a 70 de ani de la răscoalele țărănești din 1907 și a 70 de ani de la întemeierea bisericii românești din Viena.

Urmează, ca de obicei, calendarul pe anul 1977 cu indicarea, pe cele 12 luni, a sfinților prăznuiți în fiecare zi și a marilor sărbători și praznice bisericești; urmate de scurte însemnări referitoare la datele mai importante din istoria culturală și politică a poporului nostru și de rînduiei bisericești.

În cadrul rubricii *Povățuiri părintești*, Pr. D. Fecioru semnează o traducere din Sf. Ioan Gură de Aur. Autorul s-a oprit asupra temei «Nu trebuie să anatematizăm nici pe vii nici pe morți», subiect pe care-l consideră o predică de interes ecumenic. Tot în aceeași rubrică, I. P. S. Arhiepiscop Teofil Herineanu al Clujului semnează «În drum spre Emaus», iar P. S. Episcop Vasile al Oradiei «Gînduri despre providența divină».

Rubrica «În duhul ecumenismului» cuprinde cîteva predici semnate de preotul Marin M. Branște, rostite la diferite ocazii în bisericile din Viena, Linz, Graz și Salzburg. Tot parohul bisericii ortodoxe române din Viena semnează și un documentat studiu la rubrica «Aniversări», intitulat: «70 de ani de la înființarea capelei ortodoxe române din Viena». După ce descrie împrejurările în care s-a format comunitatea ortodoxă română din Viena, autorul consemnează pe larg frămîntările și demersurile pentru ridicarea unui locaș de închinare. În ultima parte a studiului sînt prezentate preoții slujitori, cîntăreții și dirijorii de cor ai capelei ortodoxe române din Viena, din rîndul cărora vom aminti pe protosinghelul Virgil Ciobanu, unul dintre principalii organizatori ai capelei românești din Viena, preoții Ilarion Verenca, Petru Jancovschi, care a slujit aici 18 ani și Gh. Moisescu, care, printre multe alte reali-

... să pună bazele Sediului cultural românesc din Viena. Dintre cîntăreții
... amintim pe Ilie Radu și Alexandru Bălan, iar dintre dirijorii și organizatorii
... pe Gheorghe Dima, Ioan Scărlătescu, Florica Gramatovici, Viorica Ursuleac
... Janakowitsch, dirijorul actual, în această funcție de 15 ani, care îndeplinește
... de cîntăreț de strană.

Centenarului Independenței de stat a României îi este dedicat un mănunchi de
... semnate de I. P. S. Nicolae Mladin, I. P. S. Teoctist Arăpaș, P. S. Nestor
... Prof. N. Adăniloae, Păiușanu Robert Ștefan, Ion Negură, George Mun-
... Prof. Constantin N. Velichi, Prof. Augustin Z. N. Pop, Elsa Brețcanu, C. Andre-
... și Alexandru Zub. Menționăm, în cadrul acestei rubrici, vibrantele și înduioșă-
... poezii care respiră duhul anilor 1877—1878, semnate de G. Coșbuc, V. Alecsan-
... Al Macedonski și care trezesc în sufletul cititorilor emoționante simțiri patrio-
... Care ar putea rămîne indiferent citind «Sergentul», «Ođă ostașilor români» sau
... Carcanul» ale lui Alecsandri, sau «Dorobanțul» și «O scrisoare de la Muselim
... ale lui G. Coșbuc?

Toate materialele dedicate acestui eveniment subliniază că dorința de veacuri
... poporului român și-a găsit împlinirea în anii 1877—1878 și consolidarea și desă-
... cuprea continuă pînă în vremea noastră. Neatîrnarea — a fost scump plătită de
... român de-a lungul vremii. Independența proclamată în parlamentul țării la
... ani 1877 și cucerirea ei prin jertfele de sînge pe cîmpurile de luptă nu a fost
... rezultat dezbaterilor diplomatice și nici un dar venit din senin. Ea este rezultatul
... de secole ale poporului nostru, este răsplata jertfelor aduse de nenumărații
... și acțiunii române, este prețul neprețuit al singelui vărsat de ostașii români pen-
... drepturile lor legitime.

Comemorarea celor 70 de ani de la istoricele răscoale țărănești din 1907 nici
... pe cea începe cu ceva mai semnificativ decît: «Noi vrem pămînt», zguduitoarea
... a lui G. Coșbuc. Pămîntul care i-a născut și crescut, pămîntul înfrățit din ne-
... vremurilor cu românul a trebuit să fie plătit cu viețile a peste 11.000 de țărani
... în acel memorabil an.

Dumitru Almaș, Ecaterina Braniște și Amelia Pavel semnează în continuare
... articole referitoare la anul 1907. Rubrica se încheie tot cu o poezie a «poe-
... țării țărănimii», «Parabola semănătorului» — versuri cu rezonanțe sociale care infăți-
... cruda realitate a acelor vremi.

La rubrica *Junimiștii își amintesc și povestesc* sînt inserate cîteva articole sem-
... de membri ai fostei societăți «România Jună», articole care dau la iveală as-
... din viața și activitatea acestei grupări cu înfăptuirile ei mai mari sau mai mici
... dar toate avînd contribuția lor în procesul renașterii României moderne.

Articolul «Din istoria și viața poporului român și a Bisericii Ortodoxe Române»,
... de I. P. S. Nicolae Corneanu, deschide rubrica *Din trecutul patriei*. În acest
... I. P. S. Sa trece în revistă principalele etape ale formării poporului român,
... secondat îndeaproape de răspîndirea învățaturii lui Hristos în mijlocul său
... și încheie cu descrierea atmosferei de concurență ecumenică a cultelor din țara
... noastră.

Rubrica mai cuprinde și alte cîteva articole interesante ca: «Tezaurul de la
... Nicolae Mare», autor Răzvan Teodorescu, «Dascălul de cîntări Macarie ieromo-
... în semnătura lui Titus Moisescu, «O variantă necunoscută a stemei de tip

1864—1865 a oraşului Bucureşti», autor Dan Cernovodeanu şi «Pe urmele lui Calistrat Hogaş la minăstirile din Munţii Neamţului», semnat de Ecaterina Branişte.

În ultima rubrică *Retrospectivă*, T. N. Manolache semnează «Cronica Patriarhiei Române. Caracteristici, evenimente şi realizări ale Bisericii Ortodoxe Române în anul 1976», în care se fac menţiuni: problema învăţământului teologic din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, alegeri şi instalări de ierarhi; sînt amintite apoi o serie de informaţii despre comunităţile ortodoxe româneşti de peste hotare şi date despre activitatea interbisericească internă şi externă a Bisericii Ortodoxe Române.

«Cronica parohiei ortodoxe române din Viena» care urmează în cadrul aceleiaşi rubrici este alcătuită de preotul Marin M. Branişte şi consemnează diferitele realizări şi aspecte din viaţa comunităţii româneşti din Viena precum: concertul de colinde şi serbările de Crăciun şi Anul nou, diferite vizite şi slujbe pe care parohul comunităţii româneşti le-a făcut în diferite oraşe din Austria; sînt prezentate — de asemenea — vizita I. P. S. Nicolae Corneanu în Austria între 12—23 iunie, pelerinajul la mormintele eroilor români înmormîtaţi în cimitirele din Viena şi împrejurimi, turneul coloniei româneşti din Viena în România, adunarea generală anuală a membrilor comunităţii, precum şi prezentarea unor întruniri cu caracter cultural.

Almanahul se încheie cu un rezumat în limba germană întocmit de preotul Marin M. Branişte.

Prin bogăţia şi diversitatea materialului prezentat, *Almanahul* comunităţii ortodoxe româneşti din Viena pe anul 1977 face dovada că această lucrare rămîne o publicaţie de valoare care îşi aduce contribuţia sa la păstrarea şi cultivarea dragostei faţă de Biserică şi faţă de poporul român.

ALEXANDRU M. IONIŢĂ

C R O N I C Ă

Marți, 5 decembrie 1977. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit vizita Episcopului **Kaust** din R. F. Germania, sosit în țara noastră în ziua de 4 decembrie 1977, în scopul descoperirii și înfrățirii Bisericii reformate luterane din București. În vizita sa la Prea Fericitul Părinte Patriarh, oaspetele a fost însoțit de Dl. Pastor Günther Ambrozio din **Hamburg** și de Dl. Prof. Paul Miron din Hamburg (R. F. Germania).

Vineri, 6 decembrie 1977. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Teofil Moldovan, care vine ca preot o comunitate ortodoxă română din Salamanca (Spania).

Miercuri, 7 decembrie, 1977. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. **Dumitru Munteanu**, parohul Bisericii ortodoxe române de la Sofia (Bulgaria) care vine în concediul de odihnă petrecut acasă, în România, se reîntoarce la Sofia.

Miercuri, 13 decembrie, 1977. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. Cuv. **Iustinian Dalea**, preot din cadrul Arhiepiscopiei Misionare ortodoxe române din **Paris**, care se reîntoarce la locul său de activitate, după concediul de odihnă petrecut în țară.

Vineri, 15 decembrie 1977. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Pr. Vasile Palade, întors recent din **Belgia**, unde se află la studii la Louvain-Leneuve și unde a organizat o parohie ortodoxă română.

Vineri, 16 decembrie 1977. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. avocat **Vasile**, din Cleveland, Ohio, S.U.A., venit în țară în vizită la rude și prieteni.

Miercuri, 19 decembrie 1977. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe ziaristul **Kurt Seinitz**, venit în țara noastră la invitația Consiliului zăriștilor din R. S. **Germania**.

Miercuri, 21 decembrie 1977. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. **Dumitriu** din New York (S.U.A.), român de origine, venit în țara noastră pentru vizita rudelor.

Vineri, 23 decembrie 1977. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. John **Satterthwaite** din Frankfurt/Main—R. F. Germania, unul dintre susținătorii parohiei ortodoxe române din Offenbach.

Sabătă, 24 decembrie 1977. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe **John Satterthwaite** de Fulham și Gibraltar, care între 23—26 decembrie 1977, vine în vizită în țara noastră la invitația ambasadei Marii Britanii. P. S. Sa a fost primit de Excelența Sa Dl. Ambasador al Angliei la București.

Vineri, 23 decembrie 1977. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe Dl. Pierre Anghelakis, însărcinat cu afaceri al Ambasadei Greciei la București, care a prezentat felicitări Prea Fericitului Sale cu ocazia sărbătorilor de Crăciun și Anul nou.

Marti, 27 decembrie 1977. — Prea Fericitul Părinte Iustin a primit pe Dl. George **Satterthwaite**, român de origine, din New York (S.U.A.), la plecarea sa din țară.

• ÎNȘEMNĂRI DIN VIAȚA PĂTRIEI •

EVENTIMENTE ȘI FAPTE REMARCABILE

O NOUĂ PUNTE A PRIETENIEI ȘI COLABORĂRII DINTRE ROMÂNIA ȘI IUGOSLAVIA

INAUGURAREA LUCRĂRILOR DE CONSTRUIRE A SISTEMULUI HIDROENERGETIC ȘI DE NAVIGAȚIE PORȚILE DE FIER II. — Ziua de 3 decembrie 1977, a înscris încă o pagină în bogata cronică a tradiționalelor relații de prietenie frățească și colaborare rodnică dintre România și Iugoslavia. Președintele Nicolae Ceaușescu și Președintele Iosif Broz Tito au inaugurat lucrările de construcție în comun a sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier II, situat în dreptul Ostrovului Mare și comunei Prahovo, la 60 km aval de prima hidrocentrală construită în comun. Acesta va urmări, în continuare, așa cum s-a convenit cu prilejul întâlnirii anterioare dintre cei doi Președinți, utilizarea potențialului hidroenergetic al Dunării, reprezentind ca și primul sistem dat în folosință în anul 1972, o strălucită demonstrație a capacității de care dispune societatea socialistă din cele două țări, de forței creatoare a două popoare libere, stăpine pe destinele lor.

În dimineața acelei zile, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, însoțit de colaboratorii săi apropiați, a sosit la Ostrovul Mare, unde se vor ridica construcțiile de pe malul românesc ale acestui sistem hidroenergetic. Mii și mii de oameni ai muncii mehedinteni, între care se aflau numeroși constructori ai celui de al doilea obiectiv energetic, româno-iugoslav, au făcut Președintelui Republicii o caldă primire. Aici, la Ostrovul Mare, președintele Nicolae Ceaușescu s-a îmbarcat pe nava prezidențială «Mihai Viteazul» pentru a trece Dunărea.

Pe malul iugoslav, în apropiere de comuna Prahovo, Președintele Nicolae Ceaușescu a fost întâmpinat de Președintele Iosif Broz Tito. Șeful statului român a fost salutat de mii și mii de oameni ai muncii iugoslavi, care aplaudau cu însuflețire și scandau: «Tito-Ceaușescu».

La locul sosirii, împodobit sărbătorește cu drapelul românesc și iugoslav, se aflau pancarte pe care erau scrise în limbile română și sârbo-croată călduroase urări de bunăvenire, de întărire a prieteniei frățești și a colaborării multilaterale dintre România și Iugoslavia.

... de onoare, aliniată pe platoul debarcaderului, a prezentat onorul. S-au ... de stat ale României și Iugoslaviei, Președinții Nicolae Ceaușescu ... au trecut apoi în revistă garda de onoare.

... celor prezenți, cei doi conducători de stat s-au îndreptat apoi ... se va înălța, pe malul iugoslav al Dunării, o parte a noului obiectiv. ... șefi de stat au fost salutați de președintele regiunii Timoc, Jika Rajisici, ... său, a subliniat importanța construirii noului obiectiv energetic pen- ... țării și, îndeosebi, pentru oamenii muncii și populația din jude- ... Zajeciar și Mehedinți. Apoi a rugat pe cei doi Președinți să dezve- ... inaugurală, marcind astfel începutul lucrărilor de realizare a sistemului ... și de navigație Porțile de Fier II pe malul iugoslav.

... Nicolae Ceaușescu și Președintele Iosif Broz Tito au dezvelit placa ... încadrată de drapelele celor două țări. Pe placa respectivă sînt săpate, ... următoarele cuvinte: «Astăzi, 3 decembrie 1977, în prezența ... Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Iosif Broz Tito, și a preșe- ... Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a avut loc inaugurarea ... de construire a sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier II, ... înscriselor legături de prietenie și colaborare între Republica Socialistă ... Iugoslavia și Republica Socialistă România».

... a aplaudat cu însuflețire și a ovaționat pentru prietenie și colaborare ... cele două națiuni și popoare.

... șefi de stat au fost invitați într-un pavilion special amenajat, unde le-au ... în fața unor machete și hărți, principalele date tehnice și caracteristici ... viitorului edificiu.

... lucrare, ale cărei proiecte au fost elaborate de specialiștii celor ... ingloba două baraje deversoare, două hidrocentrale — una pe malul ... românesc — dotate cu cîte 8 turbine fiecare, avînd în final ... de 432 MW, care vor livra anual cîte 1,2 milioane kWh fiecărei părți.

... ridicarea barajelor și construirea ecluzelor, va fi creat un lac de acu- ... se va întinde pe o distanță de 80 km., ceea ce va crea posibilitatea ca, ... producerea energiei electrice, să se aducă mari îmbunătățiri navigației pe ... Totodată, prin construirea sistemului, întreaga zonă de pe cele două ... beneficia de rezerve de apă pentru irigații, precum și de noi posibilități de ... în diferite domenii. Primele hidroagregate vor fi puse în funcțiune ... capacitatea finală va fi atinsă în 1984.

... importanța economică a obiectivului comun, Președinții Nicolae ... și Iosif Broz Tito, s-au interesat de soluțiile de proiectare adoptate, de ... ce vor fi aplicate, de eficiența economică a acestora.

... această discuție, cei doi șefi de stat s-au imbarcat la bordul navei «Mihai ... îndreptîndu-se spre malul românesc al fluviului.

... timp, nava prezidențială a acostat la malul românesc, împodobit sărbă- ... Mii de constructori ai viitoarei hidrocentrale precum și locuitorii ai comunelor ... au făcut președintelui Nicolae Ceaușescu și președintelui Iosif Broz Tito o ... entuziastă, manifestîndu-și cu putere satisfacția pentru prietenia și colaborarea ... român și popoarele Iugoslaviei. S-a scîndat, îndelung, cu însuflețire, ... ».

Conducătorii celor două țări au fost salutați cu onoruri militare. S-au intonat imnurile de stat ale Iugoslaviei și României, după care cei doi Președinți au trecut în revistă garda de onoare. În uralele mulțimii, Președinții Nicolae Ceaușescu și Iosif Broz Tito au dezvelit placa inaugurală a lucrărilor de pe malul românesc ale noului șantier al prieteniei româno-iugoslave.

Încadrată de drapelele de stat ale României și Iugoslaviei placa inaugurală, așezată pe un obelisc simbolizînd legăturile trainice, frățești dintre cele două popoare de pe malurile Dunării și noua punte a prieteniei lor peste bătrînul fluviu, consemnează memorabilul eveniment: «Azi, 3 decembrie 1977, în prezența președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și a președintelui Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Iosif Broz Tito, a avut loc inaugurarea lucrărilor de construire a sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier II, simbol al strînselor legături, de prietenie și colaborare, dintre Republica Socialistă România și Republica Socialistă Federativă Iugoslavia».

DUPĂ DATINA STRĂBUNĂ : *Cu Plugușorul la Președintele Republicii.* — Vineri, 30 decembrie 1977, zi apropiată de cumpăna anilor, sute de copii și tineri au urât, după datina străbună, Președintelui Nicolae Ceaușescu și celorlalți membri din conducerea țării, viață lungă, sănătate, fericire și putere de muncă.

Pe platoul din fața sediului Conducerii țării noastre a răsunat, în acea dimineață de iarnă, Plugușorul copiilor și tinerilor, cu îndemnuri voiniceste, cu plesniri de bici, buhaiuri și clopoței, cu cîntece specifice acestei datini milenare.

Colindătorii, îmbrăcați în frumoase costume naționale, reprezentînd toate zonele folclorice ale țării, au alcătuit o vibrantă imagine a întregului tineret al patriei, a bucuriilor și împlinirilor pe care acesta le trăiește sub soarele socialismului :

«Aho, aho, copii și frați
 Veniți din Munții Carpați
 Și de la Dunărea albastră în jos
 Și din Oltenia, din Bărăganul mînos,
 Din Maramureș, de pe Ponoare,
 Din Dobrogea, de la Marea cea mare,
 Din Moldova și din Banat,
 Din cit și-ne țara
 În lung și-n lat».

Purtînd un frumos brad împodobit, din rîndul colindătorilor s-au desprins tradiționalii «căluși», «capre» și «vorniceii». Colindătorii au dat apoi glas puternicelor sentimente patriotice ale poporului nostru, cîntînd și cu prilejul acestor datini, trecutul de luptă și jertfă al României, evocînd un moment înălțător :

«Venim din anii marii sărbători
 Anul Independenței centenare,
 Cînd toți unii sub steagul tricolor
 Cîstit-am gloria nepieritoare
 A marilor înaintași ce-au scris
 Fapte de vitejie ne-ntrecute,
 Luptînd ca lei aprigi pe redute».

În stihurile vibrante ale Plugușorului, colindătorii, în numele tuturor tinerilor cetățeni ai patriei, au elogiât munca, înfăptuirile mărețe ale poporului nostru, eveni-

... de seamă din anul 1977, mândria pe care au încercat-o odată cu adop-
 ... de stat, bucuria de a fi participat la marile manifestări culturale și
 ... sub genericul «Cîntarea României» și «Daciada».

... și apoi urări Republicii, la cea de a XXX-a aniversare a proclamării
 ... ce a marcat trecerea societății românești într-o etapă calitativ supe-
 ... revoluției socialiste :

«30 de ani Republica-mplinește
 Un drum de glorie, drum nepieritor,
 Sub flamuri de partid, pe-nalte creste
 Noi generații înfrățite într-un țel
 Români, maghiari, germani și alte neamuri
 Sub unicul Republicii drapel

... revărsare simbolică, colindătorii s-au apropiat de Președintele Republicii,
 ... cuvinte de aleasă prețuire pentru contribuția sa remarcabilă la soluțio-
 ... probleme ale contemporaneității, la instaurarea unui climat de pace,
 ... și cooperare, pe planeta noastră, pentru activitatea sa prodigiousă în slujba
 ... înalte idealuri ale omenirii :

«Medalia de aur ce astăzi strălucește
 Pe pieptul Președintelui iubit,
 E semn de călduroasă prețuire
 A tot ce pentru pace-a-nfăptuit».

... Colindătorii au anticipat cu o vibrantă și sinceră bucurie apropiata sărbătoare
 ... zilei de naștere, 26 ianuarie 1978 :

«În prima lună-a anului ce vine
 Ne pregătim cu inima fierbinte,
 În ritmul viu al faptelor depline
 Să-aniversăm pe-al țării Președinte».

... După tradiția străveche a pămîntului românesc, băieți și fete au sorcovit pe
 ... Republicii, pe Doamna Elena Ceaușescu și pe ceilalți membri din Condu-
 ... și, urîndu-le viață lungă, fericire și sănătate, putere de muncă.

Colindătorii au intonat tradiționalul «Mulți ani trăiască!».

Președintele Nicolae Ceaușescu s-a adresat apoi copiilor și tinerilor prezenți
 ... ei. Întregului tineret al patriei, cu urarea de a obține succese tot mai mari
 ... în noul an. Președintele Republicii a subliniat că, printre măsurile luate
 ... Căminarea țării pentru binele și fericirea națiunii, un loc important a ocupat grija
 ... copii patriei, viitorul țării. A fost apoi remarcată munca pe care tineretul
 ... noastre o desfășoară în toate domeniile de activitate, elanul său fiind pus în
 ... slujirii de noi valori spirituale și materiale.

Președintele Nicolae Ceaușescu a urat copiilor și tinerilor să aibă parte numai
 ... bucurii, să fie urmași demni ai părinților lor, să țină sus steagul tricolor...

Reafirmînd și cu acest prilej dorința poporului nostru de pace și bună înțele-
 ... între semenii, Președintele Republicii a spus : «Vrem să facem totul ca tineretul,

copiii țării, cetățenii patriei noastre să nu mai fie trimiși la război; facem totul ca nici un copil din această lume să nu mai moară în război».

Președintele Nicolae Ceaușescu a amintit apoi că urarea colindătorilor are loc în piața unde pentru prima oară, în urmă cu 30 de ani, au răsunat uralele pentru Republica românească — astăzi Republica Socialistă România. «Fie ca ceea ce s-a înfăptuit în anii Republicii, prin munca noastră, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor să constituie chezașia și garanția sigură a faptului că și în viitor vom asigura întărirea continuă a Republicii Socialiste România, măreția patriei noastre socialiste, fericirea națiunii noastre».

În atmosfera generală de bucurie și entuziasm, colindătorilor le-au fost oferite tradiționalele daruri de Anul nou.

UN NOU MOMENT ÎN DEZVOLTAREA RELAȚIILOR ROMÂNŌ—VEST-GERMANE. — Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, s-a întâlnit vineri, 6 ianuarie 1978, cu cancelarul federal al Republicii Federale Germania, Helmut Schmidt, care a făcut o vizită oficială în țara noastră la invitația șefului statului român.

În cadrul întâlnirii au fost abordate probleme ale relațiilor dintre cele două țări, precum și diferite aspecte ale vieții internaționale. Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și Doamna Elena Ceaușescu au oferit un dîneu oficial în onoarea distincțiilor oaspeții.

A doua zi, 7 ianuarie a.c., Președintele României și Cancelarul federal au semnat, într-un cadru solemn, *Declarația comună*.

După ceremonia semnării Declarației comune, Președintele Nicolae Ceaușescu și Cancelarul federal Helmut Schmidt s-au întâlnit cu ziaristi români și străini, în cadrul unei conferințe de presă.

Încheindu-și vizita oficială întreprinsă în țara noastră, Cancelarul R. F. Germania, Helmut Schmidt, cu soția, Hannelore Schmidt, au părăsit, sîmbătă 7 ianuarie, la amiază, Bucureștiul.

Așa după cum sublinia Președintele Nicolae Ceaușescu la întâlnirea cu ziaristii români și străini, vizita oficială a Cancelarului federal al R. F. Germania întreprinsă în țara noastră în zilele de 6 și 7 ianuarie a.c., marchează un moment nou, important, în cursul ascendent al relațiilor româno—vest-germane. Această primă vizită efectuată în țara noastră de un șef al guvernului R. F. Germania după stabilirea, în urmă cu 11 ani, a relațiilor diplomatice româno—vest-germane, constituie un nou moment al dialogului la nivel înalt purtat între cele două țări, dialog în care, la loc de frunte, s-au înscris vizita făcută în România, în 1971, de președintele Republicii Federale Germania, Gustav Heinemann, și vizita președintelui Nicolae Ceaușescu în R. F. Germania, efectuată în anul 1975.

Referitor la conținutul și rezultatul convorbirilor româno—vest-germane din zilele de 6 și 7 ianuarie a.c., Declarația comună relevă că Președintele Nicolae Ceaușescu și Cancelarul Helmut Schmidt au procedat «la un schimb cuprinzător de vederi asupra stadiului actual al relațiilor dintre Republica Socialistă România și Republica Federală Germania, asupra posibilităților de adîncire și extîndere a cooperării dintre cele două țări, precum și asupra problemelor internaționale prezentînd interes pentru cele două țări».

comună semnată la 7 ianuarie afirmă hotărîrea celor două părți de a păstra, la baza relațiilor lor prevederile și principiile Declarației solemne semnată la Bonn, la 29 iunie 1973, care subliniază dreptul fiecărui stat la libertate, independență și suveranitate națională, dreptul inalienabil al poporului să decidă ele însele, egalitatea în drepturi a tuturor statelor, cooperarea în interesul comun în afacerile interne, abținerea de a recurge la amenințarea sau la folosirea forței în relațiile dintre state, îndatorirea statelor de a reglementa relațiile lor internaționale numai prin mijloace pașnice, respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale.

A fost păstrată, de asemenea, valoarea dialogului politic continuu între cele două țări, subliniindu-se importanța deosebită a întâlnirilor la cel mai înalt nivel pentru asigurarea și dezvoltarea relațiilor bilaterale.

Dezvoltarea raporturilor economice bilaterale a fost apreciată de ambele părți. Pe temeiul bunelor rezultate obținute pînă acum pe acest tărîm și ținînd seama de perspectivele deosebit de favorabile existente, cele două părți au căzut de acord să continue eforturile de dezvoltare și diversificare a schimburilor comerciale, asigurarea unei balanțe comerciale cit mai echilibrate.

Deosebit de la importanța ce revine relațiilor culturale în procesul de mai bună cunoaștere și înțelegere între cele două popoare, părțile au reafirmat hotărîrea lor de a intensifica schimburile culturale și științifice. În cadrul discuțiilor au fost abordate problemele extinderii relațiilor între oamenii din cele două țări, probleme de interes comun. de ambele părți subliniindu-se că abordarea ce se impune în acest domeniu trebuie să contribuie la apropierea dintre cele două popoare.

Un schimb de vederi aprofundat a fost efectuat în cadrul convorbirilor la nivel înalt pe o largă legătură cu diferitele aspecte ale actualității internaționale. Consemnînd concluziunile comune la care s-a ajuns în această privință, documentul semnat exprimă dorința ambelor țări de a-și aduce întreaga lor contribuție la soluționarea problemelor care confruntă astăzi omenirea, pe calea edificării unei lumi mai bune și mai echilibrate.

În contextul ansamblului problemelor securității și cooperării europene, România și R.F.G. și-au exprimat voința de a contribui la impulsționarea procesului de cooperare în viață a *Actului final de la Helsinki*.

Cele două țări au fost unanime în voința lor de a acționa, în continuare, pentru realizarea unei noi ordini economice internaționale, precum și pentru adoptarea unor măsuri efective în domeniul dezarmării.

Prin toate manifestările sale, vizita oficială a Cancelarului federal al R. F. Germaniei în România, convorbirile la nivel înalt româno-vest-germane au marcat un punct de mare importanță în evoluția ascendentă a raporturilor prietenești, de cooperare, dintre cele două țări. În același timp, noul dialog politic la nivel înalt între România și R. F. Germania se înscrie ca o contribuție de seamă a celor două țări la cauza păcii și înțelegerii în Europa și în lume. — (P. Diaconu).

ACADEMICIAN PROFESOR PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI 1892 — 1977

În ziua de 1 decembrie 1977 s-a stins din viață academicianul profesor Petre Constantinescu-Iași, personalitate de seamă a țării și a culturii românești, fost, mulți ani, membru al Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor și delegatul ei în Adunarea Națională Bisericească.

Viața acad. Prof. Petre Constantinescu-Iași este o pildă superioară de trăire, muncă și străduire, închinată cu devotament poporului, cunoașterii trecutului său istoric și creațiilor sale artistice; o viață închinată luptei pentru libertate socială și independență națională, pentru înlăturarea umilințelor și a nedreptăților, pentru răspîndirea științei, culturii și progresului, pentru biruința idealurilor democratice, pentru buna înțelegere între popoare, pentru pacea în lume...

Adeveresc acestea datele biografiei și activității sale.

S-a născut la 25 noiembrie 1892, în Iași, fiu al unei familii de învățători. După clasele elementare, a urmat gimnaziul Ștefan cel Mare, și Liceul național, dovedindu-se un elev deosebit de sîrguincios cu înclinații pentru istorie. În clasa a VIII-a a obținut premiul II pentru istorie la concursul societății «Tinerimea română» (21 mai 1911). În anii liceului cunoaște fruntași socialiști, citește cărți și publicații democratice-socialiste — România muncitoare, Viitorul social, Facla...

În anii 1911—1914 urmează Facultatea de litere din Iași, specialitatea istorie. Se manifestă public ca democrat progresist; ține conferințe, scrie și tipărește articole. După război este numit și funcționează ca profesor secundar la Huși, apoi la Bîrlad, Iași și Chișinău.

În acest timp studiază temeinic probleme de istorie, cu precădere de arheologie. Scrie și tipărește studii și cărți, precum: *Cîteva cuvinte despre influența bizantină asupra artei religioase românești* (1915), *Pagini de istorie contemporană — Unde duce colaborarea* (1921), *Cu privire la Negru-Vodă* (1922), *Bizantinismul în România. Influența bizantină asupra artei românești* (1924), *Un colaborator francez la Istoria românilor* (1925), *Însemnări de artă românească* (1925), *Comorile Bucovinei* (1925) ș.a.

Colaborează la revista «Iașul socialist», «Social-Democrația», «Socialismul» și «Tineretul socialist». Considera scrisul «o necesitate organică... Scriu pentru cei mulți. A închina fărîma de talent sau de pricepere pen-

... au născut, cărora le datorăm totul și care azi se numesc
... populare».

... activează în Sindicatul profesorilor secundari, pe listele
... candidat în alegerile de deputați din 1920.

... 1925 susține, la Facultatea de litere din Iași, examenul de doctor
... cu o lucrare din domeniul istoriei artelor, *Narthexul în artele
... sud-slave și române*, obținând calificativul «*magna cum laude*».

... 1926 este numit profesor la Facultatea de teologie din Chișinău, la
... de Arheologie creștină și istoria artei. Și-a inaugurat cursul cu
... : *Arta și creștinismul*.

... profesor universitar și-a oprit atenția îndeosebi asupra proble-
... de specialitate. Tipărește numeroase studii și cărți. Cităm : *Evo-
... ului moldovenesc* (1927), *Ilustrarea patimilor lui Iisus* (1927),
... artei bizantine (1927), *Originalitatea pridvorului deschis în arhi-
... românească* (1927), *Arheologia preistorică* (1928), *Istoria artei
... în Apus din sec. IX pînă în sec. XII* (1929), *Un monument mega-
... cunoscut* (1929), *Tipărituri vechi românești necunoscute* (1931),
... război (1932) etc.

... După 1944 a continuat profesia și munca de istoric. Într-un inter-
... turizarea că «eu am făcut din istorie poezia vieții mele». Ca om
... cultură a tipărit : *Ardealul în trecutul poporului român* (1945),
... Șapcă — un conducător de frunte al revoluției din 1848 (1946),
... ții și revoluția de la 1848 în Principatele Române (1948), *Trei
... români în revoluția de la 1848 — Negulici, Rosenthal, Iscovescu*
... , *Activitatea Comitetului Național Antifascist din România* (1950).
... din aceste articole și studii au fost retipărite în *Pagini de luptă din
... 3 vol.* (1972—1976). A fost redactor responsabil al tratatului de
... României.

... I s-au încredințat funcții și demnități de stat de mari răspunderi :
... în primul guvern democrat (guvernul dr. Petru Groza, 1945),
... șefedinte ale Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii
... Române, vicepreședinte ale Prezidiului Academiei R.P.R., minist-
... al Cultelor, conducător al delegațiilor parlamentare române la Con-
... interparlamentare de la Cairo, Geneva, Nysa, în delegațiile
... la Congresele mondiale pentru pace de la Paris și Varșovia,
... la Congresul mondial al istoricilor de la Viena ș.a.

... Pentru merite deosebite conducerea superioară de stat i-a conferit
... și înalte distincții : membru al Academiei R.P.R., Premiul de stat,
... al muncii socialiste, Ordinul «Victoria socialismului» ș.a. A deținut
... de președinte al «Societății de științe istorice» și președinte al
... comitetului național al istoricilor din România». A fost sărbătorit la
... și 80 de ani.

La adunarea de doliu, din ziua de 4 decembrie, au vorbit, elogiind meritele culturale și patriotice ale academicianului profesor Petre Constantinescu-Iași, Leonte Răutu, președintele Consiliului de conducere și rector al Academiei «Ștefan Gheorghiu», Ion Popescu-Pușuri, director al Institutului de studii istorice și social-politice, Acad. Cristofor Simionescu, vicepreședinte al Academiei R.S.R., Prof. univ. Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de istorie «Nicolae Iorga» din București.

Profund întristat de vestea încetării din viață a celuiia care a fost omul de știință și cultură, patriotul luminat și umanistul convins acad. Petre Constantinescu-Iași, Prea Fericeitul Părinte Patriarh Iustin a trimis familiei îndoliate următoarea telegramă de mîngiere :

FAMILIEI ACAD. PROF.
PETRU CONSTANTINESCU-IAȘI

Profund îndurerați de trecerea la cele veșnice a eminentului academician-profesor Petru Constantinescu-Iași, vă transmitem sincere condoleanțe, asigurîndu-vă că sîntem alături de dumneavoastră în marea durere prin care treceți.

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sicriul cu corpul neînsuflețit al defunctului a fost depus într-o criptă a Monumentului eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism.

Veșnică îi va fi pomenirea !

Pr. GH. CUNESCU

ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI

ACTE ȘI FAPTE DIN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA RĂZBOIULUI PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

«...Pentru ca faptele oamenilor să nu pălească prin trecerea vremii, iar isprăvile să nu fie date uitării» (Herodot).

În fața vitregia istoriei, poporul român a reușit totuși să-și păstreze nealterată identitatea sa de neam și limbă.

Relațiile permanente dintre ei — fie prin mijlocirea domnitorilor, a vlădicilor, a călugărilor, dar și prin unii smeriți preoți, călugări tipografi, copisti, zugravi etc., — au dus dintr-o provincie românească în alta au îmbogățit conținutul acestei conștiințe de neam, limbă și credință.

În răspunsul pe care-l trimite la 9 iulie 1860 lui Gheorghe și Eudoxiu Șaguna, episcopul Andrei Șaguna arată că «Un român adevărat și bine simțitor trebuie să se intereseze de soarta conaționaliilor săi totdeauna și sub orice fel de împrejurări, află-se aceia ori și unde; căci interesându-se de conaționali, se interesează în modată de soarta națiunii sale»¹. Iar un scriitor străin, care vizita cîțiva ani în Transilvania, scria că românii, deși trăiesc sub stăpînirea Austriei, «ni se îndreaptă spre Vest; toate nădejdiile lor se îndreaptă spre Răsărit, avînd speranța încredințată că într-o zi se va putea realiza o mare și puternică naștere românească, imediat după unirea din 1859 a celor două principate Moldova și Transilvania, speranțele românilor din Transilvania se îndreaptă către domnitorul român»². Un lucru e mai mult ca sigur — notează un istoric maghiar — și anume: «în regiunea Carpați (Transilvania): bărbați, femei, bătrîni și tineri deopotrivă se pregătesc moară pentru principele Cuza. Românii transilvăneni nu numai că sînt încredințați, ci și mai credincioși și mai persistenți ca ceilalți...»³. Mulți români au participat în aceeași perioadă trec munții stabilîndu-se în România, aflată acum în proces de expansiune economică, culturală și politică, numărul lor ridicîndu-se la ci-

¹ La Arhiepiscopiei Sibiu, Fond Arhiepiscopesc (AAS, FA) document 966/1860.

² Dr. Lupas, *La Transilvania nel quadro geografico e nel ritmo storico romeo*, București,

³ Idem, *Istoria Unirii Românilor*, București, f-a p. 326 eq.

⁴ Dr. Emigrări româneșii din Transilvania, în sec. XII-XX, București, 1971, p. 331.

⁵ Ibidem, op. cit., p. 334-338.

Cînd în 1866 izbucnește războiul italo-pruso-austriac, zvonurile despre o eventuală pătrundere moldo-română în Transilvania și Bucovina încep să circule cu mai mare persistență. Chiar și Montenuovo, generalul comandant din Sibiu, temîndu-se de această posibilitate, cere permisiunea ca să instituie, în caz de necesitate, dictatura militară⁵. De altfel, mulți dintre intelectualii transilvăneni întrețineau în această perioadă corespondențe cu cei din România, informîndu-i despre evoluția evenimentelor politice și sociale în Transilvania. Este cazul de exemplu, al scriitorului transilvănean Ioan Slavici care, intrat în rîndul redactorilor ziarului *Tribuna*, cerea, la 26 ianuarie 1877, profesorului arădean Vasile Mangra să-i trimită informații despre situația românilor din Transilvania, pentru că «...venînd în România, scopul meu a fost să cîștig cîțiva oameni influenți și pozitivi pentru cauza noastră, să cunosc oameni și relațiuni politice și prin aceasta să contribuie la întărirea legăturilor care trebuie să existe între noi»⁶.

Chiar și relațiile comerciale permanente existente între Transilvania și România, cunosc o consacrare oficială prin tratatul comercial semnat în 1875, prin care «înă-rul stat român, apreciînd mai mult valoarea politică a unui act de independență față de suveranitatea turcească, și-a deschis larg piețele produselor industriale ale monar-hiei dualiste...»⁷. Dar tratatul, lovînd în interesele moșierimii și burgheziei maghiare, va fi boicostat, declanșîndu-se în anul 1886 un adevărat război vamal între România și Austro-Ungaria.

Avînd în vedere aceste relații permanente între cele două țări, nu trebuie să ne mire că vestea proclamării independenței de stat a României și îndeosebi vestea că-derii Plevnei și a înfrîngerii armatelor turcești au avut un deosebit răsunet în rîndul românilor transilvăneni⁸.

Guvernul austriac s-a arătat de la început ostil oricăror relații ale românilor transilvăneni cu frații lor de peste munți și a luat o serie de măsuri pentru stăvilirea acestora. După unirea principatelor însă, temîndu-se de eventualitatea unor mișcări în sudul Carpaților, a căutat noi căi pentru întărirea încrederii românilor transilvăneni în «bunavoința împăratului», cu atît mai mult cu cît pe plan extern, era nevoită să înfrunte armatele Italiei și apoi pe cele ale Prusiei. Iată de ce contele Belcredi, fostul prim-ministru al Austriei, recomanda la 27 august 1861 «să se procedeze față de români cu toată precauțiunea, fiindcă orice procedeu nepotrivit i-ar jigni repede, împingîndu-i în brațele Principatelor Române, spre care gravitează neconținut»⁹.

În acest sens între 1863—1864 împăratul va încuviința ținerea dietei în orașul Sibiu, cu mandat precis de a satisface doleanțele românilor. Profitînd de refuzul aristocrației maghiare de a participa la dezbateri, dieta — în majoritate compusă din delegați români — va vota o seamă de legi privind egala îndreptățire a națiunii și limbii române, precum și a confesiunilor ei religioase, legi care, deși sancționate de împărat, nu au fost niciodată aplicate¹⁰.

5. Lupăș, *Problema transilvănească în timpul lui Cuza I*, București, 1946, p. 17—21.

6. E. Glück, G. Neamțu, D. Vatamaniuc, *Studii și documente privind activitatea lui I. Slavici*, vol. I—II, Arad, 1976, p. 55; vezi și scrisoarea din 10 mai 1880, p. 57.

7. Moga, *La Transilvania nello spazio economico romco*, București, 1941 p. 51—52.

8. I. Lupăș, *La Transilvania...*, p. 75; privind ecoul războiului pentru cucerirea independenței de stat a României, în Transilvania, cf. M. Păcurariu, *Ecoul războiului de independență în «Telegraful Român»*, în «Mitropolia Ardealului», XII, 1976, nr. 4—5; Vasile Netca, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848—1881)*, București, 1974, p. 402—411.

9. Lupăș, *Problema transilvănească...*, p. 15.

10. Idem, *La Transilvania...*, p. 27—28; *Fazele istorice în evoluțiunea constituțională a Transilvaniei*, Sibiu, 1944, p. 48—49.

pală
 per-
 asti
 ră
 co-
 tice
 loar
 1877
 din
 oa-
 tice
 oi-
 nia.
 tină-
 fată
 onar-
 iare.
 ania
 e ne
 a că-
 andul
 nilor
 ilirea
 ri în
 aneni
 e să
 costul
 omâni
 indu-i
 orașul
 aris-
 în de-
 nil și
 ate de
 Slavici.
 endenței
 Telegra-
 Transil-
 Transil-

în războaiele purtate cu Italia și Prusia, Austria încearcă o ultimă
 salvarea imperiului: împăcarea cu Ungaria. Oricât de disperată părea
 guvernare, ea a reușit totuși să prelungească agonia imperiului timp de o
 secol.

semnarea pactului dualist în anul 1867, Ungaria este recunoscută ca regat
 unitar, în el fiind încorporată și Transilvania. Unirea dintre cele două regate
 amănuntul, ambele state avind însă guverne separate, cu excepția ministerelor
 de război, finanțe și război, care erau comune.

un protest față de această hotărîre, o parte a intelectualității transilvane, în
 frunte cu George Barițiu și Ioan Rațiu, refuză să mai participe la dezbaterile dietei
 la Pesta, declarîndu-se pentru o pasivitate absolută (7—8 martie 1869).
 partidă, a activiștilor, avînd în frunte pe mitropolitul Andrei Șaguna, căuta,
 participare activă la dezbaterile dietei să cîștige drepturi pe seama Bisericii
 românești. Șaguna nu concepea această participare ca o recunoaștere a
 Transilvaniei cu Ungaria — precum îl acuzau pasiviștii — ci ca un mod (și
 de altfel posibil) de luptă. «Noi nu avem alta să facem — preciza el — decît
 ouăle, care rămîn naturii lor consecvente, fără considerare la cloca sub
 spre cloce. Ouăle raței puse sub găină, dau pui de rață, iar cele de
 sub curcă, dau pui de găină. Așa și noi, trebuie să rămînem totdeauna
 cu ce am și cum va fi regimul și maxima lui»¹¹.

primele rezultate ale acestei lupte s-au putut vedea în anul 1868, cînd, la
 lui Șaguna și ale celorlalți deputați români din dietă, ministerul cultelor
 instrucției publice condus de Iosif Eotvos, hotărîște obligativitatea învățămîn-
 tului pentru toți cetățenii de la 6 la 15 ani și se acordă libertatea învățămîntu-
 lului că se dă libertate părinților să-și trimită copiii la ce școală vor; prin
 al legii se dă dreptul naționalităților să ție școală populară în limba lor,
 de lege 44 din 1868, prin § 17 dă acest drept și pentru școlile secundare «pînă
 începe instrucțiunea mai înaltă academică». Rezultatul: «...în aproape
 ortodox s-a făcut școală confesională, în cazul că pînă în acel an n-ar fi
 școlile naționale de pînă aici, s-au prefăcut și ele în școli confesionale». Legea
 mai importantă cu cît la acea dată existau 13.319 școli confesionale și 479
 școli naționale¹².

Chiar dacă această lege nu a fost respectată în toate punctele ei, ori s-a abuzat
 de specificări ale ei¹³, ea a contribuit totuși la dezvoltarea învățămîntului româ-
 nesc din Transilvania. Astfel, pe lângă numeroasele școli confesionale, în 1869, ia
 naștere din inițiativa lui Șaguna «gimnaziul național românesc de legea gr. or.» din
 Sibiu, care ca «limbă de instrucțiune peste tot limba română», fiind al doilea gim-
 naziu românesc creat de Șaguna.

Dar amintita dezbinare între partidul pasiviștilor și cel al activiștilor, precum și
 divergența activiștilor prin adoptarea de majoritatea intelectualilor transilvăneni a
 conferinței din Miercurea — care prevedea pasivitatea absolută —, la care
 moartea lui Șaguna și a ministrului Eotvos (1871), au dat posibilitate guver-
 nului să-și desfășoare nestingherit politica sa de maghiarizare. «Următorii lui (Eot-

11. V. Netea, op. cit., p. 272.

12. G. Sima, O. Ghiță, Școala românească din Transilvania și Ungaria, București, 1915, p. 37.

13. Ibidem.

vos) găseau că «libertățile» acordate naționalităților prin legea de la 1868 au fost un pas greșit, care trebuia reparat. Trebuiau căutate modalități care să asigure statului un caracter național maghiar, cu înlăturarea oricărei note de viață care nu e maghiară»¹⁴. Această luptă, îndreptată îndeosebi împotriva școlilor românești considerate adevărate «cuiburi ale românismului»¹⁵, a început imediat după numirea ca ministru al cultelor și instrucțiunii publice a lui Augustin Trefort (1873)¹⁶.

*

Încă din anul 1870, statul maghiar a început să publice pe seama școlilor românești o seamă de cărți, pe care apoi le-a răspîndit cu o largă profunziune¹⁷. Și pentru a feri aceste cărți de concurența lucrărilor românești editate de tipografiile eparhiale de tipografiile din Buda, Viena, și mai ales de cele venite din România, guvernul — începînd cu anul 1873 — interzice o seamă de cărți didactice din școlile noastre confesionale.

Astfel cu ordinul 257 din 10 iunie 1873, Ministerul interzice o parte din lucrările lui Zaharia Boiu (*Carte de citire, Elemente de istorie, Elemente de geografie*), la care se adaugă apoi «*Lepturariul*» lui Aron Pumnul, *Istoria Românilor* a lui A. Tr. Lauria (interzise în 1875), iar la 19 iunie 1875 — la toate acestea se adaugă «*Istoria patriei pentru școlile populare române din Ardeal*» de I. M. Moldovan — sub motivul că hartă care reprezenta Dacia, mărginită între Tisa, Dunăre, Marea Neagră și Nistru, cuprinzînd Moldova, Valahia, Ardealul, Temeșana, Crișana, Maramureșul și Bucovina, «arată provinciile transilvane ca separate de împériu»¹⁸.

Actele acestea sînt prezentate consistoriului mitropolitan în ședința școlară din 25 octombrie 1875 de către asesorul Ioan Lengher, care, după ce arată daunele pe care aceste opriri de cărți le provoacă învățămîntului confesional¹⁹, cere «să se aleagă din sinul consistoriului mitropolitan o comisiune care să examineze cărțile oprite prin diferitele ordinațiuni ministeriale (încil acelea au fost introduse în școlile noastre confesionale); să facă pe baza acestor esaminări propunere la cel mai de aproape consistoriu mitropolitan, pe baza căreia să se facă reprezentațiune către ministerul regîturii ung(uresc) de culte și instrucțiune publică, ca cărțile școlastice al căror cuprins nu va fi contra statului să fie reintroduse în școală». După acceptarea propunerii, consistoriul instituie o comisie care să se ocupe cu această problemă. Nu știm care a fost raportul acestei comisii, sau dacă a fost vreodată conceput; cunoaștem numai un proiect de răspuns al lui Ioan Lemeni la un alt ordin al Ministerului²⁰, în care arată «că aceste cărți nu li se poate imputa nici o intențiune contrarie statului unguresc, deși pare că acelea nu se potrivesc cu împregiurările faptice de astăzi din Ungaria, pentru că ele sînt ieșite înainte de starea prezente...». Referendul arată apoi că de fapt aceste «in-

14. *Ibidem*, p. 21.

15. N. Hodoș, *Cercetări. Probleme școlare confesionale*, Sibiu, 1944, p. 54.

16. Vom încerca în cele ce urmează să prezentăm, — după documentele din Arhiva Arhiepiscopiei Sibiu — o parte din măsurile pe care guvernul austro-ungar le-a luat împotriva școlilor românești știind perioada 1873-1879, perioadă care coincide pe plan extern cu afirmarea suveranității și declararea independenței de stat a României.

17. Vezi titlurile și caracterul acestora la Sima, *op. cit.*, p. 21—22.

18. AAS, fond mitropolitan (M), document 159/1875.

19. «... considerînd că prin aceasta și asemenea dispozițiuni e posibil ca cu timp să fim necăzuți din lipsa de manuale a închide chiar școlile...», în Protocolul ședințelor consistoriului mitropolitan; inventar 101 M.

20. A. A. S. F. A. document 558/1875

«suspicionări» se fac consistoriului arhidiecezan «fiind acele cărți editate în...
 Dia păcate acest proiect de răspuns nu a fost primit în ședința consistoriu-
 să se trimită guvernului asigurarea că consistoriul «...va fi cu cea mai
 și supraveghere ca în școlile noastre confesionale, precum pînă acum,
 nici înainte să nu se introducă și să nu se folosească decît numai acele cărți
 stăruind stăruind constituționale și corelațiunelor deosebitelor popoare din Unga-
 . Poate că la stabilirea acestei rezoluții, un rol deosebit a avut și mitropolitul
 . Dinamul care nu dorea să facă politică la curtea mitropolitană²² și care se te-
 Ministerul — în cazul unui protest — va lua măsuri și mai drastice. Și avea
 , căci cu începutul anului 1877 opririle de cărți didactice românești destinate
 confesionale se țin lanț.

În anul 1876, învățătorul din Lipova — Ioan Tuducescu — scotea în tipografia
 Gyulai lucrarea *Istoria Românilor. Manual didactic pentru școlile populare*
 . Nimeni nu putea bănui atunci că această carte, însumînd numai 63 de pagini,
 va fi discutii atît de aprinse.

Lucrarea era împărțită în două părți :

Prima parte : *Introducere în istoria Românilor* (p. 5—52) cuprindea 38 «prelecțiuni»
 despre evenimentele mai importante din istoria României, prelegeri influențate de isto-
 reprezentanților școlii ardelenne (și chiar de istoriografia contemporană) și în care
 sublinia cu tărie unitatea tuturor românilor, persecuțiile suferite de români din
 stăpînirii maghiare, unirea românilor sub Mihai Viteazul «carele dacă mai trăia,
 noastră astăzi ar fi fost mai bună ; dar... După moartea lui asupritorii națiunii
 căpătără coragiu și începură a asupri și mai tare pe Români, iar mai cu sea-
 pe cei din Transilvania» (p. 28). Se sublinia apoi dezbinarea religioasă a românilor
 două confesiuni, dezbinare datorată «străinilor» care «socoteau să ne slăbească
 împărțindu-ne în două Biserici și în două religii, sperînd că apoi ne vor învrăjbi și
 vom certa între noi» (p. 21). Români care, amăgiți de promisiuni, au trecut la legea
 . «n-au căpătat toate acele bunătăți și binefaceri, cîte li se promisese pentru
 . de aceea mulți de la «unire» au venit earuși la legea strămoșească» (p. 32).
 continuă apoi cu prelegeri despre răscoala lui Horia (prelegerea 30), revoluția
 de Tudor Vladimirescu (prelegerea 32), revoluția de la 1848 din Transilvania
 (prelegerea 33), unirea țărilor române (prelegerea 34), reînființarea Mitropoliei Aardea-
 (prelegerea 36), numărul și caracterul românilor (prelegerea 37—38).

Partea a doua (p. 43—62) cuprinde un număr de 14 poezii revoluționare dintre
 care menționăm : *Răsunetul* (Andrei Mureșanu), *Hora Unirii* (V. Alecsandri), *Rai cum*
este. Patria română (Ioan Pușcariu) ?, *Ștefan cel Mare și mama sa* (Bolintineanu), *Că-*
re martirii români de la 1848 și 1849, *Marșul lui Iancu* etc.

La fruntea prelegerilor autorul așază o scurtă «*Prevorbire*» în care arată că a
 această carte pentru ca să se învețe și să se cunoască «viața cea mare și strălu-
 , din care se trag românii, să vedeți cît de mari și de tari au fost strămoșii noș-
 . Și cît de mici și de slabi sîntem noi astăzi. Dacă însă veți socoti și, veți judeca
 întru împlărire, veți cunoaște și vă veți convinge, că numai frecările și neînțelege-
 se au trînit la pămînt puterea Românilor. Așadar căutați fiilor și învățați din păți-

²¹ Ședința consistoriului din 2 martie 1875 ; mențiunea se găsește pe documentul citat.

²² A se vedea în acest sens scrisoarea lui Partenie Cosma către Vicențiu Babeș din 20 iunie
 ; *Correspondența lui Vicențiu Babeș*, coordonator G. Cipăianu, Cluj-Napoca, 1976, p. 86.

tele strămoșilor noștri, și vă dedați de mici a întemeia între voi pacea, buna înțelegere și iubirea frățească; pentru că numai așa puteți spera un viitor dulce și fericit, Dumnezeu cu voi!».

Imediat după apariție, Ministerul regesc de culte și învățămînt public, prin scrisoarea nr. 28.324/1876, «a interzis opul... și a pretins suspendarea autorului de la funcțiunea sa de învățătoriu»²³. Indignat de această oprire a cărții scrisă într-un spirit curat românesc și îndeosebi suspendarea autorului — absolut nedreaptă —, consistoriul arădan înaintează Ministerului un memoriu, în care, după ce arată valoarea științifică a lucrării (datele din ea fiind în concordanță chiar cu documentele din arhivele vieneze și budapestane); se face apoi o ironică paralelă între adevărul juridic și cel istoric, specificîndu-se că falsificarea adevărului istoric cade în competența criticii științifice și nu a organelor judecătorești... Dar, să dăm cuvîntul documentului²⁴:

«Nr. 3005 ex 1876/41 a. școl.

Înaltului Ministeriu reg(esc) de culte și de învățămînt. Textul român.

Înaltul Ministeriu sub 13 l. c. nr. 28.324 ne-a provocat pentru oprirea cărții *Istoria Românilor* scrisă de Ioan Tuducescu învățător român gr. or. din Lipova, și pentru suspendarea autorului de la funcțiunea sa și de la salariul său de învățătoriu. Acest Consistoriu, după ce prin organele sale a publicat astăzi oprirea cărții²⁵, își ține de datorință ca, cu referință la această cauză, să înainteze la Înaltul Ministeriu următoarele desluciri, ce izvorăsc din cauza subversante și din circumstanțe, crezînd noi foarte cum că Înaltul Ministeriu cu înțeleapta sa pătrundere va învrednici de atențiunea cuviincioasă deslucirile noastre și pozițiunea bisericească a acestui Consistoriu.

Suspendarea numitului învățător ni s-a cerut pentru opul său *Istoria Românilor*, și totodată ni se înștiințează cum că despre partea comitetului administrativ din cotul Temișului în contra autorului s-a început procedura ordinară penală la tribunalul reg(esc) din Temișoara.

În hirtia Înaltului Ministeriu se impută de crimă opul amintit, cum că — de o parte — conține date istorice neadevărate, pe de altă parte — doctrinele ce le propagă sînt în aspră contrazicere cu starea politică a statului. Din aceste două privințe s-a început acțiunea penală.

Departa de noi este voința ca să preocupăm județul în procedura ce o va urma în propria sueră (sferă) de activitate, sau să-l preocupăm în decusul ce-l va aduce între marginile competenței sale. Nici nu pentru județul s-au compus aceste reflexiuni ale noastre. Dar Înaltul Ministeriu poate să pretindă — ceea ce este și datorința noastră — ca să descoperim părerea ce avem despre amintitele două momente.

Ce privește momentul prim, că adevărat opul ar conține date istorice neadevărate — în această privință subscrisul Consistoriu cu profundă stimă recomandă în atențiunea Înaltului Ministeriu acea circumstanță, cum că datele amintite mai toate se cuprînd și în atari cărți, care cărți au apărut togma din tipografia universității re. ung.; anume în opurile lui Maior, Șincai și Gavra, edate la Buda, încă înainte de 1874 sub censure preventive de atunci.

Este vrednică de amintire atitudinea ce guvernul unguresc, cel înainte de 1848 a luat față cu literatura română bisericească și națională. Văzîndu guvernul unguresc năsuințele, mai de două secle (!) ale literaturii române bisericești și naționale, a sosit de consult să deschidă cale și să îmbie ocasiune acestor năsuințe (!) pe teritoriu său propriu și sub a sa proprie priveghiare, ca nu cumva necesitățile noastre literar să fim siliți a le acoperi cu produse din străinătatea vecină, cari produse s-ar confectiona dincolo de cerul de activitate al guvernului din patriă. În istoria literaturii noastre bisericești și naționale se vine rola mare tipografiei de la universitatea rec-

23. AAS, document 22 M/1877

24. ad 22 M/1877, copie; originalul trebuie să se găsească în Arhiva Episcopiei Aradului.

25. Este vorba de circulara pe care episcopul Ioan Mețianu o trimite inspectorilor școlari, avînd același număr de înregistrare.

... și scriitori români din străinătate încredințau acestei tipografii editarea cărților: d(e) e(x)emplu: Carcalechi, opul său *Biblioteca*. Buda era locul de domiciliu al multor corifei din literatura noastră, și anume unul dintre fruntași, care, după un timp, petrecându-și timpul în patrie, se întorceau în țară și, în calitate de patronaj, repausatului palatin Iosif, acolo și-a făcut activă sa viață. Așa a rămas până la 1848 când episcopatul sîrbesc a început să-și valideze influența asupra literaturii românești.

... din opul învățătorului Ioan Tuducescu, care acum se excepționează, și care pot găsi în opurile cari au apărut în timpul palatinului arhiduce Iosif, ca o măsură preventivă de atunci, și din tipografia universității reg. ungurești.

... înaltului Ministeriu se amintește cum că organele numite au avut încredințate să studieze în detaliu și să judece despre opul numitului învățătoriu, și pe lângă aceasta de la aceștia organe s-a emis provocarea ce ni-a făcut-o înaltul Ministeriu. Cunoașterea noastră umilită este cum că acele organe, pentru problema amintită, au fost numite și din privința cunoașterii literaturii românești, căci cine cunoaște literatura noastră, — cari ori din ce privință se va judeca, face parte din istoria de cultură a patriei noastre, — acela nu va putea omite circumstanțele ce o amintirăm.

... circumstanța este cu odată mai virtuosă demnă de atențiune, cu cit astăzi literatura noastră trăim într-o epocă mai dezvoltată pe tărîmul literaturii și al constituției, și ar fi un adevărat anachronism în timpul nostru a-l trage pe cineva la îndoială pentru scrisori respective date, în cari înainte de 1848 nimene nu găsea că nu s-ar putea aplica desaprobaria de acum, dacă nu prin aceea, că astăzi literatura noastră s-a încuibat durere, neîncrederea și susceptibilitatea ce întru nimica este motivă; în contra cărora sperăm lecuire numai de la moderațiunea cea bună și dreaptă, ce a dovedit-o înaltul Regim. Conduși de această speranță și încredințându-ne la subșterne reflesiunile noastre la opiniunea ce organele amintite au dat-o înaintea din chestiune.

... amintire, cum că acele organe, cu cită ușurință proced în darea opiniunii, și prin aceasta mărturisesc cea circumstanța foarte caracteristică, că în timpul nostru nu s-a tipărit nici un op care să trateze istoria națională și să nu-și fie întru totul și oprirea despre partea înaltului Regim.

... circumstanța este cu atita mai dureros, cu cit se întâmplă în zilele noastre chiar atunci, când noi de nou ne nutrim speranța cum ca firul ce s-a rupt în literatura noastră înainte de 1848, acela firu se va relua iarăși, deși în altă formă dar de bună înțelegere pentru că tocmai în zilele noastre distincții istoriografii români Ilarion și Hajdu au întrebuințat cu rezultat arhivele și bibliotecile institutelor ungurești, a Academiei și a Academiei, și presa română atât din patrie cit și din străinătate amintia cu atit colecțiunile institutelor ungurești cit și cunoștințele speciale ale literaturii ungurești și promitutiunea acestora în darea de desluciri.

... neprețioasă noastră părere, asemenea privilegiu ar trebui cercat, respective să nu odată avîndu-l să se respingă fără a se splota spre scopul înfrățirii noastre pe baza comuniunii din trecut.

... abstrăgîndu de la opurile la cari poate provoca numitul învățătoriu, că literatură să scria istoria, — mai este încă și deschiinirea cea foarte măreață în domeniul istoric și cel juridic. Pre cînd adevărul datelor istorice niciodată nu se poate pune sub sigil, nu se poate incheia, ci rămîne pururea pentru critică ca și o literatură deschisă și rezervată, pre atunci adevărul juridic este un întreg completat și încheiat. Pre cînd adevărul istoric, sub influența criticii științifice capătă formă nouă și clară, pre atunci momintele decisive ale adevărului juridic sunt fapte ce nu se pot tăia. Adevărul istoric nu este decit un testimonium ex auditu, cel juridic respinge testimonium ex auditu și se bazează numai pre intuițiuni. Mărturisirea juridică are caracter autenticare, dar pentru adevărul istoric sau științific nu s-a oferit încă nimănui o soluție, de cînd cu «E pur si move»! Adevărul istoric nu are tribunal, nu e supus de regule de competență, și judecata științei nu e nicicînd un fapt decis: toate acestea sunt din contra la adevărul juridic.

... demonstrîși facem aceste reflesiuni, pentru cari pot să ne impute nemodestia și aceia cari nu ar lua în considerațiune serioasă pozițiunea noastră.

A-l însărcina pe cineva cu responsabilitate juridică pentru date sau adevăruri istorice, alfta ar însemna cît negațiunea absolută a veri ce scrutare și desvotare științifică, cît oprirea — prin puterea de stat — a veri ce desvotare. Abia ar putea să fie scriitoriu altul cineva decît acel individ fără de familie carele, condus de adevăr și încă mai mult de o pasiune neînfrinabilă pentru scrutări, e gata ca în fiecare moment să-și espună libertatea sa și astfel stima sa civilă.

Pentru că, după convingerea noastră, ar fi eroare dacă adevărul istoric s-ar identifica cu cel juridic, cînd între acestea deseljnirea !!! e atît de mare; și ar fi eroare dacă sub raport și considerațiune juridică s-ar subsuma astfel de fapte, care nu se poate proba cu instruminte juridice, pentru că nu jace!!! în periferia probațiunilor juridice.

Dacă datul istoric n-ar corespunde adevărului, desigur va fi combătut și condamnat de critica științifică, pentru că nici o națiune nu poate dori să-și întemeieze istoria sa pe date schimonosite, după ce adevărul de atitea ori s-a răzbunat pentru schimonosiri.

Venim la momentul al doilea, adică cum că cartea escepționată propaga doctrine ce sunt în aspră contrazicere cu starea politică a statului.

Ceea ce califică o crimă de atare, este la toată întimplarea intențiunea. Oare în acest casu concret subversează sau nu o intențiune criminală? resolvarea acestei chestiuni am putea s-o încredințăm tribunalului care, prin legi positive este competente spre aceasta; el să constate faptul și să procedă în aplicarea legii, încît, precum se zice, date istorice se pot însărcina cu responsabilitate juridică, și decidera asupra datelor istorice se poate trage în suera de activitate a tribunalelor. Însă, în această cauză, nu e vorba de crimă sau delictul comis de un cetățean al statului pe calea presei, în contra căruia județul să procedă după legile comune, ci în contra unui învățătoriu se face provocare la o lege specială, la art. de lege 28 din 1876; deci procedura penală s-a început nu ca și împotriva unui cetățean, de stat sau scriitoriu, ci în contra învățătorului.

Dacă această cauză ar fi curat civilă, Consistoriul nu ar intra în tratarea ei, dar fiindcă e vorba de învățătoriu, respective e cauză școlară, Consistoriul se simte chiamatu respective competente și obligat chiar în virtutea articolului citat de lege.

Înaltul Ministeriu ordina a se face astfel de despusețiuni, de după cari: «învățătoriu Ioan Tuducescu, autorul cărții întru înțelesul articolului 28 din 1876 § 7 punctu 5 inițiul ultim, să se suspende de la postul și de la salariul său învățătoresc».

Abstrăgînd de la aceea, că articolul!!! citat nu-i privește pe autori ci numai pe învățători, cu referință la aplicarea lui îndrăsnim a înșira următoarele fapte, pentru a lumina nessler cronologic între cercustanție, cari fapte, precum se vede, organele chiamate le-au retăcut înaintea Înaltului Regimu, și anume:

1/ Dacă legea citată se referese totodată și la autori, sau la autori-învățători, atunci aplicarea ei în acest cas concret pentru aceea nu ar fi corectă, pentru că amintita carte a eșit de sub tipariu mai înainte de ce s'ar fi făcut legea. De altmîntre, în părerea noastră, pînă sustă în vigoare o lege specială de presă, numai aceasta se poate aplica la crimele ce s-ar comite pe calea presei.

2/ Articolul de lege 28 din 1876 § 7 p. 5 inițiul penultim zice astfel: «întrebuițarea unei cărți sau unui instrument ce s-a oprit de la guvernul statului, formează fapt de pedepsit».

Deci condițiunea prealabilă a faptului de pedepsit este, ca acea carte să fie oprită de la guvernul statului. Iară efectul opririi, după dreptul naturii, se datează de la publicarea acelei opriri. Dar în casul acesta, cartea din cestiune, numai înainte de publicare s-a putut întrebuița. Pentru aceasta, cu delăturarea ordinei cronologice a se pedepsi învățătoriu, a-l pedepsi cu suspindere pentru că a întrebuițat o carte mai înainte de oprire, este astfel de nedreptate încît acest consistoriu se vede constrîns a recurge la Înaltul Ministeriu cu rogarea să binevoiască grațios a-l primi sub scut pe învățătoriu — respective pe învățători în asemenea casuri, de s-ar mai întimpla în viitoriu — în contra zeului prea mare al

eriri
itare
ar
adus
gata
s-ar
ar fi
care
pro-
con-
ieze
ntru
paga
Oare
estei
pe-
pre-
erea
i, in
i pe
ntra
876;
crii-
a ei,
l se
citat
nvă-
§ 7
esc».
umai
apte,
vede,
atori,
u că
alt-
umai
ntre-
tului,
le să
l, se
tiune,
rarea
entru
cest
bine-
ri în
re al

...cunoscute; căci almintre cariera învățătoarească cea grea în problemă și slabă
...necum să câștige puteri nouă și mai bune, ci încă și cele ce le are
...le piardă de răul malestarilor.

Legea vorbește despre întrebuițarea de cărți oprite și numai pentru aceasta
...pedeapsa. Dară învățătorul Ioan Tuducescu n-a întrebuițat carte oprită.

Citatul articiu de lege în § 7 p. 5 inițiu ultim recunoaște că aparține la
...de activitate și la competența comisiunilor administrative și aceea, cu referință
...școlilor școalelor comunale: «că totodată poate să-l suspendă pre învățătoriu
...de la oficiu și de la beneficiu». Din cuvintele «poate să-l suspendă» învederează cum
...afacere sau problemă s-a încredințat comisiunilor municipale în mod facul-
...pre cînd Consistoriului, prin hîrtia înaltului Ministeriu, de-a dreptul se de-
...despuneră suspendării.

După umilita noastră părere, asemenea procedură nu convine cu Statutul
...sanționat preagratosaminte de Măiestatea sa Regele și Domnul nostru, dar
...este și un gravamenu pentru Consistoriu acesta; căci după părerea
...în asemenea procedură se cuprinde tacite și aceea, cum că în cauze școlare
...Consistoriu — carele are sub jurisdicțiunea sa atîtea sute de școli de învățători
...nici atîta considerațiune, citu o comisiune municipală de administrațiune.
...gravamenu încă ni-l luminează cercutanția că în un Constistoriu sunt mai
...bărbați de școală, decît în o comisiune municipală de administrațiune.

În privința modului de suspendere de la oficiul și beneficiul învățătoresc,
...din vigoare, bazate pe dreptul bisericesc, mai peste tot convin cu regulile
...procedură penală ce sunt în validitate la județele statului.

De după acestea, în stadiul cercetării prealabile și în cela al investigațiunii,
...nu se poate pedepsi.

Pentru a se pune cineva sub acuză, acțiune, se neșesită un decisu formal.
...acest decisu poate să pronunțe suspenderea respectivului de la oficiu; dacă
...crimei comise poate motiva suspenderea; dar de la beneficiu nici acumă nu
...poate suspende de totu, ci pînă la decisu definitiv rămîne în folosirea unei
...din salariu și în folosirea locuinței. Pentru că Biserica nu poate ca pe preoții
...pe învățătorii săi, care și almintre sunt foarte săraci, să-i espună deloc la strad-
...și la lipsele extreme, pre ei și pre familiile lor, casualminte după un serviciu
...ani mult implinit cu tot devotamentul și cu laudă multă; — și pre cîndu de o
...despune ca vinovatului să i să vină pedeapsă, de altă parte Biserica trebuie să
...înțijească și de aceea ca să se susțină decorul extern al justiției bisericesti și
...oficiilor eclesiastice.

Această procedură condusă de religiositate și de umanism, a fost pînă acum în
...consonanță cu regulile de drept ale procedurii penale în vigoare la jude-
...statului, și anume:

Dacă în contra cutărui preot sau învățătoriu s-a început o cercetare prealabilă
...investigațiune, despre aceasta județele numai rar au încunoștiintat pre Consis-
...în timpul mai nou de feliu nu. Dar dacă s-a adus un decisu, de punere sub
...acela numaidect județele l-au comunicat acestui Consistoriu, respective
...Consistoriu îndată ce prin organele sale a primit știre de atare decisu, s-a
...a recerca județele pentru comunicare oficială și autentică. Deci impor-
...s-a atribuit decisului de punere sub acuză, și numai după primirea ată-
...decisu Consistoriu a statorit ce urmări trebuie să aibă acel decisu prin punctul
...vedere al oficiului bisericesc. Însă în cazul din cestiune, cu abatere de la praca
...pînă acumă, s-a adresat Consistoriului provocarea ca pre un învățătoriu să-l sus-
...! nu numai de la oficiu, ci și de la beneficiu, și aceasta de-a dreptul și
...de nici o rezervă; pentru aceea că a întrebuițat o carte mai înainte de ce ar
...fost oprită. Și această provocare pentru suspendere se întîmplă mai înainte de
...Consistoriu ar fi căpătat decisu de punere sub acuză, sau barem s-ar fi încunoș-
...în ceva mod despre existența unui asemenea decisu.

Nepretențioasa noastră părere e că, mai înainte de punere sub acuză, nu există
...și cu atîta mai puțin un vinovat de pedepsit. Suspenderea oricum se va
...considera, este — deși nu o speciă, dar la toată întîmplarea o măsură a pedepsei;
...deși se aplică numai prealabilminte, nimica nu pierde din sîntirea răului
...cuprinde. Ba uneori suspenderea e mai dăunătoare decît pedeapsa proprie, pentru
...cauza ce se dovedește apoi de nevinovat, nu-i dă nici o desdăunare, ci și omul
...mai sărac trebuie să se indestulească cu restituțiunea morală și juridică. Din

acest punct de vedere, Consistoriul scrisu a proces pururea numai cu multă precauțiune la pronunțarea suspinderii, și n-a despus-o nicicînd înainte de decisul pentru punerea sub acuză, dar nici că putea să despusă de după procedura bisericească. Așa au proces și județele statului, că adică înainte de decisul pentru punerea sub acuză niciodată n-au pretinsu de la noi a se suspende de la oficiu sau beneficiu cutare persoană din serviciul Bisericii.

Dar în cazul din cestiune, prin provocarea de suspendere ce ni se face de la Înaltul Ministeriu, scrisul Consistoriu s-ar conduce la delăturarea regulilor bisericești de drept procesual, carii reguli au fost pururia în deplină consonanță cu postulatale justiției civile și penale. Este convingerea noastră sigură, cum că Înaltul Ministeriu nu voiește delăturarea regulilor de drept, și îndemnați de această convingere facem aceste umilite reflessiuni ce ni le dicta oficiul, și care le punem la desposițiunea Înaltului Ministeriu. De altmîntre, prin delăturarea regulilor de drept, s-ar naște o lacună, pentru care acest Consistoriu nu ar putea să primească responsabilitatea față cu sinodul.

Acestea sunt reflessiunile noastre cu privință la op, autor, învățător și procedură.

Ceea ce cu adevărat ne-au constrîns să facem acestea reflessiuni, este cea pusețiune precaria în care de securu ar veni acest Consistoriu, dacă s-ar dispune suspenderea numitului învățătoriu mai nainte de a se aduce decisul pentru punerea lui sub acuză.

Adecă, se poate prevedea că suspenderea numitului învățătoriu mai nainte de inacțiunare, fiindcă nu s-ar putea splica din regule de drept, s-ar considera de persecuțiune politică; și aureola lui de martir ar străluci cu atît mai tare, cu cît este părintele și susținătoriu unei familii numeroase, funcționează ca învățătoriu mai de 20 de ani, și pentru diligența sa a secerat laudă la fiecare ocasiune.

De după Statutul Organic, oficiile de preoți și de învățători se ocupa prin alegere. După escrierea de concursu recurc candidații, respective comuna bisericească invită pre cei ce au popularitate pentru activitatea lor de pînă acuma.

Aum, învățătoriu Ioan Tuducescu, după suspenderea din Lipova s-ar putea aștepta la multe invitațiuni. Consistoriul care n-ar putea să întărească alegerea unui suspins — comuna bisericească i-ar atribui motive politice. Și așa Consistoriul ar putea veni în opozițiune poate cu celea mai de frunte parohii de sub jurisdicțiunea sa.

Acest Consistoriu la orice ocasiune s-a ferit de politică; a încongiurat orice fapt căruia, măcar de departe, i s-ar fi potut atribui culoare politică. Această precauțiune a noastră este cunoscută atît la Înaltul Ministeriu cît și la credincioșii noștri. Almîntre nu ne-am putea împlini chemarea; că deloc ce s-ar naște presupușul despre politică, sau despre altă nisuiță ce nu convine cu scopul bisericii, nu ni-am putea susține autoritatea bisericească, carea ne este unica putere.

Aceasta e cea pusețiune precaria, în carea Consistoriul și-ar pierde autoritatea fără ca să fie făcut un serviciu bun fie Înaltului Regim, fie credincioșilor noștri sau cutărei desposițiuni legale bine înțese și înțeleptește. Nu vorbim din temera autorității, ci din precauțiunea ce ni-o impune datorința.

Și pînă acum Înaltul Ministeriu a oprit citeva cărți de școală. Oprirea și-a avut efectul său, dar învățătorii nu s-au supus la procedura penală, și acest Consistoriu, transpunînd cauza la Congresu, în a căruia competență cade, n-am înaintat reflessiuni la Înaltul Ministeriu pentru că n-am fost siliți a pași pe teren de colorit politic, cu periclitarea autorității consistoriale. Dar ce se întimplă acum, că adecă nainte de publicarea opririi, ba încă mai înainte de ce s-ar fi făcut despusetiunile necesarie pentru publicare, se ordîna confiscatiune și se începe procedura penală aceasta — să ne permită grațiosu Înalt Ministeriu a spune cu toată reverința și cu sinceritatea deplină că — nu ni se pare conform cu seriozitatea necesară organelor administrative, și ne temem că dacă se va continua așa, corpul învățătoresc, care astăzi este espus molestărilor, mîine va deveni obiect de desconsideratiune totală.

Departe este de noi a cere ca articolul de lege 28 din 1876 despre autoritățile școlare să nu se esecute. Din contră, a fost pururea acestu Consistoriu carele cu toată promptitudinea și devotamentul a lucrat la esecutarea legilor, sențindu-se ferice dacă întru interesul educațiunei poporului a potut să satisfacă despusetiunilor legii și intențiunilor salutarie ale Înaltului Regim; și dacă acum acest Consisto-

prezentu
 ască.
 sub
 oficiu

ca să păstreze autoritatea este numai pentru ca și mai departe să poată
 cu rezultat spre îndestulirea înaltului Regim și a credincioșilor noștri.
 nimic la essecutarea legilor, caută să avem în vedere că și essecutarea
 să fie legală. Adecă, articolul de lege despre autoritățile școlare trebuie să
 să fie în consonanță cu celelalte legi din vigoare în patria noastră. Nici nu
 să o lege abstrăgând dela celelalte, delăturind praca juridică și dreptul

de la
 bise-
 ă cu
 altul
 con-
 m la
 drept,
 res-
 pro-
 acea
 spune
 marea

acoste motive umilita noastră cerere este:
 să-lască înaltul Ministeriu grațiosu a permite ca acest Consistoriu, ca și
 despre suspenderea cutărui preot sau învățătoriu — și în casul presinte
 suspenderea învățătorului Ioan Tuducescu — să dispună numai după primirea
 de punere sub acasă, și totodată să binevoiască a ordina respectivelor
 administrative, ca în casul de oprire a cutărei cărți nimeni să nu fie tras sub
 penală pentru întrebuintarea înainte de oprire, să cerce a-și câștiga con-
 despre cum și când s-a publicat oprirea, și dacă s-ar vedea îndemnate a
 confiscatiune, aceasta s-o essecute astfelu ca încungiurnd orice molestări
 plăcute, să se susțină autoritatea învățătorului.

Metianu m. p. Episcopu.
 copie: Ignatiu Papp secretariu consist. L. S.

comitent cu acest memoriu, consistoriul comunică printr-o cir-
 în eparhie, oprirea cărții lui Tuducescu, menționind că după
 de lege 28 din 1876 § 7 «învățătorii care vor întrebuinta aceas-
 se vor supune procedurii criminale la judele regești și se
 cu suspenderea»²⁶. Episcopul Mețianu mai arată că această
 a fost înaintată spre soluționare Congresului Național Biseri-

putea
 gerea
 toriul
 dicți-
 orice
 pre-
 ocioșii
 presu-
 ericii,
 riatea
 noștri
 marea

răspunsul Ministerului — comunicat mitropolitului la 10 martie
 — arată că, cu toate intervențiile făcute, lucrarea lui Tuducescu
 pe mai departe interzisă, deoarece are «un conținut ostil sta-
 și «orice carte care are un astfel de conținut ar trebui interzisă
 ». Învățătorul Tuducescu este suspendat fără posibilitatea de a
 angajat; la fel și învățătorul Codrian Baloș care a folosit în școală
 lui Tuducescu.

puțină vreme de la comunicarea răspunsului Ministerului pri-
 interzicerea definitivă a acestei cărți și excluderea autorului ei
 învățămînt. Episcopul Aradului Ioan Mețianu scrie o scrisoare
 mitropolitului Miron Romanul în care i se plînge că mem-
 consistoriului protestează împotriva nedreptei hotărîri guverna-

și-a
 asisto-
 aintat
 colorit
 adecă
 iunile
 penală
 și cu
 anelor
 care
 totală.
 torită-
 carele
 adu-se
 etioni-
 asisto-

EXCELENȚA VOASTRĂ ÎNALTPREASANTITE DOMNULE ARHIEPISCOP
 ȘI METROPOLIT!

pe la finea anului 1876, din incidintele «Istoriei Românilor» scrisă de
 Tuducescu, și introdusă în școlaele noastre confessionale din diecesa Aradului,
 îndemnat înaltul Ministeriu reg/iu/ ung/uresc/ de culte și învățămînt, a
 acea carte din școlaele noastre și pre scriitorul ei a-l preda în judecată
 aceste espuneri contrarie statutului /államellenes/.
 ne-a făcut aceasta înaltul Ministeriu nouă cunoscut, totodată ne-a pro-
 îndrumăm pre învățătorii noștri confessionali să eschidă din școlaele lor
 de sus, căci altfelu vor fi trași la răspundere.

AAS, document 22 M/1877, toate sînt grupate la dosar IV 3/ 1877.

Buletin. 28. AAS, document 95 M/1877.

Consistoriul nostru diecesan parte din cauza sărbătorii nașterii Domnului, parte din unele argumente ale referințelii școlariu care nu se poate espune aci, a întârziat 2—3 luni a publica învățătorilor noștri oprirea cărții de sus, pînă cînd organele guvernului, mergînd prin școalele noastre, au aflat că ea tot se întrebuințează de vreo 5—6 învățători, ca și cînd n-ar fi oprită de loc.

În urma acestora, acele organe confiscară cartea, ear pe învățători îi arătară la comisia administrativă comitatensă și la Înaltul Ministeriu, ear de aici veniră arătări cătră mine, că acei învățători sînt dați în cercetare criminală, deci pe baza § 7 art. de lege XXVIII din 1876 mă provoacă să-i suspend și pînă cînd tribunalul se va pronunța asupra-le.

Deși provocarea aceasta a venit mai pe la începutul anului 1877, consistoriul nostru tot n-a executat-o pînă acuma, ci a tot remonstat în contra-i de vreo 2—3 ori pînă cînd acuma mă pomenii cu aici sub ./ aclusa provocare ministerială, care apriat zice să suspendăm fără aminare pe învățătorii ce ni s-a arătat mai înainte de culpabili din partea Înaltului Ministeriu.

Fiîndcă din cele pînă acum ivite în treaba aceasta la consistoriul nostru, prevăd că consistoriul nu se va învoi nici cum la suspendarea învățătorilor, și fiîndcă de altă parte Înaltul Ministeriu tot pre mine mă face responsabil pentru toate, și preste tot fiîndcă am temere că lînuta consistoriului nostru s-ar putea considera sus de o opozițiune, ce ar putea avea urmări grele pentru biserica noastră, așadar m-am văzut necesitat a comunica această cauză momentoasă și cu Excelența Voastră, rugîndu-Vă să binevoii a-mi veni cît mai îngrabă într-ajutoriu cu sfatul Esceleței Voastre asupra întrebării: cum ar trebui să urmez în cauza aceasta mai bine în interesul bisericii noastre, și respective cum ar fi a se rezolvî susnumita provocare ministerială?

După care recomandat sfintelor rugăciuni am rămas al Esceleței Voastre plecat serv

Ioan Meșianu, episcopul Aradului.

Arad, 4 ianuaru 1878»²⁹.

O scrisoare asemănătoare va trimite la 30/18 ianuarie 1878 și lui Vincentiu Babeș, cerîndu-i și lui părerea în această problemă³⁰. Nu cunoaștem care a fost răspunsul lui Babeș, dar cunoaștem, în schimb, răspunsul mitropolitului Miron Romanul :

«Nr. 5 Metr.

PREA SFINȚIEI SALE DOMNULUI EPISCOP AL ARADULUI
IOAN MEȘIANU

La celea ce a-ți binevoit Preasfinția Voastră a mi le comunica sub 4 ianuarie a. c. nr. 2 prez. în treaba suspinderii unor învățători de ai noștri ordinate de Înaltul Ministeriu pentru folosirea de cărți școlastice oprite, — viu cu dragoste frățească a Vă descoperi intuițiunile mele în următoarele :

Nu suferă îndoială că după art. de lege XXVIII/1876 § 7 alinea ultima, ministeriul de culte și instrucțiune publică are putere de a ordona suspendarea dela oficiu și beneficiu a învățătorilor confesionali despre care se face arătare dela comitetul administrativ comitatens că ar fi folosit cărți școlastice oprite de către guvernul statului.

Stă cu totul la discrețiunea ministeriului a ordona în casuri speciale astfel de măsuri, sau ba; dacă însă acelea în contra vreunuia dintre învățătorii noștri sunt deja ordinate, autoritățile școlastice ale Bisericii noastre, după rondul care trebuie să se susțină în fiecare stat regulat, sunt datoare a le efectui. Pot fi totuși casuri unde autoritățile noastre confesionale să fie convinse că arătările făcute la înaltul ministeriu față de vreun învățător al nostru, nu sunt esate și că anume nu sînt motive legale pentru aplicarea suspensiunei. În astfel de cas, autoritățile noastre își vor face datorința dacă vor remonstra la înaltul ministeriu, punînd în vedere în mod esact toată starea lucrului și dacă după împrejurări vor ține deocamdată în suspens măsurile agravatoare.

29. AAS, document, 5M/1877

30. Vezi Cipăianu, op. cit., p. 131—132.

... înaltul ministeriu și după remonstrarea autorităților noastre află cu
... la suspensiunea decretată, atunci nu mai rămâne alta, decât ca ordinul
... să se execute întocmai cu atât mai virtuos, căci altminterie denegarea sau
... amânarea suspensiunii se poate califica de o rezistență lață de puterea
... cu astfel de incidente, mai ales între impregiurările actuale, poate avea
... prejudicioase pentru interesele superioare ale bisericii noastre.

... crede că Preasfinția Voastră și consistoriul de acolo veți fi în acord
... intențiuni ale mele, pre care le țin a fi consecința de tot chiar a legilor,
... cumva însă în sinul consistoriului de acolo s-ar încerca a se
... alte păreri, cari și Preasfinția Voastră le-ați alta de periculoase pen-
... superioare ale bisericii, Preasfinția Voastră veți lucra întru toate conform
... dacă veți pune margini la orice esorbitare, care ne poate numai
... a ne pune în vedere și vrea în folos.

... o lege sancționată e în valoare, trebuie să o observăm neviolată;
... lege ni se pare în cevași privință asupritorile, sunt căi și moduri legale de
... marginile legilor spre alterarea acesteia.

... dragostei frățești recomand sum al Preasfinției Voastre frate în

20 ian. 1878

M. Romanul³¹.

La cererea vicecomitelui Făgărașului Codru Dragușanu, și pentru
impiedica folosirea de către învățători a cărților oprite, fapt ce ar

... cu necesitate suspendarea lor, consistoriul arhidieceșan publi-
... Estă a tuturor cărților oprite de guvern în perioada 1873—1877³²:

1. VASILIU PETRI, *Elementariu sau abecedariu pentru școlile*
pești compus după principiile scriptologiei pure, Sibiu, 1874³³.

2. ARON PUMNUL, *Lepturariul românesc*, Viena, 1861—1865³⁴.

3. G. VLĂDESCU, *Elemente de geografie pentru clasele II și III*
re, ed. 13, București, 1868

4. M. MICHAESCU, *Elemente de geografie fizică și politică*, ed.
București, 1873

5. TREBONIU LAURIAN, *Istoria Românilor din timpurile cele mai*
pină în zilele noastre, București, 1873

6. TREBONIU LAURIAN, *Atlante geografic după Bonnefont*, etc.

... pentru școalele române din ordinea M. S. Carol I, *Domnul*
școlilor, Paris și București, 1868

7. SILVIU SĂLĂGEANU, *Manual de geografie pentru tinerimea*
nd, Viena, 1871³⁵

8. IOAN M. MOLDOVAN, *Istoria patriei pentru școlile populare*
re din Ardeal, Blaj³⁶

9. I. V. RUSSU, *Elemente de istoria Transilvaniei pentru învăță-*
și școalele populare române, Sibiu, 1865³⁷

10. MELETIU DRĂGHICI, *Istoria Ungariei în compendiu*, Timi
... 1874

11. DEMETRIU VARNA, *Geografia țărilor de sub coroana Ungariei*,
... 1875

³¹ AAS, ad 5/1877.

³² Vezi: dosarul la AAS, FA nr. 1941/1877 și nr. 150M/1877. Lista cărților este publicată și la
cit., p. 107—108.

³³ Interzisă prin actul 2018 șc/1875. ³⁴ Ibidem.

³⁴ Interzisă prin actul 1337 ministerial, ad 558 șc/1875.

³⁵ AAS 98/1877. ³⁷ Interzisă prin ordinul ministerial 18. 634; AAS FA, 1941/1877.

12. IOAN TUDUCESCU, *Istoria Românilor*, Arad, 1876³⁸ ;

13. VISARION ROMAN, *Carte de lectură românească pentru școlile române*, Sibiu, 1873³⁹ ;

14. ȘTEFAN POP, *Legendariu și Eserciii de limbă*, Blaj, 1872⁴⁰.

Văzind această masivă oprire de cărți românești, precum și imposibilitatea tipografiei arhidiecezane de a acoperi lipsurile ivite⁴¹ consistoriul mitropolitan în ședința sa din 14 iunie 1878 hotărăște ca toate consistoriile eparhiale să arate, ce au întreprins în cauza cărților oprite de guvern și aceasta pentru a se putea înainta Ministerului — cu ocazia Congresului Național Bisericesc — un memoriu comun⁴².

Consistoriul din Caransebeș arată că s-a mulțumit numai să comunice titlurile cărților oprite de guvern; cel din Arad amintește memoriul înaintat Ministerului cu prilejul opririi manualului lui Tuducescu, precum și faptul că a comunicat printr-o circulară lista cărților oprite⁴³. Foarte important este însă răspunsul consistoriului arhidiecezan, întrucât, fiind un act de «uz intern», reprezintă adevărata atitudine a forului școlar arhiepiscopesc față de aceste opriri poruncite de Minister. Iată care este, în întregime, răspunsul Consistorului :

«PREA VENERABILE CONSISTORIU METROPOLITAN!

În urma prea venerabilei invitațiuni din 14 iunie a.c., nr. 150 ex 1877, de a relaționa prea venerabilului consistoriu metropolitan ca : 1) care din cărțile destinate pentru școlile noastre s-au oprit de către reșim ; 2) când și din ce motive s-au oprit ; 3) ce pași s-au făcut din partea acestui consistoriu față de măsurile regimului și cu ce rezultat ?, acest consistoriu are onoarea a răspunde în următoarele, și anume :

ad. 1). se aclude aici un conspect despre cărțile oprite de guvern în școlile noastre confesionale române ; observăm însă că aceste cărți nu erau toate *destinate* (subl. în text) pentru școlile noastre, precum alte cărți scrise în limbile sau slavice sau germane, nu puteau să fie destinate pentru școlile noastre și totuși ele au fost oprite de guvern. Acel conspect înaltul ministeriu de culte și instrucțiune publică, în urma adresei acestui consistoriu, a binevoit a ni-l comunica și noi l-am împărtășit inspectorilor noștri districtuali spre a-l comunica învățătorilor spre știință și păzirea lor de eventualele persecuțiuni și luare în proces.

38. *Ibidem* ; vezi și nota 24.

39. Ordinul ministerial 18688/1877.

40. AAS FA, document 2067/1877 ; O. Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, Bucureșți 1975, p., p. 210 ; Sima, *op. cit.* p. 22.

41. Vezi cazul parohiei Uliuc, care solicită niște cărți. Mitropolla răspunde că «tipografia a-1 diecesană de aici încă nu se află în stare de a dona cărți bisericești nici chiar bisericilor sărace arhidiecezane, la care de altfel în prima linie ar avea de a reflecta», AAS, 11M/1876.

42. AAS documentele 150 M și 161 M/1877.

43. *Ibidem*.

Când s-au oprit acele cărți se vede din conspect.

Când ce motive s-au oprit, se spune în rescripțele ministeriale, cu toate că s-au oprit acele cărți, dar care motive se pot reduce la un singur motiv (publ. în text) motiv : acele cărți ar propaga idei în contra statului sau zis maghiar.

Că ce pași a făcut acest consistor față de acele opriri de cărți, opriri făcute de guvern, avem onoarea a răspunde că : consistoriul nostru n-a făcut nici un pas ; pentru că în lipsa de o lege în privința aceasta, în fața omnipotenței guvernului, consistoriul nostru n-a aflat nici de îndrăzneală să facă reclamațiuni la guvern pentru admiterea sau neadmiterea din partea acestuia a cutărei sau cutărei cărți în școlile noastre confesionale române ; cu atât mai puțin am putut să-i cerem guvernului punerea în vedere a acelor pasaje din cărțile oprite, căci pasaje ar lovi în legile statului ; nejustificând pe guvern aici nici cu o lege, și noi neavând nici un regim legal, decât poate legitimul drept de a cere explicațiuni, cari pur și simplu ni le-ar fi refuzat s-au ar fi răspuns într-un mod : evasiv. Cu toate acestea nu suntem în contră, ba chiar ca prea venerabilul consistoriu metropolitan să vină cu o intervenție eficace în privința aceasta la procsimul congres al nostru național bisericesc, spre a se înțelege și a se pune în armonie, în cit se va putea, cu guvernul în respectul cărților ce sunt oprite și ce guvernul însuși va mai opri din școlile noastre.

De la sedința consistoriului arhidieceșan ca s(enat) ș(colar).

Sibiu. 1878»⁴⁴.

Congresul Național Bisericesc, în ședința a XIII din 12/26 octombrie 1878, ...la propunerea comisiunii școlare întregită cu amendamentele deputaților Vincențiu Babeș și Ioan Lenger, decide :

«Spre a preveni pe viitor de o parte opririle ministeriale, uneori ne-motivate, iar pe de altă parte daunele morale și materiale, ce se cauzează școlilor și administrațiunii noastre bisericești prin astfel de opriri — consistoriul metropolitan printr-o reprezentațiune să arate la înaltul ministeriu de culte și instrucțiune publică : cîte cărți școlastice, și unele din ce motive puțin întemeiate s-au decretat deja de oprite și scoase din școlile noastre, fără ascultarea organelor noastre școlastice ; întotodată să roage pre înaltul ministeriu, ca asupra denunțațiunilor sau blămănelilor ridicate în contra cărților din școlile noastre, mai nainte de a decreta oprirea lor să asculte pre autoritățile școlastice ale Bisericii noastre, comunicându-le cuprinsul dificultat al acelor cărți, pentru

⁴⁴ AAS FA, 1912/1878 ; vezi și E. Hodoș, *op. cit.*, p. 109—110.

⁴⁵ Protocolul Congresului Național Bisericesc, convocat la Sibiu 1/13 oct. 1878, Sibiu, 1879, p. 91—95.

a le da ocasiune să rectifice celea de rectificat, și eventualminte să rectifice chiar și denunțiarile neintemeiate...»⁴⁵.

De altfel, consistoriul își pierduse orice speranță și posibilitatea unei izbînzi pe plan politic. «Ceea ce privește politica noastră, credeți-mă că nu ne facem iluzii. Vedem cum stăm, dar n-avem ce face. La punctul politicei ar fi multe de zis, dar de astă dată le las nezise. Atîta însă nu pot retace : nu românii au renunțat la sprijinul curții din Viena, ci curtea i-a părăsit...»⁴⁶.

Răspunsul ministrului Augustin Trefort, sosit în același an (1885), confirma întru totul presupuzițiile consistoriului arhidiecezan așa cum și le-a exprimat în raportul către mitropolit : redactat foarte «oficial», înlătură orice speranță privind reintroducerea acelor cărți considerate toate drept dăunătoare guvernului sau conținînd date inexacte :

«Ministerul crăiesc maghiar de culte

Nr. 33.189 pr.

EXCELENȚA VOASTRĂ DOMNULE ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT !

Împreună cu Excelența Voastră, regret din parte-mi că în cursul timpului am fost constrins să exclud din folosința școlară un număr mare de manuale nu numai românești, ci și de altă limbă.

Dar sînt pe deplin liniștit — și Excelența Voastră, datorită patriotizmului măriturisit în fața mea, încă vă veți liniști fără îndolală — căci respectivele cărți au fost încredințate spre cercetare (recenzare) unor organe de toată încrederea, cunoscătoare a limbilor maghiară și română, și au fost oprite numai în acel caz, dacă conțineau expresii contrare dreptului public și situației reale a patriei, sau expresii care serveau la trezirea (deșteptarea) urii de rasă, clasă și confesionale.

În astfel de cazuri nu m-am mulțumit numai cu caracterizarea generală a respectivelor manuale exceptate, ci am pretins însemnarea în mod precis, după pagini, a expresiilor exceptate și traducerea lor în limba maghiară autentică, și numai după studierea lor cu cea mai mare grijă și multă chibzuință am interzis aceste lucrări ; aceasta potrivit obligației pe care o am, în mod just, dar cu cea mai mare asprime legală, o voi face și în viitor. Fiindcă nu pot îngădui ca tineretul școlar, prin astfel de manuale care ignorează situația legală a patriei și o înfățișează altfel — falsificîndu-se istoria — să se deștepte în sufletul tineretului fără experiență ura de rasă, clasă sau confesională, molipsindu-l.

Deci răspunderea pentru acest fapt regretabil că, în cursul timpului, numărul manualelor române care au fost interzise a sporit, apasă asupra autorilor respectivelor lucrări.

46. La E. Glück, *op. cit.*, vol. II, p. 67.

...un motiv să mă abat de la calea urmată pînă acum, în recenzarea cărților...
...decredite de încredere și eficace; dacă unii autori vreau să știe însă ce a...
...în cărțile lor și pentru ce au fost interzise sint aplicat ca de la caz...
...mă prin cereri adresate mie, să discut cu ei respectiva hotărîre...
...dorind să-i aduc în situația ca dacă este posibil să rectifice expu-
...legilor și tendențioase.

...în ce privește manualele care au fost interzise, dar complet recti-
...stabilindu-mi-se trei exemplare tipărite și stabilindu-se că ar fi fără excep-
...ordinele de interzicere.

...la poziția din 20 august a.c., nr. 54 cu onoare Vă încunostiințez pe
...Voastră despre aceste lucruri.

...Excelență expresia alesei mele stime.

...1885. decembrie 16.

TREFORT 47.

...Răspunsul ministrului este citit în ședința a VI-a a congresului
...ținută în ziua de 13/25 iunie 1886, ședință care conchide:
...7 despre intervenirea fără rezultat a consistoriului mitropoli-
...în chestia opririi ministeriale de cărți române didactice, ...care opri-
...cauzat însemnate daune literaturii didactice și învățămîntului nos-
...conform propunerii comisiunii se ia cu regret la cunoștință avînd
...reveni asupra cauzei la timpul oportun» 48.

...altă intervenție «la timpul oportun» nu se va mai face, mitropo-
...și episcopii eparhiali mulțumindu-se să discute cu ministrul Tre-
...în particular» despre această problemă. De altfel, înaintea trimiterii
...său, mitropolitul Miron Romanul — într-o scrisoare confi-
...trimisă lui Vinčențiu Babeș — îi explica atitudinea pe care a
...pe tărîm politic :

...în celea politice nu-ți pot scrie de astă dată mai mult decît ca să te
...să nu crezi că aș fi lucrat după instrucțiunile de la regim sau chiar
...cercurile preafinalte. Tot ce am făcut a fost efluxul convingerii mele
...preocupate, al simțului meu curat național și al detorinței pozițiunii
...Sum conștiu faptelor mele, mi-am tras seama bine și am grăit
...nu mai puteam tăcea. Am bănuît ce va urma și ce în adevăr a și
...numai cît în dimensiuni neașteptate...» 49.

...Ministerul nu s-a mulțumit numai cu interzicerea cărților românești,
...a început o luptă directă chiar împotriva școlilor confesionale. Me-
...adoptată era simplă: școlile erau declarate de către inspectori
...necorespunzătoare, iar guvernul le închidea sau le transforma în
...comunale unde limba de predare era maghiara 50. Cît de nedrepte
...rapoartele acestor inspectori se poate vedea din scrisoarea pro-

... AAS 141 M/1885; Traducerea aparține Pr. Prof. Sofron Vlad căruia îi mulțumim și pe această
...ajutorul acordat la alcătuirea lucrării. 49. AAS 224 M/1886.

... La Cipăianu, op. cit., p. 216-217. 50. E. Hodoș, op. cit., p. 53-54.

topopului Ioan Pop⁵¹, care arată că «Inspectorul reg(esc) de școale a comitatului Hunedoarei, Ludovic Rethi, nu a văzut și nu vede punct mai negru pe harta școalelor acestui comitat ca gimnaziul din Brad și școala capitală normală din Dobra: de aceea și-a propus ca ambele acestea să le răsfire, ambele cuiburi ale românismului să le spargă! În mai multe rînduri ne-a descoperit privatim, că nu este cu dreptul ca 22 comune să meargă la susținerea școalei din cestiune și informațiunile ce i-am dat tot privatim se vede că nu l-au mulțumit! Deci ca mai în grabă și mai sigur să-și realizeze dorința a inventat un mijloc urît și un pretext nedemn, calificînd școala capitală normală a tractului de școală poporală simplă la care curg mai multe comune spre susținerea ei; și ca să fie și mai sigură învingerea cu aceste informațiuni a esoperat hotărîrea comisiei administrative de comitat... pe baza căreia a provocat pre judele procesual respectiv, așa zicînd a agita prietenii comune contra existenței acestei școale; toate aceste dispozițiuni ulterioare sunt puse la cale cu ocolirea inspectorului școlar districtual confesional, pre care umilit scrisul numai privatim le-am aflat și contra cărora am remontat la acea comisie și vom susține lupta deja începută, rugînd pe venerabilul consistoriu a se angaja la această pe cît va cere trebuința. Iar protopopul din Deva observă cu amărăciune: «Subscrisul, în calitate de inspector școlar, a încercat toate numai cîte a putut pentru de a înființa școale în acele locuri unde nu sunt, dar cine cunoaște starea lucrurilor din acest ținut se va mira că nu s-au prefăcut toate în comunale, și cele ce mai sunt, cînd toți din toate părțile lucră spre maghiarizare...»⁵².

Asigurarea școlii cu tot materialul corespunzător conform cerințelor legii era cu atît mai dificilă, cu cît situația materială a populației românești — în grija căreia intra întreținerea școlilor confesionale — era foarte grea: «...cu deosebire cum se știe, pentru multele greutăți și contribuiri ce le storc (sătenilor) mai și măduva din oase, cît nu lăsa să rămîne să dea și pentru școală; e dureros și trist acest adevăr și cu atît mai dureros, cînd cunosc binele și nu sînt în stare să se ajute răul amintit pare a nu se mărgini între acele comune fără școale, că începe a se întinde și la acelea cu școale; ca și cînd nu deregătorii politice fac repartițiuni peste repartițiuni asupra comunelor spre a-și scoate competențele lor, vine acum și Biserica și școala cu trebuințele sale și nu mai este ce; și cine să încaseze, deoarece organele politice nu spriginesc nicidecum cauzele bisericico-școlare...»⁵³, încît astfel de împregiurări nu e nici o mirare, că nu putem progresa așa precum dorim și precum se așteaptă; să sperăm că schimbîndu-se acestea ne vor aduce un viitor mai îmbucurătoriu și fericit»⁵⁴.

51. AAS, FA, 1795/1877, E. Hodoș, *op. cit.*, p. 53.

52. AAS, FA, 928/1879.

53. Statul refuzase dotațiile pentru școli; E. Hodoș, *op. cit.*, p. 117.

54. AAS, FA, 417/1879, vezi și documentul 395/1879.

de a... unde sătenii nu puteau întreține o școală confesională, în conformitate cu legea din 1868, înființa o școală comunală, fiind obligați să-și trimită pruncii la acea școală. «Ai noștri sunt foarte puțini și săraci sunt constrinși a-și trimite pruncii la acele școli (comunale), neputînd să țină școala confesională și constrinși să se lege la aceasta...»⁵⁵. Sau, precum în Criștur⁵⁶, se încerca să se românilor la religia reformată «ceea ce în respectul religiunii este un succes (sătenii) ținîndu-se și astăzi de buni ortodocși». De multe ori, pentru a avea totuși o școală cu limbă de predare română, ortodocșii se asociau cu uniții și ridicau în sat o școală confesională.

Orice nedreaptă era toată această «politică» împotriva școlilor confesionale, rezultă cu evidență și din raportul protopopului din Criștur, care arată că școlile confesionale «sînt admoniate parte mare parte din partea mobilă și parte pentru că nu sînt cite doi învățători la școală și pentru că învățătorii nu sînt calificați, neavînd decret... scopul este să se închidă școala sub nenumărate pretexte. Căci ca să fie școlile noastre corespunzătoare, după toate recerînțele legii, parte din 100 din ele să fie; ba încît știu eu nici cele comunale susținute chiar de stat, nu sînt intra toate corespunzătoare legii»⁵⁸.

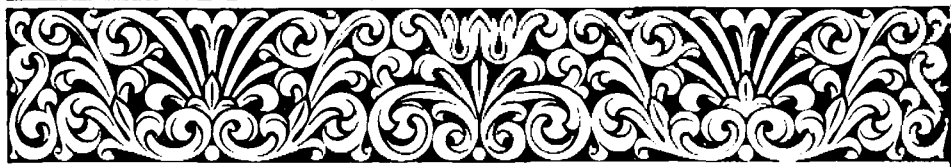
Urmasarea tuturor acestor măsuri a fost creșterea numărului școlilor comunale de la 479 cîte erau în 1868 la 1686 în 1881, iar școlile cu limbă de predare română scad — numai în perioada 1872—1877 cu 100 de școli⁵⁹.

Măsurile guvernului maghiar nu se vor opri numai aici, ci — după ce în 1879 introduce limba maghiară în rîndul materiilor obligatorii — după ce cu anul 1905, va înființa «zona culturală» care va aduce mari schimbări învățămîntului românesc din Transilvania.

*

Dar toate aceste măsuri, izvorite din dorința habsburgilor de a îndepărta Transilvania de România spre care aceasta gravita neîncetat, au avut fără rezultat. Pe cărări de munte, în desagații ciobanilor și printre casele negustorilor veniți din România, se strecurau o mulțime de cărți românești care înlocuiau pe cele interzise de guvern. Și chiar dacă unele cărți nu erau citite în școală, ele au avut darul să mențină trează conștiința a unității tuturor românilor «fie aceia risipiți în orice parte a lumii», și îndeosebi să creeze un univers spiritual comun care să vadă importanța îndeosebi după 1918.

IIIe FRĂCEA

• ÎMBRĂȚĂRI PĂSTORALE •

RUGĂCIUNEA DÔMNEASCĂ ÎN CULT ȘI PASTORAȚIE

Pentru creștinătate, modelul cel mai luminos al rugăciunii l-a dat însuși Mîntuitorul. El a vorbit de nenumărate ori despre necesitatea rugăciunii. În sfințele Evanghelii aflăm nenumărate locuri în care ni s-a relatează că Iisus s-a rugat. Se ruga în locuri singuratice și în locuri pustii (Luca IV, 42 și Marcu I, 35; Luca V, 16). Petrecea noaptea în rugăciune (Luca VI, 12). Altădată se suia pe munte ca să se roage (Marcu VI, 46). Sfîntul Evanghelist Luca ne spune că Mîntuitorul s-a rugat fiind și Apostolii cu El (IX, 18). Tot Sfîntul Luca ne relatează că la Schimbarea la Față, Mîntuitorul a luat cu Sine pe Petru, pe Ioan și pe Iacov și s-a suit pe munte ca să se roage. Și pe cînd se ruga El, vederea Fetei Sale s-a făcut alta (Luca IX, 28—29). S-a schimbat la Față în timpul rugăciunii.

Mîntuitorul s-a rugat la mormîntul lui Lazăr, s-a rugat în timpul patimilor Sale, rugăciunea Lui arhierescă (Ioan XVII; Marcu XIV, 35—Luca XXII, 43—44; Matei XXVI, 42). Cele mai grele clipe de durere și de suferință Iisus le-a biruit prin puterea rugăciunii.

Trebuie să spunem că Sfinții Evangheliști nu ne-au consemnat în Evangheliile pe care le-au scris toate rugăciunile lui Iisus. Nu știm cum se ruga atunci cînd se retrăgea în locuri pustii în acest sens, cum se ruga pe munte singur, nici nu cunoaștem cum se ruga în nopțile pe care le petrecea în rugăciune.

Dintre formulele de rugăciune puține care ne-au rămas, cea mai completă rugăciune rostită cu gura proprie, care condensează în ea toate calitățile necesare pentru ca rugăciunea să fie expresia celei mai înalte spiritualități este rugăciunea *Tatăl nostru* cunoscută și sub numele de *Rugăciunea domnească*. Prin rugăciunea aceasta Iisus «ne-a lăsat un model dintre cele mai simple rugăciuni din lume, dar totodată și cea mai frumoasă»¹.

Este evident că Rugăciunea domnească e cea mai înaltă rugăciune fiindcă ea a ieșit chiar din gura Mîntuitorului, care e Înțelepciunea ne-

1. G. Panini, *Storia di Cristo*.

A fost propusă de El ca model și tip după care să fie modelate celelalte rugăciuni ².

Rugăciunea domnească e cea mai sublimă rugăciune fiindcă ea a fost spusă din mintea și din inima lui Iisus, ea este o comoară de o strălucire deosebită, e rugăciunea de temelie a creștinătății și cuprinde ca o admirabilă sinteză întreaga învățătură a mîntuirii sufletești. De aceea a existat și nu există «în patrimoniul spiritualității creștine, în viața și în pietatea individuală, în lucrarea catehetică și omiletică o rugăciune care să fi ocupat un loc mai de frunte ca Tatăl nostru» ³.

Rugăciunea aceasta își primește sublimitatea de la autorul ei, din viața și din formula ei.

Dacă deschidem Sfintele Evanghelii vom vedea că în două împrejurări a învățat Mîntuitorul pe Apostolii Săi această rugăciune dumnezeiească. Mai întâi în mod public, după Predica de pe Munte, cînd a dictat pe buzele Sale Rugăciunea domnească. La Sfîntul Evanghelist Matei (VI, 9—13) citim că îndeamnă mulțimile ca atunci cînd se roagă să nu zică multe, ca păgînii care cred că în poliloghia lor vor fi ascultați, ci să se roage așa : «Tatăl nostru, Care ești în ceruri, slăvească-se numele Tău, împărăția Ta, facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pămînt. Pîinile noastre dă-ne-le astăzi, și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri, și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel rău» (Matei VI, 9—13).

A doua oară rostește rugăciunea aceasta într-o formă mai intimă, învățându-se Apostolilor Săi, după ce s-a rugat mai întâi El însuși. De fapt, Sfîntul Evanghelist Luca ne relatează în legătură cu aceasta următoarele : «Cînd fiind Iisus într-un loc și rugîndu-se, cînd a încetat, unul dintre discipolii Lui I-a zis : «Doamne, învață-ne să ne rugăm, cum a învățat și tu pe ucenicii lui». Și Mîntuitorul îi învăță cum să se roage și rosti rugăciunea «Tatăl nostru». Deci, Rugăciunea domnească, de la primul și până la ultimul cuvînt, a ieșit de pe buzele lui Iisus, Fiul lui Dumnezeu, rugăciunea necreată, Răscumpărătorul nostru, care singur a putut cunoaște ceea ce trebuie să cerem de la Dumnezeu și modul cum trebuie să cerem. Sfîntul Ciprian zice că aceasta este «Rugăciunea care imploră Dumnezeu cu propriile Sale cuvinte, care se înalță la El cu însăși forța lui Hristos. Deci, cînd ne rugăm noi păcătoșii, avem pe buzele noastre cuvintele Mîntuitorului nostru» ⁴.

Patriarhii și Proorocii Vechiului Testament au învățat pe fiii lor să se roage de rugăciuni pe care să le înalțe la Dumnezeu. Avraam se ruga la Dumnezeu (Facere XX, 17). Iacov, Moise, proorocul Ilie s-au rugat la Dumnezeu.

² A. Lopuhin, în *Biblia comentată* (vezi trad. făcută de patriarhul Nicodim, Buc., 1948), zice că «Rugăciunea domnească nu este model pentru alte rugăciuni și nu poate fi model, fiindcă ea este de neimitat după simplitatea, inartificialitatea, conținutul și profunzimea ei. Este o rugăciune de ajutor pentru omul care nu știe nici o rugăciune» (p. 164—165).

³ Pr. M. Neamțu, *Rugăciunea domnească în tilcuirea Sfinților Părinți*, în «Mitropolia ortodoxă română», anul XXV (1973, nr. 7—8, p. 571).

⁴ Sf. Ciprian, *De Oratıone Domenica*, trad. de M. Pislaru, *Scrieri alese ale Sf. Ciprian*, Editura «Eco», 1935, p. 34—35.

(III Regi XVII, 21). Toți proorocii Vechiului Testament s-au rugat. De la proorocul David avem Psalmii săi care sînt admirabile rugăciuni de laudă și de pocăință.

Sfîntul Ioan Botezătorul a învățat pe ucenicii săi să se roage. Cunoaștem cîntarea Maicii Domnului : «Mărește sufletul meu pe Domnul» (Luca I, 46—55), cunoaștem rugăciunea lui Zaharia : «Binecuvîntat este Domnul Dumnezeuul lui Israel» (Luca I, 68—79).

Avem minunatele rugăciuni compuse de Sfînții Părinți ai Bisericii ca Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Vasile cel Mare și alții. Nici una, însă, nu se poate asemăna cu Rugăciunea domnească.

Păstorul de suflete va arăta credincioșilor săi că rugăciunea aceasta nu numai că însuși Mîntuitorul ne-a lăsat-o, dar El însuși s-a folosit de ea înaintea noastră ; așa că trecînd pe buzele Lui a primit un fel de consacrare oficială, divină. Fiind deci această rugăciune un cuvînt venit din cer, prin ea se află mai ușor calea de a se întoarce din nou la cer și de a fi ascultată fiindcă ni s-a promis că tot ce vom cere în numele lui Iisus ni se va da. Cu atît mai mult vom primi dacă vom cere chiar cu cuvintele pe care El le-a folosit.

Faptul că Mîntuitorul ne-a învățat această rugăciune ea are înțietate peste toate celelalte rugăciuni și ni s-a dat dreptul să o clasificăm ca pe o rugăciune divină, o rugăciune venită din cer.

Sublimitatea acestei rugăciuni rezultă și din cuprinsul ei. Ea se compune dintr-o mică introducere și șapte cereri. În scurtimea ei această rugăciune cuprinde toate acele lucruri pe care noi le putem cere și dorim în mod rațional de la Dumnezeu și sînt expuse în ordinea în care se le cerem, ordine desăvîrșită între toate părțile care o compun. Pe bună dreptate, Tertulian face o observație foarte grăitoare : Cu cît are mai puține cuvinte, cu atît e mai cuprinzătoare în ce privește înțelesul. Căci ea nu cuprinde numai ceea ce este propriu unei rugăciuni, adică adorarea lui Dumnezeu și cererea din partea oamenilor, ci aproape întregul cuvîntul lui Dumnezeu, întregul conținut al învățăturii (...) un breviar al întregii Evanghelii⁵. În ea se reflectă toate datoritiile noastre față de Dumnezeu dar și toate lipsurile noastre.

Multe formule de rugăciune au fost compuse de Sfînții Părinți și se află în cărțile de rugăciuni. Toate sînt foarte bune. Dar, între toate acestea — cuprinzînd și pe acelea pe care le folosește Biserica la Sfînta Liturghie sau la alte sfînte slujbe, sau care sînt luate din Sfînta Scriptură a Vechiului Testament — nu există nici una ale cărei cuvinte să nu fie cuprinse în Rugăciunea domnească. Fericitul Augustin zice că dacă căutăm toate cuvintele sfîntelor rugăciuni, nu vom afla nici unul care să nu se cuprindă în Rugăciunea domnească.

În ceea ce privește forma, ea e scurtă. Se învață repede. Ajută cîteva clipe pentru a o putea recita. De altfel Mîntuitorul a zis : «Cînd vă rugați nu spuneți multe ca păgînii, că ei cred că în poliloghia lor vor fi ascultați» (Matei VI, 7). Vorbăria multă e semn de neîncredere

5. Migne, P.L., t. I, col. 1255.

De
de

Cu-
nu-
este

erici
una.

east.
at de
con-
t din
er și
le lui
ar cu

ntiie-
lasifi-

com-
ceastă
si dori
are să
bună
e mai
Căci
a ado-
întreg
reviar
ată de

și se
toate
Sfînta
Scrip-
e să nu
că de
ul care

Ajung
«Cînd
hia lor
redere.

... expresii exagerate, cuvinte umflate, anumite linguşiri nesin-
... cuvinte invirtite se folosesc cu cei mari ai lumii de a căror
... întotdeauna ne indoim. Dar, cînd rugăm pe un prieten al nos-
... si drag și avem certitudinea că sintem auziți, ajunge un sin-
... atita cii e necesar ca să exprimăm lipsa noastră.

... rugăciunea domnească e simplă fiindcă, deși cuprinde în ea toate
... noastre și în puține fraze cuprinde un conținut bogat al doctri-
... tei, este exprimată în forma cea mai simplă, cu o simplici-
... care am putea spune că e copilărească. Cine să nu înțeleagă
... ei și cine să nu o poată memoriza ?

... în simplitatea ei această rugăciune e sublimă. Sfinții Părinți
... și vestitorii Evangheliei au studiat-o și au meditat-o, au
... descoperind noi frumuseți, noi înțelesuri prețioase, și ascunse
... morale, dogmatice și sociale.

... rugăciunea domnească e smerită ca și dumnezeiescul ei Autor.
... e calitatea esențială a rugăciunii. Rostind noi această rugă-
... ne smerim înaintea lui Dumnezeu, recunoaștem neputințele noas-
... prosterăm înaintea Lui, așteptînd de la El tot binele care e nece-
... pentru sufletul și trupul nostru.

... Este apoi o rugăciune plină de afecțiune și de iubire. În fiecare cu-
... pe care îl rostim aflăm un semn al iubirii lui Dumnezeu față de
... Prin recitarea acestei rugăciuni inima ni se umple de cea mai cu-
... iubire față de Dumnezeu și față de oameni. Ea e rugăciunea înfră-
... tuturor oamenilor, a unității și a păcii. În legătură cu acest caracter
... domnești, Sfîntul Ciprian scrie : «Înainte de toate propo-
... păcii și capul înfrățirii n-a voit ca rugăciunea noastră să se
... într-un mod singuratic și particular, așa încît atunci cînd cineva
... să nu se roage numai pentru sine. Noi nu zicem : «Tatăl meu,
... în ceruri», nici : «Dă-mi pîinea cea de toate zilele...». Rugă-
... noastră, cînd ne rugăm, să fie publică și comună, nu pentru unul
... să facem aceasta, ci pentru toți... «Dumnezeul păcii și conducăto-
... care ne-a recomandat înfrățirea, astfel a voit ca unul să se
... pentru toți, în același chip în care și El a purtat pe toți într-u
... (De Oratione Domenica, cap. VIII).

... Si tot: Sfîntul Ciprian vorbind despre valoarea ei socială pentru zi-
... păcii și unității între oameni, zice : «vedeți care era dorința Ace-
... care s-a rugat, adică aceea ca după cum Părintele și Fiul sînt una,
... și noi să rămînem în aceeași unitate ; de aici se poate înțe-
... de mare crimă comite acela care sfîșie unitatea și pacea, deoa-
... Dumnezeu s-a rugat pentru acesta, voind ca chiar poporul să tră-
... în unitate și pace, fiindcă prin neînțelegere nu poate să între-
... împărăția lui Dumnezeu» (cap. XXX).

... În ce privește valoarea liturgică a Rugăciunii domnești putem spune
... este deosebit de mare. Ea este rugăciunea Bisericii pe care n-au cu-
... nici păgînii, nici evreii. Fiind transmisă de Hristos Aposto-
... de la aceștia a primit-o Biserica și din acest motiv ea poartă
... unei deosebite venerabilități. Ea poate trezi și înălța incre-

derea creștinului care se roagă cu toată tăria. Se întrebuințează în cultul creștin din cea mai adincă vechime, chiar de pe timpul Sfinților Apostoli (Luca XI, 2). Ea este rostită la începutul oricărei rânduiei liturgice cu scopul de a ține trează și încordată atenția credincioșilor făcându-i să se gîndească că se află în fața lui Dumnezeu, în fața Creatorului și că prin urmare sînt datori să înceapă orice act cu ajutorul lui Dumnezeu.

Din momentul în care Mîntuitorul a învățat pe ucenicii Săi această rugăciune, ea a rămas ca o parte esențială a cultului Bisericii creștine, atât în cultul public cit și în cel particular. De altfel aceasta a fost și voința Mîntuitorului. Faptul că i-a învățat această rugăciune ca și faptul că i-a luat adeseori pe cei doisprezece cu Sine, cînd se ruga, îi avea lingă El, e o dovadă că Mîntuitorul voia ca aceștia să participe la viața Lui interioară și să cultive în ei plăcerea de a se ruga și deprinderea de a se ruga. Prin ei, cu ajutorul rugăciunii, să prindă focul credinței și al nădejzii în toate sufletele care doresc mîntuirea.

Sfinții Apostoli înșiși cînd au văzut cu cîtă stăruință se ruga Mîntuitorul și ce rezultate obținea El prin o asemenea cale, au ajuns la concluzia că în rugăciunea Domnului se ascunde o forță tainică necunoscută lor. Această putere tainică voiau să o cîștige și ei prin deprinderea rugăciunii și să o transmită apoi, prin rînduiele cultice, Bisericii.

Prin rostirea acestei rugăciuni la începutul și în cursul diferitelor rînduiei cultice, inima credinciosului smerită de povara păcatelor se ridică plină de demnitate spre Dumnezeu pe care îl numește cu numele de Tată.

Rugăciunea domnească intră în rînduiala și structura cultului nostru nu numai ca rugăciune începătoare ci și în alte locuri. La Sfînta Liturghie, ectenia pregătitoare pentru împărtășire se încheie cu provocarea la Rugăciunea domnească: «Și ne învrednicește...». Cu această provocare, preotul cere de la Dumnezeu, ca noi fiii Lui, să ne învrednicim a-l numi Tată. Se mai cere apoi ca să-l numim Tată «cu îndrăznire», adică cu încredere și iubire și «fără de osîndă», adică îndreptați. Rugăciunea poate să fie și spre osîndă celui care se roagă și numește pe Dumnezeu de Tată, dar în lăuntrul său nutrește păcatul. Noi zicem Rugăciunea domnească în acest moment al Sfintei Liturghii cu scopul, ca, voind să primim darul dumnezeiesc cel mai înalt, adică Sfîntul Trup și Sfîntul Sînge al Domnului nostru Iisus Hristos, pe care îl pot primi numai fiii adevărați ai Părintelui Ceresc, să-l cerem neîncetat.

În cultul particular, Rugăciunea domnească era recomandată ca să se rostască cel puțin de trei ori în zi (Tertulian, *Liber de oratione*, in P.L., t. I, col. 1255). Același lucru îl recomandă și *Constituțiile Apostolice* (Lib. VII, cap. 24).

Nu era îngăduită rostirea Rugăciunii domnești din partea catehumenilor decît numai cu puțină vreme înainte de botez.

În legătură cu valoarea pastorală a acestei rugăciuni trebuie să știm că două sînt mai cu seamă aspectele pe care putem temeinici lu-

pastorală a sufletelor și cu care este întrețesut în realitate textul rugăciunii. Dumnezeu revărsă tot ceea ce constituie adevărul pentru noi și ne ferește de tot ceea ce formează adevărul

legătură cu binele pe care îl căutăm, Rugăciunea domnească ne îndeamnă să nu fie în legătură cu interesele noastre, fiindcă acestea sunt mai presus de noi. Ceea ce putem să-i dorim lui Dumnezeu este binele lui extrinsecă, adică aceea care vine de la creaturi. Chiar și în rugămintea accidentală o cerem noi când ne rugăm ca numele lui Dumnezeu să fie sfințit.

La lauda lui Dumnezeu îi cerem bunuri care ni se cuvin nouă. Bunurile sunt de trei feluri: bunuri cerești, bunuri spirituale și bunuri pămîntesci.

La ceresc constă în a-L vedea pe Dumnezeu în rai, binele ultim și cel mai înalt al nostru. Acest lucru îl cerem când ne rugăm: «Vie împărăția Ta».

Binele spiritual e subordonat celui ceresc ca mijlocul față de scop și este în sfîntirea noastră. Această sfîntire se cuprinde toată în închinarea la voia lui Dumnezeu, după cuvîntul Sfîntului Pavel: «Căci voia lui Dumnezeu aceasta este: sfîntirea voastră» (I Tes. IV, 3). Acest lucru îl cerem când ne rugăm: «Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pămînt».

Binele pămîntesc este și el subordonat celui spiritual, ca și trupul este subordonat sufletului. Dacă trupul este lipsit de alimentul necesar, împiedică sfîntirea sufletului, fiindcă sfîntenția e mereu progresivă: «Cine e drept să se îndrepteze mai departe. Cine e sfînt să se sfîntească mai mult» (Apoc. II, 10).

La rugămintea pentru ca hrana trupului să nu lipsească, avem în a patra cerere a rugăciunii domnească cuvintele: «Piinea noastră cea spre ființă noastră dă-ne-o nouă astăzi».

La rugămintea pentru ca hrana trupului să nu lipsească, avem în a patra cerere a rugăciunii domnească cuvintele: «Piinea noastră cea spre ființă noastră dă-ne-o nouă astăzi».

La rugămintea împotriva binelui ceresc pe care îl cerem în Tatăl nostru există un păcat care îl poate împiedica. Acesta este păcatul, care prin el însuși lipsește de la împărăția cerurilor. De aceea ne rugăm: «Și ne iartă nouă păcatele noastre, precum iertăm și noi greșiiții noștri».

La rugămintea împotriva binelui spiritual există un alt rău. Acest rău e ispita. Noi cerem: «Și nu ne duce pe noi în ispită».

La rugămintea sfîrșit, împotriva binelui pămîntesc este răul fizic sub orice aspect prezentat: foame, nenorociri etc. Și iată că, cu un cuvînt general, încheiem Rugăciunea domnească: «Ci ne izbăvește de cel rău».

Valoarea pastorală a Rugăciunii domnești e deosebit de mare. Ea este temelie adînci ale învățăturii creștine, principii de înaltă slăvire a lui Dumnezeu și a oamenilor cu un adînc caracter social și moral. Rugăciunea domnească ne deschide noi căi pentru vestirea cuvîntului

lui Dumnezeu. Propovăduirea adevărului creștin cuprins în cele șapte cereri ale Rugăciunii domnești este unul dintre sensurile fundamentale ale întregii lucrări răscumpărătoare a apostolului creștin.

Rugăciunea domnească este izvor al misiunii de continuare a lucrării lui Hristos prin Biserică, prin urmașii Sfinților Apostoli, episcopi și preoți.

Atunci când sufletul credinciosului ajunge să guste cât de cât din frumusețea și adîncimea nebănuită a acestei rugăciuni, se aprinde deodată de un foc sfînt iar sub lumina și căldura acestuia, pașii care au greșit se întorc de pe drumul rătăcirilor de pînă atunci și merg pe calea adevărului, a dreptății, a păcii.

Sufletul creștinului covîrșit de valul vieții spirituale care se revărsă asupra lui, prin rostirea acestei rugăciuni, înviază prin energii și gânduri de trăire superioară.

Un aspect pastoral de căpătîi pe care îl desprindem din conținutul cuvintelor începătoare ale acestei rugăciuni : «Tatăl nostru carele ești în ceruri», sînt cuvintele care ne spun că toți oamenii de pe pămînt facem parte din marea familie umană și că Dumnezeu este cu adevărat Tatăl nostru al tuturor. El ne este «Tată» fiindcă El ne-a dat existența vieții fizice și a vieții spirituale prin Botez. El ne este Tată fiindcă ne menține în viață. El ne este Tată prin răscumpărare, scoțîndu-ne din robia vrăjmașului cu prețul vieții și a singelui Fiului Său, care s-a făcut om pentru noi. El ne este Tată prin adopțiune, pentru că ne-a regenerat în duh, prin harul Său și ne-a ridicat la demnitatea de fii ai Săi. Și mai putem adăuga că ne este Tată și prin gloriificare, pentru că ne va duce într-o zi în gloria și fericirea Sa în ceruri.

El ne-a învățat prin rugăciunea aceasta să-I zicem : «Tatăl nostru» nu «Tatăl meu», pentru a ne trezi conștiința că noi toți venim de la Dumnezeu, sîntem frați buni întreolaltă și aparținem mării familii umane. În consecință să nu căutăm binele și fericirea noastră în dauna celorlalți, care, și ei îl roagă pe Dumnezeu cu numele de «Tată», ci numai în cadrul binelui și fericirii obștești. Cuvîntul «nostru» din introducerea acestei rugăciuni netezește toate deosebirile de stare, de neam, de avere, de rasă. «Nu ți-e îngăduit să te prezinți înaintea lui Dumnezeu rupt cu sufletul de ceilalți, nici într-o stare de indiferență față de ei, cu atît mai puțin printr-o stare de vrăjmășie cu dînșii. Pe Dumnezeu cel iubitor de oameni nu-L poți numi Tată, dacă pe ceilalți nu-i recunoști de frați ai tăi și dacă te porți crud și neomenos față de dînșii»⁶.

Ideea aceasta a paternității divine și a înfrățirii universale deschide pentru noi toți o cale nouă în a vesti bunătatea și sfințenia lui Dumnezeu în lume care ne angajează în lucrarea de mîntuire a neamului omenesc.

Din cuvîntul «Tată» crește ca dintr-o rădăcină virtutea credinței, iar cuvîntul «nostru» se aude ecoul iubirii⁷.

6. Dr. Bașea Cireșanu, *Tezaurul liturgic*, t. II, p. 548—553.

7. Pr. Prof. D. Belu, *Caracterul social al Rugăciunii Domnești*, în «Studii teologice», III (1951), nr. 9—10, p. 542—551.

aptele
tate
ne-a răscumpărat făcîndu-ne fii ai Lui. Sfîntul Pavel
ne-a luat iarăși un duh al robiei, spre temeri, ci ați primit
duhul Fiului, prin care strigăm Avva! Părinte» (Romani VIII, 15—16).

Ioan adugă zicînd: «Vedeți ce fel de iubire ne-a dăruit nouă
ca să ne numim fii ai lui Dumnezeu, și sîntem» (I Ioan III, 1).

Sfîntul Ciprian introduce o nouă idee a paternității lui Dumnezeu
cînd zice: «...omul nou, renăscut și restituit Dumnezeului Său,
zice în această rugăciune în primul loc «Tată» fiindcă
a început deja a fi fiu (...). Noi cînd ne rugăm zicem «Tatăl nostru»,
în timp ce El a început deja a fi părintele nostru» (*De Oratione Domenica*,

Sfîntul Ioan Gură de Aur zice că prin aceste cuvinte Dumnezeu ne
dă iubirea reciprocă și «înlătură dușmănia, reprimă mîndria, elimină
invidia, face loc maicii a tot binele: iubirea, alungă inegalitatea»⁸. Și

Sfîntul Ioan Gură de Aur zice că prin cuvintele acestea «Iisus Hris-
tos făcîndu-ne să numim pe Stăpînul și Făcătorul a toate, pe Dum-
nezeu, Tatăl nostru, odată cu acesta, și în același timp, hotărăște elibe-
rarea noastră din muncile veșnice, izbăvirea sufletelor, mîntuirea, înfî-
șarea fii ai lui Dumnezeu, moștenirea slavei Sale, care ne este făgă-
duită prin unirea cu singurul Său Fiu, și în sfîrșit, revărsarea peste noi a
Sfîntului Duh»⁹.

Pentru un păstor de suflete, poate fi un izvor nesecat al apostola-
rii sacerdotale ideea cuprinsă în Rugăciunea domnească că Dumnezeu
Tatăl nostru al tuturor cîți locuim pe pămînt. Această idee poate fi
un izvor de mare preț în lucrarea lui de înfrățire a sufletelor, în măr-
turisirea aceleiași credințe, în împărtășirea cu aceleași Sfinte Taine și
în dragărea tuturor la un loc în jurul aceluiași sfînt altar al credin-
ței și al moștenirii. Sînt nenumărate rugăciuni în cărțile prorocilor și în
cărțile Vechiului Testament, dar nu aflăm nici una în care Dum-
nezeu să fie numit «Tată», și încă Tatăl nostru.

Dumnezeu ne-a învățat — zice Sfîntul Ciprian — ca rugăciunea
noastră să nu fie egoistă, numai pentru noi, ci a tuturor, obștească.

Cînd rostim cuvintele «Carele ești în ceruri», nu ne gîndim la bolta
cestră, acoperită cu milioane de stele, fiindcă Dumnezeu nu poate
să se găsească într-un loc în univers, Dumnezeu este pretutindeni: «Au nu
plănuiește cu cerul și pămîntul?» (Ieremia XXIII, 24), deși în multe locuri
Sfintei Scripturi se zice că Dumnezeu locuiește în ceruri (Matei
XXIII, 22). Cuvintele «ceruri» din Rugăciunea domnească ne învață că
Dumnezeu este mai presus de lume, este nemărginit. Prin cuvintele ace-
stea Mîntuitorul ne învață ca să ne ridicăm inimile noastre spre cele de
sus, să ne smulgem din preocupările pămîntești și să privim neîncetat
unde este locuința lui Dumnezeu, unde este patria noastră cerească
și moștenirea noastră veșnică. Despre Mîntuitorul ne spune Sfîntul Evan-
gelist Marcu că «Domnul, Iisus, după ce a vorbit cu ei, s-a înălțat la
cer și a șezut de-a dreapta lui Dumnezeu» (XVI, 19).

⁸ Ibidem, P.G., t. LVII, col. 278—279.

⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XIX la Matei*, IV.

Dacă reflectăm bine asupra înțelesului celei dintii cereri din Rugăciunea domnească vom vedea că ea cuprinde variate aspecte ale lucrării pastorale. Credincioșii vor înțelege că atunci când rostim cuvintele : «Sfintească-se numele Tău», cerem mai întâi de toate lauda și preamărirea lui Dumnezeu. Nu există cerere mai adevărată ca aceasta fiindcă scopul ultim al existenței noastre este acela de a preamări pe Dumnezeu, Stăpînul nostru.

După limbajul scripturistic sub numele lui Dumnezeu se înțeleg Dumnezeu însuși, ființa Sa, mărirea Sa, puterea Sa, bunătatea Sa, complexitatea infinitelor Sale perfecțiuni. Și în legăturile dintre oameni, numele ne dă întotdeauna ideea persoanei care îl reprezintă și a respectului un nume însemnează a respecta persoana care îl poartă.

Rostind cuvîntul acesta, credincioșii nu fac altceva decît își exprimă dorința ca Dumnezeu să fie cunoscut de toți și să fie adorat, să fie slujit și iubit. Ca atare toți oamenii care socotesc că Dumnezeu este Tatăl lor, se vor ruga ca toți să-și axeze viața pe sfințirea numelui lui Dumnezeu, pe cinștirea a tot ce este înalt, curat, activitate creatoare spre binele tuturor. Extinderea sfințirii numelui lui Dumnezeu, a cinștirii binelui, a adevărului, frumosului, curățeniei, pînă la ultima ființă omenească, înțîlnirea frățească a tuturor oamenilor pe aceeași linie a dreptății și iubirii reciproce, iată prima cerere a Rugăciunii domnești¹⁰.

Încălziți de căldura acestei cereri din Tatăl nostru, au plecat în timpul lor Sfinții Apostoli să vestească lumii lumina Evangheliei, au plecat vestitorii Evangheliei, părăsind familie și patrie, înfruntînd prin mejdie și moarte. Cuprinsul cererii acesteia a fost întotdeauna un fel de memento pentru toți vestitorii Crucii și al Evangheliei. Cînd rostim cuvintele cuprinse în cererea aceasta ne exprimăm dorința — care e dorința lui Iisus — ca toți să fie una. Cei care se află departe de staulul Bisericii să mărturisească împreună cu noi pe Hristos cel răstîgnit în unitatea credinței.

Rostind cuvintele : «Sfintească-se numele Tău», toți credincioșii se roagă ca Dumnezeu să dăruiască Bisericii Sale oameni capabili, conducători înțelepți, sfinți, care prin lumina învățaturii lor să fie în stare să risipească dușmănia dintre oameni, să răspîndească lumina lui Hristos peste întreaga creație. Toți se roagă ca lumea să cunoască o dezvoltare continuă, armonioasă și echilibrată, să se potenteze tradițiile umane, să se dea impuls necesar înnoirilor, să strălucească învățătura lui Hristos.

Prin această cerere, noi cei care credem, îl rugăm pe Dumnezeu să dispară din lume atîtea rele și dezordini morale, chiar din mijlocul credincioșilor. Ne rugăm ca legea lui Hristos să fie respectată, cunoscută și sfințită, să înceteze păcatul în lume, să înflorească și să domnească pe pămînt cele mai frumoase și mai alese virtuți : credința, neamă, dragostea, iubirea și pacea. Toți, în calitate de fii ai lui Dumnezeu și frați întreolaltă, avem datoria să ne rugăm unii pentru alții, «...ca lumea

10. D. Belu, *op. cit.*, p. 545.

Rugă-
le lu-
uvin-
prea-
ta fi-
ri pe
elege
com-
i. nu-
pecta
expri-
să fie
este
ui lui
oare.
insti-
ome-
drep-
at la
ei, au
d pri-
an fel
ostim
e și
te de
răs-
sir se
ondu-
are să
ristos
oltare
mani-
ătura
eu ca
ilocol
unos-
dom-
a, nă-
rați
ea să

bine și virtute pentru sfințirea numelui lui Dumnezeu —
Sfintului Pavel: «Vă îndemn, deci, înainte de toate, să
ari, mijlociri, mulțumiri, pentru toți oamenii. Pentru conducă-
nu toți cei care sînt în înalte dregătorii, ca să petrecem viața
liniștită, întru toată cuvioșia și buna cuviință» (I Tim. II,
lucru l-au făcut sfinții și dreptii Vechiului și Noului Tes-
vraam s-a rugat pentru mîntuirea celor din Sodoma. Lot pen-
Segor. Sfinții Apostoli s-au rugat pentru convertirea lumii și
pentru sfințirea numelui lui Dumnezeu.

Indemnat însuși ne-a îndemnat și ne-a obligat ca să îndemnăm
sfințirea numelui lui Dumnezeu, prin mijlocirea fap-
voase, zicînd: «Voi sinteți lumina lumii! Așa să lumineze lu-
întră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune
să se glorieze pe Tatăl vostru cel din ceruri» (Matei V, 16). Iar Sfintul
îndeamnă: «Purtați-vă cu cinste între păgîni, ca cei ce acum
ca pe niște făcători de rele, privind ei mai de aproape fap-
tele voastre cele bune să proslăvească pe Dumnezeu, în ziua cînd îi va
» (I Petru II, 12).

Sfințenia lui Dumnezeu este asemenea unui izvor de har din care
se izvorotește sfințenia peste viața noastră și peste viața credincioșilor.
Rugăm, rostind cuvintele: «Sfîntează-se numele Tău», ca să re-
să se glorieze peste viața noastră harul Lui, căci Mîntuitorul ne învață: «Fiți
precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvîrșit este» (Matei
Sfințenia Lui nemărginită să pătrundă viața noastră întinată de
s-o lumineze în toate gîndurile, cugetele și faptele ei.

Sfintul Chiril al Ierusalimului ne învață referitor la această cerere
să se glorieze pe Dumnezeu este sfînt și n-are trebuință să fie sfințit de
Sfîntirea se referă la noi oamenii înțelegînd sfințirea prin faptă.
Bunului creștin este să facă să sporească în sufletul său convin-
să se glorieze pe Dumnezeu ¹¹.

Să se glorieze pe Dumnezeu îl sfințim prin faptă atunci cînd toată viața
să se glorieze o întocmim spre cinstirea numelui lui Dumnezeu. Prin cuvinte
să se glorieze pe Dumnezeu atunci cînd vorbele noastre sînt laude necon-
să se glorieze pe Dumnezeu și tuturor bunătăților Lui.

Să se glorieze pe Dumnezeu este participarea la
Liturgie și la celelalte slujbe. Prin aceasta se sfințește numele
Dumnezeu și viața noastră întregă, căci așa ne rugăm cu ecfonisul:
«Tu ești Dumnezeu nostru și întru Sfinți Te odihnești și Te mă-
lămurim. Tatălui și Fiului și Sfintului Duh».

Această cerere din Rugăciunea domnească pretinde fiecărui cre-
știn să se ferească de tot ceea ce ar putea constitui necinstea lui
Dumnezeu. Putem sfinți numele lui Dumnezeu lucrînd pentru mîntuirea
să se glorieze pe Dumnezeu. Părinților le revine sarcina educației copiilor, împiedî-
nd răspîndirii răului în lume, promovînd binele, pacea, dreptatea.

¹¹ Pr. I. Mihălcescu, *Clement Alexandrinul, Origen și Ciril al Ierusalimului despre*
liturgie domnească, în «Biserica Ortodoxă Română», 1942, nr. 2.

Cererea a doua din Rugăciunea domnească cuprinde și ea bogate învățături morale pe care credincioșii trebuie să le cunoască din activitatea pastorală a preotului. «Vie Împărăția Ta» sînt cuvintele celei de a doua cereri. Împărăția lui Dumnezeu există înainte de noi și mai presus de noi. Ea există din veci și pînă-n veci. Împărăția lui Dumnezeu este o împărăție spirituală, ea nu este împotriva nici unei împărății din lumea aceasta și îmbrățișează trei forme : 1. Împărăția lui Dumnezeu în noi sau împărăția harului ; 2. Împărăția lui Dumnezeu pe pămînt, adică Sfînta Biserică ; 3. Împărăția lui Dumnezeu în ceruri, sau raiul. Cîștigarea acestei întregi împărății o invocăm prin această cerere. Ne rugăm lui Dumnezeu ca să putem păstra întotdeauna harul sfinților, credința, nădejdea și iubirea. Toți avem datoria să ne rugăm : «Vie Împărăția Ta», ca să zdrobească păcatul din noi și să ne întărească împotriva ispitelor. Împărăția lui Dumnezeu sălășluiește în acele suflete care se lasă stăpînite de legile ei, care iubesc lumina ei, adevărul și dreptatea. Sfîntul Chiril al Ierusalimului zice că numai cine are sufletul curat se poate ruga să vină Împărăția lui Dumnezeu ¹².

Prin rostirea acestei cereri noi ne rugăm ca să se răspîndească în lume Împărăția lui Dumnezeu, adică Biserica prin care Hristos luminează, conduce și sfințește sufletele. Despre această împărăție a proorocit Isaia profetul, cînd a zis : «Lărgește locul cortului Tău și acoperă-mîntul sălașului Tău întinde-l, nu cruța nimic ! Lungește funiile și lungeste țăruii... seminția ta va cuceri neamurile și cetățile cele pustiite le va umple de oameni. Luminează-te, luminează-te Ierusalime, că vine lumina ta și slava Domnului peste tine a răsărit. Și vor umbla neamuri întru strălucirea ta. Ridică împrejur ochii tăi și vezi, că toți se adună și se îndreaptă către tine» (cap. LIV, 60).

Ne rugăm apoi prin această cerere ca Dumnezeu să ne facă parte de fericirea raiului.

În lucrarea aceasta pentru înfăptuirea Împărăției lui Dumnezeu, Iisus are în vedere nu oameni singulari, rupți unii de alții, ci oameni uniți în frățescă înțelegere și colaborare. Cuvintele din Rugăciunea domnească : «vie Împărăția Ta» sînt ca o chemare gravă adresată fiecărui credincios, cu scopul de a-l scoate din comoditatea egoistă și multumirea de sine, din indiferentism și «resemnare, din teamă și lașitate și a-l îmbrînci în arenă, pentru ca acolo, umăr la umăr cu ceilalți, să biruie nedreptățile, să frîngă rezistențele deprinderilor învechite, să deschidă cale largă vieții celei noi de dreptate, de iubire, adică împărăția lui Dumnezeu» ¹³.

Dumnezeu este lumină, adevăr, bunătate, iubire și cînd rostim această cerere dorim să fim și noi părtași ai acestei împărății. Împărăția lui Dumnezeu este o împărăție spirituală, terenul ei de căpetenie este inimă credinciosului, iar legea ei de căpetenie este iubirea ¹⁴. Cu un cuvînt împărăția lui Dumnezeu este viața creștinească trăită după Evangheli

12. Mihălcescu, *op. cit.*, p. 71.

13. D. Belu, *op. cit.*, p. 546.

14. P. S. Vasile al Oradei, *Cuvîntări liturgice*, Oradea, 1973, p. 227.

...cântăm neîncetat, după cuvîntul Mîntuitorului: «Căutați împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate celelalte se vor adăuga vouă» (Matei VI, 33).

«Vie împărăția Ta» ne arată acea împărăție la care sîntem chemați de Mîntuitorul, cînd zice: «Veniți binecuvîntații Părinți».

...lui Dumnezeu este și lucrarea lui Iisus, a cărui Evanghelie este «Evanghelia împărăției» (Matei IX, 35).

...în învățăturile mîntuitoare este și cererea a treia din Rugămintea noastră: «Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pămînt».

...astă cerere ne legăm să statornicim conformitatea voinței noastre cu voința lui Dumnezeu și cu tot ceea ce cere Dumnezeu de la noi să se împlinească voința lui Dumnezeu peste tot pămîntul.

...respectarea acestei cereri ne facem asemenea lui Hristos, care zice: «Părintele Meu, de este cu puțință, trecă de la Mine paharul acesta! Însă nu precum voiesc Eu, ci precum Tu voiești» (Matei XXVI, 39).

...Sîntem asemenea lui Iisus atunci cînd primim cu plăcere tot ceea ce ne cere Dumnezeu. Voința lui Dumnezeu se manifestă prin porunci, iar Codul e marele cod al legilor divine dat nouă. Pe lângă aceste porunci sunt și sfaturile evanghelice. În cererea aceasta

...de împlinirea cu credincioșie a tot ceea ce se referă la sfînta voință, după cuvîntul Sfîntului Pavel: «Căci voia lui Dumnezeu este: sfîntirea voastră» (I Tes. IV, 3). Iisus ne îndeamnă la împlinirea acestei voințe divine ca mijloc necesar pentru ajungerea la

...lui Dumnezeu: «Nu oricine îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu celui din ceruri» (Matei VII, 21). Aceasta o cerem nu numai pentru noi ci pentru toată creația.

...Toate creaturile sînt obligate să-I aducă lui Dumnezeu omagiu și să se supună necondiționat de supunere și de iubire. Dar împlinirea voinței lui Dumnezeu costă oboseală, luptă cu noi înșine, renunțare aspră și

...în această cerere noi îl rugăm pe Dumnezeu să ne dea și puterea să împlinim legea, de a birui păcatul, de a ne cîștiga virtuțile necesare, să ne asemănăm sfîntii pe noi înșine. Chipul după care trebuie să modelăm împlinirea voinței lui Dumnezeu este voința Tatălui ceresc: «mîncarea Mea este să fac voia Aceluia care M-a trimis pe Mine» (Ioan VI, 38).

...prin împlinirea voinței lui Dumnezeu, smulgem păcatul din inimă și îl înălțăm, înlăturăm eroarea și introducem virtutea ca să nu se mai deosească cerul de pămînt — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur (Sfîntul Ioan Gură de Aur, t. LVII, col. 280). Să fim asemenea îngerilor din ceruri care se

...și împlinesc fără murmur, în toată extensiunea și perfecțiunea voința lui Dumnezeu, cu punctualitate, cu promptitudine, cu stăruință și cu iubire. Credincioșii sînt obligați să împlinescă voia lui Dumnezeu pe pămînt așa cum se împlinește în ceruri.

...înălțăm eroarea și introducem virtutea ca să nu se mai deosească cerul de pămînt — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur (Sfîntul Ioan Gură de Aur, t. LVII, col. 280). Să fim asemenea îngerilor din ceruri care se

...și împlinesc fără murmur, în toată extensiunea și perfecțiunea voința lui Dumnezeu, cu punctualitate, cu promptitudine, cu stăruință și cu iubire. Credincioșii sînt obligați să împlinescă voia lui Dumnezeu pe pămînt așa cum se împlinește în ceruri.

...înălțăm eroarea și introducem virtutea ca să nu se mai deosească cerul de pămînt — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur (Sfîntul Ioan Gură de Aur, t. LVII, col. 280). Să fim asemenea îngerilor din ceruri care se

Prin împlinirea voinței lui Dumnezeu sufletul se bucură de o pace lăuntrică deosebită. Pacea! Cine n-o iubește? Cine n-o caută? Cine nu vrea să fie în pace? Și totuși, calea prin care trăim mereu în pace e aceea de a face voința lui Dumnezeu. Hristos, împăratul păcii a venit în lume tocmai pentru a ne da pacea Sa. Îngerii care au coborât pe pământ la nașterea Mântuitorului au cântat: pe pământ pace, între oameni bunăvoire.

Să considerăm că lucrul cel mai necesar și mai util din lumea aceasta este de a împlini voința lui Dumnezeu în toate lucrurile. Prin împlinirea voinței lui Dumnezeu, pătrunși de iubirea Lui, nu ne arătăm indiferenți, izolați în egoismul nostru strimt, față de lipsurile, necazurile și suferințele semenilor, nu trecem cu indiferență și nepăsare față de cei care ne solicită ajutorul, nici pe lângă nedreptățile sociale, ci ne vom manifesta față de toți oamenii cu alese sentimente de stimă și respect, gata să contribuim cu tot ce avem la îmbunătățirea vieții lor.

După cum am văzut, în primele trei cereri ale Rugăciunii domnesce căutăm preamărirea lui Dumnezeu, fericirea noastră veșnică și împlinirea voinței divine, după porunca dată de Mântuitorul: «Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu» (Matei VI, 33).

În a patra cerere îl rugăm pe Dumnezeu să ne dea toate cele necesare pentru susținerea vieții noastre trupesti și sufletești, pe care le numim cu numele de «pîine»: «Pîinea noastră cea spre ființă dă-ne nouă astăzi». Îi cerem toate cele de care avem nevoie pentru trup și pentru suflet.

În înțeles material sub numele de «pîine» îi cerem tot ce susține viața noastră organică. Dar, să cerem numai ceea ce e necesar, rezonabil și necesar pentru viața noastră trupestă. Să înfrinăm dorințele noastre care uneori n-au limită, fiindcă în fiecare zi sintem nemulțumiți de starea noastră și inventăm noi lipsuri pentru trupul nostru. În această cerere Mântuitorul ne învață să fim sobri, cumpătați. Mântuitorul rostind cuvîntul «pîine» a adăugat și pronumele «noastră» și nu a «mea», pentru a condamna dorința lucrurilor care nu ne aparțin. Prin rostirea cuvîntului «pîinea noastră» ne considerăm solidari cu toți oamenii, solidari în muncă și rugăciune. Cuvîntul «pîinea noastră» e un cuvînt plin de iubire, cîtă vreme expresia «pîinea mea» e o expresie incompletă, goală și sărăcită, lipsită de iubire.

Prin cererea aceasta Mântuitorul, condamnă însușirea pîinii prin furt, prin înșelăciune. Tot așa ne învață că pîinea să o cîștigăm cu «iscăsința minții noastre, cu muncă dîrză și hotărîtă. Pîinea e o problemă de viață urgentă pentru orice om. Fără pîine nu putem trăi. Mântuitorul ne învață că preocupările pentru trebuințele spirituale nu pot fi opuse sau separate celor materiale. Împărăția lui Dumnezeu pe care o căutăm cu toții e destinată oamenilor care sînt nu numai spirit și trup»¹⁵... Sf.

15. D. Belu, *op. cit.*, p. 547.

... spune limpede că «cine nu vrea să lucreze nici să nu mănince» (Mt. 10). Dumnezeu în paradis a impus omului legea muncii ca pedeapsă pentru păcat și l-a osîndit să mănince pîinea cu sudoarea

... în Rugăciunea domnească «pîinea cea spre ființă» pentru că ... zii avem lipsă de ea și de bunătatea lui Dumnezeu care ne-o ... zii e necesar ca să facă să răsară soarele la orizont ca să încălzească pămîntul, să facă să crească iarba, să rodească pămîntul. ... adevăruri pe care foarte adeseori le uităm. Mulți dintre ... mîncăm, bem, fără să ne gîndim că totul e darul lui Dum- ... și că sîntem datori să mulțumim bunătății Lui. Mulți creștini au ... obiceiul de a-și însemna fruntea și pieptul cu semnul crucii. ... un vînt să rostească o scurtă rugăciune înainte și după mîncare.

... Cuvîntul «pîine» din rugăciunea «Tatăl nostru» pretinde și munca ... a tuturor. Numai pîinea cîștigată cu muncă cinstită trebuie să ... de la Dumnezeu. Sfîntul Grigorie de Nissa zice să nu faci avere ... altuia, să nu cauți să te sature lăsînd pe alții flămînzi, să ... în huzur în timp ce alții suspină (P.L., t. XLIV, col. 1176).

... se pot ruga pentru pîine cei ce-și clădesc viața pe lăcomie, pe ... pe furt, pe înșelătorie, pe exploatare. Numai pîinea care nu ... ci este agonisită cinstit, este rod al dreptății și spic neamestecat ... : una ca aceasta este pîine a lui Dumnezeu¹⁶.

... Prin cuvintele «dă-ne-o nouă», Mintuitorul vrea să ne învețe că tot ... ce ne dă Dumnezeu nu e un bun propriu al nostru, nu sîntem stă- ... absoluti ai bunurilor, ci numai administratorii lor.

... Cuvîntul «astăzi» ne aduci aminte că nu trebuie să ne preocu- ... pentru viitor și să nu ne neliniștim pentru ziua de mîine. Să avem ... în providența divină care se îngrijește de păsările cerului și ... fiecare firisor de iarbă. Dacă toți oamenii ar citi în fiecare zi în ... lui Dumnezeu Rugăciunea domnească, cu gîndul și cu scopul ... care l-a avut Iisus cînd a învățat pe ucenicii Săi această rugăciune, ... dispăre ușor de pe fața pămîntului conflictele care învrăjbesc lumea ... problema pîinii și a traiului.

... Dar prin această cerere dorim și pîinea sufletească, care se cuprinde ... cuvintele : «Nu numai cu pîine va trăi omul, ci cu tot cuvîntul care ... din gura lui Dumnezeu» (Matei X, 4).

... Predicile ascultate, lecturile bune, citirea Sfintei Scripturi, citirea ... vietile Sfîntilor, sînt un aliment prețios al vieții spirituale. Pîinea ... sînt și toate ajutoarele harului, care ne deschide noi orizon- ... de lumină, ne descopere ceea ce trebuie să facem și de ceea ce ... să fugim. Fără acest ajutor sufletul nostru va rămîne ca un pă- ... însetoșat (Ps. CXLIV, 6). Pîinea sufletului sînt Sfintele Taine, rin- ... de Mintuitorul Hristos pentru a ne da viața harului. Dar în chip ... pîinea spirituală este Sfînta Euharistie, taina iubirii, prin care

¹⁶ Cit. după *Învățătura de Credință*, p. 233, Migne, P.G., t. 46, col. 416—432.

Iisus ne-a dat Trupul și Singele Său de mâncare, pentru a ne aminti că așa după cum mâncarea hrănește trupul, tot așa și Euharistia nutrește sufletul și îl susține. Iisus a zis : «Eu sînt pîinea cea vie, care s-a pogorit din cer ; cine mîncă din pîinea aceasta viu va fi în veci» (Ioan VI, 51). Și în alt loc : «Trupul Meu este cu adevărat mâncare și singele Meu, adevărata băutură» (Ioan VI, 55—56).

În a cincea cerere, Mîntuitorul ne-a pus pe buze cuvintele : «Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri». Totodată ne învață că nu-i suficientă această cerere pentru iertarea păcatelor, ci ea presupune întrebuințarea mijloacelor rînduite de Dumnezeu în acest scop, adică taina Mărturisirii. Cerînd însă des iertarea păcatelor prin recitarea acestei rugăciuni, aceasta ne ajută mult ca să obținem de la Dumnezeu dispozițiile pentru ca apoi să ne putem spovedi cu vrednicie.

O condiție pe care Mîntuitorul o pune la această cerere și de care depinde în mod exclusiv efectul ei sînt cuvintele : «precum iertăm și noi greșiților noștri». Măsura cu care cerem lui Dumnezeu că să fim iertați de păcatele noastre e aceea cu care știm să iertăm semenilor noștri. Această explicație este întărită de însuși cuvîntul Mîntuitorului care în alt loc din Evanghelie zice : «Nu judecați și nu veți fi judecați, nu osîndiți și nu veți fi osîndiți ; iertați și veți fi iertați ... căci cu ce măsură veți măsura, cu aceea vi se va măsura» (Luca VI, 37—38). Din cererea aceasta învățăm și cunoaștem că atunci cînd iertăm pe cel care ne-a greșit zdrobim zidurile despărțitoare dintre frați și netezim drumurile împăcării, ale încrederii. Cererea aceasta trezește conștiința vinovăției proprii și a răspunderii pentru vinovăția celorlalți. Această conștiință înfrînează tendința spre orgoliu, spre ignorarea și exploatarea celorlalți, și contribuie la desființarea răului individual și social¹⁷.

În a șasea cerere : «Și nu ne duce pe noi în ispită» îl rugăm pe Dumnezeu să nu fim ispitiți, să îndepărteze de la noi ispitele și să ne dea putere să le biruim. Uneori Dumnezeu le îngăduie fiindcă ele sînt ocazii care fac să ne deprindem cu virtuțile necesare, mai ales cu tăria cu răbdarea. Ispitele, atunci cînd le biruim, ne procură o bogăție de merite înaintea lui Dumnezeu și ne aduc o viață de răsplată și de fericiție. Fără ispită nu e luptă, fără luptă nu există biruință, fără biruință nu există răsplată. Prin ispită se lămurește ființa noastră morală — zice Origen — adică se dă pe față atît răul cît și binele care este în noi. În ultima analiză — după Origen — ispita este un mijloc educativ¹⁸. Fiind ispittit nu te semețești, nu te trufești cu semenii, ci îți recunoști slăbiciunea și te socotești ca fiecare dintre ei. Ceea ce-i cerem lui Dumnezeu în această ultimă parte a Rugăciunii domnești, este ca lupta noastră să nu se termine cu înfrîngerea noastră.

Cererea : «Ci ne mîntuiește de cel rău» cuprinde suspinul inimii credinciosului după ajutorul lui Dumnezeu. Sîntem așa de slabi și sin-

17. D. Belu, *op. cit.*, p. 550.

18. I. Mihălcescu, *op. cit.*, p. 69.

ca
este
ori:
VI
gele

unui ajutor în toate relele pe care cu greu le putem suferi :
fome, foamete, secetă, răutate, războaie și moarte năpraznică.
mai mare rău al sufletului este păcatul. Sfinții au cunoscut

*

Și
tri .
pă-
um-
area
a să
spo-

rugăciunea domnească prin încheierea ei ne încredințează că îm-
puterea și mărirea lui Dumnezeu sînt netrecătoare și veșnice.
cuprinde ca într-o sinleză admirabilă adevărurile de temelie ale
noastre, iubirea și dragostea noastră pentru Dumnezeu și pen-
In ea aflăm comuniunea cu toți oamenii cu care sîntem frați
părtași la darurile lui Dumnezeu ¹⁹.

ca această sfință rugăciune să exercite asupra sufletului cre-
toată puterea ei de atracție, trebuie să fie făcută cunoscută
credincioșilor cu toată bogăția sensurilor ei.

ca să a implini acest scop se cere ca preotul să valorifice această
prin predici și cateheze, să facă cunoscut credincioșilor înțe-
adînc. În felul acesta recitarea și cîntarea ei va influența în gra-
mai înalt posibil asupra sufletelor încredințate spre păstorie.

Pr. Prof. AL. MOISIU

pe
ă ne
sînt
ăria,
e de
feri-
uință
ă —
te în
iv ¹⁸.
noști
Dum-
noas-

P. S. Vasile, *Cuvîntări liturgice*, p. 247 ; mai menționăm pentru consultare, cu pri-
amă temă și următoarea bibliografie :

Prof. Nicolae Balcă, *Aspectul patologic al persoanei umane și pastorația religioasă*,
în «Studii Teologice», 1955, nr. 7—8, p. 410—426.

Prof. Dumitru Belu, *Doamne, învață-ne să ne rugăm*, în «Mitropolia Moldovei și Suce-
va», 1967, nr. 1—2, p. 184—190.

Prof. Dr. R. B. Castegnar, *Impărăția lui Dumnezeu*, în «Mitropolia Banatului», XVII (1967), nr. 1—3,
p. 872—855.

Prof. Dumitru Călugăr, *Tatăl nostru*, Sibiu, 1947.

Prof. Olimp Căciulă, *Să știi ce să ceri în rugăciune*, în «Biserica Ortodoxă Română»,
1952, nr. 9—10, p. 623—626.

Prof. Dr. M. Căciulă, *Cuvîntări liturgice*, Oradea, 1973.

Prof. Dr. M. Căciulă, *Comentariu, Evangh. de la Matei*, ediția succesorilor lui A. P. Lopuhin, trad. patr.
M. Căciulă, București, 1948.

Prof. S. Vasile Gheorghiu, *Sfînta Evanghelie după Matei cu comentariu*, vol. III, Cernăuți,
1933.

Prof. Dr. R. Castegnar, *Il catechismo degli adulti*, vol. IV, Galla Vicenza, 1944.

Prof. Dr. S. Vasile, *Liturgica*, Cernăuți, 1929.

Prof. Dr. S. Vasile, *Libre de oratione*, prezent și traducere de Pr. Prof. Nic. Petrescu, în «Mitro-
polia Otteniei», XXIV, (1972), nr. 1—2, p. 44.

Prof. Dr. S. Vasile, *Mărturisitorul, Scurtă iluștrare a Rugăciunii domnești* în «Filocalia», vol. II, trad.
de Pr. Prof. D. Stăniloae, Sibiu, 1947.

Prof. Dr. S. Vasile, *Ortodoxă*, București, 1930.

Prof. Dr. S. Vasile, *Tatăl nostru*, București, 1916.

Omilia a V-a: La Profetul Ionă, Daniel și la cei trei tineri,
a fost rostită la începutul Postului Mare¹

de SF. IOAN GURĂ DE AUR

1. Veselă ne este astăzi sărbătoarea, iar biserica mai strălucită ca de obicei! Care-i oare pricina? E isprava postului! Știu și eu, că nu sintem încă în post și că îl așteptăm; dar postul ne-a adunat în casa părintească. Postul / a adus astăzi din nou în brațele maicii și pe cei mai trindavi mai înainte de post. Dacă ne-am umplut de atîta rivnă numai cînd îl așteptăm, cită evlavie nu ne va cuprinde la arătatea și venirea lui? Așa se întîmplă și cu un oraș în care are să vină un conducător înfricoșător, / leapădă toată nepăsarea și ajunge mai sîrguitor.

Dar să nu vă speriați, cînd auziți că postul este un conducător înfricoșător! Nu ni-i nouă înfricoșător, ci dracilor! Arată-i unu lunatic chipul postului și rămîne țintuit de frică, mai nemișcat ca pietrele; iar mai ales cînd vede că postul e unit cu rugăciunea sora și tovarășa postului, atunci este prins ca de un lanț. De aceea și Hristos a spus: *Neamul acesta nu iese decît cu rugăciune și cu post*². Cînd postul alungă așa pe dușmanii mîntuirii noastre, cînd este atît de înfricoșător vrăjmașilor vieții, nu trebuie oare să-l iu bîm și să-l îmbrățișăm și nu să ne temem de el? Iar dacă trebuie să ne temem de ceva, apoi trebuie să ne temem de beție și de îmibuire, nu de post. Beția și îmibuirea, prin tirania patimii ne leagă miinile la spate și ne dă patimi, ca unei cumplite stăpîne prizonieri și robi; postul, însă, găsindu-ne legați și înrobiți, ne dezleagă legăturile, ne scapă de tiranie și ne readuce la libertate de mai înainte. Așadar, cînd postul luptă cu dușmanii noștri, cînd ne scapă de robie, și cînd ne duce din nou la libertate, ce altă dovadă mai mare cauți de prietenia postului, de prietenia lui pentru neamul omenesc? Iar dovada cea mai mare de prietenia postului este că iubește pe cei ce îl iubesc și urăște pe cei ce îl urăsc.

Vrei să afli cită podoabă este pentru oameni postul, cită pază și cită siguranță? Gîndește-mi-te la fericitul și minunatul neam al monahilor! Aceștia au fugit de zgomotele lumii, s-au suit pe vîrfurile muntilor, și-au făcut chilii în liniștea pustiei, ca într-

1. Migne, *Patrologia Greacă*, vol. 49, col. 305—314.

2. Matei XVII, 21.

...cinstit, și și-au luat postul tovarăș și împreună-locuitor pen-
 ...a lor viață. Și i-a făcut din oameni ingeri. Dar nu numai
 ...! Nu, ci postul ridică la înălțime pe toți cei care-i gă-
 ... cu dragoste de post. Moisi și Ilie, turnurile profeților din
 ... Testament, deși erau mari și străluciți și prin celelalte fapte
 ... și aveau multă îndrăznire către Dumnezeu, totuși, când vo-
 ... se apropie de Dumnezeu și să vorbească cu El, atât cit ome-
 ... este cu puțință, la post fugeau; și, prin miinile postului, se
 ... de Dumnezeu. De asta și Dumnezeu, la început, când a
 ... pe om, l-a dat îndată în brațele postului, încredințind pos-
 ... ca unei mame pline de iubire și unui prea bun dascăl, min-
 ... omului.

**Porunca dată omului: Din tot pomul din rai să mîncați, dar
 pomul cunoștinței binelui și răului să nu mîncați** ³, este poruncă
 post. Dacă în rai a fost de neapărată trebuință postul, cu mult
 mult în afară de rai; dacă leacul a fost folositor înainte de
 ... , apoi cu mult mai mult după rănire; dacă arma ne-a fost
 ... când încă nu se pornise împotriva noastră războiul dat de
 ... , apoi cu mult mai mult ne este de neapărată trebuință aju-
 ... dat de post după ce a început lupta aceasta atât de mare și
 ... și a dracilor. Dacă Adam ar fi ascultat de această po-
 ... , n-ar mai fi auzit a doua poruncă, care zice: *Pămînt ești și
 pămînt te vei întoarce!* ⁴; dar pentru că n-a ascultat de porunca
 postului, pentru asla moarte, griji, osteneți, supărări și o viață mai
 povărătoare decît moartea; pentru / asta spini și ciulini; pentru
 oboseli, dureri și o viață plină de chin.

**2. Ai văzut cum se supără Dumnezeu, când este nesocotit pos-
 ? Cunoaște și cum se bucură, când este cinstit!** După cum, pen-
 nesocotirea postului, Dumnezeu a dat ca pedeapsă moartea ce-
 ce l-a nesocotit, tot așa iarăși, pentru cinstirea postului, moar-
 a fost îndepărtată.

Dumnezeu, vrînd să-și arate tăria postului, i-a dat postul pu-
 , ca după pronunțarea poruncii și a osîndeii, să-i smulgă din
 focul căii pe cei duși la moarte și să-i readucă la viață. Și pos-
 a făcut asla nu cu doi² sau trei sau douăzeci de oameni, ci cu
 popor întreg, cu cetatea cea mare și minunată a ninivilenilor.
 ive fusese ingenunchiată, capul i se înclinase spre prăpastie;
 să primească lovitura de moarte, venită de sus; dar postul,
 o putere coborîtă din cer, a smuls-o din porțile morții și a rea-
 o la viață.

Dar, dacă vrei, să ascultăm și istoria cetății Ninive.

Si a fost, spune Scriptura, *cuvîntul Domnului către Iona zi-
 : «Scoală-te și du-te în Ninive cetatea cea mare»* ⁵. Dumnezeu
 este să-l înduplece de la început pe Iona cu măreția cetății,

II, 16--17.

4. Facere III, 19.

5. Ionă I, 1--2.

pentru că știa mai dinainte că profetul avea să fugă. Dar să au-
zim și predica lui Ionă! *Încă trei zile și Ninive va fi nimicită* ⁶.

— Dar pentru ce, Doamne, spui mai dinainte nenorocirile pe
care ai să le aduci asupra cetății?

— Ca să nu fac ceea ce prezic.

De aceea Dumnezeu ne-a amenințat cu iadul, ca să nu
ducă în iad. «Vă înfricoșez cu cuvîntul, ne spune Domnul, ca să
nu vă întristez cu fapta!».

— Dar pentru ce a dat ninivitenilor un răgaz așa de scurt?

— Ca să afli și virtutea barbarilor, adică a ninivitenilor, ca-
au putut, în trei zile, să pună capăt unei urgii atît de mari veni-
asupra-le din pricina păcatelor lor, dar ca să te și minunezi cu
iubirea de oameni a lui Dumnezeu, Care s-a mulțumit cu o pocă-
ință de trei zile pentru un noian atît de mare de păcate și, în
sfîrșit, ca și tu să nu cazi în deznădejde, chiar de-ai păcătui de ma-
de ori. După cum cel cu suflet trîndav și nepăsător nu face mare
lucru, chiar dacă ar avea mult timp de pocăință și nici nu se în-
pacă cu Dumnezeu din pricina trîndăviei lui, tot așa cel cu min-
trează și cu rîvnă clocotitoare, cel care se pocăiește cu mult zel
poate șterge într-o clipită de vreme păcatele a ani întregi. Nu s-a
lepădat Petru de trei ori? ⁷. Nu cu jurămint, a treia oară? Nu s-a
temut el de cuvintele unei slujnice de rînd? Și ce s-a întimplat?
A avut nevoie de mulți ani pentru pocăință? Deloc, ci în aceeași
noapte a și alunecat și s-a ridicat; a primit și lovitura și a primit
și leacul; s-a și îmbolnăvit și s-a și vindecat!

— Cum? În ce chip?

— Plîngînd și tînguindu-se. Dar, mai bine spus, nu plîngînd
ca să plîngă, ci cu multă rîvnă și mare zdrobire de inimă. De aceea
și evanghelistul n-a spus atît: «a plîns» ci: *a plîns cu amar* ⁸. Nu
un cuvînt nu poate înfățișa cît de mare a fost puterea lacrimilor
lui; dar o arată lămurit deznodămîntul lucrurilor. Mare într-adevăr
a fost căderea lui Petru, că lepădarea de Hristos este un păcat
fără asemănare; totuși, după un păcat atît de mare, Hristos l-a
pus din nou în cinstea de mai-nainte și i-a încredințat conducerea
Bisericii ecumenice. Și ceea ce-i mai mult decît orice este că Petru
ne-a arătat că are pentru Stăpîn o dragoste mai mare decît toți
apostolii: *Petre, / il întreabă Domnul, Mă iubești tu mai mult decît
cît aceștia?* ⁹. Nimic nu poate egala o astfel de virtute! Și ca să
nu spui că Dumnezeu a iertat pe niniviteni, pentru că erau barbari
și neștiutori — că a spus Domnul: *Robul, care nu cunoaște
voia stăpînului și nu o face, se va bate pușin* ¹⁰, deci ca să
spui asta, de aceea ți-am dat ca pildă și pe Petru, un rob, care nu
ales cunoștea voia Stăpînului. A păcătuit și el, săvîrșind cel mai
mare păcat; și iată la ce înălțime de îndrăznire l-a ridicat Hristos!

6. Ionă III, 5.

7. Matei XXVI, 69—74.

8. Matei XXVI, 75.

9. Ioan XXI, 15.

10. Luca XII, 48.

A au-
le ce

u ne
ca se

curt ?

care
venite
zi de
pocă-
și, în
de mi-
mare
se im-
minte
lt zel
Nu s-a
Nu s-a
aplat ?
ceeași
primit

ingînd
aceea
Nici
rimilor
adevăr
păcat
tos l-a
ucerea
Petru
cit toți
ult de-
ca să
au bar-
anoaste
să nu
are mai
cel mai
tristos !

Nici tu, dar, nu-ți pierde nădejdea din pricina păcatelor tale, că căderea este neridicarea din cădere. Aceasta și Pavel o jurează și o plinge, spunînd că este vrednică de plîns o astfel de cădere: *Nu cumva venind la voi, să mă umilească Dumnezeu și să mă ating pe mulți* — nu din cei care au păcătuit, ci din cei care nu sunt pocăit de necumpătarea, de necurăția și de desfrînarea pe care au făcut-o¹¹. Și care timp poate fi oare mai potrivit pentru pocăirea decât timpul postului ?

3 Dar să ne întoarcem la istoria ninivitenilor. *Auzind profetul că regele acestora s-a coborît în Iope ca să fugă în Tars de la fața lui Dumnezeu*¹².

Unde fugi, omule ? N-ai auzit pe proorocul David spunînd : *Unde mă voi duce de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi ?* În pămînt ? Dar *al Domnului este pămîntul și plinirea lui*¹³. În iad ? Dar *de mă voi coborî în iad, Tu de față ești*¹⁴. În cer ? Dar *de mă voi sui în cer, Tu acolo ești*¹⁵. În mare ? Dar *și acolo mă va apuca dreapta Ta* !¹⁷.

Și așa s-a întîmplat și cu Ionă. Că așa e păcatul ! Ne năucește sufletul. După cum cei cu mari dureri de cap sau cei beți, merg completîndu-se și la întimplare și cad, fără să se păzească, în gropile și prăpăstiile dinaintea lor, tot așa și cei alunecați în păcat, sunt împinși de dorința păcatului, ca de o beție, nu mai știu ce fac, nu văd nici ce-i în fața lor, nici ce are să li se întîmple.

Spune-mi, proorocule, fugi de Stăpîn ? Așteaptă, însă, puțin și vezi să afli din fapte, că nu poți scăpa nici din mîinile mării, roaba Stăpînului.

Da, îndată ce s-a urcat Ionă în corabie, marea a și început să se înalțe valurile și să se ridice la mare înălțime. Intocmai ca o roabă credincioasă, care găsește pe un alt rob fugit cu lucruri furate de la stăpîn și care nu se oprește pînă ce nu-l ia cu ea, făcîndu-le celor ce l-au primit mii și mii de greutate ; tot așa și marea, găsind pe Ionă, rob ca și ea, și cunoscîndu-i le-a făcut corăbierilor mii și mii de greutate, învăluindu-i și strigîndu-le. Nu i-a dus înaintea tribunalului, dar i-a amenințat că are să scufunde corabia cu oameni cu tot, dacă nu-i dă în mina ei pe cel care-i rob ca și ea.

— Ce au făcut corăbierii, cînd s-au întîmplat acestea ?

— *Au aruncat lucrurile din corabie, dar corabia nu se ușura*¹⁸ ; că toată povara trupului profetului, rămăsese încă înăuntru ; povara grea, nu din pricina firii trupului, ci din pricina greutății păcatului. Că nimic nu-i atît de greu și de împovărător / ca păcatul și neascultarea ! De aceea și Zaharia a spus că păcatul e ca plum-

11. II Corinteni XII, 21.

12. Ionă I, 3.

13. Psalmi CXXXVIII, 6.

14. Psalmi XXIII, 1.

15. Psalmi CXXXVIII, 7.

16. Psalmi CXXXVIII, 7.

17. Psalmi CXXXVIII, 9.

18. Ionă I, 5.

bul de greu¹⁹, iar David, descriind natura păcatului, spunea : *Fără-delegile mele au covârșit capul meu, ca o sarcină grea s-au îngreuiat peste mine*²⁰ ; iar Hristos striga celor ce trăiau în multe păcate : *Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni*²¹. Păcatul, dar, a împovărat atunci corabia și era să se scufunde. Iar Ionă dormea și sforăia²². Greu îi era somnul ; nu din pricina desfătărilor, ci a supărării ; nu din pricina trândăviei, ci a tristeții. Slugile cele cu bun simț își simt îndată păcatele, așa cum a simțit și Ionă. După ce a săvârșit păcatul a cunoscut grozăvia păcatului. Așa e păcatul. După ce se naște umple de dureri sufletului, care l-a născut ; nașterea lui e cu totul altfel decât legea nașterii noastre. Noi, după ce ne naștem, punem capăt durerilor nașterii ; păcatul, însă, după ce se naște sfîșie de dureri gîndurile celor ce l-au născut.

— Ce-a făcut căpitanul corăbiei ?

— S-a dus la Ionă, spune Scriptura, și i-a zis : *Scoală-te și roagă pe Domnul Dumnezeuul tău !*²³. Știa din experiență căpitanul că furtuna de pe mare nu era o furtună obișnuită, ci o nenorocire trimisă de Dumnezeu ; știa că furtuna de pe mare era mai presus de măiestria omenească și că mîna cîrmaciului nu era de vreun folos ; cele ce se petreceau aveau nevoie de un alt cîrmaci mai mare, de Cel ce cîrmuiește lumea toată ; aveau nevoie de ajutorul cel de sus. De aceea corăbierii au lăsat la o parte visele, vintrele, frîngiile ; au lăsat totul ; și-au luat mîinile de pe vise, le-au ridicat la cer și au rugat pe Dumnezeu. Dar nici așa n-au folosit nimic. Și atunci, spune profetul, au aruncat sorți²⁴ ; iar sortii l-au dat în mîna lor pe vinovat. Dar nici așa nu l-au luat ca să-l înece ; ci, cu toate că era atîta tulburare și frămîntare, corăbierii, ca și cum s-ar fi bucurat de multă liniște, au făcut pe corabie scaun de judecată ; i-au dat lui Ionă cuvîntul și i-au cerut să se apere ; au cercetat totul cu de-amănuntul, ca și cum aveau să dea socoteală cuiva de hotărîrea ce o vor lua. Ascultă-i pe corăbieri, că cercetează pe toate ca la tribunal. Îl întreabă : Ce meșerie ai ? De unde vii ? Unde mergi ? Din ce țară și din ce popor ești ?²⁵. Și au făcut asta, cu toate că marea striga împotriva lui, cu toate că sortii îl văduseră și dăduseră mărturie ; totuși corăbierii n-au pronunțat încă sentința, deși marea striga, iar sortii dăduseră mărturie împotriva lui ; ci, după ce au fost chemați la tribunal judecătorii nu pronunță sentința pînă ce vinovatul însuși nu se învinuiește singur de păcat, deși pîrișii îl pîrișeră, martorii dăduseră mărturie, iar probele făcuseră dovada, tot așa și acum corăbierii, oameni barbari și nepricepuți, au urmat buna rînduială a tribunalului ; și doar erau înconjuțați de atîta groază, de atîta vijelie, de atîta vifor, iar marea nu le îngăduia nici să răsuflă ; atîta mugea și se năpustea înebunită și urla și ridica valuri după valuri

19. Zaharia V, 7.

20. Psalmi XXXVII, 4.

21. Matei XI, 28.

22. Ionă I, 5.

23. Ionă I, 6.

24. Ionă I, 7.

25. Ionă I, 8.

iră-
eu-
pă-
voi
cu-
din
ris-
a a
pă-
tul.
erii
rii ;
ce

oa-
că
tri-
de
os ;
de
de
rin-
ăcat
mic.
t în
cu
s-ar
tă ;
otul
otă-
ate,
gi ?
e că
du-
deși
după
atul
nar-
cum
lă a
vi-
alita
uri !

... unde, iubiților, atât de multă purtare de grijă de profet ?
... ? Din rinduiala dumnezeiască ! Că Dumnezeu a rinduit să
... toate acestea, ca prin tot ce s-a întâmplat să-l învețe pe
... să fie blind și iubitor de oameni. Strigînd către el, aproape
... spus : «Fă și tu ca și corăbierii, / niște oameni nepricepuți !
... am disprețuit un singur suflet, nici nu s-au purtat fără de milă
... tîu ! Tu, însă, atît cît a stat în puterea ta, ai dat pieirii
... reg oraș cu atîtea mii și mii de suflete. Corăbierii descope-
... pricina nenorocirii lor, dar nici așa nu s-au pornit să te osîn-
... Tu, însă, fără să le poți aduce vreo vină celor din Ninive
... înecat și i-ai pierdut. Tu n-ai ascultat cînd ți-am poruncit să
... nici la ei, ca să-i chemi la mintuire cu predica ta ; corăbierii,
... deși nu auziseră de la nimeni vreo poruncă au făcut și au lu-
... totul, ca să te scape de pedeapsa de care erai vinovat !...».
... adevăr, corăbierii nu s-au pornit să-l piardă pe profet nici după
... marea îl invinuisse, nici după ce sorții îl vădiseră, nici după ce
... au se osîndise și mărturisise fuga, ci se străduiau, se sileau
... ceau totul, ca chiar după atîtea dovezi, să nu-l dea furiei mării.
... marea nu le-a îngăduit-o ; mai bine spus, însă, nu le-a îngăduit-o
... Dumnezeu, voind să-l înțeleptească pe Ionă și prin chit după cum
... înțeleptit prin corăbieri. Într-adevăr, corăbierii, după ce auzi-
... din gura lui Ionă : *Luăți-mă și aruncați-mă în mare și se va*
... *și marea deasupra voastră*²⁶, se sileau să ducă corabia la țarm,
... valurile nu le îngăduiau²⁷.

4. Tu, însă, după cum ai văzut pe profet fugind, ascultă-i și
mărturisirea lui din pîntecele chitului. Fuga a săvîrșit-o, ca om ;
mărturisirea, însă, l-a arătat ca profet.

Luîndu-l deci marea, l-a pus în pîntecele chitului ca într-o în-
măre, păstrînd Stăpînului pe fugar nevătămat. Nici valurile săl-
... cînd l-au luat, nu l-au înecat, nici chitul, mai sălbatic decît
... urile, cînd l-a primit în pîntece nu l-a stricat, ci l-a păstrat viu
... a dus iarăși în oraș. Și marea și chitul, împotriva firii lor, au
... at, ca prin toate să primească profetul învățătură.

Ajuns în oraș, Ionă a citit hotărîrea lui Dumnezeu, ca pe o
... impărătească ce cuprindea pedeapsă ; și striga zicînd :
... *Al treii zile și Ninive va fi nimicită*²⁸. Ninivitenii au auzit aceste
... ate, le-au crezut și nu le-au disprețuit ; ci îndată drumul tutu-
... era unul, spre post : bărbați, femei, robi, stăpîni, conducători,
... copii, bătrîni. Nici dobitoacele n-au fost scutite de această
... Preututendeni sac, pretutendeni cenușă, pretutendeni vaiet și
... Chiar cel cu coroană pe cap s-a pogorit de pe tronul cel
... rătesc, s-a îmbrăcat în sac, și-a presărat cenușă pe cap și așa
... cetatea din ghiarele primejdiei. Și puteai vedea lucru prea
... : porfira a fost întrecută în cinste de sac. Ce n-a putut
... porfira, a făcut sacul ; ce n-a reușit coroana, a săvîrșit ce-
... Vezi că nu în zadar am spus că nu de post trebuie să ne

26. Ionă I, 12. 27. Ionă I, 13. 28. Ionă III, 5.

temem, ci de beție și de îmbuibare? Beția și îmbuibarea avea să zguduie și să dărîme un oraș ce stătea în picioare; postul, însă l-a ținut în picioare, cînd era să se zguduie și să se dărîme.

Însoțit de post, a intrat și Daniil în groapa cu lei și a ieșit de acolo, ca și cum ar fi fost între oi blînde²⁹. Și doar lei fierbeau de furie cînd au văzut prada; masa / le era în față și nu s-au atins de ea; cu toate că și firea îi așîta (că nu sînt fiare mîștricioase ca lei) și-i așîta și foamea (că nu mîncaseră de șapte zile) au respectat hrana ce îi se dăduse, ca și cum ar fi stat în groapă cu un călău, care le striga să nu se atingă de trupul profetului.

Tot însoțit de post, au intrat și cei trei tineri în cuptorul cel din Vavilon³⁰. I-a învăluit multă vreme focul și au ieșit din cuptor cu trupurile mai strălucitoare decît focul. Deși focul acela era foc, cum de nu și-a făcut lucrarea sa? Deși trupurile lor erau trupuri, cum de n-au ars cum ard trupurile? Cum? Întreabă postul și-ți va răspunde; îți va dezlega enigma aceasta. Că este ceva adevărat enigmă! Natura trupurilor s-a luat la luptă cu natura focului și biruința a fost de partea trupurilor. Ai văzut ce ciudată luptă? Ai văzut vreo biruință mai ciudată ca aceasta? Admirabil dar, postul și primește-l cu brațele deschise! Cînd și în cuptor te ajută și în groapa cu lei te păzește, cînd alungă demoni, cînd înlătură hotărîrea lui Dumnezeu, cînd potolește furia patimilor, cînd ne aduce din nou libertatea, cînd face multă liniște în gîndurile noastre, cum să nu fie oare cea mai mare nebulie să fugim și să ne temem de post, care are în el atît de multe bunătăți?

Vrei să spui că ne slăbănogeste trupul? Dar cu cît se strică omul nostru din afară, cu atît se înnoiește cel dinăuntru zi de zi. Dar, mai bine spus, dacă ai vrea să cercetezi cu de-amănuntul postul, vei vedea că este mama bunei stări a trupului nostru. Dacă nu crezi cuvintelor mele, întreabă pe doctori și te vor lămuri deplin. Doctorii numesc postul mama sănătății și spun că guta, durerile grozave de cap, apoplexia, dropica, umflăturile, buhoaiile și alte nenumărate boli vin din trai bun și din îmbuibare; sînt ca niște pîrîiașe rele dintr-un izvor foarte rău, care vatămă și bunăstarea trupului și curățenia sufletului.

5. Să nu ne temem, dar, de post, care ne scapă de atîtea rele. Nu vă îndemn la asta fără rost, ci pentru că văd că mulți oameni pregetă și se feresc de post ca și cum ar fi vorba să fie de pe mîna unei femei arțăgoase, așa că astăzi, în ajunul postului se strică de beție și de îmbuibare. De asta vă îndemn, să nu stricați mai dinainte, prin ghiftuire și beție, folosul ce vi-l va da postul! Dacă oamenii cu dureri de stomac ar lua doctoriile pe stomacul plin, ar simți numai amărăciunea doctoriilor, dar ar pierde folosul lor, că ar îngreuna lupta doctoriilor cu sucurile rele de stomac. De aceea doctorii poruncesc bolnavilor să se culce nemăn-

29. Daniil VI, 16-28.

30. Daniil III, 8-28.

31. II Corinteni IV, 16.

Pentru ca toată puterea doctoriilor să lupte de la început cu sucurile stomacale pricinuitoare de boală. Tot așa și cu beție. Dacă azi te îmbeți, iar mâine ieși doctoria postului / ai făcut o mare și zadarnică doctoria ; înduri osteneala postului, dar nu folosești folosul postului, că s-a irosit toată puterea lui din pricina proaspătului păcat pricinuit de beție. Dar dacă îți faci ușor post și primești doctoria cu mîntea trează, vei putea curăți multe vechile păcate.

Să nu intrăm, dar, în post cu beție și nici să ieșim din post cu beție, ca să nu ni se întîmple la fel ca unui om bolnav, care vrînd să se ridice în picioare, îl trîntești iarăși jos. Asta se întîmple și cu sufletul nostru, cînd din două părți, și la început și la sfîrșitul postului, umbrim trezvia pricinuită de post cu beție. După cum cei ce vor să lupte cu fiarele sălbatice înainte de începerea luptei își acopăr mădularele mai de seamă cu multe arme și apărători, tot așa sînt acum mulți oameni, care, cînd încep postul, ca și cum ar avea de luptat cu postul ca și cu fiară sălbatică, își înarmează stomacul, mîncînd de plesnesc, și întunecă mîntea și întîmpină cu multă nebulie fața liniștită și curată a postului. Dacă te-aș întreba : «Pentru ce te duci la baie în ziua postului ?», ai să-mi răspunzi : «Ca să intru în post cu trupul curat». Dacă te-aș întreba din nou : «Pentru ce te îmbeți ?», ai să-mi răspunzi iarăși : «Pentru că am să intru în post!». Nu-i oare o neînțelepciune să întîmpini această prea frumoasă sărbătoare³² cu trupul curat, dar cu sufletul necurat și beat ?

Ar fi trebuit să vă spun mai multe decît v-am spus, dar pentru că cei înțelepți sînt de ajuns și acestea pentru îndreptare. De aceea nu am nevoie să termin cuvîntul meu, că doresc să ascult și glasul părinților noștri³³. Eu, ca un copil de cioban, așezat la umbra aceluiași stînci ca la umbra unui stejar sau fag, am cîntat dintr-un fluier ; părintele nostru, însă, ca un maestru cîntăreț, care cu lira de aur acordată, deșteaptă întreg teatrul cu simfonia cîntecului său, tot așa și el, nu cu simfonia sunetelor coardelor chinătoare, ci cu simfonia cuvintelor și faptelor sale, ne va da mult folos. Cîntăreții învățători ca aceștia caută și Hristos, cînd spune : *Cel care va face și va învăța, acela mare se va chema în împărăția cerurilor*³⁴. Așa este părintele nostru. De aceea și mare este în împărăția cerurilor. Facă Dumnezeu ca noi, cu rugăciunile lui și cu ajutorul tuturor celor dimpreună cu el înălțători, să putem a ne încredința de Împărăția cerurilor, cu harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, cu Care Tatălui slava, împreună cu Sfîntul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin.

Trad. de Pr. Prof. D. FECIORU

³² Este vorba de praznicul Învierii Domnului, care este la sfîrșitul postului mare.
³³ Al lui Flavian, episcopul Antiohiei. ³⁴ Matei V, 19.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI ÎNCERCĂRILE DE A O RIDICA LA TREAPTA DE PATRIARHIE

Considerațiuni introductive. — Dintru început facem precizarea că s'impune tratarea acestui subiect în cadrul mai larg, în ambianța realității demografice, sociale și politico-religioase a evenimentelor și momentelor istorice mai importante, deoarece numai în felul acesta se conturează just problemele la care ne referim.

Feluritele încercări făcute de unii, printr-o optică confesională, de a înfățișa pe strămoșii noștri de odinioară pierduți undeva prin negurile istoriei sau în puhoaiile popoarelor migratoare sînt lipsite de orice noimă și temeii. Căci populația creștină de pe acest teritoriu a avut desigur propria sa organizație bisericească, independentă, întocmai după modelul organizării primitive a comunităților bisericești autocefale și apoi după acela al unităților autocefale mai mari constituite în cadrul etnic

Rămasă, ulterior, în afara granițelor imperiului, această populație împărtășit soarta Bisericilor din ținuturile «barbare», adică a acelor Biserici cărora li s-a recunoscut individualitatea lor etnică, mergîndu-se atît de departe încît li s-au respectat și «anumite rînduiri sau obiceiuri religioase aparte care constituiau abateri de la rînduiriile comune de organizare a vieții bisericești din cuprinsul imperiului»².

În ansamblul acestor împrejurări, pe care nu le putem trece cu vederea trebuie să situăm ca elemente constitutive și tabloul general al istoriei vechi a poporului și Bisericii noastre³.

Teritoriul pe care s-a dezvoltat Biserica Ortodoxă, de care ține Biserica noastră, trebuie privit ca un tot unitar pînă la apariția statelor naționale cu ierarhie bisericească proprie. Raportînd lucrurile la situația de fapt, constatăm că existau aici, din îndepărtate vremi, credincioși

1. Pr. Prof. Liviu Stan, *Sprîjinirea luptei de independență a poporului român pentru lupta Bisericii pentru autocefalie*, în «Ortodoxia», 1970, p. 615.

2. *Ibidem*, can. 12, 18, 30.

3. *Ibidem*.

...și de «popii» lor sătești și care se mulțumeau la început cu o sim-
plă de rugăciune, o bisericuță de lemn sau chiar un bordei-bise-

La capătul acestei sumare expuneri introductive apare firească în-
trebarea: de ce în dreapta Dunării sînt numeroase episcopatele și lip-
sește în partea cealaltă a fluviului? Canonul al 6-lea al sinodului de la
Nicaea (343) hotărăște: «Să nu se mai numească episcopi în sate sau
în locuri mici pentru care ajunge un preot». Pînă în secolul al XII-lea, țiu-
lul de la nordul Dunării corespunde acestei situații. Ținînd seama de
această condiție, se poate vedea cu claritate că viața religioasă și organi-
zarea bisericească a Moldovei s-au dezvoltat paralel cu viața politică
și ca o consecință a acesteia. Mai tîrziu, cînd vremurile s-au mai așezat
și s-a început să apară și primele înjghebări de state de tip feudal
în țara noastră, Biserica — în totalitatea ei: clerici și credincioși — a devenit
factor activ în eforturile pentru apărarea libertății, a credinței orto-
doxe și a ființei etnice. Un astfel de important rol au jucat desigur și
«pseudoepiscopi» — noi îi socotim însă, după cum și erau, ca epis-
copi ortodocși adevărați —, care la începutul secolului al XIII-lea îl
recunșeau pe papa Grigore al XI-lea prin felul în care priveau credința
ortodoxă, cît și prin intensă lor activitate pastorală de care vorbesc, cam
pe același timp, documentele vremii⁵. În actele Patriarhiei Constanti-
nopolului, cu mult înainte de sfîrșitul secolului al XIV-lea, este mereu
vorbit de «monahi» și «ieromonahi», care viețuiau în Biserica Mol-
dovei⁶.

**Intemeierea Mitropoliei Moldovei și organizarea sa ca mitropolie
dependentă.** — Trecutul Bisericii din Moldova a făcut obiectul a
numeroase și valoroase cercetări, datorită lui N. Iorga, episcopului Mel-
chisedec, M. Kogălniceanu, Filaret Scriban, C. Erbiceanu⁷ etc. Astăzi
se știe cu precizie rolul «Ortodoxiei» la întemeierea voinodatului românesc
în țara noastră și în jurul căruia s-a încheșat statul politic feudal
românesc neatîrnat.

Cercetările istorice mai noi se unesc deplin cu părerea că țara,
după ce a să se numească mai tîrziu Moldova, s-a întemeiat după anul
1456 în capătul unei îndelungate dezvoltări sociale interne⁸. Problema
organizării politice a principatului, nou-întemeiat, punea, după spiritul
tîmpului, și problema unei temeinice organizări bisericești. Din pagi-
nile documentelor istoriei reiese că una din principalele preocupări ale

⁵ A. A. Sacerdoțeanu, *Organizarea Bisericii Ortodoxe Române în sec. IX—XIII*, în *Revista teologică*, XX (1968), nr. 3—4, p. 252.

⁶ *Historia României în date* (lucrare în colaborare sub conducerea lui C. C. Giurescu),
Enciclopedia Română, București, 1971, p. 66.

⁷ Pr. Scarlat Porcescu, *Iosif cel dintîi mitropolit cunoscut al Moldovei, în
Episcopia Moldovei și Sucevei*, XL (1964), nr. 3—4, p. 127.

⁸ Al. I. Goșea, *Afirmarea existenței statului moldovenesc în luptele dintre catolici
și ortodocși pînă la întemeiere*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXX (1960), nr. 9—12,

⁹ *Historia Bisericii Române* (manual), vol. I, București, 1957, p. 172.

voievozilor noștri, concomitent cu organizarea statului moldovean, au fost, fără îndoială, zidirea de biserici și mănăstiri, precum și organizarea central-bisericească, arătând prin acestea un vădit interes pentru stabilirea unor condiții bune de viață ortodoxiei moldovene. Chiar primul voievod, pe care îl cunosc analele moldovenești, — Dragoș Voievod (1357—1359) —, a zidit biserici din lemn la Volovăț și altele la Siret, iar Bogdan Voievod (1363—1369), a zidit biserica din Rădăuți, care avea să-i servească de necropolă.

Lăsînd la o parte informațiile străine⁹, care menționează o viață religioasă în plină dezvoltare pe meleagurile Moldovei încă din secolul al XIII-lea, din documentele interne, emise de cancelaria domnească în secolele al XIV-lea și al XV-lea, se poate constata că bisericile și mănăstirile erau presărate pe tot cuprinsul Moldovei, fiind întărite cu dării și hrisoave. Existența în număr mare a acestor biserici și mănăstiri presupune și existența personalului deservent¹⁰. Documentele vremii leagă amintirea întemeierii mitropoliei Moldovei de numele mai multor personalități: voievozii Moldovei Petru al Mușatei (1375—1391), Alexandru cel Bun (1400—1432), patriarhii ecumenici ai timpului același împreună cu Sinodul Bisericii constantinopolitane și mitropolitii Iosif și Meletie. Să analizăm faptele petrecute în vremea aceea și, în lumina documentelor și mărturiilor existente, să arătăm rolul și contribuția fiecăruia la întemeierea canonică a Mitropoliei Moldovei. Luînd în considerare faptul că Mitropolia Moldovei s-a întemeiat în condiții cu totul deosebite față de cea a Țării Românești, socotim de folos a prezenta cadrul și felurile aspecte legate de organizarea acestei importante unități bisericești.

Petru Mușat, voievod (1375—1391), primește de la înaintașii săi pămintul Moldovei, în curs de dezvoltare și înflorire. Fire ambițioasă și stăpîn în țara sa, nu putea domni, aproape două decenii, fără să aibă în preajma sa un înalt ierarh care să cîrmuiască Biserica și să îndeplinească atribuții episcopale. În primul rînd, pentru un motiv principal: în concepția și practica evului mediu, cînd cele bisericești sînt strîns amestecate cu cele laice, cînd însuși domnitorul stăpînește «din mila lui Dumnezeu» și este domn deplin numai după ce s-a săvîrșit în biserică slujba ungerii cu Sfîntul și Marele Mîr; apoi, orice organizare de stat implică și o organizare bisericească, orice ierarhie politică superioară e dublată de o ierarhie similară bisericească. Așa se petrecuseră lucrurile mai înainte în Serbia și în Bulgaria. În Moldova, Petru Mușat voievod, pentru a spori strălucirea țării sale, înscrie între preocupările domnești problema organizării bisericești a țării, prin constituirea unei ierarhii superioare canonice. Deși se afirma că în problema vieții bisericești religioase, drumul firesc, pe care ar fi trebuit să pornească Petru Mușat pentru organizarea canonică a Bisericii din țara sa, era drumul sud-dunărean, drum bătătorit de un întreg șir de generații de preoți și egumeni

9. Al. I. Gonța, *Mitropoliile și episcopiile ortodoxe moldovenești din sec. XV*, «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIV (1958), nr. 1—2, p. 23.

10. *Ibidem*.

au
rea
sta-
pri-
vod
ret.
are

tele și voievodatele românești — care dobândiseră hirotonia
—, totuși Petru Mușat voievod nu apucă pe drumul acesta.
Indreaptă nici spre Biserica Serbiei, care grăbind lucrurile ajun-
se înalta treaptă de patriarhie. Petru Voievod se îndreaptă însă
spre Patriarhia Ecumenică, pentru două pricini, amândouă bine întele-
se: pe de o parte, pentru ceea ce reprezenta Constantinopolul în
—, din punct de vedere politic și religios — capitala imperiu-
— și centrul cărturăriei ortodoxe —, iar pe de altă parte pen-
săm că Mitropolia Moldovei ar fi depins direct, în ordine ierar-
hică, de patriarhie; numai ea prin sinodul ei, și nu vreun alt for, vreo
patriarhie, avea calitatea să hotărască asupra acestui scaun mitro-
politan. Era deci o rațiune formală de ordin administrativ-bisericesc.
Pe lângă acestea, mai era o a treia rațiune, de altă natură, mai
importantă: Patriarhia din Constantinopol reprezenta instituția de căpetenie
a ortodoxiei, era conducătoarea acestei ramuri a Bisericii creștine¹¹.
Căci o ramură avea în fruntea ei pe papa. După cum catolicii
se adresau pentru orice chestiune de organizare superioară bisericească
la papă, tot așa și ortodocșii se adresau patriarhului ecumenic din Cons-
tantinopol. Desigur, unii stăpînitori politici, cum au fost cei din Balcani:
bulgari, români, puteau, la un moment dat, să decidă în mod ca-
pitar — și au și decis, în materie de organizare și ierarhie bisericească,
să ignore asentimentul acestuia. Dar consacrară superioară, legilimitată,
înseamnă evul mediu a fost atât de doritor, la care bizantinii țineau în-
tr-un mod foarte protocolar, aceea numai Patriarhia Ecumenică putea să
decedă. De aceea și dorința ca pînă la urmă ea să fie totuși obținută, ca
de fapt să capete și o autoritate a stării de drept.

pă-
ă și
aibă
epi-
pal:
trins
b lui
erică
stat
oară
cru-
voie-
dom-
erar-
cești
mușat
-du-
meni

impulsi-
viva iniți-
țării scaunului de Mitropolie a Moldovei, potrivit
documentelor cunoscute, ar aparține domnului moldovean Petru Mușat.
El ar fi avut loc între anii: antequam 1381 — postquem 1386, ea
având în luna septembrie 1386 alături de Mitropolia Vidinului¹². Sem-
nificativ este și faptul că voievodul moldovean — pentru a preîntîm-
pădi cunoscutele pretenții patriarhale de a se trimite în scaunul Mitro-
poliei Moldovei arhiepiscopi greci — împreună cu țara și hoierii reco-
noscători — pentru înalta misiune de înființător al Bisericii Moldovei pe-
trăscă originar din familia domnitoare a Mușatinilor, care era deja hiro-
tonizat episcop de către Mitropolitul Antonie al Haliciului pentru Epis-
copatul de la Cetatea Albă¹³.

negreșit, patriarhal ecumenic a supus cererea domnitorului moldo-
vean sinodului patriarhal care aproba înființarea Mitropoliei, dar s-a
oposit categoric înscăunării lui Iosif. Actele de recunoaștere ale Patri-
arhiei Ecumenice trebuie însă puse într-o lumină nouă, deoarece pa-

¹¹ Legăturile noastre bisericești cu Bisericile din Sudul Dunării sînt mai ales în pe-
riodul ultimei imperii româno-bulgar, condus de frații Asan.

¹² V. Laurent, *Aux origines de L'Eglise de Moldavie*, în «Revista de Studii Bizan-
tine», V, București, 1947, p. 163.

¹³ *Historia Bisericii Române*, p. 179.

triarhul ecumenic cu sinodul, la timpul potrivit, ratifica numai o stare de fapt. Actele respective sînt, doar, acte de recunoaştere a unei stări existente, iar nu de întemeiere a mitropoliei.

Precauţiunile pe care le arăta Patriarhia Ecumenică refuzînd recunoaşterea mitropolitului Iosif se datoresc mai întîi faptului că au fost sesizate intenţiile, de independenţă şi autocefalie ale Bisericii din Moldova, mai ales că la Patriarhie era deja vie amintirea celor petrecute în Bisericile ortodoxe sîrbe şi bulgare care, la un moment dat, nu mai voiseră să ţină seama de supremaţia Constantinopolului, acţionînd independent, fapt ce atrase afurisenia din partea Patriarhiei şi ruperea de raporturi. De aceea, Patriarhia se temea ca lucrurile să nu se repete şi cu Biserica din Moldova.

Interpretînd acest refuz, avem de-a face cu reprezentanţii tipici ai spiritului de hegemonie eclesiastică de care au fost stăpîniţi patriarhii din cetatea Imperiului Bizantin, dar cărora li s-au împotrivit moldovenii reuşind, după cum vom vedea, în cele din urmă, să-şi cîştige cauza, litigiul, sau mai precis, drepturile lor.

Patriarhia căuta să întărească jurisdicţia sa canonică în Moldova pentru că aşa îi dictau interesele şi mai ales pentru că Biserica acestui principat se afla în vecinătatea a două Mitropolii: Ohrida şi Halicida, ambele cu oarecare independenţă faţă de scaunul din Constantinopol, la care Biserica din Moldova putea apela oricînd. Explicabilă mai este opoziţia Patriarhiei Ecumenice şi prin faptul că dorea să facă din Mitropolia Moldovei o provincie eclesiastică¹⁴, într-o vreme în care Bizanţul încerca să compenseze decăderea sa politică şi îngustările sale teritoriale suferite, prin extinderea jurisdicţiei «Marii Biserici» asupra teritoriilor tinerelor formaţiuni politice statale — în cazul nostru a Moldovei —, care şi ele, dealtminteri, căutau contact de ordin bisericesc şi politic cu acest izvor al legitimităţii ce a fost, în veacul de mijloc pentru întreaga Ortodoxie orientală, Imperiul de Răsărit.

Duble erau interesele Patriarhiei Ecumenice de a nu satisface cererea domnitorului moldovean privind alegerea şi numirea lui Iosif ca mitropolit al Moldovei. Pe de o parte, un ierarh grec, care a şi fost numit mai întîi în persoana lui Teodosie, ar fi adus Biserica din Moldova în dependenţă directă şi nemijlocită de Patriarhie, şi, desigur, Mitropolia Moldovei însemna mult, ca importanţă, ca prestigiu şi ca venituri — deci o posibilitate sigură de a veni în ajutor, la nevoie, aşa cum s-a şi întîmplat în scurgerea timpului de multe ori. Pe de altă parte s-ar putea admite că integrarea directă a Mitropoliei Moldovei în ierarhia Constantinopolului însemna o întărire a rezistenţei Ortodoxiei între Carpaţi şi Dunăre, faţă de propaganda stăruitoare a catolicismului. (Acest rol însă şi l-au asumat şi totodată l-au onorat domnii Moldovei, în special Ştefan cel Mare, la rîndul său, numit şi «atlet al Ortodoxiei»). Dar, cu toate că, pe atunci Patriarhia Ecumenică era considerată pentru ţările ortodoxe, multă vreme şi de ea însăşi şi de alţii, drept singura depozitară a credinţei celei adevărate, a Ortodoxiei, căutînd

14. V. Laurent, *op. cit.*, p. 163.

stare
stâr:
recu-
fost
Mol-
ecute
mai
inde-
a de
pete.
ci ai
arhii
venii
a, li-
dova,
estui
liciu,
opol,
este
Mi-
izan-
teri-
teri-
Mol-
icesc
ajloc,
cere-
f ca
fost
Mol-
Mi-
veni-
cum
parte,
in ie-
oxiei,
smu-
Mol-
Orto-
side-
drept
atînd,

...cincință, să-și spună cuvîntul și să acorde binecuvîntarea la insti-
...zarea oricărei ierarhii. Socoteau lucru necuviincios și chiar pri-
...numirea în vrednicia de mitropolit a candidaților din locurile
... să păstorească pe credincioși, rezervînd această cinste exclusiv
... clerul din de Dumnezeu-păzita Cetate a Constantinopolului ¹⁵.
... aceste pretenții s-au izbit de atitudinea categorică a moldove-
... care n-au primit nici pe Teodosie, nici pe Ieremia — ierarhi greci
... de Patriarhie —, și care a trebuit să se întoarcă imediat în
... la răspunsul categoric al domnului că «țara are mitropolit»,
... fără a fulgera țara, pe voievod și pe episcopii săi cu o strașnică
... — recunoscută și de sinodul Marii Biserici și care, în condi-
... vremii de atunci, desigur că a mîhnit mult poporul și a pricinuit
... și necaz în suferitele clerului moldovean. Desigur, din atitu-
... intransigentă în cele bisericești a moldovenilor nu trebuie să
... intenția de a ieși din marea obște a ortodoxiei ecumenice și fără
... să se abată întru ceva de la comuniunea dogmatică și canonică cu
... Răsăritului tindea, doar, să-și întărească stîlpul său ierarhic,
... amănîndu-l cu vrednicia corespunzătoare consimțită de praviță —
... de mitropolit. Conflictul cu Patriarhia Ecumenică avînd la bază
... moașterea mitropolitului legiuit, în care moldovenii vor cîștiga cauza,
... se va sfîrși aproape peste două decenii, fiind aplanat prin tactul și
... recepțiunea lui Alexandru cel Bun (1400—1432), restabilindu-se, ast-
... liniștea în viața bisericească a Moldovei. Astfel, Patriarhia Ecume-
... este nevoită să cedeze la pretențiile sale, ca nu cumva Biserica
... Moldovei să se îndrepte spre alte centre bisericești din sudul Dunării,
... se presupune că ar fi găsit mai multă înțelegere, și totodată, pen-
... a se preîntîmpina o ruptură definitivă.

Aspecte organizatorice ale Bisericii Moldovei din veacul XV.

Odată cu întemeierea Mitropoliei Moldovei încetează și existența
... anului Episcopiei Asprocastronului ¹⁶, prin transferarea titularului ei,
... mitropolitul Iosif, în scaunul de întîistătător al Bisericii Moldovei. Mitro-
... politul nou-ales, sprijinit de actul politic al domnitorului, își exercita de-
... alvîrșit și nemijlocit oficiul și sacerdoțiul său, fiind, cum era și firesc, cîr-
... mîntorul eparhiei. Potrivit cu canoanele, practica Bisericii Ortodoxe și
... ca obiceiul pămîntului, potrivit unei puternice tradiții menționate de isto-
... și cercetători, datorită autorității morale, prestigiului și influenței
... mitropolitului în viața politică a țării, primul șef al ierarhiei Bisericii
... Moldovei își avea reședința acolo unde era stabilit scaunul domnesc, la
... Biserica Mirăuți, aproape de curtea domnească din orașul Suceava. Acest
... lucru se poate înțelege și prin faptul că cei mai însemnați dintre sfătui-
... săi lui la diferite înfăptuiri și reforme. colaboratorii efectivi, atît sub
... suport teoretic cît și practic, nu erau alții decît, luminații mitropoliti ai
... țării. În cuprinderea ei largă, Biserica Moldovei, în secolul al XV-lea,
... sub Alexandru cel Bun mai întîi, de care pe lege și vechea ei autoce-

15. N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor și celor dintîi mănăstiri*, 1908, p. 89 ;
16. *Istoria Bisericii Române*, p. 178.

16. *Istoria Bisericii Române*, p. 144.

falie, își desăvârșește întocmirea făcînd un pas înainte sub raport organizatoric. Astfel, pentru părțile de nord ale Moldovei, s-a urmărit crearea unei episcopii supranumită a «Țării de Sus», cu reședința la Rădăuți (biserica Sf. Nicolae), pentru a îndeplini rosturi religioase în această regiune. Biserica Sf. Paraschiva din Roman (1408) avea să devină reședința episcopilor de Roman, a «Țării de Jos»¹⁷.

Pentru «Biserica mamă» se rezervase, precum s-a notat, biserica Sf. Gheorghe-Mirăuți din Suceava¹⁸. Astfel Biserica din Moldova este condusă de mitropolit ajutat de episcopi. Conducerea superioară a Bisericii făcea parte din divanul țării și acționa conform intereselor acestuia. Mitropolitul de la Suceava avea sub oblăduirea sa canonică cele două episcopii menționate. În felul acesta, fiind trei episcopi la îndemîna Bisericii Moldovei, credem că intenția celor ce le-au înființat a fost și aceea de a se putea hirotoni, prin aceștia, un al treilea episcop sau mitropolit, fără a fi nevoie să se alerge în afara hotarelor țării pentru sfințire, fapt ce ne face să întrevădem și în aceasta un substrat al independenței în cele bisericești.

Fiind bine pusă la punct sub aspect organizatoric, Biserica din Moldova va putea activa mai intens orizontal și vertical. Ceea ce nu trebuie să ne scape din vedere, este faptul că Mitropolia Moldovei, după cum s-a putut constata și din cele spuse pînă aici, ne apare de la începutul său organizatoric, canonic, ca o mitropolie independentă, autocefală, conform intenției întemeietorilor și organizatorilor ei.

Însăși cutezanța credincioșilor moldoveni de a izgoni un mitropolit grec trimis de patriarhie și de a se împotrivi sinodului constantinopolitan într-o chestiune pe care o găseau nedreaptă, dezvăluie o mentalitate, o tradiție de viață bisericească temeinică, o experiență bisericească dobîndită într-un timp îndelungat, precum și mai ales dorința de afirmare a autocefaliei și neatîrnării bisericești.

Mărturii ale independenței de odinioară a Mitropoliei Moldovei. — Nu trebuie să constituie pentru nimeni semn de întrebare fără răspuns faptul că se vorbește de autocefalia Bisericii ortodoxe din Moldova mai înainte de prima jumătate a veacului al XV-lea. Din cunoașterea instituției canonice a autocefaliei reiese limpede că nu se punea pentru vremea aceea problema unei autocefalii în sensul strict în care se înțelege astăzi și cu împlinirea tuturor formelor a căror respectare s-a cristalizat printr-o îndelungată practică. Autocefalia constă, pe atunci, în mod esențial, din independența relativă a unei Biserici, independență exprimată prin dreptul său de a-și alege și hirotoni singură, fără amestec din afară, — prin arhieriei săi —, pe toți ierarhii din cuprinsul său inclusiv pe primul ierarh, fie că acesta avea titlul de mitropolit sau pe cel de episcop¹⁹. Autocefalia și autonomia mai exprima, în limbajul canonic al Ortodoxiei.

17. Pr. Sc. Porceseu, *Episcopia Romanului, Intemeiere și organizare*, București, 1946, p. 8—13.

18. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1929, p. 63; Cf. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, p. 434.

19. Pr. Prof. Liviu Stan, *Despre autocefalie*, în «Ortodoxia», VIII (1956), nr. 3, p. 374, 389—394.

de independență sau neatarnare juridicțională administrativă a unității bisericești față de altele de același fel. Această neatarnare este de natură social-juridică, în sensul că respectivele unități bisericești pot organiza și conduce independent numai în limitele în care garantează unitatea lor dogmatică-canonică și cultică.

În cazul autocefalia unei mitropolii consta, cum s-a spus, în exercițiul deplin al puterii bisericești în cuprinsul comunităților conduse de un mitropolit independent²⁰. Înțeles astfel lucrurile, s-a putut afirma, cu teorie, că Bisericile naționale din principate se bucurau ab antiquo de toată independența administrativă internă și autonomia bisericească, recunoscând numai jurisdicția canonică a Patriarhiei Ecumenice, și aceasta numai în materie de dogmă, mai ales.

Unele servituți ca : datorria mitropoliților de a face cunoscut «Marii Biserici» alegerea lor, pentru ca să primească recunoaștere prin așa-numitul «ἐξδοσις», datorria de a-l pomeni la liturghie și a-l trece în dipticele de a primi miruri de la Constantinopol²¹, nu putem spune că afectau independența propriu-zisă a Bisericii, ci le-am putea socoti mai mult simptome ale dependenței. La atât se reducea, după cite vedem, jurisdicția canonică a Patriarhiei Ecumenice, la binecuvîntarea și întărirea mitropoliților țării, căci mitropoliții se alegeau în țară și, după ce se întăreau de domn, se făcea cunoscut Patriarhiei Ecumenice alegerea lor, iar aceasta le dădea doar binecuvîntarea prin așa-numitul «ἐξδοσις». Mitropoliții nu aveau nevoie să meargă la Constantinopol să fie recunoscuți sau să primească cîrja, căci ambele lucruri li se acordau de domnitori.

Din paginile istoriei noastre naționale și bisericești, reiese limpede că începutul autocefaliei Bisericii Moldovei este legată de epoca lui Alexandru cel Bun. Acesta, chiar din primele zile ale domniei lui, și-a pus ca problemă de stat și problema unei independențe a Bisericii din Moldova de alte chiriarii străine, încercînd să frîneze amestecul priso-rit al Patriarhiei Ecumenice, nu numai tutelînd Biserica din Moldova, ci și bintuind-o din alte interese pămîntești. În scopul de a pune rîndul în această latură deosebit de importantă a vieții de stat de pe atunci, spre a se evita aservirea Mitropoliei Moldovei Patriarhiei din Constantinopol, Alexandru cel Bun a încercat să asigure mitropoliei sale neatarnare sau independență, careia în limbaj bisericesc i se zice autocefalie. În acest sens este foarte probabil că iscusitul vоеvod, iubitor de țară, de ordine, bună rînduială și de libertate, a stabilit unele legături bisericești cu Arhiepiscopia autocefală din Ohrida²². Aceasta, fiind mai puțin influențată și mai lipsită de posibilitatea unei încălcări a drepturilor canonice asigurate Mitropoliei Moldovei, avea mai multă înțelegere față de drepturile ei.

20. Pr. Prof. Liviu Stan, *Autocefalie și autonomie în Biserica Ortodoxă*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 7-8, p. 567.

21. N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române contemporane*, București, p. 177.

22. Pr. Prof. Liviu Stan, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVI (1960), nr. 3-4, p. 198.

O lumină reală asupra statornicirii independenței Bisericii Moldovei în epoca lui Alexandru cel Bun o aduce mai întâi, o însemnare istorică din anul 1723 a mitropolitului Gheorghe II al Moldovei, care se referea la consemnarea trecerii prin Moldova — venind de la Viena — a lui Ioan al VIII-lea Paleologul († 1448), viitor împărat bizantin și care «văzînd țară ca aceasta și norod înțelept, au întreat pe Alexandru Voievod la care împărăție sau crăie este închinat»?, Măria Sa au răspuns: că «își stăpînește țara cu sabia dinspre toți megiesii și despre toți neprieteni...» și au așezat (pe mitropolitul Moldovei) ca un patriarh... Și acele sobornicești cărți — act sinodic — au fost trimise lui Alexandru cel Bun și mitropolitului Iosif împreună cu alte deosebit de importante daruri și icoane, care se păstrează și astăzi în amintirea acelor fapte pe pămîntul Moldovei.

În baza documentului citat, Ioan Paleologul nu numai că a fost de acord, ci chiar a avut inițiativa acordării autocefaliei Bisericii din Moldova, mai ales datorită împrejurărilor istorice nefavorabile — respectiv pericolul otoman, care amenința Imperiul bizantin, pentru salvarea căruia ultima scăpare și nădejde și-a pus-o împăratul în ajutorul din partea Apusului, proiectînd unirea ortodocșilor cu Romano-catolicismul, pe care, de altfel, au susținut-o și ortodocșii moldoveni în sensul dorinței împăratului, trimițînd delegați la sinoadele unioniste (Constanța-Elveția 1414—1418; Florența 1438—1439)²³. Autocefalia bisericească moldoveană este produsul unei maturități și al unei organizări bisericești, pe care nu toți cercetătorii au sesizat-o ca existînd în Moldova încă cu mult înainte de acest domnitor.

Faptul că unii din episcopi sau mitropoliți ai Moldovei sau chiar și ai altor Biserici sînt hirotoniți de episcopii altei Biserici nu implică și nu atrage imediat jurisdicția. Acest fapt poate fi mai degrabă înțeles și explicat și prin prisma menținerii raporturilor de comuniune între Bisericile surori²⁴.

Iată și alte texte din *Descriptio Moldaviae* a lui Dimitrie Cantemir²⁵: «...De altfel, mitropolitul Moldovei poartă în Biserica Răsăriteană o vrednicie cu totul deosebită și care este refuzată altora (mitropoliți), căci, cu toate că nu se bucură de numele de patriarh, totuși nu este supus vreunui dintre patriarhi și măcar că primește binecuvîntarea patriarhului Constantinopolului, totuși nu poate fi nici ales, nici depus, de acela și nici nu este îndatorat să aștepte ceea ce se cheamă ψήφοι — votare sau «întărirea Mării Biserici», ca toți ceilalți mitropoliți. Celui ales, după ce a fost aprobat de domn, îi conferă harul cei trei episcopi ai Moldovei și printr-o scrisoare trimisă patriarhului fac cunoscut că a fost ales cutare sau cutare om cuvios, cu bun chip și învățat. Același lucru îl face și domnul printr-o osebuită scrisoare către patriarh și-l roagă să-l întărească.

23. *Ibidem*.

24. N. Iorga, *op. cit.*, p. 82—83 (în jurul sec. XV, întilnim pe Teoctist (1472—1477), care este sfințit de Arhiepiscopul Nicodim al Ohridei).

25. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere de George Pascu, București, 1923, p. 175; A se vedea și Diac. P. I. David, *Familia Cantemir la Moscova, exemplu de demnitete și patriotism*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1974), nr. 7—8.

...în vrednicia aceea pe nou sfințitul mitropolit, ... de patriarhul nu poate refuza în nici un chip, ci trebuie să implin- ... totuși voia domnului. Mai departe, el este scutit și de tributul ... plătește patriarhului de către toți mitropoliții sub numele de «daj- ... și ajutor» și nici nu este îndatorat prin nici o lege să-l în- ... de patriarh despre treburile care au a se face sau care s-au făcut ... Biserica Moldaviei, ba el chiar se folosește în Moldova de aceeași ... de care o are patriarhul de Ohrida în dieceza sa».

O altă dovadă istorică, cu caracter oficial asupra autocefaliei Bise- ... Moldovei, o găsim în afirmația prinsă în glava 391 din *Pravila cea ... a lui Matei Basarab* (Tîrgoviște — 1652), care arată : poziția Mitro- ... Moldovei față de celelalte Biserici Ortodoxe în raport cu Ohrida. ... sute de ani, întrunirea Sinodului Mitropoliei Moldovei sub ... Iacov Putneanul, la Iași în 1752, hotărăște și oprește, în baza ... drepturi, ocuparea scaunelor vlădicești din Moldova de către ... străini.

E cu atât mai semnificativă această hotărîre, cu cît ea apare într-o ... cînd se produce o influență tot mai crescîndă a grecilor în țara ... Biserica Moldovei. Conștiința autocefaliei este trează la ierarhii mol- ... și nici unui străin nu i s-a îngăduit și n-a avut dreptul să se ames- ... în treburile bisericești, decît dacă a făcut-o în mod abuziv.

De mare importanță, cam tot în același timp, este rostirea oficială ... drepturilor de neatîrnare a Bisericii Moldovei, pe care ne-o oferă ... firmanului emis de Sultanul Abdul Hamid I (1774—1789) din ... al Hegirei, care, pe temeiul vechilor privilegii ale Moldovei, ... ca «patriarhul de Constantinopol să nu aibă nici o putere asupra ... Mitropolitului Moldovei».

Că Biserica Moldovei a vegheat mereu la respectarea drepturilor de ... reiese și din faptul că, în anul 1786, anunțînd suirea în scau- ... de mitropolit a episcopului de Roman, Leon Gheucă, Patriarhia Ecu- ... răspunde că nu-l vrea ; Țara, însă, și Biserica iau atitudine ară- ... că Patriarhia n-are acest drept, căci numai domnitorul îl consfin- ... de mitropolit în baza drepturilor moștenite, și Gheucă rămîne mi- ... Domnitorul Alexandru Moruzi a sosit la Iași, în 1792, de la Con- ... mitropolit cu scrisori patriarhale către episcopii Moldovei, ca aceștia ... să se aleagă mitropolit «după obiceiul locului»²⁰.

La rîndul marilor ierarhi ai Moldovei, apărători ai prerogativelor și ... scaunului Mitropoliei Moldovei, se înscrie, cu cinste, și nu- ... lui Veniamin Costachi.

Proiecte și încercări de a ridica Mitropolia Moldovei la treapta ... Patriarhie. — Din întreaga iconomie a dreptului bisericesc (can. 34), ... clar că Bisericile sînt stăpîne a-și făuri așezări și întocmiri cît mai ... trebuințelor ce le au, păstrînd însă unitatea credinței, a orînduiei- ... caonice, și a așezămintelor liturgice, precum și frățietatea dintre ele. ... privește, însă, ridicarea scaunului mitropoliei Moldovei la treapta de

²⁰ Arhim. Neofit Scriban, *Scurtă istorie și hronologie despre Mitropolia Mol- ... Paris. 1857, p. 26 ; Istoria Bisericii Ortodoxe Române, București, 1956, vol. II, p. 267.*

Patriarhie, scrie Meletie Pigas domnitorului și ierarhului moldovean «merită acest lucru și întrucît domnul moldovean este apărătorul ortodoxiei și este vrednic de conducere politică, se cuvine ca demnitate politică să fie urmată și de mărire bisericească»²⁷.

Evenimentele politice, însă, au zădărnicit dorința domnitorului Ieremie Movilă și a mitropolitului Gheorghe de a ridica Mitropolia Moldova la rangul de Patriarhie. Meletie Pigas își dădu obștescul sfîrșit în 1601. Ideea aceasta a fost reluată de Vasile Lupu (1634—1653), voievod iubitor de cultură și de frumos, de fast și viață plină de strălucire și realizări care nu s-a mulțumit numai cu ceea ce a primit de la înaintași, ci căutat să adauge și să sporească prestigiul Bisericii din Moldova. În acest sens, a ajutat Biserica Ierusalimului, și așa «destul de săracă»²⁸ Biserica Constantinopolului.

Așa de mult au năzuit patriarhii răsăriteni la ajutorul românesc — respectiv moldovean —, încît s-au întîmplat să se găsească aici cîte doi trei patriarhi ortodocși deodată, iar alții venind de mai multe ori. Din cei 11 patriarhi ecumenici, care au păstorit în veacul al XVI-lea, numai unul n-a călcat pămîntul țărilor române. Așa, de pildă, la înmormîntare domnitorului Antioh Cantemir se găseau aici și au slujit toți cei patru patriarhi ortodocși orientali.

Revenim la Vasile Lupu, om cu alese însușiri pentru Biserică²⁹, ne putem trece cu vederea faptul că prin 1645 cînd se afla în culmea activității sale de ocrotitor și binefăcător al întregii Ortodoxii, circula zvonuri că acesta ar fi putut fi încoronat ca împărat la Bizanț; aceste erau zvonuri care aveau un oarecare temei³⁰.

Mărinimos, el a plătit din datoriile Patriarhiei Ecumenice, în administrația căreia a dobîndit un oarecare drept de control, tutelînd Biserica și Patriarhia Ecumenică, aflată în vremea aceea în mare lipsă din pricina proastei administrații. Spre a pune capăt acestei situații neplăcute, în anul 1640, Vasile Lupu a cerut «să i se recunoască o adevărată dictatură de 6 luni, să vadă și el dacă n-ar putea să îndrepte ceva». Cererea i s-a îndeplinit și, la capătul celor 6 luni, a reușit să restabilească în bine situația disperată a Patriarhiei Ecumenice³¹. Avînd un cuvînt greu în obștea întregii Ortodoxii, de multe ori a intervenit în treburile patriarhilor din Orient³².

Pe lîngă rolul de ocrotitor al Ortodoxiei, Vasile Lupu și l-a asumat și pe acela pe care, pînă atunci, nu-l împlinea nici un domnitor român.

27. Diac. N. I. Șerbănescu, *Legăturile Patriarhului Meletie Pigas cu Țările Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), p. 370—371.

28. Pr. Ilie Georgescu, *Legăturile Țărilor Române cu Ierusalimul*, în «Studii teologice», VIII (1956), nr. 5—6, p. 349—362.

29. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*, tom. II, Paris, 1932, p. 121—122.

30. N. Iorga, *Vasile Lupu următor al împăraților bizantini*, p. 207—236; Cf. Stoide, *Din legăturile Patriarhiei de Constantinopol cu Moldova în vremea lui Vasile Lupu* (note subsidiare), în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», X (1958), nr. 7—8.

31. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, București, 1929, p. 316—317.

32. Nichifor Clarozanis ajunge patriarh al Alexandriei cu sprijinul lui Vasile Lupu (1639—1645); la fel și succesorul său, Ioanichie Didios, din Bereea (1645—1657); iar Patriarhul Galatei, este ales Patriarh al Ierusalimului.

substituind, adică influența sa ortodoxă influenței calvine și celei catolice instrumentate de reprezentanții țărilor occidentale, care erau orbiți de considerații și interese confesionale. Destule motive, așadar, pentru fostul patriarh al Constantinopolului, Atanasie Patelarie, care trăia în vremea lui Vasile Lupu în Moldova, să scrie hiperbolic despre domnitor că este «unic apărător și unica glorie, bucurie a neamului grecesc»; mila sa «se revărsa din destul peste toți săracii, precum Nilul adapă toată Țara Egiptului»³³. Semnificativă este în acest sens și afirmația lui Paul de Alep, care a însoțit în Moldova pe patriarhul Macarie al Antiohiei, că «Vasile Lupu a întrecut pe mulți bazilei bizantini și împărați și regi care primeau scrisori de la el și se mindreau cu ele». Iar, după părerea unor teologi ortodocși, adunați într-o conferință din Lemberg (1642), Vasile Lupu «amintește de marele împărat Justinian».

Desigur, la aceste afirmații îndreptăța și însăși organizarea Bisericii Moldovei și a țării, a căror structură organizatorică era impecabilă. Intemeind instituții binefăcătoare, încercând o reînviere a Bizanțului la Iași — capitala țării —, a trezit admirația călătorilor străini, făcând pe unii să-l compare cu Roma antică; nu era numai o comparație, ci o sugestie din partea minoritului Marcus Bandenis, arhiepiscop de Moenplis, Durostor și Tomis, deoarece atunci se făceau propuneri pentru formarea unei a treia Romă³⁴.

Firește, socotim că, în reușita tuturor planurilor și înfăptuirilor sale multilaterale, a contat foarte mult influența, sugestia și sprijinul sfinților săi apropiați, care i-au secondat concret, a întiiștătorului Bisericii Moldovei, fericitul întru pomenire Varlaam mitropolitul. Acest lucru apare și mai evident dacă ne amintim că, în iulie 1639, Varlaam a fost propus la înaltul scaun al Patriarhiei Ecumenice. Această candidatură constituie ceva unic, un fapt care nu s-a mai întâmplat nici înainte, nici după aceea, în Biserica Română și dovedește, o dată în plus, prestigiul de care s-a bucurat Mitropolia Moldovei în fața forului electoral constantinopolitan — fiind trecut în actul sinodal și în sfinta condică a Marii Biserici a lui Hristos³⁵, impunând Mitropolia Moldovei, și pe această cale, atenției întregii Ortodoxii.

Întiiștătorul Bisericii Moldovei, Varlaam mitropolitul, îndeplinea, de altfel, acte, oficii și atribuții patriarhicești ca: participarea la alegerea de patriarh al Ierusalimului a lui Paisie, egumenul minăstirii Galata (1645, 23 martie), a cărui sfințire s-a făcut cu mare alai la Iași, în Biserica Sfinților Trei Ierarhi, de către soborul arhierilor în frunte cu mitropolitul Varlaam al Moldovei³⁶.

La câțiva ani numai, mitropolitul Varlaam cu ceilalți ierarhi ai Moldovei hirotonească întru arhieru (1656) pe Gavriil Miakici, episcopul românilor din Croația.

33. N. Iorga, *Vasile Lupu...*

34. G. Băileanu, *Iași în secolul al XVIII-lea*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIV (1968), p. 214.

35. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 28, cf. D. Russo, *Studii greco-române*, I, p. 229—234, 236.

36. Ilie Georgescu, *op. cit.*, p. 350.

În 1643, se sfințește, la Iași, Sfântul și marele Mir, cu cheltuiala lui Vasile Lupu, în prezența lui Varlaam și a lui Teofan al Ierusalimului³⁷.

În sfârșit, în timpul domnitorului Vasile Lupu și a mitropolitului Varlaam, Moldova devenise țărișoara ortodoxă în care s-au încrucișat păneri contrare, în care s-au strîns mîinile în duhul frăției creștine și din împreuna-conlucrare s-a dat lumii creștine ortodoxe vestitul dreptar de credință, *Mărturisirea ortodoxă*.

Chiar dacă, oficial, Mitropolia Moldovei n-a fost ridicată la treapta de patriarhie, de care n-a despărțit-o decît un pas, faptic a jucat acest rol prin întreaga activitate din epoca lui Varlaam și a lui Vasile Lupu.

Din cele cîteva relatări de mai sus, putem conchide că istoria vieții bisericești a Moldovei cunoaște multe mărturii din trecut care dovedesc că mitropolii de pe vremuri s-au bucurat de o prețuire și cinstire deosebită din partea celorlalte Patriarhii și Biserici Ortodoxe. Unii dintre vlădicii mitropoliei Moldovei au fost cinștiți și cu titluri onorifice de locțiitori ai diferitelor scaune episcopale din cuprinsul Patriarhiei Ecu-menice — ca cel de locțiitor al Amasiei și mai apoi al Sevastiei.

Dar față de aceste onoruri ademenitoare Biserica Moldovei nu numai că și-a păstrat poziția de neatîrnare față de alte scaune ierarhice din Ortodoxie, ci ea și-a dobîndit prin activitatea și prestigiul ei și o întietate ierarhică binemeritată.

Independența sau autocefalia, atît de scumpă Bisericii Moldovei, a constituit una din formele prin care s-a manifestat conștiința de sine a credincioșilor din Moldova, în raport cu alte Biserici*.

Pr. Doctorand V. PALADE

37. *Ibidem*.

* NOTĂ. Pe lingă bibliografia din notele sus-menționate indicăm și următoarele studii și articole:

Ciucur Marcel, *Autonomie și Autocefalie în Biserica Ortodoxă Română*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», L (1974), nr. 3—4, p. 216—228.

Păcurariu, Pr. prof. Mircea, *Cîteva considerații cu privire la proclamarea autocefaliei și la înființarea Patriarhiei Române*, în «Mitropolia Banatului», XXV (1975), nr. 11—12, p. 502—503.

Rămureanu, Pr. prof. Ioan, *La a 90-a aniversare a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 11—12, p. 1364—1383.

Branîște, Pr. prof. Ene, *90 de ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, și 50 de ani de la înființarea Patriarhiei Române*, în «Glasul Bisericii», XXXIV (1975), nr. 11—12, p. 1125—1137.

Galeriu, Pr. prof. Constantin, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, retrospectivă istorică și aniversarea a 90 de ani de la proclamarea oficială*, în «Glasul Bisericii», XXXIV (1975), nr. 11—12, p. 1138—1158.

GHEORGHE DIMA ȘI ROLUL CORULUI BISERICESC DE LA PAROHIA «SFÎNTUL NICOLAE» DIN SCHEII BRAȘOVULUI

Materialul documentar pe baza căruia am alcătuit lucrarea de față se află în Arhiva Muzeului bisericii «Sfântul Nicolae» din Scheii Brașovului. În preocupările de cercetare științifică pe care le-am avut în timpul când activam ca muzeograf principal la Muzeul respectiv (1969—1972), a fost și aceea de a continua munca regretatului profesor Ion Colan, fostul inițiator, organizator și director al sus-numitei instituții, de aranjare după criteriile științifice a tuturor documentelor și protocoalelor ce ar putea alcătui «Fondul muzical al bisericii Sfântul Nicolae»¹. Am considerat important faptul de a repartiza materialul acestui fond după personalitățile culturii muzicale românești. În modul acesta a luat ființă: «Fondul Anton Pann», «George Ucenescu», «George Brătescu», «Ciprian Porumbescu», «Niki Popovici», «Gheorghe Dima» etc.

În cele ce urmează vom căuta să arătăm concepția lui Gheorghe Dima asupra rolului jucat de cor la slujbele ortodoxe, precum și legăturile pe care le-a avut acest mare compozitor cu slujitorii și conducerea bisericii «Sf. Nicolae», pe temeiul unei corespondențe inedite.

În Biserica Ortodoxă Română, pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, nu se întilnea decît vechea cîntare de «strană», cea corală începînd a lua ființă pe la sfîrșitul primei jumătăți și a se dezvolta în a doua jumătate a veacului trecut. Din punct de vedere istoriografic, cel dintîi ansamblu coral românesc a fost alcătuit în anul 1840 la Lugoj². Acest

1. A se vedea lucrările noastre în domeniul cercetării fondului muzical din Arhiva istorică a Muzeului Bisericii «Sf. Nicolae» din Scheii-Brașovului: *Cele mai vechi culegeri folclorice din Bran*, în «Magazin», anul XVI, nr. 782/30 sept. 1972 (în cuprins: Cel mai vechi text de colindă de stea; Sigiliul lui Anton Pann; 6 manuscrise muzicale ale lui Nicolae Brătescu); *Fondul muzical existent în Muzeul Culturii Românești din Scheii Brașovului*, în «Drum nou», anul XXVII, nr. 8026/28 oct. 1970; *Un meritos act de cultură*, în «Știința», anul XL, nr. 8601 (aici se apreciază munca desfășurată de Constantin Catrina și Mihai Manolache pe tărîm muzical «de a valorifica bogatul fond muzical existent în Arhiva Bisericii «Sf. Nicolae» din Brașov, prin crearea unei biblioteci alcătuită exclusiv din creații muzicale); *Din Arhiva Bisericii «Sf. Nicolae» Brașov*, în «Telegraful Român» din 1 iunie 1971; *Sigiliul lui Anton Pann*, în «Drum nou», anul XXVIII, nr. 8373; *Contribuția lui Nicolae Brătescu, psaltul Mitropoliei din București, la românizarea cîntărilor bisericești*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5—6, 1972, p. 591—596; precum și lucrări în colaborare:

— Prof. Constantin Catrina și Mihai Manolache, *Tezaur muzical în Scheii Brașovului*, în «Astra», anul VI, iunie 1971;

— Idem, *Muzica psaltică românească în Biblioteca Muzeului din Scheii Brașovului*, în «Studii și cercetări de istoria artei». Seria, Teatru, Muzică, Cinematografie, tom 19, nr. 1/1972;

— Idem, *Momente din viața muzicală a Brașovului*, în «Studii și cercetări de istoria artei», nr. 1/1974.

2. Cf. Doru Popovici și Costin Mioreanu, *Începuturile muzicii culte românești*, București, 1967, p. 44; Vezi și: Brîndușa Nuțescu, *Tiberiu Brediceanu — Scrieri*, Editura Muzicală, București, 1976, p. 166—167.

cor, condus de învățătorul Ghina, a fost prezent pentru prima dată în serviciul religios în anul 1841, la sărbătorile Paștilor. În țările române, primul cor bisericesc a luat ființă în timpul domniei lui Gheorghe Bibescu, în 1842³. În Transilvania istoriografia amintește de existența unui cor bisericesc la Cluj în 1850, fără a prezenta documentația necesară, de aceea A. P. Bănuț afirmă: «În Ardeal, de-abia în 1874 ia ființă prima *Reuniune română de gimnastică și cântări din Brașov*, iar în 1878 *Reuniunea de muzică și cântări din Sibiu*, asociație corală care a cunoscut apoi o epocă înfloritoare sub conducerea eminentului muzician Gheorghe Dima»⁴.

În muzica religioasă românească, influențată la început de școala germană, Gheorghe Dima ne apare ca fiind exponentul cel mai caracteristic⁵. El izbuteste, pînă la urmă, să realizeze lucrări cu accentuate note personale, mai ales acolo unde melosul, armonia și polifonia îmbracă un caracter mai modal, de un sever diatonism. Lucrările corale ale lui Gheorghe Dima reprezintă «indiscutabil punctul culminant al creației religioase ce aparține acestei etape a dezvoltării artei muzicale, expresie a unui robust talent componistic»⁶. Pe drumul deschis de Gheorghe Dima vor merge polifoniștii români din deceniile următoare: D. G. Kiriac, Dimitrie Cuclin, Sabin Drăgoi, Sigismund Toduța, Zeno Vancea etc., preluînd fie linia cromatică, fie pe cea diatonică, apropiată de conceptul modal.

Cea mai bogată activitate și creație în muzica coral-bisericească a desfășurat-o Gheorghe Dima la Brașov, în perioada 1899—1916, încercînd s-o reia în vara anului 1918⁷. Venirea la Brașov s-a produs în urma invitației din 9 octombrie 1899⁸ a comitetului parohial al bisericii

3. Doru Popovici și Costin Miereanu, *op. cit.*, p. 43; vezi și: Zeno Vancea, *Cintarea corală bisericească*, Timișoara, 1944, *passim*.

4. A. P. Bănuț, *Gheorghe Dima, Contribuții la cunoașterea vieții și operei sale*, Supliment «Muzica», nr. 9—10—11—12, Brașov, 1955, p. 2. Data exactă a înființării «Reuniunii de gimnastică și cântări» este anul 1863. Inițiatorul și primul ei președinte a fost prof. N. Teclu, marele chimist de mai târziu, avînd colaborator în primul Comitet pe Dr. I. Meșotă, Statutele fiind aprobate de guvern la 1 aprilie 1866; cf. Constantin Gh. Macarovici și Gerhardt Schmidt, *Nicolae Teclu*, București, 1971, p. 12—13.

5. Gheorghe Dima, născîndu-se și copilăriînd în Brașov, unde sașii își aveau corurile lor vechi și o orchestră statonică, a avut posibilitatea să asculte și să aprecieze, chiar din copilărie, concerte vocale și instrumentale de valoare. Nu puțin important în această privință este și faptul că Gheorghe Dima și-a făcut studiile de specialitate în Germania. De altfel, muzica coral-bisericească românească, anterioară lui Gheorghe Dima, era tributară influențelor străine: sîrbească, rusească, grecească și germană, cu textele traduse în românește; cf. Brîndușa Nuțescu, *op. cit.*, p. 168.

6. Cf. Doru Popovici și Costin Miereanu, *op. cit.*, p. 49.

7. Scrisoarea lui Gheorghe Dima din 27 iulie 1918, document necatalogat, în *Fondul «Gheorghe Dima»*, din Arhiva istorică a Muzeului Bisericii «Sf. Nicolae» din Scheii Brașovului. Facem mențiunea că toate documentele din mapa ce formează Fondul «Gheorghe Dima» nu sînt catalogate, așa că în continuare vom da doar data emiterii, pentru o mai ușoară identificare a lor. De asemenea, pentru simplificare, vom cita de aci înainte: «*Fond cit.*, *Arhiva cit.*».

8. Vezi *Adresa Comitetului Parohial al Bisericii «Sf. Nicolae» din Scheii Brașovului din 12 octombrie 1899*, în «*Fond cit.*, *Arhiva cit.*» (prezentată în «ANEXA 1»); precum și *Memoriul autobiografic al lui Gheorghe Dima din 9/22 aprilie 1903*, în «*Fond cit.*, *Arhiva cit.*».

«Sfântul Nicolae», de a primi conducerea corului, la care Gheorghe Dima răspunde că primește «cu plăcere» această misiune, precum și a invitației exprese făcută de «Eforia Școalelor Centrale Românești greco-ortodoxe din Brașov», de a primi postul de profesor de muzică la Gimnaziu⁹. De altfel, *postul de dirigent al corului Bisericii «Sfântul Nicolae» a stat totdeauna în legătură cu persoana profesorului de cîntări de la Gimnaziul «Andrei Șaguna»*. Acceptarea de către Gheorghe Dima de a veni la Brașov, părăsind Sibiul în plină glorie, unde se afirmase ca personalitate, ca talent real, impunîndu-se și celorlalte naționalități cu trecut muzical renumit¹⁰, se datorește și altor considerente: am menționa marea lui dragoste față de locurile natale, de legăturile familiale care erau toate la Brașov, de frumusețea naturii înconjurătoare în care copilărise. De asemenea, pentru reînțoarcerea la Brașov contau și colegii săi, profesori la Școlile centrale brașovene, unde funcționase și el în perioada 1874—1878 (anterioară studierii Conservatorului din Leipzig), fiind convins că avînd concursul lor total va putea realiza planul său în legătură cu dezvoltarea muzicii corale românești. Aici, avînd asigurat ajutorul necesar, putea face față invitației comitetului parohial, putea organiza corul bisericii «Sfântul Nicolae», primind greaua misiune de «dirigent», această muncă fiind dublată de cea organizatorică și educativ-muzicală, de selecționare și pregătire a coriștilor¹¹. Activitatea muzical-bisericească a lui Gheorghe Dima la biserica «Sfântul Nicolae» începe deci la 1 septembrie 1899, cînd angajarea i se socotește definitivă¹².

Problemele principale în legătură cu activitatea corală-bisericească a lui Gheorghe Dima sînt: *corul bisericesc, repertoriul coral, și biblioteca muzicală a bisericii*.

1. Problema corului bisericesc

a) *Cel dintîi cor bisericesc înființat și condus de Gheorghe Dima la Brașov* a fost cel de la biserica «Sfînta Treime» din cetatea Brașovului, cunoscută mai tîrziu ca Biserica grecească din cetate. Date asupra activității acestui cor nu s-au descoperit încă, afară de informațiile pe care ni le dă o singură adresă trimisă de Gheorghe Dima în 4/16 martie 1878¹³

9. Eforia Școalelor Centrale din Brașov îi oferise lui Gheorghe Dima postul de profesor de cîntări la școalele medii în 10/12 august 1899, în «Fond cit., Arhiva cit.».

10. «Conlocuitorii sași erau atît de încîntați de arta măestrului Gheorghe Dima, încît nu lipseau de la concertele sale niciodată... mai mult, la 1877 îl roagă să primească și-l încredințează conducerea renumitei societăți «Hermannstädter Männergesangverein», care sub conducerea sa înscris în istoricul ei, una din cele mai frumoase pagini de glorie», cf. Brîndușa Nuțescu, *op. cit.*, p. 169.

11. Profesorii cu soțiile lor, rudele și prietenii au fost cei dintîi colaboratori ai lui Gheorghe Dima. Talentul lor muzical, cultura lor aleasă și mai ales patriotismul lor nestăvilit de a ridica permanent ființa neamului românesc, era o garanție puternică pentru împlinirea idealului patriotic al lui Gheorghe Dima.

12. A se vedea *Contractul de angajare al lui Gheorghe Dima din 12 iulie 1901*, în «Fond cit., Arhiva cit.», pe care îl redăm în «ANEXA II».

13. Vezi *Scrisoarea lui Gheorghe Dima din 4/16, martie 1878*, în «Fond cit., Arhiva cit.».

comitetului parohial al bisericii. Cele scrise de Gheorghe Dima se referă la o altă adresă trimisă de el cu un an înainte, deci în 1877, prin care acesta, în calitate de dirijor al corului, angajat cu salariu fix lunar, dar necorespunzător, nu poate face față numărului prestațiilor cerute de conducerea bisericii și condiționează rămânerea lui în postul de dirijor numai dacă numărul zilelor când trebuie să cînte vor fi reduse la 12 pe an, considerate fiind ca suficiente pentru a face față marilor praznice creștine ortodoxe. De asemenea, din aceeași adresă luăm cunoștință că munca de dirijor era îngreuiată și de faptul că trebuia studiate și învățate partituri de muzică coral-bisericească care nu erau scrise decît în limba greacă, urmînd să fie traduse, muncă ce revenea dirijorului și nu era retribuită. Trecînd peste aceste probleme administrative de amănunt, consemnăm ca importantă doar *existența lui în Brașov în anii (cca.) 1876—1878*, ani în care Gheorghe Dima funcționa ca profesor de muzică la Școlile: Reală, Comercială și de Fete, a unui al doilea cor bisericesc, în afară de cel de la biserica «Sfîntul Nicolae» din Scheii-Brașovului, care își avea un trecut de bogată activitate. De aici se naște prezumpția că funcționara la biserica «Sfînta Treime» din Cetate a unui cor bisericesc românesc se datora obștei românești din cartierul central «Cetatea», care, neavînd o biserică proprie, se străduia să demonstreze membrilor Companiei grecești, ce se considerau singurii proprietari ai bisericii, că prin participarea întregii obști românești din Cetate la toate manifestările creștinești, dar mai ales prin organizarea unui cor menit să înfrumusețeze slujba religioasă (— indiferent dacă se oficia în limba greacă sau în limba română, așa cum era ordonată funcționarea serviciilor la biserica de către forurile tutelare), românii au drepturi depline asupra acestei biserici.

b) *Al doilea cor bisericesc condus de Gheorghe Dima a fost corul Catedralei arhidiecezane ortodoxe din Sibiu*, orașul în care Gheorghe Dima s-a stabilit după întoarcerea din țările germanice (1881), unde urmase Conservatorul (Leipzig, 1878—1880). Practica îndelungată cu acest cor bisericesc, în care majoritatea membrilor erau fără îndoială recrutați dintre elevii Seminarului mitropoliei, unde funcționa ca profesor de muzică, nu i-a dat satisfacțiile pe care și le dorea, în eventualitatea unei depline libertăți de acțiune, ca organizator și dirijor, avînd și posibilitatea întocmirii unui repertoriu adecvat și mereu îmbogățit prin creații originale, personale. Numai Brașovul îi putea oferi aceste condiții și de aceea, în momentul în care «Reprezentanția» bisericii «Sfîntul Nicolae» din Scheii-Brașovului, împreună cu Eforia Școalelor Centrale Românești, îl invită să vină la Brașov, asigurîndu-i existența, cu funcția de profesor de muzică la Gimnaziul «Andrei Șaguna» și cu retribuirea funcției de dirijor al corului bisericii amintite (800 fl. v.a. anual, respectiv 1600 de coroane), Gheorghe Dima nu mai pune în cumpănă gloria ce i-o asigurase Sibiu, în cei aproape 20 de ani și acceptă invitația (ANEXA I).

Perioada a doua de activitate a lui Gheorghe Dima la Brașov numără 17 ani (1899—1916) de o încordată muncă creatoare și de presti-

gioase realizări, care l-au confirmat și peste hotare ca o personalitate de prim rang. Din toată această complexă manifestare pe tărîmul muzicii naționale, vom insista asupra preocupărilor din domeniul muzical-coral bisericesc, în care Gheorghe Dima a fost un neîntrecut maestru, deschizător de drumuri, lăsînd în același timp o valoroasă operă personală pentru îmbogățirea patrimoniului muzicii corale bisericești naționale.

2. Principiile organizatorice ale lui Gheorghe Dima

Luînd conducerea corului bisericii «Sfîntul Nicolae» din Scheii Brașovului, Gheorghe Dima va căuta să reorganizeze, pe baze cu totul noi, activitatea corală. De altfel, concepția sa despre rolul corului în cadrul slujbelor religioase ortodoxe ne este cunoscută încă din perioada activității sale de la Sibiu. În acest sens, Gheorghe Dima a publicat în «Telegraful Român» din 29 aprilie 1898 întemeiatul articol: *Ce să facem în prima linie pentru îmbunătățirea stării muzicale a poporului nostru?*¹⁴, în care, printre altele, arată ajutorul moral și material ce l-a dat Biserica pentru dezvoltarea activității corale: «pentru noi nu se deschid vistieriile statului, nici pentru nevoile cele mai necesare, necum pentru cultivarea muzicii. Tot ceea ce avem noi este puținul ce ni-l oferă biserica, sub al cărei scut ne-am putut ocroti pînă acum și, cu toate acestea, putem zice cu drept cuvînt că, pentru propagarea și răspîndirea muzicii în popor, ne-am interesat mai mult decît cel din România...»¹⁵. În continuare, Gh. Dima, referindu-se la muzica noastră bisericească, își exprimă vederile înaintate cu privire la progresul artei muzicale: «Această muzică, în starea în care se află și persistă a se menține, atît prin valoarea ei muzicală, cît și prin modul defectuos de interpretare și executare, nu mai corespunde nici scopului pentru care e menită, nici cerințelor secolului în care ne găsim... O singură îmbunătățire s-a adus muzicii bisericești și aceasta constă în introducerea muzicii corale în biserica noastră... Este timpul suprem ca în privința aceasta să facem ceva... Unicul loc în care poporul nostru poate învăța să cînte este biserica..., să adoptăm și în acest ram o instrucție, bazată pe principii pedagogice...», și conchide zicînd: «Autoritățile supreme bisericești sînt datorate a se interesa și a lucra așa fel ca, cîntarea în biserica noastră să fie o podoabă... Să ascultăm, deci, glasul timpului și să ne grăbim să zidim o punte peste marea prăpastie dintre cultura modernă și muzica noastră bisericească...»¹⁶. Această muncă grea a început-o la Brașov, la biserica «Sfîntul Nicolae». Gheorghe Dima făgăduiește «Reprezentanței» bisericii amintite că va realiza un cor pe măsura renumelui acestei biserici, care fusese în trecut catedrală episcopală: «Promit că

14. Cf. A. P. Bănuț, *op. cit.*, p. 28.

15. *Ibidem.*

16. *Ibidem*, p. 28—29.

mă voi sili ca, cîntările liturgice să stea la înălțimea ce compete demnității primei parohii din Arhidieceza noastră»¹⁷.

În vederea realizării scopului propus, își începe activitatea prin selecționarea coriștilor, cerîndu-le celor aleși, în primul rînd, disciplină în muncă. De asemenea, Gheorghe Dima era convins că un cor compus din oameni nepermanenți nu poate duce la un succes deplin. De aceea în scrisoarea din 22 august 1900, adresată comitetului parohial, în mod expres declară: «Un cor bisericesc, care să cînte regulat în toate duminicile și sărbătorile, trebuie să fie compus din cîntăreți cari stau sub disciplina dirigentului și sînt obligați a cerceta probele și a cînta în biserică»¹⁸. Tot în această scrisoare menționează că nu se poate ajunge departe cu acești cîntăreți voluntari și conchide zicînd: «Deoarece, însă un cor constatat din cîntăreți voluntari nu poate corespunde cerințelor unei biserici ca cea de la «Sfîntul Nicolae», rog pe onoratul Comitet parohial să binevoiască a crea un cor care să fie legat de biserică prin obligament»¹⁹ (s.n.). Ca răspuns la aceste propuneri organizatorice și tehnice, comitetul parohial în adresa din 25 septembrie 1900, la alineatul 4, îl încunostiințează pe Gheorghe Dima: «Comitetul a însărcinat biroul său să intervină la Direcțiunea Școalelor, ca acestea la rîndul lor să pună la dispoziția dumneavoastră, atîți școlari, cît veți cere, să formați corul bisericesc și asupra coriștilor *directiunile să exercite cea mai severă disciplină*»²⁰.

În 7 iunie 1901, Gheorghe Dima revine asupra aceleiași probleme, arătînd că obligativitatea școlarilor de a cînta în corul bisericesc nu se extinde și asupra timpului vacanțelor, din care cauză la sărbătorile Crăciunului, Paștelui și Rusaliilor, «cînd corul ar trebui să se prezinte mai demn, atunci lipsesc mai mulți cîntăreți și — nemulțumit — exclamă: cîtă muncă zadarnică și cît timp pierdut... De aceea, și de data aceasta cu insistență rog pre Onoratul Comitet să ia măsurile de lipsă...»²¹. În scrisoarea din 19 ianuarie 1902, Gheorghe Dima explică ce înțelege prin «măsurile de lipsă» ale corului bisericesc. În primul rînd face mențiune asupra elevilor de la Gimnaziu și Școalele de cîntări, ce fac parte din corul bisericesc, «cari pentru munca lor nu au nici o recompensă...». În această împrejurare Gheorghe Dima arată că ei «să simt nedreptățiți și nu sînt la cîntare cu zel», arătînd comitetului parohial că în ziua de «Sfînta Paraschiva», unul dintre coriști, în numele colegilor a zis că: «ei de aici nu vor mai cînta în biserică, fără numai dacă vor fi remunerați...». În această situație, adaugă Gheorghe Dima: «pentru ca corul să funcționeze regulat am remunerat de la mine ... și remunerez și acum unii cîntăreți. Am făcut și fac aceasta cu speranța că Onoratul Comitet va regula cît mai curînd organizarea corului...». Printre neajunsuri,

17. Scrisoarea lui Gheorghe Dima din 23 octombrie 1899, în «Fond cit., Arhiva cit.». De asemenea, la alineatul 2 din Contractul citat la nota 12 se menționează: «Dirigentul ia angajamentul să ridice și să susțină corul bisericii la nivelul potrivit cu Biserica Sf. Nicolae: corul are să fie o adevărată și înălțătoare podoabă a slujbei bisericești».

18. Scrisoarea lui Gheorghe Dima din 22 august 1900, în «Fond. cit., Arh. cit.».

19. *Ibidem*.

20. Documentul din 25 sept. 1900, în «Fond cit., Arhiva cit.».

21. Documentul din 7 iunie 1901, în «Fond cit., Arhiva cit.».

Unor din Comitetul parohial

Am a încredințat în viața și întruirea de
sărbătorii un cântec artistic în cântecul dramatic
"Cântecul Duminică" și pe Comitetul parohial în
bucătăria și în orice epă după acesta un comitet din
2: Decembrie 1901, până în 15 Ianuarie 1902.

Între timp biserica are în această vreme
de căsătorii în loc de cântec pe cântecul "Duminică" și
de aceea biserica are un comitet din 2: Decembrie 1901

Cu încredințarea aceasta am avut a aduce la cunoștință
Comitetului parohial și să vă scuză pentru
cererea completelor din dăruire, și domni, și
bisericii și școlii și din orice altă și de la
de a noastră, sau va veni întruirea liturgiilor în
câte o săptămână (Cămin, Școlărie, Paști și Sărbători)
Prințul de la acestă cor va fi în 1902 și de la
când din anul acesta

București 15 Dec. 1901

Cu încredințare

G. Dima
—
his. cor. bis.

Comitetului parohial parohiei de la biserică g. r. m.
Școlărie din București.

Onorat Comitet parohial!

Răspunsul On. Comitet parohial de dte 28
November 1902 - la hârtia mea din 19 Octobr. a. c. -
prin care mi s'a comunicat conelusul luat în sedința din
27 November 1902 sub N.º 110 mi'a pus în uimire:

Acest conelus este în flagrantă contradicție cu conelucle
Comitetului parohial N.º 113 din 9 Octobr 1899 și N.º 133
din 18 Decembrie 1899, pe a căror baza sunt fermement au-
găzuit ca dirigent al corului bisericesc dela S. Nicolae,
și de oarecî mi'aun implinit cu coneluctivitate oficială
de dirigent al numitului cor și prin prestațiunile lor
mămănușii ca n'aun putut de așă la nemulțumiri,
și din contra conșvins de aceea, ca de când coiste corul
la biserica S. Nicolae, acela n'eu odată n'a căutat să se facă
mămănușii ca sub direcțiunea mea, decât prin aceasta, că eu
mi consider și pentru viitor ca dirigent al corului
bisericesc dela S. Nicolae și p'arșit pe lângă toate dreptu-
țile, cari imi compet pe baza angajamentului meu
și as' oareceta parte multă, dacă On. Comitet parohial
m'as sili a'mi validitate drepturide mele pe călea legii.
Bucor 30 November 1902.

Al. Vasalului Comitet parohial
cu toată atința

Gh. Dima
Dirigent al corului bisericesc

Onorabilui Comitet parohial dela biserica gr. or. rom. dela S. Nicolae

Bucor.

Răspunsul lui Gh. Dima, dirigent al corului bisericesc de la
«Sf. Nicolae»

Lista

antaretelor sugziate la corul diiconicesc p. anul 1916:

Damele:

V. Braunghe.
P. B. Tomiloin
N. Glasianici
M. Popp.
T. Jafth
E. Negaz
M. G. Dima.
M. P. Dima.
V. Ghiznuta
F. Gauru
M. Popca.

Damenii

T. Baboil
T. Brocutin
G. Gromu
M. Danaca.
V. Boavista
E. Caba
F. Lang.
T. Tleimor.

Brasov, 26 Februarie 1916

Spicini
vica 62.

Gheorghe Dima menționează și faptul că : «tinerii cîntăreți sînt în mare parte în stadiul mutării vocii, din care cauză să nasc apoi tot felul de greutăți...». Spre a ieși din acest impas, Gheorghe Dima a format un cor din membrii Societății de cîntări, dar și acesta, zice el, «nu este de durată» ; de aceea trage din nou un semnal de alarmă și adaugă : «La o biserică ca cea de la «Sfîntul Nicolae» unde se necese un cor permanent trebuie ca cîntările să fie legate prin obligament...», iar la acest lucru nu se poate ajunge, dacă, «pentru prestațiunile lor nu sînt remunerati...» ; în final propunînd : «Onoratul Comitet să destineze pentru susținerea corului bisericesc o sumă anuală de 800 fl./1600 coroane. Din această sumă să se angajeze cel puțin 8 cîntăreți ... și pe lângă aceștia, în vederea nefavorabilei acustice a bisericii²², încă cam 20 elevi, care de asemenea să fie remunerati...»²³. În 30 noiembrie 1902, în *Regulamentul pentru corul Bisericii «Sfîntul Nicolae»*, se menționează faptul că s-a aprobat numai 800 de coroane, cu indicația că : «dirigentu are dreptul să-i repartizeze, după cum va crede de cuviință, între coriști»²⁴.

După ce această situație a fost reglementată parțial, în memoriul justificativ adresat Veneratului Consistoriu Arhidiecezan, în 9/22 aprilie 1903²⁵, Gheorghe Dima arată că directorul suprem Suler Téglás Gabor, în calitatea sa de comisar guvernial și inspector școlar a asistat la o liturghie în biserica «Sfîntul Nicolae» și auzind corul dirijat de Gheorghe Dima a exclamat «că a fost încîntat de prestațiunile corului și că domnia sa nu a auzit cîntări bisericești mai înălțătoare ca cele cîntate de corul meu...»²⁶. În continuare, în același memoriu subliniază : «De cînd există cor la biserica Sf. Nicolae, acela niciodată n-a cîntat așa frumos ca sub direcțiunea mea...».

După multă muncă și nenumărate intervenții, Gheorghe Dima cu satisfacție anunță comitetul parohial în scrisoarea din 30 decembrie 1904²⁷, că a realizat *un cor format din membri angajați cu contract la mîndă și remunerați*. Mergîndu-se pe o linie ascendentă în ceea ce privește îmbunătățirile aduse corului, în 18 ianuarie 1906, se concepe un

22. De slaba acustică a Bisericii «Sf. Nicolae» din Scheii Brașovului se mai plînsese și Ciprian Porumbescu.

23. Document din 19 ianuarie 1902, în «Fond cit., Arhiva cit.».

24. Document din 30 noiembrie 1902, în «Fond cit., Arhiva cit.», iar în *Adresa din 20 aprilie 1904* i se aduce la cunoștință lui Gheorghe Dima că s-a aprobat întreaga sumă de 1600 de coroane, în «Fond cit., Arhiva cit.».

25. Între Gheorghe Dima și «Reprezentanția» bisericii «Sf. Nicolae» din Scheii Brașovului intervenise un diferend. În legătură cu acest fapt a se vedea următoarea corespondență în «Fond cit., Arhiva cit.» : documentele din 28 noiembrie 1902 ; 30 noiembrie 1902 ; 12 decembrie 1902 ; 28 aprilie 1903 ; 8 noiembrie 1903 ; 9/22 aprilie 1903. Conflictul se stinge în anul 1903, după cum reiese din Raportul către Consistoriul Arhidiecezan din 28 decembrie 1903 al preotului lor V. Saftu : «După cea mai intimă convingere a mea, singura și adevărata cauză pentru care Dl. Gheorghe Dima... a fost degajat din funcțiunea de dirigent... cel mai mare român muzical care-l avem... nu a aflat de bine, după ce a venit în Brașov să-i facă curte unuia ca Vlaicu», în «Fond cit., Arhiva cit.».

26. *Memoriul lui Gheorghe Dima din 9/22 aprilie 1903*, în «Fond cit., Arhiva cit.».

27. *Scrisoarea din 30 decembrie 1904 a lui Gheorghe Dima*, în «Fond cit., Arhiva cit.».

nou regulament al corului²⁸, care rămîne definitiv și pe care datorită importanței sale, îl publicăm în «ANEXA III». Printre altele, în acest regulament se precizează :

1. Cel puțin 12 coriști vor fi plătiți ;
2. Cantorii în mod obligatoriu și nepăliți trebuie să participe la cor ;
3. Pentru a asigura o bună execuție muzicală, printr-o frecvență optimă, Gheorghe Dima introduce cîteva articole disciplinare, pe care le respectă cu strictețe și fără excepții, reușind să obțină în felul acesta rezultate neașteptate de îmbucurătoare de etică și echitate profesională. În acest sens, articolele 18—19 din Regulamentul amintit sînt semnificative : «Ei (coriștii, n.n.) stau sub puterea disciplinară exclusivă a dirigentului, care-i poate amenda cu substrageri de plată echivalente cu timpul neglijat, iar în caz de repetiție va putea să îndoiască, întreprind amendă, eventual să-i dispenseze de serviciu. Dispozițiunile disciplinare ale dirigentului față cu membrii corului sînt inapelabile». Erau în felul acesta amendați acei coriști care întîrziu și absentau nemotivat de la repetiții și de la biserică. Cu banii strînși din amenzi și din alte donații²⁹ a luat astfel ființă *fondul disciplinar al corului* (s.n.). Din acest fond disciplinar, Gheorghe Dima achita remunerația cuvenită membrilor corului, dacă prin numărul și drepturile ce li se cuveneau se depășea suma alocată de comitetul parohial (1600 coroane anual)³⁰. Administrarea acestui fond disciplinar aparținea numai conducerii corului. De aceea, în momentul în care comitetul parohial al bisericii «Sfîntul Nicolae» pretindea ca dirigentul corului «să predea Epitropiei Parohiale eventualele economii realizate din amenzile aplicate față de coriști»³¹, coriștii răspund în 27 martie 1910, prin alt memoriu, subliniind, că nu remunerația i-a atras ca să participe la cor, ci în primul rînd «dorința noastră de-a înălța printr-un cor bine încheșat Serviciul Dumnezeiesc din Biserica noastră». În privința fondului disciplinar răspund că : «un modest fond pe care ni l-am creat noi coriștii, prin amenzi stabilite de noi... în loc să împărțim banii care ar rezulta din amenzile de cîțiva fileri a unora sau altora dintre noi care au lipsit sau întîrziat de la probe sau de la biserică, între membrii care au înlocuit pe cei absenți ne-am hotărît să transpunem aceste amende dictate de noi ca contribuiri la fondul nostru...». În concluzie, coriștii răspund că : «Epitropia nu are nici un drept

28. Încă din 22 august 1900, Gheorghe Dima propunea comitetului parohial să delege o comisiune, care în înțelegere cu el să compună un proiect de regulament. În 30 noiembrie 1902 semnalam un regulament al corului compus de dr. Vasile Saftu, iar în 18 noiembrie 1903 întîlnim un «proiect de regulament», compus de Gheorghe Dima, în «Fond cit., Arhiva cit.». Regulamentul din 18 ianuarie 1906 a se vedea în «ANEXA III».

29. «Unii coriști și vreo cîțiva domni și doamne au renunțat la remunerațiune, în favoarea corului bisericesc», cf. *documentul din 30 decembrie 1904*, în «Fond cit., Arhiva cit.».

30. Astfel în *documentul din 30 decembrie 1909*, în «Fond cit., Arhiva cit.», Gheorghe Dima arată comitetului parohial că numărul coriștilor a fost de 25 angajați, iar remunerațiunea s-a ridicat la 1745, 04 coroane, Comitetul Parohial aprobînd pentru acest lucru numai suma de 1600 coroane.

31. Vezi *documentul din anul 1910* (nu se precizează ziua și luna), în «Fond cit., Arhiva cit.».

a pretinde acești bani, care pot fi numai, precum și sînt, proprietatea exclusivă a noastră»³². Mai amintim că la început corul realizat de Gheorghe Dima la biserica «Sfîntul Nicolae» a fost un cor bărbătesc, iar mai tîrziu el a introdus corul mixt din motive tehnice fundamentale: numărul de coriști fiind redus, Gheorghe Dima era obligat să angajeze elemente cu educație muzicală și practică vocală și corală, urmărind a obține coriști cu voce bună și de toate categoriile fonice, în vederea creării polifoniei și armoniei desăvîrșite cerută de partituri, dar și de acustica bisericii. Acest fapt explică prezența în anumiți ani, printre membrii corului Bisericii «Sfîntul Nicolae» a unor coriști sași³³, care fără îndoială îndeplineau prin calitatea vocii lor condițiile cerute de modulațiile melodice necesare armoniei.

În urma tuturor acestor principii organizatorice ale lui Gheorghe Dima s-a putut ajunge ca biserica «Sfîntul Nicolae» să aibă un «unic cor în felul său» care a atras «...tot mai mult luarea-aminte a obștei românești și a lumii streine...»³⁴.

În toamna anului 1916, cînd armata română se retrage din Brașov, pleacă și Gheorghe Dima. Pentru această faptă, considerată nepatriotică de către stăpînitorii de atunci, este arestat la București în 1917 și întemnițat timp de 17 luni la Brașov, Tîrgu Mureș și Cluj. Cu nădejde și încredere în venirea unor vremi mai bune suportă această detenție. Aici n-a stat inactiv. Se preocupă de cele două probleme care l-au interesat toată viața: organizarea de cor și compoziția. Între zidurile închisorii din Cluj formează un cor de bărbați, compus din deținuți și studiază cu aceștia una din liturgiile sale pe care o cîntă mai întîi la slujba celebrată în capela temniței, în ziua de Crăciun a anului 1917. Pe teren componistic, în detenție, creează o serie de admirabile cîntări bisericești și o nouă — a treia — liturgie a sa pentru cor de bărbați.

După eliberarea țării de către armatele române, Gheorghe Dima revine la Brașov și în 27 iulie 1918 cere comitetului parohial aprobarea pentru reînființarea corului bisericesc³⁵. Comitetul parohial răspunde în 31 august 1918, că fiind în imposibilitate de a achita sumele de bani necesare, nu ar putea satisface cererea³⁶, dar avînd în vedere că negustorul șcheian Dimitrie Roncea a donat corului o subvenție de 1600 coroane anual, îl autorizează pe Gheorghe Dima să-și reia activitatea. Acest lucru nu se mai realizează, întrucît Gheorghe Dima este solicitat

32. Vezi *document din 27 martie 1910*, în «Fond cit., Arhiva cit.». Facem mențiunea că Gheorghe Dima ani de-a rîndul a pus la dispoziție, în mod gratuit, compozițiile sale tuturor corurilor, care le cereau spre studiere, cf. Brîndușa Nuțescu, *op. cit.*, p. 171 și A. P. Bănuț, *op. cit.*, p. 10.

33. A se vedea *document din 26 februarie 1916*, în «Fond cit., Arhiva cit.», în care figurează între cei 8 bărbați (din numărul total de 20), pe anul 1916, coriștii sași: F. Lang și I. Theimér.

34. Vezi *document din 27 martie 1910*, în «Fond cit., Arhiva cit.».

35. *Scrisoarea din 27 iulie 1918*, ibidem.

36. *Document din 31 august 1918*, ibidem.

de *Consiliul Dirigent al Transilvaniei* de a se prezenta la Cluj, unde se organizaseră cursurile de vară pentru crearea primului grup de profesori români de muzică, activitate pe care el o va desfășura și în vara anului 1919, când este numit *directorul primului Conservator de muzică din Cluj*.

Trebuie să facem precizarea că eventualele conflicte administrative ce reies din unele documente nu micșorează cu nimic buna intenție a «Reprezentăției» bisericii «Sfintul Nicolae» de a da tot concursul acestui mare om de cultură, mare compozitor muzical și mare patriot, care transformă corul acestei biserici într-un factor cultural-artistic de prim ordin în menținerea credinței ortodoxe³⁷ și pentru întărirea ideii unității și solidarității naționale românești. În urmărirea acestei idei, Gheorghe Dima face în mai multe rînduri excursii propagandistice cu ansamblurile corale de sub conducerea sa. Astfel, în anii 1902—1904 întreprinde două turnee muzicale prin mai multe orașe din Transilvania³⁸. Mari succese pe această linie a obținut Gheorghe Dima cu ansamblul coral din Brașov la Sinaia în anul 1904 și la București în 1906. *Turneele organizate au urmărit educația muzical-religioasă și națională a românilor din Transilvania, demonstrînd importanța acestui mod de manifestare în menținerea conștiinței de neam.*

3. Problema repertoriului coral

În privința repertoriului de muzică coral-bisericească, Gheorghe Dima a făcut de la început o distincție între obligațiile pe care le avea corul în cadrul slujbei divine și obligațiile la diferite manifestări cu caracter religios pe plan social, deoarece conform obișnuinței, la aceste manifestări religioase din afara bisericii, participa de regulă corul «Reuniunii de cîntări și gimnastică din Brașov»³⁹. În sprijinul acestei afirmații, considerăm că este absolut necesar să amintim că la înmormîntarea profesorului dr. I. Meșotă, directorul Gimnaziului, din ziua de 2 februarie 1878 (deci din prima perioadă a activității sale la Brașov), nu a cîntat corul bisericii «Sfintul Nicolae» condus de Gheorghe Ucenescu, ci corul «Reuniunii de gimnastică și cîntări», pe care îl dirija Gheorghe

37. Era perioada în care oprimarea *Dualismului* urmărea îngrădirea manifestărilor religioase și deznaționalizarea bisericii românești din Transilvania, prin integrarea unor teritorii românești, cu credincioși aparținînd ambelor religii : ortodoxă și greco-catolică, la Episcopia din Hajdudorog, fiind obligați a folosi numai limba maghiară în biserică și în viața laică. Cf. I. Popescu-Puțuri și Augustin Deac, *Unirea Transilvaniei cu România 1 decemb., 1918*, Buc., 1972, p. 351—352.

38. *Vezi scrisoarea lui Gheorghe Dima din 15 decembrie 1901*. în «Fond cit., Arhiva cit.» ; tot Gheorghe Dima în *Scrisoarea din 2 aprilie 1910* cere comitetului parohial un concediu pentru cor, cu scopul «de a face cîntări liturgiei mele — a doua — cunoscute publicului românesc inteligent din Archidieceza noastră...», *ibidem*.

39. *Vezi Memorul autobiografic al lui Gheorghe Dima din 9/22 aprilie 1903*, în «Fond cit., Arhiva cit.».

Dima⁴⁰. Semnificativ apare faptul că Gheorghe Dima a introdus și în repertoriul corului laic al «Reuniunii», cântări cu caracter pur religios, necesare unor asemenea manifestări obștești.

Referitor la întreaga operă de muzică coral-bisericească folosită, Gheorghe Dima, pe lângă operele personale, introduce și creații de seamă ale unor compozitori renumiți de peste Carpați, ca : G. Muzicescu, D. G. Kiriac etc. Repertoriul muzical al lui Gheorghe Dima a fost publicat de A. P. Bănuț în valoroasa sa lucrare bio-bibliografică, dedicată lui Gheorghe Dima⁴¹.

Considerăm că tot atât de meritorie îi este activitatea și creația muzicală, care se bazează pe dragostea lui față de melosul popular și laic și pe necesitatea valorificării creației populare (colinde, cintece bătrânești, balade cu subiect bisericesc etc.), ca fiind surse de inspirație pentru muzica cultă. Introducerea în repertoriul corului bisericesc a cântărilor amintite a constituit un mijloc excepțional de readucere a credincioșilor la biserică și la manifestările cu caracter religios-obștesc, la păstrarea obiceiurilor și datinilor strămoșești.

4. Biblioteca muzicală a bisericii

Una din cele mai vechi biblioteci de instituție din istoria culturii noastre românești⁴² este cea a bisericii «Sfintul Nicolae» din Scheii

40. Nu sîntem de acord cu presupunerea Diac. Asist. I. Popescu, *Compozitorul Gheorghe Dima*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 9-10, p. 1181, că la înmormîntarea directorului Dr. Meșotă, Gheorghe Dima a condus corul bisericii «Sf. Nicolae», deoarece așa cum am arătat în text acest cor era condus în anul 1878 de *George Ucenescu*, care funcționa ca profesor de cîntări la Gimnaziu, iar Gheorghe Dima conducea corul «Societății Reuniunii de gimnastică și cîntări» (din anul 1874), fiind profesor de muzică la Școala reală, comercială și de fete, avînd și angajamentul de dirijor al corului bisericii «Sf. Treime» din Cetate (aproximativ între anii 1876-1878). De asemenea, în lipsă de documente certe, nu putem admite că la anul 1878 corul bisericii «Sf. Nicolae» era *cor mixt*, acesta fiind introdus la Brașov de Gheorghe Dima de-abia la 15 decembrie 1901, după cum însuși afirmă : «că mi-a succedat la forma *un cor mixt* constatator din dame și domni parohieni ai bisericii Sf. Nicolae și din vreo cîțiva elevi de la școalele noastre...», în «Fond. cit., Arhiva cit.». Greșeala afirmației că «Gheorghe Dima se afla la conducerea lui (corului) de cîțiva ani» și că pe baza adresei din 4/16 martie 1878 se pot constata : «...străduințele lui Dima pentru completarea repertoriului și organizarea corului...» se datorește scăpării din vedere că scrisoarea respectivă (expusă în Muzeul bisericii «Sf. Nicolae» din Scheii Brașovului) este adresată Comitetului parohial al bisericii din Cetate, adică Bisericii «Sf. Treime», fapt neseiziat nici de noi într-o lucrare anterioară : Constantin Catrina și Mihai Manolache, *Momente din viața muzicală...*, art. cit., p. 93. Facem deci convenita rectificare necesară istorigrafiei de specialitate.

41. A. P. Bănuț, *op. cit.*, passim. Pentru creația muzical-corală bisericească, în afară de lucrarea lui A. P. Bănuț, publicată la Brașov în anul 1955, se va consulta și : Ana Voileanu-Nicoară, *G. Dima, Viața și opera*, București, 1957 ; Constantin Zamfir, *George Dima, muzician și om de cultură*, București, 1974 ; Diac. Asist. Ion Popescu, *art. cit.*, p. 1177-1187. Trebuie să subliniem că cea mai mare parte a operelor corale originale, cu subiect religios, ale lui Gheorghe Dima aparține perioadei de detenție la Cluj (1917-1918), lucrări pe care Gheorghe Dima urma să le introducă în repertoriul corului Bisericii «Sf. Nicolae», odată cu reangajarea în postul de dirijor, cu începere din anul 1918, cu care ocazie s-ar fi dotat și biblioteca muzicală a bisericii cu aceste valoroase creații.

42. În această privință a se vedea : Ion Mușlea, *Contribuțiuni la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania pînă la Unire*, Cluj, 1935, p. 5 ; I. Colan,

Braşovului. În cadrul acestei biblioteci, de-a lungul anilor, a luat fiinţă aici şi o bibliotecă muzicală, începută de Anton Pann, George Ucenescu şi continuată de Iacob Mureşianu, Ciprian Porumbescu⁴³, Timotei Popovici, Gheorghe Dima etc. Faptul că în scrisoarea din 30 decembrie 1904, Gheorghe Dima se exprimă că la venirea sa, Biblioteca muzicală a fost ca inexistentă⁴⁴, îşi are un temei. Dar nu se poate trage concluzia că marii săi înaintaşi nu au avut pentru trebuinţa corului o bibliotecă muzicală. În această privinţă relevăm însă faptul că în contractele încheiate între comitetul parohial şi dirijorii corului, anteriori lui Gheorghe Dima, se introduce o clauză care prevedea că partiturile muzicale corale aparţin dirijorilor respectivi, care la plecare le luau cu ei. Aşa se explică faptul că fondul Bibliotecii muzicale corale la venirea lui Gheorghe Dima era ca inexistent⁴⁵. Începând însă cu el, «Reprezentanţia» bisericii «Sfintul Nicolae» stipulează o clauză în care se prevede că Biblioteca muzicală corală aparţine Bisericii «Sfintul Nicolae».

Gheorghe Dima îşi propune deci, de la început, să doteze biserica «Sfintul Nicolae» cu o bibliotecă muzicală completă din punct de vedere calitativ şi cantitativ, spre a putea face faţă obligaţiilor profesionale. Pentru aceasta face dese intervenţii pe lângă comitetul parohial ca să subvenţioneze acţiunea de procurare a materialului necesar înfiinţării Bibliotecii muzicale. Semnificativă în acest sens este scrisoarea din 7 iunie 1901, în care adresându-se comitetului parohial zice: «Cînd am intrat în funcţiunea mea de dirigent al corului bisericesc am aflat în biblioteca muzicală a bisericii numai 5 exemplare — în stare defectă — din liturghia care se cînta în biserica Sfintul Nicolae...»⁴⁶. În 10 iulie 1901, comitetul parohial comunică lui Gheorghe Dima că a hotărît să se cumpere 25 de exemplare cu liturghia sa, a 4 coroane exemplarul⁴⁷. Pe aceeaşi linie, în 30 noiembrie 1902, într-un regulament al corului, la alineatele 10—11 se stabileşte suma de 100 coroane pentru procurarea de partituri, iar «arhiva corului bisericesc... stă sub îngrijirea şi responsabilitatea dirigentului»⁴⁸. Într-un alt proiect de regulament, din 18 noiembrie 1903, la alineatele 9, 16, 17 se întăresc dispoziţiile de mai-nainte, adăugîndu-se una foarte importantă: «Spre scopul acesta Comitetul Pa-

Inceputurile bibliotecii din Scheii Braşovului, secolele XV şi XVI, în «Revista Bibliotecilor», anul XXI, 1968, nr. 4, p. 224—227 şi nr. 5, p. 276.

43. Ceea ce ne face să remarcăm existenţa unui valoros fond de partituri muzicale este faptul că la propunerea lui Ciprian Porumbescu din suma de 1000 de florini alocaţi de comitetul parohial al bisericii «Sfintul Nicolae» pentru cor, 60 de fl. se foloseau pentru note muzicale.

44. *Memoriul autobiografic din 9/22 aprilie 1903*, în «Arhiva cit., Fond cit.».

45. *Ibidem.*

46. *Scrisoarea din 7 iunie 1901*, în «Fond cit., Arhiva cit.».

47. *Document din 10 iulie 1901*, *ibidem.* A se vedea şi *Protocolul şedinţelor*, nr. 213/1901, în «Arhiva cit.».

48. *Document din 30 noiembrie 1902*, *ibidem.*

robia) pune la dispoziția dirigentului un dulap... un protocol și o ștampilă cu inscripția : Biblioteca Corului Bisericii de la Sfântul Nicolae din Brașov»⁴⁹.

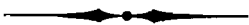
În urma multor acțiuni energice întreprinse de Gheorghe Dima în vederea scopului propus, acesta, în scrisoarea din 30 decembrie 1904, cu satisfacție, aduce la cunoștință comitetului parohial : «Biblioteca muzicală a bisericii, care la venire nu exista, s-a înmulțit în anul acesta cu 5 opuri și constă cu finea acestui an din 20 de opuri»⁵⁰.

În anul 1908 această bibliotecă ajunsese la 31 de numere⁵¹, iar în anul 1909 s-a înmulțit cu încă 8. În raportul din 15 februarie 1911 al lui Gheorghe Dima, în «anexa A» a acestui raport se arată că în anul 1910 Biblioteca muzicală cuprindea 39 de opere, înmulțindu-se în anul 1911 cu încă 13 numere, în total la începutul anului 1911 fiind 52 de opere⁵².

În ceea ce privește autorii acestor lucrări, de remarcă că pe lângă un important număr ce-i aparțineau lui Gheorghe Dima, se mai înscriu și nume ale unor vestiți compozitori : Ciprian Porumbescu, G. Muzicescu, G. P. de Palestrina, C. Weirvar, D. D. Bortneanski etc.

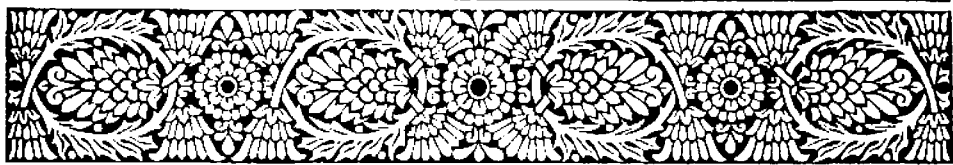
Din cele scrise se poate constata cu prisosință că și pe această latură a creației muzicale corale-bisericești, puțin prezentată de biografii săi, Gheorghe Dima a înscris o pagină nemuritoare în istoria culturii muzicale românești.

Pr. Mihai MANOLACHE

49. Protocolul nr. 213/1901 și Proiectul de regulament al corului din 18 noiembrie 1903, *ibidem*. 50. Scrisoarea din 30 decembrie 1904, *ibidem*.

51. *Ibidem*. 52. Document din 30 decembrie 1909, *ibidem*.

• DOCUMENTARE •

«PRAVILA DE ISPRAVĂ OAMENILOR ȘI DE TOATE PĂCATELE ȘI GREȘALELE»

Pravilele sînt «nomocanoane»¹, cuprinzînd nu numai dreptul ecleziastic, ci și elemente de drept civil și penal, de origină bizantină. Ele au apărut în limba greacă și au circulat în lumea de cultură greco-slavă. Poporul român a cunoscut pravilele în limba greacă², fie aduse de grecii refugiați la noi după căderea Constantinopolului sub turci, fie aduse la cererea ierarhilor noștri³.

Nomocanonul se prezintă sub forma mai multor culegeri, care toate derivă din scrierile bizantine, unele foarte simple. *Pravila Sfinților Apostoli Petru și Pavel*, *Pravila Sfîntului Vasile cel Mare*, *Nomocanonul lui Ioan Nестeutul* (Postnicul) și cea mai completă *Sintagma lui Matei Vlastaris*.

Cel dintîi scriitor care vorbește despre Ioan Nестeutul e Balsamon, în secolul al XII-lea, apoi Armenopol, dar mai ales Vlastaris. Nomocanonul propriu-zis și integral al Nестeutului este cunoscut sub forma în care l-a prezentat pentru prima dată Vlastaris în apendicele de la a sa Sintagma alfabetică⁴.

1. I. Peretz, *Curs de istoria dreptului român*, ed. II-a, vol. II (1, 2) București, 1926, p. 931; Șt. Gr. Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin și românesc*, vol. I, p. 1. Izvoadele Vaslui 1937; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea a II-a, ed. a IV-a, București, 1943, p. 490—491; Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Începuturile dreptului scris în limba română*, în «Studii», VII, 1954, nr. 4, p. 215—228; V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, București, 1957, p. 518—522; P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, 1959, p. XV; *Istoria României*, II, sub red. Acad. A. Oțetea ș.a. 1962, p. 677—678; 1028—1032.

2. Patriarhul Nifon aduce în jară și nomocanoane bizantine după care organizează viața bisericească de la noi: H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, București, 1966, p. 103—143.

3. Pe vremea lui Mihai Viteazul se cere de la Bizanț un nomocanon cu comentarii; Ioan N. Floca, *Unitatea dintre pravilele românești folosite în Transilvania cu cele din Țara Românească și Moldova*, în «Mitropolia Ardealului», VII (1962), nr. 9—12, p. 686.

4. «Sintagma alfabetică a tuturor lucrurilor, care se cuprind în sfințele și dumnezeieștile canoane, alcătuită și aranjată de mai micul între monahi Matei Vlastaris». Aranjarea materiei pentru ușurința căutătorilor juriști s-a făcut în ordinea alfabetului grecesc. De aceea se cheamă Sintagma Alfabetică, scrisă cu o decadă înainte de Exabiblu lui Armenopol.

Nu numai în manuscrisele grecești ale Sintagmei, dar și în traducerile slave ale Sintagmei apare Nomocanonul lui Ioan Postnicul.

În dreptul nostru bisericesc, canoanele lui Ioan Postnicul au fost în uz, încă din secolul al XV-lea, datorită Sintagmei lui Vlastaris. Pravila de la Govora⁵ conține, fără a-l cita, extracte din canoanele Postnicului.

Grație lui Malaxos, care a făcut larg uz de Nesteutul în Nomocanonul său (1561), canoanele «dumnezeescului patriarh» au fost receptate în Cartea Românească de învățătură a lui Vasile Lupu din 1645 și în Îndreptarea legii a lui Matei Basarab din 1652 (45 glave sînt luate din nomocanonul Nesteutului). De asemenea «Șapte taine» ale Mitropolitului Varlaam conțin dispozițiuni din nomocanonul Postnicului.

Sintagma bizantină a lui Matei Vlastaris, alcătuită în 1335, a fost tradusă în slavona sîrbă, cîțiva ani mai tîrziu, în timpul țarului Ștefan Dușan (1348). De la sîrbi, Sintagma a trecut curînd la bulgari, în timpul țarului Ivan Alexandru (1331—1371), iar de la aceștia a ajuns în țările române. E. Turdeanu precizează că : «...Sintagma lui Vlastaris figurează printre cele mai vechi texte juridice folosite la români»⁶.

Se cunosc 14 manuscrise slavo-române ale Sintagmei lui Matei Vlastaris ; șapte sînt datate, repartizîndu-se astfel : patru în a doua jumătate a secolului al XV-lea, unul la mijlocul secolului al XVI-lea și două de la începutul secolului al XVII-lea ; celelalte șapte nu sînt datate. Trei manuscrise provin din Țara Românească, iar celelalte unsprezece din Moldova⁷.

Cu prilejul împlinirii a 600 de ani de la apariția Sintagmei, A. Soloviev⁸ scria că ea a fost o adevărată enciclopedie juridică, unică în felul ei, care corespundea perfect cu organizarea așezămintelor de judecată din secolul al XIV-lea, în momentul cînd clerul primea dreptul de a judeca procese civile⁹.

Cea mai veche copie slavo-română a Sintagmei este din anul 1451 și se datorește grămăticului Dragomir din Tirgoviște, care a scris-o, după cum reiese din însemnarea sa, pentru domnul Țării Românești, Vladislav al II-lea.

5. I. Peretz, *Pravila de la Govora*, Studiu comparat cu Pravila de la Bistrița 1618 și Nomocanonul editat de «Cotelerius», București, 1911 ; Gh. Crontz, *Pravila de la Govora din 1640*, în «Studii», 1961, nr. 5, p. 1211—1226 ; Ioan N. Floca, *Pravila de la Govora din 1640—1641*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXI (1961), nr. 3—4, p. 297—398 ; Idem, *Importanța canonic-juridică a Pravilei de la Govora (1640—1641)*, în «Mitropolia Ardealului», IX (1964), nr. 6—8, p. 496—523 ; Stelian Marinescu, *Dispozițiuni de drept laic în pravila de la Govora, din 1640*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXI (1961), nr. 3—4, p. 320—346.

6. E. Turdeanu, *La littérature bulgare de XIV-e siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947, p. 58—59 ; A. Soloviev, *L'oeuvre juridique de Mathieu Blastaris*, în «Studii bizantine e neocelenice», vol. V (Atti del V Congresso Internazionale di Studi Bizantini, Roma, 20—26 settembre, 1936, I (Storia-Filologia-Diritto) Roma, 1939, p. 703.

7. G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, cap. Sintagma (Pravila) lui Matei Vlastaris și începuturile lexicografiei slavo-române (secolele al XV-lea—XVII-lea), București, 1972, p. 291. 8. A. Soloviev, *L'oeuvre juridique...*, p. 700.

9. A. Soloviev, *L'oeuvre juridique...*, p. 704 ; E. Turdeanu, *La littérature bulgare...*, p. 59 ; Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Începuturile dreptului scris*, p. 216 ; A. Soloviev, *Importanța dreptului bizantin în Balcani*, în «Godišnik N. Ciupica», XXXVII Belgrad, 1928.

O singură copie provenită din Țara Românească cuprinde varianta Sintagmei prescurtată și anume manuscrisul datat cu aproximație 1449—1454 (sau 1449—1480) în care se află și Zaconicul țarului sârb Ștefan Dușan¹⁰, promulgat cam în același timp (1349—1354) și cunoscut și în Țările Române, după cum se poate constata dintr-o copie de la mijlocul secolului al XV-lea, provenită de la Mănăstirea Bistrița (Oltenia), prezentată de curind la noi de Valentin Georgescu¹¹ și dintr-o traducere veche românească din Banat, păstrată într-o copie din 1776¹².

Din timpul lui Ștefan cel Mare se păstrează trei copii ale Sintagmei, manuscrisul copiat în 1472 sau 1474 de ieromonahul Ghervasie de la Mănăstirea Neamț. Asupra datei exacte a terminării copierii lui stăruie o neclaritate¹³.

A doua copie este scrisă de ieromonahul Iacov de la Putna, în anul 1475 (după cum rezultă dintr-o însemnare finală)¹⁴.

A treia copie este din 1495 scrisă de grămăticul Damian pentru biserica «Sfântul Nicolae Domnesc» din Iași, zidită de marele domn cu puțin timp înainte, în anii 1491—1493, pe lângă curțile domnești de aici¹⁵.

O interesantă copie de la începutul secolului al XVI-lea a fost dăruită Mănăstirii Bistrița din Oltenia de «cneaghina Despina», doamna lui Neagoe Basarab (1512—1521). Manuscris semnalat pentru prima dată de A. I. Odobescu, în urma călătoriei sale din 1860¹⁶.

Manuscrisul cel mai valoros prin originalitatea sa este cel copiat și aranjat în ordinea alfabetului slav de către episcopul Macarie al Romanului (1531—1550, 1551—1558), cunoscutul cronicar al lui Petru Rareș.

10. I. Peretz, *Zaconicul lui Ștefan Dușan, țarul Serbiei, 1349 și 1384, comparat cu legiurile bizantine, slave și române*. Partea I (Textul traducere, observațiuni și vocabular), București, 1905, după ediția a II-a a lui St. Novakovic, din 1898.

11. Val. A. I. Georgescu, *Présentation de quelques manuscrits juridiques de Valachie et de Moldavie (XV-e—XIX-e siècles)*, Contribution à l'étude de la réception du droit byzantin en Roumanie, I, RESEE t. VI, 1968, nr. 4, p. 625—630; III *ibidem*, t. VII, 1969, nr. 2, p. 346—349, 365.

12. I. Peretz, *Curs...*, vol. II, partea a II-a, p. 14—24; Șt. Gr. Berechet, *Legătura dintre dreptul...*, vol. I, p. 1, p. 88.

13. Melchisedec, *Catalog de cărțile sîrbești și rusești manuscrise vechi ce se află în biblioteca sintei mănăstiri Neamțului*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», vol. III, București, an II, 1884, p. 135; Ecaterina Piscusescu, *Literatura slavă din Principatele Române*, București, 1939, p. 125—126; E. Turdeanu, *Manuscrise slave din timpul lui Ștefan cel Mare*, în «Cercetări literare», V, 1943, p. 124—129; P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave...*, I, p. 158—159 (descrierea sistematică a cuprinsului).

14. Ion-Rădu Mircea, *Manuscrise slavo-române din anii 1451—1605*, text dactilografiat; G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 276, nota 4; Val. Georgescu, *op. cit.*, p. 625, nota 1.

15. E. Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale dintre români și iugoslavi*, în «Cercetări literare», III, p. 147; Idem, *Manuscrise slave din timpul lui Ștefan cel Mare*, p. 167—169.

16. A. I. Odobescu, *Opere*, II, ediție îngrijită de Al. Dima, Marta Aninescu, V. Cindea, București, 1967, p. 413 (note la pag. 668); P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave*, I, p. 344; D. P. Bogdan, *Despre manuscrisele slave din Biblioteca Academiei Române*, extras din «Arhiva românească», IV, 1940, p. 28—29 (facsimile); E. Turdeanu, *Manuscrise slave...*, p. 129; I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, p. 158—160; I. Bianu și Dan Simonescu, *op. cit.*, IV, 1944, p. 194—200.

Toate celelalte manuscrise slavone păstrează ordinea articolelor din originalul bizantin, potrivit alfabetului grecesc. Acest manuscris fusese destinat țarului Ivan cel Groaznic al Rusiei, ca dar al domnului Moldovei Alexandru Lăpușneanu. Dar manuscrisul, trimis în 1561, după moartea lui Macarie (1 ianuarie 1558), probabil de ucenicul acestuia, Eftimie, egumenul de la Căpriana, n-a mai ajuns la destinație, rămânând la Lvov¹⁷.

Prezintă o mare importanță cele două pravile bizantine în limba slavonă — prima cunoscută sub numele de «Pravila de la Bisericani», scrisă de ierodiaconul Nicodim la Mănăstirea Neamț (pentru Mănăstirea Bisericani) din porunca lui Bogdan al III-lea în 1512. Manuscrisul cuprinde o pravilă, o cronică scurtă a Imperiului bizantin și cuvântări bisericești. Data de 1512 este incertă: foaia cu data respectivă nu s-a păstrat¹⁸.

A doua pravilă de la Neamț¹⁹ a fost scrisă la Mănăstirea Neamț în anul 1557 de diaconul Ilarion în timpul domniei lui Alexandru Lăpușneanu: «s-a început această carte, anume Pravila Sfinților Apostoli și s-a săvârșit din porunca și cu dania prea sfințitului mitropolit al Sucevei Kir Grigorie numit și de la Neamț». În afară de Pravilă, în acest text se găsește și o cronică sirbo-moldovenească.

În secolul al XVI-lea, numărul manuscriselor de nomocanoane slave care au circulat și au fost copiate în Țara Românească și Moldova este destul de mare. P. P. Panaitescu observa că aceste manuscrise au un caracter oficial, devreme ce sînt scrise, cele mai multe, din porunca domnilor sau a capilor Bisericii Ortodoxe.

Copierea, în text slavon, a acestor pravile în țările române înseamnă includerea lor în literatura slavo-română și corespunde cronologic cu primele încercări de centralizare a statului, în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

În istoria dreptului vechi românesc se cunosc, pînă în prezent, pînă la tipărirea Pravilei de la Govora (1640—1641), următoarele scrieri, pe care le putem grupa în două categorii: a) tipărituri și b) manuscrise.

a) Tipărituri: *Pravila sfinților apostoli* (atribuită lui Coresi). În 1921 se descoperea la Ieud, într-un sbornic manuscris, un fragment de 12 foi tipărite dintr-o pravilă bisericească, identificată de la început drept o

17. G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 281; P. P. Panaitescu, *Cronicele slavo-române din sec. XV—XVI*, București, 1959, p. 106—107; G. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*, București, 1962, p. 54.

18. *Manuscris slav nr. 685*, P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave*, vol. II (dactilografiat); E. Turdeanu, *Le sbornik dit de «Bisericani» fausse identité d'un manuscrit remarquable*, în «*Revue des études slaves*», Paris, 1965, p. 54, o datează din anul 1557; I. Peretz, *Curs...*, vol. II, partea I, *Pravile slavonești*, București, 1928, p. 237—239.

19. Descrisă prima dată de Melchisedec în «*Arhiva pentru istorie, arheologie și filologie*», an. II, vol. I, p. 136—137; Ion Bogdan, *Cronici inedite atîngătoare de istoria românilor*, București, 1895, p. 81—89; Idem, *Scrieri alese*, București, 1968, p. 397; P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave*, vol. II (dactilografiat).

tipăritură coresiană²⁰. Fragmentul păstrat din textul tipărit nu are nici început nici sfârșit. Primele 12 pagini aparțin «Învățăturii sfinților 318 părinți din Niceea». De la p. 13 până la p. 21 inclusiv se află «Pravila sfinților oteți după învățătura marelui Vasile». În realitate este vorba de Pravila lui Ioan Nестeutul (Postnicul), cel care micșorează penitențele date de Vasile cel Mare. Aceste două părți aparțin unui Nomocanon prescurtat. În anexă, la p. 22—24 se găsește «Tilcul evangheliei de la judecată». Al. Mareș²¹ este de părere că pentru acest fragment de pravilă s-a folosit în mod greșit denumirea de «Pravila sfinților apostoli».

Asupra datei tipăririi Pravilei sînt mai multe păreri. Astfel C. A. Spulber²² combate pe I. Crețu care susținea că a fost tipărită în 1570, fiind de părere că datează din anul 1563, P. P. Panaitescu²³ este de părere că Pravila s-a tipărit la Brașov între anii 1570 și 1580, recent Al. Mareș²⁴ ajunge la concluzia că Pravila a fost tipărită în jurul anilor 1560—1562 precizînd că trebuie considerată drept una din primele cărți românești tipărite la Brașov²⁵.

Referințele ulterioare care se dau asupra Pravilei în studiile și istoriile literare se încadrează pe linia acceptării că diaconul Coresi este cel care a tipărit-o²⁶.

Recent s-a contestat că Pravila ar fi fost tipărită de Coresi de către F. Hervay afirmînd că a fost tipărită de popa Lorinș. Al. Mareș²⁷, analizînd argumentele lui F. Hervay le respinge ca neconcludente, totuși discuția rămîne deschisă.

b) *Manuscrise*: 1. Pravila ritorului Lucaci din 1581²⁸, cunoscută sub numele de «Pravila de la Putna». Este o adunare de texte de nomoca-

20. Andrei Birseanu, *Catehismul luteran românesc*, în «Anal. Acad. Rom. Mem. Sec. Lit.», Seria III, tom I, Mem. 3, p. 35; Patru ani mai tîrziu, fragmentul era publicat în facsimile de Ion Blănu. Texte de limbă din secolul XVI, II «Pravila sfinților apostoli», București, 1925; iar după alți cinci ani era publicată împreună cu un text similar în fotocopie din «Codex Neagoianus» de C. A. Spulber, *Cea mai veche pravilă românească*, 1930.

21. Al. Mareș, *Prima pravilă bisericască tipărită în limba română și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale nomocanonului prescurtat*, în «Studii de limbă literară și filologie», București, 1969, vol. I, p. 278 și nota 40.

22. C. A. Spulber, *op. cit.*, p. 77.

23. P. P. Panaitescu, *Începuturile dreptului*, p. 217.

24. Al. Mareș, *op. cit.*, p. 269.

25. D. Simonescu, *Diaconul Coresi*, București, 1933, p. 9; L. Predescu, *Diaconul Coresi*, București, 1933, p. 61; N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1940, p. 58; Ștefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1940, p. 172.

26. Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrilique de Transylvanie à XVI e siècle*, în «Magyar Könyvszemle, 1965, 3, p. 212.

27. Al. Mareș, *op. cit.*, p. 274—276.

28. Primul care a amintit de această pravilă a fost I. Peretz în studiul său asupra «Pravilei de la Govora», unde amintește în trecut că «Pravila de la mînăstirea Putna» a fost împrumutată pentru studiu de la mînăstire de prof. I. Crețu și ca atare nu a putut-o studia. Al. Xenopol și C. G. Disescu atribuiesc pravilei de la Putna data greșită de 1578 sprijinindu-se pe afirmațiile lui Ladislav Pie, *Les lois roumaines et leur connexion avec le droit byzantin et slave*, p. II, citat după I. Peretz, *Curs de istoria dreptului român*, vol. II, partea I, pravile slavonești, București 1928, p. 239; a mai fost descrisă sumar de Dimitrie Dan în *Mînăstirea și Comuna Putna*, p. 78, no. 21; Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Începuturile dreptului scris în limba română*, Studii» anul 7, nr. 4, București 1954, p. 221; I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci*, București, 1971.

noane nu mult deosebite de cele din nomocanoanele s slave de la Bisericiani și Neamț, din 1512 și 1557.

Textele sînt scrise în slavonește și cu traducere interlineară românească, unele în românește.

La folio 204 v—210 v este o pravilă scrisă numai în românește fără text slavon cu titlul «Pravila sfinților otti după învățătura marelui Vasile».

I. Rizescu, analizînd raportul dintre textul slavon și cel tradus, constată că ritorul Lucaci nu a fost un simplu copist, care să fi reprodus «cu fidelitate» modelul pe care-l avea în față, ci un copist care și-a permis să aducă unele contribuții, în scopul de a îmbunătăți traducerea românească, el fiind un bun cunoscător al limbii slavone, așa cum ne dovedesc intervențiile făcute în textul netradus²⁹.

Mai emite ipoteza că un copist a revizuit textul Pravilei, confruntîndu-l cu originalul (nemoldovenesc) care se mai găsea la Mînăstirea Putna în acea vreme.

Pravila ritorului Lucaci este cel mai vechi manuscris juridic românesc, alcătuit cu cinci decenii mai devreme decît Pravila lui Eustratie logofătul și cu 60 de ani înainte de scrierile lui Varlaam.

2. O filă de pravilă, de singe mestecat (probabil din sec. al XVI-lea³⁰). Gh. Ghibănescu care a studiat-o este de părere că a fost scrisă în secolul al XVI-lea, după hîrtie, scriere și fenomenele de rotacism.

3. Pravila scrisă de popa Toader din Ripa de Jos (1610)³¹, a fost găsită de Acad. Al. Rosetti în arhivele din Bistrița sub nr. 452 strînsă laolaltă în 11 foi detașate dintr-un manuscris mic, de 2 × 18 cm. Hîrtia nu are filigran, cerneala e spălăcită, iar scrierea puțin îngrijită. Al. Rosetti este de părere că a fost scrisă de aceeași mină.

Printre aceste fragmente dintr-o carte religioasă slavă se află 3 foi rupte, tăiate în jumătate, pe care se poate descifra cu greu textul românesc.

Pe o foaie, în josul paginii, se poate citi: «Vlet 7118 (1610) mea f(erua) r 6 pis p (o) pe Toader di(n) Rîpa de gos».

Puținele dispozițiuni rămase din această Pravilă sînt luate din Pravila lui Ioan Postnicul.

4. Pravila din Codex Neagoianus³², este al treilea text manuscris din așa zisul «Codex Neagoianus». Ea se află alături de texte de

29. I. Rizescu, *Raportul dintre versiunea slavă și cea românească a Pravilei ritorului Lucaci*, în «Limba Română», XIV (1965), nr. 4, p. 439—453.

30. Nu se știe unde este astăzi, în 1900 a aparținut prof. Gr. C. Buțureanu, de la care a luat cunoștință Gh. Ghibănescu pe care o publică în revista «Teodor Codrescu», anul I, Iași, 1915, nr. 3, p. 43—44.

31. Acad. Al. Rosetti a publicat-o sub titlul «O pravilă Românească necunoscută», în «Grai și sufler», an I, 1923—1924; și se republică cu titlul «Un cod roumain inconu» în *Malagges de linguistique et de philologie*, București, 1947, p. 553.

32. *Codex Neagoianus*, făcut cunoscut mai întii de Ion Bianu în «Columna lui Traian». Pravila a fost publicată întii de B. P. Hașdeu în «Cuvinte din bătrîni», volumul II, apoi în fotocopie cu transcriere cu litere latine împreună cu Pravila atribuită lui Coresi de C. A. Spulber, *op. cit.*, p. 33—69.

literatură populară și are titlul «Pravila sfinților părinți 318 după învățătura Marelui Vasile».

Pravila manuscris se prezintă întreagă; are adică un început și un sfârșit și se desfășoară fără lacune și ordonat, deși terminată, nu are ca celelalte texte numele copistului. După scris, aspectul general și după detalii caracteristice C. A. Spulber afirmă că, fără îndoială, este transcrisă de Popa Ioan din satul Sâmpetru, care și-a copiat și legat la un loc, desigur în același timp, în anul 7128—7129, citeși patru bucățile românești³³.

Pravila manuscris e una din numeroasele versiuni ale nomocanonului lui Ioan Nesteutul (Postnicul).

5. Pravila de ispravă oamenilor și de toate păcatele și greșalele³⁴.

Printre hîrtiile rămase de la Ioan Bogdan se găsește și un manuscris cu titlul *Pravila de ispravă*. Marele slavist a avut intenția să publice acest nomocanon, pe care l-a și transcris, dînd unele indicații asupra izvoarelor slave, dar n-a mai apucat să-l publice.

Pravila are 25 de pagini, format în octavo mic. Primele trei pagini cuprind o liturghie în limba slavonă, iar restul un nomocanon în românește, care se întrerupe brusc. Caracterul literelor chirilice din textul românesc diferă de cel slavon. Hîrtia este moale, fără lustru și nu are nici o marcă. Fiecare pagină are cite 14 rînduri³⁵.

P. P. Panaitescu³⁷ este de părere că după aspectul paleologic, textul este scris la începutul secolului al XVII-lea, dar limba foarte arhaică ne arată că avem de-a face cu o copie după un text din secolul al XVI-lea, probabil din a doua jumătate, textul fiind moldovean.

După titlu, textul începe cu: «Dobitocul cînd a se va îneca să nu-l giungi ce să-l leapezi cînilor».

Cuprinde dispozițiuni canonice, dispozițiuni de drept civil și dispozițiuni de drept penal, în cele 138 de glave nesistematizate pe materii.

Pravila — ca un cod de legi bisericești — se ocupă în primul rînd de poziția și rostul Bisericii în societatea vremii, stabilind raporturile dintre ea și credincioși, ca societate religioasă, în cadrul statului feudal român.

Prin dispozițiunile pe care le prevede și prin restricțiunile pe care le impune clerului, ea caută să întărească poziția Bisericii și a slujitorilor ei față de laici.

Dispozițiuni canonice. Posturile sînt reglementate cu amănuntul în glavele 4, 5, 10, 15, 16 și 71. Postul este considerat ca o curățire a sufletului: «Scris iaste multi sint ce-și ingrașe porcul, iar de suflet nu gîndesc că scade, ce mai bine să ingrășati sufletul și trupul să scază» (6). Bărbatul care îndeamnă soția să mince carne în post este pedepsit cu 500 de metanii (16). Sînt interzise nunțile și pomenile în postul mare

33. C. A. Spulber, *op. cit.*, p. 78.

34. Publicată pentru prima dată de Gh. Ghibănescu, în «Teodor Codrescu», III, 1934, nr. 4, p. 58—60; nr. 8, p. 122—125; nr. 10, p. 154—156; IV, 1934, nr. 2, p. 26—28, nu se știe unde este exemplarul manuscris de Pravilă după care a făcut Ghibănescu transcrierea.

35. Astăzi manuscrisul românesc nr. 5211, în biblioteca «Academiei R. S. România»-Anexa va cuprinde textul românesc transcris de Ion Bogdan cu scrierea modernă, cu notele marginale și trimiterile la izvoarele slavonești.

36. I. Rîzescu, *Aspecte ale lexicului Pravilei de ispravă oamenilor* (din istoria vocabularului vechilor texte juridice românești), în «Limba Română», an. XVI, nr. 2, 1967, p. 131.

37. P. P. Panaitescu, *Începuturile dreptului...*, p. 219.

(109 și 118). Păcatele sînt împărțite în trei. «Cade-se duhovnicului a pîrți păcatele omului înțîia parte pre milostivul Hristos a doua parte pre duhovnicul a 3 parte pre ispovednie» (13). Cine naște feciorul la păsămî să postească (52).

Spovedania ocupă un loc important în Pravilă, prevăzînd cum să spovedească preotul (8), cum să se spovedească fiul (9), cum să spovedească preotul pe înțelept, pe păcătos, pe silnic (14). Preotul tînăr nu are voie a spovedi «pînă nu va știi bine pravila și învățătura de la pravilă și de la duhovnicul său și pînă nu-și va implea ispovedania păcatelor sale» (2); glava 86 mai adaugă în această privință că preotul tînăr care spovedește este «ca pre cum trage orbu pre orb amîndoi cad în groapă». Bărbatul și femeia care nu se spovedesc «să se lepede de biserică», «iar nelspovediți să nu se cuminice nici la paști nici la moarte» (87).

Credincioșii sau mirenii au datoria de a asculta pe preoți, de a li se supune și a-i cinși. Este pedepsit acela «ce va lega pre popa fără vină» (44), femeia care blestemă sau se va mînia pe un preot este pedepsită cu «anatihima» (45). Aceste dispozițiuni sînt prevăzute și în Pravila de la Govora.

Monahul care părăsește cinul monahal fără a se mai întoarce, «să fie anatihima» iar de «se va întoarce post 6 liturghie de va fi obraz mic», iar de va fi obraz mare post 10 lit. pre 500 în zi» (32), «iar cela ce va îmbla cu călugărită post 9 leaturghie pre 500 în zi, iar de va fi obraz mare 12 liturghii pre 1000 în zi» (35).

Episcopul desfrinat «post 10 ani și să se lase de vlădicie, pocanie 700 în zi» (113).

Metaniile și ajunarea simbăta și duminica «nu-s primite» (117).

O serie de glave ca 49, 64, 72, 79, 108, 110, 111 vorbesc despre împărțășanie. Glava 12 prevede că «cine va merge la un război mai iute să se cumenice». Textul glavei 79 privitoare la cum să poarte preotul comunicătura este incomplet. El se întregește cu textul din pravila tipărită, așa-zisă a lui Coresi.

Pravila de ispravă

Și iar nu se cade popei să poarte cuminicătura, fără frică ce să-i margă cu sfejnicul înainte și cu cadelnița atunci să-l cumenece pre om și să întoarcă cumenecătura la biserică.

Pravila lui Coresi

Și iară nu se cade popei să poarte cumenecătura acasă sau într-alt loc ce să o ia oamenii la besearcă să-i cuminice. Iară de va fi omul zăcînd spre moarte cade-se popei să ia comunicătura cu frică și să meargă înainte sveașnicul și cădelnița.

În timpul sărbătorilor și a praznicelor, credincioșii să vină la biserică «și să asculte cuvîntul lui Dumnezeu să vă cunoască că sinteți creștîni» (81).

Pravila reglementează citirea liturghiilor și a psaltirii în glavele 21, 28, 50, 73, 116 și 124. «Iară de va intra în biserică ciine sau porc să nu se cînte liturghie 7 zile» (76).

Preotul trebuie să aibă o ținută morală în societate, iar menirea lui de duhovnic este arătată de glava: «Cade-se popei să fie măestru ca un vraciu să caute pocanie și să socotească să poarte greul unul cu altuia». Pravila prevede 2 pedepse una mai gravă pentru preotul căsătorit și desfrinat și una mai ușoară pentru preotul văduv (47), la fel și preoteasa (48), preotul care va vomita de beție să nu cînte liturghie (122), preotul bețiv și desfrinat «să se lase de preoție» (123), preotul este dator să măture biserică în fiecare simbătă (26), sînt interzise legăturile dintre preot și enotiașe «iar popa cel greșit să se facă călugări să-și plîngă păcatele» (112).

Iată un pasaj privitor la rolul preoților care binecuvintează casele și tăierile de vile, ca și mesele în sat: «Iară popa cela ce n-o face molitva de bou sau de herbece sau de porombu, și (dacă) no e popă în satu, el se-l giunghe în casa sa și să-l spele bine să no afle nimică sînge, după aceea să frigă și să fiarbă și să cheme popa să blagoslovească casa și masa și feciorii toții» (77).

Glavele 46, 51 și 13 vorbesc despre botez.

Alte pasaje interesante din textul pravilei care, chiar dacă sînt traduse din textul slavon, au relații cu viața socială a vremii, prevăd pedepse canonice pentru: «cine mănîncă carne de lop sau vulpe sau de urs, sau de cătoșe sau de fiece sporcatu sau de curușu sau de utare sau de veveriță și de alte necurate» (23 și 25); «iar cine va mîncă pîne spurcată sau carne, sau va bea apă din vas de la jidov sau de la armean» (68), (în «Codex Negoianus» în loc de «armean» este «latin»), dacă cade un șoarece în mire trebuie aruncată (69); «iar cela ce mănîncă sînge sprijinit să se leapede de bisearică și de blagoslovenie și de va muri să nu-l îngroape și anatema» (78); să nu se mănînce animale moarte (104); să nu se mănînce «ceva înecat» (107).

Sînt reglementate raporturile dintre laici și comportarea lor în societate: «cine va rîde de șchiop sau de orb sau fie de ce mișel a lui Hristos» (125).

«Cine va veni din limbă păgînă» posturi liturgie «și să-i facă molitvă» (58). Pravila se referă la cei trecuți la religia ortodoxă.

Din sumara expunere a dispozițiilor canonice cuprinse în Pravilă, vedem că ele se împletesc cu precepte de bună cuviință, de igienă și sănătate. Cu toate că ne aflăm în fața unei traduceri din limba slavonă, totuși aceste dispozițiuni și precepte au fost receptate ca fiind necesare stadiului de dezvoltare a societății românești din secolele XVI și XVII.

Dispozițiuni de drept civil. În privința căsătoriei, Pravila, în glava 18, admite numai prima căsătorie, prevăzînd pedepse canonice pentru căsătoria a doua, a treia și a patra. Glava 128 este în contradicție cu glava 18, în privința celei de a patra căsătorii, prevăzînd că «a patra nuntă să-l lepede de lege că acela ia mînia lui Hristos». Față de prevederile glavei 128, putem trage concluzia că Pravila admite numai trei căsătorii.

Preotul și preoteasa dacă rămîn văduvi prin deces «cade-se să se facă călugări», în caz de recăsătorire se prevăd pedepse canonice.

Bărbatul și femeia care divorțează pentru alta sau altul «să se lepede de bisearică» (30). Glava 115 repetă aceleași dispozițiuni.

Sînt interzise căsătoria și legăturile unui bărbat cu o roabă; textul este neclar și nu precizează care este statutul civil al copilului rezultat din această legătură, dacă rămîne rob urmînd condiția socială a mamei, sau este liber ca cel care l-a conceput (62).

Rudenia și impedimentele la căsătorie sînt tratate indirect în glavele care vorbesc de «sînge mestecat» astfel: se consideră «sînge mestecat» raporturile sexuale dintre veri primari, dintre veri de al doilea și dintre veri al treilea (84).

Deci, putem trage concluzia că Pravila interzice căsătoria între veri primari, al doilea și al treilea.

Glava 84 este în contradicție cu glava 121 în sensul că glava 84 consideră al treilea «sînge mestecat» raporturile intime dintre frate și soră pe cînd glava 121 consideră al treilea «sînge mestecat» raporturile intime dintre cumătru și cumătră.

Glavele 84 și 85 privind «singele mestecat» sînt identice cu dispozițiunile din *O filă de pravilă, de singe mestecat*.

Pravila de ispravă

Popa tinăr să nu cuteze a ispovedi nimenile că precum trage orbu pre orb amindoi cad în groapă (glava 86).

O filă de pravilă de singe mestecat

Popa tinăru să nu ispovedească nimeni pără nu va afla sfînta pravilă... să nu fie orb, de va trage un orb pre orb, amindoi vor cădea în groapă.

Din compararea celor două texte se poate deduce că ambele au avut un model comun, probabil o copie după Pravila tipărită atribuită lui Coresi. I. Rîzescu este de părere că avem de-a face cu un text moldovean în care găsim și unele rotacisme³⁸.

Comparînd cele două texte ale Pravilei mai constatăm că copistul nu a urmărit totdeauna cu atenție presupusul model. *Într-o filă a pravilei*, referitor la singe mestecat, e scris (în legătură cu doi frați care conviețuiseră cu aceeași femeie) ... de nu se vor ști, post 5 leat, iară de se vor ști 6 leat pov. (anie) 60; apoi au fost sărite cuvintele: post 5 leat, iară de se vor ști, fragmentul devenind mai puțin clar.

Dispozițiuni de drept penal: Aceste dispozițiuni sînt mai numeroase decît cele de drept civil, la fiecare infracțiune Pravila prevăzînd și pedepsele respective care sînt numai de ordin canonic.

O serie de glave reglementează furtul, făcînd și unele clasificări astfel: furtul din biserică este pedepsit cu pedeapsa corporală, singurul caz cînd Pravila prevede aceasla pedeapsă (24); pentru toate celelalte categorii de furturi se dau pedepse canonice care variază; se prevede furtul de animale (41), furtul din lîng (42), furtul de găini (47), furtul de poame (135), furtul de pîine «de îngroapă» (27). Pravila face distincție și între diferitele categorii de crime: este absolvit de pedeapsă acela ce ucide pe cel ce vine să fure, să se certe sau pentru desfrii. Pe criminal «să nu-l slujească popa, nici pomană să-i facă» (53); se prevede crima cu premeditare (88); crimă la ceartă comisă cu lemnul, piatra sau cu săgeata (89); crima fără intenție (90); crima unui bărbat pentru a lua altă femeie (91); crima comisă de femeia adulteră care-și ucide soțul cu farmece (93); «cine ucide om fără veste cînd îl va goni el va cădea iar neștine-l va ucide și de nime n-are învățatură» (92).

Este absolvită de pedeapsă prostituata: «ce se va smeri și se va pleca ... cu toată inima sa și drept sufletul său»; i se acordă grația divină (20).

Pravila prevede trei categorii de incendiatori, cei ce dau foc curților de biserică, stogurilor de pe cîmp (31) și caselor de locuit (59), pedepsiți, cu pedepse canonice diferite.

Glavele 37 și 38 sancționează pe cei ce se ceartă și pe defăimători. Mărturia mincinoasă este pedepsită (39).

Este pedepsit cel ce se duce la vrăjitoare, fără a se prevedea ce pedepse se dau celor ce practică vrăjitoria (40).

³⁸ I. Rîzescu, *Pravila ritorului Lucaci*, p. 22.

Două glave cu conținut aproape identic (57 și 95) interzic avortul, iar glava 61 pedepsește provocarea de avort.

Pruncuciderea este de asemenea sancționată (94).

În materie de adulter, Pravila prevede sancțiuni numai pentru preoteasa adulteră. Preotul care va cunoaște adulterul preotesei nu poate să rămână preot; dacă «o va ști popa să se lase de popie și să nu slujească». În caz că va divorța și va rămîne celibatar, «el să fie popă» (82). Glava 126 repetă aceleași dispozițiuni, prevăzute de glava 82.

Textul glavelor 82 și 126 este în contradicție cu textul din glavele 47 și 48 în sensul că adulterul comis atât de preot cât și de preoteasă este sancționat de aceste glave numai cu pedepse canonice, fără a fi obligatoriu divorțul pentru preot.

Preotul care «va lega omul de lege în minie sau îl va înfrunta» este oprit de a cînta liturgia, «iară de va cînta liturghie neertat cu omul să nu fie popă»; diaconul și episcopul sînt pedepsiți cu «post 5 liturghie pocanie 1000 în zi» (60). Această dispoziție ar putea fi asimilată cu ultragiul în exercițiul funcțiunii a unui reprezentant al forței publice sau a unui magistrat.

Glava 114 reglementează otrăvirea, făcînd distincție cu pedepse canonice diferite între mama care își otrăvește copiii și ceilalți otrăvitori.

Se prevăd pedepse canonice relativ mici pentru jefuitori de cadavre (101).

Pravila se ocupă de morala publică, de infierarea păcatelor sociale și combaterea lor prin mijloace duhovnicești și canonice.

Păcatele sociale condamnate de Pravilă sînt cele sodomice, păcatele împotriva firii.

Incestul, raporturile dintre tată și fiică, Pravila considerîndu-l primul «sînge meslecat» (84), glava 120 îl repetă fără a-l mai considera «sînge mestecat». Tot glava 120 interzice legăturile dintre mamă și fiu, fără a specifica dacă este «sînge mestecat».

Se interzice vinderea băuturilor diluate cu apă, fără a specifica nici un fel de pedeapsă (138).

Pravila prevede iertarea celui învins în război: «deci va fugi și va cădea și zice: fie mie frate drept sfîntul Ioan nu mă ucide iar el va fi nemilostiv și-l va ucide acela se leapădă de creștinătate post 20 liturghii poc(anie) 1000 în zi» (54).

Ca și în «Pravila» atribuită lui Coresi, avem pedepsele duhovnicești post, pocloane (închinăciune) și mîncare fără sare. *Pravila oamenilor de ispravă* prevede și răscumpărarea acestor pedepse prin plata unor liturghii. Astfel: «roagă-te lui Dumnezeu la sventa liturghie să te izbovește: 10 liturghii dreptu 4 luni, 20 de liturghii dreptu 8 luni, 31 liturghii dreptu 12 luni, poate se izbivi cu slujbe de păcate».

Originea Pravilei oamenilor de ispravă este arătat de glavele 7, 105 și 106. Glava 106 prevede: «Pravila sfinților oteți după învățatura a marelui Vasilie cine ucide om Vasile dă 15 leturgh(hi) noi dăm 5 liturghii poc(anie) 150 în zi, *curvariul* 6 liturghii noi dăm 3 liturghii și să se cumi-nice la paște poc(anie) 200 cela ce curvește cu vită Vasilie dă 15 ani noi

dăm 2 ani poc(anie) 150 în zi să se comenece la anul ; cela ce va curvi cu soru sa Vasilie dă 15 ani, noi dăm 5 ani poc(anie) 200 în zi ; cela ce va îmbla cu noru-sa Vasilie dă 11 ani noi dăm 2 ani poc(anie) 150 în zi ; furul de se va ispovedi, Vasilie dă 2 ani, noi dăm 1 an 40 de zile să nu se cemenice poc(anie) 150 în zi ; cela ce fură groapa post 3 ani noi dăm 1 an poc(anie) 150 în zi». Deci este vorba de «Pravila sfinților Părinți 318 după învățatura marelui Vasile», în realitate avem de a face cu una din numeroasele versiuni ale Nomocanonului lui Ioan Nesteutul (Postnicul), cel care reduce pedepsele.

Originalul slav al acestei traduceri românești e cunoscut anume «Pravila slavonă», de redacție sîrbească medievală, o traducere din grecește datînd din secolul XIV³⁹. În versiunea moldovenească a acestui Nomocanon s-au adăuș cîteva pasaje de interes local, care lipsesc din originalul slav și probabil și în arhetipul românesc. Astfel, s-au adăugat anumite sancționări ale faptelor curente din viața de toate zilele a vremii : pedepse pentru svadă, clevetire, mărturie strîmbă, furt de vite, furt în piață, furtul de găină, a mînca și a bea împreună cu armeni.

Începutul Pravilei oamenilor de ispravă (f. 4—7), cuprinde partea care lipsește din Codicele de la Ieud și din «Codex Negoianus», deoarece nici una din aceste pravile nu a păstrat foile de la început.

În privința filiației celor cinci manuscrise și a Pravilei tipărite, atribuită lui Coresi, cunoscută sub numele de Codicele de la Ieud, s-au emis mai multe ipoteze.

P. P. Panaitescu consideră că «Pravila de la Ieud» tipărită, pravila din «Codex Negoianus» manuscris transilvan și «Pravila oamenilor de ispravă» moldoveană, derivă toate dintr-un manuscris comun, dintr-o traducere românească din slavonește, care are legături cu Transilvania și cu Moldova. Pravila moldoveană a ritorului Lucaci, este independentă de grupul unitar al celor trei dintii. Așadar, au fost două traduceri ale pravilei în românește, una cu manuscrise și tipărituri din Ardeal și Moldova, cealaltă numai din Moldova⁴⁰.

Al. Mareș infirmă teoria lui P. P. Panaitescu, considerînd că din prima traducere în românește a Nomocanonului slavon derivă direct numai Pravila tipărită, atribuită lui Coresi, și O filă de pravilă de sînge

39. P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 175, nota 7 precizînd ed. St. Novacovici, în «Starine» VI, ediție utilizată și de Ion Bogdan, care cum vedem din anexă a făcut trimitere la textul lui Novacovici, tot el a redactat și rezumatele marginale, transcrierea făcînd parte integrantă din manuscrisul românesc, nr. 5211 în posesia Acad. R.S.R.

40. P. P. Panaitescu, *Începuturile dreptului scris...*, p. 223 ; Aceeași idee este reîntărită și mai tîrziu după 11 ani «În stadiul actual al cunostintelor noastre despre dreptul scris în limba română în veacul al XVI-lea, posedăm patru texte de pravilă din acea epocă», arătînd în continuare că Pravila tipărită din Codicele de la Ieud, manuscrisul din Codicele Negoianus și Pravila oamenilor de ispravă sînt strîns înrudite între ele «nu avem a face numai cu un izvor slav comun ci cu aceeași traducere românească a Nomocanonului, de la care derivă toate cele trei copii «Începuturile și biruința scrisului...», p. 173—175 ; P. P. Panaitescu nu amintește nimic de Pravila popii Toader din Rîpa de Jos.

mestecat» tipărită de Ghibănescu. Mai emite și o altă ipoteză după care toate manuscrisele ar deriva, direct sau indirect, din pravila tipărită, copie după versiunea originală⁴¹.

I. Rizescu⁴² este de părere că filiația prezentată de Al. Mareș în prima ipoteză poate fi admisă ca cea justă, cu anumite modificări, în sensul că O filă de Pravilă de «singe mestecat» este mai apropiată de Pravila oamenilor de ispravă, sprijinindu-și afirmațiile pe compararea textelor din glavele 84 și 85 din Pravila oamenilor de ispravă, privitoare la «singe mestecat» cu cele din «O filă de Pravilă», așa cum am arătat mai sus. Tot Rizescu⁴³ mai emite ipoteza, că Pravila popii Toader din Ripa de Jos este o copie după Pravila lui Lucaci.

În ce ne privește, socotim că toate manuscrisele derivă, direct sau indirect, din pravila tipărită — la rindul ei copie după versiunea originală; diferențierile s-ar datora copiștilor care au contribuit la modificări și chiar la prelucrări ale textului inițial, așa se explică și adausurile față de textul slavon.

Este greu de precizat locul unde s-a tradus întâia pravilă în românește, adică textul din care derivă Pravila tipărită atribuită lui Coresi și cele cinci manuscrise. P. P. Panaitescu⁴⁴ este de părere că traducerea după originalul slav s-a făcut în Moldova și a fost apoi copiată în Transilvania. Argumentul invocat că apariția pravilei în românește era o nevoie mai stringentă în Moldova decît în Transilvania.

Traducerea și chiar tipărirea lor în românește încă din secolul al XVI-lea este o dovadă că încă de atunci aplicarea lor pe o scară largă devenise necesară.

«Mai bine este a grăi cinci cuvinte cu înțeles, decît zece mii de cuvinte neînțelese în limbă străină», cum se spune în epilogul Tetravanghelului tipărit la Brașov de Coresi, în 1561—1562⁴⁵. Diaconul Coresi, ori o altă persoană din anturajul său, a folosit acest vestit citat din Biblie spre a susține ideea de bază a acțiunii traducerilor și tipăriturilor în românește⁴⁶.

Se pune întrebarea: la ce serveau aceste pravile bisericești, se aplicau ele în secolul al XVI-lea? Pravilele nu se aplicau în justiția laică. Putea fi condamnat un criminal numai cu 150 de închinăciuni timp de 15 ani, după Pravila lui Vasile cel Mare, sau de 5 ani, după Ioan Postnicul? Este ușor de înțeles că nu totdeauna după astfel de legi se judecau crimele și delictele în secolul al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea.

Dar să lăsăm cuvîntul unor martori oculari.

41. Al. Mareș, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale Nomocanonului prescurtat*, în «Studii de limbă literară și filologie», București, 1969, p. 289.

42. I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci, 1581*, București, 1971, p. 20.

43. *Ibidem*, p. 22.

44. P. P. Panaitescu, *Inceputurile și biruința scrisului...*, p. 175.

45. *Tetravanghelul lui Coresi*, Ediție întocmită de Florica Dumitrescu, București, 1963.

46. Ion Rotaru, *Valori expresive în literatura română veche*, București, 1976, p. 12.

Georgio de Reichersdorf, care în prima jumătate a secolului al XVI-lea a trecut prin Moldova, zice în cap. 1 : Despre severitatea Domnilor Moldovei : «Nu se poate lăuda de ajuns această țară, mai cu seamă pentru aceea că principele pedepsește foarte aspru pre făcătorii de rău, și încă cu pedepse diverse după varietatea crimelor ; tot așa de aspru pedepsește adeseori și cele mai mici abateri, pentru ca, cu atit mai bine să poată imblinzi cerbicia lor» ⁴⁷.

La începutul jumătății a doua a veacului al XVII-lea, Macarie, patriarhul Antiohiei, trece spre Rusia prin Țările Române unde se oprește atit la ducere cit și la întoarcere. Această călătorie a fost scrisă în limba arabă de arhidiaconul său Paul de Alep ⁴⁸, care redă judecățile și pedepsele în timpul lui Vasile Lupu : «Să observăm că înălțimea sa Beiuł, Vasile Vodă, ține Divan în toate zilele ; însă divanul de simbătă, în special pentru judecări criminale, osîndind la moarte ucigași și eliberînd pe cei desculpați» și mai departe «Cu toate acestea el nu condamnă la moarte pentru prima crimă, ci numai pedeapsa cu bătaia, tortura și puneri la stîlp pe criminal, apoi îi dă libertatea ; pentru a doua crimă îi tăia o ureche ; pentru a treia crimă, cealaltă ureche și abia pentru a patra îl pune la moarte».

Marcus Bandinus, descrie judecata la divanul domnesc din timpul lui Vasile Lupu : «Sînt aduși legați în fața Divanului cei acuzați de culpa capitală, adică de crime, jafuri, furturi ori de «violentia Spoliatorum». «Dacă aceștia sînt dovediți sau prin propria lor mărturie, sau prin martori suficienți, recurgîndu-se și la tortură, li se dă pedeapsa capitală» ⁴⁹.

Aceste relatări de către călători străini evidențiază cu prisosință că în Moldova se aplicau pedepse și chiar torturi pentru o serie de delictе, deci nu pedepse canonice.

Chiar dacă aceste Pravile bisericești nu aveau aplicație în vechea judecată penală, rolul lor pentru societatea feudală din Moldova din secolele XVI și XVII era foarte important. Ele expun punctul de vedere ortodox asupra greșelii și pedepsei.

Rolul de căpetenie era acela de a pune la dispoziția viitorilor preoți un manual după care aceștia să se poată orienta în practica spovedaniei și totodată după care să se conducă în viața și activitatea lor. Pentru acest motiv, preotului îi era absolut indispensabilă cunoașterea infracțiunilor și a penitențelor cuprinse în pravilele bisericești. După litera aceasta se judeca purtarea necanonică, că preot și ca monah.

47. Giorgio de Reichersdorf : *Chatagrafia Moldovei parte a Daciei vechi de... din Transilvania*, tipărită în Viena Panoniei prin Ioane Singreriu 1541, extras în A. Papiu Ilarianu, *Tesaurul de Monumente Istorice pentru România*, tom. III, București, 1864, p. 140, 141.

48. Cioran Emilia, *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române 1653-1658*, teză pentru licență în istorie, București, 1900, p. 29-30 și Paul de Alep, *Voyage du patriarche Macarie d'Antiochie*, Texte arabe et traduction française par Vasile Radu, Paris, 1930, p. 210.

49. I. V. Ureche, *Codex Bandinus*, memoriu asupra scrierii lui Bandinus de la 1646, urmat de text, însoțit de acte și documente «Anal. Acad. Rom. Mem. sec. ist.», seria II-a, București 1895, p. 146. Din titlu se poate vedea că Codicele a început să fie scris în orașul Bacău de Marcus Bandinus la 2 martie 1648.

Ignoranța unor preoți și neștiința de carte au făcut ca o serie de înalți ierarhi ca Varlaam, Simeon Ștefan, Antim Ivireanul, Iacob Putneanul, Grigorie, să dea felurite instrucțiuni, fie sub formă de cărți, fie chiar de pastorale. În aceste scrisori se explica clerului inferior și credincioșilor cum trebuiau, să se poarte în diferite împrejurări.

În acest sens vom cita un singur caz care, deși este din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, este foarte edificator. În «Cerească floare» apărută la Iași în 1757, mitropolitul Iacob Putneanul⁵⁰ se ridică împotriva felului cum se dau canoanele de preoți: «Iară unii din duhovnici nu știm cu ce chibzuială sătănicească s-au obicinuit de canonisesc ca să mănince acei greșiți și însărcinați cu păcate atâtea litre de pământ».

În afară de scopul pur canonic aceste «nomocanoane» mai conțineau și unele dispozițiuni de drept civil ca reglementarea căsătoriei, a divorțului, a rudeniei, așa, cum am văzut din analiza dispozițiunilor Pravilei oamenilor de ispravă.

Căsătoria fiind recunoscută de pravile și ca una din cele șapte Taine ale Bisericii, se încheia și se desfăcea de autoritățile bisericești, se săvârșea public și cu un ceremonial precis. Documentele arată că în general instituția căsătoriei și divorțul se aflau sub egida Bisericii.

«Nomocanonul» este numai anticamera dreptului: legea pe care o aplică cu sancțiuni spirituale Biserica. Și aceasta în cadrul stării de spirit a societății de atunci era o lege, pedepsele spirituale, judecata preotului era un fel de judecată ce stătea alături de cea lumească.

Am văzut că *Pravila oamenilor de ispravă* față de originalul slav cuprinde unele adăugiri locale; oricât de reduse ar fi, ele sînt dovada unei creații juridice românești în secolul al XVI-lea și începutul secolului al XVIII-lea.

Larga circulație a acestor pravile bisericești este explicabilă dacă se are în vedere, pe lângă folosirea în practica spovedaniei, și rolul lor normativ — preotul se conduce după preceptele pravilei-didactic — pravila trebuia învățată de cel care urma să fie hirotonisit preot — și juridic — pravila se aplica la judecarea preoților și mirenilor în materie de căsătorie, divorț, cercetarea rudeniei.

Stellan MARINESCU

50. *Cerească floare...*, cu osteneala și cu toată cheltuiala a prea sfințitului Mitropolit al Moldovei Chir Iacob, întru a sa tipografie în sf. Mitropolie în Iași. În anii de la zidirea lumii 7265 iar de la nașterea lui Christos 1757. S-au tipărit, de Grigorie Staicovici tipograful și s-au diorthosot (corectat) de Evloghie monah: Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche*, București, 1910, vol. II, p. 139—141; Iacob Putneanul, fost episcop de Rădăuți, mitropolit al Moldovei de la 13 noiembrie 1750 — ianuarie—februarie 1760 (înainte de 20 februarie), *retras*; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1973), nr. 3—4, p. 333.

101 MANUSCRISE SLAVE ÎN TRANSILVANIA (SEC. XII — XVII)

CUVÎNT ÎNAINTE

Lucrarea conține o mare bogăție de idei și sentimente, prin mijlocirea cărora pătrundem în adevărurile trecutului și putem clădi punți spre viitorul societății umane. Izvorită din faptele omului, cartea inspiră în acțiunile sale pe om, devenind astfel un factor activ, permanent al progresului social.

Se știe că multă vreme s-a scris la noi și cu alfabetul chirilic. Cunoașterea acestei scrieri este absolut necesară nu numai pentru istoric, ci și pentru lingvist, filolog, teolog și oricărui om de cultură.

Literatura aceasta poate fi considerată ca un capitol de început al literaturii române propriu-zise. Cu timpul, limba română a revenit și a luat locul celei slavone, atît prin acte private și oficiale, cit și prin cărțile bisericești.

Cărțile manuscrise și cele tipărite cu caracter slavon, au devenit cu timpul din ce în ce mai rare, deteriorîndu-se prin multa întrebuințare, pentru că nimeni nu le mai înțelegea, au fost date uitării. Din aceste motive, foarte puține au ajuns pînă la noi. Ele sînt documente culturale ale trecutului. Între acestea se numără și cele *101 manuscrise slave din Transilvania*, păstrate în diferite Biblioteci transilvane, descrise în lucrarea prezentă.

Pe teritoriul Transilvaniei se păstrează o serie de manuscrise slave. Completăle cu opere închinăte Bisericii și istoriei naționale: cazanii și pomelnice, anale și letopisețe, această literatură consemnează nu numai unul din cele mai zburcimate capitole ale vieții noastre istorice, dar și un mijloc de comunicare a gândirii românești. «Drept credinciosului și evlaviosului neam al părinților noștri și altor neamuri înrudite cu noi după credință...» este dedicată Psaltirea cu prefața ei, tipărită pe timpul lui Matei Basarab (1637).

Manuscrisele cercetate sînt interesante nu numai prin cuprînsul lor, ci și prin însemnările făcute pe ele. Din însemnările marginale sau din sublinierile unor copiiști, făcute în corpul manuscriselor, aflăm unele date istorice sau sociale semnificative din epoca respectivă.

În molitvelnice și psaltiri — prin cuprînsul lor — se evidențiază unele laturi ale vechii vieți sociale și ale culturii materiale românești, prin folosirea unor rugăciuni speciale de mulțumire la diferite ocazii. Grămăticii au copiat și folosit diferite Sbornice (colecții de cuvîntări), scrieri relativ rare și cu o haină teologico-filozofică grea. Ținuta înaltă filozofică, într-un stil relativ greu de înțeles ne fac să credem că, într-adevăr cunoașterea limbii slave de către cărturarii bisericești se ridicase la înțelegerea subtilităților limbii retorice și a unui lexic bogat.

Nici literatura juridică din Transilvania nu stătea mai prejos față de cea din Țara Românească și Moldova. Aici, încă din sec. XV s-au folosit Codici de legi, ca cel ce cuprindea Legea Falcidia, de origine romană, apărută la romani în an. 40 î. Hr., ca rezultat al unui plebiscit. Dacă în sec. XV, fără îndoială și XIV, străbunii noștri vlahi

au folosit Codicii de legi scrise — normative pentru viață, cum e Legea Falcidia privind dreptul de moștenire, nu încapе îndoială că au existat și instituții cu un corp de juriști care să dirijeze și să aplice aceste legi. Și dacă a existat o asemenea instituție, vor fi existat și alte instituții, fapt ce vădește că în acea epocă, străbunii noștri duceau o viață bine organizată pe plăiurile ardelenе.

De o importanță și mai mare, sînt și «Foile de la Sibiu» din sec. XII. Deși de origine sud-slavă, e însă cert că în sec. X—XI străbunii noștri au folosit cărți de ritual, cum este, spre exemplu, *Evangeliarul* din care s-au desprins aceste file. Pe lângă acest *Evangeliar* vor fi existat și alte cărți de ritual. Și, dacă au existat cărți, nu încapе îndoială că au existat și lăcașuri cu cult, un cler și o Biserică bine organizată. Toate acestea evidențiază că străbunii noștri valahi au existat de veacuri pe aceste meleaguri, din primele veacuri ale formării poporului român.

La alcătuirea prezentei lucrări, am folosit o serie de materiale pentru studiul comparativ și încadrarea în epoca a acestor manuscrise; iar ca material de lucru am considerat oportună studierea diferitelor scrieri vechi și a unor materiale publicate de istoricii noștri, ca P. P. Panaitescu ș.a.

Studiul comparativ dintre acestea și alte manuscrise găsite și publicate de unii slavisti a dus la stabilirea unor concluzii, prezentate de altfel la locul lor.

În lucrarea *101 manuscrise slave din Transilvania* sînt incluse și unele manuscrise publicate (în mod sumar) în diferite reviste, acum revizuite și completate, spre a putea fi folosite de cercetători.

Dăm unele semne folosite în aceste manuscrise în transliterație:

HA=ka, HE=ie, OY=ū, y=ll; ѿ, ѿ', ѿ''=ѿ, ѿ', ѿ'', R=O, A=ē, 61 ѿ' ѿ1 =
y, Ab=Ab, ꙗb=ꙗb, z=з, ω=ō, Ъ=é, Ѡ=th, ѡ=ѡ, ꙗ=ъ, ꙗ' = ꙗ'.

Am notat filele cu «verso» (ex. f. 7 v), cu «recto» nu s-au menționat.

În text, titlurile deduse le-am pus între paranteze ascuțite.

Cele 101 manuscrise slave prezentate mai jos, în majoritate, sînt de așa-zisa redacție medio-bulgară, în stil românesc. La locul cuvenit, vom nota numai pe cele de altă redacție și pe cele de redacție medio-bulgară cu influențe străine.

I

A. BIBLIOTECA EPISCOPIEI ARAD *

1. <PSALTIRE>

1617. Hirtie. Cota nr. 24. Din manuscris lipsesc file. În prezent, manuscrisul are 586 f., distribuite în caiete a câte 8 f., purtând signatura pe prima și ultima f. a caietului, pe restavul de jos, în partea interioară de la cotorul cărții. Suprafața scrisă: 145 X 80 mm, în medie — cu 33 rinduri pe pag. (varind între 30—35 r.), litera textului avînd înălțimea de 2 mm, în titluri de 10 și 18 mm.

Cuprinsul :

- f. 4 — Sub un frumos frontispiciu s-a scris titlul :
«De aici începe Psaltirea¹. Urmează îndrumări tipiconale, referitoare la folosirea Psaltirii».
- f. 6 — «Cîntarea proorocului și împăratului David».
- f. 115 — «Cîntarea lui Moise».
- f. 134 — «Sinaxarul».

În manuscris se amintesc sfinți naționali sud-slavi (vezi alte Psaltiri).

- f. 189 — «Începutul Postului Mare».
- f. 184 v — «Index» cuprinzînd : Evanghelii, Apostole și diferite stihiri ale glasurilor.
- f. 186 — «Slujbe de obște».
- f. 348 v — 350 și 353 — 354 — Diferite tablele cu date calendaristice (pascali ș.a.).
- f. 355 — «Polunoșnița».
- f. 358 — 366 — Tabele cu date astronomice, ca : mersul lunii, al soarelui etc.
- f. 368 — «Rugăciuni de obște și alte rugăciuni».
- f. 400 — «Mișlociasuri».
- f. 246 — (Slujba Acatistului Preaslăvitului Domnului nostru Iisus Hristos, numit de toate zilele, pentru uzul monahilor).
- f. 523 v — (Slujba Acatistului Preasfîntei Născătoare de Dumnezeu), precum și alte acatiste.
- f. 536 — (Rugăciuni cîntate după pravilele operei lui Chiril). *
- f. 568 — «Rinduiala sfințirii apei».
- f. 572 — «Psalmi selecționați la sărbătorile cu polieleu».
- f. 585 v — S-a scris de același copist sub formă de alineat :
(Această carte este a lui Matei Vozoșcianin purtător de rasă cu un cuvînt numit monah, deși de fapt nu era, ea a fost scrisă de pictorul (izugrahvomb)² pr. Petru, pe timpul egumenului pr.³ Sava și ecleziarhului Matei, ce s-a cumpărat cu prețul de 28 groși. S-a scris în Nodierile, muntele Popraenia în apropiere de mănăstirea Pozușci⁴ în anul 7125 (= 1617).

* Mss. cota nr. 2, 4 — 17 publicate în sumar în revista «Mitropolia Banatului», nr. 1—3, 1972, p. 83—95.

1. Pentru înlesnire la tipar, vom da unele titluri numai în traducere.

2. Scris «S₄» = Sviașcenic (scris cu «S» latin).

3. *Ibidem*, S₄ — tot cu «S» latin.

4. Toponimicile : Nodierile, Popraenia și Pozușci, aflate probabil în sudul Dunării, nu le-am putut identifica.

insemnare :

ф. 54. : „ Сие уаптирѣ ѡбнови итѣмень мо-
настирѣ / ходощѣ... текѣщимѣ... ѿ. ѿ. к. ѿ.
мѣа генварѣ ѿ. аанѣ при архиман-
дритѣѣ... Софрониу”ѣ.

(Această Psaltire a fost înnoită de egumenul ieromonah, Ghenadie Hodoșanul, de la mănăstirea Hodoș... anul în curs 1723, luna ianuarie în 19 zile pe timpul arhimandritului Sofronie).

Copistul a folosit frontispicii alcătuite din panglici împletite în formă de cercuri și semicercuri, în culori : alb, roșu și auriu (vezi f. 4, 6, 426 ș.a.).

Din ornamentația frumoasă cu care este împodobit manuscrisul reiese că grămaticul Petru a fost și pictor. El a folosit inițiale mari și mici, frumos ornate, de ex. litera «A» — f. 508 v, litera «C» desenată în roșu cît înălțimea textului — f. 523, «A» litera de 155 mm înălțime — f. 553 v ș.a. Pe lângă toate acestea în frontispicii, inițiale, titluri, reguli tipiconale, copistul a folosit din belșug peste tot culoarea aurie. În general, manuscrisul este bogat în elemente decorative.

File albe : 1, 2, 5, 185, 338, 344 — scris trei rînduri restul albă ; 351, 357, 406—407, 425 ș.a.

Titlurile, inițialele, rînduilele tipiconale sînt scrise cu roșu. Textul este scris în slava bisericească de redacție sîrbă, în semiuncială. Legătura veche în lemn și piele ; pe prima scoarță s-au imprimat chenare florale, iar în centru-icoana «Răstignirii» ; acestea au fost cindva aurite.

Manuscrisul se prezintă în stare bună.

Manuscrisul a fost scris de pr. Petru, în 1617, lângă mănăstirea Pozuști și a fost cumpărat de Matei Voșoșcianin cu 28 groși. În 1723, manuscrisul a fost înnoit de ierom. Ghenadie Hodoșanul de la mănăstirea Hodoș, unde probabil, se folosea de mai mult timp.

Proveniența — Mănăstirea Bodrog.

2. <PSALTIRE>

A doua jumătate a sec. al XV-lea sau prima jum. a secolului al XVI-lea. Hîrtie. Cota nr. 22. Lipsesc multe file și datele despre carte. În prezent are 252 f., distribuite în caiete a cite 8 file, purtînd signatura pe prima și ultima f. a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. Suprafața scrisă : 220 × 140 mm, cu 25—28 rînduri pe pagină, înălțimea literei din text de 4 mm ; manuscrisul se pare a fi scris de doi copişti.

Cuprisul :

- f. 1 — (Indicații cum trebuie să se cînte⁸ Psaltirea).
- f. 17 — (De aici începem Psaltirea).
- f. 19 — «Cîntarea proorocului și împăratului David, Catisma I».
- f. 101 — «Cîntarea lui Moise».
- f. 113 — «Simaxarul».

Copistul a menționat pe sfinții naționali sud-slavi.

- f. 180 — «Inceputul Postului Mare».
- f. 201 v — (Ceaslov mic ce cuprinde slujba de noapte și de zi).
- f. 224 — «Inceputul Pavcerniței».
- f. 19, 180, 201. Pe aceste file copistul a desenat mici frontispicii, formate din panglici alcătuite din panglici în formă de cercuri și semicercuri în culorile roșu, alb, galben și albastru.
- f. 113 — Un frontispiciu format din dreptunghiuri în formă de turn (4 caturi) ultimul dreptunghi purtînd o rozetă, frontispiciul fiind încadrat de două sfeșnice ; culori : alb, roșu, galben și negru.

5. Scris «dar» în loc de «deni».

6. Scris «arhimandritu» ;

7. Scris «Sofroniui».

8. Scris «padobaie» — lipsește «i» final (dialectul macedonean de nord și centru).

Pe f. 16 — s-au scris 6 rinduri, restul albă; f. 18 — jumătatea de jos și verso — albă.

Elemente decorative — puține; titlurile, inițialele mici neînflorate, rindurile tipiconale sînt scrise cu roșu. Scris în slava bisericească de redacție sîrbă, în uncială, cu influența medio-bulgară; legătura veche în lemn și piele, purtînd chenare florale. Pe prima scoarță, în centru, s-a imprimat jcoana cu chipul Mintuitorului, cîndva aurită.

Filigran: Ancora în cerc cu stea deasupra (f. 22, 170, 240 ș.a.) se aseamănă cu cele din Dicționar⁹ nr. 2526—2527 (în anii 1541—1543). Vezi fil. nr. 3.

După arhaisme, semne diacritice — puține, ductul literelor, a formelor gramaticale și filigran, manuscrisul a putut fi alcătuit în a doua jumătate a sec. al XV-lea sau prima jumătate a sec. al XVI-lea, probabil la Bodrog.

3. <PSALTIRE>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 18. Din manuscris lipsesc mai multe file și datele despre identitatea lui. În prezent are 257 l., numerotate în caiete a cîte 8 l., purtînd signatura pe prima și ultima f. a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. Suprafața scrisă: 220 × 125 mm, cu 25 rinduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 1-114 — cuprind Psaltirea, începînd cu psalmul 4, primii 3 lipsesc.
 f. 114 v — «Sinaxarul». Aici copistul îi amintește pe sfinții naționali sud-slavi, ca: Ioan de la Rila (19 octombrie), Ilarion al Megleniei (21 octombrie), Sava — primul arhiepiscop al sîrbilor (14 ianuarie), Simion al sîrbilor, noul izvoritor de mir (13 februarie), Chiril filozoful și învățătorul slavilor (14 februarie).
 f. 191 v — (Inceputul Sffintului și Marelui Post... de la Duminica Vameșului și Fariseului).
 (Ceaslov¹⁰ mic ce cuprinde slujba de noapte și de zi).
 f. 221 — «A doua (Апоѣраа) Poluloșnița, care se cîntă Sîmbătă».
 f. 222 — «Inceputul Utreniei».
 f. 223 — «Tropare și condace din cursul săptămîinii».
 l. 227 — «Bogorodice pe 8 glasuri».
 l. 229 — «Sfetilne din cursul săptămîinii».
 f. 235 v — «Mijloceasuri».
 f. 250 — «Inceputul Obedniței».
 f. 247 — «Inceputul Pavecerniței celei Mari».
 f. 256 — «Ruğăciuni la culcare».
 l. 257 v — Pe fila lipită de interiorul scoarței din spate s-a însemnat:

ф. 257v — : „да е има знати кода рече м
 немци ѿ турка темшвоарь в поне-
 делник мѣцѣ октомвриа а днѣ в лѣ-
 то рстне х. ѿ. ѿ. сѣ. : сѣна ѿ а. тирѣ мана-
 стирѣ хоаоша”

și mai jos: (Să se știe cînd au luat¹¹ nemții Timișoara de la turci: luni, luna octombrie în ziua 1, în anul Domnului 1716).

(Această Psaltire este a mănăstirii Hodoș).

Inițialele mici și neînflorate, titlurile, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu; un singur frontispiciu simplu format din linii negre (f. 114), deci sărac în elemente decorative. În prima jumătate a manuscrisului s-a folosit punctul roșu, apoi cel obișnuit — negru, pus în partea de jos a rîndului și sporadic — virgula. Semne discritice și pre-

9. C. M. Briquet «*Les Filigranes*», în «*Dictionnaire historique des marques du papier*», t. I, Paris — Amsterdam, 1907, nr. 2526—2527 a lucrat în anii 1541—1543.

10. Scris ceaslovéci — cu litera «ѿ» în loc de «ц».

11. «Uzeșe» în loc de «zefi» — ucrainism.

scurtări s-au folosit destul de rar. Textul este scris în uncială, de redacția sîrbă cu influențe străine (bulg. ucrainene); în slava bisericească, cu litera de 4 mm înălțime. Legătura veche în lemn și piele, cu elemente florale simple. Filigran: Ancora în cerc cu trifoii deasupra — f. 44, 251, 257 ș.a.¹²

Luînd în considerare ductul literelor, formele gramaticale și filigranul, manuscrisul a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, la Bodrog.

Proveniența — Mîndstirea Bodrog.

4. <PSALTIRE>

1625. Hirtie. Cota nr. 25. Din manuscris lipsesc mai multe file, numai de la început lipsesc 10 psalmi. În prezent are 378 f., prinse în caiete a cite 8 f. cu semnatura pe restavul de jos, la mijlocul filei. Suprafața scrisă este de 155 × 95 mm în medie cu 23 (20—28) rînduri pe pagină.

Cuprinsul :

- f. 9 — (Cîntarea Proorocului și împăratului David. Catisma 1).
- f. 128 — «Cîntarea lui Moise».
- f. 142 — «Sinaxarul», începînd cu luna sept.
- Copistul amintește sfinți naționali sud-slavi.
- f. 190 — (Începutul Sfîntului și Marelui Post... ce începe de la Vameș și Fariseu).
- f. 200 — (În Sfînta și Marea Duminică a Paștelui).
- f. 214 v — «Condacele Învierii pe 8 glasuri».
- f. 223 — (Simbătă seara la «Doamne strîgat-am»).
- f. 292 — «Paraclis».
- f. 316 — (Slujba Acatistului Preasfîntei Născătoare de Dumnezeu).
- f. 371 — 375 v «Tabele referitoare la data Paștilor» (Pascalie).

Manuscrisul pare a fi scris de mai mulți scribi.

File albe : 205 v, 222 v (1/2 de jos), 333 v, 374 v, 378 pe care s-a făcut o însemnare, fără importanță.

- f. 9 — Un mic frontispiciu, format din panglici împletite, formînd cercuri și semicercuri.
- f. 9—10 — Pe restavul de jos, în transliterație : «această Psaltire este a sfîntei mînăstiri Tismana : dată de Epifanie : Schimonah, de pomana : lét + ЗРЧ¹³ (7190) — 1682).
- f. 223 — Frontispiciu (90 × 50 mm) — format din panglici împletite, în culori : galben, alb, roșu și cafeniu.

Insemnări :

f. 10 - pe restavul de jos s-a scris:
+ЗРЧО în loc de ЗРЧ (1682).

f. 216 - : « Писанъ въ лѣто ѿ сотворенія
свѣта +ЗРЛМ. ТУНБ.

12. Vezi fil. nr. 6.

13. Scris : ЗРЧО.

ф. 378 - : „ СЕ ПСАЛТИ О МОНАХА МАКОРИКИ
 БОГОРИНА... И ПОДАРОВАРА ЕМЪ ИРМО-
 <НАХЪ> ВИКЕНТИЕ БИВШАЕ ИГЪ <МЕНЪ>
 МОНАСТИРА ХОДОША (У)... 1738¹⁵ МЦА
 АВГУСТА 15 ДЕНЕ.”

(Am scris în anul de la facerea lumii 7133 (= 1625). Ion).

(Această Psaltire este a monahului Macarie Bogorin... și i-a dăruit-o lui ieromonahul Vichentie, fost egumen al mănăstirii Hodoș... 1738, luna august 15 zile).

În manuscris s-au făcut și alte însemnări, dar fără importanță.

Copistul, în însemnarea de mai sus, a scris: 9P40 — adică, cifra «90» cu «0», știut fiind că «ч» = 90, iar «о» = 70, deci semnul «O» s-a scris sub influența scrierii cifrelor arabe (90 cu «0» la sfârșit).

Manuscrisul a fost scris de «Ion» nu «Ioan» la anul 1625. Acest manuscris a poposit un timp la Tismana, probabil că și Ion va fi fost gorjan și a avut legături cu mănăstirea Tismana. În anul 1738, manuscrisul se afla din nou la Hodoș, ca proprietate a monahului Macarie Bogorin, dăruit de ieromonahul Vichentie, fost egumen al mănăstirii Hodoș.

Circulația manuscrisului și «Ion» numele românesc al copistului ne indică faptul, că acest manuscris a fost întocmit la Hodoș — Bodrog, la 1625.

Titlurile, inițialele, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu. Manuscrisul este sărac în elemente decorative. Scris în slava bisericască de redacție sîrbă, în uncială, cu influențe medio-bulgare; legătura veche în leme și piele cu file volante, pielea de pe scoarțe — deteriorată.

Proveniența: mănăstirea Bodrog.

5. <TETRAEVANGHEL>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 8. De la începutul manuscrisului s-au rupt 2 f. Filele lui n-au fost numerotate, în prezent are 289 f. Suprafața scrisă e de 220 × 130 mm, 20 rînduri pe pag., cu înălțimea literei de 4 mm.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Arătare cum s-a orînduit peste tot anul numărul Evangheliei și a evanghelistului).
- f. 2—8 v — (Arătare cum trebuie să se citească Evanghelia în fiecare zi, pe săptămîină).
- f. 9 — (Sfînta Evanghelie cea după Matei).
- f. 10 v — 13 v (Predosloviea lui Teofilact, arhiepiscopul bulgar*, la Sf. Evanghelie după Matei).
- f. 81 — (Capitolele Sf. Evanghelii după Marcu).
- f. 82 — (Predosloviea Sf. Evanghelii după Marcu).
- f. 84 — (Sfînta Evanghelie după Marcu).
- f. 125 — (Capitolele Sf. Evanghelii cea după Luca).
- f. 128 — (Sfînta Evanghelie cea după Luca).
- f. 209 v — (Capitolele Sf. Evanghelii cea după Ioan).
- f. 213 — (Cea după Ioan Sfîntă Evanghelie).
- f. 270 — (Sbornic pe 12 luni, cu arătarea capitolelor la diferite trebuințe) (Sinaxar).

Însemnare (f—5—8), în transliterație: «Cu ajutorul lui Dumnezeu această Sfîntă Evanghelie au dat dumnealui Vasili Vornicul să hie la biserica la Pașcani în satul dumnisale să hi(e) pomană dumnisale și giupnesei Erinii și cînd s-a dat această

. Teofilact (1108) arhiepiscop de Ohrida — Bulgaria, grec de origine (și nota 76).

14, 15. Scris: ohodoșa și 1738.

Evanghelie atuncea au răposat și dumneei vornica. V 7 lét 7175 (1667), meseat avgust 8ⁿ.

Titlurile, frontispiciile, inițialele — unele înflorate, regulele tipiconale sînt scrise cu roșu. Fila 112 v - - albă, cu încercări de peniță. Grafia foarte îngrijită, înaltă de 4 mm, uncială. S-au folosit prescurtări, semne diacritice, virgula, punctul pus în partea de jos a rîndului. Legătura veche în piele și lemn cu ornamente geometrice. Filigrane folosite în acest manuscris: 1) mistrețul, iar la filele 158—168 crucea cu două capete, pe care am reprodus-o. (vezi filigran nr. 4), se aseamănă cu cele din Dicționar ¹⁶.

Luînd în considerare grafia, formele gramaticale și filigranele (mistreț și cruce) se poate admite că acest Tetraevanghel să fi fost scris în sec. al XVI-lea.

Manuscrisul provine din Moldova, dar nu se cunoaște cum a ajuns în Biblioteca Episcopiei din Arad.

6. <TETRAEVANGHEL>

Sec. XVI. Cota nr. 13. Lipsesc file de la începutul și sfîrșitul manuscrisului; în prezent are 348 f. distribuite în caiete a câte 8 f., purtînd signatura pe prima și ultima f. a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. Suprafața scrisă e de 185 × 130 mm, cu 17 rînduri pe pag., înălțimea literei de 5 mm.

Cuprinsul:

- f. 6 — (Capitolele din Sf. Evanghelie după Matei).
- f. 7 — (Sfînta Evanghelie cea după Matei).
- f. 2 — din caietul 12 (Sfînta Evanghelie cea după Matei).
- f. 3 v — din caietul 12 (Predoslovie la Sf. Evanghelie cea după Marcu).
- f. 6 — caietul 19 — (Predoslovie la Sf. Evanghelie cea după Luca).
- f. 2 caietul 32 — (Predoslovie la Sf. Evanghelie cea după Ioan).
- f. 5 v — caietul 32 — (Sfînta Evanghelie cea după Ioan).
- f. 2 — caietul 42 — (Îndrumare privitoare la Evanghelii și evangheliști, cum trebuie să se citească în cursul anului, repartizate pe zile).

Titlurile, inițialele, regulele tipiconale — cu roșu. Textul e scris în slova bisericească, uncială, de redacție sîrbă.

Legătura veche în piele și lemn. S-au folosit frontispicii, de ex. f. 7 în roșu și negru pe fond alb și inițiala ornată cu înălțimea de 12 rînduri din text; spiritele accentele, virgulele, punctele puse la mijlocul înălțimii rîndului.

- f. 5 v — din caietul 19, 3 v din caietul 20, 5 din caietul 32 au rămas nescrise. Prima f. din caietul 20 — ruptă. Filigran: Ancora în cerc (se aseamănă cu cel din ms. 12).

După formele grafice, gramaticale și filigran, manuscrisul a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, tot în părțile bănățene.

Proveniența manuscrisului nu este cunoscută.

7. <APOSTOL>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 11. File rupte de la începutul manuscrisului. Inițial, manuscrisul nu avea filele numerotate. În prezent are 207 f. Suprafața scrisă e de 210 × 120 mm, cu 26 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Faptele Sf. Apostoli, scrise de evanghelistul Luca).
- f. 2 — (În Sfînta și Marea Duminică a Paștilor).

De remarcat este faptul că, spre deosebire de alte cărți similare, în acest manuscris pericopele sînt distribuite ca și cele din Evangheliare, începînd cu Duminica Paștilor.

- f. 68 — (Capitolele Epistolei a II-a, a lui Petru).

¹⁶ G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 5755, a lucrat în anul 1516, nr. 5769 în anul 1570.

- f. 70 — (Capitolele Epistolei a I-a a lui Ioan).
 f. 77 — (Epistola a II-a a lui Ioan).
 f. 81 — (Epistola Apostolului Pavel către Romani).
 f. 102 v — (Epistola Apostolului Pavel către Corinteni).
 f. 135 — (Epistola Apostolului Pavel către Galateni).
 f. 153 — (Epistola Apostolului Pavel către Coloseni).
 f. 188 — (Arătarea cum trebuie să se citească. Apostolul în fiecare zi din cursul anului).

Titlurile, inițialele mari și mici, frontispiciile sînt scrise cu roșu. Textul e scris în slova bisericească, semiuncială, de redacție sîrbă. Legătura veche în piele și lemn.

- f. 180 — 207 v sînt scrise de un alt copist.
 f. 178 — pe restavul din dreapta s-a însemnat: (Este săptămîna mea de copiat). Acest copist are o scriere mai mărunță.
 f. 201 — volantă.

Copiștii au folosit semne diacritice, prescurtări puține, virgula, punctul pus la mijlocul rîndului.

Filigran: Ancora în cerc. Se aseamănă cu Briquet nr. 552 (în anul 1566) nr. 556 (în anul 1569), și Nicolaev nr. 46 (în anii 1559—1560), nr. 83 (în an. 1557), nr. 111 (în an. 1582)¹⁷.

Din însemnarea «Este săptămîna mea de copiat», deducem că, în mănăstiri, obștea combina munca intelectuală cu cea manuală a obștei mînăstirii. În felul acesta, toți frații munceau egal, toți progresau din punct de vedere intelectual.

Avînd în vedere grafia, formele gramaticale și filigranul, manuscrisul a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea în ținuturile bărăne.

Nu se cunoaște cum a ajuns manuscrisul în Biblioteca Episcopiei Aradului.

Vezi filigran nr. 5.

8. <APOSTOLE ȘI EVANGHELII>

1542, 1607. Hirtie. Cota nr. 2. Lipsesc filele de la începutul și sfîrșitul manuscrisului inițial, filele n-au fost numerotate, în prezent sînt 274 f. suprafața scrisă e de 115 × 60 mm, cu 16 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 2 — (Evanghelii și Apostole din cursul săptămîinii).
 f. 18 — (Cinstitul Paraclis).
 f. 59 — «Rînduială la morți»
 f. 69 — (Rugăciune).
 f. 73 v — O schemă pentru diferite calcule (Data Sf. Paști etc.).
 f. 98 v — După 5 rînduri de text s-a scris: = 7050 (1542)
 f. 99 — (Povestiri și preziceri ale unor dreptcredincioși).
 f. 99 — 7115 = 1607.
 f. 160 — 180 v. «Viața și activitatea Sf. Alexei, omul lui Dumnezeu».
 f. 181 — 247 v. «Viața și activitatea Sf. Eupraxia».
 f. 258 — «Rugăciunile Sf. Trifon».

Deci, f. 1—98 cuprind: Evanghelii, Apostole și Molitvelnic, iar f. 99—274; povestiri, vieți de sfinți, descrieri cu conținut istoric.

f. 147 v — După 10 rînduri de text, scrise de același copist, însă cu literă mai mărunță decît în text, se află însemnarea:

(Această viață a Sf. Eupraxie a fost scrisă de mulțpăcătosul și nevredcul ieromonah Ioan, care se trage din Malorusia... ultimele 2 rînduri ilizibile).

- f. 23 — Scris de alt copist.
 f. 50 — 57 v Scris de alt copist.
 f. 82 — 98 v Scris de alt copist.
 f. 248 — 257 Scris de alt copist.

17. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 552 și 556; Prof. Vsevolod Nicolaev Watermarks of the medieval Ottoman documents in Bulgarian libraries (= Filigranele documentelor medievale otomane din bibliotecile bulgare), tom. I, Sofia 1954, nr. 46, 83, 111.

- f. 268 v — Diferite desene.
 f. 258—267. Scrise de alt copist.
 f. 270—272 v Scrise de alt copist.
 f. 269 și 273. Diferite însemnări și desene, fără importanță deosebită.
 f. 29 v — Albă, încercări de condei.
 f. 58, 74, 257 v, 267 v, 268 v, 273—274 v au rămas nescrise.

Titlurile, inițialele, regulele tipiconale sînt scrise cu roșu. Textul e scris în două etape (1542 și 1607) și de mai mulți scribi, cu o literă măruntă, inițiale simple, grafia semiuncială, de redacție mediu-bulgară cu influențe sirhești.

Legătura veche în piele și table de lemn, cu chenare geometrice. Ieromonahul Ioan era venit din Malorusia, deci manuscrisul a fost alcătuit pe teritoriul locuit de români și anume într-o mănăstire, fiind scris de mai mulți scribi. După toată probabilitatea manuscrisul a fost scris într-o mănăstire din Banat sau din nordul Transilvaniei.

Nu cunoaștem cum a ajuns manuscrisul în Biblioteca Episcopiei din Arad.

9. <CEASLOV>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 7. Lipsesc file de la începutul și sfîrșitul cărții. Filele lui n-au fost numerotate. În prezent are 366 file, cu 20 rînduri pe pagină și cu suprafața scrisă de 155 × 100 mm.

f. 1 — 156 cuprins Psalmii lui David.

f. 157 v — nescrisă, pe care s-au făcut unele însemnări, dar fără importanță deosebită. Pe restul filelor urmează: tropare condace de peste an, ceasuri, mijloceasuri etc.

Manuscrisul are multe file și copertile volante. Copistul a folosit multe reguli tipiconale.

Pe f. 1, 157, 167 v, 302 v se află frontispicii. Ele sînt formate din dreptunghiuri aranjate în trepte, prinse laolaltă printr-o împletitură în formă de panglică albă, dreptunghiurile, avînd fondul roz.

Titlurile, rînduiriile tipiconale, inițiale sînt scrise cu roșu. Scris în slava bisericească, uncială, legătura veche în lemn și piele uzate de multă folosire. Filigran: Ancora în cerc, în mai multe forme, dintre care am desenat doar una, pe care n-am putut-o identifica în dicționarele de specialitate (Briquet și Nicolaev).

Avînd în vedere grafia manuscrisului formele gramaticale și filigranele, acest manuscris a putut fi alcătuit în Banat, în sec. al XVI-lea.

Proveniența — necunoscută.

10. <NOMOCANON>

Sec. XV. Hirtie. Cota nr. 21. Din manuscris lipsesc mai multe file și multe sînt volante, ele n-au fost numerotate, în prezent sînt 399 f. Suprafața scrisă este de 205 × 130 mm, cu 27 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Cartea numită în limba greacă «NOMOCANON» pravila¹⁸ legii. Cu Dumnezeu se începe de binecinstitul cneaz Vladimir [1286], fiul lui Vasilco, binecuvîntează părinte).
 f. 1—3 — În aceste file se dă cuprinsul manuscrisului, care are 70 de titluri. Vom însemna aci numai pe unele din ele.
 f. 3 v — (Și despre toate sfintele Sinoade, despre timpul, gradul și succesiunea lor).
 f. 3 — «Sinoadele locale».
 f. 28 — «Canoanele Sf. Apostoli».
 f. 48 — (Pravila bisericească a Sf. Apostol Pavel).
 f. 50 — (Primul mare Sfînt Sinod — [2 c.]¹⁹).

¹⁸ pravilo — cîrmă, praviteli — ocîrmuitor; pravlenie — ocîrmuire; pravo — drept cu dreptate; pravodéanie — dreptate, faptă dreaptă.

¹⁹ c. = canoane.

- f. 59 — (Sinodul local din Ancira) [25 c].
 f. 68 v — (Pravila Sinodului din Cezareea Nouă) — [14 c].
 f. 72 — «Sinodul local din Gangra» [25 c].
 f. 75 v — «Sinodul local din Antiohia Siriei» [25 c].
 f. 83 — «Sinodul local din Laodiceea» [58 c].
 f. 95 v — (Sf. Sinod ecumenic al II-lea) [8 c].
 f. 99 v — (Pravilele Sf. Sinod ecumenic al III-lea) — [18 c. și 9 epistole].
 f. 106 v — (Pravilele Sf. Sinod ecumenic al IV-lea) — [30 c].
 f. 114 v — «Sinodul local din Sardica» [21 c].
 f. 153 — (Pravilele Sinodului al VI-lea ecumenic) — [120 c].
- Pe restul de sus s-a însemnat: (Acest sinod este fruntea tuturor), adică superior tuturor sinoadelor.
- f. 191 — (Pravilele Sinodului al VII-lea ecumenic) — [22 c].
 Pe f. 202 v—204 v este reprodus Statutul lui Vladimir al Chievului [978—1015]. (Iată ce cneazul Vladimir, prin botez numit Vasile...).
- f. 204 v — «Canoane ale celor două sinoade care s-au ținut la Constantinopol» [I și II] — (17 c.).
- f. 208 — «Epistola Sf. Vasile către Amfilohie».
 f. 237 v — «Despre îndreptarea erezilor de Sf. Vasile cel Mare» [26 c].
 f. 271 v — «Colecție de legi date de Dumnezeu izraeliților».
 f. 278 — «Dispoziții din timpul lui Constantin și Roman privitoare la unitatea bisericească».
 f. 285 v — 398 — Epistole ale unor înalți ierarhi ai bisericii: Sf. Tarasie, arhiepiscopul Constantinopolului; Ghenadie, arhiepiscopul Constantinopolului; Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei; Timotei, arhiep. Alexandriei; Teofilact, arhiep. Alexandriei; Chiril, arhiep. Alexandriei; Sf. Dionisie, arhiep. Alexandriei; Nichita, monahul de la Studion; Sf. Epifanie, ep. din Cipru; Ioan, mitropolitul rușilor, numit prooroc al lui Hristos; Canonul lui Chiril, mitropolitul rușilor.

În legătură cu manuscrisul de care ne ocupăm, nu cunoaștem aproape nimic. ca: dată, loc și autor. Cunoaștem doar obirșia lui, care a servit drept izvod pentru grămăticul nostru anume:

ф. 399^v — „Въ лѣтѣ .ѿ. ѿ. ѿдѣ. свѣдѣсанѣ въѣс сѣм
 номоканонѣ²⁰ — въ оуболюбивѣм княземъ вла-
 димиромъ сѣмъ/василковѣмъ. въ оубо-
 комъ романоуѣмъ и бѣ оуболюбивою кня-
 гинѣю еро олюю романоуѣмъ/аминѣ
 рекше конецъ боу нашѣмоу сѣмъ въ
 вѣкѣ аминѣ.

Pe f. 399 v — în formă de aliniat s-a scris:

(În anul 979 — 1286 a fost transcris acest nomocanon de iubitorul de Dumnezeu cneazul Vladimir, fiul lui Vasilco, nepotul Romanovilor și al iubitoarei de Dumnezeu cneaghina sa Olga Romanovna, amin. Adică sfârșit și Dumnezeuului nostru slavă în veci amin).

20. scris nomocanon.

21. Iată ce scriu cronicile vremii despre acest cneaz: «Prin testament, cneazul Vladimir Vasilcovi a donat nenumărata cărți, dintre care multe au fost scrise de mîna sa proprie, spre ex. un Evangheliar scris în aur cu scoarțele ferecate în argint și piele; o icoană împodobită în email; alt Evangheliar «minunat la vedere» ferecat în aur, împodobit cu pietre scumpe, perle și email». Vezi Ipatievscia Letopisi god 1288, citat după B. Grecov ș.a. *Ociocchi Istorii S.S.S.R.* — XI—XIII, v.v., Moscova, 1953, p. 453—454, 903, 904 (l. rusă).

Deci de acest nomocanon s-a servit copistul, alcătuitorul acestui manuscris.

De obicei, din cele mai vechi timpuri, principi dădeau dispoziții, iar copiii le executau, ca de ex. «Evanghelia lui Ostromir» — cneaz de Novgorod — care a fost scrisă de diaconul Grigore (1056—1057). Cneazul Vladimir Vasilcoviici a fost el însuși copist, pictor și gravor. El a murit la 1288.

Copistul alcătuitorul manuscrisului nostru, a avut ca prototip fie manuscrisul, fie o copie după acesta, scris de V. Vasilcoviici în 1286 la Vladimir capitala Voliniei, învecinată cu Galiția. În text, a folosit din belșug ortografia îndreptată a patriarhului Eftimie de la Tîrnovo.

Sporadic s-au strecurat unele cuvinte ruso-ucrainisme, ex: *ИМОЦИО* — caz instr. sg. — cu dezinență — *ю* *бу* *ла*, *кѣсѣиенѣра* — 99, cu — *ра* în loc de — *ро*, fapt ce arată că s-a folosit un prototip slav de răsărit.

Din secolul XIII, ierarhii ruși, în dispozițiile lor, aduceau adăosuri la Nomocanon după necesitățile vieții rusești.

Astfel au apărut: Canonul mitr. Ioan II (1077—1089) — amintit mai sus — drept răspuns la întrebările monahului Iacob; Întrebările lui Chiril, ierodiacon din Novgorod și răspunsurile la ele a diferiților episcopi și alte fețe bisericesti; Canonul mitr. Chiril al rușilor ș.a. ²².

De obicei, poruncile împărătești se dădeau în numele episcopului și al cneazului, de ex.: — f. 246 (... dispunem în numele providenței iubitorului de Dumnezeu episcopului și al cneazului). Iar «...obiceiu pămîntului», «legea din bătrîni» nu era neglijată, ex: — f. 242 v — 243 (... și ceea ce rezultă din interes public... nu se ferește de legea propusă de noi) edică de legea poporului, a bătrînilor.

Din sec. al XV-lea ș.u., pe teritoriul Țărilor Române s-a folosit în slujba bisericească noua ortografie ²³. Nu încapă îndoială că manuscrisul a fost alcătuit pe teritoriul Țărilor Române.

Prototipul manuscrisului nostru, alcătuit în ținuturile ucrainiene, poate să fi ajuns la noi direct prin călușări ori un alt credincios sau prin boierul Petru ori un alt sol, împreună cu cărțile de cult și religioase, aduse de la mănăstirea Studion din Bizanț; cărți achiziționate de voievodul Alexandru cel Bun pentru Biserica Moldovei, după obținerea autonomiei bisericești (1401) ²⁴.

Pe restavul manuscrisului atât în dreapta cit și în stînga, s-au făcut însemnări în limba română referitoare la canonul respectiv, fapt ce indică folosirea lui la români.

Acest manuscris a poposit un timp și la Bodrog, căci pe restavul de jos a f. 69 s-a însemnat: (... iubirea de oameni a lui Dumnezeu să fie asupra mea ce mă pocăiesc la Hodoș).

În fața mitropolitului grec, atât Sinodul cît și Nomocanonul aveau aceeași valoare de judecată. Spre ex. în Statutul lui Vladimir cel Sfînt se menționează: f. 203 v — (dăm textul numai în traducere): «...iar după aceea, mitropolitul cu aceleași cuvinte ale Sinodului 7 Ecumenic al grecilor și Nomocanon zise: și precum acei mari împărați n-au voit să judece singuri cu acele judecăți, nici magnații lor, nici boierii, nici judecătorii lor, ci le-a predat Bisericii și slujitorilor ei. Astfel am socotit și eu cu cneaghina și copii mei de am dat acele judecăți Bisericii Sf. Născătoare de Dumnezeu, mitropolitului întregii Rusii și tuturor episcopilor de pe teritoriul Rusiei».

Titlurile, inițialele, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu; elemente decorative, semne discritice și prescurtări — puține; punctul — la mijlocul înălțimii literilor din text; sporadic s-a folosit virgula. Textul a fost scris de un singur scrib, în slava bisericească, de redacție medio-bulgară, în uncială. Copistul a folosit ortografia nouă efitimiană. Legătura veche în piele și lemn de stejar — deteriorate, din care se mai păstrează cca 75 mm din lemnul scoarței din spate. Manuscrisul în partea de jos este deteriorat de umezeală.

Filigrane: 1. Cap de bou cu pandantiv atîrnat de bot și o rozetă înălțată pe o bară între coarne — f. 288, 303, 369 a funcționat între anii 1472—1476; 2. Cap de

22. Cf. Prof. P. Zanamenschi, *Uebnoe rukovodstvo po Istorii Ruscoi Tercvi*, S. Petersburg, 1904, p. 35 (l. rusă).

23. Cf. I. Iufu, *Despre prototipurile literaturii slavo-române din sec. al XV-lea*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 7—8, 1963, p. 534. 24. *Ibidem*, p. 530 ș.u.

linii — f. 286, se aseamăna cu aceeași grupă din Dicționar²⁵; 3. Ghiocel într-o vază — f. 41, 115, 203, a funcționat între anii 1438—1441²⁶. (Vezi fila 10).

Luind în considerare folosirea unor termeni arhaici: — f. 59 s.a.; semne dia-critice și prescurtări puține, ortografia nouă ălimiană și filigranele, toate acestea ne sugerează ideea că manuscrisul a fost întocmit în sec. al XV-lea pe teritoriul Țărilor Române, în unul din centrele culturale din Moldova.

Proveniența — *Minăstirea Bodrag*.

11. <TIPIC>

1599. Hirtie. Cota nr. 20.278 f. prinse în caiete a 8 f., purtând signatura din par-tea de jos la mijloc, pe prima și ultima filă a caietului. Suprafața scrisă: 215 × 120 mm, cu 28 rânduri pe pagină, litera textului avind înălțimea de 4 mm, iar în titluri de 15 și 18 mm. Lipsesc câteva file din manuscris.

Cuprinsul:

- f. 2 — (Tipicul slujbei bisericești, după Fericitul Părintele nostru Sava, din Sfânta Lavră a Ierusalimului).
 f. 37 — «Sinaxarul». Copistul nu amintește sfinții naționali sud-slavi.
 f. 209 v — (Cuprinsul cărții). Ea are 506 titluri.
 f. 217 — (Opera strălucitului Nichifor din Xantopol, cuprinzind sărbători, tripses-nițe, începind cu Vameșul și Fariseul).
 f. 214 v — Pe această pagină s-a scris un rind din text, după care s-au făcut mai multe semne de punctuație, indicind sfârșitul lucrării. Urmează postfața, scrisă de aceeași mână, însă cu o literă mai mică²⁷.

Р. 214v „и сѣа книга ²⁸ зовома типикъ
 свѣтиссе при смѣреномъ и гвменъ дѣш/ми-
 дѣто термонаху. въ лѣтѣхъ рзъ ѿ бытіа крѣт
 слнцѣ кт. а лунъ а. злату число дѣ. ѿме-
 лѣе лунъ дѣ. епѣхъ тзъ. при всешѣенно-
 мѣ митрополитѣ во санскомъ куръ ав-
 зентіто въ монастирѣхъ гоміюмици /
 тогдаже прѣстоломъ текскимъ стлѣс-
 твѣющѣ прѣшѣенномъ архіепископѣ
 куръ іоанѣ. всѣмъ србвлемъ и блгаромъ
 патріорхѣ:»

(Și această carte²⁸ numită «Tipic» s-a scris pe timpul egumenului Diomid ieromonahul, în anul 1107, de la creație (= 1599), crugul soarelui 23, a lunii 1, data de aur 4, temelia lunii 41, epacta 7, pe timpul înalt preasfințitului mitropolit Kir Avxentie de Vosansc [1579—1601, astăzi — Republica Bosnia Herțegovina în R. P. F. Jugoslavia], în aceeași Minăstire Gomionița²⁹. Pe acel timp, în scaunul de la Peci păstora preasfințitul arhiepiscop Ioan [1592—1614].

Insemnări:

Fila 1 a fost lipită de interiorul primei scoarțe. Pe ea, f. 1 v, s-a făcut o însem-nare, fila, ulterior deslipită cu greu se mai poate descifra însemnarea. Dăm aici atît cît s-a putut descifra:

25. C. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 14881—14883, an. 1472—1476.

26. *Ibidem*, nr. 4639—4640 — an. 1438—1441.

27. Începind cu fila 217, se face o nouă numerotare a caietelor (1—8).

28. Scris «KNHga» — cu semnul «g» latin (românism).

29. *Minăstirea Gomionița*.

f. 1r. „ Сиа книга гнѣма устав монасты-
ра ходоша храма прѣстїа бѣи вате-
денской потписасе при дръжавѣ тогда
Юзеѣта крѣав <и> при владичестви гнѣ
... и при ігумени тїа овители гнѣ ми-
ха<и>л... в лето... марта 25. ро- на пер-
вое лето преставленїа Арсенїа пат-
<риарха>.”

(Această carte numită «tipic» este a mănăstirii Hodoș, cu hramul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu de Vapedensc [adică «Vavedensc» dela «Vovedenie»], s-a scris pe timpul stăpînirii regelui Iosif (Іузіѣта) [1705—1711] și a dominației domnului și a egumenului acelei mănăstiri Mihail, în anul ... 25 martie, în primul an al pristăvirii patriarhului Arsenie).

Pe verso f. 278, care și ea a fost lipită pe interiorul scoartei din spate, acum dezlipită, se află însemnarea :

(Această carte numită «Tipic» este a mănăstirii Hodoș, cu hramul Vovedenia (Intrarea în Biserică) a Preasfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și puzurea Fecioara Maria).

Pe f. 1, s-a însemnat :

(Ioanichie [1713—1727] mitropolitul lenopolei (Incul de azi), Aradului, Oradiei, Hălmașului, Lipovei, Făgelului ș.a. smere Ța noastră) — titulatura mitropolitului de Timișoara. File albe : 215, 216.

Copistul a desenat un singur frontispiciu, format din panglici împletite, avînd suprafața de 165 × 70 mm, în culori : alb, roșu, albastru, galben, culorile fiind aproape șterse, predominînd albul.

Titlurile, inițialele, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu. Elementele decorative — puține. Scris în slava bisericească, de redacție sîrbă, în uncială, cu mici influențe valahe. Dacă aici la Hodoș, a fost o școală de copişti, desigur că în această minăstire s-au scris mai multe cărți. Totuși, este curios faptul, că însemnările de pe manuscris, privitoare la interesele românești, s-au ținut în secret, lipite în interior pe scoarte. Legătura este veche în lemn și piele de culoare brună, avînd imprimate che-nare florale.

Din postfață (f. 214) se vedește că manuscrisul a fost scris în 1599, în mănăstirea Gomionița, pe cînd la Peci păstorea Ioan (1592—1614), patriarhul tuturor sîrbilor și al bulgarilor». În postfață, printre altele, se subliniază. «Și această carte... a fost scrisă... în aceeași mănăstire Gomionița...», fapt ce ne face să credem că la Gomionița s-au mai scris și alte manuscrise.

Acest lăcaș sfințit se află în R. S. Iugoslavia, în regiunea muntoasă din nord-vestul Bosniei, la distanța de 42 km., spre sud de orașul Banjațuca. După tradiție, ea a fost fondată la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Prima mărturie scrisă despre existența acestei minăstiri se află în Postfața Triodului tipărit la Tîrgoviște în 1648/49, la care a lucrat și ierm. Ioan de la minăstirea Gomionița, în care a fost tuns într-un monah.

Vezi Petap Momirović, *Monastery Gomionita*, Belgrad, 1968, p. 93 ș.u., retipărită după revista Bogoslovie, anul IX/XXVI — caietul 1, 2 — și Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească veche*, an. 1, p. 173—174.

Din prezentul studiu rezultă și alte date referitoare la existența acestei minăstiri, anterioare an. 1648, anume : anul 1599 (ms. cota 20 — Arad, f. 214) și anul 1612 (ms. cota 19 — Arad, f. 252).

30. Scris — *uapli*.

Din însemnarea de pe fila 1, reiese că acest «Tipic», prin anii 1705—1711, era proprietatea mănăstirii Hodoș, în 1706.

Între mănăstirea Hodoș și Gomionța au existat strînse legături culturale.

Proveniența: Mănăstirea Hodoș.

12. <JURNAL PERSONAL>

1460—1469. Hîrtie, 95 f., suprafața scrisă: 165 × 105 mm. Cota nr. 4.

Inițial, filele manuscrisului n-au fost numerotate.

f. 1 — Понеделник

1462 Марта 16.

f. 23 — A fost scris din 9 noiembrie 1462 de egumenul Vasile, de cînd a venit el la mănăstirea Hodoș (mențiunea eg. Vasile).

f. 30 — Două polemice:

<i>Jivih (vii)</i>	<i>Usopsih (morți)</i>	<i>Jivih (vii)</i>	<i>Usopsih (morți)</i>
Constantin	Nicolae	Irina	Milița
Elena	Maria	Teodora	Mara
Anna	Mihail	Sofia	Sara
Juliana			

File albe: 4, 5 v, 6 v, 7 v, 8 v, 11 v—14 v, 15 v—17 v, 19 v, 22 v, 24 v, 25 v, 27 v, 29 v, 45 v, 46, 50, 54 v, 58 v, 65—66, 68 r și v, 69 v—74, 77 v, 80 v, 81 v, 83 v, 85 v, 86 v, 87 v—88, 92 v.

Pe celelalte file s-au făcut de mai mulți scribi diferite însemnări, scrise în cursivă, privitoare la administrarea gospodăriei, ca: achitarea unor sume de bani, pomelnice etc.

Este demn de subliniat faptul că, în epoca medio-bulgară de stil valah, tirzie (1470—1469), grămăticii foloseau, în însemnările lor laice, scrierea slavă cursivă, în timp ce pentru scrierea manuscriselor religioase (Evanghelii, Apostol, Minee etc.), se folosea scrierea slavă majusculă. Se naște întrebarea: nu cumva grămăticii manuscrisului de care ne ocupăm au păstrat o veche tradiție de pe timpul Sf. Apostoli ai slavilor, Chiril și Metodiu, pe cînd glagolitică, cel mai vechi scris slavon, se folosea pentru trebuințele laice, între care primul loc îl ocupau cele comerciale, iar cărțile sfinte se scriau cu majusculă?³¹

Cu toată probabilitatea, putem admite că grămăticii noștri au păstrat vechea tradiție.

Manuscrisul este legat în table de lemn îmbrăcate în piele maro închis, pe scoarța din față s-a imprimat o emblemă, care nu se mai poate distinge, fiind ștersă de timp. El a avut cîndva două închizători.

Proveniența manuscrisului: Mănăstirea Hodoș.

13. <LITURGHIER>

A doua jumătate a sec. al XV-lea sau prima jumătate a sec. al XVI-lea. Hîrtie. Cota nr. 5, manuscrisul are 82 f., prinse în caiete a cite 8 f., purtînd signatura pe prima și ultima f. a caietului, pe restavul de jos în partea exterioară a filei. Suprafața scrisă: 150 × 100 mm, cu 20 rînduri pe pag., înălțimea literei de 3—4 mm, în titluri de 20 mm. Lipsesc 5 f. de la începutul și mai multe de la sfîrșitul cărții.

31. Despre chirilică și glagolică vezi art. P. C. Prof. Dr. M. Șesan în: «Mitropolia Ardealului», nr. 7—8, Sibiu, 1958; reproduș și în «Hlas Pravoslavi» 1, Praga, 1952. Lector Chirii Pistrui: Despre alfabetul chirilic și cel glagolitic, în: «Mitropolia Ardealului», nr. 3—5, Sibiu, 1964, p. 267 ș.u.

Cuprinsul :

- f. 3 — (Dumnezeiască slujbă a celui întru sfinți părintele nostru Ioan Cură de Aur).
 f. 6 — (Începutul liturghiei).
 f. 16 — (De aici treci la slujba lui Vasile).
 f. 39 — (Dumnezeiască slujbă a celui între sfinți părintele nostru Vasile cel Mare).
 f. 65 — (Dumnezeiască slujbă mai înainte sfințită, a sfântului și Marelui Vasile³²).
 f. 28 v — (Aici pomenește și pe cel ce a scris, o preote, pe ieromonahul Daniil).

ф. 28v — "ЗАЕ И ПИСАВШАГО ПОМѢНИ. ѿ
 СЩЕНИЧЕ: —

Pe restavul din dreapta, fie din stînga sau de jos, s-au făcut însemnări privitoare la slujbă, de ex. filele 5, 7, 13, 17, 18, 22, 27 v, 28 v, 32 v, 34.

Titlurile, inițialele, regulile tipiconale — scrise cu roșu. Ornamentația — săracă. Menționăm o singură inițială înflorată (C), de înălțimea a 9 rînduri din text (f. 48 v). Prescurtări și semne diacritice s-au folosit puține, punctul este pus la mijlocul rîndului. Filigran: Ancora în cerc. Legătura veche în piele și lemn, deteriorată. Scris de ieromonahul Daniil, în slava bisericească, uncială.

După grafia manuscrisului, ductul literelor, a formelor gramaticale și a filigranului, acesta a putut fi alcătuit cea în a doua jumătate a sec. al XV-lea sau în prima jum. a sec. al XVI-lea³³.

Proveniența — necunoscută.

14. <ACATISTIER>

Sfîrșitul sec. al XVI-lea sau începutul celui de al XVII-lea. Hîrtie. Cota nr. 6. De la începutul cărții lipsesc 2 f., din caietul 15 — 2 f., iar de la sfîrșit, mai multe file. În prezent are 123 f., distribuite în caiele a cîte 8 f., purtînd signatura pe prima și ultima f. a caietului, pe restavul de jos la mijlocul filei. Suprafața scrisă e de 160 × 105 mm, cu 22 rînduri pe pagină.

Cuprinsul :

- f. 23 — «Acatistul Sfîntului Arhanghel Mihail».
 f. 32 v — {Acatistul cinstitului, Înaintemergătorului și Botezătorului Ioan}.
 f. 42 — {Slujba Acatistului Preasfîntei Născătoare de Dumnezeu}.
 f. 59 v — {Canonul Sfîntului Nicolae. Acatist}.
 f. 69 v — {Slujba Acatistului cinstitei și de viață făcătoarei cruci}.
 f. 82 — {Acatistul Sfinților întîistătători Apostoli Petru și Pavel și alții}.
 f. 96 v — {Acatist zis de toate zilele}.
 f. 116 — (ilizibil). {Slujba Acatistului...}.

Însemnări, f. 2—7 pe restavul de jos :

(Ca să se știe cînd au luat nemșii Timișoara, de la turci, luni, luna lui octombrie în 1 zile, 1716).

Titlurile, inițialele, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu. Fila 22 a rămas în parte albă.

Elemente decorative — puține, hîrtia simplă, scrierea măruntă cu înălțimea literei de 2 mm., iar în titluri de 10 mm. S-au folosit multe prescurtări, virgula, punctul pus în partea de jos a rîndului. Filigran: Ancora în cerc³⁴ și linii paralele cu distanța de 30 mm., dintre care unele poartă un mic desen floral — dar cu greu se mai poate distinge. Scris în slava bisericească semiuncială, de redacție medio-bulgară cu influențe sirbești. Legătura veche în lemn și piele, în parte deteriorată.

32. Eroare. Această liturghie este a Sf. Grigore cel Mare sau Dialogul.

33. Vezi filigran nr. 1 în planșa cu filigrane. Acestea sînt desenate în mărimea lor naturală.

34. Vezi filigran nr. 2, însă acest filigran n-a putut fi identificat în dicționarele de specialitate.

Având în vedere grafia, formele gramaticale mai evoluat faţă de manuscrisul precedent, putem presupune că, copistul va fi alcătuit această carte în ținuturile bănăţene, la sfârşitul sec. XVI-lea sau începutul celui de al XVII-lea.

Provenienţa — necunoscută.

15. <MINEI PE LUNA DECEMBRIE>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 12. Patru f. de sfârşit rupte. Filele lui n-au fost numerotate, în prezent are 229 f. Suprafaţa scrisă e de 220 × 115 mm., cu 28 rânduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 3 — (Luna decembrie 1. Sfântul Prooroc Naum).
- f. 5—27 — Slujba de strană de fiecare zi.
- f. 27 — (Aceeasi lună în 6. Cel dintru sfinți, părintele nostru Nicolae).
- f. 40 v — 185 — Slujba de strană de toate zilele.
- f. 185 v — (Aceeasi lună în 25. Naşterea după trup a Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos).
- f. 186 — 216 v — Slujba de strană de toate zilele.

Titlurile, rînduielele tipiconale, inițialele — cu roşu. Textul e scris în slava bisericească, uncială, de redacție sîrbă. Legătura veche, în piele și lemn. Ornamentația săracă. Între f. 216 și 217, 1 f. și ultimele 4 f. au fost rupte. Filele 1, 2 și 188 au rămas nescrise. Filele 51—75 sînt afișiate din partea de jos, de la cotor, spre centrul filei; din filă 58 și 71 lipsesc cca 7/8, păstrîndu-se doar colțul din partea de sus, de la cotor. Filigran: Ancora în cerc. Se aseamănă cu nr. 117 (a lui 1584)³⁵.

Din felul cum se prezintă manuscrisul ca: ductul literelor, formele gramaticale și filigranul, el a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, în ținuturile bănăţene.

Nu se cunoaște cum a ajuns în Biblioteca Episcopiei din Arad.

16. <MINEI PE LUNA NOIEMBRIE>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 14. Lipsesc file de la începutul și sfârşitul manuscrisului. Filele n-au fost numerotate, în prezent are 208 f. Suprafaţa scrisă e de 205 × 130 mm., cu 27 rânduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Luna lui Noiembrie în 1).
- Pe f. 7 este însemnată ziua 2; pe f. 11 v — ziua 3; pe f. 18 — ziua 4; f. 25 — ziua 5; f. 27 — ziua 6 ș.a.m.d. pînă pe ziua de 30.

Însemnare, pe interiorul scoarței din spate:

(Această carte numită minei este a mănăstirii Hodoș).

Inițialele, titlurile, rînduielele tipiconale — cu roşu. Textul e scris în uncială de redacție sîrbă. Legat în lemn și piele, chenare cu motive geometrice. Manuscrisul este lipsit de elemente decorative. F. 59 — ruptă, colț exterior de jos 1/4. Filigranul este obișnuit, ca și mai sus (ms 12 și 13). «Ancora în cerc».

La fel, ca și manuscrisele precedente, cu care după formele gramaticale și filigran se aseamănă, acest manuscris a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, tot în părțile Banatului.

Proveniența: Mănăstirea Hodoș.

17. <MINEIUL PE LUNA OCTOMBRIE>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 15. Lipsesc prima f. Are 154 f. numerotate în caiete a cite 8 f. purlind signatura pe prima și ultima f. a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. Suprafața scrisă e de 215 × 130 mm., cu 28 rânduri pe pagină, fără elemente decorative.

35. Prof. Vsevolod Nicolaev, *op. cit.*, nr. 117.

f. 1 — (Luna octombrie în 1).

f. 122 — (Aceeasi lună în 25).

Pe f. 150 este însemnată ziua 31.

Slujbele de strană din acest manuscris conform Tipicului, sînt distribuite pe zile (1—31).

După cum reiese din însemnarea de pe interiorul ultimei scoarțe, unde se menționează anul 1781, manuscrisul a aparținut mănăstirii Hodoș, de unde și provine.

Inițialele, titlurile, rînduielele tipiconale sînt scrise cu roșu. Textul e scris în uncială, de redacție sîrbă, în slava bisericească, cu o literă mărunță. Legat în lemn și piele — cu chenare florale simple. Filigran: Ancora în cerc (Vezi fil. nr. 7). Se aseamănă cu cel din Briquet³⁶.

Din aceleași considerente, manuscrisul a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea.

18. <PARENESISUL LUI EFREM SIRUL>

A II-a jum. a sec. XVI sau prima jum. a sec. XVII. Hîrtie. Cota nr. 16. Lipsesc cca 15 f. de la începutul manuscrisului. În prezent are 346 f., distribuite în caiete a câte 8 f. purtînd signatura pe prima și ultima filă a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. Suprafața scrisă de 210 × 115 mm., avînd restavul în părțile laterale de 70 mm., iar în partea de jos a filei de 80 mm, cu 26 rînduri pe pagină.

Manuscrisul cuprinde 109 cuvîntări, dintre care menționăm:

f. 1 — (Despre sancțiuni, cuvînt. 16).

f. 1 — din caiet 6: (Învățătura către tineri și despre ascultători, cuvînt. 24).

f. 6 v — din caiet 12; (Despre judecată și despre milă, cuv. 44).

f. 5 v — din caiet 16; (Istorie a Fericitului Efrem, despre Sf. Avraam, cuv. 48).

f. 5 — din caiet 19; (Învățătura a lui Efrem Sirul, cuv. 50).

f. 7 v — din caiet 23:

(Laudă pentru frații care trăiesc în obști, din cuvîntările aceluiași Efrem Sirul, cuv. 51).

f. 4 — din caiet 32: (= Din ale aceluiași Efrem, despre pocăință).

f. 1 — din caiet 39:

(Din ale aceluiași Efrem, despre preafrumosul Iosif, cuv. 105).

f. 4 v — din caiet 16:

(Din ale aceluiași, despre pocăință și iubire, despre botez și mărturisire, preamărirea crucii și despre judecata viitoare, 109).

f. 4 — din caiet 47: (= Luna martie în 17, Viața lui Alexei, omul lui Dumnezeu).

Din ultima filă a rămas cca. 1/5 pe acest colț s-a scris:

(Această carte numită [a iui] Efrem este a mănăstirii Hodoș cu hramul Intrarea în Biserica a Preasfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria); deci, proveniența manuscrisului este mănăstirea Hodoș.

Elementele decorative, inițialele, titlurile sînt scrise cu roșu. Textul e scris în uncială, de redacția sîrbă cu influențe medio-bulgare. Legat în piele și lemn cu chenare liniare și florale, iar pe muchia copertei s-a săpat un șant decorativ. Filigran: Ancora în cerc, vezi fil. nr. 8, f. 6 v din caietul 18 a rămas nescrisă.

În comparație cu celelalte manuscrise amintite mai sus, elementele decorative și formele gramaticale sînt ceva mai evaluate, cu toate că hîrtia manuscris are ca marcă de fabrică ancora în cerc, nu este exclus ca, grămăticul să-și fi alcătuit manuscrisul său în a doua jumătate a sec. al XVI-lea sau prima jum. a sec. al XVII-lea, în Banat.

19. <TÎLCUIREA APOSTOLULUI>

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 17. Inițial, filele manuscriselor n-au fost numerotate. Lipsesc f. de la început și de la sfîrșitul manuscrisului. În prezent are 659 file. Suprafața scrisă e de 195 × 115 mm., cu 20, 22 rînduri pe pagină.

Vom însemna aci numai cîteva titluri:

f. 207 — (Epistola cea către Romani a Sf. Apostol Pavel, cap. 26).

f. 209 — (Predoslovie la Epistola către Romani a Sf. Apostol Pavel).

f. 354 — (Epistola către Corinteni a Sf. Apostol Pavel).

36. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 554, 559, 564, în anii 1563, 1573, 1590.

f. 504 — (Epistola a 2-a către Corinteni a Sf. Apostol Pavel).

f. 610 — (Epistola către Galateni a Sf. Apostol Pavel).

Pe verso primei coperte s-a scris ulterior: (Tilcuirea Apostolului).

Titlurile, inițialele — cu roșu. Legătura veche în lemn și piele cu imprimări geometrice.

Filele 204 v—205 v și 212 au rămas nescrise.

De la f. 206 înainte, ms. se pare a fi scris de un alt copist. Menționăm un singur element decorativ: f. 213 — Frontispiciu pictat în ulei: cărămiziu, verde și negru. În aceeași culoare este și inițiala *n* — ornată.

Textul e scris în medio-bulgară, cu influențe rusești, grafia uncială. Tilcuirea Apostolului este făcută de Sfinții Părinți renumiți ca, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Chiril al Alexandriei, Sever al Antichiei ș.a.; iar tilcuirea textului urmează imediat după fiecare pericopă a Apostolului. Filigrane: Mina ce poartă o coroană pe vârful degetului mijlociu, care se aseamănă cu cea din Briquet nr. 10895 (produs în anii 1521, 1527, 1583) și al 2-lea filigran — o vază — care se aseamănă cu nr. 12897 (produs în anul 1552). Vezi fig. nr. 9 și 10³⁷.

Proveniența manuscrisului nu este cunoscută.

Având în vedere grafia, formele gramaticale și filigranele, este posibil ca grămăticul să-și fi alcătuit această carte alături de voluminoasă (1318 p.) în sec. al XVI-lea, în nordul Transilvaniei sau al Moldovei.

20. <TILCUIREA PSALTIRII>

1612. Hîrtie. Cota nr. 19. Nu lipsesc file. Cele 253 f. sînt distribuite în caiete a cîte 8 f., purtînd signatura pe restavul de jos la mijlocul f., la începutul și sfîrșitul caietului. Suprafața scrisă este de 225 × 130 mm. cu 28 rînduri pe pagină.

Tilcuirea Psaltirii s-a făcut de diferiți Sfinți Părinți ai Bisericii.

f. 3 — «Cîntarea prorocului și împăratului David», cântisma I, Psalm. 1, de arhiepiscopul Atanasie ș.a.m.d.

La sfîrșit, începînd cu f. 250 se face tilcuirea Simbolului Credenței.

f. 252 — Între rîndurile de sus ale f., care sînt scrise mai rar, s-au însemnat 5 rînduri ale unui pomelnic, după care urmează sfîrșitul lucrării³⁸:

(Mărire lui Dumnezeu urzitorul veacurilor fără de sfîrșit³⁹, amin). După care urmează postfață:

(Această Sfîntă și Dumnezeiască carte numită «Tilcuirea Psaltirii» s-a săvîrșit în anul 7120 (= 1612), pe timpul egumenului Iovan și a tuturor⁴⁰ fraților, în mănăstirea numită Gomonița cu hramul Intrarea în biserică a Preasfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu. Cu această lucrare s-a ostenit mai întîi ieromonahul Eftimie. După aceea, eu păcătosul între monahi Maxim, cel care a venit de la Sfîntul Munte⁴¹ Athos și am terminat această carte⁴², luna februarie în 4 zile. Și cine va îndrăzni să înstrăineze această carte ou gînd viclean, acela nu va fi iertat nici în veacul acesta nici în cel viitor, iertare nu va avea, amin. După acestea, vă rog pe toți sfinții părinți și frați, 101, dacă voi fi făcut vreo greșală, să îndreptați, iar nu să blestemați, fiindcă a fost prima scriere de mină a păcătosului de mine și încă n-am pătruns totul cu mintea și cu inima. Totodată, cugete multe s-au abătut asupra mea și cu nimic nu le-am putut înlătura decît cu rugăciunea lui Iisus, prin post, tăcere, nelăcomie, iubire de frați, răbdare, smerenie și blîndețe, așa să cîrmuiți sfinții părinți).

Însemnări:

f. 1 — în traducere: «Această carte numită «Tilcuirea Psaltirii» este a mănăstirii Hodoș».

f. 2 — Idem: «Această carte numită «Tilcuirea Psaltirii» este a mănăstirii Hodoș, cu hramul Intrarea în biserică Preasfintei Născătoare de Dumnezeu».

37. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 10895, 12897.

38. Scris: *гѣхоначнѣ*. 39. *аминь*.

40. Scris: *васето*

41. *порн*

42. *сѣлѣ* = spațiu, pagină, coală.

Din însemnări reiese că deși scris la Gomionița, ms. a fost proprietatea mănăstirii Hodos; după ductul literelor se pare că, curînd după alcătuire, manuscrisul a ajuns proprietatea Hodoșului.

Scris de doi grămăticîi, Evtimie și Măxim, caligrafierea s-a făcut în așa fel, încît cu greu se poate observa trecerea de la unul la celălalt, probabil că mina a doua a început de la f. 149.

În manuscris s-au făcut și alte însemnări, dar fără importanță.

File albe: 1, 2, 252 v, 253.

Elemente decorative — puține. Inițialele, rîndurile tipiconale, titlurile sînt scrise cu roșu. Textul este scris în slava bisericească, de redacție sîrbă, în uncială, cu influențe medio-bulgare. Legătura veche în lemn și piele de culoare maro închis, în care s-au imprimat chenare florale, iar pe muchia scoarței s-a săpat un șanț decorativ.

Manuscrisul s-a scris la Gomionița, dar s-a folosit la Hodos, de aci rezultă legăturile culturale dintre aceste mănăstiri.

Proveniența: Mănăstirii Bodrog.

21. <SBORNIC>

1626. Hîrtie. Cota nr. 9. Lipsesc 4 f. de la început. În prezent manuscrisul are 575 f., numerotate în caiete a cîte 8 f., purtînd signatura pe prima f. a caietului în partea de sus la dreapta și pe ultima f. în partea de jos, tot la dreapta. Suprafața scrisă este de 215 × 135 mm., cu 24 rînduri pe pagină. Scrierea este măruntă cu înălțimea literei de 3 mm.

În text, s-au folosit semne diacritice, prescurtări, virgula și punctul pus la mijlocul rîndului.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Cuvînt despre rugăciune și despre Vameș și Fariseu, a celui întru Sfinți părintele nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolei).
- f. 140 v — 150 v — (Cuvînt despre post, a celui întru Sfinți părintele nostru Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cezareei Capadochiei).
- f. 151 — 156 v — (Cuvînt... a fericitului și purtătorului de Dumnezeu părintele nostru Efreim Sirul).
- f. 157 — 180 — «Cuvînt despre post în Duminica lăsatului de brînză, a Sf. Ioan Gură de Aur».
- f. 180 v — 223 v — «4 cuvîntări despre post a Sf. Ioan Gură de Aur».
- f. 224 — 233 v — «Sf. Pavel. Cuvînt despre post».
- f. 234 — 241 v — «Grigore de Nisa. Cuvînt Teodor Tiron».
- f. 242 — 267 v — Același, Duminica Ortodoxiei.
- f. 268 — 416 v — Sf. Ioan Gură de Aur, despre: Psalmul 50; Duminica a II-a din post; Duminica a III-a din post; Sfînta Cruce; Pocăință; La Patruzecime; Învierea lui Lazăr.
- f. 417 — 434 v — «Sf. Andrei, arhiepiscopul Ciprului. Cuvînt la Duminica Floriilor».
- f. 435 — 437 v — «Sf. Proclu, arhiepiscopul Constantinopolei. Cuvînt la Duminica Floriilor».
- f. 438 — 475 v — «Sf. Ioan Gură de Aur. Cuvîntări, în zilele de: luni, marți, miercuri din Săptămîna Mare».
- f. 477 — 510 — «Gheorghe — monah și hartofilax, Cuvînt la Vinerea Mare».
- f. 510 v — 573 — Sf. Ioan Gură de Aur. Cuvîntări: Sf. Paști, ziua I-a; idem, ziua a II-a; 1) Înălțare; 2) Înălțare; Duminica Sfinților Părinți; La Cincizecime; Duminica tuturor Sfinților.
- f. 575 — Cuprinsul manuscrisului.

În total, manuscrisul cuprinde 48 cuvîntări.

ф. 573^v — «Съврѣши се сіа стѣа, и вѣсви-
 наа кнѣга въ лѣто еже ѿ бѣгѣнія ^{з. тивѣ}
 чное рѣдѣ: въ стѣи горѣ аѠонсѣѣи. мѣца
 авгѣста. кѣ. днѣ: постинце иже въ стѣих.
 ѡца нашего сави прѣваго архіетѣкта
 сръблѣмъ: въ мѣстѣ зовомое карен: рѣ.
 кою многѣ произецаго въ писани авер-
 кѣи мнѣха: настоянцем же и ѿ кѣ-
 помѣ многѣ горѣшцаго в иноцѣх,
 антоніа іермонѣха. иже нѣкогда
 бѣвшоаго общежитѣла стѣоаго монасты-
 ра зовомоаго помѣнѣца. кнѣга же
 скѣтающе се по стѣи горѣ. прѣх ради
 своих... кнѣга же сію послах рѣдре-
 ценнои своѣи ѡбѣтѣли....»

f. 573 v — 574 — Postfața: (Această sfință și dumnezeiască carte s-a săvîrșit în anul de la facere 7134 (1626), în Sfîntul Munte Athos, luna august în 25 zile, în schitul celui dintre sfinți părintele nostru Sava, primul arhiepiscop al sîrbilor, în localitatea numită Cahrie, cu mina multiscusitului caligraf, monahul Averchie, cu stăruința și cheltuiala multipăcătosului între monahi Antonie ieromonahul, care a trăit cîndva în obște a sfintei mănăstiri numite Gomionița, acum rătăcind prin Sfîntul Munte pentru păcatele sale... Trimis-am această carte susnumitei mănăstirii sale, cu hramul Intrarea în Sfînta Sfîntelor...).

Insemnări:

f. 19—23 (Scrisă în roșu, cu o literă mai mare decît cea a textului).

(Această carte este a mănăstirii Gomionița, cu hramul Intrarea în Sfînta Sfîntelor a pururea binecuvîntatei stăpînei noastre Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria).

f. 2 — 18 Scrisă în negru, cu literă mai mică decît cea a textului, pe care o dăm în traducere: «Această carte este a sfintei mănăstiri Gomionița, cu hramul Intrarea în biserică a preabinecuvîntatei stăpînei noastre, Născătoarei de Dumnezeu».

E posibil ca ambele însemnări — menționate mai sus — să fi fost făcute de alcătuitoarea manuscrisului la date diferite.

Titlurile, inițialele sînt — cu roșu. Scris în slava bisericească, în uncială, de redacție sîrbă cu multe influențe medio-bulgare, legătura veche în lemn și piele.

Manuscrisul a fost alcătuit de monahul Averchie, în Sf. Munte Athos, în localitatea Cahrie, la 1626 pentru mănăstirea Gomionița.

Proveniența directă a manuscrisului nu se cunoaște.

22. <SBORNIC (CAZANIE)>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 10. Lipsesc file de la începutul și sfârșitul manuscrisului; inițial, manuscrisul nu avea filele numerotate. În prezent are 292 f. Suprafața scrisă e de 240 × 125 mm, cu 36 rânduri pe pagină. Dintre cele 28 de titluri menționăm :

- f. 2 — (În aceeași zi, pomenirea Sf. Simion Stilpnicul) — 1 sept.
 f. 84 v — «Intrebări și răspunsuri la cuvintele evanghelice ale lui Vasile cel Mare și ale marelui Grigore Teologul».
 f. 92 — (Fericitul părintele nostru Alexei, omul lui Dumnezeu ș.a.).
 f. 98 — «Descoperirea Sf. Ioan Teologul cu tilcuirea vedeniei sale de pe insula Palmos».

Însă cea mai vastă și mai substanțială lucrare este :

- f. 146 — 182 — (Viața și activitatea — de la naștere pînă la moartea în surghiun — a celui între sfinți părintele nostru Ioan Gură de Aur arhiepiscopul Constantinopolei, scrisă de Gheorghe arhiepiscopul Alexandriei).
 f. 282 v — 292 — Manuscrisul se încheie cu : «Viața și activitatea cuviosului Onufrie și cei dimpreună cu dînsul, scrisă de monahul Pafnutie — 12 iunie».

Titlurile și inițialele sînt — cu roșu. Textul e scris în slava bisericească, semi-uncială. Legătura veche în piele și lemn. f. 8 v — scrisă numai 5 rânduri, restul — albă cu încercări de peniță. f. 147 — ruptă în colțul exterior drept, de jos 1/2 f. f. 145 — scris 3 rânduri — restul albă. Ornamentația săracă. Copistul a folosit semne diacritice, virgula, punctul pus în partea de jos a rîndului. Filigrane : mistre (f. 3 ș.a.), stemă (f. 61, 68 ș.a.), coroană de Brașov (f. 213, 245 ș.a.).

Luînd în considerare ductul literelor, formele gramaticale și ale filigranelor manuscrisul a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea în ținuturile sudice ale Transilvaniei.

Proveniența manuscrisului nu se cunoaște.

Pr. Chiril PISTRUI

• R E C E N Z I I •

Date noi despre ediția de la Rîmnic a Gramaticii slave din 1755

Bibliografia românească veche, tom. II (1716—1808), București, 1910, sub nr. 295 la p. 132, înregistrează *Gramatica slavă* tipărită la Rîmnic în 1755, pe care o descrie. Ulterior aceeași Bibliografie, tom. IV, București, 1944 și volumul *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Tirgovîște, 1973, de Daniela Poenaru, nu aduc alte amănunte. La al III-lea Congres Internațional de studii sud-est europene, ținut la București în septembrie 1974, învățatul sîrb Cedomir Denič de la Karloviț a prezentat comunicarea: *Ediția de la Rîmnic a Gramaticii slave a lui Meletie Smotrițki în 1755*¹.

Comunicarea, bazată pe materiale de arhivă, relatează că mitropolitul Pavel Nenadovici (1749—1768) a deschis la Karloviț, la 1 octombrie 1749, trei școli medii sub numele generic: Școalele Acoperămîntului Maicii Domnului. Odată cu inaugurarea școalelor s-a mărit necesitatea procurării de manuale. Se cereau mai ales gramatica latină, cea germană și cea ruso-slavonă. Mitropolitul a reușit să achiziționeze, pe piața de la Viena, gramaticile limbilor latine și germane, dar nu a găsit *Gramatica slavonă* a lui Meletie Smotrițchi (1572—1630). De la prima ediție din 1619 și pînă la 1723, gramatica a fost editată de cîteva ori în Rusia. În dependență de relațiile ruso-austriace din secolul al XVIII-lea, negustorii ruși aduceau cu ei un număr mai mare sau mai mic de exemplare ale Gramaticii de Smotrițki tipărită în Rusia pentru sîrbii din monarhia habsburgică. Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, sus-numita Gramatică «abia unde se putea afla». În 1755, în cea mai mare bibliotecă a sîrbilor din mitropolia Karloviț, se găseau în total abia 13 exemplare ale Gramaticii lui Smotrițki.

După primirea autorizației de deschidere a tipografiei chirilice la Karloviț în 1751, mitropolitul Nenadovici a trimis în 1752, împreună cu alte cărți, pentru cenzură, și Gramatica lui Smotrițki. Tipografia însă nu s-a deschis la Karloviț, din pricina unor cauze încă insuficient studiate. Neluînd seama la aceasta, mitropolitul Nenadovici, la 18 noiembrie 1754 încheie contract cu episcopul Grigorie Socoteanu al Rîmnicului (1749—1764, decedat în 1777), ca să tipărească Gramatica lui Smotrițki în Rîmnic. La Rîmnic se mai tipărise de predecesorii săi: mitropoliții Moisei Petrovici în 1726 și 1727 și Vichentie Iovanovici în 1734 abecedarul lui Teofan Procopovici: *Intilia învățatură a copiilor*². La încheierea contractului, ca și în alte probleme legate de tipărirea Gramaticii, ca mijlocitor apărea exarhul mitropolitului în Transilvania, protoiereul Evstatiu Vasilievici.

1. «Revue des Études sud-est européennes», tome XIII, nr. 4/1975, p. 529—532.

2. *Bibliografia românească veche*, București, 1944, tom IV, sub nr. 68, p. 52—53.

Conform contractului, termenul de prezentare a Gramaticii tipărite s-a stabilit a fi luna iunie 1755, între care și obligația ca exemplarele să fie aduse la Karloviț, iar omului care le va aduce i se va plăti costul tipăririi. Mitropolitul a renunțat ca exemplarele să fie legate la Rîmnic, deoarece, nelegate, era mai ușor transportul și spera că legători se vor găsi și la Karloviț.

După izvoarele din arhivă, toate lucrările pentru pregătirea tiparului acestei Gramaticii le avea Lavrentie Dimitrievici, ieromonah în Mînăstirea Hurezi, renumit corector al tipografiei din Rîmnic (1737—1759), care însă nu este menționat în Gramatică. Mitropolitul grăbea pe lucrători cu tipărirea Gramaticii încă la 21 decembrie 1754, motivînd că lipsa ei îi face pe copii să petreacă timpul fără lucru. Ca să influențeze mai mult pe ieromonahul Lavrentie, în afară de argumentele raționale, Mitropolitul Nenadovici invocă în scrisorile sale și o cauză sentimental-afectivă: «precum dorește cerbul izvorul apei, tot așa dorește tineretul local a se mîngia cu Gramaticile».

În timpul pregătirii pentru tipar a Gramaticii, episcopul Grigorie Socoteanu al Rîmnicului a venit în conflict cu grecofilii, în fruntea cărora erau voievodul Constantin Racoviță (1753—1756) și mitropolitul Filaret al Ungrovlahiei (1753—1760). În a doua jumătate a anului 1755 situația lui s-a înrăutățit și episcopul Grigorie Socoteanu a ajuns «sub arest în Mitropolia din București, din ordinul luminatului gospodar al Valahiei». Conflictul a produs tulburare în lucrul tipografiei și a încetinit activitatea ei. La sfîrșitul lunii ianuarie 1755, exarhul Evstatii Vasilievici din Brașov a trimis ieromonahului Lavrentie 150 florini pentru cumpărarea materialelor. Deoarece în tipografia de la Rîmnic a fost pierdută Predoslovia Gramaticii, atunci mitropolitul a trimis copia sa la 12 februarie 1755 ieromonahului Lavrentie. În martie același an, mitropolitul și-a dat consimțămîntul pentru modelul hîrtiei de tipar, dar tipărirea încă nu se începuse. Abia în iulie 1755 exarhul Evstatii Vasilievici din Brașov a dat «o sută de taleri turcești» tipografului pentru a începe «tipărirea Gramaticii». De aceea se presupune că tipărirea Gramaticii a început la sfîrșitul lui iulie sau la începutul lui august 1755.

Timp îndelungat după aceea mitropolitul Nenadovici n-a avut nici o știre despre Gramatică. Abia în scrisoarea de la 4 octombrie 1755, primită pentru prima dată direct de la ieromonahul Lavrentie (și nu prin exarhul Evstatii Vasilievici), i se comunică mitropolitului că Gramaticile sînt tipărite, dar scoaterea lor e interzisă de «boieri». Ieromonahul Lavrentie propunea ca mitropolitul Nenadovici să intervină la boieri. Mitropolitul a refuzat «să scrie în țări streine», lăsînd la aprecierea ieromonahului Lavrentie mijlocul de trimitere a cărților tipărite. Aceste împrejurări neplăcute au fost dezlegate prin înapoierea episcopului Grigorie Socoteanu de la închisoare. Gramaticile tipărite au fost însoțite de un călugăr, transportate pe o căruță de protosinghelul Partenie al Rîmnicului. Cărțile s-au aflat în carantina de la Mehadia pînă la jumătatea lui decembrie 1755. În acest timp condițiile atmosferice s-au stricat și călugării n-au voit a continua drumul de transport al cărților spre Karloviț fără însoțitor, prin localități necunoscute lor.

După patru rugămînti ale mitropolitului Nenadovici către episcopul Iovan Gheorghievici al Caransebeșului, acesta a trimis oamenii săi la Mehadia. Cu ajutorul oamenilor trimiși, călugării de la Rîmnic au sosit la Karloviț cu cărțile tipărite între 25 ianuarie și 5 februarie 1756. La această ultimă dată, mitropolitul a comunicat episcopului Grigorie Socoteanu că Gramaticile le-a primit, le-a văzut și a plătit cele cuvenite. În Gramaticile tipărite, mitropolitul a aflat multe greșeli și lipsa a două exemplare. Cu toate acestea, mitropolitul, după propria sa socotință, a achitat toate cheltuielile

de drum ale călugărilor de la Rîmnic pînă la Karloviț și înapoi, «pentru munca făcută Gramaticii să le arăt drept mulțumire». Ca mulțumită pentru tipărirea Gramaticii, mitropolitul Nenadovici s-a îngrijit de fiul episcopului Grigorie Socoteanu, care era elev la Karloviț, în anii 1755—1756.

Mitropolitul Nenadovici a retipărit Gramatica lui Smotrițki în tiraj de 1000 exemplare, ad litteram după ediția lui Feodor Policarpov (Moscova, 1721), cu mici modificări în Predoslovie. În grabă, ca exemplarele să ajungă la școli, mitropolitul a renunțat la a face corectura greșelilor de tipar la cărțile într-un număr așa de mare. La 1 martie 1756, mitropolitul Nenadovici a trimis episcopului Iovan Gheorghievici, drept cadou, un exemplar legat al Gramaticii, ca mulțumire pentru ajutorul acordat la transportul lor din Mehadia. Se presupune că exemplarul trimis era un exemplar legat de probă, pe baza căruia legătorul a primit aprobarea de a continua lucrarea. Legătura cărților a decurs normal, în Karloviț. Cărțile erau înfășurate în piele subțire, moale, pe tăblii subțiri. Ornamentele și titlul erau imprimate în piele.

Gramatica legată se vindea la biblioteca mitropolitană din Karloviț cu prețul de 2 florinți exemplarul. Preților cu mijloace modeste și elevilor, mitropolitul le-o vindea în rate. Uneori mitropolitul însuși trimitea pe la eparhii exemplare ale Gramaticii, fără a aștepta comenzi. Astfel, la 31 ianuarie 1758 mitropolitul însuși a trimis 25 de Gramatici administratorului eparhiei timișorene pentru școlile aflate pe teritoriul său.

De la 1 martie 1756 pînă la 16 octombrie 1769, din cele 997 exemplare ale Gramaticii din biblioteca Mitropoliei din Karloviț au fost vîndute 454 exemplare. Cum-părătorii cei mai însemnați erau școlile Acoperămîntului Maicii Domnului, care și-au încetat existența după moartea mitropolitului. Necesitățile pe la eparhii erau în mare parte satisfăcute. După 16 octombrie 1769, odată cu întărirea influenței germane și pînă la 10 mai 1774, au fost vîndute abia 25 de exemplare. După recensămîntul din 28 octombrie 1776, în biblioteca Mitropoliei se afla numai acel exemplar al Gramaticii care a fost trimis la Viena pentru cenzură în 1752 și înapoiat la Karloviț în septembrie 1776. Aceasta nu înseamnă că în 1776 exemplarele sînt epuizate. Se mai aflau exemplare pe la eparhii, care mai tirziu s-au vîndut prin licitație. Astfel și în acest chip Gramatica de la Rîmnic s-a răspîndit în cuprînsul Mitropoliei de la Karloviț. Gramatica s-a răspîndit și în cercurile partizanilor limbii ruso-slavone printre intelectualii croați clerici în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Legăturile cu tipografia de la Rîmnic, întrerupte în timpul războiului ruso-austriac (1737—1739), s-au reînnoțat în timpul mitropolitului Pavel Nenadovici și episcopului Grigorie Socoteanu. Reluarea relațiilor a favorizat inaugurarea unui drum mai bun pentru cărțile românești de la Rîmnic spre Banatul Timișoarei. Pentru partea sîrbilor reînnoțarea a înlesnit tipărirea marilor lucrări ca: *Gramatica slavă* a lui Smotrițki în 1755 și *Rugăciunile pentru slinșii sîrbi* în 1761³. Ediția de la Rîmnic a Gramaticii lui Smotrițki a fost pentru sîrbi manualul cel mai de seamă, pînă la apariția Gramaticii lui Marazovici la Viena în 1794.

Comunicarea învățatului sîrb este încă o verigă pentru cunoașterea tradiționalelor legături bisericești dintre Serbia și Țările Române. Pe baza unor izvoare inedite se arată că tipărirea Gramaticii lui Smotrițki s-a făcut la Rîmnic pentru interesul sîrbilor și prin aceasta se demonstrează că românii nu mai aveau nevoie de cartea slavonă, ci, tipărind-o, au sprijinit învățămîntul sîrb.

Pr. Paul MIHAIL

3. *Bibliografia românească veche*, tom II (1716—1808), nr. 327, p. 157.

Dimitrie C a n t e m i r, *Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane*, traducere, studiu introductiv și comentarii de Virgil Cândea, Editura Univers, București, 1977, LXXIV + 687 p. + 66 planșe.

Profesorul P. P. Panăitescu de la Universitatea din București, eminent medievalist și autor al celei mai bune lucrări asupra vieții și operei lui Dimitrie Cantemir, considera că «o traducere românească a acestei cărți se impune pentru știința românească de azi».

Și iată că avem în sfârșit în limba română această foarte importantă operă a marelui învățat român, al cărui nume l-am citit de nu știu câte ori, cu emoție și mândrie, înscris pe zidurile sălii de lectură a vechii biblioteci Sainte Geneviève din Paris, în rind cu numele celor mai celebri învățați ai lumii. Și e păcat că această traducere n-a putut să apară cu câțiva ani mai devreme, pentru ca să profite de ea numeroșii cercetători care au ținut să cinstească memoria ilustrului învățat român, prin publicarea unor importante studii cu prilejul sărbătoririi internaționale a tricentenarului nașterii acestuia (1673—1973). Dar mai bine mai târziu decât niciodată și mai bine un lucru făcut pe îndelete și așa cum trebuie, decît un lucru făcut în grabă și de mîntuială. Iar traducerea de care ne ocupăm este într-adevăr un lucru făcut așa cum trebuie, adică după cele mai exigente tradiții ale unei ediții critice.

Desigur, traducătorul, Virgil Cândea, cunoscut și pentru alte lucrări importante ale sale, a avut de întîmpinat mari dificultăți, datorate dimensiunilor considerabile ale operei, limbii ruse dificile de la începutul secolului al XVIII-lea, stilului greoi și, probabil, nenumăraților termeni arabi și turcești folosiți de Cantemir în lucrarea sa. La unele dintre aceste dificultăți se referă și V. Cândea în excelentul *Studiu introductiv* pus în fruntea traducerii. Din același studiu aflăm și locul pe care îl ocupă *Sistemul religiei mahomedane* în ansamblul operelor lui Cantemir, care este structura și cuprinsul acestei lucrări, care au fost izvoarele folosite la elaborarea ei, cum a decurs elaborarea însăși, care este valoarea științifică, istorică, literară și filologică a operei, fazele prin care a trecut manuscrisul autograf și, în sfârșit, traducerea efectuată în decursul timpului, dintre care numai una singură integrală, în limba bulgară. Și trebuie să remarcăm justețea poziției lui V. Cândea cu privire la «geneza» *Sistemului*, această operă «majoră» a lui Cantemir neputînd să fie elaborată, așa cum s-a crezut pînă acum, la cererea lui Petru cel Mare, care voia să se informeze astfel asupra islamismului, înainte de a întreprinde campania în Caucaz, unde urma să aibă de-a face cu credincioși mahomedani. De fapt, prezentarea islamismului făcea parte din planul de ansamblu al unui ciclu de lucrări asupra istoriei, religiei, instituțiilor și organizării Imperiului otoman; plan pus în aplicare de Cantemir încă din perioada șederii la Constantinopol.

Lăsînd de-o parte prezentarea savuroaselor preambururi ale *Sistemului*: *Cuvîntul de închinare* către Petru cel Mare și cel către «preaiubitul cititor», precum și cele două ode dedicate lui Cantemir de unii admiratori ai săi, vom încerca să facem o foarte sumară prezentare a *Sistemului*, mai ales în ce cuprinde el deosebit față de ceea ce se poate afla din manualele de istoria religiilor.

Se știe că Dimitrie Cantemir și-a petrecut tinerețea timp de 22 de ani ca ostatic la Constantinopol. A avut deci răgazul necesar să cunoască islamismul nu numai din cărți ci și la fața locului. Cine citește cartea *Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane* rămîne uimit de vastitatea cunoștințelor prințului moldovean atît în materie de istorie, doctrină, morală, cult și organizare a islamismului cît și — mai ales — în materie de tradiții religioase musulmane, folclor religios, superstiții etc., lucrarea sa fiind «unică» sub acest raport și constituînd astăzi «o comoară» pentru turci. Iar meritul lui Cantemir este cu atît mai mare cu cît el a lucrat în condiții deosebit de grele, fiind nevoit să conteze mai mult pe memorie decît pe cele câteva lucrări de acest gen pe care a putut să le aibă la îndemînă în Rusia. În mai multe locuri din lucrarea sa se pîlunge de acest mare neajuns. Chiar și citatele din Coran.

atît de abundente în paginile *Sistemului*, pâr să fie făcute adesea din memorie sau din lucrări de mîna a doua, neavînd probabil textul arab, singurul pe care se putea bizui. Iar în ce privește prezentarea doctrinei islamice, Cantemir a fost nevoit să se folosească aproape numai de o scriere în versuri intitulată *Muhammediye*, care a circulat timp de cîteva sute de ani în evul mediu și în care doctrina islamică era prezentată pe baza Coranului și a tradiției mahomedane. Cit de fidelă a putut să fie memoria principelui ne putem da seama, de pildă, citînd paginile 82—85 din *Sistem*, în care sînt redată, numai pe baza memoriei, principalele întrebări și răspunsuri ale catehismului mahomedan.

Cuprînsul însuși al *Sistemului* a fost împărțit de Cantemir în șase cărți: *Despre pseudoprofetul Muhammed*, *Despre «Curan»*, *Despre «Apocalipsul» muhammedan*, *Despre teologia muhammedană*, *Despre religia muhammedană* și *Despre alte rînduiele ale religiei muhammedane*.

În cartea întâi, chiar de la început, remarcăm marele număr de nume proprii și comune cu care mahomedanii indică persoana lui Mahomed, numele comune fiind, după cum spune Cantemir, «aproape infinite» (p. 2): «Prooroc», «Apostol», «Sfînt», «Iubitul lui Dumnezeu», «Alesul», «Bunul» etc., «aproape toate cele cuvenite lui Dumnezeu (afară de numele de Creator și veșnic)». Iar mai departe aflăm că Mahomed s-a născut în «țara Kenan» (Canaan, ceea ce, desigur, este greșit, deoarece Mahomed s-a născut la Mecca) și că, «în ceasul nașterii lui pămîntul s-a cutremurat, cerul s-a înspăimîntat, soarele s-a întunecat, luna dansa în cerc» (p. 3) și o mulțime de alte ciudățenii, pe care Cantemir le-a preluat probabil din lucrarea *Muhammediye* amintită mai sus. Viața însăși a lui Mahomed este prezentată cu toate înfloriturile născocite de bogata imaginație arabă. Despre felul de a fi al lui Mahomed aflăm unele lucruri foarte frumoase — deși se știu și altele mai puțin frumoase — cum că el era milostiv «chiar față de vrăjmași și de idolatri, judecător la fel de drept pentru toți, fără a căuta la fețe; cu leproșii și cu străinii nu se scribea să mănînce bucate» etc. (p. 8).

Despre alte aspecte ale islamismului, Cantemir își propune neconținut să relateze totul «pe scurt» și «mai ales acelea vrednice de luat în ris» (p. 10), dar este furat de amănunte și se extinde foarte mult în unele capitole ale lucrării sale, ca de pildă în acela privitor la «suirea la cer» a lui Mahomed (p. 11—21), capitol deosebit de interesant și care adesea este trecut cu vederea în manualele de istoria religiilor. Este vorba de miraculoasa călătorie a lui Mahomed, într-o clipită, de spinarea legendarului animal Burak, de la Mecca la Ierusalim, pentru ca apoi, pe umerii îngerului Gabriel, să se înalțe pînă la al șaptelea cer. În primele două ceruri Mahomed înțînește pe Adam și Eva, pe Noe, Avraam, Moise, David, Solomon și mulți alți drepti de pînă la Iisus Hristos. Pe Iisus îl găsește în al treilea cer și îi făgăduiește să-i spună, la întoarcere, ce fel de porunci i-a dat Dumnezeu pentru adepții săi. Ajunge în sfîrșit în al șaptelea cer, unde este bine primit de Dumnezeu, care nu-i îngăduie să-L vadă așa cum este El în realitate, dar îl atinge cu mîna între umeri și-i înmînează Coranul. Urmează coborîrea din cer, oprirea în cerul al treilea la Iisus, care îl trimite de trei ori înapoi la Dumnezeu cu rugămintea să micșoreze numărul prea mare al rugăciunilor obligatorii pentru credincioși, și apoi coborîrea pe pămînt, după un scurt popas la Moise, căruia îi arată de asemenea cu ce porunci s-a înapoiat de la Dumnezeu.

Această fantastică istorisire, redată de Cantemir cu lux de amănunte, a circulat și în Occident în evul mediu, avînd o certă influență asupra celebrei opere a lui Dante Alighieri, *Divina comedie*. Ea a contribuit de asemenea, în sinul islamismului, la sciziunea dintre suniți și šiiti (ortodocși și sectari) și a dat naștere unei imense literaturi, din care putem cita două lucrări relativ recente, ce se găsesc la Biblioteca Academiei R.S.R., una datorată profesorului de Istorie și psihologia religiilor de la Universitatea din Uppsala, Geo Widengren, alta susținută ca teză de doctorat la Universitatea din Bagdad.

Tot în cartea întâi a *Sistemului* sînt arătate și minunile atribuite lui Mahomed, între care cea mai importantă se consideră a fi aceea a «frîngerii lunii în două». Cu

alte pribejuri, Mahomed prefăce niște pepeni galbeni în colociinți (un fel de țigve), scoate pe un unchi al său dintr-o fântână întinzind mâna pînă în fundul fântinii, face pe un lup să vorbească, plus alte minuni despre care Cantemir spune că «circulă numai prin poporul simplu».

În cantea a doua, Cantemir vorbește despre denumirile Coranului, despre felul cum sînt privite cărțile sfinte iudeo-creștine de către mahomedani, despre textul, stilul și conținutul Coranului, căutînd să scoată în evidență falsitatea acestei cărți nu din argumentele creștinilor ci chiar din scrierile mahomedanilor.

Cartea a treia, consacrată «minciunii apocaliptice» expusă de Mahomed, interesează și chiar amuză pe cititor, dovedind o dată mai mult cît de extraordinară poate fi fantezia arabă cînd are o temă ca aceea a eshatologiei. Cantemir citează, după o carte pe care a avut-o la îndemînă, semnele prezise de Mahomed că au să apară înainte de sfîrșitul lumii. Dintre acestea se pot rememora: venirea lui Mehdi (Mahdi), care face figură de Mesia în islamismul sectar, șilit; cucerirea Constantinopolului; venirea lui Antimahomed; pogorîrea lui Iisus Hristos; răsărirea soarelui de la apus; apariția unui monstru legendar, prin care se va anunța sfîrșitul lumii; revenirea Coranului la cer, pentru că nu mai este citit și chiar dacă unii îl mai citesc, n-a mai rămas nimeni care să împlinească poruncile lui etc.

Cartea a patra este consacrată «teologiei» mahomedene. Ocupîndu-se de problema atributelor lui Dumnezeu, Cantemir spune că «mahomedanii urmează mai mult teologiei negative decît celei afirmative» (p. 87), vîdindu-se prin aceasta cît de familiarizat era principiile moldoveane cu gîndirea creștină răsăriteană, care face distincție între teologia catafatică sau afirmativă și teologia apofatică sau negativă, atunci cînd este vorba de atribuțiile lui Dumnezeu.

După ce prezintă pe scurt cele «șapte» atribute principale ale lui Dumnezeu, Cantemir spune că musulmanii «îi dau lui Dumnezeu o mie și unul de nume ca proprii și firești lui» (p. 86) și însiră din memorie 40 de astfel de nume. De fapt, pe baza textelor coranice în care se spune că Dumnezeu posedă «numele cele mai frumoase» (VIII, 180; XVII, 110), tradiția musulmană atribuie lui Dumnezeu 99 de «nume frumoase», adică atribute, pe care credincioșii trebuie să le cunoască și să le recite cu ajutorul unor mătâni cu 99 de mărgelute. Teologii musulmani însă și mai ales misticii musulmani, în dorința lor de a pătrunde mai adînc în cunoașterea lui Dumnezeu, s-au întrebat dacă nu există un «nume suprem», care să le exprime pe toate celelalte. De aici o întregă literatură teologică și mistică, iar în pietatea populară alunecarea spre superstiție și magie, acordîndu-se numelui lui Dumnezeu puterea lui Dumnezeu însuși și folosindu-se tot felul de talismane legate de acest nume.

În problema atît de acută și atît de mult discutată în islamism a predestinării sau voli libere a omului, Cantemir spune: *Coranul* a lăsat o învățătură foarte neclară» (p. 92). Și așa este. Dovadă că, pe baza textelor coranice, s-a putut susține și predestinația, și voiața liberă a omului. Teologii musulmani moderniști însă, nu numai că admit, la fel cu sectami mulazilliti din primele secole ale islamismului, voia liberă a omului, dar nu ajuns chiar la concepția că omul este «colaboratorul» lui Dumnezeu la îmbunătățirea lumii.

Și în privința creării lumii găsește Cantemir la musulmani «lipsa de rindulală a lucrurilor», deoarece la aceștia Dumnezeu, înainte de a crea îngerii, a creat «mîntea» și îndată după aceea «duhul sau sufletul lui Mahomed» (p. 93). Imposibil de redat însă, în continuare, chiar și numai cele mai importante informații pe care le dă Cantemir despre felul cum prezintă musulmanii crearea lumii, păcatul strămoșesc, viața proorocilor etc., confruntînd pe Sfînta Fecioară Maria cu Miriam, sora lui Moise și a lui Aaron, spunînd că nu Iisus a fost răstignit, ci altă persoană care semăna cu El și îmbrăcînd totul, «după obiceiul lor», în «febule înspăimîntătoare» (p. 121).

Cartea a patra se încheie cu prezentarea felului cum concep musulmanii sfîrșitul lumii, învierea de obște, judecata din urmă, purgătorul mahomedan (*arat*), iadul cu chinurile sale îngrozitoare și mai ales raiul cu plăcerile sale senzuale devenite proverbiale și dintre care unele sînt indicate chiar în Coran.

Cele mai interesante cărți din *Sistemul religiei mahomedane* sînt însă pentru cititori, mai ales pentru amatorii de folclor religios mahomedan, ultimele două cărți, a cincea și a șasea, unde este vorba despre Legea islamică și alte rînduiri ale religiei mahomedane. Aceste două cărți sînt de altfel și cele mai dezvoltate, însumînd împreună aproape două treimi din întreaga lucrare.

În «Precuvîntarea» cărții a cincea, Cantemir se plînge din nou de dificultățile întîmpinate în redactarea *Sistemului* din pricina lipsei de documentare scrisă, fiind nevoit să apeleze prea mult la memorie. S-ar putea spune însă că memoria sa nu era cu nimic mai prejos de aceea a unor tineri musulmani din vremea sa, care se evidențiau prin recitarea pe dinafară a întregului Coran. Dovadă nenumăratele informații pe care le dă în aceste ultime două cărți ale *Sistemului* și pentru care se vede bine că n-a mai folosit lucrări străine.

Astfel, Cantemir redă cu amănunțime rînduiri islamice pentru rugăciune, remarcînd admirabila ținută a credincioșilor musulmani în timpul rugăciunilor în comun. «În *djeamii* — spune el — nămănuî nu i se cedează locul, nici chiar sultanului, ci fiecare rămîne nemîșcat și netulburat pe locul pe care l-a ocupat întîi. Și nu-i este îngăduit cuiva, mai înainte de a se sfîrși rugăciunile, să rostească măcar un cuvînt sau să se miște din loc». Iar, în continuare, între paranteze, Cantemir exclamă: «o Dumnezeu bune, cu cît mai evlavioși sînt ei în aceasta decît creștinii noștri și mai cu zell la cinstirea lui Dumnezeu!» (p. 178). Mai departe arată că, în timpul postului, sînt unii musulmani care parcurg tot Coranul în 24 de ore. Alții rostesc mereu numele lui Dumnezeu, «cite sînt», sau repetă mereu formula de pocăință. «Alții postesc cu adevărat, se feresc de vorbe rele și de prisos, iartă greșelile oricui și își cer cu smerenție iertarea păcatelor unul de la altul, dau milostenie cu dărnicie» etc. (p. 181). Laudă de asemenea ospitalitatea turcilor, mai ales a celor din Dobrogea și din Iconia, vădîndu-se că într-adevăr Cantemir era un adversar loial al islamismului, cum observă toți cercetătorii *Sistemului*, implicit V. Căndea (Introd., p. XL—XLII). «Să vorbim drept însă — spune marele cărturar — să lăudăm fapta bună chiar și a celui mai mare vrăjmaș al nostru» (p. 203). Și poate că unul dintre motivele pentru care Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse s-a opus la imprimarea *Sistemului*, a fost și această loialitate a lui Cantemir, care putea ademeni pe unii creștini la înbrățîșarea islamismului, într-o vreme cînd Mahomed era prezentat de creștini ca un simplu șarlatan.

Foarte interesante lucruri aflăm din cartea lui Cantemir și despre cele 40.000 de edificii pentru împlinirea în comun a rugăciunilor (moschei) care existau în Constantinopol, despre cele 4000 de candelă care se aprindeau în biserica Sfînta Sofia în nopțile postului musulman, despre «poruncile» Legii islamice, despre faptele «meritori» dar nu obligatorii (p. 211) și mai ales despre «cele oprite», interdicții expuse de Cantemir detaliat (p. 239—247). Încă mai interesante lucruri aflăm despre rînduiri islamice cu privire la căsătorie, divorț, înmormîntare și pomenirea morților.

Foarte dezvoltată este în cuprinsul *Sistemului* și prezentarea dervișenilor musulmani, cărona Cantemir le zice «secte» (p. 288—316), acele organizații de gen monahal care au înflorit în evul mediu și durează și în prezent, învîrtînd islamismul și avînd uneori un important rol cultural, politic și economic. Și socotim că monahii ortodocși români ar putea citi cu interes amănunțitele informații pe care le dă Cantemir despre dervișerile care existau pe vremea sa în Imperiul otoman, în Persia, în India etc. (287—316). Cantemir admiră strădaniile pentru desăvîrșire ale unor derviși, îndeosebi ale dervișilor *mevlevi* (p. 294—298), dar prezintă și excentricitățile altora dintre aceștia, socotîte adesea ca dovezi de sfințenie (p. 335—337).

În partea ultimă a *Sistemului*, Cantemir tratează despre diferitele științe și arte cultivate în vremea sa în Imperiul otoman și care aveau legătură directă și indirectă cu religia mahomedană (p. 347—379).

În general vorbind, *Sistemul religiei mahomedane* este o mare frescă a vieții religioase musulmane de acum 300 de ani, a cărei documentare s-a făcut aproape numai «din inepuizabila comoară de fabule a teologiei musulmane» (p. 166); mai exact, din folclorul religios musulman. Dar tocmai aceasta face farmecul deosebit al cărții lui Cantemir față de un tratat de teologie musulmană. Cititorul va găsi în ea chiar și pagini de

picanterii, care se pare că amuzau foarte mult pe Petru cel Mare la petrecerile sale cu prietenii. Lăsînd însă de-o parte unele inexactități și exagerări cuprinse în această carte, preluăm observațiile pertinente ale traducătorului român, potrivit cărora *Sistemul* este o lucrare întocmită «sistematic» și are «cursivitatea și accesibilitatea» necesare, încît «chiar cititorul de azi», sfîrșind de citit, «se poate socoti în posesia informației de bază privind doctrina islamică și sistemul cultural general de ea». Pe scurt, «*Sistemul* este o carte bine scrisă» (Stud. introd., p. XXXIX—XL), «originală și profundă».

Și traducerea românească a *Sistemului*, făcută cu ușor iz cronicăresc, beneficiază de cursivitatea și accesibilitatea atribuite de traducător, operei lui Cantemir. Observăm numai că, poate, n-ar fi fost un act de prea mare împietate înlocuind termenii *Muhammed* și *Curan*, la care Cantemir lînea atît de mult, prin *Mahomed* și *Coran*, așa cum se obișnuiește în limba română.

Cît despre acribia ediției, toate laudele pentru realizatorul ei: poate servi ca model pentru lucrările similare. V. Cîndea a izbutit să identifice majoritatea surselor de informație ale lui Cantemir și a confruntat toate textele coranice citate de acesta cu cea mai nouă și, pare-se, cea mai bună traducere a Coranului (D. Masson, Paris, 1967). De asemenea, a mijlocit, prin eruditul *Studiu introductiv* și prin cele nu mai puțin de 1261 de *Comentarii* puse la sfîrșitul cărții, înțelegerea justă a acestei opere scrise acum 300 de ani și care pune cititorului de azi, pe alocuirea, probleme deosebit de dificile. În sfîrșit, bibliografia exhaustivă privind textul și lucrările despre *Sistem*; cele trei judicii: de nume, autori și opere, cultural; minunatele ilustrații ce însoțesc textul, precum și execuția tehnică ireproșabilă, toate acestea contribuie ca apariția *Sistemului religiei mahomedane* în limba română să însemne un important act de cultură și de cinstitoare a memoriei «celei mai mari personalități culturale românești din epoca feudalismului».

Diac. Prof. Emilian VASILESCU

E m i n e s c i a n ă : Gh. Bulgăr : *Pagini vechi despre Eminescu* ; Constantin Noica : *Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii românești* ; Zoe Dumitrescu-Buşulenga : *Eminescu. Cultură și creație*.

Dacă tot românul îl cunoaște și-l iubește din pruncie pe Vasile Alecsandri, apoi oit de rari trebuie să fie aceia care au auzit de fratele său, Iancu, și au gustat stilul epistolar, ușor cînd comunică idei dificile, zîmbitor cînd comentează lucruri serioase, familiar cînd discută metafizică, zeflemisitor cînd e cazul să-l înfățișeze pe autor însuși. Iancu Alecsandri, nu are numai merite scriitoricești dintre cele mai însemnate — și este deosebit de mare păcat a nu i se fi pus încă la dispoziția publicului contemporan corespondența (după cum s-a făcut de mult de Toroutiu) care, după scrisoarea discutată, trebuie să fie neașteptat de atrăgătoare — dar mai are meritul unui gust ales ce nu numai l-a înscris printre cei mai frecvenți admiratori ai lui Mihai Eminescu (cea mai înaltă încorporare a inteligenței române, T. Maiorescu, p. 17), dar îl face să-și amintească, de pildă, peste zece ani, de o ședință a Junimei cînd acela a citit o poezie. Mai mult, dincolo de toate aceste calități care ne fac foarte plăcută personalitatea sa și ne îndeamnă să o cunoaștem cît mai bine, descoperim în fratele bardului de la Mîrcești unul dintre inițiatorii din țara noastră a mișcării comparatiste în analiza istorică a literaturii.

Mă voi mărgini a-ți semnala, spune el, întîlnirea de idei, intrudirea între cîteva rînduri din *Satira* și textul unui document chaldean tradus de d-l Oppert, profesor de asiriologie la «*Collège de France*», membru al Academiei (...). Iată acel document pe care-l extrag din *Histoire d'Israël* a lui E. Sedrain, una din scrierile cele mai renumite asupra acelor timpuri întunecoase : *Fragments d'une collection de tablettes cosmogo-*

niques intitulés, à cause du premier mot, les « Tablettes Jadis » (enunță). Création. Commencement. Jadis ce qui est en haut ne s'appelait pas Ciel / Et ce qui est la terre en bas n'avait pas de nom. / Un abîme infini fut leur générateur, / Un Chaos, la mer fut la mère qui enfanta tout cet Univers / Les eaux qu'ils contenaient confluaient ensemble. / Il y eut des ténèbres sans rayon de lumière, un ouragan sans accalmie. / Jadis les dieux furent sans aucune existence, / Un nom ne fut pas nommé, un destin ne fut pas fixe». Iată acum câteva rânduri din «Satira» I a lui Eminescu: La-nceput pe cînd lință nu era, nici neliniță, / Pe cînd totul era lipsă de viață și voință, / Cînd nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns (p. 18 — 19). Dacă ar fi sesizată «comunitatea» de gândire și desfășurarea etapelor similară ar fi mare lucru; dar comentatorul în loc de a se lăsa furat de acestea semnalează deosebirea dintre un text păgîn și altul conceput de pe o poziție creștină: Aice, cîteva rezerve. Cînd vorbesc de Inrudire între două scrieri pe care le despart 4000 de ani, înțeleg acea care naște din comunitatea de porniri filozofice sau poetice, nu din principii religioase. Între chaosul chaldean cu zeei lui numeroși și Tatăl poetului nostru eu nu mi-ași băga degetul, dacă grija mea principală putea fi altceva decît de a pune în lumină una dintre cele mai frumoase bucăți a literaturii noastre (p. 19). Același ghimpe comparatist îl îndeamnă să semnaleze anume parte din Miorița cu anume intrigă din opera lui Chateaubriand și să continue, eseistic, să discute și iar să discute literatură, ca un mare degustător al ei, după cum se impune a fi fost.

Astfel de texte ne oferă spre lectură prof. dr. Gh. Bulgăr în lucrarea sa, *Pagini vechi despre Eminescu* (Editura Eminescu, 1976), antologie a unor texte din reviste, ziare ori culegeri rarissime. Niciodată (...) n-au fost reunite într-un volum atîtea contribuții fundamentale, de subtilă analiză a operei, a ideilor poetului, pagini definitorii pentru om și pentru epocă, pentru comunicarea poetului cu țara întreagă (Prefață p. 8), ne lămurăște cunoscutul și distinsul eminescolog. Atît de «definitorii» sînt paginile, incit cartea se citește dintr-o suflare, ca în adolescență, cu patimă și cu inima palpitînd. Ea ține locul unui volum biografic și de exegeze și are avantajul față de el de a fi foarte variată din punct de vedere al deosebirii condeiilor și foarte completă din oel al preocupărilor. Avem în față mai mult decît o antologie, un mozaic (în sensul operei plastice cu sintaxă unitară și organică) în care toate elementele concoură să ne ofere un chip cit mai bogat și mai sensibil al celui pe care Ioan Russu l-a caracterizat cu accent de limbă bisericăscă veche, ca fiind *podoaba literaturii noastre* (p. 33).

Intorcîndu-ne la Iancu Alexandri și la aruncătura lui de privire comparatistă, aceeași tendință o regăsim la Lucian Blaga: *În Scrisoarea Intlia, al cărei fragment filozofic reamintește foarte deaproape imnul către soare din Rigveda* (p. 111). Astfel, deodată, însușind cele două așerțiuni, ne aflăm în fața unei a treia ipoteze (cunoscută de cînd lumea și des repetată de diverșii semnatari din lucrare), că poezii și profeții au același dar de citire a tainelor. Mergînd mai departe ou închipuirea, N. Davidescu propune o definiție nu mai puțin frumoasă: *El a avut aspirațiile noastre, credințele noastre. El a putut fi astfel un glas al lui Dumnezeu, ales din mulțime* (p. 120). Alte voci ne cheamă tot într-acolo, cum ar fi a lui M. Sadoveanu: *Reprezentantul cel mai nobil al sufletului nostru a căzut sub lovitură și batjocuri, hulit și răstignit* (p. 118). Dar cel puțin precizarea lui Octavian Goga se cuvine să ne-o însușim, atunci cînd îl hotărăște pe Eminescu *paznic suprem al sufletelor* (p. 125), pe urmele sale Victor Papilian metaforizînd: *steaua dispărută demult în albastrul depărtării și care totuși continuă să vadă și să vegheze...* (p. 173). Pentru Panaît Cerna el a fost înainte de toate un apostol (...), o natură faustiană, Iacoma să aprindă în pieptul său toate comorile pămîntești (p. 75), pentru alții semi-zeu, pentru mulți zeu (*Pe vremea zeilor din vechime, am li crezut că în acest pom — Martha Bibescu se referă la «teiul sfînt» — și-a găsit poetul meta-morfoza sa din urmă*; p. 175). Și chiar dacă scriitorul nu este categoric în formulare, mîreasma domului de a fi întîlnit în nopțile de veghe a literelor române urmele unei divinități străbate, pînă în zilele noastre: *Cu moartea poetului începea de fapt nemurirea lui* (Gh. Bulgăr, *Prefață*, p. 7).

Cît de monotone ar fi încercările de modelare a unui profil dacă s-ar mîrgini la astfel de hiperbole, oricît de bine drămuite ca poeme într-un vers ar fi ele! Bineînțeles, ne vom reînboance la același Iancu Alexandri, care — se vede clar — ne-a cucerit definitiv sufletul bucuros de orice mare valoare românească aproape necunoscută încă nouă și care ne trimite către Eminescu filozoful. «Șezînd genunchi și mîna

cînd pun colț cînd p-un alt colț» — cu Hamura limbii noastre — în fundurile adînci și întunecate ale simțirii, și să se ridice pe înălțimile sublime ale întrezăririlor iluzolice. De acum înainte, grație lui, putem potni și noi înspre acele regiuni îndepărtate, fără a cere protecție străină (p. 86), afirmă I. Petrovici și, cu alt prilej, adîncește: *spiritul meditativ, avid să surprindă tainele lirii, ori măcar să încadreze mersul evenimentelor în rosturi adînci și generale* (p. 88). C. Rădulescu-Motru, semnaland aceleași profunzimi, exclamă: *Sub influența operii poetice a lui Mihail Eminescu se vor afla, de acum înainte, nu numai generațiunea sau generațiunile cari l-au apropiat, ci toate generațiunile care-l vor urma, și prin acestea întreaga cultură românească* (p. 105). Lucian Blaga vede a «*tinărul voievod*», *acel alter ego subconștient al său* (p. 114), aplicații către o *viziune voievodal-sacrală despre natură* (p. 115), *încălzări de gîndire mare, ce îmbrățișează lumea, căci îl socotește a fi fost stăpîn pe cultura veacurilor* (p. 109). Toți aceștia au pregătit calea, plină de aventuri spirituale, lui Constantin Noica cînd a clădit visul său spiritual ce vom analiza mai departe.

Scipione Bădescu constituie o altă pildă de stil, o altă revelație a antologiei profesorului dr. Gh. Bulgăr. La polul opus prozei clasice, fără să se lase intimidat, a lui Iancu Alecsandri, S. Bădescu, prietenul lui Eminescu, e un mare arhitect de perioade. El nu-și pierde sufletul pe jumătate de pagină tăpărită, între un punct și altul. Deși introduce paranteze, lămuriri, definiții, serii sinonimice al căror scop e accentul, anti-teze, el izbucnește să se sprijine pe acei categorici «*nu!*» atît de splendid împărțind întregul în două, ca o cotitură bruscă dar care schimbă peisajul sub nu mai puțin brusca lumină și roind cotropitoare din soarele numelui postului național. Cu cită plăcere ne apropiem de el, să-l ascultăm cuvîntînd la inaugurarea bustului lui Eminescu, la Botoșani: *și acest entuziasm este cu alt mai înălțător, încălzînd cu alt mai bine inimile și încălzînd cu alt mai lesne sufletele, cu cit s-a născut fără precugetare, fără pregătire, fără chemare, ci așa deodată, ca din senin, românește, în mij de inimi tinere, și s-a dus între noi, nu ca amicii răposatului poet alt de puțin la număr odinioară, în zilele lui negre cele multe, și atît de numeroși astăzi, la apoteoza lui; — nici de adepții și următorii școlii sale, încă puțin înțeleasă și greșit cultivată de cei mai mulți dintr-înșii; — nu! credința unei generații întregi, sinceră, necoruptă și capabilă de tot ce-i nobil și frumos; este cugetarea și credința unui întreg șir de admiratori convinși, care, cu vederile lor limpezi, privesc lumina ce se revarsă de pe înălțimea geniului lui Eminescu, fără a orbi, fără a-și pierde aripile, ci încălzîndu-și inimile și luminîndu-și sufletele la flacăra ei binelăcătoare* (p. 41).

Nu mai meritul de a face un fapt public din foile preferatului nostru Iancu Alecsandri și ale lui Scipione Bădescu, iată destul ca *Pagini vechi despre Eminescu* să își fi împlinit cu prisosință menirea. Dar între filele acestei cărți aflăm mult mai mult despre omul Eminescu, care stă ca și o carte deschisă înaintea tuturor, că este o literatură vie (Slavici, p. 14). El cu oamenii din popor se înțelegea mai bine decît cu toată lumea noastră cultă și semicultă (Iacob Negruzzi, p. 32). *Viața lui dădea suflet unei odăi(e) în hîndul vreunei curți (...), neavînd altă mobilă decît un pat de vergi de lier, o masă și două scaune șchioape de lemn alb, o colă cu capac și o cană de băut apă, care nu era schimbată cîte 5—6 zile, și prin toate ungherele odăii, aruncate fără nici o grijă, jurnale, cărți, bucăți de hîrtie rupte sau obiecte stricate. Păianjenii țineau loc de zugrăveli, din geamuri două-trei toldeauna sparte, după sobă îngrămădite cîteva albituri purtate ce așteptau mult pînă să vie spălătoreasa să le ia* (p. 47). Spuneam oare că numai cei doi trebuiau să fie aduși în luminile rampei? dar această descriere realistă, simplă, și cu acea prețioasă sintagmă «*păianjenii țineau loc de zugrăveli*», nu merită oare înclinarea noastră admirativă și în fața lui N. A. Bogdan? Însă mult înaintea acestei uitări de sine, dramatică și trăind sărăcia lucie (între una și alta nu este contradicție, ci, aș spune, cîteodată, complementaritate), E. Dăianu, citînd o epistolă a preolului Ioan Cotta din Bicaz, ne îndeamnă în fața altui om: *Eminescu, pe timpul acela, avea vîrsta de 17—18 ani, după a mea părere. Era un tînr de o construcție solidă, gras, tare negricios, tuns iar în frunte avea un păr bucliu, pe care mereu și-l netezea; ochi așeri și finută serioasă* (p. 55). Camil Petrescu este cel care definește cel mai potrivit, încifrînd apofatic: *Eminescu e un mare necunoscut* (p. 142).

Dar limba lui? O *combinație armonioasă a trecutului cu prezentul (...)* limba este marmura în care varsă chipul gîndirilor sale alese (Slavici, p. 13); *acest suflet încălzit la focul graiului și al patriotismului marilor săi predecesori* (S. Bădescu, p. 40). În ea,

Eminescu a turnat cinstea nepîngărită a scripturilor rămase de la cei bătrîni (Petre Suceu, p. 63), pentru că el a trăit (...) cu românii din toate vremile (N. Iorga, p. 134). Tot marele istoric nu se sfiște să se pună în ceata neștiutorilor care s-au cutremurat citindu-l. A fost atunci pentru noi un drum al Damascului. Mergeam ca Saul acela care nu înțelegea Cuvîntul (p. 137). Triumfal meditează la ea Anghel Demetriescu, atunci cînd constată: *Orice limbă omenească e un fel de mitologie* (p. 59).

S-ar părea că oel mai mult a impresionat capacitatea lui Eminescu de a suferi. Const. V. Vasiliu remarcă: *El suferă (...) suferințele tuturor; el suferă umilința și umilirea săracului, făuirea muncitorului, durerea celor cari își trăiesc mizeria; el suferă măcelărirea prin războaie a altor mii de oameni ce-și varsă sîngele pentru caprițiul unui împărat care are nevinovata plăcere de a vedea plutind pe o mare roșie coroana ce-i va împodobi liniștita lui frunte; el simte strigătul altor deznădăduiți și strigătul lor la el se schimbă în versuri și versurile lui se restrîng în inimile noastre, pentru a trece mai departe la unii, pentru a se prelăce însă în revolta la alții* (p. 36). Concluzia lui e firească: vede în Eminescu un învățător și în opera sa o lecție de înaltă morală socială (p. 38). Cugetătorul depășește pragul acestor simple constatări, deducînd și sarcina lăsată de poet celor ce i-au urmat: *El a plîns suferințele celor nedreptățiți, năud ne rămîne datoră de a le vindeca* (idem). Z. C. Arbore, însă, aduce viața însăși între filele cărții amintindu-și discuțiile sale cu Mihail Eminescu. — *Aici nu sunt, dragul meu — cum îmi repeta el mereu — decît boieri și țărani, adică stăpîni și robii lor (...)* Să se răscoale țărani cîndva în România pentru a scutura jugul ciocoilor, și atunci vei vedea, dacă vom trăi pe acele timpuri, cît de sanguinari și nemișoși vor fi acești democrați față cu poporul răsculat. (...) Aceste păreri ale amicului meu Mihail mi ie-am adus aminte în groaznicul an 1907. Se vede că marilor poeți, ca și profeților, le este dat simțu de a prevedea evenimentele (...). Toate discuțiile noastre, îmi aduc bine aminte, se isprăveau între noi cu următoarele cuvinte ale răposatului meu amic Mihail: — *Știi ce, dragul meu, hai să demisionăm, tu de la Românul, eu de la Timpul, și hai să ne călugărim, căci nu suntem încăuți noi ca să trăim între lupi. La mîndărire, în chiliile solitare, să scriem letopiseși în cari să înșirăm tot ce îndură nenorocitului neam românesc, pentru ca să se știe cît amar a suferit românul cît a trăit pe acest pămînt* (p. 66—67).

O atare înțelegere a durerilor și suferinței celor mici, anonimi, din partea poetului, o atare asimilare a lor încît să le resimtă cu cele mai făuntrice ale sale, i-a îngăduit lui Sextil Pușcariu să cuprindă într-o magistrală formulă cele ce urmează: *din durerile sale a născut vîrsta matură a poeziei poporului său (...)* acolo unde a vorbit el începe glasul sonor al bărbăției însăși în literatura noastră (p. 67), prin aceasta enunțînd opera eminesciană drept prag definitiv al maturității culturale a neamului. Influența ei ajută la construirea celui „gînd propriu” al conștiinței noastre etnice, așa cum s-a organizat, cum a crescut ea (Eugeniu Speranția, p. 123). Astfel se explică intuiția lui Ovidiu Papadima și a altora, semnăind năzuința geniului de a crea, cu literele lui, o nouă lume, definitivă: *Deasupra viermuiei de dureri mici și patimi meschine a lumii de toate zilele, în a cărei veșnică trecere vieți de oameni și generații se alungă unele pe altele ca valurile, în voia măruntă, elementară, a norocului — Eminescu visează mereu, într-un deznădăduiit efort de îndărtare din tind, supraoameni: arățări ireale prin frumusețea fizică și puritatea interioară* (p. 157). Ca, ulterior, să-și precizeze ideea, înrădăcinînd opera în sufletul nației: *Ființa omenească ce li cutreieră gîndul poetic o vrea ireală, stilizată ca o icoană bizantină* (idem). Desigur insistăm, această caznă prometeică și — credem — mult mai purtătoare — totuși — de vieți decît aceea a unui iconar (oricît s-ar fi dorit călugăr Eminescu, în clipele lui de scribită epuizare) este în primul rînd rodul muceniciei sale stilistice atît de insistent exprimată de G. Murmu: *a (...) impregnăt verbul românesc cu o esență de origine transcendentă, i-a desfărânit* (desigur, rădăcina cuvîntului stă în «țărîna») *i-a epurat, i-a sublimat, i-a dat transparența și aureola necesară spre a revela prin el toată frumusețea ideală a viziunii lui poetice* (p. 126—127).

Încheiem seria numeroaselor citate cu o întîlnire cu I. Petrovici: *Lui îi datorăm, în măsura în care nu mai datorăm nimănuia, două lucruri care ne privesc așa de aproape: întinderea hotarelor limbii și a granițelor fericirii noastre* (p. 86).

Prea puțin, însă, am discutat alături de opera antologică cea de comentare a textelor. Gheorghe Bulgăr nu numai că aduce în atenția publicului contemporan scriitorii de talia unui Iancu Alecsandri, Scipione Bădescu, N. A. Bogdan; nu numai că reactuali-

zează pagini nemuritoare ale unor clasici și moderni de mult în fruntea literaturii noastre; nu numai că reamintește existența unui curs litografiat al lui Densușianu, care-și așteaptă ucenicul editor; prin pertinenta notelor sale, el îmbogățește necontenit informațiile, sculptând o osatură fără de care cartea ar fi frustrată de jumătate din valoare. În ce sens spunem acestea? Să urmărim o notă printre altele, să vedem cum e construită și ce date noi introduce. *Aici* (referința e la un articol), *ca și în conferința lui S. Pușcariu, e amintită poezia La arme de Eminescu; dar ea nu apare în nici un volum tipărit pînă acum; în Arhiva Kirileanu (VII, Varia 2) găsim însă copiată această poezie de îndemna la luptă pentru scuturarea oricărui jug străin, impus mai multor provincii românești de atunci, printre care și «dulcea Bucovina»; a treia strofă a acestei poezii se adresa (...) Bucovinei în versuri furtunoase, amintind de violența articolelor politice din Curierul de Iași în legătură cu «rănirea Bucovinei» de către Imperiul austriac, odată cu uciderea mișelească a domnului Știrbei vodă: Iar tu, jubilă Bucovină, / Diamant din stema lui Ștefan, / Ajuns-ai roabă și cadină (...) // Rușinea ta nu are seamăn, / Pămîntul sînt e pingărit... / Mișel și idiot și lamen // Ce ar mai sta la suferit! / De-acuma, trîmbiți de alarme! / Nălțați stîndardul sînt în mlîni! / La arme, / la arme, dar români! (p. 71). Interesul teologiei române și deosebita atenție a doctoranzilor ei sînt solicitate de următoarele: Aș mai cita aici, fiind vorba despre receptarea lui Eminescu în Ardeal, prima teză de doctorat asupra poetului, scrisă de Elie Cristea, în limba maghiară, cel ce avea să devină patriarhul țării (Miron C. I.) carte tipărită în 1895 (Ed. Aurora, Someș) cu următorul titlu: Cristea Iliés, Eminescu élete és művei-tanulmány az újabb román irodalom köréből; avînd, la Academie, și dedicația: «Măritei Academii Române în semn de înaltă considerație! Budapeste, 3/15 mai 1895» (p. 173—174).*

*

Desculții — uneori la propriu, ca în cazul folclorului și al citorva mari figuri din trecut, dar de cele mai multe ori la figurat — sînt dintre cei care fac cultura mare (p. 8), ne propune să recunoaștem Constantin Noica în: Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii românești (Editura Eminescu, 1975). Și, din chiar pragul clădirii acestui eseu — după cum se vede —, ne îndeamnă să-l numărăm pe obiectul «cultului Eminescu» printre cei lipsiți de încălziri. Aceasta, într-un act abrupt de demitologizare. Nu se referă gînditorul la sărăcia poetului care tot străbătînd țara în lung și-n lat nu va fi avut suficiente perechi de opinici (deși, parcă-parcă ar spune-o) ci, mai curînd, credem, la neîmpătămirea lui pentru cele materiale «ale lumii». Un înțeles și mai adînc, dedus din întregul opuscului, deși poate nu cu vrerea autorului, e aluzia la contactul direct cu pămîntul și energiile lui, la intimitatea cu firea, cu devenirea existenței, a concretului.

Încercînd să-i desprindă nimbul, filozoful ne trimite către cutărul ce a aparținut poetului, rămas lui Titu Maiorescu, ca să-și verse conținutul, în cele din urmă, în sala tainică a cărții mare și manuscriselor din Academia Română.

Negînd înțelegerea unitară a fenomenului spiritual Eminescu în întreaga critică a operei sale, Constantin Noica se oprește asupra unei definiții dată de N. Iorga: cea mai vastă sinteză făcută de vreun român (p. 13), recunoscînd aici singurul adevăr vrednic de spus, dar întrebîndu-se unde poate fi descifrată «sinteza».

Împreună cu eseistul, ne oprim asupra citorva frînturi ale gîndirii eminesciene, scrise printre traduceri, încercări de caligrafie chineză, socoteli domestice, versuri, proiecte, consemnări de datorii, conspecte științifice, și cite altele. Nu noi suntem stăpîni ai limbii, ci limba e stăpînul nostru (p. 28), ougetare asupra căreia nu se cuvîne să te oprești pînă a fi luminată de următoarea: Cuvînt... vine de la conventus, adunare de oameni, după care colegătorul lor consemnează: Cîți mai știu asta? Cîți își iubesc și caută cuvîntul, linfa comunitară, adevărul lor ultim (p. 29). Vasezică, în spatele altor sunete, ideea omului ființă socială, format și înstăpînit de obște, prin mijlocirea limbii, purtătoarea întregii culturi și civilizații și cu cît mai mult a indivizilor (De aceea exclamarea lui Eminescu, de la p. 35—36; Iubesc acest popor bun, blînd, omenos, pe spatele căruiu diplomații croiesc charte, și resbele, zugrăvesc împărății despre cari lui nici prin gînd nu-i trece...).

Căzut e corpul nostru cînd suletu-i căzut (p. 32) este însăși cheia de boltă a medicinei contemporane care a demonstrat rolul stresului și cedarea în fața bolii, ca și al optimismului și încrederii în oprirea proceselor maladive.

Versul (?) lui Eminescu este un rezumat al unuia din aforismii lui Montaigne: *Sufletul în care săfășuiește filozofia, prin sănătatea sa se cuvine să însănătoșească trupul. E dator să-i modeleze după tiparul său înălțarea și să-i împodobească cu o mindrie plăcută, cu o purtare activă și vioasă și cu o altitudine potolită și deschisă.* Această temă apare frecvent în meditația eseistului francez, ba pare a fi câștigul major al experienței lui de autoanaliză. Cuvintele poetului nostru izbutesc însă să sintetizeze într-o formulă de rară pregnanță și deosebită frumusețe aceeași constatare, deși timpul unuia pentru dobândirea ei e cu mult mai îndelungat decât timpul al celuilalt.

Acestea și altele asemenea însă nu te absolvă de cultura eminesciană, ci mai mult îți deschid ochii asupra măreției gândirii sale. Dar cum e vorba tocmai de a ieși din idolatrie ori dezamăgire (*aluzie la Mite Kremnitz*) și de a intra în înțelegerea lui Eminescu, pe de o parte, în răspunderea proprie, pe de altă (p. 62) sintem aduși în fața unei ciorne de răspuns oficial. Pe verso-ul filei 33 stă scris:

«Iași în august 1876 (adică cu 102 ani în urmă; n.n.).»

Domnule prezident,

La citația d-voastre No 2417 din 15 iunie 1876 prin care subsemnatul e chemat a justifica motivele nedepunerii comptului de gestiune ca bibliotecar central din Iași pe anul 1875, am onoarea a v. . . .

Răspunsul se întreprinde și nici măcar «vă» nu e scris. Eminescu n-a depus «comptul» de gestiune. N-a restituit nici cei 100 de galbeni pe care-i primise de la Maloescu (pe când acesta era ministru) spre a-și lua doctoratul. Poate că n-a dat îndărăt nici cărțile care-i erau cerute de la Biblioteca din Iași. Da, era, poate, în neregulă și el n-avea ce să răspundă. Dar ne vine în minte că a depus alt «compt», sau poate a deschis el un «compt» oamenilor de cultură din țara aceasta. Răspundem întotdeauna la așteptările lui ? (p. 46—47).

Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești este scrisă sub semnul aspectului didactic al chemării filozofice.

Pentru că puțin mai sus a fost vorba despre poet, Constantin Noica are un mesaj de transmis poezilor tineri, în chip oșebit: *Acum i-am întrebat: cum cred ei că se pot numi poeți de limbă română fără să rețacă întreaga experiență a lui Eminescu, o experiență care a fost deopotrivă una a cuvintului din toate limbile mari, ca și una a cuvintului din limba noastră; una a gândului din mai toate filozofiile; una a lanțului din mai toate lumile pământului și cerului? Cum cred ei că pot li poeți fără să se li adînci în însăși conștiința lor mai bună — și a veacului și a patriei lor? (p. 54).* Făcînd pași mari către demitizarea genialității și a talentului, pe marginea celor observate în manuscrise, eseistul român anată că *liecare poate învăța de la Eminescu ce înseamnă dresajul în materie de cultură (termenul e foarte aspru, dacă nu respingător; aceasta este intenția: lucrurilor se cuvine să li se spună pe nume; dobîndirea, asimilarea culturii este lucrul cel mai greu pe care îl întîmpină omul pe pămînt — sigur, insistăm, e vorba de asimilarea ei pînă la a deveni om de cultură, adică om al culturii, orientat către îmbunătățirea continuă, către contopirea cu existența prin înțelegere, către autodepășirea nelimitată; de aceea școala culturii e dură: e «dresaj»), adică supunerea exterioară și interioară la obiect, ca și dăruirea față de cultură (p. 64).* Iar «caietelle» te învață ceva dincolo de orice genialitate; binecuvîntarea cantității (idem). Pentru cei mulți care urcă treptele culturii cele două cuvinte din urmă stupefiază. Noica revine, să nu existe dubt: *de la un moment dat încolo, cultura este o chestiune de cantitate* (Cît de departe este intransigența sa benefice de blîndețea generoasă a lui Tudor Vianu, cînd le asemuim, care ne spunea la cursuri că ceea ce rămîne dintr-o viață de studiu se numește cultură). Constantin Noica nu filozofează. El spune răsplat cîteva adevăruri.

Și cu aceasta, pe nesimțite, am pătruns în a doua parte a eseului, care ar putea prelua drept titlu acela al unui capitol: *Un uomo universale*, ori în termenii autorului: un om deplin.

Refuzînd pe rînd «oamenii universali» cu care ne-a îmbiat Renașterea, pe Leon Battista Alberti, pentru că a slujit un ideal de universalitate pe orizontală (p. 121) (*un model de platitudine*), pe Pico de la Mirandola, pentru pragurile și nerodnicia sa (idem), pe Erasmus și ceilalți umaniști (*simple spirite universale*) (p. 122). Pascal ar fi printre puținii vrîdnici să trăiască în veacul nostru (...). Universalitatea lui e cu adevărat durabilă — dar nu e dublată de o împlinire trupească pe măsura ei, dimpotrivă (idem). Și Goethe e emisar al platitudinii, dar care în întregul ei (...) echivalează genialitatea (id). Valéry e caracterizat de răceală (p. 107), Leonardo de neutralitate. O singură universalitate în adînc îi e dată omului: deschiderea, pietatea față de tot (id). Iar Eminescu are o izbitoră căldură și omenesc. Folosind un cuvînt drag poetului, el este un «semădău» (...) și e unul care încearcă să dea socoteală de tot, ca un secretar al firii omenești, așa cum spusese cineva despre Aristotel că era un secretar al naturii (p. 119).

Chiar și din modestele noastre comentarii se poate vedea cît de profundă și stimulată este cartea lui Constantin Noica. Mai presus de orice, *Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii românești* este un foc nestins al setei de cultură, o mină întinsă tînărului care-l iubește pe Eminescu, pentru a-l ajuta să se ridice cît mai aproape de el, o laudă tulburătoare a muncii, o primăvară a efortului sufletesc.

*

Citînd *Eminescu-Cultură și creație* de Zoe Dumitrescu-Bușulenga (Editura Eminescu, 1976), profunzimea portretului intenționat este deductibilă chiar de la începutul lucrării, atunci cînd autoarea își explică metoda analizei. Scrie că raportarea fragmentului la întreg ține de natura mai adîncă, ascunsă, a lucrurilor lumii, care se gîndesc în întregime, dincolo de starea lor de despărțire temporară (...) Iar țeserea gîndului între fragment și totalitate generează o anumită tensiune, benetică, integratoare, o tensiune care înseamnă cel mai adesea o căutare, un efort firesc de complementaritate (p. 7). Printr-această lămurire de ce alege calea cercetării motivelor, într-un suîș gnoseologic către operă. De aici, îmbogățirea (deși obișnuită în exegeză) a lecturii eminesciene. Tot de aici, adîncirea ei (cît de prețioasă!). De pildă: *motivul selenar, binădoară, sau al nopții, sâu cel al lacului ca topos magic închts, ca oglindă, ne poartă cu precădere spre universul romantic, al misterioaselor revelații, așteptate cu înțiorare, într-o natură însulețită* (p. 8). Dar, mai ales: *cîteva, și dintre cele mai importante, ne poartă însă pe alte urme și în alte direcții* (idem). Frază cuminte, rece, introductivă. Aparent, și *motivul vârstei de aur, și acela al insulei, și acela al codrului; și cuplul și transmigrarea sufletelor, și stingerea, și micro- și macro-timpul, și cosmogonia ca și apocalipsa fac parte din aceeași tipologie romantică* (p. 8—9). În locul unei limpeziri, o reîntoarcere acolo de unde am plecat, loc comun pentru ucenici într-ale literaturii române — de n-ar fi acel «aparent», de început, purtător de nădejdi. *În realitate, motivele acestea vin de mult mai departe, din străvechile înțelepciuni tradiționale* (...) *Eminescu readeuce din strălunduri inițiale motivele grave, lundamentale, legate de soarta cosmosului mare și a celui mic și le îmbracă în veșmintele unui context romantic* (p. 9). Astfel nădejțile s-au preschimbat în «realitate», printr-o abilită tehnică discursivă, creatoare de «suspense», pentru a muta cugetul cititorului într-o bogăție și o adîncime nebanuite, grăitoare despre inși izvoarele luminilor și unele căi de acces către ele. În sfîrșit, urmează denudarea totală a ideii: *la poetul nostru*

național, fundamentul-motiv are o dublă vocație spre unitate, aceea pe care i-o însușă calitatea de fragment lață de totalitate și, pe de altă parte, aceea pe care i-o dă calitatea de conținut al motivului, exprimând mereu dizarmonia, pierderea, căderea dintr-o unitate primordială (id). Filele cărții au devenit o bogată înțelesuri și ecouri cutie de rezonanță atât a creației, cât și a Creației. Ni se poate oferi mai mult, spre meditare?

Acum se vedește de ce vecinătatea unei naturi mai slobod frățească este binevoitoare când hotărăști să ascuți și să-ți apropii un atare mesaj. Căci nu oriunde, nici oricând, simt lesne asimilabile cuvinte ca: *în motivul codului (...)* și *în melamorfozele lui succesive transparențe și semnificația ruperii, adică a căderii dintr-o unitate originară, și semnificația reintegrării posibile în acea ordine a unității (id).*

Limba lui Eminescu este, pentru acad. prof. dr. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, mult mai mult decât o descălecare în rostirea literară modernă, ori un summum al eforturilor seculare ale scriitorilor români de a se smulge din apele mlăștinoase ale biuirii către o radioasă articulare a gândului prin sunet, ea este tocmai vehiculul istoriei existenței. *Descoperirea valorii numenale a cuvântului ca logos, datorită de a readapta limba la o etapă istorică, păstrînd-o în același timp ca valoare permanentă și unitară, precum și înțelegerea limbii unui popor nu ca a unei simple convenții pe care o stăpînești cu ușurință, ci ca pe o expresie superioară a unui spirit cărui i te supui (p. 13).*

Coborînd de la sunet la hotărele lui temporare, apriorismul acestora se prăbușește sub umerii voinței selective a poetului pe cale de a-și extrage esența unui univers revelator. *În opera acestui romantic, înverșunat dușman și descompunător al timpului obiectiv, singurul timp consistent, coerent, viu, este acela al istoriei naționale, durată în care viața se ipostaziază eroic cerînd implicație și jertfă (p. 14).* Pasul de la secundă, minut, ceas, vîrstă, și plîm la istorie și neam este mare, impresionant. Autorul îl amplifică pînă la nelimitare, în chip grandios, reaşezîndu-l în ritmul universului: *Cel care crede în virtuțile creșterii organice a poporului român se hrănește din mituri și arhetipale consacrate, considerîndu-se urmaș încărcat de o misiune cu cauzele prounde ascunse în miturile genezei (p. 21).* Putem ilustra această răsunătoare chemare la înțelegerea proiecțiilor din începuturi asupra fizionomiei istorice a unui popor, urmărind comentarea imaginii lui Ștefan cel Mare, așa cum se oglindește în versurile poetului. *Natura de excepție a domnului se afirmă în atara oricărei ambiguități: idee pogorînd din planul eternității, el era o adevărată umbră a divinității, iradiînd substanța sa solară (p. 30).* Într-adevăr, versurile de la care pleacă scriitorul sînt categorice: *Și lipsiți sîntem de locul și de razele ideii. / Azi coboară în mormîntu-i Domnul nostru: Umbra Dei.*

La fel e urmărit și spațiul eminescian ca unul larg mitic. Ritmul deal-vale transilvănean și — dincolo de modalitățile cotidianului — mioritic este continuat, în descoperirea lui Zoe Dumitrescu-Buşulenga, de unduirea grînelor și firesc, a mămi, ca o dominantă românească a «spațiilor ritmice» la Cantemir, a undulației cosmice la Vasile Conta și, bineînțeles, a teoriei impuse de Lucian Blaga. *Într-acesta treptat se încheagă un mit al codului ca mit național, legat de un subconștient colectiv, al unei etici arhaice. (...) S-ar părea că de codru se leagă (...) un destin mai înalt decît cel individual, o încărcătură magică ce-l investește cu un tip de cunoaștere superioară, cu o atotștiință lipsind omului și depășînd granițele istoriei printro-o tainică viziune a felurilor unei misiuni a unui popor, într-un spațiu dat (...) Codrul (...) este omologat cu topos-ul sacru, plin de puteri, al patriei, devenînd un personaj mitic, un geniu tutelar al acestuia. În el se regăsește copilăria, vîrsta de aur a neamului, el păstrează, misterios, fîdgăduințele pentru mai tîrziu, ascunse în timpuri de restriște (p. 47—48).* Frazele lui Zoe Dumitrescu-Buşulenga evocă pînă la obsesie o înțelegere abundînd în rădăcinile vieții, așteptînd clipa sorocită pentru a inunda cu lumină fața pămîntului, descifrabilă de cei puțin aleși (punînd alături enigmele sale de cele ale prof. Anton Dimitriu, expuse în *Philosophia mirabilia*, Eminescu urcă printre «stîlpii înțelepciunii»), iarăși și iarăși veghindu-ne bunăstarea și destinul nostru de români. Legat de aventura

existențială a eroului liric sau de destinul unui neam, codrul eminescian împlinește o dublă funcționalitate, vitală, esențială, de matrice leagăn străvechi, de puteri obscure, de corespondențe, de simpatii adânci, venind de departe dintr-un mod de cunoaștere integrală a lumii, pierdută de crou, păstrată de codrul permanențelor și atotștiinței, expresie a acelei unități de mull căutate (p. 52).

Pentru a-i descifra în continuare spațiul «sacru», acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga urmărește în paralel asimilarea mării de către sufletul lui Lucian Blaga și al lui Eminescu. *Lucian Blaga a pornit, în mod esențial, de la realitatea satului ca vatră, ca topos sacru (...) de care e legat și din care nu poate ieși* (p. 57). Apa o regăsește în stihurile lui, atât gospodărește, cât și mistic, în fântină (*Ceru-și deschide / Un ochi de pământ*): *Fântina e o breșă făcută în opacitatea ursuză a pământului* (p. 58). Și, deodată, cititoare avidă de taine ale adincului revelate, Zoe Dumitrescu-Buşulenga se infloară de bucurie silabisind: *Pe țărnuț de nisip umblau și-n urma adâncă ce-o lăsaui tăcută apa mării izvora. Așa constată cum apa mării (...) a intrat în tîndurile posibile din lumea obirșiei poetului* (id). În schimb, poet de sinteze, Eminescu a străbătut și a reunit spații mari în gândirea sa mito-poetică, de la Marea Adriatică din sonetul *Veneția*, pînă la Marea Nordului din *Odin și poetul* (p. 59). Mai mult, discutînd dorința poetului de a odihni pe veci la țărnuț mării, scriitoarea găsește, poate, cea mai frumoasă definiție a cititorului poeziei noastre, din cite s-au scris vreodată: *el se așează de strajă în marginea fării, far spre orizontul nemărginirii* (p. 61).

După determinarea limbii, timpului și spațiului eminescian, sîntem invitați să asistăm la umplerea acestuia din urmă cu construcțiile imaginației sale. O adevărată arhitectonică a cosmosului răsfrînge în creație lentativa continuă a poetului de a cosmiciza spațiul, de a-l organiza în varii trepte și etaje (p. 62). (*Palatul, de factură labirintică, stăpînește, ca structură arhitecturală, lumea mării* (...). *În inima muntelui, ascuns în peșteră, se deschide templul magilor daci* (...). *Acesta este domul sau doma* (p. 65).

După ce și-a umplut spațiul cu structuri fizice, sîntem îndrumați a urmări eforturile poetului de a-l mingia cu efluvii de iubire (ordinea în care este făcută analiza rămîne cu adevărat singura semnificativă, majoră, demonstrativă): *iubirea (...) este modalitate de salvare dintr-o situație greu suportată, aceea a condiției umane (...)* *Contradicția dintre moarte și viziunea etică integratoare nu face decît să intensifice suferința conștiinței separate trăite de poet (...), printr-o dezmințire flagrantă, la nivelul lumii fenomenelor, a unei unități posibile (...).* Dar cu cît se manifestă mai adînc și mai sfîșietor contradicția, cu atît mai înaltă apare aspirația spre totalitate (p. 61).

Bizuindu-se pe cercetările lui Mircea Eliade (*The two and the one*, Harper, 1965) și ale lui Erich Köhler (*Ideal und Wirklichkeit in der höfischen Epik*, Tübingen, 1970) Zoe Dumitrescu-Buşulenga construiește o definiție amplă, de neînălțurat atunci cînd cugeti la condiția persoanei, a entității singularizate. Puterea iubirii este puterea reconciliatoare prin excelență, aceea care purifică, înaltă și unifică, aceea care-l face pe eroul rînit de spectacolul imperfecțiunii lui, să nu se mai simtă parte divizată, fragment dintr-o unitate mutilată, ci-l trezește la o conștiință a unității primordiale, la o sete de transcendere a lumii fenomenelor într-o direcție ascendentă care să-i redăruiască libertatea și plenitudinea. În haosul fenomenelor, iubirea îi apare ca o forță ordonatoare, capabilă să stingă antinomile, să reunească diviziunea contrariilor, să abolească experiența dualului, să arunce punți peste abisul dintre real și ideal. Invertită cu atotputernic, iubirea «dor nemărginit», impuls creator și reintegrator al genului ascuns sub masca afectivității, nu arată decît neputința, decît slăbiciunea insului singur. Peste perechile de contrarii, ea țese punți misterioase prin care îndrăgostitul erou se vede trecînd în țărnuț absolutului, transgredind starea de imperfecțiune dată a condiției umane, în ochii romanticului stare de decădere supusă slăpînirii legilor, categoriilor timpului și spațiului. De aceea, în arzătoarea dorință de a recuceri unitatea pierdută, resimțită ca un paradis pierdut, de a elimina nesatisfația și tensiunea din

contingent, se ajunge la gândul că în contrarii se ascunde aspectul complementar al unei singure realități. Calea posibilă spre o perfecțiune care s-o repete pe cea originară, pe cea dinaintea creației, a disocierilor, a multiplicității, este aceea a semnificării contrariilor, într-o superioară, sub raport dialectic, coincidența oppositorum.

Doriința aceasta nestăvilită de reintegrare în totalitatea primordială ni se pare manifestată în istoria cuplului în opera eminesciană, cristalizare arhetipală (...). Cuptul a fost începutul diferențierii și diviziunii unității și devine din nou țel și proiecție ideală, expresia cea mai aproape de absolut, pasul spre libertate, bine și frumusețe fără umbre, salvând, prin iubire doar, sterila singurătate a neperechii în contingent (p. 82—83).

Toate cele de mai înainte, au slujit, parcă, pregătirii unei explozii a termenilor într-un ocean al iubirii interpersonale (ca oglindire) și divino-umană. Analizând poezia Melancoiiei, cugetătorul surprinde un plan subtil arhitectonic care îngăduie astfel de afirmații: De la biserica luată ca simbol al toposului sacru desacralizat, se pătrunde în lumca interioară a eroului care, printr-un proces analog, s-a înstrăinat de sine (p. 123). De ce «topos sacru desacralizat»? Ea a pierdut puterea de a mai iradia sacrul: Biserica-n ruină / Stă cuvioasă, tristă, pustie, bătrână, și, ca atare, e amenințată de invazia imaginilor slărșitului, ale haosului, care au și început să se instaleze. Ferestre sparte, uși desfundate prin care fuge vântul, magician ale cărui vrăji zgomotoase au luat parcă locul logosului (p. 122). Și, pentru a hrăni pe totdeauna, în cătători, certitudinea echivalențelor atunde scoase la iveală, subliniază că legătura care face vizibilă analogia, printr-o intenționată dublă-adresă, stă în credință, facultate ce împodobește cu reprezentările ei mirifice deopotrivă zidurile bisericilor și sufletului omenesc. Pierderea ei stinge reflectoarele nădejdiilor și iluziilor, capacitatea reprezentărilor frumoase; lăsând sufletul singur, într-o pustietate înstrăinătoare. Efectele acestei pierderi echivalează cu acelea ale unei morți a ființei celei mai adânci (p. 123). Un alt traseu religios, deci al simbolizării legăturii prin dragoste cu Dumnezeu, este decodat în romanul de tinerețe Geniu pustiu. Două elemente, simbolistica onomastică a perechilor și deosebirea de natură între eroi, între Ioan și Toma, sugerează relațiile de un fel mai subtil între planuri. Între Ioan și Toma, nume dintr-un cod apostolic, se introduce distanța dintre credință și slințenie, sacrificiu voit, pe de o parte (întărirea imaginii stranie, dar expresivă în puritatea ei, a capului tăiat al lui Ioan pe clara țipsie a apei), și îndoielă și scepticism și intrare în luptă în lupta spiritului, pe de altă. Fiecăruia i se alătură numele iubitei. Toma Nour, gânditorul plin de îndoieli, își găsește perechea în Poesis, numele simbolic al poeziei, și a cărei aventură se soldează cu durere, remuşcări și sinucidere. Dar Ioan este îndrăgostit de Sofia, tătămăcită ca înțelepciune și ca numele primei mame într-un limbaj gnostic, a cărei viață e pură (p. 180—181). Întru completarea acestor sugestii și trimiteri vin schițele de portret, stabilizând intuițiile și întrupându-le definitiv. Aluzia la androgin în acest portret al lui Ioan constituie o referire indirectă la calitatea angelică a eroului, iar Toma este prin excelență demonic (p. 181). De câte ori se ivește prilejul, ni se amintește că Sărmanul Dionis descinde din Pseudo-Areopagitul, dar când se ajunge la analiza năvelei fantastice care ne-a înfiorat turturona adolescența, însemnându-ne pentru o viață, aflăm despre îndoielă lui ascendență, căci doriința nesăbuită a lui Dan de a ști mereu mai mult și a pătrunde ultimele taine ale lumii se slărșește din pricina aceluiași păcat care l-a pierdut pe Lucifer (...). Purtat de visul său solar pînă în preajma porții închise veșnic a «domei lui Dumnezeu», străjuit de magicianul triunghi treimic, el îndrăznește a gândi o clipă că el însuși este Dumnezeu. Și, atunci biblicul motiv al căderii îngerilor, ajuns prin liliara romantică la noi pînă la Eliade, e ilustrat și de Eminescu. Căderea lui Dan coincide cu căderea lui Lucifer relatată în Evanghelia după Luca (p. 189).

Eminescu — Cultură și creație cuprinde trei părți: Universul motivelor, Glossic, Confluente și o încheiere al cărei titlu a fost preluat de întreg volumul. În cea din urmă

am dorit să subliniem o construcție sugerată de textul profuz al acad. prof. dr. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, construcție ascunsă ca o temelie sănătoasă învingând dinainte multe încercări de înțelegere a operei eminesciene ce se vor mai face, dar nicăieri semnalată de autoarea însăși. Anume, discutând despre universul poetic al unui scriitor e firesc (dar rar) să se înfățișeze limba, adică materia acestui univers, coordonatele lui spațio-temporale, structurile arhitectonice imaginabile, apoi cele spirituale ce îl însuflețesc. Toate acestea, însă (și aici este elementul valoric: esențial al tomului analizat, credem), neuitându-se că materia, coordonatele, structurile fizice și duhovnicești sînt ale unei lumi noi, literare, paralelă cu a noastră (dar și înglobînd-o). Structurile spirituale sînt rotunjite cu o desemnare a tipului hyperionic, a melancoliei filozofice și cu acel admirabil capitol *Eminescu și visul*. Cele trei părți ale opului sînt trei cămăși. Spațiul nu ne îngăduie să ne dedicăm cu aceeași insistență întregii lucrări, cu atât mai mult cu cît, din dorința de a îngădui cititorului o confruntare directă cu Zoe Dumitrescu-Buşulenga, insistăm în mod voil asupra autoprezentării prin citate. Totuși se cuvine să mai adăstăm măcar asupra unei singure aprecieri privind o poezie în sine (*Oda în metru antic*): *În mic traiectoriile arhetipale ale istoriei omenesți se reîncălzesc azi în cele trei ipostaze sau mai bine-zis raporturi ale croului cu moartea. Ignorarea morții într-o senină, veșnică linerețe, însemna unitatea originară (strofa 1). Căderea din starea dinții prin iluzie, prin patimă, capcane oricărei prăbușiri, a dus la cunoașterea morții, la pătrundera ei în existență, la întâlnirea cu sulerița (strofa a II-a). Și apoi redemptiunea, întoarcerea în unitatea primordială (strofa a V-a), pentru ca dialectica tezei, antitezei și sintezei să îmbrace dramaticul destin al omului, întrupat în erou (p. 230—231). Ne dăm seama ușor că Oda este surprinsă ca un rezumat liric al întregii cugetări eminesciene. De aceea și cuvintele: aventura existențială a croului, ca o paradigmă a aventurii omului în absolut (ibidem). Pentru că aici sînt prezente obârșii, cădere și salvare.*

«Cartea de învățătură» își intitula eseul etic strămoșul într-ale cărturăriei, muindu-și pana de gîscă cu dinții și netezind-o cu virful limbii, înainte de a o cufunda în cerneală. Citind tomul *Eminescu. Cultură și creație*, pe măsură ce filele parcurse se adună și logica atât de bine întemeiată pe dovezi a autorului te împinge tot mai adînc, fără scăpare, către ipostaza eminesciană revelată, Mihai Eminescu nu mai pare omul trist și hărțuit cunoscut, nici poetul și gînditorul de geniu romantic, ci harfa eolică cea mai desăvîrșită prin care trecînd adierile miturilor și ale gnozei se preschimbă în motive și acorduri ale unei muzici cu înțelesuri contemporane, iar lucrarea devine o «carte de învățătură» asupra acestui *poeta vales*.

Lect. Mihai RĂDULESCU

• PĂRTEA OFICIALĂ •

SESIUNEA SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ȘEDINȚA DIN 10 DECEMBRIE 1977

La orele 10, Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de II. PP. SS. Mitropoliți, intră în sala sinodală, unde sînt prezenți ceilalți membri ai Sfîntului Sinod.

Se rostește rugăciunea «Împărate ceresc».

La ședință ia parte Dl. Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor.

Prea Fericitul Patriarh Iustin invită pe P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire apelului nominal, apoi, P. S. Sa dă citire următoarelor referate :

I. *Tem. 16453 ; 16454 ; 14200 ; 7985 ; 10994 ; 6362 ; 4180 ; 6907/1977.* — Relații ale Bisericii Ortodoxe Române cu Biserici creștine de peste hotare, în anul 1977.

1. *RELAȚII CU BISERICILE ORTODOXE.* — a) *Activitatea Comisiei teologice a Bisericii Ortodoxe Române pentru pregătirea temelor viitorului Sfînt și Mare Sinod al Bisericii Ortodoxe.*

Ca urmare a întrunirii Conferinței presinodale panortodoxe pentru pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe, care a avut loc la Chambésy-Geneva, între 21—30 noiembrie 1976, Bisericii Ortodoxe Române i-au fost încredințate spre studiere și pregătire temele : 1. Diaspora ortodoxă ; 2. Autocefalia și modul proclamării ei ; 3. Autonomia și modul proclamării ei.

b) *Întîlnirea Prea Fericitului Părinte Iustin cu Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii.* — În dimineața zilei de 26 octombrie 1976, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii a poposit în București, în trecere spre Bulgaria, unde urma să facă o vizită, în fruntea unei delegații, la invitația Sanctității Sale Patriarhul Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Pe peronul Gării de nord din București, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și delegații Bisericii Ortodoxe Ruse au fost întâmpinați de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul și PP. CC. Părinți Consilieri patriarhali.

Au fost de față reprezentanți ai Departamentului Cultelor, precum și unul din secretarii Ambasadei Uniunii Sovietice la București.

În salonul oficial al Gării de nord, între cei doi șefi de Biserici a avut loc o convorbire, în cadrul căreia s-au făcut schimburi reciproce de păreri și informări privind problemele curente ale vieții bisericești ortodoxe.

Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, frățească.

2. RELAȚII CU BISERICA ROMANO-CATOLICĂ. — *Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la întrunirea Comisiei tehnice interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu Biserica Romano-Catolică.*

Între 13—19 noiembrie 1977, au avut loc la Chambésy-Geneva lucrările întrunirii Comisiei tehnice interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu Biserica Romano-Catolică.

Tematica acestei întruniri s-a manifestat la problema Sfințelor Taine, problemă care urmează să fie propusă într-o primă fază Bisericii Romano-Catolice.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române, la întrunire, au participat P. C. Pr. Prof. Ion Briă și P. C. Pr. Emil Roman, acesta din urmă în calitate de observator, înlocuind pe Pr. Prof. Dumitru Popescu.

3. RELAȚII CU BISERICA VECHILOR-CATOLICI. — *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la Sesiunea Comisiei Mixte pentru dialogul ortodox — vechi-catolic.*

Între 23—30 august 1977 a avut loc, la Centrul Ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy-Elveția, a doua întrunire a Comisiei teologice mixte pentru dialogul oficial dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Vechilor-Catolici.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Pr. Ștefan Alexe, parohul capelei ortodoxe române din Baden-Baden (R. F. Germania). Delegatul român a prezentat referatul : «Problema intercomuniunii și a susținut punctul de vedere și poziția Bisericii Ortodoxe Române cu privire la dialogul Bisericii noastre cu Biserica Vechilor-Catolici».

4. RELAȚII CU BISERICILE PROTESTANTE. — *Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la cea de-a 4-a consultație ecumenică de la Ferch Pustdam R.D.G.*

Între 1—4 noiembrie 1977 a avut loc la Ferch Postdam R.D.G., cea de a 4-a consultație ecumenică, organizată în colaborare cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor de către Cercul de lucru al Centrului Ecumenic misionar al Bisericii Evanghelice din Berlinul de Est, cu tema : «Predica în comunitatea creștină...».

Au participat 33 de reprezentanți, aparținând la 22 de Biserici din țările socialiste, din Finlanda și din SUA.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către P. C. Diac. Prof. Constantin Voicu, prorectorul Institutului teologic universitar din Sibiu și P. C. Diac. Ioan Caraza de la Serviciul Relații Externe bisericești al Patriarhiei Române.

5. *ACȚIUNI DE SOLIDARITATE ȘI ÎNTRAJUTORARE INTER-CREȘTINĂ.* — Cutremurul care s-a abătut asupra României în seara zilei de 4 martie 1977, a lăsat în inimile oamenilor urme puternice atât prin pierderea multor persoane cât și prin distrugerea de bunuri materiale.

Numeroase Biserici și organizații religioase din străinătate au dovedit, cu acest prilej, o atitudine solidară cu poporul român; compasiunea manifestată față de țara noastră și față de cultele religioase din România a constituit o mare consolare, iar ajutorul material acordat de ele, o încurajare prețioasă.

6. *PARTICIPAREA UNOR DELEGAȚII DE PESTE HOTARE LA FUNERALIILE PATRIARHULUI JUSTINIAN.* — Cu prilejul doliului pe care Biserica Ortodoxă Română l-a încercat prin trecerea la cele veșnice a patriarhului Justinian, la funeralii au participat și unii reprezentanți ai Bisericilor creștine sau organizații intercreștine.

7. *PARTICIPAREA UNOR DELEGAȚI DE PESTE HOTARE LA FESTIVITATEA ÎNTRONIZĂRII PEA FERICITULUI PĂRINTE IUSTIN CA PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE.* — Festivitățile de întronizare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin au fost onorate de prezența multor oaspeți străini.

Cu această ocazie, delegații de peste hotare au luat cuvîntul exprimînd bucuria lor pentru acest eveniment și felicitînd cordial pe noul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Invitațiile și organizarea șederii în țară a acestor delegați de peste hotare au fost instrumentate de sectorul Relații Externe bisericești.

Acțiunea a avut loc în contextul bunelor relații pe care Biserica Ortodoxă Română le are cu celelalte Biserici și organizații creștine de peste hotare.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

— Se ia act de darea de seamă privind relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserici creștine de peste hotare, în anul 1977.

— Se aduc respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin pentru atenția deosebită și purtarea de grijă acordată pregătirii temelor viitorului Sfînt și Mare Sinod al Bisericii Ortodoxe precum și desfășurării bunelor relații ale Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici creștine de peste hotare.

— Se aduc mulțumiri I. P. S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dnării de Jos și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, pentru contribuția adusă la pregătirea temelor viitorului Sfînt și Mare Sinod al Bisericii Ortodoxe.

— Se aduc mulțumiri membrilor Comisiei teologice a Bisericii Ortodoxe Române pentru pregătirea temelor viitorului Sfînt și Mare Sinod al Bisericii Ortodoxe, pentru munca depusă.

— Se aduc mulțumiri delegaților ortodocși români pentru modul cum au reprezentat Biserica Ortodoxă Română la diferite întruniri cu reprezentanți ai altor Biserici creștine de peste hotare.

II. *Tem. 8924 ; 10678 ; 13491 ; 5684 ; 10049 ; 12187 ; 10038 ; 12808 ; 9066 ; 14704/1977.* — Relații ale Bisericii Ortodoxe Române cu organizația creștine mondiale în anul 1977.

1. *RELAȚII CU CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR.* — *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Consultației Grupului de lucru ortodox al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Valasmo-Finlanda.*

Între 24—30 septembrie 1977 a avut loc la Valasmo-Finlanda o Consultație a teologilor ortodocși organizată de Grupul de lucru ortodox al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, cu tema : «Natura ecumenică a mărturisit Bisericii Ortodoxe».

Scopul acestei Consultații a fost de a răspunde la unele probleme care au apărut după cea de a V-a Adunare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Nairobi și de a aduce unele aprofundări ortodoxe ale rezultatelor și programelor care influențează viața și activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Lucrările Consultației s-au referit la trei subteme specifice agendei ecumenice de azi : «Biserica locală», «Proclamarea și articularea credinței», «Responsabilitatea Bisericilor în lumea de astăzi».

La lucrări, din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P. C. Pr. Ștefan N. Sandu, parohul bisericii ortodoxe române din Götterborg Suedia.

2. *RELAȚII CU CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE.* — a) *Participarea P. S. Antonie Ploieșteanul la lucrările Comitetului pregătit pentru cea de a VIII-a Adunare Generală a Conferinței Bisericilor Europene, de la Chania-Creta.*

Între 27—30 septembrie au avut loc la Chania-Creta lucrările Comitetului pregătit pentru cea de a VIII-a Adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene.

Acest Comitet a fost alcătuit din : P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Past. Dr. André Appel, Past. Dr. G. G. Williams, Dr. Wilhelm Nausner și dr. Walter Sigrist. Comitetul pregătit s-a ocupat de următoarele probleme :

1. Vizitarea localurilor propuse pentru găzduirea celei de a VIII-a Adunări generale a Conferinței Bisericilor Europene, care va avea loc în Creta, în anul 1978.

2. Probleme organizatorice, purtindu-se discuții în acest sens cu membrii Comitetului local de organizare.

3. Analizarea tuturor problemelor legate de organizarea tehnică a Adunării.

4. Pregătirea unui raport pentru reuniunea Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene din 27—29 octombrie.

b) *Participarea P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul la sesiunea Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, de la Manchester — Anglia.*

Între 27—30 octombrie, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul a participat la Manchester — Anglia la sesiunea Comitetului Financiar și a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, ca înlocuitor al Prea Fericitului Patriarh Iustin.

În ziua de 31 octombrie 1977, P. S. Antonie Ploieșteanul a participat la sesiunea Comitetului Executiv al Consiliului Britanic al Bisericilor, care a avut loc la Church House Westminster. Din Răsărit au fost prezenți, Mitropolitul Alexei de Tallin, U.R.S.S. ; Dr. Gyula Nagy din Ungaria și Episcopul Krusche din R.D.G.

P. S. Episcop Antonie a vorbit cu acest prilej despre importanța Conferinței Bisericilor Europene, ca loc de întâlnire dintre Est și Vest.

2. RELAȚII CU CONFERINȚA CREȘTINĂ PENTRU PACE. — a) *Participarea P. S. Episcop-vicar Nestor Severineanul la sesiunea Subcomisiei O.N.U. și a Conferinței Creștine pentru Pace, de la Helsinki.*

Între 1—3 septembrie 1977 a avut loc la Helsinki sesiunea Subcomisiei O.N.U. a Conferinței Creștine pentru Pace, cu tema : «Egalitatea națiunilor în cadrul O.N.U. și egalitatea națiunilor în fața lui Dumnezeu».

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. S. Episcop Nestor Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei. Cu acest prilej delegatul Bisericii noastre a prezentat poziția și punctul de vedere al Bisericii și Statului nostru cu privire la activitatea Națiunilor Unite pentru dezarmare și încetarea cursei înarmărilor, abordând în acest sens toată problematica discutată.

b) *Participarea P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul la ședința Subcomisiei «Orientul Mijlociu» a Conferinței Creștine pentru Pace, de la Schloss Nünigen — Elveția.*

Între 6—10 septembrie 1977, la Centrul Evanghelic Schloss Nünigen, de lângă Berna — Elveția, a avut loc ședința Subcomisiei «Orientul Mijlociu», cu tema : «Pace și destindere».

c) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la sesiunea Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, de la Vogelenzang — Olanda.*

La invitația Grupului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din Olanda, între 9—14 septembrie 1977, s-a desfășurat la Vogelenzang — Olanda, sesiunea de toamnă a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace. La lucrările acestei sesiuni a participat ca delegat al Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Ilie Georgescu.

Secretariatul Internațional a făcut obișnuita trecere în revistă și evaluare a activității Conferinței Creștine pentru Pace, în cazul de față pentru perioada 15 iunie—10 septembrie a.c. A fost analizată activitatea comisiilor și subcomisiilor Conferinței Creștine pentru Pace, contactele externe ale organizației, s-au făcut aprecieri asupra activității organismelor internaționale cu care colaborează Conferința Creștină pentru Pace.

d) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la sesiunea anuală a Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace, din Berlinul de Vest.*

Între 19—23 septembrie 1977, în Berlinul de Vest a avut loc sesiunea anuală a Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de delegatul nostru permanent în această Comisie, Pr. prof. Ioan Ică.

e) *Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la sesiunea Comitetului de lucru și Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, de la Arnoldshaim (R. F. Germania).*

Între 8—11 noiembrie 1977, la Academia evanghelică din Arnoldshaim — R.F.G., a avut loc întrunirea Comitetului de lucru și Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace.

Tema principală a sesiunii : «De la confruntare la cooperare. Ce pot face creștinii» a fost prezentată de Prot. Dr. Walther Kreck de la Facultatea teologică evanghelică din Bonn.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I. P. S. Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului și P. C. Pr. Ilie Georgescu, consilier la Sectorul Cultural al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

f) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Comisiei «Economie și Politică» a Conferinței Creștine pentru Pace, de la Zagorsk — U.R.S.S.*

Între 10—21 noiembrie 1977 au avut loc, la Zagorsk — U.R.S.S., lucrările Comisiei Conferinței Creștine pentru Pace «Economie și Politică».

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Prof. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic universitar din București.

Tema principală a fost «Pacea și dezvoltarea».

g) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la întrunirea Comisiei de tineret a Conferinței Creștine pentru Pace, de la Leningrad — U.R.S.S.*

Între 30 noiembrie—6 decembrie 1977, a avut loc la Leningrad — U.R.S.S., întrunirea Comisiei de tineret a Conferinței Creștine pentru Pace.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Dl. Aurel Jivi, asistent la Institutul teologic universitar din Sibiu. »

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Se ia act de darea de seamă privind relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu organizații creștine mondiale, în anul 1977.*

— *Se aduc mulțumiri I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Nestor Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei și P. S. Episcop Epifanie Tomitanul, vicarul Episcopiei Tomisului și Dunării de Jos, pentru modul în care au reprezentat Biserica Ortodoxă Română la lucrările unor organizații creștine mondiale, în anul 1977, și pentru contribuția adusă la lucrări.*

Se aduc mulțumiri delegaților ortodocși români pentru participarea și contribuția lor la lucrările unor organizații creștine mondiale, în anul 1977.

3. Tem. 7994 ; 6415 ; 2438 ; 10628 ; 862 ; 10045 ; 14155/1977. — Participări ale delegaților Bisericii Ortodoxe Române la diferite întruniri intercreștine peste hotare, în anul 1977.

a) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la Întilnirea Ecumenică a Tineretului din țările latine ale Europei, de la Agape — Italia.*

Între 8—11 septembrie 1977, la Agape — Italia a avut loc întâlnirea Ecumenică a tineretului din țările latine ale Europei. Tema acestei reuniuni a fost: «Întilnirea ecumenică a tineretului din țările latine ale Europei». În afară de tema principală s-a abordat și problema privind legătura cu Biblia și angajamentul social pe baza temeiurilor biblice.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Pr. Traian Valdean, preotul comunității ortodoxe române din Milano.

b) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la Conferința internațională de istoria dreptului, de la Budapesta.*

Între 12—15 septembrie 1977, au avut loc la Budapesta, lucrările Conferinței Internaționale de istoria dreptului.

Tema Conferinței a fost: «Dezvoltarea administrațiilor municipale și regionale în ultima sută de ani în Europa Centrală și Răsăriteană».

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Diac. Prof. Ioan Floca, invitat în calitate de membru al Asociației pentru istoria instituțiilor și dreptului din R. S. România.

Delegatul român a susținut un referat.

c) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la Seminarul european organizat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor cu tema: «Rolul și locul Bibliei în viața liturgică și spirituală a Bisericii Ortodoxe».*

La invitația I. P. S. Dorotei, Arhiepiscop de Praga și Mitropolit al întregii Cehoslovacii, a avut loc la Praga, între 19—24 septembrie 1977, Seminarul european organizat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu tema: «Rolul și locul Bibliei în viața liturgică și spirituală a Bisericii Ortodoxe».

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Mircea Basarab, preotul comunității ortodoxe române din München — R. F. Germania.

d) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la Conferința Societăților Biblice Unite, de la Ludwigshafen — R. F. Germania.*

Între 17—21 octombrie 1977 a avut loc la Ludwigshafen — R. F. Germania, Conferința Societăților Biblice Unite. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Ștefan Alexe, preotul capelei ortodoxe române din Baden-Baden.

e) *Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la lucrările celui de al XI-lea Seminar ecumenic internațional de la Strasbourg — Franța.*

Între 19—29 septembrie 1977, au avut loc la Strasbourg — Franța lucrările celui de al XI-lea Seminar ecumenic internațional organizat de Centrul de studii ecumenice din Strasbourg, avînd ca temă «Redescoperirea dimensiunii comunitare în sînul Bisericii».

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Prof. Dumitru Radu de la Institutul teologic din București și Diac. doctorand Vasile Axinia aflat la studii în Elveția.

f) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la Consultația mondială a tineretului ortodox, de la Nicosia — Cipru.*

Prima consultație de acest gen, organizată de Federația Mondială a Studenților Creștini, a avut loc la Nicosia, la invitația Bisericii Ortodoxe din Cipru. Inițiativa organizării unei astfel de conferințe a fost luată de Federația Mondială a Studenților Creștini din necesitatea de a promova o mai activă participare a ortodocșilor la viața ecumenică a acestei organizații.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Dl. Nicolae Mihăiță, secretarul Sectorului Relații Externe bisericești.

g) *Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la Adunarea Generală a Fraternității Ortodoxe din Europa de Vest, de la Amiens — Franța.*

Între 11—13 noiembrie 1977, a avut loc la Amiens — Franța «Adunarea Generală a Fraternității Ortodoxe din Europa de Vest». Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae și Pr. Prof. Ștefan Alexe.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Se ia act de darea de seamă privind participări ale delegaților Bisericii Ortodoxe Române la diferite întruniri intercreștine peste hotare, în anul 1977.*

— *Se aduc mulțumiri delegaților ortodocși români pentru participarea și contribuția lor la lucrările diferitelor întruniri intercreștine peste hotare, în anul 1977.*

*

4. *Tem. 6414 ; 7022'1977.* — Schimburi de profesori în anul 1977.

a) *Conferințele susținute de Pr. Prof. Ioan Coman la Universitatea de Științe Umaniste din Strasbourg.*

La invitația Decanului Universității de Științe Umaniste din Strasbourg, Pr. Prof. Ioan Coman a prezentat la această Universitate, în perioada 1—15 noiembrie 1977, două conferințe cu următoarele teme :

1. *Viziunea antropologică la Sf. Părinți ; 2. Teologi și teologia ecumenică în Scythia Minor în primele secole ale erei noastre.*

b) *Conferințele Prof. José Sanchez Vaquero la Institutele teologice din București și Sibiu.*

Între 19—21 noiembrie 1977, Prof. José Sanchez Vaquero, directorul Oficiului de relații internaționale al Bisericii Romano-Catolice din Salamanca — Spania, a vizitat Biserica Ortodoxă Română.

Prof. Vaquero a ținut conferințe la Institutelor teologice din București și Sibiu.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Se ia act de darea de seamă privind schimburile de profesori în anul 1977.*

— *Se aduc mulțumiri conducerii Institutelor teologice din București și Sibiu pentru inițiativa invitării profesorilor de peste hotare și pentru reușita desfășurării conferințelor acestora.*

P. S. Eftimie Bîrlădeanu, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri, dă citire referatelor asupra următoarelor probleme :

5. *Tem. nr. 15517/1977.* — Procesul verbal al Comisiei sinodale prezidată de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, cu proiectul de măsuri, pentru misiune și pastorație.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă planul unitar de măsuri misionare întocmit de Comisia sinodală instituită de Sfântul Sinod, în vederea aplicării lui în toate eparhiile din Patriarhia Română.*

6. *Tem. nr. 61548/1977.* — Proiectul Pastoratei Sfântului Sinod privind colecta pentru Fondul Central Misionar din *Duminica Ortodoxiei* a anului 1978.

7. *Tem. nr. 16106/1977.* — Itinerariile pastorale ale membrilor Sfântului Sinod pe anul 1977.

Din raportul în legătură cu itinerariile pastorale trimis la Cancelaria Sfântului Sinod, rezultă că în anul 1977 membrii Sfântului Sinod și-au îndeplinit înalta misiune sfințitoare, învățătoarească și de conducere, de îndrumare și supraveghere a vieții religioase a clerului și credincioșilor din eparhiile Patriarhiei Române.

8. *Tem. nr. 16549/1977.* — Referatul Pr. Consilier Constantin Pârvu, privind fixarea datei Sf. Paști pe anul 1979.

În vederea întocmirii de către Centrele eparhiale din Patriarhia Română a calendarului bisericesc pe anul 1979, P. C. Pr. Consilier Constantin Pârvu, conducătorul Sectorului I al Administrației Patriarhiei, Cancelaria Sfântului Sinod, a prezentat referatul în legătură cu stabilirea datei Sfintelor Paști, pe anul 1979, și schița calendarului bisericesc pe acest an.

Potrivit calculelor pascale ortodoxe, în anul 1979, Sf. Paști este pe data de *Duminică 22 aprilie*.

În urma examinării referatului respectiv și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri, Sfântul Sinod, hotărăște :

— *Ia act că în anul 1979 sărbătorirea Sfintelor Paști se va prăznuși Duminică, 22 aprilie.*

— Datele cuprinse în referatul întocmit de P. C. Consilier Constantin Pârvu, vor fi comunicate în timp util tuturor Centrelor eparhiale din Patriarhia Română, în vederea întocmirii calendarului bisericesc pe anul 1979.

9. *Tem. nr. 16550/1977.* — Referatul Cancelariei Sfântului Sinod privind fixarea prețului unic pentru vânzarea calendarelor bisericești în toate eparhiile Patriarhiei Române.

Sfântul Sinod aprobă ca prețul unic de vânzare a calendarelor bisericești de perete în toate eparhiile din Patriarhia Română să fie de 10 lei exemplarul.

10. *Tem. nr. 16551/1977.* — Referatul P. C. Pr. Consilier Constantin Pârvu, cu propuneri pentru sărbătorirea unor aniversări în anul 1978.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Se va sărbători în anul 1978 aniversarea a 60 de ani de la desăvârșirea statului național unitar român, astfel :*

a) *În ziua de Duminică 26 noiembrie 1978 în toate parohiile și minăstirile din Patriarhia Română, se va oficia Te Deum și se va ține un cuvânt ocazional în legătură cu această aniversare.*

Conferința de orientare a clerului din luna noiembrie 1978 va trata următoarea temă : «Aniversarea a 60 de ani de la desăvârșirea statului național unitar român».

c) *În ziua de 1 decembrie 1978, în instituțiile de învățămînt teologic se vor organiza programe festive însoțite de expuneri adecvate evenimentului.*

d) *Redacțiile revistelor bisericești din cuprinsul Patriarhiei Române vor fi îndatorate a publica materiale legate de evenimentul aniversat, la care își va aduce contribuția corpul didactic de la Institutele și Seminariile teologice, precum și clerici și alți colaboratori.*

11. *Tem. nr. 16105/1977.* — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind situația contribuției Patriarhiei Române la Fondul Solidarității Internaționale pe anul 1977.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri, Sfântul Sinod hotărăște :

— *În act de contribuția Bisericii Ortodoxe Române la Fondul Solidarității Internaționale pe anul 1977.*

— *Se va continua și în viitor această acțiune de mare importanță și de o deosebită semnificație.*

*

P. S. Adrian Botoșăneanu, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, raportorul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, dă citire referatelor asupra următoarelor probleme :

12. *Tem. nr. 16552/1977.* — Referatul informativ al P. S. Episcop-vicar patriarhal Antonie Ploieșteanu, secretarul Sfântului Sinod, în legătură cu unele situații de la eparhii, privind disciplina financiară, disciplina în administrație și viața monahală etc.

În urma discuțiilor care au avut loc și la recomandarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Membrii Sfântului Sinod vor fi îndatorați să vegheze cu atenție deosebită la respectarea principiilor și prevederilor legale privitoare la mișcările de personal (numiri, transferări), disciplina bisericească, disciplina financiară și la respectarea întocmai a prevederilor Regulamentului pentru organizarea și funcționarea vieții monahale și ale Decretului nr. 410/1959.*

13. *Tem. nr. 16547/1977.* — Cererea P. S. Episcop pensionar Valerian Zaharia pentru reîntegrarea ca Episcop eparhiot.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Să se răspundă P. S. Episcop pensionar Valerian Zaharia că funcția de episcop eparhiot, în care solicită reintegrarea, este o funcție electivă, de competența Colegiului Electoral Bisericesc.*

14. *Tem. nr. 16546/1977.* — Cererea P. S. Arhiepiscop-vicar Veniamin Rîmniceanul de retragere din postul de arhiepiscop-vicar al Episcopiei Buzăului.

În urma discuțiilor care au avut loc, Prea Fericitul Părinte Președinte supune Sfântului Sinod, spre hotărâre, propunerile Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină. Ca urmare, Sfântul Sinod, în unanimitate, hotărăște :

Eliberarea P. S. Arhiepiscop-vicar Veniamin Rîmniceanul din funcția de Arhiepiscop vicar al Episcopiei Buzăului și stabilirea la Mănăstirea Cocos.

15. *Tem. nr. 16553/1977.* — Procesul verbal al Comisiei prezidată de I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei cu proiectul de Regulament de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare din cadrul Bisericii Ortodoxe Române.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Votează regulamentul de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare din cadrul Bisericii Ortodoxe Române.* »

16. *Tem. nr. 16749/1977.* — Referatul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române cu privire la plata integrală a dotației la posturile vacante prevăzute în schemele unităților bisericești și cu contribuții de la stat.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca, începînd de la 1 ianuarie 1978, unitățile bisericești să achite către Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, sub formă de dotație din fondurile proprii cota de 17% la retribuirea de bază, integrală a posturilor prevăzute în schemă, pe timpul cît acestea vor fi vacante.*

— Casa de Pensii va comunica prin circulară această hotărâre tuturor Centrelor eparhiale.

17. *Tem. nr. 15922/1977.* — Adresa Episcopiei Rîmniceului și Argeșului nr. 11065/1977, cu propunerea pentru tunderea în monahism a rasofo-

rului *Androni Valeriu Vartolomeu* din Minăstirea Cozia, Episcopia Rîmnicului și Argeșului.

În conformitate cu prevederile art. 34 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Aprobă tunderea în monahism a rasoforului Androni Valeriu Vartolomeu din Minăstirea Cozia — Episcopia Rîmnicului și Argeșului.*

18. *Tem. nr. 16577/1977.* — Adresa Episcopiei Alba Iuliei nr. 5278/1977. privind recomandarea P. C. Protos. Serafim Maciucă, preot paroh al parohiei Bălan, protoieria Miercurea Ciuc, pentru a i se acorda rangul de arhimandrit.

Ținînd seama de recomandarea P. S. Episcop Emilian al Alba Iuliei și avînd în vedere activitatea desfășurată de P. C. Sa în slujba Bisericii de peste 20 de ani, timp în care a avut o ținută demnă în rîndul personalului monahal, în conformitate cu prevederile art. 82 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 7 lit. u din Regulamentul organelor centrale, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Acordă P. C. Protos. Serafim Maciucă, preot paroh la parohia Bălan, protoieria Miercurea Ciuc, rangul de arhimandrit.*

19. *Tem. nr. 16578/1977.* — Adresa Episcopiei Alba Iuliei nr. 5199/1977 privind recomandarea P. C. Protos. Matei Bordoș, îmbisericit la Catedrala episcopală din Alba Iulia de a i se acorda rangul de arhimandrit.

În conformitate cu prevederile art. 82 alin. 4 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 7 lit. u din Regulamentul organelor centrale, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Acordă P. C. Protsinghel Matei Bordoș, îmbisericit la Catedrala episcopală din Alba Iulia, rangul de Arhimandrit.*

20. *Temei nr. 10272/1977.* — Regulamentul pentru organizarea și funcționarea cimitirelor parohiale și minăstirești din cuprînsul Bisericii Ortodoxe Române.

Avînd în vedere necesitatea întocmirii unui Regulament pentru organizarea și funcționarea cimitirelor parohiale și minăstirești din cuprînsul Bisericii Ortodoxe Române, prezentat Sfîntului Sinod spre aprobare, corespunde cerințelor Bisericii Ortodoxe Române și este întocmit în conformitate cu prevederile similare pentru organizarea și funcționarea cimitirelor de stat.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Votează Regulamentul pentru organizarea și funcționarea cimitirelor parohiale și minăstirești din cuprînsul Bisericii Ortodoxe Române, în redactarea prezentată Sfîntului Sinod.*

21. *Tem. nr. 17085/1977.* — Adresa Arhiepiscopiei Bucureștilor, Nr. 15955/1977, împreună cu cererea fostului preot Gavrilă Ștefan din com. Lapoș, satul Lăpășel, jud. Prahova, pentru iertarea de pedeapsa ceterisirii.

22. *Temei nr. 17156/1977.* — Cererea P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, în legătură cu retragerea P. S. Sale din funcție.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă cererea de retragere la pensie a P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor pe data de 1 ianuarie 1978.*

-- *Sfântul Sinod aduce cuvenitele mulțumiri P. S. Episcop Partenie pentru activitatea depusă cu înțelepciune și rîvnă în calitate de chiriarh al Episcopiei Romanului și Hușilor.*

*

P. S. Roman Ialomițeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, dă citire referatelor asupra următoarelor probleme :

23. *Tem. nr. 16555/1977.* — Referatul informativ al Cancelariei Sfîntului Sinod asupra măsurilor luate de sinoadele mitropolitane, privind ocuparea posturilor didactice vacante de la Institutele teologice universitare din București și Sibiu.

Urmare hotărîrii nr. 6710/1977 a Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, luată în ședința sa de lucru din 31 mai 1977, au fost publicate pentru ocuparea prin concurs, în condițiile cerute pentru învățămîntul superior de stat, adaptate la specificul învățămîntului teologic, posturile didactice vacante și posturile didactice ocupate cu suplینitori, de la Institutul teologic universitar din București și Sibiu.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Ia act de măsurile luate de Sinoadele mitropolitane privind grija pentru cadrele didactice ale Institutelor teologice universitare din București și Sibiu.*

— *Exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Iustin, președintele Sfîntului Sinod, pentru grija deosebită pe care a manifestat-o bunei desfășurări a procesului de învățămînt, la Institutele teologice universitare din București și Sibiu, prin măsurile pe care le-a inițiat.*

24. *Tem. nr. 16556/1977.* — Procesul verbal al comisiei sinodale prezidată de I. P. S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, cu proiectul de Regulament al Învățămîntului teologic.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște :

-- *Aprobă regulamentul pentru organizarea și funcționarea instituțiilor de învățămînt teologic din Biserica Ortodoxă Română.*

— *Eventualele modificări ale unor prevederi regulamentare vor fi făcute de Sinodul Permanent, cu acordul Departamentului Cultelor.*

25. *Tem. nr. 15598/1977.* — Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod privind fixarea temelor conferințelor de orientare pe anul 1978.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei învățămîntului, pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca la conferințele de orientare a clerului pe anul 1978, să se trateze următoarele teme :*

Pentru luna martie 1978 : «Președintele Nicolae Ceaușescu, ctitorul României contemporane cu prilejul aniversării a 60 de ani de la naștere» ; Pentru luna mai 1978 : «Noua ordine economică și socială în lumel al politicii externe a României» ; Pentru luna septembrie 1978 : «Locul și rolul preotului în activitatea bisericească și social-obștească în societatea contemporană». Pentru luna noiembrie 1978 : «Aniversarea a 60 de ani de la desăvîrșirea unității politice a statului național român.

— *Cancelaria Sfintului Sinod va întocmi și comunica din vreme centrelor eparhiale titlurile subiecțelor conferințelor de orientare, împreună cu schița de plan și bibliografia respectivă.*

— *Aprobă ca la cele două conferințe administrative pe anul 1978 care vor fi prezidate de delegați ai Centrelor eparhiale, să se trateze următoarele teme : Pentru luna aprilie 1978 : «Ocrotirea patrimoniului național-cultural, îndatorire patriotică a preoțimii ortodoxe».*

Pentru luna octombrie 1978 : «Disciplina financiară și administrarea bunurilor bisericesti».

— *Conducerile centrelor eparhiale se vor îngriji pentru întocmirea schiței de plan și bibliografiei celor două teme pentru conferințele administrative din anul 1978, care vor fi trimise din vreme protopopiatelor în subordine.*

26. *Tem. nr. 16557/1977. — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind organizarea seriei a 64-a a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pe anul 1978.*

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfintul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca în anul 1978 să se organizeze seria a 64-a a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală a clerului din Patriarhia Română, între 16 august — 16 septembrie 1978, cu un efectiv de 260 preoți și diaconi cursanți, în două grupe paralele a câte 130 de cursanți urmînd ca în fiecare grupă să fie programați preoți din toate eparhiile Patriarhiei Române. O grupă își va desfășura cursurile la Institutul teologic universitar din București, iar o altă grupă la Institutul teologic universitar din Sibiu.*

— *Programa analitică a acestor cursuri va fi cea stabilită de Sfintul Sinod pentru seria a 62-a din anul 1976 și va fi predată de cadrele didactice de la ambele Institute teologice universitare.*

— *Programarea preoților și diaconilor cursanți din cadrul fiecărei eparhii se va face prin grija serviciului de studii și învățămînt de pe lîngă Cancelaria Sfintului Sinod și va fi comunicată, prin circulară, tuturor centrelor eparhiale din Patriarhia Română.*

27. *Tem. nr. 16558/1977. — Referatul Cancelariei Sf. Sinod pentru modificarea hotărîrii Sfintului Sinod nr. 19673/1972 cu privire la aprobarea de hirotonie a studenților de la Institutul teologic universitar din Sibiu, cu bacalaureat, absolvenți ai anului III.*

Avînd în vedere că hotărîrea în cauză a corespuns unor nevoi de cadre clericale la vremea respectivă, ţinînd seama că această hotărîre nu mai corespunde realităţilor de azi ale eparhiilor din Ardeal şi Banat, în urma discuţiilor care au avut loc şi la propunerea Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— *Abrogă hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 19673/1972 privind aprobarea de hirotonie a studenţilor absolvenţi ai anului III de la Institutul teologic universitar din Sibiu, cu bacalaureatul, întrucît nu mai are aplicabilitate în prezent.*

Epuizîndu-se examinarea tuturor lucrărilor inscrite pe ordinea de zi a acestei sesiuni, Prea Fericitul Patriarh Iustin aduce mulţumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru participarea la această şedinţă sinodală şi pentru modul în care şi-au adus contribuţia la rezolvarea lucrărilor care au făcut obiectul acestei şedinţe a Sfîntului Sinod.

Prea Fericitul Patriarh Iustin adresează, de asemenea, calde mulţumiri D-lui Ion Roşianu, Preşedintele Departamentului Cultelor şi colaboratorilor apropiaţi ai Domniei Sale, pentru participarea la lucrările şedinţei Sfîntului Sinod şi pentru bunăvoinţa şi largă înţelegere pe care au manifestat-o permanent în soluţionarea problemelor Bisericii Ortodoxe Române.

În încheiere, Prea Fericirea Sa adresează membrilor Sfîntului Sinod alese urări de petrecere duhovnicească a sfinţelor sărbători ale Naşterii Domnului şi Anul nou 1978.

Prea Fericitul Patriarh Iustin roagă apoi pe dl. Ion Roşianu, Preşedintele Departamentului Cultelor, să dispună citirea Deciziei de închidere a lucrărilor sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod pe anul 1977.

Domnul director Eugen Munteanu dă citire Deciziei Departamentului Cultelor nr. 1000 /P/1840 din 5 decembrie 1977, pentru închiderea lucrărilor acestei sesiuni.

Se rosteşte rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Şedinţa se ridică la orele 16,00.

PREŞEDINTELE SFÎNTULUI SINOD

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar al sfîntului Sinod

† ANTONIE

Episcop-vicar patriarhal

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

Ședința anuală de lucru din ziua de duminică 11 decembrie 1977

În conformitate cu prevederile art. 22 și 30 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 5 și 59 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, și în baza convocării nr. 15818/1977 a Cancelariei Sfințitului Sinod, membrii Adunării Naționale Bisericești s-au întrunit în ședința de lucru a sesiunii ordinare a anului 1977, în ziua de duminică, 11 decembrie 1977, orele 10, în sala festivă a Adunării Naționale Bisericești din Palatul patriarhal.

Membrii Adunării Naționale Bisericești au ocupat locurile stabilite în sala festivă a reședinței patriarhale.

La ora 10, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, împreună cu Dl. Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor și cu II. PP. SS. Mitropoliți au intrat în sala festivă.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a procedat la constituirea Secretariatului ședinței, propunând ca secretari pe: P. C. Pr. Teodor Bodnar, dl. prof. Vasile Cojocaru și dl. Aurel Vasilescu. După aprobarea celor trei secretari de către membrii Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericirea Sa i-a invitat la biroul secretariatului.

P. C. Pr. Teodor Bodnar, la invitația Prea Fericitului Patriarh Iustin, face apelul nominal.

Se constată absența motivată a unor membri.

Prea Fericitul Președinte, constatând prezența majorității membrilor Adunării Naționale Bisericești, roagă pe Dl. Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor să dispună citirea acordului pentru deschiderea sesiunii ordinare a Adunării Naționale Bisericești pe anul 1977.

Prea Fericitul Patriarh Iustin declară deschise lucrările ședinței de lucru a sesiunii ordinare a Adunării Naționale Bisericești pe anul 1977, pentru rezolvarea lucrărilor curente, cuprinse în ordinea de zi a acestui for bisericesc.

Prea Fericitul Părinte Președinte supune aprobării Adunării Naționale Bisericești textul telegramelor către Conducerea superioară de Stat și către Guvernul R. S. România.

Domniei Sale

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

Membrii Adunării Naționale Bisericești, întruniți în sesiune anuală de lucru, cu nețărmurită dragoste și profund devotament, își îndreaptă gândurile către Dumneavoastră, cel mai iubit fiu al poporului român, spre a vă exprima cu acest prilej alesele lor sentimente de stimă, prețuire și recunoștință pentru întreaga activitate pe care o depuneți neobosit în slujba propășirii și fericirii poporului român și a ridicării Patriei noastre pe noi trepte de înflorire și prestigiu în lume.

Totodată, vă încredințăm că ierarhia, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, urmând exemplul luminos al Conducătorului scump al Patriei, vor sprijini în continuare, cu sporită rivă și cu însuflețire patriotică, aspirațiile și eforturile în-

tregului nostru popor, pentru construirea unei vieți tot mai fericite, pentru dezvoltarea liberă și independentă a Patriei, pentru pace, înțelegere și cooperare între oameni și popoare.

Președintele Adunării Naționale Bisericești,

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Domniei Sale

Domnului MANEA MĂNESCU

Prim-ministru al Guvernului R. S. România

Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Române întrunită în sesiune anuală de lucru, însuflețită de cele mai vii sentimente de prețuire față de mărețele împliniri ale poponului nostru sub înțeleapta ocireuire a inaltei Conducere de Stat, vă asigură cu acest pritej pe Dvs. și onoratul Guvern al R. S. România de hotărîrea ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române de a sprijini cu toată convingerea marea operă de înflorire multilaterală a Patriei noastre și inaltele idealuri de pace, apropiere și colaborare între toate popoarele lumii.

Președintele Adunării Naționale Bisericești,

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

După repartizarea lucrărilor, au început dezbaterile propriu-zise.

P. C. Pr. Ioan Oniga, raportorul *Comisiei de petițiuni și validări* a citit referatul comisiei, privind validarea celor 3 membri, noii delegați ai unor eparhii în Adunarea Națională Bisericească în locul a trei membri decedați în cursul anului.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, P. C. Pr. Ioan Blaj, raportorul *Comisiei bisericești* a citit referatul comisiei, asupra dării de seamă pe anul 1977 a Sectorului I al Administrației Patriarhale, Cancelaria Sfintului Sinod și a referatului *Comisiei* asupra dării de seamă pe anul 1977 a Sectorului III al Administrației Patriarhale — Relații Externe bisericești.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, P. C. Prot. Nicolae Toderici, raportorul *Comisiei culturale*, a citit referatul comisiei cu privire la: a) Contul de execuție bugetară și bilanțul pe anul 1976 al Sectorului Institutul Biblic, Editură și Tipografie; b) Raportul informativ al Sectorului Institutul Biblic, Editură și Tipografie pe anul 1977, pe baza contului de execuție bugetară și bilanțul pe anul 1976 al Sectorului Institutului Biblic Ateliere; d) Raportul informativ al Sectorului Institutului Biblic Ateliere pe anul 1977, pe baza contului de execuție al primelor trei trimestre.

P. C. Pr. Petru Bologa, raportorul *Comisiei economice-financiare* a citit referatul comisiei cu privire la: a) Contul de execuție bugetară și Bilanțul pe anul 1976 al Sectorului Economic al Administrației Patriarhale; b) Raportul informativ al Sectorului economic al Administrației Patriarhale pe anul 1977, pe baza contului de execuție bugetară și bilanțul pe anul 1976 al Casei de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române; d) Raportul informativ al Casei de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1977, pe baza contului de execuție pe primele trei trimestre.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, P. C. Pr. Gheorghe Popescu, raportorul *Comisiei bugetare*, a prezentat referatul *Comisiei* cu privire la: a) Proiectul de plan financiar al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe pe anul 1978 și b) Proiectul de plan financiar al Casei de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1978.

P. C. Pr. Nicolae Grosu, raportorul *Comisiei organizatorice* a citit referatul comisiei cu privire la: a) Regulamentul de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române și b) Regulamentul pentru organizarea și funcționarea cimitirelor parohiale și minăstirești din cuprinsul eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române.

Adunarea Națională Bisericească a aprobat atât *Dările de seamă ale sectoarelor Administrației Patriarhale și Institutului biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române*, cit și *releatele Comisilor însărcinate cu cercetarea și prezentarea lor*.

*

În încheierea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești a luat cuvântul Prea Fericitul Patriarh Iustin, care a făcut aprecieri asupra diferitelor laturi ale activității Bisericii Ortodoxe Române în cursul anului 1977.

În încheiere, odată cu mulțumirile exprimate față de Conducerea țării noastre, în frunte cu Președintele Nicolae Ceaușescu, Prea Fericirea Sa a adresat un cuvânt cald de mulțumire, Președintelui Departamentului Cultelor, Ion Roșianu și colaboratorilor Domniei Sale, care au o largă înțelegere față de problemele Bisericii noastre.

După citirea acordului Departamentului Cultelor pentru închiderea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, s-a rostit rugăciunea.

A urmat agăpa obișnuită în trapeza Palatului patriarhal.

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XCVI - Nr. 3-4, MARTIE - APRILIE 1978
B U G U R E Ş T I

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
Telegrame oficiale	189

VIATA BISERICESCA

Sărbătorirea zilei hramului la Seminarul teologic din București	190
Din activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine. — Întruniri interconfesionale peste hotare : Participarea P. S. Antonie la Sesiunea Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ; Întrunirea Comisiei internaționale a Conferinței Creștine pentru Pace ; Sesiunea anuală a Comisiei de Întrajutorare Bisericească (CICARWS)	192
C r o n i c a	207
Din activitatea Comunităților ortodoxe române de peste hotare	208
Din viața Bisericilor ortodoxe surori	210

ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

Evenimente și fapte deosebite	213
Încheierea reuniunii de la Belgrad. Declarația reprezentantului României . . .	216

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

Telegrame și Scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Nașterii Domnului 1977 și Anului nou 1978	220
--	-----

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilia a VI-a : Despre post (a șasea săptămână), trad. de Pr. D. Fecioru	233
Învierea Domnului, pîrga învierii noastre, de Pr. Prof. D. Radu	244

ANIVERSĂRI—COMEMORĂRI

«Telegraful Român» la 125 de ani de la apariție, de Pr. Prof. M. Păcurariu . . .	252
--	-----

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Creștin și creștinătate în istoria poporului român</i> , de Al. Constantinescu	267 *
<i>Un vechi monument românesc pe teritoriul Dobrogei: Biserica «Sfântul Atanasie» din Niculițel (jud. Tulcea)</i> , de Lia și Adrian Bătrina	277 *
<i>Biserica și școala la românii din Dobrogea în timpul stăpînirii otomane</i> , de T. Mateescu	288 *

DOCUMENTARE

<i>Un Evangheliar armean din sec. XIV la Iași</i> , de Mihai Rădulescu	293 *
<i>101 manuscrise slave în Transilvania sec. XII—XVII (II): Biblioteca Mîndștirii Bodrog</i> , de Pr. Chiril Pistrui	303 *

EVOCĂRI

<i>«Diacul Lorinț» și tipografiile transilvănene</i> , de Dr. Octavian Nițu	311 *
---	-------

RECENZII

<i>Onisifor Ghibu, Din istoria literaturii didactice românești</i> , București, 1975, de Pr. Sebastian Chilea	334
<i>«Monumente istorice și de artă» nr. 1/1977</i> , de R. Crețeanu	337

PARTEA OFICIALĂ

<i>Regulamentul de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române</i>	341
---	-----

A N E X E

<i>Dogmatica glas. V</i> , armonizare de Prof. N. Lungu	I—IV
---	------

TELEGRAME OFICIALE

Excelenței Sale

Domnului EMIL BOBU

Vicepreședinte al Consiliului de Stat

Cu prilejul aniversării zilei Dumneavoastră de naștere, în numele slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române și al nostru personal, Vă adresăm, Domnule Vicepreședinte, cele mai respectuoase urări de sănătate și fericire personală, asigurându-Vă de întreaga noastră grațitudine și devotament pentru sprijinul ce ni-l acordați întotdeauna.

Folosim acest fericit prilej pentru a da o înaltă apreciere aportului pe care Dumneavoastră l-ați adus la realizarea în țara noastră a unei vieți noi și fericite și ne alăturăm tuturor celor care Vă prețuiesc și Vă înconjoară cu dragoste.

Asigurându-Vă încă o dată de cea mai aleasă stimă, Vă adresăm, Domnule Vicepreședinte, tradiționala urare a poporului nostru :

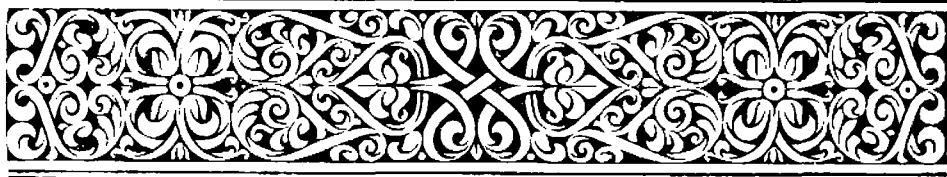
La mulți și fericiți ani !

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 21 februarie 1978.

• VIAȚĂ BISERICĂȘCĂ •

SĂRBĂTORIREA ZILEI HRAMULUI LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

După cum se știe, în fiecare an, la 25 ianuarie, Biserica Ortodoxă face pomenirea Sfântului Grigorie de Nazianz sau Teologul.

De ani de zile, acest mare părinte bisericesc a devenit patronul și ocrotitorul ceresc al Seminarului teologic din București. De aceea, în fiecare an ziua Sfântului Grigorie Teologul a însemnat, pentru elevii, profesorii și toți ostenitorii acestei școli, un popas de pioasă aducere aminte, de înalțătrăire duhovnicească, de binemeritată cinstire adusă marelui lor Ocrotitor ceresc.

Sărbătorirea Sfântului Grigorie Teologul a început, după datină, încă din ajun, cu «slujba de seară» a Vecerniei mari împreună cu litia, oficiată în biserica «Radu Vodă», paraclisul Seminarului teologic, în prezența elevilor și profesorilor școlii.

A doua zi dimineața s-a oficiat slujba Sfintei Liturghii de un impunător sobor de slujitori format din P. S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul, ca protos, din profesorii preoți ai Seminarului teologic și din slujitori de la catedrala patriarhală.

Au participat ca oaspeți oficiali : P. C. Pr. Octavian Popescu, vicar administrativ, împreună cu părinții consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, precum și părinți consilieri de la Administrația Patriarhală, profesori de la Institutul teologic, părinți și rude ale elevilor, numeroși alți credincioși.

Răspunsurile stranei au fost date de elevii seminariști sub conducerea Pr. P. C. Diac. Prof. Marin Velea.

Predica zilei a fost rostită de elevul Eftimie Nicolae din anul V. care a închinat un frumos panegiric Sfântului Grigorie Teologul.

La sfârșitul Sfintei Liturghii s-a oficiat un TeDeum cu polihroniu.

După serviciul divin din biserică, în sala de festivități a Seminarului teologic, în prezența P. S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul, delegatul Prea Fericitului Patriarh Iustin, și a celorlalți oaspeți oficiali, s-

desfășurat un frumos program cultural-artistic, deschis cu un *Cuvînt de bun-venit*, rostit de P. C. arhim. prof. Veniamin Micle, directorul Seminarului teologic.

A urmat dizertația *Frumusețea și sarcinile vocației sacerdotale după Sfîntul Grigorie Teologul*, ținută de Pr. prof. Nicolae Bordașiu. După ce a schițat coordonatele principale ale vieții, pregătirii intelectuale și activității sacerdotal-pastorale ale Sfîntului Grigorie Teologul, vorbitorul, oprindu-se la cunoscuta lucrare *Apologie despre fugă* a marelui părinte bisericesc, una din scrierile clasice despre preoție din întreaga literatură teologică creștină, a făcut o temeinică și frumoasă analiză a concepției Sfîntului Grigorie de Nazianz despre vocația preoțească, ilustrată cu numeroase texte gregoriene, încheind cu o seamă de învățături tinerilor viitori preoți.

După dizertația Pr. prof. Nicolae Bordașiu, corul elevilor seminariști sub conducerea Pr. prof. Marin Velea a interpretat mai multe piese muzicale, cu conținut religios și laic. Au fost citite, de asemenea, fragmente din scrierile Sfîntului Grigorie Teologul și au fost recitate poezii, de către elevi.

Menționăm dintre piesele muzicale: *Troparul Sfîntului Grigorie Teologul*, *Rugăciune* de Anton Uncu, *Pentru Tine, Doamne* de Ch. Popescu, *Deschideți mari...* de G. M. Glük, *În pădure* de Ciprian Porumbescu, *Plaiuri părintești* de Laurențiu Profeta, *Oltule cu apă lină* de Marin Velea.

Dintre lecturi și poezii menționăm: *Numele date Mîntuitorului* (din scrierea «Cinci cuvîntări teologice» a Sfîntului Grigorie de Nazianz), *Tării mele* de Victor Tulbure, *Lui Eminescu* de Al. Vlahuță.

La sfîrșitul programului festiv P. S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul a felicitat pe interpreți și a împărtășit arhieresti binecuvîntări tuturor celor prezenți.

A urmat tradiționala agapă a hramului.

DIN ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE

ÎNTRUNIRI INTERCONFESIONALE PESTE HOTARE

PARTICIPAREA P. S. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
LA SESIUNEA COMITETULUI EXECUTIV AL CONSILIULUI ECUMENIC
AL BISERICILOR BOLDERN-ZÜRICH, ELVEȚIA

Între 13—17 februarie 1978 a avut loc în localitatea Boldern, lângă Zürich, în Elveția, sesiunea de iarnă a lucrărilor Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte la lucrări P. S. Episcop Antonie Plămădeală, vicar patriarhal, membru în Comitetul Executiv.

Pe ordinea de zi au figurat probleme specifice activității Consiliului Ecumenic în vederea unității Bisericilor, dar și probleme de relație cu evenimentele vieții sociale și politice contemporane, în care Bisericile simt nevoia să-și spună cuvântul, prin Consiliul Ecumenic, în virtutea mandatului divin pe care îl au, de a promova dreptatea, egalitatea, credința, speranța și dragostea în lume. Au figurat de asemenea probleme curente, administrative, ca cele financiare și de mișcări de personal în cadrul administrației centrale a Consiliului Ecumenic de la Geneva.

Menționăm în cele ce urmează temele mai importante care au fost dezbătute, soluțiile adoptate și contribuția delegatului Bisericii Ortodoxe Române la lucrările sesiunii. Consiliul Ecumenic al Bisericilor a făcut și de data aceasta dovada interesului său sporit pentru problemele lumii de azi. Un rol important în promovarea acestui interes îl au și delegații Bisericilor din țările socialiste, dar nu numai ei: Bisericile de pretutindeni sînt astăzi conștiente că nu mai pot trăi în izolare de lume și că sînt răspunzătoare solidar cu lumea de tot ceea ce se întîmplă în ea. Delegații Bisericilor de pe toate continentele vin la lucrări hotărîți să ajute la îndrumarea vieții oamenilor spre pace, bună înțelegere și fericirea tuturor.

1. *Dr. Philip Potter*, Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a prezentat o *Dare de seamă* cu privire la activitatea desfășurată de Centrul din Geneva și de dînsul personal în perioada care a trecut de la ultima sesiune a Comitetului Central și a Comitetului Executiv din august 1977. Printre evenimentele mai importante, Dr. Potter a menționat o vizită a sa în Cuba, în timpul căreia a avut convorbiri foarte utile cu Președintele Fidel Castro. Darea de seamă a scos în evidență situația normală din Cuba și bunele raporturi dintre Stat și Bise-

rică din acea țară. Comitetul Executiv a salutat vizita Dr. Polter în Cuba și a luat notă cu satisfacție de convorbirile purtate. A aprobat de asemenea și cuprinsul Dării de seamă în totalitatea ei.

2. *Arhiepiscopul Edward Scott*, Președintele Comitetului Central și Executiv, a prezentat un raport cu privire la activitatea sa în calitate pe care o are. Preocupat îndeosebi să cultive relațiile cu cât mai multe Biserici și mai ales cu acele Biserici care trăiesc situații deosebite și dificile ca cele din Africa de Sud, Arhiepiscopul a raportat cu privire la contactele realizate și a regretat că a trebuit să renunțe la o vizită în Africa de Sud, unde risca să-i fie refuzată intrarea, sau să-i fie numărați pașii sau, și mai rău, să-i fie exploatarea vizita în favoarea forțelor opresive care ar fi putut-o interpreta ca o consimțire la politica de forță și apartheid.

Cu privire la situația din Africa de Sud s-au făcut secretarului general al Consiliului Ecumenic următoarele recomandări: a) Să se mobilizeze opinia publică în favoarea victimelor opresiunii din acea parte a Africii; b) Să se dea victimelor ajutoare prin Biserici; c) Să se mobilizeze opinia publică pentru a cere eliberarea prizonierilor politici; d) Să fie numit un Consultant care să țină legătura cu Bisericile din Africa de Sud, cu mișcările de eliberare și cu persoanele angajate în această luptă; e) Să se facă din timp în timp vizite în acea parte a lumii și să se asigure fonduri pentru toate aceste acțiuni.

Un *Document special* a fost prezentat membrilor Comitetului Executiv în care se arăta noua legislație ce se pregătește în Africa de Sud și care va împiedica pe viitor orice posibilitate de a veni în ajutorul victimelor opresiunii. Nici Bisericile nu vor fi lăsate să strângă fonduri și să dea ajutoare. De asemenea se pregătește o lege care va refuza celor de culoare cetățenia Africii de Sud, aceștia fiind obligați să-și caute alte cetățenii, în eventualele bantustane create de guvernul rasist.

Comitetul Executiv a hotărât să ceară Bisericilor membre: a) Să mobilizeze opinia publică împotriva acestor legi în pregătire; b) Să trimită orice fel de ajutoare Bisericilor din Africa de Sud; c) Să ceară Guvernului Africii de Sud să nu aplice politica de apartheid, refuzând oamenilor de culoare cetățenia propriei lor țări.

Comitetul Executiv a aprobat, de asemenea, o *Declarație cu privire la Namibia*, cerind pentru această țară alegeri libere sub controlul Națiunilor Unite, fără amestecul Africii de Sud, spre a se da posibilitate Namibiei să devină un stat în întregime independent.

3. *Dr. Leopoldus Niilus* din Comisia Afacerilor Internaționale a prezentat un *Raport* cu privire la o vizită în Etiopia, Somalia și Sudan. În această din urmă țară a fost primit chiar de Președintele Republicii. Despre Etiopia a arătat că raporturile dintre Biserică și Stat s-au îmbunătățit și continuă să se normalizeze. Comitetul Executiv s-a pronunțat pentru soluționarea pașnică a conflictului din Cornul Africii, care a pus în stare de război Etiopia și Somalia care își dispută Ogadenul.

4. Cu privire la situația din Orientul Apropiat, Comitetul Executiv s-a pronunțat pentru continuarea dialogului israelo-egiptean menționându-se rolul jucat în această privință de Președintele României, Nicolae Ceaușescu.

5. În legătură cu relații dintre Consiliul Ecumenic și Organizația Națiunilor Unite (O.N.U.), a luat cuvântul și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române în Comitetul Executiv, Episcopul Antonie Plămădeală, cerînd intensificarea acestor relații, pe de o parte pentru buna orientare a Consiliului în problemele lumii contemporane, pe de altă parte, pentru a face cunoscute acestui organism politic internațional pozițiile Consiliului Ecumenic. Reprezentantul român a recomandat intensificarea relațiilor mai ales cu acele organisme O.N.U. care se ocupă cu problemele păcii, dezarmării, dezvoltării, noii ordini economice. Intervenția reprezentantului român s-a bucurat de aprobare unanimă.

6. *Dr. Paul Abrecht*, conducătorul subunității «Biserică și Societate», a prezentat un raport cu privire la pregătirile pe care le face subunitatea în legătură cu organizarea unei *Conferințe Mondiale* cu tema: *Știința, religia și viitorul ce urmează să aibă loc în iulie 1979, în Statele Unite ale Americii.*

Conferința urmează să dureze 12 zile și să aducă circa 400 de participanți din toate continentele. Din țările răsăritene ale Europei sînt așteptați 35 de participanți. Un număr egal din Europa apuseană; 30 din Africa, 40 din Asia, 5 din Orientul Mijlociu; 7 din Australia; 3 din zona Pacificului; 50 din America de Nord (țara gazdă), 30 din America Latină, 5 din Zona Mării Caraibelor. Aceștia ar urma să fie trimiși de Biserici. Restul pînă la 400 vor fi oameni de știință, invitați, consilieri și organizatorii.

• În vederea pregătirii Conferinței, vor fi organizate o serie de consultații preliminare, care vor trata teme speciale care vor fi apoi reabordate de Conferință la scară mondială.

7. Tot în cadrul Unității a II-a a fost prezentat raportul: *Bisericile și participarea lor la făurirea unei societăți drepte, la care să participe toți și care să se dezvolte normal.* Acest raport a rezumat munca depusă de un Comitet consultativ care a lucrat între 11—14 decembrie 1977, la Geneva, pentru a defini datele problemei și a le prezenta Bisericilor. S-a arătat că realitatea a impus această temă: anume faptul că există nedreptate în lume, că nu toți au dreptul să participe la luarea deciziilor și că lumea e amenințată de poluare, de dezvoltarea anarhică a tehnologiei și de punerea descoperirilor în slujba agresiunii și a pregătirilor de război.

O luptă pentru mai multă dreptate a început, dar ea are în vedere mai mult procesul, decît structurile nedreptății. Creștinii nu pot rămîne

neutri în această luptă. Evanghelia îi obligă să se angajeze. Lupta pentru dreptate este o luptă eshatologică : realizarea Împărăției lui Dumnezeu și a dreptății Lui.

S-a accentuat ideea că dreptatea socială va fi imposibil de realizat, fără o nouă ordine economică în lume. S-a insistat mai ales asupra bazelor teologice ale angajării Bisericilor în această luptă pentru dreptate socială. La consultația din 1977 au prezentat rapoarte următorii : Dr. Philip Potter, *Un sumar al tuturor temelor* ; Prof. José Miguez-Donino, *Reflecții asupra acțiunilor ce ar trebui să întreprindă Bisericile* ; Dr. Jan Pronk, *Noua ordine economică internațională : condiții și consecințe pentru politica internă și pentru structurile din țările în curs de dezvoltare și cele dezvoltate* ; Prof. Kim Yong Bok, *Participarea popoarelor și structurile puterii politice* : Dr. Jorgen Randers, *The goal of sustainability* (Se poate traduce doar printr-o lungă parafrază : *Scopul luptei pentru o societate care își găsește în ea însăși resursele susținerii și se va putea transmite urmașilor ca o moștenire bună*). Definiția termenului a fost astfel explicată de către specialiștii Comitetului Executiv) ; Prof. André Dumas, *Teologia naturii* ; Pr. Vitalie Borovoi, *Sensul teologic al puterii*.

Au mai participat la discuții : J. Love, Episcopul Okullu, Prof. M. Takenaka.

Documentul nr. 13, care a introdus problema, face următoarele constatări : «Există semne peste tot că o trezire a popoarelor are loc, afirmând conștiința de sine, chemând la autodeterminare și provocând structurile puterii care au în mâini controlul economic și politic ca și dezvoltarea tehnologică și puterea de decizie. Pornind de la realitățile istorice, înseamnă că mai întâi trebuie să ne preocupăm de acest proces al luptei și dinamica lui și influența lui asupra structurilor și ideologiilor. Creștinii și comunitățile lor sînt parte din această realitate. Ei nu pot rămîne neutri, privind lupta popoarelor pentru mai multă dreptate și participare. În fapt, mulți s-au și pronunțat cu hotărîre pentru aceasta și s-au angajat în această luptă, exprimînd prin aceasta supunerea și credincioșia față de chemarea Domnului pentru dreptate. Alții sînt încă încurcați de contradicțiile din lume și cer clarificări în lumina Evangheliei. Este de aceea de cea mai mare importanță să ajungem la o înțelegere comună a realității istorice, a luptelor și contradicțiilor ei, pe baza credinței creștine».

Documentul optează mai departe pentru necesitatea evaluării și a schimbării structurilor sociale, ca mijloc de realizare a păcii și a dreptății în lume și în special pentru schimbarea situației săracilor. *Participarea tuturor la luarea deciziilor este expresia koinoniei* în care nu există dominare a omului asupra omului. Cuvîntul englezesc *sustainability* din titlul acestui Program (Just, Participatory and Sustainable Society) se referă la programarea și dreapta folosire a resurselor care asigură viața și care trebuie asigurate și pentru generațiile viitoare.

Exploatarea lor inegală și nedreaptă într-o parte a lumii afectează toate celelalte părți, ca și viitorul. Așadar și aici e necesară intervenția de reglare și dirijare.

8. A fost prezentat un raport cu tema : *Bisericile și poziția lor față de societățile transnaționale*. Se constată că multe state încearcă să-și exercite puterea politică și economică și mai ales influențarea directă a altor țări prin *Societățile transnaționale*. Acestea devin adesea instrumente de exploatare și opresiune. Firește, există și situații inverse, când partenerii folosesc reciproc din această asociere, dar nu aceste situații sînt avute în vedere. Se are în vedere și se recomandă atenției Bisericilor acele situații în care își face loc abuzul. Deocamdată, Comitetul Executiv a recomandat Unității a II-a să studieze atent problema, să pregătească un *Dosar* al ei și s-o prezinte la viitoarea sesiune. La acest punct a luat cuvîntul și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, arătînd că problema e în strînsă legătură cu chemarea făcută Bisericii de a lupta pentru o societate mai dreaptă și pentru o nouă ordine economică internațională. Angajamentul Bisericii trebuie să fie global deci, să aibă în vedere toate aspectele și toate sursele de inechitate socială.

9. Un important *Document* pe agenda lucrărilor a tratat despre *Militarism și cursa înarmărilor*. O consultație asupra acestei teme a și avut loc la Glion, lângă Montreux, în Elveția, între 13—18 noiembrie 1977. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte la acea consultație Dl. Nicolae Mihăiță, secretar la Sectorul de Relații externe bisericești al Patriarhiei Române.

Consultația a tratat următoarele teme : a) Conceptul de militarism ; b) Factorii externi care promovează militarismul ; c) Factorii interni care promovează militarismul ; d) Consecințele sociale ale militarismului ; e) Militarismul din punct de vedere teologic ; f) Propuneri pentru acțiunile ce trebuie întreprinse de Biserici împotriva militarismului.

Comitetul Executiv a hotărît să fie trimise Bisericii toate aceste documente, spre studiu și acțiune. A hotărît, de asemenea, ca între 9—15 aprilie 1978 să se organizeze o *Conferință asupra dezarmării* (tot la Glion, în Elveția, cu următoarele teme subsecvente : armele convenționale, armele atomice, comerțul internațional cu arme, dezarmare și dezvoltare, militarism și cursa înarmărilor, rezolvarea pașnică a conflictelor, instrumentarea dezarmării, problemele teologice ale dezarmării).

Comitetul Executiv a hotărît de asemenea să se atragă atenția Bisericii asupra *Sesiunii speciale a O.N.U. asupra Dezarmării* ce va avea loc la New York între 23 mai—28 iunie 1978.

Desigur, toate statele vor trimite delegați la această sesiune specială. Bisericile vor trebui să-și spună și ele punctul lor de vedere, care nu poate fi altul decît acela al rațiunii sănătoase, al păcii, al rezolvării conflictelor nu prin forță, ci prin negocieri pașnice. În legătură cu acest punct de pe ordinea de zi, a luat cuvîntul și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române arătînd care este politica și poziția Statului român.

în această privință, și care este învățătura Bisericii Ortodoxe, ambele pornind de la premisa mijloacelor pașnice.

10. A fost prezentat un raport cu privire la angajarea Consiliului Ecumenic în sărbătorirea *Anului Internațional al Copilului*. S-au proiectat studii și acțiuni, după cum urmează : a) Să se studieze și promoveze învățătura Bibliei cu privire la copii ; b) Să se afirme locul copiilor în Biserică, în viața sacramentală și în cult ; c) Să se învețe din experiența copiilor și din viziunea lor asupra lumii ; d) Să se promoveze o antropologie creștină atotcuprinzătoare (incluzind copii) ; e) Să se lucreze împotriva manipulărilor periculoase ale copiilor ; f) Să se revizuiască actualul mod în care se poartă de grijă orfanilor și copiilor abandonați, urmărindu-se mai îndeaproape nevoile copiilor ; g) Să se analizeze prioritățile în ceea ce privește acțiunile Consiliului Ecumenic în privința grijii pentru copii ; h) Să fie incluse între drepturile umane pe care le are în vedere Consiliul Ecumenic al Bisericilor și drepturile copilului.

O parte foarte importantă din acest *Document* s-a referit la Ortodoxie. Iată cum viața îi readuce pe protestanți — ei sînt majoritatea în Consiliul Ecumenic — la reconsiderarea unor practici ortodoxe pe care odată cu Reforma le-au abandonat. Vom cita din *Document* :

«Comunitatea ecumenică are foarte multe de învățat de la acele Biserici și în special de la Biserica Ortodoxă care dă copiilor dreptul de a lua parte ca și adulții la Euharistie și care privește comunitatea creștinilor în cult ca pe un loc important pentru formarea și maturizarea copiilor în credința creștină. Multe Biserici urmăresc activ să-i implice pe copii în cultul lor.

11. Un alt *Document* prezentat Comitetului Executiv a fost acela intitulat ; *Energia mondială ca problemă elică și socială*. Consiliul Ecumenic al Bisericilor a inițiat un program special sub genericul : «Energie pentru vecinul meu». Se vor difuza apeluri pentru economie de energie și se vor organiza consultații ecumenice pe această temă (una în 1978 la Bossey-Elveția). Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a vorbit despre acest program în România.

12. Pe ordinea de zi a figurat și un *Document* referitor la relațiile dintre Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Biserica Romano-Catolică. Este cunoscut faptul că Biserica Romano-Catolică nu face parte din Consiliul Ecumenic. Legăturile cu ea au în vedere coordonarea activităților sociale care pot fi comune de vreme ce se adresează aceleiași societăți contemporane, în numele aceluiași principii religioase. Discuțiile au relevat totuși unele dificultăți în colaborare cu această Biserică. Spre exemplu, după unele Consultații, partea romano-catolică nu publică documentele sau nu instrumentează hotărârile comune. Unii membri ai Comitetului Executiv au fost tentați să recomande mai multă prudență și chiar reticență în raporturile cu dinșii. A luat cuvîntul și reprezentantul nostru, care a arătat că într-adevăr, trebuie să lucrăm cu forțele progresiste din Vatican, cu acele organisme care sînt deschise dialogului și colaborării, de pildă cu Comisia Pontificală *Justitia et Pax* și cu Secretariatul pentru Unitate. Pozițiile Vaticanului în problemele

sociale au evoluat mult în decursul istoriei. Ajutăm tendințele care merg pe linia Conciliului, cu răbdare și cu speranța că rigiditatea se va transforma în suplețe și deschidere nu numai din partea unor Secretariate și organisme specializate, ci chiar din partea organului suprem de decizie. Au mai luat cuvîntul în același sens : Episcopul Hempel (R.D.G.), Lukas Vischer (Elveția), Arhiepiscopul E. Scott (Canada), Episcopul Harms (R. F. Germania).

S-a luat decizia ca relațiile să continue ca și pînă acum și au fost proiectate mai multe Consultații comune pentru anii 1978, 1979, 1980.

Se știe că între Vatican și Consiliul Ecumenic al Bisericilor a intervenit mai demult o înțelegere ca să creeze un organ comun care să lucreze în problemele păcii și dreptății sociale. Acest organ comun, alcătuit din reprezentanți ai Unității *Dreptate și slujire* și din reprezentanți ai Comisiei Pontificale *Justitia et Pax*, se numește Sodepax. Are 2 copreședinți și 8 membri. Sodepax are însărcinarea să pregătească material pentru uz ecumenic. Finanțarea vine de la ambele organizații. În anii 1976—1978 Sodepax a avut ca temă de studiu : «Cooperarea și participarea internațională. Contribuția creștină pentru zidirea de noi relații între popoare».

Comitetul Executiv, analizînd activitatea Sodepax, a hotărît să-i reinnoiască mandatul pe o perioadă de încă trei ani, începînd cu 1979. Sodepax este mai ales un simbol al colaborării ecumenice între Consiliul Ecumenic și Biserica Romano-Catolică, probîndu-se prin existența lui, că o colaborare este și necesară și posibilă (Doc. nr. 11).

13. Comitetul Executiv a ascultat un important raport cu titlul : «Natura ecumenică a mărturiei ortodoxe». El a fost redactat de o consultație ortodoxă de teologi ținută la Mănăstirea New Valamo, în Finlanda, între 24—30 septembrie 1977. Raportul arată că teologii ortodocși adunați în Finlanda au tratat următoarele teme : «Biserica locală», «Proclamarea și articularea credinței noastre» și «Responsabilitatea Bisericilor în lumea de azi».

Cu acest prilej s-a pus din nou problema cantității și calității reprezentării Ortodoxiei în Consiliul Ecumenic. Au luat cuvîntul reprezentanții ortodocși prezenți, printre care și reprezentantul român, Episcopul Antonie Plămădeală. S-a cerut creșterea numărului ortodocșilor la Geneva și în diferitele Comitete și Comisii ale Consiliului Ecumenic. Ortodocșii au arătat că Bisericile lor cer ca în preocupările Consiliului să se țină echilibrul între vertical și orizontal, să nu se uite problema unității Bisericilor atunci cînd preocupările se îndreaptă spre relațiile cu lumea contemporană. S-a remarcat, că în ultima vreme s-a dat mai multă atenție laturii specific teologice a unității, mai ales prin discutarea Documentului : «Botez, Euharistie și Preoție». De asemenea s-a insistat ca ori de cîte ori se promovează poziții în legătură cu situații social-politice din lumea de azi, acestea să fie precedate de serioase argumentări teologice. În toate aceste aspecte ale activității ecumenice comune, a ortodocșilor și a celorlalte Biserici, membre ale Consiliului Ecumenic, membrii Comitetului Executiv au căzut ușor de acord.

14. Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a luat cuvîntul de mai multe ori și în *Comitetul Financiar*, în care este de asemenea membru. El a cerut să se aibă în vedere finanțarea unui post la Departamentul «Credință și Constituție» pentru care Biserica Ortodoxă Română oferă un candidat.

15. *Subcomitetul de numiri* din cadrul Comitetului Executiv a luat în discuție, la recomandarea reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române, numirea Pr. Prof. I. Bria la Departamentul «Misiune și Evanghelizare», pe o perioadă de încă trei ani, începînd din iulie 1979. Propunerea a fost însușită de subcomitetul de numiri și Comitetul Executiv a aprobat-o. Pr. Prof. I. Bria, care se bucură de stima și considerația colegilor săi din Consiliul Ecumenic, a organizat o serie de consultații ortodoxe și a promovat constant cunoașterea Ortodoxiei în cercuri cit mai largi ecumenice. El este apreciat în aceeași măsură și de către celelalte Biserici Ortodoxe.

16. Documentul nr. 14 a prezentat rolul Consiliului Ecumenic în angajarea *Familiiilor Confesionale* din lume în Mișcarea ecumenică, sub forma lor globală. S-a reamintit cu acest prilej că Consiliul Ecumenic are următoarele îndatoriri și drepturi conform Constituției sale: a) să chemă Bisericiile la unitatea vizibilă într-o credință și într-o euharistie comună, exprimate prin cult și viața comună în Hristos, și să avanseze spre unitate pentru ca lumea să creadă; b) să ușureze mărturia comună a Bisericilor în orice loc și în toate locurile; c) să asiste Bisericiile în activitatea lor universală misionară de evanghelizare; d) să exprime preocuparea comună a Bisericilor în slujba nevoilor umane, în dărîmarea barierelor dintre popoare, și în promovarea unei singure familii omenești care să trăiască în dreptate și pace.

Toate acestea, s-a spus, pot fi instrumentate de către Consiliul Ecumenic la toate nivelele: al Bisericilor locale ca și al Familiiilor Confesionale. Cu cit se angajează mai multe nivele, cu atît este mai bine. Unele Familii Confesionale au și ajuns să se exprime în comun în multe probleme. Aceasta concentrează rezultatele și ușurează mărturia creștină. Următorul pas ar fi acela al unei mărturii comune a mai multe Familii Confesionale. Consiliul Ecumenic al Bisericilor se declară gata să sprijine orice inițiative în acest sens.

17. *Documentul nr. 6* a prezentat «Criteriile pentru primirea de noi Biserici ca membre în Consiliul Ecumenic al Bisericilor». Aceste reguli au fost redactate astfel: a) să se facă cerere în scris; b) să declare în scris că acceptă bazele pe care stă Consiliul Ecumenic; c) să nu fi fost silită de cineva să facă cererea; d) să aibă viață, organizare și resurse independente; e) să recunoască interdependența esențială a Bisericilor și să practice relații ecumenice constructive; f) să aibă un minimum de 25.000 membri.

Pentru a fi membru asociat al Consiliului Ecumenic, e nevoie de un minimum de 10.000 membri.

Aceste criterii urmează a fi prezentate spre aprobarea Comitetului Central în Jamaica în 1979.

Numărul Bisericilor membre în Consiliul Ecumenic a crescut constant. Astfel, de la o Adunare Generală la alta, se evidențiază următoarele cifre: *Amsterdam*, 1948 — 137 Biserici; *Evanston*, 1954 — 163 Biserici; *New Delhi*, 1961 — 198 Biserici; *Uppsala*, 1968 — 235 Biserici; *Nairobi*, 1975 — 286 Biserici; În prezent, 1978 — 293 Biserici.

Documentul de mai sus pentru stabilirea criteriilor de primire a fost necesar, deoarece există tendința de a se primi Biserici foarte mici care apoi participă la luarea deciziilor cu drept egal de vot, dar nu reprezintă decît minorități neînsemnate.

*

După cum se vede din cele de mai sus, agenda Comitetului Executiv, sesiunea februarie 1978, a fost foarte bogată și a dus la rezolvarea unui număr mare de probleme în care Bisericile au nevoie de orientare. Este evidentă preocuparea în special de problemele lumii contemporane, de pace și dreptate socială, dar acest lucru nu trebuie să mire. Într-o lume în care cursa înarmărilor ia proporții din ce în ce mai amenințătoare, în care se fabrică și se proiectează noi bombe cu puteri tot mai mari de distrugere, în care se ajunge cu greu la rezolvarea pe cale pașnică a conflictelor, în care ordinea economică e încă în mâini care o dirijează inechitabil, în care securitatea popoarelor se asigură cu greutate, Bisericile și Consiliul Ecumenic al Bisericilor nu pot sta în afară, preocupîndu-se doar de propriile lor probleme privind viața interioară, unitatea etc. Mai întii trebuie să-și asigure dreptul la viață și să asigure tuturor oamenilor dreptul la echitate. Dar, paralel, Consiliul Ecumenic acordă totuși o mare atenție și problemelor specifice bisericesti, privind unitatea creștină și mărturia comună în lume. De altfel nici nu se pot face delimitări exclusive. Unitatea creștină nu poate fi despărțită de mărturia comună în lume, de propovăduirea credinței, a speranței și a dragostei.

Bisericile nici nu există, nici nu lucrează în teritorii abstracte, ci în lume, cu oamenii, cu realitățile vieții de toate zilele, în mijlocul acestor realități, cărora le prezintă drept criteriu de orientare iubirea și dreptatea, cele două comandamente fundamentale ale credinței noastre.

INTRUNIREA COMISIEI INTERNAȚIONALE A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

— 28 februarie—4 martie 1978 —

Între 28 februarie și 4 martie 1978, a avut loc, în sediul Academiei teologice «Sfîntul Clement de Ohrida» din Sofia, o sesiune de lucru a Comisiei Internaționale a Conferinței Creștine pentru Pace.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Episcopul Nestor Vornicescu-Severineanu, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei, membru permanent în Comisia Internațională a Conferinței Creștine pentru Pace.

Lucrările au început miercuri dimineața (1 martie 1978), printr-un serviciu religios ecumenic.

Din partea Prea Fericirii Sale Patriarhului Maxim și a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Mitropolitul Pangratie de Stara Zagora a adresat un salul de bun-venit delegaților prezenți.

Dintre delegați amintim: Prof. dr. Gerhard Bassarak din Berlin (R.D.G.), Dr. A. S. Buievsky, de la Moscova, Pastorul Hartmuth Drewes din R.F.G., Prof. Emanuel Huml (R.S.C.), Pastorul dr. Mukuna din Zair, Devanesan Nesiah din Sri Lanka, Pr. Vasili Novinski (U.R.S.S.), Predicatorul Ilie Orlov (U.R.S.S.), Pastorul Mozes Piko (R.P.U.), Pastorul Christoph Schmauch (S.U.A.), Pr. Solomon Sellassie (Etiopia), Egumenul Simion (Varșovia), A. K. Tharion (India), Pastorul Harry Fred del Valle (New York), Profesoara Ensida Vasquez (Porto Rico) și alții.

Președintele Comisiei Internaționale a Conferinței Creștine pentru Pace, pastorul Harmuth Drewes a făcut, la început, un bilanț al activității Comisiei internaționale în ultimii 7 ani și a arătat că tematica acestei întruniri *Dezarmarea și opinia publică* este de mare importanță pentru întreaga lume și e o sarcină urgentă a politicii contemporane internaționale.

Profesorul ambasador Baruch Grinberg, din Ministerul Afacerilor Externe a R. P. Bulgaria, a prezentat un amplu referat asupra temei principale, intitulat *Pentru o lume a păcii și dreptății — Creștinii și Bisericile promovează conștiința dezarmării*.

Pentru a se scoate în relief aspectele principale ale temei generale, au fost prezentate în ședințele de lucru următoare, patru referate: 1. — «Programul antimilitarist al Consiliului Ecumenic al Bisericilor», prezentat de Ninan Koshy; 2. — «Importanța dezarmării în America Latină», prezentat de Gonzalo Caceres; 3. — «Dezarmarea și Națiunile Unite», prezentat de Cristoph Schmauch și 4. — «Dezarmarea și locuri internaționale de criză», prezentat de prof. Gerhard Gade.

Profesorul Gade a spus că sînt și se ivesc din nefericire noi centre de criză în ceea ce privește dezarmarea în lume. NATO este un pericol permanent pentru țările socialiste. Destinderea este astăzi o problemă nu numai pentru țările europene. Deși în ultimii ani s-a încheiat anumite acorduri pentru interzicerea anumitor arme, cursa înarmărilor se dezvoltă fără încetare. Este vorba de cantitate și mai ales de calitate. Spiritul uman a abuzat creînd arme atomice, chimice și în cele din urmă cu neutroni. Centre de criză pentru pace sînt în Africa, în Orientul Mijlociu și în alte părți ale lumii.

În cadrul discuțiilor care au avut loc pe marginea celor 5 referate, s-au accentuat următoarele aspecte: — extinderea înarmării dă naștere unor proaspete izvoare de criză care prejudiciază calitatea vieții umane și securitatea multor milioane de oameni. În multe zone se ajunge astfel la inflație, la creșterea numărului de șomeri etc. În legătură cu situația din Europa s-a evidențiat faptul că destinderea și dezarmarea sînt strîns

legate. Succesul discuțiilor de la Viena privind reducerea de trupe în Europa va duce nu numai la securitate și destindere pe acest continent, ci va lăsa libere foarte multe energii și mijloace pentru îmbunătățirea situației economice în cele mai multe zone ale lumii.

În cadrul unei ședințe plenare din după-amiaza zilei de 1 martie, delegatul Bisericii Ortodoxe Române, luând cuvântul, a spus :

«Astăzi, datorită existenței în lumea contemporană a unor sisteme sociale diferite, negocierile pentru pace nu pot înainta decit prin spori- rirea destinderii internaționale. Biserica creștină este îndatorată să se oprească asupra acestei situații din lume, asupra rolului deosebit pe care îl are O.N.U., în problema dezarmării și destinderii internaționale.

Mesajul biblic pentru pace și dreptate în lume trebuie considerat de toți creștinii ca fiind întru totul valabil și în problemele dezarmării și destinderii. Creștinii pot și trebuie să facă declarații oficiale în ceea ce privește dezarmarea și destinderea internațională. Biserica trebuie să acorde întregul său sprijin tuturor celor angajați în asemenea activități.

În vremea noastră, cursa înarmărilor prezintă o gravă primejdie nu numai pentru un număr restrâns de state, ci pentru toate țările lumii.

Țara noastră, România socialistă, își aduce contribuția sa activă și în problemele dezarmării și destinderii. Amintim, de exemplu, acțiunea României care a dus la proclamarea «Deceniului dezarmării», propunerile concrete pentru crearea unor zone denuclearizate în diferite părți ale lumii, transformarea Balcanilor într-o regiune a păcii și a cooperării lipsită de arme nucleare și de baze militare străine. România a participat la studiul special inițiat de O.N.U., pentru stabilirea condițiilor necesare proclamării zonelor denuclearizate și proiectarea unor măsuri eficiente de dezarmare, la studiile privind consecințele economice și sociale ale dezarmării și destinderii. România a făcut propuneri concrete privind organizarea unei sesiuni speciale a Adunării Generale a O.N.U., consacrată dezarmării, propunerii pentru înscrierea la cea de a XXV-a Adunare Generală a O.N.U. a problemei «Consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și efectele sale profund dăunătoare păcii și securității în lume», a prezentat la reuniunea de la Belgrad propuneri privind măsuri concrete de dezangajare și dezarmare. La începutul lunii februarie 1978, în cadrul lucrărilor Comitetului pregătitor al Sesiunii speciale a Adunării Generale O.N.U., consacrată dezarmării, reprezentatul țării noastre a arătat că datoria cea mai urgentă a guvernelor și statelor față de propriile lor popoare este de a prezenta în mod deschis primejdia pe care o constituie continuarea nestingherită a cursei înarmărilor. Au subliniat în același timp faptul că, pe măsura accelerării cursei înarmărilor, securitatea statelor este considerabil diminuată. A spus că nu trebuie creată iluzia de a se putea trăi în liniște și siguranță, atita vreme cit există acumulări de arme în diferite puncte ale globului. Ci astăzi, mai mult ca oricând, trebuie să fie canalizate toate energiile într-o singură direcție și anume în direcția care impune măsuri hotărâte în domeniul dezarmării, în primul rând măsuri de dezarmare nucleară.

S-a arătat că este absolut necesar a se asigura o largă informare a opiniei publice, a popoarelor din toate țările; să se prezinte dări de seamă periodice asupra situației actuale din domeniul înarmărilor, a consecințelor lor nefaste precum și în legătură cu măsurile ce urmează a fi luate pentru oprirea cursei înarmărilor.

În același timp, Biserica Ortodoxă Română, ca și celelalte culte din R.S.R., sprijină total politica de pace a statului nostru.

Domnul nostru Iisus Hristos a spus răspicat pentru noi toți: «Întoarce sabia ta la locul ei, că toți cei care scot sabia de sabie vor pieri» (Matei XXI, 52), iar în Apocalipsă (XIII, 10) se arată că «cine cu sabia va ucide trebuie să fie ucis de sabie».

După cuvintele profetice ale lui Isaia (II, 4), dezarmarea trebuie să ajungă pînă acolo încît săbiile să fie prefăcute în fiare de pluguri și lăncile în cosoare. Nici un neam să nu ridice sabia împotriva altuia și să nu se mai facă nici un fel de pregătire pentru război (vezi Miheea IV, 3).

Dumnezeu dă binecuvîntare și ajutor celor ce lucrează dezarmarea. Proorocul Zaharia a spus: «Arcul de război va fi frînt. El va vesti pacea popoarelor și împărăția Lui se va întinde de la o mare pînă la cealaltă mare și... pînă la marginile pămîntului» (IX, 10).

Concludem că este necesar ca toate Bisericile să aibă în grijă permanentă formarea unei opinii publice creștine în favoarea păcii. Bisericile creștine trebuie să-și aducă contribuția lor la și prin informarea corespunzătoare a tuturor credincioșilor, la o cooperare cit mai strînsă pe plan internațional și la o cercetare tot mai profundă a multiplelor aspecte ale dezarmării parțiale și totale».

În cadrul acestei sesiuni de lucru a Comisiei Internaționale a Conferinței Creștine pentru Pace, s-a acceptat întocmirea unui Mesaj al Conferinței pentru «*Forul Internațional*», consacrat problemelor dezarmării, Amsterdam, 18 martie 1978, la care va participa și o delegație a Conferinței Creștine pentru Pace.

S-au făcut recomandări pentru sărbătorirea, la 17 iunie 1978, a zilei mondiale a dezarmării.

Comisia Internațională a Conferinței Creștine pentru Pace a fost de acord cu *Apelul de la Viena* din 27 ianuarie 1978, de a nu se folosi arme nucleare și va recomanda comitetului de lucru al Conferinței să sprijine și să aplice acest Apel.

Comisia Internațională a Conferinței Creștine pentru Pace, la Sofia, a lucrat și în cadrul a cinci grupe. Delegatul român a fost rînduit președinte la grupa care a discutat despre «Dezarmare și O.N.U.». În această grupă de lucru s-au făcut propuneri care vor fi înaintate, ca și propunerile celorlalte grupe, Conferinței Creștine pentru Pace, pentru a servi la pregătirea celei de a V-a Adunări Generale de la Praga, din iunie 1978.

Vineri, 3 martie 1978, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericirea Sa Patriarhul Maxim a oferit o recepție oficială în cinstea participanților la întrunire, în saloanele marelui hotel «Balkan» din Sofia. Cu acest prilej, s-au rostit cuvîntări de către Prea Fericirea Sa Maxim, în care a amintit de contribuția adusă de România

la eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman acum o sută de ani (chiar în acea zi, 3 martie 1978, era sărbătorit Centenarul Eliberării Bulgariei); de Laljo Gancev, membru în Consiliul de Stat al R. P. Bulgaria și de pastorul Hartmuth Drewes, președintele Comisiei Internaționale a Conferinței Creștine pentru Pace.

După-amiază, a avut loc ședința de închidere a întrunirii. Cu acest prilej s-a citit și s-a discutat *Comunicatul final*.

Joi, 2 martie 1978, la orele 13, Episcopul Nestor a făcut parte din delegația Comisiei Internaționale a Conferinței Creștine pentru Pace care a fost primită la Comitetul de stat pentru Culte din Sofia.

Vineri, 3 martie 1978, s-a alcătuit o delegație din partea Comisiei Internaționale a Conferinței Creștine pentru Pace care s-a întâlnit cu Laljo Gancev, membru în Consiliul de Stat al R. P. Bulgaria, reprezentant al Comitetului pentru Apărarea Păcii în Sofia. Laljo Gancev, în cuvântul ținut, a amintit de mai multe ori de colaborarea româno-bulgară în decursul veacurilor, înainte de 1877—1878, în acești ani, cât și după această dată, de contribuția românească adusă la rededeșteptarea națională bulgară din secolul al XIX-lea. A spus că, pe linia acestor colaborări, se înscriu astăzi întâlnirile la nivelul cel mai înalt dintre Șefii de stat Nicolae Ceaușescu și Todor Jivkov, și în această atmosferă se înscrie și participarea delegației române la sărbătorirea Centenarului Eliberării Bulgariei.

Duminică, 5 martie 1978, Episcopul Nestor Vornicescu-Severineanul a oficiat Sfânta liturghie împreună cu episcopii Nicolae Macariopolski și Dometian de Znepole, în Catedrala patriarhală «Sfântul Alexandru Nevski» din Sofia, înconjuțați de un sobor de preoți și diaconi. În această duminică, prin dispoziția Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, s-a făcut în toate bisericile pomenire pentru eroii căzuți în Bulgaria la 1877—1878, întrucât țara întreagă a sărbătorit Centenarul Eliberării Bulgariei, vineri 3 martie 1978, și Te-Deum.

Comisia internațională a Conferinței Creștine pentru Pace, prin sesiunea ținută la Sofia între 28 februarie și 4 martie 1978, a arătat că este ancorată permanent în problemele arzătoare ale lumii contemporane.

Cu răbdare și insistență se va ajunge la afirmarea adevărului în toate, a păcii și prosperității în fiecare țară și în lumea întreagă.

SESIUNEA ANUALĂ A COMISIEI DE ÎNTRAJUTORARE BISERICESCĂ (CICARWS) DIN CADRUL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 25—28 ianuarie 1978 a avut loc la Woudshoten, lângă Utrecht, în Olanda, sesiunea anuală a Comisiei europene de întrajutorare (CICARWS) din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P. S. Episcop Antonie Plămădeală, membru în această comisie.

Din Comisie mai fac parte următorii membri :

1. *Albert Nicolas*, Secretar general al Federației Protestante din Franța ;
2. *Jaap van Klinken*, Director al Biroului slujire, ICA, Biserica Reformată Olandeză ;
3. *Piet Bouman*, secretar pentru Europa al CICARWS ;
4. *G. G. Williams*, Secretar general al Conferinței Bisericilor Europene, Geneva ;
5. *Francisc Gswend*, Secretar al HEKS (organizație de întraajutorare bisericească) pentru Elveția romandă ;
6. *Prof. K. Pröhle*, Secretar al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Ungaria ;
7. *Rev. Z. Pawlik*, Secretar al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Polonia ;
8. *Bodil Slling*, membru în Comitetul de Ajutorare Danez «Dan Church Aid» ;
9. *Keneth Slack*, Director la «Christian Aid», Londra, Anglia ;
10. *Fred Kaan*, membru în Alianța Reformată Mondială, Geneva ;
11. *Paul Hansen*, membru în Federația Luterană Mondială, secretar pentru Europa, danez ;
12. *Anita Hausermann*, membru în Innere Mission und Hilfwerk EKD, R.F.G. ;
13. *Dr. André Pieters*, Președintele Bisericii Evanghelice din Belgia ;
14. *Michael Teste*, reprezentantul în Europa al Bisericii Unite Presbiteriene, U.S.A. ;
15. *Outi Piironen*, reprezentant al Consiliului Ecumenic al Tinerețului, Europa (Finlandeză) ;
16. *Rui Rodriguez*, Trezorerul Bisericii Presbiteriene din Portugalia.

Pe ordinea de zi au fost cereri de ajutorare sosite din partea unor Biserici din Europa, cereri care au fost analizate.

S-au aprobat cereri în valoare de circa 2 milioane de dolari. Iată câteva exemple : Bisericilor Protestante din Italia 265.000 dolari, unor biserici din Ungaria 110.000 dolari, unor Biserici din Polonia 18.000 dolari, unor Biserici din Cehoslovacia, 29.000 dolari, unor Biserici protestante din Portugalia 267.000 dolari, unor Biserici Protestante din Spania 662.082 dolari etc.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost înregistrate două proiecte : unul privind ajutorarea parohiilor ortodoxe române din Europa centrală și occidentală și al doilea privind construirea unui Centru Ecumenic la Căldărușani. De asemenea a fost luată în discuție și construirea noului Institut teologic universitar de la Căldărușani. Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a prezentat proiectele, arătând necesitatea

celor două instituții și ajutorul pentru Comunitățile ortodoxe române de peste hotare și marile cheltuieli pe care le presupun. A arătat și faptul că Biserica Ortodoxă Română a luat asupra ei însăși reconstruirea bisericilor afectate de cutremur, urmînd să folosească ajutoarele din partea CICARWS doar pentru Institutul teologic, pentru Centrul ecumenic și pentru parohiile de peste hotare. A fost arătat și rolul ecumenic al acestor parohii.

În urma dezbaterilor, a prezentării planurilor și devizelor, s-au hotărît următoarele :

1. S-au aprobat pentru parohiile de peste hotare 100.000 dolari, cite 25.000 dolari pe an, timp de patru ani ;

2. S-au aprobat pentru Centrul Ecumenic de la Căldărușani 800.000 dolari, cite 200.000 dolari pe an, timp de patru ani ;

3. S-a aprobat ca după ce ajutoarele pentru Institutul teologic ce urmează a fi construit la Căldărușani vor înceta de a mai sosi prin intermediul Comisiei pentru urgențele de pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, construcția noului Institut să treacă automat ca Proiect normal pe listele CICARWS-ului (Comisia de întrajutorare).

Dl. Piet Bouman, secretar pentru Europa al Comisiei, a dat asigurări că vom putea conta în plus pe circa 400.000 dolari. Aceasta ar urma să se decidă la ședința din anul viitor (12—16 ianuarie 1979) a CICARWS-ului.

Lucrările sesiunii anuale a Comisiei pentru întrajutorare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-au încheiat într-o atmosferă frățască și deplină încredere. — (A.P.).

C R O N I C A

Miercuri, 8 februarie 1978. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, Parohul bisericii române din Stockholm-Suedia, venit în țară în interes de serviciu.

Sâmbătă, 11 februarie 1978. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe P. Cuv. Arhim. Zareh Baronian, vicarul Episcopiei Armene din București, care a prezentat Prea Fericirii Sale pe noul slujitor al Bisericii Armene din București, Ierom. Hovsep Agopian, care a fost acceptat ca bursier al Patriarhiei Române pentru studii seminariale.

DIN ACTIVITATEA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Parohia Ortodoxă Română din Göteborg-Suedia

La 1 aprilie 1976, românii din Suedia își organizau o a doua parohie cu sediul la Göteborg pentru cei ce locuiesc aici și pentru cei din împrejurimi. Amintim că cea dintii funcționează la Stockholm încă din anul 1971, noiembrie 1.

Luind exemplul parohiei din Stockholm ca și al celorlalte comunități românești din alte părți ale lumii, slujitorii parohiei nou-înființate au depus eforturi susținute pentru editarea unui «Almanah» care să consemneze diferitele preocupări și aspecte din viața parohiei. Apariția acestui prim «Almanah» editat de slujitorii comunității românești din Göteborg este dovada palpabilă că munca lor nu s-a făcut în zadar.

Noua publicație se deschide cu un reportaj care relatează despre noul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Iustin Moisescu. După cum se știe, la 26 martie 1977, Biserica Ortodoxă Română a suferit o grea pierdere prin încetarea din viață a patriarhului Justinian. În scaunul rămas vacant, Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales pe I. P. S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei, dr. Iustin Moisescu. Personalitate de vîrf, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin Moisescu a desfășurat o vie și bogată activitate în cadrul Bisericii noastre ca profesor de teologie, ca mitropolit al Ardealului și apoi al Moldovei și Sucevei, ca reprezentant al ei în diferite organisme ale Mișcării ecumenice.

«Almanahul» continuă cu articolul episcopului Lucian Făgărășanul «Păstrați predaniile străbune» în care P. S. Sa îndeamnă pe membrii comunității române din Göteborg să «păstreze credința cea adevărată și mintuitoare a strămoșilor și să fie plini de osîrdie spre cele duhovnicești».

Urmează articolul «Dubla sărbătorire a Bisericii Ortodoxe Române de P. S. Antonie Ploieșteanul, în care se relatează despre aniversarea de 50 de ani de la ridicarea ei la rangul de «patriarhie» și a 90 de ani de la recunoașterea autocefaliei. În cadrul aceluiași articol se face amintire și de aniversarea a 1650 de ani de la întrunirea celui dintii sinod ecumenic și a 375 de ani de la unirea tuturor românilor sub Mihai Viteazul. Legat de aceste evenimente, Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărît reorganizarea unor străvechi eparhii românești care au ființat pe pămîntul patriei noastre : Tomis-Constanța și Bălgrad-Alba Iulia.

În continuare sînt inserate două însemnări : una despre numirea P. Cuv. Arhim. Lucian Florea în funcția de vicar al Arhiepiscopiei orto

doxe române pentru Europa centrală și occidentală și o alta despre încheierea din viață a patriarhului Justinian cel care s-a aflat la cirna Bisericii Ortodoxe Române aproape trei decenii, răstimp în care s-a străduit continuu pentru binele Bisericii și al neamului.

La rubrica «Teologie», Prof. Dr. Regim Prenter semnează studiul «Teologia daneză azi» în care prezintă în linii generale principalele aspecte ale teologiei daneze contemporane (traducere de Pr. Dr. Ștefan N. Sandu), iar Pr. D. Stăniloae, profesor la Institutul teologic din București «Cruce și creație». Teologul român subliniază legătura reală dintre cruce, creație și om scoțind în evidență importanța fiecăreia și dependența uneia de cealaltă. Această primă rubrică se încheie cu citate din diferitele opere ale Sfinților Părinți.

Rubrica «Istorie» cuprinde mai multe articole: «Războiul pentru independența națională a României — 1877», de Prof. Coralia Dimitriu și «Centenarul independenței de stat a României 1877—9 mai—1977», de Pr. Ștefan N. Sandu, articole care evocă gloriosul eveniment al nea-tirării; Olof Ekström semnează «Influența Bisericii în cultura românească», iar Sava Girleanu prezintă o «Carte veche suedeză despre răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan». Aceeași rubrică mai cuprinde — File de istorie — calendar, și încă două articole: «Rolul daco-geților în formarea poporului român», de Acad. Constantin C. Giurescu și «Unirea — 24 ianuarie 1859», de Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, articole ce prezintă date și amănunte importante din istoria trecutului nostru istoric.

Urmează rubrica «Filologic» care cuprinde articole și poezii în semnătura unor reputați condeieri precum: Mircea Eliade, Pompiliu Marcea, Marin Preda, Dumitru Radu Popescu, Ion Băieșu, Eugen Barbu și Fănuș Neagu, iar din poezii clasici sînt publicate versuri de Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu.

Ultima rubrică intitulată «Retrospectivă» întocmită de Pr. Ștefan N. Sandu prezintă aspecte ale activității și vieții parohiei ortodoxe române din Göteborg din perioada 1 iulie 1976—1 noiembrie 1977.

«Almanahul» se încheie cu un sumar întocmit de Toader C. Doroftei, cîntărețul parohiei ortodoxe române din Göteborg, tradus în limba engleză de Drd. Coralia Dimitriu.

Variatatea și însemnătatea articolelor, însemnărilor și studiilor cuprinse în «Almanah 1977» și abordarea diferitelor teme de interes spiritual, cultural și național constituie o dovadă sigură că publicația parohiei ortodoxe române din Göteborg este o reală promisiune pentru viitor. — (Alexandru M. Ioniță).

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

BISERICA ORTODOXĂ A GEORGIEI

PREA FERICITUL ILIE II, NOUL PATRIARH ȘI CATOLICOS AL BISERICII
ORTODOXE A GEORGIEI

După încetarea din viață a patriarhului David V, catolicos a toată Georgia, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Georgiei a ales ca Întâistător al acestei Biserici pe I. P. S. Ilie, Mitropolit de Suhumi și Abhazi.

După alegerea sa, acesta a trimis Prea Fericitului Patriarh Iustin următoarea telegramă :

*Prea Fericii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Prea Fericea Voastră,

În conformitate cu dorința Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Georgiei, am fost ales Catolicos și Patriarh al Sfintei Biserici a Georgiei, pe data de 23 decembrie 1977.

Vă informăm că întronizarea a avut loc în catedrala patriarhală din străvechea capitală a Georgiei.

Prea Fericea Voastră, primiți, vă rog, prețuirea și dragostea Sfintei noastre Biserici.

Al vostru iubitor frate în Hristos,

† ILIE II .

Catolicosul-Patriarh a toată Georgia

*Prea Fericii Sale
Prea Fericitului ILIE II
Patriarh și Catolicos a toată Georgia*

Cu ocazia alegerii și întronizării Voastre ca Patriarh și Catolicos a toată Georgia, Vă felicităm din toată inima și vă dorim sănătate deplină, viață îndelungată și realizări depline în misiunea Voastră pentru binele Bisericii Ortodoxe a Georgiei.

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sanctitatea Sa Elia II Patriarh și Catolicos a toată Georgia

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Prea Fericirea Voastră,

Vă exprim adînca mea mulțumire pentru felicitările adresate cu ocazia alegerii mele drept Catolicos și Patriarh a toată Georgia.

Sper ca relațiile dintre Bisericile noastre să se aprofundeze pe viitor.

Al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Hristos,

† ILIE II

Patriarh și Catolicos a toată Georgia

BISERICA ORTODOXĂ A CEHOSLOVACIEI

SESIUNEA ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

Spre sfîrșitul anului 1977 a avut loc, în Catedrala mitropolitană «Sf. Chiril și Metodie» din Praga, sesiunea Adunării generale bisericești a Mitropoliei Ortodoxe din Cehoslovacia, sub președinția I. P. S. Mitropolit Dorotei de Praga și al întregii Cehoslovacii. După doxologie, I. P. S. Mitropolit Dorotei a vorbit despre «Viața și activitatea Mitropoliei». Au urmat apoi cinci coreferate speciale, cuprinzînd perioada de la 1971 pînă în prezent, referitoare la probleme economice, de control și editură, la alegerea noului Consiliu mitropolitan și al Comisiei de Cenzori. A fost de față, ca oaspete, I. P. S. Arhiepiscop Filaret din Berlinul Occidental, exarhul Patriarhiei Moscovei pentru Europa centrală.

La sfîrșit s-a citit mesajul Adunării generale către ierarhi, către cler, către angajații bisericești și către toți credincioșii, în care aceștia erau îndemnați la: sporirea calității pastorale, activizarea predicii și a cultului, întărirea credinței ortodoxe, grija pentru viitorii păstori sufletești, întreținerea bisericilor etc. Mesajul cuprinde, de asemenea îndemnuri cu privire la viața economică și la contribuțiile bănești parohiale, cu privire la editură și la angajamentul social al tuturor organismelor bisericești. Se preciza de asemenea: «în toate cîte ajută la vestirea adevărului, a dreptății, a păcii, încrederii, respectului reciproc și sănătatea fizică și spirituală. Biserica Ortodoxă Cehoslovacă vede prezența Sfîntului Duh... Deci să ne rugăm pentru pacea a toată lumea și ne vom angaja activ în toate mișcările la care se caută asigurarea acestei păci necesare».

INTRUNIRE ECUMENISTĂ

Comisia Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Misiune și Evanghelie» a organizat un Seminar special la Praga, în zilele de 12—18 septembrie 1977, al cărui secretar, din cadrul Consiliului Ecumenic al

Bisericilor a fost teologul român Pr. Dr. Ion Bria. Au fost prezenți delegați din 10 țări. Tema principală a fost: «Locul Bibliei în viața liturgică și spirituală în Biserica Ortodoxă». Din partea Patriarhiei Ecumenice a participat I. P. S. Mitropolit Emilianos de Calabria, de la Centrul patriarhal de la Chambésy. Primul referat l-a susținut însuși I. P. S. Mitropolit Dorotei cu tema: «Sfânta Evanghelie și tradițiile culturale».

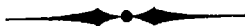
Au urmat apoi referatele I. P. S. Mitropolit armean Adjamian de la Ierusalim, a Prof. Sava Aguridis de la Atena și a Prof. N. Kulomuzin de la Paris.

Doxologia finală a avut loc în catedrala mitropolitană «Sf. Chiril și Metodie» din Praga.

ACTIVITATE TEOLOGICĂ

Pe lângă periodicul «Hlas Pravoslavi» (Glasul Ortodoxiei) de la Praga și «Moștenirea Sfintului Chiril și Metodie» de la Prešov, în care se află îndrumări de învățătură și spiritualitate ortodoxă, Mitropolia mai publică și «Sbornik de teologie ortodoxă». Volumul al V-lea din 1977 cuprinde articole speciale cu privire la: «Gânduri despre viața clerului și a credincioșilor din zilele noastre», de I. P. S. Mitropolit Dorotei; «Diaconia păcii», de Prof. Lev. Dosedel; «Aniversarea a 1650 de ani de la primul sinod ecumenic de la Niceea din 325», de Pr. P. Aleș; «Schită de teologie mistică a Bisericii Ortodoxe», de Vl. Losski; «Biserica bizantină pe pământ ungar», de P. Tkaci; «Elemente creștine clasice în evoluția istorică a Vechilor catolici», de Pr. R. Puleț.

Revista se încheie cu darea de seamă: «Conferința internațională cu privire la catolicitatea Bisericii», ținută în 1972 în Academia ortodoxă «Sfintul Vladimir» din New York. — (Prof. M. Șesan).

♦ ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PĂTRII ♦

EVENIMENTE ȘI FAPTE DEOSEBITE

SĂRBĂTORIREA A 125 DE ANI DE LA INAUGURAREA TEATRULUI NAȚIONAL DIN BUCUREȘTI. — Marți, 31 ianuarie 1978, a avut loc în Capitală adunarea festivă prilejuită de împlinirea a 125 de ani de la inaugurarea Teatrului Național din București, eveniment de seamă în istoria primei noastre scene, a artei dramatice românești.

Adunarea festivă s-a desfășurat în Sala Mare a Teatrului Național. Au luat parte înalte personalități din Conducerea Statului, actori și regizori, reprezentanți ai vieții cultural-artistice, un numeros public.

Președintele Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Miu Dobrescu, a dat citire *Mesajului* adresat de Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, colectivului Teatrului Național «I. L. Caragiale» cu prilejul acestei sărbători.

În mesajul adresat, Președintele Republicii a dat o înaltă apreciere activității generațiilor de actori și animatori de cultură, care și-au pus viața și talentul în slujba scenei, militând pentru cele mai nobile aspirații ale poporului nostru de libertate, unitate și independență națională, de progres social.

«Astăzi, în țara noastră — se spune în mesaj — își desfășoară activitatea un număr de 64 de teatre dramatice, muzicale, de operă, operetă și estradă — din care șapte în limbile maghiară, două în germană — precum și alte formațiuni artistice teatrale, care joacă un rol tot mai important în viața cultural-artistică a societății».

Teatrul Național din București, se subliniază în mesaj, continuând frumosoasele tradiții, împreună cu întreaga mișcare teatrală, cu toți creatorii de artă ai țării, este chemat să-și intensifice eforturile închinatelor înfloririi societății socialiste, să contribuie la făurirea unor noi valori de înaltă ținută educativă, să se consacre cu precădere promovării dramaturgiei românești, clasice și mai ales contemporane.

A fost citit apoi *Decretul prezidențial* prin care se conferă ordinul «Meritul cultural» clasa I-a Teatrului Național «I. L. Caragiale» din București. Distincția a fost înmănată de Ștefan Voitec, Vicepreședinte al Consiliului de Stat.

Actorul Radu Beligan, directorul acestui lăcaș de cultură, a mulțumit, în numele colectivului Teatrului Național, pentru mesajul adresat de Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, pentru înalta distincție oferită.

Au luat, de asemenea, cuvântul, oameni de artă și cultură din București și din țară.

Participanții la adunare au adoptat textul unei telegrame adresată Președintelui Republicii, în care se exprimă recunoștința pentru grija statornică pe care Dl. Nicolae Ceaușescu o poartă culturii și artei românești.

După adunarea festivă, a fost prezentat un spectacol omagial.

SĂRBĂTORIREA «ZILEI INTERNAȚIONALE A FEMEII». — 8 Martie a intrat în tradiție ca o zi în care omagiem în chip deosebit femeia, o zi în care aducem prinosul nostru de recunoștință, de stimă și prețuire celor care ne sînt mame, surori, soții, colege de muncă.

Femeile rămîn de-a pururi întruchiparea gingășiei, a duiosiei... Odată cu statornicirea noilor orînduiri în țara noastră, femeia a căpătat însă și deplină egalitate cu bărbatul, și prin aceasta, liberul ei acces la toate profesiile, potrivit cu pregătirea, înclinațiile și aptitudinile fiecăreia. În ansamblul populației ocupate în economia noastră națională, femeile dețin o pondere de 44%.

Cu prilejul sărbătoririi zilei de 8 Martie, din acest an, Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, a adresat un vibrant *Mesaj* femeilor din țara noastră.

În mesaj se subliniază că «Ziua internațională a femeii» este un simbol al solidarității femeilor de pretutindeni în lupta pentru dreptate și libertăți democratice, împotriva asuprii și a războiului, pentru pace și colaborare între națiuni.

Sărbătorirea acestei zile în țara noastră este și o expresie a înaltei cinstiri acordate femeilor, a aprecierii rolului și contribuției lor la progresul și prosperitatea patriei. «În orînduirea noastră socialistă — se spune în mesaj — bucurîndu-se de deplină egalitate în drepturi, de posibilitatea afirmării nestînjinite în viața politică, economică și social-culturală a energiei, capacității și potențialului lor creator și reprezentînd peste jumătate din populația țării — femeile se afirmă ca o forță remarcabilă a noii societăți, aducînd o contribuție de prim ordin la făurirea destinului liber și fericit al poporului român».

În încheierea mesajului, Președintele Republicii urează tuturor femeilor din țara noastră realizări și satisfacții tot mai mari, multă sănătate și fericire.

FORUMUL STUDENȚILOR. — În prezența președintelui Republicii, Nicolae Ceaușescu, vineri, 24 februarie 1978, s-a deschis în Capitală, Conferința Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România.

La Conferință au luat parte delegați ai studenților din toate centrele universitare, reprezentînd cele 44 de institute de învățămînt superior din întreaga țară.

După deschiderea conferinței, președintele Consiliului UASCR, Ion Sasu, exprimînd dorința fierbinte a tuturor studenților din patria noastră, a adresat Președintelui Republicii rugămintea de a lua cuvîntul.

În cuvîntarea rostită cu acest prilej, Președintele Nicolae Ceaușescu, a spus că acest forum studențesc are menirea de a analiza în mod temeinic modul în care se înfăptuiesc hotărîrile Conducerii statului nostru, privind perfecționarea învățămîntului, legarea lui mai strînsă de cercetare și producție, formarea cadrelor de specialiști pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii contemporane. Totodată Conferința are și sarcina de a face bilanțul activității întregii studențimi consacrată ridicării continue a nivelului pregătirii profesionale, a eforturilor depuse de studenți pentru a deveni cadre de nădejde, specialiști, militanți activi în construcția noii orînduiri din țara noastră.

În continuare, Președintele Republicii a prezentat pe larg o strălucită imagine a marilor realizări obținute de poporul nostru.

Cuvîntarea a fost urmărită cu viu interes, cu profundă satisfacție și aprobare deplină, fiind subliniată cu repetate și îndelungi aplauze.

Raportul prezentat de Consiliul UASCR, a înfățișat pe larg aspecte semnificative din activitatea multilaterală a studențimii: participarea la munca de cercetare și creație în colective comune de cadre didactice și specialiști din producție, participarea

la munca patriotică, la festivalul național cultural-artistice «Cântarea României» la mișcarea sportivă de masă «Daciada» etc.

Din datele raportului reținem că în țara noastră, în prezent, se pregătesc în institutele de învățământ superior 182.000 de studenți, din care 129.000 la cursurile de zi, ceea ce situează România în rindul țărilor cu o instrucție publică avansată. Reținem, de asemenea, datele care vorbesc despre minunatele condiții de studiu și de viață create de Conducerea țării tineretului universitar: în prezent peste 80.000 studenți locuiesc în cămine și 60.000 de studenți servesc masa la cantine.

Forumul studenților a reafirmat hotărârea tinerilor care, se pregătesc pe băncile facultății, de a deveni buni specialiști, cetățeni demni și devotați ai patriei, pentru a contribui din plin, alături de ceilalți oameni ai muncii, la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, la ridicarea patriei noastre pe trepte tot mai înalte de civilizație, pentru asigurarea independenței și suveranității țării.

CONFERINȚA PE ȚARĂ A PREȘEDINȚILOR CONSILIILOR POPULARE. — În prezența Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a avut loc în capitală, în zilele de 29—31 martie, 1978, conferința pe țară a președinților consiliilor populare, eveniment de seamă în viața social-politică a patriei noastre.

Instituționalizat din inițiativa Președintelui Nicolae Ceaușescu, acest forum al aleșilor obștei a dezbătut și adoptat, într-un spirit de înaltă responsabilitate civică, măsuri privind realizarea programelor construcției de locuințe, sistematizare și urbanizare, gospodărire comunală și dotare tehnico-edilitară a localităților, pregătirea forței de muncă, dezvoltarea învățământului, sănătății publice și culturii de masă, creșterea contribuției consiliilor populare în revolvarea tuturor problemelor privind viața și munca cetățenilor.

Prin amploarea și importanța lucrărilor sale, Conferința a revelat locul și rolul deosebit al Consiliilor populare în societatea noastră, acestea constituind o puternică forță organizatorică, chemată să-și aducă o contribuție sporită la înlăptuirea hotărârilor Conducerii țării în plan teritorial, la soluționarea problemelor complexe ce le ridică progresul în ritm accelerat al județelor, municipiilor, orașelor și comunelor. De asemenea, Conferința a subliniat rolul Consiliilor populare în antrenarea tuturor categoriilor de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, la conducerea activității economico-sociale a întregii țări, la traducerea în viață a măsurilor menite să îmbunătățească calitatea vieții în România.

La dezbaterile în plenul Conferinței s-au înscris 125 de participanți din care au luat cuvântul 77, din toate județele țării.

În aclamațiile participanților, în entuziasmul și însufleșirea generală, a luat cuvântul, în încheierea lucrărilor Conferinței, Președintele Nicolae Ceaușescu. Cuvântarea Președintelui Republicii rămâne un remarcabil îndreptar pentru activitatea Consiliilor populare, prin ideile și orientările de excepțională însemnătate teoretică și practică prin profunzimea analiză a muncii desfășurate de Consiliile populare, jalonând, totodată, căile perfecționării în continuare a activității acestora, ale înlăptuirii autoconducerii și autogestunii economico-financiare a orașelor și comunelor, ale adincirii democrației socialiste. Cuvântarea Președintelui Nicolae Ceaușescu a dat un nou impuls în mobilizarea energiilor și voinței întregului nostru popor, ale tuturor oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, de a acționa cu responsabilitate, pricepere și inițiativă pentru realizarea mărețelor obiective ale actualei etape de dezvoltare a țării noastre. (Diac P. I. David).

ÎNCHEIEREA REUNIUNII DE LA BELGRAD. DECLARAȚIA REPREZENTANTULUI ROMÂNIEI

DOCUMENTUL FINAL. — Reprezentanții statelor participante la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, desemnați de miniștrii afacerilor externe ai acestor țări, s-au reunit la Belgrad, între 4 octombrie 1977 și 9 martie 1978, în conformitate cu dispozițiile *Actului final* privind «Urmărite Conferinței».

Președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Iosip Broz Tito, a adresat un mesaj participanților, iar vicepreședintele Consiliului Executiv Federal și secretar federal pentru afacerile externe al Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Miloș Minici, a rostit o cuvîntare.

Au prezentat contribuții reprezentanții următoarelor state mediteraneene neparticipante: Algeria, Egipt, Israel, Libia, Maroc, Siria și Tunisia.

Reprezentanții statelor participante au subliniat importanța pe care țările lor o acordă destinderii care a continuat după adoptarea *Actului final*, cu toate dificultățile și obstacolele întâmpinate. În acest context, ei au subliniat rolul Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, aplicarea dispozițiilor *Actului final* fiind esențială pentru dezvoltarea acestui proces.

Reprezentanții statelor participante au efectuat un schimb de vederi aprofundat atît în ceea ce privește punerea în aplicare a *Actului final* și îndeplinirea sarcinilor definite de conferință, cît și, în contextul problemelor tratate la aceasta, cu privire la aprofundarea relațiilor lor reciproce, ameliorarea securității și dezvoltarea cooperării în Europa și dezvoltarea procesului destinderii în viitor.

Reprezentanții statelor participante au subliniat importanța politică a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa și au reafirmat voința guvernelor lor de a aplica pe deplin toate dispozițiile *Actului final*, pe plan unilateral, bilateral și multilateral.

S-a recunoscut că schimbul de vederi reprezintă el însuși o contribuție de valoare la atingerea obiectivelor stabilite de Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, deși au fost exprimate puncte de vedere diferite asupra gradului de aplicare a *Actului final* înregistrat pînă în prezent.

Ei au examinat de asemenea, propuneri referitoare la chestiunile de mai sus și la definirea modalităților corespunzătoare pentru ținerea altor reuniuni, în conformitate cu dispozițiile capitolului din *Actul final* privind «Urmărite Conferinței».

Asupra unui număr de propuneri prezentate la reuniune, nu a putut fi realizat consensul.

În conformitate cu dispozițiile corespunzătoare ale *Actului final* și cu hotărîrea lor de a continua procesul multilateral inițiat de Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, statele participante vor continua să țină reuniuni ale reprezentanților lor. A doua dintre aceste reuniuni se va ține la Madrid, începînd de marți 11 noiembrie 1980.

O reuniune pregătitoare va avea loc tot în capitala Spaniei, începînd de marți, 9 septembrie 1980, pentru a hotărî asupra modalităților corespunzătoare ale reuniunii principale de la Madrid. Aceasta se va face pe baza *Actului final*, precum și a celorlalte documente corespunzătoare adoptate în cursul procesului Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa.

Celelalte documente pertinente adoptate în cursul procesului Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa sînt: recomandările finale ale consultărilor de la

Helsinki; hotărârile reuniunii pregătitoare însărcinată să organizeze reuniunea de la Belgrad 1977; prezentul Document final.

S-a convenit, de asemenea, ca în cadrul «Urmărilor CSCE» să se țină reuniunile de experți ai statelor participante, menționate mai jos.

În conformitate cu mandatul conținut în *Actul final* și ca urmare a propunerii făcute în acest scop de guvernul Elveției, o reuniune de experți va fi convocată la Montreux, la 31 octombrie 1978, cu scopul de a continua examinarea și elaborarea unei metode general-acceptabile de reglementare pașnică a diferendelor care să completeze metodele existente.

La invitația guvernului Republicii Federale Germania, reuniunea de experți prevăzută în *Actul final* pentru pregătirea unui «forum științific» se va ține la Bonn, cu începere de la 20 iunie 1978, Reprezentanții UNESCO și ai CEE—ONU vor fi invitați să prezinte punctele de vedere ale acestor organizații.

La invitația guvernului Maltei, o reuniune de experți asupra problemelor privind Mediterana se va ține la 13 februarie 1979, în orașul La Valleta. Ea va avea drept mandat, în cadrul capitolului din *Actul final* privind Mediterana, examinarea posibilităților și mijloacelor menite să promoveze inițiative concrete de cooperare reciproc avantajoasă privind diferite domenii, economice, științifice și culturale, care să se adauge altor inițiative în curs de realizare în domeniile sus-menționate. Statele mediteraneene neparticipante vor fi invitate să-și aducă contribuția la lucrările acestei reuniuni. Problemele privind securitatea vor fi examinate la reuniunea de la Madrid.

Durata reuniunilor de experți nu ar trebui să depășească patru—șase săptămâni. Aceste reuniuni vor elabora concluzii și recomandări și vor trimite rapoartele lor guvernelor statelor participante. Rezultatele acestor reuniuni vor fi luate în considerare, după caz, la reuniunea de la Madrid.

Toate reuniunile sus-menționate se vor ține în conformitate cu paragraful 4 al capitolului *Actului final* referitor la «Urmările Conferinței».

Guvernul Republicii Socialiste Federative Iugoslavia este rugat să transmită prezentul document secretarului general al Organizației Națiunilor Unite, directorului general al UNESCO și secretarului executiv al Comisiei Economice pentru Europa a O.N.U. Guvernul Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, este de asemenea rugat, să transmită prezentul document guvernelor statelor mediteraneene neparticipante.

Reprezentanții statelor participante au exprimat profunda lor recunoștință poporului și guvernului Republicii Socialiste Federative Iugoslavia pentru excelența organizare a reuniunii de la Belgrad și pentru caldă ospitalitate rezervată delegațiilor participante.

DECLARAȚIA REPREZENTANTULUI ROMÂNIEI. — «Sînt împuternicit să declar că acordul dat de delegația Republicii Socialiste România în vederea adoptării *Documentului final* al reuniunii noastre a fost determinat numai de dorința de a se putea realiza consensul, guvernul meu considerînd că, în ansamblul lor, rezultatele cu care se încheie reuniunea, sînt departe de a fi satisfăcătoare. Ele au, desigur, meritul că exprimă dorința de a continua activitatea consacrată întăririi destinderii, securității și colaborării pe continent, dar, practic, documentul final la care s-a ajuns după discuții îndelungate este cu mult sub așteptările poporului român, ca și ale celorlalte popoare.

În conformitate cu instrucțiunile guvernului român, delegația noastră a participat activ la lucrările reuniunii, animată de hotărîrea de a-și aduce contribuția la realizarea obiectivului ei principal, obiectiv definit prin *Actul final* al CSCE și prin deci-

ziile întâlnirii pregătitoare de anul trecut. În acest spirit, am acționat pentru elaborarea unui document final politic de substanță, echilibrat, care să cuprindă hotăriri și măsuri concrete de natură să dinamizeze aplicarea documentelor semnate la Helsinki, continuarea cu succes și adâncirea procesului de cooperare multilaterală inițiat de CSCE. România a avansat o serie de propuneri constructive — în domeniile politic, militar, economic și cultural. În același timp, în cadrul reuniunii, reprezentanții statelor participante au prezentat numeroase alte propuneri, într-un domeniu sau altul, care au oglindit preocuparea de a se impulsiona aplicarea Actului final, de a întări bazele destinderii, securității și cooperării pe continent. Totodată, nu putem să nu menționăm că s-au făcut și unele încercări de a abate reuniunea de pe calea stabilită împreună la Conferința de la Helsinki, de la spiritul declarațiilor făcute în acest cadru de șefii de state și guverne, care au afirmat dorința de a se acționa pentru adâncirea și extinderea în continuare a colaborării și înlăturii securității pe continent. Pornind de la normele și regulile democratice stabilite la CSCE, delegația română a acționat statornic, conlucrând intens cu celelalte delegații, pentru a fi luate în considerare și examinate toate propunerile și inițiativele prezentate și pentru a se ajunge, prin negociere, cu participarea tuturor delegațiilor, la un document politic care să corespundă așteptărilor popoarelor să accelereze înfăptuirea hotărârilor CSCE.

Din păcate, lucrările reuniunii nu au mers însă pe un asemenea făgaș, și nu au avut o asemenea finalitate, deziuzionând în acest fel opinia publică, popoarele continentului. De altfel, trebuie arătat deschis că pe parcursul reuniunii noastre, și mai ales spre finalul ei, nu s-au depus eforturi necesare pentru a se lua în considerare interesele tuturor țărilor participante, s-au manifestat chiar tendințe de a transforma reuniunea într-o dezbatere cu caracter steril și abstract, de a eluda problematica de substanță a întăririi securității și cooperării în Europa.

Deși reuniunea noastră avea menirea să constituie o nouă etapă în procesul de edificare a securității, de adâncire a colaborării economice și cultural-științifice de continuare a destinderii, prin inițierea unor măsuri concrete de dezangajare militară și dezarmare, lucrările ei se încheie cu un document cuprinzând înțelegeri, care spre regretul nostru, nu reprezintă și nici nu pot fi interpretate ca un progres real pe calea înfăptuirii în viață a Actului final al CSCE. Rezultatele reuniunii se adaugă în mod nefericit situației în care, după semnarea Actului final de la Helsinki, nu s-au întreprins acțiuni hotărâte pentru traducerea în viață a hotărârilor CSCE. În lumina acestei situații, rezultatele reuniunii pot fi privite chiar ca un regres, dat fiind că popoarele europene, toate forțele iubitoare de pace au așteptat un document de încheiere angajat, concret și eficient, care să însemne o contribuție de seamă la îmbunătățirea climatului politic european și mondial, un pas spre pacea și securitatea tuturor.

Ansamblul situației din perioada de după semnarea Actului final de la Helsinki — inclusiv rezultatele reuniunii de la Belgrad — nu poate să nu producă poporului român, celorlalte popoare, o îngrijorare legitimă, cu atât mai mult, cu cât în viața internațională au apărut probleme noi și complicate, care impietează destinderea și colaborarea și care și-au găsit reflectarea — într-un anumit fel — și în desfășurarea reuniunii noastre.

Rezultatele reuniunii atrag în mod serios atenția asupra faptului că nu trebuie să ne facem iluzii în privința destinderii, ea rămânând încă fragilă și posibil reversibilă.

Această situație impune ca guvernele țărilor participante la reuniune, popoarele, toate forțele iubitoare de pace să tragă învățămintele cuvenite din rezultatele reuni-

unii noastre, să le considere drept un semnal de alarmă în legătură cu pericolele care se opun destinderii, să facă tot ce depinde de ele pentru ca în anii următori să se acționeze în modul cel mai hotărât în direcția întăririi păcii și securității în Europa, pentru înfăptuirea în viață a Actului final de la Helsinki, pentru dezvoltarea colaborării economice, tehnico-științifice, culturale și, în mod deosebit, pentru examinarea și adoptarea unor măsuri hotărâte privind dezangajarea militară și dezarmarea pe continent.

Guvernul Republicii Socialiste România, poporul român, consideră că trebuie acționat în continuare cu toată fermitatea, că trebuie depuse eforturile deosebite pentru a se asigura înfăptuirea prevederilor documentelor semnate la Helsinki și în mod deosebit trecerea la examinarea responsabilă a problemelor de ordin militar, absența unor progrese reale în acest domeniu constituind în fapt principalul obstacol în calea destinderii, colaborării și înțelegerii.

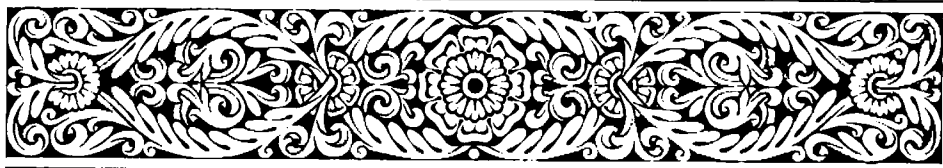
Adoptarea unor măsuri concrete de dezarmare, declara președintele României, Nicolae Ceaușescu, constituie o necesitate stringentă, un factor fără de care nu se poate vorbi de pace și securitate nici în Europa, nici în altă parte a lumii. Or, la reuniunea noastră nu numai că nu s-au adoptat măsuri în domeniul militar, dar nu s-a creat nici măcar cadrul minim pentru examinarea și adoptarea acestora, deși statele participante au exprimat în nenumărate rânduri preocuparea lor față de situația militară din Europa. O asemenea examinare apărea cu atât mai necesară, cu cât pe continentul nostru au loc dezvoltări militare de-a dreptul îngrijorătoare, cursa înarmărilor a continuat într-un ritm fără precedent, în timp ce discuțiile despre dezarmare purtate în alte foruri au bătut pasul pe loc.

Sperăm că rezultatele insuficiente cu care se încheie această reuniune vor îndemna la reflecții și învățăminte, vor mobiliza guvernele, forțele politice responsabile, popoarele la întreprinderea de acțiuni concrete, care să justifice și să confirme speranțele pe care ni le-am pus toți în posibilitatea de a transforma Europa într-un continent al păcii, securității și înțelegerii.

Guvernul și poporul român își exprimă, totodată, speranța că pînă la viitoarea reuniune de la Madrid, din 1980, se vor întreprinde pași care să permită ca această reuniune să constituie un moment nou, să impulsioneze dezvoltarea relațiilor în diverse domenii dintre statele participante, să ducă la întărirea încrederii, destinderii și colaborării pe continent.

Vă asigurăm, stîmnați reprezentanți, că guvernul și poporul român vor acționa, în continuare, în modul cel mai hotărât, în vederea aplicării în practică a Actului final semnat la Helsinki, vor face totul pentru a contribui la îmbunătățirea climatului general-european, la crearea premiselor necesare pentru ca în anii următori să se realizeze progresele așteptate de popoarele europene, de toate popoarele lumii, în înfăptuirea unei reale securități și unei colaborări largi și nestingherite pe continentul nostru».

· PĂSTORĂLE-SCRISORI IREHICE ·

TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN CU PRILEJUL NAȘTERII DOMNULUI 1977 ȘI ANULUI NOU 1978

Întiistătătorii Bisericilor Ortodoxe surori, conducători de Biserici și Confesiuni creștine sau organisme ecumenice și-au exprimat cu prilejul Crăciunului și Anului nou 1978, dragostea frățească și aleasa prețuire pe care o au pentru Biserica Ortodoxă Română și Întiistătătorul ei, Prea Fericitul Patriarh Iustin, prin telegrame și scrisori de felicitare. Printre acestea se numără :

Scrisoarea Sanctității Sale DIMITRIOS I, Patriarhul Constantinopolului :

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului Patriarh IUSTIN*

Prea Fericite și Inalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștiului, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, frate iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor cu smerenia noastră, Domnule Iustin, îmbrățișind în Domnul pe Venerabila Voastră Prea Fericire, cu multă bucurie vă salutăm.

Dumnezeu cel veșnic, care are întru a Sa stăpînire vremile și soroccele, în marea Sa iubire, plecîndu-se către neamul omenesc, ne-a învrednîbit, — aducîndu-ne aminte de cuvîntul profetului : «Că Prunc s-a născut nouă și fiu s-a dat nouă ; și se cheamă numele lui Înger de mare sîat» (Isaia IX, 6) și de vestea cea bună : «Că Mîntuitor s-a născut nouă astăzi, Hristos Domnul, în orașul lui David» (Luca II, 11) — să privesc spre Betleemul cel sînit și slăvit de veacuri și să cîntăm imnul îngeresc : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace...» (Luca II, 14).

Desfătîndu-ne din plin de bucuria ce umple astăzi toată lumea creștină și înălțînd rugăciunile noastre stăruitoare în această zi sîntă a Nașterii Mîntuitorului nostru Hristos, am primit cu bucurie urările Prea Fericirii Voastre, prilejuite de acest eveniment.

Răspunzînd cu sentimente frățești Venerabilei Voastre Prea Fericirii în această zi în care «a venit plinirea vremii și Dumnezeu a trimis

lui Său» (Gal. IV, 4), dorim ca Dumnezeu cel culcat în iesle să Vă binecredințezească să întâmpinați și să sărbătoriți ziua Arătării Lui în lume. Pentru mulți ani împreună cu Venerabila Ierarhie, cu sfințitul cler și cu turma binecredințoasă a Bisericii Voastre, iar anul care începe să fie bogat în mile și în toate cele bune.

Îmbrățișându-Vă, încă o dată în Hristos, cel născut în Betleem, rădăcinem, cu dragoste frățească și deosebită cinste, al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† DIMITRIOS

Patriarhul Constantinopolului

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ELIAS IV, Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient.

Către fratele nostru iubit, împreună-rugător și prea cinstit în Domnul,

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Prea Fericirea Voastră,

Cu îmbrățișarea frățească în Domnul Iisus și cu bucurie duhovnicească, ne bucurăm mult să luăm legături cu Voi pentru a Vă transmite cuvântul dragostei noastre frățești în aceste zile slăvite și binecuvântate în care s-a născut Mântuitorul nostru și s-a arătat și s-a botezat pentru mântuirea noastră și ne-a deschis calea spre Împărăția Sa cea cerească.

Rugăm pe Dumnezeu să trimită harul Său asupra Voastră și a poporului Vostru în aceste sărbători prea slăvite. Să Vă bucurați de întărirea sufletească și trupească pentru a realiza cinstirea îngerească: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire»

Harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu noi cu toți.

Al Prea Fericirii Voastre frate în Hristos,

† ELIAS IV

Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale BENEDICT, Patriarhul Ierusalimului.

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Prea Fericite Patriarh, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului, Domnule Iustin, frate iubit în Hristos și împreună-slujitor cu smerenia noastră, îmbrățișare sfântă în Iisus Hristos.

Dând urmare unui bun obicei ce dănuie de mult aici și împlinind o datorie dictată de dragostea frățească în Hristos, venim a Vă transmite bucuria Prea Sfinței noastre Biserici, prilejuită de ziua prea strălu-

cită și aducătoare de mîntuire a Întrupării celei mai presus de înțelegere, a Îngerului de Mare sfat, a Domnului Păcii și Tatălui veacului ce va să fie, a Dumnezeului nostru celui mai-nainte de veci.

Cu picioare vesele coborînd din munții lui Iuda și din orașul lui David, salutăm pe Venerabila Voastră Prea Fericire și, dîndu-Vă sărutarea sfîntă, ne rugăm lui Dumnezeu-Cuvîntul și Domnul nostru Iisus Hristos, cel culcat în ieslea celor necuvîntătoare, celui care a primit tăiere-împrejur în trup, să reverse peste voi darurile Sale cele mari și să Vă învrednicească să serbați întru mulți și fericiți ani Nașterea Sa cea sfîntă și slăvita arătare a Prea Sfintei Treimi, spre edificarea, prin mila lui Dumnezeu, a poporului dreptcredincios încredințat Vouă, pentru înțărîrea și slava Prea Sfîntului Vostru tron patriarhicesc, spre bucuria tuturor Prea Sfintelor Biserici și spre slava Tatălui ceresc. În același timp, dorim din adîncul inimii să petreceți anul care începe cu sănătate, pace și fericire.

Acestea spunîndu-Vă cu dragoste frățească, adresăm prin Prea Fericirea Voastră urările noastre Prea Sfințiilor Arhieriei care alcătuiesc Sfîntul Vostru Sinod, pe care îi îmbrățișăm cordial în Hristos. Vă facem, de asemenea, cunoscut că nu vom neglija a pomeni numele Vostru în noaptea Nașterii Domnului nostru în peștera ce s-a învrednicit a primi pe Dumnezeu și la sărbătoarea Arătării Prea Sfintei Treimi, la Mormîntul Sfînt și de viață dătător al Domnului nostru, care a adus mîntuire și izbăvire poporului Său, cerînd de la El să aveți parte de ani mulți și fericiți.

Rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos și întru toate binevoitor,

† BENEDICT
Patriarhul Ierusalimului

*

Scrisoarea pastorală trimisă de Sanctitatea Sa PIMEN, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia.

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor,
Prea Fericirea Voastră,

Vă felicităm din toată inima cu prilejul marelui și preaslăvitului praznic al Cerului și al Pămîntului, nașterea trupească a lui Dumnezeu-Cuvîntul și trimitem acest salut frățesc ca mărturie a dragostei poruncite de Dumnezeu întru Hristos Iisus Domnul nostru.

Acum toți cei ce îl mărturisesc pe Hristos ca pe Domnul și Mîntuitorul lor își întorc inimile lor cu o luminoasă bucurie spre ieslea din Betleem și își unesc glasurile cu slavoslovia îngerească ce s-a vestit în noaptea Sfintei Nașteri: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Fiul lui Dumnezeu cel întrupat care prin venirea Sa în lume a deschis calea spre mântuire și spre veșnică viață, care a nimicit vrajba și care a binevestit pacea «celor de departe și celor de aproape» (Efes. II, 17) să vă umple de bucurie în unirea iubirii și a bune înțelegeri pe Prea Fericirea Voastră și turma Voastră.

Înălțăm rugăciunile noastre către Dătătorul tuturor bunătăților și către Domnul cel iubitor de oameni, pentru ca anul ce vine să fie un an al bunătății lui Dumnezeu, un an de bunăstare pentru toate popoarele, care așteaptă pacea și dreptatea.

Petrecând într-o neschimbată bucurie întru Hristos cel ce s-a născut, Vă îmbrățișăm cu dragoste pe Prea Fericirea Voastră și Vă dorim mult ajutor din partea lui Dumnezeu în ostenele Prea Fericirii Voastre de Întăistător.

† PIMEN

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

*

Scrisoarea pastorală a Prea Fericitului Părinte GHERMAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sirbe.

Prea Fericirii Sale,

Prea Fericitului IUSTIN

Arhiepiscop al Bucureștilor

Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh

al Bisericii Ortodoxe Române, dorit și iubit frate în Hristos și împreună-slujitor cu smerenia noastră, Domn Domn Iustin, cu frățească dragoste în Domnul, vă trimitem Prea Fericite felicitările noastre cordiale.

Se apropie praznicul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și cu dumnezeiești cântări bisericesti evocăm orașul Betleem, unde s-a născut Fiul lui Dumnezeu, căci din acest loc a răsărit Lumina pentru întreg universul, luminat de înțelepciunea dumnezeiască. Inspirat, imnograful cucerinic arată credincioșilor viața exemplară, unică în istoria omenirii; de aceea, trebuie să așteptăm și să sărbătorim cu duh luminat, cu inimă curată și fapte bune, slăvind-L astfel pe Dumnezeu și implorînd, în același timp, ajutorul Lui, zicînd: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

De aceea, trebuie să cugetăm asupra nașterii Domnului Iisus Hristos: «și pentru că sînteți fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său și în inimile voastre» (Gal. IV, 6—7), «să ne înfieze, prin Iisus Hristos, după bunăvoința voii Sale» (Efes. I, 5). Această recunoștință este cel mai bine exprimată cînd Domnul nostru Iisus Hristos le-a vorbit Apostolilor și le-a poruncit: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri» (Matei V, 16).

Cu aceste gînduri ne adresăm Prea Fericirii Voastre cu prilejul Nașterii Domnului și al Anului nou 1978, exprimînd Prea Fericirii Voastre

multă sănătate, viață îndelungată și spor în activitatea de Arhipăstor și Întâistător al Bisericii Ortodoxe Române surori și adresăm Prea Fericirii Voastre tradiționala urare : «Hristos se naște, slăviți-L!».

Încredețiam pe Prea Fericirea Voastră de sfințele noastre rugăciuni și rămînem al Prea Fericirii Voastre totdeauna devotat împreună-slujitor și frate în Hristos.

† GHERMAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sirbe

*

Scrisoarea de felicitare trimisă de Prea Fericitul MAXIM, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.
Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte,
Prea iubit frate în Domnul nostru,

Ne aflăm în ajunul prea luminatei sărbători a Nașterii Domnului și a Anului nou 1978. Vom auzi din nou bunavestire anunțată de Îngerul ceresc prin care spune că astăzi, în cetatea lui David, ni s-a născut un Mîntuitor care este Hristos Domnul (Luca II, 11). Vom auzi din nou preaslăvirea îngerească care spune : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăînvoire!» (Luca II, 14). Cu evlavie și reculegere vom sărbători și vom retrădi «Taina credinței care mare este : aceea cînd Dumnezeu s-a arătat în trup» (I Tim. III, 16).

Sărbătoarea nașterii lui Hristos și a Noului an 1978 sînt zile de bune doriri, zile pline de speranță neclintită.

Felicitînd în numele Sfîntului Sinod și în numele nostru pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul acestor sărbători luminoase, adresăm rugăciuni fierbinți lui Hristos Domnul, născut din Prea Sfînta Fecioara Maria, Împăratul păcii (Efes. IX, 6). Părintele veacurilor (Fapte I, 7) pentru ca El să umple de bucuria luminoasă a nașterii inima Voastră iubitoare de Dumnezeu și să reverse asupra Voastră bogățiile Sale cerești, ajutîndu-Vă în eforturile fără odihnă arhipăstorești și pentru pace, pe care le depuneți, să binecuvînteze începutul noului An al Domnului pentru ca să fie un an de pace binecuvîntată pentru toate Sfintele Biserici și pentru toate popoarele lumii.

Al Prea Fericirii Voastre cu dragoste în Hristos, smerit frate și coliturghisitor,

† MAXIM

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Arhiepiscop HRISOSTOM al Ciprului :

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului,
frate prea iubit, mult dorit și cu noi împreunăslujitor,
Domnule Iustin, îmbrățișînd frățește în Domnul pe Venerabila
Voastră Prea Fericire, cu multă bucurie Vă salutăm.*

Fiul și Cuvîntul, care era mai înainte de veci cu Dumnezeu și Tatăl, s-a născut în timp ca om din Fecioară pentru ca să refacă firea noastră omenească cea stricată de păcat și să-i redea frumusețea cea dintii.

Umplîndu-ne de bucurie și emoție acest fapt supranatural și aducător de mîntuire al nașterii după trup a Mîntuitorului Hristos, înălțăm din adîncurile inimii noastre, lui Dumnezeu, celui care atît de minunat ne-a purtat de grijă, imn de slavă, iar pe Venerabila Voastră Prea Fericire o felicităm călduros și Vă urăm din tot sufletul să sărbătoriți acest praznic prea luminat întru mulți ani, cu sănătate și bucurii și să Vă fie binecuvîntat anul Domnului care va începe curînd.

Cu rugămîntea de a transmite urările noastre, prilejuite de sărbătoarea întrupării Domnului, Ierarhilor venerabili și prea iubiți care alcătuiesc Sfîntul Vostru Sinod, Vă îmbrățișăm încă o dată în Hristos cel întrupat și rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, frate iubitor în Hristos.

† HRISOSTOM
Arhiepiscopul Ciprului

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului SERAFIM al Atenei și a toată Grecia :

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungro-
Vlahiei, frate iubit în Hristos Dumnezeu și împreunăslujitor
cu smerenia noastră, Domnule Iustin, îmbrățișînd în Domnul
pe Prea Fericirea Voastră, cu deosebită bucurie Vă salutăm.*

Întimpinîndu-Vă în duhul cu sărutarea păcii și a dragostei, ne alăturăm păstorilor de pe cîmpurile Beteemului, celor dintii care au auzit pe îngeri slăvind pe Dumnezeuul părinților și Domnul milei arătat pe pămînt în trup.

Ca și aceia, plini de bucurie și de veselie sărbătorească alăturăm cîntării celei nepieritoare a îngerilor cîntarea noastră a celor trecători și zicem într-un glas cu voi : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu».

Urcându-ne cu mintea la Betleem, și închinându-ne, cum se cuvine unor supuși, lui Dumnezeu care s-a făcut prunc, Îl rugăm pe El, izvorul bunătății, să întărească în multe feluri pe Prea Fericirea Voastră în slujirea prea sfântă de Întăistător și să Vă dăruiască Vouă, cierului și întregului popor un an liniștit spre slava numelui Său.

Acestea zicînd, îmbrățișăm pe Venerabila Voastră Prea Fericire cu multă dragoste și cinstire în Hristos cel întrupat pentru noi și rămînem împreună iubitor frate în Hristos.

† SERAFIM

Arhiepiscopul Atenei

*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PAUL, Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda :

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericirea Voastră,*

Cu ocazia acestei mărețe sărbători cînd prăznuim taina Întrupării Domnului nostru Iisus Hristos, trimit Prea Fericirii Voastre cele mai călduroase salutări.

Țin să Vă împărtășesc dragostea frățească și cele mai bune urări și mă rog pentru ca Domnul să Vă înzestreze cu har și putere în continuarea slujirii și în Noul an care vine, în sănătate și bucurie spirituală.

Al Prea Fericirii Voastre frate în Hristos

† PAUL

Arhiepiscop al Careliei și a toată Finlanda

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului DROTEI, Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia :

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericirea Voastră,
Prea milostive Părinte,*

Mila cea mare a lui Dumnezeu, care se vede în darurile Lui văzute și nevăzute în Sfînta Biserică, ne-a învrednicit să ajungem, cu o neîmpușinată bucurie, la luminoasa prăznuire a Nașterii Mîntuitorului Hristos. Dătătorul de lege s-a făcut sub lege, pentru ca să-i răscumpere pe oamenii care au călcat legea și să-i ducă la slava cerească cea veșnică. Nașterea Lui ne dezvăluie o descoperire personală, o smerenie și o îndelungă răbdare negrăită.

Pămîntul, natura neînsuflețită și-a deschis brațele și L-au primit pe Creatorul care s-a născut din Fecioara Maria. Firea materială s-a sfințit

prin atingerea ei cu Pruncul dumnezeiesc. În sinul ei se înfiripează o sfințită primăvară, apare bunăvoirea lui Dumnezeu între oameni, prin care s-a nimicit împărăția păcatului și stăpînirea diavolului. «Împăratul Păcii», Mijlocitorul în fața lui Dumnezeu-Tatăl, prin întruparea Sa, a săvîrșit împăcarea celor pămîntești cu cele cerești. Din acel moment li s-a trimis credincioșilor de sus noianul milostivirii lui Dumnezeu și iertarea totală.

Însuflețindu-ne mila lui Dumnezeu în arătarea dragostei Tatălui ceresc față de noi, în unirea credinței și cu rugăciunile înălțate împreună cu Prea Fericirea Voastră, îl preaslăvim pe Dumnezeu, care a venit la noi în trup. Și vă aduc Prea Fericirii Voastre personal din partea mea, din partea Sfîntului Sinod și din partea Bisericii noastre, călduroase felicitări cu prilejul sărbătorii Nașterii lui Hristos și al Anului nou.

În neobositele noastre rugăciuni cerem pentru Prea Fericirea Voastră și pentru Arhipăstoria iubitori de Dumnezeu ai Sfintei Biserici Ortodoxe Române, multă sănătate, pace, liniște și îmbelșugarea bunățăților de tot felul. Ajutorul lui Dumnezeu să vă însuflețească neincetat în ostenele pline de succes și mult folositoare spre înflorirea Sfintei Biserici Ortodoxe Române, spre triumful păcii și spre slava Ortodoxiei de pretutindeni.

Cu cea mai sinceră dragoste întru Domnul, al Prea Fericirii Voastre cinstitor, rugător către Dumnezeu și împreunăslujitor.

† DOROTEI

Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale Papa PAUL VI :

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericirea Voastră,

Vă mulțumim din inimă pentru urările pe care ni le-ați adresat cu ocazia Sfintelor sărbători ale Nașterii marelui nostru Dumnezeu și Mîntuitor *Iisus Hristos*» (Tit II, 13).

Da, credința noastră ne-a întărit să spunem în aceste zile, din nou, în uimire și prosternare : «Cuvîntul s-a făcut Trup și a locuit printre noi» (Ioan I, 14). Prin El totul ni s-a dat : El este calea care ne duce la Tatăl, adevărul care ni-L face cunoscut pe Tatăl, viața la care am fost făcuți părtași ; chiar de acum. Într-adevăr, «tuturor celor care L-au primit, El le-a dat puterea de a deveni fii ai lui Dumnezeu» (Ioan I, 12). Cu atît de mare dragoste ne-a iubit Tatăl pe noi pentru ca noi să devenim copii ai lui Dumnezeu ! (cf. I Ioan III, 1).

Această mare dragoste a lui Dumnezeu față de noi este și o mare obligație pentru noi și pentru Bisericile noastre. Noi avem datoria ca prin dragostea noastră frățescă și unitatea noastră să mărturisim în fața lumii taina dragostei Tatălui ceresc care s-a descoperit în Pruncul Nou-Născut la Betleem.

Ne rugăm ca El să ne dea acest har ; aceasta este ceea ce îi cerem în aceste zile pentru Prea Fericirea Voastră și pentru credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

Vă exprimăm din nou sentimentele noastre de respectuoasă și frățească dragoste.

† Papa PAULUS VI

*

Scrisoarea Excelenței Sale Cardinal JAN WILLEBRANDS, Președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor de la Vatican :

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericirea Voastră,*

Sînt bucuros să pot profita de această ocazie, pentru a prezenta Prea Fericirii Voastre urările mele cele mai bune pentru sărbătorile Crăciunului și Anului nou. Cuvîntul s-a făcut trup pentru a da celor care îl primesc posibilitatea să devină fii ai lui Dumnezeu. Fie ca El să ne ajute să ajungem prin dragoste frățească la unitate, deoarece El a venit pentru a-i aduna pe fiii lui Dumnezeu care sînt împrăștiați. Această mărturie trebuie să ajute credința care va permite tuturor oamenilor să-L primească și astfel să devină ei înșiși fii ai lui Dumnezeu și frați cu adevărat.

Încredinșînd în Domnul aceste urări și această speranță, Vă rog, Prea Fericite, să primiți expresia sentimentelor mele de respect și de frățietate.

† JAN Cardinal WILLEBRANDS
Președinte

*

Telegrama excelenței Sale Cardinal Fr. KÖNIG, Arhiepiscopul Vienei și a toată Austria :

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericirea Voastră,*

Din inimă vă mulțumim pentru frumoasa scrisoare adresată nouă cu prilejul Crăciunului.

La rîndul nostru cerem binecuvîntările Voastre sfinte pentru Noul an, asigurîndu-Vă de toată buna intenție pentru unirea ecumenică în duh și Evanghelie.

† Cardinal KÖNIG

Scrisoarea Excelenței Sale L. J. Cardinal SUENENS, Arhiepiscop de Malines și Bruxelles :

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh,*

Mulțumindu-Vă pentru urările frățești, Vă exprim, de asemenea, sentimentele mele de comuniune și dragoste cu prilejul prăznuirii Nașterii Domnului și a Anului nou.

Împreună cu Sfintul Pavel, mă rog lui Dumnezeu : «Să vă dăruiască din bogăția slavei Sale, ca să fiți neclintit prin Duhul Său, în omul dinlăuntru, iar Hristos să se sălășluiească prin credință în inimile Voastre, așa încît să fiți înrădăcinați și întemeiați în iubire» (Efes. III, 16—17).

Domnul poate de asemenea să grăbească ceasul cînd vom putea sub imboldul Duhului Sfînt să trăim această unitate văzută în comuniunea Sfintei Sale Biserici.

Primiți, Prea Fericite, asigurarea sentimentelor mele, sentimente de frățesc devotament.

† L. J. Cardinal SUENENS
Arhiepiscop de Malines-Bruxelles

*

Scrisoarea irenică trimisă de Excelența Sa Marinus KOK, Arhiepiscop de Utrecht, Președintele Conferinței Internaționale a Episcopilor Uniunii din Utrecht.

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

«Nu vă temeți căci iată vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul» (Luca II, 10).

Iubite frate în Hristos,

Ingerii ne spun că în noaptea Crăciunului oamenii nu trebuie să se teamă : există o bunăvestire pentru întreaga omenire, o mare bucurie pentru noi toți.

Mesia, proorocit cu mult timp înainte de către proorocii lui Israel, s-a născut în cetatea lui David. Această bunăvestire, adusă nouă în fiecare an în noaptea Crăciunului, adună milioane și milioane de credincioși împreună pentru adorare, rugăciune și cîntări.

Un Mîntuitor s-a născut pentru noi. Un Mîntuitor pentru izbăvirea de păcat, un Mîntuitor care sfărîmă toate barierele dintre Dumnezeu și noi. Dumnezeu și credincioșii Săi s-au împăcat, dar nașiunile nu s-au împăcat între ele. În lumea de astăzi contrastele dintre nașiuni sînt mai mari decît înainte. De aceea este și mai rău, fiindcă contrastele menșin Bisericile despărțite.

În noaptea Crăciunului cînd îngenunchem pentru Pruncul din iesle, pentru Domnul care ne va da tuturor alinare, există o despărțire între creștini care cred în aceeași Una, Sfîntă, Sobornicească și Apostolească Biserică, care cred în aceleași porunci și în aceleași Taine.

Cu toșii împreună îngenunchează în fața aceluiasi Prunc din Betleem, dar în același timp sînt despărții cînd se apropie să primească pe Unul-Dumnezeu euharistic.

Nu mai este necesar să mai amintim de această despărțire nedorită mai ales în această noapte sfîntă, urmînd ca să ne rugăm nu numai pentru unitate, ci să și refacem unitatea dintre Bisericile noastre dintre Est și Vest.

Nu trebuie să fim înspăimîntați, bunăvestire, marea bucurie, vine pentru toate popoarele. Cu toșii — anglicani, ortodocși, romano-catolici și vechi-catolici — I ne închinăm împreună.

În acest duh, Vă felicit iubitul meu frate, în această noapte de Crăciun 1977.

Bunăvestire să împreune inimile și mîinile noastre pentru ca să știm că sîntem uniți în adorare.

Cu cele mai călduroase urări de Crăciun,

Al voștru sincer frate în Iisus Hristos, Domnul nostru,

† MARINUS KOK
Arhiepiscop de Utrecht

Scrisoarea pastorală a Sanctității Sale VASKEN I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor :

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Prea Fericirea Voastră,

Sîntem fericiți să Vă aducem de la Sfîntul Scaun din Ecimiadzin bunăvestire a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, Mîntuitorul lumii, împreună cu doririle și urările noastre cele mai sincere adresate Prea Fericirii Voastre, slujitorilor duhovnicești ai mării și slintei Voastre Biserici și tuturor credincioșilor, încredințați dragostei Voastre părintești.

Fie ca luminile și harurile Nașterii sfinte să se reverse încă o dată asupra tuturor locașurilor de rugăciune și sufletelor tuturor credincioșilor, pentru ca viața umană să fie mai strălucitoare și mai ușoară în lume.

Fie ca porunca divină a dragostei și a păcii răspîdită în lume de Nașterea lui Hristos, Mîntuitorul nostru, să îi inspire mai mult pe oamenii pămîntului nostru și fie ca Anul nou să întărească și mai mult relațiile bunevoinețe și cooperare pașnică între state și popoare.

Dorim din toată inima Prea Fericirii Voastre o viață lungă, plină de putere și sănătate, pentru ca să Vă puteți continua cu strălucire Sfînta Voastră misiune în viața poporului Vostru credincios și în lumea zilelor noastre.

Cu dragostea noastră frățească în Hristos Domnul nostru,

† VASKEN I

Patriarh suprem și catolicosul
tuturor armenilor

*

Scrisoarea pastorală trimisă de Sanctitatea Sa Abba TEKLE—HAI-MANOT, Patriarhul Bisericii Ortodoxe a Etiopiei :

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului Părinte IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Prea Fericirea Voastră,

În ajunul Crăciunului, auzim odată cu Sfînta Scriptură, ca o bunăvestire, aceste cuvinte de bucurie și binefacere : «Cuvîntul era lumina cea adevărată care, venind în lume, luminează pe tot omul. În lume era și lumea prin El s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut» (Ioan I, 9—11).

Venirea adevăratei Lumini în lume sau întruparea adevărată a Fiului lui Dumnezeu pentru a izbăvi sufletele noastre a fost și este cea mai mare și cea mai fericită bunăvestire auzită pe pămînt, deoarece nu mai este așa cum a fost spus înainte : «dar lumea nu L-a cunoscut», pentru că noi toți din lume, așa cum ne-a fost dat de la Duhul înțelepciunii și al revelației, spre a-L cunoaște pe El, am ajuns la cunoașterea Lui sau mai degrabă sîntem cunoscuți de El (Gal. III, 6 ; Efes. I, 17).

Prăznuim, astfel, sărbătoarea Crăciunului bucurîndu-ne de bunătatea Domnului și rugîndu-L pentru lumina slavei Sale care să strălucească în noi și în jurul nostru pentru a deveni fii ai Luminii. Cu ocazia Crăciunului aducem rugăciunea noastră fierbînte ca Fiul lui Dumnezeu să lumineze fiecare viață, conducînd popoarele lumii la mîntuire prin cunoașterea Lui și să-i lumineze pe cei care trăiesc în întuneric, în umbra morții, purtîndu-le pași în calea păcii (Luca I, 77—80).

Cu aceste urări de Crăciun, vă asigur că dorirea rugăciunilor mele este ca Dumnezeuul slavei să îmbogățească pe Prea Fericirea Voastră și turma pe care o conduceți cu binecuvântările Sale bogate și cu bucurie veșnică pentru acest Crăciun și pentru Anul nou.

Cu dragoste frățească în Hristos.

† Abba TEKLE-HAIMANOT

Patriarhul Bisericii Ortodoxe a Etiopiei

*
* * *

Prea Fericitul Patriarh Iustin a mai primit și alte numeroase scrisori irenice și pastorale, telegrame și scrisori de felicitare din partea unor înalți ierarhi ortodocși, catolici, anglicani sau din partea unor conducători ai unor Biserici neortodoxe, șefi ai unor organisme intercreștine, șefi de culte necreștine din țară și de peste hotare, personalități ecumenice și laice etc.

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Iustin a fost felicitat de reprezentanții cultelor din România, de către toți ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, de conducătorii Comunităților ortodoxe române de peste hotare, de numeroși credincioși ortodocși români din țară și de peste hotare.

Tuturor celor ce au felicitat pe Întiistătătorul Bisericii Ortodoxe Române s-a răspuns cu mulțumiri și binecuvântări din partea Prea Fericitului IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

• ÎMBRĂȚĂRI PĂSTORALE •

DESPRE POST

Omilia a VI-a: în a șasea săptămână a Sfântului post
de patruzeci de zile¹. •

de Sfântul IOAN GURĂ DE AUR

1. Cît de plăcute-mi sînt valurile acestei mări duhovnicești ! Mai plăcute decît valurile mării ! Valurile mării sînt ridicate de neorînduiala vînturilor, valurile acestea de dorința ascultării predicii. Acelea, cînd se umflă, bagă spaima în sufletul cirmaciului, acestea, cînd se arată, dau multă îndrăznire predicatorului. Acelea sînt dovezi de mare furtunoasă, acestea semne de suflete pline de veselie. Acelea, izbindu-se de stînci, scot sunete nedeslușite, acestea, izbindu-se de cuvîntul de învățătură, slobod glasuri plăcute la auz. Așa-s și adierile zefirului ; cînd trec peste holde, apleacă și înalță capetele spicelor, iar holdele ajung pe uscat valuri ale mării. Dar valurile acestea de oameni sînt mai plăcute decît valurile holdelor. Dar nu adierile zefirului, ci harul Duhului a ridicat sufletele voastre ; le-a încălzit focul acela, de care vorbea de demult Hristos : *Foc am venit să aduc pe pămînt ; și ce voiesc decît să și fie aprins acum !*². Acest foc îl văd pogorîndu-se și arzînd în sufletele voastre. Așadar pentru că frica de Hristos a aprins atîtea candelă în noi, haide să picurăm în ele undelemnul învățăturii, pentru ca lumina să rămînă în noi mai multă vreme.

314 Timpul postului se grăbește spre sfîrșit. Am ajuns la mijlocul drumului și ne îndreptăm spre sfîrșit. După cum cel care a început postul ajunge la mijlocul lui, tot așa și cel ce a ajuns la mijloc să caute să ajungă la sfîrșit. Timpul se grăbește spre sfîrșitul postului, / iar corabia vede portul ; dar ceea ce căutăm, nu-i să ajungem în port, ci să nu ajungem la țară cu corabia goală de mărfuri.

Vă rog, dar, pe toți și mă cuceresc vouă, să se uite fiecare în conștiința lui să vadă ce a neguțătorit de pe urma postului. De vede că a cîștigat mult, să mai adauge cîștig la cîștig ; de vede că

1. Migne, *Patrologia Greacă*, vol. XLIX, col. 313—324.

2. Luca XII, 49.

n-a adunat nimic, să folosească pentru negoțătorie timpul ce i-a mai rămas. Atîta vreme cît iarmarocul e în toi, să facem bune afaceri, ca să nu plecăm cu miinile goale, ca să nu îndurăm osteneala postului, dar să pierdem plata postului. Că se poate să înduri osteneala postului și să nu ieși plata postului.

— Cum ?

— Cînd ne abținem de la mîncări, dar nu ne abținem de la păcate; cînd nu mîncăm carne, dar mîncăm casele săracilor; cînd nu ne îmbătăm cu vin, dar ne îmbătăm cu poftre rele; cînd stăm toată ziua nemîncăți, dar ne petrecem toată ziua la spectacole pline de desfrînare, iată osteneală pentru post, dar fără plată pentru post! Da, atunci cînd ne ducem la spectacolele teatrale cele nelegiuite! Nu spun asta despre voi! Știu că nu vă atinge această invinuire! Dar este obiceiul celor îndurerați să-și verse focul pe cei de față, cînd nu pot pune mîna pe vinovați. Care e cîștigul celor ce postesc, cînd se duc la spectacole teatrale nelegiuite, cînd intră în școala obștească a desfrînării, în locul cel public de deprindere a desfrîului, ca să șadă pe scaunul ciumaților?³ N-ai greși dacă ai da teatrului, / locului aceluia prea rău, plin de tot felul de boale, cuptorului din Vavilon, toate aceste nume prea urite: scaun de ciumați, școală de desfrînare, loc de deprindere a desfrîului. Cînd diavolul duce pe locuitorii orașului la teatru*, îi asvirle ca într-un cuptor! Așa îi arde! Nu pune dedesubt vreascuri, ca atunci barbarul acela din Vavilon, nici păcură, nici cîlți, nici smoală, ci alte materii cu mult mai cumplite: chipuri desfrîinate, cuvinte de rușine, mădulari dezgolate, cîntece pline de păcate. Cuptorul cel din Vavilon a fost aprins de mîini barbare; cuptorul acesta îl aprins de gînduri mai nesocotite decît mîinile barbarilor. Mai cumplit este cuptorul acesta decît cel din Vavilon, pentru că și focul e mai cumplit; nu arde trupul, ci buna stare a sufletului; iar grozăvia e că cei care ard nici nu-și dau seama; că de și-ar da seama, n-ar rîde cu gura plină de cele ce văd pe scenă. Grozăvia cea mai mare e atunci cînd cel bolnav nu știe că-i bolnav, cînd cel ce arde în chip ticălos și netrebnic nu simte că stă pe jăratec. Care-i folosul postului, cînd oprești trupul de la mîncările legiuite, dar dai sufletului hrană nelegiuită, stînd toată ziua în teatru, ca să vezi cum se schimonosesc și se fac de rîs oamenii, ca să vezi femei desfrîinate, ca să vezi oameni care adună păcatele din fiecare casă și joacă scene de adulter? La teatru vezi și desfrînări și adultere și auzi și hule, ca boala să-ți intre în suflet și prin ochi și prin urechi. Actorii prezintă lucruri de rușine; de aceea și numele ce-l poartă e nume de rușine. Ce cîștig ai de pe urma postului, cînd îți hrănește sufletul cu o hrană ca aceasta? Cu ce ochi te vei mai uita la soția ta, cînd te întorci de la astfel de spectacole? Cu ce ochi vei privi copilul tău,

3. Psalmi I, 1.

* Este vorba de teatrul antic-păgîn, care, în unele situații, evidențiază promiscuitatea, ceea ce a determinat pe Sf. Ioan Gură de Aur să ia atitudine atît împotriva reprezentărilor obscene, cît și împotriva actorilor acestora.

sluga ta, prietenul tău ? Trebuie neapărat să te schimonosești, dacă vrei să povestești cele înfățișate pe scenă sau să taci și să-ți acoperi fața de rușine. De aici, din biserică, nu pleci așa ; ci te duci acasă ca să povestești cu multă îndrăzneală toate cele spuse aici : cuvintele profetilor, învățăturile apostolilor, legile Stăpînului, și ca să întinzi masa întregii virtuți ; cu istorisirile auzite aici vei face mai cuminte pe soție, mai înțelept pe copil, mai ascultător pe vecin, mai iubitor pe prieten, iar pe dușman îl vei îndupleca să pună capăt vrajbei.

2. Vezi că cele auzite aici în biserică sînt pentru toți învățături mîntuitoare, iar cele auzite la teatru pentru toți nefolositoare ?

Spune-mi, te rog, ce folos ai de pe urma postului, cînd postești cu trupul, dar te desfrînezi cu ochii ? Că desfrînare nu-i numai împreunarea trupurilor, ci și privirea desfrînată. Ce folos ai de pe urma postului cînd vii și la biserică și te duci și la teatru ? Eu te învăț, acela te strică. Eu îți dau doctorii pentru boala ta, acela îți mărește boala. Eu îți sting aprinderea trupului, acela îți aprinde flacăra poftei. Spune-mi, care-i folosul ? *Cînd unul zidește, iar altul dărimă, ce folos au mai mult decît osteneală*⁴ ? Să nu fim dar și aici și acolo, ci numai aici să stăm, ca să ne fie de folos venirea aici, ca să nu venim în zadar aici, ca să nu venim fără cîștig, nici spre osîndă. *Cînd unul zidește, iar altul dărimă, ce folos au mai mult decît osteneală* ? Chiar de-ar fi mulți / cei ce zidesc și numai unul cel care dărimă, ușurința dărimării biruiește mulțimea mînilor ziditorilor. Mare-i într-adevăr rușinea, și pentru tineri și pentru bătrîni, să alerge la teatru cu zor. Dar de s-ar mărgini răul numai la rușine ! Deși nici asta nu-i de îndurat pentru un bărbat liber, ci rușine, blăm și cea mai mare pagubă pentru un om cu judecată ! Dar răul nu se mărginește numai la rușine, ci atrage și mare pedeapsă și mare osîndă. Că toți cei care se duc la teatru sînt neapărat cuprinși de păcatul desfrînării ; nu pentru că fac desfrînare cu femeile de acolo, ci pentru că le privesc cu ochi desfrînați. Că și aceștia sînt cuprinși de desfrînu ! Nu vă voi spune cuvîntul meu, ca să nu-mi disprețuiți cuvîntul, ci vă voi citi Legea dumnezeiască, pe care n-o puteți disprețui.

— Ce spune dar Legea cea dumnezeiască ?

— *Ați auzit că s-a zis celor de demult : Să nu faci desfrînare. Iar Eu vă spun vouă : Oricine se uită la o femeie, ca să o poftască, a și făcut desfrînare cu ea în inima lui*⁵. Ai văzut că desfrînarea s-a săvîrșit deplin ? Ai văzut că păcatul s-a împlinit ? Și ceea ce-i mai cumplit e că cel ce a săvîrșit desfrînarea va da socoteală de păcatul său nu în fața unui tribunal omenesc, ci înaintea tribunalului lui Dumnezeu, unde pedepsele sînt veșnice : *Oricine se uită la o femeie, ca să o poftască, a și făcut desfrînare cu ea în inima lui. Legea aceasta nu știrpește numai boala, ci și rădăcina bolii ;*

4. Isus Sirah XXXIV, 25.

5. Matei V, 27—28.

iar rădăcina desfrînării este pofta desfrînată. De aceea Dumnezeu pedepsește nu numai desfrînarea, ci și pofta, mânia desfrînării. Așa fac și doctorii. Nu vindecă numai bolile, ci și cauzele bolilor. Cînd vindecă pe cei bolnavi de ochi, îndepărtează tumoarea cea rea, care-i mai sus de ochi, din tîmplă. Hristos face la fel. Desfrînarea este o boală rea de ochi; nu a ochilor trupului, ci a ochilor sufletului mai întii. De asta Domnul îndepărtează din suflet tumoarea desfrînării cu frica de lege; de asta a pedepsit nu numai desfrînarea, ci și pofta: *A și făcut desfrînare cu ea în inima lui*. Cînd inima ți-i stricată, ce folos de restul trupului? Ca și cu plantele și cu arborii; cînd vedem că măduva le e putredă, restul e de aruncat. Tot așa și cu omul; cînd inima e pierdută, în zadar e sănătos restul trupului. Cînd vizitiul a pierit, căzînd de pe capră, în zadar mai aleargă caii. Legea aceasta a lui Hristos este grea și tare împovărătoare, dar are și mare cunună. Așa sînt lucrurile pline de osteneală! Au mare răsplată. Tu, însă, nu te uita la osteneală, ci gîndește-te la răsplată. Să faci cum faci cu lucrurile din viața de toate zilele! Dacă te uiți la osteneala celor ce ai de săvîrșit și se pare greu și împovărător; dar dacă te uiți la răsplată, treaba ce-ți stă în față este ușoară și lesnicioasă. Așa e și cu cel care face comerț pe mare. Dacă s-ar uita numai la valuri, niciodată n-ar mai scoate corabia din port; dar, înainte de valuri, se uită la cîștig și de aceea îndrăznește să străbată întinsul oceanului. Tot așa și ostașul. Dacă s-ar uita la răni, la moarte, n-ar mai îmbrăca niciodată platoșa; dar, înainte de răni, se uită la trofee și la biruință și de aceea aleargă pe cîmpul de luptă ca și cum s-ar duce într-o grădină cu flori. Cele grele prin fire ajung ușoare, cînd nu ne gîndim la osteneală, ci ne uităm la răsplata ostenelelor. Vrei să afli cum ajung ușoare cele grele prin firea lor? Ascultă-l pe Pavel, / care spune: *Necazul nostru trecător și ușor, ne aduce greutate veșnică de slavă mai presus de măsură*⁶. Cuvintele acestea sînt o enigmă. Dacă e necaz, cum e ușor? Dacă e ușor, cum e necaz? Acestea sînt protivnice! Dar Pavel a dezlegat enigma, arătînd, prin cele ce adaugă, cum ajunge necazul ușor.

317

— Cum?

— *Neprivind noi la cele ce se văd*⁷. A pus înainte cununa și a făcut ușoară lupta. A arătat răsplata, și a ușurat sudorile.

Și tu, dar, cînd vezi o femeie frumoasă la chip și minunat îmbrăcată, cînd vezi că pofta te ațîță, cînd vezi că sufletul dorește s-o privească, ridică atunci ochii la cununa ce ți-i gătită sus, ca să treci cu vederea peste un astfel de chip!... Copiii, cînd sînt însoțiți de pedagog nu aleargă de colo-colo, nu stau pe drum cu gurile căscate, nici nu se minunează de orice; cu atît mai mult tu n-ai să faci asta, cînd vezi că Hristos este alături de gîndurile tale! *Cel care se uită la o femeie, ca să o poștească a și făcut desfrînare cu*

6. II Corinteni IV, 17.

7. II Corinteni IV, 18.

ea în inima lui. Îmi place să vă citesc mai des cuvintele legii ! O, de-aș putea să vi le citesc toată ziua ! Dar, mai bine spus, nu vouă, ci celor vinovați de păcate ; dar, mai bine spus, și vouă, că și voi veți ajunge mai întăriți, iar cei bolnavi își vor redobîndi iute sănătatea. *Cel care se uită la o femeie, ca să o poftască, a și făcut desfrînare cu ea în inima lui.*

3. E de ajuns numai simpla citire a acestor cuvinte, ca să curățiți tot puroiul păcatului. Dar iertați-mă ! Eu caut să curăț răni ; iar cel ce curăță răni, trebuie neapărat să pună pe răni și doctorii usturătoare. Cu cît veți auzi mai mult cuvintele acestea cu atît mai mult se va curăți și veninul păcatului. După cum focul, cu cît stă mai mult lingă aur, cu atît mai mult macină zgura din aur, tot așa și frica de aceste cuvinte, cu cît glăsuiește mai mult în sufletul nostru, cu atît mai mult curățește tot păcatul desfrînării. Să ardem aici desfrînarea cu cuvîntul învățaturii, ca să nu fim siliți să o ardem acolo cu focul gheenei. Dacă plecăm de aici cu sufletul curat, focul acela nu ne va vătăma ; dar dacă plecăm de aici cu sufletul plin de păcate, focul acela ne va primi. *Lucrul fiecăruia*, spune Pavel, *il va încerca focul, ca să arate ce fel este*⁸. Să ne punem la probă acum, fără durere, ca să nu fim puși atunci la probă, cu durere.

— Ori ce-ai zice, mi se poate spune, legea este grea de împlinit !

— Și ce-i cu asta ? Oare Dumnezeu ne poruncește lucruri cu neputință de împlinit ?

— Nu spun asta !

— Atunci, taci ! Nu învinui pe Stăpîn. Aceste cuvinte nu-s cuvinte de apărare, ci adaus de păcat, mai cumplit ca cel dintii. Mulți păcătoși au obiceiul să dea vina pe Dumnezeu pentru păcatele lor. Ascultă ! A venit la Stăpîn cel ce primise cinci talanți și a mai adus alți cinci ; a venit și cel ce primise doi talanți și a mai adus
318 alți doi⁹ ; a venit și cel ce primise un talant ; și pentru că / n-a avut să mai aducă încă un talant, a adus în locul talantului învinuire.

— Ce-a spus ?

— *Am știut că ești om aspru*¹⁰. Ce slugă nerecunoscătoare ! Nu-i este de ajuns păcatul ! Mai și învinuiește pe Stăpîn, spunîndu-i : *Seceri de unde n-ai semănat și aduni de unde n-ai risipit*¹¹. Tot așa și în viața cea de toate zilele ; toți cîți nu fac nimic bun își înmulțesc păcatele, învinuind pe Stăpîn.

Nu învinui, dar, Stăpînul ! Nu ți-a dat porunci cu neputință de îndeplinit. Vrei să afli că nu ți-a poruncit lucruri imposibile ? Iată, mulți au făcut mai mult decît li s-a poruncit ; dacă poruncile ar fi fost cu neputință de îndeplinit, nu le-ar fi depășit prin propria lor

8. I Corinteni III, 13.

9. Matei XXV, 14—23.

10. Matei XXV, 24.

11. Matei XXV, 24.

voință. Dumnezeu n-a poruncit fecioria și totuși mulți trăiesc în feciorie. Dumnezeu n-a poruncit sărăcia de bună voie și totuși mulți aruncă averile lor, mărturisind cu fapta cât de ușoare sint poruncile. Nu le-ar fi depășit, dacă poruncile n-ar fi fost ușoare.

Dumnezeu n-a poruncit fecioria ; poruncindu-o, ar fi adus sub constringerea legii și pe cel care n-ar fi vrut s-o păzească ; îndemnînd, însă, la feciorie, lasă pe om stăpîn pe voia lui. De aceea și Pavel a spus : *Despre fecioare nu am poruncă a Domnului, dar dau sfat* ¹². Vezi că nu-i poruncă, ci sfat ? Vezi că nu-i lege, ci îndemn ? E mare deosebirea între una și alta ; una e constringătoare, cealaltă e de bună voie. «Nu poruncesc, spune Pavel, ca să nu îngreunez. Îndemn și sfătuiesc, ca să atrag». Tot așa și Hristos : n-a spus : «Trăiți toți în feciorie !». Dacă ar fi poruncit ca toți oamenii să trăiască în feciorie și ar fi făcut din asta lege, cel care ar fi îndeplinit porunca nu s-ar fi bucurat de atîta cinste ca acum, iar cel care ar fi călcat porunca ar fi primit cea mai mare pedeapsă. Ai văzut cum ne cruță Legiuitorul și cum se îngrijește de mîntuirea noastră ? N-ar fi putut oare să facă și din asta o poruncă și să spună : «Cei ce trăiesc în feciorie să fie încărcăți de cinste, iar cei care nu trăiesc în feciorie să fie osîndiți ?». Ar fi pus, însă, mare povară pe oameni ; dar El ne cruță. A lăsat fecioria în afară de stadion, a pus-o în afara luptelor din stadion, pentru ca cei care păzesc fecioria să-și arate măreția sufletului lor, iar cei care n-o păzesc să se bucure de îngăduința Stăpînului.

Tot așa și cu sărăcia de bună voie. N-a făcut din ea o poruncă. N-a spus atît : «Vinde-ți averile tale !», ci : *Dacă vrei să fii desăvîrșit, mergi, vinde-ți averile tale !* ¹³. Stă în voia ta ! Tu ești stăpîn pe hotărîrea ta ! Nu te silesc, nu te împovărez ! Încununez pe cel care o face, dar nu-l osîndesc pe cel ce nu o face ! Faptele săvîrșite din poruncă și din datorie n-au atîta plată ; dar cele săvîrșite din proprie voie și din mărinimie sufletească au cununi strălucitoare. Aduc pe Pavel ca martor. *Dacă binevestesc, spune el, nu-mi este mie laudă* ¹⁴.

— Pentru ce ?

— *Pentru că stă deasupra mea nevoia. Și vai mie dacă nu binevestesc !* ¹⁵.

Vezi că nu are multă plată cel ce împlinește legea — că este obligat s-o împlinească — dar cel care nu o împlinește este supus pedepsei și osîndei. *Vai mie, spune Pavel, dacă nu binevestesc !* Cu celelalte fapte, cu cele ce stau în voia noastră, nu-i așa.

— Dar cum ?

— *Care este deci plata mea ?* spune Pavel. *Ca, binevestind, să* 319 *pun fără plată Evanghelia lui Dumnezeu, / ca să nu mă folosesc de*

12. I Corinteni VII, 25.

13. Matei XIX, 21.

14. I Corinteni IX, 16.

15. I Corinteni IX, 16.

dreptul meu ¹⁶. Într-un caz era lege, de aceea nu avea plată mare ; în celălalt caz, fapta lui era pornită din propria sa voie, de aceea avea mare plată.

4. N-am spus toate acestea fără rost, ci ca să arăt că Legea dumnezeiască nu e grea, nu e împovărătoare, nu e plină de osteneți și nici cu neputință de îndeplinit.

Haide acum, să arat asta chiar cu cuvintele lui Hristos, *Cel care se uită la o femeie, ca să o poftască, a și făcut desfrînare cu ea în inima lui* ¹⁷. A văzut și Hristos că mulți au să învinuiască Legea Sa că e grea ; de aceea n-a spus numai Legea Sa, ci a amintit și Legea Veche, ca prin comparația uneia cu alta să iasă la iveală și ușurința legii Sale și iubirea Lui de oameni. Și ascultați, cum. N-a spus atât : *Cel care se uită la o femeie ca să o poftască, a și făcut desfrînare cu ea în inima lui* — aici fiți cu mare luare aminte — ci mai întâi a amintit legea veche, grăind așa : *Ați auzit că s-a zis celor de demult : Să nu faci desfrînare* ¹⁸. *Iar Eu vă spun vouă : Cel care se uită la o femeie, ca să o poftască, a și făcut desfrînare cu ea în inima lui* ¹⁹. Ai văzut cele două legi, pe cea veche și pe cea nouă, pe aceea pe care a dat-o Moisi și pe aceea pe care a dat-o El ? Dar, mai bine spus, și pe aceea tot El a dat-o, că El a grăit prin Moisi.

— De unde știm, că El a dat-o și pe aceea ?

— Nu vă voi aduce mărturia de la Ioan Botezătorul, nici de la apostoli, ci de la profeți ; din profeți voi dovedi că Vechiul și Noul Testament au un singur legiuitor.

Ce spune, dar, Ieremia ? *Voi face cu voi legământ nou* ²⁰. Ai văzut în Vechiul Testament numele Noului Testament ? Ai văzut că acest nume strălucește cu multă vreme înainte ? *Voi face cu voi legământ nou*.

— Dar de unde se vede că Hristos a dat și legea veche ?

— După ce a spus : *Voi face cu voi legământ nou*, a adăugat : *Nu ca legământul, pe care l-am făcut cu părinții voștri* ²¹.

Da ! Dar n-am făcut încă dovada deplină. Trebuie să aduc înaintea voastră toate obiecțiile și să le fac cunoscute, pentru a fi limpede cuvântul meu în toate privințele. *Voi face cu voi legământ nou, nu ca legământul, pe care l-am făcut cu părinții voștri*. A făcut un legământ cu Noe, când a fost potopul. Prin acest legământ a voit să ne scape de frică, ca să nu ne mai așteptăm la un prăpăd ca acela, când vedem că plouă fără încetare, când vedem furtună neîntreruptă. De asta a spus : *Voi face legământ cu tine și cu tot trupul* ²². A mai făcut apoi un legământ cu Avraam, legământul tăierii im-

16. I Corinteni IX, 18.

19. Matei V, 27—28.

22. Facere IX, 9.

17. Matei V, 28.

20. Ieremia XXXI, 31.

18. Ieșire XX, 14.

21. Ieremia XXXI, 32.

prejur²³. A mai făcut apoi un legământ cu Moisi, legământul cunoscut de toți²⁴. A spus Ieremia : *Voi face cu voi legământ nou, nu ca legământul, pe care l-am făcut cu părinții voștri.*

— Spune-mi, cu care părinți ? Că și Noe era părinte și Avraam era părinte ! Așadar de care părinți vorbește proorocul ? Că neprecizarea persoanei dă naștere la confuzie !

— Aici, fiți cu luare aminte : *Nu ca legământul pe care l-am făcut cu părinții voștri.* Ca să nu spui că vorbește de legământul de pe timpul lui Noe, ca să nu spui că vorbește de legământul de pe timpul lui Avraam, profetul a amintit chiar de timpul legământului. 320 Că după ce a spus : *Voi face cu voi legământ, / nu ca legământul pe care l-am făcut cu părinții voștri,* a adăugat și timpul : *În ziua în care i-am luat de mînd, ca să-i scot din pămîntul Egiptului*²⁵. Ai văzut cită lumină a făcut precizarea timpului ? Adu-ți aminte de timp și ai aflat și legământul : *În ziua, în care i-am luat de mînd.*

— Dar pentru ce vorbește și de chipul scoaterii din Egipt : *Cînd i-am luat de mînd, ca să-i scot din pămîntul Egiptului ?*

— Ca să arate dragostea Sa părintească. Nu i-a scos ca pe niște robi, ci, precum ia un părinte pe copilul său, așa i-a slobozit. Nu i-a mînat din urmă, poruncindu-le ca unei slugi, ci ca un părinte i-a luat de mîndă ; ca pe un fiu de bun neam și liber, așa i-a scos.

Ai văzut că unul este legiuitorul celor două Testamente ? Acum să-ți dovedesc acest lucru și cu texte din Noul Testament, ca să vezi armonia dintre cele două Testamente.

Ai văzut profeția prin cuvinte ? Ascultă acum o profeție prin tipuri. Dar pentru că acești termeni îți sînt iarăși nelămuriți, îi voi lămuri, în puține cuvinte, ce este o profeție prin cuvînt și ce este o profeție prin tipuri.

Profeția prin tipuri este o profeție prin fapte ; cealaltă profeție este o profeție făcută cu cuvîntul. Pe oamenii mai pricepuți Dumnezeu îi convinge cu cuvîntul ; pe cei mai puțin pricepuți îi înduplecă și prin vederea faptelor. Pentru că avea să se săvîrșească un lucru mare, anume că Dumnezeu avea să ia trup ; pentru că pămîntul avea să ajungă cer, anume că firea omenească avea să se urce la noblețea îngerilor ; pentru că învățătura despre bună-tățile viitoare avea să depășească orice nădejde și așteptare, de aceea, pentru ca noutatea aceasta, faptul acesta nemaivăzut și nemaiauzit să nu tulbure prin apariția lui neașteptată pe cei ce-l vor vedea și-l vor auzi, l-a preinchipuit mai dinainte prin fapte și prin cuvinte. În felul acesta ne-a obișnuit auzul și văzul și ne-a pregătit pentru primirea lui la înfăptuirea lui. Acestea sînt cele două feluri de profeții de care vorbeam : Profeția prin tipuri și profeția prin cuvînt ; una se face prin fapte, cealaltă prin cuvinte. Să-ți dau pildă de o profeție prin fapte și de o profeție prin cuvînt, care să profetească același lucru. *Ca o oaie la junghiere s-a*

23. *Facere* XVII, 10.24. *Ieșire* VI, 4.25. *Ieremia* XXXI, 32.

adus și ca un miel înaintea celui ce-l tunde pe el²⁶. Aceasta este o profeție prin cuvînt. Iar cînd Avraam a adus jertfă pe Isaac, a văzut o oaie alîrnată de coarne și a adus-o pe ea jertfă, prin faptă, vestindu-ne mai dinainte, ca în tip, mîntuitoarea patimă.

5. Vrei să-ți arăt, după cum spuneam, o profeție prin fapte despre aceste două Testamente? După cum ai văzut profeția despre «oaie» arătată în cuvînt, află-o arătată și în faptă. Pavel a spus: *Spuneți-mi voi, care vreți să fiți sub lege*²⁷. Bine a spus: *Care vreți să fiți*, că nu erau; că dacă erau sub lege, Pavel n-ar fi spus: *care vreți să fiți sub lege*. Cuvintele acestea sînt poate o enigmă. Iată explicația: Legea trimitea pe cei ce țin legea la Hristos²⁸; că cel care nu ține seamă de dascăl, nu ține seamă nici de pedagog. De aceea spune Pavel: *Spuneți-mi voi, care vreți să fiți sub lege, nu auziți legea, că Avraam a avut doi fii; unul din roabă, iar altul din cea slobodă; acestea au un înțeles alegoric*²⁹. Ai văzut /
321 profetația în faptă? Că Avraam a avut două femei nu sînt cuvinte, ci fapte; și ți-am arătat prin cuvînt pe cea roabă și pe cea slobodă, anume că unul este legiuitorul celor două Testamente. Află și prin tipuri același lucru! Avraam a avut două femei; acestea erau cele două Testamente, iar legiuitorul, unul. După cum acolo a fost vorba de oaie și oaie, odată în cuvînt, iar altădată în faptă (și mare este armonia între profeția în cuvînt și profetația în faptă) tot așa și aici este vorba de două Testamente; pe acestea le-a profetit Ieremia cu cuvîntul, iar Avraam le-a profetit cu fapta, prin aceea că a avut două femei. După cum a fost un singur bărbat și două femei, tot așa este un singur Legiuitor și două Testamente. Lucrurile stau deci așa cum vă spuneam; că pentru asta am vorbit de toate acestea.

Totuși nu trebuie să ne abatem de la firul prediciei. *Cel ce se uită la o femeie, ca să o poftască pe ea, a și făcut desfrîinare cu ea în inima lui*³⁰. Da! Dar pentru ce Hristos citează Legea Veche (că pentru asta am făcut digresiunea de mai înainte) că a spus: *Ați auzit că s-a zis celor de demult: «Să nu faci desfrîinare»*³¹. Hristos știa că porunca aceasta e grea, nu prin natura ei, ci din pricina trîndăviei ascultătorilor. Multe lucruri, chiar ușoare prin firea lor, ajung foarte grele, cînd ne trîndăvim; după cum altele, care sînt chiar grele, ajung lesnicioase și ușoare cînd le facem cu trageră de inimă. Greutatea nu stă în natura lucrurilor, ci în voința celor ce fac un lucru sau altul. Că asta-i adevărul, se va vedea din cele ce-am să spun. Mierea, prin natura ei, este dulce și foarte plăcută; celor bolnavi, însă, le ste amară și neplăcută, nu din pricina naturii mierii, ci din pricina bolii acelorora. Tot așa și cu porunca aceasta! Dacă pare a fi împovărătoare, apoi nu-i

26. Isaia LIII, 7.

27. Galateni IV, 21.

28. Galateni III, 24.

29. Galateni IV, 21—24.

30. Matei V, 28.

31. Matei V, 27.

din pricina naturii ei, ci din pricina trîndăviei noastre. Și nu mi-mare oboseala să arăt că porunca asta se îndeplinește ușor. Ca să o faci grea, Hristos ar fi trebuit să grăiască altfel. Așa, însă, a spus: «Fugi din fața femeii! Depărtează-te de desfrînare!». Deci, ca să o faci grea, ar fi trebuit să spună cu totul altfel: «Uită-te la femeii! Iscodește frumusețile cele străine! Și toluși, caută de-ți înfrînge pofța!». De ne-ar fi dat o astfel de poruncă, porunca asta ar fi fost grea! Dar cînd ne spune: «Fugi de cuptor, depărtează-te de foc, nu te apropia de văpaie, ca să rămii nevătămat!», atunci porunca e tare ușoară. Că porunca este potrivită firii.

Ați auzit ce s-a zis celor de demult: «Să nu faci desfrînare».

— Dar pentru ce ne amintești de legea cea veche, odată ce avea să ne dea alta?

— Ca din comparație să afli, că nu se contrazice o lege cu alta. Cînd le compari, atunci le poți judeca mai bine.

Pentru că unii aveau să-I aducă vina că dă legi protivnice legii vechi, Domnul le spune: «Iată pun una lingă alta amîndouă legile! Încercați-le și cunoașteți armonia dintre ele!». Dar nu numai din pricina asta, ci ca să și arate că e ușoară porunca Lui și că e dată la timp. De aceea a spus: *Ați auzit că s-a zis celor de demult: «Să nu faci desfrînare! Ați învățat atita vreme legea cea veche!».* Domnul, voind să-i ridice la niște porunci mai înalte, le grăiește cum ar grăi un dascăl unui copil lenes, care vrea să rămînă încă la lecțiile cele vechi: «Gîndește-te de cîtă vreme înveți lecția asta!». Tot așa și Hristos, amintindu-le că au învățat și au practicat multă vreme legea veche, le spune că a sosit timpul să se ridice la una mai înaltă. / De aceea le pune în față legiuirea dată părinților, spunînd: *Ați auzit că s-a zis celor de demult: Să nu faci desfrînare.* Porunca aceea s-a dat celor de demult, dar Eu, vă spun vouă: *Cel care se uită la o femeie, ca să o poftască pe ea, a și făcut desfrînare cu ea în inima lui.* Dacă Domnul ar fi grăit așa celor de demult, pe bună dreptate te-ai fi supărat, zicînd: «Cum, atunci cînd firea omenească nu era desăvîrșită?». Dar acum cînd omul s-a mai deșteptat, cînd a ajuns mai desăvîrșit, acum a venit vremea unor învățături mai desăvîrșite. De aceea Domnul, chiar la începutul legiurii Sale, ca nu cumva cineva, văzînd înălțimea filozofiei Sale să se trîndăvească și să pregete, a spus: *Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decît a cărturarilor și fariseilor nu veți intra în împărăția cerurilor*³². Deci, ca să nu spună cineva: «Îmi ceri mai multă osteneală? Pentru ce? N-am și eu aceeași fire ca și cei de demult? Nu sînt și eu om ca și aceia?». Deci, ca să nu spună oamenii: «Pentru ce ne mărești ostenelele? Pentru ce ne faci mai grele luptele?», Domnul le-a vorbit de împărăția cerurilor și cu asta a zdrobit mai dinainte orice obiecție, spunîndu-le: «Vă aduc mai mare răsplată!». După ce a vorbit de lupte, după ce a vorbit de înălțimea noii legiuri, a amintit și de răsplăți, spunîndu-le: «Nu vă dau Pales-

32. Matei V, 20.

tina, nici un pământ, în care curge miere și lapte³³, ci vă aduc însuși cerul!». Acum nu ne este numai răsplata mai mare pentru faptele noastre bune, ci și pedeapsa mai aspră pentru căderile în păcate. După cum cei care au trăit înainte de lege sînt pedepsiți mai blînd decît cei din timpul legii (că *toți cîți au păcătuit fără lege vor și pieri fără lege*³⁴, adică nu îi învinuiește legea, ci-i osîndește firea lor, pentru că *gîndurile lor se învinuiesc sau chiar se apără între ele*³⁵, după cum spune Pavel), tot așa și cei care au păcătuit în timpul harului vor suferi o pedeapsă mai cumplită decît cei care au păcătuit în timpul legii. Pavel a arătat deosebirea dintre aceste diferite categorii de păcătoși grăind așa: *De calcă cineva legea lui Moisi este omorît fără milă pe mărturia a doi sau trei martori. Gîndiți-vă, cu cît mai aspră va fi pedeapsa cuvenită celui ce a călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu, care a socotit ceva de rînd sîngele legămîntului și a făcut de ocară duhul harului?*³⁶. Vezi că pe timpul harului mai mare e pedeapsa, după cum mai mari sînt și răsplățile?

Dar pentru că am amintit de înfricoșătoarele și duhovniceștile taine, vă rog, mă cuceresc vouă și vă cer să lepădați de pe voi orice păcat și așa să vă apropiați de această înfricoșătoare Masă. *Căutați pacea cu toți*, spune Pavel, *și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul*³⁷. Cel care nu-i vrednic să vadă pe Domnul, nu-i vrednic nici de împărtășirea cu Trupul stăpînului. De asta spune Pavel: *Fiecare să se cerceteze pe sine și așa să mănînce din pîine și să bea din pahar*³⁸. Nu-ți spune să descoperi tuturor buboiul, nu te pune să te învinuiești în sobor de oameni, nu-ți cere să chemi în jur martori ai păcatelor tale, ci înăuntru, în conștiința ta, fără să fie nimeni de față, afară de Dumnezeu Care vede toate, judecă-te, cercetează-ți păcatele, treci prin fața minții toată viața ta și du-ți păcatele în fața scaunului de judecată. Îndreapță-ți greșelile, și așa, cu conștiința curată, apropie-te de Sfînta Masă și împărtășește-te cu Sfînta Jertfă.

- 323 Avînd acestea / în minte, să ne aducem aminte de cele spuse despre neînfrinare, să ne aducem aminte de pedeapsa mare ce stă înaintea celor ce se uită din curiozitate și cu poftă la chipurile femeilor, să avem înaintea ochilor, înainte de gheenă, frica și dragostea de Dumnezeu, să ne curățim în toate privințele și așa să
- 324 ne apropiem de Sfintele Taine, / ca să ne împărtășim cu aceste mîntuitoare Taine nu spre judecată și osîndă, ci spre mîntuirea și sănătatea sufletului și spre îndrăznire neînteruptă, în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia se cuvine slavă și putere, în vecii vecilor, Amin.

Traducere de Pr. D. FECIORU

33. *Ieșire* XXX, 3.
36. *Evrei* X, 28—29.

34. *Romani* II, 12.
37. *Evrei* XII, 14.

35. *Romani* II, 15.
38. *I Corinteni* XI, 28.

ÎNVIEREA DOMNULUI, PÎRGĂ A ÎNVIERII ȘI ÎNNOIRII NOASTRE

1. Paștile sînt în Ortodoxie «sărbătoarea sărbătorilor și praznicul praznicelor» întru care binecuvîntăm și slăvim pe Hristos în veci. «Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd și celor din mormînte viață dăruindu-le» — este leitmotivul sărbătorilor Paștilor ca «sărbătoare a sărbătorilor». Paștile sînt «Ziua învierii»! Paștile Domnului, Paștile! Căci din moarte la viață și de pe pămînt la cer Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi». «Acum toate s-au umplut de lumină, și cerul și pămîntul și cele de desubt. Deci, să prăznuiască toată făptura învierea lui Hristos întru care ea s-a întărit». Orice sărbătoare este o țîsnire de viață duhovnicească, de lumină și bucurie dumnezeiască în creație, în general, și în om în special. Paștile sînt, însă, țîsnirea deplină a vieții dumnezeiești în existența noastră creștină. Întreaga noastră făptură omenească este străbătută în mod deplin și pentru veci de viața dumnezeiască, este transfigurată și umplută de Duhul lui Hristos, cel înviat, este înnoită și întărită prin Crucea și Învierea lui Hristos-Domnul. De aceea, Paștile sînt sărbătoarea marii și întregii bucurii a creației și a omului nou adus de Hristos cel înviat, cum arată și o cîntare bisericească: «Cerurile după cuviință să se veselească și pămîntul să se bucure, și să prăznuiască toată lumea cea văzută și cea nevăzută, că a înviat Hristos, bucuria cea veșnică». Bucuria cea mare a apostolilor, a ucenicilor și a femeilor purtătoare de mir care au văzut pe Domnul înviat o prelungesc și o exprimă creștinii care se salută cu vestea bucuriei care întrece firea, adică cu vestea bucuriei, veșnice: «Hristos a înviat!» și «Adevărat a înviat!», pînă la Înălțarea Domnului, cînd se salută cu o altă veste tot așa de mare, dar legată de prima: «Hristos s-a înălțat!» care anticipează Cincizecimea deplină sau umplerea desăvîrșită a vieții noastre de Duhul Sfînt.

Bucuria Învierii lui Hristos este atît de deplină și fundamentală vieții noastre creștine, încît ea este ca o «sfîntă beție» ca o «beție trează», de care vorbește Sfîntul Grigorie de Nisa. Este ca o «beție trează» pentru că este produsă de realitatea neasămănat de frumoasă a vieții veșnice și plene, mai frumoasă și mai minunată decît și-o poate închipui o imaginație omenească, fapt pentru care Sfîntul Grigorie de Nisa spune că îngerii nu pun în funcție nici o imaginație ca s-o cuprindă, deoarece realitatea pe care o văd ei întrece orice imaginație. Aceasta este Hristos-Domnul care ne-a trecut de la moarte, prin moartea Sa, la viață, care este viața învierii Sale. Bucuria și entuziasmul manifestate de Apostoli la Cincizecime, în urma pogorîrii Duhului Sfînt peste ei, în chip distinct, pe cînd se găseau toți laolaltă (*Fapte II, 1—4*), care păreau privitorilor

ca o beție (*Fapte II, 13*) începuseră încă de la Înviere. Aceasta caracterizează bucuria credincioșilor de la Paști care constituie temelia și puterea vieții lor duhovnicești în tot cursul vieții pămîntești, ca membri ai Bisericii lui Hristos. Roadele învierii lui Hristos constituie acel «vin nou» al vieții despre care El însuși ne-a vorbit înainte de Patimile Sale (*Marcu XIV, 25*) și la care ne îndeamnă să participăm, împărtășindu-ne cu el, Biserica: «Veniți să bem băutura nouă, nu din piatră stearpă făcută cu minuni, ci din Izvorul nestrîcaciunii», Hristos mort și înviat, întru care ne întărim».

Paștile sînt bucuria Învierii lui Hristos, sînt Hristos însuși înviat, temei și pîrgă a sfințirii și învierii noastre, cum ne arată o seamă de cîntări: «Paștile cele sfințite astăzi nouă s-au arătat... Paștile Hristos — izbăvitorul, Paștile cele fără prihană, Paștile cele mari, Paștile credincioșilor, Paștile care au deschis nouă ușile raiului, Paștile care sfințesc pe toți credincioșii». Aflînd de la înger despre Învierea Domnului, femeile purlătoare de mir aleargă «cu frică și cu bucurie mare» să aducă această veste. Hristos însuși, întîmpinîndu-le, le confirmă bucuria, arătîndu-li-se în persoană și chemîndu-le la această bucurie: «Bucurați-vă!» (*Matei XXVIII, 9*). Cu aceeași «frică și bucurie mare» aleargă de atunci încoace, în noaptea Paștilor și în zilele ce urmează, cei ce cred în Hristos și sînt membri ai Bisericii Lui, vestind tuturor celor pe care îi întilnesc: «Hristos a înviat!». Bucuria pe care a produs-o vestea Învierii în cei care știau că viața lor sfîrșește în moarte se menține continuu în creștini, dar ea se actualizează și sporește îndeosebi în noaptea Paștilor.

2. **Învierea lui Hristos**, este evenimentul unic care dă sens la tot ceea ce o precede și la tot ceea ce o urmează, care investeste cu semnificație și valoare viața omului. «Nu te teme! Eu sînt cel dintîi și cel de pe urmă, și cel ce sînt viu. Am fost mort și, iată, sînt viu, în vecii vecilor și am cheile morții și ale iadului» (*Apoc. I, 17—18*). Învierea Domnului este faptul central al credinței și al existenței creștine. «Căci dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră», subliniază Sfîntul Apostol Pavel (*I Cor. XV, 14*).

Pe Cruce, s-a revelat în mod deplin sensul ultim al creației și sensul ultim al vieții noastre, de comuniune în iubire cu Dumnezeu, cu semenii și de relație cu întreaga creație, precum și rațiunea întemeierii și lucrării Bisericii în lume, pe drumul spre plenitudinea vieții dumnezeiești revărsate asupra omului și asupra întregii creații în «eshaton», dar gustată anticipativ încă din timpul vieții pămîntești. Moartea lui Hristos pe cruce este încheierea vechiului eon și început spre un altul. Învierea este tocmai acest eon nou, numit în teologia ortodoxă mai recentă, ziua a opta, care este, în limbajul Evangheliei, *întîia zi a simbetelor* (*Matei XXVIII, 1*).

Învieerea înseamnă și dăruiește tuturor biruința totală a vieții asupra morții și a iadului. Căci, după cum se știe, moartea, după Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți ai Bisericii, nu indică numai sfârșitul vieții, nici iadul o stare spirituală de dincolo de mormânt; amândouă acestea se raportează la condiția umană de după căderea în păcat, aceea a existenței noastre separate de Dumnezeu și de izolare egoistă plină de contradicții și de aversiune în relațiile cu oamenii.

Înainte de învierea lui Hristos toate erau ținute într-o frântură de sens neimplinită, într-o stare de chin, de baljocură, de vrăjmășie, într-o existență golită de semnificație după Dumnezeu. În schimb, învierea lui Hristos umple toate de lumină, de bucurie și de sens. Căci dacă o singură părțică din lume se umple de sensul deplin, toate se umplu de la ea de acest sens. Astfel, plenitudinea vieții dumnezeiești, umplând umanitatea înviată a lui Hristos, iriază din aceasta, ca dintr-un sfeșnic, tuturor fără împuținare, și cu o lumină statornică, de o adâncime necuprinsă, descoperind cele de sus și cele de jos cu starea trupurilor pe care moartea le decompune numai pentru o vreme, ca, apoi, să apară trupuri noi nestrucăcioase. Cel ce iriază această plenitudine a vieții dumnezeiești în umanitatea răscumpărată este Hristos însuși cel înviat din morți sau Duhul Lui care a străbătut și umplut în întregime umanitatea Lui prin înviere. Și cum în umanitatea Sa asumată ne-a cuprins pe toți, Hristos cel înviat varsă, prin umanitatea Sa, viața Duhului în noi toți, ca dintr-un Izvor pururea curgător și niciodată împuținat spre viața veșnică (*Ioan IV, 44*). Pentru Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos, timpul a devenit un timp spre înviere și spre viața de veci, iar lumina care iriază din umanitatea Lui înviată este văzută de toate făpturile și devine o asigurare spre învierea și viața de veci și o certitudine a luminii integrale pentru noi toți, gustată anticipativ încă din timpul vieții noastre pămîntești. Toate zilele timpului, toate zilele anului au devenit sărbători și etape ale înaintării noastre în lumina învierii lui Hristos, ajungînd tot mai aproape de marea lumină eshatologică a lui Hristos, «mai bine-zis, timpul întreg a devenit un ajun al duminicii veșnice, al petrecerii veșnice în lumina descoperită a Învierii, cum zilele săptămîinii, zile închinare sfintilor care au trăit timpul în această lumină a Învierii, sînt sărbători pregătitoare pentru duminica Învierii, cum au fost și pentru ei»¹.

Învieerea lui Hristos este plinătatea de viață și de lumină adusă omului și lumii, întrucît este o viață de participare neîmpuținată la viața lui Dumnezeu. De altfel, acesta este și sensul asumării timpului nostru și învierii lui în ipostasul lui Dumnezeu-Cuvîntul. Natura noastră omenească asumată de către Dumnezeu-Cuvîntul trebuia să ajungă la înviere, adică la depășirea morții prin viața care umple toate, la plină-

1. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Paștile, sărbătoarea luminii și a bucuriei în Ortodoxie*, în «Studii teologice», XXVII (1975), nr. 5—6, p. 351.

tatea existenței în Hristos, Dumnezeu-Omul. De aceea și cîntările pascale subliniază acest lucru: «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa». Prin Învierea lui Hristos, întreaga noastră creație trece, în mod virtual, de la moarte la viață și de la pămînt la cer: «Ziua Învierii, să ne luminăm popoare, Paștile Domnului, Paștile! Că din moarte la viață și de pe pămînt la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi».

Viața învierii care s-a ridicat din mormînt este Hristos însuși, căci viața adevărată este totdeauna o persoană din care ea izvorăște și despre care dă mărturie. «Viața învierii lui Iisus e ca o apă din care adăpîndu-ne întreținem viața noastră pentru veci, spre deosebire de apa care, prin lovitura de toiag a lui Moise, izvorînd din piatră, întreține numai viața trupului pentru scurt timp. Dar persoana lui Hristos, persoană divină, dar ea însăși și persoană umană, nemuritoare prin fondul dumnezeirii din care se adapă, adapă în veci și pentru veci și persoanele noastre: *Veniți să bem băutura nouă, nu din piatră seacă făcută cu minuni, ci din Izvorul nesticăciunii, din Hristos cel ce a izvorit din mormînt. A bea dintr-o persoană înseamnă a fi într-o comuniune cu ea, așa cum a bea din natură, din piatră, înseamnă a fi într-o comunicare cu natura. Iar cu natura nu poate comunica decît trupul nu persoana ca întreg. A bea din Persoana lui Hristos înseamnă a fi în comuniune cu un izvor de putere spirituală infinită care a făcut și trupul pe care l-a luat incoruptibil și poate învia la o stare de incompatibilitate eternă și trupul celor care sînt în comuniune cu Ea*².

Ceea ce face posibilă comuniunea cu Hristos însuși și trăirea Lui în noi și a noastră în El, nouă credincioșilor, este tocmai trupul înviat al lui Hristos sau Hristos înviat, care este străbătut și umplut de tot Duhul Sfînt și ca om. Trupul Său, numai este experimentat acum, ca un obiect impenetrabil, ci primit ca un conținut al subiectului său — dumnezeirea, fluid și penetrant, capabil să se interiorizeze și celorlalte subiecte, adică creștinilor, împreună cu subiectul său divin care îl poartă. Paștile reaprinde în toți creștinii și în fiecare, experiența lui Dumnezeu cel viu, Hristos cel înviat și umplut de tot Duhul.

În Hristos cel înviat are loc acea pancomuniune universală de care vorbește Sfîntul Atanasie: «Diviziunile apărute în creație prin separarea elementelor, care erau destinate să mențină creația ca un tot și să n-o lase să se împartă, au fost depășite în Hristos și puterea unificatoare realizată în El exercită o forță de unificare în toată creația... Prin moartea și învierea Sa, Hristos a îndepărtat separarea dintre rai și lumea apărută după cădere și ne-a deschis nouă raiul interzis pentru că El însuși se întoarce după înviere pe pămînt și arată că raiul și pămîntul sînt una. Prin înălțarea la cer unește cerul cu pămîntul și ridică trupul nostru omenesc asumat de El și alcătuit din aceeași esență ca și al nostru.

2. *Ibidem*, p. 355.

Ridicându-se cu sufletul și cu trupul deasupra cetelor îngerești, a restabilit uniunea între lumea noastră sensibilă și inteligibilă și armonia creațiunii întregi»³. Această idee este subliniată de cîntările pascale astfel : «Cerurile după cuviință să se veselească și pămîntul să se bucure și să prăznuiască toată lumea cea văzută și nevăzută că a înviat Hristos», căci «toate s-au umplut de lumină : și cerul și pămîntul și cele de de-subt».

3. **Învierea lui Hristos** privește în mod special pe om, ca chip și asemănare a lui Dumnezeu (*Iacere I, 26*), destinat comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii săi, comuniunea fiind esențială vieții și mîntuirii noastre. Păcatul a sfîrșit această comuniune și a adus omului moartea, iar Hristos viața veșnică (*Rom. VI, 23*). «Căci omul cel vechi a fost răstignit împreună cu El, ca să se nimicească trupul păcatului, pentru a nu mai fi robi ai păcatului» (*Rom. VI, 6*) și de la moarte a fost trecut la viață prin învierea lui Hristos : «Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase, astăzi mă ridic împreună cu Tine, Cel ce ai înviat» (*Canonul Paștilor*).

De aceea, femeile purtătoare de mir, bucurîndu-se, s-au închinat Dumnezeului celui viu, pe care ca pe un mort cu lacrimi îl tînguiseră, fiindcă Hristos a înlăturat moartea, ca sfîrșit al vieții noastre, dăruindu-ne viața Lui veșnică. Aceasta, este, de altfel, și cauza bucuriei noastre din orice timp. Prin Învierea lui Hristos, s-a produs o schimbare radicală în viața noastră ; în ea a pătruns o lumină nesfîrșită ; conținutul ei a căpătat valoare și sens și o bucurie inepeuzabilă și reală a umplut-o.

Învierea lui Hristos este «începătura» vieții celei veșnice (*I Cor. XV, 20*). «Căci de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților. Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia» (*I Cor. XV, 21—22*). Învierea este trecerea spre o altă existență. Acesta este și sensul cuvîntului de «Paști». În *Sinaxarul* de la utrenia Învierii, Paștile traduse prin cuvîntul românesc de «trecere», sînt asemădate cu «trecerea» de la neființă la existență ca în actul creației de la început, cu cea a poporului biblic, de la robia lui Faraon la libertate în țara făgăduinței și cu întruparea Fiului lui Dumnezeu pentru trecerea noastră de la starea de păcat la comuniunea de viață cu Dumnezeu. Prefigurată de toate acestea, Învierea lui Hristos este trecerea noastră desăvîrșită de la moarte la viață, de la pămînt la cer. Și fiindcă moartea adusă de păcat cuprinsese toată creația, Învierea lui Hristos a însemnat trecerea definitivă și totală a întregii creații de la moarte la viață, la viața și lumina lui Hristos cel înviat, plin de Duhul Său.

Transcenderea existenței noastre din robia păcatului la plenitudinea vieții în Dumnezeu, prin îndumnezeirea umanului de către lucrările

3. La J. Meyendorff, *Le Christ dans la théologie byzantine*, Paris, «Les Editions du Cerf», 1969, p. 141.

dumnezeiești necreate împărtășite de Duhul Sfânt, s-a făcut prin nașterea, pălîmirea și învierea umanului în ipostasul divin al lui Hristos. Deci Hristos însuși este «Paștile» nostru. Căci numai în El ființa noastră s-a predat în mod deplin lui Dumnezeu în stare de jertfă și a trecut la o nouă existență prin înviere. Și Lazăr a înviat, sau mai exact a fost înviat de Mîntuitorul Hristos, dar între învierea lui Lazăr și învierea însăși a lui Hristos este o mare deosebire. Lazăr înviază și iese afară din mormînt cu toate vechile lui legături : «legat la picioare și la mîini cu fișii de pînză și fața înfășurată cu mahramă» (Ioan XI, 44). El își reia doar viața de mai înainte, care va avea un sfîrșit. Învierea Domnului este o biruire efectivă a morții și o trecere sau transcendere spre mai multă viață, spre viața lui Dumnezeu împărtășită nouă luturilor de către Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos, adevăratul nostru Paște la Dumnezeu — cum ne arată cîntarea Bisericii : «Paștile Domnului, Paștile. Că din moarte la viață și de pe pămînt la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi». Această trecere este reală și ființială, pentru că cel ce o face pentru Sine ca om este Dumnezeu însuși, care păstrează comuniunea cu cei cuprinși în Sine prin firea noastră asumată, rămîind în veci «jertfa cea vie jertfită, Mielușelul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii».

Avînd înscrisă în El jertfa prin care s-a făcut trecerea sau transcenderea noastră de la moarte la viață, Hristos cel înviat rămîne Paștile nostru permanent prin excelență sau trecerea continuă, ca să putem trece și noi împreună cu El, în orice timp, în planul Învierii și al vieții veșnice. Toată existența creștinului, unită cu Hristos, este un continuu Paște, o trecere la viață și la mai multă viață (Ioan X, 10), de aceea o jertfă și o înviere continuă cu Hristos însuși.

Lăudînd pe Hristos cel înviat, ne amintim și cinstim și Crucea Lui, prin care Hristos ne-a trecut de la moarte la viață și prin care și noi creștinii trebuie să înaintăm spre înviere : «Cinstitei Crucii Tale ne închinăm Hristoase și sfinla Ta înviere o lăudăm și o slăvim. Căci cu rana Ta noi toți ne-am vindecat».

Paștile nu sînt o negație a Crucii, Învierea este prezentă în Cruce, iar Crucea în Înviere. Crucea conduce spre Înviere și este o anticipare a Învierii, iar Învierea nu este fără Cruce, este slava Crucii. De aceea, de puterea Crucii lui Hristos se vorbește nu numai în Săptămîna Patimilor, ci și în marea zi a Paștilor și în întreaga Săptămîină luminată : «Cel ce răstignire ai răbdat și moarea ai stricat și ai înviat din morți, impacă viața noastră Doamne...» ; «Cu Crucea Ta ai stricat blestemul lemnului, cu îngroparea Ta ai omorît stăpînirea morții». Crucea ne strălucește acum din Hristos cel înviat și înseamnă bunătate, omorîrea în noi a tot ceea ce duce la păcat, înfrîngerea egoismului care ne înstrăinează de semenul nostru și de noi înșine, printr-o caldă și bogată dăruire lui Dumnezeu și oamenilor. Datorită Crucii, Hristos n-a putut fi ținut în iad, căci a adus acolo pacea, bunătatea, nevinovăția și lumina. S-au înfricoșat de aceasta căpeteniile iadului și porțile cele de durere s-au ridicat, căci a intrat Împăratul slavei, Hristos, zicînd celor aflați în legături : «Ieșiți !», iar celor din întuneric : «Descoperiți-vă !» (Miercuri

seara din săptămîna luminată). Hristos coboară la iad și intră în iad ca «jertfit și nejertfit», ca «jertfă vie», ca predat cu totul lui Dumnezeu și totuși plin de toată puterea dumnezeiască, ca Miel și ca Împărat. Bunătatea și puterea iubirii jertfitoare a Lui sînt izvorul mîntuirii noastre, căci sînt ale Împăratului Miel: «Mîntuitorul meu, Jertfa cea vie și nejertfită, ca un Dumnezeu, pe Tine însuși aducîndu-Te de voie Tatălui, ai sculat pe Adam cu tot neamul, înviind Tu din mormînt» (din *Canonul Paștelui*).

Hristos-învîiat păstrează rănile și trupul Său ca o mărturie a permanenței sale iubiri față de noi și ca o dovadă că Cel ce a înviat nu este altul decît Cel ce s-a răstignit pentru noi. Pipăind rănile Lui, Toma s-a convins că iubirea lui Hristos manifestată în moartea pe Cruce a fost așa de mare, încît prin ea a înviat și ne va învia și pe noi, căci era iubirea lui Dumnezeu însuși. Toma a crezut și a mărturisit că a înviat Hristos însuși, și aceasta nu pentru că a pipăit un trup ca al nostru, ci pentru că a simțit trupul lui Hristos plin de puterea Duhului Sfînt, fapt care îl face să exlame: «Domnul meu și Dumnezeul meu» (*Ioan XX, 28*). Dar Toma, pipăind coasta lui Hristos, n-a simțit numai căldura omenească a acesteia ci și lucrarea dumnezeiască arătată prin ea, cu mult mai puternic decît a simțit femeia care s-a vindecat de scurgerea singelui, prin atingerea de Domnul.

*

Învierea lui Hristos a însemnat o transcendere totală a noastră la comuniunea de iubire și viață cu Dumnezeu și întredaltă, beneficiind de aceasta întreaga creație: «Luminatu-s-au toate cu învierea Ta, Doamne, și raiul iarăși s-a deschis și toată zidirea lăudîndu-te, cîntare Ție aducem totdeauna». Începutul experienței de pancomuniune deplină a credincioșilor, dispuși acum să se îmbrățișeze și să privească ca frați, chiar și pe dușmani, este subliniat de cîntarea bisericească pascală: «Ziua Învierii, să ne luminăm, cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm. Să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi și să iertăm toate pentru Înviere». Această intimitate și familiaritate implică o transparență virtuală a trupurilor, corespunzătoare transparenței începătoare a sufletelor, adusă de Înviere.

Pancomuniunea deplină nu poate avea loc decît unde este curăție, iubire deplină și sinceră, sfințenie și dorul după tot mai multă sfințenie. Hristos este lumina care se descoperă deplin numai celui ce crede și este dispus să creadă căci această lumină atinge profunzimea ființei noastre. Pancomuniunea își trage puterea ei din Hristos cel înviat, care străbate, înnoiește și sfințește sufletele noastre, deschizîndu-ne pe unii altora în iubire și dăruire reciprocă. Acest lucru vrea să-l sublinieze și cîntarea: *Cît este de sfîntă cu adevărat și întru totul prăznuită această noapte de mîntuire și strălucită, fiind mai înainte vestitoare a zilei celei purtătoare de lumină, a Învierii, întru care Lumina cea fără de ani din mormînt cu trupul tuturor a strălucit!*

În *Hristos cel înviat* ni s-a dat experiența deplină a lui Dumnezeu pe care Apostolul Toma, arătându-o, a mărturisit-o cu cutremurare: «Domnul meu și Dumnezeul meu!» Dar această experiență sau trăire a lui Hristos noi o avem ca mădulare ale Bisericii Lui.

Ca *taină generală a mântuirii*, în calitatea ei de trup al lui Hristos, Biserica este îndeosebi prelungirea în lume a Paștilor, adică a Crucii și Învierii lui Hristos. Căci ca trup al lui Hristos, Biserica este umanitatea purificată și întărită prin Cruce, înnoită și îndumnezeită prin Înviere. Biserica stă pe jertfa Crucii și pe puterea dumnezeiască revărsată în umanitate de către Hristos înviat. Capul ei este Hristos-Domnul, adică slăvit. După Înviere, Hristos a instituit Tainele, afară de Euharistie care a fost instituită încă înainte de patimi, prin care se transmite viața și lucrarea mântuitoare a lui Hristos în lume, prin Biserică sau din Biserică.

Biserica actualizează viața și plinătatea de lumină și bucurie a Învierii în fiecare Botez, în fiecare Euharistie, în fiecare Paști, iar această plenitudine de viață constituie ființa Bisericii și, din generație în generație, creștinii, transparenți față de ființa eclezială care-i întemeiază în Hristos, văd pe Hristos cel înviat, în așa fel că și ei se adaugă, împreună cu Sfântul Apostol Pavel, șirului nesfârșit al martorilor învierii lui Hristos, pe care o vestesc neîncetat, rostind cu bucuria vieții răsărită nouă tuturor din Înviere: «Hristos a înviat!».

Pr. Prof. DUMITRU RADU

• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

«TELEGRAFUL ROMÂN» LA 125 DE ANI DE LA APARIȚIE

La 3 ianuarie 1978 s-au împlinit 125 de ani de la apariția gazetei *Telegraful Român*, organ statornic de luptă națională, economică, socială și culturală a românilor transilvăneni, avînd astăzi cea mai îndelungată existență în țara noastră.

La împlinirea celor 125 de ani de viață, se cade să cinstim după cuviință această «tribună patriotică», așa cum a fost numită recent, subliniind cîteva din marile sale realizări, prin care a slujit năzuințele popoului român spre dreptate socială, libertate și unitate națională.

Tipărirea unei gazete românești după înfrîngerea revoluției de la 1848—1849 și instaurarea unei epoci apăsătoare de absolutism habsburgic era pe deplin justificată, în vederea apărării obiectivelor naționale românești. Inițiativa tipării ei se datorează pururea pomenitului ierarh Andrei Șaguna, care urmărea ca și prin aceasta să dea expresie făgăduinței solemne pe care o făcuse, cu ocazia hirotonirii sale întru arhieru, în aprilie 1848: «pe românii ardeleni din adîncul lor somn să-i deștept și cu voia (lor) către tot ce e adevărat, plăcut și bun să-i trag». Încă din septembrie 1846, deci în primul său an de activitate, ca vicar la Sibiu, Șaguna încuraja pe intelectualii români să înființeze un ziar românesc. Apoi, chiar în cursul revoluției, mai exact prin memoriul său din 25 februarie 1849, a cerut aprobarea pentru înființarea unui organ de publicitate românesc la Viena, pentru apărarea intereselor națiunii sale. Neizbutind atunci, a înaintat noi cereri, către autoritățile de stat locale, ultima fiind în 30 octombrie 1852. La 15 decembrie 1852, cînd a primit răspuns favorabil la cererea sa, pregătirile pentru apariția ziarului erau terminate. Cu cîteva zile înainte, se încheiase contractul cu primul redactor, cărturarul Aaron Florian (1805—1887), originar din Roș (jud. Sibiu), fost profesor la Școala centrală din Craiova și la Colegiul național Sfîntul Sava din București. Îndată după numirea ca redactor Florian a publicat, potrivit obiceiului timpului o *Prenumeratiune la Telegraful Român* (inițial fusese numit «popular»), în care întîlnim însă o formulare a propriilor opinii ale lui Andrei Șaguna. «Tendința aceste.

gazete — se spunea în Prenumerățiune — va fi a împărtăși poporului român din politică, industrie, comerț și literatură, idei și cunoștințe practice, potrivite cu timpul și amăsurate trebuințelor lui, a-l învăța ca să-și cunoască pozițiunea și drepturile... a-l lumina asupra intereselor care taie în viața privată și publică a lui și a-i mișca activitatea puterilor fizice și morale; a da direcțiune spiritului lui cătră tot ce contribuie la înaintarea și dezvoltarea sa și a-l convinge că numai prin îmbunătățirea stării sale materiale și morale poate ajunge la cultură și fericire...¹ În adevăr, încă de la primul număr, apărut la 3 ianuarie 1853, în tipografia eparhială înființată de Andrei Șaguna cu trei ani în urmă, *Telegraful român* se prezenta cititorilor săi ca o «foaie politică, industrială, comercială și literară». Deși era întemeiată de un ierarh și apărea sub egida Bisericii, «*Telegraful Român*» nu putea sluji numai interesele bisericești, ci mai ales cele naționale, așa cum făcuse secole de-a rândul *Ortodoxia Română* din Transilvania. De aici, acel caracter multilateral al ziarului, pe care-l subliniau redactorii săi, ori de câte ori puteau, s-o facă. Așa de pildă, se spunea odată că are «un caracter religionar (religios n.n.), național și politic», altă dată se preciza că rostul său este acela «de a lăți știința și cunoștințele solide și folositoare pentru orice cărturar și a apăra interesele Bisericii noastre» sau «de a lăți, prin tonul său cel moderat, interesul păcii, al ordinei și al progresului, bineînțeles și idei solide între poporul nostru»².

Trebuie să menționăm de la bun început că în primele două decenii de apariție, deci în timpul vieții lui Șaguna († 1873), în paginile ziarului se reflectă întreaga gândire social-politică a marelui său întemeietor, iar după moartea sa, urmașii săi au căutat să-i continue bunele tradiții. De altfel, chiar din contractul de angajare încheiat cu Florin Aaron i se impunea condiția ca fiecare număr al ziarului să fie văzut și aprobat de ierarh înainte de imprimare. Conducerea ziarului constituia ocupația preferată a marelui ierarh, mai ales în «decada absolutistă», adeseori corectînd șpalturile și neîngăduind să se tipărească nici un material mai important fără aprobarea sa.

În paginile sale au apărut nenumărate articole de «orientare» semnate de Șaguna însuși, considerate «dintre cele mai temeinice cîte s-au publicat în ziaristica noastră din acele decenii³». În acest ziar apăreau mai întii pastoralele și cuvîntările sale, discursurile rostite în Parlamentele din Viena și Pesta, cuvîntările ținute în diferite ocazii. Tot aici au văzut lumina tiparului felurile polemici purtate cu adversarii săi, între care și memorabila polemică avută cu Ioan Heliade Rădulescu în chestiunea Bibliei traduse de acesta⁴.

1. Reprodusă și la Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna, Monografie istorică*, ed. II, Sibiu, 1911, p. 169; Același, *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardelenne*, Sibiu, 1926, p. 83.

2. Onisifor Ghibu, *Ziaristica bisericească la români*, Sibiu, 1910, p. 19.

3. I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 167.

4. *Ibidem*, p. 167—168; Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna, Opera literară, Scrisori pastorale, Circulări școlare. Diverse*, Sibiu, 1938, p. 30—31; Keit Hitchins, *Andrei Șaguna — întemeietorul Telegrafului Român*, în «*Telegraful Român*», (cităm TR), an. 126, nr. 1—4, 1978, p. 3.

Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că pînă la apariția ziarului *Observatorul*, cu o existență scurtă, (1878—1885), apoi a *Tribunei*, tot la Sibiu, în 1884, *Telegraful* a fost singurul organ de presă românesc în Sibiu, slujind — împreună cu *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov — marile idealuri de libertate, progres și unitate a românilor, rămînînd ca și după dispariția *Tribunei* (1903), să militeze pentru aceleași teluri pînă la unirea din 1918. Pentru aproape un sfert de veac a fost singura foaie care apărea sub egida Bisericii în întreaga Mitropolia Transilvaniei (abia în 1877 a apărut *Biserica și Școala*, ca buletin oficial al Episcopiei Aradului, iar în 1886 *Foaia Diecezană*, buletinul Episcopiei Caransebeșului).

Pînă în 1857 *Telegraful* apărea de două ori pe săptămînă: miercuri și sîmbăta. Din cauza greutăților materiei prin care trecea, de la începutul anului 1858 a apărut numai joia, dar în format mai mare. Din 1861 a apărut din nou de două ori pe săptămînă, iar din 1863, pînă după 1918, cînd nevoia apărării intereselor românești devenea tot mai evidentă, a apărut de trei ori pe săptămînă.

Faptul că «*Telegraful Român*» a izbutit să se mențină de la început și pînă azi la un înalt nivel de expunere a problemelor zilei, se explică prin aceea că el s-a bucurat de privilegiu rar de-a fi avut întotdeauna în fruntea sa cîte o personalitate marcantă a culturii românești, care a știut să se identifice cu năzuințele lui și să-l pună în slujba intereselor poporului român.

Așa cum am arătat mai sus, primul redactor al foii sibiene a fost *Aaron Florian*. Dar cu nr. 8 din 28 ianuarie 1853, activitatea lui s-a încheiat, fiind chemat la Viena, în calitate de coredactor la «*Buletinul legilor imperiului*», editat de Ministerul Justiției. După 4 ani, s-a reîntors între ai săi, de data aceasta la București, unde a ajuns profesor la Universitatea de aci. Cu nr. 9 din 31 ianuarie 1853, sarcina de redactor a fost preluată de medicul și biologul bănățean Dr. *Pavel Vasici* (1806—1881), viitor membru al Academiei Române, care va conduce ziarul pînă la 28 aprilie 1856. Om de vastă cultură și însuflețit de idei democratice, *Pavel Vasici* a folosit periodicul sibian pentru promovarea ideilor înaintate, pentru răspîndirea cunoștințelor economice-agricole și de alt gen, pentru susținerea drepturilor «veșnice și neînstrăinabile» ale românilor transilvăneni⁵. După el, *Telegraful* a fost redactat, pentru perioade mai scurte de timp, de tinerii profesori ai secțiunii pedagogice a Institutului sibian: *Ioan Bădilă* (1824—1873), mai tîrziu profesor în București (din mai 1856 pînă la 11 decembrie 1857), economistul și publicistul *Visarion Roman* (1833—1885), întemeietorul Băncii «*Albina*» din Sibiu (între 18 decembrie 1857 și 12 iunie 1858), preotul *Ioan Rațiu* (1827—1891), mai tîrziu protopop al Hațegului (între 19 iunie 1858 și 29 noiembrie 1862), apoi de preotul *Zaharia Boiu* (1834—1903), profesor în secțiunea teologică a Institutului, mai tîrziu consilier (asesor) arhiepiscopesc, cunoscut

5. Grigorie Ploieșteanu, *Telegraful Român sub redacția dr. Pavel Vasici*, în vol. «Centenarul revistei *Transilvania*», Sibiu, 1969 (și extras); Același, *Un iluminist român în secolul al XIX-lea: Paul Vasici*, în rev. «*Studii*», t. XXIV, nr. 1, 1971, p. 105.

predicator, autor de manuale didactice, predici și scrieri literare, membru în Comitetul Central al Astei și redactor al revistei *Transilvania* (între 2 decembrie 1862 și 14/26 octombrie 1865), și mai târziu membru corespondent al Academiei Române.

O epocă strălucită în istoria «Telegrafului Român» este aceea în care a fost redactat de preotul Nicolae Cristea (1834—1902), profesor la Institutul teologic-pedagogic, apoi asesor consistorial, unul din fruntașii Partidului Național Român, condamnat și întemnițat în urma răsunătorului proces al Memorandum-ului din 1894. Mitropolitul Andrei Șaguna i-a încredințat redactarea ziarului la 17/29 octombrie 1865. Apreciind în chip deosebit corectitudinea și interesul cu care ș-a slujit neamul în această calitate, marele mitropolit a rînduit prin testamentul său ca Nicolae Cristea să rămînă redactor «cît îi va plăcea lui». Cei 18 ani cîți a stat în fruntea foii șaguniene (pînă la 6/18 octombrie 1883), reprezintă perioada cea mai fecundă din istoria ei, cea mai plină de fapte mari din viața românilor de pretutindeni, culminînd cu proclamarea independenței de stat a României și Războiul de independență, probleme cărora Nicolae Cristea le-a acordat o atenție specială. De aceea, s-a spus pe bună dreptate că «activitatea lui Nicolae Cristea la Telegraful Român rămîne în istoria ziaristicii noastre ca o pildă de dăruire totală»⁶; iar istoricul american Keith Hitchins, profesor la Universitatea din Illinois, scria despre el: «Priceperea cu care a condus redacția într-o perioadă de greutăți sporite pentru naționalități, lărghețea, adîncimea gîndirii sale social-politice, cît și patriotismul cumpătat al articolelor sale de fond, îl îndreptățesc să stea alături de George Barițiu, Iacob și Aurel Mureșeanu, de Ioan Slavici, în istoria scrisului românesc din Transilvania. El și-a dat seama de rolul important pe care putea să-l dețină gazetăria în viața unui popor și a fost convins că menirea de căpetenie a acestora trebuia să fie aceea de a alimenta progresul material și cultural al națiunii...»⁷.

Activitatea prodigioasă a lui Nicolae Cristea ca redactor s-a întreprins înă, datorită unui articol intitulat *Răsplata* (nr. 116 din 1883), scris împotriva primului ministru de atunci Tisza Kalman, care nu a fost pe placul autorităților austro-ungare. Nicolae Cristea a fost nevoit să se retragă «după ce am parcurs optsprezece ani cărarea cea spinoasă de publicist, ca redactor al acestei foi, «cum mărturisea el însuși (nr. 117 din 8/20 octombrie 1883).

Cu retragerea lui, perioada de glorie a «Telegrafului Român» a luat sfîrșit, mai ales că în anul următor apărea tot la Sibiu *Tribuna*, sub redacția lui Ioan Slavici. Între noii redactori ai Telegrafului se numără: preotul Matei Voileanu (1852—1933), viitor consilier arhiepiscopesc, cercetător al trecutului Bisericii din Transilvania (8/20 octombrie 1833—30 decembrie 1886), Dr. Remus Roșca, în călugărie Eusebiu (1856—1944), ulterior profesor și rector al Institutului teologic-pedagogic (între 3/15 ianuarie 1887 și 18/30 septembrie 1890), preotul Nicolae Ivan (1855—

6. Elena Dunăreanu, *Literatura în «Telegraful Român» (1853—1973)*, Sibiu, 1973, p. 7.

7. Keith Hitchins, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, Cluj, 1970, p. 123.

1936), mai târziu consilier arhiepiscopesc și apoi primul episcop al Clujului (20 septembrie/2 octombrie 1890—17/29 octombrie 1892), publicistul, geograful și etnograful *Silvestru Moldovan* († 1915), autorul cunoscutei serii de volume *Țara noastră* (între 20 octombrie 1892/1 noiembrie 1892 și 6/18 mai 1895), consilierul Dr. *Nicolae Olariu* (9/21 mai—30 decembrie 1895), preotul *Gavriil Hango* (1862—1918; între 1 ianuarie 1896—30 decembrie 1897), secretarul consistorial Dr. *Elie Miron Cristea* (1868—1939), viitor episcop al Caransebeșului, apoi mitropolit primat și primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Toți aceștia au fost nevoiți să adopte politica moderată a mitropolitului Miron Romanul (1874—1898).

O epocă nouă în istoria «Telegrafului Român» se deschide la începutul secolului nostru, când mitropolitul *Ioan Mețianu* (1899—1916) a încredințat redacția ziarului cunoscutului publicist și istoric bănățean *Teodor V. Păcățian* (1852—1941), autorul masivei colecții de documente *Cartea de Aur sau luptele politice-naționale ale românilor din Transilvania* (8 vol.). Activitatea lui ca redactor s-a desfășurat de la 4/17 ianuarie 1901 pînă la 5/18 decembrie 1917, deci într-o epocă de mari fapte și evenimente în istoria poporului nostru, între care: legea școlară a ministrului Albert Apponyi din 1907, izbucnirea primului război mondial în 1914, în care, peste doi ani a intrat și România, alături de Puterile Antantei, crearea așa-numitei «zone culturale», cu etatizarea școlilor românești din localitățile învecinate cu România etc. *Teodor Păcățian* a trebuit să facă față tuturor acestora, să însereze faptele cu prudență pentru a nu primejdi existența ziarului, dar în același timp să ia atitudine față de unele din ele, să însufle cititorilor săi sentimente de dragoste față de poporul din care făceau parte și să le prezinte toate nedreptățile la care erau supuși de autoritățile habsburgice.

În decursul întregii sale activități de ziarist, i s-au intentat șapte «procese de presă», dintre care patru erau pentru articolele scrise în «Telegraful Român». Deși a fost condamnat la 18 luni de închisoare, cu amenzi în bani și plata cheltuielilor de judecată, nimic n-a putut să-i cлатine demnitatea și patriotismul fierbinte de care era însuflețit⁸.

După el, Telegraful a fost redactat, pentru perioade mai scurte de timp, de Dr. *Nicolae Regman* (1881—1951) profesor în Sibiu, cu pregătire teologică (9/22 decembrie 1917—18/31 ianuarie 1918 și 18 septembrie 1918 — 14/27 februarie 1919), Dr. *Gheorghe Comșa* (1889—1935), viitor episcop Grigorie al Aradului (20 ianuarie/2 februarie 1918 — 13/26 septembrie 1918) și consilierul arhiepiscopesc *Matei Voileanu* (2/25 martie 1919—12 februarie 1920)⁹.

8. Ioan Lupaș, *Teodor V. Păcățian*, Sibiu, 1941, 14 p.; reprodus și în vol. *Scrisori istorice I. Introducere*, ediție îngrijită, note și comentarii de Acad. Ștefan Pascu și Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, 1977, p. 233.

9. Vezi articolul, *Redactorii Telegrafului Român*, în «T.R.», an. 101, nr. 1—2 din 1953, p. 10 și 12 și Pr. Ioan Beju, *Redactorii Telegrafului Român*, în «T.R.», an. 126, nr. 1—4, 1978, p. 11—12.

Cu aceasta se încheie o primă perioadă în istoria «Telegrafului român», aceea a mitropolitului Andrei Șaguna și a urmașilor săi Miron Romanul și Ion Meșianu. În această perioadă, el a îndeplinit o misiune constructivă, pe măsura îngăduinței vremurilor pe care le-a străbătut, cu materiale care îmbrățișau toate domeniile de manifestare spirituală a românilor transilvăneni, dar și probleme naționale ale românilor de pretutindeni, contribuind astfel la pregătirea mării uniri de la 1 decembrie 1918.

O prezentare succintă a principalelor probleme care au preocupat pe redactorii «Telegraful Român» în perioada 1853—1918 ne va edifica asupra aportului pozitiv pe care l-a avut în viața poporului român și a Bisericii Ortodoxe Române. În primul rând, au fost prezentate pe larg cele mai de seamă fapte și evenimente din «țară», adică din vechea Românie. De pildă, știri privitoare la alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn în Moldova, apoi în Țara Românească, luat mai ales din periodicele de acolo (*Naționalul*, *Steaua Dunării*, *Monitorul* ș.a.), apoi zeci de articole consacrate reformelor care au avut loc în cursul domniei lui Alexandru Ioan Cuza: secularizarea averilor mănăstirești, improprietărea țaranilor, reforma învățământului, lupta pentru canonicitate etc.¹⁰.

În cursul Războiului de independență — cînd ziarul era redactat de Nicolae Cristea — s-au publicat dezbaterile parlamentare legate de proclamarea independenței României, apoi sute de știri — uneori pe pagini întregi — privitoare la războiul ruso-româno-turc, cu aprecieri ale unor periodice românești, dar mai ales străine, asupra eroismului ostașilor români, despre luptele eroice de la Grivița, Plevna (nr. 81—96), Rahova și Smîrdan. Interesul pe care-l manifesta ziarul sibian față de acest război reiese și din faptul că în coloanele sale au fost reproduse mai multe poezii de Vasile Alecsandri închinete ostașilor români. Dar știrile cele mai interesante priveau cele peste 300 de colecte în bani, articole de îmbrăcăminte și pansamente, organizate în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, de preoți, alți intelectuali și țărani pentru sprijinirea armatei române, a răniților, orfanilor și văduvelor de război, care nu erau altceva decît o expresie a conștiinței de unitate națională românească¹¹.

În 1894, cînd a avut loc procesul Memorandum-ului (în care au fost condamnați și Nicolae Cristea și doi profesori de la Institutul teologic-pedagogic) — redactor fiind Silvestru Moldovan — în paginile Telegrafului au apărut știri detaliate privitoare la proces (nr. 47—54), cu comentarii-străbătute de un cald patriotism — asupra sentinței nedrepte care s-a pronunțat. Au fost reproduse articole din presa străină, mai ales din cea franceză, privind cauza românilor transilvăneni.

Marea răscoală țărănească din 1907 a fost în atenția redactorului de atunci, Teodor V. Păcășian și a lui Partenie Cosma, directorul Băncii

10. Pr. Prof. Sofron Vlad, *Ecoul evenimentelor din Biserica românească, din Principate în ziaristica bisericească din Sibiu*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 3—4, p. 381—392.

11. Mircea Păcurariu, *Ecoul Războiului de Independență în «Telegraful Român» din Sibiu*, în «Mitropolia Ardealului», XII (1967), nr. 4—5, p. 315—344.

Albina, un militant hotărît pentru drepturile poporului român de prelu-tindenii¹².

Ample articole, reportaje și informații au fost consacrate anului marii bucurii românești — 1918. Începînd cu luna octombrie, apar știri amănunțite despre prăbușirea monarhiei habsburgice, despre constituirea Consiliului Național Român și a legiunilor militare române, vesti din țara-mamă. La 7/20 noiembrie 1918 (nr. 122) a apărut o ediție specială, cu o singură pagină, sub titlul «Marea adunare națională de la Bălgrad», în care era anunțată convocarea acesteia. În numerele următoare s-a publicat manifestul Marelui Sfat al națiunii române «Către popoarele lumii», apoi materiale privitoare la convocarea Marii Adunări de la Alba Iulia, reportaje detaliate despre lucrările acesteia, sub titlul semnificativ «Ziua învierii obștei românești» (nr. 130—132). În continuare, s-au publicat știri privitoare la activitatea Consiliului Dirigent, primirea celor patru delegați ai românilor transilvăneni la București și altele. În felul acesta, Telegraful Român și-a adus un aport deosebit la realizarea visului de aur al unirii tuturor românilor într-o singură țară. În același timp, el constituie un izvor prețios de informație istorică pentru cunoașterea felului în care s-a proclamat marea unire de la 1 decembrie 1918¹³.

«Telegraful Român» a acordat o mare atenție problemelor de limbă și literatură românească, precum și creațiilor poporului nostru. Chiar din foaia de titlu a primului număr el se prezenta și ca o «gazetă literară», iar Prenumerățiunea din 8 decembrie 1852 prevedea că în paginile sale se vor publica cărțile cari ies din tipar cu recenziuni scurte despre valoarea lor intrinsecă și despre stilul și limba cu care sînt scrise. Se va arăta citeodată lipsa și trebuința acelor cărți ce opiniunea publică și neapărata trebuință le cere, ca să se lucreze și să se dea la lumină pentru învățatura și folosul poporului român. Se vor publica din cînd în cînd poezii fugitive ușoare, cu luare-aminte, la arta, spiritul, gustul și simțămintele cu care sînt lucrate...»¹⁴. Credincios acestui legămînt, «Telegraful Român» a publicat, începînd cu primul său număr, felurite lucrări literare românești și străine, poezii, proză, teatru, creații folclorice, a semnalat aparițiile editoriale mai de seamă. Chiar în primele numere, Aaron Florian publica o serie de articole privitoare la dezvoltarea ziaristicii și a literaturii române, iar Andrei Mureșanu publica o lungă serie de articole despre «arle sau măiestriile cele frumoase», despre poezia, pictura și muzica românească¹⁵. În paginile sale și-au făcut debutul literar Zaharia Boiu (cu poezia *Salutare la Telegraful Român*, nr. 1, 1853), Visarion Roman (cu poezia *Fiul grijei*, în nr. 36/1853), mai tîrziu Alexandru Macedonschi (cu poezia *Dorința poetului*, în nr. 94/1870), iar către sfîrșitul secolului *Ilarie Chendi*, pe atunci student teolog în anul I (cu nuvela *Emi*, în nr. 68/1892)¹⁶.

12. Pr. Prof. Dr. Milan Šesan, *Ecourile răscoalei țărănești în presa românească transilvăneană*, în «Mitropolia Ardealului», XXII (1977), nr. 1—3, p. 10—21.

13. Mircea Păcurariu, *Momente importante din istoria poporului român oglindită în Telegraful Român*, în «TR», an. 126, nr. 1—4, 1978, p. 9.

14. I. Lupăș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 170.

15. *Telegraful Român*, nr. 3—4, 34—40 și 41—43 din 1853.

16. E. Dunăreanu, *op. cit.*, p. 10—11.

În paginile Telegrafului au fost publicate sute de lucrări ale scriitorilor noștri clasici din toate ținuturile locuite de români, informații despre preocupările lor literare, evenimente din viața lor personală, precum și necroloagele unor scriitori sau ale altor oameni de seamă, români și străini. De-a lungul anilor, cititorii au întâlnit în paginile ziarului numele lui Vasile Alecsandri (cu poezii reproduse mai ales din *Convorbiri literare* și *Noua Albină Română*: *Lăcrămioare*, *Dorul româncei*, *Adio Moldova*, *Altarul Minăstirii Putna*, *Cîntecul gîntei latine*, *Dumbrava Roșie*, *Odă statuii lui Mihai Viteazul*, *Odă la statuia lui Ștefan cel Mare*, *Odă ostașilor români*, *Păstorul și plugarii*, *Peneș Curcanul*, *Sergentul etc.*, mai ales în 1877), *Dimitrie Bolintineanu*, *Cezar Bolliac*, *Mihai Eminescu* (citeva poezii, dar mai ales știri asupra ultimilor ani de viață și asupra comemorărilor sale), *Ion Creangă* (*Amintiri din copilărie*, în 1881), *Nicu Gane* (nuvelele *Piatra lui Osman*, *Andrei Florea Curcanul*, *Sfîntul Andrei etc.*), *Alexandru Odobescu* (cu opera *Pseudochinegheticos*, în mai multe numere din 1878), *Bogdan Petriceicu Hașdeu*, *Titu Maiorescu* (*Despre poezia română*, în mai multe numere în 1867, *Literatura română și străinătatea* în 1882, *Apărarea poporanismului* în 1909 etc.), *Barbu Delavrancea*, *Alexandru Viahuță*, *Duiliu Zamfirescu* și alții. Majoritatea operelor literare publicate erau reproduse după ziarele și revistele din vechea Românie: *Steaua Dunării*, *România liberă*, *Zimbrul* și mai ales din *Convorbiri literare*.

Cum era și de așteptat, paginile «Telegrafului Român» au fost onorate de o pleiadă de preoți și prozatori transilvăneni, între care amintim pe *Andrei Mureșanu*, *Iosif Vulcan*, *Ioan Slavici* (nuvele, *Gura satului*, 1879), *Andrei Birseanu*, *Virgil Onițiu*, *George Coșbuc* (poezii, povestiri), *Ilarie Chendi* (nuvelele *Emi*, *Flori și buruieni*, *Păcat de mamă*, *S-a dus în țară*), *Ștefan Octavian Iosif*, *Octavian Goga*, *Marin Cunțan*, *Maria Ciobanu-Botiș*, *Nicolae Regman* (sub pseudonimul *Z. Sandu*), *Nicolae* și *Horia Petra-Petrescu* și mulți alții. O mențiune specială merită poeziile patriotice ale lui *Zaharia Boiu*, publicate mai cu seamă în anii 1877—78 (majoritatea sub pseudonimul *Eugen Silvan*), prin care preamărea vitejia ostașilor români, strînse mai tîrziu în volumul *Frunze de laur*, tipărit postum (1904).

În paginile ziarului au apărut numeroase creații populare din toate ținuturile locuite de români (colinde, doine, povestiri, anecdote, proverbe), unele reproduse după *Vasile Alecsandri*, *Simion Florea Marian*, *Atanasie Marinescu*, *Ioan Pop-Reteganul*, altele publicate pentru prima oară aici de colaboratorii săi — preoți, învățători confesionali sau studenți teologi (*Laurențiu Ciorbea* ș.a.).

Au apărut, de asemenea, traduceri din clasicii literaturii universale: *B. Björnson*, *Anton Cehov*, *Feodor Dostoievski*, *Lev Tolstoi*, *Alexandre Dumas*, *Jokai Mór*, *Selma Lagerlöf*, *Alphonse de Lamartine*, *Guy de Maupassant*, *George Sand* (romanul *Cristian Waldo* sau *Căile norocului*, în întregime, în 1883), *Mark Twain*, *Maxim Gorki* etc. 17.

Interesul manifestat față de problemele de cultură în general și pentru cele de literatură în special culminează cu data de 1 ianuarie

17. *Ibidem*, passim.

1876, de când a apărut suplimentul literar săptăminal, cu 8 pagini, intitulat «Foișoara Telegrafului Român», redactată tot de N. Cristea (Telegraful avea însă și pînă atunci o rubrică permanentă, cu același nume de «Foișoara»).

Încă de la primul său număr, Foișoara preciza că ea «va cuprinde și tractate literare de interes comun, pe de o parte să facă pre public cunoscut cu ideile și descoperirile nouă ce le aflăm la alle popoare, iar pe de alta, să sporească fondul de idei sănătoase și folosi-toare care să țină cumpăna superficialității și a frazelor fără cuprins». Foișoara a apărut numai doi ani (52 numere) ea reintrînd în paginile gazetei la începutul anului 1878. Cu toate acestea, Telegraful a continuat să publice literatură și în viitor, în cadrul diverselor rubrici, intitulate, succesiv, «Foița», «Partea științifică și literară», «Diverse», «Literatură» ca din 1899 să cuprindă periodic un supliment destinat în exclusivitate literaturii beletristice¹⁸.

Unul din meritele culturale deosebite ale foi sibiene este acela că s-a opus tendințelor extreme latinizante ale zilei, de înnoire a limbii și de înlăturare a elementelor nelatine, promovînd un stil și un mod de exprimare apropiat de limba poporului. De aceea a părăsit ortografia etimologică cipariană, în care erau scrise toate periodicele și cărțile în Transilvania și a adoptat ortografia «Junimii» de la Iași, care a devenit apoi ortografia Academiei Române. Preconizînd cultivarea limbii vorbite de popor, valorificarea tezaurului limbii și literaturii noastre populare, unificarea ortografiei de tip fonetic, publicarea unui dicționar etimologic al limbii române, «Telegraful Român» săvîrșea atunci «o adevărată revoluție culturală»¹⁹. S-au reprodus în coloanele sale «Cugetările» lui Alecu Russo împotriva latinisților, publicate în *România literară*, precum și alte lucrări apărute dincolo de Carpați²⁰.

În multe numere ale ziarului erau prezentate părerile redactorilor în probleme de limbă. De pildă, într-un articol din 1853 apar aceste cuvinte îndreptate împotriva latinisților: «Limba noastră trebuie să rămînă în ființa ei, adecă are să fie românească cu firea și îmbrăcămintea ei, iar nu acuș latinească, acuș franțuzească, italienească și cite altele»²¹. Iar într-un articol din 1861 — intitulat «Limba și naționalitatea» — scris, se pare, de însuși Șaguna, se arăta ca «individualitatea unui popor se manifestă și susține prin limbă, limba este fașa comună a tuturor fiilor de o mamă, ea este vasul în care se păstrează cugetele și simțămintele, cercarea și știința, cîștigurile dobîndite și dorul; ea este mijlocul spre învierea și lățirea acestora; ea singură este măsura culturii»²².

18. *Ibidem*, p. 9—11; Aceeași, *Literatura în Telegraful Român*, în «T.R.», an. 126, nr. 1—4, 1978, p. 8; C. L. Dragu, *Cu privire la «Foișoara Telegrafului Român»*, în același număr, p. 5.

19. Visarion Netea, *O tribună patriotică, Telegraful Român*, «T.R.», 126, nr. 1—4, 1978, p. 7; V. și Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în Telegraful Român*, în același număr, p. 5.

20. *Telegraful Român*, nr. 30—33 și 52—57 din 1855.

21. I. Lupăș, *Mitropoliul Andrei Șaguna*, p. 179.

22. Citat la Ț Nicolae (Mladin), mitropolitul Ardealului, *Telegraful Român la 125 de ani de la apariție*, în «T.R.», an. 126, nr. 1—4, 1978, p. 1.

«Foișoara Telegrafului Român», ca și ziarul în sine, cu limba pe care o folosea, au atras atenția lui Mihai Eminescu, care, în 1876, a reprodus în paginile *Curierului* de la Iași — al cărui prim redactor era — un articol publicat de Eugen Brote în Foișoară. Eminescu remarca faptul că limba în care era scris articolul respectiv «era de o curățenie abia obișnuită în jurnalistica română». Iar în anul următor, ocupându-se de limba cărturarilor români din Transilvania, scria în revista *Convorbiri Literare* de la Iași (nr. 5 din 1 august 1877) că «Telegraful Român» era «cea mai modernă foaie de peste Carpați»²³.

O serie de probleme de ordin cultural au fost dezbătute pe larg în paginile «Telegrafului Român». De pildă, în 1861, poporul era chemat să participe la înființarea Astrei, iar apoi decenii de-a rândul, s-au publicat dări de seamă substanțiale despre activitatea desfășurată de această prestigioasă tribună de luptă culturală a românilor transilvăneni, despre serbările ei — îndeosebi cele ale semicentenarului, în 1911 — și alte manifestări în cadrele ei. În același timp, erau prezentate dezbaterile Academiei Române, activitatea Societății Arboroasa din Cernăuți, a Ligii Culturale din București și a altor societăți românești cu caracter cultural-științific.

Menționăm apoi nenumăratele știri privitoare la școlile confesionale românești din Transilvania — singurele școli românești în acel timp —, lupta neobosită a lui Andrei Șaguna și a urmașilor săi pentru apărarea lor în fața încercărilor de înslăinire din partea guvernelor de atunci, strădaniile clerului și ale credincioșilor pentru susținerea acelor școli, dări de seamă asupra conferințelor învățărești, recenzii asupra manualelor școlare tipărite de Biserică și o serie de alte probleme de interes școlar-educativ. Nu o dată redactorii gazetei au luat atitudine împotriva măsurilor abuzive ale regimului cu privire la școli, mai ales împotriva legii ministrului A. Appony din 1907 și a «zonei culturale» în 1917.

În primele două decenii ale secolului nostru se intensifică preocupările pentru istoria noastră națională și bisericească, pentru probleme de pedagogie și învățămînt, limbă și cultură, artă, valorificarea limbii și a literaturii populare, creații literare proprii, pentru consolidarea — prin cultură — a legăturilor dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților. Acum apar în coloanele «Telegrafului Român» materiale teinice, documentate, semnate de tinerii profesori de la Institutul teologic din Sibiu, care au devenit, în scurt timp, personalități proeminente în cultura românească: Petru Șpan, Vasile Stan, Aurel Crăciunescu, Nicolae Bălan, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Onisifor Ghibu, Pavel Roșca, Romulus Căndea și de alți oameni de cultură ca Sebastian Stanca, Enea Hodoș, Gh. Tulbure, G. Bogdan-Duică și mulți alții.

23. Pr. Valeriu Popa, *M. Eminescu despre «Telegraful Român»*, în «T.R.», an. 101, nr. 1-2, 1953, p. 12. În primii ani de apariție, Telegraful se tipărea cu litere cirilice, întrucît mulți cititori — mai ales din mediul rural — nu cunoșteau alfabetul latin. Din 1859 unele articole încep să fie tipărite cu litere latine, iar de la 1 ianuarie 1863, pe cînd era redactat de profesorul Zahană Boin, se tipărește în întregime cu litere latine. Cf. I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 180-181.

În felul acesta, «Telegraful Român» a îndeplinit un însemnat rol cultural-educativ și implicit patriotic — în rîndurile cititorilor săi. «Crezul cultural fundamental căruia i s-a dedicat cu însuflețire gazeta... a fost acela al unității culturale, ca pregătitoare a unității politice»²⁴.

Așa cum arătam la început, încă în Prenumerățiunea din 1852, Telegraful preciza că «din sfera industriei se vor publica invențiunile și aflările nouă ale spiritului omenesc, se vor face cunoscute îmbunătățirile și înlesnirile cu care sporește industria... se va arăta înaintarea ce alte popoare și țări fac în așezăminte de fabrici și manufacturi. Dar lucrul de căpetenie al gazetei va fi a deștepta simțul și a ațîța gustul poporului român pentru arte și măiestrie, a atrage luarea aminte a lui asupra acelor ramure de industrie și asupra acelor meserii cu care ar putea și ar trebui să se ocupe și dînsul spre îmbunătățirea stării sale materiale și morale». «Din sfera comerțului, — se spunea în continuare — se va da curagiu poporului român ca să îmbrățișeze și el acele ramure de comerț care îi sînt la îndemînă și să se întindă și dînsul la acele speculațiuni de negoț din care ar putea trage foloase mari și simțite»²⁵.

Într-adevăr, în paginile ziarului întîlnim numeroase îndemnuri adresate românilor de-a îmbrățișa meseriile — unele scrise de Șaguna însuși —, cuvînte de încurajare a tinerelor asociații meșteșugărești ale românilor. De altfel, Nicolae Cristea, paralel cu slujba de consilier arhiepiscopesc și redactor al «Telegrafului Român», a fost întemeietorul și primul președinte al «Reuniunii sodalilor (meseriașilor *n.n.*) români din Sibiu» (1867—1897). De aceea, nu e de mirare că adeseori se publicau anunțuri privitoare la deschiderea unor mici ateliere meșteșugărești sau magazine de desfăcere conduse de români, cu îndemnul de-a le cerceta, dări de seamă despre activitatea asociațiilor meseriașilor români. Era și acesta un mijloc de încurajare a tinerilor meseriași și comercianți români, aceste obiective avînd, în epoca respectivă, un caracter progresist. Totodată, profesorii Institutului teologic-pedagogic Daniil Popovici-Barcianu, Dimitrie Comșa, Ioan Oțoiu, Ascaniu Crișan și alții au lucrat pentru popularizarea cunoștințelor agricole, economice, medicale și științifice în rîndul cititorilor. O serie de articole de acest gen erau reproduse și din alte publicații, românești și străine, dar mai ales din țara-mamă. În multe rînduri ziarul era preocupat de îmbunătățirea vieții țaranului român, de cultivarea rațională a pămîntului și de o serie de alte probleme²⁶. Deci și sub acest aspect, Telegraful Român a avut un rol pozitiv, progresist.

După 1918, dar mai ales după 1920, anul alegerii și înscăunării mitropolitului Nicolae Bălan, a început o perioadă nouă în viața Telegrafului Român. Caracterul de «gazetă politică, industrială, comercială și literară

24. Alexandru Porjeanu, *O tribună a cauzei eliberării naționale*, în «Scinteia» din 7 ianuarie 1978, p. 3. 25. I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 170.

26. *Ibidem*, p. 174—177.

trece pe planul al doilea, ca să dispară treptat, incit Telegraful devine acum o foaie bisericească a Arhiepiscopiei Sibiului (noile eparhii și-au înființat propriile lor organe de publicitate: *Legea Românească*, la Oradea; *Renașterea*, la Cluj; mai tirziu *Biserica Bănățeană*, la Timișoara, pe lângă cele mai vechi de la Arad și Caransebeș). De altfel, în condițiile noi, create în țara noastră după 1918, «Telegraful român a devenit o foaie bisericească contribuind la rezolvarea marilor probleme ce se puneau întregii Biserici Ortodoxe Române»: reorganizarea și unificarea bisericească, înființarea Patriarhiei, crearea de eparhii noi, alegeri de ierarhi, reorganizarea și perfecționarea învățămîntului teologic, știri din viața și activitatea preoțimii din Arhiepiscopia Sibiului etc.

Se remarcă acum o sporire considerabilă a articolelor cu caracter teologic și pastoral, a celor de istorie bisericească, a recenziilor la valoroasele lucrări apărute atunci la Sibiu sub îndrumarea mitropolitului Nicolae Bălan. Dacă pînă în 1918—1920 Telegraful era angajat direct în munca de luminare a poporului, după această dată, el era preocupat de îndrumarea cît mai corespunzătoare a clerului, ca prin acesta să fie călăuzită turma dreptcredincioasă. În această perioadă, redactarea «Telegrafului Român» a fost încredințată consilierului arhiepiscopesc Dr. George Proca (12 februarie 1920—25 decembrie 1933), apoi părintelui Dr. Dumitru Stăniloae, profesor și rector la Academia teologică «Andreiană» (1 ianuarie 1934—29 aprilie 1945). Sub conducerea acestuia, ziarul va reflecta epoca de înflorire teologică inaugurată la Sibiu de mitropolitul Nicolae Bălan. Între colaboratori se numărau tinerii profesori de la Academia teologică «Andreiană», formați sub îndrumarea marelui ierarh, consilierii arhiepiscopesci, profesori de religie, protopopi și preoți-parohi, studenți teologi, oameni de carte din afara Bisericii. Putem spune că în această perioadă de un sfert de veac, «Telegraful Român» s-a identificat cu marile probleme și realizări — mai ales de ordin cultural — care au caracterizat păstoria mitropolitului Nicolae Bălan, oglindind în paginile sale toată opera sa creatoare.

În primii trei ani de după cel de al doilea război mondial, foaia a fost condusă de părintele profesor Dr. Corneliu Sirbu (13 mai 1945—la începutul anului 1948) și, pentru cîteva luni, de părintele profesor Dr. Emilian Vasilescu (18 aprilie—28 noiembrie 1948), pe atunci la Academia teologică «Andreiană». Sub redacția acestora, foaia șaguniană a îmbrățișat cu căldură marile fapte petrecute în țara noastră după memorabilul act de la 23 August 1944: eliberarea teritoriului transilvănean de sub dominația trupelor fasciste și horthyste, instalarea primului guvern democratic în România condus de Dr. Petru Groza, abolirea monarhiei etc.

*

Din 1948 începe etapa actuală din istoria «Telegrafului Român», devenit, pentru cîteva ani, organul de publicitate al tuturor eparhiilor din Ardeal și Banat, apoi «foaie religioasă» editată de Arhiepiscopia Sibiului, cum a rămas pînă astăzi. La 23 decembrie 1948 a apărut primul

număr redactat de profesorul Dr. *Nicolae Mladin* de la Institutul teologic universitar, care-l va conduce apoi cu deosebită competență aproape 20 de ani — cea mai lungă perioadă redacțională din toată istoria sa — pînă în iunie 1967, cînd a fost ales mitropolit al Ardealului. De atunci încoace, gazeta este redactată de părintele *Gheorghe Papuc*, consilierul cultural al Arhiepiscopiei Sibiului. Prea Fericitul Patriarh Iustin, pe vremea cînd a cirmuit Mitropolia Ardealului, adormitul în domnul mitropolitul *Nicolae Colan* și apoi înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Nicolae Mladin* au îndrumat îndeaproape toată lucrarea bisericească și patriotică desfășurată de străvechea tribună de luptă întemeiată de pururea pomenitul lor înaintaș, *Andrei Șaguna*.

În această ultimă etapă din drumul lung străbătut de «Telegraful Român», fiind acum chemat la viață nouă, a continuat bunele tradiții din trecut, slujind marile idealuri ale poporului nostru în noile condiții de viață din Patria noastră. Astăzi, năzuințele de veacuri ale poporului român de dreptate, libertate și unitate națională — pentru care a militat cu consecvență, decenii de-a rîndul și «Telegraful Român» — au rodit bogat în patria noastră liberă, independentă și suverană. Străvechea foaie șaguniană, a știut să rămînă mereu tinără, spre a merge și acum alături de popor, pe drumul luminos pe care și l-a făurit. Foi șaguniene i-a revenit acum nobila misiune de a prezenta cititorilor viața Bisericii, precum și marile realizări ale patriei și ale poporului nostru.

În octombrie 1944, s-au publicat ample reportaje asupra actului Reînțregirii bisericești săvîrșit atunci, iar în anii care au urmat s-a scris mereu despre acțiunile menite să desăvîrșească unitatea spirituală a poporului dreptcredincios²⁷. Aceeași atenție s-a acordat și altor fapte mari din viața Bisericii: alegerea și înscăunarea patriarhului *Justinian*, moartea mitropolitului *Nicolae Bălan*, alegerea și înscăunarea urmașilor săi, precum și alegerea altor ierarhi, mai ales din Transilvania și Banat, iar recent moartea patriarhului *Justinian*, apoi alegerea și înscăunarea Prea Fericitului Patriarh *Iustin*, canonizarea sfinților români, legăturile Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericile ortodoxe surori și cu alte Biserici creștine, activitatea Bisericii noastre în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și în alte organisme intercreștine, vizite ecumeniste la Sibiu, felurite festivități bisericești la Sibiu sau în alte centre eparhiale, știri privitoare la activitatea Institutului teologic, a centrului eparhial, a unor protopopiate și parohii etc.

În paginile foii noastre au apărut apoi sute de articole din toate ramurile teologiei, — scrise de ierarhii din Transilvania și Banat, de profesorii Institutului teologic, de vicari, consilieri, protopopi și preoți. Toate acestea contribuie la îndrumarea religios-morală a clerului și mai

27. Cf. și *Alexandru Moisiu*, *Telegraful Român și unitatea noastră de credință*, în «T.R.», an. 126, nr. 1-4, 1978, p. 6-7.

ales a credincioșilor din țară, dar în același timp duc cuvînt de mîngîiere și de amintiri duitoase față de pămîntul străbun și românilor care trăiesc azi în afara hotarelor Patriei noastre, în aproape 40 de țări ale lumii.

Dar pe lângă acestea, «Telegraful Român» a fost și este un permanent mobilizator al conștiințelor, un îndrumător prețios în formarea cetățenească și patriotică a cititorilor săi. Astfel, ziarul sibian a devenit nu numai un martor al adîncilor prefaceri din viața socială și culturală a țării noastre, ci și un sprijinitor fidel și statornic al vieții celei noi pe care o creează poporul nostru. Numeroase materiale se ocupă de chipul cel nou al patriei, cooperativizarea agriculturii, succesele oamenilor muncii de pe marile șantiere, din fabrici, uzine și de pe ogoare, creșterea nivelului de trai al oamenilor muncii, înflorirea științei, culturii și artei, dezvoltarea și perfecționarea învățămîntului, înfrățirea dintre oamenii de orice naționalitate și credincioșii de orice confesiune etc. Nu lipsesc îndemnurile la muncă cinstită și entuziastă, la dragoste de patrie, la încredere în viitorul ei luminos.

Este mereu prezentată și apreciată activitatea neobosită a conducerii patriei noastre, în frunte cu Dl. Președinte Nicolae Ceaușescu, pe plan internațional, pentru apărarea păcii, dezarmare și interzicerea armelor nucleare, cooperare între state, dreptul fiecărui popor la o viață liberă, stingerea focarelor de război, destindere în relațiile internaționale, activitate care aduce un spor de prestigiu patriei noastre în fața lumii întregi. Putem spune deci, că toate inițiativele care au fost în atenția Conducerii Statului, toate realizările cu adevărat epocale ale vremii noastre, au fost evidențiate în paginile «Telegrafului Român», ținînd seama, firește, de caracterul său specific de foaie bisericească. Prin toate acestea, el și-a adus contribuția la formarea noilor generații de clerici, însuflețit de un patriotism luminat și de o dragoste adîncă de poporul din care face parte și de pămîntul pe care au viețuit strămoșii noștri ²⁸.

•

În urarea trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin «Telegraful Român», cu prilejul împlinirii a 125 de ani de existență, se sublinia faptul că el «a fost un fidel purtător de cuvînt al năzuințelor spre mai bine ale obștei noastre românești din Transilvania, purtînd stăruitor făclia dorinței de eliberare națională, de dreptate socială și de unire a tuturor românilor într-un singur stat» ²⁹. Într-adevăr, cercetînd pe scurt, trecutul de luptă și de jertfe străbătut de «Telegraful Român», constatăm că el a adus un aport pozitiv în afirmarea ființei noastre naționale, în

28. Amănunte la Vasile (Coman), episcopul Oradiei, *Telegraful Român în slujba idealurilor de pace, dreptate și progres ale poporului român*, în «T.R.», an. 126, nr. 1-4, 1978, p. 5.

29. «T.R.», an 126, nr. 1-4, 1978, p. 1.

îmbogățirea tezaurului culturii noastre, la întărirea vieții bisericești. Nota sa dominantă a fost patriotismul, un patriotism autentic, la temelia căruia au stat cele trei coordonate majore ale istoriei poporului român : continuitatea, libertatea și unitatea.

*

Cu acest prilej festiv, aducem omagiul nostru de cinstire și de prețuire pentru toți aceia care în decursul celor 125 de ani de existență ai «Telegrafului Român» l-au îndrumat, l-au sprijinit, l-au redactat l-au tipărit, ori l-au citit.

În același timp, aniversarea aceasta este pentru noi toți, — osteniitori direcți, colaboratori sau cititori — prilej să ne întrebăm ce avem de făcut în viitor pentru ca steagul gazetei noastre să fie mereu la înălțimea vrednicilor de pînă acum ? Răspunsul ni-l sugerează un articol publicat acum 125 de ani, deci în primul an de apariție, în care citim aceste cuvinte valabile oricînd și pentru oricare din noi : «Un popor trăiește numai pînă cînd își cunoaște trecutul și este însuflețit de al său viitor»³⁰. Să urmărim și noi aceste cuvinte, adică : să ne cunoaștem trecutul de jertfe și de biruințe, dar, în același timp, să fim însuflețiți de rîvna sfîntă de-a ne sluji cu toată dăruirea Biserica și Patria.

Pr. Prof. Mircea PĂCURARIU

30. I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 179.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

CREȘTIN ȘI CREȘTINĂTATE ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

I

Recent, o lucrare voluminoasă, *Deux milles ans de Christianisme* (10 volume), ieșită din colaborarea unor specialiști cu înaltă calificare, își propune să «reconcilieze trecutul cu prezentul, să le lămurească reciproc, să arate că viața este un tot și că prezentul nu se explică fără referință la timpurile vechi» (Robert Serrou). Grupul de istorici angajați în această operă pornește de la convingerea că există o foarte importantă istorie dincolo de fruntariile secolului nostru și că prezența ei în determinarea istoriei actuale este foarte activă. Aparenta contradicție semnalată se datorește unei nepermise confuzii (după distincțiile clare ale lui K. Lamprecht) între ceea ce s-a numit civilizație materială și între civilizația spirituală (cultură propriu-zisă). Progresul tehnico-științific din ultimul secol este atât de spectaculos, încât a putut motiva concluzia autogenezei lui. Dar, în planul spiritual — suprastructural — acest progres rămâne tributار trecutului istoric. De unde întoarcerea — cu un erudit aparat critic și într-o perspectivă răsturnată — spre evul mediu, de unde reconsiderarea semnificației lui în istoria Europei. Întrebându-se asupra rolului Antichității în fenomenul Renașterii, J. Huizinga¹ observă că «nu mai există astăzi nimeni care să-l considere (rolul Antichității) drept singurul și unicul motor, nici chiar drept principalul fecundant al Renașterii». După gânditorul olandez, situația apare fundamental diferită: «timpurile noi (...) au ieșit din sufletul evului mediu»². Mult mai categoric se pronunță Léopold Génicot cînd proclamă evul mediu ca «un prim ev», cu un centru propriu de gravitație, scoțindu-l din penumbra Renașterii în care-l situaseră umaniștii celei de a doua jumătăți a secolului XV. Profesorul Génicot trece la activul evului mediu «o operă fundamentală, această civilizație creștină din Occident (și, adăugăm noi, de asemenea din restul Europei), care, împreună cu cultura clasică moștenită, rămîne armătura cea mai solidă a lumii actuale»³. Așadar, îm-

1. J. Huizinga, *Le déclin du Moyen Age*, trad. din limba olandeză de J. Bastin, Paris, 1932, p. 406.

2. *Ibidem*.

3. Léopold Génicot, *La ligne de faite du Moyen âge*, Castermann, Paris, 1966. Introduction, «Le problème du Moyen âge», p. 1.

potriiva aparenței, istoria prezentului este amplu condiționată de trecut, și, îndeosebi, de evul mediu.

Concluziile acestei reconsiderări sînt valabile și pentru sud-estul european din care facem și noi parte, așa cum foarte bine afirmă P. P. Panaitescu: «...putem afirma că toate marile curențe din cultura europeană apuseană și-au găsit locul și la românii...», că «încă din evul mediu cultura noastră nu avea numai o factură, atribute și note orientale, elementele occidentale din cultura noastră din acea vreme se pot urmări și ele în toată activitatea creatoare a poporului român»⁴. Cultura românească medievală, după P. P. Panaitescu, nu mai trebuie socotită ca un fenomen izolat, «ci ca o parte integrantă a culturii europene»⁵, și aceasta, începînd din secolul XI, de cînd se poate vorbi «de o civilizație europeană comună sub semnul feudalismului...»⁶.

De la Herder, Burke și Joseph de Maistre, evul mediu nu mai e privit ca o epocă de tranziție — o verigă intermediară —, nici ca o fază obscură din istoria Europei; el are o identitate proprie, determinată — spune Gênicot — de acțiunea concurentă a trei factori: «Roma, barbarii și Biserica»⁷. În răsărit rolul Romei este preluat de Bizanț.

Vom încerca, în lumina acestor determinante, să marcăm cîteva sensuri specifice ale conceptelor de «creștin» și «creștinătate» în istoria noastră medie.

II

1. Pornim, așadar, de la recunoașterea rolului istoric al creștinismului în etnogeneza românească. Spațiul carpato-danubian a adăpostit, în primele secole ale mileniului întii (sec. IV—IX), un complex proces etnogenetic: din magma — caldă încă — a antroposului daco-roman s-a structurat un om nou, prin acțiunea modelatoare a factorilor geografici, economici, sociali, culturali. Formarea sufletului românesc nu poate fi înțeleasă fără influența romanității orientale; o influență desăvîrșită prin integrarea activă a culturii romane-apusene și răsăritene — în substanța unui nou etos, integrare intimă, care a însemnat o mutație calitativă, creatoare a unei noi etnii. Istoriografia românească a reținut acest moment din istoria poporului nostru: creștinarea românilor în formă latină s-a realizat în perioada constituirii sale ca popor bine caracterizat (sec. IV—IX). A. D. Xenopol observă că în cele cinci secole de plămădire a poporului nostru — «se întipăriră atît de adînc noțiunile fundamentale ale creștinismului roman în mintea poporului și se alipiră atît de strîns de cuvintele latine ce le însemnau, încît acestea nu mai putură fi deștrădăcinate prin nici o înfrurire posterioară»⁸. Prin rîndurile de mai sus, Xenopol ține să sublinieze caracterul constitutiv al creștinismului de formă latină, ceea ce face din el un element de conservare (contra altor influențe) a etnosului românesc și un factor activ în cristalizarea limbii literare și conștiinței naționale. Dar rolul acesta etnogenetic al creștinismului este remarcat de unanimitatea istoricilor români.

4. P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 205.

5. *Ibidem*, p. 209.

6. *Ibidem*, p. 248.

7. L. Gênicot, *op. cit.*, p. 2.

8. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. III, vol. II, p. 115.

Individualitatea poporului nostru nu poate fi înțeleasă fără componenta creștin-ortodoxă, constată Ștefan Ciobanu : «...ortodoxia a contribuit foarte mult la formarea individualității poporului românesc, la conservarea ființei lui etnice»⁹. Un istoric care a cercetat cu seriozitate explicarea istoriei naționale, P. P. Panaitescu, recunoaște, de asemenea, caracterul de structură dinamică al creștinismului atunci când e obligat să vorbească de rolul slavonismului : «Bogăția și caracterul fundamental (s.n.) al terminologiei creștine românești este o dovadă că poporul român din Orient era complet creștinat la venirea slavilor în secolele VI—VII ; slavii n-au contribuit la creștinarea românilor, ci dimpotrivă dacoromânii au contribuit la creștinarea slavilor din provinciile creștine ale Imperiului de Răsărit»¹⁰. P. P. Panaitescu aderă la teza după care o populație nu se afirmă ca popor decît din momentul cînd dobîndește o conștiință unitară de sine : «Un popor nu poate fi decît luminarea minții celor mulți cu aceeași conștiință»¹¹. Iar opera aceasta nu se poate concepe fără concursul Bisericii strămoșești. În tratatul de *Istoria României*, regăsim o idee asemănătoare : conștiința de neam se formează într-un anumit moment istoric prin impactul disputelor religioase pentru găsirea adevărului : «Lupta împotriva asupririi străine — citim în acest tratat — a jucat un rol însemnat în dezvoltarea conștiinței de neam a acestor popoare. Reforma a contribuit și ea la răspîndirea culturii scrise în limba vorbită a poporului...»¹². Constatările acestea se referă la popoarele Europei occidentale și centrale, dar ele sînt valabile și pentru «regiunile estice și sud-estice ale Europei»¹³. La noi, «în prefețele, chiar în titlurile lor (tipăriturilor religioase) se străvede conștiința unității etnice a românilor, care trăiau în formațiuni politice deosebite»¹⁴.

Istoriografia literaturii noastre vechi s-a oprit asupra acestui moment crucial din istoria formării poporului român, revelînd aportul important al creștinismului ca factor de suprastructură¹⁵.

Prin urmare, creștinismul intră ca parte constituantă în formarea etniei și conștiinței de neam a poporului nostru. În lumina acestui adevăr istoric, se conturează un prim sens al termenului de creștin, acela din vorbirea poporului : a fi creștin înseamnă a fi de aceeași «lege», de același neam ; înseamnă — în cugetul încă nediferențiat, confuz — a fi român. În acest fel trebuie înțeles argumentul mitropolitului muntean Maxim, cînd a mijlocit între cei doi domni români Bogdan al Moldovei și Radu cel Mare al Țării Românești : «Sînteți creștini și de același neam»¹⁶. A fi creștin înseamnă aici a fi român adevărat, prin cuget.

2. Pe lingă acest rol în structurarea etnosului românesc, creștinismul a constituit și un factor de conservare etnică. Este vorba de creștinismul din primele secole și, îndeosebi, de creștinismul asimilat în perioada secolelor IV—IX, un creștinism de formă latină, așa cum îl atestă

9. Ștefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1947, p. 14.

10. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 105.

11. *Ibidem*, p. 122.

12. *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 771.

13. *Ibidem*, p. 772.

14. *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 272.

15. Al. Piru, *Literatura română veche*, București, 1962, p. 82.

16. N. Dobrescu, *Istoria Bisericii române*, București, 1910, p. 24.

terminologia arhaică de pe meleagurile noastre (biserică, sărbătoare, Crăciun, rugăciune, credință, Dumnezeu, sfânt, cruce, altar, timpă, închinăciune, cuminecătură etc.)¹⁷. Acest creștinism, integrat în ființa poporului nostru, a străbătut — nealterat în substanța sa — climatul și prin influența slavonismului (sec. IX—XVI și sec. XVIII) prin influența fanariotă (sec. XVII—XVIII) și a rezistat de asemenea presiunii catolicismului și a Reformei. Apărindu-și credința, în forma ei latină poporul își apăra cugetul și, cu el ființa sa românească. Mai târziu, în confruntarea cu turcii, românii își apărau ființa etnică prin rezistența creștină la ofensiva mahomedană. În capitulările cu turcii, țările române s-au opus cu îndrăjire la ridicarea de moschei și înființarea de pašalicuri pe teritoriul lor. O făceau pentru a-și apăra «Legea veche», adică acel etos, în care componenta creștină devenise categorie etnică.

3. Ca o completare a funcției sale constitutive, vom releva contribuția creștinismului în domeniul culturii. În istoria românilor și a civilizației lor, N. Iorga ținea să accentueze ca «un fapt foarte important, că religia este numai «lege» și că multă vreme acest termen a fost întrebuințat aproape numai în sens religios...». Dacă, într-o accepție foarte generală, cultura înseamnă disciplină conștientă, creștinismul a putut fi la început «legea», adică un fel de «vinculum coeli», legătura morală prin excelență. Formarea conștiinței morale este un act de cultură, primul act de cultură. Dar la noi, începuturile culturii, sub toate aspectele ei (limbă, literatură, artă, educație religioasă și civilă etc.), sînt indisolubil legate de Biserică, fața văzută a creștinismului¹⁸. «Poporul românesc — scrie Ștefan Ciobanu — a putut ieși din haosul istoriei la lumina civilizației, mulțumită unei culturi. Această cultură s-a născut și s-a încheat sub umbra ocrotitoare a Bisericii noastre (...) Biserica a fost factorul principal în dezvoltarea vieții noastre culturale»¹⁹. Adevăr necontestat de istoriografia românească. Pentru ilustrarea lui, ne referim, de pildă, la N. Iorga, reprezentant al istoriografiei clasice, care atribuie Bisericii «aproape toată învățătura poporului»; ea, Biserica, a «înzestrat neamul cu o limbă literară, cu o literatură sfântă, cu o artă în legătură cu gustul și nevoile lui»²⁰. Recunoaștere care nu lipsește nici din istoriografia nouă, construită în spiritul respectării adevărului (de ex. George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, Ed. științifică, București, 1969, 632 p., vol. I).

În istoria României²¹, aportul Bisericii în constituirea culturii românești este afirmat în termeni ca aceștia: «Traducerea principalelor cărți de literatură religioasă și răspîndirea lor pe calea tiparului în toate cele trei țări românești au contribuit în mod esențial la progresul limbii române ca limbă a culturii scrise...»²². Fenomenul este prezent și în istoria Transilvaniei unde «literatura în limba română ... are ... un pronunțat caracter religios»²³. Formarea limbii literare scrise nu poate fi concepută în afara Bisericii. Același tratat remarcă funcția dominantă a Bise-

17. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 101—102.

18. N. Iorga, *Istoria românilor și a civilizației lor*, București, 1929.

19. Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 12.

20. N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. II, vol. I, 1928, p. 4—5

21. *Istoria României*, vol. III, p. 270.

22. *Ibidem*, p. 272.

23. *Ibidem*, p. 302.

ricii și în secolul XVIII. «Literatura religioasă continuă să dețină, ca volum în ansamblul scrierilor, locul cel mai însemnat, fie că este vorba de manuscrise, fie de tipărituri... Traducerile, care continuă să se facă indeosebi din grecește, nu sînt lipsite totuși de importanță pentru dezvoltarea limbii scrise, și tocmai larga difuzare a literaturii religioase, care este și citită și ascultată, i-a asigurat rolul în formarea limbii literare»²⁴. Evident, trunchiul limbii — ca factor constitutiv al culturii românești — îl formează limba vorbită, limba poporului, ale cărei cauze sînt adînc înfipite în infrastructura vieții economice și sociale; dar formarea limbii literare și răspîndirea ei pe întreaga arie a spațiului carpatodanubian se datorește, în mare parte, creștinismului nostru ortodox. Și limba literară este principalul component și instrument de cultură.

4. Istoriografia contemporană românească operează o reconsiderare legitimă a trecutului nostru, încercînd să-i articuleze momentele importante cu liniile de vîrf ale istoriei europene în sensul că «românii n-au fost în general străini de istoria Europei»²⁵. Judecarea evenimentelor din spațiul românesc se face azi prin raportare la coordonate europene: istoria noastră a intrat, așa cum se cuvenea, în paginile istoriografiei universale. Referindu-se la cultura românească medievală, P. P. Panaitescu conchide că ea nu mai trebuie «să fie considerată ca o serie de manifestări ale unui popor izolat în munții și pădurile sale, ci ca o parte integrantă a culturii europene»²⁶. Nota europeană a culturii noastre apare încă din secolul XI. Europa este prezentă în evenimentele economice, politice, culturale și militare ale românilor prin cîteva linii de forță, a căror frecvență le dă caracterul unor categorii istorice transnaționale. Istoricul, din a cărui luminoasă contribuție la istoria culturii noastre am extras citatele de mai sus, ține să situeze — nu cel dintîi, evident, dar cu perspective mai ample — cultura noastră «în cadrul de cultură bizantin-oriental și ortodox»²⁷. Acesta este primul orizont transnațional în care respiră cultura noastră. Al doilea este cel european, care cuprinde centrul și apusul Europei. Românii participă — în perioada medievală a istoriei lor — la evenimentele acestor două zone europene atît din punct de vedere general cultural, cît și din punct de vedere militar.

O participare motivată, în ambele cazuri, prin apartenența noastră la lumea creștină. Creștinismul nostru s-a manifestat însă în două sensuri: ca rit oriental, format în cadru bizantin și gravitînd în jurul Patriarhiei Constantinopolului, acest creștinism a constituit o armă defensivă contra asalturilor catolicismului și Reformei, unor instrumente ale acțiunii de deznaționalizare, ca doctrină religioasă comună lumii europene, creștinismul ne-a așezat în rîndul popoarelor care au trebuit să facă față presiunii otomane. Multe evenimente ale istoriei românești, culturale și politico-militare — capătă o lumină nouă dacă sînt privite din aceste perspective.

Astfel, A. D. Xenopol socotește, printre factorii determinanți ai decălecărilor, și presiunea catolică îndreptată împotriva credinței străbune ortodoxe: «catolicismul întrebuinta arma brutală a prigonirii pentru a-i

24. *Ibidem*, p. 535-536.25. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 249.26. *Ibidem*, p. 248.27. *Ibidem*, p. 205.

sili pe români să-și lepede credința străbună»²⁸. Presiunea aceasta a făcut ca unii dintre români să treacă în Moldova și Muntenia. Intenția deznaționalizării prin catolicism a prins formă concretă în unele familii din pătura nobiliară românească din Transilvania, care s-au «maghiarizat», și «rămânând neschimbat numai stratul de jos, țărani și nobilimea inferioară, care trebuie să plătească păstrarea credinței lor cu cea mai strașnică robie»²⁹. Această intenție se relevă și în actul de unire cu catolicii din 21 martie 1697, care, toluși n-a făcut decît să întărească rezistența — violentă la început —, iar mai apoi să consfințească voința de autonomie a românilor ortodocși prin numirea mitropolitului ortodox al Transilvaniei, Ghedeon Nekitici, în 1783³⁰.

Acțiunea prozelistă catolică s-a exercitat uneori și asupra Principatelor independente de peste Carpați, Moldova și Muntenia. Începuturile tulburi ale consolidării puterii centrale și independenței acestor state cunosc cazuri ilustre de trecere la catolicism. Lațco Voievod, fiul lui Bogdan, cerea papei (în 1371), să-i trimită un episcop catolic la Siret, cerere satisfăcută prin numirea episcopului Andrei din Cracovia; domnul însuși trecea la catolicism (martie 1371)³¹. Margareta (Mușata), mama lui Petru Mușat, trece, de asemenea, la catolicism (1384), ridicînd o biserică, «Sfîntul Ioan Botezătorul», în orașul Siret. Soția a doua a lui Alexandru cel Bun, Ringalia (Ringala) a fost catolică. Perioada aceasta de instabilitate religioasă s-a încheiat prin organizarea, de către Alexandru cel Bun, a ierarhiei bisericești moldovene după modelul și sub autoritatea spirituală a Patriarhiei din Constantinopol.

În Țara Românească, este cunoscută politica favorabilă catolicismului dusă de Nicolae Alexandru Basarab (1369) și dîrza acțiune procatolică a soției sale, Doamna Clara, mama lui Vlaicu Vodă. Și aici, lupta religioasă se termină cu succesul ortodoxiei, repurtat de Vlaicu Vodă și consolidat de Mircea cel Bătrîn. În lupta cu catolicismul (a se citi: acțiunea de deznaționalizare), românii folosesc ca armă principală, și pînă la urmă decisivă, credința lor strămoșească. Biruința ortodoxiei românești, a însemnat, pe plan național și politic, menținerea ființei etnice și a independenței statului.

Dar, creștinismul — și în primul rînd creștinismul ortodox — a jucat un rol important în istoria europeană mai ales în lupta contra Imperiului otoman. Cele mai mărețe pagini de istorie ale poporului nostru din Transilvania, Moldova și Țara Românească au fost scrise în această epocală înfruntare. Europa era amenințată de valurile cuceririi otomane: rînd pe rînd popoarele din Balcani — greci, bulgari, sîrbi, albanezi și, pînă la urmă, citadela asediată a Bizanțului — s-au prăbușit sub hangerul semilunei. Dacă această cotropitoare năvală s-a frînt, pînă la urmă, sub zidurile Vienei (1683), aceasta a fost și grație luptei eroice a poporu-

28. A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. X, p. 234.

29. *Ibidem.*

30. *Ibidem.*, p. 244.

31. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, ed. III, vol. I, București, 1938, p. 397.

lui român, în nenumăratele lui angajări directe sau colective (cruciade). Români s-au opus musulmanilor și ca creștini (europeni) și ca români. Aici urmărim această rezistență mai ales pe linie creștină. Ea s-a exercitat atît prin mijloace militare, cît și pe căi pașnice, foarte eficiente.

Istoriografia occidentală care se ocupă de cruciade — din păcate — ignoră sau subestimează participarea românilor la acest episod eroic al luptei Europei contra pericolului extraeuropean al islamului armat. Cele opt cruciade dintre 1095 și 1270 apar ca inițiative și campanii exclusiv occidentale, iar finalitatea lor le dă un caracter ofensiv : eliberarea Locurilor sfinte. Dar istoria luptei împotriva islamului și sub semnul crucii cuprinde o arie mai largă și are o durată mai mare. Înainte de a vedea dacă și în ce măsură țările române au participat la cruciade, trebuie arătat că — paralel cu campaniile cruciaților apuseni — a existat, la Dunăre și Carpați, o dirză și salutară rezistență împotriva invaziei pecenegilor, cumaniilor și tătarilor, în secolele X—XIV. «Nici pecenegii, nici cumani — constată P. P. Panaitescu — n-au trecut peste centrul Europei ; au fost opriți și dați înapoi de forțele locale care se creaseră în aceste părți»³². Este vorba de o rezistență bazată pe apărarea «legii», care în concepția vremii, înseamnă «legea creștină», credința ortodoxă. fapt ce l-a îndreptățit pe istoricul citat să înglobeze aceste episoade în marea epopee a cruciadelor. «Cruciada — scrie același autor — a fost aici, pe pămîntul românesc, împotriva marilor năvăliri ale popoarelor turce»³³. Chiar dacă nu vom numi aceste lupte cu termenul de «cruciadă» — restrîns de istoriografia apuseană la numai opt campanii — ele nu au mai puțin caracterul unei «para-cruciiade». De asemenea, cruciade sînt și luptele susținute pe pămîntul românesc în secolele XV și XVI. Astăzi se admite că bătăliile lui Iancu de Hunedoara (la Belgrad 1441, Niș 1443, Varna 1445, Cîmpia Mierlei 1448) au avut caracterul de cruciadă și că Mircea cel Bătrîn participase efectiv la o campanie militară de această natură, în baza unei «alianțe de cruciadă» încheiată cu regele Sigismund al Ungariei³⁴. O participare — în aceeași calitate de creștini — marchează și urmașii lui Mircea cel Bătrîn : Dan II, Dan III și Vlad Țepeș. Acești domni au luptat atît singuri, apărîndu-și pămîntul și neamul, cît și angajați în campaniile inițiate de celelalte popoare pentru apărarea creștinătății. «Biserica — citim în tratatul de *Istoria României* — a contribuit, la sud și est de Carpați, la păstrarea formațiilor politice proprii. În același timp, Biserica va sprijini eforturile de apărare împotriva tendințelor de cotropire ale unor puteri străine, care încercau să impună o altă credință, fie cea catolică, fie mai tîrziu cea mahomedană»³⁵. Răsunătoare sub acest aspect, au fost acțiunile diplomatice și militare ale lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Voievodul, pe care papa Sixt IV îl numise «atlet al lui Hristos», a desfășurat o întinsă acti-

32. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 249.

33. *Ibidem*.

34. N. Iorga, *Istoria românilor și a civilizației lor*, p. 84.

35. *Istoria României*, vol. II, p. 179.

vitare diplomatică în Europa apuseană (la Veneția, Roma, Florența, probabil la Genova și la Napoli) pentru mobilizarea așa-zisei Ligi creștine, și în est, pentru constituirea unei Ligi răsăritene — ambele sub semnul crucii și pentru apărarea creștinătății amenințate. «După cite am înțeles — scria Ștefan cel Mare Papei Sixt IV în 1475—, toate sînt concentrate în persoana Sanctității Voastre. De aceea o rugăm, ca, împreună cu alți regi puternici și principii, să se silească ca să nu primejduiască Creștinătatea de către mult vrăjmașul necredincios pentru ca și noi să nu luptăm singur, ci cu ajutorul lor»³⁶. În Răsărit, Ștefan trimite soli la regele Poloniei, la ducatele Lituaniei și Moscovei și la Hanatul tătarilor din Crimeea spre a-i convinge să se unească în lupta contra otomanilor. Într-o scrisoare din 1494 către cuscrul său, Ioan Vasilievici al Moscovei, după ce arată că «toți regii și domnii creștini și toate țările italiene de la apus se unesc și se pregătesc a sta contra păgînului», îl îndeamnă ca «în loc de a te certa cu creștinii să te ridici cu ei asupra păgînătății»³⁷.

Ștefan cel Mare i-a înfruntat pe turci și prin arme; izbînda lui de la Podul Înalt (1475) a produs un mare entuziasm în toată Europa creștină. Se cunosc înaripatele rînduri ale istoricului polon Dlugosz: «O bărbat minunat ... care în timpurile noastre a purtat cel *dintii* (s.n.) o victorie strălucită contra turcilor dintre principii lumii; după judecata mea, cel mai vrednic a fi numit în fruntea unei coaliții a Europei creștine contra turcilor»³⁸. Așa priveau străinii lupta voievodului, o luptă pentru independență și creștinătate; și în același spirit le înțelegea și purta eroul însuși. Scrisoarea sa din 25 ianuarie 1475 către coroana Ungariei, în care Ștefan cel Mare numește Moldova «Poarta creștinătății»³⁹. Insuccesul armat de la Războieni este, în conștiința lui Ștefan cel Mare, o înfrîngere a creștinilor: «...cu îngăduirea lui Dumnezeu biruiți fură creștinii de către păgîni, și căzură acolo mare mulțime de ostași moldoveni...»⁴⁰. Acolo a căzut elita Moldovei, cei zece mii de curteni, tot atîtea mii de cruciați, pentru cauza țării lor și a Europei creștine.

Cu același cuget, dar cu mijloace și rezultate mult mai reduse, s-a războit Petru Rareș, așa cum notează istoricul I. Ursu: «Marele domn a suferit și s-a jertfit pentru idealul din vremurile sale, care era mîntuirea creștinătății de turci»⁴¹. Și tot așa Ioan Vodă cel Viteaz (Cumplit).

Mihai Viteazul era conștient pe de o parte, de momentul istoric european, caracterizat printr-un curent antiotoman («...fiindcă — scrie marele istoric român N. Iorga, era o expediție de cruciadă, făcînd parte din pornirea generală a creștinătății contra turcilor menită să ridice și entuziasmul religios...») ⁴², pe de alta, de rolul decisiv al românilor în

36. A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IV, p. 54.

37. *Ibidem*, p. 105.

38. *Ibidem*, p. 61.

39. *Ibidem*, p. 64.

40. *Ibidem*, p. 77-78.

41. I. Ursu, *Petru Rareș*, București, 1923, p. V.

42. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. II, vol. I, București, 1928, p. 252.

această încrîncenare. Într-una din cele mai elocvente instrucțiuni dată solilor săi la curtea împăratului, Mihai spunea : «bine să ia aminte (împăratul) că Ardealul și Țara Românească în ce loc sântu, tot norocul creștinătății ieste aruncat pe aceste țări, carele sântu baștele (bastioanele) și apărătura a toată creștinătatea...»⁴³. Corespondența sa diplomatică — foarte întinsă — este dominată de această idee.

Mihai Viteazul a crezut în posibilitatea scoaterii musulmanilor din Europa prin forța ideii creștine. El se considera un instrument al acestei idei ; toate cuceririle sale se făceau «în folosul întregii creștinătăți»⁴⁴, «*per la utilidad de la Christiandad*»⁴⁵ ; toate apelurile sale la unirea creștinilor aveau o singură motivare : «pentru sfînta cruce și pentru singele creștin»⁴⁶, și un singur generos scop : «...să ridic această mare greutate cu această țară săracă a noastră, ca să fac un scut al întregii lumi creștine»⁴⁷.

Istoriografia română și străină au reținut această nobilă trăsătură a luptei lui Mihai Viteazul. Ea a recunoscut în Mihai «un mare luptător pentru creștinătate»⁴⁸, un apărător al neamului său și al Europei («El a ajutat — și a ajutat cu propria-i viață — să apere restul Europei de barbaria otomană»⁴⁹).

Lupta pentru creștinătate a lui Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul a fost o luptă armată, eroică, mîntuitoare. Dar, cu efecte tot atît de notabile a fost și lupta pe teren cultural, mai ales prin mijloace spirituale creștine.

Am văzut aportul Bisericii în formarea culturii naționale : un rol deosebit de important a jucat ideea unității creștine și în susținerea ortodocșilor din Balcani prin ajutoare materiale și morale ; Atosul, Tirnova, Constantinopolul, Alexandria, Ierusalimul, Antiohia... au fost centre de viață creștină susținute intens de domnitorii români.

Încă din vremea întemeierii statelor românești, dar, mai ales, sub domniei evlavioși (Radu cel Mare, Neagoe Basarab...), s-a construit, s-a inzestrat, s-au alimentat generos aceste locuri de viață creștină care au format și întreținut conștiința independenței spirituale și etnice a populațiilor din Balcani. Închinarea minăstirilor din țară către Locurile sfinte a luat proporții. Spre a se aprecia în ce măsură ideea creștină a putut opera pe această linie, este interesant să arătăm că, în momentul secularizării, minăstirile închinare reprezentau 1/7 din teritoriul românesc, cu un venit de 25 milioane lei, care alimenta Atosul și o bună parte din ierarhia Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Fenomenul se explică prin aceea că țara, pe atunci, se socotea «o porție din marele întreg care se numea

43. D. Onciu, *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul*, București, 1904, p. 55.

44. A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. V, p. 219.

45. Dintr-un demers pe lângă Filip III al Spaniei, în *Veress*, vol. VI, p. 31.

46. P. P. Panaltescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 21.

47. *Ibidem*, p. 15.

48. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II, Partea I, București, 1940, p. 302.

49. Johann Christian Engel, *Geschichte der Moldau und der Wallachei*, Halle, 1804, p. 260.

creștinătatea»⁵⁰; o porție însă cu o poziție privilegiată, care «făcea din noi, pe la jumătatea secolului XVI, moștenitorii civilizației bizantine și continuatorii acestei civilizații...»⁵¹. Iată ce spune în acest sens, P. P. Panaitescu: «...țările românești au salvat cultura popoarelor balcanice amenințate de pierderea ființei lor naționale sub stăpînirea turcească. Mînaștirile și centrele religioase ortodoxe, care susțineau școli, ateliere artistice și mai ales păstrarea unei tradiții de libertate, ar fi pierit fără ajutorul material și moral românesc»⁵².

III

Istoriografia nouă românească — bazată pe cercetarea adevărului istoric — a relevat faptul că Biserica, în evul mediu, a reprezentat «principalul suport ideologic» al statului feudal⁵³. P. P. Panaitescu o socotește chiar «ca o instituție feudală, în sensul că ea era destinată să întărească această orinduire precum și monarhia feudală»⁵⁴.

În expunerea noastră, am ținut să subliniem — folosind aceleași documente, mărturii și judecăți — rolul ideilor de creștin și creștinătate în determinarea unor importante evenimente și instituții din evul mediu românesc. Înregistrate de conștiința istorică a contemporanilor și consemnate de istoriografie, aceste evenimente și instituții rămîn fapte pozitive, pe care istoricul are datoria să le menționeze și explice «sine ira et studio». Este ceea ce am încercat să facem în prezentul studiu.

Alexandru CONSTANTINESCU

50. A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IV, p. 191.

51. N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, p. 130.

52. P. P. Panaitescu, *Introducere la Istoria culturii...* p. 328.

53. *Istoria României*, vol. III, p. 270.

54. P. P. Panaitescu ș.a., *Viața feudală în Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, București, 1957, p. 447

UN VECHI MONUMENT ROMÂNESC PE TERITORIUL DOBROGEI: BISERICA „SF. ATANASIE” DIN NICULIȚEL (JUD. TULCEA)

Cercetarea tumultuosului trecut istoric al Dobrogei, străveche vatră de cultură românească, a impus atenției specialiștilor — încă din primele decenii ale veacului nostru — un mic monument ecleziastic aflat în satul Niculițel din județul Tulcea, și anume biserica ce are hramul «Sfintul Atanasie».

Menționat încă de la mijlocul secolului trecut de către Ion Ionescu de la Brad, se întreprinde o analiză economică, socială și etnografică asupra Dobrogei, ca fiind «un templu roman prefăcut în biserică»¹, micul locaș de cult este prezentat de către G. Brătescu drept o biserică de un «caracter arhaic»², iar de Ap. D. Culea ca fiind «cea mai veche biserică românească în ființă din Dobrogea, făcută din zid gros, în stil bizantin, poate în secolul al XVIII-lea»³.

Dar reala valoare artistică precum și încadrarea cronologică justă a momentului edificării acestui monument nu au fost relevate decât în ultimii ani, atunci când străvechiul edificiu a fost redescoperit și semnalat ca fiind reprezentantul unui tip structural mai rar întâlnit în ținuturile românești în evul mediu⁴ și anume acela de cruce greacă simplă.

Investigațiile arheologice — menite a aduce lumini privind detaliile planimetrice, încadrarea cronologică a diferitelor perioade de funcționare a edificiului, a funcțiilor îndeplinite de lăcaș de-a lungul veacurilor, a rolului istoric pe care l-a jucat biserica «Sfintul Atanasie» — s-au desfășurat pe parcurs, în două etape (în 1974 și 1975).

Rezultatele strict arheologice ale acestor cercetări au fost deja prezentate în mod amănunțit cu alte prilejuri⁵, astfel încât în studiul de față ne vom opri doar pe scurt asupra lor, scopul său major fiind acela

1. Ion Ionescu de la Brad, *Români din Dobrogea*, în «România Literară», Iași, nr. 2, din 8 ian. 1855; Victor Siăvescu, *Correspondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica (1846—1874)*, București, 1943, p. 104.

2. C. Brătescu, *Dobrogea la 1444 — Lupta de la Varna*, în «Arhiva Dobrogei», II, 2, 1919, p. 111—112, nota 5.

3. Ap. D. Culea, *Cit trebuie să știe oricine despre Dobrogea. Trecutul, prezentul, viitorul*, București, 1928, p. 93.

4. Cristian Moisescu, *Un monument feudal dobrogean necunoscut — biserica Sf. Atanasie din Niculițel*, Comunicare susținută în cadrul Sesiunii Științifice a Muzeului de Istorie a R. S. România, din decembrie 1974; Idem, *Un monument feudal inconnu de Dobroudja*, în «Revue Roumaine d'Histoire», t. XV, 3, 1976, p. 493—498.

5. Lia Bătrina, A. Bătrina, *Biserica Sf. Atanasie din Niculițel*, Comunicare prezentată în cadrul Sesiunii de comunicări Științifice a DPCN din 11 mai 1976; Idem, *Contribuții la cunoașterea arhitecturii medievale din Dobrogea: Biserica Sf. Atanasie din Niculițel (jud. Tulcea)*, în «Studii și cercetări de istorie veche și arheologie» (SCIVA), 4, 1977, p. 531—552.

de a releva importanța și semnificația bisericii Sfântul Atanasie pentru satul Niculițel, în special, și pentru istoria Dobrogei și a Bisericii Ortodoxe Române dobrogene, în general.

Locul pe care se află ridicat edificiul în discuție a cunoscut — la fel ca și întreaga așezare a Niculițelului — o intensă locuire din vremuri îndepărtate. Astfel, la sud de biserică, la o distanță de 10—15 m., au fost surprinse zidurile unui complex de locuințe databil, pe baza bogatului material ceramic descoperit, în secolele II—III. La nord de biserică au fost descoperite urmele unei construcții de lemn ridicată pe un soclu de piatră legată cu mortar și distrusă de foc spre sfârșitul veacului al XI-lea, așa după cum ne-o demonstrează fragmentele ceramice care — prin analogie cu cele descoperite în așezările de la Dinogetia, Capidava și Păcuiul lui Soare — pot fi datate în această perioadă, dar și prezența unui mare număr de monede bizantine aparținând împăraților Ioan I Tzimiskes (969—976), Roman III Argyros (1028—1034), Constantin V Dukas (1059—1067) și Roman IV Diogenes (1068—1071).

Aceste prezențe materiale, deși deocamdată modeste, ne permit să apreciem că și la Niculițel ne aflăm în fața unei așezări apărute în cadrul binecunoscutului proces de reamenajare de către bizantini, în cursul secolelor X—XI, a unor mai vechi localități și orașe de origine romană de pe tot malul drept al Dunării de Jos⁶, cu singura deosebire că în acest caz avem de-a face cu un punct plasat ceva mai în interiorul provinciei, deși nu cu mult.

Următoarele etape de viețuire aparțin momentelor edificării și funcționării bisericești, al cărei aspect — în timpul redescoperirii sale — era mult deosebit față de cel inițial (fig. 1). Cercetările arheologice și de parament au condus la stabilirea mai multor etape în evoluția monumentului, fiecare etapă constructivă reprezentând de fiecare dată și un moment cu profunde implicații istorice pentru așezarea de la Niculițel.

În prima sa fază de construcție și funcționare, biserica prezenta fundații puțin profunde (0,80—0,95 m.), realizate din piatră de carieră destul de dezordonat așezată în șanțurile de fundație a căror bază fusese bine compactată prin baterea unui mare număr de piloți dispuși în rețea. Paramentul edificiului este realizat din cărămizi provenite din ruinele clădirilor romane anterioare, procedeul reutilizării materialelor de construcție romane, fiind frecvent la Dunărea de Jos răsăriteană în evul mediu timpuriu⁷.

Urmărind traseul fundațiilor, în această primă epocă de funcționare, biserica era construită dintr-un altar semicircular, un naos cu structură cruciformă (fără puncte libere de sprijin) și un pronaos scurt (fig. 2).

6. În legătură cu așezările bizantine din această zonă vezi: Em. Condurachi, I. Barnea, P. Diaconu, *Nouvelles recherches sur le «Itmes» byzantin du Bas Danube au X-e—XI-e siècles*, în «Thirteenth International Congress of Byzantine Studies», Oxford, 1966, extras, p. 1—15.

7. Biserica de la Dinogetia (I. Barnea, și Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei. Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, vol. III. Ed. Academiei R.S.R., București, 1971, p. 233), precum și cea treflată de la Niculițel (*Ibidem*, p. 238) sînt construite de asemenea din materiale recuperate.

Altarul, aslăzi ușor supraînălțat, era acoperit de la bun început de o semicalotă sferică, naosul încununat cu o turlă hexagonală, iar pronaosul — cu o boltă semicilindrică dispusă transversal — se înscrie în caracteristicile proprii acestui compartiment existent în cadrul monumentelor cu o asemenea structură a naosului⁸. Ceea ce a constituit însă o prezență puțin obișnuită, este plasarea ușii de acces în biserică pe latura de nord a pronaosului⁹, dispusă echidistant, pe o lățime de 0,90 m., față de limitele de est și de vest ale acestuia. Zidul despărțitor dintre naos și pronaos, astăzi dezafectat și înlocuit cu o arcadă, a fost la origini un zid plin, străpuns de o ușă centrală care îngăduia accesul din pronaos în naos. Numeroasele înhumări și reinhumări practicate într-o epocă mai tirzie, după ce pronaosul bisericii fusese extins, au avut drept rezultat scoaterea sistematică a fundației fostei limite de vest a pronaosului, aceasta neputând fi reconstituită decât pe baza interceptării șanțului de fundație și a urmelor rețelei de piloți bătuți pe fundul său în vederea compactării solului. În interior, lăcașul era pardosit cu cărămizi așezate pe un pat de mortar și decorat cu picturi realizate în frescă, iar la exterior era înconjurat de un pavaj obținut din dale de piatră și cărămizi fragmetare. Fațadele erau ritmate prin firide înalte și elegant proporționate.

Două morminte descoperite în pronaos, din păcate jefuite și deranjate de înmormintări ulterioare, și alte două aflate în exteriorul bisericii — dintre care unul conținea drept inventar o pereche de cercei a căror datare poate fi plasată în veacurile XIII—XIV — sînt singurele morminte ce pot fi atribuite, pe baze stratigrafice, primei epoci de funcționare a lăcașului. Limitele cronologice ale acestei perioade ne sînt precizate de materialul numismatic descoperit¹⁰. Astfel, un gros emis în singurul an de domnie 1281 — al despotului sîrb Ștefan Dragutin Srijemski

8. O asemenea structură arhitectonică a naosului este deseori însoțită de un pronaos îngust. Astfel de exemple, sînt întîlnite într-o perioadă destul de îndelungată de timp, cuprinsă între sec. al X-lea și începutul celui de al XV-lea, în mediul bizantino-balcanic și nord-dunărean la binecunoscutele biserici de la: Preslav (din punctele Deliduşka, Selişte, și Bial Briag), Messembria (Sf. Mihail și Gavril), Cerven (bisericele nr. 2 și 5), Nicopolis (Sf. Petru și Pavel), Vratarnița, Dolna Kamenija (bis. Maicii Domnului), Kiustendil (Spasovița), toate acestea la sud de Dunăre, sau la Argeș (!) și mănăstirea Neamț (prima biserică de zid) la nord de fluviu, pentru a nu le enumera decât pe cele mai frecvente amintite.

9. O situație intrucitva similară întîlnim în cadrul bisericelei de la Dinogeția (I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 233), în acest caz situarea intrării pe latura de nord a naosului fiind interpretată fie ca un ecou al intrării baptisteriilor paleocreștine (*Ibidem*, p. 238), fie ca un ecou autentic, dar greu de explicat, al unor monumente cu funcție de baptisterii (R. Theodorescu, *Bizanz, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, București, 1974, p. 100) sau chiar ca fiind determinată de configurația terenului (I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *loc. cit.* și R. Theodorescu, *loc. cit.*). În sfîrșit, o ultimă ipoteză — care nouă ni se pare a fi mai convingătoare — este aceea după care orientarea intrării, pe latura de nord la Dinogeția, ar fi ținut cont de amplasarea, tocmai în zona aflată în nord de lăcaș, a locuințelor soldașilor pe care li deservea respectiva biserică (P. Diaconu, *Une information de Skylitzes-Cedrenos à la lumière de l'archéologie*, în «Revue des études sud-est européennes», 1, 1969, p. 49).

10. Identificarea pieselor numismatice a fost făcută de către cercetătoarea Elena Isăcescu căreia îi mulțumim și pe această cale.

ne oferă posibilitatea stabilirii momentului edificării monumentului în ultimele două decenii ale secolului al XIII-lea. Pe de altă parte, un gros emis în vremea lui Ștefan IV Dușan (1331—1346) descoperit la fața unui prim strat de viețuire, care suprapune nivelul de construcție, o monedă bizantină din aramă, databilă tot în veacul al XIV-lea, precum și materialul ceramic ce nu depășește — conform tipologiei acceptate — începutul veacului al XV-lea, demonstrează că acum, în condițiile mai generale ce caracterizează istoria Dobrogei, din prima parte a secolului amintit, are loc și încetarea funcționării bisericuței de la Niculițel.

De abia de la începutul secolului al XVI-lea se constată — prin numeroasele înhumări databile cu monede și prin refaceri ale monumentului deteriorat în timpul abandonării sale, plasate cronologic în acest veac al XVI-lea, iar mica biserică, redescoperită, refăcută, mărită chiar, capătă rolul de biserică parohială și cimitirială a satului pînă la sfîrșitul veacului trecut.

În afară de lucrările întreprinse la începutul secolului al XVI-lea, ce au ca scop consolidarea zidurilor ruinate (în zona altarului, în special) și mărirea spațiului interior, prin refacerea pronaosului și desființarea zidului despărțitor dintre naos și pronaos, alte intervenții mai au loc în veacul al XVIII-lea — legate tot de mărirea spațiului interior printr-o nouă extindere a pronaosului spre vest — în veacul trecut, cînd bisericii i se adaugă un pridvor din zidărie de piatră prevăzut cu o clopotniță din lemn și chiar la începutul secolului nostru cînd se aduc transformări înfățișării exterioare a lăcașului ¹¹.

Investigațiile arheologice au condus în mod firesc la cercetarea necropolei organizată în jurul bisericii, necropolă a cărei bogăție în materie de piese de inventar funerar (monede și podoabe) este dovada stării materiale prospere a locuitorilor așezării. Monedele în număr de 53 sînt repartizate astfel : 7 în secolul al XVI-lea, 2 în secolul al XVII-lea, 23 în secolul al XVIII-lea și 21 în secolul al XIX-lea. Obiectele de podoabă, de o mare varietate și bogăție, sînt reprezentate prin : peste 100 de piese distincte (paftale, cercei, brățări, salbe, copci) ce tipologic aparțin în mod firesc, ariei balcanice ¹².

*

Avînd creată deja o imagine asupra principalelor elemente planimetrice și etape cronologice ale bisericii Sfîntul Atanasie, se impun cîteva încheieri cu caracter mai general, ce pornesc de la aceste coordonate de natură arhitecturală și istorică.

11. Asupra transformărilor și adăugirilor pe care le suferă lăcașul de la reafectarea lui, în veacul al XVI-lea pînă în veacul nostru, vezi : Lia Bătrîna și Adrian Bătrîna, *op. cit.*, p. 535 ș.u.

12. Din călătoriile ieromonahului rus Parthenie prin Moldova în jumătatea întîia a veacului al XIX-lea, Traducere din limba rusă de arhimandritul Visarion Puiu, Vălenii de Munte, 1910, p. 39—49.

Fig. 1 – Fațada de sud a bisericii „Sf. Atanasie”, înainte de restaurare

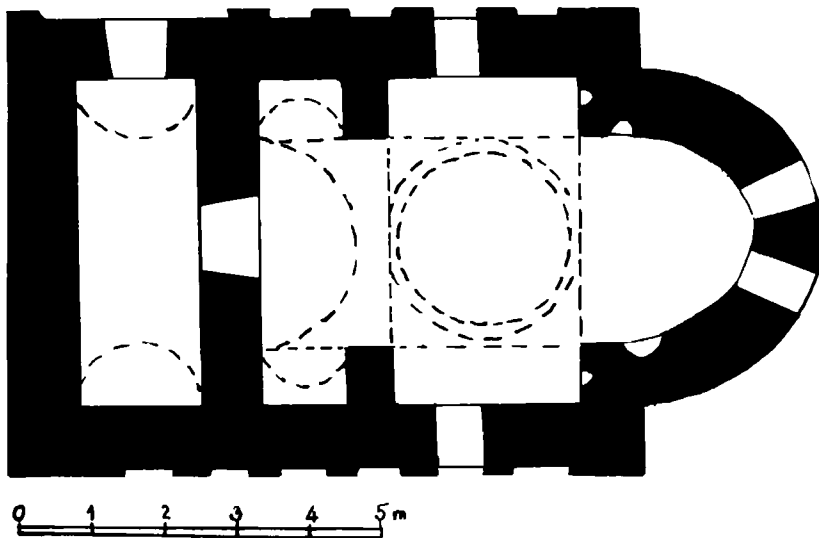

Fig. 2 – Planul inițial (sec. XIII) al bisericii

Nu vom insista asupra aprecierilor și analogiilor ce se pot stabili între structura monumentului nostru și numeroasele exemple din spațiul bizantino-balcanic, leagănul acestui tip structural cunoscut sub numele de «cruce greacă simplă»¹³. Vom accentua însă, că biserici cu o structură similară se întîlnesc și în mediul feudal nord-dunărean, strădaniile arheologiei medievale românești reușind să aducă la lumină și să pună în valoare astfel de monumente, care atestă încă o dată integrarea artei feudale timpurii românești în largul context cultural bizantino-balcanic. Este vorba, în afara mai sus-menționatei bisericiuțe de la Dinogetia, de prima biserică de la Curtea de Argeș datată în veacul al XIII-lea¹⁴, precum și de primele biserici de zid ale Mănăstirilor Neamț și Bistrița, din județul Neamț, ridicate, în primii ani ai secolului al XV-lea la răsărit de Carpați¹⁵, acestea reprezentînd un ecou tardiv, dar autentic, al artei bizantino-balcanice.

Considerăm însă că valoarea și semnificația istorică a bisericii Sfin-tul Atanasie, ce decurg din însăși datarea și funcția monumentului, in-trec cu mult valoarea sa artistică. În ceea ce privește funcția sa, apre-cierile noastre se leagă de cîteva elemente concrete și anume: numărul extrem de mic al înmormîntărilor practicate în prima sa epocă de exis-tență și plasarea intrării pe latura de nord a pronaosului. Aceste două realități ne îndreptățesc a considera că biserica nu poate aparține unei mînăstiri sau unei comunități satești — în această epocă în jurul lăca-șurilor de acest gen organizîndu-se și cimitirul comunităților respective —, ci doar unei reședințe feudale a cărei capelă de curte va fi fost. Pu-ținele morminte descoperite trebuie atribuite în această situație unor membri ai familiei înstărite, iar intrarea de pe latura de nord a pronaos-ului ne indică faptul că reședința propriu-zisă se afla la nordul bisericii, într-o suprafață care din păcate nu poate fi supusă investigațiilor de natură arheologică, aici aflîndu-se actuala casă parohială.

De la începutul secolului al XIII-lea, Dobrogea trece, pe rînd, sub diferite stăpîniri. Populația românească cunoscuse primele forme de viață feudală încă din veacurile X—XII¹⁶, dar un proces de definitivă crista-lizare a unei feudalități laice are loc abia odată cu reinstaurarea stăpi-nirii bizantine în a doua jumătate a secolului al XIII-lea¹⁷. În cadrul acestui proces, de ridicare la viață politică a elementului românesc, a feudalilor locali, se înscrie și apariția curții feudale de la Niculițel. Nu putem ști însă în ce măsură acest conducător nord-dobrogean, cît și cei-alți pe care îi bănuim a se fi aflat în situația lui, se puteau bucura de o relativă autonomie, dar existența continuă a acestei curți pînă spre începutul veacului al XV-lea presupune raportul de bună conviețuire.

13. Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 496; Lia Bătrina și Adrian Bătrina, *op. cit.*

14. N. Constantinescu, *Curtea domnească de la Argeș, probleme de geneză și evoluție*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», 3, 1971, p. 22.

15. L. Bătrina și A. Bătrina, *Puncte de vedere cu privire la activitatea ctitoricească din vremea lui Alexandru cel Bun*, Comunicare jînută în cadrul Sesiunii de comunicări a DPCN din 2 aprilie 1975.

16. *Istoria României*, vol. II, București, 1961, p. 108—109.

17. *Ibidem*, p. 124.

Astfel, credem că în perioada în care nordul dobrogean și întregul spațiu pontic s-a aflat sub autoritatea și stăpînirea Hoardei de Aur, feudalul de la Niculițel făcea parte din rîndul acelor mari stăpînitori locali ce beneficiau, ca urmare a colaborării cu stăpînirea tătară, pe baza așa-numitului «iarlık», obținut din partea hanului, de o oarecare autonomie din punct de vedere politic.

De o situație deosebită trebuie să se fi bucurat feudalul în cauză în epoca stăpînirilor parțiale sau integrale ale lui Basarab I¹⁸ și Mircea cel Bătrîn asupra Dobrogei, cînd va fi fost unul dintre elementele de sprijin și de încredere ale voievozilor români în aceste regiuni, ce cunosc o perioadă de reală înflorire economică sub cîrmuirea, în special, a celui din urmă¹⁹.

În favoarea legăturilor strînse existente între Mircea cel Bătrîn și feudalul de la Niculițel pledează și întreruperea existenței curții tocmai în primele decenii ale secolului al XV-lea — demonstrată pe cale arheologică —, dezafectare ce poate fi pusă în directă legătură cu campaniile turcilor în Dobrogea, din 1417 și 1420, în urma cărora Dobrogea va fi smulsă Țării Românești, iar stăpînul feudal de la Niculițel se va strămuta împreună cu familia sa în Țara Românească.

Revenind la problemele ridicate de capela ce a deservit reședința feudală de la Niculițel, considerăm că prelatul ce slujea aici aparținea din punct de vedere bisericesc, de cel mai apropiat centru religios ce nu era altul decît cel metropolitan de la Vicina (Isaccea de astăzi)²⁰.

Cît privește situația existentă după cucerirea Vicinei de către tătari și mutarea Mitropoliei Vicinei prin stabilirea lui Iachint în Țara Românească, bisericiuța de la Niculițel va fi ținut în continuare — atît timp cît a mai existat curtea feudală, adică pînă la începutul veacului al XV-lea — de episcopia de Silistra a cărei existență, cu mici întreruperi, din secolul al III-lea pînă în 1877 este dovedită de către izvoarele vremii²¹.

18. Credem că în acest context poate fi luat în considerație un mai vechi studiu în care regretatul prof. C. C. Giurescu (*Intemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—10, 1959, p. 683 ș.u.) demonstrează, pe baza unei minuțioase cercetări a toponimelor dobrogene, a scrierilor călătorilor arabi din veacul al XIV-lea cît și a hotărîrii sinodale din mai 1359, prin care Iachint este investit de către Patriarhia de la Constantinopol cu titlul de mitropolit al Valahiei, că stăpînirea voievodului muntean Basarab I s-ar fi extins asupra regiunii Dunării și a nordului dobrogean, deci și a regiunii aflată sub autoritatea feudalului de la Niculițel.

19. Ni se pare deosebit de semnificativ bogatul tezaur, alcătuit din numeroase monede emise de Mircea cel Bătrîn și Petru Mușat, descoperit tocmai pe dealul Bădila din apropierea Niculițelului (vezi: C. C. Giurescu, *Dobrogea, vechi pămînt românesc*, în vol. «Din trecut», București, 1942, p. 14).

20. În legătură cu această identificare pe care noi o acceptăm vezi bibliografia și discuțiile la C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 681 și la Oct. Iliescu, *Localizarea vechiului Licostima*, în «Studii, Revistă de istorie», t. 25, 1972, nr. 3, p. 436. Unii autori au încercat să localizeze Vicina chiar la Niculițel (C. Brătescu, *op. cit.*, p. 111—112, Idem, *Dobrogea în secolul al XII-lea*, în «Analele Dobrogei», I, 1920, p. 30; Diac. P. I. David, *Primii martiri cunoscuți pe teritoriul Patriei noastre*, în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), nr. 3—4).

21. Michaelis Le Quien, *Oriens Christianus in quatuor patriarchatus digestus; quo exhibentur ecclesiae patriarchae, caeterique praesules totius Orientis*. Tomus Primus, Paris, 1740, col. 1227—1230; T. Mateescu, *Les Diocèses orthodoxes de la Dobroudja sous la domination ottomane*, în «Balkan Studies», vol. XIII, nr. 2, 1972, p. 279—300.

După cucerirea Dobrogei de către turci, în primele decenii ale veacului al XV-lea, atât provincia cât și populația ei apar foarte rar în izvoarele vremii. Situația se schimbă de la începutul secolului următor, când știrile privitoare la Dobrogea devin tot mai numeroase, fiind prezente atât în scrierile călătorilor²², cât și în hărțile vremii²³. În acest context, însăși localitatea Niculițel poate fi urmărită pe baza acestor izvoare încă din acest veac al XVI-lea.

Nu credem a fi o coincidență întâmplătoare și ne semnificativă apariția așezării în scrierile vremii concomitent cu reafectarea micii bisericuțe cultului, așa după cum reiese din analiza situațiilor arheologice ci, dimpotrivă, ne demonstrează că din secolul al XVI-lea, istoria și destinele bisericuței se identifică cu cele ale așezării, lăcașul de cult căpătând o nouă funcție, în împrejurări istorice cu totul diferite, și anume cea de biserică satească. Părăsită, ca urmare a evenimentelor politice cunoscute de Dobrogea la începuturile veacului al XV-lea, după mai bine de 100 de ani, așezarea renaște în împrejurări speciale legate de stabilirea aici a unei comunități sătești românești — venită din apropiere sau dintr-o altă zonă a Dobrogei, căreia credem că i s-au adăugat — în condițiile apropierii acestei așezări de Dunăre, cât și a exodului de populație dinspre Țara Românească, Moldova și Transilvania spre Dobrogea, cunoscut încă din veacul al XVI-lea — alte elemente românești venite de dincolo de Dunăre²⁴. Acest fenomen al exodului, determinat de obligațiile mai reduse ale țăranilor din Dobrogea față de cele ale țăranilor din țările române²⁵, este exemplificat atât prin numeroase toponime²⁶, cât și prin mărturiile izvoarelor scrise ce îl menționează ca atare. Astfel, Aloisio Radibrad, un cunoscut agent politic din Raguza, ce participă la expediția armatelor lui Radu Șerban, din 1603, în Dobrogea²⁷, amintește de un sat «che si chiama Daiani, che si pò agualiare a una bona città, dovè si sono ricolti molto migliara di Valachi con le lora fameglie, fugendo la tiranide delli principi, pasati di Moldavia et Walachia»²⁸. Același sat pe nume Dăieni va apare apoi în numeroase hărți medievale²⁹, fiind menționat, la 1651, de către Evlya Celebi drept un oraș mare ai cărui locuitori erau munteni și moldoveni³⁰.

22. Al. P. Arbore, *Contribuțiuni la studiul așezării tătarilor și turcilor în nordul Dobrogei*, în «Arhiva Dobrogei», II, 2, 1919, p. 220—230; Idem, *O încercare de reconstituire a trecutului românilor din Dobrogea*, în «Analele Dobrogei», 2, 1922, p. 253, 264; Goran I. Cialicoff, *Evliya Celebi, traducerea pasajelor referitoare la Dobrogea*, în «Arhiva Dobrogei», II, 2, 1919, p. 134—146. M. Guboglu, *Evliya Celibi. De la situation sociale-économique, des Pays Roumains vers le milieu du XVII-e siècle*, în «Studia et acta orientalia», IV, 1962, p. 170—171, 184; *Călători străini despre țările române*, vol. VI, București, 1976, p. 792 (indice referitor la Dobrogea).

23. C. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărțile medievale și moderne*, Constanța, f.a. 24. *Ibidem*, p. 7—20.

25. Al. P. Arbore, *op. cit.*, p. 258.

26. C. C. Giurescu, *op. cit.*, loc. cit.

27. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, București, IV, p. XXIV.

28. *Ibidem*, p. 117.

29. D. Dem Dimancesco, *Monumenta cartographica Moldaviae, Valachiae et Transilvaniae*, San Francisco, 1933—1935, f. 122, 135, 142, 145, 150, 151, 169 și 181.

30. M. Guboglu, *op. cit.*, p. 171.

De altfel, multe biserici dobrogene sînt ctitorii ale păstorilor transilvăneni, așa după cum însăși Mînăstirea Cocoș este refăcută în anul 1843 de către ieromonahul Visarion venit din Transilvania, iar Neculai Hagi Ghiță din Polana Sibiului o rezidește și o înzestreaază cu toată averea sa în 1852³¹.

Reluînd problema așezării de la Niculițel, observăm că satul apare din veacul al XVI-lea în documentele vremii sub diferite denumiri, identitatea între satul nostru și cele menționate putînd fi stabilită pe baza amplasării lor topografice în același loc, precum și datorită faptului că nu se află două sau mai multe toponime ce îl desemnează în același izvor. Neînsistînd asupra izvoarelor în care poate fi identificat satul Niculițel, acest lucru făcîndu-l cu un alt prilej³², amintim doar că așezarea va purta, succesiv, numele de Nizzevitz sau Nizzerwitz, Mînăstirea, Mănăstireștea, Monastery, Monaster sau Monastery, Mikelin sau Mikenii. Toponimul de Niculițel apare la mijlocul secolului al XIX, cînd este menționat de către Ion Ionescu de la Brad în a sa «Excursion agricole» printre cele 71 localități românești din Dobrogea atrăgîndu-se atenția și asupra stării economice înfloritoare a locuitorilor acesteia³³, situație demonstrată de altfel, și de inventarul deosebit de bogat în piese de podoabă și monede pe care l-au conținut mormintele aflate în jurul bisericii Sfîntul Atanasie.

În tot timpul existenței sale ca biserică parohială și cimiterială a satului Niculițel, din secolul XVI și pînă în 1877³⁴, biserica Sfîntul Atanasie și clerul ce a deservit-o a fost una din acele parohii românești care au constituit mobilul numeroaselor legături, de diverse naturi, între țările române și domnitorii lor.

Astfel, legăturile religioase dintre Țara Românească și Dobrogea, înțelegînd prin aceasta populația românească a provinciei de sub stăpînirea otomană, sînt semnificative dacă le privim prin prisma poziției plină de solitudine a domnilor munteni față de episcopia Silistrei. În-

31. C. C. Giurescu, *Istoria nouă a Dobrogei. Patru conferințe ale Universității Libere*, București, 1928, p. 63.

32. Bătrîna L., Bătrîna Adrian, *Contribuție la cunoașterea arhitecturii medievale din Dobrogea: biserica Sf. Atanasie din Niculițel (jud. Tulcea)*, în SCIVA, 4, 1977, p. 531-552.

33. I. Ionescu de la Brad, *Excursiune agricolă în Cîmpia Dobrogei. Traducțiune de pe scrierea în limba franceză publicată de autor, Constantinopol la 1850*, București, 1879, p. 87-92; Idem, *Românii din Dobrogea...*, p. 14-15. Aceeași stare materială prosperă a locuitorilor satului reiese și dintr-o condică de daruri făcute începînd cu anul 1859, de către sătenii mai multor așezări dobrogene pentru ridicarea bisericii românești din Azaci (azi «23 August»), condică în care Niculițelul apare menționat cu donația cea mai substanțială, de 300 lei, precum și cu însemnate cantități de vin (vezi: N. Iorga, *Cele patru Dobrogei pe care le-am găsit. Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859*, în «Analele Dobrogei», 1, 1922, p. 30-31).

34. Biserica funcționează ca biserică parohială pînă în deceniul 8 al veacului al XIX-lea, cînd această funcție este preluată de noua biserică ridicată de sat, biserică impunătoare, construită, ca și în alte sate dobrogene după eliberarea de sub stăpînirea otomană, drept simbol al independenței și neafirmării.

Cimiterul din jurul său va funcționa însă pînă la începutul veacului nostru, cînd va strămuta la marginea așezării.

tr-un hrisov emis de către Alexandru Ipsilante la 21 martie 1777³⁵, prin care voievodul dăruia 500 de bolovani de sare mai sus-numitei episcopii și cite 25 de taleri anual bisericilor de la Babadag și Cernavodă din eparhia Silistrei, se amintește că lăcașul «Sf. Mitropolii» (!) a Silistrei fusese zidit de către Grigore Ghica I între anii 1672—1673 și refăcut de Grigore Ghica II între anii 1748—1752. De asemenea și alți domnitori, printre care Alexandru Moruzzi și Ioan Caragea, miluiesc deseori episcopia Silistrei cu daruri bogate³⁶.

Remarcăm în mod deosebit relațiile Țării Românești cu episcopia Silistrei în vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu. În anturajul somptuoasei sale curți, nu rareori printre oaspeți se numără și episcopii Silistrei, Athanasie și apoi Ierotei, a căror activitate artistică și cărturărească se va desfășura în mare parte în capitala Țării Românești. Mitropolitul Athanasie va vizita Muntenia în două rînduri: o dată în anul 1706, cînd, din cauza ciumei, întreaga curte se retrage pentru a sărbători Crăciunul la Tîrgoviște³⁷, și a doua oară în 1710 cînd, cunoscîndu-l probabil din vizita anterioară pe Antim Ivireanul, îi comandă pe cheltuiala sa, tipărirea la Tîrgoviște a unei lucrări a lui Euthimie Zygabenos («*Panoplia dogmatică*»), fapt de o deosebită importanță pentru lumea creștină, el găsindu-se astfel menționat în izvoarele vremii: Anno 1710, Tergowisti în Ungaro-Blachia Athanasii Dristrae metropolitae curis et sumtibus Panoplia Euthymii Zigadeni typis Graecis prodiit, id quod editionis iatio significatum refert Joannes Fabritius To. 7 Bibl. Gr.»³⁸ și «Ac certe Anthimus Ungaro-Blachiae metropolita sedebat anno, 1710 quo Targowisti typis Graecis prodiit Euthymii Zigadeni Panoplia expensis Athanasii metropolita Dyrstrae»³⁹.

În cuvîntul introductiv⁴⁰, mitropolitul Athanasie arată că lucrarea este tipărită «pre timpul Prea piosului, Prea înțeleptului și de Dumnezeu încoronatul domn și oblăduitor a toată Țara Românească, D. D. Ioan Constantin Basarab Voievod Brâncoveanu» și o închină în semn de grațitudine pentru domnitor «Prea strălucitului, Prea înțeleptului fiului său D. D. Ștefan Voievod Brâncoveanu». De asemenea nu uită să adauge că dedicația aparține «Prea învățatului mitropolit al Dristrei, D. D. Athanasie, cu a

35. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, X, București, 1900, p. 238; Gh. Popa Lisseanu, *Încercări de monografie asupra celdății Drăstorului-Silistra*, București, 1913, p. 223—225.

36. V. A. Urechia, *op. cit.*, IV (1786—1800), București 1893, p. 244—246; Gh. Rădulescu, *Starea religioasă a Dobrogei în decursul vremurilor*, București, 1904, p. 105; Gh. Popa Lisseanu, *op. cit.*, p. 204—206; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, 1, București, 1942, p. 231, la D. Culea, *Cit trebuie să știe oricine despre Dobrogea...*, p. 90—91.

37. Radu logofătul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod (1688—1714)*, ediție critică de Aurora Ilieș, București, 1970, p. 160.

38. Michael le Quien, *op. cit.*, col. 1228.

39. *Ibidem*, col. 1249.

40. I. Bianu, N. Hodoș, *Bibliografia românească veche, 1508—1830, I, 1508—1716*, București, 1903, p. 482—483; N. Șerbănescu, *Antim Ivireanu, tipograf*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», 8—9, 1956, p. 736—737.

cărui cheltuială s-a tipărit acum la Prea învățatul și de Dumnezeu alesul Mitropolit al Ungro-Vlahiei, D. D. Antim Ivireanul ... în prea sfânta Mitropolie cea din Tîrgoviștea Ungaro-Vlahiei în anul de la nașterea Domnului 1710, în luna mai».

Este semnificativ pentru relațiile lui Constantin Brâncoveanu și ale Țării Românești cu episcopia Silistrei și cu populația ortodoxă, în marea sa majoritate românească, din Dobrogea, faptul că urmașul lui Athanasie în scaunul episcopal de la Silistra din 1711 este numit, probabil în urma intervențiilor Brâncoveanului pe lângă Patriarhia de la Constantinopol, Ierotei ⁴¹, cel ce purtase înainte de a deveni episcop numele de Ioan Comnen și petrecuse mai mulți ani în Țara Românească, în calitate de medic al domnitorului. Om de mare cultură, Ioan Comnen alcătuișe și tipărișe numeroase scrieri în tipografiile de la Tîrgoviște sau de la Snagov ⁴², iar după instaurarea domnilor fanarioți va menține aceleași bune legături cu Țara Românească și domnitorii săi, zilele sfîrșindu-și-le în anul 1719 tot la București la curtea lui Alexandru Mavrocordat căruia îi dedicase de altfel și importanta sa operă *De officiis* ⁴³.

Ne-am aplecat cu mai multă atenție asupra problemelor legate de relațiile dintre domnitorii Țărilor Române și episcopia Silistrei, prin intermediul căreia sprijineau biserica ortodoxă română din Dobrogea, în dorința de a demonstra o dată mai mult conștiința de neam ce caracteriza spiritele domnitorilor și ale românilor de pe o parte și alta a marelui Dunării.

Activitatea cărturărească susținută, dusă de episcopii Silistrei în Țara Românească își avea o foarte temeinică justificare: în drumurile de întoarcere spre Silistra, înalții prelați trebuie să fi fost însoțiți de care încărcate cu tipărituri necesare parohiilor dobrogene. În condițiile în care în tot cursul stăpînirii otomane instalațiile tipografice au lipsit ⁴⁴ în Dobrogea, necesarul de carte bisericească a fost satisfăcut prin cărțile aduse din Țara Românească, Moldova sau Transilvania. De altfel, în Dobrogea, printre cărțile diferitelor parohii, au fost găsite numeroase cărți aduse în veacurile trecute din țările române, precum și știri ce atestă păstoriarea preoților moldoveni în teritoriul de la răsărit de Dunăre, stăpînirea otomană împiedicînd formarea slujitorilor bisericești în aceste ținuturi ⁴⁵.

41. Hieroteu apare în conștiința contemporanilor ca o personalitate deosebit de marcantă prin calitățile și cultura sa: «vir inquit, pius cutlisque moribus, virtute multa quæ christianam vitam deceret, ornatus multiplici eruditione præstans linquarum Graecæ, Latinae, Italicae, necnon Hebraicae peritus» (M. Le Quien, *op. cit.*, col. 1228—1229).

42. I. Bianu, N. Hodoș, *op. cit.*, p. 379—381, 416, 422, 441—442.

43. M. le Quien, *op. cit.*, col. 1229.

44. T. Mateescu, *Din legăturile religioase ale Dobrogei cu Moldova înainte de 1877*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 9—10, 1975, p. 717.

45. *Ibidem*, p. 717—720.

Chiar la biserica Sfintul Atanasie din Niculițel îl găsim slujind în 1850 pe popa Iancu din Iași, preot inimos și patriot ce înființase și o școală de sat, iar în casa lui se afla un exemplar din «Proclamația revoluției Țării Românești»⁴⁶.

*

În încheiere, ținem să precizăm că am dorit ca studiul nostru, pe lângă elementele legate de biserica Sfintul Atanasie din Niculițel, să sugereze și câteva aspecte legate de vechimea românilor și credința ortodoxă a populației de la răsărit de Dunăre, idee slujită de altfel de însuși subiectul pe care ni l-am propus a-l trata — biserica Sfintul Atanasie din Niculițel —, lăcaș a cărui existență, așa cum s-a desprins din cercetările noastre, este strâns legată de viața și continuitatea românească în Dobrogea pe care le-a deservit secole de-a rândul — aceea a satului Niculițel, în diferitele lui faze de existență.

Lia și Adrian BĂTRÎNA

46. V. Slăvescu, *Corespondență...*, p. 104.

BISERICA ȘI ȘCOALA LA ROMÂNII DIN DOBROGEA ÎN TIMPUL STĂPÎNIRII OTOMANE

Este îndeobște cunoscut rolul de prim ordin pe care l-a jucat Biserica în viața culturală a popoarelor. La românii din Dobrogea, trecuți, din 1417, sub stăpînirea Imperiului otoman, acest rol a fost de o importanță covârșitoare, deoarece Biserica era singura instituție recunoscută oficial de către cuceritori, singurul for care asigura, uneori în condiții deosebit de vitrege, protecția populației creștine¹. Pînă tirziu, spre sfîrșitul stăpînirii otomane, cultura în general și școala în special nu pot fi desprinse în Biserică, formînd împreună un tot unitar.

Introducerea limbii române în bisericele din Dobrogea, care reprezintă, totodată, un act de o excepțională însemnătate culturală, s-a generalizat în secolul al XVII-lea, așa cum o dovedesc cărțile românești folosite la slujba religioasă². În mod firesc, pentru trebuințele cultului în primul rînd, era nevoie de oameni care să știe să citească și să scrie în limba română. Așa au luat ființă, pe lângă biserici, școli românești, la care cei care predau învățătura erau preoții, călugării și mai ales dascălii³.

Cea mai veche școală de acest fel despre care ne-au rămas știri sigure este școala dascălului Ioan de la Cernavoda, înființată înainte de anul 1766. Era bine cunoscută nu numai în Dobrogea, ci și în stînga Dunării și la ea au fost aduși și copii din Țara Românească și chiar din Transilvania, cum a fost copilul lui Mihai Croitoru din Brașov care a învățat carte acolo timp de peste 6 ani⁴. Asemenea școli au existat, desigur, și în alte părți, ca, de pildă, la Turtucaia, unde șirul dascălilor, reconstituit după însemnările din vechile cărți bisericești, urcă pînă în secolul al XVIII-lea. Astfel, s-a găsit numele lui Rusu Șaru, hirotonit preot la 1774⁵, mort la 1830; al dascălului Mihai, din Oltenia — 1775, hirotonit preot la 1780, mort la 1835; al dascălului Gheorghe, originar tot din Oltenia, între 1790—1802; al lui Gavrilă Borănescu din Cîmpina, dascăl între anii 1850—1856; al dascălului Petre Florea din Turtucaia (1856—1860); al lui Ștefan Nicolae, dascăl de la 1860 la 1864; al dascălului Vasile Borănescu, de fel din Buzău (1864—1868) și al lui Nicolae

1. Gușu Papacostea Goga, *În zilele redeșteptării macedo-române* [București], 1927, p. 20—21.

2. Tudor Mateescu, *Din legăturile culturale ale Dobrogei cu Țara Românească în secolul al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 9—10, p. 1124.

3. C. Teodorescu, *Istoricul școalelor române din Dobrogea sub turci*, în «Convorbiri didactice», III (1897), nr. 3, p. 206.

4. Tudor Mateescu, *Din legăturile culturale ale Dobrogei cu Țara Românească...*, p. 1127.

5. El funcționa ca învățător la școala românească din acest oraș încă din anul 1744 (Apostol D. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, București, 1928, p. 114, 117).

Lăcătuș (1868—1870)⁶. Ei serveau atît ca învățători cît și ca dascăli («cîntăreji») ai bisericii românești din acel oraș⁷.

Informațiile care ne-au parvenit despre asemenea școli se înmulțesc, de altfel, în mod considerabil după 1800. Aceste școli funcționau, de obicei, în clădiri aparținînd bisericilor sau, uneori, chiar în casele preoților. Așa, de exemplu, la Nalbant, în apropiere de Tulcea, cursurile s-au ținut, între anii 1835—1852, în casa *preotului Filip*, care a fost și primul învățător al școlii de aici, apoi, cam între 1852—1859, într-o casă din curtea bisericii vechi, iar după aceea într-un local clădit special în acest scop, lîngă biserica nouă⁸. Ca învățători au fost, după preotul Filip, *preotul Maxim* (între 1852—1854), apoi *cîntărețul Irimia* (de la 1854 la 1861), care a fost hirotonit preot în alt sat, iar cursurile au fost întrerupte pînă la 1872, cînd sînt reluate de *cîntărețul Iacob Roșu*, și acesta hirotonit preot în 1875⁹.

În 1874, *dascălul Petrică Mihail*, din Silistra este angajat să învețe pe copii «carte românească»¹⁰. În această funcție este găsit de *Ion Ionescu de la Brad* la 1850, care menționează că «este și psalt la biserică»¹¹. Era un om foarte învățat, cunoscînd toate limbile care se vorbeau la Silistra, ceea ce îi permitea să fie tîlmaciul și apărătorul creștinilor din oraș pe lîngă autoritățile otomane¹². După moartea sa, în 1859, munca i-a fost continuată de fiul său *Costache Petrescu*, învățător de profesie, care a organizat pe baze noi învățămîntul românesc din toată partea de sud-vest a Dobrogei¹³. La 1866 ia ființă «Eforia Școalei române» din Silistra¹⁴, printre membrii căreia figurează și preotul *Christu Zaharia*¹⁵, ajuns mai tîrziu chiar președinte al acestei instituții¹⁶.

Peste trei ani, în 1869, ia ființă, în același oraș, din inițiativa lui *Costache Petrescu*, «Societatea română pentru cultură și limbă»¹⁷, avînd statute, regulament, condică de membri și condică de cotizații¹⁸. Printre membrii fondatori ai acestei societăți au fost mai mulți preoți¹⁹, unul

6. Mihail-Virgiliu Cordescu, *Istoricul școalelor române din Turcia, Sofia (...) și al seminarilor de limba română din Lipsca, Viena și Berlin*, București, 1906, p. 215—216.

7. Apostol D. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, p. 117.

8. V. Ursăcescu, *Monografia comunei Nalbant din județul Tulcea*, Tulcea, 1911, p. 55—56. 9. *Ibidem*, p. 56.

10. Ioan N. Román, *Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877*, în «Analele Dobrogei», I (1920), nr. 3, p. 363.

11. Victor Slăvescu, *Correspondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica, 1846—1874...*, București, 1943, p. 76.

12. Apostol D. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, p. 101.

13. *Ibidem*, p. 101—104.

14. Anul înființării este înscris în legenda sigiliului acestei instituții (Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 480/1867, f. 2, 15; dosar 454/1869, f. 40, 42; dosar 193/1870, f. 56, 60; dosar 868/1871, f. 129—130 etc.). Vezi reproducerea acestui sigiliu la Apostol D. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, p. 103.

15. Mihail-Virgiliu Cordescu, *op. cit.*, p. 399; Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, București, 1975, p. 273—274.

16. Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...* p. 275—278.

17. Apostol D. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, p. 104. Vezi sigiliul acestei societăți, care avea la mijloc, în imagine, lupoanca romană alăptînd pe cei doi gemeni — Romulus și Remus (Arh. St. Buc., colecția Achiziții noi, XXI/1).

18. Apostol D. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, p. 104.

19. Ioan N. Roman, *op. cit.*, p. 381—382.

dintre ei fiind *Dimitrie Chirescu*, de la Cernavoda²⁰. Președintele primului comitet a fost chiar Costache Petrescu, iar vicepreședinte Christu Zaharia²¹. Scopurile societății erau următoarele: răspîndirea învățaturii limbii române; dezvoltarea simțămîntului național și a mîndriei românești; apărarea drepturilor românilor dobrogeni; înmulțirea școlilor românești în toată Dobrogea, la orașe și sate, și îmbunătățirea organizării lor; înființarea unei școli de fete la Silistra²²; sprijinirea tinerilor români iubitori de carte și trimiterea lor la învățătură mai înaltă în Patriamamă; adunarea de ajutoare bănești și în natură; susținerea unei școli cu patru clase primare pentru tineri și adulți care să funcționeze în orele de noapte iarna și în zilele de sărbătoare vara; completarea bibliotecii etc.²³. Aceste năzuințe au fost realizate în cea mai mare parte²⁴.

Societatea elibera diplome²⁵ membrilor săi, printre care s-au aflat și oameni de cultură din stînga Dunării²⁶. Pentru stringerea fondurilor necesare s-au inițiat «pantahuze», atît prin satele dobrogene cit și în România, s-au așezat «cutii de pomană» la biserici și școli și s-au trimis liste de subscripții pînă la Brăila și Brașov. Societatea a trimis învățători și cărți în mai multe sate românești din Dobrogea, iar Costache Petrescu și preotul Zaharia îndeplineau, în același timp, și funcția de revizori școlari²⁷. Același rol l-a jucat și preotul *Dimitrie Chirescu*, care era însărcinat cu inspectarea mai multor școli românești aflate pe malul Dunării, mai jos de Silistra²⁸. Asemenea atribuții aveau și alți slujitori ai bisericii²⁹, ca, de exemplu, preotul *Anghel Sachelarie*, de la Oltina³⁰. Uneori, cele trei instituții românești din oraș, «Comunitatea» (organul ecleziastic), «Eforia Școlii române» și «Societatea română de cultură și limbă», țineau ședințe în comun³¹.

De multe ori, dascălii erau aduși din stînga Dunării, special pentru a fi folosiți și ca învățători. Am văzut că la Turtucaia acest obicei se practica încă din secolul al XVIII-lea. Tot acolo, la 1850, Ion Ionescu de la Brad găsea pe dascălul *Ștefanache*, pe care românii localnici îl aduseseră (după expresia lor «îl furaseră») din Țara Românească, cu familie cu tot, pentru a le cînta la biserică și a-i învăța carte românească pe copii³². În marele sat Rasova a fost adus din Ialomița, ca învățător și cîntăreț la biserică, un oarecare *Iorga*, numit apoi și Deli-Iorga. Lui i-a urmat, pentru îndeplinirea aceluiași funcții, fiul său *Chirea Deli-Iorga*, tatăl preotului *Dimitrie Chirescu*³³, pomenit mai sus. La Greci,

20. Ioan I. Mușat, *Istoricul orașului Cernavoda*, București, 1938, p. 51.

21. Apostol D. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, p. 104, 106.

22. Realizată în anul 1874 (Mihail-Virgiliu Cordescu, *op. cit.*, p. 214; Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, p. 285-287).

23. Apostol D. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, p. 104.

24. *Ibidem*, p. 106-107.

25. Vezi reproducerea unui exemplar (necompletat) al acestei diplome (*Ibidem*, p. 105).

26. *Ibidem*, p. 104, 106.

27. *Ibidem*, p. 106.

28. Ioan I. Mușat, *op. cit.*, p. 51.

29. Apostol D. Culea, *Românii din Caliacra și Durostor (Cadrilaterul)*, în «Graiul românesc», I (1927), nr. 6, p. 120.

30. Ioan N. Roman, *op. cit.*, p. 383.

31. *Ibidem*, p. 381-382.

32. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 76-77.

33. Ioan I. Mușat, *op. cit.*, p. 50; Ioan M. Păunescu, *Un colț dobrogean. Schiță monografică. Studii. Îndrumări*, Constanța, 1946, p. 105.

lingă Măcin, a funcționat ca învățător, înainte de 1861, *Ion Moroianu*, de fel din Transilvania, iar după aceea brăileanul *Dumitru Urzescu*³⁴. La Urlaia, școala a avut de asemenea un învățător transilvănean³⁵, ca și la Seimenii Mari, unde sînt atestați mai întîi un oarecare *Baciu*, apoi *Popa Anciu*, după care urmează doi dobrogeni, dascălii *Gheorghe* și *Elef-terie*³⁶. În satul Cochirleni, unde, la 1874, o clădire a fost reparată din inițiativa preotului Dobrescu și transformată în școală, a fost adus ca învățător *Ioan Mitu*, fost cîntăreț la o biserică din Călărași³⁷. Uneori chiar preoții aduși din stînga Dunării deveneau și învățători, așa cum a fost «*popa Iancu*» de la Niculițel, originar din Iași, despre care I. Ionescu de la Brad spunea, la 1850 : «au făcut și ține școală românească»³⁸.

Numeroase alte școli românești din Dobrogea își leagă, de aseme-nea, începuturile de bisericile din localitățile respective. Astfel, la Zebil, lingă Babadag, se știe că primii învățători au fost preoții și dascălii biseri-cii, care primeau drept leafă 15—20 lei turcești pe lună de fiecare școlar³⁹. Ne-a rămas și numele unora dintre ei : *dascălul Agachi* (1860—1869), *Ștefan Constantinescu* (1869—1875), hirotonit preot pe seama bisericii din Sabangia, și *călugărul Seralim* (1875—1878)⁴⁰. În satul Alibeichioi (azi Izvoarele, jud. Tulcea), funcționa, pe la 1859, în calitate de cîntăreț de biserică și dascăl de școală, *Apostol Teodorescu*, care, în 1862, era solicitat și la școala din Zebil⁴¹. La Topalu, primul învățător a fost, pe la 1840—1843, *Popa Anton*, căruia i-a urmat *Popa Dima*, apoi dascălul *Arsenie*⁴². De asemenea, la Cerna, cei mai vechi învățători despre care s-au păstrat știri au fost *Popa Petre* și *Drăgan Nicola*⁴³. La școala româ-nească din orașul Tulcea au funcționat ca învățători înainte de 1877 : *Ion Filoțteiu* (zis «dascălul Ioniță»), *Constantin Andreian*, seminarist din Brăila și *C. Costescu*, seminarist din Ismail⁴⁴. În anul 1873, comitetul școlar de acolo avea în frunte pe preotul *Alexandru Negru*⁴⁵. La Cerna-voda, preotul *Dimitrie Chirescu*, al cărui rol în învățămîntul românesc din Dobrogea a fost pomenit mai sus, a ridicat casa parohială, care ser-vea și ca lăcaș de școală și pe care se afla scris : «Studiul român 1875»⁴⁶.

În 1870, cunoscutul om de cultură, călugărul *Nifon Bălășescu*, a pro-pus călugărilor de la Mînăstirea Cocoșu înființarea unei școli românești pe lingă acest așezămînt. În același an, de Rusalii, notabilii orașului Galați, veniți în excursie la mînăstire s-au oferit «a face și a întreține» pe cheltuiala lor o școală primară «pentru tinerii călugări și pentru copiii români din multele sate de pe acolo». Nu s-a putut realiza acest lucru⁴⁷.

34. Ioan Georgescu, *Învățămîntul public în Dobrogea*, în «Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească», București, 1928, p. 643. 35. *Ibidem*, p. 645. 36. *Ibidem*, p. 644.

37. D. Nițescu, *Școala românească din Dobrogea pînă la 1878 (Amintiri)*, în «*Lamura*», IX (1928), nr. 6, p. 159—160.

38. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 104.

39. Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 642.

40. Simeon N. Morozov, *Monografia comunei Zebil din județul Tulcea*, București, 1913, p. 40.

41. N. Iorga, *Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859*, în «*Analele Dobrogei*», III (1922), nr. 1, p. 30.

42. Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 645.

43. *Ibidem*, p. 643.

44. Apostol D. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, p. 97.

45. Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, p. 283.

46. Ioan I. Mușat, *op. cit.*, p. 51.

47. Nifon Bălășescu, *Românii din Turcia*, în «*Biserica și școala*», I, Arad, 1877, p. 370.

Curînd după aceea, în 1871, Nifon Bălăşescu a fost însărcinat de *mutesarrîi*-ul (guvernatorul) *sandjac*-ului Tulcea, Ismail Bey, să înfiinţeze şcoli româneşti la sate, fiind numit chiar «director» al acestor şcoli ⁴⁸. A fost singura intervenţie din partea autorităţilor otomane în favoarea învăţămîntului românesc din Dobrogea. În proporţie masivă, în tot timpul stăpînirii turceşti, înfiinţarea, organizarea şi patronarea şcolilor româneşti din provincia pontică au revenit Bisericii şi reprezentanţilor ei. Pe lângă exemplele de mai sus trebuie adăugat şi faptul că, o parte din «jitie» (impozitul eparhial) ⁴⁹ trebuia afectată întreţinerii şcolilor ⁵⁰.

Printre obiectele care se predau în aceste şcoli, un loc de seamă revenea învăţăturilor religioase şi, în primul rînd, citirii psaltirii ⁵¹. La şcoala din Zebil, de pildă, se predă, pe la 1860, bucoavna, ceaslovul, psaltirea, aritmetica («puţină socoteală») şi cîntările bisericeşti ⁵². La fel şi la şcoala din Seimenii Mari ⁵³, ca şi la celelalte şcoli româneşti din Dobrogea înainte de 1877 ⁵⁴. Aşa se explică şi aducerea masivă de cărţi religioase din stînga Dunării ⁵⁵, dintre care unele serveau, desigur, şi necesităţilor învăţămîntului. La Dăeni a existat chiar o şcoală specială pentru dascăli, condusă de dascălul *Cosma* ⁵⁶.

Pe de altă parte, reprezentanţii Bisericii s-au îngrijit să-şi dea copiii la carte. Prin 1869, la şcoala românească din Silistra învăţau cinci fii de preoţi şi un fiu de dascăl ⁵⁷. În 1871, un preot român din Dobrogea se adresa în scris Ministerului Instrucţiunii Publice şi Cultelor din Bucureşti cu rugămintea ca fiul său, *Popescu Theodor*, absolvent a patru clase primare la Silistra, să fie primit ca elev la Institutul macedoromân, pentru ca apoi, «după terminarea studiilor, să poată deveni şi el un apostol al luminei naţionale române» ⁵⁸.

În lipsa unei asistenţe din partea statului otoman, adesea chiar în lipsa bunăvoinţei acestuia, ocrotirea învăţămîntului românesc din Dobrogea a revenit, pînă la 1877, aproape în întregime Bisericii. Biserica şi şcoala constituie, pentru perioada stăpînirii otomane, componenta de bază a vieţii culturale a românilor din Dobrogea.

Tudor MATEESCU

48. *Ibidem*, p. 353, 370.

49. Despre «jitie» vezi îndeosebi Gh. Rădulescu, *Starea religioasă a Dobrogei în decursul vremurilor*, Bucureşti, 1904, p. 119—120.

50. G. V. Niculescu, *Protopopia judeţului Tulcea*, Bucureşti, 1906, p. 31.

51. C. Teodorescu, *op. cit.*, p. 206.

52. Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 642.

53. *Ibidem*, p. 644.

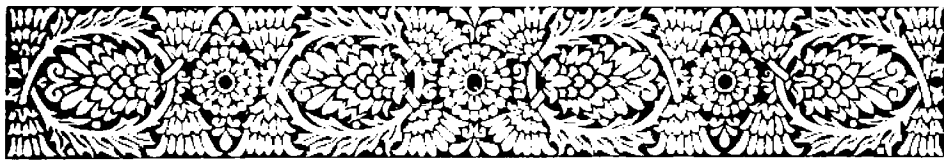
54. La şcoala lui Costache Petrescu de la Silistra, cea mai evoluată dintre toate şcolile româneşti din Dobrogea înainte de 1877, printre obiectele de învăţămînt figura şi «Religiunea» (Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, p. 277).

55. Despre aducerea acestor cărţi vezi îndeosebi D. Şandru, *Mocanii în Dobrogea*, Bucureşti, 1946, p. 70.

56. Gh. Rădulescu, *op. cit.*, p. 122.

57. Apostol D. Culea, *Românii din Caliacra şi Durostor...*, p. 121.

58. Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, p. 278—279.

• D O C U M E N T A R E •

UN EVANGHELIAR ARMEAN DIN SEC. XIV LA IAȘI

Printre foarte puțin numeroasele manuscrise religioase armenе aflate în București se înscrie și un *Tetraevangheliar* din 1351, actualmente păstrat în muzeul Episcopiei Bisericii Apostolice Armene din România. Dimensiunile volumului sînt: 16,8 cm/24 cm/7 cm. El numără 289 file. Cuprinde 4 miniaturi reprezentînd cei patru evangheliști, ale căror dimensiuni sînt, respectiv: 10,8 cm/18 cm; 10,7 cm/17 cm; 10,7 cm/17,5 cm; 10,7 cm/17 cm. După cum se va vedea din comentariul ulterior în dreapta cadrului, în afara lui, se mai află pictat un Arbore al vieții a cărui înălțime variază între 10 cm și 12,2 cm. Reproducem numai ultimele trei miniaturi, cea dintîi fiind foarte degradată. În afara acestor portrete mai există frontispicii, pagini de titlu, vignete, desene marginale și inițiale pictate.

Acestui manuscris îi sînt atașate la început între coperți și fila 1 și între filele 285 și 286, diverse traduceri și explicații redactate de cercetătorul L. Sarmacaș, unul dintre oamenii de cultură promovați de Junimea. Pentru utilitatea lor (cu atît mai mult cu cît se referă și la alte manuscrise a căror urmă s-a pierdut) cît și ca omagiu adus competenței cu care au fost redactate, le cităm integral — aducînd ortografia la zi — ele vîzînd astfel pentru întîia oară lumina tiparului, drept introducere la modestul studiu pe care îl facem pe marginea celor patru portrete de evangheliști.

«Noțiuni asupra scrierii evangheliei prezente

Evanghelia aceasta este scrisă cu mîna liberă la anul lui Chr. 1351 în orașul Caffa din Crimeea, și dăruită bisericii armenе din Iași la anul 1451, după cum se va vedea din inscripțiunile în filele din urmă ale acestei evanghelii.

Paginile nu sînt numerotate, dar numărînd filele, am găsit în total două sute optzeci și nouă file (289) scrise și nescrise.

Cele două file de la început cuprind introducerea și povățuiri asupra celor nouă tabele cuprinse în opt file ce urmează după povățuiri. Aceste tabele sîervesc spre a găsi cu înlesnire faptele asupra cărora tuspătru evangheliști au scris în acord; faptele asupra cărora numai cite trei din-

tre ei au scris în același sens; faptele asupra cărora numai câte doi au scris, și în fine, faptele asupra cărora numai câte unul singur a scris.

Evangeliiile sînt scrise pe 273 file. Capitolele evangheliilor nu sînt numerotate, ele se cunosc prin litera inițială, ce este ornată și colorată, iar pe marginea goală din direcția acestei inițiale este desemnată și o floare (*sic!*) spre distingerea capitrului. Nu sînt numerotate nici versurile; ele se deosebesc prin inițialele cu litere roșie (*sic*).

Literele mici cite una, două și trei în grupe, care se văd pe marginile goale lingă inițialele versurilor și pe marginea goală jos, sînt litere reportere, cari conduc la o altă evanghelie corespunzătoare la același fapt.

Scrisoarea are forma literelor primitive *mesrobiane*, cari mai tîrziu au devenit litere de tipar (Un asterisc trimite la următoarea notă: Tiparul s-a introdus în Armenia la anul Chr. 1567. Dedesubt se face o corectare în creion: Tiparul s-a introdus la Armeni în anul 1512. Semnează: Siruni).

Este scris regulat și ortografia corectă; dar împărțirea cuvintelor este așa de neregulată, încît se dovedește, că scriitorul a avut în vedere numai forma scrierii și nici cum împărțirea regulată a cuvintelor în silabe; așa, mai în toate liniile găsim cuvinte întrerupte și partea întreruptă alipită la cuvîntul următor; cuvîntul ajuns la marginea liniei în loc de a fi împărțit în silabe, în linia a doua se trece o parte întreruptă din silabă, sau numai o singură consoană, ori o singură vocală, ceea ce împiedică cu totul citirea curentă.

După terminarea evangheliilor urmează cinci pagini scrise cu litere mai mărunte. Explicațiuni asupra acestora a se vedea la sfîrșitul evangheliei.

L. SARMACAȘ»

La sfîrșitul manuscrisului sînt adăugate următoarele foi:

«O explicațiune

Înainte de a scrie traducerea dedicațiunii și a memorialului acestei evanghelii, am crezut de cuviință a da mai întîi explicațiunile următoare:

Foilețind de la finele paginilor scrise de la stînga spre dreapta, la a cincea pagină de aici, la fruntea coloanei întîia se vede un titlu cu șase litere majuscule, de culoare roșie, în care se citesc: Mărire Sinte; după care urmează versul 53 din cap. VII din evanghelia de la Ioan; apoi urmează cap. VIII v. 1—11 inclusiv. Îndată după terminarea acestor versuri, urmează cuvîntul de dedicațiune către biserica armeană din Iași și în urmă memorialul.

Acum vine chestiunea: a, că, ce sens are ca cele câteva versuri din evanghelia lui Ioan să se scrie înainte de dedicațiune? și b, Cum se poate ca o dedicațiune scrisă cu un secol mai tîrziu să țină un loc mai sus de memorialul scris cu un secol mai de mult?

Îată cum se pot explica chestiunile aceste.

Precum se vede, cei ce au dat de scris ori au cumpărat evanghelia, chiar de la început erau hotărîți de a o trece la altă mină, care ar fi în plecare de a o dărui vreunei biserici, și cu acest scop au lăsat mai întîi un loc gol de trei coloane pentru

a face loc de onoare celui ce ar cumpăra-o spre a dăru-i la vreo biserică, pentru ca **acel** cumpărător acolo să-și treacă cuvîntul său de dedicare.

Frații Agopșa și Leul, cari au cumpărat-o pentru biserica armeană din Iași, găsind **acel** loc gol, negreșit că acolo le-a convenit să-și treacă dedicațiunea lor; dar **acele** trei coloane fiind prea multe pentru o dedicațiune, și ei neavînd materie de ajuns **pentru** a le umple, a căutat o evanghelie care să le servească de prolog la dedicațiune, prin care să se umple și coloanele goale.

Numai astfel se poate întîmpla că evanghelia de la Ioan, mai sus arătată, se **găsesc** (sic) pe aceeași pagină înaintea dedicațiunii și dedicațiunea înaintea memorialului.

Traducerea Dedicățiunii

Deci amintiți pre cei din urmă cumpărător acestei sintă evanghelie, pre Agopșa și pre frate-său Leul, și pre părinții lor, cari au cumpărat-o din dreapta lor muncă, și au dat-o spre amintire la Iași la sînta Născătoare de D-zeu; și nimeni să nu îndrăznească a o scoate de la sînta Născătoare de D-zeu, nici dintr-aj mei și nici dintre streini; și dacă cineva ar îndrăzni și împotrîvindu-se ar scoate-o, acela partea crucificatorilor să moștenească și răsplata lui Corh și al lui Datan să primească. Scris la data 900 (Un nou asterisc trimite la următoarea notă explicativă: Data 900 este după era armeană, care este în urmă cu 551 ani după Cristos. Prin urmare 900 + 551 = 1451 an. Chr. cînd s-a dăruit evanghelia la biserica armeană din Iași, adică după 56 de ani de la zidirea acelei biserici, care poartă data anu 844 și a lui Chr. 1395).

Traducerea memorialului

Mărire fie unicului ce te mărturisim de trei ori sint; cela ce nu-ți lipsește nimic, perfectule și nemărginit Tată, Fiu și Duh Sfînt sint în veci, amin.

Prin grația Domnului atotfăcător și prin ajutorul lui s-a isprăvit evanghelia aceasta, prin minune făcută și cu Duhul împodobită, ceea ce fericirii evangheliști cu înțelepciune au unit multele culori într-o singură țesătură, măiestrită ca compoziția unui scos din ferberea dulcelor flori (Autorul explică în subsol: Alusiune la florile ce cresc în Armenia din cari se scoate unt pentru mirul bisericilor armenie din tot universul. Mirul se fierbe la Ecimiadzin), ale căroră calitate prin proprietatea duhului li se poate deosebi, și copiată prin participarea multor luminați pentru a o însuși Biserica unită cuvîncios cu Capul de pace, căci de la dînsul este perfecțiunea.

Multe sînt cauzele pentru care sînt patru evangheliști. Patru feluri viețuitoari: omul, leul, taurul și vulturul (Notă: Alusiune la cele patru ambleme — sic — ale evangheliștilor); patru materii ale lumii: pămîntul, apa, focul și aerul, cari sint unul altuia contrari neîmpăcați, dar și iubiți neseparabili; cite patru litere compun numele sîntei Treimi (bineînțeles se referă la numele armenesti pe care le citează; neavînd litere, noi le vom sări); pentru concordanță reluăm ortografia traducătorului, în cazul numelor în limba română pe care le dăm în continuare n.n.): Tată, Fiu, Duh; patru sînt fluviurile ce izvorăsc din paradîs: Phisonul, Chehonul, Tigru și Eufratul; patru sînt unghiurile și coarnele mesei; patru sînt fețele crucei, și mai sînt și alte multe cauze în care se pot idealiza cele patru evangheliști.

Deci se numește evanghelie fiindcă ne istorisește despre bunătățile ce s-au făcut, de pacea ingerilor și a oamenilor, de distrugerea violenței înamicului, de risipirea iadului, de mîntuirea sufletelor, de șederea de-a dreapta Tatălui a naturii noastre omenești. Dar s-a scris sînta evanghelie în orașul de D-zeu păzit Caffa sub

umbra prea sîntei Treimi, în timpul Patriarhului P. S. Mekhitar I (Nota lămurește Mekhitar I din tîrgul Chârni, a stat Catolicos de la anii lui Chr. 1341 pînă la 1355. Este de observat că în originalul manuscris numărul întii este însemnat cu cifra arabă 1, dar nu litera armeană corespunzătoare — cuvînt adăugat de noi în locul literii; n.n. —, precum se obișnuiește în genere, ceea ce dovedește că în secolul XIV cîtrele arabe erau adoptate în scrieri armenie), în al Arhiep. P. S. Ștefan și în timpul domniei lui Doda s-a scris evanghelia aceasta la era Armenilor 800 (Am sîrit litera specifică; n.n.). Eu păcătorul și nevrednicul preot Garabet cu mina mea am scris evanghelia aceasta pentru Diac. Grigorie și pentru amintirea părinților lui, amin.

Amintiți întru Christos pre cumpărătorii acestei evanghelii: pre Umeg (Nota cu asterisc pusă la sfîrșitul paragrafului explică aceste nume proprii numerotîndu-le de la 1 la 8, Umeg primînd numărul 1: Numeriile numerotate de mai sus aplicate ca substantive proprii, fiindcă arată și lucruri și calități, am crezut că e bine a arăta aici și însemnarea lor, așa: 1. Umeg, vra să zică produs din muncă; sau mîngietor. — 2, Avac — mare. — 3, Khoța-teh — leac de rană. — 4, Tagihatun — coroană, — doamnă (cuvînt arab și pers). — 5, Vartedzoț — sin de roză. 6, Varteres — față de roză. — 7, Azche-dighin — doamnă de neam. — 8, Dzahig — floare) și pre Avac și pre părinții lor, pre bunicul Khoțateh, pre bunica Tagik-hatun, pre străbunul Umeg, pre bunica Vartedzoț, pre tatăl Varteres și pre mama Azchedighin, pre surorile Șnofor (nedescifrabil), pre Grigorie cu copiii lor, pe Dzahig, și pre Dzangaziz cu copiii lor și cu toată familia lor, amin.

Amintiți întru Christos pre răposatul lor frate Șufuran, care în vîrstă tînără s-a săvîrșit, ca floarea s-a scuturat și ca iarba s-a uscat, și a fost usturime mare și doliu nemărginit și suspinuri fraților și mamei lui. Și au cumpărat evanghelia aceasta din dreptul lor de sînge pentru amintirea fratelui lor Șufuran și pentru bucuria lui Grigorie Diaconul fratele lor, întru amintirea părinților lor, amin.

Amintiți întru Christos și pre părinții noștri Moses, pre mama mea Dira și pre bunul meu Măgărdici și pre bunica mea d-na Șnofor și pre toți strămoșii mei și pre mine păcătosul și nevrednicul preot, fals religios Grigorie, care am îndemnat și am făcut să cumpere avanghelia aceasta întru amintirea vecinică a sufletelor și a corpurilor ale celor vii și ale celor morți, ale celor drepți și ale celor păcătoși, căci aceasta este viață, lumină celor întunecați, învățătoare celor smintiți, caie celor rătăciți, liman celor naufragați, candelabru nestins, isvor de nemurire, convorbire cu D-zeu, chemătoare păcătoșilor la pocăință și învățătoarea tuturor la nunta cerească. Aceasta este odihnitoarea celor împovărați, ușurătoarea de păcate prin pocăință, speranța celor fără de speranță, adăpostul celor nenorociți, conducătoarea la viață, mîrgăritarul neprețuit, piatra valoroasă, templul luminos și aurul ales; via desfătătoare, paradisul dorit, planta de nemurire, roza nevestejibilă și conducătoarea credincioșilor cu speranță și cu credință la altarul ceresc, unde să ne bucurăm de bunătățile netrecătoare și de veselie fără de săvîrșit întru Iisus Christos Domnul nostru, care este bine-cuvîntat în veci, amin.

Și cei ce vor aminti pre cei amintiți aice, amintiți să fie de Christos Domnul nostru cel bine-cuvîntat în veci, amin.

Traducerea și scrierea dedicațiunei și a memorialului de mai sus, am făcut-o subsemnatul Luca Sarmacaș, fost profesor la școala armeană din Iași, după cererea D-lui Grigorie I. Buluciu, președintele Consiliului de Supraveghere al averii bisericești armenie din Iași. Scris în Iași la anul 1894 luna Iulie 12.

L. Sarmacaș.

Maica Domnului cu Pruncul

Învierea Domnului

Sf. Evanghelist Marcu

Sf. Evangelist Luca

Sf. Evangelist Ioan

Nota. — În observația de mai sus am zis că înainte de dedicațiune s-a luat câteva versuri din evanghelia de la Ioan ca prolog. Pe marginea goală la începutul acelor versuri se văd inițialele ... și dedesubt ... (litere armene; n.n.). Aceste inițiale arată evan. de la Ioan de unde sînt luate acele versuri și sînt puse de subsemnatul, spre a arăta mai lămurit locul de unde se începe evanghelia luată ca prolog la dedicațiune. — L. Sarmacăș».

«Evanghelia Bisericii din Botoșani

În Botoșani am mai văzut o evanghelia manuscrisă; dar atît de rău păstrată, că-i lipsesc copertele și mai multe file de la început; iar lilele din urmă sînt rupte la colțuri și stricate, încît abia se mai poate descifra un scur(t) memorial ce i-a mai rămas pentru amintire. Dar de cine și cînd s-a adus la biserica de la Botoșani? Iată partea cea mai însemnată despre care nu putem afla nimic și poate că tocmai în acele file pierdute s-ar fi cuprins ceva mai interesant.

Venerabilul preot Pavel Iacobianu găsind evanghelia aceasta, precum și alte cărți bisericești aruncate într-un dulap din pridvorul bisericei, le-a luat pre toate și le-a așezat în biblioteca Epitropiei; iar evanghelia, spre mai multă siguranță, a luat-o onor. d. Abraham Buiucliu, pe care o păstrează în cassa d-sale de fer ca un lucru antic. D-sa mi-a arătat-o la cerere, de pre a căriia memorial mi-a dat și o copie scrisă și subscrisă de d-sa. Acea copie am încredințat-o d-lui Președinte al(l) Epitropiei bisericești armene din Iași, spre a se păstra în arhiva acelei Epitropii».

«Traducerea memorialului evangheliei din Botoșani

Cu grația lui D-zeu... (În notă: Locurile punctate arată cuvintele ce lipsesc prin ruptură) Țitorul am început... și cu mila lui... isprăvit sînta... evanghelie dorită, cu multă silință și cu mare muncă în ziua... de sîntul Sahac traducătorul Armenilor și al doilea iluminator al Armeniei, la era armeană 803 (am sărit peste literele armene însemnînd numere; n.n.) în țeara Crîmei în capitala ...r khat sub umbra sîntei Născătoare de D-zeu, în timpul patriarchiei Armenilor P. S. Mekhitar și în al provinciei noastre Ștefan Arhiep. S-a scris sînta și dorita evanghelia prin mina lui Grigorie Suchiasian cel din urmă păcătoș și nevrednic scriitor după cererea onorabilului preot Thoros, care cu multă dorința a cumpărat-o din dreapta sa avere întru amintirea lui și a bunilor lui părinți d.l. Grigorie... (continuarea ruptă).

L. Sarmacăș».

«Evanghelia bisericei din Roman

Aflînd că și în Roman se găsește o evanghelia armeană manuscrisă, am cerut detalii de la dl. Ștefan Moisa, cuviosul preot al acelei biserici. D-sa s-a grăbit a-mi trimite amănunțimele cerute asupra acelei evanghelii, pe care le traduc aici întocmai după cum le găsesc în scrisoarea d-sale. — Iată-le :

«Lungimea evangheliei de la biserica noastră este de 20 cm., lățimea de 14 cm., și grosimea de 4 cm., afară de coperte.

Copertele, după mine, sînt chiar din vechime, sînt invelite cu piele și odinioară au fost îmbrăcate cu argint, astăzi însă are numai o mică cruce de argint asupra copertei.

Hîrtia este albă și groasă.

Scrisoarea are forma de tipar, este regulată și fără greșeli, numai silabele unde și unde nu sînt bine împărțite, și fiecare vers se începe cu literă mare de culoare roșie și accentele sînt tot roșii.

S-a ținut în stare bună, nu are părți rupte sau roase, sînt puține locuri rupte, dar sînt acoperite cu hîrtie.

Toată evanghelia este scrisă pre fiecare pagină cite în două coloane.

La începutul evangheliei nu este vreun manuscris, este numai la sfîrșit și este scris astfel :

Mărire a celor trei persoane nemărginite (,) inaccesibile, sîntei Treime și unei dumnezeiri Tatălui și Fiului și Duhului sînt, acum și în veci, și în vecii vecilor, amin.

S-a scris sînta evanghelia în renumita monastire Mașghevor, sub umbra sîntei Născătoare de D-zeu și a sîntului Garabet, la data 914 (am sărit peste literele armene din text indicînd numere; n.n.), în timpul patriarhului P. S. Constantin și al regelui Hetum, care domnia în provincia Cilicia.

Și s-a scris cu mîna de Chiriatic, scriitor nepriceput, după cererea lui Theodosie chelarul, care a cumpărat-o întru amintirea sufletului său, a părinților, a fraților și a tuturor adormișilor.

Deci cei ce vă veți folosi dintr-această prin citire sau prin căpătare de idei, rugați (de) iertare pentru Theodosie chelarul și pentru cei mai sus scriși.

O, fii ai Sionului de sus și preoți unși prin sîntul Duh.

O, tagmă luminată și împodobită cu lumina darurilor sîntului Duh. O, servitori (ai) mesei Domnului și predicatori ai sîntei Treimi și cultivatori sufletesți !

Eu vă rog pre toți, eu păcătosul Chiriatic, să nu bănuși pentru starea mea proastă și pentru greșeli, căci ochii mei au slăbit, dar exemplarul este de încredere, mai cu seamă în verburile analoage, căci este ales pentru cel ce știe. Și să se roage iertare pentru tatăl meu, pentru mama mea și pentru toți adormișii mei să se roage (pentru) iertare.

Și D-zeu să se milostivească îndeobște tuturoră împreună și de D-zeu iubitorului Prelat al diocesei noastre, cuviosul Vasilie. Și lui Christos D-zeul nostru mărire în veci, amin.

O, nimeni să nu condamne slaba legătură a acesteia, pre Arachel Hănavantian și pre părinții mei, pre frații mei preotul Garabet și Diaconul Pavel și pre învățătorul meu preotul Sarchis, pre odihniții întru Christos rog să se amintească întru Domnul.

La data 914 (am sărit literele armene etc. ; n.n.).

Amintiți și pre Martir fratele lui Theodosie și pre Ștefan economul».

Nici în memorialul acesta nu se vede vreo amintire că, prin cine și cînd s-a adus evanghelia aceasta la biserica armeană de la Roman.

Iassy, 18 August 1894.

L. Sarmacas».

Să trecem la manuscrisul propriu-zis.

Coperțile, ferecate în argint aurit, amintesc din prima clipă de tehnica și spiritul hacikharurilor (cruci de piatră specifice Armeniei) implicînd un stil al rigidității, voit nemelodic, figuri făcute ca să amintească, ca să înlocuiască, în sens bizantin dar nu și în același duh al sensibilității, niște realități ale căror copii nu se vor și al căror hieratism tind numai să îl simbolizeze. Unde începe sursa originală, armeană ? Alongarea bizantină lipsește și este înlocuită de formele rotunde orientale, trăsăturile, de asemenea, fiind specific armenesți.

Desigur, tema tratată ne ajută să discernem cu ușurință elementele menționate în urmă. În centrul copertii I, pe o bancă simplă, masivă, al cărei singur ornament este o decorație punctată sub partea ei superioară, dînd ocol mobilei, șade Fecioara cu Pruncul pe genunchi (fig. 1). Tema e foarte rară în arta armeană, în care Pruncul apare, de obicei, pe stînga Maicii. Reprezentarea ei respiră un aer de măreție, impus de torsul foarte drept, înalt și puțin rigid. Genunchii, pe care îi bănuiești desfăcuți sub poalele veșmintului căzînd, larg, pînă a nu lăsa să se vadă decît virfurile încălțămintei, îmblînzesc măreția pomenită, aducînd în scenă o poziție maternă și nesupravegheată, ușor rustică, neținînd seama de conveniențe, comodă, trădînd o oarecare oboseală. Chipul rotund, nasul viguros (ca al absolut tuturor personajelor), ochii a căror formă se apropie de cerc, gîtul cărnos, dealtfel întreaga carnalitate a trupului mare, ghicit sub falduri, toate acestea descriu femeia de tip armean, pe care am întîlnit-o prezentă și în numeroase miniaturi. De-a dreapta și de-a stînga sa două stele cu șase colțuri al căror centru continuă linia de bază a vîlului de pe frunte, iar mai jos și mai către marginile ferecăturii doi serafimi cu cîte patru aripi, străjuind-o, capetele lor fiind în aceeași linie cu capul lui Iisus. Acesta șade pe genunchiul stîng al maicii sale. Capul lui este, după tradiția plastică a temei, în zona centrului pieptului matern, acolo unde este situat centrul simbolic al inimii. Binecuvîntează cu mîna dreaptă, iar în stînga ține în dreptul pieptului un sul, al legii celei noi. Fecioara îl susține cu mîna stîngă, pe cînd palma dreaptă se odihnește pe același genunchi.

În cele patru colțuri, apărați de cîte patru sferturi de cerc, evangheliștii. Fiecare își strînge la piept cu mîna stîngă opera, în timp ce cu dreapta indică centrul, adică îl recomandă pe Hristos popoarelor. Par să cuvînteze, fie convingător, fie duhovnicește, fie interiorizat, fie sumbru.

Întorcînd tomul, coperta IV ne înfățișează scena Învierii (fig. 2): Mîntuitorul, în centru, călcînd lespeda mormîntului și poarta iadului («cu moartea pre moarte călcînd»), dispuse în formă de cruce (pe cruce se înalță din moarte), înconjurat de un nimb, cu sulul legii în mîna stîngă, paralel cu pămîntul, cu dreapta înalță un personaj din mormînt; trei alte personaje, dintre care două încoronate, privesc, emoționate, minunea; probabil, de curînd au înviat și ele, cei încoronați fiind de bună seamă regii David și Solomon. În partea opusă, ceata ucenicilor descoperă lințoliul gol. Între cele două morminte simbolurile uzuale, cheie, iacăt, cuie ș.a.m.d. În fundal, cîteva culmi muntoase, cu acea formă amintînd un ciocan cu minerul în jos, specifice picturii bizantine.

Urmează să privim imaginile propriu-zise ilustrînd manuscrisul, miniaturile reprezentînd evangheliștii.

Primul evanghelist, *Matei* (reversul foii 11). Lucrare greu lizibilă, dar cu atît mai importantă pentru discernerea planului decorativ al artistului. Compoziția este puțin stranie, fiind un joc de cercuri sau fragmente de cerc, distribuite neritmic într-o îmbinare mai organizată de dreptunghiuri, cele din urmă depășind ca număr și importanță pe cele dinții.

Echilibrarea culorilor dovedește o bună cunoaștere a meseriei, acestea fiind dozate în așa fel încît să-și răspundă în ecouri din diverse părți ale imaginii. Totuși sentimentul straniului menționat este întărit de faptul că se sugerează o disonanță pe cele două linii diagonale. Diagonala stînga jos-dreapta sus fiind cea a verdelui, pe cînd diagonala stînga sus-dreapta jos abundînd în albastru, care de altfel ocupă aproape toată jumătatea superioară a miniaturii, revenind, în două rînduri, și în jumătatea inferioară. Această tensiune coloristică este accentuată de jocul neregulat și imprevizibil al roșului care aduce o mișcare greu odihnită de galbenul zonei inferioare (care galben, desigur, mai curînd se leagă, în sufletul nostru modelat de obișnuința cu realitatea solară, de zonele superioare).

În acest univers foarte geometrizat în plan, centrul (parțial și dreapta privitorului) este ocupat de evanghelist. Un bărbat numărînd la vreo șaiszeci de ani, cu barbă stufoasă coborîndu-i peste clavicule, cănită de iarnă, cu mustăți neatînsse de ciuntire, de sub care abia se vede gura mică, cu privirile înțepenite în gol, în acel răgaz al absenței din tine însuți, care intervine de cîte ori gîndim adînc, de parcă am căuta inspirația într-o lume inaccesibilă conștiinței noastre, cu fruntea înaltă și modelată de cugetări senine, cu părul albit dat pe spate, pe cînd sprîncelele au rămas tinere și castanii închis, cu un trup mare, de om obișnuit cu șederea, cu șolduri lărgile și mușchii superiori ai picioarelor crescuți peste măsura obișnuită, cu braț vînjos.

A treia notă subliniind acel aer straniu al miniaturii, despre care vorbeam, este tocmai contrastul dintre acest personaj care scrie, se vede bine, de mult, de foarte mult timp, în tihnă, în tăcere, neînsoțit decît de sine însuși și stridentele și mișcarea coloristică a mediului plastic în care este înfățișat. Dar acest nou contrast dezleagă tensiunea vibrînd în imagine: el semnalează deosebirea calitativă dintre evanghelist și «lume», dintre cel care stă de vorbă cu Dumnezeu și cei care trăiesc la voia întîmplării, robi ai conflictelor cu tot și cu toate.

Urmînd unei vechi tradiții a miniaturii armenie care desparte prin cadrul imaginii lumea aceasta de cea divină, în stînga privitorului, în afara imaginii crește singur și plin de prosepelime un copac cu trei fructe. Forma lor intră în gama uzuală a Arborelui vieții, așa cum apare în miniatura armeană (dealtfel, aproape fiecă filă a întregului manuscris este decorată cu cîte un «arbore al vieții» stilizat). Numărul și co-ființialitatea fructelor le indică a reprezenta Sfînta Treime, cu atît mai mult cu cît unul dintre ele pătrunde în cadru (în această lume). Aspectul dogmatic al reprezentării este cu atît mai interesant cu cît fructul pătrunzînd în cadru este prezent în el dar și în afara lui și copărtaș la existența celorlalte două fructe în arborele vieții, ceea ce traduce plastic, foarte limpede, modalitatea existenței intrupate a Domnului. Și mai traduce un mesaj scripturistic: făgăduința Mintuitorului înălțat la ceruri de a nu-și părăsi ucenicii — evanghelistul, fără s-o știe (fructul pătrunde în cadru în spatele său), se află în prezența Domnului.

Evanghelistul *Marcu* (reversul foii 84) este un bărbat de aproximativ patruzeci de ani, cu părul castaniu deschis, privire senină, visătoare,

cu urme de asprimi învinse, gesticulînd larg, în toiul narării (fig. 3). Ținuta lui dreaptă, ușor aplecat înainte, îi indică atât siguranța pe cele spuse cit și hotărîrea de a convinge; buzele strînse contribuie la sugerarea caracterului său hotărît și dirz. Are păr abundent și barba deasă și scurtă. «Lumea», cum și-a propus să exprime mediul decorativ ambiant, a cîștigat o treaptă către liniștire, ambele diagonale triumfînd în verde, albastrul restrîngîndu-se, roșul temperîndu-și asimetria. Însăși banca (care în cazul lui Matei era incomodă, fără spetează), în această a doua miniatură, devine un fel de canapea cu spetează înaltă pînă la umeri, mult decorată cu lanțuri, puncte și pătrate încrustate. Cu alte cuvinte dintr-o lume haotică pătrundem într-una mai echilibrată. Plecînd în favoarea ideii de continuitate a aceleiași lumi, structura geometrică rămîne aceeași. În Arborele vieții s-a schimbat poziția fructului pe care îl identificasem cu Iisus; el pătrunde în cadru mai puțin, apropiindu-se mult de cel pe care-l bănuim a simboliza Duhul Sfînt (întemeiem această supoziție întii pe faptul că al treilea fruct rămîne în aceeași poziție de netă superioritate (aidoma semnului crucii cînd rostim: «în numele Tatălui»). Aproximarea de Sfîntul Duh arată mișcarea cunoscută din sinul Sfintei Treimi care pune accent pe această apropiere: (Pogorîrea Duhului).

Progresul spre organizare al «lunii» este tot mai vădit atunci cînd privim cea de a treia miniatură, reprezentîndu-l pe Sfîntul evanghelist Luca (fig. 4). Pînă și lăierea abruptă coloristică a diagonalelor dispăre din conceptul lucrării. Există o zonă centrală, importantă, roșie, scaldată într-o lume de albastru, puțin verde și griuri. Apare la turnul din stînga privitorului o modelare cu umbre. Inițial n-a avut nici-o fereastră: era un turn ermetic. În imaginea evanghelistului Marcu avea două ferestre, una mai sus de cealaltă (s-ar putea să reprezinte cele două Testamente). Acum are una singură, colorată luminos, care se impune atenției (tot astfel cum, ajunși la cea de a treia evanghelie, apropiindu-ne de sfîrșitul lor, universul Noului Testament se așează la temelie unei lumi noi, unice). Evanghelistul stă pe două perne (temă acum introdusă), ține picioarele goale pe o carpetă. E limpede, totul se așează, se potolește, se echilibrează. Arborele vieții, cu o ușoară variație, se află în aceeași poziție ca și în imaginea anterioară.

Sfîntul, ca și Matei, șade. Un bărbat poate puțin mai tînăr decît Marcu, cu părul și tenul de culoare mai închisă, cu barba mai mică și mai blondă, concentrat asupra celor înșirate pe pergament, blînd la chip, cu o blîndețe suferitoare, cu bunătatea (dar și concentrarea) înscrisă în buza inferioară sensibil mai formată.

Îată-ne ajunși la imaginea finală (fig. 5), cea deschizînd Evanghelia lui Ioan (spatele filei 217). În partea din dreapta privitorului, Prohor, ucenicul evanghelistului, șade la un pupitru, scriînd. Ocupă o pătrime din imagine. Jumătatea din stînga (pe înălțime) este ocupată de Ioan, care l-a format. Asupra acestuia o mină binecuvîntîndu-i creștetul, închipuind inspirația Duhului. Între ea și mina stîngă a lui Ioan și locul inimii lui Prohor se poate duce o linie dreaptă care se apropie de diagonala imaginată stînga sus-dreapta jos. Culorile sînt perfect echilibrate.

Numai că remarcăm o schimbare de 180° atît în dispunerea lor cît și a formelor. Adică, ceea ce se afla în stînga ilustrației s-a mutat în dreapta ei, odată cu prezentarea noului profil al scriitorului. Această schimbare de poziție a lui îl așează, acum, cu fața către Arborele vieții (simbolizînd Sfînta Treime). Anterior, ne amintim, evangheliștii scriitori au stat cu spatele către acesta. Putem lega această schimbare de poziție de conținutul în sine al Evangheliei lui Ioan? Desigur. E ultima, deci nu numai un sfîrșit dar și o retrospectivă. E cea mai profund duhovnicească, așadar care-L cuprinde pe Dumnezeu cît mai de-a dreptul. Drept aceea ordinea desăvîrșită a culorilor și formelor. Dar, mai apare un element inedit : un nou Arbore ale vieții, pe lingă celălalt, acesta nou crescînd înăuntrul miniaturii. Nu are decît două roade. Vasăzică binecuvîntarea s-a împlinit. Legătura cu Dumnezeu este iar deplină și împărțita lui e pe pămînt : în cele două fructe citim unitatea dintre cele două Testamente (turnul din stînga a dispărut, fiind înlocuit de acest nou Arbore al vieții), citim cele două firi ale Mîntuitorului, citim cele două aspecte ale Bisericii (văzută și nevăzută). Importanța Evangheliei lui Ioan pentru pictor este scoasă în evidență de faptul că tulpina acestui arbore al vieții poate fi prelungită imaginar pînă a-l vedea înălțîndu-se direct din scrierea sfîntă.

Importanță este privirea tînărului Prohor. Spre deosebire de miniaturile precedente, privirea sa este *răpită*, străpungînd niște ziduri materiale devenite numai pentru el transparente. Este vădit *unită*, nu numai transpusă. Este *acolo*, în «sinul lui Avraam», în miezul lucrurilor.

*

În concluzie, aceste patru reprezentări au o sintaxă comună folosită pentru exprimarea unui sens precis îndreptat de la haos către ordine, către un Ierusalim ceresc devenit contemporan, în care sălășluim, de la Hristos, fără a-l cunoaște.

Socotim a fi demonstrat că o întreagă teologie treimică poate fi înscrisă, de către artistul bine informat și trăitor, ia fel de bine într-o operă plastică precum se poate face și în cuvinte. Avantajul mesajului dogmatic plastic este că e mult mai economic, mai complet și mai direct (fiind cuprins într-o unică imagine), mai convingător adresîndu-se direct rațiunii și afectivității ; carența lui este că e mai puțin «rațional» ; dar această carență apare ca atare numai pentru credinciosul rațional modern, nu în raport cu credinciosul evului mijlociu căruia i se adresa și care, judecîndu-l tocmai după această structură a operelor pe care le gusta, avea intuiții globale pe care noi le-am pierdut odată cu trecerea veacurilor și cu accentuarea specializării, și o cultură plastică mult mai complexă decît ne-o putem închipui privind în grabă miniaturile epocii.

Lect. univ. Mihai RĂDULESCU

101 MANUSCRISE SLAVE ÎN TRANSILVANIA SEC. XII-XVII

II*

B. BIBLIOTECA MÎNĂSTIRII BODROG⁴³

Printre cele mai vechi vetre de cultură românească la loc de frunte se înscrie și Mînăstirea Bodrog. Aici se găsesc nenumărate dovezi de prezență și continuitate a strămoșilor noștri, printre care :

23. <PSALTIRE>

Sec. XVI. Hirtie. Cote nr. 13. Ms. are 328 f., prinse în caiete a câte 8 file, cu signatura pe prima și ultima filă a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. Din ms. lipsesc file între care prefața și postfața cărții. Numai de la începutul cărții lipsesc 6 caiete. Suprafața scrisă : 145 × 95 mm cu 18—30, în medie 26 rînduri pe pagină.

Cuprinsul

- f. 1 — 79 cuprind restul psaltirii cu Evangheli și stihiri.
- f. 80 — «În duminica Acatistului Mormîntului purtător de viață și Învierii Domnului nostru Iisus Hristos».
- f. 87 v — (Acatistul Arhistrategului Mihail).
- f. 94 — (Slujba Acatistului cînstitului Înaintemergătorului și Botezătorului Ioan).
- f. 101 — «Acatistul Sf. Nicolae, arhieru al lui Hristos».
- f. 107 — «Acatistul Sf. Apostoli».
- f. 162 — «Sfîntirea apei».
- f. 198 — 242 v — «Sinaxarul» în care se cuprind tropare și condace.
- f. 234 v — (26 iulie) ... în aceeași zi strămutarea moaștelor fericitei Maicei noastre Paraschiva, toată slujba în 14 octombrie.
- f. 242 v — «Troparele și condacele Învierii, începînd cu Duminica Vameșului și a Fariseului».
- f. 256 v — «Troparele Învierii, bogorodicine, ipacoi pe 8 glasuri».
- f. 263 — «Slujba Acatistului Preasfîntei născătoare de Dumnezeu și stihiri la «Doamne strigat-am».
- f. 280 — «Bogorodichnile pe 8 glasuri».

* Partea I a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1—2/1978.

43. *Mînăstirea Bodrog*. Din mînăstirile Banatului, care au rezistat pieirii este cea de la Bodrog, la o distanță de 15 km de Arad. Cîndva, mînăstirea s-a numit Hodoș, Hodoș-Bodrog, actualmente «Bodrog».

Cîtitorul acestui patrimoniu duhovnicesc și data precisă a fondării ei se pierd în negura vremii. Legenda ne spune că un taur din cireada de vite ce păștea pe insula formată de apele riului Mureș, scormonînd pămîntul, a ridicat în coarne un obiect luminos de o strălucire uimitoare. Păstorii au observat-o că este icoana Maicii Domnului, adusă de cine știe de unde de apele Mureșului. Pietatea creștină a ridicat apoi pe acel loc o mînăstire, în care să se conserve icoana. Aceasta se crede a fi așezată în biserică, lingă strana stîngă.

Capul taurului (crezut a fi cel adevărat) ce s-ar fi numit «Hdoș» se poate vedea și azi conservat într-o lădiță cu ușa de sticlă, în tinda bisericii, deasupra ușii la intrare (Vezi lucrările Pr. Prof. Victor Vlăduceanu, *Mînăstirea Bodrog vechi monument istorico-religios*, Timișoara, 1938 și arhim. Policarp P. Morușca, stareț, *Mînăstirea Bodrog*, Arad, 1927, p. 10 ș.u.).

- f. 283 — «Canon de rugăciune... de fericitul Ioan Damaschin»,
 f. 286 — 300 — Cuprind «Cinstitul Paraclis al Sf. Ioan Botezătorul «Paraclis și Canon de rugăciune către Maica Domnului și Sf. Nicolae».
 f. 300 — «Stihirile Învierii la «Doamne strigat-am» de la Vecernia de simbătă seara» și alte stihiri.
 f. 167 — a fost scrisă de o altă mână; f. 256 de alt copist.
 f. 168 — 307 se pare a fi scrise de alt copist;
 f. 308 — 318 de un alt copist;
 f. 318 — 326 de un alt copist;
 f. 79 v — albă; f. — 142 v — scris 13 rânduri, restul albă; f. 161 v — jumătatea de jos albă.
 Din ultimele două f. se mai păstrează doar partea de la cotorul cărții, cca 5 cm. Copistul a compus și rugăciuni, iată una :

f. 79 — М̄ къ прѣстѣи вѣци по скому чину
 уа ал'тѣр.
 ѿ прѣстѣа влѣще вѣце мѣи хва. не
 оулиши насъ мѣтїю своєю и помощїю
 сна своѣи ва нашего, вѣсемъ сдѣлѣномъ
 житїи / дѣланїемъ заповѣди вѣрою и
 срѣдѣчнѣимъ / прилѣжнїемъ прѣнесрѣже-
 нїемъ мира / и тѣла вѣннїти въ дѣвнѣю чис-
 тотѣ / многимъ слѣзамъ и болѣзнїю. и вѣтѣ
 зрѣти тѣинства боудѣщихъ мыслѣннѣ. и
 егда въ радѣе вѣннѣтъ срѣце / наше. тогда
 стѣа трїица вселнѣетсе въ насъ / и въздѣвѣ-
 злетѣ плоды дѣховнѣе. вса / блѣга наже хо-
 тѣтъ стѣи прїети въ боудѣщемъ вѣцѣ. по
 рнїю словесѣ еже рече: / аще кто любви-
 ме слово мое съблюдетъ / и азъ приидѣ
 съ оцѣмъ и стѣимъ дѣхомъ / и обитѣль оу
 немѣ сотворимъ. како то / мое подоба-
 етъ слава чѣстѣ и поклоннѣе / и нына
 и вѣсегда, и во боудѣщемъ вѣцѣ вѣ вѣр-
 ке вѣкомъ аминѣ. :—

Помѣни ѿчи мѣе грѣшнаго пѣтра
 и прости мѣ / како жъ возводѣ обрѣтѣхъ
 писахъ сїа. :—

2. 79 — (Rugăciune către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, după terminarea Psaltirii).

O preasfântă, Stăpînă, Născătoare de Dumnezeu, Maica lui Hristos nu ne lipsi de milostivirea Ta și ajutorul Fiului Tău și Dumnezeului nostru. Cu toate deșertăciunile vieții, am călcat poruncile credinței. Cu stăruință sinceră și disprețul lumii și al trupului, prin multe lacrimi și suferințe caut să intru în curățenie spirituală. Și astfel să contemplez imaginar Tainele bunurilor viitoare. Iar cînd în inima noastră va pătrunde bucuria aceasta, atunci Sf. Treime se va sălășlui întru noi și se vor înălța roadele spirituale. Atotbună, dacă va voi Sf. [Duh] să vină în veacul viitor după cuvîntul Domnului, care zice: Cine iubește Cuvîntul meu, îl păstrează. Și eu voi veni cu Tatăl și Sf. Duh și voi înălța lăcaș, că acelaia se cuvine mărire, cinste și închinăciune și acum și întotdeauna și în veacul viitor și în vecii vecilor, Amin!

Pomeniște-mă părinte, și pe mine păcătosul Petru și mă iartă că m-ai învrednicit de mi-ai descoperit să scriu aceasta).

Elementele decorative puține, titlurile inițialele, rînduilele tipiconale sînt scrise cu roșu. Frontispicii simple în culori alb și roșu — (f. 168, 242). Semne discritice și prescurtări puține. S-a folosit punctul mare roșu și cel obișnuit negru, pus uneori fără rost, alteori ține loc și de celelalte semne de punctuație. Scris în slava bisericească, de redacție sîrbă, în semiuncială și uncială. Legătura veche în piele și lemn, din care se mai păstrează la cotorul cărții cca 2 cm din prima scoartă și cca 6 cm din cea din spate.

Filigrane: Ancora în cerc cu trifoi deasupra f. 54—55, 91—92, 148—149 — se aseamănă cu nr. 117 produs în an. 1584⁴⁴ și o vază cu flori f. 139—140.

Luind în considerare că grămăticul Petru a folosit semne diacritice și prescurtări puține, expresii arhaice, ca: *прѣан тѣмѣ* în loc de *прѣалтѣмѣ* l. 94. *акаталиѣ* în loc de *аканалѣ* — f. 80. (Iisus), ductul literelor, formele gramaticale și filigranele, cu toată probabilitatea putem presupune că, manuscrisul a fost alcătuit în sec. al XVI-lea, în Banat.

Proveniența — *Minăstirea Bodrog*

24. <PSALTIRE ȘI CEASLOV>

Sec. al XVI-lea. Hirlie. Cota nr. 16. Ms. are 526 f., prinse în caiete a cite 8 f., purtînd signatura pe restavul de jos, în partea exterioară, pe prima și ultima filă a caietului. Suprafața scrisă este de 110 × 65 mm cu 22 rînduri pe pagină. Din ms. lipsesc file, data și locul alcătuirii lui.

Din f. 1 și 2 a rămas numai un mic semn la cotorul cărții; f. 3 — rupt colț exterior sus — 70/40 mm:

- f. 3 — 7 cuprind îndrumări tipiconale.
- f. 3 — 7 cuprind îndrumări tipiconale.
- f. 7 — (De aici începem psaltirea).
- f. 8 — (Cîntarea prorocului și împăratului David, Cat. I).
- f. 162 — (Cîntarea lui Moise, Ieșirea...) intercalată de Evanghelii și slihiri.
- f. 190 — «Sinaxarul».
- f. 210 v — 252 — Se amintesc sfinți naționali.
- f. 285 — (Începutul Sfîntului și Marelui Post... de la Vameș la Farisen).
- f. 310 — «Ceaslov ce cuprinde slujba de noapte și de zi, după tipicul Fericitului părintelui nostru Sava de la Ierusalîm. Începutul Polunisniței».
- f. 359 — «Rugăciuni de sîmbătă seara și de la utrenie».
- f. 415 — «Vecernia cea Mare la «Doamne strigat-am».
- f. 424 — «Canon».
- f. 436 — «Duminică seara la «Doamne strigat-am».
- f. 495 — «Slujba Acatistului Maicii Domnului».
- f. 511 — «Rugăciuni de seară și alte rugăciuni».
- f. 161 v — scris 8 rînduri, restul albă, f. 309 v și 340 albe.

f. 494 — scris 4 rinduri, restul albă. Între f. 17—18 și 245—246 — file rupte. Din f. 526 se mai păstrează doar partea de la cotorul cărții (25 mm) f. 495—510 v par a fi scrise de un alt scrib; f. 511—541 v — de un alt copist; f. 540—526 de un alt copist.

Pe interiorul primei scoarțe, cu litera răsturnată, s-a însemnat: (— Fac cunoscut că această Psaltire este a ieromonahului Arsenie ... a scris-o mult — păcătosul între preoți, preotul Sava).

Printre îndrumările tipiconale (f. 5—6) copistul ms. nostru a menționat: (—... și

ф 5-6 - - и мнѣ грѣшнаго помени мниха савѣ... аз во грѣшныи грѣтисах, уалтирь си... / аз же не добрый... - мних савѣ слышавъ и видѣвъ. уалтирь сицеви грѣчьскым езикомъ, написанъ свжалихсе... / то силѣ ми и елико ми мощь достих. изложих и грѣдах вам истиннымъ грѣжникомъ да вы творите прикѣпб.

pe mine păcătosul, monahul Sava pomeneste-mă, căci eu păcătosul am transcris Psaltirea aceasta ... eu nevrednicul monah Sava, auzind și văzind Psaltirea scrisă astfel în limba greacă, mi s-a făcut milă..., după puterea mea și după cit mi-au ajutat puterile, am expus și v-am înfățișat vouă negustori adevărați, ca să puteți cumpăra și voi.

(Copistul a folosit un frontispiciu (f. 8) din impletituri în formă de panglici în culori: alb, roșu și maro. Titlurile, regulile tipiconale, inițialele sînt scrise cu roșu. Elemente decorative — puține, scrierea mărunță, cu înălțimea literei de 2 mm, iar în titluri de 10 mm, afară de cîteva litere înflorate cu înălțimea de 50 mm. Prescurtări și semne diacritice — puține. S-a folosit punctul pus în partea de jos a rindului, două puncte și sporadic — virgula. Scris în slava bisericească, de redacție sîrbă, în uncială, legătura veche în lemn și piele, se păstrează bine.

Filigran: Ancora în cerc cu trifoi deasupra (f. 25, 102, 110) apar la Brașov pe la 1515⁴⁵.

Așadar, Psaltirea aceasta a fost tradusă din limba greacă și scrisă de ieromonahul Sava, probabil la Bodrog. Avînd în vedere ductul literelor, prescurtările și semnele diacritice destul de rare, formele gramaticale și filigranul după toată probabilitatea, manuscrisul a putut fi alcătuit în sec. XVI-lea.

Proveniența — Mînăstirea Bodrog

25. <PSALTIRE>

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 14. Din ms. lipsesc file; numai de la început lipsesc 7 caiete cu Psaltirea și o parte din Sinaxar; lipsesc și date despre el. În prezent are 366 f. prinse în caiete a 8 f., purtînd signatură pe prima și ultima filă a caietului, în partea de jos, la mijlocul filei. Suprafața scrisă: 105 × 65 mm, cu 16 rînduri pe pagină.

45. Acad. A. Avramescu ș.a. *Studii și cercetări de documentare și bibliologie*, București, 1965, p. 283, (fil. 3, 13, 17, 23).

Cuprinsul:

- f. 1 — 71 cuprinde restul Sinaxarului, începînd cu 18 dec.
 f. 72 — «Inceputul Postului Mare ... în care se citește Sf. Evanghelie cea despre Vameș, aceasta»...
 f. 98 v — (Apostoli și Evanghelii în cursul săptămîinii).
 f. 118 v — (Rînduiala cum trebuie să se cînte Cinstitul Paraclis al Preasfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu).
 f. 181 — «Slujba către Domnul nostru Iisus Hristos».
 f. 169 — «Canon de rugăciune către Îngerul păzitor și acoperitor al sufletului și trupului, opera Fericitului Părintelui nostru Ioan Damaschin».
 f. 177 v — «Cinstitul Paraclis al Sf. slăvitului prooroc, Înaintemergător și Botezător Ioan».
 f. 191 v — «Cinstitul Paraclis al Preasfintei stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și al Sfîntului Nicolae».
 f. 203 v — (Canon de toate zilele ce se cîntă de monahi lui Dumnezeu).
 f. 210 — (Acatist către Mormîntul dătător de viață și al Învierii lui Hristos Dumnezeu).
 f. 244 — «Rugăciune pentru iertarea păcatelor».
 f. 252 — (Ceaslov mic ce cuprinde slujba de noapte).
 f. 289 — «Tropare și svetilne din cursul săptămîinii».
 f. 294 v — «Bogorodice ce se cîntă după troparele sfinților».
 f. 331 v — «Inceputul vecerniei».
 f. 360 — «Rugăciuni».
 f. 26 — (...și sfîntul Chiril Filozoful și învățătorul de slovenie. File albe: 2, 148, 156, 157, 162, 163, 366.
 Pe f. 366 — s-a însemnat anul 1752.
 Filele 363—365 au fost rupte în partea exterioară de cca 50 mm, ulterior s-au întregit, dar nu s-a mai transcris textul pe ele.

Ms. este sărac în elemente decorative. S-au desenat doar trei frontispicii mici (f. 98, 118, 133). Literele din titluri aproape că nu se deosebesc, ca înălțime de cele ale textului. Inițialele, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu. S-a folosit punctul pus în partea de jos a rîndului, sporadic și virgula, semne discritice și prescurtări — destul de rar, inițialele mici neînflorate. Scris în slava bisericească de redacția sîrbă, în uncială. Legătura veche în lemn și piele, care a avut două închizători.

Filigrane: Ancora în cerc cu stea deasupra f. 185—186, 193—194, 315, a funcționat în an. 1563⁴⁶; 2). Două lănci încrucișate — f. 169, 177, 211, se întilnește în sec. XV și XVI. Provine din Italia⁴⁷.

Luînd în considerare ductul literelor, formele gramaticale, semne discritice și prescurtări puține, expresii ca: «Fericitul Părintelui Simeon al sîrbilor», fapt ce ne sugerează ideea că un grămătic sîrb nu ar fi mai repetat denumirea «al sîrbilor»; apoi *глаголю* în loc de *говоряще*, *намено*, *агглас* — 169 amestecă ierurile ex. *нъ* — 72; *кѣ* — 161; *кѣ* — 203 ș.a. și filigranele, toate acestea ne face să presupunem că manuscrisul a fost alcătuit în sec. al XVI-lea, la Bodrog.

26. <PSALTIRE>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 15. Din ms. lipsesc mai multe file și date despre carte. În prezent, ms. are 510 f., prinse în caiete a cite 8 f., cu signatura pe prima și ultima f. a caietului în partea de jos — la mijlocul filei, cu 20, 21 rînduri pe pagină, suprafața scrisă este de 105 × 65 mm.

46. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 554, an. 1563.

47. Acad. A. Avramescu ș.a., *op. cit.*, p. 283, (fil. 15, 18).

Manuscrisul începe cu psalmul 16.

- f. 1 — 100 v cuprind restul Psaltirii.
 f. 101 — (Slujba sfințirii apei).
 f. 133 — «Pascalie».
 f. 136 — «Sinaxarul» — pe tot anul, cuprinzind tropare și condace la sărbători mari și la sfinții mai însemnați (парочитимъ свѣтымъ)
 f. 158 — 200 — Copistul amintește sfinți naționali sud-slavi.
 f. 239 — «Începutul Sfântului și Marelui Post, Dumineca în care se citește Sf. Evanghelie despre Vameș și Fariseu».
 f. 262 v — «Troparele și condacele din cursul anului».
 f. 269 — «Bogorodiciunile pe 8 glasuri, ce se cîntă la «Doamne strigat-am» cu troparul Sfântului».
 f. 274 — «Mijloceasurile».
 f. 291 v — «Începutul vecherniei».
 f. 293 — «Începutul Pavecerniței».
 f. 310 — «Slujba Acatistului Preasfintei Născătoare de Dumnezeu».
 f. 312 — «Canon de mulțumire către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu».
 f. 346 v — «Cinstitul Paraclis al Preasfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu».
 f. 360 v — «Slujba către Domnul nostru Iisus Hristos».
 f. 367 — «Rugăciuni».
 f. 394 v — «Simbătă seara, stîhirile Învierii, canoane și pesne din cursul săptămîinii».
 f. 482 — «Duminecă, fericirile pe glasuri și zile».
 f. 497 — «Canon de rugăciune către Domnul nostru Iisus Hristos».
 f. 503 — «Canon de rugăciune către Preasfînta Treime, Arhanghelul Mihail, Fericitul Nicolae și Preasfînta Născătoare de Dumnezeu».
 f. 506 — «Canon de rugăciune către îngerul păzitor al sufletului, opera Fericitului Părintelui nostru Ioan Damaschin».
 f. 170 — albă.

Copistul a folosit inițiale simple de 20 mm înălțime, în titluri de 6 mm, iar litera în text — de 3 mm.

Elemente decorative — puține. Titlurile, inițialele, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu; prescurtări și semne diacritice puține. Punctul s-a pus la mijlocul înălțimii rîndului. Într-o mică măsură, în partea de la începutul ms., s-a folosit și punctul roșu, ceva mai mare decît cel obișnuit. Sporadic s-a folosit virgula. Punctul ține loc și de celelalte semne de punctuație. Ms., este scris în slava bisericească de redacție sîrbă, în uncială. Legătura în lemn și piele, cu ornamente geometrice, se păstrează bine.

Filigran: Ancora în cerc cu stea deasupra — f. 92 și 160, 327; a funcționat în an. 1566⁴⁸.

Avînd în vedere grafia, filigranul și formele gramaticale, se prea poate ca această Psaltire să fi fost scrisă în sec. al XVI-lea în ținuturile bănățene, probabil la Bodrog.

Proveniența — Mîndstirea Bodrog

27. <PSALTIRE>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 12. Din ms. lipsesc file, numele copistului, data și locul alcătuirii lui. În prezent are 346 f. distribuite în caiete a cite 8 f., purtînd semnatura pe prima și ultima f. a caietului, pe restavul de jos, în partea interioară a cărții. Suprafața scrisă: 155 × 100 mm, în medie cu 24 rînduri pe pag.

48. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 552, an. 1566.

Cuprinsul

- f. 1 v — «Începutul Psaltirii».
 f. 97 — «Sinaxarul».
 f. 113 — 135 v — Grămăticul a amintit sfinți naționali sud-slavi.
 f. 183 — «Începutul Sffintului și Marelui Post. Duminica cea despre Vameș și Fariseu».
 f. 200 — 237 v — Cuprind «Acatiste».
 f. 238 — 254 v — «Rugăciuni de seară».
 f. 257 — «Stihirile Învierii de simbătă seara pe 8 glasuri».
 f. 268 — «Stihirile Crucii, Duminică seara la «Doamne strigat-am»».
 f. 257 v — Alte stihiri.
 f. 333 v — (= Începutul Povecerniței).
 f. 340 — (= Slujba sfințirii apei).
 f. 344 — «Rugăciuni pentru iertarea păcatelor».

Pe ultima filă (346), în partea de jos s-a însemnat: (restul șters). (Această carte este a mănăstirii Hodoș, care s-a despărțit de mănăstire...), probabil de mănăstirea Gomionita cu care în acele timpuri, a avut strinse legături culturale.

Filele albe: 1, 2 v, (1/2 de jos), 119 v, 254 v, (1/2 de jos), 255, 256, 316 v, 322 (1/2 de jos), 332 v, 333 (1/2 de jos) 346 v.

f. 315—346 se pare a fi scrise de alt scrib.

Titlurile, inițialele neflorate, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu; hîrtie bună, lucioasă. Elemente decorative — puține, scrierea avînd o literă cu înălțimea de 3 mm, iar în titluri de 8 mm, prescurtări și semne diacritice — puține. S-au folosit punctul, sporadic virgula și două puncte. Scris în slava bisericească de redacție sîrbă, în semi-uncială. Legătura veche în lemn și piele, de culoare maro închis, cîndva a avut două închizători; se păstrează bine.

Filigrane: Ancora în cerc cu trifoi deasupra — f. 119, 120, 126; 2) Vază cu flori cu stea deasupra, purtînd semiluna cu coarnele în sus — f. 13—14, 20—21 și 40; 3) Trei semiluni — f. 83, 88.

Grămăticul acestui manuscris a folosit elemente arhaice, ca: *нже* (*н-же*), *юже* (*ю-же*), *почало* în loc de *начало* ș.a.

Luînd în considerare ductul literelor, prescurtări și semne diacritice puține, elementele arhaice, forme gramaticale și filigranele, putem presupune cu toată probabilitatea că manuscrisul a fost alcătuit în sec. al XVI-lea, la Bodrog.

Proveniența — Mîndstirea Bodrog

IN CONCLUZIE:

Capitolul I. cuprinde 27 mss, ce însumează 8826 file — 17.652 pagini; dintre acestea, 2 ms., sînt din sec. XV, 21 — sec. XVI și 4 — din sec. XVII. După cuprins: — 9 — Psaltiri (4 Arad + 5 Bodrog), 2 — Tetraevanghele, — 1 — Apostol și Evanghelie, 1 — Apostol, 1 — Nomocanon, 1 Liturghier, 1 — Ceaslov, 1 — Acatistier, 3 — Minee, 1 — Tipic, 2 — Sbornice, 1 — Tilcuirea Apostolului, 1 — Tilcuirea Psaltirii, 1 — Jurnal personal și Parenesisul lui Efreml Sirul.

Peste tot la străbunii noștri (sec. XII—XVII) întîlnim interesul pentru viața culturală. Spre ex. în ms. cota nr. 11 — Arad, sec. XVI pe restavul din dreapta s-a însemnat: *МОЕ ЕСТЬ НАДЕЖА РАКОПИСАНИ* (= A mea este săptămîna pentru scris). De unde reiese că, în mînăstiri, monahii, împleteau munca fizică cu cea intelectuală, ca toți să progreseze deopotrivă. Iar în ms. Psaltire-Ceaslov, sec. XV—XVI, cota nr. 16 — Bodrog, f. 5—6, copistul ms., monahul Sava, printre altele, menționează (=... că eu nevrednicul... văzînd Psaltirea aceasta scrisă în limba greacă mi s-a făcut milă... am expus-o și predat vouă... ca să puteți cumpăra și voi). Monahului Sava i s-a făcut milă de conraji, s-a ostenit pentru ei și a expus cartea în limba lor, ca să abia ce citi și înțelege.

Monahul Petru a compus o rugăciune în cinstea Maicii Domnului, drept mulțumită că a terminat de scris Psaltirea — ms., cota nr. 13 — Bodrog, f. 79, sec. XVI.

Alți clerici copişti și compactori :

— *Egumenul Vasile* a scris un Jurnal personal, ms., cota nr. 4, la 1460—1469, în Bodrog, ajuns apoi la Arad.

— *Monahul Ion* a scris o Psaltire, ms., cota nr. 25, probabil la Bodrog — în 1625. Ms. a circulat de la Bodrog la Tismana și viceversa, în cele din urmă a ajuns la Arad.

— *Ierom. Danieł* a scris un Liturghier, ms., cota nr. 5 — Arad, sec. XV—XVI.

— *Ierom. Ellimie* și *Monahul Maxim* au scris Țilcuirea Psaltirii, ms., cota nr. 19 — Arad la 1612, în Minăstirea Gomionița (R. S. Iugoslavia), care nu după mult timp a ajuns proprietatea Minăstirii Bodrog.

— *Ierom. Averchie* a scris un Sbornic la Athos—Grecia în 1626, ms., cota nr. 9, care a ajuns apoi la Bodrog și Arad.

Copistul și pictorul Pr. Petru a scris o Psaltire, la 1617, ms cota nr. 24. În 1713 ms a fost renovat de ierom. Ghenadie Hodoșanul la Bodrog; ms a ajuns apoi la Arad.

— *Ierom. Ioan*, originar din Malorusia, a scris viața Sf. Eupraxia, la 1542, în ms cota nr. 2 — Arad.

Din mss, aflăm unele date istorice, ca : «...să se știe cînd au luat nemții Timișoara de la turci, luni 1 oct. 1716» — (ms. cota nr. 6 și ms. cota nr. 18, Arad, f. 257 v).

«Sinodul VI Ecumenic este superior tuturor sinoadelor» (ms. cota nr. 21 — Arad f. 153).

Date despre existența Minăstirii Gomionița, R. S. Iugoslavia, anume : an. 1599 — ms. cota nr. 20 — f. 214 v și an 1612 — ms. cota nr. 19 — Arad, f. 252. În 1612, minăstirea ducea o viață organizată cu 101 monahi, deci minăstirea va fi existat cu cel puțin un secol înainte de această dată (1612). În ms. cota nr. 19, f. 252, copistul printre altele menționează : «...dacă voi fi greșit ceva, rogu-vă să mă iertați, fiindcă este prima mea scriere și încă n-am pătruns totul cu mintea și cu inima...». Copistul ardea de dorința pentru a pătrunde în tainele științei, spre a fi de folos societății.

Arhiepiscopul Ioan de Peci, pe acel timp (1592—1614), se intitula : «Patriarh al tuturor sîrbilor și bulgarilor» (ms. cota nr. 20—Arad, f. 214 v).

Manuscrisele au un cuprins variat, de exemplu :

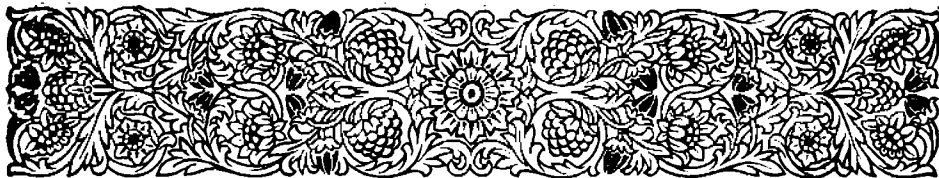
Psaltirile, pe lângă textul obișnuit, cuprind și alte părți de slujbe bisericești ca : acatiste, utrenii, vecernii, ceasuri, mijloceasuri, pavecernițe, polunoșnițe, sinaxare, stihiri ș.a.

Toate ms. încep cu «Psaltirea, după care urmează celelalte părți de slujbe, a căror ordine diferă de la o psaltire la alta și nu toate cuprind aceleași părți de slujbe și nici același număr; în unele sînt mai multe, în altele mai puține, unele sînt mai dezvoltate, iar altele mai puțin dezvoltate. Toate acestea ne sugerează ideea că Psaltirile au avut același izvod și, că au fost scrise de copişti diferiți; fiecare și-a întocmit ms., după necesități și împrejurări, loc și timp.

Între Minăstirile Bodrog — mare centru cărturăresc la români — și Gomionița (R. S. Iugoslavia), au existat din cele mai vechi timpuri strînse legături culturale. De exemplu ms. «Țilcuirea Psaltirii» a fost scris la Gomionița, pe care îl aflăm apoi proprietate a Minăstirii Bodrog și viceversa (ms. cota nr. 19, f. 1 și 2) ș.a.

Pr. Chiril PISTRUI

• EVOCĂRI •

„DIACONUL“ LORINȚ ȘI TIPOGRAFIILE TRANSILVĂNENE

După învățătura jupinului Lorinț diacul din Brașov și cei patru ucenici s-au trudit întru aceasta și au scris această carte în anul 7075. S-au început această carte în ianuarie 20 și s-a isprăvit în luna iunie în ziua de 20 în orașul Brașov.

Sfârșitul epilogului Octoihului slavon de la 1567¹.

Istoricul N. Iorga spunea în anii 1925² și 1930³: «Cred că Lavrentie e diaconul Lorinț de pe lângă Coresi, cel cu Evangheliarul din 7087/ = 1579). Deci Lorinț-Lavrentie, ieromonahul-diac, a tipărit și această din urmă carte. Atelierul lui «cu cei patru ucenici e alături de cel al lui Coresi și în concurență cu acesta, ceea ce nu reieșea pînă acum»⁴. În 1908, N. Iorga preciza că *Evanghelia slavo-română* tipărită în Ardeal era o tipăritură apărută paracoresian, «...Căci și alții răsăriseră pentru a câștiga, în același timp, cu ediții slavone — ca *ungurul Lorinț diacul* (subl. n.) ucenic al lui Coresi editorul acestei cărți slavoromânești și al *Evangheliiei dn Bălgrad...*»⁵. Înseamnă că N. Iorga a identificat pe acest «ungur» Lorinț, diac, cu ieromonahul Lavrentie, identitate care totuși nu a împiedicat pe colaboratori și urmași să cerceteze.

1. N. Iorga, *Octoihul diacului Lorinț*, în «Analele Academiei Române», tom. XI, Mem. Secției istorice, seria III, București, 1930, apud I. Bianu, și D. Simonescu, *Bibliografia românească veche (1508–1830)*, IV, *Adăogiri și îndreptări*, București, 1944, p. 9, traducere îndreptată la începutul și sfârșitul citatului: «Cu poruncă jupinul Lorinț diacul (...) în *Cetatea Brașov*» (s.n.).

2. N. Iorga, *op. cit.*

3. N. Iorga, *Cea dintîi istorie universală tipărită în Transilvania*, în «An. Acad. Rom.», Secția istorie, seria III, tom. IV (1925), p. 285, cf. L. Demeny, *Noi contribuții la activitatea tipografică a lui Lavrentie*, în «Revista bibliotecilor», nr. 4, 1969, p. 219.

4. N. Iorga, *Octoihul diacului Lorinț...*, p. 202.

5. N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908, p. 180–181.

În ceea ce privește activitatea ieromonahului Lavrentie la Mînăstirea Plumbuita, Pr. prof. N. Șerbănescu a elucidat problema ⁶.

Pentru Eugen Barbu, — ieromonahul Lavrentie a rămas «identic cu tipograful Lorinț amintit în lucrările lui Coresi», respectiv «ajutorul de tipograf al diaconului»⁷, iar Barbu Teodorescu, secretarul și bibliograful marelui istoric N. Iorga, scrie: «mă întreb dacă L.F. — gravorul care a continuat pe Honterus la Brașov — nu e tot una cu Laurențiu Fronius. În același timp, dacă acest Laurențiu nu corespunde cu Lorinț și Lavrentie»⁸.

IEROMONAHUL LAVRENTIE

Tipografia pe care și-a organizat-o acest cărturar, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, undeva în țările românești, a constituit pentru istoricii brașoveni un subiect de largi discuții în anul 1969.

Gebhard Blücher, după o serie întreagă de cercetări a tuturor fragmentelor de carte atribuite lui Lavrentie și descoperite la noi în țară, ajunsese la următoarele concluzii:

— «Se pare deci că s-a întemeiat o tipografie nouă, avînd caracter ortodoxo-slavon, a «Vlădicăi», și că «...Evangheliarul slavon al lui Lavrentie a rămas singura tipăritură cunoscută a acestuia...»⁹.

— «Este probabil că noua tipografie nu a funcționat la Brașov, ci într-un alt oraș, mai aproape de sediul noului episcop al Transilvaniei»¹⁰.

Ceea ce am subliniat ca *probabil* la G. Blücher, a devenit început de probabilități la dr. A. Huttmann și dr. P. Binder:

— «Este probabil că tipografia ieromonahului Lavrentie să nu fi funcționat la Tîrgoviște, Brașov sau Sibiu, ci în apropierea mitropoliei ortodoxe de la Alba Iulia, deci eventual în orașul Orăștie»¹¹.

— «Se pare că diaconul Coresi a tipărit în această tipografie *Psaltirea slavonă* din anul 1577»¹².

Fără îndoială că o concluzie cu *se pare* (subl. n.) nu are nici o valoare științifică. Unele supoziții sînt de-a dreptul tendențioase: «Nu ar fi deci exclus ca Diaconul Coresi să fi lucrat această carte după încetarea activității ieromonahului Lavrentie în tipografia acestuia, predînd-o mai tîrziu fiului său Șerban Coresi»¹³.

6. *Tipografia ieromonahului Lavrentie de la Mînăstirea Plumbuita din București* (sec. XVI), în «Studii teologice», XXVIII (1976), nr. 1-2, p. 20-39.

7. Eugen Barbu, *Biblioteca Universității Regele Ferdinand I din Cluj*, 1935, p. 100-102, cf. L. Demény, *op. cit.*, p. 219.

8. Barbu Teodorescu, *Personalitatea diaconului Coresi și rolul lui în cultura română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 34, p. 304, nota 31.

9. G. Blücher, *Considerații filigranologice asupra Evangheliarului slavon al lui Lavrentie*, în «Revista bibliotecilor», XXII, nr. 12, dec. 1969, p. 741-742.

10. Idem, *Din istoria hîrtiei și a tiparului chiril din Brașov în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în «Cumidava», III, Brașov, 1969, p. 169.

11. A. Huttmann și P. Binder, *Atelierul tipografic al ieromonahului Lavrentie*, în «Studia bibliologica», vol. III, București, 1969, p. 538.

12. *Ibidem*, p. 531-532.

13. Idem, *Între istorie și filologie: mediul cultural românesc al Brașovului în epoca coresiandă*, în «Limba română», XX, nr. 1, București, 1971, p. 10.

Am subliniat afirmațiile autorilor spre a se observa imposibilitatea de a se atribui Diaconului Coresi dreptul de a dispune de o tipografie episcopală pe o perioadă de timp care numără 5 ani, între 1577 când apare *Psaltirea* și 1582, când Șerban Coresi tipărește la Orăștie, Palia. Confuzia devine și mai evidentă dacă autorii de mai sus nu știu că Șerban Coresi a tipărit o singură carte la Orăștie, în anul 1582, *Palia*, la comanda episcopului calvin Mihai Tordași și că Diaconul Coresi a tipărit pentru mitropolitul ortodox Ghenadie un *Sbornic slavonesc* în anul 1580 la *Sebeșul-săsesc*, după ce tipărise un *Evangheliar slavonesc* pe cont propriu, în anul 1579, la Brașov, fiind ajutat de *Mândilă*, meșter format în tipografia diaconului din Șcheii Brașovului, lucrând în același timp și ca scriitor la Cetate¹⁴.

Tendința autorilor articolului de a arăta absența Diaconului Coresi din Brașov, între 1577—1580, este evidentă, urmărindu-se a demonstra încetarea activității tipografiei coresiene din Brașov. În anul 1580, Diaconul Coresi va contracta cu judele *Lukas Hirscher* tipărirea în românește a *Evangeliei cu învățătură*: «Diaconul Coresi, chemat de la *Sebeș Alba la Brașov în decembrie 1580, împreună cu ucenicii lui (subl. n.), începe, apoi tipărirea Cazaniei a II-a.* Tipărirea cărții s-a făcut în Cetatea Brașovului, în vechea tipografie honteriană cumpărată de *Iohann Nyirö-Scherer*»¹⁵.

G. Blücher încearcă să dateze, prin metoda sa *liligranologică*, tipăriturile slavone coresiene din perioada 1575—1580. *Argumentul liligranologic* a fost formulat de G. Blücher în modul următor: «Ținând cont de faptul că toate aceste tipărituri dintr-o perioadă de maximă activitate a lui Coresi, conțin numai filigrane brașovene, în timp ce pe piață există și hîrtie clujană și sibiană, credem că locul apariției acestor tipărituri a fost Brașovul (subl. n.), perioada de tipar nefiind însă indicată din cauza întreruperilor în executarea acestor cărți. Menționarea începutului și sfîrșitul lucrărilor — cum obișnuia Coresi — ar fi indicat perioade de tipar foarte lungi, socotite de acesta ca nefiind favorabile reputației sale de tipograf»¹⁶. Dar nu se dovedește temeinică argumentarea și iată de ce: faptul că *Psaltirea slavonă și Psaltirea slavo-română* conțin hîrtie cu filigranele anilor 1575, 1576 și 1577 nu înseamnă numai decît că ele au fost începute în anul 1575 și terminate în 1577, ci au fost tipărite pe hîrtie stocată din timp, în anii precizați de Coresi în epiloguri: «S-au scris acestea de la facerea lumii în anul 7085 = 1577»¹⁷.

Mai concludent este epilogul *Evangheliarului slavonesc* din anul 1579: «Și s-a scris această carte de la facerea lumii în anul 7087 (= 1579)»¹⁸. Dacă hîrtia tipăriturilor conține filigranele anilor 1577,

14. A. Huttmann și P. Binder, *Geneza Cazaniei a II-a (1581) și legăturile Diaconului Coresi cu tipografia latină din Brașov*, în «Studii de limbă literară și filologie», vol. I, București, 1969, extras, p. 2. Pentru interpretarea citatului vezi articolul Dr. Octavian Nișu, *Relațiile dintre tipografia Diaconului Coresi din Șcheii Brașovului și Tipografia honteriană din Cetate*, în «Biserica Ortodoxă Română», București, 1975.

15. G. Blücher, *Contribuții la istoria hîrtiei...*, p. 170.

16. A. Sacerdojeanu, *Predosloviile cărților românești*, I, 1508—1647, București, 1938, p. 40—41.

17. *Ibidem*, p. 43.

18. G. Blücher, *op. cit.*, p. 170.

1578 și 1579, nu înseamnă că Evangheliarul lui Coresi și Mănăilă a fost început în 1577 și terminat în 1579¹⁹, ci numai că tipografia a folosit cantități de hîrtie rămasă de la tipărițiile executate în anii respectivi și a fost întrebuințată în ordinea depozitării în magazia tipografiei coresiene pînă la epuizarea acestor resturi, care costase bani și nu puteau fi lăsate să se degradeze.

Dacă *Tetraevangheliarul slavon* tipărit de ieromonahul Lavrentie, în anul 1582, la București, conține hîrtie cu filigranele brașovene din 1573 și 1575, ca și hîrtie fără filigran apărută la Brașov în anii 1577—1578, nu înseamnă că tipărirea a durat chiar zece ani, ci că în această perioadă ieromonahul Lavrentie și-a procurat treptat, treptat, hîrtia necesară după posibilitățile lui materiale: «...am scris această de suflet minuitoare carte ... în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului Domnului nostru Io Alexandru Voevod, în timpul arhierelui Kir Vlădica Eftimie... Aceasta s-a sfîrșit în anul de la nașterea lui Hristos 1582»²⁰. Reiese clar că *intervalul este de circa 5 ani*, pentru că pomeniște pe Alexandru Vodă, iar domnia acestuia se termină în anul 1577, deși putea să tipărească cartea într-un timp mai scurt, folosind o hîrtie depozitată într-un interval îndelungat.

Și pentru că trebuie să explicăm cele de mai sus, amintim că în literatura română, concluziile privitoare la soluționarea *problemei culturale Lavrentie*, care a preocupat cercetarea științifică timp de 60 de ani (1908—1972), le-a pus L. Demény: «Azi ne stau la dispoziție știri sigure, dovezi incontestabile că prima tiparniță bucureșteană s-a înființat nu în ultimul sfert al veacului al XVII-lea, ci cu un secol mai înainte, adică în jurul anului 1573 și că prima tipăritură realizată în această tiparniță apărea cu data de 1582». Din punct de vedere al locului de tipărire a cărților lui Lavrentie, ni se precizează că la Mînăstirea Plumbuita — lîngă cetatea București pe riul Colentinei — «...a funcționat prima tipografie bucureșteană... și după zece ani de muncă grea, Lavrentie ieromonahul și ucenicul său Iovan terminau *Tetraevanghelul slavon*».

În felul acesta «capitala țării noastre încă din secolul al XVI-lea se inscrie printre acele zece centre în care funcționa tiparnița în acel secol»²¹.

Se demonstrează, în felul acesta, importanța descoperirii la Lenin-grad (L. Demény, 1964) și la Svistov-Bulgaria (P. Atanasov, 1970), a celor două pagini care completează epilogul tipăriturii ieromonahului Lavrentie.

19. P. Atanasov (Bulgaria), *Tipografia din București a ieromonahului Lavrentie*, în «Revista bibliotecilor», XXV (1972), nr. 3, p. 171—175, traducere după Cetirievanghelia na Jeromonah Lavrentii (Tetraevanghelul ieromonahului Lavrentie), în «Starobilgarska Literatura-Izsledovanij i materialj (Literatura bulgară veche, cercetări și materiale), vol. I, Sofia, 1971, p. 413—470.

20. L. Demény, *București — centru de tiparniță în sec. al XVI-lea*, în «București, materiale de istorie și muzeografie», vol. IX, 1972, p. 124 și 128. A se cerceta pentru istoricul cercetării științifice în problema Lavrentie: L. Demény, *Tiparnița bucureșteană în sec. al XVI-lea*, în «Studii» Revistă de istorie, XVI (1972), nr. 2, p. 203—224.

21. P. Atanasov, *op. cit.*, p. 173.

Într-adevăr, Peter Atanasov a descoperit documentul care dovedește în mod neîndoielnic că Ieromonahul Lavrentie a înființat o tipografie la București la *Mîndăstirea Plumbuita*, tipărend în anul 1582 un *Evangheliar slavon*, «în zilele binecunoscutului de Hristos iubitului Domnului nostru Io Alexandru Voevod, în timpul arhierelui Kir Vlădica Eftimie...». Am repetat această parte din epilog spre a putea arăta că și de data aceasta se face o confuzie în privința acestui ieromonah ortodox. Citind însemnarea din 12 decembrie 1573 din *Registrul de cheltuieli* al Brașovului, că «a sosit în oraș un Diaconus, tipograful Vlădicii, care a stat acolo 5 zile în legătură cu o presă», P. Atanasov acceptă ipoteza lui G. Blücher că «tipograful în chestiune a fost ieromonahul Lavrentie care, cu ajutorul *Mitropolitului* (s.n.) a început organizarea unei noi tipografii cu un caracter pur ortodox»²², și amintește, în continuare, tot pe baza unei însemnări din registrele de cheltuieli ale Brașovului, că «la 29 octombrie 1573, mitropolitul Eftimie al Țării Românești se află la Brașov, de unde și-a continuat călătoria la Tirgoviște»²³. G. Blücher, în articolul său, vorbește de «episcopul Eftimie, sfințit la 3 August 1572», ca episcop ortodox al Transilvaniei, nu de mitropolitul Eftimie, așa cum specifică citatul atribuit de P. Atanasov lui G. Blücher. Pe acest mitropolit Eftimie al Țării Românești (1569—1576), autorul continuă a-l «introduce» și în documentul de bază publicat de *Hurmuzache*, ceea ce nu corespunde realității, deoarece în *Hurmuzache* este vorba de *episcopul Eftimie al Transilvaniei*, fostul Eftimie de Neamț, cronicarul unor ani din domnia lui Alexandru Vodă Lăpușeanu, plecat, în anul 1566, în Transilvania²⁴, unde este ales episcop²⁵, păstorind între anii 1572—1576. Acesta vizitează Brașovul la 29 octombrie 1573, în drum spre Tirgoviște și nu «Mitropolitul Eftimie al Țării Românești se afla la Brașov, de unde și-a continuat călătoria la Tirgoviște»²⁶. Lucrul apare curios pentru cineva care pleacă de la București, *își continuă călătoria la Tirgoviște*, trecind prin Brașov, ceea ce pentru vremurile acelea, însemna mult.

Ieromonahul Lavrentie a înființat deci *prima tipografie a Bucureștilor*²⁷.

Cum rămîne, însă, cu *datarea* de către G. Blücher a *Evangheliarului* lui Lavrentie, după metoda *filigranologiei*, că datorită hirtiei cu filigranele intervalului 1573—1575, beneficiază de o datare certă, fiind «datat de noi pentru 1574 + 1 an ? !...»²⁸.

22. Cf. Eudoxiu de Hurmuzache, *Documente privitoare la istoria Românilor*, tom. XI, București, 1900, p. 809. 23. E. Hurmuzachet, XI, p. 589.

24. N. Iorga, *Istoria bisericii românești...*, vol. I, p. 178—180. G. Blücher dă ca dată inițială a păstoriei 3 august 1572, data cînd Eftimie este hirotonit oficial de către mitropolitul Macarie de la Ipeč (Serbia).

25. P. Atanasov, *op. cit.*, p. 173, cf. E. Hurmuzache, XI, p. 809.

26. L. Demeny, *op. cit.*, p. 124 și 128; vezi și: L. Demeny, *Noi contribuții la activitatea tipografică a lui Lavrentie*, în «*Revista bibliotecilor*», 4, 1969, p. 227, *Tiparnița bucureșteană în secolul al XVI-lea*, în «*Studii. Revistă de istorie*», XVI, 1972, nr. 2, p. 203—224.

27. G. Blücher, *Considerații...*, p. 168. De asemenea, G. Blücher, *Filigranele brașovene și tipăriturile cirilice din sec. al XVI-lea*, în «*Revista bibliotecilor*», XX (1967), p. 424.

28. Gernot Nussbächer, «*Note la articolul lui G. Blücher*», cuprinzînd cîteva precizări în legătură cu deosebirile de datare a *Evangheliarului* slavon tipărit de Lavrentie, la L. Dé-

De asemenea, se cuvine să abordăm și problema ridicată de G. Nussbächer, care pune în discuție existența a două ediții din Evangheliarul tipărit de Lavrentie: una în anul 1574 + 1 an (exemplarele de la Cluj și București) și o *retipărire* în anul 1582, conform datărilor din epilog (exemplarele de la Leningrad și cel din Sviștov-Bulgaria cu sfârșitul epilogului²⁹, deși într-o lucrare ulterioară, G. Nussbächer încearcă să conteste datarea din epilogul original, anul 1582 «provenind din două cronologii diferite», întrucât Lavrentie «a trecut din greșeală miiile și sutele după începutul cronologiei apusene, iar zecile și unitățile ca cifre finale după cronologia bizantină»³⁰.

Noi nu împărtășim aceste interpretări, deoarece cele scrise de Ieromonahul Lavrentie în epilog sînt documente certe. Anul 1582 nu lasă nici un dubiu asupra metodei de datare, fiind legat textul numai de calcularea precisă «de la nașterea lui Hristos», nu și «de la zidirea lumii», așa cum o întîlnim în tipăriturile slavone.

Timpul de tipărire îndelungată dovedește că i-a fost foarte greu, lucrînd totul de unul singur și că din hîrtia pe care a procurat-o pe banii lui, de-a lungul a zece ani, fiindcă nu a avut nici un comanditar — în ipoteza că Mihnea Vodă nu voia să continue politica culturală a tatălui său, iar mitropolitul Serafim nu putea să apară fără Domnul țării — Lavrentie a tipărit o singură ediție, din care unele exemplare au consumat hîrtia cu filigran, alte exemplare hîrtie fără filigran de proveniență tot brașoveană, așa cum se întîmpla s-o ia Iovan, ucenicul ieromonahului tipograf și editor din stocul din magazie.

Oare Diaconul Coresi, ajutat de Mănăilă, nu tipărise în mod cu totul independent un *Evangheliar slavon* în anul 1579?

Se pare, însă, că ambele atitudini au o explicație politică obiectivă: la moartea lui Alexandru al II-lea, tronul rămîne fiului său Mihnea, în vîrstă numai de 13 ani, domnind sub tutela Doamnei Ecaterina, care, levantină fiind, își creștea fiul în mentalitatea Bizanțului stăpînit de turci.

Diaconul Coresi nevrind a rupe legăturile cu *domnia* Țării Românești, gîndindu-se la eventualele schimbări de domni și mai ales la *tradiția pe linie tipografică pe care trebuie s-o lase fiului său Șerban Coresi*, va pomeni în foaia de titlu a *Evangheliei cu învățătură* din 1581, că «...aluncea era despuitoriu în toată Țara Românească bunulu creștinu și dulce Mihnea voievodu...» — Ieromonahul Lavrentie are încă un motiv în plus de a nu trece în epilogul său pe Mihnea Vodă: *Mînăstirea Plumbuita, sediul tipografiei lui, avea în anul 1582 administrație atonită*, deci independentă, deoarece Alexandru Vodă închinase această mînăstire către Mînăstirea Xeropotam de la Muntele Athos, zidită de el³¹.

meny și la G. Blücher, în «Revista bibliotecilor», XVII, nr. 12, dec. 1969, p. 742. Ideea unei a doua ediții se bazează la L. Démeny pe exemplarele de la Moscova și Plovdiv-Bulgaria, cf. L. D., *Tiparnița bucureșteană...*, p. 218—219; Idem, *București, centru de tiparniță...*, p. 128.

29. Gernot Nussbächer, *Das älteste Bukarester Druckwerk*, în «Karpaten rudschau», an V (XVI), nr. 10 (1038), Brașov, 1972, p. 11—15.

30. C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, București, 1966, p. 61.

31. Arnold Huttmann și Pavel Binder, *Viața și activitatea diaconului Lorinț*, în «Studii de limbă literară și filologie», vol. II, București, 1972, p. 251.

«DIACUL» LORINȚ — LAURENTIUS FRONIUS

De ce în cazul diacului Lorinț nu s-ar putea contura un alt cadru de afirmare ca specialist tipograf și să se dirijeze faptele cunoscute pe un nou făgaș ?

Să le enumerăm, după fondul documentar Huttmann-Binder :

— «Cel mai important rezultat desprins din analiza datelor arhiviste culese este *stabilirea naționalității germane* a diacului Lorinț și identificarea lui cu brașoveanul Laurentius (Lorenz) Fronius³² ;

— Diacul Lorinț (cca. 1540 — după 1593), contemporanul lui Coresi, este o figură interesantă a veacului al XVI-lea... El a împrumutat, închiriat sau vîndut lui Coresi un teasc tipografic. Acest lucru înseamnă deci că Fronius a fost proprietarul unuia sau mai multor teascuri, deci a avut și o activitate tipografică³³ ;

— Umanist multilateral, Laurentius Fronius este autorul unei opere artistice originale prin diversitatea ei³⁴ ;

— Pînă la apariția în cărțile slavone a xilogravurilor folosite de diacul Lorinț, acest tip de ornamentație, de viziune vegetal-florală și zoomorfă, a lipsit din garniturile tipografiilor cu caractere chirilice din țara noastră³⁵ ;

— ... Xilogravurile sale renașcentiste revoluționează modul de ilustrare a tipăriturilor *destinate românilor* (s.n.)³⁶.

Pentru lămurirea lucrurilor ne vom întoarce la fondul documentar existent.

Documentele care au părut cercetătorilor Huttmann-Binder că pot fi folositoare ipotezei de lucru lansată de Barbu Teodorescu într-o teză anticoresiană, sînt deci, de ordin *onomastic*. La sinonimia *Lorinț-Lavrentie-Laurentius-Lorenz-Lörinc*, pe care ar stabili-o dicționarele onomastice românești sau străine deși ar fi fost suficiente și datele furnizate pentru secolul al XVI-lea de valorosul repertoriu biografic întocmit de brașoveanul *Fr. Stenner*, sînt argumente locale concludente³⁷. Autorii adaugă sinonimia calificativelor profesionale, lăsînd să se înțeleagă că sînt posibile și identice combinații dintre prenume și ocupație, și pot fi întrebuițate *oriunde ele servesc mai bine intențiile*. Scriitorul de cancelarie, logofătul, grămăticul, cărturarul, uricarul, diacul sînt identice și au o corespondență comună cu *litteratus, deak și schreiber* ..., oprindu-se aici, deși grămăticului, în secolele XV—XVI, îi corespundea funcția de profesor de școală elementară și chiar de *magistru* care pregătea

32. *Ibidem*, p. 254—255 ; 33. *Ibidem*, p. 257.

34. *Ibidem*, p. 245. 35. *Ibidem*, p. 256—257.

36. *Fr. Stenner, Die Beamten der Stadt Brasso Kronstadt*, 1916, p. 80, 119, 132. Constatăm că prenumele Laurentius era destul de frecvent. Diferiți centumviri (civis juratus) brașoveni cu acest pronume, ocupînd funcțiuni administrative, erau înregistrați cînd ca *Laurentius*, cînd ca *Lorenz*, cînd ca *Lörinc*, după cum diferiții funcționari de la secretariatul magistratual se suplineau la serviciul de registratură, înregistrînd onomasticul în limbajul convenit al naționalității cărăia aparțineau. Insuși villicus-ul (Stadthohn) Brașovului din anul 1570 — anul procesului tipografiei diaconului Coresi, Laurentius Kertsch este înregistrat în diferite acte ca Lörinc Kertsch (cf. *Fr. Stenner, op. cit.*, p. 80.

37. Ștefan Bărsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești* (sec. X—XVI), București, 1971, p. 129—130, 140, 142—143.

cancelariști, devenind *notarius*, titlu ce desemna în evul mediu pe *scho-lasticus vel litteratus, vel profesor litterarum, notarius vel secretarius*³⁸, mult mai mult decât un *schreiber, copist*, chiar *diac*, care însemna, în aceeași perioadă de timp, scriitor de cancelarie, logofețel și cărturar (carturar, arhivar-păstrător de carte, acte, documente), dar și *psalt, cîntăreț bisericesc*³⁹. Sînt deci nuanțe, diferențe precise de atribuții și perspectivele de viitor diferă considerabil. Nu mai vorbim de identitatea *diac-diacon*, pe care o vor face autorii, ca și alți cercetători în problemele coresiene, fără să ne mire de ce astăzi în lucrările de filologie chiar Diaconul Coresi apare ca diac, iar colaboratori coresieni ca diacul Tudor, diacul Marien și însuși diacul Lorinț, sînt prezentați cu diaconi.

Descoperirea în registrele de impozite ale contribuabililor din cvar-talul «Sfînta Ecaterina»⁴⁰ a unor date privind persoana scribului Lau-rentius Fronius pentru perioada 1571—1576, A. Huttmann și P. Binder le traduc direct, fără nici o reținere, în formula urmărită de ei.

Exemplificăm :

1. Pentru anul 1573 :

- «Item den 25 t(en) Julyhot ma(n) dem Laurentio schrayber geben auff szaynen loh(n) fl. 10».
- «Item den 25 t(en)octo : hodt Laurentius schrayber entfangen auff szain 101 (sic) fl. 5».
- «Ite(m) der ...hodt Laurentius schrayber entfangen szain lon fl. 5».

Traducerea :

- «La 25 iulie am plătit drept salar lui Lorinț Diaconul, florini 10.
- La 25 octombrie Lorinț Diaconul a primit salariul său, florini 5.
- La ... Lorinț Diaconul a primit din salariul său, 5 florini».

2. Pentru anul 1574 :

- «Ich Laurentius Fronius hob an meynen lon empfangen, dem 24 Marty fl. 5.
- Item den 10 Iuly dem Laurentio geben auf szainen lon fl. 5.
- Item am tag Crucis hob ich Laurentio Fronius empfangen fl. 5.
- Item am tag 4th decembris hob ich Laurentio Fronius empfangen fl. 5».

Traducerea :

- «Eu Laurentius Fronius, la 24 martie am primit salariul meu florini 5.
- La 10 iulie am dat lui Lorinț pentru salariul său florini 5.
- În ziua de 14 septembrie eu Laurentius Fronius am primit florini 5.
- În ziua de 4 decembrie eu Laurentius Fronius am primit florini 5».

După asemenea metodă documentară putem conchide : «Cel mai important rezultat desprins din analiza datelor arhivistice culese este stabilirea naționalității germane a diacului Lorinț și identificarea lui cu

38. A. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939, p. 235, 250, 421, 756.

39. Zins Register der Quartale Catharinae in der Stadt und Vorstadt ab anis 1570, 71, 72, 73, 74, 75 et 76, Arhivele Statului, Brașov, III, De 3, 1570—1576.

40. Arnold Huttmann și Pavel Binder, *op. cit.*, p. 248—250.

brașoveanul *Laurentius (Lorenz) Fronius*», deși în nici unul din cele 6 înregistrări anuale prezentate⁴¹, prenumele de *Laurentius* nu este nicio dată modificat ca *Lorenz*, ori ca *Lörinc*.

Pe noi, o asemenea concluzie, ca și presupunerea că în registrele magistratului brașovean s-a înregistrat «numele diacului Lorinț sub forma de *Laurentius Schreiber*», nu ne satisface, considerînd-o hazardată și lipsită de consistență.

De altfel, primul răspuns la această nouă și surprinzătoare teză anti-coresiană a fost dat de Prof. *Ioan Ciurea*, care după citeva observații judicioase, precizează: «identificările presupuse de *Arnold Huttman* și *Pavel Binder* între persoana lui *Laurentius Fronius-Schreiber*, xilograf-vorul *L. F.* și diacul *Lorinț*, nu pot fi acceptate cu ușurință. Dimpotrivă, se pare că materialul documentar adus în discuție în cadrul studiului conduce spre îndepărtarea acestei idei»⁴².

Într-adevăr, din textele inserate mai mult sau mai puțin corect de către diferiții scribi ai Notariatului magistratual, fie din textul german, care *texte în scop documentar trebuie traduse ad litteram*, nu reiese că onomasticul din anul 1571 ... «dem *Laurentio*» ... or din 1572 — ... «dem *Laurentio Schrayber*» ... corespunde în românește «lui *Lorinț Diacul*», ca și în textul din anul 1576, unde «*wnserem schreyber dem Laurentyo Fronyo...*» este traducibil prin ... «*diacului nostru, lui Laurentius Fronius*».

O perioadă, diacul *Lorinț* apare cu oarecari întreruperi în documentele arhivistice brașovene, adică între anii 1566—1580.

Se menționează și în viața de la Brașov a Diaconului *Coresi* două lacune: dacă ținem cont de cronologia clasică a tipăriturilor coresiene. Prima — după acea etapă de activitate de început, în care *a trebuit* să contracteze «din poruncă» sau «din zisă» ... cărțile liturgice. Nu știm precis ce a făcut Diaconul *Coresi* în acest interval de circa trei ani: 1565—1567.

Reîncepe activitatea meșteșugărească în anul 1568, cu pregătirea tipăririi în limba română a *Psaltirii* și în același an tipărește *Sbornicul slavonesc*, partea a II-a. După unii cercetători începe chiar și *Liturghierul românesc*, pe care îl va termina în anul 1570⁴³. *Gernot Nussbächer*

41. *Ioan Ciurea, Observații pe marginea unui studiu*, în «*Astra*», VII, nr. 10/77, Brașov, 1972, p. 5. Una din observații devine esențială: «Dacă referitor la faptul că «onomasticului românesc *Lorinț* îi corespunde ... germanul *Lorenz* și maghiarul *Lörinc* «situația este pe deplin limpede, nu același lucru se poate spune în legătură cu latinescul *Laurentius*. În această privință *N. A. Constantinescu* (în *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 94 arată că formei latine *Lurentius* îi corespunde în mod direct românescul *Laurentiu* (și *Laurenti*), în timp ce forma *Lorinț* corespunde în mod direct maghiarului *Lörinc*. Reiese clar că referințele lui *N. A. Constantinescu* sînt cu totul altele decît cele relatate de *A. Huttman* și *P. Binder*: «Se știe că onomasticul românesc *Lorinț* îi corespunde latinescul *Laurentius*, germanul *Lorenz* și maghiarul *Lörinc*. După cum remarcă *N. A. Constantinescu*, «aproape toate formele (istorice ale onomasticului *Laurentie-Lorinț* n.n.) acoperă originea etnică străină» (*op. cit.*), p. 948. 42. *Ibidem*, p. 248—250.

43. Metoda filigranologică, adică identificarea filigranelor pe care le prezintă hîrtia unei tipărituri și plasarea tipărituri în imediata apropiere a acestei hîrtii, pe baza supozitiei că hîrtia a fost comandată special la moara de hîrtie și că tipăritura precede în felul acesta

opiniază ca timp pentru *Sbornicul slavon*: 12 iulie—6 decembrie 1569 și urmărind îndeaproape cronologia tipăriturilor coresiene după vechea inventariere, cât mai ales după redatarea lor prin *metoda filigranologică*⁴⁴, descoperă că în intervalul dintre mijlocul anului 1567 și mijlocul anului 1568, apare un gol în activitatea Diaconului Coresi, în care trebuie plasată — «în prima jumătate a anului 1568» — tipărirea de către Coresi a unei *Psaltiri slavone*, din care a descoperit și identificat patru pagini⁴⁵.

În predosloviile cărților care au urmat primului interval, constatăm că *Diaconul Coresi, pentru prima oară în activitatea lui, se întitulează cu semnificativă mândrie tipăritor și editor*: «Cu mila lu Dumnezeu, eu Diaconul Coresi, deaca văzuiu că mai toate limbile au cuvintul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi Rumânii n-avămu... drept aceia frații mei preuților, scrisu-v-am aceste...»⁴⁶. *Nu apare nici un patronaj luteran ori calvin*. Se reamintește doar, despre reluarea legăturilor cu conducătorii laici și bisericești din Țara Românească și acceptarea comenzilor lor. Același lucru va continua pînă în anul 1580, după o a doua absență și tăcere documentară care a avut loc între anii 1571—1574.

Nu ne putem, oare, pune problema că foarte probabil, în ambele intervale de timp, *Diaconul Coresi a căutat să procure izvoarele liturgice ortodoxe oficiale, că a cumpărat cărți manuscrise din centrele mîndstirești sau le-a cerut de la prelații ortodocși, din cei care au venit cîndva la Brașov să-i vadă tipografia și posibilitățile de lucru — pentru a le aduce și îmbogăți fondul bibliotecii bisericii «Sfîntul Nicolae» din Schei*.

Același obicei, ce devenise tradiție, îl aveau și preoții acestei biserici ori de cîte ori treceau munții cu diferite misiuni. Era un material de care el și cărturarii români din Schei aveau nevoie pentru a-l consulta. a-l traduce ori a-l transcrie și stiliza, în vederea tipăririi de cărți liturgice românești. E suficient să amintim de *Psaltirea și Liturghierul în*

apariția hîrtiei cu filigranul în cauză în cancelariile și arhivele timpului — preocupă în ultimul deceniu întreaga cercetare cărturărească.

Redatarea cărților coresiene după această metodă va fi dezbătută cu alt prilej. Subliniem, că, în mare, avem de-a face cu o deplasare în timp a acestor tipărituri — ceea ce nu concordă de multe ori cu anii înregistrați de diaconul Coresi. Neavînd dreptul de a-i contesta plasarea propriei activități în date calendaristice exacte, nu putem nici considera drept științifică această metodă. După Gebhard Blücher, inițiatorul acestei metode la Brașov și colaborarea cu cercetătorii brașoveni, deplasează intervalul de care ne ocupăm, de data aceasta anticipîndu-l cu doi ani: 1563—1565, opinînd că *Apostolul românesc*, deși «persoana care l-a comandat este cunoscută», — «trebuie să provină din semestrul al doilea al anului 1566 + 0,5 ani» și datorită faptului că *Tîlcul Evangheliilor* trebuie datat cu anul 1567 + 0,5 ani (autorul opinînd pentru începutul anului 1567) — «se pare (...) că ambele tipărituri au fost executate la Brașov». Cf. G. Blücher, *Contribuții la istoria hîrtiei...*, p. 167.

Datele furnizate de G. Blücher au fost acceptate de Dr. A. Huttmann și Dr. P. Binder care și au exprimat și părerea că «ambele au fost finanțate de Forro Mijlos și tipărite în limba română», cf. G. Nissbächer, *Vier Wichtige Blätter, Identifizierung und Datierung -versuch eines Coresi -Duckes*, în «Neuer Weg», 16 ian. 1971, p. 4.

44. Gernot Nussbächer, *Vier Wichtige Blätter...*, p. 1 și 4.

45. Al. Sacerdoșeanu, *Predosloviile cărților românești*, p. 37—38.

46. Pavel Binder și Arnold Huttmann, *Datarea și geneza Cazaniei I-a*, tipărită de diaconul Coresi, în «Limba română», XVI, 2, București, 1967, p. 115.

limba română, ca și de «Pravila sfinților oteți», tipăriturile bilingve slavono-române și cele slavonești, până la renumita *Evanghelle cu învățatură*. Nu mai vorbim de atenția și răspunderea cu care trebuia însoțită crearea de termeni românești pentru traducerea exactă a cuvintelor slavonești și grecești ale dogmaticii. Căutarea specialiștilor, a «teologilor» Bisericii Ortodoxe Române din secolul al XVI-lea ne obligă pe noi cei de astăzi la o totală admirație a nucleului de cărturari din Scheii Brașovului, dieci și preoți, care prin priceperea și curajul lor au ostentat în munca lor culturală ce s-a dovedit a fi revoluționară pentru întreaga cultură românească.

Întorcându-ne la primul interval de absență mai mare a Diaconului Coresi din Brașov, cel din 1565—1567, se constată «că la Brașov se tipărește între 19 decembrie 1564 și 2 septembrie 1565, un *Tetraevanghel slavonesc*, tipărit prima dată la Brașov de către Diaconul Coresi și Diacul Tudor. Retipărirea acestei opere nu este făcută de Diaconul Coresi, ci de *diacul Călin*, ajutat de 4 ucenici. Doi ani mai târziu, în 1567, apare tot la Brașov *Octoiul slavonesc*, tipărit de diacul Lorinț»⁴⁷.

Predosloviile nu ne spun dacă diacul Călin sau diacul Lorinț sînt meșteri în tipografia Diaconului Coresi⁴⁸, dar nici că tipăriturile au fost editate în tipografia honteriană, fiindcă atunci ar fi prezentat pe foaia de titlu acel *impressum* caracteristic care se constată la toate cărțile acestei tipografii de-a lungul ultimelor decenii ale secolului al XVI-lea.

După părerea noastră, cele două cărți au fost imprimate în tipografia Diaconului Coresi și *in mod independent*.

Se știe că Diaconul Coresi primise, în 1564, comanda nobilului calvin Forro Mikloș, de a tipări *Tîlcul Evangheliilor* în limba română, acceptînd chiar redactarea unei prefețe anticlericale⁴⁹, pentru care tipărirea coresiană avea să primească mai târziu oprobriul de «carte eretică», slujind calvinismul.

În același timp, respectiv sfîrșitul aceluiași an 1564, se arată că Diaconul Coresi nu a rupt în întregime relațiile editoriale cu conducătorii luterani ai Brașovului.

Era pentru diaconul tipograf o obligație profesională de prim ordin, fiind proprietarul singurei tipografii în care se puteau tipări cărți în limbile slavonă și română și asemenea situații presupun un mare simț de răspundere, care echivala cu o dificilă «politică» de a putea supraviețui și administrativ și confesional.

47. *Ibidem*, p. 117. Formula: «editate de ucenicii» ... din textul Binder-Huttmann: «...iar celelalte tipărituri slavone fiind editate de ucenicii lui Călin și Lorinț», este improprie pentru situația de drept și de fapt a unor ucenici, indiferent dacă sînt sau nu ai diaconului Coresi».

48. Acceptarea e cit se poate de judicios explicată în epilogul tipăriturii și va fi discutată de noi într-altă lucrare, privind *patronajul operei coresiene*.

49. Deși în anul 1565 vine în Scheii Brașovului popa Văsii, predicator calvin trimis de episcopul Gheorghe de Singeorz iar dieta ținută la Sibiu în 30 noiembrie 1566 dispune ca românii să asculte de episcopul Gheorghe de Singeorz, care în 1567, într-un sinod convocat de el hotărăște scoaterea limbii slavone din bisericile ortodoxe — în tipografia diaconului Coresi se tipăresc atît în anul 1565 cit și în anul 1567, cărți liturgice în limba slavonă.

De aceea, angajat fiind în onoarea comenzii calvine, nu va sta nici o clipă la cumpănă de a pune la dispoziția judeului Johannes Benkner pe diacul Călin, ajutat de 4 lucrători, spre a tipări un *Evangheliar slavon*.

Formulele din epilogurile tipăriturilor coresiene sînt cît se poate de clar redactate și se precizează această atitudine de totală independență meșteșugărească față de Cetatea săsească, dovedind și luteranilor și mai ales calvinilor⁵⁰, capacitatea lui editorială.

Numai așa se poate explica de ce nu peste multă vreme va da curs liber obligațiilor pe care le avea față de propria conștiință, față de slujitorii bisericii «Sfîntul Nicolae» și de obștea românească din Șchei, tipărind pe propria răspundere cărți în limba română.

Revenind la problematica formulei Lorinț-Laurențiu Fronius, afirmăm că anul 1570 reprezintă anul de dezlegare documentară a marii enigme coresiene : *procesul tipografiei valahului tipograf*.

Inserarea evenimentului în *Registrul Magistrului Brașovului* s-a făcut rezumativ, în manieră *regestelor*. Ceea ce ne surprinde, este atmosfera umanist-cărturărească ce oblăduia în anul 1570 relațiile dintre sașii și românii brașoveni, deși nu mai existase nici o realizare concretă în interesul sașilor de mulți ani.

Cînd Laurentius Fronius intenționează acțiunea judiciară nu era decît *un simplu cetățean*, avînd doar la activul lui realizări tipografice nestatornice și ca localitate și ca obiectiv⁵¹. Venirea de la Oradea, unde fusese editor în 1566⁵² și dorința de a se stabili definitiv la Brașov, orașul său natal, care îi promitea acum mari perspective de afirmare, vrea să se confirme prin tipărirea aceluia *Octoih slavonesc* din anul 1567.

Dar unde a putut tipări diacul Lorinț acest *Octoih*? În tipografia honteriană din Cetate, în tipografia Diaconului Coresi din Șcheii Brașovului, sau într-unul din teascurile proprietate personală cu care a venit, ori le-a confecționat la Brașov?

Dacă ar fi existat o asemenea ocazie pentru conducătorii sași, de a avea la îndemîină o tipografie în limba slavonă, proprietate a unui saș localnic, nu o afiliuau tipografiei honteriene, iar diacul Lorinț, alias Laurentius Fronius, nu ar fi devenit meșterul șef al tipografiei honteriene, post liber la anul 1567 și încă de la moartea lui Valentin Wagner (2 sept. 1557), deci de zece ani, timp în care i s-a șters amintirea.

Un asemenea eveniment cultural devenea istoric prin inserarea lui în registrele Sfatului orășenesc și ar fi reprezentat începutul unei epoci

50. Arnold Huttmann și Pavel Binder, *Viața și activitatea...*, p. 257, adoptă o altă poziție : «Laurentius Fronius alias Lorinț, originar dintr-o familie modestă din Brașov, primește în urma absolvirii gimnaziului (după 1566) titlul de diac» (s.n.), *Octoihul slavonesc* El a avut relații profesionale cu diaconul Coresi, acestea ducînd în 1570 la procesul amintit. Care sînt relațiile profesionale dintre Lorinț și Coresi, ne spun autorii la p. 254 : «Noi sîntem de părere că Laurentius Fronius l-a cerut înapoi diaconului Coresi un teasc tipografic, pe care anterior i-l vînduse sau i-l închiriasse, teascu răminiud neachitat pînă la data procesului...».

51. Semnul de întrebare după «editor» aparține autorilor articolului (apud P. Binder și Huttmann, *Viața și activitatea diaconului Lorinț*, p. 258, în tabelul rezumativ al datelor biografice, unde acest semn ține loc de «este foarte verosimil», din textul de la p. 256

52. Fr. Stenner, *Die Beaten der Stadt Brassó*, Kronstadt, 1916. p. 52.

de intensă activitate propagandistică și comercială, ducînd pînă la urma la lichidarea, prin competiție privilegiată, a tipografiei românești din Șchei.

Dar modul cum s-au desfășurat faptele ne îndreptățește să punem în discuție, așa cum am afirmat la început, o *teză contrară*, de care vom lega «documentele» Lorinț, care sînt considerate ca foarte numeroase mai ales după anul 1570, dar neluate în seamă.

Putem, deci, să începem cu acceptarea presupunerii că diacul Lorinț a venit la Brașov la sfîrșitul anului 1566, jude primar fiind *Simon Goldschmidt*⁵³ și a tratat o eventuală *angajare de probă* la binecunoscuta tipografie coresiiană din Șchei, dovedindu-și priceperea, deși nu cea scontată, prin tipărirea între 20 ianuarie—20 iunie 1567, a *Octoihului slavonesc*, folosind formula tradițională: «în orașul Brașov»⁵⁴, de «Lorinț diac Brașovului cu patru ucenici ai săi».

A putut urma chiar și o adiționare la fondul tipografiei a unui capital personal ca împrumut provizoriu din venitul realizat.

Apariția acestui diac Lorinț și priceperea lui în arta tipografică și xilografură, putea să constituie pentru Diaconul Coresi o *perspectivă de mare eficiență*: propunerea acestuia și posibilitatea de a-și confecționa încă un teasc tipografic, fiind foarte mult solicitat de comenzile locale și din afara Brașovului și mai ales avînd o bună reputație și un serios prestigiu, datorită meșterilor și ucenicilor bine pregătiti în mînuirea tiparului.

Faptul că Diaconul Coresi a acceptat asemenea tipărituri de probă — respectiv operele diecilor Călin și Lorinț — acordîndu-le chiar caracterul de independență, nu numai că nu i-a micșorat prestigiul, ci dimpotrivă dovedea tuturor că în întreprinderea lui se pot perfecționa și afirma chiar, diferiți meșteri veniți din alte centre și deja calificați. Și fiind cărți liturgice slavone îi deschidea drumul spre această activitate, care trebuia menținută cu orice preț, ea fiind singura posibilitate de acțiune împotriva hotărîrilor arbitrare ale conducătorilor Reformei.

Singurul document care ar contrazice asemenea posibilități ce ni se par foarte logice din punct de vedere al condițiilor în care a continuat desfășurarea vieții diacului Lorinț la Brașov, pînă în anul 1579, este sfîrșitul epilogului de pe ultima pagină a tipăriturii: «Cu poruncă jupî-nul Lorinț, diacul din Brașov și cei patru ucenici⁵⁵ s-au trudit întru aceasta și au scris această carte în anul 7075. S-au început această carte în ianuarie 20 și s-au isprăvit în luna iunie în ziua de 20, în Cetatea Brașov».

53. Locuțiunea toponimică «v grad Brasev» nu poate fi tradusă decît «în orașul Brașov» și nu «în cetatea Brașov». Greșeala inițială aparține cercetătorului brașovean N. Sulică, generînd o dispută cărturărească de mai multe decenii, sub tensiunea unor vădite intenții documentare.

54. În textul redat de A. Huttmann și P. Binder apare interpolat posesivul «ai săi», ceea ce nu corespunde textului original. Numai în formula folosită de diacul Călin, în epilogul tipăriturii sale din anul 1565, apare această precizare de independență și de echipă personală: «și cei patru ucenici ai săi...».

55. I. Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografa românească veche*, vol. IV, p. 9. Diferențele cu traducerea N. Iorga se pot face cu ușurință, deoarece am introdus textul N. Iorga ca motto al capitoului de față.

Nu am înțeles de ce traducerea pe care a făcut-o N. Iorga și pe care ne-o pun la dispoziție, cu evidente diferențe, I. Bîanu și Dan Simonescu⁵⁶ nu este identică cu originalul.

Calitatea autorului: «Diacul din Brașov» poate într-adevăr să fie tradusă și sub forma prezentată de P. Binder și A. Huttmann: «diac Brașovului», dar redactarea din original — «*diac brsevscomu*» — este de-a dreptul greșită din punct de vedere grafic și poate presupune mai degrabă o neatenție de corectură, decît o slabă pregătire a diacului în tiparul slavon.

Tot greșită este introducerea titlului de nobleță a diacului: «...*jupinul Lorinț*». Este singurul caz întîlnit pînă acum la un diac, care era o funcție de cancelarie sau de școală, incompatibilă cu poziția social-politică a unui *jupan* din secolul al XVI-lea. Prin acest termen, în limba sîrbească se desemna un șef politico-administrativ, un șef de comitat în Ungaria (*ispan*); la români, însemna la acea vreme titlu onorific dat oamenilor de rang social înalt, boierilor, și numai mult mai tîrziu, s-a acordat micilor boieri, negustorilor sau meșterilor, de către ucenicii lor, pentru a preciza calitatea de *stăpîn*, de patron⁵⁷.

Ca *jupin* apar în epilogurile coresiene: judele Hannes Benkner judele Lukas Hirscher și chiar nobilul Forro Miklos. În cazul diacului Lorinț e mai bine să admitem această *autosupraestimare* de a se fi considerat *patron* față de ucenicii care îl ajutau, decît să considerăm că Lorinț nu putea folosi matrița cu textul șablon, în golorile căreia trebuia introduse doar numele celor intrați în relația editor-tipograf⁵⁸.

Prin comparație cu aceiași aliniați din epilogul diacului Călin se poate vedea că diacul Lorinț trebuia să introducă după cuvîntul *jupan* numele și prenumele comanditarului-editor, el urmînd a se trece în poziția următoare, în postura de tipograf ajutat de ucenicii pe care îi punea la dispoziție tipografia, urmînd apoi să completeze timpul de lucru, anul și localitatea.

Exemplificăm: «Din porunca *jupinului* Hanaș Begner, eu robul lui Hristos Călin diacul și cu cei 4 ucenici ai săi, ne-am trudit de am scris această carte în anul 7073. S-a început această carte în luna lui decembrie 19 zile și s-a sfîrșit în luna lui septembrie 2 zile, în cetatea Brașov»⁵⁹.

«Cu poruncă *jupinul* Lorinț, diacul din Brașov și cei patru ucenici s-au trudit întru aceasta și au scris această carte în anul 7075. S-a început această carte în ianuarie 20 și s-a isprăvit în luna iunie, în ziua de 20, în cetatea Brașov».

56. A. Scriban, *op. cit.*, p. 720.

57. Al. Mares, *În legătură cu activitatea diacului Lorinț*, în «Limba română», an. XIX, nr. 2, 1970, p. 129—137, citat de P. Binder și A. Huttmann, *op. cit.*, p. 244, că «diacul brașovean nu era «*jupin*», cunoștea suficient limba slavă și nu folosea formule religioase ortodoxe». Ca și concluzia lui Al. Mares, *op. cit.*, p. 136. «Vom surprinde în Lorinț imaginea unui străin, probabil reformat, preocupat cu tipărirea cărților chirilice numai din rațiuni de ordin financiar».

58. I. Bîanu și D. Simonescu, *op. cit.*, p. 8.

59. P. Binder și A. Huttmann, *Viața și activitatea...*, p. 244. A se vedea nota subsol 51, unde este citat textul prin care autorii afirmă că *Fronius* alias diacul Lorinț a tipărit ca meșter independent în anul 1567 deși într-o altă lucrare (vezi notele subsol 47 și 48) diacul Lorinț alias *Fronius* este ucenic al diaconului Coresi...

Dacă diacul Lorinț, alias Laurentius Fronius, urmărise odată cu confecționarea teascului celui nou o angajare de coproprietar, nu știm precis.

Dar putem să deducem din neînțelegerile ce au urmat din ruperea oricăror relații de colaborare și din pretențiile care au declanșat procesul : *reclamarea preseii tipografice confecționate, pentru ca Laurențiu Fronius, alias diacul Lorinț, să poată deveni proprietar de teasc și deci de tiparniță independentă*. Mai relevăm că în această «colaborare» pe plan organizatoric care a putut dura trei ani : 1567—1570, diacul Lorinț a avut timp suficient pentru a cunoaște întregul echipament tipografic românesc și slavon al Diaconului Coresi : litere, inițiale ornate, frontispicii, steme etc.

La gradul lui de pricepere și intenție, interesându-l numai echipamentul slavon, pe unele din acele xilogravuri cu ornamente, frontispicii, steme și măcar o garnitură de litere, le-a copiat și aceste copii și le-a însușit. Vor apărea în parte, în *Tetraevangheliarul* tipărit de Lorinț în anul 1579 în tipografia din Bălgrad-Alba Iulia, fără ca aceste copieri — prin disimularea că «reapar în Sbornicul coresian din 1580, ceea ce denotă că cei doi tipografi veniți din Brașov nu lucrau independent unul de altul»⁶⁰ să ne îndepărteze de adevăratele relații dintre Diaconul Coresi și diacul Lorinț. Deoarece, dacă în anul 1567 i s-a permis să-și dovedească talentul prin xilogravarea frontispiciilor după *modelele macariene, care nu se puteau găsi atunci decât numai în arsenalul tipografic coresian, fiind adus de Oprea diacul și Diaconul Coresi de la Tîrgoviște, ori «după modelele honteriene editate» și a apărut pe piață ca meșter tipograf independent*.

Mai mult chiar : cum de se poate insinua că «după toate probabilitățile el a gravat, copiat sau procurat majoritatea ornamentelor de carte renascentiste și chiar unele tradițional-ortodoxe folosite în lucrările coresiene și în alte lucrări fără epilog»⁶¹, repetându-se chiar sub forma că «xilogravurile sale renascentiste revoluționează modul de ilustrare a tipăriturilor destinate românilor»⁶².

Reluăm, fără intenție de polemică, firul tezei noastre. Hotărîrea judiciară îndreptățește pe Coresi să-și păstreze teascul, care fusese confecționat în oficina lui, fără îndoială, cu destul ajutor în materiale și mînă de lucru. Diacului Lorinț i s-a aprobat recuperarea capitalului adiționat prin «alte bunuri» și daune valorificate în bani⁶³.

Și cum trebuie legate «documentele Lorinț» descoperite în arhivele brașovene, pentru deceniul 1570—1580 ?

Diacul Lorinț, spun «descoperitorii» documentelor⁶⁴ redevine cînd Laurentius Fronius, cînd Laurentius Schreiber, în registrul Magistratului cuprinzînd lista contribuabililor din cvartalul (ferdelul) «Sfînta Ecaterina, primind pentru funcția de «Schreiber» un salariu trimestrial de 5 florini, deci 20 florini anual, timp de 6 ani : 1571—1576.

60. *Idem*, p. 248.

61. *Idem*, p. 257.

62. Pentru o documentare suficientă asupra desfășurării importanței și urmărilor procesului, a se consulta studiul nostru : Dr. Octavian Nișu, *Relațiile dintre tipografia Diaconului Coresi...*

63. P. Binder și A. Huttman, *op. cit.*, p. 248—250.

64. *Ibidem*, p. 258.

În anii 1574—1575, diacul Lorinț redevine acel talentat *maler* din tinerețe și își suplimentează activitatea pictând hanul orășenesc din Brașov și zidul de incintă ⁶⁵.

Apoi, tăcere în documente timp de 2 ani, după care încearcă să repara ca tipograf și editor, dar nu în Brașov.

Dacă nu se poate dovedi cu certitudine că *Psaltirea slavonă* de la 1577 și *Octoiul mic* din 1578 sînt tipărituri lorințiene, deoarece nici nu le-ar fi putut tipări la teascul pe care îl disputase pe cale judiciară, și nu-l obținuse, *Tetraevangheliarul slavonesc* tipărit în anul 1579 la Bălgrad (Alba Iulia), readeuce la lumina tiparului pe diacul Lorinț într-o postură serioasă, gravă, de protejat al principelui Cristofor Báthory și în numele acestui privilegiu își permite să strecoare o amenințare pentru toți acei care vor încerca să-i uzurpe titlul de «editor» ⁶⁶. «Și cu puterea marelui voievod Bator Cristov în timp de 30 de ani nimenea să nu îndrăznească a o tipări din nou».

Cum a apărut el la Alba Iulia, la tipografia înființată de principele Ioan Sigismund și condusă de *Raphael Hoffhalter* ⁶⁷ nu este greu de urmărit desfășurarea evenimentelor.

După cîștigarea procesului, Diaconul Coresi își va pune întreprinderea tipografică în afară de orice altă surpriză de acest gen. Foarte circumspect sub raportul colaboratorilor sau combinațiilor tehnice meșteșugărești, el termină în același an 1570, atît *Psaltirea românească*, cît și *Liturghierul românesc*, afirmîndu-și cu mîndrie *activitatea pe cont propriu, în calitate și de tipograf și de editor*. După aceea, urmează *schimbarea radicală în atitudine și activitate*. Diaconul Coresi începe să tipărească numai în limba slavonă introducînd în predoslovii sau epiloguri patronajul onorific, alături de cel real, al voievozilor și al ierarhilor ortodocși din Țara Românească.

Este perioada cea mai intensă din activitatea tipografiei coresiene. Toți acei care îl suspectaseră fiind îndreptățiti la prima vedere față de colaborarea cu propaganda «eretică» — se interesează acum îndeaproape de cărțile liturgice ortodoxe apărute la Brașov.

Noul principe Ștefan Báthory, fiind catolic, interzice acțiunile de calvinizare. Dieta de la Tg. Mureș hotărăște libertatea manifestărilor religioase ⁶⁸. Totodată Ștefan Báthory confirmă valabilitatea confesiunii augustano-luterane în biserica sașilor transilvăni ⁶⁹.

Din punct de vedere al națiunii românești tolerate, «la 3 august 1572, noul principe face cunoscut tuturor cîrmuitorilor țării că noul episcop ortodox al Transilvaniei, Eftimie, fostul ieromonah din Mînăstirea Neamț a fost sfințit la Ipeč (Serbia) de către mitropolitul Macarie (1558—1577)» ⁷⁰. — și se îngăduie episcopului Eftimie «să propovăduiască în țara

65. Al. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 43.

66. P. Binder și A. Hutmänn, *Datarea și geneza Cazaniei I-a...*, p. 115.

67. Ion Lupaș, *Chestiunea minorităților confesionale în România întregită*, în «Anuarul jubilar», Brașov, 1924, p. 81—92. 68. *Ibidem*.

69. P. Binder și A. Hutmänn, *Românii din Brașov în epoca Reformei*, în «Studii ș. articole de istorie», XIII, București, 1969, p. 89, cf. N. Iorga, *Istoria bisericii...* I, p. 179

70. *Ibidem*, p. 89, cf. St. Mețes, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, I, Sibiu, 1935, p. 81.

sa religia ortodoxă, acesta ducindu-se chiar la sate în ciştigare de credincioşi ⁷¹.

În istoria Bisericii Ortodoxe a Transilvaniei, figura principelui Ştefan Báthory ar fi trebuit încadrată cu nimb de protector, dacă nu ar fi apărut din umbră şi alte interese personale de moment. Ştefan Báthory a acceptat *Contrareformă de factură ortodoxă*. Era un fel propriu al principelui de a gândi pacificarea în luptele confesionale, prin crearea unui echilibru între forţele angajate.

În Scheii Braşovului începe un nou suflu de viaţă cărturărească şi religioasă, pe linia ei tradiţională de combativitate. Şcoala şi biserica, «Sfintul Nicolae» vor căuta iarăşi sprijinitori puternici dincolo de munţi, unde vor pleca în diferite misiuni preoţii din Schei.

Dar, se pune întrebarea: toată această înviorătoare atmosferă ortodoxă convenea conducerii săseşti a Braşovului? Credem că nu în întregime, deşi şi saşii şi românii *obţinură* în egală măsură recunoaşterea de către stat a religiilor respective.

Conducător al Magistratului, între anii 1571—1576, a fost reales Lukas Hirscher IV care, fără a o spune direct, se arăta îngăduitor cu felul de dezvoltare a vieţii româneşti din Braşov, iar legăturile oficiale cu Ţara Românească şi chiar cu Moldova îi redevin foarte rentabile. Nu se opunea patronajului onorific al voievozilor care apar în predosloviile tipăriturile slavoneşti coresiene din acea perioadă.

Cînd, la 11 iunie 1573, vine la Braşov trimisul voievodului Alexandru Mircea din Ţara Românească cu treburi privind tipografia, nu a mirat pe nimeni dacă acest popă era ţinut pe socoteala oraşului ⁷², iar Diaconul Coresi termină de tipărit în toamna anului 1573, *Octoiul Mare*, din porunca domnului «Io Alexandru Voevod».

Nu au mirat pe conducătorii saşi, cel puţin în mod oficial, atît timp cît au stat sub dispoziţiile *judelui Lucas Hirscher IV*, supranumit *cel Mare*, nici vizitele atîtor înalţi prelaţi de peste munţi, nici vizita episcopului Eftimie al Transilvaniei, la 29 octombrie 1573, în drum spre Tîrgovişte, unde va reuşi să obţină pentru Mihai, fiul popii Dobre, o bursă de studii la Şcoala patriarhală de la Ipeč (Serbia) unde, de altfel, fusese şi el hirotonit ca episcop în anul 1572.

Pe noi ne interesează, însă, două vizite în decursul celor zece ani de rămînere încă la Braşov a diacului Lorinţ — şi care vor explica părăsirea definitivă a Braşovului şi apariţia lui ca tipograf la Alba Iulia.

Vom folosi, analizîndu-le totodată, textele în care P. Binder şi A. Huttmann consemnează aceste evenimente: «În timp ce episcopii calvini se mulţumeau să comande ocazional cărţi la atelierul tipografic al Diaconului Coresi, Vlădica ortodox din Bălgrad a întemeiat o tipografie episcopală independentă. La 12 decembrie 1573 vine la Braşov diaconul

71. P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 157.

72. P. Binder şi A. Huttmann, *Românii din Braşov...*, p. 90. Cum ar fi privit fondul frazei dacă textul subliniat de noi ar fi fost redactat în termenii consideraţi de autori perfect identic: «...pe tipograful braşovean diacul luteran Laurentius Fronius pentru a-i tipări un Evangheliar slavonesc...

tipograf al vlădiciei Cristofor (1574—1579) pentru o presă tipografică, iar mai târziu episcopul Cristofor chemă la Bălgrad pe *tipograful brașovean diacul Lorinț* (s.n.), în timp ce succesorul său Ghenadie (1579—1585) la preferat ca «tipograf vlădesc» pe Diacul Coresi»⁷³.

Te izbește de la început neincadrarea în timp a vizitei diaconului tipograf cu anii păstoririi episcopului Cristofor. Dacă acesta este numit episcop ortodox în anul 1574 pentru părțile de sud ale Transilvaniei⁷⁴, cum poate să-și trimită cu un an înainte, în 1573, pe diaconul tipograf la Brașov?... Înseamnă că nu episcopul Cristofor, ci episcopul Eftimie putea fi trimițătorul, mai ales că acesta din urmă a călătorit după cum am văzut, în Țara Românească în toamna anului 1573 și a trecut, atât la ducere, cât și la întoarcere, prin Brașov.

Dar ce interes putea avea episcopul Eftimie sau chiar Cristofor sau indiferent ce nume ar fi avut episcopul ortodox, să înființeze o nouă tipografie în Transilvania, când tipografia Diaconului Coresi de la Brașov era renumită în întreaga arie ortodoxă românească? Și de ce la Alba Iulia, când reședințele episcopilor ortodocși și chiar ale celor romano-calvini, se aflau în împrejurimile capitalei calvinismului?... *Vizita unui diacon tipograf la 12 decembrie 1573 la Brașov trebuie legată de persoana Ieromonahului Lavrentie, care a venit din Țara Românească pentru o presă tipografică și materialele de care avea nevoie ca să înființeze o tipografie la București, în Minăstirea Plumbuita — fapt consemnat în prima parte a lucrării.*

Deci, nici un episcop ortodox nu avea motive să cheme la Alba Iulia pe diaconul Lorinț și *nu înțelegem* nici de ce i se trece în text calitatea de *tipograful brașovean*, cu subsidiarul în funcție, când din anul 1567, după cum am văzut anterior, și până în 1579, deci timp de 12 ani, Lorinț nu a mai fost tipograf, ci a devenit după prezumțiile autorilor: «Laurentius Fronius», scrib administrativ salariat și pictor amator plătit fără îndoială în acord!

Ne vom opri asupra acestei perioade de *incompatibilitate tipografică-cărturărească de la Brașov a diaconului Lorinț* și cu alte considerente.

Mărturisim că nu ne putem explica de ce brașoveanul L. F. absolvind «ca diac» (?) gimnaziul honterian, afirmat ca un talentat xilograf în ilustrarea lucrărilor Geistliche Lieder și Novum Testamentum (1557) ale pastorului fost rector Valentin Wagner și care «este lucru de presupus că... a putut să-și însușească arta tipografică în atelierul lui Valentin Wagner»⁷⁵, a fost lăsat să plece din Brașov și nu a fost angajat la tipografia honteriană atât de lipsită în acea perioadă de meșteri calificați și talentați...

Când se întoarce după zece ani la Brașov, se repetă aceeași atitudine din partea conducerii orașului și trebuie să se mulțumească cu o

73. Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, București, 1968, p. 473. În 1574 dieceza ortodoxă a Ardealului se împarte în două: Eftimie păstorește partea de nord, pe când părțile din sud sînt date episcopului Cristofor, care păstorește între anii 1574—1579.

74. A. Huttmann și P. Binder, *Viața și activitatea...*, p. 256.

75. Friedrich Stenner, *Die Beamten...*, p. 54.

angajare de probă în tipografia Diaconului Coresi, tipărint doar un *Octoih slavon*.

Conducerea oraşului intră sub legislatura judeului *Lukas Hirscher IV* si-a dat seama că neavind cele necesare nu va putea concura pe Coresi.

Întimpina, oare, diacul Lorinţ piedici din partea judeului *Lukas Hirscher* personal? Nu avem nici o certitudine în acest sens, dar coincidenţele pe care le constatăm se datoresc, după părerea noastră, anului 1567, cînd *Lukas Hirscher* era judele Braşovului, dar nu a putut cu nimic împiedica apariţia în tipografia Diaconului Coresi a diacului Lorinţ.

Pentru anii 1569—1570, jude al Braşovului este ales *Iohannes I Gräf*⁷⁶. În timpul guvernării acestuia, diacul Lorinţ «devine» dintr-o dată cetăţeanul *Laurentius Fronius* şi pretinde pe cale judiciară presa tipografică a Diacului Coresi.

Deşi nu se reuşeşte, evenimentul rămîne înregistrat ca fiind o acţiune pornită cu scopuri bine precizate, cînd la conducerea Magistratului nu se afla *Lukas Hirscher*.

Cînd între 1571—1576 acesta revine în postul de *judex primarius* diacul Lorinţ se mulţumeşte doar cu o existenţă de simplu funcţionar, în timp ce Diacul Coresi se avîntă în cea mai intensă şi demnă activitate de autentică afirmare confesională.

Cînd pentru anii 1577 şi 1578 jude al Braşovului este ales *Petrus I Hirscher*⁷⁷, diacul Lorinţ se pare că încearcă să redevină iarăşi specialist tipograf. Deşi nu ni se dau informaţii verosimile unde ar fi putut tipări, i se conferă astăzi, de către unii cercetători, paternitatea imprimării unui *Octoih mic slavonesc* (1578) şi a unei *Psaltiri slavone* (între 1577—1580)⁷⁸, doar pe baza xilografurilor de tip *Lorinţ*⁷⁹, care ornamează aceste cărţi nedatate şi fără localitate de imprimare.

Se ştie, de asemenea, că în anul 1578, Senatul braşovean iniţiază o nouă campanie de convertire la luteranism a românilor braşoveni, chemînd «pentru credinţa românilor noştri» pe pastorul sas *Ioh. Scherer-Nyirö*, cunoscător al limbii române şi activist recunoscut în teren, pe lângă faptul că se afirmase şi ca tipograf la Sibiu. Diaconul Coresi se bucura deplin de sprijinul voievozilor şi ierarhilor de peste munţi⁸⁰. Iar *Hirscher*, care devenise *Altrichter* (1577) şi castelan la Bran (1577—1578)⁸¹, urmărea temperarea contraofensivei ortodoxe şi instaurarea relaţiilor de fapt şi de drept dintre cele două confesiuni: una fiind dominantă (privilegiată), cealaltă tolerată.

76. *Ibidem*, p. 69.

77. A. Huttmann şi P. Binder, *op. cit.*, p. 247 şi nota 25 subsol, *idem.*, p. 256.

78. I. Blănu şi Dan Simonescu, *Bibliografia românească...*, vol. IV, p. 172, fac precizările de rigoare în legătură cu *Octoihul mic slavonesc* din anul 1578: «El nu a putut fi tipărit mai degrabă la Alba Iulia de diacul Lorinţ. Evangheliarul lui Lorinţ tipărit la Alba Iulia în 1579 are vulturul din stemă la fel cu cel din *Octoihul mic*: capul întors spre stînga şi fără coroană deasupra». La fel la p. 173, pentru *Octoihul mic slavonesc* apărut la Alba Iulia, în anul 1580: «După factura vulturului din stemă, întors cu capul spre stînga, ca în alte tipărituri ale lui Lorinţ, s-ar putea atribui şi acest *Octoih mic* ieşit tot din tipografia pe acea vreme la Alba Iulia, a diacului Lorinţ».

79. P. Binder şi A. Huttmann, *Românii şi reforma...*, p. 92, vezi şi P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 147—148, pentru documentaţie şi interpretări.

80. Fr. Stenner, *op. cit.*, p. 69.

81. I. Lupaş, *op. cit.*, p. 86.

Ca tipograf, prin arendarea întreprinderii honteriene de la Cornelius Honterus, lector al gimnaziului Iohannes Scherer-Nyirö devine Iohannes Nyrei Cibinensis și începe a tipări cărți în latinește. De ce nu apare la această tipografia și diaconul Lorinț, ca specialist al cărții tipărite în limba slavonă? Mai ales că și juristul protonotar Mathias Fronius, ajuns pe linie administrativ-politică până la funcția de castelan de Bran (1581—1588), și «judex primarius» în 1588, va arenda și el tipografia honteriană (1581), apărind ca autor de cărți și ca editor și avea nevoie de specialiști tipografi.

Revenirea lui Lukas Hirscher în fruntea treburilor orașului în anul 1579, în acele momente de angajare în controverse profesionale a sașilor și românilor, ca și rămânerea lui la conducere timp de zece ani (1579—1588), va însemna în primul rând încetarea activității pastorului Iohannes Scherer-Neyrö și eliberarea lui din funțiile de propagandist (1580) și de tipograf, părăsind Brașovul la 31 mai 1581, cu o lună înainte de ieșirea de sub teasc a *Evangeliei cu învățatură*, comandată de Lukas Hirscher; în al doilea rând, va însemna schimbarea sensului activității pe care o va avea de dus pe linie confesională, ca fiind obligatorie, conducerea luterană a orașului, într-o colaborare rentabilă din punct de vedere editorial-cărturăresc și financiar cu tipografia Diaconului Coresi.

În ceea ce privește pe diacul Lorinț, revenirea la conducere a judeului Lukas Hirscher explică *dispariția definitivă a lui din Brașov*. Odată cu începerea activității tipografiei arendate de Iohannes Nyirö diacul Lorinț a plecat la Alba Iulia cu speranța de a se realiza ca «umanist multilateral» convins că afirmarea lui la Brașov s-a dovedit compatibilă cu climatul românesc cărturăresc și cu interesele oficialităților corespunzătoare de viața liniștită și prosperă a orașului.

Sașilor brașoveni nu le putea conveni o încordare de durată și fără nici o șansă de reușită, cunoscând dârzenia românească pe linia tradiționalismului național ortodox.

Cu atât mai mult cu cât ei înșiși nu au putut da dovadă de solidaritate națională în apărarea confesiunii lor, decît de-abia la sfîrșitul secolului al XVI-lea cînd conducerea Universității saxone de la Sibiu, prinsă pînă atunci în luptele profesionale dintre cele trei națiuni fărîmîtate în patru confesiuni minoritare ale principatului și sesizînd pornirea catolicismului pe calea unei înviorări și reacțiuni susținute din afară, face apel la spiritul de disciplină și de solidaritate națională și impune *tuturor sașilor* prin hotărîrea din anul 1594, primirea luteranismului ca religie oficială⁸².

În anul 1579, cînd apare la Alba Iulia «cea mai importantă tipăritură loringiană»⁸³ *Evangeliarul slavonesc*, Diaconul Coresi tipărește la Brașov, fiind ajutat de Mănăilă⁸⁴ *tot un Evangeliar slavonesc*.

82. A. Huttmann și P. Binder, *Viața și activitatea...*, p. 257.

83. P. Binder și A. Huttmann, *Între istorie și filologie*. Mediul cultural românesc al Brașovului în epoca coresiiană, în «Limba română», XX, nr. 1, București, 1971, p. 10: «Despre Mănăilă au existat pînă de curînd date certe numai de prin anul 1584... Dacă în 1584 el era logofătul român al Cetății, atunci acest titlu îl putea avea și în 1578—1581, cînd apare în două epiloguri ale unor cărți coresiene (!).

84. Al. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 43.

Această lipărire concomitentă și mai ales precizarea că «eu diaconul Coresi și Mănăilă... am scris această carte de suflet mintuitoare Te-traevanghelie»... trebuie să constituie pentru toți cercetătorii cea mai elocventă dovadă că diacul Lorinț a plecat definitiv la Alba Iulia cu gând de a reîncepe o activitate tipografică independentă și în concurență cu tipografia Diaconului Coresi de la Brașov.

Iar acestei acceptări a diaconului Lorinț de a merge în capitala politică calvină a principatului să tipărească cărți slavone, întrezărind și posibilitatea unei concurențe de la centru, trebuie să-i succedăm declanșarea celorlalte două evenimente bine cunoscute :

1. Mitropolitul ortodox al Transilvaniei Ghenadie (1579—1581) nu a fost de acord cu prezența și activitatea «ortodoxă» a diaconului Lorinț la Alba Iulia, tipărind cartea «din porunca marelui Voevod Batăr Criștov»⁸⁵ — deci patronaj calvin. În al doilea rând, pentru că Lorinț «nu cunoștea bine limba slavonă»⁸⁶, și în sfârșit, neortodoxă apărea ornamentarea cărții, căreia diacul artist îi conferă un aspect occidental de tip renascentist, caracteristic tipăriturilor reformate ce au apărut la Cluj și Sibiu.

Dacă s-au identificat xilografuri «provenite probabil din garniturile tipografice latine din Brașov și Cluj»⁸⁷, iar cercetătorul clujean Sigmund Iako relevă că la tipăritura lui, diacul Lorinț a folosit ornamente (viniete) aparținând în 1528 tipografiei lui Theobaldus Gryffius Reutlingensis de la Sibiu⁸⁸, nu mai putem atribui diaconului Lorinț nici originalitate, nici revoluționarea modului de ilustrare a tipăriturilor destinate românilor⁸⁹.

Mitropolitul Ghenadie fiind «la centru» și cunoscând aceste fronspicii și ornamente existente în arsenalul tipografiei principatului, condusă de Raphael Hoffhalter, nu putea admite încadrarea din punct de vedere tehnic a tipăriturilor liturgice pur ortodoxe în lumea tipografică și editorială, ca și pe piața de desfacere a confesiunilor respective.

2. Diaconul Coresi acceptă imediat «chemarea» mitropolitului Ghenadie la reședința mitropolitană de la Sebeș (Sas-Sebeș) în vechiul scaun episcopal ortodox al vâldiciei Sava de Geoagiu, acela care ar fi «patronat» prima tipăritură în limba română a Diaconului Coresi la

85. A. Huttman și P. Binder, *Viața și activitatea...*, p. 256.

86. *Idem*, p. 247—248.

87. E. Petrovici și L. Demeny, *Evangeliarul slavo-român de la Sibiu, 1551—1553*, București, 1971, p. 88—89.

88. A. Huttman și P. Binder, *op. cit.*, p. 256—257. Chiar autorii puteau să recunoască acest lucru, din moment ce afirmă la p. 245 că «O parte din ornamentele folosite de Lorinț au fost preluate din garnitura tipografică a lui Iohannes Honterus din Brașov, iar alte clișee au fost executate de renumitul xilograf transilvănean Iacobus Lucius» cf. Soltés Zoltanné *A XVI századi Kolozsvári Konyv diszek* (Onomastica tipăriturilor clujene din sec. al XVI-lea, în «Művészettörténeti Ertesítő», 1957, nr. 2—3, fig. 29, p. 144).

89. Al. Sacerdojeanu, *op. cit.*, p. 44. Bojidar Vucovič, sîrb de origine a fost tipograf la Veneția, tipărind cărți liturgice în limba slavonă. Nepotul lui, Logofătul Dimitrie Liubavici a fost tipograf în Tirgoviște, repunînd în funcție, la jumătatea secolului al XVI-lea, tiparnița Ieromonahului. Macarie, acela care se stabilise la începutul secolului al XVI-lea în Țara Românească și înființează la Tirgoviște prima tipografie din cuprinsul țărilor românești, tipărind în anul 1508, un *Liturgier slavonesc*.

Braşov, atît de disputata *Întrebare creştinească*, tipărită în anul 1559, — şi tipăreşte, el personal, în anul 1580, un *Sbornic*, în limba slavonă.

În partea a doua a epilogului cărţii, Diaconul Coresi subliniază într-o formă foarte discretă spiritului de antireformă care stăpînea pe mitropolit... : «eu *Osfîniţul Mitropolit Chir Ghenadie al Ardealului*, văzînd în timpurile din urmă din partea popoarelor de altă credinţă mare stricăciune şi cădere a sîntelor biserici, precum şi împuţinarea dumnezeieştilor cărţi» (s.n.), şi caută să accentueze caracterul ortodox al tipăriturii, fiind prelucrată de mitropolit după cartea lui Bojidar : «Ajutîndu-mă Dumnezeu în dorinţa mea, am compus şi am scris această dumnezeiască şi prea inzestrată carte numită *Sbornic*, în care am pus (...) cîte le-am aflat în cartea lui Bojidar»⁹⁰.

În plus, așa cum precizează şi N. Iorga, «pentru a se arăta şi mai bine ortodoxia desăvîrşită a publicaţiei, se pomeneau la sfîrşit cei patru patriarhi ai răsăritului»⁹¹, cu scopul bine precizat de Diaconul Coresi, ca oricine să vadă că el «păcătosul şi ticălosul ce mă numesc între oameni Coresi diaconul», recunoaşte necesitatea revenirii la cartea pur ortodoxă : «...Şi precum cei ce plutesc în rătăcire pe întinderea mării doresc să ajungă în portul liniştit, tot așa şi noi, cu binecuvîntarea lui Cristos, am ajuns...».

Cu asemenea mărturisiri, Diaconul Coresi a urmărit şi de data aceasta să îndepărteze orice bănuială sau acuzare de erezie a tiparului românesc coresian, atît de activ şi de greu încercat în jumătatea a doua a secolului al XVI-lea, dar cu mare rîvnă şi dorinţă de afirmare, sprijinit de conducătorii obştii româneşti din Şcheli Braşovului.

Aceeaşi atitudine ortodoxă prudentă o va manifesta în continuare şi Şerban Coresi. Atunci cînd tipografia de la Alba Iulia nu mai avea litere chirilice şi specialiştii în slavonie după dispariţia neasteptată a diacului *Lorinţ din istoria tiparului transilvănean*⁹², episcopul calvin Mihail Tordaşi cheamă la Orăştie pe «Mesterul mare a tiparelor» Şerban Coresi, care — după o prealabilă citire a traducerii efectuate de episcop şi alţi patru propovăduitori calvini — «...dînd în mîna noastră ceste cărţi cetînd şi ne plăcură şi le-am scris voo fraţilor Români...»⁹³ va accepta ca împreună cu Marien diacul, să tipărească în 1582 părţi din prima traducere a Bibliei în limba română : *Palia de la Orăştie*.

*

Renumerele tipografiei româneşti a Diaconului Coresi era unanim recunoscut. Nimic n-a supravieţuit din gîndul şi fapta cea duşmănoasă a oamenilor de atunci. Iar cazul Lorinţ se plasează în cronologia epocii

90. N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti...*, p. 182.

91. Pavel Binder, *Date despre picturile murale din sec. al XVI-lea, de la Braşov şi Sibiu*, în «Bul. Mon. ist.», nr. 2/1971, p. 17, afirmă că în socotelile primăriei Sibiu, în anul 1593, este menţionat «Lorinţ tipografu», deci de la Alba Iulia, diacul Lorinţ s-a mutat la Sibiu, unde P. Binder presupune că a practicat meseria de maler (pictor). Trimiterea documentară o face autorul la *Anton Kurz*, deşi aceeaşi informaţie asupra prezenţei la Sibiu a lui Lorenz Buchdrucker, în 1593, apare şi în art. A. Huttmann şi P. Binder, *Viata şi activitatea diacului Lorinţ*, p. 256, dar trimiterea bibliografică se face la alt autor (S. Jankó).

92. Al. Mareş, *op. cit.*, nota 58 : Ion Gheţie şi Al. Mareş, *Introducere în filologia românească*, Bucureşti, 1974, p. 39.

93. *Op. cit.*, p. 251.

coresiene mult mai simplu. El reprezintă, așa cum l-am enunțat, un capitol de colaborare, fără rezultatele scontate de el, cu tipografia diaconului Coresi. Diacul Lorinț a putut veni la Brașov, în iarna anului 1566—1567, de unul singur, ori în cadrul acțiunii propagandiste calvine, fiind chemat de popa Văsii, predicatorul trimis de episcopul calvin Gheorghe de Sîngerorz, angajându-se ca tipograf la tipografia Diaconului Coresi spre a-și perfecționa cunoștințele tipografice și arta xilogravurii, însușindu-și ornamentația cărții liturgice ortodoxe după modelele macariene și coresiene aflate la Brașov.

Diaconul Lorinț nu poate fi identificat, deci, nici cu ieromonahul Lavrentie, dar nici cu brașoveanul Laurentius Fronius, «schreiber» și «maler», angajat și retribuit pe state oficiale de către Magistrat pentru toate serviciile prestate, cum pretind Arnold Huttmann și Pavel Binder. Fără îndoială că diacul Lorinț l-a susținut pe Laurentius Fronius în acțiunea lui de a lichida tipografia Diaconului Coresi din Scheii Brașovului, care este cea mai puternică realizare cultural-religioasă a românilor brașoveni.

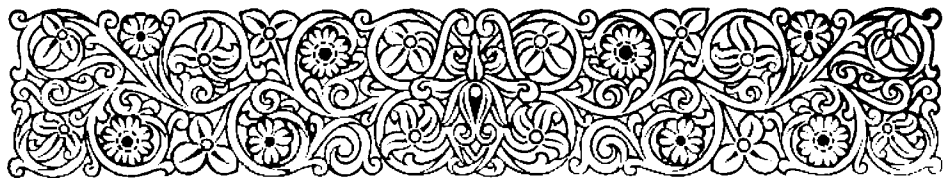
Date fiind condițiile deosebite create Diaconului tipograf și editor Coresi de către puternica comunitate românească ortodoxă din Scheii Brașovului și poziției înseși a Brașovului, ca centru interromânesc, cărțile românești ale lui Coresi aveau să împlinească un rost general românesc. Beneficiind de traduceri românești apărute pînă atunci pe toate meleagurile românești și ajunse în manuscrise sau în copii manuscrise la Brașov, aceste cărți coresiene au circulat de o parte și de alta a Carpaților în cele trei țări române marcînd biruința scrisului în limba română și punînd bazele limbii noastre literare. Prin aceasta ele au pus în circulație o conștiință românească.

Pe de altă parte, ele au apărut credința ortodoxă a românilor în fața ofensivei prozelitiste a Reformei.

Cît despre diacul Lorinț acesta are contribuția lui la promovarea cărții tipărite pentru români, a cărții bisericești de cult în limba slavonă sau a unor tipăriri românești tributare însă sub aspectul conținutului, ideilor religioase calvine.

Dr. Octavian NIȚU

R E C E N Z I I

Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, Ediție îngrijită de Octav Păun. Tabel cronologic, studiu introductiv, note și comentarii de V. Popeangă. Editura didactică și pedagogică — București, 1975, 316 p.

Reeditarea acestei lucrări în 1975 după aproape șase decenii de la apariția ei în 1916 îl îndreptățește pe editorul actual, Octav Păun, să observe că «lucrarea aceasta, nu numai că-și păstrează și astăzi valoarea și actualitatea, dar poate constitui, în același timp, un punct de plecare și reper pentru noi lucrări, care să ducă mai departe cercetările atât de interesante și fructuoase ale profesorului și pedagogului clujean».

Tabelul cronologic din fruntea lucrării, întocmit de V. Popeangă, consemnează datele cele mai de seamă din biografia și din opera lui Onisifor Ghibu (1883—1972).

Onisifor Ghibu avea o formație universitară temeinică și vastă. După ce a absolvit liceul românesc din Brașov (1902) a urmat cursurile seminarului teologic din Sibiu (1902—1905); a frecventat apoi Facultatea de litere din București. În casa lui N. Iorga a cunoscut pe M. Sadoveanu, Șt. O. Iosif, Em. Girleanu și alte personalități ale literaturii și culturii române.

Întrerupe studiile din țară și le continuă în străinătate la Budapesta, Strassburg, cu popasuri la Heidelberg, ca să audieze pe W. Windelband și E. Troeltsch și apoi urmează cursuri sistematice la Jena cu W. Rein și Rudolf Eucken; la Berlin audiază pe Riehl și Simmel.

Sub conducerea lui Rein își trece doctoratul în filozofie și pedagogie cu teza *Der moderne Utracismus oder die Zweisprachigkeit in der Volksschule* (Utracismul modern sau bilingvismul în școala populară 1909).

Suplinitor la Institutul pedagogic din Sibiu (1911—1912) și secretar la «Astra», Onisifor Ghibu militează pentru unificarea activității profesorilor, divizați pe confesiuni. În 1915 vine la București, în 1916 se retrage la Iași iar în 1918, la 24 ianuarie, publică declarația de unire a tuturor românilor semnată de multe alte personalități din toate provinciile locuite de români.

Din 1919 a fost profesor la Universitatea din Cluj pe care a slujit-o cu devotament, până la pensionarea sa în 1945.

Neobosita sa activitate creatoare se încheie pentru totdeauna la 31 octombrie 1972.

*

Scrierea de care ne ocupăm se compune din trei părți, având fiecare parte o notă particulară: 1. Bucoavnele; 2. Abecedarele; 3. Cărțile de citire din Transilvania.

Ediția aceasta conține față de cea din 1916 un important *Adaos*, pe care autorul îl justifică în sensul că el cuprinde «completările noastre la textul primei ediții a acestei cărți apărute în 1916, care fără să aducă modificări esențiale, reprezintă o contribuție nouă într-un domeniu prea puțin cercetat al culturii noastre».

Autorul reia astfel vechiul gând care îl stăpînea cînd a purces pentru început, la întocmirea acestei lucrări. În 1916, Onisifor Ghibu observa că «cel mai bogat ram al literaturii noastre e lipsit, pînă acum, de o istorie a lui. Într-adevăr, literatura didactică românească n-a ispitit pînă astăzi, pe nici un cercetător care să o fi urmărit, pas cu pas, în dezvoltarea ei istorică. Și totuși, o astfel de cercetare prezintă o importanță indiscutabilă pentru cultura neamului nostru».

La începuturile literaturii didactice stau *bucovnele*. Cu ele începe istoria acestei literaturi. Ce erau bucovnele? Ne lămurește autorul: bucovna sau bucvariul era cartea care introducea în cunoașterea buchiilor, adică a literelor chirilice.

Cele mai numeroase și mai importante bucovne se află în Transilvania, dar împrejurarea aceasta nu constituie un monopol sau un exclusivism didactic.

Rechizitoriul împotriva tragicului destin al românilor din Transilvania, continuă patetic: «În astfel de împrejurări era posibilă la noi o viață culturală propriu-zisă, precum o întîlnim în timpurile acelea la popoarele conlocuitoare? Dacă mai amintim și împrejurarea că unica instituție publică a vieții poporului român, Biserica, se servea și ea de o limbă străină, pe care nu o înțelegeau nici preoții, ne putem face o iconă completă despre condițiile interne ale vieții noastre culturale pînă către sfîrșitul secolului al XVI-lea.

Cele dintii și, pentru multă vreme, singurele năzuințe de cultură românească au găsit adăpost în Biserică. Lepădîndu-și din ce în ce mai mult haina slavonească Biserica devenea o instituție națională prin faptul că punea în valoare limba națională, ca element primordial al oricărei culturi specifice. Nu e de mirare că și cele dintii începuturi de școală, ca instituție culturală cea mai tipică, se fac și ele sub scutul Bisericii...».

V. Popeangă intervine cu un comentariu oportun (nota 5) și insistă asupra sensului în care trebuie înțeleși factorii «interni» și «externi». Autorul face un larg și rapid ocol al orizontului istoric, social și politic și cultural ca să pună în lumină potrivit începuturile istoriografice ale literaturii noastre didactice, care începe cu *Bucovnele*.

Întîia bucovnă românească, purtînd chiar acest titlu, apare la 1699, în Bălgrad. Titlul acestei cărți e «Bucovna ce are în sine deprinderea învețaturii copiiloru la carte și simvoluul credinții creștinesci, diece porunci ale legii vechi și ale cei noue, siepte taine ale Bisericii resăritului, iproci. Cu voi'a prî santitului chiru Atanasie mitropolitulu tere Ardeielui. Acumu antăiu într-acestu chipu tocmita și tiparita în santa mitropolia în Bălgradu, de Mihaiu Istvanovici tipografulu». Anul Domnului 1699.

Tipărirea aceasta ridică o seamă de probleme între care cea dintii este tocmai de ordin religios, confesional, și anume: «Cum ajunge mitropolitul Atanasie să publice tocmai în toiul luptelor religioase pentru unirea cu Roma o astfel de carte? O carte ortodoxă?»

Răspunsul este un vast excursus istoric și istoriografic, veritabilă demonstrație științifică, în care firul istoric și genetic al evenimentelor este urmărit, cu o erudiție impresionantă, pînă la ultimul său căpătii.

La Bălgrad (Alba Iulia) există încă din 1640 o tipografie care, după unele întreruperi, la 1686, își reia activitatea. Noul mitropolit Atanasie Anghel, hirotonit într-un arhieru la București, s-a întors la Bălgrad cu instrucțiuni severe privitoare la apărarea Ortodoxiei atît de greu amenințate. Constantin Brâncoveanu însuși, «patronoșu adevărat al sfîntei mitropolii din Ardeleu», îi dădu lui Atanasie toate îndrumările și ajutoarele trebuitoare între care și un meșter tipograf foarte iscusit, care avea să recheme la viață tipografia din Bălgrad și să tipărească în ea cele mai necesare cărți pentru apărarea Ortodoxiei.

Necesitatea unei astfel de cărți cu caracter didactic fusese adînc resimțită cu mult mai înainte de *Bucovna de la Bălgrad*. La începutul secolului XVI, după numeroase semne existau cu siguranță și la noi, ca și la unguri (1611) unele «școli parohiale», conduse de preoți și uneori de dascăli. În timpul mitropolitului Sava Brancovici (1656—1683) la un sinod de la 1675, condus de acest ierarh se hotăra: «Care cărți sântu scrise și scoase pe limba românească să se cetească și să se învețe în biserica creștinilor și într-alte locuri unde va fi lipsă».

În general, astfel se înfățișa «școala» românească din secolul XVII (ținind seamă că unele școli, puține la număr erau mult mai bine organizate. «Bucoavna de la 1699 venea să desăvirșească modesta operă școlară începută cu mult înainte».

În felul acesta peste 27 de bucoavne apărute succesiv de-a lungul unui veac și jumătate, până la apariția abecedarelor, sint minuțios analizate și interpretate din punct de vedere istoric, istoriografic pedagogic și cultural.

Spre sfârșitul secolului XVII se manifestă o tot mai insistentă tendință de naționalizare a învățământului reprezentată mai ales de cei de la Sibiu, cu *Gramatica românească* a lui Radu Tempea și *Bucoavna de la Sibiu* (1797).

De-a lungul secolului XIX, tipografiile se înmulțesc și ele. Apar tipografiile și bucoavne în toate părțile locuite de români. Ultimele bucoavne românești apar la Sibiu (1845). În tipografia românească înființată de Andrei Șaguna, apare o bucoavnă a lui Closius (1854) iar ultima ediție românească a modestei cărți apare tot la Sibiu (la 1870).

Partea a II-a *Abecedarele*. Istoria și istoriografia abecedarului românesc, prezentată de un pedagog de înaltă vocație, ca Onisifor Ghibu, e cel puțin tot atât de interesantă ca și bucoavna. Abecedarul este expresia științifică a pedagogiei și psihologiei, două științe noi, care se afirmă ca discipline independente, în cursul secolului XIX și care au ajuns la cunoscutele trepte de specializare. Așadar, un abecedar este susceptibil de o înțelegere principială, didactică și metodologică și uneori de o tehnică aparte, proprie principiului pedagogic din care se inspiră.

Partea a III-a, *Cărțile de citire din Transilvania*. În fruntea acestei secțiuni Onisifor Ghibu citează frumoasa și adinca vorbă a lui Eminescu despre cărțile de citire, că ele «ar trebui să fie un obiect de îngrijire națională ca și textul Bibliei» (Eminescu, *Articole politice*, 1910, p. 56).

O. Ghibu arată cum de la prima *Carte de citire* apărută la Viena (1777) și până la cărțile lui Zaharia Bolu și Ioan Popescu, editurile sau improvizează sau traduc fără discernământ cărți de citire, «legendarii» și altele, lipsite de valoare pedagogică.

Textul acestor trei părți este întregit cu un *Adaos* bibliografic și pedagogic. Sint aci «completări» și precizări de mare importanță și care n-au putut fi incorporate lucrării. Toate ne arată natura preocupărilor lui Onisifor Ghibu și dorința sa de a prezenta o lucrare completă. Probitatea sa științifică mergea departe, până la limitele extreme. Etica sa științifică se întemeia pe extrema seriozitate care stă la temelia pedagogiei de totdeauna.

Recenta ediție a lucrării lui Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, beneficiază de mai multe avantaje: este, în primul rând, contribuția nouă a autorului însuși care anexează la vechiul text numeroase lămuriri, discuții sau adăugiri devenite necesare de-a lungul spațiului de timp parcurs de la prima ediție din 1916 până în 1970. Linii generale ale lucrării, datele ei fundamentale, gândirea autorului și poziția sa pedagogică rămân însă neschimbate.

În al doilea rând, această lucrare apare sub îngrijirea celor doi editori care sint aci numai doi specialiști ci — am zice — doi continuatori ai gândirii lui Onisifor Ghibu. Editorii de astăzi tratează textul și gândirea lui Onisifor Ghibu cu o deferență și cu un respect parcă mai mare decât dacă ar fi vorba de propriile lor opere. De obicei, în astfel de împrejurări, editorii se ostenesc să scoată cit mai mult în evidență propriile opinii.

Excelent este studiul introductiv, *Din istoria literaturii didactice românești în contextul gândirii pedagogice a lui Onisifor Ghibu*, semnat de V. Popeangă.

Acest studiu este un portret pedagogic realizat cu o măiestrie desăvirșită și — după cite ni se pare — unic în literatura noastră pedagogică. Gândit la mare altitudine pedagogică, avind în vedere influențe posibile sau filiații inevitabile de idei asemănătoare, e scris cu discreție și profundă simpatie care aduce pe primul plan opera nu comentariul.

Tot V. Popeangă este autorul celor peste 250 de note și comentarii. Fiecare din aceste note sobre și substanțiale, sint adesea veritabile studii în miniatură, puncte de vedere esențiale, care integrează opera în timp și o pune în firească și organică legătură cu actualitatea. Căci istoria literaturii didactice românești este în mers con-

tinuu fără oprire. Pentru ca aceste note să fie cât mai complete, V. Popeangă nu se mulțumește numai cu bibliografia totdeauna la zi, ci apelează și la manuscrisele autorului.

Judecată în perspectiva epocii în care a apărut, lucrarea lui Onisifor Ghibu s-a impus din primul loc și a rămas pînă astăzi una dintre realizările cele mai de seamă ale istoriografiei didactice românești. Onisifor Ghibu, filozof, pedagog, filolog, folclorist, pasionat exeget al istoriei și al culturii, cunoscător al vieții și culturii din Europa pe care le cercetase la ele acasă, s-a folosit de toate aceste multiple posibilități de investigație, ca să dea lucrării sale un orizont cit mai extins și o temelie cit mai aprofundată.

«Intrată în circuitul cultural, scrie V. Popeangă, prin elementele ei de erudiție, de competență analiză critică, prin profunzul său caracter patriotic și umanist, ea a devenit o adevărată lucrare de referință, păstrîndu-și pînă azi în multe privințe actualitatea și prospețimea.

Orice studiu al începuturilor învățămîntului românesc, la nivelul unor lucrări monografice sau de avergură nu se va putea dispensa de această veritabilă comoară de documente, astăzi foarte greu sau imposibil de găsit, documente folosite și reproduse în prezenta carte cu o minuție de benedictin («Studiu introductiv»).

Pr. Prof. Sebastian CHILEA

«MONUMENTE ISTORICE ȘI DE ARTĂ, nr. 1/1977, 96 p. + numeroase planuri și ilustrații.

Materialele pe care le-am reținut pentru prezentare pot fi împărțite în trei secțiuni: probleme referitoare la începuturile arhitecturii religioase de zid în țara noastră, probleme de pictură veche religioasă și un studiu privind arhitectura de lemn populară.

În cadrul primei secțiuni, sub titlul *În legătură cu primul edificiu al Mitropoliei Țării Românești de la Argeș* (p. 43—44), Grigore Ionescu ia din nou în discuție ipoteza — susținută mai ales, în ultimul timp, de istoricul de artă Pavel Chihaia — conform căreia biserica domnească «Sfintul Nicolae» din Curtea de Argeș ar fi fost, de la început, concepută ca biserică mitropolitană a Țării Românești, funcționînd în această calitate 80 de ani (1359—1439), cînd Vlad Dracul ar fi construit un nou edificiu pentru mitropolie; pe locul acestui din urmă locaș și-ar fi înălțat Neagoș Basarab în anii 1512—1517 celebra ctitorie. Nefiîndu-ne îngăduim, în spațiul de care dispunem, a reda aici argumentația lui Pavel Chihaia (pe care Prof. G. Ionescu o socotește «obositor de lungă și cu prea multe alternative pentru a putea aduce o lumină clară în problema ce se vrea rezolvată»), nici seria de contraargumente — justificate după părerea noastră — aduse de autorul articolului, ne vom mulțumi să cităm concluzia acestuia, care nu vede «de ce Argeșul n-ar fi putut avea o a doua biserică în afara celei de la curtea domnească și tot atît de veche, dacă nu chiar mai veche, dedicată mitropoliei, chiar dacă această mitropolie, risipită între timp, ar fi fost mult mai mică, cum este, de pildă, mitropolia veche din Atena». Iar în încheiere — nu fără o notă de umor — autorul declară că, «din punct de vedere al arhitecturii (al evoluției arhitecturii în Țara Românească), faptul că biserica domnească din Curtea de Argeș a fost sau nu sediu al mitropoliei nu are nici o importanță (s.n.). Problema care se cere precizată și analizată pe baze temeinice este de ordin pur istoric (s.n.). Revine deci istoricilor să o mai analizeze dacă socotesc acest lucru necesar». Totuși se pune întrebarea: între un locaș menit să fie capelă și necropolă domnească, pe de o parte, și o clădire concepută ca biserică mitropolitană, pe de altă parte, oare diferența de program nu impune — lăsînd la o parte dimensiunile, element lăbil — unele deosebiri de structură? Dacă se admite posibilitatea de a diferenția tematic ansamblurile de pictură respective, cum a încercat să facă Ana Maria Musicescu (vezi nota 4), de ce nu am admite posibilitatea teoretică, în funcție de noi descoperiri, a diferențierii celor două genuri de edificii și pe criterii arhitectonice? Cuvîntul rămîne mai departe arhitecților.

O a doua problemă, nu mai puțin pasionantă, privind primele monumente religioase de zid din Țara Românească, anume *Biserica domnească din Cîmpulung*: o nouă ipoteză (p. 45—50), face obiectul unei amănunțite analize din partea lui Vasile Drăguț. De la bun început trebuie precizat (ceea ce nu reiese din titlu) că, sub denumirea de mai sus, nu trebuie înțeleasă actuala «Biserică Domnească» din Cîmpulung-Muscel, construită în secolul al XVI-lea, ci vechea biserică domnească din acest oraș, de mult dispărută, ridicată, conform Cronicii, de Radu Negru voievod după «descălecatul» din 1290. În anul 1635/1636 Matei Basarab a înălțat pe temeliele acestei biserici un nou locaș, împreună cu ansamblul minăstiresc cunoscut azi sub numele de «Mînăstirea Radu Negru», care la rîndul său a suferit modificări radicale în cursul secolului trecut. La ora actuală, din vechea biserică domnească nu au rămas decît vestigiile arheologice, cercetate de V. Drăghiceanu în 1924. Pe baza relevului temeliiilor, publicat în 1927, s-au emis diferite ipoteze atît în privința tipului bisericii inițiale, cit și a cultului — ortodox sau romano-catolic — pe care-l deservea, ipoteze pe care V. Drăguț le trece în revistă, nu fără a constata «o întregă suită de inadvențențe» în raportarea monumentului dispărut fie la arhitectura romanică, fie la cea gotică. Or, arată autorul, jurnalul săpăturilor din 1924, publicat de V. Drăghiceanu de-abia în 1964 (în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3—4/1969, p. 328—329), a scos la iveală date suplimentare extrem de prețioase pentru interpretarea monumentului în cauză, de care nu s-a ținut suficient seama. Este vorba îndeosebi de faptul că în zidurile de fundație au fost găsite golurile fostelor grinzi de lemn incluse în acestea; or, arată V. Drăguț, se știe că tehnica de construcție cu grinzi de lemn îngropate în masa de zidărie este «tipic bizantină», neîntîlnindu-se la nici un edificiu contemporan, fie romanic, fie gotic. În consecință, subînțiază autorul, nici planul bazilical al bisericii nu trebuie legat neapărat de modelele apusene, știut fiind că acest tip a fost folosit din vechime de arhitectura bizantină și că există numeroase exemplare de asemenea clădiri în spațiul balcanic. Deosebit de semnificative pentru problema abordată sînt unele biserici din Grecia și din Serbia, foarte apropiate de monumentul dispărut din Cîmpulung și ca dată de construcție (primii ani din secolul al XIV-lea) și ca tip arhitectonic, ele intrînd caracteristicile unei bazilici și o structură în cruce greacă înscrisă. Faptul că fosta biserică domnească din Cîmpulung «nu poate fi explicată prin derivare din modele occidentale, ci, dimpotrivă, prin folosirea unui prototip bizantino-balcanic» are importante implicații pe plan politic și religios. El nu face decît să confirme odată mai mult, în cadrul luptei pentru independență dusă încă din vremea primilor domni Basarabi, rolul important jucat de religia ortodoxă. Astfel se explică respingerea modelelor oferite de arhitectura gotică, «considerată instrument al catolicismului și, prin aceasta, armă a politicii maghiare de expansiune la sudul Carpaților», precum și orientarea exclusivă, pe plan atît religios cit și artistic, către modelele bizantine. Această orientare este concretizată pentru prima oară — dacă ipoteza lui Vasile Drăguț este exactă — de monumentul dispărut de la Cîmpulung, precursor în acest sens al bisericii domnești «Sfîntul Nicolae» din Curtea de Argeș, al bisericilor mînăstirilor Cozia și Cotmeana, precum și al întregii evoluții ulterioare a arhitecturii noastre bisericesti.

În același capitol atingător de începuturile vieții de stat în Țara Românească intră și articolul lui Dinu V. Rosetti, *Observații arheologice privind vechimea orașului Pitești* (p. 69—70). Din bogatele date aduse de acest material am desprins în primul rînd faptul că săpăturile arheologice prilejuite de restaurarea bisericii «Sfîntul Gheorghe» au scos la iveală, printre altele, un fragment de vas de sticlă cu caracter funerar databil în secolele XIV—XV care, împreună cu alte mărturii, «îngăduie presupunerea că aici a existat, anterior monumentului, o necropolă mai veche, pendinte de alt locaș de cult aflat undeva în apropiere».

În sfîrșit, într-o substanțială «Notă», Alexandru Avram studiază *Monumentul romanic din Daia (comuna Roșia, județul Sibiu)* (p. 75—77), cunoscut pînă în prezent numai printr-o mențiune a lui V. Vătășianu, care datează construcția în jurul anului 1270. În urma unei cercetări minuțioase a clădirii, definită ca «o bazilică romanică scurtă cu trei nave», inițial fără turn, autorul propune revizuirea datării de mai sus, construcția situîndu-se, prin analogie cu monumentele similare din zonă, în prima jumătate a secolului al XIII-lea, înainte de invazia tătară, pe cînd turnul reprezintă după toate probabilitățile o adăugire tirzie, de la începutul secolului al XVII-lea.

În cea de a doua secțiune, dedicată problemelor de pictură bisericească veche, ne vom opri mai întâi asupra studiului consacrat de Dr. Marius Porumb unor *Vechi icoane românești din Transilvania (secolele XV—XVI)* (p. 51—60). La începutul expunerii, autorul subliniază importanța metodei comparative în studierea și datarea pieselor. Aplicând cu competență această metodă — principalele elemente de comparație fiind găsite în pictura murală, dar și în argintăria, miniatura, broderia și alte domenii artistice — autorul prezintă sub o lumină nouă o serie de vechi și extrem de valoroase icoane transilvănene, ajungând uneori la identificări de meșteri și la datări ce diferă mult de acelea admise până în prezent. Astfel, admirabilul «Triptic Deisis» de la Muzeul Brukenthal din Sibiu, care la o recentă expoziție fusese etichetată ca aparținând secolelor XVII—XVIII, este datat de autor, pe baza analizei comparative, în secolul al XV-lea; totodată i se atribuie aceluiași autor anonim alte două valoroase lucrări: icoana Sfintului Ioan Botezătorul din biserica din Budești-Josani (Maramureș) și o icoană din biserica «Sfintul Gheorghe» din Lupșa (jud. Alba). Unul din aspectele cele mai interesante din studiul lui M. Porumb este acela al strînselor legături artistice stabilite la sfîrșitul secolului al XV-lea între Transilvania și Moldova lui Ștefan cel Mare, legături exprimate, printre altele, de două icoane din biserica «Sfintul Nicolae» din Hunedoara pe care autorul, pe baza unor convingătoare analogii, le atribuie lui Gavril Ieromonahul, autorul remarcabilei picturi murale a bisericii din Bălinești. Agravarea situației românilor din Transilvania în secolul al XVI-lea a avut ca efect intensificarea aporurilor cultural-artistice din Moldova și Țara Românească; în acest sens autorul menționează două strălucite icoane aflate în biserica de lemn din Urisiu de Jos (jud. Mureș), dateate din 1539 și atribuite unui meșter moldovean, ca și cele două frumoase triplice din Agirbiciu (1555) și Bica (1563). Două icoane din secolul al XVI-lea aparținînd bogatei zestre a bisericii «Sfintul Nicolae»-Șchei din Brașov — una purtînd data 1564, cea de a doua făcînd parte din daniile lui Petru Cercel — sînt atribuite de autor, pe baze stilistice, școlii italo-cretane. Odată cu sfîrșitul secolului al XVI-lea, marcat de «noile impulsuri» pe care le primește arta românească din Transilvania prin intervenția directă a lui Mihai Viteazul, se termină și ultima fază a picturii de icoane cu caracter tradițional bizantin din Transilvania, încheindu-se totodată și interesanta expunere a lui Marius Porumb.

Tot în domeniul picturii de icoane, Șerban Voinea Semo abordează, sub titlul *Pe urmele unor vechi icoane* (p. 78—81), un subiect original și, după părerea noastră, de mare interes. Este vorba de un tip de icoane deosebit de înalte și înguste, înfățișînd totdeauna un singur personaj, uneori încadrat de reprezentări secundare de proporții foarte mici, de tip Deisis. Patru icoane de acest tip, azi dispărute, au fost publicate de N. Iorğa (BCMI, 1939, p. 1—3), iar un al cincilea exemplar, reprezentînd pe Sfintul Ioan Botezătorul, a fost descoperit de autor în colecțiile Muzeului de artă al R. S. România. Raritatea icoanelor de acest tip se explică prin faptul că ele au fost create ca parte integrantă a tîmplei, găsindu-și locul pe registrul apostolilor; este vorba însă de tîmple din secolele XV și XVI, care cu timpul au dispărut. Cu o singură excepție: «splendida» tîmplă (în stare fragmentară însă) a fostului paraclis al Cetății Neamțului; exemplare mai puțin caracteristice sînt tîmpla de la Dragomirna, care provine din Mînăstirea Solca (1612) și cea de la Pingărați, care datează din secolul al XVIII-lea, dar păstrează icoane împărătești din 1651. În același sens, credem că se mai poate menționa și catapeteasma «în stil vîdit moldovenesc» a bisericii «Sfînta Paraschiva» din Lvov, ctitorie din 1644 a lui Vasile Lupu, chiar dacă în tratarea figurilor și a draperiilor apostolilor se simte mina unui pictor apusean (vezi N. Iorğa, în BMI, 1929, p. 9—16, cu ilustrațiile foarte sugestive).

Articolul lui Dan Monahu, *Pictura murală a bisericii mînăstirii Dobrovăț și urgente în restaurare* (p. 82—85) merită toată atenția chiar din partea nespécialistului în materie de restaurare, prin studiul aprofundat și competent al picturii acestei biserici care marchează o etapă în istoria artei moldovenești, fiind totodată ultima ctitorie a lui Ștefan cel Mare și primul ansamblu de pictură din vremea lui Petru Rareș. Autorul aduce interesante lămuriri asupra programului iconografic, al cărui caracter monastic este puternic marcat prin trei compoziții «ample și originale» înfățișînd «Scara lui Ion Sinaitul», «Mînunea Sf-lui Sava de la Ierusalim» și «Mînunea

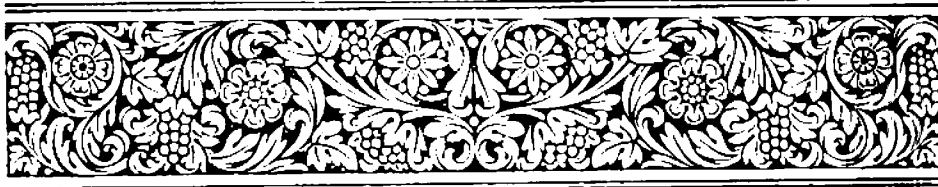
Sf-lul Atanasie de la Athos», în pronaos, precum și prin «impresionanta galerie (...) de figuri ascetice, pămîntii și prelungi, cu bărbi enorme, cu orbile întunecate...» din camera mormintelor. Ținînd seama și de calitatea excepțională a picturii, care face obiectul unei minuțioase analize, autorul ajunge la concluzia că avem de a face cu o personalitate puternică, aflată fără îndoială sub influența Athosului, deși foarte probabil un român (vezi nota 4), care se situează pe aceeași treaptă artistică ridicată ca Gavril Ieromonahul de la Bălinești sau ca Dragoș Coman de la Arbore. În a doua parte a articolului, autorul arată pe larg cauzele, natura și gravitatea degradărilor suferite de ansamblul de pictură de la Dobrovăț, încheind cu recomandări în vederea restaurării și cu formularea unei adevărate politici a urgențelor în restaurarea picturilor murale în general.

În sfîrșit, Ioana Cristache-Panalt și arh. Marinela Daia — autorii unui apreciat studiu despre «Bisericile de lemn din Sălaș» («Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 1/1971; recenzia noastră în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5—6/1971, p. 673—674) revin cu amănunte privind *Tradiția lemnului pe valea Fildului* (p. 71—74). După ce amintesc de binecunoscuta biserică de lemn din Fildul de Sus și evocă imaginile celor două locașuri dispărute din Fildul de Jos și Fildul de Mijloc, autorii își îndreaptă atenția asupra construcțiilor de lemn laice din zona cercetată. Sînt descrise în special trei din cele mai vechi — și mai arhaice — gospodării de pe valea Fildului, interesante prin modul de grupare a elementelor ce le alcătuiesc, prin materialul folosit (numai lemnul, cu învelitori de paie) și prin unele detalii de ordin constructiv. Sînt descrise de asemenea tipice porți sculptate. Studiul aduce numeroase date inedite, reprezentînd o contribuție valoroasă la cunoașterea arhitecturii țărănești de lemn din țara noastră.

Completăm prezentarea prin simpla mențiune a materialelor mai puțin legate de specificul revistei noastre: Al. S. Ștefan, *Cetatea romană de la Slava Rusă (Libida?)*. Cercetările aerofotografice și apărarea patrimoniului arheologic (p. 3—22); Vasile Boroneanț, *Arta rupestre din peștera Gaura Chindiei, comuna Pescari (jud. Caraș-Severin)* (p. 23—34); Dr. C. Rîșcuția, Irina Rîșcuția, *Impresiunile palmare rupestre din peștera Gaura Chindiei* (p. 34); Maria Comșa, *Inscripția chirilică din peștera Gaura Chindiei* (p. 35—36); M. Davidescu, *Cercetările arheologice din Ostrovul Banului-Golu-Gura Văii (jud. Mehedinți)* (p. 37—42); N. Sabău, *Teme iconografice în sculptura ligurativă laică din Transilvania din perioada barocă* (p. 61—68); Al. Brețcanu, M. Moțoiu, *Rășinile poliesterice nesaturate și posibilități de utilizare a lor în restaurarea operelor de artă* (p. 87—90); Petre Oprea, *Case bucureștene cu picturi murale de la sfîrșitul secolului al XIX-lea* (p. 91—93).

La rubrica «Cronică, Recenzii»: G. S., *Cronica restaurărilor Direcției Patrimoniului Cultural Național — 1976* (21 obiective principale, din care 14 religioase); Elisabeta Ancuța-Rușinaru, *Recenzie la Edgar Schultze, Tehnici de conservare și restaurare a monumentelor (terenuri și fundații)*; Decebal Țoca, *Recenzie la «Monumente din Bihor»*; Nicolae N. Rădulescu, *Meridiane artistice*.

Radu CREȚEANU

• PĂRTEA OFICIALĂ •

REGULAMENTUL DE ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE A CASEI DE PENSII ȘI AJUTOARE A PERSONALULUI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

CAPITOLUL I DISPOZIȚII GENERALE

Art. 1. — În cadrul Bisericii Ortodoxe Române funcționează Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române.

Art. 2. — Scopul acestei case este de a acorda pensii și ajutoare precum și de a asigura asistența medicală și organizarea odihnei pentru membrii casei și ai familiilor lor.

Art. 3. — Sînt membri ai Casei de pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române personalul clerical și laic încadrat în unitățile componente ale Bisericii Ortodoxe Române precum și pensionarii casei. Ei beneficiază de aceleași drepturi pe care le au personalul muncitor și pensionarii din sectorul asigurărilor sociale de stat.

Art. 4. — Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române are personalitate juridică, cu patrimoniu și organe de conducere și administrative proprii.

Art. 5. — Sediul Casei de pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române este în București.

Art. 6. — Controlul Statului asupra Casei de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, prevăzut de art. 3 alin. 3 din Decretul nr. 718/1956, privind înființarea caselor de pensii și ajutoare din cadrul cultelor din Republica Socialistă România și de art. 4 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, se exercită prin Departamentul Cultelor.

CAPITOLUL AL II-LEA

ORGANE DE CONDUCERE

Art. 7. — Organele de conducere ale Casei de pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române sînt :

A. ORGANE DELIBERATIVE

Adunarea Națională Bisericească.

B. ORGANE EXECUTIVE

- a. Consiliul Național Bisericesc ;
- b. Permanența Consiliului Național Bisericesc ;
- c. Directorul, numit prin decizie patriarhală ;
- d. Comisia consultativă formată din consilieri eparhiali, desemnați cu probleme de pensii.

Adunarea Națională Bisericească funcționează sub președinția Patriarhului sau a delegatului său.

Permanența Consiliului Național Bisericesc funcționează sub președinția Patriarhului sau episcopului-vicar delegat.

Art. 8. — Organele deliberative și executive prevăzute la art. 7 își exercită atribuțiile privind problemele Casei de Pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române potrivit prevederilor prezentului regulament.

— **Art. 9.** — Adunarea Națională Bisericească are următoarele atribuții :

- a. Reglementează organizarea și funcționarea casei ;
- b. votează planul de venituri și cheltuieli pe care îl supune aprobării Departamentului Cultelor ;
- c. aprobă contul de execuție bugetară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul ;
- d. examinează raportul general anual întocmit de Consiliul Național Bisericesc și hotărășle asupra măsurilor ce trebuie luate pentru o mai bună gospodărire a patrimoniului casei.

Art. 10. — Consiliul Național Bisericesc are următoarele atribuții :

- întocmește planul anual de venituri și cheltuieli al casei pe care îl supune votului Adunării Naționale Bisericești ;
- întocmește raportul general anual, contul de execuție bugetară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul, pe care le supune aprobării Adunării Naționale Bisericești.

Art. 11. — Consiliul Național Bisericesc se întrunește la convocarea președintelui acestuia, ori de câte ori este necesar.

Art. 12. — Permanența Consiliului Național Bisericesc are, în materie de pensii, asigurări sociale și asistență socială, atribuțiile Comisiei centrale de pensii din sectorul asigurărilor sociale de stat, în care calitate:

a. îndrumă și coordonează activitatea serviciilor casei și avizează asupra măsurilor necesare bunei lor funcționări ;

b. examinează apelurile împotriva deciziilor emise de centrele eparhiale, în materie de pensii, asigurări sociale și asistență socială, precum și cererile de revizuire făcute împotriva acestor decizii ;

c. îndrumă și controlează organele eparhiale care stabilesc drepturile de pensii și de asigurări sociale, urmărind respectarea legalității în acest domeniu de activitate ;

d. organizează trimiterea la tratament balneo-climateric și la odihnă a membrilor casei și a familiilor lor, conform propunerilor comisiei consultative, făcute cu respectarea normelor în vigoare din sectorul asigurărilor sociale de stat ;

e. supune aprobării Patriarhului, în calitate de președinte al forurilor prevăzute la art. 7, lit. A și lit. B, pct. a și b ;

— schema de funcții și personal necesar casei, care se înaintează Departamentului Cultelor spre aprobare ;

— convențiile cu alte instituții în vederea realizării scopului casei ;

— înființarea și organizarea de case de odihnă și îngrijire a sănătății pentru membrii casei ;

f. îndeplinește orice alte atribuții date de Consiliul Național Bisericesc.

Art. 13. — Permanența Consiliului Național Bisericesc se convoacă de președintele Consiliului Național Bisericesc sau episcopul-vicar patriarhal delegat, ori de câte ori este necesar.

Permanența lucrează valabil cu majoritatea membrilor săi, în care nu se include președintele permanenței, și ia hotăriri cu majoritatea membrilor prezenți.

Lucrările de secretariat ale Permanenței Consiliului Național Bisericesc privind problemele de pensii, asigurări sociale și asistență socială se execută de șeful compartimentului de pensii din cadrul casei.

Art. 14. — Directorul Casei de Pensii și Ajutoare are următoarele atribuții :

a. conduce, supraveghează și îndrumă serviciile casei ;

b. reprezintă casa în justiție, în fața autorităților și față de terți, personal sau prin delegați legal împuterniciți ;

c. aduce la îndeplinire hotărârile organelor superioare ;

d. ia măsuri pentru realizarea la timp a veniturilor și pentru plata tuturor obligațiilor legale ale casei ;

e. organizează instructaje metodologice de specialitate cu personalul casei și cu cel de la eparhii, care se ocupă cu problemele de pensii asigurări sociale și asistență socială ;

f. face propuneri Patriarhului pentru încadrarea personalului necesar casei și contrasemnează comunicarea către Departamentul Cultelor ;

g. prezidează comisia consultativă ;

h. exercită orice alte atribuții ce-i revin în calitatea sa de conducător al casei.

Art. 15. — Comisia consultativă are următoarele atribuții :

a. propune Permanenței Consiliului Național Bisericesc măsuri privind organizarea trimerii la tratament balneo-climateric și odihnă a membrilor casei și a familiilor lor ;

b. repartizează pe eparhii locurile de tratament balneo-climateric și odihnă ce s-au acordat casei, potrivit convențiilor încheiate cu alte instituții, precum și cele din casele proprii de odihnă și tratament;

c. propune Permanenței Consiliului Național Bisericesc orice măsuri necesare bunei funcționări a casei.

Art. 16. — Organele locale care asigură la eparhii și Administrația Patriarhală respectarea prevederilor legale și rezolvarea operativă a cererilor membrilor Casei de pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, privind pensionarea, asigurările sociale și asistența socială sînt :

- comisiile de pensii și asigurări sociale și
- consiliile eparhiale sau permanențele acestora.

Art. 17. — Pe lângă Administrația Patriarhală și centrele eparhiale funcționează cîte o comisie de pensii și asigurări sociale, alcătuită din 3—7 membri și condusă de consilierul delegat cu probleme de pensii.

Din aceste comisii fac parte: reprezentanții compartimentelor de personal și financiar din unitate, delegații organizației de sindical și comisiei de femei, acolo unde este cazul, precum și unul sau doi reprezentanți ai personalului din unitatea respectivă.

Comisiile de pensii și asigurări sociale au următoarele atribuții :

a. urmăresc respectarea dispozițiilor legale privind :

— completarea carnetelor de muncă și a celorlalte acte necesare întocmirii dosarelor de pensionare ;

— acordarea altor drepturi de asigurări sociale, a alocației pentru copii, precum și a celorlalte drepturi materiale cu caracter social ;

b. analizează și fac propuneri pentru încadrarea în grade de invaliditate a personalului eparhiei ;

c. sprijină întocmirea la timp a dosarelor de pensionare, verifică dosarele întocmite și semnalează chiriarhului neregulile constatate ;

d. sprijină activitatea de protecție și igienă a muncii, de prevenire a accidentelor de muncă și a îmbolnăvirilor ;

e. repartizează biletele de odihnă și cele de tratament;

f. sprijină încadrarea în noi locuri de muncă sau cu program redus la jumătate a persoanelor care, din cauza unor accidente sau boli nu mai pot lucra în condițiile avute anterior.

Comisiile își îndeplinesc atribuțiile sub îndrumarea permanenței Consiliului Național Bisericesc și a Consiliilor eparhiale pe lângă care funcționează.

Împotriva hotărîrilor adoptate de comisiile de pensii și asigurări sociale se pot face contestații la consiliile eparhiale respective.

Art. 18. — Consiliile eparhiale sau permanențele lor, prezidate de chiriarh sau delegatul său, au atribuții similare comisiilor de pensii județene, pentru stabilirea pensiilor din sistemul asigurărilor sociale de stat, în care calitate :

a. emit decizii de pensii pentru limită de vîrstă, pentru pierderea capacității de muncă, de urmaș, pe baza propunerilor comisiei de pensii și asigurări sociale a centrului eparhial ;

b. emit decizii de încadrare în grad de invaliditate la propunerea comisiilor de expertiză medicală și recuperare a capacității de muncă ;

c. examinează contestațiile împotriva soluțiilor adoptate de către comisia de pensii și asigurări sociale din cadrul eparhiei. Examinarea contestației se face în termen de 30 de zile de la primire, cu citarea celui care a depus-o.

d. îndrumă și controlează activitatea comisiei de pensii și asigurări sociale de la centrul eparhial, cît și a celorlalte organe din cadrul eparhiei care se ocupă de aceste probleme.

CAPITOLUL AL III-LEA

STRUCTURA ORGANIZATORICĂ A CASEI DE PENSII ȘI AJUOARE A PERSONALULUI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Art. 19. — Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române are următoarea structură organizatorică :

— director ;

— contabil șef ;

— serviciul pensii, asistență socială, case sanatoriale și de odihnă ;

— serviciul economic și administrativ.

Activitățile de personal, organizarea muncii și de asistență juridică și tehnică sînt asigurate de Administrația Patriarhală.

CAPITOLUL AL IV-LEA

VENITURILE CASEI DE PENSII ȘI AJUOARE A PERSONALULUI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Art. 20. — Veniturile casei se compun din :

a. contribuția de asigurări sociale stabilită de Adunarea Națională Bisericească asupra retribuițiilor plătite din fonduri proprii de unitățile Bisericii Ortodoxe Române, pentru posturile prevăzute în schemele de funcții și personal aprobate ;

b. contribuția pentru asigurări sociale provenită de la bugetul de stat ;

c. contribuția de 2% sau 4% pentru pensia suplimentară calculată asupra retribuițiilor tarifare lunare de încadrare ;

d. contribuția personală de 1% asupra retribuițiilor personalului Bisericii Ortodoxe Române pentru asistență socială și administrația casei ;

- e. încasări din activități cu caracter economic ;
- f. dotații, donații și orice alte venituri ocazionale.

Art. 21. — Contribuția de asigurări sociale, contribuția personală de 1 % și contribuția de 2 % sau 4 % a personalului pentru pensia suplimentară se depun :

- de parohii și mînăstiri în contul protopopiatelor de care aparțin ;
- de protopopiate, instituțiile de învățămînt teologic, eparhii și Administrația Patriarhală în contul Casei de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române deschis la Banca Națională a Republicii Socialiste România.

CAPITOLUL AL V-LEA

STABILIREA ȘI PLATA PENSIILOR ȘI AJUTOARELOR

Art. 22. — Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române asigură și acordă membrilor săi și membrilor de familie ai acestora toate drepturile ce li se cuvin, potrivit normelor legale în vigoare, în sectorul asigurărilor sociale de stat și în conformitate cu hotărârile Adunării Naționale Bisericești și prevederile prezentului regulament astfel :

a. Pensii :

- pentru munca depusă și limită de vîrstă ;
- pentru pierderea capacității de muncă ;
- de urmaș ;
- suplimentare.

b. Indemnizații și ajutoare pentru :

- incapacitate temporară de muncă din cauză de boală sau accident ;
- prevenirea îmbolnăvirilor, refacerea și întărirea sănătății ;
- maternitate ;
- deces al titularului și al membrilor familiei aflați în îngrijirea titularului.

c. Asistență medicală și medicamente în :

- unitățile medico-sanitare ;
- sanatorii balneo-climaterice, case de odihnă.

d. Celelalte drepturi ce se acordă în sectorul asigurărilor sociale de stat.

Art. 23. — Are dreptul la pensie personalul încadrat al Bisericii Ortodoxe Române care figurează în schema de funcții și personal pentru care s-a depus contribuția de asigurări sociale aferentă retribuției tarifare de încadrare.

Pentru personalul parohiilor și mînăstirilor, protopopiatele nu vor viza statele de plată lunare de retribuții, decît după constatarea plății integrale a contribuțiilor de asigurări sociale. Neîndeplinirea acestei obligații va fi sancționată de chiriarh, după gravitatea cazului, la propunerea organului de control.

La stabilirea vechimii în muncă nu se ia în calcul perioada de timp pentru care nu a fost calculată și plătită contribuția de asigurări sociale asupra retribuțiilor tarifare de încadrare ale personalului din unitățile de cult.

Art. 24. — Persoanele care doresc să continue activitatea și după împlinirea vârstei de 62 de ani bărbații și 57 de ani femeile, pot cere cu trei luni înainte de împlinirea acestei vârste, ca unitatea să le mențină în muncă pe o perioadă de cel mult 3 ani, cu excepția preoților, diaconilor, stareților, starețelor și cîntăreților, pentru care menținerea în aceste funcții se poate face și peste această perioadă.

Personalul clerical menționat în aliniatul precedent, pensionat pentru limită de vîrstă, poate fi încadrat în unitățile de cult în funcțiile arătate, pentru o activitate cu caracter permanent sau temporar, și după împlinirea vârstei de 65 de ani bărbații și 57 de ani femeile. Acest personal, menținut sau încadrat în unitățile de cult în activități cu caracter permanent va primi numai retribuția corespunzătoare funcției pe care o prestează.

Sumele realizate din activități temporare sau pentru executarea unor lucrări, cumulate cu pensia, nu pot depăși nivelul retribuției pe care pensionarul a avut-o la data pensionării, actualizată potrivit majorărilor retribuției pentru acea funcție.

Restul personalului din cadrul Bisericii Ortodoxe Române poate fi menținut sau încadrat în aceleași condiții ca și personalul clerical menționat în alineatele precedente, dar numai pînă la împlinirea vârstei de 65 de ani bărbații și 60 de ani femeile.

În cazul în care unitatea de cult nu aprobă cererea pentru continuarea activității, persoana interesată se poate adresa organului ierarhic superior, care poate decide menținerea în muncă în aceeași unitate, ori într-o altă unitate subordonată, sau înscrierea la pensie.

Art. 25. — Dosarele pentru pensionare se întocmesc în conformitate cu prevederile legale în vigoare din sectorul asigurărilor sociale de stat și ale prezentului regulament, de către: protopopiate, instituțiile de învățămînt teologic, centrele eparhiale și Administrația Patriarhală, fiecare pentru personalul din subordine.

Art. 26. — Dosarele de pensionare cuprind: fișe de pensii și alte acte oficiale întocmite potrivit prevederilor legale în vigoare din cadrul asigurărilor sociale de stat, din care să rezulte vîrsta, vechimea în muncă și grupa de muncă, retribuțiile avute și celelalte elemente de calculare a drepturilor de pensie. Dosarele de pensionare pentru pierderea capacității de muncă trebuie să conțină în mod obligatoriu documentația medicală cu concluziile expertizei medicale confirmate de policlinica teritorială respectivă.

Persoanele care întocmesc dosarele poartă întreaga răspundere pentru exactitatea datelor pe care le conțin precum și pentru corecta întocmire a fișelor de pensionare.

Art. 27. — Dosarele completate se vor înainta comisiilor de pensii și asigurări sociale din cadrul Administrației Patriarhale și respectiv din cadrul centrelor eparhiale, în maximum 10 zile de la înregistrarea cererilor de pensionare. Aceste comisii verifică dosarele și întocmesc fișele de antecalcul.

În cazul dosarelor pentru pierderea totală sau parțială a capacității de muncă, dacă comisia de pensii și asigurări sociale constată că nu se confirmă invaliditatea, semnaleză în scris conducerii unității care a întocmit dosarul cu recomandările corespunzătoare și informează, în același timp, persoana în cauză.

Cînd este necesară schimbarea locului de muncă sau încadrarea cu o jumătate din durata normală a programului de muncă, ori recalificarea celui în cauză, comisia de pensii și asigurări sociale face propuneri conducerii unității și sprijină realizarea lor.

Dosarele incomplete se vor restitui unităților care le-au întocmit, cu îndrumările necesare pentru completare.

Art. 28. — Comisiile de pensii și asigurări sociale ale eparhiilor înaintează dosarele de pensii, împreună cu fișele de antecalcul întocmite în dublu exemplar, Casei de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române.

După verificare, Casa de Pensii și Ajutoare restituie cite un exemplar vizat din fișele de antecalcul.

În termen de cel mult 10 zile de la primirea fișei de antecalcul astfel vizată, comisia de pensii și asigurări sociale din cadrul eparhiei va depune consiliului eparhial sau permanenței consiliului eparhial fișa respectivă pentru emiterea deciziei de pensionare.

Art. 29. — Deciziile de pensii semnate de chiriarhi vor fi comunicate celor interesați în termen de cel mult 15 zile de la data emiterii. Un exemplar din decizie va fi trimis la casa de pensii pentru înscrierea în plată.

Art. 30. — Împotriva deciziilor de pensii emise în condițiile prevăzute la art. 28 se poate face apel în termen de 30 de zile de la comunicare. Apelul se depune la Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române și se soluționează de permanența Consiliului Național Bisericesc, cu respectarea normelor de procedură prevăzute de dispozițiile în vigoare din sectorul asigurărilor sociale de stat.

Art. 31. — Cînd se constată erori în stabilirea unei pensii, se procedează la revizuirea deciziei respective și la îndreptarea erorilor prin permanența Consiliului Național Bisericesc, ca organ de control — la sesizarea motivată a directorului casei.

Copia sesizării și data fixată pentru soluționarea cauzei se comunică pensionarului, sau urmașilor acestuia, pentru a putea să-și susțină interesele.

Art. 32. — Hotărîrea dată de permanența Consiliului Național Bisericesc — ca organ de apel sau revizuire — devine definitivă prin aprobarea ei de către Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Decizia patriarhală se va comunica atât eparhiei cit și celui în cauză.

Art. 33. — Plata pensiilor se va face de Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române.

Art. 34. — Indemnizațiile și ajutoarele materiale cuvenite membrilor casei și membrilor familiilor lor se vor achita prin protopopiate, instituțiile de învățămînt teologic, centrele eparhiale, casa de pensii și Administrația Patriarhală, cu excepția indemnizațiilor pentru procurare de proteze și alte materiale sanitare care la solicitare se achită numai de casa de pensii.

Art. 35. — Membrii casei, precum și membrii familiilor lor, au dreptul în caz de îmbolnăvire, în mod gratuit, la asistență medicală în spitale și ambulatorie, întreținere, medicamente și materiale sanitare necesare pe timpul internării, ca și personalul muncitor, pensionarii și membrii lor de familie din sectorul asigurărilor sociale de stat.

Pentru rambursarea cheltuielilor ocazionate de gratuitățile acordate potrivit alineatului precedent, Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române va vărsa anual la bugetul de stat contribuția bănească al căror quantum se va stabili de către Ministerul Finanțelor de comun acord cu Departamentul Cultelor.

CertIFICATELE medicale în baza cărora se acordă indemnizații și expertizele medicale efectuate pentru stabilirea gradului de invaliditate se eliberează de unitățile medico-sanitare din sistemul Ministerului Sănătății.

Art. 36. — Trimiterea personalului, pensionarilor și membrilor lor de familie, în sanatoriile balneo-climaterice și la casele de odihnă, se va face de comisiile de pensii și asigurări sociale de pe lângă Administrația Patriarhală și respectiv de pe lângă centrele eparhiale, în limita locurilor repartizate de comisia consultativă la :

- sanatoriile balneo-climaterice ale Ministerului Sănătății ;
- casele sanatoriale și de odihnă ale altor instituții de stat sau din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, ori ale altor culte cu care s-au încheiat convenții ;
- casele sanatoriale și de odihnă ale Casei de Pensii și Ajutoare cu respectarea normelor existente în sectorul de asigurări sociale de stat.

CAPITOLUL AL VI-LEA

PLANUL DE VENITURI ȘI CHELTUIELI

Art. 37. — Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române are plan de venituri și cheltuieli proprii. Planul cuprinde :

a. *la venituri :*

— totalitatea veniturilor casei, prevăzută la art. 20 din prezentul regulament ;

b. *la cheltuieli :*

- plata pensiilor, indemnizațiilor și ajutoarelor materiale ;
- contribuția la bugetul de stat pentru rambursarea cheltuielilor ocazionate de acordarea gratuităților pentru îngrijirea sănătății prevăzute la Art. 35 ;

— cheltuielile necesare pentru trimiterea membrilor casei și a membrilor lor de familie la sanatoriile balneo-climaterice și la casele de odihnă, arătate la Art. 36;

— cheltuielile de administrare, întreținere și gospodărire ale casei.

Art. 38. — Planurile anuale de venituri și cheltuieli, privind asigurările sociale, întocmite de protopopiate, instituțiile de învățămînt teologic, centrele eparhiale și Administrația Patriarhală, se verifică de organele de control ale casei și se aprobă de permanența Consiliului Național Bisericesc.

CAPITOLUL AL VII-LEA

DISPOZIȚII FINALE ȘI TRANZITORII

Art. 39. — La calcularea vechimii în muncă se va lua ca bază timpul servit în unitățile Bisericii Ortodoxe Române.

Persoanele care au lucrat și în cadrul altor sectoare cu sisteme proprii de asigurări sociale au dreptul la pensionare în condițiile prevăzute de Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat și asistență socială.

Art. 40. — În toate cazurile neprevăzute de prezentul Regulament se aplică dispozițiile normative în vigoare din sectorul asigurărilor sociale de stat.

Art. 41. — Prezentul Regulament, votat de Adunarea Națională Bisericească în ședința din 11 dec. 1977, intră în vigoare la data aprobării lui de către Departamentul Cultelor. La aceeași dată se abrogă regulamentul adoptat în anul 1959, cu modificările ulterioare și orice alte dispoziții contrare.

Art. 42. — Modificarea prezentului Regulament se face numai de către Adunarea Națională Bisericească.

ÎN EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE
MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

AU APĂRUT ȘI SE POT PROCURA :

MANUALE PENTRU SEMINARIILE TEOLOGICE

STUDIUL VECHIULUI TESTAMENT, de Pr. Prof. Dr. Nicolae Cîudîn

OMILETICA, de Pr. Prof. Nic. Petrescu

LITURGICA TEORETICĂ, de Pr. Prof. Ene Branîște și colaboratorii

CĂRȚI DE CULT :

MINEIUL PE MARTIE

MINEIUL PE APRILIE

MINEIUL PE MAI

CARTEA DE ÎNVĂȚĂTURĂ CREȘTINĂ ORTODOXĂ

PĂMÎNT CÎNTÎND ÎN IMAGINI, de Wilhelm Nyssen
(trad. din l. germană de Pr. Prof. D. Stăniloae).

DOGMATICA

de la Vecernia Glasului V

de NICOLAE LUNGU

Andante

S. *mf* *A*

În ma-rea Ro - și e

T. *p* *A*

B. *p* *A*

În ma-rea Ro - și

A Chi - pul mi - re - sii Ce - lei ne -

În ma-rea Ro - si e Chi - pul mi - re - sii Ce - lei ne -

e Chi - pul mi - re - sii Ce - lei ne -

is - pi - ti - tă de nun - tă, S-a scris

is - pi - ti - tă de nun - tă, s-a scris

is - pi - ti - ta de nun - tă, s-a scris

mf oa - re - cînd. A - co - lo Mo - i - si

oa - re - cînd. A - co - lo Mo - i - si

oa - re - cînd. A - co - lo Mo - i - si

des-păr-ți-tor al a-pei, iar a-i-cea

des-păr-ți-tor al a-pei, iar a-i-cea

des-păr-ți-tor al a-pei, iar a-i-cea

Ga-vri-il slu-ji-tor al mi-nu

Ga-vri-il slu-ji-tor al mi-nu

Ga-vri-il slu-ji-tor al mi-nu

nii. A-tunci a-dîn-cul l-a tre-cut pe-des-tru

nii. A-tunci a-dîn-cul l-a tre-cut pe-des-tru

nii. A-tunci a-dîn-cul l-a tre-cut pe-des-tru

ne-u-dat Is-ra-el; iar a-cum pe Hris-

ne-u-dat Is-ra-el; iar a-cum pe Hris-

ne-u-dat Is-ra-el; iar a-cum pe Hris-

tos, l-a năs-cut fă-ră să - mîn - ță - Fe - cioa - ra.

tos, l-a năs-cut fă-ră să - mîn - ță Fe - cioa - ra.

tos, l-a năs-cut fă-ră să - mîn - ță Fe - cioa - ra.

mf Ma - rea du - pă tre-ce-rea lui Is - ra - el, a ră -

Ma - rea du - pă tre-ce-rea lui Is - ra - el, a ră -

Ma - rea du - pă tre-ce-rea lui Is - ra - el, a ră -

mas - ne - um - bla - tă; iar cea fă - ră pri -

mas - ne - um - bla - tă; iar cea fă - ră pri -

mas - ne - um - bla - tă; iar cea fă - ră pri -

ha - nă, du - pă naș-te-rea lui E - ma - nu -

ha - nă, du - pă naș-te-rea lui E - ma - nu -

ha - nă, du - pă naș-te-rea lui E - ma - nu -

il, a ră-mas ne-stri-ca tă.

il, a ra-mas ne-stri-ca tă.

il, a ră-mas ne-stri-ca tă.

mf Ce-la ce ești și mai na- in- te- ai- fost

mf Ce-la ce ești și mai na- in- te- ai- fost

mf Ce-la ce ești și mai na- in- te- ai- fost

Ce-la ce ești și mai na- in- te- ai- fost

și te-ai a-ră-tat ca un om, Dum-ne-ze-u-le, mi-lu-

și te-ai a-ră-tat ca un om, Dum-ne-ze-u-le, mi-lu-

și te-ai a-ră-tat ca un om, Dum-ne-ze-u-le, mi-lu-

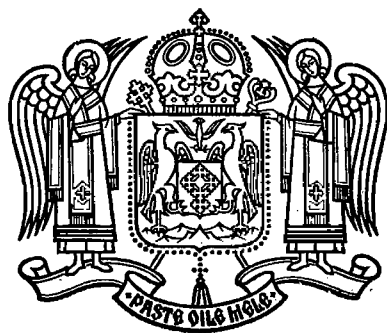
și te-ai a-ră-tat ca un om, Dum-ne-ze-u-le, mi-lu-

rit... eș-te ne-pre noi, *rall...* pre noi.

eș-te ne-pre noi, pre noi.

eș-te ne-pre noi, pre noi.

eș-te ne-pre noi, pre noi.

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

• ANUL XCVI - Nr. 5-6, MAI - IUNIE 1978

BUCUREȘTI

C U P R I N S U L

	Pag.
Telegrame de felicitare	357

VIAȚA BISERICESCĂ

Vizita frățească făcută de Prea Fericitul Patriarh Iustin Sanctității Sale Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului	359
Alegerea și instalarea P. S. Episcop Nestor Vornicescu ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei și a P. S. Eftimie Luca, în scaunul de Episcop al Romanului și Hușilor	378
Parastas de un an de la încetarea din viață a Patriarhului Justinian	446
Sfințirea Marelui Mir, la Minăstirea Cernica	448
Din activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine :	
— Contacte ecumeniste locale : Vizita unei delegații a Diecezei ortodoxe catolice din Franța la București ; Vizita unor oaspeți ai Bisericii Angliei ; Vizita Pastorului Walter Sigrist (Elveția) ;	451
— Întruniri interconfesionale peste hotare : Vizita în Japonia a P. S. Sale Episcop Antonie Plămădeală ; Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la întrunirea ecumenică la Chantilly—Franța	454
Cronica	462
Din activitatea Comunităților ortodoxe române de peste hotare	465
Din viața Bisericilor Ortodoxe surori	468

INSEMNAȚII DIN VIAȚA PATRIEI

Vizita Președintelui Nicolae Ceaușescu în Statele Unite ale Americii	472
Evenimente și fapte deosebite	474

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

Pastorala de Sfințele Paști, 1978, trimisă clerului și credincioșilor ortodocși români de Prea Fericitul Patriarh Iustin	480
Scrisoarea irenică trimisă Întâistătătorilor de Biserică creștine de Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Învierii Domnului	485
Scrisori irenice, pastorale, telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Sfințelilor Paști — 1978	487

ANIVERSĂRI—COMEMORĂRI

130 de ani de la revoluția din 1848 în Țările Române, de Pr. Prof. Dumitru Radu Libertate — unitate — independență. 9 Mai, ziua victoriei, de Gheorghe Vasilescu	501
Monahul Gherasim — Iorgu Cosma, luptător în Războiul neaînfrării, de Drd. Alexandru M. Ioniță	521
	526

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Despre Sfântul și Marele Mir și Taina Mirungerii</i> , de Pr. Prof. Ene Braniște	530*
<i>Sfinții Apostoli Petru și Pavel în slujba Evangheliei</i> , de Pr. Prof. Constantin Galeriu	536*
<i>Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilia a VII-a (Despre pocăință și zdrobirea de inimi)</i> , trad. de Pr. D. Fecioru	550*
<i>Structura panegiricului în Biserica creștină din sec. IV</i> , de Drd. Petru Gh. Rădășan	563*
<i>Folclorul religios în predică</i> , de Pr. Drd. I. Ioanicescu	574*

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Mihai Vodă Viteazul și Biserica din Țara Românească, după izvoare noi</i> , de Prof. T. G. Bulat	581*
<i>Contribuții la istoria Bisericii Ortodoxe Române din Dobrogea, în sec. XVIII</i> , de Tudor Mateescu	588*

DOCUMENTARE

<i>Romanul «Varlaam și Ioana» în epoca voievodului Neagoe Basarab</i> , de Pavel Chihăia	594*
<i>101 manuscrise slave în Transilvania sec. XII—XVIII (III): Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj</i> , de Pr. Chiril Pistrui	608*

EVOCĂRI

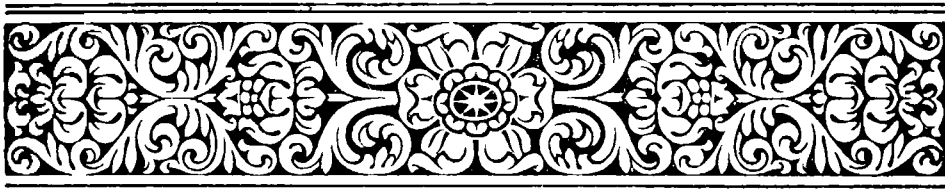
<i>Contacte de ordin spiritual ale unor cărturari și clerici români cu lumea engleză între 1660—1714</i> , de Paul Cernovodeanu	625*
<i>Dobrogea, valtră permanentă de comunicații etnoculturale între românii de pretutindeni</i> , de Prof. dr. N. Dunăre	641*

RECENZII

<i>De la Dundre la Mare (Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos), Galați, 1977</i> , de Diac. P. I. David	650
<i>G. M. Cantacuzino, Izvoare și popasuri</i> , București, 1977, de Pr. Sebastian Chilea	655
<i>Dan Cernovodeanu, Știința și arta heraldică în România</i> , București, 1977, de Pr. Gh. Cunescu	660
<i>Cântarea Cântărilor</i> , trad. din l. ebraică, Note și comentarii de Ioan Alexandru, București, 1977, de Pr. I. Ionescu	661

PARTEA OFICIALĂ

<i>Sesiunea extraordinară a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române</i>	665
--	-----

TELEGRAME OFICIALE

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului MAXIM
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare*

Sărbătoarea onomastică a Prea Fericirii Voastre ne prilejuieste plăcerea de a Vă felicita din toată inima, dorindu-vă sănătate deplină, multe împliniri și satisfacții duhovnicești în slujirea sîntă pe care o aveți în Biserica Voastră și pentru sporirea dragostei frățești dintre Bisericile noastre surori.

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Cele mai sincere mulțumiri pentru frățeasca dragoste ce-mi arătați și bunele urări ce-mi adresați cu ocazia zilei numelui meu.

La rîndul meu, Vă doresc multă sănătate și mulți ani cu bogate realizări în funcția pe care o dețineți, ca slujitor în ogorul lui Dumnezeu.

Cu dragoste în Domnul,

† MAXIM

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

TELEGRAME DE FELICITARE

Prea Fericiri Sale,

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirea Voastră,

Aniversarea zilei Dumneavoastră de naștere îmi oferă deosebita plăcere de a Vă adresa călduroase și sincere felicitări și urări de viață îndelungată în deplină sănătate.

Apreciind în mod deosebit activitatea pe care, ca Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, o desfășurați pentru îndrumarea clerului și credincioșilor în sprijinirea eforturilor creatoare ale poporului și pentru asigurarea bunelor raporturi între cultele din țara noastră, Vă urez, la acest popas aniversar, noi realizări și satisfacții în muncă, o îndelungată și fericită arhipăstorire.

ION ROȘIANU

Președintele Departamentului Cultelor

5 martie 1978

Domniei Sale,

Domnului ION ROȘIANU

Președintele Departamentului Cultelor

Domnule Președinte,

Vă mulțumesc din toată inima pentru felicitările pe care mi le-ați adresat cu prilejul zilei mele de naștere.

Încredințându-vă de alesele mele sentimente de prețuire și de înaltă cinstire, vă asigur că nu voi precupeți nici o strădanie pentru deslășurarea în condiții legale a vieții noastre bisericesti, urmărind statornic, cu binevoitorul Domniei Voastre sprijin, împlinirea marilor idealuri ale Patriei noastre socialiste și statornicirea păcii în lume.

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

• VIAȚA BISERICĂȘCĂ •

VIZITA FRĂȚEASCĂ FĂCUTĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN SANCTITĂȚII SALE DIMITRIOS I, PATRIARHUL CONSTANTINOPOLULUI

Între 14 și 17 aprilie 1978, Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, însoțit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, Prea Sfințitul Episcop Adrian Botoșeneanul, vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, Prea Sfințitul Episcop Nestor Severineanul, vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, Prea Cuv. Arhim. Vasile Costin, superiorul Așezămintelor românești din Țara Sfântă și arhid. Ion Bănățeanu, secretarul Cabinetului patriarhal, a făcut o vizită oficială Sanctității Sale Dimitrios I, patriarhul Ecumenic al Constantinopolului.

La plecarea din Aeroportul internațional Otopeni au fost de față: Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomiteanul, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, Prea Sfințitul Justinian Maramureșeanul, vicarul Arhiepiscopiei Clujului, Prea Sfințitul Episcop Eftimie Birlădeanul, Vicarul Episcopiei Romanului și Hușilor.

Din partea Departamentului Cultelor, au fost prezenți la aeroport Dl. Președinte Ion Roșianu și Dl. Director Dr. Ioan Popescu.

Mai erau prezenți P. C. Pr. Octavian Popescu, Vicarul administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Const. Pârvu, P. C. Pr. Dumitru Soare, Consilieri patriarhali, P. C. Pr. prof. Mircea Chîrșaldă, rectorul Institutului teologic din București, și alții.

După un zbor de o oră, avionul Companiei TAROM a aterizat pe aeroportul internațional din Istanbul, orele 18,40 (ora locală) unde delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost întâmpinată de: I. P. S. Mitropolit Meliton de Calcedon, I. P. S. Mitropolit Gabriel de Colonia, I. P. S. Mitropolit Evanghelos de Perga, I. P. S. Mitropolit Ioachim de Mitilene, I. P. S. Mitropolit Bartolomeu de Filadelfia și Prof. Emmanuel Fotiadis, toți fiind membri în cadrul Comisiei de relații interortodoxe a Patriarhiei Ecumenice.

Din partea Statului turc a fost de față Dl. Ihsan Tekin — guvernatorul orașului Istanbul, însoțit de viceguvernator și de șeful de protocol.

Din partea Consulatului Republicii Socialiste România la Istanbul, delegația a fost de asemenea întâmpinată de Dl. consul general Miron Sava.

După un scurt popas făcut în salonul oficial al aeroportului, Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu membrii delegației au fost conduși la hotelul «Hilton».

A doua zi, dimineața (sîmbătă, 15 aprilie) la orele 10,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și delegația au fost primiți oficial la Catedrala Patriarhiei Ecumenice. Din partea Patriarhiei Ecumenice au fost de față : P. S. Mitropolit Meliton de Calcedon, membri ai Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, preoți și un mare număr de credincioși.

După ieșirea din catedrală, Prea Fericitul Patriarh Iustin și delegația însoțitoare au fost conduși în biroul oficial al Patriarhiei, unde, într-o atmosferă de dragoste frățească și bucurie duhovnicească, a avut loc întîlnirea între cei doi patriarhi, fiind de față și membrii Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice.

După prezentările de rigoare, de ambele părți, *Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I* a adresat Prea Fericirii Sale Patriarhului Iustin, următorul cuvînt de întâmpinare :

Prea Fericirea Voastră,

Iubiți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Române,

Imi amintesc cu plăcere de vizita Prea Fericirii Voastre făcută cu patru ani în urmă, în calitate de Mitropolit al Moldovei și Sucevei. M-am bucurat mult la aflarea vestei de înălțare a Prea Fericirii Voastre la rangul de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române. Ne rugăm pentru Prea Fericirea Voastră ca Dumnezeu să vă țină sănătos, spre binele Bisericii Ortodoxe Române și a poporului român, pentru a putea să îndepliniți cu succes toate îndatoririle pe care le aveți în această calitate.

Relațiile dintre Bisericile noastre au fost întotdeauna bune. Sîntem siguri că aceste relații, de acum înainte vor fi și mai bune. Ne bucurăm nespuse de mult de vizita Prea Fericirii Voastre aici și aceasta ne face să simțim cu și mai multă bucurie și entuziasm sfînt, sărbătoarea Învierii Domnului, pe care o așteptăm. La noi se spuse că atunci cînd un oaspete sosește pe ploaie, aduce belșug ; Prea Fericirea Voastră, venind la noi, ne aduceți belșugul binecuvîntării lui Dumnezeu și binecuvîntarea dragostei.

Încă o dată salutăm din inimă pe Prea Fericirea Voastră, pe toți membrii delegației care Vă însoțește și dorim ca șederea Voastră aici să fie fericită. Sîntem siguri că, colaborarea noastră va avea rezultate din ce în ce mai bune, iar contactele dintre Bisericile noastre sînt din ce în ce mai rodnice, mai ales în scopul slujirii lumii de astăzi.

Bine ați venit !».

Răspunzînd, Prea Fericitul Patriarh Iustin a spus :

«În urma alegerii noastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române am considerat ca o datorie sfîntă să fac o vizită Patriarhiei Ecumenice. Relațiile dintre Bisericile noastre au un caracter religios și sînt bazate pe deplină frățietate. Contactele și vizitele noastre frățești sînt expre-

sia dragostei care unește Bisericile Ortodoxe locale cu Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului. Noi și însoțitorii noștri sîntem mulțumiți și fericiți că ne aflăm aici. Sîntem fericiți că avem plăcuta ocazie să vizităm pe Sanctitatea Voastră și pe distinșii membri ai Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice. Vă doresc din inimă să slujiți Biserica pe care Dumnezeu V-a încredințat-o cu sănătate deplină și fericire.

La mulți ani și bine V-am găsit !

Apoi cei doi patriarhi s-au întreținut într-o atmosferă de caldă frățietate. La ora 11,30, Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop-vicar Antonie Ploieșteanul, a făcut o vizită protocolară Excelenței Sale Domnului Ishan Tekin, guvernatorul orașului Istanbul, la reședința sa, după care Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I, cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române și cu membrii Comisiei pentru relații interortodoxe din Patriarhia Ecumenică, au fost invitați la prînzul oficial oferit de guvernatorul Istanbulului, la Palatul istoric de la Topkapı, în sala sultanului Abdulmeget. În această sală destinată meselor oficiale pentru oaspeții de onoare, au mai luat parte : dl. Nazmi Iyibil, șeful secretar al guvernului turc, dl. F. Osman Yöney, vice-guvernator, dl. Kamuran Celebi, membru al Societății de ziaristică și dl. Muzayyer Ergür, șef de protocol. A luat parte de asemenea domnul Miron Sava, consul general al R. S. România la Istanbul. Masa s-a desfășurat într-o atmosferă de aleasă cordialitate, iar la sfîrșit au toastat Prea Fericitul Patriarh Iustin și Excelența Sa dl. guvernator Ishan Tekin.

În cuvîntul său, Prea Fericitul Patriarh Iustin a spus :

«Mulțumim din inimă pentru amabila recepție oferită de Excelența Voastră în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române care vizitează orașul dumneavoastră. Ne aflăm într-o țară care are bune relații cu România. Atît noi, cit și dumneavoastră facem totul pentru păstrarea și continuarea bunelor relații de prietenie între țările noastre. Este în interesul celor două popoare să păstreze aceste relații și să le dezvolte spre binele țării și popoarelor din care facem parte».

În răspunsul său, Excelența Sa domnul guvernator al Istanbulului a spus :

«Sînt foarte bucuros să salut încă o dată din partea Istanbulului pe onorabilul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și pe însoțitorii săi. Socotesc și eu, într-adevăr că putem contribui la întreținerea prieteniei care există între popoarele noastre. Faptul că Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a vizitat țara noastră și palatul nostru, ne face să ne simțim foarte bucuroși. Fără îndoială, că Prea Fericirea Voastră vă veți întoarce acasă cu bune sentimente. Vă rugăm să transmiteți din partea noastră și a poporului turc, dragostea noastră față de România și poporul român. Sentimentele și urările de bine pe care le-ați exprimat față de țara noastră, le vom transmite primului nostru ministru. Doresc să vă mulțumesc că ați acceptat invitația noastră la acest prînz, iar dumneavoastră și celor ce Vă însoțesc, Vă doresc fericire și sănătate deplină.

De asemenea, doresc cu acest prilej să manifest prietenia mea și față de Patriarhul nostru din Istanbul, și colaboratorii săi».

Recepția oferită de Excelența Sa dl. Guvernator al Istanbulului s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă prietenie, cordialitate și respect reciproc.

În după-amiaza aceleiași zile, la orele 17,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și membrii delegației însoțitoare au avut convorbiri oficiale cu Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Dimitrios I, și cu membrii comisiilor sinodale pentru problemele interortodoxe și intercreștine ale Patriarhiei Ecumenice.

În urma discuțiilor purtate asupra problemelor de interes bilateral și general bisericesc, s-a hotărât de comun acord, ca pe baza celor discutate să se redacteze un comunicat comun.

Începînd de la orele 19,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a oferit o recepție la sediul Consulatului general al Republicii Socialiste România din Istanbul, la care au participat următorii: Patriarhul Dimitrios I, însoțit de membrii Comisiei interortodoxe din cadrul Patriarhiei Ecumenice, Excelența Sa Dl. Guvernator al Istanbulului, dl. Consul general Miron Sava însoțit de cei doi consuli și delegația însoțitoare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin.

La această recepție au toastat Prea Fericitul Patriarh Iustin, care și-a manifestat satisfacția de a avea ca oaspeți pe Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Dimitrios I, cu ierarhii însoțitori și pe Excelența Sa dl. Guvernator al Istanbulului.

Apoi a toastat dl. Guvernator elogiînd personalitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin, afirmînd că personalitatea Prea Fericirii Sale constituie o sursă de inspirație.

Duminică, 16 aprilie la orele 9,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin și însoțitorii săi au fost primiți oficial în catedrala Patriarhiei Ecumenice. După terminarea slujbei utreniei condusă de Prea Fericitul Patriarh Iustin, la orele 10,00 a început Sfînta liturghie arhierescă cu participarea celor doi patriarhi și a tuturor însoțitorilor Prea Fericirii Sale.

Din partea Patriarhiei Ecumenice au mai slujit: I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, I. P. S. Mitropolit Kirilos, I. P. S. Mitropolit Maximos, I. P. S. Mitropolit Hristodulos, I. P. S. Mitropolit Fotios, împreună cu preoți și diaconi. Slujba Sfîntei liturghii s-a desfășurat în limbile greacă și română. La Sfînta liturghie au asistat dl. Consul general Miron Sava, Consulul general al Greciei la Istanbul, Dl. Dimitrios Arguriadis, Episcopul Romano-Catolic din Istanbul, P. Dubois, însoțit de un preot romano-catolic, consilieri juridici ai Patriarhiei Ecumenice, alți ierarhi, preoți, călugări și foarte mulți credincioși ortodocși din Istanbul.

La sfîrșitul Sfîntei liturghii, *Prea Fericitul Patriarh Iustin* a rostit următorul cuvînt adresat Sanctității Sale Patriarhul Dimitrios I, membrilor Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice și tuturor celor prezenți.

Sanctitatea Voastră,
Prea Venerabili Mitropoliji și de Dumnezeu-iubitori episcopi,
Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,

Ziua de astăzi se înscrie ca o sărbătoare plină de alese bucurii pentru Noi și pentru ceilalți delegați ai Bisericii Ortodoxe Române, care am avut cinstea de a fi primiți de Sanctitatea Voastră și de a ne uni glasurile în sfânta rugăciune la dumnezeiasca jertfă cea fără de sînge pe care am adus-o împreună Părintelui nostru ceresc.

Vă mulțumim din toată inima pentru primirea călduroasă ce ne-ați rezervat, precum și pentru atenția deosebită pe care ați acordat-o vizitei noastre. Această vizită are loc în cadrul firesc al cultivării relațiilor tradiționale interortodoxe, urmărind să aducă o nouă contribuție la întărirea legăturilor frățești dintre Bisericile noastre, la promovarea idealului unității creștine și la colaborarea în acțiunile care preocupă în mod deosebit lumea noastră contemporană.

Aflindu-ne în această străveche catedrală de reședință a venerabilului Scaun ecumenic, gîndul nostru se îndreaptă cu adîncă emoție și cu aleasă cinstitoare către trecutul plin de glorioase împliniri și de adînci semnificații istorice al de Dumnezeu-păzitei Patriarhii Ecumenice. Aici în inima Bisericii-mame a întregii Ortodoxii s-au întrunit sinoade ecumenice și locale în cadrul cărora, sub înfrîurirea Duhului Sfînt, s-au precizat adevăruri de credință și s-au formulat canoane de importanță deosebită pentru Biserică; aici au arhipăstorit iluștri ierarhi, a căror viață și activitate au însuflețit de-a lungul veacurilor întreaga Ortodoxie; aici au dat naștere unor opere nemuritoare vestiți scriitori bisericești și iscusii înno grafi; aici au viețuit numeroși asceți și creștini cu viață îmbunătățită, care au bodîndit cununa cea neveștejită a sfințeniei.

Momentele binecuvîntate pe care le trăim astăzi ne prilejuiesc totodată o evocare a legăturilor Bisericii Ortodoxe Române cu Patriarhia Ecumenică de-a lungul veacurilor. Trebuie să menționăm mai întîi legăturile filiale și ecumenice, existente încă din veacurile al IV-lea, al V-lea și VI-lea, ilustrate prin acei episcopi de Tomis — începînd cu Vetranio și sfîrșind cu Valentinian — care participau la sinoade sau prin acel Ioan Casian, român din Dobrogea, hirotonit diacon de către Sfîntul Ioan Gură de Aur și trimis cu misiuni importante la episcopul Inocențiu I al Romei și la alți conducători bisericești din Apus.

Ne amintim apoi de impresionantul șir de patriarhi ecumenici veniți în țara noastră pentru a aduce personal binecuvîntarea și îndrumările lor duhovnicești dreptcredincioșilor noștri creștini. Personalități de seamă, ca patriarhii Nifon al II-lea, Ioachim, Pahomie, Teolipt, Ieremia al II-lea, Ioasa, Chiril Lucaris, Partenie al IV-lea, și alții, au venit, după cum se știe, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, la curtea domnitorilor români sprijinitori ai Ortodoxiei, sau la sfințirea unor vestite locașuri de închinare, contribuind la prelungirea spiritualității și a artei bizantine pe pămîntul românesc.

Ceea ce am dori să subliniem în mod deosebit este faptul că legăturile dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Ortodoxă Română care s-au păstrat neîntrerupt pînă în zilele noastre, s-au concretizat uneori în acte de mare însemnătate pentru Biserica noastră. Astfel, înființarea primelor mitropolii din Țara Românească și Moldova s-a făcut cu aprobarea Patriarhiei Ecumenice care, întocmai unei mame bune și iubitoare, a privegheat la consolidarea organizării vieții noastre bisericesti și la buna ei dezvoltare. De asemenea, dobîndirea autocefaliei de către Biserica noastră și înființarea patriarhatului s-au înfăptuit cu bunăvoința, cu înțelegerea și cu prețuirea care au fost arătate întotdeauna Bisericii noastre de către Patriarhia Ecumenică.

La rîndul său, poporul român a adus în diferite împrejurări istorice, prin voința sa evlavioasă și prin conducătorii săi bisericesti, contribuții de seamă la susținerea materială a acestui Scaun ecumenic și la ajutarea dreptmăritorilor creștini din aceste părți. Istoria noastră bisericască comună a înregistrat numeroase momente în care dragostea reciprocă și frățietatea sinceră au creat legături indestructibile, cu rezultate din cele mai îmbucurătoare, între Bisericile noastre.

Aceste legături se manifestă, în prezent, mai ales prin dorința comună de a sluji unitatea noastră panortodoxă, unitatea creștină și aspirațiile omenirii contemporane. Asemenea deziderate se află în centrul preocupărilor noastre și ele se impun a fi cercetate cu toată atenția.

Pentru Bisericile Ortodoxe surori, năzuința de a păzi neclintite învățăturile și tradițiile Ortodoxiei, cultivînd cu grijă legăturile de dragoste și conlucrare între ele, se conjugă în vremea noastră cu eforturile pentru pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Aceasta este unul din obiectivele cărui noi îi acordăm cea mai mare importanță. Reprezentanții Bisericii noastre -- ierarhi și teologi -- au studiat cu atenție problemele pe care le ridică acest eveniment menit să dea mărturie despre vitalitatea, dinamismul și rolul sporit al Ortodoxiei în lumea creștină contemporană. Biserica Ortodoxă Română a participat, prin delegații săi, la consfăturile pregătitoare pentru fixarea tematicii viitorului Sfînt și Mare Sinod, a elaborat temele ce i-au fost încredințate spre studiere și le-a înaintat Secretariatului Comisiei Interortodoxe de la Chambésy. Ea este pregătită, în continuare, să-și dăruiască întreaga sa capacitate pentru rezolvarea fericită a problemelor ce ne mai stau încă înainte, în scopul afirmării unității și prestigiului Ortodoxiei, ca urmare a unei neconținute înnoiri a metodelor ei de activitate și a formelor de exprimare și de valorificare a mesajului evanghelic în lumea de azi. În egală măsură, Biserica Ortodoxă Română este interesată să adîncească relații de apropiere și cooperare cu toate celelalte Biserici creștine, în duhul înfrățirii și al dragostei, în așa fel încît Bisericile de diferite confesiuni să se comporte între ele ca «împreună-moștenitoare și mădulare ale aceluiași Trup al făgăduinței lui Dumnezeu în Hristos» (Efes. III, 6). Noi am realizat deja în propria noastră țară, așa cum este cunoscut o rodnică și pilduitoare conlucrare ecumenică, prin apropierea, împrietenirea și colaborarea cultelor religioase din Româ-

nia, ajungînd la soluții comune pentru multe din problemele creștinismului practic sau ale lumii contemporane. Sîntem deschiși pentru contacte și dialoguri cu toți frații noștri în Hristos. Pe toți aceștia îi considerăm egali, și, la rîndul nostru, dorim să avem aceeași considerație din partea lor, potrivit învățaturii evanghelice care ne proclamă pe toți egali ca fii ai aceluiași Părinte ceresc.

De altfel, chiar pericopa evanghelică ce s-a citit la Sfînta liturghie astăzi ne dă mărturie grăitoare cu privire la această atitudine pe care trebuie să o avem unii față de alții. Cererea fiilor lui Zevedeu, de a li se acorda întîietate față de ceilalți ucenici, a fost muștrată cu asprime de către Mîntuitorul (Marcu X, 35—38). Învășînd, peste veacuri, că «Fiul Omului n-a venit ca să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți» (Marcu X, 45), Domnul nostru Iisus Hristos ne arată și nouă, celor de astăzi, că ecumenismul în care sîntem angajați înseamnă slujire și împăcare, unire sinceră a tuturor eforturilor pentru mai binele omenirii.

Pe plan doctrinar, unitatea creștină continuă să fie un imperativ categoric și permanent al epocii noastre. În vederea transpunerii în viață a testamentului Mîntuitorului : «Ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21), Biserica Ortodoxă Română participă — alături de celelalte Biserici Ortodoxe surori — la dialogul teologic, cu Bisericile vechi-orientale, se află în dialog cu Bisericile Anglicană și Veche-Catolică, nu mai puțin cu Biserica Romano-Catolică și este pregătită pentru dialog cu unele Biserici protestante. Paralel cu aceasta, ea desfășoară o lucrare din ce în ce mai vie în cadrul marilor organizații intercreștine : Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene și Conferința Creștină pentru Pace.

Pe lîngă aceasta, trebuie să menționăm că obiectivele activității noastre ecumenice se îndreaptă și spre contactele cu alte religii și ideologii. Noi înțelegem și dorim să practicăm ecumenismul ca pe o căldă îmbrățișare în dragoste și prețuire a tuturor celor zidiți «după chipul și asemănarea lui Dumnezeu» (Facere 1, 26), cu convingerea că apropiindu-ne și cunoscîndu-ne mai bine unii pe alții, vom reuși să ne iubim mai mult și să aducem contribuții sporite la fericirea oamenilor de pretutindeni.

Devine, astfel, limpede că noi ne străduim să păstrăm, să stabilim și să adîncim legături de apropiere și colaborare, atît pe plan interortodox, cît și intercreștin, interreligios și general uman, cu convingerea că acestea sînt dimensiunile pe care Biserica este chemată să și le însușească, mai ales în vremea noastră, în vederea împlinirii menirii ei slujitoare și mîntuitoare.

Biserica Ortodoxă Română este însuflețită de dorința de a sluji deopotrivă atît marea cauză a unității creștine, cît și pe aceea a unității umane, sprijinind orice acțiune menită să apropie și să înfrățască pe oameni în duhul iubirii, al păcii și al buneii înțelegeri.

Se știe că între Bisericile Ortodoxe surori au existat aproape fără încetare, în trecut, relații de bună înțelegere și de cinstire reciprocă, prin care se urmăreau îndeosebi păstrarea unității de credință și de viață ortodoxă tradițională. Astăzi, însă, dincolo de acest aspect tradițional, se constată o preocupare statornică de înnoire a întregii Ortodoxii, în sensul de a se adopta noi mijloace, potrivit exigențelor actuale mereu sporite, pentru transmiterea mesajului creștin în lumea contemporană. Biserica este datoare să activeze în lume urmînd exemplul Întemeietorului ei care a venit ca lumea «să aibă viață și încă din belșug» (Ioan X, 10), Contribuind, cu mijloacele ei specifice și de pe pozițiile ei proprii, la sprijinirea eforturilor omenirii pentru apărarea vieții, pentru făurirea unei lumi fără arme, fără războaie și fără amenințări cu forța, precum și pentru ridicarea omului de pretutindeni pe treapta demnității sale — prin înlăturarea oricăror discriminări rasiale și nedreptăți sociale —, Biserica nutrește convingerea că săvîrșește nu numai un act umanitar, ci și un act sacru, impus de însăși învățătura Mîntuitorului. Slujind oamenilor, slujim lui Dumnezeu însuși. De aceea, considerăm că, paralel cu eforturile pentru împlinirea marelui ideal al unității creștine — Bisericile de pretutindeni sînt chemate să colaboreze tot mai activ la slujirea binelui comun, a bunăstării și fericirii tuturor oamenilor și a instaurării unei păci drepte și trainice în lume.

Sanctitatea Voastră,

Călăzuți de asemenea gînduri, ne aflăm în această străveche cetate a Ortodoxiei, pentru ca împreună cu Prea Iubita Voastră Sanctitate și cu înalții ierarhi reprezentanți ai Tronului ecumenic să căutăm căile cele mai potrivite prin care să ne aducem aportul nostru la cauza unității creștine, la propășirea vieții creștine de azi, la rezolvarea marilor aspirații ale omenirii, în spiritul înaintat al epocii noastre.

Vă mulțumim încă o dată, cu adîncă recunoștință pentru binevoitoarea Voastră atenție și ospitalitate. Vă asigurăm de aceeași dragoste sinceră și statornică și de stima noastră deosebită și rugăm pe Bunul Dumnezeu să binecuvînteze acest popas duhovnicesc al întîlnirii noastre, întărindu-ne neconținut cu puterile pururea vii ale harului Său în lucrarea ce ne stă înainte. Pentru sfînta și prea cinstita Voastră Biserică, pentru toate Bisericile Ortodoxe surori, pentru celelalte Biserici creștine și pentru întreaga lume, înălțăm Părintelui ceresc rugăciunea fierbinte și stăruitoare: «Doamne, Doamne, caută din cer și vezi și cercetează via aceasta pe care a sădit-o dreapta Ta și o desăvîrșește pe ea!».

Răspunzînd, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Dimitrios I a rostit următoarea cuvîntare:

Prea Fericirea Voastră,

Prea Fericite Părinte Patriarh Iustin,

Cei care întotdeauna și neconținut am coliturghisit Taina lui Hristos și a Bisericii Sale celei locale în credință, în mărturisire, în slujire și în trăire, azi am fost miluiți de către Domnul, datorită binecuvîntatei

Voastre veniri în Sfânta Maică, Marea Biserică a lui Hristos, să ne întâlnim față către față în același loc și la același altar să săvîrșim împreună Taina cinstului și preacuratului Său Trup și Sînge și să desăvîrșim comuniunea noastră bisericească în împărțășirea cu dumnezeiasca Euharistie.

Slavă Domnului Bisericii împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, Treime Sfinte și de o ființă cu această ocazie a binefacerii și îndelungii răbdări dumnezeiești.

Și iată abia împărțășindu-ne, după ce ne-am împreunat glasurile, și am schimbat unul cu altul sărutarea dragostei și a păcii, adresăm Prea Fericirii Voastre, solul Bisericii din România, cuvîntul frățesc și oficial al primirii Voastre de către noi: Bine ați venit. N-ar fi ceva nou, dacă exprimînd sentimentele care stăpînesc Biserica Constantinopolului cu ocazia înaltei și cinstitei Voastre prezențe, am spune că ne bucurăm cu ocazia acestui eveniment istoric. Pentru că, întîmpinînd în acest centru sfînt al Ortodoxiei, pe Patriarhul Iustin al Bisericii Ortodoxe Române împreună cu însoțitorii săi, întîmpinăm în prea venerabila sa persoană toată Biserica Ortodoxă Română, și mărturisind azi dragostea profundă și cinstirea noastră către Prea Venerabila Voastră Fericire, transmitem tuturor binecredincioșilor români, și aceasta iarăși din două motive: pentru că legăturile Patriarhiei Ecumenice și ale Patriarhilor acestui oraș nu se mărginesc la Întîistătătorii Bisericii Ortodoxe Române și la Biserica aceasta, ci de la începutul istoric și ființial și pînă în momentul de față, ele se extind la tot neamul nobil al românilor, dar și pentru că știm că Prea Fericirea Voastră, care cu vrednicie ați fost de curînd chemat la tronul patriarhal al României, din scaunul Mitropoliei Moldovei și Sucevei nu sînteți numai de Dumnezeu ales, ci și de toți credincioșii români și sînteți personificarea și expresia nu numai a evlaviei ortodoxe și a Bisericii lui Hristos, ci mai ales a nobleței, a civilizației și a spiritului echilibrat și ziditor al națiunii române.

De unde, bucurie naturală nemărginită și dragoste și cinste și emoție nemărginită ne stăpînește întîmpinînd și salutînd în numele Tronului ecumenic, pe Prea Fericirea Voastră, vrednicul conducător și primul ierarh al Bisericii Ortodoxe din România.

Prea Fericite,

Vizita binevenită a Prea Fericirii Voastre la Patriarhia Ecumenică, fiind prima ieșire din România și luarea de contact direct după înălțarea Voastră la tronul patriarhal, constituie o dovadă nu numai bisericească a conștiinței profunde din partea Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române, a continuării dimensiunii ierarhice existente în Ortodoxie și a ordinii bisericești, ci și a legăturilor cu totul speciale care de-a lungul veacurilor și în luptele comune sfinte pentru credința ortodoxă au fost dăltuite între țările de la Dunăre, lupte care au promovat și unitatea românilor precum și a Ortodoxiei noastre.

Și pentru ca să nu facem azi o incursiune în trecut și să ne extindem la legăturile deosebite istorice din trecutul îndepărtat, cunoscute tuturor, ne mărginim în a menționa aici, foarte potrivit, binecuvîntatele

vizite făcute la Patriarhia Ecumenică, de la ridicarea la rang de Patriarhie a Bisericii Ortodoxe Române, a doi străluciți înaintași ai Voștri, a Fericiților întru adormire patriarhi Miron și Justinian. Și veniți azi Prea Fericirea Voastră, purtător eminent al tradiției Bisericii Ortodoxe Române, dar și vrednic interpret al esenței și al spiritului Bisericii și mai general al istoriei, să continuați istoria dar să o și îmbogățiți prin înscrierea în ea a unei noi pagini conform cu imperativele lumii moderne și a obligațiilor care se impun în fața Bisericii noastre Ortodoxe.

Din acest punct de vedere vizita Prea Fericii Voastre aici și comuniunea celor două Biserici ale noastre constituie nu numai o verigă de preț și importantă în lanțul de aur care le leagă, ci în același timp și o mărturie despre hotărîrea noastră de a merge împreună pe calea Domnului în Ortodoxie și spre binele ei, iar de la ea în toată creștinătatea și în toată omenirea, referindu-ne întotdeauna la stăpînul credinței și la desăvîrșitorul Iisus și la mîntuirea noastră pentru care Acela s-a lăcut om și a pătimit și a fost răstîgnit și a înviat a treia zi.

Cînd, înainte cu zece ani, vrednicul de pomenire înaintașul nostru Patriarhul Athenagora I, în acest loc sfînt, primea pe fericitul întru pomenire înaintașul Prea Fericii Voastre, patriarhul Justinian, lumina pascală strălucea sărbătorește și ei au prăznuit împreună sărbătoarea sfîntă și mare a Învierii. Astăzi noi, deși ne întîlnim tainic trăirea din totdeauna în Domnul cel înviat, totuși din punct de vedere calendaristic ne întîlnim în a cincea Duminică a Postului, adică însoțind pe Domnul împreună cu Iacob și cu Ioan în drum spre Ierusalim, spre patima cea de bună voie și spre Înviere, adică din nou în așteptarea Învierii.

În această succesiune sărbătorească de așteptare a Învierii se află expresia stărilor care compun trăirea pascală a Bisericii noastre Ortodoxe.

Deși nu sărbătorim Învierea, totuși, întotdeauna și fără încetare trăind-o, nu uităm Crucea și nu ne descurajăm din cauza patimei. De aici rezultă trăirea paradoxului învățaturii creștine în experiența Ortodoxiei de-a lungul istoriei, adică a coexistenței Crucii și Învierii. Dar de aici și alt eveniment, că Biserica Ortodoxă, fie locală, exprimînd universalitatea ei, sau în totalitate mărturisind-o, are, după harul Domnului, capacitatea de a-și considera locul său în lume nu conform cu criteriile lumii și ale veacului acestuia, ci potrivit cu criteriile dumnezeiești, de a nu depinde, în exprimarea adevăratei sale înfățișări, de puterea și strălucirea lumescă, ci de a și-o asigura din însăși realitățile lumii, întărindu-se în Hristos care-i dă putere, desăvîrșindu-și puterea în neputință. De aici și minunea repetată, în viața istorică a Ortodoxiei pînă la ultima clipă, între Cruce și învierea Trupului celui socotit de unii mort și totuși a treia zi înviat. Această minune primind-o de la Domnul prin Apostoli, noi aducem necontenit vestea cea bună și mărturia apostolică în fapte, a lui Pavel, că în timp ce alții din afară ne văd ca murind, noi totuși existăm, că, murind, iată că trăim (II Cor. VI, 9).

Ce altceva este înfîlnirea noastră de azi aici decît o expresie, că în calitate de Biserică Ortodoxă, cu toate greutățile noastre pe plan local,

Episcopii Patriarh Justin

Slujba solemnă cu prilejul vizitei Prea Fericitului Patriarh Iustin la Constantinopol

Prea Fericitul Patriarh Iustin in Catedrala Patriarhiei Ecumenice

noastre ca Biserică Ortodoxă această întâlnire, ci reprezintă în același timp ceva în plus, adică constituie încă o mărturie că nu numai că existăm și trăim numai pentru noi ortodocșii înșine și unii pentru alții, ci că în acest moment de criză, a mersului universal al omenirii în prezent și în pregătirea viitorului, ne aflăm în mijlocul frământărilor și dezbinărilor spirituale și ideologice ale omenirii și, ca Biserică Ortodoxă, constituim un factor esențial și de reglementare, atât în cauza sfântă și mare a unității creștine, cât și în altă cauză, mai vastă, a nostalgiei popoarelor pământului pentru înțelegere și pace.

Prea Fericite,

Stăpîniți de astfel de gânduri și cu convingerea că aceste gânduri explică gîndirea și poziția Ortodoxiei, salutăm azi prezența Voastră binecuvîntată în Marea Biserică. O prezență nu numai protocolară a unui patriarh ortodox la noi, ci esențială, adică prezența Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, recunoscut deja interortodox și intercreștin, ca purtător al duhului acesteia, ca lucrător neobosit și vrednic al idealurilor înalte ale unității panortodoxe, a înțelegerii pancreștine, a unității și a păcii în lume. Din această cauză mulțumim Prea Fericirii Voastre cu ocazia acestei vizite sfinte.

Vrednicul de pomenire înaintaș al Nostru, încheind cuvîntarea adresată Fericitului întru adormire înaintaș al Prea Fericirii Voastre, a spus : «Hristos a înviat !».

Încheindu-ne cuvîntarea vă spunem din acest tron ecumenic, în Hristos cel înviat : «Să învie Dumnezeu». Să învie Dumnezeu și să ne judece». Amin.

Bine ați venit Sfințite frate !».

După cuvîntare, cei doi patriarhi au făcut un schimb de daruri. Ieșind din catedrală cei doi patriarhi și însoțitorii s-au îndreptat în procesiune spre Palatul patriarhal, de pe scările căruia Prea Fericitul Patriarh Iustin a binecuvîntat mulțimea credincioșilor adunați, care și-au manifestat prin aplauze bucuria de a avea în mijlocul lor pe Întăistătorul Bisericii Ortodoxe Române.

La ora 13,30 gazdele au invitat oaspeții la prînzul oficial oferit la Palatul patriarhal de Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I în cinstea Prea Fericitului Patriarh Iustin și a delegației Bisericii Ortodoxe Române. La acest prînz oficial, în afară de cei doi patriarhi, membrii Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice și delegația Bisericii Ortodoxe Române, au mai participat și dl. Guvernator al Istanbulului, dl. Consul general al României la Istanbul, consilieri juridici și alți funcționari superiori ai Patriarhiei Ecumenice. La sfîrșitul mesei, toastînd, Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I a spus :

Prea Fericite,

Această masă frățească la care sîntem împreună, după Sfînta liturghie, vine să completeze climatul de dragoste în cadrul căruia se realizează această întâlnire binecuvîntată a noastră, iar faptul că la această masă a dragostei și a păcii se află reprezentantul onoratului nostru gu-

vern, Excelența Sa guvernatorul orașului, Ishan Tekin, și reprezentantul diplomatic al statului român în acest oraș, Domnul Miron Sava, nu numai că mărește bucuria noastră, dar indică și poziția pe care o avem ca Biserică Ortodoxă în legătură cu lumea și cu autoritățile, urmînd învățătura Domnului nostru Iisus Hristos «Cele ale Cezarului, Cezarului și cele ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu».

Conform cu acest principiu al Domnului nostru, în calitate de Biserici, considerăm, prin urmare, să dăm statului tot ceea ce datorăm și să colaborăm cu acesta pentru prosperitate, pentru pace internă și externă.

Din acest punct de vedere dorim să lucrăm astfel încît, ca Biserică, să fim departe de orice fanatism, să trăim în respect cu celelalte culte și religii, să fim un factor de bună înțelegere ziditor și făcător de pace, cerînd libertatea de conștiință, tratament egal, libertatea de exercitare a îndatoririlor noastre religioase și recunoașterea drepturilor umane.

Pentru aceasta și ca Biserică și ca oameni ai religiei nu ne preocupăm de politică. Lăsăm politica oamenilor politici răspunzători și ne concentrăm atenția noastră în a da lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu. De altfel, a trecut perioada aceea cînd oamenii religiei se ocupau de politică. Azi aceasta este un anacronism periculos. Din această cauză, în același timp condamnăm atît exploatarea religiei din partea politicianilor cît și exploatarea religiei de către oamenii religiei în folosul politicii. Din fericire, Prea Fericite, atît Patriarhia noastră Ecumenică, cît și Patriarhia Română, condusă de Prea Fericirea Voastră, săvîrșind misiunea lor apostolică în cadrul legal al statelor în care trăiesc se află departe de confuzia religioasă politică și depun eforturi pentru a-și îndeplini misiunea supremă pe pămînt în a lega omul cu Dumnezeu și pe om cu semenul său.

Fie ca această întîlnire a noastră să aducă servicii acestui scop sfînt și înalt și să ajute nu numai pacea bisericească și unitatea ei și, mai în general, înfrățirea între popoare, încît să domnească pe pămînt pacea și dragostea.

Cu aceste gînduri pecetluim masa noastră comună și ridicăm paharul pentru sănătatea și îndelungă-zilirea Prea Fericirii Voastre, pentru continuă înflorire a Bisericii Ortodoxe Române și pentru prosperitatea, pacea și prietenia popoarelor țărilor noastre, a Turciei și a României.

În răspunsul său, Prea Fericitul Patriarh Iustin a spus :

«Sanctitatea Voastră,

Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,

Cinstiți meseni,

Vă mărturisim că inimile noastre sînt cuprinse de o nemărginită bucurie, aflîndu-ne la această agapă frățească, împreună cu Întîistătătorul și cu distinsii reprezentanți ai Scaunului ecumenic.

Prezența noastră aici, în capitala spirituală a Ortodoxiei, constituie o nouă dovadă a trăinicieii legăturile de veacuri dintre Bisericile noastre. Dăm slavă lui Dumnezeu că ne-a învrednicit, cu ocazia acestei vizite, să ne purtăm pașii pe urmele Sfîntului Apostol Andrei, cel întîi chemat, care a propovăduit cuvîntul Evangheliei și în părțile noastre ; ☩

urmele unui impresionant șir de mari ierarhi, sfinți, teologi, misionari și luptători pentru dreapta credință, în sinul acestui ilustru centru creștin care a radiat, a reprezentat și a apărat Ortodoxia de-a lungul veacurilor.

Mulțumim cu toată dragostea și recunoștința Sanctității Voastre și Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice pentru ospitalitatea călduroasă ce ne-ați acordat, ca și pentru grija deosebită pe care ați arătat-o Nouă și însoțitorilor, în timpul vizitei noastre.

Ceea ce am dori să subliniem în împrejurarea de față este deosebita importanță pe care Biserica Ortodoxă Română o acordă chemării și misiunii ei în lumea contemporană.

Sintem convinși că atât noi cât și toate celelalte Biserici creștine avem un rol de seamă și o mare responsabilitate pentru mărturisirea mesajului evanghelic de dragoste, pace și bună înțelegere între oameni și popoare. Ne revine datoria de a ne uni forțele pentru a apropia pe toți oamenii unii de alții ; în scopul stăvilirii războaielor și tuturor învrăjbirilor din viața omenirii. Această atitudine izvorăște din convingerea că Biserica Mântuitorului este Biserica dragostei și a bucuriei de a trăi, iar viața este darul cel mai de preț pe care Dumnezeu l-a făcut omului.

Considerăm că noi, conducătorii Bisericilor creștine, avem datoria sfântă de a ne strădui neîncetat pentru triumful vieții pe planeta noastră, pentru zăgăzuirea acumulării de arme, pentru înlăturarea oricăror amenințări agresive, pentru destindere și colaborare internațională, pentru așezarea lumii pe temelii trainice de iubire și dreptate, de bună înțelegere și pace. În acest scop, misiunea care ne revine față de om și față de slujirea aspirațiilor lui este nu numai aceea de a-i face cunoscute învățăturile evanghelice, ci și de a găsi metodele cele mai potrivite pentru aplicarea acestora la nevoile stringente ale omenirii contemporane. De aceea, întâlnirile noastre — cum este și cea de față, — au o importanță deosebită, contribuind, prin schimburile utile de păreri și prin împărtășirea reciprocă a experiențelor noastre, la împlinirea răspunderilor ce ne revin.

În ce ne privește, relevăm cu deosebită bucurie și satisfacție că activitatea ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române se desășoară în zilele noastre într-un climat prielnic, în deplină libertate, în mijlocul unei societăți clădite pe principiile umanitare ale dreptății și respectului față de om, într-o țară dornică să trăiască în pace și prietenie cu toate celelalte țări și popoare și să contribuie cu realizările ei la îmbogățirea neconținută a marelui tezaur material și spiritual al omenirii, la progresul și mai binele întregii lumi.

Ne-am putut da seama cu prilejul vizitei noastre că și aici între Patriarhia Ecumenică și autoritățile guvernamentale turcești există foarte bune relații, de stimă și apreciere reciprocă. Noi înșine am beneficiat de aceste excelente relații, bucurându-ne de primire oficială atât la sosirea pe teritoriul Turciei, cât și după aceea la reședință, din partea d-lui guvernator al Istanbulului Ishan Tekin, aici prezent.

Apreciem acest lucru ca pe un semn și al bunelor relații dintre țările noastre — România și Turcia, relații care se dezvoltă din ce în ce mai mult în zilele noastre. Noi avem speranța că astfel de relații contribuie la instaurarea în lume a unui climat de pace și înțelegere, la înlăturarea războaielor și a atmosferei de teamă și nesiguranță care nu corespunde nici convingerilor noastre religioase, nici dorinței popoarelor noastre.

De asemenea a toastat și *Excelența Sa dl. Guvernator al Istanbulului*, care, după ce a arătat celor prezenți dificultățile de a vorbi în fața unei asemenea asistențe, a spus : «Simțim în mod deosebit dragostea față de oameni și realitate. Două momente mai deosebite mi-au atras atenția din cuvântările celor doi patriarhi ținute aici.

1. Patriarhul Ecumenic a afirmat că nu trebuie exploatată religia din partea oamenilor politici și nici oamenii religiei să nu se ocupe de politică, lăsînd aceasta politicianilor competenți. Am suferit pagube unorii din această cauză, că oamenii religiei s-au amestecat în politică. Acum patru sute de ani conducătorul statului nostru era și căpetenie religioasă. La început s-a crezut că aceasta este util, dar timpul a dovedit că unirea celor două funcții în aceeași persoană a adus pagube uriașe atât statului cît și religiei, cît și în ceea ce privește respectul universal față de religie. Religia este, după părerea mea, o problemă personală a relației omului cu Dumnezeu. Exercițarea de presiuni prin intermediul religiei ar putea aduce pagube politice cetățenilor. Pentru acest motiv, marele nostru conducător Kemal Atatürk a recunoscut răul care poate proveni din identificarea celor două funcții în aceeași persoană. El a făcut distincție clară între omul religiei și laic, dînd întîietate ultimului. Acest principiu constituie astăzi articolul fundamental în constituția țării noastre. Pentru acest motiv, noi privim cu compătimire pe politicienii care folosesc religia în scopuri politice. În țara noastră toate cultele religioase, fără deosebire, își exercită misiunea lor și relațiile dintre ele fără nici o presiune din partea statului.

2. Prea Fericitul Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române a subliniat în cuvîntarea sa că șefilor de culte le revine datoria să contribuie cu toate eforturile la realizarea păcii pe pămînt și a fericirii popoarelor. În acest context aș dori să precizez că politica țării noastre ale cărei principii au fost fundamentate de marele nostru conducător Kemal Atatürk, care a spus : «Pace în țară și pace în toată lumea». Noi la aceasta țintim și nu credem că poate fi altfel.

Ridic paharul în sănătatea Prea Fericitului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în sănătatea Patriarhului Dimitrios I, a reprezentanților Statului român, prezenți aici, a membrilor Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, cu urarea să se realizeze și să se dezvolte tot mai mult relațiile de cordialitate și prietenie între țările și popoarele noastre. Ură: prosperitate și fericire celor doi patriarhi. Aș dori să mai adaug că Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române mi-a lăsat cele mai bune impresii, pe care nu le voi uita niciodată și le voi transmite primului nostru ministru care se întoarce astăzi în țară».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a ridicat paharul în cinstea Președintelui Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu și a primului ministru al Turciei, Dl. Bulent Ecevit. Comesenii s-au ridicat în picioare și au cîntat «Mulți ani trăiască!».

Caracterizînd atmosfera de la slujba din catedrală și de la prînzul oficial de la Patriarhia Ecumenică, ziarul grecesc din Istanbul «Apoghevmatini» scria : «Atît coliturghisirea cît și masa oficială de la Patriarhie s-au desfășurat într-o atmosferă de adîncă religiozitate și aleasă cordialitate și toți și-au exprimat marea lor satisfacție pentru aceste evenimente care au avut loc cu ocazia acestei vizite istorice a Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române la Patriarhia Ecumenică și în țara noastră».

În seara aceleiași zile, la orele 19,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin și delegația care îl însoțea, împreună cu membrii Comisiei interortodoxe a Patriarhiei Ecumenice, au făcut o vizită I. P. S. Mitropolit Meliton, la sediul său din Calcedon. Prea Fericirea Sa și doi însoțitori au fost mai întîi conduși în catedrala Mitropoliei din Calcedon, cu hramul «Sfînta Treime», unde s-a săvîrșit un scurt Te-Deum, la care au asistat preoți, călugări, diaconi și credincioși. La ieșirea din catedrală, Prea Fericitul Patriarh Iustin a binecuvîntat pe preoții și credincioșii veniți în acest scop. După aceasta, I. P. S. Meliton de Calcedon a oferit la reședința sa din Calcedon o recepție în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Prea Fericitul Patriarh Iustin. La această recepție, în afară de Prea Fericitul Patriarh Iustin și delegația Sa, au mai participat : membrii Comisiei pentru relațiile inteortodoxe ale Patriarhiei Ecumenice, Excelența Sa Dl. Guvernator al Istanbulului, Caimacan Héry Bulut, guvernatorul orașului, consuliile generali ai României și Greciei și alte personalități.

În toastul său, *I. P. S. Mitropolit Meliton de Calcedon* s-a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh spunînd :

«Prea Fericirea Voastră, sînteți credincios continuator al sinoadelor ecumenice creștine. Sînteți lucrătorul cel dintîi al viitorului Sinod pan-ortodox. Considerăm că este foarte firesc să vă întîmpinăm și la Mitropolia din Calcedon. Totodată vă întîmpin și în calitate de ce-mi revine de președinte al Comisiei pentru relațiile interortodoxe din cadrul Patriarhiei Ecumenice.

Prea Fericirea Voastră personal și Biserica Ortodoxă Română ați fost factorul de contribuție cel mai important și cu un echilibru înțelept pentru realizarea progresului unității inteortodoxe. Biserica Ortodoxă Română, ieri sub conducerea Mitropolitului Iustin al Moldovei în ce privește relațiile bisericesti externe, iar azi, sub conducerea Patriarhului Iustin, joacă un rol important în cadrul familiei Bisericilor creștine, rol pe care îl joacă și România în domeniul politic sub conducerea Președintelui Nicolae Ceaușescu. Aceasta înseamnă că Biserica nu se află în afara realităților lumii contemporane, ci eă caută să fie un element constructiv pentru unitate, pentru înfrățirea popoarelor și pace.

În dubla noastră calitate de păstor al Calcedonului și de Președinte al Comisiei pentru relațiile interortodoxe din cadrul Patriarhiei Ecume-

nice, salutăm pe marele Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, salutăm pe un ctitor de dimensiuni ecumenice panortodoxe, pancreștine și panumane. Cu această apreciere față de Patriarhul Iustin al României care vine din Moldova, ridic paharul meu pentru sănătatea, zile îndelungate și o păstorire fericită spre binele Bisericii Ortodoxe Române și a întregii lumi.

Întru mulți ani Prea Fericite Părinte Patriarh !

În cuvîntul său de răspuns, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin* a spus :

«Înalt Prea Sfințite prietene, cu ocazia unei sărbători totdeauna se pot spune multe. Unele sînt reale, altele sînt poate numai speranțe, sau poate mai puțin. Ceea ce este sigur pentru ziua de azi și de ieri, este că noi am venit aici cu sentimente adînci de dragoste și am găsit aici tot dragoste. Am stat puțin timp împreună, dar ne cunoaștem bine și ceea ce domnește în relațiile noastre este deplina unitate și dragoste. Cu cei mai mulți de aici aș putea spune că ne cunoaștem încă din anii tinereții noastre și în afară de dragoste s-au spus multe, nu numai despre relațiile noastre de astăzi, dar și despre cele viitoare. Desigur s-au exprimat aici nădejdi și în problemele Bisericilor. Eu personal sînt om ca toți oamenii, cu puteri și slăbiciuni și împreună cu Sfîntul Apostol Pavel pot spune : «Ce am din ceea ce am și n-am primit. Ce am și nu mi s-a dat de la Dumnezeu». Aceasta înseamnă că nădejtile pot avea o temelie prin puterea lui Dumnezeu. Sîntem convinși că Dumnezeu ne-a ajutat și ne va ajuta și în viitor. Ceea ce pot să vă asigur este faptul că Biserica Ortodoxă Română are o teologie puternică și poate să joace un rol important în viitorul relațiilor cu alte Biserici și în pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod Ortodox.

Ceea ce am constatat cu satisfacție este faptul că între Biserica Ortodoxă și Patriarhia Ecumenică nu există probleme și diferențe de vederi. Sîntem de acord în toate problemele. Împreună am examinat problema relațiilor cu celelalte Biserici. Nu cred că există probleme interortodoxe care să nu poată fi depășite. De aceea, eu personal privesc cu multă încredere viitorul Bisericii Ortodoxe Române.

Am rămas entuziasmat de caldă primire făcută de Patriarhia Ecumenică și de Statul turc. Doresc să mulțumesc Sanctității Sale Patriarhului Dimitrios I al Constantinopolului, I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului și tuturor membrilor Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice și totodată să adreseze mulțumirile mele autorităților politice ale acestei țări pentru sensibilitatea de care au dat dovadă față de noi în aceste zile. Consider că aceasta se datorește și faptului că Republica Socialistă România și Turcia se află în relații bune, care, să dea Dumnezeu să continue spre folosul ambelor țări și întregii acestei zone. Mulțumesc vechiului meu prieten I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului pentru recepția oferită la reședința sa, unde ne-am simțit ca și la noi acasă.

A doua zi, dimineață, luni 17 aprilie 1978, delegația Bisericii Ortodoxe Române a avut program liber. La orele 9,00, membrii delegației noastre, în afară de Prea Fericitul Patriarh Iustin, care a rămas la Hote-

lul «Hilton», însoțiți de cîțiva I.P.S. Mtiropoliți din cadrul Comisiei pentru relațiile interortodoxe ale Patriarhiei Ecumenice, au vizitat biserica fostei minăstiri «Hora» admirînd minunatele ei scene biblice realizate cu o aleasă măiestrie în mozaic. Frumusețea acestor mozaicuri este inegalabilă. De aici, membrii delegației noastre și însoțitorii, împreună cu ghidul Patriarhiei Ecumenice s-au îndreptat spre biserica «Sfînta Sofia» pe care au admirat-o cu entuziasm pentru grandoarea, măreția și imensitatea ei. Această biserică, la scurt timp, după căderea Constantinopolului, a fost transformată în moschee adăugîndu-i-se și șase minarete. De aproape o sută de ani biserica a rămas muzeu de artă și este admirată de milioane de vizitatori care o cercetează cu interes pentru frumusețea formelor ei arhitecturale caracteristice.

La orele 13,00, Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I, însoțit de membrii Comisiei pentru relațiile interortodoxe ale Patriarhiei Ecumenice, a făcut o vizită de răspuns Prea Fericirii Sale Iustin la Hotelul «Hilton». Cu această ocazie cei doi patriarhi au semnat un *Comunicat comun*.

COMUNICAT COMUN

CU OCAZIA

VIZITEI PREA FERICITULUI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA PATRIARHIA ECUMENICĂ

În cadrul programului vizitei din 14—17 aprilie a.c., a Prea Fericitului Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și a însoțitorilor săi la Patriarhia Ecumenică, cum se întîmplă în astfel de vizite oficiale ale conducătorilor Bisericilor, au avut loc convorbiri în ziua de 15 aprilie 1978, de la ora 16—19 în biroul oficial al Patriarhiei. Convorbirile au fost conduse de cei doi patriarhi și au participat la ele ierarhi competenți din ambele părți.

În timpul acestor convorbiri, care s-au desfășurat într-o atmosferă de deplină irățietate, mai întîi s-au constatat și apoi, în al doilea rînd, reciproc s-au formulat următoarele păreri identice :

1. S-a constatat de ambele părți că nu există probleme speciale între Patriarhia Ecumenică și Patriarhia Română.

2. S-a constatat că ambele Patriarhii sînt stăpînite de aceleași intenții să slujească cauza comună a unității panortodoxe.

3. S-a constatat că în efortul acesta, ambele Patriarhii sînt plasate pozitiv pe linia ca, în colaborare cu toate celelalte Biserici Ortodoxe, să contribuie la pregătirea ziditoare și mai deplină a Sfîntului și Marelui Sinod.

4. În acest spirit și cu această intenție, Patriarhia Ecumenică și Patriarhia Română, de acord, consideră că, în timp ce toată Biserica Ortodoxă înaintează pe calea către Sfîntul și Marele Sinod, iar problemele care, după importanța lor, o preocupă azi au fost înaintate spre judecata și hotărîrea Sinodului acestuia, nu ar trebui ca Bisericile locale, în loc să contribuie la rezolvarea (problemelor) care deja există, să

creeze noi probleme în plus care se adaugă la cele existente, anume prin declararea de autonome și autocefale a diferitelor Biserici locale, care nu sînt recunoscute în chip panortodox și care în felul acesta sînt declarate și în parte sînt recunoscute căci ele nu adaugă nimic la unitatea panortodoxă, ci mai degrabă sînt spre paguba acesteia și a poporului ortodox al lui Dumnezeu.

După constatările de mai sus convorbirile între cele două Patriarhii s-au îndreptat spre problemele intercreștine.

În examinarea neîntreruptă a acestor probleme intercreștine s-a constatat :

1. Că este comună dorința celor două Patriarhii ca dialogurile teologice cu toate Bisericile eterodoxe să continue.

2. Dacă în progresul acestor dialoguri se vor nota situații critice asupra temelor îndoielnice, atunci ambele Patriarhii sînt de părerea că va trebui să se găsească toate modurile ca să se depășească aceste stări și dialogurile să continue.

3. Ambele Patriarhii au fost de acord, în urma propunerii Preafericitului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cu părerea că dialogurile teologice între Ortodoxie și Bisericile eterodoxe ar trebui să se reglementeze în așa fel încît aceste dialoguri să se desfășoare treptat și în stadii, în baza experiențelor trăite să ocupe un loc ecleziologic și real în viața Bisericilor pînă cînd «toți vom ajunge la unitate de credință».

4. Cele două Patriarhii au fost de acord că ar trebui să existe o participare și prezență continuă și mai intensă a Ortodoxiei în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și în Conferința Bisericilor Europene și în mod mai general în Mișcarea Ecumenică. Totuși, în același timp, în înțelegere au acceptat că n-ar vrea tutela nimănui în ce privește desfășurarea dialogurilor lor teologice, bilaterale pe care Ortodoxia le consideră ca cea mai serioasă contribuție în dialogul ecumenic mai în general.

5. În ce privește dialogul Ortodoxiei cu Biserica Romano-Catolică, s-a recunoscut de ambele părți că aceasta prezintă o formă aparte și în acest fel este întîmpinat de ambele Patriarhii.

În plus și în mod special cele două Patriarhii declară că voința lor este să colaboreze cu toate religiile și cu oamenii de toate ideologiile în lume constructori spre binele omenirii.

În expunerea și aprecierea concluziilor la cele de mai sus, a colaborării Patriarhiei Ecumenice și a Patriarhiei Române, este posibil ca urmare să se spună sub formă de concluzie și în plus în comunicatul prezent, că cele două Patriarhii în afară de examinarea și întîmpinarea în dragoste și pace a problemelor bisericesti au fost de acord că ele constituie și trebuie să constituie factori de dragoste, înfrățire și pace între popoarele pe care le reprezintă și în cadrele legale ale țărilor unde trăiesc și că părerea finală, dorința, urarea, și felul ambelor Biserici este domina dragostei, a păcii locale și universale.

† DIMITRIOS I

Patriarhul Ecumenic

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

În Fanar la 17 aprilie 1978

Prea Fericitul Patriarh Iustin, după slujba solemnă

Delegația Bisericii Ortodoxe Române este întâmpinată de către mulțime de credincioși ortodocși din Istanbul

Apoi, în salonul apartamentului rezervat Prea Fericitului Patriarh Iustin la hotelul «Hilton» a avut loc masa oficială de rămas bun, la care au participat cei doi Întîistătători și însoțitorii acestora.

La plecare spre patrie, în salonul oficial al aeroportului, au fost prezenți pentru a-și lua rămas bun, membrii comisiei pentru relațiile interortodoxe din cadrul Patriarhiei Ecumenice, adjunctul guvernatorului istanbulului dl. Consul general al Republicii Socialiste România la Istanbul și alte persoane oficiale.

*

La orele 20,30 (ora locală), Prea Fericirea Sa și membrii delegației care l-au însoțit în această vizită de neuitat, cu avionul, s-au întors în țară.

Pe aeroportul internațional București-Otopeni, Prea Fericirea Sa și însoțitorii au fost întâmpinați de I. P. S. Mitropolit Teoctist și P. S. Roman Ialomițeanul.

Din partea Departamentului Cultelor au fost prezenți dl. Președinte Ion Roșianu, dl. director dr. Ioan Popescu și alții.

Din partea Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor au fost de față P. C. Pr. vicar Octavian Popescu, PP. CC. Pr. C. Părvu, Dumitru Soare, consilieri patriarhali, P. C. Pr. prof. M. Chialda, rectorul Institutului teologic din București și alții.

Arhim. Vasile COSTIN
Protodiacon Ion BĂNĂȚEANU

ALEGEREA ȘI INSTALAREA P. S. EPISCOP NESTOR VORNICESCU CA ARHIEPISCOP AL CRAIOVEI ȘI MITROPOLIT AL OLTENIEI ȘI A P. S. EFTIMIE LUCA ÎN SCAUNUL DE EPISCOP AL ROMANULUI ȘI HUȘILOR*

După cum se știe, prin alegerea I.P.S. Mitropolit Teoctist în scaunul de Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei **, Arhiepiscopia Craiovei și Mitropolia Olteniei, începînd cu 9 octombrie 1977, a fost încredințată locotenenței I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Banatului.

La Roman, Prea Sfinției Sale, P. S. Eftimie Bîrlădeanul, Arhieru-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor, după cererea de pensionare a titularului acestei eparhii, Prea Sfințitul Partenie, i-a fost încredințată locotenența scaunului.

În ziua de 20 aprilie a.c. au avut loc alegerile pentru cele două scaune chiriarhale vacante.

*

Joi, 20 aprilie 1978, ora 8,30, s-a săvîrșit după datină, în paraclisul Palatului patriarhal obișnuitul *Tedeum* pentru început bun al lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc. Protia soborului de slujitori a fost încredințată P. S. Adrian Botoșăneanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor.

După săvîrșirea slujbei, membrii Colegiului Electoral Bisericesc au luat loc în Sala sinodală de alegeri.

Erau de față Domnul ION ROȘIANU, Președintele Departamentului Cultelor, însoțit de Domnii directori dr. Ion Popescu, Eugen Munteanu și Iulian Sorin.

După o scurtă alocuție, Prea Fericitul Patriarh Iustin, Președintele Colegiului Electoral Bisericesc, a dat citire listei cu membrii secretariatului ședinței, după care P. C. Pr. Th. Bodnar, membru al Colegiului Electoral Bisericesc, a făcut apelul electorilor.

Constatîndu-se numărul legal de membri, Prea Fericitul Patriarh IUSTIN a rugat pe Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, să încuviințeze citirea Decretului pentru deschiderea oficială a lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc, în vederea alegerii titularului scaunului de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

Domnul director Eugen Munteanu a citit Decizia nr. 417 din 17 aprilie 1978, pentru deschiderea lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc, decizie semnată de Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor.

* REPORTAJ alcătuit de *Diac P. I. David*.

** În «Biserica Ortodoxă Română», CXV (1977), nr. 9—12.

Mulțumind Conducerii Departamentului Cultelor, în frunte cu Domnul Președinte Ion Roșianu, Prea Fericitul Patriarh Iustin a anunțat pe membrii Colegiului Electoral Bisericesc că a sosit vremea pentru alegerea titularului de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei. În acest sens, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și-a arătat încrederea că și de data aceasta va fi ales cu adevărat candidatul merituos, rostind următoarele :

Mărit Colegiu Electoral Bisericesc,

Din chemarea pe care am adresat-o tuturor membrilor acestui înalt for bisericesc, ați putut desprinde fiecare rostul întâlnirii noastre de astăzi.

Două din istoricele scaune eparhiale din Patriarhia Română au devenit vacante, iar după rînduielele canonice și tradiționale se cer a fi completate cu legiuitul lor păstor.

Scaunul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei s-a vacantat odată cu alegerea înalt Prea Sfințitului Teoctist ca Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, instalat la conducerea noii eparhii la 9 octombrie 1977.

Cu data de 1 ianuarie 1978, Sfintul Sinod a aprobat cererea Prea Sfințitului Episcop Partenie, de retragere pentru motive de sănătate, din scaunul vlădicesc al Episcopiei Romanului și Hușilor, devenit astfel vacant.

Ca urmare, în prima parte a lucrărilor noastre vom chibzui și vom proceda la alegerea noului păstor al Arhiepiscopiei Craiovei și Mitropoliei Olteniei, lăsînd ca în a doua parte a acestora, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei să prezideze potrivit prevederilor statutele alegerile pentru noul Episcop al Romanului și Hușilor.

Prea Onorat Colegiu,

*Este îndeobște cunoscut că ținutul Olteniei constituie pentru Biserica noastră o străveche vatră creștină, iar pentru noi, românii, unul din locurile scumpe în care s-a plămădit ființa neamului nostru și spiritualitatea românească de-a lungul veacurilor. Vestigiile istorice de la Severin la Olt grăiesc cu prisosință despre prezența permanentă și despre continuitatea neamului românesc pe aceste meleaguri. Diploma Cavalerilor Ioaniți la 1247 amintește pe acei «*Maiores terrae*» și «*rusticii*», adică pe românii care populau aceste ținuturi și pe care Ioan Farcaș și Litovoi îi organizează în cnezate și voievodate.*

Poporul român din aceste părți, născut și crescut creștin, a avut și o organizare bisericească din cele mai vechi timpuri. Unii istorici afirmă existența încă de la 1359 a unei mitropolii în părțile Severinului, deodată cu mitropolia Țării Românești. Cert este însă că, din anul 1370, documentele atestă existența Mitropoliei Severinului și pe mitropolitul acesteia, Antim (ca preot Daniil Critopol, fost dicheofilax la Constantinopol).

Vitregia vremurilor a făcut ca firul existenței acestei mitropolii să se întrerupă după moartea domnitorului Mircea cel Bătrîn, ca apoi, mai târziu, sub domnia lui Radu cel Mare să reinvie sub denumirea de Episcopie Rîmnicea Noului Severin în 1503. Către acest nou scaun vlădicesc s-au polarizat spiritualitatea și aspirațiile credincioșilor români din Oltenia.

Cuprinsul acesta bisericesc a fost semănat de timpuriu cu biserici de parohie și așezăminte monahale, unele dintre acestea dând mărturie pînă în zilele noastre despre permanenta afirmare a vieții religioase din ținuturile oltene.

În galeria ierarhilor de la Severin și Rîmnic, peste 50 la număr, pînă în vremea noastră, se înscriu nume ca Antim Ivireanul, Damaschin, Clement, Chesarie, Filaret, Calinic-Sfîntul și alții, a căror lucrare este consemnată de istoria bisericească.

În anul 1939 ia ființă din nou pentru scurtă vreme — pînă în anul 1945 — Mitropolia Olteniei cu sediul la Craiova, timp în care a încetat însă activitatea Episcopiei Rîmnicului Noului Severin.

Condițiile noi, istorice și sociale, aduse de anul 1944 în viața poporului român au creat cadrul favorabil ca Episcopia Rîmnicului Noului Severin să-și reia activitatea întreruptă, iar pentru Oltenia să se organizeze, în anul 1947 Arhiepiscopia Craiovei, ridicată în anul 1949 la rangul de Mitropolie.

Aici a păstorit în vremea noastră, timp de 25 de ani, Arhiepiscopul și Mitropolitul Firmilian, a cărui lucrare înscrie în istoria noastră bisericească înfăptuiri de o deosebită însemnătate pe tărîm bisericesc, cultural și gospodăresc, care îl situează la loc de frunte în rîndul ierarhilor din Oltenia și din Biserica noastră.

Dascăl și cărturar, om de artă, restaurator al monumentelor istorice și de artă bisericească, ctitor al Seminarului teologic de la Mofleni și al Palatului administrativ al eparhiei, patriot luminat și sprijinitor al operei de înnoire a vieții religioase și sociale din eparhie, vrednicul de pomenire Mitropolitul Firmilian a sporit prin întreaga sa lucrare patrimoniul spiritual și cultural al Bisericii Ortodoxe Române.

Moștenirea lăsată de acest mare ierarh a fost preluată de către I.P.S. Mitropolit Teoctist, care cu rîvnă pilduitoare a continuat și sporit în toate domeniile lucrarea de vrednică amintire a înaintașului său.

Mărit Colegiu,

M-am referit pînă acum mai mult la latura vieții bisericești din Oltenia. Cunoaștem însă cu toții și celelalte laturi ale etosului specific oltean, tradițiile în limbă și port, datinile și folclorul, umorul și simțul practic, precum și spiritul de dreptate, libertate și demnitate al românilor din dreapta Oltului. Aceste alese trăsături spirituale i-a făcut să pornească alături de Tudor Vladimirescu pentru independență și să aprindă în 1907 văpaia răscoalei pentru dreptate socială.

Cu același elan și dîrzenie, urmașii de astăzi ai lui Mihai și Tudor, în simfonia muncii neobosite a întregului popor, sporesc zi cu zi mărețele înfăptuiri menite să ridice acest ținut din patria noastră, pe noi culmi de progres material și spiritual.

Craiova a devenit, astăzi, unul din cele mai importante așezăminte economice, industriale și culturale din țara noastră, posedînd un centru universitar de prestigiu, precum și alte așezăminte de cultură și artă apreciate nu numai în țară ci și peste hotare.

Pe tot cuprinsul Olteniei, în orașe și sate înfloresc în același ritm noi creații în toate domeniile de activitate.

Mărit Colegiu Electoral,

Pentru acest fericit colț de țară în continuă și ascendentă transformare, pe care l-am înfățișat pe scurt sub aspectul său bisericesc, cultural și patriotic, urmează să alegem astăzi noul păstor sufletesc al clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Craiovei și Mitropolia Olteniei, vrednic să continue opera de veacuri a neuitaților săi înaintași și să slujească poporului dreptcredincios cu care Biserica noastră s-a simțit mereu înrățită.

Bunul Dumnezeu să lumineze gândurile noastre pentru a putea chibzui ca dintre cei mai buni, să-l alegem pe cel mai bun.

Pentru a da posibilitate alegătorilor să chibzuiască, Prea Fericirea Sa a suspendat ședința pentru o jumătate de oră.

După reluarea lucrărilor, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române și Președinte al Colegiului Electoral Bisericesc, a dat explicațiile necesare în vederea desfășurării în bune condiții a alegerii, iar P.C. Pr. Th. Bodnar a dat citire Art. 30 din Legiurile Bisericii Ortodoxe Române, care se referă la procedura alegerii în scaunul vacant a unui nou chiriarh.

După împărțirea mandatelor la membrii Colegiului Electoral Bisericesc, nominal, fiecare membru și-a depus votul în urna respectivă.

De menționat că Prea Fericitul Patriarh Iustin, membru și în Marea Adunare Națională a fost delegat al acestui înalt for legislativ al țării, la alegerea noului Arhiepiscop și Mitropolit, iar Domnia sa Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, pe lângă mandatul său, a votat și ca delegat al Guvernului R. S. România.

Desfacerea scrutinului s-a efectuat de către Prea Fericitul Patriarh Iustin, Președintele Colegiului Electoral Bisericesc, în prezența membrilor acestui for legislativ bisericesc.

În urma cercetării și numărării voturilor, majoritatea covârșitoare a acestora a fost pentru P. S. Nestor Severineanu, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei *. Pe fețele tuturor se citea bucuria și emoția firească, dragostea sinceră și aprecierea deosebilă pentru noul chiriarh; călugăr smerit, ierarh înțelept, om de omenie, cercetător erudit, scriitor recunoscut, istoric-patriot, teolog iscusit, slujitor demn și cu alese calități muzicale, muncitor și perseverent, răbdător și iertător; cu adevărat urmaș al blîndeței mitropolitului Dosoftei, al dreptei credințe a mitropolitului Varlaam, fiu de țăran, cu adîncă rezonanță în străfundurile gleei românești; ca mitropolitul Iacob Putneanu; patriot neclintit, ca ierarhii din timpul Revoluției lui Tudor Vladimirescu, sau Revoluției din 1848, ținînd flacăra unității de credință și de neam ca și mitropoliții Unirii Principatelor, ca ierarhii susținători înflăcărați ai Independenței de Stat a României din 1877—1878, sau ca cei ce au contribuit la desăvîrșirea unității politice a României din 1918.

* Amănunte asupra vieții și activității sale a se vedea: *Alegerea ca Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXVIII (1970), nr. 7—8; *Imago vitae*, în «Mitropolia Olteniei» XXX (1978), nr. 4—6.

Plăcut impresionat de această alegere, Prea Fericitul Patriarh Iustin a declarat ales pe P. S. Nestor Severineanul ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, și a rostit următoarea cuvîntare :

Prea Sfințite Părinte Episcop,

Am bucuria duhovnicească de a-ți vesti, în numele Colegiului Electoral Bisericesc, alegerea Prea Sfinției Tale în scaunul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

Votul care ți s-a încredințat astăzi este expresia dorinței membrilor Sfîntului Sinod și totodată a membrilor Adunării Naționale Bisericești și a membrilor Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Craiovei, care reprezintă în acest înalt for bisericesc clerul și credincioșii din eparhiile noastre și îndeosebi pe cei din Arhiepiscopia Craiovei.

Cunoscînd ostenelele Prea Sfinției Tale în ogorul sfîntei noastre Biserici, socot îndreptățită cinstirea ce ți se aduce de către Măritul Colegiu Electoral Bisericesc.

Din copilărie ai simțit chemarea către așezămintele monahale moldovene în care ai deprins ascultările duhovnicești. Ți-ai petrecut anii tinereții în atmosfera de rugăciune și muncă, alături de viețuitorii din schiturile și mînăstirile noastre.

Ți-ai împlinit apoi pregătirea teologică în Seminarul din Mînăstirea Neamț și în Institutul teologic din București. Dorind să pătrunzi mai adînc în tainele teologiei, ai urmat și cursurile de doctorat în teologie, simțindu-te atras de Istoria bisericească și de scrierile Sfinților Părinți.

Luînd aminte la dragostea și năzuințele către o lucrare cît mai de folos pentru Biserică, autoritatea bisericească ți-a înlesnit, vreme de un an, studii peste hotare, unde ai avut prilejul să cunoști atmosfera ecumenică și problemele care preocupă Bisericile creștine astăzi, în dorința lor către unitate.

Văzînd în ieromonahul Nestor Vornicescu nădejdi către împlinirile bune, conducerea Arhiepiscopiei Iașilor ți-a încredințat succesiv stăreția Mînăstirii «Sfîntul Ioan cel Nou» de la Suceava și stăreția Mînăstirii Neamț.

Aici ai făcut dovada însușirilor de bun și chibzuit gospodar, care slujește deopotrivă atît la sfîntul altar, cît și în lucrarea administrativă bisericească.

Paralel cu această activitate ai dovedit pasiune pentru căutarea și descifrarea documentelor bisericești, pentru punerea în valoare a patrimoniului cultural bisericesc, așternînd în scris pagini cu rezultatul cercetărilor și gîndurilor unui teolog format sub oblăduirea Bisericii noastre străbune, cu care ai contribuit la multe din revistele noastre bisericești.

Așa te-a aflat vremea anului 1970, cînd fericitul întru adormire Mitropolitul Firmilian al Olteniei, de acord cu noi, te-a recomandat Sinodului Permanent și Sfîntului Sinod pentru a fi ridicat în treapta arhieriei, ca Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.

Ai avut fericirea ca de atunci și pînă în anul 1973, să fii colaborator cel mai apropiat al unui ierarh împodobit cu blîndețe, tact și înțelepciune, care a păstorit Arhiepiscopia Craiovei un sfert de veac.

Te-ai făcut părtaş gândurilor sale de mai bine pentru clerul și credincioșii din ținutul cuprins între Carpați, Dunăre și Olt. Ai cunoscut strădaniile sale de a așterne cu migală, în slove, deprinderile de vechi dascăl, sfaturile și îndemnurile sale de arhipăstor.

Ai simțit îndeaproape cum îi vibrează întreaga ființă pentru ca lucrarea misionară, pastorală și administrativă care se desfășoară în eparhie să fie un prinos ce se aduce, prin Biserică, la înnoirea societății de astăzi în Patria noastră.

Ai fost martor și copărtaş la restaurarea și rectorirea multora dintre așezămintele bisericesti din Arhiepiscopia Craiovei, asupra cărora mitropolitul Firmilian a vegheat cu priceperea unui om de artă bisericască recunoscut.

Ti-ai continuat, apoi, activitatea de Episcop-vicar alături de I. P. S. Mitropolit Teoctist, din 1973 și pînă la ridicarea Înalt Prea Sfinției Sale în scaunul mitropolitan de la Iași. Ai putut vedea și constata rîvna Înalt Prea Sfinției Sale, pentru continua înflorire a sfințelor locașuri și pentru propășirea vieții spirituale a clerului și credincioșilor din eparhie.

Dacă ai putut desprinde și rostul strădaniilor noastre de a readuce la strălucirea cea dintîi, pe cît ne-a fost cu putință, ctitoriile voievodale și vlădicești de pe meleagurile moldovene, unde ai ucenicit pînă la vremea arhieriei, ca și strădaniile celorlalți chiriarhi, membri ai Sfințului Sinod, care au stăruit și stăruie pilduitor în aceeași lucrare, socot îndlțarea Prea Sfinției Tale în scaunul mitropolitan al Olteniei, ca o chezdșie pentru lucrarea care te așteaptă.

În anii arhieriei de pînă acum, ai putut dobîndi și experiența lucrării Bisericii noastre în afară, care prin activitatea ei se deschide tuturor celorlalte Biserici creștine prin dialoguri, întîlniri interortodoxe și interconfesionale.

Socot că de toate acestea au ținut seama membrii Măritului Colegiu Electoral cînd astăzi ți-au acordat cu încredere votul prin care te vei situa în rîndul conducătorilor de eparhii în Patriarhia Română.

Te vei întoarce să păstorești în scaunul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, pe care în timpul mai îndepărtat l-au ilustrat cu vrednicie ierarhi ca Antim Ivireanul (1705—1707), Damaschin de la Rîmnic (1708—1725), Chesarie (1773—1780) și Filaret (1780—1792), episcopi cărturari care s-au dăruit cu jertfelnicie, continuînd opera de românizare a cărților de slujbă bisericască, iar în vremea noastră ierarhii pe care i-am amintit mai sus și cu care ai colaborat.

Vei merge ca arhipăstor în ținuturile oltene, unde Bani Severinului și ai Craiovei au înscris pagini de neuitat pentru apărarea gliei și a Bisericii strămoșești. Vei reveni pe plaiurile românești de unde s-a ridicat Mihai Viteazul, cel care a realizat pentru prima dată unitatea noastră națională și Tudor din Vladimiri, care în 1821 a început lupta noastră de eliberare națională.

Vei fi în acele locuri sfinte de țară, unde au răsărit din cele mai vechi timpuri așezămintele istorice bisericesti, cu preoții și călugării însuflețiți de focul sacru al misiunii lor și de cel mai curat patriotism, cu credincioșii lor plini de evlavie și iubire de țară.

Craiova vremurilor noastre strălucește pe harta țării ca veche vatră de cultură românească, centru universitar, oraș industrial, în care se îmbină în mod fericit tradițiile străvechi cu noul și progresul.

Să fii făclierul care duce cu vrednicie mai departe, vie și nestinsă lumina spiritualității ortodoxe, a unității de neam și de țară, pe care ne-au lăsat-o străbunii.

Să fii pentru clerul și credincioșii din eparhie păstor bun, drept, răbdător, călăuză, sîtat și părinte, veghind cu timp și fără timp la păstrarea dreptei credințe și a patrimoniului cultural bisericesc.

Să sporești în rîvnă și dragoste pentru prosperitatea materială și spirituală a tuturor fiilor ținuturilor oltene, în armonie și colaborare cu toți cei care ostenesec pentru mersul înainte al vieții noi din Patria noastră.

Cu încredințarea că slujirea și vrednicia noastră vin de la Dumnezeu, care ne-a făcut să fim slujitori ai Noului Așezămînt, nu ai slovei, ci ai Duhului (II Cor. III, 5—6), la începutul noului drum de păstorire, ce ți se deschide, rugăm pe Mîntuitorul Iisus Hristos, Marele Păstor, să te călăuzească și să te întărească, pentru a conduce cu cinste și vrednicie Arhiepiscopia Craiovei și Mitropolia Olteniei, împlinind nădejțile noastre și încrederea ce ți s-a acordat de către Colegiul Electoral Bisericesc.

Îți urăm din toată inima spor la muncă, noi și rodnice înfăptuiri în noua lucrare arhipăstorească.

În răspunsul său, noul-ales Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, vădit emoționat de alegerea sa și aprecierile Întîistătătorului Bisericii noastre, a răspuns :

*Prea Fericirea Voastră,
Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,
Cinstiți membri ai Colegiului Electoral Bisericesc,*

Ascultînd cu adîncă smerenie la serviciul divin din dîmineața acestei zile, rugăciunile de invocare a Sfințului Duh «pentru ca să lumineze cu darul Său și să întărească pe aleșii credincioșilor... ca ei să fie organe binecuvîntate prin care să se rostească voia lui Dumnezeu cea sfîntă» și luînd act de hotărîrea Măritului Colegiu Electoral Bisericesc, ca expresie a voinței lui Dumnezeu, mă supun celor hotărîte și mă angajez, cu adîncă încredere în ajutorul Celui preainalt să slujesc cu sporită rîvnă sfînta noastră Biserică strămoșească, în noua treaptă în care sînt ales.

În aceste momente, pătruns de însemnătatea marilor răspunderi ce îmi revin prin demnitatea ce mi s-a încredințat, îmi ridic mai întîi gîndurile și inima spre Dumnezeu, spre a primi lumină din Sfînta Sa lumină și a înțelege după cuviință tot ceea ce reprezintă actul alegerii mele ca arhipăstor al Arhiepiscopiei Craiovei și al Mitropoliei Olteniei.

Pentru a mărturisi despre mine însumi, voi cuteza să folosesc cuvintele Sfîntei Scripturi, spunînd împreună cu proorocul David : «Mic erar

I. P. S. NESTOR VORNICĚSCU
Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei

între frații mei... și Domnul a trimis pe îngerul Lui și m-a luat de la oile tatălui meu și m-a uns cu untdelemnul ungerii Lui...» (Psalm CLI, 1, 4).

Sînt născut din părinți țărani, vrednici muncitori ai gliei noastre străbune. De mic copil am cunoscut bucuria muncii la cîmp, dar și necazurile și lipsurile vieții grele a țăranimii din trecut, precum și, mai apoi, suferințele și ororile celui de al doilea război mondial, ca fiu al unuia dintre cei care și-au vărsat sîngele în munții Tatra.

Din fragedă vîrstă am intrat în viața mînăstirească, ucenicind în străvechile noastre chinovii, stăruind a învăța, a urma și a împlini ceea ce înseamnă ascultarea în viața noastră bisericească și nevoindu-mă spre desăvîrșirea morală și duhovnicească prin slujirea Sfintei Biserici. Am urmat Seminarul monahal la Mînăstirea Neamț. Am avut apoi marele privilegiu ca la Institutul teologic universitar din București să am dascăl și îndrumător pe actualul Înfiistătător al Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Iustin, pe atunci ilustru profesor al acestui Institut. Mai pe urmă, timp de 12 ani neînterupt, i-am fost discipol, străduindu-mă a-i urma cuvîntul cu devotament și în același timp cu roade de folos în smerita mea activitate, în calitate de slujitor la Catedrala mitropolitană din Iași, apoi în calitate de stareț al Mînăstirii «Sfîntul Ioan cel Nou» din Suceava, iar după aceea al Lavrei mușatine de la Neamț.

Din 1970 pînă în prezent, în calitate de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, am lucrat în ogorul Sfintei noastre Biserici, sub povățuirea și împreună-lucrarea celui ce a fost cu deosebire osîrduitoarul și vrednicul de pomenire mitropolit Firmilian, apoi a Înalt Prea Sfințitului Teoctist, harnic și iscusit mitropolit al Olteniei pînă în toamna anului trecut, iar de atunci pînă acum sub purtarea de grijă generoasă a distinsului și blîndului Înalt Prea Sfințit Nicolae, Mitropolit al Banatului și locțiitor de Mitropolit al Olteniei.

Prea Fericirea Voastră,
Domnule Președinte,
Mărit Colegiu Electoral Bisericesc,

În aceste momente de solemnă angajare arhipăstorească, luînd cunoștință de marea încredere acordată mie de Colegiul Electoral Bisericesc, întreg sufletul meu și toată puterea cugetului se concentrează spre o cît mai adîncă pătrundere și deplină înțelegere a sensului și însemnătății covîrșitoare pe care o are misiunea de arhipăstor — chemat să urmeze Domnului Iisus Hristos, Cel care, luînd trup, a venit în lume, nu pentru ca «să I se slujească, ci ca El să slujească» (Matei XX, 28).

Sînt conștient cît de înaltă, preaaleasă și plină de mari răspunderi este chemarea de arhiepiscop și mitropolit — chemare de a sfinți, a învăța și a îndruma obștea creștinească.

Chemarea la slujirea de arhipăstorie își are originile, după cum se știe în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție. Cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos adresate Sfinților Săi Apostoli: «Veniți după Mine și vă voi face pescari de oameni» (Matei IV, 19) au fost rostite nu numai pentru împlinirile de moment, ci își au valoarea de permanență pentru

noi. Sfinții Apostoli, la rîndul lor, așezînd arhipăstori în Sfînta Biserică le spuneau: «Luați aminte de voi înșivă și de turma peste care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți Biserica lui Dumnezeu pe care a cîștigat-o cu însuși sîngele Său» (Fapte XX, 28).

Marii noștri arhipăstori înaintași arătau că chiriarhului locului «i s-a dat de la Dumnezeu să poarte grijă de toată enoria... să blagoslovească și să sfințească pe toți creștinii, să-i învețe toate dogmele cele de Dumnezeu iubite și de suflet mintuitoare, și nu numai cu învățăturile prin grai ci, mai vîrtos, cu pilda vieții sale celei creștinești prin fapte... (Mitropolitul Grigorie Dascălul, Gramata dată Episcopatului Grigorie al Argeșului, la 19 februarie 1823).

Știut este că arhipăstorul, ca vestitor al cuvintelor Sfintei Scripturi: «Pace și bunăvoină între oameni» — vorbește și înfăptuiește totdeauna «din prisosul inimii sale». Întreaga lucrare pe care o depune se obiectivează și devine astfel vizibilă și sarcină fundamentală a misiunii sale de zidire duhovnicească și curată rodire în lucrarea de slujire. Arhipăstorul este povățuitorul obștii de slujitori bisericești și al tuturor dreptmăritorilor creștini din eparhia sa, împlinind astfel scopul pentru care «s-a ales și s-a învrednicit a lua jugul evanghelic și vrednicia arhierească» (Rînduiala hirotoniei ierarhului...). Fiind slujitor al Sfintei Biserici, trupul tainic al Domnului nostru Iisus Hristos, el este însă, în cea mai înaltă instanță, slujitor deplin al lui Dumnezeu, căci «orice arhiereu, zice Sfîntul Apostol Pavel, fiind luat dintre oameni este pus pentru oameni, spre cele către Dumnezeu» (Evr. V, 1). Fiind arhipăstorul «pus între oameni», dar cu un scop precis, chemarea sa reprezintă voința și rînduiala supremă — marea și nesfîrșita purtare de grijă a lui Dumnezeu pentru oameni.

Ca arhipăstor, voi avea îndatorirea esențială de a veghea cu neobosită sîrguință asupra păstoriților mei; prin întreaga mea lucrare de slujire voi căuta a priveghea cu o dragoste plină de simțul responsabilității, voi medita prin limpede și atentă cugetare cum trebuie să împlinesc mereu voia lui Dumnezeu și toate să fie înfăptuite prin dreaptă cumpănire și înțeleaptă hotărîre, pentru mai binele păstoriților mei.

După Sfîntul Ioan Gură de Aur, arhipăstorul de suflete «împărtășește folosul strădaniilor sale la tot poporul dreptcredincios» (Despre preoție II, 4).

Este cunoscut faptul că, fiind rînduit a urma în arhipăstorie Domnului nostru Iisus Hristos și continuînd succesiunea apostolică în ierarhie, arhipăstorul este, prin menirea sa, vlăstarul care din rădăcinile lui dăruiește mereu hrană duhovnicească tuturor păstoriților săi. Lui îi este încredințat prin Iisus Hristos să insufle «duhul înțelepciunii și al înțelegerii, duhul sfatului și al tăriei, duhul cunoștinței și al buneicredințe» (Isaia XI, 1—2).

Principalele aspecte ale menirii arhipăstorului, ale slujirii pe care o împlinește se exprimă prin chemarea sa de a fi în același timp și în chip deplin, slujitorul propriu-zis — avînd și misiunea de a rîndui preoți și diaconi, învățătorul care nu conținește de a sorbi din învățăturile Sfințelor Evanghelii spre a învăța la rîndul său fără răgaz pe păstoriți; este,

În sfârșit, conducătorul-povățuitor care trebuie să știe a se orienta fără ezitare după făclia de lumină nepieritoare, cea mereu strălucitoare și însuflețitoare a Cuvîntului revelat. Dar pentru a fi călăuză cea mai bună și cea mai sigură pe drumul desăvîrșirii, al dragostei și al păcii, arhipăstor trebuie să fie, prin întreaga sa activitate, prin toată lucrarea sa duhovnicească, bisericească, întruparea dragostei creștine, a spiritului de armonie și pace, a îndemnului la acțiune tenace și rodnică, a smereniei, neprihănirii și buneivoinii în toate, urmînd astfel în toate și întocmai Domnului Iisus Hristos care a zis: «V-am dat vouă pildă ca, precum v-am făcut Eu vouă, să faceți și voi» (Ioan XIII, 14).

Prea Fericirea Voastră,
Domnule Președinte,
Cinstit Colegiu Electoral Bisericesc,

În legătură cu cele arătate pînă acum țin să subliniez, cu toată convingerea, că în misiunea mea de slujire ca arhipăstor voi fi îndatorat să țin seama, în orice împrejurare, de contextul social-istoric al vremii în care trăim; întemeindu-mi fără abatere lucrarea pe cuvîntul Sfintei Scripturi și al Sfintei Tradiții mă voi sîrgui a lucra fără încetare pentru pacea, liniștea, armonia, sporul în toate ale întregii obști. Căci, profund devotat Bisericii, arhipăstorul nu poate fi decît profund devotat și Patriei sale. Fiind un slujitor al obștii, angajamentele și făgăduințele sale solemne, traducerea acestora în fapte, cer ancorarea lucidă și plină de responsabilitate în realitățile epocii contemporane. Căci nu altceva au făcut odinioară Sfinții Părinți ai Bisericii, precum și marii noștri ierarhi înaintași, iar în zilele noastre, Prea Fericirea Voastră și toți membrii Sfîntului Sinod împreună cu toți slujitorii Sfintei noastre Biserici. Arhipăstorul trebuie să lucreze mereu numai «spre slava lui Dumnezeu și spre folosul poporului său», cum glăsuiește, în cuvinte pline de adîncă înțelepciune, preavrednicul mitropolit de odinioară al Țării Românești, Antim Ivireanu.

Activitatea arhipăstorului din timpurile noastre se desfășoară sub această lumină a învățaturii și practicii ortodoxe străbune, cinstind după cuviință pilda înaintașilor și dînd neîncetat îndemn și dovadă de devotament pentru patrie, dînd tot sprijinul cuvenit pentru consolidarea înnoirilor sociale pe care le-a înfăptuit și le înfăptuiește poporul nostru, veghind fără conțenire asupra păstoriților care «răsădiți fiind în casa Domnului, în curțile Dumnezeului nostru vor înflori» (Psalm XCI, 13).

Astfel cugetînd și glăsuind pentru viitoarea lucrare arhipăstorească, mă voi strădui mereu, spre a avea conștiința lucrului bine împlinit, întocmai după voia lui Dumnezeu, spre a putea rosti oricînd ca și marii noștri ierarhi predecesori: nu am slăbit nicicînd a lucra toate cele de folos pentru Biserica și poporul nostru (Mitropolitul Grigorie Dascălul, prefața la «Împărțirea de griu»).

Prea Fericirea Voastră,

Cu mare mulțumire și adîncă recunoștință mă adresez, în aceste clipe, Prea Fericirii Voastre, care ați fost și îmi sînteți bunul părinte duhovnicesc și povățuitorul de ani îndelungați, așa cum sînteți povățuito-

rul și exemplul luminos și vrednic de urmat pentru toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Activitatea Prea Fericirii Voastre, ca profesor universitar de teologie, ca mare arhipăstor în Transilvania și mai apoi în Moldova — timp de peste douăzeci de ani — iar astăzi de Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, imi este și imi va fi și mie permanent model de urmat în întreaga lucrare ce o voi avea de îndeplinit prin demnitatea ce mi s-a acordat, de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,

Prin votul ce mi l-ați acordat astăzi eu văd o înaltă încredere arătată smeritei mele persoane, care se angajează acum la o nouă lucrare și la o misiune plină de mari răspunderi.

Vă adresez profunde mulțumiri, izvorâte din simțămintele mele de stimă și prețuire ce vă păstrez și vă încredințez că mă voi strădui fără contenire în lucrarea la care sint chemat spre a concretiza cu toată convingerea și consecvența, prin fapte, îndatoririle ce-mi revin.

Rog pe Domnia Voastră, să-și dea osteneala de a fi interpretul autorizat pe lângă Excelența Sa NICOLAE CEAUȘESCU, Președintele Republicii Socialiste România, în a exprima simțămintele mele de profund respect și hotărârea mea nestrămutată de a sluji și de acum înainte, în calitate de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, cu sporite eforturi, viața cea nouă din Patria noastră și toate năzuințele luminoase ale poporului român, de a participa cu toată ființa mea, alături de înalții noștri ierarhi și toți slujitorii Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, la sprijinirea marilor înfăptuiri ale Conducerii noastre de stat îndreptate spre apărarea independenței și suveranității scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, pentru sporul neconținut, pacea și fericirea poporului nostru.

Prea Fericirea Voastră,

Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,

Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,

Cinstiți membri ai Colegiului Electoral Bisericesc.

În lumina celor aici mărturisite, mă înclin în fața volii lui Dumnezeu, cu adâncă smerenie, cu sentimentul responsabilității deosebite a sarcinilor ce mi se așează pe umeri acum, nădăjduind în ajutorul, rugăciunea și dragostea lucrătoare a Prea Fericirii Voastre și a tuturor membrilor Sfântului Sinod, nădăjduind în sprijinul autorităților de stat spre tot lucrul bun și de folos obștesc, nădăjduind de asemenea și în conlucrarea rodnică și concursul preoților și dreptmăritorilor creștini din părțile oltene.

Tuturor membrilor Colegiului Electoral Bisericesc le aduc frățescă și cordială mulțumire pentru încrederea dovedită prin votul acordat și le exprim și cu acest prilej hotărârea și dorința sinceră a bunei colaborări în toate problemele noastre comune.

Acestea sint credința, nădejdea și făgăduințele mele acum solemn mărturisite, pentru a sluji deplin lui Dumnezeu și Sfintei noastre Bise-

... clericaliștii, clericilor și dreptmăritorilor creștini încredințați mie spre arhipăstorie, pentru a sluji deplin poporul din sânul căruia am odrăslit.

Au urmat felicitările celui ales de către cei de față, iar Prea Fericitul Patriarh Iustin a declarat ședința alegerii Arhiepiscopului Craiovei și Mitropolit al Olteniei închisă, anunțând totodată că se vor relua lucrările Colegiului Electoral Bisericesc în vederea alegerii noului Patriarh al Episcopiei Romanului și Hușilor.

*

După o pauză de 1/2 oră, membrii Colegiului Electoral Bisericesc au luat loc în sala de ședințe. Prea Fericitul Patriarh Iustin a rugat pe Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor să încuviințeze citirea Decretului Departamentului Cultelor pentru deschiderea lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc în vederea alegerii noului Episcop al Romanului și Hușilor.

Domnul Eugen Munteanu, director în Departamentul Cultelor, a dat citire Decretului semnat de Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor.

În continuare Prea Fericitul Patriarh Iustin a dat cuvîntul I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, în jurisdicția căruia se află eparhia vacantă.

Înalt Prea Sfinția Sa a rostit următorul cuvînt :

Prea Fericirea Voastră,

Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,

Mărit Colegiu Electoral,

Tuturor ne este cunoscut că scaunul vlădicesc al istoricei eparhii a Romanului și Hușilor se află vacant. Înțeleptul ei arhipăstor care a purtat cu vrednicie cîrja de păstorie timp de 16 ani, Prea Sfințitul Dr. Partenie Ciopron, avînd sănătatea mult zdruncinată, mulțumind Prea Fericitului Patriarh Iustin pentru toată grija acordată, a cerut retragerea din funcția de episcop, pe data de 1 ianuarie a.c., spre a se da posibilitatea alegerii unui nou ierarh chivernisitor al roșturilor duhovnicești și gospodărești pentru această eparhie.

Binecunoscut în Biserica noastră, ca unul dintre distinșii ei slujitori din fragedă tinerețe, și apoi ierarh de prestigiu, Prea Sfințitul Partenie aducea în Sfîntul Sinod, odată cu chipul său falnic și farmecul graiului specific celor din «Țara de Sus», experiența celor 40 de ani de strădanie arhierestă, tact pastoral, duh sobornicesc și conștiința vie a răspunderii chiriarhale. Din aceste izvoare, socotim că au purces și gîndurile sale din scrisoarea adresată Prea Fericitului Patriarh Iustin, dîndu-și seama că împutînarea puterilor fizice și ajungerea la vîrsta cînd după Cuvîntul Scripturii «vei întinde mîinile și altul le va încinge» (Ioan XXI, 18), stînjenește și lucrarea arhierescă.

În purtarea toiaगului păstoresc, Prea Sfințitul Partenie a fost călăuzit de rîvna aleasă de a cîrmui clerul și credincioșii pe drumul păstrării dreptei credințe și a dragostei nestinse față de Patria noastră scumpă. Roadele ostenețelor sale se văd, atît la Centrul eparhial, în îmbunătățirile

gospodărești, cât și în cuprinsul Eparhiei Romanului și Hușilor. Ca cel ce a trăit ca tânăr ostaș epopeea marilor încrîncenări din primul război mondial, n-a precupețit efortul, în sprijinirea epocalelor înfăptuiri la care este angajat cu însuflețire întregul nostru popor. Rămînînd în dragostea Ierarhilor, clerului, credincioșilor și membrilor Colegiului Electoral, împărtaşim, și cu acest prilej, sentimentele de prețuire și mulțumirea adusă Prea Sfinției Sale de Sfințul Sinod și de Prea Fericitul Patriarh Iustin pentru activitatea sa depusă cu rivnă și cu înțelepciune.

Mărit Colegiu Electoral,

Sîntem chemați să chibzuim, potrivit predaniilor Sfintei noastre Biserici strămoșești și să alegem arhipăstorul în drept să oblăduiască duhovnicește dreptmăritorii creștini și slujitorii altarelor străbune, răsfirate pe plaiurile evocatoare de istorie ale «Țării de Sus», Roman, Vaslui, Huși, Bacău, ținuturi cunoscute astăzi prin importanța lor în continua creștere a economiei naționale a țării noastre.

Prin așezarea sa la întretăierea unor importante căi de legătură, unde se îmbrățișează apele celor două riuri : Moldova și Siretul, «tîrgul Romanului» este cunoscut din adînci vremuri ale istoriei noastre, ca vatră de afirmare românească și de închezare statală, înscriind în răbojul istoriei nume de voievozi, ctitori de țară, fapte de vitejie și momente bogate în cultură și viață din țara românească a Moldovei. Moștenirii scumpe a trecutului nostru i se adaugă existența în străvechil ținut al Mușatinilor și ființarea unui scaun vlădicesc, amintit în cronici încă de la începutul veacului al XV-lea. Era semnul nu numai al unei bogate vieți bisericești ortodoxe în Biserica Moldovei de curînd recunoscută ca Mitropolie cu mitropolit pămîntean, ci și expresia năzuințelor de neațîrnare, de libertate și de statornicie neclintită pe aceste locuri străbune de care erau stăpîniți voievozii și poporul întreg.

Ctitorită de pașnicul domnitor Alexandru cel Bun, cum glăsuiește un letopiseț al vremii, Episcopia Romanului intră în istorie cu o vechime și o bogată activitate bisericească și culturală, pe care ierarhii ei au desfășurat-o, fără întrerupere, de-a lungul veacurilor. Așezată în apropierea vestitelor mînăstiri nemfene, această episcopie a primit și a radiaț, totodată, belșugul spiritualității românești prin numeroase fire : ierarhi, monahi, cronicari, cărturari. Leagăn de evlavie și de statornicie pe locul sfințit de înaintași, scaunul vlădicesc al Romanului și Hușilor strălucește prin chipurile și vredniciile pilduitoare ale ierarhilor săi, clerului și credincioșilor. Din iconostasul istoriei, duhul lor luminează și veghează asupra strădaniilor noastre și asupra îndatoririlor de astăzi și de mîine, îndatoriri care ne revin ca moștenitori ai tezaurului de credință și de viață păstrat și îmbogățit de Biserica noastră strămoșească.

Călăuzită cu înțelepciune de Prea Fericitul Patriarh Iustin și bucurîndu-se de deplina libertate religioasă în scumpa noastră Patrie, obștea noastră dreptmăritoare din cuprinsul Eparhiei care își așteaptă păstorul — ca de altfel din întreaga Patriarhie Română — se află pe drumul slujirii Ortodoxiei românești în larga și realista concepție a Întîistătă-

torului Bisericii noastre, se află sprijinind cu fermitate năzuințele de pace, de dreptate și de făurire a unui viitor luminos, nutrite de întregul nostru popor.

Stăpîniți de aceste gînduri, să pășim «într-un cuget» (Fapte I, 15), la alegerea persoanei vrednice să ocupe postul de episcop al Romanului și Hușilor, rugîndu-ne împreună ca apostolii Domnului, la alegerea lui Matia : «Tu, Doamne, care cunoști inimile tuturor, arată pe care din aceștia să alegem» (Fapte I, 2).

I.P.S. Mitropolit Teoctist a arătat că procedura alegerii noului chierarh al Episcopiei Romanului și Hușilor este aceeași ca și la alegerea precedentă. Avînd în vedere că Art. 30 din Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române a fost citit cu puțin timp în urmă, Înaltul Ierarh a cerut încuviiațarea Colegiului Electoral Bisericesc pentru constituirea unui birou al Secretariatului. Membrii Colegiului Electoral Bisericesc au fost de acord cu cele propuse.

După ce s-a făcut apelul nominal al alegătorilor, s-au împărțit voturile și s-a procedat la introducerea în urnă a votului de către fiecare membru al Colegiului Electoral Bisericesc.

După ce s-a terminat votarea, s-a procedat la deschiderea scrutinului de către I.P.S. Mitropolit Teoctist, în prezența bărbaților de încredere ai membrilor Colegiului Electoral Bisericesc. După citirea fiecărui vot s-a constatat că P. S. EFTIMIE BĂRLĂDEANUL, Arhiepiscop-vicar * al Episcopiei Romanului și Hușilor, a întrunit majoritatea voturilor, iar I.P.S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, l-a declarat Episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor, rostind următoarea cuvîntare :

Prea Sfințite Eftimie,

Cu deosebită bucurie vă aduc la cunoștință că Măritul Colegiu Electoral Bisericesc v-a ales în funcția de Episcop al de Dumnezeu-păzitei Eparhii a Romanului și Hușilor. Vestindu-vă această situație îmbucurătoare pentru noi toți, mă fac ecoul încrederii, pe care Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul nostru Patriarh Iustin, precum și distinsii membri ai Colegiului Electoral, o îndreaptă în puterea de muncă a Prea Sfinției Voastre, în blîndețea, în tactul și conștiința trează cu care ați lucrat pînă acum și cu care primiți noua misiune ce vi se pune astăzi pe umeri. Sîntem, de asemenea, convinși că votul acordat Prea Sfinției Voastre constituie o îndreptățită cinstire și o nouă și înaltă chemare în strădania arhierască : cinstea de a ocîrmui una din cele mai frumoase eparhii din cuprinsul Patriarhiei Române și chemarea de a păși pe urmele străluciților Ierarhi, care au păstorit «turma lui Hristos» în aceste părți.

Chezășie întru această nădejde ne sînt cele două mari valori sufletești, cu care ați intrat și ați lucrat de ani de zile în ogorul Mîntuitorului Iisus Hristos și în Patria noastră. Una dintre acestea se vede a fi obîrșia viguroasă a Prea Sfinției Voastre, ca cel ce ați văzut lumina zilei în preajma falnicului Ceahlău, în apropierea legendarului «Palat al Cnejilor»,

* A se vedea amănunte asupra alegerii ca Arhiepiscop-vicar, în «Biserica Ortodoxă Română», CX (1972), nr. 1—2.

izvor de fapte eroice, de basme încântătoare, de păstrare a celor mai autentice datini strămoșești, precum și a credinței în toată frumusețea ei. Din bogăția virtuților strămoșești cu care și-au împodobit sufletul și viața acești oameni ai muntelui, cunoscători ai tainelor codrilor, ai istoriei străbune și înfrățiți cu plaiul și undele Bistriței, ați moștenit dârzenia în muncă, statornicia și răbdarea în aceasta, săvârșind-o ca pe o rugăciune de zi cu zi și dăruită ca pe o ofrandă de neprețuit obștei întregi. Obârșia deci și munca v-au fost aripile care v-au înălțat pe treptele vieții bisericești și obștești. Nimbate cu evlavia creștină specifică acestor locuri, învecinate cu ctitorii sfinte, biserici și mânăstiri, ați pornit pe drumul slujirii Bisericii în plină tinerețe, ca monah, ieromonah, stareț, exarh și arhiereu-vicar. Însușirile de bun gospodar, ținuta de disciplină, de ascultare și înțelegere a cerințelor Bisericii, din anii marilor înfăptuiri sociale din zilele noastre, au fost apreciate, rînd pe rînd, de Ierarhii Bisericii din Moldova, încoronate de prețuirea pe care v-a acordat-o Prea Fericitul Patriarh Iustin și Sfîntul Sinod, ridicîndu-vă la înalta treaptă a arhieriei pentru Eparhia la care acum sînteți chemot să continuați activitatea ca Episcop al ei.

Prea Sfințite Eftimie,

Sînteți chemat să prisosiți în strădanie în același ogor duhovnicesc și să vă împlețiți munca cu aceiași preoți și huni credincioși cunoscuți Prea Sfinției Voastre și nouă, prin statornicia lor în credința strămoșească, prin bunătatea inimii, prin lumina minții, prin atașamentul pilduitor față de agonisita materială și culturală a țării și poporului nostru, în cele peste trei decenii de viață nouă și prin devotamentul și conștiința vie a unității de nezdruccinat în jurul Conducerii noastre de Stat și a marelui Conducător al poporului nostru, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu.

Am ales, așadar, distinși membri ai Colegiului Electoral, un cunoscător al locurilor, dar și al oamenilor din ținuturile de păstorire după cuvîntul care spune că «orice arhiereu se alege dintre oameni și pentru oameni, rînduit în slujbele cele către Dumnezeu» (Evr. V, 1). În anii de slujire arhierescă, acest sfînt adevăr a rodit în viața Prea Sfințitului Eftimie, iar semnul acestuia este încrederea pe care i-o acordăm astăzi prin votul nostru «într-o simțire și într-un cuget». Vă sînt limpezi, Prea Sfințite, sfaturile măritului Apostol Pavel, care scrie: «Nu fi nepăsător față de harul care este întru tine, care ți s-a dat prin proorocie și prin punerea mîinilor preoțimii. Cugetă la acestea, ține-te de acestea, ca propășirea ta să fie învederată pentru toți. Păzește-te pe tine însuși și învățătura; stăruiește în ea, căci făcînd acestea, și pe tine te vei mîntui și pe cei ce te ascultă» (I Tim. IV, 14-16).

Eparhia Romanului și Hușilor, la conducerea căreia sînteți chemat a fost încărcată de slavă prin neobosita strădanie a Ierarhilor ei. Fiecare din aceștia a pus pecetea personalității sale în tot ce au gîndit, au inițiat și au înfăptuit. În fața vredniciilor lor cărturărești, gospodărești și mai cu seamă a celor patriotice, orice stăruință și zăbavă înseamnă o creștere și o îmbogățire a lucrării noastre de astăzi, ca urmași ai lor. Unii și-au înscris numele prin evlavie și înțelepciune, alții prin osteneala slovei, sau prin migăloasa și mult prețioasa scriere a cronicilor istoriei voievozilor

țării românești a Moldovei, unii prin creația unor opere de artă, pictură și miniaturi și, toți au purtat în suflet făclia aprinsă a dragostei de țară și de neam, aducând aportul lor neuitat la împlinirea năzuințelor de libertate, de dreptate socială, de neatîrnare, de unitate și independență națională.

Din pilda de viață și din vredniciile acestor înaintași, veți sorbi neincetat puteri noi pentru împrospătarea energiilor sufletești în misiunea de păstor duhovnicesc al Eparhiei Romanului și Hușilor. Precum ei au păstrat neștirbită comoara de învățături ortodoxe și au slujit cu înflăcărare țara și poporul nostru, tot astfel se cade că ne silim și noi a fi la înălțimea epocii noastre, cu rivnă, cu dragoste și cu eforturile în sprijinirea tuturor cerințelor obștești.

Biserica Ortodoxă Română, păstrînd cu sfințenie tezaurul mîntuitor al dreptei credinței, deschisă dialogului ecumenic și marilor probleme contemporane care frămîntă lumea de astăzi — preocupări scumpe în concepția Prea Fericitului Patriarh Iustin — se află integrată în viața poporului nostru, împărtășind cu hotărîre năzuințele și eforturile lui de pace, prietenie și colaborare cu toate popoarele, sprijinind înfăptuirile mărețe și munca plină de avînt pentru viitorul fericit și luminos pentru toți fiii Patriei noastre. În cuprinsul Eparhiei Romanului și Hușilor, ca pretutindeni în țară, au fost înălțate în anii noștri adevărate cetăți de cultură de civilizație și de tehnică modernă, mărturii puternice ale independenței și suveranității noastre naționale. Ritmul tehnicii și civilizației, ritmul transformării și dezvoltării agriculturii se simte și se vede pretutindeni, iar marea simfonie a muncii pașnice și creatoare a răsunit pe toate meridianele globului pămîntesc, aducînd spor de prestigiu țării și poporului nostru.

Însuflețiți de toate acestea, atît noi Ierarhii, cît și credincioșii și preoții Bisericii noastre, să ne ațintim pururea privirile spre aceste mărețe înfăptuiri și să prisosim în dragoste de țară și în respect față de Conducătorii ei, «propovăduind cuvîntul, stăruind cu timp și fără timp» (II Tim. IV, 2), după îndemnul dumnezeiescului Apostol Pavel, pe toți păstorii noștri pe drumul înfloritor deschis de înțeleapta noastră Conducere de stat.

Mărturisind bucuria noastră a tuturor, de a fi săvîrșit alegerea unui Arhipăstor inzestrat cu blîndețe și smerenie, cu bunătate și înțelepciune, cu dragoste fierbinte pentru Țara și neamul nostru, vă însoțim, Prea Sfințite Eftimie, pe acest nou drum cu prețuirea și rugăciunile noastre ale tuturor.

Pătruns de o sfință cutremurare, a răspuns P. S. Eftimie Luca noul ales Episcop al Romanului și Hușilor :

Prea Fericirea Voastră, Prea Fericite Părinte Patriarh,
Prea Stimate Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,
Mărit Colegiu Electoral Bisericesc,

Vestirea care mi s-a făcut de alegerea smereniei mele în scaunul de Episcop al istoricei Eparhii a Romanului și Hușilor, m-a copleșit și găsesc cu greu cuvintele prin care să invoc numele Celui preainalt. Dar împreună cu Psalmistul zic : «Doamne, Tu ești scut în jurul meu ! Ești slava mea

și Cel ce ai înălțat capul meu» (Ps. III, 4). Un singur lucru am cerut de la Domnul din tinerețele mele și pe acela l-am poftit : să sălășluiesc în casa Domnului în toate zilele vieții mele, să-mi satur ochii cu frumusețea Domnului și să cercetez cu drag locașul său (Ps. XXVII, 4). Dar, iată că Domnul a făcut cu mine peste așteptările mele «și a căutat spre smerenia mea și mi-a făcut mie mărire, El, Cel puternic» (Luca I, 49). Domnul a făcut aceasta, ca acum șase ani să fiu chemat, prin recomandarea venerabilului Episcop Dr. Partenie Ciopron la treapta arhieriei spre a ajuta pe Prea Sfinția Sa ca arhiepiscop-vicar, iar astăzi, votul Colegiului Electoral Bisericesc mă cheamă la conducerea Eparhiei Romanului și Hușilor după vacanțarea ei prin pensionarea pentru motive de sănătate a Prea Sfinției Sale, Prea Sfințitului Episcop Dr. Partenie Ciopron.

Mărturisesc cu vădită emoție că trăiesc al doilea moment deosebit din viața mea, în deplină cunoștință de marile răspunderi pe care lucrarea de Eparhiot le implică.

Prea Fericirea Voastră,

Stimate Domnule Președinte,

Se obișnuiește în momente asemănătoare ca nou-alesul unei eparhii să facă o scurtă prezentare a vieții și activității sale. Fidel tradiției, dar și convins că nu trebuie să insist asupra vieții și activității smereniei mele, voi aminti doar faptul că acum 63 de ani m-am născut într-un sat de la poalele Ceahlăului, «Muntele de aramă», cum îl numea Herodot, muntele atîtor frumuseți și legende, muntele de pe virful căruia, în serile senine se văd luminile Iașului, iar în zilele fără nor ochiul scrutează pînă la Marea Neagră și astăzi, în orice vreme, se văd undele lacului de acumulare Bicaz brăzdat de vapoare și plute. În atmosfera de evlavie și de poezie, de mireasmă a spațiului mioritic, a apelor clocotitoare de munte și limpezi cum e cristalul, în locurile evocate de poeți și prozatori — într-o astfel de atmosferă sănătoasă m-am născut și am crescut. M-am hrănit cu și din istoria atît de bogată în fapte mărețe și pline de vitejie neîntrecută a nenumăraților fii iubitori de glie, de independență și de libertate. Pașii mi-au fost îndrumați de mîna Celui atotputernic către viața monahală, pe care am îmbrățișat-o din convingere și cu inimă curată de a fi și mai mult în slujba omului, a fraților mei de un neam și de o credință. Am urmat Seminarul special monahal și Facultatea de teologie. Am condus — din încredințarea ierarhilor mei — vestite așezări monahale, ca Bistrița și «Sfîntul Ioan cel Nou» de la Suceava. La Episcopia Romanului și Hușilor o vreme am împlinit ascultarea de exarh, iar de acum șase ani — pe cea de arhiepiscop-vicar.

La Centrul eparhial Roman, în mod deosebit, am avut fericitul prilej să cunosc, în chip nemijlocit, problemele legate de viața acestei eparhii. Am avut ocazia să ajung pînă la cele mai îndepărtate parohii. Am trecut prin lanurile bogate ale județelor Neamț, Bacău și Vaslui, județe în perimetrul cărora Eparhia își are jurisdicția sa administrativ-bisericească ; am văzut la fața locului epocalele realizări de pe aceste meleaguri ale Patriei noastre socialiste în care lumina a pătruns peste tot, în care se

înalță cu mândrie schele, furnale, construcții edilitare, așezăminte culturale, de ocrotire a sănătății și de învățămînt de o înaltă concepție și realizare românească. Am avut prilejul să cunosc pe minunații oameni muncitori din mine, de la schelele petroliere, de pe dealurile pomicol-viticole, pe muncitorii forestieri ca și pe ostenitorii de pe ogoarele mănoase ale gospodăriilor agricole de stat și cooperatiste. Acest fericit prilej îmi va fi de mare folos în activitatea la care sînt acum chemat.

Prea Fericirea Voastră,
Mărit Colegiu Electoral,

Eparhia Romanului și Hușilor, așa cum este bine-știut, are un trecut care se împletește cu istoria Moldovei și cu cea a Bisericii Ortodoxe din aceste părți de țară.

Începutul secolului al XV-lea pune în lumină existența acestei eparhii. În marea galerie a celor care au condus această eparhie și-au încrustat numele personalității de mare prestigiu, atît pe linia bisericească, cît și pe cea patriotică. Nu este timpul de a trece pe toți cu privirea. Pe cîțiva totuși îi voi cita pentru vrednicia vieții și lucrării lor. De la Vasile cărturarul, de la Teoctist, ajuns mitropolit și cunoscut sub numele de «învățatul Moldovei», de la Macarie cronicarul, de la Dosoftei dulce stihuitarul, de la Pahomie reînnoitorul vieții monahale de la mînăstirile din munte, ca și de la centrul eparhial, de la Ioanichie gospodarul și judecătorul imparțial la statornicirea hotarelor, de la Veniamin Costachi — ctitorul asistenței sociale — ca și de la Melchisedec, patriotul luminat și luptătorul pentru unire, de la toți aceștia și de la încă mulți alții, oricare eparhiot poate lua exemple în activitatea sa și, mai ales, cel ce urmează în scaunul lor.

Lăsînd trecutul, și rămînînd la cei care au păstorit la Roman în ultimii treizeci de ani : de la I.P.S. Sa, I.P.S. Teofil Herineanu al Clujului — adînc cunoscător al Sfintei Scripturi, de la Prea Sfinția Sa, Prea Sfințitul Emilian Bidaș — Episcopul de Alba Iulia, pe cînd lucra la Roman în răspundere administrativă, de la Prea Sfinția Sa Prea Sfințitul Episcop dr. Partenie Ciopran, omul de ordine, disciplină și bun gospodar, personal, am avut de învățat extrem de mult.

Fie-mi îngăduit ca la loc de deosebită prețuire și cuviincios respect să citez pe Prea Fericirea Voastră, Prea Fericite Părinte Patriarh Iustin, care ați purtat de grijă acestei vrednice eparhii, în tot timpul cît ați păstorit în Moldova. De la Prea Fericirea Voastră am primit zestrea învățăturilor adînci și a experienței excepționale și pe care mă voi sili să o păstrez, cu ajutorul lui Dumnezeu, în timpul lucrării mele.

Prea Fericirea Voastră,
Mărit Colegiu Electoral Bisericesc,

Arhieria pe care am primit-o prin punerea mîinilor pe capul meu, acum șase ani, mi-a întărit și mai mult convingerea că «într-adevăr, orice arhieriu, fiind luat dintre oameni, este pus să slujească pentru oameni...» (Evrei V, 1) și că slujirea aceasta, deși se exercită pe pămînt, are funcțiune cerească, pentru că tot ceea ce lucrăm pe pămînt ca arhieriei ai lui

Dumnezeu, își are finalitate cerească, împreunînd astfel în lucrarea noastră cerul cu pămîntul. Slujirea arhieriei este de a vesti și de a mărturisi «Evanghelia darului lui Dumnezeu» (Fapte XX, 24), «de a îndrepta cele ce mai lipsesc, de a așeza preoți prin cetăți...» (Tit I, 5), «de a stăruii cu timp și fără timp la propovăduirea cuvîntului, de a muștra, de a certa, de a îndemna cu toată luarea aminte și îndelunga răbdare» (II Tim. IV, 27).

Pentru smereia mea, lucrarea de slujire de acum încolo se impune și mai stăruitor și cu mai multă luare aminte pentru «toată turma, întru care Duhul Sfînt m-a pus Episcop ca să păstoresc Biserica Domnului, pe care a cîștigat-o cu însuși sîngele Său» (Fapte XX, 28). Mă voi sili să păstoresc turma lui Dumnezeu dată în paza mea «cercețînd-o nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru cîștig urît, ci cu osîrdie, nu ca și cum aș fi stăpîn peste biserici, ci pildă făcîndu-mă turmei» (I Petru V, 2-3). Voi îndemna cu cuvîntul și cu fapta pe clerici și pe credincioși ca să nu nedreptățească pe frați (I Tes. IV, 6), să-și pună toată rîvna ca să trăiască în liniște, să facă fiecare ce are de făcut, să lucreze cu mîinile lor (I Tes. IV, 11) și, astfel, să aibă prisos peste prisos (I Tes. IV, 10). Nu voi înceta să rog și să sfătuiesc ca toți să aibă luarea aminte pentru cei ce se ostenesc între noi, pentru cei ce cîrmuiesc și bine ne sfătuiesc; și pentru munca lor să-i socotim vrednici de prisoselnică dragoste (I Tes. V, 12-13). Le voi aduce aminte cu toată grija și stăruința să se supună stăpînilor și dregătorilor; să asculte, să fie gata spre orice lucru bun, să nu defaime pe nimeni, să nu se gîlcevească cu nimeni să fie liniștiți, să arate către toți oamenii blîndețe (Tit III, 1-2). Voi propovădui pacea (Ps. CXX) cu toată lumea (Evrei XII, 14), cu dragoste, din inimă curată, din cuget bun și fără fățărnicie» (I Tim. I, 5).

Nu voi înceta de a cere și de a primi povața Prea Fericirii Voastre și a fraților mei întru slujirea arhierescă, membri ai Sfîntului Sinod, căci «povața este sîșnic și legea lumină, iar statul și învățătura sînt cale vieții» (Proverbe VI, 23).

Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Teoclist,

În luna octombrie 1977 ați urcat treptele scaunului Arhiepiscopiei Iașilor și al Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Sînteți ierarhul care de aproape un sfert de veac lucrați în frămîntătura cea nouă a sfîntei noastre Biserici din scumpa noastră Patrie. Ați acumulat o experiență bogată pe care nu ați pus-o sub obroc și mă simt fericit de a fi împreună cu Înalt Prea Sfinția Voastră în toate lucrările care privesc bunul mers din Mitropolia Moldovei și Sucevei. Dacă la instalarea Înalt Prea Sfinției Voastre, în numele Prea Sfinției Sale Prea Sfințitului Episcop dr. Partenie Ciopron, Vă asiguram de toată frățeasca colaborare a Episcopiei Romanului și Hușilor, același lucru îl reînnoiesc acum, în noua mea calitate și vă rog să fiți încredințat de sincera și îndatorata colaborare în toate problemele care privesc cele două eparhii din părțile Moldovei.

Stimate Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,

Astăzi, în prezența Domniei Voastre s-a făcut alegerea smereniei mele în postul de Episcop titular al Episcopiei Romanului și Hușilor.

Gîndul meu, în aceste momente solemne, se îndreaptă către cel ce stă de veghe la cîrma conducerii scumpei noastre Patrii, mult iubitul și prea stimatul Președinte al Republicii Socialiste România — și, căruia îi datorăm tot ceea ce avem mai bun în ființa noastră: respectul, recunoștința și cinstirea cu devotament și nețîrmurită dragoste.

Vă rog a lua act, că momentul de astăzi pentru mine înseamnă un moment de solemnă angajare cu toată puterea de muncă și cu toată dăruirea pentru împlinirea mărețelor idealuri care revin ca sarcină fiecăruui fiu al Patriei noastre scumpe. Voi fi un neadormit slujitor al intereselor majore ale Patriei. Voi lucra fără dezmințire pentru a sprijini realizarea mărețului program de edificare a României Socialiste.

Mărit Colegiu Electoral Bisericesc,

Vă rog să primiți alese mulțumiri pentru încredințarea pe care ați binevoit a mi-o acorda prin votul Domniilor Voastre. Vă asigur dimpreună cu membrii Adunării Eparhiale de la Episcopia Romanului și Hușilor că mă voi silii din toate puterile și mă voi ruga lui Dumnezeu ca să mă întărească spre a nu dezice nicicînd încrederea și speranțele ce ați binevoit a le pune prin alegerea mea la susnumita Eparhie.

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Stimate Doamnăle Președinte,

Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Teoctist,

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți frați întru slujire arhierescă,

Mărit Colegiu Electoral Bisericesc,

Cuvîntul meu de la acest moment este necuprinzător pentru tot ce simte inima mea. Vă rog să fiți încredințați că vă voi avea pururea în rugăciunile mele și Vă rog să-mi fiți mereu îndrumători și sfătuitoari pentru ca slujirea mea să fie cu bucurie și nu suspinînd.

Încredințîndu-mă vrerii lui Dumnezeu și dragostei ce mi s-a arătat în aceste clipe, mă leg încă o dată cu hotărîrea de a închina slujirii ce-mi este pusă de acum înainte toată sîrguința, toată căldura și dragostea, toată pricepera și rîvna, pentru ca Biserica lui Hristos cea slăvită să fie fără pată sau întinăciune, ori altceva de acest fel, ci să fie sfîntă și fără de prihană (Efes. V, 27).

«Fie, Doamne, mila Ta spre mine, precum am nădăjduit și eu întru Tine» (Ps. XXXIII, 22)».

Felicîtînd pe noii aleși în scaunele chiriarhale vacante, Prea Fericitul Patriarh Iustin a mulțumit membrilor Colegiului Electoral Bisericesc care și-au luat osteneala de a participa la acest eveniment de seamă din viața bisericească; același cuvînt de aleasă mulțumire l-a adresat și membrilor Sfîntului Sinod.

Îndreptîndu-și gîndurile spre Înalta Conducere de Stat, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a mulțumit D-lui Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, pentru că a luat parte la aceste lucrări și l-a rugat să se facă interpretul Prea Fericirii Sale de a transmite Excelenței Sale, Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele României, omagiul Său

și recunoștința membrilor Sfântului Sinod și a Colegiului Electoral Bisericesc pentru larga înțelegere și sprijinul acordat și în această împrejurare.

Marele om de stat și făclier al păcii în lume, Excelența Sa Nicolae Ceaușescu, Președintele României, a arătat încă o dată dorința poporului român de a trăi în pace și prietenie cu toate popoarele lumii, indiferent de orînduirea socială și politică. Vizita în Statele Unite ale Americii și rezultatele ei fructuoase sînt încă o dovadă a înaltelor virtuți de curaj, de bărbăție ale Întîiului bărbat al țării noastre și iubitor al păcii din epoca în care trăim.

Mulțumind încă o dată Conducerii Departamentului Cultelor pentru toată înțelegerea arătată, Prea Fericitul Patriarh Iustin a declarat închise lucrările celor două Colegii Electorale Bisericești întrunite în scopul completării scaunelor vacante de chiriarhi la Craiova și Roman.

«Găsindu-ne în ajunul Marelui praznic al Învierii Domnului, îngăduiți-mi să vă adresez Sărbători fericite! Dumnezeu să ne lumineze și să ne binecuvînteze calea, totdeauna, acum și pururea, și în vecii vecilor» a încheiat vorbitorul.

În aceeași zi, la orele 14,30, în trapeza Palatului patriarhal a fost oferită o masă oficială în cinstea noilor aleși.

*

Vineri, 21 aprilie 1978, orele 10, s-a ținut Ședința extraordinară a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru a lua act de rezultatele alegerilor din ziua precedentă.

În urma discuțiilor care au avut loc pe baza tem. nr. 5138/1978 și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod a hotărît :

— *Ia act de faptul că alegerea P.S. Episcop-vicar Nestor Vornicescu în demnitatea de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei s-a făcut cu respectarea prevederilor canonice statutare.*

— *Aprobă ridicarea P.S. Episcop Nestor Vornicescu la rangul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.*

— *Se va interveni la Departamentul Cultelor pentru a mijloci emiterea Decretului prezidențial de recunoaștere.*

Aceleași formalități fiind îndeplinite, pe baza tem. 5139/1978 și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod a hotărît :

— *Ia act de faptul că alegerea P.S. Arhiereu-vicar Eftimie Luca în demnitatea de Episcop al Romanului și Hușilor s-a făcut cu respectarea prevederilor canonice statutare.*

— *Aprobă ridicarea P.S. Arhiereu-vicar Eftimie Luca la rangul de Episcop al Episcopiei Romanului și Hușilor.*

— *Se va interveni la Departamentul Cultelor pentru a mijloci emiterea Decretului prezidențial de recunoaștere.*

Tot vineri, a avut loc, într-un cadru solemn, la Departamentul Cultelor, înmînarea *Decretului prezidențial* de recunoaștere nr. 88/1978 în scaunul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei a P.S. Episcop-vicar Nestor Severineanu, și *Decretul prezidențial* de recunoaștere nr. 89/1978 în scaunul de Episcop al Episcopiei Romanului și Hușilor a P. S. Arhiereu-vicar Eftimie Bîrlădeanu.

Cele două decrete au fost citite de către Domnul director în Departamentul Cultelor, dr. Ion Popescu și înmînate celor aleși și recunoscuți de către Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor.

Mișcat de această înaltă cinste de a fi primit *Decretul prezidențial* semnat de Excelența Sa Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România și înmînat de către Domnia Sa Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, I. P. S. Mitropolit Nestor Vornicescu, a rostit următoarea cuvîntare :

Stimate Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,

Primind Decretul prezidențial prin care se recunoaște de către Excelența Sa Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România, alegerea mea de către Colegiul Electoral Bisericesc al Bisericii Ortodoxe Române în demnitatea de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, mulțumesc din adîncul inimii pentru încrederea ce mi s-a arătat, și îmi reafirm dragostea profundă față de Patrie, stima și respectul profund pe care le nutresc permanent pentru Președintele Țării noastre.

Știut este că patriotismul se exprimă, între altele, prin aceea că fiind fii ai neamului în mijlocul căruia trăim în spațiul etnic străbun, ne consacram cu devoțiune și din toate puterile ființei noastre slujirii Patriei, hotărîți a-i apăra, cu prețul vieții, independența, suveranitatea și prestigiul, drepturile legitime ale poporului.

Ca Arhipăstor în Biserica Ortodoxă Română, înțeleg să apăr întreg tezaurul nostru de credință și organizare bisericească, împreună cu toată moștenirea materială și spirituală a neamului românesc — în lumina noilor înfăptuiri ale zilelor noastre.

Pe meleagurile oltene, pentru care sînt ales și recunoscut ca Arhiepiscop și Mitropolit, există acea străveche, permanentă trăire a dragostei față de Patrie. Este de ajuns a aminti acum numele Trădătorului Nicodim cel Sfințit de la Tismana, al preotului Stoica din Farcașa, al monahului Dositei Brăiloiu, al episcopilor Damaschin al Rimnicului și Ilarion al Argeșului, al preotului Radu Șapcă sau al episcopului Atanasie Stoescu și ale multor altor slujitori bisericești care au dat pildă vie de patriotism în aceste părți ale țării. Rememorînd paginile nepieritoare ale trecutului de luptă și glorie, menționăm pe acei bravi bărbați de stat ridicați de pe plaiurile Olteniei : Vlaicu Vodă, Mircea cel Bătrîn, frații Craiovești și frații Buzești, marii voievozi Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, apoi Tudor Vladimirescu sau Nicolae Bălcescu, bărbați-eroi care prin faptele lor au înscris glorioase pagini în istoria poporului nostru.

Dragostea față de Patrie s-a manifestat și prin spiritul de jertfelnicie și de creație al mulțimii de anonimi olteni care au zidit și înfrumusețat

Vodița și Topolnița, Cozia și Hurezu, al celor care au făcut să înflorească cuvîntul românesc la Govora și la Rîmnicu Vîlcea, al creatorilor de artă autentic românească impusă ca valoare universală prin acel neîntrecut maestru care a fost Constantin Brîncuși de la Hobița-Gorj.

Amintim în același timp, de dragostea față de glia străbună a celor care au manifestat în preajma Unirii Principatelor Române de la 1859 la Craiova, a celor care și-au sacrificat viața pentru dobîndirea Independenței de stat a României la 1877—1878, a celor care au căzut în 1907, sau care și-au dat viața — ca Ecaterina Teodoroiu, eroina de la Jiu — pentru desăvîrșirea unității politice a statului național unitar român în 1916—1918.

Aceștia și nenumărați alții ca aceștia îmi vor fi icoane luminoase de urmat în activitatea orientată spre servirea Patriei, în mijlocul clericilor și dreptmăritorilor creștini de pe meleagurile oltene.

Știind toate acestea voi căuta a-i învăța pe păstoriții mei iubirea de Patrie și neam care este cea forță sufletească prin care ne simțim legați prin toate fibrele ființei noastre de pămîntul și frumusețea țării, de strămoșii noștri și faptele lor de măreție și bravură, de lupta lor pentru apărarea vetrei milenare, de sudoarea, lacrimile și sîngele lor vărsat pentru a dobîndi și consolida libertatea, independența și dreptatea spre apărarea valorilor spirituale și materiale ale neamului, fără de care nu poate exista un popor în istorie.

Astăzi, patriotismul oltenilor, ca și al tuturor cetățenilor țării noastre, a dobîndit noi și bogate dimensiuni. Patriotismul contemporan în aceste părți ale țării s-a întruchipat — între altele — prin înființarea Universității în vechea cetate a Craiovei, prin ceea ce înseamnă, pentru prosperitatea Patriei și pentru prestigiul ei, uzinele craiovene «Electroputere» și Combinatul de la Ișalnița. Astăzi, Oltul străbun se îmbogățește cu o salbă aurită de hidrocentrale. Aceleași binefăcătoare surse de energie avem acum prin marea hidrocentrală de la Porțile de Fier. Cu același entuziasm patriotic se lucrează în bazinul Motrului și al Jiului la exploatarea cărbunelui, atît de necesar industriei românești.

Patriotismul nostru este mereu însuflețit și dinamizat de politica internă și externă a statului socialist român.

Vizita recentă, atît de importantă și reușită a Președintelui României Socialiste, Excelența Sa Nicolae Ceaușescu, în Statele Unite ale Americii, care a adus o nouă strălucire prestigiului țării noastre, ne îndeamnă la tot mai multe și grăitoare fapte de patriotism.

În noua demnitate ce mi-a fost încredințată, voi acorda o grijă deosebită păstrării și valorificării tuturor bunurilor istorice, culturale și artistice de care dispunem, mă voi preocupa permanent — cu deosebire în domeniul specific activității mele — de asigurarea condițiilor conservării și punerii în lumină a tezaurului inestimabil pe care îl reprezintă patrimoniul nostru național.

Stimate Doamnăle Președinte al Departamentului Cultelor,

Vă rog respectuos, a transmite Înaltei Conduceri de Stat, personal Excelenței Sale Președintelui Nicolae Ceaușescu, profunde mulțumiri și

P. S. Episcop Nestor Severineanul rostește cuvîntarea după alegerea Sa în scaunul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei

P. S. Episcop Nestor rostește cuvîntarea după înmînarea Decretului prezidențial de recunoaștere

Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, felicită pe noul ales în scaunul de Mitropolit al Olteniei

P. S. Antonie Ploieșteanul, Episcop-vicear patriarhal, citește Gramata de instalare a noului Mitropolit al Olteniei

Prea Fericitul Patriarh Iustin inmînează insemnele de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei
I. P. S. Sale Nestor Vornicescu

I. P. S. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, în fața Ușilor împărătești din Catedrala Arhiepiscopiei Craiovei

Prea Fericitul Patriarh Iustin și Înalții oaspeți după instalarea I. P. S. Nestor Vornicescu, noul Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei

expresia deosebitei mele *gratitudini* pentru încrederea acordată prin semnarea Decretului de recunoaștere pe care mi l-ați înmînat astăzi, asigurîndu-l că mă voi strădui permanent să înlăptuiesc toate angajamentele și convingerile mele patriotice și civice, acum exprimate.

Domniei Voastre și colaboratorilor din Departamentul Cultelor vă adresez călduroase mulțumiri și profundă recunoștință pentru sprijinul acordat în activitatea mea de pînă acum, avînd convingerea fermă că și în viitor mă voi bucura de prețiosul Dvs. sprijin în îndeplinirea misiunii ce mi s-a încredințat.

Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, pentru pilda ce ne este permanent în iubirea și slujirea Patriei, îi exprim adîncă și deplină dragoste fiască, hotărîrea mea de a-i urma exemplul în Arhiepiscopia Craiovei și Mitropolia Olteniei.

Mulțumire și recunoștință înalților ierarhi prezenți la această solemnitate. Stimaților Conducători și reprezentanți ai celorlalte Culte, aceleași deosebite mulțumiri pentru participarea la aceste clipe solemne, de o deosebită însemnătate în existența smereniei mele.

Stimate Domnule Președinte,

Considerînd iubirea de Patrie și slujirea ei drept prinosul nostru deplin pe altarul credinței strămoșești, simt legătura puternică de continuitate cu toți strămoșii noștri din veacuri; am convingerea nezdruincinată că noi, cei de astăzi, trebuie să ne dovedim a fi verigi pline de forță și perpetuă rezistență în lanțul generațiilor viitoare ale poporului nostru.

În aceste momente solemne, Vă exprim din toată ființa mea asigurarea că, așa cum gîndesc și mărturisesc, așa voi acționa.

În aceeași atmosferă de încredere și înaltă responsabilitate, P. S. Episcop Eftimie Luca a spus următoarele:

Mult Stimate Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,

Sînt stăpînit de o puternică emoție, azi, cînd mă înfățișez Domniei Voastre pentru a primi Decretul de recunoaștere în funcția de Episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor, pentru care am fost ales de Colegiul Electoral Bisericesc.

În acest moment solemn exprim întreaga *gratitudine* Excelenței Sale Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România, pentru încredințarea ce mi-a acordat semnînd Decretul de recunoaștere.

Asigur înalta autoritate a Statului nostru de tot devotamentul meu și hotărîrea de a sluji fără precupețire Patria, Biserica și poporul meu.

Stimate Domnule Președinte,

Mă găsesc la vîrsta «plinătății», adică a maturității și convingerii de-săvîrșite.

Am lucrat în Moldova, unde m-am născut, cea mai mare parte a vieții mele. Am lucrat la Eparhia Romanului și Hușilor ca exarh, iar de șase ani ca arhieru-vicar. Acum cînd sînt ales și confirmat ca titular al acestei Eparhii, nu merg ca într-un loc necunoscut, ci, merg la locul tinereților și al trăirii mele de pînă acum. Ceea ce aș vrea să subliniez este doar faptul că există o imensă deosebire între ceea ce a fost într-un trecut chiar și de numai circa treizeci de ani și ceea ce este astăzi.

Am lucrat și voi lucra în limitele geografice ale unei Eparhii care își are latura administrativ-bisericească în județele Neamț, Bacău și Vaslui. Sînt în aceste locuri ale Patriei noastre concentrate bogății ale solului și subsolului și nestemate ale culturii și civilizației care vorbesc despre vechimea, continuitatea și strădaniile unui popor harnic și vrednic de cinste sub soare. Știm că astfel de bogății se găsesc presărate peste întreg teritoriul locuit de români. Sînt și aici împleriri între trecutul și prezentul nostru glorios. Sînt și aici urme

...Amintind de un brav popor,
Ce-i viteaz, cu vechi renume,
În luptă triumfător».

În locul adolescenței lui Ștefan cel Mare — Borzești — totul exprimă timpurile noi, socialiste, pe care le făurește poporul nostru harnic. De la Combinatul chimic, la Combinatul de cauciuc și produse petro-chimice, la termocentrală, toate sînt rodul iscusitelor minți și brațe românești.

În municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, cea mai nouă așezare urbană din Republica Socialistă România, ridicată în 1953, pe locul vechii așezări Onești, așezare atestată documentar din secolul al XV-lea, se înalță rafinăria de mare productivitate și complet utilată cu echipament de concepție și producție românească.

Tot în latura aceasta de munte se găsesc centre importante carbonifere — Comănești și Moinești, centre petroliere și moderne rafinării — Dărmănești și Lucăcești. Toate cele despre care am amintit se găsesc în județul Bacău. Dar însuși orașul Bacău este o cetate industrială iar o parte din ghirlanda de microhidrocentrale ale sistemului energetic de la Bicaz își încheie aici cursul, inundînd cu lumină spațiul nenumăratelor sate și orașe.

Din județul Neamț, însuși sediul Episcopiei se găsește pe vatra unuia dintre cele mai vechi ținuturi din Moldova, atestat documentar în 1392 și care poartă nume voievodal — Roman. Și la Roman aceeași lucrare de înnoire: Fabrica de zahăr mărită și modernizată, laminorul de țevi, construcții noi de locuințe, magazine, școli, așezăminte de cultură. Municipiul Roman a căpătat contururi și trăsături noi.

Și județul Vaslui, care poartă numele reședinței domnești a lui Ștefan cel Mare, a renăscut urcînd pe înaltele trepte ale modernizării. În apropiere, la Racova, sau Podul Înalt, în 1475, s-a repurtat una din strălucitele victorii ale lui Ștefan cel Mare. În 1490 a fost înălțată în Vaslui biserica «Sfîntul Ioan», în amintirea celor căzuți în 1475. Regimentul din Vaslui a luptat vitejește și în războiul pentru independență, iar eroismul lui Peneș Curcanul — Constantin Țurcanu — a devenit legendar prin imortalizarea lui, în cunoscuta poezie a bardului de la Mircești, Vasile Alecsandri. În acest județ alte momente ale trecutului nostru de luptă ne fac să evocăm la Roșcani lîngă Fălciu pe Ioan Vodă cel Viteaz. Și tot în zona județului Vaslui amintim de Bîrlad, devenit dintr-un mic orășel de provincie, un mare centru industrial prin Uzina de rulmenți și aite întreprinderi textile și alimentare.

Mi-a mai rămas să citez orașul din zona de podgorii — Huși care se înnoiește cu fiecare zi și care a fost în trecut sediul unei episcopii ortodoxe.

Am trecut în revistă aceste câteva puncte care au devenit cunoscute peste tot și în care oamenii s-au întrecut pe ei înșiși și prin muncă și pricepere au schimbat întristarea în bucurie, lipsa în bogăție și s-au înscris cu aporturi deosebit de valoroase în marea competiție a frumuseții și bucuriei naționale, «Cântarea României». Așa se împlinesc versurile Imnului nostru :

Multe secole luptară
Străbunii noștri eroi,
Să trăim stăpîni în țară,
Ziditori ai lumii noi.

De la oamenii acestor minunate locuri avem multe de învățat și de urmat. Cu ei lucrăm, cu ei ne bucurăm, iar la vreme de durere cu ei ne întristăm. Viața lor a devenit nespus de bună și prosperă. Ei sînt întru-chiparea marilor idealuri pentru realizarea României Socialiste multilateral dezvoltate. Prin ei, prin munca lor jertfelnică s-au concentrat forțele și, uniți în jurul mult iubitului și prea stimatului nostru Președinte Nicolae Ceaușescu s-a făcut țara noastră cunoscută și și-a dobîndit un nume de prestigiu în întreaga lume.

Sîntem cu adevărat astăzi un popor în lume
Strîns unit și muncitor,
Liber, cu un nou renume
Și un țel cutezător.

Zămislit din părinți — fii ai acestei țări, crescut și hrănit în duhul iubirii de Patrie și în mijlocul poporului nostru desfășurîndu-mi activitatea nu pot decît să mă consider trup din trupul lui, sînge din sîngele lui, viață din viața lui. În această înmănunchere nu sînt decît părtaș la bucuriile lui și slujitor la vreme de nevoie.

În demnitatea pe care o am de azi înainte, de Episcop al binecuvîntatei Eparhii a Romanului și Hușilor, doresc să reînnoiesc angajamentul meu, și să declar solemn și cu toată răspunderea angajată că voi fi pînă la ultima răsufflare devotat cauzei poporului nostru, constructor al progresului, fericirii și bunăstării lui. Voi aduce la îndeplinire cu credincioșie tot ceea ce urmărește înfrumusețarea, înnoirea și dezvoltarea Patriei, apărarea independenței și suveranității ei.

Acestea îmi sînt gîndurile, simțămintele și voința cu care m-am prezentat pentru primirea Decretului ca titular al Episcopiei Romanului și Hușilor.

Călduzit de prețioasele îndrumări ale Prea Fericirii Sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române Dr. Iustin Moisescu, Președinte al Sfîntului nostru Sinod și ale Înalt Prea Sfinției Sale Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei Teoctist, față de care mă găsesc în raport de Episcop sufragane, voi lucra cu toată rîvna și nu voi precupeți nici un efort pentru ca să ro-

dească în inimile credincioșilor din această de Dumnezeu-păzită Eparhie sentimentele de desăvârșită omenie, de dragoste, de respect, de muncă cu dăruire pînă la jertfa supremă pentru Patrie.

Cu celelalte confesiuni și culte religioase care conlocuiesc în perimetrul în care îmi desășor activitatea voi lucra pe temelia principiului ecumenismului practic local, în spiritul respectului reciproc și al slujirii Patriei noastre comune — România socialistă.

Stimate Domnule Președinte,

La începutul acestui an a avut loc aniversarea a șaiszeci de ani de viață și patruzeci și cinci de ani de activitate revoluționară desfășurată de Președintele Republicii noastre socialiste, iubitul fiu al poporului român, Nicolae Ceaușescu. Această aniversare a fost o adevărată sărbătoare pentru toți fiii Patriei, o sărbătoare a tuturor.

Permiteți-mi cu acest prilej să exprim prin Domnia Voastră încă o dată toată gratitudinea și cuviinciosul respect față de marea personalitate a Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și să asigur Conducerea de Stat că voi fi un neobosit ostenitor și luptător pentru pace, pentru libertate, pentru independență și fericirea poporului român.

Stimate Domnule Președinte,

Sînt îndatorat cu respectuoasă mulțumire pentru osteneala ce ați făcut prin participarea la momentul alegerii smereniei mele, iar acum la acest moment al confirmării mele ca Episcop titular al Eparhiei Romanului și Hușilor.

Asigur pe Domnia Voastră personal precum și pe colaboratorii Domniei Voastre că voi fi neadormit veghetor la îndatoririle ce-mi revin în noua calitate. Voi lucra cu toată dăruirea ca marile idealuri ale Patriei să-și găsească ecou în conștiința fiilor mei duhovnicești printr-o viață demnă de veacul de aur pe care îl trăim în România socialistă, liberă și prosperă, și, astfel, împreună-noastră lucrare să fie expresia cea mai elocventă a adeziunii noastre integrale și totale la programul de înflorire a Patriei noastre scumpe.

Așa să-mi ajute Dumnezeu !».

Noilor aleși le-a răspuns Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, care a spus :

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Stimați și distinși oaspeți,

Solemnitatea de astăzi ne oferă un nou și plăcut prilej de a fi împreună, la un eveniment important în viața cultelor din țara noastră. Am avut satisfacția și, totodată, cinstea de a îndeplini mandatul de onoare înmîinînd Decretul prezidențial de recunoaștere în funcție a doi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române — Înalt Prea Sfinției Sale Nestor, ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei și Prea Sfințitului Eftimie, ca Episcop al Romanului și Hușilor — act ce constituie un semn de apreciere și încredere din partea conducerii superioare a Statului nostru.

Politica pe care o promovează Partidul Comunist Român și Guvernul țării în domeniul cultelor se întemeiază pe libertatea conștiinței, libertatea pentru toți cetățenii de a împărtăși sau nu o credință religioasă, pe manifestarea liberă a cultelor în cadrul legilor statului, pornind de la faptul că, indiferent de credința sa religioasă, fiecărui cetățean, fiecărui slujitor de cult îi revine suprema datorie de a-și aduce contribuția la edificarea măreței opere de zidire a României socialiste.

Viața religioasă a celor 14 culte existente în România reprezintă o latură a contextului social și totodată o mărturie elocventă a climatului democratic și umanist al orînduirii noastre. Garantînd pentru toate cultele condițiile de desfășurare normală a vieții religioase, statul nostru cere, în același timp, tuturor să fie devotați poporului, să participe activ la înlăptuirea obiectivelor de dezvoltare economică și socială a țării, să militeze pentru apărarea patriei, a suveranității, independenței naționale și integrității ei. Dumnezeuastră, conducătorii bisericilor — a căror prezență la această solemnitate este o expresie nu numai a libertăților de care se bucură cultele, dar și a bunelor relații care există între ele — vă revine marea cinste și datoria de onoare de a acționa astfel pentru ca toți slujitorii Bisericii să respecte Constituția și legile țării, ordinea publică, drepturile și libertățile individuale ale cetățenilor.

Biserica Ortodoxă Română, care are cei mai mulți credincioși a fost, de-a lungul istoriei, alături de popor, sprijinind năzuințele sale de libertate socială și neatîrnare. În zilele noastre, ea este chemată ca, alături de celelalte culte, să sprijine strădaniile pe care toți fiii acestui minunat pământ românesc le depun pentru construirea unei vieți noi, pentru asigurarea prosperității continue a întregii națiuni, pentru făurirea viitorului fericit spre care ne conduce cu înțelepciune și strălucire Președintele Nicolae Ceaușescu.

Cei doi ierarhi la a căror investitură asistăm astăzi — conducători a două eparhii cu străvechi rezonanțe istorice — își au obîrșia pe meleaguri moldovene. Ei au avut fericirea de a-și fi desfășurat o parte din activitate, ca stareți ai unor minăstiri din Moldova, sub grija părintească, îndemnul și exemplul unui ierarh luminat, mitropolitul din acea vreme al Moldovei și Sucevei și Patriarhul de azi al Bisericii Ortodoxe Române, dr. Iustin Moisescu.

Preocupat de rezolvarea îndatoririlor ce-i reveneau ca stareț și apoi ca episcop-vicar, Înalt Prea Sfințitul Nestor, pe lîngă spiritul de chibzuit gospodar și energic organizator, s-a dovedit, în același timp, pasionat cercetător al trecutului bisericii și neamului; mînuind cu aceeași rîvnă condeiul, Înalt Prea Sfinția Sa a publicat — după cum vă este bine știut — numeroase articole și studii. În toate ocaziile, inclusiv cu prilejul participării la diferite întruniri bisericesti peste hotare, I.P.S. Nestor s-a afirmat ca un bun patriot, atașat slujirii intereselor țării. Preluînd conducerea Mitropoliei Olteniei, I.P.S. Nestor se alătură șirului de înaintași care și-au dedicat întreaga lor capacitate pentru servirea bisericii și poporului. Va

avea, desigur, drept pildă hărnicia și devotamentul predecesorului său în scaunul mitropolitan, Înalt Prea Sfințitul Teoctist, a cărui lucrare — sîntem convinși — o va îmbogăți cu noi valori.

La hirotonirea sa ca arhiepiscop la Episcopia Romanului și Hușilor, Prea Sfințitul Eftimie se prezenta cu o experiență de 22 de ani în funcția de stareț, în care a muncit cu toată răspunderea. Conștiincios slujitor al Bisericii și fiu devotat al Patriei, receptiv la înnoirile ce au loc în țara noastră, bun gospodar și păstrător al ordinii și disciplinei, blînd și apropiat de oameni, în cei 6 ani în care a slujit ca arhiepiscop-vicar, Prea Sfințitul Eftimie a vegheat cu dăruire și pricepere la bunul mers al treburilor din eparhie, cîștigîndu-și stima și respectul tuturor.

Înalt Prea Sfințite Mitropolit Nestor,

Prea Sfințite Episcop Eftimie,

În noua misiune ce vi se încredințează vă așteaptă sarcini și răspunderi noi, atît pe plan bisericesc, cît și pe plan social. În activitatea dvs. de viitor se conturează două linii esențiale care vă definesc responsabilitatea și vă luminează drumul : pilda celor mai buni vlădici care au cinstit scaunele eparhiilor moldovene și oltene și care s-au identificat cu năzuințele poporului nostru și, totodată, faptul că lucrați în mijlocul unor credincioși care sprijină prin munca și strădaniile lor idealurile poporului nostru angajat în opera măreață de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Un popor care muncește cu entuziasm pentru progres, pentru viața sa îmbelșugată și fericită, are nevoie de liniște și de unitate. Într-o recentă cuvîntare, rostită în timpul vizitei efectuate în Statele Unite ale Americii, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia : «... Ne străduim să edificăm o societate în care toți cetățenii patriei, fără nici o deosebire de naționalitate sau religie să se bucure din plin de tot ceea ce realizăm, atît din punct de vedere material și spiritual cît și de cuceririle științei culturii, civilizației... Se poate spune că reușim să facem cîte ceva, ca, an de an, România să devină tot mai bogată din punct de vedere material, tot mai puternică din punct de vedere spiritual. Poporul duce o viață tot mai îmbelșugată, iar țara noastră devine tot mai frumoasă și independentă, mai puternică, bazîndu-se pe conștiința întregului popor că numai în deplină unitate își poate făuri o viață liberă, demnă, așa cum o dorește el».

Avem convingerea că, în fruntea eparhiilor dumneavoastră, veți acționa neabătut între preoți și credincioși pentru a promova bunele relații cu celelalte culte, în spiritul ecumenismului practic local, contribuind la întărirea continuă a unității tuturor cetățenilor în jurul conducerii statului nostru.

Înalt Prea Sfințite Nestor,

Prea Sfințite Eftimie,

Sîntem deplin încredințați că, împreună cu ceilalți membri ai Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, sub conducerea luminată a Prea Fericitului Patriarh Iustin, vă veți aduce aportul cu rîvnă sporită la efortul ge-

neral al poporului nostru pentru o Românie înfloritoare, pentru creșterea continuă a prestigiului ei în lume.

Vă felicit călduros pentru noua demnitate cu care ați fost investiți și vă urez din toată inima îndelungată păstorie, sănătate, putere de muncă și multe satisfacții în activitatea dumneavoastră.

Domnul Președinte Ion Roșianu a felicitat încă o dată pe noii aleși, și-a exprimat toată încrederea că vor contribui efectiv la efortul general al poporului nostru pentru o Patrie mai puternică, mai modernă și pentru fericirea tuturor. «Sînt convins, a spus Domnia Sa, că veți continua activitatea în climatul ecumenismului local, de respect reciproc, între cultele din Eparhiile Dumneavoastră».

Au fost de față funcționari superiori ai Departamentului Cultelor.

De asemenea, la ceremonie, au fost prezenți și conducători și reprezentanți ai Cultelor religioase din România.

La orele 14,30, Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit o masă oficială în cinstea noilor chiriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

*

INSTALAREA CELOR DOI CHIRIARHI

LA ARHIEPISCOPIA CRAIOVEI

Sîmbătă, 22 aprilie 1978 a avut loc la Craiova primirea oaspeților pentru alesul eveniment din viața bisericească a Cetății băniei; instalarea I.P.S. Nestor ca arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei. Gazdele, în frunte cu I.P.S. Nicolae al Banatului, locțiitor de mitropolit al Olteniei, au întîmpinat cu multă căldură pe invitați.

După-amiază, cînd soarele, spre asfințit, scâldea frunțile domnilor români — veșniciți și prin statui — Mihai Viteazul, lîngă Catedrala mitropolitană și Cuza Vodă, din Piața Unirii, clopotele bisericilor chemau pe credincioși la privegherea în cinstea Marelui praznic al Floriilor sau Intrării Domnului în Ierusalim. Pacea și liniștea erau îmbălsămate de unde sonoare-armonice.

Ramurile de salcie împodobesc toate bisericile...

La Catedrala mitropolitană slujba era în toi. Un sobor format din slujitorii permanenți ai catedralei au săvîrșit cuvenita priveghere.

La Reședința mitropolitană, două rînduri de elevi seminariști întonează Imnul arhieresc. Prea Fericitul Patriarh Iustin a sosit din Capitală pentru a încununa bucuria generală a credincioșilor ortodocși români de aici prin instalarea în scaunul de Arhiepiscop și Mitropolit a Prea Sfințitului Nestor Severineanul, distinsul lor Episcop-vicar și ucenic ales și de nădejde al Prea Fericirii Sale.

Într-o ordine perfectă, elevii seminariști s-au retras, după ce Înălții ierarhi au urcat treptele Reședinței mitropolitane și au împărtășit tuturor celor de față, din belșug, mîngîietoare binecuvîntări.

De asemenea, a sosit Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, însoțit de Domnii Eugen Munteanu, Iulian Sorin, directori în același Departament.

Duminică, 23 aprilie a.c. — O dimineață senină și îmbietoare. Lumina soarelui a trezit totul. Razele sale puternice sparg globulețele de ploaie rătăcite din ziua precedentă prin ramurile pomilor înverziți și înfloriți. Este cu adevărat un praznic deplin!

Oaspeții și invitații își ocupă locurile. Nenumărați credincioși cu ramuri de salcie în mâini așteaptă emoționantul eveniment. Slujitorii în Sfințitul altar au terminat rugăciunile și canonul pregătitor slujirii Sfinței liturghii.

La ora 9, Soborul de slujitori era pregătit pentru Sfânta liturghie. Din acest sobor au făcut parte: *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului; P.S. Gherasim Piteșteanul, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Râmnicului și Argeșului; P.S. Gherasim Hunedoreanul, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Aradului, precum și numeroși preoți și diaconi slujitori ai Catedralei mitropolitane, oaspeți și invitați.*

La ora 9,30, Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de I.P.S. Nestor au luat loc în jețurile arhieresti din Catedrala mitropolitană «Sfântul Dumitru» din Craiova după ce au sărutat Sfânta Cruce și Evanghelia și au îmbrăcat mantia arhierescă. Corul Catedralei a intonat Imnul arhieresc. Înalții ierarhi erau însoțiți de *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, locțiitor de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, P.S. Visarion, Episcopul Aradului; P. S. Antonie Plămădeală, Episcop-vicar patriarhal; PP. CC. Consilierii patriarhali: Constantin Pârvu, Sabin Verzan, Dumitru Soare, precum și PP. CC. Protodiacon Ion Bănățeanu, Secretarul Cabinetului patriarhal, Pr. Gh. Bogdaproste, redactorul revistei «Glasul Bisericii» și P.C. Diac. P. I. David, redactor principal al Redacției revistelor centrale patriarhale.*

Sfânta liturghie s-a săvârșit cu aleasă elavie, iar în timpul împărtășirii slujitorilor, Corul catedralei a susținut un reușit și emoționant concert.

Au fost de față reprezentanții autorității de Stat, *Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, precum și persoane oficiale din partea organelor locale ale Puterii de stat.*

Prea Fericitul Patriarh Iustin a delegat pe Prea Sfințitul Episcop Antonie să dea citire GRAMATEI DE ÎNSCĂUNARE a P.S. Episcop Nestor Severineanul ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

I U S T I N

DIN MILA LUI DUMNEZEU, PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,

*Prea iubitului cler și tuturor dreptcredincioșilor creștini din de
Dumnezeu-păzita Arhiepiscopie a Craiovei și din Mitropolia Olte-
niei și tuturor ascultătorilor și cititorilor acestei patriarhicești Gra-*

mate, har și pace de la Dumnezeu, Părintele nostru cel din ceruri, iar de la noi binecuvîntare arhipăstorească.

Se cuvine să facem cunoscut tuturor că Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a așezat în Sfînta Sa Biserică scaune și vrednicii mici și mari și, prin trimiterea din ceruri în chipul limbilor de foc a Prea Sfîntului și de viață făcătorului Duh, peste sfinții Săi Ucenici și Apostoli, i-a întărit pe aceștia întru propovăduirea cuvîntului Evangheliei Sale, iar, prin punerea mîinilor, într-o neînteruptă înlănțuire de la Sfinții Apostoli și pînă astăzi, pe toți slujitorii Bisericii îi face vrednici de a fi părtași darurilor Sale de multe feluri.

Ca smerit slujitor al lui Hristos, în vrednicia de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cunoscînd că a rămas vacant scaunul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei și îndrumați fiind Noi de îndatorirea ce avem de a nu lăsa această Arhiepiscopie lipsită de canonicescul ei cîrmuitor, pe temeiul art. 30 lit. g și 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, am convocat, cu adresa Noastră nr. 4238 din 3 aprilie 1978, Colegiul Electoral Bisericesc pentru alegerea noului ARHIEPISCOP AL CRAIOVEI ȘI MITROPOLIT AL OLTENIEI, în ziua de 20 aprilie 1978, orele 9, în sala sinodală a Palatului patriarhal din București.

Acest Colegiu, după săvîrșirea slujbei religioase în Paraclisul Sfintei Patriarhii, a ales în scaunul vacant pe Prea Sfîntul Episcop-vicar NESTOR SEVERINEANUL al Arhiepiscopiei Craiovei, care s-a arătat vrednic de această chemare prin statornicia întru dreapta credință, prin lucrarea sa rodnică și fără preget în slujba Bisericii Ortodoxe Române, ca stareț de mînăstiri și ca Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, dînd, în îndeplinirea tuturor însărcinărilor și vredniciilor la care a fost chemat, dovezi de neclintită ascultare față de rînduielile bisericești și de supunere desăvîrșită față de legile Patriei noastre, Republica Socialistă România.

Sfîntul Sinod, potrivit dispozițiunilor Art. 10, 130 și 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, făcînd examinarea și cercetarea canonică a alegerii noului Mitropolit de către Colegiul Electoral, în ședința sa de lucru din 21 aprilie 1978, a constatat că alegerea P.S. Episcop-vicar Nestor Severineanu în scaunul vacant de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei s-a făcut cu păzirea normelor legale și canonice.

În urma mijlocirii Sfîntului Sinod și la recomandarea Departamentului Cultelor, P.S. Episcop-vicar Nestor Vornicescu a fost recunoscut în funcția de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, prin Decretul prezidențial nr. 88/1978.

În ziua de 21 aprilie 1978, a avut loc la Departamentul Cultelor solemnitatea comunicării și înmînării de către Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, a Decretului prezidențial nr. 88/1978.

dențial pentru recunoașterea în funcție a noului ales, de față fiind Noi, membrii Sfântului Sinod, reprezentanți ai celorlalte culte, funcționari superiori ai Departamentului Cultelor și alți invitați.

Astăzi, 23 aprilie 1978, în catedrala Sfintei Mitropolii a Olteniei, după rînduielele și datinile bisericești, Noi, IUSTIN, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, înmînam Înalt Prea Sfințitului Mitropolit NESTOR cîrja arhipăstorească și îl instalăm în scaunul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

Pe temelul celor arătate mai sus, al sfințelor canoane și al prevederilor cuprinse în Art. 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Noi emitem această GRAMATA PATRIARHICEASCĂ și dăm alesului Arhiepiscop și Mitropolit, Înalt Prea Sfințitului NESTOR VORNICESCU împuternicirea canonică de păstorire ca Arhiepiscop al de Dumnezeu-păzitei Arhiepiscopii a Craiovei și Mitropolit al Olteniei, cu toate orașele și satele care țin astăzi și vor ține și în viitor de această Sfîntă Arhiepiscopie. Astfel, Înalt Prea Sfinția Sa, dobîndind jurisdicția de Arhiepiscop și Mitropolit, are darul și puterea de a așeza, după rînduielele Sfintei Noastre Biserici dreptmăritoare de Răsărit și după legile Tării: citeți, cîntăreți, ipodiaconi, diaconi, preoți și protopopi la toate bisericile din Arhiepiscopia Înalt Prea Sfinției Sale, stareți și egumeni la mînăstiri și schituri, și de a face toate cîte i se cuvin ca Ierarh, spre zidirea duhovnicească a turmei sale.

Din parte-i, așteptăm cinstire și ascultare către autoritatea bisericască și îndeosebi către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și lucrare neobosită, înțelepciune părintească, dragoste către clerul și dreptcredincioșii creștini de sub cîrmuirea sa, făcîndu-se tuturor căldură întru păstrarea neștirbită a dreptei credințe și a datinilor Bisericii noastre străbune.

Așadar, tuturor celor din cinul preoțesc și călugăresc precum și tuturor dreptcredincioșilor din de Dumnezeu-păzita Arhiepiscopie a Craiovei, le recomandăm cu căldură și dragoste pe Înalt Prea Sfinția Sa Arhiepiscopul și Mitropolitul NESTOR VORNICESCU, drept Chiriarh iubit al lor, povățuindu-i să-l cinstească, plecîndu-i-se cu toată voia și arătîndu-i în toate împrejurările supunere și ascultare întru împlinirea îndatoririlor lor de buni fii ai Bisericii și de cetățeni devotați ai Patriei noastre.

Cunoscînd dragostea și însuflețirea cu care slujitorii și credincioșii Bisericii noastre din Oltenia au întîmpinat totdeauna cuvîntul Nostru și al Ierarhilor lor, îi îndemnăm pe toți cu părintească povață, ca sub cîrmuirea noului arhipăstor și sub îndrumarea celorlalți ierarhi din Mitropolia Olteniei, să păstreze și să întărească unitatea dreptei noastre credințe, viețuind în pace și bună înțelegere ca fii adevărați ce cred cu statornicie «întru una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică».

Și astfel, cu un cuget și cu o inimă, să preamărim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită. AMIN!

S-a întocmit această GRAMATA PATRIARHICEASCĂ în reședința noastră patriarhală din București, la 22 aprilie, anul mântuirii una mie nouă sute șaptezeci și opt.

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

P. S. Antonie a fost asistat de PP. CC. lor Constantin Pârvu și Dumitru Soare, consilieri patriarhali.

După citirea Gramatei, Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit Prea Sfințitului Episcop Nestor, cu ceremonialul respectiv, însemnele mitropolitane cu formula: «Vrednic este», la care, Corul și credincioșii au răspuns: *Vrednic este!*

Atît slujitorii, cît și credincioșii, care au cunoscut îndeaproape viața și activitatea noului-mitropolit, au dat slavă lui Dumnezeu.

După ceremonialul investiturii I.P.S. Nestor ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit următoarea cuvîntare:

*Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop și Mitropolit,
Distinși reprezentanți ai autorităților de stat locale,
Stimați invitați și iubiți credincioși,*

Am poposit cu deosebită bucurie pe aceste plaiuri evocatoare de glorie străbune, pentru a înmîna, potrivit unei vechi rînduiei bisericești, Înalt Prea Sfințitului NESTOR VORNICESCU cirja de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

Astăzi, Înalt Prea Sfinția Sa a primit însemnele puterii depline de a învăța, sfinți și conduce pe calea cea bună clerul și pe drept credincioșii creștini din această binecuvîntată parte a țării.

După înscăunarea mult regretatului arhiepiscop și mitropolit Firmilian la 25 martie 1949, și a Înalt Prea Sfințitului Teoctist, la 25 februarie 1973, Mitropolia Olteniei, acest minunat pămînt românesc, presărat de veacuri cu nenumărate locașuri sfinte răsărite din credința curată și hărnicia pilduitoare a clerului și credincioșilor ei, trăiește acum, pentru a treia oară în ultimii 30 de ani, marea unui asemenea moment.

Solemnitatea care se desfășoară astăzi în această slăvită catedrală, ne poartă cu gîndul spre trecutul acestei istorice Mitropolii, pentru a evoca unele momente mai de seamă, precum și unele chipuri alese de voievozi, ierarhi, clerici și buni credincioși care au slujit aici cu credință, pentru ca simțindu-i alături de noi, să ne putem bucura împreună cu ei duhovnicește, de această măreață sărbătoare a Bisericii oltene.

Istoria Mitropoliei Olteniei începe de la Vlaicu Vodă, viteazul întregitor de hotare și vajnicul apărător al dreptei credințe, care în anul 1370 — după ce a alipit Banatul Severinului și Ducatul Făgărașului la Țara Românească — a pus de îndată temelie celei de a doua mitropolii a Țării, la Severin, cu primul mitropolit amintit în hrisoave, Antim.

Vitregia vremurilor, de care neamul nostru a avut adesea parte, i-a stat însă împotriva acestei tinere mitropolii, căci după mai puțin de 50 de ani de ființare, activitatea ei s-a întrerupt la Severin odată cu firul vieții marelui voievod Mircea cel Bătrîn.

Activitatea ei va fi reluată mai târziu, mai întâi la Strehăia și apoi la Tismana, dar numai pentru scurtă vreme. Zorii unei perioade mai luminoase de stabilitate și de înflorire apar din nou pentru Biserica Olteniei, în momentul când voievodul Radu cel Mare, sfătuit de mitropolitul țării, Nifon, reînființează în 1503, la Rîmnicul Vlcea, Episcopia Rîmnicului — Noului Severin, primul ei episcop fiind socotit Sfântul Ierarh Sava (Brancovici).

Din acest moment, Episcopia Rîmnicului-Noului Severin devine «adevăratul Ierusalim al credincioșilor olteni» după cum obișnuia să spună adesea regretatul mitropolit Firmilian. Sub influența binefăcătoare a acestui «Ierusalim» spiritual românesc, sufletul larg al domnitorilor Țării Românești și al Banilor craioveni, stăpiniți de nobila pasiune a cîtoririlor, s-a întîlnit pe aceste meleaguri cu sufletul curat și plin de rînvă duhovnicească al unor preoți și arhierei, precum și cu sufletul harnic și cuminte al românilor olteni și s-au legat laolaltă pe vecie într-o desăvîrșită unitate, în numele dragostei lor pentru Hristos și pentru neam.

Din această strînsă legătură dintre Voievod, Vlădică și Popor prin ostenele unor iubitori de Hristos ca Nicodim cel sfințit de la Tismana și ale multor alora știuți și neștiuți, au răsărit, ca niște comori nestemate pe tot întinsul plaiurilor oltene, vestitele minăstiri și locașuri de închinăciune, în fața cărora orice credincios se simte îndemnat să-și incline genunchii spre rugă și contemplare.

Tot din această temeinică legătură, au luat ființă, aici, la Govora și la Rîmnic, primele tiparnițe românești răspîditoare de slovă, de zidire sufletească pentru toți românii de pretutîndeni, care au dat la lumină Cazanii, Ceasloave, Cuvinte de învățătură și Pravile bisericesti.

Biserica din Oltenia a avut parte în decursul anilor de numeroși vlădici cărturari, iscușiți mînuitori ai condeiului și ai cuvîntului, care au făcut să răsune în bisericile noastre limba neaoșe românească. În fruntea acestora stă la loc de mare cinste măritul ierarh și martir al marilor cauze ale Bisericii și neamului nostru, Mitropolitul Antim Ivireanul, urmat în scaunul de la Rîmnic de un șir de destoinici ierarhi care i-au continuat lucrarea: Damaschin, Climent, Chesarie, Filaret, Calinic-Sfîntul, Ghenadie Endceanul, Atanasie Mironescu și alții.

Strîns uniți în această întreită comuniune spirituală, românii din dreapta Oltului au înscris pagini de glorie în istoria țării noastre încă din vremea luptelor lui Litovoi și Bărbat, căzuți eroic pentru neatîrnarea țării lor, pentru libertate, demnitate, credință și neam. Din Oltenia a pornit Mihai Viteazul, marele ei Ban, măreața acțiune de unificare a tuturor românilor, iar între căpeteniile oastei sale știm că stă, la loc de cinste, pururea pomenitul căpitan Popa Stoica din Fărcașele.

De aici a pornit ca un viitor Tudor Vladimirescu cu oastea lui de panduri, luptînd cu prețul vieții sale pentru independența națională și

dreptate socială. Știm că printre cei mai credincioși sfetnici ai săi se numără și inimosul vlădică Ilarion, iar călugării de la Tismana, l-au sprijinit în lupta sa în clipele de grea cumpănă.

Din Oltenia s-au ridicat figuri ca vestitul popă Radu Șapcă și arhimandritul Atanasie, viitorul episcop de Rîmnic, al căror nume este legat de Revoluția de la 1848.

Din scaunul vlădicesc de la Rîmnic ne este cunoscut că episcopul Calinic-Sfîntul lupta neobosit să pregătească sufletele credincioșilor săi pentru marele act al Unirii Principatelor din 1859.

Multe alte figuri de preoți olteni și de credincioși, iubitori de neam, și-au legat numele de războiul din 1877, răspunzînd îndemnurilor ierarhilor lor, de a sprijini prin daniile lor pe ostașii români aflați în luptă sfîntă pentru independența națională.

Mai tîrziu, în 1907 cînd țaranii români s-au ridicat, cerînd dreptate socială, în multe din satele oltene, preoții au stat alături de ei, împărțînd frățește aceeași soartă.

După încrîncenarea din cel de al doilea război mondial, spiritul înnoitor care s-a făcut simțit în toate domeniile de activitate din țara noastră, a cuprins din plin și ținuturile oltene. Învățămîntul superior și marea industrie, agricultura modernă și îngrijirea sănătății, arta și în general cultura, sînt aici în plin avînt.

Prea cinstiți ascultători,

Sub ocîrmuirea Mitropoliei oltene vreme de 25 de ani, de către Mitropolitul Firmilian, a luat ființă aici un Seminar teologic pentru pregătirea viitorilor preoți. Prin stăruința acestui ierarh cărturar și om de artă bisericească, Mitropolia Olteniei a dobîndit un minunat sediu, în incinta căruia s-a înălțat un modern palat administrativ bisericesc. Mînăstirile, vechi monumente de artă bisericească, ctitorii voievodale și vlădicesți, au fost rectitorite cu daniile credincioșilor olteni, dintre care sînt sigur că mulți se găsesc aici de față. Bisericile parohiilor de mir au fost împodobite cu pictură tradițională românească, ele au fost înzestrate cu odoare și cărți de slujbă, îmbrăcînd toate o haină de sărbătoare pe măsura vredniciei și hărniciei oltenilor.

Revista «Mitropolia Olteniei» a strîns în jurul ei teologi, profesori, cercetători cu renume, care prin lucrările lor au contribuit la ridicarea prestigiului cultural bisericesc din această Mitropolie.

Același impuls creator s-a resimțit în lucrarea bisericească, și în scurta trecere a Înalt Prea Sfîntitului Mitropolit Teoctist la cîrma acestei Mitropolii. Înfăptuiri noi s-au adăugat una după alta, făcînd din Mitropolia Olteniei una din cele mai bine organizate eparhii ortodoxe din țară. De aceea, noi cinstim deopotrivă pe cei din urmă doi ierarhi ai ei.

Un cuvînt de caldă prețuire adresăm acum vredniciei preoțimi oltene, care își împlinește cu demnitate îndatoririle ei, precum și dreptcredincioșilor creștini de pe aceste meleaguri, care viețuiesc întru dreapta credință, adincă evlavie și frățească în Hristos dragoste.

Înalt Prea Sfințite Mitropolit Nestor,

Zestrea pe care o porți în ființa Înalt Prea Sfinției Tale, în momentul urcării pe treapta de întiistătător al Mitropoliei Olteniei, o constituie truda strămoșilor și părinților Înalt Prea Sfinției Tale pe mănoasele ogoare ale Moldovei, învățătura de carte din școlile din țară și de peste hotare, chipul îmbunătățit de evlavie prin trăirea îndelungată în mîndștire, hărnicia pe care ai moștenit-o de la prea buna Înalt Prea Sfinției Tale mamă și dragostea de patrie, pentru eliberarea căreia și-a jertfit viața tatăl Înalt Prea Sfinției Tale.

De aceea, cînd membrii Colegiului Electoral Bisericesc ți-au acordat încrederea de a deveni Mitropolitul Olteniei au văzut în persoana Înalt Prea Sfinției Tale pe cîrmuitorul bisericesc iscusit și hotărît să determine clerul și pe credincioșii Bisericii noastre din aceste ținuturi să dea lui Dumnezeu ceea ce se cuvine să dăm lui Dumnezeu, iar cezarului să dea ceea ce se cuvine să dăm cezarului.

Nu trebuie să uităm că din țarina acestor plajuri, alături de întregul sobor de arhierie și preoți ai altarelor străbune, au răsărit mulți, mari și înțelepți ctitori ai ființelor neamului românesc. Și unii și alții ne sînt buni sfătuitori cu tot ceea ce ei au făcut drept și bun, sînt și folositor.

În lucrarea Înalt Prea Sfinției Tale, te însoțesc acum, cu dragostea și sprijinul lor membrii Sîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Te cinstește astăzi, cu prezența sa, Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor; sînt aici de față reprezentanții autorităților locale, care te înconjoară cu bunăvoință și largă lor înțelegere. Te întîmpină cu inimile deschise binecredincioșii creștini, clerul și personalul de la Centrul eparhial. Aceasta este desigur o cheazășie a izbîndei Înalt Prea Sfinției Tale în lucrarea arhipăstorească.

Dar, mai presus de toate, se cuvine să păstrăm neclintită convingerea că Dumnezeu vine statornic în ajutorul slujitorilor Săi. Pururea, El pe cele neputințioase le întărește și pe cele cu lipsă le împlinește.

În lucrarea noastră de arhipăstori, nu sîntem niciodată singuri. În cele pe care le învățăm, pe care le sfințim și pe care le îndrumăm pe calea binelui, nimic nu facem singuri. Nu învățăm, nu sfințim și nu îndrumăm pe credincioși pe calea mîntuirii cu puterea firească a noastră. Noi nu păstori în locul lui Iisus Hristos, ci în numele lui Hristos, adică cu puterea lui Dumnezeu, pe care Mîntuitorul ne-o dă prin Sîntul Duh.

Cînd trimite pe apostoli la propovăduire, Iisus Hristos le spune că are toată puterea în cer și pe pămînt și cu slujitorii Săi El este în toate zilele, pîna la sfîrșitul veacului.

Despre prezența aceasta a lui Dumnezeu-Tatăl, a lui Dumnezeu-Fiul și a lui Dumnezeu-Sîntul Duh în viața noastră, într-una din cărțile Vechiului Testament noi citim aceste cuvînte pline de frumusețe și de adînc înțeles teologic :

«Doamne, cercetatu-m-ai și m-ai cunoscut.

Fu știi cînd eu șed sau cînd mă ridic...

Gîndurile mele le pricepi de departe,

Că nu ajunge cuvîntul pe limba mea,

Și iată, Doamne, tu îmi cunoști gândul.
 Unde mă voi duce departe de Duhul Tău,
 Și de la fața Ta unde voi fugi?
 De mă voi sui la cer, Tu acolo ești;
 De mă voi cobori în adâncuri, de față ești,
 De voi lua aripile dimineții și
 Mă voi așeza la marginea mării
 Și acolo mâna ta mă va povățui.
 Și dreapta ta mă va călăuzi» (Psalm 138).

Astfel, știindu-ne umbriți de puterea lui Dumnezeu, neșovăielnică să ne fie voia și senină privirea; inima să ne fie deschisă, făcându-ne tuturor toate pentru ca tuturor să le fim de folos; slujitorii ai lui Dumnezeu să ne dovedim că sîntem cu adevărat, slujind omului, îndeosebi omului de aici, din țara noastră și din vremea de acum.

La inima noastră să ținem cu sfințenie și să o facem deplină slujirea bisericească. drept porunca cea dintîi, iar asemenea acesteia să fie slujirea Patriei.

Înalt Prea Sfințite Mitropolit,

Instalarea Înalt Prea Sfinției Tale în scaunul de Mitropolit al Olteniei are loc în atmosfera sărbătorească de cinstire a Președintelui Republicii noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, de către întregul nostru popor. Stînd la cîrma țării, împreună cu alți bărbați de stat, el se dăruiește cu jertfelnicie binelui obștesc nu numai al neamului nostru ci și al tuturor popoarelor din lume, al tuturor oamenilor. De aceea, președintele țării noastre este cinstit în întreaga lume, cum a dovedit-o din plin recenta sa călătorie în Statele Unite ale Americii.

Prințindu-l în inimile noastre, noi îi prețuim strădaniile și-i urmăm hotărîrile, trudindu-ne fără încetare să aducem partea noastră de contribuție la zidirea vieții celei noi în țara noastră.

Și acum, pentru păstorirea pe care noi toți ți-o dorim cît mai plină de roade, înălțăm fierbinte rugăciune către Bunul Dumnezeu, cerînd să-ți dăruiască viață îndelungată, puteri mereu sporite și rîvnă statornică, pentru slujirea Bisericii noastre ortodoxe și a Patriei noastre scumpe.

Întru mulți ani, Înalt Prea Sfințite Mitropolit NESTOR !».

A răspuns I. P. S. Arhiepiscop și Mitropolit Nestor cu vădită emoție.

Prea Fericirea Voastră,

Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,

Distinși reprezentanți ai Autorităților de stat locale,

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți membri ai Sfîntului Sinod,

Prea Cucernici Părinți și iubiți credincioși,

Prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustin, înscăunează astăzi, cu toată solemnitatea, în prezența distinșilor reprezentanți ai Conducerii de stat, a Înălților Ierarhi ai Bisericii noastre, a clericilor și dreptmăritorilor creștini aici de față, pe noul arhipăstor al Mitropoliei Olteniei,

în persoana smereniei mele. În felul acesta, nădăjduiesc să se continue în Oltenia frumoasa tradiție creată prin lucrarea și înfăptuirile vrednicilor arhipăstori predecesori.

Creștinismul românesc de origine apostolică, element fundamental în structura și în existența spirituală a poporului nostru, se găsește atestat de timpuriu și în părțile Olteniei. În această privință putem cita bisericile-cetăți ctitorite — după tradiție — de Sfântul Constantin cel Mare și de binecredinciosul Justinian, la Sucidava. Prin asemenea locașuri sfinte care au fost zidite în acele timpuri și mai târziu, pînă pe crestele Carpaților și peste Carpați, s-a păstrat și s-a răspîndit continuu Ortodoxia și dragostea față de glia străbună.

În spiritul mărturiilor bisericesti și patriotice care s-au manifestat puternic și în străvechea Oltenie voi găsi mereu bogate izvoare de inspirație în toată activitatea mea arhipastorală și voi depune necontenit toată sîrguința în lucrarea pentru care sînt chemat ca Arhiepiscop și Mitropolit.

În aceste părți de țară românească, la Severin, la Strehaiia, la Rîmnic și la Craiova, au păstorit un mare număr de vrednici și luminați ierarhi, care ne stau înainte ca niște icoane pururea vii. Acești înalți ierarhi, împreună cu toți slujitorii bisericesti și dreptmăritori creștini, în condiții istorice de atîtea ori foarte grele, păstrau strînse legături înrăuștite cu Înalta Conducere a Bisericii din Țara Românească — ce își avea pe atunci sediul fie la Argeș, fie la Tîrgoviște ori la București.

În vremurile cînd Biserica Ortodoxă Română din Transilvania, de exemplu, nu avea cărți de slujbă — mai ales în limba română — prin grija și dragostea osîrduitorilor de la Govora și de la Vlcea, cărți proaspăt tipărite pe înțelesul tuturor, se răspîndeau în Transilvania, în Banat și chiar în Maramureș.

Autocefalia bisericască și, prin ea, independența sub raport religios — ca și cea rațională — s-a căutat a se păstra cu mult curaj, în Oltenia, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd, temporar, au stăpînit aici austriecii.

Unitatea Bisericii Ortodoxe Române s-a păstrat cu scumpătate în Oltenia în aceeași epocă în care uniția din Transilvania căuta să cucească teren și în aceste părți.

Personalități bisericesti din Oltenia și-au desfășurat de multe ori rodnică lor activitate în Valahia Mare, în Transilvania și în alte ținuturi românești. În același timp, în virtutea unității noastre naționale și bisericesti, slujitori ai credinței noastre străbune din alte părți de țară au desfășurat bogată lucrare duhovnicească și culturală pe pămînt oltenesc.

Și din punct de vedere patriotic vom avea drept icoane vii, vrednice de urmat, personalități deosebite din istoria Olteniei. Ne gîndim, de exemplu, la spiritul de jertfă al lui Vlaicu Vodă sau Mircea cel Bătrîn, la evlavie și mai ales la toată concepția social-politică a lui Neagoe Basarab, la marea operă de unificare a neamului nostru realizată de marele voievod «și domn creștin», Mihai Viteazul — cel care a fost mai

întîi ban la Strehăia și apoi la Craiova —, la strădania gospodărească și patriotică a lui Matei Basarab, la viața încununată cu sacrificiu a lui Constantin Brâncoveanu, la lupta și jertfa lui Tudor Vladimirescu, la opera patriotică de înaltă spiritualitate românească a lui Nicolae Bălcescu.

Aceste realități ale trecutului de glorie al Olteniei, alături de măiestrită ei icoană contemporană, contribuie în mod esențial la ampla dimensiune pe care o dobîndește simțămîntul meu de sinceră bucurie prilejuită de alegerea de către Colegiul Electoral Bisericesc, prin recunoașterea de Înalta Conducere de Stat și, acum, prin solemnitatea înscăunării ca Mitropolit al Olteniei.

Cerințele sfințelor locașuri cu toată frumoasa lor zestre spirituală — care formează un prețios patrimoniu cultural național în această parte de țară, între Dunăre, Olt și Carpați, vor fi mereu prezente în preocupările mele.

Păstrarea și îmbogățirea bunei podoabe a casei Domnului, viața duhovnicească și bisericească a preoșilor, a monahilor și a tuturor dreptmăritorilor creștini va fi în chip deosebit în speciala mea purtare de grijă.

Voi veghea cu toată răspunderea la bună-păstrarea dreptei credințe și a tuturor practicilor noastre ortodoxe și tradiționale românești. Voi îndruma permanent pe clerici și pe toți dreptmăritorii creștini să fie buni credincioși ai Bisericii și fii devotați ai Patriei.

Cultivarea și intensificarea raporturilor ecumenice de bună colaborare în toate problemele comune cu reprezentanții cultelor din această parte de țară, ca și cu alți conducători de culte, vor constitui o necontenită preocupare în cadrul consfătuirilor și dialogurilor ce le avem periodic.

Prosperitatea obștească va fi totdeauna în atenția mea și voi îndruma în acest sens pe toți preoții și păstoriții.

Astfel, precum spunea odinioară episcopul Grigorie Rîmniceanul, voi căuta să nu pun sub tăcere atîtea haruri cu care «*norodul românesc este înzestrat, veghind asupra-i cu neadormită purtare de grijă arhipăstorească*».

Mărturisesc înaintea lui Dumnezeu și înaintea tuturor celor de față că, în aceste clipe, întreaga mea ființă este străbătută de un fior adînc, fiind conștient de măreția slujirii la care am fost învrednicit și care mă angajează total pe calea unor deosebite lucrări și răspunderi spirituale și bisericești-administrative.

Astăzi, în Oltenia și în țara întreagă, se depun susținute eforturi pentru angajarea tuturor cetățenilor la îndeplinirea imperativelor timpului prezent, în perspectiva unui viitor prosper și luminos. Pe aceste plaiuri, între Dunăre, Carpați și Olt, puternica tradiție a unui trecut bogat — parte integrantă a spiritului specific românesc — se împletește armonios cu prezentul și viitorul, însuflețind neîncetat pe acești oameni minunați, cu o tipologie psihică remarcabilă, caracterizată prin hărnicie, voință, perseverență, cu o ritmică rapidă și precisă în toate activitățile

capabili de inițiative prompte și finalizări admirabile; capacitatea de creație și construcție a poporului nostru, moștenită de la strămoșii daco-romani, a făcut ca în ultimii treizeci de ani, meleagurile oltene să se transforme dintr-o regiune mai înapoiată industrial și cu specific agrar, într-una puternic dezvoltată economic, precum și cultural-social, cunoscând un impetuos ritm caracteristic spiritualității oltene, adică românești.

În anii de slujire care au trecut de când am pășit ca ierarh pe aceste frumoase meleaguri, cu sinceră satisfacție am constatat integrarea mea în ceea ce se cheamă: elanul oltenesc, asimilându-l prin revelarea și pătrunderea semnificațiilor adânci ale trecutului, ale eroismului fiilor acestor locuri — dovedit cu prisosință în momentele cruciale ale istoriei neamului nostru — la care se adaugă capacitatea de realizare a valorilor prezentului.

Ca arhipăstor al Mitropoliei Olteniei de astăzi înainte, sînt îndreptățit că slujitorii bisericești și toți enoriașii își vor aduce fiecare contribuția proprie la dinamizarea conștiinței cetățenești, a spiritului de răspundere față de prezent și viitor, pentru prosperitate obștească, pacea și buna învoire între oameni.

Prea Fericirea Voastră,

Simțim și vedem în jurul nostru marea bucurie a clerului și a dreptmăritorilor creștini din aceste părți de țară pentru faptul că Prea Fericirea Voastră, ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, după înscăunarea pe care ați făcut-o în toamna anului trecut, la Iași, fostului nostru arhipăstor, înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist, după vizita frățească pe care ați întreprins-o de curînd la Patriarhia Ecumenică, din Constantinopol, astăzi, în Duminica Floriilor, Prea Fericirea Voastră Vă aflați în această străveche ctitorie a Craioveștilor cu prilejul solemnității ce acum are loc.

În această atmosferă sărbătorească, smerenia mea vi se înclină după cuvîntă și vă mulțumesc din adîncul inimii pentru patriarhala prezență la Craiova, pentru înscăunarea smereniei mele în demnitatea de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei; și vă încredințez de ferma hotărîre, acum solemn mărturisită, de a înfăptui povețele și îndemnurile părintești date astăzi.

În activitatea mea de arhipăstor al Mitropoliei Olteniei, voi avea multiple ocazii pentru a traduce în fapt tot ceea ce, în calitate de student la Institutul teologic universitar din București, am învățat de la Prea Fericirea Voastră, și anume: trăirea Ortodoxiei românești în contextele istorice contemporane, promovarea valorilor teologiei noastre ortodoxe în raporturile cu alte culte din țara noastră, valorificarea spiritualității ortodoxe românești în contactele internaționale bisericești. Voi beneficia de asemenea de tot ceea ce am învățat de la Prea Fericirea Voastră timp de 12 ani — cît am fost preot slujitor la Catedrala mitropolitană din Iași, stareț al Mînăstirii «Sfîntul Ioan cel Nou» de la Suceava și mai pe urmă stareț al Mînăstirii Neamț. Și îmi vor fi permanent folositoare toate povețele părintești pe care mi le-ați dat după ce

am devenit episcop-vicar, precum și cele pe care, în chip canonic, mi le veți porunci de acum înainte.

Pildă de urmat aici la Craiova. În cele arhipăstorești, voi avea neîncetat atât de merituosă și multiplă activitate bisericească, ctitoricească, administrativă și cărturărească a mult regretatului Mitropolit Firmilian.

În aceeași măsură voi avea de urmat pilda, bogată și variată lucrare de continuator și înnoitor pe care Înalt Prea Sfințitul Teoctist a desfășurat-o în Oltenia ca Mitropolit — vreme de aproape cinci ani.

Înalt Prea Sfințitul Nicolae al Banatului s-a străduit aici, ca locțiitor de Mitropolit, timp de mai bine de o jumătate de an; prin zelul pe care l-a depus, prin înțelepciunea și deosebită preocupare pentru rezolvarea și bunul mers al tuturor problemelor acestei Mitropolii, Înalt Prea Sfinția Sa va constitui, de asemenea, pentru mine o pildă de urmat.

Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,

Faptul că ați binevoit să cinstiți astăzi cu prezența Domniei Voastre cetatea Băniei, în același timp onorându-mă în chip deosebit prin participarea la înscăunarea ce are loc, este o nouă și grăitoare manifestare a grijii ce acordați, în numele Statului nostru, problemelor bisericești — ceea ce mă îndatorează foarte mult; Vă adresez cu respect și deosebită stimă, cordiale mulțumiri.

Vă rog și cu acest prilej, a transmite Înaltei Conduceri de Stat, și personal Excelenței Sale Președintelui Nicolae Ceaușescu, expresia întregului meu devotament în lucrarea obștească pe care astăzi o încep în această nouă demnitate, precum și asigurarea că mă voi strădui permanent, împreună cu toți slujitorii bisericești și dreptmăritorii creștini de pe aceste meleaguri, să sprijin din toate puterile inițiativele și toate marile înfăptuiri din Oltenia contemporană — parte integrantă a operei de edificare a României Socialiste — spre mai-binele și propășirea întregului nostru popor.

Alături de toți slujitorii bisericești, de toți fiii Patriei noastre, îmi exprim entuziasmul față de orientarea justă și realistă a politicii interne și externe a statului nostru, îmi exprim sincera și totală adevărată față de obiectivele loiale ale acestei politici care îndeamnă întregul popor la muncă susținută, la pace și colaborare cu toate statele și popoarele lumii — fiind neconținut dinamizat de personalitatea și neobosită activitate a Conducătorului Statului nostru, Excelența Sa Președintele Nicolae Ceaușescu, în concepția cărui sînt promovate în mod strălucit principiiile justiției, egalității și umanismului autentic în relațiile internaționale.

Adresînd deosebite mulțumiri, salut cordial participarea la această solemnitate a distinșilor reprezentanți ai Autorității de stat locale, asigurîndu-i că, în calitatea mea de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, îmi voi spori eforturile, antrenînd în același timp pe toți slujitorii bisericești, spre continua sprijinire, cu sporită însuflețire a înfăptuirilor de interes obștesc și a oricărui strădanii pentru binele poporului.

Cu adîncă recunoștință și cu frățescă întru Hristos dragoste, mulțumesc Înălților Ierarhi pentru binevoitoarea participare la solemnitatea înscăunării smereniei mele ca Mitropolit al Olteniei.

Călduroase mulțumiri adresez Prea Sfințitului Iosif, venerabilul Episcop al Rimnicului și Argeșului, care, din pricini binecunoscute nefiind de față, m-a întîmpinat cu dragostea sa frățescă prin Prea Sfințitul Gherasim Piteșteanul și-l asigur de prețuirea mea deosebită, respectul și toată buna conlucrare; aceleași mulțumiri și aceeași dragoste exprim și Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Piteșteanul.

Stimaților reprezentanți ai cultelor din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei le adresez deosebite mulțumiri pentru participarea la această solemnitate.

Sîntem bucuroși de prezența cinstiților oaspeți de la Centrul patriarhal din București, de prezența steticilor și a slujitorilor de la Centrul eparhial din Craiova și din alte părți, precum și a tuturor dreptmăritorilor creștini aici de față.

La toți le făgăduiesc solemn, și pe mai departe, deosebită dragoste părintească și colaborare cordială în toate sarcinile comune ce ne revin.

Țin să mărturisesc încă o dată, că voi depune eforturi deosebite în activitatea de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, pentru sprijinirea înlăturării marilor idealuri ale poporului nostru, de libertate, independență, colaborare cu celelalte popoare, pace, continuă propășire și voi îndeplini, cu tot devotamentul, slujba arhipăstorească de învățător, sfințitor și povățuitor.

Așa să-mi ajute Dumnezeu!»

Prea Fericitul Patriarh Iustin a felicitat încă o dată pe I. P. S. Nestor, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei și l-a îmbrățișat cu căldură. Corul Catedralei mitropolitane și credincioșii prezenți la acest înălțător eveniment din viața bisericească a Mitropoliei Olteniei au cîntat Imnul arhieresc.

Mulți credincioși au oferit Înălților oaspeți jerbe și buchete de flori.

A urmat un Te-Deum închinat Prea Fericitului Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Conducerii superioare de Stat, Domnului Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, Înalt Prea Sfințitului Nestor, noul Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, precum și tuturor înălților ierarhi și credincioși prezenți la ceremonia instalării.

Apoi, înalții oaspeți, în armonia Imnului patriarhal, au ieșit în fața bisericii, unde, Prea Fericitul Patriarh Iustin și I. P. S. Arhiepiscop și Mitropolit Nestor au împărtășit binecuvîntări arhieresti mulțimii de credincioși care aștepta afară, cîntînd Pre Stăpînului... și fluturînd flori și ramuri de salcie specifice praznicului Floriilor.

La Centrul mitropolitan, profesorii și corul de elevi seminariști, sub conducerea Pr. Teofil Sanda, au întîmpinat pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și pe ceilalți ierarhi cu Imnul patriarhal și arhieresc iar pe Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, pe reprezentan-

ții Autorităților de stat prezenți la festivitate cu tradiționala urare : Mulți ani trăiască.

La ora 14, în Sala de festivități a Arhiepiscopiei Craiovei a avut loc o masă oficială oferită de Centrul eparhial în cinstea instalării I. P. S. Mitropolit Nestor, noul chiriarh al acestor locuri românești cu deosebită rezonanță istorică.

În timpul mesei s-au rostit cuvântări și s-a toastat.

Cel dintii care a luat cuvîntul a fost *P. C. Pr. Ilie Brătan*, consilier al Arhiepiscopiei Craiovei și redactor responsabil al revistei «Mitropolia Olteniei».

P. C. Sa a arătat că : «Din voile și îndurărilor lui Dumnezeu, trăim o zi mare, după săvîrșirile ei și după semnificațiile fericitului popas. Și pentru una și pentru alta stăruie peste toți fiii Bisericii noastre lumina firească a Duminicii stîlpărilor, iar îmbinat cu aceasta, bucuria unor scumpe nădejdi împlinite». După ce a arătat importanța evenimentului consfințit de înalte personalități vorbitorul și-a exprimat convingerea că cei 8 ani de arhierie ai noului Mitropolit au desăvîrșit titlul purtat, de «Severineanul». «Pe firul arhierestilor strădanii cărturărești, a continuat P. C. Sa, I. P. S. Sa a înmulțit și a îndrumat reconstituirile și adîncirile istorice în publicațiile bisericesti, dar mai ales în revista «Mitropolia Olteniei». Așa ne-a adus între altele noi și importante știri și documente din domeniul bisericesc, privind susținerea războiului pentru independență și a dramaticei răscoale de la 1907, pentru pămînt și piine.

În totul ne-a relevat adevărul de mare preț pentru epoca nouă a țării socialiste, aflată în creșteri și dezvoltări multilaterale fără precedent pe linia progresului și a culturii... Ne este lumină și lucrare desfășurată în sinul întregii Biserici și în relațiile ecumeniste din țară și de peste hotare, care pornesc, știm bine, din adînci convingeri de Apostol al lui Hristos, de slujitor devotat al Patriei și al păcii în lume.

Din aceste sănătoase și puternice convingeri ale cugetului său vlădicesc, am primit și se vor revărsa mereu peste noi, clerici și credincioși, luminile Duhului și puterile faptei pilduitoare. Avînd în frunte un asemenea Ierarh cărturar, destoinic în purtarea dumnezeieștilor răspunderi, cu un remarcabil simț al soluțiilor juste și al aplicării lor pînă la capăt, consider inspirat, înflăcărat patriot, credincios năzuințelor înalte ale poporului, sub înțeleapta conducere de stat, noi sîntem pătrunși de mare nădejde că Mitropolia Olteniei va trece la noi și însemnate zidiri, pe temelii puse de mult regretatul mitropolit Firmilian și pe adăugirile I. P. S. Mitropolit Teoctist și pe cele intuite de I. P. S. Nicolae al Banatului în răstimpul locotenenței Sale. Dorim din toată inima noului nostru chiriarh să izbîndească în ilustrarea unor noi dimensiuni ale pasiunii cu care I. P. S. Sa, contopindu-se cu ceea ce relevă vechea Mitropolie a Severinului, a preluat în toată ființa sa : cultul moștenirilor istorice și punerea lor în valoare, a tezaurului patrimoniului cultural național, în climatul vieții înfloritoare de care se bucură astăzi poporul nostru.

Din partea tuturor slujitorilor de la Centrul Eparhial al Arhiepiscopiei Craiovei, în numele cărora am cinstea să rostesc cuvînt la această

solemnă festivitate, odată cu urările vii de viață fericită și rodnică arhipăstorire, prezentăm omagii respectuoase și încredințarea desăvârșitei ascultări filiale».

Cu aceste gânduri, a încheiat vorbitorul, îndreptăm adînca recunoștință și respectuoasa mulțumire a tuturor către Prea Fericitul Patriarh Iustin și către membrii Sfîntului Sinod, către Dl. Președinte al Departamentului Cultelor, Ion Roșianu, cu onorații colaboratori, și Autorităților de stat locale, pentru fericita alegere și recunoaștere a I. P. S. Părintele nostru Nestor, întronizat astăzi ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei».

În continuare, *Prof. Ion Negreanu*, într-o vibrantă alocuție, emoționantă prelegere și sinceră mărturisire, a înfățișat, în numele Adunării Eparhiale al cărui membru este, personalitatea copleșitoare a aceluia care pînă astăzi le-a fost pildă și voință, sfat și împlinire, chibzuință și dreptate, înțelepciune și iubire, P. S. Episcop-vicar Nestor Severineanu.

«Cine altul putea să vină aici, decît acel iubit de toți, fiindcă s-a dăruit tuturor. Cine putea urca în scaunul cinstei, decît acel ce este demnitate întruchipată. Pe cine puteam alege și recomanda noi cei de aici, decît pe acela în care am avut încredere. De aceea, a spus vorbitorul, noul nostru chiriarh reprezintă chipul blînd al Mitropolitului Dosoftei, credința curată a Mitropolitului Varlaam, dragostea de Patrie a Sfîntului Ierarh Calinic, și statornicirea aici unde cu foc și sînge s-a pecetluit independența totală a României și unde binecuvîntarea episcopului Atanasie de Rîmnic și Noul-Severin stropea steagurile oștirii și împărtășea duhul strămoșilor generațiilor gata de eroism pentru viitorul Patriei».

După ce a arătat meritele de slujitor, de exemplu în cinste și modestie, de condeier și scriitor gustat, vorbitorul i-a urat sănătate desăvîrșită, cu toate încercările avute, și și-a arătat nădejdea nețărmurită că istoricul scaun ocupat de I. P. S. Sa va fi la înălțimea strămoșilor și va răspunde cerințelor actuale.

Mulțumind tuturor celor ce au înțeles glasul cinstei și al gliei și li s-a mișcat inima pentru a împlini dorința tuturor, *Prof. Ion Negreanu*, în numele Adunării Eparhiale, i-a asigurat de nețărmurită recunoștință și un total angajament pentru păstrarea credinței și ființei noastre naționale precum și angajarea cu toate forțele pentru făurirea unei vieți cu adevărat liberă și fericită.

Pr. Leopold Honeker, parohul romano-catolic din Craiova, a ținut să aducă ales cuvînt noului-instalat, arătîndu-și atît satisfacția pentru alegerea unui strălucit cărturar și slujitor al Bisericii Ortodoxe Române, cît și încrederea că respectul și conlucrarea între culte vor duce la înțelegere desăvîrșită și participare efectivă, la efortul general pentru bunăstarea materială și spirituală a poporului român din aceste părți ale României.

În încheiere, vorbitorul a asigurat pe I. P. S. Mitropolit Nestor de cele mai sincere și alese sentimente de respect și dragoste.

O deosebită, simțită și sinceră alocuție a prezentat *P. C. Pr. Neofit Stănciulescu*, protopop de Țirgu Jiu. În calitatea sa de slujitor tânăr al unei Biserici adevărate de aproape două mii de ani, în misiunea sa sfântă, în responsabilitatea sa conștientă și în virtutea unor legături părintești cu poporul din care face parte, Părintele protopop, în numele său și al tuturor slujitorilor, cîntăreților și credincioșilor protopopiatului Țirgu Jiu, a făcut o adevărată mărturisire și un legămînt pentru cel dorit a le fi Arhipăstor, și acum s-a împlinit acest vis.

«Ca o adevărată mană cerească, ca o tresărire generală a fost vetea cea mare a alegerii aceuia care ne-a fost pildă de ascultare și smerenie, lumină pentru a vedea realitatea, alean în nedumeriri și mai ales frate-sfătuitoare și împreună-cercetător spre tot lucrul cel bun. De aceea întreaga preoțime, cîntăreții, monahii și credincioșii din părțile de sus și de jos ale Jiului vă aduc prin glasul meu prinos de aleasă bucurie și în același timp asigurarea că își vor face datoria cu timp și fără timp la altarele Bisericii sfinte și Patriei strămoșești. Așa să ne ajute Dumnezeu!».

Domnul *Zimel Iancu*, reprezentantul Comunității mozaice, a ținut, să aducă salutul credincioșilor mozaici din Craiova noului instalat în vechiul scaun de rezonanță istorică al Mitropoliei Olteniei.

În continuare, a luat cuvîntul *P. C. Diac. Constantin Negoescu*, directorul Seminarului teologic din Craiova. După ce a arătat că cel mai bun dascăl și profesor, în ultimul timp, a fost *P. S. Episcop-vicar Nestor*, vorbitorul a exprimat în numele corpului didactic al școlii, marea bucurie de a avea un nou chiriarh teolog și istoric recunoscut.

Asigurîndu-l de tot concursul în nobila sa misiune, *P. C. Diac. C. Negoescu* a urat Arhipăstorului sănătate deplină, spor în toate și alese realizări. «Tinerele vîrstare, viitorii slujitori de mîine ai altarului străbun nu vor uita aleasa zi de astăzi.

Întru mulți și fericiți ani Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit!».

În numele cultelor neoprotestante, Pastorul adventist de ziua a 7-a, *Ion Stoiu*, și-a exprimat admirația pentru realizările Prea Sfințitului Nestor în calitatea sa de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei. Totodată a felicitat, în numele său și al cultelor neoprotestante din cuprinsul Olteniei, pe noul mitropolit, asigurîndu-l de colaborare pentru tot ce este plăcut și folositor tuturor cetățenilor Patriei noastre, de întărirea climatului ecumenic local creat între cultele din România.

În încheiere, vorbitorul a urat *I. P. S. Nestor*, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolit al Olteniei, sănătate deplină, noi succese și realizări în noua sa misiune. La mulți ani!

Luînd cuvîntul, *Prea Sfințitul Gherasim Piteșteanul*, Arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmniceului și Argeșului, Eparhie sufragană Mitropoliei Olteniei, — în numele său și al *P. S. Episcop Iosif* — a evidențiat vocația noului chiriarh pentru arhieria lui Hristos încă din pruncie, a subliniat rolul de istoric al locurilor dintre Carpați, Dunăre și Olt, a apreciat neobosita sa slujire la altar, bunătatea sa în relațiile cu egalii și supușii, răbdarea sa, perseverența sa spre a dovedi adevărul.

«I. P. S. Mitropolit, întronizat astăzi, este rezultatul unui merit în toate laturile de activitate: învățătoarească, slujitoare și de conducere și toate acestea așezate cu grijă în veșmîntul patriotic în care se cultivă sentimentele sale curate, ale dragostei nețărmurite pentru glia străbună.

Iubirea cărții și documentelor este alt foc sacru din care a așternut pe hîrtie nenumărate articole și cărți publicate.

Supravegherea corpului didactic și elevilor seminariști a făcut-o totdeauna din îndemn lăuntric și cu nădejdea ca să dăm Bisericii slujitori statornici și Patriei cetățeni loiali».

La sfîrșit, P. C. Gherasim a transmis I. P. S. Mitropolit urarea de păstorire îndelungată cu sănătate deplină și roade bogate, iar din partea P. S. Sale, a P. S. Episcop Iosif și Centrului eparhial al Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, l-a asigurat de supunere și deplină colaborare.

În calitatea sa de locțiitor de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, a ținut un patetic cuvînt.

După ce a arătat că îndeplinește plăcuta dorință a Prea Fericitului Patriarh Iustin de a vorbi în numele Prea Fericirii Sale și a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care, o parte se află aici, iar altă parte la o altă bucurie a Bisericii noastre: instalarea Prea Sfințitului Eftimie ca Episcop al Romanului și Hușilor, a felicitat pe noul Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

«Nu voi ține o cuvîntare, a arătat Înaltul Ierarh, ci voi arăta că ocuparea scaunului vacant cu I. P. S. Nestor este o mare bucurie a tuturor credincioșilor și clericilor acestor locuri, în armonie deplină cu conducătorii lor locali, care au știut să prezinte cu cinste meritele noului ales. Este pentru mine o aleasă satisfacție.

Sînt îndatorat sufletește să mulțumesc Prea Fericitului Patriarh Iustin și Domnului Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, că mi-au oferit prilejul de a cunoaște mai bine credincioșii și clericii vecini Eparhiei mele și să constat că au aceleași preocupări duhovnicești și social-patriotice...».

Descriind, în continuare, meritele noului-instalat, I. P. S. Mitropolit Nicolae s-a arătat satisfăcut de cum au mers treburile în cele 7 luni de locotenință la Craiova. «Cunoașteam, a subliniat Înaltul ierarh, pe Prea Sfințitul Nestor de mult, personal, îi știam rîvna și preocupările, dar acum cunoașterea mea s-a dublat cu rezultatele deosebite aflate de la alții, ceea ce m-a surprins în mod foarte plăcut și consider alegerea o voință unanimă a credincioșilor și clericilor din acest colț de țară.

Cu aceste convingeri, a încheiat vorbitorul, îmi îngăduiți să ridic paharul în numele colegilor mei din Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, urînd noului instalat o sănătate deplină și o viață îmbelsugată».

Luînd cuvîntul, Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, a felicitat călduros pe noul ales în istoricul scaun al Arhiepiscopiei Craiovei și Mitropoliei Olteniei.

După ce a arătat rolul deosebit al acestor locuri în viața întregii Patrii — de care și pe Domnia Sa îl leagă sentimente statornice — Dom-

nuși Președinte și-a exprimat încrederea că noul Arhiepiscop și Mitropolit va fi la înălțimea așteptărilor, avînd pildă de activitate și patriotism pe predecesori și pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustin.

Pe aceste locuri se află nenumărate monumente istorice și de artă — a continuat vorbitorul — importante valori ale patrimoniului cultural național, mărturii ale milenarei istorii a poporului nostru. De aceea este o sarcină de onoare — a accentuat Domnul Președinte — pentru I. P. S. Nestor, iubitor al frumosului și al trecutului neamului, de a continua eforturile de valorificare pe plan superior a acestor strălucite vestigii ale istoriei și culturii românești.

Avînd în vedere climatul de libertate și egalitate al cultelor din România, precum și colaborarea cu organele locale, Domnul Președinte Ion Roșianu și-a exprimat convingerea într-o deplină înțelegere pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă eparhia.

Subliniind o înaltă coordonată externă a Statului nostru, politica internațională, Domnul Ion Roșianu a spus că ne aflăm încă sub puternica impresie a istoriciei vizite în Statele Unite ale Americii a Președintelui României, Nicolae Ceaușescu. Se cuvine ca și de această dată, ca de altfel totdeauna, să ne arătăm toată admirația pentru cel mai iubit fiu al Patriei noastre, exemplul de muncă, de curaj, de dăruire și permanent preocupat de mai binele țării Sale și de pacea întregii lumi.

Ridicînd paharul, Domnul Ion Roșianu a toastat pentru sănătatea Președintelui României, Nicolae Ceaușescu, care, cu dăruire și clarviziune conduce destinele României spre noi culmi de progres și civilizație.

«Să trăiască întru mulți ani!».

Toți cei de față, ca semn de aleasă cinstire s-au ridicat în picioare și au cîntat de trei ori, tradiționalul *Mulți ani trăiască!*

În calitate sa de gazdă, de sărbătorit, de nou-instalat, în care s-a împlinit voința tuturor, a răspuns I. P. S. Nestor, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

După obișnuitul mod de adresare, I. P. S. Sa și-a arătat mulțumirea și satisfacția pentru tot ceea ce s-a făcut. «Îmi stau însă în față noi sarcini și tot atîtea răspunderi, s-a exprimat Înaltul ierarh. Sînt acum clipe de adîncă emoție, dar vă mărturisesc, că totdeauna în cele mai adînci și tainice cute ale inimii mele a fost slujirea Bisericii și slujirea Patriei străbune. Știu că aceste sentimente stăpînesc inimile tuturor. Eu m-am străduit să slujesc Biserica și Patria în marele tot al binelui obștesc. Am avut alese satisfacții și iată acum s-a adăugat și această nouă misiune și responsabilitate. Eu nu văd altceva mai temeinic și mai strălucitor decît a-ți sluji semenii și a face totul pentru binele lor, raportat la noi: a sluji în dragoste altarul străbun și a-ți da totul pentru fericirea neamului din care te-ai născut.

În această privință, a patriotismului înflăcărat, avem pildă grăitoare și lucrătoare pe Excelența Sa Domnul Președinte al României, Nicolae Ceaușescu. Politica sa realistă, voința sa de neclintit pentru apărarea drepturilor națiunii și ale tuturor oamenilor cinstiți este de fapt crezul

său vrednic de urmat, așa se explică adeziunea întregului nostru popor la tot ceea ce face Președintele țării pentru fericirea tuturor.

În domeniul nostru bisericesc, am pildă de urmat pe înaintașii noștri în scaun și mai ales pe Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române Prea Fericitul Patriarh Iustin».

Referindu-se la aleasa cinste de a avea la instalare pe însuși Președintele Departamentului Cultelor, Dl. Ion Roșianu, Înaltul ierarh i-a mulțumit cu alese și mișcătoare cuvinte, asigurându-l că nădejtile puse în persoana sa vor fi împlinite și realizate. De asemenea, cuvânt de recunoștință a fost exprimat și colaboratorilor Domniei Sale din același Departament.

«Reprezentanților Autorităților de stat locale, a spus noul chiriarh, le aduc prinos de aleasă recunoștință și le reafirm convingerea mea nestrămutată de a sprijini și pe mai departe ceea ce se înfăptuiește pentru binele obștei, conservării și cunoașterii patrimoniului cultural, bisericesc și național, unde se găsește candela permanent-aprinsă a patriotismului nostru.

Aduc cald cuvânt de recunoștință tuturor celor ce zi și noapte se străduiesc în această Eparhie și au considerat că Dumnezeu m-a trimis și dînșii m-au recomandat să fiu ridicat în acest scaun. Îi asigur că acest scaun este un rezultat al dragostei, nu imagine de frică și cutremur. Nu voi fi stăpîn, ci împreună-lucrător pentru dreptate și binele tuturor.

Frățească mulțumire ierarhilor Eparhiei Rîmnicului și Argeșului pentru atașament și cuvîntul rostit».

«Părintelui L. Honeker, Dl. pastor Ion Stoin, Dl. Zimel Iancu, care au luat cuvîntul le mulțumesc și-i asigur de toată colaborarea spre roade plăcute ale ecumenismului local specific țării noastre.

Tuturor vorbitorilor le aduc mulțumiri, îi asigur de dragostea mea și voi împlini încrederea pe care și-au pus-o în mine. Voi fi permanent alături de Prea Fericitul Patriarh Iustin și de toți membrii Sfințului Sinod.

Voi asculta Departamentul Cultelor în problemele de interes general și mă voi sfătui cu reprezentanții Autorității de stat locale pentru binele și fericirea tuturor spre înflorirea Patriei noastre scumpe, România !

Aduc încă o dată prinos de recunoștință Excelenței Sale Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu și-i urez sănătate, prosperare și succes în toate acțiunile sale. *Mulți ani trăiască !*

Cei de față au cîntat *Mulți ani trăiască !*

«Prea Fericitului Patriarh Iustin îi dorim sănătate și sporire întru toate». S-a cîntat *Mulți ani trăiască !*

Apoi, Înaltul Ierarh a ridicat paharul făcînd urări de sănătate și alese bucurii Domnului Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, reprezentanților Autorităților de stat locale și tuturor invitaților și oaspeților.

S-a cîntat de trei ori *Mulți ani trăiască*.

În semn de aleasă cinstire și deosebit omagiu s-au trimis Înaltei Conduceri de Stat următoarele telegrame :

Excelenței Sale

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

București

Solemnitatea instalării Înalt Prea Sfințitului NESTOR VORNICESCU ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, astăzi, duminică 23 aprilie a.c., moment însemnat din viața istoricului așezământ bisericesc din acest cuprins al țării noastre, ne oferă prilejul de a Vă exprima din nou, odată cu adînca recunoștință, sentimentele de respect și admirație pentru înțelepciunea, bărbăția și pilduitoarea dăruire cu care Vă împliniți aleasa chemare de ctitor al României noi.

Pe temeiul acestor simțăminte unanim împărtășite de fiii Bisericii noastre străbune, Vă mulțumim din adîncul inimii pentru climatul de largă libertate religioasă ce l-ați statornicit și în care ne putem rezolva problemele noastre bisericesti, pentru îndemnul dat de a păstra valoroasele moșteniri istorice și artistice lăsate nouă de înaintași, scumpe mărturii ale puterii de creație a poporului nostru, ale unității de neam, dăinuirii românești și afirmării noastre demne în istorie.

Vă încredințăm că, împreună cu întregul și vrednicul nostru popor, ierarhii și clerul Bisericii Ortodoxe Române, Vă înconjurăm cu nețărmurită dragoste și devotament, în strădaniile ce le depuneți pentru înălțarea Patriei noastre libere și independente pe înalte trepte de progres și de cultură, pe care le poate temeînici numai munca, dreptatea și pacea în întreaga lume.

† IUSTIN

CRAIOVA, 23 aprilie 1978.

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Domniei Sale

Domnului MANEA MĂNESCU

Prim-ministru al Guvernului Republicii Socialiste România

București

Solemnitatea instalării I. P. S. NESTOR VORNICESCU, ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, desfășurată astăzi duminică 23 aprilie a.c., ne oferă încă o dată fericitul prilej de a Vă exprima mărturisirea celor mai alese simțăminte de respectuoasă grațitudine pentru bunăvoința și înțelegerea ce acordați problemelor Bisericii Ortodoxe Române, ca și activității celorlalte culte.

Vă încredințăm că, animați de nețărmurită dragoste față de patria noastră scumpă și față de luminații săi conducători, ne vom spori rîvna

și strădaniile pentru a sprijini cu devotament dezvoltarea multilaterală a scumpei noastre patrii, unindu-ne eforturile cu întregul popor român pentru propășirea pe calea progresului, pentru înălțarea și conlucrarea cu toate popoarele, pentru instaurarea dreptății și a păcii în toată lumea.

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

CRAIOVA, 23 aprilie 1978.

În aceeași zi, la orele 17, Prea Fericitul Patriarh Iustin, Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, și însoțitorii au plecat spre Capitală.

La plecare erau de față I. P. S. Mitropolit Nestor, consilieri eparhiali, profesorii Seminarului teologic, protopopi și preoți ai Arhiepiscopiei și corul elevilor seminariști, care, cu glasul lor sonor și cristalin au intonat Imnul arhieresc.

Așa au luat sfârșit festivitățile prilejuite de instalarea I. P. S. Nestor Vornicescu, ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

În afara celor prezenți la festivități, I. P. S. Mitropolit Nestor a primit nenumărate telegrame și scrisori de felicitare din Eparhie, din țară și din străinătate. Tuturor, I. P. S. Mitropolit Nestor le-a răspuns cu mulțumiri și binecuvântări arhieresti.

De fapt, prezența noului chiriarh în mijlocul clerului și credincioșilor Arhiepiscopiei Craiovei s-a făcut vădită în noaptea praznicului Învierii Domnului, pe de o parte prin slujba solemnă de Sfintele Paști din Catedrala mitropolitană «Sfântul Dumitru» din Craiova și mai ales prin citirea *Pastoralei Învierii Domnului* adresată tuturor credincioșilor, clerului și monahilor din această de Dumnezeu-păzită Arhiepiscopie a Craiovei.

După obișnuitul salut, I. P. S. Mitropolit își propune în Pastorală să demonstreze că de fapt taina mântuirii este taina împăcării, taina iubirii, taina păcii. Din pace izvorăște viața și încă din belșug (Ioan X, 10). Și noi credincioșii, avînd harul necesar, sintem moștenitori nu ai unei împăcări obișnuite, ci Păcii Mîntuitorului Hristos, care, prin testament a lăsat-o: *Pacea Mea las vouă, Pacea Mea dau vouă*.

Justificarea, temeiul și profetia despre pace o aflăm la loc de cinste în Vechiul Testament, însă Pacea aceea era ideală, comparată, căutată, nădăjduită și limitată. Or, Hristos, pacea noastră, este și Domnul păcii și Împărăția lui nu are hotar.

Prin Sfinții Apostoli, Pacea Mîntuitorului a fost transmisă ierarhiei prin Taina Hirotoniei, după înviere: «*Luați Duh Sfînt... Pace vouă, precum M-a trimis pe Mine Tatăl, așa și Eu vă trimit pe voi*».

Aducînd nenumărate texte scripturistice și patristice în vederea convingerii că pacea este baza misiunii creștine, Înalțul ierarh arată că orice credincios împăcat cu Dumnezeu prin Iisus Hristos trebuie să îmbrățișeze slujirea împăcării: Căutați pacea cu toată lumea (Evrei XII, 14), fiindcă numai pacea va păzi inimile voastre și cugetele voastre în Iisus Hristos (Filip. IV, 7).

Sfinții Părinți, care sînt urmașii Sfinților Apostoli și pilde pentru noi, au avut totdeauna în cuget și în faptă, roadele păcii: «Pacea imbinată cu dreptatea este un bun dumnezeiesc... (Isidor Pelusiotul). În-săși împărtășirea cu Hristos este o pace trainică în noi înșine, este sfințirea vieții și întărirea cu pace pe aproapele nostru (Sf. Ioan Gură de Aur). Pe cînd războiul te împiedică de a gusta bucuriile vieții (Sf. Grigorie de Nissa).

Desigur, continuă Pastorală, în zilele noastre există în lume focare de război. Noi avem poruncă de sus și datoria sfîntă de a iubi pacea și a urma îndemnul Înaltei Conduceri de stat a Patriei noastre. Trebuie să avem liniște în țară și pace pretutindeni.

Trecînd la anunțarea jubileului de 60 de ani de la desăvîrșirea uni-tății politice a statului național român, noul chiriarch al Arhiepiscopiei Craiovei, întărește cu cuvînt vlădicesc, năzuința spre mai bine a tuturor că este o datorie să lucreze toți credincioșii, ca niște adevărați ucenici ai Domnului nostru Iisus Hristos, pentru prosperitatea vieții noastre obștești, pentru continua înflorire și înfrumusețare a vieții pe pămîntul patriei noastre.

Pentru frumusețea cuvintelor și adîncul cuceritor al duhului, dăm finalul-testament al primei Pastorale a noului-instalat în scaunul Arhiepiscopiei Craiovei.

«Dreptmăritori creștini,

Limpezindu-ne gîndurile, întărindu-ne credința în toată vremea și în tot ceasul, verificîndu-ne pururea faptele noastre cele de conviețuire cu semenii noștri, să ne străduim a dovedi întotdeauna că sîntem adevărați ucenici ai Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care «a înviat din morți cu moartea pe moarte călcînd».

Aceste învățături și îndemnuri împărtășindu-vă cu toată dragostea părintească, rugăm pe Părintele ceresc — de la care coboară «toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit» — ca luminatul praznic al Învierii Fiului Său să reverse în sufletele tuturor pace, fericire și alese bucurii duhovnești.

Din toată inima, vă adresăm tuturor vestirea creștinească cea atît de scumpă inimilor noastre :

Hristos a înviat !

Al vostru pururea rugător către Atotputernicul Dumnezeu pentru mîntuirea și fericirea tuturor.

† NESTOR
Arhiepiscop al Craiovei
și
Mitropolit al Olteniei

LA EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR *

Duminica Floriilor din 23 aprilie 1978 a marcat pe filele istoriei Episcopiei Romanului și Hușilor și în sufletele clericilor și credincioșilor acestei eparhii evenimentul înscăunării noului ei titular în persoana Prea Sfințitului Eftimie Luca, fost arhiereu-vicar al acestei eparhii.

Solemnitatea înscăunării a avut loc în Catedrala episcopală din orașul Roman, într-un cadru înfrumusețat sărbătorește, alături de bucuria și încântarea unei însoțite zile de primăvară, o adevărată sărbătoare a florilor, cât mai ales de solemnitatea unei Sfinte liturghii arhieresti săvârșită de un numeros sobor de ierarhi, preoți și diaconi, în prezenta I. P. S. *Teoctist Arăpaș*, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei; a P. S. *Eftimie Luca*, Episcop ales titular al Episcopiei Romanului și Hușilor.

Departamentul Cultelor a fost reprezentat de Dl. director dr. Ion Popescu.

De asemenea au fost prezenți și reprezentanți ai Autorităților locale și ale județelor Bacău, Neamț, Vaslui și Iași; în prezența a numeroși invitați și a unei impresionante mulțimi de credincioși. *Soborul* de slujitori era constituit din I. P. S. *Antim Nica*, Arhiepiscop al Tomisului și Dunării de Jos, care a avut protia în cadrul Sfintei Liturghii; I. P. S. *Teofil Herineanu*, Arhiepiscop al Clujului, Vadului și Feleacului; P. S. *Vasile Coman*, Episcop al Orădiei; P. S. *Adrian Hrițcu-Botoșneanu*, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor; P. C. Pr. Ec. *stavrofor Scarlat Porcescu*, fost vicar-administrativ al Arhiepiscopiei Iașilor; P. C. Arhim. *Efrem Chișcariu*, starețul Mănăstirii Neamțu; P. C. Arhim. *Chesarie Gheorghescu*, exarh pentru mănăstirile din Arhiepiscopia Bucureștilor; P. C. Arhim. *Dosoftei Moraru*, slujitor la catedrala episcopală din Roman; P. C. Protos. *Gherontie Ștefan*, starețul Mănăstirii Secu; P. C. Protos. *Longhin Pop*, starețul Mănăstirii Durău; P. C. Protos. *Victorin Oanele*, starețul Mănăstirii Sihăstria; P. C. Protos. *Mina Dobzdu*, slujitor la biserica Sfinții Apostoli din Huși; P. C. Arhim. *Ioan Ivan*, fost profesor la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamț; P. C. Diac. *Ilie Murdășu*, slujitor la catedrala episcopală din Roman; P. C. *Ierodiac. Pavel Benedict*, slujitor la catedrala episcopală din Roman și P. C. Arhid. *Felecan Simion*, slujitor la catedrala arhiepiscopală din Cluj.

Între invitații prezenți se aflau, de asemenea, P. S. *Emilian Birdaș*, Episcop de Alba Iulia; P. S. *Epifanie Norocel-Tomitanul*, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos; P. C. Pr. *Constantin Sîrbu*, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Iașilor; P. C. Pr. *Constantin Buzdugan*, consilier cultural al Arhiepiscopiei de Iași, însoțit de părintele *Gabor Pavel*, parohul bisericii romano-catolice din orașul Roman; P. C. *Eustochia Ciucanu*, stareța Mănăstirii Agapia; P. Cuv. *Nazaria Niță*, stareța Mănăstirii Văratec; P. Cuv. *Onufria Nichifor*, muzeograf din Mî-

* REPORTAJ alcătuit de Șt. GANCEANU

P. S. EFTIMIE LUCA
Episcop al Romanului și Hușilor

năstirea Agapia, alături de care erau prezente și două călugărite din Biserica Angliei, care se aflau în vizită pentru a treia oară în țara noastră ca invitate ale Patriarhiei Române.

După încheierea Sfintei liturghii, P. S. Episcop-vicar Adrian Hrițcu-Botoșăneanul a dat citire *Gramatei mitropolitane* de înscăunare a P. S. Eftimie Luca în scaunul de episcop titular al Episcopiei Romanului și Hușilor pentru care fusese ales la 20 aprilie 1978 de către Colegiul Electoral Bisericesc convocat în acest scop la Palatul patriarhal din București.

După citirea Gramatei, I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, aducindu-l pe P. S. Eftimie Luca pe soalea din fața sfântului altar, înaintea celor prezenți i-a pus pe umeri mantia episcopală, simbol al răspunderii încredințate pentru eparhia al cărui arhipăstor a fost numit, rostind cuvintele: «Vrednic este!», și l-a condus apoi în strana arhierescă ce i se cuvine în partea dreaptă a catedralei, unde îl așează și-i înmână cirja episcopală, simbol al puterii ce i s-a conferit pentru a păstori, ca ierarh înțistător, eparhia ce i s-a dat spre arhipăstorie, rostind iarăși cuvintele: «Vrednic este!».

Urcînd apoi în strana arhierescă alăturată, I. P. S. Teoctist a adresat noului arhipăstor titular al Episcopiei Romanului și Hușilor, și celor prezenți la această solemnitate, următorul cuvînt:

*Înalt Prea Sfințiți Părinți,
Domnule Director al Departamentului Cultelor,
Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți și,
Iubiți credincioși,*

Ca pe o mireasmă cu bun miros, am înălțat în ctitoria marelui voievod Petru Rareș din acest străvechi oraș, rugăciuni de mulțumire către Bunul Dumnezeu pentru a ne fi învrednicit să înscriem o pagină nouă în viața Eparhiei Romanului și Hușilor, prin canonica așezare în scaunul vlădicesc a noului său ierarh titular, Prea Sfințitul Eftimie Luca. Se continuă, astfel, șirul marilor ierarhi care au păstorit de-a lungul veacurilor frumoasele ținuturi moldovene oblăduite duhovnicește de Episcopia Romanului și Hușilor.

Pentru a cinsti chipurile și vredniciile lor, ca și pentru a adăuga bucuriei clerului și credincioșilor româșcani bucuria noastră, sîntem prezenți în această Duminică a Floriilor, ierarhii din Mitropolia Moldovei și ierarhi transilvăneni, reprezentanți ai onoratului Departament al Cultelor, în frunte cu Dl. director Ion Popescu, și ai Autorităților locale de stat, înconjurînd cu dragoste și încredere, în noua sa muncă, pe noul arhipăstor al acestei eparhii, Prea Sfințitul Eftimie. În acest chip, trăim adevărul cel mare și sfînt al unității noastre de credință în Hristos și în Biserica întemeiată cu scump Sîngele Său, adevăr tîlmăcit des de Sfîntul Apostol Pavel: «Dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună cu el» (I Cor. XII, 26). Din citirea gramatei mitropolitane ați luat aminte că potrivit pravilelor Sfintei noastre Biserici, Prea Sfinția Sa a fost ales de Colegiul Electoral în ziua de 20 aprilie 1978, iar în ziua de 22 aprilie 1978 i s-a înmînat de Dl. Ion Roșianu,

Președintele Departamentului Cultelor, Decretul prezidențial de recunoaștere din partea Președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu.

Cu dreptate este, a aduce cuvînt de mulțumire Prea Fericirii Sale Patriarhului Iustin și Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru toate cele rînduite cu atîta înțelepciune privind obștea credincioșilor dreptmăritori din aceste părți, care și-au dobîndit arhipăstorul lor duhovnicesc.

Dreptmăritori creștini,

Din vistieria de învățături mîntuitoare, cunoaștem că noi toți, slujitori și închinători ai Sfîntului Altar străbun, formăm la un loc «un singur trup», după cum ne învață Sfîntul Apostol Pavel, cînd scrie: «iar voi sînteți Trupul lui Hristos și mădulare în parte» (I Cor. XII, 27), căci «El este capul Trupului, adică al Bisericii» (Col. I, 18)), încredinșîndu-ne cu încredințare sfîntă, că «noi sîntem Biserica lui Dumnezeu cel viu» (II Cor. VI, 16), iar «Biserica este stîlp și temelie adevărului» (I Tim. III, 15), potrivit aceluiași cuvînt insuflat de Duhul Sfînt.

Ca fii ai acestei Biserici, ca slujitori și credincioși ai ei, mărturisim cu toată tăria sufletului nostru acest adevăr de credință, această unitate în credința noastră ortodoxă; mărturisim aceleași sfinte adevăruri mărturisite și trăite adînc de moșii și strămoșii noștri cu lumina minții lor, cu căldura inimii lor și cu statornicia neclintită cu care ei s-au înrădăcinat, din cele mai adînci vremuri, pe acest pămînt străbun. În toată frumusețea sa ortodoxă, fericirile noastre înaintași ne-au lăsat drept moștenire această bogată credință, întruchipată în sfintele locașuri de închinare, presărate de-a lungul și de-a latul Moldovei. De la biserica din Borzestii lui Ștefan cel Mare, pînă la Putna, locașul de veci al marelui voievod, de la ctitoriile nemțene ale Mușatinilor, pînă la cele ctitorite în vremea noastră de bunii credincioși, avem tot atîtea izvoare de viață bisericească românească, de artă în iconografie, în strălucirea și măiestria odoarelor și a obiectelor de slujbă, în măiestrita combinare a irtescelor de valoare neprețuită, constituind fondul patrimoniului nostru național.

Dacă Sfîntul Apostol Pavel scria atît de limpede că Biserica lui Hristos este stîlp și temelie a adevărului, iar noi sîntem un singur trup, Trupul lui Hristos, cînd ne unim cu El, cu atît mai mult ca fii ai aceleiași Biserici Ortodoxe Române alcătuim un singur trup, făcînd parte din același sfînt așezămînt, din Biserica Părinților noștri: «Una, sfîntă, sobornicească și apostolească».

Iată, iubiții mei, în această Biserică ne închinăm, în aceasta «ne naștem din apă și din Duh» (Ioan III, 5), în ea ne străduim să pășim pe drumul arătat de Mîntuitorul Hristos, care este «calea, adevărul și viața», în Biserică și prin Biserică ne unim cu Mîntuitorul Iisus Hristos, făcînd cu El un singur trup, prin împărtășirea cu sfintele și de viață dătătoare Taine și tot în ea așteptăm învierea morților și viața ce va să fie.

Prin rîvna păstorilor duhovnicești rînduiți de Sfînta Biserică, prin statornicirea în dreapta credință a tuturor fiilor Bisericii noastre, prin credința noastră lucrătoare și prin evlavie curată, sîntem fericirile a ne

P. S. Eftimie rostește cuvintarea după înmînarea Decretului prezidențial de recunoaștere în scaunul de Episcop al Romanului și Hușilor

În timpul slujbei solemne din Catedrala episcopală din Roman

P. S. Adrian Botoșăneanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, citește Gramata de înscăunare

I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
înmînează însemnele episcopale noului ales

P. S. Eftimie Luca, Episcopul Romanului și Hușilor, rostește cuvîntarea după instalarea Sa

I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, îmbrățișind pe P. S. Episcop Eftimie Luca

I. P. S. Mitropolit Teoctist, P. S. Episcop Eftimie în mijlocul Înaltilor oaspeți sosiți la Roman cu prilejul instalării noului ierarh

sti fiii Bisericii Ortodoxe Române, care a păstrat de-a lungul existenței sale tezaurul mântuitor de credință, întocmirile neștirbite ale Sfinților Apostoli și cele ale Sfintelor Sinoade ecumenice și locale, precum și ofranda cea ziditoare de suflet adusă sfintei Ortodoxii de toți cei rîvnitori și postitori, călugări și pustnici — din care fac parte și mulți știuți și neștiuți din neamul și din părțile noastre — cinstiți pentru frumusețea vieții lor duhovnicești și pentru darul învățaturii lor drepte, și căutați ca pe niște «crini ai pustiei».

Cît de înălțați cu duhul se cade să fim noi, ierarhii, preoții, monahii și credincioșii Bisericii noastre strămoșești, că din rîndurile sfinților și ale propovăduitorilor Cuvîntului lui Dumnezeu, care au păstrat curată credința ortodoxă, au făcut parte episcopi și sihaștri luminați de pe pămîntul nostru românesc. Astfel, apar în marile dispute teologice pentru păstrarea Ortodoxiei figurile episcopilor din Tomis, Constanța de astăzi, Paternus, Teotim, Efrem, Evanghelicus ; apar din aceleași perioade istorice călugării cărturari din Scythia Minor — Dobrogea noastră de astăzi — vestiți prin cultura și aria de activitate cărturărească, Ioan Casian, cel ce a dus viața monahală de la noi pînă în îndepărtatul Apus, Dionisie cel Mic, supranumit «românul», cunoscătorul științei și întocmitorul calendarului. Tot în aceste părți dintre Mare și Dunăre, pe unde, potrivit Tradiției sfinte, a răsunit predica Sfîntului Apostol Andrei, descoperirile arheologice din ultimii ani au dat la iveală adevărate arhive ale începutului nostru ca popor și Biserică : urme de cultură ale strămoșilor noștri dinaintea erei noastre. Apoi foarte bine păstrate obiecte creștine de la răspîndirea creștinismului la noi, sfeșnice, candelă, cruci și chiar morminte de martiri, ca cele de la Niculițel, sau ca temeliiile bisericilor din orașele de reședință ale episcopilor care au păstorit Biserica strămoșilor noștri în veacurile III, IV și cele următoare.

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Domnule Director al Departamentului Cultelor,
Iubiți și distinși slujitori ai sfintelor altare și
Dreptmăritori creștini,

Moștenitori fericiți întru toate acestea, sîntem și noi cei din părțile Moldovei și Bucovinei. Asemenea mărturii de netăgăduită valoare istorică și documentară asupra vechimii și statorniciei noastre ca popor, neam, organizare bisericească, asupra culturii și datinilor noastre strămoșești pe aceste binecuvîntate plaiuri, le aflăm pretutîndeni. Toate învederează pe graiul lor de secole și de milenii, grai atît de răsunător sufletului românesc, tîlmăcind adevărul că aici ne-am născut, că aici ne-am format conștiința unității noastre în hărnicie, generozitate și în orice produs cultural de talent și de geniu creator, trăsături care au dobîndit dimensiuni și valori tot mai mari în crez și faptă pe treptele de afirmare a poporului nostru care, înfruntînd vitregiile istoriei a pășit cu hotărîre spre azurul cuceririlor sale sociale de libertate, de neatîrnare, de afirmare a demnității și dreptății și, de împlinire a visului de aur al independenței noastre naționale.

Pe acest lung drum, și-au împletit strădaniile lor arhieresti cu pilduitoare sîrguință, vlădicii de odinioară ai Romanului și Hușilor. Mesajele tuturor, asemenea unor străluciți luceferi, străbat bolta istoriei Bisericii țării românești a Moldovei. Din acest jilț arhieresc a răsunat glasul învățatului episcop Vasile din secolul XV; din preajma acestei catedrale episcopale au izvodit harnicii și iubitorii de țară episcopi Macarie și Eftimie, cronică bogată în fapte a țării Moldovei. Pe această vatră duhovnicească și-a însălat primele miniaturi artistice și primele pagini de măiastră caligrafie, talentatul vlădică Anastasie Crimca, ctitorul și arhitectul Mîndstirii Dragomirna. Tihna și frumusețea firii de care se bucură acest Centru eparhial i-au ușurat «îndelunga și ostenitoarea zăbavă» a primului nostru versificator, episcopul și mai apoi mitropolitul Moldovei, Dosoftei, care în stihuri de neegalată frumusețe și eleganță poetică ctitorește graiul românesc și toarnă simțirea dragostei sale de patrie în psalmii lui David. Dar salba vrednicilor acestor minunați înaintași ai noștri continuă prin istorie cu aceeași neîmpuținată strălucire, prin Veniamin Costache, întemeietorul de școală și prodigios traducător de cărți în limba română; prin marele cărturar și neobositul cercetător al istoriei Bisericii noastre, episcopul Melchisedec, înflăcărat luptător pentru unirea Principatelor Române; și prin alți păstori duhovnicești ai acestei episcopii. «Multe sînt numirile lor, potrivit cîntării, dar mai multe darurile».

Cu dreptate este a sublinia cu acest prilej fericit, rodnică păstorie a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Teofil, care a lăsat aici pecetea iubirii evanghelice și a rîvnei arhieresti, cinstind astăzi, prin prezența și slujba sa, întronizarea noului episcop al Romanului și Hușilor.

Cu prețuire și dragoste frățească îl avem în inimă, ca totdeauna, pe Prea Sfințitul Episcop Dr. Partenie Ciopron, care după o bogată activitate chîrjarhală de 17 ani, nemaiputînd învinge fireasca șubrezenie a sănătății sale, după o neînteruptă muncă de o viață și după o slujire arhierescă de 40 de ani, se află ca pensionar în prețuirea Prea Fericitului Patriarh Iustin, a Prea Sfințitului Eftimie și a noastră a tuturor.

Prea Sfințite Eftimie,

Iată norul bogat în mărturii care îți va călduzi, fără încetare, pașii pe drumul frumoasei slujiri a credincioșilor și a slujitorilor sîntelor altare din cuprinsul de Dumnezeu-păzitei Episcopii a Romanului și Hușilor. Acestor mărturii li se adaugă zestrea sufletească personală a Prea Sfințitei Voastre, conștiința slujirii arhieresti, atașamentul statornic față de cerințele Bisericii în zilele noastre, hărnicia, blîndețea, bunătatea și dăruirea pentru tot lucrul bun și folositor Sfințitului altar și Patriei.

Aveți privilegiul rar de a urca treptele jilțului de episcop titular cu o bogată experiență, cu o temeinică cunoaștere a preoțimii, a sîntelor locașuri, biserici și mîndstiri, din ogorul în care intrați ca semănător cuvîntului Ortodoxiei, al păcii, al nădejzii, al încrederii și al unității în muncă și în simțire românească. În cei 7 ani de arhierie, n-ați pregetat ieși în largul apostoliei, cercetînd duhovnicește sîntele locașuri și pe slujitorii lor. Stăpînit de dragoste pentru ei și de grija pentru păstrarea p

Simoniului cultural-artistic cum și pentru promovarea virtuților, v-ați plecat urechea la cerințele și năzuințele lor, i-ați înțeles, i-ați ajutat, i-ați mângâiat și i-ați apropiat. Socotim un mare și rar dar cu adevărat acela, ca un păstor de suflete să se învrednicească a fi așezat la locul de cinste și de iubire, în sălașul curat al inimilor păstoriiților săi. Alegerea Prea Sfinției Voastre în acest istoric scaun vlădicesc este fructul binecuvîntat al acestei dragoste, al încrederii clerului și credincioșilor, al prețuirii și al cinstirii lor, într-un cuvînt este roada comuniunii sufletești trăite.

De aceea, dincolo de emoțiile fastului de moment, rămîne această imagine vie a comuniunii evanghelice, a comuniunii de simțire și de trăire care viază și împuternicește întregul trup al Bisericii. Aici își află rădăcinile semnele acestei comuniuni, ramurile de finic ale dragostei clerului și credincioșilor din această Duminică a Floriilor, ramurile iubirii lor cu care v-au ascultat, iar acum v-am primit ca arhipăstor legiuit și ca îndrumător duhovnicesc. Rămîne această imagine ca o lumină de candelă ce nu se stinge niciodată din sufletul celor care au aprins-o și care mereu toarnă în ea untdelemnul iubirii evanghelice.

Ne-am bucurat să fim părtași la această întîmpinare și de a împlini rînduiala întronării în calitatea noastră de Mitropolit al Moldovei și Sucevei, știind că am așezat în numele Prea Fericitului Patriarh Iustin și al Sfințului Sinod în funcția de Episcop un fiu al acestor plațuri moldovene și un «bărbat al doririlor» nutrite de Adunarea eparhială și de fiii dreptcredincioși ai acestei Eparhii. Este o chezășie scumpă aceasta, deoarece ei vă vor urma îndrumările cu aceeași dragoste și rîvnă, în marea și greaua, dar deosebit de frumoasa misiune de episcop al acestei de Dumnezeu-păzitei Episcopii a Romanului și Hușilor.

Știm că în ființa Prea Sfinției Voastre, flacăra dragostei de țară, de poporul nostru harnic, precum și atașamentul pentru munca și agonisirile sale mărețe înfăptuite în zilele noastre, stă pururea aprinsă. Patriotismul se adeverește prin faptele grăitoare ale dăruirii pentru obște, ale promovării binelui și dreptății, ale cinstei și hărniciei, ale omeniei. În cuprinsul Eparhiei, în fruntea căreia sînteți chemat la apostolie, semnele sporului tehnic și industrial al hărniciei poporului nostru, belșugul ogoarelor înfloritoare, binefacerile civilizației și ale vieții cele noi — se văd pretutindeni, în localitățile de rezonanță mondială. Toate sînt îndemnuri pentru ca strădania Prea Sfinției Voastre arhipăstorească să fie mereu așintită către călduzirea clerului și credincioșilor spre o prisositoare muncă și încredere în viitorul fericit al Patriei noastre scumpe.

Exprimînd satisfacția mea de a avea în persoana Prea Sfinției Voastre un prețios colaborator în Sinodul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, vă adresez, Prea Sfințite, cele mai calde felicitări, împreună cu prea iubitul meu frate întru arhierie, Prea Sfințitul Episcop Adrian Botoșăneanul, colaboratorii, preoțimea și credincioșii din Arhiepiscopia Iașilor. Vom chibzui, vom veghea și vom îndruma împreună ca hotărîrile Sfințului Sinod și ale Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, să fie duse la îndeplinire în toată plîntătea lor.

Rugînd pe bunul Dumnezeu și pe Cuvioasa Parascheva, ocrotitoarea acestei catedrale și a Moldovei, să vă fie pavăză și ajutor în strădaniile ce vă așteaptă, invocăm îndemnul cel apostolesc adresat nouă arhierilor : «Păstoriți turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cerceîndu-o nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru câștig urît, ci din dragoste» (I Petru V, 2). Avînd la inimă aceste adevăruri, veți putea rosti, împreună cu Sfîntul Apostol Pavel : «Mie mi-a fost dat harul acesta, ca să binevestesc bogăția lui Hristos cea nepătrunsă și să învederez tuturor care este iconomia tainei celei din veci ascunse, în Dumnezeu, ziditorul a toate, prin Iisus Hristos» (Efes. III, 8—9) căruia se cuvine slavă împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, Treimea cea de o ființă și nedespărțită. Amin!

Prea Sfințitul Eftimie Luca a adresat, la rîndul său, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist și asistenței, următorul cuvînt :

Înalt Prea Sfinția Voastră,
Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit,
Înalt Prea Sfințiți Părinți Arhiepiscopi
și Prea Sfințiți Părinți Episcopi,
Domnilor reprezentanți ai Departamentului Cultelor și ai autorităților de stat locale,

Prea cuvioși și prea cucernici părinți,

Iubiți credincioși,

O rînduială dumnezeiască a făcut ca astăzi, în ziua Florilor sau a Floriilor care anul acesta coincide și cu pomenirea celui care a fost «izbăvitor al celor robiți, celor săraci folositor, neputincioșilor doctor și tuturor ajutor», «Marele Mucenic Gheorghe», să aibă loc, aici, în această veche, istorică și frumoasă catedrală, înscăunarea smereniei mele ca Episcop al Romanului și Hușilor.

Praznicul Florilor sau al Floriilor este adînc înrădăcinat în conștiința credincioșilor creștini și el ne aduce amînte de primirea triumfală ce s-a făcut Mintuitorului nostru Iisus Hristos în Ierusalim înainte de Paștele ultimului an de petrecere pămîntească. Stîlpările au fost semnul bucuriei și al omagiului pe care mulțimile le-au oferit Celui care le dăduse sănătate trupească și sufletească, pîine, nădejdea unei fericiri nepieritoare, optimismul în viață și cheia succesului prin iubirea și trăirea în frățească colaborare. Același lucru îl repetă suflarea creștină de aproape două mii de ani rememorînd aceste momente istorice pentru întărire duhovnicească.

Astăzi, aici este prisos de bucurie, pentru că în urma votului Colegiului Electoral Bisericesc și, după împlinirea celorlalte rînduiri canonice și legale, smerenia mea, am fost ales și confirmat ca Episcop titular al Episcopiei Romanului și Hușilor, iar acum sînt așezat în acest scaun cu această deosebită solemnitate.

Au fost rostite cuvinte pline de mireasmă duhovnicească, de frățească dragoste, de mîngîietoare făgăduinți în sprijinirea activității smereniei mele ca nou arhipăstor al acestei Eparhii. Ca și în Sala sinodală ca și la Departamentul Cultelor și aici, mă îndeamnă același duh să măr-

...sesc că sînt tot atît de copleşit ca şi acolo de lucrurile mari şi minuscule cîte a făcut Domnul cu şi pentru smerenia mea.

Vin aici, la acest scaun eparhial, nu ca un om de departe şi necunoscut, ci, ca unul care sînt ca de aici, cu trăirea de mai mulţi ani în şir a acestei aromă duhovnicească a Eparhiei Romanului şi Huşilor, aici, unde au arhipăstorit vlădici vrednici de amintirea posterităţii.

La Roman ca şi la Huşi s-au succedat mari personalităţi bisericeşti care au făcut cîntec nu numai eparhiilor pe care le-au arhipăstorit, ci şi întregii Biserici Ortodoxe Române. Se găsesc înscrise în listele cronologice ale eparhiei cărturari distinşi ca Vasile şi Teoctist «dascălul Moldovei», teologi de renume ca Macarie, Dosoftei şi Melchisedec, ocrotitori ai sănătăţii trupesti şi sufleteşti a credincioşilor ca Ioanichie şi Veniamin Costachi, sprijinitori ai luminării prin cartea de învăţătură pentru tot neamul ca Leon Gheuca şi Iacob Stamate, personalităţi care au urcat la înalte trepte ale ierarhiei noastre bisericeşti Iosif Gheorghian şi Calinic Milescu ca mitropolii primaţi, Nicodim Munteanu ca patriarh, participanţi activi la lupta pentru înlăturarea nedreptăţilor, pentru dobîndirea libertăţii, pentru independenţă şi pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat, oameni înnoiţi în duhul trăirii evanghelice, dornici de legături frăţeşti cu toate popoarele.

Episcopia Romanului şi Huşilor în ultimii treizeci de ani a avut cîntec de a număra printre titularii săi pe Înalt Prea Sfinţitul Teofil Herineanu al Clujului, care cu rîvnă apostolică şi pilduitoare a căutat, cu cuvîntul şi cu fapta, să propovăduiască Evanghelia Domnului Hristos. După zece ani de arhipăstorie, Înalt Prea Sfinţia Sa a fost chemat să păstorească peste creasta Carpaţilor, cu aceeaşi rîvnă şi se sileşte să întărească legătura păcii între fiii Bisericii strămoşeşti, în inima Transilvaniei.

În rînduiele administrative ale eparhiei în acest timp a fost şi Prea Sfinţitul Emilian Birdaş, care a fost chemat ca Episcop vicar al Mitropoliei Sibiului şi apoi a trecut ca titular al istoricei eparhii de la Alba Iulia.

Din anul 1962, această Eparhie a fost cinstită cu vrednica arhipăstorie a Prea Sfinţitului Episcop Dr. Partenie Ciopron pînă anul acesta, cînd a demisionat pe motive de sănătate. Prea Sfinţia Sa se numără printre cei mai vechi şi venerabili Părinţi Episcopi sinodali. La această Eparhie, ca locţiitor de episcop şi mai ales ca titular, P.S. Sa şi-a înscris numele cu alese şi vrednice lucrări atît la centrul eparhial cît şi în întreaga eparhie.

Nu pot să trec sub tăcere faptul că timp de douăzeci de ani Episcopia Romanului a fost într-o strînsă lucrare şi colaborare cu Mitropolia Moldovei şi Sucevei prin cel mai venerabil ierarh al ei, prin cel care de anul trecut a primit cîrma conducerii Bisericii noastre Ortodoxe Române, ca cel de al patrulea patriarh al ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin. Prea Fericirea Sa a manifestat deosebită dragoste faţă de această eparhie şi a sprijinit-o cu statul, îndrumarea şi necontenita supraveghere pentru ca lucrarea celor două eparhii din aceste părţi ale ţării noastre să se sărîrşească întocmai ca într-o adevărată simfonie.

Smerenia mea urmează în scaunul atîtor vrédnici ierarhi, călduzitori duhovnicești, deschizători de drumuri în ogorul arhipăstoririi, sprijinitori ai acțiunilor de mai bine pentru fericirea și bunăstarea credincioșilor tii ai poporului român. Ierarhii acestei istorice eparhii au înscris pagini glorioase și voi găsi la ei exemple cumpănite, motive și îndemnuri la lucrul cel bun în via Domnului.

Trăim într-o epocă de plin progres, într-un climat de muncă constructivă și de pace, climat statornicit prin rîvna și abnegația Conducerii scumpei noastre patrii în frunte cu Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu. În latura libertății religioase drepturile sînt asigurate constituțional și cele 14 culte religioase care au recunoașterea Statului își desfășoară activitatea religioasă pe temeiul tradiției lor de organizare și funcționare. Unele culte religioase au și deputați în Marea Adunare Națională, iar toate cele 14 culte religioase din țara noastră fac parte din Frontul Unității Socialiste. Între cultele religioase sînt statornicite relații frățești de colaborare în cadrul ecumenismului practic local.

Eparhia Romanului și Hușilor în aria geografic-administrativă cuprinde județele Neamț, Bacău și Vaslui, județe în care se găsesc bogății naturale de mare preț precum și comori nestemate ale culturii și civilizației bimile are ale neamului nostru.

Eparhia Romanului și Hușilor are buchetul oamenilor devotați și cinstiți, muncitori, harnici și chibzuiți — așa cum sînt toți oamenii patriei noastre. În această sfîntă și de Dumnezeu-păzită eparhie, cu tot felul de bogății și comori și, mai ales, cu oameni minunați, urmează ca, de acum în colo, să-mi desfășor activitatea ca eparhiot.

Reîmprospătez și acum, pentru știința binecredincioșilor creștini încredințați arhipăstoririi mele, că voi stărui cu toată îndelunga răbdare (II Tim. IV. 2) pentru a face «cuvîntul lui Dumnezeu viu și lucrător» (Evr. IV. 1) în cugetele și faptele lor. Ca arhiereu rînduit pentru oameni, voi săvîrși lucrarea de sfințire a fiilor duhovnicești și în toate voi fi cu multă răbdare (II Cor. VI. 6), cu bunădată, cu smerenie, cu blîndețe (Col. III, 12), spre a îmbrăca și înnoi în dreptatea și în sfințenia adevărului (Efes. IV, 24) pe toți slujitorii și binecredincioșii ortodocși ai Eparhiei Romanului și Hușilor. Voi lucra și voi îndemna cu cuvîntul și cu fapta ca să se lucreze cu avînt patriotic și cu unire frățească, în toate acțiunile obștești, în toate locurile de muncă unde credincioșii noștri își desfășoară activitatea.

De la clerul de mir și monahal voi cere lucrare plină de dăruire, cu toată conștiinciozitatea, cu supunere cuviincioasă față de autoritatea de stat și bisericească. Voi îndemna și sprijini clerul de mir și monahal spre a fi la înălțimea chemării zilelor noastre, el fiind clerul credincioșilor care își păstrează neștirbit credința de aproape două mii de ani. Credincioșii ortodocși au cinstit pe preoții lor pentru devotament, pentru abnegație, pentru slujirea adevărului, a dreptății și Păcii, pentru participarea activă la toată lucrarea de mai bine a lor și a fiilor lor, a viitorului fericit.

În această zi așa de bogată în semnificații ale credinței noastre, cînd Domnul intrînd în Ierusalim este din nou recunoscut și aclamat ca Dom-

nu! și Stăpînul, ca adevăratul Mesia cel așteptat și propovăduit de toți profeții Vechiului Așezămînt, cînd străzile Ierusalimului au răsunit de ovația: «Osana, bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului (Matei XXI, 9), ne uimem de bucurie dar și de smerenie și, cu stîlpări și cu cîntări ne închinăm și îl slăvim și cu «credință neschimbată pururea îl lăudăm todeauna strigînd către Dînsul: «Bine ești cuvîntat cel ce vii să chemi pre Adam».

În această zi, alături de rugăciunile de cerere pentru toate nevoile noastre trupești și sufletești, adăugăm și rugăciunile noastre de mulțumire pentru binefacerile revărsate asupra noastră prin «harul binecuvîntării și al mîntuirii». Din aceeași datorie sfîntă, imbucetăm și mulțumirile noastre față de toți factorii de răspundere care au făcut ca această zi, la Roman, să fie cu adevărat solemnă.

Mulțumesc Sfîntului Sinod al Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericirea Sa, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, pentru tot ce a făcut pentru smerenia mea prin însărcinările pe care mi le-a încredințat ca stareț la Mînăstirile Bistrița și Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava și apoi prin ajutorul moral pe care mi l-a dat la vremea alegerii mele ca arhieru vicar iar acum ca Episcop eparhiot.

Mulțumesc Înaltei Conducere de stat care a confirmat alegerea smereniei mele ca Episcop al Romanului și Hușilor și așa cum am declarat la Departamentul Cultelor cînd mi s-a înmînat Decretul, reînvoiesc și acum, aici, același angajament cu toată răspunderea de slujitor devotat cauzei poporului nostru, constructor al progresului, fericirii și bunăstării oamenilor. Asigur Înalta Conducere de stat, Onoratul Departament al Cultelor, toate autoritățile de stat locale de loialitatea mea în rezolvarea problemelor care îmi revin în misiunea și funcțiunea ce o am.

Nu pot să nu mărturisesc despre tot ce datorez Înalte Prea Sfinției Sale, Înalte Prea Sfințitului Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Înalte Prea Sfințitului Teoctist, pentru bunăvoința cît și pentru această osteneală de a fi prezent la solemnitatea instalării smereniei mele. Sînt sigur că mă purtați în rugăciunile Înalte Prea Sfinției Voastre, că cel dintîi ierarh pe care îl înscăunați în noua calitate a Înalte Prea Sfinției Voastre, de Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Vă asigur și eu că Vă voi avea pururea în smeritele mele rugăciuni către Tronul lui Dumnezeu și către Prea Cuvioasa Maica noastră Parascheva, hramul acestei catedrale, ocrotirea și lauda cea cinstită a Moldovei, ale cărei sînte moaște sînt la catedrala Sfintei Mitropolii din Iași. Vă asigur, Înalte Prea Sfinția Voastră, că voi fi un sincer colaborator în lucrările Sinodului mitropolitan și voi face totul ca împreună-lucrarea noastră să fie spre cît mai mare slavă a lui Dumnezeu, spre binele credincioșilor noștri și a scumpei noastre patrii.

Mă rog cu smerenie ca Domnul Dumnezeu să Vă întărească cu sănătate, cu multă putere de muncă și să aveți parte numai de bucurii.

Calde mulțumiri adresez și Înalte Prea Sfințiilor Arhiepiscopi, care au binevoit a lua parte la această solemnitate.

Țin să mulțumesc Prea Sfinției Sale, Prea Sfințitului Episcop Dr. Partenie Ciopron care, așa cum declara cu ocazia înscăunării Prea Sfinției Sale, a ținut toiagul arhieriei cu curățenie spirituală și cu demnitate. Ți asigur pe Prea Sfințitul Episcop Dr. Partenie Ciopron de toată atenția, de toată dragostea frățască și-ți voi avea întotdeauna ca pe un părinte și «stareț» al meu. Ți voi cere statul și povața ca unuia care a dobândit înțelepciunea din lucrarea cea atît de plină de răspundere a arhieriei.

Mulțumesc tuturor celor care au binevoit a fi aici de față și ți asigur de pomnire în smeritele mele rugăciuni.

Nu pot să închei cuvîntul meu decît rugîndu-mă ca Bunul Dumnezeu să mă aibă în sînta Sa pază și să călăuzească pașii mei spre tot lucrul bun, să sfințească pe cei ce nădăjduiesc întru El, plinirea Bisericii Sale să o păzească, pace lumii să dăruiască și să ne învrednicească pe noi cu îndrăznire, fără de osîndă, a cuteza și a-L chema Tatăl nostru care să pună în noi lumină spre împlinirea a tot ce este bun și folositor și în veacul de acum și spre moștenirea vieții în veacul cel ce va să vină.

«Ajutorul meu și apărătorul meu ești Tu, Doamne Dumnezeul meu nu zăbovi» (Ps. XXXIX, 24).

A urmat apoi un polihroniu, după care noul înscăunat a fost felicitat călduros de ierarhii oaspeți, de preoții și diaconii slujitori, de alți distinși participanți la solemnitate și de diferiți credincioși.

După încheierea solemnității, invitații de onoare au fost conduși în Palatul episcopal unde au luat parte la dejunul oficial festiv oferit cu ocazia acestui eveniment.

În cursul dejunului au rostit toasturi : I. P. S. Antim Nica, Arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos ; I. P. S. Teofil Herineanu, Arhiepiscop al Clujului, Vadului și Feleacului ; P. S. Vasile, Episcopul Oradiei ; P. S. Emilian Birdaș ; P. C. Pr. Vasile Radu, consilier administrativ la Episcopia Romanului și Hușilor ; P. C. Pr. Scarlat Porcescu ; P. C. Pr. Theodor Bodnar, de la Arhiepiscopia Iașilor ; Dl. dr. Ion Popescu, Director în Departamentul Cultelor ; P. C. Pr. Petre Vasile, paroh al comunității de rit vechi rus (lipovean) din orașul Roman ; I. P. S. Mitropolit Teoctist, iar în încheiere a vorbit Prea Sfințitul Eftimie Luca.

În toasturile lor, vorbitorii au evocat importanța evenimentului înscăunării noului episcop titular al Episcopiei Romanului și Hușilor, au scos în evidență meritele și calitățile noului înscăunat atît ca slujitor devotat al Bisericii cît și ca cetățean — slujitor entuziast al patriei străbune și și-au exprimat încredințarea și nădejdea că P. S. Eftimie Luca se va dovedi, ca și pînă în prezent, un ierarh profund trăitor al învățăturilor evanghelice, energic, iscusit, entuziast și devotat în împlinirea înaltelor îndatoriri și imperative care-i stau în față atît de plan bisericesc religios cît și pe plan cetățenesc.

I. P. S. Arhiepiscop Antim Nica, referindu-se, între altele, la dimensiunile și sensul acestui eveniment, a arătat că, convocarea Colegiului Electoral Bisericesc la București și alegerile care au avut loc pentru ocuparea scaunelor de ierarhi vacante la Craiova și la Roman, constituie o dovadă a grijii Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin pentru îndeplini-

rea fără prejudiciu a nevoilor spirituale din eparhiile respective, iar solemnitatea înscăunării de la Roman a avut menirea să desăvârșească, prin osteneala I. P. S. Mitropolit Teoctist, eforturile depuse în vederea buneii desfășurări a vieții religioase și administrative a Episcopiei Romanului și Hușilor. După ce a evocat cu emoție figurile cele mai de seamă de ierarhi, care au condus Episcopia Romanului și Hușilor, bărbați devotați Bisericii și Patriei, I. P. S. Sa a făcut o trecere în revistă a ultimilor ierarhi titulari la Roman, la înscăunarea cărora a luat parte, exprimind cuvinte pline de conținut emoțional și de apreciere deosebită la adresa I. P. S. Teofil Herineanu, fost conducător al acestei eparhii și la adresa P. S. Partenie Ciopron, precedentul titular al Episcopiei Romanului și Hușilor, adresează, în încheiere, felicitări și cele mai bune urări Prea Sfințitului Eftimie în noua sa misiune.

P. C. Pr. Vasile Radu, consilier administrativ, care a luat apoi cuvintul în numele funcționarilor de la centrul eparhial-Roman, în numele clerului și credincioșilor Eparhiei Romanului s-a arătat copleșit de «deosebita cinste» și «înălțătoarea bucurie» ce i s-a oferit de la formula cuvinte prin care să exprime cu fidelitate simțămintele deosebite care stăpinesc și animă întregul personal administrativ, clerul și credincioșii Episcopiei Romanului și Hușilor cu prilejul acestui eveniment deosebit care este, de fapt, «încununarea de drept a unor merite care l-au consacrat și au conturat certitudinea ascensiunii P. S. Eftimie, pentru ca să desăvârșească realizările pe care le așteaptă de la P. S. Sa dreptmăritorii creștini și clerul» din Eparhia Romanului, deoarece, P. S. Episcop Eftimie s-a manifestat deja la Roman cu entuziasm și energie pe cele două laturi ale vieții obștești : «ca ierarh-păstor care slujește exemplar pe Dumnezeu, și ca cetățean care-și slujește cu însuflețire patria». După ce i se evidențiază unele trăsături esențiale și se creionează unele calități și merite pe care P. S. Eftimie le-a dovedit cu pregnanță în timpul activității sale ca arhieru-vicar la Roman, se exprimă încredințarea că noul titular nu va rămâne mai prejos decit înaintașii săi ci, dimpotrivă, va constitui o pildă vrednică de urmat prin exemplul vieții și activității sale viitoare, prin dragostea, hărnicia, iscusința și energia pe care le va manifesta, ca și pînă acum, în păstoria Episcopiei Romanului și Hușilor ca unul care continuă să păstorească în aureola lăsată de bărbații de seamă ai neamului nostru ce au ilustrat scaunul acestei eparhii ; i se exprimă, apoi, asigurarea de colaborare cu devotament nețărmurit pe plan bisericesc și cetățenesc, de ascultare și rîvnă în munca de pastorație a tuturor clericilor din eparhie și i se formulează urări pentru o îndelungată pastorație chiriarhală în sănătate deplină, cu puteri sporite de muncă, plină de multe bucurii și satisfacții pentru bogate realizări spirituale, pentru prosperitatea întregii eparhii, într-u mulți și fericiți ani.

I. P. S. Teofil Herineanu face, în cuvintul sau, o incursiune în trecutul Episcopiei Romanului și Hușilor, cînd a fost conducătorul acestei eparhii și cînd s-a bucurat de colaborarea P. Cuv. Arhim. Eftimie Luca, atunci exarh pentru mînăstirile din eparhie. Bucuria aceea de a-l fi avut

colaborator de nădejde este incomparabil sporită astăzi, a spus I. P. S. Sa, când fostul său exarh a fost înscăunat astăzi conducător deplin al Episcopiei Romanului și Hușilor, și îi adresează apoi călduroase felicitări și urări cordiale pentru o fericită arhipăstorie.

Luînd apoi cuvîntul *Monseniorul Petru Gherghel*, ordinarius pentru eparhia romano-catolică de Iași, în calitate de invitat de onoare la această festivitate, a arătat că «a răspuns cu bucurie la amabila invitație» ce i s-a făcut «de a participa la festivitatea instalării în scaunul episcopal al Romanului și Hușilor a P. S. Sale Eftimie Luca» și că reprezintă «la această solemnitate întregul cler romano-catolic din eparhia de Iași, care de veacuri lucrează alături de toți slujitorii Bisericii Ortodoxe Române în orașele și satele răspindite pe istoricul ținut al Romanului și Hușilor...». «Părintele Gabor Pavel, aici de față, parohul bisericii catolice din Roman, poate da mărturie — a spus Msr. Gherghel — despre frățietatea dintre slujitorii celor două Biserici surori din orașul Roman»; el s-a exprimat «cu satisfacție și despre amabilitatea cu care a fost întîmpinat de ortodocși în atîtea ocazii».

«Toate acestea, a spus Monseniorul Petru Gherghel, ne fac să trăim cu anticipație bucuria sfîntă că timpul împlinirii dorinței Domnului Hristos exprimate în Evanghelia de la Ioan (ca toți să fie una), este aproape».

În numele acestor strădanii ale noastre ca slujitori ai lui Hristos, în numele credinței noastre comune, tezaur scump primit de la Domnul Hristos prin apostolii Săi și prin urmașii lor, episcopii, de a căror vrednicie Vă bucurați și Prea Sfinția Voastră, Prea Sfințite Eftimie, în numele aspirațiilor noastre comune de colaborare și frățietate, călăuziți de Bunul Păstor pe care-l reprezentați în fața credincioșilor din Episcopia Romanului și Hușilor, în numele dorinței noastre comune și legitime de a crea între creștini un climat binefăcător de pace și armonie necesar dezvoltării vieții spirituale, mă bucur să fiu astăzi, împreună cu Prea Sfinția Voastră și cu ceilalți invitați, părtaș la bucuria ce o trăiți și să Vă urez, cu sentimente care mă leagă de aceste locuri, sănătate și rod bogat în via Domnului și în păstoria turmei ce Vi s-a încredințat.

Rugăciunea pe care am înălțat-o astăzi în Catedrala episcopală din Roman am dorit și doresc să ajungă la Tronul Părintelui ceresc și la Domnul Iisus, Fiul Său preaiubit, și Dumnezeu să Vă dăruiască cu mulți ani și cu multe bucurii în activitatea de arhipăstor al acestor meleaguri.

Întru mulți ani Prea Sfințite Eftimie !».

La rîndul său *Prea Sfințitul Episcop Vasile* al Oradiei, adresîndu-se Prea Sfințitului Eftimie și celor prezenți a spus : «Astăzi este o zi de domnească sărbătoare : Sărbătoarea Floriilor care prefațează Săptămîna Pațimilor ; o cîntare veche la noi glăsuiește : «Vin Floriile cu soare și Soarele cu florii». Pentru Episcopia Romanului și Hușilor ziua de astăzi este o dublă sărbătoare : Sărbătoarea Floriilor, a Domnului Hristos care vine către patimă, și sărbătoarea soarelui care luminează pentru înscăunarea noului episcop eparhiot la Roman, moment de bucurie aleasă pentru clerul și dreptcredincioșii acestei eparhii.

«Sintem părtași la bucuria clerului și credincioșilor din Episcopia Romanului și Hușilor care primesc astăzi pe noul conducător spiritual al eparhiei lor în persoana Prea Sfințitului Episcop Eftimie Luca.

Am deosebită satisfacție să vorbesc în numele credincioșilor ortodocși români de la brazda de vest a țării, pentru care, multe veacuri, episcopii de la Roman au fost adevărați părinți sufletești trimițându-le slovă românească și ajutându-i în lupta pentru păstrarea credinței strămoșești și a ființei lor naționale.

Prin slova românească și prin ajutoarele materiale și morale ce le-au acordat în vremea în care corabia Bisericii Ortodoxe din Transilvania era învăluită de valuri grele, ei au contribuit la menținerea conștiinței de unitate națională și au afirmat adevărul că toți formau un singur popor de o parte și de alta a Carpaților, că toți ne-am născut și ne-am dezvoltat în jurul acestor munți deveniți coloana vertebrală a neamului nostru și am crescut cu ei cum crește și se îmbogățește firul de tort în jurul unui fus.

Între Eparhia Romanului din Țara de Jos a Moldovei și eparhiile din Transilvania au fost nenumărate punți de legătură.

Nu putem să nu amintim în acest sens pe mitropolitul Eftimie de la Bălgrad, care a venit în Moldova în secolul XVI după ajutoare și s-a întors la Episcopia Vadului de lângă Cluj.

De la un alt vlădică al Bălgradului, avem următoarea însemnare : «Eu, vlădica Dosoftei ce am fost în Roman și Huși și mai mare peste toate minăstirile țării Moldovei, așijderea și vlădică în Ardeal și Maramureș și am fost în ținutul Sătmarului pînă la Dobrițin» (Ștefan Mețes, *Istoria Bisericii din Transilvania*).

Îngăduiți-mi să mai amintesc de încă un alt mesager de slovă românească de la care s-au împărtășit credincioșii români din Ardeal și Banat. Este vorba de copistul de manuscrise bisericești *Vasile Sturza Moldoveanul* originar din Comănești. El a copiat în secolul XVIII o mulțime de cărți de cult după care s-au săvîrșit slujbele divine multă vreme în bisericile ardelenene. Se cunosc peste 30 de astfel de manuscrise lucrate cu multă migală de acest iubitor de limbă românească și credință ortodoxă.

Ne este plăcut să amintim cu acest prilej și numele a doi ierarhi transilvăneni care au condus cu vrednicie Episcopia Romanului : evocăm chipul bunului și blîndului episcop Lucian Triteanu din prima jumătate a secolului XX care a păstorit aici 23 de ani și, bucuros de a fi prezent la această festivitate, amintesc de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil al Clujului, Vadului și Feleacului care a păstorit cu vrednicie la Roman 8 ani și 4 luni.

Prea Sfințite Episcop Eftimie, îmi exprim încă o dată bucuria de a participa la înscăunarea Prea Sfinției Voastre în scaunul de vlădică al Romanului, apreciînd munca, dragostea, zelul și tactul pastoral cu care ați dus la îndeplinire misiunile ce Vi s-au încredințat pînă acum în sinul Bisericii și în slujba poporului nostru.

Dar aș dori să vedeți în prezența noastră aici și sentimentul de recunoștință ce îl aduc în numele credincioșilor din Episcopia Oradiei pen-

tru spiritul de largă înțelegere și intrajutorare pe care l-ați avut împreună cu P. S. Episcop Partenie Ciopron ori de câte ori am solicitat ajutoare pentru bisericile lor.

În același timp prezența noastră aici doresc să fie de asemenea un răspuns și o împlinire a solidarității pentru faptul că la hirotonirea primului episcop al reînființatei episcopii a Oradiei la 26 martie 1921, Roman Ciorogariu s-a rugat împreună cu mitropolitul primat Miron Cristea, cu episcopul Iosif Bădescu al Caransebeșului și episcopul moldovean Pimen Georgescu.

Astfel se continuă mărturia noastră că una am fost și una sîntem toți românii în credință și ideal.

Vă felicităm pentru noua misiune ce Vi s-a încredințat și rugăm pe Dumnezeu să Vă încununeze munca de roade bogate în slujba Bisericii și a Patriei».

P. S. Emilian Birdaș de Alba Iulia își exprimă în cuvîntul său bucuria de a participa la festivitatea prilejuită de înscăunarea ca titular al Episcopiei Romanului și Hușilor a P. S. Eftimie Luca, care este un fost frate al său de călugărie din tinerețe; amintește apoi de legăturile din trecut între Moldova și Transilvania menționînd că la Roman, pe cînd era vicar administrativ al acestei eparhii, P. S. Sa a trăit zile dintre cele mai fericite, după cum o parte dintre ierarhii transilvăneni au găsit în Moldova și în Țara Românească, înțelegere și ajutor în activitatea lor de misiune. Sfinții ierarhi Ilie Iorest și Sava Brancoviți care sînt prăznuiți la 24 aprilie, și-au luat hrană duhovnicească de la ctitoria lui Ștefan cel Mare de la Putna. După ce trece în revistă unele din cele mai importante momente de intrajutorare și colaborare frățească dintre ierarhi transilvăneni și moldoveni, de-a lungul veacurilor, aduce mulțumiri celor care l-au ajutat la Roman și în alte părți, atît autorităților de stat cît și autorităților bisericești și formulează cuvinte de felicitare și urări pentru noul ierarh titular la Roman.

Domnul *Ion Popescu*, Director în Departamentul Cultelor, începe cuvîntul său prin a felicita Episcopia Romanului și Hușilor pentru noul episcop titular. Se referă apoi la P. S. Eftimie și la meritele pentru care a fost ales la Roman ca titular. Își exprimă apoi încredințarea că P. S. Eftimie va da dovadă de același entuziasm, de aceleași calități și strădanii de a acționa cu spirit de responsabilitate cetățenească și de aici încolo, că se va consacra cu același devotament cauzei poporului și credincioșilor din această eparhie legîndu-le de idealurile vieții noi. Încheie cu urări și cu un toast pentru Președintele Nicolae Ceaușescu, pentru Conducerea Departamentului Cultelor pentru Conducerea Bisericii, pentru P. S. Eftimie și pentru toți credincioșii ortodocși.

În cuvîntul său, *I. P. S. Teoctist*, a arătat că a fost adînc impresionat de amploarea sentimentelor înălțătoare care s-au exprimat la acest dejun ceea ce îl încredințează că noul înscăunat la Roman va fi, într-adevăr, un conducător demn, de la care se așteaptă cu încredere realizări de seamă.

Împărtășește apoi celor prezenți că mare i-a fost bucuria pentru evenimentul trăit aici și formulează aprecieri la adresa P. S. Eftimie apoi roștește cuvinte de angajare la o contribuție mai sporită în împlinirea marilor idealuri ale poporului nostru potrivit principiilor pe care le face cunoscut cu atita abnegație și entuziasm Președintele Nicolae Ceaușescu pe toate meridianele globului. Adresează apoi D-lui Ion Popescu, Director în Departamentul Cultelor rugăminte de a transmite D-lui I. Roșianu încredințarea că toți clericii și credincioșii din Moldova sînt gata să lucreze și pe mai departe la concretizarea marilor principii pentru propășirea neamului nostru și a Bisericii Ortodoxe Române.

În încheiere, P. S. Eftimie Luca evocă momentul de acum șapte ani cînd a fost ales și hirotonit arhiereu-vicar, cînd din același loc și cu o ocazie asemănătoare: dejunul festiv oferit atunci, a rostit cuvinte de adîncă emoție și angajare pe care s-a străduit să le concretizeze de-a lungul vremii; acum, din nou adînc impresionat de cuvintele oaspeților se simte dator să se exprime cu aceeași angajare și cu adîncă încredere pentru activitatea sa viitoare, pe linie bisericească și cetățenească.

Mulțumește apoi Prea Fericirii Sale, Părintelui Patriarh Iustin pentru sprijinul moral și îndrumările părintești ce i le-a dat, omagiază pe Președintele Nicolae Ceaușescu, mulțumește tuturor celor care i-au exprimat felicitări și urări pentru noua misiune la care a fost chemat, Înalt Prea Sfințitul Mitropolitului Teotist, reprezentanților Autorităților de stat, D-lui Director Ion Popescu, din Departamentul Cultelor, pe care îl roagă să se facă interpretul său pentru a-l asigura pe D-l Președinte Ion Roșianu de tot devotamentul din partea sa, și exprimă recunoștința față de P. S. Partenie Ciopron și față de ceilalți membri ai Sfintului Sinod prezenți la această festivitate, dînd o strălucire deosebită solemnității înscăunării sale prin participarea lor la Sfînta liturghie și prin cuvintele rostite.

Mulțumește, de asemenea, celor din Adunarea Eparhială care i-au dat votul, tuturor oaspeților de la Arhiepiscopia Iașilor, rudelor și prietenilor cît și ostenitorilor care s-au străduit pentru împlinirea tuturor celor necesare la buna desfășurare a festivității și încheie rugînd pe Dumnezeu să-l înțeleptească, să-l lumineze și să-l întărească la conducerea eparhiei care i s-a încredințat, să-i binecuvînteze și să ia sub purtarea Sa de grijă pe toți oamenii de bunăvoință. Ridicînd, în cele din urmă, paharul, P. S. Eftimie toastază pentru toți cei cărora le-a adus mulțumiri și omagii.

Dejunul festiv se încheie prin rostirea rugăciunii de mulțumire lui Dumnezeu pentru toate.

PARASTAS DE UN AN DE LA ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A PATRIARHULUI JUSTINIAN

...Fericiți cei adormiți în Domnul, odihnească-se de ostenețile lor, căci faptele lor li urmează (Apoc. XIV, 13).

Înainte ca trupul neînsuflețit al Patriarhului Justinian să fi fost coborât în criptă, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei — azi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române — spunea : *Înconjurat de nimbul înfăptuirilor sale, chipul Patriarhului Justinian va fi așezat în panteonul marilor ierarhi ai Bisericii noastre și numele lui va fi pomenit din neam în neam... îi făgăduim să-i urmăm pilda, să-i cinstim înfăptuirile și să-i păstrăm neștearsă amintirea în sufletele noastre...*

Astfel, în ziua de 25 martie a.c., după Sfânta liturghie săvârșită cu prilejul praznicului «Buneinvestiri» în biserica Mînăstirii Radu Vodă, paraclisul Seminarului teologic din București, s-a săvârșit parastasul de un an de la trecerea spre cele veșnice a Patriarhului Justinian.

Slujba parastasului a fost săvârșită de un sobor de preoți și diaconi sub protia Prea Sfințitului Roman, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor. De asemenea, au slujit arhimandriții Bartolomeu Anania, directorul Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române ; Veniamin Micle, directorul Seminarului teologic din București ; Grigore Băbuș, slujitor la catedrala patriarhală.

Răspunsurile la Sfânta Liturghie și la parastas au fost date de corul elevilor seminariști, precum și de membri din corala patriarhală.

Au fost de față membrii familiei Patriarhului Justinian, foști colaboratori, profesorii și elevii Seminarului teologic, mulțime de credincioși.

După binecuvîntarea colivei și citirea rugăciunii dezlegării, toți cei de față au cîntat «Veșnica pomenire !»

După datină, s-au împărțit bucate.

Duminică, 26 martie a.c. a avut loc la Catedrala patriarhală o slujbă arhierască, urmată de parastas, în memoria Patriarhului Justinian.

Sfânta liturghie a fost săvârșită în prezența Prea Fericitului Patriarh Iustin de către: I.P.S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei; P.S. Antonie Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal; P. S. Roman Ialomițeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Din sobor, în afară de slujitorii preoți și diaconi ai catedralei, a făcut parte și P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, directorul Institutului biblic și de Misiune ortodoxă.

După Sfânta liturghie s-a săvârșit, după pravila bisericească și tradiția strămoșească, parastasul de un an de la moartea Patriarhului Justinian.

La veșnica pomenire, Prea Fericitul Patriarh Iustin și cei trei înalți ierarhi au ridicat, după obicei, coliva și s-a rostit rugăciunea iertării.

Au fost de față membri ai familiei, consilieri ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, mulțime de credincioși.

Din inima și gura tuturor a fost rostită scurta rugăciune a dezlegării: «Dumnezeu să-l ierte, iar pe noi să ne miluiască».

P. Diac.-HUREZI

SFINȚIREA MARELUI MIR, LA MÎNĂSTIREA CERNICA

Marele Mir este — după cum se știe — *materia* Mirungerii, una din cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii Ortodoxe. El este un complex de mai multe ingrediente binemirositoare, pregătit după o rețetă și un ritual de cult speciale. Marele Mir se pregătește la anumite intervale de timp și se sfințește întotdeauna în sfânta și marea Joi din Săptămîna Patimilor de către membrii Sinoadelor Bisericilor Ortodoxe autocefale — dreptul de a pregăti și sfinți Marele Mir constituind una din prerogativele autocefaliei Bisericilor Ortodoxe.

În Biserica Ortodoxă Română, Marele Mir s-a pregătit și sfințit pentru prima dată la 25 martie 1882, dată care este pusă în strînsă legătură cu acțiunea desfășurată de conducerea Bisericii Ortodoxe Române, cu sprijinul înalțelor foruri de stat, pentru declararea și recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, înfăptuită la 25 aprilie 1885.

Pînă atunci, pentru nevoile sale cultice, Biserica Ortodoxă Română își procura Sfîntul și Marele Mir de la alte Biserici autocefale Ortodoxe, în primul rînd de la Patriarhia Ecumenică de Constantinopol.

De atunci și pînă astăzi, Marele Mir a fost sfințit în Biserica Ortodoxă Română de 14 ori, ultima dată în ziua de 27 aprilie 1978, în sfînta și marea Joi din Săptămîna Patimilor.

Pregătirea Marelui Mir a început luni, 24 aprilie 1978, la Mînăstirea Antim din București, printr-o slujbă arhierescă oficiată de I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, P.S. Antonie Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, P.S. Roman Ialomîțeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, împreună cu alți slujitori din obștea mînăstirii și de la catedrala patriarhală.

Miercuri, 26 aprilie 1978, Marele Mir fiind gata pregătit, a fost transportat în vase speciale la Mînăstirea Cernica de lîngă București, unde, a doua zi, 27 aprilie 1978 — Joia Mare — a fost sfințit în cadrul slujbei solemne a Sfintei liturghii a Sfîntului Vasile cel Mare, oficiată de Prea Fericitul Patriarh Iustin, în fruntea unui impunător sobor format din II.PP.SS. Mitropoliți, PP.SS. Episcopi eparhioți, Episcopi-vicari și Arhieriei-vicari, membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu alți slujitori de la catedrala și paraclisele patriarhale, din obștea Mînăstirii Cernica și de la celelalte eparhii.

La această măreață slujbă au participat PP.CC. directori și consilieri administrativi ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, profesori de la Institutul teologic din București, numeroși credincioși.

La momentul cuvenit, în timpul Sfintei liturghii, vasele cu Marele Mir au fost transportate din altar în naosul bisericii și apoi din nou în altar, rugăciunile pentru invocarea Sfântului Duh la sfințirea Marelui Mir fiind rostite de Prea Fericitul Patriarh Iustin.

Predica zilei a fost ținută de P.C. Pr. prof. Ene Braniște, de la Institutul teologic universitar din București, care a rostit un frumos și instructiv cuvânt de învățătură *, legat de actul pregătirii și sfințirii Marelui Mir. Vorbitorul s-a referit la vechimea, originea, importanța și necesitatea cultică a Sfântului Mir și a tainei ce se săvârșește cu această materie sfințită, în compoziția căreia intră 38 de ingrediente binemirosoase. De asemenea, s-a referit la importanța canonică și la vechimea pregătirii și sfințirii Marelui Mir în Biserica Ortodoxă Română autocefală, subliniind că de la 25 martie 1882 și pînă astăzi, Marele Mir a fost pregătit și sfințit în Biserica noastră de patru-sprezece ori; astăzi, pentru prima dată, de Prea Fericitul Părinte Iustin, în înalta calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

La sfîrșitul slujbei Sfintei liturghii, Prea Fericitul Patriarh Iustin a împărtășit înalte arhieresti binecuvîntări tuturor credincioșilor prezenți la slujbă, dintre care un foarte mare număr s-au învrednicit de primirea tainei Sfintei Cuminecături.

Cu prilejul pregătirii și sfințirii Marelui Mir din anul acesta, la palatul patriarhal a fost semnat următorul document oficial, de către toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prezenți :

A C T

Slăvim pe Dumnezeu cel în Treime închinat că ne-a învrednicit pe Noi, IUSTIN, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu membrii Sfântului Sinod să ne adunăm în biserica «Sfîntul Gheorghe» a Mînăstirii Cernica din Arhiepiscopia Bucureștilor și să împlinim în sfînta liturghie, prin chemarea harului Atotșăvîrșitorului Duh, după rînduiala dreptmăritoarei Biserici Ortodoxe, sfințirea Marelui Mir pentru întărirea în Duhul Sfînt a credincioșilor creștini și sfințirea locașurilor dumnezeiești din cuprinsul Patriarhiei Române.

Această sfințire a Marelui Mir s-a săvîrșit pentru a patru-sprezecea oară în sfînta noastră Biserică Ortodoxă Română, în anul mîntuirii una mie nouă sute șapte zeci și opt, luna aprilie, ziua a douăzeci și șaptea în Sfînta și Marea Joi a Patimilor Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și pentru întia oară în vremea păstoriei Noastre ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

* Acest cuvînt de învățătură se publică separat la rubrica «Îndrumări pastorale» din prezentul număr al revistei «Biserica Ortodoxă Română».

S-a întocmit acest ACT și s-a scris în Conдика sfântă, semnându-se de Ierarhii care au luat parte la sfințirea Marelui Mir.

† I U S T I N

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

- † TEOCTIST, mitropolitul Moldovei și Sucevei
- † NICOLAE, mitropolitul Ardealului
- † NESTOR, mitropolitul Olteniei
- † NICOLAE, mitropolitul Banatului
- † ANTIM, arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos
- † TEOFIL, arhiepiscopul Clujului
- † VISARION, episcopul Aradului
- † VASILE, episcopul Oradiei
- † EMILIAN, episcopul Alba-Iuliei
- † EFTIMIE, episcopul Romanului și Hușilor
- † ANTONIE PLOIEȘTEANUL, episcop-vicar patriarhal
- † ROMAN IALOMIȚEANUL, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor
- † ADRIAN BOTOȘĂNEANUL, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor
- † TIMOTEI LUGOJANUL, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei
- † IUSTINIAN MARAMUREȘANUL, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului
- † EPIFANIE TOMITANUL, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos
- † GHERASIM PITEȘTEANUL, arhiereu-vicar al Episcopiei Râmnicului și Argeșului
- † GHERASIM HUNEDOREANUL, arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului.

DIN ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE

CONTACTE ECUMENISTE LOCALE

VIZITA UNEI DELEGAȚII A DIECEZEI ORTODOXE DIN FRANȚA LA BUCUREȘTI

Între 9—14 martie 1978, o delegație a Diecezei ortodoxe-catolice din Franța a făcut o vizită Patriarhiei Române.

Din delegație au făcut parte: P. S. Episcop Germain de St. Denis, Pr. Pierre Deschamps, Pr. Roger Bret, Pr. Philip Laroche și Prof. Maxim Kovalevski.

Dieceza ortodoxă-catolică din Franța se află sub jurisdicția Patriarhiei Române, începînd cu anul 1972.

În timpul vizitei, delegația Bisericii ortodoxe-catolice din Franța a fost primită de Prea Fericitul Patriarh Iustin și a avut convorbiri de lucru cu membrii Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române.

Membrii delegației au vizitat Minăstirea Curtea de Argeș și alte așezăminte monahale și obiective bisericești din București și din jurul capitalei.

În ziua de 12 martie 1978, la Catedrala patriarhală, P. S. Episcop Germain de St. Denis și clericii din delegația franceză au participat la oficierea Sfintei liturghii alături de I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, împreună cu un sobor de preoți și diaconi.

Înainte de plecare, ce a avut loc la 14 martie 1978, P. S. Episcop Germain de St. Denis a înaintat Prea Fericitului Patriarh Iustin și Sinodului permanent al Bisericii Ortodoxe Române următoarea scrisoare oficială:

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Iustin,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
și membrilor Sfîntului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Române
Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiiile Voastre,

Episcopul Germain de St. Denis, prezent împreună cu membrii Consiliului său episcopal, făcînd raportul activităților desfășurate în cadrul Uniunii asociațiilor Culturale de care este răspunzător de la hirotonirea sa ca episcop, dorind să îmbunătățească relațiile viitoare cu ceilalți ortodocși și pentru a respinge observațiile care ar putea să dăuneze acestor relații, a declarat în fața Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, la cererea acestuia:

Eparhia noastră, unită cu Biserica primelor secole și cu Bisericile Ortodoxe ale Răsăritului în dogmele mântuirii, mărturisește ceea ce Biserica Ortodoxă Universală mărturisește și, respinge ceea ce Biserica Ortodoxă Universală respinge.

Mărturisim credința apostolică ortodoxă, nu numai în dogmă, dar și prin tradiție, viață liturgică și sacramentală, canoane, învățătura Sinoadelor și a Sfinților Părinți.

Această credință nu este afectată de cele câteva slîngăcii relevate în revistele noastre.

Astfel, înrădăcinați în Biserică, nici episcopul, nici ceilalți clerici nu sînt membri ai asociațiilor, ai societăților, ai cluburilor sau sectelor cu caracter esoteric. Ei nu aparțin nici unei organizații masonice și nici unui cerc «spiritualist» sau parabisericesc.

De altfel, din principiu, nici un cleric superior al Eparhiei nu este membru al vreunui partid politic sau al vreunei organizații al cărei scop este contrar celui al Bisericii.

— Celebrăm în alternanță vechiul rit al galilor și ritul bizantin, punînd accentul pe Taina Euharistiei.

— Practicăm posturile obișnuite în Biserica Ortodoxă.

— Practicăm taina spovedaniei individuale a păcatelor în vederea împărtășaniei euharistice. Celelalte practici de credință (spovedanii și iertări generale) nu minimalizează și nu înlocuiesc spovedania individuală.

— «Slujbtoarele Bisericii» noastre întrețin ordinea și curățenia bisericilor. Ele nu au nici un rol în slujba de la altar, iar serviciul lor nu are nici un caracter sacramental.

— Trăind în comuniunea Bisericii Ortodoxe Române, noi avem conștiința de a fi în comuniune cu toate celelalte Biserici Ortodoxe locale, cu Ortodoxia Ecumenică.

Nu ne considerăm ca «singura» eparhie ortodoxă din Franța și nu căutăm nici să absolvim nici să facem să dispară celelalte comunități.

Biserică tînără, care dorește să se îmbogățească din tezaurul Ortodoxiei, mulțumim Bisericii Ortodoxe Române pentru tot sprijinul pe care ni-l dă precum și tuturilor celorlalte Biserici care ne ajută.

Dorim să răspundem încrederii lor.

Prea Fericirea Voastră și Înalt Prea Sfințiile Voastre să binevoiască a ne ajuta să parcurgem drumul nostru pentru ca să fim pe deplin fericiți în lafa lui Dumnezeu și totdeauna încrezători în viitorul Ortodoxiei în țara noastră.

† GERMAIN

Episcop de Saint Denis

VIZITA UNOR OASPEȚI AI BISERICII ANGLIEI

Între 5—19 aprilie 1978, Episcopii anglicani Marvyn Stockwood de Southwark și Michael Marchal de Woolwich au făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Române.

Aceasta este cea de a cincea vizită pe care Episcopul Marvyn Stockwood o face Bisericii Ortodoxe Române. Reamintim faptul că Episcopului Stockwood i s-a decernat

titlul de «Doctor Honoris Causa» al Institutului teologic din București în luna ianuarie 1977.

Pe timpul șederii în București, oaspeții anglicani au avut discuții cu specialiștii teologi români, au fost primiți în audiență de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul și au vizitat Instituțiile centrale bisericești și câteva mănăstiri din jurul Bucureștiului.

Simbătă 8 aprilie 1978, oaspeții englezi s-au întâlnit cu profesorii Institutului teologic din București.

Între 9—17 aprilie 1978, Episcopul Marvyn Stockwood a fost oaspetele Mitropolitului Nicolae Mladin al Ardealului. În aceeași perioadă, Episcopul Michael Marchal a făcut o vizită la Arhiepiscopia Ortodoxă Română din Cluj-Napoca precum și la Institutul teologic unic protestant din același oraș, unde s-a întâlnit cu conducătorii locali ai Bisericii Reformate și Unitariene.

În continuarea vizitei sale în România, Episcopul Marchal a fost oaspetele I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei. Oaspetele englez a vizitat o serie de mănăstiri din nordul Moldovei luând astfel cunoștință de modul de organizare și funcționare al mănăstirilor ortodoxe.

La reîntoarcerea în București, în ziua de 18 aprilie 1978, Episcopul Marvyn Stockwood a fost primit în audiență de Prea Fericitul Patriarh Iustin.

În aceeași zi, Episcopul Stockwood de Southwark a acordat un interviu Radio-difuziunii Române.

Plecarea oaspeților englezi a avut loc miercuri 19 aprilie 1978. — (Fl. R.).

VIZITA PASTORULUI WALTER SIGRIST (ELVEȚIA)

La invitația Prea Fericitului Patriarh Iustin, Pastorul Walter Sigris, Președintele Federației Bisericilor Protestante din Elveția, membru în Comitetul Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, a efectuat o vizită în țara noastră, în perioada 21—30 martie 1978, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Române.

În București, oaspetele a fost primit de Prea Fericitul Patriarh Iustin și de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar-patriarhal, a vizitat instituțiile centrale ale Patriarhiei Române, Institutul teologic, muzeu, expoziții și mănăstirile Căldărușani, Țigănești și Cernica, din apropierea Capitalei.

A vizitat de asemenea Biserica Luterană și pe cea Reformată din București.

În continuare, însoțit de Domnul Sorin Lanescu de la Sectorul Relații Externe bisericești, Pastorul Walter Sigris a fost oaspetele Arhiepiscopiei Clujului. Aici, pe lângă centrul eparhial ortodox, a vizitat Institutul teologic protestant, Episcopia Reformată, Episcopia Unitariană și Episcopia Luterană.

După o scurtă oprire la centrul eparhial Alba Iulia, oaspetele a mers la Sibiu unde a vizitat Reședința mitropolitană, Institutul teologic, Muzeul Bruckenthal, obiective bisericești din Sibiel și Rășinari și stațiunea Păltiniș.

A făcut de asemenea o vizită la Episcopia Evanghelică-Luterană C. A. din Sibiu.

Vizita Pastorului Walter Sigris se înscrie în cadrul bunelor relații pe care Biserica Ortodoxă Română le întreține cu Bisericile creștine de diferite confesiuni de peste hotare, în scopul promovării ecumenismului contemporan. — (S. L.).

ÎNTRUNIRI INTERCONFESIONALE PESTE HOTARE

VIZITA ÎN JAPONIA

A. P. S. EPISCOP ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, VICAR-PATRIARHAL

Între 28 februarie—12 martie 1978, P. S. Episcop Antonie a făcut o călătorie în Japonia la invitația Comitetului pentru Pace de la Praga. Bisericile din Japonia au dorit să aibă ca oazești doi reprezentanți din Europa răsăriteană, unul din România și celălalt din Polonia. Din Polonia a fost invitat prof. Witold Benedictovicz, metodist.

Odată ajunși în Japonia, profesorul polonez a fost îndrumat spre Bisericile din nordul Japoniei, iar P. S. Antonie spre Bisericile din sud.

Programul a cuprins vizite la biserici, conferințe și predici, vizite la personalități locale, bisericesti și civile, convorbiri despre angajarea Bisericilor în lupta pentru pace, despre raporturile dintre Biserică și Stat în România și în general despre modul cum e tratată problema religiei într-un stat socialist ca România.

Vizita s-a desfășurat după următorul program: 28 februarie 1978 sosire la Tokyo, iar 1 martie 1978 vizită la templul șintoist Kinruizan Sensjoji, la Noul Templu Budist Rissho-Kosei-kei și convorbiri cu conducătorii acestuia din urmă despre mișcarea pentru pace din Asia și Europa. Conducătorul acestui templu este și conducătorul unei mari mișcări budiste contemporane și în același timp organizatorul Primei Conferințe pentru Pace de la Kyoto, 1970*.

La amiază, întâlnire cu conducătorii Bisericilor creștine din Tokyo la International House of Japan.

2 martie 1978. Plecare din Tokyo spre orașul Okayama. Întimpinat de membrii de la East European Society (Dl. Shotaro Takahara).

Vizită la Primarul din Okayama, Dl. Hiraç Okazaki. Convorbiri. Vizită la templul șintoist din Okayama și convorbire cu marele preot. Societatea Est Europeană a organizat un Meeting al Prieteniei Româno-Japoneze, la restaurantul Bulldog, Omotecho, Okayama City.

Tema discuțiilor: «Relațiile dintre stat și culte în România». În aceeași zi, seara, P. S. Antonie a vorbit la Conferința creștiniilor pentru pace și East European Society din Okayama.

Tema: *Responsabilitatea Bisericilor pentru pace și dreptate socială.*

Au urmat întrebări referitoare la modul cum e organizată participarea Bisericii Ortodoxe Române la lupta pentru pace. A urmat o vizită la biserica romano-catolică și Misiunea creștină belgiană și convorbiri cu conducătorii misiunii. Seara, în localitatea Kurashiki.

3 martie 1978 vizita la Primarul din orașul Funao, Dl. Shotaro Ono.

* Vezi Antim Nica, vicar patriarhal, *Prima Conferință Mondială a religiiilor pentru promovarea păcii*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 9—10, p. 959—974.

Vizită la biserica ortodoxă Yanaibara Church, din orașul Funao. La amiază a avut loc o masă oficială la Okayama oferită de primarul orașului dl. Hiraō Okazaki. Au participat vice-primarul, membri ai Societății Est Europene și clerici locali.

După masă delegatul român a plecat la Hiroshima împreună cu Dl. Takahara și prof. Takabumi Kuşunoki. S-a făcut o vizită la spitalul din Hiroshima al victimelor bombardamentului atomic. Directorul acestui spital este dr. Testsuya Aikonaka. Vizită la bolnavii de iradiații atomice. În fața personalului spitalului, colocviu cu tema *Hiroshima nu trebuie să se mai repete*. S-a vizitat apoi Muzeul victimelor și urmărilor bombardamentului atomic din 1945, locurile și monumentele afectate de bombe. Peste tot există memoriale ridicate în amintirea victimelor.

4 Martie 1978. Plecare din Hiroshima spre Osaka, oraș cu peste 3 milioane de locuitori. P. S. Antonie a fost întâmpinat de un grup de clerici în frunte cu pastorul Shimaō Nakaji.

După amiază s-a făcut o vizită la Kyoto, vechea capitală a Japoniei. Însoțitorii au fost prof. Toma și Rev. Nagai.

Vizită la templul budist Toji și la templul Enrayaku-ji pe muntele Huei, de lângă Kyoto.

Înapoiere la Osaka și vizitarea templului Shitennoji.

Duminică, 5 martie 1978, delegatul român a fost invitat la «United Church of Japan» din Osaka, unde este pastor chiar întemeietorul acestei biserici, Rev. Shimaō Nekeji. A mai fost de față Rev. Akira Nishihara, Rev. Sholchi Tsujinaka (interpret din limba engleză în japoneză) ș.a. Aci erau peste 250 de persoane și circa 100 de copii pentru care se face o slujbă specială. P. S. Antonie a fost invitat să vorbească copiilor.

După aceea copiii s-au retras și a urmat slujba propriu-zisă de duminică. La timpul potrivit P. S. Antonie a fost invitat să predice, vorbind despre *Rugăciunea în viața creștină*.

La amiază a avut loc întâlnirea cu Președintele Asociației Gideon, Dl. Norihoro Fukuda, care se ocupă cu răspîndirea Bibliei. Au avut loc convorbiri despre Institutul biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

După amiază, la invitația Mitropolitului Primat al Japoniei Theodosius Nagashima, s-a vizitat biserica ortodoxă din Osaka (Paroh Proclus Y. Ushimaru), care tocmai sărbătorea 100 de ani de la înființare*. Prezenți: episcopi anglicani, episcopul ortodox Serafim din nordul Japoniei, delegați de la toate parohiile ortodoxe din Japonia și de la toate confesiunile. La recepția oficială, P. S. Episcop Antonie a fost prezentat de Mitropolitul Nagashima și P. S. Sa a vorbit despre *Ecumenismul în viața cultelor din România*.

Luni, 6 martie 1978, dimineața, s-a vizitat cel mai important templu budist din Osaka, Shitenno-ji, unde P. S. Episcop Antonie a avut convorbiri cu merele preot Jोजना Deguchi și cu adjunctul său Tadateru Minami. S-a oferit ceremonia cealului. Discuții despre angajarea religiilor în lupta pentru pace.

Meeting la Osaka Christian Center, cartierul general ecumenic al tuturor confesiunilor creștine din Osaka. Printre alți participanți Rev. Shimaō Nakaji, Rev.

*) În Japonia există o mitropolie autonomă ortodoxă, cu 3 eparhii, Centrul e la Tokyo, unde au o mare catedrală, *Sfântul Nicolae* (Kasatkin, întemeietorul și misionarul Ortodoxiei în Japonia), un Seminar teologic și o școală de limbi străine. Au în total circa 20.000 credincioși, 3 episcopi și 30 de preoți.

Keiichi Kabayashi, Rev. Nagai, Rev. Akira Nishihara, Rev. Takatoshi Kobayashi, Rev. Mark S. Oka, capelanul universității din Osaka, Rev. Chi Kim, al Bisericii Coreene din Osaka ș.a. P. S. Episcop Antonie a vorbit despre *Ce pot face Bisericele în lupta pentru pace.*

A urmat o masă cu toți participanții. unde P. S. Episcop Antonie a vorbit despre *Culte din România, despre viața și organizarea lor*, arătând mai ales libertatea de care se bucură în Statul socialist român.

În aceeași zi reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, însoțit de trei reprezentanți ai Bisericii locale, a fost primit de Guvernatorul Prefecturii Osaka, dr. Ryoichi Kuroda, cu care s-au purtat discuții despre situația politică din România și din lume, despre necesitatea ca forțele păcii să fie unite peste tot pentru ca să nu se mai întâmple un nou război.

S-a vizitat apoi Castelul din Osaka, catedrala romano-catolică și orașul vecin Nara, cu cele două temple: Koryuji și Chuğu-ji.

Seara, P. S. Episcop Antonie a fost invitat să vorbească despre Teologia radicală și responsabilitatea Bisericilor pentru pace și justiție socială. Au urmat discuții, întrebări și răspunsuri.

7 martie 1978, P. S. Episcop Antonie a plecat cu trenul din Osaka spre orașul Yamanaka, însoțit de rev. Keiso Osumi, unde au avut loc convorbiri despre situația religioasă din România. Pastorii participanți (9) erau toți angrenați în mișcarea japoneză pentru pace. Printre ei: Rev. Yoshihiko Inoue, Rev. Nabayoshi Ito etc.

8 Martie 1978. Vizită la minăstirea budistă Eihei-ji, de lângă orașul Fukui, în munți. Minăstirea are circa 160 de călugări și un Seminar budist. Convorbiri cu sta-rețul și cu colaboratorii săi.

La amiază s-a ajuns în orașul Kanazawa, aici P. S. Episcop Antonie a conferențiat din nou despre *Responsabilitatea Bisericilor pentru pace și dreptate socială*, iar la discuții s-au abordat mai ales întrebări cu privire la situația cultelor din România. Printre participanți: Rev. Tomeyuki Naitoh, Rev. Yuji Abe etc.

În dimineața zilei de 9 martie 1978, s-a vizitat Colegiul de fete Hokuriku Gakuin, Mitsukoji-Kanazawa cu circa 3000 de studențe. Președintele Colegiului a invitat pe reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române să vorbească.

S-a vizitat Universitatea din Kanazawa etc., și s-a revenit la Tokyo.

10 martie 1978. La amiază, împreună cu prof. Witold Benedictowicz din Polonia, care se întorsese și el din nord, P. S. Episcop Antonie a participat la o conferință de presă, unde s-a răspuns la întrebări cu privire la situația religioasă din Polonia și România, cu privire la angajarea Bisericilor în lupta pentru pace ș.a.

A urmat apoi Mitingul organizat de Comitetul pentru Pace din Japonia, la care au luat cuvântul cei doi invitați din Europa de est. P. S. Antonie a dezbătut tema: *Temeiuri ale angajării Bisericilor în lupta pentru pace și dreptate socială.*

În ziua de 11 martie, P. S. Antonie, Episcop-vicar patriarhal, s-a întors în Patrie.

Vizita în Japonia a fost de un real folos. S-a găsit peste tot interes pentru România, pentru Biserica Ortodoxă Română. P. S. Episcop Antonie a fost ascultat cu atenție și a avut un program bogat. Mulți japonezi și-au exprimat dorința de a vizita România, fiind foarte interesați să cunoască la fața locului viața socială și religioasă din țara noastră.

Participanții la întrunirea ecumenică de la Chantilly (Franța)

PARTICIPAREA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE
ROMÂNE LA ÎNTRUNIREA ECUMENICĂ DINTRE
CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE ȘI CONSILIUL
CONFERINȚELOR EPISCOPALE ROMANO-CATOLICE
DIN EUROPA, LA CHANTILLY-FRANȚA

Între 10—13 aprilie 1978, a avut loc la Chantilly, lângă Paris, Franța, o întrunire ecumenică la care au participat, pe de o parte membrii Prezidiului și ai Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene (KEK), iar pe de altă parte membrii Consiliului Conferințelor Episcopale romano-catolice din Europa (CCEE — Consilium Conferentiarum Episcopaliū Europae). Este pentru prima dată în istoria bisericească când o astfel de întrunire are loc oficial și la un asemenea nivel. Se știe că romano-catolicii nu fac parte nici din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, nici din Conferința Bisericilor Europene. Experiența de la Chantilly — spunea secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, Glen Garfield Williams, — «a fost stimulată și plină de promisiuni».

Au participat circa 80 de delegați, 20 de membri în staff-un de organizare și peste 50 de zăriași. Menționăm printre participanți din partea Conferinței Bisericilor Europene pe dr. André Appel, președinte, G. G. Williams, secretar general, Mitropolitul Alexei de Tallin (U.R.S.S.), Kalinik de Vrața (Bulgaria), Patriarhul dr. Miroslav Novak (Cehoslovacia), Pastorul Jacques Maury, președintele Federației Protestante din Franța, Episcopul G. Heintze (R.F.G.), episcopul metodist A. Hårtel (R.D.G.), Episcopul W. Krusche (R.D.G.), episcopul anglican Patrick Rodger (Anglia), dr. Duncan Shaw, moderatorul Bisericii Presbiteriene din Scoția, episcopul Stig Hellsten (Suedia), dr. Walter Sigrist, președintele Federației Protestante din Elveția, mitropolitul Emilianos (Patriarhia Ecumenică), Lukas Vischer din partea Consiliului Mondial al Bisericilor, pr. prof. I. Bria, consilier din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor și alții. În total au fost reprezentate 23 de țări europene. Din partea romano-catolicilor aproape toți participanții au fost cardinali și episcopi din 19 țări europene. Menționăm printre aceștia pe: Cardinalul Joseph Suenens (Belgia), Cardinalul Basil Hume (Anglia), Arhiepiscopul R. Etchegaray (Franța), Cardinalul François Marty (Franța), Episcopul De Smedt (Belgia), Episcopul Elchinger (Strasbourg-Franța), Episcopul Martensen (Danemarca), Episcopul Vonderach (Elveția), Episcopul Torella de la Secretariatul pentru unitate, Roma, profesorul Alexis Sustar din Iugoslavia ș.a.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, înlocuitor în Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene al Prea Fericitului Patriarh Iustin, și P. S. Episcop Antonie Plămădeală, membru în Comitetul Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene.

Tema întrunirii a fost *Ca toți să fie una, pentru ca lumea să creadă* (Ioan XVII, 21).

S-a lucrat astfel: Tema principală a fost împărțită în două: 1. *Ascultarea de Hristos implică unitatea noastră* și 2. *Pacea noastră în Hristos ne determină să lucrăm pentru pacea din lume*.

Asupra primei teme s-au ținut două conferințe: prima de către Cardinalul Hume (Anglia) din partea romano-catolicilor, și a doua de către prof. N. A. Zabolotski (U.R.S.S.) din partea Conferinței Bisericilor Europene. De asemenea s-au ținut două conferințe și asupra celei de a doua teme: prima de către Episcopul Werner Krusche

(R.D.G.) din partea Conferinței Bisericilor Europene și a doua de către Episcopul de Smedt (Belgia) din partea romano-catolicilor. Au urmat mai întâi discuții în plenară, după care s-au constituit două secții de studii, câte una pentru fiecare subtemă, și în cadrul fiecărei secții câte trei grupe de lucru.

Una din problemele abordate în referate a fost și aceea a «Comunității conciliare», ca termen de sinteză a unității creștine. În legătură cu această problemă a luat cuvântul în plenară și Episcopul Antonie Plămădeală care a spus printre altele: «Comunitatea conciliară apare din ce în ce mai mult în arenă și încetul cu încetul își face loc în terminologia ecumenică, ca și cum ar fi bine definită și înțeleasă de toată lumea la fel. Or, adevărul nu este acesta și riscăm să vehiculăm un termen cel puțin neclar, dacă nu chiar periculos. Periculos, pentru că fiecare înțelege prin el ce vrea și vorbește cu celălalt, ca și cum și acela l-ar înțelege la fel și în felul acesta ne amestecăm cu pseudo-acorduri. Singurii care au dat până acum o definiție clară termenului sînt romano-catolicii. Au spus că singura comunitate conciliară sînt ei. Fără îndoială că nu ne conving, dar cel puțin au spus-o onest și știm de pe ce poziții vorbim. Protestanții, cu toate încercările de până acum, n-au reușit o definiție, pentru simplul motiv că pentru aceștia termenul conciliar are un alt înțeles decît cel istoric, rămînînd la suprafață, fără să aibă în vedere conținutul de credință și acordul în credință. Ortodocșii n-au încercat o definiție oficială, dar iată că profesorul Zabotzki vrea să reducă termenul la *catolicitate*; deci îl înțelege ca pe un atribut al Bisericii, ceea ce poate conține multe laturi pozitive, printre care și aceea că reclamă un teren sigur. Derivat de la cuvîntul Conciliu el nu poate fi decît atribut al Bisericii. Derivat de la Consiliu, el poate fi un atribut al Consiliului Ecumenic al Bisericilor sau al oricăror alte Consilii, dar în cazul acesta nu este decît un surrogat de unitate, nu o expresie a unității de credință, a unității pe care avem noi datorită s-o căutăm. Conciliaritatea e încă un personaj cu mască. Trebuie să-i scoatem masca. Nu-l putem primi înăuntru mascat. Propun de aceea ca în cele două secții de studii să se abordeze cu seriozitate și în profunzime acest subiect. Să vedem dacă în dosul măștii este un personaj viu și lucrător care ne poate ajuta sau un robot cărui i se poate da orice temă cu reacții comandate».

Cuvîntul delegatului român a fost primit cu interes și aplauze. S-a trecut la alcătuirea grupelor de lucru. I. P. S. Mitropolit Teoctist a fost repartizat într-o grupă din secția I-a care urma să se ocupe de *unitatea Bisericilor*; P. S. Episcop Antonie a fost repartizat să conducă una din grupele din secția II-a care urma să se ocupe de *problema păcii în lume*. S-au ales apoi președinții celor două secții care urmau să coordoneze munca a câte trei grupe de lucru și să alcătuiască fiecare câte un raport final. La secția I-a a fost ales președinte Episcopul Martensen, primatul romano-catolic al Danemarcei, iar la secția a II-a a fost ales președinte Episcopul Antonie Plămădeală, vicar al Patriarhiei Române.

În cadrul grupei din secția I-a în care a lucrat I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Sa a luat cuvîntul de mai multe ori, contribuind mai ales la lămurirea noțiunii de intercomuniune, arătînd că din punct de vedere ortodox «intercomuniunea» e un termen nepotrivit fiindcă ceea ce trebuie realizat e «comuniunea». Aceasta presupune identitate dogmatică, aceeași credință și aceeași mărturisire. Fără acestea orice împărtășire din același potir este imposibilă. Dar cînd se ajunge la posibilitatea ei, ea e comuniune deplină, nu inter-comuniune. Inter-comuniunea presupune a aduna la un loc ceea ce nu e de același fel, ceea ce din punct de vedere ortodox nu merge. În cadrul grupei din secția II-a Episcopul Antonie

Plămădeală, vicar patriarhal, a luat, de asemenea, cuvîntul de mai multe ori, fiind în atribuțiile sale de șef de grupă să coordoneze discuțiile și să le aducă finalmente la un numitor comun. Grupa a primit din partea P. S. Sale sugestii care apoi și-au găsit locul în raportul final al secției a II-a, ca de exemplu :

— Nu se poate realiza pacea fără dreptate socială, iar aceasta nu se poate realiza decît în cadrul unei noi ordini economice mondiale ;

— Biserica nu se poate amesteca în conducerea lumii pentru că nu aceasta e vocația ei, dar poate inspira pe oamenii competenți în aceasta ;

— Biserica încurajează progresul științific, dar are în vedere dirijarea lui spre scopuri pașnice ;

— Biserica trebuie să militeze pentru rezolvarea tuturor conflictelor pe cale pașnică, nu prin violență ;

— Idealul dezvoltării e o datorie a tuturor creștinilor. Cînd zicem «toți oamenii sînt frați» trebuie avută în vedere expresia contemporană a acestui adevăr : egalitatea la resurse, la beneficii, la educație etc. ;

— S-a zis : Biserica trebuie să fie de partea săracilor ; ar trebui să se zică însă : Biserica luptă să nu mai fie săraci deloc ; să legăm problema de dezvoltare ;

Tot Episcopul Antonie Plămădeală a mai propus și s-a acceptat :

— Să facem o Declarație că Bisericile sînt pentru continuarea eforturilor de la Helsinki și Belgrad și pentru pregătirea mai bună a întrunirii de la Madrid din 1980 ;

— Să trimitem o Declarație Conferinței O.N.U. pentru dezvoltare, de solidarizare cu programul de dezarmare ;

— Să se continue reuniunile de tip «Chantilly 1978».

La un moment dat s-a dezbătut tema : Cînd pot Bisericile să se amestece în treburile altei Biserici sau în treburile altui stat ? Soluția propusă de Episcopul Antonie Plămădeală a fost acceptată : Cînd sînt probleme locale într-o Biserică, să le lăsăm pe seama competenței Bisericilor locale respective. Episcopul Antonie Plămădeală a mai propus să fie alcătuită o Declarație comună cu privire la terorism și violență.

În penultima zi a întrunirii au fost prezentate în plenară Rapoartele celor două secții de studii. Ședința de dimineață a fost prezidată de Episcopul romano-catolic Martensen din Danemarca. Raportul secției a I-a cu privire la unitate a fost prezentat de Episcopul Patrick Rodger din Anglia (anglican). Au luat cuvîntul pe marginea lui mai mulți vorbitori, în plenară, printre care și Episcopul Antonie Plămădeală care a spus printre altele : «Raportul secției I-a e un raport dificil. Nu te poți aștepta să rezolve în patru pagini probleme controversate de secole între diferitele confesiuni creștine. Fiind scurt, trebuia să fie și incomplet. Pe deasupra e și nesistematic, ceea ce face ca și referirea la el să fie nesistematică. Raportul pune întrebări bune, dar dă răspunsuri nepotrivite. Iată cîteva exemple :

— Conciliaritatea e un «concept dinamic» în mers spre catolicitate. S-a mers pe teza prof. Zabolotski. Teza nu e rea, cînd se referă la catolicitate. Ce mai avem nevoie de conciliaritate, dacă o reducem la catolicitate ? Numai așa pentru a genera confuzii ?

— Se vorbește în Raport de necesitatea *consensului în credință* și se reduce și aceasta la botez. E chiar mai puțin decît cere Consiliul Ecumenic al Bisericilor care așează la baza consensului și credința în Sfînta Treime ;

— Se mai vorbește de incapacitatea noastră de a ajunge la o credință comună datorită *păcatului* care ne-a stricat firea : e o întoarcere la o prea veche teologie protestantă pe care o credeam depășită de mult chiar de protestanți ;

— Cu privire la Euharistie, se pune sub semnul întrebării necesitatea unității de credință ca o condiție a comuniunii. Ba chiar se spune că dacă Hristos prezidează Euharistia, de ce să nu ne putem toți apropia de ea? Simplist!

— Se mai spune în Raport că este *nerealistic* să ne așteptăm la o formulare unitară și explicită a credinței noastre. Inexact: în veacurile Sinoadelor s-a ajuns foarte realist la formulări unitare. Ce este simbolul niceo-constantinopolitan? Acest lucru trebuie urmărit și acum;

— Tot în acest Raport se mai recomandă prezentarea la Euharistie nu ca *indivizi*, ci ca *împreună-vieșuitori*, în comun; Periculos: aceasta va duce la diminuarea totală a responsabilității personale și în final la depersonalizare. Toate acestea au menirea să relativizeze factorul credinței în ecumenism și nu putem fi de acord cu aceasta. Raportul trebuie în întregime reconsiderat.

Vorbitorii care au luat cuvântul după Episcopul Antonie Plămădeală s-au declarat de acord cu problemele ridicate de acesta.

Sedința plenară de după amiază a fost prezidată de Episcopul Antonie Plămădeală, ca președinte al secției a II-a. S-a prezentat raportul acestei secții cu titlul: «Pacea noastră în Hristos ne îndrumază să lucrăm pentru pacea lumii».

Raportul a fost judicios alcătuit și — așa încît nu i s-au adus decît cîteva corecțiuni de termeni. A fost acceptat în unanimitate.

În cuvîntul său de închidere, Episcopul Antonie Plămădeală a remarcat atmosfera frățească din timpul lucrărilor, dorința tuturor de a se ocupa mai ales de ceea ce unește, nu de ceea ce separă și, a exprimat de asemenea bucuria Bisericii Ortodoxe Române de a fi participat la o asemenea întrunire. A dat asigurări că noul întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhul Iustin, cunoscută personalitate în lumea ecumenică, va continua să sprijine orice eforturi spre unitate și desigur lupta Bisericilor alături de toate forțele păcii din lume, pentru o lume mai bună și mai dreaptă, ferită de pericolul războiului și al fricii, o lume a păcii și buneistării pentru toți.

În ultima zi a Conferinței, a fost adoptat un Mesaj către Biserică, recomandat cu căldură să fie publicat și transmis credincioșilor. Iată textul acestui mesaj:

Veniți din toată Europa, ne-am reunit pentru prima dată ca reprezentanți ai Conferinței Bisericilor Europene (KEK) și ai Consiliului Conferințelor Episcopale europene (CC.EE.), la Chantilly (Franța) de la 10 la 13 aprilie 1978. Am ascultat împreună cuvîntul lui Dumnezeu și ne-am rugat împreună; am discutat două teme care sînt scumpe inimilor, Bisericilor și țărilor noastre: aceea a unității și a păcii, într-o perspectivă esențialmente europeană. Ne grăbim să vă transmitem ceea ce am meditat împreună.

Dăm slavă lui Dumnezeu pentru unitatea care ne-a fost dată în Hristos. Aceasta nu vrea să spună că ignorăm diviziunea de care încă mai suferim pînă în ziua de azi. Este dureros că nu ne putem apropia împreună de Masa Domnului și de a nu putea da o mărturie comună asupra Domnului nostru Iisus Hristos. Mărturisim păcatul nostru contra unității și, în același timp, recunoaștem că harul lui Dumnezeu este mai puternic decît slăbiciunea noastră. Aceasta ne încurajează să tindem spre unitatea deplină în Hristos. Felul nostru de a reflecta asupra unității pe care o căutăm, felul nostru de a ne exprima, este diferit. Împreună putem spune că toate speranțele noastre și toate eforturile noastre tind către comunitatea în Hristos, zidită pe libertate, pe plînitudine și pe diversitate.

Zidită pe libertate, pentru că își găsește izvorul în darul gratuit al lui Dumnezeu, pentru că este zidită pe acțiunea liberatoare, răscumpărătoare și reconciliatoare a Dumnezeului întreit, cerînd hotărîre liberă în credință, nădejde și dragoste. Zidită pe plîni-

ordine, pentru că ea depășește toate diviziunile și va ajunge la desăvârșirea care deja ne este dată. Zidită pe diversitate, pentru că este și rămîne multilormă. Domnul nostru Iisus Hristos unește în înfinita lor diversitate toate membrele sale, darurile și funcțiunile, toate Bisericile locale, tradițiile, formele de spiritualitate și modurile de exprimare ale aceleiași credințe. El unește ceea ce este depășit, reconciliază ceea ce este stîșiat de urd. «El este pacea noastră» (Efes. II, 14).

În numele Său, toți creștinii sînt chemați să slujească unitatea. El spune fiecăruia din noi: «Cine nu adună cu mine, risipește» (Luca XI, 23). Pentru a urma pe Hristos trebuie să îi disponibil pentru unitate.

Să facem deci împreună ceea ce unește! Să dăm mărturie de Evanghelie în întregimea ei, în toată lumea, și cu toate puterile noastre. După exemplul Domnului, să ne rugăm pentru harul unității, unii pentru alții și toți împreună. Cu cât mai mult ne vom învăța unii pe alții să fim «o comunitate din plin angajată» (New Delhi, 1961) în toate sectoarele vieții noastre, cu atât vom fi mai capabili să ne asumăm răspunderea pentru aproapele. Cu toate darurile lui Hristos, unitatea Sa ne este de asemenea dată «pentru ca lumea să aibă viață» (Ioan VI, 51). Unitatea Bisericii și unitatea omenirii, pacea în Hristos și pacea lumii sînt strîns legate între ele.

Iată de ce adresăm chemare comunităților noastre parohiale, rugîndu-le să nu subestimeze problema păcii în lume și nici să n-o lase deoparte. Fără a neglija rolul structurilor care ne înconjoară trebuie să descoperim în noi înșine cauzele profunde ale lipsei păcii: în dorința noastră de îmbogățire, de putere și de prestigiu, în maniera noastră de a-l considera pe celălalt ca prieten sau dușman. Domnul nostru Iisus Hristos ne cheamă să părăsim această cale facilă, dar fatală, pentru a găsi calea mai grea, dar plină de promisiuni, a dragostei creatoare și a reconcilierii. Ei ne-a precedat pe acest drum. El ne conduce de la neliniște la încredere.

Întăriți prin această încredere chemăm pe toți cei cu responsabilități să pună capăt escaladării nefaste a armamentului și să înlocuiască echilibrul terorii prin echilibrul încrederii.

Cerem tuturor celor ce se angajează sincer în slujba păcii și a destinderii, a securității și a cooperării în Europa, să nu-și piardă curajul în fața obstacolelor care le apar în cale și să dea umare, prin noi demersuri, primelor măsuri luate la Helsinki și la Belgrad. Să continuăm a căuta cu răbdare noi căi pentru apărarea drepturilor omului. Să încurajăm mai ales pe cei ce caută să obțină soluții nonviolente acolo unde este practică violența, pentru motive de divergențe confesionale. «Fie ca Domnul păcii să vă dea El însuși pacea, întotdeauna și în tot chipul.» (II Tes. III, 16).

Mesașul este într-adevăr un document care demonstrează luciditatea participanților la reuniunea de la Chantilly, care dincolo de pozițiile lor confesionale, divizate, au găsit acum un limbaj comun în confruntarea cu situația lumii contemporane amenințate încă de război și bombe. Și desigur sub presiunea aceasta, ei privesc acum dintr-un alt unghi și problema propriei lor identități sfîșiate de secole de dezmembrare. Ei se fac astăzi, în parte, responsabili ei înșiși de situația lumii în lumina avertismentului evanghelic (Ioan XVII, 21) și sînt conștienți că nu vor putea ajuta la realizarea unității lumii, fără a restaura propria lor unitate.

Mesașul e un document de smerenie și îndrăzneală, de angajare în lupta pentru viață, pentru pace și fericire. El se înscrie astfel alături de eforturile tuturor oamenilor de bine din lume, cărora le sînt scumpe aceste idealuri.

† ANTONIE

Episcop-vicar patriarhal

C R O N I C A

Miercuri, 1 martie 1978. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe D-na Maria Petter, membră în Comitetul parohial al Parohiei ortodoxe române din Geneva (Elveția), venită în vizită la rudele din țară.

Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul, a participat la o recepție oferită în saloanele hotelului «Athènes Palace» de Ambasada R. P. Bulgaria la București, cu prilejul sărbătoririi Centenarului independenței naționale a Bulgariei.

Vineri, 3 martie a.c. — În seara acestei zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul a participat la o recepție oferită de Ambasada Marocului la București.

Luni, 6 martie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit vizita d-lui prof. George Galitis, Decanul Facultății de teologie, din cadrul Universității din Tesalonic, Grecia, care, între 4—14 martie 1978, a făcut o vizită în țara noastră, împreună cu soția.

Miercuri, 8 martie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Tudor Alexandru de la Parohia ortodoxă română din Offenbach — R.F.G.

Joi, 9 martie a.c. — La orele 12,00 Prea Fericirea Sa a primit vizita de curtoazie a Excelenței sale dl. Aba Gefen, Ambasadorul Israelului la București, însoțit de dl. Mardochai Avgar, ministru consilier al Ambasadei.

Vineri, 10 martie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe dl. Piet Bouman, de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva (Elveția).

Sîmbătă, 11 martie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe următorii cinci monahi de la unele Minăstiri din Moldova: Ierom. Petroniu Tănase, ierod. David Cojocaru, monahul Macarie Agachi, Fratele Aurel Floroiu și Fratele Ion Haga, în vederea plecării lor definitive la minăstirile românești de la Muntele Athos (Grecia).

Duminică, 12 martie a.c. — Din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul au săvîrșit la Catedrala patriarhală Sfinta liturghie arhierască, împreună cu P. S. Episcop Germain de St. Denis și membrii delegației franceze.

Vineri, 17 martie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit pe Pr. Constantin Iana, de la parohia ortodoxă română din Adelaide-Australia.

Luni, 20 martie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe D-na Fotiadis, președinta Comitetului parohial al parohiei ortodoxe române din Noua Zeelandă, venită în țară pentru a-și vizita rudele.

Miercuri, 22 martie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe D-na Nina Pavi, membră a Comitetului parohial și dirijorul corului parohiei ortodoxe române din Londra.

Joi, 23 martie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe Rev. Philip Prsell, capelan al Bisericii anglicane, venit la Ambasada Marii Britanii din București pentru slujbele de Paști, care a prezentat Prea Fericirii Sale o scrisoare de recomandare din partea Grației Sale Primatul Angliei. A fost însoțit de atașatul militar al Ambasadei.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe pastorul Walter Siegrist, președintele Federației Bisericilor Protestante din Elveția, care a făcut o vizită în țara noastră între 21—30 martie 1978.

Vineri, 24 martie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, însoțit de I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, și de PP. SS. Episcopi-vicari Antonie Ploieșteanul și Roman Ialomiteanul, a participat la lucrările sesiunii Marii Adunări Naționale.

Marți, 28 martie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe P. C. Protoiereu Aurel Uroș, conducătorul Vicariatului ortodox român din Virșeț (R. F. S. Iugoslavia).

Joi, 30 martie a.c. — Prea Fericirea Sa a primit pe dl. prof. Paul Miron din R.F.G.

Vineri, 31 martie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit pe Pr. Mircea Basărab, parohul bisericii ortodoxe române din München-R.F.G.

Sîmbătă, 1 aprilie 1978. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit în audiență cinci studenți din Grecia, care își fac studiile de licență în teologie la Institutul teologic din București, ca bursieri ai Patriarhiei Române.

Miercuri, 6 aprilie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit vizita Excelenței Sale Mervyn Stockwood, Episcopul Londrei de Sud și a Excelenței Sale Michael Marchal, Episcop de Woolwich (Anglia), care între 5—19 aprilie au făcut o vizită în țara noastră.

Vineri, 14 aprilie a.c. — Între 14—17 aprilie 1978, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, în fruntea unei delegații bisericești a făcut o vizită oficială la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol (Istanbul-Turcia).

Joi, 20 aprilie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat ședința Colegiului Electoral Bisericesc, întrunit pentru alegerea de titulari în scaunele vacante de mitropolit al Olteniei și episcop al Romanului și Hușilor.

Vineri, 21 aprilie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a prezidat ședința Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit pentru validarea alegerilor care au avut loc în ajun.

La orele 13,00, în aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Iustin împreună cu toți membrii Sfîntului Sinod au mers la Departamentul Cultelor, unde a avut loc solemnitatea înmînării Decretelor de recunoaștere pentru cei doi noi-aleși în posturile vacante

Duminică, 23 aprilie a.c. (Duminica Floriilor) — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, însoțit de o parte din membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a deplasat la Craiova pentru instalarea I. P. S. Mitropolit Nestor ca Mitropolit al Olteniei. A luat parte și Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, și alte persoane oficiale.

Marți, 25 aprilie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Doamna Adriana Fotiadis, membră în Comitetul parohial al Parohiei române din Noua Zeelandă.

— Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Pr. Albert Rauch — Secretarul Comisiei ecumenice — secția Bisericii de răsărit din cadrul Conferinței episcopilor catolici germani, împreună cu Pr. Klaus Stock, însoțitorul acestuia.

Miercuri, 26 aprilie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe Rev. Prof. Walter Harelson Th. D. din S.U.A., rectorul Institutului de studii teologice de la Tantour-Ierusalim, însoțit de Prof. Earl Poppe.

— Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit vizita de curtoazie a Excelenței Sale Domnului Dimitri Papadakis, ambasadorul Greciei la București.

Sâmbătă, 29 aprilie a.c. — La orele 24.00 Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, însoțit de PP. SS. Episcopi-vicari Antonie Ploieșteanul și Roman Ialomițeanul, a săvârșit slujba Sfintei Învieri, cu prilejul sărbătorii Paștelui din acest an.

DIN ACTIVITATEA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

ARHIEPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA

Ultimul număr al publicației «Credința» — foaie de spiritualitate ortodoxă a românilor din S.U.A. și Canada, este consacrat sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului — 1977. Ca de fiecare dată, cu prilejul acestui înălțător praznic, conducătorul Arhiepiscopiei misionare ortodoxe române în America, I. P. S. Victorin, a adresat credincioșilor și clericilor din această eparhie o pastorală.

Subliniind că în amintirea vieții diferiților binefăcători ai omenirii: bărbați de stat, oameni de știință, viteji etc. s-au ridicat statui și monumente, I. P. S. Sa arată că la locul de naștere al «Celui ce ne-a scos din blestemul legii» nu se află decît o modestă stea de argint pe care sînt gravate următoarele cuvinte: «Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est». Și cu toate acestea întreaga creștinătate cunoaște toate amănuntele și datele istorice ale vieții Sale pămîntești.

Evenimentul Nașterii Mîntuitorului a adus mare bucurie lumii de atunci și cu toate că au trecut aproape două mii de ani de atunci, bucuria noastră a celor de azi, a celor ce credem în El și-L primim în «peștera sufletului nostru» nu este mai mică. De fiecare dată, cu ocazia acestor sfinte sărbători, colindele și sfintele slujbe din biserică ne dau prilejul să retrăim cu și mai mare bucurie și profunzime praznicul Nașterii Domnului din Fecioara Maria. I. P. S. Sa incheie adresînd tuturor păstoriiților săi urări de sănătate și arhieresti binecuvîntări.

În pagina a doua Pr. Dr. D. Bodale, semnează articolul «La Betleem» în care autorul vorbește despre măreția și frumusețea Locurilor Sfinte și mai ales a Betleemului, locul începăturii mîntuirii noastre. Betleemul, cel mai mic oraș din regatul lui Iuda, a devenit astfel cel mai însemnat și mai plin de mărire. Zeci de mii de oameni îl caută pentru a vedea peștera în care s-a născut Mîntuitorul lumii și ieslea în care a fost așezat. Aici pelerini din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii și de cele mai diferite nații, stăpîniți de aceleași gînduri curate îngenunchează, se roagă și sărută cu evlavie peștera și ieslea care au servit drept sălaș Fiului lui Dumnezeu. Tot în pagina a doua, vorbind despre același Betleem, P. C. Arhim. Paulin Popescu spune că Betleemul, casa piinii, a odrăslit pe Hristos Mîntuitorul lumii — piinea vieții care s-a pogorit din cer.

Dumnezeu și om se intitulează articolul semnat de Pr. iconom stavrofor Nicolae Ciurea. Pentru împăcarea neamului omenesc cu Creatorul său a fost nevoie de sălășuirea Fiului lui Dumnezeu între noi oamenii; astfel, cel ce a dat omului chipul ceresc a primit de la om chipul pămîntesc — în toată plinirea lui afară de păcat. Întruparea Fiului lui Dumnezeu a arătat valoarea omului în fața Creatorului său, a descoperit marea iubire a lui Dumnezeu pentru neamul omenesc.

În legătură cu praznicul Nașterii Domnului este și articolul *Hristos se naște — Veniți creștini!* semnat de Arhim. Felix Dubneac, în care se face amintire de colin-

dele creștine, concertele și oratoriile consacrate Nașterii Domnului, imne, tropare, condace — tot atâtea chemări de retrăire a frumuseții sărbătorilor și a tradițiilor noastre creștine.

În pagina a III-a sint inserate următoarele articole, în limba engleză, referitoare la același praznic împărătesc :

«Holy Child and God's children	— Copil Sfânt și copii ai lui Dumnezeu
A Christmas meditation	— Meditație de Crăciun
Christmas Day	— Ziua Crăciunului
The Grotto of Bethlehem	— Peștera din Betleem și
The Home of Euphrates	— Casa Eufratului».

Pe ultima pagină sint consemnate aspecte din viața eparhiei : botezuri decese și alte slujbe religioase, donații pentru Arhiepiscopie și pentru ajutorarea sin'straților din România (victime ale cutremurului din 4 martie 1977).

Tot pe pagina finală a ultimului număr pe anul 1977 al publicației «Credința», P. C. Pr. Vasile Ignătescu semnează articolul *Steaua lui Iacob* în care vorbește de frumusețea colindelor creștine, iar Fratele Vasile, articolul *Adevărul în spiritul iubirii*.

Comunitățile ortodoxe românești din Australia și Noua Zeelandă

Publicația trimestrială *Altarul străbun* inserează în coloanele sale diferite și interesante articole și studii precum și diverse știri din viața și activitatea comunităților ortodoxe românești din Australia și Noua Zeelandă. Numărul 4/1977 se deschide cu articolul *Unitate de credință și simțire românească* semnat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin.

Adresându-le calde urări de sănătate, viață îndelungată, sporire în tot lucrul bun și părintească binecuvintare, Prea Fericirea Sa sfătuiește pe românii stabiliți pe meleagurile îndepărtatei Australii și ale Noii Zeelande să aibă aceeași trainică credință și să mențină vii legăturile cu patria de obirșie. Cu toții sintem moștenitori ai tezaurului de frumuseți și de credință lăsat de strămoșii noștri. Prea Fericirea Sa îi îndeamnă, întocmai ca odinioară Sfântul apostol Pavel pe corinteni, să păstreze unirea între ei. Ca fii ai aceleiași Biserici care a luptat în decursul vremii pentru pacea și libertatea neamului, credincioșii ortodocși români din Australia și Noua Zeelandă trebuie să mențină trează flacăra credinței și a românismului — cele două coordonate majore ale națiunii noastre. Prea Fericirea Sa încheie arătând că Biserica Ortodoxă Română s-a identificat cu năzuințele păstoriților ei, că și-a adus contribuția sa pozitivă la statornicirea înaltelor principii de libertate, egalitate între oameni și dreptate socială la temelia vieții noastre obștești, precum și acțiuni stăruitoare pentru sprijinirea înscăunării și dăinuirii păcii în lume.

Superiorul parohiei ortodoxe române din Sydney, Pr. Gabriel Popescu, semnează în aceeași pagină articolul 1977. *Anul cîntării de biruință*. Recapitulînd principalele etape parcurse pînă a se ajunge la închegarea unei noi parohii la Sydney (menționăm că românii ortodocși din Australia mai au încă două parohii la Melbourne și Adelaide, iar cei din Noua Zeelandă la Wellington) autorul menționează și realizările tinerei parohii în primul ei an de activitate. Apreciînd străduințele și eforturile recen: înființatei parohii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin i-a acordat înalte distincții bisericești.

Pr. Constantin Iana, parohul comunității române din Adelaide semnează în același număr articolul *Kerigma Crăciunului* pe marginea slăvitului praznic al Nașterii Domnului. Incheind, autorul subliniază: «Nașterea Domnului este un pivot de neclintit în istoria omenirii și forța lui kerigmatică, mesajul lui — ca parte componentă a Revelației divine, va răsună pînă la parusie cînd vom vedea slava feței lui Hristos».

La rubrica «Știri» sînt inserate aspecte și vești din viața comunităților ortodoxe românești din Australia și Noua Zeelandă precum :

— participări la diferite întruniri internaționale cu caracter ecumenist sau de altă natură cum ar fi participarea la Congresul internațional de apicultură din luna octombrie a anului 1977, ținut la Adelaide ;

— diferite evenimente din viața parohiilor române de aici, cum ar fi serbările de hram, botezuri, cununii, decese și alte slujbe religioase ;

— serbările prilejuite de Pomul de Crăciun și colindele de Crăciun ;

— diverse ședințe de lucru ;

— deschiderea de expoziții cu caracter istoric aniversar — spre exemplu cea din Adelaide dedicată aniversării centenarului independenței de stat a României, precum și alte amănunte din viața parohienilor, cum ar fi aniversarea a 50 de ani de căsnicie a soților Paraschiva și Kiriac Antipas, originari din Galați etc.

Deși are spațiu destul de limitat, *Altarul străbun* rămîne o publicație care-și aduce partea sa de contribuție la întărirea unității românismului și ortodoxiei, precum și la menținerea legăturilor între românii de pretutindeni. — (Alexandru M. IONIȚĂ).

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI

SANCTITATEA SA PIMEN, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA, OASPETE AL PATRIARHIEI ECUMENICE. — Între 12 și 19 octombrie 1977, Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia a făcut o vizită la Constantinopol la invitația Sanctității Sale Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului. Sanctitatea Sa Pimen a fost însoțit de Înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse și reprezentanți ai Departamentului Relații externe ale Bisericii Ortodoxe Ruse.

Sanctitatea Sa Dimitrios a primit pe oaspeți cu ceremonialul cunoscut și au avut loc discuții multiple referitoare la problemele bisericești comune, constatându-se unanimitate de păreri.

S-au vizitat monumente istorice și de artă ale Istanbulului și au avut loc întrevederi între Delegația Bisericii Ortodoxe Ruse și Oficialitățile locale.

În ziua de duminică, 16 octombrie (aniversarea Părinților celui de al 7-lea Sinod ecumenic), a avut loc Liturghia solemnă săvârșită de cei doi patriarhi.

A fost semnat și publicat un *Comunicat* comun.

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A I. P. S. ARHIEPISCOP HRISANTOS DE ELEFTEROU-POLI. — În ziua de 21 februarie a.c. a încetat din viață I. P. S. Arhiepiscop Hrisantos de Elefteroupoli, unul dintre reprezentanții Patriarhiei Ierusalimului. Înmormântarea a avut loc în ziua de 23 februarie 1978.

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Hrisantos (numele de botez Ioan Liberis) s-a născut în anul 1918, în insula Samos (Grecia).

În Ierusalim a venit în anul 1932.

A urmat cursuri de limba engleză la Școala «Terra Santa». A studiat la Facultatea de teologie a Universității din Atena. A fost tuns în monahism și hirotonit diacon în anul 1937. În anul 1947 a fost hirotonit preot. În anul 1948 a fost hirotesit arhimandrit.

În anul 1962 a fost ridicat la rangul de Arhiepiscop de Elefteroupolis și tot atunci a fost numit Președintele Secției economice din Patriarhia Ierusalimului.

A îndeplinit și funcția de profesor și director al gimnaziului grecesc din Ierusalim.

Din 1968—1972 a îndeplinit misiunea de Exarh al Sfântului Mormînt la Atena.

În 1972 a fost numit președintele Eforiei Școlilor Patriarhiei din Ierusalim și în 1973 a fost numit Președinte al Consistoriului bisericesc din Patriarhia Ierusalimului.

În delegații oficiale a vizitat Patriarhia Ecumenică, Patriarhia Moscovei, Patriarhia Română și Biserica Ciprului.

În ziua de 19 iunie 1977, Înalt Prea Sfinția Sa a condus delegația oficială a Patriarhiei Ierusalimului prezentă la festivitățile de întronizare a noului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu.

Patriarhia Moscovei

«CALENDARUL CREȘTIN ORTODOX 1978». — În fiecare an, Patriarhia Moscovei editează pentru clerul și credincioșii ortodocși ruși din țară și străinătate un Calendar care conține sărbătorile și datele importante ale anului.

Calendarul creștin ortodox 1978 conține 80 de pagini și numeroase clișee alb-negru și color.

Prima filă are imprimat chipul Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse, Săntitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, apoi sint indicate sărbătorile anului în maniera calendaristică a teologilor ruși (dublarea cifrelor lunii cu datele calendaristice astronomice și datele calendarului neîndreptat).

Fiecare sărbătoare este indicată cu roșu sau cu litere albine negre pentru a ieși în evidență. De asemenea sint date toate însemnările tipiconale, precum și cîntările specifice (condace, tropare, bogorodițe etc.).

Între p. 32—33 sint trecute chipurile celor 75 de ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse cu titlaturile lor și misiunile încredințate de Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Multe imagini color din viața ecumenică sint trecute în acest calendar oprindu-se mîi ales asupra evenimentului însemnat al anului 1977, Conferința mondială a luptătorilor pentru pace.

Rețin atenția, de altfel și: Indicele alfabetic al icoanelor Maicii Dōmnului făcătoare de minuni (p. 44—45); datele importante (jubileele) ale anului 1978 din Biserica Ortodoxă Rusă, precum și Un calcul pascal 1978—1997 (după calendarul neîndreptat).

Datorită cultului deosebit al Sfintului Serghie de Radonej, ale cărui moaște se găesc în biserica «Sfinta Treime» din Lavra Zagorsk, Editura Patriarhiei Moscovei a găsit de cuviință ca să introducă în acest calendar «Acatistul Sfintului Serghie» (p. 55—62), «Acatistul Sfintei și celei întru totul cu apostolii, Olga, marea cneaghină rusă» (p. 47—54) și «Acatistul Sfintului Alexandru, starețul Sbirskului» (p. 63—69).

Calendarul se încheie cu un Indice alfabetic (p. 70—80).

Noua publicație a Patriarhiei Moscovei contribuie la menținerea unității de credință a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse, a uniformizării cultului și menținerii lui corecte.

Condițiile grafice deosebite în care a fost imprimat îți atrag de la început atenția și te fac să zăbovești cu plăcere și mult folos duhovnicesc asupra acestui îndreptar de credință și viață bisericească.

GRAȚIA SA DR. DONALD COGGAN, ARHIEPISCOP DE CANTERBURY, PRIMAT A TOATĂ ANGLIA ȘI MITROPOLIT, OASPETE AL PATRIARHIEI MOSCOVEI. — La bunele relații care au existat de-a lungul istoriei — între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Angliei — s-a adăugat și vizita Grației Sale dr. Donald Coggan făcută Patriarhiei Moscovei la invitația Săntității Sale Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii.

Înaltul oaspete anglican a vizitat Biserica Ortodoxă Rusă între 22 și 29 septembrie 1977. Grația Sa a fost însoțit de Episcopul Robert Runsy, Reverendul M. M. Moore, secretar general al Relațiilor externe ale Bisericii Angliei și alții.

În timpul șederii la Moscova, delegația Bisericii Angliei a avut convorbiri cu Săntitatea Sa Pimen, cu membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, cu oficialități ale Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S.

Grația Sa dr. Donald Coggan a vizitat și alte Biserici creștine și temple necreștine din Moscova, a asistat la Sfânta liturghie solemnă săvârșită de însuși Sanctitatea Sa Pimen în biserica «Bunavestire», catedrala Patriarhiei din Moscova; la slujba din biserica «Adormirea Maicii Domnului» din Mănăstirea Novodevici din Moscova etc.

Au avut loc cuvântări și s-au împărtășit asigurări că și viitoarele relații dintre cele două Biserici vor da roadele scontate.

Grația Sa și însoțitorii au vizitat și Marea lavră «Sfântul Serghie», unde s-au închinat moaștelor Sfântului Serghie de Radonej. Tot aici a avut loc o întrunire cu profesorii și studenții Academiei teologice din Zagorsk. I. P. S. Arhiepiscop Vladimir, rectorul Academiei, a înminat Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, dr. Donald Coggan, în numele Corpului profesoral, diploma de membru al Academiei teologice. Înaltul oaspete a mulțumit pentru toate și a asigurat Biserica Ortodoxă Rusă de toată cinstea din partea credincioșilor anglicani și poporului englez.

Oaspeții au vizitat apoi obiective biserecești și istorice din Ucraina, fiind însoțiți de I. P. S. Mitropolit Iuvenalie, șeful Departamentului Relațiilor externe ale Bisericii Ortodoxe Ruse și conduși de I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului.

Delegația Bisericii Angliei a mai vizitat Armenia și apoi, prin Moscova, s-a întors în patrie.

Vizita a fost fructuoasă și una dintre cele mai lungi din istoria întâlnirilor între întistătătorii celor două Biserici: Biserica Angliei și Biserica Ortodoxă Rusă.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

VIZITA FĂCUTĂ DE SANCTITATEA SA PIMEN, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA, BISERICII ORTODOXE BULGARE. — Delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu Sanctitatea Sa Pimen, patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a făcut o vizită frățească Bisericii Ortodoxe Bulgare între 26 octombrie—30 octombrie 1977. Vizita a fost prilejuită de împlinirea a 100 de ani de la independența de stat a Bulgariei.

Înainte de a ajunge la Sofia, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse s-a întâlnit la București — în Salonul oficial al Gării de Nord — cu Prea Fericitul Patriarh Iustin.

În Bulgaria, oaspeții au făcut parastase și pomeniri pentru ostașii ruși căzuți pe cîmpurile de luptă în 1877, mai ales la Plevna.

La Sofia, în Catedrala Sfântului Alexandru Nevski, duminică 30 octombrie, a avut loc Liturghia solemnă săvârșită de cei doi patriarhi cînd iarăși s-a săvârșit o panihidă pentru ostașii căzuți pe cîmpurile de luptă pentru înlăturarea jugului otoman.

De asemenea se reține faptul că vineri 28 octombrie 1977, Sanctitatea Sa Pimen a fost primit de Tudor Jivkov, Președintele Consiliului de Stat al R. P. Bulgaria. — (P. DIAC).

BISERICA ORTODOXĂ A CEHOSLOVACIEI

FRAȚII CHIRIL ȘI METODIU AU LITURGHISIT ÎN RITUL BIZANTIN. — În dorința ei pentru jurisdicție, Biserica Romano-Catolică a susținut că «slavii din Balcani» au avut o liturghie a Sfântului Petru însușită la Roma. Pentru lămurirea acestei chestiuni prof. dr. Vl. Buchta a scris articolul *Amurgul legendei despre Liturghia Sfântului Petru ca o «liturghie chirilometodiană»*, în «Pravoslavny Kalendar», Praha, 1976 p. 106—116.

«Problema chirilometodiană» constituie în cercetările istorice bisericești un teren plin și chiar de poziții personale contradictorii.

Una din problemele mai recente în discuție se referă la întrebarea: dacă frații Chiril și Metodie, după venirea lor în Moravia, în 863, au folosit acolo liturghia bizantină, tradusă de ei în paleoslavă, sau dacă au folosit apoi în Moravia și prin ucenicii lor Liturghia latină a «Sfintului Petru», adusă de la Roma. Acum, nimeni, precizează autorul, dintre cercetătorii de istorie, liturgică și slavistică nu se mai îndoaie de prioritatea în Moravia Mare a Liturghiei bizantine tradusă din slavonă, dar totuși se mai ivesc voci că «Frații Apostoli» ar fi cunoscut în Panonia la cneazul Hocel Liturghia latină a «Sfintului Petru». Autorul constată că «Frații Apostoli», ca diplomați, căsuși și patrioți bizantini, nu se amestecau de fel în confruntările politice din acele vremuri dintre Roma și Constantinopol, ei împlinindu-și misiunea lor bisericească. Respectul lor pentru Sfântul Petru se încadra în respectul general onorific de care Petru se bucura în Biserică (p. 107).

Numai cercetătorii unilaterali, care se orientau exclusiv juridic și jurisdicțional, au introdus afirmația că Moravia Mare, aflându-se în «jurisdicția» Romei, a trebuit să aplice și liturghia «Sfintului Petru» occidentală. Dar toate cercetările, cum afirmă autorul, arată lipsa de informație; în schimb abundă informațiile cu privire la aplicarea Liturghiei bizantine (a Sfintului Ioan Gură de Aur) în traducerea slavonă, cum a fost și cazul confruntării Fraților Apostoli cu «trilingviștii» latini de la Veneția, din 867; o demonstrează preotul ortodox de la Praga, Vlad Petrek în 1940; Pr. Dr. A. J. Nova, vicar al Mitropoliei Ortodoxe Cehoslovace, în publicațiile ortodoxe din 1959 și 1963; apoi în 1966, profesorul de slavistică Dr. Ant. Dostal (p. 108 s.), Pr. prof. Pavel Aleš de la Facultatea de teologie ortodoxă de la Prešov în 1967 și, în fine, recent Josef Laurencik, în «Studia Paleoslovenica», 1973 (p. 109).

Îndeosebi J. Laurencik, constată autorul, aduce dovezi că și papa Ioan VIII reproșa lui Metodie pe la 879, că nu se ține de ritul latin (simplificat) căci în adevăr Sfântul Metodie folosea în continuare frumoasa Liturghie bizantină a Sfintului Ioan Gură de Aur (p. 12). O confirmă și Sfântul Clement de la Ohrida, ucenicul Sfintului Metodie, arătând că liturghia bizantină este în adevăr «o rapsodie a minții».

Prin urmare, Liturghia Sfintului Petru s-a introdus în Moravia și Cehia abia după decesul Sfintului Metodie, în 865, și după alungarea ucenicilor săi din Moravia, prin acțiunea episcopului german Wiking.

În consecință, Biserica Ortodoxă Cehoslovacă actuală este singura continuatoare directă a Bisericii ortodoxe înființate de Frații Apostoli Chiril și Metodie în Moravia Mare (p. 115).

La aceeași concluzie ajunge și prof. Andrei Hnidak, în articolul intitulat: «Limba paleoslavonă bisericească — o moștenire a Sfintului Chiril și Metodie», din același «Calendar» pe 1976, p. 137—141. Autorul recunoaște că primul alfabet slavon era «cirilica», și că prima traducere din Sfânta Scriptură și a Sfintei Liturghii în slavonă s-a realizat încă la Constantinopol, deci cu binecuvîntare patriarhală (în 855 și 862), începutul misiunii organizate la slavi. Astfel, deci, reluarea «chirilometodianismului» de către Mitropolia Ortodoxă Cehoslovacă, autocefală din 1931, este o continuare și moștenire firească. — (Pr. Prof. M. ȘESAN).

• INSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI •

VIZITA PREȘEDINTELUI NICOLAE CEAUȘESCU ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII

Între 12 și 17 aprilie 1978, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, împreună cu Doamna Elena Ceaușescu, a efectuat o vizită de stat în S.U.A., la invitația Președintelui Jimmy Carter și a Doamnei Rosalynn Carter.

Așa cum se arată în *Comunicatul comun*, cei doi Președinți au avut convorbiri oficiale cu privire la stadiul actual al relațiilor dintre România și S.U.A. și au procedat la un schimb aprofundat de vederi în legătură cu o serie de probleme internaționale majore de interes comun. Convorbirile s-au desfășurat într-o atmosferă cordială, de sinceritate, stimă și respect reciproc, care reflectă evoluția pozitivă a raporturilor româno-americane. Rezultatele deosebit de rodnice ale acestei vizite vor avea, desigur, o înriurire constructivă, concretă atât asupra relațiilor bilaterale, cât și asupra evoluției generale a colaborării între state pe baze echitabile, a consolidării tendințelor pozitive în viața internațională.

În timpul șederii sale în S.U.A., Președintele Nicolae Ceaușescu s-a întâlnit cu membri ai Camerei Reprezentanților și ai Senatului, cu personalități de prestigiu ale vieții economice, financiare, tehnico-științifice și culturale din S.U.A.

Înălții soli ai poporului român au vizitat, în afara Capitalei Washington, orașele Chattanooga, Dallas, Houston, New Orleans și New York.

*

Între numeroasele primiri la Președintele Nicolae Ceaușescu, în timpul vizitei sale în S.U.A., se înscriu și întâlnirile cu un grup de cetățeni americani de origine română și primirea unui grup de reprezentanți ai Comunității cetățenilor americani de origine română.

La prima întâlnire, care a avut loc joi, 13 aprilie a.c., la sediul ambasadei noastre din Washington, au participat peste 250 de cetățeni americani de origine română, printre care I. P. S. Arhiepiscop Victorin al Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada, preoți și diaconi. În numele membrilor grupului, prof. Vasile C. Bârsan a exprimat Președintelui Nicolae Ceaușescu și Doamnei Elena Ceaușescu cuvinte de caldă grațitudine pentru bunăvoința de a le fi acordat această întrevvedere, precum și sincere felicitări pentru marile succese obținute de poporul român, sub conducerea Președintelui României.

Au rostit, de asemenea, calde cuvinte de salut la adresa Președintelui Nicolae Ceaușescu și a soției sale, prof. dr. George Palade, laureat al premiului Nobel, I. P. S. Arhiepiscop Victorin Ursache, avocatul John Coman, președintele Uniunii și Ligii Societăților româno-americane din S.U.A. și Canada, avocatul Barbu Nicolescu, președintele Federației culturale româno-americane, pastorul Arsene Lucaciu, președintele de onoare al Bisericilor baptiste din S.U.A. și Canada, Paulina Feher, președinta Comitetului cultural al comunității româno-americane din Detroit, P. Cuv. Arhimandrit Paulin Popescu, parohul bisericii «Sfintul Gheorghe» din Windsor-Canada, Ildiko Trien, artistă din New York, P. C. protopop Mihai Iancu, parohul bisericii independente «Sfintul Simion» din Detroit, prof. dr. Radu Florescu de la Universitatea din Boston, Nicolas Bucur, președintele Comitetului de comerț internațional — Cleveland.

În cuvîntul său de salut, I. P. S. Victorin Ursache a spus, între altele: «Folosim prilejul să vă adresăm, acum, personal, cele mai călduroase felicitări și bunele doriri de viață fericită împreună cu distinsa Doamnă Ceaușescu, soția dvs., și toți cei dragi ai familiei dvs., urîndu-vă sănătate și deplin succes atât pentru buna înflorire a țării noastre de origine, România, cit și pentru bunele relații de pace și înțelegere între popoare».

Primit cu vii și puternice aplauze, a luat cuvîntul *Președintele Nicolae Ceaușescu*, care, între altele a spus: *V-aș dori să purtați întotdeauna în inimă, cu dragoste poporul din rîndul căruia ați pornit, să liți cetățeni ai țării în care trăiți, iubind și fara în care trăiți, dar și fara de unde ați pornit, să constituiți o punte de legătură a unei prietenii trainice, indestructibile între cele două țări și popoare.*

În după-amiaza zilei de 17 aprilie a.c., Președintele Nicolae Ceaușescu, împreună cu Doamna Elena Ceaușescu, a primit din nou, la reședința rezervată înalților oaspeți din New York, un grup de reprezentanți ai Comunității cetățenilor americani de origine română, format din P. C. protopop Mihai Iancu, Dean Milhovan, editorul ziarului «Dreptatea», Andras George și Doamna Cecilia Mihai.

Acest grup a cerut să fie primit pentru a prezenta poziția cetățenilor americani de origine română față de acțiunile calomnioase, cu caracter iredentist, întreprinse împotriva României de o serie de elemente horthyste aflate în S.U.A. Reprezentanții comunității cetățenilor americani de origine română au arătat că aceste acțiuni dușmănoase nu găsesc nici un ecou în rîndul opiniei publice americane. Ei au arătat, de asemenea, că se cunosc adevăratele realități din România, care contravin flagrant propagandei horthyștilor, fapt care determină pe membrii Comunității să ia atitudine fermă și să ceară Președintelui S.U.A. să ia măsuri care să pună capăt activității cercurilor fasciste de origine maghiară, care urmăresc să prejudicieze relațiile româno-americane.

În încheiere, membrii grupului au relevat înaltul respect și adîncă prețuire de care se bucură în S.U.A. Președintele României.

Președintele Nicolae Ceaușescu a mulțumit vorbitorilor pentru cuvintele calde ce i le-au adresat și a apreciat ca justă poziția adoptată de Comunitatea cetățenilor americani de origine română față de activitatea denigratoare a elementelor horthyste. Arătînd că în firea poporului român a fost întotdeauna prezent spiritul de dreptate și omenie și că a trăit întotdeauna în frățietate și bună înțelegere cu naționalitățile conlocuitoare, Președintele țării noastre a subliniat că aceste principii sînt cu atât mai mult respectate în orînduirea socialistă, care promovează egalitatea, dreptatea și frăția între toți cei care muncesc, fără nici o deosebire de naționalitate.

Cei care desfășoară o asemenea propagandă denigratoare nu sînt alții decît făptuitorii crimelor comise în Ardeal în perioada dominației hothyeste, cei care au trimis în lagăre de concentrare peste 200.000 de oameni — români, evrei și chiar maghiari cu vederi democratice. Fugind din țară, odată cu înfringerea fascismului, ei încearcă să promoveze din nou politica șovină, îndrentistă, care a provocat atîtea suferințe în Transilvania și chiar în Ungaria. Este firesc ca față de aceste elemente și față de activitatea lor să se manifeste cea mai fermă dezaprobare.

Președintele Nicolae Ceaușescu a adresat tuturor membrilor Comunității cetățenilor americani de origine română urări de sănătate și prosperitate și indemnul de a-și spori tot mai mult contribuția la dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare româno-americană, la cauza păcii și înțelegerii între națiuni.

*

În încheierea acestor însemnări, subliniem largul ecou pe care vizita Președintelui Nicolae Ceaușescu și a Doamnei Elena Ceaușescu în S.U.A. a avut-o în rîndul opiniei publice din țara noastră. Ziarele centrale au inserat nenumărate telegrame adresate Președintelui Republicii în care au fost exprimate, și cu acest prilej, cele mai alese sentimente de adîncă stimă și prețuire față de contribuția sa inestimabilă la elaborarea politicii interne și externe a statului nostru, față de activitatea sa neobosită, plină de responsabilitate patriotică cu care slujește interesele supreme ale poporului, idealurile de pace și progres social, de colaborare și înțelegere dintre toate popoarele lumii, indiferent de orînduirea lor socială.

Vizita de stat a Președintelui Republicii Socialiste România în S.U.A. a avut, de asemenea, un larg ecou în presa internațională.

EVENIMENTE ȘI FAPTE DEOSEBITE

INAUGURAREA LUCRĂRILOR DE CONSTRUCȚIE A COMPLEXULUI HIDRO-ENERGETIC TURNU MĂGURELE — NICOPOLE. — Miercuri, 5 aprilie 1978, în prezența președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și a Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria, Todor Jivkov, au fost inaugurate lucrările de construcție a complexului hidroenergetic Turnu-Măgurele-Nicopole.

Mii de oameni ai muncii români și bulgari și-au dat întîlnire, în această zi, pe cele două maluri ale Dunării pentru a participa la inaugurarea vastei lucrări — a cărei realizare a fost hotărîtă de cei doi șefi de stat cu prilejul întîlnirilor anterioare — care reprezintă o punte trainică între poporul român și poporul bulgar, constituind un elocvent exemplu al rodniciei relațiilor româno-bulgare.

Complexul hidroenergetic, amplasat în aval de orașele Turnu-Măgurele și Nicopole, va reprezenta încă o mărturie a capacității tehnice, a posibilităților largi de care dispun economiile celor două țări socialiste, a forței creatoare a poporului român și bulgar, care își făuresc în mod liber propriul destin socialist.

Complexul hidrotehnic Turnu Măgurele—Nicopole va avea două hidrocentrale care vor furniza sistemelor energetice, român și bulgar, cite circa 2 miliarde de kilowați oră anual, două ecluze și două baraje deversoare și o serie de amenajări adiacente. Centralele vor fi puse în funcțiune de apele Dunării, zăgăzuite de un baraj în spatele căruia se va forma un lac de acumulare în lungime de 280 km.

Realizarea acestui măreț obiectiv va înriuri profund dezvoltarea întregii regiuni în această parte a țării noastre. Vechi orașe dunărene ca Turnu Măgurele, Corabia, Calafat, Islaz, multe comune situate de-a lungul Dunării vor cunoaște o nouă înflorire. Se vor amenaja construcții portuare, se va intensifica navigația fluvială, se vor construi o șosea și o cale ferată care vor asigura noi legături rutiere și feroviare între România și Bulgaria.

Cei doi șefi de stat au marcat, în mod simbolic, atât pe malul românesc cit și pe malul bulgăresc, inaugurarea marelui obiectiv al cooperării dintre cele două țări, punind beton la fundația hidrocentralei. Actul, simbolic a fost repetat de Doamna Elena Ceaușescu și Doamna Ludmila Jivkova, și de Domnii Manea Mănescu și Stanko Todorov.

În uralele și aplauzele celor prezenți, cei doi conducători de stat au dezvelit, pe ambele maluri ale bătrînului Danubiu, plăcile inaugurale, încadrate de drapelele celor două țări.

Pe placa inaugurală de pe malul românesc este săpată în limbile română și bulgară următoarea inscripție :

La 5 aprilie 1978, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, și a tovarășului Todor Jivkov, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgare, s-au inaugurat lucrările de construcție a Complexului hidrotehnic Turnu Măgurele—Nicopole, pe Iluviul Dunărea, simbol al prieteniei tradiționale între țările lor și al colaborării rodnice dintre popoarele român și bulgar, care construiesc socialismul în țările lor.

CONFERINȚA NAȚIONALĂ A FEMEILOR. — În prezența Președintelui Nicolae Ceaușescu, vineri, 21 aprilie 1978, au început la București lucrările Conferinței naționale a femeilor, eveniment politic de o mare însemnătate pentru femeile din țara noastră, care reprezintă mai mult de jumătate din populație, prilej de reliefare a rolului tot mai important pe care îl au în toate domeniile de activitate și de jalonare a obiectivelor pe care mișcarea de femei le are de îndeplinit în etapa actuală și în perspectivă.

Conferința a fost un emoționant omagiu adus femeii muncitoare din țara noastră, care se afirmă tot mai pregnant în creația materială și spirituală, în responsabilitățile obștești, în creșterea și formarea generațiilor tinere, în consolidarea familiei, în promovarea și apărarea valorilor etice, mîndria și demnitatea noastră în răspunderile pentru ceea ce, cu o fericită expresie, Președintele Republicii numea «asigurarea tinereții poporului, a însuși viitorului tînăr al națiunii noastre socialiste».

În România a acestor ani, femeile ocupă în producția industrială o pondere de aproape 40%, iar în unele ramuri, cum este industria ușoară de circa 80%; ele dețin o poziție dintre cele mai importante în producția agricolă unde reprezintă peste 58% din populația activă; de asemenea, femeile se afirmă tot mai mult în învățămînt, cultură, rețeaua sanitară, comerț și servicii publice; îndeplinesc importante mandate obștești și misiuni de înaltă răspundere pe toate treptele organizării sociale.

În toate acestea se vede reflectarea uneia din cele mai mari cuceriri ale socialismului: asigurarea deplină a egalității în drepturi a femeii cu bărbatul și o dovadă a pasiunii cu care femeile din țara noastră participă la eforturile creatoare ale poporului pentru trecerea la o nouă calitate în întreaga activitate economică și socială, pentru înflorirea continuă a vieții noastre.

«Iată de ce — a spus în cuvîntarea sa Preşedintele Nicolae Ceauşescu, rostită cu acest prilej — doresc ca, de la înalta tribună a acestui forum democratic al femeilor, felicitînd întregul nostru popor, pentru tot ceea ce a realizat, să adresez în mod deosebit, în numele conducerii partidului şi statului, precum şi al meu personal, milioanele de femei din ţara noastră — muncitoare, ţărăni, intelectuale, românce, maghiare, germane şi de alte naţionalităţi, tinere şi vîrstnice, cele mai calde felicitări pentru minunatele lor realizări în toate domeniile de activitate, precum şi urări fierbinţi de noi succese în marea operă de ridicare a României pe culmi tot mai înalte de progres, civilizaţie şi bunăstare, în întărirea independenţei şi suveranităţii patriei».

Timp de două zile, înaltul forum a analizat, în plen şi pe secţiuni probleme majore ale muncii desfăşurate de Consiliul Naţional al Femeilor, de Comitetele şi comisiile femeilor, adoptînd măsuri importante pentru ridicarea la un nivel superior a întregii lor activităţi.

În încheierea lucrărilor, participantele la Conferinţă au adresat, în numele întregii mişcări de femei din ţara noastră, o telegramă Preşedintelui Republicii, Nicolae Ceauşescu, prin care îşi reînnoiesc angajamentul fierbinte de a milita cu fermitate pentru înfăptuirea politicii interne şi externe a României, pentru dezvoltarea ţării pentru îndeplinirea cu cea mai înaltă răspundere a nobilei lor misiuni de creştere şi educare a copiilor, de menţinere a tineretii şi vigoirii poporului nostru.

ADUNAREA CONSACRATĂ ZILEI DE 1 MAI. — Preşedintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceauşescu şi ceilalţi membri din conducerea Statului au participat luni dimineaţa la adunarea organizată în Capitală, cu prilejul zilei de 1 Mai — Ziua solidarităţii internaţionale a celor ce muncesc.

Cu sentimente de aleasă stimă şi preţuire, cu bucurie în inimă, exprimată prin cîntec şi dans, numeroşi locuitori ai Capitalei l-au întîmpinat pe Preşedintele Nicolae Ceauşescu încă din clipa sosirii în Parcul tineretului, apoi de-a lungul frumoasei esplanade pînă la intrarea principală a Palatului sporturilor şi culturii, unde a avut loc marea adunare organizată cu acest prilej.

Cu aceleaşi vibrante simţămînte de dragoste şi devotament neîărmurit a fost întîmpinat Preşedintele Republicii, de miile de participanţi la adunare.

Preşedintele Nicolae Ceauşescu, Doamna Elena Ceauşescu, ceilalţi membri din Conducerea ţării au luat loc la tribuna oficială, unde au fost invitaţi, de asemenea, membri de partid cu stagiu în ilegalitate, conducători ai unor organizaţii de masă, muncitori, alţi reprezentanţi ai oamenilor muncii din marile întreprinderi bucureştene, precum şi ai vieţii ştiinţifice şi culturale.

La adunare au luat parte delegaţi de peste hotare, şefi de misiuni diplomatice, acreditaţi la Bucureşti, alţi membri ai corpului diplomatic, precum şi corespondenţi ai presei străine.

Adunarea a fost deschisă de primarul general al Capitalei, Ion Dincă, care, între altele, a spus că sărbătorim anul acesta 1 Mai, ziua frăţiei muncitorilor de pretutindeni în condiţiile în care muncitorii, ţăranii, intelectualii, toţi oamenii muncii, fără deosebire de naţionalitate, din scumpa noastră patrie îşi consacră forţele, talentul, priceperea şi puterea de muncă înfăptuirii hotărîrilor Conducerii statului nostru pentru făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate, pentru continua înflorire a României.

Despre semnificaţia zilei de 1 Mai a vorbit Constantin Dăscălescu, membru al Comitetului politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., care, în cuvîntarea sa a făcut o amplă trecere în revistă a importantelor succese obţinute de poporul nostru în zidirea

României noi, subliniind că aceste realizări remarcabile sînt asociate de toți oamenii muncii din țara noastră cu numele și activitatea neobosită a Președintelui Nicolae Ceaușescu, patriot inflăcărat, care se bucură de dragostea nemărginită a tuturor cetățenilor țării. În spiritul profundelor tradiții, a spus vorbitorul, oamenii muncii din țara noastră, întregul popor, sărbătoresc ziua de 1 Mai, manifestîndu-și deplina solidaritate cu lupta proletariatului, a tuturor forțelor progresiste din întreaga lume.

Adunarea, încheiată într-o atmosferă înălțătoare, de profundă vibrație patriotică, a fost încununată de un spectacol festiv deosebit de grăitor pentru atmosfera de muncă și creație pe care o cunoaște România.

Pe imensa scenă din Palatul sporturilor și culturii și-au dat concursul la acest grandios spectacol, mii de artiști profesioniști și amatori, sosiți din toate colțurile țării.

La ieșirea din sala Palatului sporturilor și culturii, Președintele Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu, ceilalți membri din Conducerea țării, au fost întâmpinați de aceeași atmosferă înălțătoare. Aleea parcului, străjuită de mii de bucurșteni, a fost parcursă pe jos. Șoimi ai patriei, pionieri și tineri au oferit buchete de flori Președintelui Republicii și Doamnei Elena Ceaușescu, pe care apoi i-au invitat într-o horă a bucuriei. Această vibrantă și spontană manifestare de dragoste a încheiat în mod strălucit festivitatea zilei de 1 Mai 1978.

O DELEGAȚIE GUVERNAMENTALĂ A ROMÂNIEI A PARTICIPAT LA MANIFESTĂRILE CONSACRATE ELIBERĂRII BULGARIEI DE SUB DOMINAȚIA OTOMANĂ.

Miercuri, 1 martie a.c., a sosit la Sofia delegația R. S. România, condusă de domnul Manea Mănescu, prim-ministru al guvernului, care, la invitația Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Bulgaria, a participat la festivitățile prilejuite de sărbătorirea Centenarului eliberării Bulgariei de sub dominația otomană.

Din delegație au făcut parte Leonte Răutu, președintele părții române în Comisia mixtă guvernamentală de colaborare tehnico-științifică, general-locotenent Gheorghe Gomoiu, adjunct al ministrului apărării naționale, Cornel Onescu, președintele Consiliului popular județean Teleorman, Constantin Oancea, adjunct al ministrului afacerilor externe, Trofin Simedrea, ambasadorul României la Sofia.

Delegația guvernamentală română a vizitat locurile unde, cu o sută de ani în urmă, bravii ostași români animați de suprema jertfă pentru neatîrnare și-au vărsat sîngele pe altarul Independenței de Stat a României și pentru eliberarea fraților bulgari de dominația otomană: localitățile Plevna, Grivița, și Pordim, locuri cu adîncă semnificație în istoria popoarelor român și bulgar.

Au fost vizitate Mausoleul eroilor români de la Grivița, Mausoleul ostașilor ruși și români de la Plevna, Muzeul «Ostașul român 1877—1878» din Pordim și alte monumente dedicate războiului dus împotriva imperiului otoman. Domnul Manea Mănescu, împreună cu membrii delegației au depus coroane și jerbe de flori la monumentele vizitate, precum și la statuile maiorului Gheorghe Șonțu, căpitanului Valter Mărăcineanu și ale altor eroi români care și-au dat viața în marile bătălii purtate pe aceste locuri pentru eliberarea Bulgariei.

Muzeele și monumentele ridicate aici evocă glorioasele fapte de arme și strălucitele victorii obținute de ostașii români și de voluntarii bulgari, împreună cu ostașii ruși, pagini de înalt eroism, înscrise în bătălia comună dusă împotriva imperiului otoman pentru libertate și independență națională.

Simbătă 4 martie, a.c., delegația guvernamentală română s-a întors în țară.

O PROBLEMĂ VITALĂ A CONTEMPORANEITĂȚII — DEZARMAREA. — În cursul lunii mai a.c., a fost dată publicității «Hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist Român privind poziția României în problemele dezarmării și, în primul rînd, al dezarmării nucleare», — un apel înflăcărat la rațiune și justiție în relațiile dintre state, un program concret, temeinic fundamentat și constructiv de trecere treptată spre o lume eliberată de spectrul războiului, al unui război nimicitor, și de angajare a umanității pe calea edificării unei păci durabile, a unei lumi demne de ea însăși.

Înfăptuirea dezarmării și, în primul rînd, a dezarmării nucleare este înscrisă ca obiectiv esențial în documentele Conducerii țării noastre, ocupă un loc însemnat în gândirea politică și activitatea internațională ale Președintelui României, Nicolae Ceaușescu, în comunicatele și documentele semnate cu prilejul vizitelor și întîlnirilor la nivel înalt.

Hotărîrea prezintă un amplu tablou al realităților lumii contemporane, scoțînd în evidență faptul că în viața internațională au fost înregistrate profunde transformări sociale și naționale, ample mutații în raportul de forțe în favoarea păcii, democrației și progresului social, afirmarea tot mai puternică a voinței popoarelor de a-și asigura dezvoltarea liberă și independentă, de a fi stăpîne pe soarta lor și de a-și organiza viața potrivit propriei voințe, de a instaura între ele relații noi, bazate pe principiile și normele dreptului și legalității internaționale. Dar, totodată, se înregistrează o accentuare a contradicțiilor internaționale dintre lumea socialistă și cea capitalistă, dintre țările în curs de dezvoltare și statele avansate economic, intensificarea luptei pentru o nouă împărțire a lumii, a zonelor de influență, apariția de noi focare de tensiune, manifestarea în continuare a practicilor politicii de forță.

Cursa înarmărilor, departe de a asigura un echilibru mondial în favoarea păcii, afectează continuu ansamblul raporturilor internaționale, înscriindu-se prin obiectul lor — arme (convenționale, nucleare, chimice și de altă natură) în principalele instrumente ale politicii de forță, de dominație și presiune asupra statelor, alimentează stările conflictuale, neîncrederea dintre țări și popoare, aflîndu-se în totală contradicție cu interesele majore ale omenirii.

Cursa înarmărilor, se subliniază în acest document, înseamnă în fapt o deturnare a științei, progresului tehnic care este întors împotriva omului.

Înarmările duc la agravarea decalajelor economice dintre state; nu numai că subminează lichidarea subdezvoltării, dar prind în viitoarea lor tot mai multe state în curs de dezvoltare. Comerțul internațional cu arme a atins cote fără precedent.

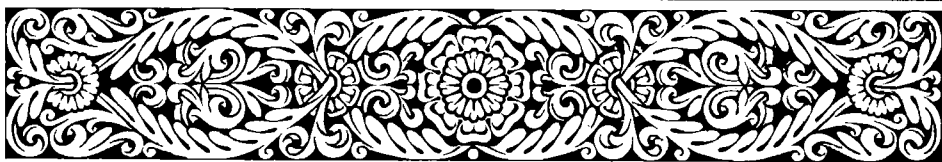
Subliniind că problema dezarmării constituie astăzi o problemă vitală a lumii contemporane, documentul conducerii țării noastre evidențiază că potrivit poziției României trecerea la măsuri concrete de dezarmare este o parte inseparabilă a procesului de îmbunătățire a relațiilor politice pe plan mondial, de creștere a încrederii între state, de consolidare a destinderii internaționale. Acest proces ar putea deveni o realitate trainică numai în măsura în care în lume va avea loc abolirea deplină și definitivă a folosirii forței și amenințării cu forța în relațiile dintre state, soluționarea tuturor litigiilor dintre state numai prin tratative pe căi exclusiv pașnice, instaurarea unei politici noi, întemeiată pe marile principii ale independenței și suveranității naționale, egalității depline în drepturi între toate națiunile lumii — indiferent de mărime, potențial economic sau militar, neamestecul în treburile interne ale altora, avantajului reciproc, respectării neabătute a dreptului fiecărei națiuni de a-și hotărî de

sine stărilor destinele și căile de dezvoltare, de a participa cu drepturi egale la soluționarea problemelor mondiale.

În spiritul acestor mari principii și, dată fiind importanța pe care țara noastră o arată sesiunii speciale a Adunării Generale a O.N.U., care va avea loc la New York între 23 mai și 28 iunie, aceea de a deschide calea unui proces efectiv de dezarmare, România, pornind de la ideea că un țel de asemenea amplin, cum este dezarmarea generală și totală, poate fi îndeplinit numai treptat prin măsuri parțiale, cu caracter tranzitoriu, consideră că ar trebui avute în vedere și convenite consensuri asupra unui program de perspectivă, vizând oprirea cursei înarmărilor și apoi realizarea dezarmării. Cuprinzând un ansamblu de propuneri concrete, realiste și constructive, documentul românesc preconizează printre altele: «înghețarea cheltuielilor militare la nivelul anului 1978 și trecerea la reducerea lor treptată, începând cu anul financiar 1979, astfel încât, până în anul 1985, aceste cheltuieli să se diminueze cu cel puțin 10—15% față de anul 1978»; «înghețarea» efectivelor militare și armamentelor statelor la nivelul anului 1978 și trecerea la reducerea treptată a acestora, astfel încât, până în anul 1985 să se efectueze reduceri de 10—15% față de nivelul actual, cu diminuări mai substanțiale din țările cu efective militare mai mari; asumarea de către toate statele a angajamentului ferm de a nu amplasa noi trupe și armamente pe teritoriul altor state; reducerea treptată a activității blocurilor militare, ca măsură tranzitorie spre deslințarea lor concomitentă; realizarea dezangajării militare la frontierele dintre state; aplicarea integrală și generalizarea la scara tuturor continentelor a măsurilor înscrise în Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, privind, în special, manevrele și mișcările de trupe; necesitatea acordării priorității măsurilor vizând dezangajarea militară în Europa și trecerea la dezarmare pe continent; acordarea unei atenții speciale măsurilor vizând încetarea cursei înarmărilor nucleare și crearea condițiilor trecerii la dezarmarea nucleară; încetarea producției de arme de distrugere în masă, eliminarea lor în dotarea forțelor militare, interzicerea folosirii și scoaterea lor în afara legii, creșterea rolului și răspunderii O.N.U. în îndeplinirea dezarmării; aplicarea tuturor măsurilor vizând oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare să se facă sub un control corespunzător; constituirea în acest sens a unui Organism internațional pentru dezarmare; îmbunătățirea și completarea cadrului instituțional și instrumentelor de care dispune Organizația Națiunilor Unite pentru rezolvarea diferendelor dintre state, înființarea unui organism de bune oficii și conciliere.

Prin noul document dat publicității, România adresează un vibrant apel guvernelor, tuturor statelor lumii, să-și aducă contribuția ca sesiunea specială a O.N.U. să se desfășoare cu succes. «Istoria, generațiile de azi și de mâine — se spune în Document — vor judeca activitatea fiecărui guvern, a fiecărui stat, a fiecărui conducător politic nu după vorbele sau declarațiile de principiu, ci după criteriul faptelor, după acțiunea concretă, după aportul real la cauza dezarmării».

Diac. P. I. DAVID

• PASTORALE-SCRISORI IRENIC •

PASTORALĂ TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN CU PRILEJUL PRAZNICULUI ÎNVIERII DOMNULUI ȘI SFINTELOR PAȘTI — 1978

«HRISTOS A ÎNVIAT!»

Iubiți fii duhovnicești,

Cînd era încă întuneric, înainte de arătarea zorilor celei de a treia zi de la așezarea trupului Său în mormînt, — în ziua care de atunci se numește Duminică, adică ziua Domnului, — Mîntuitorul a înviat din morți. Nici unul dintre ucenicii Lui sau dintre femeile «care-L slujeau» n-a fost de față la mormînt în clipa trecerii Domnului nostru Iisus Hristos de la moarte la viață. Dar, străjerii, care văzînd cele întimplate la moartea lui Iisus, spusese: «Cu adevărat, Fiul lui Dumnezeu era acesta» (Matei XXVII, 54), sînt singurii oameni care se aflau în jurul mormîntului în momentul învierii Domnului. Scurtă vreme după aceea, venind în Ierusalim ei au mărturisit arhierilor «toate cele ce s-au făcut» (Matei XXVIII, 11).

Cea dintîi veste lămurită despre învierea Mîntuitorului a dat-o «îngerul Domnului, care, pogorînd din cer și venind a rostogolit piatra de la ușa mormîntului și a stat deasupra ei...». Grăind către femeile care veniseră acolo să ungă trupul Domnului cu miruri, după obicei, ei le-a spus: «Voi să nu vă temeți. Știu că pe Iisus cel răstignit îl căutați. Nu este aici... a înviat... Veniți și vedeți locul unde a zăcut... Duceți-vă degrabă și spuneți ucenicilor Lui că a înviat din morți... Dar, cînd mergeau ele ca să vestească pe ucenicii Lui, iată, Iisus le-a întîmpinat zicînd: Bucurați-vă! Ci ele venind aproape, au cuprins picioarele Lui și s-au închinat Lui» (Matei XXVIII, 2-9). Apoi, cu multă bucurie, ele vesteau fără încetare, zicînd: A înviat Domnul, L-am văzut, am vorbit cu El, ne-am închinat Lui.

Am călătorit cu Iisus pe calea de la Ierusalim la Emaus, — mărturisec-u Luca și Cleopa. A înviat Iisus, L-am văzut și I-am ascultat cuvîntul. — vesteau cei peste cinci sute de credincioși, cărora li s-a arătat, în Galileea. A venit la mine Iisus — spune de asemenea Sfîntul Iacob. A înviat Iisus, Domnul și Dumnezeuul nostru, — dădeau neîncetat mărturie Sîinții Apostoli. A venit și a stat în mijlocul nostru, după înviere, de mai multe ori, iar unora dintre noi s-a făcut văzut și osebit. Ne-a arătat mîinile și picioarele Sale străpunse de piroane. Am pus degetele noastre în coasta Lui. Am mîncat împreună cu El. Ne-a tilcuit cuvintele scrise despre El în cărțile Legii Vechi, ale proorocilor și psalmilor, dovedindu-ne că El trebuia să sufere moartea pentru păcatele noastre și să se ridice din morți la mărirea Sa dumnezeiască. Ne-a trimis în lume și ne-a poruncit să ne înfățișăm înaintea tuturor ca martori ai învierii și vestitori ai împărăției Sale.

Pe Domnul nostru Iisus Hristos înălțat întru mărirea Sa dumnezeiască L-a văzut, apoi, Sfîntul Ștefan, care a mărturisit, zicînd: «Iată, văd cerurile deschise și pe Fiul Omului stînd de-a dreapta lui Dumnezeu» (Fapte VII, 56). Saul, — Apostolul Pavel de mai tîrziu —, fiind de față la rostirea acestor cuvinte de către Sfîntul Ștefan, îl așează pe acesta printre martorii învierii Domnului, cum se așează și pe sine, alături de cei doisprezece martori ai învierii, după ce Mîntuitorul i s-a arătat lui pe drumul Damascului.

«Oare, eu nu sînt apostol? N-am văzut eu pe Iisus Domnul nostru?» (I Cor. IX, 1), — zice Sfîntul Pavel, gîndindu-se desigur la legătura strînsă dintre apostolie și învierea Mîntuitorului. Această legătură se învederează mai limpede în înseși cuvintele rostite către el de Iisus în momentul «cereștii vedenii» pe drumul către Damasc. «Spre aceasta M-am arătat ție, — zice Iisus către Pavel, — ca să te rînduiesc slujitor și martor, atît al celor pe care le-ai văzut — și pe Mine —, cit și al celor pentru care Mă voi arăta ție» (Fapte XXVI, 16).

Rînduiți de Mîntuitorul să fie martori ai învierii Sale și vestitori ai împărăției cerurilor, cei doisprezece apostoli, împreună cu Sfîntul Pavel și cu toți ceilalți care osteneau în ogorul evangheliei, zugerăveau înaintea ochilor credincioșilor pe Iisus cel răstignit întru smerenie desăvîrșită și înviat din morți în mărirea dumnezeiască.

În adevăr, înfricoșata moarte pe cruce a pus capăt vieții Domnului nostru Iisus Hristos pe pămînt, asemenea cu noi, dar fără de păcat, în trupul Său omenesc. El a murit în trup stricăcios, dar a înviat întru ne-stricăciune; a murit în slăbiciune, dar a înviat întru putere; a murit în trup pămîntesc, dar a înviat în trup ceresc; a murit întru umilință desăvîrșită, dar a înviat întru mărirea dumnezeiască necuprinsă de mintea omului.

Iubiții mei fii sufletești,

Din împărăția întunericului în împărăția luminii, din împărăția morții în împărăția vieții veșnice și a fericirii, Domnul nostru Iisus Hristos

nu s-a ridicat singur. De la moarte la viață și de pe pământ la cer, împreună cu Sine, Hristos-Dumnezeu ne-a trecut și pe noi. Purtând chipul nostru, în vremea viețuirii Sale în trup omenesc pe pământ, El ne-a făcut pe noi părtași ai darurilor chipului Său dumnezeiesc, fiindcă «în El binevoit-a Dumnezeu să sălășluiască toată plinătatea și printr-însul pe toate cu Sine să le aducă iarăși laolaltă, făcând pace prin singele crucii Lui, prin El, fie cu cele de pe pământ, fie cu cele din ceruri» (Col. I, 19-20). Datorită morții Sale ispășitoare pentru noi, El ne-a așezat în fața Părintelui nostru ceresc ca «sfinți, fără de prihană și nevinovați» (Col. I, 22). Izbăvindu-ne de păcat, care este pricina morții, Domnul nostru Iisus Hristos «ne-a făcut și pe noi vii, împreună cu Sine» (Col. II, 13), și ne-a dăruit puterea de a viețui cu El în veșnicie. Astfel, Dumnezeu, «bogat fiind în milă, pentru multa Sa iubire cu care ne-a iubit pe noi cei ce eram morți prin greșalele noastre, ne-a făcut vii, împreună cu Hristos... și, împreună cu El, ne-a înviat și ne-a așezat în cele cerești, în Hristos Iisus» (Efes. II, 4-6).

Dacă, într-adevăr, rămînem «intemeiați în credință, întăriți și neclintiți de la nădejdea Evangheliei» (Col. I, 23), noi ne facem părtași alături morții Mîntuitorului, prin botez, cît și învierii Lui prin credință satornică și viețuirea noastră întru sfințenie, curăție și evlavie. «Oare, nu știți. — zice Sfîntul Apostol Pavel —, că toți cîți în Hristos Iisus ne-am botezat, întru moartea Lui ne-am botezat? Deci, ne-am îngropat cu El spre moarte, prin botez, pentru ca după cum Hristos a înviat din morți, prin mărirea Tatălui, tot așa și noi să umblăm întru înnoirea vieții, căci, dacă ne-am făcut cu El o singură tulpină, întru asemănarea morții Lui, atunci vom fi la fel cu El și în înviere» (Romani VI, 3-5). Astfel, fiecare dintre noi poate grăi, împreună cu Sfîntul Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul, în ziua de astăzi: «Ieri, m-am răstignit împreună cu Hristos, astăzi împreună cu El mă preamăresc; ieri am murit împreună cu El, astăzi împreună cu El dobîndesc viața; ieri împreună cu El m-am îngropat, astăzi împreună cu El mă ridic din morți».

Fără îndoială, învierea noastră cu trupul se va înfăptui la o a doua venire a Mîntuitorului, la venirea Lui întru mărire. Dar, nașterea noastră din nou, nașterea de la Dumnezeu, prin credință și botez, este numită deseori învierea cea dintîi. «Fericit și sfînt este cel ce are parte de învierea cea dintîi, — zice Sfîntul Evanghelist Ioan. Peste aceștia moartea cea de a doua nu are putere» (Apoc. XX, 6).

Născuți din nou, noi sîntem acum părtași ai vieții Mîntuitorului celui înviat din morți. «Duhul mării și al lui Dumnezeu se odihnește asupra noastră» (I Petru IV, 14); avem acum în inimile noastre «arvuna Duhului» (II Cor. I, 22; V, 5) și a «moștenirii» (Efes. I, 14); vom fi încununată cu mărirea cea neveștejită și cu viața veșnică, la arătarea întru mărire a Domnului nostru Iisus Hristos. Împreună cu El, ne vom arăta și noi atunci întru mărire (Col. III, 4).

Dumnezeu ne-a făcut pe noi fiii Săi, hărăzindu-ne făgăduința de a ne face părtași firii Sale, firii dumnezeiești, — potrivit cu spusele Sfîntului Apostol Petru (Ep. II-a, I, 4). Pentru a ne putea ridica însă la această

stare, trebuie să punem și din partea noastră «toată sirguința și să adăugăm la credința noastră fapta bună, iar la fapta bună conștiința, la cunoștință înfrinarea, la înfrinare răbdarea, la răbdare evlavia, la evlavie îngăduința frățească, iar la îngăduința frățească dragostea» (II Petru I, 4-7).

Iubiți fii sufletești,

Dacă am înviat și noi împreună cu Hristos, născându-ne din nou pentru o viață în Dumnezeu, se cuvine să căutăm cele de sus, unde Hristos, se află șezînd la dreapta lui Dumnezeu, — potrivit cu îndemnul Sfîntului Apostol Pavel (Col. III, 1). Gîndul nostru să ne fie la «cele ce sînt adevărate, la cele ce sînt smerite, la cele ce sînt drepte, la cele ce sînt curate, la cele ce sînt de iubit, la cele ce sînt cu nume bun, la tot ce este faptă bună și vrednică de laudă» (Filip. IV, 8). Lepădînd păcatul, să ne îmbrăcăm deci «cu milostivirile îndurării, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-ne unul pe altul și iertînd unul altuia... Iar peste toate acestea să ne îmbrăcăm cu dragostea, care este legătura desăvîrșirii...» (Col. III, 12-14).

Dovada vădită a înnoirii noastre lăuntrice, prin moartea și învierea Mîntuitorului, este vieuirea noastră în dragostea frățească. «Noi știm, — spune Sfîntul Evanghelist Ioan —, că ne-am strămutat de la moarte la viață fiindcă iubim pe frați; cine nu iubește pe fratele său rămîne în moarte» (I Ioan III, 14). La acest adevăr gîndind Apostolul învierii Domnului și al învierii noastre, marele Pavel, izbutește să scrie imnul dragostei creștine, una din cele mai frumoase pagini care au fost vreodată întocmite. «Toate limbile oamenilor și ale îngerilor de le-aș vorbi, — zice el —, dacă nu am dragoste, m-am făcut aramă sunătoare ori chimval gălăgios. Și dar proorocesc dacă aș avea, și tainele toate le-aș cunoaște și orice știință, și chiar de-aș avea credință atît de multă să mut munții din loc, dacă nu am dragoste, nimic nu sînt. Și toate cele ce sînt ale mele de le-aș face milostenii, și trupul de mi l-aș da să fie ars, dacă nu am dragoste, nimic nu-mi folosește... Dragostea toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea nu pierie niciodată» (I Cor. XIII). Ea își are izvorul ei dătător de viață în Dumnezeu. Dumnezeu însuși este dragostea. De aceea, cel ce viețuiește în dragoste viețuiește în Dumnezeu și Dumnezeu viețuiește în el.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Hristos a înviat! Adevărat a înviat! Acestea sînt cuvintele pe care le schimbăm acum, între noi, bărbați și femei, copii, tineri și bătrîni. Aceasta este credința pe care noi o mărturisim, neîncetat, prin viu grai sau în scris. Acesta este adevărul pe care l-au purtat în cugete și inimi părinții, moșii și strămoșii noștri de pretutindenii, trecîndu-l din neam în neam, peste veacuri, de la dumnezeiasca Duminică a învierii Domnului și pînă în ziua de acum.

Dovada vădită a trecerii noastre de la moarte la viață, prin învierea Mântuitorului, este viețuirea noastră în dragostea frățească. «Noi știm

Mai mult decât oricare altă sărbătoare a Sfintei noastre Biserici, praznicul învierii Domnului ne adună în fața sfințelor altare, îndemnându-ne să dăm viață tainei unității noastre ca părtași ai morții și învierii Mântuitorului. Și, în adevăr, noi simțim în adîncul inimilor noastre, puterea care ne atrage pe unul către altul și pe toți împreună către Dumnezeu.

Unitatea aceasta noi o simțim și o trăim românește. Graiul nostru străbun face legătura vădită între cugetele noastre; simțirea noastră românească străbate puternic în sufletele românilor de pretutindeni, dovădindu-le că sînt frați iar conștiința noastră națională înaripează puterile tuturor pentru slujirea neamului nostru.

Stăpîniți de aceste simțăminte, noi, cei care trăim acasă, în binecuvîntata noastră țară, cuprindem în inimile noastre calde, nu numai pe frații noștri de aproape, ci și pe frații noștri de departe, pe românii care s-au așezat în diferitele părți ale lumii pentru a-și petrece viața. Sîntem părtași ai necazurilor și bucuriilor lor. Celor care sînt în strîmtoare le trimitem cuvînt de mîngîiere și îmbărbătare, iar pe cei care izbutesc să se ferească de orice rea întîmplare îi povățuim pîrintește să stea, cu sfatul și cu fapta, în ajutorul celor căzuți în nevoi. Omenia noastră românească, bunătatea, ospitalitatea și frățeasca noastră iubire să se arate roditoare pretutindeni, ca podoabe de mare preț ale chipului nostru românesc.

Odată cu acest cuvînt de învățătură creștinească, de dreaptă povățuire și de îndemn pîrintesc, în ziua de astăzi a luminatului praznic al Învierii Domnului, vă trimit tuturor arhierescă binecuvîntare și frățească îmbrățișare, întîmpinîndu-vă cu vestirea: «Hristos a înviat!».

Al tuturor fiilor mei duhovnicești de tot binele voitor și pururea către Domnul fierbinte rugător,

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISOARE IRENICĂ

TRIMISĂ ÎNTR-UN ÎNTĂLNIU AL PĂRINTELOR DE BISERICI CREȘTINE
DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN
CU PRILEJUL ÎNVIERII DOMNULUI ȘI SFINTELOR PAȘTI — 1978

SANCTITATEA VOASTRĂ,
PREA IUBITE FRATE ÎN HRISTOS

Luminatul praznic al Învierii Domnului ne oferă fericitul prilej de a vă adresa pe această cale tradițională salutare creștină, care umple de sfință bucurie sufletele tuturor credincioșilor :

«Hristos a înviat !».

A mărturisi cu inimă curată învierea Mântuitorului Iisus Hristos înseamnă a mărturisi, împreună cu Sfântul Apostol Pavel, că Iisus Domnul nostru : «s-a dat spre moarte pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră» (Rom. IV, 25), făcându-se «începătură a învierii celor adormiți» (I Cor. XV, 20).

Intr-adevăr Domnul nostru Iisus Hristos a murit pe cruce în trup pămîntesc, dar a înviat în trup ceresc ; a murit în slăbiciune, dar a înviat întru putere ; a murit întru umilință desăvîrșită, dar a înviat întru mărire dumnezeiască necuprinsă de mintea omului.

Din împărăția întunericului în împărăția luminii, din împărăția morții în împărăția vieții veșnice și a fericirii, Domnul nostru Iisus Hristos nu s-a ridicat singur. De la moarte la viață și de pe pămînt la cer, împreună cu Sine, Hristos-Dumnezeu ne-a trecut și pe noi. Izbăvindu-ne de păcat, care este pricina morții, El «ne-a făcut și pe noi vii, împreună cu Sine» (Col. II, 13) și ne-a dăruit puterea de a viețui cu El în veșnicie.

Potrivit cuvîntului Sf. Apostol Petru, Dumnezeu ne-a făcut fiii Săi, hărăzindu-ne lăgăduința de a ne face părtași firii Sale dumnezeiești (II Petru I, 4). Pentru a ne putea ridica însă la dobîndirea acestei stări, trebuie să punem și din partea noastră «toată sîrguința și să adăugăm la credința noastră fapta bună, iar la fapta bună cunoștința, la cunoștință înfrînarea, la înfrînare răbdarea, la răbdare evlavia, la evlavie îngăduința frățească, iar la îngăduința frățească dragostea» (II Petru I, 4—7).

— spune Sfântul Evanghelist Ioan — că ne-am strămutat de la moarte la viață, fiindcă iubim pe frați; cine nu iubește pe fratele său, rămîne în moarte» (I Ioan III, 14).

Amintirea acestor cuvinte sfînte constituie pentru noi, Conducătorii Bisericilor creștine, un permanent îndemn de a întări continuu legăturile dragostei frățești între toate Bisericile creștine, între popoarele noastre, între oamenii de pretutindeni. Considerăm că este de datoria noastră ca împreună să sprijinim aspirațiile omenirii contemporane, în dreptate spre realizarea unei lumi fără arme și fără războaie, în care oameni și popoare să viețuiască în deplină libertate, în pace și armonie, dăruindu-și întreaga lor capacitate în slujba propășirii materiale și spirituale a tuturor oamenilor.

Călăuziți de aceste simțăminte, vă îmbrățișăm cu toată dragostea, în ziua acestui sfînt și dumnezeiesc praznic, rugînd pe Mîntuitorul nostru Iisus Hristos cel înviat din morți să ocrotească și să păzească Sfînta Biserică pe care o conduceți și să călăuzească spre tot lucrul bun pe credincioșii pe care îi pstoriți.

Cu frățească dragoste în Hristos cel înviat,

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**SCRISORI IRENICE, PASTORALE, TELEGRAME ȘI SCRISORI
DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH
IUSTIN, CU PRILEJUL PRAZNICULUI ÎNVIERII DOMNULUI
ȘI SFINTELOR PAȘTI — 1978**

Anul acesta, ca de fapt în fiecare an, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române a primit numeroase scrisori irenice, pastorale, telegrame sau scrisori de felicitare de la conducători de Biserici, șefi de culte, președinți sau secretari ai unor organisme ecumenice sau bisericești, de la personalități culturale, științifice și politice din țară și de peste hotare, precum și de la credincioșii ortodocși și neortodocși.

Dintre acestea au fost selectate spre publicare :

Prea Fericii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Ferice și Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștiului, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, frate prea iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreună slujitor cu smerenia noastră, Domnule Iustin, îmbrățișând frățeste în Domnul pe Venerabila Voastră Prea Ferice, cu deosebită plăcere vă salutăm.

Purtînd torțe în întîmpinarea Domnului cel înviat împreună cu frații sfințiți care ne înconjură aici, cu sfințitul cler și cu turma noastră binecredincioasă și umplîndu-ne de bucuria și lumina învierii, în această sfîntă și strălucită zi, în care s-a auzit în lume mesajul din zori al îngerului și în care moartea a fost nimicită, cu mare bucurie am primit scrisoarea mult iubitei și mult doritei Voastre Prea Ferici și am împărtășit în Hristos îmbrățișarea voastră pascală.

Cu ocazia acestei sărbători, răspunzîndu-vă cu sentimente de frate, «Adevărat a înviat» și transmișîndu-Vă la rîndul nostru salutul nostru sărbătoresc, dorim ca Hristos, cel care a deșertat iadul și a treia zi a înviat, eliberîndu-ne din robia păcatului prin harul biruitor al învierii Sale, să vă umple pe Voi și turma voastră binecredincioasă de bucuria învierii Lui și rămînem cu multă dragoste în Domnul și cu deosebită cinste,

Al Venerabilei Voastre Prea Ferici iubitor frate în Hristos,

† **DIMITRIOS**

Patriarhul Constantinopolului

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, locțiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului, frate prea iubit, mult dorit și împreună-liturghisitor cu Smerenia noastră, Domnule Iustin, îmbrățișind frățeste în Domnul pe Venerabila Voastră Prea Fericire, cu deosebită bucurie vă salutăm.

Cu multă evlavie, înălțare sufletească și zdrobire de inimă, străbătând zilele Sfântului și Marelui Post, ne-a învrednicit milostivirea lui Dumnezeu să trecem Patimile neprihănite și aducătoare de mântuire lumii ale Stăpînului credinței noastre, Cel care a triumfat asupra morții și a desertat iadul și să ne bucurăm de învierea Sa din morți, din care ca dintr-un izvor veșnic neseacă sorbim har, putere și întărire.

Cerul și pământul, îngerii și oamenii se bucură astăzi împreună pentru marile și neprețuitele daruri ale Învierii.

Cu sufletul plin de bucurie, creștinii de pretutindeni serbează astăzi slăvita Înviere a Domnului.

Cu ocazia acestei mari și strălucite Sărbători a sărbătorilor și a Tareii tainelor, venind în întâmpinarea Venerabilei Voastre Prea Fericiri, Vă îmbrățișăm frățeste, și spunîndu-Vă cîntarea de biruință «Hristos a înviat», ne rugăm cu stăruință Mîntuitorului celui înviat să Vă înmulțească anii pe pămînt, să vă dăruiască sănătate nezdruccinată și belșug de bunuri, propășire întru toate iar Bisericii surori încredințată înțelepciunii Voastre, bunăstare și înflorire spre binele întregii Ortodoxii.

Rugîndu-Vă să transmiteți cinstițiilor și sfințiților Arhieriei ai Bisericii Voastre urările noastre, iar întregului vostru cler și poporului de Hristos iubitor urările noastre călduroase de pace și bunăstare, rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri frate iubitor și întru toate binevoitor,

† NICOLAE
Patriarhul Alexandriei

*

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirea Voastră,

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului

Îmbrățișare sfîntă în Iisus Hristos cel înviat din morți. «Și s-a odihnit Dumnezeu în ziua a șaptea de toate lucrările Lui, dar înainte de a veni seara, în mod ciudat istoria lui Adam și a lumii s-a îndreptat, prin înstrăinări înfricoșătoare și suspine de negrăit, spre drama răstignirii în noaptea morții; dar iată «s-a făcut cutremur mare» și un fior străbate iarăși creația, «căci simbăta a trecut, Soarele dreptății a strălucit, inaugurînd ziua a opta cea fără sfîrșit, făcînd cunoscut lumii pe Dumnezeu,

comuniunea dragostei, izvorul vieții, bucuria mântuirii; El a împărțit oferindu-se și împărtășindu-se în Biserică în vecii vecilor.

Venind, deci, cu frica lui Dumnezeu, cu credință și dragoste la această taină a mântuirii noastre, mai ales în această Sărbătoare a sărbătorilor, am intrat în însuși mormântul gol al învierii și înaintea închinătorilor cucernici veniți aici de pretutindeni am săvârșit Sfânta liturghie, luând cunoștință despre înviere. De aceea, cu mare bucurie aducem iubitei Voastre Prea Fericiri imnul de biruință «Hristos a înviat» și primind răspunsul vostru: «Adevărat a înviat», Vă îmbrățișăm cu sărutare pascală și Vă asigurăm că ne-am adus aminte de cinstitul Vostru nume, de Venerabila Voastră ierarhie și de poporul creștin și «ne-am rugat cu căldură ca toți să fie luminați de lumina învierii, să fie uniți în comuniunea dragostei, să aibă parte de viață, de sănătate și lungime de zile, iar în ceasul de apoi să intre fără poticnire în bucuria Domnului nostru.

În numele tuturor acestor lucruri minunate, Vă îmbrățișăm încă o dată în Hristos cel înviat și rămânem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos și întru toate binevoitor.

† **BENEDICT**

Patriarh al Ierusalimului

*

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Mitropolit al Ungrovlahiei

Arhiepiscop al Bucureștilor

Prea Fericirea Voastră, iubite întru Domnul

confrate și împreună-slujiitor!

În marea zi de lume mîntuitoare a luminoasei învieri a lui Hristos, care a adus pacea, renașterea duhovnicească și înnoirea, care a deschis oamenilor calea spre viața veșnică fericită și nemuritoare, Vă aducem frățeasca salutare pascală plină de bucurie:

Hristos a înviat!

«Această numită și sfîntă zi» — Paștile lui Hristos, îmbracă pe toți credincioșii Bisericii lui Dumnezeu în nădejdea mîntuitoare și-i adapă dintr-un izvor nesecat de netrecătoare bucurie și putere duhovnicească.

Dătătorul de viață, Domnul cel înviat, luminînd inimile noastre cu lumina pururea fiitoare a mîntuitoarei Sale învieri și dăruindu-ne nădejdea plină de bucurie întru sărbătorirea iubirii în toată lumea, a dreptății și a păcii trainice, de nezdrunțat, să trimită milele sale bogate și neîmpuținate și darul harului Său Prea Fericirii Voastre întru binecuvîntata slujire spre binele Sfintei Biserici și a turmei Voastre de Dumnezeu păzită.

Adevărat a înviat Hristos!

Rămînînd în dragostea neschimbată întru Hristos cel înviat față de Prea Fericirea Voastră, Vă felicităm din toată inima și Vă îmbrățișăm.

† **PIMEN**

Patriarhul Moscovei
și a toată Rusia

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Mitropolit al Ungrovlahiei,

Arhiepiscop al Bucureștilor,

Prea Fericirea Voastră, mult iubite frate întru Hristos și împreună-slujitor cu smerenia noastră, îmbrățișându-Vă pe Prea Fericirea Voastră Vă felicităm cu cea mai mare bucurie :

Hristos a înviat !

Prea Fericite Patriarh,

Sărbătorind împreună cu Prea Fericirea Voastră Paștile Domnului Hristos, înălțăm rugăciunile noastre către Mîntuitorul nostru cel înviat ca să ne învrednicească pe noi toți de veșnică slavă și de veșnică bucurie.

Învierea Domnului Hristos contribuie la înnoirea ființei noastre lăuntrice și această înnoire se săvîrșește încă aici pe pămînt, cînd noi, unindu-ne cu Domnul, devenim o părticică din Trupul Lui cel nemuritor și veșnic, care îi întrunește în Sine pe cei vii și pe cei morți și care alcătuiește o singură Sfîntă Biserică a lui Hristos.

În această unitate stă puterea noastră, în ea se află nădejdea noastră, pentru că «Cel ce a înviat pe Domnul nostru Iisus Hristos ne va învia și pe noi prin Iisus» (II Cor. IV, 14). În aceasta se cuprinde sensul, garanția învierii noastre care va veni, cînd prin Iisus Hristos cei vii și cei morți urmează să se schimbe în cea mai reală înfățișare și păstrarea lor în lume și în veșnicie.

«Că precum Tatăl înviază morții și le dă viață, tot așa și Fiul pe care voiește îi înviază» (Ioan V, 21).

Noi, care am dobîndit viață și am fost îndumnezeiți prin Iisus Hristos înălțăm rugăciunile noastre și pentru aceia care n-au gustat din bucuria lui Hristos cel înviat și nu s-au împărtășit din veșnica Lui slavă.

Plin de o aleasă stimă pentru Prea Fericirea Voastră, cu smerenie înalț rugăciunile mele către Domnul — Păstorul sufletelor și trupurilor noastre — pentru sănătatea și bunăstarea Prea Fericirii Voastre, pentru pacea și înflorirea Prea Sfintei Voastre Biserici.

Adevărat a înviat Hristos !

Cu frățească dragoste în Hristos și cu rugăciuni de bune doriri,

† ILIE

Catolicosul-Patriarh
a toată Georgia

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, dorit și iubit frate întru Hristos și împreună-slujitor cu smerenia noastră, Kir Iustin, al Prea Fericirii Voastre frate întru Domnul, Vă felicit plin de bucurie.

Apropiindu-se sărbătoarea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, prăznuim biruința vieții asupra morții, care este în același timp o bucurie, o mîngiere și o nădejde pentru toți creștinii întru viața veșnică. Slăvim cel mai mareș eveniment din istoria mîntuirii neamului omenesc, iar în toate sîintele Biserici răsună cuvintele Psalmistului: «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim în ea» (Ps. 117, 24).

Mîntuitorul vine în lume ca s-o facă mai bună, mai dreaptă și mai desăvîrșită. «Fiți desăvîrșiți, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvîrșit este» (Matei V, 48), a spus el ucenicilor săi. Aceste cuvinte se adresează tuturor oamenilor și oricărei lucrări pe care o săvîrșește omul pentru ca fiecare sol să aibă conștiința că nu e singur pe lume, că fiecare e în legătură cu altul, că își împarte cu alții cunoștințele, capacitățile, darurile, prin care toți laolaltă împlinesc voia lui Dumnezeu, toți laolaltă se bucură și toți laolaltă poartă greutățile și poverile.

Cugetînd la toate acestea, Vă adresăm Prea Fericirii Voastre și Bisericii Ortodoxe Române-surori cordiale felicitări și cele mai bune urări cu prilejul sărbătorii Învierii Domnului nostru Iisus Hristos cu salutul pascal plin de bucurie :

Hristos a înviat !

Vă dorim bucurie și pace de la Hristos-Mîntuitorul cel înviat, încredințindu-ne sfintelor Voastre rugăciuni și rămînînd pururea devotați ca frate întru Hristos și împreună slujitor,

† GHERMAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe

*

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirea Voastră, Prea iubite frate în Domnul,

Prea mărita prăznuire a Învierii lui Hristos pe care o petrecem este mai înainte de toate sărbătoare curatei și luminoasei bucurii pascale. «Toată făptura se bucură și se veselește pentru învierea lui Hristos», se cîntă la utrenia Paștilor. Auzim de asemenea și salutul pascal pe care Domnul Hristos cel viu și înviat l-a adresat femeilor mironosițe : «Bucurați-vă» (Matei XXVIII, 9). Și, în această zi, pe care a făcut-o Domnul (Ps. 117, 24) să ne bucurăm și noi și unul pe altul să ne îmbrățișăm cu sfînta îmbrățișare pascală.

Împărtășind împreună cu Prea Fericirea Voastră preaiubită această bucurie generală, ne rugăm fierbinte ca Cel înviat din morți să Vă dăruiască din harurile sale bogate, să Vă întărească sufletește și trupește, să Vă binecuvînteze munca și eforturile neobosite pe care le faceți spre binele turmei credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române pentru triumful Ortodoxiei și pentru întărirea păcii în lumea întreagă, pentru bunăvoință între toți oamenii. Hristos a înviat !

Stăruind neîncetat în dragostea lui Hristos, rămînem al Prea Fericirii Voastre frate devotat în Domnul,

† **MAXIM**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

*

PREA Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirea Voastră,

În Biserica primară cei noi botezați mergeau în noaptea de Paști în cadrul unei procesiuni de la baptisteriu la biserică. La fel mergem și noi în procesiune de Paști cu lumînări în mîna ca și cum am merge la praznicul propriului nostru botez, și cîntăm: Ieri, Iisuse, am fost îngropat cu Tine, iar astăzi înviez cu învierea Ta; ieri am fost răstignit cu Tine; ridică-mă Doamne, Mîntuitorule, în Împărăția Ta.

Sfintele Paști îi adună în acest fel pe toți creștinii născuți din apă și din duh în Sfîntul Botez (Ioan III, 5) și de asemenea auzim: «Precum Hristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, așa trebuie să mergem și noi spre înnoirea vieții» (Rom. VI, 4).

Vă întîmpinăm «cu o sărutare sfîntă» (Rom. XVI, 16).

Hristos a înviat!

Al Vostru smerit frate în Hristos,

† **PAUL**

*Arhiepiscop al Kareliei
și al întregii Finlande*

*

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscopul Bucureștilor

Prea Fericirea Voastră,

Iubite întru Domnul, Prea Fericite Părinte

Hristos a înviat!

«Binecuvîntat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, care, după mare mila Sa, prin învierea lui Iisus Hristos din morți ne-a născut din nou, spre nădejde vie, spre moștenire nestricăcioasă și neîntinată și neveșejită, păstrată în ceruri pentru voi, cei care sînteți păziți cu puterea lui Dumnezeu, prin credință, spre mîntuire... Întru care vă bucurați» (I Petru I, 3—6).

Se bucură astăzi sfînta Biserică a lui Hristos de pe tot pămîntul pentru că Domnul i-a miluit pe credincioșii săi.

Lepădându-se de trei ori de Hristos (Marcu XIV, 71), apoi mirându-se în sine de ceea ce se petrecuse» (Luca XXIV, 12), Sfântul Apostol Petru s-a învrednicit să-l atingă pe Învățătorul său, să-l audă și să fie întrebat : «mă iubești tu oare ?» (Ioan XXI, 15).

Crezînd, s-a învrednicit de o bucurie așa de mare încît nu s-a mai clătînat. Ardea de dorința să sufere și să moară pentru Mîntuitorul Său. Bucuria nu l-a părăsit nici pînă la moartea lui pe cruce.

Unindu-ne cu această nemărginită bucurie cu prilejul Învierii Domnului, credem cu neclintită tărie împreună cu Apostolul Petru în învierea Lui cea de a treia zi, exprimînd această credință cu următoarele cuvinte :
Adevărat a înviat !

În numele Sfintei Biserici Ortodoxe Autocefale din Polonia și în numele personal al smereniei mele vă rog să primiți cordialele doriri de bine înălțate și în rugăciunile mele pentru sfînta Voastră Biserică și pentru Sanctitatea Voastră. Fie ca Domnul să vă păzească, Prea Fericite, în deplină sănătate, în toată buna sporire și în îndelungare de zile !

«Pace vouă» (Ioan XX, 19). «Luați Duh Sfînt» (Ioan XX, 22).

Al Prea Fericirii Voastre smerit și iubitor frate întru Hristos,

† VASILE

Mitropolit al Varșoviei
și a toată Polonia

*

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului Domn IUSTIN

Mitropolit al Ungravlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirea Voastră,
Prea milostive Stăpine,
Sanctitatea Voastră

Hristos a înviat !

Sărbătoarea plină de lumină a Învierii lui Hristos a umplut lumea creștină de o bucurie veșnic vie pentru cei ce așteaptă mîntuirea. În aceste zile strălucitoare, sfînta Biserică arată în chip solemn vestea plină de însuflețire : «Astăzi s-a făcut mîntuirea lumii !».

Prin Crucea și prin moartea Sa, Domnul a dobîndit biruința vieții asupra morții și a descoperit oamenilor taine cuprinse în viitoarea preaslăvire a întregii omeniri răscumpărate. Noi, din această pricină prețuim mult viața pămîntească a fiecărui om, căci în ea simțim necurmat prezența Răscumpărătorului nostru. Aceasta ne îndeamnă să săvîrșim în chip neabătut slujirea pentru lucrarea păcii și prin aceasta să păzim viața tuturor oamenilor fără excepție — aceasta este darul prețios al lui Dumnezeu. Căci noi toți simțim partea de răspundere pentru soarta și existența oamenilor fără tujburări și războaie.

Fiînd părtași cu Prea Fericirea Voastră la bucuria lumii întregi, prieluită de sărbătoarea de azi, permiteți-mi ca, în numele meu personal și în numele Bisericii noastre să Vă felicit din tot sufletul pe Prea Fericirea Voastră, pe Arhipăstori, cler și pe binecredincioșii ortodocși ro-

mâni cu prilejul luminosului praznic al Învierii lui Hristos. În rugăciunile noastre cerem să Vă păzească Mîntuitorul Hristos în deplină sănătate și în toată liniștea. Fie ca îmbelșugata bucurie de Paști să Vă însoțească ostenele pline de succes în sfintele și înaltele slujiri ale lui Dumnezeu, ale Bisericii lui Hristos și a bincredinciosului popor român.

Cerînd sfintele Voastre rugăciuni pentru Biserica noastră, rămîn al Prea Fericirii Voastre cu frățească dragoste, sărutîndu-Vă cu s_crutare pascală.

† **DOROTEI**

Mitropolit de Praga
și a toată Cehoslovacia

*

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Prea Fericirea Voastră,

«Hristos a înviat din morți»

Cu inima copleșită de o imensă bucurie, sîntem fericiți să aducem Sanctității Voastre buna veste a miracolului Sfintei Învieri, care a umplut pămîntul și istoria de har de viață dătător și mai ales de un sentiment divin de dragoste și de pace.

Credem că în zilele noastre, cu mult mai mult decît în trecut, omenirea, confundată în atîtea griji, simte setea dragostei de mîntuire și de har a lui Hristos pentru a ajunge la limanul unei păci adevărate și al unei cooperări strînse între națiuni.

Astăzi, sub aureola Sfintelor sărbători ale Paștilor, fie ca harurile aducătoare de glorie ale Sfintei învieri a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos să se reverse di : plin în lumea întregă și asupra tuturor Bisericilor.

Fie ca Domnul să păzească mereu ferm și în deplină prosperitate Sfînta Voastră Biserică ațit de preamărită în istorie, încît sfînta sa misiune să strălucească mereu cu mai multă tărie.

Fie ca Domnul să dăruiască Prea Fericirii Voastre încă mulți ani de viață rodnică, plină de strălucite realizări pentru preamărirea lui Hristos, Mîntuitorul nostru și pentru mîngîierea spirituală a tuturor credincioșilor noștri.

Cu respectuoasă și frățească dragoste în Hristos cel înviat,

† **VASKEN I**

Patriarh suprem și
Catolicosul tuturor armenilor

*

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Prea Fericirea Voastră,
Iubite frate în Hristos,

Cu această scrisoare de Paști, felicit cordial pe Prea Fericirea Voastră încă o dată în numele Domnului nostru Iisus Hristos, izvorul vieții.

care a înviat din morți așa cum însuși a spus-o despre El, că se va ridica dintre cei morți și a arătat că are puterea de a renunța la viață și de a o reîncepe și a predicat că ar reconstrui templul trupului Său în trei zile.

Hristos a înviat!

În această zi a mântuirii și a biruinței simțind că sînteți în duh cu noi, așa cum noi toți sîntem cu Prea Fericirea Voastră, mulțumindu-i lui Dumnezeu-Tatăl prin a cărui mare har ne-am născut la o nouă speranță vie, prin învierea lui Iisus Hristos din morți, ca un rezultat al împlinirii planului divin pe care El l-a așezat în Hristos și prin care sînt toate lucrurile unite în cer și pe pămînt (I Petru I, 3 ; Efes. I, 10).

Deoarece credem că această rugăciune în credință are putere mare în rezultatele sale, credem că ne veți pomeni în rugăciunile din timpul slujbei Paștelui și de după aceea.

Ne rugăm de asemenea ca Hristos cel înviat să binecuvînteze pe Prea Fericirea Voastră, pe credincioșii Bisericii Voastre, cu bucurie cerească și netrecătoare, așa cum le-a promis credincioșilor Săi, spunînd : «Inimile voastre se vor bucura și nimeni nu va lua bucuria voastră» (Ioan XVI, 22).

Fie ca Domnul să reverse pacea lumii și înțelegerea bazată pe dragoste și dreptate.

Cu dragoste frățească în Hristos cel înviat,

† **ABBA TEKLE-HAIMANOT**
Patriarhul Etiopiei

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Prea Fericirea Voastră,

Hristos a înviat!

Paști fericit pentru Prea Fericirea Voastră și Biserica Ortodoxă Română.

† **SHENOUDA III**
Papă al Bisericii
Orientale Copte

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Prea Fericirea Voastră,

Vă trimitem salutări în numele lui Hristos cel înviat, care prin moartea lui pre moarte a călcat și a făcut să triumfe neamul omenesc prin slăvita sa înviere.

Puterile întunericului par să devină din ce în ce mai puternice, pe măsură ce credința se clatină. Bisericile lumii sînt chemate să se anga-

jeze în lupta duhovnicească împotriva forțelor răului și noi toți trebuie să fim vigilenți pentru ca tăria noastră duhovnicească să nu slăbească.

Credincioșii Bisericii de aici au trecut prin câteva situații grele. Îl slăvim pe Dumnezeu pentru ajutorul și îndrumarea pe care ni le-a acordat în timpul acestor zile întunecate și pentru că ne-a făcut parte de continua voastră dragoste, prietenie și cooperare.

Rugăm pe Prea Fericirea Voastră să ne pomenească și de acum încolo, Biserica și poporul în rugăciunile Voastre și în sfințele liturghii pe care le săvârșiți. Noi, Prea Fericirea Voastră, Vă pomemim, pe voi și Biserica Ortodoxă Română în smeritele noastre rugăciuni.

Fie ca bucuria Domnului nostru înviat din morți să se reverse în inimile Prea Fericirii Voastre a episcopilor, preoților și poporului Vostru.

Fie ca pacea lui Hristos să binecuvînteze Biserica Voastră și toate activitățile ei.

Fie ca triumful Domnului nostru Iisus Hristos care a înviat din morți să ne umple inimile cu o nouă speranță și o nouă bucurie.

† **BASELIUS MAR THOMA MATHEWS I**

Biserica Ortodoxă Siriană

*

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului IUSTIN

Arhiepiscop al Bucureștilor

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Prea Fericite,

Fiind internat în spital, în timpul perioadei pascale, anul acesta n-am putut să vă trimit nici o scrisoare de felicitare. Revenit la Roma în aceste zile, am găsit mesajul Prea Fericirii Voastre pe care astfel l-am apreciat dublu. Vă mulțumesc din toată inima și cu emoție. Vă asigur că Vă voi pomeni în rugăciunile mele către Domnul cel înviat pentru ca El să dea Prea Fericirii Voastre lumină și putere, bucurie și mîngiere.

Iată, este aproape un an de cînd s-a acordat Prea Fericirii Voastre rolul de Întîistător și de păstor al Bisericii Ortodoxe Române. Această aniversare îmi este o amintire plăcută și mă bucur că am putut să mă alătur în rugăciune și Bisericii Ortodoxe Române cu ocazia înscăunării Prea Fericirii Voastre.

Fie ca Sfîntul Duh, Duhul adevărului și al înțelepciunii, pe care-l invocăm în chip deosebit în această perioadă a Pentecostarului, să ne conducă la comuniunea deplină pentru a mărturisi pe Dumnezeu împreună în lumea de astăzi.

Vă rog să primiți, Prea Fericite, expresia simțămîntelor mele de dragoste frățească în Domnul nostru Iisus Hristos.

† **JEAN Cardinal WILLEBRANDS**

Prea Fericirii Sale,
 Prea Fericitului IUSTIN,
 Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
 Prea Fericirea Voastră,
 Fraților mei episcopi în Biserica lui Hristos,

«Mergeți în toată lumea și vestiți vestea
 cea bună, întregii făpturi».

Iubiții mei frați în Domnul,

Domnul cel înviat a apărut în fața celor unsprezece în timp ce erau
 la masă. El le-a poruncit atunci să meargă în toată lumea și să vestească
 întregii făpturi Vestea cea bună.

Aceeași poruncă o dă Domnul Bisericii de astăzi: în ciuda tuturor
 discordiilor, a nedreptății și a neînțelegerii din lumea aceasta să ves-
 tească Vestea cea bună.

De aceea, Vă salut fraților în această zi de Paști cu Vestea cea bună:
 «Hristos a înviat din morți».

El trăiește și noi vom putea trăi cu El.

El aduce Vestea cea bună, care înseamnă în Domnul nostru cel înviat
 libertate, dreptate și pace pentru întreaga făptură.

Să propovăduim Vestea cea bună și să încercăm să o înfăptuim în
 lumea noastră de azi.

Cu cele mai calde urări de Paști, al Vostru împreună-slujitor în
 Hristos,

† **MARINUS KOK**

Arhiepiscop de Utrecht
 Președintele Uniunii Episcopilor
 vechi-catolici

*

Prea Fericirii Sale,
 Prea Fericitului IUSTIN,
 Arhiepiscop al Bucureștilor,
 Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Prea Fericite Părinte,

Dintre toate sărbătorile, Praznicul luminos al Paștilor este centrul
 credinței și bucuriei noastre creștine. Noi credem în Domnul cel înviat
 și credem în învierea trupului. Și ne bucurăm că Iisus Hristos, prin suferință,
 cruce și moarte s-a făcut învierea și viața, și că prin acest lucru,
 El ne-a dat și nouă nădejdea că suferința noastră, moartea și vremelni-
 cia noastră sînt în același timp premisa faptului că în El noi ajungem la
 înviere și la viața veșnică.

Astfel, noi credincioșii din Răsărit și din Apus sîntem uniți în bucuria
 comună a Paștilor, și în această unire dorim să vă adresăm astăzi și Dvs.
 urarea: «Hristos a înviat» — «Adevărat a înviat».

Uniți în această bucurie comună a Paștilor, Vă urăm dvs., contraților dvs. episcopi, clerului și întregului popor, binecuvîntarea Celui înviat.

Dr. PAUL D. SCHEELE
Președinte al Comisiei
Ecumenice a Conferinței
Episcopilor germani

Dr. RUDOLF GRABER
Însărcinatul pentru contacte
cu Ortodoxia

*

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericirea Voastră,*

*«El li s-a făcut cunoscut cu prilejul frîngerii
pîinii».*

În drum spre Emaus, cei doi apostoli au mers împreună cu Domnul cel înviat, dar nu-L cunoșteau încă. Inimile lor s-au aprins de bucurie cînd El le-a vorbit, deschizînd Sfînta Scriptură și arătîndu-le cum trebuie să sufere Domnul Hristos. Această vie interpretare a trecutului a fost întărită în recunoașterea lui Iisus la masa care a urmat în satul în care au ajuns.

Reflectînd asupra adevărului cuprins în Evanghelia de Paști, nu putem noi oare să vedem Biserica din prezent condusă de Sfîntul Duh? Nu este oare Biserica despre care ne învață Duhul în dialog continuu cu trecutul ei, așa cum pretinde Evanghelia lui Hristos în societatea contemporană? Totuși, ca în Emaus, adevărul creștin este dezvăluit numai în cadrul comunității care se roagă. La Sfintele Paști, Sfîntul Duh îi transformă pe credincioșii cu frică de Dumnezeu în Trupul Domnului cel înviat.

De aceea, cu prilejul Sfintelor Paști noi Vă transmitem salutările noastre cordiale în numele Domnului nostru cel înviat, care ne este cunoscut cu adevărat în Frîngerea pîinii.

Al Prea Fericirii Voastre frate în Domnul Hristos,

† **Dr. DONALD COGGAN**
Arhiepiscop de Canterbury
Primat al Angliei și
Mitropolit a toată Britania

*

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericirea Voastră,*

*«Și le-a zis Iisus: Pace vouă! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi»
(Ioan XX, 21).*

Anul acesta, în ajunul sărbătoririi Paștilor, într-o lume sfîșiată de războaie, dispute și lipsă de unitate, cuvîntul de salut adresat celor Unsprezece capătă un sens deosebit, pentru că Domnul cel înviat încredințase lucrarea Sa pe pămînt în mîinile apostolilor. Continuînd tradiția apos-

tolică, Biserica de astăzi trebuie să iasă în numele Lui, continuând misiunea Lui primită de la Tatăl și lucrând împreună cu El pentru mântuirea lumii.

Mantia profetică așezată pe umerii trupului apostolic, acum, este așezată pe umerii noștri. Și nu încapе nici o îndoială că astăzi, mai mult decît oricînd, trebuie să ne unim eforturile pentru a propovădui Împărăția lui Dumnezeu întregii omeniri ca toți să devină părtași ai vieții veșnice, care este cunoașterea lui Dumnezeu și a Fiului Său, Iisus Hristos.

Cu aceste gînduri și cu bucurie pascală, Vă transmit urările mele în numele Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Fie ca salutul de Paști : «Hristos a înviat» să primească răspuns din partea lumii că : «Adevărat a înviat».

Al Prea Fericirii Voastre,

Dr. PHILIP POTTER

Secretar general al
Consiliului Ecumenic
al Bisericilor

*

Prea Fericirii Sale,

Prea Fericitului IUSTIN,

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Prea Fericirea Voastră,

Alîndu-ne în cîmpul de lucru al păcii, ne apropiem de slăvita sărbătoare a Învierii Domnului Hristos potrivit rînduielilor Bisericii Ortodoxe.

Jertfa adusă de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos este dovada dragostea Sale nemărginite față de om și oferă întregii omeniri împăcare, bucurie și trăire duhovnicească. Domnul înviat arătîndu-se Apostolilor Săi i-a binecuvîntat, iar prin ei și pe noi ne-a binecuvîntat cu salutul pascal : «Pace vouă !» care ne angajează să veghem la apărarea vieții tuturor oamenilor de pe pămînt.

Ne amintim cu plăcere că atît Prea Fericirea Voastră, cît și Sfînta Biserică Ortodoxă Română, aduceți o mare contribuție la efortul creștin pentru o pace dreaptă. Aceasta reprezintă pentru noi un mare sprijin în munca noastră, mai ales în pregătirea celei de a V-a Adunări a tuturor creștinilor pentru pace care va constitui un stimulent pentru unirea creștinilor în lupta pentru instaurarea păcii.

De aceea, trăim alături de Prea Fericirea Voastră și de Biserica Ortodoxă Română bucuria sărbătorii Sfintelor Paști care se apropie și Vă urez multă bucurie duhovnicească și putere de muncă în activitatea și viața Prea Fericirii Voastre.

Vă rog să primiți, Prea Fericirea Voastră, expresia dragostei mele sincere și devotate în Domnul.

Episcop Dr. KAROLY TOTH

Secretar general al
Conferinței Creștine pentru Pace

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericite!*

*De sărbătoarea Paștilor vă transmit Dvs. și venerabilei Dumneavoa-
stre Biserici, salutări cordiale și bune urări.*

*În slujirea Voastră plină de răspundere pentru binele Bisericii Orto-
doxe Române și în activitatea pentru o pace trainică, Vă urez să vi se dă-
ruiască sănătate, putere de creație și succes precum și prosperitate per-
sonală.*

Cu salutări prietenești,

GERALD GOTTING

Președintele Uniunii Creștin-Democrate
din R. F. Germania

*

* * *

În afara acestora, Prea Fericitul Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a primit din țară și străinătate și alte numeroase telegrame, scrisori de felicitare, alese urări cu prilejul Marelui Praznic al Învierii Domnului.

Tuturor s-a răspuns cu mulțumiri și binecuvântări din partea Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române.

• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

130 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DIN 1848 ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

Ideile de propășire națională și de reformă socială, generate de întreaga evoluție a societății românești și manifestate în revoluția din 1821, în acțiunile înăbușite din 1840 și în scrisul pașoptiștilor, și-au găsit aplicarea politică prin revoluțiile din 1848. Zicem «revoluțiile», fiindcă au fost de fapt trei: una în Moldova, la nivelul unei mișcări revoluționare, înăbușită chiar de la început, alta în Țara Românească și a treia în Transilvania. Cea din Moldova avea ca punct de plecare «Sfinta păzire a Regulamentului» organic, pentru a da mișcării un caracter de legalitate, și de a prezenta revendicări cu un caracter moderat, pe cînd cea din Muntenia avea ca punct de căpetenie al programului său desființarea acestui Regulament, iar cea din Transilvania, recunoașterea națiunii române ca egal îndreptățită cu celelalte naționalități conlocuitoare minoritare și lupta împotriva unirii cu Ungaria.

Prin forța împrejurărilor, datorită împărțirii românilor — atunci — în cîteva unități politico-statale, dezvoltării lor sub dominații diferite și datorită condițiilor obiective rezultate dintr-o asemenea situație, Revoluția de la 1848 din Țările române a cunoscut o desfășurare succesivă, în parte regională, înregistrînd o serie de trăsături particulare, caracteristice fiecărei provincii românești. Dar, în același timp, au fost tot așa de evidente conlucrarea dintre revoluționari, care s-au considerat în primul rînd români și numai în al doilea rînd munteni, moldoveni sau transilvăneni — sau transilvăneni și bănățeni — și năzuința lor comună spre unitate de acțiune politică și chiar într-o perspectivă apropiată, spre unitate statală.

Petiția-proclamație de la Iași din martie 1848, petiția națională adoptată pe Cîmpia Libertății la Blaj în 3/15 mai 1848, «Prințiipiile noastre pentru reformarea Patriei», elaborate de un grup de tineri revoluționari moldoveni aflați în refugiu la Brașov, proclamația și programul de la Islaz ori «Dorințele partidei naționale» în Moldova, document elaborat de Mihail Kogălniceanu, ca purtător de cuvînt al Comitetului revoluționar de la Cernăuți, — toate sînt rezultatul gîndirii revoluționarilor români și

dezvăluie rădăcini comune și mai ales țeluri comune¹, ca expresie a simțirii și revendicărilor naționale generale și comune tuturor românilor și ținuturilor românești.

Aceste documente programatice conțin, firește, și elemente particulare cerute de necesitățile fiecărei provincii românești, dar, în ansamblul lor, ele constituie programul revoluționar al întregii națiuni române din toate ținuturile românești, a cărui aplicare practică treptată în deceniile următoare revoluției, va duce la înfăptuirea României moderne.

Revendicările și obiectivele Revoluției de la 1848 au întrunit o largă participare a întregii societăți românești contemporane. Clerul ortodox din toate cele trei țări românești, prezent cu sprijinul său în toate acțiunile poporului pentru dreptate, libertate, unitate și independență națională, de-a lungul istoriei, activ în răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan, din 1784, și în revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821, a sprijinit cu mult devotament și entuziasm acțiunile și obiectivele Revoluției de la 1848. Aceasta a prilejuit cea mai largă participare, pînă la acea dată în istorie, a clerului ortodox român la mișcările cu caracter social și național ale poporului nostru.

I. DESFĂȘURAREA REVOLUȚIEI

Continuarea directă a revoluției de la 1821, revoluția de la 1848 în țările române se integrează în marele efort de înnoire revoluționară care a cuprins Europa la sfîrșitul primei jumătăți a secolului al XIX-lea. Identificînd cauzele istorice ale evenimentelor revoluționare de la 1848 din Moldova, Țara Românească și Transilvania, Nicolae Bălcescu, ideologul acestei revoluții, remarcă faptul că revoluția românească nu a fost un fenomen «efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană... Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român, asupra lui însuși». Revoluția europeană a fost numai «ocazia, iar nu cauza revoluției române», iar aceasta din urmă a constituit o parte integrantă a mișcării revoluționare europene. Izbucnirea revoluției aproape în același timp în toate cele trei țări române a fost dovada concludentă a unității și solidarității poporului român de pretutindeni.

În Moldova. Revoluția de la 1848 în țările române a început printr-o încercare de revoluție sau mișcare revoluționară în Moldova, concretizată într-o întrunire la Iași, la hotelul Petersburg, în dimineața zilei de 27 martie, a tinerilor însuflețiți de idei naționale și reformatoare, la care iau parte însă și alte persoane: boieri mari și mici, negustori, cîțiva liberi profesioniști și clerici ortodocși, numărul participanților ridicîndu-se la circa 1000 de oameni. Prin cuvîntul cîtorva fruntași al Mișcării — Lascăr Rosetti, Al. I. Cuza, V. Ghica —, participanții la această adunare au atacat vehement regimul patronat de domnitorul Mihail Sturdza, deși

1. Dan Berindei, *Obiective sociale și naționale ale revoluției române în 1848* în «Era socialistă», LVIII (1978), aprilie, nr. 7, p. 38.

erau de față ministrul de interne și șeful poliției. Comitetul adunării a redactat o petiție-proclamație către Domnitor, definitivată în formă ultimă de Vasile Alecsandri, care cuprindea, în cele 35 de articole, un program moderat burghezo-liberal: «grabnica îmbunătățire a stării locuitorilor săteni», îmbunătățirea administrației (justiție, armată, finanțe), reforma școlară, ridicarea cenzurii, înființarea unei gărzi cetățenești, dizolvarea obșteștii Adunări, ca una ce fusese aleasă ilegal și constituirea unor noi adunări care să fie «adevărata reprezentatie a nației» etc. Din considerente tactice, pentru a deruta pe domnitor și a preveni o intervenție țaristă imediată, fruntașii au înscris ca prim punct al programului revoluționar «sfânta păzire a Regulamentului (organic)... fără nici o răstălmăcire». Petiția era semnată și de Mitropolitul Meletie Lefter († 20 iunie 1848), participant la această adunare.

Mihail Sturdza, după ce a simulat acceptarea unei părți din revendicările formulate, a pus în aplicare măsurile pentru reprimarea mișcării: arestarea fruntașilor și trimiterea lor în surghiun peste Dunăre. Cîțiva dintre ei au reușit însă să scape de sub pază și să se refugieze în Transilvania și în Bucovina, unde au continuat acțiunile revoluționare (Al. I. Cuza, Vasile Alecsandri, Alecu Russo). Aici vin direct din Moldova și alți revoluționari. Documentele vremii atestă prezența la Cernăuți a tinerilor revoluționari Iancu și Vasile Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza, Costache Negri cu două surori, călugărițe, Alecu Russo, frații Rosetti, frații Sion etc. Între ei întîlnim și pe arhiereul Iustin Crivăț, Edesis, viitorul locțiitor de episcop al Romanului, care fusese nevoit să părăsească țara, fiindcă refuzase să predea statului scrisorile mitropolitului Meletie². Aici sosi și Mihail Kogălniceanu care nu fusese amestecat în mișcare, dar care avusese un conflict cu fiul lui Mihail Sturdza și pentru aceasta trebuise să părăsească țara. Toți au aflat primire și ospitalitate în casa și la moșia familiei Hurmuzaki. Cu ajutorul gazdei, refugiații scot *Gazeta Bucovinei*, iar Mihail Kogălniceanu redactează și publică, în august 1848, *Dorințele partidei naționale în Moldova*, din însărcinarea Comitetului revoluționar de la Cernăuți și ca rodul efortului colectiv al celor două comitete revoluționare — de la Iași și Cernăuți — ale revoluționarilor moldoveni și al colaborării lor cu muntenii.

Document matur, «Dorințele partidei naționale în Moldova», beneficia, de asemenea, și de participarea unor revoluționari moldoveni — refugiați în Transilvania — la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 (Alecu Russo, Al. I. Cuza, George Sion, Lascăr Rosetti, N. Ionescu și alții) alături de reprezentanți ai Comitetului revoluționar din București (D. Brătianu) și de unii transilvăneni stabiliți în Țara Românească, de documentul *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei*, redactat, la Brașov, de un grup de revoluționari moldoveni, în 12/14 mai 1848, document influențat de *Petițiunea națională*, votată de Adunarea

2. Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Editura Albatros, 1971, p. 526—527. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Preoțimea românească în revoluție din 1848*, în «Almanahul Parohiei ortodoxe române de la Viena», pe 1978.

Națională de la Blaj, precum și de experiența revoluției din Muntenia. Programul continuării revoluției, redactat în 36 de puncte, al documentului «Dorințele partidei naționale în Moldova», se deosebește mult de programul Petiției-proclamație din martie 1848: el este împotriva Regulamentului organic și a protectoratului țarist, care «nu poate în nici un chip face fericirea țării»; se cerea autonomia Moldovei, egalitatea civilă și politică a tuturor cetățenilor, adunare obștească alcătuită din reprezentanții tuturor stărilor sau categoriilor sociale și, în afara altor multe revendicări, sociale, antifeudale, *unirea Moldovei cu Muntenia*.

Mișcarea revoluționară și ideea reluării ei după reprimare, într-o revoluție propriu-zisă, bine organizată, care să cuprindă pe toți românii moldoveni, munteni, transilvăneni, bănățeni au fost împărtășite și sprijinite de clerul Bisericii, împreună cu mitropolitul țării. De exemplu, preotul Gheorghe Bodescu, din Birlad, în predica rostită în ziua Rusaliilor (30 mai 1848), în biserica domnească din oraș, protesta împotriva abuzurilor lui Mihail Sturdza, calificând domnia lui drept tiranică, și cerea unirea tuturor pentru înlăturarea lui de pe tron. El cerea egalitate, libertate și bunăstare pentru toți, «ca unii ce sîntem zidiți de unul și același Dumnezeu, tot un pămînt locuim și tot de un sînge sîntem»³.

Episcopul Veniamin Roset de la Roman (1844—1851) suferă surghiunul la Mînăstirea Soveja fiindcă s-a arătat ostil regimului lui Mihail Sturdza, iar arhimandritului Paisie din Tîrgu Ocna i se stabilește domiciliu forțat, fiindcă a instigat pe țărani împotriva stăpînirii.

Nu întîmplător la 11 iunie, cînd revoluția a triumfat la București, se desfășoară la Iași o impunătoare manifestație, în care, în frunte cu mitropolitul Meletie, cei peste 1000 de oameni, «din cei mai însemnați ai țării», au trimis un memoriu comisarului otoman Talaat Effendi, dînd expresie drepturilor de autonomie ale țării, purtătorii de cuvînt ai intereselor obștești afirmău hotărîrea de a «vorbi cu glas mare și cu capul ridicat»⁴.

În Muntenia, revoluția de la 1848 s-a bucurat, de la început, de mai mult succes, decît în Moldova. Aceasta, pentru că a fost mai bine organizată și pentru că de partea ei a fost o parte din administrație și armată. De altfel, ea fusese pregătită, cu mult înainte, prin societatea secretă «Dreptate-Frăție» înființată în 1843 de Nicolae Bălcescu, Ion Ghica și Christian Tell și care grupa, alături de aceștia, figuri de seamă de revoluționari, ca Cezar Bolliac, D. Bolintineanu, Al. Golescu, I. Voinescu II. Marin Serghiescu Naționalul ș.a. și un număr mare de aderenți.

Beneficiind de experiența revoluționarilor moldoveni și a revoluționarilor din Transilvania de pe Cîmpia Libertății — Blaj, 3/15 mai 1848 —, iar unii dintre revoluționari, și de experiența luptei revoluționare franceze pe baricade (februarie 1848) la care luaseră parte (N. Bălcescu, I. C. Brătianu), revoluționarii munteni, conduși de Nicolae Bălcescu în frun-

3. *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, București, 1902, t. I, p. 411 și 413.

4. Prof. dr. Gh. Platon, *Puternică expresie a aspirațiilor de libertate și progres ale poporului român*, în «Era socialistă», LVIII (1978), nr. 9, mai, p. 37, col. 3.

tea unui Comitet revoluționar, în programul de luptă întocmit stipulează ca prim punct: izbucnirea revoluției la data de 9 iunie simultan, în București și în provincie.

Revoluția a izbucnit la 9 iunie 1848, dar numai în provincie, la Islaz, pe Dunăre (în fostul județ Romanați), unde autoritățile, militare și civile, erau de partea revoluționarilor. Preotul Radu Șapcă din Celeii Romanaiilor, împreună cu alți doi preoți, Oprea și Gheorghe, au săvârșit, în fața unei numeroase adunări, o slujbă și au sfințit steagurile revoluționarilor⁵. Apoi, preotul Radu Șapcă a citit capitolul 37 din prorocia lui Iezechiel, în care se vorbește despre înviere și a rostit în continuare o impresionantă rugăciune, anume întocmită pentru această solemnitate.

Marele patriot și fruntaș al revoluționarilor munteni, Ion Eliade Rădulescu, dă citire programului și Proclamației revoluției care în cele 22 de articole prevedea ca revendicări esențiale: independența... administrativă și legislativă pe temeiul tratatelor lui Mircea și Vlad V. și neamestec al nici unei puteri din afară în cele din înăuntru ale sale», «egalitatea drepturilor politice», desființarea rangurilor sociale, improprietărea țaranilor, «emancipația minăstirilor închinete» locurilor sfinte, desființarea robiei; adunare obștească formată din reprezentanții tuturor păturilor sociale ș.a. Nu se vorbea de Unirea Principatelor. S-a constituit un guvern provizoriu din cinci membri între care și preotul Radu Șapcă.

La 11 iunie 1848, revoluția a izbucnit și în București, populația s-a îndreptat spre palat, silind pe domnitorul Gheorghe Bibescu (1842—1848) să semneze noua «Constituție» cum i se spunea Proclamației de la Islaz. Domnitorul a acceptat și cabinetul ministerial impus de revoluționari, cu excepția lui Christian Tell ca șef al oștirii, care a fost înlocuit cu colonelul Ion Odobescu. După două zile de domnie sub revoluție, Gheorghe Bibescu a abdicat și a plecat la Brașov, intimidat de protestul consilierului rus Kotzebue. La 14 iunie s-a format un nou «guvern vremelnice» în frunte cu mitropolitul Neofit, din care preotul Radu Șapcă n-a mai făcut parte, iar N. Bălcescu, A. G. Golescu, C. A. Rosetti și I. C. Brătianu au fost numiți secretari ai guvernului.

La 15 iunie o mare mulțime, în frunte cu guvernul, a depus jurământ pe programul revoluționar, pe cîmpia de la Filaret, numită de atunci *Cîmpia Libertății*.

Guvernul provizoriu și-a început lucrarea revoluționară chiar din prima zi a constituirii sale (14 iunie) dînd decrete prin care se puneau în aplicare unele din prevederile Proclamației de la Islaz: înființarea steagului național în trei culori: albastru, galben și roșu; desființarea rangurilor civile; desființarea cenzurii; înființarea «gwardiei naționale», eliberarea arestaților politici; iar ceva mai tîrziu (26 iunie) desființarea robiei (pentru țigani).

5. Arhiva Sfîntei Mitropolii, Dosar 76/1848, vol. II (nepaginat). Acad. P. Constanținescu-Iași, *Intelectualii și revoluția de ia 1848 în Principatele Române*, București, 1948, p. 36; Pr. N. Șerbănescu, *Atitudinea preoțimii ortodoxe față de dreptele năzuințe ale poporului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 3—4, p. 240.

Cercuri conservatoare și reacționare din țară încercară să se opună acestor măsuri. Prima încercare a avut loc în ziua de 19 iunie, când complotiștii conduși de coloneii I. Odobescu și I. Solomon au arestat trei membri ai guvernului: I. H. Rădulescu, N. Golescu și Christian Tell. Populația Capitalei reacționează și au loc incidente sîngeroase între armată și populația Bucureștiului care a venit să elibereze pe cei trei miniștri arestați. În cursul incidentelor, ieromonahul Ambrozie, îngrijitorul metocului episcopiei Buzăului din București, s-a aruncat asupra tunurilor îndreptate spre mulțime, ca să înlăture vârsarea de sînge. Mulțimea l-a urmat, iar unii dintre soldați uimiți cu curajul lui, s-au retras sau au trecut de partea acestuia. Fapta lui a rămas în amintirea urmașilor care l-au supranumit «Popa Tun»⁶.

La 24 iunie, guvernul revoluționar, la îndemnul lui Nicolae Bălcescu, a decretat trimiterea la sate a unor comisari cu misiunea de a organiza revoluția, explicînd în același timp poporului principiile noii Constituții. Mulți comisari au venit din Transilvania, considerînd revoluția din Țara Românească o parte a revoluției generale românești⁷. Între acești comisari, recrutați dintre intelectualii radicali, se găseau mulți preoți și călugări, ca de exemplu: arhimandritul *Ghenadie Pîrvulescu-Poenaru*, starețul mînăstirii Poiana (originar din Săcele-Brașov) și monahul *Varlaam* de la Mînăstirea Sinaia pe care revoluționarul Al. Golescu Arăpîlă îl considera «unul din cei mai fierbinți apostoli ai libertății și ai naționalității românești», iar Gh. Barițiu, care îl cunoscuse la Brașov, îl socotea «o adevărată raritate între oamenii de vocația sa»⁸. Amintim, apoi, pe ierodiaconul *Chesarie*, starețul mînăstirii Măcsineni, împuternicit «comisar extraordinar al guvernului provizoriu în județul Slam Rîmnic cu putere de a vorbi și a lucra pentru mîntuirea țării», arestat și închis la Văcărești⁹; ierodiaconii Nichifor și Eugenie zugravul din București, trimiși la Buzău «cu propagandă»¹⁰. Alături de aceștia, ierodiaconul *Ipatie*, bolnicerul Seminarului din Buzău și ieromonahul *Iraclie* au îndemnat pe «protopopi să respecte noua Constituție»¹¹. Întîlnim, de asemenea, pe ieromonahul *Partenie*, din București, în județele Ilfov și Argeș, ierodiaconul Veniamin în Vlașca, monahul Teofilact de la Sadova în Dolj, ieromonahul Atanasie și monahul Teodorit Zăgănescu de la Mînăstirea Bistrița, în Vilcea, precum și pe alți mulți preoți de mir și călugări.

6. *Anul 1848 în Principatele Române...*, t. II, p. 327, 394.

7. *Istoria poporului român*, sub redacția Acad. Andrei Oțetea, București (în «Biblioteca de istorie»), 1972, p. 377.

8. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar 76/1848*, vol. I, f. 176, 180; Pr. Nicolae Șerbănescu, *Atitudinea preoțimii ortodoxe față de dreptele năzuințe ale poporului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 3—4, p. 239; Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu, *Preoțimea românească în revoluția din 1848*, în «Almanahul parohiei ortodoxe române de la Viena», pe 1978.

9. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar 76/1848*, voi. II, nepaginat; Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 40; Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 240.

10. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar 76/1848*, vol. II, nepaginat la Pr. Nicolae Șerbănescu, *Atitudinea preoțimii ortodoxe față de dreptele năzuințe ale poporului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 3—4, p. 237.

11. Acad. P. Constantinescu-Iași, *Intelectualii și revoluția de la 1848*, p. 39.

Actele vremii menționează și numele unor preoți care făceau propagandă în parohiile lor în sprijinul revoluției. Din numeroase sate și orașe se îndreptau spre București, sau spre reședințele de județe, diferite delegații, în frunte cu preoții lor, spre a-și exprima adevăratele lor la programul guvernului. De exemplu, protopopul *Zamfir* din Călărași, în ziua de 20 iunie 1848, după slujba la catedrală, a mers cu preoții la Prefectura județului Ialomița unde «a cinstit prin cuvântări guvernul și noua orinduire»¹², iar în satul Giurgeni, din același județ, s-a făcut părtaș revoluției preotul *Tudor* care a fost și închis pentru aceasta la Slobozia¹³. În multe sate și orașe, preoții săvârșeau slujbe pentru izbînda revoluției, vorbeau poporului și îl îndemnau la revoluție, sfințeau steagurile tricolore și depuneau sau primeau jurămîntul pe noua Constituție. De pildă, în fostul județ Muscel, alăturîndu-se revoluției, protopopul *Nicolae Ghermănescu* primește și semnează jurămîntul pe Constituție la Cîmpulung, odată cu arhimandritul *Ioanichie* și ecleziarhul *Meletie* de la Mînăstirea Negru Vodă din Cîmpulung¹⁴, și preotul *Nicolae Duhovnicul* din satul Ciocănești care a fost arestat în toamna lui 1848¹⁵. La fel au făcut arhierul *Samuil Tărtășescu*, episcop locotenent al Argeșului, la Pitești, preotul *Ioan Slătineanu* din Slatina, preoții *Radu* și *Vlad* din Ulmeni-Pămînteni, județul Ilfov, primul «săvîrșind jurămînt înaintea bisericii cu crucea și Evanghelia»¹⁶, iar al doilea care nici după venirea turcilor în București «n-a încetat a răzvrăti norodul, invitînd pe locuitori a se ține de acel duh al revoluției»¹⁷.

Mai mulți preoți au prezidat sau participat la ședințele cluburilor revoluționare, ca protopopul *Dincă* din Craiova¹⁸, ierodiaconul *Athanasie Stoenescu* de la Episcopie¹⁹ (viitor episcop de Roman și Rîmnic), ecleziarhul Episcopiei, *Lavrentie*²⁰ și alții, la Craiova.

În așa-numita comisie a proprietății rînduită de guvernul provizoriu și formată din reprezentanți ai boierilor și clăcașilor, cite unul pentru fiecare din cele 17 județe ale țării, care urma să întocmească un proiect de lege pentru împrumutarea țăranilor, făcea parte, din partea județului Rîmnicea Sărat, preotul clăcaș *Neagu Benescu* din satul Domnița, care și-a ridicat glasul cu hotărîre împotriva boierilor asupritori²¹.

12. Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 40.

13. Arhiva Sfintei Mitropolii, *Dosar 76/1848*, vol. I, f. 657.

14. Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 38.

15. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar 76/1848*, voi. II, nepaginat, Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 239.

16. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar 76/1848*, voi. II, nepaginat, Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 239.

17. Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 41.

18. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar 76/1848*, vol. I, f. 274; Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 37 și Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 238.

19. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar 76/1848*, vol. I, f. 278, Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 36, Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 238.

20. Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 36; Lambriu; Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 238.

21. Arhiva Sfintei Mitropolii, *Dosar 76/1848*, vol. I, f. 198, Acad. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 40.

Un alt slujitor al Bisericii, arhimandritul *IoasaŃ Snagoveanul* din București, unul din fruntașii revoluției, a lucrat în comisia pentru dezrobirea țiganilor, alături de Ion Heliade Rădulescu și Cezar Bolliac.

Pentru sprijinirea ideologică a revoluției, arhimandritul *Dionisie Romano* de la Episcopia Buzăului a tradus și tipărit tot atunci «Cuvintele unui credincios» ale lui F. R. Lamennais.

La 13 septembrie 1848, trupele turcești comandate de Fuad Efendi își făceau intrarea în București, iar peste două zile treceau în Țara Românească și trupele țariste, comandate de generalul Lüders, punând capăt revoluției și aducând prigoane, închisori și exiluri conducătorilor și partizanilor ei. După primul lot de 22 de fruntași revoluționari expulzați peste graniță, au fost exilați alți 69 de participanți la revoluție, alții urmăriți și arestați. Zeci și sute de preoți au fost ținuți în arest la mitropolie, la episcopii, la isprăvnicii sau la închisoarea de la Văcărești, sau de la alte mănăstiri. Mulți profesori de la Seminariile teologice au fost înlăturați din învățămînt sau siliți să se refugieze în Transilvania (*NiŃon Bălășescu, Dionisie Romano, Gavriil Munteanu*).

Au fost arestați preoții trimiși în calitate de comisari prin județe și cei care au participat sau prezidat la cluburile revoluționarilor. Între cei nevoiți să se expatrieze, amintim pe arhimandritul *IoasaŃ Snagoveanul* care a trăit restul vieții la Paris, unde a înființat o capelă pentru românii de acolo. Preotul Radu Șapcă a pătimit greu tot restul vieții sale: închisoare, surghiun la muntele Athos, exiluri, și abia în timpul domniei lui Al. I. Cuza, s-a putut bucura de o viață mai bună, murind ca egumen la Mănăstirea Brîncoveni la 3 iulie 1876 unde este și îngropat.

Scurtă ca durată, dar mult mai bine organizată și susținută, beneficiind și de experiența revoluționarilor transilvăneni, din aprilie și mai 1848, revoluția în Muntenia a avut urmări însemnate. Ea a produs o mișcare a maselor și o zguduire din temelii a orînduirii și societății feudale, și în special a clasei feudale; a facilitat pătrunderea *ideilor de reformă socială*, care își vor găsi mai tîrziu expresia în dispozițiile din 1858 ale Convenției de la Paris (egalitatea tuturor în fața legilor, suprimarea titlurilor nobiliare) și în legile din 1863—1864 ale lui Al. I. Cuza și Kogălniceanu: secularizarea averilor mănăstirilor închinete, improprietărirea țăranilor și legea învățămîntului²². Statul național unitar român a fost un obiectiv comun al revoluționarilor. Deși nu a fost exprimată concret în program pentru a nu stîrni protestele Porții și ale Rusiei țariste, precum și intervenția armatelor lor în Principate, cum s-a și întîmplat de fapt, ideea unirii Principatelor a fost prezentă în conștiința poporului și în concepția revoluționarilor²³. Preoțimea din Moldova²⁴ și din Țara

22. Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 532.

23. *Istoria României*, compendiu, ediția a II-a revăzută și adăugită, sub redacția Prof. univ. Miron Constantinescu, Acad. prof. Constantin Daicoviciu și prof. univ. Ștefan Pascu, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, p. 257.

24. N. Corivan, *Clerici ortodocși din Moldova și Muntenia care au luat parte la revoluția din 1848*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIV (1958), nr. 7—8, p. 624—647.

Românească²⁵ a sprijinit cu căldură, cu entuziasm și cu jertfe programul revoluționarilor din 1848.

In Transilvania, Revoluția a durat mult mai mult (1848—1849) cu lupte armate și a avut un îndoit caracter : social și național. Pe ordinea ei de zi erau problemele fundamentale ale Transilvaniei : desființarea iobăgiei sub care gemeau românii și eliberarea națională a românilor transilvăneni. Ea a fost o revoluție antifeudală, antiabsolutistă, avînd un caracter burghezo-democratic. Tineretul progresist maghiar, în cadrul mișcărilor care izbucniseră în acest an 1848, în cuprinsul imperiului habsburgic, și anume la Viena, în Italia și în Boemia, s-a ridicat sub conducerea lui *Lajos Kossuth* și a proclamat Ungaria independentă ; totodată a hotărît și anexarea Transilvaniei la noul stat maghiar. Dar revoluția maghiară, care a introdus o serie de libertăți democratice și transformări structurale în Ungaria, manifestă limite serioase și în problemele sociale ale Transilvaniei. Robotele și dijmele au fost desființate, foștii iobagi devin liberi, dar marea masă a jelerilor era lăsată mai departe la bunul plac al nobililor. Ba, mai mult, în Transilvania legile care desființau robotele au întârziat cîteva luni după izbucnirea revoluției, iar aplicarea lor a fost amînată și mai mult. Iar încorporarea Transilvaniei la Ungaria, împotriva voinței imensei majorității a poporului care era cea română, constituia obiectivul prim și cel mai important al revoluției maghiare. Cu aceste stări de lucruri românii nu puteau să fie de acord, ei cereau drepturi egale cu ale celorlalte naționalități din Transilvania. Principiul autonomiei și independenței naționale, pus în circulație de revoluția de la 1848, era la inima revoluționarilor transilvăneni care hotărîseră să meargă pe o cale revoluționară proprie.

Gazetele românești editate de Gh. Barițiu la Brașov («Gazeta de Transilvania») și de Timotei Cipariu la Blaj («Organul luminării», devenit după adunarea de la Blaj, «Organul național») au salutat revoluția, exprimînd speranța că aceasta va rezolva cele mai arzătoare probleme sociale și naționale ale Transilvaniei. Deosebit de puternică era ideea unirii tuturor românilor într-un singur stat, idee generată de întreaga dezvoltare social-economică și culturală anterioară. Unii dintre cărturarilor transilvăneni, stabiliți în Principate, se reîntorc acasă, în Transilvania, și mobilizează poporul la luptă pentru drepturile ce-i erau refuzate. La 24 martie profesorul Simion Bărnuțiu cu concursul colegului său Ioan Pușcariu, lansează o «proclamație către români», destinată tinerilor intelectuali din Sibiu, Blaj, Cluj, Tîrgu-Mureș și Brașov, urmînd ca ea să fie copiată de elevii din Seminariile teologice, licee și gimnazii și răspîndită în toate satele prin preoții și învățătorii confesionali. În această proclamație se cerea recunoașterea românilor ca națiune politică, înlăturarea iobăgiei, congres național românesc, recunoașterea limbii române ca limbă oficială. Intelectualii români se agitau și în alte orașe și centre ale Transilvaniei, formulînd programe și revendicări sociale și

25. Pentru prezența și participarea efectivă a preoțimii ortodoxe la revoluția din 1848 în Țara Românească, vezi pe larg Pr. N. Șerbănescu, *Atitudinea preoțimii ortodoxe față de dreptele năzuințe ale poporului*, în rev. cit., p. 235—341.

naționale. La Blaj, de exemplu, se ține o consfătuire în casa canonicului Timotei Cipariu, cu participarea unor profesori, preoți și studenți; la Cluj, în casa preotului din Mănăstur, la Tg. Mureș în casa lui Avram Iancu; la Cîmpeni, convocată de preotul Simion Balint din Roșia Montană. În Munții Apuseni, în Banat, la Brașov, precum și în alte regiuni ale Transilvaniei au loc frămîntări. Toate acestea au dus la convocarea unei adunări politice a românilor transilvăneni, la Blaj — pe Cîmpia Libertății — în ziua de 18/30 aprilie 1848 («Adunarea din Duminica Tomii»). La această adunare erau invitați, printr-o chemare redactată de Aron Pumnul și difuzată de elevi și studenți teologi, toți protopopii ortodocși și uniți cu cite doi preoți din fiecare protopopiat și cu cite doi țărani din fiecare sat. Această primă adunare de la Blaj a hotărît convocarea mării Adunări Naționale de la Blaj, pentru 3/15 mai 1848.

Tineri intelectuali români, între care și elevi ai Seminarilor teologice din Sibiu și Blaj, mergînd prin orașe, țirguri și sate, au mobilizat poporul ca să fie prezent în număr cît mai mare la noua adunare de la Blaj. Cele două consistorii eparhiale, cu episcopii lor, din Sibiu și Blaj, și-au adus partea lor de contribuție la convocarea tuturor românilor *într-o singură adunare*, la Blaj, nu în două — una la Sibiu, a celor de confesiune ortodoxă și alta la Blaj, a celor de confesiune greco-catolică, — cum încuviințase, după multe șicane, guvernul. În ajunul ei, 2/14 mai 1848, fruntașii românilor, alături de cei doi episcopi, după ce au participat la Sfînta liturghie, au ținut în catedrala din Blaj o adunare la care *Simion Bărnuțiu* și-a rostit istoricul discurs în care, după ce a înfățișat principalele momente din istoria românilor transilvăneni, a afirmat energic, argumentînd, ideea că libertatea unui popor este în primul rînd națională, iar imperativul momentului de față este ca «națiunea română să-și proclame libertatea și independența. Ea declară sărbătorește că de aici înainte se va ține datoare cu ascultare numai dregătorilor aleși din sînul său, ...dă de știre națiunilor conlocuitoare că voind a se constitui și organiza pe temeii național n-are cuget dușman în contra altor națiuni și cunoaște același drept pentru toate, voiește a-l respecta cu sinceritate»²⁶.

Adunarea propriu-zisă a națiunii a avut loc în ziua de 3/15 mai 1848 pe Cîmpia Libertății sub conducerea episcopilor *Andrei Șaguna* de la Sibiu, abia întors acasă de la hirotonia sa întru arhiereu săvîrșită la Carloviț și *Ioan Lemény*, de la Blaj. Împotriva tuturor ademenirilor, amenințărilor și maltratărilor chiar, românii alergară la Blaj, «din părțile cele mai îndepărtate ale țării, cu merindea în spate, cu pieptul aprins de dorul libertății naționale, cu tinerii conducători în frunte — în frunte cu preoții cei mulți, care erau adevărați părinți și păstori ai poporului; cu speranța în Dumnezeu și un viitor mai frumos al Românilor»²⁷. Au par-

26. După *Istoria României*, compendiu, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1971, p. 263.

27. A. Papiu Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia superioară*, vol. II, ediția II-a Viena, 1852, p. 201; Diacon prof. dr. Emilian Vasilescu, *O latură necercetată a revoluției române din 1848*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1948, p. 25.

icipat peste 40.000 de oameni, țărani, intelectuali, negustori, meseriași, cu preoții lor. Unii protopopi, ca protopopul *Procopie Prodan* din Silvașul de Jos, și protopopul *Trombițaș* din Tîrgu-Mureș, au venit cu toți preoții din protopopiat, însoțiți de cite doi oameni din sat²⁸. S-au rostit mai multe cuvîntări, fie de la tribunele oficiale, fie de la cele improvizate, între vorbitori numărîndu-se și episcopul Andrei Șaguna și alți slujitori ai Bisericii. La propunerea lui Simion Bărnuțiu, s-a votat o moțiune în care națiunea română era declarată «națiune de sine stătătoare» și «parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertății egale». A urmat apoi un jurămint de credință împăratului pentru recunoașterea națiunii române și pentru libertate, egalitate și frățietate.

A doua zi, 4/16 mai, programul de revendicări sociale și naționale a fost concretizat în așa-numita *Petițiune națională*, în 16 puncte, care prevedea, între altele, la loc de frunte : «independența» națiunii române și dreptul ei de a fi reprezentată, în proporție cu numărul ei, în dietă, administrație, justiție, armată ; înființarea gărzii naționale românești ; înălțurarea iobăgiei fără despăgubiri și a dijmelor și privilegiilor, libertatea comercială și industrială, dreptul de a folosi limba română în legislație și în administrație, libertatea cuvîntului, a scrisului și a tiparului, înființarea de școli românești de toate gradele în sate și orașe, precum și a unei Universități românești, Adunare constituantă și o nouă Constituție bazată pe principiile de dreptate, libertate, egalitate și frățietate, respingerea unirii Transilvaniei cu Ungaria, hotărîtă fără consultarea națiunii române.

Două puncte din *Petițiunea națională* priveau Biserica românească din Transilvania și pe slujitorii ei. Astfel punctul 2 stipula : «Națiunea română pretinde ca Biserica română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămînă liberă, independentă de la oricare altă Biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte Biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea Mitropoliei Române și a sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericesti și mirenești. În același sinod să se aleagă și episcopii românești, liber, prin majoritatea voturilor, fără candidațiune»²⁹. Iar prin punctul 12 se cerea «dotarea clerului român întreg din casa statului, întocmai ca clerului celorlalte națiuni»³⁰.

Dar Adunarea Națională de pe Cîmpia Libertății a avut în vedere, cum arăta *Petițiunea națională* însăși în punctul 2, și unitatea bisericească a românilor transilvăneni, dorită și manifestată într-un anume mod de ambele strane : episcopul Andrei Șaguna, sosit la adunare este găzduit la episcopia greco-catolică, merge la biserică împreună cu episcopul Ioan Lemény ; după slujba divină, cei doi episcopi ies împreună din catedrală și apar în cîmpul de pe Tîrnave, lingă Blaj, mărturisindu-se împreună frați în Hristos și frați români, în fața «sărmanului lor popor umilit ce-și așteaptă mîntuirea de la dînsul (Hristos) și de la dînșii» (cei

28. Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, vol. V, Sibiu, 1944, p. 200.

29. A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 246.

30. *Ibidem*.

doi episcopi³¹); eri (duminică, 2/14 mai) sluji sfânta liturghie episcopul unit pentru toată națiunea și astăzi (3/15 mai) înaltă rugăciune cel neunit iarăși pentru toată națiunea. De această pietate nu numai mulțimea de oameni se bucura, ci se bucura și cerul»³²; cei doi episcopi prezidează pe rând ședințele adunării iar după încheierea Adunării, își împart voturile pentru aducerea hotărârilor la îndeplinire: episcopul Andrei Șaguna pe lângă Curtea din Viena, iar episcopul Ioan Lemény în dieta Transilvaniei.

Două articole publicate în «Gazeta Transilvaniei» stăruiau asupra unității bisericești a românilor transilvăneni. Primul articol sublinia că prin proclamarea unei singure Mitropolii românești, Episcopia Blajului era «smulșă de sub orice influență a primatului de Strigonia», iar cea din Sibiu, «de sub a Carlovițului». Iar cel de al doilea articol arăta că ar fi fost bine dacă românii din «părțile ungurene» ar fi urmat exemplul celor de la Blaj și «ar fi dat mâna uniții și neuniții laolaltă; căci toți sînt fiii unei mame, prin vinele tuturor cercuiește sînge de român», și toți «o națiune, o religie, și aceea românească, iar nu unită și neunită, grecească».

Deși a fost trecută și în memoriile către împăratul de la Viena, problema unității și «independenței» Bisericii românești, din Transilvania, nu a fost rezolvată, fiindcă dezbinarea religioasă a românilor era în folosul politicii habsburgice.

Adunarea de la Blaj a ales un Comitet permanent al românilor, cu sediul la Sibiu, condus de episcopul Andrei Șaguna, cu rolul de a primi răspunsurile de la Curtea din Viena și de la Dieta din Cluj, de a le comunica viitoarei adunări naționale, de a reprezenta interesele națiunii române și a conduce toate acțiunile în acest sens. Acest comitet număra 25 de membri, între aceștia găsindu-se protopopii *Moise Fulea*, *Ioan Moga*, profesori la Seminarul din Sibiu, *Ioan Popovici* din Sibiu, *Ștefan Moldovan* din Mediaș, *Nicolae Maniu*, preotul *Sava Popovici* din Rășinari, *Nicolae Bălășescu* (mai tirziu Nifon), profesor la Seminarul Central din București, originar din Hasag-Sibiu. Cele două «deputații» alese tot de Adunarea Națională de la Blaj, una în frunte cu episcopul Andrei Șaguna pentru a duce doleanțele și hotărârile românilor luate pe Cîmpia Libertății, împăratului, iar a doua, în frunte cu episcopul Ioan Lemény, numărau între membrii lor mulți profesori, protopopi, din ambele strane.

Adunarea Națională de la Blaj a contribuit în măsura însemnată la întărirea conștiinței naționale românești, la promovarea unității românești și a ideii formării statului unitar român. Căci pe Cîmpia Libertății numeroase au fost glasurile din popor care au exprimat cu hotărîre ideea unirii: «Noi vrem să ne unim cu Țara!» deci cu Țara Românească sau Muntenia, sau «Ardealul este acum România!». Acest lucru îl recunosc chiar rapoartele oficiale maghiare.

31. N. Torța, *Andrei Șaguna*, în «Semănătorul», an. II, nr. 50, 14 decembrie 1903.
32. A. Paplu Ilatian, *op. cit.*, vol. II, p. 230—231.

Ceva mai tirziu, la sfârșitul lunii iunie, 1848, se strâng și românii din Banat, sub conducerea lui *Eltimie Murgu*, participant la acțiunea revoluționară din Țara Românească din 1840, luptător pentru unirea politică a românilor din toate cele trei provincii românești și adept al înfrățirii revoluționare româno-maghiare, — care fusese împiedicat de a veni la Blaj —, într-o adunare populară la Lugoj, numărând 10.000 de participanți, și votează și ei o rezoluție în opt puncte, cerând egala îndreptățire națională și socială a românilor, introducerea limbii române în administrație, înființarea unei armate populare românești, autonomia Bisericii Ortodoxe Române din Banat și Crișana, cu ierarhi români în scaunele vlădicești și înființarea unei Mitropolii la Timișoara. La această adunare au participat zeci de protopopi și preoți români din Banat, luptători energici pentru drepturile românilor.

Sfidînd hotărârile reprezentanților celei mai numeroase și mai vechi națiuni, pe pămîntul Transilvaniei — națiunea română —, întruniți pe Cîmpia Libertății, dieta reacționară de la Cluj a votat în 29 mai 1848 anexarea Transilvaniei la Ungaria, aprobată după cîteva zile și de împăratul de la Viena. Acest act nedrept a declanșat seria conflictelor naționale și sociale din Transilvania.

Reprimarea singeroasă a revoluției în Transilvania și conflictele armate dintre revoluționarii maghiari și revoluționarii români (1848—1849) s-au încheiat cu un bilanț deosebit de dureros pentru românii transilvăneni: au căzut la datorie vreo 4 prefecți și 10 tribuni, vreo sută de centurioni, peste 100 de preoți și protopopi împușcați sau spînzurați, vreo 300 de sate arse și peste 40.000 de țărani căzuți în lupte, împușcați sau spînzurați, peste 40 de biserici românești au fost arse, 300 jefuite, încît episcopul Andrei Șaguna a fost nevoit să ceară ajutoare materiale din Țara Românească și Moldova pentru refacerea lor.

Din oastea revoluționară a lui *Avram Iancu* care a organizat și a asigurat apărarea Munților Apuseni, au făcut parte și numeroși slujitori ai Bisericii, ortodocși și uniți, unii deținînd chiar posturi de conducere: prefecți, viceprefecți, tribuni, vicetribuni, centurioni, decurioni. O figură cu totul luminoasă este preotul *Simion Balint* (1810—1880), din Roșia Montană, prefect care a repurtat mai multe biruințe împotriva oștilor maghiare trimise împotriva românilor la Iara, apoi la Abrud. În 1850 el a însoțit pe Avram Iancu la Viena iar în iulie 1852 a primit pe împăratul Francisc Iosif în Munții Apuseni. În 13 septembrie 1872, protopopul ortodox *Mihălțan* din Brad cu un sobor de preoți au prohodit pe «Craiul munților», mort cu trei zile înainte. Un alt preot, mare luptător în luptele de la Abrud, a fost *Simion Groza* din Rovina Bradului, viceprefectul lui Ioan Buteanu, înmormîntat la Țebea alături de Avram Iancu și Ioan Buteanu. Tot în luptele de la Abrud se remarcă preotul *Nicolae Vlăduțiu*, din Bogata de Mureș, fostul prefect pentru Cîmpia Transilvania, despre care Avram Iancu însuși spune: «gloria zilei îi revine mai cu seamă prefectului Vlăduțiu, care a hotărît izbînda». S-au remarcat, de asemenea, prefectul *Vasile Moldovan*, absolvent de teologie de la Blaj, care ne-a lăsat și interesante memorii asupra evenimentelor din 1848—1849,

preoții tribuni *Simion Prodan* din Măgina, *Bucur* din Galda, *Ioan Fodoreanu*, *Vasile Fodor*, *Ioan Gorubaș*, *Nicolae Repede* din Geoagiu, preotul *Dumitru Neșsa* din Valea Verde, priceput constructor de tunuri și bun comandant de oști³³.

Mulți dintre aceștia toți, cu rosturi militare și din marea masă a preoților, au suferit, chinuri, bătăi și morți cumplite în cursul acestor încleștări. Între ei se numără: preotul *Vasile Moraru* din Bicălatu (jud. Cluj), căzut în luptele de la Hăjdade, șapte preoți din părțile Hălmagiului, preotul *Iosaș*, spânzurat din ordinul comandantului maghiar Kemény, preotul *Vasile Cătina*, spânzurat la Cluj, preotul *Ioan Papiu* (tatăl marelui cărturar și patriot Al. Papiu Ilarian) spânzurat la Turda, preotul *Alpini*, împușcat la Mănărade, preotul *Gregorian* împușcat la Sibiu, împreună cu fiul său; preotul *Iosif Cazan* din Mesteacăn, chinuit în mod barbar și apoi ucis³⁴.

Un luptător energic pentru revendicările sociale și naționale ale românilor transilvăneni în revoluția de la 1848 a fost pastorul sas *Stephan Ludwig Roth* (1796—1849) care militase în permanență pentru prietenia dintre sași și români, pentru limba română în administrație, justiție și școli. A participat la marea adunare națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, protestînd împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria, iar din noiembrie 1848 a fost numit comisar imperial de pacificare împreună cu protopopul unit *Ștefan Moldovan* din Mediaș în Cetatea de Baltă. Pentru convingerile sale democratice și pentru activitatea sa susținută în slujba emancipării sociale și naționale a românilor transilvăneni, Șt. Ludwig Roth a fost condamnat la moarte de către unul din faimoasele tribunale nemțești la Cluj și executat în aceeași zi, 11 mai 1849.

Revoluția burghezo-democratică din 1848—1849 nu a rezolvat problemele naționale și sociale din Transilvania. Totuși, înlăturarea iobăgiei — cu toate limitele cu care a fost proclamată și înfăptuită după amânări prelungite — pînă la urmă a trebuit să fie realizată; ea a fost pusă în aplicare prin *patentele* imperiale de mai tîrziu.

Conflictul dintre revoluția maghiară și revoluția românilor transilvăneni, alimentat de greșelile guvernului revoluționar maghiar în rezolvarea problemei naționale, care nu voia să recunoască dreptul acestora la autodeterminare, de suspiciunile, în parte întemeiate, ale unor conducători români transilvăneni, precum și de manevrele Curții imperiale de la Viena de a menține și alimenta dezbinarea dintre români și maghiari, a adus pagube considerabile ambelor revoluții. Încercări de colaborare cu revoluția maghiară s-au făcut de către revoluționarii români din Tran-

33. Pentru participarea și jertfele preoțimii în revoluția de la 1848 în Transilvania, vezi *Cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu România. Contribuția clerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate* (articol întocmit cu contribuția mai multor profesori și preoți), în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1312—1316; Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu, *Preoțimea românească în revoluția din 1848...*

34. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, în Almanahul citat; Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 301.

silvania. Pentru realizarea acestei colaborări au depus eforturi, pe lângă ambele părți, revoluționarii munteni N. Bălcescu, I. Ghica și C. Bolliac.

Merite deosebite în revoluția din Transilvania revin unor conducători patrioți luminați ca N. Bălcescu, teoreticianul și sufletul revoluției generale românești; Avram Iancu, cu moții lui, sufletul rezistenței românești; Simion Bărnuțiu, minte clară și neînfricat luptător pentru emanciparea națională și socială a românilor; episcopul Andrei Șaguna, diplomat de înalt prestigiu și susținător fără egal al intereselor naționale, sociale și bisericești ale românilor transilvăneni, în timpul revoluției și în deceniile care au urmat acesteia; Gh. Barițiu, publicistul apologet al revoluției, iar în Banat, Eftimie Murgu, mare învățat și revoluționar înzestrat cu clarviziune.

Revoluția de la 1848 în Transilvania a strâns într-o simțire pe toți românii. Căci «acolo, la Blaj, sub faldurile tricolorului, al cărui freamăt, după expresia învățatului sas Stephan Ludwig Roth, a făcut să bată puternic inimile de la București și Iași, se strâng și mai mult legăturile între români, se stabilesc noi proiecte care urmăreau generalizarea revoluției. În această fază, moldovenii puteau conta pe ajutorul armat al românilor din Banat, Țara Românească și Transilvania »³⁵.

II. OBIECTIVE COMUNE ALE REVOLUȚIEI DIN 1848

Dincolo de trăsăturile ei particulare și regionale, după fiecare provincie românească, revoluția de la 1848 în Țările române a fost o revoluție românească cu un profund caracter unitar, expresie a unității de neam, de simțire și credință a poporului român, de-a lungul istoriei lui de două ori milenare în același spațiu carpato-dunărean și pontic. Revoluția din 1848 a urmărit obiective sociale și naționale comune tuturor românilor, aflați vremelnice în cele trei organizații statale.

1. Revoluționarii români s-au ridicat cu toții împotriva feudalismului, vrînd să înlăture, cum spunea Simion Bărnuțiu, «lanțurile blestemate ale evului nostru întunecat». De pe poziții înaintate și realiste, situate la nivelul veacului revoluționar general-european, și conștienți că numai prin înlăturarea rînduielilor feudale poate avea loc mersul înainte al poporului român, revoluționarii moldoveni, munteni, transilvăneni și bănățeni, s-au ridicat cu toată hotărîrea împotriva tuturor serviciilor vechilor relații sociale, a structurilor oprimate feudale. De aceea, ei condamnă cu vehemență dincoace de Carpați, Regulamentul organic, considerîndu-l un simbol și o legiuire a apăsării «o plantă străină» și nu «o plantă indigenă, expresia năravurilor și nevoințelor nației!»

Înlăturarea iobăgiei în Transilvania și a sistemului clăcii în Țara Românească și Moldova, precum și statornicirea unui nou tip de relații în agricultură au constituit un obiectiv central al revoluției române. N.

35. Prof. dr. Gh. Platon, *op. cit.*, p. 37, col. 2.

Bălcescu considera că de «dezlegarea» problemei agrare depindea «nu numai viitorul Țării Românești ci a toatei României», iar Alexandru G. Goleșcu preciza, cițiva ani mai târziu, că aceasta era «marea problemă politică și socială a Principatelor... marea problemă socială a zilei». Desigur pozițiile fruntașilor revoluționari, în această problemă, erau nuanțate. Unii, de pildă, s-au pronunțat chiar pentru o împrumputare a țăranilor, fără despăgubire (N. Bălcescu), iar opiniile celor mai mulți dintre conducătorii revoluției au înclinat spre desființarea relațiilor feudale în agricultură și pentru o împrumputare a țăranilor cu despăgubirea, pe termen lung, a foștilor stăpîni ai terenurilor, împărțite țăranilor eliberați. Dar toți revoluționarii din Moldova și Țara Românească au fost pentru secularizarea averilor mînaștirilor închinete³⁶, precum și a marilor întinderi de terenuri ale mînaștirilor în general.

O repartitie fiscală mai justă era o altă revendicare a programului revoluționar. În proclamația de la Islaz se preconizau o «contribuție generală», fixată «după venitul fiecăruia» și obligativitatea plății impozitelor și pentru categoriile sociale privilegiate pînă atunci; ideea fusese formulată în vara lui 1848 de M. Kogălniceanu, astfel: «Fieștecare cetățean va coopera prin o contribuție generală în proporția facultăților și a averii sale».

Preconizînd o radicală restructurare a economiei, revoluționarii români au militat pentru înlăturarea barierelor feudale și deschiderea unui drum larg activității industriale, comerciale, financiare capitaliste. Petiția-proclamație de la Iași cerea, în acest sens, întemeierea unei bănci de scont și «îmbunătățirea portului Galați, ca cel mai mare canal al înfloririi comerțului și agriculturii țării», precum și respectarea legalității în relațiile comerciale. Urmărind același lucru, dezvoltarea economiei, petiția națională de la Blaj preciza: «Națiunea română pofteste libertatea industrială și comercială, cu ridicarea tehurilor (breslelor) și a privilegiilor și a tuturor piedicilor și stavilelor comerțului în țările vecine de care se ține desființarea vămilor la graniță». Prin această revendicare, se exprima năzuința spre o aderare a Transilvaniei la piața unică a Moldovei și Țării Românești care și înfăptuiseră între ele uniunea vamală începînd de la 1 ianuarie 1848. Avînd în vedere și această uniune vamală, proclamația de la Islaz a preconizat crearea unei bănci naționale cu capital intern, iar M. Kogălniceanu, în «Dorințele partidei naționale în Moldova», a făcut o sinteză a tuturor revendicărilor economice românești, cerînd atît «desființarea a orice dări asupra exportăției produselor naționale», promulgarea legilor de credit, «întemeierea unei bănci naționale și de escontă, și a caselor de păstrare», cît și așezarea de școl.

36. *Dorințele partidei naționale în Moldova*, pct. 28: «Inturnarea către stat a averilor mînaștirilor închinete în locuri străine (...)», în Ion Bulei, *Acte programatice ale Revoluției românilor din 1848*, în «Magazin istoric», XII (1978), nr. 4, (133), aprilie, p. 17.

profesionale, deschiderea canalurilor și drumurilor de comunicație și reglementarea tarifurilor.

Desființarea privilegiilor și a rangurilor este o revendicare cu adevărat revoluționară cerută deopotrivă de revoluționarii români din cele trei Țări românești: «poporul român — scria Kogălniceanu — decretă dar desființarea tuturor rangurilor titulare ce nu au funcții și al căror nume nu aduc aminte decît niște timp de barbarie și de servilitate»³⁷. Și, ca un corolar al desființării privilegiilor, egalitatea a fost proclamată printre obiectivele fundamentale ale programului revoluționar, desigur în limitele orînduirii pe care revoluția a promovat-o. Petiția națională de la Blaj era axată pe principiile «libertății, egalității și frăției», iar «Dorințele partidei naționale în Moldova» precizează: «egalitatea drepturilor civile și politice». În acest cadru, revoluționarii au revendicat acordarea și respectarea libertăților publice (libertatea cuvîntului, a tiparului, desființarea cenzurii, dreptul de întrunire etc.), și au militat pentru o amplă lărgire a bazei electorale, cerîndu-se atît în proclamația de la Islaz cît și în «Dorințele partidei naționale în Moldova» o Adunare Obștească, «compusă de reprezentanți ai tuturor stărilor soțietății». Odată cu aceasta se preconiza ca noile guverne și administrația să nu mai fie instrumente ale cercurilor reacționare feudale ci expresia majorității populației și intruchipări ale ideilor de progres. În acest sens, se preciza, în «Dorințele partidei naționale în Moldova»: Responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor în funcțiile ce ocupă (...). Miniștrii trebuie să fie răspunzători înaintea obșteștii Adunări...».

În Transilvania, s-a acordat o atenție deosebită problemei egalității politice a românilor cu naționalitățile minoritare, dar pînă atunci privilegiate. «Națiunea română răzimată pe principiul libertății, egalității și frăției — se arată în primul articol al petiției naționale de la Blaj — pretinde independența sa națională, în respectul politic, ca să figureze în numele său ca națiune română; ca națiunea română să-și aibă dreptățile și în toate ramurile administrative, judecătorești și militare, în aceeași proporție». Aceeași egalitate națională a fost cerută și de revoluționarii bănățeni, în adunarea ce a avut loc la Lugoj în 3/15 mai 1848.

Problema formei de guvernămînt a fost și ea în atenția revoluționarilor. Dacă unii se opriseră asupra monarhiei constituționale, cei mai mulți însă, în frunte cu N. Bălcescu, militau pentru forma de stat republicană. Descrîind prietenului său francez Paul Bataillard, înfăptuirile regimului revoluționar de la București, exclama: «Nu ne mai lipsește decît frumosul nume de republică», iar Gheorghe Magheru, prezenta la 26 iulie/7 august 1848 — unui prieten pe Christian Tell ca pe «un adevărat republica și sacrificat cauzei»³⁸.

Înființarea unei gărzi naționale, care să apere cerințele revoluției au fost cerute cu aceeași hotărîre de revoluționari în toate cele trei

37. După Dan Berindei, *op. cit.*, p. 38.

38. *Ibidem*, p. 39, col. 1.

Țări române. În Transilvania și Banat acestei gărzi îi revenea misiunea de a apăra drepturile naționale ale românilor.

Problemele instrucțiunii publice, cu ridicarea generală a învățămîntului la nivelul impus de dezvoltarea modernă a societății românești, asigurarea accesului larg al maselor populare la învățătură și cultură și cu școli românești în toate orașele și satele în Transilvania și Universitate, — probleme deosebit de importante în procesul formării statului național român — și-au avut locul lor de frunte în toate documentele revoluției de la 1848 în Țările române. Dacă proclamația de la Islaz decreta «instrucție egală și întreagă pentru tot românul de amîndouă sexele», M. Kogălniceanu formula «instrucție egală și gratuită pentru toți românii de ambe sexe... Fieștecare oraș, ținț și sat trebuie să aibă școala sa, ca fieștecare român să poată primi instrucția la care îl cheamă facultățile sale»³⁹.

Organizarea modernă a justiției, stăvilirea abuzurilor și a corupției, desființarea taxelor excesive de judecată, organizarea apărării atât în chestiunile civile cît și penale, urmăreau consolidarea și apărarea noii orînduiri sociale.

2. Solidare cu obiectivele sociale cu caracter antifeudal, în programul revoluției române din 1848, sînt cele cu caracter național, chiar dacă din motive tactice nu au fost așa de explicate. Asemenea obiective au fost realizarea unității statale a tuturor românilor, cucerirea independenței și deplinei suveranități naționale. Deși în condițiile de atunci realizarea acestor țeluri implica învingerea unor serioase dificultăți, totuși ele erau concepute ca părți componente ale României moderne.

Unirea Principatelor — «cheia de boltă» a edificiului național, potrivit definiției lui M. Kogălniceanu, precum și Unirea «cea mare», au încălzit și întărit în acele momente istorice existențiale pentru poporul român, gîndul și inima conducătorilor revoluției române. Revendicările social-politice erau reclamate în numele celor opt milioane de români, cifra aceasta exprimînd totalitatea națiunii române în acea vreme. Proclamația de la Islaz menționa că românii «sînt o nație mai mult de 8 milioane de suflete», subliniind că aceștia trebuie să-și apere solidar drepturile de libertate. I. C. Brătianu, într-o cuvîntare rostită pe Cîmpul Libertății de la Filaret, la 20 iulie/1 august 1848, cînd tratativele cu Soliman Pașa, comisarul Porții otomane, se găseau într-un moment de răsruce, afirma, referindu-se la toate provinciile istorice locuite de români, că «frații noștri... în număr de 8 milioane vor sprijini cauza noastră»⁴⁰.

Necesitatea unirii Principatelor era simțită, deopotrivă, de moldoveni și munteni. Astfel în mai 1848, cu prilejul trecerii lui Talaat Efendi prin București spre Iași, liberalii moderați i-au înmînat acestuia un me-

39. *Dorințele partidei naționale în Moldova*, în art. și rev. cit., p. 17, col. 1.

40. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 39, col. 2.

morii în care printre alte propuneri figura dorința moldovenilor și muntenilor» de a se grupa într-același stat». În sprijinul acestei idei, «Pruncul român» a lansat un apel intitulat *Către frații noștri din Moldova*, iar «Poporul suveran» a publicat articolul *Unirea Moldovei cu Țara Românească* în care spunea: «una din cestiile principale este unirea Moldovei cu Țara Românească...». Ba mai mult, în Moldova au fost trimiși agenți care să îndemne poporul la revoltă și la unire cu Țara Românească.

Exprimînd aceeași viziune unitar românească, bănățeanul Eftimie Murgu se «bucură din inimă», citind programul de la Islaz, și plinge de emoție aflînd despre triumful libertății în România, adică în Țara Românească. În aceeași perioadă de timp, moldoveanul Vasile Alecsandri îi declara solemn lui N. Bălcescu că, pentru revoluționarii moldoveni, Țara Românească era «tot o patrie» și că dorul lor «cel mai înfocat» era Unirea «sub un singur guvern și sub aceeași Constituție». De altfel, centrul spre care gravita întreaga revoluție românească și de unde porneau inițiativele comune și acțiunile de coordonare care exprimau și asigurau caracterul ei unitar românesc, era Țara Românească. Acest lucru i-au înțeles și exprimat *masele*, căci în satele transilvănene și la Marea Adunare Națională de pe Cîmpia Libertății din Blaj s-a exprimat dorința unirii: «*Noi vrem să ne unim cu Țara!*», «*Ardealul este acum România*». Revoluționarii români din Transilvania și Moldova au considerat regimul instaurat în Țara Românească în vara lui 1848 drept nucleul viitorului stat național românesc.

Odată cu dorința realizării unității politice s-a exprimat cu aceeași forță și hotărîre năzuința după libertatea și independența națională. Astfel la Brașov, în 12/24 mai 1848, autorii documentului «*Prințiipiile noastre pentru reformarea Patriei*» au preconizat «*unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc*». Dar dezideratul acesta reflecta năzuința de independență suverană a tuturor românilor.

Concretizat numai în parte în timpul evenimentelor revoluționare, programul revendicărilor sociale-politice și naționale ale revoluției de la 1848 în Țările române a rămas în vigoare pentru etapele istorice următoare.

Revoluția română de la 1848 a constituit un test și un moment de maturitate în care s-a afirmat, la cerințele vremii, națiunea română și conștiința ei națională, în toate ținuturile istorice românești. Exprimînd această idee, Doxachi Hurmuzaki spunea într-o scrisoare către G. Barițiu din 1 mai 1850: «*Pe lîngă toate pătimirile și rănile sîngerătoare, României (revoluția) au produs acest bine că bărbații români care simt adînc și sînt gata a se jertfi pentru năciunea lor... împinși de o putere nerezistibilă, se cunoscără, se iubiră și se îndatoriră unii pe alții, legîndu-se și unindu-se spre binele neamului...*»⁴¹.

41. N. Bănescu, *Corespondența familiei Hurmuzaki cu George Barițiu*, Vălenii de Munte, 1911, p. 63.

Evenimentele anilor 1848—1849 învederează înțelegerea revoluției române ca o expresie a afirmării intereselor și aspirațiilor social-politice și naționale ale aceleiași națiuni în ținuturile istorice românești, de o parte și de alta a Carpaților. Înfăptuirea năzuințelor de dreptate și libertate socială, de unitate politică statală și de independență suverană, precum și cea de dezvoltare de sine n-a putut fi stăvilită decât vremelnic; aceste năzuințe legitime și-au găsit împlinirea în perioadele următoare prin lupta hotărâtă și unită a întregului popor.

Programul revoluției române de la 1848 a stat la baza constituirii statului național român (1859) independent (1877—1878) și a desăvârșirii acestuia într-un stat național unitar român (1918), în care poporul va deveni pe deplin stăpîn al propriului său destin, într-o țară independentă și suverană (1944), edificînd și dezvoltînd viața cea nouă, socialistă.

Revoluția de la 1848 în Țările române a fost o revoluție românească cu răsfrîngeri și înfăptuiri în toate domeniile vieții poporului nostru, inclusiv în cel religios, căci dorința celor de pe Cîmpia Blajului, de a fi o singură Biserică, Biserica înaintașilor noștri, s-a realizat în timpul nostru, acum treizeci de ani în urmă (1948).

Pr. Prof. [†]Dumitru RADU

LIBERTATE-UNITATE-INDEPENDENȚĂ

— 9 Mai, Ziua Victoriei —

Poporul nostru aniversează la 9 mai evenimente cu profundă semnificație istorică în existența sa și anume: cucerirea independenței de stat în urmă cu mai bine de un secol și împlinirea a peste trei decenii de la victoria popoarelor asupra Germaniei naziste, asupra fascismului.

Aceste mari aniversări constituie un minunat prilej de evocare și cinstire a tradițiilor luptei purtate de masele populare pentru apărarea pământului strămoșesc și a ființei naționale, de subliniere a învățămintelor ce se desprind din zbuciumata istorie a luptei pentru libertate națională și socială, pentru progres social și pace.

Încă din cele mai îndepărtate timpuri poporul român și-a manifestat voința dîrză de independență, pentru apărarea căreia a purtat, secole de-a rîndul, lupte eroice împotriva năvălitorilor și cotropitorilor de orice fel. Focul acestor lupte a ars neîntrerupt, cînd cu vilvătăi care făceau pe asupritori să se cutremure, cînd mai domolit, pentru ca apoi să se întetească și mai puternic. Ca stîncile acoperite o clipă de valuri, dar care se înalță apoi semețe peste spuma apei risipite, românii au rămas statornici pe pămîntul pe care s-au plămădit ca popor, și, fie covârșiți de puterea vrăjmașului, fie biruitori, ei au păstrat în mîini pe cît de curajoase, pe atît de ferme și hotărîte, făclia independenței lor.

Toate înfăptuirile din trecut ale neamului românesc pun în lumină, cu mare forță evocatoare, persistența ideilor — cu valoare de permanență istorică — de unitate politică, libertate națională și progres social, adînc cimentate în conștiința populară. Lupta poporului nostru pentru prefaceri sociale, pentru unire s-a împletit indisolubil cu lupta pentru dobîndirea independenței. Istoria însăși a poporului român reprezintă un neconținut efort pentru apărarea ființei sale împotriva dominației străine, pentru cucerirea independenței și a libertății.

După cum se știe, statele feudale românești: Țara Românească, Moldova și Transilvania, îndată ce au luat ființă, pentru a-și apăra existența, libertatea, legile și obiceiurile au fost nevoite să opună o rezistență îndelungată în fața cotropitorilor străini. Sub conducerea unor voievozi cutezători ca: Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ioan Vodă, Mihai Viteazul, poporul nostru a înscris momente de glorie nepieritoare în luptele pentru apărarea independenței și libertății celor trei țări române. Copleșit însă de presiuni externe îndelungate, poporul român a fost obligat să suporte dominații străine — otomane, habsburgice sau țariste —, ceea ce a frînat puternic cursul dezvoltării sale istorice. Dar voința sa de a trăi în libertate și în unitate n-a putut fi înfrîntă.

Încercarea izbutită a marelui domn Mihai Viteazul de a unifica din punct de vedere politic țările române — Țara Românească, Moldova și Transilvania — deși de scurtă durată, a avut o semnificație istorică deosebită, ea căpătând valoare de simbol pentru lupta ulterioară a poporului român în vederea înlăturării independenței și unirii noastre naționale.

Restabilirea domniilor pămîntene în urma revoluției conduse de Tudor Vladimirescu în prima jumătate a secolului trecut, a constituit și ea o etapă importantă în lupta pentru consolidarea autonomiei Principatelor. Deși înfrîntă, mișcarea a creat o tradiție revoluționară care a antrenat la luptă generațiile viitoare și a deschis totodată procesul de constituire a României moderne. O parte din revendicările mișcării lui Tudor au fost realizate în deceniul imediat următor. Astfel, în urma tratatului de la Adrianopol din 1829, li s-a recunoscut Principatelor române deplina autonomie administrativă, fiind retrase atunci garnizoanele turcești de la nord de Dunăre. Dar libertățile acordate prin acest tratat erau insuficiente față de aspirațiile luptătorilor români, pentru că Principatele continuau să rămînă sub suzeranitatea Turciei, ceea ce implica menținerea plății tributului și respectarea tarifului vamal scăzut impus de ea.

În cursul secolului al XIX-lea, poporul nostru a împletit strîns lupta sa pentru emancipare socială cu dezvoltarea luptei naționale. Revoluția de la 1848, care afirmase revendicări sociale și naționale ale întregului popor și urmărise realizarea lor, dar mai ales unirea Moldovei cu Țara Românească în 1859 și întărirea României sub cîrmuirea lui Alexandru Ioan Cuza au făcut să crească și mai mult nădejtile poporului în eliberarea națională.

Năzuința spre independență a însuflețit generații întregi și ea s-a accentuat odată cu formarea națiunii moderne române, cu apariția unei conștiințe și a unor idealuri naționale. Unirea celor două Principate prezintă o verigă importantă în lanțul luptelor eroice duse secole de-a rîndul de poporul nostru pentru împlinirea idealurilor sale de independență națională, de făurire a unei vieți mai bune. Actul unirii și înlăturarea statului național a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcînd intrarea României într-o nouă etapă a evoluției sale istorice. Punînd temelia statului național unitar român, unirea a însemnat actul de naștere a României moderne. Lupta pentru libertate și independență națională se ridică pe o treaptă superioară, astfel că la mai puțin de două decenii după unire este cucerită, cu arma în mînă, prin mari sacrificii și jertfe de sînge, suveranitatea de stat a patriei noastre.

*

Prin participarea sa activă la războiul din 1877—1878, prin sacrificiile sale umane și materiale, România și-a cîștigat independența de stat. Creînd un adevărat entuziasm național, acest război al independenței a devenit extrem de popular. Masele largi, însuflețite de idealul independenței, au purtat pe umerii lor principala povară a războiului, au dat dovadă de înalt spirit de abnegație și eroism pe cîmpul de luptă. Neuitate vor rămîne memorabilele fapte de arme ale dorobanților, roșiorilor, călărăși-

lor și artileriștilor români, care infruntând frigul, foamea și bolile au înscris pagini de glorie nemuritoare în bătăliile de la Grivița, Rahova, Plevna, Smîrdan și Vidin. Izvorul eroismului legendar al ostașilor și ofițerilor români s-a aflat în dragostea inflăcărată față de patrie, în ura înverșunată împotriva cotropitorilor, în dorința fierbinte de a vedea țara liberă și independentă. Războiul de independență a avut menirea să ridice conștiința națiunii române libere, care și-a verificat pe câmpul de luptă virtuțile morale; el a creat o stare de spirit optimistă, încrezătoare în forțele interne și capabilă de elanuri viitoare pentru desăvîrșirea unității naționale. Încununarea năzuințelor și luptelor de veacuri ale poporului român, proclamarea Independenței de Stat a României la 9 Mai 1877 și cucerirea ei au avut o profundă înriurire asupra întregii dezvoltări a societății românești pe calea progresului economic și social, deschizând largi orizonturi națiunii noastre spre afirmarea liberă, de sine stătătoare, Cucerirea independenței a creat poporului român posibilitatea să-și dezvolte, în condiții mai favorabile lupta pentru unitate națională, prin revenirea la Patria-mamă a teritoriilor aflate încă sub stăpînirea străină.

În preajma izbucnirii primului război mondial, lupta de eliberare națională a căpătat o amploare deosebită, care impunea o rezolvare dreaptă. Dorința și hotărîrea de a lupta pentru înlăturarea asuprii naționale și pentru eliberarea românilor subjugăți, domnea peste tot în țară. În timpul luptelor din primul război mondial pentru apărarea pămîntului patriei împotriva ocupanților militariști germani, pentru salvagardarea unității și integrității teritoriale, oștirile române, masele populare din România au înscris în istora țării o pagină nepieritoare de eroism și abnegație, de spirit de jertfă și fierbinte patriotism. Victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz au reprezentat o contribuție importantă și un moment hotărîtor în lupta pentru eliberarea patriei străbune și pentru înfăptuirea unirii într-un singur stat al tuturor românilor. Realizarea statului național unitar român, deziderat istoric vital, la începutul lunii decembrie 1918, a fost rodul luptei maselor largi populare, opera întregului popor, a întregii națiuni. Unirea cu România a teritoriilor românești aflate sub dominație străină a constituit înfăptuirea firească a năzuințelor seculare pentru desăvîrșirea unității politice a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, reprezintă o victorie epocală a mișcării de eliberare națională a poporului român. Necesitatea înfăptuirii acestui ideal național a fost în tot cursul istoriei moderne a poporului român o problemă fundamentală, de rezolvarea căreia depindea însăși viitorul națiunii române, dezvoltarea sa pe calea progresului și civilizației.

*

Dar 9 Mai, marchează și Ziua Victoriei împotriva fascismului, biruința forțelor antifasciste din întreaga lume, la care România a dat o puternică contribuție prin jertfele sale umane și prin grelele sale sacrificii materiale. Cel de-al doilea război mondial, declanșat ca rezultat al politicii de reîmpărțire a lumii, de dictat și agresiune, promovată de Germania

nazistă, a pus popoarele în fața celui mai grav și mai mare pericol care le amenințase vreodată libertatea și ființa națională : fascismul. În lupta împotriva agresiunii fasciste, pentru restabilirea libertății și independenței naționale a popoarelor, s-a constituit și s-a dezvoltat coaliția forțelor antihitleriste. Prin insurecția națională armată antifascistă din august 1944, poporul nostru a întors armele împotriva hitlerismului și s-a alăturat mării coaliții antihitleriste. Forțele armate românești au intrat în luptă chiar din primele ore ale insurecției naționale armate, au acționat exemplar și în totalitatea lor, demonstrând în bătălie voința de libertate, de independență a poporului nostru. Istoria consemnează contribuția substanțială pe care poporul român, țara noastră — alături de celelalte popoare și state ale coaliției antihitleriste — au adus-o la zdrobirea fascismului, la victoria reputată în urmă cu 33 de ani. Ziua de 9 Mai 1945, Ziua Victoriei, apare în perspectiva istoriei ca un moment crucial al istoriei universale, dar și ca o pagină glorioasă în istoria României.

De la 9 Mai 1877 la 9 Mai 1945, poporul nostru a parcurs un drum de neconținute lupte pentru eliberarea socială și națională, lupte în care independența patriei a constituit unul din țelurile sale fundamentale. Ea avea să fie în mod real cucerită odată cu instaurarea poporului la conducerea societății și consolidată în noua eră socialistă a țării. Năzuințele, idealurile și eforturile poporului român și-au găsit împlinirea și rodesc bogat în România de astăzi.

9 Mai, îmbinând amintirea a două mărețe momente ale istoriei patriei, simbolizează peste veac și peste decenii sensurile majore în care s-a încadrat în evoluția sa istorică poporul român, iar cele două momente pe care ea le evocă constituie puternice temelii ale României de astăzi, ale cuceririlor poporului nostru pe drumul său ascendent spre culmile civilizației.

Poporul nostru, care a fost asuprit vreme îndelungată, care a trebuit să ducă lupte grele pentru cucerirea libertății, a independenței și suveranității naționale, este astăzi deplin stăpîn pe soarta sa, pe bogățiile sale naturale și pe munca lui, făurindu-și în mod liber o viață nouă și prosperă.

Eforturile încordate ale poporului nostru pentru scuturarea oricărei dominații, strădaniile lui pentru înlăturarea nedreptăților și îndoielilor învechite, pentru făurirea unei societăți mai bune, au găsit în Biserica Ortodoxă Română sprijin și avînt patriotic. Dovedindu-se iubitoare de dreptate în societate și de libertate și egalitate în raporturile dintre popoare și state, Biserica a îmbrățișat cu toată căldura înfăptuirea marilor idealuri ale întregului nostru popor. În tot cursul istoriei sale, Biserica Ortodoxă Română a stat în legătură nemijlocită și permanentă cu preocupările și frământările umane ale credincioșilor ei și a avut înțelegere față de nevoile lor sociale. Ea și-a făcut simțită activitatea nu numai în viața de toate zilele a credincioșilor ei, ci și în momentele de mare cum-pănă ale neamului românesc.

În timpul războiului de independență, Biserica Ortodoxă Română a venit în ajutorul țării, sprijinind potrivit misiunii sale, toate acțiunile menite să asigure victoria armatelor române. Înalta ierarhie bisericească, preoții și diaconii din sate și de la orașe, monahii și monahiile din schituri și mănăstiri au însoțit cu gândul și cu rugăciunile lor oștirea română prinsă în istorica înclăștare pentru scuturarea dominației străine. Unii slujitori ai Bisericii s-au pus în serviciul armatei în calitate de preoți militari, însoțind trupele noastre pe câmpurile de luptă, i-au îmbărbătat și întărit pe ostași și au îndeplinit toate slujbele religioase cerute în astfel de împrejurări. Printre cei care au luptat pe front s-au numărat fără îndoială și fii de preoți. Unii dintre ei au și murit ca eroi. Armata a fost ajutată efectiv și de numeroși călugări și călugărițe, care s-au pus în slujba ei în calitate de infirmieri și brancardieri, acordând îngrijire celor răniți. Prin slujitorii ei — arhierii și preoți — Biserica Ortodoxă Română a contribuit la sprijinirea războiului și prin colectarea de bani și obiecte de îmbrăcăminte, alimente și medicamente. Biserica a acordat după puterile ei ajutor material văduvelor și orfanilor de război.

În perioada războiului antihitlerist, Biserica Ortodoxă Română a știut la timp să dea tot sprijinul său poporului ridicat într-un suflet pentru eliberarea țării și alungarea ocupanților fasciști. Slujitorii bisericești au înțeles sensul imperativelor majore care frământau atunci țara și de a căror soluționare depindeau liniștea și fericirea poporului român și au participat la adâncile și fundamentalele transformări ale vechilor rînduiri sociale, sprijinind apariția și edificarea orînduirii și vieții celei noi în țara noastră. Clerul și-a îndeplinit conștiincios îndatoririle în slujbele făcute la altar, arătînd înțelegere pentru nevoile materiale și sufletești ale poporului, a stat alături de forțele patriotice în salvatoarea operă de ajutorare a regiunilor lovite de război și bîntuite de secetă, de sprijinire a frontului antihitlerist și de reconstrucție a țării.

Astăzi cînd România a dobîndit deplina independență națională, cînd poporul nostru a devenit stăpîn pe destinele sale, atît înăuntru țării, cît și în relațiile cu alte state, Biserica Ortodoxă Română sprijină — așa cum a făcut în tot trecutul ei și îndeosebi cu un secol în urmă — toate eforturile de pace, progres și dreptate socială.

Gheorghe VASILESCU

MONAHUL GHERASIM — IORGU COSMA, LUPTĂTOR ÎN RĂZBOIUL NEATÎRNĂRII

În împrejurările anilor 1877—1878 cînd națiunea română lupta pentru dobîndirea independenței sale, cauza nobilă a neatîrnării a fost îmbrățișată de toate forțele societății românești, de toți românii. Frumoasa și vechea zicală românească «de la vlădică pînă la opincă» se putea vedea aplicată, toată suflarea românească fiind stăpînită de aceleași simțiri și dorințe de a dobîndi neatîrnarea și suveranitatea în afară.

«Întreg neamul s-a ridicat deodată — scria poetul George Coșbuc —, unii apucînd armele și trecînd în țara dușmanului, iar cei rămași acasă rupînd bucățica de pîine în două și trimițîndu-o jumătate celor ce luptau»¹.

Împletindu-și propria lor viață cu viața poporului în mijlocul căruia își îndeplineau misiunea lor mîntuitoare, slujitorii altarului au înțeles să fie prezenți în toate încercările poporului român, susținîndu-l și împărtășînd năzuințele lui după o viață dreaptă și liberă. Orice pagină vom deschide din istoria Bisericii noastre, nu putem citi nimic care să mărturisească împotriva sprijinului continuu pe care l-au dat slujitorii ei poporului român în lupta sa pentru independență națională și statală². Prin păstrarea «legii strămoșești» în popor — deci a credinței creștine, clerul român ortodox a menținut trează și a dezvoltat conștiința unității naționale — premisă fundamentală a independenței³.

Identificîndu-se cu păstoriții lor — de care nu se deosebeau prea mult nici la vorbă, nici la port și nici ca standard de viață —, slujitorii Bisericii noastre s-au făcut «tuturor toate». Au fost peste vremuri: *dascăl* pentru copii, *doctor* pentru bolnavi, *judcător* pentru învrăjbiți, *apărător* al drepturilor celor asupriți, iar cînd împilările și nedreptățile întreceau puterea de răbdare a poporului și acesta se răzvrătea, ei deveneau și *luptători* și *călduze* în lupta pentru sfînta dreptate a poporului. Și apoi cînd năvăliri străine amenințau ființa neamului nostru smeriții slujitori ai altarului nu au lipsit de lîngă cei ce se jertfeau în lupte ci ingenuncheau lîngă cel căzut, îi ștergeau ultima lacrimă, îi alinau ultimul suspin și-i culegeau de pe buze murmurul ultimei dorințe!

În grelele împrejurări ale anilor 1877—1878 ei au îmbrățișat de la început «cauza sfîntă a slobozeniei», au ales mai bine a pătîmi cu poporul decît să se bucare de desfătări trecătoare (Evrei XI, 25, 33—37). Au tri-

1. Ion Mamina, *Cauza nobilă a independenței*, în «Informația Bucureștiului» dia 5 februarie, 1977.

2. Pr. prof. Liviu Stan, *Sprijinirea luptei de independență a poporului român prin lupta Bisericii pentru autocefalie*, în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 4, p. 617.

3. Pr. Conf. D. Popescu, *Biserica și lupta popoarelor pentru independență*, în «Ortodoxia», XXVII (1975), nr. 4, p. 690—691.

mis pastorale și au ținut cuvântări, au strâns ajutoare și au donat din salariile proprii pentru ostași sau pentru cei rămași acasă, au activat în serviciile sanitare, au însoțit trupele pe front în calitate de confesori militari, au fost chiar combatanți, pe câmpurile de luptă⁴. În această ultimă calitate se încadrează un însemnat număr de preoți și călugări care au dat dovadă de multă vitejie și spirit de sacrificiu. Acest fapt este atestat de decorațiile și medaliile primite de mulți dintre ei — mărturie a recunoașterii eroismului lor pe câmpurile de luptă⁵. Din rîndul acestora a făcut parte și monahul Gherasim-Iorgu Cosma; *datele și amănuntele privitoare la biografia sa ce se vor consemna în rîndurile ce urmează sînt culese de pe un tablou inedit care se află pe peretele dinspre miază-noapte în arhondaricul Mîndstirii Cernica.*

Iorgu Cosma s-a născut în comuna Rușavăț din județul Buzău în anul 1847 din părinți români; tatăl se numea Dimitrie Cosma iar mama sa Ioana și se ocupau cu agricultura. Nu se cunosc amănunte despre copilăria sa, bănuim însă că școala a urmat-o în satul natal. După aceea, probabil, va fi urmat și alte școli, însușindu-și o frumoasă și temeinică cultură care i-a îngăduit să ocupe importante și diferite funcții, cum vom vedea. Ajuns la vîrsta maturității, a intrat în armată — în anul 1870 — în Batalionul II Vînători de Prahova. După terminarea serviciului militar a îndeplinit mai întîi slujba de picher în «plasa» Câmpul, jud. Buzău, unde s-a și căsătorit. După un an a trecut ca brigadier în pădurile statului din «plaiul» Slănic; apoi, a fost numit subcomisar în orașul Buzău, iar mai pe urmă medic-chirurg la spitalul județean din același oraș.

Declarîndu-se războiul cu turcii-otomani —1877, Iorgu Cosma a re-luat arma în batalionul său de vînători și a mers pe câmpurile de luptă, în Bulgaria. Aici, la întîiul atac de la Grivița, împreună cu alți patru soldați, au fost singurii supraviețuitori din tot batalionul, ceilalți fiind uciși de focurile năprasnice ieșite din gurile de tunuri ale redutei vrăjmașului. Curajul nu l-a slăbit pe încercatul monah de mai tîrziu, căci venind și alte trupe în ajutor a mers din victorie în victorie atît la Rahova și Grivița cît și la Vidin, Smîrdan și Plevna unde s-a pus capăt războiului.

Rănit, dar cu credința nestrămutată în Dumnezeu că va birui pe vrăjmașul secular, viitorul călugăr Gherasim Cosma a fost prezent în toate luptele anilor 1877—1878. Pentru curajul său eroic, a fost decorat cu: «Steaua României», «Virtutea Militară» și cu «Crucea trecerii Dunării», iar din partea autorităților rusești cu medalia «Sfîntul Gheorghe», și încă alte două decorații de mare merit.

4. F. a., *Aniversarea a 75 de ani de la proclamarea independenței de stat a României. Sărbătorirea zilei eroilor și victoriei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXX (1952), nr. 4—5, p. 168—169.

5. Vezi: «Monitorul oficial», nr. 26 din 3—15 februarie, nr. 61 din 16—28 martie și nr. 116 din 27 mai—8 iunie 1978; Pr. Prof. M. Chialda *Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la cucerirea independenței de stat a României (1877—1878)*, în «Studii teologice», XXIX (1977), nr. 5—8, p. 405 și nota 94; Pr. conf. D. Popescu, *art. cit.*, p. 693; Pr. Gh. Moisescu, Pr. Ștefan Lupșa și Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, manual pentru Institutelor teologice, vol. II, București, 1958, p. 528.

Reîntors în satul său, după terminarea războiului, s-a apucat iarăși de gospodăria casei, unde a fost izbit de nenorocirea că nu după mult timp i-a murit soția. Văzîndu-se singur și fără nici un ajutor pe lingă el s-a călugărit la Mînăstirea Ciolanul, jud. Buzău, în anul 1894, luînd numele de *Gherasim*. Ca adevărat monah a slujit cu osîrdie Domnului nostru Iisus Hristos; se spune că el era cel mai evlavios dintre viețuitorii Mînăstirii Ciolanul din acea vreme, încît atunci cînd suna clopotul de deșteptare pentru slujba de la miezul nopții, el se afla deja pe treptele bisericii așteptînd. În timpul războiului Gherasim-Iorgu Cosma purtase o cruciuliță la gît dată de mama sa; adeseori spunea prietenilor și fraților săi monahi că «în aceasta a crezut și cu ea a biruit în crîncenele lupte de la Rahova, Grivița, Smirdan și Plevna unde miile de tunuri turcești vărsau lave de foc contra oștirilor creștine».

Anii au trecut, ajungîndu-se la aniversarea unui sfert de veac de la mărețul act al dobîndirii neatîrnării; în mai 1902 s-a organizat o măreață paradă în București. Toate regimentele care au luat parte la crîncena înclăstare pentru dobîndirea neatîrnării purtau falnic vechile drapele, unele ciuruite de gloanțe și sfîrtecate de iatagane...⁶

În fruntea regimentului *10 Dorobanți Putna*, pe o ploaie torențială, mulțimea a aclamat pe un monah ale cărui decorații «străluceau majestuos pe pieptul său — martore ale neîntrecutei vitejii a purtătorului în luptele pentru cucerirea independenței. În ziua defilării, monahul Gherasim-Iorgu Cosma a stat de dimineată pînă după amiază în ploaie. Obosit de cale — venise pe jos la București din lipsă de înțelegere și mijloace materiale⁷; pătruns de ploaie pînă la piele, neavînd cu ce și unde să se schimbe, bătu la poarta unui azil de noapte, la ușa căruia avea dreptul să bată, «fiindcă azilul este legitima proprietate a săracului». I s-a dat găzduire nu și mîncare; obosit și udat de ploaie, nemaifiind paturi, s-a culcat pe dușumea de unde avea să nu se mai scoale⁸.

Aflînd de moartea sa, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 15 mai 1902 a luat în dezbatere problema înmormîntării sale. În cadrul ședinței, episcopul Pimen Georgescu — pe atunci titular la Dunărea de Jos (1902—1909) —, într-un elan de cuvinte frumoase, a arătat meritele acestui brav ostaș.

«Biserica noastră strămoșească, a cărei soartă a fost întotdeauna strîns legată de soarta poporului român și care cu dragoste îmbărbătează poporul, a zis Prea Sfinția Sa, se cuvine ca să ia parte și astăzi, împreună cu poporul, la onorurile ce se impun a se face monahului Cosma, viteazului între viteji în războiul pentru independența țării, și să delege pe unul din membrii săi, pentru a oficia serviciul înmormîntării»⁹. În ziua înmormîntării «o masă imensă de lume» se adunase în fața bisericii «Sfîntul Gheorghe» din capitală. La catafalcul fostului luptător și monah erau depuse numeroase coroane de flori; serviciul religios a fost oficiat de un sobor în fruntea căruia s-a aflat episcopul Pimen

6. Pr. Gabriel Cocora, *Funerariile unui erou de la Plevna. Monahul Gherasim Cosma din mînăstirea Ciolanul*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 7—9, p. 672.

7. Șt. G. Sergent, *Din război. Amintiri*, București, f. an., p. 31.

8. *Ibidem*. 9. Pr. Gabriel Cocora, *art. cit.*, p. 674.

10. Vezi «Universul», nr. 131 din 16 mai 1902.

«În aceasta am crezut și cu ea am biruit pe vrăjmașul secular...» (Tablou inedit aflat în arhondaricul Mănăstirii Cernica)

Monumentul funerar de la Cernica al monahului Gherasim Iorgu Cos

Georgescu care a ținut și o cuvîntare¹⁰. După terminarea slujbei prohodirii, carul funebru, urmat de mii de persoane s-a îndreptat către Mînăstirea Cernica unde urma să fie înmormîntat. Acolo, catafalcul era întîmpinat iarăși de o mare mulțime. Locul mormîntului a fost ales în fața arhondaricului într-o frumoasă poziție. Aici i s-a ridicat un monument comemorativ — cu cheltuiala editorului ziarului «Universul», Luigi Cazzavillan, cel care a acoperit o parte din cheltuielile înmormîntării¹¹.

Așa s-a sfîrșit viața acestui mare iubitor de neam, a acestui evlavios monah. Întors din război cu pieptul plin de decorații, bravul luptător nu a făcut vîlvă de meritele sale, ci a luat calea monahismului ducîndu-și mai departe viața sa modestă și curată. Deși ar fi putut face caz de meritele sale pentru a fi răsplătit — putînd să ducă, astfel, o viață liniștită și îndestulată, curajosul luptător a preferat modestia traiului de chilie și bogăția vieții în Hristos. Anii trecuți peste tîmplele viteazului monah Gherasim Iorgu-Cosma nu-l făcuse să uite acele clipe de glorie nepieritoare pentru care a venit pe jos la acea paradă festivă tocmai de la Mînăstirea Ciolanul. Îndurase neajunsurile și oboseala drumului, nu pentru ca să vadă parada, nici ca să vadă cum defilează oștirea, ci pentru că amintirea unei glorii trecute era încă vie în sufletul său¹².

Moartea sa a îndurerat inimile tuturor celor ce l-au cunoscut; în diferitele cuvîntări ținute cu prilejul înmormîntării sale, s-a elogiat figura viteazului care «a ținut în inimă și drapelul țării și Sfînta Cruce».

— «Tu n-ai murit, căci vitejii nu mor, te-ai despărțit doar de noi, pentru a te urca la ceruri...» spunea reprezentantul ziarului «Universul».

Aceste modeste amănunte înserate în rîndurile de mai sus arată partea de contribuție a acestui smerit monah în greaua încercare a neamului din anii 1877—1878 pentru dobîndirea neatîrnării. Prezența sa — ca și a celorlalți confrați pe frontul de luptă, alături de ceilalți fii ai poporului român arată în mod grăitor atitudinea lor față de dreptele năzuințe ale păstoriiților lor, împreună cu care — de-a lungul veacurilor, au îndurat încercările și s-au bucurat de izbîndă.

Prilejuite de împlinirea unui veac de la eroicele lupte purtate pentru dobîndirea neatîrnării, dedicăm aceste rînduri celor care s-au jertfit pentru ca să «cînte libertatea pe mașuri dunărene», celor care au văzut împreună cu poetul :

«...o rază vie care'ncet, încet răsare,
Străbătînd prin umbra deasă de lungi secolii adunată
E voiosul fapt de ziuă, mult dorită, mult visată,
E lumina învierii, e luceafărul sperării,
E triumful luptei voastre, soarele neatîrnării»¹³.

Drd. Alexandru M. IONIȚĂ

11. Monumentul funebru ridicat în memoria sa la Cernica a fost inaugurat la 14 octombrie 1912. Vezi Șt. G. Sergent, *op. cit.*, p. 92. 12. *Ibidem*.

13. Vasile Alecsandri, *Odă ostașilor români*, în vol. «Poezii alese», București, 1952, p. 217—218.

• INDRUMĂRI PĂSTORALE •

DESPRE SFÎNTUL ȘI MARELE MIR ȘI TAINA MIRUNGERII *

POVĂTUIRI LITURGICE ȘI PASTORALE

1. *Intrebare.* — Îndată după Taina Sfântului Botez, care este poarta de intrare în creștinism și prin care cel botezat, retrăind în trupul său moartea și învierea lui Hristos, dobîndește iertarea de păcate și renaște pentru viața cea nouă în Hristos, — Biserica Ortodoxă administrează neofiiților Taina Mirungerii, prin care li se împărtășește darurile Sfântului Duh. Avem în Sfînta Scriptură temeieri pentru această a doua taină ? Și care este rostul și necesitatea ei ?

Răspuns : În tainica Sa convorbire nocturnă cu fariseul Nicodim, Mîntuitorul a spus, între altele, că «de nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în Împărăția lui Dumnezeu» (Ioan III, 5). Pe lîngă botezul prin apă, El fixa astfel obligativitatea unei a doua taine pentru mîntuire, adică *Mirungerea*, prin care, orice creștin primește darurile Sfântului Duh. De altfel, prin El însuși, ca om, se arătase puterea Sfântului Duh, care s-a pogorît asupra Sa, sub chipul văzut al unui porumbel, îndată după botezul Său în apa Iordanului (Matei III, 16 ; Marcu I, 10 ; Luca III, 21—22 ; Ioan I, 32). Același Sfînt Duh s-a pogorît apoi și asupra sfinților apostoli în ziua Cincizecimii, sub înfățișarea limbilor de foc (Fapte II, 1—3) ; de altfel, încă dinainte de înălțarea Sa la cer și anume îndată după înviere, Mîntuitorul dăduse sfinților Săi apostoli, prin suflare, puterea Sfântului Duh, prin care ei și urmașii lor la conducerea Bisericii, aveau să lege și să dezlege păcatele oamenilor (Ioan XX, 22—23).

Primirea darului Sfântului Duh a devenit, deci, o condiție pentru toți cei ce aveau să creadă în Hristos și să primească botezul creștin. De aceea, chiar în ziua Cincizecimii, după ce Sf. Petru a vorbit celor ce fuseseră de față la pogorîrea Sfântului Duh, fiind întreat de aceștia ce să facă pentru ca să se mîntuiască, sfîntul apostol le-a răspuns : «Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi, în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre și veți primi darul Duhului Sfînt» (Fapte II, 38). Pentru acest motiv, Sfinții Apostoli și primii creștini au socotit de la început că taina botezului prin apă trebuie împlinită sau întărită și

pecetluită prin cea de a doua taină, care să dea noilor botezați împărțirea Sfântului Duh. Căci Sfântul Duh este puterea dumnezeiască de viață făcătoare, care face să vieze și însuflețește toate (cp. Ps. 103, 31 : «Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului...»); El regenerează sau înnoiește și sufletul omului, cel omorât prin păcat și reinviat, prin botez, pentru viața cea nouă, în Hristos².

2. *Intrebare.* — Cum se săvârșea Taina Mirungerii în timpul Sfinților Apostoli ?

Răspuns : Deoarece în Legea Veche semnul văzut al împărțirii oricărui dar dumnezeiesc era punerea mâinilor arhierelui peste capul primitorului, Sfinții Apostoli își puneau și ei mâinile peste capetele noilor creștini, pecetluind astfel botezul lor și împărțindu-le puterea Duhului celui de viață dătător, chiar dacă botezul îl săvârșiseră alții puțin mai înainte (vezi, de ex., Fapte VIII, 14—19; X, 47, 48; XIX, 1—7; Evrei, VI, 2).

Dar tot în Legea Veche confirmarea aleșilor Domnului, care urmau să joace roluri de seamă în viața poporului ales — preoți și arhierii, împărați și prooroci — se făcea și prin ungerea lor cu untdelemn binecuvântat de către Arhieru sau Marele preot. De aceea, și în creștinism punerea mâinilor ca semn văzut al săvârșirii celei de a doua taine a fost înlocuită curind prin ungerea noilor botezați cu untdelemn sfințit. Această ungere era justificată și prin faptul că, de la o vreme, cei ce crezuseră în Hristos, al Căruia nume însemnează *uns*, au luat numele de *creștini*, adică «unșii» sau aleșii credinței celei noi. Lucrul acesta s-a întâmplat chiar din vremea Sfinților Apostoli și de aceea în cărțile Sfintei Scripturi a Noului Testament este adesea vorba de «ungerea» pe care o primeau cei botezați întru Hristos (II Cor. I, 21—22; Evrei I, 9; I Ioan II, 20, 27 : «Iar voi ungere aveți și știți toate...»).

3. *Intrebare.* — Cine săvârșea această taină după epoca apostolică ?

Răspuns : Crescând mereu numărul creștinilor, de la o vreme Sfinții Apostoli nu mai puteau fi ei înșiși peste tot și de aceea au incredințat dreptul de a face această ungere urmașilor lor la conducerea primelor comunități creștine (Biserici locale), adică episcopilor; numai aceștia aveau dreptul de a sfinți untdelemnul folosit la taina mirungerii, precum se vede lămurit din canonul al șaselea al unui sinod din Cartagina din anul 418. Așadar, la început episcopii făceau ei înșiși ungerea celor botezați.

4. *Intrebare.* — De ce astăzi fac și preoții mirungerea ?

Răspuns : Cu timpul, înmulțindu-se neconținut numărul comunităților sau al parohiilor creștine, episcopii nu mai puteau face ei înșiși ungerea fiecărui nou botezat în parte; de aceea au transmis acest drept preoților, care făceau ei ungerea neofiților cu untdelemn sfințit mai dinainte de către episcopi, așa cum se face pînă astăzi.

1. Cp. Arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului, *Despre slintele taine*, cap. 43.

2. Nicifor Theotoke, *Tălcuirea Evangheliilor și Cazaniilor duminicilor de peste an*, în trad. rom., București, 1960, p. 28.

5. *Intrebare.* — Care era la început materia mirungerii ?

Răspuns : Precum s-a văzut deja din cele spuse pînă acum, materia aceasta era untdelemnul simplu, sfințit de către episcopi. Dar cu timpul la untdelemnul acesta s-au adăugat, treptat, și alte diferite elemente (materii), dîndu-i-se denumirea de *Sfîntul și Marele Mir*, pe care îl folosim pînă astăzi.

6. *Intrebare.* — Ce este, deci, Sfîntul și Marele Mir și din ce se face el ?

Răspuns : Sfîntul și Marele Mir este, precum s-a văzut, materia trebuitoare pentru săvîrșirea celei de a doua sfinte taine : *Taina Mirungerii*, prin care am văzut că se împărtășește celor botezați puterea și darurile Sfîntului Duh, necesare pentru întărirea și sporirea lor în viața duhovnicească și în virtuțile creștine. Sfîntul Mir se face din untdelemn curat de măslina, amestecat cu vin curat și cu multe și felurite balsamuri, mirodenii și arome — 38 la număr — dintre care cele mai multe sînt produsul sau esența unor arbuști și plante care cresc în Orient, ca de ex. : arborele de mir (mirtul), irisul, aloele, terebintul, arborele de tămîne ș.a.

7. *Intrebare.* — Cînd, cum și de către cine se face sfințirea Mirului ?

Răspuns : După o veche tradiție statornicită în Biserica Ortodoxă, amestecul materiilor din care este făcut Sfîntul Mir se pregătește și se fierbe, cu o rînduială, în primele trei zile din săptămîna Sfintelor Patimi ; el este apoi sfințit de către soborul tuturor episcopilor eparhioți (inclusiv arhieriei-vicari) din țară, în frunte cu Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Joia din săptămîna Sfintelor Patimi, la Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare. După aceasta se împarte, prin Mitropolii și Episcopii, tuturor bisericilor, spre a fi folosit de către episcopi la sfințirea bisericilor și a antimiselor, iar de către preoți la Taina Mirungerii. Fără el, Taina Mirungerii nu s-ar putea săvîrși.

8. *Intrebare.* — Care este deci importanța Sfîntului și Marelui Mir în viața noastră religioasă ?

Răspuns : Fiind sfințit de către episcopi și mitropoliți, care sînt urmașii legiuți ai Sfinților Apostoli la conducerea Bisericii, Sfîntul și Marele Mir are puterea și harul pe care le avea însăși punerea mîinilor Sfinților Apostoli peste primii creștini³. El nu este numai un semn văzut al darurilor și al puterii Sfîntului Duh, ci chiar purtător și transmitător al acestor daruri și al acestei puteri.

9. *Intrebare.* — La ce lucrări sfinte se întrebuițează Sfîntul Mir și ce efecte are asupra celor unși cu el ?

Răspuns : Sfîntul Mir se întrebuițează numai la sfințirea bisericilor și a antimiselor și la Taina Mirungerii. Prin sfințirea cu el a Sfintei Mese din bisericile noastre aceasta devine izvor de sfințenie, altar sfînt pe care se săvîrșește jertfa cea fără de sînge a Sfintei liturghii și de la

3. Simeon al Tesalonicului, *op. și loc. cit.*, și Nicolae Cabasila, *Despre viața lui Hristos*, cartea III-a (în trad. rom. de T. Bodogae, p. 71).

care sfințiții slujitori își primesc puterea slujitoare și sfințitoare, prin Taina Hirotoniei. Iar prin ungerea cu Sfântul Mir a celor de curînd botezați, aceștia devin noi *Hristoși*, adică *unși* ai Domnului, pentru că ungerea aceasta este «pecetea darului Sfântului Duh», cum zice preotul la săvîrșirea tainei, adică semnul văzut al împărtășirii reale a noilor creștini cu darurile Sfântului Duh, care este totdeauna prezent și viu lucrător în Biserica lui Hristos⁴. El este «armătura Sfântului Duh», cum îl numesc unii dintre mării Părinți ai Bisericii⁵. Trupurile noastre, unse cu Sfântul Mir după botez, devin sălaşuri ale Duhului Sfînt, precum spune Sfîntul Apostol Pavel («Sau nu știți că trupul vostru este templu al Duhului Sfînt care este întru voi, pe care îl aveți de la Dumnezeu...» I Cor. VI, 9), ori temple ale Sfîntei Treimi, cum spune chiar una dintre rugăciunile din slujba sfințirii⁶.

10. *Intrebare.* — Ce simbolizează Sfîntul Mir ?

Răspuns : Prin numărul mare și varietatea mirodeniilor și al balsamurilor din care este făcut, Sfîntul Mir simbolizează tocmai mulțimea și felurimea darurilor și a puterilor Sfântului Duh, care pun în lucrare diferitele virtuți creștine, ca de pildă : darul evlaviei și al rugăciunii, al dragostei, al smereniei și al înțelepciunii etc.⁷. El este în același timp semnul și pecetea lui Hristos, despre care Solomon a zis, proorocînd : «*Mir vărsat este numele Tău !*» (Cîntarea Cîntărilor I, 2). De aceea, la Vohodul mare de la liturghie, în cursul căreia se sfințește Sfîntul Mir, vasele cu Sfîntul Mir sînt purtate cu Cinstitele daruri, care în momentul acela preînchipuie Trupul și Sîngele Domnului.

Se amestecă în alcătuirea lui balsamurile cu care odinioară se ungeau trupurile morților, spre a le feri de putrezire, deoarece acestea amintesc și de mirul cel de mult preț, pe care femeia păcătoasă l-a vărsat peste capul Mîntuitorului și cu care a uns picioarele Lui, înainte de patimi, prevestind oarecum moartea și îngroparea Lui (Matei XXVI, 6—13 ; Marcu XIV, 3—9 ; Luca VII, 36—50)⁸ ; ele amintesc deci și de mirurile cu care Iosif și Nicodim, împreună cu femeile mironosițe, au uns trupul Domnului, înainte de îngroparea Lui. Amestecate în compoziția Sfîntului și Marelui Mir, aceste mirodenii fac dintr-însul «o pavăză duhovnicească a trupului și mîntuire sufletului»⁹, ferindu-le de stricăciunea morții, cu care diavolul a pus stăpînire peste oameni, prin păcatul protopărinților¹⁰.

4. Sf. Ioan Damaschinul, *Dogmatica*, cartea IV, cap. 9 ; Simeon al Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 85, Idem, *Despre sînta taină a Sfîntului Mir*, Introducere.

5. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza a III-a mystagodică*, 1—4.

6. Sf. Sinod în anul 1906. București, 1942, p. 15. Cf. și Simeon al Tesalonicului, *Despre sînta taină a Sfîntului Mir*, cap. 73.

7. Simeon al Tesalonicului, *Despre sîntele taine*, cap. 65 ; Același, *Despre sînta taină a Sfîntului Mir*, cap. 71 și 73 ; Nicolae Cabasila, *op. cit.*, în trad. rom. cit., p. 74 ș.u.

8. Simeon al Tesalonicului, *Despre sînta taină a Sfîntului Mir*, cap. 71—72.

9. Sf. Chiril al Ierusalimului, *op. cit.*, 7.

10. Patr. Gherman al Constantinopolului, *Descrierea bisericii și explicare tainică a Sfîntei Liturghii*, în trad. rom. de Pr. Prof. N. Petrescu, în «Mitropolia Olteniei», nr. 9—10, 1974, p. 826.

11. *Intrebare.* — Pentru ce sfințirea Sfântului și Marelui Mir se face numai în Joia din săptămâna Sfințelor Patimi ?

Răspuns : Pentru două motive : Mai întâi pentru că, cu o zi mai înainte facem pomenirea acelei femei păcătoase, care a uns cu mirul cel de mult preț capul și picioarele Domnului și despre care El însuși a spus atunci că oriunde se va propovădui Evanghelia, în toată lumea se va spune și ce a făcut ea, spre pomenirea ei (Matei XXVI, 13 și Luca XIV, 9) ; al doilea, pentru că sfințirea Mirului strânge în jurul sfântului altar pe prea sfinții arhierii, ca odinioară pe apstoli în jurul Mîntuitorului și al mesei de la Cina cea de taină, pe care o prăznuim în Sfînta și Marea Joi și la care Domnul a investit pe sfinții Săi ucenici cu puterea preoției, dîndu-le porunca de a săvîrși, ei și urmașii lor, necurmat în Biserica creștină, slujba Sfîntei liturghii, spre amintirea Patimilor Sale mîntuitoare (Luca XXII, 19 și I Cor. XI, 24—25).

12. *Intrebare.* — S-a sfințit de la început Sfîntul Mir în Biserica Ortodoxă Română ?

Răspuns : Nu ! Pregătirea și sfințirea Sfîntului Mir a fost privită de la început ca un privilegiu și semn al autocefaliei celor mai vechi Biserici patriarhale. De aceea, dreptul pregătirii și sfințirii Sfîntului Mir îl păstrase pentru sine numai patriarhul ecumenic de la Constantinopol cu sinodul său, precum și întîistătătorii celorlalte patriarhii răsăritene istorice (Alexandria, Antiohia și Ierusalim) ; de la aceste patriarhii se împărțea apoi tuturor Bisericilor ortodoxe naționale care stăteau sub autoritatea lor canonică. De aceea, Biserica noastră, care s-a organizat cu ajutorul și sub oblăduirea Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, a primit multă vreme Sfîntul Mir de la această patriarhie. Dar pe măsură ce Bisericile ortodoxe naționale — printre care și cea românească — și-au dobîndit autocefalia, adică neatîrnarea și puterea de a se conduce singure, ele au căpătat prin aceasta și dreptul de a-și sfinți singure Sfîntul Mir necesar pentru nevoile proprii.

13. *Intrebare.* — De cînd a început Biserica noastră să-și sfințească ea însăși Sfîntul Mir ?

Răspuns : În Țara Românească sfințirea Sfîntului și Marelui Mir s-a făcut pentru prima oară de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române la Mitropolia din București, la 25 martie 1882 (deci cu trei ani înainte de recunoașterea oficială de către Patriarhia Ecumenică a autocefaliei Bisericii noastre), iar de atunci încoace s-a repetat la diferite date, atunci cînd era nevoie. Din anul 1921, Biserica noastră a oferit Sfînt Mir și Bisericii-soră Bulgară, pînă la reînființarea Patriarhiei Bulgare și la recunoașterea autocefaliei acesteia de către Patriarhia din Constantinopol (1945).

Anul acesta, în ziua de Joi 27 aprilie, s-a săvîrșit la noi (la Mînăstirea Cernica) pentru a 14-a oară sfințirea Sfîntului și Marelui Mir și pentru prima oară de la venirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la cîrma Bisericii Ortodoxe Române.

14. *Intrebare.* — Ce datorii moral-spirituale avem ca primitori ai ungerii cu Sfântul și Marele Mir ?

Răspuns: Preoții sînt datori să ungă cu Sfântul Mir pe neofiți îndată după botezul acestora, căci așa a fost de la început practica generală a Bisericii creștine (cp. Fapte II, 38 și XIX, 5—6), care a socotit totdeauna Taina Mirungerii ca un corolar indispensabil al botezului. Lucrul acesta a fost rînduit și prin scrierile Sfinților Părinți, ca și prin canoanele Bisericii, ca de ex. canonul 48 al sinodului din Laodiceea (sec. IV) : «Se cuvine ca cei ce se luminează, după botez să se ungă cu harismă cerească și să fie părtași împărăției lui Hristos»¹¹.

Cît privește pe credincioși în general, aceștia sînt datori să păstreze curată și neîntinată haina albă a botezului, prin care ni s-au spălat păcatele. Să nu pîngărim, deci, prin păcate noi, darul Sfîntului Duh, care ni s-a împărtășit prin taina Sfîntului Mir ; căci grea este osînda «celui care a călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu și i-a necinstit singele testamentului cu care s-a sfințit și a făcut de ocară Duhul harului», precum scrie la Sfînta Carte (Evrei X, 29).

Pr. Prof. Ene BRANIȘTE

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

Pentru aprofundare, în afară de izvoarele citate aci, se pot consulta cu folos următoarele lucrări :

- Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, trad. de Gherasim Timuș, t. II, București, 1887, p. 445—471 ;
Învățătura de credință creștină ortodoxă, București, 1952, p. 290 ș.u. ;
Teologia dogmatică și simbolică. Manual pentru Institutele teologice, vol. II, București, 1958, p. 850 ș.u. ;
Deheleanu, P., Prot. Dr., *Manual de Sectologie*, Arad, 1948, p. 334 ș.u. ;
Dr. V. Mitrofanovici și colab., *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, p. 751 ș.u. ;
P. Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Neuchâtel, 1965, p. 277 ș.u. ;
R. Béraudy, *L'Initiation chrétienne*, în vol. «L'Eglise en prière. Introduction à la liturgie», sous la direction de A. G. Mortimort, Tournai, 1961, p. 551 ș.u. ;
P. Bernard, *Chrême*, în «Dict. de Théol. Catholique», t. II, col. 2395 ș.u. ;
Pr. Prof. Ene Branîște, *Rînduielele Bisericii Ortodoxe cu privire la Taina Botezului și a Mirungerii și explicarea lor*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 3—4, 1969, p. 187—201 ;
Arhim. P. Menevichoglou, *St. Mir în Biserica Ortodoxă de Răsărit* (în grec.), Tesalonica, 1972.

11. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe cu comentarii*, trad. rom., vol. II, partea I-a, p. 114 ; Cf. și *Constituțiile Apostolice*, VII, 43 ; Sf. Chiril al Ierusalimului, *op. cit.*, I, ș.a.

SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL ÎN SLUJBA EVANGHELIEI

Biserica, din primele secole, îi prăznuiește împreună, în aceeași zi, iar Ortodoxia totdeauna, cu egală cinstitoare. Sfântul Petru, intrat printre primii în ucenicia dumnezeiescului Învățător, Sfântul Pavel, cum se numește el însuși, «cel mai mic dintre apostoli», dar și «cel care s-a ostenit mai mult decât toți» (1 Cor. XVI, 9—10) sînt «una» prin aceeași chemare, la aceeași slujire a Evangheliei lui Hristos Iisus, Domnul. Fiecare, potrivit vocației proprii, Petru «preot și martor al patimilor lui Hristos» (1 Petru V, 1), Pavel, «neavînd altceva mai de preț decît slujba de a mărturisi Evanghelia harului lui Dumnezeu» (Fapte XX, 24), s-au consacrat integral acestei misiuni. Cu o conștiință aleasă de «iconomi ai harului» (1 Petru IV, 10), «ai tainelor lui Dumnezeu» (1 Cor. IV, 1), și-au dedicat darurile, energiile, viața zidirii Trupului lui Hristos — Biserica. «Iubiți-vă, zice Sfântul Apostol Pavel, eram bucuroși să vă dăm nu numai Țevanghelia, ci chiar sufletele noastre» (1 Tes. II, 8).

Urmînd pilda și porunca Mîntuitorului și cu simț al istoriei, și-au făcut ei înșiși ucenicii; i-au «născut prin Evanghelie», i-au crescut, învățat, modelat în Hristos, și i-au pus să slujească mai departe Bisericii, instituind în «unitatea Duhului» (Efes. IV, 3) succesiunea apostolică; succesiune în aceeași credință, preoție și viață. Biserica i-a socotit de la început «a-i fi stîlpi» (Gal. II, 9), alături de Iacob și Ioan, desigur fără a-i micșora pe ceilalți. Clement Romanul, bărbat apostolic, îi numește de asemenea «cei mai mari și mai drepecți stîlpi» (1 Cor. V). Viața lor de sfințenie, mărturisire și martiriu; opera lor de misiune și zidire, constituie parte integrantă din patrimoniul și Trupul Bisericii. Scrierile lor aparțin tezaurului revelat și ne inspiră fără încetare în vocația noastră de preoți, teologi, slujitori. Pomenirea, memoria lor vie la care îndemna și Sfântul Apostol Petru în epistola sa (II Petru I, 15), reprezintă nu numai un act de venerație, ci mai ales de slujire în Biserică. Privim la ei nu în urmă, ci înainte, ca la niște modele neîntrecute de credință și iubire, învățătură și pastorație. Viața lor e mereu pilduitoare și cuvintele lor sînt «cuvinte ale harului»: vii, actuale, netrecătoare, «dovadă a Duhului și a puterii» (1 Cor. II, 4).

În acest scop, evocarea vieții și operei lor, relevînd chemarea, ucenicia, slujirea lor apostolică, în ceea ce socotim mai esențial, înseamnă adăparea și înviorarea noastră spirituală de la sursă; înseamnă o permanentă susținere și îmbogățire în experiența noastră pastorală.

Slujirea lor a început prin chemare dumnezeiască. De aceea ea a fost temeinică, statornică, roditoare. A fost ceea ce numim noi vocație, desigur, excepțională.

Cum cunoaștem, Simon Petru era din Betsaida, căsătorit, și pescar la Marea Galileii. De acolo, după o pescuire minunată, dimineața, Iisus îl cheamă : «Nu te teme, de acum vei fi pescar de oameni». Iar el, împreună cu Andrei fratele său, cu Iacob și Ioan, fiii lui Zevedeu, de asemenea pescari, lăsând totul, au mers după Dînsul.

Saul, nume care în evreiește înseamnă «cel dorit», «rugat», era din Tarsul Ciliciei. A fost mai întii ucenic pe lângă înțeleptul rabin Gamaliel la Ierusalim. Învățase și meseria de țesător de corturi. Plin de rivnă pentru legea părintească — prigonește la început Biserica, «sufflînd amenințare și ucidre împotriva ucenicilor Domnului» (Fapte IX, 1). Aceasta însă pînă pe drumul Damascului, cînd are loc cunoscutul eveniment hotărîtor din viața lui. În lumina covîrșitoare a Duhului, aude aici glasul lui Hristos : «Saule, Saule, de ce Mă prigonești ?». Uimit, răspunde : — «Cine ești Doamne ?». — «Eu sînt Iisus Nazarineanul». Și iarăși întreabă : «Ce să fac Doamne ?». Iar Domnul îi zice : «Scoală-te și stai pe picioarele tale. Căci spre aceasta M-am arătat ție : ca să te rînduiesc slujitor și martor și al celor ce ai văzut și al celor întru care Mă voi arăta ție» (Fapte XXVI, 14—16). El merge în Damasc și primește botzul.

Pentru amîndoi, întîlnirea cu Mîntuitorul Hristos a fost hotărîtoare. Ce-ar fi însemnat viața lor fără această întîlnire ? În chip firesc, unul rămînea probabil pescar, celălalt un zelos învățător al legii. Dar, ei au răspuns la chemare. Și răspunsul, decizia a fost și este totdeauna determinată în iconomia mîntuirii. Explicînd cuvintele Mîntuitorului : «Mulți chemați, puțini aleși» (Matei XX, 16), Sfîntul Chiril al Alexandriei observă că «decizia face din cel chemat un ales». Ales devine acela care răspunde chemării. Sfîntii Petru și Pavel au răspuns cu o decizie rară, unică în fața acestei chemări unice. Cunoscători ai Sfintei Scripturi, au recunoscut în Iisus din Nazaret pe Mesia-Hristos. Au recunoscut asemenea profeților, și mai mult decît aceștia, în Hristos, prin relație directă, Cuvîntul dumnezeieștii chemări. Petru, într-un moment de îndoială pentru ucenici, la întrebarea Mîntuitorului : «Voi nu vreți să vă duceți ?», îi va răspunde : «De la Tine Doamne, la cine să ne ducem ? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice» (Ioan VI, 68). Iar Pavel nu încetează a se numi «apostol al lui Iisus Hristos, prin voia lui Dumnezeu».

Și decizia lor se înscria în ultima adîncime a conștiinței și angaja de la un asemenea nivel. Ei s-au aflat față în față cu «Cel întii născut decît toată făptura» (Col. I, 15), cu «Adevărul și Arhetipul chipurilor», cum zice Eusebie (P. G. XXII, 89). Iar prezența și chemarea Lui trezea din ei adîncul, chipul divin neșters, memoria originală, ontologică ; pe «Adam interior nouă tuturor» — cum spun Părinții. Și astfel, hotărîrea de a-L urma înrădăcinată aici, în ființa lor cea mai lăuntrică, devenea ireversibilă ; devenea naștere din nou. O naștere, cum

spune Sfântul Petru, «nu din sămînță stricăcioasă, ci din nestricăcioasă, prin cuvîntul lui Dumnezeu cel viu și care rămîne în veac» (1 Petru I, 23). În timp ce Sfântul Apostol Pavel exclamă plastic și expresiv : «Am fost prins de Hristos Iisus... și uitînd cele ce sînt în urma mea, tinzînd la cele dinainte, alerg la țintă, la răsplata dumnezeieștii chemări» (Filip. III, 12—14). S-au simțit prinși în Hristos ca mlădița în viță, în tulpina Lui divin-umană, primind și răspîndind viața Lui.

*

Dar între chemare și slujire este necesar un timp de ucenicie. Ca și în orice viață, e o perioadă de zidire și alta de rodire, de ofrandă. Chemarea înseamnă și un dar divin, o harismă. Iar procesul însușirii harului, al consolidării în el, al înțelegerii duhovnicești, paralel cu transfigurarea firii vechi, cere timp mai îndelungat sau mai scurt ; cere nevoință, ascultare, încercări. «Dumnezeu i-a pus la încercare și i-a găsit vrednici de El», zice înțeleptul biblic (Înțel. lui Solomon III, 5). Iar darul dumnezeiesc va curge atît, cît de mare e «vasul credinței și al nevoinței pus sub șipot», cum învață Sfântul Ioan Gură de Aur.

Experiența Sfinților Apostoli, și sub acest aspect, ne este deosebit de revelatoare. Ei au ucenicit direct sub călăuzirea Mîntuitorului, deși în chip diferit.

Sfântul Apostol Petru L-a cunoscut și L-a urmat Domnului încă din timpul vieții sale pămîntești. Ucenicia lui a fost marcată, de revelații sublime, ca de pildă aceea de la Cezareea lui Filip, cînd în numele tuturor ucenicilor, rostește : «Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei XVI, 16). Sau cea de pe Muntele Taborului, cînd voind parcă să eternizeze clipa transfigurării exclamă : «Doamne, bine este nouă să fim aici». Și aude glasul Părintelui ceresc : «Acesta este Fiul Meu cel iubit, în care am binevoit, pe Acesta ascultați-L» (Matei XVII, 4—5 ; II Petru I, 17).

Dar a fost încercat și de slăbiri ale duhului. Pe Marea Galileii, ieșind din corabie să-L întîmpine singur pe Domnul, furtuna îl cuprinde, îl pătrunde frica și se îndoiește. Mîntuitorul îi întinde mina și-l salvează de la scufundarea în valuri. Pe drumul spre muntele schimbării la față, cînd Iisus le vestește patimile, Petru proiectînd oarecum imaginea lui subiectivă despre Mesia, ca și a celor mai mulți din timpul lui, vrea să-L oprească de pe calea crucii, zicîndu-I : «Milostiv fii Ție Doamne ! Să nu-ți fie Ție aceasta». Acum Mîntuitorul îl supune unei mai grele încercări zicîndu-i : «Mergi înapoia Mea satano ! sminteală îmi ești, că nu cugești cele ale lui Dumnezeu...» (Matei XVI, 22, 23). Cea mai dureroasă încercare însă a fost desigur aceea din zorii zilei răstîgînirii, cînd el, Petru, care mărturisise odinioară : «Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu...», acum spune : «Nu-L cunosc pe omul acesta !». Iisus îl privește, Petru iese afară din curtea arhierelui și plînge cu amar» (Matei XXVI, 72 ; Luca XXII, 61, 62).

Mintuitorul l-a iertat pe Petru. După înviere, tot la Marea Galileii, de unde îl chemase, de trei ori, pentru întreita lui lepădare, îl întreabă pe vechiul nume : «Simone al lui Iona, Mă iubești tu pe Mine?». Iar la răspunsul lui : «Da, Doamne, Tu știi că te iubesc», Domnul îl reîntegrează în apostolie, zicându-i : «Paște oile Mele» (Ioan XXI, 15—17), adresându-i din nou și chemarea : «Urmează Mie» (XXI, 19, 22). Și Sfîntul Petru înțelegea odată mai mult, că și a urma lui Hristos și a «păstori» înseamnă fundamental a iubi ; a iubi cu iubirea lui Dumnezeu. Această putere se va desăvîrși în el în ziua Cincizecimii, prin botezul «cu Duhul Sfînt și cu foc», așa cum făgăduise Mintuitorul.

Despre ucenicia Sfîntului Apostol Pavel cunoaștem mai puțin. După ce a fost botezat în Damasc de către Anania, predică aici doar cîteva zile, mărturisind desigur evenimentul petrecut cu el, al convertirii. Apoi se retrage în Arabia. Aici petrece în meditație, în studiul mai aprofundat al Sfîntei Scripturi, al profeților, în rugăciune. Tot aici se invrednicește și de unele descoperiri. De-abia la trei ani, după ce mai trece din nou, prin Damasc, merge la Ierusalim ca să-l vadă pe «Chefa», Sfîntul Petru, rămînînd la el cincisprezece zile (Gal. I, 18). Îl întîlnește de asemenea pe Iacob, fratele Domnului. De la aceștia primește «predaniile», învățături și momente ale petrecerii Domnului pe pămînt, pe care le va evoca în cuvîntările sau epistolele sale.

Vina de a fi fost «prigonitor al Bisericii» l-a mistuit tot timpul (Fapte XXII, 4 ; XXVI, 9 ; 2 ; Filip. III, 6 ; 1 Tim. I, 13). Domnul l-a iertat socotindu-l «credincios și vrednic» slujirii Sale. Dar el nu s-a iertat pe sine, și acest fapt i-a menținut o conștiință ardentă și în stare de continuă veghe. Botezul l-a schimbat radical. Cele trei zile din clipa întîlnirii cu Hristos pînă la botez, timp în care «n-a văzut, n-a mîncat, n-a băut nimic», au însemnat și pentru el o cale a răstîgnirii și învierii cu Hristos. Cînd el explică, în Epistola către Romani, această sfîntă taină, afirmînd : «Au nu știți că toți cîți în Hristos Iisus ne-am botezat... ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din moarte, prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi într-o înnoirea vieții» (VI, 3—4), descoperirea odată cu sensul profund al tainei și propria lui experiență. Primind botezul, au căzut «solzii» de pe ochii lui și i-a deschis într-o lume spirituală radical nouă, a mesianității lui Hristos. Rivnei sale fierbinți, în prima parte a vieții, «fără pricepere» (Romani X, 2), cum probabil se califică și pe el prin această expresie, Dumnezeu i-a dăruit încă de la începutul chemării talanții și harul celor desăvîrșiți. Și el a rămas neclintit, credincios misiunii încredințate.

*

Întreaga lor slujire e mărturie de credință. Și credința lor, împreună cu a celorlalți apostoli, e «credința apostolică», devenită mărturie a Bisericii ; garanție a credinței adevărate și pivot al unității creștine. E credința autentică, inspirată și însușită direct prin ucenicie și comunicare vie cu Hristos ; însuflețită, luminată și întărită la Cincizecime de Duhul Sfînt.

De aceea propovăduirea lor, numită în Noul Testament «cherigma» (proclamare, vestire în numele cuiva), este mărturie a Evangheliei lui Iisus Hristos, a «cuvîntului lui Dumnezeu». Și profeții aveau această conștiință. «Domnul mi-a zis : Iată am pus cuvintele Mele în gura ta», încredințează Ieremia (1, 9). Dar prin Dumnezeu-Cuvîntul făcut trup, apostolii primesc acum în grai uman Cuvîntul. Și prin chemarea la apostolie se dedică Lui. «Slujirii Cuvîntului», cum zice Sfîntul Apostol Petru (Fapte VI, 4), «slujirii Evangheliei», cum se exprimă Sfîntul Apostol Pavel, ceea ce este, firește, același lucru. Și cuvîntul «Evangheliei» apare de peste cincizeci de ori în epistolele lui, dezvăluind că lui i-a fost încredințată mărturisirea «Evangheliei la neamuri, după cum lui Petru, Evanghelia pentru cei tăiați împrejur» (Gal. II, 7).

Ei s-au recunoscut în această menire de iconomi, slujitori. «Nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Iisus Hristos Domnul... Propovăduim în numele lui Hristos, ca și cum Dumnezeu v-ar îndemna prin noi» (II Cor. XIV, 5 ; V, 19). Au vorbit în numele Lui, cuvintele Lui ; au transmis Revelația, și propovăduirea lor dă puternic simțămîntul și conștiința unei succesiuni, înlănțuiri și transmiteri harice a mesajului divin. «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl și Eu vă trimit pe voi», spusese Iisus, și le insuflă Duhul Sfînt, același Duh al Lui (Ioan XXI). «Fiți următori Mie, precum și eu sînt lui Hristos» (1 Cor. IV, 16), va zice Pavel. «Mă voi nevoi ca să puteți în orice timp, după plecarea mea să țineți minte aceste lucruri...», întărește Sfîntul Apostol Petru (II Petru I, 15). Sfînții Apostoli sînt adînc conștienți de această continuitate proniatoare. Ei consacră și transmit Bisericii conștiința și concepția de a vorbi și lucra «în numele lui Dumnezeu». Mîntuitorul Însuși o rostise întîi : «Eu am venit în numele Tatălui Meu» (Ioan V, 43), și El este ființial Cuvîntul Tatălui. Apostolii, la rîndul lor vor lucra, vor vorbi «în numele lui Hristos», al Evangheliei Lui, aceasta fiind pentru ei adevărata slujire a Evangheliei. Cînd Petru vindecă ologul de la «poarta frumoasă», îi spune : «Argint și aur nu am ; dar ce am aceea îți dau. În numele lui Iisus Nazarineanul, scoală-te și umblă.» (Fapte III, 6). Iar Sfîntul Pavel învață : «Orice faceți, cu cuvîntul sau cu lucrul, toate să le faceți în numele Domnului Iisus și prin El să mulțumiți lui Dumnezeu și Tatălui» (II Cor. III, 17).

«În numele...» și nu «în locul», cum se observă în unele expresii și tendințe apusene, generînd implicații și erori cunoscute în istorie. Această locuțiune se va statornici de la Mîntuitorul prin Sfînții Apostoli în Biserică și cu valoare dogmatică, pastorală. Preotul vorbește și lucrează în numele lui Dumnezeu. Orice rugăciune, propovăduire, lucrare începe : «În numele Tatălui, și al Fiului și al Sfîntului Duh». Aceasta dă ținutei și activității preotului și mai ales prediciei lui în fața Sfîntului Altar, un fior sacru, o conștiință adîncă și gravă de răspundere ; de grijă, atenție, stare de veghe asupra cuvîntelor, gesturilor lui. «Învățătura Mea nu este a Mea, ci a Celui ce M-a trimis» (Ioan VII, 16), trebuie să-și zică și el, cu Mîntuitorul. Și această stare de ve-

ghe trebuie să-l însoțească pretutindeni. Ei este preot nu numai la Altarul Bisericii, căci «altar» este și orice suflet omenesc, cum învață Sfântul Ioan Gură de Aur. Iar Sfinții Apostoli erau apostoli pretutindeni. De aceea, oriunde : «Dacă vorbește cineva, cuvintele lui să fie ca ale lui Dumnezeu, ne spune Sfântul Petru ; dacă slujește cineva, siujba lui să fie ca din puterea pe care i-o dă Dumnezeu, pentru ca întru toate Dumnezeu să se slăvească prin Iisus Hristos» (1 Petru IV, 11). Pe această conștiință se întemeiază o autentică slujire a Evangheliei.

Ca într-un întreg organic, în propovăduirea lor sînt prezente și se întemeiază toate temele credinței : Prea Sfînta Treime, Întruparea, Biserica, Viața în Biserică... Și învățătura în cuvîntul sau scrisul lor apare spontan ; se împărtășește direct, viu, în iconomia mîntuirii. Sfîntul Petru adresîndu-se destinatarilor primei lui Epistole, începe cu mărturisirea Prea Sfîntei Treimi, astfel : «Petru, apostol al lui Iisus Hristos, către cei ce trăiesc împrăștiați printre străini : în Pont, în Galatia..., aleși după cea mai dinainte știință a lui Dumnezeu-Tatăl, și sfințiți de către Duhul, spre ascultarea și stropirea cu singele lui Iisus Hristos : har vouă și pacea să se înmulțească» (1 Petru I, 1—2). Cum s-ar fi putut exprima viu și concret mai bine, Taina Prea Sfîntei Treimi, în lucrarea ei pronia-toare ? Și ce bogăție de idei exprimate într-o frază, despre : Dumnezeu, Providență, chemare, alegere... sfințire, ascultare, jertfă..., și transmise într-un stil deodată grav și plastic, sugestiv, care cucerește. De asemenea Sfîntul Pavel scriind Corintenilor și îndemnîndu-i : «Deci, fraților, bucurați-vă ! Desăvîrșiți-vă, mîngîiați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace..., îmbrățișați-vă unii pe alții cu sărutare sfîntă», încheie cu invocarea : «Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi toți» (II Cor. XIII, 13). În chip firesc, haric, Prea Sfînta Treime transmite Bisericii, «casa lui Dumnezeu» (1 Tim. III, 15) viața ei : unitate, pace, bucurie, mîngiere. De aceea formula a intrat în rînduiala Sfîntei liturghii. Unitatea în Evanghelie și Euharistie a Bisericii se menține și se transmite prin comunicarea energiilor Treimii Celei de o ființă și nedespărțite.

Sfinții Apostoli au avut acest deosebit privilegiu de a primi direct revelația, cum spune Sfîntul Pavel : «Nu de la oameni, nici prin om, ci prin Iisus Hristos» (Gal. I, 1). Au primit-o prin relația nemijlocită cu Acela întru Care «locuiește, trupește, toată plînatatea dumnezeirii» (Col. II, 19). De aceea propovăduirea lor e dominată mai ales de evenimentul întrupării ; de cuvintele și semnele săvîrșite de Mîntuitorul, de jertfa și învierea Lui», de Cincizecime ; cu un cuvînt, de *Evanghelie*.

Sfîntul Apostol Petru este nu numai unul din «cei doisprezece», ci alături de Iacob și Ioan face parte dintre ucenicii mai de taină ai Domnului. Este de față la momentele cele mai decisive ale vieții Mîntuitorului. Iar în ziua învierii aleargă tot printre primii la mormîntul rămas gol. Așa cum reiese din Sfînta Evanghelie de la Ioan (XXI, 1—3), după înviere, el se întorsese la viața de pescar, la Marea Galileii. Dar chemarea din nou a Mîntuitorului : «Urmează Mie», și venirea Duhului Sfînt îi sînt determinante. De aici înainte Hristos nu mai este lingă el,

dar este «în el» (Ioan XIV, 20). Îi este prezent lăuntric, duhovnicește. Petru a făcut această experiență de a cunoaște pe Hristos și «după trup», și, în Duhul Sfânt. Iar în flacăra și lumina Duhului s-a deschis în duhul lui înțelegerea, sensul faptelor mîntuitoare ale lui Hristos. S-a întărit acum, neclintit, credința și iubirea pentru Domnul său, pentru întreaga Sa operă; și în chip firesc, rîvna de a face cunoscută această operă mîntuitoare. De «a-I fi martor în Ierusalim, în toată Iudeea și Samaria și pînă la marginea pămîntului» (Fapte I, 8) așa cum spusesese Iisus. De acum, schimbarea lui Simon în Chefa-Petru e definitivă.

În ziua Cincizecimii, apostolul iluminat vestește: «Bărbați frați! Pe Iisus Nazarineanul, bărbat adevărat între noi de Dumnezeu prin puteri, minuni, semne... omorît prin mîinile celor fără de lege... Dumnezeu L-a înviat. Căruia noi toți sîntem martori» (Fapte II, 22, 24, 32). Învierea și pogorîrea Duhului Sfânt au săvîrșit această schimbare radicală în el. Expresia «noi sîntem martorii învierii Lui», va reveni frecvent în propovăduirea Sfîntului Petru, ca și a celorlalți apostoli. Din înviere își iau puterea, credința și predica lor. Iar învierea va fi privită nu numai ca un eveniment trecut și personal, doar în existența Domnului Iisus Hristos, ci ca un fapt fundamental al economiei divine, al mîntuirii noastre. «Dumnezeu L-a înviat dezlegînd durerile morții» (Fapte II, 24) explică Sfîntul Petru. În Hristos moartea e deci învinsă. Dar Hristos este și «începătură a învierii celor adormiți». Apostolii simțeau lucrînd în ei puterea învierii Lui. Cînd cei ce ascultaseră predica Sfîntului Petru întreabă: «Bărbați frați ce să facem?», Apostolul răspunde: «Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi, în numele lui Iisus Hristos spre iertarea păcatelor și veți primi darul Duhului Sfânt» (Fapte II, 38). Darul botezului, și odată cu el înfrîngerea păcatului, «boldul morții», înseamnă deja o arvună a învierii. Botezul e «mica înviere», vor spune Sfinții Părinți, și învierea lui Hristos este premisă a învierii noastre. Este deja o «făgăduință» împlinită, și în același timp «dată tuturor celor de departe, în oricît de mare număr îi va chema Dumnezeu» (Fapte II, 39). În jertfa și învierea Lui sîntem virtual prezenți și noi. Hristos pentru noi «a purtat păcatele noastre în trupul Său pe lemn», cum va zice iarăși Apostolul, și «cu rana Lui toți ne-am vindecat» (1 Petru II, 24). Predica Apostolului poartă în ea, esențial, întreg mesajul mîntuirii.

Propovăduirea Sfîntului Pavel are în centrul ei ceea ce el numește cu o expresie puternică «taina lui Hristos», sau «taina drepte credințe». Este o viziune care cuprinde deopotrivă economia creației și a mîntuirii; mai bine spus, economia mîntuirii creației în Hristos, întrucît creația însăși e concepută în perspectiva lui Hristos — Capul Bisericii. Textul care redă deodată concis și cuprinzător această viziune e cel din Epistola I către Timotei: «Cu adevărat mare este taina drepte credințe, exclamă Apostolul. Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Duhul, a fost văzut de îngeri, S-a propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume, S-a înălțat întru slavă» (III, 16). Viziunea e o revelație a iubirii și înțelepciunii lui Dumnezeu. Numind-o taină a drepte credințe, în cuvintele

Sfântului Apostol e și doxologie, imn de preamărire a operei lui Dumnezeu, dar și chemare la înțelegere, la însușirea acestui adevăr fundamental de credință și viață.

Pavel are conștiința că este «vas ales să poarte, numele lui Hristos la neamuri». Ori, taina aceasta se adresează, se propovăduiește și lor — neamurilor; îi are în vedere, fără deosebire, pe toți. Purtătorul, revelatorul acestei taine este Hristos, «înțelepciunea lui Dumnezeu (I Cor. I, 24). Iar lui Pavel i s-a încredințat apostolia să vestească neamurilor că și ele sînt părtașe «tainei lui Hristos». «Că păgînii sînt împreună moștenitori (cu iudeii) și mădulari ale aceluiași trup și împreună părtași ai făgăduinței în Hristos Iisus, prin Evanghelie. El a făcut din cele două lumi, una... A surpat peretele din mijloc al despărțirii, făcînd pace prin singele crucii Sale» (Efes. II, 14; III, 6; Col. I, 20).

Pavel se recunoaște astfel pe sine ca apostol al unității; al unității tuturor, și în toate situațiile date în existența noastră: unitate între oameni, între sexe, între neamuri. Cuvintele pace, împăcare, unitate apar de nenumărate ori în epistolele lui. Și lui i s-a descoperit această unitate în Hristos. Dumnezeu a rînduit, zice el, «toate să fie recapitulate — reunite în Hristos»; în calitatea lui de «Fiu unic al lui Dumnezeu» și «Fiu al Omului», de Arhetip al nostru, de exemplaritate a vieții noastre, de putere unificatoare, prin iubirea și sfințenia lui, prin jertfa și învierea Lui. Acestei unități mîntuitoare îi dedică Apostolul cu pasiune ardentă întreaga lui slujire, prin ostenele, rugăciuni «noaptea și ziua», propovăduiri «în timp și fără timp», jertfe, lipsuri, primejdii, suferințe și implicit riscuri de moarte (I Cor. IV, 9—13; II Cor. XI, 23, 27). Iar cînd apar dezbinări în Biserică, ca de pildă, în Corint, exclamă cu durere: «Oare s-a împărțit Hristos?» (I Cor. I, 13).

Unitatea în Hristos se edifică prin Biserică, Pentru Sfântul Pavel, Biserica este «Trupul lui Hristos», trup pe care Fiul îl zidește în Duhul Sfînt. Hristos poartă în El Biserica în calitatea Lui de Cap al ei, așa cum ne poartă pe toți ca arhetip al nostru. Dar pogorîrea Sfântului Duh înseamnă începutul zidirii Bisericii. Hristos desăvîrșind sfințirea umanității Sale, înălțînd-o pînă la dreapta Tatălui, odată cu Cincizecimea se trece la zidirea Bisericii, a «trupului» Lui, la mîntuirea noastră în El.

Sfîntul Pavel vede concret zidirea trupului Bisericii, prin sălășluirea lui Hristos în fiecare dintre noi. «Hristos în noi, nădejdea slavei» (Col. I, 27). Sălășluirea Lui prin credință (Efes. III, 17), prin nădejde, prin dragoste, prin tot darul Lui, pentru a lua El chip în noi (Gal. IV, 19). Iar această zidire este opera Sfîntului Duh. Căci dacă Biserica este Trupul lui Hristos, așa cum e sufletul în fiecare mădular, în fiecare celulă, la fel Duhul Lui trebuie să fie în fiecare creștin. Duhul Sfînt, Duhul lui Hristos este sufletul Bisericii. Este și bogăția și unitatea ei: bogăția prin diversitatea darurilor, prin care lucrează; unitatea, prin Capul ei unic, Hristos, după chipul căruia îl zidește pe creștin. Cu un cuvînt tot al apostolului, Duhul este «împlinirea Celui ce plinește toate întru toți» (Efes. I, 23). Și așa cum Hristos s-a făcut un trup cu noi, trăiește, suferă, se jertfește pentru noi, pentru marele apostol, în această

viziune a lui «organică», vede fiecare «mădular», și toate împreună, vibrând cu aceeași credincioși, iubire și bucurie a Domnului, a Capului lor, unele pentru altele. «Dacă un mădular suferă, zice el, toate mădulele suferă împreună; și dacă un mădular este cinstit, toate mădulele se bucură împreună» (1 Cor. XII, 26). Iar Apostolul însuși a trăit cu o acuitate proprie doar sensibilității lui excepționale, această solidaritate în Biserică: «Cine este slab și eu să nu fiu slab? Cine se smințește și eu să nu ard?» (II Cor. XI, 29).

Dacă Sfântul Pavel vede Biserica sub această formă a «Trupului lui Hristos», Sfântul Petru o vede în chipul unui edificiu, a unui locaș sfânt, «o casă duhovnicească». Iar voi înșivă, spune el, ca pietre vii, să fiți zidiți casă duhovnicească, spre preoție sfântă, ca să aduceți jertfe duhovnicești, plăcute lui Dumnezeu prin Iisus Hristos» (I Petru II, 5). Asemenea lui Hristos, «piatra cea vie», cum îl numește mai înainte (vers. 4) pentru apostol și creștinii sînt «pietre vii», chemați să se zidească în această casă duhovnicească — Biserica, Iisus Hristos fiind, se înțelege, Piatra cea din capul unghiului. De observat, termenul piatră, e folosit numai de Sfântul Petru în această accepțiune. Dar el socotește pe fiecare creștin o piatră vie, și nu numai pe sine, cum interpretează Biserica Romano-Catolică. Expresia «pietre vii» sugerează deodată viață și tărie, ca și Hristos — piatra cea vie. Desemnează în același timp pe credincioși ca pe niște conștiințe responsabile, ca persoane care, cum spune tot apostolul, ca o «preoție sfântă», ca o slujire sfântă aduc jertfe duhovnicești, ofranda darurilor și virtuților lor în Duhul Sfânt, și «Îl sfîntesc pe Hristos în inimile lor» (I Petru III, 15); Îl sfîntesc prin întreaga lor viață. Amîndouă viziunile Sfinților Apostoli despre Biserică se completează în aceeași unitate prin Hristos în Duhul.

*

Sfinții Apostoli Petru și Pavel vorbesc deopotrivă de bogăția darurilor prin care se zidește Biserica. Sfântul Petru, de «harul lui Dumnezeu cel de multe feluri» (I Petru IV, 10); Sfântul Pavel de «înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu» (Efes. III, 10), ca și de felurimea harismelor, slujirilor, lucrărilor (1 Cor. IV, 6). Dar între toate harismele și Tainele de care vorbesc ei, se înțelege că fundamentală Bisericii este aceea a preoției; este Taina unității și continuității în credința apostolică. De ea se ocupă stăruitor amîndoi apostolii. În intenția pastorală pe care o urmărim îndeosebi în această reflecție, vom sublinia cîteva din învățăturile lor privind preoția.

Pentru Sfântul Pavel, preoția este înainte de toate chemare: «Nimeni nu-și ia cinstea aceasta, ci dacă este chemat de Dumnezeu...» (Evr. IV, 4). În această conștiință a lucrat și el. A avut ucenici, a cunoscut în ei vocația, le-a împărtășit harul preoției prin «punerea mîinilor» și a vegheat neîncetat ca să lucreze în ei acest dar. De aceea lui Timotei îi scrie: «Nu fii nepăsător față de harul care este întru tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea mîinilor preoției» (1 Tim. IV, 14). Altfel spus, ia aminte la chemare și la harul preoției; a prezenței harului care o întemeiază, care îi dă sens, putere, și asupra vo-

cației și darului preoției, a menirii ei, va stăruia apostolul, așa cum stăruie neîncetat Biserica. La taina hirotoniei episcopul se roagă în același Duh cu marele apostol: «Doamne, pe acesta pe care ai binevoit a se sui la treapta de preot, umple-l de harul Sfintului Tău Duh, ca să fie vrednic să stea fără de prihană înaintea jertfelnicului Tău, să vestească Evanghelia Împărăției Tale, să liturghisească cuvîntul adevărului Tău, să-Ți aducă Ție daruri și jertfe duhovnicești, să innoiască poporul Tău prin baia nașterii de a doua». Multe din expresiile acestei rugăciuni sînt luate din epistolele Sfinților Apostoli.

La obirșia chemării, a harului preoției este Hristos, arhiereul cel veșnic. El este «ctitorul» tainei. De altfel, totdeauna chemarea e o lucrare și o taină a lui Dumnezeu pe care o recunoaște fiecare în adîncul conștiinței lui. Iar Sfîntul Apostol Pavel observă o legătură adîncă între preoția Domnului și preoția sacramentală a Bisericii. În acest sens, el scrie lui Timotei: «Îți poruncesc înaintea lui Dumnezeu, cel ce aduce toate la viață, și înaintea lui Iisus Hristos cel ce în fața lui Pontiu Pilat a mărturisit mărturisirea cea bună. Să păzești porunca fără pată, fără vină, pînă la arătarea Domnului nostru Iisus Hristos» (I Tim. VI, 13, 14). Punerea în directă legătură a «mărturisirii Domnului în fața lui Pilat», înainte de jertfa Sa, și «păzirea fără pată a poruncii», se înțelege, păzirea nepătată a preoției, descoperă astfel preoția, taină a Bisericii decurgînd din preoția lui Hristos. Această subliniere a Sfîntului Pavel e deosebit de revelatoare. Pentru el are deodată însemnătate doctrinală și pastorală. De aceea și revine asupra ei, în a doua epistolă, cînd îi atrage atenția «fiului său în credință», asupra credincioșiei față de har, față de Hristos, prin observația: «Dacă nu sîntem credincioși, El rămîne credincios, căci nu poate să se tăgăduiască pe Sine însuși» (II Tim. II, 13). Este vorba de o reciprocitate care se lucrează în această «taină»; credincioșia Domnului fiind piatra de granit pe care se reazemă credincioșia preotului. Nu poți rămîne statornic, neșovăitor, profund în convingeri, scutit de căderi morale, echilibrat, senin, curat, ziditor etc., decît întemeiat, sprijinit conștient și permanent în Hristos, în Duhul Lui. «Știi cui I-am crezut» va spune Pavel, și sînt încredințat că puternic este să păzească ceea ce mi-a încredințat...» (II Tim. I, 12).

Și Sfîntul Pavel mai îndeamnă: «Ține aprins harul lui Dumnezeu cel ce este întru tine», se înțelege al preoției, întrucît adaugă: primit prin «punerea mîinilor mele» (II Tim. I, 6). A-l ține aprins înseamnă a-l însufleți mereu, a-l reînvia. Sfîntul Apostol previne riscul amorfirii, al stingerii, un fel de «îngropare a talantului» sub spuza sau cenușa rutinei, a nepăsării. De aceea un Părinte al Bisericii, Marcu Ascetul atrage și el atenția: «Trei sînt uriașii careucid sufletul: uitarea, neștiința, lenea». Și Sfîntul Pavel stăruie pentru păstrarea vie a sufletului, în har, scriindu-i lui Timotei: «Păzește-l cu ajutorul Duhului Sfînt» (II Tim. I, 14). «Întărește-te fiul meu, în harul care este în Hristos Iisus» (II, 1). «Fii treaz în toate... fă lucru de evanghelist, slujba ta fă-o deplin» (II Tim. IV, 5). Darul se lucrează neîncetat. În viața duhovnicească nu este oprire. Nu progresezi, cazii. Se poate spune: stagnarea, în lucrarea darului, e sino-

nimă pentru viața duhovnicească, cu stagnarea inimii pentru viața trupului. Darul e inima duhului. Și Apostolul, pentru menținerea și sporirea lui neîncetată în har, îl îndeamnă energic la: cunoașterea, prin citire permanentă, a Sfintei Scripturi; statornicia în «dreptarul cuvintelor sănătoase»; conștiința că e «slujitor» al lui Hristos, «om al lui Dumnezeu», în sensul unei slujiri sacre (Deut. XXXIII, 1), deci răspunzător pentru sufletele încredințate; propovăduirea cuvîntului «cu timp și fără timp», rugăciuni, mijlociri, mulțumiri pentru conducători, pentru cei din înalte dregătorii, pentru toți oamenii..., lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu, care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (1 Tim. II, 1—4).

Timotei era tînăr, iar Apostolul Pavel poartă grijă și pentru această situație. «Ia seama», îi spune, ca «nimeni să nu disprețuiască tinerețile tale, ci te fă pildă credincioșilor, cu purtarea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția» (1 Tim. IV, 12). Problema pusă de Sfîntul Pavel e deosebit de însemnată și de permanentă actualitate. Tinerețea este deodată putere, rîvnă, elan, dar în același timp și slăbiciune, lipsă de experiență și atîtea riscuri. Desigur, remediul și aici este: veghea și conlucrarea neîncetată a voinței cu harul; rugăciunea și cugetarea dumnezeiască necurmată; ferirea de ocaziile și primejdiile păcatului; sau cum spune tot Sfîntul Pavel: «Fuși de poftele tinerețelor» (II Tim. II, 22). Căci, «se cuvine episcopului să fie fără de prihană, bărbat al unei femei, treaz la minte, drept, cuvios, înfrînat, pașnic... nebețiv, bun chivernisitor în casa lui, ținîndu-se de cuvîntul cel credincios al învățăturii și destoinic să îndemne la învățătura cea sănătoasă» (1 Tim. III, 2—12; Tit. I, 7—9). Și în toate, avînd pildă, după Hristos și Prea Curata Sa maică, și pe Apostolul însuși, care spune hotărît: «Nu mă voi lăsa biruit de nimic» (1 Cor. VI, 12).

La aspectul negativ al pastorației trebuie să mai semnalăm două păcate grave pe care le observă Sfîntul Pavel. Anume, acela de a socoti evlavia drept mijloc de cîștig» (1 Tim. VI, 5), ceea ce, fără alt comentariu, arată o tragică pervertire a conștiinței; și, «arghirofilia». Îndeosebi pe aceasta din urmă o stigmatizează Sfîntul Pavel, cînd zice: «Iubirea de argint e rădăcina tuturor relelor» (1 Tim. VI, 10). Și îndeamnă pe slujitorul lui Dumnezeu să se simtă îndestulat cu atît cît îi este necesar pentru hrană și îmbrăcăminte (1 Tim. VI, 8). Cît ar trebui să cugete preotul, că asemenea Mîntuitorului, Sfinților Apostoli și Sfinților Părinți, avuția și cîștigul lui sînt înainte de toate: iubirea, adevărul și mîntuirea sufletelor. Că dreptul și răsplata fiecăruia se întind atît cît rodul adus. Că «sărac cu Duhul» fiind, cum zice Domnul, să agonisești bogății în suflet, dar să nu ai sufletul în bogăție.

Dar preoția e o harismă. Și ca orice harismă care vine de la «Părintele luminilor» este «dar bun» și «lucru bun de dorit» (1 Tim. III, 1). Harul în el însuși semnifică și frumusețe, bucurie. Iar Sfîntul Pavel slujitor al Evangheliei, al vestei celei bune și cu simțul lui pastoral, pedagogic, știe să scoată în lumină și aceste însușiri sfinte care însuflețesc darul.

Firește, frumusețea și bucuriile preoției țin de ființa vocației ei. Țin de înălțimea și puritatea învățăturii, de curăția învederată a vieții preotului, de rîvna și roadele ei duhovnicești. Și Apostolul, pentru cultivarea și gustarea unor asemenea valori, pregătește pe ucenicii lui. Iată de pildă cum îl învață pe Tit, rînduit de el episcop în Creta : «Întru toate arată-te pe tine plidă de fapte bune, dovedind în învățătură, neschimbare, cuviniță, cuvînt sănătos și fără prihană... neavînd cineva nimic rău de zis despre noi» (Tit II, 7—8). Sau iarăși, cum spune lui Timotei : «Tu, o, omule al lui Dumnezeu... urmează dreptatea, evlavia, credința, dragostea, răbdarea, blîndețea» (1 Tim. VI, 2). În chip firesc, aceste roade ale darului vor purta în ele însele bucurie. Și asemenea păstori, ca niște oglinzi curate ale Soarelui dreptății vor reflecta și împărtăși prin ele păstoriiților lumină, căldură duhovnicească. Și Pavel cu iubire și înțelepciune apostolică, după ce evocă direct și dovezi ale virtuții ucenicului său, «credință neprefăcută» ...«mărturia lui bună înaintea multor martori» (1 Tim. VI, 12), îl îndeamnă la rîndu-i să «învrednicească și el de cinstire pe preoții care își țin bine dregătoria, mai ales cei care se ostenesc cu cuvîntul și cu învățătura» (1 Tim. V, 17).

Deși nu cu aceeași extindere, cuvintele Sfîntului Petru despre preoție sînt tot atît de profunde, și se înțelege în același duh. Ceea ce atrage de la început atenția este smerenia cu care se adresează, socotindu-se și pe sine ca unul printre ceilalți slujitori, cînd zice : «Pe preoții cei dintre voi îi rog ca unul ce sînt împreună preot și martor al patimilor lui Hristos și părtaș al slavei...» (1 Petru V, 1). Și continuă sfătuirea lui simplă, pastorală, dar cu autoritate în același timp : «Păstoriți turma lui Dumnezeu dată în paza voastră, cercetînd-o nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu ; nu pentru cîștig urît, ci din dragoste ; nu ca și cînd ați fi stăpîni peste Biserici, ci pilde făcîndu-vă turmei» (1 Petru V, 2—3).

Asupra a trei păcate, mereu frecvente, din nefericire, în preoție, îndreaptă apostolul luarea aminte.

Cel dintîi, prin îndemnul : «Păstoriți nu cu silnicie, adică nu de silă, ci cu voie bună». Ce adînc adevăr ! Preoția este dar ; este darul lui Dumnezeu. Și orice dar e o dovadă a iubirii. Iar preotul, oare, să ofere credincioșilor acest dar la momente de bucurie, durere sau nevoie, cu silă, plictisit, de mîntuială ? Lipsit de rîvnă, de bucurie, înseamnă că nu simți în tine chemare. Dar atunci, nu cumva trebuie să simți că ți se adresează cuvîntul din pilda nunții fiului de împărat ? : «Prietene, cum ai intrat aici, fără haină de nuntă ?... Și, cum știm, el a tăcut» (Matei XXII, 12). Haina de nuntă nu e tocmai strălucirea iubirii, a căldurii, a seninătății cu care trebuie preotul să-și vădească darul slujirii lui față de oricine ?

Al doilea păcat e cuprins în observația : «nu pentru cîștig urît, ci din rîvnă». Preotul slujind altarului, de la altar se hrănește. Dar orice cîștig impus, și nu pe măsura muncii, este «cîștig urît» ; e urîciune înaintea lui Dumnezeu și e urît de oameni. Și urmare firească, trebuie s-o spunem : «urît» devine și beneficiarul unui asemenea cîștig.

În sfârșit, *al treilea*, prin cuvintele : «Nu ca stăpini ai celor păstoriți, ci pildă făcându-vă turmei». Preotul este păstor, și a fi păstor înseamnă a fi părinte, nu stăpîn ; deci pildă de părinte trebuie să dăm. Și mai precis, asemenea lui Hristos, de slujire.

Sfîntul Petru își încheie sfatul către preoți cu o făgăduință solemnă : Iar cînd se va arăta Mai-marele păstorilor veți lua cununa cea neveștejită a mării» (1 Petru V, 4).

*

În loc de încheiere socotim oportun să evocăm două texte deosebit de reprezentative în gîndirea revelată a Sfinților Apostoli Petru și Pavel, și în lucrarea lor de slujire sfîntă a Evangheliei și a Bisericii.

În a sa a doua epistolă, Sfîntul Petru învață : «Dumnezeu... ne-a hărăzit făgăduințe mari și de mare preț, ca prin ele, spune Apostolul, să vă faceți părtași dumnezeieștii firi și să scăpați de stricăciunea poftii celei din lume. Și continuă : Pentru aceasta, puneți și din partea voastră toată sirguința și adăugați la credința voastră : fapta bună, iar la fapta bună : cunoștința, la cunoștință : înfrînarea, la înfrînare : răbdarea, la răbdare : evlavia, la evlavie : iubirea frățească, iar la iubirea frățească : dragostea» (II Petru I, 4—6).

Expresia și «făgăduința» totodată : «Să vă faceți părtași dumnezeieștii firi», este unică în Noul Testament și descoperă profunda cugetare a Sfîntului Petru. Îi este desigur, inspirată de Mîntuitorul care spusese : «Nu este scris în lege ? Eu am zis : dumnezei sînteți» (Ioan X, 34). Îi este inspirată de însuși faptul întrupării, crucii și învierii, prin care Domnul a îndumnezeit firea omenească ; a transformat întii în El însuși firea muritoare în nemuritoare, și la care Sfîntul Petru a fost martor. Dar această cugetare a Apostolului a inspirat la rindu-i credința și teologia Bisericii, îndeosebi a celei Răsăritene. Ea stă la baza mărturiei patristice : «Dumnezeu S-a făcut om pentru ca pe om să-l îndumnezeiască» ; a înflorit și rodit în viziunea Sfinților Părinți cuprinsă în cuvîntul θεωσις — îndumnezeire după har.

Însă tot atît de însemnat e faptul că Apostolul indică și calea acestei înălțări. În al doilea verset citat, el arată ca pe o scară, virtuțile, treptele suișului duhovnicesc. Și în succesiunea lor observăm că după ce pune la bază credința, adaugă imediat : fapta bună ; și la fapta bună : cunoștința ; apoi înfrînarea, răbdarea, evlavia... Revelatoare e această unitate între credință, faptă bună, cunoștință, înfrînare... Cunoștința naște astfel din fapta bună, din experiența vieții, și în același timp, ea — cunoștința — inspiră mai departe viețuirea în înfrînare, răbdare, evlavie. Cresc susținîndu-se reciproc. Pentru creștin și pentru preot, această mărturie spune că înțelegerea adevărurilor credinței sporește pe măsura virtuții și dă putere virtuții, împlinirii poruncilor. Experiența vieții duhovnicești dă astfel certitudinea credinței. Și cu atîta înțelepciune pune la vîrfurile scării : iubirea frățească, dragostea.

Celălalt text pe care voim să-l evocăm, acum din Sfîntul Pavel, e cunoscutul imn al dragostei, și din care cităm : «...Dragostea îndelung rabdă ; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pismuiește, nu se laudă,

nu se trufește. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de minie, nu gîndește răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată» (1 Cor. XIII, 4—8).

Cum se știe, și cei vechi cunoșteau dragostea. Pentru ei însă ea se definea ca eros. Era iubirea-dorință a făpturii care-și află împlinirea prin elanul ei de jos în sus către Binele suprem, și de asemenea către semenii. La Sfîntul Pavel iubirea e exprimată prin cuvîntul : agape, ceea ce înseamnă iubire dumnezeiască. E iubirea care coboară și se dăruiește de sus în jos, de la Dumnezeu și care în revelație supremă se întrupează în Fiul Său făcut om. E iubirea care neîntinată de eroism, se oferă în Hristos, liber, necondiționat, fără a cere ceva pentru sine, ci numai pentru a sluji, salva, mîntui. Este iubirea despre care Apostolul spune precis, că «nu caută ale sale ; că toate le suferă, le crede, le nădăjduiește, le rabdă». Este iubirea care nu cade niciodată, pentru că în ea e învins radical-egocentrismul, răul, păcatul.

Cu o asemenea iubire ne învață Sfîntul Pavel să iubim și noi. Și ne învață nu numai cu cuvîntul său inspirat, ci și cu întreaga lui viață. Cum afirmă Sfîntul Ioan Gură de Aur : «Încălzit de focul iubirii, Pavel a devenit întreg iubire» (P.G., L, 483, 484). Și a devenit iubire pentru că s-a împărtășit din izvorul ei și astfel a și putut spune : «Hristos este viața mea» (Filip. I, 21).

Pr. Prof. Constantin GALERIU

DESPRE POCĂINȚĂ ȘI ZDROBIRE DE INIMĂ

Omilia a VII-a: Dumnezeu este grabnic la mîntuire și zăbavnice la mînie. În acest cuvînt și despre Rahav, Minunata Istorie¹ (323)

de SFINTUL IOAN GURĂ DE AUR

1. Totdeauna dumnezeiescul apostol folosește o limbă dumnezeiască și cerească și țese, cu multă știință cuvîntul evanghelic. Nu grăiește numai de la el, ci rostește învățăturile sale din autoritate împărătească; în chip deosebit folosește această știință, cînd vorbește celor păcătoși despre pocăință. Și eu vă voi vorbi astăzi tot despre pocăință!

Ați auzit, ca să amintesc cîteva din cuvintele lui, ce spunea de curînd Pavel, acest vrednic și minunat bărbat, scriînd corintenilor: *Ca nu cumva venind să plîng pe mulți care au păcătuit înainte și nu s-au pocăit*².

Om era cu firea acest mare dascăl, dar cu voința slujitor al lui Dumnezeu; de aceea folosește o limbă cerească; și ca și cum ar grăi chiar din ceruri, așa îi amenință pe păcătoși și făgăduiește îndurare celor ce se pocăiesc. Cînd spun asta, nu atribui autoritatea aceasta limbii lui Pavel, ci atribui totul harului lui Dumnezeu, despre care el însuși spunea: *De vreme ce căutați probă a lui Hristos, care grăiește în mine*³.

Dar astăzi, odată cu oțirea din apostol, s-au citit și cuvintele evanghelice pline de autoritate ale Mîntuitorului, care a dăruit cu îmbelșugare iertare de păcate. Vîndcînd pe slăbănog, așa precum de curînd ați auzit, Mîntuitorul spunea: *Fiule, iertate îți sînt păcatele tale cele multe*⁴. Iertarea păcatelor este izvor al mîntuirii și răsplată a pocăinței; că pocăința este spital ce curăță păcatul, este dar ceresc, putere minunată, care biruie, cu harul ei, șir de legi. De aceea Hristos nu doboară pe desfrînat, nu alungă pe cel ce face adulter, nu întoarce spatele bețivului, nu se îngrețosează de închinătorul la idoli, nu izgonește pe hulitor, nici pe îngîmfat, ci pe toți îi schimbă. Pocăința este un cuptor în care păcatul se topește.

Este de neapărată trebuință să cunoaștem mai întii care este scopul lui Dumnezeu. N-am să arat acest lucru cu vorbele mele, ci am să înfățișez adevărul așa cum este mărturisit de dumnezeieștile Scripturi.

Dumnezeu, răbdînd îndelung pe păcătoși, are un indoit scop, propriu mîntuirii dorește mîntuirea celor ce se pocăiesc și pregătește binefaceri urmașilor păcătoșilor acelor urmași care au să trăiască virtuoși (324). Să repet, cu alte cuvinte, ce am spus Dumnezeu rabdă îndelung pe păcătoși, ca și păcătosul să se mîntuiască, dar și ca să nu-i excludă de la mîntuire pe urmașii lui. Chiar dacă păcătosul nu se pocăiește, Dumnezeu de multe ori crută rădăcina, ca să ferească roadele; adeseori schimbă chiar rădăcina, după cum am spus mai înainte; iar cînd rădăcina se înrăutățește desăvîrși! Dumnezeu întirzie cu folos pedeapsa, așteptînd mîntuirea celor ce au să se pocăiască

1. Migne, *Patrologia Greacă*, vol. 49, col. 325-336

2. *II Cor.* 12, 21.

3. *II Cor.* 13, 5.

4. *Marcu* 2, 5.

Si acum, ascultă! Tara⁵, tatăl lui Avraam, era închinător la idoli. Cu toate acestea nu s-a pedepsit aici pentru necredința sa; și pe bună dreptate. Dacă Dumnezeu ar fi tăiat mama: înainte această rădăcină, cum ar mai fi dat un fruct de credință atât de mare? Cine a fost mai rău ca Isav? Vezi-mi aici temeiul unei alte iubiri de oameni a lui Dumnezeu! Ce răutate este mai mare ca răutatea lui Isav? Nu era el desfrînat și spurcat, precum spune apostolul?⁶ Nu era, cu gîndul, ucigaș de mamă, ucigaș de tată, ucigaș de frate? Nu era urît de Dumnezeu? Scriptura o mărturisește spunînd: *Pe Iacov l-am iubit, iar pe Isav l-am urît*⁷. Pentru ce nu l-a nimicit Dumnezeu, dacă era desfrînat, ucigaș de frate, spurcat și urît de Dumnezeu? Pentru ce nu i-a curmat viața? Pentru ce nu i-a dat îndată pedeapsa ce i se cuvenea? Pentru ce? E bine, într-adevăr, să vă spun și pricina. Dacă i-ar fi curmat viața, lumea ar fi pierdut, odată cu el, cel mai mare fruct de dreptate. Și care fruct, ascultă! *Isav a născut pe Raguil; Raguil a născut pe Zara. Zara a născut pe Iov*⁸. Vezi dar ce minunată floare de răbdare ar fi pierit, dacă Dumnezeu tăia mai dinainte rădăcina?

2. În interpretarea tuturor faptelor din Scriptură să ai în vedere deci acest principiu. Pentru aceasta i-a răbdat îndelung pe egipteni, care huleau pe Dumnezeu cum nu se putea mai mult; i-a răbdat pentru bisericile care înfloresc acum în Egipt, pentru minăstirile de acolo și pentru cei care au îmbrățișat viață îngerească. Și după cum spun cei ce cunosc legile civile și după cum hotărâsc legile romane, o femeie însărcinată, condamnată la moarte, nu este executată înainte de a naște copilul; și pe bună dreptate; că au judecat drept cei ce au făcut legile, că nu trebuie să dispară odată cu cea vinovată și cel nevinovat. Deci dacă legile omenеști crută pe cei care n-au păcătuit cu nimic, apoi pe bună dreptate cu mult mai mult va păstra Dumnezeu rădăcina pentru a păstra pentru roadele ei, binefacerile pocăinței. Vezi dar, că și asupra celor păcătoși se revarsă binefacerile pocăinței, că și ei au parte de iubirea de oameni a lui Dumnezeu! (325). Dacă judecata lui Dumnezeu ar fi luat-o înaintea îndreptării oamenilor, lumea ar fi pierit în întregime; dacă Dumnezeu ar fi fost grabnic la pedeapsa, Biserica n-ar fi avut pe Pavel, n-ar fi primit în sinul ei un om atât de mare, un om ca acesta. De aceea Dumnezeu a amînat pedepsirea celui ce-a hulit, ca să arate pe cel ce s-a pocăit. Îndelunga răbdare a lui Dumnezeu a făcut pe prigonitor propovăduitor; îndelunga răbdare a lui Dumnezeu a schimbat pe lup în păstor; îndelunga răbdare a lui Dumnezeu a făcut din vameș evanghelist; îndelunga răbdare a lui Dumnezeu ne-a miluit pe toți, pe toți ne-a schimbat, pe toți ne-a întors la Dumnezeu. Dacă vezi pe vreunul, care era altădată betiv, că postește; dacă vezi pe vreunul, care altă dată hulea, că vorbește despre Dumnezeu; dacă vezi pe vreunul, care altă dată își murdărea gura cu cîntece rușinoase, că acum își curăță sufletul cu cîntece dumnezeiești, admiră îndelunga răbdare a lui Dumnezeu și laudă pocăința; iar din schimbarea aceasta ia prilej ca să zici: *Aceasta este schimbarea dreptei Celui prea înalt*⁹. Dumnezeu este bun cu toți, dar în chip deosebit își arată îndelunga Lui răbdare cu păcătoșii. Și dacă vrei să auzi un cuvînt nemăiîntîlnit, — nemăiîntîlnit în ce privește obișnuința, dar adevărat în ce privește credința — ascultă!

Dumnezeu pare totdeauna aspru cu dreptii, dar cu păcătoșii bun și grabnic în iubire de oameni. Ridică pe cel ce păcătuiește, pe cel ce cade, și-i spune: *Oare cel ce cade nu se scoală? Sau cel ce se abate nu se întoarce?*¹⁰; și: *Pentru ce s-a abă-*

5. *Facere* 11, 24—32.6. *Evr.* 12, 16.7. *Maleahi* 1, 2; *Romani* 9, 13.8. *Facere* 36, 1—34.9. *Ps.* 76, 10.10. *Itr.* 8, 5.

tut cu abatere fără de rușine fiica lui Iuda cea nepricepuță¹¹; și iarăși: *Întoarce-ți-vă la Mine și Mă voi întoarce la voi*¹². Iar în altă parte, din pricina mării Lui iubiri de oameni, întărește cu jurămint mîntuirea prin pocăință. *Viu sînt Eu, zice Domnul: Nu voiesc moartea păcătoșului, ci să se întoarcă și să fie viu*¹³. Dreptului, însă, îi spune: *Dacă va face omul toată dreptatea și tot adevărul și dacă întorcîndu-se va păcătui, nu-Mi voi aduce aminte de dreptatea lui, ci în păcatul lui va muri*¹⁴. Cît de mare asprime cu omul drept! Cît de multă bunătate cu omul păcătos! Așa de felurit și așa de deosebit lucrează cu măiestrie Dumnezeu, fără să se schimbe, ci împărțind cu folos darurile bunătății Lui. Și cum, ascultă! Dacă Dumnezeu ar înfricoșa pe cel păcătos, pe cel ce cade în păcate, l-ar împinge la deznădejde; dacă l-ar ferici pe cel omul drept, i-ar slăbi tăria virtuții lui, l-ar face să nu mai fie atît de sirguincios, odată ce se și vede fericit de Dumnezeu. De aceea pe păcătos îl miluiește, iar pe cel drept îl înfricoșează. *Înfricoșător este pentru toți cei din jurul Lui*¹⁵ și: *Bun este Domnul cu toți*¹⁶. A spus: *Înfricoșător este pentru toți cei din jurul Lui*. Și cine sînt aceia decît sfinții? David spune: *Dumnezeu cel preaslăvit în statul sfinților, mare și înfricoșător este pentru toți cei din jurul Lui*¹⁷. Dacă vede pe cineva căzînd, Dumnezeu îi întinde mina iubirii de oameni; dacă vede pe altul stînd, îi bagă frîca în oase. Aceasta este o faptă de dreptate și de dreaptă judecată. Pe omul drept îl întărește prin frică, iar pe cel păcătos îl ridică prin iubire de oameni. Vrei să cunoști bunătatea Lui venită la timp și asprimea Lui folositoare și potrivită nouă? Fii cu mare luare amînte, ca să nu-ți scape măreția acestui principiu. Femeia aceea păcătoasă¹⁸, știtută de toți că a săvîrșit tot păcatul și toată nelegiuirea, femeia aceea care a păcătuit atît și s-a înglodat în atîtea fapte de păcate, aceea, însetînd după mîntuirea prin pocăință, s-a strecurat la ospățul sfinților; îl numesc ospăț al sfinților, pentru că era de față Sfîntul sfinților. În timp ce Mîntuitorul se afla la masă, în casa lui Simon fariseul, s-a strecurat femeia aceea păcătoasă și s-a atins de picioarele Mîntuitorului; a spălat cu lacrimi picioarele Lui și le-a șters cu părul capului ei. Și pe această femeie, acoperită cu atîtea păcate, o ridică Iubitorul de oameni, spunîndu-i: *Iertate sînt păcatele ei!*¹⁹. N-am de gînd acum să spun toată istoria acestei femei, ci să dau numai mărturia. Uită-te la dărnicia Mîntuitorului: *De aceea îți spun ție: Iertate sînt păcatele ei cele multe, că a iubit mult*²⁰. Femeia păcătoasă a primit iertarea atîtor păcate; dar Maria, sora lui Moisi, numai pentru că a cîrtit puțin, a fost osîndită cu lepră²¹. Celor păcătoși Dumnezeu le spune: *De vor li păcatele voastre stacojii, ca zăpada le voi înălbi*²²; preface întunerecul în lumină, prin schimbarea ce o face pocăința în sufletul păcătoșului și risipește atîta noian de păcate prin glasul bunătății Sale; dar celor care merg pe calea dreptății le spune: *Cel care va zice fratelui său: «Nebunule» vinovat va li de gheena locului*²³. Atîta asprime pentru un singur cuvînt și atîta dărnicie pentru atîtea păcate!

Uită-mi-te și la alt lucru minunat! Dumnezeu socotește păcatele noastre ca c datorie ce o avem de plătit; păcătoșilor, care se pocăiesc, le iartă și capitalul; dreptilor, însă, le cere și dobînda. S-a apropiat de El unul, care-l era dator mulți talanți:

10. *Ier.* 8, 4.11. *Ier.* 8, 5.12. *Zaharia*, 1, 3.13. *Iez.* 33, 11.14. *Iez.* 18, 24.15. *Ps.* 88, 8.16. *Ps.* 144, 9.17. *Ps.* 88, 8.18. *Luca* 7, 37-50.19. *Luca* 7, 4720. *Luca* 7, 47.21. *Numeri* 12, 1-10.22. *Is.* 1, 18.23. *Matei* 5, 22.

prin pocăință și prin multă rugămintă, a îmblinzit judecata, zicind: *Doamne, îngăduiește-mi și-ți voi plăti toată datoria*²⁴. Iubitorul de oameni Dumnezeu n-a mai așteptat plata datoriei, ci a făcut din mărturisirea lui temei de iertarea datoriei și celui dator cu zece mii de talanți i-a iertat totul, chiar și capitalul; celor drepti, însă, le spune că le va cere și dobinda: *Pentru ce n-ați dat argintul Meu la zarali și venind Eu l-aș luat cu dobândă!*²⁵. Cind spun asta, nu vreau să spun că Dumnezeu urăște pe drepti — că nimic nu-i mai plăcut lui Dumnezeu ca omul drept — ci că Dumnezeu, așa cum am spus și mai înainte, mîngie pe păcătos, ca să-l ridice din păcate, și înfricoșează pe drept, ca să-l întărească; unora le iartă multele lor greșeli, ca unor dușmani și increzuti, altora le cere socoteală exactă și de cele mai mici păcate, pentru ca să nu le lipsească nimic din desăvîrșire. Ceea ce este bogatul în lumea aceasta, aceea este dreptul înaintea lui Dumnezeu; și ceea ce este săracul în lumea aceasta, aceea este păcătosul înaintea lui Dumnezeu. Nimeni nu-i mai sărac decît păcătosul și nimeni nu-i mai bogat decît făcătorul de dreptate. De aceea Pavel spune despre cei ce trăiesc în credință și în bogăție de fapte bune: *Mulțumesc lui Dumnezeu, că în toate v-ați îmbogățit în El, în tot cuvîntul și în toată cunoștința*²⁶. Iar despre cei necredincioși, fericitul Ieremia spune: *Poate că sînt săraci, de aceea n-au putut să asculte cuvîntul Domnului*²⁷. Vezi că numește săraci pe cei ce stau departe de dreapta credință? (327) Dumnezeu miluiește, deci, pe păcătoși ca pe niște săraci și cere celor drepti ca unor bogați; unora le dăruiește din pricina sărăciei lor, altora le cere socoteala, cu multă asprime, chiar cuvintelor lor din pricina bogăției credinței lor. Ceea ce face cu dreptii și păcătoșii, aceea face și cu bogații și cu săracii. Și după cum ridică pe cel păcătos pentru iubirea Sa de oameni, iar pe drept îl înfricoșează prin asprimea Sa, tot așa orinduiește și lucrurile din lumea aceasta. Dacă vede pe cei puternici, mîndri cu dragătoriile lor, pe împărați, pe boieri, pe toți cei care se laudă cu averea lor, tuturor le vorbește înfricoșîndu-i și pune, spre folosul lor, frica peste puterea lor: *Și acum, împărați, înțelegeți! Învățați-vă toți cei ce judecați pămîntul! Slujiți Domnului cu frica și vă bucurați Lui cu cutremur*²⁸, că este *Împăratul împărățiilor și Domnul Domnilor*²⁹. Unde este o conducere silnică, Dumnezeu pune frica de împărăția Lui; unde este smerenia nimicniciei, dă leacul iubirii Sale de oameni. Că acest Dumnezeu mare este Împăratul Împărățiilor și Domnul Domnilor. Dar tot El, coborîndu-Se din slava Lui, este, după cum spune Sfînta Scriptură, Tatăl orfanilor, Judecătorul văduvelor³⁰, Împăratul Împărățiilor și Domnul Domnilor. Vezi marea bogăție a iubirii Lui de oameni? Vezi frica de Dumnezeu, folositoare și omului credincios și omului cu stăpînire? Acolo unde vede că stăpînirea e de ajuns spre mîngîiere, a pus frica spre folos; acolo unde vede că orfanul se pierde din pricina nimicniciei sale, iar văduva din pricina sărăciei, adaugă iubirea Sa de oameni spre mîngîiere. *Eu sînt Tatăl orfanilor!* Prin asta face două lucruri: își arată și iubirea Sa de oameni și pedepsește și impilarea. Se numește Tatăl orfanilor, ca să și mîngie pe cei sărmani, dar să și lovească pe cei ce impilează, spre a nu mai face rău orfanilor și văduvelor. Pe unul moartea l-a lipsit de tată, pe cealaltă a lipsit-o de bărbat; de aceea marea Lui iubire de oameni ridică în picioare pe aceia pe care legea firii i-a doborât la pămînt. Același har a dat pe Împăratul sfinților unuia judecător, iar altuia tată. Înoft Dumnezeu spune: «Omule nedrepte, dacă faci rău văduvelor, minii pe Cel ce poartă grija de văduve! Dacă nedreptățești pe orfani, nedreptățești pe fiii lui Dumnezeu! Eu sînt

24. Matei 18, 26.

25. Matei 25, 27.

26. I Cor. 1, 4-5.

27. Ier. 5, 4.

28. Ps. 2, 8-9.

29. I Tim. 6, 15.

30. Ps. 67, 5.

Tatăl orfanilor și Judecătorul văduvelor!». Cine este atît de îndrăzneț în necredință, încît să nedreptățească pe fiii lui Dumnezeu și să facă rău văduvelor, de care Dumnezeu are grijă?

Vezi cum Dumnezeu întrebuințează mijloacele credinței? Pe unii îi infricoșează, pe alții îi miluiește. Asta nu înseamnă că este părtinitor, ci că dă leacuri potrivite sufletului fiecărui om.

Să ne aducem, dar, fraților, nouă înșine, leac de mintuire, pocăință! Dar, mai bine spus, să primim de la Dumnezeu pocăința, care ne vindecă pe noi! Că nu noi i-o aducem Lui, ci El ne-a dat-o nouă! Uită-te cît de aspru era El pe vremea legii vechi! Uită-te cît de iubitor de oameni este pe vremea harului! Cînd vorbesc de asprimea de pe timpul legii vechi nu hulesc judecata lui Dumnezeu, ci propovăduiesc iubirea de oameni a harului evanghelic. Legea veche pedepsea fără nici o milă pe păcătoși; harul, însă, amină, cu mulță îndelungă răbdare, pedeapsa, ca să aducă îndreptarea. Să primim, dar fraților, pocăința, leac spre mintuire. Să primim leacul, care ne șterge (328) păcatele. Iar pocăință nu-i cea spusă cu cuvîntul, ci cea întărită cu fapta! Pocăința cea din toată inima șterge murdăria necredinței. *Spălați-vă*, spune Dumnezeu, *curățiți-vă! ștergeți răutățile din inimile voastre, dinaintea ochilor Mei*³¹.

— Ce vor să spună cuvintele acestea de la urmă, care, sînt de prisos? N-au spus oare totul cuvintele: *Ștergeți răutățile din inimile voastre?* Pentru ce a mai adăugat: *Dinaintea ochilor Mei?*

— Pentru că altfel văd ochii oamenilor și altfel vede ochiul lui Dumnezeu. *Omul vede la față, iar Dumnezeu în inimă*³². Nu vă pocăiți de formă, zice Dumnezeu, ci arătați roadele pocăinții înaintea ochilor Mei, care cercetează cele ascunse!».

4. După ce ne-am curățit de păcate, trebuie să avem înaintea ochilor păcatele acestea. Dumnezeu, din iubirea Sa de oameni, îți iartă păcatul, dar tu, pentru siguranța sufletului tău, să ai înaintea ochilor păcatul. Amintirea păcatelor trecute este oprire a păcatelor viitoare. Cel care se întristează de păcatele trecute, este mai hotărît să nu le mai repete. De asta și David spunea: *Și păcatul meu înaintea mea este pururea*³³. Avea înaintea ochilor păcatele trecute, ca să nu cadă în altele viitoare. Că o stare sufletească ca aceasta cere Dumnezeu de la noi. Ascultă că însuși o spune!: *Eu sînt cel ce șterg păcatele tale și nu-mi voi aduce aminte de ele! Tu, însă, adu-ți aminte de ele și să ne judecăm, zice Domnul. Spune tu mai întîi păcatele tale, ca să te îndreptezi!*³⁴. Dumnezeu nu cere mult timp de pocăință! Ți-ai spus păcatul, te-ai îndreptat! Te-ai pocăit, ai fost miluit! Nu timpul te îndreptățește, ci chipul cum te pocăiești îți stinge păcatul. Se poate ca timpul cît te pocăiești să fie lung și să nu capeti mintuire; și se poate, ca în scurtă vreme, mărturisindu-te din inimă, să lepezi păcatul. Mult timp a irosit fericitul Samuil rugîndu-se pentru Saul și multe nopți a petrecut priveghind pentru mintuirea celui ce păcătuisese! Dar Dumnezeu n-a primit timpul (că pocăința păcătosului nu însoțea rugăciunea profetului) și i-a spus profetului Său: *Pînă cînd vei plînge pentru Saul, că Eu l-am lepădat?*³⁵. Cuvintele «pînă cînd» arată timpul și stăruința celui ce se ruga. Dumnezeu, însă, n-a primit timpul rugăciunii profetului, că pocăința împăratului nu însoțea rugăciunea dreptului. Fericitul David, însă, care a primit prin profetul Natan mustrarea pentru păcat, care în fața ame-

31. Is. 1, 16.

32. I Imp. 16, 7.

33. Ps. 50, 40.

34. Is. 43, 25-26.

35. I Imp. 16, 1.

David a arătat îndată întoarcere sinceră și a spus : *Am păcătuit Domnului* ³⁶, ei bine, **acest** singur cuvânt a adus fericitului David, care s-a pocăit din toată inima, într-o clipă de vreme, întreagă mintuirea. Pocăința a schimbat îndată hotărîrea, că Natan i-a spus : *Și Domnul a iertat păcatul tău* ³⁷. Vezi-mi, dar, că Dumnezeu este zăbavnic la neașteptare și grabnic la mintuire. Mai întâi gîndește-te că iubitorul de oameni Dumnezeu a muștră pe împăratul David după ce trecuse multă vreme de la săvîrșirea păcatului. David a păcătuit ; femeia rămăsese însărcinată și nici o muștrare nu urma să se păcătuiască ; ci, după ce se născuse copilul cel din păcat, este trimis doctorul păcatului

-- Dar pentru ce (329) Dumnezeu n-a muștrat pe păcătos îndată ?

— Pentru că Dumnezeu știe că sufletul păcătoșilor e orb cînd păcătoșii sînt în tîmpul păcatelor, pentru că surde sînt urechile celor cufundați în adîncul păcatului. De asta Dumnezeu întîrzie să dea ajutor celui aprins de patimă și muștră după atîta vreme. Dar într-o clipită de vreme este și pocăință și iertare : *Și Domnul a iertat păcatul tău !* Cît este de mare înțelepciunea Celui ce amenință !

Ai văzut că Dumnezeu este grabnic la mintuire ? Aceasta o face și cu toate cele din jurul nostru. Zăbovește cînd e vorba să dărîme și zorește cînd e vorba să dea ajutor. Iată ce vreau să spun : Noi oamenii avem nevoie de mulți ani ca să ridicăm aceste clădiri și de multă vreme ca să zidim o casă ; ca să zidim ne trebuie mult timp, dar ca să dărîmăm puțin. La Dumnezeu lucrurile se petrec tocmai dimpotrivă ; cînd zidește Dumnezeu, zidește degrabă ; cînd dărîmă, dărîmă cu zăbavă. Iute este Dumnezeu la zidit, zăbavnic la dărîmat ! Pentru că acestea două sînt potrivite lui Dumnezeu ; iuteala, potrivit puterii Lui ; zăbava, potrivit bunătății Lui. Din pricina covîrșitoareii Lui puteri este iute ; din pricina mării Lui bunătății, este zăbavnic. Dovada spuselor mele sînt faptele ! În șase zile a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul, marea munților, cîmpurile, văile, dealurile, copacii, plantele, izvoarele, rîurile, grădinile, toată varietatea pe care o vedem, marea aceasta cea mare și lată, insulele, țările de la marginea mării și cele dinăuntru ; toată lumea aceasta văzută și frumusețea din ea, a făcut-o Dumnezeu în șase zile. Ființele cele cuvîntătoare și cele necuvîntătoare din lume ; toată întocmirea aceasta văzută, în șase zile a făcut-o. Ei bine, acest Dumnezeu, Care e iute la zidit, cînd a fost vorba să dărîme o cetate, s-a aflat zăbavnic din pricina bunătății Lui. Vrea să dărîme Ierihonul și spune lui Israel : *Înconjuțați cetatea timp de șapte zile și în a șaptea zi va cădea zidul* ³⁸.

— Cum, Doamne, ai făcut lumea toată în șase zile și o cetate o dărîmi în șapte zile ? Ce pune piedică puterii Tale ? Pentru ce nu o dărîmi dintr-odată ? Nu strigă despre Tine profetul, spunînd : *De vei deschide cerul, se vor cutremura de tine munții și se vor topi ca ceara de la fața focului ?* ³⁹ Nu spune oare David, vorbind de lucrurile puterii Tale : *Nu ne vom teme cînd se va tulbura pămîntul și se vor muta munții în inimile mării* ⁴⁰. Poți, Doamne, să muți munții și să-i arunci în mare și nu vrei să dărîmi un oraș, care Ți se împotrivesc, ci dai răgaz de șapte zile pentru dărîmarea lui ? Pentru ce ?

— Nu Mi-a slăbit puterea, răspunde Dumnezeu, ci iubirea Mea de oameni îndelung rabdă. Li dau răgaz șapte zile, cum am dat și cetății Ninive, trei zile. Poate va primi predica de pocăință și se va mîntui.

36. *II Imp.* 12, 13.

37. *II Imp.* 12, 13.

38. *Is. Navi* 2, 1—21 ; 6, 22—25.

39. *Is.* 64, 1.

40. *Ps.* 45, 2.

— Dar cine-i pentru locuitorii Ierihonului predicatorul pocăinței? Dușmanii înconjuraseră cetatea; generalul supraveghea zidurile cetății! Frica era mare, tulburarea multă! Ce cale de pocăință le-ai deschis? Le-ai trimis vreun profet? Le-ai trimis vreun binevestitor? Era oare cineva între ei care să le arate care li-i folosul?

— Da, răspunde Dumnezeu, aveau în mijlocul lor un dascăl al pocăinței, pe minunata Raav⁴¹, pe care am mintuit-o prin pocăință. Era și ea din același aluat ca și ei; dar pentru că nu era de același gând cu ei, n-a luat parte nici la păcatul lor de vreme ce nu luase parte la necredința lor.

5. Vezi-mi cit e de neobișnuită predica iubirii de oameni! Dumnezeu, care a spus în lege: *Să nu faci desfrinare*⁴² (330), datorită iubirii Sale de oameni, a schimbat cuvântul și a strigat prin fericitul Isus Navi: *Raav desfrînata, să trăiască!*⁴³. Acel Isus, fiul lui Navi, care a spus: «*Raav desfrînata, să trăiască*» a fost icoana Domnului Iisus, care a zis: *Desfrînatelile și vameșii merg înaintea voastră în împărăția cerurilor*⁴⁴.

— Dacă trebuie să trăiască, pentru ce este desfrînată? Iar dacă este desfrînată, pentru ce să trăiască?

— Am vorbit de starea ei de mai înainte, ca să te minunezi de schimbarea de pe urmă.

— Și ce a făcut Raav, ca să-i aducă mîntuirea? Că a primit iscoadele cu pace? Asta o face și o hanğiță!

— Dar Raav n-a cules mîntuirea numai de pe urma vorbelor ei, ci, înainte de asta, de pe urma credinței și a dragostei ei față de Dumnezeu. Și ca să cunoști credința ei covârșitoare, ascultă că însăși Scriptura dă mărturie de faptele ei! Era în casa de desfrîu, ca mărgăritarul aruncat în noroi, ca aurul azvîrlit în mocirlă, ca o floare a credinței înăbușită de spini! Un suflet credincios era închis într-un loc al necredinței! Ascultă-mă cu mare luare aminte! Raav a primit iscoadele. Și pe Dumnezeu, pe care Israel l-a trădat în pustie, pe acesta l-a predicat Raav în casa de desfrîu. Dar pentru ce spun: Israel în pustie? L-a trădat, cînd muntele era plin de noroi, de ceață, de sunet de trîmbițe, de fulgere și de celelalte lucruri înfricoșătoare, cînd a auzit de la Dumnezeu din mijlocul focului: *Ascultă Israile, Domnul Dumnezeuul tău este un singur Domn*⁴⁵; *să nu ai alți dumnezei*⁴⁶; *Eu sînt în cer sus și pe pămînt jos și altară de Mine nu este Dumnezeu*⁴⁷; și cu toate că Israel a auzit aceste cuvinte, totuși a făcut vițel și s-a lepădat de Dumnezeu. N-a mai vrut să știe de Stăpîn, n-a mai cunoscut pe Binefăcător și a spus lui Aaron: *Fă-ne dumnezei*⁴⁸. Dacă-s dumnezei, pentru ce spui: «Fă-ne?» Cum pot fi dumnezei cele făcute de mînă? Așa e păcatul! Orbește! Se luptă cu el însuși, se distruge singur! A fost făcut un vițel și nerecunoscătorul Israel strigă: *Aceștia sînt dumnezeii tăi, Israile, care te-au scos din pămîntul Egiptului*. Israel spunea: *Aceștia sînt dumnezei și vedea un vițel!* Era un idol!

— Pentru ce atunci strigau: *Aceștia sînt dumnezei?*

— Ca să arate că nu se închinau numai la ceea ce vedeau, ci că în mîntea lor era închinarea la mai mulți dumnezei. Ei tălmăceau cu cuvîntul ce gîndeau, nu gîndeau ce vedeau.

41. *Is. Navi* 2, 1—21; 6, 22—25.

42. *Ieșire* 20, 14.

43. *Is. Navi*, 6, 17.

44. *Matei* 21, 31.

45. *Deut.* 6, 4.

46. *Ieșire* 20, 3.

47. *Deut.* 4, 39.

48. *Ieșire* 32, 1.

Dar să ne întoarcem iarăși la subiect. Ceea ce auzise Israil, care fusese întărit cu atâtea minuni, care fusese învățat cu atâtea porunci, pe care le tăgăduia, aceea a predicat Raav, închisă într-o casă de desfrâu⁴⁹. Le-a spus iscoadelor: *Am aflat câte a făcut Dumnezeu vostru egiptenilor!*⁵⁰. Iudeul spunea: *Aceștia sint dumnezeii tăi care te-au scos din pământul Egiptului!*⁵¹, iar femeia desfrînată nu atribuie zeilor mîntuirea lui Israil, ci lui Dumnezeu: *Am aflat câte a făcut Dumnezeu vostru egiptenilor în pustie și am auzit; și s-a topit inima noastră și tărie nu este în noi. Am aflat câte a făcut Dumnezeu vostru!*⁵². Ai văzut cum repetă, prin credință, cuvintele Legiuitorului? ⁵³ Că a spus: *Și știu că Dumnezeu vostru este în cer sus și pe pământ jos și afară de El nu este Dumnezeu!*⁵⁴.

Raav este icoană a Bisericii celei întinată altădată cu desfrînarea demonilor, care primind acum iscoadele lui Hristos; nu iscoadele trimise de Isus al lui Navi, ci pe apostolii trimiși de Iisus adevăratul Mîntuitor, spune: *Am aflat că Dumnezeu vostru este în cer sus și pe pământ jos și afară de El nu este Dumnezeu.* Aceste cuvinte le-au primit iudeii și nu le-au păzit; pe acestea le-a auzit Biserica (331) și le-a păstrat. Este vrednică, dar, de toată lauda Raav, icoana Bisericii. De aceea și marele Pavel, cunoscînd vrednicia credinței ei, n-a socotit-o nevrednică din pricina stării ei de mai înainte, ci vrednică din pricina schimbării dumnezeiești petrecute cu ea; a numărat-o între toți sfinții, spunînd: *Prin credință a adus Avel jertfă; prin credință Avraam a făcut cutare și cutare; prin credință Noe a lucrat corabia; prin credință Moisi a făcut și a săvîrșit atîtea și atîtea; și după ce pomenește pe rînd de mulți sfinți, la urmă a adăugat: Prin credință Raav desfrînată n-a pierit împreună cu cei necredincioși, pentru că a primit iscoadele și le-a scos pe altă cale!*⁵⁵. Uită-te că Raav își acopere cu multă înțelepciune gîndurile ei cele bune. Cînd trimișii împăratului pentru căutarea iscoadelor au întrebă-o: «Au intrat oameni la tine?» ea le-a răspuns: «Da, au intrat». A spus mai întîi adevărul, apoi a adăugat minciuna. Niciodată minciuna nu-i crezută dacă nu-i adaugi la început și o umbră de adevăr. De aceea cei ce mint cu aparență de adevăr, spun mai întîi adevărul, ceea ce se știe de toată lumea și apoi adaugă minciunile și neadevărul. «Au intrat la tine iscoadele?» «Da», le-a răspuns femeia. Dacă ar fi răspuns de la început «Nu», ar fi îndemnat pe trimișii împăratului să-i caute în casă. Dar ea le-a răspuns: *Da, au intrat și au plecat pe acest drum! Urmăriți-i și-i veți prinde!*⁵⁶. Ce minciună bună! Ce viclenie bună, care n-a trădat cele dumnezeiești, ci a păstrat credința!

Dacă pocăința a învrednicit-o pe Raav aceea de o atît de mare mîntuire, înclt să fie propovăduită de gura sfinților — Isus al lui Navi să strige în pustie: *Să trăiască Raav desfrînată!*⁵⁷, iar Pavel să spună: «Prin credință Raav desfrînată n-a pierit împreună cu cei necredincioși!»⁵⁸ — cu cit mai mult noi nu ne vom mîntui, dacă ne pocăim? Timpul de acum e timp de pocăință. Mare să ne fie teama de păcatele ce le avem în spate, dacă pocăința n-o ia înaintea pedepsei! *Să întîmpinăm fața Lui întru mărturisire!*⁵⁹. Să stingem vîlvătaia păcatelor, nu cu apă multă, ci cu puține lacrimi. Multul foc al păcatului e stins și cu o picătură de lacrimi; că lacrimile sting vîlvătaia păcatelor și spală mirosul greu al păcatului; o mărturisește fericitul David spunînd și arătînd cit de mare e puterea lacrimilor: *Spăla-voi în fiecare noapte patul*

49. *Ieșire* 32, 4.50. *Is. Navi* 2, 9.51. *Ieșire* 32, 4.52. *Is. Navi* 2, 9—11.53. *Deut.* 4, 39.54. *Is. Navi* 2, 11.55. *Evr.* 11, 4—31.56. *Is. Navi* 2, 1—4.57. *Is. Navi* 6, 17.58. *Evr.* 11, 31.59. *Ps.* 94, 2.

meu, cu lacrimile mele aşternutul meu voi uda⁶⁰. Dacă ar fi vrut să arate numai belsugul de lacrimi, ar fi fost de ajuns să spună atît : *Cu lacrimile mele aşternutul meu voi uda.*

— Dar atunci pentru ce a spus înainte : *Spăla-voi ?*

— Ca să arate că lacrimile sînt baie şi mijloc de curăţire de păcate.

6. Păcatele sînt pricina tuturor relelor. Din pricina păcatelor supărările, din pricina păcatelor tulburările, din pricina păcatelor războaiele, din pricina păcatelor bolile şi toate suferinţele greu de vindecat ce vin peste noi. După cum doctorii iscusiţi nu cercetează numai cele ce arată bolile pe dinafată, ci caută să afle şi cauza bolilor, tot aşa şi Mîntuitorul, vrînd să arate că păcatul este pricina tuturor relelor ce vin peste oameni, a pus celui slăbănogit cu trupul : *Iată, te-ai lăcut sănătos, de acum să nu mai greşeşti, ca să nu-ţi lie şi ceva mai rău*⁶¹, pentru că Doctorul sufletelor l-a văzut că sufletul îi e slăbănogit, iar din pricina lui şi trupul. Aşadar păcatul fusese pricina bolii de care zăcuse slăbănogul. Păcatul e pricina pagubei, păcatul e pricina supărării, păcatul e pricina oricărei suferinţe (332). Eu, însă, mă minunez de aceea că Dumnezeu, care la început a hotărît omului suferinţa pentru păcatul săvîrşit, pune capăt hotărîrii acesteia prin o altă hotărîre şi alungă osînda chiar prin osînda. Să-ţi explic cum ! Dumnezeu a dat omului suferinţa din pricina păcatului ; dar prin suferinţă pune capăt păcatului. Fii cu mare luare aminte ! Cînd Dumnezeu a ameninţat pe femeie şi a osîndit-o pentru călcarea de poruncă, i-a spus : *În dureri vei naşte fii*⁶², a arătat că suferinţa este fructul păcatului. Dar, cit e de darnic Dumnezeu ! Ceea ce dăduse ca pedeapsă, pe aceea Dumnezeu a prefăcut-o în mijloc de mîntuire. Păcatul a dat naştere suferinţei, dar suferinţa şterge păcatul ; şi după cum cariul se naşte din lemn şi macină lemnul, tot aşa şi suferinţa se naşte din păcat, dar distruge păcatul, cînd e însoţită de pocăinţă. De aceea Pavel spunea : *Întristarea cea după Dumnezeu lucrează pocăinţă spre mînuire, de care nu-ţi pare rău*⁶³. Bună este întristarea pentru cei ce se pocăiesc sincer. Cei ce păcătuiesc trebuie să plîngă pentru păcatul lor, că *terciţi cei ce plîng că aceia se vor mîngia*⁶⁴. Plînge-ţi, dar, păcatul, ca să nu jeleşti osînda ! Apără-te înaintea judecătorului înainte de a te duce la scaunul de judecată. Nu ştii oare că toţi cei care vor să roage pe judecător, nu fac aceasta atunci cînd are loc judecata, ci înainte de a se duce la scaunul de judecată, fie prin prieteni, fie prin protectori, fie în vreun alt chip ? Aşa şi cu Dumnezeu ! În timpul judecăţii n-ai să-L îndupleci pe Judecător ; dar înainte de judecată, poţi să-L îndupleci. De aceea David spunea : *Să întimpinăm faţa Lui întru mărturisire*⁶⁵. Înaintea scaunului de judecată arta oratorică a apărătorilor nu poate înşela pe marele Judecător ; puterea nu-L înduplecă ; dregătoria înaltă nu-L convinge ; de faţa omului nu ţine seamă ; de bani nu e corupt, ci dreapta lui judecată este înfricoşătoare şi neîndurătoare. Aici pe pămînt, aşadar, să înduplecăm pe Judecător şi să I ne rugăm aici pe pămînt, să-L rugăm din toată puterea, dar nu cu bani. Dar, mai bine-zis, dacă trebuie să spun adevărul, iubitorul de oameni Dumnezeu este înduplecat şi cu bani ; nu-î primeşte El, ci prin săraci. Dă celui nevoieş bani şi-ai înduplecat pe Judecător. Asta v-o spun prieteneşte ; pentru că pocăinţa fără milostenie este moartă şi fără aripi. Pocăinţa nu poate zbura, dacă nu are aripa milosteniei. De aceea lui Corneliu, cel ce

60. Ps. 6, 6.

61. Ioan 5, 14.

62. Facere 3, 16.

63. II Cor. 7, 10.

64. Matei 5, 4.

65. Ps. 94, 2.

s-a pocăit bine, milostenia i-a fost aripa credinței. *Milosteniile tale*, spune Scriptura, *și rugăciunile tale s-au suit în cer*⁶⁶. Dacă pocăința n-ar fi avut milostenia aripă, nu s-ar fi urcat la cer. Astăzi iarmarocul milosteniei e deschis; vedem pe prinșii de război și pe săraci; vedem pe cei ce strigă; vedem pe cei ce lăcrimează; vedem pe cei ce oftează. Iarmaroc minunat stă în fața noastră; iarmarocul nu are alt rost, iar negustorul nu se gindește la altceva decât să cumpere ieftin și să vîndă scump. Nu-i oare acesta scopul oricărui negustor? Nimeni nu se apucă de negustorie cu alt gînd decît ca să vîndă mai scump mărfurile cumpărate cu bani puțini și să scoată cîștig mare de pe urma negoțului. Un astfel de iarmaroc ne-a pus nouă în față Dumnezeu. Cumpără fapte de dreptate cu puțini bani, ca să le vinzi în viața ce va să fie cu bani grei. Dacă totuși trebuie să numești vindere (333) răsplata ce o vei primi dîncolo! Aici pe pămînt, cumperi dreptatea cu puțini bani, cu un codru de piine, cu o haină ponosită, cu un pahar cu apă rece: *Cel care va da un pahar cu apă rece, amin zic vouă*, spune Dascălul neguțătoriei celei duhovnicești, *nu-și va pierde plata sa*⁶⁷. Să-și aibă plata sa un pahar cu apă rece, iar hainele și banii, dați'ca să faci bine, să nu-și aibă plata lor? Dimpotrivă, chiar multă plată!

— Dar pentru ce Domnul a vorbit de un pahar cu apă rece?

— Ca să-ți arate că milostenia nu înseamnă cheltuială. Ca să dai un pahar cu apă rece, n-ai nevoie să-ți golești lada, nici să faci vreo altă cheltuială.

Dacă acolo unde datul este fără cheltuială harul binefacerii este atît de mare, cit de mare trebuie să fie plata primită de la dreptul Judecător acolo unde datul stă în belșug de haine, de bani și de alte bunuri?

Deci atita vreme cît putem cumpăra virtuțile la un preț atît de scăzut, să le luăm, să le răpim, să le cumpărăm de la marele Dăruitor. *Cei însetați*, spune Domnul, *mergeți la apă și toți cîți nu aveți argint, mergeți și vă cumpărați*⁶⁸. Atita vreme cît iarmarocul e în toi, să cumpărăm milostenii; dar, mai bine spus, prin milostenie să cumpărăm mîntuirea. Imbrăcînd un sărac, imbraci pe Hristos.

— Asta o știu și eu și o știu prea bine, îmi poți răspunde. Am învățat asta mai înainte! Nu ești tu primul, care să mă înveți. Nu am auzit de la tine întii asta! Nu-mi predici o noutate, ci cele ce m-au învățat de multe ori mulți din cei de față!

— Știu și eu, știu că acestea și altele ca acestea le-ați auzit de multe ori. Dar, dar-ar Dumnezeu, să le auzim de multe ori, ca să facem puțin bine!

*Cel ce miluiește pe sărac, împrumută pe Dumnezeu*⁶⁹. Să împrumutăm lui Dumnezeu milostenia, ca să luăm de la El în schimb ca răsplată iubirea de oameni. Cît de înțelepte sînt aceste cuvinte: «Cel ce miluiește pe sărac, împrumută pe Dumnezeu!».

— Dar pentru ce Scriptura n-a spus: *Cine miluiește pe sărac dă lui Dumnezeu, ci: împrumută pe Dumnezeu?*

— Scriptura cunoaște lăcomia noastră. A văzut că nesațitul nostru, îndreptat spre lăcomie, caută să aibă cît mai mult. De asta n-a spus simplu: «Cel ce miluiește pe sărac dă lui Dumnezeu», ca să nu socotești milostenia un simplu schimb de bani, ci: *Cel ce miluiește pe sărac împrumută pe Dumnezeu*. Dacă Dumnezeu se împrumută de la noi, înseamnă că Dumnezeu este datornicul nostru. Cum vrei să-L ai pe Dumnezeu: Judecător sau datornic? Datornicul are respect de cel de la care s-a împrumutat; judecătorul, însă, nu se sfiește de cel pe care l-a împrumutat.

66. *Fapte* 10, 4.67. *Matei* 10, 42.68. *Is.* 55, 1.69. *Proverbe* 19, 17.

7. Trebuie, însă, să vedem neapărat și în alt chip, pentru ce Dumnezeu a spus:
Pe Mine Mă împrumută cel ce dă săracului.

Dumnezeu a văzut că lăcomia noastră tinde, după cum am spus, spre înmulțirea avarilor și că cel ce are bani nu vrea deloc să împrumute fără garanție. Cel ce dă cu împrumut cere sau ipotecă, sau amanet sau girant; cu aceste trei garanții încredințează banii săi; fie că primește amanet, după cum am spus, fie ipotecă, fie girant. Dumnezeu a văzut, deci, că fără aceste garanții nimeni nu dă cu împrumut, nici nu se pleacă spre milă, ci se uită numai la câștig; săracul este lipsit de toate acestea; nu are ce ipoteca, că nu posedă nimic; nu are ce amaneta, că este gol; nu are girant, că, din pricina sărăciei, nimeni n-are încredere în el. Dumnezeu văzînd, deci, că săracul se primejduiește din pricina sărăciei, iar bogatul se primejduiește din pricina neomeniei, s-a pus pe el la mijloc, girant pentru sărac, zălog pentru cel care dă împrumut: Și-i spune bogatului: «N-ai încredere în el, că-i sărac? Încrede-te în mine, că-s bogat!». Dumnezeu a văzut pe sărac și a avut milă de el; a văzut pe sărac și nu l-a trecut cu vederea, ci s-a dat pe sine girant pentru cel ce nu are nimic (334) și a stat alături de cel sărman pentru multa Lui bunătate. De această bunătate dă mărturie fericitul David cînd spune: *A stat în dreapta săracului*⁷⁰.

«Cel ce miluiește pe sărac, împrumută pe Dumnezeu». «Ai încredere, spune Dumnezeu, că pe Mine Mă împrumuți!».

— Dar ce câștig atît de mare am, dacă Te împrumut pe Tine?

— E cea mai mare nelegiuire să ceri socoteală lui Dumnezeu. Totuși Mă plec nelegiuirii tale și cu iubirea de oameni voi pune capăt neomeniei tale. Să stăm, dar, de vorbă și să ne socotim. Cît câștigă cînd împrumuți pe ceilalți oameni? Ce dobîndă le ceri? Nu-i așa că unu la sută, dacă ceri o dobîndă legală? Dacă nesațiul ți-i mai mare, iei o dobîndă nedreaptă de două ori sau de trei ori mai mare. Eu, însă, am să-ți satur lăcomia ta. Îți voi da mai mult decît ti-i pofta nesațiului tău. Acopăr cu dărnicia mea nesațiul tău. Pretinzi o dobîndă de unu la sută? Eu îți dau de o sută de ori mai mult.

— Dacă-i așa, Te împrumut, Doamne! Te împrumut cu milostenia, ce o dau aici săracului! Dar cînd ai să-mi dai înapoi împrumul? Vreau să hotărîm condițiile. Vreau să întărim învoiala. Spune-mi timpul înapoierii banilor! Hotărăște scadența!

Întrebarea asta mai ales este de prisos! Că *Dumnezeu este credincios în toate cuvintele Lui*⁷¹. Dar pentru că un bun platnic are obiceiul și intenția de a măsura timpul și de a hotărî ziua scadenței, ascultă cînd și unde îți va plăti datoria Cel ce s-a împrumutat de la tine prin mîna săracului: *Cînd va șede Fiul Omului pe tronul slavei Lui și va pune oile de-a dreapta Lui și caprele de-a stînga Lui, va zice celor din dreapta. Aici ia aminte, cum grăiește Dătornicul cel recunoscător creditorului său, cum îi mulțumește dătornicul: Veniți, binecuvîntații Părintelui Meu de moștenii împărăția gătită vouă de la întemeierea lumii. Și pentru ce? Că am flămînzit și Mi-ați dat să mînc; am însetat și Mi-ați dat să beau; gol am fost și M-ați îmbrăcat; în temniță și ați venit la Mine; bolnav am fost și M-ați cercetat; străin am fost și M-ați primit*⁷².

Apoi cei care au slujit bine la vreme, se vor uita la nimicnicia lor și la vrednicia Celui împrumutat și vor spune:

70. Ps. 108, 30.

71. Ps. 144, 14.

72. Matei 25, 31-36.

Doamne, când Te-am văzut ilămind și Te-am hrănit ? Sau însetat și Ți-am dat să bei⁷⁵, Ție, spre Care ochii tuturor nădăduiesc, Ție, Care le dai lor hrană la vreme bună ?⁷⁴.

Cit e de mare bunătatea lui Dumnezeu ! Din pricina iubirii Sale de oameni își ascunde vrednicia.

«Am flămînzit și Mi-ați dat să mănînc».

Ce mare bunătate ! Ce nemăsurată iubire de oameni ! A flămînzit Cel ce dă hrană la tot trupul⁷⁵, Cel ce deschide mîinile și satură pe tot cel viu de bună voință⁷⁶.

«Am flămînzit și Mi-ați dat să mănînc».

Nu I se micșorează vrednicia Sa, ci iubirea Sa de oameni cheazăsuieste pentru săraci.

«Am însetat și Mi-ați dat să beau».

— Cine-i cel ce rostește aceste cuvinte ?

-- Cel ce varsă apele în lacuri, riuri și izvoare ; Cel ce a spus în Evanghelie : *Din pîntecele celui ce crede în Mine riuri de apă vie vor curge, precum a zis Scriptura*⁷⁷ ; Cel ce a spus : *De însetează cineva să vină la Mine și să bea*⁷⁸.

— *Gol am iost (335) și M-ați îmbrăcat.*

— Am îmbrăcat noi oare, vor spune aceia, pe Cel ce îmbracă cerul cu nori ?⁷⁹. Pe Cel ce îmbracă toată Biserica și întreaga lume ? *Ciți în Hristos v-ați botezat în Hristos v-ați îmbrăcat*⁸⁰.

«În temniță am fost».

— În temniță Tu Cel ce slobozești pe cei din temniță ? Tălmăcește-ne cele ce ne spui ! Vrednicia Ta tăgăduiește spusele. Când Te-am văzut în atita de mare lipsă ? Când Ți-am făcut acestea ?

— *Întrucît ați făcut, răspunde El, unuia din aceștia prea mici, Mie Mi-ați făcut*⁸¹.

Nu-i adevărat, deci, cuvîntul că *cel ce miluiește pe sărac împrumută pe Dumnezeu* ? Și iată lucru de mirare ! N-a amintit de nici o altă faptă de virtute decît de milostenie. Și doar ar fi putut să spună : «Veniți, binecuvîntaților, că ați trăit în curătenie trupească și sufletească, că ați trăit în feciorie, că ați dus viață îngerească !». Dar le trece pe acestea sub tăcere ! Nu că sînt nevrednice de a fi pomenite, ci pentru că vin în urma iubirii de oameni.

Și după cum celor din dreapta le-a dăruit Împărăția pentru milostenia lor, tot așa și pe cei din stînga i-a amenințat cu pedeapsa pentru asprimea lor. *Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în întunericul cel mai din afară, care este gătit diavolului și îngerilor lui*⁸².

— Pentru ce ? Pentru care pricină ?

— *Pentru că am flămînzit și nu Mi-ați dat să mănînc*⁸³.

N-a spus : «că ați făcut desfrîinare, că ați făcut adulter, că ați furat, că ați dat mărturie mincinoasă, că ați jurat fals». Toată lumea știe că și acestea sînt păcate, dar vin în urma neomeniei și a nemilosteniei.

— Pentru ce, Doamne, nu pomenești și de celelalte căi de păcat ?

75. Matei 25, 37.

74. Ps. 144, 16.

75. Ps. 135, 25.

76. Ps. 144, 17.

77. Ioan 7, 38.

78. Ioan 7, 37.

79. Ps. 146, 8.

80. Gal. 3, 27.

81. Matei 25, 40.

82. Matei 25, 41.

83. Ps. 111, 8.

Nu judec păcatul, răspunde Domnul, ci neomenia! Nu judec pe păcătoși, ci pe cei ce nu s-au pocăit. Pentru neomenie vă osindesc! Ați avut un leac atît de mare și atît de bun pentru mîntuire, milostenia, cu care puteați șterge orice păcat și ați disprețuit o atît de mare binefacere. *Ocărâsc*, dar, *neomenia ca rădăcină a păcatului și a toată necredința*; laud omenia ca rădăcină a tuturor bunătăților. Pe unii îi ameninț cu focul cel veșnic, iar altora le făgăduiesc Împărăția cerurilor.

Bune sînt, Stăpine, făgăduințele Tale, bună este și Împărăția Ta, pe care o așteptăm, dar și gheena, cu care ne ameninți! Una ne îndeamnă (336), cealaltă ne înfricoșează; împărăția ne îndeamnă spre bine, gheena ne înfricoșează cu folos.

Dumnezeu ne amenință cu iadul, nu ca să ne arunce în iad, ci ca să ne scape de iad. Dacă ar fi vrut să ne pedepsească, nu ne-ar fi amenințat mai înainte, pentru ca întăriți să fugim de cele ce ne amenință. Ne amenință cu pedeapsa, ca să scăpăm de pedeapsă. Ne înfricoșează cu cuvîntul, ca să nu ne pedepsească cu fapta.

Să împrumutăm, dar, pe Dumnezeu cu milostenia, să-L împrumutăm, ca să-L avem pe El datornic și nu judecăm'or, așa precum am spus. Datornicul se sfiște de cel care l-a împrumutat, se sfiște de el și-l respectă. Dacă cel ce a dat bani cu împrumut vine la ușa unui datornic, datornicul fuge, dacă e sărac; dar dacă e bogat, îl primește cu îndrăznire.

Vezi-mi și altă față minunată a dreptului judecător, scoasă din observarea lucrurilor omenesti. Dacă împrumuți pe un om sărac, iar acesta mai pe urmă se îmbogățește și poate să-ți plătească datoria, ți-o plătește fără să afle oamenii, ca să nu roșească de starea lui de mai înainte; îți mulțumește, dar nu spune altora că i-ai făcut bine, fiindu-i rușine de sărăcia lui de mai înainte. Dumnezeu nu face așa, ci se împrumută în ascuns, și-și plătește datoria în văzul tuturor. Cînd primește, primește milostenia făcută în taină; cînd dă înapoi, o dă înapoi în fața întregii creații.

Dar poate că un bogat mă va întreba:

— Pentru ce Dumnezeu mi-a dat mie bogăție și pentru ce nu i-a dat la fel și săracului?

— Dumnezeu putea să dea și săracului bogăție ca și ție, dar n-a vrut, pentru ca nici bogăția ta să nu fie neroditoare și nici sărăcia aceluia fără plată. Ție, bogatului, ți-a dat bogăție ca să te îmbogățești prin milostenie și să împarți cu dreptate: *A împărțit, a dat săracilor, dreptatea lui rămîne în veac*⁸³. Vezi că bogatul strînge de pe urma milosteniei dreptate veșnică? Vezi-l și pe sărac! Pentru că nu are bogăție, cu care să lucreze dreptate, are sărăcia, de pe urma căreia culege răbdare veșnică: *Răbdarea săracilor nu piere în veac*⁸⁴. În Hristos Domnul nostru, Căruia slavă în vecii vecilor, Amin.

Trad. de Pr. Prof. D. FECIORU

STRUCTURA PANEGIRICULUI ÎN BISERICA CREȘTINĂ DIN SECOLUL AL IV-lea *

I. *Noțiunea de panegiric.* — Prin panegiric se înțelege o cuvîntare religioasă în care se laudă faptele mari și virtuțile unei persoane sfinte¹. Preotul are obligația ca, activitatea sa predicatorială să se călăuzească după porunca dată de Mîntuitorul cînd a zis Ucenicilor Săi: «Mergeți ... și propovăduiți Evanghelia... (Marcu XVI, 15). Și el trebuie să facă această hotărîtoare activitate în așa fel ca să trezească și să susțină viața creștină, așadar întii să lumineze mintea credincioșilor, pentru ca să-și însușească adevărurile de credință, care să devină apoi norme supreme ale vieții lor creștine, pe care să le realizeze aieva prin trezirea de rezonanțe afective, care pot determina voința la faptă. Și pentru a reuși să realizeze acest scop preotul are în propovăduirea sa ca mijloace omiliile tematice și exegetice.

Despre primele două genuri s-a scris mult în literatura noastră omiletică, însă despre ultimul mai puțin. De aceea ne-am propus, în cele ce urmează, să tratăm despre structura panegiricului utilizînd ca exemple predica secolului al IV-lea. Deci, care este structura panegiricului? Mai întii cîteva date despre termenul de panegiric.

Termenul panegiric vine de la πανηγυρισ și a însemnat originar o adunare a poporului cu deosebire la comemorarea unui eveniment extraordinar. «Panegyrikon» cuvîntare de laudă pentru preamărirea zeilor sau a marilor personalități în aceste adunări².

Termenul «panegyrikon» a trecut în elocvența creștină ca o cuvîntare, așadar, de laudă rostită în cinstea Domnului Hristos, a Preacuratei Fecioare, a sfinților, a martirilor și a altor persoane sfinte care și-au cîștigat merite deosebite atît pentru mîntuirea lor cît și pentru mîntuirea semenilor lor. Panegiricul înfățișează ca într-o icoană viața și activitatea acestora pentru a trezi în ascultători sentimente de cinstire și dorința de a-i imita. De aceea ca o formă de predică bisericească panegiricul este dependent și el de cult rostindu-se de regulă în biserică în fața credincioșilor adunați la slujbele sfinte, în cadrul Sfintei liturghii³ sau a altor slujbe bisericești, fiindcă acestea sînt cele mai sigure mijloace de a trăi împreună cu Hristos, cu Sfînta Fecioară și cu toți sfinții.

Panegiricul este străbătut de un puternic suflu de bucurie.

Panegiricul este o cuvîntare bisericească de laudă care se repetă. În fiecare an la praznicele închinăte Domnului Hristos sau Preacuratei Fecioare, ori la sărbătorile sfinților sau la hramul bisericilor pot fi rostite tot altele și alte cuvîntări de laudă.

II. *Scurt istoric al panegiricului.* — Panegiricul nu este o cuvîntare specific creștină. Obiceiul rostirii panegiricilor este mai vechi decît creștinismul. Atît grecii cît și romanii obișnuiau să sărbătorească persoanele ilustre prin serbări publice, cu ocazia cărora se rosteau cuvîntări de laudă. La greci era obiceiul să se țină un discurs festiv în fața unei adunări solemne, mai ales cu prilejul jocurilor olimpice. Aceste cuvîntări glorificau pe zeul în cinstea căruia avea loc sărbătoarea, sau a magistraților orașelor, sau a eroilor și învingătorilor în întrecerile olimpice.

* Lucrare de seminar, susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Diac. Prof. Dr. Nicolae Balca, care a dat și avizul pentru publicare.

1. George Aramă, *Curs de omiletică*, București, 1922, p. 152.

2. Vezi I. Jungmann, *Theorie der geistigen Beredsamkeit Auflage*, Freib. i. Br. 1908, p. 49, cit. după prof. Diac. Dr. N. Balca, *Curs de doctorat*, 1975, p. I-a.

3. Sf. Liturghie oferă cadrul cel mai propice pentru predică. Vezi la Diac. Prof. Dr. N. Balca, *Importanța catehetică a Sfintei Liturghii*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1958, p. 200-201.

Aceste cuvântări de laudă erau festive.

Apariția creștinismului și cu aceasta a elocvenței bisericești a accentuat mult mai mult importanța panegiricului. El a înflorit în catacombe, în care se adunau credincioșii să săvârșească Sfânta Liturghie și să îngroape pe martirii și mărturisitorii credinței creștine. Aici episcopul, sau unul dintre preoți, după ce se citeau actele martiriului, adăugau un cuvânt de laudă sau un elogiu.

Este adevărat că în Biserica primară, elocvența creștină a fost susținută prin minuni și prin darurile speciale ale Duhului Sfânt. Și apoi în aceste timpuri dramatice Descoperirea dumnezeiască era atât de viu trăită și atât de entuziasmați se simteau credincioșii de învățătura Mintuitorului, încât propovăduitorii Evangheliei nu aveau nevoie de o temeinică omiletică pentru a urma lui Hristos Domnul⁴.

Dar după ce, datorită Edictului de la Milan (313), când Biserica a ieșit din catacombe, elocvența creștină a atins o culme în secolul al IV-lea, panegiricul a realizat prin cinstirea sau venerarea martirilor și a mucenicilor o uimitoare măiestrie. Aceasta și prin adăugirea la ceremonialul liturgic a unor inspirate rugăciuni a căror poezie duhovnicească avea drept scop să trezească rezonanțe afective pentru întărirea sufletescă a credincioșilor, necesară statornicirii în credință.

Se știe că în primele trei veacuri creștine propovăduitorii Evangheliei erau priviți «ca fiind simple organe de vestire a voinței lui Dumnezeu». Harismele care însoțeau și întăreau cuvântul acestora în aceste trei veacuri, devin, după ascunsă înțelepciune divină, tot mai rare, fapt care a dus însă, în secolul al IV-lea, la o accentuare a contribuției ierarhiei privind pregătirea predicii și perfecționarea ei mai ales în ceea ce privește forma acesteia.

Dar ce cauze au determinat predica creștină ca să se ridice la asemenea culme în secolul al IV-lea? Cei care s-au ocupat de această problemă enumeră următoarele cauze:

În urma Edictului de la Milan (313) se încheie perioada persecuțiilor. Biserica creștină s-a putut ocupa nestingerită de dezvoltarea cultului, arhitecturii bisericești literaturii teologice și retoricii bisericești⁵.

Renumitele școli catehetice — din Alexandria, Antiohia și din alte orașe ale imperiului ce deveniseră centre de înaltă cultură teologică — au contribuit în mare măsură la dezvoltarea predicii din veacul al IV-lea, în înțelesul că, contribuind la formarea conducătorilor Bisericii, ele au influențat prin însuși acest fapt, la înfrumusețarea și dezvoltarea elocvenței bisericești⁶.

Școlile filosofice și de retorică păgine ale vremii la care s-au adăpat unii Sfânt Părinți, au avut de asemenea partea lor de contribuție la înflorirea propovăduirii creștine. În folosirea retoricii vremii însă Părinții Bisericii au avut conștiința deosebirilor esențiale dintre tematica și scopul oratoriei laice și elocvența bisericească. Preocuparea Părinților avea în vedere mai ales alcătuirea unor tipare de sine stătătoare ale propovăduirii sfinte⁷.

În oarecare măsură marea dezvoltare a predicii în veacul al IV-lea se datorește și deosebitei prețuiri și înaltei pretenții pe care lumea cultă greco-romană păgână de atunci le avea față de arta oratorică. O asemenea situație a determinat pe preoții creștini ca la întocmirea și rostirea cuvântărilor lor să se adapteze cerințelor acestor ascultători culti, pentru ca astfel aceștia să fie mai ușor atrași la primirea cuvântului dumnezeiesc⁸.

De asemenea și dezvoltarea cultului creștin și a locașurilor de cult în forme din ce în ce mai maiestruoase a determinat înflorirea predicii, pentru ca aceasta să fie în unison cu aureola serviciilor divine și cu măreția catedralelor creștine. Sfințirile acestora, ceremoniile care însoțeau diferitele solemnități de la curtea imperială, dar mai ales aniversările martirilor și ale sfinților trebuia să îmbrace haina cea mai de sărbătoare a elocvenței într-un stil vrednic de asemenea circumstanțe⁹.

4. Probst, *Lehre u. Gebet in den ersten drei christlichen Jahrhunderten*, la Diac. Prof. Dr. N. Bărbulescu (Curs de doctorat), p. I-a.

5. D. N. Moraitis, *Predica în Răsărit din veacul de aur al Bisericii și pînă pe vremea lui I. H. R. tom*, în «Anuarul științific publicat de Facultatea de Teologie», vol. II, Tesalonic, 1957, p. 263-290. La Diac. Prof. Dr. Dumitru Belu, *Predica veacului de aur*, în «Mitropolia Ardealului», 1964, nr. 1-2, p. 119.

6. *Ibidem*, p. 119. 7. *Ibidem*, p. 119-120. 8. *Ibidem*, p. 120. 9. *Ibidem*, p. 125-126.

Așa se face că elaborarea propovăduirii devine mai perfecționată. Forma ei este **mai** elegantă, iar materialul ilustrativ mult mai bogat și mai variat¹⁰. Iată de ce veacul al IV-lea a fost productiv în toate genurile de cuvântări bisericești, dar în chip deosebit s-a cultivat panegiricul, prin care se laudă, într-o formă cit mai sublimă, eroismul creștin al sfinților și virtuțile martirilor care au murit pentru Hristos și pe care Biserica îi cinstește în slujbele ei ca pe niște pilduitoari și mijlocitori pentru noi către Dumnezeu și pentru ca faptele lor să rodească și în viața credincioșilor asemenea virtuți, necesare cîștigării împărăției lui Dumnezeu, a mîntuirii. De aceea panegiricul nu este o compoziție ușoară. El cere o formă strălucitoare și un fond bogat, o fecundă viață poetică și un avîntat elan liric.

Strălucii Părinți bisericești din veacul al IV-lea au posedat aceste daruri și de aceea ei se remarcă — după cum vom arăta — și prin alcătuirea și rostirea de panegirice ce sînt modele ale genului. Vom sublinia cițiva din cei mai reprezentativi cuvîntători ai acestui gen oratoric mai întii în literatura clasică greco-romană și apoi în cea creștină.

Dar, din cele două literaturi clasice — greacă și romană — puține documente au ajuns pînă la noi, care să caracterizeze acest gen de cuvîntări. Cicero ne relatează despre unele cărți în care se află elogiile celebre ale lui Temistocle, Aristide, Agesilau, Epaminonda și alții¹¹. În opera sa «De oratione», Cicero mai amintește despre elogiul lui Lelius, închinat Africanului și a lui Catul¹² pentru mama sa Popilia. Este demn de remarcat și panegiricul lui Pliniu cel tinăr închinat împăratului Traian.

Seria oratorilor bisericești din secolul al IV-lea o începe Eusebiu al Cezareei (+ 339), cu cuvîntările lui panegirice. Influențat de oratorii necreștini, Eusebiu este adesea ditirambic. Subliniază îngroșat, dar nejustificat, unele lucruri. Uneori lasă să iasă la iveală mai mult istoric decît oratorul¹³.

Dar Sfintul Grigorie de Nazianz (+ 390) se impune prin darurile amintite cit și prin o profundă cultură teologică pe care a căutat să le valorifice în elocvența sa bisericească. El dovedește un limbaj elegant, o fantazie bogată, o sensibilitate delicată și capabilă de profunde rezonanțe afective, iată calități pe care el le-a posedat într-un grad foarte înalt. El a utilizat cu succes toate mijloacele retorice. Se distinge prin bogăția cunoștințelor teologice și laice și mai ales prin patosul său inflăcărât¹⁴.

Dacă și numai simpla lectură a cuvîntărilor Sfintului Grigorie de Nazianz impresionează în chip deosebit, ne putem da seama de cit de puternică trebuie să fi fost întipărirea pe care ele o lăsau în inima și mintea ascultătorilor¹⁵. Genialitatea operei și smerenia vieții sale a făcut pe învățatul bizantin Mihail Psellos să spună: «nimeni dintre toți oamenii nu poate rivaliza cu Platon afară de Grigorie de Nazianz»¹⁶. Opera lui este un imn adus Celui care i-a dăruit talentul și pe Care îl preamărește prin: poeziile sale de o aleasă sensibilitate și prin panegiricele în care el își desfășoară arta sa oratorică¹⁷. În legătură cu aceasta, Sfintul Grigorie de Nazianz se caracterizează pe sine însuși ca cel «în a cărui fire stă scrisul așa cum în firea apei stă să curgă, iar a focului să încălzească»¹⁸. Sfintul Grigorie știe să dăltuiască cu multă ușurință în versificație, cu multă frumusețe în conținutul ei, un gen neîncercat pînă atunci, de a lăuda pe Dumnezeu în imnuri de o inegalabilă sensibilitate:

Toate cite cuvîntă și cite nu cuvîntă pe Tine te cîntă;

Toate cite au minte și cite nu au minte pe Tine te cinstesc;

Toți la Tine se roagă. Toate cite a Ta alcătuire înțeleg;

Ție îți cîntă un imn în tăcere¹⁹.

La fel și Sfintul Vasile cel Mare ne-a lăsat citeva panegirice la martiri diferiți ca: Gordius, Iulita, la Cei 40 de Mucenici din Sevasta și la Sfintul Mamant²⁰. În panegiricul la Sfinta Iulita, el descrie în fața ascultătorilor săi cu o rară frumusețe și expresivitate

10. Pr. Prof. Dr. D. Belu, *op. cit.*, p. 120.

11. Aristide, general atenian, supranumit «Cel Drept» († 468 î.Hr.); Agesilau, conducător al Spartei (442–358 î.Hr.); Epaminonda, general teban (418–362 î.Hr.); Vezi la Diac. Prof. Dr. N. Balca, *op. cit.* p. 1-a.

12. Consul roman († 46 d.Hr.).

13. Pr. Prof. Dr. D. Belu, *op. cit.*, p. 121.

14. A se vedea panegiricul dedicat Sf. Atanasie. 15. Pr. Prof. Dr. D. Belu, *op. cit.*, p. 125.

16. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Miracolul clasic*, București, 1940, p. 266.

17. *Ibidem*.

18. Idem, *Poezia Sfintului Grigorie din Nazianz*, în «Studii Teologice», 1958, nr. 1–2, p. 70.

19. Idem, *Geniul Sfintului Grigorie din Nazianz*, București, 1937, p. 55.

20. *Ibidem*.

sivitate oratorică sfințitul acesteia. Această sfință martiră se leapădă de toată averea ce o deținea, dăruind-o săracilor, pentru credința creștină și pentru a urma lui Iisus Hristos. Ea se debarasează de toate plăcerile inferioare pe care i le oferă viața. Iulita — zice Sfântul Vasile — nu aleargă niciodată la plăcerile vieții cu atita grabă, cum aleargă la rugul inflăcărat, arătînd prin fapta sa, prin vorbele sale și gîndul său „vesel, cit de mare era bucuria sufletului ei”²¹.

Sfîntul Vasile știe să vorbească cu măiestrie. Stilul său e limpede, clar și natural.

De la Sfîntul Grigorie de Nissa († 395) se păstrează cuvîntări panegirice: La Sfîntul Ștefan intîiul mucenic, două cuvîntări panegirice; La Marele Mucenic Teodor; La Sfinții patruzeci de mucenici etc.²².

Panegiricile sale conțin multe elemente retorice, dar rămîn în urma cuvîntărilor Sfîntului Grigorie de Nazianz²³.

De la episcopul Asterie al Amasiei din Pont între cuvîntările rămase se înscriu și citeva panegirice: La Sfinții Apostoli Petru și Pavel; La Sfîntul Mucenic Foca; La Sfinții Mucenici și la Sfîntul Ștefan. Orator format și instruit în școlile retorice ale secolului IV, Asterie ne-a lăsat cuvîntări panegirice, care prin stilul lor, prin bogăția de imagini și comparații, îl alătură de Sfîntul Ioan Gură de Aur²⁴. Frumusețile literare și figurile oratorice care se întîlnesc la tot pasul în panegiricile sale, ne descoperă un cuvîntător strălucit și ne furnizează un bogat material omiletic.

Dar cel care ridică predica creștină și deci și panegiricul pe culmile cele mai înalte rămîne totuși Sfîntul Ioan Gură de Aur²⁵. Desigur nu avem intenția să expunem calitățile lui multiple de predicator²⁶, ci, ne vom mulțumi să arătăm doar că în considerabila sa operă se înscriu și multiple panegirice, dintre care cele mai vestite sînt: Cele șapte cuvîntări ținute spre lauda Sfîntului Apostol Pavel, apoi alte panegirice în cinstea lui Iov, a lui Eleazar, a Macabeilor, a Sfîntului Ignatie Teoforul, a Sfîntului Vavila, a Sfîntului Eustațiu, a lui Meletie, a lui Diodor de Tars, a lui Roman, a lui Varlaam, a Pelaghiei etc.²⁷.

Panegiricile lui au fost apreciate încă din timpul vieții sale. Așa de pildă: «Cele șapte cuvîntări ținute spre lauda Sfîntului Apostol Pavel», s-au bucurat de alese aprecieri încă de la alcătuirea și rostirea lor; ba încă la puțin timp după aceea — în anul 415 — au și fost traduse în limba latină de către un oarecare diacon Anianus din Celeda²⁸.

Nu în zadar posteritatea acordă maestrului cuvîntului, supranumele, rar întîlnit, de «Gură de Aur», căci arhitectonica frazei sale în mare măsură corespunde numelui. În panegiricile sale se reflectă cultura sa, experiența sa bogată, imaginația sa avîntată și forța neasemuită a cuvîntului său, în care s-au conjugat organic adevărul creștin cu strălucirea formelor eline. El beneficia de o inteligență vie și pătrunzătoare, de o imaginație bogată și fecundă. El era la unison cu Sfîntul pe care-l slăvea prin viața și existența sa. De aceea în cuvîntările sale de laudă el trăia pînă în adîncul sufletului său cele propovăduite și de aici inflăcărea cu care el vorbea, încît ascultătorii îl aclamau prin aplauze și prin lacrimi.

Desigur că am putea numi și alți panegiriști dar ne oprim la aceștia.

III. *Scopul panegiricului.* — Scopul panegiricului este să trezească sentimentul de admirație, de cinstire și dorința de urmare a unei învățături, de urmare a unui mod

21. Sfîntul Vasile cel Mare, *Panegiric la Sf. Muceniță Iulita*, P.G., XXXI, 240—241. D.A2.

22. Pr. I. Coman, *Geniul Sf. Grigorie*.

23. Pr. Prof. Dr. D. Belu, *op. cit.*, p. 124.

24. Pr. D. Fecioru, *Asterie al Amasiei — Viața și opera*, București, 1938, p. 3—4, la Gabriel Popescu. *Observații omiletice asupra cuvîntărilor episcopului Asterie al Amasiei*, în «Glasul Bisericii», 1961, nr. 7—8, p. 609.

25. Vezi M. Villemain, *Tableau de l'éloquence chrétienne au IV-e siècle*, Paris, 1891, p. 144; F. Cicerone Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creștine*, partea a II-a, Iași, 1935, p. 122.

26. Diac. Prof. Dr. Nicolae Balca, *Cîteva trăsături ale Sfîntului Ioan Hrisostom ca predicator*, «Studii Teologice», 1968, nr. 7—8, p. 498.

27. Pr. Ioan G. Coman, *Geniul Sf. Grigorie*.

28. Vezi Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Cele șapte cuvîntări ținute spre lauda Sfîntului Apostol Pavel*, P.G., L, 471—472, trad. de Pr. Matei Pislaru, în «Biserica Ortodoxă Română», 1971, nr. 11—12, p. 1212.

de viață exemplar. Acest gen de predică pune în relief măreția creștină, abnegația creștină, virtutea care a dus pe sfinți la izbândă, laudele după cuviință.

Scopul cuvintărilor panegirice este a arăta ascultătorilor pilde și modele de viață morală și creștinească și a-i îndemna ca să viețuiască și ei după exemplele arătate de bărbați întru pomenirea cărora Biserica, drept recunoștință consacră sărbători și zile de laudă și de pomenire²⁹.

Prin panegiric se dă un relief pregnant virtuților caracteristice ale Sfântului în scopul de a îndupleca voința ascultătorilor ca să le reproducă în viața lor³⁰. El naște în sufletele credincioșilor iubire, încredere, venerație și admirație care invită la imitație. Panegiricul îndeamnă mereu pe credincioși să devină următori ai sfinților și trăitori ai credinței prin virtuți. Exemplele din panegiric ne sînt date ca ele să aprindă în credincioși râvna sfințeniei și a desăvîrșirii în Hristos.

Panegiricul are deci scopul — după cum am spus — să înfățișeze credincioșilor pilde vrednice de urmat, exemple după care ei să-și modeleze propria lor viață din punct de vedere religios-moral creștin.

Desigur — după cum am arătat —, la unii dintre sfinți se întîlnesc lucruri neobișnuite, lucruri care depășesc puterile credinciosului obișnuit. Anume, unii sfinți sînt taumaturgi³¹. În asemenea împrejurări rostul panegiricului este să arate că esențialul în viața creștinului nu este taumaturgia, ci credința, nădejdea și dragostea dezinteresată față de Dumnezeu și de semenii. Aceste virtuți pot fi dobîndite cu ajutorul lui Dumnezeu de către orice credincios, panegiricul prezentînd, așadar, pe sfinți ca modele de urmat credincioșilor pentru a putea realiza sfințenia. Îi îndeamnă pe credincioși să imite în viața lor credința, nădejdea, dragostea și toate celelalte virtuți creștine pe care le-au realizat aceștia și nu taumaturgia, care a constituit un dar special al lor, pentru împrejurări anumite. Pentru realizarea acestui scop, preotul se folosește de toate mijloacele elocinței bisericești, ca expunerea sa să se mențină la nivelul capabil de a putea produce în credincioși persuasiunea care să determine voința de a viețui conform modelului arătat și pildelor luate din viața plină de virtuți a sfințului sărbătorit și pomenit cu laude. Așadar, tînta supremă pe care urmărește să o realizeze preotul prin panegiric este de a pune în mișcare inima și conștiința credincioșilor, spre a se convinge că ceea ce le vorbește este de o deosebită necesitate pentru cîștigarea mîntuirii lor încă din viața aceasta. Biserica prăznuiește pe sfinți: a) pentru a preaslăvi pe Dumnezeu și a-I mulțumi pentru darurile de care i-a încredințat pe sfinți; b) pentru a prilejui cinstirea sfinților și să le cerem să fie solitorii noștri către Dumnezeu; c) și pentru a ne aprinde râvna noastră de a-i iubi și a le urma în propria noastră viață, viața lor de sfințenie. Scopul panegiricului este așadar: preaslăvirea, iubirea, recunoștința, încrederea, imitarea virtuților în a căror practicare s-a dovedit viața sfinților.

IV. *Structura panegiricului*: 1. *Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească preotul pentru a putea elabora un panegiric*. — Experiența și forțele acumulate de Biserică în primele trei veacuri de existență pe de o parte, iar pe de alta libertatea de manifestare dobîndită — după cum am amintit — prin Edictul de la Milan, au constituit premise fundamentale pentru viața bisericească, deci și pentru predică în general.

De importanță deosebită pentru dezvoltarea propovăduirii Cuvîntului lui Dumnezeu în veacul al IV-lea, au mai fost și controversele dogmatice și polemica produse de erezii, îmbogățirea cultului etc.

Panegiricul este un gen de cuvîntare bisericească pretențios, care, pentru a fi elaborat se impune ca preotul să îndeplinească anumite cerințe sau condiții.

Desigur pe lângă calitățile generale ce se pretind de la orice predicator, trăsături pe care le-am putea sistematiza în următoarele categorii de însușiri intelectuale cum sînt: cultură teologică și generală, sentiment viu, gîndire personală, bărbăție creștină, capabil de convingeri adînci, smerenie, sinceritate, să fie om al rugăciunii și evlaviei etc. Dar pentru a putea elabora — cum am spus — un panegiric preotul trebuie să mai îndeplinească o seamă de condiții cum ar fi:

29. Pr. D. Voniga, *Omiletica sau studiul oratoriei bisericești*, Orăștie, 1906, p. 199.

30. Prof. D. I. Belu, *Cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» 1970, nr. 1-2, p. 32.

31. *Ibidem*, p. 33.

- a) să fie un bun cunoscător al limbii literare;
- b) să aibe talent literar, o fecundă înclinație poetică și un mare elan liric;
- c) o fantezie creatoare bogată;
- d) să fie capabil de intuiții în care își are originea inspirația;
- e) să fie capabil de o sensibilitate adincă, ceea ce înseamnă capacitatea de a interpreta urile altora după propriul eu, să trăiască mișcărilor, gesturile, sentimentele și gândurile lor, cu alte cuvinte să personifice obiectele, să le dea viață, pornind de la cele mai simple elemente și să ajungă pînă la manifestările sublime ale naturii și artei. Să fie deci capabil de rezonanțe și contemplație estetică sau simț pentru ceea ce este mare și sublim;
- f) să-și tragă seva cuvîntării din spiritul liturgic și al rugăciunii;
- g) panegiristul trebuie să cunoască viața sfîntă, care-l va ajuta să expună acel splendid aspect al vieții sfîntului: cum recunoaște Fer. Augustin: «solemnitates enim martyrum, exortationes sunt martyrorum».

Cei dinții episcopi pregăteau în catacombele romane pe credincioșii lui Hristos pentru jertfa supremă, lîngă mormintele martirilor, aducîndu-le aminte de isprăvile credinței și rîvnei lor exemplare. Așadar, cuprinsul panegiricului nu este numai elogiu al sfîntului, ci este o laudă și un îndemn al virtuții, spre a stimula la agonisirea ei și la eroism creștin. Căci sfîntul este capodoperă a harului divin realizată în condițiile naturii umane.

Pentru a alcătui cu succes un panegiric mai este necesar ca predicatorul Bisericii Ortodoxe să aibă ceea ce se numește *torță de afirmație și ungeri* sau *oncțiune*. Dar despre aceste calități vom arăta mai departe la rostirea panegiricului.

2. *Condiții cu privire la conținutul panegiricului.* — Alegerea materiei unui panegiric este supusă și ea principiului omiletic în temeiul căruia principalul obiect al cuvîntărilor bisericești este tezaurul revelațional al Bisericii creștine.

În panegiricile creștine, care sînt elogiile pioase, se preaslăvesc faptele Domnului nostru Iisus Hristos și ale Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Se laudă viața și virtuțile sfîntilor, ale martirilor și ale cuvioșilor, care au mers către desăvîrșire pe calea victorioasă a unei lupte grele cu păcatul, adică pe calea unei mucenicii spirituale și care au dus viața cea bună întru Hristos pentru ca aceasta să devină pentru viața creștinilor făclii luminoase pe drumul vieții și care să-i conducă pe aceștia cu pași rezezi pe calea evlaviei creștine și a *îndumnezeirii în har*.

După regulile omileticii tema panegiricului poate să fie: viața creștină desăvîrșită, faptele mari și virtuțile strălucite ale unor persoane sfînte: credința, nădejdea, dragostea, sfîntenia, răbdarea, milostenia, puritatea sufletească și trupească, stăpînirea de sine, smerenia, hramul bisericilor ca și slujirea de interesată a semenilor. Bucuria și lauda duhovnicească sînt, în general, tematica și izvorul principal de unde se poate adăpa panegiricul. El se mai hrănește din cuprinsul imnelor și al cîntărilor liturgice, precum și din toate formele și expresiile prin care se aduce laudă lui Dumnezeu, Mîntuitorului, cit și sfîntilor Săi. Panegiricul pornește de la fapte concrete, nu se folosește de argumente reci, rigide, pentru întărirea afirmațiilor pe care le susține, ci face incursiuni în împărăția inimii ascultătorilor. Deci panegiricul vizează inima, fără să neglijeze lumina minții, dar el trăiește din certitudinea că numai adevărurile ce se fundamentează pe puternice rezonanțe afective au șansa de a deveni *viață sau persuasiune*.

Materia panegiricului o constituie — este adevărat — praznicele Domnului Hristos, ale Sfintei Fecioare ca și sărbătorile sfîntilor³². Dar pentru a elabora un panegiric reușit, preotul trebuie să urmeze exemplul Sfîntilor cuvîntători ai secolului al IV-lea:

- a) să cunoască temeinic viața sfîntului a cărui laudă dorește s-o facă și atmosfera spirituală a veacului în care acesta a trăit;
- b) fiecare sfînt se distinge de altul printr-o trăsătură proprie a personalității lui. Ca și în ordinea naturală, la fel este și în ordinea harului. Iată cum procedează Sfîntul Părinte ai sec. al IV-lea. Pe ucenicul iubit al Domnului îl numește «Răzmătorul pe piept», apostolul, evanghelist, feciorelnic și martor al lui Hristos, subliniind marele lui iubire față de Acesta și fecioria inimii și a trupului său. Există mucenicii și sfînt:

32. Prof. V. Mitrofanovici, *Omiletica bisericii dreptcredincioase răsăritene*, 1875, p. 235—263.

«intrați întru bucuria Domnului» ale căror sfinte moaște odihnesc la criptele neștiute ale catacombelor. În acest caz panegiricul Sfinților Părinți este mai mult o cunună de laudă a muceniciei³⁵. «Appellabo martyrem predicavi satis», spunea Sfântul Ambrozie.

În general, studiind panegiricile Sfinților Părinți din sec. al IV-lea ajungem la concluzia că panegiricul este coroana celei mai înalte și mai inspirate elocvențe creștine³⁴. El este ca lirica în poezie. De aceea, acela care îndrăznește să rostească panegirice, trebuie să fie un iscusit iconar și deci, să aibă afinități cu sfântul sau evenimentul pe care-l elogiază zugrăvind-l³⁵.

Și panegiricul este după cuprins — după cum am spus — o predică. Dar el își are «canonul» lui, cum sînt erminiile pentru pictorii bisericești. El să nu fie prea lung. În creionarea vieții sfintului, ca martor al lui trebuie subliniat numai ceea ce este esențial, numai unele *trioce* ale vieții duhovnicești, ce se pot câștiga în viața de toate zilele, pentru a le da ascultătorilor certitudinea că și sfinții, ca oameni, au trecut prin lupte acerbe cu păcatul, că au avut clătînări, slăbiciuni ca și noi, dar că sfințenia lor a fost rodul unei lupte grele încununată de biruința cu ei înșiși, cu gîndurile, simțirile, voința și ispitele lor.

Important este ca să subliniem faptul că panegiricul trebuie să fie un *opus selectum*, ceea ce înseamnă că el are nevoie în forma și rostirea lui de un patos mult mai înalt decît celelalte genuri de cuvîntări bisericești. El este un gen sublim și solemn³⁶.

3. *Condiții cu privire la forma panegiricului.* — Și astăzi ca și atunci, prin panegiric trebuie să se laude într-o formă solemnă și chiar sublimă (*oratio sublimis*)³⁷, măreția faptelor și a virtuților creștine. De aceea panegiricul este atît de pretențios fiindcă el trebuie să poarte o haină de sărbătoare, pe care o generează Duhul Sfînt prin patosul (*oratio grandis*) pe care îl imprumută rostirea panegiristului.

Desigur, părțile panegiricului din veacul al IV-lea sînt, în general, aceleași ca la orice cuvîntare bisericească. Adică: textul, formula de adresare, introducerea, trătarea și încheierea.

Uneori textul este lăsat la o parte. Dar de cele mai multe ori este folosit.

Panegiricul prezintă ispita alunecării uneori pe panta exagerării virtuților și faptelor³⁸. De aceea, deschiderea panegiricului cu un text biblic constituie un avertisment pentru predicator, în sensul ca el să-și dezvolte panegiricul în spiritul Scripturilor Sfînte și a Sfîntei Tradiții care, între altele, cer respectarea strictă a adevărului revelat, căci prin panegiric se urmărește și instruirea sau zidirea în credință a credincioșilor. Textul cuprinde tocmai învățătura pe care preotul predicator urmărește s-o împărtășească credincioșilor Mintuitorului.

Textele trebuie să fie alese în așa fel, încît să se vadă că predicatorul a recunoscut principalul punct caracteristic cazului la care se referă panegiricul său. De exemplu, textul: «Cu harul lui Dumnezeu sînt ce sînt și harul lui, care este în mine nu a fost în zadar» (I Cor. XV, 10), folosit de Sfîntul Ioan Gură de Aur la «Cuvînt de laudă Apostolului Pavel»³⁹, prin care se arată de la început, că Sfîntul Pavel nu numai că a fost înzestrat cu har, dar a conclucrat ca nimeni altul cu acest har dumnezeiesc.

Forma de adresare este cea obișnuită: «Frați creștini», «lubiți credincioși», «Dreptmăritori creștini» etc.

Partea introductivă a panegiricului este de obicei scurtă. Introducerea își ia de cele mai multe ori cuprinsul din textul scripturistic ales sau din împrejurarea care determină rostirea panegiricului cum face de pildă Sfîntul Ioan Gură de Aur cînd rostește: «Cuvînt asupra Sfîntului Meletie, arhiepiscopul Antiohiei»: «Dacă caut la această adunare sfîntă, și văd aici de față tot orașul; apoi nu știu, pe cine să-l ferii

53. Vezi Sf. Varlaam, *Panegiric la Sf. 40 de mucenici*, sau Sf. Ambrozie, *Panegiric pentru Sf. Agnesa*.

54. Vezi Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Cele șapte cuvîntări ținute spre lauda Sfîntului Apostol Pavel*, p. 1212.

55. Prof. Diac. Dr. N. Balca, *Curs de doctorat*, p. I-a.

56. Fără să neglijeze și scopul didascalic.

57. I. Jungmann, p. 350, la Prof. Diac. N. Balca, *op. cit.*, p. I-a.

58. Vezi Sf. Ioan Gură de Aur, *Ornithia 3-a, Despre s'atua și Cuvîntarea la căderea lui Eutropiu*.

59. Sf. Ioan Hrisostom, *Predici...*, trad. de Ep. Melchisedec, București, 1893, p. 484.

cesc mai întâi: pe Sfântul Meletie, că și după moartea sa este în onoare așa de mare, sau dragostea voastră, ce arătați așa de multă ... către păstorul vostru și după moartea lui...»⁴⁰.

În panegirice, *introducerea* (exordiul) trebuie să fie uneori solemnă, alte ori înfocată sau vehementă⁴¹. Așa, de pildă, un Sfânt Părinte, într-o cuvîntare — în partea introductivă — mustră pe credincioși că lipsesc de la marile praznice ale Bisericii, zicînd: «Este aceasta de răbdat? Este aceasta de suferit? Eu doresc ca pe voi înșivă să vă fac judecători asupra voastră...»⁴².

În *trulare* se face referire la viața, faptele și virtuțile cultivate de persoana sfîntă pe care o lăudăm.

Încheierea cuprinde îndemnuri ca virtuțile și faptele despre care s-a vorbit să fie urmate de credincioși, fiindcă cinstirea sfinților înseamnă imitarea prin viață a acestora.

Dar ceea ce este specific panegiricului este forma acestui gen omiletic în care sint înveșmîntate adevărurile religioase și morale. Frumusețile de stil constituie latura esențială și condiția principală a cuvîntărilor de laudă. Pornind de la lectura atentă a cuvîntărilor panegirice rostite de Sfinții Părinți, aflăm că ei întrebunțează frumuseți literare, figuri și procedee oratorice care împodobesc în chip măiestrit acest dificil gen de cuvîntări⁴³. Toate acestea îi imprumută panegiricului frumusețe, armonie, eufonie

40. G. Aramă, *op. cit.*, p. 129.

41. *Idem*, p. 117.

42. *Idem*, p. 118.

43. Adeseori în panegirice se întîlnește figura de stil numită asemănare sau analogie. *Asemănarea* constă în aducerea obiectului despre care vorbim în apropierea altuia cu care coincide în unul sau mai multe puncte. Scopul urmărit este ca prin însușirile unuia să scoatem la iveală în chip mai luminos, mai clar și mai puternic, însușirile celui alt. Vezi la Pr. Prof. Dr. D. Belu, *Cu privire la ilustrația în predică*, în «Mitropolia Ardealului», 1962, nr. 7-8, p. 542. Un Sf. Părinte din sec. al IV-lea într-un panegiric intitulat: «*Cuvînt de laudă la Sf. Ștefan...*», aseamănă căderea trupului însingurat al acestui sfînt, cu căderea unui copac tăiat: «Trupul său, rînit din toate părțile și scîldat în singe, n-a mai putut să stea drept; se clătina și amenința cu a căderea, ca un plop înalt tăiat la rădăcină de mulți tăietori de lemne». Vezi Asterie al Amasiei, *Omilii și predici*, trad. de Pr. D. Fecioru, 1946, p. 229-230 (*Cuvînt de laudă la Sf. Ștefan cel dintîi mucenic*).

O altă figură de stil este *comparația* (lat. *comparatio*, de la *comparo*, a împerechea, a uni). Vezi *Dicționar de terminologie literară*, Ed. științifică, București, 1970, p. 83. Ca și asemănarea, comparația relevă valoarea învățăturii prin raportare la alte materii asemănătoare. Se deosebește însă de prima prin aceea că în timp ce asemănarea urmărește să reliefeze mai ales un raport calitativ, comparația întinde să reliefeze un raport cantitativ. Vezi Pr. Prof. Dr. D. Belu, *op. cit.*, p. 546. Într-un panegiric rostit spre «Lauda Sf. Apostol Pavel», Sf. Ioan Hrisostom îl compară pe Pavel cu Moise, zicînd: «Moise s-a luptat împotriva lui Faraon, dar Pavel a dus luptă zi cu zi împotriva diavolului; Moise s-a ostentat pentru un singur popor iar Pavel pentru lumea de atunci...». Vezi la Sf. Ioan Gură de Aur, *Cele șapte cuvîntări ținute spre lauda Sf. Apostol Pavel*, p. 1215.

Dar pentru a concretiza și mai mult și a înfrumuseța stilul panegiricilor, învățătura creștină se poate pune alături nu numai de fapte și lucruri, care se aseamănă sau se pot compara, ci și alături de lucruri și fapte opuse. În acest caz vorbim despre *contrast sau antiteză*. Iată un exemplu: «Adam păcătuesc și moare, Hristos este fără păcat și moare. O, contrast minunat! Păcătoșul moare și Iisus — fără păcat — suferă, de asemenea moarte». A se vedea la Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvîntări panegirice... la Sărbătorile Domnului nostru Iisus Hristos*, trad. de Pr. Econ. C. Patriche, București, 1913, p. 80.

Metafora este o altă figură de stil care, în baza unor raporturi subînțelese, exprimă un obiect prin altul, substituind termenul-imagie, termenul obiect al unei comparații neefectuate. Vezi *Dicționar de terminologie literară*, p. 220; *Dicționar de estetică generală*, Ed. politică, București, 1972, p. 225. T. Vianu, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, București, 1957, Ex. «Tot pomul bun face roade bune, iar pomul rău face roade rele» (Matei VII, 17). Aici citim pom, dar gîndim om, iar prin roade înțelegem fapte. Vezi Diac. Prof. Dr. N. Balca *op. cit.*, p. 1-a.

Personificarea este un procedeu literar care constă în atribuirea unor însușiri ale persoanei umane — sentimente, voință etc., unei existențe naturale (obiect, plantă etc.). Vezi *Dicționar de terminologie literară*, p. 245. Un Sf. Părinte vorbind despre fuga profetului Iona de la datoria propovăduirii, zicea: «Spune-mi fugi de Domnul? Mai așteaptă puțin și vei afla aievea că nu poți scăpa nici de brațele mării...». În acest fragment «mării» i se atribuie însușiri omenești, Vezi la Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Sf. Văniș*, trad. de Șt. Bezdechi, Sibiu, 1938, p. 46-47.

și muzicalitate, care influențează mai ales inima și conduc la persuasiune, la conver-
sarea voinței ascultătorilor, de aceea ele și sînt absolut necesare.

Structura acestui gen omiletic este caracterizată prin raportul perfect dintre exten-
sivitatea părților componente ale cuvîntării, coeziunea dintre ele, forma de expunere
aleasă sau chiar sublimă, claritatea limbii, frumusețea stilului, conciziunea învățători-
lor, iată caracteristici ale panegiricului.

4. *Condiții cu privire la rostirea panegiricului.* — Panegiricul trebuie să fie rostit
cu pietate, dar și cu forță de afirmație. Dacă studiem, de exemplu, panegiricile Sfinții-
lor Părinți cu atenție, ceea ce ne impresionează la aceste cuvîntări este forța de afir-
mare ce se degajă din textul acestora. De unde această forță? Din convingerea cu
care Sfinții Cuvîntători au rostit aceste cuvinte ca laudă pe care o aduc martirilor
credinței creștine, care și-au lăsat viața prin catacombe prin circurile romane și prin
mesfirșitele prigoane pe care le-au suferit în decursul timpurilor pentru slava lui Hris-
tos. Această forță de afirmare are în rostirea panegiricului o importanță covârșitoare.
Dar aceasta se întîmplă numai dacă preotul se transpune într-o stare emfatică, se
identifică cu viața sfîntului pe care îl laudă. Dacă însă preotul predicător, atunci cînd
și pregătește panegiricul și cînd îl rostește, se pune într-o comuniune intimă cu sfîntul
despre care vorbește sărbătorindu-l, atunci el se poate uita pe sine și se poate lăsa
în seama inspirației Sfîntului Duh: «Nu vă îngrijiți cum, sau ce veți vorbi, căci se va
da vouă în ceasul acela ce să vorbiți; fiindcă nu voi sînteți care vorbiți, ci Duhul
Tatălui vostru este care grăiește întru voi» (Matei X, 19—20).

O caracteristică esențială a elocvenței panegiricului este că pentru realizarea
cea mai desăvîrșită a acestuia, preotul să unească în rostirea sa gravitatea cu căldura,
afecțiunea cu seriozitatea, înflăcărarea vibrantă cu evlavia cea mai cuceritoare, pen-
tru a creiona în panegiric cit mai viu și mai intuitiv profilul mucenicilor, al sfinților
și al evenimentelor pe care le elogiază. În felul acesta, preotul predicător vedește
ceea ce în omiletică se numește «ungere» (oncțiune)⁴⁴, un dar ce-și are originea în
profunzimea evlaviei și rezultă nu numai din cele spuse cit mai cu seamă din felul
cum sînt spuse. În tonul și muzicalitatea predicătorului se vedește ungera sau lipsa
ungerii. Ea este un dar ce inaripează cuvîntul, ce cucerește și captează, căreia nimic
nu-i poate rezista și nu se întilnește decît la preoții, a căror inimă este învăpăiată de

Repetiția este figura de stil ce dă dinamism și mișcare panegiricului. De exemplu: «Departee... de
aici înșelătorul, vicleanul, răpitorul dreptului altuia, limba cleveitoare, inima avară sau ambicioasă, robul
desfătărilor și al beției; într-un cuvînt, tot sufletul criminal căci nu vor găsi aici, decît hotărîrea osîndirii
lor». Vezi Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvîntări panegirice...*, p. 144.

Întrebarea este o figură de stil care are rostul să țină în tensiune pe ascultători. Nu vom arăta
nenumerabilele întrebări, care întimpină pe ascultători în cuvîntările panegirice. Trebuie însă să menționăm
că predicătorul ridică uneori el însuși obiecțiunile pe care consideră că ascultătorii le-ar putea eventual
formula față de afirmațiile sale și le dă răspunsul dat: «Dar poate că vei întreba, ascultătorule: Ce fel de
victorie este aceasta?», sau: «Cînd auzi cuvintele mele, știu ce gîndești, tu spui...». Vezi Asterie al
Amasiei, *op. cit.*, p. 203, 207 (Cuvînt de laudă la Sf. Mucenici).

O altă figură de stil este *negația*. Iată un exemplu: «Nu ne închinăm mucenicilor, ci îi cinstim ca
pe niște adevărați închinători ai lui Dumnezeu. Nu ne închinăm oamenilor, dar admirăm pe cei care s-au
închinat cum trebuie lui Dumnezeu... Nici nu rămîne nerăspîlătită rîvna noastră către ei...». Vezi Asterie al
Amasiei, *op. cit.*, p. 204.

Exclamarea este tot o figură de stil. Exemplu: «Scumpă pace — exclamă Sfîntul Grigorie Teologul —
cit este de dulce numele tău! Tu, pace, ești esența proprie a dumnezeirii, pentru că Dumnezeu, în Sfințele
Scripturi, se numește Dumnezeuul păcii. Pace înfloritoare, bun neprețuit, pe care toată lumea îl laudă și pe
care, din nefericire, atît de puțini știu să-l păstreze! Vezi la Pr. D. Focioru, *La Sfinții Trei Ierarhi*, în
«Glasul Bisericii», 1960, nr. 1—2, p. 27.

Eufemismul este o figură de stil care evită expresiile neplăcute, pentru a da stilului demnitate,
noutate și frumusețe. Vezi și *Dicționar de terminologie literară*, p. 128. Iată un exemplu: «Prietenul nostru
— Lazăr — doarme», sau: «Dacă Lazăr doarme, el se va însănătoși...». Vezi Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvîntări
panegirice...*, p. 151.

Sînt și alte figuri de stil care înfrumusețază panegiricele: noi am subliniat aici pe cele mai frecvent
folosite.

44. Vezi Jungmann, p. 233—235, cit. la Prof. Diac. Dr. Nicolae Balca, *op. cit.*, p. I-a.

flacăra vie a *evlaviei creștine*. Ungerea este o condiție esențială a elocvenței bisericești în genere dar ea este necesară mai ales la rostirea panegiricului, căci laudând noi trebuie să trezim în sufletele ascultătorilor sentimentele religioase care au mișcat și involburat inima mare a sfinților și i-a ridicat cu viața aproape de Dumnezeu. Dar ungera nu poate fi simulată ci numai cu osîrdie însușită prin adîncirea în opera omiletică a marilor panegiristi, cum sînt Sfinții Părinți ai secolului al IV-lea : Sfîntul Ioan Gură de Aur⁴⁵, Sfîntul Grigorie de Nazianz, Sfîntul Vasile cel Mare, Asterie al Amasiei, Sfîntul Efreim Sirul, Fer. Augustin etc.

Dar trebuie să reținem că dacă sufletul ne este uscat, veșted, sterp, din el nu vor ieși decît vorbe moarte, goale și searbede și atunci cum să aprindem foc în alții, dacă el nu arde mai întîi în noi ? Numai evlavia înflorată, cuceritoare de inimi, ce se arată în glasul nostru și în cuvintele noastre și care se vădește în rivna înfocată cu care elogiem pe sfinți și martiri, putem mișca inimile credincioșilor și să le întărim certitudinea, că facem această slujire pentru slava lui Dumnezeu și mîntuirea sufletelor.

Și încă ceva mai este important, în predica paregoretică și deci în panegeric, *stilul cuvîntării*. Noi sîntem pentru simplitate în predică, dar nu trebuie să uităm că temele despre care vorbește preotul sînt numai teme ultime, de graniță, mărețe. Expunerea acestora pretinde demnitate, un fel de noblețe și festivitate, ce se acomodează după împrejurări și persoane. Aceasta este cazul mai ales cînd elogiem pe sfinți și pe martiri sau Persoanele Sfintei Treimi. Se știe că Fer. Augustin⁴⁶, scriînd despre stilul predicii, a deosebit trei stiluri : *obișnuit, măsurat și măreț* sau sublim⁴⁷. Acesta din urmă este propriu panegiricului. Pentru a realiza acest stil măret este necesar ca predicatorul să posede înțelegerea și aplicarea spre idei mari și nobile ; capabil de empatii intense ; folosirea potrivită a figurilor de stil ; expresii alese ; așezarea și potrivirea fericită a cuvintelor. Stilul sublim nu numai că convinge pe ascultători, ci, adăugînd cuvintelor o vigoare și o putere neobișnuită, copleșește sufletul oricărui ascultător. Dar să cităm în sprijinul acestor afirmații numai «Cele șapte cuvîntări ținute spre lauda Sfîntului Apostol Pavel», pentru a înțelege care este caracteristica stilului măreț⁴⁸.

O altă calitate foarte importantă în legătură cu rostirea panegiricului este ceea ce Quintilian numea *evidentia* și *representatio*⁴⁹, care ar consta în aceea că obiectele despre care este vorba sînt expuse așa de întîm că par a lua forme aievea. Elocvența nu realizează mult, dacă ea se adresează numai auzului și ascultătorilor și aceștia nu-și văd înaintea ochilor aievea lucrurile despre care li se vorbește. Este vorba, deci, despre calitatea care-l apropie pe panegirist de pictor⁵⁰. Ca și aceasta din urmă și panegiristul trebuie ca, cu ajutorul cuvintelor și a imaginilor intuitive, să creioneze și să sensibilizeze imaginile sfînte pe care le elogiază. Cum face într-un chip deosebit același Sfînt Părinte în «Cuvîntările ținute spre lauda Sfîntului Apostol Pavel», în care «portretul Sfîntului Apostol Pavel, care este înfățișat în acestea, este zugrăvit în chip natural și exprimă în mod desăvîrșit virtuțile sale reale și nu cu culorile banale ale unui portret de convenție. Lauda sa curge de fiecare dată din gura neîntrecutului ora-

45. Vezi mai ales : Sf. Ioan Gură de Aur, *Cele șapte cuvîntări ținute spre lauda Sf. Apostol Pavel*, Sf. Efreim Sirul, panegiricul închinat Sfîntului Vasile cel Mare — din care vom cita un pasaj. Asemănîndu-l cu o albină, imagine des întîlnită la scriitorii acelei epoci, Sfîntul Efreim se exprimă astfel : «Cum te vom cinsti, o înțelepte Vasile, care cu acul credinței ai străpuns și ai respins rătăcirile eretice. Tu, care plin de înțelepciune, ți-ai luat zborul ca albinele și ți-ai fixat locașul în cîmpul Scripturii divine inspirate, pentru a culege nectar din florile Profetiilor, din trandafirii Apostolilor și din viața Evangheliei, tu care te ții fără încetare în stupul virtuților și pîzind ceara divină destinată să apere intrarea în acest trup. Tu, care cu ajutorul Duhului Sfînt ai lucrat cu hărnicie miera cea curată a credinței divine... tu, care ai strigat ca David : Cuvintele Tale, o, Doamne, sînt dulci în cerul gurii și dulceața lor depășește pe cea a mierii». Vezi C. Emereanu, *Sf. Efreim le Syrien, Son oeuvre littéraire grecque*, Paris, 1918, p. 148.

46. Influență de Cicero.

47. Termen atribuit lui Longinus, retor grec, care numește prin acest concept tot ce-i exprima cu viață, cu răscolitoare putere de închipuire.

48. Vezi Sf. Ioan Gură de Aur, *Cele șapte cuvîntări ținute spre lauda Sf. Apostol Pavel*, Gisbert. *L'éloquence chrétienne dans l'idée et dans la pratique*, Paris, 1860.

49. Vezi Quint., *Inst. orat.* 8, c. 3.

50. De aceea în limba germană se și numește «das oratorische Bild». Vezi la Prof. Diac. Dr. N. Balca. *op. cit.*, p. I-a.

...atât de curată și temeinică, încât Marele Apostol Pavel pare să fi fost aici mai puțin descris prin puterea cuvîntului cît mai degrabă parcă ar fi fost înviat din mormînt pentru a-l înfățișa lumii încă o dată ca pe un exemplar de desăvîrșire creștină»⁵¹.

Iată de ce panegiricul este așa de dificil de alcătuit.

*

Din cele expuse mai sus se poate trage concluzia: Datorită înlăturării în veacul al IV-lea a barierelor puse Bisericii creștine, viața bisericească a cunoscut un ritm nou, o trăire proaspătă a credinței, un fior, care s-a tradus printr-o strălucie a tuturor genurilor de cuvîntări omiletice printre care mai ales a panegiricului.

Am subliniat faptul că panegiricul este o cuvîntare comemorativă (de pomenire), de laudă și de preamărire a vieții sfinților, ca și a acelor bărbați, care, în viața lor, s-au distins printr-o viețuire plină de fapte religio-morale și de virtuți creștinești⁵². În panegiric sfinții sînt prezentați ca fiind modele înălțătoare de viețuire creștină. Din acest motiv cea mai mare și mai potrivită cinstire, ce se poate aduce sfinților, constă după Sfîntul Ioan Gură de Aur, în urmarea în viața noastră a exemplului vieții lor⁵³.

De aceea, panegiricul își împrumută menirea și importanța de la sărbătorile închinete sfinților la care urmează să fie rostit. La sărbătorile sfinților de exemplu se are în vedere:

1. *Preamărirea lui Dumnezeu*, căci prin darul Lui s-au făcut ei sfinți, străduindu-se să fie imitatori ai Domnului Hristos.

2. *Preamărirea și cinstirea sfinților înșiși pentru credința și faptele lor*, pentru lupta cea bună și eroică pe care au dus-o biruind ispitele de multe feluri.

3. *Îndemnul de a urma exemplele sfinților*, biruințele lor, pentru a întări pe credincioși în puterile proprii, cu care și ei învrednicindu-se de ajutorul lui Dumnezeu să poată birui răul și săvîrși binele⁵⁴. Iată de ce panegiricul îmbracă un stil patetic, punînd accentul pe rezonanțele afective și pe căldura interioară pe care o produce acesta. Fiecare cuvînt al panegiricului trebuie să fie o laudă înaltă, exprimată în culori vii, aprinse.

Caracteristica panegiricului este stilul său variat și vioi, vorbirea poetică, exprimarea ideilor prin frumuseși literare, figuri și procedee oratorice de o înaltă finețe și sensibilitate artistică. De aici, sînt necesare calități speciale — despre care am vorbit mai sus — ce se pretind de la cel ce dorește să întocmească și să rostească un panegiric.

Prin aceasta, panegiricul este considerat cununa celei mai înalte elocințe creștine și o culme a elocvenței bisericești din totdeauna, tocmai prin stilul și caracterul lui măreț, doxologic.

Prin măiestria cuvîntului acestui gen omiletic, preotul se apropie de sufletul credincioșilor, ca să le trezească căința față de păcat, și să-i determine pe aceștia să ia o atitudine hotărîtă împotriva lor și pentru a urma în viață modelele sfinte elogiate.

Panegiricul practicat în veacul al IV-lea constituie o contribuție la îmbogățirea literaturii omiletice nu numai din acest veac de aur, ci și a celor următoare. Prin el se aduce o laudă sporită lui Dumnezeu, se realizează și se fortifică solidaritatea dintre Biserica luptătoare și cea triumfătoare, se promovează credința și viața religio-morală creștină.

Doctorand Petru Gh. RĂDĂȘAN

51. Anianus din Celeda (vezi P.G.L., 471—472), cit., la Pr. M. Pîslaru, *op. cit.*, p. 1212.

52. Pr. D. Voniga, *op. cit.*, p. 199.

53. Sf. Ioan Hrisostom, *Omîlie asupra martirilor...*, Oeuvres complètes, trad. de abatele Jolij, Paris — Nancy, 1868, vol. III, p. 109 la Pr. Gh. Iordăchescu, *Sfinții ca obiect al cultului creștin-ortodox*, în «Studii teologice», 1958, nr. 9—10, p. 618.

54. A se vedea V. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 248.

FOLCLORUL RELIGIOS ÎN PREDICĂ *

Folclorul, în general, constituie acel patrimoniu colectiv moștenit din generație în generație, în totalitatea creațiilor și manifestărilor artistice aparținând creației spirituale a poporului. Acest termen — folclor — a fost pus în circulație pentru prima oară de arheologul englez William John Thomas, în anul 1840, în revista «Athenaeum» din Londra. El este compus din două cuvinte: folk — popor și lore — știință, adică the lore of the people — știința poporului¹. Termenul în sine venea să înlocuiască altele mai vechi, cum ar fi cel de antichități populare, care încercau să definească o realitate existentă de secole: creațiile artistice populare. Fiind, așadar, un produs al poporului, folclorul exprimă în formă artistică originea și dezvoltarea acestuia, aspirațiile, obiceiurile, ideile și credințele sale religioase. În acest context, creația artistică populară a avut un rol deosebit în dezvoltarea neîntreruptă a spiritualității poporului. Ea a cizelat continuu graiul strămoșesc, a cultivat virtuțile poporului, tradițiile și obiceiurile sale morale, lărgind permanent orizontul său launtric, nestinsa dragoste de frumos, de bine, de adevăr² și de ceea ce este sfânt.

De aceea, alături de folclorul literar, literatura orală, literatura populară și celelalte creații artistice ale poporului, folclorul religios alcătuiește și el un bogat tezaur spiritual al acestuia. El este asemenea unui instrument cu coarde măiestre pe care poporul credincios și-a exprimat încrederea și optimismul creștin, dragostea de om și de viață, florile alese ale simțămintelor sale creștine ortodoxe, în fața tainei celei din veac ascunse a Nașterii Domnului și nădejdea împlinirii unor vremi de bucurie și pace în împărăția lui Dumnezeu. Sub acest înțeles, aceste creații apar în timp, asemenea unei oglinzi în care se reflectă componența religioasă a sufletului credinciosului nostru, în care se mărturisește adâncimea și înălțarea ortodoxiei lui³.

Pornind pe firul cercetărilor în domeniul folclorului religios, vom constata că în centrul practicilor folclorice religioase ortodoxe ale credincioșilor noștri a stat întotdeauna problema vieții cu implicațiile ei majore: nașterea, moartea trupească și supraviețuirea sau nemurirea sufletului⁴. Datorită acestui fapt au apărut practici religioase legate de viață și preocupările de zi cu zi până în cele mai mici amănunte. Sensul lor, fără a fi formulat și sistematizat, s-a transmis din generație în generație acomodându-se și completându-se cu noul model de viață și cultură al poporului. Așa s-a putut forma o tradiție și o zonă folclorică religioasă proprie românească⁵. Această tradiție daco-romană, valahă și apoi românească, n-a depășit cadrul tradiției sfinte a Bisericii și nici nu s-a suprapus Sfintei Scripturi și practicii liturgice ortodoxe. Folclorul religios nu are pretenția de pură originalitate religioasă, ci el ajută la crearea unui climat de rușăciune și de evlavie.

Creația populară religioasă a susținut credința și viața Bisericii și a credincioșilor. Pe de o parte Biserica cu doctrina sa revelată a fost propovăduită, pe de altă parte credincioșii au pus această învățătură și sfaturile creștine evanghelice în practica vieții lor, pe măsura înțelegerii lor și a coordonatelor personalității lor⁶.

* Lucrare de seminar, susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Diac. Prof. Nicolae Balcă, care a și dat avizul de publicare.

1. Virgil Ene, *Folcloriști români*, Ed. Facla, București, 1977; El. C. Vercescu, *Datini și colinde*, București 1967, p. 57.

2. C. I. Gulian, *Omul în folclorul african*, București, 1967, p. 56.

3. Vasile, Episcopul Oradiei, *Nașterea Domnului ogîndită în colinzi*, în «Glasul Bisericii», nr. 11—12 1971, p. 877.

4. Simion Florea Marin, *Nașterea la români*, București 1892, cap. 9.

5. Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, București, 1969, p. 182; Gh. Vrabie, *Folclorul*, Ed. Academiei, 1970, p. 194.

6. Pr. Prof. Petru Rezuș, *Învățătura despre religia subiectivă din punct de vedere interconfesional*, în «Studii Teologice», nr. 5—6/1958, p. 366.

Desigur, cu un caracter subiectiv la început, aceste manifestări religioase s-au strecurat încetul cu încetul; ele au cuprins toate compartimentele vieții religioase⁷.

Aria de răspândire a acestor manifestări religioase este vastă, coexistind și în prezent cu unele adaosuri binevenite. Aparținând preocupărilor și gândirii credincioșilor noștri, ele demonstrează existența și funcția continuă a unui flux permanent prin care au trecut toate elementele tradiționale ale religiei creștine ortodoxe. Credincioșii au pus amprenta credinței lor pe creațiile lor anonime, chiar și în cazul obiceiurilor populare sau străbune. Acest lucru este valabil la poporul nostru, ca și la toate celelalte popoare creștine. În colinde și în celelalte creații folclorice religioase se află o mare parte din suflul credincioșilor plămădit în credința creștină, care-i imbibe să treacă într-o neîntreruptă apropiere de Dumnezeu. Ascultând aceste creații religioase simțim «florul de sfințenie ce vine de undeva de departe prin veacuri și trece din casă în casă și din suflet în suflet».

În cele ce ne-am propus a trata, urmărind a prezenta *valoarea omiletică a folclorului religios* și îndeosebi a colindelor noastre religioase, vom încerca să arătăm că ele reprezintă un neseecat izvor de inspirație și pentru predicator. Vom spune dintru început, că aceste creații populare religioase au avut în decursul vremii, și un rol de stabilizare a credincioșilor și că, chiar dacă fantezia acestora a putut introduce în prezentarea adevărilor creștine unele elemente pitorești de coloratură locală și unele minune create de mintea lor iscoditoare, ei au reprezentat totuși destul de fidel învățătura Bisericii noastre, «păstrând nealterate obiceiurile și tradițiile ca pe niște săvârșite rituri ale unui cult moștenit de la străbuni»⁸. Cercetându-le cu pricepere, predicatorul le poate valorifica omiletic, punind în lumină într-o formă ușor accesibilă adevărurile de credință ale Bisericii noastre ortodoxe.

Sub acest înțeles, predicatorul trebuie să pornească de la constatarea că fiecare credincios are o experiență personală despre viață, dragoste, lume și moarte, și că elementele de interferență ale trăirii evanghelice și umanului sînt identice la credincioșii adevărați. El trebuie să aibă în vedere că fiecare credincios își impregnează învățările sale religioase cu datele inerente vieții. Credincioșii au simțit, din cele mai vechi timpuri, nevoia de a îmbrăca în podoaba poeziei sentimentele lor religioase. Venind la biserică, ei au găsit aici material suficient, pentru a-și înaripa fantezia creatoare, și astfel colindele religioase nu sînt altceva decît prelungiri ale cîntărilor de la strană, îmbrăcate în formă populară de melozii anonimi ai poporului credincios.

Este necesar, așadar, ca preotul să folosească în cuvîntul său cît mai des aspectele diverse ale folclorului religios, bineștiind că sistematizarea dogmatică a Bisericii noastre ortodoxe a anticipat cristalizarea tradițiilor și obiceiurilor. Așa încît, facerea omunii și a omului, Pronia divină, învățătura revelată, Domnul nostru Iisus Hristos, Maica Domnului, mîntuirea, Biserica, ierarhia bisericească, moartea, îngerii, demonii, sfinții, raiul, iadul, judecata și viața de apoi au dat naștere la o sumedenie de credințe și practici de rînd, care însoțesc credinciosul de la leagăn pînă la mormînt. Ele convinguiesc de secole cu adevărurile revelate, fără a le modifica și reprezintă orizontul religios în care credincioșii își făuresc viziunea despre lume și viață. «Ele alcătuiesc, în totalitatea lor, ceea ce se poate numi datină din străbuni»⁹.

Fie că ne vom opri la tradițiile legate de prăznuirea Sfîntului Ierarh Nicolae, protectorul tinerilor creștini, care trăiesc o viață curată și aleasă¹⁰, fie că vom avea în vedere întregul tezaur de creații folclorice legate de Moș Crăciun cu carul său alegoric — carul belșugului și darurilor pentru cei mici — tradițiile de Anul Nou, cu vrările-i de sorcove, cu zorile, cu vasilca, cu turva, cu plugușorul, cu brezoaia, cu vicleimul, cu cîntecele de stea și cu cîte alte obiceiuri ale sale, armidnii, de Sfîntul Gheorghe, cu vechea-i tradiție a Pomului vieții, sinzienele, drăgaica, paparudele, sca-

7. Idem, *Folclorul religios și importanța lui pentru înțelegerea evlaviei credincioșilor ortodocși*, în «Glasul Bisericii», nr. 11—12/1970, p. 1153.

8. Gh. Alexe, *Ideii dogmatice în colinde*, în «Glasul Bisericii», nr. 11—12, 1977, p. 621.

9. Pr. Prof. Petru Rezuș, *Folclorul religios...*, p. 1134; C. Rădulescu Codin, *Sărbătorile poporului, cu obiceiurile și credințele lui*, București, 1909.

10. Prof. N. Chișescu, *La sărbătoarea Sf. Nicolae*, în «Glasul Bisericii», nr. 11—12/1966, p. 988—992.

loianul, călușarii¹¹, nedeile, goviiile, ciurmărcile¹², toate aceste creații folclorice constituie prețioase mărturii, pentru felul cum s-au răsfrînt în sufletul și viața popoarelor credințele lor religioase, adevărate semne și tilcuri divine care sugerează simțirii noastre lumea transcendentului și a spiritului. Depinde de tactul și de priceperea predicatorului ca aceste podoabe ale literaturii religioase să constituie material intuitiv pentru predica sa.

Cunoscute sub forma simbolului de credință, sau sub forma catehismală, adevărurile religioase de credință și de viață primesc completări în timpul propovăduirii cuvîntului, în timpul slujbelor, din citirea Sfintei Scripturi, a cărților de ritual etc. Integrarea acestor cunoștințe nu se face pasiv, după cum ne-o dovedesc, în special, folcloristica și etnografia. Credincioșii intervin cu spiritualitatea lor specifică și cu fondul lor perceptiv. Receptivitatea lor devine deci, în decursul predicii, activă, creatoare.

De multe ori fondul de cunoștințe în predică fiind sărac, credinciosul intervine cu spiritul său creator într-o direcție sau alta, umplînd golurile. Astfel, tradiția obiceiurilor moștenite devin creatoare de fonduri și forme populare, îngemănate cu viața poporului: colinde, cintece de stea, urări, orații de nuntă, bocete etc.¹³. În acest context, multiplicata formelor luate dovedesc intensitatea trăirii lăuntrice. Multimea de legende în legătură cu viața Maicii Domnului ne sînt, în această privință, exemplificatorii¹⁴. Ele ne dovedesc că existența folclorului religios la credincioșii noștri este deosebit de prolifică și de variată, înglobînd întreg fenomenul religios. De subliniat este însă că doctrina revelată are un rol important în nașterea concepțiilor religioase populare. Ele cuprind zonele trăirii religioase, ale experienței subiective, ale imaginației și fanteziei populare, descătuseate de rigorismul dogmatic. Asistăm oarecum la o revărsare religioasă a credincioșilor anonimi din cadrele fixe ale dogmatismului¹⁵. Și această revărsare, de cele mai multe ori, înfrumusețează Ortodoxia cu valori artistice folclorice, învățînd în diferite feluri, pe înțeleșul credincioșilor, valorile permanente ale vieții: binele, dreptatea, omenia, pacea, înțelegerea etc. Iată, așadar, cite prețioase mijloace de propovăduire poate afla preotul în cuprinsul acestor valoroase creații folclorice de nuanță religioasă creștină.

1. Importanța folclorului religios pentru conținutul predicii

b) *Ca izvor dogmatic.* — Dintru început se impune a cunoaște că preotul este luminătorul enoriașilor săi, cu misiunea certă de a îndruma și de a asigura fondul creștin al sufletelor încredințate lui. «Datoria mea este de a spune, a ta, de a te apuca de lucru», iar a lui Dumnezeu de a desăvîrși¹⁶, afirma Sfîntul Chiril al Ierusalimului cu privire la acest lucru. Avînd a împlini lucrarea de catehet, preotul trebuie să-și cunoască bine învățătura și metoda de a o prezenta cu claritate. Desigur, știința sa trebuie să fie Sfînta Scriptură, cu tilcuirea ei ortodoxă, iar priceperea sa trebuie să fie călăuzită de dragoste, pentru ca sămînța aruncată să aducă rod însușit. Ca unul care poartă în inima sa Crucea lui Hristos, în numele căruia propovăduiește, preotul află și în folclorul religios, în colinde mai ales, un temei pentru cuvîntul său.

Vom găsi, de pildă, în creațiile folclorului religios, cuprinsă învățătura despre păcatul strămoșesc: nostalgia inimii creștinului după starea paradisiacă primordială. Poporul credincios ia parte la durerea lui Adam, la remușcările acestuia de a fi greșit¹⁷ și-și îndreaptă inimile spre Acela care i-a adus mîntuirea, rupînd lanțurile păcatului strămoșesc. Fără a adînci cauzele sau urmările acestui păcat, colindele îl semnalează doar ca pe un motiv foarte serios, pentru care s-a născut Domnul nostru Iisus Hristos

11. Pr. Em. Păsculescu-Orlea, *Cînd și cum a luat naștere tirgul Moșilor din marginea Bucureștilor* în «Glasul Bisericii», nr. 5—6/1966, p. 469.

12. Pr. D. Buzatu, *Nedei, Govii și Ciurmărci*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 5—6/1964, p. 428.

13. Simion Florea Marin, *Tradiții populare române*. Sibiu, 1878; George Munteanu, *Folclor și Suceava*, București 1859; Stelian Cîrstean, *Folclor din Moldova de Sus*, București, 1969, p. 725.

14. Simeon Florea Marin, *Legendele Maicii Domnului*, p. 16.

15. Pr. Prof. Petru Rezuș, *Folclorul religios*, p. 1155.

16. *Catehezele*, vol. I *Procateheza*, paragraful 17, p. 54. Traducere de Pr. Prof. D. Fecioru.

17. Sabin Drăgoi, *303 colinde*, Craiova, «Colindele nr. 107, 164 și 157».

În unele creații populare se vorbește despre un legământ sau zapis, între Adam și Eva și despre ruperea zapisului de către Domnul nostru Iisus Hristos. Aprofundind această învățătură în predica sa, preotul are prilejul să tilcuiască credincioșilor chipul corect al acestei răscumpărări. Plata păcatului fiind moartea, stăpînul peste împărăția morții este diavolul. Prin jertfa Sa, Fiul lui Dumnezeu ne-a scăpat și de moarte și de Eva. Iar coborîrea la iad a Mîntuitorului înseamnă triumful total asupra diavolului și asupra morții¹⁸. Mergînd pe acest fir, colindele arată că păcatul strămoșesc a adus schimbări nu numai în natura umană, ci și în întreaga creație. Natura însăși s-a modificat pierzîndu-și transparența, de aceea și ea oftează după mîntuire, idee redată în multe creații folclorice. Iar ridicarea noastră la starea cea dintîi prin jertfa Mîntuitorului va însemna și restabilirea naturii, rezultînd de aci, pe de o parte, soliditatea dintre om și restul creației¹⁹, în procesul mîntuirii, iar pe de alta se sugerează pierderea harului dumnezeiesc de către noi datorită păcatului.

Despre nașterea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos, creațiile folclorice religioase ne arată că acest mare eveniment a constituit prilej de sărbătorire atît pe planul pămîntesc, cit și pe cel ceresc. Toată făptura saltă de bucurie față de nesfîrșita dragoste a lui Dumnezeu. Imaginația populară îmbracă acest tablou în cele mai minunate culori și cu cele mai alese sentimente. Fără a se pierde în speculații teologice asupra intrupării, credinciosul simte și trăiește credința sa, revărsarea harului mîntuitor peste întreaga omenire și deci și peste el²⁰. Unele colinde ne prezintă momentul nașterii ca petrecîndu-se în țara noastră²¹. Altele ni-l înfățișează pe Iisus însuși colîndînd alături de copii, sau trimițîndu-i pe aceștia în lume să vestească slăvita Sa naștere²². Rezultă deci că «în creațiile populare religioase se amestecă dumnezeiescul cu omenescul. Poezia cerească a colindelor în gingașe cîntări de preamărire, aduce pe Iisus, pe Maica Domnului, îngerii, Sfinții, printre noi, fapte intuitive prin care preotul poate lămuri pe înțelesul credincioșilor multe adevăruri revelate.

Minunea nașterii dintr-o fecioară curată este prezentă în sufletul credincioșilor, care o înțeleg profund și o fac intuitivă în versuri ce pot fi întrebuințate în predică. De asemenea, dogma intrupării Logosului găsește în versul popular o exprimare clară și sinceră cu sentimentul celei mai adînci credințe și înțelegeri. Cu aceeași claritate afirmă versul popular, într-un glas cu Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, din cine și cum se va naște Mîntuitorul lumii: «Din Fecioara Maria / Din neamul lui Avraam / Din sămînța lui David / Din Duhul Sfînt zămislit» /²³.

Încît, toate acestea și altele asemenea, exprimă în ele dumnezeirea și mesianitatea Domnului nostru Iisus Hristos, formulate simplu și intuitiv, pe înțelesul credincioșilor cu toată căldura și dragostea.

Este cunoscută, de asemenea, marea varietate a creațiilor folclorice închinete răscumpărării noastre din păcat. Comuniunea cu Dumnezeu devenea pentru om din ce în ce mai trebuitoare. Dar pentru nimicirea păcatului și a morții era nevoie de o jertfă: «Jertfa lui Hristos care reușește în același timp trei lucruri: să ne atragă în comuniunea cu Sine; să ne facă să împărtășim soarta Lui de ferice și comuniune cu Tatăl și să îplinească dreptatea divină, suferînd pentru întreaga omenire»²⁴. Această latură a Răscumpărării este afirmată cu tărie și claritate și în folclorul religios. Este redată astfel, în grai popular nespuse de sugestiv și intuitiv prinderea lui Iisus, judecata, răstîgnirea, intruparea și Învierea Domnului. Poporul prohodește duios și cu inima cernită de durere pe Cel care pentru a noastră mîntuire a răbdat Crucea și moartea. Credincioșii asociază întreaga natură la patimile Domnului: «Pe cruce de brad L-a pus / Și la Golgota L-a dus / Cu sulița L-a străpuns / Singe și apă a curs / Luna-n singe s-a îmbrăcat / Munții s-au cutremurat /»²⁵. Rezultă de aici că aceștia iau

18. Gh. Alexe, *Ideii dogmatice...*, p. 603.

19. Simion Florea Marin, *Sărbătorile la români*, p. 11.

20. Pr. Prof. I. Coman, *Nașterea Domnului în colinde*, după Gh. Alexe, *art. cit.*, p. 603.

21. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, «Colindul 216».

22. Gh. Cucu, *op. cit.*, «Colindul 25».

23. Gh. Cucu, *op. cit.*, «Colindul nr. 155».

24. Pr. Dr. D. Stănilou, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu 1943, p. 242.

25. Gh. Cucu, *op. cit.*, «Colindul 11».

act cu umilință de patimile Domnului, dar gândesc cu fericire la învierea Lui cea preaslăvită din a treia zi. Și aici dogma este pătrunsă de resursele imaginației populare, care îmbracă faptele în podoaba versurilor, întărindu-le apoi cu puterea credinței.

Un prețios material omiletic găsim în colindele care evocă momentele legate de judecata de apoi. Sufletele credincioșilor sînt dornice de a cunoaște ce se va petrece dincolo de pragul mormintului. Creațiile folclorice religioase pun și ele această întrebare: cînd va fi «zărșenia» pămîntului? Fiind concepută ca o răsplată a faptelor bune și a celor rele, această judecată, în concepția poporului credincios, va fi fără părtinire²⁶. Totodată, credincioșii știu că Dumnezeu este îndelung-milostiv, și pleacă luarea aminte la rugăciunile noastre și mai ales la rugăciunile Maicii Sale, care puzura se roagă pentru noi²⁷.

Raiul și iadul sînt descrise cu amănunțime în folclorul religios. Izvorul de informație de care s-a folosit imaginația populară în acest sens a fost, pe de o parte, lectura pasajelor respective din Sfînta Scriptură și Cazanie, iar pe de altă, diferitele teme iconografice, care reprezintă intuitiv iadul cu o serie de categorii sociale care se chinuiesc în focul cel veșnic²⁸.

Este cunoscută, de asemenea, prețioasa varietate a colindelor, închinete Stîntei Fecioare Maria²⁹. Ne este prezentată în ele purtarea-fecioria Mariei, neprihănirea ei după naștere, închipuită fiind mai înainte prin Chivotul cel sfînt al Legii, lipsa ei de păcate după curățirea de păcatul originar etc. și acestea în imagini pline de seva vieții și de patosul intuiției.

Apostolii, Sfinții și Cuvioșii ne sînt reprezentați, mijlocitori și rugători către Dumnezeu pentru iertarea păcatelor noastre și pentru dobîndirea darurilor divine³⁰.

Ca un adaos la toate acestea, se impune a se preciza că în creațiile folclorice religioase domină și un vădit antropomorfism popular³¹, care reduce limitele suprafirești la naturalul uman, apropiindu-l de credincios. Dumnezeu umblă pe pămînt cu Sfîntul Petru, îngerii iau înfățișări omenești, sfinții cunosc și participă la durerile omenești, recăpătîndu-și dimensiunile lor umane. Mai sînt apoi caracteristice teologiei populare: conversiunea doctrinară simplă a marilor teme ale dogmaticii creștine: apropierea de credincioși, fără umanizare, a persoanelor divine, umanizarea sfinților, a morții, infuzarea religioasă a vieții cu precepte biblice. Toate aceste prețioase învățături pot fi folosite cu mult rod de către preot în cuvîntările sale, găsind în acest tezaur folcloric mai multe căi de a ajunge la inima credincioșilor.

b) *Folclorul religios ca izvor moral al prediciei.* — Practicarea virtuților și-a pus și ea amprenta pe creația folclorică religioasă. Ea a individualizat unele dintre caracteristicile etnice. În acest înțeles, viața creștină desfășurîndu-se între cei doi poli: virtute și patimă, bucurie și necaz, bine și rău, imaginația populară pune în lumină cumînțenia innăscută a omului, omenia lui, împăcarea lui cu Dumnezeu, cu semenul și cu sine însuși; pacea și liniștea sufletească ce s-au revărsat în lume prin biruința vieții asupra morții, spiritul de jertfelnicie, dorința de dreptate și de adevăr.

Preceptele biblice din Noul Testament și cele paremiologice din Vechiul Testament au devenit locuri comune în textele folclorice, de parcă ar aparține poporului credincios din totdeauna: «Ductore, vindecă-te pe tine însuși!», «Fericii cei săraci cu duhul» /, «Nu ne duce pe noi în ispită!», «Nu vă adunați comori pe pămînt» /, «Nimeni nu poate să slujească la doi domni!», «Nu judecați, ca să nu fiți judecați!» /, «Cereți și vi se va da!», «Cu ce măsură măsurați, vi se va măsura» etc. Toate acestea sînt precepte morale creștine însușite și trăite de credincioși și exprimate în folclorul religios pe care predicatorul le poate dezvolta și valorifica în lucrarea sa omiletică.

Mai putem menționa apoi, la acest capitol, faptul că, în viziunea populară, praznicul Nașterii Domnului este conceput ca un binevenit prilej de meditare asupra trăirii morale a credincioșilor. Primele rostiri ce s-au auzit în lume la acest sfînt eveniment

26. Gh. Breazu, *op. cit.*, «Colindul 217». 27. *Ibidem*.

28. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, «Colindele 32 și 118».

29. Gh. Alexe, *Duhul creștin al colindelor românești*, în «Glasul Bisericii», nr. 11—12/1956, p. 768—771.

30. Gh. Breazu, *op. cit.*, «Colindul 216».

31. Paul Radian, *Le monde de l'homme primitif*, Paris, 1962, p. 62.

un fost: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pământ pace, între oameni bună-voinie!» (Luca II, 14). În această aureolă sînt încadrate toate coordonatele creației. Lumea nevăzută și lumea văzută. Legătura spirituală o fac îngerii, care vestesc Nașterea Domnului. Păstorii din curăția inimii lor împletesc cunună: «Să o aducă lui Hristos / Să ne fie de folos». Cununa sfințeniei și înfringerii patimilor o poartă Maica Domnului, cea mai cinstită decît heruvimii și mai mărită decît serafimii³².

Aceste două lumi, a cerului și a pămîntului, se pot uni în viziunea populară, prin viața curată a credincioșilor. Cultivînd binele, se ajunge la virtute, de la virtute spre adevăr, iar adevărul cultivat la maximum duce la sfințenie.

Alte colinde și cîntece de stea, precum și urările de sărbători stăruie asupra trăsăturilor morale ale Mintuitorului Hristos: bunătața nemăsurată, milostenia, spiritul de dreptate și de adevăr, spiritul de jertfelnicie etc.

Astfel că, cercetînd cu pricepere folclorul religios și adîncind sensurile sale în obiceiurile ortodoxe, preotul găsește în aceste valori un prețios material. El poate vorbi astfel despre dragoste, despre milostenie, despre blîndețe, despre curaj, despre răbdare, despre înțelepciune, despre spiritul de jertfelnicie, despre noblețea sufletească. Are, totodată, prilejul unei cunoașteri mai profunde a sufletelor credincioșilor, așa cum s-a manifestat de-a lungul secolelor de viață creștină. Pentru că, într-adevăr, de la peștera smereniei și de la ieslea renunțării personale, de la micșorarea proprie pentru cei mulți, se dezvoltă și crește simbul credinței creștine, religia unității și a iubirii, a milei și a blîndeții, religia dragostei de viață, de oameni și de Dumnezeu.

2. Importanța folclorului religios pentru forma predicii

Creațiile folclorice religioase au o importanță deosebită, nu numai în ceea ce privește conținutul lor, dar și pentru forma unei predici. Preotul le poate valorifica omiletic, mai ales pentru frumusețea lor literară. Dacă ne vom gândi numai la Nașterea Domnului, de pildă, vom vedea că imaginația populară îmbracă acest tablou al Crăciunului în cele mai minunate și mai intuitive culori, cu cele mai variate tonuri și le exprimă cu cele mai alese sentimente. Cadrul pitoresc în care se desfășoară actul nașterii, florii tainei care cuprind toată natura, marea momentului și simplitatea sa adîncă au dus imaginația populară pe cele mai înalte culmi de inspirație și de creație. Sub acest aspect, colindele ne oferă, în noaptea sfințită a Crăciunului, imagini fermecătoare: cerul deschis, îngerii vestind nașterea împreună cu colindătorii, Dumnezeu Tatăl coborînd pe o scară de lumină și binecuvîntînd lumea. Cetele colindătorilor răsar unele după altele, melodiile cresc sincere sub fereastra luminată de candelă Nașterii, sub geana caldă a lui Dumnezeu și sub privirea duioasă a lui Moș Crăciun. În asemenea momente «deși e prezentă ideea mintuirii, accentul se pune pe frumusețea cadrului spectral al nașterii și pe bunurile luminoase ca soarele pe care această naștere le picură în suflete»³³.

Imaginația populară ne prezintă pe Pruncul Iisus în culorile celei mai avîntate inspirații; Natura întreagă este asociată la evenimentul nașterii. Ea reinviază și se reinsufletește. Legătura dintre pămînt și cer este refăcută. Staulul se schimbă ca prin farmec într-un palat minunat și întreaga fire tresaltă de bucurie: «Pe la cîntători tîrziu / Prea Slăvita naște Fiu / Și cînd naște Maica Sfințită / Îngeri vin în zbor și cîntă / Mii făclii pe sus s-aprind / Ca luferii lucind / Iar prin iesle cresc bujori / Finul s-a schimbat în flori / Și veneau moșnegi cărunți / Juni păstori de pe la munți / Felnici crai din țări străine / Pruncului să se închine»³⁴.

Bucuria nașterii cuprinde întreaga natură. Iată o floriceică abia răsărită aducînd și ea prinosul ei de închinare și mireasmă la picioarele celui nou-născut: «Floriceică se-nchina / Și mireasma-i aducea / Și eu, mică floriceică / Îi aduc inima mea»³⁵.

Vedem, așadar, cum se dezleagă sub florile dalbe de nea, «Ierui Doamne, Ierui Ier», marea taină a creștinătății, nepătrunsa taină a mintuirii noastre, cînd Fiul lui Dumnezeu, fiu Fecioarei se face.

32. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *La soborul Maicii Domnului*, în «Glasul Bisericii», nr. 11—12/1966, p. 1001.

33. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *art. cit.*, p. 1.

34. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, «Colindul 148».

35. Apostol D. Culea, *op. cit.*, p. 30.

Predicatorul poate găsi în colindele religioase nenumărate figuri de stil și frumuseți literare, comparații și parabole semnificative, cum ar fi cea între Adam cel vechi și Adam cel nou, între Eva și Sfânta Fecioară»³⁶, poate desprinde din acestea diferite procedee oratorice, care, folosite cu pricepere și cu tilcuirea coresponzătoare, pot contribui la înviorarea expunerii, la înfrumusețarea și la sporirea puterii ei de a impresiona și a trezi rezonanțe afective ce duc la convingere. Legate de sărbătorile a căror semnificație o exprimă, preotul găsește în aceste datini străbune, în aceste creații religioase ale poporului credincios un valoros motiv de inspirație pentru predica sa.

Deosebit de valoros este faptul că prin forma și prin limba lor, colindele și celelalte creații populare, atunci când sînt folosite în mod constant ca izvor al predicii, contribuie la alcătuirea acesteia în limbaj bisericesc, adecvat atmosferei proprii sfințelor noastre slujbe, în duhul credinței noastre ortodoxe și al tradiției strămoșești.

În lumina celor relevate, pe scurt, în rîndurile de mai sus, desprindem concluziile că toate aceste creații folclorice religioase, care s-au format în timp în viața Bisericii noastre, au o deosebită valoare doctrinară și morală. Revelația dumnezeiască rămîne pe piedestalul ei neclintit. Doctrina sa, credincioasă învățării Domnului nostru Iisus Hristos, este și rămîne neschimbată, așa cum a fost fixată de Sinoadele Ecumenice și apoi sistematizată de teologi. Pînă la teologia oficială este însă un drum de cunoaștere, iar practica religioasă obișnuită este expresia cea mai răspîdită a unui asemenea drum de cunoaștere, pe care-l experimentează credincioșii noștri. Această practică folclorică și strămoșească este și o modalitate de transpunere în viață a doctrinei biblice cu toate caracteristicile sale inerente. Din studiul comparativ al teologiei ortodoxe și al practicii religioase obișnuite decurg o mulțime de învățăminte pe care predicatorul le poate utiliza în lucrarea sa de propovăduitor al Evangheliei. Teologia folclorică îl poate ajuta pe predicator și din punct de vedere omiletic. Omiletica ridică problema expresiei, a propovăduirii pe înțelesul credincioșilor, a folosirii unei forme și a unei terminologii adecvate. Teologia cuprinsă în studii și tratate este deosebit de speculativă ca fond și expresie, pentru credinciosul simplu, iar păstorul de suflete are datoria să știe cum să facă acceptabil fondul revelat integral minții și inimii sale primitoare³⁷. Făcînd aceasta, el va reuși să-și integreze cuvîntul rostit, nu numai temporal, ci și în ceea ce privește cuprînsul și forma lui în slujba, cu prilejul căreia se predică. El are în aceasta și garanția că vorbirea sa este integrată în duhul ortodoxiei de totdeauna, așa cum au trăit-o, simțit-o și cîntat-o religioșii noștri și strămoșii noștri.

Predicatorul poate deci trage multe învățăminte din cercetarea structurală a practicii religioase folclorice, pentru un spor de înțelegere și de eficacitate în propovăduirea cuvîntului Domnului. Din acest punct de vedere predicatorul trebuie să plece de la sursa autentică a vieții religioase³⁸, adică de la credincioșii înșiși, să le studieze manifestările autentice. Făcînd astfel, el va avea să constate că această lucrare contribuie la precizarea multor poziții ale dialogului Bisericească-credincioși.

În același timp, cunoscînd în amănunt practica religioasă folclorică de-a lungul secolelor, la noi acasă, constatăm încă o dată că poporul român a avut o singură ființă, plămădită în aceleași tradiții și obiceiuri, atît în Transilvania, Moldova, cît și în Țara Românească sau Dobrogea.

Este de datoria preotului să cerceteze cu mai mult interes creațiile folclorice religioase, semnificațiile lor pentru viața duhovnicească a credincioșilor, spre a le utiliza ca mijloace de propovăduire, ca izvoare de inspirație în predicile sale. Procedînd astfel, valoarea cuvîntărilor bisericești va căpăta noi valențe, semănînd în sufletele ființelor credinței și ai tradiției strămoșești.

Pr. Drd. Ioan IOANICESCU

36. Tudor Pamfile, *Culegere de colinde*, București, «Colindul 15».

37. Pr. Prof. P. Rezuș, «*Folclorul religios...*», p. 1145.

38. Liviu Rusu, *Viziunea lumii în poezia noastră populară*, București, 1967, p. 27.

DIN TRECYTUL BISERICII NOASTRE

MIHAI VODĂ VITEAZUL ȘI BISERICA DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ, DUPĂ IZVOARE NOI

Cu prilejul serbărilor naționale care au amintit 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române, Institutul de istorie N. Iorga a adunat și publicat un volum de documente intitulat *Țara Românească, Vol. XI (1593—1600) Domnia lui Mihai Viteazul*, București, 1975. Din acest compact volum am scos capitole speciale privitoare la istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Să nu se uite că acest mare viteaz a fost și un tot așa de bun creștin; mai mult, un cruciat adică un apărător al acestui sentiment pentru întreaga creștinătate.

Din știrile ce înfățișăm aici se vede că acest luptător a fost deosebit de atent în scurta sa domnie, și față de Biserica neamului său! Am arătat în altă parte, cât de darnic a fost el față de ținutul oltean, de care a fost atît de legat prin slujbele lui de bănișor de Mehedinți, de ban al Craiovei și alte demnități.

În vîrtejul luptelor sale atît de multe și pline de risc, marele voievod apără și dăruiește din plin sfințele lăcașuri. Astfel, vedem cum în două rînduri miluiește «minăstirea» Sfîntul Nicolae din sus de București, care credem că este «Sfîntul Nicolae»-Vlădica, a cărei pomenire se face și azi, prin luminoasa cruce, vis-à-vis de mareața biserică de azi. La 24 august 1594 dă un act¹, prin care arată că a cumpărat cu 24.000 aspri gata, satul Vlădeni, pe care îl dăruiește sfintei «mănăstiri» a domniei mele «ca să-i fie domniei mele și părinților domniei mele veșnică pomenire». Numai după trecerea unui an, la 25 aprilie 1595, Mihai Vodă dă un alt act² din București, cum a cumpărat o ocină de la Câmpeni de la Ciorogîrla, pentru 12.000 aspri precum și Buciumeni, de la mai mulți oameni cu 11.600 aspri gata ocini pe care le dă sfînta minăstire a domniei mele numită sfîntu Nicolae care este din sus de vadul București... care este metoh sfintei minăstiri din Sfîntul Munte, numită Simon Petru. Vechile privilegii date minăstirii Argeș de Neagoe ctitorul sînt

1. Doc. 85, p. 115—116.

2. Doc. 115, p. 152—154.

respectate și de Viteazul Voievod. Astfel el dă (1594—1599) o poruncă domnească, ca să fie volnic egumenul de la această minăstire «să țină judecățile și să ia vama din orașul domniei mele, din Argeș, cum au luat și dinainte vreme, la alți domni... să fie ajutor la sfînta minăstire»³. Într-o altă poruncă identică, Domnul adaugă: «și am miluit sfîntei minăstiri, cum a fost dat și de Mihnea Voievod»⁴. Pentru a treia oară se dă această poruncă, la 1599 Aprilie⁵.

La 8 mai 1594, Mihai Vodă se ocupă de treburile Bisericii domnești «din curtea domniei mele ca să-i fie 4 prăvălii acelea, care sînt lîngă prăvăliile sfîntei Troițe de la Tichigii». Aceste prăvălii și cu încă alte 4 au fost făcute de bătrînul Alexandru Vodă, și dăruite bisericii domnești. Ecclesiarh al bisericii pe acea vreme era popa Neagul cel bătrîn, care slujise aici la mai mulți domni. Alexandru Vodă, cînd face danie, hotărăște ca cele 8 prăvălii «să fie la mîna popii Neagului pînă cînd va fi viu. Neagul a făcut însă niște cărți ca să-i fie lui de baștină, adică proprietate personală; și el urmaș din trupul lui n-au avut, și prăvăliile au ajuns la mîna rudelor sale». Mihai Vodă împreună cu mitropolitul Mihail și cu hoierii săi hotărăsc ca cele 8 prăvălii să fie împărțite între Biserica domnească și rudele lui popa Neagul care «au fost preot socotit și cinstit de către toți oamenii trecuți și pentru slujba ce au slujit mai de înainte».

Din josul orașului Buzău se afla o minăstire, cu hramul Bunavestire pe care o ridicase vistiernicul Andronic. Acestui sfînt lăcaș îi întărește Mihai Vodă la 19 mai 1594 satul Rotunda⁶, «care se cheamă Groșanei de la Miteleu». Curînd, adică la 3 iunie, viteazul Voievod dă aceleiași minăstiri⁷, «ca să-i fie niște mori pe apa Buzăului pe ocina orașului, însă «9 roți de moară. Pentru că aceste mori au fost domnești, încă dinainte vreme... ca să-i fie sfîntei minăstiri de întărire, iar călugărilor de hrană». La 1 octombrie 1594 Voievodul dăruiește aceleiași minăstiri, să stăpînească o roată și jumătate de moară, pe ocina orașului Buzău, iar celelalte roți și jumătate de moară, să o stăpînească Udriște din orașul Tîrgoviște». Pentru că acele mori au fost de moștenire domnești»⁸.

Un mare proces de stăpînire a străvechii așezări călugărești aceea a Glavaciocului avea să cerceteze și să soluționeze marele voievod, la 29 august 1594. Este vorba de numeroasele sate și întinsele moșii ale jupîniței Marga, fiica lui Matei banul. Aceasta dăruise toată partea ei de sate, țigani și din mori și din vii Minăstirii de la Glavacioc, încă din zilele lui Mihnea Vodă «pînă a fost jupînița Marga în viață». Și s-au întîmplat jupîniței Marga moarte și s-au îngropat osemintele ei în sfînta minăstire care este mai sus scrisă». Iar acum în zilele domniei lui Mihai, se arată că jupîn Danciu, fost vornic din Brâncoveni și jupîn Manta au cotropit aceste averi. Domnitorul judecă cu sfatul domnesc: «și au

3. Doc. 23, p. 32—33.

4. Doc. 34, p. 48—49.

5. Doc. 41, p. 56.

6. Doc. 48, p. 64—65.

7. Doc. 52, p. 70—74.

8. Doc. 59, p. 80—82.

rămas Danciul vornicul și Manta paharnicul de lege și de judecată». Iar satele și țigani și morile și vii, rămân ocină, ohabă sfintei Mînăstiri Glavacioc.

La 14 decembrie 1594 Mihai Vodă dă poruncă Episcopiei din Buzău și titularului acesteia, care era cunoscutul Luca Cipritotul, să-i fie ocină în satul Cîrpești partea jupînului Stoichița fost mare postelnic, dată de acesta la sfînta episcopie, încă din zilele răposatului Alexandru Vodă, să-i fie de pomenire, «pentru că zac trupul și osemintele lui în sfînta biserică la sfînta Episcopie»⁹. Proprietatea lui Stoichița este contestată de un Răzbici și Braga care vin și se judecă la domnie cu episcopul Luca. Mihai Vodă le cere să aducă 12 boieri, să jure că această ocină a fost a lor de moștenire. Ei nu pot aduce și au rămas de lege. Iar Episcopia ia în stăpînire satul Cîrpești «de ocină și ohabă de nimeni neclintit după porunca domniei mele»¹⁰.

Mînăstirea Vieros, de lîngă Pitești și care amintește de vitejii frați Colești, este luată sub protecția sa, de Mihai Vodă. La 18 aprilie 1595 el dă strașnică poruncă lui Bogdan pîrcălabul din Albești să fie vornic părintele egumen de la Mînăstirea Vieros, să stăpînească satul sfintei mînăstiri anume Poenari, cu tot venitul, cum este legea dinainte vreme, «iar tu să te ferești și foarte să lași în pace satul mai sus zisei mînăstiri». Nimeni să nu cuteze să tulbure mînăstirea «căci acel om rău va păți de la domnia mea» încheie vijeliosul Voievod¹¹. La 15 mai (1595—1599) Mihai Vodă întărește aceleași mînăstiri satele Căpățineni și Poenari «pentru că sînt vechi și drept ocine de moștenire. Iar voi să căutați să ascultați de egumenul și oamenii mînăstirii». Dacă nu veți asculta și de va veni egumenul încă și a doua oară, să se plîngă de voi «voi trimite domnia mea în acel ceas de vă va spînzura înaintea porților voastre», încheie Voievodul. Probabil că, sătenii nu prea se supuneau egumenului, care-i reclamase domniei¹². Mihai Vodă întărește Mitropoliei din Tîrgoviște, la 28 decembrie 1595, satul Lungi, care era de moștenire al jupîniței Neaga vorniceasa, soția lui Mitrea vornicul. Ei, din căsătoria lor, n-au avut copii, și de aceea dau satul Lungi și cu tot venitul lui sfintei Mitropolii al cărei titular era vlădica Eftimie. În caz de deces cel care va supraviețui din soți, va stăpîni, cît va trăi, jumătate din sat¹³.

Doamna Stanca, soția marelui Voievod Mihai, cumpără părți de moșie din satul Bătiești, una cu 7350 de aspri și altă parte, care se cheamă Colfeasca, cu 7000 de aspri. Toată această moșie o dăruiește Doamna Stanca, Mînăstirii de călugărițe Turbatele, «ca să ne fie de pomenire la dumnezeiescul jertvelnic în veci»¹⁴. Dania Doamnei, cu buna înțelegere a Voievodului, se făcea la 30 decembrie 1595. Din aceasta se vede că, și Doamna Stanca soția Voievodului, era pătrunsă de aceleași sentimente religioase ca și viteazul său soț.

9. Doc. 86, p. 116—118.

10. Doc. 104, p. 142—143.

11. Doc. 314, p. 151—152.

12. Doc. 117, p. 156.

13. Doc. 142, p. 186—188.

14. Doc. 144, p. 189—190.

Mihai Vodă dă un act, la 7 iunie 1596 din Tîrgoviște, pentru Mînăstirea Golgota, de un interes deosebit. Din acest hrisov aflăm că această mînăstire este întemeiată de părintele său Pătrașcu Vodă «pentru că am știut domnia mea că a miluit dinainte vreme părintele domniei mele Io Pătrașcu Voievod și ctitor la sfînta dumnezeiască mînăstire». Mînăstirea era adesea atacată de tîlhari de au jefuit și au stricat sfînta mînăstire. Ea nu era departe de Tîrgoviște. «Pentru aceasta am miluit domnia mea sfînta mînăstire cu acei vecini numai să păzească sfînta mînăstire, iar alta grije să nu aihă». Se trimit apoi boieri, în frunte cu Radu, mare clucer și Preda, mare postelnic, adică frații Buzești, să hotărască și ocina sfîntei mînăstiri «să se știe aleasă»... ca să fie sfîntei mînăstiri ocina și vecinii, pomenire veșnică nouă¹⁵.

La 17 august 1596 Mihai Vodă întărește Mînăstirea «Sfînta Catrina» care nu este decît Sfînta Mînăstire Ecaterina din București ocina în satul Bolintin, toată partea lui Șerban banul, din cîmp și din pădure și din apă și din vatra satului și cu toți vecinii. Această ocină și vecinii au fost de moștenire a lui Șerban banul, ca să-i fie sfîntei mînăstiri de ajutor și «sfînților» călugări de hrană. «Și iaste Jupan Ivașco, fost mare vornic, întiul stătător și ctitor scris în, sfîntul pomelnic».

Mihai Vodă înnoiește, după ce vede cartea de închinare a lui Mihnea voievod, făcută la mîinile călugărilor, cum a miluit Jupan Ivașco vornic sfîntei mînăstiri cu această ocină și vecini¹⁶.

În perioada de timp octombrie 1596 și 3 septembrie 1599, hrisovul neavînd dată fixă, Mihai Vodă întărește satele Poenari și Căpățîneni ca să fie la două mînăstiri, Vierosul și Iezerul de hrană dăruite de alți domni bătrîni¹⁷.

La 21 ianuarie 1597 dă Mihai Vodă poruncă, din Tîrgoviște, ca să fie Episcopii de Buzău, titular al acesteia fiind arhiepiscopul chir Luca, satele Pojorăți, Stăniliești, Găvăneștii de Sus și Găvăneștii de Jos. Satele acestea au fost «cnezi» apoi, au venit la însuși Mihai Vodă și s-au vîndut. Domnitorul dăruiește toate aceste sate Episcopiei din Buzău: «ca să fie domniei mele și părinților domniei mele, veșnică pomenire, iar călugărilor de hrană și întărire»¹⁸.

Față de strălucita ctitorie a lui Neagoe Basarab se arată voievodul nostru deosebit de generos. Astfel, la 11 mai 1599 Mihai Vodă dă poruncă sfîntei Mînăstiri Argeș să-i fie ocină la Izvorani «însă toată partea cinstiului dregător al domniei mele Jupan Șerban mare paharnic din Coiani (Mîronești) Vlașca «pe care o cumpărase Vodă pentru 18.000 aspri gata. Mihai mai dă tot din Izvorani partea lui Muja» care e îngropat în pridvorul bisericii»; Vodă o cumpărase de la acesta cu 3.000 de aspri gata. Cu același prilej Domnitorul mai întărește Mînăstirii Argeș morile cu ocina din gura Gemenii pînă la Ploșor pe Obreja, pe care le dăduse Neagoe Vodă mînăstirii «și este scris și în evitocul lui Neagoe

15. Doc. 181, p. 238—240.

16. Doc. 195, p. 262—263.

17. Doc. 210, p. 280—281.

18. Doc. 217, p. 289—290.

Vodă. Și am văzut și domnia mea vitocul pe care l-a făcut domnia lui de miluire, cu care a miluit sfânta minăstire ¹⁹.

Mihai Vodă întărește din nou, la 1 iulie 1597, dania pe care o curăoăștem, făcută Mitropoliei din Țirgoviște de jupînița Neaga vorniceasa a lui Mitrea vornicul, și care constă din satul Lungi. Vodă dă poruncă ca acest sat și ocină să fie stăpînite, după moartea Neagăi vorniceasa, numai de mitropolie după cum declaraseră aceștia înaintea Domnitorului și a dregătorilor săi. Mitropolitul Țării la această dată era vlădica Eftimie. «Nimeni altul să nu aibă amestec, nici frați, nici surori, nici veri, nici nepoți, nici strănepoți, nici altă rudă ce va fi a lui Mitrea vornicul, sau a jupîniței lui Neaga, să stăpînească numai sfînta Mitropolie». Actul se termină cu blestem și anatema celor 318 sfinți părinți, ce s-au adunat în cetatea Nichea ²⁰.

În intervalul de timp 1597 septembrie — 1 august 1598, Mihai Vodă Viteazul dă un act de însemnătate deosebită, pentru minăstirea Valea Mare ²¹. El hotărăște să-i fie sfintei minăstiri acesteia partea jupîniței Neacșa, fiica jupîniței Caplea din Golești. Această ocină a fost dată jupîniței Neacșa zestre de mătușa ei, de jupînița Sara. «Iar mama jupîniței Neacșa, jupînița Caplea, ea a făcut acea sfîntă mănăstire, pe locul fiicei sale jupîniți Neacșa. Iar apoi jupînița Neacșa ea a dat și a miluit și a întărit sfintei minăstiri cu acea ocină ca să-i fie pomană, iar sfintei mănăstiri, hrană». Se stabilește hotar minăstirii. Jupînița mai dă minăstirii și via Anasia din coasta cîmpului și cu 2 vecini din Izvorani și un vad de moară, pe apa Argeșului.

Față de Minăstirea Golgota, din apropiere de Țirgoviște, ctitoria lui Pătrașcu cel Bun, tatăl său, are Mihai Vodă Viteazul o atenție deosebită. Din documentul dat din Țirgoviște, de la 3 decembrie 1597 de către Chirfote județul Țirgoviște și cei 12 pîrgari ai acesteia, aflăm cum Vodă întărește și adaugă la daniile părintelui și altele pentru acest sfînt lăcaș Golgota. Conducătorii orașului spun, cum a venit Vodă la această minăstire și a văzut pe aceasta stricată de blestemații turci și arsă și despuiată și descoperită și fără odăjdii înăuntru și călugarașii goi și săraci». Iar egumenul Daniil și călugării s-au plîns la Vodă că nu dobîndesc locul de hrană, pe care-l avusese de la Pătrașcu Vodă. Domnul le hotărăște vechea ocină domnească și mai adaugă la aceasta. Județul și pîrgarii orașului Țirgoviște întăresc cele hotărîte de marele Voievod «ocina dată fiind «din ocina orașului din Țirgoviște». Se pun și martori mulți din oraș, spre întărire, dintre preoți, zugravi, negustori și încă mulți oameni buni orașeni» ²².

În aceeași zi, Voievodul dă și un hrisov domnesc solemn cu acest conținut. Aici se dau și semnele ocinelor ²³.

La 13 decembrie 1597 Mihai Vodă întărește Mitropoliei din Țirgoviște jumătate din ocină din Săcuieni, cumpărată de la Staico vâtaful și alții, de Eftimie mitropolitul. Iar o altă parte, fusese cumpărată de la

19. Doc. 228, p. 301—303.

20. Doc. 247, p. 327—328.

21. Doc. 257, p. 338—339.

22. Doc. 268, p. 354—356.

23. Doc. 269, p. 357—359.

un Buiac de către Vlădica Anania, fost mitropolit, cu 3000 aspri în zilele lui Petru Vodă, fiul lui Mircea Voievod. Toate acestea sînt întărite de Mihai pentru «ca să-i fie ocină și de ohabă»²⁴.

Un nou hrisov, mai solemn, oarecum, dă la 27 mai 1598 Mihai Vodă sfintei Episcopii Buzău, și titularului ei Luca Cipriotul, cu privire la satele Pojorîți, Stănilești, Găvănești, și Periați, dăruită de însuși Mihai Vodă. Cu un caracter mai general fusese și hrisovul, din 21 ianuarie 1597, dat deci mai înainte de Viteazul Voievod, cum am amintit mai sus²⁵.

Din hrisovul dat de domnitor, la data de 14 ianuarie 1599 găsim oarecare amănunte asupra minăstirii Stelea din București. Petru Vodă taie pe Toader postelnicul, soțul jupîniței Rada, și-i ia toate averile. Moșiile acestuia ajunseseră în stăpînirea spătarului Stelea, ctitorul minăstirii cu același nume, din București. Jupînița Rada își caută averile și se iscă un proces cu călugării de la Stelea. Vodă Mihai dă cîștiq de cauză jupîniței Rada care intră în stăpînirea morilor de pe apa Colentinii²⁶. La 30 martie 1599, Voievodul întărește cumpărăturile ieromonahului Theodosie egumenul de la Schit din județul Buzău²⁷.

Satul Dobrușa din ținutul Vilcii dă loc la o pîră, în fața lui Vodă la 22 mai 1599. Călugării de la Mînăstirea Vieroș spun că, acest sat a fost dat mînăstirii de către Danciul vornic, ca să-i fie de pomenire. Apoi Neagul logofăt spune că a făcut schimb cu Danciul vornic pentru alt sat. Vodă dă dreptate călugărilor de la Vieros iar Neagul logofăt «să-și ia de unde i-a dat, fie asprii, fie satul»²⁸.

Cu foarte puțin timp înainte de tragicul său sfîrșit Mihai Vodă dă un hrisov, care aruncă o strălucitoare lumină asupra sufletului său evlavios de creștin și care-l așează în șirul marilor noștri voievozi, Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Radu Vodă de la 1500 și alții. Este documentul din 28 august 1599, prin care el arăta cum a înălțat și înzestrat frumoasa mînăstire cu hramul «Sfîntul Nicolae», și care-i poartă și azi numele lui Mihai Vodă, încadrată azi de mărețul palat al Arhivelor Statului din București. Hrisovul este scris în grecește deși la origine a fost dat în limba slavonă. Este o frumoasă pagină în care ni se descrie înălțarea mînăstirii de Voievod și închinarea ei Mînăstirii Simopetra de la Muntele Athos. Este un splendid document domnesc împodobit cu cele mai alese cuvinte de care a fost capabil. Stan logofătul din orașul București. Aici se arată cum Mihai Vodă a cumpărat satul Drălea de la Mavrichie neguțătorul cu 130.000 aspri, «căci domnia mea n-am vrut să las să intre străini în sate boierești». Domnul dăruiește satul mînăstirii zidită de dînsul. El mai adaugă «moșia mea domnească de la Despicați moșia la Cîmpeni cumpărată de la Stan și alta cu 12.400 aspri: moșie la Buciumeni de la Ignat și alți pentru 11.600 aspri, bani gata, satul Spanțov cumpărat de Vodă de la săteni pentru 12.000 aspri de argint, satul Suharna cumpărat de la săteni pentru 36.000 aspri gata; satul Costieni

24. Doc. 270, p. 359—360.

26. Doc. 320, p. 435—436.

25. Doc. 292, p. 389—392.

27. Doc. 325, p. 442.

28. Doc. 330, p. 453—454.

pentru 15.400 aspri de argint, de la săteni, care se vind ca să fie ei și feciorii lor rumâni. Vodă mai dăruiește minăstirii sale satul Grădești cumpărat cu 35.000 aspri, satul Popești tot și Bănciulești pe care le cumpărase Vodă Mihai de la Mihnea voievod pentru 80.000 aspri. Vodă mai dă satul Ciocănești cumpărat de la săteni pentru 45.000 aspri, apoi moșia de la : Plătărăști cumpărată cu sătenii pentru 10.000 aspri de arărase cu 14.000 aspri, iar sătenii s-au vîndut ca să fie rumâni.

Vodă mai dă apoi minăstirii sale și satul Cunești, pe care-l cumpărase cu 14.000 aspri, iar sătenii s-au vîndut ca să fie rumâni.

Doamna Stanca, soția Domnului o evlavioasă cum am văzut, dă minăstirii soțului ei, satul Poiana «din cîmp și din pădure și din apă, din rumâni din toate... ca să-i fie de veșnică pomenire».

Vodă adaugă și satul Vișina Seacă, ai cărei săteni se vînduseră, cu 24.000 de aspri. El mai dăruiește ctitoriei sale și două sălașe de țigani pe care-i cumpărase de la Ivașcu, fratele lui Cosma pentru 4.000 aspri. Hrisovul se termină spunînd că, toate ce sînt scrise «în acest hrisov domnesc al meu, pe toate le-am dat și le-am închinat domnia mea la sfînta minăstire a domniei mele, care este mai sus de orașul București, «unde este hramul Sf. Nicolae al Mirelor Lichiei, făcătorul de minuni, pe care am zidit-o și am înfrumusețat-o domnia mea pe acest sfînt loc²⁹. Apoi, pe această zisă sfînțită minăstire a domniei mele am închinat-o și am dat-o domnia mea, ca să fie metoh al sfîntei minăstiri Simopetra de la Sfîntul Munte...³⁰, pentru întărire și hrană a călugărilor lui Dumnezeu iar domniei mele și părinților domniei mele pentru pomenire veșnică».

Aici este întreg istoricul minăstirii «Mihailaților», care vor rivaliza în cursul veacurilor cu Radulioții de pe dealul de la Radu Vodă.

Iată, așadar, sufletul și fața de creștin a marelui viteaz și întregitor de neam. Faptele lui nu vor fi uitate de-a pururea de neamul românesc care-i plînge totodată și sfîrșitul vieții sale, de un tragism antic.

Prof. Toma G. BULAT

29. *Doc. 339*, p. 476—483.

30. «Se pare chiar că Mihai e cel dintîi Domn român care să fi închinat la minăstiri din Răsărit prisosul veniturilor vreunei minăstiri din țară» (N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, ed. I, vol. I, p. 215).

CONTRIBUȚII LA ISTORIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN DOBROGEA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

În secolul al XVIII-lea, știrile despre românii din Dobrogea, care constituiau grupul etnic autohton și, totodată, cel mai numeros al provinciei, se înmulțesc în mod considerabil față de veacurile precedente. Mai întii, foarte multe hărți contemporane consemnează, pe întreg teritoriul Dobrogei, un mare număr de localități cu nume curat românești¹, dintre care multe își continuă și astăzi existența². Alte așezări, deși purtau denumiri turcești sînt arătate ca fiind locuite de creștini³. Ambele maluri ale Dunării, inclusiv Delta, abundă de toponime românești⁴, ele fiind prezente însă și în interiorul provinciei⁵, ca și pe țărmul mării, pînă departe în sud⁶.

Despre românii din Dobrogea vorbesc și numeroși călători străini care au străbătut această provincie în secolul al XVIII-lea. Astfel, la 1714, negustorul englez (de origine franceză) La Motraye întilnea populația românească la Mangalia («moldovenii», cum îi numește el)⁷ și chiar mai departe, spre miazăzi⁸. Polonezul Iosif Podoski pomeneste, în 1759, de românii de la Mîcin⁹, iar raguzanul Boscovici menționează peste trei ani, ceva mai la sud, un sat românesc numit *Yenikioi*¹⁰ (tc. *Yeniköy* = Satu Nou). De asemenea, la 1769, o notiță de la Constantinopol cuprindea știri despre «moldovenii» și «muntenii» de la Isaccea¹¹. Este interesantă apoi observația călătorului rus Struve (1793), care ne spune că Măcinul dimpreună cu ținutul înconjurător, pe o rază de 3—4 leghe, era locuit de un mare număr de moldoveni și «valahi»¹².

1. Const. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*. [Constanța], [1966]. p. 20 ș.u.

2. Unele au dispărut însă ulterior. Astfel, în harta austriacă «Plans der Moldau, Bessarabien und Walachey», elaborată prin anii 1769—1774, apar, în apropiere de valea Carasu, satele Cîrpiți (*Karpiczi*) și Ivășteni (*Iwaschten*), iar spre lacul Sinoe satele Cămăraș (*Kamaras*) și Giurgulești (*Gurgileskow*), localități care și-au încetat existența probabil încă din secolul al XVIII-lea (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, D. XXXVII 4). La fel s-a înîmplat și cu satul Scrofeni, despre a cărui dispariție vezi Tudor Mateescu, *Un sat dobrogean în stăpînirea Mîndstirii Sf. Ioan din București* (sec. XVIII), în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 3—4, p. 317—376. Numeroase alte exemple se pot da în acest sens.

3. Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 18, 35.

4. *Ibidem*, p. 20 ș.u.

5. *Ibidem*, p. 55 ș.u.

6. *Ibidem*, p. 48 ș.u.

7. A. de La Motraye, *Voyages du sr... en Europe, Asie et Afrique*, vol. II, La Haye, 1727, p. 207

8. *Ibidem*, p. 210.

9. P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 212.

10. Giuseppe Ruggero Boscovich, *Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne...*, Lausanne, 1772, p. 169.

11. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIV, partea a 2-a, București, 1917, p. 1200.

12. [J. Christian von Struve], *Travels in the Crimea. A history of the embassy from Petersburg Constantinople, in 1793, including their journey through Kremenschuch, Oczakow, Walachia, and Moldavia: their reception at the court of Selim the third. By a secretary to the Russian embassy*, London, 1802, p. 177

Românii se aflau în toate orașele Dobrogei. Dimitrie Cantemir îi consemnează la Silistra¹³, alte izvoare îi atestă la Ester¹⁴ și Caraharman¹⁵, două orașe dispărute, situate primul în interiorul provinciei, iar al doilea la țărmlul mării. Prezența unei populații dense românești este dovedită la Hirșova. În 1771, după cum se arată în cronică lui Dumitrache Medelnicerul, rușii au cucerit această cetate «prin îndemnarea și povața lui Ion Morarul ot tam»¹⁶. La Cernavodă, încă dinaintea de 1766, funcționa școala românească a dascălului Ioan¹⁷. Dintr-un document al cancelariei Țării Românești din 1777, aflăm numele unor locuitori ai acestui oraș: Anița, Pană Bobea, Jăpa¹⁸, nume neîndoios românești. Românii erau de asemenea numeroși la Turtucaia și la Babadag.

În unele cazuri însă, românii dobrogeni sînt confundăți în mod greșit cu «grecii» datorită faptului că se avea în vedere ritul creștin ortodox (grec) al locuitorilor. Așa, de exemplu, Boscovici afirmă că satele *Baltazikioi*, *Dagakioi* și *Tachburnu* aveau o populație formată din turci și bulgari¹⁹. Dar primul dintre ele nu este decît satul *Băltăgești*, indicat cu această denumire românească de mai multe hărți, aproape contemporane cu relația lui Boscovici²⁰; al doilea este *Dăeni*²¹, veche așezare întemeiată, încă din secolul al XVI-lea, de românii din stînga Dunării²², în timp ce al treilea, deși cu nume turcesc (*Taşburnu* = promontoriul de piatră) este arătat de harta lui Rizzi Zannoni (1774), ca fiind creștin²³, și datorită apropierii lui de Măcin, aparținea zonei românești de care vorbește Struve. Pe de altă parte, la 1764, călătorul englez Frederick Calvert spunea despre localitatea *Yegni Koi* de la Dunăre că era un sat «grecesc»²⁴, deși este vorba, aproape sigur, de așezarea pe care Boscovici o înfățișase, cu doi ani mai înainte, ca fiind locuită de români²⁵. Tot «grecesc» este prezentat, la 1766, de către polonezul Toma Alexandrovici, și orașul Ister (Ester)²⁶, a cărui populație era, în cea mai mare parte sau chiar în totalitate, românească²⁷. Aici se avea în vedere ritul creștin ortodox («grecesc») al locuitorilor²⁸.

13. Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului otomanu. Crescerea și scăderea lui*, trad. de Ios. Hodosiu, București, 1876, p. 445, nota 27.

14. T. Mateescu, *Un oraș dobrogean dispărut — Ester*, în «Pontice», II, Constanța, 1969, p. 413—425.

15. Idem, *Une ville disparue de la Dobroudja — Karaharman*, în «Tarih Enstitüsü dergisi», II, Istanbul, 1971, p. 335—334.

16. *Istoria evenimentelor din Orient cu referință la principatele Moldova și Valahia din anii 1769—1774; scrisă de bio vel stol. Dumitrache și editată după copia lui Nicolai Piteșteanul din anii 1782 de V. A. Urechla*, în «Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice», seria II, tom. X, București, 1889, p. 403.

17. *Acte judiciare din Țara Românească, 1775—1781*, București, 1973, p. 217—218. Vezi și Tudor Mateescu, *Din legăturile culturale ale Dobrogei cu Țara Românească în secolul al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 9—10, p. 1127.

18. Arh. St. Buc., *Colecția Manuscrise*, nr. 4, f. 134—134 v.

19. Giuseppe Ruggero Boscovich, *op. cit.*, p. 156, 167—168.

20. G. Vilsan, «*Bulgarii* lui Boscovich», în «Analele Dobrogei», III (1922), nr. 3, p. 320—321; Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 10).

21. G. Vilsan, *Bulgarii lui Boscovich*, p. 322—323. Apare în mai multe hărți din secolul al XVIII-lea sub forma românească *Dăeni* sau uneori *Daia* (Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 10).

22. Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 8—9.

23. *Ibidem*, p. 35.

24. [Frederick Calvert] Lord Baltimore, *A tour to the East, in the years 1763 and 1764. With remarks on the city of Constantinople and the Turks. Also select pieces of Oriental wit, poetry and wisdom*, London, 1767, p. 154.

25. Au existat în Dobrogea mai multe sate numite Ienichioi. Denumirea aceasta a reprezentat însă, aproape în toate cazurile, traducerea în limba turcă a numelui topic românesc Satu Nou.

26. P. P. Panaitescu, *Călători poloni...*, p. 222.

27. T. Mateescu, *Un oraș dobrogean dispărut...*, p. 420.

28. P. P. Panaitescu, *Călători poloni...*, p. 239.

Populația românească a Dobrogei, în cadrul căreia elementul autohton a fost totdeauna predominant, s-a îmbogățit, de altfel ca și în veacurile precedente cu noi-veniți din stînga Dunării. În secolul al XVIII-lea, sub regimul fanariot, are loc un puternic curent de emigrare a țăranilor din Principate²⁹. Acest fenomen a fost determinat de obligațiile excesive față de domnie, de exploatarea de pe moșii, ca și de războaiele care au avut loc pe teritoriul țărilor române³⁰. În 1763 se dădea porunci de la Poartă pentru repatrierea «raialelor răzvrătite» care fugiseră din Țara Românească și se stabiliseră, de mai multă vreme, în regiunile stăpînite de otomani în dreapta Dunării³¹. Cei mai mulți dintre fugari se așezau în ținuturi vechi românești, așa cum era zona Vidinului și mai ales Dobrogea³², unde feudații turci, din cauza lipsei brațelor de muncă, erau, de bună seamă, bucuroși să-i adăpostească pe acești țărani, atît de pricepuți în toate ramurile economiei agrare³³. După cum se exprima N. Iorga, drumul pribegiei îl luau atunci, în toate cazurile, «elementele cele mai dirze, mai harnice și mai capabile»³⁴.

În tot cursul secolului al XVIII-lea, pe terenurile feudaților turci și tătari din Dobrogea, au fost aduși să lucreze, an de an, îndeosebi la seceratul grînelor, țărani din Moldova și Țara Românească³⁵. Dintre aceștia au fost unii care, cu siguranță, au rămas definitiv în provincia dintre Dunăre și Mare, devenind supuși ai sultanului («raiale») și sporind astfel numărul românilor de acolo³⁶. Totodată, pășunile Dobrogei erau căutate pentru iernat de către păstorii români din sudul Transilvaniei. Există mai multe știri despre această transhumanță a lor în secolul al XVIII-lea³⁷, dar fenomenul are o vechime mult mai mare³⁸.

Războaiele ruso-turce care au bîntuit teritoriul Dobrogei, începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, au determinat fuga unui număr însemnat dintre locuitorii provinciei. La primele semne ale primejdiei, românii luau drumul pribegiei pentru a se refugia dincolo de Dunăre³⁹. Unii se adăposteau în mijlocul bălții, unde, cel puțin în Balta Ialomiței, s-au găsit, pe terasele numite *popine* sau *grădiște*, urmele viețuirii lor⁴⁰. Cei mai mulți se așezau însă temporar pe malul stîng, iar după tre-

29. N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a românilor*, București, 1908, p. 41.

30. G. Iscru, *Fuga țăranilor — forma principală de luptă împotriva exploatării în veacul al XVIII-lea în Țara Românească*, în «Studii. Revistă de istorie», XVIII (1965), nr. 1, p. 127—135.

31. Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești întocmit de...*, vol. I, București, 1960, p. 69 (rez. 220).

32. N. Iorga, *Constatări istorice...*, p. 41.

33. Tocmai de aceea, în documentul amintit din 1763, se preciza ca nimeni să nu se opună la repatrierea în Țara Românească a fugarilor (Mihail Guboglu, *op. cit.*, p. 69, rez. 220).

34. N. Iorga, *Ce reprezentăm în Dobrogea*, Vălenii de Munte, 1910, p. 18.

35. Tudor Mateescu, *Țărani din Moldova și Țara Românească la munci agricole în Dobrogea (secolul al XVIII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea)*, în «Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopoi», IX, Iași, 1972, p. 240—247.

36. *Ibidem*, p. 243.

37. N. Dragomir, *Din trecutul oierilor mîrgineni din Săliște și comunele din jur*, în «Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj», vol. I (1924—1925), Cluj, 1926, p. 197; D. Șandru, *Mocanii în Dobrogea*, București, 1946, p. 23; Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 15—16; 24—25.

38. N. Dragomir, *Oierii mîrgineni și transhumanța lor în Dobrogea de sud*, în «Analele Dobrogei», XIX (1938), vol. II, p. 128; Tudor Mateescu, *Știri noi despre prezența mocanilor în Dobrogea în timpul stăpînirii otomane*, II, în «Revista Arhivelor», anul XLVIII (1971), vol. XXXIII, nr. 3, p. 391—392.

39. G. Vilsan, *Droits bulgares et roumains sur la Dobrogea*, în «La Dobrogea roumaine», Bucarest, 1919, p. 72.

40. C. Brătescu, *Contribution à la question de la Dobrogea*, în «La Dobrogea roumaine», p. 84. Victor Morfeș, *Balta Ialomiței. Contribuțiunii la cunoașterea părții de nord a ei*, în «Analele Dobrogei», V—VI (1924—1925), p. 78—80 (Se consideră că aceste urme de viețuire ar aparține românilor ialomițeni ceea ce corespunde numai parțial realității).

cerea urgiei reveneau la vechile așezări⁴¹. Acolo își aflau adesea casele distruse sau măruite și astfel erau nevoiți să reia totul aproape de la început.

În noiembrie 1774, printr-un firman al sultanului Abdul-Hamid I, se poruncește să se ia măsuri pentru reducerea «raialelor» de pe malul Dunării, împrăștiate din cauza războiului terminat în acel an⁴². În aprilie 1785, același sultan cerea domnului Moldovei Alexandru Mavrocordat restituirea a trei «raiale» de la Hirșova, aflate pe moșia unui boier⁴³. Într-o scrisoare din 21 aprilie 1787 a unui dregător turc de la Silistra către Nicolae Mavrogheni, domnul Țării Românești, se arată că unele «raiale» din satele dunărene fuseseră pedepsite, deoarece treceau mereu dintr-o parte într-alta a fluviului⁴⁴. La 1792, «gubernatorul» turc de la Rasova, sub autoritatea căruia se găseau încă alte 11 sate, îi declara călătorului englez William Hunter că principalele sate eforturi aveau scopul de a-i determina pe locuitorii fugiți, în primul rând din cauza ororilor războiului încheiat de curând, să se înapoieze și să-și refacă gospodăriile și casele, fiindcă altfel veniturile sale rămneau foarte reduse⁴⁵.

În legătură cu trecerea românilor din Principate în Dobrogea și invers, stă și existența de nume topice, dublete ale unor localități de pe ambele maluri ale Dunării. Ele se întind pe o zonă întinsă de-a lungul fluviului, dar sînt mai frecvente de o parte și de alta a Bății Ialomiței, unde, unele dintre ele, se găsesc chiar față în față. În unele cazuri, anterioritatea este a toponimelor de pe malul stîng, cele din Dobrogea cu același nume sau cu sufixul *-eni* fiind întemeieri ale fugărilor din Țara Românească și Moldova, care lîneau să conserve astfel denumirile satelor de origine. În alte cazuri însă, numele topice din Dobrogea au fost cele inițiale. În această situație sînt, de pildă, *Costugea — Costugeni, Vlahchii — Vlăheni* (sau *Vlahchioieni*), *Satu Nou — Satnoceni*, unde cele terminate în *— eni*, situate toate pe brațul Borcea, sînt derivate din originalele dobrogene⁴⁶. Alte dublete de acest fel vor apare mai tîrziu, după 1800.

Din secolul al XVIII-lea ne-au rămas știri și despre bisericile românești care au existat atunci în Dobrogea. Este sigur că românii din satul Niculițel s-au folosit de vechea biserică, cu hramul «Sfîntul Atanasie», datînd din secolele XI—XII⁴⁷. În tradiția locală s-a păstrat pînă tîrziu legenda că acest lăcaș ar fi stat multă vreme în mijlocul unei păduri, sub o moviță de pămînt, ridicată de credincioși pentru a-l ascunde de ochii turcilor⁴⁸.

La Silistra, unde se afla mitropolia Dirstorului (sau Dirstrei), cel mai de seamă for ecleziastic ortodox al Dobrogei în acea vreme⁴⁹, a fost construită o biserică, purtînd hramul «Tăierea Capului Sfîntului Ioan», pentru această mitropolie, de către dom-

41. G. Vilsan, *Droits bulgares et roumaines...*, p. 72.

42. Mihail Guboglu, *op. cit.*, vol. I, p. 80 (rez. 272).

43. *Ibidem*, vol. II, București, 1965, p. 303 (rez. 1050).

44. *Ibidem*, vol. I, p. 106 (rez. 369).

45. William Hunter, *Travels in the year 1792, through France, Turkey, and Hungary, to Vienna concluding with an account of that city*, London, 1796, p. 263.

46. Tudor Mateescu, *Les diocèses orthodoxes de la Dobroudja sous la domination ottomane*, în «Dobrogea, Cîncizeci de ani de viață românească», București, 1928, p. 208.

47. Pentru această biserică vezi îndeosebi Cristian Moiescu, *Un monument féodal inconnu de Dobroudja*, în «Revue roumaine d'histoire», XV (1976), nr. 3, p. 493—498.

48. M. D. Ionescu [— Dobrogeanu], *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, București, 1904, p. 640.

49. Tudor Mateescu, *Les diocèses orthodoxes de la Dobroudja sous la domination ottomane*, în «Balkan Studies», XIII, Thessaloniki, 1972, nr. 2, p. 280.

nul Țării Românești Grigore Ghica I⁵⁰, așadar între anii 1660—1664 sau 1672—1673. Cu timpul, căzind în ruină, acest lăcaș a fost refăcut de Grigore Ghica al II-lea, urmaș direct al ctitorului, în cea de a doua domnie a sa (1748—1752), după ce obținuse, în prealabil, un firman de la Constantinopol. Tot atunci a fost construit și un zid împrejmuit, ca și mai multe clădiri adiacente, «cu multă cheltuială și datorie»⁵¹. O altă biserică, aceasta chiar a comunității românești din Silistra, a fost ridicată acolo în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁵².

Biserici erau și la Babadag și Cernavodă. La 21 martie 1777, domnul Țării Românești, Alexandru Ipsilanti, emite un act, confirmând o danie mai veche, cu referire îndeosebi la un hrisov din 1769 al lui Grigore Ghica al III-lea, prin care biserica din Babadag, cu hramul «Sfintul Dumitru», și biserica din Cernavoda (Bogazchioi), cu hramul «Sfintul Nicolae», ambele din eparhia Dirstorului, erau miluite cu cite 25 de taleri pe fiecare an, din vama domnească, «pentru tămii, untdelemn și făclii». Bani erau ridicați de epitropii celor două biserici: la Sfintul Dumitru pentru cea din Babadag și la Sfintul Gheorghe pentru cea din Cernavodă⁵³. Dania este întărită și de Alexandru Moruzi, la 16 iunie 1793, cu care prilej, suma anuală este ridicată la 50 de taleri pentru fiecare dintre cele două biserici⁵⁴. Această sumă este menținută și de Ioan Caragea, printr-un hrisov din 15 iulie 1814⁵⁵. Confirmarea acestei ajutoare se făcea probabil la fiecare schimbare de domnie și credem că la solicitarea mitropolitului de la Silistra, deoarece actele respective sînt emise odată cu cele privitoare la daniile acordate mitropoliei.

Sînt atestate și alte biserici românești în Dobrogea în secolul al XVIII-lea⁵⁶. Așa a fost cea de la Turtucaia, una dintre cele mai vechi⁵⁷. La Ester, așa cum consemna vestitul călător turc Evliya Celebi, care vizitează acest oraș în anul 1652, existau mai multe biserici⁵⁸. Ele s-au păstrat desigur și în veacul următor, cel puțin pînă la războiul ruso-turc din 1768—1774. Tot din secolul al XVII-lea datează și vechea biserică românească de la Măcin⁵⁹, care a funcționat și în veacul următor, fiind refăcută apoi mai târziu, la 1834⁶⁰. În 1722, ucraineanul Filip Orlik era rugat de către locuitorii creștini ai Hirșovei să stăruiască la Constantinopol, unde se ducea atunci, pentru a li se aproba construirea unei biserici⁶¹. Rezultatul acestei intervenții nu se cunoaște.

Pentru ridicarea oricărei biserici, era nevoie de o aprobare specială, numită *irade*, emisă de autoritățile otomane locale sau, uneori, direct de sultan. Aceasta costa însă mult și se obținea numai după îndelungate demersuri⁶². Există apoi interdicția

50. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1891, p. 60, în notă. 51. *Ibidem*.

52. P. P. Panaitescu, *Originea populației în Dobrogea Nouă*, București, 1940, p. 37.

53. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 61—62, în notă.

54. *Ibidem*, vol. VI, București, 1895, p. 245—246. 55. *Ibidem*, vol. X A, București, 1900, p. 236—237.

56. Numărul bisericilor românești din Dobrogea în secolul al XVIII-lea a fost, fără îndoială, mult mai mare, dar multe dintre ele nu au mai ajuns pînă în zilele noastre, fiind distruse mai ales în timpul războaielor ruso-turce.

57. Mihail-Virgiliu Cordescu, *Istoricul școalelor române din Turcia, Sofia și Turtucaia din Bulgaria și al seminariilor de limba română din Lipsca, Viena și Berlin*, București, 1906, p. 215.

58. Goran I. Cialicoff, *Din descrierea călătoriei lui Evliya Celebi (pe la jumătatea veacului XVII)* în «Arhiva Dobrogei», II (1919), nr. 2, p. 144.

59. Al. T. Dumitrescu, *O excursiune în nordul Dobrogei. Arrubium și mitropolia din Măcin. Cercetări istorice*, București, 1904, p. 35.

60. N. C. Munteanu-Sculeni, *Măcinul și împrejurimile sale*, Brăila, 1931, p. 36.

61. P. P. Panaitescu, *Călători poloni...*, p. 174.

62. V. Ursăcescu, *Monografia comunei Nalbunț din județul Tulcea*, Tulcea, 1910, p. 41; G. Hinoi *Culte în Dobrogea*, în «Dobrogea. Cincizeci de ani...», p. 603.

s-a se construi biserici mai înalte decît geamiile sau chiar decît casele musulmani-
Din cauza aceasta, lăcașurile creștine de cult erau, de obicei, lipsite de turla, iar
le dintre ele, pentru a se realiza un plus de spațiu, erau adincite în pămînt pînă
mai mult de un metru, încît la intrare se cobora pe scări în interior⁶³. Situația
asta s-a menținut aproape neschimbată pînă la sfîrșitul stăpînirii otomane.

Ne-au parvenit informații și despre preoții care slujeau la aceste biserici. La
1700, cu prilejul trecerii prin Dobrogea, în drum spre Constantinopol, a solului polon
Mihail Leszczynski, acesta a fost întîmpinat la Măcin și la Dăeni, de «moldovenii de
grecesc», împreună cu preoții lor, care i-au urat bun-sosie și i-au oferit daruri⁶⁴.
La Turtucaia, din însemnările de pe vechile cărți bisericești aflate acolo, sînt cunoscuți
mulți preoți și dascăli: Rusu Șaru, hirotonit preot la 1774; Mihai din Oltenia,
dascăl la 1775, hirotonit preot la 1780; Gheorghe din Oltenia, dascăl între anii 1790—
1822. Șirul lor se continuă apoi în secolul al XIX-lea⁶⁵. Într-un document din 23 octom-
brie 1777, se vorbește de Popa Stroe și Popa Nicolae de la Cernavodă⁶⁶. Sperăm ca
descoperirile viitoare să scoată la lumină și alte nume de preoți români din Dobrogea
din secolul al XVIII-lea.

În acel secol, au circulat și s-au folosit în Dobrogea numeroase cărți bisericești
în limba română aduse din stînga Dunării, din Țara Românească, Moldova și Transil-
vania⁶⁷. În bisericile românești ale provinciei pontice se introduseseră așadar slujba în
limba poporului. Acest fapt, a avut, desigur, urmări pozitive, contribuind, printre altele,
la conservarea ființei naționale a românilor dobrogeni, aflați de mai multe secole sub
stăpînire străină. Biserica Ortodoxă Română, în general, a jucat un rol de seamă în
acest sens, constituind un important sprijin al populației românești autohtone în gre-
le încercări aduse de un veac frămîntat.

Tudor MATEESCU

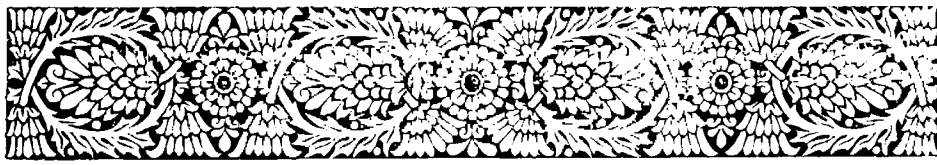
63. M. D. Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 640; V. Ursăcescu, *op. cit.*, p. 41; G. Ilinoiu, *op. cit.*, p. 603.

64. P. P. Panaitescu, *Călători poloni...*, p. 119 (în text apare «călugăriș», dar considerăm că este vorba de preoți).

65. Mihail-Virgîliu Cordescu, *op. cit.*, p. 215—216.

66. Arh. St. Buc., *Colecția Manuscrise*, nr. 4, f. 184.

67. Pentru prezența în Dobrogea, în secolul al XVIII-lea, a acestor cărți, vezi îndeosebi N. Neaga, *Studii și documente*, vol. XV, București, 1908, p. 54—55; Al. P. Arbore, *O încercare de reconstruire a trecutului românilor din Dobrogea*, în «Analele Dobrogei», III (1922), nr. 2, p. 288—289; Tudor Mateescu, *Din legăturile culturale ale Dobrogei cu Țara Românească...*, p. 1125.

· D O C U M E N T A R E ·

ROMANUL «VARLAAM ȘI IOASAF» ÎN EPOCA VOIEVODULUI NEAGOE BASARAB

Una dintre cele mai interesante descoperiri din ultimii ani a fost aceea a unei capodopere aparținând epocii lui Neagoe Basarab, o icoană de la Mănăstirea Argeșului, reprezentând pe o parte pe Sfintul Alexe «omul lui Dumnezeu» între sfinții Varlaam și Ioasaf, iar pe cealaltă pe un sfânt militar călare al cărui nume nu mai poate fi astăzi citit, din pricina unor repictări ulterioare. Descoperirea acestei icoane a permis lui Emil Lăzărescu¹ să găsească locul unde erau păstrate alte trei icoane de aceeași dimensiuni, pictate de același artist, care prezintă, de data aceasta, numai chipuri de sfinți militari călări (Sfintul Gheorghe, Dimitrie și Theodor Tyron), chipurile cuvioșilor care se înșirau în continuarea lui Alexie, Varlaam și Ioasaf, fiind cu totul degradate.

Aceste importante opere au îngăduit să se reconstituie aspectul pronaosului și încăperii mormintelor bisericii Mănăstirii Argeșului, punându-se în lumină puternica originalitate de concepție a lui Neagoe Basarab și a meșterilor săi și mai cu seamă distingându-se cele două coordonate ale spiritualității vremii, care pot fi intilnite la reprezentanții ei cei mai aleși, «hieratismul și dinamismul <corespunzând> celor două extreme dintre care se desfășura întreaga viață a lumii medievale: idealul ascetic și participarea activă la tumultuoasa viață reală și necruțătoare din jur <...> ctitorul Mănăstirii Argeșului a încercat în permanență să îmbine calitatea de cărturar <...> cu cea de participant la o cruciadă de eliberare a Peninsulei Balcanice de sub jugul otoman»².

Aceste cercetări și aceste concluzii au confirmat deducțiile legate de descoperirea, cu cîțiva ani mai devreme, a alegoriei heraldice care fusese încastrată în turnul Mănăstirii Argeșului și care vădea că Neagoe Basarab «ducea mai departe, așa cum arată acest simbol <sculptura heraldică> flacăra luptei — în forme noi — pentru libertate, preluată de la predecesorul său» (Vlad Dracul)³.

1. Emil Lăzărescu, *O icoană puțin cunoscută din secolul al XVI-lea și problema pronaosului bisericii mănăstirii Argeșului*, în «Studii și cercetări de istoria artei», seria Artă plastică, tom. 14 (1967), nr. - passim (cu reproduceri color); idem, *Biserica mănăstirii Argeșului*, București (1967), p. 28.

2. Idem, *O icoană puțin cunoscută din secolul al XVI-lea...*, p. 199.

3. Pavel Chihaia, *Deux armoires sculptées appartenant aux voïvodes Vlad Dracul et Neagoe Basarab*, în «Revue Roumaine d'Histoire de l'Art», tom. 1, 1964, nr. 1, p. 158-159 și 163.

Alegoria heraldică, ca și chipurile de ctitori și sfinți militari de pe fațada bisericii, care corespundeau marelui tablou votiv al lui Neagoe Basarab și celui al eroului-cneaz Lazăr⁴, au fost în chip providențial completate de dualitatea descifrată de Emil Lăzărescu: ctitorii zugrăviți pe pereții încăperii mormintelor și sfinții militari călări de pe icoane⁵, sinteza perfectă, de un simbolism relevant pentru viziunea românească a primei jumătăți a secolului al XIII-lea, fiind sculptura de pe piatra de mormint a lui Radu de la Afumați⁶.

Importanța contextului simbolic al picturii bisericii lui Neagoe pentru descifrarea epocii ne îndeamnă să prezentăm pe unul dintre cei trei sfinți ai icoanei dispuse între pronaos și încăperea sudică a mormintelor, Sfântul Alexie «omul lui Dumnezeu».

*

Sărbătorit la 17 martie, Sfântul Alexie își are viața lăudată în Minee⁷, dar și în manuscrise cu caracter hagiografic⁸, care vădesc o largă circulație a acestei vieți. Astfel, din *Jitia Sfântului Alexie* din *Codicele de la Cohalm*, aflăm că «Alexie, fiul «boierului» roman Eufimian și al Glasiei, în noaptea nunții, se îmbarcă pe o corabie și ajunge, în tovărășia unui sihastru, la Edesa. Aici își împarte averea săracilor și devenind cerșetor stă la ușa unei biserici timp de 17 ani. Slugile trimise de părinții săi în căutarea lui trec pe lângă el fără a-l recunoaște. Maica Domnului, ocrotitoarea acestei biserici, se arată preotului în vis și-l roagă să poftescă pe Alexie «omul lui Dumnezeu» în biserică; Alexie, temându-se ca cineva din mulțime să nu-l recunoască, fuge la fărmlul mării și se îmbarcă pentru Ptarsis, dar o furtună îl aduce lângă Roma. În orașul natal nu-și recunoaște părinții și se amestecă printre robii tatălui său; fără să cunoască identitatea străinului, bătrînul îi construiește un adăpost sub scara propriei sale case și-l hrănește din mîncarea lui timp de 17 ani, pînă ce, simțind că i se apropie sfîrșitul, Alexie cere hirtie și cerneală ca să-și scrie singur «jitia». Moartea lui Alexie e vestită de un glas ceresc și toți vin să se închine moaștelor lui care «emană un parfum ca mirul, vindecînd pe bolnavi»⁹.

Considerînd cele de mai sus, ne dăm seama de motivele pentru care Sfîntul Alexie a fost zugrăvit între Sfînții Varlaam și Ioasaf. Ca și Ioasaf — care reeditează

4. Idem, *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab*, București, 1976, passim. Pentru semnificația acestor reprezentări vezi Maria Ana Musicescu, *Portretul laic brodat în arta medievală românească*, în «S.C.I.A.», IX (1962), nr. 1, p. 47 sq.; idem, *Introduction à une étude sur le portrait de fondateur dans le sud-est européen. Essai de typologie*, în «R.E.S.E.», VII (1969), nr. 2, p. 292-296.

5. Em. Lăzărescu, *O icoană...* interpretări la Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și Inuățăturile către fiul său Theodosie. Probleme controversate*, București, 1975, p. 288, 348 și 349; Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971, p. 98-99.

6. Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, p. 99; Dumitru Năstase, *Ideea imperială în țările române. Geneza și evoluția ei în raport cu vechea artă românească (secolele XIV-XVI)*, Atena, 1972, p. 14-15, (lucrare care ne-a parvenit în iunie 1976); Pavel Chihaiia, *În legătură cu pietrele de mormint ale ctitorilor bisericii mîndștirii Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXXII (1975), nr. 11-12, p. 1275.

7. Vezi Iosif de la Neamț, *Mineul lunii lui Martie*, Mănăstirea Neamț, 1831, p. 47-49; *Mineiul lunii lui Martie*, București, 1893, p. 132-140 (această versiune are inserată și *Viața sf. Alexe*, la p. 137). Un *Minei* pe luna martie a fost scris la Mănăstirea Bistrița în secolul al XVII-lea (P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959, p. 360).

8. Biblioteca Academiei, ms. rom. 480 (1700) f. 1-14 și ms. rom. 481 (înfîia jumătate a secolului al XVIII-lea) f. 163 sq. (ambele manuscrise menționate de Ion Bianu și Caracaș, *Catalogul manuscrisurilor românești*, vol. II, București, 1913, p. 215 și 220), ms. rom. 6030 (secolul al XVIII-lea), f. 1-11 și ms. rom. 6042 (1676) f. 5-16. Cf. Gherasim Timuș, *Dicționar agiografic cuprinzînd pe scurt viețile sfinților*, București, 1898, p. 45-44.

9. Al. Rosetti și colab., *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, p. 329-330.

legenda lui Budha — Alexe este crescut într-o casă îmbelșugată, departe de suferințele omenești. Ca și Ioasaf, Alexe părăsește cuibul părintesc și întilnește un sihastru, apoi trece în revistă spectacolele tragice ale existenței.

Un motiv deosebit de a-l reprezenta pe Alexe într-o icoană din biserica lui Neagoe este că și biserica lângă care cerșea sfântul avea același hram și că însăși Maica Domnului roagă în vis pe preot să poftască înăuntru «pe omul lui Dumnezeu».

Ca și Ioasaf, Alexe este cucerit de necesitatea ascezei, primul îndepărtînd atracțiile unei femei pentru a opta pentru viziunea onirică a raiului, cel de al doilea părăsindu-și soția chiar în noaptea nunții.

Toți trei sfinți, Varlaam, Ioasaf și Alexe, reprezintă o pledoarie pentru pustnicie și pentru viața de anahoret. O serie de pasaje din *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*¹⁰, ca și știri pe care le avem din epocă¹¹, ne încredințează de această orientare isihastă (în cadrul ortodoxiei ecumenice), care reprezenta, cum a arătat Emil Lăzărescu¹², împreună cu spiritul combatant, trăsăturile majore ale contemporanilor lui Neagoe.

Totodată, încăperea pe care o înfrumusețau chipurile sfinților era aceea a unui pronaos (oarecum diferit de cele obișnuite), dar conceput totuși ca atare. Ca și în pronaosul bisericii de la Cozia «șirul impresionant al pustnicilor» formau «figuri aspre, pilduitoare pentru ascetismul monahal»¹³.

Chipul Sfântului Alexe, frecvent în iconografia europeană, din Occident¹⁴ pînă în Rusia¹⁵, este reprezentat în icoana de la Argeș oarecum în contrast cu imaginile lui Varlaam și Ioasaf. În vreme ce aceștia din urmă apar înveșmîntați în himation (Ioasaf poartă pe cap o coronetă cu pietre prețioase), fiind înfățișați la palatul împăratului Avenir, unde Varlaam vine să-i dăruiască prietului «mărgăritarul învățaturii mîntuitoare», și nu în pustiul care-i devenise decorul familiar, Alexe ne apare într-o tunică strîmtă, contrastînd cu faldurile bogate ale celorlalte două personaje, cu brațele și picioarele descărnate, dezgolite. Aceste chipuri ne evocă scena din capitolul XVIII al romanului *Varlaam și Ioasaf*, cînd Varlaam îi arată învățăcelului său care este hrana și îmbrăcămintea schimniciei. Cînd Ioasaf îl întreabă de unde are haina cea bogată, Varlaam îi răspunde că provine «de la un frate credincios...», că cu haine ce ne-am deprins noi a umbla, nu mi se cădea a veni». Cînd Ioasaf îl roagă să-i arate îmbrăcămintea «pustiei», Varlaam își scoase veșmintele de deasupra și rămase «cu pielea neagră de arsura soarelui și... lipită și strînsă pre oase... ca deasupra unor trestii subțirele. Și era cu o pelegă de păr, spartă și foarte aspră, înfășurat de la mijloc pînă la genunchi; de același fel avea și mantia în spinare»¹⁶. Este posibil ca veșmintul Sfântului Alexe din icoană să fi fost inspirat de acest pasaj.

Părul bogat și barba fină a lui Ioasaf, fruntea dezgolită de vîrstă și barba deasă a lui Varlaam contrastează de asemenea cu părul îndesat și pletele de ermit care-i

10. Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Theodosie*, p. 84—85 și 289.

11. Pavel Chihaița, *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab*, p. 240—252.

12. Em. Lăzărescu, *O icoană...*

13. Maria Musicescu, cap. *Pictura în Țara Românească din secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XV-lea*, în «Istoria artelor plastice în România», vol. I, București, 1968, p. 167.

14. Louis Réau, *Iconographie de l'art chrétien*, tomul III, vol. I, Paris, 1958, p. 52—54.

15. F. I. Uspenski, *Литературно-жизни св. Алексея, Теловека Божия*, Petersburg, 1906, passim.

16. *Viața sfinților Varlaam și Ioasaf* (ediția P. V. Năsturel), București, 1904, p. 152—153.

cad pe umeri lui Alexe și care îl facă să semene cu chipul lui Ioan Botezătorul de pe icoana din satul Domnești (jud. Argeș) datată tot în epoca lui Neagoe Basarab¹⁷.

Foarte interesante ni se par cele trei scrieri pe care cei trei sfinți le țin în mâini și care-i caracterizează, reprezentându-le într-un fel cheia personalității. Astfel, Varlaam desfășoară un filacter pe care se afla scrisă învățătura sa de pustnic, Ioasaf, cu educația sa aleasă, are deschisă o carte, poate însăși *Evangelia*, iar Alexe este reprezentat cu un sul de hirtie legat cu sfoară, testamentul său care-i destăinuie totodată identitatea și sacrificiul. Varlaam își desfășoară larg filacterul ca și cum și-ar răspîndi în lume învățătura, Ioasaf își concentrează degetele spiritualizate pe lumina cărții, iar Alexe stringe puternic cu mâna scrierea în care se afla taina vieții sale, prevenind parcă cu cealaltă un deznodământ dramatic. În concepția artistului, Sfinții Varlaam și Ioasaf se încadrează într-o compoziție statică, de o decorație bogată, contrastînd cu mișcarea — de un dramatism hieratic — al Sfințului Alexe. Iată scena reprodusă de pictor, așa cum ne apare în *Manuscrisul nr. 481* al Bibliotecii Academiei și cum se afla (probabil cu mici diferențe) și în manuscrisul slav din vremea lui Neagoe: «și i-au descoperit lui Dumnezeu că în Vinerea ce vine are a se odihni de ostenele și den chinuri. Deci au cerut la sluga celei ce-i slujia lui, ca să-i aducă hirtie și călimară, și așa au scris toate ceale pentru sine, și pentru mai multa adevărare au zis și oarecare taine care au grăit miresei lui <pe care o părărise în ziua nunții — n.n.> și alte lucruri de taină cele ce numai născătorii lui le știa. Iară la sfârșit au scris acestea: rog pre voi, născătorii mei, și cinstiți soția mea, să nu vă supărați pre mine că am dat vouă atita scirbă și muncire. Căci că și eu m-am mîhnit de durerile voastre și de multe ori am făcut rugăciune pentru voi. Ca să vă dea Dumnezeu răbdare și să vă invrednicească împărăției sale și, <să> nădăjduiți spre îndurarea lui. Că va împlini cererea mea. Pentru că și eu, pentru dragostea lui, m-am arătat vouă atit de nemilostiv. Și spre mine mai aspru. Ci mai bine iaste tuturor a asculta pre făcătoriiul său decit pre născătoriiul său. Și cu cit mai mult v-am scirbit pre voi pre atit veți avea mai multă plată. Acestea scriindu-le, au petrecut rugîndu-se pînă la ciasul răposării sale și era atuncea în Rîm patriarhul Inocentie»¹⁸.

Romanul ascetic *Varlaam și Ioasaf* nu reprezintă numai una din lucrările de temeii pentru autorul *Învățăturilor*, din care el citează frecvent (5 fragmente sînt reproduse în partea I-a și un fragment în partea II-a, capitolul IV)¹⁹, ci și o operă de seamă pentru epoca sa. Nu ne explicăm altfel prezența acestor sfinți în icoana care ni s-a păstrat — printre puținele vestigii — din strălucitul inventar al ctitoriei lui Neagoe și faptul că însuși voievodul a sugerat celor «două slugi» ale sale care au hotărît să se călugărească, să-și aleagă numele de Varlaam și Ioasaf²⁰.

17. Al. Efremov, *Probleme ale cristalizării stilului în pictura de icoane în sec. XVI și o «nouă» icoană din epoca lui Neagoe Basarab*, în «Buletinul monumentelor istorice» XL (1971), nr. 3, p. 89–90.

18. Biblioteca Academiei, Ms. rom. 481, f. 172 și 172 v. (Un conținut asemănător în Ms. rom. 6030).

19. Dan Simonescu, *Încercări istorico-literare*, Cimpulung-Muscel, 1926, p. 27–56; E. Turdeanu, *Varlaam și Ioasaf. Istoricul și filiațiunile redacțiilor românești*, în «Cercetări literare», I (1934), p. 1–46; N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, voi. I, București, 1940, p. 78–80; Dan Zamfirescu, *Studiu introductiv la Învățăturile lui Neagoe către fiul său Theodosie*, București, 1970, p. 38–40 și 46; idem, *Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Theodosie*, p. 247–250.

20. *Ibidem*, p. 147. Cele două scrisori cu titlul *Cuvînt de învățătură al bunului creștin domn Neagoe voievod, domnul Ungrovlahii, către 2 slugi credincioase ale sale și dragi, carele se leapădă de lume și se dederă vieții călugărești*, sînt publicate în volumul *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Theodosie*, p. 345–352.

A existat desigur o asemănare între subiectul acestui roman și destinul «celor două slugi». Ca și Ioasaf — și ca și Alexie, am adăuga — ei au părăsit, tineri fiind, viața de curte plină de bucurii lumești și petreceri încântătoare și și-au ales «în loc de ris și bucurie», «plângerea și întristăciunea»²¹. Însuși rangul lor și calea pe care au ales-o îi recomandau acestor nume asceți cu largă circulație în epocă.

Și alte călugăriri de demnitari au avut loc în timpul domniei lui Neagoe (marele logofăt Ivan Călinescu, călugărit la sfârșitul anului 1513, a cărui piatră funerară din 4 februarie 1514 se găsește la Snagov, apoi banul Barbu Craiovescu în 1520)²², dar — așa cum vom vedea — Varlaam și Ioasaf au fost tineri, spre deosebire de cei care i-am menționat și care s-au retras în minăstire la sfârșitul și nu la începutul activității lor lumești. Desigur, de aceea Neagoe începe prima scrisoare cu cuvintele: «Laud nevoița, fericesc pre cela ce iaste grăbitoriu întru bunătăți».

De fapt, problemele mai importante pe care le ridică cele două scrisori sînt următoarele: cine au fost cele două «slugi»? Cînd au fost scrise scrisorile? Care a fost minăstirea unde s-au călugărit Varlaam și Ioasaf? Oare Neagoe însuși este autorul acestor scrisori? Evident, soluțiile acestor probleme pot contribui în mod considerabil la limpezirea unor aspecte nedesluite încă sau aparent insolubile ale operelor literare și artistice din epoca lui Neagoe.

Vom începe prin a încerca să găsim «identitatea» slugilor. Propunerea lui N. Iorga²³ de a identifica pe Ioasaf cu Iosif egumenul «cu bedernită» al Mînăstirii Argeșului, menționat de Gavriil Protul²⁴, este pe drept cuvînt neacceptată de Dan Zamfirescu, deoarece din a doua scrisoare reiese că Ioasaf a murit în timpul vieții lui Neagoe²⁵, ori egumenul Iosif trăia încă din timpul lui Radu de la Afumați²⁶. În schimb, este verosimilă presupunerea lui N. I. Șerbănescu că mitropolitul țării, Varlaam (1535—1544), «fiul spiritual» al lui Neagoe²⁷, a fost acela care și-a lepădat rangul de boierie și a ales sihăstria, menționat în învățătura voievodului către cele «două slugi credincioase».

Intr-adevăr, din însuși textul primei scrisori adresată «slugilor credincioase» deducem că atît Ioasaf cit și Varlaam erau tineri: «așijderea și voi, feții miei, pînă puteți faceți nevoiță, iar cînd nu veți putea, Dumnezeu <...> nu va cere de la voi mai mult... Că omul pîn' iaste tînăr și poate, el se grijește și strînge. Deci, la bătrînețe de mai are putere a strînge, el mai strînge, iară deaca n-are, îi iaste destul ce-au strîns la tinerete. Dirept aceia, feții miei, pîn' sinteți tineri, voi vă grijirăți și strîngeți, ca <de vă> va ajunge oarecînd bătrînețele și veți slăbi... iar <de vă> vă va ajunge moartea în tinerete... fericiți veți fi... Așa priveghiați, cu postul și cu ruga și cu smerenia...»²⁸.

21. *Cuvînt de învățătură al bunului creștin...*, p. 350.

22. Dan Zamfirescu, *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967, p. 131—132, nota 1; idem, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul său Theodosie*, p. 85 și p. 171—172, nota 10.

23. N. Iorga, *Istoria literaturii române* (ediția a II-a), vol. I, p. 142—143.

24. Gavriil Protul, *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon...*, în «Literatură română veche» (antologie de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu), vol. I, București, 1969, p. 96.

25. Dan Zamfirescu, *Studii și articole de literatură română veche*, p. 131, nota 1 (vezi N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, ediția a II-a), vol. I, București, 1929, p. 140.

26. N. I. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 754—756.

27. *Cuvînt de învățătură al bunului creștin...*, p. 348.

28. *Ibidem*, p. 350.

Către acești tineri, Neagoe Basarab se adresează: «dragii miei fii și coconii mei, cari v-am născut pre duhul sfint» așa cum însuși voievodul fusese și se mărita «fiul sufletesc» al patriarhului Nifon²⁹.

Totuși, este evident că tinerețea lui Varlaam se apropiase de deplina maturitate, el deținuse un rang important în divan, va fi avut între 20 și 25 de ani. Desigur că Ioasa era mai tânăr decât Varlaam. În privința rangului său nu ni se dau precizări — știm numai că era hărăzit unei cariere strălucite — dar afecțiunea voievodului, care îl privea în mod evident, ca pe o rudă apropiată, ne îndeamnă să căutăm printre rudele de singe ale lui Neagoe acest personaj.

Voievodul însuși avea între 30 și 40 de ani³⁰, dar nu atât vârsta îi dădea ascendență asupra celor pe care-i considera supușii și discipolii săi, ci coroana sa voievodă: «cel ce este domn adevărat nu i se cuvine să aibă rude, ci numai slugi drepte»³¹ — «slugi» însemnând așadar în acest context «boieri».

În ceea ce-l privește pe Varlaam, rangul lui ne este destăinuit și această precizare metaforică ne permite să stabilim un reper important pentru descifrarea scrisorilor de care ne ocupăm; «cheile domniei mele și cămara mea era în mîinile tale; dară tu te lepădași de cheile mele și cămara mea o ai năpustit. Dirept aceea, să mi-ți deschiză Domnul Dumnezeu cămara ceriului, unde sînt vămile cele înfricoșate în văzduh»³².

S-a propus pentru această parafrază echivalența de «chelar», boierul care deținea cheile beciului domnesc³³, dar Neagoe vorbește figurat despre «cheile domniei» înțelegînd prin aceasta «treburile domniei». Era vorba așadar despre un demnitar important din divan care participa direct la conducerea țării. Referința la «cămara mea» ne permite să precizăm că era vorba de postelnic, unul dintre boierii de taină ai domnului, nu printre cei dinții din divan (dar nu toți aceștia se aflau în imediata apropiere a domnului) dar cel mai de încredere deoarece «păzea așternutul voievodului», «orîndua toate la curte», stabilea întîlnirile cu soli străini³⁴ etc. Conceptul de «cămară» și nu cel de «cheie» este hotărîtor, voievodul insistînd asupra lui atunci cînd depășește — într-o frumoasă perspectivă eshatologică — dimensiunile existenței lumesti spre «cămara» și «vămile văzduhului».

De fapt, exprimarea autorului ne-ar mai îndemna să căutăm o echivalență cu rangul de prim sfetnic (banul) sau eventual de vistier, cei care ar fi putut trece drept slăpîni — metaforic, de data aceasta — ai cămării domniei.

Dar cercetarea divanelor din vremea lui Neagoe Basarab ne îndreptățește să credem că banul Barbu Craioveanu deține această demnitate pînă în 1520, cînd se călugărește lăsînd în loc pe nepotul său Preda Craiovescu (fiul lui Pirvu Vornicu), fratele lui Neagoe³⁵. Nu poate fi vorba de Barbu Craiovescu în scrisorile către «cele două slugi», deoarece — așa cum am arătat mai sus — aceste «slugi» erau tinere. Totodată minăstirea unde moare Ioasa era lipsită de «odăjdii» și de «bucate»³⁶, ceea ce nu

29. Gavriil Protul, *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon...*, p. 81 și 87.

30. Dan Pleșea, *Neagoe Basarab. Originea, familia și o scurtă privire asupra politicii Țării Românești la începutul secolului al XVI-lea* în «Valahica», Tirgovîște, 1969, p. 53; apărut la volumul, *Literatura română veche*, p. 154, nota 31; Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul său Theodosie*, p. 256 și 260.

31. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, p. 256 și 260.

32. *Cuvînt de învățătură al bunului creștin...*, p. 345.

33. Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul său Theodosie...*, p. 148.

34. Vezi H. Tiktin, *Rumanisch-deutsches wörterbuch*, vol. III, București, 1911, p. 1221.

35. Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, București, 1965, p. 119.

36. *Cuvîntul de învățătură al bunului creștin...*, p. 352.

s-ar fi putut afirma despre vestita ctitorie a Craioveștilor, care a avut o foarte scurtă perioadă de restriște între anii 1510 și 1512, oricum înainte de domnia lui Neagoe³⁷.

În timpul lui Neagoe Basarab figurează ca vistier Harvat și Dimitrie, pe tot intervalul domniei sale, încît nici de acest rang nu poate fi vorba în metafora «cămara mea era în miinile tale». Dealtfel trecerea de la cămara vistieriei la aceea a cerului ar fi fost inabil formulată și de neconceput la autorul unor rînduri atît de elevate.

Desigur că parafraza din scrisoarea de care ne ocupăm acoperă rangul de postelnic, cum am arătat mai sus. În cei nouă ani ai domniei lui Neagoe, următorii postelnici se succed în divan: Preda (1512), Radu (1512—1513), Stanciul (1512), Vladislav (1514—1517), Stroe (1514—1517), Bădica (1517—1520) și Neagoe din Periș (1516—1521).

Dintre postelnicii enumerați mai sus, Preda și Stanciul au o foarte scurtă apariție în divan — în cîte un singur document fiecare, din primii ani de domnie ai voievodului — ei nu pot răspunde expresiei «cheile domniei mele». Bădica, pretendent la tron, piere în 1524 ucis de turci. Neagoe din Periș depășește de asemenea cu un an sfîrșitul lui Neagoe, rămînînd postelnic pînă în 1522.

Despre Radu Postelnicu, care apare cu acest rang în divan între 6 mai 1512 și 14 decembrie 1514, știm că are propria sa minăstire, lingă Pîrscov (judetul Buzău), așa cum aflăm dintr-un document din 13 aprilie 1515³⁸. Or, din scrisoarea lui Neagoe reiese

37. V. Vătășianu (*Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, p. 505—506) consideră că după distrugerea Mînăstirii Bistrița din 1510 ea a fost reconstruită în întregime și propune două date ale încheierii lucrărilor. Un reper cronologic ar fi «o cartușe în genul renașterii (pe care) putem citi... (întregind inițialele — n.n.) «Pahomie Monah ctitor 7025 = 1517 (care) se păstrează într-un desen al lui Trenk». Aceasta este și lectura lui Alex. Odobescu (*Buletinul artistic. Antichități ecclésiastice*, în «Buletinul Instrucțiunii publice», vol. I (1865—1866), p. 138, care a influențat probabil pe Trenk sau invers. Bănuim că inscripția era deteriorată (deși în desenul lui Trenk apare clară), deoarece într-o scriere din 1846 (N. Iorga, *Inscripții din bisericile României...*, vol. II, București, 1908, p. 81) se consemnează anul 7013 (1504/5). Fiind vorba de făclierul de piatră care se aflase lingă mormintul lui Barbu Craiovescu, N. Iorga (*ibidem*) presupunea că anul din inscripție fusese cel al morții banului, probabil 7033 (1524—1525). Dar făclierul, ca și alte sculpturi din incinta Mînăstirii Bistrița au fost executate în 1683 de echipa meșterului Mane și corectitudinea datei săpate în piatră de aceștia poate fi pusă ea însăși sub semnul întrebării (discuția la Pavel Chihaiia, *O emblemă cantacuzină la Muzeul național de antichități*, în «Revista muzeelor», V (1968), nr. 4, p. 359): V. Vătășianu menționează și «o altă inscripție, datată din 1 octombrie 1519, în care se pomenesc numele meșterilor Dobromir, Dumitru și Chirtop, precum și al ispravnicului Stoian... Aceste date mărturisesc evident, despre terminarea refacerilor de pe urma devastărilor lui Mihnea». Desigur, această dată este aceea a terminării lucrărilor de pictură efectuate de Dobromir, Dumitru și Chirtop (vezi și Vasile Drăguș, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, p. 128). În privința reconstruirii bisericii, ea a început îndată după urcarea pe tron a lui Neagoe Basarab, în 1512, cum era și firesc, iar în 1514 lucrările de zidărie se încheiaseră. Ca dovadă invocăm icoanele împărătești ale bisericii, din naos și din pronaos. Deoarece icoanele pe care Alexandru Efremov (*Icoane de la Bistrița Craioveștilor*, în «Revista Muzeelor», VI (1969), nr. 5, p. 469) le consideră că au fost dispuse într-un pronaos de o concepție originală, despărțit prin stîlpi de naos (de asemenea supralărgit, după cum revelează planul din 1728—1731 al maiorului Johann Weis) care a prefigurat pronaosul bisericii lui Neagoe din Argeș, și că au apărut în anul 7020 (1512—1513), deducem că biserica Mînăstirii Bistrița a fost înălțată în primii doi ani de domnie ai lui Neagoe. Această dată este confirmată de o serie de piese de inventar, cum ar fi anafornia dăruită de Neagoe mînăstir în 1514, sau un pocrov pentru moaștele Sfîntului Grigore Decapolitul la 4 august 1514. Prezența lui Neagoe în minăstire, în ziua de 23 iulie 1514 (*D.R.H.*, B, vol. II, nr. 125, p. 251—252) și hrisovul de la 10 aprilie 1520 (*ibidem* nr. 193, p. 371—375) reprezintă pentru noi date ante quem pentru încheierea lucrărilor de zidărie și pictură.

38. Pentru identificarea și așezarea în timp a acestor personaje vezi *D.R.H.*, B, vol. II, passim; N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova* (sec. XIV—XVII), București, 1971, passim.

clar că minăstirea unde se aflau Varlaam și Ioasaf depindea de domn (care-i promite «odăjdii» și «bucate»).

Nu ne mai rămân decât postelnicii Stroe și Vladislav care apar împreună într-o serie de documente emise între 8 mai 1514 și 11 ianuarie 1516 (ultima mențiune despre Stroe este de la 5 iulie 1516)³⁹.

Să întirziem asupra acestor personaje care par a fi jucat un rol cu adevărat important în domnia lui Neagoe. Observăm, în primul rînd, că numele lui Vladislav începe cu litera «V», ca și numele călugăresc Varlaam (este știut că adesea numele monahal începe cu aceeași inițială ca și numele laic). Mitropolitul Varlaam propus de N. I. Șerbănescu⁴⁰ drept adresantul tainic al scrisorii lui Neagoe, a păstorit între 1535 și 1544, prin urmare în 1516 avea cu 28 de ani mai puțin, putea fi în jurul vârstei de 30 de ani. Rangul de postelnic era deosebit de prețuit la Neagoe care-i cunoștea bine atribuțiile și importanța. Evoluția evenimentelor din timpul lui Mihnea cel Rău ne vedește că într-adevăr, în miinile postelnicului (respectiv ale lui Neagoe) au stat «cheile» domnului său.

Este posibil ca cel cu care Vladislav își împărțea funcția de mare postelnic, Stroe — apărut și dispărut în aceeași vreme — să fi fost Ioasaf. Ne sprijinim această presupunere mai cu seamă pe faptul că postelnicul Stroe era văr primar — mama sa fiind soră cu Neaga mama lu Neagoe, ambele din neamul boierilor din Hotărani⁴¹ — cu însuși voievodul, ceea ce ar explica sentimentele profunde exprimate de acesta din urmă la moartea sa, precum și faptul că îl menționează înaintea mai vîrstnicului Varlaam. Totodată, remarcăm că fratele lui Stroe, Bădica, cel care va deveni doar pentru cîteva luni voievod sub numele de Radu Bădica, este numit postelnic imediat după dispariția lui Stroe⁴². Fiu al lui Radu cel Mare, deci os domnesc, precum și văr al său primar⁴³, este firesc ca Stroe să fi generat în Neagoe Basarab dorința firească de a-l «milui» și a-l «cinsti». Să nu uităm că fratele său, Bădica, a fost înălțat (imediat după numirea lui Hamza (zis) din Obislav ca mare spătar) la rangul de mare comis⁴⁴, iar mai tîrziu a devenit voievod.

Să ne oprim și asupra minăstirii, unde cei doi demnitari ai lui Neagoe se călugăriseră. Era vorba de o așezare monahală unde se aflau deja mai mulți călugări. Important este faptul că voievodul figura ca ctitor la această așezare, altfel nu le-ar fi cerut «să pomeniți pre mine în sfînta voastră rugăciune și nu uitareți pre mine». Totodată el precizează că va avea grijă «a milui acolea și a întări, ca să nu zacă acel trup sîngur <pentru ca așezarea să funcționeze în continuare și la mormînt să se ocizieze slujbele necesare — n.n.>. Și oarece va trebui la acel loc, măcar odăjdii, măcar bucate, măcar fleștece, eu am a mă osteni ca să aibă acel loc de toate den destul»⁴⁵.

Deducem, prin urmare, că în momentul acela Neagoe era ctitorul care solicita rugăciuni, avînd totodată grijă ca așezarea să fie îndestulată. Nu el fusese primul ctitor — din moment ce urma să «întărească» adică să adauge noi danii celor ante-

39. *Ibidem*. Prezența postelnicilor Stroe și Vladislav în hrîsovul din 9 iunie 1517 este considerată, pe drept cuvînt, necorespunzătoare de editorii corpusului de documente.

40. N. I. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, p. 754—756. Pentru apropierea numelor, vezi N. Iorga, *Istoria bisericii românești...*, vol. I, p. 142.

41. Dan Pleșia, cap. *Familia Neagăi și Radu voievod Bădica*, în studiul *Neagoe Basarab. Originea, familia...*, p. 54—58.

42. Stroe și Vladislav.

43. Dan Pleșia, *op. cit.*

44. Vezi documentele din 6 august 1520 și 2 septembrie 1520, în *D.R.H.*, B, vol. II, p. 385—387.

45. *Cuvînt de învățătură al bunului creștin...*, p. 352.

rioare — dar biserica fusese dezafectată sau privată un interval de inventar liturgic, din momentul ce voievodul promitea odăjdii. Foarte probabil că nu mai existau și alte morminte în biserică, în caz contrar voievodul nu s-ar fi temut că locașul ar fi putut fi abandonat (mormintele ar fi antrenat și obligații ceremoniale, decurgând din daniile lăsate de cei defuncți). Existau în epocă — așa cum vom vedea — cazuri de risipiri ale așezărilor monahale, din cauza unor poveri fiscale. Dealtfel, este limpede că «acel loc» nu avea ocine de mare întindere, din moment ce voievodul se referă la «bucatele» pe care urma să le trimită.

Așadar, este vorba de un schit — nou amenajat — al cărui ctitor era însuși voievodul, care avusese și ctitor mai vechi, dar care trebuia din nou înzestrat cu inventar și unde primul mormint era cel al lui Ioasaf.

Desigur, această așezare monastică nu poate fi localizată în afara hotarelor Țării Românești, la Athos, de pildă, așa cum s-a presupus. Daniile pentru hrană făcute la Athos de către Neagoe constau din «obroc» (adică donații în bani), pe care-l ridicau într-o anumită zi a anului trimișii minăstirilor. Ar fi fost mult prea costisitor să se transporte alimente pe o distanță atât de mare. Or, în scisoarea la care ne referim, voievodul promite «bucate» și nu ajutoare în bani.

Un hrisov al cărui conținut răspunde unor date din scrisoarea la care ne referim este cel pe care Neagoe Basarab îl dă schitului Iezerul, la 6 iulie (1512—1513) din Tirgoviște, și care nu avea posibilități — în chip evident — să se întrețină din propriile sale averi. Voievodul dăruiește «opt chile de grâu și opt chile de orz» apoi «odăjdii și scule și dobitoace și orice ar fi de treaba sf. mănăstiri»⁴⁶. Dar atât data, cât și împrejurările în care a făcut dania (egumenul Mănăstirii Iezerul vine în persoană să vorbească voievodului «de sărăcia ei ... și de greutatea și păsul ei») exclud ca schitul Iezerul să fie cel în care s-au călugărit «cele două slugi».

Dar o danie către un alt schit, un hrisov apropiat în timp de dispariția din divan a postelnicilor Stroe și Vladislav, un document care a pus în dificultate pe cercetători și care a aparținut schitului Corbii de Piatră, datat 12 iunie 1517⁴⁷ (la interval de un an de la ultimul hrisov — 5 iulie 1516, în care mai figurează postelnicul Stroe) este, după noi, *revelatorie prin potrivirea cu datele așezării monastice* din scrisorile către cele două slugi, date pe care le-am enunțat mai sus.

Intr-adevăr, ctitoră a schitului Corbii de Piatră a fost monahia Magdalina (jupinița Mușa, prima soție a comisului Hamza (zis) din Obislav), care printr-un hrisov din 11 ianuarie 1515⁴⁸ întărește lăcașului satul Corbi și cu «viile oricîte vor fi», și altele. Este adevărat că într-un hrisov anterior, alcătuit la 29 septembrie 1512⁴⁹, așadar cu trei ani mai devreme, se precizează că monahia Magdalina închinase minăstirea voievodului, dar aceasta pentru ca în cazul morții ei «prădalică să nu fie», adică bunurile minăstirii să nu treacă în patrimoniul voievodului, ci să rămână ale minăstirii, care este numită din momentul acela «domnească». Dar monahia Magdalina trăiește pînă după 1526⁵⁰ și totuși Neagoe preia asupra sa schitul Corbii de Piatră încă din 1517, deci din timpul vieții ei.

46. D.R.H., B, vol. II, nr. 104, p. 207—208.

47. *Ibidem*, nr. 153, p. 295—297.

48. *Ibidem*, nr. 133, p. 266—268. Cognomenul «din Obislav» nu a existat în realitate, el datorându-se unor confuzii recente, cum a arătat Carmen Laura Dumitrescu, *Biserica rupestră Corbii de Piatră cel mai vechi ansamblu de pictură — cunoscut pînă astăzi — din Țara Românească*, în «S.C.I.A.», seria Artă plastică, XXII (1975), p. 47, nota 58.

49. *Ibidem*, nr. 114, p. 231—233. Vezi și P. P. Panaitescu, cap. *Prădalica din Viața feudală în Țara Românească și Moldova*, București, 1957, p. 315.

50. D.I.R., B, vol. II, nr. 18, p. 21—22.

De fapt, din cauza unor toponime, omonime și altora greu de localizat, nu a fost stabilită pînă în prezent nici activitatea de ctitoră a Magdalinei, nici rolul lui Neagoe în viața Schitul Corbii de Piatră, pe care parcurgerea documentelor o poate ilustra.

Astfel, dintr-un hrisov al lui Radu cel Mare, din 11 iunie 1503⁵¹ aflăm că jupinița «Mușa de la Corbi» posedă satul Corbii de Piatră și jumătate din satul Mălureni, precum și citeva familii de țigani. Este important să reținem că documentul se afla în secolul al XIX-lea în arhiva Mănăstirii Curtea de Argeș.

Între 1503 și 1506 jupinița — căsătorită cu comisul Hamza — se călugărește, deoarece dintr-un hrisov din 1 septembrie 1506⁵² aflăm că se numește monahia Magdalina (soțul ei, recăsătorit cu Slavna, trăiește pînă în 1533—1535)⁵³. În același document citim că monahia a ridicat și a înnoit și a întărit «mănăstirea de călugărițe numită Valea» cu hramul Adormirii Maicii Domnului. Voievodul Radu cel Mare dăruiește mănăstirii gălețile domnești care i se cuveneau din satele Corbii de Piatră și Mălureni. Acest hrisov se afla în secolul al XIX-lea în arhiva Mănăstirii Valea (comuna Titești, satul Valea Mănăstirii, județul Argeș) și prin urmare despre această așezare este vorba.

Dintr-un document din 30 iulie 1512⁵⁴ aflăm că Magdalina (Cirjoaia) vinduse din Mălureni, partea ei, «pentru 4500 aspri și șase coți de sfită de Londra și șase coți sfită de Mechlen» (deci în total 7,97 m postav pentru două costume călugărești sau mai; probabil pentru un costum și pentru încălțări de postav)⁵⁵.

Acești bani i-au fost necesari pentru amenajarea unei mănăstiri noi, în vecinătatea satului său de baștină, Corbii de Piatră. Este vorba de schitul cu același nume, căruia, prin hrisovul din 29 septembrie 1512⁵⁶ îi dăruiește satul Corbii de Piatră și via de la Golești (Vulpești), precum și cinci familii de țigani din cele zece care figurau în hrisovul ei de zestre din 1503. Schitul poartă tot hramul Adormirii Maicii Domnului. Cum am arătat mai sus, monahia Magdalina închină mănăstirea lui Neagoe Basarab, pentru ca la moartea ei așezare să nu se risipescă.

Se pare că monahia a avut numai intenția să mute călugărițele în noul schit de la Corbii de Piatră, deoarece trei ani mai târziu, din hrisovul de la 11 ianuarie 1515 aflăm că mănăstirea era populată cu călugări și că avea un egumen. Magdalina hotărâște din nou ca satul Corbii de Piatră și viile (de la Golești-Vulpești) să fie «sf. mănăstire de la Corbi de întărire, iar egumenului și fraților <care trăiesc> în sf. mănăstire de hrană <iar ei de veșnică> pomenire»⁵⁷.

Monahia trăiește mai departe în «mănăstirea Cornet» pe care o identificăm cu Mănăstirea Valea, cea pe care o ridicase în 1506. Într-adevăr, într-un document al Mănăstirii Valea din 6 septembrie 1536—1539 se precizează că avuseseră loc o serie de danji ale monahiei Magdalina Mănăstirii Valea în 1508—1510⁵⁸. Mănăstirea funcționează

51. D.R.H., B, vol. II, nr. 21, p. 56—57.

52. *Ibidem*, nr. 49, p. 104—106.

53. N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători...*, p. 62—63.

54. D.R.H., B, vol. II, nr. 107, p. 217—219.

55. Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV și XV*, București, 1973, p. 167. Vezi și N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, București, 1971, p. 88.

56. D.R.H., B, vol. II, nr. 144, p. 231—233.

57. *Ibidem*, nr. 133, p. 266—268.

58. N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale...*, vol. II, Craiova, 1970, p. 694 și p. 721, nota 7. Nu poate fi vorba despre Mănăstirea Cornet (Perivoli), Grădina de lângă Valea Rea, mănăstirea de lângă Voinești — iată cite denumiri pentru aceeași mănăstire, menționată în documentele de la 8 septembrie 1510, 3 noiembrie 1616, 1 septembrie 1517, 29 ianuarie 1519 (D.R.H., B, vol. II, *passim*) deoarece aceasta era mănăstire de călugări, cu hramul Nașterea Maicii Domnului.

neîntrerupt (și e menționată și la 29 decembrie 1532)⁵⁹ pînă în anul 1534, cînd se construiește actualul lăcaș pentru călugări, închinat Sfintei Treimi⁶⁰. Țiganii dăruiti de monahia Magdalina în 1508—1510 Minăstirii Valea sînt foarte probabil cei enumerați în hrisovul din 11 ianuarie 1515.

Probabil Minăstirea Valea-Cornet, ale cărei venituri se reduceau la gălețile de grîne de la Radu cel Mare și la familia de țigani pe care ctitoria le adaugă în anul 1508/10 nu aveau o situație prea bună deoarece Magdalina introduce în hrisovul din 1515 clauza că — în caz de risipire — țiganii de la minăstirea unde viețuia ea să revină schitului Corbii de Piatră. Nici aceasta din urmă nu avea o situație materială prea bună, dar oricum stăpînea satul cu același nume, vilele de la Golești (Vulpești), încît apariția ca mare ctitor a lui Neagoe Basarab în hrisovul din 12 iunie 1517, scrie în Curtea de Argeș (cum ne încredințează actele cele mai apropiate în timp care ni s-au păstrat), nu departe de Corbii de Piatră, ar fi de neexplicat dacă nu am pune-o în legătură cu călugărirea postelnicilor Vladislav și Stroe și cu moartea ultimului. Neagoe consideră minăstirea «sărăcită» și dorește «a o milui și ctitor următor a se numi» (următor, adică după monahia Magdalina, al cărei nume nu este menționat în nici un fel). Voievodul decide să dăruiască minăstirii de ziua Sfintului Petru, 700 de aspri «să fie ... de hrană <...> să mi se facă masă ca și sfînt răposatilor ctitori care au fost înaintea noastră»⁶¹. (Nu putem deduce că s-au avut în vedere ctitori mai vechi: este posibil să avem de-a face cu o simplă formulă de cancelarie)⁶².

La 5 septembrie 1519, Neagoe Basarab dă poruncă monahiei Magdalina și jupanului Hamza Comis «ca să le fie lingă mănăstirea din Vale <deci la Cornet, n.n.> un loc de mănăstire, unde monahia Magdalina face mănăstire de călugărițe»⁶³. Probabil vechiul lăcaș fusese distrus de un incendiu sau altă calamitate, deoarece hrisovul (care prevede o serie de danii ale călugăriței și ale fostului ei soț comisul Hamza) se încheie cu un blestem pentru «oricine va strica acest <nou, n.n.> lăcaș sau îi va lua averile». Printre averi figura și ocina Băjești — cumpărată de Magdalina și comisul Hamza — care se afla lingă actuala Minăstire Valea (Țițești)⁶⁴. Ca și hrisovul din 1 septembrie 1506, documentul din 5 septembrie 1519 se afla în arhiva Minăstirii Valea, ceea ce vădește de asemenea că monahia Magdalina a viețuit acolo neîntrerupt treisprezece ani. La începutul acestui interval a ridicat biserica Minăstirea Valea, iar la sfîrșit o nouă biserică lingă cea ruinată. La jumătatea intervalului, în 1512, a amenajat Schitul Corbii de Piatră.

Pentru a desluși viețuirea întunecată a Minăstirilor Valea — Cornet și Corbii de Piatră, vom aminti că la 4 aprilie 1523⁶⁵ Radu de la Afumați menționează, printre bunurile Minăstirii Argeș, «Corbii de Piatră cu tot hotarul» (deci schitul se afla ca metoh al Minăstirii Argeșului). Este firesc, așadar, ca fostul egumen de Argeș, Radu Paisie, să fie acela care să desăvîrșească Minăstirea Valea în primii ani ai domniei sale.

59. N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor și localităților feudale...*, vol. II, p. 721, nota 7.

60. *Ibidem*, p. 694.

61. *D.R.H.*, B, vol. II, nr. 153, p. 295—297.

62. În legătură cu aceste formulări, vezi Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 67, nota 10.

63. *D.R.H.*, B, vol. II, nr. 188, p. 356—358.

64. *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, București, 1902, p. 703 și 712, citat de Carner Laura Dumitrescu, *Biserica rupestră Corbii de Piatră...*, p. 48, nota 67.

65. *D.R.H.*, B, vol. II, nr. 215, p. 410—412.

Dintr-un document din 1615⁶⁶, aflăm că Magdalina a avut o Minăstire la Corbi și alta la Meriș (cel de-al treilea nume al Minăstirii Valea-Cornet). Se introduce o inexactitate, menționându-se că monahia închinase minăstirea și satul Corbi pentru ca «dacă se va pristăvi, ei să-i zacă oasele în mânăstire» (Or, noi știm că închinarea s-a făcut pentru a se preveni «prădalica»). Magdalina nu a fost îngropată în tinda bisericii Argeș (piatra de mormint fără inscripție a aparținut, cum a arătat Emil Lăzărescu, Neagăi, mamei lui Neagoe⁶⁷. Alte două hrisoave, din 10 și 14 ianuarie 1643, repetă aceleași date.

Din lungul excurs de mai sus — necesar pentru identificarea lui Varlaam și a lui Ioasaf și localizarea minăstirii unde s-au călugărit — trebuie să reținem că nu a existat vreun act prin care monahia Magdalina să fi dăruit Corbii de Piatră lui Neagoe (această schimbare trebuia să survină după moartea ctitorei), motiv pentru care călugării de la Argeș au improvisat în secolul al XVII-lea explicația cu mormintul Magdalinei din pronaosul bisericii Argeșului⁶⁸ (știut fiind că o piatră de mormint echivala adesea cu un act de proprietate)⁶⁹. Dania lui Neagoe a urmat foarte probabil morții lui Ioasaf.

Spre sfârșitul vieții lui Neagoe Schitul Corbii de Piatră devine metoh al Minăstirii Argeșului, cu care prilej atît hrisoavele cit și alte documente trec în patrimoniul acestei minăstiri (în secolul trecut ele se aflau în arhiva Minăstirii Argeș). Foarte probabil că cele două scrisori au fost primite de egumenul Schitului Corbii de Piatră și păstrate de acesta, deoarece — așa cum observă Dan Zamfirescu⁷⁰ — ele aveau, împreună, și valoarea unui hrisov. Desigur că odată cu trimiterea celorlalte acte de proprietate la Curtea de Argeș au fost expediate și aceste scrisori «căt-re cele două slugi», deși ele nu erau datate. După decenii sau chiar secole au ajuns a fi copiate alături de pisaniile de pe fațada bisericii lui Neagoe.

Este firesc ca manuscrisul care însuma *Viața patriarhului Nifon*, cele două scrisori «căt-re cele două slugi» și pisaniile să fi fost copiat în 1628 de egumenul Minăstirii Trivale de lângă Pitești⁷¹.

Desigur, cele două scrisori «căt-re slugi» nu aveau titlu. Cineva care știa cui aparțin a adăugat titlul «Cuvînt de învățătură al bunului creștin domn Neagoe voievod, domnul Ungro-Vlahiei, căt-re 2 slugi credincioase ale sale și dragi, carele se lepădară de lume și să dederă vieții călugărești», în momentul trecerii Schitului Corbii de Piatră ca metoh la Minăstirea Argeșului, în timpul vieții lui Neagoe, care era în momentul acela «domnul Ungrovlahii» (forma «Ungrovlahii» arată că titlul a fost tradus din slavonește).

Dar, deși nu face parte din corpul *Învățăturilor...*, titlul acestor două scrisori pare scris de aceeași mînă care a amplificat și titlurile originare ale învățăturilor lui Neagoe, în momentul în care a adăugat diferite scrieri ale voievodului la prima versiune, mai restrînsă⁷².

66. D.I.R., B, XVI, vol. II, nr. 18, p. 21—22.

67. Vezi Pavel Chihaiia, *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab*, p. 225—224.

68. T. Bulat, *Știri documentare despre Minăstirea Argeșului în timpul domniei lui Matei Vodă Basarab (1632—1654)*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 5—4, p. 362.

69. Vezi Pavel Chihaiia, *Din cetățile de scaun...*, p. 284—285 și p. 284, nota 46.

70. Dan Zamfirescu, note la volumul *Învățăturile lui Neagoe căt-re fiul său Theodosie*, p. 352, nota 3.

71. *Ibidem*, p. 113—114.

72. Pavel Chihaiia, *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab*, p. 173—180. Din eroare, s-a exemplificat cu titlurile versiunii românești în locul celor slavone.

Noțiunea frecvent folosită de Neagoe pentru a denumi pe boieri «slugi» este utilizată de asemenea de cel care a alcătuit titlul primei scrisori pentru «cele două slugi».

Unele formulări din titlul primei scrisori și din titlurile păstrate ale capitolelor din partea a doua a *Învățăturilor...* (în slavonă) par asemănătoare :

«Cuvînt de învățătură»

Cap. III «Cuvînt de umilință»

«Către două slugi ale sale»

Cap. X «Către iubitul său fiu»

Este firesc ca monahul Varlaam, coborît de la Corbii de Piatră la Argeș, să fi continuat o mai veche colaborare cu Neagoe Basarab, do data aceasta pe plan spiritual. Cel care ținuse «cheile» domniei strălucitului voievod, va aduna într-un corpus și va hotări titlurile *Învățăturilor...*, în structurarea actuală. Mai tîrziu, în momentul în care va urca în scaunul mitropolitan, prețuit de fostul egumen Paisie, devenit voievodul Radu Paisie, Varlaam va lăsa în urmă o anonimă dar pilduitoare activitate⁷³. Un argument în plus, cele două scrisori către «cele două slugi» au fost întocmite în 1517 (anul daniilor lui Neagoe către Schitul Corbii de Piatră unde am presupus că s-a sfîrșit Ioasa?) îl poate constitui asemănarea strînsă dintre anumite pasaje din aceste scrisori și altele din pisanile bisericii lui Neagoe, lucrate în același an.

«Scrisori către slugi»

Pisanii

«...să mi vă aduceți aminte și de mine, nechibzuitul și lenevosul, că, cu adevărat, eu sînt viața cea rea, care nu face rod și oaia cea rătăcită și pierdută în propastie și în surpăturile cele adînci și dăspărțit den turma Domnului nostru Isus Hristos...»

«...mie nevrednicul și umilitului născut în păcate, căci sînt viță stearpă și smochîn fără rod, căci sînt oaie rătăcită în pustie și nu sînt vrednic să mă numesc fiul tău, fiindcă sînt înconjurat de păcate...»

«...voi, dragii miei, încă să mă iertați, ca, pentru voi, să dobîndesc milă și odihnă în ziua judecării, cu ruga prea curatei Fecioară și a noastră stăpînă Maria».

«...voi, frații mei, iertați-mă..., iar Domnul Dumnezeu vă va ierta și prea curata lui Maică vă va milui...»⁷⁴.

Merită să subliniem faptul că textul din pisanii cuprinde fragmente din formularul care în tipologia stabilită de G. Mihăilă este trecut la punctul 3 (il găsim în 1429, într-un hrisov al lui Vlad Călugărul pentru Minăstirea Hilandar de la Athos)⁷⁵. Acest formular — care apare în pisanii — poate fi regăsit în patru documente ale lui Neagoe, emise între 12 iunie 1517 și 29 iulie 1518 (printre acestea se află și hrisovul dăruit Schitului Corbii de Piatră la 12 iunie 1517)⁷⁶, ceea ce vădește că documentul de danie al Minăstirii Argeș (care a fost săpat în piatra pisaniiilor)⁷⁷ a fost alcătuit la 15 august 1517, cu prilejul tînosirii bisericii.

Asemănările dintre pisanii și cele două scrisori către «cele două slugi» vădesc totodată că și aceste scrisori au fost redactate în același an, în 1517.

În sfîrșit, Dan Zamfirescu a arătat numeroasele asemănări dintre cele două scrisori și textul *Învățăturilor...*, care vădesc un stil specific și un singur autor⁷⁸.

73. N. I. Șerbănescu, *art. cit.*

74. Pisanile bisericii lui Neagoe la G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, *Literatura română veche*, vol. I. p. 157—162.

75. G. Mihăilă, Prefață la *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, p. 90—95.

76. *Ibidem*. 77. Pavel Chihaia, *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab*, p. 196, nota 38.

78. Dan Zamfirescu, note la volumul *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Theodosie*, p. 347, nota 2. (cap. X, p. 296, rîndurile 16—22; cap. XII, p. 329 și p. 320—321; cap. VII, p. 261; cap. XII, p. 318). Vezi și nota 72.

Prin urmare cele două scrisori către Varlaam și Ioasaf au fost redactate în 1517, pentru doi călugări care au existat cu adevărat. Unul dintre călugări, cel care a avut grijă de manuscrisele lui Neagoe și a efectuat structurarea dezvoltată a *Învățăturilor la jurul anului morții voievozului* a fost într-adevăr Varlaam (cum a presupus N. I. Serbănescu), care va deveni mitropolit în 1535. Autorul învățăturilor pentru Varlaam și Ioasaf ca și a celorlalte pe care le cunoaștem a fost însuși Neagoe (nu putem presupune că rinduri atât de personale au putut aparține unui pisar oarecare). Faptul că în 1517 Neagoe scria învățături de sine stătătoare, din care o mare parte au fost adăugate de către Varlaam, către sfârșitul vieții voievozului sau imediat după aceea unei lucrări mai întinse scrise tot de Neagoe, nu este lipsit de importanță. Este posibil ca unele din aceste învățături să se fi pierdut sau să nu fi fost încă descoperite.

Am vrea să subliniem cum spiritul Argeșului, al acestui monument strălucit al lui Neagoe, a fost prezent în mintea celor care l-au văzut înălțându-se, oglindind totodată pentru urmași viziunea lor despre lume. Fervoarea pentru romanul ascetic *Varlaam și Ioasaf* a făcut ca icoana înfățișând pe acești sfinți să fie așezată în pronaosul bisericii din Argeș.

Voievozului a folosit pe larg pasaje din roman în cele două cărți ale *Învățăturilor sale* — scrise, se pare, în mare parte în Argeș. Doi dintre cei mai străluciți boieri ai săi: au decis să se călugărească, poate și sub influența acestui roman și a vieții Sfințului Alexie care se află și el zugrăvit pe icoană, între Varlaam și Ioasaf.

Această vocație ascetică se înfrătea, așa cum s-a arătat, cu veghe trează, cu disponibilitatea luptătoare, simbolizată de chipurile sfinților militari, zugrăviți față în față cu voievozii care înfruntaseară Imperiul otoman.

Pavel CHIHAIA

101 MANUSCRISE SLAVE ÎN TRANSILVANIA SEC. XII — XVII

III

A. BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE — FILIALA CLUJ

28. <TETRAEVANGHEL>

A doua jum. a sec. XV sau începutul celui de al XVI-lea. Cota nr. 4. Exemplar complet. Hîrtie. Inițial, filele ms. n-au fost numerotate, în prezent are 348 f., 21 rînduri pe pagină, cu suprafața scrisă de 225 × 120 mm, litera de 5 mm înălțime, iar în titluri de 20 mm.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Capitolele Sfintei Evanghelii cea după Matei) — 68 cap.
- f. 2 — (Predoslovia arhiepiscopului Teofilact al Bulgariei).
- f. 6 — (Evanghelia cea după Matei, cap. I).
- f. 89 — «S-a scris în anul al 8-lea după Înălțarea Domnului».
- f. 89 — (Capitolele Sfintei Evanghelii după Marcu) — 48 cap.
- f. 91 — (Predoslovia Evangheliei cea după Marcu).
- f. 93 — (Evanghelia cea după Marcu, cap. I).
- f. 146 — «Scrisă în anul al 10-lea după Înălțarea lui Hristos».
- f. 147 — (Capitolele Sfintei Evanghelii cea după Luca) — 82 cap.
- f. 148 — (Predoslovia Sf. Evanghelii cea după Luca).
- f. 150 — (Sfînta Evanghelie cea după Luca).
- f. 248 — «Scrisă în anul al XV-lea după Înălțarea lui Hristos».
- f. 149 — (Capitolele Sf. Evanghelii cea după Ioan) — 17 cap.
- f. 249 v — (Predoslovia Sf. Evanghelii cea după Ioan).
- f. 252 — (Sfînta Evanghelie cea după Ioan).
- f. 328 — «S-a scris în anul al 32-lea după Înălțarea lui Hristos».
- f. 328 v — (Indicarea, în ordinea succesiunii, a datei Evangheliei și Evanghelistului, din tot cursul anului).
- f. 329 v — (Indicarea, pe zile și săptămîni, cum trebuie să se citească Evanghelia în tot cursul anului).

Filele 1—4, 92 v, 346—348 — albe. Pe f. 1, s-a scris ulterior... «Evanghelia slavonă — Ms. Biblia Cipariăna. Pe f. 4 v sînt scrise 4 cuvinte slavone, restul — albă.

f. 337—345 v s-ar părea să fie scrise de un alt copist, dar f. 345 v este scrisă de alcătuitorul ms. Pe una din aceste file se află însemnarea:

(Iată robul stăpînului Domnului Dumnezeuului mei Iisus Hristos, jupan Lupul, marele logofăt, am cumpărat și ferecat acest sfînt Tetraevanghel, în zilele bincredinciosului Io Radu Voievod Basarabă și l-am dat în sfînta mănăstire numită Cîrnul, unde este hramul sfîntului Arhanghel Mihail, ca să fie spre veșnică pomenire lui și a părinților lui și fiilor lui. Și care dintre oameni va îndrăzni ca să-l ia din această sfîntă mănăstire, să fie blestemat de cei 318 părinți din Niceea și să-i fie potrivit însuși sfîntul Arhanghel Mihail la infricoșata și nefățarnica judecată. Amin).

Din însemnarea de mai sus reiese că acest manuscris a fost cumpărat și ferecat în timpul domniei lui Radu cel Mare (1495—1508).

Filigran: Ancora în cerc cu stea deasupra (f. 83, 285, 327). Manuscrisul este bogat în elemente decorative, inițiale înflorate de înălțimea a 4 și 7 rînduri din text; frontispicii de 130 × 120 mm, de ex. la începutul Evangheliei după Ioan, colorate în roșu, verde, alb și negru.

Titlurile, îndrumările tipiconale, inițialele, punctul de format mare, sint scrise cu ~~copistul~~ Copistul a folosit un material de scris de calitate foarte bună și o grafie excepțională, scris în slava bisericească, uncială. Ms. a fost dăruit de marele logofăt Lupu ~~de~~ ~~stăstirii~~ ~~Cirnu~~, ctitorită de Mircea Ciobanu fiul lui Radu cel Mare și soția Doamna ~~Christina~~, în 1536⁵⁰.

Avind în vedere cele menționate mai sus, ms. a putut fi alcătuit în a doua jumătate a sec. al XV-lea sau la începutul celui de al XVI-lea, în apropierea Curții domnești din Țara Românească.

Proveniența Biblioteca «T. Cipariu», Blaj

29. <TETRAEVANGHEL>

Sec. XVI. Cota nr. 21. Hirtie. Lipsește f. cu titlul și prefața cărții. Inițial, filele ~~nu~~ n-au fost numerotate. În prezent are 250 f., cu 23 rinduri pe pagină. Suprafața ~~scrisă~~ scrisă: 225 × 140 mm, înălțimea literei de 4 mm, iar în titluri de 20 mm.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Predoslovie Vestirii celei bune).
- f. 4 — (Indicarea, în ordinea succesiunii, a datei Evangheliei și Evanghelistului, din tot cursul anului, de unde începe și pînă unde se termină).
- f. 11 v — (Capitolele Evangheliei cea după Matei).
- f. 13 — (Predoslovie la Sfânta Evanghelie cea după Matei, a lui Teofilat arhiepiscopul Bulgariei).
- f. 16 — (Sfânta Evanghelie cea după Matei).
- f. 76 v — (Predoslovie Sf. Evanghelii cea după Marcu).
- f. 78 — (Sfânta Evanghelie după Marcu).
- f. 118 v — (Predoslovie Sf. Evanghelii după Luca).
- f. 120 — (Sfânta Evanghelie cea după Luca).
- f. 187 — (Predoslovie Sf. Evanghelii cea după Ioan).
- f. 190 — (Sfânta Evanghelie după Ioan).
- f. 239 — (Sbornic pe 12 luni, arătînd capitolele fiecărei Evanghelii, la Sfinții Mari și a Maicii Domnului).

Pe prima filă albă ce ține de copertă, s-a scris: «Această S. Evanghelie manuscrisă în limba slavă, o a donat Dr. Ioan Mihalyi de Apșa protofisc al Comitatului Maramoroș, în toamna anului 1906».

Metropolit de Alba Iulia». «Victor Mihalyi

Insemnări:

- f. 52 v — 59. Pe restavul de jos s-a făcut o însemnare. Ulterior, s-a tăiat însemnarea, iar găurile au fost acoperite cu hirtie. Numai pe f. 52 v și 59 v s-a lipit cu hirtie peste scriere. Cineva a dezvelit hirtia de pe f. 52, unde s-a scris: *ИЗВОЛЕНІА ВЩА И ПОСПЕШЕНІА СТРО АХА КОУПНА...* (Cu ajutorul Tatălui și cu desăvîrșirea Duhului Sfânt, am cumpărat).
- f. 245 v — 248 v. Pe restavul de jos s-a făcut o altă însemnare, care a fost acoperită cu hirtie, azi e dezlipită și se poate citi: *се купана... КОУПНО ЗА ЗЛОТЪ З... НАПНЕА СЪ ГРИГОРА.* (Această Evanghelie... a fost cumpărată cu 7 zloti... a fost scris de preotul Grigore).
- f. 15 v, 189 v, 248 v — 250 v — albe. Pe f. 15 v sint însemnări, dar fără importanță.

La începutul fiecărei Evanghelii apare câte un frontispiciu format din linii curbe, în culori: roz, galben, negru, alb, cafeniu și câte o inițială înflorată (K. P. ș.a.), litera avînd înălțimea cit 11, 12 și 13 rinduri din text.

Filigran: Mîstreț (f. 13, 14, 189 ș.a.).

50. George Ioan Lahovari, *Marele dicționar geografic al României*, V. II, București, 1899, p. 513.

Îndrumările tipiconale, titlurile, inițialele sînt scrise cu roșu. Scris în slava bisericească, uncială, legătura veche în lemn și piele. Copistul a folosit elemente decorative.

Filigranul se aseamănă cu nr. 13575 din Dicționar⁵¹ — a funcționat în an. 1512.

Avînd în vedere filigranul, ductul literelor, a semnelor diacritice și ortografice ceva mai dezvoltate față de alte manuscrise, copistul ms. de care ne ocupăm, și-a putut alcătui opera în sec. al XVI-lea, în Transilvania.

Proveniența — Maramureș

30. <TETRAEVANGHEL>

Sec. XV sau începutul sec. XVI. Cota nr. 13. Hirtie.

Lipsă file de la începutul manuscrisului. El a fost numerotat în caiete a cîte 8 file, purtînd signatura pe prima și ultima f. a caietului în partea de jos la mijlocul filei; în prezent are 183 f., cu suprafața scrisă de 221 × 150 mm, 26 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 46 v — (Capitolele Evangheliei cea după Marcu).
- f. 47 v — Frontispiciu⁵² (Bine vestește), sub frontispiciu: (Evanghelistul Marcu. Duminica înaintea Luminării).
- f. 78 v — (Capitolele Evangheliei cea după Luca).
- f. 80 — Sub frontispiciu (Vestirea cea bună a celei după Luca Evanghelie).
- f. 132 — Sub frontispiciu (Evanghelia cea după Ioan. La Învierea Domnului).
- f. 172 — 183 v [Sinaxarul]. Lipsind file, lipsește și titlul Sinaxarului.

De la sfîrșitul ms. lipsesc file. Între f. 171—172 lipsă 4 f. Fila 131 v — albă, pe care s-a început un frontispiciu, dar nu s-a terminat. Din caietul 1 lipsesc primele 4 file, de la care se mai văd 2 cotoare. Filele 5—11, 171—177, 178—183 sînt deteriorate fie de sus sau de jos, găurite și roase de șoareci.

Insemnări:

f. 1 —17. Pe restavul de jos s-a scris:

(Pentru ... intrîn ... și pentru pomeni părinților ... și fii lui Marie ... Simin și fiii lui, Todu, Vasilie. Preotul ... și fiii lui, preotul Maniu Mărie și fii lui, preotul Mihail Ioan și fiii lui, preotul Neagu și soția sa Nedea și fiii lui Iacob, Ilie, Ioan, Simină, Măcenc, Măcănic. Și preoții care-i veți fi vii pentru numele lui Dumnezeu, mă rog să pomeniți acest nume și voi să fiți pomeniți în viața de veci: iară care preot sau diacon au dascăl au diec, măcar și om mirăn sa [se] va afla să o vinză... (blesteme). Scris-am eu popa Neagoe, anul Domnului 1709, luna iulie în 9 zile. Scris-am în Bucerdea grinoasă...).

*ф. 65.- сѣю пѣс многогрѣшнѣи тѣхъ попл. іѡванъ съ много теснотѣ
и съ трѣпеніе колико бѣ зна:*

(Aceasta, de asemenea, a scris-o multpăcătosul popa Iovan cu multă strimtoare și răbdare, numai Dumnezeu a știut).

Pe fila 84 v s-a făcut o însemnare de același copist, dar partea cea mai importantă a devenit ilizibilă.

Pe o filă volantă se află însemnarea: «1905 sept. Profesorii Alexiu Vuuiu și F. Negruțiu cu D. Greg. Crețiu din București, făcînd excursie în Bucerdea grinoasă aduseră din biserica de acolo un Evangheliar slavonesc. Ms. în folio legat în table tari, fără început și fără sfîrșit, foile din urmă roase de șoareci — și plin de paie și semînturi încît tabla de asupra sta deschisă, formînd unghii drept cu cea din urmă: Etatea manuscrisului slavice nu este atestată, nici locul scrierii».

51. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 13575, a funcționat în anul 1512 la Gnesen.

52. Amintim aici și frontispiciile, întrucît copistul ms. a făcut o inovație în lucrarea sa, scriînd parte din titlu ce urmează în cadrul frontispiciului.

Ms. a fost dat uitării, fiindcă nimeni dintre localnici nu-l înțelegea.

În fruntea fiecărei Evanghelii se află câte un frontispiciu, desenat în culori șterse: verde, maro, roșu și alb. Pe lângă frunze de arbori, pe unele frontispicii s-au desenat porumbei, un câțel și șerpi mari cu gura căscată. De remarcat este faptul, că titlul Evangheliilor începe din interiorul frontispiciului, ca și cu macele vietăți desenate ar aduce bunăvestire⁵³.

Înălțimea literei în titluri este de 10—18 mm. Copistul a folosit inițiale mari ornate, unele cit înălțimea a 5—6 rânduri din text. Semne diacritice și prescurtări sînt puține; în mică măsură s-a folosit virgula; punctul s-a pus în partea de jos a rîndului.

Titlurile, regulile tipiconale și inițialele sînt scrise cu roșu. Scris în slava bisericească, uncială, copistul a folosit material mediocru în lucrarea sa. Legătura veche în piele și lemn.

Filigran: 1. Ancora în cerc cu stea deasupra (f. 16, 28, 84). 2. Cap de bou, purtînd un toiag sprijinit între coarne, pe vîrfurile cărui se află un trifoi (f. 101, 104 ș.a.); se aseamănă cu cele din Dicționar⁵⁴, de ex. nr. 478 (în anul 1502), nr. 14725 (în anul 1453).

Forma simplă a ms. ca prezentare și material de scris (cerneală, hîrtie), forma frontispiciilor, ductul literelor, semne diacritice puține, forme de exprimare ca:

ПРОСЪЩЕНІЕМЪ НИ БОГОУВЛЕНІЕМЪ, ПЛАЗИЗНЫ — ПЛАЗЫ, КОЛКО —
СКОЛЬКО ș. а. СЪ ТРЪПЕНІЕ — Н. зг. НИ СЪ ТРЪПЪНИЕМЪ — І. зг.

ș.a. filigranele, toate acestea ne arată că ms. este mai veche decît cel de la cota nr. 9 și putem admite că a fost scris în sec. XV-lea sau la începutul celui de al XVI, în Transilvania, în ținuturile Clujului.

Proveniența: Bucerdea Grînoasă

31. <APOSTOL>

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 12. Lipsesc f. de la începutul și sfîrșitul ms. cu prefața sau postfața lui. Suprafața scrisă: 220 × 140 mm, 22 rînduri pe pagină, ms. n-a fost numerotat, în prezent are 207 f.

Cuprinsul:

- f. 2 — (Faptele Apostolilor scrise de Sfîntul Apostol și Evanghelist Luca. În Sfînta și Marea Duminică a Paștilor).
- f. 66 — (Îndrumare despre Epistola Sobornicească a lui Iacov).
- f. 84 v — (Îndrumare despre Epistola cea către Romani a Sf. Apostol Pavel).
- f. 117 — «Repartizarea pericopelor din ms. pe zile și luni din cursul anului».

Pericopele din acest Apostol sînt împărțite ca și cele din Evangheliare, începînd cu Duminică Paștilor.

Însemnări:

f. 1. — În partea de sus a f. s-au scris 8 rînduri în limba slavă de **ПОПЪ СИМОНЪ** (popa Simion), din care reiese că acest ms. a fost a lui Popa Simion din Ștefănești. Tot pe prima pag. a f., s-au făcut și alte însemnări, dar fără dată și autor. Pe fila 1 v se află însemnarea, în transliterație: «Aceasta carte a dăroit popa Ioanaș de Salva di Vidicului Bistriței lui popa Gravrîl [Gavrîl] di Șivrești česta kipu a dăroit ditre popo [popa] Măteș di Salua [Salva] ca să no aibă nime niče o socoteală: că e forată. liu popa Ionaș nește cărți și nește ha[i]ne de beserică și patrahiro ačestea o fosto a lui popa Ionaș și ... a viritu la mire la popa Gravrîl di Șidrești popa

53. Așa arată planșele.

54. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 478, a lucrat la Bergame în anul 1502, nr. 14.725 la Winterthur în an. 1453.

Ionaș cu popa Mătyeș de m-au rugatu să mărgo cu dișii și de Ieri dobădi tu popa Gravril eu toiu dăroi acest praksău ție ditre popa Mătyeș și am mărso și lam dobă[n]dito, tote atyta am blatu ... eu popa Ioanaș am scrisu.

Eanos pop Szalva Bisterei

V leto 7151 = 1643»

Copistul a folosit pe «r» în loc de «n» (rotacism).

În ms. mai sînt și alte însemnări, dar fără importanță. Din carte lipsesc mai multe file și multe sînt volante. Între f. 101 și 102 — 1 f. tăiată, f. 1 a fost albă.

Inițialele, titlurile, regulele tipiconale sînt scrise cu roșu. Semne diacritice — puține, punctul este pus în partea de jos a rîndului, într-o mică măsură se folosește virgula. Legătura veche în piele și lemn, pielea e deteriorată.

Scris în slava bisericească, uncială, cu influențe ale școlii efitimiene de la Țirnovu, ex. *CTDA, BAHKDA* ș.a. șa. Elemente decorative lipsesc.

Filigran: Mistreț (f. 27, 140, 186) se aseamănă cu nr. 13578 din Dicționar⁵⁵ a funcționat în anul 1544.

Avînd în vedere filigranul, ductul literelor, elementele ortografice și comparîndu-l cu ms. de la cota nr. 13, acest manuscris a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, în Transilvania.

Ca exemplu de scriere vezi planșa nr. 4, la sfîrșitul cap. II.

Proveniența necunoscută,

32. <APOSTOL>

A doua jum. a sec. al XV-lea sau începutul celui de al XVI-lea. Cota nr. 5. Hirtie. Lipsesc file, foaia de titlu și prefața sau postfața manuscrisului. Filele ms. n-au fost numerotate, în prezent are 245 f. suprafața scrisă e de 195 × 140 mm, cu 25 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 65 — (Îndrumare despre Epistola Sobornicească a lui Iacob).
- f. 65 v — (Epistola Sobornicească a lui Iacob).
- f. 72 v — (I Epistolă a Sfîntului Apostol Petru).
- f. 80 v — (II Epistolă a aceluiași Sfînt Apostol Petru).
- f. 86 — (I Epistolă Sobornicească a Sf. Apostol Ioan).
- f. 94 — («II Epistolă Sobornicească a Sf. Apostol Ioan»).
- f. 95 — («III Epistolă Sobornicească a Sf. Apostol Ioan»).
- f. 99 — («Epistola Sobornicească a lui Iuda»).
- f. 101 — («Epistola către Romani a Sf. Apostol Pavel»).
- f. 128 — («Epistola către Corinteni a Sf. Apostol Pavel»).
- f. 153 — («II Epistolă către Corinteni a Sf. Apostol Pavel»).
- f. 169 v — 229 v. «Epistolele Sf. Apostol Pavel către: Galateni, Efeseni, Filipeni, Coloseni, I, II Tesaloniceni, I, II Timotei, Tit, Evrei».

De la sfîrșitul cărții s-au tăiat cca 25 f., iar f. 1—22 sînt deteriorate în partea de sus de umezeală, carii și șoareci. Ms. are f. volante.

Titlurile, inițialele și îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Legătura veche în lemn și piele, foarte deteriorată. Elemente decorative lipsesc. Se folosește punctul pus în partea de jos a rîndului și virgula, semne diacritice — puține. Scris în slava bisericească, semiuncială, de redacție medio-bulgară, cu amestec de redacție rusă. Ms. are influențe efitimiene, ex. *ГАЛАТІНСКДА* — f. 31 v, *ПРОПЦАДШДА* — f. 45, *УБРАЗА* — f. 82 etc.

Filigran: Balanța în cerc cu stea deasupra (f. 133, 213, 228), se aseamănă cu nr. 2454 din dicționar⁵⁶ a funcționat în anul 1476).

55. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 13578, a lucrat în an. 1544 în Bromberg.

56. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 2454, se folosea în anul 1476, la Wiener-Neustadt.

Avînd în vedere ductul literelor, semne diacritice și de punctuație puține, filigranul, putem admite că, acest ms. a fost alcătuit în a doua jumătate a sec. al XV-lea și la începutul sec. al XVI-lea în Moldova.

Proveniența-necunoscută

33. <APOSTOL>

Sec. XVI. Cota nr. 10. Hîrtie. Lipsesc f. de la începutul și sfîrșitul ms. cu prefața și postfața. Inițial, filele ms. n-au fost numerotate, în prezent are 350 f., suprafața scrisă: 225 × 135 mm, cu 23 rînduri pe pag., avînd înălțimea literei de 4 mm, în titluri de 25 mm.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Predoslovie ... Faptelor Sf. Apostoli).
- f. 23 — (Pentru cinstirea lui Dumnezeu, se începe Cartea Faptelor Sf. Apostoli, dinaintea vestită).
- f. 27 — (Această carte se numește «Faptele Apostolilor»).
- f. 28 — (Cartea Faptelor Sfinților Apostoli a fost scrisă de Sf. Evanghelist al Domnului Luca, către Teofil).
- f. 106 v — (Epistola Sobornicească a lui Iacov).
- f. 131 — «Epistola Sobornicească a lui Ioan» și titlul scris pe o singură pagină: «Se începe Epistolele Sfinților Apostoli Pavel».
- f. 143 — 322 v. Epistolele către Romani, I Corinteni, II Corinteni, Galateni, Efeseni, Filipeni, I Tesaloniceni, II Tesaloniceni, I Timotei, II Timotei (trimisă din Roma, în timpul cînd era ținut în lanțuri (възъкованъ) către Tit (f. 298 v) Filipeni (Filimon), Efeseni și Evrei.

Înainte de unele dintre Epistole, se dau și îndrumări referitoare la epistola respectivă. De ex. după Epistola către Romani, scris pe o singură pagină, cu litera de 150 mm înălțime se află titlul: «Se încep Epistolele Sf. Întîietător (възъкованого) Apostolului lui Hristos Pavel» — f. 146, după care urmează I Epistola către Corinteni — f. 174, îndrumări despre a II Epistolă către Corinteni» ș.a.

- f. 323 — Sinaxar pe 12 luni, începînd cu luna septembrie.
- f. 339 — «In Sf. și Marea Duminică a Paștilor».
- f. 335 v — Duminica a II-a a lui Toma.

Textul a fost scris de un singur copist.

Insemnări:

În transliterație: numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfînt amin. Această carte au cumpărat călugărița anume Magdalina de la mănăstirea Feliagului și o dat la Sfînta besărică sat Banabicului și o dat pre mînul satului se aibă grijă de dînsa (nume de pomenit)... zile lui Apafi Mihaiu craiu și mitropolit Iosif în 1688—1680 și luna iunie 24 zile. Se naibe nime o deperta de la Sfînta biserică [a] Banabicului...» (urmează blesteme pentru cei ce vor îstrăina cartea).

Notăm: În 24 iunie 1680 era mitropolit Iosif Budai.

- f. 131 — jos: (Matei Sușutkii, popă a lui Dumnezeu 1651).

În cuprinsul ms. mai sînt și alte însemnări, dar fără importanță.

- f. 49, 50, 51 — rupt colț exterior jos, prima 1/3 iar celelalte 2/3 din filă.

Copistul a folosit frontispicii simple, mai mult culori negre inițialele, regulile tipiconale, titlurile sînt scrise cu roșu. Scris în slova bisericească, uncială, sărac în elemente decorative, legătura veche în lemn și piele-deteriorate, punctul roșu — mare pus în partea de jos a rîndului, mai rar și virgula, iar semne diacritice s-au folosit puține.

Filigran: Mistreț — (f. 53, 75, 153), se aseamănă cu nr. 13583 din Dicționar 57.

Luînd în considerare ductul literelor, filigranul, semne diacritice puține și în comparație cu mss. de mai sus, putem admite că acest ms. a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, în Transilvania.

Proveniența — necunoscută

57. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 13583, se folosea în anul 1562 la Breslau (Wroclaw).

34. <APOSTOL>

A doua jum. a sec. XVI-lea sau prima jum. a sec. al XVII-lea. Cota nr. 19. Hirtie. Din ms. lipsesc multe f. și multe sint volante. În prezent are 116 f. numerotate în caiete a câte 8 f., purtând signatura în partea de jos, pe prima în partea dreaptă și pe ultima, în stînga filei, suprafața scrisă de 210 × 130 mm, cu 20 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 9 v — (A doua Epistolă Sobornicească a Sfintului Ioan Teologul).
 f. 11 — («A treia Epistolă Sobornicească a Sfintului Ioan Teologul».)
 f. 13 — (Epistola Sobornicească a lui Iuda).
 f. 16 — (Epistola către Romani a Sf. Apostol Pavel).
 f. 53 — (Epistola a doua către Corinteni a Sf. Apostol Pavel).
 f. 70 v — (Epistola către Galateni a Sf. Apostol Pavel).
 f. 86 v — (Epistola către Filipeni a Sf. Apostol Pavel).
 f. 94 v — (Epistola către Coloseni a Sf. Apostol Pavel).
 f. 102 — (Epistola întii către Tesaloniceni a Sf. Apostol Pavel).
 Din primele două f. ale ms. se păstrează numai cotorul.
 f. 12 — ruptă, se păstrează numai colțul interior de sus 19/6 cm.
 f. 15 v — scris 11 rînduri, restul — albă.
 f. 57 și 58 — rupte, rămas colțul interior sus — 18/20, 12/10 cm.
 f. 86, 88, 89 — găurite în partea de jos a filei.
 f. 90, 91 92 — există numai colțul interior de jos 18/10 cm.
 f. 110 — 116 — deteriorate în partea de jos a filei. Titlurile, inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Ms. a fost legat, dar în prezent este fără scoarțe. Copistul a folosit inițiale mari înflorate, de ex. inițiala π — f. 16 — cit înălțimea a 9 rînduri din text. Punctul pus la mijlocul înălțimii literelor din rînd, sporadic, se folosește virgula scris în slava bisericească uncială.

Filigrane: Cruce cu două capete (f. 111, 112, 114) se aseamănă cu nr. 5755 din Dicționar⁵⁸. Mistreț (f. 21, 86, 87) se aseamănă cu nr. 13577 din Dicționar (a funcționat în an 1542—1547; Trifoi (f. 2, 8, 22) neidentificat.

Avînd în vedere ductul literelor, a filigranelor și a semnelor de punctuație mai dezvoltate față de ms. anterior, acest ms. a putut fi alcătuit în a doua jumătate a sec. XVI-lea sau prima jumătate a sec. al XVII-lea, în Transilvania.

Proveniența — necunoscută

35. <LITURGHIER>

Sec. XV. Cota nr. 7 Hirtie. Inițial, filele ms. n-au fost numerotate, în prezent are 99 f. Suprafața scrisă este de 120 × 100 mm, cu 15 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 2 — (Rînduiala Sf. Liturghii cu preot și diacon).
 f. 7 v — (Liturghia celui între sfinți Părintele nostru Ioan Gură de Aur).
 f. 16 v — «De aici, de la rugăciunea celor chemați (ω ρα γ α κ η ν η Χ) treci la liturghia lui Vasile».
 f. 36 v — «Sfîrșitul liturghiei lui Ioan».
 f. 37 — (Liturghia celui intru sfinți Părintele nostru Vasile cel Mare). «Cîntă tot din Liturghia lui Ioan pînă la rugăciunea celor chemați și apoi treci aici» (p. 37).
 f. 64 — (Otpustul).
 f. 69 — «Rugăciuni la Litie».
 f. 70 — (Evangeliiile Învierii, 11 Evangheliile).

58. G. Briquet, *op. cit.*, nr. 5755 a funcționat în anul 1516 la Ghesen și anul 1519 la Cracovia, nr. 13577 a funcționat în anul 1542—1546 la Posen.

- 1 35 — (Apostoli și Evangheliile în prima săptămână).
- 2 51 v — Pe restavul de jos și din stînga, copistul ms. a notat cîteva nume de pomenit la morți: (Oprea, Marina, Luca, Ilie, Ivone, Marina, Ivon, Marie).
- 3 56 — Iar pe restavul de sus și din dreapta — cîteva nume de pomenit la vii: (Pomenește Doamne: Mariuțe, Petre, Andronică, c6, Toderb, Matei, Flore, Varvara, Nastasie).
- 4 99 — Această f. a ținut de copertă din spate. Pe ea s-a însemnat: «Dein Biserica greco Catolica a Dumbravei, Protopopiatul Reghinului ... ano 1884, prim paroh grec. cat.: Petru Botianu».
- 5 1 — și 2, au aparținut copertei din față, f. 1 a fost detașată dintr-un registru și lipită aci.

Titlurile, inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu; inițiale «E» înserate s-a scris cit înălțimea a 9 rînduri din text — f. 70. Înălțimea literei din text e de 3 mm, începînd cu Evangheliile Învierii (f. 77—99), litera are înălțimea de 4 mm, iar în titluri de 13 mm, aceste file par a fi fost scrise de un copist. Pe f. 3 la începutul ms. se află un frontispiciu simplu în culori pale: albastru, maro, alb, format din panzele împletite. Ms. e scris în slava bisericească, uncială. Copistul ms. a folosit elemente din gramatica efitimiană de la Tirnovo, de ex. *встаица* — f. 54; *басваца* — f. 62; *арга* — f. 35; *миръ* — f. 53 v ș.a.; ierii se folosesc la locul lor, ex. *жрътъвникъ* — f. 9; *доявана* — f. 20; *сваршад* — f. 4; *кряв* — f. 26; se amestecă 61 cu *и* și invers, ex. *кряхирити* — f. 46 ș.a., se folosește forma veche *гг пи иг* ex. *аргад* — 31, *аргад* — f. 12 v ș.a. Toate acestea ne indică vechimea ms. care a fost scris pe teritoriul Țărilor Române, probabil de un copist moldovean.

Legătura veche, scoarțele și multe f. din ms. lipsesc. Ms. este deteriorat, datorită amezelii și carilor, cu multe f. volante. Punctul ține loc și de celelalte semne de punctuație, semne diacritice — puține.

Avînd în vedere ductul literelor, folosirea ierurilor la locul lor, amestecul lui 61 cu *и* și invers, forma *гг*, elemente din școala efitimiană, semne diacritice și de punctuație puține, acest ms. a putut fi alcătuit de un copist moldovean în sec. al XV-lea, în Transilvania.

Proveniența — Blaj

36. <MOLITVELNIC>

Sec. XV. Cota nr. 6. Hîrtie. De la început lipsesc 7 file. Inițial, filele ms. au fost numerotate pînă la f. 116, purtînd signatura sus la dreapta f., restul a fost numerotat de altcineva⁵⁹, terminîndu-se cu fila 173; în prezent, ms. are 166 file. Ultima f. ruptă 2/3. Suprafața scrisă de 160 × 100 mm, cu 25 (f. 8—102) și 20 (f. 103—170) rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- 1 12 v — (Rînduiala la Arătarea Domnului (Bobotează)).
- 2 27 v — «Rînduiala logodnei».
- 3 23 v — «Rînduiala cununiei».
- 4 36 — «Botezul».
- 5 54 — «Rînduiala mărturisirii».
- 6 82 — «Otpusturi pentru toate zilele».
- 7 84 v — «Vosglase la Paști».
- 8 90 — «Rînduiala Sf. Împărtășiri».
- 9 103 — «Înmormîntarea pruncilor».
- 10 109 v — «Rînduiala înmormîntării».
- 11 143 — «Rînduiala înmormîntării preoților».
- 12 169 — 171 «Cuprinsul».

Textul a fost scris de mai mulți grămăticii: 1) f. 8—102; 2) 103—110; 3) 111—171 și 4) 171—173.

f. 142 v — scris 10 rînduri, restul albă.

f. 145 — albă.

59. Probabil că signatura de pe filele 117—173 a fost tăiată la legatul cărții.

Apostolul, Evanghelia (f. 134—135), Molitva de dezlegare de la slujba înmormintării și Evangheliile și Apostolii de la slujba înmormintării preoților, sînt scrise în l. română, iar slujba — în l. slavonă.

Evanghelia și Apostolul se citeau în limba înțeleasă de credincioși.

După tabla de materii, tot în românește, s-a scris slujba înmormintării de la: **ВЕНІЦА СЪ ДЪМЪ ФРАТІАДН... СЪРЪТАРА** (Veniți să dăm fratelui ... sărutarea ... (f. 171—173). Dăm citeva expresii și cuvinte: **ФЪТЪМ ТИМОФЕН** f. 148 (Fătule Timoteiu) ... **ШН КЪСЪ ВЕШМНТЕЛЕ... ШН ПОМНСЪЛННКСЪЛ... НЪ ЕРА КЪ ВЕШМНТЕЛЕ...**

f. 158 (= ..și vădzu veșmintele... și pamisel 6 micul 6... nu era cu veșmintele): **НАРЕ ФН МЪРНТ ЧЕ ШН АКЪМЪ ШЪС КЪТ СЪ А ШН ЧЕРЕ ДЕЛА ДЪМНАСЕУ ДЪЦН ЦІЕ ДЪМНАСЕУ... НЕІЕВА...** f. 166 v (...n-are fi murit, ce și acum știu că, cât să ai și cere de la Dumnezeu dăți ție Dumnezeu ... învie-va ... **ТРАДМЕНТА** (trîmbița), **ПЪТРЕДНРЕ** (putre[z]ire) — f. 146 v — **ШЪСНАЪ** (ședzind) — 147; **ВОСРЪ** și **ВОСТРЪ** (vosru și vostru) **СИС** (dzis) **СПДМАНТОРЦН** (spamînt[a]reți) — f. 149 **ГРЪМЪ ВОАВ** (gră[i]m voao) — f. 150. **ТЪБНША** (trîmbi[ț]a), **ПЪТТИМПИНАРЪ** (întru[ț]impinare) — f. 150 ș.a.

Titlurile, inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Ms. a fost legat, acum n-are scoarțe și multe f. sînt volante. Copistul n-a folosit elemente decorative; a folosit punctul, virgula, semne diacritice și prescurtări puține; scris în slava bisericească, uncială.

Filigrane: 1) Cap de bou cu toiag între coarne și șarpe încolăcit pe toiag, cu o cruce în virful toiagului (f. 82—91), se aseamănă cu nr. 15.400 din Dictionar⁶⁰ (se foloseau în anul 1501—1513 la Dresda și 2) Coroană (f. 129 și 132, 143 și 150) — neidentificată.

Luînd în considerare filigranul, ductul literelor, semnele de punctuație, diacritice și prescurtări puține, copistul și-a putut alcătui manuscrisul în sec. al XVI-lea, în Transilvania de nord.

Proveniența — necunoscută

37. <MINEI>

(Prăznicar)

1595. Cota nr. 14. Hirtie. De la început lipsesc 152 file. Filele ms. au fost nume-rotate, purtînd signatura în partea de jos, la mijlocul f. În prezent are 217 f. Suprafața scrisă de 230 × 145 mm, cu 25 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 9 — (Aceeși lună în 25. Nașterea după trup a Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos).
- f. 23 — (Luna ianuarie 1. Tăierea împrejur cea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos).
- f. 37 — «Luna ianuarie în 6. Sfînta Arătare a Domnului nostru Iisus Hristos».
- f. 58 — «Aceeși lună în 25. Cel întru sfinți părintele nostru Grigore Teologul».
- f. 66 — (Luna februarie în 2. Întîmpinarea Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos».
- f. 83 v — Luna martie în 9. Sfîntii 40 de mucenici».
- f. 93 v — «În aceeași lună în 25. Bunavestire».
- f. 101 — «Luna aprilie în 23. Sfîntul slăvitul și marele mucenic Gheorghe».
- f. 116 — «Luna iunie 12. Fericitul părintele nostru Onofrei».
- f. 142 — «Aceeși lună în 20. Sfîntul prooroc Ilie».
- f. 150 — «Luna august în 1. Sfîntii 7 Macavei».
- f. 159 v — «Aceeși lună în 6. Schimbarea la față a Domnului și Mintuitorului nostru Hristos».

60. Vezi Briquet, *Dictionar*.

71. — «Aceeasi lună în 15. Adormirea Prea Sfintei Stăpinei noastre Născătoare de Dumnezeu».
74. — ș.a. (Cintăm canoanele de obște după rânduială, a tuturor sfinților).
- Deasupra titlului de mai sus, copistul ms. a desenat un frontispiciu (140 × 50 mm), pe care poartă o cruce încadrată de inițiale IC, XC etc. format din linii scrise cu negru. Partea stângă a crucii s-a scris: «anno Domine» (Anul Domnului), iar în cea dreaptă: 1665. Copistul a cunoscut și limba latină.
- 61 v — 63. Pe restavul de sus s-a scris însemnarea: (Anul de la Nașterea Domnului 1665, a scris popa Ragațkii Ioan...).
- 36 v — Scris 3 rinduri, restul — albă; f. 57 v — scris 2 rinduri, restul — albă; f. 141 v — scris 9 rinduri, restul-albă.
74. — ruptă 2/3, rămas colț interior de sus.
101. — Un mic frontispiciu în roșu și verde. Copistul a folosit inițiale simple. Titlurile, îndrumările tipiconale, inițialele sînt scrise cu roșu. Legătura veche în lemn și piele, din care a rămas doar pielea de la prima scoartă. Textul a fost scris de doi copişti, în etape: f. 1—6, 7—36, 37—57, restul pare a fi fost scris de un singur scrib. Scris în slava bisericească, uncială.
- Primele 14 f. din ms. sînt volante, iar ultimele 76 f. în partea de jos, sînt detebrate din cauza umezelii,
- Filigran: Coroană de Brașov — f. 51, 157, 181.
- După toată probabilitatea ms. a putut fi alcătuit în Transilvania, în părțile Banatului, în anul 1595, menționat de autor — f. 194.

Proveniența — necunoscută

38. <MINEI>

(Prăznicar)

Sec. XVII. Cota nr. 18. Hîrtie. Lipsesc f. de la începutul și sfîrșitul ms. deci și caiete despre carte. El a fost numerotat în caiete a cîte 8 f., are 80 caiete. Caietele au fost numerotate astfel: f. 1—15, cu signatura jos la dreapta filei f. 15—37, cu signatura jos la dreapta pe prima și la stînga pe ultima f. a caietului; f. 17 (așa continuă) — 30 pe prima și ultima foaie, ca mai sus; și în continuare, f. 1—20 pe prima și la dreapta filei (total 636 f.). Din primul caiet lipsesc 3 f. iar din ultimul — 1 filă.

Pe ultimele 2 f. (639—640), pe restul de jos, s-a însemnat: în transliterație — «(în) ... a această carte sînt 661 de slujbe, cu praznici cu tot».

Manuscrisul cuprinde slujbe bisericești de strană la sărbătorile mari de peste tot anul, ceva mai dezvoltate față de alte prăznicare.

Titlurile, îndrumările tipiconale și inițialele sînt scrise cu roșu. Legătura veche în lemn și piele. Ms. se păstrează bine. Se folosesc semne diacritice, punctul, virgula. Scris în slova Bisericească, uncială, fără elemente decorative. Pielea de pe prima scoartă s-a rupt. În ms. sînt cîteva însemnări, dar fără importanță.

Suprafața scrisă este de 220—235 × 140—130 mm, cu 28 și 29 rînduri pe pagină.

Filigran: Stemă. f. 1, 19, 634 — (neidentificate). Luînd în considerare semnele diacritice și de punctuație, ductul literelor și filigranul, ms. a putut fi alcătuit în sec. al XVII-lea, în Transilvania.

Proveniența — necunoscută

39. <OCTOIH>

Sec. XVI. Cota nr. 11. Hîrtie. De la început lipsesc cîteva file. Ms. a fost numerotat în caiete a cîte 8 file, purtînd signatura pe prima f. în partea de jos la dreapta și ultima la stînga filei. În prezent are 198 + 1 f., suprafața scrisă de 230 × 140 mm, cu 24 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 21 — (Simbătă seara la «Doamne strigat-am», stihirile Învierii).
 f. 36 v — «Simbătă seara la «Doamne strigat-am», stihirile Învierii).
 f. 53 — (Simbătă seara la Vecernia cea Mare, la «Doamne strigat-am».)
 f. 70 v — «Simbătă seara la Vecernia cea Mare, la «Doamne strigat-am».
 f. 86 — «Simbătă seara la «Doamne strigat-am» stihirile Învierii).
 f. 118 v — (La Vecernia cea Mare simbăta, punem stih pe 8 și cîntăm stihirile...)
 f. 135 — «Duminică seara la «Doamne strigat-am...».
 f. 149 v — «Luni seara stihirile...».
 f. 159 v — (Miercuri seara, stihirile de pocăință ale Domnului nostru Iisus Hristos).
 f. 167 — «Joi seara, stihirile crucii către Domnul nostru Iisus Hristos».
 f. 175 v — «Vineri seara la «Doamne strigat-am», stihirile prorocilor, mucenicilor și ale sfinților».
 f. 183 — «Evangheliile utreniei, Voscresnele...».
 f. 197 — «Svetilnele de toate zilele din cursul săptămîinii».
 f. 119 — ruptă 1/3 f. 120 — ruptă în partea de sus 45 mm.
 f. 194 — ruptă colț ext. sus 100/70 mm.
 f. 199 — a făcut parte din alt ms.
 f. 198 v — Insemnare: (Ieromonahul Silioan (Siluan) de la Sfînta Mănăstire Moldovița unde este hramul ... a Preasfîntei stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria).

Titlurile, inițiale, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Copistul n-a folosit elemente decorative, iar semne diacritice puține, punctul ține loc și de celelalte semne de punctuație. Legătura veche în piele și lemn. În prezent pielea de pe scoarțe e deteriorată. Scris în slava bisericească, uncială.

Filișan: 1) Ancoră în cerc cu stea deasupra — (f. 46, 59). 2) Cap de bou cu toiag sprijinit între coarne, avînd un trifoi în vîrf — (f. 102, 189, 197); se aseamănă cu nr. 516 din Dicționar⁶², a fost folosit în anul 1539 și nr. 14799.

Avînd în vedere că grămăticul a folosit puține semne diacritice, semne de punctuație și filișanele, ms. a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, în părțile de nord ale Transilvaniei învecinate cu Moldova.

Proveniența ms. reiese dintr-o notă scrisă pe o f. volantă, păstrată în ms.: «8/2, 1912. L-am primit de la l. prof. dr. Ioan Rațiu, cărui l-a dat un scolaru din Sfîntu lîngă Teacă».

40. <OCTOIH>

Sec. XVI. Cota nr. 15. Hirtie. Lipsesc file de la începutul ms. Primele 12 f. sînt deteriorate de umezeală în partea de sus. Filele Ms. au fost numerotate în caiete a cîte 8 f., purtînd signatură pe prima și ultima f. a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. În prezent are 179 f., suprafața scrisă este de 230 × 140 mm, cu 28, 27 și 24 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 1 — 49, cuprînd cîntări de strană de la Vecernia și Utrenia de fiecare zi.
 f. 49 — (Duminică seara stihiri, podobie — «Cînd de pe lemn...».)
 f. 56 — (Luni seara la «Doamne strigat-am», stihirile...). Urmează slujbe de strană la Vecernie și Utrenie de fiecare zi.
 f. 90 — (La Vecernia cea Mare).
 f. 99 — «Duminică seara, stihirile glas 8».
 f. 110 — «Marți seara la Vecernia cea Mare».
 f. 123, 139, 152 v, «Simbătă seara la Vecernia cea Mare», slujbe de strană pe diferite glasuri.

61. Ms. a fost ros de carii.

62. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 516, a circulat în anul 1539 la Vicence, nr. 14799 a lucrat în anul 1471 la Molbourg (Mühlburg).

- № 168 v — 170 «Svetilnele de toate zilele» și alte svetilne ale Crucii, ale Tuturor Sfinților etc.
- № 171 — 179 — (Slujba Sfințelor Chinuri ale Domnului nostru Iisus Hristos). Această slujbă, în limba română, s-a scris de un alt copist, probabil în 1692 când s-a reparat și completat cartea.
- № 1 — 12 — au fost scrise de un alt copist.
- № 13 — 94 — scrise de alt copist.
- № 93 — 99 de alt copist.
- № 100 — 170 de alt copist.
- № 171 — 179 în l. română, de alt copist.
- № 5 — 12. Pe restavul de jos se află însemnarea pe care o dăm în transliterație: «Să știe cum această sfinto carte ce să ciamo ohtoih adec osmoglasnic, lau dat jupănul solomon pop ot mucundorf de lau legat și lau scris de lau plinit pop. Ioan ot savastrân byv, ... (urmează pomeniri și blesteme...) let 3e (7200 = 1692), msta fev: dn. K и (28), perepisah az erei Ioan» (...am transcris eu preutul Ioan).

Legătura ms. e veche, scoartele lipsesc, se mai păstrează doar pielea primei scoarte. Ms. are multe f. volante. Titlurile, inițialele și îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. În text nu s-au folosit elemente decorative. Textul este scris în slava bisericască, semiuncială, în mai multe etape.

Filigrane: 1) Coroană cu cruce sprijinită pe toiag, cu stea formată din linii deasupra, sprijinită pe o vază mică (f. 26, 28). Ancoră în cerc cu stea deasupra (f. 72, 83, 84). 2) Coroană — neidentificată.

Se aseamănă cu nr. 4960 din Dicționar⁶³ a fost folosită în anul 1515, se aseamănă cu nr. 499 (se folosea în an 1518).

Luînd în considerare ductul literelor, lipsa semnelor diacritice, punctul pus la mijlocul înălțimii literelor din text, care ține loc și de celelalte semne de punctuație și filigranul (ancoră), manuscrisul, inițial, a putut fi alcătuit în sec. al XV-lea.

Proveniența — necunoscută

41. <OCTOIH>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 16. Lipsesc f. de la începutul și sfîrșitul ms. de asemeni și titlul cărții. În prezent are 283 f., numerotate în caiete a câte 8 f., purtînd semnatura pe prima și ultima f. a caietului în partea de jos, prima la dreapta și ultima la stînga filei. Suprafața scrisă este de 145 × 95 mm, cu 20 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- № 10 — (Simbătă seara la Vecernia cea Mare).
- № 15 v — *всѣхъ вѣщъ на гн въ Знахъ, стихирь въскресны* (Simbătă seara la Doamne strîgat-am, stihirile Învierii).
- № 31 — *всѣхъ вѣщъ на величїи вечерни* (Simbătă seara la Vecernia cea Mare).
Urmează: stihiri, voskresne, glas 1—8.
- № 36 — (Canonul Sfintei și de viață începătoarei Treimi).
- № 57 v — 191 v — «Canonul Sfintei și de viață începătoarei Treimi, peasna 1, glas 2».
- № 191 v — 238. Slujbele de Duminică, luni, marți, miercuri, joi, vineri seara: stihiri glas 1 ale fericitorilor și prea lăudaților mucenici, Sf. Apostoli, ale Sf. Cruci și alți mucenici.
- № 294 v — (Svetilnele evanghelice ale Învierii).
- № 263 — *апал еугале изъбраши* (Apostole și Evangheliile deosebite la praznice mari).
- № 277 — *еугале въскресны* (1—11). (Evangheliile Învierii). Între f. 275—276 s-a aflat fila cu postfață, care a fost tăiată. Pe f. 276 a rămas ultima parte din postfață, în care se fac blesteme pentru cei care vor înstrăina cartea, iar preutul slujitor pe această carte să fie obligat a pomeni pe «Pașco». Pe f. 276 — jos,

63. G. M. Briquet, *op. cit.*: 1) a funcționat în 1515 la Siegen, 2) în 1518 — la Verona.

Insemnarea, în transliterație: — «Scris-am de cîndu au fost tătară (tătarii) ... (1714⁶⁴. Scris-am eu popa Vasile din Ludoș». Pe f. 276 v, fiind albă s-au făcut unele însemnări, dar fără importanță. F. 179 — a fost ruptă, se păstrează o mică parte din cotorul ei. Între f. 278—279 — 3 f. tăiate; la sfîrșitul ms. 3 f. tăiate. Filele 279—283 — scrise de alt copist.

Titlurile, regulele tipiconale și inițialele sînt scrise cu roșu. Legătura veche în lemn și piele, din ultima scoarță se mai păstrează doar pielea. Elemente decorative-lipsesc. Se folosește punctul pus în partea de jos a rîndului și sporadic virgula, semne diacritice — puține. Scris în slava bisericească, semiuncială, de redacție medio-bulgară, cu influențe ale Școlii efitimiene de la Tirbovo, ex. *УМРАЧЕНДА* — f. 201 v, *Занѣстѣшда* — 202, *Ковчегъ* ș.a. Copistul a făcut probabil parte din școala lui Macarie de la Putna, care a scris Tetraevanghelul de la Suceava în 1529, literele *р, ҃, ц*, scrise pe ultimul rînd al paginei, se aseamănă cu ale lui Macarie.

Filele 1 și 2 din acest ms. au aparținut unui liturghier, din care au fost cîndva detașate, de ex. f. 1 v *МАТЕА АНТИФОНА А ГО* (Rugăciunea antifonului întii), f. 2 v *МАНАТЕА НАД СТОМА ДОР...* ... (Rugăciunea Sfințelor Daruri). Filele n-au filigran, nici însemnări. Filigran: «Mistreț (f. 181, 191, 261); se aseamănă cu nr. 13.574 din Dicționar⁶⁵ (a funcționat în anul 1503).

Avînd în vedere ductul literelor, filigranul și semne diacritice puține, putem admite că acest ms. a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, în Transilvania.

Proveniența — necunoscută

42. <OCTOIH>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 17. Lipsindu-i f., ms. n-are date privitoare la identitatea lui, filele au fost numerotate în caiete a 8 f., purtînd signatura pe prima jos la dreapta și pe ultima filă la stînga. În prezent are 263 f., suprafața scrisă e de 155 × 105 mm. cu 20 de rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 1 v — (Cu ajutorul lui Dumnezeu începem Octoihul).
- f. 22 — (Simbătă seara, stihirile Învierii).
- f. 43 — (Simbătă seara, la «Doamne strigat-am» punem pe 8 și cîntăm stihirile Învierii).
- f. 65 v — «Simbătă seara, la «Doamne strigat-am» pe 8 și cîntăm stihirile glas 4».
- f. 88 — 154 v. La slujbele de simbătă seara, la «Doamne strigat-am», se cîntă stihirile Învierii pe glasul de rînd al zilei (5, 6, 7, 8).
- f. 177 v — (Duminică seara, stihirile de umilință a Domnului Dumnezeuului nostru, gl. 2).
- f. 192 v — 260 v. Slujbele de strană din zilele: luni, marți, miercuri, joi, vineri seara, punem stihirile zilelor conform tipicului: stihirile Crucii și Maicii Domnului, Apostolilor și ale Mucenicilor etc.
- f. 260 v — 263 «Evangheliile utreniei ... voscresne».

Insemnare: (A scris popa Ion din Fedești... Anul Domnului 1659)⁶⁵ bis. f. 1—6 au fost scrise de alt copist, probabil cînd s-a reparat, legat și completat cartea (1659). Între f. 204—205 — lipsesc file, la fel și de la sfîrșitul cărții. f. 227—263 în partea de jos, colț exterior au fost roase de șoareci. f. 219—220 — pe restavul din stînga și de jos s-au scris rugăciunile mici în l. română cu expresii arhaice.

De remarcat este faptul, că la sfîrșitul fiecărei slujbe se află «Apostol» și «Evanghelie» cu svetilnele de rînd.

Titlurile, regulile tipiconale și inițialele sînt scrise cu roșu. Filele 7—263 au fost scrise de un singur copist, în slava bisericească, uncială, fără elemente decorative în text; legătura veche în lemn și piele, din ultima scoarță a rămas doar pielea, punctul ține loc și pentru celelalte semne de punctuație; semne diacritice s-au folosit în măsură redusă.

64. Scris: *аууѣ* — fără titlă.

65. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 13.574, a funcționat în anul 1503 la Breslau (Wroclaw).

65 bis. Cuvinte șterse de timp și folosite.

Filigran: Mistreț (f. 75, 131, 198); se aseamănă cu nr. 13.574 din Dicționar⁶⁶.

Avînd în vedere filigranul, ductul literelor, semne diacritice puține, copistul și-a putut alcătui manuscrisul în sec. al XVI-lea, în Transilvania.

Proveniența — necunoscută

43. <OCTOIH MIC>

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 24. Lipsesc 8 f. de la începutul și cîteva de la sfîrșitul ms. deci și datele despre el. Filele au fost numerotate în caiete a cîte 8 f., purtînd **signatura** pe prima f. a caietului, jos la dreapta și pe ultima — la stînga filei. În **prezent**: are 239 f. Suprafața scrisă de 155 × 110 mm, cu 22 rînduri pe pagină.

- f. 1 — 35 cuprind îndrumări tipiconale cu fragmente din slujbele bisericești de strană, anume: Cum trebuie să tragi clopotele și toaca în fiecare zi, cînd trebuie să cădească preotul sau diaconul; despre slujba cu polieleu, despre prima zi a Nașterii Domnului, despre pavecerniță, cînd trebuie să se cînte liturghia Sf. Vasile, despre odovania praznicelor Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, la Sfinți cu vohod, despre utrenie, liturghie ș.a.
- f. 35 — 176 v (Culegere și succesiunea cîntărilor bisericești din tot cursul anului, începînd cu luna septembrie și se termină cu august.
f. 176 — 239 v (Slujba la o Sfință și Mare Muceniță).

Din cele menționate mai sus reiese că ms. cuprinde îndrumări date pe zile și iuni cu fragmente din slujbele bisericești, începînd cu Duminica Vameșului și a Farișeului pînă la Duminica Tuturor Sfinților.

Titlurile, regulile tipiconale, inițialele sînt scrise cu roșu. Legătura veche în lemn și piele, ultima copertă a rămas fără piele. Copistul a folosit foarte puține semne diacritice și prescurtări. Scris în slava bisericească, uncială, fără elemente decorative. Pe f. 4 s-a însemnat, în transliterație: «Această carte iaste a besericei maerilor din Velgrad» (Belgrad).

Filigran: Mistreț (f. 26, 130, 166); se aseamănă cu nr. 13.577 din Dicționar⁶⁷.

Avînd în vedere ductul literelor, a semnelor diacritice puține și filigranul, copistul a putut să-și alcătuiască ms. în sec. al XVI-lea, în Transilvania.

Proveniența — Alba Iulia

44. <TRIOD>

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 9. De la începutul și sfîrșitul ms. lipsesc file. Nu are prefață sau postfață. Inițial, filele ms. au fost numerotate în caiete, purtînd **signatura** pe prima f. a caietului jos la dreapta și pe ultima — jos, la stînga filei. Ulterior, probabil în 1722, 1725, altcineva a numerotat ms. în file cu cifre slavone, purtînd **signatura** sus la dreapta f. În prezent are 353 f., suprafața scrisă este de 250 × 145 mm, cu 30 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Vineri saptămîna a 6-a seara la «Doamne strigat-am»).
- f. 13 v — (Simbătă seara, Sfîntul și Dreptul Lazăr).
- f. 65 v — (Slujba Sfintelor Patimi).
- f. 95 v — («În Simbăta Mare seara»).
- f. 112 v — («În Sfînta și Marea Duminică a Paștilor»).
- f. 154 — «Duminica III-a a Femeilor Mironosițe».
- f. 186 — «Duminica Slăbănogului».
- f. 217 v — «Duminica Samarinenicii».
- f. 244 — «Duminica Orbului».

66. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 13.574, a funcționat în anul 1503 la Breslau (Wroclaw) și identic cu aceasta la Niisse, în 1505.

67. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 13.577, a funcționat în anul 1542—1546 la Possen.

- f. 280 — «Duminica Sfinților Părinți».
 f. 314 — [Duminica Rusaliilor]⁶⁸.
 f. 338 v — «Duminica Tuturor Sfinților».

Însemnări: Pe verso primei scoarțe: «Donată muzeului din Blaj, de parohia Suciu de Sus, dieceza Gherla, protopopiatul Lăpușului, 1900».

Cel ce a reparat și a completat cartea a făcut următoarele însemnări: f. 48 — (Luna martie în 20 zile, în anul 1723 de la Nașterea Domnului). f. 240 — (semnătura indescifrabilă). (Scris-am în luna lui martie în 10 dzile anul 1722). f. 244 — (semnătura indescifrabilă). (Am scris în luna lui martie în 10 zile, în anul 1722). f. 301 — (Scris-am în martie în 13 dzile, anul 1722 ... popa Simon de la Poiana porcomala, diacul de la МАЧКО să te sterești (păzești) întru Hristos, amin). f. 309 (Dascălul de la МАССА a scris în luna martie în 14 dzile, de la Nașterea Domnului 1722).

Titlurile, inițialele, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu, de un singur copist. El n-a folosit elemente decorative. Scris în slava bisericească, semiuncială. Legătura veche în piele și lemn, se află în stare bună.

Filigrane: 1) Mistreț (f. 169, 251, 312); se aseamănă cu nr. 13.577 din Dicționar (a funcționat în anul 1542—1546). 2) Coroana (f. 82, 127, 130) neidentificată.

Luînd în considerare filigranul, ductul literelor, folosirea semnelor diacritice destul de rar; în 1722, cartea a avut deja nevoie de reparație capitală, copistul și-a putut alcătui opera în sec. al XVI-lea, în Transilvania. Vezi planșa nr. 5 cu exemplul de scriere, la sfîrșitul cap. II.

Proveniența — Blaj

45. <TRIOD>

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 8. Din ms. lipsesc file, titlul, prefața și postfața. Inițial, filele ms. n-au fost numerotate, în prezent are 273 f. Suprafața scrisă este de 255 × 145 mm, cu 28 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 8 v — (Duminica lăsatului de brinză. Simbătă seara).
 f. 100 — (Duminica a II-a a Sfințului post. Slujba obișnuită).
 f. 130 — (Duminica închinării (Sf.) Cruci).
 f. 168 — (Duminica a IV-a a înjumătățirii postului) ș.a.

Din manuscris lipsesc multe file. Între f. 9—10, 65—66, 77—78 — cite 1 f. ruptă. f. 1 în partea de jos 1/2 ruptă; f. 27 rupt colț ext. jos 1/3; în el multe file și scoarțele sînt volante.

Legătura veche în piele și lemn, sînt în prezent deteriorate. Înălțimea literei din titluri este de 10, 18 și 20 mm. Inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu; semne diacritice și prescurtări — puține, punctul pus în partea de jos a rîndului; s-au folosit două puncte și virgula. Ms. este scris în slava bisericească, uncială, are influențe ale Școlii efitimiene de la Tîrnovo, ex. ДѢСНИЦА — f. 53, СЪРАДА — f. 25 v, БЪСОКЪДА — f. 80 ș.a. Sărac în elemente decorative.

Filigran: Mistreț (f. 39, 172, 230) se aseamănă cu nr. 13.579 din Dicționar⁶⁹.

Avînd în vedere ductul literelor, sărac în semne diacritice și de punctuație, filigranul și în comparație cu alte ms. acest ms. a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea în Transilvania.

Proveniența — necunoscută

46. <PROLOAGE>

(septembrie și octombrie)

Sec. XV. Cota nr. 1. Hirtie. Lipsesc prefața sau postfața cărții. Ms. a fost numerotat în caiete a cite 8 f., purtînd signatura pe prima f. a caietului — jos la dreapta și în partea stîngă la sfîrșitul caietului; în prezent are 119 f., suprafața scrisă de 140 × 120 mm, cu 30 rînduri pe pagină.

68. Lipsesc f. și titlul sărbătorii.

69. G. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 13.579, a lucrat în anul 1549 la Prague.

Cuprinsul:

- f. 1 — (Prolog. Culegere de vieți ale sfinților din tot cursul anului, arătând originea, locul nașterii, câți ani a pățimit sau cit timp a fost pustnic și ce cunună a primit fiecare).
- f. 1 — 53 — (Luna septembrie).
- f. 1 — 53 cuprind Viețile Sfinților din cursul lunii septembrie (1—30).
- f. 53 — 118 v — (Luna octombrie).
- f. 53 — 118 v cuprind Viețile Sfinților din zilele 1—31 octombrie.

În 31 oct. se păstrează numai începutul patimilor Sf. mucenic Epimah.

Pe lângă Sfinții Bisericii Ecumenice, copistul amintește și Sfinții naționali sud-

slavi, ex.: *ТОЖДЕ ДНЬ ПАМЕТ НАШЕГО ІВАНА РЫЛЬСКАГО.*

f. 90 — (Luna octombrie în 19 ... în aceeași zi, amintirea Fericitului părintelui nostru Ioan de la Rila (Bulgaria).

f. 95 v — *ПРІВНЕСІТЕ МОЩЕМЪ ЕПСКПА МЕГЛІНС КАГ :*

(În aceeași zi (21 oct.) strămutarea moaștelor Sfintului Ilarion episcop al Megliniei).

Este evident faptul că, grămăticul a avut ca prototip un izvod scris de ieromonahul Macarie de la Putna, în 1529, unul dintre rarele monumente literare ale epocii, se află înregistrată sub cota nr. 1/11-a la Muzeul de la Rila (Bulgaria), iar sfinții naționali sud-slavi se amintesc în mss. noastre în rînd cu Sfinții Bisericii Ecumenice. Acest fapt ne sugerează ideea că, încă din cele mai vechi timpuri, între popoarele română și bulgar au existat strînse legături bisericești și culturale.

Din ms. lipsesc file de la început și sfîrșit. Fila 119 a aparținut unui alt ms. pe luna noiembrie, căci se termină cu: *КОНЦЬ НОЕМБРІЮ* (Sfîrșitul lui noiembrie). Primele două file sînt deteriorate.

Insemnări, f. 1—2 — în transliterație: «Aceaste carte este a mănăstirie den Belgrad ... anul Domnului 1661».

Inițialele, titlurile (cu înălțimea literei de 100—180 mm), îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Elemente decorative lipsesc. Semne diacritice și prescurtări s-au folosit puține; punctul s-a pus la mijlocul înălțimii literei din text; într-o mică măsură s-a folosit virgula. Ms. este scris în slava bisericească, uncială, cu legătura de dată recentă, în scoarțe de carton.

Materialul (hîrtie, cerneală) este simplu, ductul literelor, semne diacritice și prescurtări puține, lipsa elementelor decorative, semne ortografice reduse, folosirea unor cuvinte arhaice, de ex.: *в исконыхъ*; f. 1 *таже* în loc de *также* f. 16 v, ș.a. toate acestea ne sugerează ideea că ms. este o lucrare veche, care a putut fi alcătuită în sec. al XV-lea, în părțile Banatului.

Vezi planșa nr. 6, de la sfîrșitul cap. II.

Provine din Biblioteca «T. Cipariu» — Blaj

47. <SBORNIC>

1568. Cota nr. 26. Hîrtie. Lipsesc f. de la sfîrșitul ms. nu are prefață sau postfață, a fost numerotat în caiete a cite 8 f., purtînd signatura jos la mijlocul f., pe prima și pe ultima f. a caietului. În prezent are 380 f. Suprafața scrisă este de 230 × 140 mm, cu 26 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

- f. 1 — 186 v — (Viața și activitatea Fericitului părintelui nostru Grigore, fost episcop în orașul Tafaron al Omiritelor ... scrisă de episcopul orașului Negraniei).
- f. 186 v — 231 v — (Cartea proorocilor de Dumnezeu inspirată, despre care a vorbit Domnul Dumnezeu plăcutului său Moisi față către față, apoi proorocul a expus-o concetățenilor săi prin Duhul Sfînt).
- f. 232 — 249 v — (Despre îndreptarea credinței — pe scurt și despre concepțiile necinstițiilor eretici, cari dintre eretici și de unde au apărut).

- f. 249 v — 254. «Întrebări și răspunsuri la cuvintele evanghelice înfățișate de Vasile cel Mare și Grigore Teologul».
- f. 254 — 214. «Descoperirea Sf. Ioan Teologul și tilcuirea revelațiilor pe care le-a văzut pe insula Patmos». Expunere catehetică.
- f. 314 — (Despre ceruri, de Fericitul părintele nostru Ioan Damaschin).
- f. 316 — «Despre lumină, luminătorii de foc, soare, lună, stele».
- f. 318 — «Gradele zodiacului». «Cind intră și cind apare soarele în zodiac». Despre lună etc.
- f. 328 — «Gromovnicul» ș.a.
- f. 330 — «Cuvîntul de învățătură a Sf. Evanghelist Matei».
- f. 332 v — «Tilcuirea Evangheliei după Matei». Tilcuirea se face după pericopă sau și după unele versete biblice.
- Însemnări f. 1 — în transliterație: «Această carte iaste a mănăstirii din Belgrad ... Anul Domnului 1661».

ф. 89- ВЪ ЛѢТЪ 705 МЦА МР. ѿ. АНѢ ПРИЕГСТВО ВЛАГОУСТВИИ ІΩΝ
 БОГДАН ВОЕВОДА ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОН СЪНѢ ПРѢПОДОБНАГО АЛЕ-
 ЗАНДРА РЕКОМИ МОНАХ ПАХОМІЕ.

- f. 89 — (Anul 706—1568, luna martie în 9 zile a luat domnia binecinstitorul Ion Bogdan ca Voievod al Moldovei, fiul Fericitului Alexandru, în monahism numit Pahomie).

ф. 89^в ВЪ ЛѢТЪ 705 ПРѢСТАВИСИ ВЛАГОУСТВИИ ІΩАН АЛЕЗАНДРЪ ВОЕВОДА
 ПѢДРЪ МОЛДАВСКБИ МЦА МР. ѿ. АНѢ И ПОГРѢВЕН СЪНѢ ВЪ СЛАТИНБИ.

- f. 98 v — Pe restavul de jos, scris cu roșu, cu inițiala «В» inflorată, probabil de copistul manuscrisului, s-a însemnat: (În anul 706—1568, luna martie în 11 zile, s-a pristăvit binecinstitorul Ioan Alexandru Voievod, domn al Moldovei și a fost înmormîntat la [mănăstirea] Slatina).

Copistul n-a folosit elemente decorative. Textul a fost scris de un copist foarte îngrijit și curat, avînd o excepțională grafie. Din înfățișarea aleasă a manuscrisului, materialul de scris, însemnările precise despre ce se petrecea la Curtea domnească din Moldova, putem deduce că acest manuscris a fost scris de un copist iscusit de la Curtea domnească, pentru un înalt demnitar al timpului. Nu se cunosc împrejurările cum a ajuns manuscrisul la Belgrad (1661).

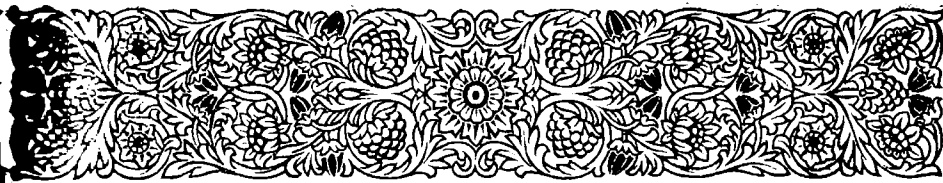
Copistul a folosit elemente vechi ca: горша, зѣло — f. 241 v și a inversat pe **м** cu **н**, ex. мрскмх, ювмс (moldovenism) ș.a.

Titlurile, inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Copistul a scris în slava bisericească, uncială. Legătura veche în piele și lemn, se păstrează bine. Fili-gran: Stemă, f. 65, 107, 331.

Avînd în vedere că scrierea din însemnarea de pe f. 89 v se aseamănă cu scrierea textului, cu toată probabilitatea putem lua ca dată a alcătuirii manuscrisului «anul 1568» sau în apropiere de acest an.

Pr. CHIRIL PISTRUI

• EVOCĂRI •

CONTACTE DE ORDIN SPIRITUAL ALE UNOR CĂRTURARI ȘI CLERICI ROMÂNI CU LUMEA ENGLEZĂ ÎNTRE 1660 — 1714

Țările române au atras de timpuriu atenția îndepărtatei monarhii **in-**sulare britanice prin poziția lor geografică favorabilă, la întretăierea **ma-**nilor artere comerciale dintre centrul și sud-estul continentului, prin **bo-**găția resurselor naturale și posibilitățile oferite de schimbul direct sau **ne-**goțul de tranzit, prin particularitatea originii etnice și a limbii de **fac-**tură romanică și în sfârșit prin regimul de semi-autonomie politică de **care** beneficiau în cadrul sistemului de dominație al Imperiului otoman ; **Transilvania** a oferit un plus de atracție datorită afinităților de ordin **confesional** și unui grad de receptivitate mai perceptibil al creației știin-**țifice** și literare engleze.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea și primele decenii ale **ce-**lui de al XVIII-lea, într-o epocă când raționalismul și științele exacte **ince-**peau să-și exercite influența binefăcătoare în Apusul Europei, se **po-**ate constata o intensificare a contactelor stabilite de învățații din **An-**g^{lia} nu numai cu cercurile cultivate din Transilvania, dar și cu cărturarii **din** Orientul ortodox, caracterizate deopotrivă prin schimbul de infor-**ma-**ții științifice și răspîndirea tipăriturilor în limba engleză sau în tra-**duc-**ere, de obicei latină, ca și a circulației de copii manuscrise după **o-**pere cu caracter laic sau religios.

Căile de stabilire a contactelor pe plan științific, cultural și confe-**sional** între intelectualitatea engleză și oamenii de cultură din țările **no-**astre au fost variate și s-au diferențiat în funcție de situația exis-**tentă** în primul rînd în Transilvania și Țara Românească.

Pentru principatul Transilvaniei — datorită condițiilor socio-econo-**-mice**, politice și religioase specifice — relațiile confesionale stabilite în-**tre** reformați și unitarieni pe de o parte, anglicani și non-conformiști (**pu-**ritani, independentiști, antitrinitari) pe de alta, au facilitat modalitățile **de** contact ; acestea s-au efectuat, în majoritatea cazurilor, pe cale di-**rectă** prin frecventarea universităților de la Oxford și Cambridge de că-

tre tineri studiosi recrutați din păturile mijlocii orășănești ale naționalităților conlocuitoare, cu toții destinați carierei didactice sau teologice¹.

În schimb, în Țara Românească receptarea unor rudimente ale culturii engleze a avut loc, îndeosebi, în condițiile stabilite de legături personale între cărturari de vază cu reprezentanți ai vieții intelectuale din Anglia și într-o oarecare măsură și prin prezența în principatul muntean a unor tineri spudei din Orientul elenic ce urmaseră cursurile Colegiului grecesc din Oxford².

Cît despre Moldova — care în această perioadă ieșise din sfera intereselor economice și politice britanice — asemenea gen de relații este aproape inexistent cu excepția contactelor stabilite cu lumea științifică engleză de doi mari învățați Nicolae Milescu și Dimitrie Cantemir, dar în afara granițelor țării, la Constantinopol și în Rusia³.

Receptarea culturii din îndepărtatele insule britanice — cu precădere în Transilvania — a fost înlesnită în această epocă nu numai de predarea unor cursuri de limbă engleză, de geografie și istorie a Angliei la colegiul din Alba Iulia, mutat apoi la Aiud dar mai ales datorită răspîndirii traducerilor efectuate în latină, maghiară, germană și în română a operelor autorilor englezi îndeosebi din domeniul eclesiastic dar și din acel al științelor exacte și umaniste, circulînd în tipărituri sau manuscrise; de o egală importanță în această privință se relevă a fi și prezența cărților de știință și teologie editate de cele mai multe ori în latină în Marea Britanie, întîlnite într-un număr relativ apreciabil în bibliotecile colegiilor reformate și unitariene din Cluj-Napoca, Alba Iulia, Aiud, Oradea și Baia Mare, sau în posesia unor intelectuali din rîndul medicilor, profesorilor și clerului protestant.

O difuzare — mult mai restrînsă, fără îndoială, — a lucrărilor tipărite în Anglia în special în limba greacă, este întîlnită totuși și în cîteva mari biblioteci din Țara Românească aparținînd cărturarilor de frunte sau unor fundații religioase, ca de pildă Minăstirile Hurezi și Văcărești⁴.

1 În intervalul 1630—1716, universitățile din Oxford și Cambridge și instituțiile de învățămînt superior din Londra au fost frecventate de 71 cursanți originari din Transilvania dintre care 69 maghiari și români (unii maghiarizați) trecuți la calvinism, precum și doi sași luterani din Brașov; cf. mai ales Berta Trócsányi, *Magyar református theologusok Angliában a XVI-és-XVII században* (Teologi reformați maghiari în Anglia sec. XVI—VII), Budapest, 1944, p. 8—34.

2. Vezi Nicolae Vătămanu, *Învățați greci formați la Oxford și la Halle și legăturile lor cu românii la începutul secolului al XVIII-lea*, în «Contribuții la istoria învățămîntului românesc». Culegere de studii, București, 1970, p. 190—205; Paul Cernovodeanu, *Din legăturile Bisericii Răsăritului cu ambasadorul Angliei la Constantinopol, lordul William Paget (între 1693—1702)*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 1—2, p. 214—226.

3. Paul Cernovodeanu, *Contacte de ordin științific și cultural între intelectualitatea engleză și cărturari din Țara Românească și Moldova în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și primele decenii ale celui de al XVIII-lea*, în «Studii», 23 (1970), nr. 4, p. 717—725; Diac. P. I. David, *Premise ale dialogului anglicano-ortodox...*, București, 1976, p. 213—217 etc.

4. Paul Cernovodeanu, *Scientific and cultural contacts between England and the Rumanian Lands (1650—1720)*, în «Rumanian Studies», Leiden, II (1972), p. 84—103; Ludovic Demény și Paul Cernovodeanu, *Relații politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolele XVI—XVIII* București, 1974, p. 109—111, 124—131 etc.

Trebuie de la început să precizăm că în pofida diferențelor de mentalitate și grad de progres cultural, inerente unor societăți evoluind în condiții atât de deosebite, aceste relații au avut un caracter pozitiv, deoarece schimbul reciproc de idei s-a dovedit util — ambelor părți. Receptarea valorilor spirituale ale unei societăți aflate pe o treaptă superioară de dezvoltare cum era cea engleză, a contribuit la lărgirea orizontului intelectual al învățaților din țările noastre. Astfel, de pildă, în Transilvania, în domeniile științelor exacte și ale naturii și în special în medicină, s-au făcut simțite unele înnoiri preluate din descoperirile lui William Harvey, Isaac Newton sau Robert Boyle, precedind apariția în această țară, la sfârșitul secolului al XVII-lea, a unui adevărat spirit de cercetare științifică; dar chiar și în sfera vieții religioase, unde legăturile cu cercurile ecleziastice din Anglia a fost precumpănitoare, unii pedagogi și clerici protestanți cu vederi înaintate au militat în spiritul puritanismului pentru un caracter mai rațional și o democratizare a Bisericii Romano-Catolice în sensul lărgirii instrucției publice prin crearea școlilor elementare în mediul rural⁵. Cit despre Țara Românească, unde nu sesizăm decât contacte sporadice, cu caracter personal, între anumiți cărturari și cîțiva învățați din Anglia, ele se limitează doar la schimbul reciproc de cărți și informații științifice, fără a atinge însă nivelul superior al unor înfruriri efective.

Traduceri și adaptări, manuscrise sau tipărite ale cărții engleze în Transilvania.

— Modul de receptare cel mai grăitor al rudimentelor culturii engleze în această perioadă — dar numai în Transilvania — îl constituie traducerea, adaptările sau conspectarea operelor, cu conținut destul de variat, editate în Anglia în domeniul științelor sau al teologiei, rămase, fie în manuscris, fie ieșite la lumina tiparului; dese ele s-au datorat, în majoritatea cazurilor, strădaniei cărturarilor aparținând naționalităților conlocuitoare, s-au adresat cu precădere secuilor și maghiarilor reformați.

Pătrunderea unor atare lucrări a fost ușurată într-o oarecare măsură și prin apariția celei dintii gramatici tipărite a limbii engleze din întreg sud-estul și centrul Europei, *Anglicum Spicilegium*, datorată în 1664 învățatului bihorean Gheorghe Csikes (1628—1678)⁶, folosită de cărturarii transilvăneni împreună cu alte gramatici și dicționare anglo-latine editate la Londra de John Ryder (1633), John Wallis (1653),

5. Pentru acestea vezi în special Jenő Zovány, *Puritánus mozgalmak a magyar református egyházban* (Mișcări puritane în biserica reformată maghiară), Budapeșt, 1911, p. 25—26; J. Bodonhelyi, *Az angol puritanizmus lelki élete és magyar hatásai* (Viața spirituală a puritanismului englez și influența ei la maghiari), Debrecen, 1942, p. 46—47; Pál Berg, *Angol hatások tizenhetedik századi irodalmunkban* (Influențe engleze în sec. XVII în literatura noastră), Budapeșt, 1946, p. 101—120; János Késa, *The early period of Anglo-Hungarian Contact*, în «The American Slavic and East European Review», 1954, p. 413—431 etc.

6. *Anglicum Spicilegium, hoc est, Breves quaedam observatiunculæ, ad discendam, legendam & intelligendam linguam, scripturamque Anglicam...*, Debrecen, 1664, în 8°, 49 p. ap. K. Szabó, *Régi Magyar Lexikontár* (Biblioteca veche maghiară), Budapeșt, II, 1892, p. 282, nr. 1030. Manualul trata fonetica și morfologia limbii engleze; cf. E. Kerékgyártó, *An early English Grammar in Hungary* în «The Hungarian Quarterly», V (1939—1940), p. 1—6 și T. Magay, *English Lexicography in Hungary from the beginnings to 1944* în «Hungarian Studies in English», Budapeșt, seria nouă, I (1963), p. 89—90.

Charles Cooper (1685) și Elisha Coles (1693), aflate în bibliotecile din Baia Mare, Cluj-Napoca, Alba Iulia și Brașov⁷.

În domeniul științelor, traduceri din lucrările de medicină au fost precumpănitoare. Astfel, cărturarul transilvan Ioan Apăczai Csere (1625—1659), datorită aderenței sale la cartezianism, a fost primul autor din țara noastră care a expus concepția lui William Harvey despre circulația sângelui⁸. Ideile lucrării clasice a lui Harvey, *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus*, tipărită la Frankfurt am Mein, în 1628, ce a revoluționat știința medicală prin descoperirea uneia din principalele funcții ale organismului uman, și-au găsit un adept și în persoana lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul (1641—1709), mare dragoman al Porții Otomane, cunoscut prin scrierile sale și în țările române; el a tratat în teza lui de doctorat în medicină susținută la Bologna în 1664, despre «Instrumentul pneumatic al circulației sanguine sau disertație despre mișcarea și funcționarea plămînilor»⁹, aplicînd teoriile lui Harvey¹⁰. Dar cel dintîi medic ce s-a ocupat efectiv de fiziologia aparatului circulator în lumina învățaturii harveyene a fost Bartholomäus Bausner (1629—1682) din Sighișoara, care în lucrarea *Disputatio philosophica de cordis humani actionibus*, editată la Leyda în 1654, descria în 24 de teze funcțiile inimii potrivit concepțiilor savantului englez¹¹. Opera unui alt medic de prestigiu, scoțianul John Jonston sau Johnston (1603—1675) intitulată *Idea universae Medicinae practicae... absolute*, apărută la Amsterdam în 1648¹², a fost conspectată la Basel în toamna anului 1673 de literatul, lexicograful și medicul Francisc Páriz Pápai¹³ și a fost folosită

7. Lucrarea lui Ryder, *Dictionarie, corrected, and augmented with the Addition of many hundred words...*, London, 1633, se afla în biblioteca clericului Ioan Csernátfalvi la 1640 (ex-libris pe exemplarul de la bibl. Bruckenthal Sibiu, II 1321, foaie de titlu); a lui Wallis, *Grammatica Linguae Anglicae*, London, 1653, în biblioteca profesorului Samuel Kaposi (*Series Librorum S. Kaposi*, în Bibl. univ. Babeș-Bolyai, ms. 692, f. 160); *Grammatica linguae Anglicanae*, a lui Cooper (London, 1685), era posedată în biblioteca colegiului reformat din Baia Mare [G. Morvay, *Két magybányai régi könyvtár* (Două vechi biblioteci din Baia Mare), în «Magyar Könyvszemle», IV (1896), p. 27] și de profesorul Marlin Kolozsvári (ex libris pe ex. din Bibl. Acad. R.S.R., filiala Cluj-Napoca — fond unitarian, nr. 64.709, foaie de titlu), și în sfîrșit *A Dictionary English-Latin and Latin-English* a lui E. Coles (London, 1693), fusese cumpărat la Londra în 1698 de teologul brașovean Simon Drauth (ex-libris pe ex. din bibl. colegiului Honterus azi la Arh. St. Brașov, I 4180, p. v: foi de gardă).

8. *Magyar Encyclopaedia*, p. 146—147; G. Barbu, *Harvey în Țara Românească* (studiu introductiv la ediția dr. C. Săndulescu a operei lui W. Harvey, *Cercetarea anatomică despre mișcarea inimii și a sîngelui la animale*, București, 1958), p. 66; V. Căndea—P. Hamagea, *Contribuții la cunoașterea răspîndirii învățaturii lui Harvey în țările române*, în vol. «Din istoria medicinei românești și universale», București, 1962 p. 261.

9. *Pneumaticum instrumentum circulandi sanguinis sive de motu et usu pulmonum disertatio*, Bononiae, 1664, [7] + 127 p.

10. Barbu, *op. cit.*, p. 64—65; Căndea—Hamagea, *idem*; G. Brătescu, *Alexandru Mavrocordat Exaporitul și medicina românească*, în «Viața medicală», XIII (1966), nr. 20, p. 1417—1422.

11. Arnold Hutmänn, *Transilvănianul Bartholomäus Bausner (1629—1682) și meritele sale pentru elucidarea fiziologiei aparatului circulator* (Comunicare înută la Filiala Brașov a U.S.S.M., Secția de Istoria medicinei — 11 martie 1965), p. 1—12, în ms.

12. Exemplar la Bibl. Brukenthal-Sibiu, V I 6025. Despre viața și activitatea lui John Jonston, vezi în special, ampla monografie a lui Tadeusz Bilikiewicz, *Jan Jonston (1603—1675). Żywoty działalności lekarskiej* (Viața și opera unui medic), Warszawa, 1931, 233 p.

13. Manuscrisul autograf al conspectului intitulat *Collegium integrum... in Ideae Medicinae Practicae medicae Jonstoni*, per Franc., Pariz Papai καιίατρον Basiliae, 18 oct. n.st. 1673, se păstrează în Bibl. Acad. R.S.R., filiala Cluj-Napoca, fond Reformat, ms. 1442 b, f. 1—14; ms. 1442 c, f. 1—22 și ms. 1442 d (nenumărat).

scrierea celei mai cunoscute lucrări a sa *Pax corporis*, manual de medicină generală tipărit la Cluj în 1690, destinat maselor largi și din mediul rural și tradusă în românește (în manuscris) prin intermediarul grecesc datorat medicului sibian Ianachi la 1760¹⁴. În sfârșit, tot o lucrare de popularizare pentru îngrijirea sănătății, tradusă de medicul englez Thomas Paynell (m. 1568) după preceptele școlii italiene din Salerno a fost editată la Cluj în 1693 de Gheorghe Felvinczi (din Vințul de Sus)¹⁵.

Sub raport cantitativ domină, însă, în Transilvania celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, traduceri și adaptările, editate sau manuscrise, în latină și un număr din literatura teologică puritană și antitrinitară, destinată clericilor reformați și unitarieni¹⁶. Într-un singur caz o asemenea operă merită a răspîndi ideile puritane și în rîndurile populației românești ortodoxe, a fost tradusă în limba noastră — prin intermediul unei tălmăciri maghiare — de protopopul calvinizant Ioan Zoba din Vinț¹⁷. Este vorba de *Cărare pre scurt pre lapte bune îndreptătoare*, scoasă la 1685 de sub prescurile tipografiei românești din Bălgrad (Alba Iulia)¹⁸, călăuză spirituală propunând reguli de conduită impregnate de principii puritane, atît pentru viața de toate zilele a credincioșilor cît și a clericilor ieșiți din școlile calvine¹⁹. Lucrarea constituie o traducere nemărturisită a cărții preotului Ștefan Matkó (1625—1693) din Tîrgul

14. *Mesteșugul doftoriei*, în f°, de 162 file (ms. rom. 933, f. 24—161 în Bibl. Acad. R.S.R., cf. Ion Bănuș — H. Nicolaiasa, *Catalogul manuscriselor românești*, III, Craiova, 1931, p. 14); descrierea conținutului manuscrisului rezumată de Pompei Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecut românesc 1382—1873*, vol. I, Călărași, [1935], p. 326—333. Manuscrisul cuprinde primele patru cărți din *Pax corporis*; conținutul figurează în ms. 4841 din aceeași bibliotecă (cărțile V—VIII) sub titlul *Mesteșugul doftoricesc*. Identificarea traducerii din Páriz Pápai în vol. *Contribuții la istoria medicinei în R.P.R.* Sub red. prof. dr. V. Bologa, București, 1955, p. 147; N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, p. 55—58. Cf. și Maya Kertész, *Contribuții la istoria tipăriturilor în limba maghiară în Ardeal în secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în vol. *Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare*, București, 15—16 dec. 1955. București, 1957, p. 293 și Zsigmond Vita, *Egy orvos a test és lélek békéjét keresi* (Un medic își caută liniștea trupească și sufletească), în vol. *Tudományal és cselekedettel* (Cu știința și cu fapta), Bukarest, 1968, p. 138.

15. *Az Anglia országban lévő Salernitana Scholanak* (Din învățăturile școlii din Salerno în Anglia), Kolozsvár, 1693, 40 p. ap. P. Berg, *Angol hatások tizenhetedik századi irodalmunkban*, p. 183—184.

16. Cf. Alexander Fest, *Hungarian Protestants and England in the 16th—18th Centuries* in «The Danubian Review», II (1934), nr. 5.

17. Cărturar român, evidențiindu-se în calitate de editor a mai multor scrieri religioase tipărite la Sibiu-Sebeș în 1683 și Alba Iulia între 1685—1689 (Cf. *Bibliografia românească veche*, ed. I. Bănuș — N. Hodoș, I. București, 1903, p. 269—273, nr. 20; p. 279—280, nr. 84; p. 291—296, nr. 87; IV, ed. D. Simionescu, București, 1944, p. 205—206. Asupra lui, vezi mai ales I. G. Sbișra, *Mișcări culturale și literare la începutul din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuți, 1897, p. 65—66, 69, 87; N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 200—201, 210; Ioan Lupas, *Nobilizarea poporului: Ioan din Vinț (20 mai 1664) în vol. Studii, conferințe și comunicări istorice*, I, București, 1928, p. 185—197; István Juhász, *A reformáció az erdélyi románok között* (Reforma printre românii din Transilvania), Kolozsvár, 1940, p. 170, 221—213, 224, 227 etc.

18. În 8°/8/ + 109 + 1/3 p., cf. Bănuș—Hodoș, *op. cit.*, p. I, p. 275—276.

19. Scopul tipăririi lucrării era indicat de popa Ioan din Vinț în predosloviea închinată principelui Apafi: «Iar ca să poată limba cu Dumnezeu într-o cale toți care iubesc a călători după sfinți(a) sa, prețuindu-li învață și povățuiește, aciastă mică cărare cărțuie numită, ce o amu întorsu pre limba românească» (ibid., p. 276). Cartea cuprindea — printre altele — «Rîndul gîndurilor bune», «Folosul faptelor bune», «Prezervarea cumă să ne purtăm», «Rîndul îmbrăcămîntelor», «Rîndul ospățului», «Cheltuiala cu folos», «Sărbătorile Duminică» și citeva sfaturi date pentru comportamentul în biserică, obligația de a asculta slujba cu atenție, modul de comportament în viața publică și particulară, obligațiile față de slugi ș.a. cf. *ibidem*, p. 277.

Secuiesc²⁰, activ propagator, dar fără succes al ideilor calvine printre români în Caransebeș²¹. Problema izvoarelor engleze a «Cărării...» lui Matkó și a popii Ioan Zoba nu este încă lămurită; din compararea textelor ce ne-au stat la dispoziție am putut discerne doar unele asemănări de conținut, destul de vagi, cu anumite capitole din populara *The Practice of Piety, directiong a Christian, how to walk that he may please God*²², a teologului scoțian Lewis Bayly (c. 1565—1631)²³, tipărită la Londra în 1613, reeditată în numeroase rânduri²⁴ și tradusă și în limbile maghiară²⁵ și germană²⁶ în Transilvania; identificarea originalului tălmăciț de Matkó și popa Ioan Zoba rămâne însă anevoioasă și din pricina faptului că asemenea «conduc-books» apăreau, de multe ori anonim, sporind astfel dificultățile pentru descoperirea autorilor. În orice caz, după cum a relevat și Révész²⁷, versiunea românească datorată protopopului din Vinț constituită *primul contact*, pe cale indirectă însă, *între literaturile engleză și română*.

În ceea ce privește tălmăcirile și copiile în limba latină sau alte limbi din operele teologilor englezi răspindite în Transilvania în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea²⁸, ne vom mărgini doar la schițarea unui tablou general, întrucât acest aspect prezintă un caracter mult prea special pentru a fi tratat exhaustiv în cadrul lucrării de față.

Cele mai citite cărți ale autorilor puritani în Transilvania s-au dovedit a fi, fără îndoială, cele aparținând lui William Ames și Lewis Bayly, folosite în conținutul unor lucrări teologice originale, fie difuzate prin traduceri comentate. Printre cărturarilor ce au popularizat sau tălmăciț în cea mai largă măsură opera lui Ames, merită să amintim pe enciclopedistul Ioan Apăczai Csere, pe filologul Gheorghe Csipkés Komáromi, pe

20. Meritul identificării traducerii popii Ioan din opusculul maghiar al lui Ștefan Matkó îi revine lui A. Veress, *Bibliografia româno-ungară*, voi. I (1473—1780), București, 1931, p. 126, nr. 227; cf. și Imre Révész, *Le Réforme et les Romains de Transylvanie*, Budapeșt, 1937, p. 30; J. Bodonhelyi, *Az angol puritánizmus...*, p. 88; P. Berg, *Angol hatások...*, p. 126—127.

21. În 12°, /10/ + 111 + /4/ p., cf. K. Szabó, *Régi Magyar Könyvtár*, I, Budapeșt, 1879, p. 436—438, nr. 3934. Același cleric mai este autorul și unei alte culegeri morale traduse din literatura engleză puritană, anume *Kegyessé lelküket idűességre tápláló menyeyi élet...* (Piinea vie cercasă care hrănește sufletele credincioase spre mintuire) tipărită la Cluj în 1691 în 12°, /26/ + 132 p. cf. *ibidem*, I, p. 567, nr. 1407. Date privitoare la activitatea preotului Matkó, care a învățat limba engleză la colegiul bethlenian din Alba Iulia, vezi la Révész, *op. cit.*, p. 30; Juhász, *ibid.*, p. 213; Bodonhelyi, *op. cit.*, p. 88; B. Trócsányi, *Magyar református teológusok Angliában...*, p. 144—145; P. Berg, *op. cit.*, p. 126.

22. Afirmăția cercetătorului I. Bodonhelyi, *op. cit.*, p. 59 n. 4, că lucrarea lui Bayly a fost tradusă prin tălmăcirea intermediară maghiară a lui Matkó în românește, nu corespunde realității.

23. Pentru Bayly și opera sa, vezi în special, J. Tulloch, *English Puritanism and its Leaders*, Edinburgh, London, 1862, p. 82—95; *Dictionary of National Biography*, III, p. 448; P. Berg, *Angol hatások...*, p. 91—92 ș.a.

24. Numai în Anglia cartea a cunoscut — între anii 1610 și 1735 — 61 de reeditări! (cf. Bodonhelyi, *op. cit.*, p. 59).

25. Sub titlul de *Praxis Pietatis...*, la Debrecen în 1636 (în 12°, 979 p.), de către teologul Pauer Medgyesi (cf. Szabó, *op. cit.*, I, p. 287, nr. 657); ediția a V-a a fost tipărită la Oradea în 1643 (*ibidem*, I, p. 324—325, nr. 751), iar a VI-a la Cluj în 1677 (*ibidem*, p. 502, nr. 1215).

26. Julius Gross, *Kronstädter Drucke 1535—1886. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Kronstadts Kronstadts*, 1886, p. 36, nr. 214.

27. *Op. cit.*, p. 30.

28. Ca bibliografie a problemei, ne mărginim a indica — în afara amintitelor lucrări ale lui Szabó Bodonhelyi, Berg, Trócsányi și a lui Janusz Tazbir, *Bracia Polscy w Siedmiogrodzie (1660—1774)* (Frații poloni în Transilvania), Warszawa, 1964, 178 p., manuscrisele inedite cercetate la Biblioteca Academice R. S. R., filiala Cluj-Napoca, fondul unitarian, ms. 141, f. 145—184; ms. 310, 375 file; ms. 332, 92 file; ms. 874, f. 1—30; ms. 992, f. 1—53; *ibidem*, fondul Colegiului reformat ms. 1540, 96 file.

profesorul de la școala din Aiud Petru Kézdivásárnelyi (1625—1666) și pe predicatorul de Eeie Ștefan Szentgyörgyi: remarcăm totodată faptul că lucrarea *Puritanismus Anglianus* — difuzată la Cluj și în copii manuscrise — atribuită lui Ames, a aparținut în realitate teologului William Bradshaw (1571—1618) și a fost numai prefatăată la 1610 cu titlul ei latină de cel dintâi. Profesorul de teologie de la Debrecen, Paul Meder, a tradus, la 1636, cunoscuta *Practice of Pietry* a lui Bayly, răspîdită la credincioșii maghiari reformați din Transilvania.

Printre alți autori englezi, a căror operă a circulat în această epocă în provinciile de peste Carpați, mai pot fi amintiți prezbiterianul Alexander Grosse (c. 1596—1644), care a scris *Fiery Pillars of Heavenly Thuth*; Arthur Hildersham (1603—1630), comentator al psalmilor; William Perkins (1558—1602), teolog cazuist și profesor la Cambridge; tratatul clericului anglican Robert Parker, *De politica ecclesiastica*, a rămas numai în manuscris la colegiul reformat din Cluj ca și cunoscuta *Apologia Ecclesiae Anglicanae* a episcopului de Salisbury, John Jewel (1522—1571), excerptată de un cărturar din amintitul oraș în cuprinsul unui manuscris teologic miscelaneu la 28 septembrie 1670.

Cartea engleză în Țara Românească și Transilvania. — Paralel cu difuzarea traducerilor din literatura științifică și teologică, cultura engleză și-a mai găsit o cale de strălucire — de data aceasta nu numai în Transilvania, dar și în Țara Românească — prin circulația cărților editate în diferite domenii și intrate în bibliotecile publice sau particulare.

Desigur, în principatul muntean numărul cărților a fost mai redus și s-a rezumat doar la ediții de clasici ai antichității, Bibliei greco-latine și texte ale părinților Bisericii, apărute sub îngrijirea învățaților englezi, dar și la câteva dicționare, lucrări de filozofie, istorie și științele exacte; cifra posesorilor a fost de asemenea limitată la personalități ca Stolnicul Constantin Cantacuzino și domnii Constantin Brâncoveanu și Nicolae Mavrocordat de la care au ajuns în parte, în bibliotecile Mănăstirilor Hurezi și Văcărești. În schimb, domeniile atinse de tipăriturile engleze răspîdite în Transilvania au fost mult mai variate, înglobînd deopotrivă științele exacte, precum și medicina, filozofia, filologia, teologia; difuzarea lor a fost în aceeași măsură mult mai largă, fiind depistate nu numai în bibliotecile gimnaziilor și colegiilor publice de la Cluj-Napoca, Baia Mare, Alba Iulia, Aiud și Brașov, dar și în cele destul de numeroase aparținînd particularilor recrutați din cele mai diverse pături sociale ale naționalităților confocuitoare, de la principele Apafi, mari cărturari și profesori de colegii precum și preoți și pastori din mediul rural; de acest bogat fond de cărți engleze diferite a dispus însă și literatul român Mihail Halici.

Analizînd cuprinsul bibliotecii Stolnicului Constantin Cantacuzino de la Mărculeni, din care mai multe cărți au ajuns apoi în posesia lui Nicolae Mavrocordat sau a Mănăstirii Hurezi — vom releva, mai întîi, prezența unor lucrări din domeniul științelor exacte destinate preocupărilor de geografie și astronomie ale proprietarului, anume tratatul medieval despre sferă al lui John Holyivod sau Halifax (m. 1230) (Johannes de Sacre Bosco), revăzut de astronomul german Christophor Clavius (1537—1612) din Bamberg și editat la Veneția în 1591²⁹ și manualul de mecanică al cu-

29. Sub titlul *In Sphaeram Ioannis de Sacro Bosco* [12] + 483 p. cf. C. Dima Drăgan, *Biblioteca umanist română Constantin Cantacuzino stolnicul*, București, 1967, p. 191, nr. 198; lucrarea a ajuns ulterior în stăpînirea lui Nicolae vodă Mavrocordat ce a dăruit-o în iunie 1723 Mănăstirii Văcărești (*idem*).

noscutului matematician John Wallis (1616—1703), profesor la Universitatea din Oxford, tipărit la Londra în 1670³⁰. În ceea ce privește filozofia și teologia, preferințele cărturarului muntean s-au îndreptat numai spre operele autorilor englezi sau irlandezi catolici, adversari ai protestantismului, cu toate că în această perioadă ortodoxia, mai cu seamă în Transilvania ocupată de habsburgi, era primejduită de prozelitismul catolic. Printre aceste cărți semnalăm opera celebrului filozof nominalist medieval John Duns Scotus (c. 1265—1308), prezentată prin intermediul comentariului foarte amplu, în patru tomuri, editat la Veneția în 1690 de teologul francez minorit Jean Gabriel Boyvin³¹ sau lucrarea clericului cistercitan Francis Eustache, *Summa philosophiae quadripartita de rebus Dialecticis, Ethicis, Physicis et Metaphysicis*, tipărită la Cambridge în 1640³². Stolnicul poseda, totodată, opusculele antiprotestante datorate lui Richard Smith sau Smyth (1500—1563), profesor de teologie la Oxford apoi la Douai în Țările de Jos, ce combătea ideile lui Philipp Melancton³³ și ale lui Thomas Stapleton (1535—1598) care respingea interpretarea «eronată» a Evangheliilor de către «ereticii» reformați³⁴. În sfârșit, mai menționăm glorificarea Fecioarei Maria, scrisă la Anvers în 1625 de profesorul de teologie în ărilor catolice occidentale Richard Gibbous (1550—1632)³⁵, admirator al celebrului cardinal Roberto Bellarmino (1542—1621), unul din capii Contra-Reformei, atacat cu vehemență de puritani și în special de William Ames și volumul al III-lea din tratatul de teologie generală tipărit la Köln în 1688, scris de clericul irlandez Richard Archdekin sau Arsdekin (1618—1693), profesor la colegiile catolice din Louvain și Anvers³⁶.

În ceea ce privește textele scripturistice, Vechiul și Noul Testament, cărturarul muntean, care a sprijinit ca toți contemporanii săi luminați opera de traducere și tipărire a Bibliei în limba română la București în 1688, s-a îngrijit să-și procure, pentru comparare și confruntare, fastuoasa *Biblia sacra polyglota* editată între 1653—1657 în 6 volume de cunoscutul orientalist Brian sau Walton (1600—1661), în limbile samaritană, greacă, chaldaică, siriacă, arabă, etiopiană, persană și latină³⁷ ca și un *Lexikon heptagloton*, tipărit la Londra în 1686, necesar traducerilor din limbile mai sus amintite³⁸. Din clasicii antichității apăruti în ediții îngrijite de învățați englezi, Stolnicul Constantin Cantacuzino n-a posedat decit poemul *Alexandra* a filologului grec

30. *Mechanica, sive De Motu, Tractatus Geometricus* /3/ + 110 p. + 2 tabele, cf. Dima Drăgan, *op. cit.*, p. 196, nr. 207.

31. *Philosophia Scoti. A prolixitate, et subtilitas eius ab obscuritate libere et vindicata...* (cf. Dima Drăgan, *op. cit.*, p. 132, nr. 56—58).

32. *Ibidem*, p. 135—136, nr. 68.

33. *Refutatio locorum communium theologicorum Philippi Melanctonis, Germani, M. Lutheri discipuli primarii...*, 1563, Duaci (Douai) : [11] + 112 p., cf. *Ibidem*, p. 238, nr. 327.

34. *Promtuarium catholicum, Ad instructionem Cancionatorum contra haereticos nostri temporis...*, Venetia, 1596, [21 f.] + 325 + 320 p., cf. Dima Drăgan, *op. cit.*, p. 238—239, nr. 328 și 329.

35. *De laudibus B(eatae) Mariae Virginia Libri XI...*, Antverpiae, 1625, [3 f.] + 1190 p., Dima Drăgan, *op. cit.*, p. 218, nr. 259.

36. *Apparatus doctrinae sacrae...* Coloniae Agrippinae, 1688, 288 p. cf. Dima Drăgan, *op. cit.*, p. 203—204, nr. 220.

37. C. Dima Drăgan — L. Bacîru, *Stolnicul Constantin Cantacuzino călător prin Europa veacului XVII*, în «Ateneu»..., Bacău, V (1968), nr. 6 (47), p. 12. *Biblia sacra polyglota* a intrat mai târziu în biblioteca Minăstirii Hurezi, cf. I. Ionașcu, *Contribuții la istoricul Minăstirii Hurezi după documente inedite din Arhiva Eforiei Spitalelor civile*, Craiova, 1955, p. 76 (catastiful din 1795).

38. Drăgan-Bacîru, *idem*.

Lycophron (sec. III î.Hr.) adnotat de John Patter, profesor la Colegiul Lincoln din Oxford, indexat de Richard Wright și editat în acest centru universitar la 1697³⁹.

Din biblioteca lui Constantin vodă Brâncoveanu, nu am putut identifica pînă în prezent decît un *Novum Testamentum bilinguae* tipărit în elină și neo-greacă la Londra în 1702 și procurat domnului prin intermediul cărturarului pietist Georg Voigt din Halle⁴⁰. În schimb, biblioteca lui Nicolae vodă Mavrocordat — una din cele mai celebre ale sud-estului european, moștenită în parte de la tatăl său Alexandru Exaportit și îmbogățită ulterior de fiul domnului Constantin⁴¹ — cuprindea un număr mai mare de cărți tipărite în Anglia, în special ediții din clasicii greco-latini, Biblii și texte ale părinților bisericii dar și lucrări de istorie, filozofie și filologie.

Astfel, în domeniul istoriei, geografiei, filozofiei și literaturii figurau, printre altele, poemele homerice, apărute sub îngrijirea clasicistului Joshua Barnes (1654—1712) la Cambridge în 1711, fabulele lui Esop, operele lui Xenofon, Theocrit, Herodian, Marcus Aurelius, tipărite la Oxford și Londra, colecția *Geographi Minores*, editată la Oxford în trei volume între 1698—1712 de istoricul Henry Dodwell (1641—1711), *De bello Gallico* și *De bello civili* ale lui C. Julius Caesar, îngrijite de clasicistul John Davies (1679—1732) la Cambridge în 1706, «Sinopsis» din istoria romanilor a lui Eutropius (ed. Oxford, 1703), cronograful lui Ioan Malalas din Antiohia (ed. Oxford, 1691), istoria brahmanilor din India a lui Palladius (ed. Londra, 1668), *Geographia* eruditului german Christophor Cellarius, în 2 volume (ed. Cambridge, 1703), *Bibliotheca Latina* a unui alt învățat german Johann Albert Fabricius (ed. London, 1703)⁴² etc.; ca lucrări filologice și lexicografice biblioteca poseda gramatica anglo-latină a celui Comenius, tipărită în ed. a VI-a, la Londra în 1643 și lexiconul lui Suidas editat la Cambridge în 1705⁴³, iar în rîndul textelor religioase, *Vechiul Testament* în ediție completă în 5 tomuri (Oxford, 1707—1720), pe lingă altele parțiale apărute la Londra în 1632 și 1703 și Cambridge în 1665, apoi *Cele patru Evanghelii*, comentate de teologul puritan John Wells (1623—1676) și tipărite la Londra în 1651, *Noul Testament* în grecește, îngrijit de John Gregory (ed. London 1703), tomul al III-lea din operele Sfîntului Ioan Gură de Aur, textele lui Origen, tipărite la Cambridge în 1658⁴⁴ ș.a. Prezența în biblioteca lui Nicolae vodă Mavrocordat a cărților editate în Anglia cu subiecte atît de variate, au folosit, desigur, domnului cărturar la elabo-

39. *Lycophronis Chalcidensis Alexandra, quæ Graecia Isaacii Tzetzi Commentariis...*, Oxonii, 1967, [6] + 183 + [11], p., cf. Dima Drăgan, *Biblioteca...*, p. 118, 120, nr. 25. Lucrarea este înfîlînită și în biblioteca lui Nicolae vodă Mavrocordat cf. *Catalogul bibliotecii lui Constantin Mavrocordat — București, 1725* subtit. în N. Iorga, *Pilda bunilor domni din trecut față de școala românească* în «Analele Acad. Rom.», seria a II-a, M.S.I., XXXVII (1914—1915), p. 87, nr. 51.

40. Vezi scrisoarea expedită de Voigt din Sibiu la 23 iunie 1712, profesorului Francke la Halle, cf. E. Winter, *Die Pflege der West- und Südslawischen Sprachen im Halle, im 18 Jahrhundert*, Berlin, 1954, p. 151.

41. Amănunte la V. Mihordea, *Biblioteca domnească a Mavrocordatilor. Contribuții la istoricul ei* în «Anale Acad. Rom.», seria III-a, tom. XXII (1939—1940), p. 359—419. Din totalul de 627 cărți cit indicate catalogul din 1725, adică 405 în l. greacă și 222 în l. latină, franceză și italiană, biblioteca Mavrocordatilor poseda un număr de 56 cărți editate în Anglia, adică aproximativ 9%, cifră, evident, destul de modestă.

42. N. Iorga, *Pilda bunilor domni... (Catalogul bibliotecii... Mavrocordat)*, p. 88, nr. 69; p. 90, nr. 33; p. 91, nr. 43; p. 92, nr. 62; p. 94, nr. 104, 107; p. 97, nr. 34, 39; p. 98, nr. 46, 55; p. 99, nr. 23; p. 101, nr. 103, 109, 110, 112; p. 102, nr. 122; p. 103, nr. 144, p. 109, nr. 9, 10, p. 114, nr. 94. Cîteva din aceste lucrări (printre care operele lui Marcus Aurelius ș.a.) au fost dăruite bibliotecii Mînăstirii Văcărești [vezi catalogul din iunie 1725 publicat în Hurmuzaki, *Documente...*, XIV-3, p. 149 (doc. XCV), nr. 97; p. 151, nr. 15; p. 133, nr. 47; p. 155, nr. 52 și 57].

43. N. Iorga, *Ibidem*, p. 86, nr. 22 și p. 112, nr. 66.

44. *Idem*, p. 85, nr. 1, 2; p. 86, nr. 25; p. 94, nr. 98; p. 95, nr. 2, 4, 7, 15; p. 96, nr. 19, 24; p. 108, nr. 8; p. 110, nr. 3; p. 120, nr. 3.

rarea lucrărilor proprii și la completarea vastelor sale cunoștințe în domeniul teologiei, filozofiei și literaturii.

În ceea ce privește difuzarea cărții engleze în Transilvania, ea s-a dovedit destul de intensă, mai cu seamă în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea și începutul celui următor, iar posesorii, foarte diferiți. În afara colegiilor reformate din Baia Mare și Aiud, celui unitarian din Cluj, gimnaziilor din Brașov și Sibiu, printre posesorii de cărți editate în Anglia, pe care și-au pus ex-libris-urile sau au lăsat însemnări în această perioadă, se numără: principele Transilvaniei Mihail I Apafi, savantul naturalist Samuel Köleséri, cunoscutul cronicar Mihail Cserei, profesorul de teologie de la colegiul din Aiud Ștefan Enyedi, Sámuel, fiul profesorului de teologie și filozofie de la gimnaziul public din Alba Iulia, Ștefan Gyula Szigeti, clericii unitarieni Daniel Márkos Szentiványi, Sigismund Pálfi și Martin Kolozsvári, pastorii luterani brașoveni Georg Albrich și Simon Drauth precum și notabilii sași Iosif Plecker, Mihail Tartler, Ioan Tubius, Simon Chresteli și Valentin Altzner, ca și Anna Welther dintr-o cunoscută familie de sași din Brașov⁴⁵.

Vom încerca în cele ce urmează să arătăm pe scurt titlurile lucrărilor mai reprezentative, grupate pe criterii tematice.

Științe exacte. — Pe primul loc în acest domeniu se situează operele renumiților savanți Isaac Newton și Robert Boyle; pare surprinzător însă faptul că cei ce se aflau în posesia unor astfel de lucrări erau clericii unitarieni Sigismund Pálfi și Martin Kolozsvári, care neavînd preocupări de fizică și matematică le-au achiziționat desigur în folosul școlărilor de la Colegiul unitarian din Cluj, unde de altfel se și păstrează astăzi. Operele posedate sînt celebra *Philosophiae Naturalis Principis Mathematica*, în ediția princeps din Londra 1687⁴⁶, precum și *Experimenta et considerationes de coloribus* (ed. din Geneva, 1680) și *Examen dialogi physici... Thomasiae Hobbes, De natura aëris* (ed. din Geneva 1695) ale lui Robert Boyle⁴⁷. În această din urmă lucrare, celebrul fizician analiza dizertația marelui gînditor Thomas Hobbes despre fluiditatea și soliditatea corpurilor. Tot colegiul unitarian din Cluj a achiziționat și ediția în l. latină a publicației Societății Regale de științe din Anglia *Acta Philosophica Societatis Regiae in Anglia 1665—1669*, tipărită la Leipzig în 1675 sub îngrijirea secretarului Societății și redactorului șef Heinrich Oldenburg (1615—1677) conținînd o serie de articole din domeniul matematicii, fizicii, chimiei, astronomiei, știin-

45. Cf. precizările documentare ce urmează. În ceea ce privește cantitatea în care se aflau cărțile engleze în bibliotecile transilvane, nu posedăm cifre estimative decît cu foarte mare aproximație, neexistînd cataloage cu indicații sigure; arătăm, doar ca un exemplu, că din 331 cărți cit însuma catalogul bibliotecii colegiului din Baia Mare în 1696, 11 erau în l. greacă, 42 în l. latină și 51 în l. engleză (cf. P. Berg, *Az angol nyelvtanítás...*, p. 6), ceea ce indică un procent de aproximativ 16%.

46. Typis Josephi Streater, 4 f. + 510 p. + 1 pl. (Bibi. Acad. R.S.R. — filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 62.196); pe foaia de titlu se află înscălit «Martini de Colos(var)» iar mai jos, precizarea «Ecclesiae Unit(ariorum) Claudiopolitanae».

47. Pe foaia de titlu a exemplului din *Experimenta et considerationes de coloribus...*, Geneva, 1680. 10 f. + 168 p. + index (*ibid.*, cota 61.983), figurează însemnarea «Sigismundi Pálfi Lug(dunum) Bat(avorum) 1690», iar pe aceea din *Examen dialogi physici...* (Geneva, 1695, 4 f. + 64 p.; *ibidem*, cota 61.993) aceeași precizare («Sigismund Pálfi Lugd. Bat. 16.982»), de unde rezultă că aceste lucrări au fost achiziționate de clericul unitarian în decursul șederii sale la Leyda. Se află și alte lucrări ale lui Boyle în biblioteca colegiului unitarian din Cluj și deși nu conțin însemnări sau adnotări manuscrise, s-ar putea ca ele să fi aparținut tot clericului Pálfi, de unde au ajuns în posesia ei [de ex. *Exercitationes de atmospheris corporum consistentium...*, Geneva, 1680 (cota 61.986); *Experimentorum novorum physico-mechanicorum continuatio...*, Geneva, 1682 (cota 61.989); *Apparatus ad historiam naturalem sanguinis humani...*, Geneva, 1686 (cota 61.990); *Exercitationes circa utilitatem philosophiae naturalis experimentalis...*, Geneva, 1694 (cota 61.996); *Excellentia theologiae cum naturali philosophia... comparatae...*, Geneva, 1696 (cota 61.994)].

șelor naturale, medicinii etc. scrise de cei mai renumiți oameni de știință englezi⁴⁸. În sfârșit, catalogul bibliotecii gimnaziului evanghelic brașovean alcătuit în august 1668, menționa printre lucrările de astronomie ale acestui așezământ, vetustul tratat *De Sphæra*, în viziune ptolemeică a matematicianului medieval John Holywood⁴⁹, ce a avut însă meritul de a fi utilizat pentru întâia dată în calculele cifrelor arabe, cu care era mai simplu de operat.

Medicină. În domeniul științelor medicale semnalăm prezența în biblioteca colegiului unitarian din Cluj-Napoca a dizertației cunoscutului savant, membru al Societății Regale și al Colegiului de Medicină din Londra, Thomas Willis (1621—1675) tratând despre unele boli interne, în special de afecțiunile renale, intitulată *Diatribae duae medico-philosophicae...*, în ediția a 3-a, tipărită la Haga în 1662⁵⁰, ce posedă numeroase adnotări manuscrise din anii 1666—1705. O altă lucrare, anume manualul de anatomie și patologie internă a lui Thomas Wharton (1614—1673), *Adenographia sive Glandularum Totius corporis Descriptio*, tipărit la Londra în 1656⁵¹, a aparținut medicului brașovean Martin Herrmann, care după cum am amintit, și-a făcut studiile și în Anglia, iar după 1770 cartea a fost dăruită de urmașul său Theodor Herrmann, bibliotecii gimnaziului evanghelic⁵², unde mai figura și opusculul doctorului Timothy Bright (1551—1615) despre practica medicală a lui Scribonius (sec. I)⁵³.

Geografie și științe naturale. — Clericul Martin Kolozsvari a achiziționat tratatul de geografie fizică al lui Bernhard Varenius, emendat de Isaac Newton în ediție tipărită la Cambridge în 1681⁵⁴, ce era folosit în mod frecvent ca manual de învățămînt în Occident și a ajuns ulterior în posesia bibliotecii colegiului unitarian din Cluj⁵⁵. Pe de altă parte, cunoscutul medic și mineralog Samuel Köleséri făcea cunoscut celebrului naturalist Hans Sloane la 20 iunie 1725 că se afla în posesia lucrărilor sale *Historia naturalis Insulae Jamaicae* și *Descriptio Pembrochiani Nummophilacii*, pe care le studia cu multă asiduitate, pe lângă publicația *Philosophical Transactions*, primită cu regularitate la Sibiu⁵⁶.

Filozofie. — Două biblioteci din Transilvania, anume aceea a principelui Mihail I Apafi și a clericului Sigismund Pálfi, ajunsă apoi în proprietatea colegiului unitarian din Cluj, posedau opera integrală a lui Francis Bacon, în ediția de la

48. *Idem*, cota 62.054; exemplarul posedă mai multe însemnări manuscrise și pe foaia de titlu prezintă zarea «Ecclesiae Unit. Claud».

49. Julius Gross, *Zur ältesten Geschichte der Kronstädter Gymnasial-bibliothek* în «Arch. des Ver. für Sieb. Landes», 1887, nr. 3, p. 663 și 683 (*Opusculum Sphaericum* Johannis de Sacro Busto (!) în 4°, înserat printre cărțile specificate în catalogul bibliotecii din august 1668).

50. În 4°, 19f. + 376 p. în Bibl. Acad. R.S.R., filiala Cluj-Napoca, fondul unitarian, cota 64.386.

51. În 8°, [7] + 287 p., la Bibl. Arh. St. Brașov, cota I 1087.

52. Vezi ex-libris-ul «Theod. Hermanni Obrist. Pherr., Maist. A(nno) 1770», pe foaia de titlu, apoi vechea cotă a bibliotecii gimnaziului evanghelic brașovean.

53. Thimothei Brighti, *Animadversiones in Physicen (!) Scribonii cf. Librorum Bibliothecae Coronensis... post revisiones novissimam facto. Anno... MDCCV mense Martio*, în J. Gross, *op. cit.*, p. 702, nr. 21. Exemplarul brașovean aparține Anei Welther, soția lui Stephan Creissings, la 26 mai 1669, ambii din familia cunoscută săsești (cf. *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, V, p. 112).

54. Bernhardi Vareni, *Geographia generalis in qua affectiones generales telluris explicatur*. Summam curam quam plurimis in locis emendata..., ab Isaaco Newton, ed. 2-a, Cantabrigiae, Ex. officina Joan. Hayes, 1681, 16 f. + 511 p.

55. Pe foaia de titlu figurează după iscălitura lui «Martini de Colos(var)», însemnul de proprietate «Eccles. Unit. Claud.» (Bibl. Acad. R.S.R., — filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 62.131).

56. J. Trausch, *Schriftsteller-Lexikon...*, II, p. 299—300.

Frankfurt din 1665⁵⁷ și în aceea de la Amsterdam în șapte volume între 1661—1696⁵⁸. Prezența creației complete a marelui gânditor, a înlesnit, fără îndoială, mai cu seamă în așezămintul de cultură clujan, contactul cercurilor cărturărești cu sistemul său filozofic. Continuatorul lui Bacon, Hobbes, este reprezentat, la rândul lui, prin lucrarea *Elementa philosophica de cive*, apărută la Amsterdam în 1657 și achiziționată de Martin Kolozsvári, spre a intra mai tirziu în fondul de cărți al colegiului unitarian din Cluj⁶⁰. În biblioteca instituției de învățămînt brașoveană figurau însă expunerea sistemului filozofic cartezian în interpretarea lui Antonie Le Grand (m. 1699), tipărită la Londra în 1678 și aflată la 1693 în posesia unui oarecare Johann Gaspar Waser⁶¹, în care se explicau cititorilor unele noțiuni de fizică și științe naturale într-o viziune nelipsită însă de o influență teologică, precum și manualul de etică al lui Richard Kidder (1633—1703), canonic de Norwich și decan de Peterborough, destinat educației tinerilor într-un spirit puritan, tipărit la Londra în 1690⁶² și achiziționat în capitala Angliei la 28 septembrie 1698 de studentul în teologie Simon Drauth⁶³.

Istorie. — În domeniul acestei discipline științifice remarcăm prezența a două genuri de lucrări: dedicate istoriei universale și celei engleze. Astfel, de pildă, manualul anonim intitulat *Historia universalis*, editat la Oxford în 1663⁶⁴, achiziționat de clericul Daniel Markos Szentiványi (1637—1689), devenit la 27 ianuarie 1680 rector al colegiului socinian și episcop al comunității unitariene din Cluj, și dăruit apoi bibliotecii colegiului unitarian din acest oraș⁶⁵, reprezintă o compilație tradițională în spirit cronicăresc-medieval a istoriei lumii de la crearea omului și deluviu pînă în secolul al XVII-lea, după schema clasică a reconstituirii trecutului celor patru imperii: babilonian, persan, macedonean și roman, continuînd apoi cu papalitatea și

57. Lajos Thallóczy, *Öreg Apafi könyvtára* (Biblioteca bătrînului Apafi), în «Magyar Könyvszemle», VI (1884), p. 124; P. Berg, *Angol hatások...*, p. 132.

58. *Opera omnia* — Septem voluminibus distincta — tom. I—VII, Amstelædami (!), 1661—1696 (Bibl. Acad. R.S.R., filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 63.626); pe foaia de titlu a vol. I este iscălit «Sigmund Pálfi Lugd. Bat. 1701». În biblioteca colegiului unitarian din Cluj mai figurează fără adnotări manuscrise — și celebra lucrare a lui Bacon *Novum organum scientiarum*, în ediția din Leyda 1650 (cota 63.123) și *Opera quae extant omnia in unum corpus collecta*, vol. I—V, Amsterdami, 1685—1696 (cota 63.556), în afara unor *Sermones fideles, ethici, politici oeconomici*, ed. Leyda, 1644 (cota 64.795), a căror proveniență nu este cunoscută dar posibilă a fi tot de la Pálfi.

59. *Ibidem*.

60. *Elementa philosophica de cive*, auctore Thom. Hobbes Malmesburiensis, Amstelodami, 1657 apud Ludovicum et Danielelem Elzevirios (Bibl. Acad. R.S.R., — filiala Cluj-Napoca, fond unitarian cota 63.116); după iscălitura lui «Martini de Colos(vari)», figura însemnarea «Ecclesiae Unit. Claud.».

61. Antonii Le Grand, *Institutio Philosophiae Secundum Principia D. Renati Descartes*. Nova Methodo Adornata & Explicata. In Usum Juventutis Academicæ, Londini, 1678, în 4°, (20) + 622 p. (Bibl. Arh. St. Brașov, cota II 240). Pe foaie de gardă figurează «Joh(anni) Caspari Waseri (1693)» iar mai jos vechea cotă a bibliotecii gimnaziului brașovean. Pentru această lucrare a filosofului cartesian francez Le Grand stabilit în Oxfordshire, vezi amănunte în *Dictionary of National Biography*, vol. XXXII, p. 421.

62. *The young Mans (!) Duty. A Discourse shewing the necessity of seeking the Lord betimes; as also the Danger and Unreasonableness in trusting to a Late, or, Death-bed Repentance...*, The Sixth Edition..., London, 1690, [20] + 167 p. + 1 pl. (Bibl. Arh. St. Brașov, cota I 722).

63. Pe foaie de gardă se află interesanta însemnare: «Simon Drauth Emit Londini di(!) 30 Anno(!) at (1)698 din 28 7 -bris» iar mai jos vechea cotă a bibliotecii gimnaziului brașovean.

64. *Flosculi historici delibati nunc delibatores reddit, sive Historia universalis, tam Sacra, quam Prophana Rerum memorabilium... usque ad Annum MDCLVI...*, Ed. Quinta, Cum appendice de rebus Britannicis..., Oxoniae..., 1663, în 12°, 2 f. + 346 + 59 p. + index (Bibl. Acad. R.S.R. — filiala Cluj Napoca, fond unitarian, cota 63.564).

65. Pe foaie de titlu figurează iscălitura cunoscutului episcop unitarian «Danielis M. Szent Iváni- (ștearsă ulterior cu o linie), iar mai sus, adnotarea «Ecclesiat Unit. Claud.».

monarhiile occidentale; la sfârșitul lucrării sînt anexate tabele cronologice de papi și suverani, din care nu lipsesc regii Ungariei, ai Poloniei și sultanii turci. Monografia teologilor și istoricilor bisericești Robert Barnes (1495—1540) și John Bale (1495—1563) dedicată vieții pontifilor romani, tipărită după un veac la Leyda în 1615⁶⁶, ce a aparținut profesorului Ștefan Enyedi și apoi bibliotecii colegiului unitarian clujan⁶⁷, constituie o critică acerbă împotriva papalității de pe poziții protestante a celor doi autori, din care primul a cunoscut chiar moartea de martir, fiind ars pe rug la Londra din porunca lui Henric al VIII-lea.

În domeniul istoriei Angliei semnalăm mai întîi sinteza lui Sylvius Lambertus⁶⁸, a nume *Florus Anglicum sive rerum Anglicarum*, tratînd istoria insulelor britanice de la începuturi pînă la moartea lui Carol I și tipărită la Amsterdam în 1652⁶⁹, ce a aparținut cunoscutului cronicar transilvănean Mihail Cserei (1668—1756)⁷⁰. Cărturarul secui a adnotat lucrarea în anii 1742—1743 cu diferite însemnări din care cele mai interesante figurează pe foaia de gardă și pe ultima pagină (230) referitoare respectiv, la «Reges Angliae plerumque violentiam mortem occubuerunt» (unde se înșiră lista suveranilor englezi răpuși prin moarte silnică⁷¹ și prezentarea cronologică a regilor Angliei de la Carol I la George al II-lea⁷²). Două lucrări intrate în biblioteca colegiului unitarian din Cluj după 1661 se referă la perioada agitată a revoluției burgheze; cea dintîi este un pamflet regalist, tipărit la 1650, probabil în Olanda, adresat lui Carol al II-lea și unde se face apologia personalității tatălui său, suveranul decapitat⁷³, iar a doua, o istorie a parlamentului englez de inspirație republicană apărută la Londra în 1651 doar cu inițialele autorului, T. M.⁷⁴. În acest opuscul se prezintă

66. *De vitis pontificum Romanorum... quos... usque ad Paulum Quintum... continuavit Johannes Martini Lydius*, Lugduni Batavorum. 1615, 4 f. + 264 + 587 + 358 p. (Bibl. Acad. R.S.R. — filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 64.248).

67. Pe fila albă lipită deasupra coperții interioare figurează ex-libris-ul lui Steph(anus) Enyedi Rivulinus Sch(olae) Theol(ogiae) Professor», pe foaia de titlu «Ecclesiae Unit. Claudiop(olis)», iar pe verso: «Enyedi István». Pentru Ștefan Enyedi, bibliotecar al școlii din Baia Mare la 1681 apoi profesor la colegiul reformat din Aiud în 1692, vezi cf. A. Huszti, *Origo, Incrementum & Facies hodierna Trium in Transilvania illustrium Gymnasiorum. Reformatorum...*, Francofurti ad Viadrum, 1731, p. 30.

68. Istoric olandez ce a trăit pe la mijlocul secolului al XVII-lea cf. Jöcher, *Allgemeine Lexicon*, IV, col. 967.

69. *Florus Anglicus sive rerum Anglicarum ab ipse exordio, usque ad Caroli primi montem deductarum compendium...* Amstelodami, apud Johannem Revesteynium, 1652, 4 f. + 230 p. (Bibl. Acad. R.S.R., filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 64.055).

70. Lucrarea, în afara adnotărilor manuscrise aparținînd lui Cserei, este legată împreună cu *Historia persecutionum Ecclesiae Bohemicae*, figurînd în catalogul bibliotecii cronicarului sub nr. 29 (cf. Lajos Szádeczky, *Cserei Mihály jegyzőnyéből* (Procesul verbal al lui Mihail Cserei) în «Történelmi Tár», 1903, p. 569). Date biografice privitoare la Cserei în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, VII, p. XIX—XXI, nr. XXV.

71. Adică Vilhelm al II-lea, Henric al II-lea, Eduard al II-lea și al III-lea, Henric al VI-lea, Eduard al V-lea, Richard al III-lea și Carol I.

72. «Post Carolum I Factus est Rex Carolus 2 — Deinde Iacobus 2 — Postea Maria 2 — Postea Wilhelmus — Postea Anna Danica — Postea Elector Hannoveranus — Ita usq. ad praesentum Annum 1743».

73. *Defensio regia pro Carolo I ad sereniss. Magnae Britanniae regem Carolum II*, f. 1, 1650, 10 f. + 472 p. (Bibl. Acad. R.S.R., — filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 63.777); pe foaia de titlu și penultima filă figurează autografele posesorilor, clericii unitarieni poloni emigrați la Cluj, Paul Siedliczki (18 sept. st.n. 1661) și Christophor Zagorski (1700) apoi precizarea «Ecclesiae Unit. Coll. Claud.».

74. *Historiae Parlamenti (!) Angliae Breviarium*. Tribus partibus explicitum 1° Causae & Exordia Belli Civilis Angliae 2° Progressus Civilis Belli brevis mentio. 3° Originis & Progressus secundi Belli Compendiosa Enarratio. Avthore T.M., Londini..., 1651, in 12°, [2] + 223 p. (*idem*, cota 64.113); pe foaia de titlu însemnarea: «Eccles. Unit. Claud.».

succint cauzele războiului civil între Carol I și Parlament, urmate de narațiunea evenimentelor pînă la executarea monarhului și proclamarea republicii. O ultimă lucrare monografică dedicată Angliei, Scoției și Irlandei în perioada Restaurației de juristul Thomas Wood (1661—1722), profesor la New College din Oxford și tipărită la Londra în 1686⁷⁵ a aparținut lui Ștefan, fiul profesorului Ștefan Gyula Szigeti, apoi bibliotecii colegiului reformat din Aiud⁷⁶. Cartea cuprindea o analiză a statutului regalității, și a celor mai de seamă instituții civile și religioase ale monarhiei, o prezentare a centrelor universitare însoțite de istoricul lor și o expunere succintă a istoriei Scoției și Irlandei, pentru a încheia cu înșirarea suveranilor englezi și a celor mai de seamă familii nobile din regat.

Lingvistică și lexicografie. — În acest domeniu de activitate se relevă prezența în bibliotecile colegiului unitarian din Cluj⁷⁷ și a gimnaziului evanghelic brașovean la 1668⁷⁸ a cunoscutei lucrări privind structura limbii latine a medicului cu preocupări filologice și teologice Thomas Linacre (c. 1460—1524) în ediția apărută la Leipzig în 1577⁷⁹. Cea dintîi instituție de învățămînt amintită mai posedă și interesantul dicționar istoric, geografic și literar din 1553 al medicului Charles Estienne (1504—1564) (fratele cunoscutului tipograf umanist Robert I Estienne), emendat de istoricul Nicholas Lloyd (1630—1680), lector universitar la Wadham College din Oxford, într-o ediție apărută la Londra în 1686⁸⁰.

Ediții de clasici greco-latini. — Capitulul apare ca fiind destul de sărăcăcios deoarece în Transilvania se citeau textele clasicilor antichității editate mai cu seamă în țările germane, Franța și Italia. Cit privește Anglia nu am depistat în rîndul cărților achiziționate la sfîrșitul secolului al XVII-lea decît tragediile lui Aeschyl, tipărite la Londra în 1663 sub îngrijirea poetului și filologului Thomas Stanley (1625—1678)⁸¹, metamorfozele lui Ovidiu, într-o ediție apărută la Londra în 1589⁸², ce

75. *Angliae Notitia sive Praesens Status Angliae Succinte Enucleatus...*, Oxonii..., 1686, [8] + 235 p. (Bibi. Univ. Babeș-Bolyai, cota 85.610).

76. Dedicajie în l. latină pe v² filei de gardă. Pentru Ștefan Gyula Szigeti, profesor la colegiul reformat din Aiud, la 1713 vezi A. Huszt, *op. cit.*, p. 30.

77. Bibi. Acad. R.S.R., filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 61.740.

78. J. Gross, *Kronstädter Gymnasialbibliothek...*, p. 667, 684 și 703, nr. 52 (Thomae Linacri, *De emendata Latini Sermonis*).

79. Thomae Linacri Britanii *De emendata structura Latini sermones libri sex...*, Lipsiae, imprimebat Johannes Steinman, 1577, 12 f. + 527 p. + index. Pe exemplarul din biblioteca colegiului unitarian din Cluj se află numeroase însemnări ale posesorilor cărții începînd cu un Martinus Czechi care a cumpărat-o în 1591 cu 49 denari, apoi Valentin Okonin, Thoma Ikloti ce a achiziționat-o la 20 august 1600 cu 50 dinari, Laurentius Dalnaki și în sfîrșit «Ecclesiae Unit. Claudiopolis» (toate figurează pe forțaș; exemplarul brașovean a aparținut lui Johannes Tutius, dintr-o cunoscută familie brașoveană, cf. Gross, *op. cit.*, p. 703, nr. 32). Un manual de gramatică al lui Linacri, prelucrat de Grigore Molnar, a fost editat de timpuriu în l. latină la Cluj în 1566 [Thomae Linacri, *Grammatices Compendiosa per quaestiones explicatio*. A Gregorio Molnar, sanctae memoriae, in usum studiosae inventutis conscripta, Claudiopoli, 1566, în 8°, 144 p. (cf. Szabó, *op. cit.*, II, p. 24, nr. 102) și reeditat în 1578 (*idem*, p. 38—39, nr. 148)].

80. *Dictionarium historicum, geographicum, poeticum* a Carlo Stephano inchoatum Auctum per Nicolaum Lloydium..., Editio novissima, cui accessit index geographicus, Londini..., 1686, pag. diferită, (Bibi. Acad. R.S.R. — filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 61.951); pe foaia de titlu figurează însemnarea «Ecclesiae Unitariorum Claudiopolitanae».

81. *Aeschili Tragoediae septem. Cum Scholiis Graecis omnibus Deperditorum Dramatum Fragmentis, Versione & commentario Thomae Stanleii*, Londini, Typis Jacobi Flesher..., 1663, [24] + 886 p. Exemplarul figura în catalogul bibliotecii gimnaziului evanghelic din Brașov încă din 1668 cf. J. Gross, *op. cit.*, p. 666—675.

82. *P. Ovidii Nasonis Metamorphoseon Libri XV...*, Londini, 1589, în 12°, 408 + [40] p.

apartănind studentului în teologie Georg Albrich⁸³ și satirele lui Juvenal și Persius, editate tot la Londra în 1620⁸⁴, aflate în posesia notabilului Iosif Plecker iar în 1710 a lui Mihail Tartler⁸⁵. Toate aceste lucrări au ajuns ulterior în proprietatea gimnaziului evanghelic din Brașov⁸⁶.

Teologie. — Acest domeniu este, evident, mai bogat reprezentat în bibliotecile transilvane, predominând, în special, literatura puritană sau de inspirație puritană. Lucrările cele mai reprezentative ale lui William Ames, *Medulla Theologica*, *Anti-Synodalia scripta*, *Disputationes Anti-Bellarminianae* ș.a. figurau în bibliotecile colegiului unitarian din Cluj (provenind de la cronicarul Mihail Cserei)⁸⁷, gimnaziului din Sibiu⁸⁸ și a celui evanghelic din Brașov⁸⁹; câteva din lucrările lui William Perkins⁹⁰ erau posedate, în schimb, de biblioteca colegiului din Baia Mare⁹¹; în vârstă, clasică lucrare a lui William Bradshaw, *Puritanismus Anglicanus* se afla în două exemplare în aceea a colegiului unitarian din Cluj⁹². Biblioteca gimnaziului evanghelic brașovean mai achiziționase și lucrarea polemică a cunoscutului teolog presbiterian — revenit apoi la anglicanism și devenit episcop de Oxford — Samuel Parker (1640—1688), consacrată esenței naturii divine⁹³ iar în rîndul cărților colegiului din Baia Mare intrase opera *Disputationes*, pe teme teologice, a episcopului

83. Pe foaia de titlu figurează: «Sum ex libris Simonis Orendii a(anno) 1610 17 Julii», iar mai jos «Georgii Albrich Gymn(asiium) Cor(onensis) stud(iosus) An(no) 1695 Die 29 Junii»; dedesubt cota veche a gimnaziului evanghelic brașovean. Pe foaia de gardă se află scris de mîna lui Albrich un citat din Socrate. Despre Albrich vezi *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, V, p. 131.

84. *Iunii Iuvenalis et avlii Persii Flacci Satyrae*. Cum Annotationibus (!) ad marginem quae obscurissima quaeque dilucidare possint. Tertia editio..., Londini..., 1620 [3] + 190 p.

85. Pe foaia de titlu se află semnătura lui «Jos(eph) Plecker» dintr-o cunoscută familie de sași brașoveni, iar mai jos «Michael Tartler An(n)o 1710 (die) 19 Mart(ii)». Pentru Tartler, răposat la 5 august 1719, vezi însemnările din *Quellen zur Geschichte des Stadt Kronstadt*, VII, p. 113.

86. Tragediile lui Aeschyl (Bibl. Arh. St. Brașov, cota III 7), metamorfozele lui Ovidiu (*idem*, I 5) și satirile lui Juvenal și Persius (*idem*, I 731).

87. Bibl. Acad. R.S.R., filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 63.803 și 64.060 cf. și Lajos Szádeczky, *Cserei Mihály...*, p. 569, nr. 34 și 35. În biblioteca colegiului unitarian au mai intrat și alte opere ale lui Ames ca de pildă *Coronis ad collationem Hagiensem* ed. 3-e), Amstelodami, 1630 (cota 63.804), *Philosophemata*, Amstelodami, 1651 (cota 63.108), *Sententia de origine sabbati et die dominico...*, Amstelodami, 1658 (cota 63.111), *Disceptatio scholastica de circulo pontificio...*, Amstelodami, 1658 (cota 63.112) și *Christianae catecheseos sciagraphia...*, Amstelodami, 1660 (cota 63.109), a căror proveniență nu este, însă, cunoscută; în parte, poate să fi aparținut tot lui Cserei, în a cărei bibliotecă se mai găseau și două ediții din *Praxis pietatis*, a lui Lewis Bayly în traducerea lui Paul Medgyesi (cf. Szádeczky, *op. cit.*, p. 570, nr. 65).

88. Pe foaia albă lipită de contra-coperta exemplarului din *Medulla Theologica*. Editio novissima. Debreceni, per Stephanum Töltesi, 1685, în 12°, [9] + 408 p. (azi în Bibl. Bruckenthal VI 3557), se află scris «Liber Bibliothecae Gymn(asi) Cibin(tensis)» iar pe foaia de gardă iscălitura lui Petrus Fackler.

89. Pe foaia de gardă a unui exemplar din *Bellarminus Enevatus...*, figurează autograful lui «Johannes Seligstater 1660 7 7-bris» iar pe fila, a doua a cărții «Sum ex libris Johannis Woff Seelstadensis» Seligstat = Gross Schenk = Cincul Mare, jud. Brașov) alături de vechea cotă a bibliotecii gimnaziului evanghelic din Brașov.

90. *Anume Perkinsi Catechesis (Series causarum salutis. Praedestinationes ordo)* și Perkinsius *Adversus Bellarminium*.

91. G. Morvay, *Két nagybányai régi könyvtár*, p. 30, nr. 10 și p. 39, nr. 6.

92. Pe foile de titlu ale celor două exemplare figurează respectiv «Ex libris Joachimi Stegmanni» (ediția din Frankfurt, 1610) și semnătura lui «Christophor de Zagorski» (ediția din Amsterdam 1658), clerici unitarieni, alături de însemnele «Eccl. Unit. Claud.» (Acad. R.S.R. — filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 61 845 și 63.107).

93. *Disputationes De Deo et Providentia Divina...*, Londini, 1678, în 4°, XL + [16] + 572 p. (Bibl. Arh. St. Brașov, cota II 1294), posedînd adnotații marginale în creion, mai mult cote vechi și apoi precizarea «Ex libris Bibl(iothecae) Gymn(asi) Cor(onensis)».

de Salisbury Gilbert Burnet (1643—1715)⁹⁴. În sfârșit, în biblioteca cronicarului Cseri mai figura și lucrarea fondatorului colegiului grecesc de la Gloucester Hall din Oxford, Benjamin Woodroffa, tipărită la Oxford în 1700⁹⁵, în care erau combătute atacurile teologului catolic maghiar Ferenc Foris Otrokocsi (1648—1718) împotriva reformei lui Luther și a adeptilor săi⁹⁶; cartea a ajuns ulterior în posesia bibliotecii colegiului unitarian din Cluj⁹⁷. În rîndul cărților de teologie apărute în Anglia pe care le mai deținea biblioteca gimnaziului evanghelic din Brașov figurau și lucrări de mai mică importanță ca, de pildă, acelea scrise de dominicanul Robert Holcot (m. 1349)⁹⁸, teologul anglican Matthew Sutcliffe (1550?—1629)⁹⁹ și filozoful William Temple (1555—1627)¹⁰⁰, sau două lucrări anonime de etică puritană *A spiritual Duell between A Christian and Satan* (London, 1646)¹⁰¹ și *The Morning Exercise against Popery* (London, 1675)¹⁰²; ca o curiozitate, mai semnalăm, că aceeași bibliotecă mai poseda și o lucrare de astrologie, datorată medicului John Case (1680—1700) intitulată *Sphaera Civitatis* și dăruită gimnaziului de notabilul brașovean Simon Chrestels la 1695¹⁰³.

Ajunși la capătul examinării noastre privitoare la prezența cărții engleze în bibliotecile din Țara Românească și Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și primele decenii ale celui următor ce concluzii se pot degaja din prezentarea făcută? În primul rînd trebuie reținut faptul că în principatul muntean difuzarea cărților editate în Anglia — în special în limbile greacă și latină — s-a limitat, cu rare ex-

94. G. Morvay, *op. cit.*, p. 40, nr. 7.

95. *Examinis & Examinantis Examen, sive, reformationis & reformatorem defensio adversus Calumnias Francisci Fôris Otrokocsi...*, Oxoniae, E. Theatro Sheldoniano, 1700, în 4°, 116 p. (cf. și Szădeczky, *op. cit.*, p. 570, nr. 81). Pe forța figurează ex-libris-ul lui Cseri din 1702, care se repetă și pe foaia de titlu.

96. Este vorba de lucrarea *Examen Reformationis Lutheri et sociorum eius...*, Tyrnaviae, 1696, în 8°, 622 p., cf. Szabó, *op. cit.*, II, p. 504—505, nr. 1853 și B. Trócsányi, *Magyar református teológusok...* p. 23—24.

97. Bibl. Acad. R.S.R., filiala Cluj-Napoca, fond unitarian, cota 62.820.

98. *Holcot in librum Sapientiae*, în f^o, cf. J. Gross, *Geschichte der Kronstädter Gymnasialbibliothek*. p. 673 și 682 (în catalogul din 1668).

99. *De vera Christi Ecclesia adversus Robertum Bellarminum aliosque Sectae Jesuiticae Sodales eorumque errores & haeresses...*, Londini, 1600, în 4°, [2] + 126 p. (Bibl. Arh. St. Brașov, cota III 830). pe foaia de titlu figurează «Valentini Altner Die 10 Martiij 1693», iar mai jos cota veche a bibliotecii gimnaziului evanghelic brașovean. Valentin Altner, Alczner sau Altczner este amintit ca «studiosus» al zisului gimnaziu în 1677 (*Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó...*, V, p. 25) iar în catalogul bibliotecii din 1705 cartea figurează cu indicația «Geschenk des Valentin Alczner» (cf. Gross, *op. cit.*, p. 700, nr. 29).

100. Guilielmi Tempelli, *Defensio contra Piscatoris Responionem*; lucrarea figura în catalogul din 1705 ca fiind achiziționată din rămasurile de la Anna Weltner (cf. Gross, *op. cit.*, p. 702, nr. 21).

101. Lucrarea purta ca subtitlu indicația *A Conflict of a Penitent Sinner, with Satan, concerning the certainly, foundation, meanes and perfecting his Salvation*, by H. I., în 12°, [4] + 425 + 3 p. (Bibl. Arh. St. Brașov, cota I 766). Pe foaia de gardă se află precizarea: «Simonis Drauthi Londini Comparatis Anno 1698 Die 23 7-bris» iar mai jos vechea cotă a bibliotecii gimnaziului brașovean.

102. Titlul continuă: «Or, the Principal errors of the Church of Rome detected and confuted morning — lecture. Preached lately in Southwark by several Ministers of the Gospel in or near London. in 4°, [6] + 883 p. (Bibl. Arh. St. Brașov, II 1233). Pe foaia de titlu, din nou autograful lui Drauth: «Simon Drauth. Emit Londini An(n)o 1698 17 8-tobre 6 Shill(ings)» apoi vechea cotă a bibliotecii gimnaziului. Pe foaia de gardă se află niște exerciții de scriere în l. engleză ale lui Drauth și monograma sa.

103. Joh(an)ii Casii Oxoniensis *Sohaera Civitatis...*, în 4°. *Geschenk des Simon Chrestels 1695*. În catalogul din 1705 (Gross, *op. cit.*, p. 701, nr. 43). Despre posesorul cărții, notabilul brașovean Simon Chrestels, vezi unele date în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó...*, VI, p. 369 și 375.

cepții, la ediții de clasiți și texte religioase, corespunzătoare preocupărilor de ordin filosofic, filologic și teologic ale cărturarilor posesori, recrutați din rîndul celor mai proeminente figuri culturale ale vremii, cărțile s-au bucurat, în general, de o circulație foarte restrînsă; aceste lucrări n-au dobîndit un grad ceva mai mare de accesibilitate decît după pătrunderea lor, în mod parțial în secolul al XVIII-lea, în bibliotecile Mînăstirilor Hurezi și Văcărești. În ceea ce privește conținutul — în majoritatea cazurilor — nu e oglindită cultura engleză propriu-zisă: ci numai contribuții aduse de filologi, clasiști și teologi din Anglia la clarificarea unor texte biblice și ale părinților bisericești sau la editarea vechilor scriitori greco-latini.

În Transilvania, în schimb, răspîndirea cărților editate în Anglia, în cele mai variate domenii, reflectînd aportul adus de autorii lor la tezaurul științei și culturii universale, a fost, evident, mult mai intensă; sublinierile de pasaje, însemnările marginale și prezența ex-librisurilor deținătorilor pe majoritatea exemplarelor existente în diferite biblioteci publice sau particulare din această epocă, dovedesc lectura atentă și interesul deosebit manifestat de cititorii lor.

Cărțile din domeniul matematicii, fizicii, geografiei și medicinei, ca și gramaticile și dicționarele anglo-latine au folosit, neîndoios, școlărilor din colegiile și gimnaziile transilvane pentru învățatură, lucrările de istorie au îmbogățit viziunea de universalitate a celor ce le-au aprofundat — printre care și cronicarul Csérei — prin cunoașterea unor evenimente și din istoria poporului englez, iar dizertațiile cu caracter teologic au slujit și unor clerici și cărturari ortodocși pentru a ști să-și apere învățătura cea adevărată, iar pe de altă parte să ia contact, îndeosebi, cu literatura puritană.

Prezența cărții engleze în bibliotecile din Țara Românească și Transilvania a îmbogățit, așadar, cunoștințele oamenilor de cultură din țările noastre, deschizîndu-le orizonturi nebănuite în multe domenii de activitate ale spiritului uman pe care Biserica Ortodoxă le apreciază.

Paul CERNOVODEANU

DOBROGEA, VATRĂ PERMANENTĂ DE COMUNICĂRI ETNOCULTURALE ÎNTRE ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Civilizația și cultura unui popor constituie un tot organic, fenomenele componente aflându-se într-un proces continuu de întrepătrundere, de *comunicări specifice comunităților omenești*, reflectate în planul valorilor etnoculturale. În domeniul proceselor comunicaționale tradiționale, secole de-a rândul s-a făcut remarcabil *statutul* structural și funcțional în esență determinant și *rolul* preponderent, mai dinamic și mai angajant pe plan comunitar (local, zonal, național) al ocupațiilor și meșteșugurilor, implicit al funcțiilor relaționale comerciale. Etiologic, fenomenul se explică îndeosebi datorită făuririi și utilizării uneltelor și a mijloacelor de transport, perfecționate și generalizate continuu de către comunitate, ca prelungiri inestimabile ale creierului și minii omului¹.

Trăinicia și amploarea fenomenului comunicațional dezvoltat în sectorul producției și schimburilor tradiționale de bunuri materiale își are izvorul în *specificul dialectic* al acestor raporturi desfășurate pe fundalul economiei complexe agricole-pastorale ca ocupație principală tradițională de masă și în genere de bază. Etiologic și istoric, la baza acestui fenomen de comunicație se află *unitatea dialectică funcțională* în timp și spațiu a două sau mai multor ocupații și meșteșuguri tradiționale, fundamentale pentru desfășurarea vieții de obște în ansamblul local, zonal sau național, opuse și interdependente². Caracterul reciproc al interdependenței diferitelor forme tradiționale angajate în obținerea mijloacelor de trai se dezvoltă prin faptul că acestea — dintre care cel puțin două conferă de obicei *caracteristica ocupațională fundamentală* în desfășurarea fenomenului — sînt deopotrivă: contradictorii, inseparabile, asimetrice, autodinamice. Pentru înțelegerea naturii, măsurii și frecvenței comunicărilor etnoculturale posibile în sectorul ocupațional (inclusiv în cel al laturei comerciale), cu răsfrîngeri semnificative în *procesul de consolidare a unității naționale*, iar în cazul Dobrogei a funcției de *vatră permanentă de comunicări etnoculturale între românii de pretutindeni*, mai trebuie avut în vedere faptul că *formele sau modalitățile comunitare* de obținere a mijloacelor de trai s-au dovedit *contradictorii*, întrucît în aceeași localitate, zonă, regiune sau în țara întreagă nu există o a treia ocupație *la fel de importantă* din punct de vedere economic-social; *asimetrice*, întrucît numai una din ocupațiile de masă a dobîndit un *statut* și a jucat un *rol* primordial (de obicei agricultura, uneori păstoritul, alteori mineritul sau un meșteșug specializat, pe alocuri și arareori pădurăritul; dar și o *asociație ocupațională*, dintre care mai frecventă fiind cea agro-

1. H. Bergson, *L'évolution créatrice*, ed. 52, Paris, 1940, p. 140; N. Vaschide, *Essai sur la psychologie de la main*, Paris, 1909; S. Mehedinți, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*, București, f.a. (1920); H. Focillon, *Vie des formes. L'éloge de la main*, Paris, 1939; J. Cazeneuve, *L'ethnologie*, Paris, 1967, p. 301-311; J. Poirier (red.), *L'ethnologie générale*, Paris, 1968, p. 827-828, 833; T. Herseni, *Sociologie industrială*, București, 1973, p. 13-16.

2. N. Dunăre, *Interdependența ocupațiilor tradiționale la români, factor de stabilitate și continuitate*, în «Apulum», Alba Iulia, 1969, VII, 1, p. 529-550.

pastorală, corelată în mod necesar cu comerțul). În sfârșit, ocupațiile tradiționale luate în considerare s-au dovedit *autodinamice*, întrucât se găsesc, implicit, într-o permanentă interdependență și dezvoltare.

Considerate prin prisma acestui cadru etnologic general — tradițional, modern și contemporan totodată —, statutul și rolul Dobrogei de vatră permanentă de comunicări etnoculturale între românii de pretutindeni s-au statornicit și dezvoltat în contextul convergenței dialectice a mai multor factori ocupaționali, ei înșiși fiind suferiți unor condiționări complexe și aflați în raporturi reciproce dinamice. Desfășurarea acestora în ambianța antropogeografică și etnoculturală a regiunii românești dintre Dunărea de Jos și Marea Neagră s-a conturat, intensificat și diferențiat — succesiv sau concomitent — pe tot parcursul etapelor feudale, apoi moderne, iar ca o încununare etnoculturală pînă în plină epocă contemporană³.

Fără a se înlătura unul pe altul, ci mai ales consolidându-se reciproc, principalii factori ocupaționali care au condus la consfințirea funcției de vatră permanentă de comunicări etnoculturale între românii de pretutindeni, s-au ivit, afirmat, adăugat și înălțuit pe teritoriul dintre Dunărea de Jos și Marea Neagră în general în următoarea succesiune istorico-etnoculturală :

— *transhumanța pastorală* cu cololarele acesteia, transportul, comerțul de produse specifice păstorești, dar și de altă natură, precum și stabilirea treptată în Dobrogea a unui număr tot mai mare dintre participanții la exercitarea acestei forme de mișcare pastorală ;

— *imigrările de lucrători agricoli sezonieri* din Țara Românească și Moldova în Dobrogea ;

— *căraușitul*, cu deosebire cel pentru comercializarea produselor meșteșugărești, pomicole, viticole, piscicole etc. ;

— *schimburile comerciale* din cadrul tirgurilor dobrogene ;

— *împroprietăririle agricole* cu veterani și urmași ai veteranilor din războaiele pentru independență și unitate națională, în cuprinsul satelor de pe întreg teritoriul dobrogean ;

— *ășezarea unor grupuri de populație română*, cu veche tradiție comercial-pastorală ;

— *dezvoltarea unor ramuri economice moderne* și, mai ales, contemporane, care au atras specialiști și din celelalte ținuturi românești.

Transhumanța pastorală a fost înlesnită de contextul carpato-dobrogean, complementar din punct de vedere antropogeografic, agrogeografic și economic în genere. Astfel, nu numai toate riurile din Țara Românească și Moldova gravitează și duc spre marele fluviu, dar și principalele drumuri din aceste ținuturi, care, încă din epoca dacoromană, le prelungesc pe cele din Transilvania. În acest context, multe secole de-a rândul, diferitele forme de transhumanță pastorală intracarpatică, transcarpatică și subcarpatică au antrenat an de an spre Dobrogea o seamă de *purători ai civilizației* și

3. I. Ionescu de la Brad, *Excursion agricole dans le pleine de la Dobroudja*, Constantinople, 1850 ; T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iași, 1880 ; Gr. Dănescu, *Dicționarul statistic, geografic, economic și istoric al județului Tulcea*, București, 1896 ; Idem, *Dicționarul statistic, geografic, economic și istoric al județului Constanța*, București, 1897 ; N. Iorga, *Cele trei Dobroge pe care le-am găsit*, în «Analele Dobrogei», Constanța, 1922, III, 1 ; Al. Gherghel, *Dobrogea în viața românească*, Constanța, 1935 ; P. V. Coteș, I. Popovici, *Județul Tulcea*, București, 1972, p. 7-10, 80-115 ; I. Rădulescu, Athena Herbst-Rădoi, *Județul Constanța*, București, 1974, p. 7-11, 120-158.

culturii populare din cele mai diferite zone etnografice românești, pe care le străbătuseră, ori în care poposiseră pentru toamnă, dar mai cu seamă pentru iernat, uneori chiar și pentru vârat și primăvărat⁴.

Atestări feudale din cele mai vechi relevă faptul că, în cuprinsul celor trei mari principate românești, drumurile turmelor s-au suprapus cu drumurile sării și ale cărașitului pentru cele mai diferite produse rezultate din pământul românesc. Toate aceste drumuri se îndreptau, îndeosebi, spre ferestrele comerciale ale vremii de la schelele de pe ambele maluri dunărene și de la țărmul Mării Negre⁵. Pătrunzind pe la punctele de trecere Chilia Veche, Isaccea, Galați, Brăila, Peceneaga, Dăeni, Gura Ialomiței — Piuța Pietrii — Vadu Oii — Hirșova, Topalu — Dunărea — Capidava, Oltenița, Călărași — Ostrov, Giurgiu etc., în cuprinsul teritoriului dintre Dunărea de Jos și Marea cea Mare, prețuită atât de mult de către Mircea cel Bătrîn, păstorii și proprietarii de vite care străbătuseră Țara Oltului, Mărginimea Sibiului, Țara Hațegului, Valea Jiului humedorean, zonele Vilcea, Vlașca, Ilfov, Țara Birsei, Munții Brețcu, zonele Ialomița, Buzău, R. Sărat, Țara Vrancei, Basarabia etc., se reuneau astfel cu românii *dicieni* sau *turcani* din Dobrogea, realizând schimburi economice reciproce, dar și ample comunicări etnoculturale pe linia creațiilor tradiționale plastice, literare etc. În același context procesul trebuie considerată și prezența turmelor, cirezilor și hergheliilor aparținând *pămintenilor* din Țara Românească (Ilfov, Ialomița, Brăila) în Dobrogea, încadrându-se în forma pre-transhumanță a păstoritului de pendulare dublă, iernând pe lângă Hirșova, Girliciu, Dăeni, în Delta Dunării, în preajma lacurilor, în părțile Mangaliei etc.⁶.

Răminerea turmelor în Dobrogea pentru perioade mai îndelungate, chiar de câțiva ani, precum și stabilirea unui număr tot mai mare de păstori și oieri între Dunăre și

4. I. Georgescu, *Cinsprezece ani de transhumanță în Țările Române (1782-1797)*, în «Analele Dobrogei», Cernăuți, 1924-1925, V-VI, p. 30-48; N. Dragomir, *Oierii mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea*, în «Analele Dobrogei», Constanța, 1938, XIX, 2; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 36, 88-89; D. Șandru, *Mocanii în Dobrogea*, București, 1946; N. Dunăre (red.), *Arta populară din Valea Jiului*, București, 1963, p. 72-73; Idem, *Țara Birsei*, I, București, 1972, p. 215-218; T. Mateescu, *Știri noi despre prezența mocanilor în Dobrogea în timpul stăpînirii otomane* (I), în «Revista Arhivelor», București, 1971, XLVIII, 3, p. 391-417; *Ibidem* (II), în «Apulum», Alba Iulia, 1973, XI, p. 421-434; C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII-XIX*, București, 1976, p. 109-126.

5. G. Vâlsan, *Românii în Dobrogea (de pe o hartă din circa 1769-1774)*, în «Analele Dobrogei», Constanța, 1920, I, 4, p. 535, 540; Idem, *Dunărea de Jos în viața poporului român*, în «Graul românesc» Cluj, 1927, I, 10; Al. P. Arbore, *O încercare de reconstituire a trecutului românilor din Dobrogea*, în «Analele Dobrogei», Constanța, 1922, III, 2, p. 253, 266-267; I. I. Ghelase, *Mocanii, importanța și evoluția lor social-economică în România*, București, 1937; Em. Bucuța, *Pietre de vad*, București, 1943, III, p. 33; Nicolae Dunăre, *Typologie des traditionellen Hirtenlebens im karpato-balkanischen Raum*, în «Zeitschrift für Balkanologie», München, 1975, XI, p. 5-39; Idem, *Typologie pastorale traditionnelle sud-est européenne* (Congres, 1975), Beograd, 1976, p. 204-205; C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 109-111, 119-120.

6. T. Burada, *op. cit.*, p. 21; Per. Papahagi, *Dunărea*, în «Analele Dobrogei», Constanța, 1922, III, 2, p. 229-235; G. N. Șerbănescu, *Monografia comunei Topalu*, în «Analele Dobrogei», Constanța, 1923, IV, 3, p. 104-113; V. Morfeș, *Relațiile satului Topalu cu ostroavele din fața sa*, loc. cit., 1923, IV, p. 113-114; Idem, *Balta Ialomiței*, loc. cit., 1924-1925, V-VI, p. 59, 78-86; Al. P. Arbore, *O încercare...*, p. 271, 275-277, 284-287; G. Vâlsan, *Românii în Delta Dunării la sfîrșitul secolului al XVIII-lea* în «Omagiu lui Ioan Bianu», București, 1927; S. Mehedinți, *Dacia Pontică și Dacia Carpatică*, în «Analele Dobrogei», Constanța, 1928, IX, 1; Cercetări proprii pe teren în ambele județe dobrogene (1975, 1976).

Mare, începînd cu mult înaintea războiului pentru Independența de stat a României moderne, precum și după revenirea Dobrogei la Patria-mamă, determinau un aport etnocultural sporit al transumanței pastorale. Acest aport era cu atît mai sporit, mai eficient, mai extins și mai adîncit, cu cît contactele grupelor de populație românească nord și vest-dunăreană cu românii dobrogeni, nu se limitau la zona bălților și deltei sau la vecinătatea malului drept al fluviului. Păștorii și oierii aparținînd mișcărilor transhumante își desfășurau activitățile specifice pînă în preajma litoralului maritim, la Caverna, Bazargic, Mangalia, Siutghiol, Tașaul, Sinoe, Babadag, Razelm etc.⁷. Legat de adîncimea etnoculturală a factorului considerat, subliniem și constatarea că acesta nu se limita la sectorul social-economic strict pastoral, ci îmbrățișa numeroase alte ramuri, de obicei comerciale, printre care un rol de seamă a revenit colportajului de publicații culturale specifice vremii, provenite din toate provinciile istorice românești (psaltri, cazanii, octoihuri, Alexandria, Fabulele lui Esop, chiuituri populare, cărți de învățătură agricole etc.⁸).

Celălalt factor de seamă, *imigrările de lucrători agricoli sezonieri din principate în cursul secolelor de stăpînire otomană în Dobrogea*⁹, s-a caracterizat printr-o pondere demografică și mai mare a contactelor etnoculturale. În fond era vorba de o altă fațetă, cu o proporție mai ridicată, comparabilă și complementară cu migrația sezonieră a miilor de locuitori salahori, meseriași, luntrași etc., pe care Țara Românească și Moldova erau obligate anual față de Poarta Otomană, spre a efectua în Dobrogea numeroase și variate lucrări de construcții, activități forestiere, marinărești, fluviale etc.¹⁰.

Musulmanii, colonizați în Dobrogea, fiind ocupați cu sarcini de ordin militar și administrativ, în cadrul aceluiași obligații (devenite *vechi obicei*), un număr și mai mare de români nord-vest dunăreni erau aduși aici ca lucrători agricoli pe pămînturile

7. I. Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 21—22; G. Vâlsan, *Mocanii în Dobrogea la 1845*, în «Graiul românesc», Cluj, 1928, II, 3; N. Dragomir, *op. cit.*, D. Șandru, *op. cit.*, p. 110—112; Șt. Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, București, 1971, p. 342—348; I. I. Ghelase, *Vechimea autohtonilor și a transumanței mocanilor birșani în Cîmpia română și Dobrogea*, în «Peuce», Tulcea, 1971, II, p. 369—385; C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 121—122, 125—126.

8. C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 126—131. V. și: T. Mateescu, *Din legăturile culturale ale Dobrogei cu Țara Românească în secolul al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», București, 1975, XCIII, 9—10, p. 1124—1128.

9. T. Mateescu, *Țăranii din Moldova și Țara Românească la munci agricole în Dobrogea (secolul al XVIII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea)*, în «Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol», Iași, 1972, IX, p. 237—254. V. și: I. N. Roman, *Studii asupra proprietății rurale din Dobrogea*, Constanța, 1907; N. Grigoraș, *Obligațiile în muncă față de stat și față de turci ale populației din Moldova (secolele XIV—XVIII)*, în «Studii», București, 1965, XVIII, 4, p. 899—910. Pentru perioada de pînă la mijlocul secolului al XVI-lea se păstrează puține atestări documentare privind furnizarea de braje de muncă din Țara Românească și Moldova în Imperiul Otoman. În schimb, de pe la jumătatea acestui secol (cu privire la obligațiile Țării Românești) și din ultimul pătrar al aceluiași secol (cu privire la cele ale Moldovei), acestea devin tot mai numeroase, reflectînd o creștere a necesităților de produse agricole pentru Poartă și o intensificare a agriculturii dobrogene.

10. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, București, 1884, IV, partea a 2-a, p. 134; M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești întocmite de...*, București, 1960, I, p. 34; C. C. Giurescu, *Construcții navale în Principatele române în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în «Omagiul lui Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani», București, 1965, p. 318—319, 323—325; T. Mateescu, *Țăranii din Moldova și Țara Românească...*, p. 237.

luate în stăpînire de feudali și coloniștii otomani. În fiecare an, marea majoritate a acestora era imperios necesară pentru perioada de vîrf a muncilor agricole de vară (recoltarea cerealelor)¹¹.

Acest fenomen deosebit de bogat în forme de comunicare izvorite direct din cadrul activităților agricole tradiționale de bază a dobîndit încă din secolele XVI—XVII un adevărat caracter de masă¹² și, implicit, a condus la consecințe antropologice multilaterale (fizice, sociale, culturale). Forța acestui proces demografic-economic consta în concentrarea sa asupra sectorului muncilor agricole de vară, propice unor contacte etnoculturale deosebit de susținute, și în primul rînd asupra operațiilor din perioada de vîrf, recoltarea bucatelor, încheiată de obicei cu procese rituale tradiționale de o bogată semnificație comunitară.

Astfel, de-a lungul multor secole, seceratul a prilejuit un complex de comunicări etnoculturale evidențiat prin cele mai strînse și mai multiple contacte și relații reciproce, desfășurate în cuprinsul vetei dobrogene, între românii de la Marea Neagră și Dunărea de Jos cu românii din zonele subcarpatice muntene și moldovene, precum și dinăuntrul Curburii Carpaților. Aceste comunicări au constat în contacte ocupaționale, interferențe la nivelul procedeelor și terminologiei agrare, în obiceiuri, în portul popular etc.¹³.

În perspectivă etnologică și etnosociologică, participarea masivă observată scoate totodată în relief ponderea economiei agricole dobrogene, faptul că, din acest punct de vedere Dobrogea ocupa unul din primele locuri în cadrul Imperiului Otoman, fiind pe drept cuvînt considerată în tot cursul evului mediu o sursă inepuizabilă de grîne, iar Dunărea, calea pentru transportul acestora, fiind tatăl care hrănește Constantinopolul¹⁴.

Intensitatea și consecințele acestui factor s-au adîncit ulterior, cînd țărănilor români din zonele sud-est carpatice, din Moldova și Țara Românească în general, li s-au alăturat aici lucrători agricoli sezonieri veniți chiar din Transilvania (Țara Birsei și alte zone)¹⁵.

Treptat, fenomenul de comunicare antropologică multilaterală între românii de pretutindeni, reuniți vara în cuprinsul Dobrogei, a dobîndit o bază și mai puternică prin stabilirea definitivă între Dunăre și Marea Neagră a unui număr apreciabil dintre acești lucrători agricoli sezonieri, reîmprospătînd și îngroșînd rîndurile populației românești. Astfel, românii dobrogeni *dicieni*, *turcani* sau *băltăgani* li s-au adăugat noi contingente de români *cojani*, adică agricultori proveniți îndeosebi din Muntenia și

11. T. Mateescu, *Țăranii din Moldova și Țara Românească...*, p. 238—253. Uneori, lucrătorii agricoli din principate erau aduși în Dobrogea, nu numai pentru recoltarea cerealelor, dar și pentru celelalte munci agricole principale, respectiv pentru arat și semănat (p. 239).

12. *Ibidem*, p. 237—238. Asemenea obligații în muncă s-au menținut pînă la tratatul de la Adrianopol (1829).

13. I. N. Roman, *Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877*, în «Analele Dobrogei», Constanța, 1920, I, 3; Colectiv, *Cincizeci de ani de viață românească: 1878—1928*, București, 1928; Ap. Culea, *Cît trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, București, 1928; Gh. Popescu-Județ, *Jocuri populare din Dobrogea*, Constanța, 1964; D. Glavu, *Din tradiția populară a Dobrogei*, Constanța, 1974.

14. T. Mateescu, *Țăranii din Moldova și Țara Românească...*, p. 238—239.

15. N. Dunăre (red.), *Țara Birsei*, I, București, 1972, p. 147.

Moldova, iar foarte curînd contingente importante de români *mocani*, originari din zonele transilvănene care practicau și tipul pastoral de transhumanță amplă¹⁶.

Cărăușitul, cu deosebire cel pentru comercializarea produselor meșteșugărești de curentă utilitate casnică-gospodărească, a constituit încă un factor important de comunicare etnoculturală pe teritoriul dobrogean, în cadrul cărui *locmitul* dintre vânzător și cumpărător, mai cu seamă cumpărătoare, oferea un cîmp larg de discuții pe cele mai variate teme¹⁷. Asemenea nevoi locale de produse erau satisfăcute îndeosebi de către satele specializate care îmbrățișau o arie antropogeografică de desfacere mai întinsă, cuprinzînd astfel toate sau aproape toate ținuturile istorice ale României. *Cărăușii* acestor produse și în genere meșterii ambulanți care desfăceau asemenea obiecte dobîndiseră un statut specific și jucau un rol nemijlocit în întreținerea și dezvoltarea unor ample contacte și comunicări etnoculturale și etnolingvistice între locuitorii celor mai diferite ținuturi românești situate, fie de o parte și de alta a lanțului carpatic, fie de o parte și de alta a Dunării de Jos¹⁸. Spre a ilustra acest statut și rolul jucat, semnificația lui istorico-etnologică, menționăm cazul meșterilor spătari din Munții Apuseni ai Transilvaniei, caracterizați printr-un pronunțat *dinamism comercial*, care și-au vîndut marfa dincoace de Carpați în Bărăgan și în cuprinsul tuturor satelor dobrogene¹⁹.

Într-o anume măsură corelate cu cărăușitul de produse meșteșugărești, agricole, pomicele, viticole, piscicole etc., *schimburile comerciale din cadrul țărgurilor dobrogene*²⁰ au pus în legătură nu numai locuitorii ținutului între ei, dar și pe aceștia cu

16. Br. Cotovu, *Intemeierea și dezvoltarea orașului Tulcea*, Tulcea, 1908; V. Stavrofor-Ursăsescu, *Monografia comunei Nalbant, jud. Tulcea*, Tulcea, 1910; C. Brătescu, *Două probleme dobrogene; colonizarea, toponimia*, în «Analele Dobrogei», Constanța, 1921, II, 1; Al. Arbore, *O încercare...*, p. 271, 275-277, 287; N. Iorga, *Cele trei Dobroge...*; G. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 104-113; V. Morfeș, *Balta...*, p. 114; Al. Stoian, *Caramurat (Mihail Kogălniceanu)*, Constanța, 1935; N. Dragomir, *op. cit.*, D. Șandru, *op. cit.*, Ș. Papacostea, *Contribuție la problema relațiilor agrare în Țara Românească în prima jumătate a veacului al XVIII-lea*, în «Studii și materiale de istorie medie», București, 1959, III, p. 265; C. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, Constanța, 1966, p. 7, 11-12; Amilcar Vasiliu, *Ion Ionescu de la Brad*, București, 1967, p. 21; T. Mateescu, *Țărani din Moldova și Țara Românească...*, p. 242-243, 247; C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 121, 125-126.

17. N. Dunăre (red.), *Țara Birsei*, I, București, 1972, 383-385, 389. «Latura caracteristică a acestui schimb este tocmai legătura directă între producători și cumpărători. Cu toate că prin caracterul său ocazional, prin primitivitatea transportului și a plății, volumul schimbului era mic, totuși el a avut o foarte mare importanță socială și economică. Într-adevăr, identitatea producătorului și a vânzătorului, mijloacele de transport cu o capacitate mică, dependența îndelungată a vânzătorului de această piață, cumpărarea în mici cantități și țărguiala îndelungată făceau ca acest schimb popular pe diferite rute sau în diferite locuri de țărguri să constituie un contact demografic periodic și repetat» (p. 377).

18. N. Dunăre, *Rolul satelor specializate în meșteșuguri în dezvoltarea legăturilor dintre țăările românești*, în «Apulum», 1967, VI, p. 537-556. Pentru trecut: D. Vilceanu, *Situația meșteșugarilor în Dobrogea secolelor X-XII*, în «Pontica», Constanța, 1972, 5.

19. N. Dunăre, *Sate din Zărand specializate în meșteșuguri*, în «Sargetia», III, Deva, 1956, p. 117-171.

20. Gr. Dănescu, *Dicționarul... județului Tulcea*; Idem, *Dicționarul... județului Constanța*; Br. Cotovu, *op. cit.*, C. Brătescu, *Tulcea, schiță urbanistică*, în «Analele Dobrogei», 1928, IX, 2; M. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, *Aspecte ale vieții economice din orașele și țărgurile Dobrogei sub stăpînirea otomană (sec. XV-XVII)*, în «Studii», București, 1973, 26, 1; Roswith Capesius, *Mobilierul țărănesc românesc*, București, 1974, p. 100, 114-115.

participanții la transhumanța pastorală carpaato-dobrogeană, pe toți cu lucrătorii agricoli și meșteșugarii sezonieri sau temporari veniți din Țara Românească și Moldova în Dobrogea, precum și pe producătorii și comercianții din Dobrogea cu cei veniți din județele megieșe Ilfov, Ialomița, Brăila, Covurlui (Galați) etc. Principalele centre de *țirguri anuale* sau *trimestriale* erau Constanța, Babadag, Medgidia, Hirșova, Ostrov, Negru Vodă, Cernavodă, Murfatlar, Tulcea, Măcin, Isaccea, Dăeni, Casimcea, Jurilovca, Chilia Veche etc. În toate aceste circumstanțe se desfășura un proces susținut de întrepătrundere a elementelor etnoculturale dobrogene cu cele aparținând ținuturilor de unde veneau participanții la țirguri. Ca și alte țirguri sau nedei din întreaga țară²¹, pe lângă schimburile economice, în cadrul acestora aveau loc și o seamă de manifestări cultural-artistice populare care multiplicau și diversificau contactele și comunicările etnoculturale. Polivalența orizontului geografic al țirgurilor dobrogene și polimorfismul comunicărilor desfășurate au avut o contribuție inestimabilă la cimentarea funcției Dobrogei ca vatră permanentă de interferențe materiale și spirituale între românii de pretutindeni, din țara noastră și din cuprinsul altor țări, precum și cu locuitorii cu preocupări comerciale aparținând altor naționalități și popoare.

Împroprietăririle agricole, care au avut loc îndeosebi în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea și în deceniul al treilea al secolului nostru²², în cuprinsul multor sate dobrogene, au oferit posibilități multiple și durabile pentru desfășurarea unor contacte și comunicări etnoculturale eficiente caracterizate din plin prin permanență. Prin statutul lor de *populație așezată*, cu rosturi agricole bine definite, veteranii și urmașii veteranilor din războaiele pentru independență și unitate națională (1877—1878, 1916—1918 etc.) au determinat o fertilizare și o reînnoire a formelor tradiționale de civilizație și cultură populară românească în cuprinsul vetei dobrogene.

Factorul de mai sus se corelează din punct de vedere funcțional cu *ășezarea unor grupuri de populație română*²³ cu veche tradiție comercial-pastorală. Prin încadrarea organică a acestei ramuri în contextul păstoritului sedentar și local și al agriculturii specializate, precum și prin dinamismul comercial dobândit în multe secole de aport remarcabil la încununarea modernă și contemporană a funcției Dobrogei de vatră permanentă în care s-au reunit români de pretutindeni.

21. S. Pop, *Sinonimele cuvîntului țirg în lumina geografiei lingvistice*, în «Revista geografică română», București, 1938, I, 1, p. 45—61; I. Conea, *Vechile țirguri-nedei de pe culmile Carpaților*, în «Buletin științific, Secția de geologie și geografie a Academiei R. S. România», București, 1957, II, 1, p. 107—118; N. Dunăre, *Arta populară din Valea Jiului...*, p. 55—60; V. Cărăbiș, *Nedeile*, Craiova, 1966; J. Poirier, *op. cit.*, p. 247; I. Ghelase, *Folclorul nedeilor în nordul Dobrogei*, în «Delta», Tulcea, 1973, VI, 1177, p. 3; Gavrilă Simion, *Muzeul Deltii Dunării*, în «Revista muzeelor», București, 1972, IX, 3, p. 200—202; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976.

22. *Dobrogea. Cincizeci de ani...*, cap. Dobrogea agricolă; C. Brătescu, *Două probleme...*; C. Filipescu, *Agricultura în Dobrogea*, în «Analele Dobrogei», 1938, XIX, 3; A. Ionescu, *Realizări și perspective ale județului Tulcea*, în «Revista de statistică», București, 1973, XXII, 1, p. 76—78.

23. I. Ghiulamila, *Documente vechi privitoare la emigrările aromânilor*, București, 1930; Th. Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București, 1942; cercetări personale pe teren în județele Constanța și Tulcea (1975—1976).

24. I. Arginteanu, *Istoria românilor macedoneni din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre*, București, 1904; I. Caragiani, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, culegere colectivă, București, 1929; V. Papahagi, *Aromânii moscopoleni și comerțul venețian în sec. XVII și XVIII*, București, 1938; N. Dunăre, *Typologie des traditionellen Hirtenlebens...*, p. 28—32; Idem, *Typologie pastorale...*, p. 206—210.

În epoca modernă, dar mai cu seamă în cea contemporană, cînd Dobrogea cunoaște în progresie geometrică dezvoltarea unor noi ramuri economice²⁵, în cuprinsul acesteia s-au reunit specialiști și din celelalte ținuturi românești, într-un aflux incomparabil superior epocilor istorice anterioare. În acest context, paralel cu dezvoltarea pe ansamblu a industriei județelor dobrogene, s-au desfășurat însemnate modificări calitative, concretizate în diversificarea ramurilor și subramurilor, lărgirii nomenclaturii, varietății și complexității produselor fabricate. Județele Constanța și Tulcea însumează condiții antropogeografice, agrogeografice, resurse fizice, umane și economice variate, ceea ce le conferă o funcționalitate complexă în cadrul economiei naționale, precum și noi largi posibilități de dezvoltare în viitor.

Ca și întreaga țară, Dobrogea parcurge un puternic proces de urbanizare, caracterizat printr-o continuă evoluție a funcțiilor economice ale orașelor și celorlalte centre economice, ceea ce a determinat o lărgire și intensificare a comunicărilor etnoculturale între populația orășenească și aceea rurală, între populația regiunii dintre Dunărea de Jos și Marea Neagră, pe de o parte, și aceea a întregii României, pe de altă parte. Printre consecințele etnosociologice, etnopsihologice și etnologice ale înaltelor fenomene contemporane de interdependență și interrelație, pe primul plan se relevă *solidaritatea morală și etnoculturală înregistrată deopotrivă la nivel județean, regional și republican*.

Procesul milenar de desprindere ocupațională de agricultură și în genere de complexul ocupațiilor tradiționale rurale, prin participarea și specializarea în ramurile industriale și în genere în ocupațiile cu caracter urban, — în condițiile epocii contemporane și îndeosebi în cursul ultimelor trei decenii a cunoscut nu numai un avînt incomparabil de ridicat, dar s-a caracterizat totodată printr-o deplină încorporare economică a celor intrați pe acest făgaș transformator.

Tradițiile folclorice plastice, literare, muzicale, coregrafice și teatrale au aflat un sprijin susținut în instituțiile și organisme culturale și artistice contemporane, ceea ce a permis ample cercetări, o operă de valorificare progresivă sub forma ansamblurilor de tineret la orașe ca și la sate, a unităților cooperatiste de meșteșuguri destinate producțiilor artizanale ce dezvoltă tradițiile dobrogene. În aproape toate subzonele etnografice din județele Constanța și Tulcea, nu arareori și în multe comune rurale, s-au reconstituit variantele specifice de port popular, au fost lucrate cu competență etnografică, înzestrîndu-se cu acestea echipele de dansuri și cîntece populare. Astfel, pe fundalul vechiului tip de port popular românesc autohton dobrogean s-au relevat, nu numai elementele comune cu portul tradițional din județele vecine Ilfov, Ialomița, Brăila și Galați (*portul cu cătrință*), dar și aporturile decorative (cromatice și ornamentale) datorate grupurilor de populație românească așezate succesiv în Dobrogea mai ales în cursul ultimelor două-trei secole: *țuțuieni* din Mărginimea Sibiului, *mocani* din Țara Birsei, *cojani* din județele megieșe, *veterani* din diferitele județe cu un spor demografic mai accentuat, precum și *aromâni*.

25. P. Coteș, I. Popovici, *op. cit.*, p. 80—93; I. Rădulescu, Athena Herbst-Rădoi, *op. cit.*, p. 120—136; I. Popovici, G. Simion, *Județul Tulcea*, Tulcea, 1974; A. Maximov, *Pescarul de ieri, inginerul de azi*, în «Delta», Tulcea, 1972, V, 683, p. 1—2; A. Ionescu, *Realizări și perspective ale județului Tulcea*, loc. cit., p. 76—78.

În acest context, se impune constatarea apartenenței fenomenului etnocultural dobrogean la specificul românesc în genere, mai relevantă în domeniul cromaticii și ornamenticii portului tradițional. Îndeosebi *cromatica se dovedește un factor constitutiv esențial*, «simțul culorilor este... în genere forma cea mai populară a simțului estetic». Astfel, asemenea altor provincii istorice românești, în cazul diverselor variante ale portului tradițional dobrogean (broderiile de pe cămăși) s-a cunoscut utilizarea mai frecventă a roșului, negrului (care prin decolorare devenea albastru închis), precum și a galbenului²⁶. Evident, în urma pătrunderii bumbacului pe scară tot mai largă, dar mai cu seamă în urma dezvoltării industriei chimice, posibilitățile coloristice s-au înmulțit considerabil.

Caracterul milenar al Dobrogei ca *vatră permanentă de comunicări etnoculturale între românii de pretutindeni* cunoaște o intensitate și o eficiență incomparabil sporite în condițiile *factorilor moderni*, dar mai cu seamă a celor contemporani. Printre acestea, un loc de frunte l-au ocupat ori îl ocupă: participarea activă la formarea și dezvoltarea pieței naționale; renașterea național-culturală de după înfăptuirea independenței de stat a României moderne și a statului național unitar român contemporan; profundele transformări revoluționare economice, sociale și etnoculturale, începute acum trei decenii.

Prof. Nicolae DUNARE

²⁶ N. Dunăre, *Probleme ale fondului principal comun în cultura și arta populară românească*, în «Apulum», 1975, XIII, p. 551-552.

• R E C E N Z I I •

DE LA DUNĂRE LA MARE, *Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1977, 244 p. + CIX planșe alb-negru și color.

Anul 1977 a fost pentru întregul nostru popor anul sărbătoririi centenarului Independenței de Stat a României.

Toată suflarea românească de pretutindeni a fost pătrunsă încă o dată de fiorul sfânt care a cutremurat conștiințele românilor din totdeauna: «...sintem o națiune independentă...».

Astăzi, când sînt valorificate toate marile aspirații ale înaintașilor, la loc de frunte se găsește problema independenței depline, problemă cheie a existenței noastre între națiuni și vitală pentru orice trăitor pe aceste meleaguri. De aceea, Centenarul Independenței de Stat a României a constituit nu numai un moment în viața modernă a României, ci și un nou prilej de afirmare în toate domeniile și în toate sectoarele de activitate.

Biserica Ortodoxă Română, fiind alături de popor încă de la formarea lui, consfințește cu mijloacele ei specifice evenimentele de seamă din viața patriei. Independența de Stat a României a însemnat pentru Biserica strămoșească, în perioada imediat următoare, recunoașterea autocefaliei... Așa se explică dăruirea pentru patrie a fiilor ei sufletești și participarea slujitorilor la luptă sau la ajutorarea frontului și susținerea moralului ostașilor și celor rămași la casele lor.

Ierarhii, preoții, cîntăreții sau monahii au participat la cucerirea Independenței de Stat a României pe cîmpul de bătaie, la îngrijirea bolnavilor și răniților, precum și la strîngerea de merinde, îmbrăcăminte, medicamente și chiar arme.

Dunărea, fluviu sfînt al strămoșilor noștri, a fost martoră la atîtea bătălii și jertfe ale străbunilor. Malurile ei sînt ticsite de pămînt amestecat cu sînge, brațele ei și bălțile ei ascund încă enigme ale civilizațiilor de veacuri. Și ea, Dunărea, care scaldă trupul patriei noastre, a fost martoră nenumăratelor silmicii și erfe umane pentru cîștigarea năzuințelor de veacuri ale poporului nostru: *neatîrnarea și independența*.

Pentru a aduce un prinos de aleasă cinstire mărețului eveniment al Centenarului Independenței de Stat a României, Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos a editat lucrarea de față avîndu-se în vedere că Independența de Stat a României a însemnat și revenirea străbunelor meleaguri dobrogene la Patria-mamă.

Grija deosebită a Conducerii Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos s-a materializat și în această carte-album, sugestiv intitulată, *De la Dunăre la Mare*. Putem mărturisii din capul locului că scopul a fost atins. Din punct de vedere istoric, lucrarea este un document de reală valoare, pe plan bisericesc s-a dovedit încă o dată că unitatea de credință, de cuget și de simțire a românilor de pretutindeni a dus în mod

sigur la independența totală. *Aniversarea Centenarului de la proclamarea și cucerirea (cu arma în mână) a independenței de stat a României, la a cărei cinstire de către întregul nostru popor se alătură cu însuflețire și Biserica noastră, ne oferă prilejul de a întâmpina cu bucurie această mare sărbătoare prin publicația de față*» (Cuvînt înainte al I. P. S. Arhiepiscop Antim, p. 5—6).

În Dobrogea, Sfîntul Apostol Andrei a adus vestea cea bună și a înființat scaune apostolice (Tomis, Callatis, Histria etc.). Aici s-au adus primele jertfe ale dacilor pentru apărarea gleei străbune, iar cele mai interesante vestigii arheologice vorbesc cu prisosință despre viața înaintașilor noștri. Toate epocile de glorie și restriște sînt scrise cu bucurie sau durere în cartea de piatră aspră a Dobrogei. De aceea, incheie *Cuvîntul înainte* al Întîistătătorului Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos: «Astăzi privim cu satisfacție la eforturile care se depun în întreaga țară pentru descoperirea mărturiilor despre trecutul neamului nostru și punerea în valoare a tezaurului spiritual moștenit de la înaintași, pentru găsirea de lucruri noi și inspirații călăuzitoare în drumul spre progres. În acest sens, dorim să aducem și noi aportul nostru modest prin osteneala colaboratorilor acestei publicații jubiliare, cărora le exprimăm călduroasele noastre mulțumiri» (p. 8).

După aceste scurte considerații asupra istoriei pămîntului românesc dintre Dunăre și Mare sînt publicate articole, eseuri, studii selectate cu grijă pentru profilul unei asemenea lucrări.

Continuitatea populației romanice în Dobrogea (p. 9—15), de Const. C. Giurescu, articol de fond și la obiect în care autorul arată, cu autoritatea-i recunoscută, că populația dobrogeană și-a menținut romanitatea ei pînă la venirea slavilor, ca, după o perioadă să fie reluată, sub altă formă, aceea a *românizării* (9). Cu toată aparenta slavă a unor localități sau nume, acestea sînt vechi toponimice daco-getice, dacoromane sau române slavizate. La mult disputata Vicina, arată autorul, terminația a ...dovedește forma romanică. Ample considerații sînt făcute asupra Chilie (Vechi și Noi), Dirstorului, Capidavei, Oltinei ș.a.

În sfîrșit, scrie autorul: «Dobrogea, țară străveche daco-getă ai cărei autohtoni s-au opus regelui persan Darius în anul 514 î.Hr., țară unde s-a ridicat Trofeul lui Traian, și-a păstrat în tot timpul migrațiilor, populația ei romanică, sau străveche românească» (p. 15).

Romanitate și creștinism, coordonate ale etnogenezei române (p. 6—22), scris de prof. Radu Vulpe, este un studiu dens și îndrăzneț, înaripat și plin de simțire românească. Ideile curg ca niște ape limpezi peste Carpați și șesurile Daciei și izvorite din stîncile sanctuarelor de unde preoții dacilor împărțeau «apa sfință». Înalta spiritualitate a strămoșilor noștri, daci și romani, a înlesnit pătrunderea creștinismului, mai întii în Dobrogea și apoi în toate provinciile dacoromane. «Nu era posibil ca acțiunea acestei comunități (creștine) să se fi oprit la malul drept al Dunării și să nu se fi încadrat în neconținutele relații de tot felul dintre Dacia și țărmurile pontice». Este subliniată, de asemenea, convertirea și altor popoare și pentru transmiterea noii învățături în limba latină se citează și textul monogramei de la Biertan. La sfîrșitul nenumăratelor exemple despre rolul creștinismului în istoria poporului român, reputatul profesor și ucenic al savantului V. Pârvan, subscrie: «...factorul creștin apare în procesul de romanizare de la originea poporului român cu un rol atît de determinant, încît se ridică la o însemnătate egală cu aceea a romanității noastre însăși. Cu bună dreptate se poate vorbi de aceste două fenomene ca de două direcții istorice cardinale, ca de *coordonatele magistrale ale etnogenezei noastre*... Dacă a putut totuși să se consolideze — în fața neamurilor migratoare — să se unifice și să oțelească vitalitatea bazei sale geto-dacice cu o superioară energie, care să reziste tuturor primejdiilor supraviețuindu-le și dominîndu-le, o datorește mai presus de orice nesecatului izvor de forțe morale care era creștinismul... Dacă (poporul nostru) n-ar fi fost creștin atunci, în acel moment de răsruce, este îndoielnic că ar mai fi rămas roman».

Păstrarea și dezvoltarea creștinismului în Schythia Minor (p. 23—33), de Ș. Nicolae (Pr. Prof. N. Șerbănescu), prezintă o imagine clară a primelor comunități creștine din Dobrogea. După ce arată vechimea acestui pămînt dacic, articolul subliniază importanța Pontului Euxin în dezvoltarea civilizației cetăților grecești și apoi romane de

la mare, precum și permanența împletire între populația autohtonă dacică, dacoromană cu lumea Apusului sau cu a Orientului prin Bizanț. Printre aceste preocupări, creștinismul a jucat un rol aparte.

De la predica Sfântului Apostol Andrei — se citează din izvoare cunoscute și din tradiția locală — pînă la organizarea primelor episcopate, pe teritoriul străbun al Dobrogei se găsesc nenumărate mărturii arheologice: bazilici, obiecte sfinte, inscripții creștine pe pietre funerare etc. Desigur, cel mai important centru organizatoric al creștinismului a fost Tomisul, care la începutul sec. VI devenise arhiepiscopie autocefală și ocupa locul al II-lea între scaunele Patriarhiei Constantinopolului. Conducătorul ei avea titlu de mitropolit și de Arhiepiscopia de Tomis — spune autorul, după afirmația unora — «ar fi depins 14 scaune episcopale aflate pe teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră».

Arătînd activitatea episcopilor de Tomis, precum și evoluția favorabilă și nefavorabilă a evenimentelor, studiul se încheie cu sublinierea faptelor din sec. IX—XII, cînd în Dobrogea populația românească creștină ortodoxă de aici avea o bună organizare bisericească. «Creștinismul ortodox român este astfel o veridică, o valoroasă și vrednică de luat în seamă probă a continuității dacoromane și a poporului nostru pe colțul de pămînt, întotdeauna românesc al Dobrogei, la Dunărea de Jos și pe întreg teritoriul României de azi».

Martiri și sfinți pe pămîntul Dobrogei de azi (p. 34—62), de Pr. Prof. Ene Braniște, este un studiu bine gîndit și cu un tot atît de bine organizat material, care constituie temă de față. Putem avea o înaltă cugetare despre Dumnezeu, ne putem mindri cu o solidă organizare bisericească, dar dacă nu avem mărturii scrise, avem în schimb, următorii ai lui Hristos și trăitori ai Evangheliei, și exemple de urmat. Or, acest fapt al trăirii în Hristos al martirilor și sfinților este adus ca exemplu pentru viața noastră și demonstrat de către un specialist, cunoscut pentru probitatea sa teologică și darul său convingător.

Plecînd de la primii mucenici din părțile noastre: Sfînta Muceniță Melitina (sec. II), Iuliu, soldat roman (sec. III) și mai ales Sfîntul Mucenic Dasius (sec. IV), autorul indică sursele bibliografice de unde se pot extrage date despre viața și activitatea sfinților și martirilor. Autorul împarte articolul pe etape sau locuri, astfel: A. Sfinți martiri: 1. Martiri la Tomis; 2. Martiri la Axiopolis (lingă Cernavodă de azi); 3. Martiri la Noviodunum; 4. Martiri la Dinogetia; 5. Martiri la Halmyris; B. Sfinți nemartiri: 1. Sfîntul Vetranion; 2. Sfîntul Teotim; 3. Sfîntul Ioan Casian. — C. Considerații de ansamblu, perspective de viitor. Printre altele, autorul subliniază faptul că «numărul mare al martirilor locali constituie nu numai cea mai veche dovadă a răspîndirii creștinismului în aceste părți încă dinainte de sec. IV, dar, totodată, o mărturie încontestabilă despre vitalitatea și intensitatea vieții creștine la Dunărea de Jos în epoca paleocreștină». În același timp s-a îmbogățit cultul creștin.

Dureros este că atît grecii, cît și latinii au accentuat cultul unor sfinți în interes prozelit, rămîind șterse numele și faptele unor sfinți și martiri trăitori și originari din glia noastră străbună. În acest sens, autorul își arată amărăciunea de român și slujitor al legii strămoșești, astfel: «Rămîne o datorie a Bisericii Ortodoxe Române, din cuprinsul căreia făcea parte vechea Episcopie a Tomisului, din Sciția Mică de odinioară, să ia măsurile convenite pentru a reinvia și a repune în circuitul vieții religioase de la noi amintirea și cultul vechilor sfinți dobrogeni, a căror pomenire nu mai figurează de mult în calendarele și mineiele Bisericii noastre, datorită vitregiei condițiilor istorice și repetatelor reforme, prescurtări și simplificări nefericite, ale sinaxarului creștinătății ortodoxe, operate de Simion Metafrastul, Nicodim Aghioritul și Bartolomeu din Kutlumuș, care au lăsat în sinaxarele ortodoxe de preferință pe sfinții greci, introducînd pomenirea neomartirilor greci, în defavoarea vechilor sfinți locali din alte regiuni». Nu numai grecii, ci și latinii și mai ales slavii de toate nuanțele au șters din sinaxare și martirologii vechile mărturii de sfințenie și trăire a Evangheliei a strămoșilor noștri dacoromani și străromâni (n.n.).

Autorul își exprimă speranța, în încheiere, că cinstirea sfinților și cultul martirilor din Bisericile locale nu sînt pricini de separare, ci mai degrabă verigi de legătură între ele.

Scriitori teologi în Schythia Minor (p. 63—83), de Pr. prof. Ioan Gh. Coman, studiu ce scoate în evidență faptul că străbunii noștri dobrogeni n-au fost numai niște simpli credincioși, ci au contribuit efectiv prin viața, cultura și spiritul lor la înțelegerea creștinismului. Ei n-au fost însă niște speculativi, ci gândul lor era trăirea însăși, trăiau cum gîndeau și gîndeau după cum trăiau Evanghelia. În esul de față sintetizează și precizează unele aspecte locale ale problemei, scoțind în evidență: 1. Formule și sinteze teologice în inscripții; 2. Sfîntul Ioan Casian; 3. Dionisie cel Mic; 4. Ioan Maxențiu și călugării scîți; 5. Episcopii de Tomis în teologie și în viața spirituală a Bisericii.

În rezumat, P. C. Pr. prof. I. Coman subliniază că — Credința și teologia inscripțiilor creștine este biblică, patristică și ecumenică în cel mai deplin înțeles al cuvîntului, o teologie de substanță, clară, precisă, sub care arde o credință puternică, care a apărut Ortodoxia la Sinoadele ecumenice îndeosebi contra arianismului și nestorianismului, și a pus în circulație o bună parte din gîndirea patristică a Răsăritului, a susținut ecumenismul doctrinar și practic între Răsărit și Apus, promovînd autenticitatea și unitatea Bisericii.

În sfîrșit, teologia strămoșilor noștri părinți dobrogeni a fost umanistă, a practicat și prețuit experiența spirituală; teologia creștină a primelor veacuri în aceste părți este un element de etnogeneză al dacoromanilor și al urmașilor lor care sînt românii.

Bazilicile din Tomis (p. 84—99), de P. S. Epifanie Norocel Tomitanul, Episcop vicar, studiu de specialitate — împodobit cu clișee și planuri adecvate subiectului — alcătuit cu deosebită grijă fiind de o mare actualitate, fiindcă bazilicile, ca de altfel toate urmele de viață și preocupare creștinească, sînt mărturii nu numai ale credinței în Hristos, ci și ale permanenței locuiri pe aceste meleaguri bintuite de furtunile migratorilor. De fapt migrațiile au fost ca și valurile mării, s-au năpustit, au distrus, dar au rămas urmele și pe aceste vestigii, strămoșii noștri și-au durat iarăși casă și locaș de închinare.

Însăși așezarea coloniștilor greci a fost îngăduită aici pe o vatră getodacă, iar toate cetățile pontice au fost plămădite cu munca autohtonilor, care, pe lângă parteneri de comerț cu noii veniți, și-au însușit limba, cultura, obiceiurile. Toate acestea au fost împlinite cu cele străvechi, constituindu-se încet-încet o nouă populație. Și la această nouă populație a fost bine-venită și credința în Hristos.

Tomisul, fiind oraș cu importanță strategică, desigur, și ochii tuturor migratorilor au fost atrași de strălucirea lui, încît a fost prefăcut în ruine și pulbere.

Printre instituțiile cele mai de seamă ale cetății Tomisului se înscrie Episcopia Tomisului cu numeroasele sale bazilici.

P. S. Episcop Epifanie arată că Tomisul a fost lăsat în ruine pînă la 1877 cînd a reinviat din propria-i cenușă. De atunci și pînă astăzi, Statul român a investit sume enorme pentru a scoate din dărîmături splendorile de altă dată. Bazilica mare, bazilica mică, bazilica din port, bazilica din curtea liceului nr. 2, și altele sînt mărturii ale unei vieți creștine intense și ale unei civilizații superioare, de fapt Tomisul era ochiul și urechea Bizanțului în aceste părți.

«Bazilicile din Tomis sînt importante monumente de arhitectură care demonstrează împămîntenirea stilului roman de construcție, aici puterea economică a localnicilor din acel timp și omogenizarea populațiilor eterogene și indigene prin creștinare. Bisericile noastre, scrie în continuare autorul, au preluat forma de corabie și de cruce tradițională a acestor edificii paleocreștine...».

La sfîrșit, P. S. Episcop Epifanie arată că, «la 9 noiembrie 1975, — cu prilejul hirotonirii și intronizării P. S. Sale ca Episcop-vicar cu sediul în Constanța — Înalți ierarhi și oaspeți au apreciat la justa valoare aceste importante vestigii ale trecutului neamului nostru, ridicate, împodobite și apărate, cînd a fost nevoie, chiar cu prețul vieții de către strămoșii noștri».

Bazilicile creștine de la Axiopolis, Callatis și Tropaeum Traiani (p. 90—97), de Dr. Adrian Rădulescu, este un studiu prin care se întregeste istoria complexului bazilicilor de pe teritoriul Dobrogei. Bazilicile au fost cercetate de însuși autorul, ceea ce mărește importanța articolului. Dr. Adrian Rădulescu, directorul Muzeului de ar-

Arheologie Constanța, reușește, prin sinteza de față, să ne prezinte caracteristica bazilicilor creștine din aceste părți, unele bazilici fiind unicate ca stil și tehnică de construcție, dovadă că pe teritoriul Patriei noastre din aceste părți străvechi ale Dobrogei se găsește și se plămădește o cultură specifică, detașată de metropola Imperiului Roman și apoi bizantin, Constantinopolul.

Autorul analizează bazilicile de la Axiopolis (Cernavodă), Callatis, Tropaeum Traianum — unde se găsește un important grup de bazilici: bazilica cimitirială, bazilica mormoneană, bazilica cisternă, bazilica forensis, bazilica cu transept și bazilica «simbolizată» sau «forensis». Studiul este de pură specialitate și interesează cercetarea arhitecturii bazilicilor creștine necunoscute până acum din aceste părți.

În studiul: *Mărturii creștine păstrate în Muzeul de Arheologie Constanța* (p. 101—104), Maria Munteanu, cercetător principal la respectivul muzeu, face un reușit inventar al vestigiilor creștine vechi păstrate în interesantul și instructivul locaș de cultură constănțean.

În aceeași ordine de idei se înscrie și articolul: *Vestigii și mărturii creștine din zona gurilor Dunării* (p. 105—110), semnat de Prof. Gavrilă Simeon, Muzeul Tulcea. O interesantă incursiune arheologică face Prof. V. H. Baumann, de la aceeași custodie muzeală de piese rare, prin articolul *De la Turtucaia la Niculișel. Mărturii și monumente vechi creștine* (p. 111—116).

Desigur, această impresionantă cultură creștină care cuprinsese toate artele a influențat și împrejurimile, trecînd Dunărea, și, inspirați, alcătuitoarii acestui volum, găsim bine-venit să exemplifice acest lucru și prin studiul: *Inceputurile creștinismului în sudul roman al Moldovei* (p. 117—122), semnat de prof. I. Dragomir, Muzeul Județean de istorie, Galați și Silviu Șania, cercetător la Institutul de istorie și arheologie «A. D. Xenopol» — Iași.

Nu numai bazilicile și locașurile de cult arată vechimea și organizarea vieții și cultura creștină, ci înseși inscripțiile, atât în limba greacă, cât și în limba latină, sînt mărturii incontestabile de viețuire intensă, de continuitate strămoșească neîntreruptă. Acest scop este atins de studiul cunoscutului istoriograf Emilian Popescu, cercetător la Institutul de arheologie București: *Cîteva considerații cu privire la limba inscripțiilor creștine din Schyția Minor în secolele IV—VI* (p. 123—133).

Prof. Ioan Barnea prin studiul *Biserițele rupestre de la Murtatlar* (p. 134—140), ne introduce într-o nouă epocă de construcție și organizare creștină. Același lucru îl realizează și arhitect Cristian Moisescu, prin interesantul său studiu asupra ineditului locaș de cult de la Niculișel: *Un monument medieval dobrogean necunoscut: Biserica Sfîntul Atanasie de la Niculișel* (sec. XIII), (p. 141—145).

Urmează o serie de studii referitoare la organizarea bisericească în Dobrogea, astfel: *Mitropolia Celliniei și importanța ei* (p. 146—148), de Pr. prof. Milan Șesan; *Mitropolia Vicinel și rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești* (p. 149—169), de Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Viața bisericească în Dobrogea și în părțile Dunării de Jos, în secolele XV—XIX* (p. 170—183), de Pr. prof. Mircea Păcuraru.

Un rol deosebit în viața creștină în părțile străbune dintre Dunăre și Mare l-a jucat monahismul sec. III—VI, dar și cel din veacurile următoare, așa cum bine se arată în articolul: *Mînăstirile dobrogene din părțile Dunării de Jos* (p. 184—202), scris cu deosebită sensibilitate și precizie de către Arhim. Ieronim Motoc.

Așa cum înaltul conducător al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos spune că «...ne plecăm cu recunoștință în fața celor care și-au jertfit viața pentru făurirea acestor mărețe idealuri...» (p. 7), P. C. Pr. Nicolae Grosu consideră necesar să aducă smerit omagiu celor care au continuat duhul acestor idealuri de la 1877 pînă astăzi, prin studiul său de aleasă probitate științifică și simț patriotic: *Viața bisericească în Dobrogea și la Dunărea de Jos după Războiul de independență* (p. 203—216).

Lucrarea-album se încheie cu un rezumat în limba franceză pentru fiecare articol (p. 217—236), cu un indice de nume (p. 237—241), cu o hartă-color a Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos (p. 242) și cu un cuprins în limba franceză.

Diac. P. I. DAVID

G. M. Cantacuzino, *Izvoare și popasuri*, Antologie, studiu introductiv, tabel cronologic, note și bibliografie, de Adrian Angelescu, Editura Eminescu, București, 1977, 525 p.

Încă de la începuturile activității lui G. M. Cantacuzino, Camil Petrescu scria, anticipând realizările acestuia de mai târziu: «E în el o plenitudine, o creștere de viață, o complexitate intelectuală, o voință aprigă de dominare, de artist al Renașterii. Nevoia lui de creație și expresie e multiplă și depășește posibilitatea unei tehnici de artă. El dă naștere formelor de piatră, în culoare, în imagini și slove. E un fapt care pentru mine înseamnă o revelație» (*România literară*, nr. 87, decembrie 1933).

Arhitect de profesie, cu studii superioare făcute în marile centre ale Europei, istoric al artei, arheolog și filosof al culturii, poet sensibil la frumusețile inalterabile ale trecutului, la valorile plastice și arhitecturale de mare expresivitate și originalitate ale artei noastre, G. M. Cantacuzino este o «revelație» și pentru arta bisericească ortodoxă.

În Antologia de față sint evocate mai multe «izvoare de creație, mai multe monumente ortodoxe, lingă care autorul se oprește în lungi «popasuri», în meditații artistice, incomparabile, solilocvii ale unui mare cunoscător și ale unui «evlavios» (p. 46) interpret al înalțelor sensuri și înțelesuri artistice încifrate în structura unei turle, într-un ansamblu monumental, ca și într-un vitraliu sau în broderia unui epitaf sau a unui filigran. Toate aceste intruchipări sînt ca niște «rugăciuni materializate» (174), niște rugăciuni în piatră sau în lemn, în metal sau pietre prețioase, așteptînd să fie descifrate. Ele au un suflet și un grai în stare să dea seamă și să lumineze pe oricine se apleacă asupra lor și le ascultă. Trecutul acesta este viu și poate fi nemijlocit identificat în procesul creator de forme și frumuseți, așa cum se destăinuie ele în arta populară, în arta bisericească și în toate formele vechi în care sint sintetizate coordonatele fundamentale ale spiritualității noastre românești și ortodoxe.

Pentru G. M. Cantacuzino arta populară este expresia cea mai deplină și mai sintetică a «fizionomiei noastre spirituale», este o «constantă» a culturii și spiritualității noastre. Creația populară românească, în formele ei schimbătoare, ascunde o invizibilă eternitate, care se sustrage erozunii timpului, reimprespătîndu-se și perfecționîndu-se neîncetat. «Veșnicia» ei se poate desluși «nu numai în formele care durează, ci și în formele care reîncep... Sub înfățișarea ei mereu aceeași se ascunde miracolul veșnic reînceput al utilului și al meditativului ce capătă pe nesimțite valoare de simbol...». În istoria vieții noastre spirituale arta populară a avut totdeauna un rol de continuitate și unificare: «oricari ar fi fost sistemele politice în care erau atrase Principatele, oricît de diferite ar fi fost izvoarele, nu este vorba decît de capitolele aceleiași cărți, a căror unitate le-o dădea arta populară care a influențat în toate vremurile orice activitate artistică desfășurată pe acest pămînt latin. Artă populară evoluează după alte legi, după un alt ritm; pentru dînsa timpul nu există. Zadarnic am căuta epoci. Executată din materiale efemere, secretul duratei sale stă în neîncetata ei reînnoire» (*Arcade, firide și lespezi*, p. 152 din Antologie).

Într-o pagină vibrantă, G. M. Cantacuzino notează cu adîncime și multă finețe că această artă, care scapă timpului, scapă și «analizei». «Este o artă care se naște din miinile celor care o fac aproape fără știrea lor» — țărani. «De fiecare dată cînd vorbesc de arta populară, am impresia că vocabularul obișnuit nu este adecvat. Cuvîntul compoziție, sentiment, epocă, evoluție nu se aplică la conceptele lor obișnuite în acel subiect, pentru că metoda acestei arte anonime e cu totul alta și cu totul altele sînt mijloacele de exprimare. E o artă intuitivă, care, cu mijloacele ce par simple, încearcă să piardă gîndul în pădurile dese ale instinctelor». În esența ei, această artă «rămîne de un primitivism absolut, care scapă observației noastre». Din rîndurile acestor țărani «cu miinile deștepte» s-au ridicat artiști pentru «împodobirea stranelor și a catapetesmelor», mărturisind astfel tot arhaismul pe care îl purtăm în noi. Sensibilitatea lor și măiestria se întemeia pe acea intuiție și cunoaștere superioară a vegetalelor pe care o aveau drept zestre străbunii. Degetele lor «urmasu un joc pe drumul amintirilor ancestrale».

Și «îndată ce se ivi prilejul unui subiect de dezvoltare, de îndată ce voievozii consfințiră domeniile lor față de Dumnezeu și norod, prin locașuri mindre care dădeau posibilitatea unei dezvoltări decorative, se găsiră și meșteri pentru a o înfăptui. Din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea ne rămân multe exemple. Timpla de la Arnova, nenumăratele catapetesme de pe vremea brincovonească și din timpuri mai vechi, faimosul jilț al lui Rareș, arată la ce înalt grad se ajunsese în arta lemnului. Aici la București ușa bisericii Antim pe care praful vremii și mucegaiul nopților de ploaie au pus somptuoșitățile de bronz, e poate una dintre cele mai frumoase mărturii ale acestei arte și ale acestor tipuri. Cu decadența artei bisericești, această ramură a activității românești se vesteji ca multe altele. Dar meșteșugul creștăturii rămâne în popor. Privind cu atenție acea artă avem prilejul să asistăm zilnic la activitatea acestei imemoriale industrii din sinul căreia oricând poate ieși o individualitate care să transpună în forme superioare visurile prinse în mreaja primitivă... În jurul simplelor motive reduse ca număr, dar care dau posibilitatea unor nenumărate modulațiuni sau variațiuni, s-a adunat un potențial puternic de forțe creatoare care așteaptă chemări din afară. Din visurile străbune, din dorul vechi al acestui popor, nu s-a spus aproape nimic, iar vocabularul artei populare, cristalizat în forme de mult fixate, își caută căi noi ca omul primitiv pierdut în desimea codrilor, care caută lumina din poieni» (p. 98—100).

Am reprodus aceste pasaje mai întâi pentru caracterul lor programatic, pentru vastul lor orizont, dar și pentru avântul artistic susținut de un irezistibil elan poetic, care nu poate fi nici rezumat, nici comentat. De altfel, este singura cale pe care putem să vedem articulațiile spirituale care determină locul estetic al artei bisericești, în indestructibilă simbioză artistică cu arta populară.

Opera lui G. M. Cantacuzino prezintă, în totalitatea ei, un interes superior, atât în ceea ce privește problemele de artă, cât și cele de cultură și de spiritualitate. De asemenea, cel puțin tot atât de interesante sînt și vederile sale urbanistice, arhitectonice, plastice sau în legătură cu folclorul și artele populare.

Ne lămităm la o parte din însemnările sale privind arta bisericească și o seamă de monumente religioase ortodoxe. O biserică oltenească, de la Mofleni, lângă Craiova, «se poate compara cu misterioasa frumusețe a vaselor vechi și preistorice dinaintea invenției olarilor pe vremea cînd fiecare amforă, fiecare urnă era o bucată de sculptură modelată din greu».

Și cu toate acestea, bisericuța aceasta este un uimitor monument de «precizie» și de geometrie, de armonii ale dimensiunilor și de joc impresionant al volumelor (p. 86).

O biserică moldovenească dă autorului prilejul să facă un adevărat poem evocînd «alchimia subtilă a farmecului ieșan». Iașul este singurul oraș românesc în care nostalgia defecțiunilor sale se simte pretutindeni în preajma sa și devine vizibilă mai ales în siluetele zvelte ale bisericilor sale. O bisericuță albă, oarecare, rezumă în anonima ei frumusețe trăsăturile esențiale ale plasticei moldovenești. Ea nu are nici energia bisericilor lui Ștefan cel Mare și ale lui Petru Rareș, nici hlamida bogăției lui Vasile Lupu, e doar o armonie blîndă aproape să treacă neobservată, străvezie ca o nălucă, cu turnul ușor, parcă plutind în aer. «În această plastică totul este făcut în scopul unei progresive ușurări. Pe cînd, în Muntenia bisericile se reazimă cu țările pe pămînt, lăsîndu-se greu ca un corp spătos, gata să înfrunte vîntul, aici predomină preocuparea continuă de a ușura formele într-un progresiv efect de imaterializare. E principiul gotic... progresiva subțiere a maselor terminîndu-se cu o cruce... Nici un ornament. Coloanele pridvorului fără capitel, ușa cu un chenar simplu, duc către interior. Jocul boltilor reia temele cunoscute. Trei arcade, rezemîndu-se pe pilieri puternici despart nartexul de pronaos. Din turlă lumina cade pe aurul catapetesmei.

Astfel de biserică dau priveștiștilor moldovenești o înfățișare legendară (p. 89—92).

Într-un capitol dens intitulat «Estetica lui Ștefan cel Mare», autorul pune problema raportului dintre intuiția artistică autohtonă, specifică Moldovei și fecundele întiriri ale altor civilizații. «Premisele estetice bizantine altoindu-se pe trunchiul viu al imaginației populare unele metode apusene ale ciclului gotic, sau romanic, aflutul slav, elementele armenesti și fragmente din renașterea italiană constituie zestrea de care dispune Moldova. Exemplul tipic îl prezintă biserica din Borzești, după legendă

locul copilăriei lui Ștefan cel Mare, iar biserica satului ctitorie a lui Ștefan. El a «înălțat-o», «rareori cuvîntul a înălța s-a aplicat mai bine unui monument. Aci își dau întâlnire spiritul gotic al verticalelor care se prelungesc virtual pînă la cer și simplitatea caracteristică epocii. Dar nu considerații de critică arheologică, nu analogii cu artele străine ne impresionează cînd privim biserica din Borzești, ci armonia ei «desăvîrșită». «Dacă unele elemente constitutive sînt străine, ele nu mai apar ca o transpunere, ci ca urmare pe deplin asimilate. N-avem nevoie să ne continuăm mai departe călătoria pentru a înțelege estetica din vremea lui Ștefan cel Mare, «căci în această bisericuță sînt înmănușiate toate problemele grele ale armoniei și dispuse într-un sistem ermetic, «fruct bine copt al unei lungi și lucide răbdări», tălmăcirea precisă a unei simplități vrute din motive de estetică superioară. Să nu pierdem din vedere că Ștefan cel Mare era, înainte de toate un oștean și statul său se rezemă pe oștirea. «De aceea bisericile lui Ștefan exprimă poate o mîndrie militară, o mîndrie de cuceritor în forme bisericesti. Căci la dînsul fiecare biserică e zidită în amintirea unei lupte, unui fapt politic sau de arme mai însemnat. Biserica joacă la dînsul și rolul unui trofeu» (p. 123—128).

Simetric cu acest poem de inspirație istorică, în care parcă gîlgiie laolaltă vitejia și poezia Moldovei, urmează un al doilea, de un lirism încă și mai intens și mai cloticitor: «Epoca brîncovenească». Așa cum se poate vorbi de un stil moldovenesc din vremea lui Ștefan cel Mare, tot așa se poate vorbi și de un stil brîncovenesc încheșat în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. Cu adăugirea că epoca brîncovenească este mai îndelung pregătită în trecut și iradiază mult mai îndelungă vreme după timpul ei de afirmare și strălucire.

Ea începe de la Mircea cel Bătrîn și are lăcaș de început minăstirea Cozia, care, cu Tismana și Curtea de Argeș, «fură poate primele așezăminte bisericesti ce aveau drept sarcină să vegheze asupra sufletelor românești». «Văzută de pe malul opus al apei, minăstirea și-a păstrat mîndria de cetate. Cerdacul și paraclisul sînt prinse în neteziimea zidurilor înalte și defensive ca două ornamente pentru a marca contrastul. Ca o uriașă piatră de hotar, ruptă din masivitatea Carpaților minăstirea ca cetate afirmă un prim act de voință și de conștiință».

Cu îngăduința cititorului transcriem din acest portret istoric al lui Vodă Brîncoveanu un fragment: «Turnul de la intrare (la Cozia) a dispărut odată cu zidurile de apărare. Primitoare și larg deschisă, curtea minăstirii înconjoară o biserică a cărei prispă se desfășoară în ritmul unei colonade, pe care se reazimă un joc de arcade zvelte. În fața bisericii, ctitorul Basarab Constantin Brîncoveanu zidi pridvorul pentru a îmbogăți venerabilul așezămînt și pentru a pune poate un gînd de continuitate în acea istorie românească, căreia îi era sortit să-i scrie o atît de lungă, de însemnată și de grea pagină. Căci, dacă istoria lui Brîncoveanu pare tragică de la început pînă la sfîrșit, dacă domnia lui n-a fost decît un lung joc periculos, ce își încerca norocul la mijlocul vicleniilor lăuntrice și mișeliilor exterioare, joc care n-a încetat a fi o singură clipă o sfidare a soartei care trebuia să se răzbuie crunt, în urmă, arta brîncovenească nu trădează o clipă lungă suferință a mîndrului boier, care primise cu atîta demnitate să fie pus la cirna țării sale».

«Dacă arta de pe vremea lui Mircea păstrează pecetea epocii dirze în care fu zămislită, arta Brîncoveanului, surizătoare, armonioasă și bogată apare ca expresia unui timp fericit și mîndru. Astăzi, cînd au trecut mai bine de două veacuri, cînd istoria în mintea poporului s-a făcut legendă, cînd din amintirea voievodului n-a rămas decît cumînțenia, cucernicia și dărnicia lui, cînd figura lui a luat înfățișare de martir în urma năpraznicei sale morți, astăzi cînd minăstirile, bisericile și palatele zidite de dînsul sînt socotite drept cele mai frumoase exemple ale arhitecturii noastre. e greu să reconstituim în mintea noastră eforturile pe care o reprezintă o atare operă și să ne dăm seama ce izbîndă a gîndului, a fost, în contra forțelor de destrămare și de distrugere, care sînt iminente activității omenești. Opera artistică a lui Brîncoveanu este unitară ca și politica lui. E rezultatul unei stăruințe neîntrerupte și a unei voințe care n-a cunoscut odihnă. Este efectul unei intervenții personale în amănuntele cîrmuirii. Dacă socotim toate incalculabilele averi pe care le-a cheltuit acest voievod pentru a dejuca intrigile de la Constantinopol și de la Viena, dacă mai ținem socoteală de războaiele, de birurile... care trebuiau plătite ne mirăm că se mai găse-

mijloace de către gospodarul domnitor pentru a construi monumente noi și pentru a restaura și împodobi multe din cele vechi. Dar, ceea ce este și mai demn de a fi observat, e că într-o atît de zbuucimată domnie, voievodul să fi găsit energia, imaginația, entuziasmul și timpul necesar pentru a da artelor prilejul să se dezvolte. Căci e vorba cu Brîncoveanu, de o adevărată descătușare a forțelor vii ale posibilităților noastre artistice. Sub imboldul unui gînd luminat și al unei gospodării sănătoase, înflorește în acel sfert de veac o artă care se diferențiază categoric de tot ce a fost mai înainte» (p. 128—132).

Concret, stilul brîncovenesc însemnează amploarea planurilor bisericilor, bolțile se destind, artele decorative capătă vlagă și o mai mare fantezie în întrebuintarea culorilor, o mare bogăție de ornamente săpate în piatră, catapetesme, «uimitoare», tesături în fir de aur și mereu bogatul aport al creației populare. Într-un cuvînt, epoca brîncovenească este maxima dilatare a facultăților noastre constructive și decorative: «În sufletul poporului a lăsat o frumoasă legendă și amintirea unui domn creștin. În artă operele care s-au făcut sub domnia lui exprimă cea mai surizătoare seninătate, ca dreaptă mărturie că deasupra suferințelor zîlnice, grijile mereu înnoite, neîntreruptele pericole, gîndul lui știa să se libereze purtat pe aripile credinței. S-ar putea zice că sub Brîncoveanu arta noastră ajunsese la un echilibru clasic» (p. 131).

În două rînduri, G. M. Cantacuzino revine asupra acestor generalizări principale cu noi precizări și cu adînciri stilistice defîntorii pentru cele două stiluri: în eseul «Ștefan cel Mare sau izbînda moldovenească» și eseul «Brîncoveanu sau izbînda oltenească».

«Estetica lui Ștefan cel Mare» îi apare autorului ca un «crîn crescut în tăcerea grădinilor evlaviei» în țîșnirea lui de «gotică rigiditate și de bizantină noblete», ca întruchiparea cea mai vie a energiei noastre creatoare. Bisericile lui Ștefan și minăstirile lui erau mijloace de armonizare socială, de educație morală și de guvernămînt.

Privite din acest punct de vedere ele apar ca «niște puncte geodezice care să ajute la trasarea unei hărți... ca niște pietre unghiulare pe care să se reazime tot viitorul nostru». «Avînd curata frumusețe a unui fragment de coloană antică și dinamica silueta a unei capele de burgrav, ori subtilul joc de volume al unei arhitecturi bramantine, păstrînd premisele armoniei bizantine, avînd elegante italienești și energia verticalității gotice, plastica din epoca lui Ștefan cel Mare anunță vremuri de mărire... Profetică înflorire a măririi unui neam, «ea este încă astăzi un strașnic îndemn pentru ceea ce ne rămîne de făcut» (p. 135—139).

«Brîncoveanu sau izbînda oltenească» urmărește să arate cum a ieșit arta românească din era arhaică. «Arta brîncovenească este pentru noi semnul că există undeva în lumea formelor și a ideilor o țară a făgăduinței unde se vor realiza însușirile noastre artistice dintre care atîtea dorm în somnul lor letargic cum dorm în munții noștri încă nespintecați în somnul lor inform coloanele viitoarelor peristiluri, ce-și vor arunca umbra pe pămîntul țării noastre. Epoca brîncovenească este o platformă de unde inspirația își poate lua zborul, epoca brîncovenească conținînd în spiritul legilor sale un program de realizări pentru mai multe secole» (p. 139—143).

Aceste două epoci sînt ca doi poli care au exprimat în mod complet două tendințe între care a oscilat sufletul românesc, fără să le «depășească» (p. 139). Monumentul care exprimă testamentul artei tradiționale este Minăstirea Văcărești. Cu o structură solidă, moștenită de la mari civilizații, cu marea ei muzicalitate de volume și desăvîrșită armonie între tot și părți, această ultimă ctitorie domnească reprezintă propria noastră sensibilitate și «specifică noastră concepție a armoniei» (p. 144—148).

Autorul poposește rodnic și la alte biserici și minăstiri, pe care le studiază în largi perspective stilistice, ca și în amănuntele caracteristice. Astfel, biserica Antim (p. 169), biserica lui Bucur (p. 173), Colentina și Plumbuita (p. 176), Stavropoleos (p. 180), Comana (p. 184), Cernica și Pantelimon (p. 188), sînt privite în zarea vastă a artei noastre bisericesti, ca și în lumina individuală a fiecărui monument în parte. Autorul își exprimă și bucuria cînd se află în fața unei realizări autentice de reală valoare estetică, dar nu-și ascunde nici mîhnirea cînd constată abateri și denaturări, sau nepăsare și ignoranță. La Comana, de pildă, notează: «Amărit de acea zi fără

soare, de acel drum care șerpuia prin cîmp, parcă fără țintă, dezamăgit de aceste ruine folosite fără suflet, m-am gîndit la ultimele mele călătorii în Franța și în Italia, și am avut un moment de deznădejde zicîndu-mi: ce săracă e mărirea voastră!». «În fața arcadelor suprapuse de la Comana am avut impresia unui faliment» (p. 185).

Într-un cuvînt, cartea conține, fără nici o rezervă, pagini cu adevărat antologice, cu privire la originea și sensul artistic al artei noastre bisericești. Pagini unice, de superioară înțelegere, de entuziasm și de caldă simpatie pentru această artă. Spre deosebire de studiile speciale și de tratate, incontestabil valoroase, avem de data aceasta o conștiință artistică, superior specializată, o gîndire estetică de talie universală și o sensibilitate poetică de o incandescență unică. Sint pagini care ard ca rugul care nu se consumă. Este pentru înția oară cînd arta noastră este urmărită ca un izvor, de la obîrșie și pe tot cursul, de la rădăcinile preistorice pînă la floare și rod.

Editorul, Adrian Anghelescu, s-a îngrijit în chip deosebit de texte și a însoțit ediția cu un studiu amplu, pătrunzător și scris cu mult talent.

Pr. Sebastian CHILEA

Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1977, 566 p.

Este o carte de excepție, unică și prima în literatura istorică românească, atît prin cuprinsul ei, cît și ca realizare grafică.

Fiecare am văzut blazoane, steme, sigilii și am citit, pe ici colo, despre semnificația lor, adică pagini de heraldică, dar rar și dispart. Dan Cernovodeanu a alcătuit, după mulți ani de studii și cercetări ample și minuțioase, o sinteză istorică și științifică a heraldicii în România. Aflăm că a existat și există o știință și o artă heraldică, că heraldica este o disciplină auxiliară a istoriei, că au fost și sint heraldiști români, că pe lângă Institutul de istorie «N. Iorga» funcționează o Comisie de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, că s-au ținut mai multe Congrese Internaționale ale Științelor Genealogice și Heraldică, cu participarea heraldiștilor români, printre care și autorul cărții, și altele.

În *Prelață*, regretatul profesor Aurelian Sacerdoțeanu îl recomandă pe Dan Cernovodeanu că «are dreptul să fie socotit un heraldist de merit» și cartea sa «o lucrare utilă».

În *Cuvînt înainte*, autorul arată ce l-a determinat să se dedice studiului științific al heraldicii românești, precizînd importanța ei istorică ca sursă de informații și date, precum și specificul ei, constituind o creație națională, cu caracter propriu. Astfel, nota ei de bază și specifică este *autoconferirea*, explicabilă prin faptul, că țările române au fost sub influența politică și culturală a Bizanțului ortodox unde nu s-a cultivat heraldica și arta blazonului. Domnii români nu au făcut uz de dreptul feudal de a acorda ranguri și titluri nobiliare împreună cu insemenele heraldice respective. Blazoanele românești s-au instituit prin autoconferire, nu primite de la alții, prin sumptuine, nu prin concesiune.

Autorul precizează că heraldica are două părți bine distincte: *știința heraldică și arta heraldică*. Astfel prezintă și el heraldica românească.

Partea I: *Știința heraldică* (p. 11—36), cu capitolele: 1. — Considerații generale asupra heraldicii din punctul de vedere al teoriei blazonului, din care reținem definiția mai explicită că *heraldica se ocupă cu studiul regulilor de alcătuire a stemelor și istoricul stemelor*; 2. — Despre dezvoltarea științelor heraldice în România, de la apariție și pînă în prezent, în care vedem că au avut preocupări heraldice croniciarii (Grigore Ureche, Miron Costin ș.a.), unii domni (D. Cantemir, Scarlat Callimachi, Caragea ș.a.), mai mulți oameni de cultură (M. Koğălniceanu, Gh. Asachi, Cezar Bolliac, B. P. Hașdeu, Al. Odobescu, Paul Gore, Constantin Moșil, M. Berza ș.a.).

Partea II: *Arta heraldică*. Cu capitolele: 1. Originea și evoluția heraldicii românești de-a lungul veacurilor. — Introducere. 2. *Țara Românească* (sec. XIV—XIX). a) Stema de stat: *acvila valahică*, cu transformările ei — corb, pasăre cruciată ș.a. b)

Stema de stat combinată cu armele dinastice sau domnești. c) Steme atribuite Țării Românești în armorialele străine; 3. *Moldova* (sec. XIV—XIX). a) Stema de stat: *capul de bour* (de zimbru), văzut din față, cu o stea între coarne, cu diversele transformări. De reținut amănuntul istoric că stema Moldovei, la fel și cea a Țării Românești, au o vechime mult anterioară întemeierii statelor române (sec. XIV), coborîndu-se în mitologie și legendă. b) Stema de stat combinată cu armele dinastice sau domnești. c) Steme atribuite Moldovei în armorialele străine; 4. *Transilvania* (sec. XVI—XX), cu specificarea că sistemul ei heraldic a fost cel ungar. Mihai Viteazul, în cei trei ani de stăpînire românească (1599—1601) i-a creat un sigiliu domnesc propriu, cu 2 lei afrontali, în amintirea leilor dacici (din emblema atribuită Daciei).

5. Principatele Unite (1859—1866). În stemă s-au unit armeriile celor două țări române: Acvila Țării Românești și Capul de bour al Moldovei. Din dorința și tendința de unire a poporului român, acestea au fost alăturate și tipărite astfel pe copertile cărților bisericești cu mult înaintea actului istoric din ianuarie 1859.

6. România. a) Principatul (1866—1881), și apoi regatul (1881—1947) și-au constituit steme proprii, cu coroană, la început de aur, iar, după Războiul de independență, de oțel — din teava unui tun capturat de la turci de armata română. b) Republica Populară Română (1947—1965) și Republica Socialistă România și-au instituit steme speciale.

7.- Steme boierești, în Moldova, Țara Românească, Transilvania.

8. Steme ecleziastice. De regulă, *peceși*, cu hramul bisericii mitropolitane, episcopale, parohiale. Dar, pe lângă acestea, a existat și o heraldică bisericească românească. Ilustrează autorul cu stema mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei, cu stema mitropolitului Antim Ivireanul, a mitropolitului Gavril al Moldovei, stema în piatră a episcopului Constandie Filitti al Buzăului, pecetia mitropolitului Nifon II al Ungrovlahiei, antetul mitropolitului Sibiului etc.

9. Steme districtuale, orașenești, județene — în Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Partea III: *Album heraldic* (p. 207—527), cu 160 de planșe și aproape o mie (exact 949) figuri, reproduceri fotocopii, în alb-negru, reprezentînd diferite steme, sigilii, embleme, peceși, antete, amprente, stindarde domnești (al lui Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu ș.a.), steaguri pedestre, steme ecleziastice (a mitropolitului Grigore Țambac, a mitropolitului Petru Movilă, a mitropolitului Andrei Șaguna, a Patriarhiei autocefale a României ș.a.) steme districtuale, orașenești și județene.... *Albumul heraldic* merită toată admirația, pentru numărul impresionant de mare al ilustrațiilor, diversitatea, raritatea, importanța și executarea lor fotografică (de către Ștefan Micloș, specialist în reproduceri fotografice heraldice) și tipografică (tehnoredactor, Mircea Nasta).

Bibliografia, pe părți și capitole (p. 529—542) și un *Indice* onomastic (p. 543—557) încheie cartea. Cuprinsul ei este rezumat și în limba franceză.

Pr. Gh. CUNESCU

Cântarea Cîntărilor. Traducere din limba ebraică, note și comentarii de Ioan Alexandru. Studiu introductiv de Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 133.

Din numărul operelor apărute în seria «Bibliotheca Orientalis», sprijinită de Asociația de Studii orientale din R. S. România, avem în limba română o nouă traducere a capodoperei liricii universale, *Cîntarea Cîntărilor*. Este un model de traducere literar-științifică, după originalul ebraic, făcută de poetul Ioan Alexandru.

Cînd erudiția este logodită cu harul talentului literar, ca la poetul Ioan Alexandru, cultura are privilegiul să fie slujită de cei aleși sau, cum am spune, cu un cuvînt liturgic, de «cei chemați» căci poetul Ioan Alexandru, cu toată tinerețea sa este îmbrăcat și cu toga erudiției, avînd temeinice studii filologice de specialist — limba elenă și limba ebraică.

În cuvîntul cumpănit din studiul introductiv al prof. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, se relevă importanţa literară şi frumuseţea poetică propriu-zisă a *Cîntării Cîntărilor* (Sir haşirim), graţioasa poveste de iubire dintre regele Solomon şi Sulamita, oacheşa păstorilă, care este una din cele mai vechi pastorale din istoria literaturii universale, păstrînd în străvechea ei structură toată prospeţimea şi spontaneitatea mişcării unor suflete care se cheamă, se găsesc, se pierd şi se regăsesc, după înaltele legi nescrise ale dragostei.

Sorginta acestui poem cu răsunset fără sfîrşit prin timp şi spaţiu, pare să fi fost un fapt istoric petrecut în răstimpul domniei încărcate de glorie a lui Solomon (între 970—931 i.e.n.), fiul lui David, şi cîntat de el, într-o superbă revărsare liric-dramatică. Vara, mergînd însoţit de curtea sa întreagă înspre răcoroşii munţi ai Libanului, regele-poet ar fi aflat-o pe Sulamita, frumoasa păstoriţă săracă, de care s-a îndrăgostit.

Data reală a formulării definitive a cîntecului s-ar aşeza, după cei mai moderni şi mai pricepuţi exegeţi, în secolul al V-lea, î.Hr.

Punctul de vedere în interpretarea rabinică şi în cea creştină este acela al alegorismului funciar al *Cîntării Cîntărilor*.

Desigur, în timp ce interpretarea alegorică tradiţională rabinică se bazează pe sensul literar metaforic (alegoric): simbolul căsătoriei înseamnă iubirea lui Iahve către poporul său, interpretarea alegorică creştină vede în mire pe Hristos, iar în mireasă Biserica Sa, noul Israel, întrucît Vechiul Testament, în liniile sale mai prefigurază pe cel Nou, astfel că şi unirea lui Iahve cu poporul său (Israel) poate prefigura uniunea strînsă şi mai perfectă a lui Hristos cu Biserica Sa. În interpretarea creştină, textele scripturistice sînt expresive: Mîntuitorul se numeşte Mirele (Matei IX, 15), iar Ioan Botezătorul, prietenul Mirelui (Ioan III, 29). În două parabole Mîntuitorul compară împărăşia Sa cu un ospăţ de nuntă (Matei XXII, 1—10); Luca XIV, 16—25). Sfîntul Apostol Pavel îl compară pe Mîntuitorul cu Mirele, iar Biserica drept Mireasă (Efes. V, 22—23). Apocalipsa cîntă nunta Mirelui divin cu Biserica, mireasa Sa (XIX, 7—9). Psalmul 44 a fost interpretat de Biserică ca descriînd alegoric, nunta regelui mesianic.

În *Cîntarea Cîntărilor*, spune semnificativ prof. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, vorbindu-se despre iubirea ipostaziată într-o lume a unui moment istoric, a unei societăţi, în haina liricii vechilor evrei, privirea aruncată asupra iubirii se duce dincolo de aspectele ei imediate, ca şi privirea aruncată asupra frumuseţii. Ca în marea poezie a lumii, aci nu mai e vorba de simple figuri de retorică, ci de simboluri care relevă adîncimile arhetipale, unice, esenţiale ale iubirii. Ca la Dante, dincolo de sensul unei poezii imediate, de accesibilitate nemîjlocită, depăşind elementele denotaţiilor simple, trecem pe treptele poeziei celei mai înalte care transfigurează. Eroul devine astfel mirele etern, ea este mireasa veşnică, iar întîlnirea lor este nunta, hierogamia, taina supremă a unirii, cu valenţe cosmice şi adînc psihice. Forţa iubirii reuneşte elementele cosmosului, cosmicizează lumea, fuzionează elementele, după cum lipsa iubirii generează durere, haos, sterilitate. Chemarea care răsună în toate rîndurile poemei: este una care anunţă şi cheamă toate elementele lumii, de la micro la macrocosm şi pînă în străfundurile sufletului, la unitatea originară, la începătura patrie a spiritului. Iubirea străluceşte astfel ca o făgăduinţă supremă a refacerii fiinţei originare în perfecţiunea ei întreagă. Iar nunta, simbol suprem, adevărată sărbătoare a spiritului, incununează marea, tainica iubire dintre făpturi, părţi, fragmente care aspiră să redevină unitate, totalitate, în felurile metaforice în care o spuneau şi Platon şi Paul: din Tars ori chiar alchimiştilor medievali, referindu-se la nunta elementelor (p. 11—12).

Dacă ne-am îngădui să ne referim la semnificaţia legomenă eseist-filosofică despre sensul adevărat şi adînc arătat valoric al *Cîntării Cîntărilor*, ne-am opri la ceea

ce a redat Brâncuși — prin «Sărutul» său. Ceea ce a redat pe plan literar universal *Cântarea Cântărilor*, a redat pe plan sculptural universal Brâncuși în statuia «Sărutul».

În *Cuvîntul traducătorului*, care urmează (p. 15—24), se menționează că traducerea s-a făcut după textul original ebraic al ediției științifice: *Torah, Naviim, Ukābrim* — *Biblia Hebraica*, edit. Rudolf Kittel, Textum masoreticum curavit P. Kahle, 1966, *Württembergische Bibelanstalt, Stuttgart, 1966*, — *Canticum Canticorum*, îngrijită de F. Horst.

Asupra timpului când a fost alcătuită *Cântarea Cântărilor*, comentatorii sînt de acord că originea ei este foarte veche și o așează în regatul timpuriu, în veacurile X—XI, în timpul domniei regelui Solomon (970—931 î.e.n.) căruia îi și este atribuită în primul vers al *Cîntării*. Unele forme gramaticale arhaice dovedesc această afirmație, altele mai noi adevăresc transcrieri și prelucrări tirzii pînă în perioada postexilică în veacul III î.Hr., cînd procesul elaborării întregului text pare a fi fost încheiat.

În ordine cronologică, autorul expune documentat exegezele și comentariile mai importante de-a lungul veacurilor în legătură cu *Cîntarea Cîntărilor*, afirmînd că «este lucrarea unei personalități de mare cultură și rafinament dublate de o adîncă și plătitoare dăruire poetică în spiritul tradiției poporului său» (p. 18).

Din analiza literară (p. 18—24), cu expunerea tehnică a prozodiei poemului cu valoarea estetică și etică uman universală a elementelor stilistice folosite, *Cîntarea Cîntărilor* este poezie lirică, după cum o dovedește, pe lîngă altele, și foarte rara înțrebuintare a adjectivului, care înalță sufletul pe culmile frumuseții eterne, înfrîndu-l cu natura, unde-și găsește bucuria și pacea odihnitoare, ca odinioară Adam în rai.

«Starea omului în mijlocul naturii în floare este de bucurie, aceasta fiind certitudinea păcii și bunăvoinii slujitoare și odihnitoare a acesteia față de om» (p. 23).

Asupra problemelor de tehnică poetică, în notele legate de fiecare strofă, din cele 8 capitole, traducătorul explică în amănunt cele necesare înțelegerii cît mai adecvate a textului.

Că a fost interpretată alegoric, mitic, simbolic sau realist critic, literar, cuvînt cu cuvînt, *Cîntarea Cîntărilor*, spune traducătorul, a fost și este socotită de către toți cercetătorii ei o capodoperă a litericii universale.

În literatura noastră această capodoperă a pătruns cu cele dintîi traduceri ce s-au făcut în limba română. Au citit-o și răscolit-o și scriitorii noștri. Unii dintre cărmurarii noștri scriitori s-au apropiat de litera ei originală și au adus-o în grai românesc. Urme al lecturii adînci a acestei *Cîntări* găsim și în cronicari și în poeții moderni: Ion Eliade Rădulescu, Văcăreștii, Eminescu și Coșbuc, Voiculescu și Sadoveanu, Argezi și Gala Galaction, Goga sau în traducerea în versuri a lui Emil Păsculescu-Orlea.

Traducerea de față, mărturisește în încheierea *Cuvîntului* său traducătorul, a izvorit din iubirea față de frumusețea textului, din dorința de-a pătrunde cît mai adînc posibil în aceste neistovite frumuseți atît de aproape de sufletul fiecărui om, care se străduie cît îi stă în puteri să devină mai bun și mai frumos, prilej de bucurie și lăseninare, împăciuitoare înțelepciune pentru ceilalți (p. 24).

Că mărturisirea este un adevăr, s-a dovedit în momentul cînd *Cîntarea Cîntărilor* a apărut în librării. A fost sorbită ca o rouă de dimineață și cei înțirziați o tot așteaptă să mai revină într-o nouă ediție.

După expunerea *Cuvîntului*, traducătorul dă într-un capitol Bibliografia exhaustivă, folosită, impresionantă prin bogăția ei (p. 25—30).

În fotocopii este reprodus textul original în limba ebraică și în limba greacă după Septuaginta (p. 83—89; 90—100). Textul este reprodus și în limba latină după *Biblia Sacra iuxta Latinum Vulgatam Versionem*, XI, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Roma, 1975 (p. 101—109).

Intr-o prezentare analitică «Traduceri românești» (p. 113—114), Ioan Alexandru expune și edițiile Bibliilor traduse în limba română, care au cuprins și Cântarea Cântărilor, cu aprecieri critice, începând cu Biblia de la București din anul 1688 și încheind cu cea a lui Gala Galaction și Vasile Radu «de luat în seamă» și cu traducerea Cântării Cântărilor a Patriarhului Nicodim. Edițiile Bibliei tipărite în anul 1968 și 1975 nu sînt menționate.

Dintre traduceri românești se reproduce textul Cântării Cântărilor din Biblia lui Șerban, 1688 (p. 115—121) și Cântarea lui Solomon, traducerea lui Samuîl Micu (1795) (p. 122—131).

O hartă a Palestinei biblice, cu geografia Cântării Cântărilor (p. 44), ca și un număr de 16 imagini fotocopii în culori și 23 în alb-negru ilustrează cuprinsul cărții, ireproșabilă ca tehnoredactare, care fac mai sugestiv și mai apropiat înțelesul textului Cântării Cântărilor, tradus în versul metrului clasic ebraic, cu virtuozitate și talent (p. 31—43). Textul tradus este însoțit pe capitole de «Note explicative» (p. 47—80). Lectura versurilor se topește-n suflet, în sunet de harfă.

Poetul Ioan Alexandru ne-a dat în traducerea românească din limba greacă veche, nu demult, din opera poetului Pindar (c. 518 — c. 438) (*Odele triumfului*, București, I—II, 1975), iar acum, din limba ebraică, cea mai bună traducere, în spirit critic-științific, capodopera lirică a Vechiului Testament, *Cântarea cântărilor*.

Operei sale de talentat traducător i s-a adăugat de curînd și Rainer Maria Rilke, *Scrisori către un tînăr poet*, Editura Facla, 1977.

Pr. I IONESCU

• PĂRTEA OFICIALĂ •

SESIUNEA EXTRAORDINARĂ A SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

— DIN SUMARUL ȘEDINȚEI DIN 21 APRILIE 1978 —

La orele 10, Prea Fericitul Patriarh Iustin intră în sala sinodală, unde sînt prezenți membrii Sfîntului Sinod.

Se rostește rugăciunea «Împărate Cerească».

La ședință ia parte Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor. Prea Fericitul Patriarh Iustin invită pe P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire apelului nominal.

Se constată absența motivată a P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și a P. S. Episcop Antim al Buzăului, pentru caz de boală.

Prea Fericitul Patriarh Iustin roagă pe Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, să dispună a se da citire Deciziei de deschidere a sesiunii extraordinare a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Domnul Director Eugen Munteanu citește Decizia nr. 417 din 17 aprilie 1978, a Departamentului Cultelor, pentru deschiderea sesiunii Sfîntului Sinod pe anul 1978.

Prea Fericitul Părinte Președinte declară ședința deschisă și arată că scopul convocării Sfîntului Sinod în ședința plenară de astăzi este de a examina următoarele două probleme înscrise pe ordinea de zi :

1. *Tem. nr. 5138/1978* — Procesul verbal al Colegiului Electoral Bisericesc privind alegerea titularului în scaunul vacant de Mitropolit al Olteniei.

2. *Tem. nr. 5139/1978* — Procesul verbal al Colegiului Electoral Bisericesc privind alegerea titularului în scaunul vacant de Episcop al Episcopiei Romanului și Hușilor.

Prea Fericitul Părinte Președinte propune să se expedieze, cu prilejul deschiderii sesiunii extraordinare a Sfîntului Sinod, o telegramă adresată Domnului NICOLAE CEAUȘESCU, Președintele Republicii Socialiste România, o telegramă Domnului EMIL BOBU, Vicepreședinte al Consiliului de Stat al R. S. România și o telegramă Domnului MANEA MĂNESCU, Prim-ministru al Guvernului R. S. România.

Sfîntul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

Excelenței Sale

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

Forurile de conducere ale Bisericii Ortodoxe Române, întrunite în Colegiile Electorale Bisericești pentru alegerea titularului în scaunul vacant de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, precum și a titularului în scaunul vacant de Episcop al Romanului și Hușilor, Vă

exprimă profundul devotament, respectul deosebit și aleasa prețuire ce Vi le poartă Ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși români.

Prin alegerea, în ziua de 20 aprilie 1978, a Prea Sfințitului Episcop-vicar Nestor Vornicescu în funcția de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei și a Prea Sfințitului Arhiereu-Vicar Eftimie Luca, în funcția de Episcop al Romanului și Hușilor, s-au asigurat celor două scaune eparhiale ierarhi destoinici și luminați, care își vor îndeplini cu cinste și cu demnitate îndatoririle bisericesti și patriotice ce le revin.

Folosind acest prilej vă exprimăm și de data aceasta mulțumirile noastre pentru crearea și asigurarea condițiilor prielnice de organizare și funcționare liberă a Bisericii Ortodoxe Române ca și a celorlalte culte religioase din țara noastră.

Împreună cu toți cetățenii țării, ne bucurăm din toată inima de rodnicile rezultate ale recente vizite pe care ați întreprins-o în Statele Unite ale Americii, unde ați îndeplinit, în mod strălucit, o misiune istorică de însemnătate în slujba intereselor Patriei noastre, a cauzei păcii și cooperării internaționale. Prețuind în mod deosebit contribuția valoroasă pe care o aduceți permanent la soluționarea justă, în spirit nou, constructiv a marilor probleme ale contemporaneității, Vă încredințăm că Biserica Ortodoxă Română va continua să sprijine cu tot entuziasmul mărețele idealuri de pace, libertate, independență și suveranitate, de propășire materială și spirituală de care este însuflețit întregul nostru popor, pe drumul luminos pe care conduceți destinele națiunii noastre.

† Iustin

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Domniei Sale

Domnului MANEA MĂNESCU

Prim-ministru al Guvernului R. S. România

Membrii Colegiilor Electorale ale Bisericii Ortodoxe Române, întruniți la 20 aprilie 1978, pentru a alege pe titularii scaunelor vacante de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei și de Episcop al Romanului și Hușilor, vă asigură pe Domnia Voastră și onoratul guvern al Republicii Socialiste România, că, împreună cu clerul și credincioșii, vor sprijini în continuare cu același devotament toate acțiunile menite progresului material și spiritual al întregului nostru popor, precum și înalțelor idealuri de pace, colaborare și cooperare internațională pe care Conducerea superioară de stat le promovează cu consecvență.

Prin alegerea Prea Sfințitului Episcop-vicar Nestor Vornicescu în scaunul vacant de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, și a Prea Sfințitului Arhiereu-vicar Eftimie Luca în scaunul vacant de Episcop al Romanului și Hușilor, s-au asigurat celor două eparhii condiții de bună desfășurare a activității lor.

Insuflețiți de mărețele înfăptuiri din țara noastră, clerul și credincioșii din întreaga Biserică Ortodoxă Română vor fi totdeauna alături de întregul nostru popor în lucrarea neobosită pentru ridicarea pe culmi tot mai înalte de progres a scumpei noastre Patrii.

† Iustin

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Domniei Sale
Domnului EMIL BOBU
Vicepreședinte al Consiliului de Stat al R. S. România

Colegiile electorale ale Bisericii Ortodoxe Române, întrunite în ședința de lucru la 20 aprilie 1978, pentru alegerea noului Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, precum și pentru alegerea noului Episcop al Romanului și Hușilor, vă încredințează, și cu acest prilej, de aleasa considerație și respectul deosebit pe care vi le poartă membrii acestor foruri bisericești.

Prin alegerea P. S. Episcop-vicar Nestor Vornicescu ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei și a P. S. Arhieru-vicar Eftimie Luca în scaunul de Episcop al Romanului și Hușilor, vă asigurăm că noii ierarhi ai acestor istorice scaune eparhiale își vor îndeplini cu cinste și răspundere misiunea încredințată lor, vor sprijini cu devotament mărețele înfăptuiri ale întregului nostru popor, pentru ridicarea pe cât mai înalte trepte de progres material și spiritual a scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România, și vor promova bunele relații existente între cultele religioase din țara noastră.

† Iustin

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

În continuare, Prea Fericirea Sa dispune a se da citire componenței Comisiilor sinodale. P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar patriarhal, Secretarul Sfințului Sinod, citește componența Comisiilor sinodale de lucru.

Sfințul Sinod aprobă componența Comisiilor sinodale pentru ședință, potrivit propunerii de mai sus, iar pentru viitor aprobă ca președinți ai Comisiilor sinodale pe :

- I. P. S. Mitropolit NICOLAE al Banatului pentru Comisia Afacerilor Externe ;
- I. P. S. Mitropolit TEOCTIST al Moldovei și Sucevei, pentru Comisia pentru doctrină, viață religioasă și mănăstiri ;
- I. P. S. Mitropolit NESTOR al Olteniei, pentru Comisia canonică, juridică și pentru disciplină ;
- I. P. S. Mitropolit NICOLAE al Ardealului, pentru Comisia pentru pregătirea personalului bisericesc.

Prea Fericitul Patriarh Iustin invită pe P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar patriarhal, Secretarul Sfințului Sinod, să dea citire procesului verbal al Colegiului Electoral Bisericesc privind alegerea titularului în scaunul vacant de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei și a procesului verbal al Colegiului Electoral Bisericesc privind alegerea titularului în scaunul vacant de Episcop al Romanului și Hușilor.

După citire, ambele procese verbale se repartizează Comisiei canonice.

Ședința se suspendă pentru o scurtă pauză.

Ședința se redeschide la orele 11,30.

P. S. Episcop-vicar Adrian Botoșăneanul, raportorul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, citește referatele asupra :

1. *Tem. 5138/1978* — Procesul verbal al Colegiului Electoral Bisericesc privind alegerea titularului de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

Din referat rezultă că alegerea P. S. Episcop-vicar NESTOR VORNICESCU de către Colegiul Electoral Bisericesc în scaunul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, s-a făcut cu respectarea prevederilor canonice și statutare.

Raportul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină se supune deliberării.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *În act de faptul că alegerea P. S. Episcop Vicar NESTOR VORNICESCU în demnitatea de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei s-a făcut cu respectarea prevederilor canonice și statutare.*

— *Aprobă ridicarea P. S. Episcop NESTOR VORNICESCU la rangul de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.*

— *Se va interveni la Departamentul Cultelor pentru a mijloci emiterea Decretului prezidențial de recunoaștere a P. S. Episcop NESTOR VORNICESCU în demnitatea de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, pentru care a fost ales de Colegiul Electoral Bisericesc, în ziua de 20 aprilie 1978.*

2. *Tem. nr. 5139/1978.* — Procesul verbal al Colegiului Electoral Bisericesc, privind alegerea titularului în scaunul vacant al Episcopiei Romanului și Hușilor.

Din referat, rezultă că alegerea P. S. Arhiepiscop-vicar EFTIMIE LUCA de către Colegiul Electoral Bisericesc în ședința din 20 aprilie 1978, în scaunul de Episcop al Romanului și Hușilor s-a făcut cu respectarea prevederilor canonice și statutare.

Raportul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină se supune deliberării.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *În act de faptul că alegerea P. S. Arhiepiscop vicar EFTIMIE LUCA în demnitatea de Episcop al Romanului și Hușilor s-a făcut cu respectarea prevederilor canonice și statutare ;*

— *Aprobă ridicarea P. S. Arhiepiscop-vicar EFTIMIE LUCA la rangul de Episcop al Episcopiei Romanului și Hușilor.*

— *Se va interveni la Departamentul Cultelor pentru a mijloci emiterea Decretului prezidențial de recunoaștere a P. S. EFTIMIE LUCA în demnitatea de Episcop al Romanului și Hușilor, pentru care a fost ales de Colegiul Electoral Bisericesc în ziua de 20 aprilie 1978.*

Epuizându-se lucrările înscrise pe ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Președinte aduce mulțumiri membrilor Sfântului Sinod pentru participarea la lucrările ședinței.

Prea Fericirea Sa adresează, de asemenea, calde mulțumiri Domnului ION ROȘIANU, Președintele Departamentului Cultelor, pentru participarea la această ședință a Sfântului Sinod și pentru bunăvoința și largă înțelegere manifestată în soluționarea problemelor Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Părinte Președinte, în încheiere, declară prorogată sesiunea.

Ședința se ridică la orele 12.

PREȘEDINTELE SFÎNTULUI SINOD,

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SECRETARUL SFÎNTULUI SINOD,

† Antonie Ploieșteanu

Episcop, Vicar Patriarhal

ÎNDREPTĂRI

Redacția atrage atenția asupra unor regretabile erori — de editare și de tipar — strecurate în textul articolului «Decebalus per Scorilo», apărut în numărul 7—8/1977 al revistei noastre și roagă pe cititori să-și la osteneala de a le îndrepta după cum urmează :

pag.	rîndul	în loc de	se va citi
200	7	...nici o toartă neperforată la fund...	nici o toartă și neperforată la fund...
200	17	<i>Decebal (și) fiul Scorilo.</i> —	<i>Decebal (și) fiul Scorilo...</i>
200	24	sau «OFICINA» ceramică	sau «OFICINA» ceramică,
200	4	Italiai,	Italcii,
200	17	din ultima prepoziție...	din ultima propoziție. —
200	19—29	Se exclude paragraful 3	Inscripția DECEBALVS PER SCORILO a fost găsită pe un vas de cult 17.
202	30	...utilitatea cultică,	utilitatea lui cultică,
202	39—43	Se exclude nota 18.	Și Diac. P. I. David, <i>Enlavie străbună în lut și piatră</i> , în «Mitropolia Olteniei», XXV (1973), nr. 1—2, p. 157—158.
202	46	Focul sacru simbolul puterii	Focul sacru, simbolul puterii
	47	..., quae terra	quae terra
	48	templul Vestei Terra	templul Vestei-Terra
	49	Atriga Vestae	Atria Vestae
203	29	SCORILVAS-DECEBALVS	SCORILVS-DECEBALVS
203	38	pune să se facă amforă	pune să se facă o amforă
204	39	ai poporului român,	ai poporului roman,
205	2	dezastrul ce-i amenința <i>burii</i>	dezastrul ce-i amenința, <i>burii</i>
206	4	PER SCORILO, dont le premier mot à rebours	PER SCORILO, écrite à rebours.
	8	on avait par conséquent traduit	on avait traduit
	11	(K. Horedt), <i>Décébale pour Scorilo</i> , (Diac. P. I. David).	(K. Horedt).
	13	PRO c'est-à dire POUR	PRO, c'est-à-dire POUR.
	19	an mémoire	en mémoire
	20	Aussi l'auteur	L'auteur

La articolul «Diacul Lorinț» și tipografiile transilvănene, apărut în nr. 3—4/1978 :

pag.	rîndul	în loc de	se va citi
312—332	notele	12, 13, 14 ș.a.m.d.	13, 14, 15 ș.a.m.d.
313	5	autorii de mai sus	cititorii
315	31	mult	într-o altă țară
318	38	putem	puteau
319	nota 42 (43)	<i>Ibidem.</i>	A. Hutmänn și G. Binder, <i>op. cit.</i>
322	1	onoarea	onorarea
328	4	Diaconul Lorinț	Diacul Lorinț
329	3	intră	intrată
329	34	după trimiterea 80	Iar Petrus Hischer, deci un altul decât Lukas Hirscher, care devenise altreicher.
330	26	compatibilă	incompatibilă
332	4	spiritului	spiritul

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XCVI - Nr. 7-8, IULIE - AUGUST 1978
BUCUREȘTI

C U P R I N S U L

	Pag.
La XXXIV-a aniversare a eliberării Patriei	673
Telegrame oficiale	680
VIAȚA BISERICESCĂ	
Despre o delegație sinodale la Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română în America și Canada	681
Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la sărbătorirea a 60 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei	685
Despre delegație a Bisericii Ortodoxe Române la aniversarea a 25 de ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgariei	693
Organizarea anului școlar 1977—1978 la Seminarile teologice din Patriarhia Română	700
Despre activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întrunirile inter-creștine :	
— întruniri interconfesionale peste hotare	
— Pregătirea dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică	710
— Lucrările Seminarului teologic de la Bossey	710
— Conferința studenților din Europa a F.M.S.C.	711
— Cea de-a II-a Conferință europeană a tineretului	711
Arhiereul Pavel Șerpe	712
— Cronica	713
— Despre activitatea Comunităților ortodoxe române de peste hotare	715
— Despre viața Bisericilor surori	722

INSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

Despre vizita Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu în unele țări ale Asiei și în Marea Britanie	725
— Vechi legende despre geto-daci și preocupări ale strămoșilor noștri confirmate de noi descoperiri arheologice (I)	744

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

— Preotul — pilduitor și îndrumător al vieții morale a credincioșilor, de Prof. Const. C. Pavel	761
— Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilia a VIII-a, Despre pocăință, trad. de Pr. Prof. D. Fecioru	774

DIN TRECUTUL PATRIEI ȘI AL BISERICII NOASTRE

- Teologi și teologie în Scythia Minor, în sec. IV—VI*, de Pr. Prof. I. G. Coman . . . 784
Vechi pravile românești descoperite în vestul Transilvaniei, de Florian Dudaș . . . 797

ANIVERSĂRI—COMEMORĂRI

- Mîndstirea Srehaia în preajma evenimentelor pașoptiste în lumina unor documente inedite*, de Pr. Al. Stănciulescu și P. Diac-Hurezi . . . 812

DOCUMENTARE

- Din corespondența lui Nicolae-Nilon Bălășescu, cu Gheorghe Barițiu*, de Prof. T. G. Bulat . . . 821
Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la realizarea idealului de independență a poporului român, de Drd. Alexandru M. Ioniță . . . 844

EVOCĂRI

- Insemnări dintr-o călătorie de la Mîndstirea Ciolanu la Constantinopol, Muntele Athos, Ierusalim, Alexandria (1860—1861)*, de Pr. D. Bălașa . . . 854

RECENZII

- † Nestor Vornicescu, *Contribuții aduse de slujitori bisericești pentru Independența de Stat a României, în anii 1877—1878*, Craiova, 1978, de Pr. Prof. Dr. Nic. C. Buzescu . . . 881
 Onisifor Ghibu, *Pentru o pedagogie românească*, București, 1977, de Pr. Prof. Sebastian Chilea . . . 886
Transilvania, vol. X (1351—1355), București, 1977, de Pr. Prof. I. Ionescu . . . 889

LA A XXXIV-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII PATRIEI

În entuziasmul avântului creator și cu mulțumirea marilor realizări dobândite pe drumul vieții sale celei noi, poporul român, fâuritor și stăpân al propriei lui istorii, sărbătorește în aceste zile de august, cea de a XXXIV-a aniversare a eliberării Patriei.

Moment hotărîtor în istoria României contemporane, actul de la 23 August 1944 încununează lupta de veacuri a poporului român pentru libertate, independență și suveranitate națională și pentru dreptate socială, și este expresia voinței și a strădaniilor acestui popor, angajat cu toată ființa și energiile lui pe făgașul noii orînduiri și vieții socialiste, ajunsă astăzi în faza dezvoltării ei multilaterale și tot mai prospere. Fiindcă răspundea unor necesități izvorîte din mersul firesc al istoriei poporului român, eliberarea națională și social-politică a fost cerută de întreaga țară și la ea au participat toate forțele poporului. «Insurecția națională armată a fost, cum subliniază Domnul Președinte al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, rodul acțiunii unite a celor mai largi forțe politice naționale, al armatei, al formațiunilor politice, al adevărului depline la lupta antifascistă a maselor populare».

Biserica Ortodoxă Română prin glasul Întâistătătorului ei de atunci, Patriarhul Nicodim, a salutat cu entuziasm chiar din primul ceas al evenimentului, importanța istorică a actului de la 23 August 1944, în telegrama trimisă către Palat și în Pastorală dată cu prilejul încheierii armistițiului între România și Marii Aliați, arătînd totodată și motivele pentru care ea își exprimă toată adevărul la acest mare act național epocal («Biserica Ortodoxă Română», LXII (1944), nr. 7—8, p. 219 ; 222).

Fiecare aniversare a acestui act istoric, dincolo de fondul comun al tuturor aniversărilor consacrate acestuia, își are relieful său și aduce un spor de semnificații noi pentru devenirea istorică a Patriei și poporului nostru. Cea de a XXXIV-a aniversare a Eliberării are loc pe canavaua unei alte aniversări istorice sărbătorite acum două luni în urmă, 130 de ani de la revoluția burghezo-democratică din 1848 în Țările Române.

Parte integrantă a marilor mișcări sociale din acel an revoluționar 1848, desfășurate în cea mai mare parte a Europei, demonstrînd legătura strînsă dintre revoluționarii români și forțele revoluționare din Europa, revoluția de la 1848 desfășurată aproape simultan în Moldova, Țara Românească, Transilvania și Banat, ca o necesitate obiectivă a istoriei națiunii și societății românești, a deschis epoca dezvoltării moderne a

României. «Masele populare s-au ridicat în 1848, după cum a arătat Domnul Președinte al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, pentru realizarea unor profunde transformări care să deschidă calea progresului economico-social, îmbunătățirii condițiilor lor de viață, să asigure realizarea unității naționale, formarea națiunii și a statului național unitar — idealuri revoluționare care oglindeau cerințele obiective ale afirmării poporului român ca un popor liber în rîndul marilor familii ale popoarelor lumii».

Revoluționarii și masele populare din cele trei principate române au cerut lichidarea cu desăvîrșire a dominației străine și respectarea dreptului poporului de a-și organiza viața corespunzător voinței sale, precum și drepturilor și intereselor sale legitime într-un stat unitar, liber și independent, în spațiul său de formare și afirmare istorică a Daciei, de o parte și de alta a Carpaților, Dunăre și Marea Neagră.

Realitățile istorice din Transilvania, unde românii, populația străveche și majoritară a acesteia, erau lipsiți de drepturile și libertățile care le implica națiunea, au impus ca principal obiectiv al revoluției: desființarea iobăgiei sub care gemeau românii și eliberarea lor națională adică deplină egalitate în drepturi între toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate. Înțelegînd bine că înfăptuirea năzuințelor de libertate și de dreptate socială, de unitate și independență națională nu putea fi realizată decît prin lupta comună a tuturor maselor populare, fruntașii revoluției române din 1848 s-au pronunțat pentru întărirea solidarității și unității acestora în realizarea idealurilor revoluției. În același sens s-au pronunțat și mințile luminate, clarvăzătoare ale revoluționarilor naționalităților conlocuitoare din Transilvania: pastorul sas Stephan Ludwig Roth (1796—1849) care militase în permanență pentru prietenia dintre sași și români și pentru limba română în administrație, justiție și școli; revoluționarul maghiar Simonffi, care spunea: «Românii și maghiarii au neapărată trebuință de cea mai strînsă frăție. Numai astfel își vor asigura existența. Prin urmare, cine provoacă ură și produce vărsare de sînge între aceste două națiuni surori este trădător al propriei națiuni». Importanța solidarității româno-maghiare în revoluție o văzuse mai tîrziu și cunoscutul militant Kossuth Lajos, care declara în toamna anului 1848 în parlamentul revoluționar maghiar: «În unirea maghiarului cu românul și a românului cu maghiarul stă viitorul fericit al amîndurora, or dacă unul dintre ei s-ar lăsa amăgit de ideea asupririi celuilalt, ar însemna să se folosească de o armă periculoasă pentru el însuși».

Incorporarea Transilvaniei la Ungaria, hotărîită împotriva voinței unanime a românilor și a altor naționalități conlocuitoare, și înfăptuită de guvernul de la Budapesta, cu concursul Dietei de la Cluj, în care interesele și aspirațiile legitime ale națiunii române, populația majoritară a Transilvaniei, pentru libertate națională și dreptate socială, au fost respinse, au stîrnit proteste și rezistența dîrză și masivă a revoluționarilor români transilvăneni și din celelalte principate românești și a maselor

românești din Transilvania, precum și a unor naționalități conlocuitoare de aici. Din rîndul transilvănenilor peste 40.000 de români, în frunte cu preoții lor, și-au dat viața, apărîndu-și glia străbună și ființa națională.

Deși înfrîntă din pricina lipsei de unitate și fermitate a conducătorilor revoluției și înăbușită de intervenția militară directă a imperiilor absolutiste — țarist, otoman și habsburgic — revoluția de la 1848 a deschis epoca marilor transformări revoluționare naționale și sociale din România, a transformărilor burghezo-democratice și a înfăptuirilor năzuințelor de veacuri ale poporului român. Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 a fost o mare adunare a întregii obști românești. Căci la ea au participat, precum se știe, peste 40.000 de oameni, țărani, intelectuali, negustori, meseriași, cu preoții lor, avînd în frunte pe: Simion Bărnuțiu, episcopul ortodox Andrei Șaguna de la Sibiu, episcopul Ioan Lemeny de la Blaj, Avram Iancu, Gheorghe Barițiu, Timotei Cipariu, Ioan Buteanu și alții; delegați ai revoluționarilor din Moldova: Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, iar din Muntenia: D. Brătianu alături de transilvănenii din principate: August Treboniu Laurian, Axente Sever, Aaron Florian și alții. Această mare adunare națională a contribuit în măsura însemnată la întărirea conștiinței naționale românești și la promovarea ideii unității românești într-un stat unitar român. Căci pe Cîmpia Libertății de la Blaj numeroase au fost glasurile din popor care au exprimat cu hotărîre ideea unirii: «Noi vrem să ne unim cu Țara» sau «Ardealul este acum România», iar în numeroase comune țărani și-au exprimat deschis dorința unirii Transilvaniei cu Țara Românească. Acest lucru îl mărturisesc înseși rapoartele oficiale maghiare. Primele variante ale «Horei Unirii» sînt expresia nepieritoare a entuziasmului acelor zile. Tot de atunci datează și celebra odă «Deșteaptă-te, române» compusă de poetul Andrei Mureșanu, armonizată de munteanul Anton Pann, care constituie imnul mișcării de eliberare națională a tuturor românilor. Dar prin aceste dorințe legitime, de a fi toți românii într-un stat unitar, revoluționarii transilvăneni nu aduceau nici o atingere cinstirii pe care ei o datorau naționalităților conlocuitoare. Astfel, în cuvinte pline de semnificație națională și morală, cărturarul și revoluționarul luminat Simion Bărnuțiu spunea că națiunea română «dă de știre națiunilor conlocuitoare că voind a se constitui și organiza pe temei național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni, ci cunoaște același drept pentru toate, voiește a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect împrumutat după dreptate». Iar în Proclamația redactată de Aaron Pumnul se declară: «Spuneți maghiarilor, secuilor și sașilor că noi îi iubim ca pe frații noștri, cu care locuim într-o țară. Spuneți-le cu cuvîntul și le arătați cu fapta că noi îi iubim; însă e drept ca și ei să ne iubească și să corespundă iubirii noastre ce o avem către ei».

Revoluția de la 1848, în Transilvania a strîns într-o simțire și voință pe toți românii. Căci «acolo, la Blaj, sub faldurile tricolorului, al cărui

freamăt după expresia învățatului sas Stephan Ludwig Roth, a făcut să bată puternic inimile de la București și Iași, se strâng și mai mult legăturile între români, se stabilesc noi proiecte care urmăreau să generalizeze revoluția. În această fază, moldovenii puteau conta pe ajutorul armat al românilor din Banat, Țara Românească și Transilvania»¹.

Concretizat numai în parte, în timpul evenimentelor revoluționare, programul revendicărilor naționale și social-politice ale revoluției de la 1848 în Țările Române s-a realizat treptat în etapele istoriei următoare. Astfel, o primă înlăptuire națională postrevoționară a fost constituirea Statului național român prin unirea Moldovei cu Țara Românească (1859), apoi dobândirea independenței de stat a României (1877—1878) și realizarea statului național unitar român prin unirea tuturor ținuturilor românești străvechi cu Patria (1918).

*

Actul de la 23 August 1944, care a constituit eliberarea națională și social-politică a României, prin insurecția națională armată înlăptuită de întregul popor condus de clasa muncitoare, se înscrie în mod organic pe linia revoluției de la 1848 în Țările Române, atât prin revendicările și înlăptuirile naționale, cât și prin cele social-politice pe care le-a adus sau care au avut loc în timpul marii revoluții populare inițiate de acest act istoric.

Vasta operă de așezare pe temelii noi a societății, civilizației și culturii românești, urmărită de generația de la 1848, s-a înlăptuit acum, după 23 August 1944, pe temelii socialiste, și este rodul luptei și al activității neobosite a întregii obști românești: muncitori, țărani, intelectuali, meșteșugari, grupați în jurul conducătorilor noștri de stat.

Unindu-și eforturile în Frontul Național Democrat, forțele sociale progresiste din țara noastră au trecut, îndată după victoria insurecției naționale armate la cucerirea puterii de stat. Instaurarea primului guvern democrat, condus de Dr. Petru Groza (6 martie 1945), constituie un prim moment important pe drumul spre noua orînduire. Legiferînd în 23 martie 1945 reforma agrară, Guvernul Dr. Petru Groza desființa moșierimea ca clasă. În focul luptei pentru pămînt s-a făurit alianța dintre muncitori și țărani pentru zidirea noii Români.

Proclamarea Republicii Populare Române, la 30 Decembrie 1947, a însemnat înfrîngerea definitivă a claselor exploatare și cucerirea întregii puteri politice și de stat de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii. Încheind și desăvîrșind revendicările revoluției burghezo-democratice, poporul român a trecut după această dată (30 Decembrie 1947) la făurirea noii orînduiri și vieți sociale în țara noastră, orînduirea socialistă.

1. Prof. Dr. Gh. Platon, *Puternică expresie a aspirațiilor de libertate și progres al poporului român*, în «Era Socialistă», an LVIII (1978), nr. 9, mai, p. 37, col. 2.

După instaurarea proprietății obștești asupra principalelor mijloace de producție, acum trei decenii în urmă (11 Iunie 1948), economia noastră națională a pășit pe calea unei dezvoltări multilaterale, cu aplicarea ultimelor cuceriri ale științei și tehnologiei moderne mondiale în industrie și în agricultură.

Industria socialistă, înnoită radical în ultimii ani, a atins cel mai înalt grad de concentrare și specializare, sporindu-și profilurile în pas cu noile cuceriri ale tehnologiei mondiale și dând o mare pondere energiei electrice, metalurgiei, construcției de mașini, chimiei și altor ramuri.

Agricultura, factor important în economia noastră națională, a înregistrat mari și fundamentale schimbări și o pondere considerabilă în procesul zidirii celei noi a României socialiste. Țărănimea a devenit o clasă socială nouă, omogenă, cu un nivel de viață economică, socială și culturală tot mai ridicat, aducându-și contribuția ei de seamă la propășirea continuă a Patriei. Așezările umane sătești, casele și gospodăriile țărănești sînt tot mai frumoase și moderne, admirate de numărul mare de turiști care ne vizitează țara. Și aceasta datorită transformărilor socialiste, modernizării și dezvoltării continue a agriculturii la cerințele tot mai sporite ale societății noastre românești actuale în curs de multilaterală dezvoltare. Măsurile de sistematizare și urbanizare a așezărilor umane în mediul rural, luate și urmărite de aproape de Conducerea noastră de stat, au schimbat înfățișarea satului românesc, apropiindu-l tot mai mult, ca standard de viață, de oraș.

Cultura românească a sporit, iar învățămîntul de toate gradele, după generalizarea învățămîntului de cultură generală de 10 clase și legarea întregului învățămînt de practică, de nevoile imediate și majore ale edificării multilaterale a societății și vieții noastre românești actuale, a înregistrat, cu fiecare an, realizări remarcabile în toate ramurile lui. Intelectuali, tineri, vîrstnici și mai vîrstnici, oameni de știință, artă și de literatură, devotați aspirațiilor de mai bine și eforturilor pentru o viață cît mai prosperă, își aduc, cu prisosință și abnegație, contribuția lor, la progresul general, material și spiritual al poporului român, la afirmarea cît mai plenară a acestuia pe meridianele lumii contemporane.

Toate sectoarele de activitate ale României socialiste se caracterizează printr-un profund și accentuat dinamism, nu numai de la un cincinal la altul, ci chiar de la un an la altul. Trebuie să amintim aici importanța considerabilă a dialogului creator dintre Conducerea de stat și, în special, a Domnului Președinte al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și popor, în fabrici, în uzine, pe ogoare, pe diverse șantiere, care asigură și stimulează participarea activă a tuturor cetățenilor la procesul de dezvoltare, înnoire și înfrumusețare a țării și de sporită bunăstare a tuturor fiilor țării noastre.

Ca urmare a avîntului creator al forțelor de producție a crescut continuu nivelul de trai material și spiritual al oamenilor muncii de la orașe

și de la sate. Veniturile din retribuție ale personalului muncitor au sporit din 1950 până în 1977 de mai bine de 15 ori, iar până în 1980 ele vor crește de circa 21 de ori. Veniturile obținute de populație din fondurile sociale s-au majorat în această perioadă de circa 18 ori, urmînd ca în 1980 creșterea să fie de peste 23 de ori. Dezvoltarea economiei naționale a creat, deci, condiții pentru creșterea continuă a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor. Toate aceste înfăptuiri au dus la sporirea considerabilă a calității vieții și la impunerea României pe plan mondial ca o țară cu un înalt ritm de creștere în industrie, în agricultură, în economie.

Pe plan extern, România militează neobosit și mai mult ca oricînd pentru întărirea unității forțelor progresiste, antiimperialiste, a tuturor popoarelor dornice de libertate și pace, pentru a zădărnici și respinge acțiunile colonialiste și neocolonialiste, de menținere sau reîmpărțire a lumii în zone de influență și dominație, și pentru a asigura dezvoltarea independentă și suverană a fiecărei națiuni, colaborarea liberă între popoare, securitatea și pacea întregii lumi.

La baza relațiilor ei internaționale, România așează principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității, neamestecului în treburile interne, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, principiul inviolabilității frontierelor, dreptul legitim al fiecărui popor la dezvoltare liberă și corespunzătoare năzuințelor sale de libertate deplină și bunăstare. România se pronunță, de asemenea, pentru participarea activă la viața internațională și la soluționarea, pe cale pașnică, prin tratative, a litigiilor sau conflictelor, a tuturor statelor, indiferent de mărime și, în primul rînd, a statelor mici și mijlocii, a statelor în curs de dezvoltare și nealiniat, prin intermediul Organizației Națiunilor Unite și a altor organisme internaționale.

Mărețele realizări ale țării noastre, pe plan intern și extern în cei 34 de ani, se datoresc înțelepteii noastre Conduceri de stat, în frunte cu Domnul Președinte al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, fiu preaiubit al poporului, care aproape de un deceniu și jumătate conduce cu abnegație și cu înțelepciunea marilor bărbați de stat pe care i-a cunoscut istoria noastră națională și universală, destinele poporului român, antrenînd toate energiile creatoare ale poporului pe drumul progresului general național și dînd expresie aspirațiilor și idealurilor națiunii noastre românești socialiste.

*
* *
*

Biserica Ortodoxă Română, împletindu-și de la început destinele și lucrarea ei cu destinele și aspirațiile poporului și împărtășind cu el deopotrivă amarul zilelor de vitregie și bucuriile zilelor frumoase, acestea din urmă puține de altfel în trecutul nostru istoric, trăiește din plin mo-

mentul aniversar, împreună cu poporul căruia ea îi aparține. Prezentă în revoluția de la 1848, cu credincioșii, cu preoții și ierarhii ei, mulți căzând jertă apărând ființa națională (peste 100 de preoți și protopopi împușcați sau spânzurați în timpul reprimării sîngeroase a revoluției în Transilvania), alții împlinind rosturi înalte în acțiunile revoluționare: preotul Popa Șapcă, episcopul Andrei Șaguna, preotul Simion Balint din Roșia Montană, preotul Ioan Buteanu, preotul Ioan Papiu (tatăl marelui cărturar și patriot Al. Papiu Ilarian) spânzurat la Turda și alți mulți, Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă și în înfăptuirile naționale și social-politice inaugurate de mărețul act din 23 August 1944.

De pe poziția ei și cu mijloacele ei, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit și sprijină edificarea vieții celei noi tot mai prospere în țara noastră, fiind o Biserică slujitoare a credincioșilor și poporului cărora ea aparține, prin mesaj, ființă și slujire.

«Apostolatul social» desfășurat sub Patriarhul Justinian și ampla ei activitate actuală de sprijinire a noului în toată zidirea multiplă a României socialiste, sub înțeleapta cîrmuire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, sînt mărturii vii ale dragostei și slujirii Bisericii Ortodoxe Române față de credincioșii și poporul cu ale căror destine și aspirații și-a împletit și își împletește propriile ei aspirații și slujiri în Hristos Domnul nostru.

TELEGRAME OFICIALE

Domniei Sale,
Domnului ȘTEFAN VOITEC
Vicepreședinte al Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Aniversarea zilei de naștere a Domniei Voastre ne oferă prilejul să Vă adresăm din toată inima calde urări de sănătate, viață lungă și sporite realizări în serviciul Patriei și al poporului român, asigurându-Vă totodată de alesele noastre sentimente de prețuire.

La muși ani!

† IUSTIN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului IUSTIN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Mulțumiri călduroase pentru felicitările și urările adresate la aniversarea zilei mele de naștere.

ȘTEFAN VOITEC
VICEPREȘEDINTE AL CONSILIULUI DE STAT

• VIAȚA BISERICĂȘCĂ •

VIZITA UNEI DELEGAȚII SINODALE LA ARHIEPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA ȘI CANADA

La invitația Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin Ursache, în perioada 11 mai—2 iunie 1978, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America și Canada. Delegația a avut în componența sa pe Înalt Prea Sfințitul *Teoctist*, Mitropolitul Moldovei și Sucevei ; Înalt Prea Sfințitul *Nicolae*, Mitropolitul Banatului ; Prea Sfințitul *Vasile*, Episcopul Oradiei și Dl. *Aurel Jivi*, asistent la Institutul teologic universitar din Sibiu.

Scopul acestei vizite a fost acela de a participa la solemnitatea sfințirii bisericii «Sf. Ioan Botezătorul» din Montréal-Québec — Canada, a cărei catapeteasmă, executată în atelierele de la Plumbuita, a fost dăruită de Patriarhia Română.

Delegația a ajuns la Montréal în seara zilei de 11 mai a.c. și a fost întâmpinată la aeroport de Înalt Prea Sfințitul *Victorin*, Preotul *Gheorghe Chișcă*, precum și de alți reprezentanți ai acelei parohii.

De la aeroport delegația a fost condusă la biserica «Sf. Ioan Botezătorul».

Ziua a doua, *vineri 12 mai a.c.*, a fost marcată de vizita protocolară a delegației la Primăria orașului. Cu acest prilej, primarul Montrealului, *Dl. Jean Drapeau*, a avut cuvinte de înaltă apreciere pentru prezența delegației române și pentru românii stabiliți în Canada. Domnia sa a remarcat de asemenea inițiativa de colaborare și pace dusă de România și Președintele ei, Domnul *Nicolae Ceaușescu*. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Teoctist*, în numele delegației, a mulțumit domnului *Jean Drapeau* pentru primire și a exprimat recunoștința pentru elogiul adus țării noastre și conducătorilor ei.

Discuțiile au continuat într-o atmosferă cordială și respect reciproc. Domnul primar *Jean Drapeau* a acceptat cu bucurie invitația de a participa personal la festivitățile legate de sfințirea bisericii. Ca un semn al

Înaltei prețuiri pentru delegația română, domnul Primar a rugat ca membrii acesteia să semneze în «Cartea de aur», pentru ca astfel vizita aceasta să rămână înscrisă ca un moment istoric.

În după-amiaza zilei, delegația, împreună cu I. P. S. Arhiepiscop Victorin, a făcut o vizită la sediul Asociației «Sf. Ioan Botezătorul», unde a fost prezentă și conducerea Asociației de prietenie quebeco-română, în frunte cu profesorul Remus Țincoca. Au avut loc discuții interesante cu privire la originea latină a poporului român, caracterul culturii române, vechimea creștinismului la români.

Simbătă, 13 mai a.c., delegația Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu Înalț Prea Sfințitul Victorin și cu preotul Gheorghe Chișcă și alți fruntași ai parohiei «Sf. Ioan Botezătorul» au făcut o vizită la Ambasada română din Montreal, fiind primiți de domnul ambasador Barbu Popescu, care a apreciat în modul cel mai înalt prezența reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la sărbătoarea românilor afiliați la parohia amintită.

În după-amiaza aceleiași zile, la biserica «Sf. Ioan Botezătorul» s-a oficiat slujba Vecerniei. Alături de ierarhii români, la slujbă au participat, ca invitați, I.P.S. Arhiepiscop Sotirios, conducătorul Eparhiei Ortodoxe Grecești din Canada, preoții parohiilor ortodoxe sîrbă și ucrainiană, numeroși credincioși. Slujba a fost oficiată de P. S. Episcop Vasile al Oradiei, în fruntea unui sobor alcătuit din P. Cuv. Arhim. Vasile Vasilachi, vicarul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America și Canada; P. Cuv. Arhim. Felix Dubneac, secretarul Consiliului eparhial; P. C. Preoți Constantin Iuga și Gheorghe Chișcă, de la parohia «Sf. Ioan Botezătorul»; P. C. Pr. Dumitru Ichim de la parohia «Sf. Petru și Pavel» din Kitchener-Ontario — Canada și P. C. Arhid. Casian Bighescu de la Centrul eparhial din Detroit.

Duminică, 14 mai a.c., ierarhii români și ceilalți oaspeți au fost întâmpinați, în sunetele clopotelor, în fața bisericii împodobite cu drapelul Canadei și tricolorul României, de către credincioși care fluturau panglici tricolore și aclamau plini de emoție «Bine ați venit sănătoși».

Într-o atmosferă înălțătoare a început slujba, potrivit rînduieilor tradiționale, ocolindu-se biserica, așezîndu-se sfintele moaște și documentul fundamentării pe Sfînta Masă. Slujba tîrnosirii, prin specificul său, a impresionat profund asistența.

La sfîrșitul slujbei a luat cuvîntul I. P. S. Arhiepiscop Victorin, arătînd deosebita bucurie trăită de toți cei prezenți ca și de oaspeții canadieni pentru participarea delegației sinodale la actul sfințirii bisericii. Și-a exprimat recunoștința sa și a tuturor preoților și clerului Arhiepiscopiei pentru sprijinul acordat de Biserica-mamă și pentru darul trimis

Răspunzînd, I. P. S. Mitropolit Teoctist a reafirmat prețuirea și dragostea arătată de Prea Fericitul Patriarh Iustin și de Biserica-mamă. I. P. S. Arhiepiscop Victorin, clerului și credincioșilor Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America și Canada, concretizate at:

prin prezența delegației sinodale, prin catapeteasma dăruită ca și prin alte numeroase daruri făcute parohiilor românești din acele părți.

Înalt Prea Sfințitul Teoctist a arătat importanța actului sfințirii bisericii pentru pecetluirea unității sufletești dintre fiii aceleiași Biserici, deși unii locuiesc în țara de origine iar alții într-o țară adoptivă. A subliniat de asemenea, rolul deosebit al I. P. S. Arhiepiscop Victorin și al preoților ortodocși români din Canada pentru păstrarea credinței strămoșești, a limbii materne, a datinilor românești și a conștiinței de cetățeni canadieni demni și devotați.

Înalt Prea Sfinția Sa a făcut apel la păstrarea frumuseților și datinilor românești, la păstrarea unității de credință și de neam. La sfârșitul cuvântării, Înalt Prea Sfinția Sa a oferit în dar, din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin, un rînd de veșminte arhieresti, veșminte preoțești și alte obiecte de cult.

I. P. S. Victorin și preotul paroh au mulțumit pentru daruri și au rugat să transmită Prea Fericitului Patriarh Iustin mulțumiri și hotărîrea tuturor de a se strădui să fie mai departe la aceeași înălțime de slujire a Bisericii strămoșești.

Cuvîntările au continuat și la masa festivă, vorbitorii reliefînd prestigiul de care se bucură Biserica Ortodoxă Română, precum și grija aceleia pentru românii ortodocși din străinătate.

Luni 15 mai, delegația, împreună cu I. P. S. Victorin, preotul Gheorghe Chișcă și președintele parohiei, John Cătărău, au fost invitații deputatului federal la Parlamentul din Ottawa, unde s-au purtat convorbiri pe teme de cultură, privind vechimea poporului român, legăturile prietenești dintre România și Canada, despre unitatea de credință și de datini a românilor canadieni, cît și a legăturilor lor cu Biserica și țara mamă.

A doua zi, 16 mai, delegația a făcut o vizită la Parlamentul provincial din Québec, unde a fost oferit un dineu în onoarea oaspeților. Cu acest prilej s-au exprimat cuvinte de înaltă apreciere față de poziția României în lumea contemporană.

În ziua de miercuri 17 mai, I. P. S. Mitropolit Teoctist revine în țară, pentru a conduce delegația Bisericii Ortodoxe Române care pleca la Moscova, în vederea participării la solemnitățile legate de împlinirea a 60 de ani de la reînființarea Patriarhatului ortodox rus. I. P. S. Victorin se întoarce la Detroit, iar ceilalți membri ai delegației se deplasează la Windsor, unde sînt întîmpinați de Pr. Arhim. Paulin Popescu și P: C. Pr. Alexandru Stan. La Windsor, delegația a vizitat cele două parohii ortodoxe române (una condusă de P.C. Arhim. Paulin Popescu, iar cealaltă de către P.C. Prot. George Nan).

În după-amiaza zilei de 18 mai, I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu a plecat cu avionul la Edmonton, unde în zilele de 19 și 20 mai a vizitat mai multe biserici dimprejurul Edmontonului, întîreținîndu-se cu familii de români cărora le-a împărtășit sentimentele de dragoste și prețuire din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin și a fraților români din țară. În ziua de duminică, 21 mai, I. P. S. Sa a oficiat Sfînta liturghie, împreună

cu I. P. S. Victorin, cu prilejul hramului, la parohia «Sf. Constantin și Elena» din Edmonton.

I. P. S. Mitropolit Nicolae a plecat la Detroit în ziua de 22 mai.

În ziua de 19 mai, P. S. Episcop Vasile, însoțit de dl. Aurel Jivi au fost conduși de P. C. Arhim. Paulin Popescu la Detroit, unde au fost întâmpinați de P. C. Arhim. Vasile Vasilache, P. C. Arhim. Felix Dubneac, dl. Gheorghe Alexe și dl. Vasile Barca, președintele Consiliului parohial. P. S. Episcop Vasile, în zilele de 20 și 21 mai a făcut o vizită la parohia din Lausing unde a oficiat hirotonia în diacon a teologului doctorand Ion Ioniță și hirotesia în iconom a preotului Traian Radu. Au fost vizitați la casele lor, unii membri ai parohiei.

În zilele de 23 și 24 mai, membrii delegației, însoțiți de P. C. Pr. Vicar John Bugariu și de dl. Gheorghe Alexe, au făcut o vizită la Cleveland, preotului Traian Radu și preotului Vasile Hațegan. Joi 25 mai, delegația Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a vizitat «Vatra Românească» unde s-au purtat discuții cu I. P. S. Arhiepiscop Valerian Trifa, privitoare la situația parohiilor ortodoxe române din S.U.A. și Canada. Vineri 26 mai au fost vizitate și s-au purtat discuții cu unele familii de români.

În ziua de 27 mai, P.S. Episcop Vasile a rostit o cuvîntare în cadrul orei românești la unul din posturile de radio din Detroit. Cuvîntarea a relăfat dragostea și solicitudinea Bisericii-mame față de românii ortodocși din S.U.A. și Canada, precum și sentimentele de frățietate între toți românii.

Duminică 28 mai s-a săvîrșit Sfînta liturghie în catedrala «Sfînta Treime» din Detroit, de către I. P. S. Mitropolit Nicolae, I. P. S. Arhiepiscop Victorin, P. S. Episcop Vasile, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi. La sfîrșitul slujbei, I. P. S. Mitropolit Nicolae a adresat celor de față binecuvîntări și urările Prea Fercitului Patriarh Iustin, exprimîndu-și bucuria de a se afla din nou printre credincioșii ortodocși români din Detroit.

După ce luni 29 mai, delegația a vizitat familii de credincioși români, în ziua următoare s-a deplasat la New York, unde s-a vizitat Misiunea permanentă a R. S. România pe lângă O.N.U., Biblioteca română din New York, precum și unele familii de români.

Reîntoarcerea în țară a avut loc vineri, 2 iunie a.c.

PARTICIPAREA UNEI DELEGAȚII ORTODOXE ROMÂNE LA SĂRBĂTORIREA A 60 DE ANI LA ÎNFIINȚAREA PATRIARHIEI MOSCOVEI

În anul 1918 în urma înlăturării oprimării țariste, care din vremea lui Petru cel Mare, timp de peste 200 de ani, interzisesese a se mai alege Patriarh în Biserica Ortodoxă Rusă, s-a ținut Sinodul local al Bisericii Ortodoxe Ruse și a ales pe Patriarhul Tihon. Lui i-au urmat Patriarhii Sergie, Alexei și actualul Patriarh Pimen. În anul 1968, acest eveniment a fost sărbătorit cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei, iar anul acesta cu prilejul împlinirii a 60 de ani.

În cinstea acestui jubileu, Biserica Ortodoxă Rusă a invitat toate Bisericile ortodoxe, neortodoxe, organizații ecumenice și culte necreștine.

A fost invitat și *Prea Fericitul Patriarh Iustin* al Bisericii Ortodoxe Române, care a primit invitația cu plăcere, dar care din motive de sănătate n-a putut participa la festivități, ci a trimis o delegație în frunte cu P. S. Mitropolit Teoclist al Moldovei și Sucevei.

Din delegație au mai făcut parte : P. S. *Episcop Eftimie* al Romanului și Hușilor, P. S. *Episcop Antonie Plămădeală-Ploieșteanul*, vicar patriarhal și P. C. *Pr. Iconom Stavrofor Marin Sava* de la Biserica filială Sfântul Nicolae-Centru din Capitală.

Delegația a fost condusă la aeroport de către P. S. *Episcop Roman* Bălănețeanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, PP. CC. *Consilierii Constantin Pârveu și Dumitru Soare* din Administrația Patriarhală, P. C. *Rector Mircea Chialda*, P. C. *Prorector Dumitru Popescu*, P. C. *Pr. Prof. Dumitru Radu* și alții.

Plecarea a avut loc în ziua de 24 mai, orele 14. La aeroportul Sereștievo, de lângă Moscova, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost întâmpinată de I. P. S. Mitropolit Filaret al Berlinului de Vest, Exarhul Patriarhului Moscovei în Europa de Mijloc și de alți funcționari ai Serviciului Relațiilor Externe ale Patriarhiei Moscovei. I. P. S. Sa a însoțit delegația pînă pe data de 29 mai.

Delegația a fost condusă apoi la Moscova și cazată la hotelul «Sovetskaia». Aici i s-a înmînat programul festivităților.

Joi 25 mai 1978, la orele 10, toate delegațiile sosite au participat la Te Deum-ul săvîrșit de I. P. S. Mitropolit Nicodin al Leningradului cu un sobor de preoți și diaconi, la biserica «Învierii Domnului» din Socolnichi, la sfîrșitul căruia Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a ținut un scurt cuvînt despre desfășurarea festivităților, a salutat pe oaspeții de peste țară și a cerut ajutorul lui Dumnezeu pentru desfășurarea lucrărilor.

În aceeași zi, la orele 16, a avut loc deschiderea solemnă a festivităților, la care au participat membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse (alcătuit din 76 de mitropoliți și episcopi).

Au participat, de asemenea, numeroase delegații ale Bisericilor Ortodoxe și neortodoxe, ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinței Creștine pentru Pace, Conferinței Bisericilor Europene etc. Dintre aceștia menționăm : *Sanctitatea Sa Ilie al II-lea*, Patriarh al Bisericii Ortodoxe a Georgiei, *Sanctitatea Sa Maxim*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, *Sanctitatea Sa Vasken I*, Catolicosul tuturor armenilor.

Au luat parte de asemenea împreună cu delegațiile lor I. P. S. *Melchios al Franței*, reprezentantul Patriarhiei de Constantinopol, I. P. S. *Mitropolit Partenios de Cartagina*, reprezentantul Patriarhiei de Alexandria, I. P. S. *Mitropolit Ilias de Tripoli*, reprezentantul Patriarhiei de Antiohia, I. P. S. *Mitropolit Ghermanos de Petra*, reprezentantul Patriarhiei de Ierusalim, I. P. S. *Mitropolit Pitirim de Cernogorsk*, reprezentantul Patriarhiei Serbiei, I.P.S. *Mitropolit Teoctist*, reprezentantul Patriarhiei Române, I. P. S. *Hrisostom*, Arhiepiscop al Ciprului, I. P. S. *Mitropolit Varnava de Chitros*, reprezentant al Bisericii Ortodoxe a Greciei, I. P. S. *Vasile*, Mitropolit al Varșoviei și Primat al Poloniei, I. P. S. *Dorotei* de Praga, P. S. *Episcop Dimitrios* de Garborsk, reprezentantul Bisericii din America, I. P. S. *Paavali*, Arhiepiscop al Careliei și Primat al Finlandei, I. P. S. *Mitropolit Teodosie*, mitropolit independent de Tokio. Apoi reprezentanți ai Bisericilor neortodoxe și vechi-orientale : *Mar Teofilos*, Mitropolit de Malabar, reprezentantul Bisericii Orientale Siriene, *Haile Haimanot I*, Patriarhul Etiopiei.

Au fost de față : delegația *Sanctității Sale Papa Paul al VI-lea*, formată din Episcopul Ramon Torello și Mgr. Pierre Duprey, delegația Bisericii Vechi-catolice din Utrecht în frunte cu *Arhiepiscopul Marinus Kok*, delegația Bisericii Anglicane în frunte cu *Episcopul Gerald Edison*, delegația Bisericii Luterane din Finlanda în frunte cu *Dl. Marcu Simo-iachi*.

Au mai participat : *Ivan Egorov*, Președintele Bisericii de rit vechi din U.R.S.S. și muftiul *Baba Hanov*, reprezentantul credincioșilor musulmani din U.R.S.S.

Din partea organizațiilor ecumenice au fost de față : Dl. *Alan Broch* din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Dl. *Emilio Contti*, secretar general al Federației Mondiale a studenților creștini, Pastorul *Eric Derit*, secretar general al Convenției activiștilor religioși pentru pace și dezarmare de pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Dr. *Glen Williams*, secretarul Conferinței Bisericilor Europene, Episcop *Tibor Barth* — Debrecin, Președintele Consiliului Ecumenic al Bisericilor din R. P. Ungară, Dl. *Daniel Ratezi*, reprezentantul Consiliului Ecumenic al Republicii Malgășe din Madagascar, Pastorul *Vitri Cugi*, Președintele Consiliului Ecumenic al tineretului creștin, Episcopul *Tadeus Majevski*, reprezentantul Bisericii Vechi-Catolice din Polonia, Episcopul *Karol Toth*, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace, Dr. *Jozef Michalis*, secretarul general al Bisericii luterane din Slovacia, Prof.

Wald Benediktowicz, conducătorul Bisericii Metodiste poloneze și președintele Consiliului Ecumenic național al Bisericilor din Polonia, Dr. **Svetoslav Novac**, Patriarhul Bisericii husite din Cehoslovacia, Dl. **Serbo**, secretarul general al Conferinței Bisericilor Pan-africane, Dr. **Ianis**, reprezentant al Bisericii luterane din Letonia și Dl. **Cuumum**, reprezentantul Bisericii Metodiste din Estonia.

Au fost de față Dl. **Vladimir Alexeievici Kuroedov**, Președintele Consiliului de stat pentru Problemele religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S.

Sedința a fost prezidată de I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, care după un scurt salut adresat oaspeților de peste hotare a declarat deschise lucrările festivităților și a dat cuvântul Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia.

Intr-o cuvîntare foarte concisă, Patriarhul Pimen a reușit să cuprindă toate aspectele vieții Bisericii Ortodoxe Ruse din perioada 1918—1978.

Arătînd situația grea în care se găsea Biserica în timpul dominației comuniste, care a lipsit Biserica Ortodoxă Rusă de patriarh timp de 200 de ani și rolul ober-procuratului în treburile bisericești, Sanctitatea Sa a scos în evidență rolul deosebit ce l-a avut Marea Revoluție Socialistă din Octombrie în normalizarea conducerii Bisericii Ortodoxe Ruse și drumul greu ce l-au avut de străbătut, pînă la normalizarea situației, patriarhii Tihon și Serghie. Aici a scos în evidență aportul și activitatea depusă de fiecare dintre ei în slujba Patriei și a Bisericii. Au fost relevate apoi meritele deosebite ce le-a avut Patriarhul Alexei în promovarea și întărirea vieții bisericești precum și aportul său în Marele Război pentru Apărarea a Patriei. S-a oprit apoi asupra structurii bisericești aprobate de Sinodul local din anul 1971 și hotărîrilor deosebit de importante ce s-au luat atunci.

A vorbit în acest sens despre organele deliberative și executive superioare ale Bisericii, despre Sfîntul Sinod permanent, compus din 4 membri permanenți (Mitropolitul Krutișelor, Mitropolitul Leningradului, Mitropolitul Kievului și Șeful Sectorului gospodăresc al Patriarhiei Moscovei) și trei mitropoliți sau episcopi dintre episcopii eparhioți, în funcție, chemați pe rînd la fiecare sesiune a Sfîntului Sinod, despre eparhiile Bisericii Ortodoxe Ruse și organizarea lor, despre exarhatele și eparhiile de peste hotare, despre parohiile interne și de peste hotare. S-a menționat că în ultimul timp s-au format parohii noi în orașul Asino din regiunea Tornsk, în orașul Slavgorod din Regiunea Altai, în orașul Morozovc din regiunea Rostov în orașul Cattaeurgan din Uzbekistan, în orașele Balhaș, Minsk și Echibastune din Republica Cazacă. S-au construit din nou biserici și locașuri de cult.

Sanctitatea Sa a vorbit apoi despre mînăstiri, despre școlile teologice etc. A amintit de asemenea despre tipărituri, despre problemele gospodărești, despre atelierile Patriarhiei Moscovei.

A continuat expunerea prezentînd relațiile Bisericii Ortodoxe Ruse cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, unde a menționat și vizitele reci-

proce ce s-au făcut între Patriarhul Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, cu care ocazie a transmis salutul său cordial Prea Fericirii Sale Patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române și Bisericii și ierarhilor ei.

A vorbit apoi despre relațiile Bisericii Ortodoxe Ruse cu celelalte Biserici neortodoxe, cu Biserica Romano-Catolică, cu Bisericile necalcedoniene, cu Biserica Veche-Catolică, cu Biserica Anglicană, cu organele ecumenice: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene etc.

Și-a încheiat cuvîntarea prin evidențierea activității Bisericii Ortodoxe Ruse pusă în slujba păcii și buneii înțelegeri între oameni și popoare.

A luat apoi cuvîntul și *Vladimir Alexeevici Kuroedov*, Președintele Oficiului de stat pentru problemele religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. Între altele el a spus: «Numai datorită Marii Revoluții din Octombrie, Biserica Ortodoxă Rusă a putut să-și recapete dreptul de a avea patriarh, fiindcă s-a despărțit Biserica de Stat. Dacă țara este acum puternică, dacă are un nivel de trai ridicat, dacă are o industrie dezvoltată este numai datorită noii orînduiri ce s-a instaurat în țara noastră.

Omul sovietic nu se teme de ziua de mîine, de faptul că rămîne fără lucru. El are dreptul la muncă, la odihnă, la învățămînt gratuit, la tratament gratuit.

El plătește cea mai mică chirie din lume. El are dreptul să creadă cum vrea. La noi toți luptă pentru pace, pentru a pune capăt cursei înarmărilor. Mult a făcut în acest domeniu Patriarhul Alexei, mult face acum Patriarhul Pimen, mult fac colaboratorii Sanctității Sale, Mitropolitul Nicodim, Iuvenalie, Alexei și Filaret. Mult fac și alți ierarhi pe care îi felicit din toată inima.

Felicit mai ales pe Patriarhul Pimen care datorită eforturilor sale puse în slujba păcii a fost decorat de Guvernul Sovietic cu ordinul «Steagul roșu».

Răspunzînd, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a mulțumit pentru cuvintele adresate și a făgăduit că și pe mai departe va face tot ce depinde de el pentru fericirea Patriei, pentru pace și progres.

I. P. S. Mitropolit Nicodim a dat apoi cuvîntul oaspeților de peșteră. Din cuvîntările lor s-au remarcat elogiul adus Patriarhului Pimen pentru referatul prezentat, adeziunea tuturor la lupta pentru pace și la eforturile ce se depun pentru a împiedica cursa înarmărilor.

Patriarhul Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare a elogiât în cuvîntul său aportul adus de poporul rus la eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman. La fel *I. P. S. Mitropolit Vasile* al Poloniei a evidențiat jertfa adusă de soldații ruși pe cîmpurile de luptă pentru eliberarea Poloniei de sub jugul fascist și a prezentat într-un glob pămîntesc, cu o cruce deasupra, pămînt de pe cîmpurile de luptă, unde aceștia și-au vărsat sîngele.

În cuvîntarea sa *I. P. S. Mitropolit Teoctist* al Moldovei și Sucevei a spus următoarele :

Sanctitatea Voastră,
I. P. S. și P. S. frați întru Hristos,
Prea Cucernici și Prea Cuvioși Părinți,
Iubiți credincioși,

Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române salută cu multă bucurie marea sărbătoare consacrată aniversării a șase decenii de la reînființarea scaunului patriarhal al Moscovei și al întregii Rusii.

Dînd urmare binevoitoarei invitații ce ni s-a făcut, ne aflăm de față în acest înălțător popas duhovnicesc al Bisericii Ortodoxe Ruse surori, împreună cu o delegație a Bisericii noastre, alcătuită din P.S. Eftimie al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar-patriarhal, și P. C. Pr. Marin Sava.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin care, după cum v-a și anunțat, a dorit mult să ia parte personal la aceste festivități, dar din motive de sănătate, intervenite între timp, nu a putut da urmare primului său gând, vă transmite prin noi urările Sale cele mai călduroase și Vă asigură de toată prețuirea și dragostea Sa. Noi mulțumim Domnului că Prea Fericitrea Sa este acum restabilit, dar este în convalescență.

Considerăm că această întîlnire frățească are multiple și profunde semnificații. Pentru noi ea înseamnă mai întîi un fericit prilej de mărturisire a unității interortodoxe și de întărire a legăturilor tradiționale de apropiere, conlucrare și dragoste dintre Bisericile noastre. Potrivit îndemnului Sfîntului Apostol Pavel, împlinit în chip pilduitor de fericiții noștri înaintași, datori sintem să păzim unitatea credinței în cuget curat, păstrînd ceea ce ni s-a încredințat (I Tim. III, 9 ; VI, 20).

Împrejurările istorice în care au viețuit Bisericile Ortodoxe Română și Rusă au arătat că ierarhii, clericii și credincioșii acestora au păstrat și au afirmat unitatea ortodoxă, luînd pildă și îndemn unii de la alții și împărlășindu-și reciproc din experiența, din realizările și din idealurile lor. De-a lungul vremii, prietenia și colaborarea frățească dintre Bisericile Ortodoxe Română și Rusă au odrăslit roade binecuvîntate pentru Bisericile și pentru popoarele noastre. Încă din timpul voievodului român Ștefan cel Mare și al vestitului cneaz Ivan al III-lea al Moscovei, legăturile noastre bisericesti s-au afirmat puternic și au continuat să se adîncească tot mai mult.

Numeroși ierarhi, teologi și preoți aparținînd ambelor Biserici au ilustrat, în veacurile trecute, aceste legături, aducînd contribuții de seamă atît la păstrarea unității ortodoxe cit și la o înfloritoare îmbogățire spirituală reciprocă.

În ultima jumătate a veacului trecut, și la începutul veacului nostru, marele episcop Melchisedec al Romanului și vrednicul de pomenire patriarhul Nicodim și-au făcut studiile în Rusia.

La rîndul său, poporul român a odrăslit pe Marele Petru Movilă, cărturar de renume, căruia i s-a încredințat scaunul de mitropolit al Kievului, unde a întemeiat prima Academie de teologie ortodoxă, a alcătuit

Mărturisirea de credință, care îi poartă numele, aprobată de Sinodul de la Iași din 1642 și a rămas în istoria întregii Ortodoxii ca unul din apărătorii cei mai de seamă ai dreptei credințe. Monahismul nostru ortodox a înscris cu cinste numele lui Paisie Velicicovski în istoria spiritualității ortodoxe, el trăind în minăstirile românești din părțile Moldovei, de unde și-a întins influența și asupra propășirii vieții spirituale a dreptmăritorilor credincioși ruși.

După cel de al doilea război mondial, s-au creat condiții noi pentru dezvoltarea legăturilor frățești dintre Bisericile și popoarele noastre. Numeroase schimburi de vizite între conducătorii Bisericilor noastre, prezențe reciproce la diferite evenimente bisericești de seamă, schimburi de profesori și studenți teologi, schimburi de publicații teologice — au ilustrat în ultima vreme propășirea legăturilor noastre frățești.

Este de datoria noastră a tuturor să ne străduim cât mai mult cu putință pentru strângerea legăturilor dintre toate Bisericile și dintre toate popoarele, cu convingerea că cele mai înalte comandamente ale creștinismului se identifică astăzi cu aspirațiile cele mai nobile ale omenirii. Eforturile omenirii contemporane pentru apropiere, înțelegere și cooperare între popoare, dorința tot mai arzătoare a oamenilor de pretutindeni de libertate, suveranitate, dragoste și progres, de stăvilire a cursei înarmărilor și de făurire a unei lumi a păcii, — toate aceste probleme care frământă societatea umană a zilelor noastre, pe întreg pământul, sînt în același timp și preocupări stăruitoare ale noastre ca fii ai Bisericii, impuse de datoria împlinirii testamentului lăsat nouă de Mîntuitorul Iisus Hristos.

Învățătura creștină, a cărei esență este porunca dragostei, ne cheamă la respingerea oricăror acte de agresiune, sau de amenințări ale vieții oamenilor și ale libertății, integrității și identității popoarelor. Trebuie să ne unim și noi eforturile în vederea înlăturării dezarmării pe întreaga noastră planetă, a distrugerii oricăror arme ucigătoare, aducîndu-ne aminte neîncetat că «cei ce scot sabia, de sabie vor pieri» (Matei XXVI, 52). Astfel, știind că «spre pace ne-a chemat Dumnezeu» (I Cor. VII, 15), ne alăturăm cu toată convingerea oamenilor doritori de bine de pretutindeni, în acțiunile pentru realizarea principiilor de respect față de viața și drepturile fundamentale ale omului și pentru înlăturarea egalității, înțelegerii și viețuirii pașnice între toți oamenii și între toate popoarele.

Vă mulțumim călduros și vă rămînem adînc îndatorați pentru invitația frățească pe care ne-ați făcut-o, de a participa la acest eveniment atît de însemnat, care ne prilejuiește bucurii duhovnicești deosebite.

În numele Prea Fericitului Patriarh Iustin și al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, adresăm cele mai bune urări Sanctității voastre și felicitări Sfintei Biserici Ortodoxe Ruse surori cu prilejul aniversării a 60 de ani de la restaurarea Patriarhatului, rugînd pe bunul Dumnezeu să reverse neconținut darurile Sale cele bogate asupra Voastră, asupra Bisericii Voastre, a slujitorilor și a credincioșilor ei.

După ce s-a epuizat șirul celor 90 de cuvîntări a luat cuvîntul Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen care a mulțumit participanților pentru oste-

la depusă, pentru frumoasele cuvinte adresate lui și Bisericii Ortodoxe Ruse precum și statului sovietic, pentru aprecierile făcute asupra tratatului expus de Sanctitatea Sa, pentru poziția fiecărui vorbitor cu privire la dezarmare, pace, pentru condamnarea hotărâtă a bombei cu neutroni, pentru răspunsurile date de toate Bisericile la apelul făcut de Biserica Ortodoxă Rusă și toate religiile din U.R.S.S. în decembrie 1977 pentru toate Bisericile și organizațiile creștine din lume.

I. P. S. Mitropolit Nicodim a declarat ședința închisă.

Simbătă 27 mai, orele 9,30, coloana de mașini cu cei peste 350 de delegați a plecat spre Lavra Zagorsk, marele centru de evlavie și metaforă al Bisericii Ortodoxe Ruse. Aici s-a săvârșit un Te-Deum de mulțumire la racla cu moaștele Sfântului Serghie de Radonej, de către slujitorii Lavrei.

La orele 12,30, s-a săvârșit un parastas în biserica «Adormirii Maicii Domnului» pentru patriarhul Alexei, care se găsește sub această biserică. Slujba a fost oficiată de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului, exarhul Ucrainei.

Grupul delegaților a vizitat apoi mormântul patriarhului Alexei, Lavra cu bisericile ei, Academia teologică, muzeul etc.

La orele 14 Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a oferit o masă în cinstea delegațiilor în fosta trapeză a Lavrei, azi biserică. După această masă, delegațiile au plecat spre Moscova unde au fost primite în audiență de Patriarhul Pimen, care a mulțumit fiecărei delegații pentru participare. I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, în numele Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, a dăruit Patriarhului Pimen o *Evanghelie românească* cu coperti din metal scump și icoane-email și o icoană cu «Sfântul Gheorghe». De asemenea I. P. S. Sa a înmănat membrilor Sfântului Sinod câte o cruce de binecuvântare sau câte o icoană.

După această primire, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat biserica «Sfântul Nicolae» din Hamovnicah, unde este paroh preotul Nicolae Petrov, fratele Mitropolitului Serghie al Odesei. Acesta ne-a amintit că Prea Fericitul Iustin a slujit în anul 1975 în această biserică și a rugat să-i transmită multă sănătate. Delegația a vizitat apoi Mînăstirea Novodevicii din Moscova, unde se săvârșea slujba vecerniei și a utreniei, apoi Leninstie Gori, de unde s-a văzut panorama orașului, Universitatea Lomonosov, care are 40.000 de studenți și biserica «Sfinta Treime».

Duminică 28 mai, la orele 9,30, delegația a plecat spre catedrala patriarhală unde s-a oficiat Sfânta liturghie de către un sobor de preoți, diaconi, și de toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse în frunte cu Patriarhul Pimen. Au cîntat alternativ două coruri.

La vremea predicii profesorul Protoiereu Vitalie Borovoi a dat citire *Pastoralei* adresate de Patriarhul Pimen tuturor arhierilor, clericilor și credincioșilor, fii ai Bisericii Ortodoxe Ruse din țară și de peste hotare, cu ocazia sărbătoririi a 60 de ani de la reînființarea Patriarhatului Moscovei. În pastorală s-a amintit pe scurt de Istoria Bisericii Ortodoxe

Ruse din timpul patriarhilor Tihon, Serghie și Alexei, de lupta Bisericii pentru pace și colaborare între popoare și i-a sfătuit să susțină prin activitatea lor aceste deziderate închinare slujirii lui Dumnezeu și Patriei.

Patriarhul Pimen și-a exprimat convingerea că rușii care se mai găsesc despărțiți de Biserica mamă și locuiesc peste hotare se vor întoarce în sinul Bisericii. La sfârșitul liturghiei, Patriarhul Pimen a ținut un scurt cuvînt în care a amintit în fața credincioșilor momentele principale ale desfășurării sărbătoririi a 60 de ani de la reînființarea Patriarhatului și a mulțumit lui Dumnezeu că l-a învrednicit să-i prăznuiască împreună cu reprezentanții Bisericilor Ortodoxe și eterodoxe de peste hotare

Pe data de 29 mai, orele 13, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a organizat un banchet la restaurantul «Arbat» în onoarea oaspeților de peste hotare. Aici a ținut din nou o scurtă cuvîntare, unde a arătat că este foarte fericit să constate adevărata libertate a conștiinței garantată de Constituția U.R.S.S., bunele relații ce există între Biserica și Stat, relațiile de frăție ce există între Biserica Ortodoxă Rusă și celelalte Biserici Ortodoxe, relațiile cu Bisericile neortodoxe, Organizațiile Ecumenice precum și dezvoltarea colaborării cu religiile necreștine din țara sa, care ajută colaborării lor comune în domeniul păcii, solidarității și bunei înțelegeri între toate popoarele lumii, pentru binele omenirii întregi.

La banchetul dat de Patriarhul Pimen, I. P. S. Mitropolit Teoctist s-a întreținut cordial cu Patriarhul Pimen, cu Președintele Kuroedov, cu Mitropolitul Nicodim, cu Mitropolitul Alexei și Juvenalie, cărora le-a mulțumit încă o dată pentru ospitalitatea arătată și pentru cinstea ce s-a făcut Bisericii Ortodoxe Române de a participa la aceste sărbătoriri.

Toți au mulțumit I. P. S. Mitropolit Teoctist pentru participarea delegației noastre la festivități și au rugat pe I. P. S. Sa să transmită Prea Fericitului Patriarh Iustin cele mai calde mulțumiri și doriri de bine, sănătate și prosperitate Bisericii Ortodoxe Române.

Seara, la orele 18,30, delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită protocolară la ambasada R. S. România din Moscova. Aici au fost primiți de Dl. ambasador Gheorghe Badrus, de Dl. prim-secretar Iancu Savu și de Dl. Consilier Nicolae Micu. A avut loc un schimb de păreri cu privire la desfășurarea festivităților Bisericii Ortodoxe Ruse și asupra relațiilor dintre Bisericile Ortodoxe Rusă și Română.

Pe data de 30 mai, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat «Galeriile Tretiakov», Kremlinul, Minăstirea Andronic cu colecțiile sale de icoane vechi și Panorama Borodino.

Pe data de 31 mai, orele 18, la întoarcerea în patrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă la aeroport de I. P. S. Arhiepiscop Serapion de Erkuțk și de Arhimandritul Alexei, secretarul său.

La sosirea pe aeroportul Otopeni, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au fost întâmpinați de aceleași persoane care i-au condus la plecare.

I. P. S. Mitropolit Teoctist la aniversarea a 60 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei

Delegația Bisericii Ortodoxe Române la Patriarhia Moscovei

O DELEGAȚIE A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA ANIVERSAREA A 25 DE ANI DE LA REÎNFIINȚAREA PATRIARHIEI BULGARIEI

Răspunzind invitației Bisericii Ortodoxe Bulgare, *Prea Fericitul Iustin*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a trimis o delegație alcătuită din: I. P. S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, P. S. Episcop Roman Ialomișeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor și P. S. Episcop Epifanie Tomitanul, vicarul Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, pentru a participa la solemnitățile de la Sofia, cu prilejul împlinirii unui sfert de secol de la reînființarea Patriarhatului Bulgar.

La solemnitățile aniversare au fost invitate să participe prin delegați toate Bisericile Ortodoxe surori.

În legătură cu importantul moment aniversar sărbătorit de Biserica Ortodoxă Bulgară, ziarul «Rabotnicesko Delo» din Sofia a publicat, la 9 mai 1978, date despre primirea Sanctității Sale Maxim, Patriarhul Bisericii Bulgare, însoțit de I. P. S. Mitropolit Nicodim al Slivenului și I. P. S. Mitropolit Pangratie de Stara Zagora, de către Excelența Sa Todor Jivkov, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgare. Cu acest prilej, Sanctitatea Sa Maxim a exprimat mulțumiri pentru grija pe care Statul o poartă Bisericii Bulgare și pentru posibilitățile ce i se oferă de a activa în țară, precum și în străinătate, în problemele specifice ecleziastice, cât și în cele umanitare în general, privind conlucrarea cu alte Biserici sau culte și cu deosebire în acțiunile de apărare a păcii. Președintele Todor Jivkov a exprimat aprecieri la adresa Bisericii Ortodoxe Bulgare în frunte cu Patriarhul Maxim, subliniind însemnătatea activității patriotice depuse de slujitorii Bisericii în lupta pentru instaurarea păcii în lume.

Festivitățile aniversare au început în ziua de *miercuri 10 mai*, la orele 10 a.m., printr-o ședință solemnă care a avut loc în sala de festivități a Mitropoliei din Sofia. Ședința a fost deschisă de *Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim*, printr-un scurt cuvânt solemn. În continuare, Mitropolitul Pangratie de Stara Zagora a ținut cuvântarea inaugurală în care a tratat despre istoria Patriarhiei Bulgare, de la cele mai vechi date și atestări pînă în zilele de astăzi.

În continuarea ședinței solemne au rostit alocuțiuni de salut următorii reprezentanți ai Bisericilor: din partea Bisericii din Cipru — P. S. Episcop Varnava; din partea Bisericii Ortodoxe Polone — I. P. S. Mitropolit Nicanor; din partea Bisericii Ortodoxe Cehoslovace — I. P. S. Episcop Chiril.

Partea a doua a programului a constat dintr-un concert religios executat de corul Catedralei «Alexandru Nevschi», condus de Dimiter Dimitrov.

În seara aceleiași zile, s-a oficiat slujba religioasă a privegherii în Catedrala patriarhală «Alexandru Nevschi», fiind prezente toate delegațiile și întregul Sinod al Bisericii Bulgare, în frunte cu Sanctitatea Sa Maxim

*

Joi, 11 mai, când Biserica Ortodoxă Bulgară își sărbătorește «luminătorii» — pe Sfinții Chiril și Metodiu —, în Catedrala patriarhală «Alexandru Nevschi» din Sofia s-a oficiat Sfânta liturghie solemnă și Te Deum-ul de către Sanctitatea Sa Maxim, Patriarhul Bulgariei, înconjurat de un sobor alcătuit din 30 de arhieriei — bulgari și străini — preoți și diaconi ; dintre invitați au slujit șefii delegațiilor.

La sfârșitul slujbei, *Sanctitatea Sa Maxim* a ținut o cuvîntare, salutînd pe reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori, mulțumindu-le pentru participare și arătînd importanța momentului celebrat în aceste zile pentru Biserica Ortodoxă Bulgară.

La dejunul festiv care a avut loc în saloanele marelui hotel «Balkan» din Sofia, au participat pe lângă delegațiile străine, mai mulți reprezentanți ai autorității de stat bulgare.

Seria cuvîntărilor a fost deschisă de Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim. Au luat cuvîntul : I. P. S. Mitropolit Paladie al Iordanului, reprezentantul Patriarhiei Ierusalimului ; I. P. S. Mitropolit Serghie al Odesei ; I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, care a rostit următoarea cuvîntare :

Sanctitatea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Cinstiți reprezentanți ai Conducerii de Stat din
Republica Populară Bulgaria,
Prea Cucernici părinți,
Iubiți frați creștini,

În numele Prea Fericitului IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și al întregului nostru Sfînt Sinod, în numele preoților și dreptcredincioșilor creștini din România vecină și prietenă, aflîndu-ne aici, împreună cu P. S. Roman Ialomîțeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor și cu P. S. Epifanie Tomitanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, ca delegați ai Sfîntei Patriarhii a Bisericii Ortodoxe Române la această înălțătoare solemnitate, adresăm astăzi sincerul și frățescul nostru salut în Domnul Iisus Hristos, Bisericii Ortodoxe Bulgare surori, cu prilejul aniversării a 25 de ani de la reînălțarea demnității de patriarhat în această slăvită Biserică Ortodoxă.

Colaborarea între Bisericile și popoarele noastre se știe că este străveche ; în spiritul acestei bune conlucrări și-au aflat întruchiparea atîtea legitime deziderate bisericesti și naționale, înfăptuiri comune, care, mai ales începînd cu ultimul sfert al secolului trecut, au dobîndit dimensiuni

noi, și-au adevărit trăinicia, definind în chip limpede caracterul ireversibil pozitiv și constructiv al raporturilor noastre multisekulare frățești. Este de ajuns a evoca, acum și aici, în aceste solemne clipe, condițiile și consecințele desfășurării acelei epopei eroice, care a fost războiul de eliberare și independență, din 1877—1878, când, fiii popoarelor noastre înfrățite de veacuri în năzuințe — adesea și în lupte — și-au jertfit viața pentru un sfânt ideal, aici, pe pământul Bulgariei, când, pe căile specifice posibile s-a manifestat în chip grăitor unitatea noastră de credință și întrajutorare ortodoxă.

Vrut-a Domnul Dumnezeu ca solemnitatea aniversară la care participăm, cu suflătele luminate de bucurie, să se desfășoare anume în aceste zile, când încă se păstrează în văzduhul binecuvîntat al patriilor noastre ecourile limpezi și însuflețitoare ale aniversării Centenarului Sfintei Independențe a popoarelor român și bulgar.

Neconținuta bună colaborare și întrajutorare ortodoxă, bogat exemplificate istoric, au primit în trecut o adevărată consfințire și prin actul acordării Sfîntului și Marelui Mir de către Biserica Ortodoxă Română, cu mare dragoste creștină și de atîtea ori, Bisericii Ortodoxe surori din Bulgaria — în împrejurările cunoscute.

Este bine știut faptul că în contextul obiectiv care a determinat și a condiționat în timp — începînd cu ultimul sfert al secolului trecut și pînă la jumătatea secolului nostru — lucrarea slujitoare desfășurată de Sfînta Biserică Ortodoxă în țările noastre, alături de Bisericile Ortodoxe surori, Rusă și Sîrbă, Biserica Ortodoxă Română a păstrat cu consecvență atitudinea convenită, de iubire și sprijinire, întemeiată pe nestrămütata tradiție seculară a raporturilor interortodoxe în Balcani.

Între alte grăitoare dovezi, nu numai ale menținerii neîntrerupte dar și ale eforturilor curajoase și perseverente de a consolida legăturile canonice și de frățietate cu Biserica Ortodoxă Bulgară și cu ierarhii ei — în chip deosebit în perioada la care ne referem mai înainte —, se înscrie și construirea locașului bisericii românești din Sofia, cu acceptarea Sfîntului Sinod bulgar, și sfințirea ei acum 55 de ani — atitudine de adincă semnificație care, înainte de toate, reprezenta un act esențial de recunoaștere deplină a însăși validității și canonicității ierarhiei bulgare autocefale la acea vreme.

Odată sosit ceasul sorocit prin înalta rînduială a Celui Atotputernic, prin solemnul și istoricul *Congres Național Bisericesc intrunit la Sofia în 8—10 mai 1953, s-a îndeplinit actul de sfințită dreptate bisericescă, Exarhatul bulgar fiind ridicat la demnitatea de Patriarhat*, traducînd în primul articol din noul său statut în care se arăta că *Biserica Ortodoxă Autocefală Bulgară este constituită în Patriarhie, ca membră nedespărțită a Uneia, Sfinte, Sobornicești și Apostolice Biserici*, își consfințează astfel drepturile convenite ca cea mai înaltă autoritate bisericescă ortodoxă în țara sa, drepturi deplin legitime prin existența sa multiseculară, prin lupta și neconținuta sfîntă strădanie a vrednicilor ei slujitori — mulți dintre aceștia ilustrînd cu prisosință contribuția Bisericii Ortodoxe

Bulgare la apărarea și întărirea Ortodoxiei în Balcani, la păstrarea și înflorirea culturii bulgare.

Se cuvine să fie acum amintit faptul că la solemnitatea și la festivitățile prilejuite de acel strălucit eveniment pentru viața Bisericii Ortodoxe Bulgare, fericitul întru adormire, Patriarhul Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, însoțit de preavrednicul de pomenire Firmilian — cel care a fost ilustrul înaintaș al smereniei mele la cirna Sfintei Mitropolii a Olteniei — și de alți ierarhi, slujitori și dreptmăritori creștini, au participat, cu sincer entuziasm și frățească dragoste la celebrarea reînființării Patriarhului Bulgar, la alegerea și înscăunarea fericitului întru pomenire patriarhul Chiril.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române și-a exprimat cu acel prilej, atât simțămintele de iubire creștină și bucurie, cât și hotărârea pentru menținerea celor mai bune raporturi cu Biserica Ortodoxă Bulgară soră, de a nu-și precupeți eforturile spre o neîncelată, rodnică împreună-lucrare și spre păstrarea cu sfințenie a unității Ortodoxiei în Balcani și în lume.

Ca și pînă atunci, în perioada ce a urmat, colaborarea între Bisericile noastre a cunoscut perspective luminoase, și-a adîncit semnificațiile, adăugînd și alte vrednice de amintit fapte de colaborare frățească, aducătoare de bucurie creștină, prin neconținută strădanie — de o parte și de cealaltă — în lumina învățaturii Sfintei Evanghelii, pentru ca mereu, toate, «spre zidire să se facă».

Această conlucrare este continuată astăzi, pe firul luminos al tradiției, în vremea înțeleptei arhipăstoriri a *Sanctității Sale Patriarhului Maxim* — personalitate eclesiastică puternică și întru totul vrednică de cinstire mare — și a *Prea Fericirii Sale Patriarhului Iustin* — despre care este bine cunoscut că se bucură, cu toată îndreptățirea, de o înaltă prețuire în forurile bisericești mondiale.

Această trainică și bună conlucrare este realizată acum, ca și în trecut, spre mereu mai binele Bisericilor noastre surori, în cadrul general panortodox, precum și la toate întrunirile bisericești internaționale.

Se cuvine subliniat, cu acest solemn și istoric prilej, faptul — de asemenea bine cunoscut — că Biserica Ortodoxă Bulgară și-a obținut drepturile sale legitime bisericești-canonice, în condițiile specifice instaurării democrației — după constituirea Republicii Populare Bulgaria : în aceeași ordine de idei, vom releva că și în patria noastră o seamă de frumoase înfăptuiri contemporane ale Bisericii Ortodoxe Române s-au săvîrșit, sub înalta purtare de grijă patriarhală, în acești ani de înțeleaptă conducere a Statului nostru, în condițiile prospere fără precedent ale construirii societății noi, socialiste, în România.

Ne exprimăm încrederea că și de acum înainte conlucrarea frățească între Bisericile noastre va cunoaște un sens ascendent — precum se dovedește și colaborarea strînsă pe plan economic, cultural, tehnico-științific, politic-diplomatic, bazată pe principiile respectării independenței, suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantaju-

Prea Fericitul Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, în mijlocul delegațiilor de peste hotare

I. P. S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, în vizită la Înalte autorități de stat ale R. P. Bulgaria

lui reciproc, pe principiul egalității depline între popoarele noastre, statornic unite prin legături seculare multilaterale. În memoria noastră stăruie emoția comună, sentimentul bucuriei și al mândriei naționale, pe care le-au prilejuit — pe linia aceluiași statornic raporturi de cooperare și înțelegere — istorica întâlnire, de la 5 aprilie 1978, între iluștrii conducători ai țărilor noastre, *Excelențele lor Președintele Nicolae Ceaușescu și Președintele Todor Jivkov*, care în aplauzele entuziaste ale populației de pe ambele maluri ale Dunării, au semnat noul acord de colaborare și au inaugurat lucrările de construcție a Complexului hidrotehnic Turnu Măgurele—Nicopole reprezentând cel de-al doilea mare obiectiv economic-industrial comun român-bulgar, după întreprinderea de mașini și utilaje grele de la Giurgiu-Ruse.

Dialogurile româno-bulgare la cel mai înalt nivel, constituie o cheazășie pentru dezvoltarea continuă a prieteniei și colaborării, exprimând hotărîrea și voința comună a popoarelor noastre de a adăuga noi valențe raporturilor bilaterale, pe planuri multiple de cooperare mereu mai rodnică.

În aceste clipe solemne, adresăm calde urări frățești *Sfintei Biserici Ortodoxe Bulgare surori*, dorind ca Domnul Dumnezeu să-i dea harul și puterea unor continui și luminoase împliniri întru slujirea creștină a poporului, spre a zidi pacea între neamuri și iubirea între oameni; să înflorească și să se întărească în unitatea de gândire, dragoste și lucrare cu toate Bisericile Ortodoxe surori, cu întreaga creștinătate.

Cuvenitele sincere urări de sănătate, viață îndelungată, frumoase înfăptuiri și bucurii duhovnicești, *Sanctității Voastre*, înalt Prea Sfințitorilor și Prea Sfințitorilor membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, teologilor profesori bulgari, cinstitei preoțîmi, dreptmăritorilor creștini și întregului popor prieten și vecin bulgar.

Ne exprimăm hotărîrea fermă de a contribui la continuitatea solidarității pancreștine în Balcani, precum și la întărirea conlucrării frățești în toate problemele de viață comune popoarele noastre, spre înfăptuirea nobilelor idealuri umane și creștine de dreptate, egalitate, pace, spre neconținută bună sporire și fericirea omenirii, spre slava Sfintei Ortodoxii.

Ad multos, semper felices annos !

În cuvîntul de răspuns, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim a mulțumit cu căldură tuturor delegațiilor, pentru urările frățești sincere și pentru darurile oferite. Adresîndu-se reprezentanților Bisericii noastre, a spus printre altele: «Mă bucur și mulțumesc din toată inima Patriarhiei Române și personal Prea Fericitului Patriarh Iustin, care a onorat festivitățile noastre prin participarea delegației reprezentînd Biserica Ortodoxă Română.

Noi prețuim mult vitejia și jertfelnicia soldaților români la Grivița și Plevna, despre care a vorbit atît de frumos I. P. S. Mitropolit Nestor, pentru eliberarea poporului nostru. Doresc ca relațiile dintre Bisericile și popoarele noastre, prin cele mai diferite compartimente și contacte, să se dezvolte din ce în ce mai mult. Cunosc foarte bine pe Prea Fericitul

Patriarh Iustin cu care am avut diferite întâlniri pe plan internațional bisericesc și pentru pace.

Mulțumesc din inimă Prea Fericirii Sale, pentru că a trimis la festivitățile noastre o delegație atât de reprezentativă. Urez Bisericii Ortodoxe Române înflorire și spornică contribuție la colaborarea între Bisericile și popoarele noastre. Mulțumesc de asemenea din inimă pentru darul oferit» (din partea Patriarhiei Române a fost dăruit un rînd de sfinte vase).

Seria cuvîntărilor a fost încheiată, după tradiție, de reprezentantul Patriarhiei Ecumenice, I. P. S. Mitropolit Meliton de Calcedon.

În aceeași zi, 11 mai, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, însoțit de un număr dintre membrii Sfîntului Sinod bulgar și de toți conducătorii delegațiilor, au făcut o vizită la Consiliul de Stat al Republicii Populare Bulgaria, fiind primiți de generalul Ivan Mihailov, membru în Consiliul de Stat și de alți reprezentanți ai conducerii de Stat bulgare. Despre această întâlnire au scris și unele ziare din Sofia, între care, cotidianul «Rabotnicesko Delo», din 12 mai 1978.

După această vizită protocolară, la orele 18,30 Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim și toți ierarhii Bisericii Bulgare au primit oficial pe membrii tuturor delegațiilor în palatul Sfîntului Sinod din Sofia. În același timp au fost primiți și reprezentanții unor comunități bulgare de peste hotare cu ierarhi și preoți ai lor, și anume, din Istanbul și din America.

Vineri 12 mai, oaspeții festivităților jubiliare de la Sofia, împreună cu gazdele — avînd în frunte pe Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim —, au vizitat celebra Mînăstire Rila. Soborul lavrei, la conducerea căreia se află P. S. Episcop Ghelasie, a făcut primirea oaspeților după tradiția ortodoxă.

Într-o atmosferă de frăție și cucernicie, toți cei prezenți s-au închinat la moaștele Sfîntului Ioan de Rila și la Sfîntul prestol. După acest moment, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim a făcut cunoscut celor de față că unul dintre membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, și anume P. S. Episcop Epifanie, își serbează ziua numelui (Sfîntul Epifanie al Ciprului). Sanctitatea Sa i-a adresat felicitări, urîndu-i multe și alese împliniri în activitatea sa arhierască.

P. S. Episcop Epifanie Tomitanul a mulțumit călduros pentru felicitări printr-o scurtă cuvîntare, subliniind importanța momentului aniversar al Sfintei Patriarhii Bulgare, prilej de a adevăra încă o dată trînicia relațiilor frățești dintre Bisericile și popoarele noastre, «care merg mult în adîncul istoriei. Dar mai cunoscute sînt — a arătat Prea Sfinția Sa — cele care au existat în secolul al XII-lea, precum și cele din timpul patriarhatului din Tîrnovo, în secolele XIII și XIV.

Cunoscută ne este corespondența care a avut loc între marele Patriarh Eftimie al Tîrnovei și Mitropolitul Antim Critopol (1381—1401) precum și cu egumenul Nicodim de la Tismana, din țara noastră — în secolul al XIV-lea —, în care s-au discutat probleme deosebite din punct de vedere teologic».

În continuare, P. S. Episcop Epifanie s-a referit la modul în care **bunele** relații de colaborare dintre Bisericele și popoarele noastre s-au **firmat** și în trecutul acestei vestite lavre — Rila —, care are o istorie **lenară**, fiind cunoscută și apreciată mult de voievozii, mitropoliții și **episcopii** români. Ca mărturie a relațiilor frățești reciproce dintre mînăstirile din România și Bulgaria (...) sînt și darurile oferite ca semn al dragostei creștine și care astăzi se păstrează în patrimoniul cultural și național al țărilor și Bisericilor noastre».

Înainte de a-și încheia cuvîntul, adresînd cuvenitele mulțumiri **Sancțiuni** Sale Maxime pentru felicitări și bunele urări, Prea Sfinția Sa Epifanie Tomitanul a evocat, în cîteva cuvinte, perioada anilor 1959—1961, **cînd**, beneficiînd de o bursă la Academia teologică din Sofia, cu înalta **binecuvîntare** a vrednicului de pomonire Patriarhul Chiril al Bulgariei, și-a petrecut la Mînăstirea Rila două vacanțe, «cu deosebită satisfacție **duhovnicească**», menționînd că atunci trăiau acolo și unii monahi care **stie**u românește — aceștia, ca și întreaga obște, înconjurîndu-l cu dragoste frățească.

Spre deosebirea acestei vizite și în semn de prețuire, delegația Bisericii noastre a oferit în dar P. S. Episcop Ghelasie, starețul Mînăstirii, o **cruce** de binecuvîntare, executată în atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București.

În timpul dejunului care s-a servit în trapeza mînăstirii s-au ținut **cîteva** cuvîntări : I. P. S. Mitropolit Ioan de Helsinki și-a rostit în acest **cadru** cuvîntul său de salut ; în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a vorbit I. P. S. Mitropolit Varlaam de Plovdiv ; la sfîrșit, a **luat** cuvîntul I. P. S. Mitropolit Vartolomeu de Filadelfia, membru al delegației Patriarhiei de Constantinopol.

A fost vizitat apoi muzeul și întregul complex mînăstiresc — prilej de evocare a unor momente, epoci și personalități cu semnificație **puternică** pentru trecutul istoric și cultural al poporului bulgar, al Bisericii sale ortodoxe străbune.

După înapoierea la Sofia, în holul hotelului «Balkan», delegația Bisericii noastre și-a luat rămas bun de la Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim și de la înalții ierarhi care îl însoțeau. Conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor, a adresat cuvenitele mulțumiri pentru primirea frumoasă de care s-a bucurat, pe tot timpul șederii la Sofia, a apreciat în mod deosebit felul în care personal Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, apoi ierarhii și preoții bulgari, precum și cei ce s-au ostenit fără răgaz ca însoțitori pe parcursul fiecărei zile, au înconjurat cu multă atenție și stimă pe reprezentanții Sfintei Patriarhii din România. A apreciat, de asemenea, ambianța frățească, sinceră, creată în aceste împrejurări festive ; pe de altă parte, în convorbirile purtate s-a evidențiat interesul față de Biserica și poporul nostru, s-au reliefat **sentimentele** de dragoste creștină și recunoștință pentru sprijinul primit din partea Bisericii și poporului român în trecutul istoric, s-a exprimat statornica dorință de conlucrare rodnică în viitor, pentru înfăptuirea sfintelor năzuințe comune Bisericilor și popoarelor noastre.

ÎNCHIDEREA ANULUI ȘCOLAR 1977-1978 LA SEMINARIILE TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

În a doua parte a lunii iunie, după sesiunea de examene de diplomă pentru absolvirea ciclului seminarial, la toate Seminariile teologice din Patriarhia Română au avut loc tradiționalele serbări de sfârșit de an școlar.

Serbările s-au desfășurat în prezența Chiriarhilor eparhiali sau a delegațiilor acestora, precum și a reprezentanților Departamentului Cultelor.

Consemnăm în rindurile de mai jos câteva idei, date, fapte și aspecte desprinse din dările de seamă făcute asupra activității desfășurate în fiecare Seminar teologic în cursul anului școlar 1977—1978, precum și de la momentul festiv care a marcat încheierea acestui an școlar.

La Seminarul teologic din București. — Închiderea cursurilor anului școlar 1977—1978 a avut loc în după-amiaza zilei de 24 iunie 1978, printr-o festivitate la care au luat parte: P. S. Roman Ialomițeanul, episcop-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, delegatul Prea Fericitului Patriarh Iustin; P. C. Pr. Octavian Popescu, vicarul administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic universitar din București, profesori de la Institutul teologic, profesorii Seminarului teologic în frunte cu P. C. Arhim. prof. director Veniamin Micle, părinți și rude ale elevilor, alți invitați. A fost prezent delegatul Departamentului Cultelor.

P. C. Arhim. director Veniamin Micle a rostit un scurt *cuvînt de salut*, exprimînd bucuria revederii la acest moment sărbătorec tradițional și a arătat că la baza activității desfășurate în anul care se încheie festiv astăzi, au stat «concepții pedagogice sănătoase», întemeiate pe «cele mai înalte principii» ale moralei creștine și ale celor mai mărețe idealuri și năzuințe ale vieții noastre contemporane, urmărindu-se ca scop major: «pregătirea elevilor spre a deveni vrednici și convinși slujitori ai altarelor și devotați și înflăcărați cetățeni ai patriei noastre dragi».

A urmat apoi programul festiv propriu-zis, susținut de elevii seminaristi, alcătuit dintr-o suită de coruri religioase, populare și patriotice și din recitări, din care menționăm: *Rugăciune*, melodie de I. Popescu-Pasărea, armonizată de Pr. A. Uncu; *Cîntec sfînt*, poezie de Șt. O. Iosif; *Pentru Tine, Doamne*, cor de Chiril Popescu; *Rugăciune*, poezie de M. Eminescu; *Odă Sfîntului Grigorie Teologul*, patronul Seminarului teologic, de Diac. prof. Marin Velea; *Trageți hora*, cor de Carol Meitert; *Limba noastră*, poezie de Al. Mateevici; *Plaiuri românești*; cor de Laurențiu Profeta; *Sună buciumele*, cor de Diac. prof. Marin Velea. Corurile și poeziile recitate au fost pregătite sub îndrumarea P. C. diac. Marin Velea, profesor de muzică și a d-lui Mihai Plătică, profesor de limba română.

După programul artistic, P. C. arhim. director Veniamin Micle a prezentat o sinteză a muncii desfășurate în toate sectoarele de activitate ale școlii și a prezentat situația la studii și purtare a elevilor la sfîrșitul anului școlar 1977—1978, subliniind că munca — atît a elevilor cît și a profesorilor — a fost încununată de bogate roade

de deplin succes, — aceasta rezultând din faptul că în acest an nu s-a înregistrat un repetent, iar procentul elevilor corijenți este foarte mic. În afară de activitatea didactică propriu-zisă, procesul instructiv-educativ al elevilor a fost completat de o susținută muncă patriotică desfășurată de elevii școlii pe ogoarele unor cooperativelor agricole de producție, cum și în cadrul școlii, pe șantierul deschise aici. În legătură cu aceasta, P. C. Arhim. director Veniamin Micle a subliniat că pentru modul conștient și pentru atitudinea și comportamentul moral-civil al elevilor, direcțiunea școlii a primit adrese de mulțumire și felicitări din partea instituțiilor unde elevii seminaristi au prestat muncă patriotică.

În altă ordine de idei, vorbitorul a arătat că «prin grija Prea Fericitului Patriarh Iustin s-a reușit să se rezidească partea din clădirea școlii afectată de seismul din 4 martie 1977 și astfel să se creeze din nou condițiile necesare bunei desfășurări a cursurilor. De asemenea, biblioteca școlii a fost mult îmbogățită, ajungând ca — printr-o serie de donații — fondul de carte să se ridice la circa 20.000 de volume».

Adresându-se apoi noilor absolvenți ai Seminarului, P. C. Sa i-a îndemnat ca, pe baza cunoștințelor și a educației cetățenești primite în școală, să-și desfășoare activitatea și de acum încolo, numai astfel putând să se bucure de bune rezultate în viață.

În încheierea dării de seamă, P. C. Arhim. director a adus mulțumiri P. S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul pentru bunăvoința și dragostea cu care a onorat festivitatea de astăzi, rugându-l să transmită Prea Fericitului Patriarh Iustin smeritul omagiu de recunoștință și dragoste din partea tuturor ostenitorilor Seminarului teologic din București.

De asemenea au fost adresate mulțumiri Departamentului Cuitelor, s-au exprimat sentimente de recunoștință și devotament pentru sollicitudinea arătată acestei școli teologice.

Au fost exprimate mulțumiri tuturor celorlalți invitați.

După P. C. Arhim. prof. Veniamin Micle, directorul Seminarului teologic, a luat cuvîntul absolventul Tănase Nicolae, care, în numele colegilor săi de promoție, a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Iustin pentru părinteasca grijă arătată față de școală și de elevii din mijlocul cărora el și colegii lui de promoție se despart cu emoție acum, precum și Părintelui director și tuturor profesorilor, pentru strădaniile și dragostea cu care le-au împărtășit cunoștințele și i-au înconjurat ca niște adevărați părinți.

A urmat apoi distribuirea premiilor — în cărți și flori — elevilor care s-au evidențiat la învățătură și purtare.

În încheierea festivității, a luat cuvîntul P. S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul, care a spus printre altele: «Am ascultat cu atenție programul serbării de astăzi, cuvîntul Părintelui director și, cu bucurie, voi comunica Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin că Seminarul teologic din București este pe un drum bun, că elevii se străduiesc să-și îndeplinească rosturile lor de școlari, așa cum se cuvine, sub atenta îndrumare a dascălilor lof. Rezultatele la învățătură sînt frumoase, aprecierile asupra activității practice sînt îmbucurătoare, iar comportarea elevilor, mulțumitoare... Rezultatele bune de pînă acum aș vrea să fie un îndemn de ridicare spre o nouă treaptă, căci totdeauna e loc pentru mai bine și pentru mai mult. Nu există o limită a cunoașterii și a desăvîșirii spirituale: pe măsura cunoștințelor să fie și măsura desăvîșirii noastre». După ce a arătat că viața este plină de tentații, de amăgiri, în care ar putea să cadă ușor cei mai slabi și dornici de ieftine curiozități, P. S. Episcop-vicar, subliniind această

primejdie, a îndemnat pe elevi să fie foarte atenți, să dea ascultare și să urmeze fără șovăire sfaturile bune ale celor «mai încercați în viață», în primul rând ale părinților lor. «Libertatea vacanței nu înseamnă absolvirea de orice îndatoriri școlare. Participarea activă la biserică, la slujbele religioase, la muncile de folos obștești și în gospodăria părinților voștri, contactul cu cartea, îmbogățirea cunoștințelor — sint îndatoriri de care va trebui să dați seamă la toamnă, la reîntoarcerea la școală, în noul an... Căutați ca în tot ce faceți să fiți exemple bune, să fiți prilejuri de bucurie pentru părinții, pentru rudele, pentru consătenii voștri.

Vă urez, dragi elevi, sănătate, vacanță plăcută, petrecută cu folos și spor pentru voi înșivă, pentru părinții voștri, pentru obștea în mijlocul căreia vă veți duce, și să vă întoarceți la școală voioși și hotărâți pentru înfăptuiri și mai mari în noul an școlar.

Cu aceste gânduri și îndemnuri, vă împărtășesc tuturor arhieresti binecuvântări, în numele Prea Fericitului Patriarh Iustin și al meu personal și vă urez sănătate și încă o dată, vacanță plăcută».

A urmat tradiționala agapă în cinstea noilor absolvenți ai Seminarului teologic.

La *Seminarul teologic din Buzău*. — Festivitatea de închidere a anului școlar 1977—1978 a avut loc în ziua de 27 iunie 1978. În dimineața acestei zile în paraclisul școlii s-a oficiat un Tedeum de mulțumire de către un sobor de preoți și diaconi dintre cadrele didactice ale școlii, în prezența P. C. Pr. Grigorie Dionisie, consilier cultural, eparhial, delegatul P. S. Episcop Antim Angelescu al Buzăului, a reprezentantului Departamentului Cultelor și a altor invitați.

După Tedeum, P. C. Pr. prof. Teofil Dumitrescu, directorul școlii, a prezentat o amplă dare de seamă privind activitatea Seminarului teologic din Buzău pe anul școlar 1977—1978, atît sub aspectul instructiv-educativ, cît și sub aspectul administrativ-gospodăresc.

Făcînd o incursiune în timp, Părintele director a arătat că actualul Seminar teologic din Buzău continuă vechiul Seminar teologic înființat de marele episcop-cărturar Chesarie acum 142 de ani, în 1836. Din acest punct de vedere se poate vorbi de o veche tradiție cărturărească-bisericească la Buzău. Acest fapt explică pleiada de distinși slujitori ai Bisericii și patriei pe care i-a dat matca culturală a Buzăului, de-a lungul timpului pînă astăzi. De aceea, este o legitimă mîndrie pentru generațiile de elevi și profesori de azi ai acestei școli să spună ce moși și strămoși au avut ei pe linie de învățatură, educație și cultură bisericească și — cum «noblețea obligă»! — să se străduiască să le fie vrednici urmași. Revenind apoi la activitatea contemporană a ostenitorilor — elevi și profesori — ai acestei școli, Părintele director a arătat că «frumoasa și vechea tradiție cărturărească s-a continuat în școala teologică de astăzi din Buzău. Conform acestei tradiții de muncă — elevi și profesori împreună — procesul instructiv-educativ a fost la înălțime. Cursurile zilnice s-au desfășurat în conformitate cu dispozițiile regulamentare. Întreaga materie planificată pe ani de studii și pe obiecte a fost parcursă. Marea majoritate a elevilor au înțeles strădaniile și îndemnurile profesorilor și au învățat, la rîndul lor, conștiincios, răspunzînd bine și foarte bine cînd au fost examinați oral sau în scris. În felul acesta se poate spune că strădaniile depuse în comun în această latură și-au atins ținta.

Cît privește latura educativă, și în acest an școlar s-a muncit mult. Vîrsta adolescenței prin care trec acum majoritatea elevilor noștri a făcut însă ca unii dintre ei să nu se mențină totdeauna pe linia disciplinară, ceea ce a necesitat luarea de măsuri

disciplinare în consecință, în scopul îndreptării celor vinovați. Credem că și în acest caz și foarte important sector am reușit.

Cit despre celelalte sectoare de activitate din școală, vorbitorul a arătat că «personalul administrativ al școlii și-a făcut conștiincios datoria, fiind convingși că de calitate și promptitudinea muncii lor depinde într-o mai mare sau mai mică măsură bunul mers al celorlalte sectoare de activitate». Sectorul economic-gospodăresc a fost și el bine chivernisit: «elevii au avut o bună întreținere, atât în privința hranei zilnice — substanțială și bine pregătită — cât și în privința confortului de cazare».

La sfârșitul dării de seamă privind activitatea în școală în anul care s-a încheiat festiv astăzi, Părintele director a prezentat situația statistică pe școală și pe ani de studii a elevilor.

Proaspeților absolvenți ai Seminarului teologic vorbitorul le-a adresat părintești sfaturi și îndemnuri, arătându-le că datoria lor este de a fructifica practic învățăturile dobândite în anii de studii din Seminar, fie ca studenți teologi, fie ca preoți la parohie.

În încheiere au fost exprimate «cuvinte de mulțumire și respect de supunere și recunoștință Prea Sfințitului Episcop Antim Angelescu al Buzăului, susținătorul și îndrumătorul nostru de fiecare zi, precum și I. P. S. Arhiepiscop Antim Nica al Tomisului și Dunării de Jos, împreună-purtător de grijă al acestei școli».

Festivitatea s-a încheiat cu distribuirea de premii și mențiuni în cărți și flori elevilor care s-au evidențiat la învățătură și purtare.

La Seminarul teologic de la Mânăstirea Neamț. — Încheierea festivă a cursurilor anului școlar 1977—1978 la Seminarul teologic de la Mânăstirea Neamț a avut loc în ziua de 23 iunie a.c., în sala de festivități a școlii, în prezența I. P. S. Teoctist, mitropolitul Moldovei și Sucevei și a P. S. Eftimie, episcopul Romanului și Hușilor. Au mai participat: P. C. Pr. prof. Dumitru Radu de la Institutul teologic din București, președinte al Comisiei de diplomă, P. C. Arhim. Efreim Chișcariu, starețul Mânăstirii Neamț, profesorii Seminarului teologic, personalul școlii, părinți și rude ale elevilor.

După intonarea imnului de stat al Republicii Socialiste România, a luat cuvîntul P. C. Pr. prof. Mihai Gh. Vizitiu, directorul Seminarului teologic, care a salutat prezența la această serbare a distinșilor oaspeți. După aceea, P. C. Sa a făcut o amănunțită expunere asupra activității desfășurate în cursul anului școlar 1977—1978, spunînd, printre altele: «Cursurile anului școlar 1977—1978 s-au desfășurat într-un climat de muncă și disciplină. Cu toții ne-am angajat, în mod liber și conștient la muncă, știînd că prin munca noastră în școală și în afara ei răspundem la chemarea înaltei noastre conduceri de stat de a face totul ca țara noastră să progreseze continuu. Conștienți de faptul că școala este instituția care hrănește, luminează și îmbogățește mintea prin cunoștințe folositoare pentru viață, profesorii au avut în centrul preocupărilor zilnice buna instruire și educare a elevilor, pentru a face din ei preoți desțoinici, cu vocație pentru slujirea Bisericii lui Hristos și cetățeni cinștiți și harnici, oameni cu o înaltă conștiință, deodată patriotic-cetățenească și religioasă, care să se cunoască pe ei înșiși, să-și cunoască datoriile și drepturile, să iubească și să cinștească pe oameni, trăînd în pace cu toți, oameni care să țină la credința moșilor și strămoșilor lor și să-și iubească neamul și patria pînă la jertfelnicie».

S-a subliniat, apoi, stăruința depusă de toți factorii educativi în procesul formării profilului bisericesc-moral și patriotic-cetățeneșc al elevilor, în cadrul unei activități care s-a desfășurat sub directa supraveghere și conducere a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist.

După prezentarea situației anuale la învățătură și purtare a elevilor, în încheierea cuvântării sale, vorbitorul a adus mulțumiri I. P. S. Mitropolit Teoctist, P. S. Episcop Eftimie, pentru grija părintească pe care o arată pentru bunul mers al școlii, precum și Departamentului Cultelor, dînd asigurări că și pe viitor în Seminarul teologic situat în ținutul Neamțului, plin de istorie veche și nouă, se va munci cu aceeași conștiințiozitate și simț al răspunderii.

A urmat apoi un scurt program artistic. Corul Seminarului teologic, dirijat de P. C. Pr. prof. Anibal Panțiru, a interpretat cîteva bucăți muzicale religioase și patriotice, dintre care reținem: *Milujește-mă Dumnezeu...*, melodie religioasă armonizată de Gh. Cucu, *Cămara Ta, Mintuitorule...*, melodie religioasă armonizată de Nicolae Lungu, *Voința neamului*, cor de Ioan Grig. Danielescu. Dintre poeziile recitate amintim: *Un răsunet de Andrei Mureșanu*, *Eternitate* de Mircea Rostaș, *Cum urcă țara* de Ion Burcă, *Lucașărul ființei românești* de George Țârnea.

În numele absolvenților Seminarului teologic a vorbit Stoinea Liviu, care a exprimat regretul despărțirii de oaza duhovnicească de la Mănăstirea Neamț, de colegii de an, de colegii mai mici, alături de care a gustat din bucuriile și exigențele vieții de elev. A mulțumit, cu recunoștință, Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor pentru părinteasca purtare de grijă, în cei cinci ani de studii; a mulțumit profesorilor care s-au străduit pentru formarea lor intelectuală și morală, asigurîndu-i, în același timp că vor continua să toarne în fagurele care este tinerețea, mierea inepuizabilă a teologiei creștine, dragostea de patrie, - toți absolvenții fiind convinși că numai prin muncă cinstită, slujind Biserica și patria, poate fi îndeplinită și fructificată creator vocația preoțească.

Elevilor care s-au distins la studii și purtare li s-au acordat premii și mențiuni de către I. P. S. Mitropolit Teoctist și P. S. Episcop Eftimie.

Cu un viu interes a fost așteptat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Teoctist. Plecînd de la textul uneia dintre bucățile muzicale interpretate de corul Seminarului — «Cămara Ta, Mintuitorule —, I. P. S. Sa a reliefat importanța pe care o prezintă pentru fiecare creștin și cu atît mai mult pentru un preot «haina sufletului». «Haina sufletului» — această parte văzută a nevăzutului ființei noastre — nu poate fi alta decît haina vredniciei noastre de toate zilele, haina virtuții, haina credinței nezdruncinate, haina statorniciei, haina pasiunii pentru munca pe care ți-ai ales-o, haina atașamentului față de misiunea noastră...».

În partea a doua a cuvîntării I. P. S. Sa a amintit stima și prețuirea de care se bucură România pe plan internațional, ca și simpatia cu care este înconjurată Biserica Ortodoxă Română în diferite întruniri intercreștine și interreligioase. Toate aceste mari împliniri sînt prilej de bucurie și mîndrie pentru noi. «De aceea, se cuvine ca noi, slujitori ai Bisericii și fii ai poporului nostru, să fim legați cu fire puternice de satul natal, de pămîntul strămoșesc, de munca părinților, de aspirațiile actuale ale poporului nostru și de entuziasmul creator cu care poporul întreg își zidește astăzi o viață fericită și prosperă».

În încheierea cuvîntării, adresîndu-se elevilor, I. P. S. Mitropolit Teoctist a spus: «Exprimînd aceste gînduri, nădăjduiesc că mai departe veți păși cu aceeași încredere veți păși cu același entuziasm caracteristic anilor voștri de studii, tinereții voastre cu același frumos ideal de a sluji Biserica strămoșească cu adevărurile ei veșnice, de a sluji, în același timp, adevărurile tot așa de veșnice ale poporului și țării noastre».

de unitate națională, de prosperitate și de făurire a unui viitor luminos pentru țara și poporul nostru».

Felicitând corpul profesoral pentru strădaniile și conștiinciozitatea depuse în cursul anului școlar care s-a încheiat, I. P. S. Părinte Mitropolit Teoctist l-a încurajat de sprijinul său continuu, pentru ca școala aceasta să meargă pe drumul fixat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, să meargă din treaptă în treaptă către împlinirile atât de luminoase ale Bisericii strămoșești și ale poporului nostru, apoi a încredințat părintește pe absolvenții și elevii Seminarului teologic «să-și dăltuiască ființele chipul și să-și împodobească sufletul cu fapte vrednice de chemarea, slujirea și misiunea preoțească și de noblețea și bogăția virtuților strămoșești».

Incheierea festivității prilejuită de închiderea anului școlar la Seminarul teologic de la Mânăstirea Neamț, s-a făcut cu bucata muzicală *Frumoasă țară, dulce Românie* de Ioan Chirescu, interpretată de corul elevilor seminariști.

La *Seminarul teologic din Craiova*. — Potrivit unei îndătinată tradiții, serbarea de sfârșit de an școlar 1977—1978 a avut loc în ziua de 29 iunie 1978, praznicul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. În dimineața acestei zile, în Catedrala mitropolitană a fost oficiată slujba Sfintei liturghii de un sobor alcătuit din preoți și diaconi din rândul corpului didactic și din slujitori ai catedralei. La slujba Sfintei liturghii au participat profesorii și elevii școlii, părinți și rude ale elevilor, numeroși credincioși.

Predica zilei a fost rostită de un proaspăt absolvent al Seminarului teologic, care a dezvoltat textul din Faptele Apostolilor I, 8: «Veți lua putere venind Duhul Sfânt peste voi și îmi veți fi martori în Ierusalim și în toată Judeea și în Samaria și pînă la marginile pămîntului...».

La sfârșitul Sfintei liturghii s-a săvîrșit un Tedeum de mulțumire, către Părintele ceresc, pentru toate binefacerile revărsate asupra acestui așezămint de învățămînt și cultură teologică.

În continuare, în sala cea mare a Căminului eparhial «Renașterea» din Craiova, s-a desfășurat programul festiv susținut de elevii Seminarului teologic, în prezența P. S. Arhiereu-vicar Gherasim Piteșteanul, a PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Craiovei și de la Episcopia Rîmnicului și Argeșului, a slujitorilor de la centrul eparhial, precum și a preoților din oraș și a părinților și rudelor elevilor.

A fost de față, de asemenea, reprezentantul Departamentului Cultelor.

În cadrul programului, P. C. Diac. prof. Constantin Negoescu, directorul școlii, a prezentat darea de seamă asupra modului cum s-a desfășurat procesul de învățămînt în anul școlar 1977—1978, la Seminarul teologic din Craiova. În numele absolvenților elevul Mateescu Petre a rostit un frumos cuvînt, relevînd cele mai alese momente trăite în Seminarul teologic și a mulțumit respectuos înalților Chiriarhi și dascălilor care s-au îngrijit pentru formarea lor morală și intelectuală, ca viitori slujitori ai Bisericii și ai patriei.

A urmat apoi un program de coruri și poezii, interpretat, la un bun nivel artistic, de elevii Seminarului teologic, sub conducerea Pr. prof. Teofil Sanda.

În atmosfera dublei sărbători, Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Piteșteanul, a făcut unele sublinieri asupra activității profesorilor și elevilor și a adresat un părintesc cuvînt de îndrumare pentru proaspeții absolvenți pentru cei ce se pregătesc în

vederea slujirii preoțești, spunînd printre altele: «Aduc din partea I. P. S. Mitropolit Nestor, care este departe cu trupul dar cu inima în mijlocul nostru, și a P. S. Episcop Iosif de la Rîmnicu Vilcea, chiriarhale binecuvîntări pentru strădaniile depuse de profesori și elevi, în străbaterea acestui an școlar.

An de an, sărbătorim după cuviință, praznicul Sfinților Apostoli Petru și Pavel și aproape de fiecare dată cinstim, în această zi, încheierea anului școlar la Seminarul nostru teologic. Cu toate că săvîrșim aceeași în fiecare an, roadele culese sînt mereu noi, iar atmosfera de sărbătoare dobîndește alte și alte semnificații. Cei care se îndreaptă astăzi spre slujirea preoțească sau spre a-și continua studiile la Institutul teologic sînt alții decît cei din anii anteriori. Rezultatele frumoase datorate muncii de zi cu zi a dascălilor și elevilor alcătuiesc un corolar al rosturilor înalte pe care le are acest așezămînt de cultură teologică. În împlinirea slujirii noastre avem îndatorirea sfîntă de a sprijini totodată idealurile mărețe ale minnatului popor român, în lupta sa pentru libertate, pentru independență, pace și progres. Teologia noastră trebuie să inspire slujitorilor și tuturor conștiințelor, încredere în muncă, în slujirea adevărului și a dreptății».

În continuare, P. S. Sa a evocat momentele sărbătorești pe care întregul popor le aniversează sau le va aniversa în acest an: 130 de ani de la revoluția de la 1848, împlinirea a 60 de ani de la desăvîrșirea statului național unitar român și 30 de ani de la naționalizarea principalelor mijloace de producție. Toate acestea au rezonanțe adînci și în viața noastră bisericească. În calitate de slujitori ai sfîntului altar, trebuie să avem pururea în inimă slujirea patriei și a idealurilor poporului căruia aparținem».

În încheiere, Prea Sfinția Sa a îndemnat pe elevi să aibă mereu vii în inimile lor aceste sfînte năzuințe ale poporului nostru. A urat apoi corpului didactic spor în tot lucrul și în strădania ce o depune zi de zi în ogorul Domnului.

În prețuirea muncii și a rezultatelor obținute, elevilor care s-au evidențiat la învățătură și purtare li s-au acordat premii în cărți.

Ca semn al incununării unui an de strădanie, s-au trimis telegrame de mulțumire Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nestor, Prea Sfințitului Episcop Iosif și Domnului Președinte al Departamentului Cultelor, Ioan Roșianu.

Cu satisfacția acestor împliniri, anul școlar încheiat constituie astfel o nouă treaptă pentru creșterile anului care vine.

La Seminarul teologic din Cluj-Napoca. — Cu prilejul încheierii cursurilor anului școlar 1977—1978 la Seminarul teologic ortodox din Cluj-Napoca, în ziua de 27 iunie 1978, a avut loc tradiționala serbare de sfîrșit de an, în prezența I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului și a P. S. Episcop-vicar Justinian Chira-Maramureșanul.

După slujba Sfintei liturghii și a Te-Deum-ului săvîrșit de P. S. Episcop Justinian, înconjurat de un sobor format din preoți și diaconi profesori ai școlii și din slujitori de la catedrala arhiepiscopală, a urmat serbarea propriu-zisă, desfășurată în sala de festivități a școlii. La festivitate au participat: I. P. S. Teofil Herineanu, arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, P. S. Justinian Maramureșanul, episcop-vicar al

Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Dl. Rápp Károly, rectorul Institutului teologic protestant din localitate, membri ai permanentei Consiliului eparhial și alți invitați.

Festivitățile au început prin intonarea rugăciunii domnești *Tatăl nostru* după **A. Pann** și a Imnului de stat al Republicii Socialiste România, interpretate de corul elevilor. După aceea elevul Copindean Emil din anul II a recitat poezia *Patria, istoria* de Pavel Belu.

A luat apoi cuvântul P. C. Diac, prof. Ioan Brie, directorul Seminarului teologic ortodox, care după ce a salutat prezența oaspeților, și-a exprimat bucuria de a fi ajuns cu bine la sfârșitul unui alt an de muncă didactică și pedagogică, pentru care întreg corpul profesoral s-a străduit să fie la înălțimea chemării lui P. C. Sa a prezentat în continuare o succintă dare de seamă asupra activității didactice și pedagogice, administrative și gospodărești desfășurate la această școală în anul școlar 1977—1978, în care vorbitorul a expus situația la învățătură și purtare a elevilor din cei cinci ani de studii apreciată ca meritorie, ca urmare a efortului depus de profesori, care s-au străduit să formeze din elevi niște vrednici slujitori ai Bisericii noastre Ortodoxe și cetățeni, patrioți și loiali, ai scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

În acest context, P. C. Sa a adus profunde mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, pentru grija părintească ce o poartă acestei școli, și în general învățămîntului teologic, precum și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Episcop Emilian de Alba Iulia, P. S. Episcop Vasile al Oradiei și, în special, I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului și P. S. Episcop-vicar Justinian pentru sollicitudinea părintească arătată față de bunul mers al școlii.

Părintele director a adresat apoi respectuoase mulțumiri pentru sollicitudinea arătată acestei școli.

Nu au fost trecute cu vederea nici unele aspecte negative din viața internatului și a școlii, cum ar fi: abaterile unor elevi de la disciplina regulamentară, lipsa de interes a unor elevi — puțini la număr — față de învățătură și unele neajunsuri de ordin administrativ. Cu toate acestea — a remarcat P. C. Sa — putem afirma că în școala noastră s-au realizat progrese și sperăm ca pe viitor să se obțină și mai frumoase rezultate, atât la învățătură cât și la conduită, încît să nu se mai poată vorbi de unele aspecte nedorite.

După terminarea cuvîntării, corul Seminarului teologic a interpretat: *Ce vă vom numi*, podobie armonizată de prof. Ioan Brie și s-a recitat de către elevul Boca Valer din anul III poezia *Iubi-Te-voi, Doamne* de Nicolae Feier.

În numele absolvenților anului V a vorbit elevul Benchea Ioan, care a exprimat hotărîrea tuturor colegilor săi de a-și continua studiile la Institutele teologice; toți vor căuta să aplice învățăturile primite de la dascălii lor, pentru slujirea lui Dumnezeu și a credincioșilor, pentru slujirea poporului și a patriei dragi, România.

În continuare corul a interpretat cîntecul *Mama* de I. Chirescu, iar elevul Cojanu Nicolae din anul II a recitat poezia *Imn* de George Coșbuc.

La sfârșitul programului a luat cuvîntul I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, care a subliniat necesitatea continuării preocupărilor duhovnicești și intelectuale și în timpul vacanței mari. De asemenea a făcut o analiză obiectivă a rezultatelor obținute la Seminarul teologic de sub directa sa oblăduire, apreciind

strădania și munca depusă de corpul profesoral, în frunte cu P. C. Părinte director Diac. prof. Ioan Brie.

Dind sfaturi și indemnuri elevilor și noilor absolvenți, I. P. S. Sa le-a vorbit despre modul cum trebuie să se poarte ei în viață și societate, ca teologi și preoți. «Știți bine — a spus printre altele I.P.S. Sa — că totdeauna preoții și credincioșii noștri au contribuit, prin munca și activitatea lor, la realizările mari și frumoase ale poporului român, contopindu-se totdeauna cu dorințele acestuia de unitate, pace, progres și bunăstare. Și vouă vi se cere, ca elevi seminariști și ca viitori slujitori ai altarelor noastre ortodoxe, să duceți mai departe făclia acestor mărețe și nobile idealuri, integrându-vă, zi de zi, în mersul ascendent al societății noastre. În regimul nostru de libertate, toți avem datoria să ne apărăm credința noastră străbună ortodoxă, și să ne îndeplinim datoriile față de patrie și popor.

În încheiere, I. P. S. Arhiepiscop Teofil a adresat mulțumiri Conducerii superioare de stat, «pentru climatul de libertate asigurat cultelor din patria noastră, pentru înțelegerea și aprecierea acordată Bisericii noastre Ortodoxe Române, care totdeauna a fost pentru popor și a luptat pentru mărețele sale idealuri de unitate, pace, progres și bunăstare». De asemenea a adresat mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, «legat mult de Transilvania, căci la Sibiu a fost pentru prima dată mitropolit». A adresat apoi mulțumiri Departamentului Cultelor, Domnului președinte Ioan Roșianu, «pentru ajutorul moral și material acordat Seminarului nostru teologic».

S-au adus mulțumiri tuturor ierarhilor din Transilvania, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae Mladin. S-au adus mulțumiri P. S. Episcop Justinian Maramureșanul, și corpului profesoral al Seminarului teologic, pentru tot ceea ce au făcut în interesul și spre binele școlii.

La sfârșitul cuvântării, I. P. S. Arhiepiscop Teofil i-a binecuvântat pe elevi, dorindu-le vacanță plăcută și urindu-le să se întoarcă la școală cu înnoite puteri de muncă.

Festivitatea s-a încheiat cu împărțirea de premii și mențiuni în cărți și flori elevilor care s-au remarcat la studii și purtare.

Serbarea de sfârșit de an școlar a fost urmată de o agapă frățească.

La *Seminarul teologic din Caransebeș*. — Festivitatea încheierii anului școlar 1977—1978 la Seminarul teologic din Caransebeș a avut loc duminică 25 iulie 1978. În dimineața acestei zile în catedrala orașului a fost oficiată slujba Sfintei liturghii de către P. S. Episcop-vicar Timotei Lugojanul împreună cu un sobor format din preoți și diaconi dintre profesorii școlii și din preoții deservenți ai catedralei. Răspunsurile au fost date, prin cântare în comun, de către elevi și credincioși.

În predica rostită, P. S. Sa s-a referit la semnificația duminicii numită «a tuturor sfinților» în viața Bisericii «ca trup tainic al Domnului, ca organism viu, care păstrează permanenta legătură a credincioșilor cu sfinții, cărora le urmează exemplul vieții de virtute și slujire».

Apoi, în sala de festivități a Seminarului teologic, a urmat un frumos program artistic alcătuit din bucăți corale cu caracter religios, patriotic și popular, interpretate de corul și orchestra școlii, dirijate de P. C. Diac. prof. Nicolae Belean, precum și din poezii religioase și patriotice, recitate de elevi.

În cuvîntul său, P. C. Arhid. prof. Dorin Jacotă, directorul școlii, a prezentat o documentată și concludentă dare de seamă privind activitatea multilaterală din școală pe perioada unui an școlar, analizînd realizările îndeplinite în viziunea perspectivei care stau în fața continuei dezvoltări pe multiple planuri a acestei școli teologice. Pentru toate bunele realizări, Părintele director a exprimat «alese simțăminte de mulțumire și recunoștință Prea Fericitului Patriarh Iustin, Ierarhilor oblăduitori ai școlii, Departamentului Cultelor, pentru ajutorul material și spiritual arătat totdeauna Seminarului teologic din Caransebeș».

În încheiere, Prea Sfințitul Părinte Episcop-vicar Timotei Lugojanul a exprimat mulțumiri înalților Ierarhi oblăduitori ai școlii, pentru rodnică activitate din Seminarul teologic, felicitînd conducerea lui, cadrele didactice și pe tinerii absolvenți, la ai căror examen de diplomă a asistat, și stăruind în continuare asupra îndatoririlor actuale ale Bisericii noastre și ale slujitorilor sau viitorilor ei slujitori.

Cu împărțirea premiilor acordate elevilor cu rezultate foarte bune la învățătură și purtare, ca și pentru diverse activități desfășurate în școală, s-a încheiat festivitatea închinată sfîrșitului de an școlar 1977—1978.

DIN ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE

ÎNTRUNIRI INTERCONFESIONALE PESTE HOTARE

PREGĂTIREA DIALOGULUI TEOLOGIC DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

Între 27 martie — 1 aprilie 1978 a avut loc, la Roma prima reuniune a grupului mixt de coordonare desemnat de cele două comisii tehnice teologice — ortodoxă și catolică — pentru pregătirea dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică.

Din Comisia ortodoxă a făcut parte, ca delegat al Bisericii Ortodoxe Române, și Pr. prof. Ion Bria, secretar pentru studii și relații pentru Bisericile ortodoxe din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Întrunirea a avut pe ordinea de zi două mari obiective : 1. Examinarea raportului pregătit de către Comisia Tehnică interortodoxă reunită la Chambésy între 14—28 noiembrie 1977 ; și 2. Adoptarea unui plan comun pentru punerea în mișcare a dialogului teologic între cele două Biserici.

În urma dezbaterilor, grupul mixt de coordonare a adoptat o listă de teme propuse pentru a fi folosite de comisiile tehnice teologice ca bază de discuții pentru prima fază a dialogului.

Lista cuprinde următoarele teme :

— Taina lui Hristos care se exprimă și se realizează prin Duhul Sfânt în taina Bisericii. Cum trebuie să fie înțeleasă natura sacramentală a Bisericii în raport cu Hristos și în raport cu Duhul Sfânt ? Care este relația dintre Taine și hristologie, pnevmatologie și triadologie ? Euharistia ca taină centrală a Bisericii ; Tainele de inițiere, legătura dintre ele și unitatea Bisericii ; Legătura dintre Taine și structura canonică a Bisericii ; Credința și comuniunea în Taine ; Tainele în relația lor cu istoria și eshatologia ; Tainele și înnoirea omului și a lumii ; Deosebirile rituale în săvârșirea Tainelor.

Raportul grupului mixt de coordonare urmează să fie examinat la viitoarea întrunire a Comisiei tehnice teologice interortodoxe, din acest an.

LUCRĂRILE SEMINARULUI TEOLOGIC DE LA BOSSEY

Între 15—30 aprilie 1978, la Bossey, în Elveția, a avut loc un seminar cu tema *Teologi și spiritualitate Ortodoxă*, reuniune la care au participat numeroși reprezentanți ai Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Diac. prof. Constantin Voicu, prorectorul Institutului teologic din Sibiu, care în ziua de 18 aprilie a susținut un referat cu titlul *Concepția patristică despre tradiția biblică*, după care au urmat discuții.

În ziua de 21 aprilie, în cadrul grupei a II-a au fost prezentate documente în legătură cu viața Bisericilor Ortodoxe locale. Cu această ocazie reprezentantul nostru, Diac. prof. Constantin Voicu, într-o amplă expunere a relatat date importante din viața liturgică a ortodoxiei românești și felul cum credincioșii participă la acestea.

Menționăm că lucrările grupei a II-a au fost conduse de reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române.

CONFERINȚA STUDENȚILOR DIN EUROPA A F.M.S.C. ȘI ÎNTRUNIREA COMITETULUI EUROPEAN AL ACESTEI FEDERAȚII

Între 18—23 aprilie 1978 a avut loc la Atena Conferința studenților din Europa a FMSC cu tema *Zece ani mai târziu : un îndemn la educație și activitate de studiu în 1978*, după care a urmat întrunirea Comitetului FMSC, întrunire care a durat până pe data 26 aprilie.

La ambele conferințe a participat din partea Bisericii Ortodoxe Române, Dl. Dimitrie Coravu, doctorand care în prezent este la specializare la Atena.

Delegatul țării noastre a fost ales în Comitetul de conducere al Conferinței.

Lucrările au fost împărțite în patru grupe, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române participând la discuțiile grupei întâi, unde a vorbit despre *Invățământul teologic în România*.

CEA DE A II-A CONFERINȚA EUROPEANĂ A TINERETULUI, A CONSILIULUI ECUMENIC AL TINERETULUI DIN EUROPA

Între 22—29 martie 1978, la Centrul Ecumenic din Glay — Franța, s-au desfășurat lucrările celei de a doua Conferințe Europene a Tineretului, organizată de Consiliul Ecumenic al Tineretului, din Europa.

Tema generală a Conferinței a fost : *A schimba și a fi schimbat*.

Au participat 200 de tineri din 22 de țări.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. doctorand Dorel Pogan, aflat la studii de specializare la Strasbourg—Franța.

Participanții au lucrat în patru grupe de lucru : *Economie și dreptate ; Drepturile omului ; Spiritualitate și secularizare ; pace și dezarmare*.

La încheierea lucrărilor Conferința a adresat un mesaj Consiliilor Naționale și Confesionale ale Tineretului.

ARHIEREUL PAVEL ȘERPE

1897 — 18 mai — 1978

La 18 mai 1978, în modesta sa chilie de la Mînăstirea Curtea de Argeș, arhiepiscopul Pavel Șerpe a închis ochii pentru totdeauna.

S-a născut în anul 1897, mai 18, în satul Rădeni, comuna Păstrăveni, județul Neamț, ca al zecelea copil din cei 12 frați și surori. Tatăl, Neculai, mama, Safta, agricultori.

Și-a terminat școala primară în satul natal, apoi a urmat Seminarul teologic din Iași, între anii 1911—1920, Facultatea de teologie din Cernăuți a absolvit-o în anul 1924, după care a absolvit și Seminarul pedagogic din București.

S-a căsătorit în 1925, iunie 29, la Constanța, cu Maria Vasilescu, fiică de învățător din comuna Herești, jud. Ilfov, dar a rămas văduv la 22 mai 1940.

A fost hirotonit diacon la 14 septembrie 1925 pe seama catedralei Episcopiei Tomisului cu hramul «Sfinții Apostoli Petru și Pavel» din Constanța, unde a slujit pînă la 11 noiembrie 1927, cînd a fost hirotonit preot pe seama catedralei Patriarhiei din București și a funcționat ca preot misionar la Manufactura «Belvedere» din București pînă la 31 august 1947. A fost decorat cu «Steaua României» în aprilie 1936.

După decesul soției s-a călugărit în Mînăstirea Neamțu la 22 iulie 1947, și a fost numit vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, fiind hirotesit arhimandrit mitrofor la 23 iulie 1947 și hirotonit arhiepiscop la 31 august 1947.

Slujba înmormintării a fost oficiată în ziua de 21 mai în paraclisul Mînăstirii Curtea de Argeș de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul, P. C. Pr. Mihai Marinescu, consilier arhiepiscopal, și P. C. Arhim. Ilarion Craioveanul, starețul Mînăstirii Curtea de Argeș, care a rostit și cuvîntarea de omagiere a defunctului.

Înhumarea a avut loc în aceeași zi în cripta din subsolul bisericii «Belvedere» din București, pe care defunctul și-o pregătise din mare dragoste ce o purta acestei biserici, ctitorită cu ostenele sale. Cuvîntul de omagiere a defunctului a fost rostit de data aceasta de parohul bisericii «Belvedere», Pr. Ilie Anca.

O mulțime de credincioși și-au arătat dragostea față de defunct, umplînd paraclisul M-rii Curtea de Argeș, cît și încăpătoarea biserică «Belvedere» din București.

Veșnică fi va fi pomenirea !

Diac. Prof. EM. VASILESCU

CRONICĂ

Duminică, 18 iunie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a oferit la Palatul patriarhal o recepție în cinstea Excelenței Sale D-lui Ihsan Tekin — guvernatorul orașului Istanbul — Turcia, care a făcut o vizită oficială în țara noastră, în fruntea unei delegații de stat. La recepție au participat persoane oficiale din partea Departamentului Cultelor și Patriarhiei Române.

Marti, 4 iulie, 1978. — P. F. Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Marin Braniste parohul Bisericii române din Viena — Austria.

Miercuri, 5 iulie, 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe Eminența Sa Dr. Israel Mowshowich, din S.U.A. și pe Eminența Sa Marele Rabin Dr. Jakob Kaplan din Franța, însoțiți de Eminența Sa Dr. Moses Rosen, șef-rabinul cultului mozaic din țara noastră.

P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa Al. Lippel, director general în Ministerul Cultelor din Israel, împreună cu soția, însoțiți de un consilier al Ambasadei Israelului la București.

P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa Rabin Dr. Arthur Schneier, președintele Așezământului pentru Conștiință, din Statele Unite ale Americii, împreună cu soția sa și cei doi fii.

Vineri, 7 iulie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe Dl. Dr. Gerhart M. Riegner, secretar general al Congresului Mondial Evreiesc, însoțit de Eminența sa, Șef rabinul Dr. Moses Rosen din București.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Alexandru Munteanu parohul Bisericii ortodoxe române din Sofia, R. P. Bulgaria.

Simbătă, 8 iulie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. prof. Ioan Bria, care lucrează în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva.

Marti, 11 iulie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit vizita de curtoazie a Excelenței Sale d-lui Rudolph Aggrey, Ambasadorul Statelor Unite ale Americii la București, însoțit de un Consilier al ambasadei.

Miercuri, 12 iulie 1978. — P. F. Patriarh Iustin a primit pe soții Banda din Canada, împreună cu dl. Bucur Șchiopu, fost ambasador al R. S. România în Canada, veniți în vizită la rudele din țară. Oaspeții au fost însoțiți de P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, directorul Institutului Biblic.

Joi, 13 iulie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit o delegație parlamentară din Franța, însoțiți de Eminența Sa Dr. Moses Rosen, șef-rabinul cultului mozaic din al Comisiei de politică externă a Parlamentului Republicii Elene. Delegația a fost însoțită de Excelența Sa Dl. Dimitri Papadakis, Ambasadorul Greciei la București și doi reprezentanți din partea Ministerului de Externe al R. S. România. Au fost de față PP. SS. Episcopi-vicari Antonie Ploieșteanul și Roman Ialomiteanul.

Vineri, 14 iulie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe Pr. Gheorghe Chișcă, din Canada.

— P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe Pr. Teofil Moldovan, întors de la studii de specializare din Spania.

— La orele 18,30, P. F. Părinte Patriarh Iustin a luat parte la recepția oferită de Ambasada Franței la București, în cinstea sărbătorii zilei naționale a acestei țări.

Luni, 17 iulie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe Dl. A. Teodoros, decanul Facultății de teologie din Atena, Grecia, însoțit de nouă studenți teologi absolvenți, care vizitează țara noastră ca turiști.

— P. F. Patriarh Iustin a primit pe Pr. Ștefan Pogolea, din Canada.

Joi, 20 iulie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit vizita de curtoazie a D-nei Leticia Schahani, Ambasadorul Republicii Filipine la București.

Vineri, 21 iulie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe Eminența Sa Episcopul Nikolaus Hummel, aparținând Bisericii Vechi-Catolice din Austria.

Marți, 25 iulie 1978. — P. F. Patriarh Iustin a primit pe Pr. Traian Valdman, parohul bisericii române din Milano—Italia

— P. F. Patriarh Iustin a primit pe Pr. Vasile Tofon din Canada.

Sîmbătă, 29 iulie 1978. — P. F. Părinte Patriarh Iustin a primit pe Pr. Alexandru Tudor, parohul bisericii române din Offenbach—R.F. Germania.

Luni, 31 iulie 1978. — P. F. Patriarh Iustin a primit pe Pr. Emil Roman, parohul bisericii române de la Geneva, Elveția.

DIN ACTIVITATEA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Parohia ortodoxă română din Geneva — Elveția

Ultimul număr al revistei «Învierea» — editată de comunitatea ortodoxă română din Geneva — cuprinde câteva articole care abordează diferite teme precum: întruparea Mântuitorului, prăznuirea Crăciunului în tradiția românească, contribuția Bisericii Ortodoxe Române la unitatea neamului și a patriei, reunirea Transilvaniei cu țara mamă și diferite însemnări legate de viața comunității românești din Geneva și altele, ocazionate de diferite comemorări-aniversări.

Revista se deschide cu articolul Pr. prof. Constantin Voicu — prorectorul Institutului teologic din Sibiu, intitulat «Întruparea Mântuitorului Iisus Hristos» în care autorul analizează succint dar pătrunzător acest eveniment din istoria creștinismului, din viața Bisericii.

Prilejuită de căderea omului în păcat, întruparea Mântuitorului Hristos a avut ca scop — mântuirea omului, refacerea legăturii dintre Creator și creație. Autorul înserează și texte din Sfinții Părinți care arată lămurit acest lucru: «vina noastră a fost cauza venirii Cuvîntului... căci noi sîntem cauza întrupării Lui și pentru mîntuirea noastră s-a pogorît El cu întrupare» (Sf. Atanasie cel Mare). În iconomia mîntuirii a fost necesară întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu pentru că numai însușindu-și toate caracterele firii omenești îl putea izbăvi pe om din păcat. Întruparea Mîntuitorului Hristos constituie un fapt esențial pentru viața credincioșilor. Prin întruparea Sa, Fiul lui Dumnezeu s-a integrat în lume iar noi făcînd parte din lume ne facem părtași, ne bucurăm de roadele întrupării Sale.

În continuare, doctorandul Nicolae Mihăiță, semnează articolul «Prăznuirea Crăciunului în tradiția românească». Numită de români — Crăciun — sărbătoarea Nașterii Domnului creează în sufletele creștinilor o atmosferă de mare sensibilitate. De Crăciun se cîntă multe și variate colinde care sînt expresia sincerei și curatei trăiri și simțiri românești. Ele se adresează tuturor vîrstelor și profesiilor; noi cei de astăzi avem datoria de a le păstra cu sfințenie pentru că ele — ca și alte obiceiuri și datini strămoșești, țin legătura cu trecutul și pămîntul nostru. Tot în legătură cu sărbătoarea Crăciunului sînt și articole semnate de Pr. Ioan Mihălțan și Pr. dr. D. Bodale.

Urmează trei articole care abordează teme de istorie: *Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la unitatea neamului și Țării Românești*, de doctorand Vasile Axinia; *1 decembrie 1918 — reuniunea Transilvaniei la regatul României*, de Dr. Ferdinand Polli, și *Unirea Transilvaniei cu România oglindită în unele ziare elvețiene*, de Pr. Emil Roman.

În primul articol se subliniază faptul că fiind alături de păstoriții lor în toate încercările și năzuințele lor — slujitorii Bisericii Ortodoxe Române și-au adus aportul lor neprecupețit — prin păstrarea unității de credință și de limbă, la întărirea și dezvoltarea unității de neam și țară. Celelalte două tratează despre evenimentul revenirii

Transilvaniei la patria mamă, eveniment de la a cărui istorică împlinire se împlinesc 70 de ani. În continuare, Prof. Haralambie Ioviță evocă în câteva rânduri amintirea celui care a fost Dinu Lipatti.

În aceeași rubrică se face amintire de stingerea din viață a Acad. prof. C. C. Giurescu, ilustru și neobosit istoric român, autor a peste 350 de publicații.

Acest ultim număr al revistei «Învieirea» consemnează în încheiere mai multe evenimente din viața Bisericii Ortodoxe Române precum: înscăunarea P. S. Gherasim Cucoșel ca arhieru-vicar al episcopiei Aradului, înscăunarea I. P. S. Teoctist Arăpaș ca mitropolit al Moldovei și Sucevei, serbarea zilei hramului la mănăstirile Secu și Sihăstria; sînt inserate apoi cîteva date din viața parohiei și știri ecumenice.

Revista este presărată cu cîntece și colinde tradiționale legate de mărețul praznic al Nașterii Domnului.

Publicația «Învieirea» — buletinul comunității ortodoxe din Geneva își aduce — prin consemnarea diferitelor articole, știri și evenimente din lumea teologiei, din viața parohiei, a Bisericii și a patriei în paginile sale — aportul său la păstrarea unității de credință și de neam. — (Alexandru M. Ioniță).

O expoziție de icoane românești pe sticlă în R. F. Germania

Românii din cîteva mari centre din Germania au fost plăcut surprinși, la sfîrșitul anului 1977, de deschiderea unei expoziții de icoane românești pe sticlă. La Köln, München, Offenbach am Main sau Bremen Fischerhude, părintele Protosinghel Timotei Tohăneanu, de la Mănăstirea Brîncoveanu din Simbăta de Sus, județul Brașov, ne aducea prin icoanele P. C. Sale o parte din spiritualitatea ortodoxă românească și odată cu ea amintirile în legătură cu pămîntul în care ne-am născut.

Interesul pentru acest gen de pictură a stîrnit însă și curiozitatea și admirația localnicilor, în fața cărora a fost prezentată o scurtă expunere asupra tradiției iconografice românești, asupra spiritualității ortodoxe, a vieții religioase mînăstirești și cîteva cuvinte despre tradiția iconografică de la Mănăstirea Brîncoveanu, al cărei autentic reprezentant este părintele Timotei Tohăneanu. Presa, prin cîteva articole ale cunoscutului specialist Pr. prof. Dr. Wilhelm Nyssen și a cîtorva ziariști germani, a contribuit la o mai mare publicitate a icoanelor pe sticlă și la o mai bună înțelegere a temelor expuse, precum și a concepției teologice ce se degajă din acestea.

Părintele Timotei Tohăneanu, ca viețuitor de peste 30 de ani în Mănăstirea Brîncoveanu, s-a inspirat din arta vechilor noastre icoane pe sticlă și a reușit să continue tradiția mînăstirii, în care la începuturile ei, era adăpostită o școală de pictură condusă de iereul Pană Mihai, ucenic al renumitului Părvu Mutu din școala brîncovenească. Rînd pe rînd și-a consacrat timpul sculpturii, pomiculturii sau apiculturii, domenii în care a cunoscut frumoase succese și depline satisfacții. În liniștea mînăstirii, străjuită de Carpații milenari, înconjurat de o natură încîntătoare, la care se adaugă atmosfera de rugă și psalmodie zilnică a monahilor, firea retrasă a părintelui Timotei a contribuit și aceasta la arta icoanelor pe sticlă. Se simțea tainic atras de simplitatea și în același timp de arta cu care meșteri cunoscuți sau anonimi expuneau temele biblice. Rivna lui pentru cele sfinte l-a îndemnat să adune, de prin satele din împrejurimi, vechii icoane, dintre care o parte proveneau de la foști ucenici din școala brîncovenească. S-a

apreciat însă de aceste icoane și minat de un interes artistic, care cu timpul a devenit o adevărată pasiune. Ca autodidact în ale picturii pe sticlă a început prin a reproduce icoanele vechi, a desluși tehnica și tainele colorilor, ajungând în această direcție să devină un mare maestru. Pelerinii și vizitatorii minăstirii admirau măestria cu care părintele Timotei reinvia vechile teme iconografice și tradiția picturii pe sticlă, mulți manifestând un interes pentru acest gen de artă, care părea de mult apusă.

Printr-o muncă asiduă și-a însușit tehnica picturii pe sticlă, iar de la simpla reproducere a vechilor icoane a trecut la compoziții, în care elementele tradiționale sînt amestecate cu cele personale. Gustul pentru frumos și ochiul călugărului-artist au deservit în coloritul peisajelor înconjurătoare noi elemente, pe care le-a introdus în compozițiile sale, alături de momente și obiceiuri ale țaranilor din jur și de figurile unor eroi care au marcat istoria românilor. Munca l-a impus și a obținut autorizația de pictor iconograf și intrarea în Asociația pictorilor amatori, reușind să deschidă expoziții personale de pictură la București, Brașov și Cluj-Napoca. Minăstirea, alături de expoziția de pictură veche pe sticlă, care numără mai bine de 500 de icoane, a deschis și o expoziție permanentă a părintelui Timotei, oferind vizitatorilor un minunat prilej de a urmări evoluția picturii pe sticlă, continuînd în felul acesta străvechea preocupare a ctitoriei brîncovenești.

Vara anului 1973 aduce noi satisfacții și constituie începutul afirmării peste hotare. La Lugano (Elveția), icoanele părintelui Timotei cuceresc publicul și bat recorduri la vânzările. Succesul obținut aici a trezit interesul televiziunii elvețiene, care într-o expoziție deschisă la Zürich, îl prezintă telespectatorilor din Confederația elvețiană. În anul următor, culorile și temele icoanelor cuceresc pe locuitorii Suediei printr-o expoziție deschisă la Stockholm, iar televiziunea suedeză îl prezintă pe părintele Timotei într-o secvență de lucru chiar în incinta minăstirii și a locurilor care i-au inspirat tematica și bogăția colorilor. După Suedia este rîndul Belgiei de a cunoaște arta icoanelor noastre pe sticlă, iar părintele Timotei rămîne aici trei luni, expunînd icoane la Bruxelles, Antwerpen și Bruges, înregistrînd peste tot un real succes.

Cu ocazia bicentenarului independenței americane, printre alte manifestări artistice, a fost prezentă și arta părintelui Timotei Tohăneanu. Ajuns în Statele Unite ale Americii în 1976 ca invitat, P. Cuv. Sa lucrează împreună cu alți artiști în Philadelphia și primește din partea Municipality o diplomă de merit, alături de o frumoasă recompensă bănească. În Statele Unite, părintele Timotei expune la New York, Chicago, Cleveland și Detroit bucurîndu-se de frumoase aprecieri din partea televiziunii și a presei. Tot pe continentul american, icoanele pe sticlă au fost expuse și în Canada, la Montreal, bucurîndu-se și aici de o primire călduroasă.

În ultimul pătrar al anului 1977, arta icoanelor pe sticlă de la Minăstirea Brîncoveanu a fost prezentată și în Germania. La invitația Pr. prof. Dr. Wilhelm Nyssen, un recunoscut specialist al artei bizantine și în același timp un apreciat cunoscător al artei iconografice românești, părintele Timotei a poposit pentru cîteva luni la Köln. De data aceasta P. C. Sa era însoțit de unul dintre ucenicii săi, fratele Gheorghe Moraru, împreună cu care a lucrat tot timpul șederii în Germania. Expoziția a fost deschisă la Universitatea din Köln, în cadrul criptei de la capela catolică studențească. Un număr de 30 de icoane au fost expuse și la Bad Mustereifel, o stațiune balneo-climaterică din apropierea orașului Köln.

În decembrie 1977, pentru 8 zile, părintele Timotei a expus circa 40 de icoane și la München, în cadrul bisericii vechi-catolice din localitate, biserică ce servește drept

locaș de închinare Parohiei ortodoxe române «Nașterea Domnului» din München. Expoziția a fost deschisă duminică, 11 decembrie, în fața unui numeros public. În cadrul Sfintei liturghii, la care au slujit în sobor P.C. Arhimandrit Veniamin Tohăneanu, starețul Mănăstirii Brâncoveanu, P.C. Protosinghel Timotei Tohăneanu și Pr. Mircea Basarab, parohul locului a vorbit despre cultul icoanelor, fiind prezentați cei doi oaspeți. La ora 13, la deschiderea oficială, Pr. Mircea Basarab a vorbit despre spiritualitatea ortodoxă românească și tradiția iconografică cu specială privire la icoanele pe sticlă și arta părintelui Timotei.

De la München, oaspeții au plecat la Offenbach unde, în timpul sărbătorilor Nașterii Domnului, a fost deschisă o expoziție. Ultima, dar una din cele mai rodnice opriri ale icoanelor pe sticlă în Germania a fost la Bremen Fischerhude, unde expoziția a fost patronată de familia Dorina și Dr. Karl-Ernst Nowak, care a înconjurat cu toată căldura și ospitalitatea pe călugării români. În acest oraș, cu o veche tradiție artistică, cu expoziții permanente și un public cunoscător de artă, expoziția icoanelor românești pe sticlă s-a bucurat de toată atenția presei și a avut un frummos succes în rândurile vizitatorilor.

În articole elogioase, însoțite de reproduceri de icoane, presa din Köln, Bremen Fischerhude sau München, s-a ocupat și a prezentat arta cuviosului Timotei Tohăneanu, insistând de fiecare dată asupra secretului culorilor.

Temele preferate sînt luate din Sfînta Scriptură a Noului și Vechiului Testament. Deosebit de frecvente sînt: Bunavestire, Nașterea și Botezul Domnului, Cina cea de Taină, Înălțarea sau Judecata din urmă. Vechiul Testament este prezent prin Înălțarea proorocului Ilie la cer, Vizita celor trei îngerii la Avraam, Jertfa lui Avraam sau diferite figuri ale profeților. Maica Domnului ocupă între temele icoanelor, ca de altfel, și în tradiția religioasă a poporului nostru, un loc de cinste. Întîlnim pe Sf. Maria cu pruncul Iisus în brațe, așezată pe tron, alături de crucea Domnului, înălțată sau scena Adormirii Maicii Domnului. Dintre sfinți întîlnim pe sfinții arhangheli Mihail și Gavriil, Sfinții Apostoli și Evangheliști, pe marii ierarhi: Sfîntul Vasilcel Mare, Sfîntul Nicolae, Sfîntul Ioan Hrisostom, Sfîntul Atanasie cel Mare sau Sfîntul Grigorie alături de sfinții mucenici Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara, Nicolae Oprea sau sfinții ierarhi Ilie Iorest și Sava Brancovici.

Tematica icoanelor se inspiră însă și din tradiția istorică a României, fixînd pe sticlă figurile lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Avram Iancu, Horea, Cloșca și Crișan, Alexandru Ioan Cuza sau teme luate din lumea satelor fîgărășene și a peisajelor din jurul mănăstirii.

Ceea ce a surprins în icoanele Cuviosului Timotei, pe lângă unele teme proprii Ortodoxiei și necunoscute marelui public german, a fost grija pentru decorul secundar, care mergea pînă la mîgala și precizia artistică a miniaturilor și a filigranurilor. Probabil, din această cauză, Prăznicarele prezentate s-au bucurat de un succes și de admirație deosebită. Am greși însă dacă n-am menționa culorile, pe care presa le-a descris ca luminoase, calde și fascinante («Achimer Kurier» Bremen, 29 decembrie 1977) și de a căror tehnică compozițională s-a arătat interesată. Alături de toate acestea a fost însă accentuată tradiția picturii icoanelor pe sticlă în Biserica Ortodoxă sud-est europeană, căreia îi aparține părintele Timotei. «Secretul acestor icoane pe sticlă», scrie «Kölnische Rundschau» din 10 noiembrie 1977, constă, înainte de toate, în faptul că el este fără întrerupere continuat în Tradiția ortodoxă.

Desigur, pictura pe sticlă nu este necunoscută în Germania, în care Bavaria ocupă un loc de frunte. «Există însă o mare diferență, scria Dr. Wilhelm Nyssen, în- tre pictura icoanelor pe sticlă boemice și bavareze din epoca barocului, care cel mai adesea își iau temele sfinte din Biserica latină și pictura icoanelor pe sticlă a Bise- ricii Ortodoxe, înainte de toate a României, care este reflectată într-o variație mereu nouă, care aduce în expunere amănuntele tainice ale mântuirii după Noul Testament».

După cum se poate constata din presă și frecventarea expozițiilor, arta icoa- nelor românești pe sticlă s-a bucurat de o apreciere și o atenție deosebită din par- tea presei; a unor oameni de specialitate și de aprecierea vizitatorilor veniți în număr mare să le vadă. Germania va rămâne pentru cuviosul Timotei o importantă etapă în afirmarea internațională. Tot de aici a primit invitația de a participa în august- septembrie (1978) la un Congres științific al Bisericii Romano-Catolice, care va avea loc la Freiburg i.B. și, unde arta icoanelor pe sticlă va avea din nou ocazia de afirmare.

Proiectele de viitor sînt numeroase și în ciuda celor 63 de ani, cuviosul Timotei încearcă să le facă rînd la toate. De ani de zile, departe de liniștea chiliei, P.C. Sa este «oaspete» la minăstirea care l-a ocrotit. Și acum invitațiile pentru Elveția, Ger- mania, Italia, Spania sau Franța așteaptă să fie onorate de cel a cărui artă a fost caracterizată ca «neobișnuită și unică în Europa».

*

Icoanele pe sticlă fac cunoscută lumii întregi nu numai creația artistică și ta- lentul autorului lor, ci sînt un minunat prilej de contact cu spiritualitatea ortodoxă și cultul icoanelor în Ortodoxie. Părintele Timotei Tohăneanu este continuatorul tra- ditionii seculare a artei icoanelor pe sticlă din Transilvania. Prin P.C. Sa arta ce părea sortită definitiv pieririi a reînviat, iar prin ucenicii, pe care-i sfătuește cu grijă și răbdare, speră ca ea să fie continuată și transmisă generațiilor viitoare.

Interesul cuviosului Timotei pentru continuarea artei icoanelor pe sticlă a fost sprijinit de Biserica Ortodoxă Română, care nu este numai păstrătoarea unor astfel de comori de artă, ci ea încurajează și sprijină pe toți cei ce doresc să lucreze în această direcție. Prin munca unor astfel de oameni arta și tradiția artistică și spiri- tuală a Ortodoxiei românești trăiește, este mereu actuală și este cunoscută și re- cunoscută în lume. Peste hotarele țării, departe de liniștea minăstirii unde au luat naștere icoanele, Cuviosul Timotei, în toată smerenia monahală, impresionează prin temele, nuanța culorilor și armonia lor, mișala și finețea liniilor ce le prezintă în lucrările P.C. Sale. În spatele tuturor acestor merite personale stă însă bogăția tra- ditionii spirituale ortodoxe românești, din a cărei forță artistul s-a inspirat și de care nu poate fi despărțit. — (Pr. Prof. Mircea Basarab).

Parohia ortodoxă română din Milano

Contacte și conferințe ale P.C. Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU la Milano. — În perioada 1—7 mai 1978, Pr. Prof. Ioan Rămureanu, profesor onorat de Istoria biseri- cească universală la Institutul teologic din București, a făcut o vizită la Milano, ce invitat al Universității Catolice del Sacro Cuore.

La sosirea pe aeroportul Linate, a fost întâmpinat de prof. Luigi Prosdocimi, directorul Institutului de istorie bisericească de la Universitatea Catolică și de asistentul Domniei Sale, Dott. Cesare Alzati, de Părintele Mircea Clinet, lector de limba română la universitatea respectivă și de preotul Traian Valdman, parohul Comunității ortodoxe române din localitate.

În după-amiaza zilei de 2 mai, Pr. Prof. I. Rămureanu a ținut prima conferință în sala «Maria Immacolata» din cadrul Universității Catolice. Conferința a fost deschisă de Prof. L. Prosdocimi, care, după ce a salutat venirea distinsului oaspete, a exprimat mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române pentru binecuvîntarea acordată P.C. Pr. Prof. I. Rămureanu de a întoarce vizita făcută de Domnia Sa Patriarhiei Române în iunie 1976, precum și P.S. Episcop Antonie Ploieșteanul, care, în urma unei scurte vizite la Universitatea Catolică din 1975, a contribuit la realizarea acestui schimb de profesori. Apoi a prezentat audienței pe P.C. Pr. Prof. I. Rămureanu.

P.C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu a ținut apoi, în limba franceză, o comunicare intitulată *Răspîndirea creștinismului la geto-daco-romani (secolele II—VI)*, în care, pe baza unor argumente filologice, istorice și arheologice de netăgăduit, a vorbit celor prezenți — profesori, studenți și membri ai Comunității române — despre vechimea creștinismului la strămoșii neamului românesc, și, implicit, despre permanenta lor prezență pe teritoriile carpato-dunărene.

În ziua următoare, P.C. Sa a vorbit în sala «Negri da Oleggio», despre *Bisericiile Ortodoxe astăzi. Unitatea și spiritualitatea lor*, prelegere în încheierea căreia a prezentat progresele înregistrate în cadrul relațiilor ecumenice dintre Biserica Ortodoxă din România și Biserica Romano-Catolică și a exprimat speranța și dorința intensificării acestor contacte.

După ambele prelegeri, oratorul a răspuns întrebărilor puse de unii auditori.

După cea de a doua prelegere, Pr. Prof. I. Rămureanu a mulțumit autorităților superioare bisericești italiene și române.

Vineri, 5 mai, P.C. Pr. Prof. I. Rămureanu a fost primit în audiență de Eminența Sa Cardinalul Giovanni Colombo, Arhiepiscopul Milanului, însoțit de Prof. L. Prosdocimi și Dott. Cesare Alzati. În cadrul primirii s-a vorbit despre relațiile bune care există între Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică, s-a afirmat că în cadrul lor acest schimb de profesori este foarte apreciat și s-a exprimat speranța continuării sale în viitor. A avut loc un schimb de daruri.

Tot vineri, 5 mai, Pr. Prof. I. Rămureanu a luat parte la o recepție oferită de Dl. F. Irbinger, consul general al Austriei la Milano, a cărui soție este româncă după mamă. Dl. Consul a rugat pe profesorul Pr. I. Rămureanu să transmită Prea Fericitului Patriarh Iustin mulțumirea față de Patriarhia Română pentru deschiderea unei biserici ortodoxe române la Milano, aceasta fiind loc de autentică trăire românească. S-a toastat pentru Sanctitatea Sa Papa Paul VI și pentru Prea Fericitul Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

Duminică, 7 mai, P. C. Prof. Ioan Rămureanu a fost oaspete al Bisericii Ortodoxe Române «Pogorirea Duhului Sfânt» din cetatea Sfântului Ambrozio, unde a slujit liturghie și la un parastas, împreună cu Pr. Traian Valdman, parohul Comunității cu Diaconul Gheorghe Vasilescu, bursier la Universitatea Catolică.

După rugăciunea amvonului, preotul paroh a salutat venirea P.C. Sale în locul membrilor Comunității și l-a rugat să prezinte Prea Fericitului Părinte Patriarh

modul autentic în care credincioșii de pe aceste meleaguri păstrează sfânta tradiție ortodoxă a strămoșilor lor și conștiința românească.

După slujba bisericească, Pr. Prof. I. Rămureanu a ținut, în sala Bibliotecii române, o cuvîntare cu privire la «Contribuția Bisericii Ortodoxe la formarea culturii române».

În cinstea P.C. Sale, Parohia română a dat o masă oficială la care au luat parte Mons. Fr. Pizzagalli, reprezentant al Arhiepiscopului milanez, Prof. L. Prosdocimi, Arhim. Mircea Clineț și Dott. Cesare Alzati, din partea universității Catolice, Prof. George Trancu, Preotul paroh T. Valdman și alți membri ai Comunității. În cuvîntările rostite s-a dat glas satisfacției pentru bunele relații ecumenice stabilite între Biserica Ortodoxă din România și Biserica Romano-Catolică din Italia, pentru realizarea schimbului de profesori și pentru rolul bisericii ortodoxe române din Milano în cultivarea contactelor între Bisericile noastre. În final s-a toastat pentru Preafericitul Patriarh Iustin și pentru Eminența Sa Cardinalul Giovanni Colombo al Milanului.

Luni, 8 mai, P. C. Pr. Prof. I. Rămureanu a plecat spre Roma, unde a rămas pînă la 23 mai, fiind condus la aeroport de Prof. L. Prosdocimi și de parohul Comunității române. — (Pr. Traian Valdman).

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI

O VIZITĂ FRĂȚEASCĂ. — Avîndu-se în vedere noul climat de contacte și înțelegere, o delegație a Federației Mondiale Luterane a făcut o vizită la Patriarhia Ecumenică. În timpul vizitei au avut loc contacte între personalități ecleziastice ale Patriarhiei Constantinopolului și reprezentanții evanghelici. Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I a primit cu deosebită bunăvoință pe soții Bisericii Luterane. La sfîrșitul vizitei a avut loc semnarea unui Comunicat comun.

I.P.S. MITROPOLIT MAXIM de Stavroupoli a participat la intronizarea noului Arhiepiscop al Ciprului în persoana I.P.S. Hrisostom. I.P.S. Mitropolit Maxim a prezentat un mesaj din partea Sanctității Sale Dimitrios I, patriarhul Constantinopolului.

UN NOU EPISCOP AL SFÎNTULUI MUNTE ATHOS. — Pentru o mai bună organizare și îndeplinire a sarcinilor misionare în Sfîntul Munte Athos, Sanctitatea Sa Dimitrios I a ales un nou episcop în persoana cunoscutului Arhimandrit Hrisostom Lavriotis, cu titulatura: Episcop de Rodostalon.

I.P.S. MITROPOLIT MELITON DE CALCEDON LA SOFIA. — Cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgariei, Sanctitatea Sa Dimitrios I a delegat pe I.P.S. Mitropolit Meliton de Calcedon ca să reprezinte Patriarhia Constantinopolului.

I.P.S. Meliton a fost însoțit de I.P.S. Bartolomeu de Filadelfia și I.P.S. Paul al Suediei.

În cuvîntul său, reprezentantul Patriarhiei Constantinopolului, a asigurat pe Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare de toată dragostea și stima, subliniind că Sfinții Metodiu și Chiril au fost trimiși de la Bizanț pentru organizarea creștinismului la slavi.

Astăzi, a încheiat I.P.S. Mitropolit, există o unitate desăvîrșită între Bisericile Ortodoxe surori și aceasta înseamnă unitate în Hristos și dragoste frățească și totodată prezență eternă a Păcii Mîntuitorului Hristos.

NOI IERARHI AI PATRIARHIEI ECUMENICE ÎN AMERICA DE NORD ȘI DE SUD. — Pentru nevoile crescînde ale credincioșilor ortodocși greci din cele două Americi, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Constantinopolului a ales pentru Mitropolia Bisericii Ortodoxe Greacă din America de Nord și de Sud noi episcopi: Arhimandritul Maximos Agiorgonssis și Antonios Kergiannakis.

În același timp, I.P.S. Iakobos a început o reorganizare a parohiilor din Arhidioceza sa.

Patriarhia Moscovei

REPRESENTANȚI AI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI TEOLOGIC ORTODOX RUS LA VA-
RIANĂ — După vizita de anul trecut făcută Sanctității Sale Papa Paul VI de către
 Arhiepiscop Vladimir, rectorul Academiei teologice din Moscova-Zagorsk, anul
 P.S. Episcop Chiril, rectorul Academiei teologice din Leningrad, în fruntea unei
 delegații de șase profesori de la Academiiile teologice Moscova și Leningrad au vizitat
 Cetatea Vaticanului și Italia.

După obiectivele religioase, de artă și bisericești ale Cetății eterne, delegația
 profesori ai învățămîntului teologic al Bisericii Ortodoxe Ruse a asistat la diferite
 ceremonii în biserica Sfîntul Petru din Roma și alte biserici.

După vizitarea Capei Sixtine și a Muzeului Vaticanului, delegația Patriarhiei
 Moscovei a fost primită de Sanctitatea Sa Papa Paul VI. Într-un comunicat dat public
 se spune că ambele părți «trebuie să învețe mult una de la cealaltă, pentru
 să înțeleasă de o lume în care atît indivizii cît și popoarele au nevoie de binefa-
 cîtorie și păcii».

Biserica Ortodoxă Sîrbă

MOARTEA EPISCOPULUI VASILE DE ZICA. — Vrednicul slujitor întru cele ale
 Bisericii lui Hristos, Episcopul Vasile de Zica a trecut la cele veșnice. P.S. Episcop
 Vasile s-a născut în anul 1907, a studiat la Belgrad și la Universitatea din Atena,
 fiind un ierarh de frunte al Bisericii Ortodoxe a Serbiei și un reprezentant de seamă
 al scrisului teologic.

A fost reprezentantul Bisericii Ortodoxe Sîrbe la Geneva și a participat la Con-
 ferințele panortodoxe de la Rodos.

Biserica Ortodoxă a Greciei

DECESUL MITROPOLITULUI ALEXANDRU DE PERISTERI. — Mitropolitul Ale-
 xandru de Peristeri era cunoscut pentru activitatea sa ecumenică și munca sa neobo-
 zîtoare pentru unitatea creștină. Deși născut în orașul Annisias din provincia Pontos din
 Asia Mică, activitatea sa s-a desfășurat în Europa. Și-a desăvîrșit studiile la Halki,
 a fost director la «Apostoliki Diakonia». Ridicat la treapta de episcop, a devenit în
 curînd Mitropolit de Filipi, Neapoli și Tasos, din 1974, Mitropolit de Peristeri. A avut
 o deosebită activitate pastorală și a colaborat permanent la ziare și reviste ortodoxe.

A vizitat în mai multe rînduri Biserica Ortodoxă Română și a participat ca dele-
 gat al Prea Fericitului Serafim, Arhiepiscopul Atenei, și ca reprezentant al Bisericii
 Ortodoxe a Greciei la funeraliile Patriarhului Justinian, precum și la întronizarea
 Prea Fericitului Iustin ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

BISERICA ORTODOXĂ A FINLANDEI

MISIUNEA ÎN NORD. — I.P.S. Mitropolit Ioan de Helsinki a intensificat activitatea misionară la laponii din nordul Finlandei. Aceștia se arată deosebit de credincioși și atrași mai ales de viața comunitară. Pentru aceasta s-au luat măsuri pentru o mai bună organizare a vieții monahale de la Mănăstirea nordică «Sfinta Treime» din regiunea Petsamo, lângă Oceanul Arctic.

Cunoscând Iocurile — I.P.S. Mitropolit Ioan a fost Episcop al Laponiei — Înaltul ierarh a întemeiat noi parohii și a zidit biserici mai ales cu hramul «Sfintul Trifon», patronul credincioșilor ortodocși din aceste locuri.

REUNIUNE A PREDICATORILOR ȘI CATEHEȚILOR ORTODOCȘI FINLANDEZI. — Pentru o înțelegere mai bună a rolului Bisericii în viața poporului finlandez, a avut loc o reuniune a predicatorilor și cateheților (preoți, diaconi, ierarhi, profesori de teologie), analizându-se rezultatele obținute și luându-se noi măsuri în conformitate cu cerințele credincioșilor de astăzi.

În același context al unei mai bune activități pastorale, Biserica Ortodoxă a Finlandei a organizat conferințe și comunicări ale profesorilor din învățământul teologic mediu și superior. La aceste reuniuni a luat parte și I.P.S. Arhiepiscop Paul de Carelia și a toată Finlanda, dând îndrumări pentru o cit mai atentă misiune în țara celor o mie de lacuri. — (P. Diac.-Hurezi).

♦ ÎNSEMĂNĂRI DIN VIAȚA PĂTRIȚI ♦

VIZITA PREȘEDINTELUI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA, NICOLAE CEAUȘESCU, ÎN UNELE ȚĂRI ALE ASIEI

În cursul lunii mai a.c., Președintele R.S. România, Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu au făcut vizite oficiale în *R. P. Chineză, R.P.D. Coreeană, R. S. Vietnam, R.D.P. Laos și Kampuchia Democrată*. Din delegație au făcut parte Cornel Burdus, Dumitru Popescu, Ștefan Andrei, Vasile Mușat, Vasile Pungan.

VIZITA ÎN REPUBLICA POPULARĂ CHINEZĂ. — În cursul lunii mai a.c. Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a făcut o vizită oficială de prietenie în Republica Populară Chineză, înscriind astfel un nou moment de deosebită importanță în tronica relațiilor de prietenie româno-chineză.

În cele șase zile cât s-au aflat pe pământul Republicii Populare Chineze, Președintele Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu și ceilalți membri ai delegației române au vizitat orașele Pekin, Canton și Hangiou precum și întreprinderi industriale, institute de cercetări științifice, o unitate militară și alte obiective de interes reciproc. Pretutindeni înalților soli ai poporului român li s-a făcut o primire entuziastă, plină de căldură și sinceră prietenie, constituind o dovadă a stimei de care se bucură conducătorul statului nostru. Solii poporului român au dat o înaltă apreciere succeselor obținute de poporul chinez în făurirea vieții noi, în dezvoltarea industriei, agriculturii, științei, în ridicarea bunăstării materiale și spirituale a masei largi populare, în asigurarea mersului înainte al Chinei pe drumul socialismului.

Un moment de o deosebită semnificație politică al vizitei l-au constituit convorbirile oficiale dintre Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu și Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Chineze, Hua Kuo-fen, în legătură cu evoluția relațiilor de prietenie și colaborare dintre cele două țări, precum și în legătură cu situația internațională, cu problemele principale ale vieții politice mondiale, ale luptei popoarelor pentru progres, socialism și pace.

Desfășurate într-un spirit de caldă prietenie și înțelegere, convorbirile au subliniat cu satisfacție dezvoltarea continuă a raporturilor de solidaritate și a colaborării dintre cele două popoare. În cadrul convorbirilor, Președintele Nicolae Ceaușescu și Președintele Hua Kuo-fen au făcut o analiză cuprinzătoare a perspectivelor dezvoltării relațiilor politice, economice, tehnico-științifice și culturale româno-chineze. A fost discutată și analizată o gamă largă de probleme privind adâncirea colaborării economice, îndeosebi în domeniul industrial și tehnico-științific, extinderea schimbu-

rilor comerciale evidențiindu-se existența unor largi posibilități și necesitatea concretizării acestora sub forma unor înțelegeri și acorduri pe termen lung, care să contribuie la progresul ambelor țări.

Au fost abordate, de asemenea, în cadrul convorbirilor, un cerc larg de probleme ale vieții internaționale, subliniindu-se necesitatea așezării relațiilor între toate statele lumii pe baza principiilor respectării independenței și suveranității naționale, a egalității în drepturi între toate statele, a excluderii forței și amenințării cu folosirea ei, a înlăturării oricărui amestec în treburile interne. Cele două părți și-au exprimat hotărârea de a acționa pe mai departe pentru lichidarea politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, a oricăror forme de dominație și dictat.

Președinții Nicolae Ceaușescu și Hua Kuo-fen au reafirmat totodată voința celor două țări de a adânci colaborarea în soluționarea problemelor complexe care confruntă omenirea, de a-și aduce contribuția la lupta popoarelor pentru libertate și independență, pentru dreptul sacru al fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinul său, de a-și hotărî în deplină libertate calea dezvoltării lui. În acest sens, o importanță deosebită a fost acordată de ambele părți lichidării subdezvoltării, instaurării unor raporturi echitabile între toate statele lumii, reafirmîndu-se sprijinul și solidaritatea României și Chinei cu toate forțele progresiste democratice, cu toate popoarele care luptă pentru o lume mai dreaptă și mai bună.

La încheierea vizitei, Președinții Nicolae Ceaușescu și Hua Kuo-fen și-au exprimat deosebita satisfacție față de rezultatele convorbirilor, apreciind că ele deschid perspectiva dezvoltării și mai puternice a relațiilor româno-chineze.

Oamenii muncii din patria noastră, întregul popor român, au salutat cu deplină aprobare și satisfacție desfășurarea și rezultatele deosebit de fructuoase ale vizitei întreprinse în Republica Populară Chineză de Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu.

VIZITA ÎN REPUBLICA POPULARĂ DEMOCRATĂ COREANĂ. — A doua etapă a soliei de prietenie în țări din estul Asiei a constituit-o vizita în R.P.D. Coreană, la invitația Președintelui Kim Ir Sen.

Președintele Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu, ceilalți membri ai delegației au fost întâmpinați pe pământul corean cu căldură și ospitalitate, cu sentimente de profund respect și considerație. Primirea sărbătorească și manifestările insufleteite ale populației au constituit o expresie clocotentă a stimei și admirației nutritive față de poporul român și de Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, personalitate proeminentă a vieții politice internaționale. Marele miting al oamenilor muncii care a avut loc la Phenian, în onoarea înalților oaspeți, a reprezentat un moment de adîncă semnificație pentru relațiile de stimă, prietenie frățească și colaborare dintre cele două țări.

Agenda dialogului la nivel înalt a fost deosebit de bogată. Președinții Nicolae Ceaușescu și Kim Ir Sen s-au informat reciproc despre desfășurarea construcției socialiste din țările lor și au dat o înaltă apreciere rezultatelor obținute de ambele popoare în dezvoltarea lor economico-socială. Un spațiu larg a fost rezervat în cursul convorbirilor analizei stadiului actual și perspectivelor bilaterale. Ambele părți au convenit să stimuleze contactele și colaborările dintre guvernele, parlamentele și alte instituții de stat din cele două țări, precum și intensificarea legăturilor dintre diferitele organizații de masă. A fost exprimată, de asemenea, hotărârea de a se confor-

conținut mai bogat colaborării, economice și tehnico-științifice, cooperării în diverse ramuri ale economiei, de a se amplifica schimburile comerciale.

Delegația țării noastre a reafirmat sprijinul total și solidaritatea poporului român de lupta dreaptă a poporului corean pentru înlăptuirea dezideratului său fundamental — unificarea independentă și pașnică a patriei pe baza celor trei principii ale programului în cinci puncte privind unificarea patriei, elaborate de Președintele R.P.D. în Sen.

Convorbirile au prilejuit și abordarea unor probleme internaționale de interes comun. S-a exprimat convingerea că procesul transformării revoluționare a lumii nu se desfășoară în mod lin, intensificarea manifestărilor politicii imperialiste, de forță și dominație, de reimpărțire a lumii în sfere de influențe, încercările de subjugare a popoarelor care și-au dobândit neatarnarea, impun întărirea vigilenței și luptei popoarelor, a solidarității antiimperialiste și democratice din întreaga lume. O atenție deosebită în cadrul convorbirilor a fost acordată problemei dezarmării.

Rezultatele rodnice cu care s-a încheiat vizita delegației de stat a României în R.P.D. Coreană au fost salutate cu bucurie de întregul nostru popor român, convins fiind că relațiile dintre cele două țări vor cunoaște o și mai puternică dezvoltare în interesul reciproc, al cauzei păcii, socialismului și cooperării internaționale.

VIZITA ÎN REPUBLICA SOCIALISTĂ VIETNAM. — Solii poporului român au fost întâmpinați pe pământul eroic al Vietnamului cu deosebită căldură și ospitalitate. Mii și mii de oameni ai muncii vietnamezi și-au manifestat, prin gesturi emoționante, prietenia și afecțiunea profundă față de România Socialistă, stima și înalta considerație față de Președintele Nicolae Ceaușescu.

Președintele Nicolae Ceaușescu a mai făcut o vizită oficială în Vietnam și în 1971. Atunci, poporul vietnamez se găsea în plină luptă pentru respingerea agresiunii imperialiste, pentru salvagardarea ființei sale naționale, și împlinirea idealurilor de libertate, independență și unitate națională. Actuala vizită a avut loc când aceste idealuri și-au găsit deplină împlinire, ca rezultat al unei lupte eroice, pline de sacrificii.

În timpul vizitei, solii poporului român au putut constata cu satisfacție rezultatele remarcabile pe care oamenii muncii din R.S. Vietnam le obțin în îndeplinirea sarcinilor noii etape în care au pășit sintetizate în deviza: «Totul pentru producție, totul pentru construirea socialismului, totul pentru prosperitatea patriei și fericirea poporului».

Convorbirile la nivel înalt dintre cei doi conducători de partide, Nicolae Ceaușescu și Le Duan s-au concretizat prin semnarea unei Declarații-document de o profundă semnificație, atât pe planul relațiilor bilaterale, cât și pe plan internațional.

În cadrul convorbirilor s-a hotărât întărirea în continuare a relațiilor pe multiple planuri. Pe plan economic, s-a hotărât intensificarea schimburilor comerciale, extinderea colaborării tehnico-științifice.

În legătură cu situația internațională actuală au fost revelate schimbările profunde, revoluționare, din lumea contemporană, mutațiile intervenite în raportul mondial de forțe în favoarea păcii, independenței naționale și socialismului. Paralel cu aceste evoluții pozitive, asistăm la o ascuțire a contradicțiilor în viața internațională, ca urmare a reimpărțirii lumii în zone de influență și dominație. În aceste condiții, devine tot mai necesară întărirea solidarității popoarelor, a tuturor forțelor pro-

gresite, pentru a deschide cimp larg politicii de egalitate și respect reciproc. Un rol esențial au în această privință țările socialiste, relațiile de colaborare dintre ele.

În *Declarația comună* se reafirmă sprijinul celor două țări pentru eforturile R.P.D. Coreene în vederea reunificării pașnice și independente, față de lupta poporului chinez pentru eliberarea Taiwanului, ca și față de lupta popoarelor din Africa australă împotriva rasismului, pentru dreptul lor la autodeterminare.

România și Vietnamul au subliniat și cu acest prilej necesitatea eforturilor pentru soluționarea marilor probleme ale contemporaneității: securitatea europeană și generală, edificarea noii ordini economice internaționale, trecerea la măsuri efective de dezarmare.

Poporul român a salutat cu bucurie rezultatele vizitei întreprinse de Președintele Nicolae Ceaușescu în Republica Socialistă Vietnam, cu convingerea că ea va da un nou impuls conlucrării țărilor și popoarelor noastre, în interes reciproc, spre binele cauzei păcii în lume.

VIZITA ÎN REPUBLICA DEMOCRATĂ POPULARĂ LAOS. — Desfășurată într-o atmosferă de cordialitate, prietenie, înțelegere și respect reciproc, vizita a prilejuit o puternică manifestare a bunelor raporturi de conlucrare și solidaritate militantă statornicite între țările și popoarele român și laotian. În manifestările entuziaste cu care populația din capitala țării, Vientiane, i-a întâmpinat pe înalții oaspeți români și-a găsit expresie grăitoare sentimentele de stimă și considerație pe care poporul laotian le nutrește față de poporul român, față de președintele Nicolae Ceaușescu.

Aceasta a fost prima vizită a Președintelui Nicolae Ceaușescu și totodată, prima vizită a unui șef de stat străin pe pământul Laosului liber și independent.

Rezultatele rodnice ale vizitei, concluziile desprinse în urma convorbirilor Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, cu Kayson Phomvihane, secretar general al CC al Partidului Popular Revoluționar Laotian, prim-ministru, cu Sufanvong, președintele Republicii Democratice Populare Laos, cu ceilalți membri din conducerea de partid și de stat a Laosului au fost evidențiate deopotrivă de ambele părți.

Convorbirile la nivel înalt au reliefat voința comună de a conferi colaborării româno-laotiene noi dimensiuni și perspective, în concordanță cu Declarația comună ale celorlalte documente și înțelegerii semnate în capitala țării noastre în 1976.

Subliniindu-se cu satisfacție relațiile de strinsă prietenie, solidaritate și colaborare existente între cele două țări, s-a convenit să se acționeze pentru a ridica pe o treaptă superioară cooperarea româno-laotiană în domeniul economic și în alte domenii de activitate, în folosul dezvoltării economico-sociale și construcției socialismului în cele două țări, al cauzei păcii și înțelegerii internaționale.

În acest context, a fost subliniată necesitatea unirii eforturilor pentru abolirea definitivă a politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste de asuprire și dominație, pentru întronarea unor raporturi cu adevărat echitabile între state, lichidarea subdezvoltării, și a decalajelor economice și statornicirea unei noi ordini politice și economice mondiale, pentru edificarea unui climat stabil de pace și securitate. S-a subliniat, de asemenea, că toate problemele ce preocupă omenirea să-și găsească soluționare constructivă, de natură să contribuie la făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, care să permită fiecărei națiuni dezvoltarea nestinjenită pe calea progresului economic și social.

Opinia publică din țara noastră și-a exprimat convingerea că această vizită reprezintă un moment calitativ nou, deosebit de important în evoluția relațiilor româno-laotiene.

VIZITA ÎN KAMPUCHIA DEMOCRATĂ. — Vizita Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în Kampuchia Democrată s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă prietenie, stimă, încredere și înțelegere reciprocă, prilejuind o tehnică manifestare a bunelor raporturi statornicite între cele două țări.

Țara noastră a salutat cu bucurie victoria istorică repurtată, în urmă cu trei ani, de poporul kampuchian împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru înfăptuirea năzuințelor sale naționale de independență, democrație și prosperitate.

În noile condiții, cind Kampuchia Democrată s-a angajat ferm pe calea dezvoltării libere și independente, pentru propășirea economico-socială, pentru construirea socialismului, colaborarea româno-kampuchiană pe multiple planuri cunoaște o evoluție continuu ascendentă.

Ca rezultat al convorbirilor la nivel înalt de la Phnom Penh a fost semnat de cei doi conducători de stat, Nicolae Ceaușescu și Poe Pot, Tratatul de prietenie și colaborare între Republica Socialistă România și Kampuchia Democrată. Acest document are o profundă semnificație atât pe planul relațiilor bilaterale, cât și pe plan internațional. Tratatul reafirmă solemn hotărârea celor două țări de a face, în continuare, totul pentru a întări și dezvolta relațiile de prietenie și solidaritate. În acest context, s-a hotărât întărirea relațiilor pe plan politic, prin contacte și consultări în probleme de interes comun, prin stimularea schimburilor de delegații, a efectuării unui larg schimb de experiență în diferite sectoare ale construcției socialiste. Pe plan economic, au fost semnate o serie de documente de mare importanță: Acordul de cooperare economică și tehnică pe termen lung, Acordul comercial de lungă durată, Acordul privind cooperarea în domeniul pescuitului marin.

În cadrul largului tur de orizont asupra situației internaționale actuale, au fost relevate schimbările profunde din lumea contemporană, mutațiile intervenite în favoarea forțelor păcii, independenței naționale și socialismului. Totodată, a fost relevată și ascuțirea contradicțiilor din viața internațională, ca urmare a politicii de împărțire a lumii în zone de dominație și influență. Convorbirile au evidențiat hotărârea comună de a contribui activ la întărirea unității forțelor democratice, progresiste de pretutindeni în lupta pentru abolirea politicii imperialiste, colonialiste și neocoloniale. Este, a rasismului și apartheidului, împotriva tuturor actelor de agresiune, de anexiune, de presiune sau de dictat și a oricăror altor forme de dominație asupra altor state și popoare.

S-a observat că, astăzi, afirmarea liberă a popoarelor, respectarea strictă a independenței și suveranității fiecărui stat este o problemă de care depind pacea, securitatea și colaborarea internațională.

Întregul nostru popor a salutat cu satisfacție rezultatele rodnice ale vizitei înalților soli români din Kampuchia Democrată.

ESCALE ÎN IRAN ȘI INDIA :

În Capitala Iranului. — Cu prilejul escalei de la Teheran, în drum spre R. P. Chineză, Președintele Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu s-au întâlnit cu

Șahinșahul Iranului Majestatea Sa imperială, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, și Impărăteasa Farah Pahlavi.

Întilnirea, care a avut loc la Palatul Niavaran, s-a desfășurat într-o ambianță de stimă și cordialitate, ce caracterizează de fiecare dată convorbirile româno-iraniene la nivel înalt, relațiile dintre țările și popoarele noastre.

Președintele Nicolae Ceaușescu și Șahinșahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi, au avut convorbiri oficiale, care, înscriindu-se în cadrul bunelor relații dintre cele două țări, au exprimat dorința popoarelor române și iraniene de a da un conținut tot mai bogat colaborării și conlucrării reciproce pe diverse planuri. S-a relevat cu satisfacție, și de această dată, hotărârea celor doi șefi de stat de a acționa în continuare pentru aprofundarea colaborării româno-iraniene în vederea soluționării problemelor complexe care confruntă omenirea, îndeosebi dezarmarea și lichidarea subdezvoltării, promovarea principiilor noi în relațiile dintre state, crearea unor raporturi de egalitate și respect între națiuni, făurirea unui ordinii economice internaționale, întărirea păcii și colaborării în lume.

La plecarea de la Palatul Niavaran, Președintele României și Șahinșahul Iranului și-au exprimat convingerea că această nouă întâlnire va contribui la promovarea pe mai departe a raporturilor de colaborare pe multiple planuri dintre România și Iran, a conlucrării celor două țări pe arena internațională.

In Capitala Indiei. — În drum spre patrie, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, împreună cu Doamna Elena Ceaușescu, au făcut o vizită la Delhi, unde s-au întâlnit cu Primul ministru Morarji Desai, răspunzând invitației premierului Indiei de a face, cu acest prilej, o scurtă vizită.

Înălții soli ai poporului român au fost oaspeții primului ministru Morarji Desai la locuința sa. Aici, Șeful statului român și Premierul indian au purtat convorbiri.

Răspunzând rugăminții ziariștilor indieni și străini, Președintele Nicolae Ceaușescu a acordat un interviu presei.

În cadrul convorbirilor, Șeful statului român și Premierul indian au apreciat deosebit de bune relațiile statornicite între cele două țări și au relevat că există posibilități pentru dezvoltarea în continuare a acestora în domeniul raporturilor politice, al colaborării economice și tehnico-științifice, cit și în conlucrarea ambelor state în viața internațională.

*

În timpul convorbirilor s-a procedat la un schimb de păreri în legătură cu problemele internaționale actuale, scoțindu-se în relief necesitatea de a se acționa pentru o politică de afirmare a independenței și securității naționale a tuturor țărilor. Ambele părți s-au pronunțat pentru soluționarea diferendelor dintre state pe cale politică, a negocierilor.

De comun acord s-a evidențiat lichidarea subdezvoltării, a regimurilor rasiste, apartheid, a practicilor colonialiste și neocolonialiste. S-a exprimat hotărârea celor două țări de a acționa în vederea asigurării cit mai rapide a independenței, libertății dreptului de a fi stăpîne pe destinele lor al poporului din Zimbabwe, Namibia Africa de Sud, a lichidării definitive a oricărei opresiuni și dominații străine a altor popoare.

O atenție deosebită a fost acordată problemelor securității europene, problemei dezarmării generale, în primul rând, a dezarmării nucleare.

Convorbirile s-au desfășurat într-o atmosferă de cordialitate, de prietenie și înțelegere reciprocă, după care înalții oaspeți români au revenit la aeroport, însoțiți de Primul ministru Morarji Desai și de celelalte oficialități indiene care au participat la convorbiri.

*

După vizitele întreprinse în R. P. Chineză, R.P.D. Coreeană, R. S. Vietnam, R.D.P. Laos și Kampuchea Democratică, eveniment remarcabil de rezonanță internațională, merită și strălucită afirmare a politicii de pace și cooperare a României socialiste, a prestigiului Conducătorului statului nostru, marți, 30 mai a.c. Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, s-a înapoiat în Capitală.

Prin întreaga lor desfășurare, vizitele Președintelui Nicolae Ceaușescu în cele cinci țări prietene se înscriu ca un eveniment remarcabil, de rezonanță internațională, deschizând noi perspective evoluției ascendente, pe multiple planuri, a relațiilor de prietenie, solidaritate și colaborare dintre Republica Socialistă România și țările vizitate.

Cu inimile pline de bucurie, cu interes și satisfacție, întregul nostru popor a urmărit, prin intermediul relatărilor presei, manifestările pline de căldură care i-au însoțit pe Președintele Nicolae Ceaușescu, pe Doamna Elena Ceaușescu și pe ceilalți membri ai delegației, pretutindeni în țările vizitate.

La întoarcerea în patrie, mii și mii de bucureșteni au venit pe aeroportul Otopeni să-l întâmpine pe Președintele Republicii, să-i ureze bun-venit, să-și exprime aprobarea deplină față de rezultatele atât de bogate ale vizitelor în țări ale Asiei.

Împărtășind bucuria întregului nostru popor, pentru rezultatele acestor vizite, Prea Fericitul Patriarh Iustin în numele Său, al ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, a trimis următoarea telegramă:

Excelenței Sale

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

Alături de întregul nostru popor, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au urmărit cu viu interes, cu profundă satisfacție și cu îndreptățită mândrie patriotică desfășurarea vizitelor oficiale de prietenie pe care Excelența Voastră le-ați efectuat recent, împreună cu Doamna Elena Ceaușescu, în fruntea unei delegații de stat a țării noastre, în Republica Populară Chineză, Republica Populară Democrată Coreeană, Republica Socialistă Vietnam, Republica Democrată Laos și Kampuchea Democrată.

Aceste vizite, devenite adevărate sărbători ale prieteniei între popoare, au reprezentat un eveniment de însemnătate deosebită în cronica internațională contemporană.

Vibrantele manifestări de dragoste și prețuire cu care v-au întâmpinat conducătorii și popoarele țărilor socialiste prietene din Asia, ca și strălucitele rezultate ale acestei noi solii de pace, prietenie și solidaritate, au confirmat prestigiul deosebit de care se bucură România pe toate meridianele globului și au scos încă o dată

în relief înalta stimă față de distinsa Dumneavoastră personalitate binecunoscută în întreaga lume pentru activitatea neobosită pe care o depuneți neconținut în slujirea celor mai nobile aspirații ale omenirii.

Clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române salută cu adânc respect și cu aleasă bucurie — împreună cu toți fiii Patriei noastre — rezultatele rodnice ale acestei înalte misiuni de prietenie, solidaritate, cooperare și pace și vă exprimă întreaga lor grațitudine și recunoștință pentru activitatea Dumneavoastră neobosită, plină de abnegație și pasiune, pusă în slujba propășirii țării noastre și a sporirii prestigiului ei în lume.

Sintem deosebit de bucuroși să exprimăm și cu această ocazie făgăduința că întreaga Biserică Ortodoxă Română va continua să sprijine eforturile pe care întregul nostru popor, sub conducerea înțeleaptă a Domniei Voastre, le depune pentru înflorirea Patriei și pentru întărirea prieteniei și colaborării cu toate țările și popoarele iubitoare de pace.

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

VIZITA ÎN MAREA BRITANIE A DOMNULUI NICOLAE CEAUȘESCU, PREȘEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Printre marile evenimente politice ale acestui an, la loc de frunte, se înscrie vizita în Marea Britanie a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele României, și a soției sale, Doamna Elena Ceaușescu. Este prima vizită la nivelul cel mai înalt al Legatului Unit al Marii Britanii. Au existat contacte diplomatice, discuții, vizite ale membrilor miniștri, schimb de mesaje și felicitări între Coroana Marii Britanii și Președintele României: toate acestea au dus în mod firesc la întărirea relațiilor între cele două popoare, la încredere și colaborare reciprocă și în final la contacte directe.

În ajunul sosirii în Anglia a Președintelui României, Episcopul Londrei de Sud, Mervin Stockwood, scria printre altele în marele cotidian londonez «The Times»:

«Mă aștept ca sosirea Președintelui Ceaușescu să ducă la o îmbunătățire a sistemului de relații dintre cele două țări ale noastre.

Am făcut câteva vizite în România. Este o țară frumoasă și m-am atașat de acei oameni care se pare că au multe din caracteristicile noastre naționale».

În continuare se spune «...există o îmbunătățire remarcabilă în standardul de viață de când Președintele Ceaușescu a venit în fruntea statului. El s-a angajat să ducă România în secolul XX și, cu o fermă hotărâre, o face treptat și cu mare succes.

România devine o țară cu una dintre cele mai puternice economii din Europa de răsărit, cu un ritm de dezvoltare de peste zece la sută».

Relatînd despre eforturile de industrializare a țării noastre, autorul relevă: «...S-a realizat o îmbunătățire remarcabilă în construcția de locuințe, în învățămînt și serviciile medicale etc...».

Deși cititorii revistei noastre cunosc amănunte din trecutul glorios al relațiilor istorice și bisericești și au urmărit cu deosebit interes desfășurarea vizitei și rezultatele deosebit de fructuoase ale acesteia, considerăm necesar să spicuiem din presă câteva momente semnificative din vizita în Marea Britanie a Președintelui Nicolae Ceaușescu, moment de cea mai mare însemnătate în anele relațiilor de prietenie și colaborare româno-britanice.

În această vizită Președintele Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu au fost însoțiți de o delegație guvernamentală din care au făcut parte: Gheorghe Oprea, vice prim-ministru al guvernului, Ștefan Andrei, ministrul afacerilor externe, Vasile Pungan, ministru la Președinția Republicii, șeful grupului de consilieri ai președintelui și Ion Ayram, ministrul industriei construcțiilor de mașini.

*

La sosirea în Marea Britanie, *marți, 13 iunie 1978*, Domnul Nicolae Ceaușescu a fost întâmpinat, în numele Majestății Sale Regina Elisabeta a II-a, de către ducele și ducesea de Kent și alte persoane oficiale. Era de față Pretor Popa, ambasadorul României la Londra.

După ceremonia primirii, Președintele României, Nicolae Ceaușescu a urcat în trenul regal, plecând de la Gatwick spre gara Victoria din Londra, unde a fost așteptat de Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a. După o impresionantă ceremonie, gazdele au invitat pe înalții demnitari de stat români în somptuoasele călești regale pînă la Palatul regal Buckingham. Pe tot traseul, londonezii au salutat cu un neobișnuit entuziasm pe Președintele României.

În aceeași zi, după-amiaza, Președintele României a depus o coroană de flori la *Mormintul Soldatului necunoscut*, aflat în incinta Catedralei Westminster, unde s-a păstrat un moment de reculegere. Însoțiți de Episcopul Londrei de Vest și de Capelanul catedralei, oaspeții români au vizitat monumentele funerare, interiorul și încăperile laterale ale celebrului monument întemeiat încă din secolul VIII de călugării benedictini.

În Cartea de Aur, Președintele României a scris impresiile sale.

În aceeași zi s-a vizitat Galeria regală de picturi de la Palatul Buckingham. Aleasă bucurie a avut regina-mamă Elisabeta, cu ocazia vizitei, la reședința sa din Clarence House a Președintelui Nicolae Ceaușescu și a Doamnei Elena Ceaușescu. În cadrul convorbirii care a avut loc a fost evocată însemnătatea vizitei în Marea Britanie a Președintelui Nicolae Ceaușescu și Doamnei Elena Ceaușescu, pentru întărirea continuă a tradiționalelor legături româno-britanice.

Ceremonia conferirii reciproce a unor înalte distincții britanice și românești a fost iarăși un moment important al zilei. Regina Elisabeta a II-a a conferit Președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, ordinul «Bath» în gradul de Cavaler al Marii Cruci.

La rîndul său, Domnul Nicolae Ceaușescu a conferit Reginei Elisabeta a II-a înaltul ordin «Steaua Republicii Socialiste România», clasa I-a.

Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii și Președintele Nicolae Ceaușescu s-au felicitat reciproc. Aceste momente au dat expresie încă o dată sentimentelor de stimă, considerație și prietenie între cele două țări și popoare.

Seara a avut loc Banchetul de stat oferit în onoarea Președintelui Nicolae Ceaușescu și a Doamnei Elena Ceaușescu de Regina Elisabeta a II-a și Ducele de Edinburgh.

În timpul mesei a toastat Majestatea Sa Regina ELISABETA a II-a, spunînd:
Domnule Președinte,

Este o plăcere să vă urez dvs. și doamnei Ceaușescu bun venit în Marea Britanie. Nu este pentru prima dată cînd veniți în țara noastră, dar sînt bucuroasă că de această dată ați venit în vizită de stat ca oaspete al meu la Palatul Buckingham.

Este interesant că România și Marea Britanie au lăcut parte amîndouă din Imperiul Roman. În anul 55 î.e.n. Iuliu Caesar a venit pe țărmurile noastre. În aceeași perioadă, în cealaltă extremitate a lumii romane, cetățeni și comercianți romani stabileau legături cu primul stat dac. Mai tîrziu, unii dintre soldații romani staționați în Anglia au fost recrutați din provinciile dunărene. Aceștia au fost primii noștri vizitatori români și poate că unii s-au așezat aici.

Din timpurile romane, popoarele noastre au dus o lungă și eroică luptă pentru afirmarea independenței lor. Noi, cei din Marea Britanie, sîntem astăzi impresionați de poziția hotărîtă pe care ați adoptat-o pentru a susține această independență. Ca urmare, România deține o poziție distinctă și joacă un rol semnificativ în alacerile mondiale. Personalitatea dvs. domnule președinte, ca om de stat de renume mondial,

experiență și influență, este larg cunoscută. Atât România, cât și Marea Britanie să slăbească încordarea și să îmbunătățească relațiile internaționale în Europa și în întreaga lume. Deși societățile noastre și sistemele de guvernământ sînt foarte deosebite, avem multe interese comune, iar relațiile noastre bilaterale s-au dezvoltat în mod remarcabil în cursul ultimilor 10 ani. Vizita la București a lui Sir Harold Wilson, în calitate de prim-ministru, în 1975, a constituit o piatră de hotar în creșterea înțelegerii reciproce. Declarația comună semnată atunci a fost primul document bilateral de acest fel semnat după Conferința de la Helsinki pentru securitate și cooperare în Europa și a reprezentat un exemplu al modului cum trebuie tratate unele principii și prevederi ale Actului final în acțiuni practice electivo. În acest mod am demonstrat de ambele părți angajamentul nostru față de colaborarea prietnică între națiuni.

Cele două țări ale noastre fac comerț de multă vreme. În secolul al XVI-lea domnitorii Moldovei au exportat vite în Anglia prin Polonia și peste Marea Baltică, iar regina Elisabeta I a negociat un tratat care prevedea libera circulație a mărfurilor englezești în Moldova -- un excelent exemplu de schimburi în ambele sensuri pe care se bazează orice comerț internațional sănătos. În prezent, comerțul a devenit mai complex, iar noi ne bucurăm de excelența colaborare cu țara dvs. de mai mulți ani, în special în domeniul aviației. Sperăm nu numai să lărgim comerțul existent, ci să și găsim noi forme de cooperare comercială și industrială spre avantajul nostru reciproc.

Însă contactele dintre țările noastre sînt, de fapt, mult mai largi. O expoziție privind 100 de ani de artă românească este prezentată acum la Somerset House, în timp ce noi am trimis o expoziție de acuarele de Turner la București... Și în domeniul sportului sînt încântată că echipa română de rugby va face un turneu în țara noastră. Și aici avem de învățat unii de la alții, căci multe mii de tineri din țara noastră caută acum să urmeze exemplul performanțelor strălucitei dvs. tinere gimnaste Nadia Comăneci, ale cărei remarcabile demonstrații le-au produs atîta plăcere.

Pe toate aceste căi țările noastre ajung să se cunoască mai bine, iar la aceasta ajută și marele număr de turiști britanici care ajung în România pentru a profita de clima de vară și minunatele peisaje ale țării dvs. Dacă oamenii de rînd pot să se întâlnească și să se împrietenească, aceasta oferă un fundament trainic pentru înțelegerea și colaborare internațională. Sperăm că tot mai mulți români vor veni în Marea Britanie. Ei vor fi foarte bine veniți.

Domnule Președinte, am vorbit despre o gamă largă de legături dintre România și Marea Britanie. Sper că acestea vor fi întărite datorită vizitei dvs. și că prietenia dintre popoarele noastre va crește. Sînt incredințată, de asemenea, că vă va face amîndurora plăcere șederea dvs. în mijlocul nostru și că veți păstra amintiri plăcute.

Ridic paharul în sănătatea dvs., Domnule Președinte, a Doamnei Ceaușescu și pentru prosperitatea și fericirea poporului român.

A răspuns Domnul Nicolae CEAUȘESCU,

«Majestate,

Altefă,

Doamnelor și Domnilor,

Doreșc să exprim cele mai vii mulțumiri, în numele meu și al soției, pentru ospitalitatea cu care sîntem înconjurați, pentru ambianța cordială în care se desfășoară vizita de stat pe care o întreprindem în Anglia. Îmi este deosebit de plăcut

să folosesc acest prilej pentru a adresa Mafestății Voastre și ducelui de Edinburgh salutul nostru călduros și cele mai bune urări, iar poporului englez un mesaj de prietenie și dorința sinceră de colaborare din partea poporului român.

Legăturile dintre România și Marea Britanie au rădăcini străvechi și bogate tradiții ce datează încă de pe vremea Imperiului Roman. De-a lungul timpului, contactele și schimburile dintre popoarele noastre, au continuat să se dezvolte. Aș aminti astfel, prezența unor cavaleri englezi în tabăra domnitorului român Mircea cel Bătrîn — în timpul luptelor desfășurate la slirșitul secolului al XIV-lea împotriva dominației otomane, pentru libertate și neatrănare —, precum și schimbul de mărturi — desfășurat între popoarele noastre încă din secolul al XVI-lea. Mai târziu, odată cu înfăptuirea Unirii principatelor române și crearea statului național unitar român, între țările noastre s-au stabilit și s-au dezvoltat relații de colaborare tot mai strânse.

Astăzi, între România și Marea Britanie există largi raporturi economice, tehnico-științifice, cultural-artistice, se amplifică tot mai mult conlucrarea în domeniul vieții internaționale. Contactele politice la diferite niveluri, schimburile de vizite din ce în ce mai frecvente în ultimul timp, au contribuit și contribuie la mai buna cunoaștere și apropiere între cele două țări și popoare. Actuala noastră vizită constituie o elocventă expresie a bunelor relații româno-engleze, cât și a dorinței comune de a le imprima un curs continuu ascendent.

Sîntem convinși că dezvoltarea multilaterală a colaborării dintre România și Marea Britanie, pe baza deplinei egalități în drepturi a respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc — principii consemnate în Declarația comună româno-britanică din 1975 — corespunde pe deplin intereselor popoarelor noastre, înscriindu-se, totodată, că o contribuție concretă la cauza securității și cooperării pe continentul european și în întreaga lume. Înțelegându-se și în viitor pe aceste principii, relațiile româno-britanice vor oleri, lără îndoială, în contextul lumii de azi, un viu exemplu de raporturi între două state cu orînduirii sociale diferite dornice să trăiască în înțelegere și prietenie.

Angajată în marea operă de edificare a societății socialiste, România acționează pentru dezvoltarea în ritm înalt a industriei, modernizarea agriculturii, înflorirea învățămîntului, științei și culturii, ridicînd continuu nivelul de trai al maselor populare înlărind independența și suveranitatea patriei.

Vizita noastră în Marea Britanie are loc într-o epocă de profunde schimbări naționale și sociale în întreaga lume, de afirmare tot mai puternică a voinței popoarelor de a trăi libere și suverane, de a colabora într-un climat de pace și bună înțelegere. Omenirea înfățișează astăzi un tablou extrem de divers și complex. Există țări cu orînduirii sociale diferite, state cu o economie foarte avansată și țări rămase în urmă, mai sînt popoare care luptă pentru a se constitui în națiuni libere, de sine stătătoare. Totodată, trăim era celei mai impetuose afirmări a revoluției tehnico-științifice mondiale, a cunoașterii, a manifestării minunatei puteri creatoare a genului uman. Este firesc ca în acest cadru internațional, popoarele, întreaga omenire, să caute cu ardoare, căi de apropiere și înțelegere, de conlucrare pașnică.

Pentru noi europenii, are un caracter prioritar înfăptuirea securității pe acest continent unde sînt concentrate cele mai mari forțe militare cunoscute în istorie, și unde au izbucnit în decursul unei jumătăți de secol două războaie mondiale terifiatoare.

Toate popoarele sînt, de asemenea, preocupate să se lichideze orice ciocniri, conflicte și stări de încordare, să se pună capăt cursei înarmărilor, să se înceapă dezarmarea generală și în primul rînd la dezarmarea nucleară. O cerință esențială a evoluției mondiale este lichidarea stării de subdezvoltare în care trăiește cea mai mare parte a globului, făcîndu-se o ordine economică și politică internațională întemeiată pe relații deplină echitate între națiuni.

În vederea soluționării juste și durabile a acestor probleme sînt necesare participarea activă la viața internațională a tuturor statelor, precum și intensificarea colaborării dintre ele în toate domeniile, lărgirea schimbului de valori materiale și spirituale, aprofundarea cunoașterii reciproce pe planul marilor creații sociale, culturale, artistice — pornind de la adevărul că fiecare popor, indiferent de mărime, aduce o contribuție originală la tezaurul civilizației universale.

Conducînd în acest spirit, România și Marea Britanie vor aduce o contribuție constructivă la evoluția vieții internaționale, la cauza independenței popoarelor, a păcii și securității mondiale.

Înceind, domnul Nicolae Ceaușescu a spus:

«Cu dorința ca vizita pe care o facem în țara dvs. să marcheze un moment nou în dezvoltarea relațiilor româno-britanice, atît pe plan bilateral cît și pe arena mondială, în interesul celor două popoare, al cauzei înțelegerii și păcii generale, vă invit să toastăm:

— în sănătatea Majestății Sale Regina Elisabeta a II-a și a Alteței Sale, Ducele de Edinburgh!

— pentru prosperitatea și fericirea poporului britanic!

— pentru prietenia și colaborarea româno-britanică!

— în sănătatea dvs. a tuturor!»

Convorbiri între Președintele Nicolae Ceaușescu și Primul ministru—James Callaghan. — Miercuri dimineața, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, s-a întîlnit cu primul ministru al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, James Callaghan, cu care a purtat convorbiri.

Au fost examinate probleme importante privind stadiul și perspectivele relațiilor româno-britanice. Apreciindu-se evoluția favorabilă a raporturilor dintre cele două țări, a fost exprimată dorința comună de a extinde și aprofunda conlucrarea dintre România și Anglia în domeniile politic, economic, tehnico-științific și cultural. S-a subliniat faptul că există largi posibilități de a amplifica și diversifica colaborarea reciproc avantajoasă dintre cele două state, stabilindu-se o serie de măsuri menite a asigura o evoluție fructuoasă relațiilor româno-britanice, o intensificare a schimburilor economice și comerciale, promovarea de noi forme de cooperare în toate domeniile de interes comun. S-a exprimat convingerea că dezvoltarea colaborării prietenești dintre România și Marea Britanie, pe baza principiilor egalității în drepturi, avantajului reciproc, respectului suveranității și independenței fiecărui stat este atît în folosul celor două țări și popoare, cît și al cauzei înțelegerii și cooperării internaționale.

Președintele Nicolae Ceaușescu și premierul James Callaghan au abordat, de asemenea, unele probleme ale actualității politice internaționale. În acest cadru a fost reafirmată dorința României și Marii Britanii de a conlucra mai activ pe arena vieții internaționale pentru a-și aduce o contribuție sporită la soluționarea marilor probleme care confruntă omenirea.

S-a subliniat, totodată, însemnătatea deosebită pe care o prezintă edificarea unui sistem real de securitate și colaborare în Europa, evidențindu-se necesitatea de a se acționa pentru aplicarea în viață a prevederilor Actului final de la Helsinki, pentru adoptarea unor măsuri concrete de dezarmare și, în primul rând, de dezarmare nucleară, fără de care nu poate fi concepută pacea continentului european și a întregii lumi.

Reliefindu-se importanța actualei sesiuni speciale a Adunării Generale a ONU, consacrată problemelor dezarmării, s-a subliniat urgența unor măsuri reale de dezarmare și dezangajare militară. A fost pusă în evidență, de asemenea, necesitatea lichidării, prin mijloace politice, pe calea tratativilor, a conflictelor și stărilor de încordare, care primejdiesc pacea lumii.

Președintele Republicii Socialiste România și primul ministru al Marii Britanii și-au reafirmat convingerea că eradicarea subdezvoltării, democratizarea relațiilor internaționale sînt condiții indispensabile pentru a se asigura dezvoltarea tuturor națiunilor pe calea civilizației și bunăstării.

Convorbirile s-au desfășurat într-o atmosferă de cordialitate, de prietenie.

Miercuri, după-amiază, la Downing Street 10, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a continuat convorbirile cu primul ministru al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, James Callaghan.

Președintele Nicolae Ceaușescu și premierul James Callaghan au reafirmat hotărîrea comună de a dezvolta colaborarea dintre cele două țări, stabilind o serie de înțelegeri importante, jalonînd și măsuri practice, menite a duce la amplificarea conlucrării româno-britanice pe diverse planuri. A fost stabilit, totodată, un program de diversificare și intensificare a legăturilor comerciale între cele două țări, de conlucrare reciproc-avantajoasă în domenii de interes comun, în special în sectoare prioritare ale producției industriale, precizindu-se obiective concrete de colaborare între cele două țări.

Schimburi de vederi în probleme internaționale a evidențiat încă o dată voința României și Marii Britanii de a colabora mai strîns pe plan extern pentru a-și aduce contribuția la rezolvarea problemelor complexe ale omenirii în spiritul păcii și justiției, în interesul popoarelor, în conformitate cu năzuințele acestora de progres și prosperitate. S-a exprimat voința celor două țări de a acționa pentru instaurarea unui climat de încredere, pace, securitate și cooperare în Europa și în lume, în care toate națiunile să poată trăi libere și suverane, potrivit aspirațiilor și intereselor lor legitime.

Președintele Nicolae Ceaușescu și premierul James Callaghan și-au exprimat deplina satisfacție față de rezultatele fructuoase ale convorbirilor avute și au căzut de acord să continue dialogul româno-britanic la diferite niveluri, în folosul ambelor popoare, al înțelegerii și colaborării internaționale.

Șeful statului român și premierul britanic au apreciat rezultatele convorbirilor purtate ca fiind de mare însemnătate pentru dezvoltarea și întărirea prieteniei și colaborării dintre cele două țări și popoare.

Convorbirile s-au desfășurat într-o atmosferă de caldă cordialitate, stimă și înțelegere reciprocă, așa cum arată și Declarația comună și Documentele oficiale semnate de Președintele României, Nicolae Ceaușescu, și prim-ministrul Marii Britanii, James Callaghan.

Banchetul oferit de lordul primar al City-ului, Peter Vaneck. — Cel mai mare năvălitor din Regatul Unit, lordul primar, a ținut să ofere înalților oaspeți un banchet în timpul căruia au avut loc cuvântări.

Domnul lord primar a ținut să sublinieze, printre altele :

• Renumitul și romanticul fluviu Dunărea intră în țara dumneavoastră, prin cele două porți «Porți de Fier» și este alimentat de multe râuri care izvorăsc din grandoarea munților dumneavoastră Carpați.

București, marea dumneavoastră capitală, se află situată pe malurile unui râu ca și City din Londra pe malurile fluviului Tamisa, iar începuturile noastre istorice au fost deopotrivă influențate de romani».

A răspuns președintele Nicolae Ceaușescu, spunind printre altele : «Stimate domnule primar, Stimați membri ai Consiliului, doresc să exprim, în numele meu și al prietenilor mei, vii mulțumiri pentru urările dumneavoastră prietenești de bun-venit, pentru primirea cordială pe care ne-o faceți în această clădire istorică — Guildhall, și să vă adresez — cu acest prilej un salut călduros și cele mai bune urări.

V-ați referit, domnule primar, la faptul că începuturile noastre istorice au fost influențate de către romani. Într-adevăr, românii au fost aceia care au dat numele Londinului așezării înălțate aici, pe malul Tamisei, și tot de la ei, noi, românii, ierăm în suși numele țării și al poporului.

Acestor elemente comune ale trecutului străvechi, istoria le-a adăugat noi valori, îmbogățind continuu tradițiile legăturilor prietenești dintre popoarele noastre. Astăzi constatăm cu satisfacție că raporturile româno-britanice cunosc o dezvoltare continuă pe multiple planuri...».

Tot în cursul zilei de miercuri, Domnul Nicolae Ceaușescu a avut întâlniri și convorbiri cu reprezentanți ai cercurilor economice și de afaceri din Marea Britanie și a participat la recepția oferită de speakerul Camerei Comunelor, iar Doamna Elena Ceaușescu a vizitat Galeria de artă «Tate».

În aceeași zi, științei românești i-a fost recunoscut un nou merit, conferindu-se Doamnei academician dr. ing. Elena Ceaușescu cel mai înalt titlu al Institutului regal de chimie : «Fellow» și titlul de «Profesor Honoris Causa» al Politehnicii Londrei Centrale pentru înția oară unei personalități din străinătate.

Cu prilejul ceremoniei înmînării au avut loc cuvântări de înaltă ținută academică din partea unor prestigioși oameni de știință britanici.

În răspunsul său, Doamna Elena Ceaușescu a subliniat, printre altele : «Consider toate acestea ca o cinstire adusă științei românești, ca o expresie a stimei și prețuirii dintre oamenii de știință români și britanici, a bunelor relații de prietenie și colaborare dintre țările și popoarele noastre... Într-adevăr, popoarele român și britanic au întreținut din cele mai îndepărtate timpuri raporturi prietenești și se poate spune că la aceasta a contribuit și faptul că țările noastre sînt continuatoarele unor vechi tradiții de civilizație, printre care și a celei romane...».

La sfîrșit, Doamna Elena Ceaușescu a mulțumit încă o dată și a urat profesorilor și studenților realizări și satisfacții tot mai mari în activitatea ce o desfășoară.

Joi 16 iunie, a avut loc ceremonia semnării documentelor oficiale româno-britanice, un amplu program al dezvoltării și intensificării relațiilor dintre România și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord.

În aceeași zi, înalții oaspeți și soli ai poporului român au făcut o vizită în orașul Bristol, la unele firme cu care România întreține relații de cooperare: Uzinele constructoare de avioane, Uzinele Rolls Royce etc. Pretutindeni, Președintele României și Doamna Elena Ceaușescu au fost întâmpinați cu deosebită căldură.

Seara, la Londra, Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele României, și Doamna Elena Ceaușescu au oferit un **Banchet oficial în onoarea Majestății Sale Reginei Elisabeta a II-a și a Alteței Sale Ducelui de Edinburgh**. În cursul banchetului, Președintele Nicolae CEAUȘESCU a rostit următorul toast :

Majestate,

Alteță,

Doamnelor și domnilor,

Doresc încă o dată să exprim mulțumirile noastre pentru primirea acordată, pentru ospitalitatea și rezultatele bune pe care le avem în vizita făcută în frumoasa dumneavoastră țară.

Sigur nu am de gând să sintetizez aceste rezultate, deși, de obicei, sînt tentat să fac întotdeauna acest lucru. Doresc, totuși, să declar că plecăm cu impresii deosebit de bune despre vizita, despre convorbirile cu dumneavoastră, cu primul ministru, despre acordurile pe care le-am încheiat și declarația pe care am semnat-o astăzi.

Sintetizînd, cred că am ajuns la concluzia că trebuie să facem totul pentru a trăi în pace, pentru ca fiecare națiune să fie liberă și independentă, să poată să-și organizeze viața așa cum o dorește, fără nici un amestec din afară. Bazîndu-mă tocmai pe aceste înțelegeri și pe această concluzie, consider că se deschid perspective deosebit de bune pentru colaborarea româno-britanică viitoare, atât pe plan bilateral cît și în soluționarea problemelor internaționale.

Iată de ce vom părăsi mîine Anglia cu impresii deosebit de plăcute, și cu convingerea că vizita a deschis perspective noi unor relații mai bune între popoarele noastre și servește cauzei păcii și colaborării internaționale.

Aș dori să ridic acest pahar pentru o bună colaborare și prietenie trainică între popoarele noastre !

În sănătatea Majestății Voastre și a Alteței Voastre !

Mulțumind pentru toastul Președintelui Nicolae Ceaușescu, Regina Elisabeta a II-a a invitat, la rîndul său, pe cei prezenți să toasteze în sănătatea șefului statului român, Domnul Nicolae Ceaușescu.

Banchetul oficial s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă cordialitate, sub semnul dorinței de a întări și dezvolta prietenia și colaborarea româno-britanică.

*

Vineri 17 iunie, Președintele României Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu, după ce au invitat pe Regina Elisabeta a II-a și pe Ducele de Edinburgh să facă o vizită în România — invitație primită cu plăcere — și-au luat rămas bun după o impresionantă ceremonie și s-au întors în Patrie.

Mulțime de bucureșteni au întâmpinat pe cel mai iubit fiu al poporului nostru și înaltul sol al păcii în întreaga lume cu un entuziasm de nedescris.

*

Cu toate că mulți români stabiliți în Marea Britanie au venit să întâmpine pe Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele României, unii și-au exprimat și în scris bucuria deosebită. Astfel: Arhitectul *Barbu Călinescu*, fiul fostului prim-ministru *Ar-*

Decanul Catedralei Westminster salută pe Înalții oaspeți români

Excelența Sa Nicolae Ceaușescu, Președintele României, depune o coroană de flori la mormîntul eroului necunoscut din Catedrala Westminster

...and Călinescu, stabilit în Marea Britanie încă înainte de război, a arătat că vizita în Marea Britanie a președintelui Nicolae Ceaușescu este un pas înainte pe drumul pe care îl întreprinde pentru promovarea păcii în lume și înțelegerii dintre oameni.

La sfârșitul scrisorii se spune: «După atâtea suferințe, resimțite de atâtea națiuni, azi lupta principală trebuie să fie lupta pentru apărarea păcii. Sintem mândri că România și-a găsit un rol important într-o activitate atât de nobilă».

Din partea conducerii Bisericii Ortodoxe Române de peste holare și a credincioșilor ei, Domnul Nicolae Ceaușescu a primit neenumărate scrisori și telegrame.

«Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa centrală și occidentală — se arată în scrisoarea Episcopului Lucian Florea Făgărășanul — își îndreaptă în aceste clipe simțămintele către Domnia Voastră și acad. dr. Elena Ceaușescu, care săvârșiți această măreață și istorică vizită pe pământul Angliei. Neobosita activitate pe care o depuneți fără încetare pentru binele și fericirea patriei noastre ne îndeamnă să ne exprimăm, cu deosebită satisfacție, respectul și stima noastră față de prodigioasa activitate pe care o desfășurați cu multă abnegație pentru păstrarea și continuarea istoriei noastre sacre, a libertății, independenței, suveranității naționale și integrității Republicii Socialiste România moderne. Vă asigurăm, Doamne Președinte, de încrețea noastră afecțiune și devotament românesc».

Pr. Constantin Alexe, parohul Bisericii ortodoxe române din Londra asigură în numele său și al credincioșilor ortodocși români stabiliți în Londra și Marea Britanie, pe Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele României: «Doresc a da glas voinței și sentimentelor de aleasă stimă și prețuire ale sutelor de cetățeni britanici de origine română, membri ai parohiei noastre, care trăiesc în ospitaliera Anglie, față de vizita pe care o săvârșiți în Marea Britanie. Strădaniile Domniei Voastre, pentru independență, pace, înfrățire între toate popoarele lumii, neamestec în treburile interne ale altor state, dreptate și echitate socială sînt cunoscute, mult apreciate și susținute de toți românii răspândiți în toate părțile lumii și mai cu seamă de cei ce viețuiesc în Anglia. Vă rugăm a ne permite să adresăm Domniei Voastre și Doamnei academician dr. Elena Ceaușescu, cele mai sincere urări de prosperitate și de înmulțite succese în neobosita lucrare a Domniei Voastre de independență, neatîrnare și libertate a poporului nostru românesc».

*

Bilanțul rodnic al vizitei de stat a președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu și a doamnei Elena Ceaușescu în Marea Britanie, ilustrează cu putere adevărul că două state cu orinduirii sociale diferite și în stadii diferite de dezvoltare pot și trebuie să trăiască în înțelegere și prietenie, pot găsi modalități multilaterale pentru a statonici colaborarea dintre ele pe principiile egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc.

Unui din elementele fundamentale ale politicii externe românești de afirmare a unui curs nou în viața internațională, îl constituie convingerea că, în lumea complexă și diversă a zilelor noastre, cu atâtea probleme nerezolvate și altele noi care soliciță imaginația și curajul politic, popoarele și, mai ales, șefii de state și guverne trebuie să acționeze cu spirit de inițiativă pentru realizarea unor relații de colaborare și pace.

Întreaga desfășurare a vizitei, documentele semnate, au arătat că România și Marea Britanie sînt hotărîte să aducă prin relațiile lor bilaterale, prin conlucrarea dintre ele pe multiple planuri, o contribuție deosebită la înfăptuirea acestor deziderate pe plan internațional.

Densebilele manifestări oficiale, precum și cele ale opiniei publice engleze, primirea caldă deosebit de atentă, întreaga desfășurare a vizitei, au reliefat impresionant înaltea aprecieri și prețuirea de care se bucură România contemporană, președintele ei, realizările multilaterale ale țării noastre, politica sa de conlucrare internațională, de promovare a cauzei păcii, egalității și independenței între state și popoare.

România și Marea Britanie sînt pe deplin conștiente că schimburile și cooperarea pașnică au nevoie și de un climat internațional propice. Este firesc, în acest context, să fie exprimată ferm preocuparea celor două părți cu privire la fragilitatea procesului destinderii și subliniată necesitatea intensificării eforturilor pentru a asigura ca acest proces să fie continuat pînă va deveni ireversibil. România și Marea Britanie consideră că, în acest scop, este necesară aplicarea integrală de către toate statele participante a prevederilor Actului final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, extinderea acestor prevederi la toate celelalte continente; pregătirea temeinică a următoarei reuniuni de la Madrid pentru a preveni repetarea rezultatelor dezamăgitoare ale reuniunii de la Belgrad; acțiunea comună pentru realizarea de relații economice internaționale mai echitabile, care să ducă la lichidarea subdezvoltării, realizarea unui nivel mai ridicat, al activității economice mondiale, spre beneficiul tuturor; elaborarea prin acord a unei strategii de dezarmare generală și completă, realizarea de progrese reale, în special pe calea dezarmării nucleare; acțiuni pentru rezolvarea tuturor conflictelor între state pe cale pașnică, excluzînd din viața internațională folosirea forței sau a amenințării cu forța, încurajarea eforturilor întreprinse în această direcție, în Orientul Apropiat și Africa.

Simpla enumerare a acestor poziții comune consemnate în *Declarație* de către două state cu sisteme sociale diferite și care își afirmă hotărîrea de a contribui separat și împreună pentru a influența cursul evenimentelor într-o direcție pozitivă, arată cu strălucire, depotrivă, drumul parcurs pînă acum, dar mai ales posibilitățile mari ce există, cînd popoare cum sînt cel român și britanic, toate popoarele, acționează pentru a însoți cuvîntul cu fapta. Prin aceasta se conferă bilanțului vizitei o valoare exemplară pe tărîm internațional. Tocmai pe un astfel de drum trebuie mers, pentru a statornici între state cu sisteme sociale diferite relații de conviețuire pașnică și înțelegere reciprocă, în acest mod este necesar să se acționeze pentru a da curs aspirațiilor de pace și înțelegere în întreaga lume.

Rezultatele bogate ale convorbirilor, atmosfera de cordialitate și stimă reciprocă, prilejuite de vizita înalților oaspeți români, sînt salutate cu deosebită satisfacție de întregul popor român. Se poate spune că ele situează vizita pe planul celui mai important eveniment din istoria relațiilor româno-britanice. Fie că este vorba de obiectivele dezvoltării ample a schimburilor economice în folosul reciproc, fie de conlucrarea internațională, pentru statornicirea climatului pașnic necesar activității creatoare, poporul român este convins că *dezideratele proclamate de cele două părți sînt pe deplin realizabile sub auspiciile deosebit de favorabile deschise de dialogul prietenesc româno-britanic, la cel mai înalt nivel, de continuarea lui, în esență, de die-*

... de perspectivă dintre cele două popoare animate de năzuințele indestructibile
... păcii, egalității, independenței.

*

Contactele dintre poporul român și poporul britanic, precum și relațiile de apro-
... și ecumenism dintre Biserica Angliei și Biserica Ortodoxă Română au fost un
... exemplu în decursul istoriei, iar în epoca contemporană sînt rodnice. Astfel Regina
... ISABETA a II-a a Marii Britanii a arătat totdeauna mare interes pentru poporul
... român, iar cu ocazia vizitei în Anglia a Patriarhului Justinian, Majestatea Sa l-a primit
... toate onorurile ¹.

Vizitele reciproce de ierarhi, schimbul de burse, schimbul de reviste și cărți în-
... Biserica Ortodoxă Română și Biserica Angliei constituie un exemplu în ecume-
... menismul actual și în dorința sinceră spre unitate creștină și respectul între cele două
... popoare. Dr. Michael Ramsey, fostul Arhiepiscop de Canterbury, Primat al toată An-
... gliei și Mitropolit, cu ocazia vizitei în țara noastră, a rămas cu adînci și plăcute im-
... presii despre spiritualitatea și frumusețea României ².

Mulți ierarhi și teologi de seamă din Anglia sau din Comuniunea Anglicană
... și-au exprimat dorința ca să se intensifice relațiile și contactele între cele două Bi-
... serici și popoare. Iată cîteva exemple :

Rev. M. Allchin numea România «loc al întîlnirilor de tradiții și civilizații și
... exemplu de colaborare cu toate țările» ³.

Intensificarea dialogului și relațiilor dintre poporul român și poporul britanic
... este o preocupare majoră a noului Arhiepiscop de Canterbury, Dl. Donald Coggan,
... Primat al Angliei și Mitropolit ⁴.

Cea mai plăcută impresie o face România și Biserica Ortodoxă Română spunea
... Episcopul anglican H. G. Hill din Candad ⁵.

Vizita Domnului Nicolae Ceaușescu, în Regatul Unit al Marii Britanii constituie
... un prilej de mare bucurie și pentru slujitorii Bisericii noastre și ai celei Anglicane.

Diac. P. I. DAVID

1. Vizita în Anglia a Patriarhului Justinian, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1966), nr. 5-6, p. 381.

2. Vizitarea Bisericii Ortodoxe Române de către dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, primat al Angliei și Mitropolit, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1965), nr. 7-8, p. 650-752.

3. România, loc al întîlnirilor, trad. de Ierom. Antonie Plămădeală, în «Ortodoxia», XXII (1970), nr. 1, p. 152-154 și «Studii teologice», XXIX (1977), nr. 3-4, p. 335-336.

4. A se vedea revista «Biserica Ortodoxă Română», XCV (1977), nr. 7-8, p. 642.

5. Revista «Studii teologice», XXIX (1977), nr. 3-4, p. 338-339.

VECHI «LEGENDE» DESPRE GETO-DACI ȘI PREOCUPĂRI ALE STRĂMOȘILOR NOȘTRI CONFIRMATE DE NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE (I)*

2050 DE ANI DE LA EPOCA DE AUR A CIVILIZAȚIEI GETO-DACILOR

Conducerea superioară a statului nostru, permanent veghetoare la gloriile străbune, în ședința din 26—27 octombrie 1977, a hotărât printre altele, cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent :

În anul 1980 se împlinesc 2050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, condus de Burebista — moment de cea mai mare însemnătate din istoria poporului român.

Constituirea statului centralizat sub conducerea lui Burebista în jurul anului 70 î.e.n. a fost rezultatul dezvoltării vieții materiale și spirituale pe teritoriile locuite de geto-daci, care făceau parte din numeroasa populație a tracilor, cu adânci rădăcini în întreg spațiul carpato-danubian-ponțic. Statul dac a cunoscut o puternică înflorire economico-socială în sec. I e.n. sub conducerea lui Decebal (84—106 d.Hr.)».

Avînd în vedere istoria zbuciumată a poporului nostru hotărîrea arată : Ca urmare a politicii de expansiune dusă de împărații de la Roma. între statul dac și imperiul roman au apărut conflicte, au izbucnit războaie. După cucerirea Daciei de către romani — care, ca orice cucerire a avut și urmări tragice pentru poporul dac — pe baza impletirii strînse a celor două civilizații ce au conviețuit vreme îndelungată, viața economică, socială și culturală din aceste ținuturi a cunoscut un nou și puternic progres...

Timp de secole, poporul român a trebuit să ducă o luptă îndirjită și necurmată pentru a-și păstra ființa, graiul și gliă strămoșească. Muncind și creînd, pășind mereu înainte pe calea progresului și civilizației, poporul român a rezistat valului popoarelor migratoare, iar mai târziu cotropirilor și agresorilor de tot felul, dominației străine. Lupta necurmată pentru dezvoltarea de-sine-stătătoare, pentru afirmarea ființei sale naționale constituie o trăsătură caracteristică a întregii istorii a poporului român...

Referindu-se la epoca modernă, Hotărîrea subliniază : Animat de conștiința originii comune și a unității de neam, poporul român a purtat de-a lungul veacurilor lupte grele pline de sacrificii, pentru unitate

* Pentru documentare a se vedea : *Mărturii ale vetrei străbune*, în «Biserica Ortodoxă Română»/1974, p. 1347—1349 ; «Idem»/1975 p. 102, 638, 892, 309, 1021 ; «Idem»/1976, p. 153, 513, 951, 687 ; «Idem»/1977, p. 671.

națională și neatințare, pentru a fi liber și stăpîn în propria țară. Unirea Moldovei și Munteniei, cucerirea independenței de stat a României și formarea în 1918 a statului național unitar român au exercitat o profundă influență asupra evoluției țării pe drumul progresului social, au permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de-sine-stă-tătoare.

Conștient de forța creatoare a sa, poporul român nu uită strămoșii, de aceea... în vederea aniversării a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, Conducerea superioară de stat hotărăște organizarea unor ample acțiuni și manifestări consacrate evenimentului.

Academiile de științe vor organiza sesiuni, simpozioane, dezbateri științifice pe probleme fundamentale ale istoriei patriei: vor fi elaborate Tratatul de istorie a României și alte lucrări științifice care vor pune în evidență coordonatele fundamentale ale istoriei patriei, continuitatea poporului român pe teritoriul unde s-a plămădit, factorii care au accelerat evoluția societății românești...

Vor fi înfățișate succesele de însemnătate istorică obținute în opera de edificare socialistă a țării, munca plină de abnegație pe care întregul nostru popor o desfășoară pentru înflorirea continuă a patriei, pentru afirmarea ei tot mai puternică în viața economică și politică a lumii.

Vor fi continuate cercetările arheologice și etnografice în vederea obținerii de noi mărturii cu privire la geneza, evoluția, organizarea și dezvoltarea primului stat centralizat dac: Unitatea culturii materiale și spirituale a locuitorilor pe întreg teritoriul patriei; formarea poporului român și continuitatea sa neîntreruptă pe aceste meleaguri.

De asemenea cultura și artele vor fi prezentate la jubileu: Uniunile de creație se vor preocupa de realizarea unor opere literare, muzicale, spectacole, filme, lucrări de artă plastică inspirate din lupta poporului român împotriva cötropitorilor străini, pentru păstrarea ființei naționale...

Vor fi organizate acțiuni cultural-educative în scopul cunoașterii de către tînăra generație, de către toți cetățenii patriei, a trecutului glorios de luptă al înaintașilor, a realizărilor epocale obținute de poporul român în toate domeniile construcției socialismului.

Intreaga activitate cultural-artistică consacrată omăgierii împlinirii a 2050 de ani de la formarea primului stat dac centralizat se va integra în Festivalul național al educației și culturii socialiste «Cîntarea României» — cadrul cel mai larg de participare a maselor populare la dezvoltarea valorilor spirituale ale patriei, de afirmare a talentului, sensibilității și geniului creator al poporului nostru.

Mijloacele de transmitere vor fi, ca de altfel totdeauna, prezente la eveniment: Presa, Radioteleviziunea vor publica și transmite materiale și programe despre semnificația aniversării...

Aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent — se arată în Hotărîre — va constitui un nou pri-

lej de intensificare a educației patriotice, revoluționare a lîneretului, a tuturor cetățenilor.

Cîstînd marile evenimente ale istoriei neamului nostru, pe marii noștri înaintași și faptele lor de glorie, oamenii muncii din întreaga țară, fără deosebire de naționalitate, vor acționa cu toată energia și capacitatea lor de creație pentru a face din România o țară puternică și înfloritoare, pentru făurirea noii istorii a patriei, a istoriei sale socialiste și comuniste.

Avînd în vedere și cele de mai sus, întregul nostru popor se pregătește pentru aniversarea a 2050 de ani de la cea mai înfloritoare epocă din istoria geto-dacilor anume **domnia regelui dac Burebista** (circa 82-44 î.Hr.), «cel mai viteaz dintre regii geto-dacilor...». Acesta a reușit să reunească sub un sceptru politic și spiritual o mare parte a triburilor geto-dacilor întemeind cea mai mare împărăție a strămoșilor noștri de care Roma se țemea.

Stăpînirea lui Burebista era mare, iar dezvoltarea științelor și artelor acelor vremi poate fi comparată cu civilizația celor mai înaintate popoare ale antichității: celții și romanii, grecii și egiptenii, etruscii și hiliții, ebreii și fenicienii, chinezii și sciiții, sau straturile de cultură de peste ocean: incașii, maya, mexicanii, peruvienii etc.

Pînă în secolul nostru, însă, prea multe nu s-au știut despre înalta viețuire a străbunilor geto-daci și daco-romani, indicațiile literare ale istoricilor și geografilor antici, pe lîngă vagi informații, se contraziceau. *Abia descoperirile arheologice și cercetarea imensului material de către specialiști au dus la precizarea epocilor și straturilor de civilizație traco-geto-dacă, cît și a relațiilor lor cu popoarele continentului.*

Burebista (70-44 î.Hr.) și regatul său sînt amintite de numeroase izvoare vechi, regele dac fiind zeificat de admiratori sau denigrat de răufăcători, dușmani ai posesiunilor testamentare ale strămoșilor noștri.

Unind triburile geto-dace din regiunile intercarpatice și extracarpatică, Burebista pune bazele statului centralizat dac. Central puterii politice și militare, al vieții culturale și religioase, centrul de greutate al dezvoltării istorice a geto-dacilor fiind mutat din regiunea sud-carpatică în interiorul arcului carpatic.

Iată cum caracterizează istoricul antic *Strabon* domnia lui Burebista: «Ajuns în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, geto-dacii Burebista l-a înălțat atît de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, încît în cîtiva ani a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine, ajungînd să fie temut și de romani...».

Desigur, marile succes al lui Burebista s-a datorat și celui mai apropiat colaborator și coregent al său, DECENEU, *Marele preot al dacilor*, în timpul căruia s-a organizat viața religioasă a poporului și s-a alcătuit o ierarhie de slujitori unică în istoria comparată a religiilor lumii.

*

Continuăm, în măsura informațiilor pe care le avem, să inserăm date și descoperiri arheologice referitoare la permanența materială

...ală a neamului nostru pe aceste meleaguri, fiindcă «...dacă aceștia (rămoșii noștri) tac pentru totdeauna, pietrele vorbesc» (Luca XIX. 17) — jocul lor.

● **Noi documente tracice.** — De sub cupa excavatorului a sărit, zgolindu-se pînă departe în brazdă, un obiect metalic, lucind în soare. «Oprește! Ați dat de aur! Era destul de ciudată apariția acestor brățări de aur, acolo în lunca Mureșului, la *Cugir*.

— Într-adevăr a fost scos la iveală un lezaur de la numai trei metri adâncime: *trei vase de ceramică*, într-una erau păstrate 24 de brățări și două lingouri de aur, în celelalte două, fragmente ale unor unelte de bronz.

Pentru prof. Ioan Aldea, specialist în arheologia preistorică, începea acea pasionantă investigație de reconstituire; obiectele găsite «mărturisesc» că aparțin începutului *epocii Hallstatt*, așadar, aproximativ la începutul mileniului și jumătate. Întimplarea condusese la această descoperire, în afara așezărilor cunoscute ale populației trace.

Dar tocmai acest lucru face plauzibilă intenția localnicilor traci de a ascunde aurul și metalul de schimb din calea năvălitorilor, îngroșându-le, nu în așezare, ci departe de ea, într-un loc mai greu de băgat în seamă — pe malul apei. Așa se explică descoperirea unor fragmente de unelte de bronz păstrate ca și aurul în vase de ceramică. Desigur, s-ar putea crede că erau strînse pentru topit, dar e probabil că ele foloseau și ca metal de schimb.

Dar în afară de descoperirea acestui tezaur-depozit, o altă descoperire a prof. Ioan Aldea făcută recent se impune atenției; cea de la Ghirbom (sat aparținînd comunei Berghiu). Primele rezultate au fost de curând publicate în revista «Apulum» și prezentate la un simpozion internațional, desfășurat în Italia. Săpăturile făcute la marginea satului au scos la iveală o așezare întinsă, datînd de la sfîrșitul perioadei neolitice. Sînt două nivele de locuire bine conturate. «Ceea ce este însă deosebit de semnificativ, spune prof. I. Aldea — nu este atît întinderea așezării, ci mărturia despre ea. Au mai fost descoperite destul de des asemenea arii mari de locuințe, important este că în imediata apropiere se află un *complex magico-ritual*. Interesant este, însă și altceva: compoziția complexului de aici e foarte asemănătoare cu altă descoperire: Cea de la *Pianul de Jos*, făcută de Iuliu Paul de la Sibiu. Sînt aproximativ aceleași tipuri și forme de vase. E o ceramică extrem de frumoasă, pictată pe toată suprafața. Identitatea devine pregnantă la două vase. Pînă și dimensiunile sînt aceleași. Mă refer la vasele suport (pictate brun-închis spre negru pe fond cărămiziu-gălbui) cu capac. Doar că cele de la Ghirbom față de vasele de la Pianul de Jos au în plus un cap de corb, tot din ceramică.

A mai ieșit la iveală și o piesă unică pînă acum: o *tăbliță de lut biclulară* (concav-convexă) care are pe ambele fețe incizate mici grupuri de liniuțe. Sînt așezate cîte trei și cîte șapte.

De asemenea, în cadrul așezării s-au mai găsit și două piese de cupru, un vîrf de topor și o dăliță de cupru. Bineînțeles, nu e necu-

noscut cuprul în neolitic, dar e o descoperire rară. Puține sînt așezările de tip Petrești unde au mai putut fi aflate.

Pentru nespecialist, impresionantă este frumusețea ceramicii aflate la Ghiborm și care aparține unei culturi contemporane cu Cucutenii din Moldova. Ceea ce oamenii de știință subliniază este valoarea contribuției adusă prin descoperirea și studiile prof. Ioan Aldea la cunoașterea atât a *culturii religios-agrar* cât și a situației economice din așezările neolitice de pe pămîntul țării noastre.

Cele două descoperiri s-au adăugat recent la arhiva din ce în ce mai bogată a dovezilor materiale din epoci îndepărtate, piese ale vasului mozaic reprezentînd etape ale neîntreruptei viețuiri, aici, cu corelări și înrudiri spirituale...

Urmărind rezultatele obținute de colectivul de arheologi ai Muzeului Unirii din Alba Iulia, privind și celelalte epoci, poți reconstitui istoria de pe aceste meleaguri în amănunțime. «Istoria orașului Alba Iulia spunea arheologul Gheorghe Anghel, directorul Muzeului — se poate periodiza și în funcție de numărul fortificațiilor care s-au construit aici de-a lungul a două milenii, însumînd cinci cetăți, începînd cu castrul legiunii a XIII-a Gemina (sec. II) și sfîrșind cu cetatea în sistem bastionar din secolul al XVIII-lea».

● **Descoperirea cetății dacice de la Piatra Craivii.** — Săpăturile făcute în apropierea satului Craiva — și care au durat 10 ani — au dezvăluit existența aceluia Apulum dacic menționat de Ptolomeu. Romanii au dărîmat pînă la temelii cetatea dacică, dar apare cu evidență că distrugerea surprinsese ceatarea în plină activitate. Apoi, pietrele de aici le-au folosit în construirea castrului roman. S-a mai descoperit și atelierul de prelucrare a blocurilor. În pofida greutății transportului lor, au putut fi aduse cîteva, reconstituindu-se, în incinta Muzeului, un fragment din zidul cetății dacice de la Piatra Craivii. Localizarea orașului-cetate Apulum, menționat de Ptolomeu și situat la vreo 20 km de actualul oraș Alba Iulia — coroborîndu-se și alte izvoare antice — este astăzi acceptată de toți cercetătorii. E interesant că romanii au păstrat pentru noul oraș vechiul nume al cetății dacice. Fusese o așezare strategică, cu ziduri masive, în vîrfurile colinei. Cucerirea ei a fost considerată fără îndoială o victorie de răsunet, căci aici a fost ridicat cel mai mare castru roman din Dacia, fiind și sediul celei mai vechi legiuni — a XIII-a Gemina — așezată de împăratul Traian, chiar de la cucerirea provinciei în anii 105—106. Și, cu toate că Sarmizegetusa era socotită capitala Daciei romane, principalul centru al celui mai important nod de drumuri al Daciei era Apulum. Se situa, de altfel, în imediată apropiere a zonei aurifere a Munților Apuseni și aici își alesese reședința guvernatorul provinciei (De fapt, sînt două orașe romane foarte aproape unul de altul, pe malul Mureșului, și în zona actualii cetăți, în jurul zidului castrului legiunii a XIII-a Gemina. Toate stadiile de dezvoltare cunoscute sînt în Municipium Aurelium Apulense. Cel de al doilea, sub Septimiu Sever, primise numele de Municipium Septimium Apulense. Începînd din sec. III Municipiul de pe malul Mureșului este ridicat la un

superior : Colonia Aurelius Apulensis. La mijlocul sec. III și cel al II-lea, Municipium devine Colonia Nova Apulensis.

În 1970 a fost descoperit în cartierul de pe malul Mureșului un monument epigrafic — inscripție dedicată împăratului Volusianus — care este deosebit de remarcant adăugându-i un epitet : Colonia Aurelius Apulensis *Orisopolis*, ceea ce înseamnă : oraș bogat în aur. Inscripția aceasta are ca confirmare teoria savantului Constantin Daicoviciu, privind apariția unei noi colonii la Apulum.

● **Sarcofagul, mărturie a griii pentru viața de dincolo.** — Cunoscutul istoric D. Almaș face următoarea prezentare în legătură cu unele etape ale civilizației strămoșilor noștri.

Oricine a intrat în Muzeul de arheologie din Constanța a întâlnit în el măcar un sarcofag roman.

Oricine a călătorit de-a lungul și de-a latul Dobrogei și chiar de-a lungul Dunării ori în Centrul Transilvaniei la Sarmizegetusa romană, la Alba Iulia, ori la Cluj-Napoca, s-a întâlnit cu asemenea străvechi momente de piatră. Pentru că, în fapt, *pământul României e plin de mărturii romane* : castre, ziduri, fragmente de construcții, coloane, capiteluri, arhitrave, inscripții, stele funerare, statui și statuete, obiecte de uz personal sau casnic, monede de aramă, argint și aur. Mii și mii de mărturii despre o viață romană aici, în Pontul stîng și în întreg spațiul carpațo-dunărean, pe care cu atîta rivă și pasiune le studiază arheologii și istoria noastră de mai bine de un veac. Și, cu osebire, strălucesc studiile aceluia istoric, arheolog, filozof și artist al cuvîntului care a fost Vasile Pârvan. Pe el, pe acel minunat și patetic profesor îmi place să mă închipui în fața unui sarcofag roman, cugetînd asupra istoriei, asupra destinului oamenilor și al popoarelor, asupra ursitei și rostului nostru. aici, pe Carpați și la gurile Dunării..

Prof. D. Almaș se oprește asupra cîtorva exemple : un ofițer roman numit *Gaius Antonius Fronto*, adiutant al generalului comandant al Legiunii a XIII-a Gemina din Apulum (Alba Iulia) așezat ca veteran pe pământul Dobrogei, la Tomis, a pus să i se sape pe mormînt vorbe pline de adevăr și poezie : *...fiind încă în viață și-a împodobit pentru sine și pentru ai săi, dămbrava sfîntă și mormîntul.*

Pe multe frontoane de atari morminte, sculptori iscusiti, ori simpli cioplitori rurali, au imortalizat chipul celor închiși înăuntru. Adevărat cel dispărut, ca de pildă subofițerul de cavalerie veteran *Tiberius Claudius Saturnin*, se află înfățișat pe mormînt în scena numită «ospățul viilor cu morții». Au ajuns pînă la noi, astfel, adevărate portrete de strămoși, surprinse în clipa cînd se desfată cu bunurile acestui pământ și își împodobesc capul cu coroane de flori, chipuri umane muștrind de viață, voie bună și optimism, cu toate că se află într-un tîmăr.

Sarcofagele romane, scobite în piatră, cele mai multe sînt, de proporții impresionante. Cei închiși acolo le socoteau «casa cea veșnică» în care intrau conform unei legi a firii să se «odihnească» în noaptea liniștită. Asemenea morminte vădesc cît de înfloritoare a fost viața ro-

mană la gurile Dunării, încă din veacul al doilea al erei noastre. Aceste pietre funerare și sarcofage sînt bogate, lucrate în piatră dură ori în marmură albă, și împodobite frumos, artistic. Multe din ele sînt adevărate monumente de artă. Trec de 2 m înălțime, peste 2,50 m lungime și 1,50 m lățime. Cîntăresc mii și mii de kg. O seamă dintre ele au fost săpate din cîte un singur bloc de piatră, iar unele au fost aduse de peste mare, pe corăbii. Adesea aceste uriașe icoșciuge de piatră, inițial ermetic închise, cuprind nu numai trupul culcat întru eternitate a celui răposat, ci închid și podoabe de argint sau aur, fișii de haine, vase de lut sau de sticlă, de la oalele și urnele cu ofrandă pînă la acele lacrimatorii elegante, subțiri, din sticlă albastră străvezie în care cei rămași în viață își culegeau lacrimile jeluirii pentru cel plecat pe calea cea fără întoarcere. Sarcofagele romane ilustrează meșteșugul romanilor în cioplitul pietrei și marmurei, în turnarea chipurilor de aramă, în lucrarea artistică a metalelor prețioase. Toate acestea sînt și semne materiale ale unor obiceiuri privitoare la cultul morților, păstrate pînă azi la poporul român.

Pe un stîlp funerar, închinat lui *Niceratos* al lui *Papias*, s-a săpat explicația înălțării acestui monument și îndemnul pilduitor: «pentru ca și ceilalți cetățeni să devină mai zeloși întru binefacerile către patrie, văzînd pe binefăcători împodobiți cu onorurile ce li se cuvin...».

Iar adînc-gînditorul și meticulos-cercetătorul V. Pârvan are dreptate cînd constată că *formele de viață romană au pătruns pe pămîntul Daciei* cu mai mult de un veac înaintea lui Traian, ca apoi în timpul lui Antoniu Pius să fie «o țară adînc romană, bogată, înfloritoare, fericită, Dobrogea e plină de orașe romane».

Muntenia și Moldova sînt pline de sate dace, străbătute de viața romană. Între Dacia lui Traian, care-și începe viața cea nouă de-abia de la 107 înainte și Dobrogea, care o începuse cu aproape o sută de ani mai curînd, se deschid drumuri multe, bine păzite și mereu umblate, atî: din Ardeal spre Mare, cît și de la Mare spre Ardeal.

Pe văile Siretului, Buzăului, Ialomiței, Argeșului, trec și acum la deal și la vale, trupe romane, negustori romani, țărani daco-romani și viața dacică, pînă în adîncurile ei, fără zgomot și fără pompă se face viața romană.

Mormintele romane sînt mărturii și monumente artistice. Un stîlp funerar roman descoperit în castrul de la *Ilișua*, în jud. Bistrița-Năsăud, a stîrnit un deosebit interes în apus, cînd a fost dus, în 1969, cu expoziția relicvelor romane de pe teritoriul Daciei. Costumele celor sculptați acolo sînt costume de daci, ca cele de pe *Columna traiană* și ca portul din satele noastre de azi. Ca și pe alte sute de monumente ca și pe metopele de la *Tropaeum Traiani* ori de pe *Columna traiană*. Pentru că noi sîntem aici de peste două mii de ani.

● **Un atelier de sculptură într-o cetate dacică. Idoli și amulete.** — De la Cîrlomăneștii de astăzi (Buzău), arheologul Mircea Babeș a coborît în timp pînă în sec. II-I î.Hr. Ajuns într-o «davă» — un orașel dac — a pătruns în atelierul unui sculptor animalier, renumit, fără îndoială.

dacă ne gândim nu numai la comenzile masive ce i se adresau, ci mai ales la măiestria micilor statuete de ceramică. Toate acele figurine de artă sînt făcute cu o artă deosebită, cu o știință a mișcărilor și proporțiilor. Un luptător dac, călăreț, cu scut, mai multe figurine de animale așezate pe suporturi conice: lupul, așa cum îl cunoaștem din reprezentările stindardelor dacice, cu colți amenințători și limba scoasă, mistrețul, cerbul și ciuta, cocoșul de munte.

Este primul grup masiv de plastică animalieră aflat pînă acum. Se găsiseră într-un loc sau altul reprezentări umane și animaliere — foarte puține la număr — dar nici una de asemenea calitate artistică. În ce scop le făcea? Ritual? — e posibilitatea la care ne gândim în primul rînd — sau pur artistic? E încă greu de spus. Cert este că sculptorul avea școală și a trăit în prima jumătate a secolului I. î.Hr.

În fața fragmentelor de ceramică, arheologul Mircea Babeș încearcă să deslușească această enigmă. Pentru că este o enigmă acest tezaur de artă — fără egal în felul lui. Oare arată relațiile dacilor cu lumea greacă? Dar nici lumea greacă nu a cunoscut reprezentări animaliere plastice realizate într-un asemenea stil original. O legătură ar fi cu ceramica pictată din Munții Orăștiei. Dar acolo nu sînt sculpturi...

«Bănuiam existența unei cetăți dacice în aceste locuri... Nu ne aflam oare aici, la curbură Carpaților, în părțile de azi ale Buzăului, chiar în inima Daciei?» Erau unele informații vagi, și în 1967, delegat de Institutul de Arheologie din București, Mircea Babeș a întreprins un sondaj de recunoaștere. A revenit, apoi, în 1972, în 1973 și 1974, lucrînd în colaborare cu Muzeul județean de istorie. Am mers, spune cunoscutul arheolog, pe o semnalare existentă și în 1974, săpînd la trei metri și jumătate adîncime, și în colțul de sud-est al davei, am descoperit locul unde probabil artistul dac își arunca piesele dezafectate sau rebuturile de la ardere...».

Arheologul Mircea Babeș a descoperit și un tezaur de peste 100 de monede de argint geto-dacice, de tip Vîrteju, primul tezaur aflat în cadrul unei săpături sistematice și într-o așezare atît de mare. Monedele au pe o parte imprimat profilul unui bărbat, pe cealaltă un cal cu călăreț. Ele fac parte din ultima fază din evoluția monetăriei autohtone... Dar marea emoție o dădea acest uluitor atelier...

Se lucra încet, cu atenție. La șpaclu și vîrf de casma..., respectînd o anumită tehnică pentru a obține un profil exact al depunerilor pentru a nu scăpa nici un detaliu... «În momentul cînd a apărut prima piesă, așteptam la fiecare mișcare, încă una. Cu o încordare, ușor de imaginat: ce formă de animal o să apară acum? Fiecare fragment aflat, era o exclamație de uimire... Lucram pe șantier cît ne permitea lumina... Apoi, seara, în baracă, stăteam cu toții îndelung de vorbă, privind fragmentele scoase, comentînd. Nu ne închipuiam că o să aflăm asemenea sculpturi... Sînt aspecte care nici aici, nici în altă parte nu au fost cunoscute. Ne aflam sigur într-o epocă legată de momentul Burebista, de acel moment de mare prestigiu cultural... Această descoperire, a cetății dacice, în zona de curbură a Carpaților ne permite să luminăm un capitol important din istoria veche a patriei.

Arta plastică geto-dacică surprinsă la Cîrlomănești este, desigur, un fenomen excepțional, în cultura strămoșilor poporului român. Pe de altă parte, însă, descoperirile făcute de noi se încadrează perfect în acea mare unitate culturală geto-dacică, care se întinde de la un capăt la altul al Daciei, al ținuturilor locuite astăzi de români. Elementele de excepție, de fapt nu fac decît să sublinieze această unitate culturală, și, implicit, etnică și să pună în evidență nivelul de dezvoltare pe care îl atinsese lumea geto-dacă încă înainte de cucerirea romană».

● **Viața spirituală a lumii geto-dace, după descoperirile arheologice din părțile Slatinei.** — Într-o zonă unde nu se cunoștea nici o cetate din acea vreme, arheologii au identificat reședința unei așezări geto-dace. Dar surprizele specialiștilor s-au multiplicat din momentul cînd au săpat în centrul așezării. La patru metri adîncime, ei au dat peste un *mormînt de înhumație* fapt nemaiîntîlnit în vreo altă așezare dacică. Ineditul acestei descoperiri a devenit și mai neobișnuit atunci cînd s-a constatat felul cum a fost confecționat sicriul celui decedat. Amănunțele despre aceste importante cercetări au fost date de dr. Constantin Preda, cercetător principal la Institutul de arheologie.

Rezultatele cercetărilor efectuate în anul 1976—1977 pe terasa stîngă a cursului inferior al Oltului sînt într-adevăr surprinzătoare.

Săpăturile întreprinse de Muzeul de istorie din Slatina, în colaborare cu Institutul de arheologie din București au dus la descoperirea unei noi și deosebit de interesante cetăți geto-dace. Situată pe o înălțime înconjurată de pante abrupte, la 50 km sud de Slatina, cetatea este prevăzută cu un sistem de apărare alcătuit din șanț și val de pământ, care separă așezarea de restul terasei. Investigațiile de pînă acum conduse împreună cu Mihai Butoi, directorul Muzeului din Slatina, desigur sînt în fază incipientă, au prilejuit revelațiunile descoperiri din punct de vedere istoric și muzeistic. Cronologic, cetatea se afla în plină dezvoltare în epoca marelui Burebista, faza ei finală depășind pragul secolului I. În cuprinsul depunerilor de cultură care se ridică pe alocuri la o grosime de aproape doi metri, s-au găsit numeroase vase de lut, unele lucrate cu mina, altele cu roata, întrunind o gamă variată de tipuri și ornamente, pietre de rîșniță, fusaiole, greutăți pentru războiul de țesut și alte obiecte. Rețin atenția, de asemenea și vasele de import elenistice tîrzii și romane timpurii, o monedă de bronz emisă de orașul Histria și o altă de argint de proveniență locală, getică.

Așezarea getică întărită de la Sprîncenata este, deocamdată, singura de acest fel din părțile de jos ale văii Oltului. După toate probabilitățile, aici se afla reședința unui trib getic, stăpîn al acestor meleaguri. Locuitorii așezării se dovedesc a fi buni agricultori, crescători de vite și meșteșugari. Ei au utilizat deopotrivă locuințele de suprafață marcate de numeroase vetre și podini bătătorite, precum și bordeiele în jurul acestora, s-a găsit un număr neobișnuit de mare de gropi de prăvizii, în formă de clopot, largi la partea inferioară și mult îngustate către gură. În cuprinsul lor s-a găsit o mare cantitate de fragmente ce-

...aice și vase întregi, oase de animale printre care s-au identificat resturi de ovine, bovine, porcine și mai rar de ciine, cal, pește.

Obiectele relevă faptul că locuitorii întrețineau legături strânse cu populația de la sud de Dunăre. Prezența monedei histriene de bronz cu vulturul ce avea în gheare un delfin se înscrie în aceste legături. De altfel în campania din 1977 s-a descoperit și un teazaur alcătuit din 17 monede de argint romane republicane din secolul I. î.Hr. a căror studiere va sluji eforturilor întreprinse pentru datarea diferitelor niveluri de locuire din cetate și spre a cunoaște mai bine raporturile daco-romane din acea vreme.

Descoperirile din această cetate se dovedesc a fi unice pînă în prezent în toată lumea geto-dacică. În plin centrul așezării la o adîncime de patru metri de la suprafața actuală a solului, a apărut un mormînt de înhumatie, simpla lui prezență aici fiind neașteptată: Groapa era de formă rectangulară și pe fundul ei s-a găsit un sicriu scobit în trunchiul unui copac, ca o copaie, în care au fost depuse osemintele. La un metru deasupra sicriului a fost amenajat un acoperiș din birne și scînduri de lemn, acoperiș susținut de patru pari. Cu toate că mormîntul nu prezenta urme de jefuire, în interiorul său nu erau decît cîteva oase umane și nici un obiect de inventar. În afară de o porțiune de femur, un radius și cîteva falange, restul a dispărut. Este probabil că scheletul și eventual inventarul au fost ridicate, poate odată cu părăsirea cetății și depuse în altă parte, potrivit unui ritual pe care nu-l cunoaștem deocamdată. Ineditul acestei descoperiri constă în tipul de mormînt cu coșciug în formă de copaie, cu acoperiș de lemn, în ritul de înhumatie, neobișnuit în lumea geto-dacică, precum și în introducerea acestuia în centrul așezării. Cercetarea, sub toate aspectele, a unei asemenea noi și neașteptate descoperiri, va deschide perspective în direcția cunoașterii altor momente necunoscute din viața spirituală a geto-dacilor. În ceea ce privește identificarea celui înhumat acolo, se presupune că a fost o importantă personalitate a comunității tribale, iar relativ la vîrsta decedatului, fragmentele de schelet găsite par a indica faptul că ele au aparținut unui tînăr.

Geții de la Sprincenata și din împrejurimi făceau probabil parte din neamul potulatensilor, una din semințiile pomenite de geograful antic Ptolomeu și localizată de V. Pârvan în regiunea de sud-vest a Daciei. Aceeași populație făcea parte, în același timp, din marea familie a geților din Cîmpia Dunării, despre care avem știri scrise încă din a doua jumătate a sec. al IV-lea î.Hr. Ne referim la relatările istoricului antic Arrian cu privire la expediția întreprinsă de Alexandru cel Mare în anul 335 î.Hr., împotriva tribalilor. Atunci, regele macedonean a trecut Dunărea, dorind să-i impresioneze pe geți, care «se adunaseră în număr mare pe malul Istrului». După părerea istoricilor, din rîndul cărora îl cităm pe V. Pârvan, traversarea Dunării s-a făcut pe unul din vadurile dintre riurile Olt și Argeș. De altfel, Oltul pe atunci era una dintre principalele căi de acces spre interiorul Daciei,

cercetările viitoare din importanta așezare getică descoperită vor contribui la o mai bună cunoaștere a populației din acele vremuri de pe cursul inferior al Oltului.

● **Castrul de la Burdava, o fortăreață a Oltului.** — Pe malul drept al Oltului, la Stolniceni, la o depărtare doar de 9 km de Rîmnicu Vilcea, a fost scoasă la lumină cea mai importantă așezare civilă romană din zonă sud-carpatică. Pentru cel ce va păși în incinta așezării, coborînd în timp vreo mie opt sute de ani, pînă către începutul sec. II, impresionante îi vor părea termele, cu ingeniul lor sistem de încălzire, cu frumoasele căzi, una semicirculară, alta rectangulară, cu pereții încăperilor vopsiți în roșu pompeian. Culoarea este bine păstrată în pofida timpului și a permanentei umezeli. Cît despre standardul de viață al romanilor, aici avem o mărturie în plus la ceea ce se cunoaște. Castrul era în apropiere, la vreo 400 metri mai la sud.

Săpăturile mai ample au început în 1971, sub conducerea arheologului dr. Gheorghe Bichir, în colaborare cu Muzeul județului Vilcea. Anterior, prof. Dumitru Tudor făcuse o serie de sondaje, indicînd existența unor terme mici. Dr. Gh. Bichir descoperă însă termele care, alături de cele de la Micia, se numără printre cele mai mari de pe teritoriul Daciei, iar cele două căzi descoperite sînt, pînă la ora actuală, unice.

Dar s-au scos la lumină nu numai încăperile termelor, cu caldarium, cu frigidarium, cu bazinele de apă, conductele, canalul de scurgere și pilele de susținere, ca și acel prefurnium (cuptorul) dar și monede de la Traian și Hadrian, vase de ceramică, vase de sticlă și cărămizi purtînd însemnele legiunilor romane care au staționat aici și au construit (legiunile I Italica, a V-a Macedonica, a XI-a Claudia; cohortele I Hispanorum, Flavia Bessorum ș.a.). Drumul roman trece pe la vest de castru, urcînd de la Dunăre către Dacia superioară.

«Da, aici este castrul de la Buridava amintit în itinerariile antice, — preciza Dr. Gh. Bichir, subliniind că e *Buridava din epoca romană*, spre deosebire de Buridava din epoca dacă, considerată a fi la Ocnița, deci mai la vest. Prima făcea parte din sistemul de apărare al provinciei Dacia inferior, cunoscut sub numele de Limes Alutanus (fortificația Oltului). «În aceste denumiri avem o dovadă a continuității dacice, căci și Buridava și Alutanus sînt denumirile dacice preluate de romani. Dar nu sînt singurele dovezi descoperite aici. Săpăturile de la Stolniceni demonstrează prezența alături de romani a populației autohtone. Mărturie stau vasele tradiționale dacice modelate cu mîna, care sub influența puternică a romanilor, încep să fie lucrate la roată (cătuia dacică, vasul-borcan)».

Și tot în săpăturile făcute la Stolniceni apare cu pregnanță viața de după retragerea autorităților romane din anul 271. Dacii liberi, în speță carpii, din răsărit, împreună cu populația daco-romană rămasă pe loc, continuă să locuiască în așezare la sfîrșitul sec. III, și începutul sec. IV. Încăperile mari ale termelor sînt redimensionate, făcîndu-se ziduri despărțitoare, legate cu pămînt, podeaua din opus signium (un mortar cu

strămidă pisată) e lipită cu lut și, pentru că, evident, nu încăpea toată comunitatea în terme și în locuințele făcute din zid (pavate cu mozaic realizat din mici pișcoturi) se mai construiesc în apropiere bordeie.

«Aceste mărturii obiective de locuire infirmă afirmațiile unor cercetători după care, teritoriul Daciei după retragerea autorităților romane a fost ocupat de goți (populație de origine germanică).

Frumusețea vestigiilor, interesul pe care-l poate suscita chiar în studiul nespecialiștilor, justifică restaurarea monumentului și amenajarea unui muzeu. S-a construit și o casă cu două încăperi, în incinta șantierului, în care, după terminarea cercetărilor, să se organizeze o expoziție cu cele mai reprezentative obiecte descoperite aici».

Dr. Gheorghe Bichir este responsabilul coordonator al cercetărilor arheologice de pe toată valea Oltului și în această calitate a subliniat: «Amenajarea hidroenergetică a Oltului a impus arheologilor obligația de a cerceta cu atenție ambele maluri ale râului, ceea ce a dus la identificarea a peste 150 de obiective arheologice, începând din paleolitic și pînă în epoca medievală. Multe din ele reflectă direct perioada de formare a poporului român... De unde și datoria noastră de a contribui la păstrarea acestor monumente care vorbesc despre originile poporului nostru».

● O pagină din istoria «Chimiei antice» a strămoșilor noștri. — Din cel mai de seamă oraș roman al Daciei vestice, arheologii ne semnaleză descoperiri excepționale. Cercetătorii trecutului îndepărtat ne transmit vestea surprinzătoare că străbunii noștri cunoșteau nu numai suflarea sticlei, ci și fabricarea geamului! Informațiile date de cercetătoarea Doina Benea, șef de secție la Muzeul Banatului din Timișoara, sînt prețioase. Ele aruncă o nouă imagine asupra progreselor chimiei pe teritoriul patriei noastre în urmă cu aproape două milenii...

În dreapta șoselei naționale Caransebeș-Lugoj, la ieșirea din satul Jupa, pe malul Timișului, se pot vedea vestigiile unei puternice fortificații romane, iar în apropiere, pe malul celălalt, al anticului *Tibiscus*, arheologii au identificat rămășițele vestitului și înfloritorului oraș *Tibiscum*. Situat în zona de joncțiune a drumurilor ce porneau de la orașele dunărene Lederata și Dierna către *Ulpia Traiana-Sarmizegetusa*, *Tibiscum* s-a dezvoltat mai ales datorită poziției sale strategice, devenind municipiu pe timpul lui *Septimius Severus* (193—211).

Săpăturile arheologice din această străveche așezare au fost începute în anul 1964 de directorul Muzeului Banatului, profesorul Marius Moga. Ele continuă din anul 1976, prin colaborarea a două muzee, cel din Timișoara și Muzeul de etnografie și istorie din Caransebeș.

Investigațiile de pînă acum au scos la lumină vestigiile castrului roman, identificîndu-se laturile sale de est, vest și de nord, cea de sud fiind distrusă de apele Timișului. Cu acest prilej s-a putut stabili că este vorba despre o puternică fortificație, cu dimensiunile de 310—195 metri.

De asemenea, s-a reușit detectarea a patru nivele de locuire, constatîndu-se faptul că la început, castrul a fost construit din pămînt și apoi refăcut de trei ori în piatră. După părerea arheologilor, fortifica-

ția de pământ a fost ridicată între anii 102—105, probabil de legiunea a IV-a Flavia Felix, trupe ale căror urme sînt atestate de ștampilele de pe cărămizi.

Tot în vremea împăratului Traian castrul a fost refăcut din piatră, pentru ca mai târziu el să fie distrus în întregime de un mare incendiu. Pe teren, arheologii au identificat urmele unor retrageri grăbite, datorate probabil unei situații militare încordate. Se crede că evenimentele se referă la războaiele marcomanice de pe la mijlocul secolului al II-lea, fiind găsite monede din acele vremuri.

Importanța castrului roman de la Tibiscum a fost subliniată de cercetătoarea Doina Benea, care a relevat faptul că el constituie cea mai mare fortificație romană din Banat existentă în secolele II—III, fortificație care a adăpostit în permanență trei unități auxiliare. De asemenea, acest castru constituia baza sistemului roman de apărare împotriva dacilor liberi, sistem format în vestul Daciei din castele de la Porolissum, Micia și Tibiscum.

O importantă științifică deosebită o prezintă însă *asezarea civilă de lângă castru, vestigiile orașului Tibiscum*. Se știe că în imediata apropiere a castrelor locuiau veteranii, negustorii și meșteșugarii ce-și desfășurau activitatea pentru acoperirea necesarului de consum al trupelor.

Erau așa-numitele canabae. Aici, profesorul Marius Moga a descoperit o prăvălie care conținea numeroase opaițe, mari cantități de cuie de tot felul, trei recipiente din lemn, un gen de butoaie care conțineau grâu, orz și semințe de in. De asemenea, în interiorul magazinului antic se mai aflau vase cu capac, străchini, oale și ulcele care erau vîndute populației.

Dar faptul cel mai neașteptat a constat în *identificarea unei mari cantități de sticlă de geam*. Cercetătorul Richard Petrovsky, din Caramsebeș a descoperit în castru și a reușit să reconstituie din fragmentele de geam o bucată cu dimensiunile de 36 cm lățime și 30 cm lungime geam care avea mijlocul subțire și marginile puțin îngroșate. Era așa deoarece în timpul suflării, pasta sticloasă s-a extins spre margine. *Marea cantitate din geamuri atestă pentru prima oară prezența sticlei de geam pe teritoriul țării noastre și dovedește că în urmă cu aproape două milenii a fost cunoscută tehnica înaintată de fabricare a geamurilor.*

O altă descoperire interesantă făcută anul trecut se referă tot la prelucrarea sticlei. Este vorba despre *găsirea într-o altă încăpere din orașul antic Tibiscum a unui atelier unde se confecționau mărgelile din sticlă, divers colorate*. Erau peste 115 tipuri de mărgelile în numeroase nuanțe și de diferite forme: romboidale, exagonale, cilindrice, de tip pepene, plate etc. în cantități foarte mari. Prezența unor fragmente de pastă sticloasă, a unor creuzete din ceramică care conțineau pastă sticloasă ca și descoperirea unor mici unelte din fier ce serveau la confecționarea mărgelilor, dovedesc că aici era un atelier de mărgelă.

În castru s-au găsit ceramică dacică, lucrată cu mîna, fragmente de vase-borcane și de cești dacice, în primele două nivele de locuire. În celelalte două nivele, ceramica a fost lucrată la roată dar și ea păstrează briul alveolar, motiv de decor dacic.

Descoperirea a două tezaure de monede de bronz din sec. IV dovedește continuitatea culturii materiale daco-romane și în veacurile următoare retragerii aureliene. Iar prezența unor capace de vase, care au pe buton încaizată cite o cruce, relevă existența unei comunități creștine în sec. IV.

Cercetările arheologice continuă în acest moment cu obiectivul studierii sistemului defensiv al castrului și dezvelirii porții praetoria. În acest mod, Tibiscum își dezvăluie tainele și arheologii încearcă să detecteze aici urmele trecutului în singura așezare antică unde fortificația și orașul străvechi nu sînt suprapuse de construcții moderne.

● **Monumentul Tropaeum Trajani, redută a vitejiei străbune.** — Indiscutabil, în ierarhia valorilor patrimoniale locul proeminent îl ocupă monumentul triumfal de la Adamclisi, Tropaeum Traiani — cu cetatea anonimă alăturată. De asemenea, e bine cunoscut că el semnifică piatra de început a zămislirii etnice românești. Încă de la sfîrșitul veacului trecut, ani în șir, pînă în zilele noastre a format obiectul cercetărilor savante ale lui Grigore Tocilescu și a multor învățați români și străini, elaborîndu-se o vastă literatură istorică și arheologică.

Încă din 1882, Tocilescu a început degajarea prețioaselor mărturii risipite în jurul nucleului de piatră și mortar și recuperarea aceloră răspîndite prin cele mai îndepărtate și ascunse locuri, grija febrilă pentru conservarea și restaurarea monumentului, dominînd permanent preocupările arheologice și istoricilor români. Mihail Kogălniceanu, făcîndu-se ecoul opiniei publice, a dat curs propunerilor absolut legitime formulate de Tocilescu și a propus în parlament reconstituirea monumentului chiar în Capitală. Acest prețios document, această cronică în piatră a singeroaselor epoei între anii 101—106, acest eveniment cardinal în etnogeneza poporului român a fost însă pînă la urmă restaurat în zilele noastre. Astăzi, la Adamclisi, se află un adevărat complex muzeistic, pentru că, aici, nu numai că a fost restaurat trofeul lui Traian, dar s-a înălțat și unul din cele mai valoroase muzee europene. În principal, nu avem de-a face cu o constituire istorică autentică, pe baza pieselor originale, a metopelor originale, care — dată fiind starea lor precară de conservare — dacă ar fi fost incluse în monument ar fi fost condamnate la o totală distrugere. De aceea, metopele originale au fost încadrate sugestiv în cadrul muzeului, dînd posibilitatea de studiu în vederea rezolvării atîtor probleme științifice rămase în suspensie care implică o cercetare deplină a fiecărei piese, în toate aspectele ei. Pe scurt, restaurarea «autoportantă» adoptată, poate fi rezumată astfel: mai întîi trebuie precizat că restaurarea treptelor s-a făcut cu piatră extrasă tot din cariera de la Deleni, carieră folosită și de meșterii lui Traian pentru construirea monumentului. Apoi, pe o bază solidă dată de un pat de beton, care imită primele trei rînduri de asize ale para-

mentului, se înalță o timplărie metalică divizată în cadre cărora li s-au montat simili de piatră artificială, în realitate copii în plăci subțiri după piesele originale. În chipul acesta, montarea și demontarea plăcilor care reproduc pietrele figurate și nefigurate ale soclului cilindric, sau acoperișul cu bazele exagonale, și statuia trofeului se pot înlocui și substitui oricând în funcție de rezultatele cercetărilor ulterioare.

● **Labirintul subteran din muntele de cretă de la Basarabi** (Murfatlar). — Istoria cercetărilor științifice de la complexul rupestru din comuna Basarabi începe la 11 iunie 1957, când muncitorii care lucrau pe dealul Tibișirul au identificat întâmplător un mic lăcaș săpat în cretă.

Primele investigații le-a întreprins arheologul Petre Diaconu, care a încercat să descifreze tainele din jurul acestui interesant monument. După aceea, cavoul și galeriile subterane au fost descoperite de dr. arhitect Virgil Bilciurescu, împreună cu arheologii Adrian Rădulescu și Ion Barnea. Cercetările au fost continuate de arhitecta Liana Bilciurescu, care a descoperit alte trei lăcașuri și a început apoi acțiunea de restaurare a acestui valoros ansamblu, sculptat în cretă.

La ora aceasta, el este în parte restaurat și în curînd acest muzeu inedit va prezenta publicului o epocă puțin cunoscută din istoria patriei.

Într-o grandioasă încăpere asemănătoare cu o sală de peșteră, se coboară și se urcă numeroase trepte pînă se ajunge la un mic lăcaș de cult, compus din naos, pronaos și altar, despărțite prin ziduri de cretă cu uși ce se terminau în arcade. Pereții sînt împodobiți cu numeroase desene, reprezentări incizate de cei care au viețuit odinioară aici.

Spre celelalte niveluri subterane pretutindeni se observă, pe ziduri, desenate chipuri de animale, scene de vînătoare, țintare, corăbii cu pînze, steaguri și inscripții. Este o mare necropolă, veritabilă catacombă cele patru lăcașuri (bisericuțe) fiind legate între ele prin galerii și trepte. Atît de mici sînt biseriцуțele, atît de fabuloase sgrafitele, atît de minuțios concepută construcția labirintului străbătut, încît ești fascinat de ceea ce se vede.

Majoritatea desenelor conțin semnificații greu de înțeles astăzi — sublinia arhitectul Virgil Bilciurescu. Corăbii ce plutesc parcă spre infinit, oameni care țin în mînă simbolul sufletului lor: sînt manifestări grafice ce marchează o credință care-și avea originea în negurile trecutului îndepărtat.

Atît de simple par desenele încît ai impresia că cineva s-a jucat cu un obiect ascuțit pe zidurile de cretă. Totuși specialiștii sînt de părere că naivitatea imaginilor a fost voită, că ele sînt pline de mișcare, de viață. Erau codificate și reflectau nu numai concepțiile acelor oameni și evenimentele petrecute cîndva. Datorită lor putem afla cum se îmbrăcau membrii acelei așezări, ce arme foloseau etc. Cele mai elocvente reprezentări grafice sînt fasciile cu două topoare, țintarul și pentagrame, simboluri familiare pe vremea romanilor.

De asemenea imaginea labirintului ne poartă spre culturile din zona Mediteranei, ajungînd pînă în Creta, unde se pare că-și are geneza. Desenul acesta a fost preluat de romani, dar imagini labirintice găsesc

De teritoriul țării noastre încă din epoca neolitică, ele găsind un teren propice la culturile Cucuteni și Cumelnița.

Nu întâmplător desenul labirintului este prezent în aceste catacombe, deoarece chiar și modul de alcătuire a așezării de la Basarabi este labirintic: un drum lung, întortocheat cu capcane.

La Basarabi s-au găsit și texte scrise în limba slavă și greacă. Deși au fost realizate de zeci de mâini, ele conțin litere egale, bine desenate și datează din primele începuturi ale complexului. Dar cea mai mare parte dintre inscripții n-a putut fi încă descifrată. Este o scriere necunoscută, formată din așa-zisele rune, ce par semne compuse din grupe de două, trei litere, despărțite prin liniuțe.

Textele cu caractere chirilice și grecești conțin invocații, mențiuni despre unele evenimente, nume de persoane sau consemnări ale epocii. Remarcabil este înscrisul lui *Jupan Dimitrie* care întărește dania către supusul său Gheorghe. S-ar putea să fie același text menționat pe piatra găsită la Mircea Vodă și datată în anul 943.

Chiar și săparea lăcașurilor prezintă un stil arhitectonic inedit: ele au fost cioplite în cretă, cu o rafinată artă, ce reflectă tradiții de demult. Bazinele fostei cariere s-au păstrat integral și orice specialist poate recunoaște aici factura de lucru romană.

S-au găsit și unelte de fier folosite de muncitorii de odinioară.

Locuitorii acestei așezări dețineau o cultură avansată pentru acele vremuri tulburi. Nu numai formele arhitecturale reliefează civilizația lor, ci și inscripțiile care denotă că erau oameni familiarizați de multă vreme cu exprimarea prin scris, fapt ce indică un fenomen cultural necunoscut, fenomen care nu și-a găsit pînă astăzi un precedent bine conturat.

Pînă acum nu se cunosc cauzele părăsirii atît de brusce a așezării. Să fi fost curmată de invaziile de la sfîrșitul mileniului?

S-a lucrat ani întregi în inima muntelui de cretă pentru restaurarea monumentului. Mii de blocuri, unele de două sau chiar de trei tone au fost reamplasate la locurile de origine. Acum baraca de protecție este treptat înlocuită. Noul edificiu, din beton, va servi nu numai ca acoperămint așezămîntului subteran, ci și pentru expunerea pieselor celor mai reprezentative din secolele X și XI găsite în acest labirint. Scări special amenajate vor duce publicul către fosta carieră, după care se va coborî spre celelalte niveluri subterane, iar pe parcurs vor putea fi văzute vestigiile descoperite: ceramică, topoare de metal, rîșnițe și obiecte casnice.

O serie de machete vor reproduce cele mai valoroase inscripții de pe zidurile ansamblului rupestru.

Nici pînă azi nu se cunosc unele elemente legate de străvechea așezare. Astfel, nu se știe de ce se extrăgea cretă de aici, deși acest material există și în alte locuri din împrejurimi.

De asemenea, multă vreme s-a crezut că valul de piatră dobrogean ce pornește pe lângă Cernavodă și se apropie de Constanța ar fi fost

construit din blocuri extrase din această carieră. Măsurându-se calupurile din valul de piatră s-a constatat însă că ele nu coincid cu dimensiunile celor fasonate la Basarabi.

O altă ciudățenie : inscripțiile de pe pereții catacombelor nu amintesc anul scrierii lor, toate datările făcute pînă acum fiind numai de natură arheologică.

Enigmatic este și faptul că aici nu s-a găsit nici o monedă, pe cînd în toate stațiunile arheologice datînd din epocile apropiate au fost descoperite nu numai monede ci și tezaure.

«Concluzia specialiștilor» este că viața celor ce au trăit aici a fost foarte aspră, o solitudine misterioasă, mai ales dacă se ține seama de faptul că respectiva comunitate a fost cunoscută la mari depărtări. Lucrul este concretizat de numele unor pelerini care și-au scrijelit trecerea lor pe acolo : *Petre, Simeon, Iosif, Gheorghe, Damian* etc.

În prezent, arheologul dr. Petre Diaconu continuă cercetările, urmărește eventuala descoperire a așezării prefeudale de la Basarabi și identificarea altor monumente asemănătoare în zonă. *După părerea cercetătorului, planul lăcașurilor din labirintul subteran reflectă o continuitate de tradiție romană, continuitate care nu putea să se păstreze decît prin intermediul populației locale romanizate, iar ceramica identificată aici, ornamentele incizate pe pereții de cretă și formele acestora, sînt expresii ce-și trag originea în tradiții daco-romane (subl. n.).*

*

În legătură cu enigmele de la Basarabi se poate găsi totuși o cheie: aici a fost o importantă comunitate monastică creștină încă din primele secole. Aici, ca și la Niculițel, s-au înjghebat primele comunități ale trăitorilor sihaștri de origine postapostolică. Monogramul creștin de pe pereți și alte simboluri (porumbelul etc.) indică perioade vechi (sec. II—IV); urme romane, daco-romane, runice, grecești, slave sînt de fapt indicii ale originii viețuitorilor de aici de-a lungul timpului (sec. III-X).

În orice caz, complexul monastic de la Basarabi constituie cea mai grăitoare dovadă de viețuire obștească a celor care «s-au lepădat de lume».

Diac. P. I. DAVID

• ÎNDRUMĂRI PĂSTORALE •

PREOTUL — PILDUIITOR ȘI ÎNDRUMĂTOR AL VIEȚII MORALE A CREDINCIOȘILOR

Prin natura și menirea ei, Biserica este o instituție de catehizare, întrucât obiectivul ei final — mântuirea credincioșilor — implică îmbunătățirea vieții lor morale. Acest adevăr este exprimat limpede de învățătura Bisericii ortodoxe după care mântuirea nu se poate obține numai prin har și credință ci și prin fapte bune. De aici urmează că îndrumarea vieții morale a credincioșilor este o îndatorire primordială, indisolubil legată de misiunea preoției creștine.

Această importantă și dificilă lucrare se efectuează în două moduri principale: prin viața morală exemplară a preotului și printr-o îndrumare metodică, amplă și stăruitoare a credincioșilor spre a-i convinge să-și ridice și ei nivelul vieții lor morale.

I. IMPORTANȚA ȚINUTEI MORALE A PREOTULUI

Din grija de a se împărtăși toți de harul mântuitor și pentru a nu pune nici un obstacol lucrării harice în lume, sfânta noastră Biserică învață că validitatea Sfințelor Taine nu depinde de vrednicia preotului săvârșitor ci numai de efectuarea lor în condițiile stabilite de Biserică. Este principiul pe care teologia romano-catolică l-a precizat în formula potrivit căreia, Taina are eficiență *ex opere operato* și nu *ex opere operantis*.

De altfel, harul Sfințelor Taine nu este o răsplată sau o încununare a vredniciei morale nici a săvârșitorului nici a primatei. El are tocmai rostul de a întări slăbiciunile lor, de a vindeca păcatul. Dacă lucrarea harului ar fi condiționată de vrednicia omenească, nimeni nu l-ar putea merita.

Harul este un dar gratuit. Dovadă sînt și numeroasele rugăciuni de umilință pe care preotul le citește la Sfînta liturghie, în care-și mărturișește nevrednicia.

De aceea, pentru ca taina să fie validă, așa cum spune dogmatismul ortodox Hr. Andrutsoș¹, «ajunge ca săvârșitorul să lucreze liber și cu

1. Hristu Andrutsoș: *Simbolica*, trad. din limba greacă de Iustin Moisesco, prof. univ., Editura Centrului mitropolitan al Olteniei, 1955, p. 247.

chibzuință și să se conformeze, în exterior, cu rînduiala Bisericii, făcînd ceea ce face Biserica».

Dar această concesie făcută de Biserică spre binele credincioșilor nu absolvă de vină și răspundere pe preotul nevrednic și nici pe superiorii care-l tolerează cînd cunosc realitatea, fiind în totală opoziție cu ceea ce ar trebui să fie.

Poporul nostru credincios a înțeles bine această situație, pe care o exprimă însă cu o oarecare nedorită resemnare prin cuvintele: «să faci ce spune popa și nu ce face el».

De asemenea, în general, el are încredere în darul preotului, chiar al celui ce nu-i destul de vrednic, față de care se arată adesea destul de îngăduitor.

Cu toate acestea, pentru chestiuni morale mai grave și mai gingașe, credincioșii își aleg duhovnicii după criteriul experienței și al vredniciei morale și au convingerea că rugăciunile preoților cu viață mai curată sînt mai ascultate de Dumnezeu și de aceea, la nevoi mai mari, ei aleargă la aceștia.

Această convingere a credincioșilor corespunde învățaturii Bisericii, după care preotul trebuie să fie în mod efectiv și permanent un trăitor al virtuților creștine și încă la cel mai înalt nivel posibil, în vederea nu numai a mîntuirii sale ci și a credincioșilor². Acesta este un imperativ ce decurge în mod logic și firesc din însăși misiunea excepțională a preotului, care întrece în demnitate și pe aceea a îngerilor.

Ca slujitor al lui Hristos, prin puterea Duhului dată lui în Taina Hirotoniei, preotul exercită cele trei slujiri: slujirea arhierască, slujirea învățătoare și slujirea conducătoare cu scopul mîntuirii credincioșilor. Această mîntuire se realizează prin iertarea păcatelor și renașterea credincioșilor, firea lor redevenind capabilă de comuniune cu Dumnezeu și cu semenii în iubire.

Preotul este slujitor al lui Hristos și iconom al tainelor (I Cor. IV. 1; II Cor. V, 10), organ al Duhului Sfînt (Fapte XX, 28). De aceea, preotul trebuie să fie — cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — «o oglindă cu adevărat neîntinată a lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești (...) și să petreacă împreună cu îngerii încă fiind pe pămînt (...)». Preoția se săvîrșește pe pămînt. Dar are orînduiala cetelor cerești». «Preotul trebuie să fie atît de curat ca și cum ar sta în cer printre puterile cele îngerești»³. Sfîntul Grigore de Nazianz spune: «Preotul devine întrucîtva Dumnezeu și pe alții îi face dumnezei».

Această neîntrecută demnitate implică o foarte mare răspundere. Preotul poartă grijă de suflete, a căror valoare este fără echivalent (Matei XV, 26). De aceea — așa cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — «omul căruia i s-a încredințat turma cea cuvîntătoare a lui Hristos su-

2. Asupra acestei teme vezi cu deosebire: Pr. Petre Vintilescu, *Preotul în chemării sale de păstor al sufletelor. Capitol de Teologie pastorală indirectă*, București, f. an, p. 135—214 și P. Boulay, *Prêtre et Pasteur ou grandeurs et obligations*, Paris, 1911.

3. Despre preoție, III, 4, trad. de Pr. D. Fecioru, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXIV (1957), nr. 10, p. 946.

ieră, pentru pierderea oilor, nu pagubă de bani ci pagubă sufletească în primul rînd»⁴.

Iar pentru a reuși în activitatea sa pastorală, preotul trebuie să aibă în primul rînd o ținută morală pilduitoare, izvorită dintr-o trăire efec-
tivă a virtuților creștine.

Prima datorie a preotului este de a învăța, ceea ce înseamnă a educa, a trăi viața potrivit cu învățătura creștină. Căci *verba volant, exempla trahunt*. «Îndeobște — spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — mul-
țimea păstoriiilor se uită la purtările conducătorilor lor ca la un model și caută să se asemene cu ei»⁵. Exemplul vieții personale a preotului este cea mai bună predică, o predică-model permanentă și cu puternică influență asupra credincioșilor. Învățătura luminează mintea, dar exem-
plul, prin mijlocirea intuiției — accesibilă oricui —, îmboldește puternic voința spre fapte. Acest adevăr este limpede exprimat de Mîntuitorul cînd se adresează apostolilor săi cu cuvintele: «Așa să lumineze lumi-
na voastră înaintea oamenilor încit să vadă faptele voastre cele bune, și să mărească pe Tatăl vostru care este în ceruri» (Matei V, 16).

Valoarea trăirii cu fapta este mereu scoasă în evidență de Sfînta Scriptură. «Cel ce va face și va învăța, acela mare se va numi în Împă-
rătia cerurilor» (Matei V, 19), spune Mîntuitorul, care adaugă: «V-am dat vouă pildă ca să faceți voi precum v-am făcut Eu vouă» (Ioan XIII, 5). Adevăratul păstor «merge înaintea oilor și ele merg după dînsul» (Ioan X, 4).

Sfîntul Apostol Pavel spune același lucru cînd ne îndeamnă: «Fiți mie următori precum și eu lui Hristos» (I Cor. IV, 16). Lui Timotei îi adre-
sează îndemnul: «Te fă pildă credincioșilor cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu credința, cu curăția» (1 Tim. VI, 2), iar lui Tit îi spune: «În toate arată-te pe tine pildă de fapte bune» (Tit II, 7).

Sfîntul Ioan Gură de Aur lămurește acest lucru astfel: «Oamenii sint atenți la ceea ce facem noi, nu la ceea ce spunem. Hristos a spus: «Fericit este acela care face și care învață». Vedeți cum El a menționat mai întii verbul «a face» și apoi «a învăța». Căci dacă se începe cu practica — adică cu faptele — și învățămîntul nu urmează, puțin interesează. Practica este de ajuns și faptele pot cu mult mai bine să slujească de învățătură celor ce ne înconjură»⁶.

Preoția este funcția sfințeniei, iar viața morală a preotului este au-
toritatea și prestigiul cu care acesta își susține lucrarea pastorală. De aceea, precum spune — cam retoric, e drept, — Sfîntul Grigore de Na-
zianz⁷: «Preoții trebuie să fie adică niște făpturi cerești, care să propo-
văduiască Evanghelia și cu vorba dar mai ales cu pilda lor cea bună».

Preotului i se cere sfințenie cu deosebire în funcția sa de liturghisi-
tor, de părtaş la preoția Mîntuitorului, prin care el devine organul sfin-
țitor al vieții credincioșilor. «Cînd invocă pe Sfîntul Duh și săvîrșește infricoșata jertfă — spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — cînd mîinile sale

4. Despre preoție, II, 2, trad. cit., p. 937.

5. Ibidem, III, 14, p. 955.

6. Omilia 203 la 2 Cor.; P.G. LXI, 540.

7. Despre iugă, cap. 69; P.G. XXXV, 477 G.

țin pe Stăpînul a toată firea, te întreb : în ce rang îl vom pune ? Ce curăție, ce pietate n-avem dreptul să cerem de la el ?»⁸. «Preotul trebuie să fie curat ca și cum ar fi deja în cer printre puterile spirituale, să fie un templu viu al Duhului Sfint», cum spune același Sfint Părinte⁹.

Avînd misiunea de a îndrepta, îndruma și sprijini sufletele păstoritorilor săi spre desăvîrșirea morală, preotul trebuie ca el însuși să se dovedească a fi un adversar neînduplecat al păcatului și model de virtute.

Chipul moral ideal al preotului este înfățișat de Sfîntul Apostol Pavel în Epistola I către Timotei (III, 2—5) unde spune : «Se cuvine preotului să fie neprihănit, bărbat al unei singure femei, cumpătat, înțelept, vrednic de cinste, primitor de oaspeți, în stare să învețe pe alții, să nu fie bețiv, nici bătaș, nici doritor de cîștig urit, ci să fie blind, nu gîlcevitor, nu iubitor de bani, să-și chivernisească bine casa și să-și țină copiii în supunere cu toată cuviința, căci dacă cineva nu știe să-și cirnuiască bine casa lui, cum va îngriji de Biserica lui Dumnezeu ?». Același îndatoriri morale ale preotului le repetă și lui Tit (I, 5—7).

Intr-adevăr, preotul trebuie să fie — după expresia Sfîntului Grigore de Nazianz — «mai presus de mulțime în ce privește virtuțile și apropierea de Dumnezeu»¹⁰. Preotului nu-i este de ajuns să nu fie rău ci el «să se și distingă prin bine, să nu se mulțumească să fie bun dar să înainteze mereu în bine»¹¹. Ascensiunea pe calea desăvîrșirii morale este foarte anevoioasă. Virtutea se cîștigă și se cultivă printr-o necurmată luptă cu ispitele de tot felul, iar cele care asaltează pe preot sînt cu mult mai numeroase și mai grele decît ale credincioșilor și chiar decît ale monahilor. «Mai multe sînt valorile care tulbură sufletul preotului decît vînturile care frămîntă marea», spune Sfîntul Ioan Gură de Aur¹². «Să înșiri toate greutatele preoției — spune același Sfînt Părinte — înseamnă să măsoari marea. Deși va curăți sufletul de orice patimă, lucru cu neputință, chiar și atunci va fi silit să înfrunte mii și mii de greutate. ca să îndrepte păcatele celorlalți. Dar de mai este încărcat și cu păcate proprii, vezi-i noianul ostenețelor și grijilor lui. Cîte trebuie să sufere de vrea să biruie și păcatele lui și ale păstoritorilor săi !»¹³.

Astfel, sufletul preotului, ajuns prin rutină la lîncezeală și însensibilitate, își va înnoi capacitatea emotivă printr-o asiduă rugăciune personală. Va scăpa de ispita gîndurilor rătăcite rugîndu-se fierbinte și împlinind toată pravila ce nu-l lasă nici o clipă fără ocupație în timpul serviciului divin. Cînd se va îndoi că el, cu slăbiciunile sale omenești, poate transmite Darurile dumnezeiești, trebuie să-și dea seama că în «Taină» singur Sfîntul Duh lucrează, el nefiind decît un transmițător. Preotul va birui duhul mîndriei citind rugăciunile personale din cărțile de cult, care sînt mărturisiri de smerenie și nevrednicie. Pătruns de iubirea creștină, va scăpa de invidie, învrăjbită, mîndrie și alte păcate.

8. *Despre preoție*, VI, 4 ; trad. cit., p. 986.

10. *Despre fugă*, cap. 3 ; P.G. XXXV, 409 B.

11. *Ibidem*, cap. 14 ; P.G. XXXV, 423 B.

12. *Despre preoție*, III, 8 ; trad. cit., p. 950.

9. *Ibidem*, III, 4 p. 946.

13. *Ibidem*, VI, 9, p. 990.

Preotul ortodox este strâns legat de viața credincioșilor săi, împărtășind cu ei bucuriile și necazurile, năzuințele și strădaniile spre mai bine. Inșă nu trebuie să piardă niciodată din vedere că el reprezintă pe conducătorul lor spiritual. De aceea, ferindu-se de duhul lumesc, va trebui să fie model, distingându-se în toate: în cuvînt, în îmbrăcăminte, în portare. Costumul preoțesc îl ajută mult la aceasta.

Sfîntul Ioan Gură de Aur mai amintește și de alte păcate care pot să se afle în sufletul preotului și anume: egoismul, iubirea de stăpînire, invidia, certurile, setea de onoruri, disprețul față de cei săraci, îngușirea celor bogați și suspuși, aparențele de modestie etc.

În cele următoare vom stărui mai mult asupra ispitelor care asaltă preotul. Căzută cu deosebire pe preot nu numai ca om, ci și în funcția de preot ¹⁴.

Mai întii, discreția și intimitatea duhovnicească care caracterizează relațiile profesionale și personale ale preotului ascund multe curse primejdioase pentru virtutea lui. De aceea — așa cum remarcă Sfîntul Ioan Gură de Aur — «preotul are nevoie de mult mai mare curăție decît monahii» ¹⁵. Cu deosebire asupra castității preotului se exercită multe, variate și subtile seducții din partea credincioșilor, care știm că apelează mai des la slujbele religioase decît bărbații. Pentru a nu se lăsa prins în aceste mreje, preotul trebuie să posede o forță morală superioară.

Dar nu-i de ajuns ca el să se păstreze neîntinat, ci trebuie să se ferască cu multă grijă și de bănuiala de păcate. «Frumos lucru este chiar — spune Sfîntul Grigorie de Nazianz ¹⁶ — nu numai să nu dăm nimănui motive de sminteală sau de poticnire, nici prin păcat dar, dacă se poate și împrejurările îngăduie, nici măcar prin bănuiala de păcat».

Pentru a se apăra pe sine și a feri și pe alții, preotul trebuie să asculte recomandarea Fericitului Ieronim, care spune: «Dacă mergi pentru o slujbă religioasă la o vădană sau la o fecioară, să nu intri niciodată singur în casa lor. Fă-ți rost de însoțitori, a căror tovarășie să nu-ți atragă blam (...) să nu stai singur cu o femeie, în taină și fără martori (...). Ferește-te de orice bănuială și previn-o pe cît se poate tot ceea ce se poate născoci pe seama ta» ¹⁷.

De asemenea, virtutea cumpătării este pusă la grea încercare. Ospetele, praznicele sau pomenirile îndătinate în Biserica noastră, la care preotul este nelipsit, prilejuiesc, fără îndoială, o apropiere de credincioși dar, totodată, și riscul unei alunecări de la cumpătare. La aceasta contribuie și faptul că preotul este îmbiat stăruitor să guste din toate, iar refuzul este considerat ca mîndrie și lipsă de atenție. Căutînd să cîntească după cuviință gazdele, se va feri ca de foc de îmbuibare și beție, nelăsîndu-se molipsit de păcatele turmei, fapt osîndit de profetul Osea cînd spune: «Preotul s-a făcut ca și poporul» (IV, 9). Aproximarea de credincioși realizată în astfel de ocazii trebuie folosită ca prilejuri

14. Vezi Pr. Vintilescu, *op. cit.*, p. 135—214.

15. *Despre preoție*, VI, 2; trad. cit., p. 984.

16. *Ibidem*, III, 13, p. 953.

17. *Despre lugă*, cap. 2, P.G. XXXV, 409 A.

potrivite pentru a-i învăța, a combate vreun păcat, a lămuri vreo problemă de viață etc.

O altă mare ispită este mândria cu diferitele ei vlăstare, păcat adînc înrădăcinat în firea noastră, care cu greu poate fi biruit. Sfîntul Ioan Gură de Aur constată următoarele privitor la mîndrie: «Poți vedea oameni care îndură cu multă tărie postul, privigherile, culcatul pe un așternut prost, o viață oricît de aspră dar își pierd atîta capul, că ajung mai sălbatici decît cele mai sălbatice fiare cînd sint ocăriți, luați în ris, muștrați pe drept sau pe nedrept...»¹⁸.

Prin aplicarea contabilizării veniturilor epitrahilului să recunoaștem că preoții sînt ajutați să se ferească sau să scape de o patimă atît de ușor de contractat și atît de greu de înlăturat și anume de arghirofilie, care este una din cele mai serioase pietre de încercare pentru moralitatea preotului. Într-adevăr, comportarea lui față de bunurile materiale este hotărîtoare pentru calificarea lui morală de către credincioși și de care depinde în cea mai mare măsură succesul lui în pastorație.

Dar unui preot nu i se pretinde numai să nu fie lacom de bunuri materiale ci nici zgîrcit. Preotul trebuie să fie cît mai darnic cu putință.

Luxul unui preot este o sfidare a credincioșilor cu urmări nebănuite de grave. Prin lux, între preot și credincios se așează o distanță, care împiedică orice dialog rodnic între ei.

Un alt capitol important este cel al distracțiilor. Ca orice om, preotul simte și el nevoia distracțiilor. Dar nu toate distracțiile îngăduite credincioșilor sînt compatibile cu starea preoțească. Credincioșii sînt foarte atenți la toate manifestările preotului, care sînt tot atîtea pietre de încercare. Viața preotului este ca o cetate așezată pe munte, care nu poate fi deloc ascunsă privirii tuturor, cu deosebire la țară unde el este un personaj deosebit și cunoscut de toți.

Canonul 54 apostolic, canonul 9 sin. VI ec. și canonul 47 Cartagina interzic intrarea preoților în cîrciumă, afară de cazul cînd s-ar afla în călătorie și nu ar avea unde prinzi și găzdui.

Convorbirile presărate cu glume vulgare macină prestigiul preotului și de aceea sînt oprite de Sfîntul Apostol Pavel prin cuvintele: «E asemenea, nu vi se potrivesc nici vorbele urite, nici grăirea deșartă, nici glumele proaste» (Efes. III, 4). «Preotul trebuie să-și păstreze în castitate nu numai ochii ci și limba», spune fericitul Ieronim¹⁹.

Nu putem intra în amănunte. Bunul simț, mentalitatea și prejudecățile societății în care-și exercită misiunea preotul îi vor indica distracțiile îngăduite.

O altă ispită care asaltează cu diabolică stăruință pe preot este ispita ipocriziei, care derivă din mîndrie. Preotului i se cere o virtute sinceră și nu o cultivare meșteșugită a aparențelor după exemplul fariseilor, pe care-i înfiera Mintuitorul (Matei XXIII, 23). «La preotul Hristos, gura, mintea și mîna trebuie să fie de acord», spune Fericitul Ieronim²⁰. Sfîntul Grigorie Teologul adaugă: «Preotul trebuie să...

18. *Epist. LII ad Nepotianum*, cap. V, P.L. XXII, 532.

19. *Ibidem*, col. 538.

20. *Ibidem*, 7, col. 533.

tot locul și timpul întocmai ca aurul sau argintul, curat, fără sunet și fără amestec cu alte metale»²¹.

Totuși, există cazuri când nu din fățărnicie, ci din grija de a nu produce sminteală este preferabil ca preotul să-și ascundă păcatele. De exemplu, se va feri să fumeze în public, dacă nu s-a putut încă dezbăra acest viciu; nu va minca de dulce în timpul postului ca să fie văzut, chiar dacă este scutit de post din pricina unei suferințe. Și în cazul acestuia smintește pe cei ce-l văd sau aud că nu respectă postul, fiindcă este greu — dacă nu imposibil — să-i convingă pe toți că are pricini bine întinate să nu postească. De altfel, aceasta nu-i fățărnicie ci grijă pentru credincioșii săi.

Preotul ortodox este, de regulă, căsătorit. Căsătoria este pentru el primul rînd «un azil și un port sigur care adăpostește înfrînarea și vede patimile sînt închise în limitele cuvenite» — cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur²².

Preotul are soție și copii. El nu-și poate permite să limiteze numărul copiilor. Apoi, el trebuie să fie «bun chivernisitor în casa lui, avînd copii ascultători, întru desăvîrșită bunăcuviință. Căci dacă cineva a sărăcit și nu știe să-și orînduiească, cum va purta grija de Biserica lui Dumnezeu?» (1 Tim. III, 4—5). Soția preotului trebuie să-i fie prima enoriașă și colaboratoare. Familia preotului este o mică parohie, unde el încearcă rîvna, evlavia și înțelepciunea preoțească. De asemenea, familia sa îl apără pe preot de multe ispite și bănuiele și-i poate fi un sprijin și colaborator de nădejde în lucrarea sa pastorală. Pentru un preot, o familie nereușită este o adevărată nenorocire, care, în loc să-i ușureze misiunea, i-o îngreunează.

Preotul trebuie să știe a-și întocmi viața și comportarea astfel încît — așa cum precizează Sfîntul Ioan Gură de Aur²³ — «să fie cucernic dar lipsit de mîndrie; temut dar iubit; autoritar dar popular, drept dar larg la suflet; smerit dar nu slugarnic; aspru dar înțelegător».

Mai presus de toate, în viața preotului trebuie să fie întrupată iubirea, virtute creștină desăvîrșită. Preotul trebuie să aibă inima pururea aprinsă de iubire față de Dumnezeu și de oameni. Ca slujitor al Celui ce s-a jertfit din iubire pentru oameni, el trebuie să trăiască iubirea jertfelnică.

Trăind efectiv această virtute creștină fundamentală, toate celelalte virtuți vor urma de la sine, ele nefiind decît expresii ale iubirii, după cum spune Sfîntul apostol Pavel: «Dragostea este îndelung-răbdătoare, plină de bunătațe, dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se umflă de mîndrie, nu se poartă necuviincios, nu caută folosul său, nu se mînie, nu se gîndește la rău, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr, — toate le acoperă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le răbdă» (1 Cor. XIII, 4—7).

21. *Despre iugă*, cap. 10; P.G. XXXV, 422 B.

22. *Tratat despre leciorie*, cap. 9; P.G. XLVIII, 538.

23. *Despre preoție*, III, 16; trad. cit., p. 959.

În iubirea creștină, preotul va găsi acea sursă inepuizabilă a rivnei sale pastorale, a uitării de sine și a dăruirii jertfelnice pentru mîntuirea enoriașilor săi. Astfel, spre exemplu, el va găsi totdeauna un cuvînt potrivit la întîlnirea cu fiecare, care să-i arate preocuparea preotului pentru el, să-l apropie de el și prin preot de Dumnezeu. În iubire va afla înțelepciunea de a ști «să se facă tuturor toate ca măcar pe unii să-i cîștige».

Ocupîndu-ne de ispitele ce se așază în calea vieții virtuose a preotului, trebuie să ținem seama și de unele înlesniri pe care acesta le are din însăși exercitarea misiunii preoțești. Rămîne deci să amintim acum și de condițiile favorabile pe care le oferă misiunea de preot în stimularea, încurajarea, susținerea și desăvîrșirea moralității preotului. Dintre acestea enumerăm : imperativul moral ce rezultă din conștiința demnității misiunii preoțești, numeroasele rugăciuni pe care le face ca oficiant al slujbelor bisericești, împărtășirea deasă cu trupul și singele Domnului la toate liturgiile pe care le săvîrșește, atmosfera de pietate în care trăiește și în care-și desfășoară activitatea, încrederea și respectul cu care-l înconjoară credincioșii, costumul distinctiv pe care-l poartă și altele asemenea, care constituie condiții favorabile moralității, ajutoare și reazim puternic pentru străduința lui de a trăi o viață cit mai virtuoasă. Pentru cel ce este mistuit de focul iubirii creștine, aceste condiții îi înlesnesc urcușul spre tot mai înalte culmi de moralitate și chiar pentru cel cu mai puțină vocație și pregătire preoțească, acestea îi servesc drept sprijin și ajutoare temeinice spre a se menține măcar la un nivel moral acceptabil și într-o dorință și silință continuă de a progresa în virtute.

Importanța excepțională pe care o are ținuta morală a preotului pentru activitatea sa pastorală rezultă cu evidență din faptul că o viață morală deficentă este o adevărată calamitate pentru sufletele păstoriților săi. În aceste condiții, preotul nu numai că nu zidește dar dărîmă. Și încă, — precum remarcă Sfîntul Ioan Gură de Aur : «Fiii lui Hristos ruinează împărăția mai funest decît dușmanii săi declarați»²⁴. Preoții imorali tîgăduiesc mai mult pe Dumnezeu prin faptele lor păcătoase decît cei ce-l neagă numai cu vorba. Pe aceștia, Sfîntul Teofil de Antiohia îi numește «tîgăduitorii lui Dumnezeu» (Epist. II). Gravitatea păcatului lor constă în sminteala pe care o produc în proporții vaste și adînci în sufletele păstoriților lor. Cu deosebire unora ca acestora Mîntuitorul le adresează cuvintele : «Cine va sminti pe unul din acești micuți care cred în Mine, acela mai bine și-ar lega de gît o piatră de moară și s-ar îneca în adîncul mării» (Matei XVIII, 6).

În cadrul Vechiului Testament, această gravitate sporită era pricină pentru care păcatele preoților și ale membrilor familiei lor erau pedepsite mai aspru decît ale credincioșilor de rînd. Astfel, pentru păcatele preotului trebuia adusă o jertfă egală cu a poporului întreg (Lev. IV, 3, 13) ; pentru desfrînare, fiicele credincioșilor erau ucise cu pietre ca și fiicele preoților erau arse de vii (Lev. XXI, 9).

24. *Despre preoție*, III, 15 ; trad. cit., p. 957.

Din cele arătate, socotim că a ieșit în deplină evidență importanța sebită pe care o are ținuta morală a preotului pentru activitatea sa morală. Prin misiunea pe care o îndeplinește, preotul este un factor important de care depinde în mare măsură nivelul moral al păstoriților. De aceea, preotul trebuie să fie, el mai întâi și cât mai deplin, un slujitor sincer al virtuților creștine, un predicator nu numai cu vorba, ci și cu fapta al învățăturilor creștine, o pildă ideală întru toate.

II. PREOTUL, FACTOR ACTIV ÎN INDRUMAREA VIEȚII MORALE A CREDINCIOȘILOR

Așa cum am arătat, preotul are mai întâi datoria de a fi cât mai bun, totuși misiunea lui nu se mărginește numai la străduința de a face personal binele ci are și datoria, cerută de misiunea lui de preot, de a îndruma, îndemna și convinge și pe credincioșii săi să facă binele, cât mai mult bine posibil, iar aceasta și prin alte metode decât prin exemplul vieții sale morale. Este, desigur, foarte important, așa cum am văzut, ca el să ofere o viață morală pilduitoare, dar aceasta nu-i totuși de ajuns. Ci el trebuie să știe să antreneze și pe alții în lucrarea binelui, îndrumând, impulsivând, organizând și însuflețind pe credincioși în această direcție.

Această obligație stă sub aspră sancțiune. Sfântul Grigore-cel Mare spune, că vor fi osîndiți ca ucigași preoții dacă prin tăcerea sau nepurtarea lor de grijă sufletele ajung la moartea veșnică²⁵. Și în această importantă lucrare, preotul dispune și de anumite condiții — așa spune privilegiat —, care-i înlesnesc activitatea sa moralizatoare.

Astfel, preotul bun se bucură de un mare prestigiu în fața credincioșilor ca slujitor al lui Dumnezeu și al Bisericii. Credincioșii îi acordă credibilitatea cuvenită lui Dumnezeu și Bisericii. În exercitarea slujirii sale preoțești, el se adresează tuturor, cuprinzând pe toți enoriașii săi, fără nici o deosebire de vîrstă, nivel intelectual, stare socială, sex, și chiar indiferent de starea lor morală. De asemenea, preotul are cele mai multe prilejuri de a veni în contact cu credincioșii și încă la evenimentele cele mai importante din viața lor : botezul, cununia și moartea, pe care le poate folosi ca împrejurări favorabile pentru a le predica învățătura creștină.

În oficierea Sfintei Taine a Pocăinței, el are chiar privilegiul unic de a pătrunde în tainele cele mai ascunse ale sufletului și în chipul acesta, are posibilitatea de a influența pozitiv cursul vieții morale a credincioșilor. La toate acestea se adaugă asistența permanentă a Sfântului Duh care însoțește pas cu pas și clipă de clipă strădaniile preoților rîvnitori în exercitarea misiunii lor mîntuitoare cu totală disponibilitate și dăruire.

Pentru îmbunătățirea conviețuirii sociale și a unei vieți morale superioare, factorii de răspundere din patria noastră manifestă o permanentă grijă și preocupare.

25. Coment. la Iezechiel, I. I Omilia 12; P.L. LXXVI, 927.

În cele următoare vom arăta în ce fel poate contribui clerul ortodox român la îndrumarea morală a credincioșilor, referindu-ne cu precădere la obiectivele morale principale pe care le urmărește și conducerea noastră de stat.

Astfel, un prim obiectiv important este întărirea familiei, celulă de bază a societății. Ridicînd căsătoria la rangul de Sfîntă Taină, Biserica convinge pe credincioșii săi asupra importanței deosebite pe care o are această primă celulă socială, în care doi tineri se unesc și-și asumă răspunderi pentru toată viața. Pe temeiul acesta, preotul poate da îndrumări convingătoare, sfătuiind a se contracta căsătoriile numai după o matură chibzuință, pentru a le asigura trăinicia; lămurind pe tineri asupra înaltei meniri a căsătoriei, asupra răspunderii ce-și iau soții în fața lui Dumnezeu și a societății și asupra gravelor urmări ale divorțului pentru ei și mai cu seamă pentru copiii lor. Preotul va îndemna pe soți să se iubească «creștinește», adică jertfelnic, să se respecte reciproc, să fie fideli și îngăduitori unul față de celălalt. El va combate cu necruțare greșelile părinților față de copii: avortul, abandonul, neplata pensiei alimentare, lipsa unei educații sănătoase etc.

Pe copii îi va învăța să asculte, să iubească și să fie cuviincioși față de părinți (Efes. VI, 1) și să-i ajute la bătrînețe.

Familia creștină trebuie și poate să fie o școală a moralității și o pepinieră de virtuți. În lăuntrul ei se învață și se deprinde ascultarea respectul față de autoritate, munca, cumpătarea, iubirea părintească filială și frățească, dreptatea etc.

În ce privește îndatoririle legate de profesie, Biserica le fundamentează pe porunca de a munci dată oamenilor de la început de Dumnezeu și socotită în creștinism ca o lege fundamentală a vieții, ca mijloc exclusiv de trai și ca instrument al desăvîrșirii personale și sociale și de perfecționare a naturii, pe scurt, ca pe o condiție indispensabilă pentru mîntuire. De aceea, creștinul este îndatorat să exercite profesiunea cît mai conștiincios, cu tragere de inimă și cu deplină competență, pregătindu-se mereu spre a o îndeplini în condiții din ce în ce mai bune.

În relațiile profesionale, creștinul este îndatorat să asculte și să respecte pe conducători, să fie înțelegător și nepărtinitor față de subalterni. Creștinul trebuie să evite invidia profesională și să colaboreze frățește cu tovarășii săi de muncă. El trebuie să evite izolarea și egotismul, încadrîndu-se în munca colectivă.

Preotul trebuie să combată sinecura, parazitismul, protecționismul, neomenia, delăsarea în muncă.

Față de bunurile obștești, creștinul este îndatorat să le sporească pe cît îi este cu putință, să le ocrotească spre a nu se altera sau degenereze și să nu se atingă de ele, să le apere față de cei ce vor să și le însușească prin diferite metode ilegale și necinstite, sau față de cei ce manifestă o atitudine nepăsătoare față de aceste bunuri.

Această atitudine are la bază învățătura creștină despre pretul și valoarea bunurilor materiale ca mijloace necesare existenței personale și a semenilor și dezvoltării multilaterale a oamenilor.

Înșușirea ilegală și nedreaptă a bunurilor străine și cu deosebire a celor obștești este condamnată de morala creștină (1 Cor. VI, 10) ca un păcat a cărui gravitate se măsoară după mărimea pagubelor pricinuite. Nu-i fără importanță să precizăm, pentru lămurirea credincioșilor, că însușirea bunurilor străine poate îmbrăca diferite forme, ca : furt, jaf, înșelăciune, speculă, mită, nerestituirea bunurilor împrumutate, neîmplinea serviciului pentru care ești plătit, trăirea din cerșetorie, parazitismul, oprirea sau micșorarea retribuției convenite pentru munca prestată, camăta, simonia etc.

Cu privire la îndatoririle cetățenești, preotul este obligat să dea bune îndrumări și să îndemne stăruitor la achitarea impozitelor, îndeplinirea serviciului militar etc., precum și la respectarea tuturor legilor țării și a ordonanțelor și dispozițiilor emenate de la autoritățile puterii de stat în vederea realizării binelui comun. Va fundamenta aceste îndatoriri față de stat pe cuvintele Mântuitorului : «Dați cezarului ce este al cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu» (Matei XXII, 21) și pe cuvintele Sfântului Apostol Pavel : «Tot suflul să se supună stăpînirilor celor mai înalte, căci orice stăpînire de Dumnezeu este ordonată (...) spre binele tău» (Rom. XIII, 1, 4) și «cel ce se împotrivesc stăpînirii se împotrivesc rînduiei lui Dumnezeu» (Rom. XIII, 2) «Dați deci tuturor cele ce sînteți datori : celui cu darea, dare ; celui cu vama, vamă ; celui cu teama, teamă ; celui cu cinste, cinste. Nimănuui cu nimic nu fiți datori, decît cu iubirea unuia față de altul, căci cel care iubește pe aproapele a împlinit legea» (Rom. XIII, 7—8). Sfîntul Apostol Petru ne îndeamnă : «Cinstiți pe toți oamenii, iubiți pe frați, temeți-vă de Dumnezeu, cinstiți stăpînirea» (I Petru II, 17). Preotul va trebui să arate, de asemenea, că această supunere față de stat trebuie să pornească din convingere : «nu numai pentru mînie, ci și pentru conștiință» cum ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel (Rom. XIII, 5).

Preotul trebuie să îndrumeze pe credincioși să trăiască în duhul iubirii și al dreptății, cultivînd și toate virtuțile care izvorăsc din acestea : recunoștința, prietenia, respectarea onoarei aproapelui, răbdarea, smerenia, blîndețea, bunacuviința, milostenia, încrederea, nădejdea etc. (I Cor. XIII, 4—7 ; Ioan XIV, 6 ; Efes. IV, 25 ; Matei XXV, 21).

În același timp, este de la sine înțeles, că preotul duce permanent luptă necontenită împotriva tuturor păcatelor. Astfel, el luptă împotriva păcatelor strigătoare la cer : uciderea, asuprirea văduvelor și orfanilor, oprirea plății și nedreptățirea muncitorilor, perversiile sexuale și necinstirea părinților ; împotriva păcatelor capitale : mîndria, înbuibarea și beția, desfrînarea, avariția, mînia, invidia și lenea ; în fine, împotriva păcatelor contra Duhului Sfînt : apostazia, împotrivirea la adevărul învederat, socotința că Dumnezeu ne mîntuie numai prin har, fără ca noi să facem fapte bune, deznădejdea în îndurarea lui Dumnezeu și ura. Toate aceste păcate ruinează pe cel ce le are dar, în același timp, și societatea, fie direct, fie indirect. Ca să luăm numai un exemplu, beția nu atacă numai sănătatea celui stăpînit de acest păcat și bugetul necesar membrilor familiei lui, ci tulbură și relațiile cu semenii, pricinuind cer-

turi, bătaii, ucideri, copii degenerați. De altfel, nu există un păcat sau o virtute care să nu afecteze și societatea măcar în mod indirect.

Preotul trebuie să combată, de asemenea, atitudinile și faptele antisociale favorizate uneori de anonimatul întâlnirilor întâmplătoare cu oameni necunoscuți, în călătorie, la un spectacol etc. cum sînt, spre pildă, necuviința, huliganismul, precum și nepăsarea față de cei ce încalcă normele etice de conviețuire socială sau complicitatea cu acestea în diferite chipuri.

Printre primele și tradiționalele îndatoriri ale preotului este de a convinge pe credincioși să facă acte de milostenie trupească și sufletească față de cei ce au nevoie de acestea (cu deosebire bătrînii singuri, bolnavii, nevoiașii) întrucît de acestea condiționează Mîntuitorul mîntuirea personală a credinciosului.

În ce privește mijloacele de care se folosește clerul Bisericii noastre pentru îndrumarea morală a credincioșilor, acestea sînt cele evanghelice, care s-au dovedit că au o mare valoare educativă.

Astfel, credinciosul este lămurit asupra naturii sale de creatură aleasă a lui Dumnezeu, care-i poartă chipul și pentru care Mîntuitorul Hristos s-a jertfit din dragostea Sa nemărginită pentru el, asupra înalțului rost al vieții și activității sale, asupra desăvîrșirii morale pe care este menit s-o realizeze spre a deveni asemenea cu Dumnezeu și pe care n-o poate înfăptui decît prin iubirea față de Dumnezeu și de semenii.

Îndatoririle creștinului dobîndesc o mare putere de convingere prin faptul că sînt investite cu autoritate supremă, fiind porunci divine.

Temeiurile ascultării de porunci se întăresc și sporesc prin încrederea filială și iubirea frățească ce rezultă din considerarea lui Dumnezeu ca un Părinte iubitor și a oamenilor ca frați între ei.

Iubirea față de Dumnezeu, concretizată în iubirea față de semenii, este cel mai înalt și eficient motiv și suport al faptelor bune.

Orientarea eshatologică a creștinului prin credința în nemurirea sufletului și în învierea trupului, prin așteptarea unei judecări divine într-o viață viitoare constituie temeuri și motive puternice pentru o comportare morală superioară în viața prezentă.

La acestea se adaugă mijloacele harice pe care creștinul le primește prin Sfintele Taine, care-i asigură energia necesară pentru înlăturarea răului și săvîrșirea binelui.

În afară de aceasta, prin natura misiunii sale, preotul se ocupă cu deosebire de forul intern al credinciosului, străduindu-se să-i formeze convingeri sănătoase și puternice. Astfel, el nu trebuie să se mulțumească numai cu o supunere externă, formală față de stăpînire, ci pretinde și o convingere corespunzătoare. Trebuie să se supună fiind pe deplin încredințat că așa este bine (Rom. XII, 5).

Creștinul pătruns de iubire față de Dumnezeu și de semenii nu va putea avea decît o conduită morală superioară.

Temeiurile și motivele activității creștinului sînt adînci și puternice. Astfel, spre exemplu, pe el nu-l oprește de la furt numai teama de sancțiunea vremelnică dată de oameni, ci și teama de remușcările conștiinței și mai ales teama de judecata lui Dumnezeu, pe care n-o

poate evita. Aceasta în cazul unui nivel moral încă nedesăvârșit, când se determină la bine numai de teamă. Un creștin însă trebuie să depășească stadiul acesta, ajungînd să se conducă în viață numai determinat de iubirea de Dumnezeu și de aproapele, — motivele creștine ideale, și de o maximă eficiență pentru promovarea vieții morale creștine.

Din cele arătate rezultă că Biserica contribuie la îndrumarea morală a credincioșilor, punînd în valoare și în acțiune și elemente și mijloace proprii, capabile să formeze convingeri puternice pentru o viață morală cît mai înaltă. Biserica este o școală a virtuții în slujba binelui personal și obștesc. Creștinul care trăiește în Hristos, prin Hristos și în Hristos întreține raporturi bune cu semenii săi, este un factor de progres și de pace și lucrează pentru binele obștesc.

Biserica continuă lucrarea mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos care n-a venit să judece lumea ci să o slujească din dragoste și cu smerenie.

Clerul poate contribui la îndrumarea morală a credincioșilor prin exemplul personal și al familiei sale, prin predică, prin sfaturi la scaunul duhovniciei, prin îndrumări și îndemnuri în diferite ocazii și prin colaborarea cu factorii educativi locali.

Prof. Const. C. PAVEL

Omilia a VIII-a¹: DESPRE POCĂINȚĂ

de Sfântul IOAN GURĂ DE AUR

1. Ieri am stat departe de voi, dar nu de bună-voie, ci silit. Am fost departe de voi cu trupul, dar nu cu gândul ; departe de voi cu trupul, dar nu cu mintea. Pe cât puteam eram lipit de voi și pe toți în minte vă aveam. Că iarăși, fraților, aceeași boală trecătoare mă ținea ; dar m-am grăbit să văd fețele voastre ; și cu rămășițele bolii încă în mine, am alergat la voi, dragii mei. Bolnavii caută, după boală, să se spele și să facă baie ; eu, însă, am socotit cu cale să văd doritele voastre fețe, ca să-mi potolesc dorul de a vă predica ; doream să văd acest ocean mare cu apă nesărată, această mare lipsită de valuri. Am venit să văd ogorul vostru cel curățit de mărăcini.

Care port este, oare, așa de liniștit ca biserica ? Care grădină este așa de frumoasă ca adunarea voastră ? Aici nu-i șarpele, care ispitește, ci Hristos, care ne învață cele de taină ; nu-i Eva, care ne pune piedică, ci biserica, care ne ține în picioare ; nu sînt aici frunze de copac, ci rodul Duhului ; nu-i aici gard de spini, ci vie plină de belșug. Dacă găsec spin în ea, îl schimb în măslin — că cele de aici nu sînt stinjenite de sărăcia firii, ci cinstite cu libertatea de voință — dacă găsec lup, îl fac oaie, nu schimbînd firea, ci prefăcînd voința.

De aceea n-ai greși de-ai spune că biserica e mai mare decît corabia lui Noe. Corabia lui Noe a primit în ea animale și a păstrat în ea tot animale ; biserica, însă, primește animale și le schimbă. Iată ce vreau să spun ! A intrat în corabie uliu, a ieșit uliu ; a intrat lup, a ieșit lup. În biserică, însă, intră uliu și iese porumbiță ; intră lup și iese oaie ; intră șarpe și iese miel. Nu se schimbă firea, ci este alungat păcatul.

Asta e pricina că vorbesc mereu de pocăință. Că pocăința, cumplită și înfricoșătoare pentru păcătos, este leac păcatelor, istovire a fărădelegilor, secătuire a lacrimilor, îndrăznire către Dumnezeu, armă împotriva diavolului, sabie, care-i taie capul, nădejdea mîntuirii, pieirea deznădejdei. Pocăința deschide cerul, pocăința ne bagă în rai, pocăința biruie pe diavol, după cum încrederea în noi ne face să cădem. De aceea vă vorbesc mereu de pocăință ! Ești păcătos ? Nu deznădăjdui ! Și eu nu voi înceta de a vă unge neîncetat cu aceste alifii. Știu doar ce armă puternică avem împotriva diavolului, atunci cînd nu pierdem nădejdea. De ai păcate, nu deznădăjdui ! Și n-am să încetez de a-ți spune necontenit aceasta. De păcătuiești în fiecare zi, în fiecare zi pocăiește-te ! Să facem cu noi ceea ce facem cu casele noastre, care se învechesc ; cînd părți din ele putrezesc, scoatem părțile putrezite și punem în loc materiale noi ; și niciodată nu încetăm a face asta. Te-ai învechit azi din pricina păcatului ? Înnoiește-te prin pocăință !

1. Migne, *Patrologia greacă*, vol. 49, col. 335—344.

- Dar pot să mă mintui, dacă mă pocăiesc ?
- Da, poți !
- Am trăit toată viața în păcate ! Dacă mă pocăiesc mă mintui ?
- Da !
- De unde-o știi ?
- De la iubirea de oameni a Stăpînului tău !
- Să am oare încredere numai în pocăința, de care îmi vorbești ?

Este oare în stare pocăința să șteargă atîtea păcate ?

- Dacă ar fi numai pocăința, atunci, pe bună dreptate, teme-te !

Dar cînd iubirea de oameni a lui Dumnezeu se alătură pocăinței, prinde **curaj** ! Iubirea lui Dumnezeu nu are hotar, nici bunătatea Lui cu cuvîntul nu se poate tîlmăci. Păcatul tău are hotar ; leacul, însă, nu are hotar. **Păcatul** tău, oricum ar fi, este păcat făcut de om ; dar iubirea de oameni a lui Dumnezeu este negrăită. Ai curaj ! Pocăința biruie păcatul ! Închipuie-ți o scinteie ce cade în ocean ! Poate rămîne ea aprinsă ? Poate să se vadă ? Nu ! Ei bine, ce e scinteia față de ocean, aceea e păcatul față de iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Dar, mai bine-spus, nici atîta, ci cu mult mai mult : Oceanul, oricît de mare-ar fi, tot are margini. Bunătatea lui Dumnezeu, însă, e fără de margini.

Nu vă spun acestea, ca să vă fac trîndavi, ci ca să vă fac și mai sirguitori.

V-am sfătuit de atîtea ori să nu vă mai duceți la teatru *. Ai auzit, dar nu m-ai ascultat. Te-ai dus la teatru și ai călcat cuvîntul meu. Dar să nu le rușinezi să vii iarăși la biserică și să mă auzi din nou !

— Te-am auzit și nu ți-am păzit cuvîntul ! Cum pot să mai vin iarăși la biserică ?

— Deocamdată știi, că n-ai păzit cuvîntul meu ! Deocamdată te rușinezi, roșești, porți zăbala, fără să te mai mustre cineva ! Deocamdată cuvîntul meu a prins rădăcină în cugetul tău, iar învățătura mea te curățește, fără ca eu să mă arăt. Nu mi-ai păzit cuvîntul ! Dar te osîndești ! Ei bine, pe jumătate l-ai păzit, chiar dacă nu l-ai păzit ! L-ai păzit, pentru că ai spus : «Nu l-am păzit !» Cel care se învinuiește că n-a păzit cuvîntul meu, se sirguită să-l păzească. Ai fos la spectacol ? Ai săvîrșit fărădelegea ? Ai ajuns rob unei femei desfrîinate ? Ai venit de la teatru ? Ți-ai adus din nou aminte de cuvîntul meu ? Te-ai rușinat ? Ei bine, vino la biserică ! Te-ai întristat ? Roagă-te lui Dumnezeu ! Te-ai ridicat pînă la atîta !

— Vai mie, am auzit cuvîntul tău și nu l-am păzit ! Cum să mai intru în biserică ? Cum să-l mai aud iarăși ?

— Dimpotrivă, intră ! Intră, tocmai pentru că nu l-ai păzit, ca să-l auzi din nou și să-l păzești. Dacă doctorul ți dă o doctorie și nu te vindeci, nu-ți mai dă oare a doua zi aceeași doctorie ? Să ne închipuim un tăietor de lemne. Vrea să taie un stejar. Își ia toporul și dă cu el la rădăcină. Dacă-i dă o lovitură și nu cade capacul cel fără de roade, nu-i dă oare altă lovitură, a patra, a cincea, a zecea ? Fă și tu la fel ! Stejar este desfrînarea, e copac fără de roade ; face ghindă, hrană pentru porci. De

* La teatru, unde se jucau piese imorale (păgine).

multă vreme e înrădăcinată desfrînarea în sufletul tău ! A acoperit conștiința ta cu coaja de copaci. Cuvîntul meu e toporul. L-ai auzit într-o singură zi ! Cum să fie doborîită desfrînarea dintr-o dată, cînd e înrădăcinată în tine de atîta vreme ? Să nu te minunezi de-mi vei auzi cuvîntul de două ori, de trei ori, de o sută de ori, chiar de zeci de mii de ori ! Caută numai să tai lucrul cel rău și vînjos, obișnuința cea rea, adică. Iudeii mîncau mană în pustie și căutau ceapa din Egipt, spunînd : «Bine ne era nouă în Egipt !»². Atît de rușinos și rău lucru este obișnuința cu păcatul ! Îți spun : Nu te iubesc, nu-ți mulțumesc, nu te îmbrățișez, pentru că ai reușit să te dezbari de obișnuința cea rea în zece zile, în douăzeci de zile sau în treizeci de zile, ci te iubesc că nu te-ai deznădăjduit, te iubesc că te-ai rușinat de păcat și l-ai osîndit !

2. Iarăși am început să vorbesc de dragoste ! Ai auzit cuvîntul meu, ai plecat de la biserică și l-ai călcat ? N-ai făcut ce ți-am spus ? Să nu te rușinezi să vii iarăși la biserică ! Rușinează-te cînd păcătuiești, nu te rușina cînd te pocăiești ! Uită-te ce a făcut diavolul din tine ! Păcatul și pocăința sînt două lucruri diferite. Păcatul este rană, pocăința leac. După cum în trup sînt și răni și doctorii, tot așa și în suflet sînt și păcate și pocăință. Păcatul aduce rușine, pocăința îndrăznire. Ascultă-mă, te rog, cu mare luare aminte, ca nu cumva amestecînd rînduială, să pierzi folosul. Este deci rană și doctorie, păcat și pocăință. Păcatul este rana, pocăința doctoria. În rană este puroi, în doctorie curățire de puroi ; în păcat puroi, în păcat ocară, în păcat batjocură ; în pocăință îndrăznire, în pocăință libertate, în pocăință curățire de păcate. Ascultă-mă cu luare aminte ! Păcatului îi urmează rușinea, pocăinței îndrăznirea. Ești atent la cele ce spun ? Satana a schimbat rînduiala asta și a dat păcatului îndrăznire, iar pocăinței rușine. N-am să mă opresc din vorbit pînă diseară, pînă nu voi lămuri ce spun ! Trebuie să-mi împlinesc făgăduința. E cu neputință să mă stăpînesc. Este rană și doctorie ; rana are puroi ; doctoria puterea de a curăți puroiul. Este oare puroi în doctorie ? Este oare vindecare în rană ? Nu-și păstrează oare rana rînduiala ei, iar doctoria rînduiala ei ? Se poate schimba oare rana în doctorie și doctoria în rană ? Nicidecum ! Să venim acum la sufletul păcătoșilor. Păcatul are rușine, păcatul are ocară și moștenire necinste ; pocăința are îndrăznire, pocăința are post, pocăința are dreptate. «Spune tu mai întii fărădelegile tale, ca să te îndreptezi»³ ; și : «Dreptul este singur pîrișul lui de la cel dintii cuvînt»⁴. Satana, știind că păcatul e însoțit de rușine, care e în stare să îndepărteze pe păcătos de păcat, iar pocăința este însoțită de îndrăznire, care e în stare să atragă pe cel care se pocăiește, a schimbat rînduiala și a dat pocăinței rușinea, iar păcatului îndrăznirea.

— De unde aceasta ?

— Ți-o spun eu ! Păcătosul este tîrît de poftă cumplită spre o femeie desfrînată ; merge în urma desfrînatei ca un rob ; intră în locuința ei : nu se rușinează, nu roșește cînd se împreunează cu desfrînata, cînd săvîrșește păcatul ; nici un pic de rușine, nici un pic de roșeață pe obraz. Iese de acolo după săvîrșirea păcatului. Dar ca să se pocăiască, se ruși-

2. Numeri XI, 18.

3. Isaia XLIII, 26.

4. Proverbe XVIII, 17.

Bează. Nemernice! Cînd te impreunai cu desfrînata nu te ruşinai, dar cînd ai venit să te pocăieşti, te ruşinezi? Îmi spui că ţi-i ruşine? Pentru ce ţi-a fost ruşine cînd te desfrînai? Săvîrşeşte fapta şi nu se ruşinează! O spune şi roşeşte! A diavolului este viclenia aceasta! Diavolul nu-l lasă pe păcătos să se ruşineze cînd face păcatul, ci-l împinge să-l săvîrşească în văzul lumii. Ştie doar diavolul că dacă s-ar ruşina, ar fugi de păcat; dar îl face să se ruşineze, cînd se pocăieşte; ştie doar diavolul că dacă se ruşinează să-şi spună păcatul, nu se mai pocăieşte. Două rele a face diavolul: îl atrage spre păcat şi-l îndepărtează de pocăinţă.

Pentru ce ţi-i ruşine să-ţi spui păcatul? Cînd ai făcut desfrînare nu ţi-a fost ruşine. Cînd iei doctoria te ruşinezi? Cînd te scapi de păcat, te ruşinezi? Se cuvenea să te ruşinezi atunci cînd păcătuiai! Atunci trebuia să-ţi fie ruşine! Cînd ai ajuns păcătos, nu te-ai ruşinat şi te ruşinezi acum cînd ai să ajungi drept? «Spune tu mai întii fărădelegile tale, ca să te îndreptezi»⁵. Cît este de mare iubirea de oameni a Stăpînului! N-a spus: «Ca să nu fii pedepsit!», ci «ca să te îndreptezi!».

— Nu îi este de ajuns, Doamne, păcătosului că nu-l pedepseşti? Pentru ce îl mai faci încă şi drept?

— Nu! Îţi răspunde Dumnezeu.

Uită-te cu luare aminte la cuvintele: «Îl fac drept».

— Dar cu cine a făcut Stăpînul asta?

— Cu tîlharul! Cînd tîlharul a spus celui alt tîlhar numai acele cuvinte: «Nici tu nu te temi de Dumnezeu? Noi pe bună dreptate, că am primit cele cuvenite pentru faptele noastre»⁶, atunci Mîntuitorul i-a spus: «Astăzi vei fi cu Mine în rai!»⁷. Nu i-a spus: «Te scap de osîndă şi de pedeapsă», ci l-a făcut drept şi l-a băgat în rai.

Ai văzut că a ajuns drept în urma mărturisirii? Mult iubitor de oameni este Dumnezeu! Nu şi-a cruţat pe Fiul Său, ca să cruţe pe rob! A dat pe cel Unul-Născut, ca să răscumpere pe nişte robi nerecunoscători! A dat sîngele cel scump al Fiului Lui! O, iubire de oameni a Stăpînului!⁸

Să nu-mi spui iarăşi:

— Am făcut multe păcate! Cum voi putea să mă mai mîntui?

— Tu nu poţi, Stăpînul tău poate! Şi atît, încît să-ţi şteargă păcatele! Uită-te cu luare aminte la ce spun! Aşa îţi şterge Stăpînul păcatele, că nu mai rămîne nici urmă de păcat! Cu trupurile rănite nu-i cu putinţă asta; ci oricît de mult s-ar strădui doctorul, oricîte doctorii ar pune pe rană, rana nu dispere desăvîrşit. Te loveşti la faţă; rana s-a tămăduit, dar rămîne urma, mărturia rănii şi ea strică frumuseţea chipului; şi se străduieşte mult doctorul să şteargă urma, dar nu poate; i se împotrivesc şi slăbiciunea firii omeneşti şi neputinţa artei medicale şi neputinţa doctorilor. Dar Dumnezeu, cînd şterge păcatele, nu lasă nici urmă, nici nu îngăduie să rămînă semn, ci odată cu sănătatea dăruieşte şi frumuseţea, odată cu izbăvirea de pedeapsă dă şi dreptate şi face pe cel ce păcătuise asemenea cu unul care n-a păcătuît. Dumnezeu pierde

5. Isaia XLIII, 26.

6. Luca XXIII, 20—41.

7. Luca XXIII, 43.

8. Ioan III, 16; Romani VIII, 32.

păcatul și-l face să nu mai fie, nici să mai revină, atât de desăvârșit îl pierde! Nu tu urmă, nu tu semn, nu tu mărturie, nu tu dovadă!

3. Poate că cineva m-ar întreba :

— De unde se vede asta ?

— Se cuvine, deci, să aduc dovezi de cele ce spun, ca să nu fie spusele mele numai o simplă afirmare. Și am să vin cu dovezi din Scripturi, ca să capete temei ce v-am grăit. Am să vă aduc oameni răniți, un popor întreg, oameni plini de bube, de puroi, de viermi, toți numai o rană, toți numai bube, care au putut să se vindece așa de bine, că n-a mai rămas pe ei urmă, că n-a mai rămas semn, că n-a mai rămas mărturie. N-au avut o rană, nu două, nu trei, nu patru, ci din cap pînă în picioare erau numai o rană. Fiți cu luare aminte la ce am să vă spun! Cuvîntul ce vi-l spun e mîntuitor și ne privește pe toți. Eu prepar doctorii mai bune ca doctorii, doctorii pe care nici împărații nu le pot prepara. Ce poate face un împărat? Poate scoate din închisoare dar din iad nu poate libera; poate să dea bani, dar sufletul nu-l poate mîntui. Eu am să vă dau pe mîna pocăinței, ca să-i cunoașteți puterea, să-i cunoașteți tăria, să cunoașteți că păcatul nu o biruie, că nu-i fărădelege în stare să-i biruie puterea. Deocamdată am să vă aduc mărturie nu un om, nu doi, nu trei, ci multe mii de oameni, plini de bube, răniți, plini de nenumărate păcate, care, prin pocăință, au putut să se mîntuie, că nu le-a mai rămas nici urmă, nici semn de la buboaiile de mai înainte. Fiți, însă, cu mare luare aminte la ce vă spun; și nu fiți numai cu luare aminte, ci căutați să și țineți minte cele ce-am să spun, ca să-i învățați și pe cei care lipsesc și așa să-i faceți mai sirguincioși pe cei care au fost lipsiți de folosul celor ce s-au spus.

Să vină înaintea noastră Isaia, cel care a văzut pe Serafimi, cel care a auzit cîntarea cea de taină, cel care a prozis multe și multe de Hristos. Să-l întrebăm ce-a vrut să spună prin cuvintele: «Vedenia pe care a văzut-o Isaia asupra Iudeii și Ierusalimului»⁹.

— Spune-ne, profete, vedenia pe care ai văzut-o!

— «Ascultă, cerule și ia în urechi, pămîntule, că Domnul a grăit»¹⁰.

— Cum, profetule, una făgăduiești și alta ne spui?

— Dar ce-am făgăduit?

— Cînd ai început să grăiești, ai spus: «Vedenie asupra Iudeii și Ierusalimului» și lași Iudeea și Ierusalimul și vorbești cu cerul și spre pămînt îți îndrepti cuvîntul; lași pe oamenii cei cuvîntători și vorbești cu stihiiile cele necuvîntătoare.

— Pentru că cei cuvîntători au ajuns mai necuvîntători decît cele necuvîntătoare. Dar nu numai pentru asta, ci și pentru că Moisi a grăit tot așa, spunînd: «Ascultă, cerule, și ia aminte, pămîntule, la graiurile gurii mele!»¹¹, cînd avea să-i bage pe iudei în pămîntul făgăduinței și cînd a văzut ce avea să se întîmple, anume că iudeii aveau să calce în picioare toate cuvintele lui. «Iau martori cerul și pămîntul, a spus Moisi, că dacă veți părăsi pe Domnul Dumnezeu după ce veți intra în pămîntul făgăduinței, veți fi împrăstiați în toate neamurile».

9. *Isaia* I, 1.

10. *Isaia* I, 2.

11. *Deuteronom* XXXII, 1.

A venit Isaia și avea să înfăptuiască amenințarea lui Moisi. Isaia nu mai putea lua ca martor pe Moisi, că murise, nici pe cei ce auziseră amenințarea, că muriseră și ei ; atunci a chemat stihiile, pe care le luase martore și Moisi : «Iată, iudeilor, ați pierdut făgăduința ! Iată ați părăsit pe Dumnezeu ! Cum să te chem, Moisi ? Ai murit și te-ai săvârșit ! Cum să chem pe Aaron ? Și acela a fost dat morții !».

— Nu poți să chemi pe om, cheamă stihiile, i se răspunde.

— De aceea și eu, spune Isaia, pentru că sînt în viață, n-am să iau martor pe Aaron, nici pe cutare și cutare om, pentru că și ei au să moară, ci iau martore înaintea voastră stihiile, care rămîn, cerul și pămîntul.

De aceea Isaia a spus : «Ascultă, cerule ! Ia în urechi, pămîntule ! Moisi mi-a poruncit ca pe voi să vă chem azi».

Dar nu numai pentru asta Isaia a chemat stihiile, ci și pentru că grația iudeilor. «Ascultă, cerule, că tu ai pogorit mana ! Ia în urechi, pămîntule, că tu ai dat prepelița ! Ascultă, cerule, că tu ai pogorit mana, că tu ai adus o mîncare mai presus de fire ! Erai sus și te-ai prefăcut în arie ! Ia în urechi, pămîntule ! Erai jos și îndată ai pregătit masă !» Nu lucra natura, dar a lucrat harul ; n-au arat boii, dar spicul era gata ; nu erau mîini de bucătari, nu era poruncă, dar era mana, izvor sfințit, care înlocuia pe toate ; natura își uitase slăbiciunea ei ! Cum de nu s-au ros hainele iudeilor ? Cum de nu li s-au învechit încălțămintele ? «Ascultă, cerule ! Ia în urechi, pămîntule !». Și totuși, cu toate aceste amintiri, cu toate acele binefaceri, Stăpînul a fost ocărit !

«Cu cine să vorbesc, se întreabă Isaia, Cu voi ? Dar nu am om, care să mă asculte. Iată am venit și nu era om. Am grăit și nu era cine să mă asculte. Voi grăi, deci, celor necuvîntătoare, că cei cuvîntători s-au pogorit la josnicia necuvîntătoarelor !».

Tot asta a făcut pe un alt profet să spună : «Ascultă, jertfelnicule, ascultă-mă !»¹², cînd a văzut că împăratul se înnebunește, că idolul este adorat, că Dumnezeu este ocărit și toți ceilalți înmărmuriți de frică.

— Vorbești, profetule, cu piatra ?

— Da, pentru că împăratul este mai nesimțitor ca piatra ! Ascultă, jertfelnice, ascultă-mă !

Și îndată s-a despiciat altarul. Piatra a ascultat, piatra s-a sfărîmat și jertfa s-a vărsat¹³.

— Cum ? Omul n-a ascultat ?

— Nu ! Omul, dimpotrivă, a întins mîna ca să apuce pe profet.

— Și Dumnezeu ce a făcut ?

— I-a uscat mîna¹⁴. Vezi ce a făcut ! Vezi iubirea de oameni a Stăpînului și păcatul robului !

— Dar pentru ce nu i-a uscat de la început mîna împăratului ?

12. III Impărați XIII, 2.

13. III Impărați XIII, 3-5.

14. III Impărați XIII, 4.

— Ca împăratul să se înțeleptească prin pățania pietrei. «Dacă piatra nu s-ar fi sfărîmat, i-a spus Dumnezeu, Eu te-aș fi cruțat. Dar pentru că piatra s-a sfărîmat și tu nu te-ai îndreptat, peste tine aduc mînia Mea».

A întins împăratul mîna să apuce pe profet și mîna s-a uscat. Biruința s-a arătat. Și erau acolo atîția ostași, atîția generali și multe ajutoare! Dar împăratul nu putea să stringă mîna. Mîna îi stătea întinsă; dădea glas, făcînd cunoscută înfringerea necredinței și victoria credinței, iubirea de oameni a lui Dumnezeu și nebunia împăratului. Și să stringă mîna, împăratul nu putea.

4. Dar ca nu cumva, ținînd eu cuvînt cu cuvînt, să scap din vedere ce voiam să spun, hai să vă arăt ce vă făgăduisem. Dar ce vă făgăduisem? Făgăduisem să vă arăt că chiar dacă un om are mii și mii de răni, dar dacă se pocăiește și face fapte bune, Dumnezeu îi șterge desăvîrșit păcatele, că nu se mai vede nici urmă, nici semn, nici mălurie de păcatele de mai înainte. Asta v-am făgăduit-o și asta voi încerca să v-o dovedesc.

*Ascultă, cerule, și ia în urechi, pămîntule, că Domnul a grăit!*¹⁵.

— Spune-mi, ce-a grăit?

— «Fii am născut și i-am crescut, iar ei s-au lepădat de Mine. Boul a cunoscut pe stăpînul său» — cel mai necuvîntător dintre necuvîntătoare — «și asinul ieslea domnului lui» — cel mai încăpățînat dintre animalele încăpățînate — «dar Israil nu M-a cunoscut și poporul Meu nu M-a înțeles. Vai, neam păcătos!»¹⁶.

— Nu mai este oare nădejde de mîntuire? Pentru ce spui: *Vai*?

— Pentru că nu găsesc leac.

— Pentru ce spui: *Vai*?

— Pentru că am pus leacuri, dar nu s-a desumflat buboiul. De asta Mi-am întors fața de la ei. Ce pot să mai fac? Nu Mă mai ostenesc să-i vindec! *Vai!*

Dumnezeu imită pe o femeie, care plînge. Și bine face! Fiți, vă rog, cu luare aminte!

— Pentru ce *Vai!*

— Pentru că așa se spune la bolile trupești. Cînd doctorul vede că bolnavul nu mai are nădejde de vindecare, plînge; plîng cu suspine și prietenii și rudele. Dar acolo în zadar și fără de folos! Cînd bolnavul e pe moarte, de-ar plînge toată lumea, nu poate să-i mai scoale. Așa că plînsul este plîns de jale, nu de îndreptare. Cu bolile sufletești, însă, nu: așa; ci dacă plîngi, de multe ori scoli pe un om al cărui suflet este mort.

— Pentru ce?

Pentru că trupul, odată mort, nu mai poate fi ridicat cu putere omenească; pe cînd un om, cu sufletul mort, poate fi ridicat prin îndreptare.

15. *Isaia* I, 2.

16. *Isaia* I, 2-4.

Vezi un desfrînat ? Plînge-l ! Şi de multe ori îl ridici din păcat. De asta şi Pavel nu scria numai, nici nu îndemna numai, ci şi plîngea cu lacrimi, sfătuind pe fiecare.

— Fie ! Sfătuieşti, Pavele, dar pentru ce şi plîngi ?

— Pentru că dacă nu reuşeşte sfatul, să ajute lacrimile.

Tot aşa şi profetul plînge. Stăpînul nostru, văzînd căderea Ierusalimului, spunea : *Ierusalime, care omori pe profeţi şi ucizi cu pietre pe cei trimişi la tine*¹⁷. Vorbeşte unui oraş căzut şi-l plînge cum ar plînge omul. Profetul Isaia spune : *Vai, neam păcătos, popor plin de păcate !*¹⁸. Nu au trup sănătos. Ai văzut că sînt plini de bube ? Sămînţă rea, fii nelegiuţi¹⁹.

— Spune-mi, proorocule, pentru ce plîngi ?

— *Aţi părăsit pe Domnul şi aţi miniat pe Sfîntul lui Israel ! Pentru ce vă mai răniţi încă ?*²⁰. Cu ce pot să vă mai rănesc ? Cu foamete sau cu ciumă ? Au venit peste voi tot felul de pedepse şi răutatea voastră tot nu s-a terminat. *Aţi adăugat nelegiuiri. Tot capul spre durere şi toată inima spre întristare*²¹. *Nu este rană, nici vîntaie*²².

Ce cuvinte ciudate ! Cu puţin înainte spuneai, proorocule : *Sămînţă rea, fii nelegiuţi, aţi părăsit pe Domnul şi aţi miniat pe Sfîntul lui Israel*²³ ; şi *Vai, neam păcătos !* Plîngi, te baţi în piept, jeleşti, înşiri rănile şi deodată te întorci şi spui : *Nu este rană, nici vîntaie !*

Fiţi cu luare aminte ! Atunci e rană în trup, cînd o parte a trupului e sănătoasă, iar altă parte a trupului rănită. Aici, însă, spune că tot trupul este o rană : *Nu e nici rană, nici vîntaie, nici buboi umflat, ci de la picioare pînă la cap n-ai unde pune plasture, nici undelemn, nici bandaj. Pămîntul vostru este pustiu, cetăţile voastre arse, ţara voastră mîncată de străini*²⁵. V-am făcut toate acestea, dar voi nu v-aţi îndreptat. Am întrebuiţat tot meşesugul Meu, dar botnavul a rămas nesimţitor. *Veniţi, ascultaţi cuvîntul Domnului, domnii Sodomei şi Gomorei ! Ce nevoie am Eu de mulţimea jertfelor voastre*²⁶.

— Ce ? Vorbeşte acum sodomenilor ?

— Nu, ci pe iudei li numeşte sodomei, pentru că se aseamănă la purtări cu ei ; de aceea le dă acest nume.

*Veniţi, ascultaţi cuvîntul Domnului, domnii Sodomei şi Gomorei ! Ce nevoie am Eu de mulţimea jertfelor voastre ? zice Domnul. Sătul sînt de arderile de tot ale berbecilor ! Seul mieilor nu-l vreau. De-mi veţi aduce fîinţă de grîu, zadarnic ! Tămîia este uriciune înaintea Mea ! Suflul Meu urăşte lunile cele noi ale voastre şi simbetele voastre. Postul şi ziua cea mare nu le primesc. Îmi voi întoarce ochii Mei de la voi, cînd veţi întinde mîinile voastre spre Mine*²⁷.

17. Matei XXIII, 37.

18. Isaia I, 4.

19. Ibidem.

20. Isaia I, 4-5.

21. Isaia I, 5.

22. Isaia I, 6.

23. Isaia I, 4.

24. Ibidem.

25. Isaia I, 7.

26. Isaia I, 10-1.

27. Isaia I, 10-11, 13, 14-15.

Poate fi o minie la fel cu asta? Profetul cheamă cerul, plinge, jeleşte, se vaită şi spune: *Nu este rană, nu este vînătaie*. Dumnezeu se minie, nu primeşte jertfa, nici luna cea nouă, nici simbăta, nici făina de grâu, nici rugăciunea, nici întinderea mîinilor.

Ai văzut buboi? Ai văzut boală de nevindecat, nu la un om, nu la doi, nu la zeci, ci ia mii?

— Ce s-a întîmplat apoi?

— Dumnezeu le spune: *Spălaţi-vă, curăţiţi-vă!*²⁸.

— Este oare vreun păcat, care să aducă deznădejde?

— Nu! Insuşi Dumnezeu le spune: *Nu vă ascult pe voi şi toluşi, Doamne le spui: Spălaţi-vă!* Cu ce scop le spui aceste cuvinte?

— Sînt de folos şi unele şi altele. Cele dintîi: *Nu vă ascult pe voi, ca să înfricoşez; acestea: Spălaţi-vă, ca să atrag.*

— Dar dacă nu-i ascuţi, nu au nădejde de mîntuire; iar dacă nu au nădejde de mîntuire, pentru ce le spui: *Spălaţi-vă?*

Dumnezeu le spune asta, pentru că este Tată iubitor, singurul bun şi-i este milă de ei mai mult decît îi este milă unui tată de copiii lui. Şi ca să afli că e Tată, le-a spus: *Ce voi face, Iudo?*²⁹.

— Cum, Doamne, nu ştii ce vei face?

— Ştiu, dar nu voiesc. Păcatele lor îmi cer să-i pedepsesc, dar marea Mea iubire de oameni Mă opreşte. Ce-ţi voi face? Te voi cruţa? Dar ai ajuns mai trîndav! Să te pedepsesc? Dar Mă opreşte iubirea Mea de oameni! Ce-ţi voi face? Să te pun ca pe Sodoma şi să te distrug ca pe Gomora? *Dar s-a întors inima mea!*³⁰.

Cel nepătimitor grăieşte ca om pătimitor. Dar, mai bine spus, ca o mamă cu copilul ei. *S-a întors inima Mea, ca inima unei mame*. Dar nu s-a mulţumit cu cel dintîi cuvînt, ci a adăugat: *M-am tulburat întru părerea Mea de rău*³¹.

- Cum? Se tulbură Dumnezeu?

— Doamne fereşte! Dumnezeu nu se tulbură. Dar, după cum am spus, Dumnezeu se foloseşte de cuvintele de care ne folosim noi.

«*S-a tulburat inima Mea! Spălaţi-vă, curăţiţi-vă!*».

Ce vă făgăduisem? Că Dumnezeu ia păcătoşii, care se pocăiesc, plini de mii şi mii de păcate, plini de buboai şi-i vindecă atît de desăvirşit, că nu le mai rămîne nici urmă de păcate, că nu le mai rămîne semn, nu le mai rămîne mărturie.

*Spălaţi-vă, curăţiţi-vă, scoateţi vicleniile din sufletele voastre! În-văţaţi-vă să faceţi bine!*³².

— Ce bine porunceşti să facă?

*Ajutaţi pe orfan, faceţi dreptate văduvei*³³.

— Nu sînt grele poruncile; ci acelea pe care ni le impune şi firea.

*Veniţi să stăm de vorbă, zice Domnul*³⁴. Faceţi voi puţin şi Eu adaug restul. Daţi-Mi voi puţin şi Eu dăruiesc totul. *Veniţi!*

— Unde să venim?

28. *Isaia* I, 16.

29. *Osea* XI, 9.

30. *Ibidem*.

31. *Ibidem*.

32. *Isaia* I, 16, 17.

33. *Isaia* I, 17.

34. *Isaia* I, 18.

— La Mine, la Cel pe Care L-ați supărat, pe Care L-ați miniat, la Mine cel ce am spus : *Nu vă ascult pe voi, ca înfricoșați de amenințarea Mea, să-Mi potoliți mînia. Veniți la cel ce nu vă ascultă, ca să vă ascult.*

— Și ce faci, Doamne ?

— Nu las semn, nu las mărturie, nu las urmă. *Veniți să stăm de vorbă, zice Domnul. Dacă vor fi păcatele voastre stacojii, ca zăpada le voi albi* ³⁵.

— Nu mai rămîne urmă, nu mai rămîne semn ?

— *De vor fi păcatele ca roșeala, ca lîna le voi înălbi* ³⁶.

— Nu mai rămîne negreală ? Nu mai rămîne pată ? Cum se face asta ?

— Au fost oare altele făgăduințele ? Nu ! Gura Domnului a grăit aceste ! Ai văzut nu numai măreția făgăduințelor, ci și vrednicia Dăruitorului. Că lui Dumnezeu toate îi sînt cu putință, Cel ce face din murdar curat.

Ascultîndu-L, dar, pe El și cunoscînd leacul pocăinței, Lui să-I înălțăm slavă, că a Lui este slava și puterea în veci, Amin.

Trad. de Pr. Prof. D. FECIORU

35. *Ibidem.*

36. *Ibidem.*

DIN TRĂCYTYL BISERICII NOASTRE

TEOLOGI ȘI TEOLOGIE ÎN SCYTHIA MINOR, ÎN SECOLELE IV — VI

Provincia din sud-estul României, între Dunăre și Marea Neagră, actuala Dobroge, vechea provincie romană Scythia Minor, sau Sciția Mică, așezată în partea stângă sau occidentală a Pontului Euxin, moștenitoare a universalismului greco-latin, oferă și un deosebit interes ecumenic. Creștinată devreme, după războaiele lui Traian cu dacii (101—102 și 105—106), această provincie a cunoscut o bună organizare bisericească cu un episcop la Tomis (Constanța), a suferit persecuții crude sub Dioclețian și Licinius, a desfășurat o intensă viață spirituală timp de trei secole; al IV-lea, al V-lea și al VI-lea, a văzut apărind încă 14 episcopii sub împărații Anastasie, Justin și Justinian și a dat primul mitropolit în persoana lui Paternus poporului daco-roman, în prima jumătate a secolului VI (probabil spre 519). Creștinii daco-romani, strămoșii românilor de astăzi, organizând prima mitropolie Bisericii Ortodoxe Române spre anul 500, i-au dat ca moștenire implicit spiritul său ecumenic de substanță evanghelică și patristică, care făcând să înflorească Trupul lui Hristos într-o provincie, El se integra în marea arie ecumenică a Bisericii nedespărțite din primul mileniu. În sensul acestui ecumenism acționează Biserica Ortodoxă Română în sînul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și pretutindeni unde situațiile epocii noastre o solicită în vederea unității creștine. Ecumenismul Bisericii Române vine deci de parte, de la Sfînta Evanghelie și de la Sfinții Părinți, prin Sfîntul Andrei și mai ales prin ucenicii acestuia, care au predicat în vecinătatea Mării Negre, apoi prin Sfinții Părinți în persoana unui număr de scriitori patristici originari din Scythia Minor, inclusiv călugării sciți și prin episcopi de la Tomis.

Documentele vorbesc, printre alții, despre trei scriitori care ne-au lăsat pagini originale de teologie sau traduceri de opere teologice din limba greacă în limba latină: Sfîntul Ioan Cassian, Dionisie cel Mic și Ioan Maxențiu, acesta din urmă aparținînd grupului călugărilor sciți. Toți erau călugări și mai mult de jumătate din viața și operele lor au fost realizate în afara Scythiei Minor, dar totdeauna între granițele im-

de alui roman sau bizantin. Scrierile episcopilor de Tomis sau din alte episcopate episcopale (în sec. VI) ale Scythiei Minor au fost probabil puțin numeroase și nu sînt cunoscute decît parțial sau prin aluzii, afară de câteva piese de corespondență (ale lui Teotim II și Paternus).

Iată pe scurt viața și operele lor ecumenice în cadrul acestei provincii.

Sfîntul Ioan Cassian, de origine scită, după Ghenadie de Marsilia (*De virtutibus illustribus* 62), mai precis, născut în Scythia Minor, după numeroși autori moderni, inclusiv după profesorul H. I. Marrou, aparținea unei familii cu dare de mină. El a făcut studii de literatură clasică (Virgiliu, Pliniu, Salustiu, Cicero etc.) în vreo școală de pe litoralul pontic, și-a început noviciatul probabil într-o mînăstire din regiune, de unde a plecat cu fratele său duhovnicesc, Gherman, la Locurile Sfinte, unde s-a alăturat într-o mînăstire de lângă Betleem, în vederea desăvîrșirii spirituale. După cîțiva ani petrecuți aci, pleacă cu același Gherman în Egipt, unde a vizitat mai multe comunități, ca acelea de la Panephrisis, Thennesis, Khelia, Scete și un număr de părinți vestiți ca Chaeremon, Nesteros, Amelias, Scete și un număr de părinți vestiți ca Chaeremon, Nesteros, Evagrie Ponticul¹ și poate pe Evagrie Ponticul² plin de învățătura filocală a lui Origen. Sfîntul Ioan Cassian s-a întors în Palestina, de unde a venit la Constantinopol, unde a fost hirotonit diacon de Sfîntul Ioan Gură de Aur pe lângă care a rămas pînă la al doilea exil al acestuia, fiind însărcinat cu un mesaj de către clerul și poporul Capitalei, el merge la Roma la episcopul Inocențiu I, pentru a-l face să intervină în favoarea lui Ioan, dar fără rezultat. De la Roma a plecat la Marsilia, probabil invitat de episcopul acestui oraș și a întemeiat acolo două mînăstiri, una de călugări și alta de călugărițe. Aci, la Marsilia, el și-a redactat opera sa scrisă: *Așezămintele chinoviților* sau *Remediile contra celor 8 păcate capitale*, în 12 cărți, *Conlațiunile* sau *Conferințele* în 24 de cărți și *Despre Intruparea Domnului* contra lui Nestorie, în 7 cărți (Ghenadie, *op. cit.*, 62). El a adormit în Domnul spre anul 435³.

Un secol după Sfîntul Ioan Cassian, un alt «scit», călugăr și el, apare în persoana lui *Dionisie cel Mic*, născut spre anul 470, în aceeași Scythia Minor. El mulțumește unui episcop, Petru, pentru a-i fi dat «hrană spirituală» în timpul copilăriei. Într-una din *Prefețele* lucrărilor sale, el dă aproape o hartă spirituală a Scythiei Minor din epoca sa. Probabil prin releaua raporturilor care existau atunci între această provincie și Constantinopol, Dionisie a venit în Capitală și de aci a fost chemat la Roma, de papa Ghelasie, pentru a-i pune ordine în colecțiile canonice ale Bisericii Romane și încheagă tot aci o frumoasă prietenie cu Cas-

1. Sfîntul Ioan Cassian, *Conlationes*, XI—XIII, Ed. M. Petschening, 1886, CSEL VIII.

2. O. Chawick, *John Cassian*, Seconde ed., Cambridge, 1968, p. 26, în «The Oxford Dictionary of the Christian Church», p. 241, 1, se afirmă chiar că în Egipt Sf. Cassian a fost «mult influențat de Evagrie Ponticul». Faptul nu e absolut sigur.

3. Ioan G. Coman, *Les «scythes» Jean Cassien et Denys le Petit et leurs relations avec le monde méditerranéen*, în «Klironomia», Tome 7, vol. 1, janvier, 1975, tirage à part, p. 27—35,

siodor, în tovărășia căruia a predat dialectica la așezămîntul acestuia de la Vivarium. Dionisie a desfășurat o activitate remarcabilă ca traducător de opere patristice grecești în limba latină, mai ales pentru călugării sciți în domeniul dogmaticii, traducînd din Sfinții Grigorie de Nyssa (*Despre crearea omului*), Chiril al Alexandriei (*Epistola 17 Contra lui Nestorie*; *Epistola 45-46 către Succensus*) și din Proclus (*Tomosul către armeni*), în domeniul dreptului canonic traducînd *Canoanele* sinoadelor ecumenice și punînd în ordine *Decretalele pontificale*, în domeniul ascezei traducînd unele biografii (*Tăierea Capului Sfîntului Ioan Botezătorul*, *Taisia*, *Pahomie*). El a elaborat opere de cronologie: *Cartea despre Paști*, *Argumente pascale*, *2 Epistole*; *De ratione Paschae*⁴. Un *Florilegiu* cuprinzînd texte din patru autori răsăriteni (Sfinții Atanasie, Grigorie de Nazianz, Vasile cel Mare și Grigorie de Nyssa) și din patru autori apuseni (Fericitul Augustin și Sfinții Ambrozie, Ilarie și Ciprian), poartă semne de autenticitate sigură și noi îl socotim ca fiind al lui Dionisie. Cu ocazia elaborării calculului său pascal, Dionisie a creat era creștină, propunînd numărarea anilor de la Întruparea Domnului nostru Iisus Hristos.

Ioan Maxențiu, se pare cel mai teolog dintre călugării sciți, despre care noi nu știm absolut nimic precis, afară numai că este autorul a 8 mici tratate, în frunte cu *Libellus fidei*, și a însoțit, poate, delegația scită la Roma și mai departe, în 519—520. Primele 8 canoane ale sinodului de la Orange (529) par a fi inspirate din doctrina sa⁵. Răspunsul său la scrisoarea papei Hormisdas relevă un aspect negativ al ecumenismului secolului VI.

Asupra celor doi episcopi: *Teotim I* și *Ioan de Tomis*, mai teologi decît ceilalți, cunoștințele noastre sînt destul de reduse. Despre Ioan nu știm nimic decît că el a scris *Contra nestorienilor și a eutihienilor*. Despre Teotim I se știe că a scris *Tratate commatice*, din care Sfîntul Ioan Damaschin a păstrat cîteva fragmente în opera sa «Sfintele Paralele» și că a luat apărarea Sfîntului Ioan Gură de Aur cînd acesta a fost acuzat de origenism de către Sfîntul Epifanie⁶.

Acești autori și biografiile lor așa de frămîntate ne oferă cîteva elemente de teologie ecumenică.

CONDIȚII ISTORICE

1. Viețile și scrierile acestor autori s-au desfășurat în condițiile istorice ale imperiului roman tîrziu și ale universalismului politic și filosofic greco-roman, dar și într-o profundă *atmosferă misionară* creștină. Efervescenta misiunii este, se poate spune, trăsătura fundamentală a spiritualității patristice, în deosebi în această încrucișare intercontinentală care era Schythia Minor, în care se întîlneau atîția misionari de c

4. *Ibidem*, p. 36—37.

5. B. Altaner-A. Stuiber, *Patrologie*, VII Auflage, Herder, Freiburg, 1966, p. 480—481.

6. Socrate, *Istoria bisericească*, VI, 12, P.G. 67, col. 701 AB.

verse obârșii : din Sudul Dunării, din Capadocia, din Siria, de la Constantinopol⁷. Scriitori, episcopi, călugări, guvernatori creștini ca Junius Sosanus și alte persoane erau profund angajate în această lucrare din cuprinsul Scythiei Minor. Era un ecumenism în adâncime și, simultan, în extensiune teritorială, plătit adesea cu martiriul⁸. Un ecumenism dinamic și mereu în acțiune pentru a realiza aici pe pământ Împărăția lui Dumnezeu în care erau pregătiți să intre nu numai credincioșii dacoromani ai Daciei Pontice și ai întregii Dacii, ci uneori și unii barbari, ca goții, huni etc.

2. Această campanie misionară se integra în formarea poporului român, care avea loc între secolele II și VI. Credința creștină devenea baza spirituală și un element de etnogeneză esențial al acestui popor. Procesul a fost îndelungat și s-a ajuns la capătul lui pas cu pas, progresiv, fără violență, nu botezând poporul în masă, ci prin lucrarea răbdătoare a unei misiuni de lungă respirație și durată. Un factor care a contribuit la procesul de asimilare totală a creștinismului de către poporul român ieșit din masele daco-romane a fost interferența credinței getice în nemurire cu credința creștină în învierea morților, așa cum par să sugereze unele inscripții din Scythia Minor și ținuta generală a eshatologiei patristice. Acest ecumenism evanghelic și patristic a dat poporului român identitatea sa spirituală și a constituit bastionul puterii sale morale de-a lungul invaziilor și stăpînirilor străine. Tot acest ecumenism, grație instrumentului principal al misiunii sale, limba latină, a întărit și a definit mai bine identitatea etnică a românilor și a făcut mai clară conștiința unității Europei.

3. Toți scriitorii, inclusiv episcopii sciți, erau călugări care practicau asceza despre care ei au vorbit și au scris. Viața și doctrina lor vor să elimine piedicile ascensiunii către desăvîrșire. Este un apofatism, o încercare de înlăturare a alterării, a stricăciunii, a răului, a morții ontologice. Este un efort de re-sacralizare a lumii, de a face din această existență una nouă, sau de a reveni la «început», atunci cînd totul era pur¹⁰. Sfîntul Apostol Pavel vorbește despre această stare a lumii care va veni în mod sigur (Rom. VI, 4 ; Efes. II, 15 ; II Cor. V, 17). Sfîntul Ioan Cassian și călugării sciți au dat Europei învățătura și pilda kenoziei, a vieții aspre de renunțare, de lepădare de sine, de o viață chistică în ea însăși, iar Dionisie cel Mic a furnizat aceleiași Europe și lumii întregi un nou calendar, un nou reper istoric și prin aceasta o nouă orientare, cea creștină.

7. Cum știm, prin inscripții, prin scrisorile 154—155 și 164—165 ale Sfîntului Vasile, prin scrisoarea Bisericii din Gothia către Biserica din Cezareea Capadociei, prin Sozomen, Teodoret etc.

8. Cum se va întimpla sub Diocletian, Licinius, Atanaric și Iulian Apostatul.

9. Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, Editura Acad., București, 1976, No. 92, 16—21, p. 138—139 etc.

10. Asupra sacralului există o întreagă literatură. Asupra sacralului ca «tip», «început» etc., a se vedea Mircea Eliade, *Schöpfungsmýthos und Heilsgeschichte*, în «Antaios», Band IX, 4, November 1967. Asupra spațiului sacru : Idem, *Traité d'histoire des religions*, Payot, Paris, 1968, p. 310—325.

Era în aceasta o sacralizare prin întruparea Logosului și prin lucrarea neîncetată a Sfântului Duh. O re-sacralizare care a întărit organizarea bisericească și cu ea o nouă istorie a lumii. Dimensiunea ecumenică a acestei istorii răsare din Hristos ca «început al nădejzii noastre» și «cauză a restaurării umane» prin patima sa, adică prin puterea teandriei mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos¹¹. Iată deci un ecumenism spațial și spiritual mergînd pe calea mîntuirii, sau a progresului general structurat de speranță și ducînd la același scop. Era dionisiană adoptată de planeta noastră ca mijloc de comunicare și relații aproape exclusiv formale va ajunge ea oare să apropie și să înfrățească pe oameni ?

Părinții sciți au favorizat ecumenismul epocii lor și i-au adăugat elemente noi pe două căi : prin viața lor și prin scrierile lor.

Întii prin viața lor.

ELEMENTE ECUMENICE

1. Acești Părinți au făcut *călătorii* lungi și au dus în aceste călătorii *moștenirea* lor «scită». Sfântul Ioan Cassian a călătorit în trei continente : Europa, Asia și Africa vizitînd aproape întregul litoral al Mediteranei și îmbogățind ecumenismul pontic cu elemente ale Mediteranei centrale și occidentale și invers. Sfântul Cassian cu prietenul și fratele său duhovnicesc Gherman au cunoscut elita monahală și bisericească a Palestinei, Egiptului, Constantinopolului în frunte cu Sfântul Ioan Gură de Aur. La Roma, el a intrat în legătură cu episcopul Inocențiu I, cu Leon I și cu alte personaje de marcă, iar la Marsilia cu Proculus, Castor etc. Au fost relații active, încălzite la flacăra misionară și duhul ecumenic, care animau pe Sfântul Ioan Cassian și care au avut rezultate pozitive pentru întreaga creștinătate europeană : în primul rînd punerea în circulație a unei părți din teologia răsăriteană în Apus și apoi organizarea monahismului chinovial la Marsilia, de unde el a radiat aproape peste tot în Occident. Astfel Sfântul Ioan Cassian este inițiatorul nu numai al relațiilor dintre mînăstirile Daciei Pontice și cele ale Galiei, dar și al raporturilor seculare dintre români și francezi. Dionisie cel Mic a călătorit la Constantinopol și la Roma, unde a fost rugat să pună ordine în Decretalele pontificale și să traducă în latinește Canoanele sinoadelor ecumenice și locale ținute pînă la el. El a dat o lucrare exemplară fără însă să se mulțumească cu atât. Pe deasupra, la cererea călugărilor sciți și a altor persoane el a tradus bucăți filosofice și dogmatice aparținînd unora din cei mai străluciți Părinți ai Răsăritului ca Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Chiril al Alexandriei, Proclus etc., sau biografii ascetice. La toate acestea el a adăugat opere personale de cronologie. Cantitativ, Dionisie cel Mic a pus la dispoziția Apusului mai multă teologie și spiritualitate ecumenică decît Sfântul Ioan Cassian. Ioan Maxentiu a călătorit la Constantinopol și foarte probabil la Roma și în Africa susținînd cu toată puterea, prin numeroase argumente speculative, lupta sa antinestoriană prin teoria proprie călugărilor sciți : «Unus de Trinitate carne passus est», deși substanța acestei teorii circulase și mai înainte.

11. P.L., 67, 487 A.

... pentru a înlătura doctrina nestoriană despre patru persoane în
... Treime. Dacă teopashitismul a trecut, Ioan Maxențiu a avut mai
... succes cu ideile pe care le-a inspirat canoanelor din sinodul de
... Orange (529) și a legat astfel, încă o dată, după Sfântul Ioan Cassian,
... Teia Pontică cu Galia, cu Franța.

2. Episcopii de Tomis, membri ai sinodului arhiepiscopiei de Con-
stantinopol, au fost totdeauna în *raporturi strînse* cu arhiepiscopul sau
patriarhul epocii, ori cu alte persoane marcante din perioada res-
pectivă. Se cunosc bunele legături dintre Teotim I și Sf. Ioan Gură de
Aur, pe care episcopul l-a apărat contra acuzației de origenism și din
partea căruia probabil el a primit ajutorul misionar de care vorbește
Teodoret, pentru a converti pe goții din regiune. Înaintea lui Teotim I,
episcopul Bretanion, capadocian de origine, pare a fi organizat cu Iunius
Stranus însuși lucrarea misionară în Gothia prin anumiți capadocieni ca
Eutihie. Acest episcop era, se pare, o cunoștință apropiată a Sfântului
Vasile care i-a cerut moaștele Sfântului Sava Gotul¹².

3. Legăturile scriitorilor din Scythia Minor și ale episcopilor de
Tomis cu personalități de talia Sfântului Vasile și a Sfântului Ioan Gură
de Aur au *îmbogățit* și stimulat ecumenismul scit cu elemente perfect
ortodoxe și pline de un dinamism evanghelic fără limite. A apăra, a
lauda și a elogia pe Sfântul Ioan Gură de Aur la Constantinopol, la Roma
și în Galia, cum o făceau Teotim I și Sfântul Ioan Cassian, însemna a
lauda *Răsăritul și Apusul Europei* în virtutea și valorile spirituale ale unuia
din cei mai mari oameni ai Bisericii și ai lumii, a unui om care nu era
nici măcar european, ci un asiatic, din Siria. Lucrul stă la fel cu Sfântul
Vasile, un capadocian, al cărui ecumenism arătat de atâtea ori prin cores-
pondența sa cu numeroși episcopi ai Apusului urmărea *înțelegerea și
armonia* în sinul Bisericii și care n-a încetat un moment să facă misiune
organizată printre daco-romanii de la Dunărea de Jos și printre armeni,
sădindu-le în inimi principiile veșnice ale Evangheliei. Scriitorii sciti au
fost astfel «ecumenizați» la una din cele mai înalte școli ale spiritua-
lității patristice.

4. Asemenea izvoarelor sale, ecumenismul autorilor sciti era orien-
tat mai ales *practic*. Călătoriile și ocupațiile unui Sfânt Cassian, unui
Dionisie și unui Maxențiu inclusiv acelea ale episcopilor de Tomis nu
erau divertismente turistice, ci lucrări și nevoi profund înrădăcinate în
viața Bisericii: intervenții în favoarea unor oameni sau unor probleme,
transmitere de idei și de doctrine, întemeiere de instituții noi, campanii
contra ereziilor și a devierilor, intransigență față de tot ceea ce era îm-
potriva căii evanghelice a Bisericii. Biserica Ortodoxă Română păstrează
în chip idefectibil o memorie aproape bimilenară despre aceste tradiții
și își dă osteneala să meargă pe același drum.

12. Jean Coman, *Le patrimoine de l'œcuménisme chrétien du IV-e au VI-e siècles en Scythie Mineure, Contributions des auteurs patristiques de la région*, în «Contacts», XXII année, No. 69, I-er trimestre 1970, p. 70, 75.

5. Părinții sciți au fost totdeauna la curent cu hotărârile doctrinare și canonice ale *Sinoadelor ecumenice*. Episcopii de Tomis au participat personal la lucrările acestor sinoade: la primul sinod (325) a fost un episcop de Tomis al cărui nume nu a fost înregistrat de documente, dar pe care Eusebiu îl menționează prin cuvintele: «Chiar și scitul n-a lipsit din adunare», deși s-a pretins uneori că episcopul se numea *Marcu*; la al doilea sinod (381) a fost de față *Gherontic* sau Terentie, la al treilea sinod (431) *Timotei*, la al patrulea sinod (451) *Alexandru* care nu a fost de față la lucrări, dar a semnat protocolul sinodal cu unul sau doi ani mai târziu. Contactul cu marile personalități ale sinoadelor și ale imperiului, cu problemele care se discutau acolo, cu rugăciunile, cu atmosfera și tensiunea proprii unor asemenea întâlniri, lămureau pe membrii sciți asupra conținutului, formei și sensului general al acestor adunări — stilpii și acoperișul de nezdruccinat ale Bisericii universale. Ce lumină și ce putere au putut să inspire ecumenismului episcopilor de Tomis întâlnirile cu Sfântul Atanasie, cu Sfântul Grigorie de Nazianz, cu Sfântul Grigorie de Nyssa, cu Sfântul Chiril al Ierusalimului, cu Sfântul Chiril al Alexandriei sau cu delegații Bisericii Române. Ce slujbe liturgice în comun, ce izvor de universalitate în Hristos, ce conștiință a unității și dragostei în același Trup indivizibil al lui Hristos! Biserica daco-românilor și apoi a românilor a păstrat cu fidelitate aceste tezaure în inima ei. De aci simpatia Bisericii noastre pentru dialogul sub patronajul Sfântului Duh, pentru comunitatea frățească, pentru colaborarea practică.

6. Ecumenismul scit își găsea puterea în *Ortodoxie* pe care a apărat-o indefectibil în toate împrejurările: în sinoadele ecumenice și locale, înaintea împăraților și a ereticilor. Se cunoaște întransigența lui Betranion în fața împăratului Valens, aceea a lui Teotim II în fața împăratului Leon, aceea a lui Paternus în fața unor neștiutori, aceea a tuturor episcopilor sciți în sinoadele hristologice care combăteau pe Nestorie și pe Eutihie în același timp, pe când episcopatul Moesiei Inferior era în general nestorian sau cu tendință nestoriană¹³. Opera *De Incarnatione Domini* a Sfântului Ioan Cassian, operele de doctrină traduse de Dionisie cel Mic, prefetele acestuia, micile tratate (libelli) ale lui Maxențiu și ale episcopului Ioan apărau și consolidau Ortodoxia în fața atacurilor ereziilor. Tocmai această unitate de credință a constituit și constituie forța ecumenismului, care a păstrat unitatea Europei în fața invaziilor barbare și unitatea poporului român de-a lungul acelorasi invazii și sub dominațiile străine.

Dacă acum privim în general doctrina scriitorilor și episcopilor sciți putem distinge în ea două preocupări fundamentale: hristologia care este problema numărul unu a acestor autori și osteneala după desăvîrsire prin asceză și progres duhovnicesc.

7. *Hristologia* care avea să fie la ordinea zilei de-a lungul a patru sinoade ecumenice (al III-lea, al IV-lea, al V-lea și al VI-lea) ținea să lămurească unirea indisolubilă a celor două firi, voinți și energii divine

13. *Ibidem*, p. 73—74.

umană în Hristos. Hotărârile conciliare, îndeosebi acelea de la Calcedon, proclamau că această unire a divinului și umanului era ipostatică, în sensul că firile, voințele și energiile alcătuiau un tot inextricabil în Hristos, care era Dumnezeu adevărat și om adevărat. Din această teandrie a lui Hristos răsărea ecumenismul teandric al Bisericii, pe care aceasta s-a ostenit tot timpul să-l mențină sau să-l desăvârșească, atunci când el era primejduit sau amenințat de erezii, schisme și alte lucruri asemănătoare. O Biserică și un creștinism dezunite sau sfîșiate reflectă în Hristos pe care creștinii îl sfîșie sau îl fac bucăți, așa cum vechile necante sfîșiau pe Orfeu. Nu există ecumenism strict uman, gen Nestorius sau altul, ci numai un ecumenism divino-uman, care exprimă unitatea teandrică a Trupului lui Hristos. Iată de ce Sfântul Ioan Cassian și ceilalți scriitori sciți critică pe Nestorie: acesta tăgăduia că Fiul lui Dumnezeu s-a născut din Fecioară, care, evident nu era mama lui Dumnezeu (*Theotokos*), ci mama lui Hristos (*Hristotocos*)¹⁴. Dacă Hristos nu este Dumnezeu, nu există un ecumenism creștin, iar creștinismul nu e decît o comunitate sectară, sau un conglomerat de secte. Părinții sciți învață că Sfintele Scripturi înfățișează pe Domnul unit și făcut una cu Dumnezeu, așa fel încît nimeni nu poate despărți temporar pe om de Dumnezeu, nici să izoleze pe Dumnezeu de om în timpul patimii sau al răstignirii. În timp, veți găsi totdeauna pe Fiul omului cu Fiul lui Dumnezeu. În timpul răstignirii, veți găsi totdeauna pe Fiul lui Dumnezeu cu Fiul omului. După un cuvînt al Sfintei Scripturi, Hristos, Fiul omului și Fiul lui Dumnezeu, sînt așa de uniți și cu neputință de despărțit, încît nici omul nu poate fi despărțit temporar de Dumnezeu, nici Dumnezeu de om în timpul răstignirii¹⁵. Această unitate pe care Dionisie o sprijină cu texte din Sfântul Ambrozie, Sfîntul Ilarie și alții, în *Florilegiul* său¹⁶, pe care noi îl considerăm autentic, este izvorul și incununarea ecleziologiei creștine, cadrul și inima ecumenismului nostru actual. Grație plenitudinii dumnezeirii Sale în trup, Hristos ne atrage la unitatea Sa divino-umană la care sîntem participanți pentru că El ne-a incorporat într-însa. Dacă este greu omului să intre conștient în circuitul teandric al lui Hristos și al ecumenismului, îi este tot așa de greu să se mențină în acest ecumenism și să continue drumul îndumnezeirii. Concupiscenta, forțele latente, dezintegrante ale răului încetinesc procesul unirii teandrice, sau chiar îl deviază. De aceea adevăratul ecumenism este o lucrare de lungă respirație, de luptă perseverentă contra răului, o problemă care trebuie mereu reluată, un ideal care se cuvine să fie cultivat fără întrerupere.

14. *De Incarnatione Domini nostri Jesu Christi, contra Nestorium II*, 2, ed. M. Petscheniq, 1888, p. 247.

15. *Ibidem*, VI, 22, p. 348: «Ita omnibus scriptis sacris dominicum hominem connectit Deo ac incorporat, ut nec in tempore admodum hominem quis a Deo, nec in passione possit Deum ab homine discernere. Si enim ad tempus respicis, invenies semper filium hominis dum Dei Filio; si ad passionem, invenies semper cum filio hominis Dei Filium; ita scilicet unitum et individuum sibi Christum filium hominis ac Dei Filium, ut, quantum ad vocem scripturae pertinet, nec homo separari a Deo tempore, nec ab homine Deus omni ut valeat passione...».

16. *Exempla Sanctorum Patrum*, in «*Dionysius Exiguus*», in *Scriptores «Illyrici Minores»*, Corpus Christianorum — Series Latina, LXXXV, Turnholt, 1972, p. 106.

În cazul Scythiei Minor, dificultăților procesului ecumenic laborios prin însăși natura sa, să adăugăm un mileniu de invazii și de stăpîniri străine.

8. Pe de altă parte, asceza și efortul pentru progresul duhovnicesc al Părinților sciți revelau trăsătura esențială de realizat practic Evanghelia prin lepădare de sine, smerenie, comunitate și comuniune în toate. A te lepăda de iubirea de sine, de philautie, și a îmbrățișa *dragostea reciprocă*, pe aceea a săracilor, a nenorociților, a izolaților, însemna a coase din nou cămașa sfîșiată a lui Hristos, însemna a recupera ecumenismul fragmentat de orgoliu, de minie, de nedreptate, de arghirofilie, de egoismul atîtor creștini, însemna a da ființă omului universal al Bisericii universale, adevăratului «catolic», aceeași ființă în Dacia, în Egipt, la Constantinopol, la Roma, la Marsilia, același mădular al Trupului lui Hristos. Și aceasta nu numai în teorie, ci mai ales în practică. Căci Sfîntul Ioan Cassian, Dionisie cel Mic și Ioan Maxențiu cu călugării săi sciți uniseră aceste centre între ele, nu în mod contemplativ, ci real. Ei săvîrșeau lucrul acesta prin vocație, prin dragoste, prin prietenie în Hristos. *Dragostea, rugăciunea și munca* îi susțineau în această operă grandioasă. Ceea ce a fost Sfîntul Vasile pentru Răsărit, a fost Sfîntul Ioan Cassian pentru Apus, cu această deosebire că ceea ce Sfîntul Vasile cel Mare nu a reușit să realizeze prin numeroasele sale scrisori frățești adresate episcopilor Apusului, Sfîntul Ioan Cassian a izbutit să implinească prin cele două minăstiri ale sale la Marsilia și prin scrierile sale monahale. E vorba de crearea conștiinței unității creștine a Europei, sau, într-un cuvînt, de unitatea Europei grav atinsă de invaziile barbare.

9. Minăstirile au fost de la început și continuă să fie și astăzi importante vetre și importanți factori ecumenici. Ele *păstrează și transmit* nu numai duhul și practica vieții în comun, ci pun în circulație nenumărate informații, idei sau acte culturale care șterg progresiv diferențele, neînțelegerile sau contradicțiile și ușurează apariția *încrederii*, lucru esențial în trupul teandric care este Biserica. Ce bucurie profundă, dar discretă a trebuit să inunde sufletul Sfîntului Ioan Cassian prin încrederea pe care i-o arătau oameni ca Leon cel Mare, episcopii Castor și Proculus și atîția preoți, sau bucuria resimțită de Cassiodor în tovărășia și colaborarea lui Dionisie cel Mic. Daco-romanii din Scythia Minor se simțeau făcînd una cu frații lor de la Roma și din Galia.

10. Scriitorii din Scythia Minor au contribuit la lucrarea ecumenică a epocii lor și prin *traducerile* unora din operele Părinților greci în limba latină. Ne gîndim îndeosebi la Dionisie cel Mic, care, așa cum am semnalat deja, a tradus canoanele sinoadelor ecumenice dînd, pentru vremea lui, cea mai bună ediție a lor pentru uzul Bisericii Apusene și a pus la dispoziția călugărilor sciți versiuni latine a unor opere dogmatice ale Sfîntului Chiril al Alexandriei, Sfîntului Grigorie de Nyssa, ale lui Proculus al Constantinopolului, ca și un număr de biografii ascetice. Canoanele traduse de Dionisie, care veneau după ediții mai puțin complete și mai puțin importante ale altora, aveau să dea osatura juridică a Bisericii Apusene, dar ele constituiau în același timp un solid *pod de legă-*

lucru între Răsărit și Apus. Operele dogmatice traduse în limba latină făceau pe apuseni la curent cu gândirea răsăriteană referitor la disputele hristologice și sprijineau Ortodoxia față de erezii. În același timp ele făceau cunoscute Europei Apusene câteva mari figuri de oameni ai Bisericii Răsăritene, ca Sfântul Chiril al Alexandriei, Sfântul Grigorie de Nyssa, Proculus de Constantinopol etc. Dionisie însuși atrage atenția asupra Sfântului Chiril al Alexandriei, așa cum Sfântul Ioan Cassian atrăsese atenția asupra Sfântului Ioan Gură de Aur, Sfântului Grigorie de Nazianz și Nectarie.

11. În fine, *Florilegiul patristic* pe care Dionisie cel Mic l-a compus foarte probabil pentru călugării sciți care aveau nevoie de el, în disputele lor hristologice, a fost un prețios instrument ecumenic pentru veacul VI. Cele 100 de pasaje trinitare și hristologice care-l compun sînt împrumutate din patru Părinți reprezentativi ai Apusului : Fericitul Augustin, Sfântul Ambrozie, Sfântul Ilarie și Sfântul Ciprian și din patru Părinți reprezentativi ai Răsăritului : Sfântul Atanasie, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Vasile și Sfântul Grigorie de Nyssa¹⁷. Acest frumos evantai ecumenic este o mică enciclopedie de texte teologice și o operă de artă care a trebuit să joace un rol pozitiv în disputele trinitare și hristologice ale vremii. Cele patru perechi de Părinți formau un tot, Răsăritul și Apusul creștin făceau una. Un «scit» a fost primul care a avut ideea să pună la un loc pe cei mai buni dintre cei mai mari Părinți pentru a înlătura răul ereziei și pentru a semnala că cei mai buni erau, sau puteau să fie de acord, în linii mari, asupra unei probleme, oricare ar fi fost aceasta.

12. Instrumentul principal formal de care s-au servit scriitorii sciți în propovăduire și misiune, în operele scrise și liturgice, în călătorii și întâlniri, a fost limba latină. O limbă deja universală prin și pentru «orbis terrarum», care era Imperiul roman de atunci, o limbă folosită de administrația acestui imperiu și care era obligatorie pentru raporturile cu autoritățile. Toți, sau aproape toți acești scriitori cunoșteau și limba greacă sau un alt idiom, ca getica, sarmatica, gotica etc., fără ca latina pe care o știau să fie afectată pentru aceasta. Era, poate, mai ales cazul episcopilor ai căror credincioși erau de origini diverse, cum ne atestă Auxențiu de Durostorum pentru Ulfila în Gothia. Deși originari din Scythia Minor, scriitorii noștri învățaseră bine limba latină în familie, pe urmă, probabil, în diferitele școli ale acestei provincii. Unii dintre ei, ca Sfântul Ioan Cassian și Dionisie își desăvîrșiseră cunoașterea acestei limbi în marile centre latine ale imperiului și sfîrșiseră prin a o scrie în opere care au ajuns pînă la noi. Aceste opere sînt scrise într-o frumoasă latină, care a contribuit mult la *increștinare* și la prestigiul imperiului, cum și la lămurirea altor probleme teologice și spirituale puse de evoluția gândirii și a vieții patristice în Apus. Prin crearea de termeni noi, prin conținutul nou al unor termeni vechi și prin noua misiune cu care ea era investită, această limbă provoca sau favoriza conștiința unei lumi noi,

17. *Ibidem*, p. 85—129.

care se pregătea să părăsească pe marele adormit, care era antichitatea păgână.

Alături de legiuni, negustori, călători și alți factori, limba latină a Părinților sciți a contribuit, într-o mare măsură, la romanizarea Daciei Pontice și a Daciei în general. Cum cei mai mulți din acești Părinți erau misionari, ei întipăreau prin cuvântul lor în inima și spiritul ascultătorilor sau cititorilor nu numai o sumă de adevăruri de credință, ci și pecetea însăși a limbii cu sugestiile ei morale și amintirile ei istorice. Cultivată probabil în unele minăstiri ale Daciei Pontice și în bisericile acestei provincii, limba latină scită a autorilor noștri, așa de admirată de un Ghenadie și un Cassiodor, deși scrisă în afara Scythiei, nu a întârziat să revină în patrie prin scrierile respective, mai ales cele de desăvîrșire spirituală și de cronologie. Această limbă latină nu era desigur aceea a lui Cicero, dar egala în multe privințe pe aceea a lui Lactanțiu, se apropia de aceea a lui Ambrozie, Ieronim și Augustin și era net superioară aceleia a lui Niceta de Remesiana, Laurențiu de Novae și mai ales față de aceea a lui Auxențiu de Durostorum. Ne gândim îndeosebi la limba Sfântului Ioan Cassian. Această limbă care cîntărește cuvintele — «librato sermone» — după aprecierea lui Ghenadie, limbă formată prin experiență («*experientia magistrante*») s-a transformat în limba română actuală, care a moștenit de la mama ei și ritmul și forța psihologică. Limba latină a romanizat Dacia așa de profund, încît în pofida perioadei slave a culturii noastre, de-a lungul cîtorva secole, limba neolatină care a răsărit din trunchiul daco-roman, limba română, a apărut ca un nou fenix de sub cenușile străine, din străvechea-i rădăcină.

*

Condițiile istorice și geografice ale Imperiului roman au permis Părinților sciți să acționeze în sensul dezvoltării ecumenismului epocii patristice a secolelor IV--VI, alimentîndu-se și îmbogățîndu-se în diferite chipuri.

Prin călătoriile, contactele, șederea de lungă durată și întemeierea de minăstiri sau lucrările lor scrise, acești Părinți au legat între ele trei continente: Europa, Asia și Africa pe urmele legiunilor, ale administrației civile, ale culturii greco-romane, dar și dincolo de aceste urme, semănînd buna sămîntă a înțelegerii și a întrajutorării frățești. Prin operele lor practice și teologice, ei au creat conștiința unității europene așa de grav primejduită și continuu amenințată de invazii. Creștinînd unele grupe de barbari (goți, huni etc.), ei îi integrau în această unitate romanică, consolidînd nu numai frontierele, ci și vitalitatea spirituală însăși a imperiului.

Ceea ce face deosebit de prețioasă lucrarea ecumenică a episcopilor, scriitorilor și a unui guvernator scit, este spiritul lor profund misionar, care se manifestă peste tot unde se găsesc la ei în Scythia Minor (Bretanion, Junius Soranus, Teotim I, Timotei, probabil Ioan Maxențiu), de-a lungul călătoriilor cu misiune specială (Sfântul Ioan Cassian, călugării sciți) sau pe loc, în centrele unde se stabiliseră (Sfântul Ioan Cassian,

Dionisie cel Mic). Erau oameni de vocație, plini de dinamism care au imprimat un foc viu, nestins, ecumenismului creștin și un zbor de aripă irezistibil spiritului european de cercetare. Un ecumenism veritabil și mereu în mers, care acționează neobosit.

Trăsătura fundamentală a ecumenismului scit este apărarea sau promovarea neobosită a credinței ortodoxe și a cercetării științifice în legătură cu aceasta. Este ceea ce se vede nu numai în participarea episcopilor de Tomis la sinoadele ecumenice, unde se vede că unii dintre ei se impuneau prin competență (Gherontie sau Terentie la Constantinopol în 381), ci și prin reacția lor promptă și puternică împotriva încercărilor ereticilor, cum a fost cazul lui Bretanion față de împăratul Valens, sau a lui Teotim II față de împăratul Leon. Pe de altă parte, scrierile teologice ale sciților, opere personale sau traduceri, sînt, în cea mai mare parte, apologii minuțios puse la punct și științific construite pînă în cele mai mici amănunte împotriva ereziilor. Fără acribia Revelației și interpretarea acesteia, nu poate exista un ecumenism veritabil.

Hristologia și ecleziologia constituie fundamentul ecumenismului Părinților sciți. Unitatea Bisericii, unitatea tuturor creștinilor, dar mai ales unirea Bisericilor nu sînt posibile decît în condițiile unei comprehensiuni adecvate a unirii celor două firi, voinți și energii sau lucrări ale lui Hristos. «Unirea ipostatică» a firii divine și a firii umane în Hristos și în Biserică nu poate fi înțeleasă decît prin credință și dragoste. Bisericile nu vor fi Biserica decît atunci cînd creștinii, deja «chip al lui Dumnezeu», se vor uni cu Hristosul euharistic și între ei prin credință și dragoste pînă la nivelul kenozei și al jertfei, după pilda sfinților, adevărate colonne și acoperămint al Bisericii universale. Această universalitate sau ecumenicitate nu e posibilă fără prezența și cooperarea firii divine. Un ecumenism pur uman este nonsens.

Iată de ce, pentru a realiza această unire divino-umană mai întii în ei înșiși, dar și în creștini și printre creștini, Părinții sciți, alături de ațiția alții, și-au luat asupra-și imensul efort al desăvîrșirii duhovnicești. Ceea ce depărtează și izolează totdeauna mai mult pe om de Dumnezeu este păcatul sau mai bine-zis hoarda celor opt păcate capitale care în-lătură frumusețea omului și-l dezintegrează din comuniunea cu Dumnezeu și cu frații. Comuniunea și unirea în teandrie nu sînt deci posibile decît în afara păcatului. Nimic nu e mai antiecumenic decît păcatul. Temelia adevăratului ecumenism este puritatea, Domnul nostru cel fără de pată, despre care Sfîntul Evanghelist Ioan zice: «Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii» (Ioan I, 29). O re-sacralizare a creștinilor ar contribui substanțial la restaurarea ecumenică din primul mileniu.

Părinții sciți au lăsat ca moștenire o concepție și o practică de viață creștină prețioasă pentru dezvoltarea ecumenismului actual și anume studiul aprofundat pentru a cunoaște precis pozițiile noastre, întrajutorul mutual fără rezervă, kenoză sau lepădarea de egoismul nostru, sinceritatea desăvîrșită și dragostea comprehensivă în raporturile noastre,

efortul progresiv în lucrarea de a ne înțelege mai bine unii cu alții, aprecierea reciprocă a marilor noștri oameni și al aportului Bisericilor noastre la patrimoniul ecumenist, vizite și întâlniri periodice.

Acești Părinți ne-au lăsat încă o moștenire : contactele frecvente, dacă nu chiar continue, între romanitatea apuseană și romanitatea orientală. Scythia Minor și toată vechea Dacie, România actuală, Franța, Italia, Spania, Portugalia, America Latină sint moștenitoarele aceleiași romanități, care a însemnat atât de mult pentru Europa și pentru lume. Dacă cele două romanități se simt solidare pînă astăzi, dacă romanitatea carpato-danubiană și romanitatea vechii Galii, a Franței de astăzi, se simt așa de apropiate și se apreciază reciproc în chip așa de frățesc și de prietenesc, este și pentru că «scitul», mai exact daco-romanul Ioan Cassian, după ce a primit un întreg tezaur de cunoștințe și de experiență în Scythia-Minor, în Palestina, în Orient, la Constantinopol și la Roma, a venit la Marsilia pentru a planta acolo acest arbore de sinteză spirituală, întemeind două mănăstiri și elaborînd în cuprinsul lor scrieri care se citesc cu interes și plăcere în așezămintele monahale și bisericesti de la Pontul Euxin pînă la Oceanul Atlantic.

Pr. Prof. Ioan G. COMAN

VECHI PRAVILE ROMĂNEȘTI DESCOPERITE ÎN VESTUL TRANSILVANIEI

— DOVEZI ALE UNITĂȚII NEAMULUI ROMĂNESC —

Cercetarea în anii din urmă a fondurilor de carte veche ale marilor biblioteci, prohiilor ortodoxe române și ale filiilor lor sătești ne-a prilejuit identificarea pe meleagurile vestice ale Transilvaniei, în părțile Bihorului, Aradului, Sătmăruului și Zăneștilor, de peste 100 exemplare¹ și vechile românești asupra cărora ne vom opri în cele ce urmează. Formularea cuprinde cele dintii colecții juridice tipărite în limba neamului în Țările Române: *Pravila lui Coresi*, imprimată, se pare, la Brașov între 1560—1582², la 1563³ sau între 1570—1580⁴; *Pravila de la Govora* (1640)⁵, *Șapte Taine* (Iași, 1644)⁶, *Pravila lui Vasile Lupu* (Iași, 1646) și *Indreptarea Legii* (Tirgoviște, 1652)⁷. Concepute în cadrul autohton și tipărite, asemeni primelor cărți apărute în limba neamului, din necesități interne, în virtutea unor cauze religioase, bisericesti, sociale și politice obiective, conforme poziției Bisericii Ortodoxe în cadrul statelor feudale românești, prin caracterul și conținutul unitar afirmat, vechile pravile românești imprimate s-au răspândit și au circulat pe întreg teritoriul locuit de români⁸.

Din cea mai veche Pravilă tipărită în limba română, cunoscută sub numele de *Pravila lui Coresi*, a fost descoperit până în prezent în țara noastră un singur exemplar, dar și acesta fragmentar (numai 12 f.), la Ieud, în țara feudală românească a Maramureșului⁹, prin urmare, în vecinătatea autohtoniei transilvane de care ne ocupăm.

1. Florian Dudaș, *Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei* (1976), în ms., 150 f.
2. Idem, *Vechile tipărituri românești în Țara Crișurilor* (1977), în mss., f. 38—42, 151—180.
3. *Ibidem*, p. 55—61, 300—361.
4. Alexandru Mareș, *Prima pravilă bisericească tipărită în românește și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni românești ale Nomocanonului prescurtat*, în «Studii de limbă literară și filologie», București 1969, p. 279.
5. C. A. Spulber, *Cea mai veche pravilă românească*, București, 1930, p. 77; L. Stan, *Vechile noastre pravile*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1958, nr. 9—10, p. 746.
6. L. Stan, *op. cit.*, p. 746; Ioan N. Floca, *Originile Dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română* (Studiu istoric-canonice), Sibiu, 1969, p. 99—101.
7. I. Bănuș, N. Hodoș, *Bibliografia Românească Veche (1508—1830)*, tom. I (1508—1716), București, 1903, p. 120—124; D. Simonescu, *Bibliografia Românească Veche (1508—1830)*, tom. IV, Adăugiri și Indreptări, București, 1944, p. 189; Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 101—104.
8. BRV, I (47), p. 147, 150; Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 105—106.
9. BRV, I (61), p. 190—203; IV (61), p. 201; *Indreptarea Legii...*, ed. de N. Blaramberg și G. Misail, Buc., 1871; Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 114—122.
10. L. Stan, *op. cit.*, p. 745 și urm.; Antonie Plămădeală, *Clerici ortodocși, ctitori de cultură românească*, București, 1977, p. 20 și urm.; Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 146—148.
11. Andrei Bărbăntu, în *Anal. Acad. Rom., Mem. Secj. Lit.*, Seria II, tom. I, p. 33—40; *Pravila Sfinților Apostoli*, ed. de I. Bănuș, București, 1925; N. Smochină, *O pravilă românească din sec. XVI*, în BOR, 1965, nr. 11-12, p. 1043—1062.

Faptul că în ultimele decenii¹², dar mai cu seamă în anii din urmă¹³, au fost identificate în părțile Crișanei și Aradului un număr însemnat de tipărituri coresiene, nu exclude posibilitatea circulației celei dintii pravile românești imprimată cunoscută și pe aceste meleaguri, evident într-un număr mic de exemplare, care, în decursul veacurilor următoare, mai ales în urma înlocuirii lor cu monumentalele colecții juridice de la jumătatea veacului al XVII-lea, se vor fi pierdut. N-au fost identificate până în prezent pe aceste meleaguri nici exemplare din *Cartea românească de învățătură*, imprimată la Iași, în 1646.

Cea mai veche colecție juridică tipărită în limba română, păstrată în vestul Transilvaniei este *Pravila de la Govora*. Din această compilație de legiuiri slavone traduse în românește de către Mihai Moxa și tipărite în 1640—1641 la Gorova prin strădaniile cărturarului Udriște Năsturel și a meșterului tipograf Meletie Macedoneanul, întâlnim în vestul României, în părțile Bihariei, un singur exemplar, identificat recent în localitatea *Pietroasa*, alături de care au circulat și chiar s-au folosit până pe la începutul veacului nostru, neîndoielnic, și alte exemplare, un prim indiciu oferindu-ne în acest sens identificarea în anii din urmă între filele unei Cronici-manuscris a satului Benești, de la poalele Munților Codrului-Moma, căreia i-a fost anexată, probabil cu rost documentar, o *filă de gardă*, colbuită și distrusă la margini, care ne dezvăluie următoarea mărturie documentară :

*Această Psaltire a fost a lui Gheorghe de la Șediște și o am luat de la el pentru o Pravilă, cea de la mine Pravilă o am dat pe... zloji și n-am plătit și Psaltirea rămasă la mine, căci o am luat toată au fost spartă și ruptuită și am plătit la dascăl la Beiușu drept ce o au legat 4 mărieși și un pitac. Anii Dlui 1753. Scris-am eu popa... T... icovici... **

Semnatarul acestor rînduri este, fără îndoială, preotul Teodor Nicovici, originar din Secaci (jud. Arad), care la 1725 a cumpărat pe o *clăie de fin* un exemplar al *Evangheliei învățătoare de la 1644*, de la protopopul Iacobici din Sinteia (Arad). În mărturia de la 1753 el ne relatează un fapt clar, anume acela că la această dată a dat lui Gheorghe din satul bihorean Seghiște o *Pravilă*, aflată în proprietatea sa, în schimbul unei *Psaltiri «toată spartă și ruptuită»* și a unei sume (necunoscută nouă) de zloji. S-a stabilit chiar o înțelegere, conform căreia n-a mai plătit diferența de valoare a *Psaltirii* primită de la preotul Gheorghe deoarece cartea fiind într-o stare defectuoasă a necesitat cheltuieli de legătorie pentru care a plătit unui dascăl, legător de cărți, din Beiuș suma de «4 mărieși și un pitac».

12. Gh. Ciuhandău, în *Cele Trei Crișuri* (Oradea), I, 1920, 7, p. 27; Șt. Lupșa, *Istoria eparhiei Aradului I (- 1753)*, Arad (1947), în ms., f. 250; V. Mangra, *Cercetări istorice literare*, București, 1896; Coresi. *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu Psaltirile coresiene din 1570 și 1589*. Text stabilit, Introducere și Indice de Stela Toma, Ed. Acad. București, 1976, p. 12; Gh. Giuglea, în *Dacoromania* I, 1922, p. 356; DR, IV, 2, p. 913, 914; M. Neaga, în *Mitropolia Ardealului*, XV, 1970, 4—6, p. 258; Livia Bacăru, în *Revista Bibliotecilor*, 24, 1971, 7, p. 425 și urm.; *Palia de la Orăștie, 1581—1582*. Text-Facsimile-Indice, Ed. îngrijită de Viorica Pamfil, Ed. Academiei, București, 1968; Felicia Dudaș, Florian Dudaș, *Circulația unui exemplar al Paliei de la Orăștie în vestul Transilvaniei (ms. predat Revistei Muzeelor, 1977)*, f. 1—14; Gh. Ciuhandău, în *Cele Trei Crișuri*, I, 1920, 10, p. 22 și urm.

13. Florian Dudaș, *Un manuscris după o tipăritură a lui Coresi, descoperit la Oradea*, în «Familia», 12, 1976, 7, p. 10; Idem, *Exemplare ale tipăriturii coresiene. Titlul evangheliilor descoperite în vestul Transilvaniei (în ms., predat revistei «Mitropolia Olteniei»)*, 1977, 15 f.

14. Florian Dudaș, *Tipărituri românești din sec. al XVII-lea identificate în părțile Zărandului, în «Mitropolia Banatului»*, 1975, nr. 1-3, p. 73.

Faptul că această foaie de gardă a fost aflată, probabil pe la începutul acestui secol, printre actele sau cărțile vechii biserici din sat, permite afirmația că *Psaltirea* a începutul căreia a stat, s-a aflat o perioadă de timp în satul Benești. Ce fel de *Psaltire* a primit însă în schimbul *Pravilei*, preotul Teodor Nicovici nu dezvăluie în primul mențiunii sale deoarece la cea dată (1753) foaia de gardă s-a aflat la începutul cărții. Cit privește *Pravila* dată la Seghiște, s-a dovedit¹⁵ a fi un exemplar *Pravila de la Govora* a cărui foaie de titlu s-a păstrat pînă în zilele noastre între cele exemplarului *Evangeliei învățătoare* de la Benești. Folosirea *Pravilei de la Govora* și, mai tîrziu, a *Pravilei de la Tîrgoviște* s-a făcut, neîndoielnic, la Seghiște (Bihor) pe lângă vechea ctitorie de piatră, a cărei vechime se pierde în negura feudalismului, în cadrul scaunului de judecată, laolaltă cu străvechile legiuiri și obiceiurile autohtone obișnuielnice, nescrie¹⁶.

Cartea *Șapte Tuine*, apărută în 1644 la Iași, scrisă și trimisă spre propovăduire poporului de către Mitropolitul Varlaam pentru ca să lumineze cu învățăturile ei «pre tot creștinul către cunoștința credinței celei drepte», în primul rînd pe frații din Țara Ardealului învățuți de calvinism, există indicii certe că a circulat în aceste părți în mai multe exemplare, folosite de către copiii care au activat pe aceste meleaguri la realizarea a patru copii manuscrise, două dintre ele descoperite în *Ceiea și Lăzăreni* (Bihor), texte care, la rîndul lor, au circulat în mai multe localități.

Intr-un număr și o măsură mai mare decît legiuirile prezentate a circulat pe aceste meleaguri *Indreptarea Legii* sau *Pravila cea mare de la Tîrgoviște*, cum o numea și torța într-o însemnare lăsată pe un exemplar din Bihor, tipăritură munteană care, alături de *Pravila lui Vasile Lupu* (1646), a așezat temelii de nădejde în vechiul drept scris autohton prin încercarea îndrăzneală de codificare a societății feudale românești propovăduind cu strășnicie norme juridice unitare, deopotrivă tuturor. Considerăm, prin urmare, deplin firească prezența și circulația prin satele și tirgurile autohtonilor vestice a unui număr însemnat de exemplare care au fost, timp de aproape trei veacuri, neconținut folosite sub apăsarea legiuirilor stăpînirilor străine ca niște adevărate «Table pentru învățătură», pentru pазirea și indreptarea legii poporului.

Primul exemplar cunoscut și cercetat al *Pravilei de la 1652*, care a circulat în părțile Crișanei rămîne cel de la *Budureasa* (Bihor), ajuns pe la începutul veacului nostru la Arad, unde a fost publicat în 1936 de Gheorghe Ciuhandu. În anii următori, Ștefan Lupșa dezvăluie, indirect, pe bază de mărturii documentare, *exemplarul de la Beiuș*, atestat în oraș la începutul veacului trecut. Deși aparținerea bibliotecii parohiale și comunității românești a orașului, *Pravila* s-a aflat în păstrarea și folosința protopopului Teodor Balint care, pentru că a refuzat inapozierea lui, a fost reclamat Consistoriului din Arad care ordonă, în martie 1828, restituirea cărții. Ordinul a fost reînnoit în anul următor, în februarie 1829, în urma reclamației locuitorului Ioan Drol, impunîndu-se cu acest prilej lui Teodor Balint și plata cheltuielilor de revendicare a *Pravilei*. Acestor două exemplare cunoscute, cercetarea noastră le alătură un număr de șase exemplare necunoscute, provenite de la *Vascau și Ciutelec* (Bihor), din *ținutul*

15. *Ibidem*, p. 75.

16. În vestul Transilvaniei se mai cunoaște un singur exemplar, care la 1756 s-a aflat în Chișineu Criș, iar în 1930 la Arad (*Lupșa, ms.*, f. 427). «*Pravila de la Secaci-Benești (1640)*», așa cum ne este semnalată prin intermediul mărturiilor documentare manuscrise (inclusiv vînzarea ei în schimbul unei clii de lîn), de către T. Roșu (în «*Familia*», 5, 1969, 10, p. 10) reprezintă, în realitate, exemplarul din *Evangelia învățătoare* imprimată în 1644 la Mînăstirea Dealu, păstrată astăzi, incomplet, în satul Benești (jud. Arad).

Beliului (Arad), de la *Lehecenii-Cărpinet*, *Luncasprie* (Bihor) și de la *Săpînța* (Maramureș).

PAGINAȚIA lor actuală relevă faptul că doar două exemplare mai prezintă foaia de titlu, anume cele de la *Vășcău* și din *ținutul Beliului*, iar predosloviile le păstrează, în întregime ori fragmentare, exemplarele de la: *Vășcău*, *Ciutelec*, *Luncasprie*, din *ținutul Beliului*, exemplarul de la *Budureasa* și cel provenit de la *Bicsad*. Nici unul dintre ele nu sînt complete.

LEGĂTURA pravielor imprimate, păstrate încă în vestul Transilvaniei, este veche, realizată din scoarță de lemn învelită în piele de culoare maronie, ornamentată prin presare la rece, cu motive geometrice și florale. Pielea legăturii exemplarului de la *Ciutelec* a fost vopsită în două culori: cîmpul central este maro deschis, iar marginile sînt de culoare neagră. Legătura exemplarului de la *Budureasa* datează din 1784 cînd a fost realizată de către *Popa Mihai* din *Beiuș*, pentru suma de 4 florinți. Cel de la *Luncasprie* a fost legat în scoarță de lemn și piele la 1899. Singur exemplarul care a aparținut pînă nu demult satelor *Lehecenii* și *Cărpinet* (Bihor) ne înfățișează o legătură nouă, realizată din carton, la începutul veacului nostru, de către legătorul de cărți *Popa Ioan* din *Beiuș*. Două exemplare, anume cele de la *Ciutelec* și din *ținutul Beliului*, prezintă încă cele două cheotiri metalice.

CIRCULAȚIA exemplarelor ne dezvăluie faptul deosebit de semnificativ că în decursul veacului al XVII-lea toate aceste cărți, fără excepție, au circulat în Țara Românească. Exemplarul ajuns la *Vășcău* în Bihor, l-a posedat diaconul *Stoica*, iar cel din sudul *Crișanei*, din părțile *Beliului*, a aparținut ieromonahului *Teodosie*. Pravila ajunsă în părțile *Maramureșului* a fost, la scurtă vreme după apariție, a logofătului *Necula* de la *Hurezu*, iar la 1698 a preotului *Dragomir Pop* din *București*. Exemplarul de la *Lehecenii* și *Cărpinet* a fost deținut în Țara Românească de către *Pop Stănilă* din părțile *Buzăului* ori *Vrancei*, iar cel de la *Ciutelec* s-a aflat în proprietatea și folosința lui *Popa Mihai* din județul *Olt*, pe urmă a logofătului *Diediu*, iar la cumpăna veacurilor XVII—XVIII a aparținut diaconului *Udriște*.

Trei dintre aceste pravile au fost aduse în Transilvania chiar de către diaconi, dieci și preoți munteni. Exemplarul de la *Budureasa* a aparținut lui *Popa Vasile* din *Aninoasa*, originar din Țara Românească. Exemplarul de la *Lehecenii* și *Cărpinet* l-a adus direct pe meleagurile Bihorului diaconul *Stănilă* din părțile *Buzăului* ori *Vrancei*. Tot astfel a ajuns exemplarul din părțile *Beliului*. Pravila satului *Ciutelec*, în schimb, a fost trimisă în Transilvania, diaconul *Udriște* dăruind-o spre sfîrșitul veacului al XVII-lea *Popa Toader*, ardelen sau poate chiar muntean de baștină, să o ducă «la frații den *Ardiel*».

Odată ajunse pe meleagurile vestice, pravilele au fost date în grija și folosința preoților și dascălilor satelor și tîrgurilor, statornicirea lor locuitorii comunităților apărînd-o prin cumplite blesteme, rareori fiind înstrăinate definitiv prin vinzarea lor în alte localități și ținuturi. Au fost, în schimb, împrumutate temporar pentru copiere și învățătură, pentru cunoașterea și îndreptarea legii străbune, satelor din preajma așezărilor proprietare. Exemplarul de la *Budureasa* s-a folosit prin satele din preajma tîrgului, în *Cociuba Mică* în primul rînd, cel de la *Ciutelec* îl întîlnim în *Chiraiu* și *Popești*, iar pravila satelor *Lehecenii* și *Cărpinet* a circulat în *Lunca*, *Hotar* și *Seghiște*. Exemplarul de la *Luncasprie* a fost folosit de către dascăli, preoți, dieci și alți cititori în aproape toate satele din ținutul *Pomezului* (*Sitani*, *Dobrești*, *Ceișoara*, *Coșdeni Răcaș*, *Hidișel* ș.a.), iar pravila de la *Vășcău* era împrumutată în veacul al XVIII-lea «pentru căutarea și îndreptarea nunții» în satul *Cimpani*, în *Bărăști*, pe urmă, pentru

resterea și propovăduirea învățăturilor, de către dascălii școlii românești sătești a celor opt sate din ținut, care ființa în Finațe, aflindu-se un timp în Băița, pe urmă în Stei (azi oraș Dr. Petru Groza) în proprietatea preotului Nicolae Popovici, tatăl poetului Miron Pompiliu.

Impresionantă ne înfățișează circulația sa exemplarul din sudul Bihorului care, deși a fost adus de-abia în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea pe aceste meleaguri, a reprezentat prin codrii și lunca Beliului un adevărat «diregătoriu» de lege, circulând aproape din sat în sat, mențiunile documentare atestându-l în: Tăgădău, Căseni, iarăși în Tăgădău, pe urmă la Benești, Bochia, Neagra, Moroda, Julița, Măderat (Arad) și, nu ne-ndoim, în multe alte locuri.

Exemplarul ajuns recent la Oradea, de la *Bicsad*, din părțile Maramureșului, a circulat în localitățile: Sibiel, Apșa de Mijloc (aflindu-se un timp în folosința lui Ștefan Ronai) și în Săpînța.

PREȚUL exemplarelor din *Indreptarea Legii* a fost ridicat. În Țara Românească, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, exemplarul ajuns în Bihor, la Ciutelec, a fost vîndut de către «un preot de un neam», anume Popa Flore din județul Olțului, cu «cîștig bani gata, taleri 280», preț incredibil, care dacă a fost real, a fost într-adevăr foarte mare. Adus mai tîrziu de către Popa Teodor în Transilvania, exemplarul a fost cumpărat cu 30 de florini, de către locuitorul Marian Flore cu soția sa și dăruit bisericii din Chiraleu. La 1690 (?) pravila de la Vașcău a fost plătită cu 80 de florini (!), la același răstimp Popa Ioan cumpărînd exemplarul satului *Budureasa* de la preotul Radu «cel din Țara Românească», probabil strimțonat de nevoi, cu numai 12 florini — fără însă ca să fie această sumă prețul real al cărții, deoarece la 1784 Popa Vasile din Budureasa a plătit numai pentru relegarea cărții 4 florini. La 1763 pravila de la Luncasprîe s-a vîndut cu suma foarte mare de 655 de zloți, iar la 1791 cu 55 de florini. Exemplarul din ținutul *Beliului* a fost vîndut în anul 1813 în satul Moroda (jud. Arad) cu 36 zloți.

Vatooarea tipăriturii s-a păstrat, prin urmare, ridicată pînă tîrziu, în veacul al XIX-lea, pentru dobîndirea lor locuitorii satelor, în traiul lor modest dar tenace, contribuind laolaltă, pravilele aparținînd pe aceste meleaguri în majoritatea cazurilor comunităților și mai rar dascălilor și preoților. Exemplarul de la *Bicsad*, de pildă, a fost cumpărat la 1726 pentru nevoile satului Apșa de Mijloc de către «*loji sătenii cu popi cutari cu notari*», într-un alt loc, în care, păstrîndu-ni-se mențiunea că «*această Pravilă o am cumpărat noi, satul Apșenii de Mijloc*».

Cîteva dintre exemplarele dezvăluite de cercetarea noastră alături de însemnările de proprietate, indicînd locuri și oameni, uneori adevărate pomelnice românești ale comunităților din veacurile trecute, conțin mărturii documentare privind afirmarea unității neamului, a conștiinței culturale spirituale unitare a poporului român. Se observă, alături de apariția acestor tipărituri, năzuința permanentă a românilor către o viață liberă și independentă, proprie în cuget și simțire, care explică într-o bună măsură venirea și prezența unor munteni și moldoveni în Transilvania și părțile sale vestice, aportul pe care l-au adus, prin răspîndirea vechilor manuscrise și tipărituri, la dezvoltarea culturii românești scrise unitar pe aceste meleaguri, cu deosebire în decursul veacurilor XVII—XVIII, cînd întîlnim, în părțile Crișanei mai cu seamă, trăind, muncind, luptînd și suferînd alături de iobagii români, țărani moldoveni și munteni, dascăli, preoți, zugravi și dieci, slujitori, înalți dregători și chiar domnitori

pribegei, ai Țării Românești și Moldovei¹⁷. Mărturiile manuscrise pe filele unora dintre exemplarele pravilelor prezentate ne oferă în acest sens noi și valoroase dovezi privind unitatea românilor.

În a doua jumătate a veacului al XVII-lea exemplarul de la Budureasa din *Indreptarea Legii* a fost adus în Transilvania de către Popa Vasile, stabilit în Aninoasa, care îl lasă pe la 1679 moștenire fiului său, Radul. Acest Radu «cel din Țara Românească», stabilit se pare în satul Saca (Bihor), a vândut cartea lui Popa Ioan din Cociuba Mică, exemplarul rămânând astfel în părțile Beiușului.

Pravila satelor *Leheceni și Cărpinet* a fost adusă din Țara Românească în același răstimp, de către Pop Stănilă, muntean de origine, și el, nevoit să-și părăsească, se pare, locurile de baștină de la curbura Carpaților din cauza atrocităților turcești care s-au făcut nu o dată simțite pînă sub streășina celor mai retrase cătune și stîni din părțile Buzăului și Vrancei. Mărturiile documentare păstrate pe filele exemplarului ne dezvăluie faptul că Pop Stănilă și cu soția sa s-au stabilit în Țara Crișurilor, în Leheceni ori Cărpinet, unde la 1700 găsim deja cartea în folosul comunităților, mărturie documentară scrisă în acest an de către Popa Avram din Leheceni amintindu-l diacon alături de alți șapte români din ținut. Șase ani mai târziu, la 1706, «în zilele luminatului Domn... Constantin Voevod Brîncoveanu» (1688—1714), Pop Stănilă a plecat pentru a fi hirotinit în Țara Românească, la Buzău, reîntorcîndu-se pe urmă în Bihor unde a rămas cu familia sa pînă la moarte, lăsînd cinci urmași.

Diecilor, copiștilor și preoților veniți în aceste părți li se mai alătură Ioan Moldoveanu, de asemeni necunoscut pînă acum, care ne-a lăsat la 1700 mărturie pe un exemplar al *Cărții românești de învățătură* a lui Varlaam (1643), ajuns în satul Tisa din părțile Zărandului, ca să se știe, cum însuși scrie: «...ca să mă pomeniți itaților rumâni», că tipăritura adusă de el din Moldova a vîndut-o lui Scrob Filip din Cîmpeni, cu tot neamul său, pentru ca să fie pomenire «pre viță, pre sămință, moșilor, strămoșilor, nepoților, strănepoților...»¹⁸. Aceași expresie vie a conștiinței de neam răzbată din mărturia diacului Udrîște din Țara Românească, care în anii urmări ai veacului al XVII-lea a fărîuit exemplarul pravilei din Ciutelec lui Popa Teodor, ca să o ducă «la frați(i) den Ardial», cu încrederea că le este necesară deoarece «line de dereptate de la moși la strămoși» — asemeni altor tipărituri, cartea ajungînd pe aceste meleaguri în răstimpul dezlănțuirii de către noii stăpînitoresc habsburgici ai Transilvaniei a propagandei unirii religioase și de învrăjpire a românilor ardeleni.

În prima jumătate a veacului al XVIII-lea, în răstimpul de efervescentă a culturii românești scrise din vestul Transilvaniei, întîlnim în părțile Crișanei, cu toate opreliștile impuse de stăpînirea habsburgică, alături de copiști și dascăli locali, învățați veniți de peste munți: dascăli, copiști, preoți și zugravi, în primul rînd, a căror activitate desfășurată pe aceste meleaguri, cercetările ce se întreprind ne-o înfățișează tot mai complexă și mai bogată, evidențiîndu-se îndeosebi aportul ce l au adus la răspîndirea vechilor tipărituri românești. Renumitul copist, dascăl Vasile Sturze Badiul din Moldova, după ce a realizat în 1694 în satul Buruiene, de lângă Deva, o copie după *Șapte Taine*¹⁹, în anul următor, 1695, îl întîlnim la Răbăgani, pe valea

17. F. Dudaș, *Mihai Viteazul în conștiința românilor din Transilvania. Mărturii istorice pe un exemplar al Cazaniei lui Varlaam*, în «Mitropolia Banatului», 1975, nr. 4—6, p. 215—223.

18. Idem, *Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei...*, cit., f. 98.

19. V. Mărga, *op. cit.*, p. 13 și urm.; Gh. Ciuhandu, *Dieci și manuscrise românești din Bihor. În «Tribuna» (Oradea)*, 1919, nr. 48—49; N. Firu, *op. cit.*, p. 21; T. Roșu, *Însemnări și inscripții bihorene*. Beiuș, 1941, p. 16—17, 84—85; G. Stempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, București, 1950.

Crișului Negru, iar în 1708 la Sintandriaș, în Banat, copîind *Pravila despre cele Șapte Taine*: precum am aflat și în cea tiparnică a Mitropolitului Varlaam din Țara Moldovei, de la Suceava, așa am scris, pentru aceea mă rog sfinților voastre care veți citi pre această sîntă Pravilă și veți alia ceva greșit, mă rog milostivelor voastre nu blestemați, ci îndreptați cu duhul blîndeșilor, că decil mi-a fost puțină eu am nevoit cu toată osîrdia... în vremea cînd s-au ridicat Curuții lui Racolți Freș pe Nimești. Și era răotate mare în Ardeal și la Crișul Negru și cîmpia Giulei era pustie toată...²⁰. Lui Vasile Sturze îi mai sînt atribuite alte patru copii manuscrise după *Șapte Taine*, două dezvăluite de către cercetătorul Gabriel Stempel²¹, iar alte două de Atanasie Popa²² și Mircea Avram²³. Un deceniu mai tîrziu, în anul 1717, Agathon «diacul din Țara Moldovei», a realizat și el un manuscris după *Șapte Taine*, în satul Șumugiu din Bihor²⁴.

Preocupată de realizarea unității politice a unui imperiu multinațional, cum a fost Imperiul habsburgic, la jumătatea veacului al XVIII-lea, Maria Tereza a intuit pe deplin rolul deosebit al cărții românești și al colportorilor săi în orientarea spiritului autohton transilvan spre Principatele române. Măsurile luate, paralel cu prigoanirea religioasă a românilor din Transilvania, sînt fapte istorice reale pe care istoricul Silviu Dragomir le-a adunat din documentele vremii în două volume mari cu 900 pagini, pagini de groază, de schingiuire, închisori și crime, despre lăcașuri de cultură distruse, cu luptători care s-au jertfit pentru păstrarea legii și ființei neamului, cu drepte răzvrătiri înecate în sînge²⁵. Considerînd circulația acestor tipărituri un factor ce va contribui la eroziunea în timp a unității imperiului, cu scopul de a preveni efectele negative ale răspîndirii și propovăduirii conținutului acestor cărți, ea a emis la 23 noiembrie 1746 un ordin prin care a interzis circulația cărților din Țara Românească în Transilvania, politică de prohibire continuată și întărită în deceniile următoare prin noi acțiuni legislative, la 1768 împărăteasa semnînd un nou ordin prin care a interzis, sub grave pedepse, circulația acestor cărți românești — măsuri represive care însă n-au putut împiedica pătrunderea lor în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, fiind aduse pe cărările nebănuite ale Carpaților și ale unității neamului românesc. Ne dezvăluie această realitate în părțile Zărandului *Protocolul circulației de la Minerău*, recent descoperit²⁶, cu deosebire în cuprinsul lui, circulara Consiliului de locotenență maghiar din octombrie 1787, emisă pentru stăvilirea celor «carte caută în pascăle (pravilă — n.n.) sau cu cărțile umblării din țară în țară fac», cerîndu-se denunțarea dascălilor, preoților și diacilor veniți de peste munți²⁷.

În aceste condiții total neprielnice a venit și s-a stabilit totuși în sudul Bihorului, în părțile Beliiului, preotul Mihai, originar din Muntenia, care, alături de alte tipărituri, a adus pe aceste meleaguri un exemplar al *Pravilei tirgovîștene* de la 1652. Că a mai adus și alte cărți din Țara Românească ne-o mărturisesc singur cu alte două prilejuri. Pe un exemplar de carte veche românească al satului Husăsău de Tinca

p. 234; At. Popa, *Cărturar bihorean din secolul al XVII-lea. Vasile Sturze Moldoveanul*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLII, (1966), nr. 1-2, p. 60; N. Edroiu, *Cultura scrisă românească în Bihor în sec. XVII*, în «Centenar muzeal orădean», Oradea, 1972, p. 231. 20. V. Mangra, *op. cit.*, p. 15.

21. G. Stempel, *op. cit.*, p. 237.

22. At. Popa, *art. cit.*, p. 61.

23. Mircea Avram, *Cartea românească manuscrisă*, Sibiu, 1970, p. 11.

24. Șt. Lupșa, în *Monografia-almanah a Crișanei*, Oradea, 1937, p. 23.

25. S. Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în sec. XVIII*, Sibiu, vol. I, (1920), II (1930).

26. F. Dudaș, *Lotrii Zărandului*, în «Magazin istoric», VII, 3, 1973, p. 74-78.

27. Idem, *Protocolul circulației de la Minerău*, în «Sargeșian», XI-XII, Deva, 1974-1975, p. 154, 156.

(jud. Bihor) la 1770 (deja!) scria : «...am scris și o am legat eu Popa Mihai ot Chișiaca core am fost din Țara Românească, din Rîmnic, fector(ul) lui... legătoriu. 1770, tăurat, 17 zile». La 1786, pe un *Triod* din Comănești (jud. Arad) nota, de asemeni, că : «...am scris eu Mihai protopop care am fost din Țara Românească și am lost și ... în satul Țăgădău».

Așadar, pe *Mihai Munteanu*, preot originar din Rîmnic, fiu al legătorului de cărți *Popa Anghel*, îl întâlnim în părțile sudice ale Bihorului de pe la 1770, cînd locuia în satul Chișiaca. La 1784 era protopop ortodox în «vîdicul Beliiului» și locuia în satul Țăgădău. Dezvăluirile de mai sus ne înfățișează în fruntea comunităților din ținut un om luminat, cu știință și dragoste de carte. Profilul său spiritual îl întregesc recente dezvăluiri de arhivă care ne permit, de la bun început, să-l considerăm totodată un om dirz, hotărît, puternic atașat cauzei românilor din Transilvania, care, odată cu dezlănțuirea răscoalei, dar mai ales cu prilejul coborîrii cetelor răscolite din Zărand pe valea Crișului Alb, a instigat satele din codrii și lunca Beliiului să se alătore cauzei lui Horea. În prima jumătate a lunii noiembrie 1784 preotul *Mihai Popovici*²⁸ a îndemnat pe locuitorii satului Țăgădău să nu se mai supună domnilor de pămînt și să treacă de partea răsculaților. Tot astfel i-a îndemnat să procedeze și pe preoții *Vasile Ștefanovici* din Măraș și *Popa Zaharia* din Bochia care i-au împlinit sfatul propovăduind ideile și programul răscoalei printre locuitorii satelor dimprejur : *Benesti*, *Bochia*, *Secaci* și *Măraș*. În satul ultim, la Măraș, *Vasile Ștefanovici* a întîmpinat dușmănia notarului local, care-l acuză de răzvrătire, numindu-l instigator supus ordinelor protopopului *Mihai*, la care acesta i-a răspuns cu amenințarea că-i va «rupe miinile și picioarele» pentru toate abuzurile și faptele nelegiuite. Primejdia în care se afla l-a determinat pe notar să cheme soldații mobilizați de conducerea comitatului Bihor în ținut, episodul luînd sfîrșit prin arestarea și trimiterea celor trei instigatori la închisoarea din Oradea²⁹. La 25 noiembrie 1784, *Toma Munteanu*, în numele comunităților : *Belii*, *Țăgădău*, *Bochia*, *Șiad* și *Măraș*, scria episcopului *Petru Petrovici* din Arad despre arestarea lor și, pentru faptul că au îndemnat pe locuitorii la răscoală «în ră (rea — n.n.) robie în Oradea Mare, la varmeghie sint», solicitîndu-i să intervină pentru eliberarea lor «în chizeși» ori să fie duși la arest în Arad³⁰, lucru întîmplat în decursul anului 1785, la 1786, cum am văzut, *Mihai Popovici Munteanu* aflîndu-se reîntors în părțile Beliiului, preot în satul Chișiaca. Documentul de la 1789³¹ aflat între filele pravilei sale, îl datorăm succesorului său, *Ioan Popovici*, locuitor în Țăgădău, care la cinci ani după răscoală deplîngea lipsa de pămînt în folosul obștii, cel existent fiind luat cu de-a sila și cultivat în folosul marelui domeniu episcopal catolic, fapt pentru care «neavînd satul clejii samădă în pămînturi iagării și în toată vremea sîntem batjocoriți de domni...».

Documentele dezvăluite atestă convingător, credem, aportul vechilor noastre tipărituri, al exemplarelor vechilor pravile prezentate și colportorilor lor, la realizarea și susținerea neîntreruptă a unității neamului românesc — în trai, în grai, în credință.

Florian DUDAȘ

28. Numele de familie, cu neînsemnate excepții, erau schimbate la hirotonire, după obiceiul vremii, adăugîndu-se la numele de botez al tatălui sau la funcția de preot, dacă acesta o avea, caracteristicul «vlci», ce acoperă în aceste părți vestice originea etnică. I. B. Mureșianu, în «Mitropolia Banatului», 1976, nr. 5-8, p. 524-525.

29. *Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului*, an. 1785, pachet I, doc. din 16 martie, 1785 (f. nr.); Ed. I. Găvănescu, *Mărturia românești din Eparhia Aradului în veacul al XVIII-lea*, Arad, 1940.

30. *Arh. Episc. Ort. Rom. a Aradului*, an. 1785, pachet II, doc. din 25 nov. 1784 (f. nr.).

31. Inedit, reproduș, în parte, în cadrul descrierii analitice a exemplarului pravilei de la 1652 din ținutul Beliiului.

П Р А В И Л А
А Ч Е С Т А І А С Т Е

Д И Р Е П И Ч Ъ Т С Р И Д Е Л Ъ Ц Е

Т Е К М Е Л Ъ С Ф И Ц И А Ш Д П А Н Ъ Т О
М І Т Е Д І З І Т В О А Р Х К Е Т Р А І

Ч А Р Т А Ш І Н А П Р Е К Ъ В Е Н Ъ Ш І Ш
П Р И Ц И А П Ц И Т О Р Н И Ш А Д А Н Ъ

Т И П А Р И Ч Ъ В Ъ Ш І Ш П А
Н І П Р А Д М Е Ш А Т Ъ Ш І Ш О Ш

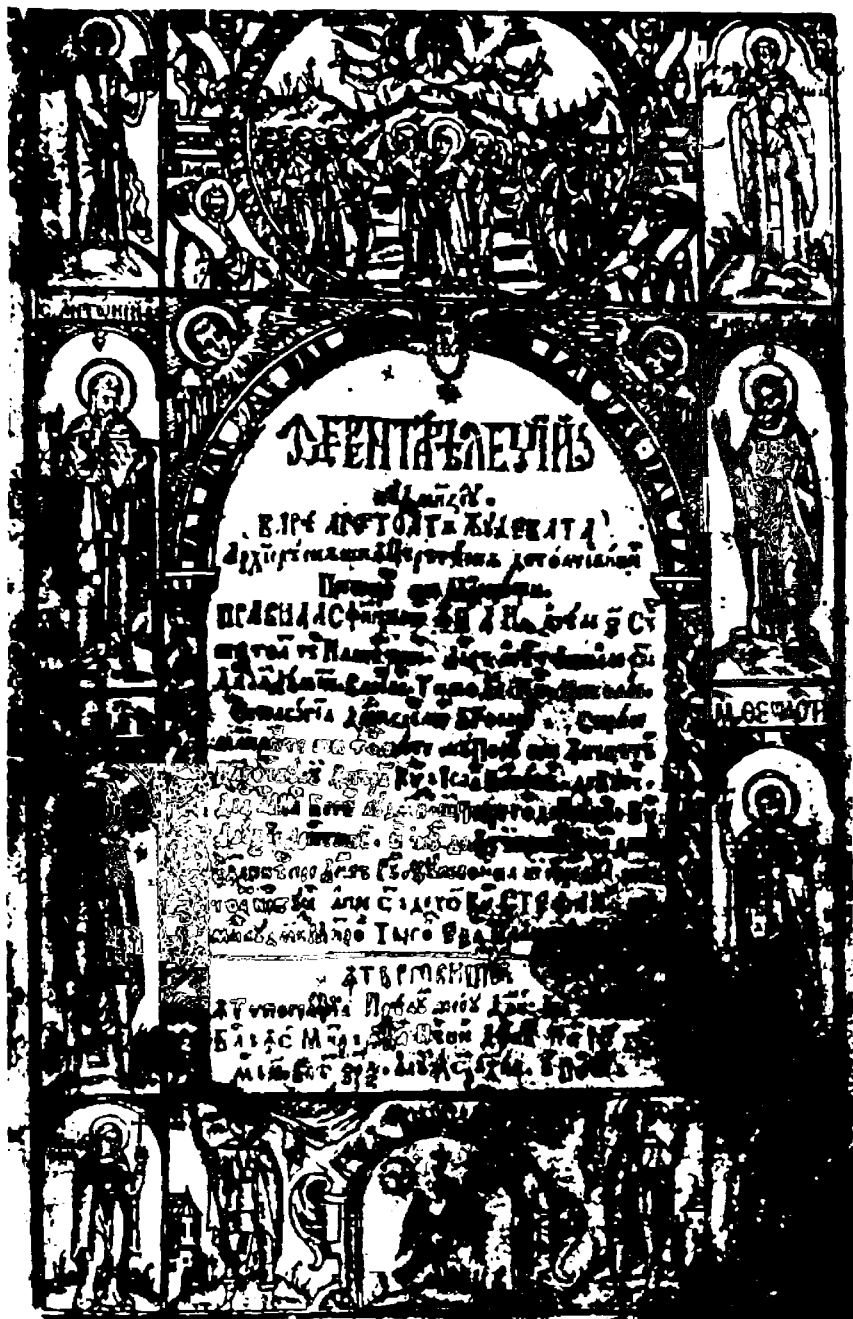
І Ш М А Т О Ш І Ш

Б А С А Р І Ш К Р О Ш І Ш А П

І Ш Ц А Р А О У Г Р О В Л А Х И Ш І

І Ш Т И Ш І Ш Г О Ш

Pravila de la Govora, 1640, pagina de titlu
(exemplar la Pietroasa-Bihor)

Îndreptarea legii, Tîrgoviște, 1652, pagina de titlu
(exemplar la Vașcău-Bihor)

ANEXE

PRAVILA, GOVORA. 1640—1641

1. EXEMPLARUL DE LA SEGHIȘTE

Atestat documentar în această localitate în anul 1753, când a fost primit de către «Gheorghe din Sediște» în schimbul unei Psaltiri vechi de la Teodor Nicovici din Secaci (jud. Arad). În părțile sud-estice ale Bihorului a fost adus incomplet, fără foaia de titlu care a fost identificată în anii din urmă între filele exemplarului *Evangeliei Invățătoare* (Dealul, 1644), păstrat în localitatea Benești, de lângă Secaci (jud. Arad). Nu cunoaștem locul actual de păstrare al exemplarului. *Referință*: Florian Dudaș, *Tipărituri românești din sec. al XVII-lea identificate în părțile Zărandului*, în «Mitropolia Banatului», XXV (1975), nr. 1—3, p. 72—74.

2. EXEMPLARUL DE LA PIETROASA

Se află în proprietatea preotului Vasile Jurj, locuitor în comuna Pietroasa (jud. Bihor).

Paginație: exemplar incomplet, are foaia de titlu.

Prezintă: F. (1), (2), 1—163.

Lipsește: F. (3), (4), 164—170.

Dimensiuni: Legătura — 20 × 15,3 cm. Blocul cărții — 19 × 14 cm.

Legătura: din scoarță de lemn învelită în piele de culoare neagră, ornată cu vrejuri dispuse în chenar. Prezintă două cheotori metalice.

Exemplarul a conținut mai multe însemnări, scrise în restavul de sus și jos al filelor, care au fost distruse cu prilejul tăierii marginale, la legat. Pe coperta 3 se mai păstrează o mențiune documentară lapidară din al cărei conținut rezultă că spre sfârșitul veacului trecut (1889) exemplarul s-a aflat în localitatea Săud (Bihor).

INDREPTAREA LEGII. TÎRGOVIȘTE, 1652

1. EXEMPLARUL DE LA BUDUREASA

În anul 1947 s-a păstrat în Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului. Cu prilejul cercetărilor noastre n-a fost identificat în Fondul de carte veche românească a Episcopiei Aradului. *Referință*: Gh. Ciuhandu, în *Hotarul* (Arad), 1936, 2, p. 27; Șt. Lupșa, *Istoria eparhiei Aradului*. I (—1754), Arad, 1947, în ms., f. 197.

Mărturii documentare:

1679

Această carte (este) a diaconului Radul, fiul lui Popa Vasile din Aninoasa... (l. rom., chirilice)

(3/4 sec. XVII—1/2 sec. XVIII)

Această carte este a lui Popa Ioan din Cociuba, de la Radul cel din Țara Românească și au dat prea ea 12 florinți (l. rom., chir.).

1784

Această Pravilă este a lui Popa Vasile din Budureasa și o au legat Popa Mihai din Beiuș pentru 4 florinți. 1784. Scris-am eu Popa Tănăște din Drăgănești, Popovici, anul 1784 (l. rom., chir.).

2. EXEMPLARUL DE LA BEIUȘ

Menționat prezent în acest oraș al Bihorului în cursul anilor 1828 și 1829. *Referință*: Șt. Lupșa, *Istoria bisericii bihorene*, în «Monografia almanah a Crișanei», Oradea, 1937, p. 42.

3. EXEMPLARUL DE LA CIUTELEC

Se păstrează în Fondul de carte veche românească al Bibliotecii Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, inv. 207.

Paginație: exemplar incomplet, lipsește foaia de titlu.

Prezintă: f. (14)—(25), p. 1—492.

Lipsește: f. (1)—(13), p. 493—796.

Dimensiuni: L — 30 × 20. B — 28,5 × 19,5.

Legătura : din scoarță de lemn și piele ornamentată prin elemente florale dispuse marginal. Pielea a fost vopsită în două culori : cimpul central este maro închis, iar marginile sînt negre. Prezintă cheatori metalice.

Mărturii documentare :

Pe Coperta 2 :
1950 iunie 6

Această Carte, numită *Pravilă sau Indreptarea Legii, o am găsit în biblioteca parohială Ciutelec... Subsemnatul m-am mutat din Bogeiu în Ciutelec și domiciliesc în Ciutelec și după mutare m-am gândit să o donez Bibliotecii eparhiei Oradiei, pentru că acum nu mai are nici un rost să stea în biblioteca din Ciutelec ... fiind limba foarte veche. Pre vremuri însă citeau foarte mult această carte, dovadă filele unse de mîinile cititorilor, mai ales pe la fila 72, în privința rudeniiilor la căsătorie, a fost foarte mult usitată. Dat în Ciutelec ... *Alexandru Popa* (l. rom., c. lat.).*

Pe f. lim. :

1850 noiembrie 24

Pravila a fost în Popești în anul 1850 la Georgiu Caba... (l. rom., c. lat.).

De la f. (13) la p. 8 :

(2/2 sec. XVII)

...să se cunoască cum că această carte, să o țure din loc, anume acela să nu aibă parte de rînd că această *Pravilă* o au cumpărat de la un preot de un neam, *Popa Flore* din *Județul Oltului*, drept bani gata, taleri 280 și Dsău ... *Pis Popa Mihai* (l. rom., chir.).

Pe p. 159 :

(2/2 sec. XVII)

Această Carte, anume *Pravilă*, o au cumpărat cu 30 de florinți și o au dat în *Chiraleu*, și am dat-o să fie ... anume *Mărian Flore* și cu soția sa ..., *Flore*, *Ioan*, pentru sufletul meu și a rodului meu și den *Chirău* nime(ni) să nu o poută lua... și cine o va potopi să fie blăstămat... (l. rom., chir.).

Pe p. 249 :

(2/2 sec. XVII)

Scris-am eu Dediul Log., pe la Dumneata (l. rom., chir.).

Pe p. 465 :

(3/4 sec. XVII)

Scriu eu Udriște diac la tine frate Popa Teodor cum aceasta să ști și să nu se uite cum că această Carte, o dau ție să o duci la frați de(n) Ardial, această carte pre limba rumânească. Iară alta să ști și că luminata cunoștință (?) dintr-nsa ține de de-reptate de la moși și strămoși (l. rom., chir.; ulterior, în Transilvania, s-a încercat ștergerea acestei mențiuni).

4. EXEMPLARUL SATELOR LEHECENI ȘI CĂRPINET

Se păstrează în Fondul de carte veche românească al Bibliotecii Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, inv. 8781.

Paginație : exemplar incomplet, lipsește foaia de titlu.

Prezintă : p. 17, 18, 23, 24, 35—54, 57—210, 215—381, 394—602, 604—622, 625—643, 648—679, 682, 683.

Lipsește : f. (1)—(25), p. 1—16, 19—22, 25—34, 55, 56, 211—214, 382—393, 603, 623, 624, 644—647, 680, 681, 684—796.

Dimensiuni : L = 26,5 × 20. B = 25,5 × 19.

Legătura : este nouă, realizată de legătorul Ioan Pop din Beiuș.

Mărturii documentare :

Pe f. lim. :

(1/2 sec. XX)

Scris de N. Iorga : Pravila cea mare din Govora (sic), tipărită sub Matei Basarab (l. rom., c. lat.).

Pe p. 373 :

1700

Scris-am Popa Avram, 1700. Această Pravilă este a satelor Cărpinet și Leheceni (l. rom., chir.).

Pe p. 424 v :

(2/2 sec. XVII)

Pomelnic : Stana, Stan, Ilina, Vlad, Toader, Radu, Sava, Neagu, Moise, Stan, Dobra, Lup, Paraschiva, Monahie Prasia, Monahie Sava i Neața, Cârlea, Neag, Lup, Dobra, Nan, erei Cristea, Stan Vlacul, Eiesie, Ivan, Stanciul, i Dobra, Vița, Pada, Neața, Miclea, Dumilru, Stanciul, Dobra, Marie, Radul, Drăghina, Diacon Stanciul, Sora, icedi, erei Badea, popa Diia, Anca, icedi; erei Drăgon Stoian, Iuga, Dragomir icedi; Nedelcu icedi; Constantin, Dragule icedi; Tudore, Muha, icedi; Miclea, Sana, icedi; Mircea, Stann, Dumitru, Stana icedi; Neațul, Sora, icedi; Agapia, Nestora, icedi; Stan, Neața, icedi; Agapie, Radul i Dobra icedi; Dragomir, Ștefana icedi; Voicu i Ioana icedi; Neațul, Neața, icedi; monahia Zlediana, Neațul, Saba, icedi; Crăciun, Neața, icedi; Stoica, Tudor icedi; Oancea, Dragu icedi; Ștan, Neața icedi; Ilina icedi (l. rom., slavonă, chir.).

Pe p. 465 : 1/2 sec. XVIII (T).

Și tusem odată șapte popi cu un diacon în pământul cel popescu care-i dat cu meșaga de împărăteasa Maria Terezia, numele nostru din doi itați născuți Opriș Popa, Nicolae Popa, Avram Popa, Mihai Popa, Irimie Popa, Achim Popa, Diaconul Stănilă în anul 1700 și muriră atunci mulți oameni de coleră, și lui po... (l. rom., chir.).

Pe p. 504 : 1668 aprilie 26.

...greau iaste să rămii suptu mărire și asuprire. Mța april, 26, 7176 (l. rom., chir.).

Pe p. 519 : (2/2 sec. XVII).

Această Pravilă (este) a popilor stinilor șpânești... (l. rom., chir.).

Pe p. 536 : (1/2 sec. XVIII).

† Văleat 7207. M-am căsătorit eu Pop Stănilă, fiul popii Frățilă, care am fost nepoi(ul) popului Stănilă care au cumpărat această Pravilă și m-am preuțit la anul 25, eu fost cursul anilor 7214, în postul cel mare a pomenirii ... înli diacon, iar preut am fost de iubitoriu ... Mitrofan ipiscop al Buzăului, în zilele luminatului Domn și creștin pravoslavnic Constantin Voevod Brincoveanu și am născut (sic) dentli pe... Mihai, tot într-acest post în luna lui 25, Bunavestire, iară am născut pe ... Bălașa, la al doilea an (l. rom., chir.).

Pe p. 543 : 1708 martie 15.

† Iară am născut (sic) pe rooba lui Dumnezeu Maria. Mța martie, 25. 7213. Iară am născut pe ... Mihalcea, martie 15. Văleat 7216 (l. rom., chir.).

Pe aceeași p. : 1711 martie 9.

† Iară am născut pe ... Neramza, Mța mart. 9. 7219 (l. rom., chir.).

Pe p. 587 : (1/2 sec. XVIII).

Eu Popa Avram avui bai (neînțelegere — n.n.) cu satul Cârpenet și satul Lehe-ceni să acopăr beserica că mă ploaie în ea cînd slujesc și zisă-ră să acoperim și noi popii... (l. rom., chir.).

Pe p. 588 : 1866 martie 1

...Iarna au fost derîndu și mai multă ploaie decit neauă și geru. În luna lui Ianuarie și Fevruarie au tot ploietu... (l. rom., c. lat.).

5. EXEMPLARUL DE LA LUNCA SPRIE

Se păstrează în biblioteca parohială din Luncașprie (com. Dobrești, jud. Bihor), inv. 1.

Paginație : exemplar incomplet, lipsește foața de titlu.

Prezintă : f. (7)—(25), p. 1—788.

Lipsesc : f. (1)—(6), p. 789—796.

Dimensiuni : L = 30 × 20. B = 28 × 19.

Legătura : din scoarță de lemn și piele, lipsită de ornamente. A fost realizată în anul 1899.

Mărturii documentare :

Pe C. 2 : 1930 mai 29.

Citită de mine Varga Nicolae ... în com. Sitani (l. rom., c. lat.).

Pe filele imprimate 1—7: mențiune documentară din sec. XVII, ca aspect paleografic, în cea mai mare parte distrusă, neclară.

Pe f. (25): 1791.

Această pravilă o au luat Popa Ioan din Luncasprrie cu 55 dell. a lui Teodor Popovici când au fost anii... (l. rom., chir.).

Pe f. albă, după f. (25): în restavul de sus, un frumos frontispiciu ornamentat cu motive florale, realizat în prima jumătate a veacului al XVIII-lea de către copistul Vasile Barda.

Pe aceeași f.: 1807 iunie 8.

Această pravilă este din satul Luncasprrie și s-au cetit de mine Pavel Popovici din Dobrești... (l. rom., chir.).

Pe aceeași f.: 1799 martie 30.

Scris-am eu Vintire Ion din satul Sitani în luna... (l. rom., chir.).

Pe aceeași f.: 1900.

Pentru legarea acestei Pravile a solvit Petru Dume a Gheorghii 6 fr., mijlocire a făcul Ioan Buda, învățător în Luncasprrie, anul 1899, luna Aprilie, m-am născut în Com. Cimpani, în 1866. Pompiliu Buda, fratele lui Ioan Buda, colliă de făcătuș. 1900 (l. rom., c. lat.).

Pe p. 219: 1864 decembrie 9.

Am citit folosirea învățăturii, Petru Pop din Luncasprrie... (l. rom., chir.).

Pe p. 220: 1857 ianuarie 28.

Am citit folosirea învățăturii ... Ioan Vidican, în satul Hidișel (l. rom., chir.).

Pe aceeași p.: 1868 aprilie 3.

Am citit și eu cu luare aminte această lege... Nestor Damșa (l. rom. chir.).

Pe p. 424: în restavul sting, tăiat la legat, fragment dintr-o mențiune de la 1770 (chir.).

Pe aceeași p.: (sec. XVII). Dîiac Ioan (chir.).

Pe aceeași p.: 1767 ianuarie 1.

Am scris eu Barda Vastie, lirezașul de la Pocmezău, din Sitani, meșterul domnesc, când am făcut altă Pravilă după aceasta în vremea aceea când era cutsal anilor de la nașterea(a) lui Hs. 1767, ghenuarie, 1 zile (l. rom., chir.).

Pe p. 465: 1807

Această Pravilă s-a citit de Popea din Dobrești, în anul... (l. rom., chir.).

Pe p. 490: 1809

Scris-am eu diacul din Luncasprrie... Vasile... (l. rom., chir.).

Pe p. 501: 1861 decembrie.

Am scris folositoare învățaturi despre care am citit în Pravila aceasta. Petru Popa, învățător... (l. rom., chir.).

Pe p. 504: 1874 februarie 23.

Ioan Cristea, în Sitani, am citit Pravila... (l. rom., chir.).

Pe aceeași p.: 1844 noiembrie 27

Ioan Popovici, în satul Coșdeni am adus această Pravilă, spre citire, de la tutorul din Luncasprrie, in... (l. rom., chir.).

Pe p. 508: 1845 martie 19.

S-a citit de mine Ivan Teodor, învățător, în Ceișoara (l. rom., chir.).

Pe p. 436: 1791.

Am scris eu ... din satul Căbești, Gheorghe Popovici (l. rom. chir.).

Pe aceeași p.: (sec. XIX).

Aici am scris eu Popa Dumitru din Răcaș, pînă aci am citit (l. rom., chir.).

Pe aceeași p.: 1815 decembrie 12.

Scris-am eu feciorul lui Teodor Vasile din satul Luncasprrie, Ia... (l. rom., chir.).

Pe p. 543 : 1763.

Această *Pravilă* este a lui Popovici Florea din Luncasprie și o am cumpărat cu ze zioși din Sitani, la anul 1763 (l. rom., chir.).

Pe aceeași p. : 1816 ianuarie 5.

Această carte a fost la Popa Iosif, în Ceișoara, în luna enuarie... (l. rom., chir.).

Pe p. 587 : 1792 octombrie 10.

Scris-am eu Teodor Popovici, din satul Luncasprie, în anul... (l. rom., chir.).

Pe p. 682 : 1791.

Scris-am eu Teodor lui Popovici, din satul Luncasprie, cînd au cumpărat această *Pravilă*, și a fost anul... (l. rom., chir.).

6. EXEMPLARUL DIN ȚINUTUL BELIULUI

Se păstrează în Colecția de artă românească veche religioasă a Minăstirii Aradului (jud. Arad), inv. 28.

Paginație : exemplar incomplet, are foaie de titlu.

Prezintă : f. (1)—(25), p. 1—794.

Lipsesc : f. 795, 796.

Dimensiuni : L — 31,4 × 23. B — 30 × 22.

Legătura : din scoarță și piele, ornată cu motive dantelate. Are cheotori metalice.

Mărturii documentare :

Pe f. (1), p. 79 și 682 : (sec. XVII).

Teodosie, ieromonahul (chir.).

Pe p. 233 : (sec. XIX).

Costea Popovici, în Viloagoș (l. rom., chir.).

Pe p. 424 : 1784 ianuarie 25.

Această *Pravilă* este a lui Protopop Gheorghe din satul Groși și au fost ținută de protopopul Mihai ... paroh al Tăgădăului în anul 1784, în luna... (l. rom., chir.).

Pe aceeași p. : 1800 mai 7.

Pravila este a lui Popa Ioan de la Neagra și au fost dată la frate-meu (din Moroda, Ioan Popovici, și de la el o am primit eu Ioan Popovici din Julița... (l. rom., chir.).

Pe aceeași p. : 1856 iunie 22.

Am văzut și am celit în această *Pravilă* în luna ... în Măderat. Gheorghe Deac învățător în Măderat (l. rom., chir.).

Pe p. 682 : 1784 ianuarie 25.

Mihai Protopop Munteanul, născut din Rîmnic, al lui Popa Anghel... (l. rom., chir.).

7. EXEMPLARUL DE LA VAȘCĂU

Se păstrează în Fondul de carte veche românească al Bibliotecii Județene Bihor, Oradea, inv. 323523 — cota IV 3732.

Paginație : exemplar incomplet, lipsește foaia de titlu.

Prezintă : f. (5)—(25), p. 1—795.

Lipsesc : f. (1)—(4), p. 795, 796.

Dimensiuni : L — 29,5 × 21. B — 28 × 19.

Legătura : din scoarță de lemn și piele, ornată cu motive geometrice și florale.

A avut cheotori metalice.

Mărturii documentare :

Pe f. (7 v) : (1858 ?).

Spre aducere aminte am scris pentru paguba popii din Olcea, cînd au ars colna... din Olcea, au ars 7 porci... (l. rom., chir.).

Pe f. (8 v) : (1690)?.

Această *Pravilă* este cumpărată de mine *Protopop al Vașcăului* cu 80 de florinți, în luna lui *Indrea*, 21 de zile. 1620 (l. rom., chir.).

Pe aceeași f. : (1/2 sec. XIX).

Această *Indreptare a Legii* este a lui *Popovici Nicolae...* (i. rom., chir.).

Pe aceeași f. : (sec. XVIII).

Însămnat-am eu Vasile ... în Olcea (l. rom., chir.).

Pe p. 59 : 1873

Rogu-mă să iarte pre iratele Nicolae Popovici, care au viețuit cu mine (și a) învățatori, iar el s-au dus în Domnul. Haica Mihai, învățătoriu în Fînață (l. rom., chir.).

Pe aceeași p. : 1855 lebruarie 13.

Și eu mă rog să erte pre a mea muiere Maril (a) ca și pre acei carii mi-au fost învățatori, levr. 13. 855. Petre Răuți (l. rom., chir.).

De la p. 72 la p. 73 : (sec. XVII).

Să (se) știe că această *Pravilă* este a diaconului *Stoicăi, otța* (l. rom., chir.).

Pe p. 157 : 1803 august 29.

La anul ... a fost Pravila la mine, Teodor Pop în Băița (l. rom., chir.).

Pe p. 190 : (1/2 sec. XIX).

...Haica Mihai cel de ... anul... (l. rom., chir.).

Pe p. 424 : 1803 (august).

Această *Pravilă* este a lui *Popa Nicolae. Haica Mihai. Această Pravilă o au dat Alexandru din Cîmpanii de Sus la mine pentru căutarea și îndreptarea nunții, pentru lucru deosebit, care-s mai jos iscălit. Teodor Pop, neguțator în Băița, în anul 1803* (l. rom., chir.).

Pe aceeași p. : 1825 mai 13.

Pravila sau îndreptarea Legii ... este a lui Nicolae Popovici, locuitoriu în Cîmpanii de Sus, o am adus pentru îndreptarea cugetului ... Fînață, mai 13, anul... Cu totul smerit și aplescat ... Iancovici Constandin, învățator (l. rom., chir.).

Pe p. 472 : 1844.

Această *Indreptare a Legii* au fost și la mine, învățătorul din *Fănață*, în anul 844. *Haica Mihai, învățator, născut din Șediștea* (l. rom., chir.).

Pe p. 518 : 1823 aprilie 12.

Anul ... nici un om n-au avut lîn și marhăle au fost să piară de toame, bucatele nu au fost scumpe, dară... (l. rom., chir.).

Pe p. 536 : 1773.

Să se știe cînd au fost Pravila în Vașcoh, la Popa Nicolae, și am scris eu diac Iancul din Vașcoh... (l. rom., chir.).

Pe p. 543 : 1843 martie 4.

Această *Indreptare a Legii* au fost la mine cel mai mic întru preoți, *Nicolae Popovici din Șied(iște)*, în anul... (l. rom., chir.).

Pe p. 637 : 1836.

În anul 1836 au nîns la Irimie și au înghețat tare, (în)cîl toți pomi(i) s-au uscat. Eu, Haica Mihai, învățator în Fănață (l. rom., chir.).

Pe p. 657 : 1824 aprilie 26.

Să se știe cînd au fost această Pravilă la mine în Bărăști, la Ioan Coroi Pop, în luna ... Ioan Coroi, în Bărăști (l. rom., chir.).

Pe p. 682 : 1855.

Să se știe că într-această carte, adică Îndreptarea Legii ... am citit și în anul 1847, luna lui aprilie, și iară în anul 1854/5, fiind în orașul numit Băița. Petru Sabău... (l. rom., chir.).

2 EXEMPLARUL DE LA SĂPÎNȚĂ

Se păstrează în Fondul de carte veche românească al Bibliotecii Episcopiei Ortodoxe Române a Oradei, inv. 7229.

Paginație : exemplar incomplet, lipsește foaia de titlu.

Prezintă : f. (3)—(25), p. 1—778.

Lipsesc : f. (1), (2), p. 779—796.

Dimensiuni : L = 26,5 × 20. B = 25,5 × 19.

Legătura : din scoarță de lemn și piele, de culoare neagră, fără ornamente.

Mărturii documentare :

Pe C. 2 : (1/2 sec. XX).

Michaelis Pavel (c. lat.).

Pe f. (1 v) : (sec. XVII).

Această Prăvilă o am cumpărat eu Mihail... (l. rom., chir.).

Pe f. (8 v) : 1734 februarie 20.

Să (se) știe că o am cumpărat noi Apșenii de mijloc de la Dumitru din Sibiel l. rom., chir.).

De la p. 18 la p. 21 : 1726 martie 5.

Să (se) știe că într(această) vreme am cumpărat noi, apsenii de mijloc această carte, anume) Prăvilă, toși sătenii cu popi cutari cu notari și o am dat să lie pomană : tuturor... și am scris eu, Todan, Dumitru, Măa martie... (l. rom., chir.).

Pe p. 23 : (sec. XVII).

Necula Log(otât) și cu... (l. rom., chir.).

Pe p. 271 : (sec. XVII).

Această Prăvilă este a Log. Neculac (l. rom., chir.).

Pe p. 331 : (2/2 sec. XVII)

Necula log. ot Hurezu (l. rom., chir.).

Pe p. 446 : 1741

Eu, smeritul Popa Ianoș, din Săpînța, am scris în anul... (l. rom., chir.).

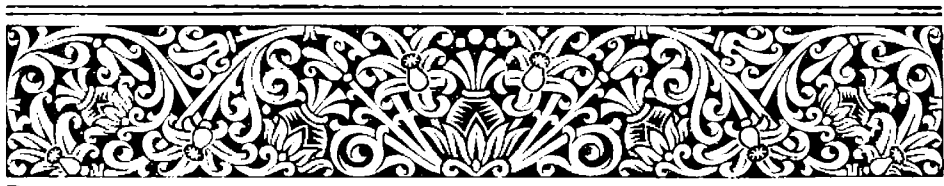
Pe p. 682 : 1729 aprilie 8

Păcătosul Rona, Popa Ștefan, am scris aceasta cînd am îngropat ... pre Vasilie, tata lui Popa Mihai din Apșa de Mijloc ... Reverendus Stephanus Ronai, 1729... (l. rom., chir.).

Pe p. 682 : 1698

...am celit pre această Prăvilă a lui Pop Dragomir din București cu multă osîrăcie, decembrie, 7207. Poop Dragomir (l. rom., chir.).

• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

MÎNĂSTIREA STREHAIA (JUD. MEHEDINȚI) ÎN PRAJMA EVENIMENTELOR PAȘOPTISTE ÎN LUMINA UNOR DOCUMENTE INEDITE¹

*...Gurile se pot astupa, ideile însă nu pot
fi ucise... vă veți întoarce peste câțiva ani
într-o țară liberă.*

Ion Cîmpineanu

Situată în centrul unei zone puternic afectată de revoluția de la 1848, Mînăstirea Strehaia, ctitorie a lui Matei Basarab, nu rămîne neutră în contextul acestor evenimente. Deși documentele în discuție nu ne oferă prea multe date concrete cu privire la participarea într-un fel sau altul a viețuitorilor mînăstirii la revoluție, lasă totuși loc larg unor concluzii logice, bine întemeiate, care să contureze o frescă social-politică a acelor vremi, fiindcă și aici a trăit și a activat Tudor Vladimirescu, dar mai ales familia ctitorilor de biserică Magheru², din care se detașează generalul pașoptist Gheorghe Magheru³.

Dintr-un raport adresat în 1846 de egumenul Mînăstirii către Departamentul Credinței aflăm că imobilele acestui lăcaș, biserică și anexe, se aflau într-o «stare vrednică de jale», «precum s-au văzut chiar de către măriasa vodă⁴ cînd au venit aici la 7 sept. 1844»⁵. În urma unei furtuni, clădirile fuseseră descoperite, suferind serioase avarii⁶. Biserica avînd acoperișul spart «lăsa ploaia să cadă nestingherită» în interior⁷. Chiliiile, pivnițele, linurile⁸, buțile și butoaiele⁹ aveau de asemenea nevoie de reparații. După o îndelungată tergiversare a formalităților eliberării fondurilor necesare, în 1851 «atît încăperile de locuință cît și

1. Pentru alcătuirea celor de mai jos ne-am bazat pe fondurile de documente provenite din Arhiva Mînăstirii Strehaia care se află depozitate la filiala Arhivelor Statului din Drobeta Tr. Severin și Muzeul Mitropoliei Olteniei din Craiova.

2. Paul Cernovodeanu, *Magherii*, în «Magazin istoric», XI (126), nr. 9, p. 27—28.

3. *Ibidem*, p. 28—32.

4. Domn era Gheorghe Bibescu Vodă (1842—1848).

5. Muzeul Mitropoliei Olteniei, fond «Mînăstirea Strehaia», Dos. IV/1845, f. 422.

6. *Ibidem*. 7. *Ibidem*, Dos. VI/1847, f. 14, 20. 8. *Ibidem*, f. 71.

9. *Ibidem*, f. 107.

ricile (...) se află în dărăpănare sau cu totul căzute în ruină, cum și în unele biserici de prin sate lipsește sfintele vase, cărțile și odăjile¹⁰, iar pe unde se mai găsesc «sînt supuse stricăciunii»¹¹.

Întelegem așadar, că orînduirea țării de atunci neglija Sfințitul locuitorie românească a Cuviosului Nicodim de la Tismana¹², în mod dat datorită principiilor de reînnoire a vieții și revoluției sociale propuse de viețuitorii vetrei monahale.

Din 1847 începe să semneze ca egumen Daniil Gărdescu¹³, care avea un număr de protosinghel¹⁴. În 1848 minăstirea avea 13 fețe bisericești, din care un stareț, doi preoți, un monah și trei frați¹⁵. Este explicabilă această scădere a numărului viețuitorilor dacă ținem seamă de cercetările ce s-au făcut după înăbușirea revoluției pentru depistarea și pedepzirea participanților¹⁷. Călugării proveneau uneori dintre preoții văduviți prin sate¹⁸, alții chiar dintre «unii soldați (...), alții fără căpătuiu și gabonzi»¹⁹. Întîlnim și cazuri cînd țărani clăcași de pe moșiile minăstirii cer să fie primiți în rîndul călugărilor²⁰. Cei mai mulți vin însă prin transferări de la alte minăstiri, acest fenomen fiind foarte frecvent²¹. În preajma evenimentelor din 1848 unii viețuitori ai minăstirii sînt socotiți ca «neascultători» și izgoniți din minăstire²². După revoluție se fac cercetări amănunțite asupra unor călugări participanți la revoluție²³ fie direct, fie prin propagandă, deși egumenul încredințase stăpînirea în repetate rînduri că la Strehaia a fost liniște²⁴. Existau la Minăstirea Strehaia călugări pătrunși de trăire duhovnicească și flacăra patristică, încît preotul Nicolae duhovnicul, care în 1849 cerea ca să îmbrace haina monahală²⁵, se ruga cu obște pelerină «pentru direptate, frăție și împăcare a toată lumea».

Din documentele în discuție nu aflăm niciunul care să ne prezinte o situație exactă a moșiilor minăstirii. Din rapoarte, hotărnicii și acte de proprietate aflăm însă că o bună parte din sud-estul județului Mehe-

10. *Ibidem*, Dos. XI/1851, f. 364, 367. 11. *Ibidem*, Dos. XVII/1866, f. 6.

12. A se vedea întregul număr al revistei «Mitropolia Olteniei», XXVIII (1976), nr. 10—12, dedicat Cuviosului Nicodim de la Tismana.

13. *Ibidem*, Dos. VI/1847, f. 288.

14. *Ibidem*, Dos. VIII/1848, f. 77; dos. X/1850, f. 117.

15. *Ibidem*, Dos. VIII/1848, f. 1, 16.

16. *Ibidem*, Dos. X/1850, f. 125.

17. Arh. St. București, Comisia întocmită pentru cercetarea celor amestecați în nuple revoluționare. Dos. XXII/1848, f. 1; dos. XV/1849, f. 2; *Ibidem*, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, Dos. 1464/1848, f. 1, 13.

18. Muzcol Mitropoliei Olteniei, Dos. VI/1847, f. 251, 353; Dos. XVI/1862, f. 212-213.

19. *Ibidem*, Dos. XI/1851, f. 6.

20. *Ibidem*, f. 11.

21. Ieromonahul Chiril vine de la Căldărușani (*Ibidem*, Dos. IV/1845, f. 47), monahul Sebastian pleacă la Muntele Athos (*Ibidem*, f. 356), monahul Ioanichie vine de la Cernica (*Ibidem*, Dos. IX/1849, f. 83), monahul Antipa vine de la Motru (*Ibidem*, f. 91), ieromonahul Tarasie de la Jitianu (*Ibidem*, Dos. XI/1851, f. 8), monahul Teofilact de la Sadova (*Ibidem*, Dos. XII/1852, f. 302), monahul Damaschin de la Buzău (*Ibidem*, XIV/1855, f. 596) iar călugărul Meletie de la Brîncoveni (*Ibidem*, Dos. XVI/1862, f. 215).

22. *Ibidem*, Dos. IV/1845, f. 48; Dos. VI/1847, f. 282, 285.

1847, f. 282, 285. 23. *Ibidem*, Dos. VIII/1848, f. 1.

24. *Ibidem*.

25. *Ibidem*, Dos. VI/1847, f. 121—122.

dinți făcea parte din proprietatea mînăstirii. În fiecare sat existau familii de clăcași, moșneni și robi²⁶, care erau informați de călugări de mersul evenimentelor și li se îngăduia «aflarea adevărului că toți sînt frați...». Pe plan economic, Mînăstirea Strehăia era administrată de către Eforia Caselor făcătoare de bine sub controlul direct al Departamentului Credinței, iar mai tîrziu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Egumenul avea îndatorirea să se ocupe de viața monahală propriuzisă, lăsînd în grija arendașului treburile economice și administrative ale proprietății. Toți banii rezultați din arendările moșiilor sau din vânzarea produselor erau înstrăinați, fapt care nu convenea nici viețuitorilor mînăstirii și nici clăcașilor și robilor ei, Departamentul reglementînd apoi, cu multă circumscripție «toate cheltuielile» mînăstirii. Sumele foarte mari pe care mînăstirea trebuia să le achite anual Departamentului, lăcomia arendașilor direct interesați în obținerea unor profituri cît mai substanțiale în folosul propriu, accentuează exploatarea țărănimii clăcașe de pe moșiile mînăstirești, fapt ce determină pe toți oprimații să intre în rîndurile revoluției. Egumenul avea îndatorirea să intervină în caz de abuzuri ca organ de control. Egumeni însă ca C. Polizu²⁷, Enache Hagiescu²⁸, Ioan Hagiadis²⁹, Mihai Brașoveanu³⁰, simpatizanți ai Revoluției, neglijează complet conducerea mînăstirească. Puternica influență grecească din Principatele Române din prima jumătate a secolului trecut face ca arendășiile să fie aproape în întregime monopolizate de camarila fanariotă ceea ce adaugă o notă în plus contradicției relațiilor de producție, avînd repercusiuni grave asupra maselor țărănești cît și asupra economiei agrare românești. Călugări, patrioți înflăcărați, pleacă din obște, iau calea sihăstriei sau a haiduciei.

Limitarea pe care o face Departamentul Credinței în colaborare cu Mitropolia în 1843 cu privire la drepturile mînăstirilor și schiturilor din Principate la arendarea sub forma embaticurilor³¹ rămîne doar o formalitate.

Abuzurile arendașilor nu se exercită numai asupra supușilor mînăstirii, ci și față de vecinii moșiilor mînăstirești, cu care se aflau într-o continuă tensiune³². Întîlnim cazuri cînd arendașii pătrund în hotarul proprietăților țărănești, răpindu-le «cite o roată de hotar»³³. Pedepsele corporale erau des întîlnite în practica arendăsească, curtea și beciurile mînăstirii slujind de multe ori ca închisoare pentru clăcași

26. *Ibidem*, Dos. V/1846, f. 3, 5, 9.

27. *Arh. St. Drăbela Tr. Severin*, fond, «Mînăstirea Strehăia», Dos. III/1844, f. 4.

28. *Ibidem*, f. 39—40. 29. *Ibidem*, Dos. II/1843, f. 81, 73-74.

30. *Ibidem*, Dos. VIII/1843, f. 34.

31. *Muzeul Mitropoliei Olteniei*, Dos. XVII/1866, f. 6.

32. *Ibidem*, Dos. XV/1856, f. 1; Dos. XII/1852, f. 423; Dos. X/1850, f. 164.

33. *Ibidem*, Dos. III/1844, f. 2 bis. Albuleștii se plîng de năpăstuire (*Ibidem*, Dos. IV/1845, f. 186); arendașii au tăiat din izlazul de pădure al clăcașilor (*Ibidem*, Dos. XIV/1855, f. 116); arendașul de la Albulești a cotropit hotarul breznicenilor «luîndu-le vitele și locurile» (*Ibidem*, Dos. IV/1845, f. 190); Vezi și *Ibidem*, Dos. XVIII/1857—1858, f. 227.

obi, numărul acestora ridicându-se de multe ori pînă la 200 de oabi³⁴, deși Departamentul interzicea categoric asemenea practici³⁵.

Multe dintre metodele pe care le foloseau arendașii minăstirești pentru administrarea moșiilor erau în general comune mării proprietăți din prima jumătate a secolului trecut. Mulți dintre slujbașii pe care prefectura locală îi dădea minăstirii pentru ajutor la stringerea rănilor³⁶ purtau arme³⁷, de care nu ezitau prea mult să facă uz, miștirea însăși avînd un stoc de arme în inventarul său³⁸, ceea ce mulțumea profund pe trăitorii adevărați ai vieții monahale.

Abuzuri de tot felul, nedreptățiri și încălcări de contracte din partea arendașilor sînt semnalate frecvent prin jalbele clăcașilor de pe moșiile minăstirești. Clăcașii și moșnenii nu rămîn nepăsători însă. O permanentă stare de încordare și de luptă chiar reflectă niște relații de producție foarte ascuțite și în același timp forța reală a țărănilor hotărîți să-și apere și să-și justifice drepturile. Țăranii luptă uniți sub forma obștilor sătosești, reprezentați fiind printr-un grup de «aleși». Nu întotdeauna clăcașii sînt cei care cotolesc hotarele micilor proprietăți sau ale obștilor sătosești, ci sînt cazuri cînd înșiși moșnenii sparg hotarele despărțitoare și pătrund în moșia minăstirească³⁹. Reclamațiile ajung pînă la domnitor atunci cînd drepturile legitime ale obștii sătosești sînt încălcate de mai mării zilei⁴⁰.

O altă formă de revoltă a țărănimii este refuzul de a plăti dările față de stăpînire⁴¹, repetatele furturi din păduri și holde⁴², fuga de pe moșii⁴³.

Convinși de drepturile lor, țăranii strehăleni, ca de altfel întreaga țărănime românească, păstrează iluzia nepărtinității justițiare. Mulți dintre ei cunosc legile mai bine decît cunoscătorii de carte uneori și adesea numeroasele jalbe înaintate la domnie, Departament ori mitro-

34. *Arh. St. Drobeta Tr. Severin*, Dos. VI/1843, f. 2; Dos. VIII/1843, f. 34, 75; *Muzeul Mitropoliei Olteniei*, Dos. III/1844, f. 12, 16; Dos. IV/1845, f. 136.

Stanca Etrinoaică din Breznița de Motru se plînge de nedreptatea pe care i-a făcut-o arendașul la dijmă (*Ibidem*, Dos. III/1844, f. 15).

În 1848 clăcașii din Albulești și Rocșoreni își reclamau pentru a 30-a oară arendașul la stăpînire pentru abuzurile ce le pricinuiseră (*Ibidem*, Dos. VII/1848, f. 25, 26, 29, 33, 35, 63).

Satele Breznița de Motru și Socolești se plîng de arendașul Polizu, rugîndu-l pe egumen să le facă dreptate (*Ibidem*, Dos. III/1844, f. 2, 112).

35. *Arh. Drobeta Tr. Severin*, Dos. II/1843, f. 30.

36. *Muzeul Mitropoliei Olteniei*, Dos. V/1846, f. 54, 63.

37. *Ibidem*, Dos. VIII/1848, f. 201; Dos. IX/1849, f. 10, 12, 14, 15, 21; Dos. VII/1848, f. 198.

38. *Ibidem*, Dos. IX/1849, f. 20.

39. *Ibidem*, Dos. IX/1849, f. 23, 26, 64; Dos. XVI/1862, f. 252.

40. *Arh. St. Drobeta Tr. Severin*, Dos. II/1843, f. 69; Jalba în original a se vedea la *Ibidem*, f. 70.

41. *Muzeul Mitropoliei Olteniei*, Dos. IX/1849, f. 54; Dos. III/1844, f. 164.

42. *Ibidem*, Dos. XIV/1851, f. 25; Dos. VII/1848, f. 184; Dos. XV/1856, f. 53; Dos. IV/1845, f. 275.

43. *Ibidem*, Dos. VII/1848, f. 198; Dos. III/1844, f. 145, 162.

polie urmăresc tocmai revendicarea unor astfel de drepturi legitime⁴⁴. În acest sens devin renumiți țărani din părțile Olteniei prin procesele pentru proprietăți, cheltuindu-și ultima brumă de avere pe drumul judecăților. Documentele în discuție sînt edificatoare în acest sens, cea mai mare parte a lor privind procesele obștilor sătești cu conducerea mînăstirii în urma cotropitorilor și nedreptăților făcute de către arendașii acesteia. Moșnenii din Sălătruc, Mărculești, Dănciulești, Rocșoreni sau Bologești sînt doar cîțiva care poartă ani de-a rîndul procese cu administrația mînăstirii⁴⁵.

Unii dintre clăcașii mînăstirii, în perioada anilor 1848, se ascund prin păduri, unde-și construiesc case, conace sau bordeie, pentru a se sustrage controlului direct al oamenilor stăpînirii ori pentru a putea face mai ușor ștricăciuni pădurilor și moșiei⁴⁶. Alții își ascund vitele de la epistat⁴⁷, ori recurg la forme mai violente cînd atmosfera generală era deosebit de încordată.. Astfel clăcașii din Rogova «intră cu plugurile în moșia» arendașului Brăiloiu, spre disperarea acestuia⁴⁸, ceea ce duce la serioase anchete din partea autorităților⁴⁹. Briceag, Avram, Răceanu, Nicolae preotul din Motru de Sus sînt «răzvrățiți», fapt pentru care se face apel la dorobanți ca să «cerceteze» și să «aresteze» pe «zurbagii»⁵⁰. Surprinzătoare este și nesupunerea la lucru, ba chiar «revolta» uneori a celor dezrobiți⁵¹. Uneori focul mistuia zeci de pogoame de pădure sau de holde, fără a se ști de unde a provenit⁵².

Plîngerile către egumenul mînăstirii ori către organele civile și bisericești superioare sînt numeroase, adeseori conținînd fraze ca acestea: «și nouă fiindu-ne frică că ne bate cu fierul (arendașul — *n.n.*), ne-am supus»⁵³.

Nu numai asupra moșnenilor, clăcașilor și robilor se abăteau abuzurile arendașilor mînăstirii, ci și asupra mînăstirii însăși. Astfel Stan Bogoe stăpînea pe nedrept o moară a mînăstirii însușindu-și veniturile⁵⁴, Pleniceanu ținea griul său depozitat în chilile mînăstirii⁵⁵ iar vinul în pivnițele acesteia⁵⁶, Ghiță Iliescu își îngreșa porcii de 12 luni cu porumbii mînăstirii și pe izlazarile acesteia⁵⁷, Scafeșiu se amesteca în treburile mînăstirești, în «grădinile de legume și pomi roditori pe care le vor fi posedatu superiorii acelu stabilimentu religiosu»⁵⁸.

Clăcașii și moșnenii nu se pot lipsi de sprijinul mînăstirii. Dosare întregi cuprind cereri ale lor către egumen, Departament ori mitropolie

44. Muzeul Mitropoliei Olteniei, Dos. XI/1851, f. 385/386; Dos. VII/1848, f. 25-26, 29, 33, 35, 63, 187; Dos. III/1844, f. 107; Dos. X/1850, f. 133; Dos. IV/1845, f. 183, 202, 206.

45. *Arh. St. Drobeta Tr. Severin*, Dos. I/1837—1840.

46. Muzeul Mitropoliei Olteniei, Dos. VII/1848, f. 63; Dos. III/1844, f. 162; Dos. VI/1846, f. 22, 23, 72; Dos. IV/1845, f. 195; Dos. VI/1847, f. 327.

47. *Arh. St. Drobeta Tr. Severin*, Dos. VIII/1845, f. 22.

48. *Ibidem*, f. 21.

49. *Ibidem*, f. 33.

50. Muzeul Mitropoliei Olteniei, Dos. III/1844, f. 125.

51. *Ibidem*, Dos. VII/1848, f. 206.

52. *Ibidem*, Dos. XVI/1862, f. 1—86.

53. *Ibidem*, Dos. III/1844, f. 12; Dos. IV/1845, f. 136.

54. *Ibidem*, Dos. III/1844, f. 97.

55. *Ibidem*, f. 120.

56. *Ibidem*, f. 121.

57. *Ibidem*, Dos. V/1846, f. 49.

58. *Ibidem*, Dos. XVII/1866, f. 215.

Pentru a li se da lemnele necesare construirii caselor ⁵⁹, bordeielor ⁶⁰, bisericilor ⁶¹, școlilor ⁶², drumurilor ⁶³, sau pentru foc ⁶⁴.

Dacă ținem seamă de rapoartele pe care le adresa egumenul minăstirii către Mitropolie cu privire la cărțile de care dispunea aceasta și bisericile de pe moșiile ei, putem deduce că în perioada anilor 1848 cărți de slujbă erau foarte puține ceea ce revolta pe călugării pămînteni. Abia în 1855 minăstirea și bisericile menționate primesc Secrele Octoiului Mare, Psaltirea, Ceaslovul, Molitfelnicul, Liturghierul și cite 12 minee ⁶⁵. Cu doi ani mai tîrziu primeau și Triodul, Pentecostarul, Apostolul și Evanghelia ⁶⁶ iar bisericile din Strehaia, Ciochiuța, Slătînic, Breznița de Motru, Albulești și Rocșoreni și cite un Kiriacodromion ⁶⁷.

Pentru cunoașterea istoriei și a Patriei, în 1864 minăstirea se abonează la «Magazin Istoric pentru Dacia» ⁶⁸ (Anexa I) iar din 1849 și la «Vestitorul românesc» ⁶⁹.

Deși minăstirea nu era uzufructuarul direct al propriilor sale moșii, totuși acordă o serie de ajutoare. Dincolo de prevederile categorice ale Departamentului cu privire la exploatarea pădurilor «poprite», egumenul mijlocește ca toți tinerii căsătoriți să primească lemne pentru case ⁷⁰ (Anexa II). Cu prilejul emigrării transilvănenilor revoluționari în Țara Românească, după pătrunderea trupelor țariste și înăbușirea revoluției, în urma circularei dată de mitropolitul Neofit, minăstirile, printre care și Strehaia, completează sumele necesare pentru ajutorarea acestora ⁷¹ (Anexa III).

Ca un deziderat al tuturor era demnitatea națională, în general, și în special egalitatea și frățietatea în Transilvania. De aceea nu fără ecou rămîne apelul făcut de către mitropolit pentru a contribui la strîngerea fondurilor necesare construirii catedralei ortodoxe din Sibiu (Anexa IV) ctitorie a marelui Andrei Șaguna ⁷². În același sens se poate vorbi și de colectele inițiate pentru ajutorarea celor afectați de inundații ⁷³ ori incendii ⁷⁴.

Din documentele în discuție aflăm o serie de evenimente de importanță națională. Astfel la 13 iulie 1848 se comunică demisionarea lui Bibescu și alcătuirea unui guvern provizoriu ⁷⁵. Cu prilejul revoluției participă și o serie de clerici și slujitori, bănuindu-se de către autorități

59. *Ibidem*, Dos. VIII/1848, f. 197; Dos. IV/1845, f. 250, 251.

60. *Ibidem*, Dos. VIII/1848, f. 203; Dos. IX/1849, f. 166.

61. *Ibidem*, Dos. IX/1849, f. 166.

62. *Arh. St. Drobeta Tr. Severin*, Dos. II/1843, f. 77.

63. *Ibidem*, f. 63. 64. *Muzeul Mitropoliei Olteniei*, Dos. XV/1856, f. 561.

65. *Ibidem*, Dos. XIV/1855, f. 4-5. 66. *Ibidem*, Dos. XV/1856, f. 17.

67. *Ibidem*, f. 41. 68. *Ibidem*, Dos. IV/1845, f. 427.

69. *Ibidem*, Dos. IX/1849, f. 2, 5. 70. *Ibidem*, Dos. VIII/1848, f. 194.

71. *Ibidem*, Dos. IX/1849, f. 79; Dos. VII/1848, f. 146—147.

72. *Ibidem*, Dos. XV/1857, f. 109. 73. *Ibidem*, Dos. XVI/1862, f. 206.

74. *Arh. St. Drobeta Tr. Severin*, Dos. IV/1843, f. 12.

75. *Muzeul Mitropoliei Olteniei*, Dos. VIII/1848, f. 5.

apoi că unii dintre aceștia ar fi provenit dintre viețuitorii minăstirii⁷⁶ etc.⁷⁷.

Cele câteva date pe care ni le oferă documentele în discuție ne conduc către o serie de concluzii, după cum urmează :

1. Perioada premergătoare evenimentelor de la 1848 se înscrie în epoca de destrămare a relațiilor de tip feudal din Principatele Române și începutul unui tip nou de relații, o responsabilitate și o insistență a autohtonilor ; în același timp, dorința de independență națională și neafirmare economică.

2. Alături de exploatarea internă intervine cea externă reprezentată prin numeroșii demnitari de stat, greci, fanarioți, turci ori turcofilii, care adaugă o notă în plus vieții mizerabile pe care o ducea masa țărănească, singura producătoare a bunurilor de tot felul.

3. Mișcările țărănești ca : fuga de pe moșii, bejenia, diferitele forme de împotrivire de la obligațiile impuse de către proprietari ori arendașii acestora, și, adeseori, răscoalele țărănești, subminează puternic vechiul sistem al relațiilor de producție feudală, și, în sens mai larg, însuși modul de producție.

4. Țărănimea română în general și în speță clăcașii de pe moșiile Minăstirii Strehăia aveau deja o experiență rezultată din propria lor luptă. Numai astfel putem înțelege dârzenia și curajul cu care-și apără drepturile în fața abuzurilor arendașești și participă activ la revoluțiile lui Tudor Vladimirescu și Revoluția din 1848. Pe lângă clăcași, exista o forță, care nu putea fi neglijată, moșnenii, țărani liberi, care, organizați în «obști sătești» își apărau drepturile sfinte și proprietățile personale din moși-strămoși.

5. Clăcașii și moșnenii nu se revoltau împotriva minăstirii ca instituție ori ca putere spirituală, ci împotriva conducerii lumeste a acesteia, împotriva păturii arendașești care-i administra proprietățile și exploata țărănimea și chiar pe monahii pămînteni. Nenumăratele jalbe adresate egumenului ori mitropoliei cît și organelor civile îi indică pe arendași drept exploatare. Față de minăstire ca cea mai veche comunitate, țărani aveau deosebit respect. Unii cer să fie primiți în rîndul viețuitorilor, iar alții îi solicită cu încredere sprijinul în diverse nevoi, cel mai adesea minăstirea neîntîrziind să li-l dea.

6. Condițiile în care administrația minăstirii era obligată să-și desfășoare activitatea, dependența totală față de Departamentul Credinței și Eforia Caselor făcătoare de bine denotă o perioadă în care autoritatea Bisericii decăzuse mult, aceasta ducînd în mod implicit la secularizarea averilor minăstirești din 1863, înlăturarea unor stareți străini de neam și intensificarea ajutorării fraților de peste Carpați (Anexa V).

76. *Ibidem*, f. 7.

77. *Ibidem*, Dos. IX/1849, f. 79 ; *Ibidem*, Dos. VI/1847, f. 359 ; Dos. X/1850, f. 121 ; *Ibidem*, Dos. VI/1847, f. 359 ; *Ibidem*, Dos. XI/1851, f. 6 ; *Ibidem*, Dos. VII/1848, f. 144—145 ; *Ibidem*, Dos. IV/1845, f. 427 ; *Ibidem*, Dos. XV/1856, f. 109 ; *Ibidem*, Dos. IX/1849, f. 79 ; *Ibidem*, Dos. VIII/1848, f. 7 ; *Ibidem*, Dos. XV/1856, f. 109.

7. Revoluția din 1848 se înscrie ca un corolar al diverselor forme ale luptărilor împotriva exploatării, ca o necesitate logică în condițiunile contradicțiilor modului de producție. În același timp, conștiința națională a clerului monahal se întărește, iar tendința spre mai mult este evidentă prin participarea a mulți clerici — călugări și misionari — la viața socială și politică a Principatelor Române. Rezultatul acestei activități a ierarhiei (superioare și inferioare) nu s-a lăsat așa cum se presupune: secularizarea averilor minăstirești și românizarea lor, recunoașterea autonomiei și autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și apoi înființarea Patriarhiei Române sînt trepte ridicate cu trudă și convingere pe piscul cel mai înalt urmînd, cum era și este firesc, țara: *Unirea Principatelor* (1859), *Independența de stat a României* (1877) și *Desăvîrșirea unității politice a Statului național român prin revenirea Transilvaniei* — și a altor provincii ale vechii Dacii — *la Patria-mamă* (1918).

Pr.⁷AI. STANCIULESCU

P.⁷Diac.-HUREZI

A N E X E

I. — *Circulara Departamentului Credinții prin care recomandă Mînăstirii Străveștii a se abona la revista «Magazin istoric pentru Dacia».*

1846, sept. 6 — «Cartea cea mai folositoare unui neam este istoria patriei sale. Într-însa el își vede trecutul, timpul de față și viitorul. Faptele strămoșilor au cea mai mare influență spre îndreptarea urmașilor. Povățuiri de aceste pricini, redactorii «Magazinului Istoric» au întreprinsu a publica toate documentele Țării Românești care pot să slujească pentru lămurirea istoriei neamului nostru (n.n.). Cele ce s-au publicat pînă acum din această carte dau destulă dovadă atît despre destoinicia autorilor și sfințenia scopului, cît și despre folosul ce poate să aducă o astfel de carte neamului românesc în toate ramurile vieții sociale. Dară mai alesu se recomandază această carte pentru așintirea care se vede într-însa, d-a lumina istoria stării bisericești și a institutelor religioase, a mînăstirilor ce curioșii și vitejii noștri printi au zidit întru aducerea aminte a faptelor lor celor mărețe și a rivnei lor celei religioase. Departamentul este dară bine încredințatu că această carte, prin publicarea deosebitelor documente care le au culesu redactorii, va revărsa mai mar(e) lumină și în privința aceasta și va sluji atît spre arătura duhului cît și spre folosul practicu și de aceea o recomandă cu tot deadinsul sfințelor monastiri ca cea mai folositoare carte pentru dînele.

Cele două tomuri (i)eșite pînă acum costisescu un galben sau 14 sfanți. Publicarea urmează pe toată luna cîte un număr de patru coale legate în broșuri și prețul s-a regulat pentru viitor cîte 12 sfanți pentru 12 broșuri pe an. Cuvioșiei tale se adresează pe lingă aceasta un trupu din cele două tomuri (i)eșite pînă acum și sînteți pohtiti a trimite la Departamentu loru de un galben, iar broșurile care vor fi ca să mai (i)asă din tipar de acum înainte vi se vor adresa la vremea lor și la primirea broșurei dîntiu veți binevoi a trimite prețul abonamentului de 12 sfanți pentru un trupu de 12 broșuri pe an».

II. — *O nouă circulară prin care se face indemn stăruitor la sprîfinirea refugiaților revoluționari din Transilvania.*

1849, ianuarie 16 — «Înaltul guvern actual al Principatului țării (i) (a) binevoit a revărsa iubire de omenire asupra nenorociților transilvăneni refugiați în pămîntul acestli țări, a decretat deschiderea unei ge-

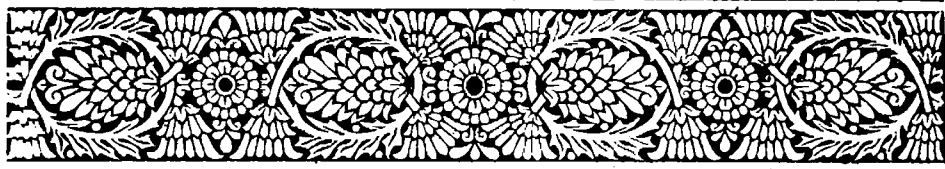
nerale subscripții printr-o comisie întocmită într-adeș pentru înlesnirea cu cele de neapărată trebuință ale viețuirii subzișilor refugiați care prin adresul cu No. 4 a pomenitei comisii care și ajutorul clerului bisericesc ca unul ce urmează a fi mai aplecat la asemenea faceri de bine. La acestea dar Departamentul pătruns de înalta bunăvoință pune și înaintea prea cuvioșiei-tale ca prețuind mărima faptei și cuvînța de a ajuta pe asemenea nenorociți pe care cruntele întâmplări i-au silit a năzui să găsească ocolire în pămîntul acestii țări, să contribuie și prea cuvioșia-voastră cu ceea ce sufleteasca bunăvoință și iubire de oameni vă va mișca (...) generozității prea cuvioșii voastre spre mîngîierea și ajutorul unor asemenea nenorociri și pentru că acest ajutor nu iartă prea lungire fiind de înția trebuință a hrăni. Veți grăbi a trimite la Departament cit mai fără de zăbavă ceea ce sufleteasca bunăvoință vă va imbrinci spre săvîrșirea unei asemenea omenească faptă, fără a mai aștepta că se mai scrie pentru aceasta și al doilea».

III. — *Circulara mitropolitului Neofil prin care inițiază strîngerea de ajutoare necesare refugiaților revoluționari din Transilvania.*

1848, februarie 8 — «Sfîntul Evanghelist Matei, (1a) cap(itolul) 24, precum și Sfîntul Evanghelist Marcu (1a) cap(itolul) 13, între altele zice «ci vă rugați ca să nu fie fuga voastră iarna nici sîmbăta». Să măcar că acestea zicîndu-le pentru iudei metaforicește se înțeleg pentru mîntuirea sufletească dar tot într-o vreme a vrut să ne arate greutatea vremii de care să pot împiedica oamenii ce vor fi siliți să fugă în vremea (i)ernii și în scurt necazul cumplit ce urmează ca să fie a acelora atunci. Și iață din nenorocire și păcatele oamenilor tocmai acestea cumplită nevoie să întimplat acum cu mulți lăcuvitori din Transilvania și din care parte cea mai mare dînr-inșii sînt pravoslavnicii de o lege cu noi că din pricina rădicării și cruzimă(i) unguirilor a(u) fost siliți să-și năpustească tot ce au avut și numai cu trupul în vreme de iarnă, cu destulă greutate să treacă preste munți și să vie la noi în țară unde din mila lui Dumnezeu prin ajutorul împărăteștilor ostiri ce sînt acum aici (subl. n.) domnește o întreagă liniște. Deci fiindcă și poruncă a legii avem și datorie filantropică este ca să compătîmim și să ajutăm pe cei nenorociți la necazurile lor, ești pohit și cuvioșia ta ca să primești cu dragoste a ajuta pă cei nenorociți cu ceea ce mijloacele și preuresitul (?) te va (i)erta și pentru un ban ce vei da în milă, plată vei avea de la milostivul Dumnezeu».

IV. — *Circulara mitropolitului Nifon prin care îndeamnă la strîngerea de fonduri necesare construcției catedralei din Sibiu.*

1861, nov. 2 — «Iubitul de Dumnezeu, fratele episcop al Ardealului, D. Andreiu baron de Șaguna, de rit drept slăvilor al bisericii noastre răsăritene, prin scrisoarea de la 28 octombrie trecută ne arată trebuință ce are pentru înființarea unei biserici catedrale în orașul Sibiu. De care ofortu acum în lipsă oparhia frății sale și totodată cere și ajutorul creștinilor ortodocși din acest principatu, neavînd mijloace îndestulătoare pentru asemenea întreprîndere. Noi cunoscînd (?) trebuința arătată de frăția sa care nu tîntează decit la întărîrea credinții noastre și avînd încredere că fiecare creștin ortodox va primi cu plăcere a contribui cit mijloacele îl vor (i)erta pentru asemenea lăudată faptă iar mai cu seamă cei bisericești, te invităm și pe cuvioșia ta ca să vii în ajutoriu cu ceea ce bunăvoire și mijloacele te vor ierta tremețînd aici la Sfînta Mitropolie su...» cu care vei fi decis a contribui spre a se da în primire orînduiriilor din partea fratelui episcop Șaguna».

• D O C U M E N T A R E •

DIN CORESPONDENȚA LUI NICOLAE-NIFON BĂLĂȘESCU CU GHEORGHE BARIȚIU ÎNAINTE ȘI DUPĂ ANUL 1848

Într-un articol mai amplu, tipărit în «Studii teologice»¹, am arătat cum este și mai ales rostul cultural al acestui teolog de la Arad, ajuns întâiul director al celui mai mare Seminar clerical din Țara Românească. Născut aici de Alexandru Ghica Vodă (1834—1842) la conducerea acestei școli, înființate în urma dispozițiilor Regulamentului organic, el a stat totdeauna sub oblăduirea protectoare a acestui Domnitor, ajuns mai apoi Caimacam al țării (iulie 1856 — octombrie 1858). Intelligent, cult și harnic, Nicolae Bălășescu reușește în scurt timp, să dea o școală de aleasă cultură clericală. Dar el nu era numai un profesor rețrașat la disciplina lui, ci și un adevărat intelectual, cu preocupări de înalte idealuri culturale. Prin ajutorul Mitropolitului Neofit II al Bucureștiului (1840—1849), el începe să tipărească un dicționar latin-român, lucru rar pe atunci, gramatici bine redactate, cărți de teologie și «esseuri» în toate direcțiile.

Pentru tipărirea dicționarului merge la Sibiu unde cunoaște și se apropie de vicarul, mai apoi Episcopul și Mitropolitul Ardealului Șaguna. A fost un intim al acestuia, cum se va vedea și din corespondența ce urmează. Pierzînd catedra de teologie de la Seminarul bucureștean, în urma evenimentelor de la 1848, el pleacă în Moldova, unde, după ce trece prin Mînăstirea Neamț, ajunge rector și profesor al Seminarului de la Huși, ca apoi aflînd că protectorul său Alexandru Ghica a ajuns caimacam al țării, revine la București. Aici își revia ocupația de profesor la gimnaziile Lazăr și Matei Basarab, și chiar la Școala de medicină, de curînd înființată de vestitul doctor Carol Davila, care-l aprecia în mod deosebit. Tîrziu, către bătrînețe, «acum în vîrstă de 70 de ani», spunea el, îl aflăm spre marea noastră mirare «învățător-inspector întemeietor de școli» în Dobrogea noastră de azi. Aici face mari eforturi pentru luminarea românilor transdanubieni, ajungînd pînă la Constantinopol, și cu gîndul ca, intrînd în Mînăstirea Athosului, să fie socotit și inspector

1. «Studii teologice», nr. 7—8/1963, p. 391—414.

al școlilor din Macedonia. Nu uităm a spune că el, omul de o exuberanță extraordinară, găsea și momente de revizie a conștiinței, ca să ajungă să îmbrace haina monahală, întâi la Mănăstirea Cernica, lângă București, mai apoi la marea lavră de la Neamț, Nicolae Bălășescu ajungând astfel, monahul *Nifon Bălășescu* *.

Toate acestea le-am expus pe larg în mai sus amintitul studiu. Personalitatea sa nu ar fi fost suficient de bine cunoscută, dacă nu am fi aflat între manuscrisele Academiei Române, o parte din vasta sa corespondență, căci el a stat în legătură de idei cu intelectualii timpului său, și din toate provinciile române: cu *Mitropolitul Iosif Naniescu*, cu *Episcopul Dionisie Romano*, cu *Timotei Cipariu*, cu *Damaschin Bojinca*, cu *Gh. Asachi*, cu *A. Treb. Laurian*, cu *Nicolae Bălcescu*, despre care este vorba chiar în corespondența ce dăm aici, și alții alții.

Importanța corespondenței unei persoane, unde ea se dezbracă de tot artificiu, a fost și rămîne cel mai potrivit instrument de a fi cunoscut cineva și de aceea, corespondența va rămîne totdeauna un mijloc de investigație istorică de prim ordin.

Socotim bine-venit, faptul că am aflat în manuscrisele Academiei frînturi din corespondența fostului teolog de la Arad, Nicolae — Nifon Bălășescu, cu multe relații în lumea culturală a vremii, atît în țară, cît și în străinătate. De un real interes este, spre exemplu, corespondența ce ține cu Thomson, reprezentantul Societății Biblice londoneze la Constantinopol, și altele multe. †

Însă cea mai bogată și strînsă în chip sistematic este corespondența, pe care o dăm aici, și pe care a avut-o cu Gh. Bariț, conducătorul spiritual al Brașovului și Transilvaniei prin gazetele sale. Bălășescu apare aici, ca un informator, ca un corespondent am zice azi, a lui Bariț, dîndu-i știri de la București, de la Sibiu, de aiurea, sau, în fine, de la Constantinopol. Gh. Bariț, care și-a păstrat bună parte din colosală lui corespondență, a conservat peste 40 de scrisori din cele primite de la N. Bălășescu, și din care dăm aici 27². Ele cuprind o perioadă de 34 de ani, și anume de la 2 ianuarie 1839 pînă la august 1873. Știrile deosebit de interesante, din punct de vedere cultural și politic, trebuie citate în întregime, pentru a-i înțelege și mai bine personalitatea complexă a celui ce a fost Nicolae, alias Nifon Bălășescu.

1. *București, 2 ianuarie 1839.* — Bălășescu comunică lui Barițu lista noilor prenumeranți la «Gazeta» acestuia, vorbește de «Curierul» lui Eliade, și-l sfătuiește să nu scrie cu litere latine. Cere informațiuni despre prețul cu care s-ar tipări o carte «cu literile din 1001 nopți».

*Domnule și amice Bariț*³

Nu din obicei, ci din îndemnul sufletului îți potțese un lexic an nou și mulți asemenea de aci înainte; tot de odată și 1000 de prenume-

* După anumite indicații, bănuim, că el s-a stins în Mănăstirea Căldărușani — Ilfov.

2. Ele se găsesc în *Manuscrisul nr. 993* al Bibliotecii Academiei.

3. *Ibidem*, p. 1.

ranși la Gazeta Transilvaniei. Nu mă îndoiesc, că scrisoarea din Poșta trecută, o vei li primit, în care te-am rugat, ca pe anul viitoriu să-mi trimiți Gazeta la 14 prenumerași. Acum îți mai adaug încă 6 și adică (Iarion Episcopul Argeșului, Eutrosin Poteca Motreanu, Const. Văcărescu administrator Buzău, Ioan Dimitriade la vornicia din Iăuntru, masa I. Căpitan I. Tell, și Stanciu Vătășescu profesor la Seminarul din Argeș)..

România a răposat și era bună gazetă. D. Eliad dă Curieru pe toată zio, cum veți vedea.

Cu litere latinești să nu îndrăzniți a scrie, după cum a și făcut în «Foaia de literatură», că de nu perdeți toți prenumerași, și dincolo încă 2/3, de nu mai mulți. Încă n-a venit vremea.

Bine ar fi, dacă v-ați mai intrumuseța literile tiparului că sunt prea urite. Cum sunt cele din Cantoru, de, (apoi) sînt frumoase și plăcute.

Și sînt al D-tale sincer amic

N. Bălășescu.

Bucur. 2 Ianuarie, 839.

quod cile tis, male tis.

Te rog, scriem prețu cu care s-or putea tipări o carte românească, cu literile din 1001 nopte.

II. București, 2 Ianuarie 1842. — Bălășescu se plinge de nesinceritatea oamenilor și voia ca împreună cu Baritiu și «Iratele Tipar» să facă o treime.

București, 8 Ianuarie 842⁵.

Iubite frate,

Scrisoarea flo am primit, am văzut că și D-ta mi-ai priimit pe ale mele două dintîiu dar nu și pe a 3-a; tatăși mai trimiți și pe a 4-a. Zici că te-ai mișcat cu totul, celîndu-le, ai dreptate, că frații noștri, cărora unora le-am făcut bine în faptă, altora dacă nu în faptă, încailea le-am gîndit și poftit din inimă, accia umblă ca vulpile și lupi să ne strice și să ne omoare (și lisicește și moralicește). Dar cel ce ajută la cele bune, acela nu le va ajuta lor. Alîta mă bucur și eu văzîndu-te sincer, și voească cerul, ca să fim așa totdeauna, fără a ne putea mișca ceva, fie acela ce va fi, ca la vreme de scîrbă, dacă nu alt ajutor, încaî locul să ni-l putem vărsa unul altuiu: de așa am cunoscut pe fratele Tipar, să fim trei o treime...

III. Iunie 1844. — Bălășescu recomandă cu căldură lui Baritiu pe Nicolae Bălcescu care «este un geniu», și care merge la Brașov, spre a se informa.

Iubite frate⁶

Ce pote fi de nu neai mai scris nimic, nici că ai primit bani pe abonași de la mine, de care eu am fost totdeauna într-un fel de neodîhnă: eu țam fost trimis atunci (în postu Paștilor) cu 3 abonași i.G. cu 12 li mai mult decît îți suna polița. Acești 12 li nu știu dacă i-ai primit, ori ba, mai puteai să mi mai scrii ceva nu strica. Frate, aci vine un amic al nostru, D. N. Bălcescu, tîndr sdravăn, care nare altul asemenea între Romîni de aici: este un geniu (n.n.), îl vei cunoaște mai bine, conversînd cu el; de la el poți auzi multe politice și diplomatice, este un istoric mare cu cunoștință largă (?) deși și-ți are cunoștința, dar dorește a o avea mai mare intimitate; te vei putea în multe folosii de la el, precum și lui iam recomandat, ca în felul acela numai dela tine pôte lua cunoștințe mai clare în toate ramurile. Mă grăbesc peste scurt mai multe. Dar mai scriem, ce poate fi de ai făcut cu totul, nu cumva ești supărat în ceva chip.

Al tău

frate

Bălășescu

profesor.

4. Toate scrisorile sale, pînă la a 26-a, sînt scrise cu litere cirilice. S-a reproduș în chip fidel textul, adică cu ortografia respectivă. 5. Pag. 5. 6. Pag. 22.

IV. f. d. Bălășescu comunică că, din porunca Mitropolitului Neofit al Țării Românești, lucrează un Dicționar latino-român și cere mai multe lămuriri și sfaturi.

În scrisoarea al cărui început este rupt, găsemc ? :

Frate! eu din porunca Mitropolitului am început să lucrez la tu. Dicționar Latino-român; am luat p'alui Scheller, Lit. A, e mai gata, voi tu să fac publicație de prenumerație, cum mă înveți? unde să se tipărească? aici nu, că apoi, dincolo nu pot trece.

Dar dincolo unde, la voi în Brașov? ori la Aaron în Buda. Socotești să se treacă? este cea dinții carte în felul său, — cam cât va putea costa mîu de còale, cu litere mici, cum este vocabularul franț-român de la Sf Sava, literile așa mici. Cam câte exemplare ai socoti să se tipărească? La toate acestea te rog lă-mi o deslușirea, după cum cunoști și socotești, că despre lóte acestea trebuie să vorbesc Mitropolitului; să-i dau o idee cu aproximatie. Gavra s'a lăcut de tot risul, iar Vida'si continuă tipărirea.

V. București 1845, Ianuarie, 26. — Bălășescu vestește că s-a îmbrăcat în haine negre, adică s-a călugărit — și această dată dă de lucru bibliografilor lui; arată apoi că a murit episcopul Ilarion al Argeșului ținându-i socoteala de venituri.

București, 26 Ianuarie 1845^a.

Frate prea dorite

Nu te mira că de la despărțire-ne nu ne-am mai încunostiințat cu ni-mira, avînd să-ți trimiț și o sumă de bani. Frate, după plecarea-ți m-am dus la mînăstire, unde m-am apucat de lucrurile încredințate, după aceea m-am bolnăvit, și am zăcut o săptămînă rău, ne putînd ști de ce se mai întîmplă în lume, nici ceva relație nemai vrînd a avea cu lumea. În sfîrșit mă lăcui bine, cerui de la Păr. Mitropolitul voie să mă îmbrac în haine negre, carele dîndu-mi voie mă îmbrăcaiu, dar numai de cît călugăriri se îndrăciră mai tare. Frate, eu abonați nu ți-am mai adunat, neputînd să umblu după așa ceva: dec cît Alacu Lenș mi-au dat bani cu desila, și eu i-am dat lui Romanov. Frate, cu polița nu ți o am plătit, căci n-am scos de unde eram sã scot, care vooa nu vã pasă, dar cu n-am, însă cît mai curînd acum am să vi-i trimiț, cît voi tu primi cea din lîiu ratu, ca propiis, și va fi odată pentru tot de una. Frate să mă vezi călugărește îmbrăcat! să vezi bocri ce lac, se caută care de care să mă aibă mai curînd la mașă, lucru care poate-mi strică, de aceea caut cît mai curînd să iug la pustie, unde-mi am toată odihna. Ce mai înceți? Episcopul Ilarion al Argeșului (prietenu meu) muri cu D-zeu, în 10 ale acestia, se îngroapă, și după ce în timp de 16 ani nu lăcu nimic la mînăstire și avu 9000 venit pe an; și după ce cheltuia abia 1000 pe an, unde aștepta lumea să găsească la el peste 100.000 nu găsi decît 9000 bani gata și 4000 în obligationne...

Mîine plec la mînăstire.

Al tãu frate

N. Bălășescu.

Vastisimum saluto, cum omnibus suis Macroboticam volo.

VI. 1845, decembrie 11. — Cere lui Barițiu să-i publice în «Gazeta Transilvaniei» de îndată anunțul bogat, referitor la dicționarul latino-român, căci îi este frică, să nu-i ia înainte Gavra de la Arad, ceea ce l-ar păgubi foarte mult. Trimite de asemenea, să se publice o bibliografie a lui Samuel Klein. Dă socoteala de abonamentele făcute în țară. În supliment arată cum, cunoscutul om al școlii românești, P. Poenaru a luat inițiativa să se ridice un monument lui Gheorghe Lazăr la București.

București 11 Decembrie 1845.

Mult dorite Domnule Barițiu!

Încă în 27 Oct. a.e. trimiseți o scrisoare în mai multe privinți, prin un preparand din regimentul românesc de Orlu ce-și isprăvise învățatu-

rile la Năsăud cu numele Olu Ianoș, rumîn din Țințuri de lângă Brașov, iar la întoarcere îi dădu-i acea scrisoare, în care mai adăogasem și vro câteva broșuri și aceasta zic din 27 Oct. de 1 1/2 lună, și pînă acum n'am primit nici un răspuns, lie acela și numai două vorbe adecă am primit scrisoarea-ți, cu să liu odihnit, că ți-a venit în mînd-ți. Deci, dar, fiindcă mă altu într'această neodîhnă, te rog, dă-mi atita de șlire, că o ai primit, ori ba, ca să știu; dar la întimplare, cînd n-ai fi primit acest plic și acea scrisoare din 27 Oct. ți trimit acea broșură ce o tipăriu pentru Dicționarul Latino-român ce-l lucrez — puilindu-te, ba lurtos rugîndu-te, ca lără întirziere să'l publici și în foaia Dumitale, și aceasta cu alt mai mult te îndemn și te zorese, ca să te grăbești, al pune supt tipar, lăsdînd pe altele la o parte fiindcă vor și alți să publice Lecșicoane de acestea, și în special D. Prof. Alecs. Gavra de la Arad¹⁰, poate-i vei și văzut înștiințarea; și aceasta pentru mine ar li o pagubă nespūsă, care mă ostenese de altu vreme, și acum să ese altul inaintea mea — și după cum mi se pare mie, și aici, este o intrigă (vezi în broșură l-am cam alins). Verșurile lui Scali-ger pune-le toate.

Pomenind numele lui S. Klein, i-am pus supt asteric și o mică biografie, cu scrierile cîte am știul că le-a făcut. Dacă mai știți și voi ceva mai adăogați-i, căci toate naștile-și laudă pe bărbații ce-i vrednici ai lor, arătîndu-le meritele și făcîndu-i nemuritori prin biografii; de ce să nu facem și noi la ai noștri, care sînt așa de pușin, dar vrednici? Frate, eu te-am muștrat în scrisoarea trecută că-mi ce-i bani Gazetelor de an, pe care i-am plătit la Bomches din Maiu, ori Iunie, iar el se vede că (după obiceiul lui) nu vi le-a plătit. I-am dat în loc de 40 flor. 24 flor. fiindcă arhimandritul Hrisant al Urezului nu-mi plătește pe un an cu fl. 8, iar D. Iancu Slătineanu zice că nu i-a venit pe Semestru acel din urmă 4 fl. și un al treilea nenumit și eu. Scofînd pe cel nenumit alară, dar Hrisant 8, Slătineanu 4 și eu 4 = 16 fl. + 24 fl. = 40 fl. în scrisoarea trecută ți le-am deslușit. Vei li auzit că aici mai era să ese o Gazetă Politică, sub redacția D. Alecsandrescu, se vede că va li sprijinită de Guverh. El u cerut 100 ajutor acum la început de la Asociația pentru tipărirea cărților, care i-au lăgăduit. Frate, ce zici de o Gazetă bisericască? Eu socotesc că locul eșirii nu-i poate li mai bun, decît Brașovu! Eu am deschis vorba aici pe lu cineva (căci trebuie sprijinită de Mitropolși și Episcopi) și mi-a dat bună nădejde. Este adevărat că prot. Popazu s'a dus la Viena cău-tînd — ce? ți-am mai scris cîte ceva, dar... mă grăbesc. Doamnei D-tale mă închin cu plecăciune și (fașu mi se pare) dacă te-ai lăcut tată, pe cel mititel îl sărut și-i poțlesc sănătate, să crească mare, să lie numu și numai bucurie și mîngiere născătorilor săi. Iar sfintele sârbători vi le poțlesc să le ajungeți în pace, întregi, sănătoși, înconjuțați de toate mulțumirile, care fac lericit! D. D. profesor Murășeni te poțlesc asemenea toate cele bune. Cu aceste sînt al D-tale

Sincer amic,
N. Bălășescu
profesor.

P. S. Blăjeni vor cu grămada să vie la București — și săracii nu știu, că aici e mai rău, ca la ei.

Unde și cum mă înveși să puu sub teasc Dicționarul? M-ași lăsa la țig cu Gavra, dar mie lrică de secături, socotesc că mai bine va li la Peșta. Sibienii cum ș-au pus trebile Eparhii la înduială — poate vei li auzit, în 5 ale acesteia ziua de Sf. Sava dînd Poenaru un dejone mare, în număr, închină pentru veșnica pomenire a Dascălului Lazăr. După sfirșitul mesi trecînd în salon, unde era o listă, în cap însemnat Poenaru cu 20 galbeni, pentru un monument Dascălului Lazăr; după dînsul se subscri-șeră toți cîți erau aici, și se însumă vro 160, și aceasta se va face în fară

10. Pedagog și scriitor român, născut în Oradea Mare la 18 dec. 1797, profesor și directorul Vechii prepednii din Arad, † 1884.

și poate să se adune o sumă însemnată. Știi că pînă acum Eliad a strigat în toți anii, să se facă un monument lui Lazăr, dar săracu nu l-a auzit; est timp, el n-a fost la acea adunare, și Poenaru făcu aceasta, Eliad însă nu au pus în Gazetă...

Aici îți trimît o probă de tipar a Dicționarului meu, făcută la Valboom, care l cere cu tot dinadinsul. E frumos adevărat dar sărat. În primăvară ori cum, trebuie să încep undeva, decît te rog, grăbește, pune-mi articolu.

Ce minune azi 2 Dec. mergînd la d. Romanov îmi dă și II (?) 102 a Bălcescului, care de multe ori le confundă; azi văz un răvaș dar în urmă văzui nu-i către mine! la toți scrii numai pe mine m'ai urgisit. Pentru ce așa?

VII. 16 octombrie 1846. — Bălășescu cere Pidaliioane de la Barițiu, se ocupă de «Magazinul» lui Laurian și arată ce rudă era Șaguna cu baronul Sina, după mărturiile vicarului însuși, precum și reformele ce acesta intenționează să le introducă. Cere cărți germane de istorie bisericească și vestește că la Sibiu a sosit fostul principe al Serbiei, în drum spre Țara Românească, Miloș Obrenovici.

Miercuri 16/28 Oct. 1846¹¹.

Dulce frate.

1. În scrisoarea cea din urmă (30 Sept.) zici că Pidaliioane nu mai ai; dar nu poți scrie, să-ți trimîtă, dacă nu 10, cum cere Administratorul, încaileă unul mie? te rog.

2. Am cercetat după cum ziseși, în vamă de Magazinul lui Laurian dar n'a mai sosit. De va veni pe la voi, nu le mai trimiteți, lădră a însemna deasupra «ce lel de cărți?, cite tomuri, din care tom, ce numere și cite?» iar nu după cum zice D. Vameșu, că scrieți «cărți românești»; apoi acestea totdeauna sînt suspecte și pasă cu greu censura.

3. Îmi scrii că Graboveni ce rudă e cu Sina? nu e nici o rudă dar Șaguna cu Sina este: adică Sina cel bătrîn (tatăl bătrînului de acum) cu Șaguna cel bătrîn (moșul acestui Administrator)¹² au ținut două surori, așa dar, Sina baronul de acum cu tatăl Șaguni acestui au fost veri primari buni despre mame, spița a 4. următoză dar că Șaguna acesta baronului Sina este nepot de văr, sau spița a 5-a. ori Șaguna acesta cu baronul Sina cel tînăr de acum sînt veri ai doilea, sau spița a 6-a — știi acum — sînt chiar vorbește Șaguni.

4. Frate, tot te sechuiesc boerii țării și D-încailă dă le și tu tămîie, cu ațila mai vîrlos, că aceasta pôle iolosi Românilor, lată am tradus articolul din Allgem no 252, 9 Sept. 1846 Beziungen... socotesc că ar fi bun într'unul din numerii foii tale, iar mai deștepta, chear deschide ochi, că e mult adevăr în el... Iă cum știi, eu ți l-am făcut, așa mi s-a părut.

Șaguna s-a pus să facă îndreptări în cler — în sesia din 8/20 Oct. adică azi săptămînă, între altele se hotărîră următoarele. Sub no 586 calitătile ce trebuie să aibă candidații de preoție ne uniți; numai aceia ce vor primi să învețe cursul teologic, cari vor fi absolvit Gymnasiul, dar acum nu de o cam dată, dacă nu se vor ațila de o dată tot de aceia și neapărată trebuință va cere popă, cel puțîn să li fost normalist bun, mai puțin nimic. 587. S-au sistematizat catehezi pe lîngă toate școalele normale și gymnaziiile din tot Regatu; aceștia dacă vor fi ômeni, pot aduce mult iolosi neamului.

592. Preoții să se poarte în veșminte preoțești.

596. Să se prelungească cursul învățaturii de preoție din 6 luni ce au fost pînă acum, la 2 ani, avînd a se preda pregătiiilor candidați: Gramatica română, Stilistica, Catehetica, o mică retorică bisericească, apoi

11. Pag. 29.

12. Este viitorul episcop și, mai apoi, mitropolit Andrei Șaguna.

Istoria Bisericii, Teologia morală, Dogmatica, Pastorală și o mică cunoștință de canoane — nu e bine ?

597. Cere transpoziție tuturor lucrurilor episcopoești (aici stă sg. unele ascunse) lipsește jumătate, actele care au socotit ei că... nu sînt... ba din protocoale sînt de pe la mijloc rupte cîte 10 côle. Se află în protocoale unele, de care în alte sînt cu totul altfel... vom vedea! Dar ce e mai de rîs decît lôte, sub no. 593 tot într'acea zi se găsi decretul împărătesc trimis de consistoriu în privința a 1000 ll. ce-i dăruise mai aziprimăvară teologul Ioan Moșu Seminarului, însă subț acea cerere, ca să-l lase să publice laptă aceasta în toată țara. De unde-i veni, că se primesc bani, dar publicarea lor se avisează (sic). Poftim, ai mai văzut oameni proști așa! Apoi să știi că orice hîrtie, de la curte, de la guvernîe, ori de la vr'o varneghie, tôte vin pe numele lui Andrea Schaguna nu pe a consistoriului; apoi de la guvernîe au venit popi în unele pricinî mai vechi ale lor, de unde au luat răspuns de la consilier, că au poruncă de la curte, ca nici guvernîa să lucreze neunit, pînă nu întrebă pe administratorul Schaguna... astu e mult. După întoarcerea de la Dietă a primit vizită pe comandirtele, care le a șezut un ceus aproape, apoi mergînd acasă a trimis toată ofițerimea. După aceea vin cunoscuți, apoi graț Nadatdi vine tot a 3-a zi de-l vede și prînzesc amîndoi. Cu un cuvînt are mare vază la cei mari, este mult recomandat sus, aceasta poate să ne fie de folos. Din protopopi luseră învățați a despărți pe bieți ômeni de muerile lor numai dect. Dar acum în tôte sesiile a întors despărțiri făcute de Directorul, de Teologul, de Bădiu, Punoșici și de alți — îndreptîndu-i să trăiască împreună, nu sînt pricinî de despărțire — apoi dispenzării de grad 5-6 numai dă, zice că legea bisericească oprește, el nu e mai mare ca legea, ci pus să păzască legea bine zice, de ar face tot așa! Așa a zis Domnul Bibescu cînd se afla Domn, apoi acum.

Îți scrisesem Irate și în ceta rînd, abate-te pe la Németh librariul nostru, și pomenește că dacă vor fi venit cărțile, ce mi le trimisese el la București, să mi se trimită aici, dar nu Bercu Huel, Kirchengeschichte, aceea nu, ci cealaltă despre Kirchensamlungen...

Intr'alttele, îți sărut familia mică, cei mari (Doamnei) complimente și sunt al tău

sincer
Bălășescu

Boer a venit, bine ar fi de s-ar purta aci bine.

Frate, mie mi lipsesc mai multe numere din Gazetă à propos. Erum să uit; Dumnică în 13/25 sosi aici în Sibiu Mihail Obrenovici fostul prinț al Sîrbiei, vine de la Viena și călătorește la Țara Românească să-și vază moșjiile !! spre care scop M. S. Prințul României D. Gheorghe Bibescu trimise înainte pe adjutantul său Mayoriu N. Bibescu spre al întîlni la Sibiu și al însoți în drum pînă la București. Marți 15/27 plecară acești ouspeși cu ziua odată, peste vama Turnu Roșu. Prințul Mihail avu în suita sa pe D. Gherman și pe alți prieteni în casa lor¹³.

VIII. 3 ianuarie 1847. — Bălășescu cere lui Baritiu să publice în «Gazetă», lucruri bune, despre «vicarul» Șaguna și cere Gramatica și Foaia Dumniciei de la Orghidan.

Iubite Gheorghe¹⁴

Din niște atingeri în Gazetă-ți așa mi se pare, că ai fi pus mina pe scrisoarea mea fie trimisă prin Zărmășteanul, aș vrea să știu dacă ai primit.

Domnul Vicariu nostru Andrei Șaguna după ce înu sesiie consistorială, în care Protopopul anului acestui nou 1847 îi deschise în iericițoarea adresă către Escelenția sa D. Baron Samuel Ioșica gratulîndu-i cu mare loc al dragosteî pentru milostiva sa denumire împărătescă în

13. Autorul adaugă și alte știri de alcov (ad hoc inter nos) pe care le lăsăm.

14. Pag. 36.

President la regêscă cancelărie transilvanico-aulice din Viena, apoi la niște prea înalte îndăuile, porni ieri 2/14 Ian. a.c. la lăcăitori Abtăd, Bucium ș'a. din Domeniul Zlatni, spre ai mai mîngîia, și ai întări și mai mult în lăgăduințele lor cele făcute acestui sfințit bărbat, că adecă vor împlini slujba cerută din partea cămării, ce pînă acum, pentru niște cuvinte și poate drepturi al lor nu voeau să le mai ia. Nu sîntem la îndoială, că D. Vicăriu va împăca cu chipul cel mai liniștit, ori ce vrajbă și acolo și ori unde, că este bărbatul păcii, plin de minte, de înțelepciune de bunăvoință și ce este mai mult, aceste calități ale dînsului fiind cunoscute tuturor, Monarhul vostru și toți dregătorii guvernului mari și mici i-au dăruit toată încredințarea în lucrările sale, lucru de lărte mare laudă pentru dînsul și tot de odată și de bucurie pentru noi, căci dînsul toate acestea le meritează.

De la Bucium se va repezi la Cluj pentru scurt timp, iar de acolo va mai cerea niște locuri iar turburate prin niște netrebnici, vrednici de delăimare și de hula lumii, a căroră necuvînțe nu vor rămîne nepedepsite și numai după vro 3-4 săptămîni se va întorce la Sibiu.

Frate, vezi trimite-ne Gazetele, D. Vicăriu și mie. Dînsul nu încetoză către toți, protopopi mai virtuos, ați lauda și ați recomanda Gazeta. Mai lîrziu pôte va face și mai mult. D. Budai și Micloșji se închină cu sănătate, dar nu se împacă cu cuprinsul scrisori tale cea mai din urmă, în privința cereri Românilor — altă dată mai pe larg. Spune Românilor noștri D. Juga, Gridan, Pantazi și... nu știu, că mă închin cu sănătate, le potlesc an nou fericii, cu izbîndă întru lăte întreprinderilor Dlor. Peste cîteva vreme am să merg la Cluj, atunci vă voi da de știre, ca șezînd vro 1—2 săptămîni acolo, să vă poci sluji în ce me-ți încredința.

Spune D. Orghidan, cu ocuzie bună, să-mi trimită Gramatica omîndouă părțile și poaia Duminici. Închinăciunea tuturor, An nou cu mulți ani, cu fericire vi-l potlesc după polta inimii.

Al tă frate

Bălășescu.

3/15 Ian. 847.

apropo, spune lui Nēmeth de
Tischen Versprechung

Amice! Cele cu roșu subtruse
punele în lăte, așa te rog și de
se potlește și de.

IX. 18 Ianuarie 1847. — Bălășescu vorbește lui Barițiu de editarea unei gazete la Sibiu și despre activitatea vicăriului la Cluj.

Frate Gheorghe¹⁵.

Țam primii răvașu cel din urmă (și cel mai dinainte) am văzut tot cuprinsul lui, tu frate mi-ai zis întracel, aceea ce am vrul să-mi zici, ce am așteptat eu, dar tăcînd. Eu să nu li fost tu făceam pînă acum ceva încercări ca să se dea o Gazetă română aici la Sibiu, dar numai pe tine n-am vrul să te supăr, că-mi ești prea iubit frate (tu unu Laurențiu altu, Theodor Aaron censor din Buda al 3-lea, vicărul Schaguna al 4-lea) Frate, ad rem, cu cum li-am primit răvașul, am stat m-am gîndit, m-am socotit, Vicărul era dus la Bucium — m-am apropiat și de Steinhäusen (la Mochmeister). El ar vrea bucuros, după cum i-am spus eu, dar nu este el om, lăgăduiește multe, ba s-ar apuca de lăte, și împlinește lărte puține. Așa dar la el nu, m'apropiu de Clocus, îi spui, cum știu eu, se lăgăduiește, dar de Editorie se teme a se apuca, necrezînd că va avea destui abonași. Eu i-am lăgăduit mulți, cum mi-ai zis tu. Iar dacă nu vrea și așa, el să lie numai lăpograt, noi să-i plătim cu cōla, după cum va li tocmeala. El a scris la Praga după slove noue, de reforma și în scurt trebuie să-și poarte pînă la Paști. El mi-au mai spus și alta (după ce ne-am apropiat bine) că chiar Sași d'aici ar vrea să dea lăte românească, însă pe Bote o columnă nemțește și alta românește. Acu a rămas să vie Vicărul și să ne stea și el într'ajutoriu. După ce o venit (acum joi seara) și i-am aflat cugetul, s-a

lăgăduit cu toată inima, și vrea, ba dorește, a și pomenit ei de vreo 2 ori înainte de 2-3 luni că ar fi bine să iasă o Gazetă română în Sibiu și m-au îndemnat aceasta, cu nu țin scris, socotind, că te vei supăra ci din ce puteam laudam pe a ta, pînă l-am adus acum într'atîta încît nu ai că ți-au recomandat Gazeta la toți, dar a vorbit pentru tine și Gazeta ta la Cluj cu cei mari, ba ce e mai mult (aseară tocmai la cina unde sînt totdeauna numai cu ei) a zis că în scris nu dă, dar îmi spune mie, ca prietenului său, că vrea să te ajute, în ce număr va putea, cu dragă inimă. Gîndesc că aceasta deocamdată e destul. Așa irate, te a rămas. Klocsus vrea acum bucuros. Tu să-mi arăți planu, în ce chip ar trebui să ajung la Viena, cerînd privilegiu, eu socotesc să fie Gazeta și politică și bisericască de 2 ori pe săptămînă, Gazeta cu lăta, care să facă pe săptămînă 4 côle. Aci se cere să se arate Planu, censoru, redactorul și toate tu le știi mai bine, cum trebuie cerute; arată-mi-le ca să punem în lucrare, că împrejurările ne sînt în favoare și tîrgu dințiu, știi că e cel mai bun. Frațe, de ce nu ne trimiți Gazeta? mie nu mi-au venit no. 4-5 și la alții iar nu, unele...

Acum ce mai frumos de cît a vedea relații ce sau lăcut în privința aceasta de la Administratura Zlatna și de Varnagye către Neumju (Pasavanos) și Guvernîe, laudînd într'un chip nespus pe D... frumos? este a se vedea relațiile guvernului și a Cameri către împărăție; să vezi coliaudatorile ce i-au venit. Dar așteaptă de la curte un ce mai frumos? Vezi irate, ce poate face un om harnic pentru un popor; fiind la Cluj promisiunile cele mai minunate, mai întîiu de Guvernator (ii zice Mellotago) punîndu-l de a dreapta pe canapeuoa sa, unde erau o multime de magnați, lăcu impresie nespusă la toți. După aceea toți consilierii se întrecea al chiema la prînz, unde se adunau pas toți și se mirau de el. El a fost la prînz la Guvernator la Püspökuk consilianul, la B. Bornemisa Ianos catele este referendarul cauzei acesteia. Și așa s-au întors plin de voie bună; mulți se bucură de purtările lui, că ne face atîta cinste (iar nu toți Românil). Săși aici s-au spărit de el, să vezi cum umbra pe lingă el. Mă grăbesc a o isprăvi că Pușcaș nu pôte aștepta și sînt pe toți slujindu-vă.

Al tău B.

18/30.I.847.

X. Sibiu, 13 martie 1847. — Bălășescu arată că a primit din partea lui Laurian 200 exemplare din Tentamen criticum, ca să trimită lui Baritiu 50 exemplare, Canonicul Țipariu la Cluj și altora. Cere cinci exemplare din Magazinul istoric și se ocupă de prețul Pidalionului.

Domnule Bariz¹⁶.

Domnul Laureanu profesorul de filosofie din București mi-au trimis 200 exemplare din Tentamen criticum, prin D. Censorul Teodor Aaron de la Buda, cu scop, ca să-ți trimit D-tale 50 exempl., D-lui Țipariu la Blaj 50 exempl., D-lui Tilea librăruș din Cluj 25, D-lui Manu aici 25 exempl. și pe la alții la cine voi ști, ca să se vinză. Imi scrie și două scrisori una după alta, prin care mă poartă ca să-ți trimit D-tale acele 50 exempl., iată aici ți-le trimiți, cu să le vinzi doritorilor de a cunoște temeiul limbii române, cu preț de 2 fl. cu Exemplarul ș-ar fi bine, cînd a-i publica și în Gazetă locul și prețul vinderii lor. Tot într'aceste 2 scrisori din urmă îmi zice D. Laureanu că dacă mi-ar face trebuință de Magazinul Istoric să-ți scriu D-tale să-mi trimiți cîte voiu vre; pentru multe nu mă poci lega, dar vr'o cinci Exempl. socotesc să le poci cheltui; acestea dar să mi le trimiți, însă complete de la început.

Îți rămîneam datoriu cu prețul Pidalionului, pe care eu l-am fost primit de la V. Vicaru. Într'o scrisoare mi arătateși prețul de 2 fl. și cheltuiala nu știu bine mînte cît ai fost zis, că eu acele bilete atunci le-am

16. Pag. 40

rupt și ars, dar iată-ți pui 10 fl. 30 c., mai mult știu că n'a fost. Socotesc că D. Talmajer le va avea toate prin Nameth, cărturarul de acolo.

*Într'altele sînt
al D-tale*

*de bine voitorii
N. Bălășescu
profesor.*

Sibiu 15/27 Mart. 847.

XI. 3 Octombrie 1847. — Bălășescu scrie lui Barițiu în chestia alegerii lui Șuguna, invocînd modul de votare de la 1 octombrie 1810. Se trimite spre publicare și cuvîntarea ținută atunci de comisarul alegerii, «consiliarul» Ștefan Costea. Bălășescu se ocupă intens de această alegere, chemînd și pe Barițiu să participe.

3/15 Octombrie 847.

Frate Gheorghe¹⁷.

Țam scrisu mai alaltăieri, cîte am știutu, Ț-am trimisu și Decretul în copie, despre alegere. Socotescu că vei fi căpătatu. Acum frate am mai găsit și cuvîntarea, care o au zisu chiar comisarul cel de la alegerea din 810, din 1 Octombrie carele a fost consiliarul Ștefan Costa, cu secretarul de Guvern. Ștefan Halmaghi. Socotescu că ar fi bine să o publici, cum socotești. D. Vicarul mi-a dat-o să Ți-o trimitu, și cugetîndu că o publici, poți din cuvînt în cuvînt după acel stilu de atunci, ori mai bine îndreptată într'nsa a mai fostu și două rînduri, care le-am ștersu: Vic. a zisu să nu le scriu nici de cum (Originalul este la el), el le-am scrisu (sterse), ca să nu știi tu ce au fost întrînsele. Frate aici se făcu gătiri mari, pentru alegere, cuvîntări se vor spune de competitori, se vor întrece: teologul directorul și Popasul vostru, pôte el va întrece peorînd.

De va fi timpu frumos, va fi adunare mare, nu numai Români, cari se vede că ei n'au atîtă interesu pentru acestu Actu naționalu (săraci cum nu pricep ei interesul lor) ci alte nații. Sași d'aici vor fi multimidar Unguri și mai mulți. Tu n'ai de gîndu să mergi, totu ai petrecutu atîta timpu absentu de acasă, repezite pe de ôzi într'o săptămîna cu caru iute, mai Țrziu e prea Țrziu, că d'aici pe Joi pleacă Vicarul, și după el se vor grăbi și alții, așa dar cu caru iute de Joi venîndu, pôte noi aici nu ne am Țntîlni, căci eu fiindu sănătosu, și ne avîndu vreo pedecă mare, vreau să mă duc cu cineva în companie și firește mai din vreme ne vom Țnțelegi iar plecarea, dacă nu Joi, dar Vineri dimineața negreșitu. Și de lu Brașov auzu că vor merge mai mulți. Frate publicați prin Gazete vă nerînduiale (stricarea dreptului) care se face prin mergerea numai a protopopului singur. Vezi Decretul din 13 Aug. 810 unde încă zice: «quare eidem Consistorio hisce comitur, ut ad universos et singulos Magni hujus Phtus Arch Diaconos ad Diocesim N. numitam Traunicam spectandes, tals sine mora edere noverit Dispositiones quo mentionati A. Diacon una cum vicario eiusdem Consistori pro institui endo Eppi electione sq.». Așa dară nici atunci nu s-au chemat prin Guvernii popii, dar pentru aceea totu a fostu, și încă cîte doi cu totu Protopopul. De unde știu acestea? Acte Țe mîndă adevărat n'avem, dar știm că Vicarul Hutovici a avut 47 voturi, Epc Moga 36, Lazăr 15 și Haines directorul celelalte. Știm și aceasta, că atunci au fostu numai 36 protopopiaturi, urmează dar, că nu numai că n'au mersu numai Preoți singuri, că atunci ar fi însemnat un număr numai Țe 72 și cei doi dintîiu candidați au avutu (47+36)—83, care făcu mai mult de cît Protopopul cu cîte un popă. Timpu adevăratu este scurtu, n'ar cînd să se mai facă vorbă, cerere, strigare dar încă acolo înaintea comisarului să se facă cerere ca să se releveze acestu dreptu vechiu, și alegerea acesta (numai prin Protopopi) să nu se facă un felu de lege pe viitoriu cu atîta mai vîrtosu că M. S. Iericîtu Împăratu Franț I a cunoscutu acestu

dreptu în întărirea lui Moga de-*Episcopu*, unde în decretul de confirmare din 21 decembrie 810 zice «*Habituque condigna Reflexione ad Electionem etiam sen candidationem, per Arhi Diaconos consentiumque Distinctum Arhi-Diaconatum Gr. R. n-untorum Deputatos sq.*».

Eu nu-ți așteptu nici un răspunsu, ci te așteptu pe tine. Aud că *Moldovan* este acolo *Dascăl* în cetate la *Romîni*.

Al tău frate și servu

Bătășescu

XII. 9 Octombrie 1847. — Se dau bogate informații asupra apropiatei alegeri a lui *Saguna* citindu-se rescripte imperiale și alte preparațiuni legislative. Bătășescu mai comunică modul cum și-a pregătit vicarul cuvîntarea, de ziua alegerii.

9 noembrie 847

Frata iubite¹⁸,

Astăzi îți primiu scrisoarea ta, din care mă mirau, cum ai auzitu așa de curîndu pentru vestea de alegerea *Episcopu*(lui). Așară sosi și aici la *Consistoriu*, și astăzi se ținu și sesie *consistorială*, unde s-a cetitu *Decretul Guvernului* și s'a hotărîtu cu înțelesul aceluia să se scrie, *circulare* la toți *protopopii*, spre, a ști să se gătească și să vie *negreșitu* fieștecare pe 10 Dec. a.n. la *Turdă*. Fiește care *protopopu* zicu, dar numai ei singur nu însă și cu încă un altu *preotu* lîngă dînsul. Așa dar vor fi toți *alegătorii* 44 de *protopopi*, *Comisarul* comitetele *Lad Lazăr Cancel.* *Gub* Să li văzut astăzi *fiionomiile* *consistorialistilor* tuturoru, cînd s'au cetitu decretu, ca cînd ar li lostu toți opăriți. Dar *Vicarul* este cu voia bună măcar că destule aude din tôte părțile, că nu'l vor alege *Protopopii*, însă el nu se supără nimic, ci se mîngîie ca un viteazu întru inima sa cea nobilă Tu în publicare acestui *Decretu* (romînește) poți pune, că *Majestatea* Sa s'a înduratu a-și întinde mila și mai largă de cum au fostu pînă acum adecă, dînd voie slobodă *protopopilor* *alegători* ca ei să fie strînși întru a alege de *Episcopu* numai pe un bărbat din țara sa, ci dacă vor avea plăcere și incredințare, vre o persoană vrednică născută afară de *Ardeal*, să o pôtă alege, fără sfială, fiind acel lucru bine plăcutu chiar *Mării Sale*. Zice frate *Decretu*, că să se păzească modalitatea cea prescrisă la 1810, dar durere, nu se află nici o hîrtie aici pentru acea alegere de atunci. În grabă n'am știutu cîndu să-ți trimîtu această știre mai dpelină, și mai curînd, așa am luat *Decretu* dela chiar *D. Vicar* decopiată cu propria sa mîină -- dar ia seama că nu știe aceasta nimenca. Frate! de ai ști cîtu sînt eu de ocupatu, patru tescuri (2 la *Klosius*, 7 la *Hochmeister*) așteaptă după mine, după manuscris, după corecturi. Apoi o mie de secături nu-mi dau pace să-ni caut de treabă, însă pôte nu va ține mult așa. Am vrut să-ți trimîtu *Dicționarul* și *Gramatica* să se publice în tóie, și crede-mă că nici alita răgaz nu am avut.

Frata, la tu ceva pentru alegerea de acu; dă și deșteaptă puțin pe lume, dă le să înțeleagă toți, că vezi *Decretul* e apriat, numai cîl nu zice pe cine să aleagă. De ai ști, cu ce cuvîntare s'a gătit *Vic.* de ziua alegerii: este lăină. Dar stilul? a la *Laurian*, tôte cuvintele cele alese din *Gazeta* ta și din graiu le a pus acolo ocaziune, perfecțiune, obiectu, profeptu ș.a., încît este de mirate, vreau să se puie în capul tinerimii, să ia steagul revoluțiunei literale, și are dreptate, numai tinerimea îl va ridica. Să știi un datu minunatu, tocmai în ziua de 27 Oct. sosi milostiv *Decretu* cînd se împliniră 2 ani de la moartea *Episcop. Vas. Moga*. Și dar se vede că a avut deosebită privință *Majestatea* Sa către clerul acesta acum, de grăbi cu împlinirea cereri lor, iar nu-l lăsă văduv 15 ani, ca în rîndul trecut (fîrește cererea *Sagunei* și voința *Guvernului*, ca să-l puie pe ei *Episcopu*. Iată frate, îi trimîtu și un circular, de care trimîtu și pe la *Protopopi*, ca

să-î cheme, vezi ce traducere făcută de Hanga theologul de la Viena. Dar tu'î scrie bine.

Al tău credincios amice
Bălăşescu

XIII. 4 decembrie 1847. — Bălăşescu comunică lui Bariţiu că a ieşit un decret că de la anul 1848 înainte, Consistoriul să comunice cu guvernul, numai ungureşte. Preoţii care se vor preoţi pînă în zece ani, să ştie toţi ungureşte.

Iubite frate ¹⁹,

Iată-ţi mai trimit două cuvinte... ce să fac! n'am ce să fac. Mai fă şi publică şi p'acestea dacă le poţteşti așa, cine ştie de ce pôte fi bune şi aceste, m'a însărcinat pe mine, eu mă descarc pe tine. Eu numai acum le-am primit, le-am cioplit cu graba, în fuga cît am putut, dar nici timp n'am, nici din cuvinte nu cutesc a muta cît de puţin, decît din aşezarea lor. Mai fă şi mai îndreptează tu ceva. Cel de sub A îl vei pune întâi, iar al doilea va veni cel de sub B așa au urmat şi acolo ordine chronologică.

Ştii că a venit Decret, că de la anul nou 1848 înainte să corespundă Consistoriul cu Guvernul şi cu comitaturile în limba maghiară, trimiţînd şi Protocolul consistorial în acea limbă. Ce durere! ce ne ameninţă! şi ce socoteşti, va rămîne numai atîta! nu se va înlînde aceasta şi mai departe? În Ungaria este lege ca şi Matriculele să se scrie ungureşte pe la sate în bisericile noastre, — aici este un Decret, ca carii se vor preoţi pînă în zece ani să ştie toţi ungureşte, fireşte, ca să pôta de aici înainte lucra toţi în limba maghiară. Altă dată mai mult. Adio — îţi salutez pe Dômnă, vă doresc socotesc peste scurt să vă văz. Intî'altele sînt al tău fidel amic

Bălăşescu.

4/16 Frb. 847.

XIV. 22 decembrie 1847. — Bălăşescu întreabă pe Bariţiu de unde a ieşit vestea că se va muta episcopul neunit din Sibiu, la Cluj ceea ce tulburase lumea românească şi pe însuşi vicarul.

Frata ²⁰

Scrisoarea ta cea mai de pe urmă din 8/20 Dech. 847 o primiu, m'am mirat de vestea cea neaşteptată de a o auzi şi mai virtos de la tine. Dar încă eu o am luat, ca răspunsu la'a mea, ce ţi-o trimisesem în privinţa limbei maghiare. Desfăşurările ideilor, şi frumoşele şi nemeritele păreri (adecă cum ar trebui să fie, cînd ar fi să fie așa), ne au plăcut la amîndoi şi te-a lăudat ca un bărbat cuminte, cu bună judecată, şi om de omenie! Dar cum zic, noi o am luat numai așa ușor, fără să mai cugetăm dup'aceea despre acel lucru. Însă acum ce auzim, că lumea lôtă (adecă numai cea de la Braşov, căci se vede că acolo se determină Decretele cabineturilor fără' să mai ştie alt cineva ceva, şi dacă aude de asemenea flăcuri, rîde) zic lumea lôtă din Braşov n'are altă vorbă, decît numai de strămutarea Episcopului neunit din Sibiu la Cluj, numai de această mare nenorocire vorbesc, numai de această pierdere nemîngîiată se lingue, așa încît feşele tuturor sînt veştede, triste, palide, posomorite; inimile lipsite de lôtă mîngîierea, puterile din ôse le au pierit, circulara de prin vine le au încetat, cu un cuvînt toţi sînt periţi, prădaţi lii perciunii; oh durere, oh întristare, oh nefericiţilor! de trei ori (ba de 3000 de ori) nefericiţilor; Ce pot face, ce gospodi pomilui pe capul vostru, vrednicilor de lôtă mila şi a Consistoriului!

Noi aici auzind d'această împrejurare neaşteptată asemenea ne întristat împreună, că ştii vorba cum e «să plîngi cu cei ce plîngu! şi să avem gata a vă da toată mina de ajutoriu numa să vă putem restaura aternitile cele deşarte şi rădăcirile cele copilăreşti, şi nu lôte acestea vrednice de plînsu...

Dar frate știi ce «Nimica aceasta mare a voastră se lăți și p'aici, se face serioasă și puse p'o lume întreagă la adînci cugetări — ba unii bărbai, dar știi de cei mari, venind în vizită, pôte într'adins, la D. Vicarul, și cam în glumă, cam în... îl întrebară, ce știe de această veste, ba unii nu se rușinară a-i zice pe față, că ar fi auzit, că singur Măria Sa ar sta pe aceea, ca scaunul episcopesc să se strămută din Sibiu la Cluj. Spune frate curat, pune-te în poziția dînsului și mărturisește ce ai fi răspuns, la așa întrebare și cătră așa persóne !!!

Acum dar, de vreme ce a fost așa orbăcăeli, zice că a văzut (?) un țințariu, apoi s'a făcut un armăsariu, și acela încă armăsariu vede cu șase aripi, care boală întinzîndu-și la tóte, nu-l poate niminea înghiși, ba nu-l poate suferi nici, să se mai pomenească de numele său, de aceea frate, cum zic, lîindcă acestu lucru de nimic se făcu mare, și Mării Sale cum lórtre supărătoriu, Măria Sa, prin mine te poștește, serios te provocă, iar cu frumos și trăfește te rog, ba te jur pe cinstea ta și caracterul tău, și pe ce ai tu mai scumpu, așa să trăiești ca să ne scrii cît mai curînd da unde? în ce chip? și cum s-a luat începutul, și cum ai simțit tocmai despre germele aceștii vești slabe? și acum pentru cineva lórtre supărat să ne scrii frate, în grabă, și pe largă, ca să știm cine a fost acel factor, carele a știut p'o lume întreagă să o puie într'asa cugetare greșită; și scriîndu-ne lucru curat te vei arăta că ești același bărbatu de carele te am ținut și pînă acum te ținem: dar din contră să știi, că nu vei fi prietenul adevărului și al fericirii romîne, și după urmare nici al D. Vicariu (să nu cugești că vrea să facă cineva vr'o întrebuintare din aceasta numai pro privata notitia, și aceasta va fi numai între noi).

Frata! cu sărbătorile aceste ce urmăză îți poțlesc din inimă tot binele ție și la tótă iubită ta, familie. Bunul D-zeu să vă înmulțească binecuvîntările sale, ca în voi să nu lăcuiască alt, decît numai sănătate și norocire. Fă ca eu și în viitorime să liu părtaș dragostei și credinței tale cei trăfești, și lii deplin încredințat că nici eu nu voi înceta vre'o dată a li.

prea credincios frate

N. Bălășescu

Sibiu, 22. Dech. c. v. 847.

Veste

Pricina popi Neagoi cu Martinovici din Satulung se ciartă că le-au venit popa lor. Neagoi fu încă osîndit să plătească tótă pretenciunea lui Martinovici, ceea ce se dovedește a uven dreptate, și afară de aceea 3 luni abstinencia ab omnibus. Dar săracul ridică tóte petrele aici și în slîrșit în sesia de astăzi i se erta canonul, dar stantie pede trebui să puie 500 flo, pretensia de pagubă, și 390 dobînda acclor bani pe 13 ani.

Trimite-mi Gazeta pe anul viitoriu, și pe acest cugetătoriu pe 4—6 luni.

XV. 10 februarie 1848. — Bălășescu se ocupă de Gramatica și Dicționarul său dînd anunț asupra tipăririi lor. Se arată supărat pe Șaguna.

Gramatica mea ce vă interesează atîta? Frate nu e gata încă: i-am făcut o Predoslovie bombastică pe 2 côle. Mi-am vîrsat într'nsa locul asupra multora carii sînt de tot leliul, dar mă tem să nu-și verse și ei asupra mea. Samuel Hăli! Și voi dór nu mă veți lăsa. Peste 2 săptămîni vei ave'o în mână-ți.

Cum vă place Dicționarul meu; merge lórtre încet cu lipăritrea: ce ar zice Göss că i-ași da lui tom II? întrebă-l dacă-ți vine. I-am scris astăzu și lui Aaron la Buda, căci aici nu se isprăvește nici în 6 ani.

Șaguna s-a mîniat pe tine pentru articolul Episcopul, zicînd că faci pe Episcopi despoți, stăpîni de capul lor, satrapi ș.a. și cu aceasta deragezi autoritatea arhipăstorească înaintea poporului acestui prostú, care

nu vrea nici Enpărător — M'am certat cu el într'o seară întreagă și mă ține ce mă ține, dar îmi vine să-i zică niște vorbe, care nu le-a auzit și nici nu le va auzi și pace! ce-mi pasă, dar încă nu! — Iata nu-i tocmai așa precum și-o închipuiește bietul generică, La Mitropolia din K...eț în-văța a li negustor, cu atita mai bine, dacă și mai nainte a fost negustoriu.
10 februarie 848²¹.

XVI. Fără dată. Se comunică lui Baritin discuțiile ce se fac pentru întrunirea românilor

Frate²².

'mi zici să nu-ți scriu cu poștă, dar asta nu pot aștepta pînă să-ți vie cu altă ocașiune.

Știi bine de... romine din Abrud și Slatina, știi că pe Dum. Tomii s'a hotărît adunare mare română, mare în Blaj publicîndu-se prin... din toată țara. Guvernatorul prin hîrtie guvernială a demăndatu ambelor scaune Ep[is]c(o)p[is]ti oprirea ori de tot, ori și altcum să nu lie pe acea zi, ci pe alta. Așa dar, stăpînirea nu s'a împotrivită să nu lie. Ep[is]c(o)p[is]ii au și dat circular proto(p)opilor să nu lie atunci, ca să aștepte știrea altui sorocu. Asta va produce o drăcie, de care se va duce minune. Lemeny vrē să-i dē tume de Sinodu (soboru) și să-i vestească adunare pōte peste o lună, se vor aduna p'atunci, cātane se rînduiesc din tōte părțile. Ungurii se tem tare. Și să vezi că de se va naște numă ceva, o să-i dē (Sași cu Unguri) uniți numite de revoluție, zaveră, și la Dietă o să se înțeleagă iar ei de ei, lăsîndu-i pe Români afară deșerți și rătăcirea din urmă va li mai mare, decît cea dintîiu. Tu auz că este ofițer la Gardă, dar mulți sînt turbați asupra-ți.

Azi la 10 era să ne adunăm toți Români la Consistoriu, să ne stăbuim, ca să stilizeze cercularul și ce răspuns să dē Guvernului. Dar Fulea și Moșca au hotărît numai amîndoi să zică că nu va li... ne socotiserăm să zicem că adunarea pe Dum. Tomii nu se poate opri, dar Guver. să nu se lēmă, că duhurile sînt liniștite, însă o oprire pōte să producă turburare. Mi se pare că și D. Lemeny-și teme pelec, de așa adunare.

B.

XVII. 10 aprilie 1848. — Bălășescu comunică lui Baritiu despre agitația care este în țară, și aceasta între toate naționalitățile.

Frate!²³

Ț-am primit scrisorile de alotăcri, tot atunci îți scrisesem că Episcopul este dus la Uniadu, de unde nici se va mai întorče ei-și va urma drumul la Karlovețu și apoi la Viena, P(o)pasu este însemnatu între fil perderii; nu știu cum se vor întorče trebile, dar pentru ei s-a hotărît rău aici (precum și merită). Dieta are să se țină curîndu, și aici în Sibiu, Ungurilor lē e trică de contra partidu ungurescu să o țină în Cluj, să nu să întindă o turburare, și să se lacă vārsare de sînge. Sașilor le e trică, ca Ungurii lîind turbați pe ei, să nu se unescă cu Români, și aici să se începă măcelăria. Cu tōtă întimpiarea liniștită (Dieta) nu va curge căci mulți nemesi nu vor urma, nu vor să pērdă robotele. Români p'aci sînt liniștiți, așa să lie — dar prin comitate sînt turbați, toți pōrtă cocarde. Țam fost scris de hotărîrea Universității săsești și tipăritu, dacă nu o vei fi căpătat. Aici s'au scrisu mulți Români la Burger Militz. Dar la Mediaș și Kohalm au protestat, nu vor să se inscrie cu ei pînă nu le vor asigura «limba română asemenea cu cea sasă, și japci români să ia dijele de la Români și Sași s.a. Verza nimeri aici, mine plēcu după Șaguna — lli sănătos.

B.

10 aprilie n. 848.

XVIII. *Iără dată.* — Bălăşescu arată bunăvoinţa saşilor către români, şi că o adu-
cere a românilor a fost aminată «că nu e tirziu». Întreabă ce se întâmplă în România
«ce se poate să fie a tot pace». Vesteşte că Şaguna e plecat în ţară pentru liniştirea
spiritelor, dar să nu se anunţe nimic la gazetă, ca să nu «se facă ceva mişcare».

*Frate*²⁴ — arată Bălăşescu — că s-a hotărât în conflusul naţiei să-
seşti ca să se dea Românilor din fondul regesc, toate drepturile, şi adaugă
«lirteşte trebuie să treacă în articolul de lege, că altmintererea nu e ni-
mica».

Scrisoarea continuă: «D. Episcopul Şaguna scrie o epistolă D. Orghi-
danu, arătându-şi părerea în pricinile cerute. Măria Sa mine dimineaţa
plecă la Unidóra spre a împăca nişte duhuri turbulente, ce se zice că ar
fi în neodihnă.

D. D. Lamenş şi Țipariu sint în Cluj, ce facu nu se ştie.

*Scolarii de acolo (ca şi canceliştiu din M. Vasarheiu) cei români sint
neodihniţi, dar fac copiării, umblă fără capu, fără povăţuitoriu. Lui Şaguna
fiindu în Cluj lu prezentatu prin Prot. Fekete.*

*Aici cere să se facă o adunanţă de Români, cu scopu de a se con-
sulta, ce să facă, ce să ceară, dar lură împiedicaţi de unii ca noi, să mai
aştepte, că nu e tirziu, şi să ne înţelegem cu toţii din lóte părşile, cu
alŃta mai virtosu, vă vădu, că lóta ziua aduce cíte ceva nou, care póte
azi ar strica, ce am făcut ieri.*

*Va veni póte timpul unde aceea nu o vom face fără ştirea şi voea
Saşilor, carii nu se împotrivescu la condişile ce vom pune, la tot pasul
nu unirea cu Ungaria.*

*Ce facu în Romînia, noi n'auzim nimic şi nu se póte să fie de tot
pace. Români prin comilate au cam început să se împotrivescă la facerea
robotelor, așa se zice p'aici se póte prě lesne să şi fie. Mic Universu nu
mi-ai trimisu, póte n'ai. D. Buteanu i-ai trimisu ?*

*D. Epcp. Şaguna te polteşte, ca să nu pomeneşti ceva în Gazetă, de
mergere a lui prin ţară, unde ar li ceva, ca nu cumva cineva alticlu înşe-
legînd de cum este lucrul de aici. să se facă ceva mişcare.*

XIX. *fără dată.* — aceeaşi zi ca mai sus. Bălăşescu vorbeşte de atitudinea nega-
tivă a lui Fulea şi Moga. Se discută apoi data adunării şi cu învoirea blăjenilor se
fixează la 3/15 mai cere lui Barişiu să tipărească «circulariu» în gazetă, ca să fie lumea
bine informată. Şi astfel vor avea adunare români «lucru care nu l-au avut nici o
dată». Să se cheme şi Ardelenii «din România».

*Frate*²⁵.

*Înainte cu 2 ore Ńam scrisú o scrisóre cum a fost lucru aici, hotărît
de blăstămaşii Fulea şi Moga, dar după mai multele nóstre strigări s'au
socolit altmintererea, şi iată că pe 12 ceasuri fuserăm chemaţi toţi Români,
cŃi vrem să ne adunăm la casa clerului şi să ne stătuim. Ne-am adunal
nu puşini, au venit consistorianii şi Fulea cu Moga; dar după arđtarea
noastră, că hotărîrea lor nu e bună, adecă că scriu un cerculariu cu totul
nimica adecă, numai ca să adórmă pe popor, dar cu scopu ca să nu fie
adunare naşională, măcar aceasta de Guvern este îngăduiŃa precum vei
vede; şi mai virtosu, unde zice Guvernatorul că de vrě să fie, să trimită
comisariu reg. ca să fie de faşă: şi să oprěscă pînă atunci adunarea, ca
póte se va face turburare, se vor omorŃ ómeni, se va vărşa sînge, se vor
face crînceni şi o asemenea expresii blăstămate; m-am opus eu şi am zis
că asemenea vorbe de Români să nu zică de Români, comisariu să nu
cheme că aceasta este servilism şi a. mi-am aprins locu în capu, am vor-
bitu. Se scoală Teologul asupră-mi zicînd că consistoriu este răspunzătoriu
de ce a făcut, şi alta nu face, noi să facem de noi, dacă nu ne place ş.a.
Şi așa a rămas tot așa. După prînz iată pe la 3 óre mă caută toşi, să vin,*

este consistoriu, adunare, au venit espresu de la Blajii canon Sereni și prof. Augustinu; mergindu îi găsesc aici, mic-mi dă Teologul carte Episc Lemeny ai învinsu. Întrînsa paltea pe consistoriu, zicînd, că deși hotărîse timpul, nehotărîtu, dar s'a socotit să-l hotărască. Deci el îl hotărâște pe 10/22 Maiu, ori dacă aici în Sibiu se va părea nepotrivitu să se deîlgă aici altul, și cum se va face, așa va fi. Ne-am bucuratu, decît s-au certatu să nu fie atunci, ci pe a doua duminică după Paști, dar ca să nu fie nici una, nici alta, abea s'a putut face pe 3/15 Maiu. Așa dar, însîrșitu, ne am învoitu, că altfelu nu s'a putut. S'a și stilisatu altu cerculariu așa în care se chiamă toți protopopii, cu partea cea mai inteligentă mireană din partea sa. Așa dar congresu, confluensu naționalu, adunarea națională română s'a hotărît pe 3/15 Maiu dar de comisariu nici o vorbă și Guvernatoriulu să se scrie simplu, ca după puterea dată, termenul Adunării naționale române (Nemzeli Gyules) s'a hotărît să fie pe 3/15 Maiu la Blaj. Acestea spre cunoștință îi le scriu, cerculariu cum va eși de sub lipar îi-l trimit, să-l publici în Gazeta-ți, ca vestea să se răspîndescă în toate părțile ca nu cumva unii să plece ca nebunii pe Dum. Tomii.

Și așa frate noi vom avea Adunarea națională română, lucru care nu l-am avut nici odată! Irește și tu vei veni — să chemăm și pe cei din România: Laurian ș.a.

XX. Sibiu, 6 octombrie 1848. — Bălășescu vestește lui Barițiu că românii au făcut încă o adunare la Blaj și că au formulat petițiuni noi. General-comandantul vrea să trimeată la Împărat chiar pe ajutorul lui, dar ei au mulțumit și vor să trimită pe Laurian cu deputații Regimentului I de la Orlat. Trebile merg foarte bine.

Frățioare²⁶.

Mai făcură(m) încă o adunare la Blaj și aceasta iar mare și pom-pôsă, am făcut acolo petițiuni nouă, care toate ni se lăgăduiesc că ni se vor da. Comandantul vră să trimită chiar pe Adjutantul lui acelela la Împăratul, daru noi i-am mulțumitu de grația și bunăvoința sa vomu trimite pe Laurian, însoțitu de Deputații Regimentului I de la Orlatu, carii vor fi 2 oficiali, 2 popi, 2 profesori.

Frate, trebile noastre mergu foarte bine, mai bine nu se pôte. De la Împăratul vom cîștiga toate cîte ni se cadu cu dreptate. Lupte între Maghiari și Jelacici s-au începutu daru curîndu se va lini. Frate, lă bunălate, îndreptează pe oamenii aceștia din Calvasser, ca să-și pôte vedea osenda feciorului loru trecutu în Protocoll, căci el cugetă, că unde s'au eliberat unii prinși politici, și cei criminali, au totu acea sôrtă. Mikas Barnuțiu și toți copii sînt aici. Am fost la Comando de ne-au cunoscut pe toți. În scurt, îi vom scrie mai multe, tot formose.

Frate, inimează pe toți la arme, arme și iar arme în mîna Românilui, și toate le avem.

Te salut

Bălășescu prof.

6 Oct.

24 Sept. 848

Can Cipariu este aici în Sibiu, acum tocmai la mine în casă.

XXI. fără dată. -- Bălășescu scrie lui Barițiu, compătîmîndu-l că este închis în Bucovina. Dacă scapă să vină în grabă la Sibiu căci numai în el are încredere.

Frate²⁷.

Tu ești închis, arestat, pătîmești, oh și noi nu putem să-ți ajutăm. Te-au trimis la Bucovina, sperez că acolo te vor lăsa liber, aud că așa făcură și cu Niagoi. Noi toți am fost închiși, am pătîmit și pătîmim pîndă acum dar ce să facem. Și ai din Viena au pătîmit, căci acolo au fost urît

inasupriți firește de Sași, carii sînt foarte bine văzuți acolo, și peste tot locul.

Frate caută dacă te vei slobozi de vino cu graba iar la Sibiu, pînă atunci vei fi luat, căci acolo vom ave lóite mult de lucru, și eu acum numai în tine am nădejde. Bărnuț după ce scapă s'a dus la Viena peste Cluj, iar D. Țipariu șade aici, nu ese din casă.

Te sărut dulce, și poftesc curînd libertate.

N. Bălășescu.

XXII. București la 14 ianuarie 1850. — Bălășescu comunică că a fost bolnav și așteaptă să i se trimită «Gazeta». În București turcii recrutează mulți creștini în miliția lor. Laudă felul de a se purta aristocrația turcească. Întreabă de Iancu (Avram) și Axente. Laudă pe Arhiereul Vladimir Suhopan, care a fost la Constantinopol și acum se intitulează «Mitropolitul Irinopolii».

București, 14/26 Ian. 850²⁸.

Frate Bariz.

Ția ești Gazeta a 3-a zi după plecarea mea din Brașov, auz că se citește în București pe la unii, eu nu pot să dau cu ochii de ea, și ași dori, decî dar trimite-o trate pînă voiu li p'aici, căci eu bolnăvindu-mă după venirea mea aici, am început a mă căuta cu Dottori, și de 28 de zile șed închis în casă, nu știu de lumea aceasta ca pămîntul. Aici de la anul nou încóce au început a se conserie mulțime de creștini la Miliția turcească, Ungurii mai virtos, tóte callele, ba și meșteri cu stare, și ómeni familisti cu muieri și copii; dup'aceea beșivii Nemli, bagabonzii Italiani, ba și unii crai románi. Pe Evrei nu-i primește, pînă nu se vor creștina mai înțiu! Le dă lăfă bună, afară de mánecare bună și haine și cîte 150 lei (22 fl. 14 X c.m) pe lună; la cei de rînd, iar la cei ceva mai de frunte, potrivit cu caracterul. Tot șololul lor mi se pare că-l caută Turcii în meșteri de tot felul, și întru adevăr au dreptate, că măestriile dezvoltéză și înaintéză cultura mai mult decît orice. Și adevărat pentru noi mare și nespusă pagubă. Au trecut timpurile unde ómenii se păzau cu puscile, săbiile, cio-magele, legoși cu lanțuri, cătuși și lunii ca dobitocele, ómenii acum își caută drepturile lor cu orice preț, fără șială, ca un drept și proprietate a lor, și dacă nu li se dau, strigă, sbéră, se mișcă și în urmă (se) duc acolo unde se dau. Și ce vom face noi (Europa cea luminată și cultă) dacă măestriile și științele se vor trage încetul cu încetul din părțile acestea spre Orient, și în special în Turcia, unde domnește libertate în tot înțelesul ei, unde neguțătoria nu e țármurită, măestriile de tot libere, bani sînt mai mulți, tratatea din partea tuturor e umană, unde nu se face deosebiri între om și om fie de ce religie ori națiune va fi, unde înșlșit cineva simte că trăiește: ce vom face noi cu ștendrianul nostru cel vechiu, de care nu ne putem desface nici de cum. Oh, și cum nu vād stăpîniriile europene răul care li se amenință pe nesimțite din partea celor care numesc ei, barbari și incultți. Turcii sînt adevărat, dar să lii întră ei și să-i cercetezi în tóte pászurile lor, să te miri, eu nu zic de cei mici, ci de noblețea cea mare. Cită deosebire între boerii noștri, ori Nemeși Unguri și între Turcii cei bogași în viața lor cea morală și tratatea cea cinștită cu servitorii, aici poți să trași paralel.

Frate, ce mai fac Românii noștri, ce face Stăpînirea? Constituțiunea zice egalitate de drepturi... cred că va și veni. Ce fac Deputații la Viena a dobîndit Iancu și Axente vro cavalerie, austriacă ori rusească, ori amîndouă. G. Luders i-a lăudat și recomandat deosebit de bine și vorba lui nu póte să rămie pe jos. Și de cînd sînt eu aici a mai făcut un raport în privința Romînilor transilvăneni. Murășanu a primit postul de translator? și dacă el nu, cine, dór nu (tu) sau eu. Trimite-mi Gazeta-ți frate mai cu

grabă, că n'am răbdare. Tu știi pe un Suhopan teolog mare, lărtie învățat din Bucovina, carele pentru ceva luși din Seminariul de acolo, se așeză la Socola, acolo iar nu șezu, se duse la Constantinopol, acolo așa știu să se pörte, cât se făcu și Arhiereu titular «Mitropolitul Irinopolii», și acum este trimis din August de Ambasada rusă aici, șade și tațe, mulți vorbese bine de el, Rușii mai ales, dar la călugării d'aici le e lrică să nu se urce la M., ce bine ar fi! numele'i este Vladimir, Mitrop. Irinopoleos. Pune-o în Gazetă-ți.

Bălășescu.

XXIII. București, 28 decembrie 1850. — Bălășescu scrie lui Petre Bădilă, punind înăuntru și o scrisoare către Dr. Vasici. El vorbește de răul ce se face prin disputele confesionale de la Blaș. Îi vorbește despre cîteva cărți de istoria bisericească, despre chestia bănească și fuga lui din Sibiu la 11 martie 1849, cu coșocul și alte veșminte țărănești și de împărțirea banilor la Rîmnicu Vîlcea; apoi de închiderea lui de către generalul Hassfort «împreună cu D. Tipariu», de scoaterea banilor din «umblătoare» la Sibiu, și de alte chestiuni bănești încurcate, din cauza împrejurărilor revoluționare.

București, 28 Decembrie 1850.

Și scrisoarea ta aceasta din urmă (21 Dec.) o am primit. Din tôte mă bucur că sînteți sănătoși, căci celelalte le mai incurcă omul cum poate. De la Miclăuș primiiți scrisoare cu contractul tot în ziua aceea, cînd ți-am trimis pe a mea întrebătoare.

Aaron bine face că rămîne acolo. Scrisorița cea vîrită într'a ta este către D. Vasici, cine știe în grabă cum uitai ai scris adresa, și nici fie nu ți-am zis lui să o dai. Dă o D. Vasici să o deschidă, și să-mi răspundă. Îmi pare rău, că Blăjenii au început acum cu dispute și gîlcevi religio-narii, în vreme cînd ne așunge nouă Românilor a ne lupta cu alții, să nu ne mai slîșiem noi întră noi, știu că de aceasta se bucură alții, și pöte că-i vor așța și pe Uniți. Frate, cu Istoria Bisericească a lui Meletie, o am între cărțile mele, și pe cea a lui Lesviadacs ți o am cumpărat, de astă vară, socolind că veiu veni eu să ți le aduc, dar ială fatalitatea mă zăbovește și pînă acum, cauza zăbovirii mele aici alita o vei putea citi la D. Vasici după ce o va primii, azi o trimit D. Bariș și de acolo va veni și la Sibiu, știu că vă veți mira cu deosebire, și veți zice că n-ați fi crezut nici o dată de așa blăstămății Pavel și cînd vine, conăcește într'un han la capul Podului Mogoșoii, cum ai zice în Șura mare, iar eu șed la ministru Bălăceanu, ca în Șelimbăr, în capul Podului Bellicului, el nu dă pe la mine, eu nu pre ies pă altară și auz de el că a venit tocmai după ce a plecat îndărăpt. Dar tu ai de grijă cînd va veni, dai o scrisoriță să mi-o aducă chiar el să mi-o dea în mînă și eu îi voi da cărțile cerute să ți le aducă.

Eu cred că Blăjenii ar cere banii, de la mine, ce luseseră depuși de Comitet, dar dreptul este, fieștecine, așa și ei. să-i caute lucrul, unde este. Banii Blăjenilor nu sunt la mine, aceasta o știu foarte mulți, o știu și ei, cine nu știe din vremea fugirii noastre din Sibiu în 11 Martie 849, că cum am scăpat eu de acolo, cu coșocul și alte veșminte țărănești, toți bejenarii noștri m'au văzut chiar și tu cu familia ta în Robești. Tot ce ai văzut pe mine era, ce am putut scăpa, capul și pușini bani (1800 fl. em). În hîrtie ai Comitetului, în buzunariu-mi, pe carii apoi i-am dat membrilor în Rîmnic, 600 i-am împărțit între noi, eu, Bărnuț, Bran. Bariș. Aaron Florian și Munteanu, iar 1200 fl după aflarea cu cale a tuluor, i-am dat lui Bărnuț, ca prezidentului. I-am dat bucuos, să nu se alle la mine nimic de a comitetului să pötă cineva birli. După aceea fiind închis de Gen Hassfort

împreună cu D. Tipariu, unde m'afi vizitat și voi, n'am avut de cît 100 fl de la Comitet, și 100 fl de la G. Comando ce mi-au dat 600 fl acolo în Rîmnic, pe carii iar i-am împărțit întră noi 6, tot în zvanțihii Irumosi, alți bani eu n'am avut.

Dar în Sibiu mi-am lăsat precum (știi) tótă starea mea, așa și pe ai Blăjenilor, puși în grabă pe unde am putut, din care după întoarcere n'am mai găsit nimic, afară de 2000 în umblătoare aruncați fiind D. Andreiu Pop, prof de lață la scolare. Dintr'acești 2000, 1000 au fost ai Comitetului într'un săculeț, pe care era să-i dau la să-i trimită lui Laurian la Viena, și dîndu-i hîrtii, i-am oprit zvanțihii, Vineri în 9 Martie, iar în 11 viind așa greutate de zvanțihii n'am putut lua cu mine iugind, căutînd atunci să-mi scap capul. Din acești 1000 fl am dat, ca dintr'ai Comitetului, în mai multe locuri de lipsă, chiar și după pottirea D. Epc Șaguna am trimis la Viena lui Const. Pop 300 fl cm datoră ce făcuseră deputații noștri (Laurian și Popazu acolo pe chezășia D. Epcp. Ceealați 1000 fl într'un săculeț ce erau a Blăjenilor fiind scoși din umblătoare tocmai simbătă sara, în 4 August s.n. cînd apoi în 5 August veni Bem a doua ôră de la Sighișoara spre Sibiu, unde bătut pe Hassfort luă Sibiu a 2 ôră, noi iugind iarăș pînă la Cîneni, acel săculeț plin de uriciunea locului, unde au zăcut 5 luni, i-am lăsat în podul casii lui Dobokai, pe carii Luni 6 Au. după venirea Muscalilor, Cazacii, carii au vizitat cu deamănuntul casa lui Dobokai, ca a unui rebel i-au găsit, de la carii nu i-am putut scoate. Această găsire a acelor bani iar o știut foarte mulți, chiar de aici din Sibiu. Toate acestea sînt cu deamăruntul arătate lui Sabasi? după trelensiune banilor de Blăjeni. De această arătate a mea știu Lauriani și Bărnuțiu, că nu plecaseră încă la Viena. Citați am fost și eu și D. Tipariu care au mărturisit și apropiat cele arătate în scris de mine la Chavanne. Tótă istoria banilor lor este așa și Blăjenii nu o vor putea face almintrele, că așa a fost. Și de găsirea banilor celor ascunși în pivniță știu mulți, îndată după luarea Sibiuului... dar de la cine să-i cerem. Eu am făcut cerere la G. Comandă de această pagubă a mea, a Comitetului și banii Blăjenilor, hîrtiile sînt date acolo, să urmeze, să ne despăgubească. Arată aceasta și D. Vasici și Dorgo și altora.

Vă sărut Bălășescu!

XXIV. București, 24 decembrie (anul rupt); pare să fie 1851. Bălășescu se plînge că n-a mai fost numit profesor la Seminar de către Mitropolitul Nifon. Arată activitatea sa profesorală, timp de 16 ani, vorbește de vechile intrigi și de «blăstămățiile» actuale ale lui Carcalechi, Neașoe, Maiorescu și alții contra lui. Aminteste și de intrigile ce se țes în contra lui Bariliu și «Gazeta» sa, de către Carcalechi. Core «Gazeta» lui Bariliu pentru abonații din țară și recrutați de dînsul.

București, 24 Dec. (anul rupt).

Iubite frate³².

Te vei mira de îndelungata mea tăcere, la atîtea scrisori și răvașe, ce mi-ai trimis; ai dreptate, dar o îndelungată bôlă, care mă făcu să păzesc așternutul într'una cinci săptămîni, apoi alte supărări, și alergări fură cauza a lăsa de azi pînă mîine, și așa trecură multe zile, săptămîni și luni, fără a-ți scrie ceva. Nu mă îndoesc, că nu vei fi auzit de starea mea cea ciudată (critică), de care, deși se atinge de pelea mea, și mă dore, cu tôte aceste mi vine mai mult a rîde decît a mă întrista, văz că e așa și pare că-mi vine să nu cred. Eu nu mai sînt profesor.

După o muncă de 16 ani în șôle (pe lîngă sărăcie, cu care sîntem noi Românii în Transilvania dăruiți), și fără de nici un ajutor din partea stăpînirii — absolutis omnibus — după venirea gata aici la ei în România, care aveau trebuință de Profesor de teologie, ca să-și poată începe

32. *Ibidem*.

Seminarele care încă nu cesistă după oprirea mea de a mă duce la Iași de Prof. în Semin. din Socola, cînd fusei chemat de Prcă Sf. Păr. Veniamin Mitropolitul Moldavii prin scrisoarea din 17 dec. 1834 trimisă de D. Damasc Bojină, cel de atunci director al Seminar Moldavii, după începerea Semin. Mitrop. aici în mănăstirea Antim unde fusei silit să predau toate științele în patru ani, cui? unor copii de la țară Romîni, care încă nu știau ceti cînd me-au venit subț mînd-mi, și ce fel de științe? mai întii cetirea, scrierea Gramat. Rom. și cea latină, Aritmetica, Geografia, Catehismul și Istoria biblică, încheind cu logica; aceste elementare în 2 ani, și numai singur, cu care să se pōtă pregăti pentru Teologie; după aceasta veni Boerescu, care le preda Teol. Dog. și Pastorală; iar eu le tradusei pe Schenkel, Ethica Xna. mă siliu a le compune o Ist. Biserice. de 120 cōle, le alcătuiu o Retorică bisericească de 22 cōle, o Arheologie, o Hronologie și Geografie biserice, ca Prolegomene la Istorie o Iconomie de cîmp, toate singur în doi ani fără a avea o carte romînească făcută de cineva, fără a avea autori Latini și Germani de la Mitropolie, ci proprii ai mei, fără a avea vr'o instrucție cum să mă port eu și școlarii, ci lăsați toți de sine-ne. Eu cum știam și le făceam, era bine făcut. Cu toate aceste după vro cîțiva ani fusei silit a pătîmi supărări nespuse tocmai de la cei mai mari (și de nu era Ghica Vodă) cu toate acestea, ecamă de mine frumoșe n'au dat nimenea în țara Romînească: aceasta o mărturisesc boeri bătrîni; nici stăpînirea n'au lăsat aceasta nebăgată în seamă, că totdeauna m'au lăudat, ba la cel din urmă examen mi-au dat și grațificăție. Și după toate acestea acum după o așa slujbă de nouă ani care altul nu o ar fi purtat, mă pomenesc că, la sfîrșitul lui Sept. a.c. mergînd la Economie să ne luăm lefiile, mi se citește rezoluția milostivă a prea bunului Arhi-păstor «că lefiile numiților de acum înainte încetează, fiind la Seminar de ajuns Inspectorul, care va împlini și slujba de Profesor și cu Psaltz. Ce zici frate, ți place Numai este vr'un Romîn de-ai noștri pe-acolo, care nu se mulțumește cu puțin, să vie aici, că-l așteaptă plăcintele calde. Dreptate romînească. Cu cine să te judeci? M'am dus la Mitropolitul l'am întrebat, că ce este aceasta, ce e pricina încetării lefiilor noastre pōte am făcut vro vină așa mare să ni-o arate, să ne dea în judecată. Răspunsul a fost, că vină nu este, judecată încă nu, dar acum n'are trebuință de mai mulți Profesori, mai la urmă cînd va avea va pune, ori pe noi, ori pe alții. Eu cu toate n'am crezut să nu fie nimic și nu m'am liniștit a cerceta, că de unde vine aceasta: în vremea de bōlă veni la mine Secretarul Mitropol. Sărdaru Iord. Zosima, carele'mi spuse, că sînt tot intrigile cele vechi cu Episcopul Ilarion al Argeșului și Chesurie Buzau, cari ei și cu ai lor neputînd atunci să biruiască — acum după ducerea Prințului Ghica, nu se liniștiră, pînă ce mă dară peste cap, maiă învinoșindu-mă că ași ținea corespondențe cu Redactorul Gazetei de Transilvania. Vezi frate ce poate răutatea unui om, dintr'altel neputincios: blestămățiile unui Carcalechi, Niagoe, Maiotescu ș.a. cărora eu nu le-am făcut nici un rău, ci le-am vrut binele. Dar însă te rog pe prietenie să faci, să te faci că n'ai știut nimic, nu numai de la mine, dar nici de la alții; aici se ferbe ceva. Numai atîta te rog, pînă vom vedea ce va fi, aruncă-ți privirea împrejur-ți la Moldova mai vîrtos, știu că acolo ai buni prieteni și puternici, dacă s'ar afla vr'o profesură bună, mai vîrtos la Seminarie, fiindcă am studiile și toți autorii gata, mai bine ca ei. Eu i-aș fi scris lui Bojinca (cu toate că el trebuie să fi auzit) dar nu m-am grăbit, nici nu mă grăbesc. Tovarășu Boerescu lu trimis la Caracal profesor de județ, cu leață de 200 lei pe lună (din 400 ce avuse la Seminar), baljocură, dar eu n'am scos nici căciula la nimenea și îmbîindu-mă, n'aș primi, de murit, n'oi muri, sînt și cap singur. Boeri, cu care sînt așa bine, au auzit de aiurea și mă întrebă cu mirare, cum se poate aceste și de ce nu le spun eu...!

În urma tuturor acestora mă mai pomenii cu un răvaș de la tine, în care zici că vrei să-mi trimiți o poliță, pentru cărțile de la Blaj! m'am

mitul, că cărțile încă nu-mi veniseră dar în scurt îmi nimeriră și cărțile de la Prota Man prin Thiery și după aceasta și polița-ți prin Orghidan de 41 il sm... Orghidan veni, eu eram bolnav, cărțile zăceau la mine, de unde să-i plătesc polița? vdi încă, nu știu de ce vă grăbiți așa cu polițe, ca buncherii cei mari. Eu cărțile nu le-am poruncit anume pentru 10 persoane, ci îmi zisese vro 4, dintre care era unul Prof. Alecu Racoviță, cel ce răposă pînă veni cartea, și așa a lui a rămas mie și ala precum și celelalte 6 Ecs.: au rămas pe capu-mi, eu le voi desface, dar nu cu zoru, ci cu încetu, și frumos. Și iură, eu ziseiu 10 Ecs. de la început, după înștlințare, și după recomandăție-ți, ca să-mi rămie mie 1, nu cumva ați vrea să vă călcați făgăduiala dată în tipar și deosebi în scris? Afară de aceea eu am plătit cheltuiala lor Iracht, lui Pavel după Iracht brief de la Thiery 7 tvașihî, la vama 3/00 3 și 1 urui om de mi le-au adus acasă, fac 11 tvașihî. Care va să zică...

Frate este un șgomot mare obștesc, că Gazeta voastră se oprește aici în Țara Românească de anu nou, dar toți vorbesc, și cu părere de rău. Karkalaki, să tac pe alți, nu mai tace de îndrăcîl ce e, știi că bine pușini pot face, dar rău și Dracu! Vezi Gazeta lui s'a lăcut semioficială, chipu ea ese sub numele lui Karkalaki, dar este a lui Marcovici, și el vrea să sugrume pe lôte, ca să rămie numai aceasta a lui, speculație! Eu auzind din guri 10 cel pușin, m'am dus eri chiar la Agenție, și am întrebat anume, dacă se poate opri de tot, de unde luaiu răspuns că aceasta nu se pôte, ci se pôte nu pune sub țensură, după cum și este pusă, și aia m'a mai însulleșit. Eliud spune că mai în zilele trecute prinzind la D. Herescu cu Karkalaki, zise Eliud că ar fi auzit că are să se oprească Gazeta Transilvanii, Karkalaki ar fi zis: prea bine ar fi, așa-i trebuie blăstămatului aceluia (Bariș) un licăios că el este în stare să se prinză cu o Rusie? Eu nu știu dacă se poate opti, ori nu. Cu toată întimplarea te rog pentru următori a le trimite: 1. D. Alecu Lenș, 2. Mitropolitului, 3. P. Eufrosin, 4. Protosinghelul Ionichie Dideșteanu, 5. Prof. Laureani, 6. D. Aga Ioan Slătineanu, 7. Logof. Vladimir Blatamberg, 8. D. Brener, 9. D. Evghenie Predescu procuror, 10. Alecs gradu de Rosete, 11. Const. Filcoianu president. Iar sînt 10. Frate sînt uni cari nici acu nu me-au plătit, precum I. Filcoianu logoiātu, muri alatăieri, pe sem. I a.c. Graf Scarlat Roset se duse la Italia pe anu întreg nu-mi dădu nimic ș.a. Cu ucestea sînt al tău sincer amic N. Bălășescu.

N. L. Păr. Eufrosin³³, a vorbit cu Păr. Mitropolit pentru dedicarea Macrobioției, pe care o au primîl, și se va folosi. Dar Păr. Eufrosin ne-au zis să vă scriu, că să rînduiți aici un adunător de prenumeranți, și să pue preșui cărți. Și eu voiu 10 Ecsemplare... N. 2. Frate zii lui Nemet librarul vostru să-mi procure: Istoria lui Bola III tom. Claud. și Bola Jus Romanum, preșul ce va fi, îl răspunz.

XXV. București 25 decembrie 1859. — Bălășescu anunță lui Barișiu stările politice din țară și apariția «Curierului românesc» al lui Eliade. Aici, spune el, se atacă Vodă, Ioan Ghica, Eforia și direcția ei, acuzînd guvernul că a pus la direcția școlilor Uniți care sînt agenții țesușilor. Dar el găsește că Eforia și direcția școlii lor se poartă bine, iniinșind școli secundare în București și provincie. Îi trimite 1/2 coală din Dicționarul său și vestește că va da o foaie literară: «Amicul literaturii române». Are nevoie de hîrtie.

33. Eufrosin Poteca, profesor și egumen al Mănăstirii Motru (Mehedinți).

București 25 Decembrie 859.

*Iubite irate Barișiu!*³⁴

Mai na(i)nte de toate, sosindu aceste S. Sărbători, din toată inima ve potesc să le adjungeți sântoși și cu toate mulțumirile; tu și cu totă iubita ta familie, acum și la mulți ani. Dacă nu era grozavele noroie, în care înholăm de citeva săptămâni până în genunchi, eram să mă repedă pentru vro 2 săptămâni la voi și la Sibiu cu nepoța mea, care vă sărută mâinile, și cu deosebire pe necunoscuta sa amică (fia ta), dar acum nu s'a putulu.

Noi aici suntemu bine, și ridemu de ne'ncetatele certuri ce au Patrioții noștri de la 48 în Gazetele lor, ne e grăția a le și mai citi. Scii că Eliad a fostu reinceputu Curierulu Român, a datu din trinsul 3 num: și în cursu de 2 Septem. făcuse 1300 abonați. Dar ellu nu s'a astemperatu, a lovitu pe Vodă și alegeca lui din 24 ian. a atacatu foarte pe Ion Ghika, cu care nu încape ellu într-o țară cît va trăi, a atacatu lotu Ministeru sau mai bine pe Miniștrii de astăzi: pe Eloria și Direcția școalelor, învinovăindu pe Guvern, că pentru ce a pusu uniți la așa posturi, carii sunt mișionari ai Iesuiților, și făcu propaganda etc. (citesce pe Isacharu cellu din urmă) ai li crediutu de Eliade asseminea, cu unu cuvîntu lovesce în toți Transilvani Români (dar nu în Greci, Bulgari, Francesi, Nemți, ori în Catolici, Luterani, Evrei — și în fine l'a opritu. Negreșitu este pusu și bine plătitu se serie așa. Iată bărbalulu doririlor.

Eloria și Direcția Școalelor se pōră bine inse; acum la S. Vasile mai deschidu unu Gymnasiu Lazarianu și la Tōmnă altulu, apoi peste un an (?) 2—3 la Pitești, Buzeu. Brăila și Fokșani este unulu de 4 clase. Professori sunt bine plătiți 1200 lei pe lună. Bugetul lor care era până acum de 3.000.000 acum a urcat la 13 miliōne și de Cuza s'a aprobatu. Frate trimite-mi hărtia pentru Dicționar, care zici că mi o ai făcut, 100 risme, că peste 2 săptămâni nu mai am. Iată-ți trimitu 1/2 cōla din Dicționar. Așa că esse formos; l'am retipăritu cum ți-am spusu și cum îl vezi în 4000 esempliare, merge încetu, mai multe ca 3 cōlle pe lună nu essu, dar încetu, încetu va essi. Cu hărtia de Evanghelii nu m-am grăbitu, căci mai am vr'o 8—900 nevândute, și peste vro 2 luni le voiu pune iarăși sub tipariu, dar cu hărtie nr. 6, cum mo-ai zisu. Dacă mi-ai face unu prețu mai moderatu.

Frata, am să dau o foate literală de la S. Vasile, Amicuk litteraturei Române, trimite-mi ceva material. Am trebuința de hărtie No. 3 de tipariu, aveți? Va eși 1 pe săptămână, numai în 1000 espl. de o cam dată. Trimiteți-mi dacă aveți vro 20—30 topuri și vom vedea mai în urmă. Callendărele ți le-au împărțitu totula persoane însemnate, în capulu lor este Mitropolitul și Callistratu etc. Adzine aștepta la Mitrop. la Massa, trimiteți-mi hărtia pentru Dict.

Al vostru frate

N. Bălășescu.

XXVI. Constantinopol, 7 August 1873. —

Constantinopole 7/19 August 1873.

Dorite frate George³⁵.

Sunt doi ani de cînd iarăși strîngindu-vă voi la Sesiunea Societăței Academice din Aug. 1871, ne-am întreținutu și între altele ți-am spusu că eu (attunci) de 1 1/2 annu sunt prin Turcia, prin Dobrogea, pe unde am găsitu o mulțime de sate și orașie pline de Români, și Români foarte buni, mulți din vechime, de moși și strămoși acolo pomeniți, dar apoi mulți merși după vremi și din diferite cause, mai virtosu pentru vite, unde e loc mai largu, și asedați acolo. Attunci la Tultscha fiind un Pașe, și lî-năru, și învățatu (grecesce, latinesce, turcesce, arnăușesce), arnăduți de

34. Pag. 77. litere latine.

35. Pag. 85.

sânge (seau mai bine Românii din Albania, dar aceasta tocmai acum o am aflatu, numitu Ismail Bei. Cu acesta făcînd cunoscinia, me numi Director școlilor române (care încă nu erau, dar se le făcu) și așa făcuiu peste 20 școle, pe la Tulcea, Măcinu, Hârșova pe unde sunt numai comune române. Și așa li făcuiu mai multe, că bieții Români me chemau pe la toate locurile să le facu școle, dar cărțile didactice Abecedarele lipsindu-mi îndată ce făceam școla, institutoarele mi cerea pentru 60—80 băieți, cărți și eu n'aveam se i dau, și așa luui silitu a înceta și a veni la București spre a-mi procura. Sate române în cuprinsul Tulcii sint 53, și așa făcînd socotele de toată comuna 100, îmi trebuie numai pentru cele organizate peste 2000 ecsemplare.

La București, mergîndu la Ministru Cultelor Tell și cerîndu-i ceva ajutoriu, pentru aceste școle române, bani, cărți, ce va binevoi, că Români din Turcia dela Guvernu turcu nu pot aștepta nemica, că nici ei n'au școle, și chiar eu ca Director numai concesiuinea o am, dar plata dela nimenea. Dela Români, să ceiu nu vine. Dar D. Ministru me primi cu obicinuita-i affabilitate, dicîndu-mi, să nu-l supăr cu asemenea cereri, că pentru țeri străine n'are parale. Totu atunci me întîinii și cu D. Babeșiu, și i promiseiu descrierea acelor locuri române pentru Albina. Apoi picăiu din București, iarăși în Turcia, me opariu în Rustchuc câteva (4) luni, dar așteptarea lără electu, cerîndu de la Pașa celu mare (General Governatoarele Vilayetu lui Dunărei) voia, se mi conceada a o organiza școle române prin toate satele române, care se mai alla încă 100 cel pucinu, atară de cele 53 din cuprinsul Tultschi, 150 peste toate, cu uă populațione celu pucinu de 500.000 sultete române, fiind comune mari de 300, 500 (Furtucaia), 700, 800 și de 1000 familii una.

Pașa de la Rustchuc îmi lauda intenșiuinea, de a face școle între Români, dar ellu n'are în instrucțiunile lui de a da aceasta, și me trâmise la Ministeriu din Czarigradu, căci numai acesta pôte da așa lucru. Ce se făcu, me pusseiu la fiinle lui Septembrie trecut, și venii aici sunt acum aproape 11 luni. Aici aflîndu-me străinu și de nimenea sprijinitu întru nimica ajutații, își poși închipui. De aici cercetam pricina câte pucinu pe unii cunoscători de locurile și împrejurările de p'aci și atlam că Români cei mulți în Turcia sunt în interiorul ei, în Macedonia, Tessalia, Epiru și Albania, aceste cinci provincii sînt populate numai de Români amestecați cu Bulgari și pucini Turci, și mai pucini Evrei și Armeni. Sint intracete 5 provincii peste 2.000.000 Români, cu cei de la Dunăre 2.500.000. Despre aceștia am să vă fac o descriere mai lămurită, un fel de statistică numai să-mi răspunzi, Cum? Și în ce fel se va da în tipar la una din imprimeriile și Diarele române de acolo. Descrierea va fi foarte interesantă.

Scrie-mi acoto, a venitu D. Babeșiu ca să i trâmîși promisiunea. Scrie-mi din Moldova cine sînt) la Societatea Academica?

Așteptîndu respuns sum alu vostru frate Nifon Bălășescu. Prof. Posta restante în Constantinopole.

D. "Odobescu am sei arātu un lucru pe care nu credu sălu aibe Dlu în bibliotecă. Evanghelia românească tipar cu litere grecești în Cetatea Moscopolea înainte de 150 ani. Moscopole patria Baron Sina din Viena.

Prof. T. G. BULAT

CONTRIBUȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA REALIZAREA IDEALULUI DE INDEPENDENȚĂ A POPORULUI ROMÂN *

Independența înseamnă libertatea deplină în idealuri, opțiuni și mijloace de a le realiza, în condiții care permit unei națiuni angajarea tuturor energiilor sale în împlinirea acestor idealuri fără continua preocupare de eliminare a unor piedici venite din afara ei.

Făcînd o incursiune în bimilenara istorie a poporului român, observăm că setea de libertate — care a constituit o coordonată majoră a existenței popoarelor aflate în situația de asuprire sau dominație din partea altor popoare ce se considerau «mai puternice» — poate fi urmărită în fiecare filă a istoriei noastre naționale. Începînd de la strămoșii daci și pînă în zilele noastre, poporul român și-a apărat cu dîrzenie libertatea, independența și ființa sa națională, trecînd uneori prin momente de grea încercare, de lacrimi și suferințe de nedescris, dar fiind totdeauna încrezător în destinele sale, în cauza dreaptă a luptelor sale. Bogăția acestor pămînturi i-a ispitit pe mulți de au venit la noi cerînd «pămînt și apă», dar niciodată, în istoria sa, poporul român nu și-a uitat crezul luptei pentru independență. Războaiele de apărare purtate de Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul ș.c. au hrănit acest crez românesc de totdeauna : *libertate și neatîrnare*. Poporul român a păstrat cu o tenacitate rar întîlnită conștiința unei limbi romanice unitare și a unui teritoriu propriu, chiar și atunci cînd părți din el s-au aflat vremelnic sub cîrmuire politice străine. Se poate spune că aceste două coordonate fundamentale — limba și teritoriul unitar locuit de aproape 2000 de ani de aceeași populație a «romănității orientale» cum afirmă N. Iorga, precum și unitatea de neam și credință, au format în tot timpul cheagul și puterea care au asigurat menținerea și dezvoltarea vieții politice și culturale românești. Sîntem singurul popor care vorbește o limbă romanică, dar cu o spiritualitate ortodoxă orientală — ambele păstrate în puritatea lor autohtonă, așa cum le-am deprins din primele veacuri ale erei creștine.

Mărturiile cele mai vechi, referitoare la «pricina cea sfîntă a slobozeniei» înscrise în cronicile lui Gr. Ureche sau I. Neculce, consemnate de D. Cantemir în paginile despre «drepturile suverane» ale domnilor români, arată că idealul și lupta pentru neatîrnare națională au constituit dintotdeauna axa tăriei de rezistență morală a poporului nostru de-a

* Lucrarea de seminar, alcătuită și susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. N. Șerbănescu, care a dat și avizul pentru publicare.

înzul veacurilor¹. Se știe că în veacul al XIV-lea, turcii otomani cuceriseră aproape întreaga Peninsulă Balcanică, iar, spre sfârșitul aceluiași secol, s-au îndreptat cu toată puterea asupra Țărilor Române. Hotărâta împotriva a românilor le va fi dat de gândit turcilor otomani, care au înțeles, de altfel, acest lucru, renunțând la planul lor de a transforma țara noastră în pašalic. Uriașa putere otomană va insista, dar nu va reuși decât impunerea unei suzeranități exterioare, căci Țările Române s-au salvat de o situație aparte: cu toate samavolniciile puterii suzerane, ele și-au păstrat, în esență, orînduirea internă, administrația și legislația, structurile sociale și organizatorice autohtone, limba, credința și instituțiile spirituale tradiționale. Mai mult, românii nu au îngăduit ridicarea de case ori locașuri de cult musulmane înlăuntrul granițelor lor². Unirea Principatelor Române din anul 1859 sub mîna hotărîtură a colonelului Al. I. Cuza a adus un spor de încredere în inimile tuturor românilor, în gândul cărora dorința de independență era atît de arzătoare. Domnia lui Cuza — înregistrînd toate acțiunile sale — a contribuit la întărirea autonomiei interne și a constituit premisele în pregătirea condițiilor pentru împlinirea idealului neatîmării.

Poporul român, de multă vreme năzuitor spre independență, a hotărît-o, în cele din urmă, prin glasul reprezentanților săi în Camera Deputaților, unde, la 9 mai 1877, M. Kogălniceanu — ministru de externe pe atunci — declara cu convingere: «sîntem deslegați de legăturile noastre cu Înalta Poartă..., sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare...», subliniind că «nu am nici cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanțiunii naționale că noi sîntem o națiune liberă și independentă»³.

Proclamarea independenței a trebuit însă urmată și de o hotărîtă acțiune militară împotriva armatelor otomane, precum și de recunoașterea ei de către marile puteri ale Europei de atunci. Încheierea tratatului cu Rusia, prin care se îngăduia acestuia să treacă pe teritoriul românesc nu a fost văzută cu ochi buni de suzeranii otomani. Ei nu au voit a recunoaște independența României și, mai mult, au început bombardarea orașelor românești de la Dunăre: Calafat, Oltenița, Călărași, Brăila etc. Începînd din august 1877, au avut loc marile bătălii ale armatei române în Bulgaria, la Grivița, Plevna, Rahova și Smîrdan. La 28 noiembrie 1877, Osman Pașa, comandantul trupelor turcești de la Plevna, preda sabia colonelului român Cerchez, iar la 23 ianuarie 1878, ostilitățile în-

1. Gh. Cosma, *Independența — simbol al ideii de libertate și demnitate națională oglindită în artele plastice*, în «Era socialistă», LVII (1977), nr. 18, p. 26.

2. Preotul Nicolae Șerbănescu, *Un veac de la proclamarea independenței de stat a României 1877 — 9 mai — 1977*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCV (1977), nr. 5—6, p. 362—363; C. C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977, p. 87—123; N. Adăniloae, *Cucerirea independenței de stat a României 1877—1878*, București, 1973, p. 6—17; Victor Axenciuc, *Premise economico-sociale ale independenței de stat cucerite în 1877*, în «Era socialistă», LVII (1977), nr. 2, p. 23; Nicolae Copoiu, «Capitulațiile» — *tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române*, în «Magazin istoric», IX (1975), nr. 3, p. 33—36.

3. *Documente privind Istoria României. Războiul pentru independență*, vol. II, București, 1952, docum. nr. 1343, p. 667—668 (în continuare se va prescurta D.R.I.).

cetau pe tot frontul. Proclamată în parlament, prin votul aleşilor naţiunii independenţa României era consfinţită şi prin victoriile şi jertfele de sînge ale ostaşilor români pe cîmpurile de luptă.

Strîns-legată de destinele poporului în mijlocul căruia şi-a durat existenţa, Biserica Ortodoxă Română a înţeles să-i sprijine toate năzuinţele sale de libertate şi de mai bine. Trimisă de Dumnezeu să lucreze în sînul unui popor, Biserica nu poate privi nepăsătoare la oprirea sau tentativa de oprire a comunităţii în mijlocul căreia îs binevesteşte solia şi nădejdea mîntuirii⁴. Biserica noastră a fost întotdeauna alături de poporul în mijlocul căruia lucra, căutînd să înţeleagă modul concret de existenţă al oamenilor, a problemelor lor, a motive- lor care îi fac să iubească şi să sufere. În toate momentele cruciale ale poporului român — atît de încercat — Biserica Ortodoxă Română a fost alături cu cei ce luptau să-şi apere ţara şi «legea strămoşască», a fost în gînd şi în faptă cu păstorii ei. Cu rugăciuni către cel Atotputernic ca să trimită ajutorul său, Biserica a însoţit pe soldaţii ce plecau pe front, cu rugăciuni de mulţumire lui Dumnezeu, a cîstit biruinţele ostaşilor şi cu rugăciuni de pioasă reculegere a petrecut la mormint pe cei ce şi-au jertfit viaţa⁵. În luptele poporului nostru pentru a-şi demonstra identitatea etnică, modul propriu de viaţă, neatîrnarea faţă de alte state Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă ţinînd piept pentru drepturile lui. Alături de ceilalţi fii ai poporului român, smeriţii preoţi şi ierarhi, călugări şi călugăriţe au dovedit, prin osteneala şi prin opera lor, sau chiar prin jertfa lor personală, ataşamentul Bisericii faţă de întreaga evoluţie a societăţii româneşti, faţă de problemele şi de idealurile ei.

Biserica Ortodoxă Română a înţeles şi marea însemnătate — pentru naţiunea română — a războiului din 1877 şi nu şi-a precupeţit eforturile pentru a veni în ajutorul păstorilor ei.

O primă cale era aceea ca unii slujitori ai ei să se pună în serviciul armatei ca preoţi militari şi să însoţească trupele pe cîmpurile de luptă îmbărbătînd pe ostaşi⁶ şi oficiînd slujbele religioase cerute de asemenea împrejurări. Amintim că încă din anul 1870 se decretase un «regulament pentru clerul de armată», prin care se prevedea ca fiecare regiment să-şi aibe preotul său. Vom consemna — spre exemplificare — tema noastră — cîteva nume de slujitori ai Bisericii care au însoţit pe ostaşii români pe cîmpurile de luptă în 1877. Astfel, în garnizoana Bucureşti, funcţionau arhimandriţii Ghenadie Merişescu şi Ignatie Serb; ieromonahul Veniamin Alexandrescu, protosinghelul Sava Dimitrescu şi preotul N. Budişteanu; în garnizoana Craiova îl întîlnim pe protosinghelul Agatanghel Guţu, iar la garnizoana Galaţi, pe ieromonahii Ierachim Voluntaş şi Neofit Racoviţă. Ieromonahul Irinarh Gredianu însu-

4. F. a., *Ortodoxia românească, sprijinitoare a năzuinţelor poporului român*, în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 4, p. 514.

5. Pr. Prof. Mircea Chialda, *Contribuţia Bisericii Ortodoxe Române la cucerirea independenţei de stat a României (1877—1878)*, în «Studii teologice», XXIX (1977), nr. 5—8, p. 389.

6. Pr. Gh. Moisescu, Pr. Ştefan Lupşa şi Alexandru Filipaşcu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, manual pentru Institutetele teologice, vol. II, Bucureşti, 1958, p. 526.

tea pe soldații din garnizoana Brăila, iar preoții Ilie Grigoriu și Narcis Crețulescu pe cei din garnizoana Iași ⁷.

Alături de aceștia, numeroși alții s-au angajat ca preoți militari. Este cazul arhimandritului Calinic Popovici, egumenul mănăstirii Nifon, care cerea, la 13 mai 1877, prefecturii județului Buzău, înrolarea sa ca preot militar. După ce arată că țara are nevoie de brațul fiecărui român, el spunea că se oferă «cu toată bunăvoința a merge în mijlocul luptătorilor unde voi pune toată activitatea pentru a încuraja și a face rugăciuni religioase în calitate de preot» ⁸. Ministerul de război comunica la 25 mai Ministerului de interne că a aprobat numirea arhimandritului Calinic în calitate de confesor al regimentului 8 Dorobanți și cerea acestuia să se prezinte la comandamentul corpului de armată Calafat ⁹. De asemenea, se face mențiune de preotul Ioan Lăcureanu care îndeplinea serviciul de confesor în cadrul regimentului I linie. Subliniem că au fost prezenți și slujitori ai Bisericii din celelalte provincii românești ¹⁰.

Despre faptele de vitejie ale unor preoți și monahi atașați pe lângă unități în războiul neatrănării, — al căror număr, bănuim că a fost destul de numeros —, grăiesc decorațiile acordate la o parte dintre ei, cum sînt: preoții Agatanghel Guțu, Pafnutie Ionescu, Ignatie Serian, Manolescu Cristache, Gavrilă Ursu, Hariton Mateescu, monahul Iorgu Cosma și mulți alții ca ei ¹¹.

Un alt sector al contribuției Bisericii Ortodoxe Române la susținerea războiului de la 1877—1878 a fost acela sanitar. Traducînd în fapt cuvintele Sfintei Scripturi, «de a cerceta pe bolnavi, a ajuta și mîngîia pe cei în suferință» (Matei XXV, 36 și II Cor. I, 4), slujitorii altarului au depus strădanii considerabile pentru a veni în ajutorul soldaților. Ei și-au adus contribuția fie direct, pe cîmpurile de luptă, fie prin sprijinul moral și material acordat societății «Crucea Roșie» sau altor societăți și comitete care, pe lângă serviciul sanitar al armatei, au acordat asistență celor răniți, aflați în spitale ori pe frontul de luptă.

«Crucea Roșie» a publicat în presa vremii o chemare care se adresa slujitorilor altarului în cuvinte ca acestea: «noi sîntem siguri că cucernicii preoți ca unii ce sînt destinați a fi părinții nenorociților și ai suferinzilor, se vor sili din toate puterile să îndemne pe poporanii lor a răspunde la acel apel cu toată generozitatea... Noi credem că cucernicii

7. Mircea Păcurariu, *90 de ani de la proclamarea independenței de stat a României. Aituidinea Bisericii Ortodoxe Române lață de Războiul de Independență*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 608 și nota 13.

8. D.R.I., vol. III, București, 1953, *docum. nr. 186*, p. 94 și anexa.

9. *Ibidem*, *docum. nr. 587*, p. 301.

10. Pr. Scarlat Porcescu, *Participarea slujitorilor, monahilor și monahiilor din Arhiepiscopia Iașilor la lupta pentru independența României*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIII (1977), nr. 5—6, p. 397—429; Pr. Dan Emilian Nicolau, *Participarea clerului din județele Neamț, Bacău și Vaslui la războiul pentru independență (1877—1878)*, în *Ibidem*, p. 430—449.

11. Vexi «Monitorul Oficial», nr. 26 din 3—15 febr., nr. 61 din 16—28 martie și nr. 116 din 27 mai—8 iunie; Pr. Gh. Moiescu ș.c., *op. cit.*, p. 128; Pr. Prof. Mircea Chialda, *art. cit.*, p. 405 și nota 94.

preoți vor depune tot zelul și activitatea și vor arăta creștinilor sacra lor datorie de a veni în ajutorul suferinzilor»¹².

Numeroase au fost acțiunile desfășurate de oamenii Bisericii prin contribuții personale; ei s-au organizat în «comitete clericale» pe țară, pe eparhii și protoierii, precum și în orașele mai mari, pentru a strânge ajutoare în folosul ostașilor, al răniților și al familiilor lor. Presa vremii stă mărturie pentru rîvna cu care aceste «comitete clericale» au înțeles să-și facă datoria. Ierarhii diferitelor eparhii din țară, împreună cu preoții lor, au dat exemplu personal, donînd din propriile salarii: mitropolitul primat al României, Calinic Miclescu (1875—1886) dona «Crucii Roșii» 1000 lei, iar mitropolitul Iosif Naniescu (1875—1902) de la Iași, 1000 lei în folosul armatei¹³. Episcopul Melchisedec Ștefănescu, pe atunci titularul episcopiei Dunării de Jos (1865—1879), trimitea 1000 lei pentru soldații de pe front și 2000 lei pentru «Crucea Roșie»¹⁴. Athanasie Stoianescu, ierarhul de la Rîmnic (1873—1880) trimitea îmbrăcăminte de iarnă pentru ostași, lenjerie de corp și de pat pentru răniți, odăjdii și cărți de cult pentru confesorii regimentului V Dorobanți¹⁵. Episcopul Inochentie Chițulescu al Buzăului (1873—1893) dona 500 lei împreună cu diferite obiecte și ofrande oferite de minăstirile Ciolanu, Rătești, Poiana Mărului și Găvanul. Printre donatori îl întîlnim și pe episcopul Romanului, Isaia Vicol (1873—1878) cu 500 de lei¹⁶. Ierarhii ardeleni: Miron Romanul de la Sibiu (1874—1898), Ioan Popasu de la Caransebeș (1865—1889), vicarul Nicolae Popea, consilierii de la Sibiu și Caransebeș, protopopi, preoți și preotese au donat sume importante de bani, îmbrăcăminte, lenjerie și articole sanitare¹⁷. Slujitorii Bisericii din Bucovina și-au trimis și ei obolul lor¹⁸.

De asemenea, profesorii tuturor Seminarilor și preoții învățători și-au oferit jumătate din salariile lor pe o lună «Crucii Roșii», la aceștia adăugîndu-se și elevii seminaști care au înțeles să-și aducă contribuția lor în această grea încercare a poporului nostru¹⁹.

Este de bănuir că numărul oamenilor Bisericii care au jertfit din puținul lor să fi fost mult mai mare, deoarece listele de donatori întocmite atunci nu precizează în toate cazurile ocupația contribuitorilor printre care vor fi fost, desigur, și mulți slujitori ai altarului.

12. În «Vocea clerului», nr. 20/1877, p. 153—154.

13. Arch. Enăceanu, «*Chronica Ecclesiastică*», în «Biserica Orthodoxă Română», I (oct. 1877—sept. 1878), nr. 1, p. 53.

14. D.R.I., vol. VI, București, 1953, docum. nr. 262, p. 141 și docum. nr. 64: p. 317—318.

15. Arch. Enăceanu, *art. cit.*, p. 53; D.R.I., vol. VII, București, 1954, docum. nr. 1064, p. 614.

16. Arch. Enăceanu, *art. cit.*, p. 53. Din listele publicate de «Crucea Roșie» aparute în mai multe numere din «Monitorul Oficial» pe anul 1877 și 1878 se poate constata că slujitorii Bisericii noastre din toate ținuturile țării, au oferit cu multă jertvie din avutul lor pentru răniții de pe front și din spitale.

17. M. Păcurariu, *Ecoul războiului de independență*, în «Telegraful român Sibiu», în «Mitropolia Ardealului», XII (1967), nr. 4—5, p. 343.

18. Vezi «Monitorul Oficial», nr. 142/1877, p. 4050—4051 și nr. 224/1877, p. 5761.

19. Vezi «Biserica Orthodoxă Română», III (oct. 1876—sept. 1877), nr. 11, p. 530—

Față de amploarea pe care a luat-o în Biserica noastră activitatea de sprijinire a eforturilor întregului popor, nu au rămas străini nici monahii din minăstirile și schiturile din întreaga țară. «Patria în pericol nu mișcase numai inimile mirenilor care și-au făcut pe întrecute datoria către țară, ci și pe acei care, prin misiunea lor socială, erau socotiți a fi scutiți de birul singelui»²⁰.

Acolo, în minăstirile lor, călugării și călugărițele au desfășurat cu mult zel și râvnă o vie activitate de strângere de ajutoare în bani și îmbrăcăminte pentru ostași²¹. Un mare număr dintre ei au înfășurat la mina dreaptă brasarda albă cu cruce roșie, monahii pentru a fi brancardieri și culegători de răniți pe câmpul de luptă, iar monahiile pentru a îngriji pe răniți ca infirmiere²². «Parte din călugării cei mai tineri, auzind chemarea patriei în pericol, nu stătură o clipă pe gânduri, ci părăsiră liniștea minăstirilor și plecară spre câmpul de război», ca să contribuie și ei, — prin îngrijirea și consolarea celor suferinzi —, la dobândirea neaflinării țării lor.

Înțelegând delicata situație în care se găsea țara, mitropolitul primat al României, Calinic Miclescu, adresase o chemare către călugării și călugărițele din Mitropolia Ungrovlahiei «să intre în serviciile medicale ale armatei». Astfel, cu binecuvântarea acestui ierarh, monahi și monahii de la Minăstirile Cernica, Căldărușani, Țigănești și Pasărea au plecat pe front și în spitale. Înființarea de noi spitale ridica noi probleme privind personalul. Pentru aceasta, Mitropolia Ungrovlahiei a pus la dispoziția «Cruții Roșii» un însemnat număr de monahi și monahii²³.

Și din minăstirile Moldovei numeroși monahi și călugărițe au plecat — cu binecuvântarea mitropolitului Iosif Naniescu — în serviciul ambulanțelor²⁴. De asemenea, viețuitorii din minăstirile și schiturile oltene au sărit în ajutorul soldaților răniți, îndeplinind serviciul de brancardieri și infirmiere²⁵.

Călugării și călugărițele făceau de toate acolo unde era nevoie: asistență medicală și administrație, serviciu la mese și la spălătorii. Erau

20. N. D. Popescu, *Istoria războiului româno-ruso-turc și a neaflinării României, 1877—1878*, ed. IV, București, 1902, p. II, p. 26 ș.u.

21. A se vedea: «Monitorul Oficial», nr. 120, 166, 210, 224, 237, 271, 273 și 274/1877 nr. 17, 21, 49, 57, 182, 191/1878, care publică liste întregi de donatori. Vezi și D.R.I., voi. V, București, 1953, *docum. nr. 837*, p. 424—425 și vol. VII, București, 1954, *docum. nr. 1194*, p. 701.

22. N. D. Popescu, *op. cit.*, p. 26.

23. Vezi «Biserica Orthodoxă Română», III (oct. 1876—sept. 1877), nr. 11, care în cadrul prezentării «Chronicii Ecclesiastice», p. 530—546 dă numele călugărilor și călugărițelor de la diferitele minăstiri care s-au dus în serviciul ambulanțelor.

24. Pr. Scarlat Porcescu, *art. cit.*, p. 418—425; D.R.I., vol. VII, București, 1954, *docum. nr. 149*, p. 82 și *docum. nr. 367*, p. 207—208. Vezi și nota 23 supra.

25. † Nestor Vornicescu, *Contribuții aduse de slujitorii bisericești pentru independența de stat a României în anii 1877—1878*, Craiova, 1978, p. 53—58 și 67—74; † Gherasim Cristea Piteșteanu, *Războiul de independență în documentele episcopiei Rimnicului și Argeșului, Rimnicu-Vilcii, 1977*, p. 14—17.

buni la toate și arătau devotament și ascultare. Frontul și spitalele din București, Craiova, Turnu Măgurele, Galați, Bîrlad și Iași erau acum mînăstirile lor. După război mulți dintre ei s-au întors cu pieptul acoperit de medalii și decorații, mînăstirile păstrind și astăzi la loc de cinste tablouri cu măicuțe și călugări în uniformă de «Cruce Roșie», participanți la războiul pentru independență din 1877—1878.

Și pentru cei rămași acasă, Biserica noastră a avut un cuvînt de spus prin ajutorarea materială a familiilor celor plecați pe front, prin organizarea de orfelinate și case de invalizi ²⁶.

Biserica Ortodoxă Română și-a arătat atașamentul față de cauza dreaptă a poporului cu prilejul războiului de independență și prin diferite servicii divine și rugăciuni pentru biruință, prin pastoralele ierarhilor și cuvîntările preoților ²⁷. Înaintea luptelor și după obținerea victoriilor, Biserica înălța, prin slujitorii ei, rugăciuni prin care implora ajutorul divin sau mulțumea pentru izbîndă. Episcopul Athanasie Stoianescu arăta preoților că Sfinții Părinți, îngrijindu-se de viața drept credincioșilor creștini, au alcătuit rugăciuni speciale către atotputernicul Dumnezeu și au lăsat clericilor îndatorirea ca să le rostească în împrejurări speciale. «În asemenea situație se găsește țara noastră, zicea Arhiepiscopul, care de veacuri a suferit asuprirea barbarilor și acum, văzînd că nu este altă scăpare decît în tăria brațelor fiilor ei, a chemat pe toți la arme, la fruntariile țării, ca să lupte pentru drepturile noastre străvechi» ²⁸.

Despre aceleași îndatoriri ale Bisericii și ale slujitorilor ei vorbește și arhimandritul Silvestru Bălănescu în articolul *Biserica Română față de cei căzuți în rezel pentru credință și patrie*: «Precum rezelul a produs două feluri de nenorociri asupra fiilor patriei noastre, una adică prin omorîrea mai multor indivizi, iar alta prin rămînerea unui mare număr de soții și copii fără mijloace de existență, așa și Biserica poate a le veni în ajutor în două chipuri sau pe două căi. Una din acestea este *morală* și se referă la indivizii morți în rezel, iar alta *materială* și poate servi la ameliorarea soartei familiilor lor» ²⁹.

Înainte de a trece Dunărea, la Corabia, armata a primit binecuvîntarea episcopului de la Rîmnic, Athanasie Stoianescu ³⁰, iar podul de aici

26. Arch. Silvestru Bălănescu, *Biserica Română față de cei căzuți în rezel pentru credință și patrie*, în «Biserica Ortodoxă Română», IV (oct. 1877—sept. 1878) nr. 1, p. 46.

27. Pr. Prof. D. Stăniloae, Prof. Al. Elian, Pr. Prof. M. Chialda, Pr. Prof. Al. Ciureș, Pr. Prof. I. Rămureanu, Asist. M. Păcurariu, Pr. Ilie Georgescu, Pr. Scarlat Porcescu ș. Pr. Prof. Ion Ionescu, *50 de ani de la unirea Transilvaniei cu România. Contribuție cîerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1322—1323.

28. † Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 19.

29. Arch. Silvestru Bălănescu, *art. cit.*, p. 43—44.

30. T. N. Manolache, *Trei sterturi de veac de la proclamarea independenței de stat a țării noastre*, în «Glasul Bisericii», XI (1952), nr. 5—7, p. 257.

menit trecerii trupelor a fost sfințit de un sobor de preoți în fruntea cărora îl aflăm pe același ierarh de la Rîmnic. În toată țara s-au înălțat rugăciuni pentru îndepărtarea vrăjmașului și izbînda ostașilor români. Luptele, devenind tot mai crîncene, la data de 7 august 1877, mitropolitul primat Calinic avea să dea dispoziție ca «în toate bisericile să se facă privegheri și rugăciuni pentru ca milostivul Dumnezeu, în împrejurările de față, să ajute armatelor creștine, în lupta împotriva inamicului»³¹. Acestor rugăciuni li s-a adăugat citirea frecventă a «paraclisului Maicii Domnului care se zice la intristarea sufletului și la orice înfrîngere grea»³². În urma telegramei lui M. Kogălniceanu care cerea ca «joi 1/13 septembrie 1877 să se facă rugăciuni publice pentru ostașii români și rusieni ce au căzut pe cîmpul de luptă», s-au slujit în toată țara parastase și s-a făcut «Te-Deum» pentru cucerirea Griviței³³. Luînd cunoștință de acest ordin, preoții din întreaga țară au chemat la slujbă pe toți locuitorii satelor și orașelor ca să aducă omagiul meritat celor căzuți pe front și să mîngîie durerile mamelor sau soțiilor văduvite de cei dragi. Mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei a adresat o pastorală credincioșilor din eparhia sa prin care-i îndemna să ia parte la parastasul care urma să se săvîrșească la 30 noiembrie 1877 în urma luptelor de la Plevna. La 18 februarie 1878 s-a oficiat în toate bisericile țării o slujbă solemnă pentru pomenirea tuturor celor căzuți în războiul de independență. Iată ce scria, în același sens, arhimadritul Silvestru Bălănescu: «Pentru a veni în ajutorul credincioșilor săi ce au căzut în rezel, Biserica Orthodoxă Română, — pe lingă cununile de lauri cu care-i încununază patria înscriindu-i pe paginile cele neșterse ale istoriei — trebuie a le mijloci de la Dumnezeu ușurarea de păcate și fericirea eternă întru împărăția cerurilor, trebuie ca clerul nostru să ia măsuri ca toți ostașii căzuți pe cîmpul de onoare să se înscrie în sinodicile bisericilor respective, ale parohiilor din care făceau parte și unde se află familiile și rudele lor.

.....

O dată înscriși în sinodicile bisericilor respective ca niște martiri ai credinței și ai patriei să se pomenească la proscomidie timp de 3 ani în toate zilele în care se va oficia sau săvîrși Sfînta Liturghie. De aici înainte să se pomenească ca toți ctitorii bisericilor, în timpurile destinate de Biserică pentru pomenirea tuturor celor adormiți întru nădejdea învierii. Osebit de aceasta să se hotărască o zi în an care să fie menită spre pomenirea tuturor ostașilor.

.....

31. Preot Ion Spiru, 1877—1878, *Biserica se roagă pentru victorie*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 7—9, p. 665; † Gherasim Cristea Piteșteanu, *op. cit.*, p. 11 și nota 8.

32. † Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 40.

33. *Ibidem*, p. 42; Preot Ion Spiru, *art. cit.*, p. 665.

Această zi de sărbătoare națională să se celebreze de toți românii pe la bisericile lor respective cu săvîrșirea unui parastas sau a unei pomeniri făcute în comun de toți parohienii fiecărei biserici»³⁴.

De asemenea, preoții militari și confesorii regimentelor au desfășurat o vie activitate pe front³⁵.

Tot cu prilejul războiului de independență, Biserica a oficiat și alte servicii divine cum ar fi binecuvîntările de steaguri și ambulante. Aminăm, în acest sens, că mitropolitul primat, Calinic Miclescu, a binecuvîntat, în fața Universității din București, în cadrul unei slujbe solemne, steagurile și ambulantele care plecau pe front³⁶. Același lucru îl făcea în Moldova mitropolitul Iosif Naniescu³⁷.

Tot pentru a veni în sprijinul păstoriților ei, Biserica Ortodoxă Română a dat, prin ierarhii săi, diferite pastorale, a ținut diverse cuvîntări și a editat cărți de rugăciuni pentru biruința armatei române. Menționăm, spre exemplificare, că la începutul lunii iunie a anului 1877, episcopul Athanasie Stoianescu tipărea la Craiova o asemenea carte de rugăciuni și se adresa preoților: «împrejurările grele prin care trece țara noastră astăzi ne impun datoria să facem neconținute rugăciuni către Dumnezeu ca să trimită ajutor românilor și să iasă triumfători din această luptă»³⁸.

Binecuvîntările pentru cei ce plecau pe front, sfîntirile de steaguri, rugăciunile, cuvîntările și parastasele ca și diferitele slujbe pe care preoții și ierarhii ortodocși le-au oficiat în împrejurările anilor 1877—1878 dovedesc alăturarea fidelă a Bisericii la înalta cauză, înțelegerea la cel mai înalt nivel a misiunii sale și a năzuințelor păstoriților săi.

*

În fața grelelor împrejurări ale anilor 1877—1878, Biserica Ortodoxă Română și-a strîns rîndurile și nu și-a precupețit nici un efort pentru a-și aduce partea sa de contribuție. Sopotind că războiul pe care-l purta România era un «război drept, un război de eliberare națională», slujitorii altarului au sporit în sufletele ostașilor români curajul și bărbăția întărind încrederea în biruința deplină și în dreptatea cauzei pentru care luptau. Însuflețirea cu care clerul ortodox român a răspuns la chemarea țării, însuflețirea cu care a îmbrățișat cauza sfîntă și a luptei pentru drepturile de netăgăduit ale poporului la libertate și independență a dovedit, după cum afirma și mitropolitul Moldovei, Iosif Na-

34. Arch. Silvestru Bălănescu, *art. cit.*, p. 44.

35. T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în războiul din 1877—1878*, vol. II, p. 2. București, 1886, p. 241; Pr. Gh. Moisescu ș.c., *op. cit.*, p. 526; Pr. Prof. Mircea Chiașă, *art. cit.*, p. 404.

36. «Biserica Ortodoxă Română», III (oct. 1876—sept. 1877), nr. 11, p. 536; † Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 27—28 și nota 45.

37. † Episcop Antonie Plămădeală, *Biserica Ortodoxă Română și Războiul de independență*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCV (1977), nr. 5—6, p. 547.

38. † Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 20—25.

lescu, că acesta, clerul, «fiind ales și ieșit din națiune a fost alături cu națiunea în toate împrejurările prin care a trecut România de secole»³⁹.

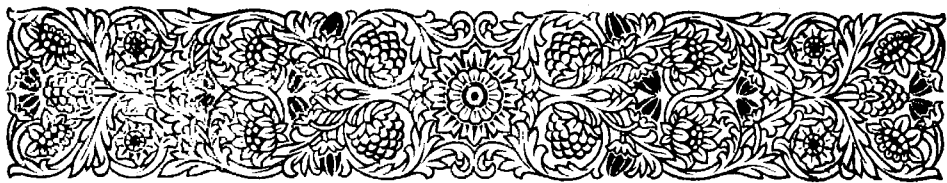
Iubirea față de neam și țară și năzuințele spre libertate și dreptate care au însuflit Biserica noastră în aceste împrejurări, au întărit, au sporit și explică activitatea ei la 1877—1878. Diferitele ordine și medalii acordate clerului de toate treptele ierarhice pentru strădaniile depuse în slujba ostașilor, pentru activitatea depusă pe front și în țară, constituie dovada grăitoare a recunoașterii contribuției aduse de întreaga Biserică Ortodoxă Română la purtarea războiului de independență.

Proclamarea și cucerirea independenței de stat a adus un spor de prestigiu României și a deschis noi orizonturi pentru dezvoltarea ei sub toate aspectele. Dobândirea independenței de stat a oferit și Bisericii Ortodoxe Române condițiile necesare dezvoltării sale, i-a deschis drumul spre proclamarea și recunoașterea oficială a autocefaliei sale⁴⁰, creîndu-i noi posibilități de a contribui la păstrarea și cimentarea unității spirituale și naționale a poporului român.

Drd. Alexandru M. IONIȚĂ

39. Pr. Prof. D. Stăniloae, Prof. Al. Elian ș.c., *art. cit.*, p. 1323.

40. Preot Nicolae I. Șerbănescu, *Optzeci de ani de la dobândirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române 1885 — 25 aprilie — 1965*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXIII (1965), nr. 258—259; T. N. Manolache, *art. cit.*, p. 257—258.

• EVOCĂRI •

ÎNSEMNĂRI DINTR-O CĂLĂTORIE DE LA M-REA CIOLANU LA CONSTANTINOPOL, MUNTELE ATHOS, IERUSALIM, ALEXANDRIA 1860 - 1861

— Un manuscris inedit —

Cu privire la manuscrisele aflate în colecția fostului mitropolit Firmilian al Olteniei (1947—1972) am făcut cîndva o scurtă enumerare¹. Între acestea aminteam de *Călătoria la Constantinopol, Muntele Athos și Ierusalim*. De această dată vom face mai întîi cîteva considerații critice și după aceea vom prezenta textul manuscrisului.

Descriere. — Manuscrisul de care ne ocupăm are formatul unui caiet de școală (203 × 157 mm.) și conține, pe lîngă fila de copertă din față, patruzeci și șase file, numerotate de noi, pentru a-i putea face descrierea și transcrierea textului. Menționăm că fila de copertă și fila 1, cu care încep notele de călătorie au fost distruse, rămînînd numai partea din dreapta. Textul de pe copertă și de pe prima filă prezintă deci lip-suri. Din fiecare rînd nu se păstrează decît jumătate. Hîrtia este subțire și nefiligranată. Autorul a întrebuintat numai cerneală neagră și pe fiecare pagină a scris cursiv, în mod obișnuit, cîte treisprezece rînduri. Paginile nu sînt riglate sec sau cu creionul, dar simetria rîndurilor ne indică faptul că scriitorul a utilizat un transparent.

Scrierea, chirilică de tranziție, prezintă oarecare greutate în transliterația cu caractere latine. Litera *b* se confundă de multe ori cu *v*. În interpretarea și precizarea textului, o greutate deosebită rezultă din lipsa de punctuație. Virgula nu apare de loc, iar punctul foarte rar. Unele cuvinte apar în formă arhaică: *prin* = pîn și prin, *pe* = pă, *celelalte* = celelante, *alai* = halai, *fier* = hier și her, *obște* = opștie, *idioritmică* = diortimă, *Rusia* = Roșia ș.a.

Arhieriei care au luat parte la slujbele bisericii sînt consemnați cu numele lor personal, sau cu al neamului din care fac parte: arhierul Rusu sau numai Rusu, Filadelfia, Iordan sau Kiril Mitropoleos, Tavoriu

1. Vezi revista «Mitropolia Olteniei», 1970, nr. 5—8, p. 465.

Neapoleos, Tavoriu Iordan Filadelfiea, Ağaftanghel Ghiorgiu (fila 30). Cu toate măruntele deficiențe, scriitorul rămâne unul din mulții caligrafi din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Cuprinsul manuscrisului. — Titlul acestei lucrări nu ni s-a păstrat. Așa cum l-am formulat mai sus, ne indică un cuprins destul de interesant. Existența pe verticală a unei jumătăți din prima filă ne oferă repere asupra localităților prin care a trecut autorul, în drum spre Țari-grad : Galați, Tulcea, Varna... Continuind cu fila 2, descrierea își urmează cursul normal. Autorul înregistrează nominal orașele, minăstirile, schiturile și bisericile cu hramurile lor, moschei, cetăți, ruine... Pentru unele consemnează informații istorice aflate la fața locului. Exemplu : în Constantinopol, un «stîlp rătund ... zice că este făcut de marele Costandin» ; alt stîlp de bronz este făcut «de Leon cel Înțelept și cel de-al treilea de Theodosie cel Mare». La Minăstirea Dionisiu din Athos, viața este de «opștii» și aci se află «mormîntul Sf. Nifon», și «o raclă frumos lucrată, făcută numai cu sidefuri și cu alte pietricele, cu mare meșteșug, cu toate rămășițele de moaște ale Sf. Nifon, făcută de Neagoe vodă cel ce au făcut Curtea de Argeș» (fila 9). Acolo unde este cazul, dă lista sfintelor moaște, a icoanelor vechi.

În afară de valoarea istorică și geografică, manuscrisul are și o valoare liturgică. Slujba de Crăciun, la Peștera din Betleem, slujba Învierii la Sfîntul Mormînt cu șase arhierei, 100 de preoți și diaconi, cîntăreți etc., sînt magistral expuse. Punerea pietrei de temelie la a doua biserică rusească din Ierusalim «ce să zice Patriiarhie» este descrisă cu amănunte destul de importante, care în cartea și tipicul din *Slujba sfințirii bisericii*, lipsesc. Se amintește tot aci de placa de argint «cu numele răposaiilor : împărat Nicolae și împărăteasa Alexandra și a fiilor și a tot neamul», pusă la temelie.

Autorul. — Manuscrisul nu are numele autorului. Din cele istorisite, el este un călugăr din Schitul Ciolanu, județul Buzău. Participarea lui la diferite slujbe religioase, ca «preot» ne încredințează că autorul în anii 1860—1861 era ieromonah. La fila 25, menționează că în biserica «Sfîntul Ion Damaschin», de lângă Ierusalim, au slujit «arhiereu și șase preoți, între care am fost și eu nevrednicul». Același lucru reiese și din cele consemnate la fila 27. După o informație verbală dată nouă de mitropolitul Firmilian, autorul acestui manuscris ar fi arhimandritul *Dosoftei Georgescu*. Acesta a fost egumen la Minăstirea Ciolanu, între anii 1892—1920².

În manuscrisul de care ne ocupăm, la fila 18 r., autorul menționează numele grupului ce vizita «Panaghia» (în Athos) : «Și eram toți 10 inși : *Roman, Daniil* cu *Grigorie, Efrem* din Capsala și *Veniamin* skiopu, *Detu* și *Spiridon* și *Alexandru* frații ucenicii lui *Roman* și *Ion*». Mai întîi constatăm că nu tot grupul era din România. Efrem era din Capsala, localitate în Athos. Lipsa de punctuație nu ne permite să precizăm dacă ulti-

2. Vezi Protosinghel Chiril Dobre și Pamfil Georgian, *Minăstirea Ciolanul din județul Buzău*, București, 1930, p. 67—68.

mul «Roman» este aceeași persoană cu primul. În acest caz, autorul și-ar fi lăsat numele lui neconsemnat. Afară de aceasta, Dosoftei de care vorbea mitropolitul Firmilian nu apare în acest grup. La fila 31, găsim capitolul «Cîte slujiri am făcut». Aci este vorba de opt slujbe făcute de *Detu* cu diferiți arhieriei. Numele autorului ar fi prin deducție *Detu*. Poate fi *Detu* un nume de călugăr? Avînd în vedere că la Minăstirea Zografu trei icoane reprezintă pe copilul ce a adus «plăcintele» în dar la biserica «Sfîntul Gheorghe», și în acest manuscris se amintește de trei icoane (fila 13, 14) numite *Detu* (în slavă = copil), s-ar putea răspunde afirmativ la această întrebare³. Problema autorului rămîne să o lămurim cu alt prilej.

Data manuscrisului. — Pe prima pagină de copertă din care se mai păstrează jumătate, desprindem o parte din consemnarea autorului: «...(a)mu scris / ... (18)60 mai 8 / ... să se știe cînd am ieșit / ... Ciolanul și am plecat la / ... Sf. Munte al Athonului. 1860» ... În text, din cînd în cînd se amintesc datele la care au ajuns sau au plecat din diferite localități, iar la sfîrșit se menționează: «sîmbătă (luna) mai (sic) în 20, am ajuns la Sf. Schit Ciolanul. 1861 mai 20». Din aceste însemnări constatăm că autorul și-a luat note în timpul călătoriei și ajuns la Minăstirea Ciolanu, pe atunci schit, și-a selecționat materialul și l-a transcris.

Anumite goluri în text ne încredințează că autorul avea să mai completeze pe alocuri.

Cu aceste considerații trecem la transcrierea manuscrisului. Cu micile inadvertențe și lipsuri, memoriile ieromonahului din Ciolanu, oferă cititorului o lectură destul de interesantă și plăcută.

INSEMNAȚI DINTR-O CĂLĂTORIE LA CONSTANTINOPOL, MUNTELE ATHOS, IERUSALIM, ALEXANDRIA ȘI RETUR. 1860—1861

Fila-copertă, din față: «...(a)mu scris / ... (18)60 mai 8.

Fila 1, lipsă partea din stînga: ...să se știe cînd am eșit ... *Ciolanul* și am plecat la ... *Sf. Munte al Athonului*. 1860 ... după utrenie și m-am dus ... azil și de acolo la *Brăila* ... Înălțare am fost la min ... sîmbătă în paisprezece pi la 2 ..., am pus în vapor și pi la ve ... ut la *Galafi*⁴ și ne-am dus pîn...

...plimbat și am fost la vecer-
...i metohul *Neamfului* și pe
...am întors în vapor și du
...am plecat din *Galafi*
...a sosit la *Tulcea* și pă loc am
...vecernie am stătut la Su-
...dă *Dunărea* în mare, acolea
...ic și este și *fanar*⁵ pentru
...noaptea, corăbiile și vapoa-
...am șezut numai ca un ceas și am
...și luni pe la zece nemțești, am aju-
...o cetățuie foarte frumoasă pă

3. Pentru antroponimul *Detu*, vezi N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei, 1963, p. 258 și Al. Graur, *Nume de persoane*, Editura Științifică, București, 1965, p. 62.

4. Pe aceeași cale, în toamna aceluiași an, la 22 septembrie, pornea în vizită la Constantinopol Domnul Alexandru Ioan Cuza, însoțit de o delegație. Vezi Romeo Crețu, *Prezențe românești la Istanbul*, Editura Albatros, București, 1973, p. 80—92.

5. *Țarigrad*, numele slav al Constantinopolului.

...spre apus, în dreapta, cînd
 ...la *Țarigrad*⁶, unde dă Dunărea Veke în
 (Verso :) și îndărătul *Vernii* tot...
 la *Țarigrad* de la rumâni...
 unul Sf. Costandin și al...
 malul mării și trecînd...
 toacă, am dat, am dat (sic!)...
 bulgariski tot pã margini...
 și spre apus și de ac...
 nainte tot aproape de m...
 Sf. Anastasie într-un os...
 și are ziduri mari...
 Am intrat pã gura B...
 Acolea sã isprãvește m...
Marea Albã sã cam în...
 rte și pe alta (sic!) munți...
 Evropa, care sã ține tot...
 și în stînga de mare...
 de amîndoo părțile s...
 palaturi turcești d...
 dini și kipariși...
 frumoase carasul lucruri...
 p la noo nemțești amã...
 pol mai în 17 și...
 și ne-am dus la H...

<LA ȚARIGRAD>

Și a doa z...

Fila 2: am mers la Balicli la liturghie și ne-am scoborit pe trepte în biserică și am bătut aghiasmă și ne-am spălat dintrînsa și ne-am dus și în *Biserica cea Mare*. Și este foarte frumoasă și în fața bisericii este *mormînturile patriiarhilor* și este ocolită cu ziduri foarte înalte. Și afară din curtea bisericii, în dreapta cum vîi din *Țarigrad*, din dreptul altarului, de la răsărit pînă în fața bisericii, la colțu, sînt mormînturile creștinești, iar în față sînt armenești și turcești. Iar la răsărit, pînă spre apus, de-a stînga, cum vîi din cetate, pãdure de kipariși și pã dã dăsupt mormînturile turcești, pînă în fața bisericii. Și dupã eșirea bisericii am luat-o pã dinaintea bisericii spre amiazăzi și am trecut pã lingã *Spital* și *Școala patriiarhului* și am intrat în cetate, pã poarta despre amiazăzi, iarăși în *Țarigrad*, pîn mahalale, și am trecut prin curtea unei geamii ce-i zice că au fost biserică creștinească cu hramul Nașterea Sf. Ioan Botezătorul. Și era în curtea bisericii, în stînga, un copaciu uscat cu multe lanțuri atîrnate de crăciile lui ce-i zic că au fost dreapta judecată //. Și de acolo am mai mers și am intrat în tîrg și ne-am dus într-o băcănie. Și ne-am lăsat cîteva trepte jos, într-o peșteră, unde era niște sfinte icoane și aghiasmă și o parte din capul Sf. Grigorie episcopul Nisiitanilor, unde erau și o icoană vekîã din vremea cea de demult, cu D(omnul) Iisus (sic!) Hristos, cu minunea aceea ce-i zic că un om sãrac s-au împrumutat de la un evreu cu bani și au pus pã Domnul kliezașu⁷ și acel om s-au dus într-altã țarã și s-au îmbogățit și și-au adus aminte de kliezaș și au pus acei bani într-o cutie și o au pecetluit bine și au scris cãtre evreu ei așa eșînd acel evreu în plimbare pã marginea mării, vede acea cutie cã scrie cãtre el și o și ia dînsul. Și dupã o vreme vine acel creștin iarăși în *Țarigrad* și-l apu(cã) iarăși evreul de datorie. Așa creștinul îi zice cã i-a trimis-o și el iarăși tãgãdueste și pã urmã îl duce pã evreul cãtre kliezașu și-i rãspunde Domnul cã i-au primit din mare. Și pã urmã v(i)ndu-și evreul intru sine, s-au botezat.

Fila 3: Și de acoloa, mai mergînd puțîn, am vãzut un *stîlpu mare* și gros în patru colțuri rupt de la un loc cu atîta de înãlt, între niște case, unde zice cã au fost casele *Pulherii împãrãteșii*, în care zice cã au fost doã soboare din *Țarigrad*, asupra

6. *Fanar* = felinar.

7. *Chiezaș* = garant.

ereticilor armeni*. Și de acolo am mai mers înainte și am mai dat de *alt stîlp rătănd* și înalt legat cu cercuri de hier și pirliă, care zice că este *făcut de marele Costandin*, care au *făcut stăluind* (sic!) ca soarele și socotind evreii că este de aur au dat mulți bani la turci și i-au pus foc și n-au ales nimic. Și mai mergînd puțin în înainte, am dat de niște *palaturi foarte frumoase* cu gîmie de marmură și cu grădini foarte frumoase de jur împrejur și ne-am uitat pã ferestre și am văzut trei morminte: unul al lui tata împăratului cestui de acum și unul al împărătesii și al unui copil, acoperit filecare coșciug cu stofă de mull preșu și cu pietre de jur împrejur și sfeșnice de argint cu făclii albe, lucruri împărătești // . Și de acolo ne-am dus înainte și am intrat într-o *pimniță vekie*, foarte adîncă, cu 1001 stîlpi tot de marmură, cu bolți foarte tari de-asupra lor și era și o *cruce săpată*, de asupra unui stîlp *din vremea marelui Costandin*, unde zice că ar fi fost *mașină de să împărția* în tot Țarigradul apă, și acei stîlpi sînt făcuți cu mare meșteșug de arhitectură, pentru că ori de unde îi innumeri tot aceiași linie o vezi ori din cãtro privești ori în sus, ori în jos, ori în curmeziș. Și mai mergînd puțin înainte, am dat de o *geamie* foarte mare, împărătească, unde merge împăratul în vremea remazanului (sic), cînd au postul lor. Și afară din această curte, pe dinaintea porții, sînt trei stîlpi și este piatră foarte frumoasă pardosită cu pietre. *Stîlpul 1* este foarte înalt și este în patru mukii de sus pînă jos, zidit numai dă pietre cioplite, care zice că din toate țările este adusă cîte o piatră cioplită spre pomenire și deasupra în firu (sic!) este.

Fila 4: una mare ce șade așa fără de var lipită, adusă tocmai de la Vavilon. *Al 2 stîlpu* este de bronz turnat și este sucit și acuina este rupt de la un loc și este de gros ca de șase palme, în care zice că au fost toate boalele strîșne. *Al treilea stîlpu* este o temelie în patru colțuri de marmură, poate să vie la umărul omului și este numai cu kipuri de om săpate de sur (sic!) împrejur. Și pe acea temelie sînt patru picioare de aramă turnate, pe care stă acest stîlp ce este de marmură roșie, numai dintr-o piatră de sus pînă jos și la virfu cam ascuțit puțințel și este foarte înalt și are și kipuri cioplite de jur-imprejur, care zice că treizeci de pietre a stricat pînă au inmerit pã acesta. Cel dintîiu care este din mai multe pietre este făcut de *împăratul Costandin*. Cel de bronz este de *Leon cel înțelept* și cel de al treilea de *Theodosie cel Mare* și să kiamă acest loc *Tîrgul Pîinii*. Și mai mergînd mai puțin de acolo mai din sus, ne-am dus la *Sf. Sofiie* și am privit-o pã dinafară. Este o zidire foarte minunată și cu turnuri mari și mai mici mai multe. Și pã seară // ne-am dus la marginea Țarigradului spre răsărit, la o minăstire *Sf. Altanatie* ce s-au făcut acum din nou cu minune, pentru că s-au găsit în pămînt o icoană a *Sf. Aftanasie* și are supt tindă *paraclis* și *aghiasmă* și este foarte frumoasă.

LA PATRIARHIE

A doa zi, mai 19, am mers și la *Patriathie* și ne-am înkinat și am văzut în timpă 2 icoane mari, foarte vekie, una Maica Domnului și alta *Sf. Ioan Botezătorul*, din vremea împăratului *Costandin*, luate din *Sf. Sofiie*. Și este și o parte din stîlpul cel de piatră ce au fost Domnul legat. Și am văzut și strana arhierască ce este kîar a *Sf. Ioan Gură de Aur* ce au șăzut intrînsa. Este înbodobită (sic!) cu sîdefuri, cu mare iscusință și era și trei sîerii cu trupurile întregi, sîinte moaște: al *Sf. Mucenitei Efimieei* și al *Teolanei împărătesii* și *Salomiia*, pre care le-am sãrutat.

Fila 5, nescrisă.

Fila 6:

(SPRE SFÎNTUL MUNTE)

Sîmbătă, mai 21, (1860) pe la vecernie, am plecat din Țarigrad la *Sf. Munte* și am apucat cam spre miază-zi și apus și am trecut *Duminecă* pî la *Calipoli*⁸ și pînă la *Dardanele*, unde foarte mult se îngustează Marea Albă. Și acolo are turcul ștrașnice baterii și de o parte și de alta, pãzînd drumul celorlante (sic!) puteri la o vreme. Și de acolo, în stînga, este *Ceanacoli*. Și luni dîmineașă pî la *Kavala* ce este o cetățuia

* *La Fila 44 v.* Făcuse următoarea redactare mai clară: Petru au sosit pe sus, aducîndu-l arab. numai în stîhar și cu două mănunchiuri luminări în mîini, aprinse și le-au pus pe prescomidie).

8. *Calipoli* = Gallipoli, oraș în strîmtoare, la intrarea în Marea Egee.

parte mică, în dreapta, pă marginea mării. Și de acolo iarăși să lățește muarea și spre miază-zi și spre miază-noapte și pi la vecernie, am ajuns la *Rusico(n)*⁹ și ne-am dus cu calabățul jos, la arhondaric (sic)¹⁰ și ne-am dus la biserică și ne-am închinat.

Și a doua zi, marți, în săptămâna Pogoririi Sf. Duh, am plecat la Carea și seara am mas în Capsala, la kilia Sf. Onufriie. Și a doua zi am trecut pi la Poarta Ivirului și ne-am dus și la *Aghiasma Maicii Domnului* și de acolo am luat-o pă marginea mării și ne-am cam rătăcit și am eșit la *Conacul Iavrei Sf. Gheorghie*. Și a doua zi, de acolo ne-am dus la *Skitul Lacu*¹¹ și ne-am închinat la Sf. Dimitrie și la Părintele Lazăr.

La Marea Lavra

La iunie 8, am plecat cu duhovnicul Leontie la Lavra și am dat pi la *Morfona*¹², unde este un loc prea frumos și ape multe și este și *Minăstirea dărimată* și pîrgul¹³, stă și acum foarte înalt. Și de acolo am mai mers ca un ceas spre amiază-zi și am dat de *Aghiasma Maicii Domnului*¹⁴, care cînd s-au întîlnit cu Sf. Aftanasie au lovit cu toiagul lui și au eșit un isvor cu mare repejune dintru o stîncă foarte mare, de marmură, o apă foarte rece și bună de băut. Și este acolo și *biseriçuță* și *doe kilioare*. Dar fiindcă este în drum, nimenea nu șade. Și de acolo tot pă deal, pă marginea mării am mers pînă la *Lavră*. Și cum intri pă poartă, în minăstire, în dreapta, este un *paraclis* mare și întrînsul este o icoană, Maica Domnului făcătoare de minuni, cea cu galbenu, din vremea *Sf. Ioan Cucuzel*, care o duce cu mare halăiu la hram, în fila 7: biserică cea mare. Încă tot această icoană este care au zis călugărilor ca să nu puie iconom că sf., o să fie iconom, care regulă se păstrează și pînă acum. Și de acolo, cam în stînga, este un balcon cu stîlpii de marmură. Este și o icoană, Maica Domnului, und(e) în (sic) arde neîncetat candelă. Aicea zice că ar fi stătut Maica Domnului cu sfîntul Aftanasie și-i da plan cum să facă trapeza¹⁵ și alte zidării. Și de acolo intri într-o sală întunecoasă, pă supt casă și eși în curtea ceialantă a bisericii cei mari. Acolo este doi kipariși foarte înalți. Unul zice că este răsădit de Sfîntul Aftanasie și altul de ucenicul Sfîntii sale. Și dinaintea bisericii este un *Aghiasmatar* foarte frumos, de marmură, cu stîlpi foarte frumos săpați. Și cum intri în biserică, în tîndă și în dreapta, este un *paraclis* cu hramul Sfîntii 40 de Mucenici, în care se află și *mormîntul Sf. Aftanasie*. Și în stînga *alt paraclis* cu hramul Sf. Nicolae.

1. Mormîntul Sf. Aftanasie și crucea de hier ce a purtat-o la git, cu lanțu de hier, și doa paterițe¹⁶ de her și un toiag de hier, cu cruciuliță, cu care umbla Sf. Atanasie.

2. Capul Sf. Mihail Episcopul Sinadei.

3. Un toiagu de hier cu cruciuliță, care zice că au acesta au lovit Maica Domnului această piatră din care au isvorit apă.

Skitul Prod «R»omul «Romănesc»

cu hramul Botezul Domnului, în depărtare ca de un ceas de la *Lavră* și de la *Prodom* în depărtare ca de o jumătate de ceas, jos, la malul mării este o *peșteră*, unde zice că au șezut Sf. Aftanasie, supt o piatră foarte mare și este *doe putaciuse* cu hramul (loc gol) și este o icoană făcătoare de minuni din vremea cuviosului Aftanasie ce-i zice «Peștereanca». Și de acolo, mai îndărăt, pă malul mării, este *Kilia Duhovnicului Nilon*. Și de acolo, tot mai îndărăt, este un loc foarte sus, pă malul mării, tocmai la un cot, cam la amiază-zi, iese *Kilia părintelui Aftanasii*, fratele lui Nictarie psaltul din Prodom ce-i zice Bilga.

9. *Rusicon* sau Minăstirea Sf. Pantelimon. Minăstire rusească.

10. *Arhondaric*, casa sau camera dintr-o minăstire în care se primesc oaspeții mai însemnați.

11. *Skitul Lacu*, schit românesc, supus Minăstirii Pavel.

12. *Morfona* = Morfonu localitate cu minăstire în ruină.

13. *Pîrg* = turn.

14. *Aghiasmă Maicii Domnului* = Fintina Maicii Domnului.

15. *Trapeză* - sală pentru masa comună, într-o minăstire.

16. *Pateriță* - cîrje arhierescă împodobită în partea de sus cu 2 capete în formă de șerpi, între care se află un glob cu o cruce (DEX, 660), reminiscență gnostică.

La peștera Sfântului Petru Aftonitul

Și de la Prodom am luat-o în sus spre apus și am trecut pe la *Sterna lui Ioan Cucuzel și seara am ajuns la Peștera Sf. Petru Aftonit* (Fila 8 : și am stat la Priveghiere de toată noaptea și după Liturghie am stat la masă și era tocmai la iunie 12, cind să prasnuește Sf. Petru (al Atonului). Și de acolo am luat-o pe malul mării până la un loc și ne-am scoborit pe o potecă foarte silnică tot prin piatră pe la niște *killii pusițești* ce-i zice la *Sf. Artemie și Sf. Nil Izvoritorul de Mir* și să vedea și *Peștera Sf.*, intru în vîrfu de piatră, și bisericuță noa și kilioară. Și de acolo am mers, Duminică seara, la cap *Socolivi*, unde este *skit de sihăstri* și are și biserică foarte frumoasă și sfinte moaște : Capul Sf. Cuviosului mucenic Acakie și mai multe părțile. Și a doua zi, luni, ne-am suit în sus și a fost la o *killie Sf. Antonie*, unde era un punic Petronie și era și sternă¹⁷ supt o piatră. Și de acolo am trecut pe la *Kirisa*¹⁸, unde sînt niște isvoară cu apă foarte rece ce curge din poalele Aftonului. Și de acolo am mai în sus, am trecut pe lângă un bolovan de piatră foarte mare, unde era intrînsul o cruce semn ce zice că este hotarul Lavrii cu Sf. Pavel. Aici zice că s-au întîlnit Sf. Aftanasie cu Sf. Pavel. Și am mai mers puțin mai sus și am dat de un punic Daniil, cu *kilioara* supt un mal de piatră ce zice că au fost 40 de ani în ascultare la un bătrîn. Și de acolo, ca de o aruncătură de piatră // este o *killie, Sf. Pantilimon, și este și din jos, Aghiasmă*. Și de acolo ne-am scoborit în (*Skitul*) *Sf. Ana*¹⁹. Acolo este *sihăstria cea mai însemnată și are și biserică foarte frumoasă și lângă biserică sînt trei morminte arhieresti*, unde sînt zgrăvite și *kipurile lor, citori*.

1. Piciorul din glesnă al *Sf. Anei*.
2. O cruciuliță mică cu *Sf. Lemnu*.
3. Palma *Sf. Haralambie*.

4. Capul *Sf. Cuvios Mucenic Agapie*, din acest skit ce au mărturisit în Smirna și alte multe părțile. Acest skit este pe marginea mării, în partea despre amiazăzi cu celelalte minăstiri.

Și de-acolo am luat-o tot pe marginea mării și am trecut pe lângă *Nea Skit*²⁰ și ne-am dus la

(Minăstirea) Sf. Pavel

Sf. Pavel este opștie.

1. Cruce cu Sf. lemn.
2. Capul *Sf. Theodorie împărătesei*.
3. Capul *Sf. Mucenic Agapie*.
4. Darurile ce au adus maighi.

5. Este în *paraclisul din dreapta* cum intri, la icoana Domnului, o cruce de hier ca de o palmă ce au purtat-o Sf. Pavel.

Minăstirea Dionisiu

Fila 9 : Și de la Sf. Pavel am mers tot pe marginea mării, la *Dionisiu*. Aicea iar este opștie și e departe de Sf. Pavel ca un ceas. Și am stat la Liturghie și am fost și la kimintir (sic!) și am sărutat *mormintul Sf. Nilon* ce este lângă părilete kimintirului.

2. Mina cea dreaptă, din cotu a *Sf. Ioan Botezătorul*.
3. O cruce cu o parte de Sf. Lemn, mai mare.
4. Altă mină a *Sf. Ioan Milostivu*.
5. Capul *Sf. Grigorie al Cragantelor*.

6. Altă mină a *Sf. ierarh Vlasie*.

7. O *raclă foarte frumos lucrată, făcută numai cu sidfuri și cu alte pietricele cu mare meșteșug, cu toate rămășițele, de moaște ale Sf. Nilon, făcută de Neagoe vadd cel ce au făcut Curtea de Argeș*. Acest sf(int) au fost de opște în această minăstire.

8. O icoană, Maica Domnului foarte vekie, care au scăpat din foc în vremea lup-tării (sic!)²¹ de icoane și se află în *paraclisul din stînga, în timplă //*.

17. *Sternă* = cisternă, rezervor de apă în stîncă.

18. *Kirisa* = Kerasia, sihăstrie.

19. *Sf. Ana*, schit al Minăstirii Lavra.

20. *Nea Skit* = Schitul Nou sau Schitul Sf. Ana cea Mică.

21. *Luptării* = lupta contra icoanelor (iconomahia).

Minăstirea Grigoriu

Și am plecat, după prinz, de la Deonisiu și am mers tot pă marginea mării pină la Minăstirea Grigoriu ce este pă marginea mării și bate valurile în zidurile ei. Și aceea este tot opștie. Și am intrat în minăstire și ne-am dus în biserică și ne-am înkinat la sfintele moaște :

1. O cruciuliță cu Sf. Lemn.
2. O răcliță de argint cu moaștele Sf. Mucenișe Anastasiiei Romanca (sic!), un picior din glesnă și cellant (sic) din genu(n)kiu cu pielea pă dinsul și o palmă tot ale Sfintei, galbene și foarte frumoase.
3. Mîna cea dreaptă din cot a Sf. Ierarhu Grigorie Bogosiovu.
4. Un os de la picior al Sf. Ignatie purtătorul (sic!) de Dumnezeu.
5. Alt os al Sf. Dohtor (sic!) Cosma.

Minăstirea Simon Petra sau Simopetra

Și am plecat de la Grigoriu și seara am fost la Simon Petre și zugrăvia biserică. Și a doa zi, miercuri, iunie 15, am (m)ers la liturghie și pă urmă ne-am înkinat la sfintele moaște.

1. O cruce cu Sf. Lemn.
2. Capul Sf. Pavel Mărturisitorul, care l-a jugrumat (sic!) arlianii cu omohorul (sic!).

Fila 10 :

3. Piciorușul din glesnă al Sf. Mucenic Kiriac.
4. Capul Sf. Ierarhu Modest patriiarhul Ierusalimul(ui).
5. O parte din capetele Sf. Mucenici Serghie și Vachu.

Și ne-am dus și la Peștera Sf. Simon de unde i s-au arătat steaua de-așupra piieirii unde au și pus și temelii bisericii și de acoloa tarăși ne-am întors la Skitul Lacu. Și după citeva zile ne-am dus la Skitul Ivirului, la Roman și ne-am dus la Kiriiaco.

Skitul Prodrom Ivriu

și ne-am înkinat la sfintele moaște și am văzut multe părțicele de Sf. moaște, între care se află trei fălci cu măsele și dinți ale Sf. Noi Cuvioși Mucenici, Iacov (sic!) și Dionisie, din acest skit, ce au mărturisit în Tesalonica.

Tot la Skitul Prodomu Detu, cind eram să plecăm, avgust 25, am (mers) la Kilia Moraiilor și ne-am înkinat la biserică Sf. Noi Cuvioși Mucenici Eltimie, Acakie și Ignatie și mîna dreaptă din cot a Sf. Eltimie. Este tocată cu iatanu (= iataganu) și capetele lor sînt într-o raciă de argint. Și dedesupt este altă biserică și supt pardo-seală (sic!) sînt celelante sfinte moaște //.

(Schitul) Pro(o)rocul Ilie 22

Sîmbătă 19, ne-am dus la Prorocul Ilie, și după liturghie, a doa zi, ne-am închinat și am sărutat și Sfintele Moaște și am șezut și la masă. Aicea este opștie.

1. Piciorul Sf. Apostolului Andreiu.
2. O cruce cu Sf. Lemn și mai multe părțicele de Sf. Moaște.

(Minăstirea) Pantocrator

Și după masă am plecat la Minăstirea Pantocrator. Această minăstire este pă o stîncă, pă malul mării și este diortimă (sic)²³ și ne-am dus la biserică și ne-am înkinat. Și este foarte frumoasă zugrăvită din nou și am sărutat și Sf. Moaște :

22. Prorocul Ilie, schit al Minăstirii Pantocrator.

23. Diortimă = idiorimă, viață individuală într-o minăstire, în contrast cu viața de opște, chivovială. Pentru viața monahală din minăstirile Athosului, vezi și Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident*, Editura Academiei, București, 1974, p. 223-232.

1. *Evangheliia Sf. Ioan Colibașul* ce este de mare cît un ceaslov de cele mici și scrisă de mină, elinica, foarte mărunțel și îmbrăcată cu argint.
2. O parte din capul *Sf. Apostol Andrei*.
3. Capu *Sf. Cuvios Ioanikie cel Mare*.
4. O pîrticică al (sic!) *Sf. Ioan Botezătorul*.
5. O pîrticică a *Sf. Ignatie Purtatul de Dumnezeu*.
6. O pîrticică a *Sfintei Mucenice (sic!) Iulitei*.
7. Una a *sfințitului Haralampie*.
8. Una a *Sf. Mucenic Pantilimon*.

Stavronikita

Și de acolo am luat-o pă marginea mării tot spre răsărit și am mers la Stavronikita (iila 11): și am stat la vecernie, duminică seara, și ne-am înkinat la Sf. Moaște.

1. Icoana Sf. Erarhu Nicolae, care cînd a dat la mare să prinză pește au găsit-o în mare cu o pitalidă²⁴ lipită de fața sfintului.
2. Mina *Sf. Anei*.
3. Mina *Sf. Eleit(erie)*,
4. și pîrticele ale *Sf. Trei Ierathi*;
5. scoica ce a fost lipită de fruntea Sf. Nicolae este săpată intrinsa kipul sfintului.

M(inăstirea) Iviru

Și după vecernie am mers tot pă marginea mării pînă la Iviru și am intrat în minăstire. Și lingă poartă este un *paracelis* în care se află sf. icoană «Portărija». Aceasta este icoana văduvei și este și împușcată în obraz de un turcu și să cunoaște și acum sîngele înkiegat și este foarte împodobită. Aceasta sf. icoană are numai engolpioane rusești, 30, atrnate cu salbe și fel de fel de bani ca, căvălăria de la englezu și francezu și alte feluri de antici (sic!).

2. Sf. Icoană.
 2. A *Sf. Apostol Luca* o pîrticică.
 3. A *Sf. Apostol Vartolomeiu, asemenea //*
 4. A *Sf. Arhidiacon Ștefan* o pîrticică.
 5. A *Sf. Haralampie*.
 6. A. *Sf. Sfințit Mucenic Mihail Sinaitul*.
 7. Al *Sf. Vasilie*.
 8. Al *Sf. M(are) M(ucenic) Gheorghe portătorul de biruință*.
 9. A *Sf. Dohtori Cosma și Damiian*.
 10. A *Sf. Cuviosului Lazăr*.
 11. Și sînge al *Sf. Apostol Petru*.
- Și de la Ivir iarăși ne-am întors la Roman.

Skitul Vatopedului

Și joi în 24 iunie am plecat la Skitul Vatopetu și seara am fost acolo și am stat și la privighiere. Această biserică cu hramul Sf. Marele Mucenic Dimitrie, este făcut de rudele lui... (loc gol).

1. O icoană a Sf. Dimitrie făcătoare de minuni, îmbrăcată peste tot cu argint.
2. Multe pîrticele de Sf. Moaște.

(Mînăstirea) Vatopedu

Și de acolo dins (sic!) de dimineață am purces la minăstire și am apucat la liturghie și ne-am înkinat la Sfintele Moaște.

1. O sf. cruce mare cu lemn(u) sfîntu, îmbrăcată numai în sîrmă de argint și poleită și cu aur și împodobită cu diamanturi și cu mîrgăritari.
2. Capul *Sf. Grigorie Teologul*.

24. *Pitalidă* = scoică.

3. Capul Cuviosului Ecdokim și celelalte moaște, într-o raclă (*Fila 12*).
4. *Brîul Maicii Domnului* pus întru răcliță de argint ce zice că este jumătate și jumătate este la Kipru.
5. Icoana Maicii Domnului ce a oprit pă împărăteasa, care este în *Paraclisul din Lindă*, cum intri în stînga.
6. Altă icoană ce a fost ascună în puțu 76 de ani și făclia ce i-au ars înaintea ei, acum este în altaru.
7. În tindă mai este și altă icoană care au dat diaconul cu cuțitul în obrazul ei și mina stă pînă astăzi.
8. Altă icoană ce a fost tot în tindă și acum au în mutat-o (sic!) sus întru un *paraclis*, care zice ca fiind în lindă totdeauna atirna keile minăstirii înaintea ei. Și viind odată după obicei portaru ca să ia keile îi zice Maica Domnului să nu deșkiză că stă barbarii afară lingă ziduri ca să între și Domnul îi pune mina la gură ca să nu spuie.

Și după prînz, îi zioa de Nașterea Sf. Ioan²⁵, am luat-o pă marginea mării și am dat pi la *Calemitza* și era acolo niște *peșteri* între care era un călugăr anume *Serafim*. Și de acolo am luat-o pă deal și am scoborit la *Simenu* și am intrat în minăstire și ne-am dus și la vecernie //.

Minăstirea Simenu

Și după vecernie ne-am înkinat sfințelor moaște, care sint acestea :

1. O cruce foarte frumoasă împodobită cu Sf. Iemnu.
2. Un picior din glesnă a *St. Mariei Magdalenei*.
3. Capul *St. Apostol Iacob fratele Domnului*.
4. Capul *St. Cuvios mucenic Agatanghel* din această minăstire,
5. și alte cutii, numai mici părțicele.

Și după eșirea bisericii ne-am dus și la *Biserica St. Cuvios(ului) Antonie al Pecerski* și ne-am înkinat și ne-am dus și în biserică și iarăși ne-am înkinat. Și are o tîmplă foarte frumoasă de *Roșia* (sic)²⁶ și icoane foarte minunate. Și eșind am mers oarăși în minăstire și la poartă acum zugrăviia o zugrăveală foarte frumoasă și făcea acum două *paraclise* în dreptul altarului, unul peste altul, lingă *Paraclisul Patriarhului Grigorie*. Și seara am mas acoloa. Și a două zi de dimineată am plecat la *Hilandaru*.

Fila 13 :

Minăstirea Hilandaru

Și am trecut pă lingă un pirgu, care zice că l-ar fi zidit o împărăteasă și de acoloa a primit la minăstire. Și mai este lingă drum, în stînga cum mergi, o cuveluță²⁷ cu stîlpi și este icoana Maicii Domnului ce-i arde candelă neincetat și zice că pe acest loc s-au făcut tăerea acelor barbari ce vrea să între în minăstire și Maica Domnului i-a orbit de li să părea că unii din ei sînt olugări și să tăea unii cu alții, ce-i zugrăvit pă cuveoa și această istorie. Și de acoloa am mers în minăstire și am intrat și în biserică de ne-am înkinat și este o biserică foarte mare din vekime, cu uși și pi la stîni și zugrăvită foarte frumos. Dar sfințele moaște nu am sărutat, fiindcă nu era eclesierul și noi ne grăbiam, fără numai sf(intele) icoane le-am sărutat, care sint acestea :

1. Icoana Maicii Domnului ce i-au tămăduit mina cea tăiată a Sf. Ioan Damaschin, care să și kiamă «cu 3 mîini», îmbrăcată cu argintă.
2. Altă icoană care trecea *paraclisieru* cu vederea și nu-i aprindea candelă și ia i-au tras o palmă.
3. Icoana care au făcut minunea cu barbarii ce s-au tăiat.
4. Altă icoană tot Maica Domnului, care cînd ducea la o litanie pă marginea mării 2 preoți (*Iunie 25*), și unul era eritic ce huliia pe *Maica* D(omnului) și au căzut în mare și s-au înneecat.

25. Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, la 24 iunie.

26. Roșia = Rusia.

27. Cuveluță, cuvea = rezervor de piatră (de la cuvă), acoperit, în care se aduce apa pe olane.

5. Mormîntul Sf. Cuviosului Simeon Împăratul Bulgarilor ce este în biserică în dreapta, cum intri, în dosul tronului arhierescu.

6. O viță este ieșită din mormîntul Sf. Simeon și este scoasă prin zid afară.

Minăstirea Zugravului (Zografu)

Și, după ce am eșit din Hilindaru, am luat-o drept pă lingă minăstire și (am) tăiat mukie și am trecut pă lingă Vekiul Zugravu. Și cînd am scoborît, să vedea într-o rîpă o peștră ce zice că întru aceia s-au pusnicit Sf. Cosma și de acolea a(m) mers în minăstire prin poarta cea mică, ne-am dus și ne-am inkinat în biserică și am sârutat Sf. moaște :

1. Capul Sf. Cuvioasei Matroanei și celelante moaște ale ei.

2. O Ialcă a Sf. Ștefan Savaitul.

3. Ale Sf. Gheorghie și alte părțicele.

4. Icoana Sf. Gheorghie ce-i zice Zugravu, lingă iconostas, foarte frumos îmbrăcată de Rusia.

5. Detu²⁸ cea cu plăci(n)te (sic!).

Fila 14 :

6. Alta, Detu, ce au trimis-o Ștefan cel Mare al Moldovieie (sic!), care zice că i-a fost ajutor într-o bătae.

7. Icoana Maicii Domnului care au spus unui pusnic că o să vie papa; este în paraclis.

8. Alta, Detu, în altaru, în dreapta, care i-a arătat Sf. Cosma cum să se mințuiască. Este pă zid zugrăvită în altaru întru un dulap.

9. Altă bisericuță, pă locul unde au plesnit măgarul ce au adus icoana Sf. Gheorghie cea cu plăcintele.

Minăstirea Castamonitu (Constamonitu)

Și eșind din Zugravul, am luat-o în stînga și ne-am scoborît la Castamonitu și cum am intrat în minăstire, ne-am dus în biserică și ne-am inkinat la Sfintele moaște.

1. Mina cea dreaptă din cot a Sf. Mucenicului și Arhidiaconului Ștefan.

2. Un țurloî al Sf. Mucenic Trifon.

3. O spată a Marelui împărat Costandin, ctitorul acestei minăstiri.

4. Bărbița a Sf. Apostol Andreiu.

5. Capul Sf. Stînțit Mucenic Viasie //

6. Un peticuțu roșu din hlamida Domnului.

7. Mai multe părțicele de sfinte moaște.

8. Icoana Maicii Domnului cea din Vlaherni, de împărăteasa Elena cea din Sîrbia.

9. Alta tot Maica Domnului, care au făcut să isvorască unt de lemn, cînd să isprăvisă în minăstire și nu avea nici cu ce să-i aprinză candela și stă și acel kiopu²⁹ pînă în zioa de astăzi.

10. Icoana Sf. Arhidiaconului Ștefan, înbrăcătă foarte frumos, trimisă de împăratul Vasillie.

Minăstirea Dohilarului

Și de aicea am urcat peste deal și ne-am scoborît, cam spre apus, la Duheriu (sic) (la) marginea mării(i) și am mas simbătă seara. Și noaptea am mers la utrenie și ne-am inkinat la Sf. moaște.

1. Icoana Maicii Domnului în trapezu ce-i zice Grabnica izbînditoare, care ori-cine să duce și plătește 40 liturghii degrab să izbîndește.

2. Mina dreaptă a Sf. M(ucenice) Marinei.

3. Capul Sf. Stînțitului M(ucenic) Dionisie Ariopaghitul și alte părțicele.

Fila 15 :

28. Detu (= Copilul), = icoană ce reprezintă un copil ce aduce, în dar, Sfintului Gheorghie, un vas cu «plăcinte».

29. Kiop = chiuș, vas de pămînt.

4 O parte din piatra ce au fost atirnată la gîtul copilului, într-o *raciă* de

5 Apa ce au isvorit-o cu minune Arhanghelul (sic!) Mihail. Este în stînga bisericii un *cuvucliu*³⁰ prea frumos asupra acestui puțu.

Minăstirea Csenoful (Xenofon)

Și de la Dohieriu (sic!) am ieșit de la utrenie și a(m) luat-o pă marginea mării în ceas, la minăstire și am intrat în minăstire și ne-am dus la liturghie în biserică și după eșire ne-am înkinat și la sfințele moaște.

1. O parte din capul *Sf. Arhidiaconu Ștefan*.
2. Piciorul cel drept din clesnă (sic!) al *Sf. Marelui Mucenic Teodor Tiron*.
3. Capul *Sf. Mucenic Trifon*.
4. O pîrticică a *Sf. Mucenițe Marinei*.
5. O pîrticică a *Sf. Arcadie clitorul*.
6. O parte de piatră de la Mormîntul Domnului.
7. O parte a *Sf. Dohtori Cosma și Damian*.
8. Biserica cea vechie făcută *Sf. Csenofont*.

Și după masă am plecat la Rusico //.

1. Capul *Sf. Tămăduitorului Pantelimon*.
2. Capul *Sf. Noului Mucenic Ștefan*.
3. O pîrticică a *Sf. (intei) Mucenițe Paraskevi*.
4. O pîrticică a *Sf. Dreptului Iosif*.
5. Alte mai multe pîrticele.

(Minăstirea Xiropotamu)

Și de la Rusicu am trecut pî la Csiropotamu și am intrat în minăstire și ne-am dus și în biserică și ne-am înkinat. Și este biserica zugrăvită foarte frumos, cu stîlpi numai de marmură și artica (sic!)³¹ bisericii numai cu stîlpi săpați tot de marmură și zugrăvit Apocalipsul *Sf. Ioan Teologul*. Și ne-am înkinat și la *Sf. Moaște*.

«In» Minăstirea Csiropotamului

1. O cruce mare de lemn sîf(int), ca dă o palmă și jumătate de lungă și de groasă ca de un deștu (sic!) și jumătate, numai singur sf. lemnu și este pă dînsa Domnul numai de aur făcut și răsticnîk (sic) și cunună numai de diamanturi și birlanturi (sic!) în capu, și din josu de picioare este o gaură sîngerată ca de un pîroi ce zice că kilar au fost un pîroi, unde Domnul pironit au fost.

2. Capul *Sf. Noului Mucenic Nicolae*.

3. Mina cea dreaptă, din col, a *Sf. Ierarhu Grigorie Bogoslavu* (= acest text este tăiat).

Fila 16 : 3. Un picior din inkieitură a *Sf. Trilon*.

4. O pîrticică din a *Sf. (inșilor) Patruzeci de Mucenici*, care este și hramul. Această minăstire este făcută de *Sf. Pavel și de Pulheria împărăteasa*.

5. Are și un *Aghiasmatar* foarte frumos, făcut numai de marmură și săpat cu mare iscusință.

Și de acolo am eșit și am urcat, cam spre răsărit, la o kilie a unui pîrinte anume *Nectarie*, popă, și de acolo am urcat-o peste deal, pîn brazi, și am scoborit iarăși la *Skitul Ivirului la Prodrom*, la kilia lui *Roman*.

Minăstirea Cotlomuș (Cutlumuș)

Și în ziua de *Sf. Apostoli*³² am slujit la *Roman* și pă seară am plecat la *Carca* și ne-am întors la *Cotlomuș* și ne-am dus în biserică și ne-am înkinat.

1. Este în altar icoana *Maicii Domnului Iăcătoare de minuni*.

30. *Cuvucliu*, vezi nota 26.

31. *Nartică* = pronaos, primul compartiment al unei biserici.

32. *Sf. Apostoli*, sîrbătoare, la 29 iunie.

2. Capul Sf. Cuviosu Alimpie Stilpnicul.
3. Capul Sf. Muceniței Anastasiei.
4. O parte din capul Sf. Cuvioasei Muceniței Paraskevi.
5. Piciorul sting din jenunkiul al Sf. Anei.
6. O labă piciorului a Sf. M(ucenic) Kiric.
7. O parte a Sf. mucenic Panteleimon.
8. 1 deget a(l) Sf. M(ucenite) Marinei.
9. Mina stingă a Sf. Evstase Plakida.
10. O parte a Sf. M(ucenic) Evstratie.

Schitul Cotlomosului

are hram Sf. Panteleimon

Și de la Cotlomuș ne-am dus și la skit și am mers în biserică și ne-am înkinat și este și biserică potrivită și are multe părțile de Sf. moaște și iar ne-am întors îndărăt.

Minăstirea Filofteu

1. Icoana Maicei Domnului ce-i zice «I Glicofilusa» (sic), făcătoare de minuni. Este îmbrăcată foarte frumos de Roșia.
 2. Mina cea dreaptă din inkietură a Sf. Gură de Aur.
 3. O parte a Sf. Haralampie.
 4. A Sf. Mucenic Mercurie, o părțea (sic!).
 5. O parte de cap a Sf. Cuvios Luca.
 6. A Sf. Muceniței Marinei, un țurloiu.
- Caracalul, iunie 30 (a fost 29 și a scris 30).

P-ai cea și pî la Filofteu, de multe ori pe la poartă am trecut, însă în lăuntru nu m-am dus fără numai odată, a doua zi de hram, cînd am plecat cu Roman la Afton, am fost la o liturghie tocmai la zioa ctitorilor și ne-am înkinat și la sf. moaște.

1. O minușică a Sf. Mucenic Kiric.
2. A Sf. Haralampie, iarăși o mină.
3. A Sf. Teodor Stratilat iarăși o mină.
4. Mai multe părțile ale Sf. Doisprezece Apo(sto)li și ale altor sfinți.

Mergerea la Afton

Și după ce am șezut la masă la Caracal, am plecat la Afton și am luat-o pă marginea mării și am trecut un pod foarte frumos peste izvoarele de la Solira și Lacu și Morlono. Și de acolo am luat drumul Lavrei pe la Aghiasma Maicei Domnului și sara am fost la Lavră. Și a doa zi, iulie 1, am plecat și pînă s-ajungem la kir Isaia, ne-au apucat o ploaie foarte mare și ne am adăpostit acoloa pînă au stat și iarăși am plecat și am trecut pe la Peștera Sf. Petru și de acoloa, seara am mas la Kiriașa // . Și simbălă dimineața, în 2 iulie, a plecat și în doo ceasuri am ajuns la Panaghia și acoloa am stat și ne-am odihnit și am mîncat cîte ceva. Și era multă negură încit nici virful muntelui nu să vedea și nici cele mai multe părți ale munților nu să vedea de mulțimea negurii. Și pî la șase (ceasuri) turcești ne-am pornit și am luat toți cîte un brașu de lemne și întru un ceas și jumătate ne-am suit în virful Aftonului și eram de toți zece. Și după ce am suit, am cetit vecernia și am cîntat după cum să cuvine și după vecernie am cîntat și un paraclis. Și după opust am eșit afară și a dat Dumnezeu un vîntșor și s-au ridicat negura și strălucia soarele foarte frumos. Și am privit ca din ceriu toate frumusețile pustiei și ale munților și minăstirile și lățimea mării, pînă cînd nu se mai vedea și vapoarele, unile venia de la Cabala și altele de la Limanu și trecea la Tesalonic și altu au stat la Rusicu. Și cînd a plecat, inserase de tot și să vedea și muntele Olimbului (sic!) și după //, (Illa 18) ce a inoptat, s-au făcut tare frig, încit nici cu focul nu putem să ședem și iera foarte senin. Și de la patru (ceasuri) turcești am început utrenia, cu cîntare, după cum se cuvine. Dumineca după utrenie, liturghiea, după cum se cade, și cînd să lumina de zio, am și eșit de la Sf. liturghie și am început a ne scobori. Și după ce am ajuns la Panaghia, taman răsărea soarele, și ne-am mai odihnit puțin. Și eram toți zece inși: Roman, Daniil cu Grigorie, Elrem din Capsala și Veniamin Skiopu, Detu, și Spiridon și Alexandru frații.

...ciii lui Roman și Ioan. Și de la Panaghia în sus nu mai este pădure spre virfu, ... numai piatră și în jos spre Kirișa este brazi foarte frumoși și kedri și duzii și ... foarte frumoasă. Și cind ne-am scoborit am dat tot pi la Haği Gheorghie de la Kirișa. Și de acoloa pe la Policarpu și seara la Prodomu. Și luni după prinz am plecat la Lavra. Și luni seara am stat la prîvighiere la prasnîcul Sf. Aftanasie. Și după prinz am plecat și seara am ajuns la Lacu și am stat pînă înaintea Sf. Pantelimon. Și de-a ... am plecat la Rusicu la hramu.

Rusicu — hramu

Priveghere de totă noaptea într-amîndoo bisericile, cea mare care are hramul Sf. Panteleimon, grecii, și sus la Procovul Maicii Domnului, rușii. Și a doa zi liturghie. Jos cu arhieru, paradă foarte cu indestulare, veșminte, scule foarte scumpe, de mult prețu. Și sus de asemenea — la ruși. Și a doa zi la ctitori, după masă, am plecat la Collomuș la Skimborea la față. Iar am fost... (loc gol).

La Ivir iarăși la Adormire am fost și era foarte frumos. Dusese pă Maica Domnului din paraclis în biserica cea mare. Și era dinaintea Maicii Domnului un lămiu făcut de argint și cu frunze și alămiile (sic!) galbene, poleite cu aur și pus într-un garveciu de argint și șapte șeșnice întrînsul cu făclii ardea înaintea Maicii Domnului. Încă și alte șeșnice de argint.

Fila 19: Și seara, în zioa de Adormire³³, am fost la biserică și ne-am înkinat la Maica Domnului — icoana axionului cea făcătoare de minuni. Și a doa zi iarăși ne-am întors la Skitul Lacul, dimpreună cu Dionisie dikiul din Lacul.

(Fila 20:

PLECAREA DIN SF. MUNTE LA IERUSALIM

1860 avgust 24

M(î)ercuri pă seară am plecat de la părintele Lazăr din Skitul Lacul, cu părintele Leontie duh(o)vnicul și seara am fost la Minăstirea Filoteiu. Și după liturghie am plecat și am dat pi la Sf. Troiță, kilia D(u)h(o)v(n)ic(ul) Daniil cu Grigorie, pă moșia Ivirului. Și de acoloa ne-am dus pînă Skitul Ivirului pi la Roman și am dat și pi la kilia Sf. Cuvioși Părinți și de acoloa ne-am slobozit pi la poarta Ivirului și de la Iviru ne-am dus la Skitul Collomușului la Kilia lui Kiriac. Și a doa zi, de noapte am slujit sf. liturghie de ne-am împărtășit cu sf. taini și din (sic) de dimineață am plecat pă drum(ul) Kieropolamului (sic) și seara — vineri — am ajuns la Rusicu (sic). Și dimineața am fost la liturghie la Kimintiru. Și după vecernia au sosit și vaporu de la Tarigradu, simbătă 27 avgust, și ne-am pus întrînsul și am mers toată noaptea și pi la prînz, Duminecă, am sosit la Tesallonicul sau Solunu. Și am eșit pînă cetate și ne-am dus și la Mormîntul Sf. Mucenic Dimitrie și ne-am închinat, și la Mitropolie la moaștele Sf. ierarh Grigorie Palama, și ne-am plîmbat și pînă cetate. Și este o politie frumoasă și nu mică. Și a doa zi, luni pă seară, am plecat și marți pi la prînz am ajuns la Bolu. Și aicea este o cetățuie mititică numai turci și afară sînt creștinii. Și acuma să face pă marginea mării orășul. Și miercuri, a doa zi, am pornit și joi dimineața, septe(m)vrîe, am sosit la Ismir³⁴. Și aicea este o politie mare și cetate foarte frumoasă. Și sînt și citeva biserici: Sf. Gheorghie și Sf. Potimia și Sf. Ioan, foarte frumoase, cu turnuri și cu clopote. Și am șezut pînă a doa zi, și pă seară am plecat și simbătă la doo (ceasuri) am ajuns la Rodos.

Și aicea este o cetățuie mai mică ca Ismir, dară frumuseică cit să poate. Și Duminecă seara am plecat și luni la prînz am so (fila 21 :) sit la Mirsina, unde acum să face un orășel. Aici am stat numai doă ceasuri și am plecat. Și miercuri pe la prînz am sosit la Alessandrita, unde acum să face iarăși un orășul.

Aicea au murit un rus și i-am cetit eu pogrebania³⁵, în vapor. Și noaptea am plecat și joi dimineața — septemvrîe 8 — am ajuns la o cetățuie frumoasă ce-i zice turcește Tekia și grecii Leodicia. Și a doa zi, vineri, am plecat și am sosit iarăși la

33. Adormirea = Adormirea Maicii Domnului, sărbătoare la 15 avgust.

34. Ismir, Izmir = Smirna, port în Asia Mică, pe malul Mării Egee.

35. Pogrebanie = slujba inmormîntării.

cețăluje ce-i zice turcește *Tarbuluz*, iar grecește *Tripoli*. Și pă seară am ajuns la *Berut*³⁶. Și aicea este o cetate destul de frumoasă și tare și politia, ca și Ismiru, și era aicea destul(e) flote englezăști și franțuzești și rusești, pregătite de batae pentru tăerea ce sau făcut la *Damasc*. Și din *Berut*, Duminică dimineața, am plecat și am mers ca două ceasuri și am trecut pe lângă o cetățue pă marginea mării, în stînga, ce-i zice turcește *Saida* sau *Tiru* și *Sidonu*³⁷. Și iarăși puțin mai mergînd iarăși, în stînga, o cetate *Acria*³⁸. Și pă seară am ajuns la *Caifa* // ³⁹. Și aicea iarăși este o cetățue tot în stînga, pă marginea mării. Și mai de asupra este și muntele *Carmilului*, unde acumina este o biserică cu *minăstire calolicască*, unde pro(0)rocul *Ilie* a junghiat păpōii (sic!) cei de rușine. Și noaptea am plecat și de-aicea. Și luni dimineața am ajuns la *Iafa*⁴⁰, ca să zice, pă vremea Sfinților Apostoli, *Iopi*. Și am făcut și *Înălțarea Crucii*⁴¹ aici la *Iafa* și am fost și afară di cetățue la o biserică, unde să îngroapă mortii ce să zice «Sf. Gheorghie cu plăcintele».

LA IERUSALIM

Și vineri, în 16 septembrie, am plecat din *Iafa* și ieșînd din grădini în dreapta este ocōlită cu zidu, niște cuvele⁴², și afară este apă, care zice unii că (este) mormintele Sf. *Macavei*. Și am mers ca 4 ceasuri și am sosit la *Rîmle* sau *Arimalteia* și am fost și la biserică și ne-am înkinat la *Sîlputul Băduvair* ce este acum // (*Fila 22*) acum (sic) numai o parte din el. Și seara, pî la 2 ceasuri, am plecat și am mers toată noaptea și simbătă pă la prînz am ajuns la *Ierusalim* și am intrat în *Patriarhie*. Și simbătă seara am fost la vecernie la Sf. Împărați, și Duminică — 18 septembrie — de la utroneie, în vremea catismelor ne-au dus în sinodice⁴³ și ne-au spălat picioarele. Și Duminică după prînz ne-au pōiit Sf. Petru la scris. Și ne-am dus pă urmă la Sf. *Thecla* și ne-am înkinat. Și este în părete, în biserică în dreapta 3 pietri și ne-am înkinat. Și după vecernie ne-au scōborît și în Sf. Mormint și ne-au dus pe la toate înkinăciunile. Și noaptea am stat la înkinăciunea sf. liturghii în Sf. Mormint. Și a doua zi dimineața am fost la liturghie la Sf. *Golgota-sus*, unde au slujit arhieru — *Filadelfia* — parastas. Și după liturghie iarăși ne-a dus în *Patriarhie* // și ne-a orînduit la *Arhanghelu*, la odae.

Și miercuri, în 21, ne-am dus la *Ghipsimani* (sic!) și ne-am înkinat Sf. Mormint al *Maicei* lui *Dumnezeu* și pî la toat(e) și sf. înkinăciuni. Și după liturghie am luat-o spre amiază, pă pîrîul *Credrilor*⁴⁴, în sus, și ne-am înkinat unde au făcut Domnul tină dă au uns okii orbului. Și de-acolea la *Siloam* și la dudul unde au hărăstruit pă *Isaia* pro(0)rocul. Și pă urmă am intrat iarăși pîn poarta despre amiază în *Ierusalim* și ne-am dus la Sf. *Gheorghie* și am mîncat dă prînz. Și de acolea am fost și la *Megalo Panaghia*, unde este *Peștera Cuvioasei Melaniei* și mormintul. Aicea se află maici //.

Fila 23: Vineri 23 (septembrie). Eșînd prin poarta lui *David* ce este spre apus ne-am lăsat în stînga și la amiază zi, am mers 1 ceas și ne-am dus în *Minăstire la Pro(0)rocul Ilie*. Și de acolea, după masă am plecat, și mai mergînd ca o 1/2 ceas. Îngă drum, în dreapta este *Mormintul Rahilei*. Și pă vale, mai jos, au fost *Rame* cum zice în Sf. *Evanghelie* și este la apus, pă vale, sautul (sic!) *Bejala* sau *Epraita* și la amiază, *Vitleemul*. Și am mas seara acolo și a doua zi, după liturghie, am plecat la *Ierusalim*.

Duminică, noi(5)embrie. Am fost în *Muntele Maslinilor* și *al Galiei* și iram (sic!) vo (sic!) 40 de înkinători și am cetit și icoasele Domnului și am sărutat urma piciorului Domnului și ne-am dus acolea, supt giemie, și la *Peștera Sf. Pelaghiei*. Și de-acolea ne-am dus și la *Viltania*. // Și înții ne-am dus afară din sat, unde au întîmpinat surorile lui *Lazăr* pre Domnul. Și este acolo locul ocōlit cu pietre și în mijloc — *pilatră* mai mare. Și de acolea ne-am întors în *Viltania*, în sat, și ne-am dus și la *Mormintul lui Lazăr*. Și este peșteră și ne-am scōborît pă trepte, și deasupra este giemie. Și de acolea ne-am întors și scōborînd din *Elcon*, ne-am dus și la *Mormintele pro(0)roclor*. Și de acolea în *Ierusalim*.

36. *Berut* = Beirut, port la mare.

37. Înții este portul *Sidon* și apoi *Tyr*.

38. *Acria* = Acria, port.

39. *Caifa* = Harfa, port.

40. *Iafa* = Iaffa, port.

41. *Înălțarea Crucii*, sărbătoare la 14 septembrie.

42. Vezi nota 26.

43. *Sinodicon* = sala de adunare.

44. *Credrilor* = chedrilor.

Octombrie 24. Hebron

Eșind prin Poarta lui David, am luat-o spre amiazăzi și am trecut pe la Poarta pro(oro)cului Ilie și pă lingă Mormintul (sic!) Rahilei și am luat(o) în dreapta, pînă satul Bejala. Și eșind din sat, am trecut peste deal, la Sf. Gheorghe și am mas seara acolo. Și ne-am dus și în biserică și ne-am inkinat. Aici este icoana Sf. Gheorghe,

Fila 24: făcătoare de minuni și o parte din lanțul Sf. Gheorghe și să tămăduiește mulți oameni, mai cu seamă cei îndrăcili. Și este așezată această icoană în păretele cel din dreapta, cu toate patimile Sf. Gheorghe inprejur. Și am intrat și în sf. altaru și este, în dreapta cum intri, un dulap în zidu, niște bucăți de piatră ca cum ar fi tăete, care zice cei mai mulți că un preot slujind sf. liturghie au vărsat sf. potir pă sf. masă și îndată sf. masă s-au tăiat bucăți și preotul au murit pă loc. Încă și papii lui este în acel dulap spre mărturie, încit și turcii au la mare evlavie pă sf. Gheorghe.

Și a doa zi, luni de dimineață, am plecat și am trecut pe la *Havazurile lui Solomon*. Și de acolo am luat-o drept spre apus, și în opt ceasuri am ajuns la *Ale Rehman* și ne-au plourat 3 ceasuri. Și am tras seara la un ovreu în gazdă. Și dimineața ne-am dus în Hebron, în orașu, la Mormintul // lui Avram, Sara, Isac, Iacob, unde acum este gîamie cu doo minarele. Și zid mare este inprejur și nu lasă pă creștini să intre în lăuntru turcii. Și pă urmă ne-am întors înapoi ca 1/2 ceas, pă la *Stejarul din Mambri* ce este între niște vii. Și este gros acest copaciu ca de 4 brațuri de om și doo palme. Și are mai de jos 5 craci și sus să face mai mulți craci. Și dedesuptul lui este poeniță foarte micuță și frumoasă. Și de aicea ne-am întors înapoi pă la *Havazurile lui Solomon* și am îndreptat drumul drept la Ierusalim, pîntre Fitleem (sic) și Efraita, și seara am ajuns la Ierusalim, în zioa de Sf. Dimitrie.

Sf(intul) Sava

Octombrie 1, am fost la Sf. Sava.

Dekembrie 4, simbătă, iarăși am fost la Sf. Sava și a doa zi, în zio de Sf. Ioan Damaschin a slujit arhieru(l) Iordan, în *Biserica Sf. Ioan*, unde este și mormintul.

Fila 25: Și Duminecă seara au fost vecernie mare, cu prea frumoasă paradă. Și la litie am eșit pre ușa cea din artică și ne-am pus din năința mormintulu(i) Sf. Sava și acolo au sfințit litia. Și luni noaptea, pe la 7 (ceasuri) turcești, am intrat la utrenie. Și după utrenie s-au început și liturghiia și au slujit și arhieru și șase preoși, între cari am fost și eu nevrednicul și trei diaconi. Și cînd am eșit mai era pînă la zio 1 ceas. Și pă seară ne-am plimbat pă la *Tîrgul de atară*, unde sui 70 trepte și sus este și *Paraclisul Sf. Ioan Botezătorul*. Și m-am dus și pă la peșteri, de ne-am plimbat, și ne-am uitat. Și cînd scobori pă dîndosul minăstirii, dedesupt este *Aghiasma Sf. Sava*. Și am luat-o pă *Valea Pîngerii* în jos și ne-am dus pă ea mai în jos și ne-am urcat la *Peștera Sf. Csenofont*, unde au avut și biserică și am văzut și ale fiilor lui Arcadie și Ioan, peșterile. Și este sus, în mal, în piatră, peștere multe și pă o parte și (pe) alta. Și luni seara s-au făcut vecernie în *Biserica Sf. Nicolae*, în peșteră. Și a doa zi au slujit și arhieru(l) sf. liturghie. Și după liturghie am și plecat la Ierusalim. Și cînd vrei să eși din cetate la Sf. Sava, o ei din *Poarta lui David*, în stînga, cam la răsărit.

Despre bisericile Sf(intului) Sava

1. (Biserica) *cea mare cu hramul Sf. Sava* este mai meremisită de împăratul Justinilian. 2. (Biserica) *Sf. Nicolae în Peșteră*, făcută de Sf. Sava și destul de mare. Icoanele cele împărătești, cum și a Sf. Nicolae îmbrăcată în argint trimisă de Rosfia. 3. Aici, la strana stîngă, este o timpă întreagă cu toate icoanele ei ce-i zice că este de la Sf. Gherasim și este și icoana Domnului și a Maicii Dom(nului) și Sf. Ioan Botezătorul și altele 2: a Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil — jumătate și apoi mai este și lingă tronul arhieresc o icoană foarte vekie, Sf. Ioan, ce zice că este de la *Minăstirea lui cea de la Iordan*. Și intri pă ușa de acia într-alt paraclis. Și acolo, iar sint multe icoane vekie. Și este în părete o cruce foarte mare, cu Răstignire, tot de la Sf. Ioan. Și este într-acest paraclis o fereastră spre apus, cu grătar de sirmă, *Fila 26*:

unde se vede înlăuntru o peșteră plină de oase și căpățini. Și afară, în fereastră este o raclă cu trei căpățini ce zice că sînt tot din acelea ale Sf. Cuvioși, pre carii i-au ucis sarakinii. Și cum ești din biserica Sf. Nicolae, dinnaente ca de trei pași, este *Cuvaciul Sf. Sava*. Și de acoloa, spre biserica cea mare, este ca trei stînjeni și e pardosit bine cu piatră și dedesupt e kimintira unde să îngroapă părinții. 4. Și urcăm prin artica (sic) în stînga, și mai urcăm vr-o trei scări și este *Paraclisul Sf. Gheorghie*. 5. Și de aicea mai urcăm treptiș încă o scară și este *Paraclisul Sf. Ioan Damaschin și Sf. Varvera*. Și spre apus este și mormîntul sf., supt pardoseară (sic!) și este și peșteră, unde acum este numai o gaură și are perdele. Și de aici am urcat la Pirgul de Sus, din care vâstete (—pentru vestește) cînd vin inkinătorii. 6. (*Paraclis*) al Sf. Ioan Gură de Aur, tocmai la finicu, săpat în piatră. 7. În partea despre amiazăzi este (*alt paraclis*) al Sf. Apostoli Petru și Pavel. Urci pe o scară și din trînsul este altă peșteră !, tot în piatră, unde au găsit Sf. Sava un leu și pă urmă au lăcutit el acest paraclis. Acum au rămas nelucrător, pentru că avea o ușă de intra din Valea Plingerii Sf. Sava, pin altaru, și acum au astupat-o, din pricină că p-aicea au intrat harapii de au tăiat pă Sf. Părinți.

Tot la Sf. Sava se află o raclă de argint cu trei capete: a(l) Sf. Csenofont, Arcadie, Ioan — fiii săi — și o parte din celelalte sf. moaște ale lor.

Decembrie 14.

Cum ești din Poarta lui David, în dreapta, spre miazăzi-apus, într-o vale, este Mînăstirea Crucea, în depărtare ca 1/2 ceas și este o mănăstire foarte frumoasă, cu ziduri mari. Și este intrînsa *scemenar*, de învață frații din Patriarhie. Și este în altar supt sî. masă, spre apus, locul unde au tăiat lemnul Sf. Cruci.

Și de acoloa am apucat spre miazăzi, ca doo ceasuri și am dat de cetatea Iudei, unde au fost casa Sf. Zahariia și s-au născut Sf. Ioan. Acuma este biserică *frînkiască*. Și eșînd de acoloa, am mai mers spre apus de un ceas pină la Oribi, unde este o piatră mare și intrînsa este biserică, unde s-au ascuns Sf. Elisaveta cu Sf. Ioan.

Fila 27: Și te sui patru trepte, lîngă biserică, și este și un izvor ce-i zice și Aghiasmă.

Și seara iarăși ne-am întors în Ierusalim.

24 Dekem. (1860). În ziua de ajun am plecat la Vitleem și după ce am ajuns, am mers în Sf. Peșteră și ne-am inkinat și pi la 7 (ceasuri) turcești, au venit și Sf. Petru (sic!) (al Arabiei) dinpreună cu arhieru rusu și cu Filadeifia și cu tot clirosul din patriarhie, călări și le-am eșit întru întîmpinare, afară din mănăstire, cu steagurile și cu crucile și cu felinare și preoți mulți îmbrăcați și cu Evanghelia. Și Sf. Petru s-au îmbrăcat cu mantia și a mers pă jos și blagoslovia în doă părți cu amîndoo mîinile și tot Vitleemul adunat și norod de prin sate și femeile pă case ura, făcea un mere șgomot și soldații turci cu pușcile și cîntăreții cînta și așa am intrat în biserică și îndată am început vecernia și la Văhod s-au îmbrăcat 20 preoți și Sf. Petru, între care și eu m-am îmbrăcat, și s-au sîntit și lilia și opustu. Și la 7 (ceasuri) turcești au tocat de utrenie și s-au început utrenia și s-au cîntat Polieleu 5, foarte frumos și pă urmă o Slavă și o Cratimă. Și în această vreme // s-au îmbrăcat arherei(i) și toți preoții și le-a dat și luminări, și îndată am eșit di(n) altar mai întii cîntînd Sf. Petru *sedealna* cea după polieleu și ne-am scoborit în Sf. Peșteră, în dreapta, și toți preoții și cîntăreții cînta după *sedeal(n)ă* ectenia de la diacon. Și pă urmă Sf. Petru au cetit Sf. Evanghelia a prasnucului și pă urmă «Mîntuește D(omne)» și vosglasul, arhieru(i). Și îndată au început Sf. Petru stihira intiiu, a canonului a cînta împreună cu tot soborul eșînd afară din Sf. Peșteră, prin partea stîngă, despre siriiani, diaconii întii și preoții și pe urmă arhieru(i) și 10 steaguri, crucile și felinaru(e) și înaintea steagurilor vr-o zece cîntăreți arapi cînta. Și așa am făcut litanie de trei ori înconjurînd. Eșînd din biserică prin partea stîngă, pină în tindă, printre doă rînduri de stîlpi. Și intrînd prin dreapta în biserică, tocmai prin mijlocu, și cînd s-au împlînit de trei ori, am venit prin mijlocu și am stat și s-au zis ectenia tocmai supt policandru din tindă și vosglasul de arhieru și pă urmă am intrat în altar, cîntînd: «Cine este Dumnezeu mare». Și tocmai după a șasea peasună și de la falite (sic), am luat toți blagoslovenie și s-au îmbrăcat 14 preoți și 7

Fila 28, diaconi și am hirotonisit pă Sofronie diacon și la vremea împărășirii. arhieru rus în stînga parte a Sf. Mese ne-au dat sf. trupu și în dreapta Filadeifia-

arhiereu, sf. singe. Și după opust moleben⁴⁵ pentru împăratul. Și au împărțit anafora Sf. Petru, în dreapta cu doi diaconi și rusu în stînga, pînă s-au isprăvit tot norodul, pînă să făcuse unul din zi. Și după liturghie m-am găgat pînă la franki, pînă dădăsupt, în peșteri, și era multe cotituri și multe mese de ale lor. Și la una din acele mese dedesupt era o fereastră cu grătar de her și intunerecime, unde zic că au fost aruncate oasele sf. prunci cei ucși de Irod. Și aceste (pe)șteri are ușă și răspunde tot în Sf. Peșteră, unde s-au născut Domnul. În Sf. Peșteră, drept spre răsărit, este Sf. Masă a mazăra și dedesupt este locul unde s-au născut Domnul. Și este o stea de argint poartată cu auru, unde sâruiți, și în dreapta și în stînga este ușa cu trepte și eși tot în biserică cea mare. Și este tot în peșteră 2 stîlpi în dreapta. Acolo este Sf. Esle. Acuma este a frankilor și sârutăm și noi. Și mai este 2 paraclise: Sf. Gheorghie și Sf. Nicolae. // Și pînă urmă am apucat spre răsărit, la vale, și am dat printru(n) sat ce-i zice: *Bisagoia*. Și de acolo am mai mers pînă la luncă, nișel, prin arături, și la capul arăturilor este o livadă de măsline și în mijlocu, o biserică în pămînt. Și acoperișul este potrivit cu pămîntul. Și ne-am scoborit pînă la trepte, în lăuntru, și am cetit și Evanghelia prasnucului. Aicea este locul unde s-au arătat îngerii ciobanilor. Și iarăși ne-am întors la *Vitilem* și de acolo am trecut pînă la *Pro(o)roc*ul *Ilie* și am venit iarăși în *Ierusalim*. De la *Ierusalim*, *Vitilem*ul stă la amiază zi.

(La Iordan)

1861 ghenarie 3, am plecat la Iordan și am dat pînă la Sf. Sava și a doua zi, miercuri am plecat și am luat-o drept la răsărit, pînă la munți, și pînă urmă am dat pînă la lunca Iordanului. Și să vedea și Marea Moartă. Și seara am mas la Sf. *Gherasim*, kiiar în trapez, că încolo toate sînt dărăpănate, asemenea și Biserica cea Mare, numai altaru este întregu cu bolta pe care tot să mai cunoaște puțină zugrăvială.

Fila 29: Și mai alături mai este și alt paraclis, tot dărăpănat, și să cunoaște și zugrăvială, încă în stornă foarte mare și destule zidării, din vekime. Și dimineața, în zioa de ajun, am plecat și am mai mers înainte ca 1/2 ceas și am dat de *Aghiasma Sf. Gherasim*, unde era o fîntină zidită cu piatră, și arădică mult, și trestie. Și de acolo am scoborit în lunca Iordanului într-o 1/2 ceas, sau *Vărsătura*. Și era crivină foarte frumoasă, plute și plopi, sălcii, cătină și iarbă foarte mare, pînă în malul gîrlei. Și dincolo sînt maluri foarte mari, și după ce am ajuns acolo, am început Ceasurile și Osfeștania cea Mare și Liturghia marelui Vasilie. Și am mas și seara tot acolo și m-am băgat în Iordan de 3 ori: în zioa de ajun, 1 (odată) și la utrenie, la șase (ceasuri) tucești, de două ori, tocmai în vremea utrenii, cînd cetia catismele. Și după utrenie, *psaltiriia* (tăiat) osfeștania și pînă urmă liturghia. Și ne-am împărțit toți cu sfintele taine, că eram 50 de părinți cu cei din Sf. Sava. Și după Liturghie am botezat 2 oameni, un evreu și altul copt-harpu. Și după // masă am plecat și am luat-o în sus, cum spre amiază noapte. Și am dat și pînă la Mînăstirea Sf. Ion Botezător(ul), unde este tot dărîmat. Și de acolo drept la *Ierihon*, pînă la cîmpu. Și era multe grădini, tocmai sus, la *Apele lui Eliseu* și copaci sălbateci, de două neamuri: unu de care au incunat pînă la Domnul și altul din care Sf. Ioan s-au hrănit cei zice acride. Și de acolo drept la *Apele lui Eliseu*. Și a stat acolo și este și iarbă frumoasă, loc foarte frumos de privit. Și de acolo m-am suit și în *Muntele Sarandar* și am umblat prin peșteri cu mare greutate și am dat și (de) două biserică zugrăvite, una unde s-au ispitit Domnul, unde I să cunoaște și urma Domnului, și alta a *Pro(o)roc*ului *Ilie* și *Eliseu*, unde să liniștia amîndoi, de unde să vedea și Marea Moartă foarte frumos. Și dimineața, în zioa de Sf. Ioan, am plecat și am dat și pînă la Sf. *Eftimie*. Și de acolo am trecut pînă la gîrlele coastele, unde să vede (de)stule peșteri. Și de acolo la Sf. Sava. Și Duminecă am slujit sobor. Și după masă am venit la *Ierusalim*.

Fila 30: 1860, 30 oct(ombrie). DE CITE ORI AM SLUJIT ÎN IERUSALIM.

Au slujit arhiereu rus în Sf. Mormînt, noaptea și de cu seară, au făcut privigherea la Sf. *Golgoita* și moleben înaintea sf. liturghii. Noi(embrie) 6, au slujit la Sf. *Ghipsimani* (sic!), cînd era și vreo 8 soldați cu ofițerii lor și maiorul și s-au împărțit toți și acolo a făcut moleben. 8 noi(embrie), Sf. Petru și Rusu la *Arhanghel*. Și au

45. *Moleben* = rugăciune.

făcut moleben după liturghie. 28. Detu (sic!), cînd au făcut *parastas* de 40 zile pentru împărăteasa *Alecsandra Teodorovna* și au slujit 5 arhieriei în *Biserica cea Mare*, dimineața: 1 *St. Pet.*, *Kiril Militopoleos*, *Tavoriu Neapolios*, *Tavoriu Iordan-Filadelfia*. *Acaftanghel (sic!) Ghiorgiu* și 14 preoți și zece diaconi. Și era la arhieriei toate veșmintele negre de catifea și cusute cu fel de fel de kienare și flori. Și bedernițele și tot tacîmul și prooții deasemenea. Și era toți egumenii adunați și luminări la tot norodul a dat. // Și eu și toți conțulații (sic) cu negru legați la mîini, încît și tavazii⁴⁶ rusești la bastoane tot cu negru și dedese toți consultații panderile (sic!) jos.

1861 *Ghenarie*.

1. La *Sf. Vasilie* au făcut litanie noaptea în *Sf. Mormint* și au ocolit *Sf. Mormint* de 3 ori și *Biserica Mare* odată. Și am sărutat și mina *Sf. Vasilie cel Mare*.

2. La *Botez* au fost la zio și au împodobit și *Sf. Mormint* foarte bine.

3. La *Sf. Kiril*, la zioa patriarhului și era la vecernie îmbrăcați, *Sf. Petru* și 50 preoți și 16 diaconi și luminări la tot norodul. Și dimineață 5 arhieriei: *Sf. Petru*, *Rusu*, *Tavoriu*, *Filadelfia*, *Iordan*, 24 preoți și zece diaconi. Și s-au făcut liturghia cu mare paradă. Și au făcut preot pă *Sofronie*.

Fila 31: Luna noem. (1860).

Cîte slujiri am făcut

1. Dek(em)v(rie) 14, în *Sf. Mormint*, cu *Tavoriu*, în zioa de *Sf. Filip*.
2. Detu 1, Detu, cu *Iordan*.
3. Detu 19, la *Sf. Golgota*, cu *Iordan*, simbătă.
4. Detu 20, Duminecă, în *Biserica cea Mare*, cu *Sf. Petru*.
5. Detu 26, simbătă dimineața, cu *Tavoriu*, la *Golgota*.
6. Detu 28, luni, în *Biserica Mare*, la *parastasul* împărătesei, cu cinci arhieriei.
7. Dekem(brie) 5, la *Sf. Sava*, cu *Iordan*.
8. Dekem(brie) 11, cu *Sf. Petru*, în *Dumineca Sf. Stremoși*.
9. Dekem. 19, la *Sf. Golgota*, cu *Tavoriu*.
10. Dekem. 24, la *Sf. Mormint*, trei preoți: *Avramie* și *Antonie* și eu.
11. Deke(mbrie) 25, la *Villeem*.

Ghenarie (1861).

12. La *Sf. Sava*, sobor, ghenarie 8.
13. Ghenarie 18, la *Sf. Kiril*, cu cinci arhieriei.
14. Ghenar 23, luni cu *Iordan*, la *Golgota*.
15. Fevr(uarie) 1, miercuri, la *Sf. Golgota*, cu *Iordan*.
16. Fevr(uarie) 5, pa (sic) *Anatolie*, *Biserica Mare*, sobor *Dumineca Hananian*.
17. Fevr(uarie) 10, la *Sf. Haralampie*, cu *Filadelfia*.
18. Fevr(uarie) 11, simbătă, la *Sf. Golgota*, cu *Filadelfia*.
19. Fevr(uarie) 17, vineri, în *Sf. Golgota*, cu *Iordan*.
20. Fevr(uarie) 19, Dum(ineca) *Fiului curvar*, în *Biserica Mare*, cu popa *Isaia* sobor.
21. Fevr(uarie) 20, luni, la *Sf. Golgota*, *Sf. Petru* //.
22. Fevr(uarie) 22, miercuri, în *Săptămîna curvar(ului)*, cu *Iordan*, la *Sf. Golgota*, al nostru *parastas*.
23. Fevr(uarie) 24, la *Prodomu*, sobor.
24. Fev(ruarie) 25, în *Simbăta Morților*, singur la *Biseri(ca) Harapului*, și *parastas*.
25. Martie 5, Dum(inecă) *lăsatului secu de brînză*, în *Biserica cea Mare*, cu *Tavoriu*, sobor.
26. Martie 11, Simbăta *Sf. Teodor*, la *Sf. Golgota* cu popa *Avramie*.
27. Martie 12, la *Dumineca Ortodocșiei*, în *Biserica cea Mare*, cu *Tavoriu*, 24 preoți și patru diaconi.
28. Mart(ie) 25, sobor, *Isaia* și *Antonie*.
29. April 1, la *Nazaret*, sobor cu arhiepiscopu *Nifon*, simbătă.
30. Martie (greșit, aprilie) 3, la *Tavor*, sobor — 3 preoți, luni.
31. Apr(ilie) 8, la *Sf. Golgota*, cu *Iordan* arh., simbătă.
32. Apr(ilie) 16, în zioa de *Florii*, în *Biserica cea Mare*.

46. Tavazii = șervețele.

33. Apr(ilie) 20, în *Sf. Mormint*, sobor.
 34. Apr(ilie) 23, în *Biserica Mare*, cu 6 arhierii.
 35. Apr(ilie) 24, la *Ghipsimani* (sic!), sobor.
 Fila 32:

Monastirile cele din Ierusalim

1. Minăstirea lui Avram: 1. *Sf. Avraam*; 2. *Sf. Apostoli*. 3. *Sf. Putruzeci de Mu-*
ci. 3. *Sf. Mironosițe*. 4. *Sf. Iacovu*. 5. *Sf. împărați*; 6. *Sf. Thecla*; 7. *Sf. Arhanghel*;
 8. *Sf. Ierarh Nicolae*; 9. *Sf. Dimitrie*; 10. *Sf. Ierarh Vasilie*; 11. *Sf. Gheorghe*; 12. *Sf.*
Gerina; 13. *Sf. Elhimie — Maicile*; 14. *Panaghia Saitana*; 15. *Sf. Erarhu Spiridon*;
 16. *Sf. Haralampie*; 17. *Sf. Ioan Botezătorul*; 18. *Megalo Panaghia*; 19. *Sf. Gheor-*
ghe, în Mahalaua Ovreiască; 20. *Sf. Doctori Cosma și Damian și Sf. Gheorghie*, afară
 de poarta lui David, cam la amiază-zi. 21. *Sfântul Theodor ruscile* (sic)⁴⁷ care vin
 de la inkinăciune. //

(*Punerea temeliei bisericii rusești din Ierusalim ce se zice Patriiarhie*) 1861, fe-
 bruarie 19, în Duminica Fiului Curvar, s-a pus temelia, la a doa biserică care să și
 se Patriiarhie, unde o să șază arhieru cu călugării, care este și despărțită, pentru
 care s-au pus temelii în numele împărătesii rusești, soția lui Nicolae împăratul,
 pentru care s-au pus și hramul Sf. Alexandra. Dintii au slujit arhieru la Arhanghel
 și după slujire au mers preoții și au făcut oseștanie și pe urmă au venit și Sf. Petru
 și Arh(iereul) Rusu și au intrat amîndoi în șanț, luînd întii de la altar, cîndînd teme-
 liu și Rusu arh(iereul) o boteza și cîntăreții cînta și pă urmă au cetit Sf. Petru molit-
 șa și după molitfă s-au scoborit amîndoi iarăș în șanțu, avînd numai epetrahirele la
 și și anaforele și au așezat întii jos o stambă (sic)⁴⁸ de argint, ca de doă palme în
 înțu și în lat după proporție, scrise numele răposăților: împărat Nicolae și împă-
 râteasa Alecsandra și a fiilor și a tot neamul. Și era o pîiără cioplită bin(e), în 4
 colțuri, și în mijloc o teiculiță în care au pus un clondiraș micu cu aghiasmă de care
 sfințise.

Fila 33: Și pă urmă a pus peste dînsa altă pîiără cioplită frumos, și la spate,
 despre pîrețe, au așezat o cruce ca de doo palme, iarăș cioplită frumos, au așezat-o
 frumos cu var, lipînd-o de ceilantă pîiără. Și de acolea luînd pă șanțu, au venit din-
 mînte (sic!) făcînd tot asemenea. Și de acolea luînd pă șanțu, au venit din-
 mîntă, în stînga, și pă urmă a eșit afară și au stat în altar, unde s-au făcut oseștaniia.
 S-au făcut arh(iereul) rus un cuvînt către norodu, zicînd mai întii că împărăteasa
 Alecsandra de mult au dorit ca să vie la Ierusalim și trebile împărătești nu o a lăsat.
 Dar cu foate acestea de au și murit, dar acum totdeauna este cu noi, privînd cu okii
 cei sufletești. Și după cuvînt, moleben, urînd întiiu pentru împărat Alecsandru și al
 țileu pentru împărăteasa Maria Alecsandrovnă și al treilea vecinica pomenire pen-
 tru împărăteasa Alec(sandra). Al 4(lea) pentru patriiarhul Kiril al Ierusalim(ujui). Al
 5(lea) pentru Meletie Arhiep(iscopul), Petru din Arabia și Kiril arhiep(iscopul) Mili-
 topoleos. Al 6(lea) pentru toți provoslavnicii creștîni. Și era tot Ierusalim eșit și
 mic și mare. Și pă urmă otpustul. // Martie 5, în zioa lăsatului sec de brînză.

S-au adunat toți hașii la Sf. Iacov, la biserică, la vecernie și au venit și Sf. (ar-
 hieru) Petru, dinpreună cu arhidiaconul și cu defteriu și au luat arhieru mantio și
 petrahirul și omoforul și s-au așezat în strană și s-au început și slujba vecerniei. Și
 după apust au cetit arhier(ueul) o molitfă (sic!) de ertăciune și pe urmă au eșit afară
 după cum era, cu crucea în mînă, și s-au pus pe scaun și un diacon de o parte și
 altul de alta și cite unul, cite unul pînă s-au strecurat toți hașii.

(La biserică Arhanghelul) Martie 8

Miercuri, în Săptămîna cea Mare, la biserică la Arhanghelul s-au îmbrăcat arhi-
 ereul și 4 preoți și doi diaconi și trei anagnoști, toți în haine — veșminte negre de
 cutiea și cu șireturile albe de hir și mitra și toate tot negre, numai stiharele cele
 preoțești și arhierescu, mohorîte și au slujit Presveștenia⁴⁹. Și după opust au făcut
 un cuvînt din ușa altarului către norodu.

47. *Ruscile* = rosoaicele.

48. *Tambă* = tablă.

49. *Presveștenia* = Liturgia mai înainte sfințită.

(La biserica Sfântului Mormînt)

*Fila 34: Martie 12. Dumineca Pravoslaviei*⁵⁰. S-au împodobit Sf. Mormînt foarte frumos, în mijloc de la icoana noastră în sus, de franki, și în dreapta tot de ai noștri și în stînga de armeni, și de jur împrejur. Și simbătă, pe la opt (ceasuri) turcești, au venit șase arhieriei de sus și au protimist⁵¹ de la Sf. Poartă pã Tavoriu, și au luat și mantia și era Sf. Petru și Rusu, Ncapoleos, Filadeliia, Iordan și le-au eșit la Sf. Poartă, înainte, preoți înbrăcați și diaconi și anacnoștii (sic!) cu sfeșnice și cu Evangheli și cu precurat kipul Domnului, și de acolo au început cîntăreții a cînta pînă s-au înkinat arhieriei(i) în Sf. Mormînt și pã urnă au intrat în biserică și s-au început vecernia. Și la vâhod s-au îmbrăcat 50 (sic!) de preoți și zece diaconi. Și s-au sfințit litiia și opustul.

Duminică Pravostaviei, dîmîncața, la un ceas turcesc s-au început sf. liturghie cu mare paradă. Și i-au eșit înaintea arhierelui, tot ca seara, și au luat mantia și pe urmă s-au pus în strana din stînga și pã urmă au început preoții cite doi a merge sã la blagoslovenie, întii făcea trei înkinăciuni din mijlocul bisericii spre Sf. Mormînt și pã urmă sã întorcea spre Iveri și făcea o matanie și sã duce și în dreapta la strana patriiarhului și iarăși făcea altă metanie și de acolo sã ducea și în stînga și făcea și arhierelui Tavoriu altă metanie, pînă 24 preoți. Erau și patru dîiaconi și după blagoslovenie am intrat în altar și ne-am îmbrăcat toți și pã urmă au orînduit arh(i)diaconul veșmintele arhierelui pe la preoți și ne-am scoborit în mijlocul bisericii, strîgînd diaconii: «Eșiți, preoților!». Și au început a sã îmbrăca arheireul în veșminte roșii, de catifea tot tacimul și cusute cu flori de fir și mitra tot asemenea, și pã urmă s-au început Sf. Liturghie.

Fila 35: Și la vâhodul sfințelor daruri cel mare, întii arh(imandritul) Visarion au luat sf. potiriu și al doilea arhim. copîia și lingurița și ceilalți preoți care cruci, alții Evangheli și alții sicrițașe cu sfinte moaște și kivoțele de argint poliite cu aur și cu smalturi și pîn vrema kinonicului au venit toți arhieriei(i) de sus, dinpreună cu Sf. Petru și toți preoții din Patriiarhie și diaconii și toți arhimandriții și egumenii și arhierul rusescu cu al lui ciros. Și au luat toți arhieriei(i) numai epetrahirile și onafoarele și cite o făclie în mină și cite o iconiță de argint poleită cu aur, asemenea și toată preoțimea și diaconimea, toți cite o iconiță și cite o luminare, oricu ce fel de sfinț și prasnîc.

Și după opust au eșit toți preoții, cite doi, cite doi, fiind doo rînduri, cit ar umbla doi oameni printre ei, și înaintea lor cinsprezece steaguri, tot flăcăi îmbrăcați cu stihare galbene îmbrăcați (sic) era care le ducea, și după dînșii 16 băeți anagnoști tot înbrăcați, cu sfeșnice. Și după dînșii un // preot înbrăcat, cu o cruce mare de argint poleită cu aur și Domnul răstîcnit (sic!) și Apostolii, Ev(angheliști) de smaltu, foarte frumoasă. Și după Sf. Cruce, preoții rînd, și după preoți, la urmă, un steag foarte mare și frumos. Și sub steagu, arhieriei pînză, și în mijloc Tavoriu cel protimisit, îmbrăcat în toată forma arhieriească și după el o roată de soldați turcești și de jur împrejurul Sf. Mormînt. Și așa eșînd din Sf. altar, prin ușile cele mari, și din biserică, pã ușa tot mai mare, prin fața Sf. Mormînt, o luam prin dreapt(a) Sf. M(o)r(mînt) și am ocolit de trei ori Sf. Cuvodiu și pã urmă am trecut pã lingă armeni și am trecut pe dinaintea Sf. Petri, unde au fost Domnul pogorit de pe cruce, și de acolo de jur împrejurul bisericii cei mari, cîntîndu-să Slavoslavia cea mare, foarte frumos. Și iera 2 cete de cîntăreți, una înaintea preoților și alta în urmă, înaintea arhierelor. Și era preoții îmbrăcați ca 200 (sic!) și diaconi 30 și arhieriei 6 și veșmintele tot roșii. Și după încungurare am intrat toți preoții în altar și ne-am desbrăcat și au rămas

Fila 36: afară, la ușa Sf. Mormînt, numai arhieriei și diaconii și arhierul protos sã suise sus pe o treaptă de piatră, dinaintea Sf. Mormînt, și s-au zis ectenie, și după ectenie, *Stăpine mult milostive*, de arhier(eu) și opustul. Și după noi, îndată au început și armenii cu litanii lor... Și în vremea Liturghii, cînd noi eram pã la heruvic făcea frankii a lor litanii cu vaile că kiar vai iera, căci de-o parte răstănea, și organile de alta, parcă sã cutremura și pietrele de atita sgomot ce sã făcea de la toate neamurile. Dar frumusețea Sf. Mormînt, cine poate a spune? Mulțimea candel(le)lor și icoanele cele frumoase și atitea mulți de luminări și glastre cu fle:

50. *Dumineca Pravoslaviei* = Duminica Ortodoxiei.51. *Protimisit* = rînduit a fi cel dintii.

ce era puse pe dinsul!? Apoi mulțimea norodului sau a noroadelor că numai încăpea, că după ce era pă sus toate arhondăricile pline, apoi și pe jos nu mai avea loc. Puteai zice: «*Ridică împrejurul (sic!) okii tăi, Sioane, și vezi pre lli(i) tăi*», și cel(elal-te). Și iarăși: «*Luminează-te, lumînează-te, Noule Ierusalime*» și ce(lalalte). //

(La Ghetsimani)

Despre Bunavestire (1861).

Martie 25, simbătă în ziua de Bunavestire au fost cam (sic) hram la Ghipsimani (sic!) și au slujit Sf. Petru. Era destul calabalic, încît numai încăpea.

Despre închinarea Sf. Cruci.

Simbătă seara (a)părusile iarăși ca la Dumineca pravoslaviei, împodobit Sf. Mormint cu toată desăvirșirea: ai noștri, frankii, armenii. Și au eșit preoții cu Evanghelii și cu crucea înbrăcați la Sf. Piatră de am întîmpinat pă arhieriei și s-au înbrăcat cu manția Filadelfia. Și de acoloa am merseră cîntînd cîntăreții: «*Mintuește, Doamne, norodul tău*», pină dinaintea Sf. Mormint și am stat pină ce s-au înkinat arhieriei(i) în Sf. Mormint și de acoloa am intrat în sf. altar și ne-am desbrăcat și s-au început Vecernia și la Slavă s-au început a să înbrăca preoții după obiceiul și era 50 de preoți și zece diaconi și s-au sfințit și litiia și opostul.

(La Golgota)

Duminecă 27 martie

La utrenie s-au scos sf. cruce, după obiceiul, de arhieriu Taboriu și după utrenie ne-am susit la *Sf. Golgota*, unde au slujit arh(ie)r(ieu) Sf.

Fila 37: Liturghie, dimpreună cu șase preoți //. Și la ziă au fost altă liturghie în Sf. Mormint, arhieriu Filadelfia și 5 preoți și patru diaconi. Și după liturghie ne-am înbrăcat toții preoții 100 și diaconi 20. Și ni s-au dat cite o cruce și luminare și un buket cu flori în mină la toți. Și arhieriu protos s-au îmbrăcat în veșminte-roșii și au luat cinstita cruce cea cu sfînt lemn în capu și cei lanți arhieriei pă urmă, și am eșit făcînd litanie încunjurînd Sf. Mormint de 3 ori, cîntîndu-se: «*Mintuește, Doamne, norodul Tău*», și pă urmă am înconjurat și bisericea cea mare odată, cîntînd Slavoslaviiia și pă urmă arhieriei(i) au rămas din naintea Sf. Mormint și noi am intrat și ne-am desbrăcat și opostul și incolo toată urmarea au fost tot ca la Dumineca Ortodocsiei.

Despre Sf. Nazaret

Luni după inkinarea Sf. Cruci, martie 27, eșînd prin *poarta Damascului*, pe la prinz, am apucat cam spre amiazănoapte și am mers cale ca de 4 ceasuri pină la *Ramala* și seara am mas în biserică și marți dimineața am plecat și am urcat fel de fel de munți și văi. Și deacă ne-am apropiat de *Neapoli Samaria* și arăpește *Neapolis*. Era pe văi // arături cu grîne foarte frumoase în spic aproape de copt. Și pe urmă s-au făcut o vale foarte frumoasă și la începutul văi(i), în mijlocul este *Pușul Samarincii*. Dar acum este astupat cu totul, numai să cunoaște acum niște ruene (sic!) și niște stîlpi îngropați în molozu, care zice că ar fi fost și biserică. Și de acoloa am mai mers ca o 1/2 ceas prin măslini și arături și am intrat în cetate. Dar cetatea este foarte vekie și strîmtă și urîtă. Și seara am tras la metoh. Și lăcutorii aceștii cetăți sînt oameni foarte răi. Sta să ne ugică cu pietre și dimineața am plecat.

(La casele lui Irod, ruinele unei Mînăstiri)

Miercuri, martie 29, jumătatea postului. Și după ce am eșit di(n) cetate era pe lunca Samarii, grădini cu lămii și smokini și alte roade și isvoare foarte frumoase. Și am mers ca 3 ceasuri, urcînd și scoborînd pină la *Sevastia*, la casele lu Irod. Și am mers întii unde au fost temnița, unde au inkis pă Sf. Ioan și să vedea zidării veki (făcute) de împărăteasa Elena, ca cînd ar fi fost mînăstire cu casă împrejur și să vedea în mijlocu și zidurile bisericii. Și acuma este geamie și dedesupt ne-am scoborit pă trepte în temniță și în fundul temniții era o ușă și să făcea o cămară mititică //.

Fila 38 : Și să vede în părete trei borte care zice că ar fi : 1. mormintul Sf. Ioan, 2. Sf. Ioil și 3. *Simcon*. Și această minăstire este pe un deal ca *Apostolake*. Și deacă am plecat și am mers puțin să vedea o așezătură și era 8 stâlpi îngropați în pământ, care zice că ar fi fost casele lui *Irodu*. Și de aceea, seara am mas într-un cimpu lângă un sat ce să zice *Berkinu*. Și dimineața, joi marție în 30, am plecat și am scoborit într-o vale și s-au făcut o luncă foarte mare și spre răsărit muntele Ermonului și îndărătul lui, *Thabor*.

(La Minăstirea din Nazaret)

Și am mers pin acea luncă plină de arături și de iarbă mare ca 6 ceasuri și pă urmă am urcat un deal și am scoborit în *Nazaret*. Și am tras la minăstire. Și seara am merse la biserică la pave(ce)rnită. Și este această biserică mare cu trei altare, zidită de împărăteasa *Elena*. Și la mijlocul bisericii, în stînga, m-am scoborit pe 7 trepte și este altă bisericuță, foarte frumoasă, pardosită cu marmuri. Și are și timplă și 2 icoane și în altar supt sf. *Masă*, este o fintină bine zidită și deasupra căpac și candelă deasupra arde. Și această apă ese alară din curtea bisericii și ia tot *Nazaretul* apă. La acest isvor au venit și *Maica Domnului* să ia apă și i-au adus // întâi ingerul *Bunavestire* și de acia *Maica Domnului* s-au dus la casa lui *Iosifu* înspăimintat(ă) și pă urmă și acolo i-au adus al doilea ingeru *Bunavestire*. Și vineri, a doa zi, am eșit din *Nazaret* ca o jumătate ceas, spre *amiază*, la sprinceana muntelui, unde *jidovii* vrea să-i dea brînci *Domnului*, *jidovii* (sic!). Și să vedea o fărîmă de peșterică în piatră care zice că ar fi fost *paraclis* și să vedea și o sternă fărîmată. Și de aceea să vedea lunca *Nazaretului* și *Iermonul*. Și de aceea ne-am întors în *Nazaret* și ne-am dus la *franki*, unde au fost casa lui *Iosif*. Aici este biserică foarte mare și frumoasă. Și din biserică ne-am scoborit pă câteva trepte, jos, unde zice că kiar într-o această peșteră au adus ingerul *Bunavestire*. Aici este *masă* a *frankilor*, unde slujesc și este un stîlp crăpat și rupt de la un loc, care zice că ingerul l-au rupt cu aripa. Și mai era altul lângă o fereastră zidit în zid și ardea o candelă. Și de-aceia ne-am mai urcat câteva trepte și am dat într-altă peșteră unde zice că ar fi fost bucătăria lui *Iosif*, unde gătia *Maica Domnului* bucate. Aicea este *Minăstirea* cea mare a *frankilor*.

(Atelierul de tîmplărie a lui Iosif)

Și de aicea ne-am dus și la *Prăvălia* lui *Iosif*, unde au lucrat *Iosif* tîmplăria, ce este biserică tot a

Fila 39 : *frankilor*. Și de acolo ne-am mai dus la alt loc ce este tot a *frankilor* biserică, unde zice că au mincat *Domnul* cu ucenicii săi.

(La biserică din Cana Galileii)

Aprilie 1.

Simbătă am slujit Sf. *Liturghie* cu *Nifon* mitropolitul, sobor și după *liturghie* am plecat și am mers ca 2 ceasuri pină la *Cana Galileii* și am intrat în biserică și am văzut doo vase zidite din acele ce au fost cu vin și să vedea într-o grădină, peste drum, niște zidării foarte vekie și niște stâlpi, care zice că ar fi fost acelea casele în care au fost nunta cea din *Cana*. Și de acolea, după ce am eșit din acel sat am dat într-o luncă foarte frumoasă, cu arături și cu grîne și am luat-o tocmai spre răsărit și am mers ca 3 ceasuri și iar am urcat un deal numai cu arături și cu finețuri pline de flori și să vedea de vale spre răsărit și *Marea Tiberiadei*. Și întru acest loc sînt multe pietre mari și negre și aicea este locul unde *Domnul* au blagoslovit cele 5 piini, unde și noi am blagoslovit piini și grîu. Și de acolea am mai mers ca doo ceasuri scoborînd pină la *Tiberiia*. Și am trecut tocmai pe lângă zidurile cetății, la băi și am mas seara acolo. Și a doa zi m-am dus, și într-această cetate // și este foarte vekie și dărăpănată, făcută tocmai de *Tiberie* *kesarul*, tocma pe marginea mării și pă urmă am și plecat și pe la 8 ceasuri am sosit la *Tavor*. Și era pă drum numai verdeață și pă lângă munte numai văi cu copaci și pă dedăsupt fineață. Și acest munte *Tavor* este tocmai ca un pepene și este plin de copăcei și pă dedesupt fineață și în virfu așezătură foarte lată și pă margine se vede zidării foarte mari dărăpănate și la o parte cum te urci este a noastră biserică cu trei altare.

Și luni, aprilie în 3 ne-am sculat de noapte și am slujit Sf. Liturgie sobor și am și plecat, și după ce am scoborit în luncă, am mers ca 2 ceasuri numai prin grîne și cam la amiază să făcea Ermonul, munte foarte mare și gol. Și am trecut pe lângă **dn̄sul** și pe dinaintea lui și seara am mas în cîmp, lângă un orașel turcesc ce-i zice **Gini**, lângă un izvor. Și marți am plecat și am mers ca 3 ceasuri și am trecut pe lângă un lac foarte mare ce-i zice că ar fi fost Marea Chergliesenilor și de acolo seara la **Samariia** și miercuri seara la Ierusalim.

Sf. Sion

Fila 40: Aicea să îngropăm morții creștini și de la celelalte neamuri. Aicea sînt casele Sfintului Ioan cuvîntătoru de Dumnezeu, Aici și Sf. Duh s-au pogorit în foisor. Aici Domnul au hirotonisit pã Sf. Iacob. Ce folos? Acum este geamit. Această biserică unde să află înlăuntru și mormîntul lui David și Solomon, tot de împărăteasa Elena este zidită. Aicea la pogorirea Sfintului Duh ese cu ceadir și vine și arhiereu de face vecernia și citește mol(i)ifele și plecările de genunke. În această sîntă zi ese tot Ierusalimul, creștinii, de ascultă St(anta) slujbă.

Țarina Olarului

Aicea (e)este mormînturile streinilor de să îngropa din vekime. Acest loc s-au cumpărat cu prețul Domnului și au fost în groapa streinilor. Dar acum nu să mai îngroapă nimenea, ci la Sf. Sion. Țarina olarului este peste drum de sfintul Sion, peste o vale, peșteri și morminturi săpate în piatră, din vekime //.

Eleonul

În simbăta lui Lazăr am fost la Sfintul Eleon, unde au fost și liturghie cu arhiereu și de aicea am fost la Viftania, la mormîntul lui Lazăr.

Dumineca Floriilor

Simbătă a șasea s-au făcut vecernie mare în biserică cea mare și mai întii au eșit la Sf. Poartă, înaintea arhiereilor cîțiva preoți îmbrăcați cu Sfintele Evanghelii intru întîmpinare. Și de acolo Sf. Petru au luat mantia și au ven(i)t cîntîndu-le pînă dinaintea Sfintului Mormînt. Și au intrat de s-au înkinat în Sfintul Mormînt întii arhierei și pe urmă preoții, arhimandriții și tot clirosul cel din patriarhie care scoborise cu arhiereii. Și după sărutare au venit în biserică cîntînd pînă la mijlocul bisericii și-au stătut Sf. Petru și au blagoslovit tot norodul cu crucea în toate părțile și s-au suit în strana din stînga și pe urmă au început să toace în toate tocile și clopotele cele din Roșia și după toacă vecernia, vâhod mare au loc preoți îmbrăcați în veșminte numai albe și diaconii vre-o 16 tot asemenea îmbrăcați și sfințirea litiiei și opustul. Dar Sf. Mormîntu cu totul era împodobit mai mul(t) decît altădată de greci, franci și armenii și toată biserică cea mare și Sfinta Golgofta și toate sfințele înkină-citii.

Așa podoabe nu am văzut niciodată de frumoase.

Utrenia Floriilor

Fila 41: Au slujit în Sf. Mormînt arhiereu. Era destul de frumos... (loc gol pentru completarea descrierii).

Liturghia Stîlpărilor

La unsprezece (ceasuri) turcești au venit arhierei(i) și s-au îmbrăcat cîteș patru în veșminte albe: Sf. Petru, Rusul, Tavoriu, Iordan și 30 preoți poate și mai bine și zece diaconi numai în albe veșminte și s-au făcut Sfinta Liturghie cu destulă paradă. Și după opust, arhierei(i) s-ai skîmbat în alte veșminte numai cusut cu kipuri de sfinți

cu mare iscusință din vekime antici și s-au îmbrăcat cîți preoți s-au găsit și diaconi(i) toți în veșminte albe, avînd în mîini stîlpore de linic și cite o luminare și s-au înșirat toți din ușa altarului pînă la Sfîntul Mormînt. Și în urmă arhieriei Sf. Petru în mijlocu cu crucea și înaintea steagurilor, un om cu o cracă de măsline mare în mîini și pînă urmă cele 14 steaguri tot altică din vekime cusute cu mare iscusință și de tot steagul cite un anagnost cu sfeșnice cu luminare și după steaguri un preot cu crucea cea de Roșia și doi diaconi o cădeau și după Sf. Cruce, preoții, și după preoți arhieriei(i) și la spatele arhierieilor steagul cel mare, pe o parte Răstignirea și pe alta Învierea. Și am încunjurat Sf. Mormînt de 3 ori cîntînd: «Învierea cea de obște» și Canonul Floriilor. Și pe urmă Slavoslavia cea mare, cînd s-au // înconjurat biserica cea mare și după înconjurare, opustul de la arhieriei dinaintea Sf. Mormînt.

Sfînta și Marea Joie

În Sfîntul Mormînt, Liturghie, preoți sobor. În Sf. Golgota, arhieriu la zio, Thavoriu și la Sf. Iacov altă liturghie, arhieriu Iordan și după opustul de la Sf. Iacovu, mai înainte fiind gătit locul sfîntei spălări, un foisor ca de o jumătate stîncen înalt, așternut prea frumos cu scaune și în mijloc scaunul arhierieului în mijlocul (sic). Îndată au eșit arhieriu cu patru diaconi și doisprezece preoți îmbrăcați mai înainte în kipul celor doisprezece apostoli, cîntînd canonul și îndată s-au suit sus și au șezut pe scaune și în zid la *Poarta lui Avram* era amvon făcut de her și s-au urcat arhimandritul Athim Ghepsimanitu și au început a spune Evanghelia spălării(i) și intii s-au dat jos și s-au rugat arhieriu de 3 ori și 3 care era în kipul lui Petru și Iacov și Ioan și venia la dinșii și ei să făcea a dorm și pe urmă s-au pre urcat sus

Fila 42: și s-au desbrăcat arhieriu de omofor și de sacos și au rămas numai în stihar și s-au încins cu fotă și un prosop pînă umere și au început a spăla picioarele de la cel mai mic, întocmai după cum zice în Evanghelia și pînă urmă le săluta (sic!) arhieriu.

Utrenia prea frumoasă

S-au început de la 9 și au ținut pînă la 1, fiind arhieriu rusesc protimisit cu toată sinodiia lui.

Pentru ceasurii (sic!) în Sf. Marea Vineri. S-au citit la unu din zi, în Sfînta Golgota.

Vecernia

La 8 ceasuri au scoborit arhieriei(i) din Patriiarhie. Vohodul numai 1 arhimandrit și doi diaconi și opustul.

Utrenia. Epitaful

La patru ceasuri au venit arhieriei(i) și s-au început utrenia și după canoane s-au îmbrăcat tot preoții, tot veșminte negre. Asemenea și arhieriei(i) și diaconi(i) și au scos pe Sf. Masă, Aerul și îndată au început a să sui preoții pînă ușa cea // din altar, care merge la Sfînta Golgota și după preoți diaconii și după diaconi arhieriei(i) cu capetele goale. Patru ducea aerul și pe urmă Sf. Petru. Și deaca au suit la Sf. Golgota au pus aerul pe Sf. Masă și au cîntat și cuvînt au făcut arhieriu rusescu. Și pînă urmă am scoborit la Sfînta piatră și au pus aerul pînă sfînta piatră și pînă urmă au pus arhieriei mitrele în cap. Aicea au făcut un arhimandrit cuvînt foarte frumos, poate au ținut ca un ceas și mai bine și grecește și turcește. Și de aicea am mers și am băgat Sf. Aer în Sf. Mormînt și l-au pus pe Sf. M(o)r(mînt) și s-au pus arhieriei(i) în mijlocu și cu diaconii și preoții rînd și de o parte și de alta pînă mai coprinsese Sf. Mormînt. Și după Prohod, «Sfînt e Domnul» și iarăși cuvînt grecește și harăpește și «Toată suflarea» și Slavoslavia mare și după Slavoslavia au luat iarăși arhieriei(i) Sf. Aer și-l ducea de colțuri cu mina așa precum ai duce ceva pe jos, iar nu în cap și în cea lantă mină un Tratatvanghel mitelulu (sic!), îmbrăcat și poleit cu aur.

Fila 43: și luminare și Sf. Petru în urmă cu cirja și iarăși cu Evanghelia și l-au băgat în sf. altar și l-au pus pe sf. masă. Și ceceleante după obicei. Și cînd am eșit era ceasurile 9.

Despre Sf. Lumină

Simbătă, la șase, au pecetluit pașea (sic) Sf. Mormint și la 7 și 1/2 au venit și Sf. Petru și s-au îmbrăcat în veșminte albe și cițiva preoți și diaconi. Și harapi(i) îndată zioa striga după cum au ei obiceiul. Dar acum mai grozav striga și au eșit Sf. Petru, preoți și cu steagurile și au încu(n)jurat de 9 ori Sf. M(ormint), cîntînd «*Învieria Ta*» și pe urmă iarăși s-au rugat și au intrat în Sf. Mormint și îndată cum au mers Sf. Piatră, au luat acel bumbac foc și tot Sf. M(ormint) ca cînd i-ar fi dat foc. Și îndată harapul cel rinduit i-au aprins fă(l)nerile și fuga în Sf. Altar și îndat(ă) și clopotele, de-ți lua auzul și tocmai la skevofilake au stătut. Și după zece minute și // pe Sf. Petru l-au adus pe sus și l-au pus pe proscomidie cu doo mănuke luminări*. Și după ce au împărțit sf. lumină la toți, s-au început sf. liturghie și pe la 11 ceasuri am eșit.

Pentru Sf. Înviere (la Sfîntul Mormint)

Simbătă noaptea spre Duminecă, pe la patru, au tocat și s-au început «Canonul Simbetei Mari», în cari vreme au început arhieriei(i) a să îmbrăca cite șase, în veșminte albe, foarte frumoase, numai cu cusături în hir și preoți și diaconi tot asemenea era ca loc preo(ți). Și îndat(ă) au eșit înainte steagurile și preo(ți) 2 rinduri arhieriei(i) și am făcut litanie împrejur Sf. Mormint, încunjurînd de 3 ori și pe urmă ne-am pus rînd pe la ușile împărătești pînă dinaintea Sf. Mormint și la ușile Sf. Mormint arhieriei, și îndată Sf. Petru au cetit «Evanghelia Invierii». Și după Evanghelia, îndată au început: «*Hristos uu*

Fila 44: *învial*» a cînta, și steagurile ținea de bucuria Învierii... Așa frumusețe n-am mai văzut. Și cînd ne-am întors în altar au început Sf. Petru a cînta «Canonul Invierii» și au rămas arhieriei(i) afară pă scaune cu cruci (cruci) și cu Evanghelia în mînă, pentru sărutare. Și după utrenie s-au început sf. liturghie. Și (cînd) s-au luminat de zio am și eșit.

Despre a doa Inviere

Duminecă, pe la 8, am scorbit arhieriei toți îmbrăcați și preoți și diaconi, foarte frumos, și îndată s-au început vecernia și vâhod mare și evanghelia, în zece feluri s-au spus. Și foarte frumos era, după cum niciodată n-am văzut. Și iarăși sărutare și opustul. //

APRILIE 26* MERCURI (PLECAREA ÎN ORAȘUL ALEXANDRIA DIN AFRICA)

Am plecat la lafa și seara am sosit la metoc și joi am stat. Și vineri am mers la agent și am dat cite 6 galbeni pîn în Galați. Și pîn la 9 (ceasuri) turcești ne-am suit în vaporul nemțescu, vineri în zioa Isvorului, fiind mare furtună și am și pornit. Și Duminecă de dimineața am sosit în Alecsandria și am mers pîn orașu și este o politie foarte frumoasă. Și ne-am dus la Patriarhie⁵². Și este vekie și are trei altare. Și are hramul: proto (- întii) Sf. Sava, și (al doilea) în dreapta, Sf. Aftanasie și (al treilea) în stînga, Sf. Ecaterina. Și este în acest paraclis și *coloana* Sf. Ecaterina (pe) care au fost muncită. Și de aceea am mers la altă biserică, cu hramul *Evanghelistra*, adică Bunavestire. Așa, biserică frumoasă cu trei altare și cu doo rinduri stîlpi de marmură și timplă de marmură lucrată cu mare iscusință.

Și de acolo am mers la *drumul de hier* și am văzut și *riul Nilului* și am eșit la margine și am văzut și vărsătura Nilului.

(La orașul Izmir)

Și marți, a 3 (a) zi

Fila 45: pe seara, mai 2, am plecat (pe apă). Și am mers mercuri. Am trecut pîn dreptul Patmosului și joi și vineri (sic!) dimineața am sosit în Ismir. Și am mers pîn oraș și ne-am dus la o biserică, Sf. *Gheotghe*, foarte frumoasă. Și de aceea ne-am dus la *altă biserică* iarăși frumoasă, cu clopotniță foarte înaltă și delicată și *Biserica*

* (La Fila 44 v făcuse următoarea redactare mai clară: Petru a sosit pe sus, aducîndu-l arabi, numai în stihar și cu doo mănunkiuri luminări în mîini, aprinse și l-au pus pe proscomidie).

52. Patriarhia din Alexandria.

Sf. Fotini, iarăși cu trei altare și cu trei altare (sic!): 1. *Sf. Fotini*, al doilea *Sf. Aftanasie* și al 3 (lea) *Sf. Aftanasie* (sic!), biserică foarte împodobită.

Și de-acolea mai umblind pînă tîrg, am dat într-o ulicioară, unde vedeam niște luminări arzînd și dedesupt *aghiasmă cu căpăcel* ce-i zice că este a *Sf. Nicolae*, unde s-au arătat *Sf. Nicolae* de multe ori și chiar odată au ars *Ismirul*.

Și de-acolea am mers tocmai la marginea *Ismirului*, unde este o mulțime de kipariși (sic!), unde să îngroapă turcii. Și de acolea ne-am urcat mai sus la o *cetățuie vekie*, dărîmată, de unde spre amiazăzi să vedea și drumul cel de hier, care merge la *Țarigrad*; de unde să vedea și o vale frumoasă prină (pt. plină) de vii și arături și grădini.

(DRUMUL PE APĂ PRIN MITILENE, CEANACALIA, DELIBOL ÎN ȚARIGRAD)

Și sîmbătă la ora 9 (ceasuri) turcești am plecat, mai 6. Și noaptea, pe la 8 (ceasuri) turcești, am stat ca 2 ceasuri la un oraș ce-i zice *Mitilini* și au mai descărcat cite ceva. Și iarăși au mai încărcat și iarăși am plecat și am trecut pe l-

Fila 46: îngă *Dardanele*. Și pe la 9 (ceasuri) turcești am stat puțin la *Ceanacalia*. Și seara, pe la două ceasuri turcești, am stat la un orașel ce-i zice *Delibol*, ca jumătate de ceas. Și luni, a doua zi, pe la amiazăzi, am intrat în *Țarigrad*, mai 8. Și marți dimineața am fost *Balacli*. Și de acolea ne-am întors iarăși în cetate. Și ierea deasupra porții, cum intri în lăuntru, niște oase mari ca de urilaș și o ghiulea cu coadă. Ei zice că acele case au fost ale unui viteaz ce să zice *deli Marcu*. Și cu acea ghiulea asvirlea. Și de acolea am intrat în tîrgu și iarăși am dat pi la acel stilpu pîrlit și pînă lipscăanii.

Și miercuri dimineața am trecut și în *Galata*. Și era și o biserică ce să zice *Sf. Dimitrie*. Și pînă seară am eșit din *Țarigrad*.

(SPRE ȚARĂ)

Și joi dimineața am stat nițel la *Bîrgarski*. Și pe la prînz am fost la *Varna*. Și aicea este o *cetățuie-orașel* foarte frumos. Este pînă malul mării, cum vii de la *Țarigrad*, în stînga. Aici este și Dunărea seacă, puțin mai îndărăt. Și aici, numai ca un ceas am stat și iarăși am plecat și am mers toată ziua și noaptea // și dimineața am trecut pe la *Sulina*. Și aicea numai ca 1/2 de ceas am stat și iarăși am plecat. Și am stat puțin și la *Tulcea*. Și de aicea să desparte un crac de Dunăre de merge la *Ismail*. Și de acia iarăși am plecat și seară, pe la 2 (ceasuri) turcești, am mers la *Galati* și cu vaporul austriac ce-i zice *Malta*. Și a doua zi, pe la 12 (ceasuri) nemțești, am plecat. Și deacă am ajuns la *Brăila*, am eșit din vapor. Și era (luna) mai, în treisprezece. Tocmai un an am făcut fără o zi, după cum plecasem acu(m) un an. Și am stat în *Brăila*, *Duminecă* și luni. Și marți am plecat și sîmbătă, mai (sic!) în 20, am ajuns la *Sf. Skit Ciolanul*.

1861 mai 20».

Pr. Dumitru BĂLAȘA

• R E C E N Z I I •

† Nestor Vornicescu. *Contribuții aduse de slujitori bisericești pentru independența de Stat a României, în anii 1877—1878*, Editura «Mitropoliei Olteniei», Craiova, 1978, 196 p. 90 clișee alb-negru.

Cu titlul acesta a apărut în «Editura Mitropoliei Olteniei», Craiova 1978, lucrarea Prea Sfințitului Nestor Vornicescu, Episcop vicar* al acestei Arhiepiscopii, în care, într-un mod bine inspirat, a înmănușiat cinci studii cu un conținut unitar, exprimând absolut fidel o realitate istorică de o importanță considerabilă pentru poporul nostru și pentru legitimele lui aspirații de veacuri la libertate și independență națională.

Istoricul stă în centrul acestei confluente dintre trecut și viitor, pentru el actualitatea nu este decit un moment al continuei deveniri istorice, al afirmării spiritualității unui popor în plină expansiune a potențelor sale inepuizabile. Cu spiritul său predilect istoric și înzestrat cu o deosebită sensibilitate față de valorile profunde ale poporului nostru, autorul ne restituie, în urma unor pasionante cercetări, unele aspecte ale dramaticelor înceștări din 1877—78, în urma cărora ne-am realizat, acum un veac, visul sfânt al Independenței naționale și de stat, aspecte evident parțiale, subsumate mării epopei naționale scrisă cu sîngele celor ce și-au jertfit atât de generos viața pentru Patrie. Așa cum a fost concepută și realizată această lucrare, prin legăturile pe care le-a făcut autorul între capitolele respective, ne apare ca o masivă și înflăcărată profesiune de patriotism, consecința firească a structurii sufletului poporului nostru, care a pus pe același plan de egalitate credința lui creștină și credința lui patriotică, cultivate inseparabil de Biserica strămoșească. De la prima vedere și examinare exterioară a cărții, se impune cu mare forță emotivă sentimentul de jertfă supremă, ideea de iubire de țară și de sacrificiu neprecupețit, prin coloritul purpuriu al coperței, care evocă sîngele vărsat, și prin imaginile sugestive imprimate pe ea, cum este trecerea peste Dunăre a oștirii române la 20 august 1877, cînd Biserica Ortodoxă Română este de față prin prezența episcopului Atanasie al Rîmnîcului, care oficiază serviciul divin, precum și însemnele de recunoștință ale Bisericii și Patriei, care figurează pe cîrta a IV-a, pentru eroii căzuți în lupte.

Conținutul amplu de idei, evenimente, situații politice și sociale, precum și poziția Bisericii noastre strămoșești față de toate acestea este condensată într-o singură frază, detașată din Introducere (p. 8) și transpusă pe fața a II-a a coperței, ca un motto al întregii lucrări: «Slujitorii altarelor străbune, mari ierarhi, preoți și monahi, nu au pregetat a-și dovedi, oricînd a fost prilejul, nu doar simpla adeziune la lupta pentru înlăptuirea aspirațiilor naționale, ci participarea totală cu deplină convingere și hotărîre, nu rareori pînă la suprema jertfă — dînd astfel măsura identificării cu idealurile și lupta poporului» (coperța I, fața a II-a interioară). Orice cititor este prevenit, astfel, din capul locului asupra unei interpretări exacte a poziției slujitorilor Bisericii, în momentele majore ale împlinirii destinului nostru istoric.

* Astăzi Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

În felul acesta, Biserica ortodoxă strămoșească și-a demonstrat și justificat esența ei divină și obștească, de Biserică a poporului și pentru popor, de slujitoare neprețuită a idealurilor politice și naționale ale poporului.

De-a lungul celor 143 de pagini de text istoric dens, împărțit în cinci capitole și fundamentat solid pe anexe documentare (p. 145—172) ca și pe nouăzeci de ilustrații de epocă cu legende respective și proveniența lor, menite să creeze o percepție reală a lumii de atunci și a personajelor reprezentative de pe marea scenă a războiului pentru Independență, a locurilor și monumentelor evocatoare ale istoriei, P.S. Nestor Vornicescu ne oferă privilegiul unei viziuni autentice și de ansamblu a acestui război pentru «Sacra Independență».

O bibliografie selectivă bogată, alcătuită din 232 de lucrări, din surse foarte variate, ne indică atât seriozitatea științifică a informațiilor, cât și justa lor folosire și interpretare, iar în subsidiar eforturile laudabile ale autorului în direcția documentării și a justificării certe a oricărei afirmații. Pe lângă toate acestea, ca o noutate în literatura noastră bisericească, autorul ne dă și un interesant «Indice de persoane și locuri — pe alfabet» (p. 183—190), în care și onomastica respectivă este încadrată istoric și pusă la locul de cinste.

O scurtă înșiruire a capitolelor cărții, precedate de o *Introducere*, ne sugerează cinetica ideilor și evenimentelor: I: *Rugăciuni pentru biruință*; II: *Contribuția clerului din părțile oltenie*; III: *Personaj monahal la «Crucea Roșie» pentru îngrijirea ostașilor răniți*; IV: *Acte și lapte de întraajutorare ortodoxă*; V: *O Cronică a războiului pentru independență alcătuită de dascălul Ștefan Coligescu și scrisă pe paginile unei Sfinte Evanghelii în 1878*.

Cronica este reprodusă în facsimil și transcrisă tipografic în ortografia actuală, text absolut inedit pentru istorici. Pornind de la afirmația mitropolitului Iosif Naniescu că «Biserica a iost cu Țara», autorul relevă faptul că «legătura dintre Biserică și Patrie s-a dovedit o realitate evidentă, obiectivă și indestructibilă» (p. 7), Biserica cultivând și însușind în conștiința poporului credința și speranța în dreptatea divină, în înfăptuirea binelui pentru cei suferinzi și deposedați prin violență de dreptul la viață liberă. Sub acest raport, ea s-a identificat cu aspirațiile și idealurile drepte ale poporului, sprijinindu-l în lupta pentru dreptatea socială și libertatea națională, pentru apărarea pământului strămoșesc, pentru omenie și demnitate. Războiul pentru Independență din 1877—1878 a mobilizat întregul nostru popor, iar Biserica s-a aflat lângă el și împreună cu el, la bine și la rău, în special atunci când împrejurările istorice solicitau cel mai sacru eroism, sub forma idealului moral și al iubirii supreme de Patrie: jertfa de sine. Pentru conștiința poporului nostru, războiul nu era expresia instinctelor sălbatice de violență, distrugere, acaparare, sau satisfacția bestială a scotei de sânge, o declanșare a urii omucigătoare, ci războiul a fost expresia cea mai înaltă și sublimă a instinctului nobil al iubirii de Patrie, de dreptate și libertate, ceea ce a și justificat participarea integrală a Bisericii strămoșești. Tocmai acest aspect al spiritualității poporului nostru a fost pus în lumină de autor, explicând într-un chip plauzibil și răbdarea multiseculară a poporului sub apăsarea stăpînirii otomane, cât și lupta lui sacră pentru scuturarea și lepădarea acestei dominații. Abordînd teologic problema războiului, P. S. Nestor Vornicescu arată că Biserica se opune categoric războiului, ca omucidere premeditată, deci războiul ca amplă reeditare a crimei fratricide a lui Cain, dar nu se opune războiului ca jertfă pentru ideea de dreptate și libertate, întrucît libertatea este însăși structura ontologică a spiritului, condiția lui existențială divină.

- Concomitent cu aspectul tragic și absolut negativ al războiului ca atare, se revelează și aspectul lui pozitiv, în sensul că în mod paradoxal în război se afirmă și virtuțile eroice ale sufletului uman, în special curajul și virtutea sacrificiului de sine, în cazul războiului pentru Independență punindu-se problema apărării ființei naționale.

Patria și ființa națională sînt, cum remarcă autorul, bunurile cele mai de preț ale oricărui cetățean conștient. În direcția stimulării patriotismului și a întăririi conștiinței naționale a acționat și Biserica, în aceste momente cruciale ale istoriei poporului român. Ea a folosit factorii ei proprii, tradiționali și sacramentali: rugăciunea, sfîntirea steagurilor, a armelor, binecuvîntarea soldaților și a tuturor luptătorilor, administrarea sfîntelor taine și a tuturor ierurgiiilor de rigoare în toate încercările prin

care treceau luptătorii. Astfel, s-au remarcat preoții de regimente, de spitale, cei ce ajutau în cadrul «Cruții Roșii», apoi monahi și monahii care și-au părăsit chino-viile lor liniștite spre a îngriji pe răniți în corturi și spitale de campanie sau în spitale organizate în interiorul țării, în orașe, fie din inițiativa proprie a unor ierarhi, cum a fost în special episcopul Râmnicului-Noului Severin Atanasie Stoescu, fie din a unor comitete de doamne cu sprijinul protoiereilor sau preoților rămași în țară. Unele spitale au fost organizate și au funcționat în casele bisericilor, puse la dispoziție de eforturile respective, iar înzestrarea lor cu cele trebuitoare s-a făcut în parte prin mijlocirea unor donații în bani sau în mobilier și instrumentare medicale de către comitete de ajutorare organizate de protoierei și preoți din orașe și sate. Este impresionantă solidaritatea întregului popor cu fiii săi care luptau pe front, dovedită prin donațiile în bani sau în natură, consemnate cu grijă în documentele oficiale ale vremii. În aceste împrejurări tragice, când oamenii pot intra în derută, sau cad în deznădejde, ori se lasă copleșiți de durere și uneori chiar paralizați de această durere, Biserica s-a dovedit a fi la înălțimea chemării ei divine, organizând rugăciuni și acatiste, ca să încurajeze, să mobilizeze conștiința întregului popor și încrederea în ajutorul lui Dumnezeu și în victoria finală. Elementele cu care a lucrat ea și pe care s-a bazat în întreaga-i acțiune orațională sînt elemente psihologice de mare importanță în susținerea și întărirea moralului, atît al armatei luptătoare cit și al poporului. Tedeumuri în victorii, prohodiri și pomeniri pentru jertfa vieții, instituirea cultului eroilor patriei au fost metodele ei clasice ca să întrețină nestinsă flacăra iubirii de Patrie și avîntul nestăvilît în orice formă de jertfă. Din documentele vremii culese cu mîgală, rezultă că țara întreagă a fost însuflețită de spiritul de jertfă, pentru cîștigarea războiului. P. S. Nestor Vornicescu arată cum s-a organizat stringerea de fonduri pentru procurarea armelor, a donațiilor pentru echiparea și întreținerea oștirii, a ofrandelor pentru răniți și pentru spitale. S-a apelat la masele populare, înepuizabilul izvor de vicți omenești pus în slujba neprecupețită a patriei, singurele capabile de sacrificii, constrînse istoricește la sacrificii materiale, prin orinduirea politică pe care o suportau cu resemnare, în perspectiva unor vremi mai bune. Preoți și credincioși, credincioși deopotrivă Bisericii și Patriei, au răspuns cu însuflețire apelurilor pentru ofrande și donații în bani, unii din preoți donînd salariul lor întreg sau o anumită sumă lunar, cîl avea să fiină campania, iar darurile în natură, constînd din vite de tăiere, oi, miei, sau grîu, porumb, fasole etc. din partea tuturor, ca și modeste sume de bani, dovedesc iubirea poporului pentru fiii săi care-și vărsau singele pentru Independența Patriei, pentru mai binele lor al tuturor. Te zguduie profund, cînd citești în aceste liste de donații cum țărani din com. Turbați (Anexe, p. 161) sau din alte comune dăruiau cîte 1 leu, sau cîte două oca de porumb și doar cîte o oca de fasole, fapt care oglindește starea lor socială și economică în cea mai embrionară formă de dezvoltare, o stare precară cu adevărat lamentabilă, dar al căror suflet se ridică la cel mai înalt nivel de noblețe morală și de solidaritate socială și dragoste patriotică, prin jertfa pe care o făceau. Gestul lor prin care «luau de la gura copiilor» — cum este definit în graiul și expresia populară marele sacrificiu conștient în vederea împlinirii unor idealuri înalte, îi situa pe țărani în categoria acelei văduve care a dăruit la templu un singur ban pe care-l avea și pe care Mintuitorul l-a apreciat ca valorînd mai mult decît tot ceea ce dăruiau ceilalți din prisosul avuției lor, căci simboliza marea putere sufletească a sacrificării personale. Tărănimea și muncitorimea de acum un veac făceau un dublu sacrificiu pentru țară: prin cei care mergeau la oaste și la război și prin împărțirea agonisite proprii. Bisericile și minăstirile, de asemenea, au pus la dispoziția armatei case, acareturi, fie pentru a forma depozite de armament, muniții sau îmbrăcăminte, fie ca lagăre pentru prizonieri sau sanatorii și spitale. Însuflețirea era generală și nimeni nu și-a luat, în acest timp, vreo vacanță morală, sau de răspundere pentru viitorul Patriei. Clerul și populația Olteniei s-au aflat în frunte, atît prin entuziasmul și vitejia proprie pandurilor lui Tudor, cit și prin faptul că a dus mai mult ca oricare altă provincie greul războiului, deoarece geografic se afla în zona operațională a frontului. P. S. Nestor Vornicescu a cercetat minuțios presa și publicațiile din vremea războiului pentru Independență și a pus în lumină justă contribuția clerului și bisericii oltene apreciate elogios în acele timpuri, ca eforturi «fără preget, zi și noapte, la împlinirea misiei sale în acești timpuri grei

pentru țară» (p. 7), iar episcopul Atanasie era prezentat drept model, care «a știut... să împlinească datoriile sale de episcop și român» (*ibidem*).

Afară de această participare directă și indirectă la lupta sacră pentru Independență, Biserica a fost cea dintâi instituție care a organizat cultul eroilor, deoarece în practica și în categoriile ei de valorificare a calităților sufletești, credința pe celtuită cu sine era considerată valoare sfințitoare, sfințire prin baia singelui martiric, ceea ce a determinat-o să pue pe același plan al martirilor sfințiți și pe eroii neamului care și-au dat viața pentru apărarea Patriei» și slava sfintei noastre Biserici», așa cum îi pomenește totdeauna la ieșirea cu sfintele daruri. Biserica, așa cum remarcă și autorul, a cultivat cu precădere sentimentele de venerație și recunoștință pentru eroii neamului nostru, înălțând cruci sau monumente în amintirea lor, în incinta sau în cimitirile bisericilor. Din studiul P. S. Nestor Vornicescu, rezultă că atât clerul, cât și poporul au dovedit calitățile majore ale sufletului lor de credincioși și de români, exprimate prin generozitate, umanism, înalt spirit patriotic ca și o strălucită intercomuniune între spiritul bisericesc și cel social-cetățenesc al ierarhilor și preoților. Acest înalt umanism creștin și această adincă generozitate a sufletului poporului nostru și-au imprimat adinc pecetea lor indelebilă chiar în pământul fraților noștri bulgari, prin înălțarea unei biserici ortodoxe la *Poradim*; chiar în timpul luptelor.

Biserica ortodoxă română își trasase o impresionantă tradiție de mărinimie și dragoste cu adevărat sinceră și frățească, prin abundentele ajutoare pe care le trimitea Bisericilor ortodoxe frățești ale popoarelor subjugate și sărăcite de imperiul otoman. Domnitorii români și înalți ierarhi au ridicat biserici, au dat impuls și au sprijinit dezvoltarea culturală a multor popoare ortodoxe frățești, în spiritul unui autentic românism și ecumenism.

Această tradiție de întraajutorare s-a manifestat și în toila luptelor, marcind încă odată mărinimia sufletului poporului printr-un monument ecleziastic, simbol al unității și frăției, al suferinței comune și al libertății prin jertfă. Biserica este zidită pe moaștele martirilor. Biserica de la *Poradim* stă mărturie, în istoria poporului bulgar, despre martirii români care s-au jertfit pentru autonomia și libertatea acestui popor. La înzestrarea cu clopote pentru această biserică a contribuit mai tirziu și Rusia. «Războiul pentru Independență din 1877—1878 a fost și un prilej de manifestare a solidarității creștine ortodoxe» (p. 85), solidaritate continuată azi și pe linia bisericească și pe linia politico-socială cu poporul frate bulgar.

Un merit excepțional îi revine P. S. Nestor Vornicescu, în domeniul culturii istorice și al descoperirilor de documente, prin găsierea și publicarea unei «*Cronici a războiului pentru Independență*» scrisă pe filele unei Sfinte evanghelii, care s-a păstrat, pînă azi, cu mare evlavie, pe altarul bisericii «Sfinții împărați Constantin și Elena», din Siliștea-Crucii, comuna Catanele, Județul Dolj. Titlul real al *Cronicii* este acesta: «*Narațiunea despre urmarea rzbelului ruso-româno-turc din anul 1877*» - spre a fi «de suvenir la toți cei ce vor voi a ști eroismul neamului sau și întâmplările care au fost» (p. 89). Astfel de însemnări ale unor evenimente istorice mai importante pe filele unor cărți de cult era ceva obișnuit în Biserica și prin ele s-au păstrat date, fapte și întâmplări din istoria poporului nostru, care altfel s-ar fi pierdut pentru totdeauna în negura timpului. Dar însemnările *Cronicii* de pe evanghelia de la Siliștea-Crucii sînt unice atât prin amploarea și diversitatea evenimentelor istorisite cît și prin faptul mai puțin obișnuit că au fost scrise direct pe filele unei evanghelii, considerată sacră și intangibilă prin însuși conținutul ei, conținutul cuvîntului dumnezeiesc. La alcătuirea acestei «*Cronici*» au contribuit trei persoane: 1) un inițiator și inspirator al ideii de a scrie o cronică a războiului, preotul paroh al bisericii din Siliștea-Crucii, *Enache (Ioan Stoica)*; 2) un redactor al conținutului, învățătorul din aceeași comună, *Ștefan T. I. Cotigescu*, care a funcționat și în calitate de cântăreț bisericesc la Siliștea-Crucii; 3) un caligraf, *Ion Mitrănescu*, care a scris cronică, dictată de fostul său învățător, Ștefan Cotigescu. Un trio-cronicari dominați de aceeși emoție a peripețiilor și durerilor prin care a trecut poporul nostru în timpul războiului pentru Independență, uniți sufletește în aceeași iubire de patrie, pe care au înălțat-o pînă în sfera iubirii divine, punînd cuvîntul adevărului istoric lingă cuvîntul adevărului divin, spre a fi păstrat cu sfințenie pentru generațiile viitoare, ca să însuflețească vitejia, eroismul și dragostea de țară a strămoșilor lor. *Cronica* cuprinde ev-

momente petrecute de-a lungul unui an de zile, începînd cu data de 10 aprilie 1877 și sfîrșind la 24 mai 1877, înscrise pe 11 pagini de evanghelie, într-o calligrafie aproape artistică. Ea debutează cu intrarea trupelor rusești pe teritoriul țării, după convenția încheiată de guvernul român, prin granițele de atunci ale țării noastre, și trece imediat la istoricul amplasării trupelor noastre de-a lungul Dunării, începînd cu Calafatul și continuînd cu diferite așezări olteneste. Este demn de reținut faptul că cronica menționează refuzul României, la propunerea Turciei, de a se alia cu armatele turcești spre a opri intrarea rușilor în țară.

Armatele rusești s-au amplasat la Dunăre pînă la Turnu Măgurele, iar în dreapta Otului a luat poziție armata românească, la Islaz, Bechet, Corabia, Calafat și Cetatea, deoarece se pare că tactica turcilor urmărea să țină cît mai departe cîmpul de luptă de Constantinopol, spre a se evita dubla luptă pe mare și pe uscat. Cronicarul a urmărit cu fidelitate desfășurarea operațiunilor militare, consemnînd atît datele și locurile unde s-au dat luptele, cît și numărul soldaților participanți, al răniților și morților etc. Cu multă duioșie se menționează bejeniiile populației spre munți, rechizițiile necesare pentru armată, participarea întregului popor la procurarea mijloacelor necesare pentru obținerea victoriei. Este impresionantă descrierea construirii podului de peste Dunăre, de la Corabia, de armata română și trecerea armatelor noastre în Bulgaria, la 15 august 1877, cu mențiunea: «Și după ce se sfinți podul, se botează steagurile, se cumină toți soldații și se săvîrșesc serviciul divin de către Prea Sfinția Sa Părintele Atanasie Episcopul Rîmniceului, în capul podului, și după ce s-au dat un ordin de zi pe armată, prin care-i invita a merge să se lupte pentru Țară și Dumnezeu, pe la 15 august 1877, au trecut dincolo, în Turcia, toată armata română, înaintînd spre Plevna...» (p. 103). Se descrie aproape amănunțit lupta de la Grivița, arătîndu-se numărul impresionant de morți și răniți, istorisindu-se și episodul dramatic al soldatului Grigore Ion, care a luat un steag turcesc, și care a primit apoi cele mai înalte decorații de război. Apoi este descrisă lupta de la Plevna, în care s-au înclcat 120.000 soldați români și ruși și 70.000 soldați turci conduși de Osman Pașa. Prin vitejia și jertfele românilor și rușilor, Plevna a căzut și Osman Pașa s-a predat oștilor românești. Cronicarul consemnează cu obiectivitate numărul prizonierilor luați de ruși și de români, ca și alte prăzi de război, apoi arată că după căderea Plevnei «a acestui îngrozitor cuib care devenise spaima Europei întregi» (p. 119) armatele române au curățit prin lupte grele terenul de rămășițele armatei turcești, cucerind Smirdanul și Vidinul. Războiul s-a terminat la 12 februarie 1878, prin cucerirea Vidinului. Cronicarul, Ștefan T. Cotigescu, menționează cu modestie că a descris «foarte practic evenimentele petrecute în anul 1877—1878 — îndemnat de providență..., îndemnat și de Părintele Enache, preotul bisericii» (p. 115).

Așa cum a constatat autorul, P. S. Nestor Vornicescu, «*Cronica de la Siliștea Crucii* reprezintă una dintre primele lucrări închinat total sau parțial «Războiului pentru Independență din 1877» (p. 119). Ca un prinos de recunoștință din partea Bisericii, a neamului și a istoriei pentru acești trei colaboratori ai Cronicii de la Siliștea-Crucii (Urzucuța-Dolj), P. S. Nestor Vornicescu, cu vibranta Sa sensibilitate pentru valorile reale crescute din rădăcinile adînci ale păturilor populare, ne-a prezentat succinte dar substanțiale biografii ale: redactorului cronicii, învățătorul Ștefan T. Cotigescu; calligrafului Ion Mitrănescu și preotului Enache (Ion Stoica) «autorul moral» (p. 121—130), întemeiate pe bogate și variate documente, subliniind faptul că chipurile și activitatea lor reprezintă «atitudini de conștiință patriotică», precum și îndemnuri categorice «pentru toți cei care în aceste vremuri de orizonturi luminoase sînt uniți și solidari, într-un efort neprecupețit, spre a se dovedi mereu demni de sfințele tradiții de luptă și temeinică înfăptuire ale poporului nostru» (p. 130). În «Concluziunile finale», P. S. Nestor Vornicescu supune întreg materialul istoric unor reflecții și evaluări de natură teologică și filozofică și umanistă, arătînd că «Biserica Ortodoxă Română s-a identificat totdeauna cu interesele fundamentale și majore ale poporului (p. 131), că a acceptat războiul ca «soluție maximă a suferinței, pentru a mîntui umanitatea din suferință» (p. 133), deoarece dialectica răului este autodistrugerea, relevînd importanța «*factorului moral*» (p. 133) în cîștigarea victoriei, iar stimularea potențialului moral a revenit parțial Bisericii și slujitorilor ei, în toate secțiunile în care prezența lor era necesară; ca expresie reală și practică a iubirii creștine, a umanismului creștin românesc. Cu o adevărată măiestrie, P. S. Nestor Vor-

nicescu nu s-a limitat numai la documentul în sine, care transubstanțiază realitatea în cuvinte, deposedând-o oarecum de viață și de coloritul specific, abstractizînd-o, ci a căutat și izbutit să ne-o redea vie, palpantă și veridică, utilizînd pedagogic un material ilustrativ bogat și variat, investigat și selecționat cu migală artistică, multe din aceste ilustrații și fotografii găsite după îndelungate cercetări prin arhive, biblioteci, muzee istorice centrale sau regionale, prin secțiile Academiei R.S.R., reviste, colecții fotografice de familie sau fotografii contemporane executate la fața locului.

Lucrarea P. S. Sale excelează nu numai prin pregnante calități literar artistice și printr-un stil clar, distinct, convingător și vibrant, ca artă literară istorică, ci și prin acel masiv material documentar vizual, fundînd și justificînd-o prin această artă și istorie vizuală. Ea se înscrie la loc de cinste, în primele rînduri ale altor lucrări de același gen, apărute cu prilejul comemorării organizate de statul nostru, cu acest unic și strălucit prilej al împlinirii unui veac de la Independența de Stat a României. În cadrul Academiei R.S.R. și al filialelor sale din toate centrele universitare ale țării s-au ținut ședințe solemne și s-au făcut comunicări în legătură cu acest act de mare însemnătate istorică. O bogată literatură poetică, dramatică, nuvelistică, sau de specialitate strict istorică, ori istorico-militară și strategică au marcat cu însuflețire evenimentul. În toată țara au fost organizate mari și entuziaste manifestări artistice aniversare, ca un elogiu adus poporului făuritor de istorie. Ideea centrală a tuturor acestor manifestări a fost aceea că România modernă este o împlinire a idealurilor de libertate și independență cucerite acum un veac.

Prea Sfințitul Nestor Vornicescu a sesizat cu toată competența și puterea intuiției sale această evoluție logică a istoriei patriei noastre, reliefind adevărul că poporul a fost și este factorul primordial al tuturor mutațiilor istorice și al împlinirii marilor idealuri istorice și sociale. Situîndu-l în adevărata sa lumină, P.S. Sa i-a adus un elogiu binemeritat și pe calea bisericească.

Pr. Prof. Dr. Nicolae C. BUZESCU

Onisifor Ghibu, *Pentru o Pedagogie românească* — Antologie de scrieri pedagogice, Tabel cronologic, bibliografie, note și comentarii de Octavian O. Ghibu, — Studiu introductiv de Conf. dr. Ion Gh. Stanciu. Editura didactică și pedagogică, București, 1977, 392 p.

Profesorul Onisifor Ghibu (1883—1972) este o personalitate reprezentativă pentru gândirea și acțiunea pedagogică din prima jumătate a secolului nostru. Și dacă avem în vedere că această jumătate de secol este o perioadă de adinci frământări sociale, de războaie nimicitoare și apoi de radicale transformări, înțelegem în parte, pricinile profunde ale apostolatului său pedagogic și ale eforturilor sale de neobosit militant pentru educația românească a neamului său. Ținea mult să sublinieze energie caracterul militant al pedagogiciei sale: «Oricite asemănări ar putea găsi cineva între mine și înaintașii mei în domeniul pedagogiei, al educației și al culturii, luată în totalitatea ei, un fapt este mai presus de orice îndoială: eu n-am fost pedagog de cabinet, de catedră, de laborator, pedagog de odrasle ce așteaptă să fie crescute în vederea unor diplome și a unor cariere; eu am fost pedagog de baricade, de tribune, pedagog revoluționar al poporului meu, al neamului meu, combatant neodihnit al solidarității sociale, naționale și internaționale, al păcii, umanității și al divinității... «Pedagogia» mea eu n-am scos-o din cărți de pedagogie, de filosofie sau de psihologie, — ea s-a născut și a crescut pe marginea vieții mele, a neamului meu, a umanității și a istoriei (p. 342—343. — Din fragmentul *Mărturisiri*).

Mărturisirea aceasta este revelatoare și programatică. Pedagogia profesorului Ghibu nu se constituia împotriva științei universale și obiective a pedagogiei generale, ca o mișcare protestatară sau ca o acțiune de frondă, ci ca o aplicare practică la realitățile românești, care să adere integral la viața și cultura românească. O pedagogie românească nu înseamnă nici știință și nici artă. În marea dispută a vremii cu pri-

vine la pedagogie, în care se puneă întrebarea dacă pedagogia este o știință sau o artă, dacă în pedagogie se face știință pentru știință sau artă pentru artă, pedagogul transilvănean răspunde fără ezitări că pedagogia, fie ea înțeleasă ca știință, fie că ea înțeleasă ca artă, ea trebuie să fie «o pedagogie practică», o știință pentru viață și o artă aplicată la viața neamului, nu o vagă abstracție.

Pedagogia românească, educația și cultura românească, învățămîntul de toate gradele trebuie puse pe două temelii puternice: naționale și practice. Numai astfel se poate realiza o armonioasă educație integrală: morală, intelectuală, estetică, fizică și practică.

Profesorul Ghibu avea motive serioase să propună în primul rînd educația morală. Omul, susținea el, trebuie să fie mai întii cinstit, moral și apoi învățat. Un învățat imoral este un adevărat otrăvitor public. «Omul nu trăiește în lumea asta numai pentru sine, ci în prima linie pentru obște, după cum el nu trăiește prin sine, ci prin obște, de la care își are totul» (p. 157). Educația morală este ferm și complet cuprinsă în morala ortodoxă, specifică poporului român: «Noi am trăit sute de ani, scrie el, o viață patriarhală, departe de preocupări superioare, în legătură cu orientul, care și-a întipărit într-o măsură simțită influența sa asupra sufletului nostru, prin formele lui de stat, prin religia ortodoxă, atît de depărtată de raționalismul german al secolului trecut, și prin concepția lui de viață deosebită de a apusului. De la această viață noi nu putem face saltul la filosofia germană, care era la baza pedagogiei aceluia popor, și dacă l-am fi făcut urmarea ar fi fost că am fi adus în viața sufletească a poporului nostru o adevărată prăpastie. Transplantarea directă a filosofiei germane, care în baza ei este protestantă, ar fi adus cu sine distrugerea religiei noastre... (p. 309—310).

Într-un alt studiu, profesorul O. Ghibu, urmărind istoria școlilor românești pînă la 1868, constată din capul locului că «învățămîntul popular din Ardeal este o creație a Bisericii românești» (p. 37). De la începutul secolului al XVI-lea, «dacă nu chiar de la sfîrșitul secolului al XV-lea» există școli românești. După Unire, românii ortodocși, fără conducere bisericească, au intrat în legături mai strînse cu Principatele Române, unde își hirotoniseau preoții și de unde-și adunau cărțile de slujbă trebuitoare. Venirea lui Șaguna avea să fie un reviriment și o consolidare a Bisericii Ortodoxe Ardelene (p. 37, 45—47). Frămîntata istorie a Bisericii Ardelene este un permanent exemplu de morală superioară, un izvor cristalin pentru educația morală a neamului.

Educația intelectuală, estetică, fizică și practică au la baza lor genetică sentimentele corespunzătoare. De la Pestalozzi încoace s-a acordat sentimentelor un rol formativ de prim plan. Importanța pedagogică a sentimentelor este recunoscută în pedagogia generală. Inițial difuze și confuze, sentimentele devin, prin educație, convingeri și trăsături ferme ale caracterului. Sentimentul religios, de pildă, nu este doar o dispoziție afectivă, ceva romantic și visător, aproape inconsistent, ci este o relație durabilă, așa cum profesorul Ghibu putea cita teoriile sentimentaliste ale multor pedagogi de la Rousseau încoace.

Disciplina cea mai rodnică și mai necesară în educație și în educația națională în special, este istoria. Profesorul Ghibu acordă istoriei o importanță pedagogică de prim plan: «Baza pedagogiei mele — spre deosebire de cea a antecesorilor mei — este în mai mare măsură istoria decît antropologia, psihologia sau etica. Căci numai istoria ne arată ce este în sufletul unui popor și ce au făcut din acesta vremurile trecute, în diferite epoci» (cf. *Științele istorice*, p. 186—189).

Pedagogul transilvănean, are despre neamul său o concepție istorică atît de înaltă că subjugă totul. «Problema educației, la mine, pornește din convingerea că existența individuală are sens și este posibilă numai în funcțiune de neamul al cărui fiu sînt și a cărui creștere și înălțare trebuie s-o servesc cu toate puterile mele sufletesti și trupesti. Creșterea și înălțarea neamului meu nu sînt în funcție de mărimea teritoriului etnic, pe care îl stăpînește, de cifra numerică a fiilor săi, de bogățiile solului și subsolului, de abilitățile diplomatice și de combinațiile fericite, pe care î le pot oferi anumite momente istorice favorabile, ci de posibilitatea punerii în valoare maximă și optimă a tuturor virtualităților lui fizice și spirituale, morale și intelectuale» (p. 304—305).

Constituirea unei pedagogii românești și a unei educații naționale nu are un caracter provocator, ostentativ sau polemic. Toate popoarele mari își au pedagogia

lor — există o pedagogie germană, una engleză, alta franceză, americană etc.. România n-a putut să-și formeze decît o pedagogie eclectică, iar împrumuturile au fost mai mult sau mai puțin eficace și durabile.

A sosit însă vremea pentru sistematizarea unei pedagogii a neamului românesc și a unei pedagogii a statului românesc (p. 325). Această pedagogie românească, cu tendințe ofensive, nu este șovină față de pedagogia popoarelor din afara granițelor noastre. O astfel de pedagogie nu numai că nu vine în contradicție cu pedagogia celorlalte popoare, ci dimpotrivă, o întregeste. După cum limba românească «nu este o contrazicere a culturii universale, ci tocmai din contra, o contribuție la aceasta, tot astfel este și pedagogia românească o contribuție și o parte adevărată a culturii universale. După cum aceasta nu este produsul unei singure limbi, ci al tuturor limbilor împreună, așa și pedagogia universală implică, alături de pedagogia altor popoare, și o pedagogie românească» (p. 312).

Pedagogul profesor prezintă un program didactic, distribuit metodic, de la învățămîntul primar pînă la cel universitar, de la Abecedar pînă la tratatele de știință cele mai exigente. Cu deosebire Abecedarul a constituit o preocupare statornică a sa. Și pe drept cuvînt, căci Abecedarul este un orizont nou, care se deschide spre o lume nouă și fermecătoare. De aceea educatorul transilvan îi dedică un adevărat imn: «Abecedarul modern trebuie să fie mai mult decît un simplu mijloc pentru învățarea scris-cititului și a intuiției, el nici n-ar trebui să se numească cu acest nume, care i s-a dat într-o vreme cînd el servea aproape exclusiv pentru învățarea literelor, ci ar trebui să se cheme *Prima carte a școlarului*, avînd o menire mult superioară abecedarului tradițional, aceea de a introduce pe copil, în mod simultan și neobservat, în viața și activitatea socială și națională a timpului, servîndu-se de o serie întreagă de mijloace: jocul, cîntecul, lucrul manual, desenul, scrisul și cititul. *Prima carte a școlarului* trebuie să fie așa prin care acesta intră în minunata împărăție a celei mai frumoase vieți pe care el o poate înțelege și trăi, și care trebuie să-i servească drept piedestal pentru treapta următoare a vieții lui. În această carte copilul trebuie să găsească intruchipat idealul cel mai desăvîrșit și mai ademenitor din punct de vedere fizic, intelectual, moral și social, el trebuie să întilnească aci cele mai înviorătoare mijloace pentru creșterea personalității sale, cele mai frumoase povești, cele mai frumoase cîntece, cele mai frumoase jocuri, cele mai frumoase poezii, cele mai frumoase desene. Abecedarul trebuie să fie cartea de care sufletul copilului trebuie să se lipească atît de mult, încît comoara ei să treacă definitiv și integral în sufletul său, iar el, odată cu îndrăgirea Abecedarului să îndrăgească și marile frumuseți morale și sociale ale vieții, și cartea, merită a-i fi pentru totdeauna un prieten și un povățuitor sigur» (p. 230—231).

Am citat cu intenție această pagină antologică și pentru adevărul pe care îl afirmă și pentru frumusețea cu care îl expune. Se vede cît de îndelung și de pasionat a revenit asupra lor de-a lungul multor decenii. De altfel fragmentul din care transcriem s-ar cuveni să fie reproduș în întregime. El este desprins dintr-un capitol al uneia dintre cele mai originale și mai cuprinzătoare lucrări ale profesorului, *Prologomena la o educație românească* (p. 481—490) sub titlul «Măsuri în vederea unei bune îndrumări a literaturii didactice de toate categoriile» (p. 228—234 din *Antologie*).

De un egal interes pedagogic și metodologic este și fragmentul în legătură cu «Planul» după care trebuie făcută o lecție (p. 235).

Planul este coloana vertebrală a unei lecții. Fără plan lecția e nevertebrată, amorfă, nu e lecție. Dar planul nu e o lucrare ușoară. Cînd e bine întocmit el este dovada măiestrie și a maturității didactice.

Adevăratul pedagog însă nu trebuie să se limiteze la catedră «vînturînd de la înălțimea ei vorbe frumoase și teorii erudite» (p. 295). Un profesor de certă vocație pedagogică trebuie să fie un educator al neamului său și al epocii sale, cărora trebuie să-și devoteze toate forțele sale». Educația nu este o profesiune, ea este o misiune. Ea îi cere educatorului să fie prezent pretutindeni în viața socială, unde e nevoie de îndrumare și indemn. Și mai ales educația este abnegație, devotament integral, eroism permanent. Preocuparea sa constantă este să dovedească vorbele cu faptele. Și chiar mai mult: *Nu vorbe, ci fapte și exemple!* (p. 156).

Profesorul Ghibu citează adesea o vorbă adincă a lui Leibniz: *Dați-mi pentru cîțiva ani conducerea școlilor și voi schimba fața omenirii*. Școala este o putere transformatoare, dar nu unica. Important este acel factor care poate da școala pe mîna pedagogilor.

*

Antologia de față este o judicioasă prezentare a gândirii pedagogice a profesorului Onisifor Ghibu. Opera vastă și complexă a entuziastului pedagog și educator este aproape practic inaccesibilă. Și mai ales participarea continuă a profesorului Ghibu la aproape toate marile evenimente din crusul primei jumătăți a secolului nostru, cu greu ar putea fi urmărită. Activitatea sa rezumă epoca în ceea ce are ea mai caracteristic și creator. Pedagogia românească și educația națională au fost nu numai sistematizate și afirmate, ci au fost încorporate în această măreață personalitate de pedagog și educator al neamului românesc.

O personalitate atît de vie și de adinc grăitoare, o operă atît de vastă și de necesară nu puteau fi mai bine și mai complet înfățișate decît într-o astfel de antologie. Este o miniatură artistic șlefuită, dar reprezentînd perfect originalul.

Editorul Octavian O. Ghibu a făcut nu numai un act de filială recunoștință, ci un act de cultură națională, iar Prof. Ion Stanciu, în substanțialul studiu introductiv determină lucid locul de care Onisifor Ghibu îl deține în pedagogia românească și în educația neamului românesc.

Pr. Prof. Sebastian CHILEA

Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România. Institutul de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. C. Transilvania, volumul X (1351—1355), sub redacția Acad. Ștefan Pascu, Editura Academiei, București, 1977, 460 p.

Intr-o formă îmbunătățită față de cele precedente, noul volum cuprinde 363 de documente dintre anii 1351—1355, privitoare la istoria Transilvaniei, prezente în original, în limba latină și însoțite de traduceri în limba română, de un indice de termeni, instituții, onomastic și toponimic. O parte din documente, la sfîrșitul volumului, sînt prezentate și în fotocopii (p. 435—460).

Cei cinci ani din istoria Transilvaniei, cuprinși în acest volum, reprezintă o perioadă de transformări și prefaceri însemnate în viața social-politică, economică și religioasă a voievodatului transilvănean. Este perioada în care feudalismul oficial, regal și nobiliar din timpul ultimului angevin, Ludovic I, urmărește crearea unei baze sociale mai sigure, formată din noua nobilime ridicată din rîndurile nobilimii mici, a cnezilor și voievozilor români, a păturilor dominate dintre sași și secui.

Față de românii aduși în starea de iobăgie, nobilimea se dedă la acte de exploatare, la cîtopiriri de bunuri: oi, cai, boi etc., la silnicii, la maltratări și la ucideri.

Reacția celor oprimați față de asemenea abuzuri și lăcomii s-a manifestat în formele luptei antif feudale, concretizate în răzvrătiri țărănești prin pustiirea unor moși și bunuri nobiliare. Două răzvrătiri mai importante, din 1352 și 1353, au îmbrăcat forme superioare prin amploarea lor și prin faptele țaranilor răzvrățiți. La 1352 schismaticii, adică românii, care aparțineau de cetatea Piatra Craivii (Kechkes), săvîrșesc multe stricăciuni în vilele unor nobili de pe dealul Tibru, în părțile Albei (doc. nr. 141 din 22 august 1352), iar în 1353, la îndemnul castelanului de la Ciceu, românii de pe domeniul cetății, în frunte cu cnezii lor, săvîrșeau distrugerii pe moșiile Cuzdroara și Băița, din părțile Dejului, luînd 50 vite mari și 200 de porci și oi (doc. nr. 226 din 6 noiembrie 1353 și 230 din 29 noiembrie 1353).

Documentele ne arată rivalități și contradicții între feudali și orășeni, precum și colaborarea dintre Biserica catolică și regalitate în opera de prozelitism, de a converti prin toate mijloacele populația românească ortodoxă la catolicism.

În vederea realizării acestei politici, regele Ludovic de Anjou solicită papei Clement al VI-lea dreptul de a construi biserici și de a scuti de dijme «schismaticii, filistenii, cumanii, tătarii, păgînii și alții necredincioși din regatul Ungariei și din vecinătatea acestuia, cu scopul de a-i converti la catolicism» nr. 45 și 46 din 11 iulie 1351). Împotriva populației românești «schismatice» din Moldova și Țara Românească, regele Ludovic de Anjou întreprinde în 1352 acțiuni armate (nr. 136 din 15 iulie 1352). Urmările altei expediții încheiată cu insucces total, a lui Carol Robert, din 1330 în Țara Românească, mai sînt încă menționate, după mai bine de două decenii, prin răsplătirea slujbelor credincioase ale unor nobili (nr. 21 din 30 martie 1351 și 26 din 24 aprilie 1351).

În această perioadă, ofensiva feudală împotriva obștilor țărănești este tot mai cruntă. Regalitatea angevină, pentru a slăbi vechea nobilime și rezistența iobăgimii, încearcă să sprijine ridicarea unor cnezi și voievozi români, pe acei cnezi și voievozi români dispuși la colaborare cu regalitatea, cărora li se dăruiesc cnezate, pînă atunci libere și, odată cu acestea, titluri de noblețe, dar potrivit principiului feudal «cuius regio eius religio», își pierdeau naționalitatea și limba, maghiarizîndu-se. Cnezii Ioan și Bogdan sînt dăruiiți cu cnezatul Văii Mitnic din Caras (nr. 152 din 9 noiembrie 1352). Pentru slujbe credincioase este dăruită voievozilor români maramureșeni Ștefan și Ioan, fiii lui Iuga, «moșia de seamă și de frunte», Cuhea, să o țină după datina românilor. Cu acest prilej partea din moșia Cuhea dăruită fraților Ștefan și Ioan este despărțită «de pămîntul sau moșiile voievodului Bogdan, unchiul lor» (ms. 193 din 14 mai 1352). Dragoș românul, alt voievod maramureșean, fiul lui Ghiula, fiul lui Dragoș, este dăruit, la 1355 cu moșiile Giulești și Nyreș, moșii care mai înainte fuseseră adevăratul sălaș și locul neîndoielnic de așezare al lui Dragoș» (nr. 344 din 12 octombrie 1355 și nr. 353 din 29 noiembrie 1355). Este timpul cînd voievodul Bogdan și partizanii săi, credincioși tradițiilor neamului lor și neplecîndu-se suveranității maghiare, sînt tot mai mult strîmtorați de armatele regale pe de o parte, iar pe de alta slăbiți de trecerea de partea regelui a altor cnezi și voievozi maramureșeni. Ei sînt siliți să se retragă mereu spre munți și, în cele din urmă, să treacă în Moldova, ca la 1359 să așeze țară de sine stătătoare și independentă și să-i croiască un drum de glorie în istoria poporului român.

Pr. I. IONESCU

IN EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMĂNE

AU APĂRUT ȘI SE POT PROCURA:

MANUALE PENTRU ÎNVĂȚĂMÎNTUL TEOLOGIC

— Seminarii:

Studiul Vechiului Testament, de Pr. Prof. Dr. Nicolae Ciudiu
Omiletica, de Pr. Prof. Nic. Petrescu
Catehlica, de Pr. Prof. Nic. Petrescu
Liturgica Teoretică, de Pr. Prof. Ene Braniște și colaboratorii

— Institute:

Teologia Dogmatică Ortodoxă, de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, — vol. 1, 2, 3.

CĂRȚI DE CULT

Mineiul pe Martie
Mineiul pe Aprilie
Mineiul pe Mai
Psaltirea

ALTE PUBLICAȚII

Carte de Învățătură Creștină Ortodoxă
Pământul cîntînd în imagini, de Wilhelm Nyssen (trad. din l. germană de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae).

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XCVI - Nr. 9-10, SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1978
BUCUREȘTI

C U P R I N S U L

Pag.

Telegrame oficiale	897
Telegrame de felicitare	899

VIAȚA BISERICESCĂ

Decorarea Prea Fericitului Patriarh Iustin de către Guvernul grec	901
Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la cea de a V-a Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace	902
Din activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine	
— Contacte ecumeniste locale: Vizite mai importante făcute Patriarhiei Române	910
— Întruniri interconfesionale peste hotare: Sesiunea unită anuală a Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene; Sesiunea de la Atena (Pendeli) a Dialogului ortodoxo-anglican; Întrunirea Subcomisiei teologice mixte pentru dialogul ortodoxo-vechi catolic; Consultația asupra Educației teologice ortodoxe; Cel de al XII-lea Seminar ecumenic	912
C r o n i c a	924
Din activitatea Comunităților ortodoxe române de peste hotare	925
Din viața Bisericilor Ortodoxe surori	942
Papa Paul VI și urmașul său Papa Ioan Paul I au încetat din viață	946

INSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

Vizita în România a Președintelui Consiliului de Stat al R. P. Chineze, Hua Kuo-len	949
Evenimente și fapte deosebite	950
Vechi «legende» despre geto-daci și preocupări ale strămoșilor noștri confirmate de noi descoperiri arheologice (II)	956

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

309 de ani de la înființarea tipografiei Mitropoliei Țării Românești, de Pr. Prof. N. Șerbănescu	963
Biblia de la București. Cine a făcut traducerea?, de † Antonie Plămădeală	1004
Tipografia Mitropoliei Bucureștilor (1678—1978), de Prof. Dan Simonescu	1019
Primele tipăriri slavo-române și importanța lor în context european și sud-est european, de Pr. prof. I. C. Chițimia	1027
Talentul literar al Mitropolitului-martir Antim Ivireanul în lumina istoriei literaturii române vechi și noi, de N. Rădulescu	1032

DIN TRECUTUL PATRIEI ȘI AL BISERICII NOASTRE

<i>Mișcarea audiențelor în Dacia Pontică și Nord-dunăreană (sec. IV—V)</i> , de Pr. Prof. Ioan Rămureanu	1053
<i>În legătură cu Rotonda de la Alba Iulia. Importanța descoperirii ei pentru argumentarea continuității și permanenței românilor din Transilvania înainte de sec. X</i> , de Diac. P. I. David	1071
<i>Valoroase monumente de artă bizantină în Banat</i> , de Pr. Dr. V. Vlăduceanu	1096
<i>Chipuri de țărani, meșteri și negustori în arta medievală a țărilor române</i> , de Al. Ligor	1105

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Maica Domnului în teologia și viața ortodoxă</i> , de † Antonie Plămădeală	1113
<i>Cuvîntul la înmormîntare în Biserica Ortodoxă Română</i> , de Pr. Gh. Lițiu	1124
<i>Buna-cuviință creștină la sîntele taine și la ierurgii (II)</i> , de Pr. Gh. Paschia	1135
<i>Sîntul Ioan Gură de Aur, Omilia a IX-a: Despre pocăință</i> , trad. de Pr. Prof. D. Fecioru	1146

DOCUMENTARE

<i>Mitropolitul Ilie Iorest al Transilvaniei</i> , de Pr. Prof. Mircea Păcurariu	1149
<i>Din activitatea culturală a episcopului Iosif al Argeșului</i> , de Prof. Dr. doc. George Potra	1164
<i>Aspecte ale unității culturale la români în vremea lui Mihai Viteazul</i> , de Florența Ivaniuc	1172

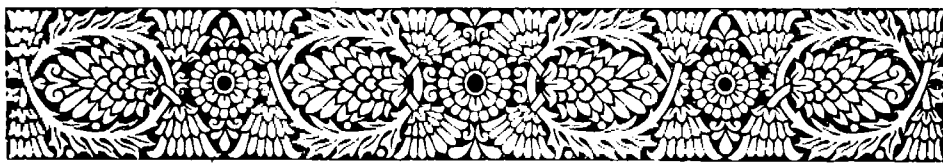
RECENZII

D. Protase, <i>Stadiul actual al cercetărilor privind continuitatea autohtonilor, în Dacia romană (sec. II—III)</i> , în «Revista Muzeelor și Monumentelor», nr. 1/1976, de Pr. Prof. I. Ionescu	1177
Viorel Cosma, <i>Două milenii de muzică pe pămîntul României</i> , București, 1977, de Diac. P. I. David	1181
V. D. Lihačeva, <i>Vizantijskaja miniatura (Miniatura bizantină)</i> , Moscova, 1977, de Paul Mihail	1185
«Monumente istorice și de artă», nr. 2/1977, de Radu Crețeanu	1187

ANEXA

<i>Mare minune</i> (Stihiră de la Vecernie, glas V), armonizare de Prof. N. Lungu	I—II
---	------

TELEGRAME OFICIALE

Exelenței Sale,
Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele R. S. România

Aniversara celor 34 de ani de la eliberarea României de sub dominația fascistă reprezintă un moment de o excepțională valoare și importanță din istoria milenară a poporului nostru.

Vitejia și dăruirea de sine a poporului român, jertfele strămoșilor, ale luptătorilor și revoluționarilor vizionari, pentru întronarea libertății și a unei lumi noi pe pământul străvechii Dacii, au fost încununare de mărețul act istoric de la 23 August 1944.

Toți acești ani petrecuți sub semnul libertății depline au demonstrat alesele virtuți creatoare ale poporului român, înzestrat cu neseceate resurse sufletești de a lupta, de a gândi, de a învăța, de a înăptui și de a se sacrifica pentru făurirea unui viitor glorios al țării noastre, Republica Socialistă România, care astăzi se bucură de un prestigios renume, sub înțeleapta conducere a Domniei Voastre.

La această mare sărbătoare a țării libere și înnoite, Biserica Ortodoxă Română, ierarhii, clerul și credincioșii ei, Vă aduc un înalt cuvânt de cinstire, Stimate Domnule Președinte Nicolae Ceaușescu, asigurându-Vă că ne vom uni eforturile cu cele ale tuturor fiilor Patriei și vom sprijini cu însuflețire și devotament grandioasa operă de ridicare a ei pe cele mai mărețe culmi de fericire, pace și bunăstare.

† Iustin

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Domniei Sale,
Domnului ION ROȘIANU
Președintele Departamentului Cultelor

Evenimentul de la 23 August reprezintă un moment de o excepțională valoare pentru istoria milenară a Patriei și poporului român,

Cei 34 de ani petrecuți în libertate deplină au demonstrat alesele virtuți ale poporului nostru, care și-a cucerit independența cu sacrificiu suprem și jertfelnicie, făurindu-și o țară nouă.

La acest mareț popas al sărbătoririi zilei naționale a Patriei noastre, Biserica Ortodoxă Română, ierarhii, clerul și credincioșii ei, Vă asigură, Domnule Președinte, că își vor uni eforturile cu cele ale tuturor fiilor Patriei și vor sprijini cu însuflețire și devotament continua înflorire materială și spirituală a Patriei noastre dragi, România socialistă de azi.

† Iustin

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

TELEGRAME DE FELICITARE

Excelenței Sale,

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

Alături de întregul nostru popor, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, au urmărit cu deosebit interes, cu aleasă admirație și cu înaltă mândrie patriotică, vizita de stat pe care Excelența Voastră, împreună cu Doamna Elena Ceaușescu, ați făcut-o în Regatul Unit al Marii Britanii și Islandei de Nord.

Ceremonia primirii, desfășurată cu cele mai distinse onoruri, aprecierile la adresa țării noastre și a proeminentei Dumneavoastră personalități, vibrantele manifestări de dragoste și prețuire cu care ați fost întâmpinat pretutindeni, ca și strălucitele rezultate ale acestei minunate solii de pace, prietenie, colaborare și înțelegere între națiuni, au confirmat cu prisosință prestigiul de care se bucură țara noastră pe toate meridianele globului și au evidențiat activitatea neobosită pe care o dăruieți neconștient în slujirea celor mai nobile aspirații ale lumii contemporane.

Clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, alături de toți fiii Patriei, cu deplină și sinceră satisfacție dau o înaltă apreciere rezultatelor cu totul remarcabile ale acestei mărețe și nobile misiuni de pace, colaborare și prietenie dintre oameni și popoare și Vă aduc prinosul lor de recunoștință pentru eforturile pe care le depuneți în scopul soluționării marilor probleme ale lumii de azi, potrivit intereselor popoarelor, ale cauzei păcii și progresului.

Exprimându-ne adeziunea totală față de rezultatele rodnice ale acestor vizite, sintem deosebit de bucuroși să exprimăm și cu această ocazie îgăduința că Biserica Ortodoxă Română nu va precupeți nici un efort, pentru ca, alături de întregul nostru popor, sub conducerea înțeleaptă a Domniei Voastre, să sprijine cu toată dăruirea acțiunile depuse pentru continuarea înfloririi a Patriei noastre dragi și pentru întărirea păcii și prieteniei dintre țări și popoare.

† Iustin

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Domniei Sale,
 Domnului MANEA MĂNESCU
 Prim-ministru al Guvernului R. S. România

Cu prilejul aniversării zilei dumneavoastră de naștere, Vă adresăm, Domnule Prim-ministru, sincere urări de sănătate, viață lungă și depline realizări în serviciul Patriei și al poporului român, asigurându-Vă, totodată, de alesele noastre sentimente de prețuire.

«La mulți ani!».

† Iustin

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Eminenței Sale,
 Cardinalului FRANZ KÖNIG
 Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria
 Viena — Austria

Cu dragoste frățească, Vă felicităm cu ocazia sărbătoririi aniversării Eminenței Voastre, urîndu-vă din toată inima ca Domnul nostru Iisus Hristos să Vă dăruiască o viață lungă în sănătate deplină și putere de muncă pentru a Vă continua misiunea sfântă pe care o aveți și pentru a contribui la întărirea unității creștinilor din lumea întreagă.

† Iustin

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

• VIAȚA BISERICĂȘCĂ •

DECORAREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH IUSTIN DE CĂTRE GUVERNUL GREC

În ziua de 13 iulie Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit la Palatul patriarhal o delegație a Comisiei de politică externă a Parlamentului grec, condusă de Dl. Emmanuel Cotix. Din delegație au mai făcut parte : Theoharis Rendis, Aristotelis Pavlidis și Assimallis Fotizos.

Delegația greacă a fost însoțită de Dl. D. Papadakis, ambasadorul Greciei la București.

Cu acest prilej, într-un cadru festiv, fiind de față și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, și consilieri patriarhali, Dl. ambasador Papadakis a înmănat Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, MAREA CRUCE A LEGIUNII DE ONOARE, decorație oferită Prea Fericitului Sale de către Președintele Republicii Elene, Dl. Constantin Tsatsos.

De asemenea, domnul ambasador, referindu-se la calitatea de deputat a Prea Fericitului Sale în Marea Adunare Națională a României, a scos în evidență contribuția deosebită a Prea Fericitului Sale la statornicirea unor raporturi bune între România și Grecia.

Răspunzând, Prea Fericitul Patriarh Iustin a mulțumit ambasadorului Greciei la București pentru înmănarea decorației și l-a rugat să transmită D-lui Constantin Tsatsos, Președintele Republicii Elene și Guvernului grec mulțumirile Sale pentru acordarea acestei înalte distincții a Statului elen. Prea Fericitul Sale a arătat, în continuare, că își va da și de acum încolo întreaga contribuție atât pentru creșterea prestigiului Ortodoxiei în lume cât și pentru dezvoltarea, în continuare, a celor mai bune relații dintre România și Grecia.

La sfârșitul ceremoniei, Prea Fericitul Sale s-a întreținut cu delegația parlamentară elenă într-o atmosferă de cordialitate.

PARTICIPAREA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA CEA DE A V-A ADUNARE GENERALĂ A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Intre 22—27 iunie 1978 s-au desfășurat la Praga lucrările celei de a V-a Adunări Generale a Conferinței Creștine pentru Pace care a avut ca temă: *Chemarea lui Dumnezeu la solidaritate — Creștinii pentru pace, dreptate și eliberare*. Înaintea deschiderii lucrărilor Adunării Generale propriu-zise s-a ținut ședința Comitetului de lucru (22 iunie a.c.), iar după încheierea lui (28 iunie), o nouă ședință a aceluiași Comitet de lucru precum și ședința Comitetului de continuare a lucrului. La lucrările Adunării au participat peste 600 de persoane: delegați (445), observatori (59), oaspeți (56) și ziaristi (44) din toate continentele lumii.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat o delegație condusă de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, din care au făcut parte: I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, P. S. Epifanie Tomitanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, P. C. Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal la Sectorul Relații Externe Bisericești, P. C. Pr. Ilie Georgescu, consilier cultural la Arhiepiscopia Bucureștilor, P. C. Pr. Prof. Ioan Ică de la Institutul teologic universitar din Sibiu, P. C. Pr. Lect. Dumitru Abrudan de la același Institut și P. C. Pr. Asist. Nicolae Necula de la Institutul teologic din București.

Din partea celorlalte culte din România au participat: Em. Sa Episcopul Laszlo Papp al Episcopiei Reformate din Oradea, Dl. Gheorghe Vidits, vicarul aceleiași episcopii, Dl. Carol Szekely, consilier al Episcopiei Reformate din Cluj-Napoca și Dl. Prof. Hermann Binder, vicarul Episcopiei Evanghelice-Luterane C. A. din Sibiu.

Delegația a plecat la Praga cu avionul în ziua de 21 iunie 1978, ora 10,30 de la aeroportul internațional «București-Otopeni». La aeroportul din Praga membrii delegației au fost întâmpinați de I. P. S. Mitropolit Dorotei de Praga și de reprezentanții ai Conferinței Creștine pentru Pace care au organizat primirea. A fost de față Dl. Emil Marin, prim consilier al Ambasadei române din Praga. De la aeroport delegația a fost condusă la cele două hoteluri, «Internațional» și «Paris», unde a fost asigurată cazarea.

Lucrările celei de a V-a Adunări Generale a Conferinței Creștine pentru Pace au început *joi, 22 iunie 1978, orele 20,00* și s-au desfășurat în sala de conferințe «Slovanski Dum».

Sesiunea plenară a fost deschisă de I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului, Președintele Conferinței Creștine pentru Pace, care a adresat un salut tuturor participanților la lucrări. Apoi I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului a adus la cunoștința Adunării Generale numele personalităților teologice și bisericești decedate de la ultima Adunare generală, pentru care s-a păstrat un moment de reculegere. Intre cei amintiți a fost răposatul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române. În continuare, vorbitorul a salutat prezența noilor membri intrați în sinul C.C.P. de la Adunarea Generală anterioară și care au participat acum pentru prima dată la lucrările acestui forum creștin internațional.

După raportul Comisiei de verificare a mandatelor privind participarea la cea de a V-a Adunare Generală a Conferinței Creștine pentru Pace și după adoptarea ordinii de zi, s-a dat citire mesajelor adresate Adunării de șefi de state și guverne, personalități politice, conducători de Biserici, organizații bisericesti internaționale.

Mesajul de salut din partea Prea Fericitului Părinte IUSTIN al Bisericii Ortodoxe Române a fost transmis Adunării Generale de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

În încheierea sesiunii plenare de deschidere s-a dat citire textului scrisorii trimise de Adunarea Generală a Conferinței Creștine pentru Pace Președintelui R. S. Cehoslovacia și s-a constituit delegația care să prezinte această scrisoare.

În cursul zilei de joi, 22 iunie 1978, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei a făcut parte din delegația Conferinței Creștine pentru Pace care a fost primită în vizită de curtuazie de Președintele Parlamentului țării.

Vineri, 23 iunie 1978 — Lucrările Adunării Generale au fost reluate la ora 9,30, în sesiune plenară de Dr. Richard Andriamanjato din Republica Malgașă, vicepreședinte al Conferinței Creștine pentru Pace, care a prezentat referatul principal cu tema: *Chemarea lui Dumnezeu la solidaritate. Creștinii pentru pace, dreptate și eliberare.*

În după-amiaza aceleiași zile s-au prezentat coreferatele la tema principală.

La sfârșitul acestei sesiuni plenare, Secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace, Episcopul Dr. Károly Tóth, a prezentat un amplu raport asupra activității desfășurate de Conferința Creștină pentru Pace de la ultima Adunare Generală care a cuprins următoarele puncte: continuitatea în Conferința Creștină pentru Pace, fundamentarea teologică a apărării păcii, contextul istoric în care activează Conferința Creștină pentru Pace, slujirea dreptății, perspectivele viitoare pentru destindere, necesitatea cooperării mondiale.

A fost prezentat apoi Adunării Generale *Statutul*, în vederea studierii și aprobării lui, după care s-a trecut la împărțirea pe grupe de lucru, pentru continuarea lucrărilor în zilele următoare.

Membrii delegației din România au fost repartizați în următoarele grupe de lucru: I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, în Grupa pentru problemele internaționale, sub-grupa pentru America Latină; I. P. S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, în aceeași grupă, sub-grupa pentru dezarmare; P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul în aceeași grupă, sub-grupa pentru Orientul Mijlociu; P. C. Pr. Consilier Dumitru Soare în Grupa pentru eliberare economică și dezvoltare; P. C. Pr. Consilier Ilie Georgescu în Grupa pentru problemele internaționale, sub-grupa pentru Securitatea europeană; P. C. Pr. Prof. Ioan Ică în Grupa pentru problemele teologice; P. C. Pr. Lect. Dumitru Abrudan în Grupa anti-rasism; P. C. Pr. Asist. Nicolae Necula în Grupa pentru problemele internaționale, sub-grupa O.N.U.

Delegații Bisericilor Protestante din România au fost repartizați în următoarele grupe: Dl. Episcop Laszlo Papp în Grupa pentru eliberare economică și dezvoltare, Dl. Vicar Gheorghe Vidits în Grupa anti-rasism, Dl. Consilier Carol Szekely în Grupa pentru problemele internaționale, sub-grupa pentru dezarmare, și Dl. Prof. Hermann Binder în Grupa pentru problemele teologice.

În cursul zilei de 23 iunie 1978, P. S. Episcop Epifanie Tomitanul a făcut parte din delegația Conferinței Creștine pentru Pace, care a fost primită în vizită protocolară de primarul orașului Praga, Zuska și de colaboratorii săi.

În aceeași zi, Dl. Episcop Laszlo Papp a participat la recepția oferită de Ministerul Culturii din R. S. Cehoslovacia.

Simbătă, 24 iunie 1978 — Lucrările Adunării Generale a Conferinței Creștine pentru Pace s-au desfășurat pe grupe de lucru, iar în cadrul Grupei pentru problemele internaționale, pe sub-grupe. La fiecare grupă de lucru a fost prezentat un studiu biblic la începutul lucrărilor, asupra textelor din Psalmul LXXII, 1—7 și Ioan XIV, 26—27. La grupa pentru problemele internaționale, studiul biblic a fost întocmit și susținut de P. C. Pr. Prof. Ioan Ică.

Luând cuvântul, în cadrul dezbaterilor, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a arătat că România acordă atenție țărilor latino-americane și problemelor ei, luptând pentru instaurarea în lume a unei noi ordini economice și politice internaționale care se va repercuta pozitiv asupra întregii așa-zise «lumi a treia». În acest context a subliniat următoarele componente ale conceptului românesc despre noua ordine economică și politică internațională :

1. lichidarea vechilor relații internaționale nedrepte, a practicilor politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste ;
2. instaurarea unor relații internaționale, democratice ;
3. respectarea dreptului fiecărui popor de a hotărî singur asupra resurselor proprii, de a-și alege de sine stătător calea dezvoltării sale ;
4. lichidarea subdezvoltării și decalajelor pe temeiul eforturilor proprii și totodată ajutorul multilateral acordat statelor mai puțin industrializate ;
5. accesul tuturor țărilor la cuceririle științei și tehnicii moderne ;
6. eliminarea barierelor și discriminărilor în domeniul financiar și stabilirea unor relații de natură să asigure stabilitatea și dezvoltarea echilibrată a economiei mondiale.

La sfârșitul dezbaterilor s-a încheiat un raport.

În cadrul Grupei pentru problemele internaționale, sub-grupa pentru dezarmare, lucrările au fost conduse de Prof. I. Panciovski din Bulgaria, avînd ca secretar pe Pr. Gh. Schmauch din S.U.A., iar drept comentator pe Prof. Dr. Gerhard Kade din R.F.G. În timpul discuțiilor I. P. S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, s-a referit la atitudinea creștină față de problemele contemporane ale umanității, și în special față de problema cea mai acută : necesitatea dezarmării. I. P. S. Sa a subliniat că Biserica Ortodoxă Română se află alături de toți oamenii care luptă împotriva oricăror încercări de folosire a armelor ucigașe.

Deși în ultimii ani s-au purtat îndelungate discuții și s-au adoptat rezoluții cu privire la măsurile de dezarmare, fără a se realiza însă în mod practic oprirea cursei înarmărilor, totuși popoarele iubitoare de pace nu și-au încetat demersurile pentru a determina aplicarea unor măsuri generale ferme pentru dezarmare și dezangajare militară. Izbînda acestor demersuri, finalizarea lor, s-a exprimat în actul de epocală semnificație : *convocarea sesiunii speciale a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite consacrată dezarmării (mai—iunie 1978)*.

După cum se știe, a propus convocarea unei sesiuni speciale consacrate dezarmării încă în 1975 — prin documentul prezentat Organizației Națiunilor Unite : *Poziția României în problema dezarmării în primul rînd a dezarmării nucleare — și în instaurarea unei păci trainice în lume*. Dînd expresie gândirii și voinței întregului popor, conducerea statului român a considerat și consideră de o stringentă necesitate consensul general al statelor lumii în adoptarea și aplicarea promptă a unor măsuri realiste, eficiente, pe care le-a propus sesiunii speciale consacrate dezarmării.

După ce a prezentat și analizat cele 13 puncte în care s-au concentrat propunerile României cu privire la măsurile concrete pentru dezarmare, I. P. S. Mitropolit Nestor

a subliniat, în încheiere, că Biserica Ortodoxă Română: clerul și credincioșii acesteia, vor înceta nici o clipă lucrarea de apărare a vieții și pentru înfăptuirea dreptului la pace al omenirii contemporane.

Tot în cadrul acestei sub-grupe, Dl. Consilier Carol Szekely a prezentat principalele politici externe ale țării noastre.

La Grupa pentru problemele internaționale, sub-grupa pentru Orientul Mijlociu, ale cărei lucrări au fost conduse de Pr. Gabriel Habib din Liban, ca președinte, Episcopul Samuel din Egipt, copreședinte, R. Parmantier din Franța, avînd ca secretar pe W. Maschler din R.F.G. și Prof. T. Sabev din Bulgaria, P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul a subliniat legătura indisolubilă dintre dreptate și pace, ca probleme majore ale lumii contemporane, precum și la responsabilitatea creștinilor pentru promovarea bunei înțelegeri între toți oamenii.

În continuare, P. S. Sa s-a referit la situația îngrijorătoare din Orientul Mijlociu și a prezentat propunerile României cu privire la rezolvarea problemelor din această zonă, în conformitate cu respectarea principiilor independenței și suveranității fiecărei națiuni și a dreptului fiecărui popor de a se dezvolta liber, corespunzător intereselor și aspirațiilor sale.

În încheiere, a subliniat contribuția Bisericii Ortodoxe Române la sprijinirea eforturilor de înfăptuire a păcii, respectului și frățietății între oameni și popoare.

La Grupa pentru problemele internaționale, sub-grupa pentru securitatea europeană, lucrările au fost conduse de Prof. Heikki Varis din Finlanda, Dr. A. S. Bujovski din U.R.S.S. co-secretar și Prof. Gunner Matthiessen din R.F.G.

Lucrările Grupei pentru problemele internaționale, subgrupa O.N.U., au fost conduse de Dr. Carl Soule din S.U.A. Afirmînd că la această sesiune nu a participat nici un ministru de externe și nici un prim-ministru din țările socialiste, Pr. Asist. Nicolae Necula a luat cuvîntul și a arătat că din partea țării noastre a participat primul ministru al guvernului român care a prezentat un program concret și foarte complet de dezarmare, amintind cele 13 puncte ale sale. De asemenea, în timpul discuțiilor, P. C. Pr. N. Necula a vorbit despre activitatea României în cadrul O.N.U., enumerînd cele trei documente prezentate de țara noastră la O.N.U. în 1975, referitor la noua ordine economică internațională, la dezarmare și la îmbunătățirea și democratizarea activității O.N.U., la întărirea idealului său în realizarea colaborării dintre state, fără deosebire de orînduire socială, a unei lumi mai bune și mai trainice, subliniînd datoria ca Bisericile creștine și C.C.P. să sprijine toate acțiunile O.N.U. și a altor organisme internaționale pentru rezolvarea marilor probleme ale lumii contemporane.

În cadrul aceleiași sub-grupe s-a pus problema trimiterii de observatori la O.N.U. din partea C.C.P. și asigurarea unui rol mai mare organizațiilor neguvernamentale, sărbătorirea unei duminici a O.N.U., respectarea Anului Internațional al copilului, răspîndirea Declarației drepturilor omului din 1 decembrie 1948, sprijinirea prizonierilor politici portoricieni închiși în S.U.A.

La Grupa pentru eliberare economică și dezvoltare, lucrările au fost conduse de Prof. Joel Gajordo din Chile, ca președinte, K. T. Chandy din India, co-președinte, împreună cu Hichelas Maro din Tanzania și Dr. Gomez Treto din Cuba, Carol Ordnung din R.D.G. ca secretar, iar Rev. Geoffrey Goonrtileke din Sri Lanța drept comentator.

În această grupă au fost repartizați: Episcopul Lászlo Pápp și Pr. Dumitru Soare. În cadrul discuțiilor, Pr. Dumitru Soare a avut două intervenții, privind:

1. *Independența economică și dezvoltarea.* — P. C. Sa a subliniat următoarele idei: dominarea și exploatarea semenilor sint păcate pe care Evanghelia le condamnă; omenirea contemporană trece printr-o criză de mare amploare, economia mondială caracterizându-se printr-o izbitoare asimetrie; țările în curs de dezvoltare au de făcut față problemei ca pe lângă independența politică să-și asigure și independența economică; tendința împărțirii lumii în zone de influență și dominație este un rezultat al politicii neocolonialiste; poporul român care în decursul istoriei a suferit mult de pe urma asupririlor străine, sprijină efortul țărilor care luptă pentru întărirea independenței lor economice și politice; Bisericele creștine au datoria de a contribui la apărarea dreptății sociale și a demnității umane.

2. *Relația dintre dezarmare și dezvoltare:* cursa înarmărilor efectuează grav dezvoltarea tuturor popoarelor și în special a țărilor în curs de dezvoltare; înarmările întrețin și agravează instabilitatea economică, dezordinea monetară, inflația și decalajele economice între state; Președintele României Dl. Nicolae Ceaușescu a subliniat că problema subdezvoltării este condiționată de oprirea cursei înarmărilor; România a făcut propuneri concrete, pozitive pentru adoptarea unor măsuri eficiente în sprijinul dezarmării, considerând că acumularea de arme periclitează nu numai securitatea popoarelor, ci și supraviețuirea a milioane de oameni care suferă de foame și sărăcie.

La Grupa pentru problemele teologice, condusă de Rev. J. Dantine din Austria ca președinte, Prof. Israel Batista din Cuba, co-președinte împreună cu Prof. Vitalie Borovoi din U.R.S.S., Prof. Dr. Karol Görris din R. S. Cehoslovacă ca secretar și Prof. Prof. Paolo Ricca din Italia — comentator, au participat P. C. Pr. Ioan Ică și Dl. Prof. Hermann Binder.

Pr. Prof. Ioan Ică a depus în scris observațiile și propunerile sale în legătură cu discuțiile purtate în această grupă, potrivit studiului biblic pe care P. C. Sa l-a prezentat la grupul pentru problemele internaționale, în aceeași zi. O parte din observațiile și propunerile sale au fost cuprinse în raportul final al grupei teologice.

La Grupa pentru Antirasism lucrările au fost conduse de Episcopul Elises. Din partea română au participat P. C. Pr. Lect. Dumitru Abrudan și Dl. Vicar Gheorghe Vidits.

În cadrul discuțiilor, Pr. Lect. Dumitru Abrudan, referindu-se la noile curente teologice (teologia neagră, a eliberării, a revoluției), a arătat că ele sint justificate, dar trebuie să evităm a se ajunge la o împărțire în teologie a negrilor și teologie a albilor. Se impune cultivarea unei singure teologii: a Bisericii în care să se găsească reflectate toate problemele majore ale contemporaneității. În incheiere, arătând temeiurile creștine pentru angajarea socială, a cerut ca Bisericele să acorde un sprijin eficient mișcărilor de eliberare și dezvoltare.

În cursul zilei de 24 iunie 1978, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei și P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul au făcut o vizită I. P. S. Mitropolit Dorotei de Praga. Cu acest prilej între membrii delegației noastre și șeful Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia a avut loc o discuție cordială și s-au oferit daruri din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justin al Bisericii Ortodoxe Române.

Duminică, 25 iunie 1978. — Membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au participat la Sfânta Liturghie săvârșită în biserica «Sfinții Metodie și Chiril», aparținând Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, de un sobor de arhieriei și preoți în frunte cu P. F. Patriarh Pimen al Moscovei și a toată Rusia. Din soborul slujitorilor au făcut parte și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Pr. Consilier Ilie Georgescu

Delegații Bisericilor Protestante din România au participat la serviciul divin ecumenic săvârșit în biserica «Sf. Nicolae» din Praga.

După-amiază Grupa pentru problemele internaționale cu toate sub-grupele s-a întrunit în sesiune plenară în vederea întocmirii raportului final. Referitor la sub-grupa pentru O.N.U., I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a propus ca în acest raport să se menționeze adeziunea și sprijinul C.C.P. față de sesiunea specială a O.N.U. dedicată dezarmării și necesitatea ca asemenea sesiuni speciale să fie organizate în continuare.

Tot duminică după-amiază a avut loc o întrunire a Grupei de tineret la care a participat P. C. Pr. Nicolae Necula. În cadrul acestei întruniri s-a manifestat solidaritatea cu poporul chilian și lupta sa pentru o viață nouă și cu mișcările de eliberare din Namibia, Zimbabwe și din alte țări. Cu această ocazie s-a întocmit o scrisoare pentru a fi trimisă cardinalului Raul Silva Henriquez din Chile pentru a susține cauza eliberării și democrației în Chile.

Luni, 26 iunie 1978. — Lucrările au fost reluate în plin, fiind deschise cu studiul biblic prezentat de Rev. A. J. Dimas Almeida din Portugalia asupra textului din Isaia XXXII, 14—18, și Filipeni II, 4—9. După aceasta, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului a prezentat Adunării Generale ordinul cu care a fost decorat CCP în cadrul recepției ce a avut loc la Ambasada R. S. Vietnam din Praga. Apoi au fost împărțite participanților la lucrările acestei Adunări Generale medalia comemorativă cu ocazia împlinirii a 20 de ani de activitate a Conferinței Creștine pentru Pace și o culegere de texte, intitulată «Pacea în Biblie», tradusă în cinci limbi. În continuare au fost adresate mesaje din partea cardinalului Frantisek Tomasek, arhiepiscop romano-catolic de Praga și din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

A fost apoi probat Statutul Conferinței Creștine pentru Pace după care s-a trecut la prezentarea raportului Comitetului de numire și la alegerea noilor membri în conducerea Conferinței Creștine pentru Pace. I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului a fost ales președinte de onoare, iar ca membri de onoare ai prezidiului au fost aleși: Episcopul Dr. Tybor Bartha, Dr. Herbert Mohalski, Dr. Heinrich Helstern și Dr. A. K. Thampy.

Președinte activ a fost ales Episcopul Dr. Karoly Tóth din Ungaria. A fost aprobat noul Comitet de lucru, în care a fost ales și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului. În Comitetul de continuare au fost aleși următorii membri din România: I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, P. C. Pr. Consilier Ilie Georgescu, Dl. Episcop Laszlo Papp și Dl. Prof. Hans Klein de la Sibiu.

S-au prezentat apoi rapoartele grupelor de lucru.

În după-amiaza aceleiași zile au avut loc *Întîlnirile pe continente*. În cadrul acestei întruniri, la problemele Europei și Americii de Nord, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a luat cuvîntul spunînd între altele următoarele: «Conferința pentru securitate și pace în Europa de la Helsinki a fost urmată de cea de la Belgrad care trebuie să constate rezultatele înregistrate după Conferința de la Helsinki. Bisericile din România apreciază faptul că după Helsinki nu s-au înregistrat rezultate mulțumitoare, dar ele sînt de așteptat în continuare. Nu s-a progresat mult în acest sens chiar dacă sînt și unele rezultate. Vreau să subliniez acest aspect fiind în strînsă legătură cu preocupările Conferinței Creștine pentru Pace. Apare ca o necesitate să susținem eforturile pentru infăptuirea unei efective dezarmări. România crede că este necesar să obținem dezarmarea prin: retragerea trupelor de pe teritoriile străine, renunțarea la cursa înarmării, la toate armele atomice, la ma-

nevrele militare, prin retragerea bazelor militare de pe teritoriile altor state ș.a.m.d. Sint multe de făcut în această direcție. Important ar fi de exemplu să se renunțe la împărțirea în grupări militare... În concordanță cu Conferința de la Helsinki e necesar să depășim împărțirea Europei în țări care aparțin la o categorie sau la alta...».

Dl. Episcop Laszlo Papp al Bisericii Reformate din Oradea, care a făcut parte, ca vicepreședinte, din Comitetul de conducere al grupei privind problemele Europei și Americii de Nord, a prezentat textul oficial al programului pentru dezarmare propus de România la sesiunea specială ONU dedicată acestei probleme.

Tot în cadrul respectivei întâlniri a luat cuvântul P. C. Pr. Consilier Dumitru Soare care înre altele a spus: «În calitate de creștini, noi mărturisim cu toată convingerea că aparținem uneia și aceleiași mari familii, întrucit toți sint creați de același Dumnezeu. În cadrul ei toate țările, toate popoarele sint chemate să-și aducă contribuția specifică. În acest sens trebuie înțelese eforturile fiecărui popor pentru promovarea propriei sale culturi... Cultura europeană a creat de-a lungul secolelor, după cum se știe, valori de seamă și tradiții specifice. Elemente ale acestor valori și tradiții au fost duse în afara Europei de către emigranții aparținând unor diferite popoare, care s-au stabilit temporar sau definitiv în alte continente. Exemplul emigranților în America este edificator. Misiunea acestora de a-și afirma și păstra propria lor cultură etnică, este foarte importantă, ei devenind astfel adevărate punți de legătură între cele două culturi: europeană și americană».

«Am exprimat aceste cîteva idei, s-a spus în încheierea intervenției, pentru a afirma necesitatea de a cultiva și a promova valorile naționale, în scopul îmbogățirii tezaurului cultural universal...».

În sesiunea plenară care s-a reluat seara, s-a dat prima citire a două din documentele finale ale Adunării: «Apelul către Biserici și creștini», precum și «Mesajul către Guvern».

Referindu-se la Mesajul adresat conducătorilor de state de către Adunarea Generală a Conferinței Creștine pentru Pace, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a propus o completare a acestuia, cerind să se adauge la problemele care au fost menționate (rasism, subdezvoltare, nedreptate) și care învenineză situația internațională și următoarele: imperialismul, colonialismul, neocolonialismul, politica de dictat și amenințare cu forța. În timpul ședinței a fost primită o delegație din R. S. Vietnam care a transmis un mesaj de salut. În schimb i s-a făcut un dar simbolic, exprimindu-se solidaritatea cu poporul vietnamez.

În cursul zilei de 26 iunie 1978 membrii delegației din România au făcut o vizită la Ambasada Republicii Socialiste România la Praga unde au fost primiți de Dl. Ambasador Ionel Diaconescu.

În aceeași zi, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și Dl. Episcop Laszlo Papp au participat la recepția oferită de Ambasada R. P. Ungaria din Praga. La orele 18,00 I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei a participat la recepția oferită de Ambasada URSS, P. C. Pr. Lect. Dumitru Abrudan la recepția oferită de Ambasada R. P. Polone, iar Dl. Prof. Hermann Binder și Pr. Prof. Ioan Ică la cea dată de Ambasada R.D.G.

Marți, 27 iunie 1978 — Adunarea Generală a continuat în sesiune plenară. Studiul biblic a fost prezentat de Prof. Bruce Rigden din SUA asupra textului din Zaharia IX, 9—10 și Iacob III, 17—18. Mai departe s-a dat citire documentelor finale întocmite de Comisia I de redactare.

Referindu-se la unul din aceste documente care pomenesc țările Europei ca fiind împărțite în «două sisteme antagoniste», I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a propus «renunțarea la această expresie, străduindu-ne să facem totul pentru înfrățirea coexistenței pașnice». Referindu-se și la sesiunea specială a ONO dedicată acesteia, a susținut ideea necesității convocării altor asemenea Adunări speciale, pentru a desăvârși soluțiile de înlăturare și a pericolului militar și al înarmării, pentru obținerea unei păci durabile.

La discutarea documentelor, membrii Delegației române au făcut observații obiective și utile.

S-a dat apoi citire scrisorii de răspuns trimisă de Președintele R. S. Cehoslovacia, Dr. Gustav Husák, prin K. Hruza, șeful Oficiului de stat pentru Culte de pe lângă Ministerul Culturii al R. S. Cehoslovacia.

De asemenea, s-a aprobat completarea listei Comitetului de continuare cu doi membri.

În timpul ultimei sesiuni plenare din 27 iunie 1978, s-au aprobat documentele finale ale tuturor grupelor de lucru, ale comisiilor continentale, ale Comisiilor de femei și de tineret, ale Conferinței Creștine pentru Pace.

La sfârșitul lucrărilor, Președintele Conferinței Creștine pentru Pace, Episcopul Dr. Károly Tóth, a mulțumit tuturor pentru participarea la discutarea și îmbunătățirea documentelor acestei Adunări Generale, iar președintele de onoare I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului a rostit o cuvântare.

În seara zilei de 27 iunie 1978, la hotelul «Internațional» din Praga a avut loc o serie de recepții la care au participat și membrii Delegației române.

Legat de Adunarea Generală și în aceeași perioadă de timp s-au întrunit două din organele conducătoare ale Conferinței Creștine pentru Pace: Comitetul de lucru (la 22 iunie și 28 iunie) și Comitetul de continuare a lucrului (28 iunie).

La prima ședință a Comitetului de lucru a luat parte din partea Bisericii Ortodoxe Române: I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu și P. C. Pr. Ilie Georgescu.

*

La a doua ședință a Comitetului de lucru, ținută după încheierea lucrărilor Adunării Generale, din partea cultelor din România a fost prezentată noului președinte Károly Tóth o listă cu propuneri privind reprezentanții lor în comisiile și subcomisiile de studiu.

◆

A V-a Adunare Generală a Conferinței Creștine pentru Pace a dezbătut tema «Chemarea lui Dumnezeu la solidaritate. Creștinii pentru pace, dreptate și eliberare». Participarea numeroasă a delegațiilor din toate părțile lumii, referatele prezentate, interesul major al problemelor puse în discuție care de altfel sînt probleme vitale ale omenirii contemporane, discuțiile și propunerile avansate de participanți au demonstrat încă o dată că Bisericile creștine nu pot trăi izolate de contextul social, economic și politic în care activează și că în rezolvarea problemelor contemporaneității ele trebuie să-și spună cuvîntul.

Delegația Bisericii din România a participat activ la lucrările acestei Adunări generale și a încercat să țină întotdeauna cumpăna, căutînd să afirme politica statului român, clară și realistă. — (Pr. Asist. N. D. NECULA).

DIN ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE

CONTACTE ECUMENISTE LOCALE

VIZITE MAI IMPORTANTE FĂCUTE PATRIARHIEI ROMÂNE

Ieromonahul Umberto Neri. — Între 22 mai—9 iunie Biserica Ortodoxă Română a fost vizitată de ieromonahul romano-catolic Umberto Neri de la Mănăstirea «Annunziazione» Monteviglio, din Italia.

Oaspetele, sosit în țara noastră ca turist, a vizitat unele mănăstiri din Arhiepiscopia Bucureștilor, precum și mănăstiri și obiective bisericesti din Moldova.

Delegația africană a Conferinței Creștine pentru Pace. — Între 14—16 iunie o delegație a Bisericii din Africa, membre ale Conferinței Creștine pentru Pace, au făcut o vizită în țara noastră. Din delegație au făcut parte: Episcopul Timothy O. Olufosoye din Ibadan, Nigeria; Rev. Clement Lende, Dl. Arthur Nesbe Litu și Rev. Berthan Temas (însoțitor din partea C.C.P.).

Oaspeții africani au fost primiți la Departamentul Relații Externe Bisericești de către P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, care a făcut o prezentare detaliată a situației cultelor din România. Au vizitat instituțiile centrale patriarhale și mănăstiri din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Pastorul Piet Bouman. — Între 20—24 iunie 1978 Biserica Ortodoxă Română și Biserica Reformată din România au primit vizita Past. Piet Bouman, secretar pentru Europa a CICARWS.

Scopul vizitei Past. Bouman a fost acela de a se discuta cu conducătorii celor două Biserici referitor la ajutoarele acordate de Consiliul Ecumenic al Bisericii după cutremurul din 4 martie 1977.

Delegatul Consiliului Ecumenic al Bisericii a avut convorbiri de interes comun cu P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, și cu conducătorii Institutului teologic unic protestant din Cluj-Napoca.

Episcopul Nicolaus Hummel. — Între 6—22 iulie 1978, Episcopul Nicolaus Hummel, conducătorul Bisericii Vechi-Catolice din Austria, împreună cu soția și-au petrecut concediul de odihnă la Casa Sanatorială a Bisericii Ortodoxe Române de la Techirghiol.

Cu prilejul vizitei, Episcopul Hummel a fost primit în audiență de Prea Fericitul Patriarh Iustin, cu care a avut convorbiri de interes bisericesc.

Pastorul Clinton M. Marah. — În zilele de 7—8 iulie 1978, Biserica Ortodoxă Română a primit vizita Pastorului Clinton Marah, moderator al Bisericii Unite Presbiteriene de Sud din S.U.A., împreună cu soția.

Oaspeții au fost primiți de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal care a făcut o prezentare generală a istoriei și organizării Bisericii Ortodoxe Române

În continuare oaspeții au vizitat unele biserici din București și Mănăstirea Cer-
nica

Înainte de plecarea sa din România, pastorul Marah s-a oprit la Cluj-Napoca,
unde a fost oaspetele Episcopiei Reformate de acolo.

Dr. Anwar Barket. — Între 7—12 iulie 1978, Biserica Ortodoxă Română a fost
vizitată de Dr. Anwar Barket, rectorul Universității din Lahore — Pakistan, împreună
cu soția.

Oaspeții au fost primiți în audiență de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-
patriarhal, cu care au avut convorbiri privitoare la situația religioasă din cele două
țări.

Dr. Barket cu soția au vizitat instituțiile centrale patriarhale și mănăstiri din
cadru Arhiepiscopiei Sibiului și Episcopiei Rîmnîcului și Argeșului.

Dr. Howard Schomer. — Între 17—20 iulie 1978, Dr. Howard Schomer, secretar
pentru Europa al Departamentului pentru Misiune Mondială al Bisericii Unite a lui
Hristos din S.U.A., a făcut o vizită în România.

Dr. H. Schomer a fost primit în ziua de 17 iulie de P. S. Episcop Antonie Ploieș-
teanul, vicar patriarhal.

Oaspetele american a vizitat la București instituțiile centrale patriarhale și mi-
năstiri din jurul Capitalei. De asemenea a luat contact cu reprezentanți ai Bisericii
Reformate din București și ai cultului baptist.

Dr. H. Schomer a făcut o vizită la Cluj-Napoca unde a fost oaspetele Episcopu-
lui Gyula Nagy al Bisericii Reformate. La Cluj-Napoca oaspetele american a vizitat
și Institutul teologic unic protestant și a fost primit în audiență de I. P. S. Teofil al
Vadului, Feleacului și Clujului.

Un grup de turiști francezi. — La 29 iulie 1978, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul,
vicar-patriarhal, a primit în audiență la Departamentul Relații Externe Bisericești, un
grup de turiști francezi care, sub conducerea abatelui René Girault și a pastorului M.
Leob, fost decan al facultății de teologie protestantă din Sibiu, au făcut — între 15—
30 iulie 1978 — o vizită în România.

Cu această ocazie, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul a făcut o amplă expu-
nere asupra oragnizării și vieții Bisericilor din România și în special a Bisericii Orto-
doxe Române. P. S. Sa s-a referit de asemenea la activitatea ecumenică pe care o des-
fășoară Biserica Ortodoxă Română.

INTRUNIRI INTERCONFESIONALE PESTE HOTARE

SESIUNEA UNITĂ ANUALĂ A PREZIDIULUI ȘI COMITETULUI CONSULTATIV AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

1. Intre 6—10 iunie 1978 a avut loc la Troudheim* în Norvegia, la invitația Bisericii Lutherane din această țară, sesiunea anuală unită (Joint meeting) a Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la lucrări de P. S. Episcop Antonie Plămădeală, Vicar Patriarhal, membru în Comitetul Consultativ și în Comitetul Financiar al Conferinței și înlocuitor pentru această sesiune a P. F. Patriarh Iustin, în Prezidiu. Au mai participat delegați din mai mult de 15 țări europene și invitați din S.U.A.

Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene s-a întrunit în ziua de 6 iunie, sub președinția Dr. Andre Appel, spre a fixa ordinea de zi pentru sesiunea unită a Prezidiului și Comitetului Consultativ, sesiune care a început în dimineața zilei de 7 iunie. A participat ca invitat și Episcopul Primat al Bisericii Norvegiei, cu reședința la Oslo, Andreas Arfolt. Printre invitați a fost de asemenea și Mgr. Ivor Fürer (Elveția), secretar C.C.E.E. (Consilium Conferentiarum Episcopalium Europae) și Mgr. J. F. Arrighi, din partea Vaticanului.

2. Deschizând lucrările, Președintele A. Appel a prezentat un scurt raport asupra situației prezente din Europa și a sarcinilor ce stau în fața Bisericilor. Europa — a arătat el — continuă să fie încă o entitate fragilă. În special în problema dezarmării, Conferința de la Belgrad n-a reușit să facă mare lucru. Bugetele militare cresc, bomba cu neutroni se profilează amenințătoare asupra viitorului. În Africa se amestecă prea mulți americani și prea mulți europeni. Ce au făcut pînă acum și ce mai pot face Bisericile în privința aceasta? Nu prea mult, dar atmosfera între reprezentanții Bisericilor s-a mai schimbat, a mai evoluat, a mai progresat. Acum se pot discuta deschis toate problemele. Nu mai există tabu-uri de care să nu ne putem atinge. Acum putem aborda orice temă privitor la orice regiune a Europei și a lumii. Spre exemplu, se poate discuta despre drepturile omului și despre dizidenți, cu privire la orice țară. Desigur, nu noi vom rezolva problemele politice, dar noi trebuie să referim aceste situații la Evanghelie și să scoatem din ea criteriile noastre de judecată. Constatăm că pretutindeni Bisericile au reflectat serios la drepturile omului și la *Declarația Drepturilor Omului*. Conferința Bisericilor Europene se afirmă și se consolidează. După Adunarea Generală de la Engelberg, ea și-a multiplicat și diversificat activitatea și a pus un nou accent pe studiu și pe reflexiunea teologică. Conferința a făcut mai mult ca oricare alt organism bisericesc pentru întilnirea vestului cu ortodocșii și acum în urmă pentru colaborarea cu romano-catolicii.

Președintele Appel a chemat pe participanții la lucrări să acorde atenție, în special bunei pregătiri a celei de a VIII-a Adunări generale care va avea loc în Creta în septembrie 1979.

* Troudheim este unul din orașele mari ale Norvegiei, situat la cca. 400 de km nord-vest de Oslo.

3. Secretarul general Dr. G. G. Williams a prezentat un lung raport în care a analizat activitatea centrului Conferinței de la Geneva, în intervalul de la ultima întrunire pînă la zi.

Ca și președintele Appel, Dr. Williams a acordat un spațiu mai larg «situației europene prezentate». Vorbind despre rezultatele Conferinței de la Belgrad, pentru instrumentarea hotărîrilor luate la Helsinki, el spune: «Se pare că Belgradul n-a dat rezultatele pozitive la care ne așteptam...». El consideră pozitiv totuși faptul că toți semnatarii Actului de la Helsinki și-au exprimat dorința de a nu-și întrerupe eforturile în vederea unor rezultate mulțumitoare și toți au admis continuarea consultărilor la Madrid în 1980. Conferința Bisericilor Europene va sprijini ca și pînă acum orice efort în vederea destinderii și securității europene.

Secretarul general s-a ocupat apoi de problema violenței și a terorismului, două flagele care tulbură viața normală a societății în care trăim. Fiind întruniți nu mult după asasinarea lui Aldo Moro în Italia, în condițiuni dramatice, era de așteptat ca această temă să preocupe pe cei prezenți. În același sens s-a exprimat îngrijorarea cu privire la mărirea tensiunii în Extremul Orient. În capitolul «Propuneri de orientare», Dr. Williams a spus printre altele: «Situația actuală este dificilă și tablou sumbru, dar aceasta înseamnă pentru noi că trebuie să fim gata nu numai să ne continuăm, ci să ne și multiplicăm activitatea, avînd ca țel regăsirea noastră într-o unitate și descoperire a drumului care duce la înțelegere și reconciliere. Trebuie să ne consacram dezvoltării și aprofundării relațiilor noastre ecumenice, între noi membrii Conferinței Bisericilor Europene și cu Biserica romano-catolică. Noi să fim gata să facem primul pas. Trebuie să ne asigurăm prezența ecumenică în centre de gravitație internațională ca Bruxelles și Strasbourg».

O altă problemă asupra căreia secretarul general s-a oprit a fost aceea a obligației ce o are Conferința Bisericilor Europene de a organiza un secretariat care să se ocupe exclusiv de drepturile omului. În sfîrșit a invitat pe participanți să reflecteze asupra celor mai bune căi de organizare a celei de a VIII-a Adunări generale CBE care va avea loc în Creta în septembrie 1979 și să-și expună punctele de vedere cu prilejul acestei reuniuni de la Troidheim.

4. *Primiri de noi membri în CBE și o retragere.* La ordinea de zi au fost cererile a două Biserici din Irlanda de a fi primite ca membre în CBE.

a. Biserica presbiteriană din Irlanda.

b. *Biserica Irlandei, anglicană*, care se extinde de asemenea asupra întregii insule (Republica Irlandei și Irlanda de Nord britanică).

Ambele cereri au fost aprobate.

c. *Biserica metodistă unită din regiunea Europei de Nord* a cerut retragerea din C.B.E.

5. *Raportul Directorului de studii al C.B.E.*, prof. Gyula Nagy, a prezentat mai pe larg consultația de la Sofia asupra *Comunității conciliare* (oct. 1977) și rezultatele la care s-a ajuns acolo. În fond rezultatele n-au putut fi concretizate prea bine, întrucît consultația n-a putut sintetiza o poziție limpede. Se știe că această problemă a fost discutată și la Chantilly împreună cu romano-catolicii, și nici acolo nu s-a putut ajunge la concluzii clare. În august 1978, unitatea «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor va discuta din nou tema la Bangalore — India. I s-a dat mandat dr. Nagy să participe la Bangalore spre a se pune la curent cu cele ce se vor discuta acolo.

A luat cuvîntul și episcopul Antonie Plămădeală, care a avertizat asupra unei tendințe de a simplifica totul și a declara că totul e rezolvat înainte de a fi. Ortodoxii nu se vor alinia la o astfel de poziție care vrea să introducă pe ușa din dos a C.E.B. o eclezioologie care să concureze cu eclezioologiile Bisericilor membre. Se încearcă o trecere sub tăcere a diferenței dintre Conciliaritate și Consiliaritate, ceea ce va falsifica rezultatele. Acești doi termeni — în engleză cu neputință de diferențiat — sînt paraleli, și nu se pot întîlni pentru a ne oferi o bază teologică unei formule de unitate a Bisericilor. Cel puțin în accepțiunea în care sînt vehiculați astăzi.

În legătură cu oficiul de *Director de studii* din cadrul C.B.E. s-a discutat și problema expirării mandatului Dr. Nagy, odată cu Adunarea Generală din Creta. Delegatul român a sugerat ideea unei rotații, în sensul ca în viitor postul să poată fi ocupat și de un ortodox.

6. Președintele Comitetului financiar, Dr. Heintze și trezorerul, Dr. Schneider au prezentat bugetele anilor 1977, 1978 și 1979, inclusiv bugetul viitoarei Adunări generale și bugetele Directoratului de studii. Toate au fost aprobate.

7. *Pregătirea celei de a VIII-a Adunări Generale din Creta.* S-a fixat data: 18—25 octombrie 1979 și temele secundare:

- a. Bisericile divizate din Europa, în căutarea comuniunii și a unității;
- b. Teologia în Europa: viața spirituală și realitățile temporale;
- c. Predică și slujire: țeluri de viitor ale Bisericilor;
- d. În slujba vieții și a păcii, într-o lume amenințată.

O contribuție esențială la redactarea temelor a avut și delegatul Bisericii Ortodoxe Române, Episcopul Antonie Plămădeală.

Reamintim că tema principală care va fi discutată în Creta va fi: *Prin puterea Sfîntului Duh — să fim liberi pentru a sluji lumea.*

Au fost mai multe propuneri cu privire la vorbitorii care vor susține tema principală și pe cele secundare. S-au hotărît deocamdată care vor fi prezentatorii temei principale. Deoarece au fost mai multe oferte, s-a acceptat să fie trei oratori:

- a. Mitropolitul Alexei de Tallin și Estonia;
- b. Prof. Olivier Clément de la Paris sau Pr. Kallistos Ware de la Oxford;
- c. Un monah din Athos sau Prof. Yannaras din Grecia.

S-a stabilit de asemenea cine să prezinte studiile biblice. S-a ajuns la următoarea formulă:

- a. d-na Edith Krug (R.F.G.) sau d-na Gudrun Diestel (R.F.G.);
- b. dr. Donald English (Anglia) sau Prof. W. Hollenweger (Anglia);
- c. Prof. Dr. John Macquarrie (Anglia) și prof. Chevalier (Franța).

Au fost de asemenea discutate amănunte asupra organizării locale a Adunării, implicațiile financiare, procentul participării pe Biserici, participarea femeilor, a tineretului ș.a.

8. În problema drepturilor omului s-a ascultat un raport al Secretarului general care a arătat în ce stadiu se află alcătuirea unui Secretariat și a unui comitet special care trebuie să ia ființă potrivit hotărîrilor de la Manchester. În acest comitet vor fi incluși și delegați din S.U.A. și Canada, recomandați de Conferințele Bisericilor din America; d-na Alice Wimer a informat că au și fost numiți reprezentanții americani și canadieni.

S-a procedat în continuare la numirea delegaților europeni, patru din Răsărit și patru din Apus. Din Răsărit au fost aleși următorii: Pr. Dumitru Popescu (România, la propunerea Episcopului Antonie Plămădeală) d-na Christa Lewek din R.D.G. (lute-

znană), episcopul Laszlo Kuerti din Ungaria (reformat) și Pr. Vitalie Borovoi din U.R.S.S. (ortodox). Din Occident au fost aleși următorii: dl. Eckhart Krueger din R.F.G. (luteran), pastorul J. Langhof din Danemarca (luteran), dr. David Russel din Anglia (baptist) și pastorul A. Comba din Italia (valdenz). Au fost aleși și cite doi suplinitori din fiecare zonă.

Nu s-a hotărît cine va fi secretarul acestui program, deoarece mai întâi trebuie să se găsească modul lui de finanțare. Secretarul ar trebui ales pe o perioadă de minimum trei ani, garantându-i-se salariul pe întreaga perioadă. Comitetul financiar e în curs de investigare a posibilităților de finanțare.

9. La ordinea de zi a fost și analiza participării Conferinței Bisericilor Europene la activitatea *Inter Church Aid*, Comitetului pentru Europa a Inter-Ajutătorii bisericești, care funcționează în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

În acest Comitet participă ca delegat al Conferinței Bisericilor Europene și Episcopul Antonie Plămădeală.

Comitetul a primit mandatul să activeze în continuare pînă la viitoarea Adunare generală din Creta 1979.

10. După conferințele de la Helsinki și Belgrad, care au discutat problema securității și păcii în Europa, urmează conferința de la Madrid din 1980, care va continua discuțiile. Conferința Bisericilor Europene va organiza un colochiu special la Siofook — Ungaria, unde va fixa punctele de vedere ale Bisericilor din Europa în legătură cu continuarea discuțiilor. Din partea Bisericii Ortodoxe Române va participa Pr. D. Popescu.

11. Se știe că în ultima vreme a circulat tot mai mult amenințarea că S.U.A. au descoperit o armă nouă, bomba cu neutroni, mult mai periculoasă decît cele anterioare, întrucît e «curată», adică omoară doar oamenii, dar nu distruge obiectele și clădirile.

Consiliul Național al Bisericilor din Statele Unite și alte Biserici din Europa au cerut Secretarului general al Conferinței Bisericilor din Europa să pună aceasta pe ordinea de zi a Conferinței pentru a mobiliza Bisericile împotriva fabricării acestei bombe. Secretarul general G. G. Williams a scris în acest sens Bisericilor, de la care a primit unele reacții în scris.

Au fost analizate aceste reacții și părerile participanților și s-a hotărît ca deocamdată să nu se acționeze în nici un fel, deoarece cele mai multe Biserici au fost de părere că «Bomba cu neutroni nu trebuie luată în considerare în izolare de problema mai largă a dezvoltării și proliferării armelor de distrugere în masă. Problema esențială nu este bomba cu neutroni, ci întreaga problemă a cursei înarmărilor».

În această perspectivă Conferința trebuie să-și intensifice eforturile de a mobiliza Bisericile, și prin Biserici statele de a face totul pentru a opri cursa înarmărilor.

12. În legătură directă cu aceasta, pe agenda Comitetului reunit al Prezidiului și Comitetului Consultativ, a fost înscrisă și problema violenței și a terorismului, simptome nefericite ale tensiunii din lumea de azi, tensiune pe care unii cred că o pot rezolva prin teroare și violență. Se înmulțesc cazurile de răpiri politice, deturnări de avioane etc. Cu toate că Conferința Bisericilor Europene își dă seama că, în unele cazuri cum sînt Mișcările de eliberare din unele țări africane, nu se poate evita violența, totuși acest fel de violență este cu totul altceva decît terorismul și crima politică, în condițiuni de confruntări inechitabile. Conferința condamnă terorismul și violența ca mijloace de rezolvare a diferendelor politice, mai ales cînd acestea iau forme de răzbunare, sechestrare de persoane, luări de ostateci nevinovați, atacuri de

stradă în care cad nevinovați, și așa mai departe. Un document în acest sens a fost redactat, urmînd a fi trimis Bisericii spre a fi comentat.

La redactarea documentului o contribuție importantă a adus și Episcopul Antonie Plămădeală care, de altfel a și fost inițiatorul introducerii acestei teme pe ordinea de zi, încă de la întrunirea de la Manchester din 1977.

La sfîrșitul întrunirii de la Troudheim s-a redactat un *Comunicat final*.

În timpul șederii în Norvegia, membrii Prezidiului și ai Comitetului Consultativ au fost oaspeți ai Bisericii Luterane a Norvegiei, Primarul orașului — fost în trecut capitala țării — a oferit o masă în vechiul palat episcopal din sec. XI, astăzi casă de recepții oficiale. În ziua de 8 iunie toți participanții au fost invitați la o întîlnire cu membrii diferitelor Confesiuni locale, la Tempe Parish Church. A vorbit din partea Conferinței Bisericilor Europene Episcopul Antonie Plămădeală, prezentînd Conferința, rosturile ei și apoi și situația cultelor din România.

S-au fixat datele pentru următoarele întruniri: 23—25 nov. 1978, Prezidiumul se va întruni în Polonia; 8—11 mai 1979 Prezidiumul și Comitetul Consultativ se vor întruni în Suedia; 18—19 sept. 1979, Prezidiumul și Comitetul Consultativ se vor întruni în Creta.

† Antonie PLĂMĂDEALĂ

SESIUNEA DE LA ATENA (MÎNĂSTIREA PENDELI) A DIALOGULUI ORTODOXO-ANGLICAN

Potrivit hotărîrii luate — precum am arătat în raportul de anul trecut* — de cele două Comisii ale dialogului ortodoxo-anglican la Cambridge (Anglia) de a se întruni din nou anul acesta pentru a prezenta unele poziții doctrinal-practice Conferinței Lambeth XI din iulie 1978, care poziții ar condiționa, după unii delegați ai Comisiei ortodoxe, însăși continuarea acestui dialog, Comisia mixtă pentru dialogul ortodoxo-anglican a ținut o nouă sesiune la *M-rea Pendeli între 12—19 iulie 1978*.

În convocarea făcută membrilor Comisiei ortodoxe, Arhiepiscopul grec-ortodox Atenagora al Tiatirei și Marii Britanii, care se opusese continuării dialogului, anunțase totuși că acest dialog va continua necondiționat, în urma *Comunicatului comun* dat de Patriarhul ecumenic Dimitrios I și Prea Fericitul Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul vizitei făcută de Prea Fericirea Sa la Patriarhia Ecumenică în mai 1978. Acest comunicat de la Constantinopol a scos din impas dialogul ortodoxo-anglican, sugerînd celor două Comisii necesitatea unor noi eforturi de apropiere și colaborare a celor două Biserici: Ortodoxă și Anglicană.

Tema sesiunii de la Mînăstirea Pendeli a fost impusă pe de o parte de nerespectarea de către unele comunități anglicane a excluderii lui Filioque din Cartea comună de rugăciune, iar pe de altă parte a practicii hirotonirii femeilor ca preoți și chiar episcopi, așa cum s-a întîmplat la Mineapolis (SUA) și Canada, începînd din 1976.

În scopul cunoașterii acestei situații din punct de vedere ortodox și anglican s-a cerut de către cele două comisii (de la Cambridge) Profesorului N. Chițescu și Profesorului Revd. John Riches să alcătuiască fiecare cîte un studiu, reprezentînd poziția doctrinală a celor două familii de Biserici.

* A se vedea «Biserica Ortodoxă Română» CXV (1977), nr. 9-12, p. 897—899.

Cele două studii au fost multiplicat și trimise participanților celor două Comisii pentru studiere de către cele două secretariate.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustin a delegat pe Prof. N. Chițescu și pe Diac. dr. Petru David, ca să participe la această sesiune a dialogului ortodoxo-anglican.

Celelalte Bisericii Ortodoxe surori au fost reprezentate de: I.P.S. Arhiepiscop Atenagora al Tiatirei și Marii Britanii, președintele Comisiei ortodoxe și reprezentantul Patriarhiei Ecumenice; I.P.S. Arhiepiscop Stilianus al Australiei — reprezentant al Patriarhiei Ecumenice; P.S. Episcop Grigorie de Tropeum — reprezentant al Patriarhiei Ecumenice; P. Cuv. Arhim. Kallistos Ware — secretarul Comisiei ortodoxe și reprezentant al Patriarhiei Ecumenice; I.P.S. Arhiepiscop Vasile de Bruxelles și a toată Belgia — reprezentând Biserica Ortodoxă Rusă; I.P.S. Vasile mitropolitul Cezareii — de la Patriarhia Ierusalimului; Prof. Gheorghe Galitis — reprezentând Patriarhia Ierusalimului; I.P.S. Hrisostom Mitropolit de Kition — Biserica Ortodoxă a Ciprului; Dr. Andreas Tillyrides — Biserica Ortodoxă a Ciprului; I.P.S. Ioan Mitropolit de Helsinki — reprezentant al Bisericii Ortodoxe a Finlandei; I.P.S. Metodie Mitropolit de Axum — reprezentant al Patriarhiei Alexandriei; Pr. Prof. Ion Romanides — reprezentant al Patriarhiei Antiohiei; Dr. Constantin Scuteris — reprezentant al Bisericii Ortodoxe a Greciei; Pr. Prof. Nicolae Șivarov — Biserica Ortodoxă a Bulgariei.

Din partea Bisericii Anglicane au participat: P.S. Robert Runcie, Episcop de St. Alban — președintele Comisiei anglicane, Biserica Angliei; Revd. Colin Davey — secretarul Comisiei anglicane; P. S. Graham Delbrige, Episcop de Gippsland — Biserica Anglicană — Australia; P.S.M.M. — Thomas Episcop de Wangaratta — Biserica Anglicană — Australia; P.S.H.G. Hill Episcop de Ontario — Biserica Anglicană — Canada; P.S. Graham Leonard Episcop de Truro — Biserica Angliei; P.S. Robert Terwilliger Episcop vicar de Dallas — Biserica Episcopaliană SUA; Revd. M. M. Moore, Secretarul general al Relațiilor externe ale Bisericii Angliei — Biserica Angliei; Revd. A. M. Allchin — Biserica Angliei; Revd. Roger Beckwith — Biserica Angliei; Revd. Mark Santer — Biserica Angliei; Revd. Hugh Wybrev — Biserica Angliei; Revd. prof. Eugene R. Fairweather — Canada; Revd. dr. Edward Hardy — Biserica Episcopaliană SUA; Revd. Prof. John Riches — Biserica Episcopaliană Scoția; Revd. William Norgren — Biserica Episcopaliană USA; Revd. M. Carmichael — Biserica Provinciei din Africa de Sud; Di. John Sentanm — Biserica Provinciei din Uganda; Revd. Edward Every — Biserica Episcopaliană a Ierusalimului și Orientului Mijlociu.

Dezbaterile sesiunii de la Mînăstirea Pendeli

Joi 13 iulie, activitatea s-a rezumat la unele prezențe protocolare.

Deschiderea festivă a lucrărilor a fost făcută de Mitropolitul Barnabas de Patros reprezentantul Arhiepiscopului Serafim al Atenei și a toată Grecia.

În continuare, Arhiepiscopul Atenagora a salutat pe cei prezenți în numele Patriarhului Dimitrios al Constantinopolului.

De asemenea, a vorbit Episcopul Runcie aducînd salutul Arhiepiscopului de anterbury, Dr. Donald Coggan.

Din partea gazdelor, a urât succes Conferinței Mitropolitul Hrisostom Zafiris directorul Centrului interortodox al Atenei din Mînăstirea Pendeli, iar Episcopul

Hrisostom, starețul Minăstirii Pendeli, a asigurat pe participanți de toată colaborarea sa și a arătat că este o deosebită cinste pentru obștea monahală ca să găzduiască o asemenea conferință cu caracter ecumenist, mai ales că minăstirea sărbătorește 400 de ani de la înființare (1578—1978).

La ședința festivă de deschidere au luat parte pe lângă Comisiile respective de dialog și reprezentanți ai presei și radioteleviziunii grecești.

La agapa care a urmat, pe lângă membrii Comisiilor de dialog ortodoxo-anglican, a onorat pe oaspeți cu prezența sa însuși Arhiepiscopul Atenei, Serafim. Au fost de față Ambasadorul Marii Britanii la Atena și Secretarul general al Ministerului Cultelor din Republica Eladei.

Potrivit programului formulat la Cambridge, discuțiile din ziua a 2-a și a 3-a au fost ținute separat, pe comisii.

Arhiepiscopul Atenagora a susținut în fața Comisiei ortodoxe referatul care era de fapt un studiu mai vechi publicat, în revista sa eparhială, asupra hirotoniei femeii; acest studiu a fost discutat în plen, fiind completat de către auditori.

De asemenea, Prof. N. Chițescu și-a expus în rezumat referatul său trimis celor două comisii spre studiere. La sfârșit, s-au făcut unele precizări și completări în problema atât de disputată în Bisericile protestante: *hirotonia femeii*.

După aceste referate, Comisia ortodoxo-anglicană, în unanimitate, s-a pronunțat împotriva admiterii hirotoniei femeii sub orice formă.

După aceea s-a reluat discuția asupra mult-disputatei probleme *Filioque*, impusă de faptul că unele comunități anglicane au reintrodus această formulă în Simbolul credinței din cărțile lor liturgice. În acest sens, Mitropolitul Metodie de Axum și-a spus punctul de vedere, acuzând pe anglicani de nerespectarea hotărârilor comune și cu reintroducerea acestei inovații. Pentru lărgirea discuțiilor, Prof. I. Romanides a prezentat o broșură tipărită recent în care combate cu argumente dogmatice și canonice formula romano-catolică «*Filioque*».

În cealaltă Comisie, anglicanii au dezbătut problema admiterii femeii la hirotonie, unii fiind pentru, alții contra; pînă în cele din urmă curentul pentru admiterea femeii la hirotonie a fost mai puternic.

Sîmbătă 15 iulie, — s-a întrunit cele două comisii, începînd iarăși discuțiile pro și contra pentru hirotonia femeii. La propunerea celor doi președinți s-a constituit un comitet mixt pentru redactarea *Documentului final*. Din acest comitet (3 ortodocși și 3 anglicani, plus președinții și secretarii celor două comisii) a făcut parte și Prof. N. Chițescu din partea Bisericii Ortodoxe Române.

Începînd de sîmbătă 15, pînă marți, 18 iulie, s-a lucrat în cadrul Comisiei plene cu mici întreruperi, determinate de accentuarea deosebirilor de vederi între cele două comisii, ortodoxă și anglicană, privitor la hirotonia femeii.

Ședința de sîmbătă s-a deschis prin comunicarea rezultatului lucrărilor separate ale celor două comisii făcută de președinții lor, Arhiepiscopul Atenagora și Episcopul Runcie. Cu acest prilej, Episcopul Runcie a subliniat deosebirea din ce în ce mai puternică resimțită în lucrările Comisiei anglicane între partizanii hirotoniei femeii în preot și episcop și celor opuși acestei hirotonii.

Prof. John Riches, autorul referatului principal pentru hirotonirea femeii a pus plenului Comisiilor următoarele întrebări:

Dacă hirotonia femeii este sau nu o problemă «*stantis et cadentis ecclesiae*» și dacă hirotonia femeii este sau nu mijlocul prin care anglicanii răspund schimbărilor de azi în lume.

Răspunsurile date au fost diferite și s-a evidențiat punctul de vedere că este firesc ca femeia să lucreze în Biserică, dar nu neapărat ca preot, iar Biserica răspunde la schimbările lumii actuale fără ca femeia să fie exclusă, însă nu neapărat hirotonită.

Referatul Episcopului Terwilliger din SUA care a luat atitudine împotriva hirotonei femeii, accentuează faptul că preoția este dată de Dumnezeu oamenilor, dar nu fiindcă a fost cerută de oameni.

Delegații ortodocși și unii dintre anglicani au exprimat părerea în cadrul acestor discuții că dacă *Documentul final* ce urmează a fi prezentat Conferinței Lambeth nu va fi expresia unității în privința opiniei hirotonei femeii în comuniunea anglicană, acest dialog anglicano-ortodox să aibă un caracter asemănător dialogurilor purtate de ortodocși sau catolici cu protestanții adică cu caracter mai mult informativ. Ortodocșii și-au exprimat mirarea că unii anglicani schimbă practica hirotonirii bărbatului cu a femeii, și ei, care totuși sînt tradiționaliști, cedează asupra acestui punct central dogmatico-canonice. S-a accentuat faptul că Maica Domnului a depășit în sfințenie nu numai pe om, ci și pe heruvimi și serafimi; de asemenea este cunoscută dăruirea femeii pentru Evanghelie (ca martire, binevestitoare, cuvivoase etc.).

S-au făcut și unele referiri asupra termenilor de hirotonie și hirotosie.

Documentul final a fost lucrat și prelucrat fără întrerupere, de către Comitetul de redactare de sîmbătă 15 iulie și pînă luni dimineața, 17 iulie, cînd a fost prezentat în ședință comună Comisiei plenary de către cei doi secretari, Prof. Arhim. Kallistos Ware și Revd. Colin Davey.

Dar după ce Comitetul a fost felicitat de ei doi președinți pentru rezultatul muncii neîntrerupte a unora dintre membrii săi, unii dintre delegații anglicani și-au exprimat nemulțumirea față de cele referitoare la hirotonia femeii.

Ca urmare cele două Comisii s-au întrunit din nou separat. Anglicanii favorabili hirotonirii femeii refăcînd partea lor cu argumentație mai precisă și extinsă, și-au impus punctul de vedere cu argumente raționale și sociale în susținerea tezei lor.

Documentul final, în noua formă, nu a mai reprezentat un punct comun al Comisiei pentru Conferința Lambeth în vederea opririi practicii hirotonei femeii și astfel a devenit evident tuturor împasul în dialogul ortodoxo-anglican.

Ședința s-a suspendat, dar numeroase discuții particulare au ajutat întrunirea din nou a plenului Comisiei și au determinat, pînă la sfîrșit, pe anglicanii hotărîți pentru hirotonia femeii să renunțe la forma a doua a părții anglicane a *documentului final* și să revină la forma inițială care fusese acceptată de către toți la început.

Ca urmare, în ședință comună, ambele părți s-au declarat de acord cu *Comunicatul final*, sub această formă, după ce partizanii hirotonei femeii au cedat.

Secretariatul Comisiei de dialog ortodoxo-anglican a ținut seama de necesitatea de a se preciza unii termeni, dar care nu influențau în vreo formă fondul doctrinal al problemei.

Marti, 18 iulie 1978. — În condițiile de mai sus, s-a aprobat în unanimitate *Documentul final* citit în trapeza Minăstirii de maici «Sf. Patapie» de lângă Corint.

Miercuri, 19 iulie 1978, ultima zi a lucrărilor s-a prezentat *Documentul final*.

Au avut loc schimburi de păreri și participanții s-au despărțit într-un mod cu totul frățesc și ecumenic, toți fiind convinși de o continuare rodnică a dialogului.

Arhiepiscopul Atenagora și Episcopul Runcie au mulțumit gazdelor pentru toate înlesnirile făcute desfășurării ședinței și au rugat pe delegați să transmită conducătorilor bisericilor lor cuvenitele salutări.

Intrunirea a luat sfârșit la orele 14, când o parte din delegații Comisiei anglicane de dialog au plecat spre Lambeth, unde vor participa la deschiderea festivă a Conferinței în ziua de 22 iulie 1978, și când vor fi mesagerii *Documentului final* al sesiunii de la Minăstirea Pendeli-Atena ai Comisiorilor dialogului ortodoxo-anglican.

Alte preocupări

1. S-a săvârșit în fiecare zi Liturgia ortodoxă în biserica mare a Minăstirii Pendeli, iar Paraclisul «Sf. Ștefan» a fost pus la dispoziția delegației anglicane care a săvârșit în trei dimineți Liturgia lor, la care au participat și delegați ortodocși.

2. Delegații Bisericii Ortodoxe Române au făcut tot ceea ce le-a stat în putință pentru succesul sesiunii și pentru continuarea dialogului între cele două Biserici Ortodoxă și Anglicană în vederea apropierii cit mai mult a Bisericilor noastre, a cunoașterii reciprocă spre scopul final: unitatea de credință și pace în întreaga lume, intervenind în mod special în momentele grele care au amenințat continuitatea dialogului. Succesul Delegației române s-a datorat și unor membri în Comisia anglicană care cunoaște Biserica Ortodoxă Română: Este vorba de Episcopul G. Hill din Canada, Revd. A. Allchin «doctori honoris causa» ai Institutului teologic din București, Revd. M. M. Moore, secretarul general al Relațiilor Externe ale Bisericii Angliei, Revd. H. Wybrew, foști doctoranzi la Institutul teologic din București.

De asemenea, o plăcută impresie și aleasă influență asupra Comisiei anglicane și ortodoxă au avut-o articolele și studiile prezentate de Diac. P. I. David asupra istoriei relațiilor ortodoxe-anglicane și contactelor de-a lungul secolelor între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Angliei.

3. În ziua de duminică 16 iulie, Diaconul Petru David a slujit la Liturgia solemnă în soborul oficial la Catedrala Arhiepiscopiei din Atena la invitația Arhiepiscopului Atenagora al Tiatirelor, șeful Comisiei de dialog din partea ortodocșilor.

Au asistat membrii anglicani ai Comisiei de dialog.

4. Delegația Bisericii Ortodoxe Române a mulțumit la plecare pentru primirea deosebit de călduroasă arătată de Mitropolitul Hrisostom Zafirios, directorul Centrului ecumenic de la Minăstirea Pendeli (Atena) ca și de ospitalitatea aleasă și prietenească de care s-au bucurat pe tot timpul sesiunii.

5. *Sîmbătă, 22 iulie 1978*, delegația Bisericii Ortodoxe Române, însoțită și de doctorandul Dimitrie Coravu de la Facultatea de teologie a Universității din Atena, a făcut o vizită la sediul Ambasadei României, la Atena, unde a fost primită de Dl. Ioan Moise, secretarul Ambasadei.

În vederea unei depline cunoașteri a realității Bisericii Ortodoxe a Greciei, gazdele au făcut un program destul de variat participanților la sesiune, în afara lucrărilor sesiunii propriu-zisă.

Sîmbătă 22 iulie, cei doi delegați s-au întors în Capitală.

Presă locală, radioul și televiziunea greacă au folosit ocazia oferită de această sesiune ortodoxo-anglicană pentru a informa cititorii, ascultătorii și telespectatorii, făcînd astfel o mare publicitate diferitelor momente principale ale dialogului ortodoxo-anglican. ca de exemplu: deschiderea oficială în prezența Arhiepiscopului Atenei și a toată Grecia; începerea ședințelor comune ale celor două delegații, momente ale programului; declarațiile și interviurile unor participanți mai cunoscuți, precum și comentarea evoluției discuțiilor pe toată durata sesiunii.

În concluzie, dialogul anglicano-ortodox va continua, dar se așteaptă și rezultatele Conferinței Lambeth XI.

CONSULTAȚIA ASUPRA EDUCAȚIEI TEOLOGICE ORTODOXE

«Programul pentru Educație teologică» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor a organizat între 4—7 iulie 1978, o consultație asupra formării teologice ortodoxe astăzi. Consultația a avut loc în «Missionshaus» din Basel-Elveția.

Au luat parte reprezentanți ai școlilor teologice ortodoxe din Franța, Grecia, India, Iugoslavia, Liban, R. S. România, USA, R.S.S. Georgia și Ierusalim-Israel. Din partea școlilor teologice ortodoxe din țara noastră au luat parte cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Pr. prof. Ștefan C. Alexe și Pr. prof. Mircea Basarab.

Au mai fost prezenți: o parte din membrii Programului pentru Educația teologică (CEB), IPS Emilianos, Mitropolit de Silivri, reprezentant al Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol la CEB, Dr. Martensen, secretar pentru Studii interconfesionale din partea Federației Luterane Mondiale, Dr. Lukas Vischer, directorul Comisiei «Credință și Constituție» (CEB), Dr. Constantin Patelos, consultant al Secretariatului general al CEB, precum și trei observatori ai Vaticanului: Mgr. Francesco Marchisano, secretar al Congregației pentru Educația catolică, Rev. John Long, S.J. Secretariatul pentru unitatea creștină și Rev. William O'Shea, profesor la Seminarul Regional din Banyo-Australia.

În prima ședință a Consultației, rev. Aharon Sapsezian, director al Programului pentru Educația teologică (CEB), a prezentat un referat asupra situației învățămîntului teologic ortodox, pe baza comunicărilor trimise de Școlile teologice ortodoxe din diferite țări. Au fost scoase în relief următoarele chestiuni:

1. Toate școlile teologice ortodoxe au o legătură strînsă cu istoria Bisericilor și a popoarelor pe care le slujesc;
2. Primul scop al acestor școli este forma et clerului. Facultățile de teologie din Grecia, cu profesori laici, și-au pierdut actualitatea în această privință, dar ele formează teologi laici pentru Biserică. Institutele teologice din București și Sibiu formează și viitorii profesori de teologie;
3. Formarea spirituală este o dimensiune fundamentală a educației teologice ortodoxe și aceasta se realizează prin participarea studenților la viața liturgică a Bisericii și exemplul educatorilor: spirituali și profesori.
4. Aceasta nu înseamnă că sînt lăsate la o parte problemele sociale pentru că teologia ortodoxă vine în legătură cu toate aspectele vieții.
5. Toate școlile teologice ortodoxe au catedre de ecumenism sau preocupări ecumeniste.
6. Creația teologică ortodoxă este înțeleasă ca o revalorificare a tezaurului patristic și o aplicare a moștenirii patristice la situațiile contemporane.
7. Nu au fost menționate unele probleme ca: locul femeii în formarea teologică ortodoxă; formarea misionară și cooperarea interortodoxă privind educația teologică.

În continuare au fost prezentate următoarele referate:

1. *Funcția liturghiei caharistice și funcția «Liturghici după Liturghie»*, de către Prof. Jan Anchiutk de la Academia teologică din Varșovia-Polonia.

2. *Extinderea formării teologice dincolo de cler, la credincioși*, de Prof. St. S. Harakas, decanul Facultății de teologie grecești «Holy Cross» din Brookline-SUA.

3. *Dimensiunea ecumenică a educației teologice*, de către J. Zizioulas, Anglia.

Referatele au fost urmate de discuții.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au luat parte la discuții, după fiecare referat, relatînd din experiența învățămîntului teologic din țara noastră. P. C. Pr. Șt. Alexe a făcut parte din Comisia pentru redactarea documentului final, împreună cu I. P. S. Arhiepiscop Shate Ajamian, reprezentant al Școlilor teologice ortodoxe armenice din Ecimiadzin și Ierusalim și Prot. Prof. Stanley Harakas.

INTRUNIREA SUBCOMISIEI TEOLOGICE MIXTE PENTRU DIALOGUL ORTODOXO—VECHI-CATOLIC

Potrivit hotărârii Comisiei mixte pentru dialogul teologic ortodoxo-vechi-catolic, din august 1977 la Chambésy-Elveția, a avut loc la Centrul Interortodox Penteli lângă Atena, între 24—31 august 1978, întrunirea subcomisiei ortodoxo-vechi-catolice. Scopul acestei întruniri a fost pregătirea unor proiecte de texte comune asupra eclesiologiei, a treia temă principală în dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Veche-Catolică.

Au luat parte următorii: 1. Din partea ortodoxă: IPS Irineu Mitropolitul Bisericii Ortodoxe Elene din R.F. Germania, președinte; Prof. Ioan Karmiris, Biserica Ortodoxă Greacă, secretar; Prof. Ioan Kaloghiru în locul Prof. Emmanuel Fotiades Patriarhia de Constantinopol; Prof. Ilija Ţonevski, Biserica Ortodoxă Bulgară; Pr. prof. Ștefan Alexe, Biserica Ortodoxă Română și I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Gardikion, directorul Centrului Interortodox Penteli, în calitate de colaborator. 2. Din partea vechilor-catolici: Eminența Sa Episcopul Léon Gauthier, Biserica Creștină Catholică din Elveția, președinte; Pr. prof. Werner Küppers, Tübingen-R.F. Germania secretar; Pr. prof. Herwig Aldenhoven, Berna-Elveția; Pr. prof. Peter Amiet, Berna-Elveția și canonic Prof. Peter Johannes Maan, Olanda.

Dintre problemele eclesiologice, subcomisia s-a ocupat de următoarele: 1. Unitatea Bisericii și Bisericile locale; 2. Hotarele Bisericii; 3. Autoritatea Bisericii și în Biserică; 4. Infaibilitatea Bisericii; 5. Cele șapte Sinoade Ecumenice și Sinoadele locale recunoscute de acestea.

După cercetarea și discutarea în comun a proiectelor de texte la subiectele de mai sus, alcătuite în limbile greacă și germană primele patru au fost admise de membrii subcomisiei și semnate de președinți și secretari, cu recomandarea ca să fie reexaminat citatele patristice.

S-a luat hotărârea ca subiectele: *Necesitatea succesiunii apostolice, Capul Bisericii și Problema intercomuniunii* să fie discutate într-o ședință a subcomisiei, anul viitor, cu trei zile înainte de întrunirea generală a Comisiei mixte.

Proiectele de texte stabilite vor fi trimise membrilor Comisiei teologice mixte, în limbile greacă și germană, până la sfârșitul lunii mai 1979.

A treia întrunire a Comisiei mixte pentru dialogul teologic ortodoxo-vechi-catolic va avea loc la Bonn — R. F. Germania, în septembrie 1979.

În ziua de 30 august 1978, cei doi președinți ai subcomisiei au fost primiți de IPS Serafim al Atenei, Președintele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Elene.

Intrunirea subcomisiei s-a încheiat cu o rugăciune de mulțumire. Cei doi președinți au rugat pe participanți să transmită Intiiștăătorilor Bisericilor pe care le reprezintă, adinci mulțumiri și omagii de recunoștință pentru ajutorul acordat ca dialogul dintre cele două Biserici să progreseze. — (Pr. prof. Ștefan C. ALEXE).

CEL DE AL XII-LEA SEMINAR ECUMENIC

Între 3—13 iulie 1978 au avut loc la Strasbourg — Franța, lucrările celui de al XII-lea seminar ecumenic, cu tema: «Autoritatea, ajutor sau obstacol pentru unitatea Bisericii?», la care din partea Bisericii Ortodoxe Române au luat parte doctoranzii Diac. Vasile Axinia și Dan-Ilie Ciobotea, aflați la studii pentru pregătirea tezelor de doctorat în teologie la Lausanne-Elveția și respectiv Strasbourg-

Franța. La lucrările seminarului au fost prezenți aproximativ 75 participanți din circa 25 de țări, reprezentând șapte confesiuni și denomi-națiuni creștine (ortodocși, romano-catolici, luterani, reformați, anglicani, metodiști, presbiterieni). Din țara noastră a mai luat parte și pastorul Mathas Rehner, ca delegat al Bisericii Evanghelice C. A. din Sibiu.

La lucrările conferinței a fost prezent la ceremonialul de deschidere Dr. Chr. Schmidt, președintele Bisericii Reformate din Alsacia și Lorena, și Dr. André Appel, președintele Bisericii Luterane din Alsacia și Lorena.

Au fost prezentate următoarele referate :

— Însemnătatea tradițiilor doctrinare ale Bisericii pentru dialogul ecumenic actual (Prof. Daniel Olivier, romano-catolic).

— În ce fel ar putea acordurile interconfesionale să aibă o autoritate pentru ecumenismul local (Prof. Harding Mayer, luteran).

— Unitate, ministere de unitate și autoritate spirituală (Prof. dr. A. O. Dyson, anglican).

— Transferul autorității bisericești către administrațiile bisericești (Prof. dr. Robert W. Bertram).

Datorită faptului că delegații Bisericii Ortodoxe Române au fost repartizați în singurul grup de lucru unde erau prezenți și ortodocși, contribuția acestora a fost scoasă în evidență atât de conducătorul grupei de lucru cât și de conducerea Institutului ecumenic în ședințele plenare. În acest sens, s-au evidențiat următoarele :

— ecleziologia ortodoxă este o ecleziologie de comuniune ce reflectă principiul trinitar, nu o ecleziologie monarhică de jurisdicție universală; unitatea creștină nu poate fi clădită pe o confuzie doctrinară; din punct de vedere ortodox, tradiția are un caracter permanent și unul dinamic; acordurile doctrinare nu sînt valabile «a priori» ci abia după primirea lor de către întreg corpul Bisericii; autoritatea în Biserică are un fundament și un caracter sacramental; rolul autorității bisericești privind realizarea unității Bisericii, deși nu fără limite, este considerabil. Autoritatea bisericească trebuie totodată să mențină unitatea propriei sale Biserici și să aspire pentru unitatea pancreștină. Autoritatea bisericească nu poate realiza unitatea cu alte Biserici (confesiuni) în detrimentul unității propriei sale Biserici, pe care o reprezintă și o slujește. Cînd unul din aceste aspecte (unitatea internă și externă) este neglijat, autoritatea bisericească poate fi obstacol pentru unitatea Bisericii, unitate ce face parte din însăși ființa Bisericii.

Lucrările seminarului au constituit un nou prilej de cunoaștere reciprocă și încredere în continuarea dialogului ecumenic. — (Diac. V. A.).

C R O N I C Ă

Marți, 1 august a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe Dl. Ștefan Feraru, membru în Consiliul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Marin Braniște, parohul bisericii ortodoxe române de la Viena, Austria.

Miercuri, 2 august a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Alexandru Munteanu, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia, Bulgaria.

Joi, 3 august 1978. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe maestrul Remus Țincoca, compozitor și dirijor de origine română, din Montreal, Canada.

Simbătă, 5 august a. c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. Cuv. Arhim. Veniamin Popa, starețul schitului românesc «Prodromul» de la Sfântul Munte Athos, Grecia.

Marți, 8 august a.c. — P. F. Patriarh Iustin a primit vizita de curtoazie a Excelenței Sale dl. Pierre Cerles, ambasadorul extraordinar și plenipotențial al Republicii Franceze la București. A fost de față P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Vineri, 11 august a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Pr. George Chișcă de la parohia «Sfântul Ioan Botezătorul» din Montreal, Canada.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Ștefan Sandu, parohul bisericii ortodoxe române din Stockholm, Suedia.

Luni, 21 august a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit vizita de curtoazie a Excelenței Sale D-lui Mohamed Larbi Damaghatrous, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Algeriei în țara noastră.

Marți, 22 august a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop vicar Român Ialomițeanul a luat parte ca invitat la Adunarea festivă care a avut loc la Sala Palatului Republicii Socialiste România cu prilejul sărbătoririi celei de a 34 aniversări a eliberării Patriei noastre de sub dominația fascistă.

Miercuri, 23 august a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin însoțit de P. S. Episcop vicar Român Ialomițeanul, a asistat, ca invitat de onoare în Tribuna oficială din Piața Aviatorilor, la manifestarea oamenilor muncii din Capitală, cu prilejul zilei de 23 August.

Luni, 28 august a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Alexandru Tudor, parohul bisericii ortodoxe române din Offenbach—R. F. Germania.

Marți, 29 august a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Rev. Michael Bourdeaux, de la Kingston College, din Anglia.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit în holul central al Reședinței patriarhale un grup de 90 de turiști greci, în majoritate clerici, conduși de I. P. S. Mitropolit Gheorghios de Niceea, și de I. P. S. Mitropolit Théoclitos de Acarnania.

Miercuri, 30 august a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Prof. George Beza, român de origine, stabilit în Paris, care face parte din Colonia română din Paris. A fost însoțit de Dl. Bucur Șchiopu, din partea Asociației «România».

DIN ACTIVITATEA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

BISERICA ROMÂNEASCĂ DIN BADEN-BADEN — CTITORIE A LUI MIHAIL VODA STURDZA

Din vremea lui Mihail Vodă Sturdza a rămas la Baden-Baden — renumită stațiune climaterică și balneară a Germaniei — o biserică singuratică, străjuită de stejari masivi, căreia localnicii îi spun «Capela românească Sturdza», și care este un interesant monument de artă religioasă.

Fostul domn a dat bisericii zidite de el destinația de lăcaș de închinare ortodoxă-răsăriteană și de cavou al familiei princiere Sturdza¹.

CTITORUL ȘI FAMILIA LUI. — Mihail Sturdza s-a născut la Iași, la 24 aprilie 1794, ca fiu al marelui logofăt Grigore (Grigoraș) Sturdza și al Mariei, născută Calimachi, fata lui Vodă Grigore Calimachi și a Elenei Mavrocordat. Tatăl său, marele logofăt Grigore Sturdza, era foarte bogat, fiind unul dintre boierii cei mai avuți ai Moldovei. El îl iubea mult pe Mihail, unicul său fiu². Dragostea «exagerată» ce o nutrea pentru feciorul său, l-a îndemnat să nu-l trimită la studii în străinătate, ca alți boieri pe fiii lor, ci să-i ia acasă un dascăl străin. Viitorul domn a căpătat învățatură de la un foarte distins cleric francez abatele L'Hommée, care a stat în Moldova ani îndelungați, emigrând la Iași în timpul revoluției franceze. Acest călugăr de origine lorenă din orașul Luneville, s-a priceput să dea tânărului Mihail o învățatură mai solidă decît au căpătat alții prin capitalele europene. Avînd o cultură vastă, el și-a inițiat elevul în istorie, geografie, filozofie și matematică. Dar și elevul s-a ridicat la cerințele dascălului său. Spirit vioi și practic, inzestrat cu inteligență fină și cu o memorie ieșită din comun, cu răbdare și o mare voință, Mihail Sturdza s-a impus ca unul dintre cei mai culți oameni ai Moldovei timpului său. Fondul învățăturii sale a fost clasicismul. El cunoștea la perfecție limbile clasice, greaca și latina, iar dintre limbile moderne vorbea și scria franțuzește, rusește și grecește, cunoștea nemțește, italienește și englezește. Poseda o serioasă cultură juridică și avea un neîntrecut talent de vorbitor.

Aspirînd la domnia Moldovei, Mihail Sturdza a dobîndit și favoarea Rusiei. În aprilie a fost chemat la Constantinopol pentru investitură. Acolo dă de o piedică neprevăzută în persoana lui Ștefanache Vogoride, fostul caimacam al Moldovei din vremea Eteriei (1821—1822), care cîștigase favoarea sultanului Mahmud al II-lea, fiind chiar numit, pe o bucată de timp, prinț (bei) de Samos. Acesta nu-și părăsise aspirațiile la tronul Moldovei, pînă în momentul în care Mihail Sturdza a fost desemnat oficial ca viitor domn. Cînd Sturdza a sosit la Constantinopol, la 10 mai 1834, Ștefanache Vogoride i-a comunicat că nu-i va face greutăți, dacă va lua pe fiica sa de soție, anume pe Smaragda³. La cîteva zile după căsătorie⁴, la 31 mai (18 mai stil vechi) 1834, Mihail Sturdza a primit de la sultan investitura ca domn al Mol-

1. Vasile Ștefan, *Capela Ortodoxă Română «Mihail Sturdza» de la Baden-Baden*, în «Almanahul pe anul 1976», editat de Capela Ortodoxă română din Baden-Baden, p. 38—56. Studiul este scris la împlinirea a 110 ani de la sfințirea Caplei.

2. Mihail Sturdza a avut două surori, Elena și Ruxandra. Elena a fost mama lui Grigore Ghica, domnul Moldovei. Ruxandra a fost căsătorită prima dată cu Iordache Balș și a doua oară cu Petre Mavrogheni.

3. Vezi Radu Rosetti, *Amintiri*, Iași, vol. I, p. 180—185.

4. Smaragda Vogoride n-avea zestre. Acasă nu primise învățatură. Ea nu cunoștea nici o altă limbă decît grecește. Era în schimb dominată, ca și tatăl ei de patima inavușirii.

dovei. Prin căsătoria sa cu fiica lui St. Vovoride, el și-a asigurat în persoana acestuia un apărător influent la Poartă⁵.

Ca domn, Mihail Sturdza a fost supus rinduielilor feudale⁶.

Tendenței de acaparare a averilor bisericești i s-a opus Mitropolitul Veniamin. Domnul a căutat să scape de el. Prilejul s-a ivit în 1839, când M. Sturdza a pregătit un proiect de lege cu privire la aplicarea articolului 417 din Regulamentul Organic, care obliga Mitropolia și episcopii să-și plătească datoriile în termen de 10 ani. Sensul proiectului era de a subordona statului gestiunea averilor minăstirești. Mitropolitul Veniamin a respins proiectul și în semn de protest și-a prezentat demisia la 18 ianuarie 1842, iar la 11 februarie a părăsit Iași, plecând la Mănăstirea Slatina⁷. Sturdza s-a grăbit să-i primească demisia și la 29 ianuarie o comunică Adunării, care o acceptă⁸. Opoziția a pornit o acțiune de reabilitare a lui Veniamin, dar Sturdza a izbutit să obțină acordul că renunță la reînscăunarea mitropolitului, iar de la Sinodul patriarhiei din Constantinopol, aprobarea acestei schimbări⁹. În 1844, Adunarea a votat legea administrației bunurilor bisericești, care echivala cu o secularizare; Sturdza a știut să tragă și aici folos personal¹⁰, ba chiar și din lucrările publice¹¹.

Când a fost numit domn, Mihail Sturdza avea 39 de ani. Cei doi copii ai săi din prima căsătorie, Dumitru și Grigore, aveau unul 16 și celălalt 14 ani. Învățătură le-a dat acasă la Iași cu un dascăl francez. Marele logofăt Grigore Sturdza nutrea pentru nepoții săi aceeași dragoste, cu aceeași doză de egoism, împiedicându-i și pe ei să plece la studii în străinătate. Abia după moartea bătrînului logofăt, întimplată la 14/26 martie 1834, proaspătul domn hotărî să-și trimită copiii în Franța, la fostul său dascăl, abatele L'Hommée. În octombrie 1834, cele două beizadele au început cursurile de latină, greacă, germană și desen la liceul din Luneville, orașel patriarhal din apropiere de Nancy¹². Ei au avut ca tovarăși de învățătură pe Mihail Kogălniceanu, Nicolae Casu, Grigore Balș, fiul lui Lupu Balș și pe tinărul Plagino (Plaino), Mihai Kogălniceanu a fost trimis în străinătate pe cheltuiala lui Sturdza ca să învețe împreună cu fiii săi. Apoi Mihail Sturdza și-a trimis copiii la Berlin. Astfel, în 1835, după aproape un an de școală în Franța, cele două beizadele s-au trezit la Berlin. Împreună cu Dumitru și Grigore Sturdza a plecat și Mihail Kogălniceanu.

În 1844, cele două beizadele se întorc la Iași, după 10 ani petrecuți în străinătate. Dumitru avea 26 de ani și Grigore 24.

Dumitru, om retras și fără pretenții politice, a dus o viață liniștită, trecînd drept un bărbat cu inteligență mijlocie, despre care s-a vorbit puțin. El se va căsători tirziu cu o rudă îndepărtată a sa, Catrina Sturdza din Birlad, fata marelui vornic Alexandru Birlădeanu și a Smarandei Constandaki. Din această căsătorie s-au născut în 1876 Mihai, în 1879 Grigore și în 1881, Maria.

Spre deosebire de Dumitru, Grigore, fratele mai mic a fost un elev și apoi un student silitor, care a învățat multă carte, dar care a și dat lumii prilejuri de vorbă. El este cunoscut sub numele de beizadea vișel pentru că, în tinerete, fiind înalt și voinic, s-a apucat să țină pe umeri un vișel nou-născut, pînă a ajuns juncan. Gri-

5. Vezi Hurmuzachi, *Colecțiune de documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. X, Suplimentul 1 vol. 6, p. 615—616.

6. Vezi I. C. Filitti, *Domniile pămîntene sub Regulamentul Organic 1834—1848*, București, 1915, p. 518.

7. Mitropolitul Veniamin a murit la M-reș Slatina la 16 decembrie 1846.

8. Argumentul lui Sturdza împotriva lui Veniamin era că acesta lăsa Mitropolia datoare cu 235.231 lei vechi și catedrala neisprăvită, deși se cheltuieseră sume importante în acest scop. (Hurmuzachi, *op. cit.*, p. 417).

9. Vezi Hurmuzachi, *op. cit.*, p. 448 și 630.

10. Dintre lucrările publice mai importante inițiate de Sturdza se impun: construcția șoselei Tg. Ocna-Bacău; ridicarea la Iași a unui pod peste Nicolina și pavarea, începînd din 1836, a unei suprafețe însemnate de străzi, precum și construirea clădirii spitalului și a cazărni; pavarea unei ulițe la Focșani, și îmbrăcarea cu șosea a drumului ce trece prin Birlad; dezvoltarea rețelei spitalelor și sporirea numărului de paturi; înființarea în 1841 în toate capitalele de ținuturi a unor companii de pompieri și altele (v. Academia Română, Manuscrise, 1122, f. 151).

11. Este vorba în primul rînd de șoseaua Mihăileni-Iași (Galați — care străbate Moldova de-a lungul ei, cu 32 de poduri de lemn și 4 de piatră).

12. Vezi *Magazin istoric*, nr. 7—8, din 1968, p. 26—31.

gore este acela care din porunca tatălui său a reprimat mișcarea revoluționarilor de la 1848 din Iași. El a luat parte, împotriva voinței tatălui său, la războiul rusoturc din 1853—1854 (Războiul Crimei) intrând în armata turcă unde i s-a dat gradul de general de brigadă sub numele de Muhliz (Mucliș) Pașa, distingându-se în lupta de la Oltenița în care turcii i-au învins pe ruși și apoi în bătălia de la Eupatoria, unde a comandat cavaleria turcească, contribuind mult la obținerea victoriei. A candidat la domnia Moldovei în 1858 ca rival al tatălui său și a fost mai târziu deputat și senator. A scris o carte de matematică transcendentă intitulată «Legile fundamentale ale universului» și a fost cunosător al legilor și un bun orator. A iubit cu patimă banii. El a declanșat un proces răsunător împotriva Smaragdei Sturdza și a fratelui Dimitrie pentru moștenirea rămasă de la tatăl său. Mult zgomet a făcut dragostea lui Grigore Sturdza pentru Contesa Dash¹³, apreciată scriitoare franceză, autoarea unor romane mult căutate pe atunci¹⁴. El se va căsători de mai multe ori. Prima soție a fost Olga Ghica, nepoata lui Alexandru Ghica, voievodul Valahiei, a cărei soră Elena Ghica, căsătorită cu prințul Massalski, va deveni cunoscuta scriitoare Dora D'Istria. Olga Ghica a murit la puțin timp după căsătorie, lăsându-i trei copii care au murit și ei foarte de tineri.

Din căsătoria lui Mihail Sturdza cu Smaragda Vogoride au rezultat doi băieți și o fată. Băiatul cel mare s-a născut la un an după nuntă și a primit numele tatălui său, Mihail, dar a murit la vârsta de 11 ani, la Iași, în 1846. La 31 decembrie 1846, Smaragda aduce pe lume al doilea fiu, pe care, în amintirea celui alt, părinții îl numesc tot Mihail. Între nașterea celor doi băieți, a văzut lumina zilei și o fată, Maria. Ea se va căsători cu Constantin Gorceacov, al doilea fiu al prințului rus Alexandru Gorceacov, puternicul ministru de externe al Imperiului rus dintre anii 1856—1882.

Revoluția de la 1848 a determinat puterea suzerană să adopte măsuri noi pentru prevenirea tulburărilor în Principate. În acest scop, reprezentanții Rusiei și ai Porții au semnat la 19 aprilie/1 mai 1849, Convenția de la Balta-Liman, care prevedea, printre altele, că domniile celor două țări române — considerați ca înalți funcționari ai Imperiului Otoman — nu mai erau aleși pe viață, ci numiți direct de sultan, pe termen de șapte ani.

Nemulțumit de această hotărâre și ca protest împotriva ei, Mihail Sturdza a părăsit tronul, retrăgându-se în străinătate împreună cu Smaragda, Maria și Mihail și cu cel mai mare dintre băieții din prima căsătorie, Dumitru. Celălalt fiu, Grigore a rămas în țară, nevoind să-și urmeze tatăl în surghiun. La 31 mai 1849 au plecat din Iași spre Focșani, iar de aici s-au îndreptat spre Viena, unde s-au oprit un timp. Prin iunie 1849 erau cu toții la Paris. Se stabilesc apoi definitiv aici, unde Smaragda Sturdza cumpără în 1851 o casă în rue Fontin cu 390.000 de franci și alta în rue des Écuries d'Artois, nr. 15 și 17 cu aproximativ aceeași sumă, pe care apoi vinzându-le pe amândouă cu 800.000 de franci, cumpără în 1857 patatul din rue de Varennes 73, Jarbourg St. Germain¹⁵, cu un milion de franci¹⁶. Aici va locui Mihail Sturdza tot restul vieții.

Stabilit la Paris, M. Sturdza obișnuia să meargă vara, împreună cu familia în Anglia, la Sorrento în Italia unde a cumpărat în 1871 pe numele soției sale, o vilă cu 120.000 de franci și mai ales la *Baden-Baden in Germania*. La Baden-Baden, stațiune climaterică cu băi termale recunoscute pentru valoarea lor curativă, așezată într-o poziție pitorească la poalele munților Pădurea Neagră, pe cursul mijlociu al Rinului, se adunau în special vara, mulți turiști, veniți nu numai din Germania ci și

13. Vezi mai pe larg Gh. Sion, *Suvenir de contemporane*, Buc., 1888.

14. Era căsătorită cu Eugeniu Jules de Pöitenc, viconte de Sains Mars, locotenent colonel într-un regiment de cavalerie cu garnizoana în Nantes.

15. Acest palat a fost construit în 1735 pentru contele Lanngaunay și cumpărat în 1752 de ducele Victor-François de Broglie, general în timpul războiului de 7 ani, apoi mareșal al Franței. După revoluția de la 1789, ducele a emigrat, iar palatul său a trecut din mină în mină, devenind în 1815 proprietatea fostului consul Lebrun. Mai târziu, în 1826, construcția a fost cumpărată de ducesa de Montebello, văduva lui Lannes, vestitul mareșal al lui Napoleon I. După moartea lui Sturdza, palatul va rămâne moștenire lui Constantin Gorceacov, ginerele său.

16. Vezi C. Gane *Trecute vieți de Doamnă și Domnițe*, București, 1945, vol. 3, cap. IV, p. 241.

din Franța și din alte țări. Se adunau aici oameni avuți, politicieni și nume celebre din cultura timpului. Mihail Sturdza a achiziționat aici, în vale, în 1852, tot pe numele soției sale, o impunătoare reședință, un frumos palat, care l-a costat 160.000 de franci. Pentru deplasările de la Paris la Baden-Baden și Sorrento, fostul domn a cumpărat un vagon special numit «vagonul princiar Sturdza» cu 50.000 de franci-aur.

Luxul și eleganța seraterelor date de Sturdza la Baden-Baden a rămas multă vreme în amintirea contemporanilor. Una din cauzele acestei risipe era dorința fostului domn de a-și recăpăta tronul. Înlăturarea de la domnie a fost o grea lovitură dată ambițiilor sale. Principalul său țel era redobândirea cu ajutorul banilor și al relațiilor a tronului Moldovei. În acest scop, colecționa «relații» utile în lumea internațională, folosind averea fabuloasă adunată cit fusese domn.

Sturdza a apreciat că momentul pentru a acționa în vederea recuștigării domniei s-a ivit în 1858. În toilul luptei pentru Unire, în febra pregătirilor pentru alegerea domnului în Moldova, el s-a întors în țară, în calitate de candidat al taberei anti-unioniste. Împărțind bani în dreapta și în stînga, a reușit să atragă un număr de partizani, prea puțini însă pentru a dobîndi vreo șansă reală, mai ales că îl concura însuși fiul său, Grigore Sturdza.

Ajuns la o vîrstă respectabilă, M. Sturdza își administra cu aceeași aviditate pămînturile și imobilele pe care le poseda în diverse țări europene. Venitul anual al marii sale averi, se ridica în 1871 la 735.864 de franci.

La 28 octombrie 1863, Mihail Sturdza și-a făcut testamentul — care l-a atras pe toți moștenitorii ca un magnet — pe care l-a modificat și completat în mai multe rînduri, adăugîndu-i 18 codicile, începînd de la 1864 și pînă în 1882. Averea fostului domn a fost evaluată prin testament la aproximativ 50 de milioane de franci-aur¹⁷. Nu erau incluse aici o serie de moșii din Moldova, precum și palatele din Paris, Sorrento și Baden-Baden, care fuseseră trecute de fostul domn, pe numele soției sale Smaragda, a cărei avere se ridica la 13 milioane de franci. Cel mai vitregit dintre moștenitori a fost Grigore, pe care tatăl său nu-l iertase pentru concurența făcută în 1858 la tronul Moldovei. După cum era de așteptat, prin testamentul său întocmit în 1884, Smaragda Sturdza n-a lăsat nimic lui Grigore, fiul lui Sturdza din prima căsătorie.

Mihail Sturdza a murit la Paris la 8 mai 1884, în vîrstă de 90 de ani, înconjurat de întreaga lui familie, în afară de fiul său Grigore. A fost dus cu vagonul special și îngropat la Baden-Baden, în biserica în care era înmormîntat fiul său Mihail.

La 6 mai 1885, Smaragda Sturdza pleacă de la Paris la Baden-Baden, pentru parastasul de un an al morții soțului său. Pe drum i se face rău. A doua zi dimineață, la 7 mai 1885, Smaragda Sturdza își dădu sfîrșitul. A fost îngropată în cavoul bisericii din Baden-Baden, unde se odihneau rămășițele pămîntești ale fiului și ale soțului ei. A murit la vîrsta de peste 70 de ani. Tot aici va fi îngropată în 1905 și Maria Sturdza căsătorită Gorceacov, care s-a stins din viață la vîrsta de 57 de ani.

ÎMPREJURĂRILE ÎNĂLȚĂRII BISERICII. — Tînărului Mihail, fiul cel mai mic al lui Sturdza din a doua căsătorie, îi plăcea mult stațiunea Baden-Baden și stăruia adesea pe lîngă tatăl său să-l lase să se stabilească aici. Platoul de pe colina Frisenberg, de la poalele masivului Pădurea Neagră, unde s-a construit mai tîrziu biserica, era locul de plimbare cel mai agreat al său. Fostul domn ținea mult la el. Băiatul de o frumusețe și o inteligență deosebită, era și un elev eminent al liceului Bonaparte din Paris. Cedînd stăruințelor sale, Mihail Sturdza se hotărîse să-i ridice aici un adevărat palat. În acest scop, el a cumpărat un teren întins, care cuprindea platoul și colina Frisenberg, precum și un frumos parc cu arbori bătrîni, care de la acea dată se va numi Michaelsberg, după numele noului proprietar, hotărînd ca în vara anului următor să înceapă construcția dorită. Dar nu mai apucă să-și pună planul în aplicare căci, tînărul Mihail se îmbolnăvește grav și la 30 iunie 1863 moare la Paris, în vîrstă de numai 17 ani, chiar în ziua în care își sărbătorea luarea bacalaureatului¹⁸.

17. Vezi «Magazin Istoric», nr. 12 din 1974, p. 29—31.

18. Alexandre A. C. Stourdza, *Réque de Michel Stourdza, prince regnant de Moldavie, 1834—1849*, Paris, 1907, p. 126.

Indurerat de moartea copilului iubit, mort prematur, Mihail Sturdza înalță pe acest loc o biserică cu hramul «Sfinților Mihail și Gavriil», dedesubtul căreia, sub altar, zideste cavoul, unde așează rămășițele pămîntești ale fiului său și unde mai târziu va fi îngropat și el, soția și fiica sa.

Terenul întreg, adică colina și platoul pe care este înălțată biserică și parcul ce-o înconjoară, are o suprafață totală de 22.441 m.p. Numai platoul propriu-zis cu biserică de pe el, are 2.186 m.p. Aleile parcului se întind în sus spre munte pînă la o înălțime de 287 m, deasupra nivelului mării. Odată cu înălțarea bisericii, s-a construit în apropiere, spre pădure și casa parohială (prezbiteriul) pentru slujitorii ei, precum și casa portarului. Casa parohială, construită ca și biserică din cărămidă îmbrăcată cu piatră, are subsol, parter și etaj și ocupă o suprafață de 630 m.p.

Strada care traversează parcul și care leagă biserică de oraș a primit denumirea de Michaelstrasse, după numele proprietarului terenului. La începutul anului 1975, pentru a nu fi confundată cu strada unei localități suburbane, înglobată orașului, a fost denumită Stourdzăstrasse, tot după numele ctitorului așezămîntului. Denumirea colinei și a platoului pe care se află biserică, a rămas și astăzi aceeași de Michaelsberg.

Parcul care înconjoară biserică, are o mare varietate de arbori, unii seculari, în special stejari și brazi, alții ornamentali, precum și arbuști decorativi de diferite varietăți care se mențin verzi și în perioada iernii. În dreapta bisericii se află un stejar bătrîn, pe care ctitorul l-a adus din nordul Moldovei și l-a plantat el însuși în ziua inaugurării așezămîntului.

Construcția bisericii a fost începută îndată după încetarea din viață a tînărului Mihail, în 1863 și a fost terminată în 1866, fiind tîrnosită cu mare fast, la 1 noiembrie, ziua de pomenire a celor decedați, după tradiția religioasă păstrată în țările apusene.

Zidirea și inzestrarea bisericii, precum și a casei parohiale, l-a costat pe ctitor 2 milioane de mărci.

În memoria fiului său, Mihail Sturdza va lăsa liceului Bonaparte din Paris, o bursă anuală de 1000 de franci, pentru a se da unui elev silit și sărac din clasa de retorică, iar spitalului din Baden-Baden și orfelinatului din Lichtenthal însemnate dani. A mai făcut și alte opere de caritate, pentru a perpetua memoria fiului său¹⁹.

BISERICA — MONUMENT DE ARHITECTURĂ RELIGIOASĂ MODERNĂ. — Biserică careia astăzi i se spune în mod curent «Capela românească Sturdza» este un splendid monument de artă religioasă din R. F. Germania, fiind zidită în stilul bisericilor noastre românești. Situată pe un platou muntos, biserică se înfățișează ca o construcție impunătoare, care se vede din depărtare, din toate părțile orașului. La împodobirea și decorarea ei au contribuit, cu talentul lor, cei mai distinși artiști ai timpului din Germania, Italia, Franța și din alte țări. Pentru ridicarea așezămîntului, Sturdza a adus meșteri zidari din țară și material de construcție tocmai din Italia. Mult aur s-a folosit pentru ornarea ei. Din spusele localnicilor, fostul domn a supravegheat personal lucrările de construcție.

Biserică nu se impune prin dimensiunile ei. Acestea sînt relativ reduse de 31 m pe 12 m, iar înălțimea turlei e de 25 m. Ea se remarcă însă prin stilul clasic, prin liniile și proporțiile sale, prin varietatea ornamentelor bizantine și românești — evidente mai ales în decorația interioară — armonios imbinat într-un tot unitar.

Biserică este o construcție de zidărie albă, cu bria de cărămidă roșie, pînă sus la acoperiș. Imbinarea meșteșugită a culorilor, prin alternarea albului cu roșciaticul a straturilor de piatră poroasă din care sînt făcute zidurile exterioare, dau construcției un efect cromatic deosebit.

Clădirea, care are formă de absidă pentagonală își deschide puțin laturile la întîlnirea pronaosului cu naosul, și le îngustează treptat spre altar, pentru a și le închide în dreptul criptei. Acoperișul are formă piramidală.

Biserică are o singură turlă octogonală în forma bisericilor noastre românești. Turla are ferestre din sticlă colorată. Ea este așezată chiar în dreptul altarului, avînd deasupra crucea bizantină cu două brațe transversale. Acoperișul turlei este strălucitor și se vede pînă la o mare depărtare.

Ușile și ferestrele sînt încadrate în plăci de marmură.

Biserica n-are clopote și nici clopotniță.

Fa este ridicată puțin deasupra pămîntului, fiind așezată pe o temelie din piatră, scoasă din muntele din spate.

Intrarea în biserică se face printr-o tindă deschisă, susținută pe 4 coloane ionice de marmură, cu capituluri cizelate cu ornamente religioase, artistic executate, printre care se disting, suflate în aur, literele grecești A. Ω. Aceste litere strălucesc și pe usa de la intrare, în exterior, încadrînd sigiliul ctitorului.

În tindă se ajunge urcînd o scară cu 12 trepte de marmură, la mijlocul cărora se găsesc, așezate pe socluri, două vase mari de piatră pentru flori, frumos ornamentate.

Ușa de la intrare este făcută din stejar masiv, ferocat în aramă. Ancadramentul ușii este de marmură, avînd latura de sus cu ornamente florale, pe care este aplicată, la mijloc, o cruce.

Pronaosul, care este separat de naos prin două intrinduri ale zidurilor, pe care sînt pictate motive biblice, este mic ca dimensiuni și este prevăzut cu două ferestre, prin care pătrunde suficientă lumină pentru a pune în valoare picturile cu care este împodobit.

În interior, pe peretele de deasupra ușii mari de la intrare, se află trei inscripții. Două laterale, încadrate în cite un patrulater de formă trapezoidală, sînt scrise în latinește și una în mijloc, scrisă în grecește, într-un patrulater de formă dreptunghiulară.

Inscripția laterală de la dreapta, consemnează data la care a fost începută și terminată construcția bisericii, precum și numele arhitectului proiectant și al arhitectului care a condus executarea lucrărilor²⁰.

Autorul proiectului a fost renumitul arhitect din München, Leo de Klenze (1787—1864), care a construit numeroase clădiri monumentale în Bavaria, precum și biserica «S. Isaac» din Petersburg. După moartea acestuia în 1864, lucrările de proiectare au fost preluate și continuate de arhitectul G. Dollmann, care și-a asumat și conducerea tehnică a execuției.

Inscripția laterală de la stînga cuprinde numele artiștilor germani și străini, care au lucrat la decorarea bisericii²¹.

Inscripția din mijloc, scrisă în grecește are caracter de pisanie²².

Dedesubtul acestor inscripții, la nivelul ușii, la dreapta și la stînga, se află portretele ctitorilor, în mărime naturală, executate la Paris în 1866, în ulei pe plăci de aramă, de pictorul francez Perignon. La dreapta se află portretul lui Mihail Sturdza, prezentat în picioare, cu mantaua princiară pe umeri și cu coroana așezată pe o măsuliță din fața lui, pe care se mai află și planul bisericii spre care fostul domn îndreaptă degetul arătător al mîinii stîngi. Mai jos se află armele familiei Sturdza, cu o inscripție în limba franceză, ce cuprinde date mai importante din viața ctitorului²³.

20. Iată textul latinesc al acestei inscripții: «Regnante D. Friderico Badensium Magno Duce Serenissimo, Opus Inchoatum est A. D. MDCCCLXIV. Perfectum A. D. MDCCCLXVI. Invent' Leo de Klenze Monacensis. Extruxit Georgius Dollmann Monacensis».

21. Iată numele acestora: «In operae partem vocati de erigendo. Exornando condecorando sacello. Eximie meriti sunt Rinaldus Rinaldi Romanus, Gabriel Iulius Thomas Parisiensis, Alsenus Sickiner Monacensis Sculptores».

22. În traducere această inscripție are următorul conținut: «O Dumnezeu! Primește, în milostivirea Ta, pentru slujba celor care vin la tine, biserica aceasta clădită de inima părinților nemîngiați, a Voievodului Mihail Sturdza și a Doamnei Smaragda născută Voghride, care au consacrat acest sfînt lăcaș, memoriei prea iubitului lor fiu, principele Mihail Sturdza, născut la Iași, în 19/31 decembrie 1846 și decedat la Paris, în 8/10 iunie 1863. Primește, Atotputernice Stăpîne, rugăciunile aceluia care a fost chemat în lăcașurile cereștii, pentru ca atunci cînd va veni împlinirea timpului, inimile intristate ale părinților, să rămînă împreună cu el, în viața cea viitoare, fericită, așa cum se află legate acum, fără dezlegare».

23. Inscripția are următorul conținut: «S. A. Le Prince Michel Stourdza, prince regnant de 1834—1849, Proclame, par l'acte de Mars 1842, de l'assemblée générale de Moldavie: Père et Bienfaiteur de son Pays, a fondé cet edifice pieux 1863—1866».

La stînga uşii de la intrare, se află portretul Smaragdei Sturdza, în picioare, cu mîinile strînse la piept și cu privirea spre o măsută pe care se află o carte de rugăciune. În planul al doilea al tabloului, apare imaginea laterală a bisericii. Dedesubt se află o inscripție în limba franceză²⁴.

Pe perețele lateral din dreapta pronaosului, cum stai cu fața spre altar, se află portretul fiului ctitorului, al lui Mihail, pentru a cărui pomenire s-a ridicat biserica, cu o inscripție în franțuzește²⁵, iar pe perețele lateral din stînga, portretul fiicei ctitorilor, al Mariei Sturdza, căsătorită Gorceacov, cu o inscripție a numelui său.

Naosul, în comparație cu pronaosul, are puține picturi. Acestea au fost executate de pictorul Andreas Müller din Düsseldorf, pe cupola pe care se sprijină turla, unde a zugrăvit cei 12 Apostoli, și în cele 4 colturi ale arcadei de susținere a cupolei, pe care a înfățișat cei 4 Evangheliști. În rest predomină ornamentele cu motive religioase. Pereții sînt îmbrăcați în marmoră divers colorată, pe care apar din loc în loc ornamente și inscripții în limba greacă. Podeaua este pardosită cu plăci de marmoră colorată, dispuse simetric. În mijloc se află un policandru de bronz masiv, prins de boltă cu un lanț gros și armat cu puternice verigi de fier.

În naos, către mijlocul bisericii, de o parte și de alta, spre perete, se află două monumente funerare, din marmură albă de Cararra.

Cel din stînga, opera sculptorului francez Gabriel Thomas, e monumentul ctitorilor, care sînt înfățișați șezînd pe scaune, unul lîngă celălalt. Smaragda cu mîna dreaptă la piept și cea stîngă lăsată în jos, iar Mihail Sturdza îmbrăcat în costum de împărat roman. La mijloc, între cei doi ctitori, e o Pietă încoronată, șezînd în picioare cu o cruce mare apostolică în mîini. În afară de bogate ornamente care-l împodobesc, printre care și citeva cărți de marmoră, dispuse rezemat sau așezate una peste alta, monumentul are și numeroase inscripții în franțuzește, privitoare la viața ctitorilor²⁶. Pe partea dreaptă a soclului, sînt consemnate într-o inscripție, numele sculptorului care a realizat monumentul și ale pictorilor care au decorat interiorul bisericii²⁷.

Cel din dreapta, realizat de sculptorul italian Rinaldo Rinaldi, îl reprezintă pe fiul ctitorului aflat la studii la Paris. Acesta este înfățișat scriînd într-o carte deschisă^{27 bis}, alături de care se află un pergament din marmoră²⁸. În dosul cărții deschise, sînt alte trei cărți de marmoră, așezate una peste alta, avînd pe cotorul lor leșat, inscripții în latinește și grecește²⁹. La dreapta prîntului se află Arhanghelul Mihail, patronul familiei Sturdza și al bisericii, înfățișat cu aripi și cu un cerc din sîrmă aurită deasupra capului, care cu o mînă atinge pe prînt pe umărul stîng, iar cu cealaltă arată spre monumentul părinților săi din partea stîngă. Pe una din laturile soclului sînt reprezentate în relief doi tineri, cu aripi, care sed pe un pedestal, avînd alături o carte deschisă pe o lîră. Cu mîna dreaptă ei își susțin fruntea capului. Cel din stînga a făcut o însemnare, cu condeiul pe care-l are în mînă, pe un pergament de marmoră³⁰. Pe pedestalul al doilea de sus, în fața de la mijloc, spre interior, se

24. Iată inscripția: «S. A. la Princesse Smaragda Vogorides, épouse du Prince Michel Stourdza, fondatrice de cette église, en commémoration d'une perte irréparable».

25. Inscriptia este următoarea: «La prince Michel Stourdza, né le 31 Décembre 1846, a rendu sa belle âme a Dieu, le 30 Juin 1863. Ce monument funéraire, consacré au culte de l'Eglise d'Orient, a été erigé pour honorer sa mémoire».

26. Iată textul inscripțiilor care împodobesc monumentul: La mijloc jos «S. A. Le Prince Michel Stourdza, né a Iassy le XIV Avril MDCCXCIV. Pe cotorul unei cărți închise, de marmoră, rezemată în picioare: Lois. Decretes et ordonnances pendant un regne de 15 ans. De 1834 a 1849. Pe alte două cărți închise, de marmoră, așezate una peste alta: Pe cea de deasupra: Code civile de Moldavie 1817. Pe cea de dedesubt: Règlement Organique 1830. La mijloc, spre ușa bisericii: A l'amour maternel aux vertus de S. A. de Princesse Smaragda - Stourdza née Princesse Vogorides. Pe partea stîngă a soclului: S. A. La Princesse Smaragda Stourdza née a Iassy le XV Novembre MDCCCXV.

27. Iată numele acestora: Gabriel Thomas, Paris, Guilelmus Hauschild, Andreas Müller, Augustus Schutze. Monacenses Pictores.

27 bis. Pe carte se află următorul text: Aeneid Lib VI... și qua fata aspera rumpas Tu Marcellus eris.

28. Pergamentul poartă următoarea însemnare: 30 Iunie 1863.

29. Pe una din cărți este următoarea inscripție în grecește: 'Ομηρος, Bossuet, 'Ευαγγέλιου Θετον, iar pe cealaltă două: Klopstock, Milton.

30. Pe pergament scrie: 1863, 30 Juin 4 h. 45 min., du matin.

află o inscripție³¹, iar pe o placă așezată jos, pe latura dreaptă dinspre altar, este consemnat numele sculptorului³².

Lângă monumentul fiului ctitorului, spre altar, pe peretele bisericii, se află o placă aurită, cu o scrisoare trimisă de către direcțiunea liceului Bonaparte, unde studia acesta, gravată caligrafic în limba franceză³³.

În fața altarului sînt instalate 4 sfeșnice de bronz, ornate artistic, iar între ele, 4 tetrapoduri pe care sînt așezate icoane de mare valoare, unele aurite, altele îmbrăcate în argint.

Absida altarului este ridicată cu trei trepte și este despărțită de naos printr-un grilaj metalic frumos ornate.

Timpla e sculptată din lemn de stejar, după datina vechilor noastre biserici domnești, avînd ferecături de aramă aurită. Are două registre. În primul registru sînt icoanele împărătești, Arhanghelul Mihail și Ioan Botezătorul, iar în al doilea sînt șase icoane ale profesilor care au prorocit venirea Mîntuitorului. Icoanele timplii sînt îmbrăcate în argint, suflat cu aur și au pe ele inscripții grecești. Pe ușile împărătești, care sînt încadrate de două coloane cu capiteluri frumos ornate, sînt zugrăviți cei patru Evangheliști și doi heruvimi, iar pe ușile diaconiești, sînt înfățișați doi îngeri. Timpla se încheie la mijloc sus, cu un coronament, pe care apare în basorelief Sf. Duh. Deasupra coronamentului se înalță crucea bizantină, cea cu două brațe transversale, avînd la stînga și la dreapta, cîte o cruce simplă romană.

Altarul este pictat în întregime. Pe boltă, în centru este pictată Treimea, iar pe latură, cei patru Ierarhi: Atanasie cel Mare, Grigore Dialogul, Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur. Peretele de la răsărit, care e zugrăvit în întregime, are picturile dispuse în două registre. În cel de sus e zugrăvită, în centru, «Învierea», în dreapta «Îngerul vestind mironosișilor Învierea» și în stînga «Iisus arătîndu-se Mariei Magdălena». În cel de jos e înfățișată, în centru «Cina cea de Taină», în dreapta «Avraam», iar în stînga «Moise». Altarul a fost pictat de Guilelmus Hauschild.

Sub altar se află o cameră subterană, care constituie cavoul ctitorilor, în care se găsesc sarcofaagele de bronz, așezate pe socluri de marmoră, cu osemintele celor patru membri ai familiei Sturdza. Intrarea se face din afară, printr-o ușă mare de fier, aflată la terminarea citorva trepte de marmoră dispuse în hemiciclu. Deasupra ușii, pe peretele din mijloc, e zugrăvită «Coborîrea de pe cruce a Mîntuitorului. Pe peretele dinspre apus al criptei e zugrăvit «Mîntuitorul la judecata viitoare», avînd cartea vieții sub picioare. Mai jos sînt gravate literele grecești A.Ω. De o parte și de alta sînt doi arhangheli cu trîmbețe. Ceilalți pereți au ornamente și decorațiuni cu caracter religios în care predomină crucile. Din tavan atîrnă o candelă de bronz, lucrată cu meșteșug. În criptă este gravată Stema Moldovei: deasupra o coroană, dedesubt la dreapta, o stea cu un cap de bour, la stînga, un leu în două picioare cu un buzdugan pe care-l ține între labele dinainte. Sub stemă este următoarea inscripție în latinește: «Utroque clarescere pulchrum», care s-ar traduce «Pe amîndouă căile să strălucești», ținînd seama că bourul simbolizează puterea, leul, vitejia, iar steaua strălucirea.

Biserica a fost înzestrată de ctitor, încă de la început, cu toate obiectele necesare cultului, fiecare dintre ele reprezentînd un obiect de artă. Printre acestea se remarcă

31. Iată conținutul ei: Filio dialectissimo. Principi Michaeli Stourdza Nato. Iassii, Moldaviae XXXI dec. MDCCXLVI. Morte cita Praecepto Parisiis XXX Iun. MDCCCLXIII. Hoc monumentum perpetui luctus Principes Altissimi Michael Stourdza et Smaragda Vovorides. Parentes inconsolabiles P. C.

32. Și anume: Rinaldo Rinaldi. I. Roma. 1866.

33. Iată textul: Lycée Imperial Bonaparte. Paris, le 3 Juillet 1865. Prince, Le coup si imprévu hélas ! et terrible qui vient de frapper Votre Altesse, a eu un douloureux retentissement au Lycée Bonaparte ; permettez moi de vous en apporter ici le triste témoignage.

Jamais élève ne mérita mieux que le Prince Michel Stourdza, votre fils. L'attachement de ses professeurs, et de ses condisciples, par les dons de l'intelligence unis à l'amour du devoir.

Pendant l'année entière son heureuse application n'avait cessé, d'obtenir le suffrage de ses maîtres ; nous promettons de récompenser bientôt ces succès... et voilà que nous devons mêler nos regrets et nos larmes au vôtres ! A une telle affliction les hommes n'ont pas de consolation à opposer, nous le savons.

Prince ! Recevez, du moins, l'expression de la douleur commune, répondant à votre douleur paternelle et à celle de votre famille.

Veuillez y joindre l'hommage du profond respect avec lequel j'ai l'honneur d'être, de Votre Altesse le très humble et très obéissant serviteur, Le Proviseur Forneron.

riteva rinduri de veșminte și odoare de mare preț, cusute în fir de aur și brocard, cărți de ritual, frumos legate, unele în argint aurii și cu pietre prețioase, precum și multe odoare de argint, vase și obiecte de cult religios, pe care se găsesc inscripții în limbile greacă și latină.

În pronaos se află un triptic de mare valoare artistică, rămas de la ctitor, făcut din metal bogat ornamentat. Pe cele două uși are inițialele fostului domnitor, sub care în basorelief sînt gravate inscripții cu conținut religios. În interior, sînt sculptate în lemn de cedru, motive religioase. Pe spatele tripticului, în basorelief de metal aurit este înfățișată catedrala mitropolitană din Iași, sub care este gravată cu litere cirilice mențiunea: «prin osîrdia robului Asache».

«FUNDAȚIUNEA MIHAIL STURDZA» ȘI JURISDICȚIA CANONICĂ A BISERICII. — La mai puțin de un an de la ridicarea așezămîntului, ctitorii hotărîsc constituirea unei fundații, în scopul administrării bunurilor bisericii și casei parohiale, înțelinerii parcului și purtarea de grijă pentru personalul slujitor.

Uricul (actul) de înființare a fundației a fost întocmit la 29 august 1867, în limbile franceză și germană, de Tribunalul orașului Baden-Baden, secția a II-a și a fost acceptat de statul Badez, prin deciziunea nr. 896 din 19 septembrie 1867.

În primul articol al uricului de fundație³⁴, se arată că aceasta va purta numele de «Fundațiunea Prințului Mihail Sturdza» și va avea în grijă și administrarea ei următoarelor categorii de bunuri:

I. *Imobile*: biserica, casa parohială, parcul și grădina cu întreaga plantațiune;

II. *Mobile*: întreaga ornamentație cu care este împodobită biserica și colecția de obiecte necesare serviciului divin, printre care, icoane, statui, sfeșnice, vase, cărți de ritual, odăjdii, precum și întreg mobilierul și obiectele de gospodărie, care se află în casa parohială, întrucît acestea nu sînt proprietate a preoților care se succed sau a alor slujitori bisericești, ce locuiesc aci.

III. *Capitalul*: în valoare de 169.000 de florini (guldeni) sau 362.142 de franci și 86 de centime, lăsat de fondator și din procentul căruia urmează să se asigure întreținerea bisericii, exercitarea cultului și plata necesară personalului deservent, potrivit bugetului din codicilul anexat sub litera A. Acest capital va fi plasat, conform precizărilor articolului 4, în obligațiuni de 5% ale statului Baden sau în bonuri ale împrumutului public, urmînd a se angaja pentru cheltuielile necesare, numai procentele sale, capitalul neputînd fi atins sub nici un pretext.

Bunurile specificate în aliniatele I, II și III formează averea fundației, care nu poate fi instrăinată sau întrebuințată în alte scopuri decît aceleia menționat în act.

Membriilor și urmașilor familiei Sturdza li se rezervă, prin articolul 5, numai un rol de control și supraveghere a modului în care fundațiunea este administrată, iar în cazul în care ar constata că nu se îndeplinesc condițiile stabilite de fondator sînt în drept să pretindă executarea acestora, chiar pe calea justiției. Sub nici un motiv ei nu pot împiedica Consiliul de administrație al fundației în exercitarea drepturilor și îndatoririlor ce le revin prin actul fundațional.

Administrarea fundației a fost încredințată, prin articolul 6, unui Consiliu de administrație alcătuit din: prefectul orașului Baden-Baden, ca președinte, preotul ofițiant al bisericii, primarul orașului, doi membri ai Consiliului comunal sau doi cetățeni de onoare ai orașului, care vor fi aleși pe 3 ani, un secretar și un contabil, ca membri. Secretarul și contabilul vor fi numiți de Consiliul de administrație, care va plăti celui din urmă (contabilului) o leafă fixă, celelalte responsabilități fiind onorifice. Consiliul de administrație a fost pus sub controlul autorităților publice ale statului, bucurîndu-se de toate drepturile și prerogativele care sînt în vigoare și pentru alte asemenea fundațiuni.

În atribuțiunile Consiliului de administrație, fixate prin articolul 8, intră, după moartea fondatorului, dreptul de a numi și destitui pe preoți și întreg personalul bisericii, cu condiția ca la demiterea lor, locurile să fie completate numai decît prin alți slujitori, care trebuie să aparțină confesiunii ortodoxe și naționalității românești (moldovenești sau munteneste). Totodată în competența Consiliului de administrație intră și supravegherea bisericii, pentru ca aici să se săvîrșească cu regularitate slujbele și alte ierurgii bisericești, conform prevederilor codicilului din 1 noiembrie 1866, anexat actului fundațional sub litera B.

34. Vezi Arhivele Statului Iași, Fond Mitropolia Moldovei, dosar nr. 45/1903.

În codicilul anexat sub litera A, ctitorul a fixat planul de buget anual al așezămintului. A stabilit aici cheltuielile ce urmează a se face pentru: plata personalului — a preotului, diaconului, cântărețului, dirijorului și coriștilor, portarului, grădinarului — serviciul religios, iluminatul și încălzitul bisericii, întreținerea curățeniei, procurarea obiectelor necesare cultului, întreținerea bisericii și a casei parohiale. Tot aici a fixat și sumele necesare pentru administrarea fundației și anume: leafa contabilului, cheltuielile de cancelarie, impozitele către primărie, taxele de asigurare, precum și cheltuielile ocazionale de primirea unor oaspeți și altele. Pentru fiecare din aceste categorii de cheltuieli, fondatorul a înscris sume fixe anuale în franci și în florini sau guldeni.

Codicilul anexat sub litera B, cuprinde instrucțiunile privitoare la îndatoririle preoților slujitori ai bisericii. Printre altele, aceste instrucțiuni prevăd ca slujbele religioase să fie celebrate în limbile grecească și românească, putând lua parte la ele creștini ortodocși și, se pot oficia pentru ei botezuri, cununii, înmormintări sau alte ierurgii, după ritul ortodox, consemnându-se în registrul bisericii, cu toate formalitățile prescrise pentru aceasta. Biserica fiind o proprietate pură parohială și destinată drept capou de familie, nu poate să devină biserică parohială a vreunei comunități religioase. De asemenea este oprit a se introduce vreun sicriu în criptă, fie și numai temporar, precum și orice înmormintare pe locul și împrejurimile bisericii.

Ambele codicile anexate sub literele A și B, fac parte integrantă din uricul de înființare a fundației.

După ce a înființat fundația, ctitorul s-a îngrijit personal, până la sfârșitul vieții, de buna funcționare a acesteia, precum și de administrarea bisericii și a bunurilor sale.

Din punct de vedere canonic, biserica a stat la început sub jurisdicția Patriarhiei din Constantinopol, intrucit și Biserica Ortodoxă Română se afla atunci sub această oblađuire. Slujba religioasă s-a făcut un timp în grecește, de către preoți greci, angajați personal de ctitori la recomandarea Patriarhiei ecumenice. Smaragda Sturdza, născută Voșoride, fiind de origine greacă, l-a influențat și ea, fără indoială, pe fostul domn în această privință. Dar și Mihail Sturdza era deprins încă din copilărie cu slujbele în grecește pe care le făceau călușării greci în Moldova³⁵. Între timp, Biserica Ortodoxă Română a devenit de facto autocefală. Răminea să se obțină, autocefalia de jure, iar demersurile făcute în acest scop erau deja înaintate. Temoșul de recunoaștere a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române a fost primit la 25 aprilie 1885. În aceste condiții, ctitorul gândindu-se și la sfârșitul vieții sale, a adresat la 20 august 1882, o scrisoare lui Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, cu rugămintea de a lua biserica din Baden-Baden sub oblađuirea sa canonică, recomandând la cererea Consiliului de administrație al fundației, personalul slujitor.

Iată conținutul acestei scrisori aflată în Arhivele Statului Iași, Fond Mitropolia Moldovei, dosar nr. 1 bis din 1882:

Dorind a asigura pentru totdeauna serviciul religios în capela ce am zidit la Baden-Baden, cu hramul Sfintului Arhanghel Mihail, în memoria prea iubitului și mult regretatului meu fiu, Principele Mihail, pentru a servi de loc de înmormintare membrilor lumii mele, am constituit, prin act notarial, autorizat și aprobat de guvernul Majestății Sale Împăratul Germaniei, o rentă anuală și perpetuă, pentru a înțimplina toate cheltuielile cultului, în această capelă și a întreține un preot, un diacon și un anagnost (sacristain) de religiuca ortodoxă a României.

Prin același act, s-a constituit o comisiune dintre membrii municipalității de Baden-Baden, care în viitor, va avea grijă de a administra renta constituită de mine și de a priveghea executarea nestrămutată a dispozițiilor cuprinse în zisul act.

Pe lângă aceasta, pentru a înlesni acestei comisiuni numirea și alegerea persoanelor bisericesti și pentru a dovedi devotamentul meu de fiu

35. Fiindcă slujba se făcea în grecește și de către preoți greci, localnicii au denumit la început biserica, Capela grecească deși pe peretele ei era inscripția cu litere mari aurite «Chapelle Michel Stourdza». În 1912, la cererea preotului român deserveni, Cicerone Iordăchescu, Consiliul de administrație a acceptat ca în locul inscripției franjuzești, să se scrie cu litere mari aurite, pe peretele dinspre oraș al bisericii «Rumänische Kapelle Stourdza». Această denumire apare astăzi în toate ghidurile turistice.

al bisericii Moldovei, patria mea, am hotărît să pun această capelă în perpetuitate, sub jurisdicția Înalt Prea Sfinției Sale Arhiepiscopului și Mitropolit al Moldovei, cu reședința în Iași, care va avea dreptul, după săvârșirea mea din viață și a soției mele, Prințesa Smaragda Sturdza de a recomanda și a numi — în urma cererii comisiunii administrative din Baden-Baden — persoanele bisericești al căror post ar deveni vacant.

Sper ca eminența voastră, spre pomenirea unui domn, care a avut osebita onoare a guverna Moldova, în timp de mai mult de cincisprezece ani, va binevoi prin al său lormalnic răspuns, a încuviința aceasta din urmă dispozițiune, în lavoarea unei capete ortodoxe și molduve, ce este considerată ca unul din monumentele cele mai însemnate ale Germaniei.

Binevoii vă rog a primi asigurarea sentimentelor mele pioase și a-mi acorda binecuvîntarea arhiepiscopalească, după care rămîn al Eminenței voastre, cu toată evlavia.

În răspunsul său din 6 octombrie 1882, mitropolitul Iosif Naniescu își exprimă acordul cu punerea bisericii, în perpetuitate, sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei, considerînd «...de a noastră datorie duhovnicească a primi și a executa această pioasă dorință sufletească a unui domn român și sintem pe deplin convinși că și urmașii noștri la scaunul mitropoliei Moldovei, vor urma asemenea...»³⁶.

Pe această bază, Mihail Sturdza a adăugat la uricul de fundație, un nou codicil prin care a dispus ca după moartea sa, Consiliul de administrație, la pensionarea sau înlocuirea preotului sau altor slujitori, să se adreseze Mitropolitului din Iași cu rugămintea de a purta grija pentru desemnarea unui nou titular.

Potrivit acestei hotăriri, începînd din anul următor, cu asentimentul ctitorului, aflat încă în viață și mai apoi al Consiliului de administrație, Mitropolia Moldovei și Sucevei a numit cu recunoașterea statului român, personalul slujitor al bisericii.

În 1906 în Parlamentul român s-a votat legea clerului mirean, care prevedea la articolul 57, ca toate bisericile române din străinătate să treacă sub jurisdicția mitropolitului primat al țării. Atunci, succesorii fondatorului Mihail Sturdza, sfătuiți de juriconsulții din Paris, eu vrut să strice actul fundațional pentru că nu s-a păstrat clauza testamentară privind dependența canonică a bisericii din Baden-Baden de Mitropolia Moldovei și Sucevei. Jurisdicțiunea canonică asupra bisericii era revendicată și de Patriarhia din Constantinopol³⁷. Pentru a liniști lucrurile, Parlamentul român în ședința din 13 iunie 1907 a votat o nouă lege prin care abrogă articolul 57 privind situația bisericilor de peste hotare, restabilind astfel dependența canonică a bisericii din Baden-Baden de Mitropolia Moldovei și Sucevei³⁸.

Între timp a izbucnit primul război mondial cu consecințele lui. Activitatea bisericii s-a întrerupt pentru mai mult timp, ultimul preot român părăsind Baden-Badenul, în decembrie 1917.

După război, Mitropolia Moldovei și Sucevei, prin adresa nr. 3714/1918 către Președinția Consiliului de Miniștri, reamintește de existența bisericii din Baden-Baden și roagă guvernul român să se intereseze de bunurile ei care au avut de suferit. Prin adresa nr. 30. 751/1920, Ministerul de externe, comunică Mitropolitului Pimen, că s-a interesat de biserica din Baden-Baden prin legația română din Berlin și Ministerul de externe al Germaniei a informat că fondurile fundației Sturdza n-au fost sechestrate în timpul războiului, dar că slujbele religioase nu s-au ținut din lipsă de preot.

Deși capitalul de susținere a fundației n-a fost sechestrat, el a avut totuși de suferit de pe urma inflației monetare. Înainte de război, veniturile capitalului lăsat de ctitor în valoare de 169.000 în florini și plasat în titluri de rentă, era îndestulător. Capitalul crescuse la 500.000 de mărci. Din venitul acestui capital se puteau întreține: biserica, casa parohială și parcul, un preot, un diacon, un cîntăret, 8 coriști, un portar, un grădinar, precum și cheltuielile necesare cultului. În urma revalorizărilor succesive de după război, și în special a celei din 16 iulie 1925, din capitalul fundației n-a mai rămas decât cca. 50.000 de mărci. Din această sumă, abia s-a mai putut plăti un timp, cu foarte mici salarii, un cîntăret și un portar care să îngrijească și să supravegheze

36. Corespondența a fost publicată și în revista «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7 din iulie 1884, p. 543—544.

37. Arhivele Statului Iași, Fond Mitropolia Moldovei, Dosar 87/1904.

38. Vezi Dezbaterile parlamentare din 7 iulie 1907.

clădirile și parcul³⁹. Din acest motiv nu s-a mai trimis nici un preot din țară, Consiliul de administrație neavând cu ce-l plăti. Întreținerea așezămintului s-a făcut în această perioadă cu sumele încasate din închirierea casei parohiale și cu cele obținute de la vizitatorii bisericii⁴⁰.

Correspondența purtată după război, timp de mai mulți ani, între Mitropolia Moldovei și Sucevei și Consiliul de administrație, pentru reluarea slujbelor religioase, n-au dus la nici un rezultat concret.

Consiliul de administrație al fundației, prin adresa nr. 190 din 2 august 1919, trimisă prin legația Elveției din România, comunică Mitropoliei Moldovei, că în împrejurările actuale nu poate fi vorba de numirea unui preot la biserica din Baden-Baden⁴¹. După încheierea păcii, Consiliul de administrație îl roagă pe mitropolitul Moldovei să renunțe provizoriu la numirea unor slujitori, întrucât veniturile fundației sînt insuficiente pentru asigurarea întreținerii lor. În cazul în care se găsește o modalitate pentru trimiterea unui preot la biserica din Baden-Baden, Consiliul de administrație își exprimă dorința de a fi anunțat din timp pentru a lua măsuri de evacuare a casei parohiale⁴².

În aceste condiții, Mitropolia Moldovei și Sucevei intervine la 6 noiembrie 1922, cu mai multe adrese, către urmașii lui Mihail Sturza aflați în țară, spre a veni în ajutorul fundației, cu fondurile necesare întreținerii bisericii și reluării slujbelor religioase. Aceste intervenții către descendenții ctitorului au fost reluate și în 1923 și 1924, dar fără rezultate practice.

Rămăs fără mijloacele materiale de întreținere a așezămintului, Consiliul de administrație a fundației, nemaîputînd plăti impozitele și salariile personalului de îngrijirea parcului din jurul bisericii în întindere de 7 ha, l-a trecut în 1923 în grija primăriei orașului, spre a se asigura întreținerea plantațiilor și a monumentului, cu obligația de a-l menține așa cum a fost. Prin contractul din 22 februarie (5 martie) 1923, primăria orașului Baden-Baden s-a angajat să nu înstrăineze și să nu construiască nimic pe terenurile ce i-au fost încredințate. Prin adresa nr. 138 din 20 mai 1924, Consiliul de administrație se adresează din nou primăriei orașului, reamintindu-i obligația de a nu înstrăina terenul, mai ales că sanatoriul Frey-Dençler din vecinătatea așezămintului, era interesat în a se extinde pe seama unei părți a parcului bisericii⁴³. Primăria orașului a asigurat integritatea terenului, opunîndu-se tuturor încercărilor care urmăreau să ridice aici diferite construcții, și s-a îngrijit de întreținerea parcului și a plantațiilor sale⁴⁴.

Consiliul de administrație a fundației ar fi dorit ca primăria să ia asupra sa și întreținerea bisericii și plata personalului clerical al acesteia, pentru a se putea relua slujbele religioase. Dar prin adresa nr. 5854 din 25 mai 1924, primăria orașului, informează Consiliul de administrație, că ar putea lua sub administrarea sa biserica și casa parohială, fără a asigura însă și serviciile religioase.

Din lipsă de fonduri există pericolul ca biserica să se ruineze sau să se înstrăineze. În această situație, Mitropolia Moldovei și Sucevei a intervenit cu adresa nr. 2282 din 7 iulie 1923 și cu adresa nr. 3950 din 11 octombrie 1924, la Ministerul de externe român, iar cu adresa nr. 3951 din 11 octombrie 1924 și la Ministerul culturii, trimițîndu-le cite un memoriu în care a expus situația grea a bisericii și a fundației. Mitropolia Moldovei a stăruit pe lângă guvernul român, pentru a salariza personalul clerical al bisericii sau pentru a interveni pe lângă primăria din Baden-Baden, ca să preie administrarea așezămintului cu obligația de a îndeplini prevederile testamentare ale fondatorului, privind oficierea slujbei religioase. Dar, Consiliul de Miniștri în ședința din 20 decembrie 1924, examinînd situația a luat hotărîrea să nu intervină și

39. Vezi Referatul Mitropoliei Moldovei către Sfîntul Sinod, în Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 317* din 1931.

40. De exemplu, în 1927, parterul casei parohiale era închiriat cu 500 de mărci, iar etajul cu 800 mărci anual; în 1936, parterul era închiriat cu 100 de mărci lunar.

41. Arhivele Statului Iași, Fond Mitropolia Moldovei, *Dosar nr. 27/1916*.

42. Arhivele Statului Iași, Fond cit. *Dosar nr. 153/1927*.

43. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 317/1931*.

44. Astăzi parcul este foarte bine întreținut, avînd aleile pavate cu asfalt, iar din loc în loc ronduri cu flori, canapele, scaune și mese de metal, fiind frecventat din plin de vizitatorii care-și fac cura aici.

să nu treacă biserica asupra statului, fiind vorba de o chestiune particulară, de o problemă de familie⁴⁵.

Negăsind deocamdată o altă cale de rezolvare, Mitropolitul Pimen al Moldovei a consimțit, în 1926, ca la biserica din Baden-Baden să officieze în mod provizoriu, preotul de origine română, Mihail Ștefiriță de la biserica rusă din Paris. Cu adresa nr. 898 din 22 februarie 1926, a fost încunoștiințat și Consiliul de administrație a fundației că i s-a dat acestuia încuviințarea «de a săvârși serviciul divin pe românește în capela Sturdza»⁴⁶. Dar Consiliul de administrație a răspuns că nu are fondurile necesare pentru plata personalului clerical. Preotul Mihail Ștefiriță, care slujea și la biserica rusă din Baden-Baden, de unde primea o retribuție lunară pe care i-o asigurau credincioșii ruși, a încheiat totuși un contract cu Consiliul de administrație, slujind de câteva ori pe an și la biserica Sturdza, fără salariu, multumindu-se numai cu taxele de vizitare a bisericii și cu sumele încasate din vânzarea cărților religioase și a iconitelor către vizitatori.

Slujind mereu în biserică, preotul Mihail Ștefiriță n-a mai ținut seama cu vremea, că aceasta atiră de Mitropolia Moldovei. Se crease o situație care ar fi putut duce la anularea testamentului lăsat de fostul domnitor. În această situație, Patriarhul Miron, sugerează în anul 1930 Mitropolitului Moldovei, prin adresele nr. 10.481 a Mitropoliei Ungrovlahiei și nr. 348 a Consiliului Central Bisericesc, să numească la biserica din Baden-Baden, un călugăr care s-ar mulțumi cu puțin, eventual un preot care ar primi un ajutor din partea Mitropoliei Moldovei⁴⁷. Aceeași idee este reluată și de Sfântul Sinod în ședința din 20 martie 1931, ca urmare a luării în discuție a cererii formulate cu adresa nr. 1311/1930 de către Mitropolia Moldovei ca în înțelegere cu guvernul român să se găsească mijloacele materiale necesare pentru păstrarea și punerea în funcțiune a bisericii. Sfântul Sinod apreciază ca oportună preluarea întreținerii bisericii și a casei parohiale de către primăria orașului, așa cum a procedat cu întreținerea parcului. Dar aceasta ar trebui făcută printr-un aranjament între Consiliul de administrație și autoritățile locale, în așa fel încât să se mențină forma juridică proprie a fundației, înțelegându-se prin aceasta să nu se schimbe caracterul particular al acesteia, așa precum a înțeles ctitorul prin articolul I al uricului fundațional. În ceea ce privește personalul slujitor, Sfântul Sinod consideră că pînă se va putea prevedea în bugetul statului o sumă pentru plata acestuia, s-ar putea găsi preoți care să fie detașați, pe timp limitat, spre a face un stagiu la Baden-Baden, în scop cultural. Ei ar primi pentru aceasta, salariul lor ca preoți în țară și li se va putea da completare, eventual pentru drum din fondul cultural al eparhiei, în cazul în care nu se vor găsi preoți, care în interesul lor să suporte din fondurile proprii și aceste cheltuieli⁴⁸.

Folosirea provizorie a preotului Mihail Ștefiriță, precum și unele acțiuni ale sale deosebite de punctul de vedere al Mitropoliei Moldovei în ceea ce privește situația canonică a ctitoriei lui Sturdza, l-au determinat pe Mitropolitul Nicodim, să numească în iulie 1935, pe baza recomandărilor Sf. Sinod, ca preot la biserica din Baden-Baden pe arhimandritul Teodosie Bonteanu, fost stareț la Cetățuia lângă Iași, care s-a oferit să meargă pe spesele sale. Numirea sa a fost comunicată atât Ministerului român al culturii cât și Consiliului de administrație a fundației. Prezentarea acestuia pe lângă autoritățile din Baden-Baden s-a făcut de către Consulul general al României la Berlin. Consiliul de administrație s-a adresat însă Mitropoliei Moldovei în septembrie 1935, cu cererea de a recheta pe arhimandritul Teodosie Bonteanu, intrucit la biserică slujește preotul Mihail Ștefiriță, în baza unei încuviințări mitropolitane din anul 1926 și a unui contract care nu poate fi anulat⁴⁹. În aprilie 1936, Mitropolia Moldovei încunoștiințează Ministerul de externe român, cu adresa nr. 3578/1936, despre situația ce s-a creat, precizînd că preotul Mihail Ștefiriță a fost admis ca slujitor provizoriu, dar, după informațiile deținute, nu s-a achitat conștiincios de îndatoririle sale. De aceea a fost trimis arhimandritul Teodosie Bonteanu, cerîndu-se sprijinul legației române din Berlin pentru recunoașterea acestuia⁵⁰. După ce au slujit câteva luni împreună, între

45. Arhivele Statului Iași, Fond cit., Dosar nr. 153/1927.

46. *Ibidem*.

47. Arhivele Statului Iași, Fond cit., Dosar nr. 153/1927.

48. Arhiva Sfântului Sinod, Dosar nr. 312/1931.

49. Arhivele Statului Iași, Fond cit., Dosar nr. 153/1927.

50. *Ibidem*.

cei doi preoți au apărut neînțelegeri ceea ce a determinat autoritățile din Baden-Baden să ceară Ministerului de externe român, rechemarea lui Bonteanu. Spre a se evita un scandal dăunător țării și bisericii, Ministerul de externe, cere Mitropoliei Moldovei cu adresa nr. 31945/1936, rechemarea acestuia. Nefiind recunoscut de Consiliul de administrație și neînțelegându-se nici cu preotul Mihail Ștefirță, arhimandritul Bonteanu însuși a cerut Legății noastre de la Berlin, întoarcerea în țară. În aceste condiții, Mitropolia Moldovei a dispus rechemarea lui, după o ședere la Baden-Baden de aproape 10 luni.

Pentru ca ctitoria lui Sturdza să nu se instrăineze, Mitropolitul din Iași a făcut din nou apel la Sfântul Sinod cu adresele nr. 6160/1935 și 1587/1936, arătând demersurile făcute și cerind să se intervină pentru clarificarea situației așezământului, întrucât autoritățile locale ar putea aplica clauza testamentară, care prevede că atunci când Mitropolia Moldovei se dezice, biserica să fie trecută Patriarhiei din Constantinopol⁵¹. Sfântul Sinod în ședința din 26 noiembrie 1936, a hotărât următoarele :

1. Biserica românească din Baden-Baden, întemeiată de răposatul domn al Moldovei, Mihail Sturdza, rămâne mai departe sub arhiepiscopia Mitropolitului Moldovei și Sucevei, conform clauzei testamentare ;
2. Sfântul Sinod în act de demersurile făcute de Mitropolia Moldovei și Sucevei în vederea readucerii bisericii române din Baden-Baden, sub jurisdicția sa ;
3. Sfântul Sinod va ruga guvernul, ca prin Ministrul plenipotențiar din Germania să trazeze cu primăria din Baden-Baden, chestiunea acestei biserici, făcând toate diligentele necesare ca această biserică să reintre sub conducerea Mitropoliei Moldovei și Sucevei⁵².

La rindul său, Mitropolia Moldovei a intervenit în 1940, la Ministerul cultelor, prin adresa 10010/1940, cerind sprijin pentru reîntrarea bisericii din Baden-Baden sub ascultarea sa. Ministerul Cultelor a sesizat Ministerul de Externe care, la rindul său, a dat dispoziții Consulatului general al României din Germania să cerceteze cazul. Consulul român a fost la Baden-Baden, s-a informat asupra situației și a trimis în ianuarie 1941, un raport cuprinzând diferite aspecte din istoria și viața bisericii, precizând că mai așteaptă unele relații oficiale din partea primăriei, pentru a putea propune o cale de rezolvare. Dar aceste informații n-au mai venit deoarece situația s-a complicat prin declanșarea celui de-al doilea război mondial.

Problema este readusă în actualitate în 1962, când Mitropolia Moldovei și Sucevei, reinnoiește tratativele cu Consiliul de administrație, privind jurisdicția canonică a bisericii, anunțând preluarea în bugetul său a plății personalului deservent, întreținerea bisericii și suportarea cheltuielilor privind exercitarea cultului. Începând din 1962, Mitropolia Moldovei și Sucevei va asigura salariul lunar slujitorului bisericii, plus o dotație anuală de întreținere în sumă de 72.000 lei. În acest an, preotul Mihail Ștefirță, care avea pe atunci 85 de ani, este pensionat de Mitropolia Moldovei și Sucevei, și numit ca succesor al său, preotul Vasile Ștefan, consilier patriarhal⁵³. Prezentarea acestuia la post, a fost întârziată însă de punerea la punct cu Consiliul de administrație, a unor detalii de procedură.

În conformitate cu noile reglementări, preotul încheie un contract de angajare cu primăria orașului Baden-Baden, prin care i se recunoaște conducerea spirituală a bisericii ce constă îndeosebi în săvârșirea slujbelor precum și obligația de ghid al vizitatorilor. Preotul va fi salarizat de Mitropolia Moldovei și Sucevei și va locui gratuit pe durata contractului în locuința din casa parohială, cu obligația de a plăti taxele ce decurg din folosirea ei. Contractul de angajare se încheie pe durata de 3 ani, cu posibilitatea de prelungire, de fiecare dată, pe cite încă un an, dacă nici una din părțile contractante nu-l denunță cu jumătate de an înainte de sfârșitul anului, prin scrisoare recomandată. Contractul se desface în orice caz atunci când încetează plata preotului de către Mitropolie, înțelegându-se prin aceasta cind plata nu s-a mai făcut cel puțin 3 luni. Contractul poate fi denunțat de primărie, fără respectarea termenului de reziliere, în cazul cind preotul își încalcă în mod grav îndatoririle sale. Înaintea unei astfel de măsuri, primăria va încunoștiința Mitropolia, cu rugămintea de a lua măsurile convenite față de preot.

51. Arhiva Sfântului Sinod, *Dozar nr. 412/1936.*

52. Arhiva Sfântului Sinod, *Dozar nr. 405/1936.*

53. *Idem.*

Personalul deservent. — Slujbele religioase s-au făcut până în 1883, așa cum arătam, în grecește și de aceea și primii preoți au fost greci.

Cel dintîi slujitor a fost Georgeos Rumeliotis, grec din Rumelia, care a funcționat între 1866—1875. Lui îi urmează între 1875—1883, ca preot deservent, arhimandritul Grigorios Kalfoglus, iar ca diacon Gavril Iatrudakis.

Din 1883 începe seria clericilor români numiți de Mitropolia Moldovei și Sucevei. Iată numele lor ⁵⁴.

Preoți: Arhimandritul Nectarie Lușcanu este cel dintîi preot român care a funcționat aici din iunie 1883 până în mai 1892; Arhimandritul Teofilact Dinu, din iunie 1892 până la 1 decembrie 1899; Ieromonahul Ieremia Miescu, funcționează între 15 ianuarie 1900 și 1 iulie 1904; Arhimandritul Iuliu Scriban din 15 septembrie 1904 până la 1 mai 1909 cînd demisionează ⁵⁵; Preotul sachelar Cicerone Iordăchescu, care a slujit de la 1 octombrie 1909 până la 1 octombrie 1913, fiind cel dintîi preot român de mir trimis aici ⁵⁶; Preotul Gheorghe Brănișteanu, cu treapta de iconom stravrofor, a funcționat de la 1 octombrie 1913 până în decembrie 1917, cînd revine în țară. Altul nu s-a mai trimis din cauza ruperii relațiilor diplomatice cu Germania în urma primului război mondial. În timpul războiului și încă câțiva ani după aceea, biserica a fost închisă. Slujbe nu s-au mai făcut.

Diaconi: Ierodiacon Ieremia Ilescu a funcționat în două rînduri, între iulie 1884—august 1887 și iulie 1893—august 1895; Ierodiacon Pantelimon Petrescu, din septembrie 1887 până la 1 septembrie 1891; Ierodiacon Teoctist Marcoci, de la 1 septembrie 1891 până în iulie 1893; Ierodiacon Cristofor Diaconescu, din 9 noiembrie 1895 până în toamna anului 1900; Diacon I. Popescu-Mălăiești, din 1900 până la 1 februarie 1903 ⁵⁷; Diacon Pantelimon Opreanu, de la 24 martie 1903 la 1 august 1908 ⁵⁸; Ierodiacon Partenie Alexandrescu, de la 1 august 1908 până în toamna anului 1909; Diacon Constantin Proviau, între 1 decembrie 1909 până la 1 octombrie 1913 ⁵⁹. În anul 1913, Consiliul de administrație al fundației a intervenit la Mitropolia din Iași, cerînd deslințarea postului de diacon din motive financiare. Mitropolia aprobă această cerere numai ca o soluție temporară, dar vine războiul și biserica se închide pentru mai mult timp.

Cîntăreți: Primul cîntăreț român a fost fratele Vasile de la Minăstirea Cozancea, care a funcționat până în 1872, cînd este trimis Ioan Teodorescu, care rămîne aici ani îndelungați, chiar și după război. El a înființat aici și un cor cu elemente recrutate dintre localnici. În 1925, cînd fundația n-a mai putut să-i plătească salariul și așa foarte mic, a plecat, bătrîn fiind la Zürich, unde a și murit în 1927.

O dată cu primul război mondial șirul preoților români trimiși de Mitropolia Moldovei și Sucevei s-a întrerupt pentru o perioadă mai lungă de timp.

În 1926, s-a prezentat la Mitropolitul din Iași, Mihail Stefirță, preotul coloniei ruse din Paris și în același timp slujitor la Biserica rusă din Baden-Baden ⁶⁰, cu cererea de a i se îngădui să slujească din cînd în cînd și la biserica ctitorită de Mihail Sturza, întrucît aceasta era lipsită de preot de mai bine de 8 ani. Fiind român de origine ⁶¹, Mitropolitul Pimen, în virtutea prevederilor din testamentul fondatorului, i-a

54. Arhivele Statului Iași, Fond cit., *Dosare nr. 45/1903, 87/1904, 15/1908, 16 și 25/1910, 48/1911, 27/1915.*

55. A ajuns arhimandrit mitrofor, preot la biserica Kalinderu din București și profesor la Seminarul Central.

56. A fost preot la catedrala mitropolitană din Iași. A ajuns profesor și director al Seminarului «Veniamin Costache» și profesor de limba engleză la școala militară din Iași.

57. Fiind la Baden-Baden, pe lângă îndeplinirea îndatoririlor ce-i reveneau, a făcut și studii de specializare, obținînd titlul de doctor în filozofie, secția limbilor semitice la Strassbourg. Întors în țară a funcționat ca preot la biserica Cotroceni și profesor de limba ebraică, Introducerea și Exegeza V. Testament la Facultatea de teologie din București.

58. A funcționat apoi ca slujitor la biserica de lângă spitalul Colțea și profesor de religie la școala evanghelică din București.

59. A făcut și studii de specializare la München. A funcționat apoi ca profesor și director al Seminarului teologic din Buzău.

60. Biserica rusă din Baden-Baden — frumos monument de artă a fost ridicată în anul 1882.

61. Preotul Mihail Stefirță s-a născut în anul 1883 în satul Mateuși din ținutul Orhei și a fost hirotonit preot pe seama bisericii din Mălăiești-Tiraspol, unde a și slujit până la primul război mondial.

dat incuviințarea, incunoștiințind și Consiliul de administrație al fundației. Deși înaintat în vârstă, preotul Mihail Steffirtă a continuat să officieze până la 1 februarie 1962, cind funcția de slujitor a fost preluată de preotul Vasile Ștefan de la biserica Elefterie din București, desemnat de Mitropolia Moldovei și Sucevei cu consimțământul autorităților locale. Acesta a fost ajutat un timp la officierea slujbei, cu răspunsurile la strană, de doctoranzii români la studii în străinătate. Preotul Vasile Ștefan a slujit până la 20 ianuarie 1976, cind a decedat la Baden-Baden în vârstă de 71 de ani.

Ca succesor al său a fost numit, începînd cu data de 7 august 1976, preotul Ștefan Alexe, conferențiar-spiritual la Institutul teologic din București. Numirea a fost făcută de Mitropolia Moldovei și Sucevei cu acordul Patriarhului Justinian și cu recunoașterea Departamentului Culetelor prin ordinul nr. 15.915 1976.

În intervalul de cîteva luni de la decesul preotului Vasile Ștefan și prezentarea la post a preotului Ștefan Alexe, biserica și casa parohială au rămas cu aprobarea Mitropoliei Moldovei în grija doctorandului român în teologie Petcu Sorin, aflat la studii la Freiburg, care a exercitat și funcțiunea de ghid, iar slujbele religioase au fost officiate de preotul Alexandru Tudor, parohul bisericii din Offenbach-Frankfurt.

REPARAȚII ȘI AMENAJĂRI ULTERIOARE. — În decursul timpului, biserica a suportat o serie de reparații și amenajări. Astfel, în toamna anului 1909, prin grija Consiliului de administrație s-au executat unele lucrări de reparații în interiorul bisericii, făcîndu-se totodată și curățirea picturilor. În 1913 i s-a poleit cu aur acoperișul.

În timpul celui de-al doilea război mondial, biserica a suferit unele stricăciuni. Acestea au fost remediate prin lucrări executate în mai multe etape, dintre care numai aceea din 1952 a costat 12.000 DM. În 1961, primăria orașului a acordat 1.500 DM pentru repararea acoperișului și 500 mărci pentru poleirea cu aur a crucii de pe turlă⁶².

În 1972—1974, tot prin grija primăriei s-au făcut noi lucrări de întreținere, precum și unele amenajări, atît bisericii cît și casei parohiale în valoare de 300.000 DM. Cu această ocazie s-au restaurat o parte (cca. 3—4 m.p.) din pictura naosului și a altarului, deteriorate de infiltrarea apei prin acoperiș, s-a introdus în biserică lumina electrică⁶³ și instalația pentru încălzirea centrală⁶⁴, s-a montat un dispozitiv automat de aerisire și au fost restaurate complet zidăria și tencuiala cavoului, degradate de igrasie. Biserica fiind monument de arhitectură, aceste lucrări au fost executate sub supravegherea Direcției monumentelor istorice și de artă din localitate.

Amenajări și lucrări de întreținere și reparații s-au făcut și casei parohiale⁶⁵. A fost refăcută zidăria parterului și o parte din timplăria lui, precum și pardoseala. S-au introdus toate instalațiile trebuincioase. A fost refăcut în întregime acoperișul.

Cheltuielile acestor lucrări au fost suportate de primăria orașului.

De înzestrarea bisericii cu obiectele necesare cultului s-a îngrijit Mitropolia Moldovei și Sucevei. În 1961, P. F. Patriarh Iustin, pe atunci Mitropolit la Iași a dăruit bisericii o serie de odore și cărți de slujbă printre care: un rînd de odăjdii preoțești, un rînd de acoperăminte pentru vase, un antimis, liturghier, ceaslov, catavasier, psaltire, aghiasmatar, octoih, penticostar, cozană, apostol și altele.

La rîndul său, Patriarhul Justinian a înzestrat biserica cu 12 covoare de diferite mărimi însumînd o suprafață de 75 m.p., tesute special în atelierile Mînăstirii Țigănești, a dăruit șase icoane de valoare artistică, numeroase candelă, un rînd de veșminte diaconești, un antimis, numeroase cărți de cult, precum și cărți cu conținut teologic și colecții din revistele Bisericii Ortodoxe Române, cu care s-au pus aici bazele unei biblioteci parohiale. Odată cu aceasta, casa parohială a fost înzestrată cu mo-

*

62. Inițial biserica a fost învelită cu tablă de aramă, dar în timpul primului război mondial a fost secesă de autoritățile germane și înlocuită cu tablă de fier, care ruginind s-a deteriorat permițînd infiltrarea apei de ploaie, ceea ce a pus în primejdie picturile din interior.

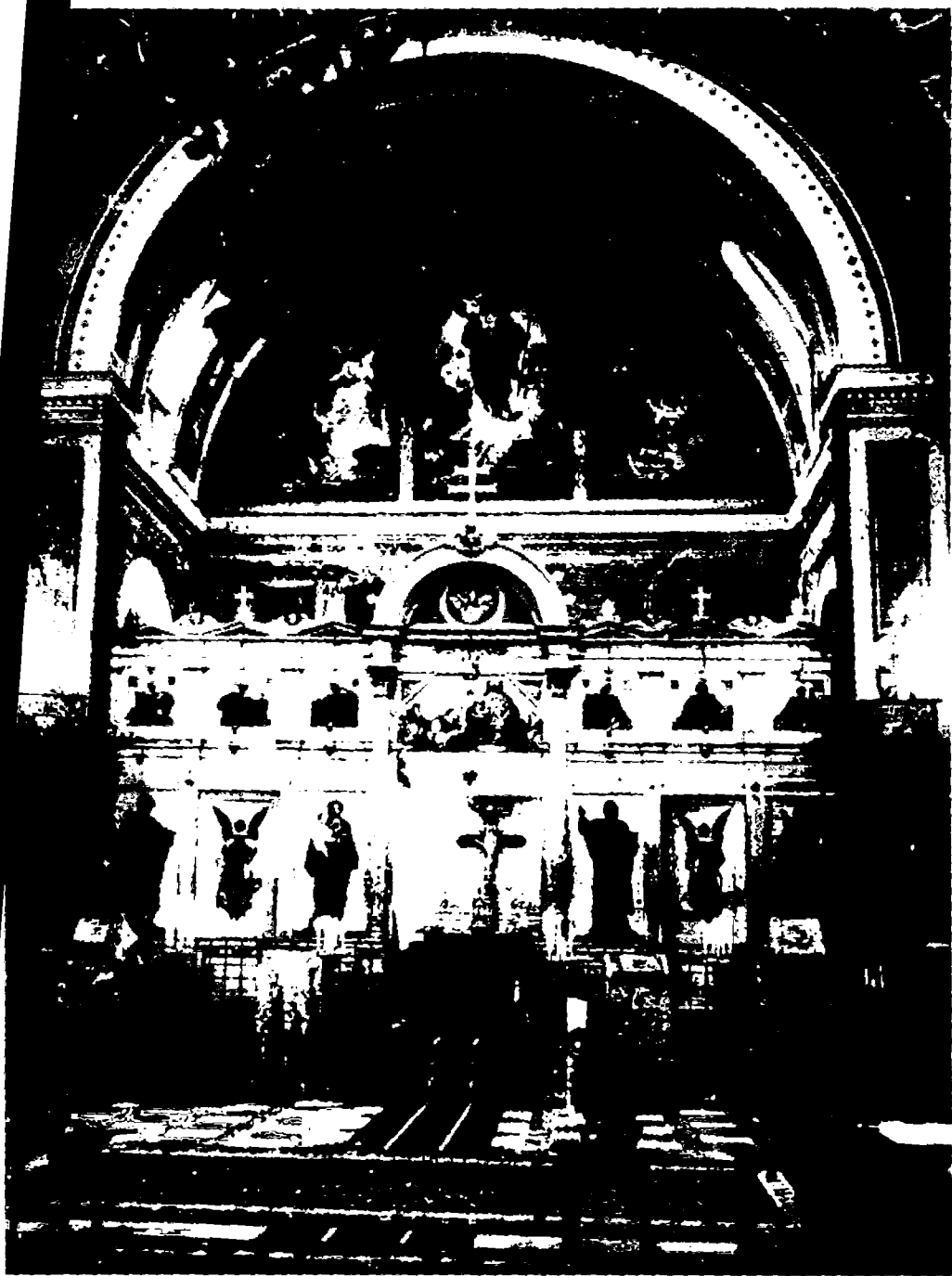
63. Lumina electrică s-a introdus la policandru, sfeșnice, în vestibulul de la ieșirea laterală a altarului, în camera de păstrare a obiectelor de valoare și în cavou. A fost dată în funcțiune la 10 august 1972.

64. Încă de la început biserica a fost prevăzută cu încălzire centrală, dar instalația n-a funcționat niciodată din cauza unui defect de construcție. Noua instalație a intrat în funcțiune la 24 octombrie 1972.

65. Casa parohială a suferit și ea o serie de stricăciuni. Mult timp a fost închiriată la diferite familii, care la plecare au luat cu sine și mobilierul, lăsînd camerele goale.

Capela ortodoxă română din Baden-Baden

Catapeteasma Capellei ortodoxe române din Baden-Baden

bilier nou precum și cu covoare, de mărimi diferite, în suprafață totală de 68 m.p. Valoarea acestor danii, precum și a altora mai mici a depășit suma de 160.000 de lei.

Biserica este frecventată de mulți vizitatori, mai ales în timpul sezonului de băi. Vin aici în primul rând români din diferite localități ale Germaniei ca: Frankfurt, Speyer, Karlsruhe, Freiburg, Mannheim, Heidelberg, Stuttgart, Düsseldorf precum și din Franța, Elveția, Italia și chiar din America și Australia.

Biserica este cercetată și de ortodocși de alte naționalități din Germania, în special de greci și iugoslavi, precum și de grupuri de credincioși de alte confesiuni conduse de preoții lor. Datorită numărului mare de vizitatori, biserica este deschisă toată ziua în timpul sezonului de cură. Slujbele se oficiază permanent duminicile și sărbătorile religioase.

Primul ierarh român care a cercetat așezământul în 1964, a fost P. F. Patriarh Iustin, pe atunci chiriarhul sub a cărui oblăduire canonică se afla biserica, și a doua oară în zilele de 14—16 august 1970, cînd a luat parte și la serviciul divin.

Un scurt popas a făcut aici și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, în ziua de 11 mai 1968, vizitînd biserica și casa parohială.

În 1970, așezământul a fost cercetat și de delegația Bisericii Ortodoxe Române condusă de Patriarhul Justinian, care s-a aflat în R. F. Germania la invitația cardinalului Julius Döpfner și a bisericilor evanghelice și vechi-catolice.

În noiembrie 1976 s-au împlinit 110 ani de la tirnosirea bisericii. Evenimentul a fost comemorat în ziua hramului. La festivitate a luat parte și P. S. Adrian, episcopul-vicear al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, sub jurisdicția căreia se găsește așezământul.

Gheorghe VASILESCU

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

BISERICA ORTODOXĂ FINLANDEZĂ

Scurtă incursiune istorică. — Ortodoxia în Finlanda a venit, cum era și firesc, din răsărit, prin monahi ruși și prin alții de proveniență bizantină. Primele contacte cu acești misionari au început prin secolul XI, în Karelia, pe atunci încă neinclusă în regatul suedo-finlandez. Abia în secolele XVI și XVII-lea Karelia va aparține de acest regat, dar nici atunci de Finlanda ca atare, intrucît ea își va căpăta independența foarte târziu, abia în secolul nostru. Totuși din secolul XIX atît Biserica lutherană (din 1809) cît și cea ortodoxă, vor fi recunoscute ca Biserici de stat.

Se știe că în urma războaielor napoleoniene, țarul Alexandru I a cucerit Finlanda, deslipind-o din regatul suedo-finlandez. În aceste împrejurări, Biserica Ortodoxă trece sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei și rămase așa pînă în anul 1923, deși Finlanda își căpătase independența după primul război mondial, la 6 decembrie 1917. Ea își dăduse un Statut de Biserică independentă încă din 1918, dar a fost greu de găsit forma de desprindere de Biserica Ortodoxă Rusă. A fost găsită în 1923 cînd Biserica Ortodoxă Finlandeză trece sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, cu statut de Biserică autonomă.

Astăzi, Biserica Ortodoxă din Finlanda este a doua ca mărime în țară, după Biserica Lutherană. Cea mai mare parte a credincioșilor ei, 90% din proprietăți, inclusiv marea și vestita Minăstire Valamo, au rămas după al doilea război mondial în Karelia sovietică.

În prezent în Finlanda există două eparhii cu un număr egal de credincioși. Sediul central este la Kuopio, în nord, unde își are reședința Arhiepiscopul Paavali al Kareliei și Finlandei. A doua dioceză este la Helsinki, avînd acum ca titular pe Mitropolitul Ioan de Helsinki.

La Kuopio funcționează Seminarul teologic ortodox. Alți studenți frecventează cele două facultăți de teologie lutherană de la Universitățile din Helsinki și Turku. De asemenea există cursuri de teologie și la Universitatea din Ivensun. La Kuopio există un mare și bogat muzeu de icoane și obiecte ortodoxe, în mare parte de proveniență rusească. De altfel lungă dependentă de această Biserică a lăsat urme foarte vizibile în iconografie, în stilul bisericilor, în croiala veșmintelor și chiar în limba liturgică. Marea catedrală din Helsinki — cea mai mare catedrală ortodoxă din Occident — se numește *Uspenski* (Adormirea) și este clădită de arhitectul rus M. Gornostaev în anul 1868, după modelul catedralei Kolomenscoie de lângă Moscova, din secolul XVI. Sfînta Masă din argint-aurit, cu lucrături de scene biblice în relief, este adusă de la Minăstirea Valamo, de pe insula cu același nume din Lacul Ladoga — astăzi în U.R.S.S. Și cele opt candelieri mari din fața iconostasului, sînt aduse tot de acolo.

Avînd printre credincioși și mulți vorbitori de limba rusă, repatriați din Karelia în urma unui acord între cele două țări vecine, slujbele alternează la multe biserici în slavonă și finlandeză. Pentru unele comunități se oficiază și în limba suedeză.

de rî, pentru marinarii greci, în limba greacă. De altfel în Finlanda există două limbi oficiale, cu drepturi egale: finlandeza și suedeza. Toate inscripțiile, numele de localități, de străzi, programele de radio și televiziune, sînt în două limbi.

Credincioșii sînt împărțiți practic pe tot teritoriul Finlandei așa încît e greu să vorbească de parohii riguroso organizate teritorial. În total, Biserica are 25 de parohii: 14 în eparhia Karelia și 11 în eparhia Helsinki, ele cuprinzînd regiuni largi, pînă în Lapponia. Laponii sînt ortodocși. Actualul Mitropolit de Helsinki a fost mai întîi episcop de Lapland, din mai 1969 pînă în septembrie 1970. Biserica are două minăstiri: una numită Noul Valamo, cu 7 monahi, la Heinavesi, fiind de fapt o încercare de a reface pe teritoriul finlandez Minăstirea Valamo, unde au și fost aduse majoritatea bunurilor din vechea minăstire, iar a doua este tot în aceeași regiune, la Linnala — Heinavesi, Minăstirea Sfînta Treime, cu 12 călugărițe. Ambele minăstiri sînt foarte căutate atît de credincioși cît și de turiști, pentru care au clădit arhondarice moderne, făcîndu-și din aceasta și o sursă de venituri.

Pe lângă Universitatea din Helsinki funcționează un *Institut de Cercetări asupra Ortodoxiei Răsăritene*. Biserica editează trei publicații: *Aamun Koito* (Razele dimineții), apare de 32 de ori pe an, la Jvensun; *Uskon Viesti* (Vestitorul Credinței), apare de 10 ori pe an, la Helsinki, și *Ortodoksia*, odată pe an, la Helsinki.

Autoritatea bisericească în Biserica Ortodoxă Finlandeză e exercitată de *Sinodul* episcopilor alcătuit din I.P.S. Paavali și I.P.S. Ioan de Helsinki. La nevoie, Patriarhia Ecumenică poate trimite și alți episcopi la lucrările Sinodului. *Autoritatea administrativă* este alcătuită din cei doi ierarhi și doi alți membri aleși pe cinci ani, un preot și un laic. De asemenea, are un avocat funcționînd ca secretar. *Adunarea Generală Bisericească* este organul legislativ al Bisericii. Este alcătuită din 32 de membri, clerici și mireni, și se adună odată la cinci ani. În 1969, Statul a dat Bisericii Ortodoxe un *Statut* de funcționare, care fixează poziția în stat, drepturile și datoritiile și în special o recunoaștere ca Biserică locală, tradițională. S-au fixat și drepturile materiale ale Bisericii și ajutoarele pentru diferite construcții.

În eparhia Helsinki, I. P. S. Mitropolit Ioan are planul de a clădi un centru eparhial, pe insula Suomenlinna, lângă Helsinki, cu birouri locuințe și cu o mică obște monahală în jur. Statul finlandez sprijină această idee.

În eparhia de Helsinki s-a organizat un foarte modern centru de vară pentru copii și tineret *Kaunisniemi*, în localitatea Lâyliäinen, 60 km nord de Helsinki, cu termitoare, sauna, săli de mese, și o foarte frumoasă biserică de lemn, într-un cadru natural excepțional, pe malul unui lac, în decor de pădure de brad și mestecăn. De altfel, întreaga Finlandă e o întinsă pădure de brazi și mesteceni, de lacuri și de drumuri moderne, îngrijite, curate. Pădurile sînt populate de eleni, care ies adesea pe șosele, ceea ce a dus la protejarea lor cu garduri înalte, acolo unde pădurile sînt prea aproape de șosele.

Biserica Ortodoxă din Finlanda este membră în *Consiliul Ecumenic al Bisericilor Finlandeze*, ca a doua Biserică în ordinea numărului de credincioși, și ca a doua dintre cele două recunoscute ca Biserici de stat. Tabloul confesiunilor arată de altfel că celelate sînt foarte puțin numeroase.

Biserica Evanghelică-Luterană este cea mai mare. Reformatorul Finlandei a fost Mikael Agricola (cca 1510—1557), unul din ucenicii lui Luther din Wittemberg. El este și creatorul limbii literare finlandeze. Reforma a fost aici pașnică și, așa cum s-a întîmplat în toate țările nordice, episcopatul n-a fost desființat, așa încît Finlanda are un arhiepiscop, în persoana fostului profesor de Noul Testament Aimo T. Nicolainen.

Episcopii se aleg de un corp electoral ecleziastic și laic din eparhia vacantă care propune președintelui Republicii trei candidați. Acesta alege unul pe care îl numește. Luteranii din Finlanda, spre deosebire de cei din Suedia și Norvegia, nu hirotonească încă femei. Acest lucru se poate datora și influenței destul de importante pe care o are în țară Biserica Ortodoxă Finlandeză. Există însă foarte multe studenți în teologie, care sînt numite profesoare de religie în învățămîntul de stat, iar unele capătă statut de «citeți parohiali», în unele parohii, post recent creat, anume spre a veni în întîmpinarea nevoilor de plasament a studenților cînd termină studiile teologice. Printre ortodocși doar cîteva femei s-au devotat în mod special Bisericii și sînt folosite mai ales în relațiile ecumenice.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Finlanda e alcătuit din delegați ai principalelor confesiuni din țară: luterani (20), ortodocși (10), romano-catolici (2), Armata Salvării (2), metodiști de limbă finlandeză (2), metodiști de limbă suedeză (2), anglicani (1).

Catedrala luterană din Helsinki este o construcție bizantină măreață, albă, probabil datînd tot din epoca apartenenței de Rusia. Bisericile vechi din epoca de dinaintea de Reformă, deci romano-catolice, sînt mici, din granit cenușiu — materialul local cel mai la îndemînă —, fără turle, cu acoperiș simplu în două ape longitudinale. Au mai rămas din epocă — începînd cu secolul XIII — circa 70 de astfel de biserici, printre ele și catedrala din orașul Turku, vechea capitală a Finlandei. Helsinki — numele de Helsingfors e în limba suedeză — e un oraș nou, de circa o sută și ceva de ani, fără monumente vechi. În ultima vreme s-au clădit însă și biserici noi, moderne, din beton, în forme cubice, simple și cu turnuri foarte înalte, alături, înguste, patrulete, cu clopote trase electric și cu ceas, cum e spre exemplu biserica din Seinäjoki, numită «Crucea plaiurilor», construită de celebrul arhitect modern al Finlandei, Alvar Aalto.

Bisericile Ortodoxe sînt frumos decorate și constituie peste tot puncte de atracție pentru tezaurele artistice pe care le păstrează: icoane ferecate în argint și aur, mari, de proveniență petrogrădeană. Evangheliile uriașe, grele, de asemenea ferecate și de aceeași proveniență, sfinte vase, veșminte de fir, grele și pline de o anumită masivitate care exprimă vechimea și ponderea tradiției ortodoxe pe aceste meleaguri.

Pe coasta răsăriteană sudică, pornind din Helsinki, după ce ai văzut Catedrala «Uspenski» și biserica «Sfînta Treime», pe drumul național E 3, pe o distanță de mai puțin 200 kilometri mai întîlnești biserici ortodoxe la Loviisa, la Kotka și Hamina, aceste două din urmă adevărate monumente arhitectonice, în centrul ambelor orașe, cea din Kotka în mijlocul unui parc de toată frumusețea, cu clopote multe în turnul bisericii și cu multe amintiri istorice în interior — o icoană cu scene din vremea războaielor suedo-ruse, un monument de granit în amintirea marinarilor și altele. Biserica e din anul 1837.

Orașul Hamina datează din anul 1653 și e unicul oraș din Finlanda construit în stilul cetăților avare, în cercuri concentrice. Aici la Hamina a fost semnat în 1809 tratatul de pace dintre suedezi și ruși, cînd în locul lui Gustav IV Adolf al Suediei, Alexandru I al Rusiei devine suveran și al Finlandei cu titlul de «Mare Duce de Finlanda», dar Finlandei i se garantează totuși, prin Adunarea de la Porvoo o anumită autonomie.

Cea mai nouă istorie a Finlandei a apărut în 1978 în limba franceză: Eino Jutikala, *Histoire de la Finlande*, A la Baconnière, Neuchâtel, trad. de Claude Sylvian. 347 p.

Din punct de vedere bisericesc, desigur, fenomenul cel mai interesant în Finlanda îl prezintă laponii din extremul nord, aproape în întregime ortodocși și trăind pe înținderi mari de pământ, în condiții de civilizație și cultură proprie, vizibile mai ales în arta populară, în frumusețea costumelor și în stilizarea obiectelor de uz obișnuit. Astăzi nu mai trăiesc în condiții primitive ca altădată. A pătruns pînă acolo lumina electrică și odată cu ea și multe din îndemnările civilizației moderne.

Bisericele din Finlanda, în special Biserica Evanghelică-Luterană, s-au interesat și de misionarismul în alte continente, în special în Africa. Au fost trimise misiuni în Uganda și Kenya, în special cu ajutoare materiale. În una din aceste misiuni a fost și Mitropolitul ortodox Ioan de Helsinki, în 1974, în amîndouă țările menționate mai sus. Este acum în pregătire o Misiune ortodoxă finlandeză pentru Kampala.

În interior, în fiecare an, Biserica Ortodoxă organizează *Conferințe eparhiale* cu preoții și cu reprezentanții laici din consiliile parohiale. În ultima *Conferință* de felul acesta s-au discutat cu mai mult de 70 de participanți, la Kotka, probleme privind administrația parohială, probleme ecumenice, informații cu privire la Sfîntul și Marele Sinod, responsabilitatea laicilor ș.a. Printre alte activități organizate de Biserica Ortodoxă Finlandeză putem aminti de înființarea unui *Institut Ecumenic Nordic*, avînd președinte pe Mitropolitul Ioan de Helsinki, apoi de organizarea unui *Congres al muzicienilor ecleziastici*, cu 150 de participanți și a unui *Congres de arhitectură bisericească*, cu 300 de participanți. Toate acestea s-au desfășurat în vechea capitală Turku.

În septembrie 1978 la Kuopio au avut loc serbări festive aniversînd 60 de ani de existență a Seminarului teologic ortodox, înființat după căpătarea independenței în 1918.

Deși puțini numeroși, creștinii ortodocși din Finlanda se străduiesc să fie și sînt cu adevărat o prezență reală în viața poporului finlandez, deoarece poartă cu ei un mesaj genuin local, de veche tradiție ortodoxă împămîntenită odată cu formarea poporului finlandez și trecînd odată cu el prin toate grelele încercări istorice din trecut, pînă la independența din 1917.

Biserica Ortodoxă a Finlandei și-a dobîndit independența religioasă ca urmare a independenței politice a statului și în condițiile de după primul și al doilea război mondial, a sprijinit orientarea Finlandei spre neutralitate activă, de bună vecinătate cu statele limitrofe. Este explicabil astfel cum, avînd doar 60.000 de membri, în ușoară creștere peste această cifră în ultima vreme, se bucură totuși de calitatea de Biserică de stat și de toate privilegiile care decurg din această situație.

Dr. Antonie PLĂMĂDEALĂ
Episcop vicar-patriarhal

PAPA PAUL VI ȘI URMAȘUL SĂU, PAPA IOAN PAUL I AU ÎNCETAT DIN VIAȚĂ

PAPA PAUL VI

În ziua de 6 august 1978 la Castelgondolfe — Italia a încetat din viață Papa Paul VI.

Născut la 26 septembrie 1897, în apropiere de Brescia, Giovanni Battista Enrico Antonio Maria Montini a fost hirotonit preot în 1919. Începînd cu anul 1920 a lucrat în Secretariatul de Stat al Vaticanului. Între 1937—1944 a funcționat ca substitut al afacerilor ordinare. În anul 1944, papa Pius XII i-a încredințat postul de Secretar de stat. Între anii 1955—1963 a funcționat ca Arhiepiscop la Milano. În această perioadă, în anul 1958, papa Ioan al XXIII l-a numit cardinal.

A fost ales șef suprem al Bisericii Romano-Catolice, în anul 1963, sub numele de Paul VI, fiind cel de al 261-lea papă al acestei Biserici.

În decursul celor 15 ani de pontificat a desfășurat o bogată activitate teologică și socială. Enciclica «Populorum Progressio» (1967) ilustrează deschiderea Vaticanului față de problemele sociale actuale. A promovat cauza păcii în lume, precum și idealul unității creștine, deschizînd totodată noi căi în dialogul creștinismului cu celelalte religii.

*

În urma încetării din viață a papei Paul al VI-lea, Excelența Sa, *Domnul Nicolae CEAUȘESCU, Președintele Republicii Socialiste România*, a adresat Vaticanului următoarea telegramă :

Eminenței Sale,
Cardinalului Jean Villot

Vatican

Am aflat cu întristare vestea încetării din viață a papei Paul al VI-lea, personalitate remarcabilă a vieții contemporane, ale cărui îndemnuri și apeluri pentru pace, destindere și înțelegere între popoare, pentru o lume fără arme și fără războaie, au fost larg recunoscute și apreciate.

Regretînd această grea pierdere, doresc să Vă exprim, pe această cale, sincerele mele condoleanțe.

NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele
Republicii Socialiste România

Prea Fericitul Părinte Patriarh IUSTIN al Bisericii Ortodoxe Române
 a trimis Cardinalului Jean Villot, secretar de stat al Vaticanului, următoarea telegramă :

Eminenței Sale,
 Cardinalului J. Villot
 Secretar de Stat

Vatican

Moartea Sanctității Sale Paul VI a întristat Biserica noastră care împărtășește doliul Bisericii Romano-Catolice.

*Ne rugăm Celui atotputernic să-i odihnească sufletul cu dreptii.
 Sincere condoleanțe !*

† IUSTIN
 Patriarhul
 Bisericii Ortodoxe Române

*

La funeraliile papei Paul VI, care au avut loc la Vatican, în ziua de 12 august 1978, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului.

PAPA IOAN PAUL I

Sîmbătă, 26 august, Conclavul cardinalilor Bisericii Romano-Catolice a ales un nou papă în persoana Arhiepiscopului Veneției, Cardinalul Albino Luciani, care a luat numele de IOAN PAUL I.

Albino Luciani, Papa Ioan Paul I, s-a născut la 17 octombrie 1912, la Canale d'Agordo, în provincia Belluno, nu departe de Veneția, dintr-o modestă familie de muncitori. Studiile le-a făcut la Seminariile din Faltro și Belluno, apoi la Universitatea Gregoriană din Roma, unde a obținut titlul de «Doctor în teologie».

La 7 iulie 1935 a fost hirotonit preot și a funcționat, mai întâi, la parohia din localitatea natală, apoi ca profesor și director adjunct la Seminarul din Belluno. Timp de 10 ani, a predat aici Teologia dogmatică, Morala, Patristica, Dreptul canonic, Exegeza și Istoria artei. Datorită înclinărilor sale și muncii perseverente a devenit pe rînd vice-cancelar, vice-vicear apoi vicar general al diocezei.

Atras de problemele pastorale, alcătuieste și publică volumul *Catechesi in briciole* (Catehismul pe probleme) care s-a bucurat de o bună primire, atît în Italia cît și în străinătate. Această lucrare se află în prezent la a șaptea ediție și a fost tradusă și în alte limbi.

La 15 decembrie 1958 a fost ales Conducătorul Episcopiei din Vittorio Veneto. La 27 decembrie același an, Papa Ioan XXIII l-a hirotonit episcop. A participat, cu contribuții de seamă, la lucrările Conciliului Vatican II.

La 15 decembrie 1969, papa Paul VI l-a numit Arhiepiscop al Veneției. La 5 martie 1973, același papă l-a ridicat la demnitatea de cardinal.

Activitatea sa bisericească s-a caracterizat întotdeauna prin echilibru, fermitate și tact pastoral. A adus contribuții de seamă la sinoadele episcopale din 1971 și 1977. Pentru calitățile sale deosebite a fost ales vicepreședinte al Conferinței episcopilor italieni.

În ziua de 26 august 1978, în urma hotărârii cardinalilor participanți la Conclav, Cardinalul Albino Luciani a fost ales ca succesor al Papei Paul VI, luându-și numele de IOAN PAUL I. A fost investit duminică, 3 septembrie a.c. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului.

Numai după 33 de zile de păstorire ca papă a încetat din viață, în camera sa de odihnă, în noaptea de 28 septembrie a.c. în timp ce își făcea obișnuita lectură din *Imitarea lui Hristos*.

Slujba înmormântării a avut loc miercuri 4 octombrie a.c. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost delegat P. S. Lucian Făgărășanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală.

S-au trimis telegrame de condoleanțe din partea: *Excelenței Sale Nicolae CEAUȘESCU, Președintele Republicii Socialiste România și Preafericitului IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

*

Eminenței Sale,
Cardinalului Jean VILLOT
Vatican

Aflind cu tristețe vestea încetării din viață a papei Ioan Paul I, vă exprim sincere condoleanțe.

NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele
Republicii Socialiste România

*

Eminenței Sale,
Cardinalului Jean VILLOT
Secretar de stat al Sfintului Scaun
Cetatea Vaticanului — Roma

Eminența Voastră,

Fiind profund mișcați de vestea morții fulgerătoare a Sanctității Sale Papa Ioan-Paul I, rugăm pe atotputernicul Dumnezeu să odihnească cu dreptii sufletul său.

Biserica Ortodoxă Română participă sincer la doliul Bisericii Romano-Catolice și vă exprimă sincere condoleanțe.

† IUSTIN
Patriarhul
Bisericii Ortodoxe Române

♦ ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PĂTRII ♦

VIZITA ÎN ROMÂNIA A PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE STAT AL R. P. CHINEZE, HUA KUO-FEN

O nouă și puternică manifestare a sentimentelor reciproce de prietenie, stimă și respect ce animă popoarele român și chinez. — La invitația Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, Președintele C.C. al P. C. Chinez, premierul Consiliului de Stat al R. P. Chineze, Hua Kuo-fen, a făcut, în a doua jumătate a lunii august a.c., o vizită oficială de prietenie în țara noastră.

Această vizită, încheiată cu deplin succes, a constituit o puternică manifestare a bunelor relații dintre cele două țări, reprezentind un eveniment de seamă în viața statelor român și chinez.

Conținutul principal al vizitei l-au constituit convorbirile oficiale, întâlnirile directe dintre Președintele Nicolae Ceaușescu și Președintele Hua-Kuo-fen.

În cadrul întâlnirilor și convorbirilor deosebit de rodnice dintre cei doi șefi de stat au fost adoptate hotărâri menite să dea o bază și mai concretă prieteniei româno-chineze, și să ducă la întărirea și dezvoltarea continuă a solidarității și colaborării dintre România și China, pe baza principiilor stimei și respectului reciproc, independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, întrajutorării tovarășești și solidarității internaționale.

Guvernele celor două țări s-au informat reciproc cu privire la ratificarea și intrarea în vigoare a Acordului de colaborare economică și tehnică pe termen lung, semnat la Pekin la 19 mai a.c. de cei doi conducători de stat.

Pe baza hotărârilor adoptate de Președinții Nicolae Ceaușescu și Hua Kuo-fen, în timpul vizitei au fost convenite și semnate noi înțelegeri de colaborare bilaterală :

— Acordul între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Populare Chineze privind constituirea Comisiei guvernamentale româno-chineze de colaborare economică și tehnică ;

— Protocolul între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Populare Chineze privind colaborarea tehnică în producție ;

— Protocolul între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Populare Chineze privind condițiile de viață și de muncă ale personalului tehnico-ingineresc solicitat și trimis reciproc și ale practicanților trimiși reciproc ;

— Acordul între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Populare Chineze, privind colaborarea tehnico-științifică ;

— Protocolul privind schimbul de mărfuri și plăți între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Populare Chineze pe anul 1979.

Miniștrii afacerilor externe ai celor două țări au semnat :

— Acordul între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Populare Chineze privind colaborarea în domeniul turismului ;

— Acordul între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Populare Chineze, privind carantina fitosanitară și protecția plantelor ;

— Acordul între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Populare Chineze, privind colaborarea tehnică în domeniul combaterii bolilor animalelor ;

— Procesul verbal privind schimbul instrumentelor de ratificare a Convenției româno-chineze privind înființarea reciprocă de consulate generale.

A mai fost semnată *Convenția între întreprinderea de exploatare a flotei maritime NAVROM și Compania de navigație maritimă chineză* privind înființarea unui serviciu de linie maritimă.

Toate aceste înțelegeri vor amplifica și diversifica colaborarea româno-chineză, contribuind la accelerarea construcției socialiste în cele două țări, la demonstrarea superiorității relațiilor de tip nou dintre popoarele ce edifică noua orînduire.

Cei doi Președinți au avut un larg schimb de păreri cu privire la problemele actuale ale situației internaționale. Cu acest prilej, s-a subliniat necesitatea de a se acționa pentru asigurarea unei evoluții democratice a vieții politice mondiale, pentru întărirea păcii și securității generale. Cele două părți și-au exprimat hotărîrea de a întări conclucrarea dintre ele pentru instaurarea în viața internațională a unor relații de deplină egalitate și respect al independenței popoarelor, care să excludă cu desăvîrșire folosirea forței și a amenințării cu forța în raporturile dintre state, să asigure fiecărei națiuni posibilitatea dezvoltării libere, fără nici un amestec din afară. De asemenea, cele două părți sînt hotărîte să-și aducă contribuția, alături de celelalte popoare, la soluționarea marilor probleme care confruntă omenirea contemporană, în interesul libertății și independenței popoarelor.

Vizita actuală, la fel ca și cea efectuată în luna mai 1978 de Președintele Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu în R. P. Chineză, a prilejuit o mai bună cunoaștere reciprocă a realizărilor celor două popoare, a muncii intense ce se desfășoară în cele două țări. Președintele Hua Kuo-fen a vizitat întreprinderi industriale și agricole, obiective sociale și culturale în București, în județele Prahova, Brașov și Constanța.

Poporul nostru a salutat cu satisfacție și bucurie rezultatele deosebit de rodnice ale primei vizite la nivelul cel mai înalt în țara noastră a conducerii statului chinez, fiind convins că ea marchează un moment istoric în cronica relațiilor de prietenie, solidaritate și colaborare dintre Republica Socialistă România și Republica Populară Chineză.

EVENIMENTE ȘI FAPTE DEOSEBITE

INAUGURAREA EXPOZIȚIEI DE CARTE ȘI MIJLOACE DE INFORMARE ȘI EDUCARE A OAMENILOR MUNCII. — Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a inaugurat sîmbătă, 13 mai 1978, «Expoziția de carte și mijloace de informare și educare a oamenilor muncii», organizată în sala Dalles din Capitală.

La inaugurarea acestei importante manifestări a spiritualității românești au participat membri din Conducerea țării, precum și conducători ai uniunilor de creație, edi-

turilor, ziarelor și publicațiilor, radioteleviziunii, scriitori, compozitori, artiști plastici, reprezentanți ai vieții noastre teatrale și muzicale, ai unor instituții centrale de cultură și educație.

Președintele Republicii și ceilalți membri din Conducerea țării au fost întâmpinați cu deosebită căldură de numeroșii bucureșteni aflați în sala Dalles, care și-au exprimat, și cu acest prilej, adinca stimă și înalta prețuire pe care întreaga noastră națiune le poartă Președintelui Nicolae Ceaușescu pentru activitatea sa neobosită închinată înfloririi continue, materiale și spirituale, a patriei noastre socialiste. De asemenea, oamenii de cultură și artă prezenți la inaugurarea expoziției și-au exprimat sentimentele de profundă mulțumire pentru condițiile minunate create de societatea noastră manifestării și afirmării capacității de creație în domeniul artei și literaturii.

Dând glas acestor gânduri și sentimente, Dumitru Ghișe, vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, a urat Președintelui Republicii un călduros bun venit și l-a invitat să inaugureze expoziția.

Standurile de carte din expoziție cuprind aproximativ 4500 de titluri selectate dintre aparițiile editoriale din primii doi ani ai cincinalului actual care se ridică la 7505 titluri într-un tiraj de peste 160 milioane exemplare, volume publicate în limba română și în limbile naționalităților conlocuitoare.

Standuri speciale prezintă operele Președintelui Republicii Nicolae Ceaușescu, și scrierile dedicate personalității sale, publicate în țară și peste hotare. Cele 57 de volume, cuprinzând biografiile și selecții din vasta operă a Președintelui Nicolae Ceaușescu — ce au apărut pînă acum în 25 de țări — reprezintă o dovadă elocventă a marelui interes pe toate meridianele globului față de viața, activitatea și gândirea Președintelui României, a înaltei aprecieri de care se bucură în lume contribuția sa deosebită la rezolvarea, în interesul popoarelor, a problemelor majore ale contemporaneității. La loc de frunte se află în expoziție lucrarea Președintelui Nicolae Ceaușescu «*România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*», volumele XIII și XIV, în limbile română, maghiară și germană, precum și volumele XI și XII în limbi de circulație internațională, apărute în această perioadă.

Rețin, de asemenea, atenția cartea de istorie, care fundamentează pe baza celor mai noi descoperiri ideile de continuitate, de unitate a ființei noastre naționale, lupta de veacuri a poporului român pentru neatîrnare, procesul de formare a statului unitar român, aspecte economice, sociale, culturale ale fenomenului istoric românesc. Numai aniversării centenarului Independenței de stat a României, răscoalei din 1907 și aniversării Republicii le-au fost dedicate 139 de lucrări.

Bogat prezentată în expoziție este și cartea beletristică originală — 1317 titluri în peste 23 milioane de exemplare —, precum și efortul editorilor de valorificare a moștenirii noastre literare.

Expoziția prezintă, totodată, și ampla activitate editorială în limbile naționalităților conlocuitoare — maghiară, germană, sîrbo-croată, ucraineană, idiş. Anii 1976 și 1977 au înregistrat apariția a 1063 de titluri, în peste 8 milioane exemplare, din toate domeniile activității editoriale.

În cadrul expoziției sînt prezentate, de asemenea, lucrări științifice și tehnice selectate din cele 1347 titluri, care au văzut lumina tiparului în 23 milioane exemplare —, cartea pentru copii și tineret, cartea de artă plastică.

Strînsele relații de colaborare culturală existente între România și alte țări, materializate în plan editorial, se reflectă prin cărți românești publicate de edituri din țara noastră în limbi de largă circulație, cărți destinate exportului, menite să contribuie la mai buna cunoaștere de către cititorii străini a noutăților în domeniul literaturii beletristice, științifice, tehnice, pentru copii și tineret, de artă. Țara noastră întreține la ora actuală relații pe linia exportului de carte cu 869 de firme străine. Cărțile din producția națională, purtătoare ale mesajului spiritualității românești sînt publicate în peste 50 de țări ale lumii.

În același timp, cititorilor români le-au fost oferite în ultimii doi ani peste 750 de traduceri din literatura universală într-un tiraj ce depășește 27 milioane exemplare.

Expoziția evidențiază, de asemenea, activitatea principalelor mijloace de informare în masă — presa și radio-televiziunea —, iar prin diverse afișe și grafice imaginea retrospectivă a dezvoltării activității cultural-educative în anii 1976—1977 — filme, spectacole, opere de artă, formații artistice etc.

Un loc aparte îl ocupă în cadrul expoziției fenomenul cu adevărat național al participării la Festivalul «Cîntarea României», ale cărui prime ediții au demonstrat existența pretutindeni, în toate mediile sociale, a unui nesecat izvor de cultură, inveterând încă o dată cât de necesară și binevenită este valorificarea neîntreruptă a imenselor resurse creatoare.

Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, a felicitat pe organizatori și a dat o înaltă apreciere contribuției pe care o aduc creatorii de bunuri spirituale, precum și întregul complex de mijloace de informare în masă din țara noastră la educarea cetățenilor în spiritul patriotismului socialist, la mobilizarea lor pentru traducerea în faptă a hotărîrilor Conducerii țării noastre, pentru ridicarea României pe noi culmi de progres, și civilizație.

23 AUGUST, ZIUA ELIBERĂRII ROMÂNIEI: *Adunarea festivă consacrată celei de a XXXIV-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă.* — În prezența Președintelui Republicii Socialiste România, marți, 22 august a.c., după amiaza, a avut loc, în Sala Palatului Republicii, adunarea festivă organizată de Consiliul popular al municipiului București, cu prilejul aniversării eliberării României de sub dominația fascistă.

În prezidiul adunării au luat loc Președintele Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu, membri ai Conducerii țării noastre, vechi militanți ai mișcării comuniste și muncitorești, foști comandanți ai unor mari unități de pe frontul antihitlerist, reprezentanți ai unor organizații de masă și obștești, ai oamenilor muncii, ai vieții culturale.

În sală se aflau membrii supleanți ai Conducerii țării, vechi militanți cu stagiu în ilegalitate, participanți la insurecția națională de la 23 August 1944, generali activi și în rezervă, foști comandanți de pe frontul antihitlerist, membri ai conducerii unor instituții centrale și ai organizațiilor de masă și obștești, activiști, reprezentanți ai oamenilor muncii din întreprinderile și instituțiile Capitalei, personalități ale vieții științifice și culturale.

Au fost prezenți oaspeții de peste hotare veniți cu prilejul aniversării acestei mărețe sărbători a poporului nostru.

La adunare au asistat, de asemenea, șefi ai misiunilor diplomatice acreditați în România, atașați militari, alți membri ai corpului diplomatic, ziariști străini.

După intonarea Imnului de stat, adunarea festivă a fost deschisă de primarul general al Capitalei, Ion Dincă, care a salutat prezența Președintelui Republicii, a celorlalți membri din Conducerea țării, a oaspeților de peste hotare și membrilor corpului diplomatic.

A luat apoi cuvîntul Ștefan Voitec, vicepreședinte al Consiliului de Stat, care a vorbit despre însemnătatea istorică a evenimentului aniversat.

Pe scena Sălii Palatului a avut loc, în continuare, un spectacol festiv dedicat măreței aniversări.

Prin mijlocirea versurilor, a cîntecului, alegoriei coregrafice și imaginilor de film au fost evocate momente de seamă din istoria poporului român, marile evenimente de la 23 August 1944, care au culminat cu insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, precum și drumul de înfăptuire materiale și spirituale străbătut de națiunea noastră în anii luminoși ai socialismului.

Momentul folcloric a adus în scenă dansuri populare ale unor cunoscute zone etnografice, precum și dansuri ale naționalităților conlocuitoare, într-o sugestivă alăturare care subliniază viața și munca înfrățită a tuturor locuitorilor patriei noastre.

În finalul adunării festive, din mii de piepturi au răsunat acordurile imnului *E scris pe tricolor unire!*

MAREA DEMONSTRAȚIE A OAMENILOR MUNCII DIN CAPITALĂ. — Ziua de 23 August, cea mai mare sărbătoare națională a poporului român, a prilejuit, și în acest an, 1978, o grandioasă manifestare a unității întregii noastre națiuni în jurul Conducerii țării, a Președintelui Republicii, Nicolae Ceaușescu. Cei 34 de ani care au trecut de la victoria insurecției antifasciste și antiimperialiste rămîn pe veci în istoria noastră de două ori milenară ca ani de rodnice împliniri.

Demonstrația oamenilor muncii a avut loc în Piața Aviatorilor. Sub cerul senin de vară, s-a revărsat din toate colțurile Capitalei fluviul multicolor al demonstrațiilor.

La ora 8, în tribuna oficială a urcat Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu și membrii din conducerea țării.

În tribunalele oficiale s-au aflat, de asemenea delegațiile de peste hotare.

Au fost prezenți șefii ai misiunilor diplomatice acreditate în țara noastră, alți membri ai corpului diplomatic, reprezentanți ai presei străine.

Marea manifestație prilejuită de sărbătoarea noastră națională a fost deschisă de acordurile solemne ale Imnului de stat.

Salve de artilerie au salutat grandioasa aniversare a insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste.

Marea demonstrație a fost deschisă de parada gărzilor patriotice și ale apărării civile.

Apoi, la un semnal al fanfarei, marea piață a fost inundată de copii, de entuziasmul și voioșia celor mai tinere vârstare ale țării, pionierii și șoimii patriei.

Purtind flori multicolore, eșarfe, portretul Președintelui Nicolae Ceaușescu, pancarte etc., a trecut prin fața tribunei oficiale coloana oamenilor muncii din Capitală. Defilarea coloanei s-a constituit într-un moment de bilanț, arătând principalele direcții de efort ale oamenilor muncii, făuritori ai istoriei noi a țării.

În sunetele unui marș tineresc, și-au făcut apariția sportivii, — tineri și tinere cu trupuri zvelte, într-o aliniere perfectă, care au creat în marea piață o ambianță de optimism și robustețe, de vigoare tinerească. Defilarea lor s-a înscris sub însemnele «Daciadei», amplă mișcare sportivă de masă.

Coloana oamenilor de ordine și fanfara au încheiat sirul demonstranților. Deasupra pieței au răsunat cuvintele sacre ale imnului «E scris pe tricolor unire» și apoi «Hora Unirii». Într-o atmosferă de puternic entuziasm a fost intonat cîntecul-omagiu «Partidul, Ceaușescu, România»!

Pînă seara târziu, în Capitală și în țară, au avut loc, pe estrade și în parcuri, ample manifestări educativ-culturale, dedicate măreței noastre sărbători.

INAUGURAREA «MUZEULUI COLECȚIILOR DE ARTĂ». — În prezența Președintelui Republicii, Socialiste România, Nicolae Ceaușescu și a Doamnei Elena Ceaușescu, a avut loc, luni 21 august a.c., inaugurarea «Muzeului colecțiilor de artă» — important așezămint de cultură al țării.

La festivitate au luat parte membri ai Conducerii țării.

Erau de față membrii conducerii Consiliului Culturii și Educației Socialiste, uniunilor și asociațiilor de creatori, personalități culturale și artistice, directori ai unor cunoscute muzee bucureștene, numeroși cetățeni ai Capitalei.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de Miu Dobrescu, președintele Consiliului Culturii și Educației Socialiste, care a subliniat, printre altele, că grație inițiativei, grijii și atenției permanente a Președintelui Republicii pentru continua dezvoltare a vieții cultural-artistice, peisajul spiritual al Capitalei, al întregii țări se îmbogățește cu un nou și reprezentativ lăcaș de cultură.

În aplauzele celor de față, Președintele Republicii a tăiat panglica inaugurală.

Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu și ceilalți membri din Conducerea țării au vizitat muzeul, care reunește un tezaur de o inestimabilă valoare artistică. Toate operele expuse provin din colecțiile unor pasionați amatori de artă, care le-au adunat, cu dragoste, timp de o viață și le-au redat apoi publicului larg.

Muzeul este pus la dispoziția unor importante colecții bucureștene, exprimînd în totalitatea sa prețuirea de care se bucură gîndul și fapta bună a colecționarului, voința acestuia de a dăru publicului bucuriile pe care, de-a lungul anilor, le-au adus operele îndrăgite și colecționate. Aici vor fi găzduite, de asemenea, și alte colecții, constituite sau în curs de constituire.

Itinerariul prin această înedită instituție muzeală a țării a început cu «Colecția academician profesor George Oprescu», care reunește lucrări ale unor reputați maeștri ai picturii — Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu, Theodor Pallady, Gheorghe Petrașcu, Alexandru Ciucurencu — și ai sculpturii românești — Constantin Brăncuși, Cornel Medrea, Gheorghe Anghel —, precum și obiecte de artă populară românească și o însemnată serie de lucrări de artă universală.

«Colecția Elisabeta și Moise Weinberg», prezintă obiecte de artă românească, de artă decorativă franceză și chineză.

Președintele Republicii și Doamna Elena Ceaușescu au zăbovit îndelung în fața lucrărilor din «Colecția Krikor H. Zambaccian», unul dintre cele mai prețuite ansambluri de opere din Capitală, lucrările din această colecție fiind reprezentative pentru numeroși artiști români ca și pentru unii artiști străini (Cezanne, Sisley, Pissarro, Utrillo, Derain, Renoir, Matisse).

«Colecția Elena și dr. Iosif N. Dona», prezintă o sinteză de pictură românească din perioada modernă și contemporană: Grigorescu, Luchian, Petrașcu, Pallady, Șirato, Tonitza, Ressu, Steriadi, Lucian Grigorescu, Țuculescu, Ciucurencu și alții, multe dintre tablouri fiind capodopere.

Au fost admirate, în continuare, obiectele de artă decorativă europeană, orientală și extrem-orientală din «Colecția frații Beatrice și Hrandt Avakian», care prezintă și opere ale unor pictori români, între care și H. Avakian.

«Colecția de artă comparată Alexandra și Barbu Slătineanu» reunește piese care definesc stilistica artei populare și feudale românești în dialog cu zonele de cultură cu care vin în contact. În colecție se află și un desen de Van Gogh, semnătură unică în muzeele noastre.

O valoroasă selecție din opera lui Pallady prezintă colecția «Serafina și Gheorghe Răut».

Deoptrivă act de istorie a artei și pagină de biografie este «Colecția memorială Iosif Iser» — o prezentare monografică pe fundalul realității sociale a timpului.

Președintele Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu au avut, de asemenea, cuvinte de laudă pentru «Colecția de artă orientală» Marcu Beza și a soților Hortensia și Vasile George Beza, în care sînt adunate mărturiile ale relațiilor românilor cu popoarele din Balcani și Orientul Apropiat.

Picturile, sculpturile, ca și mobilierul artistic ce au compus interiorul în care a trăit scriitorul, formează baza «Colecției Victor Eftimiu».

O prezentare monografică este consacrată pictorului Alexandru Phoebus, artist ce a rămas constant fidel unor teme ce evocă meleagurile Făgărașului sau Bucureștii, așa cum le-a văzut de-a lungul întregii vieți.

«Colecția Prof. Garabet Avachian» prezintă pictură populară pe sticlă, podoabe și covoare din Orientul Mijlociu și Apropiat, precum și tablouri ale unor mari pictori români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din secolul următor.

De o apreciere deosebită din partea Președintelui Republicii și a Doamnei Elena Ceaușescu s-a bucurat «colecția Elena și Anastase Simu», una dintre cele mai vechi colecții muzeale din Capitală. Sînt prezentate aici opere ce se referă cu exemple semnificative la un întreg secol de artă românească — de la artiștii pașoptiști pînă la cei activi în deceniul al treilea al acestui secol, cînd Anastase Simu donează statului colecția sa. Colecția cuprinde tablouri de C. D. Rosenthal, C. Lecca, Sava Henția, N. Vermont, H. Strimbu și Al. Szathmary, apoi Ștefan Popescu, Petrașcu, Ressu, Iser etc. Colecția cuprinde, de asemenea, opere de artă franceză, germană, flamandă, olandeză și italiană.

După vizitarea celor 13 colecții de artă, ce compun patrimoniul noului muzeu din Capitală, Președintele Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu, s-au întretînut cu specialiștii, cu organizatorii muzeului, cu colecționarii de artă prezenți.

Președintele Republicii a adresat tuturor pasionaților de artă care și-au pus, cu dragoste, colecțiile adunate la dispoziția publicului larg, calde mulțumiri, dînd o înaltă apreciere gestului lor cu profundă încărcătură culturală, patriotică.

A fost remarcată, de asemenea, buna organizare a Muzeului.

În continuare au fost vizitate, în sălile destinate expozițiilor temporare — o idee ce a contribuit la lărgirea profilului muzeului — o selecție de lucrări de pictură, sculptură, grafică și tapiserie reunite sub titlul «Pagini de istorie» — lucrări semnate de prestigioși artiști din diferite generații.

În încheierea vizitei la «Muzeul colecțiilor de artă», Președintele Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu au scris, pe înțlia filă a cărții de onoare, printre altele:

Dorim noii instituții de artă inaugurată azi, întregului nostru front cultural-artistic, succes deplin în activitatea de înaltă răspundere pusă în slujba înfloririi continue a vieții spirituale a minunatului nostru popor, constructor al socialismului și comunismului pe pământul României.

*

În aceeași zi, Președintele Republicii Socialiste România Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu au vizitat expoziția omagială organizată cu prilejul aniversării a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate pusă în slujba fericirii poporului a Președintelui Nicolae Ceaușescu, emoționantă mărturie a dragostei fierbinți și recunoștinței pe care întreaga noastră națiune le nutrește față de cel mai iubit fiu al său.

DESCHIDEREA NOULUI AN DE ÎNVĂȚĂMINT, 1978—1979. — În ziua când clopoțelul chema copiii și tinerii țării la școală, Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu se aflau în vizită de lucru — în dialogul direct cu țara — în străvechea Napocă dacică.

Ca în fiecare an, Președintele Republicii a participat cu emoție și bucurie la solemnitatea deschiderii porților școlii pentru toți copiii și tinerii României! Marele miting prilejuit de acest moment solemn a avut loc anul acesta, în Piața Mihai Viteazul din Cluj-Napoca, unde au participat peste 130.000 de cetățeni — muncitori, țărani, intelectuali, elevi, studenți.

Mitingul a fost deschis de președintele Consiliului popular județean Cluj, Ștefan Mocuța, care, salutând prezența înalților oaspeți, a spus, printre altele, că toți cei ce muncesc și învață în acest minunat colț de țară, români, maghiari și de alte naționalități trăiesc un moment solemn pentru că la deschiderea noului an școlar și universitar, se află în mijlocul lor cel mai iubit fiu al României, Președintele Nicolae Ceaușescu.

La marele miting din Piața Mihai Viteazul au mai luat cuvântul Prof. dr. Ionel Vlad, rectorul universității «Babeș-Bolyai», Mihai Blag, erou al muncii socialiste, muncitor la Combinatul metalurgic Cîmpia Turzii, studenta Florina Drăgan, de la Institutul politehnic din Cluj-Napoca, Gheorghe Pardi, directorul Întreprinderii de cazane mici și arzătoare.

În numele participanților la miting, al tuturor locuitorilor județului Cluj, Ștefan Mocuța a adresat Președintelui Nicolae Ceaușescu, rugăminte de a lua cuvântul.

Cuvîntarea Președintelui Republicii, transmisă în direct de posturile naționale de radio și televiziune, a fost urmărită cu viu interes, cu deosebită atenție, cu profundă satisfacție și aprobare, fiind subliniată în repetate rînduri cu îndelungi și entuziaste urale.

Aprecierile, indicațiile și însuflețitoarele îndemnuri ale Președintelui Republicii au găsit un profund ecou în cugetul tineretului studios, al întregului popor, care-și sporește neincetat eforturile pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

La încheierea mitingului, în Piața Mihai Viteazul au răsunat din nou puternice ovații și urale pentru Președintele Republicii, pentru harnicul și minunatul nostru popor. La coborîrea din tribuna oficială, Președintele Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu au fost întâmpinați de tineri și tinere îmbrăcați în pitorești costume populare, specifice acestei zone și și-au invitat să se prindă în tradiționala Horă a Unirii.

Participarea Președintelui Republicii și în acest an, la festivitatea deschiderii noului an de învățămînt evidențiază rolul important pe care Conducerea țării îl acordă școlii, slujitorilor ei, în vasta și complexa operă de pregătire a tinerei generații pentru muncă și viață. — (Diac. P. I. DAVID).

VECHI «LEGENDE» DESPRE GETO-DACI ȘI PREOCUPĂRI ALE STRAMOȘILOR NOȘTRI CONFIRMATE DE NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE (II) *

TRANSILVANIA, INIMA DACIEI

● **Obiecte din secolul XIII î.Hr.** — Un sătean pe nume Gavrilă Vălean, din satul Agrieș, comuna Tirlișua, județul Bistrița Năsăud, s-a apucat de lucru, cu gândul să-și introducă în casă apa... «la robinet». La un moment dat, în șanțul pe care îl săpa în ogradă a dat peste un vas de lut în care se aflau o sumedenie de obiecte din bronz, printre care un topor și mai multe brățări ingenios lucrate și ornate. Dar bucuria avea să-i fie și mai mare când specialiștii muzeului bistrițean i-au comunicat că obiectele respective datează din secolele XIII—XII î.Hr. Ele au o deosebită valoare istorică și documentară, atestând prezența în această zonă a unei populații de origine tracă, tehnica înaintată a meșteșugului străbunilor noștri putând fi acum admirată de toți cei care trec pragul muzeului bistrițean.

● **Sarmizegetusa grăiește.** — Cercetările arheologice efectuate în ultima vreme la Sarmizegetusa, fosta capitală a Daciei romane, au scos la iveală o serie de noi piese care vin să întregască semnificația istorică a acestei așezări. Într-unul din templele de aici s-a descoperit un fragment de inscripție amintind numele a două divinități.

Au fost găsite, de asemenea, opaițe romane din ceramică, monede imperiale din bronz, fragmente din vase, un segment dintr-o statuie de marmură reprezentându-l pe Hercule.

În același templu s-a descoperit un relief din marmură înfățișând pe zeul Silvanus împreună cu 9 dintre însoțitoarele sale. Săpăturile arheologice continuă.

● **Continuitate neîntreruptă.** — Cercetările arheologice întreprinse de muzeografi suceveni în zona Somuzului Mare, începând din anul 1974, oferă noi date privind continuitatea etnică pe aceste meleaguri, caracterul unitar al culturii autohtone.

Un exemplu edificator îl oferă descoperirile făcute la Zaharești. Aici au fost identificate urme de locuire din secolele III—II î.Hr., aparținând populației dacice. Caracteristicile locuinței descoperite, fragmentele de amfore romane, fac dovada legăturilor economice dintre populația dacică din zonă și lumea romană. Pe teritoriul aceluiași sat mai apar urme de viețuire în secolele de început ale erei noastre, fapt ce argumentează că vechea vatră de locuire n-a fost părăsită. Dovadă stau și locuințele din secolele XV—XVII, când satul este atestat în documentele scrise, precum și un bogat depozit de unelte.

Și cercetările întreprinse de specialiștii Muzeului de istorie și artă din Zalău s-au soldat cu descoperirea citorva piese de valoare. Printre acestea se numără și un pumnal scitic «Akinakes» cu teacă, având lungimea de 37,5 cm într-o excelentă stare de conservare, datând din jurul anului 580 î.Hr. Caracterul de raritate al piesei este conferit de faptul că este realizat din bronz, prin turnare, și mai ales de ornamentațiile tecii constând în motive geometrice ajurate și terminată cu un cap de vultur stilizat. Specialiștii apreciază că piesa este deosebit de importantă pentru cunoașterea răspândirii în răsăritul Europei a armelor de tip scitic.

● **Cuptoare pentru ceramică din vremea dacilor.** — În urmă cu patru ani, Ioar Mesaruș, șofer la muzeul județean din Satul Mare, a găsit întâmplător pe un cîm: din comuna Lazuri niște fragmente ceramice. Ele au constituit apoi punctul de pornire pentru o importantă descoperire arheologică — nouă cuptoare dacice din secolele II—IV d.Hr., care au întărit dovezile despre existența dacilor liberi pe aceste mele-

* Continuare din nr. 7—8-1978.

guri. Am reamintit acest fapt — relatat la vremea respectivă în rubrica noastră — întrucât de curînd fratele soției șoferului, elev în vîrstă de 17 ani, Pavel Starovschi de la Liceul de industrializare a lemnului, a făcut o descoperire similară.

Cioburile ceramice pe care le-a găsit întîmplător în raza municipiului Satu Mare au dus la descoperirea altor cuptoare dacice din aceeași perioadă! Cu precizarea că întîmplarea a ieșit în calea unui elev care avea la activ patru vacanțe de săpături arheologice pe șantierul de la Lazuri. Și aceasta tot datorită îndemnului pasionatului șofer arheolog, și al muzeografului Gh. Lazin.

● **Fortificații dacice.** — Săpăturile arheologice întreprinse de specialiști de la Institutul de istorie din Cluj-Napoca și de la Muzeul de istorie din Miercurea Ciuc au scos la iveală trei importante fortificații dacice în apropierea orașului Miercurea Ciuc. După denumirile locale este vorba de Terenul Morii, Dealul Cetății și Piscu Cetățuia.

De o semnificație aparte este fortificația Dealul Cetății, care se pare că era folosită drept loc de refugiu în caz de primejdie. Fortificațiile dacice poartă amprenta influenței tehnice romane care se regăsește și în ceramica descoperită cu acest prilej, unele produse fiind chiar de origine romană.

● **Un sat cu mai multe straturi (sec. IV—XII).** — În urma unor săpături arheologice efectuate anul trecut de către muzeografi de la Muzeul de istorie din Sighișoara, în cartierul Dealul Viilor din acest oraș a fost dată la iveală vatra unui sat în care s-a locuit între secolele IV—XII d.Hr.

● **Ținutul hunedorean, loc de geneză.** — Obținerea de noi mărturii asupra genezei, evoluției statului dac, unității culturii materiale și spirituale a populației autohtone și a continuității poporului român pe meleagurile strămoșești fac obiectul cercetărilor arheologice desfășurate în jud. Hunedoara, la complexul cetăților dacice din Munții Orăștiei, Ulpia Traiana-Sarmizegetusa, Veșel etc. cît și a cercetărilor etnografice în zonele Orăștie, Brad, Valea Jiului, Hunedoara. Mărturii grătore ale organizării statale din timpul lui Burebista și Decebal sînt cetățile dacice din Munții Orăștiei — la Grădiștea Muncelului se afla centrul politic, economic și cultural al dacilor — cetăți ce vor fi consolidate și restaurate.

Pe baza obiectivelor stabilite în planul județean privind sărbătorirea acestui eveniment, se vor organiza sesiuni științifice, simpozioane, precum și mese rotunde, expuneri pe teme ca: «Ținutul hunedorean, loc de geneză». «Organizarea și dezvoltarea primului stat dac centralizat și independent condus de Burebista». «1870 de ani de la întemeierea capitalei Daciei romane», «Mărturii ale luptei maselor țărănești din Munții Apuseni pentru dreptate socială și libertate națională» ș.a. De asemenea se vor organiza recitaluri de poezie, spectacole teatrale, se vor edita lucrări cu caracter științific. Acest eveniment cu largi semnificații pentru întreaga noastră viață spirituală va fi omagiat și pe linia mișcării artistice de amatori în cadrul festivalurilor cultural-artistice zonale.

● **Tibiscum (Timișoara), și populația daco-romană.** — Cercetările Muzeului Banatului din Timișoara au depistat, în apropierea comunei Lenauheim, o așezare daco-romană datînd din secolele IV—V d.Hr., care atestă caracterul statronic al populației ce se ocupa cu agricultura și meșteșugurile.

«Ceramica descoperită aici, de tradiție romană, lucrată la roata olarului, este de foarte bună calitate — preciza arheologul Florin Medeleț. Descoperirea aduce noi dovezi ale existenței populației daco-romane în Banat, întregind astfel tabloul mărturiilor arheologice privind continuitatea poporului nostru pe întreg teritoriul patriei».

DACIA PONTICĂ (DOBROGEA) CONTINUĂ MĂRTURISIRILE STRĂBUNE

● **«Argonauții» nemuritori: Lina de aur a existat aievea.** — Legenda «lina de aur», în căutarea căreia argonauții au pornit spre Colhida, adică spre țărmurile estice ale Pontului Euxin, ar fi existat în realitate. Aceasta este concluzia unor arheologi gruzini în urma săpăturilor efectuate pe litoralul Mării Negre, corespunzînd teritoriului anticei regiuni.

Potrivit specialiștilor, locuitorii Colhidei adunau aurul din riuri cu ajutorul unor piei de berbec argășite în mod special, pe care le aruncau în apă. Cu timpul, lina de pe aceste piei se acoperea cu un strat strălucitor de aur, de unde și denumirea devenită legendară.

Aceiași arheologi confirmă, de altfel, reputația Colhidei de bogată regiune auriferă, săpături recente scoțind la iveală peste 2500 de valoroase obiecte de artă, confecționate din metal prețios.

● **Și morții iubesc arta. Frescele romane de la Ostrov, jud. Constanța.** — Într-un loc denumit de localnici «Parapet», situat la numai 3 km de Dunăre, tractoriștii Manole Pisciă și Stoian Culea, în timp ce lucrau la desfundarea terenului au observat la un moment dat că fierul plugului s-a împotmolit într-o zidărie îngropată în pământ.

La sesizarea promptă a autorităților locale, un colectiv format din dr. Adrian Rădulescu, directorul Muzeului de istorie națională și arheologie din Constanța, Mihai Irimia și Constantin Gherea, muzeografi la aceeași unitate științifică, împreună cu Petre Diaconu s-au deplasat chiar în aceeași zi la fața locului. «Un cavou din epoca romană». Prin particularitățile sale arhitectonice și mai ales prin conținutul său, monumentul antic de la Ostrov se înscrie ca una dintre cele mai importante descoperiri arheologice din țara noastră. Dimensiunile cavoului: o lungime exterioară de 5,65 m, orientarea sa fiind de la est spre vest. Lungimea interioară măsoară 3,20 m, lățimea 2,20 m, iar înălțimea 2,44 m. În ce privește modul de construcție el a fost amenajat din cărămizi mari legate cu mortar. Intrarea, formată din trepte din cărămidă, era plasată pe latura vestică. Din păcate fierul plugului atingând bolta mormintului a spart-o într-atît încît pătrunderea în cavou s-a operat prin această săpătură. În situația dată, lăsarea intactă a intrării în cavou pentru a o putea cerceta în condiții de timp și de dotare tehnică mai adecvate.

Latura interesantă a descoperirii constă în *picturile murale din interiorul monumentului*. De pildă, pe peretele estic se păstrează busturile a cinci persoane realizate în tehnica frescei, colorate în roșu carmin, verde, maro, ocră și albastru.

Bolta și o parte a pereților laterali sînt și ele pictate cu motive florale, probabil lalele. Este regretabil că două dintre busturile pictate au fost atinse de fierul plugului.

Ce reprezintă busturile? Ele sînt imagini ale membrilor unei familii formate din soț, soție și trei copii. De altfel, pe podeaua cavoului au fost găsite cinci schelete probabil ale personajelor pictate. În interiorul mormintului se mai află diferite obiecte personale ale celor înhumați. Astfel, pe lângă 10 vase ceramice mai erau două vase din sticlă, un inel de aur, două oglinzi de argint cu decor geometric pe spatele lor, o piesă din foaie de aramă placată cu aur, o gemă, două monede de bronz și numeroase cuite de fier ce proveneau de la sicriile din lemn ale defuncților.

Datarea monumentului. Analiza inventarului funerar a determinat pe specialiști să-l dateze din a doua jumătate a secolului al II-lea, cel mult începutul veacului următor. Spre aceeași datare ne conduc și cele două monede emise de Fausta a II-a, deci nu mult timp după mijlocul secolului al II-lea. Proprietarul cavoului este același cu proprietarul unei *Villa rustica* care își avea domeniile în această zonă.

În ce constă importanța descoperirii? În primul rînd în faptul că ea ne-a oferit cea mai veche frescă de pe teritoriul țării noastre, frescă cu reprezentări antropomorfe. În al doilea rînd, fiindcă se înscrie în seria mărturiilor privind caracterul pe deplin romanizat al populației din acest colț al Dobrogei în veacul al II-lea d.Hr. Obiectele descoperite se găsesc acum la Constanța.

DACIA DE SUD

● **Din paleoliticul timpuriu.** — Cercetările întreprinse în ultimul sfert de veac pe cursurile râurilor Vedea, Bascov, Cotmeana, Topolog și Teleorman, în zona Cotmeanei — din cadrul Piemontului getic relict cu depozite aluvionare de la începutul perioadei cuaternare — li se adaugă acum noi date, prin descoperirea unor unelte și arme, datînd din epoca paleoliticului timpuriu. Aceste vestigii arheologice atestă existența unor centre ale paleoliticului inferior, pe văile apelor amintite, iar obiectele scoase la lumină au îmbogățit colecția de unelte paleolitice timpurii din silex, a Muzeului de istorie — considerată drept una dintre cele mai remarcabile din Europa.

● **O locuință din neolitic la Celei.** — Săpăturile efectuate în această vară în cunoscuta rezervație arheologică de la Celei-Corabia, au scos la lumină o serie de mărturii de o reală însemnătate istorică; în colțul de sud-vest a fost descoperită o locuință aparținînd culturii neolitice Celei, care datează din jurul anului 2500 î.Hr.

● **Porțile de fier luminează străfundurile istoriei noastre.** — Gigantica construcție a hidrocentralei de la Porțile de Fier a oferit celor două state vecine, România și Iugoslavia, vaste posibilități de colaborare tehnică și științifică. În același timp, mutațiile survenite în această zonă au impus o intensă activitate din partea specialiștilor în vederea conservării tuturor valorilor care într-un fel sau altul aveau să fie afectate în timpul lucrărilor. În sectorul malului stîng al Dunării, pe o lungime de aproximativ 150 km au fost angajați pentru investigații peste 300 de cercetători din cadrul diferitelor instituții ale Academiei R. S. România, din institutele de învățămînt superior și de la muzeele din întreaga țară, în primul rînd de la muzeul regiunii Porților de Fier și Muzeul județean Reșița. Acest grup de cercetări complexe de la Porțile de Fier, pus sub egida Academiei R. S. România, a fost organizat în 14 colective: antropologie, geologie, geografie, floră, faună, hidrobiologie, monumentele naturii, arheologie, istorie, etnografie, folclor, economie și monumente istorice.

Pentru păstrarea patrimoniului cultural al trecutului, din zona lacului de acumulare, efortul științific depus de către arheologii din cele două țări s-a concretizat prin numeroase descoperiri dintre care unele cu caracter de unicat. Rezultatele au putut fi valorificate pentru public și specialiști printr-o expoziție, realizată de cele două părți, deschisă la București (12 mai-3 iunie a.c.) și în prezent la Drobeta-Turnu Severin, unde au fost expuse cele mai caracteristice obiecte culese din săpături.

Experiența și colaborarea comună româno-iugoslavă au pus bazele construcției hidrocentralei Porțile de Fier II, care, din punctul de vedere care ne interesează acum, solicită prezența aceluiași colective de specialiști arheologi și din alte domenii ale științei. Se depun noi eforturi pentru conservarea patrimoniului științific de pe cele două maluri dunărene, dintre Ostrovul Mare și Porțile de Fier I. Colectivele de lucru se găsesc în acest moment în plină activitate de teren. Din fericire în această zonă problemele de cercetare nu mai sînt atît de complicate, ca în zona primei hidrocentrale. Pe malul românesc urmează a fi cercetate 33 obiective arheologice.

Caracteristicile materialelor din expoziții și studiile de climatologie au precizat deosebiri geomorfologice dintre cele două maluri de la Porțile de Fier I. În depresiunile de Pojejena, Pescari, Berzasca, Ogradena, Orșova etc. există un climat plăcut cu influențe mediteraneene, ceea ce explică prezența aici a mai tuturor civilizațiilor de la paleolitic pînă în plină epocă feudală.

Pe malul românesc au fost descoperite, pare-se cele mai vechi urme din paleolitic (paleoliticul mijlociu, continuat cu cel tîrziu, superior) în peșterile de la Gornea, Băile Herculane, Peștera Hoților ș.a. Armele și uneltele din silex sau os, prezentate în expoziție permit datarea lor cu cca. 50000 - 45000 de ani î.Hr.

Paleoliticul superior este mai bogat reprezentat prin aceleași tipuri de materiale recoltate la Gornea-Dealul Căuniții, Peștera lui Cimente, de la Dubova ș.a. Sîntem în perioada anilor 20.000—12.000 î.Hr. Epipaleoliticul a fost perioada de trecere spre neolitic. Acum clima se află în curs de încălzire, pădurea lua locul tundrei, dispărea fauna glaciară și peșterile erau locuite din plin, ca așezări sedentare (Băile Herculane, Cuina Turcului, peștera Veterani etc.). Ocupațiile epipaleoliticilor, ca pescuitul fluvial și vînătoarea, sînt reflectate documentar prin variatele unelte și arme expuse — o parte numai din cele cca 30.000 de piese strinse de arheologii români. Analizele făcute cu carbon 14 ne arată că ne situăm cronologic la cca 10.000 ani î.Hr.

Dacă descoperirile paleolitice de pe malul iugoslav sînt mai modeste, în schimb, mezoliticul (sau epipaleoliticul) ne oferă, în vitrinele expoziției, numeroase descoperiri, unele senzaționale (Clasac, Padina, Gospodin Vir ș.a.). În fruntea lor se situează cele de la *Lepenski Vir* care se remarcă prin execuția artistică și tehnică de înaltă ținută, sculptură în piatră, unică în preistoria continentului european.

Resursele pescuitului au permis purtătorilor acestei culturi să locuiască în case de forme trapezoidale și să cioplească uneltele din os de o calitate superioară. Vizitatorii expoziției pot admira figuri umane de mari dimensiuni, cioplite cu așchii de silex în calcar.

Neoliticul, de pe ambele maluri ale fluviului, își are începutul prin comunitățile culturii Starcevo-Criș, apărută deja la finele epipaleoliticului. Orizontul ei se încadrează în marile culturi neolitice din Orient și Grecia, și este marcat la Porțile de Fier, prin descoperirile de la Cuina Turcului-Dubova, Gornea-Căunița și alte 13 așezări răspindite în lungul Dunării (mileniile VI—V).

Oamenii își construiesc colibe sau bordeie, cresc animale, cultivă cereale și dau o mare expresie artistică uneltelor lor din silex și piatră șlefuită. Expoziția prezintă piese caracteristice, mai ales vase, splendid pictate în alb.

Eneoliticul, perioada de trecere spre bronz, a dat elemente arheologice de seamă în Clisură, mai ales prin culturile Sălcuța, și Coțofeni. Acum așezările locuitorilor preferă înălțimile unde practică agricultura intens și cresc vite. Prin ele se realizează o fuziune a culturilor neolitice și eneolitice (Cuina-Turcului, Moldova Veche, Peștera Hoților etc.).

Ceramica de tip Coțofeni descoperită de colegii iugoslavi se caracterizează prin vase cu ornamente încrustate și cu aplicații de boabe de linte, modele aflate în expoziție. Pe ambele maluri, epoca bronzului este cea mai slab reprezentată: numai către finele ei se înregistrează îngroparea unor importante obiective din bronz (Boljetin, Malo, Livada, Topolnița).

Aceste depozite de bronz apar în prima vîrstă a fierului la Moldova Veche, Gornea, Orșova ș.a. Perioada este dominată de cultura Basarabi considerată de o rată frumusețe prin ornamentația ștampilată sau încrustată cu alb a ceramicii sale (Gornea, Moldova Veche, Eșalnița etc.) din cadrul căreia s-au adus în expoziție mai multe exemplare.

A doua vîrstă a fierului cunoaște foarte multe descoperiri pe malul nordic (Bazias, Cornea, Svinița, Duhova).

Este semnalată acum prezența populației dacice locuind în bordeie și în cetăți de pămînt, ridicate pe locuri prăpăstioase.

Epoca romană din zona Porților de Fier conține trei mari faze marcate prin construirea a numeroase fortificații și așezări, de o parte și alta a fluviului. Romanii se instalează pe malul sudic, creînd Provincia Moesia (15 d.Hr.) dar pînă la Traian (98—117) nu au realizat capete de pod pe malul opus.

De remarcat faptul că grecii cu navele lor de comerț n-au putut depăși pragul stîncos situat acum sub barajul hidrocentralei.

Arheologii iugoslavi au descoperit o importantă inscripție. În ea, Traian arată că «din cauza pericolelor cataractelor s-a abătut fluviul (pe un canal) și astfel s-a asigurat navigația pe Dunăre». Canalul lui Traian a funcționat pînă în 1895, fără să se cunoască originea lui!

Expoziția conține numeroase obiecte de factură romană din sec. I—IV d.Hr., care provin din cetățile de pe ambele maluri ale Dunării (vase, cărămizi, monede, piese de metal etc.).

Porțile de Fier au cunoscut în epoca feudalismului dispute înverșunate pentru stăpînirea unor cetăți cum sînt cele de pe Insula Banului, Orșova și Gornea. Și din această expoziție ne oferă numeroase vestigii (Consemnările aparțin cunoscutului Prof. D. Tudor).

● **Forțareată după retragerea lui Aurelian.** — În județul Caraș-Severin, la Gornea, comuna Sichevița, a fost indentificată o fortificație de formă pătrată, construită după retragerea aureliană în epoca romană tîrzie. Una dintre cărămizile zidului conține un text latin de 11 rînduri, mărturisind despre prezența unor ostași ai imperiului, recrutați din rîndurile populației locale și care, la nordul Dunării, dezvoltă limba latină, contribuind la perpetuarea romanității.

● **Așezări geto-dacice.** — În ultimii ani, în jud. Argeș au fost scoase la lumină numeroase vestigii ale trecutului, care atestă o mare densitate a așezărilor geto-dacice în această parte a țării. Dintre acestea semnalăm pe cele de la Pitești, «Ștefăneșii, Vrănești, Cîmpulung Muscel, Curtea de Argeș, Costești, Valea Danului, Stănești-Corbi, Richițele, Mălureni, Dealurile-Recea, Livezeni-Sîlpeni. Toate aceste vestigii îndreptățesc ipoteza — după cum afirmă Prof. Paul I. Dicu secretar al Societății de științe istorice, Filiala Pitești — că pe teritoriul Piteștiului și în împrejurimile sale a existat o cetate întărită a unei importante uniuni tribale sau formațiuni statale — Odava» (poate Helis, capitala lui Dromichete) sau Argedava (reședința din epoca lui Burebista).

Materialele descoperite și conservate, îndeosebi ceramice și monedele, constituie în acest sens, argumente demne de luat în seamă.

● **Un mormînt din secolul IV.** — Elevii Florian Chivu și Gabriel Savu din orașul Călărași, în timp ce se jucau în apropierea unui șantier de canalizare din localitate, au descoperit un mormînt de înhamăți datînd din sec. IV, care conține un bogat inventar, alcătuit din piese ceramice.

● **Continuitate și în preocupări.** — Cercetările întreprinse de curind de arheologul Paul Dicu, în punctul denumit Caricrăvăii, de pe raza comunei teleormănene Ciuperceni (din apropierea șantierului viitorului sistem hidroenergetic Turnu Măgurele-Nicopole) s-au soldat cu descoperirea unor unelte datind din paleoliticul superior — lame de silex aurignaciene.

În aceeași localitate s-au găsit și fragmente dintr-un vas ceramic geto-dac din secolele IV—III î.Hr.

● **Castrul roman «Praetorium».** — Pe malul stîng al Oltului, pe locul actualului sat Copăceni (Vilcea) se afla castrul roman Praetorium. Se pare că a fost distrus de o revărsare neobișnuită a Oltului, încă din antichitate. Se mai păstrează latura estică a castrului.

În apropiere, la Racovița există un alt castru care se păstrează în întregime cu ziduri înalte de 1 m, laturile lungi de 118 m și cele scurte de 106 m.

DACIA DE NORD

● **Un interesant cuțit cu lamă de fier.** — Investigațiile arheologice întreprinse în ultimii ani în zona de nord a Moldovei au vizat, între altele, și studiul civilizației tracogetice din această străveche vatră și de istorie românească.

Descoperirilor mai vechi de la Grănicești și Volovăț, li se adaugă și descoperirea recentă a unui cuțit cu lamă de fier și minierul din bronz, ornamentat cu motive spiralice, găsite pe Valea Siretului, în satul Corni. Dat fiind faptul că prezența fierului în acea epocă era sporadică, în spațiul carpato-dunărean, rezultă că piesa de la Corni poate fi considerată printre cele mai vechi obiecte de fier din Moldova. Elegantul decor spiralic de pe minierul de bronz al cuțitului, decor aproape identic cu cel de pe ceramica tracică, dovedește că făurarul obiectului era un traco-get.

● **Noi mărturii ale Culturii Cucuteni.** — Specialiștii muzeului «Dimitrie Cantemir» din Huși au început lucrările la șantierul arheologic Lohan, în punctul de la Vadul Teiului. Aici a fost descoperită o așezare cu bogate și variate mărturii specifice culturii Cucuteni. Între altele, a fost scoasă la iveală o necropolă din epoca bronzului. Descoperirea prezintă o deosebită importanță documentară pentru studierea acestei epoci îndepărtate din istoria patriei.

● **Iașul în mileniul III.** — În teritoriul zonei centrale a Iașului, lângă palatul Culturii, unde au început lucrările unor obiective social-culturale, între care și un hotel al OJT cu 320 locuri, arheologii Nicolae și Voica-Maria Pușcașu au descoperit un valoros fond de materiale străvechi. Astfel, s-au găsit urme de locuințe care atestă existența culturii neolitice Cucuteni (faza cultural stilistică «B»), urme din secolele III și II î.Hr., între care și o așezare dacică, iar peste aceste culturi s-au suprapus urme de viețuire din secolele III și IV d.Hr.

S-au găsit apoi resturi de clădiri, ceramică, precum și 86 monede medievale, care se adaugă altor 500 descoperite în aceeași zonă în ultimii trei ani.

● **Morminte din epoca bronzului la Birlad.** — Cu prilejul lucrărilor ce se efectuează la barajul «Cuibul vulturilor», colectivul muzeului V. Pârvan din Birlad a identificat o necropolă datind de la sfîrșitul epocii bronzului. În urma unor investigații au fost descoperite mai multe morminte cuprinzînd în ele vase de diferite forme și mărimi, cu ornamente, mărturii care atestă existența și dezvoltarea triburilor tracice pe aceste meleaguri.

● **Tezaur de vase din aur de origine tracică.** — Cu cîțiva ani în urmă pe una din tarlalele de la Rădeni ale cooperativei agricole din com. Păstrăveni, jud. Neamț, brăzdarul unui tractor a scos la iveală trei vase de o formă curioasă. Găsite de țărănul cooperator Gh. Nistor, ele au fost predate profesorului Constantin Pușcașu, care le-a expus în muzeul școlar. Recent piesele respective au intrat în patrimoniul Muzeului județean de istorie din Piatra Neamț.

Din cercetările întreprinse cu acest prilej de specialiștii de aici rezultă că este vorba de un tezaur de vase din aur de origină tracică de o excepțională însemnătate istorică și artistică. Cele trei recipiente din tablă de aur decorate cu motive geometrice, cîntăresc circa 940 de grame și datează din secolele IX—VIII î.Hr. fiind unicele de acest gen descoperite pînă acum în țara noastră.

● **Un grup de morminte daco-romane.** — Pe locul fostului castru roman de la Tirighina, în apropiere de Galați, a fost descoperit un grup de morminte. După opinia

specialiștilor de la Muzeul județean de Istorie Galați, unul dintre ele, datînd din anul 268 î.Hr. este foarte bine conservat. El a aparținut unei căpetenii daco-romane. Descoperirea — făcută de dr. Silviu Sanie din Iași și dr. Ion T. Dragomir de la muzeul gălățean — prezintă o interesantă și originală alăturare de elemente romane și dacice.

În acest mormînt, depistat la o adîncime de patru metri s-au găsit între altele, un pahar de sticlă, un opait, trei amorfte, trei monede, o fibulă de aur, două catarama (ca elemente romane) și o *cajuic dacică*, *element tradițional de cult*. Este cea dintîi descoperire de acest gen în castrul roman de la Tirighina.

MESAJE DE PESTE MILENII

● **Mesaj celtic.** — În raza comunei Lazuri, jud. Satu Mare, s-au descoperit noi măturii arheologice, în special ceramică dacică, datînd din perioada Burebista-Decebal. Între piesele găsite, o deosebită însemnătate prezintă o *monedă de argint celtică*, emisă în prima jumătate a sec. I î.Hr. O fațetă a monedei reprezintă o cunună de lauri, iar cealaltă un cal și o rozetă. Specialiștii presupun că această monedă a fost adusă de unul dintre ostașii lui Burebista, participînd la războaiele celtice.

● **Cercetări epigrafice.** — Recente cercetări desfășurate în cadrul institutelor de arheologie din București și Cluj-Napoca și a unor muzee județene, cum sînt cele din Alba Iulia și Constanța, au meritul de a oferi o imagine de ansamblu, semnificativă a dezvoltării epigrafiei în țara noastră. Pornind de la cele peste 5000 de documente epigrafice (grecești și latine) identificate pe teritoriul României, cercetătorii au pus în evidență date inedite pentru *studiul romanității de la Dunărea de Jos*, pentru formarea limbii române și cunoașterea istoriei economice, sociale și politice în spațiul carpatodunărean. Dintre acestea o mențiune specială merită inscripțiile descoperite pe teritoriul fostelor municipii și colonii din Dacia și Moesia și de pe limesul dunărean.

Documentele epigrafice menționate slujesc, totodată, drept izvoare literare pentru mai buna cunoaștere a structurilor social-etnice și organizatorice ale Daciei, a evoluției și dezvoltării societății antice în această zonă.

Un interes deosebit au suscitat în rîndul specialiștilor fragmentele ceramice cu inscripții descoperite la Ocnița și Sarmizegetusa, ilustrative pentru faptul că dacii foloseau scrierea greacă și latină încă din secolele II—I î.Hr.

În seria inscripțiilor de valoare mai sînt menționate, de asemenea, aceea datînd din timpul lui Claudius (sec. I) — din care aflăm diete privind stăpînirea romană pe linia Dunării și stabilirea contactului direct cu lumea dacică — o alta ce confirmă știrile literare legate de sfîrșitul războaielor dacice și moartea lui Decebal, ca și una dintre cele mai vechi inscripții descoperită la Histria, datînd din sec. IV î.Hr.

Actualele cercetări epigrafice își propun, așadar, să illustreze marea răspîndire în timp și spațiu a inscripțiilor culese în țara noastră, varietatea acestora, reala lor valoare istorică și literară.

● **Tezaurul de la Verbița.** — Un cetățean din Verbița (Dolj) a găsit în zona respectivă un recipient cu monede emise la mijlocul secolului al XVI-lea, un inel cu sigiliu și citeva aplice cu figurine. Specialiștii de la Muzeul Olteniei din Craiova, care vor întreprinde cercetări suplimentare la fața locului, presupun că acolo este o zonă arheologică mai bogată — existînd posibilitatea ca cercetările să releve vestigii care atestă o locuire intensă în această zonă din secolele XV—XVIII.

● **Vechi documente.** — Laboratorul de specialitate de pe lângă Muzeul Olteniei din Craiova și-a propus pentru 1978 un program de restaurări, care cuprinde, printre altele, un *Catavasiar* din 1768, *cîteva manuscrise vechi* și *16 documente* din perioada 1620—1848, *opt lăzi de zestre*, *patru uși sculptate*, *o spatulă și două spade celtice* (fragmentare), *250 piese paleontologice din stațiunea arheologică Bugiulești* — toate aflate în colecțiile Muzeului Olteniei.

Vor fi restaurate, de asemenea, *25 obiecte din lemn* din colecțiile etnografice ale muzeului Cîmpiei Băileștilor.

● **O stampă din 1857.** — La Tulcea se păstrează o stampă din anul 1857, care înfățișează farul de la Sfîntul Gheorghe. Farul aflat atunci pe malul mării, acum marea s-a îndepărtat de el cu peste 5 km. Serviciile sale au fost preluate de un far modern.

P. Diac.-HUREZI

• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

300 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA TIPOGRAFIEI MITROPOLIEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

În acest an, 1978, în legătură cu pătrunderea și răspindirea tiparului în țara noastră, cultura românească sărbătorește împlinirea a trei momente de seamă din istoria lui. Mai întâi, 470 de ani de la înființarea, în 1508, a primei tiparnițe de la noi, cea de la *Minăstirea Dealu*, apoi 450 de ani de la înființarea, în 1528, a imprimeriei din *Sibiu*¹ și 300 de ani de la înființarea, în 1678, a tiparniței *Mitropoliei din București*.

Pe pământul românesc, tiparul, acest «meșteșug sfânt, închinat învătăturii sfinte», care a «luminat calea omenirii către un viitor mai bun» și care «în curgerea veacurilor a cules cu evlavie cugetarea adâncă și simțirea aleasă și le-a dat formă nepieritoare»², a ajuns la numai puțin peste o jumătate de veac, după ce pe la mijlocul secolului al XV-lea, a fost perfecționat de *Johann Gutenberg* († 1468) din Maiența Germaniei. Acest lucru — ajungerea tiparului la noi, a avut loc în prima decadă a secolului al XVI-lea.

În general, se admite că el a fost inițiat de Radu cel Mare (1495—1508) voievodul Țării Românești cel ce, cam în același timp, cu ajutorul fostului patriarh ecumenic din Constantinopol, Nifon II — adus pentru aceasta la Tîrgoviște —, a reorganizat Biserica țării sale³. Se socotește chiar de unii că după îndemnul acestui înalt prelat⁴, Radu Vodă a înlesnit meșterului tipograf, ieromonahul Macarie — despre care în ultimul timp se afirmă că era român, deci nu era una și

1. V. *Omagiu slujitorilor tiparului*, în «România liberă» An. XXXVI, nr. 10329 din 14 februarie 1978, p. 2; 450 de ani de tipar sibian, în «Transilvania», Sibiu, an. VII (LXXXIV), nr. 6/1978. (v. mai ales articolele: N. Balotă, *Tiparul sibian factor de cultură*, p. 5—6; Elena Dunăreanu, *Cartea românească tipărită la Sibiu (1544—1918)*, p. 9—11; C. Göllner, *Interferențe româno-săsești în secolul al XVI-lea*, p. 11; Vlarel Cucu, *Filip Moldoveanu*, p. 20, ș.a.); Aurel Dumitrescu-Jippa și Nicolae Nistor, *Sibiul în lumina istoriei*, I, Cluj-Napoca, 1976, p. 210—214.

2. G. Jijeica, *Tiparul*, în «Almanahul Graficei Române» (Craiova), 1931, p. 160.

3. Gavriil Protul, *Viața și traiul Sfintului Nifon, Patriarhul Constantinopolului*, ed. Tit Simeștea, București, 1937 pass; Diac. Dr. Nicolae M. Popescu, *Nifon II, Patriarhul Constantinopolului*, în «Anal. Acad. Rom.», seria II, ist., t. 36, 1914, p. 731—798, pass.

4. Cf. Tit Simeștea, *Prima tipografie română* (mss), pass.

aceeași persoană cu cel din Muntenegru⁵, așa cum, în genere, se crezuse —, să pună început celei dintîi tiparnițe din țara noastră, prima comemorată în acest an. Cărțile date la iveală de teascurile ei însă nu indică locul imprimării, dar foarte probabil, — așa cum, de altfel, se admite de cei mai mulți cercetători —, ea a fost instalată în *mînăstirea Dealu* de lîngă Tîrgoviște, pe care, de curînd, voievodul o preînnoise din temelie și care se afla în imediata apropiere a scaunului domnesc și a capitalei Țării Muntenesti, unde mitropolitul Ungrovlahiei venea destul de des.

Adusă în starea de a fi pusă în lucru, această primă tipografie de pe pămîntul românesc a primit, se pare, din partea conducătorului ei, «*smeritul monah și preot Macarie*» și a comandatarilor acestuia, un bine chibzuit plan de imprimare. Cum după moda vremii, aproape pretutindeni, cărțile, ce, în acel timp, vedeau lumina zilei, erau, mai ales, cărți în legătură directă cu nevoile Bisericii, — așa aveau, desigur, să se petreacă lucrurile și cu prima tiparniță din țara noastră. De aceea, de bună seamă, prin planul de lucru ce i se va fi întocmit, i se va fi prescris ca să dea în tipar mai întîi o carte de primă necesitate preotului la slujbă în altar, apoi una des folosită peste an de cîntăreții din stranele bisericilor și apoi o alta iarăși de trebuință în altar, imprimîndu-se un *Liturghier*, în anul 1508, — deci acum 470 de ani —, un *Octoih*, în anul 1510 și un *Tetraevanghel*, în anul 1512.

Ca grai, toate trei sînt imprimate în limba slavă bisericească, aflată pe atunci în uz și în biserica noastră, iar ca alfabet sînt tipărite cu tipe chirilice, ceea ce, în ordinea cronologică, face din tiparnița macariană de la Mînăstirea Dealu, cea de a treia imprimerie chirilică din Europa⁶. Imprimarea lor într-o astfel de limbă și cu asemenea caractere a făcut ca ele să cunoască o largă răspîndire nu numai în țările române de atunci, ci și la popoarele ortodoxe de limbă slavă. Deasa și îndelungata folosire însă, a făcut, probabil, ca numărul exemplarelor tipăriturilor macariene, ajuns pînă azi, să fie destul de redus. Acestea se află atît pe pămînt românesc, cît și în Rusia⁷, Bulgaria⁸, Serbia⁹ și la Muntele Athos¹⁰, ceea ce, desigur, este un indiciu al aportului adus de țara noastră la cultura acestor neamuri.

Tiparnița «*smeritului monah și preot Macarie*» de la Mînăstirea Dealu, repetăm, prima de la noi, a lucrat sub patru domni munteni :

5. Cf. Tit Sîmedrea, *Epilogul din Octoihul slavon* (M. Dealu 1510), și identitatea de tipograf a lui Macarie din Țara Românească (1508—1512) cu Macarie din Muntenegru (1493—1496), în «*Mitropolia Olteniei*», 22, 1970, nr. 5—8, p. 603—620, pass.

6. L. Demény, *L'imprimerie cyrillique de Macarios de Valachie*, în «*Revue Roumaine d'histoire*», 8, 1969, nr. 3, p. 549.

7. Luđovic Demény, *Tipăriturile tîrgoviștene din secolul al XVI-lea în bibliotecile și muzeele din Moscova și Leningrad*, în «*Studia Valachica*» (Tîrgoviște), 1970, p. 145—154.

8. *Ibidem*, p. 144; Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi pînă la 1918*, București, 1968, p. 33; Dan Simonescu, *Tipografi sîrbi în slujba vechiului tipar românesc*, în «*Analele societății de limbă română*» (Voivodina — Zrenjanin), nr. 3-4, (număr jubiliar și omagial), 1972—1973, p. 535.

9. Emil Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale dintre români și jugoslavi*, București, 1939, p. 141 ș.u. Horia Matei, *Cartea un călător milenar*, București, 1964, p. 237.

10. Emil Turdeanu, *Legăturile românești cu mînăstirile Hilandar și Sfîntul Pavel de la Muntele Athos*, București, 1941, pass.

Radu cel Mare (1495—1508), Mihnea cel Rău (1508—1510), Vlad cel Tânăr (1510—1512) și Neagoe Basarab (1512—1521), adică pînă la 25 iunie 1512, cînd se isprăvea de imprimat Tetraevanghelul. După aceea, ea și-a încetat activitatea. Înclin să cred că acest lucru s-a datorat mai ales faptului că numai după cîteva luni conducătorul ei, ieromonahul Macarie, de bună seamă ca o răsplată pentru serviciile ce le aducea culturii românești, a fost ridicat în scaunul mitropolitan al țării — rămas liber în urma retragerii pe la finele anului 1512 sau începutul celui următor, 1513, a vlădicăi Maxim Brancovici († 1516¹¹), așa cum, de altfel, se va mai întîmpla la noi și cu alți truditari în ogrorul vechii noastre culturi. Spre deosebire de aceștia, însă, care ajungeau la conducerea unei Biserici organizate, mitropolitul Macarie, «primul tipograf al țărilor românești», i-a fost dat să-și înceapă pătoria într-o Biserică, — spune contemporanul Gavriil Protul —, «căzută»¹², adică, lăsînd de dorit în ceea ce privește bunul ei mers. «Ridicarea», adică îndreptarea unei astfel de stări i-a cerut, desigur, o continuă și stăruitoare activitate, care îi va fi luat tot timpul, punîndu-l astfel în imposibilitate de a mai lucra sau, cel puțin, de a se mai putea ocupa și de tipografie.

Aceasta, și poate că și alte pricini, au făcut ca prima tiparniță din țara noastră să-și înceteze lucrul după numai patru ani de activitate efectivă. Totuși și numai atît a fost suficient ca ea să marcheze un «moment important în istoria culturii feudale românești» și un «pas înainte în dezvoltarea» acesteia, deoarece tiparul este «principalul mijloc de răspîndire a culturii scrise în sînul societății»¹³.

După 25 iunie 1512, timp de peste treizeci de ani, activitate tipografică în Țara Românească nu se mai cunoaște. Aceasta reapare totmai prin anul 1544, cînd, de astă dată, chiar în cetatea de scaun, *Tîrgoviște* se întîlnește o tiparniță avînd în frunte pe *Dimitrie Liubavici*. Acesta era sîrb de neam, învățase meșteșugul tiparului la Veneția, în oficina tipografică a unchiului său, Bojidar Vukovici, lucrase un timp în tiparnița sîrbească din Mînăstirea Gracianița și, prin anul 1544, forțat de împrejurări, a venit la Tîrgoviște, aducînd cu sine matrițe și un colaborator apropiat, ieromonahul Moise. Aici, cu sprijinul voievodului Radu Paisie (1535—1545) a înființat o nouă tipografie, și-a format, dintre români, o seamă de ucenici în nobila artă a tiparului și desigur și în deprinderea limbii slave și poate pentru strădaniile sale în ogrorul culturii medievale muntene, a fost cinstit cu rangul boieresc de logofăt, nu însă în divan¹⁴.

11. Preotul Nicolae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», 77, 1959, p. 748—753.

12. Gavriil Protul, *op. și ed. cit.*, p. 19.

13. *Istoria României*, II, București (Acad. R. S. României), 1962 f. 681; Pentru bibliografie în legătură cu tiparnița ierom. Macarie (numai pînă în 1959), v. Angelea și Al. Duju, *Începutul tiparului în Țara Românească*, Indice bibliografic, în P. P. Panaitescu, *Liturghierul lui Macarie 1508...*, București, 1961, p. LXIX—LXXV.

14. Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 536; Dan Simonescu și Victor Petrescu, *Tîrgoviște — vechi centru tipografic românesc*, Tîrgoviște, 1972, p. 20—21.

Cu aceasta, în istoria tiparului muntean începea o nouă fază, care, între altele, era și este socotită «o dovadă a continuității operei culturale a tipografiei în țările românești». Ca meșteșug, noua imprimerie» a păstrat stilul celei dinainte, folosind vignete și inițiale rămase din vechea tipografie macariană și urmărind același program de înzestrare a bisericii... cu cărți strict necesare»¹⁵.

Tinându-se poate seama de planul editorial ce se va fi întocmit cu peste trei decenii în urmă, teascurile tiparniței țirgoviștene de acum, la 10 ianuarie 1545, au isprăvit de imprimat un *Molitfelnic slav*, care, pe cât se cunoaște sigur azi, este primul lor rod și care iarăși este o carte de absolută trebuință pentru preot în pastorație¹⁶. Cu tiparul lui s-a trudit, în vremea mitropoliților munteni Varlaam (1535—1544) și Anania (1544—1558; † 1580), ieromonahul Moise, amintit mai sus, folosind însă «matricele lui Dimitrie Liubavici», ceea ce pare a fi o dovadă că «presa și literele erau proprietatea acestuia»¹⁷. I-au urmat alte două cărți, de astădată de folos stranelor din biserici, un *Minei slav*, în 1546¹⁸ și apoi, între 18 august 1546, și 18 martie 1547, «în zilele» lui Mircea Vodă Ciobanul (1545—1556; 1558—1559), un *Apostol slav*, lucrat de însuși Dimitrie Liubavici, ajutat de doi ucenici români, Oprea și Petru¹⁹. Din această ultimă lucrare, «din porunca» Voievodului Iliăș Rareș (1546—1551) al Moldovei și a mamei sale, Doamna Elena Rareș, s-a tras o ediție și pentru Moldova. Și tot din aceeași «poruncă» pentru nevoile Bisericii de la nord de Milcov se socotește că, între anii 1548 și 1551, oficina țirgovișteană a lui Dimitrie Liubavici a dat la lumină și un *Evangheliar slavonesc*²⁰, ceea ce dovedește că ea «nu lucra numai pentru Țara Românească, ci și pentru Moldova, unde nu exista încă tipografie, și indică strînsele legături culturale dintre cele două țări»²¹.

După 15 martie 1547, Dimitrie Liubavici dispăre din acte. Lucrul său, mai puțin intens, însă, a fost continuat de ucenicii tipografi pe care și-i făcuse în Țirgoviște, dintre care unul, Oprea, pomenit mai sus, — dascălul întru cele tipograficești al diaconului Coresi —, a preluat conducerea oficinei²². La rîndul său, diaconul Coresi și-a format și el ucenici și cu zece dintre aceștia, între 8 iulie 1557 și 30 iulie 1558, a imprimat aci la Țirgoviște un *Triod-Penticostar slavon*, care, în ceea

15. *Istoria literaturii Române*, I, ed. II, București (Acad. R. S. România), 1970, p. 247—248.

16. În *Bibliografia românească veche*, vol. IV, București, 1944 (În continuare se va cita BRV, vol. și pag.), se mai înserează pe pag. 1, un *Molitvenic slavonesc*, «incert ca dată și loc», pe care unul din alcătuitoarii acestui volum, prof. Dan Simonescu îl socotește tipărit la Țirgoviște între anii 1545—1547 (v. Dan Simonescu și Victor Petrescu, *op. cit.*, p. 20).

17. *Istoria literaturii române*, I, ed. II, p. 248, V. și Mircea Tomescu, *op. cit.*, p. 35.

18. L. Demény, *Călătorie de studii în URSS*, în «Studii», 19, 1966, nr. 2, p. 371; Dan Simonescu-Victor Petrescu, *op. cit.*, p. 22, 51.

19. BRV, I, p. 29—31; 514—516; IV, p. 167; Ioan N. Bembea și Nicolae N. Bembea, *Apostolul tipărit în 1547 la Țirgoviște de Dimitrie Liubavici*, în «Biserica Ortodoxă Română», 78, 1960, nr. 5-6, p. 510—536; Dan Simonescu — Victor Petrescu, *op. cit.*, p. 21—22; 51—52; L. Demény, *Tipăriturile țirgoviștene din secolul al XVI-lea...* p. 157—159.

20. BRV, I, p. 513; Al. Mares, *O ipoteză care nu se confirmă: tipărirea primelor cărți românești la Țirgoviște*, în «Studii și cercetări lingvistice», 19, 1969, nr. 1, p. 53, n. 7; Dan Simonescu-Victor Petrescu, *op. cit.*, p. 22—23; 52.

21. *Istoria României*, II, p. 684.

22. *Istoria Literaturii Române*, I, p. 249; Horia Matei, *op. cit.*, p. 239.

ce privește execuția tehnică și bogăția podoabelor, este o «remarcabilă realizare»²³.

. După 30 iulie 1558, data apariției acestei cărți, despre tiparnița lui Dimitrie Liubavici, — în care unii, fără dreptate însă²⁴, au afirmat că s-ar fi lucrat și cărțile imprimate cu litere chirilice la Sibiu, între anii 1544 și 1553²⁵ — nu se mai știe nimic. Ea își va fi încetat activitatea editorial-tipografică, fie din pricina instabilității politice din țară, fie mai cu seamă, poate, din cauză că mare parte din meșterii ei tipografi vor fi urmat pe diaconul Coresi — dascălul lor — la noul loc de muncă : orașul Brașov din Transilvania.

După Tîrgoviște, cu aceste prime două faze de la începutul istoriei tipografiei la noi — în legătură una cu alta —, în celelalte țări românești din secolul al XVI-lea, Moldova și Transilvania, cronologic, tiparul a pătruns mai întâi în aceasta din urmă. Aici, cea mai veche tipografie este socotită cea din din Sibiu, — a doua comemorată din acest curgător an —, al cărei început se fixează în 1528 deci acum patru secole și jumătate. La stabilirea acestei date a dus ornamentul de pe un fragment dintr-o «capo-pagină», lucrat în «stil renescentist», care, se susține, a aparținut tiparniței sibiene, — folosindu-l la imprimarea de calendare de perete —, și prin deceniul opt al secolului al XVI, când aceasta s-a reorganizat, a ajuns, probabil, în posesia diaconului *Lorinț* și el meșter tipograf, și acesta l-a întrebuințat la împodobirea Evangheliarului tipărit la Bălgrad în anul 1579, așezându-l pe verso-ul filei 150, nu însă în poziția sa firească, ci de-a-ndoaselea cu partea de jos sus, și cu cea de sus jos. Printre podoabele sale pot fi observate și o monogramă, constînd din literele latine T.G.R. sau G.T.R. și clar, anul 1528²⁶. Acest an, în mod sigur, indică, dacă nu începutul, cel puțin existența tiparniței din Sibiu și în cursul său. Monogramul, socotit a ascunde numele tipografului sau al gravorului, se crede că se referă la magistrul *Theobaldus Gryphius Reutlingensis* († 7 septembrie 1540), «magistru al științelor medicale și licențiat în artele tipografice», care a activat ca tipograf la nord de Carpați, fiind considerat de unii «ca întemeietor al tipografiei din Sibiu și ca cel dintîi tipograf din Transilvania»²⁷.

Dintru început, tiparnița sibiană a folosit numai literele romane și în anul 1529, cu astfel de tipe, a dat la lumină *gramatica latină* a lui *Thomas Gemmarius*, iar în anul 1530, când ea era condusă de sasul *Lucas Trapoldner* († 1547), — poate urmașul imediat al lui *Theobaldus Gryphius* —, *tratatul*, în limba germană, *despre ciumă* al medicului orașului, *Sebastian Pauschner*²⁸.

23. BRV, I, p. 31–43; IV, p. 167–169; Dan Simonescu — Victor Petrescu, *op. cit.*, p. 25–28; 52–53.

24. Cf. Al. Mareș, *op. cit.*, p. 51–58; L. Demény, *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551–1553*, București, 1971, prefața, p. 71 și u.

25. P. P. Panaitescu, *Primele texte tipărite în românește*, în «Astra», II, mai 1967, nr. 5, p. 9, 19.

26. BRV, I, p. 78.

27. Sig. Jako, *Tipografia de la Sibiu și locul ei în istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, în «Anuarul Institutului de Istorie din Cluj», VII, 1964, p. 104; același: *Philobiblon transilvan*, București, 1977, p. 97.

28. *Ibidem*, p. 99; *Ibidem*, p. 94, 96, 98–99; M. Tomescu, *op. cit.*, p. 36.

În acest din urmă an sau puțin după el, probabil ca o urmare și a «condițiilor politice», ce au avut loc și în Transilvania după dezastrul de la Mohaci din 29 august 1526, în timpul cărora orașul Sibiu a avut de suferit «grele lipsuri și pagube», epuizându-și «complet rezervele materiale», tipografia de aici și-a întrerupt activitatea. Prin anii 1540—1542 însă, «datorită problemelor ridicate de Reformă» și în scopul răspîndirii ideilor ei printre ortodocși, ea «a reintrat în atenția sfatului municipalității sibiene», care a și făcut-o să activeze. A creat, totodată, aci și o secție românească, pe care, în 1543—1544, a înzestrat-o cu «matrițe și litere chirilice» și a pus-o sub conducerea românului Filip Moldoveanu, identificat corect cu *Philippus Pictor (Maler)* care era de fel din Moldova — de unde apelativul «Moldoveanul» — și care, în actele vremii, timp de cel puțin trei decenii, se întîlnește ca «diac și tâlmaci pentru limba română» al magistraturii sibiene.

Aci, în această secție românească a tiparului din Sibiu, pe cît se știe acum și nu la Tîrgoviște în tipografia lui Dimitrie Liubavici, cum cred unii cercetători²⁹, în anul 1544 Filip Moldoveanu a imprimat — cu slove chirilice — *prima carte în limba română*: CATEHISMUL LUTERAN³⁰. Din această cărțuie nu se mai păstrează nici un exemplar. Dar un inventar al bibliotecii contelui Bánffy Déneș din Sibiu, întocmit în decembrie 1752, atestă că în acel an în fondul ei se afla și un exemplar din ea³¹, iar în jurul anului 1837, se afirmă de unii, Timotei Cipariu ar fi avut în mînă — în Biblioteca baziliților din Blaj — un alt exemplar — incomplet însă, — care mai apoi ar fi dispărut în timpul revoluției din 1848—1849³². Deși nici unul din aceste exemplare nu mai există azi, totuși apariția catehismului luteran din 1544 este mai presus de orice îndoială. Mărturii din anii 1544 chiar³³ și 1546³⁴ — deci contemporane — dau informații precise cu privire la data și locul tipăririi, la meșterul tipograf și la imprimarea lui în limba română și cu «caractere» chirilice.

După apariția acestei prime cărți imprimată în limba română secția chirilică a tiparului din orașul de pe apa Cibinului a mai activat timp de cel puțin încă zece ani. Aici, în 1546, Filip Moldoveanu a imprimat un *Tetraevanghel slavon*, pe care l-a împodobit cu podoabe, în parte asemănătoare celor din cărțile macariene de la Mînaștirea Dealu,

29. V. supra n. 25.

30. N. Sulică, *Cathismele românești din 1544 (Sibiu), și 1559 (Brașov). Precizări cu privire la izvoarele lor*, în «Anuarul liceului Papiu Ilarian pe anii 1932—1935», Tg. Mureș, 1936, p. 45 ș.u. I. Crăciun, *Catehismul românesc din 1544...*, Sibiu—Cluj, 1945—1946; M. Tomescu, *op. cit.*, p. 45—46; L. Demény, *Evangeliarul slavon-român*, prefața, p. 71 ș.u.

31. Sig. Jako, *Philobiblion transilvan*, p. 121—122.

32. BRV, I, p. 22. V. și îndoielele lui Sig. Jako, că Timotei Cipariu a avut în mînă chiar un Catehism din 1544 (*op. cit.*), p. 120—121.

33. Este vorba de însemnarea din 16 iulie 1544, inserată în Socotelile Sibiului, în care se arată că s-a dat lui Filip Pictor o retribuție de 2 florini pentru tipărirea Catehismului românesc (v. BRV, I, p. 22; I. Crăciun, *op. cit.*, p. 2; L. Demény, *op. cit.*, p. 87).

34. E vorba de informația scrisă prin care pastorul Adalben Wurmloch din Bistrița încunoștința pe pastorul Ioan Hess din Breslau despre imprimarea Catehismului (BRV, I, p. 22; I. Crăciun, *op. cit.*, p. 2—3; M. Tomescu, *op. cit.*, p. 45).

al cărui lucru l-a isprăvit în ziua de 22 iunie din acest an³⁵. Cinci-șase ani mai târziu, prin 1551—1553, tot aci la Sibiu și foarte probabil tot Filip Moldoveanu a dat la lumină un *Evangheliar slavo-român*, din care se păstrează un singur exemplar incomplet, la secția de carte rară a Bibliotecii de stat publice «M. E. Saltikov-Scedrin» din Leningrad. Este astfel prima carte tipărită în țara noastră, și cu text românesc ajunsă pînă la noi³⁶.

După anul 1554 Filip Moldoveanu, acest român, prim tipăritor de cărți în limba română, dispăre din acte și odată cu aceasta și-a încetat activitatea și tiparnița din Sibiu. De-abia după trecerea de mai bine de 20 de ani, între 1575 și 1598, mai lucra secția ei cu litere române. Activase, în acest secol al XVI-lea — cu întreruperi, însă —, timp de 37 de ani și dăduse la lumină 35 de cărți felurite, dintre care cel puțin trei erau cu «caractere» chirilice, două avînd și text românesc³⁷.

În timp ce la Sibiu se întrerupea imprimarea de cărți românești, în Transilvania începea să înflorească un alt centru tipografic, cu un asemenea profil: cel de la Brașov, importantul «centru de legături economice și culturale între cele trei țări românești», în care biserica românească Sfîntul Nicolae din Schei, cu vechea-i școală în limba română și cu bogata-i bibliotecă era un adevărat focar de iradiere a culturii în limba maternă. Aici, în orașul de la poalele Tîmpei, exista o tipografie înființată pe la anul 1535 de *Johann Honterus* († 1549) și tot aici în 1539, *Johann Fuchs* și *Johann Benkner* au pus în lucru o «moară», adică o fabrică de hîrtie. Se îngheba astfel o activitate tipografic-editorială, care a dat la lumină mai ales manuale și literatură clasică necesară învățămîntului «în spirit umanist, organizat de Honterus și de colaboratorul său Valentin Wagner» și care s-a bucurat de o stare înfloritoare pînă la moartea acestuia din urmă, întîmplată la 2 septembrie 1557.

Cam din acest timp însă, tiparnița brașoveană începuse să «vege-teze», dar chiar de pe acum activitatea ei a pășit într-o fază de reinviere datorită diaconului Coresi «ot Tîrgoviște» tipograful, care «ca urmare a unor înțelegeri mai vechi dintre comunitatea românească din Scheii Brașovului și domnitorul muntean Pătrașcu cel Bun (1554—1557)...., perfectată în iunie 1556»³⁸, a trecut la Brașov. Aici, între 12 iunie 1556 și 14 ianuarie 1557, din «porunca» lui «Hariș Begner, județul Brașovului», el, împreună cu dascălul său întru cele tipograficești,

35. Ludovic Demény și Dan Simonescu, *Un capitol important din vechea cultură românească (Tetraevangheliul, Sibiu, 1946)*, în «Studii și cercetări de documentare și Bibliologie», Supliment la nr. 1, 1965; Damian P. Bogdan, *Contribuțiuni la bibliografia românească veche, Tipărituri dintre anii 1546—1762, necunoscute la noi*, în «Biserica Ortodoxă Română», 56, 1938, p. 55—58.

36. L. Demény, *O tipăritură slavo-română precocesiană*, în «Studii» 18, 1965, nr. 5, p. 1001—1038; *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553*; București, 1971.

37. V. pt. ea: Sig. Jáko, *Tipografia de la Sibiu...*, p. 97—115; același, *Editarea cărților românești la Sibiu în secolul al XVI-lea*, în «Anuarul Institutului de istoric din Cluj», VIII, 1963, p. 115—126; același, *Philobiblon Transilvan*, p. 93—116; 117—127; I. Crăciun, *Tiparul la românii din Transilvania*, Sibiu, 1941, L. Demény, *Evangheliarul slavo-român...*, prefața, p. 71 ș.u.

38. Dan Simonescu-Victor Petrescu, *op. cit.*, p. 25.

Oprea logofătul, ucenicul lui Dimitrie Liubavici, tipărește un *Octoih mic slavonesc*³⁹, prima sa carte imprimată în afara cetății de scaun a Țării Românești.

Întors pentru o vreme la Tîrgoviște în vara anului 1557, după ce, cu zece ucenici ai săi, a dat în tipar *Triodul-Penticostar* apărut la 30 iulie 1558, amintit mai sus, poate la chemarea judeului Brașovului, diaconul Coresi a plecat iarăși peste munți, stabilindu-se definitiv în orașul de la poalele Tîmpei, unde timp de peste două decenii va activa cu rodnicie la «răspindirea cărții în limba românească pe calea tiparului»⁴⁰ și unde, poate în Schei, și-a organizat *tiparniță proprie*⁴¹. În acest lung șir de ani, el, fie din proprie inițiativă, fie «din porunca» judeului brașovean, sau a Craiului Transilvaniei, fie din «porunca» voievozilor Țării Românești și uneori chiar și a unora din cei moldoveni, fie, în sfîrșit, din «despusul» a cîțiva din mitropoliții munteni și al celui transilvănean, a dat la lumină multe cărți — religioase mai ales —, atît în limba română, cit și în cea slavă. Toate erau destinate bisericilor românești de pretutindeni și sînt probe că ele au și circulat pe întreg pămîntul locuit de români. Acest lucru, pe de o parte, a contribuit la întărirea conștiinței de unitate — ca neam și limbă — a tuturor acestora, iar pe de alta, cele în limba română, bine înțelese, stau la temelia limbii noastre literare, făcînd din diaconul Coresi din Tîrgoviște un pionier al ei⁴².

În timpul cînd lucrau tiparnițele din Sibiu și Brașov, lua ființă o tipografie și în orașul Cluj, fiind întemeiată pe la anul 1550 de sașii *Hofgreif* și *Gaspar Heltai* († 1574). Aici, între altele foarte probabil, s-a tipărit în românește în anul 1570 o *Carte de cîntări* (psalmi)⁴³, de nuanță reformată⁴⁴.

În afară de aceste centre tipografice, la nord de Carpați, mai cu seamă datorită ucenicilor diaconului Coresi, în secolul al XVI-lea au mai funcționat tiparnițe și în alte părți. Căci în lunga sa trudă tipograficească «meșterul învățat într-acest lucru», Coresi diaconul, a format un însemnat număr de meșteri tipografi, dintre care unii, ca fiul său diacul *Șerban*, diecii *Lorinț*, *Călin*, și *Tudor*, *Mănăilă*, *Marien* ș.a. vor lucra și cu el, dar și singuri, făcînd să mai ia ființă tipografiile la Alba Iulia (Bălgrad), unde diacul Lorinț «din porunca» lui Cristofor Bathori (1576—1581) voievodul Transilvaniei, în anul 1579 a imprimat un *Evangheliar slavonesc*, între ale cărui podoabe, a folosit și frontispiciul sibian din 1528, amintit mai sus⁴⁵; la *Sas Sebeș*, unde între 20 mai și 11 noiembrie 1580, în vremea aceluia voievod transilvănean, Cristofor Bathori, diaconul Coresi însuși «din porunca» lui Ghenadie mitropoli-

39. BRV, IV, 3—6.

40. M. Tomescu, *op. cit.*, p. 47.41. Fr. Pall, *Cu privire la activitatea de tipograf a lui Coresi* (o știre din 1570), în «Studii și cercetări de bibliologie», 3, 1960, p. 269.42. Pentru bibliografie coresiană, v. Barbu Teodorescu, *Personalitatea diaconului Coresi și rolul lui în cultura românească*, în «Biserica Ortodoxă Română», 77, 1959, nr. 3-4, p. 287—306 și *Istoria literaturii române*, I, p. 309—310.

43. BRV, IV, p. 10—11.

44. Pentru această tiparniță, v. dr. Bas. Popp *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor pînă în vremile noastre*, Sibiu, 1838, p. 36—38; Horia Matei, *op. cit.*, p. 240—241.

45. BRV, I, p. 75—79.

mul Ardealului (1579—1585), a tipărit un *Sbornic slavonesc*⁴⁶ și la Orăștie, unde la 14 iunie 1582, în zilele lui «Batăr Jigmon» (Sigismund Bathori), principele Transilvaniei (1581—1597) diacul Șerban Coresi, «meșterul mare a tiparelor» și cu Marien diac isprăveau de imprimat în românește *Patia*, adică primele două cărți — Facerea și Ieșirea — din Biblie, pe care o adresau «voo fraților români» și care este prima tălmăcire în limba română tipărită a începutului Vechiului Testament⁴⁷.

*

În ultimul pătrar al secolului al XVI-lea, când activitatea tipografică de la Brașov a diaconului Coresi era încă în floare și când multe din tipăriturile sale — în unele cazuri imprimate și «din porunca» și «cu binecuvîntarea» voievozilor munteni și, respectiv, a mitropoliților ungrovlahi —, veneau și dincoace de Carpați, s-a încercat înființarea unei tipografii și în orașul București, acum cetatea de scaun a Țării Românești. «*Socotelile Brașovului*» informează că în cursul anului 1573, la 11 iunie și la 12 decembrie se afla în acest oraș, trimis de voievodul muntean Alexandru II Mircea (1568—1577) și de mitropolitul Eftimie al Ungrovlahiei (1568—1576), un «popă» — după însemnarea din decembrie «un diacon tipograf», foarte probabil, *Lavrentie*, despre care va fi aci cuvîntul —, ca să procure o tiparniță. Misiunea lui însă nu a reușit și atunci el împreună cu ucenicul său, *Iovan*, trăitori în «minăstirea cu hramul Sfîntului prooroc înaintemergător și botezător Ioan» de pe «riul Colentina» din București, adică *Plumbuita*, s-au apucat și timp de zece ani — 1573—1582 —, au confecționat patrițe și matrițe și în acest fel, cu destulă trudă, au înființat o tipografie în minăstirea bucureșteană *Plumbuita*.

Aceasta este prima tipografie din *București*. Conducător al ei a fost ieromonahul *Lavrentie*, despre care nu se știe unde va fi învățat meșteșugul de tipograf. Cu osteneala lui, s-au imprimat aci numai două cărți: un *Tetraevanghel* — în două ediții —, din care, pe cît se știe acum, se păstrează zece exemplare — toate incomplete —, răspîndite prin diferite biblioteci din țară, din Rusia și din Bulgaria, și o *Psaltire*, amîndouă în limba slavă⁴⁸.

Din pricina împrejurărilor neprielnice, cam din acest timp, anii 1581—1583, activitatea tipografică din țările noastre se întrerupe pentru timp de aproape o jumătate de veac. Ea reîncepe în vremea domniilor înfloritoare din punct de vedere economic și cultural, ale lui *Matei Basarab* (1632—1654) în Muntenia și *Vasile Lupu* (1634—1653) în Moldova, se dezvoltă, de astă dată, în toate cele trei țări românești,

46. *Ibidem*, p. 81—85.

47. *Ibidem*, p. 95—98; *Patia de la Orăștie 1581—1582*, Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, 1968.

48. V. pt. ea: Preotul Niculae Șerbănescu, *Tipografia ieromonahului Lavrentie de la Minăstirea Plumbuita din București (sec. XVI)*, în «Studii teologice», 28, 1976, nr. 1-2, p. 20—39; (cu bibliografie) și Maria Rădulescu, *Din tradițiile culturale ale Țării Românești: Prima Tipografie din București*, «Analele Universității din București». Limbă și literatură română, 22, 1973, nr. 2, p. 147—161.

ia un deosebit avînt și este în strînsă legătură cu Chievul, unde păstora un mitropolit de neam român, *Petru Movilă* († 1646).

În Muntenia, Matei Basarab, după ce, printr-un tipograf croat, *Rafael Levakovici* încercase, fără rezultat însă, să reintroducă tiparul în țară, a reușit să facă acest lucru pe la începutul anului 1635, ori și mai devreme — poate în 1634 — cînd ținea cîrma Bisericii Țării Românești mitropolitul Grigorie (1629—1636), prin ieromonahul *Meletie Macedoneanul*. Acesta era meșter tipograf, lucrase «în țările rusești», venise la Tîrgoviște prin 1633, și trimis de însuși vodă Matei «cu prețul deplin» și alte daruri, a adus de la Petru Movilă o «tiparniță întreagă desăvîrșită, cu litere de cinci feluri... și tipograf iscusit dimpreună cu ea, anume Timotei și cu alții, cărora voievodul le-a hotărît pentru aceasta orașul Cîmpulung, unde le-a asigurat și mijloacele de întreținere»⁴⁹.

Înclin să cred că numai sub forța împrejurărilor s-a «hotărît» la început acest loc pentru instalarea tiparniței. E foarte probabil că Matei Basarab va fi voit s-o pună sub conducerea tehnică a ieromonahului Meletie Macedoneanul, care, precum îl ajutase s-o procure și pe el numise egumen al minăstirii Govora⁵⁰. Aici, la Govora, însă, în momentul cînd urma să fie instalată tiparnița, minăstirea era sărăcită, iar noul stareț se zbătea să-i adune bunurile înstrăinate. Numai în o astfel de situație, în acest moment din istoria ei, tipograf a ajuns la Cîmpulung-Muscel, de altfel și aici destul de departe de Curtea domnească din Tîrgoviște. Oricum, însă, în anul 1634 sau cel mai tîrziu la începutul celui următor, în această fostă capitală a țării a luat ființă o nouă tipografie românească, prima la noi în secolul al XVII-lea.

A fost instalată în străvechea minăstire de aici și a fost pusă sub conducerea lui *Timotei Alexandrovici Verbițki*, «maistru al artei tiparului», cum își zicea el⁵¹, trimis de mitropolitul Petru Movilă.

Așa a luat ființă tipografia de la Cîmpulung care, cu unele întreruperi, a funcționat pînă la 9 martie 1650. Întîia ei fază de activitate a fost scurtă: de-abia a dat la lumină o singură carte: *Molitvenicul slavon*, isprăvit la 30 iulie 1635»⁵².

După aceasta, timp de peste șapte ani, pînă în septembrie 1642, nu se mai cunoaște nici o carte ieșită de sub teascurile vreunei tiparnițe cîmpulungene. În neactivitate, dacă mai era aici, ea nu putea să stea atîția ani: mai de grabă a fost mutată în altă parte. Împrejurările vremii duc la această presupunere din urmă.

Căci, cum, între timp, ieromonahul Meletie Macedoneanul rînduise cu bine treburile de la Minăstirea Govora și cum chiar în vara anului 1635 Matei Basarab a început refacerea «de în față temeliei» a bise-

49. Aceste știri s-au luat din prefața semnată de Matei Basarab, a «Molittefnicului» tipărit la Cîmpulung în 1635, pentru care v. BRV, IV, p. 181—187 și Dan Simonescu și Damian P. Bogdan, *Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab*, în «Biserica Ortodoxă Română», 56, 1938, p. 869—878, Dan Simonescu, *Viața literară și culturală a Minăstirii Cîmpulung (Muscel) în trecut*, Cîmpulung, 1926, p. 25—27.

50. G. Ionescu, *Minăstirea Govora și egumenia lui Meletie Macedoneanul*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», 40, 1971, nr. 2, p. 28—32 și nr. 4, p. 33—39.

51. Vezi Ștefan Ciobanu, *Din legăturile culturale româno-ucrainene. Ioannichie Galeatovschi și literatura românească veche*, București, p. 15.

52. B.R.V., I, p. 105—104; IV, p. 181—188.

ricii și a mînăstirii Cîmpulung, tipografia de aci, dacă nu în total, mai mult ca sigur, în cea mai mare parte a ei⁵³, a trebuit să fie mutată în altă parte. Înclin să cred iarăși că acest lucru s-a putut face prin cea de a doua parte a anului 1635 sau în primele luni ale celui următor, 1636. În mod sigur tipografia a fost strămutată la *Mînăstirea Govora* din Vîlcea, unde egumenea ieromonahul tipograf Meletie Macedoneanul și unde foarte curînd după aceasta a luat ființă și o «școală pentru învățatura copiilor și a tipografiei», condusă tot de el⁵⁴.

În noul său sediu, tiparnița a început să lucreze în ultima parte a anului 1636, punînd sub presă o *Psaltire* slavonă, care a fost gata la 30 ianuarie 1637⁵⁵. A mai funcționat aici vreme de peste cinci ani, pînă în septembrie 1642, a avut între truditari și pe ieromonahii Silvestru și Ștefan de Ohrida și a tipărit cărți în limbile slavă și română între care, în această din urmă limbă, și *Pravila mică* din anul 1640⁵⁶ care-i prima carte românească imprimată în Muntenia și din care s-a scos o ediție pentru Transilvania, fiind cerută de mitropolitul Ghenadie (1627—1640)⁵⁷.

Probabil că după 15 iunie 1640, plecînd ieromonahul Meletie din egumenia Mînăstirii Govora, activitatea tipografică de aci s-a restrîns. În timp de peste doi ani, de-abia s-a mai tipărit o carte, *Evanghelia învățătoare* (Cazania) din 1642, în românește⁵⁸.

Cum, în scurtă vreme, preînnoirea Mînăstirii Cîmpulung începută în 1635 se isprăvisse și cum aceasta, transformată în obștejiție de călugări și ajunsă pe mina unui egumen destoinic, Melchisedec din Peloponiz, pășise spre o stare înfloritoare⁵⁹, înclin să cred că, pe încetul, tiparnița de la Govora s-a întors înapoi aci, pe măsură ce se isprăvea de imprimat Cazania, mai sus amintită. Cu ceea ce se va fi întors și cu ceea ce din «typarné cê dentăi», va mai fi rămas, în 1635—1636, la Cîmpulung, egumenul Melchisedec a tipărit aici, în românește, o cărțuție de 55 de foi, intitulată *Învățăture preste toate zilele* și apărută la 17 septembrie 1642⁶⁰.

Între timp, la Govora, încetînd cu totul activitatea tipografică, socotesc că teascurile, celălalt material tipografic, parte din zațurile Cazaniei — mai puțin poate, decît se crede — și chiar uni, din meșteri — se cunoaște, de pildă, ieromonahul Ștefan, tipograf sîrb, desigur cel de la Ohrida, ce lucrase și la Govora —, au revenit în chinovia lui Melchisedec de la Cîmpulung și, în același an, 1642, la 13 decembrie aici, cu tiparnița în întregime revenită, avînd acum în frunte un alt con-

53. Semnalăm că în anul 1642 ierom. Melchisedec igumenul M-rii Cîmpulung, tipărend aci «Învățăture preste toate zilele», — o cărțuție de numai 55 file, —, arăta la finele predosloviei că această carte s-a imprimat «în typarné cê dentăi» (BRV, I, p. 127).

54. G. Ionescu, *art. cit.*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», 40, 1971, nr. 4, p. 38.

55. BRV, I, p. 104—106. 56. *Ibidem*, p. 108—113.

57. *Ibidem*, p. 114. 58. *Ibidem*, p. 120—124.

59. Preot Ioan Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel*. «Monografie istorică», Cîmpulung-Muscel, 1943, p. 75—84; Dan I. Simonescu, *Vieaja literară și culturală a Mînăstirii Cîmpulung...*, p. 8—14.

60. BRV, I, p. 125—127.

ducător, rus de neam, *Ioan Kunotovici* — fost șef, prin anii 1638—1639, al tipografiei fraternității din Lemberg⁶¹ — s-a pus în lucru un *Antologhion slavon*, care s-a isprăvit la 11 octombrie 1643⁶².

După aceasta, iarăși timp de aproape șapte ani la Cîmpulung, nu s-a mai tipărit nimic. Tocmai la 9 martie 1650, «în tipografia prea cuviosului părinte chir Melchisedec ieromonahul, întâiul egumen al mării mînăstiri Cîmpulungului» (s.n.) s-a imprimat o *Psaltire slavonă* de 172 file, al cărei corector a fost ieromonahul Dionisie, viitor mitropolit al Ungrovlahiei (1672)⁶³.

Urmărind însă, activitatea tipografică desfășurată în Țara Românească, după 1643, se poate presupune că după apariția Antologhionului din acest an, spre a fi poate mai aproape de scaunul domnesc și de mitropolie, tiparnița de la Cîmpulung în frunte de cu tipograful Ioan Kunotovici, ucenicii săi și alții, s-a mutat la Mînăstirea Dealu de lângă Tîrgoviște. În acest caz, avînd în vedere și cele ce se afirmă în epilogul Psaltirei din 1650, aci amintite, se poate presupune că, cu materialele tipografice — socotite netrebnice —, ce vor fi rămas sau vor fi fost lăsate la Cîmpulung, cînd, după 11 octombrie 1643, tiparnița a plecat iarăși de aici, ieromonahul Melchisedec își va fi înjghebat o modestă tipografie, despre care se vorbește în acest epilog și care altceva n-a mai dat la iveală.

Noul centru tipografic românesc din secolul al XVII-lea de la Mînăstirea Dealu a funcționat timp de aproape trei ani: 2 septembrie 1644—15 aprilie 1647 — datele apariției primei și ultimei cărți de aci —, și a imprimat patru cărți, între care și o *Cazanie*, adică *Evanghelie învățătoare*, «incepută» la Govora, în 1644⁶⁴, foarte probabil — cum se socotește în ultimul timp — *Răspunsul împotriva catihismuşului calvinesc* al mitropolitului Varlaam al Moldovei, în 1645⁶⁵ și *Imitarea lui Iristos* de Thomas a Kempis, la 15 aprilie 1647⁶⁶.

După această din urmă dată, poate spre a fi și mai aproape de reședința domnească și de cea a mitropoliei, tipografia a fost mutată și de la mînăstirea Dealu în însăși capitala țării, *Tîrgoviștea*, care, astfel, ajunge iarăși focar răspinditor de cultură prin cartea tipărită. Nu se știe precis cînd s-a săvîrșit aceasta și nici dacă de la mutare și pînă la 3 iunie 1651, cînd titlurile de carte precizează așa ceva, tiparnița a fost așezată «întru cinstita casă a Înălțării Domnului nostru Iisus Hristos», adică la mitropolie, căci, pare-se, cam în același timp, și ea se restaura de meșterii lui Matei Vodă.

La tipografie, în noul ei sediu, lucrul a început la 23 martie 1648, cînd, «din porunca și cu cheltuiala Doamnei Elina... stăpîna și doamna Țării Românești», s-a dat în tipar un *Triod-Penticostar slavonesc*⁶⁷ și a continuat pînă la 20 septembrie 1652, cînd s-a isprăvit de imprimat, în slavonește și în românește, *Tîrnosania*⁶⁸, care-i ultima carte ce a văzut lumina zilei, în această nouă fază de tipar tîrgoviștean. În cei peste

61. Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 15. 62. BRV, I, p. 128—156. 63. *Ibidem*, p. 177—178.

64. *Ibidem*, p. 144—147. 65. *Ibidem*, p. 150—151; IV, p. 190—194.

66. *Ibidem*, p. 158—160; IV, p. 194—200.

67. *Ibidem*, p. 171—175.

68. *Ibidem*, p. 204—206.

patru ani de activitate, în care într-un timp a lucrat aici ca tipograf și ieromonahul *Ioan*, sîrb din Mînăstirea Gomionița⁶⁹, s-au tipărit cinci cărți, între care și monumentală *Îndreptarea legii* — Pravila cea mare —, imprimată în românește și apărută la 20 martie 1652⁷⁰.

După șase luni, precis după 20 septembrie 1652, poate din pricina tulburărilor cauzate în țară de «zurbaua» seimenilor, tipografia tirgovișteană și-a încetat definitiv activitatea.

Și în acest al XVII-lea secol, cronologic, după Muntenia, tiparul reappare tot în Transilvania. Aici prin anii 1639—1640, mitropolitul *Ghenadie* (1627—1640), cu ajutorul principelui Gheorghe I Rákóczy (1630—1648), a înjghebat iarăși la *Bălgrad* o tipografie «făcută» și condusă de dascălul *papa Dobre*, venit din Țara Românească. Îndată după înființarea ei, s-a pus în lucru retipărirea *Cazaniei* diaconului *Coresi* din anul 1581, care a apărut în 1641, după ce vlădica *Ghenadie* decedase (sept. 1640)⁷¹.

Între timp, însă, în zilele de 5—25 iulie 1640, pe furis, Gheorghe Csulay, predicatorul curții lui Gheorghe I Rákóczy, a luat pe *papa Dobre* cu tiparnița sa și l-a dus în satul *Prisaca* de lângă *Ighiș*, și aici a imprimat un *Catehism calvinesc* în românește, pe care apoi, în scop propagandistic, l-a răspîndit printre ortodocși⁷² și la care, în 1645, mitropolitul *Varlaam* al *Moldovei* a ripostat cu cunoscutul său «Răspuns».

În continuare, tiparnița bălgrădeană, în această nouă fază, a activat pînă în anul 1656, la 20 ianuarie 1648, dînd la iveală în românește *Noul Testament*, cu mult apreciatele prefețe — pentru patriotismul lor și pentru ideile «îndrăznețe de ordin politic» și interesantele «probleme teoretice privind limba literară» — ale mitropolitului *Simion Ștefan* al *Transilvaniei* (1643—1656)⁷³.

În sfîrșit, în cea dintîi jumătate a secolului al XVII-lea, tiparul a pătruns, pentru prima dată, și în *Moldova*, fiind introdus, la îndemnul mitropolitului *Varlaam* (1632—1653), de iubitorul de cultură voievod, *Vasile Lupu* (1634—1653). Tiparnița a fost adusă tot de la *Chiev*, de la *Petru Movilă*, a fost instalată la *Iași*, în chiliile mînăstirii *Trei Ierarhi*, ctitoria voievodului, și a fost condusă de *Sofronie Poceațki* și el trimis de la *Chiev*. Avea literă chirilică și grecească și, în afară de două mici tipăriri în grecește, apărute la începutul și sfîrșitul activității ei: *Decretul patriarhului Partenie*, din decembrie 1642⁷⁴ și *Bucoavna* din 1651⁷⁵, a dat la lumină trei mari cărți românești: *Cazania mitropolitului Varlaam*, din anul 1643, cea atît de răspîndită și căutată printre și de români⁷⁶, *Șapte taine*, în 8 iunie 1644⁷⁷ și *Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești* — Pravila lui *Vasile Lupu* — din anul 1646⁷⁸.

Cum poate reieși din cele de mai sus, în prima parte a secolului al XVII-lea activitatea tiparnițelor din cele trei țări românești a fost des-

69. Vezi Prefața *Triodului-Penticostar din 1649* (BRV, I, p. 174).

70. BRV, I, p. 190—203.

71. *Ibidem*, p. 115—118.

72. Ștefan Meș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, I, ed. II, Sibiu, 1935, p. 392; M. Tomescu, *op. cit.*, p. 69.

73. BRV, I, 165—170.

74. *Ibidem*, p. 119.

75. BRV, IV, p. 25.

76. BRV, I, p. 137—143.

77. *Ibidem*, p. 147—150.

78. *Ibidem*, p. 156—158.

tul de rodnică. Între anii 1635 și 1656, deci în răstimp de numai două decenii, ele au dat la lumină «aproximativ 43 de cărți, dintre care 23 în limba română, 13 în limba slavonă, 5 în limbile slavă și română, 2 grecești», dintre care, cele de slujbă, mai ales, s-au răspândit nu numai la «evlaviosul neam al patriei noastre» — deci între români —, cum se exprima Matei Basarab —, ci și printre alte «neamuri înrudite cu noi după credință...» — cum iarăși glăsuia același domnitor —, deci ortodocșii de limbă slavă —, făcând mai cu seamă din acest voievod muntean «protector al culturii teologice a popoarelor asupra de turci»⁷⁹.

*

Înteruptă după anul 1656 pentru aproape un sfert de veac, activitatea tipografică de pe pământul românesc reînvie în anul 1678 cu cea de a treia tiparniță de la noi aniversată în acest an, cu prilejul împlinirii a trei sute de ani de la înființare, adică *Tipografia Mitropoliei din București*. Aceasta, ca vechime este a doua din capitala țării și dintru început a fost așezată la mitropolie, care, la 8 iunie 1668⁸⁰, oficial, fusese mutată de la Tirgoviște la București, fiind instalată în decurând isprăvita ctitorie a voievodului Constantin Șerban Basarab (1654—1658) — cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena —, ridicată pe «virful unei coline» din «latura» de miază-zi a orașului, unde se află și azi.

Tipografia a luat ființă prin rîvna mitropolitului *Varlaam* al Ungrovlahiei (1672—1679; † 1702), român de neam, fost călugăr și stareț la Mănăstirea Cozia (1663—1665), stareț la mănăstirea Glavacioc din Vlașca (1668—1670), episcop de Rîmnic (1670—1672) și mitropolit al țării (1672—1679), care, în dorul său după cât mai temeinice și variate cunoștințe, culturale mai ales, între anii 1665 și 1668, a călătorit prin Rusia, iar după ce n-a mai fost mitropolit, prin 1683—1685, a mers în Țara Sfântă și la Muntele Sinai. Reîntors în patrie, acest ierarh «cărturar ridicat din mijlocul păturilor sociale dornice de a avea carte bisericească în limba maternă»⁸¹, a mai trăit pînă la 18 noiembrie 1702, cînd, murind, a fost înmormîntat în tinda bisericii mînăstirii Cozia, «despre strana cea mare»⁸².

În călătoria în Rusia, mai mult ca sigur, vlădica *Varlaam* a vizitat Chievlul, «unde tradiția culturală inaugurată de Petru Movilă era încă vie»⁸³, precum și Lvovul, cercetînd, de bună seamă, cu atenție și interes — și într-o parte și în alta — tiparnițele existente acolo; la Lvov, cunoscînd poate și pe arhim. Ioanichie Galeatovschi, care, cam în același timp, își tipărea aci, în o nouă ediție, lucrarea *Cheia înțeleșului*, precum și o seamă de meșteri tipografi, gravori ș.a. Înțelegînd cu acest

79. Cf. M. Tomescu, *Istoria cărții românești*, p. 68.

80. Pentru data mutării oficiale a Mitropoliei la București v. Preotul Nicolae Șerbănescu, *Scurt istoric al catedralei Patriarhiei Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», 76, 1958, nr. 9, p. 832.

81. M. Tomescu, *op. cit.*, p. 72.

82. Vezi pentru el: Preotul Nicolae Șerbănescu, *Varlaam mitropolitul Țării Românești (1672—1679). părintele tipografiei bucureștene*, în «Biserica Ortodoxă Română», 76, 1958, nr. 12, p. 1120—1158.

83. Șt. Ciobanu, *Istoria Literaturii române vechi, II* (curs litografiat), București, 1939—1940, p. 522

...ilej ce înseamnă o tipografie pentru cultura unui popor, la întoarcerea în țară nu va fi adus cu sine numai cele câteva cărți cunoscute aici și fiindul de a «ridica», adică de a înființa printre ai săi — «carii sânt năsuți întru limba noastră rumânească» — o tiparniță. Spre acest lucru însă nu a putut păși decât către sfârșitul păstoriei sale ca mitropolit, prin anul 1678, deci acum trei sute de ani.

În predoslovie singurei lucrări, ce a apucat a imprima : *Cheia înțelesului* — o carte de predici, Cazanie —, însuși el arată împrejurările în care a pus început tipografiei, scriind : «Aciastă socotelă și chibzuia-ă», adică gândul de a înmulți «întru nēmulu meu rumănescu» cuvîntul scris, «viind întru inima mea...», «apucatu-m-amu și cu multă usărdie amu nevoitu și dascăli de tipografiie amu adusu în sfînta și de Dumnezeu năzita mitropolie a Scaunului Bucureștiloru și i-amu așăzatu și de iznoavă typografiie, adecă typariu de tipăritul cărțiloru amu rădicatu, cu toate meștersugurile căte au trebuitu...». În mod sigur, deci, tipografia a fost ctitorită de mitropolitul Varlaam din nou — «de iznoavă» —, a fost așezată la Mitropolia din București și în slujba ei ctitorul a chemat meșteri iscusiți, — între care și gravorul rutean *Ivan Bakov* —, aduși, foarte probabil, ca și presa, litera și toate celelalte tipograficești lucruri din Ucraina, pe unde trecuse cu peste zece ani în urmă.

Întemeindu-și tiparnița, arată mai departe, în aceeași predoslovie, vlădica Varlaam «iarăși mai de iznoavă în tot denădinsulu socotelă și cercetare amu făcutu, ce carte ar fi de-oca(m)dată mai de folos întru nēmulu nostru rumănescu a să tipări și a să da Bésérecii noastre cei pravoslavnice» și a «aflăt» că această lucrare trebuie să fie «aciastă carte ce să chiamă slovenêste **Ключъ Правды**, adică ce să zice rumănește *Cheia Înțelesului*, făcută și culésă dintru multe scripturi sfinte, cu bună socotelă scoasă pre limba rusescă de pré învățatulu chir Ioanikie Galetovschi, arhimandritulu Cernigovului... tipărită întru vestita cetate a Liovului... și cu multă osărdie amu nevoitu și n-amu cruțatu dintru dirēpta agonisită a mé, ce cu multă cheltuială amu tocmitu dascăli învățați și le-amu datu aciastă carte de o au scosu di pre limbă rusescă pre limba noastră dreptu rumănește. Și pentru ca să se înmulțească acestu daru bun și scumpu, spre înțelegeré nēmului nostru o amu pusu în typariu cu ajutoriulu bunului meu stăpînu și Dumnezeu Iisus Hristos, carele mi-au datu mie aciastă îndemnare ; și s-au începutu a să typări cu toată nevoința, cu bună socotire...»⁸⁴, văzînd lumina zilei foarte probabil în cursul primei luni din domnia lui Șerban Vodă Cantacuzino (30 noiembrie 1678—29 octombrie 1688), adică în luna decembrie din anul 1678.

Aceasta este, după mărturia ctitorului ei, mitropolitul Varlaam al Ungrovlahiei, istoria începutului, acum trei sute de ani, al Tipografiei Mitropoliei din București, care a putut lua ființă cu cel puțin cinci-șase luni mai devreme de luna decembrie 1678, cînd se socotește că a apărut

84. *Cheia Înțelesului*, București, 1678, Prefața, a treia și a patra foaie de la început, nepaginate ; vezi și BRV, I, p. 218—221.

prima ei carte «Cheia înțelesului» și care este «prima tiparniță înființată cu cheltuiala și pe numele Bisericii din Țara Românească»⁸⁵.

Cu privire la locul din cuprinsul Mitropoliei din București unde a fost instalată tipografia vlădicăi Varlaam, nici el și nici ceva mai târziu Anton-Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin Vodă Brincoveanu (1688—1714) nu dau informații mai precise. Varlaam, precum s-a văzut, spune numai că a adus și a așezat tipografie «în sfânta și de Dumnezeu păzita mitropolie a Scaunului Bucureștilor», iar Del Chiaro că ea, tipografia, «esistente nel monistero dell' Arcivescovado o Metropolia della Valachia»⁸⁶, deci nimic clar. Înclin să cred că ea, tiparnița, a putut fi găzduită în citeva din încăperile de pe latura de apus a incintei ctitoriei lui Constantin Vodă Șerban, care venea ceva mai jos de reședința primului ierarh al țării — palatul patriarhal de azi —, ridicată după ce mitropolia a fost strămutată la București, deci după 1668, formînd, în urma clădirii ei, pentru mitropolie, o a doua curte, — spre actuala stradă 11 Iunie. Această latură a dăinuit pînă pe la jumătatea secolului trecut, cînd a fost dărîmată⁸⁷ și unele îmbunătățiri îi făcuse și voievodul Gheorghe Duca (1674—1678), în a cărui domnie — deci înainte de 30 noiembrie 1678 —, în mod sigur au început lucrările pentru înjghebarea tipografiei mitropolitului Varlaam, acest nou așezămînt de cultură din București⁸⁸.

Tiparnița posedă literă chirilică, grecească și chiar «valahică», adică latină, romană, și din primii ei «dascăli de tipografie», aduși de vlădica Varlaam, din părțile Ucrainei, nu se cunoaște după nume nici unul, în afară, repetăm, de gravorul Ivan Bakov, rutean de neam, care a lucrat la noi mult timp și care mai apoi, se crede, s-a călugărit aici în țară, luînd numele de Ioanichie.

Tiparnița mitropolitului Varlaam⁸⁹ a avut izbîndă bună. Sămînța acestei nobile arte, aruncată de el cu trei veacuri în urmă în cetatea lui Bucur, a prins, a rodit și a crescut. Căci de atunci din anul 1678, cînd

85. Tit Simedrea, *Tiparul bucureștean de carte bisericească în anii 1740—1750*, București, 1965, p. 26.

86. Anton-Marin Del Chiaro Fiorentino, *Storia delle moderne Rivoluzioni della Valachia*, ed. N. Iorga, București, 1914, p. 51.

87. Prof. George Potra, *Înfrumusețarea și urbanizarea Dealului Mitropoliei*, în «Glasul Bisericii», 18, 1959, nr. 5—6, foto de la p. 368.

88. Cu privire la locul din cuprinsul mitropoliei din București unde, pe la jumătatea sec. XVIII, a putut fi așezată tipografia, v. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 32—33.

89. Pentru această tiparniță, v. Dr. Bas. Popp, *Disertație despre tipografiile românești*, p. 62—68; George Ionescu, *Călduza tipografului* cu un rezumat din istoricul tipografiei de la invențiune și pînă în zilele noastre, București, 1906, p. 129 ș.u.; George Ionescu, *Spicuirii din trecutul tipografiei cu privire mai ales la tipografiile românești din diferite epoce*, București, 1907, p. 33—36; Gr. Crețu, *Tipografiile din București de la 1678—1800*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», vol. XI, p. 1, București, 1910, p. 96; Ec. I. Antonovici și Gr. Crețu, *Tipografiile, xilografiile, librăriile și legăturile de cărți din Birlad. București*, 1910, p. 18—19; Gr. Crețu, *Tipografiile din România*, București, 1910, p. 6—7, 18; C. D. Fortu-nescu, *Istoria tiparului în țările românești pînă la începutul veacului al XVIII-lea*, în «Almanahul Grafice Române», Craiova, 1924, p. 119 ș.u.; N. Iorga, *Tipografia la români*, în *Ibidem*, 1931, p. 40 ș.u.; Episcopul Vartolomeu al Rîmnicului, *Rolul Bisericii în dezvoltarea tiparului și a cărții românești*, în «Ibidem», p. 77 ș.u.; Dan Simonescu, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*, București 1935, p. 5—12; Ștefan Cloban, *Din legăturile culturale româno-ucrainene*, p. 17 ș.u.; același *Istoria literaturii române vechi*, I București, 1947, p. 290—292; Dimitrie C. Ionescu, *Un mic istoric al tipografiilor din România*, București, 1943, p. 9—10, 29—30, 97—99; Preotul Nicolae Șerbănescu, *Varlaam mitropolitul Țării Românești...*, p. 1140—1142; M. Tomescu, *op. cit.*, p. 72—73.

cu rîvna și cu cheltuiala lui, «întîiu» a luat ființă tipografia Mitropoliei din București și pînă acum, tiparul n-a lipsit nici cînd din capitala patriei noastre, București.

Mitropolitului Varlaam nu i-a fost dat însă să se bucure de roadele ostenețelor sale, căci la jumătatea lunii aprilie din anul 1679, el a fost silit să se retragă de la conducerea mitropoliei și să cedeze locul Vlădicăi Teodosie. Tipografia lui din «scaunul Mitropoliei Bucureștilor», cum, de obicei, era numită, după o scurtă pauză, pricinuită desigur de această schimbare, la începutul anului 1680 și-a reluat activitatea și în ziua de 8 iulie din acest an a dat la lumină o broșură cu *Molifttele la Duminica Pogoririi Sf. Duh*⁹⁰ și «din porunca și osărdia cum și cheltuiala» mitropolitului Teodosie și prin truda ieromonahului Inochentie corectorul și a lui Chiriac tipograful, o *Liturgie slavo-română*, în a cărei prefață, semnată de însuși mitropolitul în scaun (Teodosie) este clar exprimată ideea unității neamului românesc, prin cuvintele: «Între rumâni ce zicem, cuprindem și pre moldoveni, că tot dintr-o fântână cură»⁹¹.

După doi ani, în 1682 și 1683, făcîndu-se noi pași pentru introducerea limbii poporului în slujba bisericească, din îndemnul și cu cheltuiala a însuși voievodului Șerban Cantacuzino, fiind tiparnic, în 1682, Chiriac ieromonahul și în 1683 Damaschin Gherbest, de sub teascurile acestei tiparnițe, «ce s-au lucrat la svânta metropolie», au apărut o *Evanghelie* (1682)⁹² și un *Apostol* (1683)⁹³ în grai românesc, cu gravuri artistic lucrate, în text și cu «o altă împărțire a cuprinsului necunoscută de vechea noastră carte liturgică», în sensul că pericopele scripturistice sînt așezate, începînd cu cele din Duminica Paștelor și continuă, în ordine, spre cele din vremea Triodului⁹⁴.

După aceasta, timp de cinci ani, — între 13 noiembrie 1683, cînd apare *Apostolul* și 10 noiembrie 1688, cînd a ieșit de sub tipar Biblia —, poate din pricină că parte din personalul ei era ocupat cu tîlcuirea în românește a textului Sf. Scripturi, ori poate chiar și din lipsă de lucrători, — tiparnița Mitropoliei din București n-a mai imprimat nimic. Între timp, foarte probabil pe la sfîrșitul anului 1686 sau începutul celui următor, în fruntea ei a ajuns episcopul *Mitrofan al Hușilor* (1683—1686), «a tot meștersugul tipografiei» cunoscător, care, în toamna anului 1686, din cauza pătrunderii în Moldova a armatelor polone, conduse de regele Ioan Șobieski (1674—1696), și-a părăsit eparhia, venind la București. Aici vlădica Teodosie, desigur, i-a dat în grijă tiparnița Mitropoliei⁹⁵.

90. BRV, IV, p. 25, nr. 29 (dacă nu cumva această filadă, aflată, în 1941, intercalată într-un vechi manuscris de Molitvelnic, n-o fi o fasciculă din Liturgia slavo-română, apărută în aceeași zi de sub teascurile tipografiei Mitropoliei din București). 91. BRV, I, p. 230—238.

92. *Ibidem*, p. 246—251.

93. *Ibidem*, p. 258—262.

94. Tit Sîmedrea, *Tetraevanghelul vîsternicului Matias manuscris din anul 1535*, București, 1934, p. 3—13; același, *Evanghelia, carte liturgică în limba română*, în «Biserica Ortodoxă Română», 76 (1958), nr. 12, p. 1114—1116.

95. Vezi pt. el: I. Bianu, *Mitrofan, episcopul Hușilor și al Buzdului mare tipograf, 1681—1702*, în «Almanahul Graficei Române», Craiova, 1927 p. 44—49; N. Turcu, *Viața și activitatea cultural-tipografică a episcopului Mitrofan al Buzdului*, în «Biserica Ortodoxă Română», 83, 1965, p. 280—286.

Cum, cam în acea vreme lucrările pregătitoare pentru punerea «în tipografie» a întregii Biblii în românește erau aproape gata, precum însuși mărturisește, el, ca meșter tipograf și «îndireptării cuvintelor rumânești ostenitoriu», în noiembrie 1687, a început imprimarea ei. Acest lucru — imprimarea — «săvârșindu-se» în septembrie 1688, ea, *Biblia* a apărut la 10 noiembrie același an⁹⁶, deci «după pristăvirea» lui Șerban Vodă Cantacuzino, întâmplată cu aproape două săptămâni mai devreme, domnind acum Constantin Vodă Brîncoveanu (29 octombrie 1688—24 martie 1714).

Această Biblie, zisă și «Biblia lui Șerban» ori «Biblia de la București», este cea dintâi tipărire completă a acestei cărți în românește — imprimare făcută deci în tiparnița Mitropoliei bucureștene —, și este, totodată, socotită un monument de artă grafică românească și o «nouă treaptă așezată la edificiul dezvoltării limbii noastre literare».

După apariția Bibliiei din 1688, activitatea tipografiei mitropolitane din București, al cărei profil era poate mai mult *cartea de slujbă bisericească*, se mai «potolește». Plecînd de acum și urmărind tipăriturile apărute în capitala țării pînă către anul 1700, în al căror titlu se indică precis imprimeria în care au fost lucrate, de abia dacă vom mai întîlni două sau trei din ele care s-o amintească și pe ea. Acestea sînt: *Mărgăritarele* Sfîntului Ioan Gură de Aur din anul 1719 (= 1690—1691)⁹⁷, *Evangelia greco-română*, din anul 1693⁹⁸ și cu oarecare rezervă, — din pricina apariției în titlu a adjectivului *domnească*, adăugat pe lîngă cuvîntul tipografie —, *Psaltirea* din anul 1694⁹⁹. Cauzele pot fi mai multe: mai întîi plecarea lui Mitrofan de la conducerea ei, căci acesta, la 10 iunie 1691, a fost numit episcop de Buzău și aici a fost ajutat să facă tipografie, dîndu-i-se în acest scop și o parte din tipele folosite la imprimarea Bibliiei din 1688¹⁰⁰. După *Pravoslavnică mărturisire* a lui Petru Movilă, apărută în românește la 3 decembrie 1691¹⁰¹, această nouă tipografie, timp de cîțiva ani și-a pregătit probabil materialul de imprimat — căci n-a mai dat la iveală nimic — și apoi între anii 1697—1698 și 1704 a tipărit mai multe cărți de slujbă, ceea ce a ușurat sarcinile celei a Mitropoliei din București și a făcut-o chiar să nu mai activeze aproape de loc.

La fel s-au petrecut lucrurile și în anii 1705 și 1708, cînd, prin Antim Ivireanu, au luat ființă tipografiile episcopiei din Rîmnic și s-a reînființat cea a fostei mitropolii din Tîrgoviște, care și ele, între anii 1705 și 1715 au imprimat iarăși mai mult cărți de slujbă bisericească, mai cu seamă în românește.

În afară de acestea, la o astfel de situație de «potolire» în ceea ce privește lucrul acestei din urmă tiparnițe, a dus, desigur, și faptul că pe la începutul anului 1690, Constantin Vodă Brîncoveanu a înființat în București o tipografie «Domnească», ce, de bună seamă, a preluat o bună parte din sarcinile de tipar din capitala țării, la care, înainte de

96. BRV, I, p. 281—291.

97. *Ibidem*, p. 315—321.98. *Ibidem*, p. 328—335.99. *Ibidem*, p. 335—337.100. Cf. Barbu Teodorescu, *Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», 77, 1959, nr. 7—10, p. 840.

101. BRV, I, p. 321—324.

octombrie 1961 a fost adus de însuși Vodă Brincoveanu, Antim Ivireanu, în care, mai cu seamă pentru nevoile ortodocșilor de limbă grecească și pentru apărarea credinței lor, s-a tipărit mai mult literatura teologică în această limbă, de la care și prin care s-a trimis sau s-a ajutat la înființarea de imprimerii și prin alte părți, locuite de români, precum și în Siria și Iveria, care mai apoi, la 2 aprilie 1705, și-a întrerupt complet lucrul, reluându-și-l tocmai în anul 1722¹⁰² și despre care unii însă afirmă că ea n-a fost decît «secție pentru imprimarea cărților în limba greacă» a tipografiei mitropoliei din București¹⁰³. Întrucît, precum se va vedea, știri de prin prima jumătate a secolului al XVIII-lea învederează clar că fiecare din aceste două tiparnițe bucureștene — a mitropoliei și cea domnească — era de sine stătătoare, înclin să cred că au mai multă dreptate cei ce susțin că ele au fost distincte și în vremea domniei lui Brincoveanu¹⁰⁴.

De prin anii 1693—1694 imprimeria mitropoliei din București, reducîndu-și sau poate încetîndu-și activitatea, nu-și va fi înstrăinat însă și «strumenturile» tipografice, căci în anul 1715, prin truda ieromonahului *Dionisie Floru* tipograful, ea a dat la lumină, în grecește, mica lucrare de 38 pagini a mitropolitului Antim Ivireanu, intitulată «*Sfătuirii creștine-politice...*»¹⁰⁵.

Cam din acest timp, însă, luînd ființă tiparnițele din mînăstirile *Sfîntul Sava* și *Antim* din București, ea din nou și-a întrerupt lucrul. Și l-a reînceput tocmai în anul 1728, cînd la conducerea ei se afla «cucerinicul între preoți popa *Stoica Iacovici* tipograful» și cînd, prin rîvna lui a apărut o *Liturghie*¹⁰⁶.

După aceasta, timp, de opt ani, deci pînă în 1736, tiparnița mitropolitană din București a funcționat neîntrerupt și, aproape tot numai prin truda acestui destoinic și iscusit meșter, a mai imprimat încă 7—8 cărți de slujbă bisericească.

Din anul 1736, însă, activitatea ei iarăși stagnează. O asemenea stare de nelucrare s-a menținut timp de trei-patru ani, vreme în care o parte din «dichisele, slovele și sculele» ei s-au înstrăinat.

În o astfel de situație agăsit tipografia mitropoliei bucureștene, mitropolit *Neofit Cretanul*, care, la 7 noiembrie 1738, «a luat păstoria scaunului Ungrovlahiei». Acesta, ierarh «vestit prin învățătură» și «chibzuit gospodar», care s-a îngrijit «de înzestrarea bisericilor cu cărți liturgice și a clirosului cu cărți de învățătură nepătată de dogme greșite», chiar din primul an al păstoriei sale a purces la înnoirea și întărirea ei. A încercat să-i readucă la conducere pe preotul tipograf *Stoica Iacovici*, dar acesta — și el vinovat de unele înstrăinări din «dichisele» ei, — refuzînd, la 17 decembrie 1739, i-a «așezat jățar» pe un popa Udrea, a dispus să i se catagrafizeze zestrea, a limpezit raporturile dintre ea și cea a «Școlii Văcăreștilor», tot din București — la care fuseseră duse unele din înstrăinatele sale piese —, în decembrie 1740 a cumpărat «den țara ungurească» hîrtie, teascuri, literă și alte «scute» tipografice

102. Tit Sîmedrea, *Tiparul bucureștean*, p. 23—26.

103. Dan Simonescu, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor*, p. 9; Barbu Teodorescu, *op. cit.*, p. 840.

104. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 26.

105. BRV, I, p. 498—499.

106. BRV, II, p. 35.

noi, și la 3 decembrie 1741 a obținut hrisov de la voievodul Țării Românești, *Mihai Racoviță* (1741—1744), prin care, pe de o parte, se stabilea «că de acum înainte să nu se mai tipărească nici o carte bisericească fără de știrea și blagoslovenia arhiereului locului, după cum au fost și veachiul obicei aci întru această țară», ca oricâte «cărți să vor fi tipărit mai înainte fără de știrea arhiereului și pînă acum nu să vor fi dat, să nu îndrăznească nimenia a le da, pînă cînd le va cerceta arhiereul locului; ș-atunci, după cum va fi cu cale, să se facă» ... și «mai pre scurt nimeni să n-aibă voe, să mai tipărească cărți bisericești fără de numai arhiereul locului, carele are să dea seama pentru turma lui», — deci, în chip oficial, un fel de monopol asupra imprimării cărților bisericești; pentru prima dată în istoria tiparului de la noi —, iar pe de altă parte se poruncește ca «să aibă voe sfinția lui părintele mitropolitul, să cercezeze cu de-amănuntul ca, unde va găsi vreo sculă, au slove, au veri ce dichis, ce au fost de mai înainte vream la tipografia Sfintei Mitropolii, să le ia și să le ducă iar la urma lor, după cum au fost și mai înainte»¹⁰⁷.

Intrarmat cu o asemenea poruncă domnească, mitropolitul Neofit a cercetat, identificat, ridicat — mai ales, la Tipografia «Școlii Văcăreștilor», unde lucra popa Stoica Iacovici tipograful — și adus la locul lor înstrăinatele lucruri ale tiparniței mitropolitane. Totodată a dispus prefacerea, prin turnare, a literei vechi și pentru conducerea ei a chemat de la Rîmnic pe meșterul tipograf *Dimitrie Pandovici*. În sfîrșit, după toate acestea, spre a-i «chezășui ... o statornică și spornică lucrare» la 20 iulie 1742, a obținut de la același voievod muntean, Mihai Racoviță, un nou hrisov, prin care iarăși «s-a recunoscut, repetăm, pentru înțiliiia oară legiuit și formal dreptul Bisericii ... de control asupra editării cărților bisericești..., rămas în picioare pînă în ziua de azi». În același timp, hrisovul hotăra ca «atelierul tipografic și munca din el să se adune la un loc și (locul) să se găsească înăuntrul numitei preasfintei mitropolii a Ungrovlahiei, pentru ca și desăvîrșirea cuvenită locului, cît și cercetarea cărților ce vor urma să fie tipărite, să să poată face laolaltă, ușor și fără oboseală de către sfinția sa și de către cei ce il vor urma» și ca, «chiar și cărțile cîte vor să se tipărească în vreuna din episcopiiile atîr_nătoare de această (mitropolie), dacă din întîmplare ar fi și acolo tipografie, să nu se dea la tipar mai înainte pînă ce venind la vederea arhieriei sale, să aibă o mare limpezime în cugetare și în iscodire și nebănuială»¹⁰⁸, ceea ce, practic, însemna oprirea oricărei alte tipografii — indiferent cui aparținea — de a mai imprima astfel de cărți, fără o prealabilă aprobare.

În același an, 1742, tipografia Sfintei mitropolii din București căreia, pentru preînnoirile ce i se făcuseră, de acum i s-a zis «cea noao», înzestrată cu toate cele necesare și ocrotită printr-o astfel de «pravilă

107. A. Sacerdoșeanu, *Documente de cultură românească veche*, în «Mitropolia Olteniei», 16, 1964, p. 454; Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 89—90.

108. Arhiv. St. Buc., *Mitropolia București*, DXV/1 (copii grecești), Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 82—89.

domnească», a putut porni la lucru¹⁰⁹, dînd la lumină mai întîi un *Catavasier*¹¹⁰.

Noua ei perioadă de lucru a ținut doar pînă în anul 1743, după care a urmat iarăși o pauză de peste trei ani, adică pînă în 1747, cînd la 27 martie, mitropolitul Neofit a așezat și pentru ea o «tocmeală a tipografilor»¹¹¹ și cînd, sub conducerea unui alt tipograf, *Barbu Bucureșteanul*, ea a început din nou a tipări.

În toamna aceluiași an, 1747, la 28 octombrie, mitropolitul Neofit a închiriat tipografia mitropolitană lui *Constantin Boltașu*, starostele de negustori și prim epitrop al mînăstirii Colțea, cu 100 de groși pe luni și cu obligația de a «lucra» Mineiele, ceea ce însă nu s-a putut împlăti¹¹². Învoiala căzînd, ea și-a continuat lucrul și la 30 aprilie 1748 a dat la lumină o *Psaltire*¹¹³.

Șase luni mai apoi, la 6 octombrie 1748, zestrea tiparنیtei Sfintei Mitropolii — pe ce temei, nu se știe, s-a îmbogățit cu cea a Tipografiei Domnești din București, adăpostită pe atunci la mînăstirea Colțea¹¹⁴. După alte șase luni, la 3 aprilie 1749, domnitorul Grigore Ghica (1748—1752) a consfințit și de drept această situație. Căci, printr-un hrisov emis acum, văzînd că «din întimplarea vremilor» tipografia Domnești nu i se mai pune «în tipariu nici un feliu de cărți grecești, care sînt trebuincioase și de folos politiei», a poruncit desființarea ei și a hotărît ca mitropolitul Neofit «să aibă volnicie ... să o rădăce din seama epitropilor (de la mînăstirea Colțea) și să fie în seama și întru stăpînirea Sfintiei sale și oricînd va socoti și va vrea a tipări cărți veri grecești, veri rumânești atît de ceale trebuincioase besearicilor, spre lauda și slavosloviia lui D(u)mn(e)zeu, cît și alte cuvîncioase vivlii... să aibă a tipări făr-de nici o zăticnire orice fealiu de vivlii va vrea să tipărească spre mărirea și lauda lui Dumnezeu și spre învățătura clirosului bisericesc și luminarea norodului»¹¹⁵. În această situație, încă de la finele anului 1748, Tipografia mitropoliei rămăsese singura tiparنیță din București, fiind numită în anul următor, 1749, și «Tipografia dăruită de prea înalțatul și prea evlaviosul domn a toată Țara Românească D. D. Ioan Grigorie Ghica voievod, prea sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei»¹¹⁶. Ea a mai lucrat pînă în octombrie 1750, cînd din nou, foarte probabil din pricina ciumei, care a bîntuit pe atunci în București, și-a oprit lucrul, reluîndu-și-l în anul 1756, cînd de sub teascurile ei a apărut o *Psaltire*¹¹⁷.

Cu mici stagnări, ea și l-a continuat apoi și sub mitropolii Filaret I (1753—1760) și Grigorie II (1760—1787), mai ales. Întreruperi mai însemnate în activitatea ei au fost între anii 1760 și 1764 și 1769 și 1774. Prima a fost probabil pricinuită de vînzarea în cuprinsul mitropoliei a multe din cărțile de slujbă bisericească tipărite pe la alte centre eparhiale, iar a doua, desigur, de războiul ruso-turc de atunci, purtat mai

109. Pentru toate cele săvîrșite la tipografia Mitropoliei din București în vremea păstoriei mitropolitului Neofit Criteanul (1738—1753). v. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, pass. 110. BRV, II, p. 56—57.

111. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 91, anexa IX. 112. *Ibidem*, p. 50—52; 92—95; anexa XIV.

113. BRV, IV, p. 243.

114. Pentru această zestre, v. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 93—95, anexa XV.

115. Arhiv. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești, DXIII/1; DXVI/1* (copie grecească); Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 95—96; anexa XVII. 116. v. BRV, II, p. 111. 117. *Ibidem*, p. 135.

mult pe pământ românesc, în timpul căruia mitropolitul Grigorie a fost în Rusia.

În legătură cu cea dintâi dintre aceste presupuse pricini, voievodul muntean Ștefan Mihai Racoviță (1764—1765), poate la sesizarea vlădicăi Grigorie, la 23 martie 1765, a emis un hrisov, în care, după ce arăta că în București și în eparhia Sfintei Mitropolii, deși există tipografie în care se imprimă cărțile ce trebuiesc pe la biserici, se aduc totuși și se desfac cărți de prin alte părți, ceea ce era «ca să să zăticnească a nu mai lucra tipografia de aici», preciza că nu este trebuință de așa ceva și poruncea ca «acest fel de cărți ce vor veni de la alte tipografii să fie oprite a nu să vinde în toată eparhia părintelui mitropolitului, fără numai să să protimisească a să vinde cărțile ce să tipăresc aici la tipografia Sfintei Mitropolii de tipograful ce după vremi va lucra acest meșterșug cu știrea Prea sfinției sale părintelui mitropolitul țării»¹¹⁸, ceea ce pare că s-a și făcut. Căci după aceasta activitatea tipografiei mitropolitane s-a mai înviorat, păstrându-se în o astfel de stare, pînă în vremea războiului ruso-turc, mai sus amintit, cînd iarăși, precum deja s-a spus, a stagnat.

După încheierea păcii de la Kuciuk-Kainargi (1/12 iulie 1774), tiparnița mitropoliei din București și-a reluat lucrul, ducîndu-și-l, în chip mulțumitor, an de an, — cu excepția anului 1776 cînd vlădica Grigorie II a avut de împlinit cheltuiala tipăririi mineielor în românește, începută, din îndemnul său, în acest an la Rîmnic¹¹⁹ — și a anului 1783 — cînd poate din pricina numeroaselor tipărituri bisericesti rîmnicece ce «înundaseră piața» și a pregătirii controlului tiparului, pe care în anul următor, 1784, domnitorul Mihail Șutu (1783—1786) l-a instituit în țară¹²⁰ nu s-a imprimat nimic la Mitropolie —, pînă la moartea iubitorului de cultură ierarh ungrovlah, aci pomenit, întimplată la 23 septembrie 1787.

Decesul vlădicăi Grigorie II și apoi noul război ruso-turco-austriac, între anii 1787 și 1792, în care și tipografia Sfintei Mitropolii a fost nevoită să-și închidă porțile, precum se plîngea mitropolitul Filaret în anul 1793¹²¹. O astfel de stare a durat pînă în anul 1792, cînd, în ultimul an al păstoriei mitropolitului Cosma (1787—1792), cu «silința, cheltuiala și îndreptarea» vlădicăi Grigorie Sidis, ea a dat la lumină un *Octoih mare*.

Urmasul mitropolitului Cosma, harnicul episcop de Rîmnic, Filaret (1792—1793), deși nu a păstorit decît un singur an, s-a arătat totuși plin de rîvnă față de tiparnița mitropolitană, îngrijindu-se de buna ei stare. Spre a o «întări», pe de o parte, la plecarea din Rîmnic, spune arhim. Chiriac Rîmniceanu, a luat cu sine «toate strumenturile tipografiei sfin-

118. Arhiv. St. Buc., Manuscris nr. 143 (Mitropolia București, nr. 17. Condica cu ordmile ce s-au dat pentru luarea socotelilor diferitelor moșii și pentru scutirea unora de plata embaticurilor), f. 14; T. G. Bulat, *Tipografia Mitropoliei Bucureștilor. în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (1754—1810)*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 87, 1969, nr. 7—8, p. 794—795. 119. Cf. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 799 nr. 26.

120. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, I, București, 1891, p. 400. George Ionescu, *Spicuri din trecutul Tipografiilor românești*, p. 65—66; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 801, nr. 40.

121. Arhiv. St. Buc., Mitropolia București, DXV/1.

«ei episcopii..., pentru trebuința sfintei mitropolii»¹²², pentru imprimăria ei, desigur, iar pe de alta, văzînd că împotriva trudei sale de a îmbunătăți starea acestei binecuvîntate instituții de cultură «stă aducerea și vînzarea cărților din pămînturi străine și mai virtos din țara Transilvaniei care să tipăresc atît la Episcopia uniților, cît și la Sibiu, cu nume de ortodoxie», la 2 martie 1793, a cerut voievodului Alexandru C. Moruzi (1792—1796) ca în cuprinsul mitropoliei, «cu luminată poruncă și domnească hotărîre» să oprească vînzarea a astfel de cărți, căci o asemenea opreliște ar feri pe credincioși de «vre-o sămînță de vre-o smînteață» și, totodată, va face ca tiparnița mitropolitană să «meargă spre sporire»¹²³, ceea ce voievodul a și încuviințat la 2 aprilie același an¹²⁴.

Astfel, prin «silința» acestui inimos ierarh, tipografiei mitropoliei din București, făcîndu-i-se «gătirea ca den început», aceasta a putut deîndată porni la lucru. Lui însă nu i-a fost dat să se bucure de roadele sale, căci în septembrie 1793, s-a retras din scaun. Cu toate acestea, ea a continuat să imprime în aproape tot timpul păsătoriei mitropolitului Dositei Filitti (1793—1810 ; † 1826), urmașul său. A avut doar o întrerupere în anii 1795—1796, cînd domnitorul Alexandru C. Moruzi, mai mult cu sila, a predat mitropoliei o fabrică de hîrtie de pe apa Sabarului și vlădica Dositei a fost împovărat cu achitarea prețului acesteia — circa 32.500 taleri — și cu punerea în rîndulă a gospodăriei ei¹²⁵ și n-a mai putut tipări. La 4 octombrie 1798 s-a statornicit pentru tiparnița un «așezămînt» privind plata «tipografilor lucrători»¹²⁶, iar după anul 1801, poate din pricina multelor cărți apărute la Blaj — ce pătrunseseră dincoace de munți —, căroră, «spre amăgirea proștilor» li se puseseră «porți ca și cînd s-ar fi tipărit la Rîmnic» și împotriva căroră, la 23 septembrie 1804, mitropolitul se plîngea domnitorului Constantin Ipsilanti (1802—1806), cerîndu-i să poruncească oprirea aducerii lor în țară, ceea ce acesta a și făcut la 25 octombrie același an¹²⁷, ea și-a redus simțitor activitatea.

Această lipsă de lucru a tipografiei mitropoliei, a făcut, probabil, pe mitropolitul Dositei Filitti ca în septembrie 1805 s-o închizie, pe timp de trei ani, deci pînă în 1808, mai vechiului ei meșter Stanciu tipograful¹²⁸. Nu se știe precis «care vor fi fost urmările acestei concesiuni», dar din timpul ei nu este atestată decît doar apariția a două cărți : *Ceaslovul*¹²⁹ și *Psaltirea*¹³⁰ din anul 1806.

După trecerea celor trei ani în închiriere, tipografia mitropoliei a mai avut o scurtă plîpîire prin anii 1808—1809, în vremea căreia au

122. C. Erbiceanu, *Scrierea ieroschimonahului arhimandrit Chiriac Romniceanu...*, în «Biserica Ortodoxă Română», 13 (1889—1890), p. 30.

123. Arhiv. St. Buc., Mitropolia București, DXV/1 Manuscris nr. 143, f. 106 ; V. A. Urechia, *Istoria Românilor III (V)*, București, 1898, p. 16—17 ; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 806. 124. V. aci nota 123.

125. Arhiv. St. Buc., Manuscris nr. 158, (*Mitropolia Țării Românești 1797—1800*), f. 6 ; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 809—810. 126. Arhiv. St. Buc., Manuscris nr. 158, f. 85 r.

127. Arhiv. St. Buc., *Mitropolia București*, DXXXII/1.

128. Arhiv. St. Buc., Manuscris nr. 161 (*Mitropolia Țării Românești*), f. 26 ; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 814—815. 129. B.R.V., II, p. 478. 130. B.R.V., IV, p. 278.

apărut doar trei cărți¹³¹, și apoi, se spune într-un act contemporan, ea «s-au părăsit» timp «de vreo zece ani»¹³², deci între 1809 și 1819.

S-ar putea ca ultimii ani din această nouă etapă de întrerupere să se fi datorat și faptului că la 3 noiembrie 1817 domnitorul Ion Gheorghe Caragea (1812—1818) a aprobat ca în casele domnești de la Cișmeaua Mavrogheni din București, dr. Constantin Caracaș, stolnicul Răducanul Clinceanu și slugerul Dumitrache Topliceanu, să înființeze o tipografie, din care urma a «izvorî» și «înmulțirea cărților bisericești»¹³³, ceea ce era contrar unei tradiții ce se formase în această privință și izbea și în drepturile și interesele Sfintei Mitropolii. De aceea, la 29 iulie 1819, mitropolitul Dionisie Lupu (1819—1823) s-a plîns domnitorului Alexandru Șuțu (1818—1821), împotriva unei astfel de încălcări. Cu toată strădania sa însă, de a apăra cu temeuri istorice, dispozițiuni testamentare și vechi lumnate hrisoave domnești privilegiul mitropoliei de a ține numai ea tipografie, de a imprima singură, în orice limbă cărți bisericești și de a le controla¹³⁴, activitatea «noii tipografii» de la Mavrogheni, în ceea ce privește darea la lumină și a astfel de tipărituri nu a fost stăvilită. Din această pricină și desigur că și a evenimentelor anului 1821, în timpul păstoriei vladicăi Dionisie s-a tipărit foarte puțin, iar tiparnița mitropoliei, mărturisirea un contemporan, ajunsese «grajd de cai», iar «slovele tipografice, de bătrîne ce erau se tociseră și se șterseseră»¹³⁵.

Sub noul mitropolit Grigorie Dascălul (1823—1834), ierarh învățat trecut prin școala paisiană, activitatea tipografiei a reînviat. El a înzestrat-o cu toate cele necesare — aducînd, se pare, și «slove de la Rîmnic»¹³⁶ — a repus-o în lucru și pînă în februarie 1829, cînd a plecat în exil, a imprimat un însemnat număr de cărți¹³⁷ între care și un *Noul Testament* în limba bulgară, apărut în anul 1828¹³⁸. În timpul lipsei sale din București, însă, nici ea n-a mai lucrat, căci, pînă acum, pe cît se știe nu se cunoaște nici o tipăritură a ei din acest timp: 10 februarie 1829—22 august 1833.

După ce el, la 22 august 1833, s-a întors în scaun, curînd, — poate chiar la sfîrșitul acestui an sau începutul celui următor —, a mutat-o — tot cu numele de «Tipografia Sfintei Mitropolii» — la *minăstirea Căldărușani*, unde a așezat-o în casele lui Nicolae Bitcoveanu, logofătul mitropoliei, aflate în locul numit *Cocioc* de aici, și unde, după un «nemțean»

131. Este vorba de *Ethologhiul din 1808* (B.R.V., II, p. 530), *Învățătura creștinească și Orinduiala pentru sfințirea bisericii*, din 1809, (B.R.V., III, p. 5, 12—13).

132. Vezi V. Molin, *Hrisovul primei tipografii particulare în Țara Românească*, în «Almanahul Graficeii române», 1924, p. 73.

133. Arhiv. St. Buc., *Mitropolia București*, DXVI 2, 3; V. Molin, *op. cit.*, p. 71—76.

134. Arhiv. St. Buc., *Mitropolia București*, DXVI 5 (orig.); 4 (ciornă).

135. Dr. Bas. Popp, *op. cit.*, p. 64; George Ionescu, *Spicuri...*, p. 78; George Urzică-Ciuj, *Începutul primelor tipografii românești pînă la 1823*, în «Almanahul Graficeii române», Craiova, 1926, p. 189.

136. Așa cum pare a reieși dintr-o «Catagrafie a tipografiei din Sf. Mitropolie» din ian. 1829, în care, între litere, se află și 114. 2 «slovă de la Rîmnic» (v. Arhiv. St. Buc., *Mitropolia București*, DXVII/9).

137. Vezi Constantin N. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlădiei*, Chișinău, 1927, p. 103 ș.u.

138. B.R.V., III, p. 604—605; Pr. Paraschiv Angelescu, *Noul Testament bulgar de la 1828 — O carte apărută cu ajutorul mitropolitului Grigorie Dascălul*, în «Biserica Ortodoxă Română», 52, 1954, nr. 5—6, p. 306—326; Dan Simonescu, *În legătură cu Noul Testament bulgar, tipărit la București, 1828 — Noui contribuțiuni*, în «Raze de lumină» (București), 6, 1954, nr. 4, p. 355—355; Același, *Iarăși despre Noul Testament bulgar, tipărit la București, 1828*, în *Ibidem*, nr. 5, p. 459—460.

Inochentie, din septembrie 1834 înainte a avut ca «director» pe ieromonahul Macarie vestitul dascăl de cîntări psaltice¹³⁹. Șederea ei la Căldărușani a fost de scurtă durată, cițiva ani numai¹⁴⁰ și după dorința mitropolitului Grigorie, decedat la 22 iunie 1834, în anii 1835—1836 a dat la lumină, în românește, o nouă ediție completă a *Vieților Sfinților*.

În afară de aceasta, aci la Căldărușani tipografia Sfintei Mitropolii a mai imprimat numai o singură carte, în anul 1835: *Oglinda omului celui din lăuntru*¹⁴¹ și apoi după isprăvirea tipăririi vieților sfinților, în anul 1836 și-a întrerupt din nou activitatea. Pășea acum în al 159-lea an și în curs de mai bine de un secol și jumătate «îmbogățise literatura noastră cu mulțime de cărți», prin care s-a păstrat «trează limba și cultura pusă în slujba poporului».

Această stare din istoria tiparniței Sfintei Mitropolii s-a prelungit timp de peste 15 ani, adică pînă în vremea mitropolitului Nifon (1850—1875). Acesta, chiar din primul an al păstoriei sale, cercetînd «cu de-amănuntul» bisericile din eparhie, a văzut că sînt lipsite de «cărțile cele mai trebuncioase», deoarece acestea «sînt și scumpe și rare», căci «ne-ailindu-se astăzi într-acest prințipat vre o tipografie bisericească completă», ele se aduc «din alte țări cu prețuri hotărîte după voință».

Spre a se putea «căpui toate bisericile și toată preoțimea cu cărțile trebuncioase și cu prețuri foarte scăzute», el a «chibzuit a întocmi pe lingă Sfinta Mitropolie o tipografie desăvirșită», aducîndu-se de peste hotare toate cele trebuncioase.

Hotărîndu-se pentru un asemenea lucru, mitropolitul Nifon, la 12 martie 1851, s-a adresat domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei (1849—1856), cu rugămîntea de a «lua în deaproape băgare de seamă necuvințele ce izvorăsc din lipsa cărților, greutatea ce întîmpină preoții de a le cumpăra cu prețuri foarte mari și folosul ce va rezulta din nașterea tipografiei Sfintei Mitropolii» și de a «slohozi luminată poruncă de a se da din Casa Centrală suma ... de două mii de galbeni pentru înființarea acestei tipografii chiar din vara aceasta», deci din anul 1851¹⁴². Domnitorul a aprobat cererea¹⁴³ și în lunile ce au urmat tipografia și-a reluat activitatea. La 21 septembrie 1851, mitropolitul Nifon putea deja informa Departamentul Credinței că ea «s-a și înființat»¹⁴⁴ și totodată îi cerea să intervină din nou la domn, spre a-i mai aproba, tot «în chip de împrumutare», ca și mai înainte, 5000 galbeni pentru procurare de hîrtie de tipar¹⁴⁵. I s-au aprobat numai 2000 de galbeni¹⁴⁶.

139. Diaç. Nic. M. Popescu, *Știri noi despre Macarie ieromonahul, dascălul de cîntări și directorul Tipografiei din Mîndștirca Căldărușani*, în «Biserica Ortodoxă Română», 39 (1915—1916), p. 789.

140. Știri în legătură cu funcționarea tipografiei Mitropoliei din București la Mîndștirca Căldărușani. v. la : Arhiv. St. Buc., *Mitropolia București*, DXVII/1, 2, 4, 5 ; 6, 7, 8, 9, 10, 11.

141. Diaç. Nic. M. Popescu, *op. cit.*, p. 789—799.

142. Arhiv. St. Buc., *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Țara Românească*, Dosar nr. 1874/1851 (*Despre înființarea unei tipografii pe seama Sf. Mitropolii*), f. 2 ; Prof. T. G. Bulat, *Tipografia Mitropoliei Bucureștilor între anii 1810—1854*, în «Biserica Ortodoxă Română», 90, 1972, nr. 5—6, p. 585.

143. La 31 martie 1851, Secretariatul Statului arunja Departamentul Credinței că domnitorul Barbu Știrbei a aprobat cererea mitropolitului Nifon. La 3 aprilie același an, Departamentul vestește acest lucru Sf. Mitropolii (v. *Dosar nr. 1874/1851*, f. 4—5). 144. *Vezi Dosar nr. 1874/1851*, f. 6.

145. *Ibidem*, f. 6. La 12 oct. 1851, mitropolitul Nifon a cerut direct de la Vodă Știrbei această sumă și domnitorul, la 28 oct. 1851, a aprobat numai 2000 de galbeni (*Ibidem*, f. 18). 146. *Ibidem*, f. 7—9.

Cu sumele de bani împrumutate de la Stat, Mitropolitul Nifon a cumpărat mașini, teacuri, slovă și hîrtie de la Viena¹⁴⁷. Costul acestora însă a depășit valoarea împrumuturilor — 4000 de galbeni — și atunci el, la 19 februarie 1852, înștiințînd pe domnitor despre toate cele îndeplinite pînă la acea dată în legătură cu tiparnița, mai întîi îi făcea cunoscut că «Tipografia Sfintei Mitropolii acum din nou înființată și întru tot completă, a început cu ajutorul lui Dumnezeu tipărirea cărților bisericești» și apoi îi înșiră unele «cheltuieli neprevăzute», legate de aceasta, și-i cerea a mai porunci să i se «sloboază», iarăși «cu împrumutare» încă 4000 de galbeni, cu care să plătească «polițele»¹⁴⁸. Cu aceeași bunăvoință, Vodă Știrbei, la 29 februarie 1852, a dispus să i se mai împrumute de la Casa Centrală a Statului încă 3000 de galbeni, cu îndatorirea de a fi înapoiată «treptat»¹⁴⁹, în timp de patru ani.

Cu aceasta, tiparnița Sfintei Mitropolii cea numită acum și «Tipografia Nifon», «Tipografia Nifon Mitropolitul», «Tipografia» ori «Imprimeria bisericească a Sfintei Mitropolii»¹⁵⁰, s-a putut pune bine în funcțiune, așa încît cam în acea vreme directorul ei, *Ioan Penescu* a avut curajul să răspîndească în ambele principate române de atunci o înștiințare, prin care vestea tuturor că «în București s-a reînființat o tipografie de cărți bisericești, care va tipări cărțile de ritual și tot felul de cărți bisericești și profane» și că acestea «se vor tipări pe hîrtie foarte bună ... și se vor da pe un preț atît de scăzut, încît nici n-au fost pînă acuma, nici poate fi dintr-altă tipografie, fiindcă singura plăcere ce ocupă sentimentele Prea Sfinției Sale (= mitropolitul Nifon) este ca nici o speculație, în parte folositoare, să nu privească acest așezămînt, afară de aceea cu care să acopere cheltuielile sale»¹⁵¹.

Cu privire la locul unde a fost instalată Tipografia Mitropolitului Nifon, înclin să cred că în primul an al existenței sale ea va fi funcționat în încăperile fostei tiparnițe mitropolitane fixate — așa cum s-a văzut — pe latura vestică a incintei celei de a doua curți a Sfintei Mitropolii, care prin anii 1851—1852 încă nu fusese dărîmată. Între timp, însă, mitropolitul Nifon a pus să se zidească pentru «cea din nou înființată tipografie a sa» o clădire anume, situată «la vale de Sfînta Mitropolie», sub deal, în partea de sud, — unde se află și azi —, ceea ce a făcut, desigur, ca uneori ea să fie numită și «Tipografia de sub mitropolie»¹⁵².

Construcția ei, executată după planurile «arhitectonului minăstiresc», J. Schlatter, s-a făcut, se pare, destul de repede. La 21 aprilie 1852 mitropolitul, amintind domnitorului «neapărata trebuință ce are tipografia Sfintei Mitropolii de o încăpere (sic) potrivită intenselor sale îndeletniciri», îl încunoștința despre întocmirea devizelor și despre

147. Mașinile erau de la Fabrica «Lösser» (v. George Ionescu, *Spicuri...*, p. 83).

148. *Dosar nr. 1874/1851*, f. 11 r-v.

149. *Ibidem*, f. 12. 150. Vezi George Ionescu, *op. cit.*, p. 87.

151. T. P. Păcescu, *Tipografia Cărților Bisericești*, în rev. «Boabe de grâu» (București), 4, 1933, nr. 1: p. 663—664.

152. Arhiv. St. Buc., Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Țara Românească, *Dosar nr. 4477* 1956 (*Delă pentru clădirea încăperilor tipografiei Sf. Mitropolii din București*), f. 27.

adjudecarea deja a lucrării și-l ruga ca, ținându-se seama că noua clădire este «o clădire ce rămâne pe seama Casei Sfintei Mitropolii», — deci nu a Statului —, să «poruncească slobozirea» sumei de 37.550 lei — costul ei — de la Casa Centrală din cap. D. al. art. 6 din «Legiuirea anului 1847, pentru eparhii», spre a se putea pune «de îndată în lucrare începerea clădirii»¹⁵³, ceea ce Vodă Știrbei a aprobat¹⁵⁴. Începute de grabă, după numai trei luni, lucrările au fost, probabil, gata la 1 august 1852. Căci în această zi deasupra ușii de intrare în clădire — ajunsă mai apoi ușă de interior —, s-a așezat o piatră, păstrată aci pînă mai deunăzi, cu următoarea inscripție, în chirilică: «*Tipografia Nifon. Această tipografie s-au zidit din temelie cu binecuvîntarea Prea sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, D. D. Nifon, în al doilea an al arhipăstorii sale; anul 1852; Avgust: 1*»¹⁵⁵. Acest «local» de tipografie, cu unele modificări interioare și adaose făcute în cursul vremii, dăinuiește, tot pe același loc, pînă azi.

Punîndu-se tiparnița în lucru, poate chiar în toamna anului 1851, mitropolitul Nifon, curînd a constatat că ea nu are meșteri pricepuți care să mînuiască mașinile «iuți» și utilajul tehnic adus de la Viena, și atunci, nevoind el a se «sluji de oameni streini și de altă religie în tipărirea cărților bisericești», la 18 ianuarie 1852, s-a adresat starețului Mînăstirii Neamț — și ea, pe atunci un centru tipografic de seamă —, arhimandritul Neonil, cerîndu-i a-l «împrumuta cu unul dintre părinții... cu mai multă știință de meșteșugul mașinii» tipografice¹⁵⁶. Scrisoarea a ajuns însă cu întârziere la destinație și pînă la răspunsul starețului Neonil — întors tocmai la 15 aprilie 1852¹⁵⁷, prin care vestea că trimite la București, în scopul aci arătat, pe un ierodiacon Nazarie, priceput a umbla cu astfel de mașini —, mitropolitul Nifon, «avînd lucru mult la tipografie» a adus de la Viena un «mașinist special»¹⁵⁸, pe *Frantz Göbl*¹⁵⁹. Acesta a fost deci primul ei conducător tehnic, în timp ce în postul de director a funcționat la început Ioan Penescu, cel pomenit mai sus, și ceva mai apoi și arhimandritul *Dionisie Romano*, viitor episcop de Buzău († 1873).

Începînd a lucra, «Tipografia Nifon» de grabă a ajuns la o dezvoltare destul de însemnată, încît mașinile cu care începuse activitatea în 1851 nu mai erau îndestulătoare pentru a face față volumului din ce în ce mai mare al lucrărilor. De aceea, la 4 noiembrie 1852, mitropolitul Nifon a solicitat domnitorului îngăduința de a mai cumpăra o mașină tipografică de la Viena, pe care o va plăti în curs de un an din banii

153. *Ibidem*, f. 3.

154. La 5 mai 1852, Secretariatul Statului arăta Departamentului Credinței că domnitorul Barbu Știrbei a pus pe adresa Mitropolitului Nifon apostila: «Primit» (*Ibidem*, f. 5).

155. T. P. Păcescu, *op. cit.*, p. 655; Dr. C. Chiricescu, *Trei instituții bisericești din România*, în «Biserica Ortodoxă Română», 26 (1902—1903), p. 83; Nicolae Th. Ionnițiu, *Istoria Editurii Românești*, București (1935) p. 181, nr. 1. Prin anii 1951—1952 piatra era dată de la locul ei și se afla pe undeva prin curtea Tipografiei, fără a fi luată în seamă de cineva. Nu știu unde s-ar putea găsi acum.

156. Prof. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 586—587.

157. *Ibidem*, p. 587—588.

158. Acest lucru este arătat într-o scrisoare din 8 mai 1852 a arhim. Dionisie Romano către un monah nemțean, Teofan (*Ibidem*, p. 588).

159. George Ionescu, *Spicuri...*, p. 83.

ce se vor «stringe după Mineiele ce să tipăresc»¹⁶⁰, ceea ce Vodă Știrbei a aprobat la 22 noiembrie 1852¹⁶¹.

Mai devreme, în același an, la 16 martie 1852, mitropolitul ceruse, cu împrumut, de la Minăstirea Neamț 154 de «icoane de tipar» pentru imprimarea Mineielor, care i s-au trimis în ziua de 15 iunie 1852¹⁶².

Înzestrată astfel cu toate cele necesare, reînființata «tipografie bisericească a Sfintei Mitropolii» a pășit la lucru susținut și în timp de peste opt ani — cât a activat în această formă, — după o evaluare a tipografului scriitor, George Ionescu, ea a imprimat 116 cărți¹⁶³, între care aproape toate cele de slujbă bisericească¹⁶⁴; unele din acestea din urmă, aflându-se și azi în folosință pe la parte din bisericile noastre.

Această rodnică activitate a «Tipografiei Sfintei Mitropolii, numită Nifon», — cum i se mai zicea uneori —, a continuat nestingherită pînă prin anul 1859, cînd, în ziua de 26 iunie, nu se cunoaște în ce împrejurări, Camera a decis ca ea să «rămînă pe seama Statului»¹⁶⁵. Suplica de a se modifica o astfel de deciziune și «de-a i se lăsa în dispoziție acea tipografie, spre a-și continua dorința», adresată acestui înalt for legislativ de mitropolitul Nifon, chiar la «finitul sesii», în care ea se luase, a rămas însă «nerezolvată» atunci.

Poate că în urma acestor fapte, Departamentul Credinței, la 25 august 1859, a arătat, în scris, mitropolitului Nifon că, cu prilejul reînființării tipografiei Mitropoliei, Statul a rămas în pagubă cu peste trei sute de mii lei și-i cerea să-i trimită «o socoteală în amănunt de lucrarea așezămîntului (= i.e. tipografiei) ... de la înființarea lui și pînă acum, ca la urmă el (= Departamentul) să chibzuiască ceea ce se va socoti că-i este impus de datoria»¹⁶⁶.

La 25 septembrie 1859, mitropolitul Nifon a înaintat Departamentului darea de seamă solicitată, arătînd că el, cu numerar și cu valoarea cărților bisericești ce a dat acestuia spre a fi împărțite pe la biserici, a restituit Statului mai mulți lei decît primise «cu împrumutare» de la el¹⁶⁷.

În sesiunea Adunării Legislative a Țării Românești din anul următor, 1860, s-a luat în discuție «petiția» mitropolitului Nifon, mai sus amintită. Pe temeiul «raportului» din 24 mai 1860, al uneia din «secsiunile» sale — a șasea¹⁶⁸ —, aceasta, la 16 iunie 1860 «cu majoritate», a decis ca «tipografia să treacă sub administrația Ministerului Cultelor»¹⁶⁹. La 21 iunie 1860, prin «Președintele Consiliului Miniștrilor Țării Românești», Nicolae Golescu, rezultatul votului Camerei a fost adus la cunoștința Ministerului Cultelor¹⁷⁰ și acesta, la 25 iunie 1860, a numit o comisie care să ia în primire, pentru el, tipografia, cu toată zestrea

160. *Dosar nr. 1874/1851*, f. 38.

161. *Ibidem*, p. 42.

162. Prof. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 583–590.

163. George Ionescu, *op. cit.*, p. 84–90.

164. Acestea au fost: Mineiele (1852), Liturgia (1853), Molitfelnicul (1854, 1858), Octoiul (1854), Ceaslovul (1856), Triodul (1856), Evanghelia (1856), Apostolul (1856), Penticostarul (1856), Tipicul bisericesc (1856), Psaltirea (1857), Chiriadromion-ul (1857).

165. Acest lucru reiese dintr-un raport din 24 mai 1850, al Secției a 6-a a Camerei (v. Arhiv. St Buc., Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, *Dosar nr. 2661/1859* (Despre socotelele tipografiei mitropoliei, starea funcționării ei și altă corespondență privitoare la ea), f. 5).

166. *Dosar nr. 2661/1859*, f. 66.

167. *Ibidem*, f. 2–3.

168. *Ibidem*, f. 5, 62.

169. *Ibidem*, f. 4.

170. *Ibidem*.

ei, inclusiv cărțile tipărite și cele în lucru ¹⁷¹. După aceasta, la 28 iunie 1860, a făcut cite un raport către Consiliul de Miniștri ca să emită un jurnal pentru aprobarea celor hotărâte de Cameră ¹⁷² și către Domn, ca să aprobe jurnalul acestuia ¹⁷³.

În aceeași zi: 28 iunie 1860, pe raportul lui C. A. Rosetti, ministrul de Culte, prin care se propunea ca «Tipografia Sfintei Mitropolii numită Nifon» să treacă sub administrarea Departamentului ce el conducea, domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859—1866; † 1873) a pus apostilă «Să confirmă» ¹⁷⁴. Astfel, începînd de acum, respectiv de la 1 iulie 1860 ¹⁷⁵, această instituție de cultură laică și bisericească a fost scoasă de sub îngrijirea și administrarea Mitropoliei și trecută pe «seama Statului», din ale cărui venituri, din această zi urmau a face parte și «foloasele ce (ea) dă».

Săvîrșindu-se aceasta, mitropolitului Nifon, căruia i se aduceau laude pentru «stăruința ce a avut de a se înființa această tipografie», i se da «dreptul a cere de la Minister preferința la imprimarea cărților bisericești ce va găsi că mai sînt încă de lipsă» și «în onoarea» lui, ca fondator, tipografiei să i se «conserve numirea de «Tipografia Nifon» ¹⁷⁶. Materialele și întreg utilajul ei însă, au fost «întrunite» cu cele ale «imprimeriei Statului», formată din vechea tipografie a Colegiului Sfintul Sava și aceea a Comisiunii Centrale de la Focșani ¹⁷⁷ și astfel a luat ființă o singură tiparniță cu «titlul» principal «Tipografia Statului Sf. Sava și Nifon». Ea a fost pusă «sub una și aceeași direcțiune» și găzduită «într-un singur local, cel de la Sfinta Mitropolie» ¹⁷⁸, căruia, în același an, 1860, i s-au făcut reparații și adăugiri ¹⁷⁹.

Noua tiparniță, care a mai fost numită și «Tipografia Națională numită Nifon», «Tipografia Statului, Nifon», «Tipografia Statului sub numele Nifon», «Tipografia Sf. Sava și Nifon» ș.a., a avut la început «administrator provizoriu» pe Ștefan Rasidescu ¹⁸⁰, iar de prin septembrie 1860, «director» pe A. Adamescu, care pînă acum fusese tot director la «Tipografia Sfintul Sava» ¹⁸¹. Ea a funcționat, se pare cu unele greutăți, în «localul» de la Mitropolie pînă către anul 1867, cînd, făcîndu-i-se, probabil, între timp unul nou «comun» ¹⁸², în acesta, — clădit, cum s-a arătat —, pe terenul mitropoliei de către mitropolitul Nifon —, rămas liber, în acest an, 1867, Primăria Capitalei a instalat Școala primară nr. 3 din Culoarea de Albastru, atunci înființată ¹⁸³.

171. *Ibidem*, f. 6. Comisiunea de luare în primire era compusă din Șt. Rasidescu, I. Penescu, Friedrich Ohm și N. Bilciurescu.

172. *Ibidem*, f. 12. «Diurnal-ul» Consiliului de Miniștri se afla în același dosar, f. 19.

173. *Ibidem*, f. 13. 174. *Ibidem*, f. 20.

175. *Ibidem*, f. 83. 176. *Ibidem*, f. 5 r.v., 19.

177. *Ibidem*, f. 74, 126, și George Ionescu, *Spicuri...*, p. 91. Nicolae Th. Ionnițiu, *op. cit.*, p. 180.

178. *Dosar nr. 2661/1859*, f. 126 v. și f. 74.

179. *Dosar nr. 4417/1856*, f. 8, 11, 15, 142; *Dosar nr. 2661/1859*, f. 74, 126; Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, *Dosar nr. 1100/1862* (Proiectul și planul Tipografiei Sfintei Mitropolii din București), pass.

180. *Dosar nr. 2661/1859*, f. 68.

181. *Ibidem*, f. 126.

182. În anul 1862, d.p., directorul tipografiei A. Adamescu, cerea să se facă pentru aceasta «un local comun» nou (*Dosar nr. 1100/1862* pass).

183. Cf. T. P. Păcescu, *op. cit.*, p. 660, 663.

Această situație a durat aproape două decenii, în care timp a început a fi destul de simțită lipsa cărților de slujbă și după anul 1863, — când s-a hotărît introducerea alfabetului latin «în cancelariile oficiale și în cărțile de școală»¹⁸⁴, s-a simțit și nevoia imprimării acestor cărți cu astfel de litere și «într-un text unitar ca limbă»¹⁸⁵. Mitropolia, ne-maiavind, însă, tipografie, nu mai avea nici unde imprima asemenea cărți. Simțind, probabil, acest lucru și din motive ușor de înțeles, în anul 1874, tipograful A. Mănescu din București a solicitat Sfântului Sinod, îngăduința de a tipări el astfel de cărți de slujbă, cu caractere romane¹⁸⁶, dar nu i s-a aprobat acest lucru¹⁸⁷.

În ședința din 14 mai 1874, în care se respingea o asemenea cerere, înaltul nostru for bisericesc decidea «că de vreme ce tipărirea cărților bisericești este o cestiune foarte importantă, trebuie ca Sfântul Sinod să ia inițiativa a se ocupa de această cestiune», iar mitropolitul primat Calinic Miclescu (1875—1886) arăta că s-au «și luat demarșele cunoscute pe lângă onorabilul guvern în privința tipografiei bisericești și că așteaptă rezultatul acestor demerșe»¹⁸⁸.

Așteptarea însă s-a prelungit pînă prin anul 1880, cînd, în ședința Sfântului Sinod, din 4 iunie, la sesizarea mitropolitului Iosif Naniescu (1875—1902) al Moldovei, s-a luat în discuție — avizîndu-se negativ — un apel al unui tipograf străin de neamul nostru, prin care acesta anunța că «a întreprins retipărirea cărților bisericești și anume deocamdată a Mineielor cu oarecare corecțiuni» și cînd s-a votat o propunere, semnată de mitropolitul primat Calinic, de Iosif Naniescu mitropolitul Moldovei și de episcopii Inochentie (1873—1893) al Buzăului și Ghenadie (1876—1893) al Argeșului, prin care se cerea oprirea imprimării de către orîșicine a cărților de slujbă bisericească, fără «autorizațiunea» Sfințului Sinod¹⁸⁹.

În aceeași sesiune însă, în ședința din 27 mai, în legătură cu retipărirea cărților bisericești cu litere străbune, se instituiseră o comisiune care să elaboreze un regulament pentru aceasta¹⁹⁰. Ținînd seama și de un referat-studiu, în care, în final, — în ceea ce ne privește aci —, se cerea «înființarea în Capitala României a unei tipografii pentru editarea treptat a cărților bisericești, — alcătuit de episcopul Melchisedec (1879—1892) al Romanului¹⁹¹ —, aceasta a întocmit un «Proiect de regulament pentru editarea cărților de serviciu divin»¹⁹² care s-a discutat destul de aprins — fiind de față și ministrul Cultelor, istoricul V. A.

184. *Ibidem*, p. 655; V. Molin, *Un secol de la începuturile eliminării chiriliceii din tiparul cărților bisericești*, în «Glasul Bisericii», 27, 1968, nr. 1-2, p. 61-71.

185. Discuții în legătură cu această problemă, au avut loc în ședințele Sf. Sinod din 17 iunie 1878, 20, 26, 27 mai și 2 iunie 1880 (v. *Sumarele ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 5 (1880-1881), p. 235, 40-43, 59). 186. Cererea sa se afla în: Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 63*, f. 41-42.

187. Aceasta s-a făcut în ședința Sf. Sinod din 14 mai 1874, *Ibidem*, f. 39-40. 188. *Ibidem*, 39 v.

189. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 73*, f. 15; *Sumarele ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882, f. 267.

190. *Sumarele ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 5 (1880-1881), p. 242-243.

191. *Dosar nr. 73*, f. 280-281. *Sumarele ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882, p. 301-320.

192. *Dosar nr. 73*, f. 277-281; Rev. «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882, p. 321-325.

Urechia († 1901) —, în ședința Sfântului Sinod din ziua de 11 noiembrie 1880, sub titlul de «Regulament de revizuirea și editarea cărților bisericești române» a fost votat în ședințele acestuia din 22 și 24 noiembrie 1880¹⁹³ și apoi sancționat cu decretul nr. 2162 din 27 august 1881¹⁹⁴, în care, în art. 2, se prevedea înființarea unei tipografii în București, scriindu-se: «Se va înființa în capitala României o tipografie pentru editarea treptată a cărților bisericești, după cum trebuințele Bisericii vor cere. Tipografia să fie înzestrată cu toate cele trebuitoare pentru funcționarea ei. Drept care să se ceară de la guvern mijloacele trebuitoare pentru acest sfârșit. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit primat, președintele Sf. Sinod, consultând oameni experți în arta tipografică, va stabili suma necesară pentru Tipografia bisericească și va face mijlocire la guvern ca acea sumă să se prevadă anume în bugetul statului»¹⁹⁵.

Pe temeiul acestor prevederi «regulamentare», mitropolitul primat Calinic Miclescu, la 25 noiembrie 1880, a cerut Ministerului de Culte să ia «măsurile cuvenite ca în bugetul pe anul viitor să se treacă o sumă suficientă pentru înființarea tipografiei ..., pentru ca astfel să se poată începe editarea cărților bisericești»¹⁹⁶.

Intervenția sa a avut urmări. În bugetul anului 1881, — și, și după aceea, pînă în 1888¹⁹⁷ — s-au prevăzut 15.000 lei «pentru retipărirea cărților bisericești» și în ședința Sfântului Sinod din 26 mai 1881, ministrul V. A. Urechia cerea ca, cu ei să se cumpere o «tipografie anume pentru Biserică»¹⁹⁸, iar în cea de la 13 iunie tot el îndemna înaltul for să numească o «comisiune ... care să fie autorizată» a primi acest fond, «spre a se putea instala și organiza tipografia Sfântului Sinod și a Bisericii Ortodoxe Române, pînă în sesiunea de toamnă»¹⁹⁹. Pe dată, această comisiune, compusă din arhieriei Silvestru Bălănescu Piteșteanu, Inochentie Moisiu Ploieșteanu și arhim. Ghenadie Enăceanu —, a fost numită²⁰⁰ și foarte de grabă a și pornit la lucru.

Tot în acea sesiune a Sfântului Sinod, în ședința din 15 iunie 1881, episcopul Buzăului, Inochentie Chițulescu — cu îngăduința și aprobarea celor în drept — a pus la dispoziția noii tiparnițe, ce se înfiripa, «mai multe rămășițe din fosta tipografie a episcopiei, precum și un număr de aproape 1000 exemplare»²⁰¹ din Biblia imprimată în orașul său de reședință în anii 1856—1857.

193. *Dosar nr. 73*, f. 420—425; *Sumarele Ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882, p. 242—250.

194. v. «Monitorul oficial», nr. 140 din 25 septembrie 1881; Dimitrie C. Ionescu, *Un mic istoric asupra tipografiilor din România*, p. II (1902—1927), Craiova, 1928, p. 47.

195. *Dosar nr. 73*, f. 412; rev. «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882, p. 322; C. St. Bilciurescu, *Almanahul Cultelor pe 1892*, I, București, 1892, p. 63, unde este publicat «Regulamentul de revizuire și editarea cărților bisericești române» în forma rămasă definitivă, după ce el a fost sancționat. Textul integral se află și în Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 73*, f. 412—415.

196. *Dosar nr. 75*; f. 426 (Cu adresa nr. 38/25 nov. 1880).

197. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 74*, f. 450; *Sumarele ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882, p. 416; T. P. Păcescu, *op. cit.*, p. 662; Nicolae Th. Ionnițiu, *op. cit.*, p. 183; Dimitrie C. Ionescu, *op. cit.*, p. 48.

198. *Dosar nr. 74*, f. 33; *Sumarele Ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882,

p. 357. 199. *Ibidem*, f. 378; *Ibidem*, p. 407. 200. *Ibidem*, f. 378 v; 385 r.v.; *Ibidem*.

201. *Sumarele ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882, p. 413.

În acea vară — anul 1881 — «Comisiunea însărcinată cu instalarea noii tipografii a Sfântului Sinod ce se înființează pentru editarea cărților bisericești» a activat intens. A adus de la Buzău materialul tipografic donat de episcopie — între care și două prese cu braț (teascuri)²⁰² și aproape 1500 kg «literă chirilică și romană», diferită; în parte uzată²⁰³, — din care slovele mari ornate pentru început de capitol, se mai păstrează și azi —, a ridicat bani de la minister și cu ei a cumpărat de la Viena o «mașină accelerată tipografică «Augsburg nr. 5» și literă nouă «latină», a confecționat «regale» și alt mobilier și a făcut reparații la «local», cheltuind peste tot 14345 lei²⁰⁴.

În privința localului, «la început a fost vorba» să se dea pentru noua tipografie Școală primară de la Antim. Clădirea acesteia însă fiind improprie pentru așa ceva²⁰⁵, Sfântul Sinod a făcut mijlocirile necesare și pînă la urmă s-a «cedat» Bisericii, cum era și firesc «localul vechii tipografii înființată de răposatul Mitropolit Nifon, care posedă toate încăperile necesare pentru funcționarea ei»²⁰⁶. Cum se știe, acesta fusese ridicat pe vatra Sfintei Mitropolii, în str. Principatele Unite nr. 34, și din anul 1867 se afla în folosința Școlii primare nr. 3 din Culoarea de Albastru. Întors din nou la Biserică, el a fost reparat și «adaptat tipografiei, rămînînd cu aceeași înfățișare de atunci pînă astăzi»²⁰⁷ și în încăperile lui s-au instalat și montat mașinile și celălalt utilaj tipografic, ce se procuraseră pentru reinviata tiparniță bisericească din București.

Ministerul Cultelor a convenit la aceasta și în martie 1884 consimțămîntul său a fost ratificat de Consiliul de Miniștri care l-a «autorizat a comunica Sfântului Sinod că pe cît timp în acest local va funcționa tipografia, Statul nu va aduce nici o jignire, ci va lăsa, ca și pînă acum, casa în deplină-i dispunere», ceea ce el, Ministerul a făcut cu adresa nr. 3194 din 29 martie 1884²⁰⁸.

Astfel, prin truda și rîvna Comisiei sinodale pentru înființarea Tipografiei Cărților Bisericești, pe la începutul lunii noiembrie din anul 1881, aceasta era «aproape pe deplin» instalată și organizată, încît la 5 noiembrie același an, cînd se deschidea sesiunea de toamnă a Sfântului Sinod, primatul Calinic Miclescu putea vesti celorlalți ierarhi din acest înalt for, că: «Tipografia bisericească, atît de mult dorită de toți membrii Sfântului Sinod, este aproape pe deplin a fi instalată», că «după stăruința noastră, onor primărie a reînăpăoiat mitropoliei noastre casele ce erau

202. În anul 1897 la cererea ierom. Ghedeon din Schitul român Prodromul de la Muntele Athos, una din aceste prese a fost dată acestui schit (v. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 102*, f. 351—352; 370—371; 561; *Ședința Sf. Sinod din 19 mai 1897*). În drum spre schit însă, în Constantinopol, ea i-a fost confiscată de autoritățile otomane pe motiv că «un monah n-are ce face cu asemenea presă!» Cealaltă presă de la Buzău, mai apoi, a fost vîndută de tipografie, ca «fier vechi» (v. T. P. Păcescu *op. cit.*, p. 660).

203. O listă a obiectelor și materialelor tipografice aduse de la Buzău, se află în Arhiva Sf. Sinod *Dosar nr. 75*, f. 71—72.

204. Dosarul cu toate contractele, angajările și actele justificative, privind «cheltuielile efectuate cu Instalarea Tipografiei Sfântului Sinod», acum în anul 1881, se păstrează în Arhiv. Sf. Sinod *Dosar nr. 74*, f. 148—198; v. aci și ff. 618—619.

205. T. P. Păcescu, *op. cit.*, p. 660.

206. *Dosar nr. 74*, f. 618.

207. T. P. Păcescu, *op. cit.*, p. 660.

208. Comunicarea Ministerului de Culte s-a adus în Sinod în ședința din 14 mai 1884 (v. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 77*, f. 9v-10. Tot aici, la f. 13 se află adresa Ministerului nr. 3194 din 29 martie 1884).

anume cu această destinațiune» și că «Comisiunea aleasă de Sfântul Sinod a și procurat din străinătate litera trebuitoare pentru a se putea începe, de-o-camdată, cu editarea ziarului ecleziastic, comandind, și o mașină nouă, care este aproape a sosi»²⁰⁹.

În ultimele două luni ale aceluiași an, 1881, s-au pus în rînduială toate cele ce mai erau de lipsă și apoi duminică 17 ianuarie 1882, reînviata tipografie a Mitropoliei din București, numită de acum «Tipografia Cărților Bisericești» a fost inaugurată, fiind de față cei trei membri ai Comisiunii, personalul tipografic, în frunte cu dirigintele lor, Mircea Ionescu, și doar cîteva «persoane asistente». În actul de inaugurare, printre altele, se spuneau și următoarele :

«Ne-am întrunit în localul Tipografiei, situat în strada Principatele Unite nr. 34, din culoarea Albastră, București, unde imediat, după săvîrșirea actului divin al sfințirii sfintei ape, prin care ne-a invocat darul Sfîntului Spirit, pentru protejerea și prosperarea acestui stabiliment, eminentamente bisericesc și național, s-a procedat la tragerea primei coale imprimate din jurnalul «Biserica Ortodoxă Română», anul al VI-lea (1882)»²¹⁰.

Așa s-a redeschis acest așezămînt de cultură bisericească și românească, ce avea să lucreze «sub autoritatea morală și controlul întregii Biserici reprezentată prin Sfîntul Sinod» și în care de la început și pînă acum, toate cărțile de slujbă s-au tipărit numai cu litere latine.

Prima sa tipăritură, precum reiese și din actul de inaugurare, a fost întîia coală din anul al VI-lea, pe ianuarie 1882, al revistei «Biserica Ortodoxă Română», după care s-a pus în lucru *Orologiul Mare*, isprăvit tocmai în 1887.

În ședința Sfîntului Sinod din 28 mai 1882 s-a ales și numit și primul ei director, în persoana eruditului arhimandrit *Ghenadie Enăceanu*, viitor episcop de Rîmnic († 1898)²¹¹, căruia pînă la legea din anul 1925, în acest post i-au urmat, în ordine, următorii : *Constantin Erbiceanu* (1886—1895), arhiereul *Valerian Rîmniceanu* (1895—1897), *Constantin Chiricescu* (1897—1906), arhiereul *Meletie Dobrescu* (1906—1919) și Teodor P. Păcescu (1919—1927)²¹². Toți aceștia, cu ajutorul Statului și al Bisericii, s-au îngrijit de bunăstarea acestei vetre de cultură și au căutat ca ea să răspundă întru totul speranțelor ce se puseseră într-însa.

Chiar în toamna anului 1882 arhim. Ghenadie Enăceanu făcea demersuri pentru procurarea de noi mașini și materiale tipografice, necesare imprimării cărților bisericești și cerea Sfîntului Sinod să-i îngăduie a face unele îmbunătățiri localului ; strădanii continuate și în anii 1883 și 1884.

209. *Dosar nr. 74*, f. 450 ; *Sumarele ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882, p. 415 ; v. și rev. «Biserica Ortodoxă Română», 5 (1880—1881), p. 829.

210. Rev. «Biserica Ortodoxă Română», 6, 1882, p. 65—64 ; T. P. Păcescu, *Tipografia Cărților Bisericești*, p. 661 ; Dr. C. Chiricescu, *op. cit.*, p. 85—84.

211. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 75*, f. 46 ; *Sumarele ședințelor Sf. Sinod*, în «Biserica Ortodoxă Română», 7, 1883, p. 487.

212. După : dr. Constantin Chiricescu, *Trei înștituții bisericești din România*, p. 85—86 ; T. P. Păcescu, *op. cit.*, p. 672—673. Dimitrie C. Ionescu, *Un mic istoric...*, p. 48.

În anul 1895 pe lângă tipografie s-a înființat un atelier de litografie pentru imprimarea, mai ales, a icoanelor, în anul 1897 Sfântul Sinod a întocmit pentru ea un «Regulament interior»²¹³, iar în anul 1902, pe teren tot din vatra Mitropoliei, s-a construit o magazie pentru depozitul de cărți și librărie. După primul război mondial s-a proiectat adăugarea unui etaj la vechiul ei local în timp ce patriarhul Miron Cristea († 1939) se gîdea la mărirea lui, spre a putea adăposti, pe lângă tipografie, Institutul biblic și «administrația și redacția revistei oficiale a Sfântului Sinod «Biserica Ortodoxă Română», toate trei «întocmiri și așezăminte centrale ale aceleiași Biserici cu strînsă și reciprocă legătură organică»²¹⁴. Vremurile neprielnice însă au împiedicat îndeplinirea a astfel de proiecte.

Dar întrucît vechiul local, cu toate adaosele făcute între timp, ajunsese neîncăpător pentru volumul de lucrări al tipografiei, între anii 1955 și 1958, s-au făcut amenajări corespunzătoare vechilor clădiri. S-a unit «încăperea» de la mitropolitul Nifon din 1852 cu magazia din 1902, lărgindu-se astfel sala mașinilor, s-a ridicat un etaj peste prima din aceste clădiri, s-au construit noi încăperi în partea de apus, s-a zidit un garaj cu magazie, s-a introdus peste tot încălzire centrală și s-au înzestrat toate atelierile cu moderne mașini tipografice²¹⁵.

Și pentru că înșirarăm aici o seamă de îmbunătățiri făcute localului tipografiei, în legătură cu activitatea ei vom mai aminti că prin anii 1951—1952 ea a înființat, în București, o secție de Litografie, pentru imprimarea, mai ales, a icoanelor că pentru acestea, în ultimul timp s-au realizat modele în stil neo-bizantin — care, în curînd, vor fi date în lucru — și că în legătură cu această secție funcționează două ateliere de înrămat icoane la Mînaștirile Ciorogîrla și Ghighiu.

Între anii 1881 și 1888, cînd tipografia a fost întreținută de Stat²¹⁶, din punct de vedere administrativ și de control, potrivit prevederilor art. 7 din Regulamentul pentru revizuirea și editarea cărților bisericești române, modificat mai apoi, ea a depins de Sfântul Sinod și de Ministerul de Culte. După aceasta, reușind a avea «mijloacele sale proprii de întreținere», în conformitate cu dispozițiunile art. 9 din același Regulament, a rămas «numai sub controlul Sfîntului Sinod». O astfel de situație a durat pînă în anul 1902, cînd luînd ființă Casa Bisericii, ea a trecut în administrarea acesteia, care a socotit-o «proprietate» a sa²¹⁷ și care, de la 1 aprilie 1906, a înscris în bugetul său și veniturile și cheltuielile ei. «Regimul» acesta s-a prelungit pînă în anul 1920, cînd, creîndu-se Ministerul Cultelor și Artelor, «administrația Tipografiei Cărților Bisericești s-a încadrat prin regulamentul de funcționare al acestuia printru direcțiile lui»²¹⁸; el numindu-i și personalul.

213. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 102*, f. 406 a.b.

214. T. P. Păcescu, *op. cit.*, p. 660—661.

215. Știrile privind îmbunătățirile făcute în acest timp localului Tipografiei sînt luate din textul plăcii comemorative din anul 1958.

216. Dr. Const. Chiricescu, *op. cit.*, p. 84—85; T. P. Păcescu, *op. cit.*, p. 662; Nicolae Th. Ionnițiu, *op. cit.*, p. 183; Dimitrie C. Ionescu, *op. cit.*, p. 48.

217. Art. 82, lit. j, din titlul IV, Administrațiunea specială a Casei Bisericii — al Legii organizării centrale a Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor, cum și al celorlalte administrațiuni dependente de el, din anul 1906, în Chiru C. Costescu, *Colecțiune de legi, regulamente, acte, decizii, circularii*, I, București, 1916, p. 124.

218. T. P. Păcescu, *op. cit.*, p. 671.

În această perioadă, în anul 1923, din îndemnul și stăruința patriarhului Miron s-a înființat în *Minăstirea Cernica* de lângă București o tipografie drept filială a Tipografiei Cărților Bisericești care folosea ca mină de lucru și pe unii din viețuitorii acestui sfânt lăcaș și ceva mai târziu și pe unii din elevii-călugări de la Seminarul monahal înființat acolo, în care s-au imprimat în bune condiții, și câteva cărți de slujbă bisericească și care și-a prelungit existența pînă în vara anului 1941.

În anul 1925 s-a votat Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române. Prin efectul lor, Tipografia Cărților Bisericești, ca orice bun bisericesc administrat pînă atunci de Ministerul Cultelor, a trecut în stăpînire și administrarea Bisericii. Potrivit prevederilor art. 24, lit. j. din Statut, din anul 1927, cînd aceasta s-a pus în aplicare, ea a fost predată Eforiei Bisericii Ortodoxe Române, organul executiv al Consiliului Central Bisericesc în privința afacerilor economice și financiare, căci aci se arată că în «sfera de activitate» a acesteia, intra și obligația de «a întreține și administra, în înțelegere cu Sfintul Sinod o tipografie a Cărților Bisericești»²¹⁹. Acest lucru este și mai clar exprimat în art. 6 din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Eforiei Bisericii Ortodoxe Române din 3 februarie 1927, unde, sub lit. f. se spune că Eforia administrează «după ordinele și dispozițiunile Consiliului Central Bisericesc, în înțelegere cu Sfintul Sinod, Tipografia Cărților Bisericești din București, căreia i se va atașa un atelier de legătorie, un atelier de veșminte preoțești, vase sfinte și ornate bisericești, atelier de pictură bisericească etc.», care, toate laolaltă «vor fi administrate după un regulament special întocmit de Consiliul Central Bisericesc (lit. g)²²⁰; despre care regulament însă, n-am putut afla dacă s-a întocmit și aprobat cîndva.

Sub acest nou «regim» Tipografia Cărților Bisericești a stat pînă la 25 octombrie 1941, cînd în ședința sa din această zi, Sfintul Sinod a hotărît ca ea «să treacă de îndată asupra Institutului Biblic și de Misiune»²²¹.

După aceasta, la începutul anului 1949, odată cu punerea în aplicare a noului Statut pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ea a și fost cu totul încadrată în acest Institut, — și el reorganizat (art. 162, al. 2)²²² fiind socotită o «parte integrantă» a lui²²³. Cu acest prilej și-a schimbat iarăși numele, chemîndu-se: Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, așa cum se intitulează și azi.

Din anul 1882 și pînă acum, deci de aproape o sută de ani, Tipografia Cărților Bisericești, — azi Tipografia Institutului Biblic și de Misiune

219. Vezi Chiru C. Costescu, și Pr. Eugen Bărbulescu, *Colecțiunea de legiuiri bisericești și școlure adnotate*, III, București, 1931, p. 54.

220. *Ibidem*, p. 210 v. și art. 12. titlul C, lit. n din Regulamentul pentru funcționarea Consiliului Central bisericesc din 4 martie 1930, unde se spune că acesta «în înțelegere cu Sf. Sinod hotărăște modul de administrare prin Eforie a Tipografiei Cărților Bisericești din București» (*Ibidem*, p. 238).

221. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 536*, f. 19; *Dosar nr. 588*, f. 10; *Sumarul ședințelor Sf. Sinod*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», 59, 1941, p. 40.

222. Vezi *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române sub Înalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian, 1948—1953*, București, 1953, p. 42.

223. Vezi art. 181 din Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor Patriarhului și pentru funcționarea organelor centrale... din Patriarhia Ortodoxă Română, în *Ibidem*, p. 222.

Ortodoxă —, continuatoarea a de trei ori secularei tiparnițe a Mitropoliei din București, a lucrat neîncetat, dînd la lumină, în acest răstimp de 96 de ani, în care multă vreme, din punct de vedere tehnic, a fost condusă de un iscusit, ingenios și talentat meșter tipograf, *Zamfir Ionescu*, peste 150 de ediții, a tuturor cărților de slujbă bisericească; toate, repetăm, cu litere romane, ceea ce a făcut ca, treptat, să fie înlocuite de prin biserici vechile tipărituri cu slove chirilice. În afară de acestea, de sub teascurile ei au ieșit și multe alte cărți de rugăciuni, de învățătură creștinească, de zidire sufletească, de literatură bisericească, de psaltichie — era singura tiparniță din țară cu matrițe și caractere psaltice —, manuale didactice precum și reviste, icoane imprimare și, mai presus de toate, socotind și ediția din 1688, și cinci ediții ale textului integral al Bibliei în românește: cele din anii 1688, 1914, 1936, 1944, 1968 și 1975.

Adăugind la acestea și cele «peste trei sute de cărți»²²⁴, imprimate de Tipografie mitropoliei din București în fazele ei de lucru anterioare anului 1882, reiese că ea a desfășurat o rodnică activitate, sporind neconținut tezaurul de cultură și de hrană sufletească al Ortodoxiei românești și, totodată, contribuind din plin la treaza păstrare și răspîndire a limbii străbune și a felurite cunoștințe și învățături în sinul poporului nostru.

Din anul 1949, fosta tiparniță a Mitropoliei din București, — sub un nou nume —, face «parte integrantă» din *Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române*. Dar ce este acest Institut? După art. 159 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii noastre el este o «instituție anexă» a Bisericii Ortodoxe Române, care «funcționează cu patrimoniu distinct, pe lingă Patriarhia Română» și care a luat ființă în următoarele împrejurări:

După unificarea politică a tuturor românilor, realizată cu șaiszeci de ani în urmă «cu armele materiale», în chip firesc «urma să se facă și unificarea sufletească... cu ajutorul mijloacelor sufletești spirituale corespunzătoare». De aceea după ajungerea sa, la 31 decembrie 1919, la cîrma întregii Biserici Ortodoxe Române, pentru mitropolitul primat Miron Cristea, una dintre «primele și cele mai esențiale preocupări» a fost «aflarea mijloacelor și crearea instituțiilor corespunzătoare prin care să se poată realiza unificarea sufletască desăvîrșită a tuturor ortodocșilor români»²²⁵. Chiar de la începutul păstoriei sale la București, viitorul prim patriarh al României, constatînd că «educația religioasă» a credincioșilor «lasă mult de dorit» și socotind că «adevărurile neîntrecute ale Evangheliei lui Hristos trebuie să intre în sufletele lor», la 24 martie 1920 — deci la mai puțin de trei luni de la înscăunare —, ca din partea Mitropoliei Ungrovlahiei, a cerut Sfîntului Sinod să «constate necesitatea urgentă a înființării unui Institut Biblic românesc» să «decreteze, în principiu, întemeierea lui» și să «numească o comisiune cu membri atît din sinul său» cît și din afară, care să studieze și să statornicească modalitățile și lucrurile pregătitoare creării lui. Acest institut, care trebuia în-

224. Barbu Teodorescu, *Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei*, p. 839.

225. Pr. dr. A. Crăciunescu, *Activitatea cultural-misionară în Patriarhia Română* (Raport general pe anii 1935--1938), București, 1939, p. 110 (în Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 503*, f. 101 v.).

ființat «fără întârziere», avea să stea «în legătură armonică... cu Sfântul Sinod arhieresc», să înlesnească tuturor credincioșilor Bisericii străbune procurarea Sfintei Scripturi «pe un preț mic», să tipărească lucrări într-o frumoasă limbă românească, să «ede» o întreagă bibliotecă de cărți religioase, să formeze misiuni ș.a.²²⁶.

În ziua de 14 mai 1920, Sfântul Sinod a trimis această propunere unei comisii «formată ad-hoc»²²⁷ și apoi cu referatul acesteia, — întocmit de episcopul Vartolomeu al Rîmnicului²²⁸ —, la 26 mai, același an, a discutat-o în plenul său și, «deliberînd», a admis în unanimitate «aprobarea» în principiu a înființării «unui Institut biblic Ortodox în România întregită», după propunerea făcută de mitropolitul primat, a ales pe episcopul Nicodim al Hușilor — viitor patriarh — ca delegat al Sfântului Sinod care «împreună cu persoanele propuse și admise» să facă «pregătirile necesare pentru înființarea lui» și a întocmit o primă listă cu astfel de persoane menite a lucra în acest scop²²⁹.

De îndată s-a și început a se activa în acest sens. În anul 1921 pentru nevoile legate de înființarea Institutului, s-a constituit o comisiune sinodală alcătuită din mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului și episcopii Nicodim al Hușilor, Vartolomeu al Rîmnicului și Visarion al Argeșului²³⁰, pentru creșterea fondurilor sale, provenite și din «sprijinul efectiv al statului», preoțimea ortodoxă română, începînd cu cea din Arhiepiscopia Bucureștilor, a oferit «leafa» ei pe o zi²³¹, lucru ce apoi s-a mai urmat cîtiva ani²³², iar pentru înființarea și organizarea lui s-a început redactarea unui Statut și a unui Regulament²³³. Între timp s-a și întocmit un proiect de un asemenea Statut, care, după ce a fost cercetat de persoane competente, în ziua de 9/22 iunie 1922, cu un referat aparte al episcopului Vartolomeu de Rîmnic, a fost supus examinării și aprobării Sfântului Sinod, care, în aceeași zi, l-a și «votat»²³⁴. După unii această zi marchează chiar începutul ființării acestei «fericite creații» a Bisericii noastre.

Statutul, constînd din 26 articole, concepea Institutul biblic, ca un așezămînt «de editură și de colportaj» pentru «scrieri și tipărituri de cuprins religios-moral» cu numele de «Institutul Biblic al Bisericii Ortodoxe Române», cu sediul central în Capitală, deci în București și cu autoritate «pentru întregul teritoriu al țării» (art. 1). El avea să funcționeze «sub direcțiunea Sfântului Sinod și sub controlul organelor bisericești competente, fiind condus la sediul central de un comitet de administrație și de un comitet de editură (art. 2) cu membri numiți de Sfântul Sinod pe cinci ani (art. 3-4).

226. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 152*, f. 1—2. Vezi și Miron Cristea, *Propunerea către Sfântul Sinod pentru înființarea unui Institut Biblic românesc*, București, 1920, p. 4—6.

227. *Dosar nr. 152*, f. 1 (apostila de pe adresă). 228. *Ibidem*, f. 3—4.

229. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 150*, f. 267—281, 292, 308 (cu toată discuția din Sf. Sinod). Vezi și *Dosar nr. 152*, f. 159; vezi și Miron Cristea, *op. cit.*, p. 10—12.

230. *Dosar nr. 152*, f. 59—95. 231. *Ibidem*, f. 56—58 și pass.

232. Cf. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 168*, f. 143 v. 233. Cf. *Dosar nr. 1352*, f. 60 și pass.

234. Vezi Statutul «Institutului Biblic» al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1922 (în *Dosar nr. 152*, f. 257).

Sarcina lui editorială, respectiv a Comitetului său central de editură, între altele, era «cercetarea, referirea și aprobarea... manuscriselor și traducerilor» trimise spre imprimare, precum și «publicarea» a «cît mai multe lucrări de cuprins religios moral» (art. 10), avînd însă a tipări «în primul rînd Noul Testament, Sfînta Scriptură întregă, cărți și broșuri de conținut religios moral», iar «în al doilea rînd literatura patristică în traducere românească, cărți de ritual, scrieri teologice cu încuviințarea Sf. Sinod pentru acestea din urmă» (art. 14) ²³⁵.

Aceste din urmă sarcini au fost prevăzute și în Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din anul 1925, în care, în art. 3, înscrîndu-se «atribuțiunile Sfîntului Sinod», sub lit. f, se prevedea că are și îndatorirea de a «înfîința, conduce și susține, cu ajutorul tuturor organelor Bisericii, un «Institut biblic și de misiune» pentru traducerea, editarea și răspîndirea Sfîntei Scripturi, atît pentru uzul clerului, cît și al credincioșilor, de asemenea a iniția și supraveghea redactarea și răspîndirea a tot felul de cărți pentru întărirea religiosității și moralității credincioșilor» ²³⁶.

După votarea Statutului Institutului Biblic, Sfîntul Sinod, în ședința sa din 28 noiembrie/11 decembrie 1922 a numit pe membrii celor două comitete ale sale și, din partea sa, a rînduit în fruntea lui pe episcopul *Nicodim de Huși* ²³⁷, care însă la 20 iulie 1923 s-a retras ²³⁸, luîndu-i locul, la 16 noiembrie același an, arhiepiscopul *Teofil Rîmniceanu* († 1926) ²³⁹. În această urmă zi, 16 noiembrie 1923, înaltul for a votat și un proiect de lege pentru recunoașterea Institutului «ca persoană morală și juridică» ²⁴⁰ ceea ce însă nu s-a obținut și de la cei în drept ²⁴¹, și odată cu aceasta și-a dat consimțămîntul, desigur, pentru crearea, în editura lui, a unei colecții intitulată: «Biblioteca Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române», în care au apărut mai multe broșuri de conținut religios-moral ²⁴².

Arhiepiscopul *Teofil Mihăilescu Rîmniceanu* a condus Institutul Biblic pînă la moartea sa, împlinită la 21 iunie 1926 ²⁴³. În locul său, Sfîntul Sinod, chiar în aceeași lună, iunie 1926, a delegat la conducerea lui, ca «director general», — pare-se numai pentru trei ani —, pe arhiepiscopul, mai apoi episcopul și mitropolitul *Tit Sîmedrea* († 9 dec. 1971), pe atunci vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ²⁴⁴. Acesta, deși în februarie 1928, din pricina multelor sarcini, ce, ca vicar, avea de îndeplinit, ceruse a fi «considerat demisionat din acest post», a rămas totuși — cu destul de remarcabile rezultate — la cîrma Institutului pînă la expirarea celor trei ani, pe cît fusese delegat, adică pînă în anul 1929. În acest an, la 24 mai,

235. *Ibidem*, p. 6—11 ; *Ibidem*, f. 211v—214.

236. Vezi Chiru C. Costescu, și Pr. Eugen Bărbulescu, *op. cit.*, p. 48.

237. *Dosar nr. 152*, f. 227—228, 234. 238. Vezi *Ibidem*, f. 369.

239. *Ibidem*, f. 367—368 ; *Dosar nr. 168*, f. 139.

240. *Ibidem*, f. 375—376 ; v. și ff. 320, 323—324 și *Dosar nr. 168*, f. 74 v.

241. Cf. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 573*, f. 8 v.

242. Prima dintre acestea, intitulată «Lazăr diacul. O întîmplare adevărată», de pr. Dr. *Sebastian Stanca*, a apărut chiar în anul 1925. 243. v. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 208*, f. 25.

244. La 16 nov. 1926 arhiepiscopul *Tit Sîmedrea* semna corespondența Institutului ca «Director general» (v. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 191*, f. 87 v.).

arăta Sfintului Sinod că delegația ce avea aci i s-a sfârșit și-l ruga «să dispună». În ședința din 31 mai 1929, înaltul for bisericesc a hotărît ca el să «conducă și mai departe Institutul Biblic» pînă ce Comisia sinodală pentru Institut, Revistă și Tipografie, — formată în acel timp din episcopii Ghenadie Niculescu, Justinian Teculescu și Ioan Stroia —, «va întocmi noul său regulament și i-l va prezenta spre aprobare». Totodată îl ruga să participe și el la lucrările de elaborare a acestui regulament.

Poate că vlădica Tit Sîmedrea n-a fost pe deplin satisfăcut de această hotărîre a Sfintului Sinod, și, la 4 octombrie 1929, a cerut din nou să fie «definitiv dispensat» de delegația în cauză, căci este peste măsură de ocupat. Promitea însă că va «rămîne la dispoziția Sf. Sinod cu tot concursul său, de va fi nevoie, pentru reorganizarea Institutului»²⁴⁵.

Nu cunosc rezultatul acestei cereri, dar probabil el a rămas totuși la conducere pînă la începutul anului 1930, cînd, precum se va vedea îndată, Institutului Biblic i se va crea o altă situație administrativă.

Precum reiese din cele aci arătate, în timp ce viitorul mitropolit Tit, — ca «director delegat» —, conducea încă Institutul, mai precis de pe la începutul anului 1929, în Sfîntul Sinod s-a vorbit de o reorganizare a lui, de revizuirea Statutului său din anul 1922 și de întocmirea unui nou regulament²⁴⁶, pentru care, în anul următor, 1930, s-a și alcătuit un proiect²⁴⁷ —, fără a se și aproba însă²⁴⁸.

În afară de aceasta, în ședințele Sf. Sinod din 13 decembrie același an, 1929, și 6 iunie 1930, s-a hotărît mai întii ca, cu începere de la 1 ianuarie 1930 «toate fondurile lui», ale Institutului, să treacă în «administrarea Consiliului Central Bisericesc, organul executiv al Sfîntului Sinod»²⁴⁹ și apoi ca din iunie 1930 să urmeze aceeași cale și atribuțiunile Comitetului său de editură²⁵⁰, ceea ce s-a și îndeplinit.

Această nouă situație care, se afirmă, n-a fost din cele mai satisfăcătoare, a durat pînă în anul 1940, cînd iarăși Sfîntul Sinod, invocînd prevederile art. 3 din Statutul legii de organizare a Bisericii Ortodoxe Române din 1925, în ședința sa din 13 iunie, a hotărît ca Institutul Biblic să treacă sub îngrijirea sa, ca «singurul în drept să înființeze, să conducă și să susțină un astfel de așezămînt», lăsînd însă, în continuare, partea lui administrativă la Consiliul Central Bisericesc.

Cu acest prilej s-a pășit și la o reorganizare și împlinire a lui. La 13 noiembrie 1940 i-a fost așezat la conducere arhiereul Eugeniu Laiu Suceveanul²⁵¹, în aceeași lună la propunerea acestuia, i s-a numit un nou comitet de editură²⁵² și i s-a modificat statutul alcătuiindu-i-se un altul care a fost aprobat în ședința Sfîntului Sinod din 25 octombrie 1941²⁵³. Pe temeiul prevederilor acestui nou Statut, Institutul a devenit «Institut Biblic și de Misiune» al întregii Biserici Ortodoxe Române, — «adăugîn-

245. Toate aceste date sînt culese din: Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 278*, f. 32 și *Dosar nr. 310*, f. 16, 19, 20. 246. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 278*, f. 3, 32.

247. Pentru acest proiect de statut, v. arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 310*, f. 41—60.

248. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 503*, f. 45, 116.

249. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 278*, f. 33—34; *Dosar nr. 330*, f. 26.

250. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 310*, f. 7—8, 10—11, 39, 58.

251. Cf. *Ibidem*, f. 7, 12—15, 24—26.

252. Cf. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 503*, f. 116.

253. *Ibidem*, f. 14, 44; v. și *Dosar nr. 536*, f. 20.

du-se astfel caracterului său biblic și caracter misionar» —, și funcționează sub supravegherea Sfântului Sinod, cu cancelarie și contabilitate proprie, ca o secție a cancelariei sinodale; Consiliul Central Bisericesc avînd numai controlul gestionar ²⁵⁴.

Prin același Statut, scopul său «a fost larg definit, laturile de lucru precizate luminos, mijloacele de îndeplinire amănunțit fixate, colportarea tipăriturilor organizată în așa fel, ca să atingă pînă și stratele cele mai adînci ale vieții noastre spirituale», așa încît de acum înainte Institutul Biblic și de Misiune avea să însemne «unitatea de lucru a Bisericii Ortodoxe Române, sinteza inițiativelor eparhiale, oficiul de răspîndire printre credincioși a culturii teologice, instrumentul acțiunilor misionare» ²⁵⁵. Prin toate acestea, el și-a lărgit sfera de activitate și-a creat instrumente proprii de lucru și și-a organizat colportajul. Prin aceeași hotărîre sinodală din 25 octombrie 1941, cum s-a arătat, Tipografia Cărilor Bisericești a trecut asupra sa. În plus, în februarie 1941, el și-a creat un sector de ateliere pentru obiecte bisericești ²⁵⁶, și-a înființat o librărie — bazar în București ²⁵⁷, în august 1941 a dat ființă unui «organ de publicitate» propriu, intitulat «Buletinul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române», prin care urma a se face cunoscută, «întregului cler» activitatea și «produsele» sale ²⁵⁸ și în decembrie 1941 și-a întocmit un cuprinzător plan de editură cu trei mari «despărțăminte»: *Cartea* — cu patru mari grupe: Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiție, Doctrina și viață, Învățămînt — *Ilustrația* — cu două mari grupe: ilustrația simplă și ilustrația însoțită de studiu — și *Varia* — iarăși cu două mari grupe: periodice și imprimate ²⁵⁹ desfășurînd o multumitoare activitate.

Institutul Biblic și de Misiune a fost condus de arhiereul Eugeniu Suceveanu pînă la 9 martie 1944, cînd Sinodul Permanent i-a luat această sarcină și a dat-o arhiereului Atanasie Dincă Birlădeanu și totodată a hotărît — ca «toată partea bugetară și gestionară a Institutului să treacă iarăși la Consiliul Central Bisericesc și la Eforia Bisericii Ortodoxe Române, spre a fi organizată și condusă» ²⁶⁰.

Sub această nouă conducere Institutul a stat pînă la 9 martie 1948, cînd la cîrma lui a fost delegat, din partea Sfîntului Sinod, arhiepiscopul Firmilian al Craiovei († 1972) ²⁶⁴ și cînd i s-a numit un nou comitet de administrare și editură, alcăluit din persoane de frunte ale culturii teologice și umaniste românești, din acel timp. Din rîndul acestora, în ordinea apărută în Decizia patriarhală de numire, amintim pe profesorii de Teologie: preotul Niculae M. Popescu, preotul Petre Vintilescu, preotul Cicerone Iordăchescu, Teodor M. Popescu, Iustin Moisescu, actualul

254. *Dosar nr. 503*, f. 41 (cu decizia nr. 1886 din 13 nov. 1940). 255. *Ibidem*, f. 127.

256. *Dosar nr. 536*, f. 19; *Dosar nr. 521*, f. 3; v. *Sumarele ședințelor Sf. Sinod*, în «Bis. Ort. Rom.», 59, 1941, p. 40. Textul noului statut al Institutului Biblic, se află în: Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 521*, f. 16–20, 29–40, și *Ibidem*, *Dosar nr. 573*, f. 10–16. 257. *Dosar nr. 573*, f. 25 v.

258. Vezi «Buletinul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române», an. I, 1941, nr. 2, p. 2. 259. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 521*, f. 45–46. 260. *Ibidem*, f. 47–68.

261. *Ibidem*, f. 106–107.

262. *Ibidem*, f. 173–183; publicat și în «Buletinul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române», an. I, 1941, nr. 2, p. 4–12. 263. *Dosar nr. 573*, f. 17, 25.

264. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 632*, f. 37.

Patriarh al Bisericii noastre, preotul Liviu Stan, diaconul Gheorghe I. Moiescu și dl. Iorgu D. Ivan, pe bizantinologul Vasile Grecu și pe compozitorul și muzicologul Ioan D. Chirescu²⁶⁵.

Cu această formulă de conducere, Institutul Biblic, la începutul anului 1949, a intrat sub imperiul noului Statut pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, care i-a întregit numele în : «Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă» și a făcut din el o instituție anexă a Bisericii noastre. Acum el are patrimoniu distinct, funcționează pe lângă Patriarhia Română și are ca scop «editarea, tipărirea și răspîndirea Sfintei Scripturi, a cărților de ritual, a lucrărilor și revistelor de știință teologică și a literaturii pentru întărirea religiozității credincioșilor, precum și confecționarea și răspîndirea icoanelor și obiectelor sacre și a celor cu caracter religios, necesare bisericilor și credincioșilor» (art. 159—160). Funcționează «sub îndrumarea patriarhului, fiind administrat de Consiliul Național Bisericesc și Administrația Patriarhală, ajutați de un comitet tehnic compus din patru membri și un președinte, aleși de Sinodul Permanent și de Consiliul Național Bisericesc, în ședință comună, pe termen de patru ani» (art. 161). Din el «fac parte integrantă : tipografia cărților bisericești, tipografiile de la Mînăstirile Neamțu și Cernica, atelierelor de confecționat icoane, cruci și alte obiecte bisericești din mînăstiri, precum și atelierelor pentru confecționat stofe preoțești și odăjdii bisericești de la mînăstirea Țigănești și alte mînăstiri» (art. 162)²⁶⁶.

Activitatea Institutului Biblic se împarte în două sectoare : a) Sectorul de Editură și Tipografie și b) Sectorul Atelierelor pentru confecționat obiecte de cult.

După art. 181 din Regulamentul pentru funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din Patriarhia Română, din el, în afară de Instituțiile bisericești arătate în art. 162 din Statut, înșirate mai sus, mai fac parte integrantă și Școala și Atelierelor de pictură bisericească, Atelierul de tâmplărie și sculptură bisericească și cel de ceramică și în el «se încadrează toate tipografiile eparhiale, ca unității ale Sectorului de Editură și Tipografie, precum și toate atelierelor de țesături și covoare din mînăstiri, ca unități ale Sectorului Atelierelor»²⁶⁷.

Sub această formă Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă funcționează și acum și prin toate sectoarele și secțiile sale de activitate, înzestrate cu mașini și utilaj modern, realizează produse de bună calitate și de aleasă valoare artistică, apreciate și căutate cu interes nu numai în țară, ci și peste hotare.

Preotul Niculae ȘERBĂNESCU

265. *Ibidem*, f. 38—39, 46.

266. *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, p. 41—42.

267. Pentru textul din *Regulamentul pentru funcționarea organelor centrale...*, v. *Ibidem*, p. 221—223.

BIBLIA DE LA BUCUREȘTI. CINE A FĂCUT TRADUCEREA ?

Ce strămoși extraordinari avem noi românii! Toate le făceau ca pentru eternitate, înscriindu-se parcă într-un plan al Providenței care trebuia împlinit pas cu pas, legat verigă cu verigă și întrucît a depins de ei, toate la vremea lor, nici o zi mai devreme, nici o zi mai tîrziu. Cu toate necazurile istorice prin care au trecut, cu toată acea o mie de ani care i-a ținut pe loc, în taină și umbră, ei ne-au lăsat, în linii mari, o istorie coerentă, cu jaloanele înaintării înfipte la locul exact la care erau parcă așteptate. Cînd totul era gata pentru un asemenea eveniment de răscruce, ei se prefăceau toți, laici sau clerici, în mari hierofanți ai națiunii, împlinindu-l cu solemnitate și ceremonial sacru, cu sentimentul profund al datoriei împlinite față de ei înșiși, față de neam și de Dumnezeu. Ce firesc seamănă ei toți — acești strămoși ai noștri — cu țaranul român, solemn în tot ceea ce face, dînd greutate de eveniment unic pasului, actului, cuvîntului.

Șerban Cantacuzino Basarab Voievod vine cu *Biblia de la București* în fața «neamului românesc», cum spune chiar pe pagina de titlu, așa cum ies țaranii cu rodul pămîntului, cu pîine și sare, în fața celor ce simbolizează Țara și Biserica. Biblia de la București e rodul pămîntului românesc. E limba românească ajunsă la maturitate, în stare să cuprindă și să împămîntenească cuvîntul lui Dumnezeu. E limba română făcută să fie și limba lui Dumnezeu care, de atunci înainte, va vorbi cu noi numai românește toate tainele Sale. Și îl vom înțelege, după cum și spune în scrisoarea sa către Șerban Cantacuzino, Dositei Patriarhul Ierusalimului: «Aceasta și la rumâni s-a plinit, că cu glas striin grăind lor Dumnezeu, nu asculta, iar acum Sfînta Scriptură prin nevoința Măriei Tale să citește și cunoscută să face și la mari și la mici»¹.

Știm bine că și pînă la 1688 părți din Biblie fuseseră traduse în românește, unele rămase în manuscris, altele tipărite. *Biblia de la București* însă, înmănușează *toată* Scriptura, toate cărțile ei, Vechiul și Noul Testament, pentru prima oară traduse și adunate între aceleași coperti.

Se cuvine să-i amintim cu gînd de recunoștință și pe premergători. Ei au deschis drumul. Călugări și clerici de cele mai multe ori

1. Scrisoarea e publicată, potrivit obiceiului vremii, drept a doua prefajă la *Biblia de la București*.

anonimi² ei au fost cei 72 de înțelepți ai Românilor, asemenea celor 72 care au tradus Septuaginta în sec. III î.Hr., pe vremea lui Ptolomeu Filadelful; ei sînt Ieronim-ii noștri³, ei sînt Origen-ii noștri⁴, ei sînt premergătorii deloc mai prejos de un Gala Galaction, academician, sau Vasile Radu, profesor universitar, ultimii traducători ai Bibliei, operă din care și-au făcut gloria vieții lor⁵.

Biblia de la București marchează momentul definitiv de cotitură de la folosirea limbii slavone în Biserică, la folosirea celei românești⁶. O limbă în care se tradusese istorie, filozofie, roman, poezie, pamflet, proverbe, fabule — căci Biblia aceasta le cuprindea pe toate în cele aproape o mie de pagini format uriaș pe două coloane — putea de acum încolo să îmbrace orice gînd. Primul exercițiu major reușise. Era o limbă frumoasă, cu vocabular bogat, variat, care putea exprima totul. Traducătorii avuseseră și dificultăți de pildă unele nume de pietre prețioase și cu alte cîteva noțiuni, pentru care au împrumutat denumirile grecești. Ei recunosc aceste dificultăți prin gura lui Șerban Cantacuzino din prima prefață, cînd scrie că «unele cuvinte să fie fostu foarte cu nevoie tilmăcitorilor pentru strimtarea limbii românești». Acesta însă, departe de a fi un defect, e o calitate. Și modernii au făcut la fel în nenumărate situații similare. Unde n-am avut cuvinte, am împrumutat. Să ne gîndim la toate substantivele, verbele și chiar ad-

2. Ne gîndim în linii mari, la autorii traducerilor anterioare :

Codicele Voronețean, transcriere din sec. XVI a fost descoperit în anul 1871 la Mînăstirea Voroneț. Lipsesc foi de la început și de la sfîrșit. În paginile găsite (170) sînt traduse părți din Fapte, Ep. I a lui Iacov, Ep. I Petru și Ep. II Petru ;

Psaltirea Scheiană, cuprinde Psaltirea și texte din Cîntarea lui Moisi, Rugăciunea Anei, mama lui Samuil, Cîntarea Mariei ș.a. Conține și simbolul atanasian. Are 530 de pagini. Sec. XVI ;

Psaltirea Voronețeană a fost descoperită de folcloristul preot Simion Florea Marian. Ii lipsesc primele 58 de file. Sec. XVI ;

Psaltirea Hurmuzachi, manuscris poate maramureșan. Sec. XV sau XVI. Toate aceste părți din Biblie sînt texte rotacizante. Nu se cunosc traducătorii.

Începînd din sec. XVI apar primele tipăriri de traduceri românești. *Filip Moldoveanul* tipărește primul *Tetravanghel slavo-român* la Sibiu (1550) ; Diaconul *Coresi* și diaconul *Tudor* tipăresc la Brașov un *Tetravanghel* (1560—1561) ; *Coresi* tipărește tot la Brașov *Psaltirea slavo-română* (1577), și tot el un *Tetravanghel slavo-român* (1580), Șerban fiul lui *Coresi* și diaconul *Marian* tipăresc la Orăștie «*Palia, adecă Vechia Scriptură*» (1582) care cuprinde primele două cărți din Pentateuh. Traducerea e făcută de *Mihail Tordaș*, «ales episcopul Românilor din Ardeal», *Ștefan Herce*, *Ejrem Zacan*, *Moisi Peștișel* și protopopul *Archirte*.

Vin apoi *Psaltirea de Bălgrad* (Alba Iulia) tipărită din îndemnul lui *Simion Ștefan* (1651) și cea a lui *Dosoftei* din Moldova, Iași (1669), și alta la Uniev, în versuri (1673) și încă una la Iași (1680) ; La 1682 Mitropolitul *Teodosie* tipărește la București o *Evanghelie*, și un *Apostol* (1683). În anul 1684 Mitropolitul *Simion Ștefan* traduce împreună cu *Silvestru*, fost egumen la Govora, «*Noul Testament*», pe care îl tipărește la Alba Iulia. După acestea vine *Biblia de la București*.

3. Fericitul Ieronim a tradus Sf. Scriptură în limba latină, *Vulgata*, în anii 391—404.

4. Origen a alcătuit *Hexapla* în anul 238.

5. Gala Galaction își rezumă toată activitatea în această performanță. Își prezintă drept identitate pe aceea de «traducător al Bibliei» și cere în Testamentul său să i se pună în sicriu Biblia tradusă de el. *Jurnal*, vol. II, București, 1977, p. 329, 352).

6. Se poate vedea în această privință pe larg P. P. Panaitescu, *Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, Ed. Academiei, București, 1965.

jectivele pe care ni le-au impus în domeniul tehnic. Cei de la 1688 și-au făcut munca lor de pionieri: ei au împrumutat cuvintele și le-au lăsat încă în stare brută, calde cum le-au extras, «precum se citesc la cea elinească», urmînd ca viitorul să le treacă definitiv în patrimoniul limbii, dîndu-le terminații românești și supunîndu-le apoi tuturor canoanelor gramaticii noastre.

Limba *Bibliei de la București* e limba din zona București-Tîrgoviște. Marele ei noroc a fost acela de a se fi cristalizat ca limbă completă, polivalentă, într-o carte cu o vocație unică de circulație. Prin *Biblie*, limba s-a răspîndit imediat peste tot pe unde erau români. Cartea a circulat mult. E foarte interesant că chiar Patriarhul Dositei — în măsura în care și-a scris singur prefața, ceea ce nu e nici sigur, nici nu era necesar, dar oricum, autorul prefeței, — vede opera lui Șerban Cantacuzino destinată «la un întreg norod... rumânilor (muntenilor, *n.n.*), moldovenilor și ungrovlahilor (transilvănenilor *n.n.*)... spre limba cea de moșie a locului». Ea va deveni astfel limba literară românească. Și va fi unul din factorii importanți de întreținere a conștiinței unității naționale a tuturor românilor, din toate țările românești, în care *același popor*, «un întreg norod», trăiește pe o moșie unică, a tuturor, «moșia locului».

Traducătorii *Bibliei de la București* și-au lăsat numele într-o scurtă postfață adăugată pe ultima pagină pe care e tipărit sfîrșitul *Apocalipsei*. Ei spun, după ce localizează tipărirea la București și arată că s-a făcut cu cheltuiala lui Șerban Voievod, că *deslușirea* «pre limba românească» s-a făcut, «de cei mici și plecați dentru slugile Mariei Sale, Șerban biv 2 logofet; brat ego (și fratele lui) Radul Log»⁷.

Șerban Cantacuzino însuși în *prefața* sa ne spune că a încredințat traducerea «*depre o parte*» unor «dascăli știuți (cunoscători *n.n.*) foarte den limba elinească», numind printre aceștia pe «arhierul Ghermanonisis și, după petrecerea lui, pre alții care s-au întîmplat», iar «*depre altă parte* ai noștri oameni ai locului, nu numai pedepsiți (paidevo = a instrui, deci «învățați» *n.n.*) întru a noastră limbă, ce și de limbă elinească avînd știință ca să o tîlmăcească»⁸.

Cei din *prima categorie* erau fără îndoială mari pricepuți în greacă și aveau doar rol de consultanți pentru fixarea sensurilor, în grecește. Ei erau dealtfel greci. Nu-i putem înscrie printre traducători. Că e așa, ne-o spune chiar faptul că Șerban Cantacuzino nici nu-i mai numește pe ceilalți. L-a numit pe Gherman de Nisa pentru că era arhieru, dar pe ceilalți i-a lăsat în anonimat⁹, a și ales cam din ce-a gă-

7. *Biblia de la București*, p. 932, coloana 2.

8. Vezi textul transcris în I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. I, p. 286.

9. Despre Gherman de Nisa, *Doc. Hurmuzaki*, XIV, 323—324.

sit, fără să-i caute anume, poate greci călători¹⁰, trecători pe la noi : «alții care s-au întîmplat»¹¹.

Cei din *a doua categorie* «ai noștri oameni ai locului» sînt desigur frații Greceanu. De ce Șerban Cantacuzino nu-i numește? Pentru simplul motiv că vor fi numiți la sfîrșit. Trebuie să vedem în cele două texte ce însoțesc traducerea, prefața și postfața, o concomitență, nu însemnări în două etape diferite ca timp. Ele se completează, că e așa, se vede și din faptul că în postfață nu mai sînt notați Gherman de Nisa și ceilalți care s-au mai «întîmplat» a da unele sugestii, după moartea lui Gherman. Că rolul acestora a fost minor se vede și din faptul că nu ni se spune nici ce au făcut anume, nici cînd a murit Ghermano. Și-a-poi, numai despre «oamenii locului» se spune că aveau știință «să tîlmăcească», în românește. Putem ușor presupune că *Prefața* lui Șerban Cantacuzino a putut fi scrisă chiar de Frații Greceanu¹², «oamenii locului», care, din modestie și-au rezervat locul în Postfață. Dar acolo au fost categorici : ei doi au făcut «deslușirea». Simplu ca adevărul, și direct.

Și totuși ! Cu toate că avem știri precise, pe documentul original — pe Biblia însăși — știri care au circulat printre contemporani fără teama de a fi contrazise, știri care erau în epocă de notorietate publică, onestitatea știrilor e pusă totuși la îndoială căutîndu-se alți autori traducerii din 1688.

Cea mai serioasă provocare vine din partea celor care îl consideră pe Nicolae Milescu adevăratul traducător. Se știe că acest aventurier de geniu, fost pe rînd în slujba Moldovei, a Munteniei și a Rusiei, autor al unor cărți variate, originale și mai puțin originale, dar oricum mare om de cultură, poliglot, scriitor, și diplomat, a făcut și o traducere a Bibliei. Din cîte știm din traducerile derivate păstrate, el a tradus doar *Vechiul Testament*, adică Biblia iudaică. Dar ea nu mai există. Ca multe din monumentele noastre din trecut, s-a predat fie în timpul peregrinărilor autorului prin Europa, Asia Mică și Asia, fie pe undeva prin cele trei țări

10. În secolul XVII circulau pe la noi destul de mulți oameni de cultură și învățați greci. Așa spre exemplu la începutul secolului și spre mijlocul lui ne-au vizitat *Matei* de Myra, caligraf, moralist, poet și cronicar, *Luca* Cipriotul care ajunge episcop de Buzău și chiar mitropolit de Ungrovlahia (1605—1629), caligraf și miniaturist, *Ciril Lukaris*, viitor patriarh ecumenic, *Partenie* de Ohrida (1615), *Ieremia* de Kitra (1615), *Ioachim* de Dristra (1615), *Partenie* de Grebena (1616). Mai tîrziu vin *Gabriel Blassios*, *Melctie Sirigul*, *Pantoleon Ligarides*, *Ignatie Pertriteses* ș.a. Vezi : Virgil Cîndea, *L'humanisme d'Udrîște Năsturel et l'agonie des lettres slavonnes en Valachie*, în «Revue des Études sud-est européennes», t. VI, 1968, nr. 2, p. 245 și 255. De asemenea, I. G. Sbierea, *Mîșcări culturale la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuți, 1897, p. 131—150 și 297—327 ; și Preotul Nicolae I. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», 77, 1959, nr. 7—10.

11. Despre Gherman de Nisa vezi și Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, 1908, p. 402 și vol. II, p. 39 ; *Idem*, *Cîteva știri nouă relative la legăturile noastre cu Biserica Constantinopolului în a doua jumătate a sec. XVII*, în «Analele Academiei Române», seria II-a, t. XXXVIII, (secția ist.) 1915, p. 16.

Se vede că Ghermano era de mai mult timp în țara noastră și că știa limba română, cf. Const. Solomon, *Biblia de la București (1688)*, Tecuci, 1932, p. 29.

12. S-a făcut și presupunerea că prefețele ar fi opera Stolnicului C. Cantacuzino. Prof. Virgil Cîndea e gata să opteze pentru acesta, recunoscînd în prefețe idelle stolnicului, dar recunoaște și unele dificultăți, cum ar fi raporturile nu tocmai strălucite dintre cei doi frați, stolnicul și domnitorul, fapt ce l-ar fi putut împiedica pe stolnic să fie chiar ait de lăudător la adresa fratelui său (Virgil Cîndea), *Les Bibles grecque et roumaine de 1687—1688 et les visées impériales de Șerban Cantacuzène*, offprint din «Balkan Studies», 10, Tesalonic, 1969, p. 361.

românești, unde va fi dispărut sau se va găsi într-o zi. Nicolae Iorga crede că Milescu a făcut traducerea pe cînd se afla la Stettin, în Pomerania, împreună cu domnitorul pribeag Gheorghe Ștefan¹³. O altă știre însă, provenită de la Mitropolitul Moldovei Gheorghe (1723—1730), ne asigură că Milescu a tradus Biblia la Constantinopol pe cînd era Capuchiahaia, reprezentant diplomatic, domnitorului Țării Românești, Grigorie Ghica (1661—1664). Dar mitropolitul Gheorghe mai adaugă ceva: «pre care scriere au dat-o și în tipar Șerban Voievod Cantacuzino, Domnul Țării Românești»¹⁴. O altă știre despre Milescu traducător al Bibliei provine de la grecul Demetriu Procopius (1720), citat de Fabricius în «Biblioteca greacă»¹⁵. Pornind de aici, foarte mulți istorici au socotit că Biblia de la București ar fi tipărirea traducerii Spătarului¹⁶. Tot atît de mulți însă rămîn la ceea ce ne comunică textele tipărite în ea¹⁷.

În 1915, I. Bianu a descoperit un manuscris — copiat și îmbunătățit de un anonim — în care unii cercetători identifică pe Antonie fost stareț la Moldovița. Anonimul se prezintă chiar ca traducător al Bibliei și se așează cronologic după Nicolae Milescu, care a făcut «un izvod cu mîna... de pre izvodul ellinesc ce s-au fost tipărit în Frangofort»¹⁸.

13. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, p. 393; N. Iorga, *În legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, Anal. Acad. Rom., seria II-a, t. XXXVIII, Mem. Secj. Ist. p. 2.

14. La Const. Solomon, *op. cit.*, p. 19.

15. Voi. X, Hamburg, 1730, p. 789.

16. Spre exemplu: Hașdeu în *Viața, faptele și ideile lui Nicolaiu Spataru din Milesci*, «Traian», II, 1870, nr. 7—9, 11—12, 14, 16; Emile Picot, *Notice biographique sur Nicolas Spathar Milescu*, Leroux, Paris, 1885, p. 5—9, 43—44, recenzii în «Convorbiri Literare», XVII, 1883, p. 478—479; Aron Densușianu, *Istoria limbii și literaturii române*, ed. II, Iași, 1894, p. 198; Al. Philippide, *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, Iași, 1888, p. 134, 145; Gaster, *Chrestomatie română*, I, Introd. p. XCVI; I. G. Sbierea, *Mișcări culturale și literare*, p. 43; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române*, I, 1925, p. 393 și nota 6; II, 1928, p. 462; Pascu, *Istoria literaturii române din sec. XVII* (1922), p. 16, 25, 86—87, 94, 133, 152, 153; «Revista Critică», 1930, an. IV, p. 92—97; P. P. Panaitescu: *Nicolas Spathar Milescu, 1636—1708*, în «Mélanges de L'Ecole Roumaine en France», p. 51; cf. Const. Solomon, *op. cit.*, p. 19. Toți aceștia pornesc de la însemnarea Mitropolitului Gheorghe. Un studiu mai nou dedicat în întregime lui Nicolae Milescu ca traducător al Bibliei de la București, publică Petre V. Haneș: *Nicolae Milescu, traducătorul Bibliei de la 1688*, «Glasul Bisericii», XXI, (1962), nr. 9—10, p. 942—964. Argumentele sale nu ni se par însă concludente. El merge chiar pînă la a atribui cele două prefețe ale Bibliei de la București tot lui Nicolae Milescu, p. 959; Virgil Cîndea, el însuși partizan al lui Milescu drept traducător, mai indică printre aceștia pe Hașdeu în *Nicolae Milescu Spătaru*, în «Satyrul»; 1, 1866, nr. 13, știind că a făcut traducerea la Constantinopol și că ea acoperea 1000 de pagini; Nicolae Iorga după 1915, cînd se descopere ms. 4389, trece și el de partea lui Milescu; Lazăr Șăineanu, I. Bianu, Dan Simonescu au susținut de asemenea pe Milescu, cf. Virgil Cîndea, *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în culegerea «limbă și literatură», vol. VII, și în Extras, București, 1963, p. 36.

17. *La treizeci de ani după apariția Bibliei Del Chiaro* scrie: «Tra le altre opere che al giorno presente Vedonsi Stampate nella Valachia, vi sono le sequenti, cioè: Vecchio e Nuovo Testamento, secondo la versione de LXX, tradotto nella valaca lingua per opera di due fratelli nobili valachi della famiglia Greciani» (*Storia... della Valachia*, Veneția, 1718, p. 51); la 50 de ani după apariția Bibliei exprimă aceeași părere și Iohannes Filstich din Brașov (v. «Revista Română», II, 1862, p. 253 și *Scrierile lui Radu Logofătul cronicarul*, București, 1904, p. 26; cf. Petre V. Haneș, *op. cit.*, p. 942—943). Tot pentru Greceni se pronunță Kogălniceanu (*Histoire de la Valachie*, Berlin, 1837, p. 455—456), V. A. Urechia, I. Nădejde, A. D. Xenopol, Timotei Cipariu, D. Russo, Ștefan Ciobanu, Al. Piru (cf. Petre V. Haneș *op. cit.*, p. 944, 949—950). Se mai pot adăuga printre susținătorii frajilor Greceanu, N. Cartoian, Lucian Predescu, N. Iorga, pînă la 1915, C. Solomon.

18. Există două ediții de Francfort 1597 și 1610. P. P. Panaitescu crede că Milescu ar fi lucrat după ultima (cf. Const. Solomon, *op. cit.*, p. 22). Prof. Virgil Cîndea demonstrează că, dimpotrivă, Milescu a tradus după ediția din 1597: *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste...*, p. 40, 42, 48, 55. La p. 42 amănunte despre ediția Frankfurt 1597.

Nu intrăm aici în amănunte. Ele se găsesc ușor în cercetările istoricilor culturii noastre. Noi vom netezi lucrurile prin câteva nuanțe. Ceea ce putem stabili fără puțință de tăgadă acum, e că Nicolae Milescu a făcut o traducere a Vechiului Testament înaintea Bibliiei de la București. Se presupune că ea ar fi rămas chiar la Șerban Cantacuzino care s-a aflat la Constantinopol, cam în aceeași vreme cu Milescu, înainte de a fi domn¹⁹; că a ajuns undeva în Transilvania sau în Țara Românească, toate sînt presupuneri, bănuiele că «s-ar fi putut» întîmpla și așa. Fără documente certe.

După moartea lui Gheorghe Ștefan la Stettin în Pomerania (27 ianuarie 1668), cei doi însoțitori ai săi, Milescu și Antonie de la Moldovița se reîntorc probabil în Moldova. Poartă cu ei și manuscrisul? Cine știe! E mai plauzibil să-l fi adus de la Constantinopol Patriarhul Dositei, prietenul lui Milescu²⁰ și să-l fi lăsat la Curtea din București. La Stettin, Milescu a stat prea puțin și n-a avut timp să traducă o mie de pagini, pe cînd la Constantinopol a stat mai mult și mai fără griji decît în Occident unde umbla după relații pentru reîntorcerea lui Gheorghe Ștefan în Moldova. Oriunde va fi fost însă manuscrisul, la Stettin sau la Constantinopol, de aici drumul lui e necunoscut pînă cînd ajunge în Țara Românească. Aici l-a avut în mînă traducătorul manuscrisului descoperit în 1915. Acesta nu și-a lăsat numele, dar a lăsat o prefață în care spune că îndreaptă traducerea lui Milescu. El o găsește învăluită în greseli așa încît se apucă să facă alta din slavonă și latină cam între anii 1670—1674²¹. Ea va fi înregistrată la Academia Română sub nr. 4389 că e a unui anonim sau a lui Antonie de la Moldovița cum cred mulți, urmează să se afle prin cercetări comparative de acum încolo. Prof. Virgil Cîndea, pe baza cercetărilor de pînă acum și ale investigațiilor proprii, are convingerea că nu e lucrarea lui Antonie de la Moldovița²². Există prea mari diferențe între felul cum traducea de obicei Antonie și textul manuscrisului 4389, numărul sub care e catalogat la Academie mss. din 1915.

Traducerea se va fi putut face în Muntenia între 1665—1678²³. Bănuiala că s-a făcut în Muntenia se leagă de existența tot atunci în Muntenia a unui al doilea derivat din traducerea proprie a lui Milescu, manuscrisul 45 aflat acum, nu se știe prin ce împrejurări istorice, în Transilvania²⁴.

19. Ideea e greu de susținut pentru că Șerban Cantacuzino nu prea se avea bine cu Milescu. Acesta din urmă avea alte preferințe pentru tronul Țării Românești. Ca să-i fi putut preda o asemenea comoară, raporturile dintre ei trebuia să fie garantate de altfel de sentimente.

20. N. Milescu «este prieten și om de încredere al Patriarhului Dositei al Ierusalimului» cf. Virgil Cîndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, 1966, p. 148.

21. Această altă traducere au avut-o în mînă, I. Bianu și N. Iorga în 1925.

22. Virgil Cîndea, *Inceputurile...*, p. 52—53.

23. Cf. Const. Solomon, *op. cit.*, p. 23 și la V. Cîndea, *Nicolae Milescu și Inceputurile...*, p. 36.

24. El a fost semnalat de N. Comșa, *Catalogul manuscriselor Bibliotecii Centrale din Blaj*, Sibiu, 1944, fără să identifice în «Nicolae» pe Milescu. În prezent ms. se află la Biblioteca Academiei, Filiale Cluj, cu nr. 45. O descriere largă și o integrare categorică și inedită a lui în problema traducerii Bibliiei de la București, face Virgil Cîndea, *Nicolae Milescu și Inceputurile...*, passim. Că el provine din Muntenia, e lesne de înțeles din prefața către Mitropolitul (Teodosie Veștemeanu). Vezi și Virgil Cîndea, *Les Bibles grecque et roumaine...*, p. 352.

Sîntem obligați să ne oprim asupra acestor două manuscrise ale Vechiului Testament pentru a stabili cel puțin trei lucruri: 1. Dependența lor de traducerea lui Milescu; 2. Relația dintre ele și 3. Relația dintre ele și Biblia de la București.

1. *Despre manuscrisul 45* de la Cluj, Prof. Virgil Cîndea spune că e o copie revizuită a protografului lui Nicolae Milescu și nu o nouă traducere. «Am scos-o pre limba rumânească den izvodul lui Nicolae cartea aceasta ce să cheamă Biblia». Manuscrisul frumos legat, de 457 de file, a fost în proprietatea mitropolitului Teodosie Veștemeanu. A fost scris de Dumitru (Dlăgopolscom) din Cîmpulung și din prefață se poate înțelege că mitropolitul a avut un anumit rol în transcriere, poate chiar el a comandat-o, deși știrile despre el ni-l indică mai degrabă ca refractar traducerilor în românește din cauza «scurtimii», — sărăciei limbii la vremea aceea. Data copierii sau traducerii stabilită tot de V. Cîndea este 1683—1686, deci chiar în preziua Bibliei de la București. Cuprinsul mss. 45 este identic cu cel al Bibliei de la București. Predoslovie are referiri la o predoslovie a lui Milescu: «așa scrie el la predosloviea lui». Indica drept text după care s-a făcut traducerea (lui Milescu), Biblia de la Frankfurt (1597). Acest lucru putea să-l știe numai Milescu, deci copistul le ia din predosloviea lui. Se dau și unele date istorice cu privire la traducerea Vechiului Testament în limba greacă, evident luate din Biblia de la Frankfurt. Se spune că Milescu a dus cartea «de la elinie la românie nefiind altă dată scoasă la rumânie». În sfîrșit se spune că «pentru neașezămîntul vremilor», traducătorul a lucrat repede și traducerea lui se înțelege greu²⁵.

Totuși, cei care transcriu traducerea lui Milescu, «dascălii locului», fac și ceva mai mult decît o transcriere. Revizuiesc textul după Septuaginta din 1597, dar și după un izvod «care au fost tipărit la Englitera»²⁶. Ei fac cercetări și completări ale textului lui Milescu concretizate în: «tocmirea soroacelor» (punctuația), «deplinirea cuvintelor» (completarea cuvintelor prescurtate), «întăritura oxiiilor» (accentuarea corectă), «izbăvirea stihurilor» (împărțirea textului în versete). Toate acestea au dus la *creația* celui dintîi text critic în limba română.

Lectura prefeții acestui manuscris²⁷, e o adevărată mostră de indicații asupra *citirii* siglelor, culorilor, ideogramelor (o mîină care arată direcția) pentru folosirea corectă a textului critic.

S-a tras concluzia din toate acestea — și deocamdată nu avem argumente contra — că manuscrisul 45 este un derivat direct din traducerea protografă a lui Nicolae Milescu, îmbunătățită, completată, dotată pentru prima oară în Țara noastră cu aparat critic. Știm că s-a lucrat pe textul lui Milescu, dar e greu de definit cît din acest text a rămas în noua versiune.

25. Cf. Virgil Cîndea, *Inceputurile...*, p. 37—41.

26. Ediția R. Daniel, retipărire la Londra în 1653 a ediției lui Sixt V, Roma, 1587, care reproduce textul Septuagintei după «Codex Vaticanus». Cf. Virgil Cîndea, *Inceputurile...*, p. 47.

27. Publicată întîia oară de Virgil Cîndea, în «anexă» la Nicolae Milescu și *Inceputurile...*, p. 70 ș.u.

Manuscrisul 4389 este tot o traducere a Vechiului Testament. După mărturia traducătorului²⁸, el a folosit trei izvoare: Biblia slavonă de Ostrog (1581), Biblia latinească de Anvers (ediții 1565, 1583), și «izvodul lui Nicolae Spătariul Moldovean». Dat fiind că se specifică faptul că Milescu e *moldovean*, se presupune că și acest manuscris ca și manuscrisul 45 a fost scris tot în Țara Românească. Acest lucru ar veni în întâmpinarea localizării manuscrisului lui Milescu în perioada respectivă, în Țara Românească, unde l-a avut și l-a revizuit și autorul manuscrisului 45. Timpul scrierii lui ar putea fi între 1665 și 1672, deci anterior manuscrisului 45. Traducătorii lui 4389 se declară nepregătiți sub raportul culturii. Ei își mărturisesc lipsa «științei» și a «dascăliei cea desăvârșită a vreunii limbi streine» și declară că «mai mult ne-am ținut de izvodul cel slăvonesc». Ei traduc în manuscrisul lor și Ezra IV care nu se află în Septuaginta grecească.

E limpede deci că traducătorii manuscrisului 4389 au avut în față și «izvodul» lui Nicolae Milescu. Și aceștia culeg câte ceva din prefața lui Milescu. De pildă spun și ei că «pentru neașezămîntul vremilor», traducerea lui Milescu va fi fost făcută în grabă din care pricină se înțelege greu.

2. Așadar, *traducătorii ambelor manuscrise 45 și 4389 au lucrat cu manuscrisul autograf al lui Milescu*. Ambii îl citează cu numele și fac referiri la prefața lui și la textul propriu-zis, pe care îl găsesc greoi. Când și-au alcătuit traducerea, autorii, sau autorul mss. 45 a avut în față și mss. 4389. Manuscrisul autograf al lui Milescu încă nu s-a descoperit. E cert însă că el a existat. Aceasta îi conferă lui Milescu cinstea de a fi fost *primul traducător al Vechiului Testament în întregime, în românește*.

3. Întrebarea capitală care se pune acum, e aceasta: Există vreo relație între aceste trei traduceri: *Milescu, ms. 45, ms. 4389 și Biblia de la București*? După cum am arătat, primul și cel mai de seamă inconvenient în afirmarea certă a unei relații, este lipsa oricărei aluzii la numele lui Milescu în Biblia de la București, situație cu totul diferită de relația dintre protograf și manuscrisele 45 și 4389. Al doilea inconvenient vine dintr-o altă evidență: cele trei texte Milescu, ms. 45 și ms. 4389 nu sînt texte identice. Se dă la sigur totul că numai ms. 45 a fost cunoscut traducătorilor de la 1688, deoarece în ms. 4389 lipsește tratatul atribuit lui Iosif Flavius, dar și între ms. 45 și Biblia de la 1688 există mari diferențe. Nu numai că din aceasta din urmă lipsește aparatul critic, dar aproape nu-i frază care să nu fie cît de puțin diferită. Fraza din 1688 e mai curgătoare, mai legată, mai lucrată. Împărțirea în fraze e mai firească. Sînt și foarte multe asemănări, dar ele sînt firești la traducătorii care folosesc aceeași ediție a Septuagintei — după cum mărturisește fiecare în parte — și la traducătorii care urmează metoda traducerii cuvînt cu cuvînt. Traducătorii din 1688 mărturisesc, este adevărat, că au luat «lumină și dentr-alte izvoade vechi și alăturîndu-le cu

28. Predoslovnia la Dan Simonescu, *Scriitorul Nicolae Milescu*, în «Glasul Bisericii», 18, 1959, 1, p. 123—125.

cel elinesc al celor 70 de dascăli, cu vrerea lui Dumnezeu o au săvârșit precum se vede» și mai spun că au întrebuintat și «oameni ai locului», dar acestea sînt mai degrabă argumente împotriva folosirii traducerii din ms. 45. În primul rînd pentru că acesta nu era un izvod «vechi, ci contemporan». El, e vechi acum, din perspectiva noastră. Și Milescu, ca și ms. 45, e contemporan, deci tot contemporan era și protograful său.

În al doilea rînd, cei din 1688 spun că s-au folosit de «oameni ai locului», nu de manuscrise; de ființe vii care au lucrat cot la cot cu ei, atunci. Poate oamenii care revizuiseră pe Milescu în ms. 45? ! Dar ei dăduseră acolo tot ce fuseseră în stare să dea.

Putem deci trage concluzia că *Biblia de la București* e o traducere nouă, cu sau fără legătură cu Milescu, sub forma protografului sau sub forma manuscrisului 45? Să aminăm puțin această concluzie, pentru a mai clarifica cîteva lucruri. De pildă să ne întrebăm: Dacă traducătorii manuscriselor 45 și 4389 și-ar fi scris codicii după 1688, ne putem aștepta ca ei să fi citat această ediție tipărită? I-am văzut atenți la onestitatea științifică, așa că în mod sigur ar fi făcut-o. Așadar e și aceasta un argument că și-au scris codicii înainte de 1688. Ba chiar putem ușor presupune că după 1688 nici nu s-ar mai fi ostenit să facă ce au făcut, pentru că textul din 1688 era superior puterilor lor. Dar dacă au scris înainte de 1688, cum se face că lucrările lor au rămas necunoscute traducătorilor din 1688? E posibil acest lucru? E posibil dar nu e verosimil. Un manuscris dedicat mitropolitului Țării, o traducere în premieră a Vechiului Testament, nu putea rămîne necunoscută. Și-atunci, dacă Grecenii au cunoscut-o, de ce nu o citează? Prof. V. Cîndea spune că ei se vor fi referit și la această traducere în postfața de la exemplarele B, cînd vorbesc de textele «copilate»²⁹ pe care le resping. Manuscrisul 45 putea fi considerat «copilat» întrucît se ajutase și după ediția engleză din 1653 care reproducea textul Septuagintei după Codex Vaticanus (ediția R. Daniel). Dar în cazul acesta, Grecenii nu trișau, cum par a-i acuza pe ei și pe Șerban Cantacuzino, cei care îl văd în Milescu pe adevăratul traducător, ci pur și simplu aveau convingerea că au făcut o traducere nouă.

Se mai presupune (Ov. Densușianu, Petre V. Haneș) că omiterea numelui lui Milescu este și o răzbunare din partea lui Șerban Cantacuzino împotriva Spătarului. Acesta nu-l favorizase pe Șerban, cînd căuta domina, ci pe Grigore Gheorghe Ghica, cel care îl omorise pe tatăl lui Șerban, postelnicul C. Cantacuzino. Chiar dacă ar fi fost așa, acest lucru nu diminuează rolul Grecenilor. Citarea lui Milescu ar fi putut da doar certitudine în legătură cu contribuția lui, nu cu calitatea lui exclusivă de autor. Ideea răzbunării cade însă, dacă o privim din altă perspectivă. Prof. V. Cîndea a demonstrat magistral apariția numelui lui Brâncoveanu pe coperta Bibliei din 1688 ca și a variantei «B» a epilogului³⁰. Dacă ceea ce dovedește el e așa — și așa este — atunci Brâncoveanu care retipărește foaia de titlu și epilogul «B», cel puțin în epilog ar fi putui

29. Poate să însemneze corcice, bastarde «copil din flori» cf. V. Cîndea, *op. cit.*, p. 58.

30. Virgil Cîndea, *Les Bibles grecque et roumaine...*, p. 367 ș.u.

adăuga numele lui Milescu sau al intermediarului-autor al ms. 45, ca să restabilească dreptatea, în cazul în care ea ar fi fost înăbușită sub Șerban Cantacuzino și ea ar fi fost de notorietate publică. Ar fi fost chiar un titlu de glorie și motiv de a-și atrage simpatia pentru Brâncoveanu care încă nu avea firmanul Porții și făcea totul ca să fie plăcut și acceptat ca domn, nu numai de către turci, dar și de intelectualitatea locului și de popor, către care Biblia a fost trimisă cu grabă, ca un manifest al noului domn, cum bine observă Virgil Cândea. Or, reabilitatea lui Milescu nu se petrece nici sub Brâncoveanu.

Fiindcă Prof. Virgil Cândea prezintă argumentele cele mai serioase, în limitele faptelor, când există, să-l întrebăm tot pe dinsul ce crede despre traducerea și despre traducătorii Bibliei din 1688 ?

Deși pe alocurea indecis el optează *pină la urmă* pentru un fel de *cooperare* care ni se pare îndeajuns de justificată. Gala Galaction, autor el însuși al traducerii Bibliei înclină spre a o considera «operă de colaborație»³¹. Grecenii sînt — spune Cândea — «ultimii dascăli care au pregătit pentru tipar traducerea lui Milescu revizuită, din ms. 45». Ei au revizuit ms. 45 după Septuaginta, ed. de Frankfurt, deoarece nu li s-a părut satisfăcătoare traducerea. Au eliminat adaosurile din ediția Daniel și tot aparatul critic. V. Cândea crede chiar că cei care pregătiseră ms. 45 au lucrat împreună cu Grecenii și că vor fi protestat împotriva acestor eliminări, de unde necesitatea explicației din epilogul «B» cu «copilitul»³².

Așadar traducerea din 1688 este traducerea lui Milescu, *de două* ori revizuită (subl. n.) după același text grecesc³³. După ce compara câteva texte între ele, din ms. 45 și din Biblia 1688, V. Cândea constată că sub raport stilistic «efortul Grecenilor și al lui Mitrofan a dat rezultate: textul ed. 1688 este mai cursiv decît al ms. 45». Ei au adăugat la limpezimea vocabularului și la cursul firesc al frazei³⁴. Se arată apoi că Grecenii erau traducători încercați³⁵ și că probabil aici nu l-au fo-

31. *Biblia românească*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXI, 4-6 (1943), p. 182.

32. *Inceputurile...*, p. 57.

33. *Ibidem*, p. 59.

34. Unul dintre contestatorii valorii *Bibliei de la București* și a capacității Grecenilor care «știu grecește dar foarte slab românește» a fost — și cum putea să fie altfel? — «savantul» unit, protopop Dr. Ioan Bălan. Pentru el nu numai «*Biblia de la Blaj*» (1795) e *Summa Summarum*, în ea totul fiind mai bun și mai literar — se face că uită că Biblia de la Blaj apare cu peste o sută de ani mai târziu, deci în alte condiții de dezvoltare a limbii române — dar și traducerile anterioare sînt toate mai bune! Dar cum toată pasărea pre limba ei piere, protopopul citează din prefața acestei Biblîi de la Blaj semnată de Samuil Clain și un pasaj care își ride și de Clain și de protopop. După ce arată neajunsurile literare ale acestei Biblîi de la 1688 spune că «acele Biblîi atîta s-au împușinat» încît «nici cu foarte mare preț făr de mare trapă și osteneală nu se află» (Dr. Ioan Bălan, protopop unit, *Limba Cărților bisericești. Studiu istoric și Liturgic*, Blaj, 1914, p. 163 și 168). Așadar... neînțeleasă, proastă foarte, dar căutată! De ce nu vor fi fost ei cumînți, să nu mai facă pină și dintr-o moștenire ca aceasta, încă a tuturor, comună, de dinainte de uniație, un motiv de luptă împotriva ortodoxiei, a Bisericii românești!

35. Se trimite la Gh. I. Moisesescu, studiu introductiv la *Mărturisirea Ortodoxă* în românește, București, 1942, p. LM și LIII și la Moses Gaster, *Chrestomafia română*, vol. I, Leipzig-București, 1891, p. XL, cf. *Inceputurile...*, V. Cândea, p. 62 ș.u. Vezi și Lucian Predescu, *O controversă literară religioasă: Contribuția fraților Radu și Șerban Greceanu la cultura bisericească și laică*, în «Glasul Bisericii», (1962), nr. 5-6, p. 580-607.

losit pe Stolnicul Constantin Cantacuzino cum au făcut-o pentru traducerea Mărgăritarelor, anunțând aceasta în prefață ³⁶.

Iată deci că Grecenii prezintă garanții de onestitate: când îl folosesc pe Stolnic la alte cărți, pentru unele *noimata* grele, o spun ³⁷. De ce — ne întrebăm noi — nu vor fi spus și în prefața *Bibliei* că s-au folosit de traducerea lui Milescu?

Există încă multe detalii nedeslușite. Cele spuse de V. Căndea mai sus pledează pentru o muncă ceva mai mult decât de copişti din partea Grecenilor. Nu erau ei oamenii care să facă doar așa ceva. Și nici să-și însușească munca altuia în văzul lumii, în văzul traducătorilor ms. 45 și a lui Milescu însuși care trăiește pînă în anul 1708.

Și atunci? Credem că toate cele spuse despre cele patru traduceri (*Milescu, ms. 45, ms. 4389 și Biblia 1688*) ne îndreptățesc la o concluzie moderată. Nu însă înainte de a mai nota un ultim și foarte important detaliu, aproape trecut sub tăcere de toți susținătorii «tezei Milescu»: acesta a tradus *numai Vechiul Testament*. E drept, pentru prima oară în înregime și acesta este meritul său deosebit și deloc de minimalizat; Grecenii traduc însă *întreaga Biblie creștină*, deci și Noul Testament, și o și imprimă.

Premiera lui Milescu e una, premiera Grecenilor, altceva. Aceasta nu li se poate contesta, deși părți disparate, și chiar Noul Testament în întregime mai fuseseră traduse. Nu cu mult înainte apăruse Noul Testament al lui Simeon Ștefan (1648).

Grecenii au folosit manuscrisul 45. E indiscutabil că l-au cunoscut. Vor fi folosit și traduceri existente din Noul Testament. Dar mereu cu Septuaginta în față pentru Vechiul Testament și traducînd însă aceeași ediție greacă și Noul Testament.

Ei ne spun acest lucru în epilogul «B», numind ediția din Frankfurt ³⁸. Au comparat, cum fac toți traducătorii și azi dar au tradus din nou. Fiecare frază e lucrată din nou. De altfel tot așa au făcut și tra-

36. Cf. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia...*, t. I, p. 320. În *Les Bibles grecque et roumaine...*, V. Căndea va fi mai aproape de ideea că Stolnicul Constantin Cantacuzino a fost prezent în scrierea prefețelor, măcar indirect.

37. Nicolae Iorga crede însă că Stolnicul Constantin Cantacuzino este «adevăratul autor... al marelui întreprinderi» care a fost Biblia de la București, N. Iorga, *Istoria Românilor*, VI, 1938, p. 366—367. În alte părți, însă, Iorga atribuie traducerea numai Grecenilor. *Istoria literaturii sec. XVIII*, vol. I, p. 415—416. După 1915 o va atribui lui Milescu s-ar putea ca Iorga să se refere la Stolnicul Constantin Cantacuzino nu ca traducător propriu-zis, ci ca cultural al epocii, stimulînd realizarea unei astfel de opere. Se știe însă că atunci cînd un alt frate al lui Șerban Cantacuzino, Iordache, a colaborat la traducerea Evangheliei de la București 1682, și numele acestuia a fost consemnat în prefața semnată de domnitor, cum fusese al Stolnicului în *Mărgăritare*.

38. Ce este *Epilogul «B»*? Exemplarele Bibliei tipărită la 1688 au pagina de sfîrșit în două versiuni, atașate o versiune la unele exemplare, cealaltă la altele. Cum se explică acest lucru? După conținut: vedem că pe una din pagini tipărirea s-a sfîrșit în septembrie 1688, pe cealaltă tipărirea se sfîrșește la 10 noiembrie 1688. Înseamnă — simplu — că o parte din exemplare s-au imprimat pînă în septembrie — acestea vor fi *Epilogul «A»*, iar altă parte după moartea lui Șerban Cantacuzino (29 octombrie 1688) în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, la 10 noiembrie 1688 — acestea vor fi exemplarele «B». Exemplarele «B», în afară de data diferită, mai au și un paragraf nou cu privire la textul folosit de traducători și la metoda lor de selecționare. În Biblioteca Sfîntului Sinod, exemplarul existent are ambele pagini la sfîrșit, A și B.

ducătorii Bibliei 1936, Gala Galaction, pr. Vasile Radu și Mitropolitul Nicodim Munteanu, dar Biblia le poartă numele și ei figurează singuri ca traducători.

Faptul de a fi lucrat totul din nou, îi scutește pe Greceni de acuzația de plagiat³⁹. Biblia trebuie să le poarte numele ca și pînă acum. Milescu rămîne primul traducător al Vechiului Testament. În românește și textul de control al Grecenilor, prin intermediul codicelui 45, prelucrat și el de alți traducători, rămași anonimi.

În rîndul doi însă vin cei care au tradus ms. 4389, apoi cei care au tradus ms. 45. Toți au făcut într-un fel operă de traducători. Meritul cel mare e al celui dintîi, firește⁴⁰. Acela e traducătorul prin excelență, dar și ceilalți lucrează tot pe originale, compară, caută sensuri mai apropiate de limba vorbită în vremea lor, într-un fel au chiar neșansa de a nu fi primii, de a le-o fi luat cineva înainte. Au adică în întregime calificare de traducători. Apelul comparativ la ceea ce s-a făcut înaintea lor e însă obligatoriu. Ceea ce au făcut și Grecenii. Păcat că n-au și menționat acest lucru mai explicit și numind alit pe Milescu, cît și pe autorul(ii) traducerii ms. 45 și, de ce nu, și ai ms. 4389, cunoscute acestora din urmă.

Unii îl asociază adesea Grecenilor și pe Mitrofan care e doar corector⁴¹ și care ne spune singur că meșteșugul său e «tipografia» și «îndreptarea cuvintelor». Alăturarea numelui lui Mitrofan e merit desigur să reducă importanța Grecenilor, să-i coboare în rîndul corectorilor. Credem că li se face o nedreptate. Ei sînt traducători, așa cum îi și numește epilogul «B»: «tîlmăcitorii dară ai aceștii Sfinte Scripturi».

Grecenii primesc în Biblia lor și tratatul filosofic atribuit lui Iosif Flaviu, *Despre rațiunea dominantă*, în limbajul vremii: «*Pentru singurul țiitoriu gînd*», ca fiind un comentariu la Macabei. Îl și plasează după III Macabei, încheind Vechiul Testament. Traducerea nu e perfectă, dar sînt în ea semne bune de abilitare a limbii românești pentru gîndirea și terminologia filosofică. O operă «admirabil întocmită în raport cu mijloacele vremii»⁴². E meritul lui Milescu, meritul umanistului, de a fi

39. Petre V. Haneș, după ce crede că Milescu a făcut traducerea Bibliei din 1688, bîzîndu-se mai ales pe argumente interne — nu cunoaște existența manuscrisului 45, pentru Virgil Cîndea își va publica tezele în 1963 —, merge cu fantezia și mai departe: îi atribuie tot lui Milescu și cele două prefețe și titlul (*op. cit.*, p. 958—959). Mai lipsea să-i atribuie tot lui și postfața în care sînt numiți traducători Greceni!

Argumentele lui Haneș sînt foarte ușor de întors împotriva concluziilor lui. De pildă el spune că Dositei, în prefața semnată cu numele său, n-ar fi putut întrebuița ca atribuit al Bisericii cuvîntul *catolicească*, deoarece ar fi produs confuzii, crezîndu-se că se referă la Biserica Romano-Catolică. Acest cuvînt putea fi însă folosit de Milescu, umanist circulat prin occident, care nu se teme de cuvînte. Adevărul e tocmai pe dos: în grecește nu există alt termen pentru universal, decît *catholiki*. Argumentul ar putea fi folosit pentru paternitatea lui Dositei, deși nu e obligatoriu. Mai degrabă ar fi schimbat Milescu termenul.

40. Dacă e și exclusiv, e greu de spus. Principiul lui N. Sulică: o carte veche a fost tradusă în românește atunci cînd a fost tradusă pentru prima oară, e discutabil. Vezi N. Sulică, *Limba vechilor noastre cărți bisericești. Ființa și cronologia ei*, în «Gazeta Transilvaniei» 1898 nr. 269 ș.u. (Ed. separată Brașov, 1898) cf. V. Cîndea, *Inceputurile...*, p. 54.

41. V. Cîndea, *op. cit.*, p. 59 (Mitrofan a fost episcop de Huși, apoi de Buzău. Vezi V. A. Urechia, *Schița de lit., rom.* p. 45, 174, cf. P. V. Haneș, *op. cit.*, p. 945).

42. V. Cîndea, *Inceputurile...*, p. 64.

introdus o asemenea carte, pentru prima oară, în cultura românească. O carte laică, filosofică, în care se preamărește rațiunea. Grecenii însă au și ei meritul de a o fi preluat. Puteau s-o refuze ca necanonică. I-au îmbunătățit și traducerea, cât au putut.

E însă și meritul lui Teodosie Veștemeanul și al clericilor lui, și al lui Mitrofan al Hușilor, că n-au făcut opoziție. Acest moment trebuie marcat ca fiind un important document al cooperării între laici și clerici în Biserica noastră din trecut, între umanism și creștinism care, departe de a se respinge, cum s-a întâmplat adesea în evul mediu apusean, au lucrat în convergență și libertate, lăsând deschisă orientarea tuturor spre ce se simțeau mai atrași. Însuși faptul de a lua drept ediție a Septuagintei, pentru a o traduce, o ediție protestantă, arată că atât Milescu, cât și Grecenii și oamenii Bisericii de la noi, nu erau incluși într-un confesionalism absurd, ci erau permeabili la nou, și științific, modern ori de unde ar fi venit.

În Prefața semnată de patriarhul Dositei se spune că acum Sfânta Scriptură «se face cunoscută la mari și la mici», adică e liberă la citit pentru toată lumea. Și acesta e un ecou umanist în cultura noastră, înșușit și de Biserică, oricine va fi fiind autorul prefeței semnată de Dositei.

Biblia întreagă în românește e un act de cultură ce va avea mari repercusiuni în dezvoltarea artelor, a științei, a literaturii, a capacității de gândire a poporului nostru. E un popas de concluzie, de meditație asupra unui proces într-o primă formă finită — tezaurul de limbă — și în același timp un impuls spre călătoriile viitoare cu nebănuitele lor trepte care vor fi Eminescu, Blaga, Arghezi...

Tratatul de *Istoria Literaturii Române*⁴³ notează și versurile lui Radu Greceanu la stema, Țării ca pe un «progres în poezia cultă românească», versuri cu ritm, imagini plastice și cursivitate, nu atât de încalcite ca ale predecesorilor. Arhaismele încă abundă, de asemenea alternanțele fonetice (limbă în proces de structurare) dar numărul de termeni bisericești de origine slavă este considerabil redus.

Nicolae Iorğa numea Biblia de la București un «monument literar fără păreche»⁴⁴. Impusă cu mai multe nume: «Biblia de la București», «Biblia lui Șerban», «Biblia de la 1688», ea le îndreptățește pe toate⁴⁵,

43. Voi. I, Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 451 ș.u. 44. Cf. *idem*, p. 457.

45. Cu privire la epoca lui Șerban Cantacuzino, vezi Nicolae C. Turcu, *Biserica din Țara Românească în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (1678-1688)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV, (1966), nr. 1-2, p. 100-129.

Sînt foarte judicioase cercelările și concluziile lui Virgil Căndea în legătură cu motivele care l-au condus pe Șerban Cantacuzino la patronarea și sprijinirea cu bani a tipăririi Bibliei de la București. El voia «să-și facă un nume», preocupare observată de Neculce și la alți domnitori. De ce? Nu atât pentru gloria internă, cât pentru una externă, în lumea grecească mai ales, ca unul ce, de vișă împărătească bizantină, aspira la tronul restaurat al Bizanțului. De aceea patronază și cheltuiește și cu o ediție grecească a Bibliei, tipărită de Glykis la Veneția în anul 1687, și cu cea românească din 1688. Iși etala gloria, titlurile și faima printr-o operă monumentală. Telurile lui erau deci politice. Tot așa vor fi și ale lui Brâncoveanu care va schimba Bibliei de la București foaia de titlu numai spre a se introduce și pe sine ca părtaș la marea operă, a-și etala titlurile și dreptul la succesiunea Țării Românești (cf. Virgil Căndea, *Les Bibles grecque et romaine...*, p. 355-356). Noi am vrea să adăugăm doar o singură observație în completare. Fără îndoială, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu, vor fi gândit și acționat așa cum îi reconstituie Virgil Căndea, dar faptul că Șerban alege Biblia și la Veneția și la București, ca

tot așa cum ar îndreptăți și denumirea de «Biblia fraților Greceanu» sau, dacă cineva vrea, «Biblia Greceanu-Milescu». Important e că evenimentul s-a produs când s-a produs, adică la «plinirea vremii» când, se poate spune, tocmai era așteptată. A fost norocul epocii să-i aibă pe Milescu, pe frații Greceanu și pe mai marii Țării și ai Bisericii cu bune organe de recepție ale acestor unde de cultură și spiritualitate care altfel s-ar fi volatilizat inutile în spații. Ele au fost însă captate pentru spațiul românesc, de unde și porniseră, spre a fi fructificate pentru creșterea și deșteptarea națiunii.

În 1978 se împlinesc 290 de ani de la prima Biblie românească. Un semnal pentru 1988 : așa cum s-au reeditat în frumoase ediții critice, în facsimil și în transcriere, cu aparat critic bogat, *Liturghierul* lui Macarie, *Psaltirea* lui Dosoftei, *Operele* lui Cantemir, și multe altele, cu cât mai mult n-ar merita o asemenea ediție, Biblia de la București, în 1988, la împlinirea a 300 de ani de la apariția ei ? Cu această ocazie s-ar putea da o satisfacție, — niciodată nu-i prea târziu — și autorilor manuscrisului 45, al căror aparat critic ar putea fi încadrat într-unul adus la zi. Cu ocazia aceasta s-ar putea face și un studiu comparativ mult mai largit între textul tipărit și cel din manuscrisele 45 și 4389 și s-ar putea restitui și acestora ce-i al lor, și prin ei și lui Nicolae Milescu.

Până atunci s-ar mai putea însă face ceva : s-ar putea publica integral *manuscrisul* 45. Am avea astfel valorificat cum trebuie primul text critic din literatura română, moment de mare importanță pentru filologia și pentru cultura românească, în general. Această operă și-ar vedea astfel restituită înțietatea care se acorda până acum lui Ștefan Bergler, cu *Lexiconul Sf. Chiril*, alcătuit pe baza a trei manuscrise din porunca lui Nicolae Mavrocordat (1723)⁴⁶.

Prof. Virgil Cândea — într-o discuție pe teme de cultură veche românească, — îmi sugera cindva, mie ca om al Bisericii, un fel de *Hexaplă* sau *Octaplă*, românească, avînd tot pe atîtea coloane textele celor mai vechi traduceri românești din Biblie, să zicem pînă la 1914 sau 1936 — în fragmente sau în întregime -- după cum le avem — ceea ce ar putea fi cea mai grăitoare oglindă a alcătuirii, dezvoltării și evoluției limbii românești de-a lungul istoriei.

Ideea e mareașă. Cine știe cîți ani va mai aștepta pînă să-și afle împlinirea. Pentru reeditarea Bibliei de la București însă, ca să profităm de aniversarea rotundă de 300 de ani, ideea mai are în fața ei doar zece ani.

să-și crească prin ea capitalul politic, înseamnă că el știa că moneda merge, că e căutată, că e tocmai ceea ce aștepta poporul în vremea aceea. E drept că pentru cult nu-i trebuia o *Biblie* pentru că avea tot ce-i trebuia, dar creștinismul nu se rezumă la cult decît în fazele primare. El e și căutare a minții, filosofare despre Dumnezeu, om și univers. Și creștinismul nostru tocmai făcea acest salt într-o epocă nouă în care se vor desfășura nu numai istoria, ci și metafizica și gustul spre abstractizare în care și clericii și laicii se vor lansa în egală măsură. Nu e lipsit de importanță faptul că Șerban Cantacuzino și-a ales deci, tocmai Biblia. El a fost suficient de inteligent să se folosească de ea, dar i-a folosit și ei și creștinismului românesc al epocii, în aceeași măsură în care a folosit și culturii românești. Un monument trifuncțional.

46. Vezi indicații despre acesta la Maria C. Marinescu, *Umanistul Ștefan Bergler (1680-1738), Viața și activitatea sa*, în «*Revista istorică română*», 11-12 (1941-1942) și D. Russo, *Studii istorice greco-române*, t. II, București, 1938 ; cf. V. Cândea, *Nicolae Milescu și începuturile...*, p. 47.

În legătură cu această nouă ediție a *Bibliei de la București* cu text facsimil și transcriere, în afară de aparatul critic din ms. 45, i s-ar mai putea adăuga și *Concordanța* lucrată de pr. Gh. Roșca, o lucrare remarcabilă asemănătoare celei a lui Abraham Trommius lucrată la Septuaginta de la Frankfurt din 1597⁴⁷, ediția după care a tradus și Milescu, și redactorii ms. 45 și frații Greceanu. Pr. Gh. Roșca a prezentat două volume la Patriarhie (literele A și Z) dar au rămas după moartea lui 34 volume (Bibliorafuri) cu 17.143 file terminate, reprezentând o *concordanță* completă la Biblia de la București, cuprinzând toate cuvintele întrebuițate de ea și relațiile latine, slavone și grecești, din care eventual derivă. Cît de importantă ar fi o asemenea lucrare nu mai e nevoie să fie demonstrat. Ea este cunoscută unor oameni de cultură de la noi ca acad. Al. Rosetti, prof. dr. Virgil Cîndea, prof. dr. Cicerone Poghirc, prof. dr. N. Șerbănescu care și-au și consemnat părerile în 4 referate.

Din ele se poate constata că : «nu există încă un lexicon» al Bibliei de la București (Pr. N. Șerbănescu) ; ea ar interesa «în chip deosebit pe filologi, lingviști, istoricii culturii și pe acei dintre teologi care fac studii biblice sau de veche cultură românească» (*Idem*) ;

«O lucrare de o deosebită însemnătate pentru cultura românească», «lucrare fundamentală pentru studiul limbii române literare», «lucrare unică în felul ei, alcătuieste pentru filolog un dicționar complet al limbii din secolul al XVII-lea» (academician A. Rosetti) ;

«Lucrarea pr. Gh. Roșca este un unicat în literatura noastră științifică», «este instrumentul cel mai de seamă pentru întocmirea unei istorii științifice a limbii literare românești»..., (prof. dr. Cicerone Poghirc) ;

Este «una din realizările majore ale valorificării scrisului vechi românesc», spune Virgil Cîndea care a și dat părintelui Roșca ideea de a se apuca de această lucrare (din referatul său).

Această *concordanță* la un monument de sinteză a limbii românești cum e Biblia de la București, va fi un dar și un omagiu neprețuit adus graiului nostru strămoșesc, despre care poetul spunea că «mult e dulce și frumoasă, limba ce-o vorbim», iar alt poet o numea «aleasă», și «foc ce arde» și «sfîntă» și «comoară».

Episcop Antonie PLĂMĂDEALĂ

47. Abraham Trommius, *Concordantiae graeca...*, Amstelodami et Trajecti ad Rhenum, 1718 ; cf. V. Cîndea, *Nicolae Milescu și Inceputurile...*, p. 43, nota 4.

TIPOGRAFIA MITROPOLIEI BUCUREȘTILOR (1678 — 1978)

Sărbătorim un fapt de cultură românească, inițiat în anul 1678, desfășurat timp de 300 de ani, aici, în jurul și sub ocrotirea Sfintei Mitropolii a Bucureștilor.

Domnul Constantin Șerban (aprilie 1654 — martie 1658) a început zidirea ei, în 1655, ca «mănăstire mare, care iaste în vârful unii movile din București»¹, dar târnosirea ei a avut loc sub domnitorul Radu Mihnea al III-lea, la 6 mai 1658. Abia după zece ani, la 8 iunie 1668, este declarată oficial «să fie sfântă mitropolie a țării», primul mitropolit, în noul sediu al ei, fiind ales *Teodosie*, egumenul Mănăstirii Argeș². A păstorit cu multă pricepere administrativă, cu elan patriotic manifestat în fapte și prefete, cu sinceritatea și devotamentul țăranului de munte (s-a născut prin părțile Argeșului), dar în prima lui păstorie (1688—1672), cu destul de multe greutăți, fiind nevoit, cu voie fără voie, să se amestece în luptele politice dintre cele două familii și partide dominante, Postelniceștii (Cantacuzinii) și Bălenii, fiind devotat postelniceștilor. Din această cauză, prima lui păstorie a și fost întreruptă prin foarte scurta păstorie a mitropolitului *Dionisie* (29 iunie — decembrie 1672), apoi prin mai lunga înscăunare a mitropolitului *Varlaam* (24 decembrie 1672 — 26 aprilie 1679). Acestuia îi revine meritul de a fi pus temelia celei de a doua tipografii bucureștene³ și a primei tipografii a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei: «...apucatu-m-am și cu multă osîrdie am nevoit și dascăli de tipografie am adus la sfînta și de Dumnezeu păzita Mitropolie a Scaunului Bucureștilor și i-am așezat și de *iznoavă* tipografie adecă *typariu de tipăritul cărților am rădicat, cu toate meșteșugurile cîte au trebuit...*»⁴. Un bun editor, care este totodată un bun textolog, alege cartea care răspunde cel mai bine cerințelor cititorilor. Problema aceasta și-a pus și Mitropolitul Varlaam: «...și iarăși, mai de izvoană cu tot denadinsul, socoteală și cercetare am făcut, ce carte ar fi deocamdată mai de folos întru neamul nostru rumânesc a să typări și a să da Besericii noastre cei pravoslavnice și am aflat această carte ce să chiamă slavonește **КАКОУЪ РАССМѢНІА**, adecă ce să zice rumânește *Cheia înțelesului...*».

1. *Istoria țării Românești 1290—1690. Letopiseștii cantacuzinesc*. Ediție critică de G. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 119.

2. Preotul dr. Nicolae Șerbănescu, *Titulatura mitropolțiilor, jurisdicția, hotărârile și reședințele mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1959), p. 720—721.

3. Petre Atanasov, *Tipografia din București a ieromonahului Laurentie*, în «Călușa bibliotecarului», XXV, nr. 3, 1972, p. 171—175 și Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Tîrgoviște, 1973, p. 165—169 (este vorba de un Tetraevanghel slav imprimat la M-rea Plumbuita, în anul 1582).

4. Ioan Bianu și Nerva Hodos, *Bibliografia românească veche*, vol. I. București, 1903, p. 220. Arhaismul de *iznoavă* (slav) înseamnă «din nou»; această expresie în contextul respectiv citat mai sus, nu înseamnă că mitropolitul Varlaam avea cunoștință de prima tipografie bucureșteană, cea de la Plumbuita, din 1582! Lucrarea fundamentală a lui Bianu și Hodos se va cita abreviat BRV.

Și a ieșit această carte de sub tipar, în anul 1678, «întii în mitrop(olia) Bucureștilor»). Un învățat filolog italian, deopotrivă învățat în teologie, într-o micromonografie *Il metropolita di Valachia Varlaam (1672—1679)*⁵, traduce titlul *Cheia înțeleșului* prin «chiave della scienza» adică *cheia științei, cheia cunoștinței* (Luca XI, 52). În realitate, sub acest titlu metaforic avem o carte cu 18 predici, așezate în ordinea folosirii lor după calendarul bisericesc ortodox : începe cu predica din Duminica tuturor sfinților, care este prima după Rusalii și se termină cu predica din Vinerea Patimilor. La fiecare predică se arată și evanghelia respectivă căreia predica îi servește ca explicație. Cunoscutul istoric literar Ștefan Ciobanu, plecând de la afirmația lui Varlaam însuși, în prefața cărții, a dovedit⁶ că *Cheia înțeleșului* este traducerea operei *КЛЮЧЪ НАЗНАЧЕНІА*, Lwov, 1655 a teologului ucrainean Ioanikie Galeatovski «cel mai talentat și mai prodigios scriitor din pleiada cărturarilor ieșiți din școala lui Petru Movilă».

S-au alăturat foile cu titlurile celor două opere, pentru a se vedea că scrierea românească reproduce exact clișeu opere rusești, deosebindu-se, în mod firesc, numai prin limba textului⁷. Traducerea românească are mai puține predici pentru că a omis pe cele ale sărbătorilor rusești. Cartea însă n-a radiat raze calde, nu s-a prins de sufletele cititorilor, pentru că omiletica tradusă, dar neadaptată la viața locală, nu putea impresiona prea mult. În plus ea a fost concuroasă de *Cazania lui Varlaam*, mitropolitul Moldovei (Iași, 1643), carte fără egal ca exprimare literară, cartea cea mai răspândită în exemplare tipărite și manuscrise dintre toate cărțile imprimate pînă la 1830, pe teritoriul românesc.

Mitropolitul Varlaam al Țării Românești a transmis făclia culturii românești în limbă națională, în tipografia Mitropoliei Bucureștilor, mitropolitului Teodosie, reînstatat în scaun de domnitorul Șerban Cantacuzino, la 26 aprilie 1679. În 1680 apare a doua carte tipărită în tipografia Mitropoliei, *Liturghia*, din indemnul și cu cheltuiala lui Teodosie. Nu era obiceiul ca în cărțile bisericești să se dezvolte alte teme. Totuși, au fost situații grele în trecutul eroic al poporului nostru, cînd marii ierarhi, în operele lor, în predosloviile cărților, care nu mai erau traduceri, ci pagini calde de simțire și idei proprii, au introdus pasaje patriotice, ca o justificare a amărăciunii lor. Astfel, mitropolitul Teodosie, în predoslovie *Liturghiei*, vorbește în numele întregului «rod rumânesc», scriind că dacă azi, în 1680, poporul este în micșorare și călcare» (aluzie evidentă la stăpînirea otomană), totuși să-și aducă aminte acest popor că «odată și el [...] între puternicele neamuri și între țarii oameni să număra»⁸, altă aluzie la originea daco-romană, la vitejia și vrednicia strămoșilor noștri. Și, trecînd la o altă idee, aceea a originii comune și a unității poporului românesc, Teodosie continuă : «Întru rumân, ce zi-

5. Extras din revista «Oikoumenikon» IV, fasc. 134, p. 438—456. La p. 18—19 (ale extrasului) autorul arată evangheliile celor 12 duminici și cazaniile lor, precum și pe cele ale marilor sărbători ca : Nașterea Domnului, Tăierea împrejur, Botezul Domnului, Primirea lui Iisus în templu, Duminica Florilor, și Vinerea Patimilor.

6. Șt. Ciobanu, *Din legăturile culturale româno-ucrainiene din secolul al XVII-lea*, București, 1938.

7. Dan Simonescu, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*, București, 1955 (extras din «Bucureștii vechi», 1—V, 1930—1934, p. 4 și 6, figurile 1 și 2.

8. BRV, I, p. 234.

cem, cuprindem și pre moldoveni, că tot dintr-o fântână cură». Reproduc din predoslovie aceleiași *Liturghii* următorul pasaj : «fără cît (= numai n.n.) tipicul ei tot di pre izvod grecesc pre orînduiala lui, pre limba noastră am întors (= am tradus), pentru preoții și diaconii [...] lesne să-s(ă) povățuiască de a putea cunoaște ce iaste a face și a sluji {...}. Iară *Liturghia* toată a o prepune pre limba noastră și a o muta nice am vrut, nice am cutezat»⁹. Pasajul trebuie comentat ; el oglindește o etapă din procesul introducerii limbii românești în cărțile bisericești de cult (nu de citire, tip evanghelii, apostol, cazanii). *Liturghia* lui Teodosie este o carte bilingvă : în slavonește sînt numai slujbele, rugăciunile, dar indicațiile tipiconale sînt numai în românește. Limba română, scrie Teodosie, este «scurtă», vrea să spuie că n-ar putea exprima dogma cu exactitate, dar pe altă parte trebuiau asigurate, în spiritul tradiției, mișcarea preoților în interior, succesiunea momentelor liturgice și explicațiile nu puteau fi înțelese decît în limba română. Mitropolitul mărturisește cu sinceritate că a procedat așa, «pentru lipsa dascălilor», se înțelege, în cunoașterea limbii slavone, ca limbă în biserică.

În procesul de înlocuire a limbii slavone cu limba română în biserică, editura și tipografia Mitropoliei Bucureștilor, conducătorii ei spirituali și tehnici, au dus o muncă susținută, dar metodică și progresivă. Un pas înainte îl face *Evanghelia* (1682) pentru care Teodosie «a cutezat» să o așeze «spre mai aleasă înțelegere a limbii rumânești»¹⁰, pentru că eventualele greșeli de traducere n-ar fi atins dogma. Dar și această a doua carte ieșită din teascurile tipografice aduce o inovație. Pînă la imprimarea ei, se obișnuiau *tetraevanghelele* de tip slav, cu evangheliile în succesiunea Matei, Marcu, Luca și Ioan și cu indicații tipiconale între zaceale și pericope, încît îi trebuia preotului timp și răbdare să tot caute evanghelia rînduită cutărei Dumineci sau cutărei sărbători. Un model practic oferea preoților evanghelia grecească, pentru că așeza evangheliile în ordinea și cu pericopa cum se citesc în biserică, începînd cu Duminica Învierii (*Evanghelia* lui Ioan I, 1—17) și terminînd cu *Evanghelia* din Duminica Floriilor, care este Duminica a șasea a postului mare (*Evanghelia* Ioan IX, 1—38).

Pentru această nouă orînduire a evangheliilor după modelul grecesc trebuia un cunoscător al limbii grecești : de aceea, scrie în prefața cărții domnitorul Șerban Cantacuzino — desigur la dictarea mitropolitului Teodosie, «poruncit-am fratelui nostru Iordache Cantacuzino vel stolnic, de o au îndreptat și o au așezat precum împlă cea ellinească și întru toate asemenea, după rînduiala Besericii Răsăritului»¹¹.

Un merit al conducerii editurii și tipografiei Mitropoliei este că, în traducerea cărților bisericești în limba română, a înlăturat sursele slave, înlocuindu-le cu cele grecești, fiind «spre mai bună înțelegerea limbii noastre» și, ca surse directe, erau și mai fidele tradiției ortodoxe. În 1683, publică *Apostolul*. Din prefața lui Șerban Vodă Cantacuzino, rezultă că mitropolitul Teodosie, pune la cale, încă de atunci — după evangheliile precedente (1680) — traducerea integrală a Noului Tes-

9. BRV, I, p. 234.

10. BRV, I, p. 250.

11. *Ibidem*, p. 250.

tament și integrarea diferitelor lui părți în cărțile de cult, de ritual, după tipicul grecesc, apelînd la dascăli «știuți și învățați», desigur, între ei, frații Iordache și Constantin Cantacuzino Stolnicul și frații Radu și Șerban Greceanu. Laicii încep să colaboreze cu redacția editurii mitropolitane. La f. 199 verso este amintit și «typarnicul» Mitropoliei: Damaschin Gherbest.

Cartea care a făcut faima tehnicii tipografice, a pregătirii textului și a încununării teologice a vremii sale este «*Biblia*, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei noao lege...», apărută, la 10 noiembrie 1688. De format in-folio mare, cu textul cules pe două coloane, litere mici chirilice, cu cerneală de două culori (neagră și roșie), avînd 938 pagini de hîrtie densă, cu un aranjament estetic, tehnico-redacțional, care face cinste lui Mitrofan, șeful atelierului tipografic respectiv, cu un dublu tiraj avînd fiecare chiar mici modificări de text (în titlu, în epiloguri), cartea s-a tipărit totuși rapid: de la 5 noiembrie 1687 s-a terminat la 10 decembrie 1688, inclusiv legatul în scoarțe de carton gros. Este o performanță poligrafică fără egal, raportată chiar la tehnica tipografică modernă.

Pregătirile filologice pentru definitivarea textului sînt și ele la aceeași înălțime de performanță. Au început prin 1682, cu procurarea edițiilor străine, latine, grecești și slavonești, discuții pentru revizuirea vechilor traduceri parțiale, alegerea colaboratorilor «pedepsiți» (învățați, n.n.) întru a noastră limbă, ca și de limba elinească». Aceștia nu sînt nominalizați, cu excepția numai a fraților Șerban și Radu Greceanu și a lui Ghermanos de Nyssis, care a colaborat la însăși traducerea *Bibliei* între anii 1682—1686¹².

Pe linia exigenței textologice discuțiile durează încă pînă azi. Trebuie să amintim că manuscrisul 4389 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România este copia traducerii Vechiului Testament făcută de Nicolae Milescu. Traducerea a început-o Milescu la Constantinopol în 1662 și a terminat-o la Stettin (lîngă Marea Baltică) în 1668. Nu este exclus ca ms. 4389, poate chiar originalul lui Milescu, azi pierdut, să fi ajuns de la Stettin în mîna mitropolitului Dosoftei al Moldovei, care din 1686 pînă la moartea lui (1696 decembrie 13) se instalase în Polonia. Se crede¹³ că Dosoftei a citit cu atenție manuscrisul pe care l-ar fi «îndreptat». O altă copie de pe autograful lui Milescu se găsește în Manuscrisul 45 din Biblioteca Academiei R. S. România, Filiala Cluj, de astă dată și o revizuire a traducerii Milescu, ceea ce a dovedit-o Virgil Cîndea¹⁴ prin

12. Cléobule D. Tsourkas, *Germanos Locros, archevêque de Nysse et son temps (1645—1700). Contribution à l'histoire culturelle des Balkans au XVII-e siècle*. Thessalonique, 1970, p. 52 și 55. Ghermanos s-a născut între anii 1610—1615, nu se cunoaște cu precizie data, și a murit la sfîrșitul lunii ianuarie 1688.

13. N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în «Cronica», Iași, XI (1976), nr. 6, p. 4—6.

14. Virgil Cîndea, *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română*, București 1963, studiu de minuțioasă erudiție și documentare, care arată dependența Vechiului Testament din *Biblia 1688* de traducerea lui Milescu și interferența dintre cele trei viziuni. Prefața ms. 4389 a fost publicată de Dan Simonescu, *Scritorul Nicolae Milescu*, în «Glasul Bisericii», XVIII (1959), nr. 1, p. 123—125. Prefața ms. 45 din Cluj a fost publicată de Virgil Cîndea, *op. cit.*, p. 44—48 (extras din culegerea «Limbi și literatură», vol. VII, p. 72—76). În această prefață se amintește de trei ori «izvodul lui Nicolae», evident Nicolae Milescu.

compararea celor trei texte : *Biblia 1688*, ms. 4389 și ms. 45. Cert este că, domnitorul Constantin Brâncoveanu a trimis cu dedicație lui Dosoftei în Polonia un exemplar al *Bibliei 1688*, știind poate că contribuise la o revizuire a ei. Exemplarul, după peregrinări, azi se găsește în biblioteca Mănăstirii Putna. Munca traducătorului Milescu : alegerea edițiilor, metoda traducerii, urmele rămase din prefața lui în predosloviile mss. 4389 și 45 dovedesc preocupările unui filolog umanist. Preluarea acestei superioare munci textologice de către redacția editorială a Mitropoliei Bucureștilor și aplicarea ei la editarea *Bibliei 1688*, înseamnă, și ea, însușirea unei munci științifice serioase, la care au dat concursul prețios și savanții (eleniști) laici ai vremii, sub oblăduirea morală și materială a celor două instituții de cultură, *Domnia* (recte domnitorii Șerban Cantacuzino, și Constantin Brâncoveanu) și *Biserica* (mitropolitul Teodosie).

În sfârșit, a treia inovație în editarea *Bibliei 1688* oferă o concepție progresistă mai liberală a gândirii teologice privind poziția redacției asupra cărților «bune de citit» (anaghinoscomena). Într-adevăr, este cunoscut că printre cărțile apocrife ale Vechiului Testament sînt și cele trei cărți ale Macabeilor. Într-un singur manuscris, Codex Alexandrinus, există și a patra carte a Macabeilor, care se găsește inserată numai în Septuaginta. Cum între edițiile consultate pentru traducerea și editarea *Bibliei 1688* a fost și Septuaginta din ediția de la Frankfurt, 1597¹⁵, este firesc să găsim lipărite printre «ascunsele (= apocrifele) [...] den numărul celor vrednice de credință» (p. 614 ș.u.) și cartea IV Macabei, dar cu titlul «A lui Iosipp la Macavei carte. Adecă pentru singurul țitiuriul gînd» (p. 740—750). S-a dovedit că acest Iosipp «cel întreg la minte» (p. 741), este Josephus Flavius (scriitor evreu, 37—95), și că titlul corespunzător arhaicului «singurul țitiuriu gînd» este *Despre rațiunea dominantă*, operă filosofică în care se declară imperiul rațiunii, al logicii asupra puterilor omenești. Era un triumf al minții și judecății obiective exemplificat uneori prin narațiuni miraculoase, literar epice¹⁶. Era un procedeu împrumutat de la umaniștii vremii, în special protestanți, de a folosi textele cele mai complete și mai bune, indiferent de cîmpul confesional din care proveneau (V. Cîndea).

Redactorii Mitropoliei și-au dat seama că au comis un act de curaj editorial și-l justifică, în epilog : «Ce noi, spre acestea nimic nu vom lunica, căi am văzut acum (1687), de nou, elinește dând în typariu Veneții anii aciastaș sfîntă scriptură și iară (sentul de tot) acelu izvod urmară»¹⁷.

15. Ion Bianu și Dan Simonescu, *BRV*, IV, p. 206, în epilog se mărturisește acest vechi izvod «ce au fost tipărit la Franco Fortu».

16. Virgil Cîndea, *op. cit.*, p. 35—40. Același, *Tratatul «Despre rațiunea dominantă», cea dintîi operă filozofică publicată în limba română*, în «Viața românească», XVI (1963), nr. 3, p. 84—89.

17. Ion Bianu și Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 207. Este vorba de ediția grecească tipărită la Veneția de Dositei al Ierusalimului (v. N. Iorga, în «Anal. Acad. Rom.», s. II, t. 38, p. 39—46).

Pentru limba literară română, *Biblia din 1688* are o importanță deosebită prin unitatea lingvistică rezultată din prelucrarea celor trei graiuri românești, cel moldovenesc în traducerea Milescu, ardelenesc în *Noul Testament* al lui Simion Ștefan (1648) cel muntean în intervențiile fraților Greceni și controlul lingvistic ce-l va fi făcut Stolnicul Constantin Cantacuzino. La această unitate lingvistică, comisia redacțională a Mitropoliei Bucureștilor a avut un rol pozitiv.

După anul 1690 se tipăresc în București cărți românești, grecești, arabe, dar la care, ca loc de imprimare nu mai este indicată «tipografia Sfintei Mitropolii a Bucureștilor», nici formula «tipăritu-s-au în scaunul Mitropolii(e) Bucureștilor», ci alte formule care nu mai dau siguranța că se tipăreau la mitropolie, de ex. «în tipografia domnească din București», «în vestitul oraș București», «în Bucureștii Ungrovlahiei», sau «în scaunul domniei din București».

S-a dovedit că sub aceste denumiri funcționa o tipografie subvenționată de Constantin Vodă Brincoveanu, care o dase în grija unui eclesiarh, tehnician tipograf. S-a identificat chiar și locul unde funcționa tipografia domnească, precum și numele eclesiarhului¹⁸. Tipografia Mitropoliei a mai fost concuroasă în secolul al XVIII-lea și de alte tipografii bucureștene, asupra cărora ne-am oprit cu alt prilej¹⁹.

Un moment strălucitor în activitatea tipografiei mitropolitane au fost anii 1691—1693, când a lucrat în ea «prea micul între monahi Anthim de la Iviriia», împreună cu alt «prea mic între ieromonahi Athanasie Moldoveanul» (*Evanghelia greco-română*, 1693). Antim însă a activat mai intens în tipografia Mănăstirii Snagov și a episcopiei Râmnicului. În tipografia Mitropoliei a organizat o secție de limbă grecească, unde s-a editat *Evanghelia greco-română* (1693): Ἐρωτώδης δὲ ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ μῆτρο-πόλει τῆς Οὐγκροβλαχίας și în limba română *Psaltirea* (1694)²⁰.

Un avânt creator imprimă tipografiei Mitropoliei Bucureștene învățatul mitropolit Neofit (1738—1753) cunoscut pentru învățătura și spiritul lui practic gospodăresc²¹. Prestigiul lui Neofit pentru reorganizarea atelierului tipografic și a planului editorial a crescut datorită domnitorului Mihai Racoviță (1741—1744), care, la 20 iulie 1742, a emis un hrisov în limba greacă prin care acorda lui Neofit «purtarea de grijă, păsul și supravegherea tipăririi cărților sfinte». Mitropolitul era obligat să urmărească execuția poligrafică, precum și ortodoxa rânduială a textului²². Împuternicit de domnitor (Constantin Mavrocordat 1744—1748), Neofit alcătuiește un regulament pentru obligațiile și drepturile tipogra-

18. Tit Sîmedrea, *Tiparul de carte bisericească în anii 1740—1750*, p. 23—30. M-rea Colțea era sediul tipografiei domnești, iar tipograful era «popa Stoica Iacovici».

19. *Vezi nota bibliografică nr. 7.*

20. *BRV*, I, p. 328—337.

21. Un documentat studiu biografic a scris Pr. N. Șerbănescu în «*Biserica Ortodoxă Română*», T. nr. 7—10 (1959), p. 790—795.

22. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 82—90, Anexe VI și VII.

filor : «Tocmeala tipografilor care s-au aşăzat să tipărească cărţi acum, la luna marte 27 leat 7255»²³. Primele cărţi «cercate» de Neofit au fost *Catavasierul*, *Cazaniile* lui Ilie Miniat, *Evanghelia*, toate în 1742, *Apostolul* şi *Penticostarul* în 1743, alte trei cărţi în 1747 şi una în 1749. În prefaţa *Cazaniilor* (1742), Neofit scrie că tipăreşte cartea nu numai pentru credincioşii «patriei aceştia», dar şi pentru «alţii duple înprejur [...] carii grăesc tot cu aciastă limbă Rumânească», adică şi pentru românii de peste Carpaţi, din Transilvania. În *Cazanii* şi *Apostol* (1743) Neofit ţine să atragă atenţia cititorilor că s-au imprimat «în typografia cea noao a sfintei Mitropolii»²⁴. Fostul mitropolit Tit Simedrea a publicat materiale din arhiva referitoare la noua tipografie, a studiat cu detalii baza materială, producţia de carte a ei şi apreciem monografia sa ca foarte documentată.

Cu unele întreruperi, tipografia şi redacţia Mitropoliei Bucureştilor a continuat editarea cărţilor bisericeşti în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, amplificind neconţinut aparatul tehnico-tipografic, varietatea temelor, ca şi formele tipografice (almanahuri, calendare, reviste etc.)²⁵.

«Editura Institutului biblic şi de Misiune ortodoxă» din zilele noastre nu este decît o transformare firească, modernă a vechii tipografii mitropolitane.

Activitatea «Editurii Institutului biblic...» este aşa de bogată şi de profundă, încît ar trebui să formeze a doua parte, de completare, a studiului nostru. Pentru împlinirea unui asemenea studiu, va fi foarte utilă publicarea unui catalog bibliografic, analitic al lucrărilor editate sub auspiciile Institutului. Mă refer, în special, la cursurile universitare şi manualele tipărite pentru Institutul teologic, precum şi la marile sinteze de tipul celei intitulată *De la théologie orthodoxe roumaine des origines à nos jours* (1974), care face cinste colectivului de autori.

*

În încheiere, găsesc necesar să arăt liniile directoare principale care au călăuzit pozitiv activitatea editorial-tipografică a Mitropoliei Bucureştilor .

1. Eforturi încununate de succes pentru înlocuirea limbii slavone cu limba română ;
2. A creat *predoslovia* (prefaţa), ca proză literară *originală*, mijloc de exprimare a năzuinţelor, de ridicare naţională, a poporului român ;
3. Afirmarea ortodoxiei pure potrivit rînduieiilor tradiţionale bizantino-greceşti ;

23. S-a tipărit de Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 91, Anexa IX.

24. BRV, II, p. 59 şi 65.

25. Materiale referitoare la sec. al XIX-lea a publicat Prof. T. G. Bulat, *Tipografia Mitropoliei Bucureştilor între anii 1810—1867*, în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 5—6, p. 583—590, remarcă în special, activitatea în timpul mitropoliţilor Grigorie IV şi Nifon.

4. Instruirea clerului pentru practica liturgică ;
5. A cultivat ideile de morală creștină și umanitare prin traducerea operelor din literatura patristică ;
6. A dat primele îndrumări didactico-pedagogice pentru *scris și citit*, în limba română.

Prof. Dan SIMONESCU

ANEXE

I. *Înteruperi în activitatea tipografiei*, concurată de alte tipografii bucureștene : 1696—1728, 1750—1766, 1769—1774, 1801—1806, 1809—1826.

II. Tipografi mai iscusiți (anul arată cînd începe activitatea la tipografia Mitropoliei) : Antim Ivireanu (1693), Athanasie Moldoveanu (1693), Stoica Iacovici (1731), Radu Iacovici (1731), Udrea (1739), Dimitrie Pandovici (1743), Barbu Bucureșteanu (1747), Grigore (1747), Iordache Staicovici (1760), Stanciul Popovici sau Tomovici (1780), Irineu (1780), Ieremia (1780), Grigore Rimniceanu (1783), Grigore Sidis (1784), Mihailovici Rimniceanu (1796), Gheorghe Sin D. Rimniceanu (1798), Dimitrie Petrovici Bucureșteanu (1799), Ioan Craioveanu (1806), Dionisie Cozianul (1809), Gheorghe Rimniceanu (1818), Matthei Băbeanul (1826), Pafnutie (1826), Kanciov (1828).

III. Gravuri semnați : Bacov (1678), Symeon (1819), Grigore (1827), Constantin (1830), Gervasie (1830).

PRIMELE TIPĂRITURI SLAVO-ROMÂNE ȘI IMPORTANȚA LOR ÎN CONTEXT EUROPEAN ȘI SUD-EST EUROPEAN

Invenția tiparului cu literă mobilă, la jumătatea secolului al XV-lea, a însemnat cucerirea unui nou mijloc de difuzare a ideilor și valorilor culturale. Parafrazînd funcționalitatea undelor fizice în radiofonie, comunicarea prin grai viu s-a menținut extrem de multă vreme, în omenire, pe unde scurte, pînă la inventarea scrisului prin care comunicarea a trecut — s-ar putea spune — pe unde mijlocii, pentru ca odată cu tiparul mobil să intre pe unde lungi și frecvente, sub formă de carte, aceasta să domine peste cinci veacuri pînă cînd să apară un nou tip de carte, al treilea, pe lîngă cartea manuscrisă și cartea tipărită: «cartea sonoră» sau chiar «filmosonoră», pe care o prevedeam acum zece ani¹, și care, sub o primă formă, și-a făcut de curînd intrarea în viață, în Italia, sub numele de *audiocarte*.

Începînd cu celebra *Biblie de 42 de rînduri*² în latină a lui Gutenberg, din 1455, continuînd cu splendidul *Psalterium* de la Mainz, scos de asociații săi Johann Fust și Peter Schöffer, în 1457, cu inițialele în roșu sau în roșu și albastru, prima carte din lume cu emblemă tipografică și date finale despre tipăritură (colofon), în a doua jumătate a secolului al XV-lea au luat apoi ființă numeroase tipografii în numeroase țări din Europa, deoarece cartea a devenit nu numai un bun cultural, ci și unul comercial.

Pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea au apărut tot soiul de cărți, de la cele *ilustrate frumos, în cîteva zeci de file*, cu comentariu în limba latină (uneori națională: germană, flamendă etc.), pentru cei care nu se descurcau bine cu scrisul, precum este *Biblia pauperum* (1487, de Peter van Os) sau *Speculum humanae salvationis* (în numeroase incunabule după 1476), pînă la voluminoase și remarcabile cărți istoriografice cum este *Chronicon mundi* de Hartmann Schedel (Nürnberg, 1493), cu aproximativ 1800 de gravuri (unele exemplare avînd aceste gravuri în culori sau executate în chip excepțional de mină, așa cum se prezintă exemplarul din Biblioteca Academiei Române³. Schedel este cel în biblioteca

1. Vezi considerațiile noastre în *Folclor și cercetările folclorice în anii puterii populare*, în «Rev. de istorie și teorie literară», XIII, 1964, nr. 3-4, p. 571, și I. C. Chișimia, *Folclorul românesc în perspectivă comparată*, București, 1971, p. 407.

2. Această carte mai poartă numele și de *Biblia lui Mazarin*, pentru că primul exemplar descoperit și luat în considerație de specialiști a fost găsit în biblioteca ilustrului cardinal francez, Jules Mazarin (1602-1661), care număra cca 45.000 de volume.

3. Un exemplar din *Chronicon mundi* sau *Liber chronicarum* de H. Schedel a posedat G. Dem. Teodorescu, care a jînut o conferință despre această carte la Ateneul Român, cartea fiind donată după ultimul război de fiul său, Dumitru G. Dem. Teodorescu, Muzeului literaturii române. Ilustratorii cărții lui Schedel au fost Michael Wohlgemuth profesorul lui Albrecht Dürer și fiul vitreg al acestuia Wilhelm Pleydenwurff.

căruia s-a găsit *Cronica lui Ștefan cel Mare* în versiune germană⁴. De asemenea, una din cele mai frumoase tipărituri apărute pînă azi este considerată narațiunea alegorică a călugărului Francesco Colonna din Treviso, *Hypnerotomachia Poliphili* (Somnul lui Polifil), scoasă de renumitul tipograf venețian Aldo Manuzio, cu circa 170 de ilustrații în desen tridimensional, adică cu figuri în contur modern, și în același timp cu o literă surprinzător de elegantă.

Primele tipărituri au folosit direct deci mina expertă a ilustratorilor, cum se observă chiar de la început, în unele exemplare ale *Bibliei* lui Gutenberg, pentru titluri, inițiale sau chenare. Însăși litera acestei cărți a fost tăiată după profilul literei caligrafice de mină, fiindcă cartea manuscrisă ajunsese la o înaltă artă grafică și a influențat în mod vizibil tiparul. Același lucru se constată și în tiparul cu caractere chirilice, în care este implicată direct cultura românească, prin relațiile ei vechi.

În *Polonia*, tiparul a intrat în uz încă din 1474, dar, fapt important, primele cărți masive care au apărut aci au fost în limba slavonă *cu litere chirilice*, scoase în 1491 (pregătirile au început probabil mai de vreme) de către Szwajpolt Fiol (Schweipoldt Fiol, propriu-zis Sweybold Veyl, de neam din Bavaria), și anume un *Ceaslov*, un *Octoih*, un *Triod* zis *al postului* (*Triod'postnaja*), un *Triod penticostar* (*Triod'cvietnaja*) și foarte probabil o *Psaltire* după cum reiese din anumite atestări⁵.

Ca și în tiparul cu literă latină, se observă în chip evident efortul de a menține nivelul artei tipografice la nivelul atins în răsăritul Europei de cartea manuscrisă. Într-adevăr tipăriturile lui Fiol se disting prin literă clară și elegantă, folosirea cernelii roșii, inițiale și frontispicii în ornament, emblema tipografiei frumos concepută, cu numele orașului Cracovia în chirilice (КРАКОВЪ), în schimb inițialele numelui tipografului în litere latine S. V. (Sweybold Veyl)⁶. Se mai disting printr-o remarcabilă gravură, care se repetă și sub care numele tipografului apare de data aceasta în întregime în litere chirilice (ШВЕИ — ПОЛТЬ ОНО-ЛЬ)⁷.

Litera pentru aceste cărți a fost lucrată, la comanda lui Fiol, de Rudolf Borsdorf din Braunschweig⁸, dar interesant este faptul că modelul ei a fost croit după scrisul românesc din Moldova și această opinie exprimată de A. I. Sobolevski și de alți cercetători se verifică tot mai mult⁹. Un examen comparativ (un fel de expertiză grafică) dovedește asemănări indubitabile în conformația literelor, de la care a plecat și Sobolevski, în special a unui caracteristic M denumit de V. Molin «cu poale»¹⁰ (M),

4. Vezi I. C. Chițimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, 1972, p. 30 și urm.

5. Cf. Ivan Karatajev, *Opisanie slajano-russkih Knig napecatnych Kirillovoskimi bukvami*, t. I, Sanktpeterburg, 1883, p. 7 ș.u.

6. Această emblemă se află deasupra colofoniului cu care se sfințește *Ceaslovul* (e vorba de însemnarea finală cu datele apariției și numele tipografului).

7. Posedem o fotocopie a acestei gravuri, scoasă de pe *Triodul Penticostar*; ea se află și în *Octoih* și reprezintă răstignirea lui Iisus.

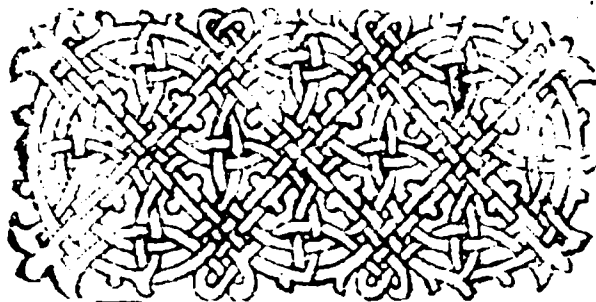
8. S-a descoperit actul de înțelegere dintre Fiol și Borsdorf din 4 febr. 1491.

9. Cf. A. I. Sobolevski, *Rumyni sredi slavjanskikh narodov*, Petrograd, 1917; vezi și Ivan Ohienko *Istoria ukrainskogo drukarstva*, t. I, Lwów, 1925, p. 8 și urm.; Ștefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1947, p. 114.

10. Vezi Virgil Molin și Dan Simonescu, *Tipăriturile ieromonahului Macarie pentru Țara Românească*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LXXVI, (1958), p. 1005-1034.

Răstignirea. Gravură din Triodul-Penticostar tipărit de Sz wajpolt Fiol la Cracovia, în 1491

ВЪ ПЪСМЪСЪ ВЪ НАИНСЪ ВЪ

ПОСТАВИ ДИ СЪ И . П . Н П О Б Е Д И Д Ш И П О Л Е С И М А Д Я Л Ж
И . И Д А Ж П И Ч И О . И С А Д О Г Л А С И Т О Д О У А С А Р О У .
Т В О Р А Ч И Е . С Т Р А С Ц О Р Л А С И О Г Л А С И И

Д Ш Е П О Л Е С И М А С Т Ъ В Р Ы Ш Л Е К И Т В О Р О Д Е С А Т И
Ц Я . И С Т Ъ М Л Е Д Е Л А С Т Р А С Т И Т В О М . П Р О С И Д Ъ
В И Д Ъ Т И Ч А К О Л И К И . П Р О С Л А В И Т И П Ъ Т И И В Е Л
Ч И Т В О М . И П Е Н Д Р Е Ч И Н О С И Р А Д И С Т Ъ О Т Р Е К И Т В О С
Е Д И П О Д Ж Д Р Ы Н О П О Ж И К И , Г И С Л А К А Т Е Б Е — П О В Т О Р И .
Р . Г И Ц И Г И В Е Т Ъ С И О Д Ъ Т О О С Б А С Т И . И В Ъ С Ъ П А Л Е
Д О У Ч . Ч Е Р А Ч И Т О Р Е . И П Ы П Ъ Д О Л И Т Е . И С К А И Т И
С Л О В Ъ Т И Б Р А Ж И Д Ш И Ц Ъ В А И Ш И Ц А М Ъ К Ъ М —

Ч . Т . Р Ы С Т О Д О У А С А Р О У Г Л А С И Б —
Г И А С А Р Е Б Ъ Г Р О К Ъ Д О Т А К И Д Ъ Т И . И Ж Е К О Л Е Ж
Х О Т А К Ъ Г Р О К Ъ В Ъ С А Н Т Р И С . В Ъ П Р А Ш А Ш И , Г Д Е Л О
Л О Ж И Т Е С Е Г О . О У В Ъ Д Ъ К Ж Е , Е Ж И С И В Ъ Д Ъ Ш И .
К Ъ З Г Л А Ш А Ш И Е Г О Ж Е А К А Т Ъ Ш И . А С А Р И Г Р А Д И
К Ъ Н И . О У С Л Ы Ш А К Е З Ъ Д Ш Ы П И , Д Ы Х А И Т О Д О У
Д А Ж Ц О Д О У . Т И К Ъ С И О У Д Ш И Ц Ъ В А И Ш И Ц Ъ —
Г И П А Г Р О К И Т В О Р О Д И В Е Д Г О Л А С А Р А П Р И Ш Е Л Ъ С И .
И П А Д Р О У Г О Ц Ъ С Л Ъ З Ъ П О Л А К Ъ . Д Р У Г Т А Т Т В О

cu origine — observăm noi — în alfabetul grecesc, literă inexistentă cu acest profil în paleografia celorlalte popoare vecine, dar cu apariție frecventă dacă nu regulată, în scrisul chirilic românesc, cu duct elegant, de exemplu, în *Evangheliarul slavo-grec* din 1429, al lui Gavril Uric de la Mănăstirea Neamțului și în alte scrieri vechi (*Evanghelia* lui Nicodim). Modelul literei chirilice moldovenești de urmat era posibil, date fiind legăturile strânse la sfârșitul secolului al XV-lea dintre Moldova și Polonia, politice și diplomatice, cu acte trimise de curtea lui Ștefan cel Mare în limba slavă¹¹. Cărțile lui Fiol, spune Sobolevski, ar fi fost o comandă a voievodului moldovean pentru nevoile interne. S-a obiectat că nici una dintre tipăriturile lui Szwajpolt Fiol nu s-a găsit pe teritoriul românesc și deci nu se vede relația în sens concret¹². În ultima vreme însă s-a descoperit în arhivele românești un frumos și integral exemplar (lucru rar) din *Triodul Pentecostar*, cu gravuri și embleme, trecut din mină în mină și din veac în veac (conține și o însemnare din 1541 a cumpărătorilor). Așadar, este foarte posibil că litera chirilică a pornit prima dată spre tipar din cultura românească.

De ce nu s-a încercat însă instituirea unei tipografii în Moldova lui Ștefan cel Mare, receptivă la formele de civilizație și cultură? Pentru că tipografia bine utilată a lui Fiol n-a avut totuși viață lungă. Acuzat că a acționat împotriva bisericii catolice, ca eretic, Fiol a fost aruncat în închisoare, iar tipografia lui a încetat să mai lucreze, în 1492, din ordinul autorităților religioase¹³. Totuși prin acțiunea lui Fiol, tiparul chirilic a intrat în lume (de la Viena, de pildă, umanistul german Konrad Celtes se interesează și cere mai târziu tipăriturile acestuia), iar peste un an, în 1493, a reînviat la Veneția, unde a apărut un *Ceaslov*, scoș de *Andrea Torrezani de Asola*, socrul și asociatul lui Aldo Manuzio, din care carte, singurul exemplar, cunoscut și păstrat la Nürnberg¹⁴, s-a răscălit și el.

Veneția a însemnat însă numai o punte de legătură cu coasta dalmatină și cu Cerna Gora (Muntenegru), prin oameni de carte și prin familia domnitoare Crnojevic (1492—1496) a cumpărat de la Veneția și a instalat în 1493 la Cetinie o tipografie (se pare că a cumpărat-o chiar pe aceea a lui Torrezani)¹⁵, în care ieromonahul Macarie, pregătit ca tipograf în Veneția, a scos câteva cărți cunoscute azi, și anume un *Octoih* (1494)¹⁶,

11. Se știe, de exemplu, că actul lui Ștefan cel Mare de la Colomcea din 1485, a fost înmănat regelui polon în versiune slavonă (cf. Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, t. II, p. 317—373), fapt consemnat și de o notă pe versiunea latină: «Haec inscriptio ex valachico in latinum versa est, sed rex ruthenica lingua scriptam accepit».

12. P. P. Panaitescu, în introducerea la ediția facsimilată *Liturghierul lui Macarie* (1508), București, 1961, p. XXXIX.

13. S-a descoperit actul de interzicere a tipografiei, emis de Arhiepiscopia de la Gniezno în 13 ianuarie 1492; cf. M. Blonska, *Próba nowego sporządzenia na dzieje krakowskiej ofiety drukarskiej Szwajpolia Fiola*, în «Rocznik Biblioteki Narodowej», 1968.

La începutul sec. al XVI-lea, Szw. Fiol s-a retras în Silezia, unde a înființat cea mai veche răscoală a minerilor din 1503, ceea ce dovedește spiritul lui democratic; a trecut apoi în Slovacia la Levoca unde se pare că a tipărit o carte de cinteze *Zlata studna*, din care nu s-au păstrat exemplare, cf. Jan Misianik, *Dějiny levocského knihtlačiarstva*, Trnava, 1945. 14. Cf. Ivan Karatajev, *op. cit.*, p. 13 (prima consemnare).

15. V. Jagie, *Der erste Cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1494*, Viena, 1894.

16. *Octoihul* (în două structuri: mare și mic) (Catavasierul) este o carte specifică cultului ortodox, cf. S. Salaville, *Liturgies orientales*, Paris, 1952, p. 188.

o *Psaltire* (1495), un *Molitvenic* (fără dată) etc. Dintre aceste cărți, singură *Psaltirea* conține localizarea tipografiei la Cetinie.

Muntenegrul a căzut sub stăpînirea turcească în 1496 și Djordjic Crnojevic a fost alungat, încît continuarea activității culturale și tipografice de aci s-a spulberat. Și atunci, la începutul secolului al XVI-lea, apare pe harta Europei un nou loc de muncă tipografică în chirilice, al patrulea și dintre cele mai vechi (dacă se ține seama de instalarea tipografiilor în celelalte țări răsăritene), anume cetatea de scaun a Țării Românești, *Tîrgoviște*, care a preluat misiunea de imprimare a cărților cu funcționalitate nu numai internă, ci în întreg sud-estul Europei. Un Macarie tipărește în slavonește aci un *Liturghier* (1508), un *Octoih* (1510) și un *Evangelhilar* (1512). Tot la doi ani deci o carte. Macarie poate fi cel de la Cetinie, deși nu există o mențiune directă, iar numele se întilnește frecvent în viața monahală a vremii. Învățatul Radojic susținea în 1956 că el este egumenul Macarie de la Mînăstirea Hilandar (Athos), care a alcătuit o scriere cu date geografice despre țările românești¹⁷. De observat că *Octoihul* din 1510, singura carte comună între Cetinie și Tîrgoviște¹⁸, are altă structură a materiei decît *Octoihul* din 1494 de la Cetinie, pe care este de presupus că Macarie, autorul lui, l-ar fi avut cu el. Se poate presupune totuși că Macarie nu venea să impună inovații, ci a pus sub teasc manuscrisele care circulau intern, ca în cazul clar al *Liturghierului* (1508) care se înscrie în filiera unui vechi prototip local. De asemenea, introducerea în *Liturghier* a unor sfinți de origine sîrbă: *Sfîntul Simion al Serbiei* și *Sfîntul Sava al Serbiei*, inexistenți în liturghierele manuscrise de pînă aci, ar pleda, cum socotește P. P. Panaitescu¹⁹, pentru identificarea lui Macarie de la Tîrgoviște cu Macarie de la Cetinie. Prezența sfinților sîrbi mai poate avea însă și o altă semnificație: în vremea Brancovicilor, cînd relațiile Țării Românești cu sîrbi sînt din cele mai strînse și îndatoritoare, prezența sfinților sîrbi într-un liturghier românesc era un semn de solidaritate cu poporul sîrbesc oprimat, căci sfinții respectivi fuseseră întii eroi. Sfîntul Simion nu este altul decît marele jupan al Serbiei, Ștefan Nemanja, iar Sfîntul Sava, fiul său Rastko Nemanja, fondatorul statului sîrbesc medieval, ajuns apoi arhiepiscop, între 1219—1235. Fie că Macarie este cel de la Cetinie fie că nu, interpretarea veche solidaritate româno-sîrbă rămîne valabilă, căci tipograful nu putea introduce elemente noi și personale fără știrea autorității interne, care se constată că a controlat textul cărților în timpul tipăririi lor. Totodată, dacă Macarie de la Tîrgoviște este Macarie de la Cetinie, se poate spune că el n-a venit să impună forme de cultură externă, ci s-a integrat structurilor culturale ale țării, care erau trainice și pe care le-a respectat sau a fost obligat să le respecte.

La această idee duce și problema localizării cărților lui Macarie, care, neavînd indicat locul de apariție, au putut da naștere la păreri eronate. Fiind frumos lucrate, cu cerneală neagră și roșie, și excelente ornamente, mai ales *Liturghierul* și *Evangelhilarul*, s-a emis, încă de la

17. Djordje Radojic, *Srpsko-rumunski odnosi XIV—XVII veka*, Novi Sad, 1956, p. 13—29.

18. Tipografia a fost instalată foarte probabil la Mînăstirea Dealu de lingă Tîrgoviște, instituția cea mai potrivită pentru un teasc tipografic. Exemplare din tipăriturile lui Macarie descoperite recent la Plovdiv și Șistov, în Bulgaria.

19. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. XIV.

începutul secolului nostru, opinia că ele n-au putut apărea în țară, ci au fost comandate la Veneția²⁰. Opinia a fost reluată în vremea noastră²¹, făcându-și loc și în lucrări de sinteză²². Nu s-a observat însă că litera venețiană ajunsese la o formă specifică, de dimensiuni mici, perfectă, în oficina lui Manuzio și Torrezani. În schimb, litera tipăriturilor de la Tîrgoviște este o literă viguroasă cu linie plină, avînd caracterul creștăturilor de răboj, ieșite însă din mina unui talentat meșter. Această literă face legătura cu arta populară românească în lemn și a fost turnată în acest profil original; ea are unitate și individualitate înapoi pînă la scrisul de mînă din *Evangheliarul lui Nicodim* (1405) și *Evangheliarul lui Gavril Uric* (1429) sau, pe urmă, în litera de tipar a *Evangheliarului slavon* de la Sibiu din 1546, tipărit de Filip Moldoveanu, ori a *Evangheliarului slavo-român* pus sub teasc de același, tot la Sibiu și lucrat, între 1551—1553²³. Aceeași literă viguroasă se vede și în tipăriturile lui Fiol, la Cracovia.

B. P. Hasdeu, a cărui minte pătrundea dintr-o privire problemele, vorbind de tiparul românesc din secolul al XVI-lea, în slavonă și română, a sesizat că arta tipografică «imită — cum spune el — superbe manuscrise române ilustrate mai vechi»²⁴, iar acestea se leagă de anumite forme de cultură populară²⁵.

Anumite reflexe din *Evanghelia* (1512) lui Macarie se întilnesc în *Evangheliarul de la Bălgrad* (1552). Așadar, există un flux de cultură orientală în circuit care pleacă din Moldova, trece prin Cracovia cuprinsă în atmosfera occidentală, atinge apoi temporar Veneția cu un Ceaslov care apăruse și la Cracovia, de aci undă de cultură și tipar istorică locală, iar în final renaște în Tîrgoviștea românească, pe un fond, trece marea și se oprește temporar la Cetinie, în forme de manifestare cultural autohton și original, pentru o lungă și frumoasă continuitate.

Astfel, începuturile tiparului românesc, la scurt timp de la invenția și difuziunea meșteșugului în Europa se înscriu într-un cerc cu punct de plecare în terenul culturii românești, traiectorie în Europa Centrală și Meridională, și cu revenire grabnică în același teren, intrînd apoi într-un flux, care a însemnat progresiv o vie și continuă extensiune internă, în toate provinciile românești, precum și transgresiune la popoarele care, trăind sub opresiune i-au simțit lipsa și au fost ajutate.

Prof. I. C. CHIȚIMIA

20. George Ionescu, *Căluza tipografului*, București, 1906, p. 85—144.

21. Cf. Virgil Molin, *Venise, berceau de l'imprimerie glagolitique et cyrillique*, Florența, 1966, 98 p. (extras din «Studi veneziani», VII); Virgil Molin, Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 1008 ș.u.

22. Cf. G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, București, 1969, p. 97, n. 5.

23. Vezi facsimile ale ambelor evangheliiare în ediția facsimilată *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551—1553*, cu studii introductive de Emil Petrovici și L. Demény, București, 1971.

24. B. P. Hasdeu, *O pagină din istoria tiparului la români în secolul al XVI-lea*, în «Columna lui Traian», VII, 1876, p. 193—213.

25. De aceea, ideea că tipăriturile de la Tîrgoviște constituie primele dacă cărți bulgare, e falsă (M. Stojenov, «Părvițe» *bălgarski pečatui knigi*, în «Slévjani», 11/1976, p. 33), dacă jinem seamă de cele spuse mai sus și de faptul că slavona a jucat rolul, pe care l-a avut latina în *Apus* și nu apare ca limbă a unui singur popor.

TALENTUL LITERAR AL MITROPOLITULUI-MARTIR ANTIM IVIREANUL ÎN LUMINA ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE VECHI ȘI NOI

În anul 1975 s-au împlinit 325 de ani de la nașterea lui Antim Ivireanul, iar în 1978 se împlinesc 300 de ani de la înființarea tipografiei Mitropoliei Ungrovlahiei, unde Marele cărturar a zăbovit ca nimeni altul.

Antim era fiul lui Ioan și al Mariei și înainte de a se călugări purtase numele de Andrei. Născut în Iviria caucaziană, a fost în tinerețe rob la turci și răscumpărat fiind învățase meșteșugul tipografic și intrase în Minăstirea Snagovului¹. Era caligraf, xilograf și desenator neîntrecut; tradiția îi atribuie zugrăveala capelei din Rîmnic unde a fost o vreme episcop. Iorga ne spune că tipăriturile lui încep la 1691, în noua tipografie a Snagovului, primele fiind: *Pareneticele* și niște «Acoluții» greșite.

Foarte curînd traduce în românește, retipărește *Evanghelia* în 1697, în 1699 scoate «Cartea sau lumină cu dreapte dovediri din dogmele bisericii Răsăritului», o traducere din Mașim Peloponesianul, cuprinzînd o polemică pentru primatul Papei: *Învățăturile creștinești* traduse de Filoteu din Athos, *Floarea Darurilor*².

În 1705 e numit episcop de Rîmnic, în 1708 e ridicat de Brîncoveanu în scaunul mitropolitan al țării. Aici se comportă ca «pescar și apostol» așa cum definește el însuși noua misiune în discursul de instalare. Administrează cu demnitate averea Mitropoliei, dar nu e la adăpost de calomniile și reclamații făcute de unii către domnitor.

În noua tipografie domnească din Tîrgoviște și București, editează o seamă de cărți religioase într-o deosebit de elegantă execuție, cum remarcă «Iorga, *Liturghiile* (în 1713), *Ceaslovul*, *Pildele filosoferi*, traduse din franceză în italiană de Del Chiaro, apoi în grecește de Ioan Abramos și, în românește, de către Antim»³.

În 1711 este prins în împrejurări politice. Din această cauză i se cere demisia, și în jurul acestei dispute se naște o corespondență între el și Domn pe care mitropolitul o publică. O vreme reușește să se dezvinovățească în cuvinte «care constituiesc cea mai mișcătoare apărare din câte ne-a lăsat trecutul», cum subliniază N. Iorga. Dovedindu-ne nevinovăția, domnul renunță să-l mai pedepsească.

1. Pentru amănunte a se vedea și Mihail-Gabriel Popescu, *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul, cărmuitor bisericesc și propovăduitor al Evangheliei*, în «Studii teologice», XX (1969), nr. 1-2, p. 3-99.

2. A se vedea pe larg «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), nr. 9-10, p. 932-1005.

3. Arhieru Eftimie Birlădeanu, *Antim Ivireanul patriot și ierarh al Țării Românești*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 1-2.

Sub Nicolae Mavrocordat, în ura lui neostoită împotriva cotropitorilor otomani, Mitropolitul Antim încearcă să lege relații cu nemții, plănuind prinderea domnului fanariot. Politica sa dă greș; în 1716 e catersit, în același an în septembrie sosește decretul patriarhal care-l trata de «vrăjitor și criminal». Exilat la muntele Sinai, e asasinat pe drum și trupul său e aruncat în apele Tungiei.

Ceea ce pare curios în destinul literar al mitropolitului este discreția de care este înconjurată opera sa și chiar o anumită incomprehenșiune destul de vădită la o cercetare mai strânsă. Astfel o seamă de autori de istorii ale literaturii române, ori nici nu-l menționează pe autorul *Didahiilor*, ori îl amintesc în treacăt⁴, minimalizându-l⁵.

De asemenea la o cercetare sumară, ni se pare că Antim Ivireanul s-ar fi putut circumscrie la unii autori: *Inceputurile și biruința scrisului în limba română și Contribuții la istoria culturii românești*, de P. P. Pănaiteșcu; *Coordonate ale culturii românești în secolul al XVIII-lea*, de Alexandru Dușu; *Sinteză și originalitate în cultura română*, de același autor; *Romanitatea vocabularului unor texte vechi românești*, de C. Dumitru⁶.

*

Dar să vedem cum este privită viața și opera Ivireanului de către cei ce s-au aplecat asupra paginilor sale?

P. V. Haneș în «Istoria literaturii românești», îl descrie astfel. «Dintre scriitorii pe care-i cuprindem sub denumirea de «Epoca lui Brâncoveanu» cel mai influențat de marele voievod, cel care n-a ieșit niciodată din cuvîntul lui, cel mai aproape de el și chiar creațiunea de fapt a lui a fost Antim Ivireanu. Cînd îl numește pe Brâncoveanu în «Prefața Psaltirei din 1694» «al meu de bine făcător și milostiv stăpin» nu întrebuițează o formulă, ci spune adevărul. Este evident că mitropolitul a făcut propria sa politică antiotomană și că a criticat cu asprime faptele boierilor și chiar ale Domnitorului. Același autor afirmă: «Istoria literaturii îi acordă și ea un loc de frunte ca produsul literar cel mai de seamă al epocii lui Brâncoveanu și a scriitorului bisericesc celui mai talentat de atunci și pînă astăzi. Fusese om de gust încă din tinerețe, arta lui minunată în lucrul lemnului și al aramei l-a impus atenției tuturor și în caligrafie și în desen era artist, ca tipograf nu este un lucrător oarecare, își face meseria cu dragoste și cu artă, cărțile pe care le tipărește, le tipărește frumos și fondul lor îl interesează. A tipărit 22 de cărți elinești și grecești, 2 elino-arabe, 2 slavonești și cîteva românești. Tipăriturile românești ale lui Antim sînt: «Carte sau lumină», «Antologion» sau «floarea cuvintelor», «Psaltirea», «Noul Testament». Opere originale: «Învățătură bisericească», «Capete de poruncă», și «Predicele».

4. În această categorie ar intra cărțile următoare: *Schițe de istoria literaturii române*, de V. A., Urechia; (1885); *Istoria limbii și literaturii române*, de Aron Densusiănu (1894); *Istoria literaturii române*, de Sextil Pușcariu (1921); unde mitropolitul este pomenit doar în treacăt în capitolul intitulat «Un veac de șoseluire editorială (!!!?)», deși Antim, cum se știe, a fost un mare editor! *Istoria literaturii române din sec. XVII*, de Dr. George Pascu (1920), în care deși se tratează despre domnia lui Brâncoveanu și a lui N. Mavrocordat, nu pomeneste despre Antim decît într-o paranteză, iar tot meritul pe linie editorială este atribuit lui N. Mavrocordat (!); *Istoria literaturii române vechi*, de I. D. Lăudat (1968), în care lui Axinte Uricariul, lui Ghiorghachi, Stolnicului Dumitrache, lui Damaschin al Rimnicului, lui Filaret lui Paisie Velicicowski li se acordă capitole separate, în timp ce mitropolitul nostru este amintit numai în treacăt, ce-i drept în mod onorabil. În cursul de facultate: *Istoria literaturii române vechi*, de Ștefan Ciobanu (1940—1941), de asemenea nu apare vreo preocupare majoră pentru Antim Ivireanu.

5. G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, (1939), p. 224—227.

6. G. M. Popescu, *op. cit.*, passim.

Iată cum îi caracterizează P. V. Haneş opera: «Şi totuşi în scrierile lui de mai târziu (unele) greşeli de limbă nu se mai întîlnesc, întîlnim din contră o preocupare statornică de o limbă românească, nu numai exactă, dar şi colorată».

Despre «Predicile»⁷ cu caracter local P. V. Haneş spune că «sunt superioare din punct de vedere literar, ca mai originale, mai vioaie, mai energice». Tot el consideră că «nota dominantă a predicilor lui e o notă aspră, violentă şi personală. Predicile oglindesc viu societatea de atunci» spune acelaşi autor «de la cei mai de jos pînă la domnitor, în aşa fel că au ridicat contra autorului toată lumea, chiar şi obraze mari bisericeşti şi mireneşti şi acesta a putut fi învinuit că n-a crutat nici chiar pe binefăcătorul său, pe C. Brâncoveanu».

N. Iorga în «Istoria literaturii româneşti» (1929) zugrăveşte astfel (omul şi opera): «Mitropolitul Antim, vestitul mitropolit Antim, cel cu Predicile frumoase, iubitor mare şi artist al cărţilor». Iar în volumul II al aceleiaşi «Istorii» afirmă următoarele: «Antim fu atît de vădit pârtaş al duşmanilor împărăţiei (otomane n.n.) încît Constantin Vodă se simţi dator să ia măsuri contra lui». Tot istoricul de mai sus scrie: «dar titlul lui de glorie sînt Predicile, «Didahiile» care formează în acelaşi timp unul din cele mai măestre monumente literare pe care ni le-a transmis secolul al XVIII-lea.

Şi mai departe: «dar chiar cînd avem de-a face cu o pură frazeologie bisericească, cu vechea, veşnica... morală, în formele vechi, fixate de tradiţie, frumuseţi literare deşteaptă atenţia cetitorului şi-l fac să urmărească mai departe predica lui Antim. Ici o frază cu meşteşug întoarsă, dincolo o comparaţie originală... e curios cum de nu s-au publicat aceste minunate învăţăturî atunci cînd, nu numai operele lui Maiota purtînd numele beizadelelor, şi ale lui proprii s-au tipărit pe greceşte şi chiar pe româneşte»⁸. Mai târziu cînd şcoala ardeleană a pus în circulaţie «Propovedanii» şi «Didahii» care au o bună formă românească, fiind opera frunţaşilor culturii noastre, acestea n-au energia şi farmecul discursurilor lui Antim Ivireanu.

D. Murăraşu în a sa «Istorie a literaturii române» (1935) spune «Prin hotărîrea lui Antim se recunoaşte limbii româneşti dreptul de a fi folosită în tot serviciul religios. E o mare dată în istoria noastră culturală căci de vreme ce avea să fie curînd cotropitor, dacă grecismul ne-ar fi găsit fără de cărţi româneşti la începutul veacului al XVIII-lea nu se ştie cum am fi răsbit prin îndelungata epocă fanariotă». Şi în altă parte: «În istoria literaturii noastre e la rămas prin «Didahiile» (predicile) sale, lucrare cu totul nouă, căci nu se mai înfălişează ca simplu comentariu al unui text religios, ci totodată şi ca o zugrăvire a vieţii noastre sociale, prinsă în frămîntările şi păcatele ei...».

N. Cartoian în «Istoria literaturii române vechi» (1942) scrie: Valoarea «Didahiilor» lui Antim Ivireanu stă în claritatea planului, în precizia ideii şi a formei şi în vioiciunea stilului şi mai ales în legătura lor cu societatea timpului.

G. Călinescu în faimoasa sa «Istorie a literaturii române de la origini pînă în prezent» afirmă despre autorul comentat de către noi: «Cu mult mai însemnate din punct de vedere literar sînt «Didahiile» lui Antim Ivireanu (Călinescu comparîndu-l cu Varlaam)... cunoaşterea limbii române la Antim este uluitoare... Cazaniile lui pot fi compilaţii şi în unele puncte chiar traduceri... dar compoziţia, naturaletea frazei şi a aplicaţiilor locale rămîn personale. Spontaneitatea exordiiilor, trecerea firească de la planul

7. Antim Ivireanu, *Predici*, Ediţie critică, studiu introductiv, şi glosar de G. Ştrempele, Editura Academiei, Bucureşti, 1962, 319 p.

8. Un Acatistier tipărit de Antim Ivireanu a fost descoperit de Pr. Prof. N. Şerbănescu (A se vedea pe larg: *Încă o carte tipărită de Mitropolitul Antim Ivireanu*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 1-2.

material la cel alegoric, reintrările familiare în chestiune, indignările, intristările, murmurările, interogațiile retorice, curmate la timp, înainte de a deveni bombastice, pasiunea ce echilibrează toată exacta mașinărie a Cazaniei destăinuie un orator excelent și un stilist desăvârșit. «Didahiile» rămân și astăzi vii... dar mai ales Antim are darul întoarcerii brusce spre ascultătorul din biserică, cu o retorică încărcată de sevele vorbirii zilnice și pe temeuri de un bun simț curent ducând la un soi de portrete morale... dar mai ales Antim are exaltare lirică, suavitate, fie că evocă inocența lunii care trece «curată și nevinovată», fără de zăticneală, când plină fiind o latră ciinii care nu pot suferi lumina ei, fie că face într-o admirabilă cadență desfășurată fastuos ca o coadă de păun oratorică, cloșul în stil franciscan al Fecioarei».

Al. Piru în «Istoria literaturii române» (perioada (veche) (1970) scrie: «Antim Ivireanu este primul cleric român care, fără a ieși din marginile funcției sale, a izbutit totuși, întocmai ca Bossuet, Bourdaloux și Massillon să pătrundă prin elocvența sacră mai adinc în sfera literaturii propriu zise». În continuare Al. Piru îl consideră pe Antim poet ca și Dosoftei. «Predicile» sale conțin o mare bogăție de comparații și epitete ca în Acatist, «lauda fecioarei» (amănunt semnalat și de Călinescu). O observație interesantă face Al. Piru când spune că «înainte de Eminescu, Antim a numit luna «stăpina mării».

În «Istoria literaturii române», vol. I, alcătuită de un colectiv al Academiei RSR (1970), Antim Ivireanu se bucură de următoarea caracterizare: «și dacă ar fi să căutăm o a doua personalitate inezestrată cu daturile pe care le-a dovedit el, cu greu am mai găsi una în toată epoca medievală românească. Și mai departe: «vechea istoriografie literară s-a ocupat numai de unele aspecte ale activității sale, cum au fost acelea de «meșter tipograf» orator de mare talent, mitropolit sirguincios, ignorând pe patriotul, omul politic și biciuitorul năravurilor unei clase de exploatare».

Despre «Didahii»: valoarea lor istorico-literară și artistică este cu totul deosebită... Stilul lui Antim Ivireanu este natural, cum a gândit așa a și scris. Imaginile care-i tâlmăcesc ideile deși foarte numeroase, nu dau naștere unui stil confuz: poate fi considerat ca unul din precursorii pamfletului în literatura română... o limbă surprinzător de clară și curgătoare... limba vie a Predicilor, cu bogăția sa de procedee artistice face din opera lui Antim Ivireanu un prețios monument de limbă românească.

În «O istorie a literaturii române», de Ion Rotaru (1971), se scrie: «Didahiile lui pot fi comparate cu celebrele predici ale lui Jacques Bénigne Bossuet, contemporanul său francez...».

Monumentele din evoluția limbii române literare, de Gabriel Tepelca și Gh. Bulgăr stabilesc: «Antim Ivireanu este un puternic interpret și moralist în sensul cel mai înalt al cuvântului... fraza lui se nuanțează după conținut, uneori e scurtă, sențioasă, alteori amplă, tumultoasă, uneori duioasă, alteori ironică sau chiar sarcastică. Ritmul frazei ca și tonalitatea ei se schimbă după conținut. Pentru a reda mai pregnant conținutul, Antim Ivireanu recurge la o gamă întreagă de mijloace stilistice, comparații, metafore, personificări, interogații, antiteze, repetiții, exclamații și chiar la parafrizarea familiară. Dar asemenea mijloace sînt la îndemina oricui și enunțarea lor nu spune nimic dacă nu sînt urmate de o ilustrare.

Mai departe acest manual didactic constată că «Antim Ivireanu recurge la toate procedeele retoricii clasice, ceea ce îi aparține este alegerea unui limbaj expresiv, plastic, care după aproape 300 de ani e perfect inteligibil. Construcția frazelor, simetria lor, gradația, adaptarea tuturor mijloacelor retorice clasice la posibilitățile limbii române din această perioadă îi conferă calitățile de orator eclesastic».

Antim Ivireanu folosește o limbă predominant populară din punct de vedere fonetic și lexical⁹. El contribuie la îmbogățirea limbii române literare în special prin introducerea unor neologisme de origine greacă¹⁰. Antim Ivireanu utilizează o bogată sinonimie populară¹¹, expunerea e clară, vioaie, nuanțată dovadă că, pînă astăzi, scrierile lui Antim Ivireanu au fost retipărite aproape în aceeași formă, servind ca model noilor generații de predicatori. Procedeele stilistice sînt cele casice¹², întrebunțate cu o economie și artă în spiritul limbii române! Prin Antim Ivireanu, limba română bisericească¹³ se ridică la cea mai înaltă treaptă a sa, cucerind de multe ori, și domeniul exprimării artistice¹⁴. Stilul retoric incipient în literatura noastră veche, prin Cazania lui Varlaam, găsește în Antim Ivireanu o strălucită continuare¹⁵, și pe alocuri desăvîrșire».

În «Istoria limbii române literare» de *Al. Rosetti, B. Cazacu și Liviu Onu*, mitropolitul este astfel privit: «calitățile artistice ale Predicilor sale îl așează printre cei mai de seamă propagatori ai limbii române literare... (Predicile) constituind un moment important în dezvoltarea limbii române literare».

În încheiere autorii scriu: «El (Antim) poate fi numit cu drept cuvînt ctitor al limbii liturgice românești și unul dintre întemeietorii oratoriei religioase la români».

În «Istoria literaturii române vechi» a lui *Șiadbei*, printre talentele sale se citează: «tipograf, caligraf, xilograf, pictor, sculptor și mare orator». După același autor, Antim ar fi un «reprezentant al elenismului, dar și un puternic sprijinitor al culturii și limbii românești». Tot după el, «Didahiile sunt mai mult traduceri», iar despre «Didahiile» din primul volum ni se spune clar că «sînt imitații după Ilie Miniatoș».

MITROPOLITUL ANTIM ÎN CRITICA LITERARĂ ACTUALĂ

Ne rețin în acest sens un opuscul al *Doinei Curticăpeanu* intitulat «Orizonturile vieții» (?) în literatura veche românească, apărut în 1975, precum și lucrarea «Antim, logos și personalitate», de *Eugen Negrici*, publicată în anul 1971¹⁶.

Nu este cazul să intrăm în amănunte, fiindcă cititorii revistelor patriarhale cunosc amănunte despre literatura veche, dar stranie ni se pare referirea Doinei Curticăpeanu la o seamă de critici literari moderni, cum ar fi Wellek, Warren, Northorp, Frie, Mikel Dufrenne etc., în analiza pe care o întreprinde asupra literaturii noastre vechi¹⁷. Ce legătură au aceștia cu noi, ne cunosc, ne citesc, ne citează? **NU**.

Aparent, studiul vieții și operei Ivireanului nu are o contingență directă cu acest opus. Autoarea crede că nu e necesar să se încercuiască zonele de frumusețe din vechile scrieri și nici să se izoleze pe harta imaginară a literelor vechi românești unități insulare de artă, preferînd, scrie domnia sa, să valorifice opera ca tensiune și adevăr al unei totalități, ca meditație asupra destinului uman. Din păcate, orice operă e compusă din nuclee metaforice iar judecarea numai prin prisma întregului ne-ar lipsi de

9. «Dar din alte puncte de vedere cum stăm?»

11. de ce populară, cînd era a limbii române?

13. Ce-o fi aia (limbă română bisericească).

15. Ce-o însemna strălucită continuare?

16. În acestea se pare că autorii nu cunosc ce a însemnat vechea literatură română pentru limba și neamul nostru!

17. E vorba mai degrabă de un snobism păgubitor, de etalarea unor lecturi recente și la îndemînă, care, după părerea noastră, nu-i sporește deloc autoritatea în materie.

10. «Dacă și asta este o descoperire!».

12. Autorii îi dau zor cu clasicii.

14. Autorii își manifestă rezervele.

expresia fericită cu care adevăruri vechi sînt mereu reimbrăcate de maeștri ai literelor din toate timpurile¹⁸.

Despre «Didahiile» lui Antim, autoarea ne spune că «sunt un fel de banchet al cuvîntelor», ceea ce ar mai merge, dacă în altă parte nu le-ar taxa de «metaforism culinar» confundînd strălucirea stilistică, a prozei mitropolitului cu cea a unei liste de bucate, ceea ce trădează lipsa de înțelegere a literaturii în orice sens¹⁹.

În capitolul intitulat «Arhipelagul baroc», în referire la Antim Ivireanu îl citează pe Eugen Negrici, din care extrage ideea că în Predicile lui Antim există elemente ale unei «arte sentimentale și patetice, preferînd supraîncărcarea decorului, simplității expresiei și sobrietății liniilor, presupunînd o grijă exagerată pentru formă, polimorfism, rafinament imagistic». De altfel tot capitolul demonstrează că autoarei totul îi pare baroc în literatura noastră veche.

Să vedem ce găsim în lucrarea lui Eugen Negrici: «Antim, logos și personalitate», titlu promițător...

Încă din «Cuvîntul introductiv», autorul ne atrage atenția asupra faptului că «secole la rînd, limba română literară oferă observatorilor ei, un mărunț spectacol de progres». Mai departe, Negrici, regretă «modicitatea literaturii vechi propriu zise». Pe urmă, textual: «ne rămîne să intersectăm stilistic elemente aparținînd unor tranșe sincronice distanțate; numai o valorificare consecventă, exclusiv pe criteriile estetice ale veacului acestuia luminînd inedit, ar salva de pușinătate și monotonie literatura veche».

Tot Negrici scrie: «oricîtă evlavie am pune în aprecierea slovelor picurate de ceară ale Cazaniilor, stereotipia și inactualitatea lor ne împiedică să le încadrăm genului oratoric». În altă parte însă, autorul studiului asupra mitropolitului afirmă: «opera lui Antim e o demonstrație a capacității plastice a graiului românesc... meritul autorului se deslușește în frumusețile reale pe care le deșteaptă... Ea (opera lui Antim) constituie o revoluție și în sens beletristic, avansînd ideea de public (!) actul de naștere al discursului românesc nu poate fi în altă parte²⁰. Dar Antim este caracterizat ca «un admirabil vulgarizator». Stringenta deducțiilor lui Ivireanu, scrie Negrici, n-au perche citeva veacuri la rînd». Negrici după cearta administrată obiectului studiului, devine familiar cu Antim: el scrie că întrebările acestuia fac «o dialectică bufonă...»²¹.

În Cuvîntul de învățătură la Bogoiavlentie, Negrici găsește «o dramaturgie embrionară», ceea ce ni se pare exagerat. Despre limba română din epoca lui Antim Ivireanu, autorul declară următoarele: «în slăbiciunile compoziției se întrezărește lupta emoționantă pe care a dat-o acest strein de neam cu inexperiența tehnică, cu împietrirea năvingă a unei limbi necultivate, cu propriile superstiții artistice»²².

Frumoasa expresie a lui Antim că «apa încă iaste simțitoare» este calificată drept «un soi de panteism degenerat (?)»²³.

18. Nu am vrea să se creadă că-i facem autoarei vreun proces de intenție noi sperînd că erorile semnalate vor fi îndreptate. Este posibil oare să citești în aceste pagini enormități de genul acesta: Ieritorul Daciei romane este numit cu un termen demonetizant, ca să nu spunem mai mult: coloniile lui Traian, iar limba vorbită în vremea lui Cantemir, o limbă «Brudii», care autor «trebuie să facă față pentru a suplini insuficiențele limbii folosite». Un asemenea dispreț pentru un autor de talia domnitorului moldovean ni se pare sfidător.

19. Referindu-se la alt monument de cultură, *Psaltirea lui Dosoftei*, aceeași cercetătoare trage concluziile că Psaltirea este o experiență a singurătății în care psalmistul experimentează «atrofia simjurilor», afirmînd «expresiile autocontemplerii singurătății recompun o anatomie copleșită de metaforă oaselor, care sensibilizează durerea fizică, dar mai ales, agresiunea și umilința devastatoare...

20. Ce să mai credem? Negrici în schimb ne propune să-i venerăm pe Varlaam și pe Dosoftei ca «martiri ai literelor românești».

21. Nu admitea Biserica așa ceva de pe amvon...

22. Dacă ar fi fost așa, Biserica și morala ei s-ar fi dus pe apa Sîmbetei.

23. Se găsesc și alte lucruri jignitoare, pentru neamul nostru și pentru cititorul obișnuit.

Și în altă parte, mitropolitul e comparat «cu prea cinstiții monahi ai lui Damian Stănoiu», ceea ce ni se pare o insultă adusă memoriei acestui mare cărturar și Bisericii strămoșești²⁴. La pagina 160, un fragment iviresc este numit «o nostimadă». Lui Antim nu i se trece cu vederea un anumit «ton întăritat», «false smerenii», «formule măgulitoare», «acuzații diafamante». Iată o altă formulare interesantă: stilul coupé al frazei relevă o agitație afectivă însă de o vibrație statică». Toate aceste greșeli sînt iertate însă la pag. 197, unde ni se spune textual: «două secole de profesionism artistic n-au egalat disponibilitățile topice ale frazelor acestui strein», iar la p. 223, autorul scrie: «că nici un scriitor român dinaintea sau din timpul său nu a nimerit mai exact spiritul sintaxei românești!».

*

Avind în vedere că scrisul lui Antim Ivireanu, cu excepția acrivistului G. Ștrempelel, nu a fost cercetat, ne propunem o investigație în «fagurele de miere al operei sale» și ne vom sătura de bunătați și ne vom vindeca sufletește.

Foarte puține personalități culturale românești, ilustrînd perioada medievală pot fi explicate în felul în care ne apare Antim Ivireanu, ca o emergență a climatului ideologic și politic de la curtea domnitorului Constantin Brîncoveanu. Opera lui e mărturia unui intelectual angajat subtil sau direct împotriva dominației turcești și slugărniciei fanariote, împotriva propagandei calviniste alături de cei ce propovăduiau eliberarea de orice jug spiritual. Alături de mitropolitul Dosoftei care ne-a dat celebra sa Psalme în versuri, Antim Ivireanu este un deschizător de drum într-o literatură națională, fiind strălucit tipograf și cel mai mare predicator român în limba noastră și, poate, unul dintre cei mai mari moralști din lume, comparabil cum s-a mai spus, cu Bossuet, cu care era, oarecum contemporan.

Așadar, ce ar fi pentru noi acest fascinant personaj care a terminat ca Miron Costin, plătind cu viața patriotismul său, oponentul în fața străinilor? Unii și-ar putea închipui că acordarea unui interes deosebit față de textele pe care neosteniții iubitori de țară și-au exercitat talentul în a valorifica limba noastră vorbită și scrisă înseamnă numai plăcerea de a reinvia sub ochiul cititorului român niște formule teologice. Pentru aceștia e bine să amintim că cultura și limba noastră au fost construite pe texte religioase și că nu putem noi inventa altceva decît materialul documentar păstrat cu deosebită grijă în custodiile Bisericii și secției de manuscrise și carte rară ale Academiei Române.

A taxa drept mistică religioasă traducerea *Noului Testament* făcută la Bălgrad la 1648 sau legendele hagiografice, de care ne ocupăm la acest capitol, drept propagandă religioasă ar însemna să considerăm asta drept o mare cecitate intelectuală, lucru pe care nici măcar nu-l prezumăm. Trebuie precizat încă o dată că florilegiile oferite după o muncă trudnică celor ce se interesează de zorile limbii române nu sînt decît niște fotografilor fidele ale unor frumuseți artistice pe care ar fi păcat să le ignorăm numai sub pretextul că pot fi găsite în cărțile *Noului Testament* sau în *Patristica creștină*.

Comparînd opera lui Ivireanu cu produsele similare din alte țări, mai precis cu scrierile lui Bossuet, chiar dacă îi recunoaștem acestuia din urmă o mai mare artă retorică, nu putem să trecem cu vederea faptul că *Didahiile* lui Antim sînt un adevărat container de frumuseți pe care arta mitropolitului nostru o dovedește cu strălucire. Dacă Bossuet e superior prin logică, Ivireanu îl întrece prin fantezie. Ce ar fi deci predica (didahia) în genul literar? Amestec de moralități, de sfaturi duhovnicești, critica acerbă a moravurilor (foarte evidentă la Antim), explicări uneori alegorice ale textelor biblice, pamflete usturătoare adresate boierilor timpului, lacomi și trăind în huzur, străvezii aluzii politice, totul într-o epocă în care practicarea criticii sociale putea duce, cum a fost în cazul celui discutat, la pierderea vieții.

Cum pe noi ne interesează, înainte de toate arta tipografică și valoarea literară a textelor analizate și antologate vom face abstracție de orice implicații.

Nu vom trece totuși la discutarea operei propriu-zise înainte de a cita Testamentul său întocmit în 1715. În acest document Ivireanu se numește el însuși exarh al plaurilor, considerînd că meritul tagmei preoțești și, deci, al său personal, «constă în a

24. E. Negrici, *Antim, logos și personalitate*, p. 247, 255.

spune cuvinte folositoare de suflet» și de a avea un «ochi priveghelnic asupra oilor celor necuvântătoare». El mai face aluzie la «laptele dulce al cuvîntului», apoi dă poziții asupra «ciștigurilor mutătoare și nemutătoare». Iată cîteva exemple de bunuri lăsate moștenire bisericii Antim al cărei ctitor a fost : «o mîtră de lastră, cu mîrgăritar și cu balașuri și cu smaragduri, făcută de Constantin Voevod Brîncoveanu, un potcapiu arhieresc cusut cu morgan, un sacos de lastră grea, cu cruci și cu serafimi, cu nasturi de argint, făcută de Constantin Voevod Brîncoveanu» și așa mai departe, enumerare testamentară care face dovada ea însăși a unor virtuți literare ce nu mai trebuie subliniate. Dar, cîți scriitorii, poeți, critici și dascăli de literatură cunosc ctitoria lui Antim din București, și interesantul muzeu al Minăstirii marelui ierarh ?

Din *Capetele de poruncă* și opera sa, dintre legatele pioase pe care le lasă, să cităm de asemenea cîteva : «moștenitorii săi să aibe oarecare milă în toate simbetele de cei ce vor fi în temniță ; să îmbrace în ziua de joi mare, trei săraci și trei fete sărace ; să înzestreze pe an o fată săracă, a doua zi de Sfințul Dumitru ; să se odihnească în trei zile streinii nemernici cu mîncare și cu sălășuire preste toată vremea să se îngroape cu cheltuiala casei săracii ce-i scot prin ulițe morți, cerșind milă pentru îngroparea lor». Acest legat trădează virtuți de adevărată frescă socială, vorbind el singur despre starea mizeră în care se afla poporul lipsit de mijloace. Nu e uitată nici vechea lui meserie pentru că în legătură cu tipărirea de cărți, Antim Ivireanu scrie : *să se fie două tipografii, una grecească și una românească pentru folosul obștei și pentru agoniseala casei* (subl. n.).

Setea de independență a Mitropolitului Antim, care pare a fi o constantă a spiritului românesc, este învederată în următoarele rînduri, lăsate cu limbă de moarte de către mitropolitul cărturar : «însă voiesc ca această sfință minăstire care am înălțat-o și-am înfrumusețat-o cu a mea cheltuială să fie slobodă, singura ei și legiuitoare singură stăpînitoare și nimănuși supusă, fără numai lui Dumnezeu și sfinților tutilor, cărora și am închinat-o. Să nu fie sub vreo stăpînire patriarhească, nici sub vrednicie domnească, nici sub stăpînirea arhierelui jării, nici supusă vreunui boer, nici vreunei minăstiri, ori mare, ori mică». «Pe cei ce nu vor respecta legatele îi afurisește» «să aibă pîrși la ziua judecării celei înfricoșate, pre toți sfinții și procopseală să nu vază în toate zilele vieții».

La *prima vîsta* chiar titlurile Didahiilor surprind prin farmec : «Cartea de învățătură la Duminica lăsatului de brînză», Cazanie la vovedenia Bogorodiei ; Cuvînt de învățătură în 26 al lui octomvrie, asupra cutremurului și a marelui mucenic Dimitrie, isvodoritor de mir ; «Cuvînt de învățătură asupra omului mort» și altele.

Trecînd la analiza textelor trebuie să amintim că am folosit mai multe ediții²⁵. Potrivit unui sistem întrebunțat de-a lungul alcătuirii acestei creștomaiji, să pătrundem direct în substanța operei lui Antim Ivireanu pentru a scoate la suprafață nestematele limbii folosite. Nu trebuie luate în seamă cuvintele cu dublu sens pe care autorul Didahiilor le strecoară de fiecare dată în «Exordiu» : «măcar că vorba mea nu este vrednică niciodată ca să indulcească cu vreun mijloc auzirile ascultătorilor «sau» fiind mîntea mea turburată de norul neștiinței». În realitate Antim este un scriitor de mare cultură minuind cu multă fantezie toate procedeele stilistice. Cităm din Cazanie la adormirea prea Sfinței Născătoare de Dumnezeu : «Lună mai icusită decît aceasta ce ne povățuiește noaptea ; și soare mai strălucitor și mai luminat decît acesta care stinge cu lumina lui toate celelalte lumini și ceriuri mai mari și mai largi în rotocolime». Să vedem cu ce se mai poate asemăna sfința ? «Aleasă este ca revărsatul zorilor pentru că ea a gonit noaptea... este chiparos carele cu înăltime covîrșește cerurile, este nor care n-au ispitit nici o grăime a păcatului... este grădină încuiată din care au ieșit floarea cea nevestejită ; și o fîntînă pecetluită din care au curs izvorul vieții». Iată și un poem ce se naște din enumerarea unor date biblice : «Pre aceasta au văzut-o Moisi în muntele Sinaiei ca un rug aprins și nu ardea. Pre aceasta au văzut-o Aaron ca un toiag înflorit și plin de roadă. Pre aceasta au văzut-o Iacov ca o scară întărită din pămînt pînă în ceriu și îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogora pre dînsa.

25. Ediția îngrijită de Petre V. Haneș, apărută în București, 1915, sub teascurile Institutului de arte grafice «Minerva», coroborate cu alte ediții din care cităm : «Didahiile» mitropolitului Ungroviahiei, Antim Ivireanu, ediție îngrijită de episcopul Melchisedec, apărută în Tipografia cărților bisericești, 1886 și 1889 ; «Predici», ediție îngrijită de G. Ștrempele, Editura Academiei București, 1962 ; *Predice făcute pe la praznice mari*, ediție prof. I. Bianu, tipografia Cărților Bisericești, 1886 ; *Opere*, Ediție îngrijită de G. Ștrempele, Editura Minerva, 1972.

Pre aceasta au văzut-o Iezechiile ca o ușă incuiată prin care nimenea nu au trecut. Pre aceasta au văzut-o Ghedeon ca o lină, Avacum ca o dumbravă umbroasă, Daniile ca un munte și Solomon ca un pat». Viziunea e a unui Bosch, metafora simplă, la îndemână, elementară, dar de o mare plasticitate.

Despre îmbrăcămintea Fecioarei, Antim ne spune că «era îmbrăcăminte de aur, îmbrăcată, impistrită». În altă didahie, predicatorul recurge la definiții sentențioase «Nădejdea este o îndrăzneală adevărată către Dumnezeu».

Despre necredincioși cu care se asimilează și autorul din smerenie, Antim spune foarte frumos: «Umblăm ca niște cai sirepi, fără zăbală și fără rușine pînă vom cădea în vreo prăpastie și vom pieri». Despre misiunea sa de păstor sufletească găsește această frază surprinzătoare: «de gitul meu spînzură sufletele voastre».

Fecioara Maria e un personaj care revine foarte des și pe care în Cuvîntul de învățătură la stretenia Domnului nostru Iisus Hristos o compară cu un «cerju gînditoriu». Iată și o imagine de un mare exorcism, cu efecte magice «cela ce-a făcut cu un cuvînt toate paserile în văzduh», în Cuvînt de învățătură la duminica lăsatului de brînză ni se spune că «toate zilele sînt în grădina anului». Apoi sentența «Puțin ajutoriu va putea lua un bogat de la un sărac și puțină laudă va auzi un cîstît de la un neînvătat», sau, ca un nou model de smerenie ecleziasitică: «ce putere are isvorul meu cel cu o picătură de apă să adape o grădină sufletească ca aceasta?» Mai departe apare ca un leit motiv, Fecioara: «Tu ești cu adevărat ușa cea de gînd a vieții». Sfaturile etice: «ce folos iaste a fi galben și ofilit de post, iar de pizmă și de uriciune a fi aprins; ce folos iaste a nu bea vin și a fi beat de veninul miniei; ce folos iaste a nu minca carne și cu hulele a rumpe carnea fraților noștri; ce folos iaste a ne conteni de ceale ce sunt uneori slobode și a face acelia ce nu sînt niciodată vreun mijloc slobode?».

Vorbînd despre păcatul lui Lucifer, Ivireanul găsește niște comparații extrem de sugestive: «Păcatul se aseamănă pietrei și-i caută să meargă la malca ei în pămînt de unde și iaste, iar bunătața se aseamănă focului și este să meargă sus, în văzduh unde este matca, că Dumnezeu este foc mistuitor și pară de foc subțire (sublim!) precum l-a văzut proorocul Ilie». Citatul este un amestec de filosofie heraclitiană și gnostică; parcă citim cîteva rînduri din Plotin...

Interesant este în ce măsură spiritul războinic al epocii se reflectă în aceste discursuri moralizatoare: în care credința, nădejdea, dragostea și smerenia sînt numite «lunuri duhovnicești».

Cele trei fecioare sînt comparate cu «trei bunătați ale Raiului».

Iată și un poem frumos pe care Antim îl pune în gura Sfîntului Nicolae: «Eu o dragoste mincinoasă voi să-ți sfîrm săgețile care fără de rană omul. Eu, luceafărul, voi să-ți sparg toate mreșile și-ți voi pierde tot viclășugul. Așa au vorbit sfîntul, apoi pe urmă după ce s-au ascuns soarele, toate razele lui și s-au stîns de tot lumina zilei, între întunericul nopții și cînd cerul de osteneală au fost închis spre somn toți ochii lui, atîta că nici luna nu priveghea, nici una din stele mai mici avea deschise timplele lor cele de argint... «Ce minune».

Apar oratorii bisericești demagogi, citînd pe apostolul Pavel: «De voi grăi cu limbile oamenilor și cu ale îngerilor și dragoste să nu am, făcutu-m-am ca o aramă răsunătoare sau ca o tobă blocăind ca un chimval răsunătoriu».

O frumoasă și stranie cadență pe care Ivireanu o dă unui text în aparență simplă: «căldura soarelui are lucrare firească a dării copacilor, ierburilor, pietrelor scumpe și plodurilor pămîntului viețuitoare, umejoasă și îngrășătoare putere spre creștere». Enumerarea unor păcate ale epocii: «să ne ferim din cît ne va fi puțință, de curvie, de beție, de zavistie, de vînzări, de apucări, de năpăști și de multe ca acestea».

Soarele ne este înfățișat ca o persoană care privește prin gaura cheii: «are soarele și alta a sa lucrare, ce trece prin crăpăturile ușilor și prin găurile peretilor și cele mai din lăuntru ale caseilor le iscodește și le luminează».

Mai departe, un frumos citat din Ieremia (la 17 capete): «adîncă este inima decît toate».

Întîlnim la Antim Ivireanu o adevărată artă a citatului de altfel trădînd o intuiție superioară, cum se poate demonstra din reproducerea Psalmului 48: «Mulți împărați au ridicat cetăți și au făcut zidiri minunate și puîndu-și s-au dus, iar nimic nu s-au folosit căci au încetat și uitării s-au dat pomenirea lor. Iară pescarul Petru nici unele de acestea făcînd, luminează mai mult decît soarele și după moarte».

Pe neașteptate, un poem care aparține în întregime lui Antim Ivireanu: «Noapte întunecată au fost atunci în toată lumea, când argintul și aurul, pietrele și lemnele se slujea ca niște Dumnezei și omul se abătea cu toate puterile sufletului spre aceia ce iubea Luțiferul și dracii, carii, ca niște nașteri ale Iadului și ca niște fii ai însuși răutății, alta nu pohtia, alta nu iubea, fără numai răutatea, păgînia, răsfătăciunile trupului, nerușinarea obiceiurilor, uitarea desăvîrșit a celor sfinte, apucăturile de la streini, iubire de argint și truțiile».

Acum un pasaj în care numele proprii au un sunet special și prin enumerare dau o cantabilitate notabilă: «au înviat Petru pre Lavitha, moartă fiind și Pavel a înviat pe Eftil, tînărul care căzuse din a treia streășină». În alt loc găsim o ciudată explicație a faptului că uneori cîinii latră la lună: «între celelalte idiomata, adică alcătuirii ce are luna, are și aceasta cînd este plină să scoală asupra-i cîinii ca niște vrăjmași cu luptă și nu încetează a o lătra, neputînd suferi lumina ei și cu toate acestea ea fiind curată și nevinovată, luminează și călătorește călătoria ei, fără zăticeală». Ideea că apostolul Pavel a fost criticat într-un anumit oraș e prezentată astfel, mai sugestiv: «au lătrat asupra lui Pavel tot Efesul».

Ca o influență a filosofiei eline, despre care e evident că mitropolitul era informat, întîlnim în didahia intitulată Cuvînt de învățătură la bogoiavlenie (Bobotează) o încercare de a explica crearea omului din elemente: «zicem la aceasta, cum că sînt patru stihii din care s-au făcut omul și toată lumea și iar între acele stihii va să se topească omul... Deci stihia cea dintîi și mai de treabă este vîntul că fără de răsuflare nu poate trăi omul nici un ceas; a doua stihie și mai înaltă este focul, nu numai acesta ce-l vedem cu ochii și ne slujim cu dinsul ci și focul cel din văzduh. A treia stihie este apa și a patra stihie este pămîntul».

Iată și celebra parabolă a Ariciului, citată de mulți comentatori ai operei Ivireanului: «și cînd ieșim de la biserică să nu ieșim deșerți, ci să facem cum face ariciul, că după ce merge la vie, întîi să sature el de struguri și apoi scutură via, de cad broboanele jos și se tăvălește cu dinsele de se infig în ghimbii lui și duce și puilor». Pe urmă o prezentare hiperbolică a capacităților terapeutice ale Mîntuitorului: «ce nu numai cu glasul vindeca și cu cuvîntul făcea semne, ci și cu umbra și cu hainele făcea minuni».

Un teribil pamflet dedicat boierimii amatoare de petreceri și nesăbuite în toate. Cei ce recad în păcat sînt comparați cu «cîinele care se întoarce la boriturile sale» și cu «scroafa care se întoarce la tăvălirile sale de impuțiciune». Tot în această didahie în pasajul în care vorbește despre «apa pocăinței», Ivireanu spune că «buzele sînt scule spre slujba trupului» și citează în mod fericit cel de al 7-lea Psalm al lui David, folosind bineînțeleș, limbajul înflorat al epocii: «sabia sa o va luci și arcul lui l-au încordat și l-au gătit pre el și intrînsul au gătit vasele morții și săgețile sale celor arzători le-au lucrat».

În cuvîntul de învățătură la duminica lăsatului sec de brînză, primul pasaj se referă la vinătorii de pește și de fiare și la vinătorii de suflete, numindu-se învățătera și cuvîntul: «undița cuvîntelor». Tot aici postul care începe este prezentat ca o călătorie.

Alt pamflet împotriva celor atinși de bulimie, executat cu mult humor: «mă rușinez a spune de posomorirea celor mincăcioși în ce chip se tînguiesc în zilele cele de post, cască adesea, se culcă și iară se scoală, dorm în silă și silesc să treacă zilele și să nu priceapă. Se îngreuiază asupra soarelui căci zăbovește a înnopta, numesc zilele postului mai mari ca celelalte, să fac cum că au durere la stomah și ameteți la cap și stricăciune obiceiului lor carele nu sînt semne ale postului, ci ale nesațului. Cu nepohtă se duc la masă, răpesc asupra verzelor, înjură legumile zicînd: în zadar s-au adus în lume. Să fac și cunoșcători de firi: iubitori de mincări, beau apa fără de răsuflare ca cînd ar fi luat de la doștor vreo băutură fără de dulceață de vindecare. Și cei mai mulți meștesugesc băutura mîngîindu-și pohta lor, unii cu bragă, alții cu bere, alții cu șerbet, alții cu liveji, alții cu mied. «Sîntem în plin Isarlik», deși citatul atinge virtuțile lui La Bruyère.

Acum un citat foarte frumos din Isaia, proorocul: «Să le dau lor coroană pentru cenușă, untul veseliei pentru suspine, haina bucuriei pentru întristare».

Părinții cei de demult sînt asemuiți de Antim cu «aceia pe care îi ia și-i învâluieste furtuna cea de noapte pre mare și văd lumina oare unde, departe, într-un loc de nădejde pusă spre care silesc ca s-o ajungă cei învâluiți și adesea cu ochii

către dinsa privesc și pinzele le îndreptează ca să meargă într-acolo». Mai departe, dăm peste o altă dovadă de inventivitate: «riurați ceriurile de sus și norii să plouă dreptate». Iată un citat nenominalizat care stă bine în textul mitropolitului: «patul inimii mele înfrumusețat este cu florile doririle dumnezeiești și casa mea este ca lemnele cele mirositoare și nestrucate, a facerilor de bine întemeiată». Iată poezie iscată din enumerări excepționale: «pre Moisi nu-l auzi căci iaste la limbă împiedicat buzele Isaiei sint întinate. Eremia a grăi nu știe pentru că iaste prunc și toți pruncii au amuți». Un frumos pasaj care-i aparține în întregime acestui creator de limbă românească: «și precum firea naște iarba cea de vindecare la locul unde răsare odrasla cea purtătoare de moarte, precum se vede: are otravă de moarte scorpia, iară după moarte se pface trupul ei în iarbă de vindecare. Mușcă năpırca de moarte iar din trupul ei se face tiriacu carele este împotriva veninului». Transpar aici cunoștințele alchimice ale mitropolitului care erau la îndemână în epocă și undeva o conștiință a ciclurilor universale, a palingeneziei.

Din cind în cind cite o sclipire de stil: «din luciul lumii acesteia». Alta «lemnul cunoștinței» pentru pomul cunoașterii.

Iată și o miniatură biblică: «care muiare avind 10 bani și va pierde unul dintrınșii au nu aprinde luminarea și mătură casa și caută cu dinadinsul pină-l găsește?»

În Cuvintul de învățătură și de umilință în duminica Floriilor întilnim un pasaj imprecativ de o mare virulență: «cum nu-ți plingi nenorocirea. Plinge pentru tine Besearica, pling dreptii. Plinge ingerul păzitorul sufletului tău pentru căci vede aiavea pierzarea ta și tu nu verși o lacremă, nu te întristezi nu vii în căință. O, fiule carele ești mort, Lazăre, îngropatule în groapa nesimțirii, ieși afară! Vino odată în sineți, vezi-ți ticăloșia ta...».

Mai încolo găsim pre unul «carele au îmbătrinit în păcat». Într-o apropiere a discursului cu parabola lui David și Goliat se explică astfel: «pietrele sint cuvintele lui Dumnezeu și praștia ieste puterea dumnezeiescului dar», pe urmă cuvintul «scandal» este numit cam humoristic pentru urechile celor de azi «scandile».

O seamă de cercetători ai literaturii noastre vechi au pus problema intenționalității artistice a operelor comentate. Credem că se face o greșală intrucit chiar dacă scopul principal al celor cercetați de noi, între care și Antim Ivireanu, a fost cel moral²⁶ sau religios, forma dovedește o evidentă preocupare pentru frumos. Iată în continuarea conspectării operei sale un fragment din care reiese că valoarea artistică a discursului nu este aleatorie: «lumea aceasta e ca o mare ce se tulbură, între care niciodată n-au oamenii odihnă, nici liniște corăbiile, între valuri sint împărățiile, crăiile, domniile, și orașele, mulțimea norodului, polițiile, supușii, bogatii și săracii, cei mari și cei mici sunt cei ce călătoresc și se află în nevoie». Chiar dacă icoanele sfinților ivirești vor să înfățișeze niște virtuți teologice, autorul le vrea cit mai strălucitoare. Evident că uneori valoarea artistică apare întâmplător cum ar putea fi exemplul de mai jos: «de cite ori păcătuiesc de-atâtea ori se tipărește în sufletul lor, rană de moarte». Să fi cunoscut Antim ipoteza engramelor?

În Cuvintul de învățătură în 26 ale lui octombrie asupra cutremurului și a marelui mucenic Dimitrie izvoritorul de mir vedem cum textul biblic, în speță Psalmul 97 al Proorocului David, îmbrăcat în haina limbii epocii, capătă un farmec inedit: «tinerilor i-au mîncat focul și fetele lor nejelite era, proeții lor de sabie au căzut și văduvele lor nu s-au tinguit», sau mai departe, citind din Cartea Facerii IV cap. 19, 4 «cu pămîntul au certat pe vremea lui Moisi pre Core și pre Dahtan și pre Aviron. pre cari crăpind pămîntul, i-au înghițit și pre toți citi era cu dînșii, precum zice la cartea Numerilor (16); cu văzduh au certat pre Faraon, cel virtos la cerbice, că prișila vîntului de la Austru l-au innecat în Marea Roșie cu toată călărimea lui, precum zice la 14 capete la Iesire». Tot aici, într-un dialog imaginar dintre Hristos și mucenicul Dimitrie se spune: «Fiul meu, Dimitrie, vezi crucea în inima ta am înfipt-o pre crucea aceasta dormi somnul patimii, al morții care au mijlocit viața a toatei lumi, ce m-au așteptat mila prea puternicului Dumnezeu cu învierea; pentru multa dragoste ce am către tine și către toată lumea, furtunile acestea și cumplitele valuri voi înceta și pre tine te voi răpi din mijlocul lor; ci vino după mine că am întors

26. Noi însă presupunem că în acea epocă imprecățiile aveau o adresă precisă și că cei vizati simțeau din plin pamfletul predicatorului.

cirma din partea cea slobodă a deșertăciunii spre frumusețele cele nemuritoare ale împărăției mele». Mai încolo găsim un cuvânt sintetic: pahală, sau o expresie și astăzi folosită: vine blind.

Vorbind despre minuni, Antim Ivireanu găsește cuvinte evocatoare: «focul ca un stîlp luminîndu-le noaptea l-au slujit; norul de arsura și văzduhul zilei i-au umbrit; cerul hrană îngerescă le-au dat; piatra cea virtuoasă, pahar dulce le-au deschis; Iordanul curgerile sale cele repede spre fugă înapoi le-au întors (stilul e al Istoriei ieroglifice a lui Cantemir și al lui Dosoftei). Mai departe: «zidurile cele tari ale vrăjmașului de glasul trîmbițelor au căzut; soarele pre ceriu zăbovind cu călătoria au mărit ziua pentru izbîndă».

Să reținem și o mostră de stil candid, de exprimare naivă: pipăirea iară, pentru căci este decît celelalte simțiri mai vinovată, se cuvine să se smerească mai mult decît celelalte, cu neodihna, cu metanii, și cu alte osteneli, cu cite se înfrinează trupul». În Cuvînt de învățătură asupra omului mort, Antim emite sentințe: «moartea dreptilor este adormire» sau «ce altă adormire mai dorită decît adormirea morții?». În altă parte, o imagine teribilă, de mare efect pe vremea lui Antim: «văd îngerii pre Domnul ceriurilor aruncați în gunoaie». Pentru a prezenta ascultătorilor săi un tablou convingător al nativității mitropolitul găsește cuvintele cele mai potrivite: «cu lacrimi uda trupul prea sfîntului cocon; și luîndu-l cu scutece l-au înfășat și cu brațele l-au cuprins și țite feciorești dîndu-i în gură, cu lapte curat l-au adăpat».

Întîlnim, de asemenea, un pasaj imnic: «Născut iaste cele ce simte apusul; dat iaste cele ce n-ar început; născut iaste cel ce iaste mai tînăr decît mulți; dat iaste decît carele nu iaste nici părintele mai vechi; născut iaste cel ce va să moară; dat iaste acela dintru carele viața să naște și așa cel ce era, dat iaste și cel ce nu era, s-au născut». În această aluzie la consubstanțialitate există o încercare destul de obișnuită a autorilor religioși de a reconcilia contrariile (coincidentia oppositorum).

Mișcarea de rotație și de revoluție este înfățișată drept-credincioșilor în termenii următori: (soarele) «face pururea o învîrtejire împrejurul lui cu umblet neconținut». O haină interesantă îmbracă în versiunea lui Antim Ivireanu un alt paragraf din Daniil: «cu hiarele partea lui în buruiianul pămîntului, inima lui de la oameni se va schimba, și inimă de hiară i se va da lui și șapte vremi se primeni preste el.

În Cuvîntul de învățătură la pogrebania omului prestăvit, adică la îngroparea omului mort, mitropolitul găsește prilejul să-și arate elocința: «mult pătimașul acela și îngăduitoriul Iov, piatra răbdării după luptele cele mari ce i-au făcut vicleanul, Diavolul și l-au golit ca într-o clipă de ceas de toate averile lui... plîngea și se tînguia și suspinînd zicea: «pre moartea am chemat-o să-mi fie tată, adică ea cum ar zice: moartea iaste tatăl carele mă naște», tot aici găsește o comparație strălucită: «moartea taie și strică ca o secere». Tot el spune: «moartea este odihna omului» și crede că prin moarte «sufletul omului iese dintru întunericu și tîna trupului ca dintru pușcărie întunecată», comparație care trădează cultura grecească a mitropolitului Antim Ivireanu (la greci soma, egal trup, saoma, egal închisoare).

Cuvîntările sale la diferite înmormintări sînt minuțios elaborate, pîrînd a fi compuse din vreme pentru a le avea în orice împrejurare, numele morților fiind lăsat liber, ceea ce trădează o oarecare industrie a panegiricului.

Pentru Antim, «întristat jalnic și amar se vede a fi răspunsul morții la om». Cel decedat este numit «fericit răposat, fratele nostru», iar o moartă probabil foarte evlavioasă, beneficiază de apelativul «cucoană creștinească». Viața e numită «orașul lacrimilor», ceea ce e o fericită invenție. Trupul «gras și muritoriu» este comparat cu o «haină veche și stricată».

În Începătură și învățătură pentru ispovedanie se dau sfaturi preoților, sfaturi nelipsite de sinceritate și proșteime: «Spune-mi, fiule, au doară ți-ai stricat curăția ta cu malahia? Și iară îmi spune au doar ai căzut în păcatul sodomiei cu cineva? Sau cine cu tine? Au doar ai căzut în păcat cu muiere sau și cu cite ai căzut? Și ce chipuri au fost? De cele văduve au de cele cu bărbat?... Au doar ai căzut cu rudenile tale, cu fină-ta sau cu nașe-ta au ce chipuri au fost?... Spune-mi fiule, au doară ai căzut cu dobitoc sau cu pasăre?... Au doară ai căzut cu femeia ta preste fire? Agară din fire? Au doară mai înainte de nuntă fiind logodit cu dînsa ai căzut în păcat? Mai departe, aceeași investigație indiscretă: «spune-mi, fiule, au doară ești cinstitoriu de stele, au faci farmece sau ai vărsat ceară sau plumb? Au doară ai

adus în casă farmecătoare de te-ai izbăvit de farmece au de le faci tu însuși sau le-ai făcut vreodată sau ai făcut farmece spre stricăciunea cuiva, au doară legi dobitoacele ca să nu le mănince lupii, sau ai pus pre alții de au făcut aceste lucrări, au doar ai legat pre bărbat cu femeie, au altă legătură pentru boală, au porți niscaiva baiere, au ierburi?». Mai departe, în același stil: «spune-mi, fiule, au doar ai mâncat carnea morțăciunii sau singe de cele oprit sau de lupi mâncat sau de vulturi omorît sau te-ai spurcat cu alteceva sau pre posturi miercurea sau vinerea te-ai fi spurcat? Au doară ai închinat pre cineva diavolului? Sau ai hulit sau ai jurat sfânta lege? Sau credința sau alteceva hulă sau anaftimit (ai blestemat) pre om? Sau grăiești minciuni și te juri în minciuni? Au doară ești trufaș sau doară te îmbeși».

Era mare severitatea pe vremea aceea căci iață ce sfaturi trebuie să mai dea Antim celor ce se spovedesc: «și de glume să te ferești să nu faci pre oameni să ridă că acestea nu sint creștinești... Se dau și baremuri ale canoanelor, de exemplu, pentru curvie și sodomie te alegi cu 15 ani de rugă și post iar femeile în plus «în ciți ani se vor afla în canon să n-aibe voie a frămînta prescuri».

În Cuvîntarea la suirea pe scaunul mitropolitan care în original poartă titlul: aceasta o am zis cînd m-am făcut mitropolit, Antim Ivireanu găsește fraze inaripate: «vîrsată este ca apa mării pre pămînt închinăciunea idolească, zidirea este acoperită cu norul a mulți dumnezei, adîncul necredinței înneacă toată lumea, oameni se confundă de valurile drăcești, lumea pute de impuțiciunea singelui și se strică cu jertfele cele stricăcioase». Atracția exercitată de Hristos asupra maselor este arătată în imagini plastice: «fără de răutate au mers după dînsul cahierul după piatra magnetului și ca pîrul după chihribarul cel curat». Altă expresie fericită, privindu-i pe apostoli: «au vînat auzurile noroadelor». Undeva se vorbește despre «nemîncinosul Dumnezeu».

*

În 1889, episcopul Melchisedec, care îngrijise și primul volum, publică tomul al II-lea din Predicile lui Antim Ivireanu, sub titlul «Didahiile mitropolitului Ungrovlahiei, Antim Ivireanu, 1709—1716, făcute pentru toate duminicile începînd de la Duminica fariseului și pentru toate sărbătorile anuale mari și mici despre care N. Cartojan în Istoria literaturii române vechi, voi. III, pag. 228, spune că: «argumentele aduse pentru paternitatea lui Antim nu sint convingătoare». În Prefață, episcopul Melchisedec în dulcele stil romantic povestește cum «printr-o norocită întimplare părintele Isidor, arhidiaconul meu găsi la un jidov vînzător de cărți, ambulant, în București, un manuscris de Predici și mi l-a adus să-l văd. Observîndu-l cu luare amînte m-am incredințat că și această carte de Predici este o altă serie de «Didahii» tot ale mitropolitului Antim Ivireanu... este adevărat că în această carte manuscrisă niciieri nu se zice apriat că autorul ei este Antim Ivireanu, totuși o mulțime de argumente intrinsece, pun afară de toată îndoiala, originea ei de la activitatea literară a mitropolitului Antim». Episcopul Melchisedec trage concluzia că «autorul este Antim Ivireanu din faptul că lucrarea e scrisă de un ierarh al țării, care era și limbist. În afară de aceasta, zice Melchisedec, chiar fraza cu sintaxa și ortografia adeseori defectuoasă arată că Antim n-a fost pedepsit în școală». Comparînd scrierea din noul volum cu trei documente scrise de însuși Antim și puse la dispoziția sa de B. P. Hașdeu, directorul Arhivelor Statului, Episcopul Melchisedec ajunge la concluzia că «semnătura copiată întocmai de pe original de către domnul Bîanu, bibliotecarul Academiei cu carele împreună am comparat scrisoarea lui Antim din Predice și din documentele citate, este identică cu grafiile din noul volum».

După lectura textului discutatului tom al doilea din Didahiilor, credem ca și G. Călinescu că este vorba mai degrabă de un fals patriotic în genul celor semnalate de divînul critic în Istoria sa unde se amîntește de Cuvîntul de îngropare ținut de cineva la înmormîntarea lui Ștefan cel Mare și pe care Constantin Hurmuzaki l-ar fi găsit la un boier în Basarabia, plin de neologisme (teatru) și de bune sentimente naționale, scrie Călinescu, «în care cuvîntul sună prea de tot ca o franțuzească oraison. Necrologul fusese pus în seama lui Bartolomeu Măzăreanu, egumenul minăstirii Putna în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. E dovedit însă că avem de-a face cu una din «falsificațiile patriotice din epoca romantică» și în categoria aceasta, credem împreună cu Cartojan, se încadrează și aceste false Predici. De altfel lucrul poate fi ușor dovedit. Limbajul pseudo-didahiilor e prețios, compus, metaforic, la modul încercat, plin de cuvinte moderne, imposibil de găsit în limbajul Ivireanului. Asta n.

înseamnă că în aceste pseudopredici nu găsim și exprimări fericite peste care nu vom trece. Astfel «mindria este o povară de otravă de multe feluri de jigăanii otrăvitoare care aduce moartea acelor ce se nevoieșc să o încarce asupra lor, această rea povară. De remarcat stilul neglijent pe care mitropolitul reușea să-l evite totdeauna. Mai departe, un mod de exprimare hiperbolic forțat pe care nu-l întâlnim în «Didahiile» veritabile: «otravă de balaur este a socoti cineva lucruri mari pentru sineși». Mai jos mindria este comparată «cu un copaciu blestemat» ceea ce e frumos spus. În predica intitulată Duminica fiului celui curvariu, întâlnim o metaforă cu totul insolită: «ocean al milostivirii». Tot aici, diavolul este numit în mod inspirat «boer al întunericii acestui veac» și mai departe se scrie: «țarina lui este casele cele de curvăsărie, locurile cele de tihării și de furtișaguri, iar porcii sunt curviile, oțtile, jafurile, jurământurile și toate celelalte fapte rele». Observăm aici că dintre retele enumerate lipsesc pira și zavistia, adevărate leitmotive în veritabilele «Didahii».

Să dăm acum un exemplu de stil confecțional al plastografului: Căci cînd cade în grijile lumii, în pațimile pohtelor, faptele celor rele, atunci se face asemenea dobitoacelor, nu primește sfat, nu pohtește rugăciune, aude saturați dar numai pînă la urechi mergu; să roagă cu gura stă în biserică, dar numai cu trupu iar nu și cu mintea, aceasta este foametea sufletului precum zice și dumnezeescu Zlataustu că acolo unde nu are locu cuvîntul lui Dumnezeu este foamete mare; acolo nu se seamănă grîul Fecioriei (frumos!) este foamete mare; acolo unde nu se sădește vița înfrînării este foamete mare; acolo unde nu se calcă strugurii necurăției acolo este foamete mare; acolo unde este ieflinătatea faptelor celor rele este împușinarea faptelor celor bune... că păcatul se aseamănă roșcovelor care cînd le mîncîcă omul are oareșce dulceață cînd le mîncîcă, iar după aceea rămîne niște uscăciune în gura omului. Așa este și păcatul. Veselește pușintel și pedepsește în veci». Stilul e neglijent, gongoric nu lipsit de o anumită cadență.

În Duminica lăsatului sec de carne, Dumnezeu e numit «mare împărat», iar mai departe se călnează «sufletele cele impleticite». În altă parte, credincioșii sunt îndemnați la «părăsirea de răutăți».

Întîlnim și sfaturi medicale «cînd cei aleși chirurghi să nevoieșc să vindece vreo rană veche întli taie și curăță carnea cea putredă și așa pune acolo doftoriile» care ne amintește de bunul stil al Ivireanului.

Iată și pocăința, privită ca o haină în lupta cu păcatul: «și să îmbracă cu armele luminii lui Hristos, cu care poate birui pre satana, să încinge cu briul darului ca să se poată păzi de păcat, să încălță cu încălțămîntea cea tare ca să nu se vatem de ghimpii păcatelor care suntu vicleșugurile diavolului... să razimă în toiagul credinței». Textul e nefiresc, lucrul e evident de la o poștă. Un scriitor ca Ivireanu nu ar fi încărcat atît, aglomerînd metaforă după metaforă...

Lăcomia este înfățișată ca o «prăpastie, cădem în lacul și în noroiul zavistiei, vrăjbi și miniei. Ne surpăm cu totul în iubirea argintului»; fraza suferind de aceeași prolixitate livrescă.

Într-un loc sufletul este numit «mireasa lui Dumnezeu» și «moștenitorul Raiului». Iată și o constatare nu lipsită de scepticism: «precum este anevoie a ședeia apa într-un vas spartu, așa și taina nu incredințat cineva unei muieri».

Interesant este în aceste pseudo-didahii că Antim nu mai începe prin a se scuza că e lipsit de învățătură, gingăvit și nepriceput. Iată și tema deșertăciunii: «bogăția ta se face praf, stăpînirea ta se risipește ca fumul, un sfert de ceas și toate acestea moartea le stăpîneste, rămii atunci gol de tot ajutorul, cazî rob în miinile vrăjmașului tău carele scrișnește cu dinții asupra ta» (aici e și puțin din «Învățăturile lui Neagoe»).

Despre iconolatrie: «tu cinstești o scindură unde este zugrăvit un chip al unui om pămîntesc și sufletul tău care este închipuirea lui Dumnezeu îl ocărăști», limbaj neobișnuit la un ecleziast.

Acum o expresie neobișnuită: «gura aspumează» care se repetă și pe care nu am întîlnit-o în primul volum al «Didahiilor».

Un fragment inspirat din textele biblice ne apare nu lipsit de grandoare: «marele Avraam se numea pre sineși praf și cenușe iar David zicea eu suntu vierme iar nu om». Despre învierea lui Lazăr se scrie: «că împușit și înfășat ca un moțtu s-au arătat îndată cu strigarea: Viu! Undeva se vorbește despre «luciușu marelui post» ca și cum l-ar compara cu un lac înghețat. Hristos este numit «împărat al mesei». Lăcomia mîncării

și a beției este comparată cu o «fiară puturoasă». Un model de înțelepciune: «nu te rușina când îți zice cineva că ești de neam prost, ci te rușinează când îți zice cineva că ești om rău».

Iată și un poem de o mare frumusețe: «o, sfinte mucenice, Ioane, iată soarele cel luminos, iată gura cea dulce, iată pieptul cel frumos carele te-ai rezimat de el, cunoști-l? Iată omul, Ierusalime cunoști gura care te învață adevărul? Cunoști miinile care-ți tămăduia bolnavii tăi? Cel ce gonea dracii? Cunoști pre cea ce-ți învia morții? Vedefi-l? Cunoașteți-l! O, ce vedere de umilință, ce alcătuire ticăloasă, că văzu astăzi pre ziditorul pironit pre cruce de moarte...».

Puțin mai departe, un pasaj de aceeași noblete: «unde ești acum, Mario Magdalino care te obicinuseși să cazi totdeauna la picioarele Domnului, unde ești zic ca să vii să verși lacrimile tale și să le ștergi cu părul tău? Vino acum, aicea în suflet vi-teaz, de strînge lacrimile cele de sînge și de mult preț ale dascălului tău, adu vasele cele de aromate carele le-ai desertat în casa fariseului și le umple de picături de balsamul cel de multu prețu și pentru ca să le strîngi mai lesne, ia rogu-mă, ia și inima mea și ale acestora ce se află acum, aici la biserică și ca cu un burete, nu lăsa nimic și le strînge și le șterge doar de s-ar umezi și inimile noastre și s-ar uda ceva dintr-acele picături ce văz că isvorăsc din ochii cei prea străluciți ai prea dulcelui meu stăpîn, Iisus care astăzi au apus pre cruce...».

Didahia intitulată în sfînta și marea simbătă începutul este grandios: «O, ce tăcere mare văzu astăzi la toată zidirea. Tăcerea iar mai mult tînguire că împăratul tuturor doarme și cine il va deștepta? Culcîndu-se au dormit ca un leu și ca un pui de leu cine-l va scula?»

Urmează o imprecatare la adresa ucigașilor Mîntuitorului: «pentru ce lucru rău l-ați răstignit pre el? Căci au învia pre morții voștri? Căci pre cei bolnavi i-au tămăduit? Căci pre cei îndrăciți i-au însănătoșit? Acum cu ce il adăpați voi? Cu oțet în loc de mană în pustie 40 de ani și în loc de apă din piatră îi dați fiere? Cu adevărul sunteți pui de năpîrcă, precum v-au zis Ioan Botezătorul, căci numai aceia mănîncă pîntecele mume-si și așa se născu și voi iarăși așa ați făcut că ați omorît pre făcătorii voștru de bine».

În Lamentatia Fecioarei, stilul este la fel de despletit, dar cu accente demne de Petrarca: «O, vai mie cite lacrimi îmi trebuie să vărs la această nevoie ca să-mi astîmpăr arderea inimii mele? O, aş pohti să se facă ochii niște isvoară, să curgă lacrimi, cit să te spăl, o fiul meu cel prea iubit, inima cea săgetată, lumina ochilor mei cea strînsă... o, soare și pămînte, mîngîiați-mă pre mine, singurata, o drepte, Simioane, adevărat proroc ai fost, că au trecut sabia prin inima mea, o ticăloasa-mi de mine vreme nu am să plîng; vremea s-a întunecat, ceasul au trecut... iar toată noaptea te-aș plînge că dragostea arde inima mea și de-ar fi cu puțină nu te-aș mai îngropa o soare întuneceate și tu pămînte înfricoșează-te, văzînd prea slăvită minune că făcătorii voștru se vede mort, ziditorul voștru se îngroapă. Fiule unde ți-este frumusețea cea dintii că acum te văz fără de chip».

În Didahia Duminica sfîntului apostol Thomi învierea este prezentată într-o metaforă gigantică: «după ce l-au văzut au crezut că Mîntuitorul nostru au spart pîntecele cel cu totul mîncătoriu al nesățiosului Iad și s-au făcut întii născut al morților și prin uși încuiate au intrat astăzi la ucenici ca să-i incredințeze de îndoiala ce o avea».

Dacă Melchisedec a putut compune după textele biblice asemenea poeme, el meriță să stea alături de Antim, fără discuție!

Lectura ne oferă în continuare nu numai satisfacții ci și surprize născute din stilul plin de candoare al autorului: «Marta au fost sora Mariei și a lui Lazăr, care multă dragoste arăta către Hristos, că ea il slujea la toate trebile cele trupesti ale lui Hristos».

În altă Didahie, mintea care gîndește la rău este comparată cu un «stomah»: «o, mințe spurcată ca aceasta care tot răul gîndește ca un stomah rău care și bucatele cele bune nu le mistuiește». Trebuie recunoscut că este o comparație ingenioasă, chiar dacă e puțin cam telurică.

În predica intitulată Joi la slăvita Înălțare a Domnului nostru Iisus Hristos, regăsim cadențele emfaticе, proprii stilului bisericesc, nu lipsite de grandoare: «mi se pare că auzul pre cel cu carul de focu răpitu spre ceriu, Ilie zis Tesmiviteanul, că a văzut un norișor mic în zilele lui Ahaio Împăratul, pre care nor s-au arătat ca o urmă de om

suindu-să în ceriu din mare și au dat ploaie umezitoare și îndestulat, dintru care s-au săturat pământul cel sătos de trei ani și jumătate uscat cu totul și au crescut rodiri îndestulate, săturînd pre norodul cel flămînd».

Ce mai găsim în acest text? Expresii sintetice de interes metaforic: copaci odrășloși sau, citindu-se din Ieremia: «Norodul acesta e nebun și nesupus că și-au întărit obrazul lor ca piatra» sau constatări din viața cea de toate zilele: «nu poate lăcui la un loc nălbitoriul cu boiangiul» care are un sens parabolic. Devine din ce în ce mai clar pentru noi că autorul, chiar dacă nu se putea identifica cu Antim Ivireanu, nu era lipsit de talent literar.

Iată o comparație: «că vraciul nu este bun numai cînd dă ierburile dulci bolnavului ci și cînd le dă ierburile amare». Ca ideal de frumusețe înăscută el ne trimite la păsări: «de se vă laudă cineva pentru frumusețe, uită-să la paseri și văză că mai frumoase sînt decît el, care frumusețe din fire iaste iar nu din haină ca omul».

Un portret făcut dintr-o singură trăsătură (portretul îndrăcitului): «Doamne mi-luește pe fiul meu că să îndrăcește la luna noaună și rău chinuiește și aspumează» (cu-vînt mare!).

Nu lipsește din Didahiile acestea o frumoasă pledoarie pentru vin, dar împotriva beției: «vinu l-au făcut Dumnezeu pentru sănătatea trupului, precum și Pavel scrie către Timothei: puțin vin să bei pentru stomahul tău și pentru boalele tale cele dese. Văzut-ai că scrie să bei vin iar nu să te îmbeți. Nu defăima, omule vinul, ci beția, că de vei zice de n-ar fi vinul n-ar fi beția atunci vei începe a defăima toate făpturile lui Dumnezeu, că vei zice de n-ar fi fierul, n-ar avea oamenii cu ce ucide, de n-ar fi noaptea, n-ar fi hoji și de n-ar fi lumină, n-ar fi năpăstuiitori, de n-ar fi muiere, n-ar fi nici păcatul curviei, și în scurt, toate lucrurile lui Dumnezeu le-ai defăima, care este cugetare diavolească. Nu defăima dar vinul, ci beția, vinul este dat de Dumnezeu pentru sănătate și pentru veselie precum zice David: «vinul veselește inima omului», iar nu s-au dat spre ocară că zice și Solomon la Pilde, cap. 23: «cuî sunt ochii umflați? cine cade după cai? Cine sunt ocăriți? Nimeni alții fără numai bețivii». Și mai departe, se trece la descrierea cu competență și în mod realist a efectilor beției: «că precum dacă treace omului de friguri tot îi rămîne oareșce vătămare întru acesta-și chip și după ce treace beția amețala beției se învăluiește în trup și este foarte dărăpănat care umblă tot suflînd valurile și ațîșînd pobtele și cînd i se pare că este mai cuminte și mai înțelept, atunci este cel mai nebun gîndind tot la păhare și la sticle».

Un pamflet: «precum s-au și sculat multe guri ale iadului jidovi, elini și alte multe limbi necredincioase și varvari, eresuri nenumărate care latră ca niște ciîni».

Mai jos sunt batjocoriți cei ce n-au primit învățătura creștină cu epitetul de «fiii celor din umbra legii». Formulări fericite se întîlnesc aproape în fiecare predică. Să producem cîteva mostre: sufletele sînt numite «mirese nevinovate», în altă parte se spune că «noi înnotăm într-un luciul plin de suspinuri, întru această viață cu o corăbioară mică». Metafora mării este larg și uneori expresiv folosită: «marea niciodată nu se uită la boieri, au la stăpîniri, ci își face lucrarea ei precum îi este obiceiul, ei așîderea și necazurile lumii nu fac hatîr la om, ci de-a pururea vin și la cel bogat și la cel sărac, în scurt de nimenea nu se teme, ci vin».

Referitor la forța de mobilizare a muzicii, ni se oferă următoarea scurtă parabolă: «scriu unii de acel Timotei Trîmbițașu că cu cîntarea lui cea dulce au făcut pre împăratul Alicesandru de au cerut cu mare îndrăzneală armele».

În altă parte credința și faptele bune sînt numite «haină de nuntă». Iisus Hristos primește atributul de «plugariu». Iată acum un nou profil moral, sintetic, în care mitropolitul îl zăgrăvește pe bogat, la Ziua Judecării: «în loc de haine, îmbrăcat în foc, în loc de bucurie, suspinuri; în loc de mîncări și de băuturi, foame și sete; în loc de surle și de clopote, țipete și vaiete groaznice». Dar să mai vedem și alte tipuri realizate într-o proză oratorică telegrafică în predica Duminica a șaptea, a Lucii: iar noi de nici o frică, numai din voia noastră le pierdem toate, că unul se împovărează cu fapte rele și cu gînduri drăcești, altul se întunecă socotindu-se pre sine cu slava deșartă, cum că este de neam, au este om vrednic la toate cite sunt, altul se orbește cu totul de blestemata dobindă, altul zavistuieste pre altul ca luceafărul, altul încuibeaază în inima lui pe vipera vrăjbii, altu ca un porc să închină pîntecelui său căci ocărăște posturile care le-au dat noaună, maica noastră Biserica, altul se poartă ca un ciine turbat încotro îl va duce minia și răutatea lui».

Cu greu se poate imagina un panopticum mai virulent al viciilor. Mai toate comparațiile găsite în acest text au forță. Să cităm două: «pohta bogăției lumii acesteia este ca un foc, banii și averile sînt lemne uscate» sau «asemenea ca și tine ar zice, ticăloase și un rămătoriu cînd ar vedea înaintea lui albia cu țărițele». Într-un loc autorul exclamă: «o, veselie nepovestită» care mi se pare frumos spus, literar vorbind. Și tot așa, în același ton al imprecăției: «o, cumpărător de sate și vînzător de boi și luător de muieri pînă cînd așa nesocotii!». E tonul Catilinelor.

Pe sfînta Gorgonia, sora Sfîntului Grigore, «o hotărîse doftorii de moarte». În alte didahii, autorul nu uită să insereze și unele reflexii politice de o mare actualitate la vremea lui: «cîlii voievozi mari pentru nemulțumirea ce au arătat asupra lor patria, armele acelea care le avea ei gata, asupra vrăjmașilor s-au întors asupra patriei lor și s-au făcut atîtea vărsări de sînge».

Un alt fragment în care, la modul ciceronian, sînt infierate cu vehemență toate păcatele cunoscute: «că ce lepră e mai rea decît mindria și slava deșartă? Că ce riie e mai rea decît iubirea de argint? Căci ce bubă e mai înfricoșată decît nedreptatea și răpirea? Ce chelbășie este mai spurcată decît pira și vorbirea de rău? Ce altă nebulie este ca lenea spre faptele cele bune? Ce ieșire din fire este ca mînia, ca vrajba, ca fînerea miniei, ce idropică este mai umflată decît lăcomia, betia, și nesățiu? Ce viermi sînt alții mai răi a roade pe om decît zavistia și pisma din inimă?». În altă parte tonul acesta e regăsit: «o, ce răutate celui ce va avea această turbare a iubirii de arginți căci precum este un șarpe ce se cheamă Dipsa, care de va mușca pe cineva toate apele de-ar curge prin gura omului acela nu se poate sătura» (e interesant că dipsomania era cunoscută pe vremea Ivireanului).

Predicatorul nu uită să-și împăneze didahiile cu numeroase exemple din viața rurală pe care, evident, o cunoaște foarte bine: «toată lucrarea și mișcarea carului este în proțap, ai luat proțapul au rămas carul nemîșcat și de nici o treabă» sau ceva ce amintește indeletnicirea pescuitului: «obiceiul este la pescari și la venători carii pescari nu aruncă niciodată undița sau cirlițul lor singur, ci pun oareșce înșelătură ca să nu priceapă peștele». Transpuneți sensul parabolei la realitate și aveți o frumoasă satiră.

În limbajul nelipsit de ipocrizie al epocii, Iisus e numit cel «ce se hrănește cu țîță», iar Fecioara «Mumă neispîtită de nuntă».

De obicei natura nu-l interesează pe predicator, ceea ce nu înseamnă că pe alocuri nu putem întîlni pasteluri lapidare: «lumina vremii celei seninoase».

Găsim în Pseudo-Antim și exemple de stil innografic: «să luăm ca un canon prea organos, psalmii cei cu strune de aur și adiamanturi și să cercetăm cu amăruntul doar vom afla sărbătoarea de astăzi». Undeva mai găsim niște «cămări ale pămîntului» care ni se par fabuloase. Întîlnim și nume neobișnuite ca «Ioan cel de astăzi». Dar să mai cercetăm textul cel falsificat. Într-un loc peste ce dăm? «Hristos a locuit în pîntecetele Mariei ca intru al treilea cer», iar Fecioara este numită «ușa cea de gînd a vieții care au văzut-o Iezechiil închisă». Iisus e «doftorul cel minunat». Stilul compozit trădează de departe pe un familiar al unor texte culte.

Despre apostoli, iată se spune: «că au vînat auzirile popoarelor, de asemenea o construcție livrească. Ca stil pudic cităm un fragment despre Antipatul despre care se scrie că: «Maximila, femeia lui nici cum nu vrea cu el a se mai amesteca». Cînd se descriu chinurile mucenicilor asistăm la o adevărată desfășurare gongorică, absolut neplauzibilă: «cînd îi bătea, cînd îi zgîriia obrazurile și tot trupul lor cu unghii de fier, erau foarte bucușoși și veseli și cînd îi punea în tigăi de se topea, ei se bucura și se veselea mai mult decît ceia ce sînt culcați pre trandafiri», falsificatorul, evident, avînd un talent literat de neignorat.

Filotimia Sfîntului Nicolae îi prilejuiește celui citat o mică stampă de noapte: «iar mai pre urmă după ce au ascuns soarele razele lui, după ce au venit întunericul nopții după ce au închis ceriul ochii lui de osteneală, atunci noaptea nu ca un făcător de bine, ci ca un hoț aleargă cu mare grabă la cea săracă casă și aruncînd de trei ori mulți galbeni au gonit sărăcia îndată, au mîntuit acele trei fete din cursa diavolului». Se mai pot reține cîteva nume de personaje: «Spiridon al Trimitundiei, al doilea Ilie, Maicile cele hrănitore, de prunci, o maică de mulți fii etc.

Se mai pot descoperi proverbe, ici și colo: «gol am ieșit din pîntecetele maicii mele, gol voi să mă și duc»²⁷.

În didahia La Tretenie, iată cuvîntul cel gras melangholie: «Mare bucurie este la un om ce iubește să vadă vederi bune carele intrînd în vreo grădină frumoasă și vizînd acolo multe fiaturi de flori să risipește întunericul melangholiei lui și vine lumină mîngîietoare inimii». Se folosesc, de asemenea elemente de basm: «un împărat vrea să facă grajd de cliștar». În predica La aflarea capului sfîntului Ion se începe cu o amplă metaforă a omului orb: «mare dar se cunoaște a fi la un om orb care nu vede lumina cea dulce a lumii și este lipsit de a vedea frumusețile cerului și a pămîntului, cu care a împodobit și a înfrumusețat Dumnezeu, ziditorul a toată lumea, care orb fiind viu i se pare a fi mort și fiind pe lume tocmai ca cînd ar fi întru întunericul iadului». Și mai încolo altă comparație «schiopi nemișcați erau oamenii la faptele cele bune».

Din «Apocalips»: «și iată zice s-a arătat în cer semn mare și o muliere îmbrăcată cu soarele «și, în continuare, comentariul autorului: «și cu adevărat a fost și că cine s-a îmbrăcat vreodinioară cu soarele fără numai prea curata fecioară că s-a învrednicit de s-a îmbrăcat cu soarele cel nezidit, cu ziditorii și cu făcătorii soarelui, aceluși simțitor și văzător, cu unul născut al Tatălui, cu soarele veșnic și neapus, fără de început și nezidit, cu lumina cea neînscrată cu soarele dreptății, Cristos, Dumnezeul nostru».

În altă parte, Fecioara e comparată cu muntele cel umbros: «că ești acoperită și umbroasă cu darurile Duhului Sfînt și tu ești scara cea întărită în ceruri și pre pămînt pre care va să se suie sufletele oamenilor la împărăția cerului».

În predica din 23 aprilie la Sfîntul Gheorghe sint arătate torturile pe care acest mucenic le-ar fi îndurat în timpul împăratului Dioclețian: «i-au pus două lemne, unul dedesubt și altul deasupra și i-au pus o piatră grea preste el, că l-au curmat preste mijloc, după aceea l-au pus preste o roată care prededesubt erau țepi de fier ascuțite... l-au pus într-o varniță cu var nestîns în trei zile... l-au încălțat cu cisme de fier și i-au bătut piroane prin picioare și arse fiind îl șilea ca să umble... l-au bătut cu vine de bou pînă cît s-a roșit pămîntul de singele lui și a strălucit fața ca soarele... i-au dat otravă, apoi i-au tăiat capul...».

Morala din Didahii este pragmatică, cu exemple alese anume pentru a fi înțelese de credincioși: «că precum un cuțit este organul omului spre slujbă, și de-l metahirisește omul spre lucru trebuincios, au ca să taie piine au pentru altă slujbă, atunci acel cuțit se chiamă bun iar dacă metahirisește omul pentru a junghia pre altul, atunci se chiamă rău». În alt loc Sfîntul Ion este numit «sfesnic al pocăinței», despre Pavel se spune că «întîi a fost gonitor bisericii, apostolii sint numiți «Bărbații răbdării, pravoslavia patriarhilor, truda sihastrilor, incunătorii celor ce păzesc fecioria, înțelepciunea celor dezmiardați zidurile cele tari ale creștinilor, astuparea gurilor ceticilor, izgonirea diavolilor, surparea capiștilor idolești, moștenitorii celor de sus și celor de jos, stăpînirea cea mare a lega și a dezlega, vasele Duhului Sfînt «Petre e numit pialta cea tare a credinței, privighetoarea care cîntă deapurarea lumii», Pavel e rînduirea cea neîncetată a bisericii, amîndoi sint stîlpîi cei mari ai bisericii, luminaători a toată lumea: Petru e numit podoaba lumii sau «temeiul pravoslaviei» iar Pavel «ușa Raiului» sau «limanul cel lin ce se află în frunte».

Acum, o frumoasă comparație între destinul omului și cel al luceafărului, îngreuiat au fost luceafărul cel dintîi mai mare ingerilor cu gîndul lui cel de trufie și n-au putut nicîcînd să stea la înălțime, ci trăgîndu-se în jos au căzut în prăpăstiile pămîntului și și-au pierdut și firea lui cea dintîi; din inger diavol; din luminos întunecos; din bun, rău. Îngreuiatu-s-au omul cu călcarea poruncii pentru aceia s-au îmbrăcat cu moartea».

Mai puțin valoros decît primul volum, acest al doilea reușește totuși să păstreze citeva din nestematele limbii noastre și chiar dacă Didahiile prefăcute vor fi cotate drept imitații, ele nu sint mai puțin un excelent model de grai colorat, încărcat de imagini grandioase pe care, mai tîrziu, s-a ridicat limba română de astăzi.

Regretabil e faptul că ediția «Minerva» a operelor lui Antim Ivireanu nu amintește măcar în treacăt de ele...

Din Scrisorile de dezvinovățire trimise lui Brâncoveanu, compoziții eminate laice, spicuim: «dușmanii săi îl limbuțesc (adică îl reclamă) el însă «a umblat în nerăutate». În general, textul e lipsit de elevație, un simplu raport administrativ, plin de smerenie și subordonare.

În Povestire pre scurt intru zidirea lui Adam, după ce ni se vorbește despre Potop, întâlnim imaginea luptei lui Israel cu ingerul și «văzu Iacov tabere de ingeri. Deci trecind pîrful se strică la coapsă de ingerul cu care s-au luptat de seara pînă dimineața și pentru aceia rămase schiop schimbîndu-i-se și numele de inger din Iacov în Israel». Limbajul e direct, fără ocolisuri și false ipocrii «și lăsînd numai pre Rava, curva, cu toți ai ei, fiind însemnată casa ei cu o fune roșie».

Uneori interesul rezidă din nume sau cuvinte neobișnuite: «acest Aod au fost viteaz foarte carele omorînd pe Eglon împăratul maovitenilor în cămara lor, au mințit pre Israil și s-au odihnit pămîntul ani 80».

Îată și gongoricul: «acest Semegar au omorît 600 de oameni filistini cu cormanul plugului». Mai departe, o imagine hiperbolică: «acest Ghedeon au pus cărnuri pre piatră înaintea ingerului ce i se arătase și surprînd jărătăvnicul lui Vaal (Baal) să numi leroaal. Și s-au arătat lui semn pre lină, cum că va mințu Dumnezeu prin mina lui pre Israil cu 300 de oameni care vor lîmpi apă din rîu, cum lîmpesc căinii».

Din paralela pe care o face între apostoli și proroci să reținem următoarele formulări mai interesante: «ca o oaie prejunghiare fu dus... fiți voui ție o moarte, muscare voi fi ție, o iadule... suitu-s-au Dumnezeu intru clicuti... Șapte ochi au făcut ca să se odihnească duhul meu în pămîntul Miazăi noapte... voui vărsa din duhul meu preste tot trupul...».

Din Așezămîntul minăstirii Antim reținem următorul catren:

«Toată suflarea zice proorocul, / Cînte pre Domnul preste tot locul / Și melciul încă coarne înaltă, / Ca să-l lăudăm pre toți ne învață».

Îată și titlurile citorva capitole din această cărțuie: «Pentru ca să nu fie minăstirea supusă, Intru mila celor închiși și săracilor Pentru îmbrăcămîntea celor goi, Pentru măritatul unei fete, Pentru chiverniseala celor streini, Pentru candelă, Pentru cei patru sfinți și pentru Sărindariu, Pentru cei ce vor milui casa, Pentru vivliotică (bibliotecă), Referitor la vivliotică Antim zice: «las cu blestem să nu îndrăznească să ia cineva vreo carte să o înstrăineze».

Pentru indoirea milelor. Pentru să nu se împresoare moșia străine. Pentru mormintele den beserică.

Să vedem cine erau cei cinci epitropi ai minăstirii Antim? Jupan Neacșu triv staroste, Jupan Nica Zăraful, Jupan Manul al lui Apostoli, Jupan Gheorghe Abagiul sin Vasilie și Jupan Șerban sin Grozii. Aceștia sînt numiți ostenitori pentru dragostea lui Dumnezeu și a Bisericii și au sarcina să ia seama pînă într-un capăt de ață.

Mai departe se spune că egumenul să fie «păstor iar nu năiemit».

Cine ar trebui să locuiască în a doua curte? Un chelar călugăr, un manugupet, doi feciori neinsurați de slujbă, doi argați, un grădinar, un vezetiu, un copil pentru treaba cuhniei.

Pentru preoți se lasă prin testament să «cînte slujba românește».

Pentru mila celor închiși și a săracilor, mitropolitul stabilește să se dea la pușcărie sîmbăta cîte 20 de bani și duminica la săraci cîte 13 bani; la joi mari să se dea la trei fete sărace cîte o rochie de taleri, un pol, pentru înzestrarea unei fete se va hotări prin tragere la sorți.

«La 3 septembrie trebuie să se facă o colivă frumoasă pentru Sfîntul Antim. La 17 zile ale lui martie, să se îmbrace un sărac cu cămașe, cu izmene, cu dulamă, cu nădrași, cu cisme cu ișlic și cu brîu și să i se dea și 30 de bani.

Pentru osteneala epitropilor aceștia «să se pomenească la toate slujbele cu glas mare».

În capitolul pentru «indoirea milelor», Dumnezeu este numit «cel care sărăcește și îmbogățeste, smerește și înaltă».

În privința curții celei dintîi a minăstirii hotărâște: să nu se facă morminte, să se îngroape fietecine, că fiind curtea strîmță se grozăvește locul fără numai vreun

om de cinste. Însă pietri iar să nu se puie, ci să se îngroape creștinii la bolniță... Așisderea nici un fel de vite să nu intre în curtea cea dintii, nici să se primească să puie prin chilii nici un fel de marfă negustorească, nici a casii, pentru ca să fie pururea și minăstirea și chilliile curate».

Avind oarecari indoieli asupra cinstei egumenului, mitropolitul nu uită să menționeze: «De se va întâmpla să dea cineva egumenului să-i păstreze niscaiva bani au scule, au haine, să le păzească ca lumina ochilor lui, în dreptate și în adevăr, fără de nici un fel de viclesug și cind le va cere să i le dea toate, deplin, precum le va fi luat pentru ca să nu aibă casa ponos».

Însă stilul în care excelează Antim Ivireanu este stilul retoric al imprecăției și apostrofei, un stil care angajează direct pe ascultătorul pravoslavnic și care unora dintre cercetătorii lui li se va fi părut genera.

În învățătură pentru taina pocăinții diatriba este extrem de virulentă, ceea ce dovedește că există la mijloc un interes dincolo de cerințele ecleziastice. Astfel: «toată ziua beți, boriți înlăuntru în circiume, porniți la curvii și la preacurvii de multe fieluri, la nedireplăți, la râniri, la cuvinte mincinoase, la giurăminte strîmbe, la mărturii mincinoase și la hule, la ucideri, la cleвете, la javistii, la vrăjbi și la goniri și la altele nenumărate, cu carele bolnăvește ticălosul nostru suflet, boală de moarte». Și mai departe (într-un stil ciceronian): «O, creștinilor, o părinților și fraților, pină cind în răutate și-n păcat? Pină cind dormim în patul leneviei somnul cel greu și purtătoriu de moartea păcatului? Pentru ce pentru puținel vin al beției, pentru o dulceată amară a unei împuțite curvii, pentru banii care sint pe pămînt pentru măririle lumii care le sint, toate necinsti, pentru mîndri și deșertăciuni facem preziditorul și părintele nostru, Dumnezeu, vrăjmaș și ne dăm pe noi de bunăvoie vrăjmașului lui Dumnezeu și al nostru, diavolului ca să ne muncească fără milă».

Antim Ivireanu găsește însă și cuvinte de mîngiere pentru cei ce se smeresc: «Inima frîntă și smerită Dumnezeu nu o va defăima».

Din alt paragraf se vede clar că predicile sale erau puternic marcate de reclamațiile pe care Brâncoveanu le primise împotriva lui. Iată cu cită putere se manifestă paraponul mitropolitului: «Cum că ți-ai spurcat sufletul și trupul cu curvii, preacurvii, sodomii, soblazme, cu beții și cu multe mîncări; mîinile tale cu pipăiri grozave, cu strîmbătăți și cu răpiri, cu ucideri și cu altele; auzurile tale cu cintece și cuvinte spurcate și cu clervetirile celorlalți; ochii tăi cu necuviincioase vederi și cu semne curvești, limba cu sudălmii, cu piri și cleвете la frații creștini, cu jurăminte și cu mărturii mincinoase și cu hule carele le obicinuiesc a le zice oarecare spurcate guri și înjură legea, crucea pravila, preoția, tainele și acel înfricoșat nume al lui Dumnezeu».

Acest inventar al blasfemiilor se continuă cu o frescă a infamiilor oripilante: «că s-au făcut mireasa lui Dumnezeu, curvă și preacurvă diavolului, lăcașul Sfantului Duh s-au făcut peșteră tilharilor, vasul cel ales și curat s-au făcut vas stricăciunii, poalata lui Hristos s-au făcut tină și puțoare porcilor, scaunul lui Dumnezeu sedea pierzării, sora ingerilor sub ascultarea dracilor, și aceasta ce zbură ca o porumbiță la ceruri să tirăște ca șarpele pe pămînt».

Acum imprecății împotriva preoților care nu-și fac slujbele cum trebuie: «că între celelalte scirbe ce am de mă rănesc la inimă, iasta aceasta cea mai grea, de mă întrîstez și mă mihnesc mai mult că văz între preoții mei, atita prostie, atita nelnvățătură și atita nedumireală cit cunosc că nu puteți face vreun ajutoriu sau vreun folos ticăloasei turme.

Nu sint lipsite de interes prefetele, dedicațiile și postfetele scrise de Antim Ivireanu la diferite tipărituri pe care le-a scos. În «Dedicația» din Noul Testament, tipărit la București în anul 1703, adresată lui Brîncoveanu, întîlnim următoarele înaripate cuvinte: «întoarce-se purure, magnitul către Polus; sboară spre înălțime focul; pleacă-se în sinul pămîntului piatra; aleargă apele în brațele mării; și în scurte cuvinte toate lucrurile către chendrul lor (centrul lor) se îndreaptă» (trădînd încă o

dată cunoștința asupra filosofilor greci). Mai departe se arată utilitatea răspîndirii scrierilor evanghelice: «prein mijlocul Evangheliei, biruind pre iudei rușinăm nebună înțelepciunea neînțelepților înțelepți și ai lumii aceștia; cu Evanghelia Pavel au smerit mindria Romei și întrînsa o au întemeiat; Ioan cu lumina Evangheliei au luminat întunecata Eladă; Petru au întors toată Iudeia și toți apostolii au sădit via cea de taină beserica. Supus-au Răsăritul biruit-au pre tirani n-au băgat în seamă sudălmile, n-au socotit muncile, izgonirile și moartea ci mergea bucurîndu-se despre fața adunării.

Iată și niște vorbe care îl arată pe mitropolit ca pe un om grijuliu față de scrierea corectă a Operelor pe care le tipărea: «căci precum corpul fără suflet mort este, precum soarele fără de lumină, nu luminează, și precum mîncarea nu e plăcută fără de sare, tot așa e și cetirea sau scrierea fără gramatica conducătoare».

În Postfața *Evangheliei greco-romane*, tipărită la București, în 1693, Antim se adresează cititorului cu înalte cuvinte care pot sugera chiar o profesie de credință: «ca și corhorul (mohorul) între alte verdețe precum zice pilda, m-arăt și eu, o iubitorilor, cetitori către cei meșteri și iscusii și înțelepți și nevoitori tipografi cu această de bogoslovie cu patru strune și cu toată alcătuirea de dulcele glas alăută... acei în trei statură dumnezeirii, capul ce-i fără de prihană ai noastre credință sfîntă zic și dumnezeiască Evanghelie.

Mai departe iată și scopul tipăririlor sale: «pentru ca să aibă pravoslavnicul tău norod să se adapteze».

În sfîrșit, Antim Ivireanu alături de Miron Costin și de Dosoftei, rămîne în cultura noastră o cariatidă, un răspîditor de limbă românească și un mare moralist.

N. Rădulescu

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

MIȘCAREA AUDIENILOR ÎN DACIA PONTICĂ ȘI NORD-DUNĂREANĂ (SEC. IV—V)

I. *Originea audienilor.* — În prima jumătate a secolului al IV-lea se găseau în Scythia Minor și în părțile de Răsărit ale Daciei Carpatice nu numai misionarii și clericii ortodocși și arieni, ci și *audienii*, adepții episcopului Audius din Mesopotamia. Audienii formau o sectă disidentă față de Biserica universală (Ortodoxă), mai degrabă schismatică decât eretică.

Audius, întemeietorul sectei care-i poartă numele, cu o parte din aderenții săi, fiind exilat de împăratul Constanțiu (337—361) din Mesopotamia, patria sa, în Dacia Pontică (Dobrogea de azi), numită oficial din 292, de la marea reformă administrativă a împăratului Dioclețian (284—305) și Scythia Minor, au găsit aici o numeroasă populație geto-dacă romanizată și greacă în curs de organizare bisericească, populație la care creștinismul începuse să pătrundă din a doua jumătate a secolului I prin predica Sfântului Apostol Andrei și din secolele II și III, datorită misionarilor veniți din părțile Răsăritului și din provinciile sud-dunărene ale Imperiului roman.

Sfântul Epifaniu († 403), episcopul Salaminei, în Cipru, ne expune pe larg doctrina și activitatea lor misionară în lucrarea sa Panarios sau *Contra tuturor ereziilor*¹.

După Sf. Epifaniu *audienii*, numiți și *odiani* sau *odieni*, își duc viața laolaltă în minăstiri, de obicei retrași de ceilalți oameni, trăind în pustie, în locurile din apropierea orașelor sau în suburbane.

1. Sf. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor* (Panarion), LXX, ed. K. Holl, în «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte», Band III, 1 (37), p. 232—249; P.G., XLII, 339—372. *Fontes Historiae Dacoromanae (Izvoarele istoriei României)*, t. II, București, 1970, p. 173—175. *Studii*: A. Regnier, art. *Audée*, în «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique», t. V, Paris, 1931, col. 299—300; G. Bareille, *Audiens*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», t. 1, 2, Paris, 1923, col. 2265—2267; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918, 419—420; 437; Ch. J. Hefele-Dom H. Leclercq, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, t. I, 1-ère partie, Paris, 1907, p. 479—488; *Les Audiens*; Krlger, *Audianer*, în «Real Encyclopädie für protestantische Theologie und Kirche», Band II, Leipzig, 1897, p. 217; Lenain de Tillemont, *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique des six premiers siècles*, 2-e éd., t. VI, Paris, p. 666 și 691—696; D. Petavius (Petau), *Opus de theologicis dogmatibus*, liber II, cap. 1, 8, 9, 10, Antverpiac, 1700, p. 87—88.

Intemeietorul acestei mișcări este Audius, călugăr născut în Mesopotamia, când înflorea în răsărit erezia lui Arie († 336), din pricina căruia s-a întrunit Sinodul I ecumenic de la Niceea, din 325, care a condamnat pe Arie și doctrina sa.

Audius s-a făcut renumit la început în Mesopotamia, prin curăția vieții, prin rigorismul ascezei sale, ca și prin râvna și credința sa în Dumnezeu. Văzînd unele ne-reguli, el muștra adesea pe făptași, spunîndu-le: «Nu trebuie să se întimple așa; nu se cuvine să faceți astfel».

Dacă întîlnia vreun episcop arghirofil sau pe altcineva din tagma preoțească cu acest viciu, el îi muștra fără cruțare. De asemenea, dacă cineva dintre clerici sau creștini se deda luxului, plăcerilor, îmbogățirii necinstite și altor patimi și vicii, el nu tăcea. Atitudinea aceasta deranja pe cei ce nu duceau o viață creștină curată după poruncile Evangheliei Domnului Hristos. Din această cauză el era neconținut ocărit și muștrat de clericii muștrați. Însă el, deși era lovit și batjocorit în modul acesta, mult timp nu s-a separat de comuniunea cu Biserica universală — τῆς ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας —. În cele din urmă, nemaiputînd suporta tratamentul la care era supus continuu de frații săi, fiind și mai mult insultat și adînc tulburat în sufletul său, a hotărît să se separe de Biserică. Odată cu el s-au despărțit de Biserică mulți alți episcopi, clerici și creștini, nu pentru că ei aveau ceva împotriva dreptei credințe, ci fiindcă el și ai săi doreau s-o țină în cit mai multă sfințenie și curăție².

Așa a luat ființă gruparea audienilor.

Pentru că Audius și adepții săi duceau o viață aspră de asceți și păstrau curăția morală, impunîndu-se față de alți clerici și credincioși prin păstrarea credinței curate într-un timp cînd înflorea erezia ariană, care rătăcise spiritele multora, Sfîntul Epifaniu are cuvînte de laudă față de audieni. El îi combate cu moderație, regretînd că un om cu o viață așa de curată ca Audius s-a rătăcit în aiureli.

După cum relatează Sfîntul Epifaniu, audienii au păstrat cit se poate de curată credința Bisericii universale despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt, și toate celelalte ale vieții sînt la ei frumoase. Căci Audius, episcopii și preoții din jurul lui își cîștigă viața lucrînd cu propriile lor mîini.

‘Mai tîrziu, după ce a părăsit Biserica, Audius a fost hirotonit episcop de un alt episcop care se separase de Biserică pentru aceleași nemulțumiri. Dar, după ce gruparea s-a separat de Biserică, devine schismatică.

II. *Antropomorfismul audienilor.* — Din simpatie față de viața lor curată, Sfîntul Epifaniu nu-i numește pe audieni *eretici*, ci numai *schismatici*, deși după despărțirea lor de Biserică, ei au început să introducă în sinul grupării lor unele idei antropomorifice pe care le-au mai avut și alții înaintea lor. Astfel, după exemplul unor vechi dascăli ai Bisericii, ca Meliton, episcop de Sardes (sec. II)³, Audius înțelegea *asemănarea omului cu Dumnezeu în chip antropomorfic*, și o referea nu la sufletul omului, ci la trupul lui, opinie greșită pe care Sfîntul Epifaniu o combate pe larg cu argumente temeinice.

Antropomorfismul e un mod de a înțelege *ad litteram* expresiile Sfintei Scripturi și îndeosebi ale Vechiului Testament referitoare la *chipul și asemănarea omului cu Dumnezeu*. Pentru majoritatea creștinilor era clar că nu se poate atribui lui Dumnezeu un corp material și stricăcios ca al omului, înzestrat cu cele cinci simțuri și cu pasiuni

2. Sf. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 1, p. 232–233; LXX, 15, p. 248.

3. Meliton de Sardes, *Sur les Pâques et Fragments*. Introduction, texte critique, traduction et notes par G. Perler, Paris, 1966; V. S. Pseftogas, Melito's of Sardes, «The two Writings De Pascha», Tesalonice, 1971; P. K. Christou, Τὸ ἔργον τοῦ Μελιτιωνοῦ περὶ Πάσχα, în «Κληρονομία», I (1969), ian., p. 65–78; Berthold Altaner, *Patrologie*, siebte Auflage, Freiburg im Breisgau, 1966, p. 63, 88–89.

și slăbiciuni fizice. Unii, însă, contrar doctrinei Bisericii, atribuiau lui Dumnezeu un trup material, asemănător cu trupul omului. Audius și partizanii săi, urmînd sensul literal al Scripturii, susțineau că ceea ce se spune în cartea Facerii despre Adam, că a fost creat «după chipul» (κατ' εἰκόνα) lui Dumnezeu (Facere I, 26) se referă numai la trup, nu și la suflet, deoarece Dumnezeu, după ce spune: «Să facem om după chipul și asemănarea Noastră», a luat țărînă și a creat pe om din pămînt după chipul și asemănarea Sa. Chipul lui Dumnezeu s-a întipărit nu în sufletul primului om, ci în trupul său, în pămîntul modelat de minile divine. Urmează deci că Dumnezeu are o formă umană, fiind asemănător acestui om văzut și trupesc, creat din pămînt, după asemănarea lui Dumnezeu. Imprumutînd unele greșeli din erezia lui Maniheu, Audius și adepții săi mai afirmă că Dumnezeu-Creatorul nu este nici foc, nici întuneric ⁴.

Sfîntul Epifaniu combate temeinic concepția antropomorfică a audienilor, insistînd să arate că «chipul și asemănarea» «εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις» omului cu Dumnezeu, se referă nu la trupul omului creat de Dumnezeu din pămînt, ci la sufletul lui. După cum Dumnezeu care a creat sufletul omului este imaterial și invizibil, tot așa sufletul omului este nematerial și invizibil, fiind înzestrat cu putere creatoare, mișcare, rațiune, inteligență, încît poate imita, prin forțele sale creatoare, pe Dumnezeu pe pămînt ⁵.

În sprijinul ideilor lor antropomorfe, audienii aduceau și alte texte din Vechiul și Noul Testament, din care reieșea, după opinia lor, că Dumnezeu aude, vede, simte, înțelege, vorbește, se mînie, amenință, adică are cele cinci simțuri, rațiuni și pasiuni omenești, întocmai ca omul. Astfel, în cartea Psalmilor se spune: «Ochii Domnului spre cei drepți și urechile Lui spre rugăciunea lor» (Psalmul X, 4), sau «Ochii Domnului spre cei drepți și urechile Lui spre rugăciunea lor» (Psalmul XXXIII, 16). Alte texte invocate de ei erau din profetul Isaia, ca: «Mina Domnului a făcut acestea toate» (Isaia XLI, 16 și LXVI, 2), sau: «Cerul este scaunul Meu, iar pămîntul este așternutul picioarelor Mele» (Isaia LXVI, 1), crezînd că Dumnezeu stă pe un scaun înalt.

La acestea, mai adăugau: «Am văzut pe Domnul Savaot stînd pe scaunul cel mai înalt și mare» (Isaia VI, 1), iar «capul Lui era alb ca lina și îmbrăcămintea Lui albă ca zăpada» (Daniil VII, 9).

Pe lângă acestea, ei mai afirmă că Dumnezeu a fost văzut de proroci în chip de om. Din cuvîntarea Sfîntului Arhidiacon Ștefan, protomartirul, invocau cuvintele acestuia: «Iată văd cerurile deschise și pe Fiul lui Dumnezeu stînd de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl» (Fapte VII, 56) ⁶.

Combătînd acest mod greșit de a înțelege ființa lui Dumnezeu, Sfîntul Epifaniu arată că numai Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu, care a îmbrăcat trup omenesc adevărat, cu care s-a unit Dumnezeirea la întruparea Sa, care a trăit printre oameni în trup și a înviat cu trupul din morți și stă cu acest trup glorificat de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl, a fost văzut cu chip omenesc, cît timp a trăit printre oameni, pe pămînt. Ce fel însă este ființa sau esența lui Dumnezeu, știe numai însuși Dumnezeu. Membrele, atribuite lui Dumnezeu și expresiile din Sfînta Scriptură, care arată și definesc lucrările lui Dumnezeu în raport cu lumea, sînt rediate astfel de autorii inspirați de Duhul

4. Sfîntul Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 2, p. 233-234; Teodoret, *Istoria bisericească*, IV, 19, ed. L. Parmentier și Felix Scheidweiler, 2-e Auflage, în «Die griech. christ. Schriftst., d.e. Jahr., Band 44 (19), Berlin, 1954, p. 228-229; Rufin, *Historia Tripartita*, VII, 11, *De haeresi Audaeanorum*, P.L., LXIX, col. 1077 A.B.; Ephraim des Syres, *Hymnen gegen die Idrlehren*, Imn. 24, 16. Trad. Adolf Rucker, München, 1928, p. 400.

5. Sfîntul Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 3-5, p. 235-237.

6. Sfîntul Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 6, p. 237-238; Teodoret, Αἰρετικῆς κακομο-
θίας ἐπιτομή, Prescurtarea născocirii eretice, X *Despre audieni*, P.G. LXXXIII, 428, 429; F. Vigouroux, *Anthropomorphisme de la Bible*, în «Dictionnaire de la Bible», t. I, 1-2, partie, Paris, 1926, col. 662-664.

Sfânt ai Sfintei Scripturi, spre a corespunde capacității de înțelegere a omului, căci Dumnezeu este spirit absolut, infinit superior omului prin ființa, mărirea și strălucirea Sa. În modul acesta, gloria și strălucirea inefabilă a lui Dumnezeu coboară la slăbiciunea minții omenești, spre a înțelege ființa și modul existenței Sale dumnezeiești, care, deși este arătată în Sfânta Scriptură prin expresii și termeni omenești, este infinit superioară și deosebită de rațiunea și activitatea omenească, Dumnezeu fiind spirit absolut, invizibil, infinit și inefabil.

Dacă audienții, spune Sfântul Epifaniu, socotesc că Dumnezeu are ochi, mâini, picioare sau alte organe sau membre de felul acesta, pentru că a fost văzut de profeti și de apostoli, gîndesc cu totul eronat, fiind departe de adevăr⁷.

Antropomorfismul este în contradicție radicală cu spiritualitatea lui Dumnezeu, fiind un mod de gîndire apropiat de concepțiile politeismului păgîn și ale idolatriei, care nu ia în considerație atîtea alte pasaje din Biblie, în care se arată spiritualitatea lui Dumnezeu, cum reiese din cuvintele Domnului Hristos, care a spus: «Duh este Dumnezeu și cine se închină Lui, se cade să i se închine în Duh și în adevăr» (Ioan IV, 24).

Deși Sfântul Epifaniu a menajat pe audienți, pentru viața lor morală înaltă și curată, socotindu-i numai *schismatici* și nu eretici, mai tirziu el a condamnat totuși antropomorfismul lor. Astfel, cu ocazia unei întîlniri cu episcopul Ioan al Ierusalimului, în urma cuvîntării acestuia, Sfântul Epifaniu a declarat, după relatările Fericitului Ieronim, următoarele: «Tot ceea ce a spus fratele meu (Ioan al Ierusalimului), care prin vîrstă e fiul meu, contra ereziei antropomorfiților, este bine și potrivit cu credința. Eu, de asemenea, o condamn cu propria mea voce»⁸.

În afară de textele Sfintei Scripturi, Audius și aderenții săi foloseau un mare număr de scrieri apocrife ale căror titluri, Sfântul Epifaniu nu le citează.

Părinții secolului al IV-lea au combătut antropomorfismul, socotind că acesta coboară creștinismul, religie revelată de Dumnezeu, la naturalismul păgîn. Într-adevăr, dacă s-ar admite antropomorfismul pe care-l mărturisea îndeosebi elenismul păgîn, cerul creștin nu s-ar deosebi de Olimpul zeilor păgîni, iar credința creștină ar deveni fără folos.

Sfântul Ioan Gură de Aur combate și el antropomorfismul, adică pe cei ce afirmă că Dumnezeu are formă umană, neînțelegînd ei că «chipul și asemănarea» omului cu Dumnezeu (Facere I, 26) se referă la suflet și nu la trup. El socotește că cei ce interpretează în sens literal expresiile din Sfânta Scriptură referitoare la natura lui Dumnezeu sînt cu totul naivi⁹. Sfântul Ioan Gură de Aur scoate în relief măreția, spiritualitatea și infinitatea lui Dumnezeu în raport cu omul, în termeni de mare frumusețe și profunzime. «E culmea nebuniei, zice el, să reducem la această formă omenească pe Cel fără de formă, nevăzut și imutabil, și să atribuim forme omenești unei ființe netrupești»¹⁰. «Dumnezeirea depășește nu numai orice fel de chipuri vizibile, dar nici chiar rațiunea umană nu poate concepe ce fel este ființa lui Dumnezeu»¹¹.

7. Sf. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 7-8, p. 238-241; L. Duchesne, *La question de la Pâque au concile de Nicée*, în «Revue des questions historiques», t. XXVIII (1880), 1-er juillet, p. 5-42 aici p. 27-30.

8. Fer. Ieronim, *Contra Joannem Hierosolymitanum ad Pamnachiun*, liber I, 11: *Antropomorpha*: P.L., XXIII, 380 C. D.

9. J. Hefele, Dom H. Leclercq, *op. cit.*, p. 481. Sf. Ioan Gură de Aur, *La Psalmul VII*, 11, P.G. LV, 97-99.

10. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia VIII la Facere: Să facem om după chip și asemănare*, 3, P.G. LIII, 72.

11. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvîntul II la Facere*, 2, P.G., LIV, 589.

Severian, episcop de Gabala († după 408), combate de asemenea erorile antropomorfice ale audienilor ¹².

Fericitul Augustin († 430) numește pe audieni, *vadieni* (Vadianos). El știe că la început Sfântul Epifaniu i-a numit *schismatici*, nu eretici, și că sînt *antropomorfiți*, adică învață că Dumnezeu are un trup material asemănător trupului stricăcios al omului, ceea ce, după Sfântul Epifaniu, se datorește ignoranței lor în cunoașterea și interpretarea Sfintei Scripturi ¹³.

În altă scriere, Fericitul Augustin numește pe audieni *trupești și neinsemnați* — «*carnales et parvulos*», ia în deridere naivitatea lor, dar îi socotește mai presus de ereticii manihei, căci aceștia nu atribuiau lui Dumnezeu nici măcar o formă umană, ci doar o masă informă și grosieră ¹⁴.

În Epistola către Fortunatian, Fericitul Augustin demonstrează pe larg că Dumnezeu nu e corp, nu are membrele trupului omenesc, nu e despărțit prin spațiu, nu e schimbător, ci spiritual și invizibil. Cei ce atribuie lui Dumnezeu un trup omenesc se numesc *antropomorfiți*. Chiar Fiul lui Dumnezeu, care s-a făcut om, în ceea ce este El ca Dumnezeu, nu se vede — *in eo utique, quod Deus est, non videtur* ¹⁵.

Sfântul Ilarie de Pictavium, desconsideră antropomorfismul, socotind ideile acestor eretici aiureli — *deliramenta*. Dacă Dumnezeu ar fi compus, adică creat dintr-o natură inferioară, atunci El n-ar mai fi etern ¹⁶.

III. *Sărbătorirea Paștilor de către audieni la 14 nisan ca cvartodecimanii*. — A doua deosebire dintre audieni și ortodocși era cu privire la data sărbătoririi Paștilor. Sfântul Epifaniu expune pe larg această diferență, dar expunerea sa pe alocurea nu e prea clară.

Audienii erau *cvartodecimanii*, adică susțineau că Paștele trebuie sărbătorit în același timp cu iudeii, la 14 nisan (aprilie), dar nu în același fel. «Audienii, scrie Sfântul Epifaniu, voiesc să sărbătorească Paștele cu iudeii, adică în timpul în care iudeii săvîrșesc azima, atunci pretind ei să sărbătorească Paștile, fiindcă această practică a primit-o Biserica de la început». De la Constantin cel Mare (306—337), susțin ei în continuare, creștinii au părăsit vechea rinduială a Părinților cu privire la sărbătorirea Peștelui, ca să facă plăcere împăratului și să se bucure de ocrotirea lui. Alții merg chiar și mai departe, afirmînd că Părinții de la Niceea au stabilit în 325 data sărbătoririi Paștelui, în așa fel ca aceasta să coincidă cu data aniversării zilei de naștere a împăratului Constantin.

Sfântul Epifaniu combate afirmațiile audienilor, spunînd: Dacă într-adevăr Paștile ar fi fost celebrat în fiecare an în ziua în care Constantin a convocat primul sinod ecumenic de la Niceea din 325, raționamentul lor ar putea avea probabil valoare. Dar fiindcă această zi nu corespunde la aceeași dată în fiecare an, afirmația lor e zădărnice. Cu alte cuvinte, avînd în vedere că aniversarea zilei de naștere a împăratului cădea la o dată fixă, iar Paștile, sărbătoare cu dată mișcătoare, nu cădea decît întîmplător în ziua aniversării nașterii împăratului, pretinsa lor coincidență nu putea fi

12. Severian de Gabala, *Cuvîntare despre crearea lumii*, P.G., t. LVI, 475—478.

13. Fer. Augustin, *De haeresibus*, I; P.L., XLII, 39.

14. *Contra epistolam Manichaei*, liber I, cap. XXIII, 25, P.L., XLII, 189—190.

15. Fer. Augustin, *Ep. CXLVIII. Commonitorium sancti fratri Fortunatiano*, II, 6, V, 18, ed. Al. Goldbacher, în «*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*», t. XLIV, Vindobonae-Lipsiae, 1904, p. 337—347; P.L., XXXIII, 622—630; G. Bareille, *Antropomorphites*, în «*Dictionnaire de Théologie Catholique*», t. I. 2-e partie, Paris, 1923, col. 1370—1372.

16. Sf. Ilarie de Pictavium, *La Psalmul CXXX*. 4, *Contra Anthropomorphistas*, P.L., IX, 720 B.C.

stabilită de Părinții Sinodului din Niceea în 325. Căci Constantin, zice Sfântul Epifaniu, nu s-a îngrijit de aniversarea zilei sale de naștere, ci de unitatea Bisericii. Convocînd Sinodul I ecumenic, Constantin a voit ca episcopii să mărturisească și să întărească adevărata credință, să condamne erezia lui Arie și să stabilească data Paștilor pentru a restabili unitatea noastră¹⁷.

Părinții întruniți la Niceea în timpul lui Constantin, va spune puțin mai târziu Sfântul Ioan Gură de Aur, care au suferit tot felul de chinuri și purtau pe trupurile lor semnele rănilor primite în timpul grelelor persecuții ale împăraților romani păgîni, pentru mărturisirea credinței în Hristos, nu s-ar fi pretat la o asemenea faptă, devenind trădătorii credinței. Nu se cuvine deci să condamnăm memoria unor Părinți atît de curajoși și înțelepți, adevărați atleți ai lui Hristos¹⁸.

Vechii creștini, într-adevăr sărbătoreau Paștile în zile deosebite. Cei din Palestina, Siria, Mesopotamia, Cilicia și unele din provinciile Asiei Mici, urmînd tradiția apostolică păstrată de la Sfântul Ioan Evanghelistul, care a trăit, după tradiție, spre sfîrșitul vieții la Efes († după anul 100), sărbătoreau «Paștile crucii» — Πάσχα σταυρώσιμον — la 14 nisan (aprilie), adică în Vinerea patimilor, fiind numiți pentru aceasta «cvtartodecimanii». La Roma și în provinciile apusene ale Imperiului roman însă, Paștile se sărbătoreau în duminica imediată după vinerea patimilor, numit Πάσχα ἀναστάσιμον — Paștile învierii. Acest fapt a creat în a doua jumătate a secolului al II-lea serioase neînțelegeri între răsăriteni și apuseni, cum s-a întimplat în timpul episcopului Policarp al Smirnei († 155), care a făcut în 154, în timpul papei Anicet (154—166), o vizită la Roma, fără ca ei să poată ajunge la o înțelegere, fiecare urmînd «regula credinței» — τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες —. Anicet n-a putut convinge pe Sfântul Policarp să renunțe la sărbătorirea Paștelui la 14 nisan (aprilie), pentru că era tradiția lui Ioan și a altor apostoli cu care el trăise, iar la rîndul său, Policarp n-a putut obține părăsierea de către Anicet a tradiției clericilor dinaintea lui¹⁹.

Mai târziu, disputa cu privire la ziua serbării Paștelui a izbucnit din nou în timpul papei Victor al Romei (189—199), care a cerut episcopului Policarp al Efesului și episcopilor din Asia Proconsulară să renunțe la practica cvtartodecimană păstrată în Răsărit și să adopte practica Bisericii Romei²⁰. În ambele cazuri, adică atît răsăritenii, cît și cei de la Roma au invocat faptul că sărbătoresc Paștile după «tradiții apostolice», a Sfîntului Apostol Ioan, în Răsărit, a Sfinților Petru și Pavel în Apus, încît împăcarea nu s-a putut realiza, ba încă papa Victor al Romei a fost pe punctul să provoace o schismă în Biserică, vrînd să condamne practica cvtartodecimană a Răsăritului, dar la intervenția irenică a Sfîntului Irineu al Lugdunului († 202), a renunțat la condamnarea răsăritenilor²¹.

17. Ef. Epifanie, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 9, ed. K. Holl, p. 241—242.

18. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia III-a contra iudeilor. Contra celor ce postesc la Paște*, 3, P.G. XLVIII, p. 865; Lenain de Tillemont, *op. cit.*, p. 666.

19. Eusebiu, *Ist. bis.*, V, 24, 3—4; 16, ed. Schwartz, in «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte», t. IX, 1, Leipzig, 1903, p. 491—492, 497.

20. *Ibidem*, V, 23, 2; 24, 2—8, p. 489, 491—492; Meliton de Sardes, susținea de asemenea că Paștile trebuie să fie sărbătorit după practica răsăriteană la 14 nisan. Vezi: Meliton de Sardes, *Homélie sur la Pâque*, Text de M. Testuz, Cognoy-Genève, 1960; B. Lohse, *Die Passa-Homilie des Bischofs Meliton von Sardes*, Lei, 1958.

21. Eusebiu, *Ist. bis.*, V, 25, 1—18, ed. Schwartz, p. 491—497. Studii: J. Daniélou et H. Marrou, *Nouvelle histoire de l'Eglise. I. Des origines à Saint Grégoire le Grand*, Paris, 1963, p. 136—137; B. Lohse, *Das Passafest der Quartodecimaner*, Gütersloh, 1950, p. 113—138; M. Richard, *La question pascale au seconde siècle*, in «L'Orient Syrien», Paris, 6 (1961), p. 172—213; J. Lebreton et J. Zeiller, *De la fin de la 2e siècle à la fin de la paix constantinienne*. T. II, de *L'Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos*

Pentru a se înlătura deosebirea dintre Răsărit și Apus cu privire la data serbării Paștilor, Părinții Sinodului I ecumenic de la Niceea din 325 au hotărît ca Paștile să fie sărbătorit de toată creștinătatea în aceeași zi, în prima duminică după luna plină, după echinocțiul de primăvară, care cădea la 21 martie²². Biserica a adoptat deci un sistem de calcul pascal, care o elibera de tradiția nesigură a calculului pascal iudaic, bazat pe ani inegali și luni calculate după astrul lunar, folosind în calculul pascal calendarul iulian, bazat pe anul solar cu date mai precise și stabile decât cele din calculul iudaic. Calculul pascal trebuia stabilit în așa fel încât creștinii să evite sărbătorirea Paștilor în aceeași zi cu iudeii. Prin aceasta, tradiția cvartodecimană, care păstra data sărbătorii Paștelui la 14 nisan, a fost înlăturată. Din cauza deosebirii datei echinocțiului, în Răsărit la 21 martie, la Roma și în Apus la 18 martie și a ciclului pascal în uz, deosebirea referitoare la data serbării Paștelui între răsăriteni și apuseni, s-a menținut și după Sinodul I ecumenic de la Niceea din 325.

Audienții n-au voit să accepte hotărârile Sinodului I ecumenic de la Niceea din 325 referitoare la data Paștilor, potrivit cărora Paștile trebuie sărbătorit într-o duminică după lună plină, după echinocțiul de primăvară, ci, după părerea lor, trebuie sărbătorit în vinerea răstignirii Domnului, cînd iudeii pregăteau azimele și mielul pascal pentru simbăta din 14 nisan (aprilie). Ei își întemeiau opinia lor pe o lucrare apocrifă numită Διατάξεις ἀποστόλων — *Constituția Apostolilor*, pe care Sfîntul Epifaniu o crede ortodoxă²³, lucrare care nu trebuie însă confundată cu scrierea autentică Διατάξεις τῶν τριῶν ἀποστόλων — *Constituțiile Apostolice*, în care se interzice lămurit creștinilor să celebreze Paștile odată cu iudeii, poruncind următoarele în cartea a V-a, cap. 17: «Voi, fraților, care ați fost răscumpărați cu scumpul sînge al lui Hristos, trebuie să sărbătoriți zilele Paștilor cu îngrijire și cu luare aminte după echinocțiu, ca să nu sărbătoriți de două ori într-un an, amintirea unei patimi, ci o dată pe an, spre aducerea aminte de Cel ce a murit o singură dată. Nu mai țineți la obiceiul de a serba Paștile odată cu iudeii... Voi însă observați cu grijă echinocțiul de primăvară, care cade în ziua a douăzeci și doua a lunii Distru (martie)... ca nu cumva să serbăm

hours, publiée sous la direction de Aug. Fliche et Victor Martin, Paris, 1935, p. 87-93; Ch. J. Hehle, Dom. H. Leclercq, *L'Histoire des conciles d'après les documents originaux*, t. I, 1-ère partie, Paris, 1907, p. 333-350.

22. Scrisoarea Împăratului Constantin către Biserici, la Eusebiu, *Viața fericitului împărat Constantin*, III, 18-20, ed. Ivar Heikel, în «Die griech. christ. Schriftst. der ersten drei Jahrh.», t. VII, Leipzig, 1902, p. 85-87 și P.G., XX, col. 1073-1080; Socrate, *Ist. Bis.*, I, 9, P.G., LXVII, col. 89-93; Gelasie, *Ist. Bis.*, II, 37, ed. cit., p. 130-135; *Epistola Împăratului Constantin către Biserica Alexandriei*, Τελεῖαν παρὰ τῆς ἡείας προνοίας εἰλήφαμεν Χάριν, la Socrate, *Ist. Bis.*, I, 9, P.G., LXVII, col. 84-87; Gelasie de Cizic, Τῶν κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον πραχθέντων σύνταγμα (Comentariul actelor Sinodului din Niceea) către episcopii Egiptului, Libiei și Pentapolei: Ἐπειδὴ τῆς τοῦ θεοῦ Χάρτος, la Theodore, *Ist. bis.*, I, 9, ad L. Parmentier, în «Griechischen christ. Schriftsteller», Band 44 (19), zweite Auflage, Berlin, 1954, p. 38-43, în special la p. 41; Socrate, *Ist. Bis.*, I, 9, P.G., LXVII, col. 78-84, în special col. 81 și 83. Studii: T. M. Popescu, *Problema stabilirii datei Paștilor. Privire asupra divergențelor și computerilor pascuale*, în «Ortodoxia», XVI (1964), nr. 3, p. 339-341; J. R. Palanque, G. Bardy, P. de Labriolle, *De la paix constantinienne à la mort de Théodose*. T. III de *L'Histoire de l'Eglise*, par Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1956, p. 88-89; Ch. J. Hehle, ed. Dom H. Leclercq, *op. cit.*, t. I, 1-ère partie, p. 450-477.

23. Sf. Epifanie, *Contra tuturor erezilor*, LXX, 10, ed. K. Holl, p. 243, l. Duchesne, *art. cit.*, p. 31-33.

Paștile de două ori în același an, sau să serbăm ziua învierii Domnului în altă zi, ci numai duminică» — ἀλλ' ἐν κυριακῇ μόνῃ²⁴.

Sfântul Epifaniu citează din lucrarea apocrifă *Constituția Apostolilor*, folosită de audienți, pasajul: «Voi, — adică creștinii proveniți dintre păgini —, să nu aprobați, ci să sărbătoriți Paștile, când se adună frații voștri din tăierea împrejur și odată cu ei să-l faceți»²⁵, prin care audienții afirmă că se poruncește ca Paștile să fie sărbătorite odată cu iudeii, la 14 nisan (aprilie). Combătând părerea lor, Sfântul Epifaniu demonstrează audienților că textul invocat de ei prescrie ca toți creștinii, fie cei proveniți dintre iudei, fie cei proveniți dintre neamuri sau păgini, să sărbătorească Paștile în același timp, ca să se păstreze unitatea în Biserică. Trebuie să se facă deosebire între iudeii care au trecut la creștinism din tăierea împrejur — οἱ ἐκ περιτομῆς — și iudeii care au rămas în Legea lui Moisi și în tăierea împrejur — οἱ ἐν περιτομῇ — și n-au îmbrățișat creștinismul, care nu țin Paștile creștinilor. Sfântul Epifaniu constată că audienții interpretau textul citat în mod arbitrar, ținându-se de literă, neavând pregătirea necesară spre a înțelege sensul exact al pasajului citat²⁶. Cum se vede, deși lucrarea *Constituția apostolilor* este socotită vrednică de credință de Sfântul Epifaniu, trebuie să avem însă serioase rezerve față de autenticitatea ei, iar textele citate din ea de Sfântul Epifaniu trebuie interpretate cu rezervă și prudență.

Folosind și interpretând în mod arbitrar unele pasaje din lucrarea apocrifă *Constituția Apostolilor*, audienții afirmă, după relatările Sfântului Epifaniu că practica de a sărbători Paștile odată cu iudeii, la 14 nisan (aprilie), e veche, iar ceilalți creștini au părăsit-o din respect pentru împăratul Constantin, celebrând Paștile în ziua aniversării zilei sale de naștere, începând din anul 325.

Dintr-un alt pasaj din aceeași lucrare, nu destul de clar, care a dat naștere la oarecare discuții, citat de Sfântul Epifaniu, reiese că nu trebuie creștinii să celebreze Paștile odată cu iudeii. Sfântul Epifaniu s-a străduit să rezolve deosebirea de păreri dintre cele două texte, spunind următoarele: «Când iudeii sărbătorească Paștile după echinocțiul (de primăvară), cum fac ei deseori, putem să-l sărbătorim și noi creștinii. Dar dacă iudeii săvârșesc Paștile înaintea echinocțiului, cum fac ei uneori, atunci să-l sărbătorească numai ei. Căci dacă și noi îl vom săvârși odată cu ei, s-ar întâmpla să sărbătorim Paștile de două ori în același an, după echinocțiu și înainte de echinocțiu. Căci înainte de echinocțiu nu se va împlini anul și nici ciclul solar rînduit de Dumnezeu oamenilor, dacă nu a trecut echinocțiul»²⁷. Căci Hristos voiește un singur Paște²⁸. Demonstrând astfel, Sfântul Epifaniu a voit să combată practica cvartodecimană exagerată a audienților, care nu se separau de iudei în privința datei sărbătoririi Paștelui, nici chiar atunci când aceștia sărbătoreau Paștile înaintea echinocțiului de primăvară. Neorînduiala cu privire la data sărbătorii Paștilor provenea la audienți, ca și la majoritatea celorlalți creștini, din faptul că iudeii nu respectau cu strictețe echinocțiul de primăvară, după care creștinii se orientau la stabilirea datei serbării Paștilor²⁹.

24. *Constituțiile Apostolice*, V, 17, ex. F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, t. I, Paderbon, 1905, p. 287 și 289; *Așezămintele și canoanele apostolice*, traduse din original de Pr. I. Mihăilescu, Pr. M. Pislaru și Pr. Gh. Nițu, cartea V, 17, t. II, 1928, p. 136-137; B. Altaner, *Patrologie*, p. 84-85; 255-256.

25. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 10, ed. K. Holl, p. 243.

26. *Ibidem*.

27. *Ibidem*, LXX, 11, p. 244-245.

28. *Ibidem*, LXX, 14, p. 247.

29. *Ibidem*, LXX, 11, p. 244: ἐὰν μὴ ὑπερβῇ ἰσημερία, ὅπερ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις οὐ φυλάσσεται. Pentru *quartodecimani și controversele pascale*, vezi: V. Pseftogas, *Meliton's of Sardes, the two Writings «De Pascha»*, Thesalonice, 1971; Méilton de Sardes, *Sur les Pâques*. Fragments. Introduction, texte critique, traduction et notes par G. Perler, Paris, 1966; Méilton de Sardes, *Homélie sur la Pâque*. Texte de M. Testuz, Coligny-Genève, 1960; B. Lohse, *Die Passa-Homelia des Bischofs Meliton von Sardes*, Leipzig, 1958.

Din relatările Sfântului Epifaniu, reiese că, deși audienii sărbătoreau Paștile odată cu iudeii, la 14 nisan, ei nu-l celebrău *la fel cu iudeii*, adică *cu azime și cu miel pascal*, ci păstrau sensul creștin al acestei mari sărbători.

În *Omilia a III-a contra iudeilor*, roslită în postul Paștelor, în 387, la Antiohia, Sfântul Ioan Gură de Aur combate pe creștinii care sărbătoreau Paștile odată cu iudeii, la 14 nisan (aprilie), demonstrând cu numeroase citate și argumente din Sfânta Scriptură că noi creștinii nu putem sărbători Paștile în ziua în care Domnul Hristos a fost răstignit pe cruce din ordinul procuratorului roman Pontiu Pilat și al autorităților iudaice³⁰.

Pe lângă cele relatate de Sfântul Epifaniu, istoricul Teodoret menționează faptul că creștinii audienți săvârșeau taina mărturisirii păcatelor într-un mod foarte ciudat. Ei obligau pe păcătoși să treacă printre două rînduri de cărți sfinte, unele autentice, altele apocrife, mărturisindu-și în timpul trecerii păcatele făcute. Cei ce treceau, văzînd că acesta este un lucru copilăresc, mărturiseau unele păcate ușoare, vrednice de ris, pe care ar ezita oricine să le spună, de n-ar avea nebulia lor. Pentru acest fapt, audienții erau luați în deridere, deoarece nu păstrau seriozitatea pe care trebuie s-o aibă creștinii la săvîrșirea sfintei taine a mărturisirii păcatelor³¹.

Autorul necunoscut al lucrării *Praedestinatus*, scrisă sub papa Sixt al III-lea (432—440), după ce rezumă informațiile date de Sfântul Epifaniu despre audienți, pe care-i numește antropomorfiți, datorită ignoranței lor cu privire la ființa lui Dumnezeu și spune că sărbătoreau Paștile odată cu iudeii, la 14 nisan (aprilie), relatează că pentru aceste motive audienții au fost combătuți de episcopul Zenon al sirienilor, personaj necunoscut³².

Studii: Haag Herbert, *Von alten zum Neuen Pascha Geschichte und Theologie des Osterfestus* (Stuttgarter Bibol-Studien, 49), Stuttgart, 1971.

W. Huber, *Pascha und Ostern, Untersuchungen zur Osternfeier der alten Kirche*, Berlin, 1969; P. K. Christu Τὸ ἔργον τοῦ Μελετήωνος περὶ Πάσχα καὶ τῆ ἀκολουθία τοῦ Πάθους, în «Clironomia» I (1969), ian. p. 65—78; O. Casel, *La fête des Pâques dans l'Eglise des Pères*, Paris, 1963; W. H. Cadmon, *The Christian Pascha and the Day of the Crucifixion-Nisan 14 or 15*, în «Studia Patristica», vol. V. part. III, Berlin 1962, p. 8—16; C. W. Dugmore, *A note on the Quartodecimans*, în «Studia Patristica», vol. IV, part. II, Berlin, 1961, p. 411—421; J. Daniélou et H. Marrou, *Nouvelle histoire de l'Eglise*, t. I, *Des origines...*, p. 136—137; *La question pascale*; M. Richard, *La question pascale au second siècle*, în «Orient Syrien», Paris, 61 (1961), p. 179—215; B. Lohse, *Das Passahfest der Quartodecimaner*, Gütersloh, 1950, p. 115—158; C. C. Richardson, *The Quartodecimans and the Synoptic Chronology*, în «The Harvard Theological Review», 33 (1940), p. 17 și.; E. Amann, *Quartodécimans*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», XII, 2-e partie, Paris, 1937, col. 1445—1447; H. Leclercq, *Pâques*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. XIII, 2, Paris, 1937, col. 1521—1533; J. Lebreton et J. Zeiller, *De la fin du 2-e siècle...*, p. 87—93; G. Fritz, *Pâques. Les controverses pascales*, în «Diect. de Théol. Cath.», XI, 2-e partie, Paris, 1932, col. 1948—1958; F. E. Brightman, *The Quartodeciman Question*, în «Journal of Theological Studies», 25 (1924), p. 254—270; C. Schmidt, *Gespräche Jesu mit seinen Jüngern*, Leipzig, 1919, Exkurs III: *Die Passahfeier in der Kleinasiatischen Kirche*, p. 577—725; L. Duchesne, *Histoire ancienne de l'Eglise*, t. II, 3-e éd. Paris, 1923, p. 285—291 și mai ales studiul acestuia: *La question de la Paque au concile de Nicée*, în «rev. clt.», p. 5—42; Ch. J. Hefele, Dom H. Leclercq, *Histoire des conciles*, t. I, 1—2, partie, Paris, 1907, p. 133—153: *Les controverses pascales*; Y. Schmidt, *Die Osterfrage auf dem allgemeinen Konzil von Nicaea*, Wien, 1905.

În limba română: Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul I ecumenic de la Niceea*, în «Studii Teologice», XIX (1977), nr. 1—2, p. 23—24 și 50—53. Teodor M. Popescu, *Problema stabilirii datei Paștilor...* în «Orthodoxia», XVI (1964), nr. 3, p. 339—341; Pr. V. Gheorghiu, *Sfintele Paști și reforma calendaristică ortodoxă română*, Cernăuți, 1929.

30. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia III-a contra iudeilor. Contra celor ce postesc la Paște*, P.G., XLVIII, p. 861—872.

31. Teodoret. Αἰρετικῆς κακομηθίας ἐπιτομή. Prescurtarea născocirii eretice, IV, P.G., LXXXIII, 429 A.B.; G. Barelle, *art. cit.*, col. 2267.

32. *Praedestinatus*, I, 50, P.L., LIII, p. 605—606; B. Altaner, *Patrologie*, 7-c Auflage, Freiburg, Basel, Wien, 1966, p. 459; G. Barelle, *art. cit.*, col. 2267.

IV. *Stabilirea audienilor în părțile Dacici sud și nord-dunărene.* — Ideile antropomorfe ale lui Audius și sărbătorirea Paștelui de către audieni, ca cvartodecimanii, la 14 nisan (aprilie), după tradiția iudeilor, au dat naștere la îndoieli, frământări și tulburări, care au contribuit la despărțirea multor creștini de Biserica universală. Pentru a împiedica propaganda audienilor, care avea ca urmare înmulțirea numărului lor și mai ales pentru a pune capăt disputelor teologice dintre audieni și ortodocși, împăratul Constanțiu al II-lea (337—361) l-a exilat pe bătrînul Audius în părțile de la gurile Dunării (Dobrogea), unde a rămas mai mulți ani și a convertit mulți păgini la creștinism³³.

În «Scythia Minor», Audius a dat peste o populație geto-daco-română și greacă în curs de creștinare, care primise creștinismul ortodox, după tradiție, prin predica Sfîntului Apostol Andrei³⁴, iar începînd cu secolul al II-lea de la misionarii și creștinii care veniseră de la Bizanț, din provinciile Asiei Mici, din insulele Hellespontului, din Macedonia și Grecia centrală, precum și din provinciile mai depărtate din Răsărit, Palestina și Siria, și chiar din Egipt³⁵.

Din *Viața Științelor Epictet și Astion*, originari dintr-un oraș din Asia Mică, care au pățimit și s-au încoronat cu moarte mucenicească la Halmiris (Almiridensis), (Salmorus, cetatea Zaporojenilor, lângă Dunavăț), situată pe brațul Sfîntul Gheorghe al Dunării, a căror pomenire se face în fiecare an la 8 iulie, cunoaștem pe primul episcop de Tomis, care purta numele latin de *Evangelicus*. El a venit de la Tomis la Halmyris — *Christi pontifex Evangelicus in urbem Almiridensium devenisset* —, pen-

33. Sf. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 1. 5. ed. K. Holl, p. 247; *Fontes historiae Dacoromanae*, t. II, p. 172.

34. Eusebiu de Cezareea, *Ist. bis.*, III, ed. Ed. Schwartz, p. 189 și ed. G. Bardy, în «Sources chrétiennes», Paris, 1952, p. 97; Origen, *E tomo III Commentariorum Origenis in Genesisin*, 24, 9. P.G., XII, 92 A; *Origines Mathaeus Erklärung II. Die lateinische Übersetzung der Commentariorum series*, hrsg. unter Mitwirkung von E. Benz und E. Klostermann, Leipzig, 1933, p. 76; Nichifor Callist, *Ist. Bis.*, II, 39, P.G., CXLV, 860 C. D.; *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, opera et studio H. Delehaye, în *Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembrie*, Bruxellis, 1902, col. 265—266; *Passio Sancti Andreae Apostoli et R. A. Lipsius, Max Bonet, in Acta Apostolorum Apocriphta* tom. II, Lipsiae, 1898, p. 1—37; *Martiriul sfîntului apostol Andrei*, ibidem, p. 46—64; Les Pellets Bolandistes, *Vies des Saints*, t. I, Paris, 1888, p. 682—689; Vezi alte izvoare și numeroase studii auxiliare la Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sfînți și martiri la Tomis — Constanța*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1974), nr. 7—8, p. 975—978, notele 1—11; Idem, *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în «Ortodoxia», XXVI, (1974), nr. 1, p. 164—171; Pr. Prof. N. Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența episcopiei Tomisului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 978—982; Radu Vulpe și Ion Barnea, *România la Dunărea de Jos*, București, 1968, p. 379; Prof. D. M. Pippidi, *În jurul izvoarelor literare ale creștinismului daco-roman*, în *Contribuții la istoria veche a României*, ed. 2-a, București, 1967, p. 481—496; Idem, *Intorno alle fonti letterarie del' cristianesimo daco-romano*, în «Revue historique du sud-est européen», XX (1943), p. 168—175; A. Lippold, E. Kirsten, *Donau-provinzen*, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Band IV, Stuttgart, 1959, col. 166; R. Janin, *La hiérarchie ecclésiastique dans la diocèse de Thrace*, în «Revue des études byzantines», XVII (1959), p. 137; P. Petersen, *Andrew Brother of Simon Peter. His history and his legend*, Leiden, 1958; Ion Dinu, *Viața și activitatea Sfîntului Apostol Andrei*, fără loc, 1945 ș.a.

35. Ion Barnea, *Relațiile provinciei Scythia Minor cu Asia Mică, Siria și Egiptul*, în «Pontica», V, (1972), p. 251—265; C. Scorpan, *La continuité de la population est des traditions gètes dans les conditions de la romanisation de la Scythia Minor*, în «Pontica», VI (1973), p. 137—151; E. Lozovan, *Aux origines du christianisme daco-scythique*, la Fr. Althcim, *Geschichte der Hunen*, Band IV, Berlin, 1962, p. 152—153; A. Iordănescu, *Observațiuni asupra originilor creștinismului daco-roman*, în «Revista clasică», XI—XII, București, 1939—1940, p. 192—202; G. Stadtmüller, *Die Christianisierung Südosteuropas als Forschungsproblem*, în «Kyrios», VI (1943), p. 61—102; A. Velcu, *Contribuții la studiul creștinismului daco-roman*, sec. I—IV, d.Hr., București, 1936, p. 1—30; J. Zeiler, *L'expansion du christianisme dans la péninsule des Balkans du I-er au V-e siècle*, în «Revue internationale des études balkaniques», Belgrad, I (1934—1935), t. II, p. 414 ș.u.; Idem, *Les origines chrétiennes dans les provinces dabanienues de l'Empire romain*, Paris, 1918, p. 26—52.

tru a boteza pe părinții tinărului Astion, Alexandru și Marcelina, convertiți la creștinism în urma morții martirice a fiului lor. În acest document aghiografic, se spune lămurit că *prea fericitul Evangelicus era episcopul și întîistătătorul slintelor lui Dumnezeu Biserici din această provincie*³⁶, adică din Scythia Minor sau Dacia Pontică, a cărei metropolă era cetatea Tomis—Constanța.

Potrivit unei inscripții latine, descoperită recent la Constanța de arheologul I. Barnea, a existat la Tomis, pentru credincioșii ortodocși, un episcop, al cărui nume nu-l cunoaștem, care a păstorit în timpul domniei lui Liciniu (308—324) și s-a încununat cu moarte martirică între anii 320 și 324³⁷, în timpul grelei persecuții contra creștinilor din Răsărit, pornită din porunca acestui împărat din resentimente față de politica filocreștină a împăratului Constantin cel Mare.

Este de presupus că bătrînul Audius, fiind exilat de împăratul Constanțiu la nordul Scythiei Minor, a intrat în legături cu credincioșii ortodocși din aceste părți, mai ales că învățătura lui nu era prea îndepărtată de învățătura Bisericii, cum era erezia lui Arie³⁸.

Sfîntul Epifaniu relatează că Audius, după ce a convertit la creștinism mulți păgîni din Scythia Minor, a trecut apoi din această provincie la nordul Dunării, «în interiorul țării goților, a instruit pe mulți dintre goți (la religia creștină) și a înființat în însăși Goția (adică în Dacia nord-dunăreană) minăstiri, în care se practica viețuirea monahicească, fecioria și asceza»³⁹.

Tot Sfîntul Epifaniu apreciază și laudă pe Audius pentru aceste fapte, îndeosebi pentru păstrarea rînduiei și trăirii monahale în minăstirile din Goția, adică din Dacia nord-dunăreană, scriind spre lauda lor astfel: «Fără îndoială, modul de viață al comunităților auziene este cu totul vrednic de admirație, căci toate cele ce se potrec în minăstirile lor se realizează frumos»⁴⁰.

Nu se poate cunoaște precis în care anume regiuni din Goția nord-dunăreană a predicat Audius și discipolii săi creștinismul și a înființat minăstiri, dar, luînd în considerație faptul că Goția nord-dunăreană se întindea, începînd din secolul al III-lea, peste părțile de răsărit ale Munteniei de azi și în sudul Moldovei, putem presupune că audienii au răspîndit creștinismul în aceste regiuni, întemeiînd minăstiri în părțile retrase din munți, mai ferite de năvăliri și jafuri. Se pare că Audius și urmașii săi s-au stabilit printre goții conduși de Atanaric, deoarece goții de sub

36. Episcopul Evangelicus e menționat în documentul aghiografic: *De Sanctis Epicteto presbytero et Astione monacho martyribus Almiridensibus (Halmyris), in Scythia*, 8 iulie, în «Acta Sanctorum», Julii, t. II, (29), Parisiis et Romae, 1867, p. 546 d și 550; Les Petites Bollandistes, *Vies des Saints*, t. VIII, Paris, 1888, p. 163. Studii: Ion Barnea, *Relațiile provinciei Scythia Minor...*, p. 251; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 119; D. M. Pippidi, *Sfîrșitul păgînismului în Scythia Mică*, în *Lucrarea Studii de istorie a religiilor antice*, București, 1961, p. 301; Radu Vulpe și Ion Barnea, *Romanii la Dunărea de Jos*, p. 380; Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938, p. 289, 322; Pr. Prof. N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 988; 993—994; H. Delehay, *Les martyres Epictète et Astion*, în «Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine», t. XIV, (1928), p. 1—5; Idem, *Saints de Thrace et de Mésie*, în «Analecta Bollandiana», XXXI (1912), fasc. 2 și 3, p. 273—274; C. Auner, *Dobrogea*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. IV, 1, Paris, 1920, col. 1237—1238; R. Netzhammer, *Die christlichen Märtyrer am Ister*, București, 1938, p. 8—9; Idem, *Epiktet und Astion, diokeleianische Märtyrer am Donaudelta*, Zug, 1936, p. 5—22; Idem, *Das altchristliche Tomi*, Salzburg, 1903, p. 11—12; Idem, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, Bukarest, 1918, p. 22—25.

37. Ion Barnea, *Inscripții paleocreștine inedite din Tomis*, în «Pontica», Constanța, VII (1974), p. 377—380. 38. Vezi bibliografia la nr. 1.

39. Sf. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 14, 5, ed. K. Holl, p. 247; *Fontes historiae Dacoromanae*, t. II, p. 172. 40. *Ibidem*.

conducerea lui Friliger, favorabil creștinilor, își aveau episcopul lor ortodox în persoana unui bărbat numit Goddas, care a păstorit la goți și peste populația autohtonă geto-daco-romană între anii 347—380⁴¹.

Sfântul Epifaniu ne relatează mai departe că după moartea lui Audius, au intrat în rindul audienilor, alăturându-se ucenicilor acestuia, unii episcopi, printre care a fost și Uraniu din Mesopotamia. Acesta a atras pe câțiva bărbați din țara goților pe care i-a rinduit ca episcopi. Alături de aceștia a trecut și Silvanus și câțiva alții⁴². Acest fapt dovedește că existau episcopi ortodocși în răsăritul Daciei Carpatice, înainte de venirea audienilor în aceste părți.

Este pentru prima dată când avem o informație certă că existau episcopi la nordul Dunării în secolul al IV-lea, în timpul împăraților Constantiu (337—364) și Valens (364—378) și anume în părțile de răsărit ale Munteniei de azi și în sudul Moldovei, unde se afla în secolul al IV-lea așa-numita Goția nord-dunăreană. În minăstirile întemeiate de audieni, majoritatea călugărilor și călugărițelor nu puteau fi decât din populația autohtonă geto-daco-romană, în curs de romanizare și creștinare, căci goții săvârșeau cultul de obicei în biserici amenajate în corturi. E de la sine înțeles că unii episcopi din Goția nord-dunăreană erau recrutați din populația autohtonă geto-daco-romană, care primise creștinismul înaintea goților. După nume, Silvanus este un localnic geto-daco-roman.

Martiriul Sfântului Sava Gotul ne lasă să înțelegem că populația locală geto-daco-romană creștină avea biserici de lemn și de zid în orașe și la țară⁴³.

O mică comunitate audiană a existat mult timp și pe teritoriul Imperiului roman de răsărit, numit atunci Romania, lângă Dunăre, sub autoritatea episcopilor amintiți mai sus.

Este interesant de constatat că între creștinii de la nordul Dunării din Dacia Carpatică și cei de la sudul Dunării, din provincia Moesia, existau legături frățești.

Sfântul Epifaniu relatează că după moartea episcopilor Uraniu și Silvanus din țara goților, mulți clerici și credincioși s-au despărțit de schisma lui Audius și au revenit la Biserica universală, iar comunitatea audienilor a ajuns foarte mică, limitându-se doar la părțile din jurul cetății Chalcis de lângă Antiohia și la unele localități din părțile Mesopotamiei, către Eufrat. Într-adevăr cei mai mulți audieni au fost alungați din Goția, după toată probabilitatea în timpul prigoanei dezlănțuite contra creștinilor de Atanaric, conducătorul goților păgini, între ani 368—372.

41. *Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. Fr. Halkin, t. III, 3-e ed., Bruxellis, 1957, p. 661; Pr. Prof. Ioan Râmureanu, *Sfinți și martiri la Tomis—Constanța*, p. 979; H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mésie*, p. 215—216; E. A. Thomson, *The Visigoths in the time of Ulfila*, p. 110, 161—165; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 438—440; C. Erbiceanu, *Ulfila. Viața și doctrina lui sau starea creștinismului în Dacia Traiană, în sec. al IV-lea*, București, 1898, p. 58—59 și în «Biserica Ortodoxă Română», XXII (1898—1899), nr. 3, p. 299—300.

42. Sf. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 15, 2, p. 248. *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 174.

43. *Martiriul Sfântului Sava Gotul*, V—VII, ed. Rudolf Knopf, G. Krüger, *Ausgewählte Märtyrerakten*, 3-e Auflage, Tübingen, 1929, p. 121—123. *Studii*: Petre Șt. Năsturel, *Les actes de Saint Sabas le Goth* (BHG 3 1607). *Histoire et archéologie*, în «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», VII (1969), nr. 1, p. 121—123; E. A. Thompson, *The Visigoths in the time of Ulfila*, p. 64—77; 94—115; Idem, *Christianity and the northern Barbarian. The Conflict between Paganism and Christianity in the fourth century*, Oxford, 1963, p. 56—78; Idem, *The Conversion of the Visigoths to Catholicism*, în «Nottingham Mediaeval History Studies», 4 (1960), p. 4—35; J. Hillgarth, *La conversion de los Visigodos, notas criticas*, în «Analecta Sacra Terraconensia», 34 (1961), p. 21—46; I. D. C. Cotleran, *Dacoromania-Germanica. Probleme istoriografice. Contribuții la istoria teritoriilor carpato-danubiene între secolele III—VII*, Madrid, 1955.

Au fost alungați, spune Sfântul Epifaniu, și creștini de-ai noștri care se aflau acolo — *οἱ ἡμέτεροι ἐξεί Ἰερουσαλοῖ* — adică creștini care respectau ortodoxia niceeană, fiindcă s-a pornit persecuție mare din partea regelui Hellenos. Nu putem ști cine este această persoană. Informația dată de Sfântul Epifaniu este de cea mai mare importanță, pentru faptul că menționează că existau la 368—372 în Dacia nord-dunăreană, în părțile ei de răsărit ale Munteniei de azi și în sudul Moldovei, printre goți, nu numai creștini audieni, ci și creștini care aparțineau Bisericii universale sau ortodoxe.

Această grea persecuție a fost pornită de goții păgini din ură față de romani, pentru că împărații romanilor și supușii lor erau în acest timp creștini, iar goții păgini, voiau să piardă tot neamul creștinilor.

«Dar, cu toate că s-ar părea că au fost alungați de acolo, adică din Goția nord-dunăreană toți creștinii, scrie Sfântul Epifaniu, au mai rămas acolo în genere oameni credincioși. Căci Dumnezeu nu îngăduie să se stingă izvorul credinței». Așadar mulți dintre audieni, retrăgându-se din țara goților, au venit pînă în părțile noastre, unde locuiesc de patru ani. Ei aveau acum minăstirile lor lângă muntele Taurus, în Palestina și în Arabia. Parte din ei s-au răspindit acum în două sate din părțile cetății Chalcis, lângă Antiohia, dincolo de Damasc și în Mesopotamia⁴⁴.

Dacă Sfântul Epifaniu a compus lucrarea *Contra tuturor ereziilor* (Panarion) înainte de 377, înseamnă că audienii au părăsit Dacia nord-dunăreană în 372 sau 373, adică mai înainte cu patru ani, cum spune Sfântul Epifaniu⁴⁵.

Minăstirile înființate de audieni în munții Taurus, în Palestina și în Arabia, au fost mai în urmă distruse⁴⁶. Audienii s-au menținut pînă în secolele al V-lea și al VI-lea, cînd dispar de pe scena istoriei⁴⁷.

Am amintit mai înainte că audienii aveau în Goția nord-dunăreană *episcopi audieni*, care erau foarte apropiați de Ortodoxie, și *minăstiri de călugări*. Dar ei n-au fost aci singurii creștini. Audienii au dat la nordul Dunării, în Dacia Carpatică, peste populația geto-daco-romană în curs de creștinare și peste goți, care aveau misionari și clerici, fie ortodocși, fie arieni.

Sfântul Ambrozie al Milanului († 397), cunoscînd că credința creștină a pătruns în secolul al IV-lea pînă la goții din Dacia nord-dunăreană, a scris despre ei astfel: «Nu împăratul August a domnit peste goți..., ci la ei a domnit Hristos» — «*Gothis non imperabat augustus... imperabat Christus*»⁴⁸.

Sfântul Vasile cel Mare menționează într-una din scrisorile sale, trimisă arhiepiscopului Ascholiului al Tesaloniceului, amintirea unui misionar din Capadocia, un compatriot de-al său, după nume *Eutyches*⁴⁹, care a predicat populației geto-daco-romane de la nordul Dunării și goților stabiliți în partea de răsărit a Munteniei ac-

44. Sf. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 15, 2, p. 248; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, 112—174.

Studii: J. R. Palanque, G. Bardy, P. de Labriolle, *De la paix constantinienne à la mort de Théodose. (Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours)* publiée sous la direction de Aug. Fliche et V. Martin, t. II, Paris, 1936, p. 497 și 499; J. Zeiller, *op. cit.*, p. 419—420, 437; L. Duchesne, *art. cit.*, p. 37—38.

45. *Ibidem*.

46. L. Duchesne, *art. cit.*, p. 38; J. Zeiller, *op. cit.*, p. 457.

47. G. Bareille, *Audiens*, în «*Dict. cit.*», col. 2266.

48. Sf. Ambrozie, *Expositio Evangelii secundum Lucam*, II, 37, P.G., XV, 1647.

49. Sf. Vasile, *Epistola 164, 2. Ad. Ascholiium*, P.G., XXXII, 656, C. D.; éd. Yves Courtonne, *Lettres*, t. II, Paris, 1961, p. 98; Petre Șt. Năsturel, *art. cit.*, p. 178—179. P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 101.

tuale credința niceeană (ortodoxă). Nu este exclus ca Eutyches să fi plecat în misiune la geto-daco-romani și la goții, din îndemnul Sfântului Vasile cel Mare, pentru a predica în Goția nord-dunăreană ortodoxia niceeană, spre a înlătura, sau cel puțin a diminua astfel propaganda audienilor schismatici și a arienilor eretici.

Trebuie să avem apoi în vedere că un alt compatriot al lui Eutyches, Ulfila, hirotonit în 341 la Antiohia, sub împăratul Constanțiu (337—361), ca episcop al goților, a predicat la început credința ortodoxă, apoi arianismul printre goții nord-dunăreni între anii 341 și 348. Istoricul Sozomen ne spune că «Ulfila, la început, nu se deosebea cu nimic de Biserica universală. Deși «în timpul domniei lui Constanțiu, luase parte, din imprudență cred, la sinodul din Constantinopol cu Eudoxiu și Acachiu (arieni), el a rămas mai departe în comuniune cu episcopii care țineau hotărârile părinților adunați la Niceea»⁵⁰. Mai târziu, intrînd în legătură cu frunzașii ereticii ariene, silit de nevoie și avînd promisiunea acestora că-l vor sprijini în delegația sa la împăratul Constanțiu, «s-a întovărășit cu adepții lui Arie și s-a despărțit pe sine și tot neamul său (neamul goților) de Biserica universală»⁵¹. Discipolul lui Ulfila, episcopul arian Auxențiu de Durostorum (Silistra), spune despre învățătorul său Ulfila că «a predicat fără întrerupere patruzeci de ani doctrina lui Hristos în limbile greacă, latină și gotă în una și singura Biserică a lui Hristos» — «quadraginta annis (...) graecam et latinam et goticam linguam sine intermissione in una et sola Ecclesia Christi praedicavit»⁵². Fără nici o îndoială, Ulfila a predicat în grecește pentru greci, în gotă pentru goți și în latină pentru geto-daco-romanii de la sudul și nordul Dunării.

O primă persecuție din partea goților păgîni izbucni contra creștinilor de la nordul Dunării între 347 și 348 și constrînse pe Ulfila și pe credincioșii săi să părăsească Goția nord-dunăreană, spre a se stabili după 350 în sudul Dunării, în *Romania*, adică pe teritoriul Imperiului roman, la Nicopolis ad Istrum, la poalele munților Haemus (Balcani), în Moesia Inferior⁵³.

În nordul Dunării, dintre fracțiunile creștine, mai numeroși erau în secolul al IV-lea creștinii ortodocși.

Istoricul Sozomen ne istorisește că goții au invadat în a doua jumătate a secolului al III-lea provinciile Asiei Mici și au luat în robie «mulți preoți care au

50. Sozomen, *Ist. Bis.*, VI, 37, 8, ed. J. Bidez, G. Chr. Hansen, in «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte», Band 50, Berlin, 1960, p. 295; *Fontes historiae Dacoromanae*, t. II, p. 227.

51. Sozomen, *Ist. Bis.*, VI, 37, 9, ed. cit., p. 296; *Fontes historiae Dacoromanae*, p. 227.

52. Fr. Kauffmann, *Aus der Schule des Wulfila. Auxentii Dorostorensis Epistola de fide, vita et obitu Wulfilae...*, Strasbourg, 1899, p. 74. B. Capelle, *La lettre d'Auxence sur Ulfila*, in «Revue Bénédictine», XXXIV (192), p. 224—235; Iorgu Stoian, *Auxentius, episcop arian de Durostorum*, in «Biserica Ortodoxă Română», LVII (1938), nr. 7—8, p. 329—345. Vezi și studiile: C. Erbiceanu, *Ulfila. Viața și doctrina lui...*, in «Bis. Ort. Rom.», XXII (1898—1899), nr. 2, p. 121—152; nr. 3, p. 275—301; nr. 4, p. 370—390; nr. 6, p. 506—517; nr. 7, p. 685—710; nr. 8, p. 762—769; Idem, *Goții în Dacia și în Misia*, ibidem, XII (1872), p. 137—139; G. Timuș, *Epistola Bisericii Goției pentru martiriul Sfântului Sava*, ibidem, XIV (1890—1891), p. 817—825.

53. Auxentiu, *Epistola de fide, vita et obitu Wulfilae*, 75, 29, ed. cit.: «cum grandi populo confessorum»; Filostorgiu, *Ist. Bis.*, II, 5, éd. J. Bidez, in G.C.S., Leipzig, 1913, p. 17: πoλὺν εἰς τὴν Ῥωμαίων διαβιβάζσαι λαόν —: «a trecut pe teritoriul romanilor mult popor». *Fontes historiae Dacoromanae*, t. II, Jordanes, *Getica*, LI, 267, ed. Th. Mommsen, *Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi*, t. V, J, Berlin, 1882 (1961), p. 127: «populus immensus»; «gens multa sed paupera et inbellis». Vezi și *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 431. Studii: E. A. Thomsen, *The Visigoths in the time of Wulfila*, p. 96—97; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...* p. 420.

predicat în urmă printre goți învățatura lui Hristos». Toți acești clerici și credincioși erau fără indoială ortodocși⁵⁴.

Tot istoricul Sozomen ne mai relatează că exista și la goții nord-dunăreni un cler organizat care oficia slujbele creștine în corturi. Cînd triburile gotice se deplasau cu corturile lor într-un alt loc, preoții lor îi însoțeau⁵⁵.

Sfîntul Chiril al Ierusalimului, vorbind în Cateheza a XVI-a despre goți și sarmați, ne relatează că aceștia aveau *episcopi, preoți, diaconi, călugări, călugărițe* și *credincioși*. Fără indoială că aceștia erau ortodocși⁵⁶.

Aceste interesante informații sînt de asemenea confirmate de Fericitul Ieronim († 420) în una din scrisorile sale, în care, vorbind despre răspîndirea creștinismului la goți, spune: «Armata goților, cu fețele roșietice și părul blond, transportă corturile bisericilor lor — *«Getarum (pentru Gothorum) rutilus et flavus exercitus ecclesiarum circumferit tentoria»*⁵⁷.

Martiriul Sfîntului Sava Gotul menționează după numele lor doi preoți goți, *Gouthicas* și *Sansalas*, care săvîrșeau serviciile religioase pentru goții și geto-daco-romanii ortodocși din Goția nord-dunăreană.

După părerea Pr. I. Ionescu, preotul *Sansalas* ar fi de origine daco-romană⁵⁸.

A doua persecuție crudă contra creștinilor din Goția nord-dunăreană izbucni între anii 369 și 372, care lovi îndeosebi pe creștinii ortodocși și se termină prin expulzarea lor în sudul Dunării, pe teritoriul Imperiului roman, numit și *Romania*.

Martiriul Sfîntului Sava Gotul ne informează că el a suferit martiriul la 12 aprilie 372, în joia Paștilor, fiind inecat în riul Buzău de goții păgîni, în al treilea an al persecuției⁵⁹.

După cum aflăm din *Viața sfinților* în *Inna*, *Rim* (*Rhima*) și *Pina*, martirizați la 20 iunie sau 20 ianuarie 369—372, goții niceeni (ortodocși) de la nordul Dunării, au avut ca episcop între anii 347—380 pe *Goddas*, care transportă moaștele acestor sfinți goți în 379—380, în sudul Dunării⁶⁰.

Calendarul got ne-a păstrat de asemenea amintirea a 26 de martiri goți ortodocși, bărbați, femei, copii și fete, care au fost arși la nordul Dunării, pentru credința lor creștină, la 26 aprilie sau la 29/30 octombrie 370, într-un cort. Printre aceștia se aflau preoții ortodocși *Bathusios* și *Verca*, ce au fost arși cu cei doi fii și cu cele două fiice, eremitul *Erpyla*, optsprezece laici, dintre care unsprezece bărbați și șase

54. Sozomen, *Ist. bis.*, VI, 2, ed. Y. Bidez, G. Ch. Hansen, p. 58.

55. *Ibidem*, VI, 37, 14, p. 296.

56. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza XVI*, P.G., XXIII, 949 A.

57. Fer. Ieronim, *Epistola CVIII, Ad Laetam, de institutione filiae*, ed. J. Labourt, *Saint Jérôme, Lettres*, t. V, Paris, 1955, p. 146.

58. *Martiriul Sfîntului Sava Gotul*, ed. cit., p. 121. Pr. Prof. Ion Ionescu, *Sansala, primul preot creștin daco-roman, atestat documentar*, în «*Mitropolia Olteniei*», XXII (1970), nr. 5—6, p. 485—490. Idem, *Pomenirea Sfîntului Martir Sava Gotul*, în «*Mitr. Ol.*», XXIV, (1972), nr. 3—4, p. 180—193; Vezi pentru creștinismul la goți și următoarele studii: Pr. Prof. V. Sibiescu, *Sf. Sava Gotul. La 1600 de ani de la moartea sa*, în «*Glasul Bisericii*», XXXI (1972), nr. 3—4, p. 335—338; Pr. Conf. Ștefan Alexe, *1600 de ani de la moartea Sf. Sava Gotul*, în «*Bis. Ort. Rom.*», CX (1972), nr. 5—6, p. 556—568; Arhim. Epifanie Norocel, *1600 de ani de la moartea martirică a Sf. Sava Gotul*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», XLVIII (1972), nr. 3—4, p. 146—158.

59. *Martiriul Sfîntului Sava Gotul*, VII, ed. cit., p. 123.

60. *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, ed. Fr. Halkin, t. III, 3-e ed. Bruxellis, 1957, p. 661; Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri...*, p. 979; H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mésie*, p. 215—216; E. A. Thompson, *The Visigoths in the time of Ulfila*, p. 110, 161—165; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 438—440; Idem, *Le premier établissement des Goths chrétiens dans l'Empire d'Orient*. Extrait des «*Mélanges offerts à Gustave Schulumberger*», Paris, 1924; C. Erbicăanu, *op. cit.*, p. 58—59 și în *rev. cit.*, p. 299—300.

femei și un credincios anonim. Moartea lor martirică este atribuită conducătorului got Wingurich, vasalul lui Atanaric, regele goților păgini⁶¹.

Moaștele acestor sfinți goți au fost duse de principesa gotă Gaatha, creștină și ortodoxă, — *Χριστιανὴ καὶ ὀρθοδόξα* — în sudul Dunării, în România, adică pe teritoriul Imperiului roman, cum era el numit atunci. Fiica sa Dulcilla, o gotă cu nume roman, a donat o parte din aceste moaște orașului Cizic de pe coasta Asiei Mici⁶².

Cu toată lungă și greaua persecuție a creștinilor de toate categoriile, niceeni (ortodocși), arieni și audieni din Dacia nord-dunăreană, dintre ani, 369—372, deși s-ar părea că au fost alungați de acolo toți creștinii, scrie sfântul Epifaniu, cum am mai amintit, «*au mai rămas totuși acolo oameni credincioși*», căci Dumnezeu nu îngăduie să se stingă izvorul credinței»⁶³. Între acești credincioși erau desigur preoți și episcopi ortodocși. Acești «*oameni credincioși*» au răspindit mai departe credința creștină în limba latină la populația autohtonă geto-daco-romană.

În afară de ortodocși, istoricul Socrate ne asigură că au fost sub regele Atanaric, în Goția nord-dunăreană și martiri goți de credință ariană⁶⁴. Dacă goții arieni au dat și martiri între anii 368—372, e de presupus că numărul acestora era mare.

Au existat desigur un număr de creștini arieni nu numai în Dacia nord-dunăreană, care au dat martiri, împreună cu creștinii ortodocși și cu audienii, ci și în

61. *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 726—727; *Martyres Gothorum Ecclesiae*; H. Delehaye, *Saints of Thrace et de Mésie*, în rev. cit., p. 279; E. A. Thompson, *The Visigoths in the time of Ulfila*, p. 111; J. Mansion, *A propos des chrétiens de Gothie*, în «*Analecta Bollandiana*», XLVI (1928), fasc. III și IV, p. 365—366; Idem, *Les origines du Christianisme chez les Gothes*, rev. cit., XXXIII (1914), fasc. I, p. 5—30; Chap. III, p. 20—30: *Le Calendrier gothique*; R. Loewe, *Der gotische Kalender*, în «*Zeitschrift für deutsches Altertum*», LIX (1922), alci p. 265—267; H. Achelis, *Der älteste deutsche Kalender*, în «*Zeitschrift für die neotestamentliche Wissenschaft*», Bd. I (1900), p. 309—373; E. A. Thompson, *The Visigoths in the time of Ulfila*, p. 100, 106, 159; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 42, 427, 434—436, 439.

62. *Martyres Gothorum ecclesiae*, în *Fontes historiae Dacoromanae*, t. II, p. 726; H. Delehaye, *Martyrs de l'Eglise de Gothie*, în «*Analecta Bollandiana*», XXXI (1912), p. 279. Pentru persecuția creștinilor în Goția nord-dunăreană, vezi și următorii: Sf. Ambrozie, *Expositio Evangelii secundum Lucam*, II, 37; P.G., XV, col. 1647: «*Gothis non imperabat Augustus... imperabat Christus*». Fer. Augustin, *De civitate Dei*, XVIII, 52, ed. Em. Hoffmann, *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, t. XL, 2, Pragae-Vindobonae — Lipsiae, 1900, p. 356. Vezi pentru pătrunderea creștinismului la goți și studiile: Karle Kurt Klein, *Gotenprimas Wulfila als Bischof und Missionar in Geschichtswirklichkeit und Glaubenswahrung*. Festschrift für Bischof D. Dr. h. Friederich Müller, Stuttgart, 1967, p. 84—107; Idem, *Germanen in Südosteuropa*, în *Völker und Kulturen Südosteuropas*, München, 1959, p. 32—56; mai ales p. 37—51; E. K. Chrisos (Tesalonic), *Gothia Romana, Zur Rechtslage des Föderatenlandes der Westgoten im 4. Jahrhundert*, în «*Dacoromania*», I (1973), p. 52—64; Idem *Τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ Γόθοι. Συμβολὴ εἰς τὴν ἐξωπερικτὴν πολιτικὴν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τοῦ Δ' αἰῶνα*, Salonica, 1972; E. A. Thompson, *The Visigoths in the time of Ulfila*, p. 94—158; Idem, *The early Germans*, Oxford, 1968; Idem, *Christianity and the Northern Barbarians...*, p. 56—68; Idem, *The Conversion of the Visigoths to Catholicism*, p. 4—35; J. N. Hillgarth, *La Conversion de los Visigodos...*, p. 21—46; I. D. C. Coterlan, *Dacoromania-Germanica. Probleme istoriografice...*, Madrid, 1955; L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang des Völkerwanderung. Die Ostgermanen*, 2-e Auflage, München, 1941; H. E. Giesecke, *Die Ostgermanen und der Arianismus*, Leipzig-Berlin, 1939; J. Mansion, *A propos des chrétiens de Gothie*, p. 365—366; Idem, *Les origines du christianisme chez les Goths*, p. 12—20; Max H. Jellinek, *Die angeblichen Beziehungen der gotischen zu Kappadokischen Kirche*, în *Festschrift Fr. Klüge zum 70. Geburtstag am 21 Junie 1926* dargebracht Tübingen, 1926; C-tin C. Diculescu, *Die Wandalen und die Gothen in Ungarn und Rumänien*. Leipzig, 1923; G. Pfeilschriter, *Kein neues Werk des Wulfila*. Festgabe Alois Knöpfler gewidmet, München, 1907.

63. Sf. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 15, p. 248; *Fontes historiae Dacoromanae*, t. II, p. 174.

64. Socrate, *Ist. bis.*, IV, 33, P.G., LXVII, col. *Fontes historiae Dacoromanae*, t. II, p. 218.

«Scythia Minor» (Dobrogea) unde împăratul Valens a încercat să impună arianismul. Iată cum relatează istoricul bisericesc Socrate încercarea împăratului Valens din toamna anului 369 de a impune arianismul la Tomis (Constanța), în timpul când Biserica acestei provincii se afla sub păstoria episcopului *Bretanio*: «Se spune că «sciții» locuitorii geto-romani din Scythia Minor (Dobrogea), au rămas statornici în vechea lor credință (niceeană). Neamul acesta are multe orașe, sate și cetăți, dar metropola este Tomis, oraș mare și bogat pe țărmul mării, pe malul stîng, pentru cine navighează în Pontul Euxin.

«Este un vechi obicei, care se păstrează și acum, ca un *singur episcop să păstorească bisericile întregului neam*. În timpul de care vorbim, ele erau păstorite de *Bretanio*, iar împăratul Valens a venit la Tomis. După ce a intrat în biserică, *îndemnîndu-l, cum obișnuia el, să se unească cu cei din erezia potrivnică (erezia ariană)*, *Bretanio* a vorbit în fața împăratului cu îndrăzneală despre dogma Sinodului din Niceea, apoi l-a părăsit și s-a dus în altă biserică, iar poporul l-a urmat. S-a adunat aproape toată cetatea spre a-l vedea pe împărat, bănuind că se va întimpla ceva deosebit. Părăsit acolo, împreună cu cei din jurul său, Valens, suportînd cu greu această infruntare, prinzînd pe *Bretanio*, a poruncit să fie dus în exil, dar nu mult după aceea i-a permis să se întoarcă⁶⁵.

Ceva mai tîrziu, în timpul împăratului Teodosie cel Mare 379—395), a fost exilat la Halmyris (Salmorus, Cetatea Zaprojenilor), lingă Dunavăț, la gurile Dunării, Eunomiu, eruditul teolog al arienilor extremiști, care locuia la Calcedon, pentru că n-a voit să accepte politica de pace a împăratului Teodosie.

Desigur că Eunomiu a încercat să atragă aici mulți creștini la arianism, dar rezultatul eforturilor sale nu se cunoaște. Nu știm cînd a părăsit Eunomiu cetatea Halmyris. El a murit în 394 la Dacora, aproape de muntele Argeu, nu departe de Cezareea Capadociei, unde avea o proprietate⁶⁶.

*

65. Sozomen, *Ist. Bis.*, VI, 21, ed. cit., p. 263—264; *Fonies historiae Dacoromanae*, t. II, p. 225 și 707—709; *Acta Sanctorum Januarii*, t. III, Paris, 1873, p. 235; Michael Le Quien, *Oriens Christianus in quatuor patriarchatus digestus*, t. I, Paris, 1740, col. 1215; P. G. Gams, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbonae, 1873, p. 235.

Studii: I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului, *Prima mărturie documentară despre episcopia Tomisului*, în «Bis. Ort. Rom.», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 960—962; Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis...*, p. 1002, nota 214; V. Barbu, *Tomis, orașul poetului exilat*, București, 1972, p. 69—70; Pr. Prof. N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 999—1004; Radu Vulpe și Ion Barnea, *op. cit.*, p. 397—398; 457; Prof. Ilie Georgescu, *Viața creștină în vechiul Tomis*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 1—2, p. 21—22; V. Pärvan, *Nuove considerazioni sul vescovo della Scizia Minore*, în *Rendiconti: «Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia»*, serie III, t. II, Roma, 1924, p. 120; Wilh. Ensslig, *Vetranio*, art. în Pauly-Wissowa, «Realencyklopädie der classischen Altertumwissenschaft, neue Bearbeitung», 2-e Reihe, VI-er Halband, Stuttgart, 1958, col. 1940; E. van Cauwenbergh, *Bretanio*, în «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique», t. X, Paris, 1938, col. 619; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 172; 307—308.

66. Sozomen, *Ist. bis.*, VII, 6, 17, ed. L. Parmentier, F. Scheidweller, p. 307; 324—325; L. Filostorgiu, *Ist. bis.*, X, 6; XI, 5, ed. Y. Bidez, în «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte», 2-e Auflage, Berlin, 1972, p. 128 și 135.

Studii: Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sinodul al II-lea ecumenic (381). Învățătura despre Sfîntul Duh și Biserică. Simbolul constantinopolitan*, în «Studii teologice», XXI (1969), nr. 5—6, p. 344, nota 78; J.-R. Palanque, G. Bardy, P. de Labriolle, *op. cit.*, p. 256; H. Piganiol, *Histoire romaine*, 3-e partie. *L'Empire chrétien* (325—395). Tome IV, 2; de *l'Histoire générale* de G. Glotz, Paris, 1947, p. 218 și 220; X. de Bachelet, art. *Eunomius*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», t. V, 2, Paris, 1924, col. 1504; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes*, p. 268; 306—308.

Din cele arătate mai înainte, se constată că la jumătatea secolului al IV-lea, creștinismul a fost răspândit în Dacia Pontică (Dobrogea) și în părțile de răsărit ale Daciei nord-dunărene, adică în partea de răsărit a Munteniei și în sudul Moldovei, nu numai de misionari, episcopi, preoți și credincioși ortodocși ci și prin unele încercări ale arienilor, și ale audienilor. Deși propaganda audienilor s-a făcut concomitent cu învățătura ortodocșilor și arienilor, credința ortodoxă a fost cunoscută de timpuriu, începând cu secolul al II-lea și de aceea ortodocșii (niceenii) erau răspândiți pe o arie mai mare și erau mai numeroși, nu numai în Dacia Pontică, ci și în Dacia Carpatică.

Succesul creștinilor audieni în Dacia sud și nord-dunăreană se explică prin faptul că credința lor nu se deosebea cu mult de învățătura ortodoxă a Bisericii.

Important este faptul că la mijlocul secolului al IV-lea audienii au avut reprezentanți în Dacia nord-dunăreană, iar aceștia au înființat mănăstiri, primele mănăstiri menționate istoricește la nordul Dunării și au desfășurat o frumoasă activitate misionară în mijlocul populației autohtone geto-daco-romane și printre goți. Pentru activitatea lor misionară și pentru viețuirea lor curată și frumoasă pe care o duceau mai ales în mănăstirile din Goția, adică din Dacia nord-dunăreană, audienii au reținut atenția Sfântului Epifaniu de Salamina, care a elogiat modul lor de trăire creștină, scriind despre audieni cu admirație: «*Fără îndoială, modul de viață al comunităților audiene este cu totul vrednic de admirație, căci toate cele ce se petrec în mănăstirile lor se realizează frumos*»⁶⁷.

Din încercările audienilor de a cîștiga aderenți în Dobrogea și în nordul Dunării la populația autohtonă creștină daco-romană n-au rămas urme religioase.

Pr. Prof. I. RĂMUREANU

67. Sf. Epifaniu, *Contra tuturor ereziilor*, LXX, 14, 5, p. 247; *Fontes historiae Dacoromanae*, t. II, p. 172.

ÎN LEGĂTURĂ CU ROTONDA DE LA ALBA IULIA

IMPORTANȚA DESCOPERIRII EI PENTRU ARGUMENTAREA CONTINUITĂȚII ȘI PERMANENȚEI ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ÎNAINTE DE SECOLUL X

ANTECEDENTE ISTORICE

Avînd în vedere «evul alb» sau «mileniul întunecat» de care se face atîta caz în lumea unor pseudoistorici din afara granițelor României, ne propunem, în cele ce urmează, a face cunoscut, în cercul istoricilor ecclaziastici și al celor care se ocupă cu istoria organizării prefeudale a voievodatelor românești, descoperirea în deceniul al 8-lea al secolului al XX-lea a unui monument bisericesc de mare glorie în secolele VIII—IX: *baptisteriu-rotundă de la Alba Iulia*. Poate surprinde perioada de existență, și poate nu este pe placul unor istorici de arhivă și biblioteci un asemenea locaș de cult ortodox absent din tratatele de istoria artei și inventarul monumentelor universale și naționale. Existența lui a fost, ca dealtfel întreaga ființă românească, modestă cu scopul preamării Ziditorului și în același timp a ajutat la formarea unei convingeri creștine curate și a unei conștiințe naționale românești nepătate.

Rotondele sînt mărturii arhitectonice ale perioadei postjustiniene pînă în veacul al XI, la schismă (1054), cînd Patriarhul Constantinopolului a dispus ca locașurile ortodoxe de cult să fie mai ales în cruce greacă pentru a se deosebi de cele apusene. Cu toate acestea și astăzi, mai ales în Bisericile grecești se practică ridicarea de locașuri-rotundă ¹.

La venirea migratorilor slavi (sec. VI—VII), procesul de formare a poporului român și a limbii române era deja încheiat ², și a urmat o organizare liber-consimțită pînă în secolul al X-lea, cînd românii au fost nevoiți să apere cu viața lor glia străbună în fața urmașilor lui Atilla, care în loc să se sature de jaf și sînge au început cuceriri sistematice și distrugerea monumentelor creștine și naționale ale autohtonilor. În acest iureș și-a găsit sfîrșitul și *Rotonda de la Apulum* și astfel a intrat în anonimat pentru un mileniu.

Pe lângă faptul construcției în sine, locașul-rotundă este o practică mai ales a creștinismului primelor secole în apus și răsărit. La noi s-au împletit cele două influențe : greacă și latină. În părțile de nord ale Pa-

1. La Epidaur, în jurisdicția Mitropoliei Corintului, lângă celebrul teatru-stadion antic se construiește o rotundă, de dimensiuni impresionante, cu material și mijloace moderne (Fig. 16).

2. Prof. Dumitru Berciu, *Etnogeneza poporului român în lumina istoriografiei actuale*, în «Mitropolia Olteniei», XXX (1978), nr. 7—9; *Aici am fost dintotdeauna*, în «Telegraful Român», anul 126, 21—22, 1 iunie 1978.

triei noastre, fondul limbii a fost același ca în toate provinciile românești, latin, iar credința pur ortodoxă (greacă), așa se explică proveniența locașurilor de cult de influențe «răsăritene» și «apusene».

S-a susținut și se mai susține încă de către unii «inexistența» mărturiilor creștine pînă în veacul al III-lea pe teritoriul Patriei noastre, iar existența organizării o văd abia după Constantin cel Mare.

Înlăturarea îndoielii acestora a încercat-o în atîtea feluri și de atîtea ori și savantul-profesor și academician Constantin C. Giurescu, care spunea limpede: «Este sigur că au existat creștini în Dacia (subl. n.)...»³, «iar convertirea în masă a populațiunii daco-romane din stînga Dunării s-a făcut mai tîrziu»⁴ și de acum legăturile cu Bizanțul se întăresc, fără ca provinciile dacoromane să cadă sub stăpînirea Constantinopolului.

Dar, ca să ajungem la momentul descoperirii rotondei (1972—1975) trebuie să aruncăm o privire sumară asupra perioadelor de existență a strămoșilor noștri, asupra culturii lor materiale și spirituale pentru a înțelege rezultatul firesc al continuității și prezenței lor în inima Daciei: *Transilvania*.

DIN STRĂFUNDURI DE ISTORIE

Din cele mai vechi timpuri pînă la Zalmoxe. — Ființă umană a existat pe pămîntul transilvan din străfundurile istoriei pînă astăzi⁵. Fie că s-a născut aici în arcul carpatic, în valea Dunării, sau se va fi găsit în marele păienjenis indoeuropean (*Fig. 1*), locuitorul de peste Carpați a avut aceiași frați și aceleași preocupări ca toți locuitorii acestui pămînt⁶.

Trecînd peste paleolitic și neolitic⁷ — bogăția de dovezi materiale stă mărturie în nenumărate muzee transilvane, dar mai ales în «Muzeul de istorie și arheologie» din Cluj-Napoca și «Muzeul unirii» din Alba Iulia-Apulum — ne oprim asupra Transilvaniei și anume la perioada mijlocie și tîrzie a bronzului, care poartă numele de «Wietenberg» (circa 1300 î.Hr.), după așezarea tip explorată. Deosebit de interesantă este și o vatră decorată cu spirale, descoperită la Sighișoara (se află în Muzeul de istorie al R. S. România). Motivul ornamental al vetei își găsește corespondentul în *Palatul lui Nestor* de la Pylos, în Grecia, care aparține perioadei tîrzii a epocii bronzului. «Pe scurt, scrie istoricul american Paul Mackendrik, România epocii de bronz a ajuns la fel de bogată ca

3. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. 1. Din cele mai vechi timpuri pînă la întemeierea statelor românești, Editura științifică, București, 1974, p. 140. 4. *Ibidem*, p. 145.

5. *** *Istoria României, Compendiu*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1969, «Epoca străveche» p. 15—38, «Epoca veche», p. 39—56; *Istoria poporului român*. Sub redacția Acad. Andrei Ojetea, Editura științifică, București, 1970; *De la primii locuitori pînă la daci*, p. 19—36; *Geto-dacii*, p. 37—65; Iosif Constantin Drăgan, *Noi, tracii. Istoria multimilenară a neamului românesc*, Editura Scrisul românesc-Craiova, 1976, p. 63—100; Idem, *Idealuri și destine, Eseu asupra evoluției conștiinței europene*, Editura Cartea Românească, București, 1977, p. 46—50.

6. Const. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, Editura științifică, București, 1976, p. 23—34; George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, Editura științifică, București, 1969, vol. 1, «Poporul. Limba», p. 15—21.

7. Categorisirile acestora, în «Dicționar de istorie veche a României» (Paleolitic — sec. X), Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, «Paleolitic», p. 440—450; «Neolitic», p. 424—428.

asezarea neolitică de la Cucuteni, meșteșugarii celor două culturi dovedind o mare competență profesională»⁸.

Depozitul de bronzuri de la Uioara de Sus, în Transilvania centrală, aparține chalcoliticului, perioada de tranziție (1250—1125 î.Hr.) de la epoca bronzului la cea a fierului — care corespunde perioadei submi-ceniene din Grecia⁹. S-au găsit 5000 de obiecte, cântărind peste 1100 kg (săbii de bronz, pumnale, seceri, fibule, pandantive, fragmente de vase și zăbale din bronz). La fel și din perioada numită Hallstatt (1200—500 î.Hr.) — după așezarea tip de lingă Salzburg, în Austria — sînt mărturii nenumărate în Transilvania: *necropola de la Ferigile* (sec. VI-IV î.Hr.) s-a dovedit foarte bogată¹⁰.

Am indicat aceste perioade și mai ales am amintit de necropola de la Ferigile din Transilvania, fiindcă civilizația de peste Carpați s-a dezvoltat paralel cu marile epoci de glorie a cetăților mediteraneene. Bogățiile din cimitire și monumente funerare grecești din această epocă au contingente cu tezaurele din mormintele strămoșilor noștri traco-daci (Fig. 3). Artele și cultura s-au dezvoltat acolo, au înflorit și aici. Olimpul și Partenonul s-au aglomerat, iar aici s-a generalizat cultul lui Zalmoxe, care a fost rege, medic și preot¹¹, rămînînd în legendă ca «Stăpînitorul lumii de apoi» în care geto-dacii credeau neclintit¹². Cultul său a ajuns la o organizare supremă în timpul lui Burebista «cel mai drept și cel mai mare rege al dacilor»¹³, și în același timp **M a r e P r e o t** (Pontifex Maximus, cum spuneau romanii). Burebista a creat primul stat centralizat și independent al dacilor, luînd ca asociat de domnie pe Deceneu și el Mare preot și care a urmat la tron după uciderea lui Burebista (43—42 î.Hr.).

De la Zalmoxe la Deceneu. — Patriarhul dacilor, strămoși ai noștri, Zalmoxe și Regele regilor daci se pare că a trăit în a doua jumătate a mileniului II î.Hr., probabil contemporan cu Moise (1250—1200 î.Hr.) cînd în Egipt atinsese culmea ceremonialul faraonic, iar în Micene, în Sparta

8. Paul MacKendrik, *Pietrele dacilor vorbesc*, în românește de Horia Florin Popescu, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 20; Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din sec. IV—VIII descoperite în România*, Ed. Academiei, București, 1976, passim. De asemenea și *Inscripțiile Daciei Romane*, I, de I. I. Russu, Editura Academiei, București, 1975, passim.

9. *Istoria României în date*, Editura enciclopedică și științifică, București, 1972, p. 11—15. Cele mai impresionante mărturii despre civilizațiile grecești de acum 4—5000 de ani, dă, mai ales, celebrul Muzeu de arheologie din Atena. Pentru completarea datelor de mai sus, am folosit și *Enciclopedia civilizației grecești*, în românește de Ioana și Sorin State, Editura Meridiane, București, 1970, passim. *Enciclopedia civilizației și artei egiptene*, în românește de Radu Florescu și Gloria Ceacalopol, Editura Meridiane, București, 1974, passim. 10. *Istoria României în date...*, p. 15 și Paul MacKendrik, *op. cit.*, p. 21.

11. N. Vătămanu, *Medicina geto-dacilor*, în «Viața Medicală», nr. 12/1967, voi. XIV, p. 851 ș.u.; *Istoria generală a științei*. Publicată sub conducerea lui René Taton, vol. I : Știința antică și medievală, de la origini la 1450. Trad. în limba franceză de D. Neagu, Gr. Tănăsescu, C. Vîlt, Editura Științifică, București, 1970, *Noță pentru medicina dacilor*, p. 417—420.

12. Mircea Eliade, *De Zalmoxis à Gingis-Khan*, Paris, Payot, 1970, p. 31—80.

13. Herodot, *Istorie*, Cartea IV, cap. 94—96; A se vedea și traducerea românească, Editura științifică, București, 1961, p. 345—346; *Despre o atitudine critică a lui Herodot*, în «Studii de istorie a religiilor antice», Texte și interpretări de D. M. Pîlpidi, Editura științifică, București, 1969, p. 313—320; Hadrian Daicovicu, *Dacia*, Editura științifică, București, 1965, p. 75—105; Idem, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 55—92.

și Atena se ridicau monumente pentru eternitate. După spusele lui Platon, Zalmoxe era un om ales din neamul traco-dacilor, inteligent și pătrunzător, reușind să-și însușească medicina și arta vrăjitoriei în Egipt, să practice vindecări de tot felul pe unde trecea, iar în poporul său «vindeca toată boala». Fusese «sclav» (învățăcel, supus) al lui Pitagora (n. 570 î.Hr.) dezlegând misterele cifrelor. Este clar că Zalmoxe a trăit cu mult înainte de Pitagora, de aceea și Herodot (sec. V î.Hr.) se îndoia de istorioarele care circulau printre contemporanii săi.

Unii dintre istoricii noștri cred într-un politeism al religiei geto-dace. Este adevărat după «interpretatio romana» și după denigrările grecilor, dar multe atribute (uraniene sau htoniene) ale lui Zalmoxe au fost considerate drept fețe sau zeități independente¹⁴. Zalmoxe, după dispariția sa, era numele cel mai răspândit pe care dacii sau geții îl dădeau zeului lor¹⁵. Alte triburi îl numeau *Gebeleizis*; Platon îi dădea numele de Dumnezeu-rege (*Βασιλεύς θεός*). Acest zeu este cerul senin, luminos. Tot ce-i tulbură armonia și frumusețea, așadar, furtuna, norii, grindina, trebuie combătut. De aceea dacii trag cu săgețile în văzduh, spre nori ca să-i gonească și să ajute în felul acesta pe zeul lor suprem.

Locurile de închinare erau sus pe munți, cât mai aproape de cer, dovadă nenumăratele sanctuare descoperite în ultimul timp. Locuința Marelui preot (un fel de Sfânta Sfintelor la poporul biblic) era tot sus, într-o peșteră de pe Muntele Cogheonul (*Κωγαῖόνον*)¹⁶. Const. C. Giurescu se întreba dacă acest Cogheon n-ar fi actualul munte *Gugu* (2292 m) situat între Orlea, Godeanu, Tarcu și Retezatul¹⁷. Alții înclină să creadă că Cogheonul este vârful Cozia (Cozeonul)¹⁸. Cu siguranță un sanctuar al Marelui Preot era și Piatra Craivii (jud. Alba) asupra căruia vom reveni, fiindcă centrul civic al acestui sanctuar era Apulum.

Însuși Părintele istoriei are cuvinte nu numai de admirație, ci un cult pentru strămoșii noștri traco-daci, uimindu-l spiritualitatea lor, iar «divinul» Platon confirmă existența lui Zalmoxe prin cunoașterea unui urmaș al învățăturii acestuia, tot vindecător și trăitor în poruncile lăsate de Marele înaintaș. Bănuim că acest ucenic al lui Zalmoxe, pe care l-a întâlnit filozoful Platon, făcea ucenicie la «Părintele cunoașterii de sine», Socrate († 399 î.Hr.), trimis de Marele preot al lui Zalmoxe, în vederea pregătirii unui vrednic urmaș în slujirea poporului dac și ferea lăsa de boli trupești și mai ales psihice.

14. *Religia traco-dacă și celto-britandă*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 3-4, p. 389-408.

15. Vasile Pârvan, *Getica* III, p. 151-153; Idem, *Începuturile vieții române la gurile Dunării*, Editura a II-a îngrijită și adnotată de Radu Vulpe, Editura științifică, București, 1974, p. 49-50, 54, 97; *Idem, Dacia, Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, Ediția V-a, revăzută și adnotată. Traducere după manuscrisul original francez inedit. Note și îngrijire științifică de Radu Vulpe, Editura științifică, București, 1972, p. 52-54.

16. Mulți înclină să creadă că într-adevăr *Cogheonul dacic este Complexul de locașuri sacre de la Grădiștea Muncelului*. S-ar putea ca celții, migrați peste strămoșii noștri să fi dat numele de *Cogheon* (Cogheonon) «înălțimilor sfinte». Și astăzi, atât englezii, cât și românii păstrează nume proprii: *Cogheon* (sau *Kogălniceanu*) etc. Probabil, grecii au luat numele «Muntelui sfânt» al dacilor și de la pelerini din Europa și Asia.

17. Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 69, vol. I.

18. *Cultura megalică de pe muntele Cozia*, în «Magazin», XXII (1978), nr. 1074, simbătă, 6 mai, p. 1.

Acest Zalmoxe rege și Mare preot a dat legi nescrise traco-dacilor și porunci pentru unificarea lor. Și dacă n-a reușit ceea ce a reușit Burebista după 1500 de ani, el este creatorul și înfăptuitorul unității de ideal și credință al traco-dacilor nu numai în viața obișnuită, efemeră, ci în lumea veșniciei, reușind — ceea ce nu se găsea atunci la nici un popor — să spulbere frica de abis și necunoscut la muritorii de rînd. Cu toate că nu a avut o revelație specială, Patriarhul strămoșilor noștri (Zalmoxe) a intuit cu forța sa imanentă ceea ce se va întîmpla peste milenii, așa cum de altfel s-a petrecut și la poporul ales, la poporul biblic.

Cunoașterea de sine și stăpînirea de sine, precum și iubirea de glie pînă la sacrificiu au rămas coordonate sau jaloane ale spiritualității noastre pînă astăzi, evident cu adăugirile epocilor și treptelor de civilizație respective.

Nu cunoaștem cine a fost urmașul urmașului lui Zalmoxe, dar știm că învățătura «Stăpînitorului lumii de dincolo» s-a impus pînă la propovăduirea noii învățături despre lumea de apoi și învierea morților a Mîntuitorului Hristos. Și peste milenii, unele practici ale preoților traco-daci s-au strecurat în ritualurile creștine — mai ales în ierurgii.

Desigur, unele spuse ale istoricilor, geografilor (Fig. 4) și cronicarilor antici (Ptolemeu, Strabo), sînt informative, unele tîrzii, altele din auzite, iar adevărul despre cultul și spiritualitatea strămoșilor noștri suscită încă cercetări. Sîntem siguri că foloseau și recomandau plantele de leac (medicinale) ca nimeni alții.

Noi cei de astăzi beneficiem de spiritualitatea lor intrată în ființa noastră și transmisă urmașilor; or, cultul, morala, practica religioasă la ei sînt doar bănuite¹⁹. Totuși, cînd în viața poporului s-a cristalizat o forță politică unică (cum este cazul Burebista, Decebal), ce pune în pericol, sau atrăgea atenția altor împărații, atunci sînt indicații despre colaboratorii regiilor, dintre care cel mai apropiat era Marele preot, cu suita sau ierarhia sa. În același timp, Marele preot era și coregent.

Epoca lui Burebista-Deceneu, o culme a realizării statale și spirituale a dacilor. — Ca orice societate umană, triburile traco-dacice (Fig. 2) s-au dezvoltat concomitent, fie prin concurență și influență, fie prin lupte și cuceriri, așa cum se obișnuia în lumea veche. Odată cu apariția lui Zalmoxe în viața traco-dacilor a intervenit elementul nou, spiritual al unității de credință, care, evoluînd, a strîns toate triburile dace în jurul aceleiași idei: **o singură credință și un singur stat centralizat și independent.**

Drumul era deschis de secole, trebuia omul și mîna forte capabilă să înfăptuiască această cutezanță. Însăși civilizația greacă recunoștea forța lor, prin glasul cel mai autorizat de istoric care a fost *Herodot* și care ne informează: «...dacă aceștia nu s-ar război între ei ar fi cea mai mare împărăție...»²⁰.

19. Ion Horațiu Crișan, *Origini*, Editura Albatros, 1977, p. 164-166; Idem, *Burebista și epoca sa*, Editura Enciclopedică Română, București, 1975, p. 416-425.

20. *Despre originea geto-dacilor și începutul creștinării lor*, în «Mitropolia Olteniei», XXX (1978), nr. 1-3, p. 154.

Și a venit vremea regelui Burebista, care sub sceptrul său, acum 2050 de ani, a reușit ceea ce credeau anticii nerealizabil: unirea tuturor triburilor și regatelor getodace într-un singur stat centralizat, statul dac. Și n-ar fi fost posibil așa ceva, dacă societatea de atunci a strămoșilor noștri nu ar fi fost minuțios pregătită; această misiune au îndeplinit-o cu succes preoții dacilor. Ei erau mai întâi exemplul și apoi învățătorii, lucru foarte important. Arătăm cu alt prilej că însuși Burebista fusese, înainte de a ajunge în fruntea statului dac centralizat, Mare preot și rege²¹. Odată cu supunerea majorității regatelor și triburilor traco-dace, Burebista a rămas «cel dintii și cel mai mare dintre regii din Tracia și stăpînitor al tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de Dunăre»²². Demnitatea de Mare preot și rege asociat a fost încredințată lui Deceneu, probabil rudă cu Burebista sau descendent din misterioșii tarabostes (nobili) ai dacilor.

În afara acestui strat social superior (Sfatul înțelepților, Sfatul bătrînilor), din care se alegeau regii și ierarhia superioară a Marelui preot, existau alte multe trepte. Nu se cunoaște însă un stat sclavagist, în sensul clasic al cuvîntului, la daci. Nu avem indicații asupra instituției Marelui preot²³, dar din cultul religios practicat de preoții dacilor, pot fi determinate cîteva categorii. De la început, trebuie precizat că *Marele preot la daci era simbolul înțelepciunii, curăției, exemplului, abstenenței, curajului și salvatorul poporului*. În comparație cu reprezentanții religioși ai celorlalte popoare, care erau simbolul forței, bogăției, stăpînirii (popii lui Baal, faraonii egipteni, augustalii romani, deținătorii de oracole la greci etc.), preoții dacilor erau adevărați trăitori ai sărăciei, un «cin călugăresc» natural care depuneau voturi și viețuiau în comun în post și rugăciune (Un fel de profeți sau judecători, ca și la poporul biblic).

Marele preot nu se ocupa cu ceremonii obișnuite. El cunoștea semnele cerului și făcea preziceri²⁴, cultiva scrierea și oratoria. La locuința lui, în peștera de pe Muntele Cogheon, se găseau instrumente secrete pentru citirea în stele, probabil suluri și cărți ale învățăturilor de la strămoși și chiar de la Zalmoxe, un bogat inventar de vase pentru apa sfîntă²⁵, precum și cupe speciale de împărțășit.

La rîndu-i, Marele preot era înconjurat de slujitori apropiați și transmițători (aprozi) ai poruncilor pentru preoții davelor dacice.

21. *Eviație străbună în lut și piatră*, în «Mitropolia Olteniei», XXV (1973), nr. 1-2, p. 158; *O bîmîlenară civilizație: burii dacici*, în «Idem», XXVI (1974), nr. 1-2, p. 100.

22. Hotarele lui Burebista erau nelimitate. Traco-dacii se găseau și în nordul Europei, în Asia și în depărtata Indie (mesageții). (Fig. 1).

23. Octavian Mărculescu, *Instituția «Marelui preot» la geto-daci*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 1-2, p. 210-222.

24. H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista...*, p. 232-274.

25. Vechile noastre schituri și minăstiri erau construite fie pe un izvor cristalin, fie lângă o fîntînă curată, practică atît biblică, cit și a strămoșilor noștri (De exemplu: Celei-Sucidava, Tismana, Polovragi, Aruleta-Cozia, Rimneș-Alba, Cocos-Tulcea etc.). În acest sens se poate vorbi de un monahism specific românesc (sihăstrie), nu fugă în pustie, ci retragere pentru meditație în munți, păduri și văile apelor.

În locuința Marelui preot se confecționau și se «binecuvintau» dragonul și stindardele de lupte. Aici venea, în împrejurări grele, însuși regele dacilor pentru a se consulta și a cere sfatul Marelui conducător spiritual al traco-dacilor.

În afară de Marele preot și apropiații săi, existau, așa cum am menționat, *protoșii* (preoții conducători) cetăților dacice aleși de popor, dar «sfințiți», confirmați de colaboratorii Marelui preot.

După unele scrieri antice se cunosc și alte grade de slujire în cultul dacic al lui Zalmoxe. Condiția principală era să respecte cerința de viață ascetă și să fie vindecători, să cunoască plantele de leac și bolile din popor²⁶. Ducînd o viață aleasă, poporul le acorda un mare respect și îi numea «prea cuvioși» și «călători prin nori» (*θεοσεβέται και Καρυοβάται*)²⁷, adică nu-i interesa viața obișnuită, duceau o viață de asceți, nu erau farisei și mascați, erau într-adevăr cuprinși de convingere și intrau în aceste obști, corporații, din vocație. Grecii îi numeau «învățători și izvoditori» (în dreapta Dunării *χτίσται*, iar în stînga Dunării *πολισταί*), un fel de «peripatetici» și inițiați în tainele sufletului și ale educației. Ei formau copiii și tinerii pentru viață.

Prin felul lor de trai, prin moravurile lor austere, prin hrana lor, preoții constituiau de fapt o adevărată «obște călugărească». Ei nu se căsătoreau, stăteau izolați, mai ales prin peșterile și ascunzătorile munților și pădurilor, la izvoare limpezi; nu mînceau carne și nici un fel de vietate, ci numai vegetale, lapte, brînză și miere.

În ce privește *cultul*, el consta din slujbe, ceremonii și incantații pe care preoții le făceau, de obicei, pe munți înalți. Slujbele religioase aveau loc în sanctuare care erau de formă *patrulateră*, sau așezate lângă izvoare, la munte sau la șes.

În sfîrșit, preoții dacilor, ca profeți și învățători, au dat numiri munților, regiunilor Daciei și apelor noastre, numiri moștenite de mii de ani, pînă astăzi. Nume sfințe păstrate de la daci sînt: *Carpații, Tisa, Oltul, Dunărea (Donaris), Prutul, Nistrul, Argeșul, Buzăul, Siretul, Mureșul, Crișul* etc.²⁸, toponime și hidronime rămase și ca amintire a triburilor sau grupelor etnice ale traco-dacilor (*carpi, suci, besi, buri, moesi, geți, apuli* ș.a.m.d., Fig. 2).

Portul slujitorilor era asemenea portului poporului: haine lungi de culoare închisă, o căciulă pe cap (din piele de miel sau din dimie), barbă și plete îngrijite. Acest port s-a transmis trăitorilor «pustiei» și se păstrează și astăzi la monahii români de pretutindeni.

Pentru un centru spiritual (Sfînta sfintelor sau Cortul mărturiei), Deceneu convinge pe Burebista ca să ridice în Munții Orăștiei cetăți de apărare și un complex de sanctuare în vederea cercetării cerului și cunoașterii pămîntului. Astfel, Marele preot își mută administrația în

26. N. Văitămanu, *art. cit.*; G. Brătescu, *Specificitatea etnică a medicinei populare*, în «Despre medicina populară românească», Studii, note și documente, Editura Medicală, București, 1970, p. 247-260; *Medicamente oferite de natură*, în «Magazin», XXII (1978), nr. 1078, simbătă 3 iunie, p. 3.

27. De acolo se moștenește probabil zicala «umblă cu capul prin nori». A se vedea pe larg și Prof. Ion Nania, *Az fost dacii politeiști?*, în «Noi tracii», III, nr. 40/1977, p. 4-8.

28. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 70-71, 73.

acest punct central, la **Sarmizegetusa**, iar după moartea lui Burebista (44-42 î.Hr.), Deceneu, devenind și rege al dacilor, construiește palatele regale lângă sanctuare, luînd ființă «Sarmizegetusa regia» (Fig. 6). Înainte de moartea Marelui organizator al statului dac, Burebista, Marele preot Deceneu a convins pe rege să fie smulși butucii de viță de vie²⁹, pentru a stîrpi «scabroasa patimă a beției». După unii istorici singura regiune a Daciei de atunci de unde nu s-au smuls butucii de vie a fost «Valea Viilor», probabil viile rezervate cultului, și de atunci această regiune s-a numit *Valea Călugărească*.

De la Comosicus la Decebal. — După dispariția lui Deceneu (poate retragerea lui în umbra peșterilor unde-și va fi găsit sfirșitul) a urmat Comosicus, tot rege și Mare preot. În timpul său, împărțindu-se iarăși Dacia (5—7 regate), fiecare preot de davă și-a construit pe lângă regele său, sanctuare. Acum apare și *Sanctuarul dacic de la «Piatra Craivii»*, lângă Apulum, așezat pe versantul muntelui și descoperit în zilele noastre, cu un impresionant inventar arheologic³⁰.

Trebuie subliniat faptul că în timpul Marelui preot și rege al dacilor, *Comosicus* (44 î.Hr. 28—29 d.Hr.), are loc evenimentul nașterii Mîntuitorului Hristos în Peștera Betleemului sub împăratul roman Augustus Cezar (44 î.Hr.—14 d.Hr.). În acest timp, cetățile grecești de la Pontul Euxin sînt întărite, iar Dacia Pontică (Dobrogea) intră în stăpînirea romană și începe deja procesul romanizării populației autohtone (Fig. 5).

După moartea lui Comosicus, stăpînirea politică se destramă și mai mult, statul dac ajunge în stare gravă în timpul lui Coryllus (29—68) și Duras—Durpaneus (69—87). În afara acestora, fiecare provincie avea mai mulți regișori, iar autoritatea Marelui preot se făcea vădită numai în viața spirituală a poporului.

Văzîndu-se în pericol, majoritatea triburilor dacice s-au unit din nou, de data aceasta sub sceptrul unui cutezător, *Decebal* (87—106). În această perioadă se întăresc cetățile și se refac iarăși sanctuarele, instaurîndu-se o glorie ca aceea din timpul lui Burebista, cu un secol înainte. De data aceasta, însă, nu certurile interne macină regatul ambițiosului rege Decebal, ci acvița romană. Singura împărăție necucerită de Roma la acea dată era Dacia. Și, ibericul împărat Traian (87—117), după trimiterea cîtorva iscoade și incursiuni spre vulturul carpatin, pornește două expediții puternice care au supus Dacia, Decebal curmîndu-și viața, devenind *regele-erou al strămoșilor noștri*³¹.

A urmat colonizarea și împărțirea în provincii a Daciei și teritoriilor ei, după ce o parte din viteji au fost luați prizonieri, iar bogățiile în aur și argint, precum și vitele de tot felul și cerealele au luat *calea Romei*.

29. Radu Vulpe, *Deceneu, sfetnicul apropiat al lui Burebista*, în «Magazin istoric», IV (1970), nr. 6 (39), p. 50—65.

30. I. Berciu, *Cetatea de la Piatra Craivii*, în «Cetăți dacice din sudul Transilvaniei», București, 1966, p. 45—57.

31. D. Almaș, *Decebal, regele erou al dacilor*, Editura științifică, București, 1970, passim. Au mai existat și alți regi daci. Ne-o dovedesc monezile bătute. Printre aceștia, Koson bate monedă chiar la Apu-

PLĂMĂDIREA UNUI NOU POPOR ȘI MUTAȚII SPIRITUALE ÎN VIAȚA LUI

Instaurarea Cultului împăratului și pătrunderea creștinismului. — Lăsînd garnizoane, refăcînd cetăți și ridicînd castre și poduri, Traian n-a neglijat însă viața spirituală a ostașilor și colonilor. Pe lângă teatre și arene, împăratul a ridicat locașuri de cult în cinstea zeilor și idolilor pe care-i cinsteau colonii.

Traian se afla încă în Dacia, cînd, prin scrisori, Pliniu cel Tânăr din Asia Mică dezvăluie adevăratul cult care se întindea în imperiu: *creștința în Hristos*³². Așa cum am afirmat cu alt prilej, Traian dă edictul de persecuție împotriva creștinilor (112) de aici din Dacia, considerînd că pretutindeni s-a răspîndit marea învățătură a Evangheliei despre suflet și rostul lui aici și dincolo. Este clar că mulți creștini, care n-aveau frica morții în fața ighemonilor, au fost trimiși în arenele de gladiatori pentru a se lupta cu fiare ca și vitejii noștri strămoși daci, atît în Colosseum, cît și aici; dar mai mulți creștini au fost colonizați pe pămîntul nostru sfînt, devenind, după cuvintele Stăpînului vieții «lumina lumii și sarea pămîntului» (Matei V, 13—14).

După libertatea religiei creștine (313) și organizarea Bisericii au urmat și numeroasele și permanentele mărturii materiale (monograme, cruci, simboluri, baptisterii, martirioane, bazilici, rotonde, necropole etc.).

Totuși, populația majoritară autohtonă dacică își continua pelerinajul la preoții daci ascunși prin peșteri, căutînd alinare și jelînd gloria de altădată. Preoții dacilor, scăpați de furia urmăritorilor romani, au ținut flacăra vie a unității poporului, parte dintre aceștia îmbrățișînd noua credință creștină destul de asemănătoare cu învățătura transmisă oral de Zalmoxe, dar și pentru a se arăta protivnici religiei cuceritorilor, cu nenumăratele lor zeități.

Preoții dacilor, rămași niște «călugări» izgoniți sau cerșetori, au menținut în popor tradițiile și datinile din moși-strămoși. Toaca de la biserici și mînăstiri este răsunetul de altădată al chemării la adunări. *Tulnicile* de toate dimensiunile, *adunările* (nedei, ciumărcki, paparude, tîrgul fetelor etc.) sînt obiecte, practici și rămășițe din vremuri imemorabile. Tot slujitorii Marelui preot și în același timp nădejdea poporului au cîștigat pe coloni la preocupările lor medicale și farmaceutice, obișnuindu-i cu cealuri și «buruieni» de leac, plante medicinale, i-au învățat meșteșugul creșterii vitelor și albinelor și multe altele.

lum. A se vedea, G. Buzdugan, Oct. Lucian, C. Opreșcu, *Monede și bancnote românești*, Editura Sport-Turism, București, 1977, p. XXXVI; C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, Editura Academiei, passim.

32. Creștinii împinziseră imperiul, iar în Asia Mică, unde *Pliniu cel Tânăr* era proconsul roman, constituiau «un pericol» pentru cultele oficiale și chiar pentru cultul împăratului. «Creștinii se adunau înainte de răsăritul soarelui și aduceau jertfă împăratului lor, cîntînd imne... Se legau prin jurămînt nu pentru vreo nelegiuire, ci să nu săpuiască vreun furt, ilhărie, sau adulter, să nu-și calce cuvîntului dat, să nu tăgăduiască în fața justiției dacă au primit ceva în păstrare... Și molima acestei superstiții (majoritatea romanilor și grecilor considerau, la început, creștinismul ca o sectă sau superstiție iudaică — n.n.) s-a răspîndit nu numai în orașe, dar și în sate și pe ogoare...» (A se vedea pe larg *Scrisoarea X*, 96, 97 în trad. românească, Plinius cel Tânăr, *Opere complete*, Editura Univers, București, 1977, p. 345—344).

«Augustalii» și părăsirea Daciei. — Și istoria se repetă. Romanii au căutat să impună idololatria în părțile noastre. Pe de o parte, s-au străduit să țină o unitate religioasă în imperiu, iar pe de altă parte să încerce a câștiga pe cucerii la religia lor. Acest fapt din urmă n-a fost posibil, fiindcă *religia dacilor era mult superioară*, chiar monoteistă, față de sincretismul greco-roman, cu sute de culte și tot alitea zeități — create de imaginația lor recunoscut de bogată — și împletit cu nemăsurate antropomorfisme și antropopatisme.

Nu ne vom opri asupra organizării religioase în celelalte provincii ale Daciei romane, vom insista asupra *Daciei Superior* — mai tirziu *Apulensis* (datorită intensei populații dacice, apulii din acea regiune) — administrată din Apulum (Fig. 7), unde își avea reședința guvernatorul militar roman al celor trei subdiviziuni³³ și unde avea locuința un reprezentant al Marelui preot al cultului imperial cu reședința în Ulpia Traiana (*Aedes Augustalium*). După anul 118, la Apulum și-a mutat reședința *Legatus Augusti*³⁴.

«Mare parte din ceea ce cunoaștem despre Apulum a fost dedus din obiectele expuse în bogatul muzeu local de pe colina cetății, întrucât orașul modern cu peste 20.000 de locuitori este construit peste vestigiile antice, (Fig. 8) și este el însuși declarat monument. Aici, în 1600, Mihai Viteazul a înfăptuit *unirea celor trei țări române*; aici, în 1918 a fost ratificată *unirea Transilvaniei* — care aparținuse Austro-Ungariei — cu *România*; aici au fost încoronați în 1922 regele *Ferdinand* și regina *Maria*. Localitatea a avut importanță istorică chiar de la începuturile sale romane. Cetățuia, construită în secolul XVIII de Visconti, sub supravegherea lui Eugeniu de Savoia, acoperă marele castru roman de 60—70 acri, care servea drept cartier general al Legiunii a XIII-a Gemina, armata permanentă de ocupație din Dacia.

Apulum a fost reședința guvernatorului (118—119), a procuratorului (ofițer de administrație din Dacia Superioară-Apulensis) din 124 și a cartierului general al armatei pentru toată Dacia, din 168. Trusa medicală cu 34 de piese descoperită în Apulum aparține probabil unui chirurg militar. Trusa cuprindea sonde, ace, un scalpel, o lingură, o spatulă și pensete.

Așa cum reiese clar din plan, în afara cartierului general al armatei, la Apulum mai erau două așezări civile. *Municipiumul*, situat pe șesul de la nordul și estul taberei, trebuie să se fi dezvoltat în timpul domniei lui Traian, fiindcă a fost atribuit tribului său, Papiria; dar prima sa mențiune datează din timpul domniei lui Commodus, după 180. *Colonia*, care era în același timp și port, se întindea în sudul taberei, unde este acum cartierul Partoș, pe râul Mureș. Colonia a înflorit în sec. II și III. O construcție măsurînd 50×15 m reprezintă o curiozitate întrucît adună mai multe ateliere ale unor meșteșugari diferiți. Cele 361 de ace de os descoperite acolo erau utilizate de un blănar; țesătorul avea un jgheab pentru spălarea lînii; olarul avea cuptorul său de ardere. Clădirea avea și baie, iar deasupra atelierelor se aflau locuințele.

33. Paul Mackendrik, *op. cit.*, p. 86.34. Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 85.

Inscripții de proveniență nesigură menționează o *bazilică* (subl. n.), un apeduct, fântâni, băi publice și temple ale unor zei greco-romani, persani, celtici (Bussumarus), punici (Tanit) și anatolieni (Dolichenus și Sabazius). Un «graffito» grosolan care reprezintă un gladiator cu tri-dent, etichetat Herculanus, a fost utilizat neconvingător pentru a susține că la Apulum ar fi existat un amfiteatru.

Apulum a avut cel puțin *trei cimitire* (subl. n.), unul la sud-vest de tabără, altul de-a lungul drumului ce ducea (spre nord-vest) la minele de aur de la Ampelum (modernă Zlatna), și un altul pe colina cetățuiei sub catedrala ortodoxă. Ultimul este cel mai bine cunoscut. Cimitirul conținea treizeci de morminte de înhumare datate după monede — de la Traian la Faustina cea Tină (care a murit în 175), soția lui Marcus Aurelius. În centrul cimitirului, înhumările sînt făcute în sarcofage de cărămidă pentru oamenii bogați, iar spre margini în sicrie de lemn pentru săraci.

Inventarul funerar cuprindea opaițe, chei, ace de păr, oale și un vultur de piatră fără cap.

Au fost găsite și douăsprezece morminte de incinerare fără urme de cenușă, semn că erau ale săracilor. Ele conțineau câteva oale, un inel de argint, și monede, de la Traian pînă la Antonius Pius, care a murit în 161.

La Apulum, «*cea mai clară dovadă a romanizării o aduce piatra funerară din sec. II cu un relief al lupoaicei alăptîndu-i pe Romulus și Remus* (subl. n.), gemenii care au întemeiat Roma»³⁵.

Din diferite însemnări și mai ales din inscripțiile de pe pietrele funerare aflăm lucruri foarte importante despre continuitatea populației, căsătorii, preocupări etc. Astfel, la Apulum, unde exista procurorul general al armatei romane (în care intrau garnizoanele — legiunile — din Transilvania și Oltenia) și staționa una dintre puternicele armate *Legiunea XIII-a Gemina*, găsim nume autohtone: «un *Mucatra*, fiul lui *Brasus* are ca moștenitor pe *Mucapro Mucatralis*: tuspătru numele, subliniate sînt dacice. Tot la Apulum, un *Mucasenus Cosorini*, călăreț în armata romană, are ca soție pe *Rescuturme*, fiica lui Soia»³⁶ ș.a.

În ce privește continuarea meseriilor, în Apulum existau recunoscute colegii: al centonarilor (croitorilor), al negustorilor, prosomonilor (străinilor)³⁷.

Referitor la romanizare, la Apulum, ca de fapt într-o bună parte din Dacia romană, «asimilarea a fost rapidă și completă; se poate afirma că pe la jumătatea secolului al III-lea, deci înainte de retragerea legiunilor, Dacia era o țară deplin romanizată»³⁸.

«Retragerea din 271, ordonată de Aurelian, a însemnat evacuarea administrației și a proprietarilor de pămînt. Dacii mai săraci au rămas pe loc, lipsiți însă de protecția armatei romane și de tehnicile pe care le deprinseseră de la cuceritorii lor.

35. Paul Mackendrik, *op. cit.*, p. 95—97.

36. Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 78—79.

37. *Ibidem*, p. 105.

38. *Ibidem*, p. 115.

Dacia și-a redobândit libertatea, dar dacii erau romanizați. Și așa au rămas pînă în zilele noastre. Iată, așadar, rezultatul cel mai trainic a cinci generații de stăpînire romană»³⁹.

Prin părăsirea Daciei Traiane se înțelege retragerea numai a legiunilor și a administrației, adică statul și, evident, bogătașii care, cu banii lor, puteau trăi oriunde⁴⁰. Au rămas desigur și unii mai bogați și chiar romani amestecați deja cu populația autohtonă și ea romanizată.

Incursiunile goților au determinat pe romani, pe de o parte, să se retragă din Dacia în sudul Dunării, iar pe de altă parte, romanii să-i declare pe goți federați și să-i accepte în fosta lor provincie, Dacia, alături de populația autohtonă. Istoria ne arată că în toate timpurile și la toate popoarele, mulțimea legată prin îndeletnicirile ei de pămîntul care o hrănește, nu fuge. N-au fugit nici galo-romanii în fața francilor; n-au fugit nici italienii în fața goților și apoi a longobarzilor; n-au fugit nici, mai tîrziu, sîrbii, grecii și bulgarii în fața turcilor. N-am fugit nici noi în fața tătarilor, așadar, nici strămoșii noștri, daco-romanii, în fața goților. S-au retras, evident, în primul moment, în locuri mai ferite, prin păduri, prin văi ascunse, dar de plecat, n-au plecat. Unde erau să se ducă, de altfel, plugarii, păstorii, micii meșteșugari, orășenii fără avere din Dacia Traiană? Peste Dunăre, în Moesia? Găseau un pămînt sărac, în schimb aceleași primejdii, aceași nesigurantă, ca acasă și, în plus, pe receptorul roman, ceea ce, în epoca ultimă a imperiului, însemna foarte mult. Nu-i de mirare deci cînd găsim la scriitorul antic *Salvianus*, următorul pasaj caracteristic: «Într-un glas se roagă țaranii romani să-i lase a trăi cu barbarii... și apoi să ne mirăm că nu pot fi învinși goții, cînd sătenii sînt mai bucuroși să fie cu ei decît cu noi». De altfel, chiar armata care trebuia să-i apere implica asemenea sarcini și asemenea obligații pentru locuitorii provinciilor amenințate, încît acești locuitori preferau «o năvălire a barbarilor, unei staționări în mijlocul lor a armatei imperiale». Ne-o spune lămurit scriitorul *Ioannes Lydus*, referindu-se la epoca mai tîrzie a împăratului Justinian.

Dar dacă toate acestea sînt adevărate — și adăugăm că n-avem nici un motiv să punem la îndoială afirmațiile autorilor amintiți mai sus, scrie C. C. Giurescu — atunci pentru ce ar fi plecat provincialii în secolul al III-lea din Dacia care fusese dată goților în calitate de federați, adică de aliați? De altfel, scriitorul *Iordanes*, originar din Moesia și bun cunoscător al tuturor regiunilor de la Dunărea de Jos, referindu-se la părăsirea Daciei, spune că împăratul Aurelian a retras «legiunile» fără a aminti ceva de ceilalți locuitori.

Bunul simț arată — subliniază același autor — că o mutare în masă a populației din stînga Dunării a fost o imposibilitate. Dacii, romanizați acum, au continuat să are și să semene, să crească vite, să cultive vița de vie, să scoată sare și aur din pămînt, să pescuiască și să-și facă singuri unelte și armele necesare, așa cum făcuseră și mai înainte, în epocile cînd dominau sciții apoi celții și la urmă romanii. Goții

39. Paul MacKendrik, *op. cit.*, p. 113.

40. Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 126.

nu erau doar nici prima, nici ultima stăpînire străină pe care au suportat-o autohtonii pe pămîntul nostru. Și în nici un caz, nu erau mai cumpliți decît hunii, nici decît tătarii.

Alături de dacii romanizați au rămas, ducînd viața acestora, și urmașii veteranilor așezați pe pămîntul roditor al Daciei, precum și atîția dintre orășenii sârăciți, care avuseseră destul timp — de pe la 250 înainte — să se învețe cu noii stăpînitori și cu noile condiții de trai. A rămas această întregă populație, cu limba ei romanică și cu numele de *romani* (subl. n.), la care a ținut îndeosebi.

Sîntem singurii dintre popoarele romanice care păstrăm numele stăpînitorilor de odinioară. «Francezii s-au numit astfel de la neamul germanic al francilor; spaniolii și italienii au luat numele țării respective; portughezii pe acela al primelor lor capitale (Portocale, Portucale, din vechiul Portus Cale, azi Porto); numai noi am păstrat numele cel vechi. Poate tocmai unde am fost înconjurați din toate părțile de neromanici — germani, slavi, asiatici — de aceea am ținut mai mult la acest nume care amintea originea noastră diferită»⁴¹.

ÎNCHEIEREA PROCESULUI DE FORMARE A POPORULUI ROMÂN A IMPLICAT ȘI ORGANIZAREA BISERICII LUI

Dovezile continuității dacoromane la Apulum și împrejurimi, se pot clasifica:

1. după monedele găsite de la Traian pînă la Justinian;
2. după limba latină;
3. după mormintele descoperite din neolitic pînă în sec. XII—XIII;
4. după gemele și monogramele creștine (gema de la Potaissa-Turda, sec. II—III⁴² și alta recent descoperită⁴³; Monogramul de la Biertan, sec. IV⁴⁴ și discul — «strachină» de la Moigrad, sec. IV)⁴⁵ și 5. *Locașurile de cult: biserica «în cruce greacă» din cetatea Prejmer, sec. V—VI⁴⁶ și mai ales baptisteriul (probabil sec. IV—VI) — rotundă (sec. VII—IX), de la Apulum⁴⁷ (Fig. 11).*

41. *Ibidem*, p. 128—129 și Const. C. Giurescu, *Români în milenul migrațiilor*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 5—6, p. 729—745.

42. Emilian Popescu, *op. cit.*, «Potaissa», p. 392; Episcop Emilian Bîrdaș, *Alba Iulia, oraș bini-lenar*, Sibiu, 1975, p. 10—11; Al. Popa, *Urme creștine la Apulum în epoca post-romană (sec. IV—VI)*, în «Îndrumătorul Pastoral», I, Alba Iulia, 1977, p. 116.

43. În 1977, fără amănunte.

44. Emilian Popescu, *op. cit.*, Biertan, p. 386—389; Al. Popa, *art. cit.*

45. *O nouă și tulburătoare confesiune a pămîntului strămoșesc*, în «Flacăra», XXVII (1978), nr. 35, p. 10; *Mărturia arheologică*, în «Săptămîna culturală a Capitalei», 20 oct. 1978.

46. *Un locaș de cult ortodox la temelia bisericii din Cetatea Prejmer (jud. Brașov)*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 7—8, p. 935—939.

47. O parte din informațiile acestui studiu le-am obținut de la arheologul Radu Heitel, cel care a participat efectiv la descoperirea rotunde. Domnia sa a ținut și o comunicare în cadrul simpozionului «Anul arhitecturii europene, 1976», organizat de Direcția Patrimoniului Cultural Național, care s-a bucurat de unanimă apreciere. Aducem și pe această cale alese mulțumiri și recunoștință (A se vedea pe larg și R. Heitel, *Archäologische Beiträge zur Geschichte der romanischen Baudenkmäler in Siebenbürgen* (II), — în legătură cu determinarea timpului celei mai vechi «Rotonda Ecclesia» din România și catedrala I din Alba Iulia —, în «Revue Romaine d'Histoire de l'Art», tom. XII, 1975, p. 3—10.

Și populația migratoare a lăsat urme. — În afara goșilor, care au rămas mai mult pe aici și celelalte popoare au lăsat urme (Fig. 9), fie podoabe, arme, însemne, fie chiar și morminte. Cele mai bogate cimitire în afară de acelea ale dacilor și dacoromanilor dimprejurul cetății Apulum sînt cele celtice, apoi gotice și slave. Cu toate că și hunii lui Atila au atins aceste locuri, nu se găsesc urme.

Din vremea goșilor s-a descoperit chiar un mormînt de prințesă, care era creștină (sec. V).

Cea mai importantă regiune însă, unde s-au descoperit impresionante locuințe și cimitire, pînă acum, este *Brateiu* din jurul Sibiului. Așezarea nr. 1: locuințe de tip semibordei (sec. IV—VI); Așezarea nr. 2: cu patru niveluri de locuire: a) sec. IV—VI; b) sec. VI—VII; c) sec. VII—VIII din prima fază a *Culturii Dridu*; d) Ultimul nivel sec. XII—XIII. De asemenea, în afara cimitirelor celtice și dacice, s-au descoperit morminte dacoromane creștine — perioada împăraților bizantini Constantin II (337—340) — Teodosie I (379—395). *Un mormînt avea chiar forma de cruce* (sec. IV—V) — perioada hunilor. La mormintele perioadei b. sec. V—VII, se observă puternica influență a Bizanțului și la populația rurală.

Oare acei **horepiscopi**, din Transilvania sec. V—IX, nu aveau reședință, nu aveau un locaș de cult deosebit? Aveau și reședință și «catedrale» și unul dintre aceste somptuoase locașuri de cult era *Rotonda de la Apulum*, ridicată pe un vechi baptisteriu creștin, utilizat în epoca de luminare sau perioada catehumenatului creștin.

Totodată, existența horepiscopilor atrage după sine nu numai o organizare ecleziastică, ci și un nucleu prestatal, niște comunități de sine stătătoare, cu reprezentanți locali, deci o primă fază de încheiere a așa-ziselor voievodate.

Înaintașii lui Glad, Gelu, Menumorut au ridicat și ei cetăți, locașuri de meditație și închinare, iar Apulum îndeplinea toate condițiile unei urbe strălucitoare. De aceea la pătrunderea pașnică a slavilor și slaviniilor în părțile Transilvaniei — în sud, fiind bine organizați, au atacat cetățile și au jefuit populația — Apulumul dacic, dacoroman și preromân era văzut de acești migratori ca o *cetate imensă* (большая крепость), un oraș mare (большой город), un oraș strălucitor (белый город), de unde s-a păstrat numele de **Bălgrad = Cetatea Albă**; Alba Iulia (Fig. 7).

Este curios cum Rösler sau recent Haraszti, Golubinski sau în vremea noastră Lazarev nu-și amintesc, sau n-au auzit de asemenea mărturie a existenței unei cetăți strălucitoare a românilor (care-și încheiaseră procesul de formare ca popor și creștinare, la sosirea slavilor) văzută de strămoșii lor ?⁴⁸.

Dar să intrăm în cetate! Mărturiile dacice și romane grăiesc de prețutindeni. Pămîntul sacru al Transilvaniei este plin de sînge străbun și glorie. Adevăratul român nu poate ieși din «Muzeul Unirii» din Alba

48. *Istoria poporului român* (Acad. A. Ojetea)..., p. 113; *Istoria României...*, p. 98—104; *Coincidențe și relații generale (indirecte) între Anglia și Dacoromania* (sec. III—XIII) în «Biserica Ortodoxă Română» XCIII (1975), nr. 5—6, p. 746—781.

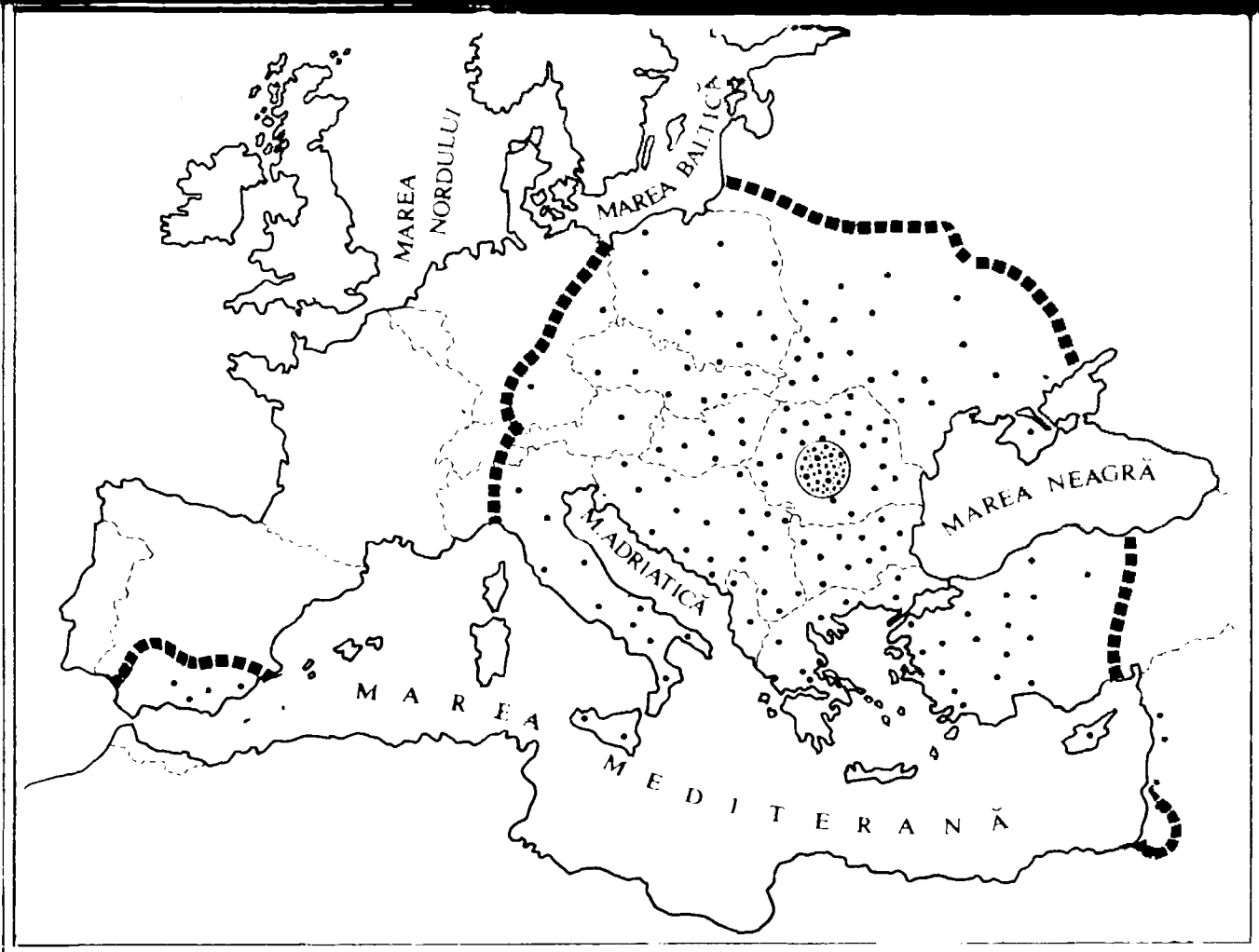
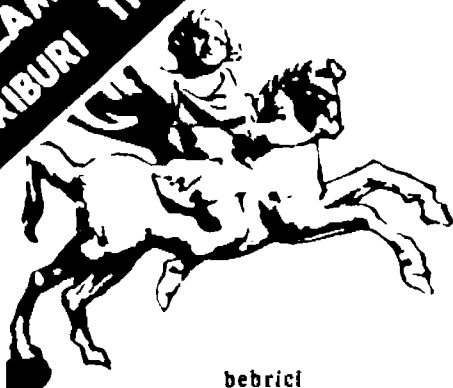

Fig. 1 – Spațiul tracic

**NEAMURI SI
TRIBURI TRACICE**

agriani
albecensi
aletoi
ansamensi
appiariensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priannti?)
brigi
brisi

huri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
ceiagisi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugerri
edoni

geti (getae),
v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lal
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaloi
(tranlpsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
pieflgi
piengeti
pieri
pirogerri
pilasti
potulatensi
pradavensi

ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sigini
sindi
singi
sithoni
suci
tagri
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

Fig. 2 – Triburi tracice mai importante

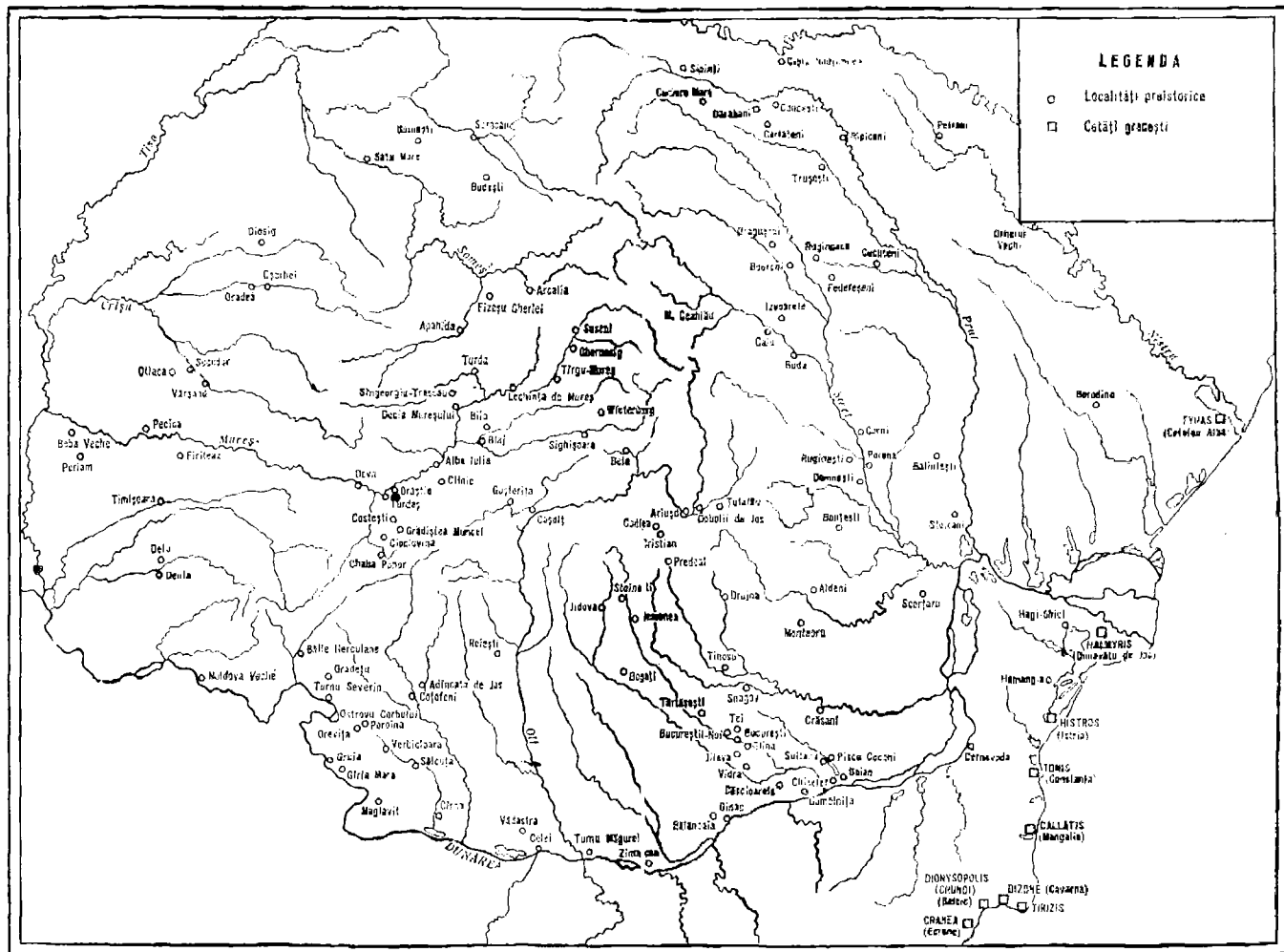

Fig. 3 – Dacia „preistorică”

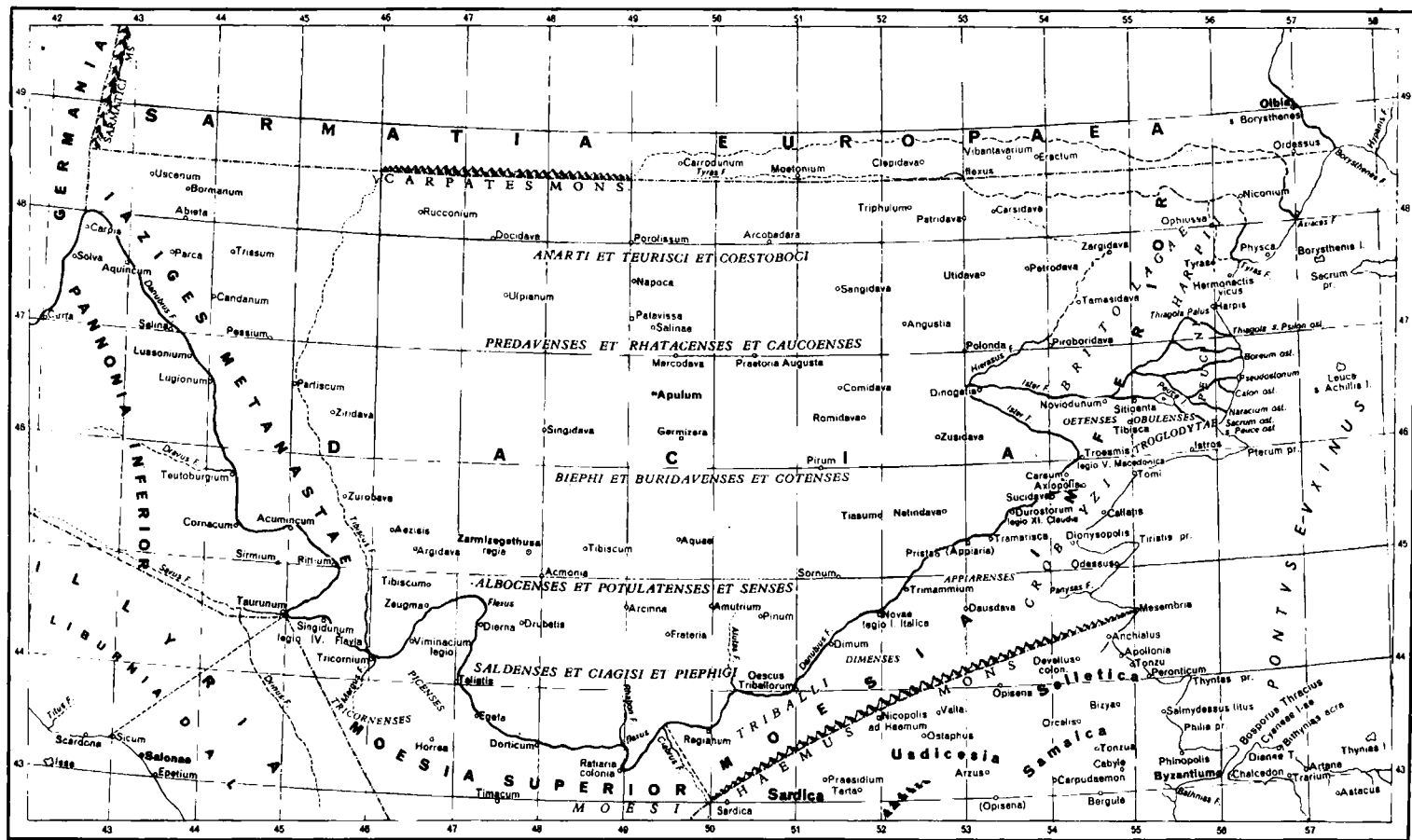

Fig. 4 – Harta Daciei (sec. I–II) după geograful Ptolomeu

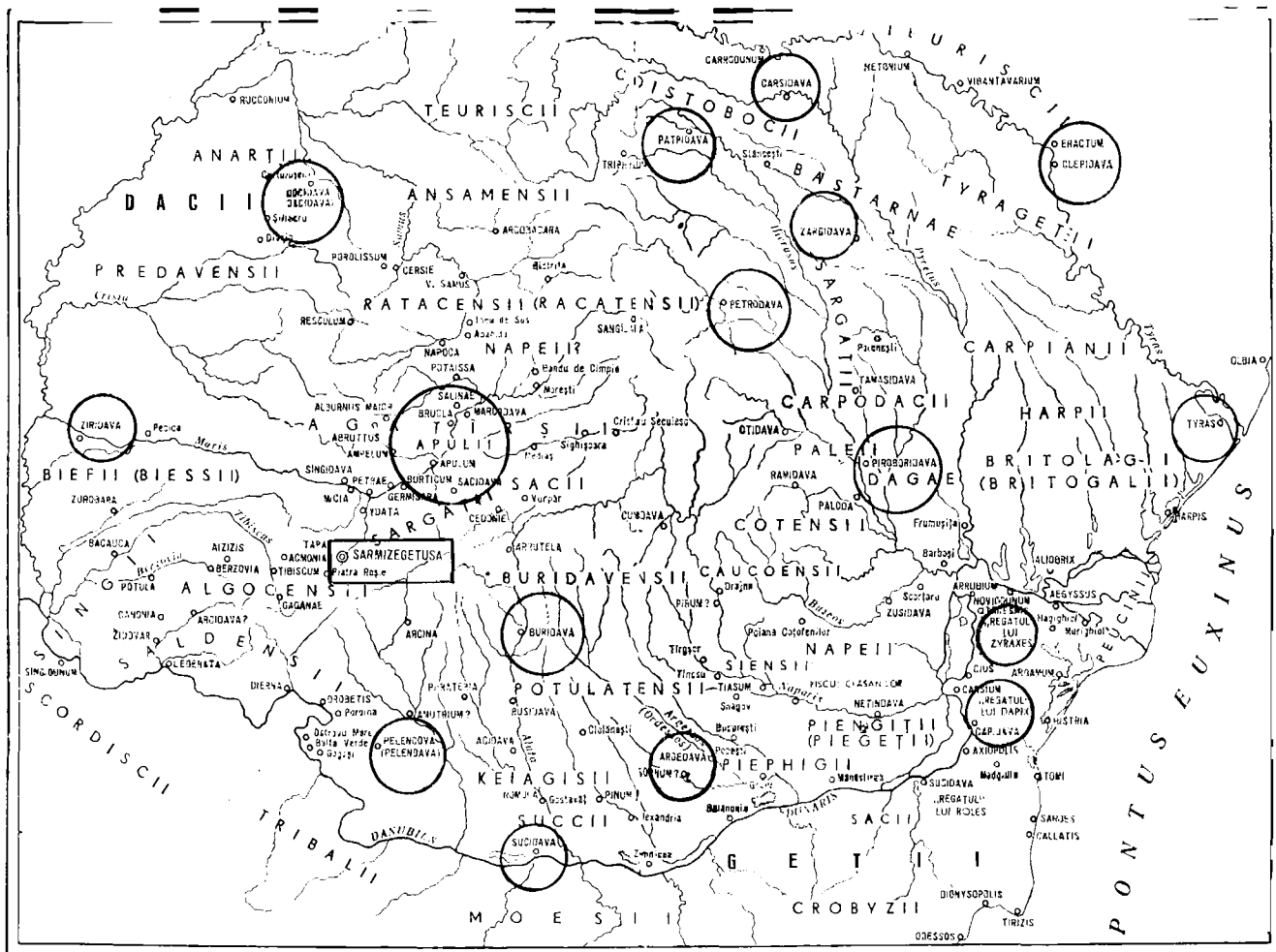

Fig. 5 — Dacia, cu principalele cetăți (dave), înainte de cucerirea romană

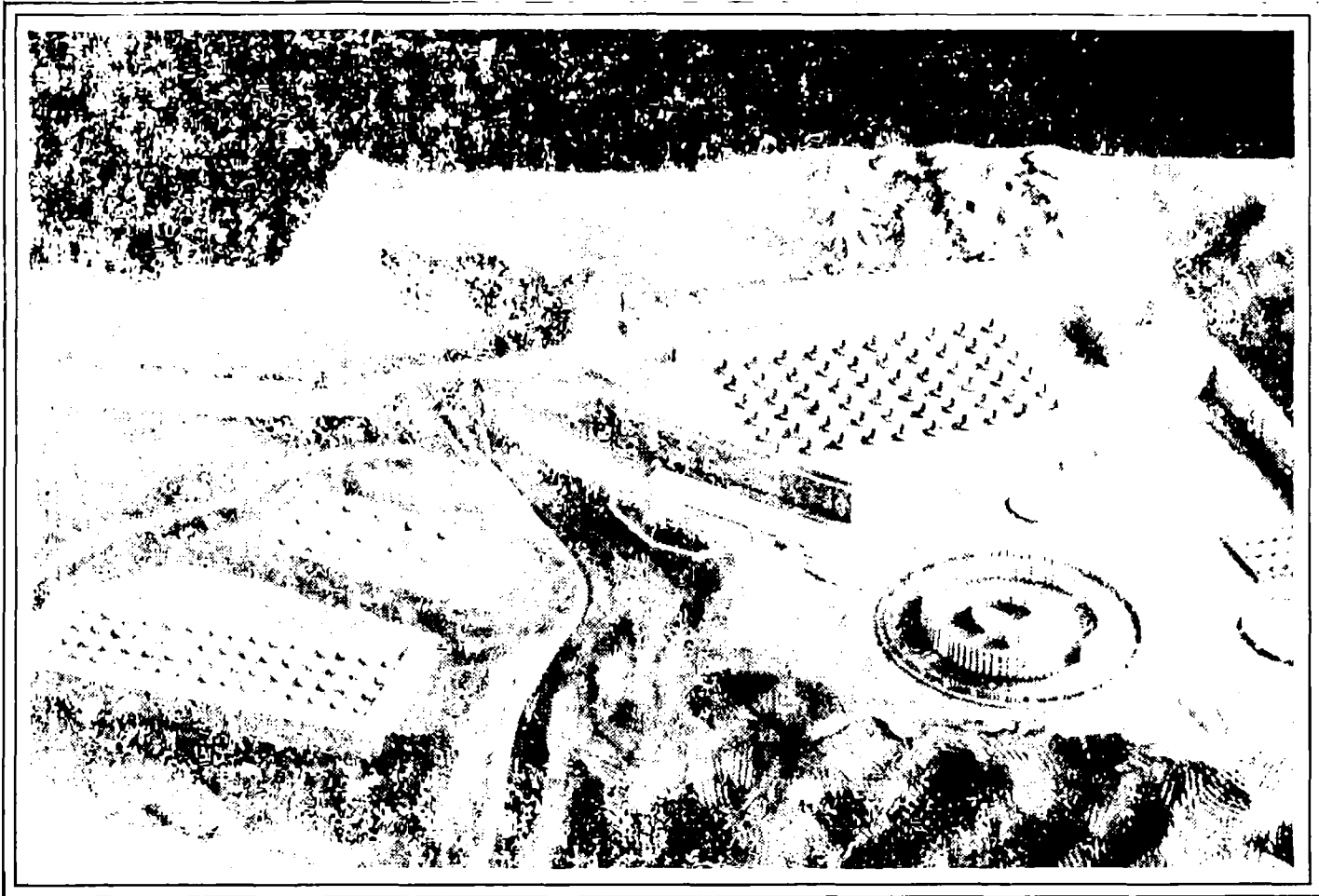

Fig. 6 — Sanctuarele de la Sarmizegetusa, forța spirituală a dacilor de pretutindeni

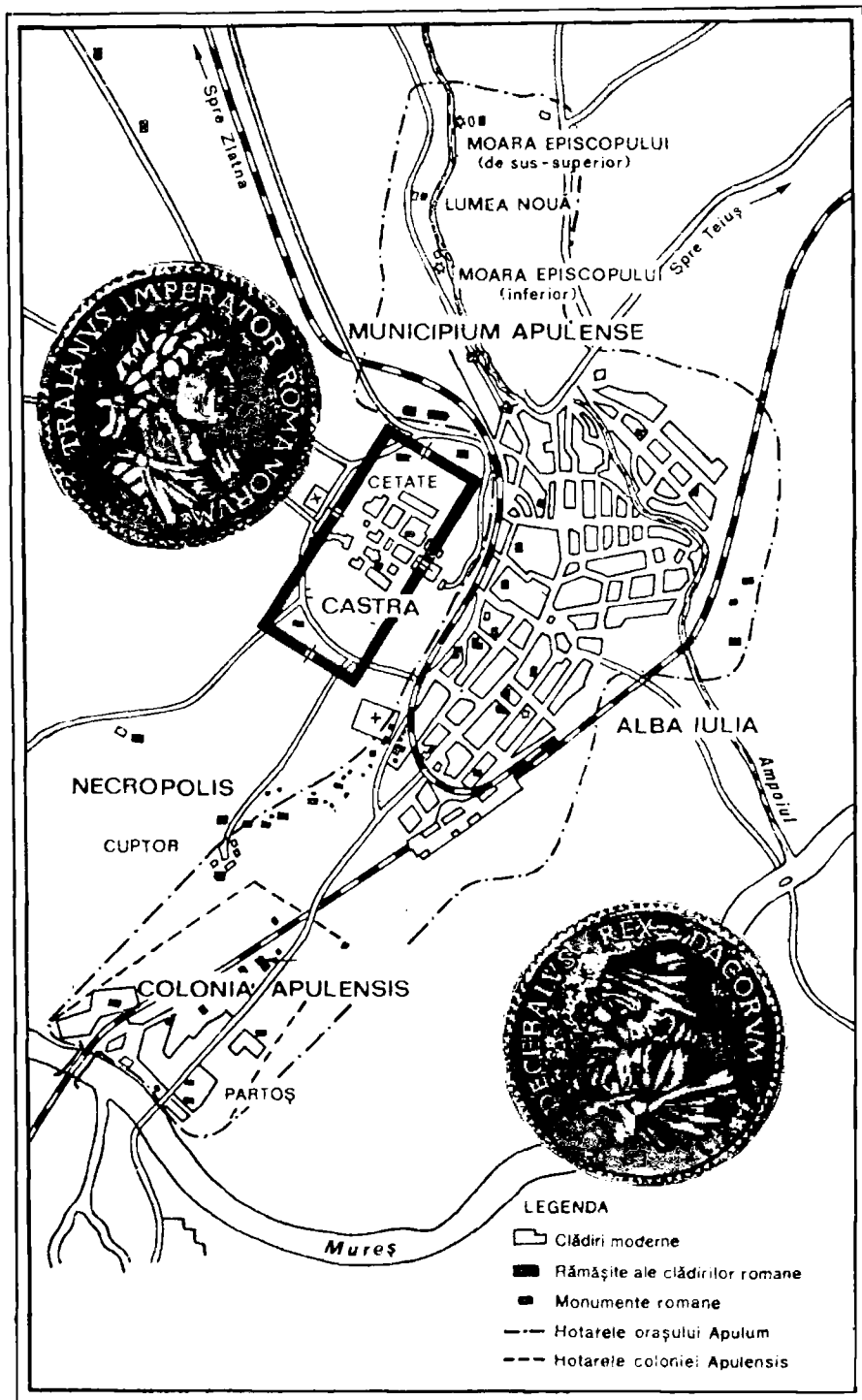

Fig. 7 – Cetatea Apulum (Bălgrad–Alba Iulia) și cei doi strămoși: Traian și Decebal

Fig. 8 – Porți romane ale Cetății Apulum. Sus Poarta 1, jos Poarta a 3-a cu celula unde a stat închis Horia, la 1784

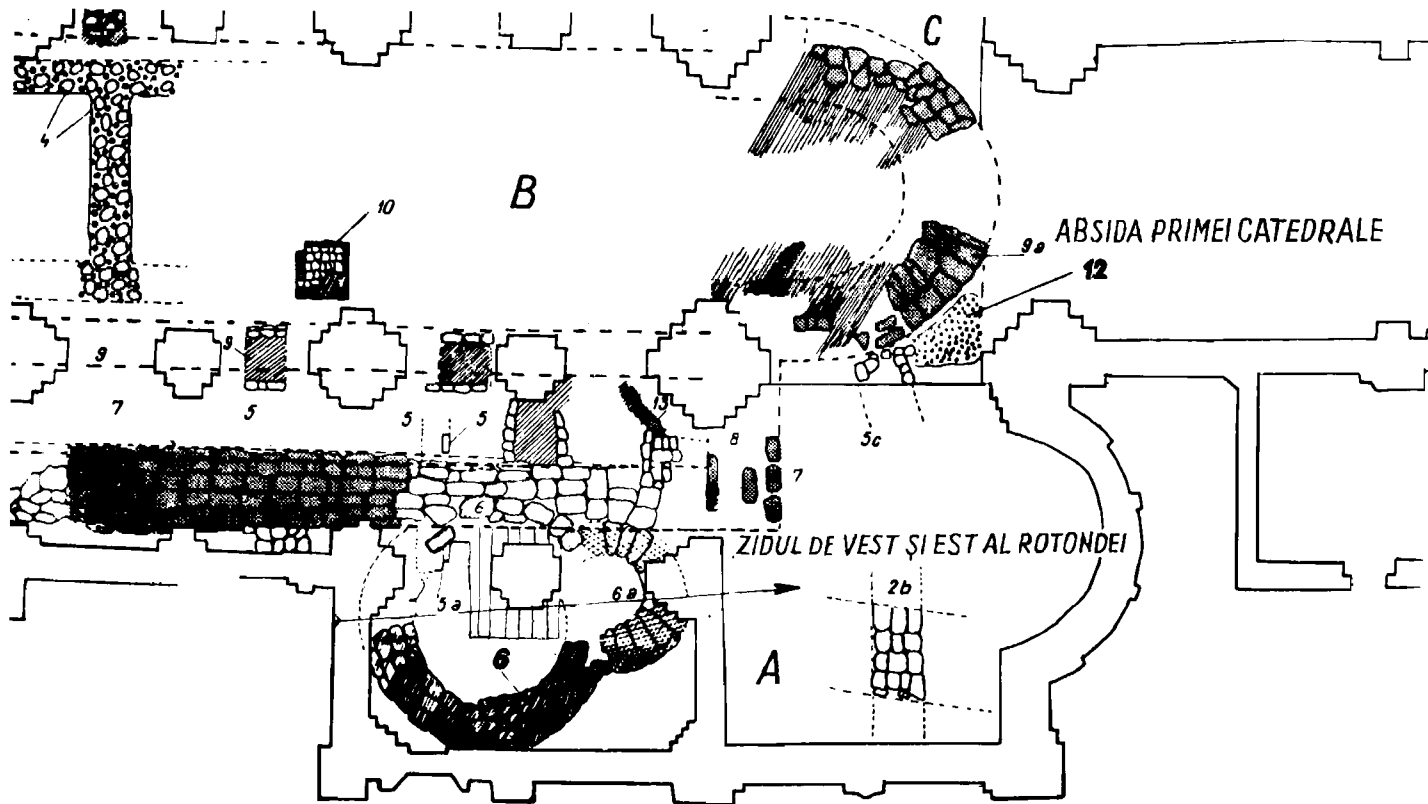
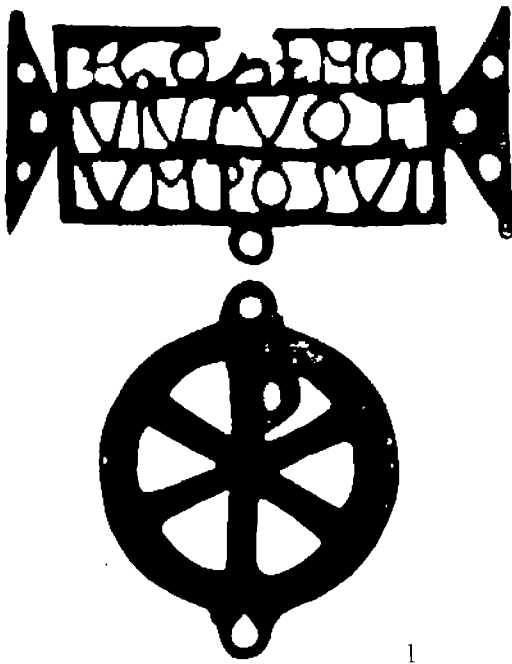
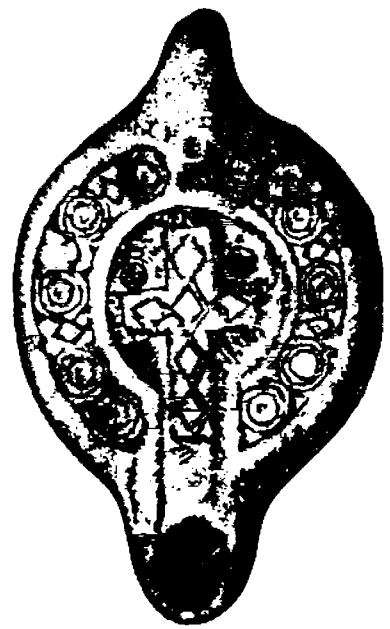

Fig. 10 – Edificiu arheologic de la Apulum—Bălgard: A= Ruinele baptisteriului (sec. ?—VI) pe care s-a ridicat rotunda, cu anexe (sec. VI—X); B= Prima catedrală catolică (sec. XII) ridicată pe ruinele baptisteriului-rotondă; C= Catedrala a II-a (sec. XIII) sub care s-au descoperit vechi edificii dacoromane și românești

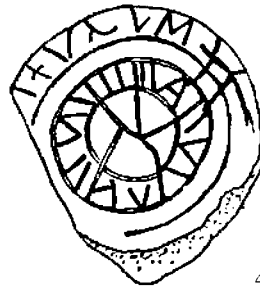
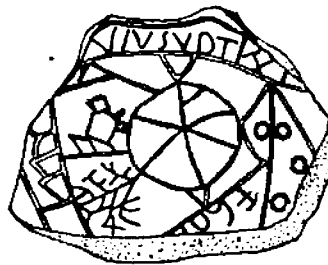
1

2

3

4

5

Fig. 11 — Obiecte și vase de cult creștin folosite în Cetatea Apulum și în împrejurimi:
 1. Monogramul creștin cu caractere latine de la Biertan (sec. IV); 2. Opaț creștin descoperit la Apulum; 3—4. Vas de lut cultic (potir sau disc liturgic), sec. IV, cu inscripții latine, descoperit la Moigrad—Zlatna; 5. Opaț creștin (sec. V—VI)

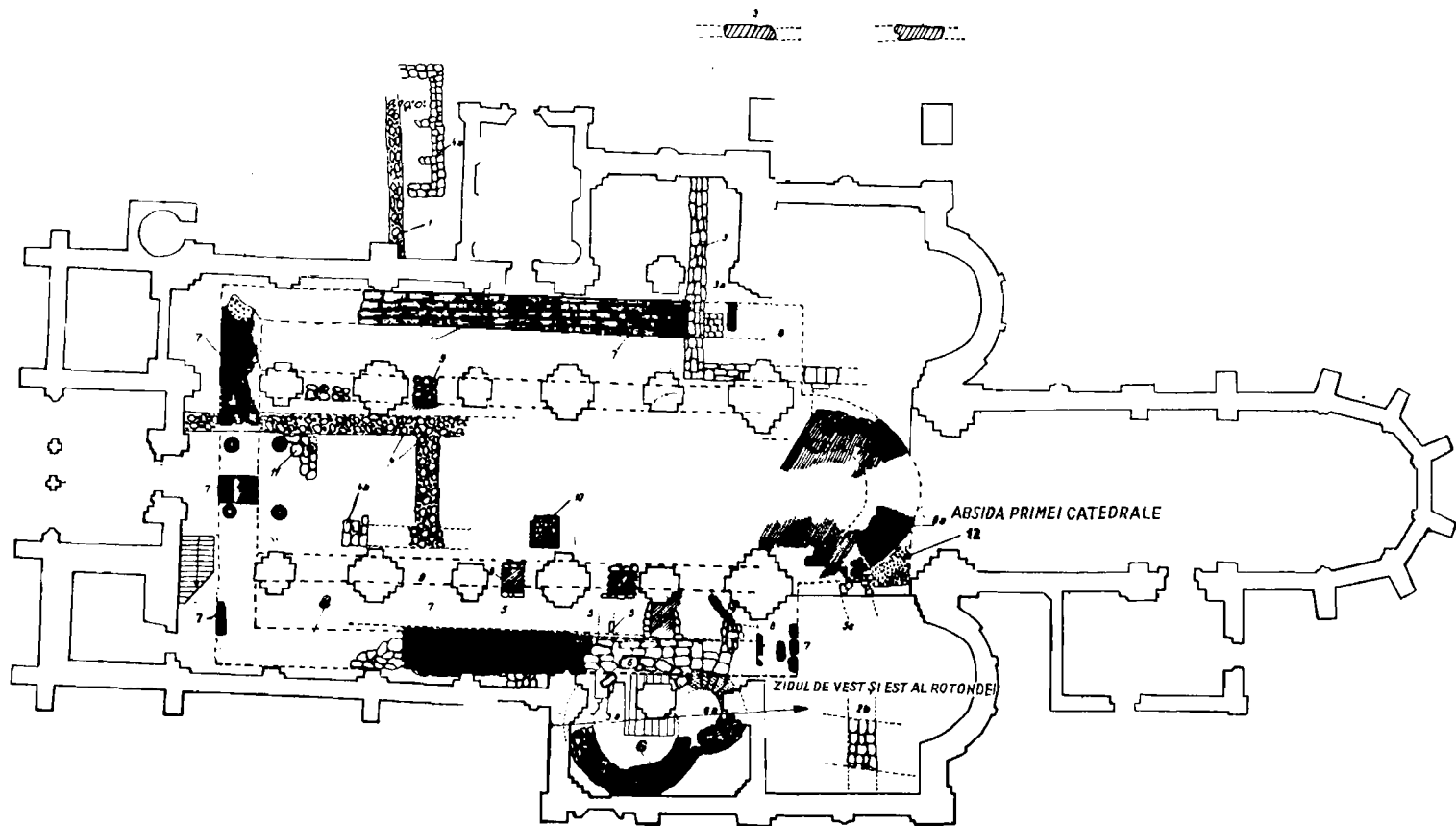

Fig. 12 – Schema monumentului ecleziastic romano-catolic de la Alba Iulia sub care s-au descoperit: baptisteriul, rotonda-eclesia și edificiul primei catedrale catolice

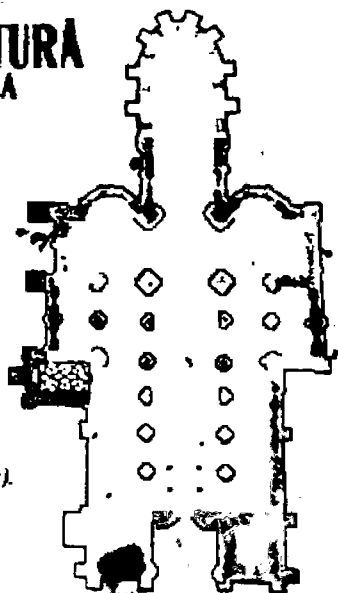
MONUMENT DE ARHITECTURA CATEDRALA ROMANO-CATOLICA

CATEDRALA ROMANO-CATOLICA ESTE UNUL DIN CELE MAI VECHI SI MAI REMARCABILE MONUMENTE DE ARHITECTURA DIN ROMANIA.

EA A FOSTI CONSTRUITA INTRE ANII 1250-1300 PE LOCUL UNUI TIR DE LA ACELAI TIMP SI SECOLUL AL XV LEA. O BISEAMA IN STIL ROMANIC DESTRUSA IN TIMPUL REVOLUTIUNII DIN 1848, ESTE CONSTRUITA DIN NOU TOT CA O BISEAMA IN STIL ROMANIC (INTRU CU TENDINTA SA TRASCUPE, TUSI ALTESA SIMBOLICARE, DONA TUR-MERIDIAN IN PARTEA DE VEST) SI TURUL PESTE CARE SI COL. IN SECOLUL DE URMA TOI SE ADAPAZA INTAMBA PRINCIPAL IN STIL GOTIC, IAR IN SFARSITUL AL XVI LEA SI IN CONSTRUCIILE PE LATERA MORNICA O CAPATA UN STIL SA RENASTERA.

IN INTERIORUL CATEDRALII SE PASTREAZA SARCOFAGILE DE MARMUR IN CURSUL SECURILOR AL EILOR LANCU DE MAREDOARA JOHANNES NILES LADDELAU, AL DEGNITATIBELIA SI AL FIULII ACESTIUA PRINCIPALE IOAN SIGISMUND.

ACESTI IMPORTANTI MONUMENTE APARTINE ORGANIC ARTII ROMANICE TRIZI, CUPRINDIND TOTOBASA DOGATE ELEMENTE DE STR. GOTIC, RENASTERE SI BAROC.

ETAPELE DE CONSTRUCIE MONUMENTULUI		1247	con	1256 (1258)
		1258	con	1262
		1272	n	1277
		1277	n	1287
		1287	n	1291
		1320	n	1326

construcție din secolul al XVI-lea

Fig. 13 – Catedrala romano-catolică din Alba Iulia păstrătoarea unor taine milenare.
Sus, biserica; jos, scurt istoric și planul edificiului

Fig. 14 – Sus: Biserica ridicată de Mihai Viteazul în Alba Iulia (1597), simbol al Primei uniri a tuturor românilor sub același sceptru. Atât Catedrala mitropolitană a românilor ortodocși din Transilvania, cât și cartierul românesc din jur au fost demolate în 1714
– Jos: Catedrala Unirii din Alba Iulia

A VESZPRÉMVÖLGYI APACAK GÖRÖG
NYELVŰ ADOMANYLEVELE.

— 1002. ELŐTT —

† Ἐν ὀνόματι-σου πατρός και του υιοῦ και τοῦ
αγίου πνεύματος ἠγγέλλομαι ἐπὶ στέφανος χριστιανός ὁ
και κριεὶλ πάσης οὐ γρημίασ τῶν-τα και διο-
κουντα και καταστένοντα τῷ μοναστήριον τῆς υπεραρίας
θεοτόκου τοῦ μητροπολίτου τῶ εἰς τῷ βεσπρεμ
και ἐν αὐτῷ ἀίρεισσι || πληθὸς μοναζουσῶν ὑπὲρ τῆς
επιση φρακτικῆς σωτηρίας ἡμῶ ἀσιβίου και τῶς τεινοῦς
μου και τῆς πανογίας ἀγίας και διδοῦσι ἐν
αὐτῶ τῷ μοναστηρίῳ ἑννεα χωρία ἅκτω τῶν χωριερίων
αὐτῶν τα ὀνοματῶ τῶν χωριῶν αὐτῶν εἰσιν ταῦτα τῶ
πρώτου σα γάβρυεν ἔχοντα καταστῆσαι τῶς τεινο-
κοντα αὐτῶ και ἡμοιόδασ ἕξ και ἕτερον χωρίον τῶ
σαμταγ ἔχοντα φουκίσις τρικοντα ὑπὲρ ἐστίν
εἰς τὸν δὸ ὄναβιν και ἕ φουκίσις εἰς τὸν ἐνδρω-
νισιον τῆς υπεραρίας θεοτόκου και τῶ τεινοῦ του
σαμβῶτου μετα και περάσσι- πτά αμοίσις και
τῶ πινηγίριον και βεστιαρίσις εἰκοντα και ομημάδασ
εἰς τὸν δὸ ὄναβιν δώδεκα και εὐλοურῶσις τρεῖς
και χιλκῆσις δύο και βουτζιάριν ἕναν και τερνῶριον ἕν
και εἰς τοῦ πωλασνίκοῦ του μητρου ἀπελευθέρωσις
εἰς και εἰς τοῦ πα-|τι δι εἰς μελε κδισ ἀπελευθέρωσις
εἰς ἵνα δὲ ἔχει και τοῦ υγιῶν τῆς αἰριαν τριόδα εἰς
μετόχιον ἡμοῦ δὲ πιντες τῶν χωρι-|σιν τα ὀνοματῶ
εἰσιν ταῦτα ἁ σα γάβρυεν και τοῦ μάμα και
τοῦ σάνδρου και τοῦ κνήσα και τοῦ τζίτοῦ
και τοῦ || σάμταγ και τοῦ παδρούγου και τοῦ
ζαλέση και... τριντζαρι και ἕτερα πλείωνα
δίδωσι και τὴν υπεραρίαν θεοτόκου τοῦ μητρο- || πόλιτου
τω μοναστηρίον ἵνα μέχρι συστεικη ο ουμανῶς και ἡ
γῆ ἵνα εἰσιν τοῦ μοναστηρίου δίδωρη δὲ και ἔξουσιῶν
ἐν ταυτῇ τῇ μονῇ || ἵνα τοῦς μη ἔβλοντασ κατοικίσις
εἰς τὸ κράτος τῆς ἁγίας μονῆς ἵνευ προστάξις τῆς
ητοιμένης και τὸν ἀδελφῶν ἵνα || διαχθῆτω ἐκ του
τόπου ἄκον και μὴ βουλόμενος εἰ δὲ τίς φοριτῆ ἔξ
αὐτῶν ὑπὲρ δέδωκα εἰς τὴν μονῆν ἀποκαμῆ ἢ ἀποποι-
ήσασθαι τί ἢ ἐκ τῆς γενιάς μου ἢ ἕτερος τῶς εἴτε
βασιλεῖς εἴτε ἄρχοντες εἴτε στρατιοῖ εἴτε ἐπίσκοποι
εἴτε ἕτεροι || τινές ἵνα ἔχων τῶ ὀνάθεμα παρα πατρος
και υιοῦ και αγίου πνεύματος τῆς ἐνδοξου δεσποίνης
ἡμῶν θεοτόκου και αἰε παρθένου μα-|ρίας τῶν ἐνδοξῶν
ἀποστόλων και τῶν τριακοσίων δέκα και ἅκτω πατέρων
και πάντων τῶν αγίων και απ εμοῦ τοῦ || ἀμητωλοῦ.

Fig. 15 — *Hrisovul*, în limba greacă, de
reorganizare a vechii mînăstiri ortodoxe
de călugărițe „Sfînta Fecioară Născătoare
de Dumnezeu” din valea Veszpremului înainte

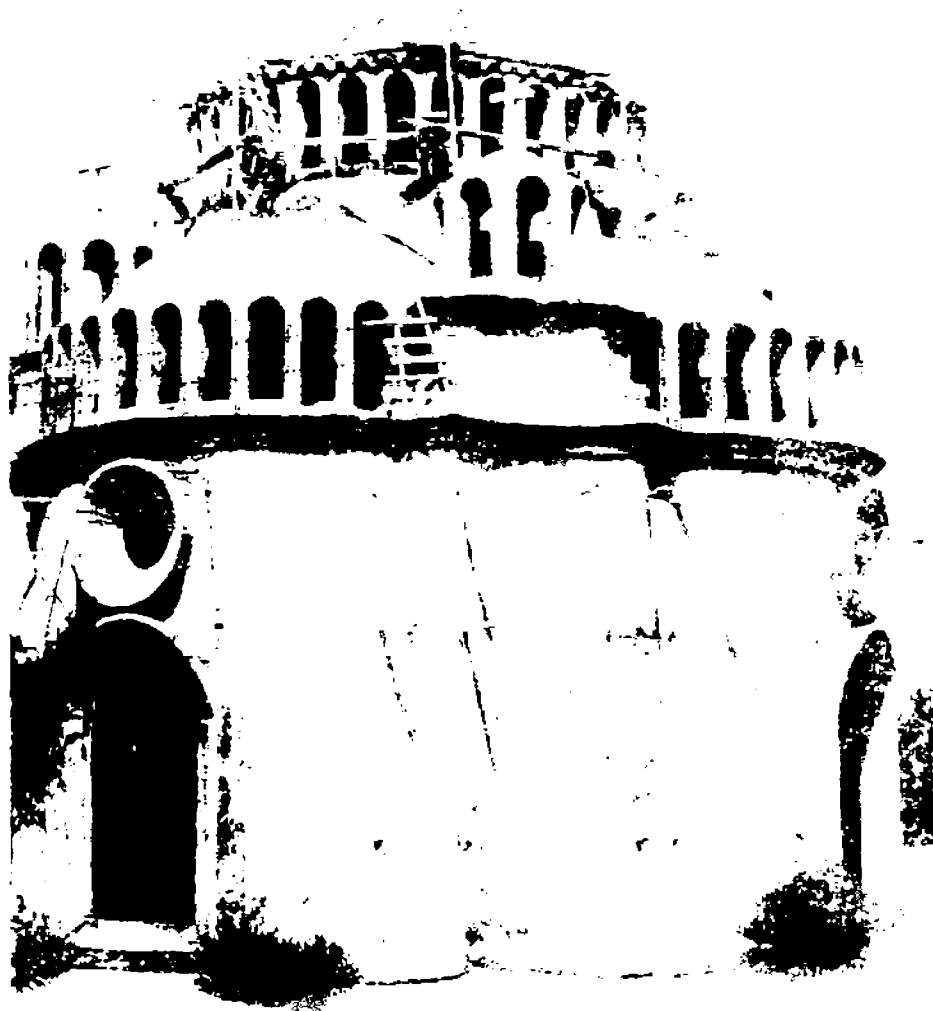

Fig. 16 – Rotondă ortodoxă în construcție la Epidaur, Mitropolia
Corintului—Grecia (Fotografie, iulie 1978)

lulia, fără cutremurare și adîncă impresie, văzînd prin ce vremuri vi-trege au trecut înaintașii, și ce civilizație ne-au lăsat. De asemenea, un străin de neam, sau turist obișnuit pleacă uluit de copleșitoarele mărturii milenare ale existenței și continuității noastre pe aceste me-leaguri (Fig. 8).

După apunerea «stelei ortodoxiei în Balcani», *Justiniana Prima*⁴⁹, comunitățile ecleziastice din părțile transilvane (inclusiv Episcopia Da-ciei cu sediul la Apulum — după părerea noastră, fiindcă au existat mai multe episcopii în provincii, fiecare avînd un conducător — hore-piscopul —) au rămas, așa cum fuseseră, autocefale. Acest fapt s-a datorat izolării de Bizanț, cînd armata imperiului bizantin s-a retras în Orient, unde atacurile arabilor nu mai conteneau.

ROTONDA DE LA APULUM (BĂLGRAD), CATEDRALĂ EPISCOPALĂ

Este de la sine înțeles că cimitirele dacoromane cu urme creștine vorbesc de comunitățile creștine, care, cu timpul, s-au mărit și a fost nevoie de conducători spirituali ai locului și o întreagă ierarhie insti-tuită de Sfinții Apostoli și urmașii lor. Pe măsură ce înflorau cetățile pontice creștine și davele dacice romanizate, țara de dincolo de munți urma aceeași cale.

Dacă populația dacoromană ajunsese să fie creștinată și în pro-vincie — este cazul mormintelor creștinilor din cimitirele Brateiu, Guș-terița (sec. IV—XIII) și mai ales Ciumbrud⁵⁰, ce îndoială ar mai putea fi asupra înfloritoareii culturii creștine din cetatea Apulum, de unde ple-cau noile curente, vești, porunci etc. Și simbolul înfloririi și organizării Bisericii creștine aci era *baptisteriul* și apoi *Rotonda*. Nu este de mirare că asemenea baptisterii, rotonde și bazilici s-au descoperit în Moravia, Panonia și alte locuri unde au stăpînit grupuri de populații romani-zate⁵¹.

Cultura Dridu (sec. VII—VIII) este în general influențată intens de creștinism și atunci organizarea ecleziastică de la Alba Iulia apare nu numai firească, ci absolut necesară. Inferioară culturii Dridu este cultura Ciugud (la 2 km de Alba Iulia), mai tîrzie și amestecată cu ele-mente maghiare; asupra acesteia nu stăruim, depășind secolul XI.

De la adunări obișnuite, la locașuri de cult. — La început, propovă-duitorii Evangheliei erau «peripatetici». Ei aveau misiunea «de a în-văța»... și apoi «a boteza» (Matei XXVIII, 19—20). Misionarii creștini, convertind localnicii, casa acestora a devenit locaș de cult. Apoi, mă-rindu-se comunitatea și fiind pregătită pentru primirea botezului, au

49. Prof. Constantin Rudeanu, *Ortodoxia și civilizația bizantină*, în «Mitropolia Banatului», XVIII (1978), nr. 1—3, p. 20—31; Radu Vulpe, *Pe urmele ilirilor*, în «Magazin istoric», VI (1969), nr. 1, p. 44—51; Pr. Prof. M. Păcuraru, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, passim; Paul Mackendrik, *op. cit.*, p. 133. Pe larg și Gh. Cotoșman, *Un capitol din istoria veche a Bisericii bănățene, De la Justi-nian I pînă la descălecatul ungarilor*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIV (1940), p. 373—385.

50. *Dicționar de istorie veche...*, p. 164; *Istoria poporului român* (Acad. A. Ojetea)..., p. 91—113; Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 386; *Istoria României...*, p. 109—110.

51. Agnes Cs. Sos, în «Acta Musei Moravie», LVII (1972), p. 187 ș.u.

început construirea baptisteriilor — niște locuri speciale pentru primirea Sfintei taine a Botezului (un bazin cu apă curată sau, mai degrabă, un bazin lângă un izvor curat) și a unor cămăruțe, unde avea loc confirmarea (ungerea cu Sfântul Mir) și chiar săvârșirea Sfintei Euharistii.

Baptisteriile și anexele lor au fost împodobite cu icoane sau semnul Sfintei Cruci, devenind locul sfânt de adunare atât al creștinilor cît și al celor care erau pregătiți pentru a primi botezul. Baptisteriul⁵², ca loc al primirii Tainei Botezului și început de locaș de cult, a ajuns la mare cinste în sec. III—VI, ca apoi să-i ia locul bazilica în cruce greacă și rotonda (bazilică în cruce închisă în cerc).

De la baptisteriu la rotondă. — Cazul de la Alba Iulia prezintă o particularitate. La început a existat un baptisteriu al comunității creștine de aci, unde venea episcopul pentru a administra celor botezați mirungerea (Fig. 11). Mărindu-se comunitatea a fost nevoie și de un episcop și astfel crește importanța comunității creștine din cetate și autoritatea bisericească de aci. Așa se explică transformarea baptisteriului în rotondă și mărirea ariei misionare. Asemenea cazuri se întîlnesc în toată lumea creștină a secolelor III—VII⁵³.

Așadar, la baza rotondei stă baptisteriul, transformat în locaș de cult permanent. Tot așa se explică rămînerea unor părți din baptisteriu în rotondă (Fig. 10). Baptisteriul s-a transformat și pentru faptul că noii migratori, slavii, începuseră a se converti la creștinism și implicit se accentuase procesul asimilării grupurilor de slavi de către străromâni organizați în grupuri compacte prefeudale (dux, iudex), instituții latine, pe care slavii le-au numit voievodate (**ВОЕВОДА**).

Și în Alba Iulia exista un asemenea centru administrativ⁵⁴, destul de puternic și cu care slavii au avut bune relații. Se înțelege, problema voievodatelor din această epocă este destul de dificilă⁵⁴.

Odată cu organizarea prefeudală⁵⁵, și locașurile de cult au evoluat în construcții, fiind în legătură cu marile centre de civilizație creștină din Răsărit și Apus⁵⁶. Exemplele de baptisterii și rotunde sînt

52. Baptisteriile iau amploare în sec. IV, după persecuții, datorită botezării în masă la anumite praznice ($\beta\alpha\pi\tau\iota\sigma\tau\acute{\eta}\rho\iota\omicron\nu$, baptisterium = cadă, bazin ș.a.).

Cele mai vechi baptisterii datează din sec. II și s-au găsit în catacombe. În perioada catehumenatului (sec. IV—V) aveau dimensiuni considerabile, încît în ele s-au ținut sinoade. Unele s-au construit pe locul martirajelor și persecuțiilor. După desființarea disciplinei catehumenatului se generalizează pedobaptismul (sec. VII—VIII). (A se vedea în acest sens și Ț. Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Pedobaptismul. (Botezul copiilor) de-a lungul vremii*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 1—2, p. 150—149.)

După această perioadă, baptisteriile au fost transformate în rotunde sau biserici, iar altele au rămas simple cristelnice.

53. Kurt Horedt, *Voivodatul de la Bălgărad-Alba Iulia*, în «SCIV», V (1954); Prof. Gh. Anghel, în «Alba Iulia 2000», 1975, p. 117—118; I. H. Crișan, *Origini...*, p. 189—191.

54. Pe Iarg, Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 160.

55. Ștefan Pascu, *Voivodatul Transilvaniei*, Cluj, 1971, vol. I, p. 47, 61—76; *Formarea statelor românești* (sec. X—XIV), Transilvania, în *Istoria poporului român* (Acad. A. Otetea)..., p. 119—125; Constanța C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 140—146.

56. Misionarii creștini în primele veacuri nu aveau graniță. Este cazul, aici, al Sfântului Niceta de Remesiana ș.a. (Șt. C. Alexe, *Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele al IV-lea și al V-lea*. Teză de doctorat, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1969 și Extra din «Studii teologice», passim).

numeroase⁵⁷. Asupra lor, iată părerea lui *Louis Bréhier*⁵⁸: «Alături de basilicile în formă alungită s-au ridicat în toate părțile în țările creștine construcții de formă *rotundă*, sau poligonală, acoperite de o cupolă». Originea acestei arhitecturi este păgînă și probabil elenistică⁵⁹. Monumentele dedicate eroilor (*ἡρώα*) aveau această formă. *Panteonul* din Roma, ridicat sub Adrian, cu rotonda sa încărcată cu nișe și susținută de o cupolă este un *ἡρώον* mărit.

În *Răsărit*, la *Gaza*, s-a înălțat încă din sec. V un templu fără acoperiș, de formă circulară, *Marnion*, care se compunea din două pontice concentrice susținute de coloane; el a fost dăruit de Arcadiu și Eudoxia episcopului care a înălțat o biserică pe același plan. Așa s-a întîmplat, de altfel, că în Orient, creștinii au înălțat pentru uzul lor primele construcții de plan central pentru înmormintarea martirilor celor mai venerați; de la început ele au avut dimensiuni destul de mari și s-au transformat în biserici funerare. În secolul al IV-lea, Sfîntul Grigorie de Nazianz și Sfîntul Grigorie de Nissa, descriu «martiriile» analoge ridicate în orașele lor episcopale; primul din aceste monumente a fost ridicat de către *Sfîntul Grigorie de Nazianz*, adică în *prima jumătate a secolului al IV-lea*.

Construcția cu plan central în Orient. — În Orient, planul obișnuit al martirionului este octogonul înălțat de o cupolă conică, care se sprijină pe trompe mici de unghi sau de o cupolă octogonală. Astfel este monumentul octogonal le la *Binbir-Kilisse*⁶⁰.

Același plan îl găsim în Asia Mică, Mesopotamia și Siria. În tot Orientul, planul de martirion circular sau octogonal pare să se fi bucurat de o mare favoare. El putea să atingă dimensiunile unei biserici de la *Wiranschehr*, sau în biserica circulară a Sfîntului Grigorie Luminaătorul, apostolul armenilor, unde s-a construit biserica din *Ecimiadzin*⁶¹.

Uneori era chiar o simplă capelă funerară ca la *Bauit*, în Egipt, unde s-au descoperit peste 100 de edificii în această formă. Mai lîrziu, acest plan a influențat arta bizantină, fiind realizat ca o capodoperă în biserica «Sfînta Sofia» din Constantinopol⁶².

În *Apus*, mari biserici circulare sau octogonale s-au înălțat începînd cu secolul al IV-lea. Biserica «Sfîntul Nazarie» din Milano a fost construită de Sfîntul Ambrozie după modelul ctitoriei lui Constantin cel Mare, biserica «Sfîntilor Apostoli» din Constantinopol, care avea forma de cruce greacă închisă în cerc. La fel, biserica «Sfîntului Laurențiu» din Milano, acoperită de cupolă. Dar multă vreme aceste biserici au fost mari capele cimieriale sau baptisterii⁶³.

La *Roma* se găsesc asemenea monumente, ca de exemplu, Mausoleul «Sfînta Elena», alcătuit dintr-o rotundă cu două etaje, cu o împunătoare cupolă, cu nișe pătrate și rotunde. La fel Mausoleul «Sfîntul

57. La temelie vechilor biserici sau basilici — din lemn sau piatră — au existat mai întîi baptisteriile. 58. *Les basiliques chrétiennes*, Paris, 1907. 59. *Ibidem*, p. 31. 60. *Ibidem*, p. 32.

61. Catedrala din Ecimiadzin datează din sec. IV (303), nu din sec. VII, cum indică autorul citat.

62. *Ibidem*, p. 35. Este numită și «Cupola Ortodoxiei». 63. *Ibidem*, p. 36.

Constantin» de la Roma, construit ca o rotundă cu cupolă susținută pe coloane. Baptisteriul de lângă biserica «Sfântul Ioan» din Lateran are aceeași formă și este construit de Constantin cel Mare etc.

La Ravena se păstrează două monumente cu plan central: baptisteriul ortodocșilor, construit la 430 în formă de octogon și mausoleul dedicat lui Gallia Placida, care are în el mormintele lui Honoriu, Gallia Placida și Constans III ⁶⁴.

În secolele VI—VII, capela «Sfântul Laurențiu» din Grenoble și baptisteriile din Riez (sec. VII) au formă octogonală.

De asemenea, o biserică cu plan circular întrerupt a fost construită în sec. VII la Wilfrid, în Anglia, iar Capela palatină de la Aix a lui Carol cel Mare (sec. VII) reprezintă dezvoltarea deplină a acestui plan ⁶⁵.

Din cele de mai sus se constată că populația daco-romană creștinată și apoi autohtonii români din Transilvania aveau legături — influențau și erau influențați — cu cei din jur. Cultura lor se dezvoltă în contextul general european, dar erau receptivi la noile forme arhitectonice orientale (mai ales Asia Mică). Nu este exclus ca influența binefăcătoare a epocii carolingiene să fi avut partea ei de contribuție și la transformarea baptisteriului de la Apulum în rotunda de la Bălgrad, Alba Iulia. Și cite alte taine nu sînt ascunse în labirintul acestui pămînt ca și în zgura de cetăți și întărituri pîrjolite de migratori de-a lungul mileniilor!

Materialul de construcție și dimensiunile rotondei. — Materialul de construcție al baptisteriului este cel obișnuit al construcțiilor din cetate, adică piatră cioplită și mortar cu conținut de cărămidă pisată. Rotonda apare ca o continuare firească a baptisteriului la dimensiuni destul de convenabile pentru acele timpuri (diametrul 7 m, cu absidă semicirculară).

Se observă un gust artistic rafinat. Folosirea ei ca locaș de cult n-a fost îndelungată. Apărînd triburile maghiare în cîmpia Panonică, Bălgradul era un obiectiv important al migratorilor. Aceștia la început au fost liniștiți. Populația locală, românii și o mică parte de slavo-români, a căutat să cîștige pe noii îndavatori, oferindu-le ospitalitate și o nădejde de conviețuire, fiindcă pămîntul avea surse de hrană și mulțumire pentru toți. La un moment dat se părea că noii «oaspeți», fiind și sub observația Bizanțului și Patriarhului de Constantinopol, vor fi pașnici. Mai mult, unii conducători ai ungarilor (Gylas) primesc creștinismul răsăritean ⁶⁶, și este posibil ca «Rotonda Ecclesia» de la Alba Iulia să fi fost martora jurămintelor lor de credință ortodoxă. Se pare că episcopul ortodox Ierotei, adus de Gyla, a slujit în această rotundă.

Fostul episcop român de Apulum-Bălgrad, retrăgîndu-se cu voievodul său, Gelu ⁶⁷, în cetatea acestuia, a organizat o nouă episcopie cu lo-

64. *Ibidem*, p. 37. 65. *Ibidem*, p. 38.

66. Asist. Diac. Ioan Rămureanu, *Începuturile creștinării ungarilor în credința ortodoxă a Răsăritului*, în «Studii teologice», IX (1957), nr. 1—2, p. 29—56.

67. Șt. Pascu, M. Rusu ș.a., *Cetatea Dăbica*, în «Acta Musei Napocensis», vol. V, Cluj, 1968, p. 166—170; I. Berciu, Al. Popa, H. Ursu, *Cetatea Alba Iulia*, București, 1968, p. 40 ș.u.

caș în acest sens. Descoperirile arheologice recente de la cetatea Dăbica confirmă acest fapt ⁶⁸.

Dispariția pentru 1000 de ani a rotondei. — Datorită apropierii de Bizanț, unghurii, la început, n-au distrus ce au găsit în cale, fiindcă populația autohtonă avea o cultură superioară lor, ca migratori. A profitat, însă, de nestatornicia lor în credință propaganda catolică, căzind victimă prințul Ștefan (1001—1038). Papa a înmobilat pe acest rege unghur dându-i și titlul de «apostol» și determinându-l prin toate mijloacele să cîștige pe români la catolicism și să-i dezorganizeze. Nereușind acest lucru, au început distrugerile și cuceririle organizate de conducătorii maghiari, cu ajutorul neprecupețit al papei. Așa s-a ajuns la conflicte armate, la cuceriri organizate, la distrugeri de cetăți și locașuri de cult care au durat secole.

Acum, în pragul mileniului II, «...cele dintii voievodate (ducate) sînt atestate documentar în Transilvania secolului al IX-lea» ⁶⁹, deci strămoșii noștri erau și în plin proces pentru asimilarea slavilor. «Căci asimilarea... a durat cîteva secole..., cînd au venit unghurii, procesul era încă în curs, nu se terminase» ⁷⁰. Populația românească din Transilvania, ca de altfel din toate provinciile românești, era organizată «sui generis», după obiceiul pămîntului și după Legea strămoșească, dovadă că atît slavii cît și unghurii auziseră de aceste locuri și stăpînitarii lor ⁷¹.

68. A se vedea și cercetările recente asupra cetăților în cauză în «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978), nr. 7-8, p. 748-749. 69. Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 157.

70. *Ibidem*, p. 182. Considerăm dezlegată și énigma celor două codice aflate azi în Biblioteca Batyancum din Alba Iulia: *Codex Aureus* și *Codex Burgundus*. Acestea au fost folosite de autohtoni fie în slujbă, fie dăruite de un oarecare miniaturist apusean al epocii carolingiene vreunui ierarh sau preot român din Transilvania (A se vedea prezentarea celor două documente: *Două piese ale tezaurului literaturii universale de pe pămîntul românesc: Codex Aureus și Codex Burgundus*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 3-4, p. 429-456).

71. La notarul anonim (probabil un fiu de nobil român din părțile Maramureșului ajuns episcop de Strigoniu, ceea ce s-a întimplat, mai tirziu și cu Nicolaus Olahus) și Cronica lui Nestor. Iată ce precizează C. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu: «Dar pe lângă mărturiile de caracter arheologic și lingvistic, pe lângă dovezile ce rezultă din studiul toponimiei, avem și texte scrise; dintre acestea sînt două izvoare de primă mînă cu privire la prezența românilor în spațiul carpatic în momentul venirii unghurilor. Cel dintii este *Cronica notarului anonim* al regelui Bela, alcătuită în sec. al XII-lea, fie între 1131 și 1141 — în cazul cînd avem de-a face cu Bela al II-lea, cum cred unii cercetători — fie între 1173 și 1196, dacă e vorba de Bela al III-lea, cum cred alții; ea relatează, întemeindu-se pe mărturii anterioare, felul în care a fost țara ocupată de unghuri. Arată anume, cum un conducător al acestora, pe nume Tuhtum, fiind în cîmpia Tisei și a Dunării, a aflat de Transilvania, o «țară» despre a cărei «bunătate» se dusese faină. Aici domnea «un român anume Gelou», peste «români și slavi», care n-ar fi avut ca arme decît «arcuri și săgeți» (*bonitatem terre Ultrasilvane, ubi Gelou quidam Blacus dominium tenebat*; «*habitatores terre illius... essent Blasii et Slavi quia alia arma non haberent nisi arcum et sagittas*»). Gelou, căruia i se dă în mod repetat titlul de «duce», se împotrivesc unghurilor conduși de Tuhtum, în două locuri, mai întii la porțile mezeșene, apoi la riul Almaș, dar este învins, și, în cele din urmă, ucis, la riul Coșului.

Mărturia e cit se poate de limpede și nu poate fi pusă la îndoială. De altfel, istoriografia maghiară, prin pana lui Fálint Hóman, fruntașul ci pe vremea celui de al doilea război mondial, recunoaște că opera notarului anonim se distinge, în ce privește cucerirea țării de către unghuri, la 896-900, prin «elaborare îngrijită alit din punct de vedere strategic, cît și geografic» prin «critică pătrunzătoare», «reflexie metodică» și «temeinice cunoștințe». Așa fiind, trebuie să admitem și ceea ce ne spune ca despre prezența românilor în Transilvania și despre cîrmuitorul lor, ducele sau voievodul Gelu. Obiecția onora dintre istoricii de peste hotare, precum că mărturia notarului anonim nu poate fi luată în considerare, deoarece nu e contemporană evenimentelor pe care le povestește, și nu face decît să transpună pentru epoca cu-

Notarul anonim al regelui Bela amintește în cronica sa *Gesta Hungarorum* de existența la finele secolului al IX-lea, a trei ducate (voievodate). Al treilea era al lui *Gelu* în Transilvania propriu-zisă, țară despre a cărei «bunătate» («bonitatem terrae ultrasilvannae») și bogăție se dusese vestea. El stăpînea peste români și slavi (romanizați) («Blassii et Sclavii»).

Informațiile date de *Anonymus* sugerează limpede caracterul statornic al formațiunilor amintite, existența unor relații cu statele vecine, precum și conștiința unor tradiții de cîrmuire politică. Menumorut amintește trimișilor lui Arpad, *Usubun* și *Veluc*, că țara de azi au stăpînit-o și strămoșii săi și că se bucură de sprijinul împăratului de la Constantinopol.

Ogmand, iscoada trimisă de căpetenia ungară *Tuhutum*, știe că dincolo de păduri se află «*Terra Ultrasilvana*», o țară cu organizare proprie dispunînd de forțe armate alcătuite din români și slavi care, deși nu aveau «alte arme decît arcuiri și săgeți», s-au bătut cu înverșunare («acriter»). Reținem îndeosebi faptul că *Tuhutum* a început să cîrmuiască peste țara lui *Gelu* — acesta din urmă căzînd în luptă — numai după ce a ajuns la o înțelegere cu autohtonii români, înțelegere întărită prin jurămînt, ceea ce implică existența unor organe reprezentative ale «Țării Ultrasilvane» care au perfectat totul. Mai mult, individualitatea politică a ducatului (voievodatului) se menține, cu hotarele și organizarea existente, și după moartea lui *Gelu*. Anonimul precizează: «Iar *Tuhutum*, din ziua aceea, a stăpînit țara în pace și fericire și urmașii lui au stăpînit-o pînă în timpul regelui Ștefan cel Sfînt», cînd acesta din urmă «a subjugat țara ultrasilvană».

ceririi situația etnică pe care o constată în momentul în care scrie, e inadmisibilă, căci, într-un alt caz, tuturor afirmațiilor notarului îi se aplică același raționament. Dacă într-adevăr, acest izvor ar relata situația etnică de sub Bela al III-lea, de ce nu pomenește nimic de sași?

Cronica notarului anonim nu este însă singurul izvor care amintește de prezența românilor în Transilvania, la venirea ungarilor.

Mai există un al doilea, tot așa de însemnat, anume vechea *Cronică rusă de la Chiev*, zisă și a lui *Nestor*. Aceasta arată că ungarilor, după ce au trecut niște munți înalți — e vorba de Carpați — au început să se lupte cu valahii și cu slavii care trăiau acolo» (стали воевать против живущих там волохов и славян). Prin urmare, o afirmație asemănătoare celeia din cronica notarului anonim.

Faptul că două izvoare din medii diferite și scrise în limbi diferite, izvoare neavînd nici o legătură unul cu altul, dau aceeași informație despre prezența românilor în interiorul arcului carpatic la venirea ungarilor este concludent și lămurășe definitiv chestiunea (subl. n.).

De altfel «blaci» sau români nu sînt amintiți de notarul anonim numai în Transilvania, ci și în Panonia, adică în cîmpia Dunării și a Tisei. El arată că pe cînd ungarilor se aflau încă la nord de Carpați, în țara rutenilor, au fost îndemnați de «ducii» acestora să treacă munții și să coboare în Panonia, țară foarte bună udată de ape bogate în pește și pe care «o locuiau slavii, bulgarii și românii... (*quam terram habitarent Sclavi, Bulgari et Blachi*). Românii sînt amintiți, în sfîrșit, în legătură cu «ducele» *Glad* ce stăpînea în Banatul timișan; acest duce, în lupta pe care o dă cu ungarilor, este ajutat și de cumani și de bulgari și de «blaci» (*adiutorio Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum*) (op. cit., p. 132—133).

Cronica maghiară a lui Simon de Keza, alcătuită în anii 1282—1285, ocupîndu-se de originea seculilor și de asocierea acestora cu triburile maghiare, arată că ei nu locuiau în cîmpia panonică, ci în munții de la margine, împreună cu românii de la care au învățat scrierea acestora («non tamen in plano Pannoniae, sed cum Blackis in montibus confinii sortem habuerunt, unde Blackis commixti litteris ipsorum uti perhibentur»). Indiferent de localizarea «munților de la margine», dacă e vorba de nord-vestul Transilvaniei sau de estul ei, ceea ce trebuie relevat aici, e faptul că românii își aveau, la finele secolului al IX-lea și în sec. X, scrierea lor pe care au adoptat-o și secuii» (subl. n.) (op. cit., p. 155).

Aceeași individualitate o păstrează și ducatul sau voievodatul din Crișana prin Menumorut. După treisprezece zile de luptă cu Zulta, fiul lui Arpad, voievodul român ajunge la o înțelegere cu acesta: *ii dă pe tiica șq de soție* (subl. n.), iar ca zestre, ducatul său, păstrându-și pentru sine cetatea Biharea. La moartea lui Menumorut, Zulta stăpânește «în întregime» voievodatul, deci inclusiv Biharea.

Dar în Transilvania propriu-zisă au existat și alte formațiuni românești care nu sînt amintite de Annonimus, deoarece ele au rămas la finele secolului al IX-lea și începutul celui următor în afara expedițiilor de cucerire maghiare ⁷².

Tot cu ajutorul papei, Ștefan cel Sfînt a ucis mai întîi pe unii conducători unguri, frați de ai săi care rămăseseră ortodocși și apoi a început impunerea creștinismului apusean supușilor săi.

Așa de mulțumit a fost pontiful roman, încît în anul 1001 trimite lui Ștefan «coroana de rege» ⁷³ și l-a îndemnat să lupte împotriva «necredincioșilor și schismaticilor» (ortodocșilor români), recunoscîndu-se astfel existența masivă a populației autohtone românești din Transilvania și Panonia.

Urmînd acestui îndemn, noul «rege apostolic» a căutat să-și întindă stăpînirea cît mai departe. Ștefan a învins astfel pe Gyula (Jula), care stăpînea în centrul provinciei; pe Ahtum, urmașul lui Glad din Banat; în sud-estul Transilvaniei stăpînea un voievod Kean (?) și acesta a fost supus. Totuși, încă multă vreme după aceea — mai bine de două sute de ani — realitățile politice românești, anterioare cuceririi maghiare, se mențin: există aci, în partea de miază-zi a Transilvaniei o «țară a românilor» («terra Blacorum»), amintită în 1222, prin care, dacă treceau mărfuri străine plăteau vamă deosebită de vama ungurească. Formațiuni politice proprii ale românilor sînt atestate și în Banat: un voievodat este amintit documentar pe la mijlocul secolului al XIII-lea ⁷⁴.

Pentru apărarea teritoriilor cucerite și jefuite și pentru a tempera revolta românilor, ungurii au început a aduce cu forță pe secui și apoi, cu binecuvîntarea papei, coloniști germani.

Momentul cînd cade sub furia cuceritorilor și *Rotonda de la Alba Iulia* este anul crucial, 1000. Regele Ștefan a primit indicații să distrugă și locașurile «necredincioșilor și schismaticilor» nu numai să-i cucerască. Rotonda de la Alba Iulia era binecunoscută atît de familia regală ungară, catolică, fostă ortodoxă, cît și de cercurile ecleziale catolice din Germania. Episcopul grec trimis de Constantinopol a fost înlăturat, iar ierarhii, preoții și monahii «greci» ⁷⁵ s-au retras în alte

72. *Ibidem*, p. 160—161.

73. În ultima vreme s-a contestat că Ștefan ar fi avut «coroană» de la papa. Se pare că «legenda» cu coroana a fost creată tîrziu, de ieziții. Coroana respectivă, care a fost plecată din țară, are scene biblice bizantine și mai tirziu s-au adăugat piese specifice apusului.

74. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 197.

75. Acad. Gyula Moravcsik, ca și prof. I. Timko, arată că într-adevăr încreștinarea ungarilor a trecut printr-un proces normal și că bazilicile și urmele de locașuri creștine premaghiare dau mărturie. După Ștefan I, familia regală maghiară (1042—1050) s-a întors spre Bizanț, însuși Constantin al IX-lea Monomahul trimite o coroană (se află în Muzeul național maghiar din Budapesta), iar regele Geza, în

locuri, continuând lucrarea înaintașilor lor în luminarea poporului și menținerea conștiinței lui latine ortodoxe. Atunci se reorganizează și mînăstirile Morisena, Cenad, Hodos, Vesprem etc. (Fig. 15).

Regele Ștefan a luat această măsură fiind îndemnat mai ales de Bruno V. Querfurt, «misionar» sau poate nunțiu papal. Văzînd, totuși, că populația maghiară fostă ortodoxă respectă locașurile vechi de cult, regele construiește un locaș (navă cu absidă semicirculară) pentru cultul catolic (la circa 65 m vest de fosta rotondă), pentru a șterge gloria fostului baptisteriu-rotondă. Așadar, la anul 1001, rotonda este distrusă și la puțin timp se ridică un locaș catolic pentru maghiari — de fapt primul lor locaș de cult — iar mai târziu se înalță biserica catolică maghiară (Fig. 12) care se vede și astăzi, fiind unul din cele mai vechi monumente feudale din Transilvania ⁷⁶ (Fig. 13).

Săpăturile arheologice au început în 1972, cînd s-a descoperit și baptisteriu-rotondă ⁷⁷, și au continuat pînă în 1975, cînd s-au sistat lucrările în vederea restaurării unor rămășițe ale vechiului edificiu, simbol al unei continuități neîntrerupte a populației românești în Transilvania și o dovadă a înaltei culturi spirituale la care ajunseseră strămoșii noștri la venirea migratorilor unguri.

*

Desigur, lucrurile sînt la început, în ceea ce privește rezultatele descoperirii. Se pare însă că pe vremea lui Mihai Viteazul, la 600 de ani după distrugerea edificiilor ortodoxe din Apulum de către regii maghiari catolicizați, tradiția ortodoxă românească era vie și puternică. Așa de limpede erau în conștiința națiunii noastre atît leagănul de formare, cît și mama cea adevărată, Ortodoxia, care își avea sieși durare în Cetatea Frumuseții, încît Voievodul primei uniri politice a fost considerat «Mesia poporului român» ⁷⁸, iar în icoanele pe sticlă, Mihai este confundat cu Sfîntul Teodor Studitul ⁷⁹.

Fără a cunoaște locașurile Legii strămoșești, Domnul român a vrut să instaureze dreptatea și să șteargă păcatul săvîrșit de regii maghiari asupra populației autohtone și asupra creației lor spirituale și materiale, în care se includea și *baptisteriu-rotondă*. Dacă Mihai aplica Legea talionului, trebuia dăruit tot. El însă a aplicat legea toleranței, crezînd.

anul 1075, primește coroana împărătească de la Mihail al VI-lea Dukas, împăratul Bizanțului (La Asist. Diac. I. Rămureanu, *Inceputurile creștinării ungarilor...* p. 50). Pe larg G. Moravcsik, *Byzantine Christianity and the Period of their migration*, in «The American Slavic and East European Review», 1946, vol. V, nr. 14-15, p. 29-45; N. Oikonomides, *A propos des relations ecclésiastiques entre Byzance et la Hongrie au XI-e siècle : le métropolitain de Turquie*, in «Revue des Etudes Sud-Est Europeennes», Bucharest: IX (1971), nr. 3, p. 527-533. Multe informații am primit de la Pastorul reformat dr. Mezey Gy. Lorand din Budapesta, căruia îi mulțumim și pe această cale.

76. De-a lungul timpului, catedrala a fost minuțios cercetată și reparată ca un bun cultural a poporului nostru.

77. Urmele rotondei s-au descoperit odată cu repararea pavimentului catedralei și sondajelor făcute pentru consolidarea absidelor.

78. Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, Editura «Scrisul românesc», Craiova, 1976, p. 296.

79. † Nestor Vornicescu-Severineanul, *Realități și posibilități eclesiastice la valahi în vremea lui Mihai Viteazul*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1975), nr. 5-6, p. 9, fig. 5.

ca și înaintașii săi, în lucrarea dragostei și a milei creștine⁸⁰. Așa se explică faptul că românii ortodocși nu au dărîmat nici un locaș de cult maghiar catolic sau protestant, clădit pe pămîntul strămoșilor noștri, plămădit din sînge și lacrimi de-a lungul mileniilor, deși o puteau face, mai ales în 1600 (Fig. 14). Dimpotrivă, ei au continuat să trăiască dragostea creștină și să se poarte cu străinii după cuvîntul sfînt.

Oare migratorii tot așa au făcut? Nicidecum. Nu numai că storceau pămîntului roadele și strălucirea, dar distrugeau tot ceea ce cu dăruire totală au ridicat străbunii noștri: cetăți, locașuri de cult, adăposturi, locuințe etc.⁸¹. Și astăzi, unele voci de peste hotare ne fac pe noi românii să ne aducem aminte de fărădelegile înaintașilor lor (inclusiv distrugerea locașurilor de cult, printre care și baptisteriul-rotundă, prima victimă) și este o datorie de conștiință să le facem cunoscut întregii lumi⁸².

Orice istoric obiectiv cunoaște ce au făcut migratorii în Transilvania: Attila, Gingis han, Tamerlan, apoi generalul Bucow (1761), care a dărîmat bisericile și minăstirile românești din Transilvania și a apărut interesele grofilor maghiari, dar mai ales perioada hortistă (1940—1944) care a secerat mii de vieți: bătrîni, tineri, prunci în pîntece și mame care alăptau copii, în Transilvania, în Canaanul strămoșilor noștri⁸³.

Românul din Transilvania a avut totdeauna conștiința unității de neam și limbă cu românii de pretutindeni. Nu s-a simțit singur și de aceea a rezistat. Frații săi de peste Carpați se rugau pentru el în aceeași credință-sfîntă ortodoxă, îi trimiteau ajutoare și merinde pămîntești și hrană spirituală. Tot românul știa despre originea lui latină și nașterea lui din daci și romani, aici în aria lui de stăpînire de milenii. Însuși *Arhiepiscopul de Estergom, Nicolaus Olahus*, primul umanist român, a făcut cunoscut în apus originea noastră latină⁸⁴, trăirea și dănuirea de veacuri în Dacia. Cum de nu le este teamă aceluia, care falsifică istoria și duc lumea în eroare, de blestemul arhieresc al său? Și-au pierdut cre-

80. 375 de ani de la moartea voievodului Mihai Viteazul, 1601 — august — 1976, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 7—8, p. 714—729.

81. A se vedea pe larg: *În spiritul adevărului istoric*, în «Contemporanul», 10 februarie 1978, și alte nenumărate referinți, în «Săptămîna culturală a Capitalei» din 17 februarie 1978 ș.a.

82. A se vedea: *Conferința teologică interconfesională ținută la Institutul teologic ortodox din Sibiu (în zilele de 18—19 mai 1978)*, în «Studii teologice», (1978), nr. 5—6, p. 573—576.

83. *Cu dovezi proprii*, în «Săptămîna culturală a Capitalei», vineri, 19 mai 1978, se dă textul clar al unui istoric ungar cinstit și obiectiv. Iată ce scrie: «Sub Decebal, puterea dacilor a cuprins Ardealul pînă la Tisa într-o monarhie și elementul constitutiv al statului a fost atunci poporul dac; țara și regele au fost ale lui...» (Iakab Elek, *Szabadsgharezunk* (Lupta noastră pentru libertate), Ed. Rautmann, Budapesta, 1880, p. 193).

Referitor la perioadele lui Attila — biciul lui Dumnezeu —, Gingis-han etc. a se vedea pe larg Manole Neagoe, *Attila, Gingiz-han și Tamerlan*, Editura Meridiane, București, 1971, p. 30, 75—98; 127—151, 236.

Pentru perioada hortistă din Transilvania (1940—1944), a se vedea *Lunga noapte a Sfințului Bartolomeu*, de dr. Ion Spălăclu, în «Contemporanul», nr. 17, 28 aprilie 1978, p. 4 și 8 și *Să nu uităm marșului!*... în «Telegraful Român», anul 126, nr. 23—24, din 13 iunie 1978.

84. «Limba lor (a românilor transilvăneni) scrie Marele umanist, ca și a celorlalți valahi a fost odinioară romană», ca unii care sînt coloni romani... dar multe din vorbele lor pot fi înțelese de latini (...dovada) vechimii stăpînirii romane pe aici...» (Texte extrase din «Antologia gîndirii românești», sec. XV—XIX. Partea I, București, 1967, *Despre Transilvania*, p. 21, ș.a.).

dința de care fac atîta caz? Nu mai aud glasul vechiului lor sanctuar catolic din Strigoniu ⁸⁵.

Atîția martiri, mărturisitori și sfinți ai neamului nostru a dat Transilvania din cauza migratorilor, încît Nero (54—68) dacă ar învia, s-ar spăimînta. Toți dușmanii locuitorilor cuminți ai pămîntului sfînt al Transilvaniei ridicau rugul mai întîi pentru slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, apoi distrugeau locașurile, ardeau cărțile sfînte ⁸⁶, devastau mormintele! ⁸⁷.

Și nebuliei voite a lui Nero cad și astăzi victime. Un *Gyla Illyes*, la Paris, dă foc istoriei, ca să facă «poezie» pentru drogați și pentru cei care trăiesc în mizeria filozofiei fără patric, iar *Endre Haraszti*, ca și alți «istorici» cuprinși de politica struțului și a cîrțiței, își aștern visele și halucinațiile lor în pagini de «tratate» asupra Transilvaniei pe care unii nici măcar n-au văzut-o ⁸⁸.

Și nu le este destul... și au găsit și un fiu al minciunii, un «satană în sutană» în persoana episcopului reformat, fugit din Ungaria, *Zoltan Beky*, care «răcnește ca un leu în pustie, căutînd pe cine să înghită» (I Petru V, 8), sau caută să facă ucenici pentru aceeași cale sortită eșecului, calea pierzării (Matei XXIII, 15).

Ce doresc, în fond, acești «apologeți»? Să ne pîngărească țara, așa cum au făcut-o de 1000 de ani și să arunce zîzanie între culte și între naționalitățile conlocuitoare din Transilvania!

Biserica Ortodoxă Română, născută odată cu poporul român, a fost permanent alături de neam la necazuri și bucurie ⁸⁹, iar astăzi respectul reciproc între culte și ecumenismul, pe plan local, constituie un exemplu pentru toate popoarele, indiferent de orînduirea socială sau orientarea ideologică a lor.

Pentru exemplificare, iată ce afirmă Episcopul reformat Laszlo Papp din Oradea, Dr. Albert Klein, Episcopul Bisericii Evanghelice din Sibiu și Dr. Lorand Lengyel, profesor la Institutul Protestant Unic din Cluj-Napoca, de la tribuna celei de a V-a Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Nairobi-Kenya, 1975): «...Bisericile din România, inspirate de duhul ecumenismului contemporan, au relații frățești între ele, în respect reciproc, urmărind să se apropie cît mai mult una de alta, ca să-și aducă împreună contribuția spirituală și materială la bunăstarea întregii țări...».

85. *Un ecumenist al secolului al XVI-lea, unanistul Nicolae Olahu*, în «Glasul Bisericii», XXVII (1969), nr. 7—8, p. 909—930; Al. Piru, *Istoria literaturii române*, I, Perioada veche, Ediția a treia, revizuală Editura didactică și pedagogică, București, 1970, «Nicolae Olahu», p. 48—51; George Ivașcu, *op. cit.*, «Nicolae Olahu», p. 58—63.

86. Edictele regilor maghiari sînt edificatoare și mai ales crimele culturale ale generalului de tristă-amintire, Bukow (1761—1762).

87. *Să nu uităm martirii... passim.*

88. *Hunii la Paris*, în «Luceafărul», XXI (1978), nr. 18, din 6 mai.

89. Dr. Antonie Plămădeală, *Un episod important din lupta pentru limba română*, în «Ortodoxia», XXX (1978), nr. 3 și Extras, p. 3—6.

«Fără nici o excepție, minoritățile naționale din România se bucură de toate drepturile care le permit să-și păstreze în întregime entitatea etnică...».

Minoritatea maghiară și Bisericile de limbă maghiară — reformată și luterană — ca și celelalte naționalități și Biserici în general, se bucură în România nu numai de completă libertate religioasă, dar primesc și ajutoare substanțiale de la stat, ca să poată duce o viață normală»⁹⁰.

Cu prilejul reorganizării Episcopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia, Excelențele lor Marton Aron și Jakab Antal, episcopi romano-catolici, și-au exprimat atitudinea frățească față de acest act important din istoria Bisericii Ortodoxe Române⁹¹. Participând și la jubileul : 90 de ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și 50 de ani de la înființarea Patriarhiei Române, Excelența sa Jakab Antal, episcop romano-catolic de Alba Iulia, după ce și-a arătat bucuria de a fi părtaș la marele eveniment din viața Bisericii-soră Ortodoxă Română, a subliniat : «...Dumnezeu să binecuvânteze și să încununeze cu biruință deplină toate eforturile depuse cu gânduri curate pentru sporirea dragostei și dezvoltarea conlucrării frățești între Bisericile creștine, pentru bună înțelegere și pacea a toată lumea»⁹².

Ajunși aici, ne putem da seama că noua descoperire, Rotonda de la Alba Iulia, face lumină și pentru acei orbiți de interese și stăpîniți de ignoranță. Și dacă «orb pe orb se povățuiește» amindoi se duc în groapă» (Matei XV, 14). Baptisteriul-rotondă este un far călăuzitor la răscruce de veacuri⁹³, care a luminat în mileniul I și aruncă spre noi raze curate.

De acum, și Alba Iulia este nu numai «Cetatea strălucirii» (Bălgrad) ci și mormîntul nou — Rotonda-Ecclesia — din care a fișnit lumina și mărturia credinței celei adevărate a strămoșilor noștri. Indemnul : «Veniți de primiți lumină... lumina luminează în întuneric și întunericul n-a cuprins-o și nici nu o va cuprinde» (Ioan I, 5—9), se adeverește și în cazul Apulum-Bălgrad — Alba Iulia.

Descoperirea rotondei este un început ; este rîndul specialiștilor să ne aducă noi date din glasul rece al pietrelor, fiindcă și în acest caz «...pietrele vorbesc» (Luca XIX, 40) și ne sînt martore peste milenii.

Diac. P. I. DAVID

90. Ziarul «The Target», 8 dec. 1975, p. 5, la Dr. Antonie Plămădeală, art. cit., p. 48—50 și *Confesiunea teologică interconfesională...*, p. 573—574.

91. «Îndrumător Pastoral», vol. I., p. 84, 88.

92. *Cuvîntarea* este publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 11—12, p. 1283—1284.

93. În discuțiile pe care le-am purtat cu regretatul profesor academician Constantin C. Giurescu, în cadrul consultărilor de la Catedra de istorie «Universitatea București», în legătură cu descoperirea baptisteriului-rotondă, eminentul om de cultură spunea : «...descoperirea de o excepțională importanță pentru poporul nostru, de la Alba Iulia, se compară cu descifrarea inscripțiilor de pe monumentul Adanclicsi din Dobrogea de către prof. Grigore Tocilescu...».

«Rotonda de la Apulum este farul distrus, dar care a luminat și luminează răscrucea celor două milenii ale existenței noastre pe acest țărîm de stîncă al geto-dacilor...».

VALOROASE MONUMENTE DE ARTĂ BIZANTINĂ ÎN BANAT

În văile pitorești ale pământului românesc, în munții falnici și în codrii seculari, sint resfirate așezăminte monahale, tot altele vestigii vechi de arhitectură, sculptură și pictură bisericească și concomitenți documente prețioase, în care se reflectă istoria zbuțuită dar măreață a poporului nostru.

Banatul are și el comori vechi și prețioase de ortodoxie românească, sfinte minăstiri, care în trecutul nostru național figurau ca însemnate citadele de cultură românească și oaze de pioasă reculegere sufletească.

Atras în orbita puterii spirituale a Bizanțului, Banatul s-a încadrat în formele de viață spirituală ale acestuia. Secolul al XII—XIII-lea apoi al XIV—XVI-lea, marchează în istoria Banatului construirea unor minăstiri ortodoxe¹. În această epocă s-au întemeiat o serie de minăstiri bănățene² ca Horom, Cubin, Orșova, Singiorgi, Partoș, Isou, Hodoș, Lipova, Șemlacul Mic, Mesici, Vărădia, Zlatița, ctitorite de cneji, călugări, domni ai Țării Românești³.

Mulțimea de minăstiri ortodoxe în Ardeal și Banat în această epocă, ne-o atestă rescriptul papei Inocențiu al III-lea, din 1204, impunând episcopului catolic din Oradea Mare, «să le cerceteze și întru cât va fi cu putință, să le organizeze într-un episcopat, care să stea sub nemijlocita ascultare a papii»⁴.

Expansiunea politică și religioasă a catolicismului habsburgic a distrămat multe din aceste minăstiri. Unele au dispărut pentru totdeauna în zărilor uitării, altele nimbate de aureola trecutului, reinvie din obscuritatea seculară.

Minăstirile bănățene — monumente religioase multisekulare — deși au biserițe modeste și scunde, apar totuși ca niște giuvaere de artă românească, valoroase comori artistice, prin splendidele picturi, executate de meșteri populari, ca și prin odoarele și tipăriturile vechi ce le păstrează.

Una dintre cele mai vechi și însemnate perle din șiragul de minăstiri presărate în sud-vestul țării, este minăstirea Hodoș-Bodrog, situată la 15 km. de Arad, dominând malul sting al Mureșului, deși aparține de județul Arad.

Cunoscută în trecut sub denumirea de Hudus, Hodoș, Hodoș-Bodrog astăzi este generalizată numirea de Bodrog.

Minăstirea este întemeiată de egumenul Alexie la 1201⁵.

Istoriograful maghiar Karácsonji Janos susține că minăstirea ar fi existat din secolul al XII-lea, bazându-se pe o scrisoare a regelui Béla al III-lea din 1177, în

1. Fejér *Cod. Dipl. III. 1*; Katona, *Hist. reg. II* 112, V, 558 cf. arhiva Minăstirii Bodrog. *Dosar II*, p. 4. 2. *Ibidem*, Hóman Bálint és Székú G., *Magyar Tört.* I, Budapesta, 1936, p. 178.

3. Borovschy S., *Temesvármegye Tört.* Budapesta I, p. 255; Koloman Juhász, *Die süfte der Tschanager diocese im mittelalter*, Münster in Westfalen 1927, p. 202, 204, 96; Viorel Gh. Tigu — Longin I. Oprea, *Minăstirea Săracu*, București, 1971, p. 5.

4. I. Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 14.

5. Damaschin Udrea, *Arătarea despre minăstirile din Mitropolia Timișorii și a toată Țara Banatului*, Caransebeș, 1699 mss. în vechea arhivă a fostei Episcopii a Caransebeșului, p. 4; Gh. Cotoșman, *Viața Sf. Iosif cel Nou*, Timișoara, 1956, p. 25.

care amintește, că trecind din hotarul Șega, peste brațul Mureșului, îndată a ajuns pe pământul minăstirii Hodust. Iar într-un document al sărăriei erarhiale din 1233, minăstirea este indicată ca una din cele mai mici, distribindu-i-se numai o cantitate de 1000 bucăți pietre de sare ⁶.

Existența acestui așezământ monahal în secolul al XIII-lea o dovedește patenta regelui Andrei al III-lea, din 10 noiembrie 1293, prin care donează comitelui Nagy Özömös și traților săi Kusan și Dimitrie, domeniul minăstirii Hudust ⁷.

La mijlocul secolului al XVII-lea, aci era reședința mitropolitului Sofronie, care în toamna anului 1651 s-a prezentat la Moscova, la țarul Rusiei. În petiția ce o înaintează, semnează: Mitropolitul cetății Lipova-Gyula, cu sediul în minăstirea Hoșului ⁸.

În anul 1812, minăstirea avea 8 călugări ⁹.

Deși în dimensiuni neînsemnate, biserica minăstirii Bodrog se prezintă totuși într-un sistem armonic. Forma pentagonală a acesteia, precum și ornamentațiile imprumutate din arhitectura grecească, coloanele ionice de la zidul exterior și de la poartă, ciubucele portalului, ale turnului, cit și ale clădirii sînt caracteristice stilului folosit nu numai în Ardeal și Banat, dar chiar și în Țara Românească, ale arhitecturii Renașterii.

Lucrările arheologice efectuate la minăstirea Bodrog în anii 1976—1978 de arheologul Luminița Munteanu, au dus la următoarele concluzii: biserica minăstirii se găsește pe o așezare din sec. XI—XIII, fundamentul bisericii provine din sec. al XIV-lea, clădirea construindu-se în etape, iar la ridicarea zidurilor s-a folosit material roman (piatră și cărămizi), luate dintr-o construcție romană demolată, dar încă nelocalizată. Nu s-a găsit nici o construcție anterioară sec. al XIV-lea. În consecință, documentul din 1177, menționat în expunerea istorică, constituie cea mai veche atestare documentară a existenței minăstirii, fiind cercetat la Budapesta în original, în anii din urmă de către prof. Eugen Arădeanu, fost muzeograf la Palatul Cultural din Arad, care ne-a furnizat datele de mai sus.

Minăstirea Bodrog este un prețios giuvaer, de o incontestabilă valoare artistică, prin splendorile picturii al fresco, ce împodobesc interiorul bisericii.

Fresca în stil bizantin cucerește prin frumusețea compozițională și coloristică și datează de la mijlocul secolului al XVI-lea, sau începutul secolului al XVII-lea.

Numele pictorului nu se cunoaște.

Întocmai ca la minăstirile din nordul Moldovei, s-a pictat întreg cîmpul pereților cu scene biblice, precum și cu ornamente ce fac legătura între ele.

În anul 1938, ajutat de pictorul G. Cenanu, pictorul bisericesc Atanasie Demian, care a efectuat și pictura Catedralei mitropolitane din Timișoara, spață și re-împrospătează fresca bisericii minăstirești. Tot în acest an, minăstirea este vizitată de savantul bizantinolog Grondyis de la Universitatea din Utrecht, care este impresionat de minunata frescă, datînd-o din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

6. Ismeretlon, délmagyarország Kolostorok, în «Történelmi es régészeti Ertesítő, Timișoara, 1905, p. 77.

7. Koloman Juhász, *op. cit.*, p. 220—221. A se vedea documentul reproduș în întregime în l. latină în lucrarea noastră, *Vechiu monument istorico-religios, Minăstirea Bodrog, Timișoara, 1939*, p. 18—19.

8. S. Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii Române cu Rusia, în veacul al XVII-lea*, în «Analele Academiei Române», secția istorică, seria II, tom. XXXIV, București, 1911—1912, p. 1175.

9. Arhiva Minăstirii Bodrog, acte, cartonate, anii 1812—1824.

Vechimea acestui așezămint o constituie și mulțimea de odore, de o neprețuită valoare artistico-istorică: un disc de argint aurit, o cruce mare de lemn, portativă, sculptată, încadrată în argint, cu inscripție în slavonește, ambele din secolul al XVI-lea, pahar de argint, cu ornamente florale, engolpion sculptat în lemn, din aceeași epocă.

Biblioteca și arhiva minăstirii păstrează valoroase cărți bisericești, tipărite, manuscrise și opere teologice, de o vechime apreciabilă. Între acestea menționăm: *Biblia* cea mare slavonă de la 1581, *Canoanele* lui Vasile cel Mare, în limba slavonă, de la 1594, *Cazania* veche slavonă, din 1623 și alta din 1624, *Indreptarea Legii*, tipărită la Tîrgoviște la 1652, pe timpul lui Matei Basarab, *Sfîntul Ioan Damaschinul*, *Basileae* 1548, în limba latină, *Istoria Bisericească* a lui Eusebiu, Pamfilu, Sozomen etc., *Basileae* 1586, în limba latină.

De asemenea posedă 24 manuscrise slavone grupate în două fonduri: la biblioteca minăstirii 7 manuscrise, iar la biblioteca Episcopiei Aradului 17 manuscrise, aparținînd tot minăstirii Bodrog.

Prezența la minăstirea Bodrog a acestor manuscrise, reprezentînd cărți de cult, colecții le canoane și cărți de învățătură religioasă, dovedește că această veche minăstire constituie un centru de cultură bisericească în Banat, alături de minăstirea Neamțu în Moldova și minăstirea Bistrița din Vilcea¹⁰.

Nu putem încheia această succintă expunere istorică, fără a nu menționa că în sfînta minăstire Bodrog, au primit schima monahală figuri reprezentative ale Bisericii noastre din Ardeal și Banat, între care episcopii Ioan Papp al Aradului, Roman Cîtorogariu al Oradiei, Iosif Badescu al Caransebeșului, Miron Cristea al Caransebeșului, ajuns apoi primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Nicolae Ivan al Clujului, Policarp Morușca al Americii, mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului etc.

Minăstirea Partoș, așezată în satul Partoș, la 6 km. de gara Banloc, județul Timiș — potrivit cercetărilor mai noi, puse însă în discuție de unii istorici români contemporani — a fost întemeiată la anul 1186 de către egumenul minăstirii ortodoxe române Orosamos (Maidan), care, împreună cu călugării lui, alungați de către călugării catolici de la această minăstire, au zidit o nouă minăstire «în mlaștinile Birzavei», nu departe de satul Partoș, cu ajutorul material a șase cneji români¹¹.

În biserica de piatră ce s-a zidit mai tirziu, în cripta de sub altar, a fost înmormîntat la anul 1286, cel dintîi mitropolit al Morisenei, cunoscut, cu numele Constantin.

Vechea așezare monastică a fost înzestrată de Vlaicu Vodă al Țării Românești; fiind ruinată, a fost restaurată la anul 1486 de către despotul Ioan Brancovici și apoi la anul 1600, de către Mihai Vodă Viteazul¹².

Existența ei în secolul al XVI-lea ne-o atestă însemnarea pe o Evanghelie slavonă, de la minăstirea Singeorge tipărită în 1562, care era proprietatea minăstirii Partoș: «Această carte, sfîntă și dumnezeiască Evanghelie, a dăruit-o ieromonahul Laurențiu Crnogoraț în 1571 d.Hr. minăstirii Partoș, care are hramul Sf. Arhangheii Mihail și Gavriil»¹³.

10. Ioan Iufu, *Minăstirea Hodoș-Bodrog, un centru de cultură slavonă din Banat*, în «Mitropolia Banatului», nr. 5-8/1963, p. 229.

11. Damaschin Udrea, *op. cit.*, p. 4; Gh. Cotoșman, *op. cit.*, p. 18. 12. *Ibidem*.

13. Szeniklárny Jerő, *A szerb Monostoragyhazai, Történeti emlékei Delmagyarszágon*, Budapesta. 1908, p. 59; *Minăstirea Partoș*, editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1971, p. 8.

Cînd se retrage la sfînta minăstire Partoș, în 1653, mitropolitul Iosif cel Nou al Timișoarei, exista aci o bisericuță și alături de ea zidește din piatră o biserică nouă.

La această minăstire au fost înmormîntați, alături de mitropolitul Constantin al Morisenei, la 1286 și mitropoliții Timișoarei Nifon, la 1453, Iosif I, la 1550 și Iosif II cel Nou, la 1656¹⁴.

Aci a existat, din timpuri vechi, o școală, în care învățătorii veniți din Principate pregăteau pe tinerii care se consacrau chemării preoțești sau învățătorești. Din această școală au ieșit doi renumiți cărturari: protopopul Șuboni din Timișoara și dascălul Mihail Roșu, care la 1790 trecea ca unul din cei mai de seamă cărturari ai timpului.

Prin aplicarea rezoluției împărătești din 16 ianuarie 1777, minăstirea Partoș, a fost desființată, personalul monahal, o parte din averea mobilă, odoare și cărți bisericești trecînd la minăstirile Sîngeorge și Voilovița¹⁵.

Minăstirea a fost reactivată în anul 1944, așezîndu-se aci maici de la diferite minăstiri din Moldova.

Vechea biserică — paraclis are dimensiuni reduse: 11,10 m. lungime, 6 m. lățime, 5,60 m. înălțime.

Această biserică a adăpostit pînă în anul 1956, moaștele Sfîntului Iosif cel Nou, mitropolit al Timișoarei (1650—1653), care în 1653 în vîrstă de 85 de ani, s-a retras la sfînta minăstire a Partoșului, unde a mai viețuit trei ani în post și rugăciune, facere de bine și tămăduiri¹⁶.

Pietatea populară, în urma vindecărilor săvîrșite de Iosif cel Nou, în timpul vieții și după moarte, la mormîntul său, l-a trecut în rîndul sfinților. Aci s-au săvîrșit multe minuni, lucru adevărat de însăși biserica nouă, zidită lîngă cea veche, în urma unei vindecări miraculoase de către Marcu Muțiu, fost consilier la Tabla regească din Timișoara. O inscripție pe perețele exterior al bisericii noi și tradiția ne spune că numitul a ridicat acest lăcaș de închinăciune în anul Domnului 1750—1753, drept prinos de recunoștință întru preamărirea lui Dumnezeu¹⁷.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ținînd cont de viața duhovnicească a mitropolitului Iosif al Timișoarei ca și de mireasma sfințeniei create în jurul venerabilului ierarh bănățean, secole de-a rîndul credincioșii bănățeni cinstindu-l și venerîndu-l sub numele de Sfîntul Iosif cel Nou de la Partoș, a hotărît la 28 februarie 1950, să-l treacă în rîndul sfinților. Proclamarea solemnă a canonizării Sfîntului ierarh Iosif cel Nou de la Partoș, a avut loc în cadrul unor importante festivități bisericești, în duminica din 7 octombrie 1956, cînd moaștele sale au fost aduse de la minăstirea Partoș și așezate în catedrala mitropolitană din Timișoara.

Biserica veche-paraclis nu are pictură murală. În schimb posedă cîteva icoane de o deosebită valoare artistică. Ușile împărătești, de o rară frumusețe sculpturală și picturală, capadoperă prin excelență, posedă icoana Buneivestiri, iar sus în medalion David și Solomon. Deasupra ușilor împărătești: «Ochiul neadormit» o adevărată perlă picturală. La dreapta și în stînga catapetesmei găsim două icoane portative: Sfîntul Arhanghel Mihail și Sfîntul Ierarh Nicolae.

14. Gh. Cotoșman, *op. cit.*, p. 25.

15. Dr. St. Lușța, *Istoria Parohiei Steiu, Beiuș, 1942*, p. 71; N. Tincu-Velea, *Istoria bisericească politico-națională a românilor peste totu, Sibiu, 1865*, p. 185.

16. Gh. Cotoșman, *op. cit.*, p. 109.

17. Victor Vlăduceanu, *Minăstiri bănățene, Timișoara, 1947*, p. 38—40.

Toate sînt fragmente din vechea catapeteasmă, vestigii prețioase de artă bizantină. După stilul sculpturii și după tonalitățile calde ale picturii, par din aceeași epocă, secolul al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea.

De o deosebită valoare istorică este și antimisul vechii biserici din anul 1743, care arată existența unei mitropolii la Timișoara: «Acest sfînt și dumnezeesc jertfelnic... Sfîntit de Domnul Gheorghe Popovici mitropolitul ortodox al Timișoarei»¹⁸.

În anul 1977, Centrul Eparhial al Timișoarei, în colaborare cu Direcția Patrimoniului Cultural Național, a întreprins la această minăstire, cercetări arheologice, efectuate de către arheologul Luminița Munteanu-Trucă. S-au descoperit cu acest prilej, fragmente ceramice considerate ca aparținînd sec. XIII—XIV, fapt ce confirmă vechimea acestei așezări.

Minăstirea Săraca situată pe malul pîrului Lunca, la marginea satului Șemlacul Mic, la o distanță de 2 km. de Șemlacul Mare, gara cea mai apropiată pe linia Gătaia — Jamul Mare, județul Timiș, Minăstirea Săraca este un vechi monument de artă și cultură al ortodoxiei bănățene. Cunoscută în trecut sub numele de Șumig, Șemliug, Șemlac și Morava, după desființare, poporul văzînd starea ei deplorabilă, a numit-o Minăstirea Săraca, numire ce o poartă și astăzi.

Întemeierea minăstirii datează din aceeași epocă (secolul XII—XIII) în care s-au înființat și celelalte minăstiri din Banat¹⁹.

Pentru vechimea acestui așezămint monastic pledează elocvent documentul relatat de istoriograful maghiar Turchanyi²⁰, că regele Ștefan al V-lea dăruiește în anul 1270, pe seama unei minăstiri de lingă Șumig, valea Berzavei, o moară cumpărată de la un «iobag» cu numele Kaz, minăstirea fiind amintită sub numele de Mezo Somlyo (Șemlacul de cîmpie), înființată încă pe timpul lui Bela al IV-lea. Ctitorul acestui patrimoniu duhovnicesc și data precisă a fondării, se pierd în negura vremii.

În secolul al XV-lea, minăstirea aceasta este timbrată ca o «pepinieră de schismatici» — așa cum o caracterizează călugărul Fermengini, priorul călugărilor franciscani din Ungaria de sud, pe la 1400, într-un raport înaintat autorităților sale superioare bisericești²¹.

În timpul ocupației turcești a Banatului (1552—1716), minăstirea a avut mult de suferit.

După alungarea turcilor, vechiul locaș minăstiresc este restaurat în anul 1730, precum ne relatează inscripția din naosul bisericii, deasupra ușii: «Cu voința Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu arătarea Sfîntului Duh s-a înnoit și s-a zugrăvit sfînta biserică din Șemliuc pe vremea domniei lui Carol al VI-lea și a prea sfîntitului domn episcop fericitul Maxim Nestorovici și... a egumenului Simion... ctitor Ghiurișco Lazarevici și fiii acestuia Nicola și Jivan 7233 (1730)»²².

Deci restauratorul acestei minăstiri pe cheltuiala căruia s-a făcut și pictat vechiul lăcaș, renovîndu-se parțial pictura deteriorată, a fost un anume Ghiurișco Lazarevici și fiii săi, desigur, un român pios George a lui Lazăr, căruia i s-a sîrbizat numele, ipoteza fiind verosimilă întrucît configurația demografică a ținutului prezintă o masă compactă de români, așa cum era și în trecut.

18. *Ibidem*, p. 32, 36—37.

19. Borovsky S., *op. cit.*, p. 255; Koloman Iuhász, *op. cit.*, p. 202, 24, 96.

20. *Krassó-szörényi Tört.*, Lugoj, 1906, p. 97.

21. Prof. Atanasie Popa, *Minăstirea Săraca*, Timișoara, 1943, p. 5.

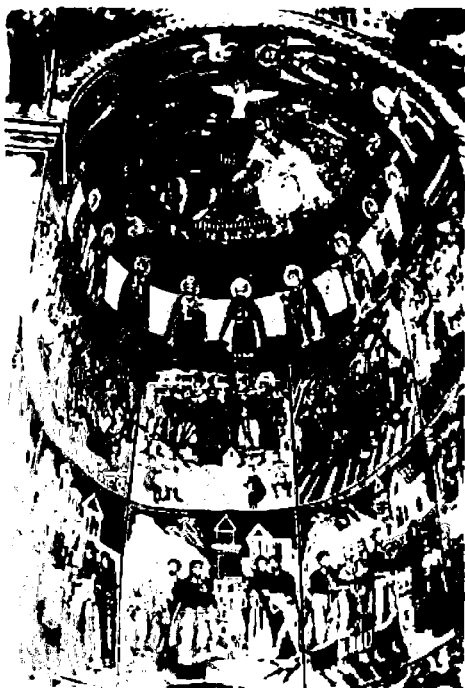
22. V. Vlăduceanu, *op. cit.*, p. 8—10.

Biserica Mănăstirii Bodrog

Biserica Mănăstirii Săraca

Frescă din absida de nord a bisericii
Mînăstirii Bodrog

Sfintul Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș

Gestul amenințător al prozeitismului catolic flutura deasupra minăstirilor ortodoxe din monarhia austro-ungară pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Stema bicefală uneltea desființarea lor, dispunând la 1768, că numai acele minăstiri vor mai putea ființa, care pot arăta un venit anual de 4000 florini.

Intr-un raport înaintat²³ în 1775, se constată averea minăstirii, numărul călugărilor, 7 la număr, și pregătirea lor. La datele biografice ale monahului Pahomie Mihailovici se menționează intrarea în monahism în 1744 și că știe gramaticul. Acest document a confirmat opinia existenței la minăstirea Șemlac, a unei școli minăstirești, unde învățătorii călugări veniți din Țara Românească pregăteau tinerimea pentru preoție și cantorat²⁴.

Constatându-se de autoritățile administrative starea materială nereglementară, la 16 iunie 1778, minăstirea Șemlac a fost desființată și contopită cu minăstirea Mescici²⁵. În 1803, minăstirea devine proprietatea familiei Ostoici. Basil Ostoici, paharnic la curtea imperială din Viena sub Francisc II fiind înnobilit, exoporează pe seama fiilor săi împroprietărirea în Șemlac, primind și minăstirea, a cărei biserică le servește de necropolă a familiei.

Reînvierea minăstirii are loc în anul 1934, când vechiul locaș monastic este trecut în proprietatea eparhiei Caransebeșului, așezându-se aci personal monahal de la minăstirile moldovene.

În anii puterii populare, vechea biserică minăstirească — astăzi biserică parohială pe seama credincioșilor din Șemlacul Mic — a fost restaurată în mai multe rânduri, cu ajutorul subvențiilor acordate de Direcția Monumentelor Istorice.

Construită în stil romanic, după modelul Bisericii Domnești de la Curtea de Argeș, arhitectura se poate plasa în secolul al XV-lea. Deși de dimensiuni modeste (19 m. lungime, 8 m. lățime și 5 m. înălțime), se prezintă totuși într-un sistem armonic.

Altarul este circular, pe cînd absidele laterale sînt dreptunghiulare.

Potrivit cercetărilor arheologice efectuate în anul 1973, s-a conchis că actuala biserică este primul lăcaș de închinare pe locul așezării de astăzi și că edificarea ei, nu ar fi anterioară secolului al XV-lea²⁶.

Neprețuit monument de artă religioasă este biserica minăstirii și prin splendorile picturii al fresco.

Altarul, naosul și pronaosul sînt împodobite cu scene biblice, cu ornamente florale și geometrice între ele. Fresca, în stil bizantin, cu deplină expresivitate, trădează penelul unui distins maestru din secolul al XVI—XVII. Pictura murală prin distribuția panourilor și execuție, prezintă înrudire cu fresca Bisericii Domnești de la Curtea de Argeș²⁷, zidită — după cercetările mai noi pe ruinele unei biserici mai vechi, datînd din sec. al XIII-lea. Iar aceste picturi au analogii cu cele de la biserică «minăstirii de la țară» (Moni tis horas), transformată de turci în geamie: Kahr ie-Djami (Minăstirea Maicii Domnului) din Constantinopol, care datează din sec. al XIV-lea, splendidele mozaicuri de aci înspirînd pe pictorii Bisericii Domnești din Curtea de Argeș²⁸.

23. Ruvarcz D., *Manastiry u Banatu*, p. 166—167.

24. N. Tincu Velea, *op. cit.*, p. 198—199; F. Mlleker, *Geschichte des schulwesens in Banat vor 1716*, Viset, p. 8.

25. Ilarion Zersmsky, *Srpsky manastiry u Banatu*, Karlovitz, 1907, p. 82.

26. Gh. Cantacuzino, *Date arheologice privind trecutul unei minăstiri bândăjene: Minăstirea Săraca de la Șemlacul Mic*, în rev. «Mitropolia Banatului», Timișoara, nr. 4—6/1974, p. 308.

27. At. Popa, *op. cit.*, p. 16.

28. I. D. Ștefănescu, *Preocupări de artă religioasă în trecutul Bisericii Ort. Române*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8/1972, p. 810; Const. Giurescu, *Amintiri*, 1, București, 1976, p. 275.

În secolul al XVIII-lea, pictura a fost refăcută parțial în porțiunile distruse²⁹, așa cum ne spune inscripția de deasupra proscomidarului, unde ni se dă numele pictorilor: «Pomenește Doamne pe zugravii Andrei, Andrei (fiul său) Iovan și Chiriac, leat 7238 (1730)». Din această inscripție se poate vedea că nu este vorba de un singur maestru, ci de o școală propriu-zisă, care a lucrat aci după formula vechilor ateliere. Intocmai ca la minăstirile Voroneț și Sucevița, minăstirea Săraca prezintă pictură și pe fațada de la intrare, dar aci scena judecării din urmă cu imbinarea cromatică a culorilor, abia se mai cunoaște, întrucât ulterior s-a acoperit cu mortar de var, ce a fost înlăturat cu prilejul ultimei restaurări.

Prin comoara de artă bisericească concentrată în această biserică, minăstirea Săraca rămîne peste veacuri un valoros monument de artă bizantină în Banat.

Minăstirea Lipovei — prețios monument istorico-religios, care a rezistat de-a lungul veacurilor fenomenului de catolicizare, precum și valurile atîtor războaie, ca o stîncă de granit — este așezată în orașul Lipova ce apare din cele mai vechi timpuri ca o puternică cetate.

Cea mai veche urmă istorică despre Lipova o avem din anul 1245, cînd în urma distrugerii cetății Lipova de către tătari, regele Bela al IV-lea al Ungariei, o reface.

Biserica minăstirii Lipova, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, a fost zidită în anul 1338 cu cheltuiala cneșilor români de pe Mureș și cu ajutorul voievodului Țării Românești Basarab cel Mare (1330—1352). Aici s-a înmormîntat la 1365 mitropolitul Morisenei, Teodosie³⁰.

Despre existența unei biserici ortodoxe române la Lipova care nu putea fi alta decît biserica minăstirească, se face amintire pe timpul lui Ludovic cel Mare (1342—1382)³¹.

Biserica minăstirii Lipova servește și de catedrală episcopală-mitropolitană, începînd din secolul al XV-lea, de pe timpul regelui Sigismund (1387—1437), cînd se amintește de episcopia Lipovei³², pînă în secolul al XVIII-lea, cînd se încorporează la dieceza Timișoarei³³, titularul acesteia Nicolae Dimitrievici (1728—1744), intitulîndu-se «mitropolit al Timișoarei și Lipovei», întocmai ca și urmașul său, Gheorghe Popovici (1745—1757)³⁴.

Titularul episcopiei Lipova, conform tradiției locale, la venirea turcilor (1551—1552), a fost ucis de aceștia³⁵. În anul 1563, se amintește la Lipova episcopul Danil³⁶.

În timpul ocupației turcești, pe la mijlocul secolului al XVII-lea, biserica este transformată în moschee, iar titularii Lipovei își au reședința la minăstirile din jur.

Astfel, între anii 1629—1643, mitropolitul Lipovei și Ienopolei, Longhin Brancovici, nepotul lui Sava I Brancovici și unchiul mitropolitului ardelen, Sava Brancovici (1656—1683), își are sediul în minăstirea Sf. Nicolae din Ienopole³⁷.

Mai tîrziu se amintește ca mitropolit al Lipovei, Sofronie, care își avea reședința în vechea Minăstire Hodoș-Bodrog. Acesta, în toamna anului 1651, în petiția

29. V. Țigu și Longin Oprea, *op. cit.*, p. 17; A. Popa, *op. cit.*, p. 16.

30. Damaschin Udrea, *op. cit.*, Gh. Cotoșman, *op. cit.*, p. 24.

31. Böhm Lénárd, *Délmagyarság vagys az ugynevett bansag Kuldmörténele*, Budapesta, 1868, p. 124.

32. *Ibidem*. 33. Tincu-Velea, *op. cit.*, p. 123.

34. Sl. Kostici, *Grobovi episkopa i gradjana temisvarskih u pravoslavom srpskon kromu u Temisvaru 1757—1836*, Timișoara, 1938, p. 5—6.

35. Tincu-Velea, *op. cit.*, p. 124—125.

36. Mala Kosovač, *Srpska pravoslavna Mitropolija Karlovacka*, Sr. Karlovici, 1908, p. 67—70.

37. I. Lupșa, *op. cit.*, p. 132; S. Dragomir, *op. cit.*, p. 12—13.

ce o înaintează țarului la Moscova, semnează: «mitropolitul cetății Lipova—Gyula, cu sediul în minăstirea Hodoșului»³⁸.

Monumentala biserică minăstirească din Lipova — odinioară catedrală episcopală-mitropolitană — apare ca cel mai important monument de artă bizantină din Banat, întrucât prezintă cele mai vechi urme de pictură bisericească de tip bizantin din acest colț de țară. Cu ocazia restaurării din anul 1928, în pronaosul bisericii s-au descoperit două panouri de frescă, fragmente ale primei zugrăveli, datînd, după cercetările întreprinse, de la începutul secolului al XV-lea.

În partea stîngă e reprezentat Sfîntul Pahomie, iar în dreapta Sfîntul Teodosie. Factura pur bizantină indică școala la un centru din Principate sau Balcani. Prezentarea și coloritul se aseamnă cu frescele vechi din minăstirea Viforita de lîngă Tîrgoviște, iar maestrul acestor două panouri, aparține aceleiași epoci (secolul al XIV-lea sau începutul secolului al XV-lea) cu cel care a zugrăvit minăstirea Viforita³⁹.

Descoperindu-se în 1928 portalul vechii intrări în naos, închisă cu prilejul restaurării în 1797, în jurul și deasupra ei s-a aflat o frescă foarte bine conservată, executată în anii 1732—1735, de renumitul pictor Nedelcu Popovici, figură centrală a plasticii bănățene din secolul al XVII-lea și potrivit ultimelor cercetări și de pictorii Șerban și Radu Popovici, reprezentînd trei compoziții: «Patriarhii Avraam, Isaac și Iacob», «Acoperămîntul Maicii Domnului» și «Judecata din urmă», în stilul tradiției bizantine.

Anumite particularități ale construcției (zidurile groase de aproape 2 m.) pictura veche reprezentînd pe cei doi întemeietori ai monahismului, Sfîntul Pahomie și Sfîntul Teodosie, dovedesc incontestabil că aici a fost din vremuri vechi, o minăstire puternică, o citadelă a ortodoxiei românești.

Catapeteasma a fost pictată de Ștefan Tenelchi Ponerchi la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (1785—1787), sub influența Renașterii italiene⁴⁰.

Restaurări au avut loc în anii 1732, 1797 și apoi radical în anul 1928, precum ne arată inscripția așezată deasupra intrării principale:

«Această sfîntă biserică, cu originea pierdută prin veacurile XV sau XIV, s-a reparat în 1732 și 1797, iar în anul 1928... respectînd în ea trecutul, o restaură cu cheltuiala statului român, mai temeinic și mai strălucit, în amintirea serbărilor Unjrei.

Biserica odinioară catedrală episcopală, fu sfințită și redată destinației ei divine la 21 decembrie 1930.

Nu pentru noi, nu pentru noi Doamne, străduitu-ne-am, ci pentru gloria Ta și a țării».

La ultima restaurare, bolta a fost ridicată, la 14 m. înălțime, construindu-se cu acest prilej două galerii. Acestea permit luminarea mai intensă a naosului. Iar ferestrele au fost înzestrate cu vitralii, aidoma celor de la «Invalides» din Paris⁴¹, care estompînd lumina, revarsă o adevărată pulbere de aur peste minunata frescă.

38. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 1175.

39. I. Stoia-Udrea, *Biserica Ortodoxă Română din Lipova*, Timișoara, 1930, p. 33—14, 41—42.

40. *Ibidem*, p. 28—30.

41. Arh. A. Popescu, *Restaurarea arhitectonică a bisericii ori. române din Lipova*, în lucrarea citată: I. S. Udrea, *Biserica Ortodoxă Română din Lipova*, Timișoara, 1930, p. 33—37.

Pe lângă pictura veche din secolul al XV-lea și în afară de pictura efectuată în 1785 de Tenețchi (catapeteasma) și de Nedelcu în anul 1732 (Maica Domnului în absida din stînga, în naos, Mîntuitorul pe tron în absida din dreapta în naos, figurile cîtorva sfinți în medalioane, pe pereții interiori și în abside, precum și cele trei compoziții menționate, pe fațada exterioară, deasupra vechii intrări), găsim și pictură nouă executată la ultima restaurare de pictorii-Rîmniceanu (interiorul altarului, pronaosul și deasupra intrării în naos), Blendea (care restaurează, fresca lui Nedelcu Popovici și pictează din nou deasupra cafasului și ușii la intrarea în naos) și Brăescu (catapeteasma înălțată, bolta și arcadele).

Ca odoare, menționăm o cruce împodobită cu pietre prețioase, din secolul al XVI-lea, engolpion din secolul al XVII-lea, un potir de argint de pe timpul lui Gh. Rakoczy (1650), acoperăminte pentru disc și pofir, avînd cusute pe ele cu fir de aur, semiluna și moscheea turcească, felon de pe timpul lui Sava I Brancovici. Iar dintre cărțile vechi bisericești, enumerăm 43 Minee slavone tipărite la Moscova, la începutul secolului al XVIII-lea, Evangheliile slavonă țerecată în argint, tipărită la Moscova în anul 1752, Îndreptarea Legii, 1652; 7 Minee tipărite sub Alexandru Ipsilante Voevod și alte cărți de cult de pe timpul lui Alexandru Scarlat Ghica Voevod ⁴².

Minăstirea a fost reactivată în anul 1946. Astăzi vechea biserică minăstirească, de la Lipova, odinioară catedrală episcopală-mitropolitană, ce păstrează prin frescele sale, ca și prin odoarele menționate, un prețios tezaur artistic în opere reprezentative ale epocii, servește de biserică parohială.

*

Monumente de artă și mărturii istorice ale civilizației și culturii românești, minăstirile și bisericile preșărate în frumosul ținut românesc al Banatului, cu odoarele pe care le cuprind, completează patrimoniul cultural național al poporului român. Create și lăsate moștenire de înaintașii noștri, ele ne mișcă inimile și ne încîntă privirile, obligîndu-ne să le păstrăm și le predăm în frumoasă haină urmașilor noștri.

Pr. Dr. Victor VLĂDUCEANU

⁴². Vezi amănunte în lucrarea subsemnatului; «*Minăstiri bîdnățene*», p. 43-57, unde sînt reproduse și fresce, portalul vechii intrări-detaliu etc.

CHIPURI DE ȚĂRANI, MEȘTERI ȘI NEGUSTORI ÎN ARTA MEDIEVALĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE

Nu cunoaștem o lucrare specială care să reunească imagini din creațiile artistice medievale de la noi reprezentând țărani, meșteri și neguștori. Ei au constituit factorii sociali atât de însemnați ai progresului economic¹. Ei ne-au lăsat moștenire, peste veacuri, o aleasă cultură², izbindă a gindului frumos. Ne-au învățat să iubim libertatea noastră dar și a altora, deopotrivă, prin înseși jertfele lor; stau mărturie marile ridicări la luptă împotriva aspirării feudale, cum, atunci, în anul 1437 la Bobilna³, în anul 1514 sub conducerea lui Gheorghe Doja⁴, la mijlocul veacului al XVII-lea, în așa-zisa răscoală a seimenilor și dorobanților, în realitate, o amplă mișcare populară îndreptată împotriva feudalilor⁵, ori în anii 1784—1785 sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan⁶; temei stau afirmației ce facem și memorabilele bătălii pentru independență, de la Posada (1330), Rovine (1394), Bălgrad (1456), Podul Înalt (1475), Călușăreni, în acea zi de august 1595 «menită a fi briliantul cel mai strălucit al cununei gloriei române»⁷, atunci și altcând, oastea de țară⁸ condusă de geniul politic și militar al marilor noștri domni-patrioți: Basarab I, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul etc. — a avut meritul dintii în obținerea strălucitelor biruințe românești.

Chipurile țăranilor, meșterilor și neguștorilor noștri sînt reprezentate în diverse mărturii artistice medievale, opere ale artiștilor români, ale celor care s-au integrat spiritualității românești sau ale creatorilor de artă din străinătate⁹; pictori, sculptori, gravori ș.a.m.d. Sînt cuprinse în paginile de față în exclusivitate creațiile celor ce au trăit și lucrat aici, la Dunăre și Carpați.

*Pictura murală*¹⁰. — Sînt prezente în numeroasele opere de prestigiu ale maeștrilor frescei toate categoriile sociale amintite deși, uneori, straietele sau scenele în care sînt reprezentate le sînt străine. Meșterii zugravi (ca: Teofil, Grozie, Toma, Dragoș Coman, Tudoran, Părvu Mutu și alții, mulți alții), inspirîndu-se din realitatea imediată, de la Streisîngeorgiu, Curtea de Argeș, Humor, Voroneț, Sucevița,

1. Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Ed. Academiei, București, 1954; Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Ed. Academiei, București, 1969; Eugen Pavlescu, *Meșteșug și negoț la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII—XIX)*, Ed. Academiei, București, 1970; *Istoria economiei naționale a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 52—145.

2. *Arta populară românească*, Ed. Academiei, București, 1969. *Istoria literaturii române*, vol. I, ed. a II-a revăzută, Ed. Academiei, București, 1970, p. 13—226.

3. Ștefan Pascu, *Bobilna*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Ed. Științifică, București, 1963.

4. Idem, *Războiul țărănesc din anul 1514, de sub conducerea lui Gheorghe Doja*, București, 1959.

5. Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoala populară? 1655. Țara Românească*, Ed. Științifică, București, 1968.

6. Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *Răscoala de la 1784 din Transilvania de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, Ed. Politică, București, 1794.

7. Nicolae Bălcescu, *Românii supu Mihai-voevod Viteazul în «Scrieri alese»*, Ed. Minerva, București, 1973, p. 186.

8. Ștefan Ștefănescu, «*Oastea țării și epopeea românească a secolelor XIV—XVI*», în vol. «România și tradițiile luptei armate a întregului popor», Ed. Militară, București, 1972, p. 25—32.

9. Vezi și Daniela Aurelia Ligor și Alexandru Ligor, *Țărani de pe meleagurile românești în creațiile artistice străine (sec. al XIV-lea — primele decenii ale sec. al XIX-lea) — Valorificarea acestor opere de către muzeele din R. S. România*, în «Revista muzeelor și documentelor. Muzeu», 3, 1978, p. 66—75.

10. Vezi și Vasile Neamțu, *La technique de la production céramique en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII-e siècle*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1975, f. 15, 16, 17, 24, 25, 28, 30, 33, 40, 41, 46, 50, 51.

Băjești, Filipeștii de Pădure sau de altunde, ne redau în creațiile lor și chipurile țăranilor, meșterilor ori negustorilor de la noi. Profund realiste sînt autoportretele meșterilor, ca cel al lui Părvu Mutu de la Filipeștii de Pădure, Măgureni, Bordești și ale altora.

În pictura murală din nordul Moldovei (sec. XV—XVI)¹¹, chipurile țăranilor și meșterilor noștri se regăsesc într-o proporție mai mare decît în frescele din Țara Românească și Transilvania. Pentru sfîrșitul epocii feudale, proporția va fi în favoarea Țării Românești.

Biserica mare a Mănăstirii Cozia (județul Vilcea), ctitorie a domnului Țării Românești, Mircea cel Bătrîn, datînd din 1387—1388, a fost pictată probabil în anul 1391. În scena *Găsirea capului Sf. Ion Botezătorul*, din Sinaxar, remarcăm două interesante personaje, cu chipuri mohorîte: unul cu sapa, al doilea ținînd în mină un topor. Fără îndoială, autorul s-a inspirat din mediul înconjurător, redînd cele două personaje în timpul lucrului, în atitudini dinamice firești.

Construită în anul 1503, biserica Tăierea capului sf. Ioan Botezătorul din comuna Arbore (județul Suceava), avea să fie pictată de meșterul Dragoș Coman în anul 1541¹². Printre personajele acolo reprezentate distingem pe *Eva cu luiorul*: în realitate, femeia plină de tandrețe, de căldură, nu poate fi decît o țărăncă din părțile locului.

Asemănătoare ei, este femeia înfățișată în pictura de pe fațada de nord a bisericii Sfîntul Gheorghe-Voroneț (județul Suceava). Poartă rochie lungă de culoare roșie-vișinie. Acoperămîntul pentru cap de culoare deschisă, contrastînd cu cea a feței. Chipul îi este prelung, nasul fin. O umbră de tristețe i s-a așternut pe față.

Biserica Sfîntul Gheorghe din Voroneț a fost construită în timpul, din îndemnul și cu cheltuiala domnului Moldovei, Ștefan cel Mare (1488). După mai bine de o jumătate de veac (1547), prin grija mitropolitului Grigore Roșca, fațada bisericii și exonartexul erau împodobite cu picturi murale de o rară frumusețe. S-a afirmat, pe bună dreptate, că, în pictura exterioară a Voronețului, deși «majoritatea temelor sînt comune repertoriului picturii bizantine — confirmînd totodată predilecția pentru narativ a zugravilor Moldovei din veacul al XVI-lea — numeroase detalii constituie o transpunere directă a obiceiurilor și folclorului local. Plugul cu care Adam ară este cel al țăranilor români: *Zăpîsul lui Adam și Vămile văzduhului* sînt cunoscute folclorului românesc. Ambianța tihnită, simplă, în care se petrec diferitele episoade, evocă viața satului, cu realitățile și credințele sale. Se află în aceste localizări mărturia implicită a apartenenței meșterilor de la Voroneț la societatea și cultura moldovenească a vremii. Și în alt loc: «Pe un fond albastru, de o intensă strălucire, picturile exterioare de la Voroneț se înfățișează pe fațade ca un covor încărcat de culori descîntînd privirile cu farmecul tineresc al armoniilor. Desenul este ferm, bărbătesc, figurile sînt construite cu rigoarea unui autentic portret, sensul realității fiind aici mai acuzat decît la alte monumente (...). La Voroneț valențele realiste au un caracter mai frust, mai robust, cu o evidență receptivitate pentru chipul omului din popor»¹³. Țăranul român se regăsește în pictura Voronețului poate mai mult decît în oricare altă frescă de pe fațadele bisericilor noastre. Astfel, pe fațada de nord (*Geneză, Adam cu plugul*), ne apare fie arînd pămîntul cu un plug tras de doi boi (personajul bine proporționat, figură tinăără, gura mică, nasul fin, sprîncenele stufoase, părul de culoare închisă), fie în postură de secerător, de asemenea, tinăr cu fața rotundă, ochii mari, plini de căldură, sprîncene stufoase, părul de culoare închisă). Ambele imagini au și valoare de document istoric (vezi uneltele de muncă, cu deosebire). În anul 1550, prin îngrijirea mitropolitului Moldovei se executa pictura din pronaosul Voronețului. Contactul cu realitatea din nordul Moldovei este și aici ușor de sesizat. Un exemplu concludent — imaginea păstorului (*Nașterea*) cu cojoc și căciulă de blană, specifice zonei. O imagine asemănătoare se regăsește pe un triptic de la biserica din Agirbiciu (județul Cluj), datînd din anul 1555¹⁴.

11. Petre Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei (Arhitectura și fresca în sec. XV—XVI)*, Suceava, 1961.

12. Vasile Drăguș, *Pictura veche, Antecedente. Evul mediu*, în vol. «Pictura românească în imagini». ed. a II-a revăzută, Ed. Meridiane, București, 1976, p. 13—14; *Dragoș Coman maestrul frescelor de la Arbore*, Ed. Meridiane, București, 1969.

13. Maria Ana Muzicescu, Sorin Ulea, *Voroneț*, Ed. Meridiane, București, 1971, p. 17 și 85.

14. Corina Nicolescu, *Icoane vechi românești*, Ed. Meridiane, București, 1971, p. 33—34.

Chipuri ale țăranilor și țărăncilor moldovene aflăm și la Sucevița. Ctitoria fraților Movilești din anii 1581—1601, biserica mănăstirii a fost decorată atît în interior cît și la exterior de către cei doi frați zugravi, Ion și Sofronie (ante 1596). Ne oprim asupra a două scene. Intîia înfățișează *Stringerea maneii și a prepelițelor*. Aici se «impletește basmul cu motive împrumutate din viața de la țară»¹⁵. Femeile și bărbații ne apar în timpul lucrului. Imaginile sînt pline de dinamism. Figurile sînt tinere, dar triste. Coloritul costumei, divers (roșu, albastru, alb). În cea de a doua (*Exodul*), «convoitul de vehicule e urmărit de oastea lui Faraon, desfășurarea de fășii orizontale suprapuse corespunde unei închipuiri naive, care amintește însă și de miniaturi din ambianța și din zona de răspîndire a manuscriselor persane. O interpretare populară, cu elemente de folclor locale, moldovenești, predominantă însă atît în costumele pribegilor, cît și în aspectul căruțelor și mai ales în șirul de animale din planul prim, ilustrînd locuțiunea metaforică despre cei ce pleacă cu cățel și purcel»¹⁶.

Cîmpulungeanul Părvu Părvescu, supranumit Mutu¹⁷, artist de geniu, portretist desăvîrșit, unul dintre cei mai de seamă dintre pictorii evului mediu românesc, este autorul a numeroase picturi (din orașul natal, de la Cotroceni, Mărgineni, Filipeștii de Pădure, Poiana, Măgureni, Lespezi, Colțea, Sinaia, Fundeni Doamnei, Rîmnicu-Sărat, Bordești ș.a.m.d.). Este totodată și semnatarul unui număr impresionant de icoane. Atelierul său din București a constituit o adevărată școală de pictură românească.

Neîntrecutul portretist a avut, desigur, ca model, în anul 1692, la Filipeștii de Pădure (ctitoria Bălașei Cantacuzino, 1688), în realizarea personajului cu sapa (vezi *Pilda tătănțior*), un țăran de pe meștegurile prahovene (Fața-i prelungă se află întoarsă spre noi: ochii, de culoare închisă, sînt deosebit de expresivi).

Imaginea țăranului român este redată nu numai în cadrul activităților strict productive ci, și în zilele de sărbătoare, exprimîndu-și prin jocurile tradiționale (ex. hora) sentimentele de bucurie. Stau pildă picturile bisericilor din Somănești — 1747 — sau Baia de Fier — 1752 — (autorii ultimului ansamblu pictural fiind Pană și Dimitrie diaconul¹⁸).

În pictura murală din Moldova, Țara Românească sau Transilvania, constatăm și prezența a numeroși meștri și neguțători, fie anonimi, fie bine cunoscuți.

La mijlocul secolului al XIV-lea, se realiza ansamblul de pictură de la biserica Sfîntul Nicolae din Curtea de Argeș, ctitoria lui Basarab I și a urmașului acestuia la scaunul voievodal al Țării Românești, Nicolae Alexandru. Ne rețin atenția, aici, două scene: *Pilda celui care a zidit turn* (naos, nord), unde alături de meșterii mai în vîrstă (cu chipurile energice, aspre) lucrează și cîțiva ucenici (foarte tineri, după cum îi trădează chipul); apoi, *izgonirea negustorilor din templu*. Chipurile personajelor din ansamblul de pictură de la biserica Sfîntul Nicolae, în general, ca și cele din cazurile la care ne-am referit, se evidențiază prin aerul natural, firesc, în concordanță cu acțiunea la care participă direct. Constatăm, într-adevăr o «varietate de expresii», însă tipologia este «unitară»; personajele au, de regulă, figuri prelungi, ochii migdalați, sprîncene stufoase¹⁹.

La Voroneț (*Ridicarea crucii*) vedem un tînăr, cu chip plăcut, lucrînd la consolidarea crucii cu pironi. Din păcate, autorul a neglijat atît expresia feței, cît și proporțiile membrilor tînărului (cu excepția mîinii drepte, în care ține ciocanul, celelalte sînt prea lungi față de conformația generală a eroului nostru). Imaginea însă este plină de dinamism.

La biserica Bunăvestire — Moldovița (ctitoria lui Petru Rareș, 1532), în ansamblul de pictură realizat în anul 1537, aflăm un meșter în aceeași ipostază (*Răstignirea*, semicalota absidei de nord). Deși motivul este împrumutat, totuși, autorul trebuie că a avut și aici ca model un personaj real, un meșter autentic. De data aceasta el este în vîrstă, cu barba și pletele albe. Poartă cămașă albă, cu mincile sumese. Costumul, în general, corespunde celui din secolul executării picturii²⁰. Execuția cuprinde

15. Virgil Vătășianu, *Pictura murală din nordul Moldovei*, Ed. Meridiane, București, 1974, p. 36.

16. *Ibidem*, p. 36. 17. Teodora Voinescu, *Părvu Mutu Zugravul*, Ed. Meridiane, București, 1968.

18. Idem, *Elemente locale realiste în pictura religioasă din regiunea Craiova*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», 1954, nr. 1—2, p. 64.

19. Maria Ana Muzicescu, Grigore Ionescu, *Biserica Domnească din Curtea de Argeș*, Ed. Meridiane, București, 1976, p. 28. 20. Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 31.

și unele erori (ex.: nefirească poziția mîinii stîngi în care ține barosul; dimensiunile capului prea mari față de trup).

Constantin și Ioan, zugravii bisericii Doamnei din București²¹, s-au inspirat, de asemenea, din lumea reală, din aceea a negustorilor bucureșteni, atunci cînd (1683—1684) au executat și scena *Alungarea negustorilor din templu*.

Deosebit de prețioase sînt însă portretele zugravilor ale căror nume le cunoaștem.

Biserica mică din cimitirul satului Strei (Județul Hunedoara), ridicată în veacul al XIII-lea, păstrează în interior, ca și pe fațade, fragmente din pictura executată în a doua jumătate a secolului XIV. Într-o latură a altarului se află autopoportretul zugravului Grozie. Picturile sale care se dovedesc a fi «ancorate încă în tradiția romanică, dar încărcate de aluziile goticului de epocă (...), surprind prin farmecul oarecum frust al expresiei plastice care domină notele eclectice, imprimînd unitate ansamblului. Linia, puternică și egală, amintind de ductul plumbului de vitraliu, conturează cu fermitate figurile, iar culoarea se așterne în suprafețe plate cu efecte decorative»²². Imaginea picturului (îmbrăcat în costum de țigoveț) se încadrează perfect în acest ansamblu unitar.

Recent a fost descoperit primul autoportret din pictura moldovenească — ce ni s-a păstrat — anume, cel al lui Toma din Suceava. Rectitorită în anul 1530 prin grija logofătului Teodor Bubuioș, biserica de la Humor a fost pictată (în interior și exterior) în 1535. Cercetătorii de prestigiu, ca: A. Grabar, P. Henry, V. Grecu, P. Comarnescu, S. Ulea, V. Drăguț și alții, au reținut ca temă principală în pictura de la Humor — *Asediul Constantinopolului*, interpretată de zugravul Toma prin prisma dorinței de libertate a poporului român de sub dominația Imperiului otoman. Ostașul călare, «ieșit în goană pe una din porțile asediate», și care «se aruncă asupra comandantului cavaleriei inamice, un otoman cu un turban mare pe cap, și-i străpunge pieptul cu o lovitură de lance», din amintita scenă, nu-i altul decît pictorul Toma²³. Ca atare, artistul nu-i un simplu martor ocular al luptei pentru independența patriei; el nu asistă pasiv la confruntarea dintre cele două tabere, ci, participă efectiv la ea.

Datorită lui Tudoran zugravul, «primul mare portretist din pictura noastră veche»²⁴, cunoaștem chipul meșterului zidar Dragomir, înfățișat în ansamblul de pictură de la Băjești (1669); cu ochii mari, plini de căldură, deasupra cărora se arcuiesc sprincenele negre; nasul fin; poartă părul scurt, barbă și mustață. Din păcate, constatăm și unele disproporții, între dimensiunile capului și cele ale trupului.

Biserica Mănăstirii Hurezi, una dintre principalele ctitorii ale lui Constantin vodă Brîncoveanu, construită între anii 1690—1693 de către vătaful zidarilor Manea, lemnarul Istrate și pietrarul Vucașin Caragea, a fost împodobită cu picturi de un grup de artiști-zugravi compus din: Constantin, Ioan, Andrei, Stan, Neagoe și Ioachim. Printre remarcabilele portrete de aici se află și cele ale meșterilor constructori amintiți²⁵. Lemnarul, un tînăr cu ochi trîști și fața suptă, cu părul, mustața și barba negre. Ține în mîna dreaptă un mic topor. Pietrarul, de vîrstă mijlocie, pare ușor încrunțat; are fruntea înaltă; părul pieptănat într-o parte; barba mare, stufoasă și mustața de culoare incisă. Vătaful zidarilor — a cărui vîrstă, destul de înaintată, este trădată atît de trăsăturile feței, cit și de culoarea albă a părului, poartă barbă mare și mustăți lungi și subțiri. Chipurile celor trei exprimă seriozitate și tristețe.

La Filipeștii de Pădure (vezi casa scării elopotniței, peretele dinspre nord). Părvu Mutu Zugravul a redat imaginea ucenicului său, Stancu, unul dintre cei mai de seamă urmași ai maestrului. Tot aici putem admira și chipul lui Părvu Mutu (autoportret), despre care, cercetătorul care s-a ocupat în mod special de opera numitului artist, spunea printre altele: «Figura sa este ușor conturată de trăsături ce descriu un oval prelungit. Privirea îi este ascuțită și pătrunzătoare. Desenul fin și precis reliefează linia arcuită a sprincenelor și ondularea lină a buzelor subțiri, aco-

21. Corina Popa, *Constantinos și Ioan — autorii ansamblului de pictură de la biserica Doamnei București*, în «Revista muzeelor și monumentelor, Monumente istorice și de artă», 1976, nr. 2, p. 33—46.

22. Vasile Drăguț, *Pictura veche, Antecedente. Evul mediu*, în vol. cit., p. 21—22.

23. Sorin Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», 1963, nr. 1, p. 72.

24. Vasile Drăguț, *Pictura veche, Antecedente, Evul mediu*, în vol. cit., p. 107.

25. *Ibidem*, p. 117.

La arat, pictură de la biserica „Sf. Gheorghe –
Voroneț (jud. Suceava), 1547

Familie de țărani, pictură murală,
Pietroșița, 1765–1767

Flămânzi, pictură pe lemn, biserica
„Cuv. Paraschiva” din Poieni
(jud. Timiș), 1812

Țăran săpînd, pictură în biserica
„Trei Ierarhi”, Filipeștii de
Pădure (jud. Prahova), 1692

Meșteri în lemn, pictură murală din biserica Mînăstirii Hurezi (jud. Vâlcea), 1694

Cu sapa și toporul, pictură murală
din biserica Mînăstirii Cozia
(jud. Vâlcea), 1391 ?

Ciobanul, pictură în tempera, triptic,
biserica din Agîrbiciu
(Cluj-Napoca), 1555

perită de o fină mustață castanie»²⁶. Nu sesizăm o schimbare esențială a expresiei figurii pictorului în autoportretul realizat la biserica de curte a lui Drăghici Cantacuzino de la Măgureni (Sfânta Treime, județul Prahova), în anul 1694²⁷. Cel mai valoros autoportret însă, este cel realizat la biserica din Bordești (ctitoria lui Ioniță Căpitan), prin anul 1700. Aici, Părvu Mutu Zugravul are o atitudine hotărâtă care «vădește conștiința prestigiului său de artist»²⁸. Alături de el se află unul dintre ucenicii săi, Radu.

Printre imaginile din pronaosul bisericii din Cartiu (județul Gorj) observăm și chipul lui Radu zugravul ierodiaconul; în acest interesant autoportret, artistul se înfățișează cu penelul și vasul de vopsele²⁹. Instrumentele — și anexele lor — aici pictate, sînt tot atît de importante din punct de vedere documentar, ca și în cazul celor iluststrate la Bordești sau altunde.

În *pictura de lemn* din țările române (fie în tempera, fie în ulei), sînt reprezentate, de asemenea, diferite personaje din mediile sociale de care ne ocupăm (cu precădere, din cel țărănesc). Este vorba de pictura condiționată de arhitectura bisericilor, de icoane, de lăzile de breasă ș.a.m.d.

Spre exemplu, pe un triptic datînd din anul 1555 de la biserica Agîrbiciu (județul Cluj)³⁰, este pictat un păstor, despre care spuneam mai sus că-i asemănător celui întîlnit în pictura pronaosului Voronețului. De altfel, autorul este un moldoveean trecut în Maramureș, fapt ce ne vorbește odată în plus despre legăturile și pe acest tărîm dintre țările române. Personajul poartă un cojoc specific oierilor noștri. Are plete, barbă și mustăți mari. Sprincenele dese, mult apropiate, vor parcă să mai acopere, să atenueze din tristețea care, totuși, se citește în ochi. Din păcate, autorul a neglijat proporția ce trebuia să existe între dimensiunile trupului și ale capului.

Numărul icoanelor pe care sînt reprezentați locuitorii satelor noastre se înmulțesc spre finele evului mediu. Așa, pe o icoană (Sfîntul Ilie) purtînd data de 1795 (autor, Radu Zugravul) ni se înfățișează și scena aratului, din care reținem nu numai chipul țaranului român, dar și uneltele specifice activității sale cotidiene³¹.

Cum s-a observat, și în pictura bisericilor de lemn din Banat regăsim «înfățișarea pitorească» a țaranului din părțile locului³². Cîteva exemple. Tradiția spune că în biserica de lemn Sfîntii Apostoli din Zolt, pictorii Teodor și Atanasie din Lugoj l-au înfățișat în anul 1781 și pe țaranul Petru Obead, ctitorul³³. La biserica din Povirgina, zugravul Gheorghe Diaconovici ne înfățișează pe țaranul frunțaș, Ioan Medescu — ctitorul, într-un frumos costum, specific zonei³⁴. Ctitorul era un om în putere, avea o fire hotărîtă pe care o descifrăm și în ochii săi negri ca tăciunele. Zguduitoare — prin tematica abordată, la care se adaugă înseși mijloacele de expresie — sînt cele două scene din pictura bisericii din Poini (autor, Petre Nicolici, 1812): *Pre cei hlămînzi să-i arăniți* și, mai cu seamă, *Pre cei din temniță să-i rescumpărați*. Izbitoare naturalețea cu care sînt redată chipurile țaranilor infomețați din prima scenă, și ale celor din a doua scenă, privați de libertate, pedepsiți conform practicii feudale: cu mîinile și picioarele prinse fie în obezi (primii doi), fie în lanțuri (ultimul), desigur, pentru neîndeplinirea obligațiilor față de nobilime, pentru manifestarea, sub o formă sau alta, a nemulțumirii lor. Imaginile ca atare, relevă starea materială precară în care erau aduși cei care erau producătorii de fapt ai bunurilor materiale și spirituale, iar pe de altă parte în cunoașterea răspunsului dat de feudali la încercarea celor obidiți de a-și recîștiga drepturile. Două scene grăitoare pentru două fenomene sociale majore din epoca medievală.

Pe capacul lăzii teiului tăbăcarilor din Făgăraș, datînd de la începutul sec. XIX, sînt înfățișați: Stanciu Comănescu, Nicolae Pătrașcu, Nicolae Coman, Ștefan Șonțu, Vasile Șonțu și Nica Petrașcu, de fapt, conducătorii amintitei bresle³⁶. Cu atît mai prețioasă este pictura la care ne referim, cu cit atari reprezentări sînt rare la noi.

26. Teodora Volnescu, *Părvu Mutu Zugravul*, p. 5—6.

27. *Ibidem*, p. 6.

28. *Ibidem*.

29. *Idem*, *Elemente locale realiste*, p. 67.

30. Corina Nicolescu, *op. și loc. cit.*

31. E. Edroiu, P. Gyulai, *Evoluția piugului în țările române în epoca feudală*, în «Arta Muzei Na-pocensis», 195, nr. 2, p. 337.

32. Ioana Cristache Panait, *Contribuții la cunoașterea picturii dănățene din bisericile de lemn de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artelor», 1972, nr. 1, p. 124.

34. *Ibidem*, p. 25.

35. *Ibidem*, p. 127.

36. Eugen Pavlescu, *op. cit.*, p. 206.

Şase oameni maturi, cu ochi pătrunzători, cu figuri ce trădează energie, hotărîre, chiar asprime.

Operele picturale realizate în ulei pe pînză în ţările române în evul mediu nu-s numeroase. Şi cu atît mai puţin sînt cele privitoare la tema ce ne interesează acum.

Ecoul răscoalei transilvănene din anii 1784—1785, condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, a fost deosebit de puternic şi în arta europeană a timpului³⁷. Printre artiştii transilvăneni care ne-au lăsat măturii de preţ în acest sens (pictori şi gravori, îndeosebi), se numără: Franz Neuhauser, Anton Steinwald, Sigismund Koréh, Rudolf Leibhard (ultimul, gravor din Alba Iulia, realizează medalii ce înfăţişează, în relief, chipurile conducătorilor răscoalei). Remarcabile, în acest sens, sînt cele trei tablouri datînd din anul 1784, reprezentîndu-i pe Horea, Cloşca şi Crişan. Cercetările recente aduc argumente în favoarea părerii potrivit căreia autorul lor este Anton Steinwald, pictor din Sibiu³⁸. În privirea eroilor transilvăneni citim hotărîre, dirzenie, mîndrie, aşa cum s-au dovedit a fi pînă în ultima clipă de viaţă, trăsături de altminteri defnitorii pentru ţărănimia română.

Operele remarcabile în *acquarelă* ale anonimului transilvănean de la finele veacului al XVII-lea, cuprinse în *Albumul* păstrat astăzi la Biblioteca Universităţii din Graz (Austria) şi cunoscut sub denumirea *Kostumbilderbuch* (o copie de la începutul sec. al XVIII-lea, sub numele *Trachten-Kabinet von Siebenbürgen*, se păstrează la Biblioteca Academiei R. S. România), trebuie privite, desigur, mai întii, dar nu în exclusivitate, din punct de vedere al costumului medieval din ţările noastre — cercetările de specialitate, chiar şi cele recente³⁹, asupra acestui aspect insistă — ci, şi din punct de vedere al fizionomiei personajelor reprezentate. *Albumul* cuprinde 99 de portrete — acvarele înfăţişînd diferite tipuri sociale, ţărani, meşteşugari, negustori, nobili, intelectuali s.a., fie români, fie elemente de origine etnică străină de pe meleagurile româneşti (saşi, secui, maghiari, evrei etc.). Autorul redă în culori vii, mergînd pînă la ultimul amănunt, straiile proprii acestor atît de diverse categorii sociale şi zone geografice. Sînt, de fapt, copii fidele ale realităţii de la noi. Nu greşim dacă afirmăm că artistul este un fin observator şi al fizionomiei fiecărui personaj în parte. Nici un chip din cele 99 nu seamănă cu altul. Personajele sînt individualizate, îşi are fiecare particularitatea sa nu numai prin prisma costumatiei ci şi prin aceea a detaliilor fizionomice. Chipurile categoriilor sociale nevoiaşe se disting prin trăsăturile dure, aspre; urmele gredelor munci, pe cîmp, în arşiţă sau ploaie, în întunecoasele ateliere şi mine, se descifrează cu uşurinţă în contururile, în trăsăturile feţei fiecăruia.

Miniaturile cuprinse fie în cărţile-manuscrite, fie în documentele de cancelarie domnească, redau la rîndu-le, cîteva imagini ale tipurilor sociale care ne interesează. Printre marii maeştri miniaturişti se numără şi fiul trgoveţilor suceveni Ioan şi Cristina, episcopul de Roman (1605—1608) şi apoi mitropolit al Țării Moldovei (1619—1629) — Anastasie Crimca⁴⁰. Regăsim în lucrarea de faţă şi imaginea sa, dar nu pentru înalta funcţie ecleziastică, nu pentru poziţia socială pe care o ocupă în ultima parte a vieţii ci, pentru calitatea sa de neîntrecut meşter miniaturist al veacului XVII, pentru pasiunea sa de a înfrumuseţa cărţile manuscrite. Această pasiune s-a materializat în atîtea opere durabile, de prestigiu, ce-l situează printre cei mai de seamă oameni de artă din întreaga noastră istorie. Anastasie Crimca şi-a pictat portretul în majoritatea manuscriselor sale. «Întotdeauna este îmbrăcat în veşminte arhieresti purtînd sacos polistravos şi omoforion alb cu cruci negre, iar pe cap mitra. El ţine adesea mîinile în atitudini de rugăciune sau poartă un pergament deschis». Din exemplele miniaturilor constatăm că mitropolitul Crimca avea părul lung, barba rotundă şi căruntă, iar statura mijlocie⁴¹. Ochiul său sînt pătrunzători şi calzi. În privinţa afirmaţiei cu privire la statura artistului, avem unele rezerve: credem mai degrabă că ultimul mare miniaturist moldovean era un om înalt, suplul.

Printre păstoriile înfăţişate — în miniatură — de Crimca, ne oprim la cei doi din paginile «Tetraevangheliarului», datînd din 1 septembrie 1609. Unul dintre ei, foarte

37. Octavian Beu, *Răscoala lui Horea în arta epocii*, Bucureşti, 1935; Gh. Bartoş, *Horea, Cloşca şi Crişan în iconografia vremii* în «Acta Musei Napocensis», 1971, nr. 8, p. 267—273.

38. Gh. Bartoş, *op. cit.*, p. 270—271.

39. Al. Alexianu, *Modă şi veşminte din trecut*, Ed. Meridiane, vol. I, Bucureşti, 1971, p. 284—289.

40. Dr. G. Popescu—Vilcea, *Anastasie Crimca*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1972.

41. *Ibidem*, p. 12.

tinăr, cu chipul plin de candoare. Cel de al doilea, un bătrîn, cu barbă și plete albe, este îmbrăcat într-un cojoc tradițional, din blană de oaie.

În paginile unui manuscris — «*Erotocritul*» — poemă copiată în anul 1787 de Ioniță, la București, se află numeroase ilustrații colorate (132), opera miniaturistului Petrarhe Logofătului⁴². Printre imagini, și aceea a meșterului miniaturist (autoportret), îmbrăcat cu ișlic în colțuri și giubea îmblănită, după moda timpului (sfîrșitul veacului XVII). Are ochii luminoși, limpezi, mari — «ferestre ale observației și ale sufletului său sensibil de artist»⁴³.

Se păstrează încă relativ multe documente solemne emise de domnii țării române sau de înaltul cler în epoca feudală, frumos împodobite cu ornamente și miniaturi. Unele acte emise de cancelaria voievodală transilvăneană conțin — la începutul textului — blazonul familiei destinatare. Aici «erau reprezentate, în general scene reale. Lupta și munca sînt principalele teme ale acestor tablouri... Prin modul naturalist de reprezentare și prin lipsa stilizării heraldice, aceste imagini din blazon sînt izvoare iconografice importante ale istoriei țării noastre și totodată mărturii caracteristice ale picturii transilvănene»⁴⁴. Așa, diploma din 1608; artistul prezintă — în miniatură — o scenă din munci agricole⁴⁵. Și unele dintre documentele emise în celelalte țări române sînt împodobite cu miniaturi. Inspirată din viața satului românesc este și miniatura cuprinsă în actul lui Alexandru vodă Ipsilanti din 8 august 1788⁴⁶. Ea ne amintește de pictura populară. Un grup de femei și bărbați, fără indoială țărani de la noi, umplu și transportă cofele cu apă. Personajele sînt pictate cu realism, diferențiate prin expresia figurilor, prin vîrstă, prin costumele.

Și în sculptură, fie în lemn, fie — însă mai mică măsură —, în piatră ni se înfățișează cîteva chipuri de meșteri.

Astfel, cu prilejul refacerii bisericii din Sebeș, în secolul al XVI-lea, meșterii pietrari (ca și calfele) ne-au lăsat peste veacuri imaginea chipurilor lor cioplite în piatră⁴⁷.

Pe una din fețele tablei de convocare a tăbăcarilor din Făgăraș, datînd din anul 1643, au fost sculptați și apoi pictați (se păstrează numai vagi urme) doi meșteri lucrînd: un babuș (lustrătorul pielelor) și un piche (curățitorul pieilor de carne)⁴⁸.

Un meșter popular din Agnita (județul Sibiu) avea să lucreze în anul 1653 o frumoasă ladă pentru breasla butnarilor⁴⁹. Acolo își păstrau breslașii documentele. Lada este din lemn sculptat (motive florale, stilizate, și geometrice; de asemenea, ni se înfățișează unelele specifice meșteșugului; pe capac observăm un meșter lucrînd în atelierul său). Lada este și pictată. Culorile, în mare parte, astăzi sînt șterse (cele de pe capac). Din cele ce se mai păstrează, predomină verdele și galbenul.

În ansamblul preocupărilor artistice ale poporului român în evul mediu, *prolucrarea metalelor rare* n-a avut nicidecum, un rol minor. În cîmpul sigiliului orașului Baia Mare (sec. XIV), artistul anonim redă și un aspect din munca minerilor, domeniu de activitate atît de însemnat în acea parte a țării noastre⁵⁰.

Imagini din activitatea productivă a meșterilor aurari transilvăneni se dezvăluie și în alte tipare sigilare: Baia Spriei (sec. XIV)⁵¹ și Dej sec. XVI)⁵².

Deosebit de prețioasă, atît sub raportul artei prelucrării metalului rar, cit și pentru cunoașterea muncii meșterilor, calfelor și ucenicilor dintr-un atelier transilvănean, se dovedește a fi tabla breslei aurarilor brașoveni din anul 1556; pe una din fețe se observă atelierul unde meșterul, aflat lîngă o nicovală, lucrează o piesă;

42. Dr. G. Popescu-Vilcea, *Erotocritul Logofătului Petrarhe*, Ed. Meridane, București, 1977.

43. *Ibidem*, p. 102.

44. Sigismund Jakó, Radu Manoiescu, *Scrierea latină în evul mediu*, Ed. Academiei, București, 1971, p. 65.

45. *Istoria României*, vol. III, Ed. Academiei, București, 1964, p. 149.

46. Traian Ionescu-Nișor, Maria Soveja, *Acte de cancelarie domnească. Ornamente și miniaturi*, Ed. Meridane, București, 1974, p. 104—105.

47. Șt. Pascu, *Meșteșugurile*, p. 48.

48. Eugen Pavlescu, *op. cit.*, p. 211.

49. *Istoria României*, III, p. 104.

50. Sigismund Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea)*, în «Documente privind istoria României», București, 1956, p. 614; Ioan Nemeti, *Scurt istoric al sigiliilor orașului Baia Mare*, în «Marmajia», 1, 1969, p. 17—18; Corina Nicolescu, *Arta metalelor prețioase în România*, Ed. Meridiane, București, 1973, p. 50; Maria Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 150—151.

51. Ioan Nemeti, *op. cit.*, p. 18; Corina Nicolescu, *Arta metalelor prețioase*, p. 50.

52. M. Bunta, *Două sigilii ale breslelor aurarilor din Cluj și Dej*, în «Apulum», VI, 1967, p. 358—359.

în preajma sa, unele și instrumente specifice meseriei; pe cealaltă față, vedem un alt meșter lucrînd împreună cu două calfe și doi ucenici⁵³. Remarcăm minuțiozitatea și realismul cu care sînt redată personajele din atelierul brașovean.

Gravura. — În țările române în epoca medievală a excelat gravura în lemn, destinată ilustrării cărților. Dintre numeroasele gravuri cuprinse în cartea veche românească⁵⁴, citeva interesează și tema noastră⁵⁵. Amintim imaginea țaranului atînd din gravura intitulată «Fiul rălăcitor» (planul mai îndepărtat) cuprinsă în *Evangelhia învățătoare*, tipărită la Govora în anul 1642, sub îngrijirea lui Udriște Năsturel (tipograf — Preda). Pe pagina de titlu a *Cheii Înțeleșului*, lucrare ieșită de sub teascurile bucureștene în anul 1678, gravorul Ivan B(a)c(ov) a redat și imaginea unui semănător: de vîrstă mijlocie, scund, cu fața ovală. Ioanichie Bacov este și autorul gravurii din paginile *Triodului* buzoian tipărit în anul 1700 în care ni se înfățișează un tânăr tăietor de lemne.

Cercetările recente⁵⁶ au dus la descoperirea, pe peretele de sud și est al altarului bisericii din Streisingeorgiu (județul Hunedoara) a unor interesante desene incizate reprezentînd un număr de douăsprezece pluguri. Între coarnele unuia dintre pluguri «este înfățișat schematic, plugarul, doar cu capul și trunchiul fără membre. Trăsăturile feței sînt schițate foarte economic, prin citeva linii ce doar sugerează gura, nasul și ochii»⁵⁷.

Pictura țărănească pe sticlă — capitol de abia recent mai amănunțit cercetat⁵⁸, ne prilejuește constatarea unui număr considerabil de personaje din lumea satului românesc, în pofida numelui atribuit acestora de către artiștii populari sau a scenelor în care ele sînt înfățișate. Modelele pictorilor nu pot fi altele decît țărani de pe meleagurile noastre. Din păcate se cunosc relativ puține icoane pe sticlă databile cert în evul mediu. Printre acestea se numără și aceea înfățișîndu-i pe *Sfînta Ana și Sfîntul Ioachim*, provenită din zona Alba Iulia, datînd din anul 1804. Ambele personaje poartă opinci. Costumul Anei este specific portului popular, al țărănilor⁵⁹.

Iată deci, citeva dintre mărturiile cu valoare artistică și documentară lăsată moștenire de creatorii din epoca medievală de la noi (pictori, sculptori, gravori ș.a.), fie cunoscuți, ca: Teofil, Grozie, Toma, Dragoș Coman, Anastasie Crimca, Ioanichie Bacov, Părvu Mutu, Anton Steinwald, Petrache Logofătul ș.a., fie anonimi, reprezentînd pe cei care au avut un rol atît de important în progresul societății noastre, în lupta pentru eliberare socială și națională: țărani, meșteri, negustori.

Alexandru LIGOR

53. Magdalena Bunta, Viorica Iosub, *Tablele și semnele de breastă în colecțiile muzeelor de istorie Cluj și Sighișoara*, în «Acta Musei Napocensis», IV, 1967, p. 202; Corina Nicolescu, *Arta metalelor prețioase*, p. 13.

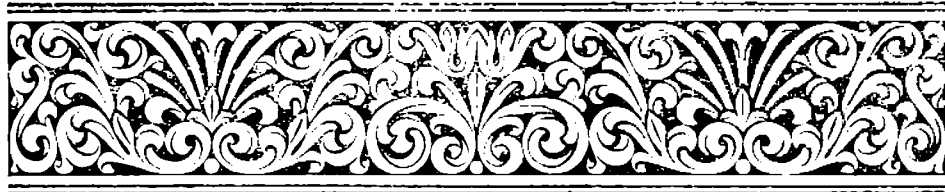
54. Ioan Bîanu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. I—III (fasc. I—II), Ed. Academiei Române, București, 1903, 1910, 1912; Ioan Bîanu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche* t. III (fasc. III—VIII), IV, Ed. Academie Române, București, 1936, 1944; Daniela Poenaru, *Contribuții la bibliografia românească veche*, Tîrgoviște, 1973 (cu o bogată listă de lucrări speciale).

55. Alexandru Ligor, *Elemente de natură sau inspirație profană din gravurile cărților vechi românești cu destinație ecleziastică expuse în muzeele noastre*, în «Revista muzeelor și monumentelor. Muzeu», 5, 1977, p. 77.

56. Radu Popa, *Streisingeorgiu, Ein Zeuquis rumänischer Geschichte des 11—14. Jahrhunderts im Süden Transsilvaniens*, în «Dacia», XX, 1976, p. 37—61; Adrian Andrei Rusu, *Reprezentări de pluguri pe fresca monumentului medieval de la Streisingeorgiu* (jud. Hunedoara), în «Revista de istorie», 1976, p. 1059—1065. 57. Adrian Andrei Rusu, *op. cit.*, p. 1061.

58. Iuliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, Ed. Meridiane, București, 1975.

59. *Ibidem*, nr. 103.

• INDRUMĂRI PĂSTORALE •

— MAICA DOMNULUI ÎN TEOLOGIA ȘI VIAȚA ORTODOXĂ

I. — Lumea contemporană trăiește dacă nu în întregime, cel puțin în parte, o epocă de criză religioasă. Criza are înfățișări diferite. Dacă îi avem în vedere pe credincioși, ea s-ar putea defini ca o criză de credință și de participare. Bisericile se pling că numărul «practicanților» scade mereu. Dacă îi avem în vedere pe teologi, criza se manifestă în tendința tot mai accentuată de a seculariza teologia, de a vorbi despre religie fără a mai pomeni numele lui Dumnezeu și despre creștini fără a mai pomeni numele de religie. Formele care astăzi pot fi socolite blinde, ale primului impuls secularizant dat de Reformă au evoluat neașteptat de rapid, mai ales în secolul nostru. Teologia dialectică inspirată de existențialism și ne referim în special la Karl Barth, a stabilit distanța infinită și inabordabilă dintre Dumnezeu și om. Cele două cetăți care la Fericitul Augustin coexistau și erau unități spirituale, acum devin unități aproape geografice, despărțite de un ocean de netrecut. Astfel după ce Reforma îl prezenta pe om doar ca pe un corupt incapabil de recuperare, totul revenindu-i lui Dumnezeu — *soli Dei gloria și sola fide* —, teologia crizei îl prezenta ca pe un izolat, incapabil să imagineze termenii unui raport cu un Dumnezeu care e «Das Ganz Andere» cu care nu avem nici limbaj comun, nici alt mijloc de comunicare. Dar teologiei dialectice îi urmează Bultmann și școala lui demitologizantă care va împinge lucrurile și mai departe.

Sub ciocanele acestei teologii vor cădea pe rând toate certitudinile teologiei și evlaviei creștine, tot ceea ce înseamnă Iisus istoric, minuni și învățături sistematice. Totul e redus la kerigmă, la un nucleu pe cât de sărac, pe atât de arbitrar determinat. Ce mai rămîne din *sola Scriptura* după potopul școalei lui Bultmann ar fi în măsură să sperie desigur și pe cei mai radicali dintre cei dinții Reformatori, căci din Scriptură nu mai rămîne acum nimic. Și totuși momentul următor face din Bultmann un teolog cuminte, căci alții mai noi vor împinge lucrurile și mai departe.

Bonhoeffer în ultima parte a vieții, în momente de tensiune personală, în închisoare, îl ceartă pe Bultmann că n-a mers și mai departe, că

n-a mers atât de departe cât ar fi trebuit¹. Bonhoeffer este cel care imaginează necesitatea de a vorbi despre Dumnezeu și despre un creștinism «fără religie»². Lozinca a făcut carieră imediată, deși nici pînă azi nimeni nu i-a găsit sensul! Bonhoeffer însuși nu l-a explicat, pentru că nici lui nu-i era prea clar. E ciudat cum se simt oamenii atrași de cuvintele fără sens. Își ascund în ele incertitudinile personale și îndrăznelile pe care nu au curajul să le spună deschis. E un fel de a vorbi cifrat cu ei înșiși, cu lumea și cu Dumnezeu, anume ca să nu fie înțeleși, dar să aibă conștiința că au spus ceea ce aveau de spus! Dar nici Bonhoeffer nu rămîne ultimul cuvînt al teologiei protestante. Totuși, precizăm un singur lucru în legătură cu Bonhoeffer. Părerea noastră, susținută pe lectura «Scrisorilor» sale mai ales, este că Bonhoeffer nu privea secularizarea ca pe necesitate, ci ca pe o realitate survenită din afară, cu care creștinismul urma, fără voie, să se confrunte. Creștinismul urma să găsească soluția integrării sale în lumea secularizată, rămînînd ceea ce este, fără s-o spună deschis sau s-o spună în cuvinte împrumutate din vocabularul secular, spre a se face înțeles și a supraviețui într-o lume fără religie. Doi urmași ai lui Bonhoeffer, deși nu singurii, sînt reprezentativi pentru împingerea lucrurilor și mai departe: J. A. T. Robinson³ în Anglia și Harvey Cox⁴ în America. Poate că ar trebui să pomenim și de Paul van Buren⁵ și de teologii morții lui Dumnezeu: Thomas I. I. Altizer și William Hamilton⁶, dar mai ales aceștia doi din urmă ajung pînă la limita la care fac imposibil dialogul teologic ca atare. După părerea noastră, atât J. A. T. Robinson cât și Harvey Cox, deși tributari în întregime lui Bonhoeffer, fie că nu l-au înțeles exact, fie că au făcut-o intenționat, au prefăcut în postulat ceea ce era la Bonhoeffer doar o teamă. După ei, creștinismul trebuie să se secularizeze. Ce înțeleg ei exact prin secularizare e încă dificil de spus. Ei înșiși n-o spun clar și-i caută mereu definiția. Dar merg dinspre radical spre și mai radical. John A. T. Robinson era radical în *Honest to God* și în *New Reformation*, care mai era încă pusă sub semnul întrebării, dar în *But that I can't believe* lucrurile sînt clare: autorul ne propune să nu mai credem nimic în felul în care am crezut pînă acum, noi și strămoșii noștri, și Sfinții Părinți și Apostolii. Citită atent această cărțuție grea de îndoieli cât o bibliotecă, după ce ne dărîmă credința, nu ne oferă nimic în loc decît o declarație, golită sistematic pe parcursul cărții de orice sens, anume că «Iisus este Domnul». Înainte de aceasta însă ștersese toate trăsăturile și ale lui Iisus și ale lui Lord, așa încît acum nimeni n-ar putea ști ce mai înseamnă această propozițiune. J. A. T. Robinson recomandă să «Be free to admit that you are a christian agnostic, that is a christian who does not know a great deal»⁷. După J. A. T. Robinson noi deja trăim într-un «post-Christian

1. Dietrich Bonhoeffer, *Letters and Papers from prison*, Fontana Books, London, 1968, p. 92. 2. *Ibidem*, p. 91—92.

3. J. A. T. Robinson, în special în *Honest to God, The New Reformation, But that I can't believe*.

4. Harvey Cox, *The Secular City*, Pelikan Books, London, 1966.

5. Paul van Buren, *The Secular Meaning of the Gospel*, London, 1963.

6. Thomas I. J. Altizer and William Hamilton, *Radical Theology and the Death of God*, London, 1968.

7. J. A. T. Robinson, *But that I can't believe*, London, 1967, p. 127.

age»⁸. Harvey Cox pe de altă parte, ne îndeamnă să apărăm și să contribuim ca creștini și secularizare⁹ spre realizarea unui creștinism care să nu mai fie creștinism și cu un Dumnezeu care să nu mai fie Dumnezeu, cărora să li se schimbe și numele și atributele¹⁰.

Nu intrăm în amănuntele acestor teologii. Dacă le-am pomenit a fost numai spre a ne introduce în tema noastră. În astfel de teologii Maica Domnului nu mai are loc și a mai vorbi încă de Ea, e declarat cu totul demodat. Pentru J. A. T. Robinson chiar nașterea din Fecioară înseamnă altceva decât știm noi că ar putea însemna. În scurt, după acești teologi, tot ceea ce se adresează credinței noastre, nu mai are ce căuta în teologie. Ne punem întrebarea: mai poate oare subsista creștinismul fără acea parte a lui care se adresează credinței? Ce mai rămîne dintr-un creștinism fără înviere, fără minuni, fără Iisus, Dumnezeu și om? Ce legătură de inimă și de minte vor mai putea avea creștinii cu un Iisus care nu se mai naște din Fecioară, nu învie și nu se înalță, iar minunile lui sînt întimplări obișnuite înfrumusețate ulterior? Ca să dăm numai un exemplu: după Robinson înmulțirea piinilor nu e o înmulțire miraculoasă, ci o minunată solidaritate omenească exprimată prin împărțirea mîncării celor ce aveau cu cei ce nu aveau. Frumoasă faptă, frumoasă idee și posibilă, dar nu e cea despre care scrie evanghelistul. La ce se reduce în cele din urmă acest creștinism care își mai datorește existența unor interpretări care pot fi tot așa de bine înlocuite cu altele? La nimic. Lucrarea lui Dumnezeu în lume e dezbrăcată de orice sens, nici nu mai e socotită necesară, iar situația creștinului nu mai e cu nimic deosebită de a oricărui alt om care nu știe nimic despre Dumnezeu și despre o viață după moarte. Secularizarea de altfel e prin ea însăși de-teologizare, e refuzul teologiei ca atare și a veșniciei, căci ea limitează totul la *saeculum*, la lumea de aici.

Maica Domnului face parte din sistemul nostru teologic, exact așa cum face parte Dumnezeu din el, Iisus, mîntuirea, minunile, învierea și viața de apoi. Ea face parte din sistem în măsura în care prin ea ni se dezvăluie o parte din intențiile lui Dumnezeu cu lumea, intenții dezvăluite în întregime prin Iisus și prin opera Lui de răscumpărare. A trata deci un subiect ca acesta, nu presupune numai apărarea unei realități și învățături creștine, contestate sau trecute mult în umbră, ci presupune afirmarea integrității doctrinei creștine, înțelegerea revelației prin toate elementele prin care s-a produs, pentru că fiecare element poartă cu sine un mesaj care întregeste mesajul creștin global.

Acest lucru ni l-am propus spre meditație în cele ce urmează. Subiectul este fără îndoială vast. Ne vom opri mai întâi asupra a doua aspecte și anume: 1. *Maica Domnului în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție*. 2. *Maica Domnului în teologia ortodoxă: rugătoare și mijlocitoare*. Apoi vom arăta locul ei în cultul și pietatea ortodoxă și, în sfîrșit, în loc de concluzii, vom privi pe Maica Domnului în perspectiva eforturilor ecumeniste contemporane.

8. *Ibidem*, p. 126.9. Harvey Cox, *op. cit.*, p. 31.10. *Ibidem*, p. 266 ff.

II. — 1. *Patru locuri din Sfînta Scriptură* au o importanță deosebită pentru teologia mariană și pentru evlavia către Maica Domnului : a) *salutarea îngerească* : «Bucură-te ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine : binecuvîntată ești tu între femei — și ea a răspuns : Iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul tău (Luca I, 28, 38) ; b) *La nunta din Cana Galileei* : Și a zis mama lui Iisus către El : nu mai au vin... Mama Sa a spus celor care serveau : faceți tot ceea ce vă spune El... (Ioan II, 3—5) ; c) *dialogul dintre o femeie oarecare și Iisus* : «Binecuvîntat este pîntecele care Te-a purtat... Așa este, dar fericiți sînt și cei ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu și-l îndeplinesc...» (Luca XI, 27—28) ; d) *cuvintele lui Iisus pe cruce* : «Femeie iată Fiul tău...» Apoi a zis ucenicului (pe care îl iubea și era alături) : «Iată mama ta ! Din ceasul acela, ucenicul a luat-o la sine» (Ioan XIX, 26—27) ¹¹. Bine înțeles din alte texte scripturistice aflăm și alte amănunte despre Maica Domnului ; spre exemplu nașterea de la Duhul Sfînt și în general evenimentele legate de nașterea, copilăria și apoi patima Mîntuitorului, dar se apreciază de către toți comentatorii că locul Maicii Domnului în Sfînta Scriptură e mai degrabă unul modest, oarecum deosebit de acela care i se va conferi mai tîrziu în Biserică. Jean Guitton într-o carte despre Maica Domnului — *La Vierge Marie* (1949) — spune limpede că nimeni n-ar putea susține că mariologia actuală (în liturghie, cult, devoțiune, teologie) ar fi cea a primelor timpuri. El merge și mai departe și spune că nimeni n-ar îndrăzni să susțină că Apostolii și Sfinții Părinți ar fi crezut spre exemplu în Imaculata Concepție ¹². Totuși Sfînta Scriptură conține elementele esențiale ale mariologiei, acelea de care Biserica se va prevala, cu iconomie, spre a defini locul și rolul Maicii Domnului în acest eveniment extraordinar care se cheamă istoria mîntuirii. O. Cullmann vorbește de o «linie a mîntuirii» care pînă la Hristos a mers regresiv de la omenire, la Israel, apoi la o rămășiță, toți fiind nevrednici de o reală substituție, pînă la Hristos care se substituie tuturor și îi mîntuiește pe toți ¹³. Dar această substituție unică a lui Hristos e precedată de un eveniment care corectează substanțial viziunea protestantă a răscumpărării în istorie și de atunci încolo, numai ca act unilateral al lui Dumnezeu. Acest eveniment este *Fiat*-ul Maicii Domnului : «Let it be to me according to thy word» (Luca I, 38). Maria *acceptă*. Ce este această accepțiune și ce însemnătate teologică are ea ? Pe «linia mîntuirii» lui Cullmann, nimeni nu e în stare să se angajeze în această lucrare. Toți își declină capacitatea sau sînt respinși de Dumnezeu, urmînd ca Dumnezeu însuși prin Iisus să recapituleze pe toți oamenii și să-i mîntuiască. Dar mîntuirea nu se face fără acceptarea omului, nu se face împotriva libertății omului. Omul își spune cuvîntul prin acest *Fiat* al Mariei ¹⁴. Ne întîlnim astfel cu prima implicație teologică majoră a Maicii Domnului în viața creștină.

11. A monk of the Eastern Church, *Orthodox Spirituality*, New York, 1945 p. 34—35. 12. Jean Guitton, *La Vierge Marie*, Ed. Montaigne, 1957, p. 129—130.

13. Oscar Cullmann, *Christ et le temps*, Neuchâtel-Paris, 1966, p. 81 ff.

14. A. M. Allchin, *Mary, Virgin and Mother: An Anglican Approach*, in «One in Christ», 1969, p. 287—288 ; A. Kniazeff, *La Mère de Dieu*, in vol. «La Vierge Marie Mame, Paris, 1968, col. «Eglises en dialogue», p. 121.

Dar urmează imediat alta de aceeași însemnătate. Prin acest *Fiat*, în sensul doctrinei sinergiei așa cum e prezentată de Sfântul Pavel în I Cor. III, 9, prin Maria, omul e *împreună-lucrător* cu Dumnezeu la mîntuirea sa. Omul își spune cuvîntul. Acceptă. Căci e liber și să refuze. Știm că în varianta protestantă a teologiei mîntuirii, omul nu mai e liber nici să accepte, nici să refuze, sau mai degrabă e apt numai pentru refuz, deoarece prin cădere natura umană s-a corupt completamente și nu mai e capabilă de nimic. Și totuși Maria acceptă, deci natura umană, deși slăbită prin păcatul originar, nu e distrusă. Omul n-a pierdut chipul lui Dumnezeu de tot, ci doar i-a alterat. Întreaga antropologie ortodoxă pleacă de la această realitate¹⁵. Spre a arăta apoi că omul e capabil de îndumnezeire. De aceea ortodocșii nici nu-și vor pune problema *Imaculatei Concepții* socotind că ea o scoate pe Maica Domnului din condiția omenească generală, făcînd ca acest *Fiat* să fie spus de cineva fără păcatul originar, deci care nu reprezintă situația întregii omeniri așa cum era ea atunci. După ortodocși, meritul Maicii Domnului în rostirea acestui *Fiat* este mai mare și mai important decît în teologia catolică și protestantă; de aceea și lauda Maicii Domnului este mai mare.

Dar lauda ei nu este egală cu a lui Hristos. De aceea ortodocșii vor ocoli cu grijă și cu discreție orice tendință de paralelizare între viața lui Iisus și viața Maicii Domnului. După ortodocși, numai Iisus s-a născut fără păcatul originar. Maica Domnului e cinstită ca cea mai aproape de Hristos prin naștere, din care cauză are față de El o poziție specială, într-un fel diferită de a celorlalți oameni, dar nu mai puțin omenească. Teologii ortodocși accentuează mereu în primul rînd pe ideea că Maica Domnului nu trebuie scoasă din solidaritatea cu neamul omenesc, căci numai în această calitate e angajată în istoria mîntuirii, iar în al doilea rînd, pe ideea că ea nu există așa cum există prin ea însăși, ci numai în umbra lui Hristos¹⁶. Către aceasta ne îndrumază și celălalt text citat mai înainte, și anume cu prilejul nunții din Cana Galileei, cînd cuvîntul Maicii Domnului către slugi sintetizează ceea ce am putea numi *Mesajul* său teologic: «Faceți tot ce vă va spune El» (Ioan II, 3—5). Astfel Maica Domnului este primul Apostol, prima voce care îl propovăduiește pe Hristos și învățătura Lui. Ea nu are o învățătură a sa, o revelație a sa, căci ea este om ca toți ceilalți oameni. Cu discreția care a caracterizat-o permanent, ea trimite la Hristos, nu se oprește la sine, nu face din sine un centru, ci îndrumază spre unicul centru, *Hristos*. Cînd un teolog anglican spune: Dacă locul lui Hristos e stabilit, nimic nu ne oprește să venerăm pe Maica Domnului și pe sfinți¹⁷, el e în deplin acord cu teologia ortodoxă.

Textul care redă ceea ce am putea numi Testamentul lui Iisus, cuvintele lui către Maica Domnului și către Apostolul Ioan: «Femeie, iată fiul tău» și către Ioan: «Iată mama ta» (Ioan XIX, 26—27), au fost interpretate de teologi ca un mesaj către lume și ca o răspundere conferită Maicii Domnului. Toți oamenii au devenit fii ai Mariei, pentru toți ea

15. A. Kniazeff, *op. cit.*, p. 126—127.

16. S. Boulgakoff, *Ortodoxia*, traducere românească de N. Grosu, Sibiu, 1933, p. 149 ff.

17. A. M. Allchin, *op. cit.*, p. 279.

a devenit mamă. Desigur Iisus a avut în vedere situația concretă, imediată, a încredințării mamei Sale, ucenicului celui mai iubit. Dovada că e așa, e că însuși Ioan care povestește scena ne spune că din acea zi a luat-o pe Maria la sine. Dar când cel care vorbește e Dumnezeu și când această înfiere vine după ce Iisus intrupându-se o face pentru toți oamenii, lărgirea înțelesului acestui testament nu este în afara contextului. Iisus se face ca unul dintre oameni, iar Maria este mama Sa. Dar El recapitulează pe toți oamenii, deci Maria este mama tuturor. Ea este mama acestei omenități care s-a unit cu Dumnezeu în Iisus.

Trebuie să precizăm însă că această interpretare este liberă de orice obligație dogmatică. Ea luminează unele aspecte ale teologiei și mai ales antropologiei creștine, dar n-a fost «canonizată» ca atare. E un fapt al evlaviei creștine mai mult decât al definițiilor. Și cum ar putea fi altfel când însăși Scriptura vorbește despre Maica Domnului cu mare economie. În primele secole nici nu se poate vorbi de o teologie mariologică. Și chiar când începe să se vorbească, se vorbește nu despre Maica Domnului pur și simplu, ci despre Maica Domnului în legătură strânsă cu intruparea Domnului.

Însăși dogma de la Efes (431) în realitate e o dogmă hristologică ce avea să pregătească pe cea de la Calcedon (451)¹⁸. Sinodul de la Efes dogmatizează că Maica Domnului este *Theotokos*, pentru ca să precizeze că Cel născut din ea este cu adevărat Fiu al lui Dumnezeu, iar Sinodul de la Calcedon va preciza în continuare că născut din Maria, El este și om adevărat. De aceea teologia ortodoxă a păstrat pe Maria în condiția umană fără deosebire de ceilalți spre a nu dauna clarității învățaturii despre omenitatea adevărată a Celui ce s-a născut din ea. Maria este astfel un martor al întrupării, al nașterii lui Dumnezeu în condiție omenească¹⁹. Cum putea El să fie mai om, decât născut dintr-o femeie?

Pr. Prof. D. Stăniloae, accentuează pe această teologie mariologică dependentă strâns de hristologie. Citindu-l pe Sfântul Maxim Mărturisitorul și pe Sfântul Andrei Criteanul, el arată că Maria este cea mai apropiată de Hristos și prin aceasta este cea dintâi dintre oameni care a ajuns la starea de îndumnezeire la care toți sîntem chemați să ajungem. Ea este modelul realizat²⁰. În ea s-au revărsat mai întii și mai mult decât în oricine darurile lui Hristos. De aceea pietatea creștină îi acordă hiperdulia, *supracinstire*. Dar ea a rămas solidară cu neamul omenesc.

2. *Teologia ortodoxă acordă Maicii Domnului două însușiri deosebite*: ea este *rugătoare și mijlocitoare*. Dar nici una din aceste două nu este dogmă. Dogmele mariologice sînt strict scripturistice și legate necesarmente de întruparea Fiului. Numai *Theotokos* și *Natus ex Maria Virgine* au fost definite în mod expres, celelalte aspecte ale vieții și rolului ei rămînînd învăluite în Taina în care le-a voit Scriptura, Iisus și desigur însăși Maica Domnului. Poate că acesta este cel mai caract-

18. Jean Guilton, *op. cit.*, p. 105. 19. A. Kniazeff, *op. cit.*, p. 119—121.

20. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici*, «Ortodoxia», II (1950), nr. 4, p. 608; Pr. D. Stăniloae, *Maica Domnului ca mijlocitoare*, «Ortodoxia», IV (1952), nr. 1, p. 92.

leristic lucru pe care l-a făcut ortodoxia : a refuzat să dogmatizeze în amănunt. Din două motive a ocolit ortodoxia dogmatizările : mai întâi pentru că a urmat discreția Noului Testament și în al doilea rând din motive ecumenice. Iată ce spune un comunicat al Bisericii Ortodoxe Române cu privire la dogmatizarea «Înălțării Sfintei Fecioare cu trupul la cer» : *Biserica Ortodoxă s-a ferit după despărțirea creștinătății apusene de la sinul ei, de formularea unor noi dogme, nu pentru că i-ar lipsi unitatea, forța de viață și de gândire duhovnicească, ci pentru că a voit să păstreze neschimbat tezaurul dumnezeiesc al creștinătății nedespărțite din primele opt veacuri, ca singura bază pe care se poate nădăjdui că se va reface unitatea lumii creștine. Dacă ar fi alterat și ea acest tezaur, el n-ar mai fi putut fi refăcut și n-ar mai fi putut fi arătat ca izvor al unei forme vii de viață creștină, al celei mai superioare forme vii a Creștinismului, posibilă de extins la toată creștinătatea»²¹.*

Că Maica Domnului este rugătoare pentru toți și că este mijlocitoare pe lângă Iisus, e ceea ce consensul evlaviei creștine a consemnat în mulțimea de imne și invocații adresate Maicii Domnului. Atributul de rugătoare este lesne de înțeles și el vine din solidaritatea Maicii Domnului cu Biserica și cu toți cei înfiați ei prin Hristos. În legătură cu aceasta poate că ar trebui să consemnăm doar faptul că acest atribut vine în sprijinul ideii că în fața lui Dumnezeu nu ne prezentăm ca inși izolați ci în comuniune, în solidaritate, prin rugăciunile unora pentru alții și a sfinților pentru noi. Mijlocirea Domnului este bine înțeles diferită de cea a lui Hristos. Ea mijlocește pe lângă Hristos. Teologii ortodocși mai noi, și voi cita din nou pe Prof. D. Stăniloae, arată că această mijlocire nu este numai psihologică și limitată la prezentarea meritelor ei în fața lui Hristos, tot așa cum la alt nivel nici mijlocirea lui Hristos nu este limitată la meritele sale în fața lui Dumnezeu, merite de care ar beneficia oamenii ca de un surplus de care cel care l-a meritat nu are nevoie, și-l cedează. Iisus intrupându-se a angajat ontologic omenirea într-o transformare, într-o schimbare care a făcut-o aptă de comunicarea cu Dumnezeu și de împărtășirea de strălucirea dumnezeiască. Iar cel dintâi reprezentant al omenirii care, ontologic a beneficiat de această schimbare și deschidere spre Dumnezeu, pînă la măsura desăvirșirii, este Maica Domnului. Ea iradiază din sine dumnezeirea «fără asemănare» *asingritos*, mai mult decît toți sfinții. Îndumnezeită, ea reflectează harul năcreat de care se împărtășește. Aceasta n-o reface însă în Dumnezeu și nici n-o pune în paralelă cu Hristos. Ca rugătoare ea se arată a fi om, ca mijlocitoare ea se arată a fi mai presus de omenire prin participarea la slava lui Dumnezeu. După cum spune Sfântul Grigorie Palama, ea e la granița dintre creațiune și creator, ceea ce și îndreptățește față de ea termenul de *hyperdulie*²².

Teologia ortodoxă va evita termenul de *co-redemption*, co-răscumpărătoare, care duce paralelismul cu Hristos pînă la consecințe de-a dreptul periculoase, menite s-o transforme pe Maica Domnului într-un

21. Vezi rev. «Ortodoxia», II (1950), nr. 4, p. 497.

22. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Maica Domnului ca mijlocitoare*, loc. cit., p. 85, 110.

ipostas divin. De altfel nici teologia romano-catolică n-a dogmatizat acest atribut, lăsîndu-l în stadiul de teologumenă și interpretîndu-l ca însemnînd mai puțin decît spune cuvîntul. Ortodocșii apreciază că ar fi fost bine dacă se lăsau în aceeași situație și *Imaculata Concepție* și *Înălțarea cu trupul la cer*, față de care dogmatica ortodoxă a păstrat o «respectuoasă discreție» chiar dacă Tradiția, cu deosebire începînd din secolul VII, accentuează mai ales înălțarea cu trupul la cer²³. Ortodocșii n-au precizat nici care anume daruri și cite ne vin de la Dumnezeu prin Maica Domnului, nici chiar cînd îi cîntă Bucură-te cea intru tot bună și dătătoarea tuturor bunătăților²⁴. Evlavia față de Maica Domnului n-a simțit nevoia să fie justificată prin definiții dogmatice. Dogmatizarea evlaviei e o tentație a spiritului care vrea totul definit și metodic, dar nu putem face din creștinism o colecție de definiții, cînd el e esențialmente o religie a tainelor și a vieții.

Este interesantă expresia lui Jean Guilton care vrea să fie o scuză : Cei care tratează despre eroi și sfinți, n-au răbdarea să nu știe !²⁵. El se referă chiar la tentația romano-catolică de a afla, de a defini, de a dogmatiza totul. Dar oare știm noi în urma acestor dogmatizări, totul ? Fi-rește că nu. Jean Guilton e catolic și desigur credincios Bisericii sale. El nu se îndoiește de Imaculata Concepție, deși arată că sfinți ca Bernard, Bonaventura și Toma de Aquino o resping. El arată chiar că Imaculata Concepție nu răspundea nici unei necesități a Bisericii la vremea cînd a fost decretată²⁶, deși se știe că în trecut Biserica a dogmatizat numai cînd a fost provocată de erori, de ereziarhi și de primejdia de a lăsa nerezolvate anumite rătăcirii care amenințau Biserica. Principiului acesta i-a rămas credincioasă pînă acum Biserica Ortodoxă. Jean Guilton va observa că și Înălțarea cu trupul la cer se găsește în această privință în aceeași situație în care a fost Imaculata Concepție. Nimic nu cerea o dogmatizare urgentă. Cînd caută s-o explice, el nu găsește altă cale decît să explice Assumptio prin Imaculata Concepție²⁷. Cineva născut fără păcatul originar trebuie exceptat de moarte, căci moartea e o consecință a păcatului originar. Ortodocșii ar zice : o greșeală se explică prin alta, sau cînd începi să greșești, antrenezi și alte greșeli ! Nu intenționăm să intrăm nici în polemici, nici în amănunte. Se știe că și ortodocșii cred în mutarea Maicii Domnului cu trupul la cer, dar n-o explică și mai ales n-o postulează dogmatic. Cînd devine postulat, e mai suspectă decît cînd e un fapt, pur și simplu, cum a fost de pildă găsirea mormîntului ei gol, care e singurul lucru ce stă la baza credinței în mutarea sa cu trupul la cer. Vom remarca însă ca fapt îmbucurător, că un Sinod ca Vatican II n-a mai dogmatizat nimic, ceea ce este în măsură să dea Bisericii Ortodoxe speranța că asemenea acte unilaterale și necumenice nu vor mai fi repetate, spre a nu face din marile idei și realități creștine, motive de separare cînd ele trebuie să fie motive de unitate.

23. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului...*, loc. cit., p. 521—593.

24. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Maica Domnului...*, loc. cit., p. 107, 115; Jean Guilton: *op. cit.*, p. 168.

25. Jean Guilton, *op. cit.*, p. 87.

26. *Idem*, p. 121—122.

27. *Idem*, p. 179.

Dorim ca drept încheiere la această scurtă discuție despre *cum, când și de ce dogmatizează* Biserica să subliniem faptul că Biserica Ortodoxă n-a simțit nevoia să reacționeze împotriva dogmatizărilor catolice prin dogmatizări și definiții contrarii. Astfel nu s-a definit că Maica Domnului *nu e născută fără păcatul originar* și nici că *nu s-a înălțat cu trupul la cer*²⁸.

În felul acesta Ortodoxia arată că păstrează în taină și în respect tot ceea ce privește pe Maica Domnului.

III. — *Maica Domnului este, după expresia lui Kniazeff «omniprezentă» în cultul ortodox.* Ea e prezentă în liturghie, în toate slujbele celelalte și în pietatea privată în aceeași măsură. Icoanele Maicii Domnului în biserici și în case sînt nelipsite. Iar rugăciunile către ea sînt fără excepție rostite imediat după rugăciunile către Dumnezeu și către Iisus.

Se știe că Biserica Ortodoxă are în cursul unui an 12 sărbători împărțite socotite cele mai mari sărbători creștine. Ei bine, dintre acestea cinci sînt dedicate Maicii Domnului : *Nașterea Maicii Domnului* (8 septembrie), *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului* (21 noiembrie), *Întîmpinarea Domnului* (2 februarie), cunoscută în Occident ca Sărbătoarea curățirii ; *Buna-Vestire* (25 martie) și *Adormirea Maicii Domnului* (15 august).

Multe biserici sînt închinare Maicii Domnului și icoane ale Maicii Domnului sînt considerate făcătoare de minuni și locuri de pelerinaj, ca spre exemplu Maica Domnului de la Mînăstirea Neamțu, Maica Domnului de la Rarău etc. La sărbătorile Maicii Domnului, credincioșii se adună din depărtări la aceste mînăstiri. În mînăstiri și nu numai la cele de maici pentru care Maica Domnului este modelul viu și permanent al fecioriei, ci și la cele de călugări, evlavia către Maica Domnului e cu totul deosebită.

Slujba Acatistului Maicii Domnului e foarte frecventă, iar în biserici, pe iconostas icoana Maicii Domnului e în stînga, așa după cum în dreapta e a Mîntuitorului. Ca un fapt ciudat și teologic inexplicabil, aș vrea să menționez că monahii în România fac la icoana Mîntuitorului închinăciuni, iar la Maica Domnului metanii. Pe Dumnezeu îl roagă mai sobru, la Maica Domnului îndrăznesc rugăciune mai stăruitoare pentru că ea e din neamul omenesc. Dar trebuie să menționăm de asemenea un fapt absolut comun în iconografia ortodoxă : Maica Domnului este totdeauna pictată cu Iisus în brațe. Astfel rugăciunile către ea sînt rugăciuni de mijlocire către Iisus, iar închinarea la ea e de fapt închinare la Iisus care s-a întrupat din ea și pentru care ea e «Binecuvîntată între femei». În rugăciuni i se cere «milă» și «mijlocire» către Dumnezeu, iar în unele e copleșită de laude pentru vrednicia de care s-a bucurat și se bucură ca Maică a Domnului.

Se poate spune fără teama de a greși, că Maica Domnului e mai prezentă în cult și în evlavia populară decît în teologia ortodoxă. A. Kniazeff s-a întrebat cum se justifică acest lucru sau măcar care e

28. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului...*, p. 591.

explicația lui. Răspunde că problema n-a fost încă aprofundată și nu i s-au dat explicații²⁹. Evlavia populară a crescut încetul cu încetul. Ceea ce o caracterizează este un limbaj care depășește cu mult îndrăzneala limbajului romano-catolic de pildă, dar fiecare știe că se adresează unei ființe umane care tocmai din pricina aceasta e aptă să susțină cauza oamenilor în fața lui Dumnezeu. Această exaltare a unui om de către ceilalți oameni are ceva deosebit. Omul își mărturisește admirația față de propria sa slavă la care l-a ridicat Dumnezeu prin Maica Domnului. Din punct de vedere teologic, ideea e foarte prețioasă. Ea mărturisește cât de adânc a pătruns în conștiința ortodoxă chemarea spre îndumnezeire și credința în realizarea acestei stări prin participarea la dumnezeire, prin harul necreat.

Maica Domnului nu e Dumnezeu, e om, dar e om îndumnezeit, de aceea evlavia arătată ei ia adesea forme care se aseamănă cu cea cuvenită numai lui Dumnezeu. Ortodocșii nu văd în aceasta nici pericol de politeism, nici un nou ipostas divin, nici o evlavie deplasată și inadecvată. Dimpotrivă, ei trăiesc cea mai înaltă dintre speranțele omului, aceea de a deveni Dumnezeu, potrivit cuvintului «Eu am zis : dumnezei sînteți», și de a atinge acea desăvîșire care este asemenea Tatălui celui din cer, cum îndeamnă Mîntuitorul în *Predica de pe Munte*. Acesta este singurul drum care duce spre starea de dincolo de ruptura om-Dumnezeu, dincolo de orice criză, acolo unde Dumnezeu nu-i mai este omului un Das Ganz Andere, ci Dumnezeu este totul în toate.

Astfel, evlavie ortodoxă pentru Maica Domnului e de fapt expresia bucuriei întîlnirii umanului cu divinul. Dumnezeu a venit în lume și s-a făcut om. A venit prin om și a rămas în om, căci acest Dumnezeu e un *Dumnezeu-Om*. Și a venit ca să deschidă calea *Omului-Dumnezeu*, cale la capătul căreia cea dintîi a ajuns Maica Domnului. Cum ? Prin naștere, prin viața ei fără de păcat, prin iubire, prin trăirea în lumina lui Dumnezeu.

*

Să ne întoarcem acum numai pentru un moment la teologii secularizante și la criza de care am pomenit la începutul acestei prezentări. Ei vor o teologie secularizată, dar se opresc la jumătatea drumului, la «Dumnezeu s-a făcut om». Ei zic apoi : «Dumnezeu nu mai e Dumnezeu, ci e om, numai om. Dumnezeu ca Dumnezeu a murit». Cam așa înțeleg totul chiar și cei care nu fac parte încă din curentul «teologic» al morții lui Dumnezeu, Cox și Robinson de pildă. Să lăsăm lumea să fie lume. Deci desacralizată, singură, autonomă, mărginită la ea însăși. Așa ceva însă nu se mai poate numi teologie. În teologie, Dumnezeu s-a făcut om «pentru noi și pentru a noastră mîntuire». Pentru eliberarea din cauză, din dualitate, din autonomia devastantă și anarhică. «Dumnezeu s-a făcut om» trebuie urmat de cealaltă jumătate, care este : «pentru ca omul să se facă Dumnezeu». E ceea ce învață toți Sfinții Părinți începînd cu Sfîntul Atanasie³⁰.

29. A. Kniazeff, *op. cit.*, p. 115.

30. S. Athanasiu, *De Incarnatione Verbi*, cap. 59.

Dumnezeu se «secularizează» spre a se resacraliza odată cu omul, și El cel dintîi se glorifică prin înviere și se înalță la suprema stare de sacru, spre a-i arăta omului drumul pe care îl are de parcurs. Omul are de parcurs un drum, nu de rămas în lume, în seculum, cum cred teologii aceștia. Aceasta e adevărata perspectivă teologică. Exemplul uman al acestei resacralizări realizate este Maica Domnului și după ea toți sfinții, cei știuți și cei neștiuți de nimeni, poate nici de ei înșiși.

Un singur cuvînt trebuie spus însă și despre Maica Domnului și rolul ei în ecumenismul contemporan. Conciliul Vatican II, după cum remarcă doi autori catolici³¹, s-a ferit de a face din Maica Domnului ceea ce Jean Guilton numește «un obstacol în calea unității», abordînd mariologia în termeni mai ecumenici decît altă dată³². Maica Domnului ca «Maică a Bisericii», cum o numește Vatican II³³, trebuie să fie și este principiu de unitate. Nici o Maică nu dorește ca fiii ei să fie dezbinăți.

Maica Domnului este maica tuturor creștinilor și îi cheamă pe toți să fie una, să fie frați așa cum sînt fiii aceleiași mame.

† **Antonie PLĂMĂDEALĂ**
Episcop-vicar patriarhal

31. P. Zobel-M. Caplain, *La Vierge Marie dans l'histoire du salut*, în vol. «La Vierge Marie», col. «Églises en dialogue», Mame, Paris, 1969, p. 54—55.

32. Jean Guilton, *op. cit.*, p. 220.

33. «The Third Session», dec. 21, 1964.

CUVÎNTUL LA ÎNMORMÎNTARE ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

— Studiu istoric - omiletic —

Lucrarea de propovăduire a Cuvîntului lui Dumnezeu, una dintre atribuțiile fundamentale ale preoției creștine, s-a bucurat întotdeauna de o atenție deosebită în Biserica dreptmăritoare a românilor. Sint urme neîndoieelnice că, din timpuri străvechi, strămoșii noștri au ascultat cu dragoste Cuvîntul lui Dumnezeu citit din «bătrîna cazanie», ea însăși sinteză a tot ceea ce genul omiletic al Sfinților Părinți din «epoca de aur» a Bisericii a produs în acest domeniu. Mai târziu, cînd locul cazaniei a început să-l ia predica originală, cazania n-a încetat să fie mai puțin folosită și să mîngie sufletele credincioșilor. Ea cunoaște și în zilele noastre o prețuire deosebită. Asistăm astăzi la redescoperirea unor valențe capabile să reinviereze gîndirea omiletică a preoției noastre și să influențeze în bine viața spirituală a credincioșilor noștri.

«De multă vreme nu se poate vorbi la noi despre o mușenie a amvonului» — constată un distins teolog al nostru¹ și o putem constata cu toții. Se predică în cele mai multe biserici cu regularitate, alături de citirea cazaniei, desigur cu conținut și eficiențe diferite. Se publică, de asemenea, literatură omiletică în revistele mitropolitane². Dar dacă pentru predica tematică în general putem consemna autori și lucrări omiletice în număr mulțumitor, nu tot așa stau lucrurile cînd este vorba de predica funebră sau de necrolog. Lucrările tipărite în acest domeniu în secolul nostru, se reduc doar la cîteva broșuri³, la cîteva panegirice și necrologuri apărute în reviste⁴. Lipsa unor modele, în afara celor existente, a unor aprecieri critice cu privire la moștenirea trecutului, îndeosebi din veacul XIX și XX, lipsa unor studii cu privire la principiile, izvoarele și tehnica omiletică funebră de astăzi, este o realitate unanim recunoscută. Aproape toți autorii de predici funebre notează în prefețele cărților lor că aceste predici le-au fost «cerute insistent» de confracții preoți. Se cer și astăzi și după cîte știm există și preocupări în acest sens.

Predica funebră se încadrează în așa-numitul gen parenetic care cuprinde «cuvîntări bisericești simple, rostite de un organ legitim al Bisericii la săvîrșirea unui serviciu religios, în care se propune unul sau mai multe adevăruri, potrivit regulilor omiletice, cu scopul de a se cunoaște de ascultători și a se conduce în viață după

1. Pr. Prof. D. Belu, *Pentru o propovedanie mai rodnică*, în «Mitropolia Ardealului», I (1956), nr. 1-2, p. 124-131.

2. Gabriel Popescu, *Predică și predicator în Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 1-2, p. 96-120; Marin Pană, *Lucrări omiletice în Biserica Ortodoxă Română din secolul XIX pînă în prezenți*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCI (1974), nr. 3-4, p. 399-411.

3. Printre acestea cităm pe cele mai «noi»: I. Lupaș, *Căzut-a cununa capului nostru, cuvîntări funebre*, Arad, 1918; Econ. I. Mălăiescu, *Șapte predici funebre*, Tg. Jiu 1905; Pr. D. Voniga, *Cuvîntări ocazionale și funebre*, Orăștie, 1909; Șt. Cioroianu, *Nu plînge!*, *cuvîntări funebre*, Arad, 1930, A. Buzăug, *Doamne mintă-te-ne că pierim!*, *cuvîntări funebre*, Cluj, 1937.

4. A se vedea: Pr. Alex. Armand Munteanu, *Călduza omiletică*, în «Glasul Bisericii», nr. 5-6, 1965 (XVII); Prof. I. N. Floca, *Predici publicate în periodicile bisericești*, în «Mitropolia Ardealului», 1966 (XI); nr. 11-12, p. 770-798.

ele»⁵. În cadrul acestui gen se mai înscriu: cuvîntarea de laudă sau panegiric, cuvîntările ocazionale și apologetice⁶. Adeseori se confundă *panegiricul* cu *necrologul* care, deși sînt înrudite, se disting prin conținutul și finalitatea lor. În timp ce *panegiricul* este «o cuvîntare bisericească de laudă care are ca obiect viața și virtuțile sfinților și ale bărbajilor distinși ai Bisericii, spre a servi drept modele de urmat»⁷, *necrologul* sau predica funebă propriu zisă este «cuvîntarea religioasă rostită de către preotul slujitor la înmormîntarea unui credincios al său ... în care se fac referiri în mod obișnuit la învățăturile cuprinse în dogma eshatologică»⁸. În timp ce *panegiricul* se rostește în biserică, în fața tuturor credincioșilor, avînd un caracter oarecum sărbătorec de proslăvire a virtuților bine cunoscute ale sfinților și oamenilor merituoși, *necrologul* poate fi rostit și în afară de biserică, la locul prohodirii. «El tălmăcește, în lumina învățăturii creștine, trecerea unui parohian din spațiul liturgic al parohiei, al lăcașului de închinare, în acel al cimitirului, din Biserica de aici, în Biserica de dincolo»⁹.

Despre cuvîntările funebre spune D. Voniga că «sînt cele mai grele de compus și de propus», dar motivarea acestei «greutăți» nu ni se pare deloc întemeiată, căci se spune că «greutatea lor ... vine de acolo că într-o comună mai mare, unde este în uz, (în mormîntările) survin de atîtea ori încît materia și respectiv obiectul lor, nu stă în proporție cu împrejurarea, adică cu dese cazuri». Mai întemeiată este partea a doua a motivării: «acestea (cuvîntările funebre) trebuie să corespundă multor pretenții, referințe și împrejurări care pretind ca oratorul să aibă o praxă și o experiență temeinică și bogată»¹⁰. Într-adevăr acesta este temeiul «greutății» întocmirii și predării predicilor funebre. Dacă nu sînt (și nu trebuie să fie) simple jelanii sau biografii, predicile funebre trebuie să îmbine veșnicul adevăr al descoperirii dumnezeiești cu ocazia fiecărei înmormîntări. Proporționarea, dozarea acestor două aspecte ale predicii funebre este în funcție de fiecare caz, de nota dominantă a vieții decedatului. Aici operează inteligența, pregătirea multilaterală (scripturistică-patristică și de cultură generală) și simțul de orientare al propovăduitorului. Greutatea alcătuirii și susținerii predicii funebre este pe deplin răsplătită însă de roadele duhovnicești pe care păstorul le poate culege. Încă de la Petru Maior se știe, că «de se cade pururea și necurmat a se face poporului învățătură pentru ferirea de păcate și sporirea în fapte bune, despre moarte ... cu cît mai cu folos și mai cu roadă se împlinește aceasta cînd trista pildă e de față, înaintea ochilor»¹¹. Trista pildă a morții celor apropiați ai noștri trebuie să devină astfel prilej de meditație asupra adevărurilor credinței creștine, de mîngîiere și încurajare a celor loviți de greua încercare. De aici importanța și actualitatea acestui gen omiletic.

O poziție competentă și lămuritoare cu privire la predica funebă în Biserica noastră o prezintă studiul părintelui prof. D. Belu deja citat, asupra căruia vom reveni. Din Biserica Ortodoxă Sirbă cunoaștem (indirect) studiul lui Cedomir S. Drașcovi,ci,

5. Ilarie Teodorescu, *Indrumări omiletice*, București, 1903.

6. *Idem*, p. 215.

7. Pr. D. Voniga, *Omiletica sau studiul oratoriei bisericești*, Orăștie, 1906; Ilarie Teodorescu, *op. cit.*, p. 217.

8. Pr. Prof. D. Belu, *Cu privire la necrolog*, în «Mitropolia Ardealului», 1965 (X), nr. 4-6, p. 348-370.

9. *Idem*, p. 549.

10. D. Voniga, *Omiletica...*, p. 81.

11. *Cuvînt înainte la Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți, culese de Petru Maior*, ediția Dr. Elie Dăianu, Cluj, 1906, p. 7; Cf. și ediția *Petru Maior: Scrieri*, Biblioteca pentru toți, București, 1976, p. 37.

Privire retrospectivă asupra unui gen de predică¹². Ambele studii, reprezentînd poziția Bisericii ortodoxe, «insistă asupra necesității repunerii cuvîntării funebre la locul de cinste pe care l-a deținut și trebuie să-l dețină în oratoria sacră»¹³.

După aceste considerații introductive să cercetăm, într-o scurtă privire istorico-critică, moștenirea trecutului în materie de predică funebră. Ea ne va ajuta să vedem încotro trebuie să se îndrepte preocupările omiletice funebre ale preoțimii noastre spre a face ca această ramură omiletică să cunoască învierea ce i se cuvine, în folosul binelui comun și spre zidirea duhovnicească a credincioșilor noștri.

PREDICA FUNEBRĂ PÎNĂ ÎN VEACUL AL XVIII-LEA

Aflată în raza de influență a Bisericii Ortodoxe a răsăritului, Biserica Ortodoxă Română, ca și celelalte Biserici ortodoxe, din sud-estul european, a cunoscut de timpuriu «tipul predicii bizantine». Misionarii, care nu erau toți greci ci și slavi și români, «sufletește erau făpturi ale strălucitei culturi și civilizații bizantine; oratoria clasică a Sfinților Părinți le servește drept model»¹⁴. Cea mai veche mențiune despre predică funebră la români pare a fi cea în legătură cu activitatea mitropolitului Grigorie Țamblac al Moldovei¹⁵. Nicolae Iorga spune, în prefața cărții *Cuvîntări de înmormîntare, din veacul al XVI-lea pînă la 1850*¹⁶, că «Vechea noastră literatură cuprinde frumoase pagini de elocvență în cuvîntările ținute la înmormîntarea sau pomenirea diferitelor persoane de însemnătate». Să amintim dintre acestea: Cuvîntarea lui Neagoie Basarab la a doua îngropare a oaselor mamei sale Neaga (după 1519); Cuvîntarea de pomenire pentru Ștefan cel Mare rostită de marele cărturar român Vartolomeu Măzăreanu (Putna 1770); cuvîntarea protosincelului Dionisie Romano la înmormîntarea mitropolitului Veniamin Costachi, și altele. Sînt mărturiile despre cultivarea predicii funebre la noi, despre faptul că și la noi «din cea mai adîncă vechime poporul și-a plîns morții prin cuvîntări funebre».

În timp ce în Moldova și în Țara Românească predică se afla constant sub influența tradiției bizantine, în Transilvania secolelor XVI și XVII, sub dominația principilor calvini, Biserica Ortodoxă românească este supusă influenței calvine. Rod al acestei influențe este cunoscuta carte de predici, *Sicriul de aur*, scoasă de Popa Ioan Zoba din Vinț, cunoscut prin activitatea sa filocalvină¹⁷. Cartea cuprinde 15 propovedanii rînduite după vîrste și sexe, întemeiate pe numeroase texte biblice. Influența calvină nu se resimte atîta în textul expunerii, cit mai ales în forma de prezentare a propovedaniilor. Ele încep cu un text biblic după care urmează o rugăciune, nu din rînduiala înmormîntării în ritul ortodox ci compilată, probabil, de autor după izvoare calvine; ea se încheie întotdeauna cu rugăciunea *Tatăl nostru*. Urmează propovedania propriu zisă introdusă cu anunțarea părților principale sub formă de propozitii. Expunerea este vioaie cu întrebări și răspunsuri ca într-un catehism; se încheie cu o rugăciune de aceeași inspirație calvină.

12. Articol publicat în revista *Bogoslovie* — Belgrad, nr. 2 (1957). Il cunoaștem numai din recenzia I. P. S. Nicolae Corneanu din «Mitropolia Olteniei», X (1958), nr. 7—8, p. 599.

13. N. Corneanu, recenzia citată din «Mitropolia Olteniei», p. 599.

14. Ierom. Vasile Vasilache, *Predica în Evul Mediu*, Iași, 1953, p. 227—228.

15. *Idem*, p. 234.

16. Ediția Vălenii de Munte, 1909.

17. Titlul complet este: *Sicriul de Aur*, Carte de propovedanie la morți scoasă din Scripturile Sfinte, cu porunca Măriei Sale Apafi Mihai Craiul Ardealului, tipărită în tipografia nouă în cetatea Sassebeș, în anul 1683. Cf. *Istoria literaturii române* (sub redacția R. Roșeti, I. Pervain și Piru), Vol. I. E. Academiei R.S.R., București 1964, p. 477 Cap. Ioan Zoba din Vinț. O descriere mai pe larg o face Diacon. Dr. Gh. Comșa în *Istoria predicii la români*, București, 1921, p. 51—54.

Se pare că aceste predici n-au avut un răsunset prea mare în rîndurile preoțimii române. Ele au creat însă o tradiție mai ales în ce privește forma expunerii. De altfel, e de notat că ele apăreau în anul în care începea asediul Vienei (1683) în cursul războiului turco-austriac care a dus la înfrîngerea turcilor și, odată cu aceasta, la revenirea stăpînirii habsburgice în Ardeal. Această revenire a pus capăt influenței calvine în Biserica românească. Noii stăpîni deschideau calea prozelitismului catolic printre români, prozelitism care a dus la dezbinarea Bisericii române din Transilvania.

*

Rolul lui Samuil Micu și al lui Petru Maior în dezvoltarea predicii funebre la români. Sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea în dezvoltarea predicii funebre la români, sînt marcate prin operele celor doi corifei ai Școalei Ardelene, Samuil Micu-Clain și Petru Maior. Este vorba de opera *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți* a lui Samuil Micu, apărută în 1784, retipărită în 1842 la Sibiu, apoi cu litere latine, la Arad 1907¹⁸ și de operele lui Petru Maior, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți* (40 de propovedanii și 10 tertăciuni) și *Didahii, adecă învățături pentru creșterea liilor, la îngropăciunea pruncilor morți* (15 didahii, precedate de un Cuvînt înainte), ambele apărute în 1809¹⁹. Aceste trei volume reprezintă adevărate pietre de hotar în dezvoltarea predicii noastre funebre. Toate operele ulterioare de acest gen, pînă în zilele noastre, au preluat idei, citări și pîlde, precum și tehnica omiletică a celor doi autori.

Opera omiletică (ca de altfel și cea istorică) a celor doi corifei a fost analizată în numeroase studii de istorie literară. Ne preocupă acum conținutul lor de idei, sursele de inspirație și tehnica omiletică. De la început facem o constatare care nu poate decît să ne bucure. Spre deosebire de predicile lui Ioan Zoba din Vinț, predicile funebre ale celor doi autori se inspiră din izvoarele spiritualității ortodoxe. Se știe că «modelul» predicilor lui Petru Maior îl constituie predicile acelui Bossuet al Italiei care a fost Paolo Sogneri. «Dar — precum s-a observat pe drept — el nu împrumută substanța predicilor lui Sogneri, ci cadrul, elementele decorative sau de arhitectonică. Pe plan teologic se observă o adevărată mutație valorică, grație ortodoxismului fără echivoc al omileticii maioresciene»²⁰. Acest lucru este valabil și pentru Samuil Micu și poate mai mult, deoarece, precum vom vedea, acesta se dovedește un cunoscător mai bun și un pasionat pentru operele Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe, îndeosebi a Sfîntului Vasile cel Mare. Această prețuire l-a făcut pe Samuil Micu să adauge *Propovedaniilor* sale un *Cuvînt despre moarte* al Sfîntului Vasile cel Mare și un altul al Sfîntului Chiril al Ierusalimului, ambele deosebit de bogate în idei omiletice. Prin această prețuire a Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe, autorii mai sus numiți au fost modelați de pronia dumnezeiască să devină factori ai unității spirituale a românilor din Ardeal.

18. Cf. Bianu-Hodos, *Bibliografia românească veche*, Tom. II, Fasc. III, p. 287. Nu am putut avea la îndemînă decît ediția de la Arad publicată «acum pentru intîia oară cu litere latine, după ediția din Sibiu, din 1842, de Ioan Nicorescu... cu binecuvîntarea P. S. S. Domnului episcop Ioan I. Papp»; Gh. Comșa, *op. cit.*, p. 113—114.

19. A se vedea: Preot A. Radu, *Opera omiletică a lui Petru Maior*, în «Studii teologice», An XIX (1967), nr. 9—10, p. 656—673; Maria Protase, *Opera omiletică a lui Petru Maior*, în «Mitropolia Ardealului», An XVIII (1973), nr. 1—2, p. 28—38.

20. Maria Protase, *Prefață*, la *Petru Maior, Scrieri*, ediția citată, p. 23. *Opera* lui Maior este descrisă în *Bibliografia rom. veche*, Tom. III, fasc. I—II, p. 6—7 și Gh. Comșa, *op. cit.*, p. 161—164.

Să exemplificăm aceste afirmații cu analiza sumară a uneia dintre propovedaniile lui Samuel Micu. Propovedania I-a este introdusă cu textul biblic din 1 Ioan II, 17: «Lumea se trece și pofta ei, dar cel ce face voia lui Dumnezeu rămîne în veac». Introducerea anunță cele două părți ale propovedaniei: *Lungă și grea este calea omului care trece din lumea aceasta* (I-a), *ce fel de merinde se cuvîne să-și ia omul pe calea aceea* (a II-a). În dezvoltarea primei părți se arată că *trei lucruri* îngreuiază ieșirea omului din această lume. Cea dintîi este *conștiința* și năvălirea vrăjmașilor diavoli. Se aduce aici o pildă luată din Sfîntul Ioan Scărarul și pilda Sfîntului Agaton din *Pateric*. Al doilea lucru îl constituie *durerile firești* ale trupului care se desparte de suflet, iar al treilea este *despărțirea de rudenii*. Se exemplifică aici cu o pildă din Sfîntul Vasile cel Mare despre boul care lăcrima cînd a văzut moartea soțului său de jug, cu alta din Georgie Cedrin — despre cele două fete răpite de agareni care au murit de supărare cînd au fost despărțite. Partea a doua dezvoltă întrebarea: *ce fel de merinde să ia omul pe calea veșniciei*. Este vorba de merindea faptelor bune. Pentru acest răspuns se exemplifică cu pilda luată din Sfîntul Ioan Damaschinul, despre Iosafat împăratul indienilor și cu pilda despre cei trei prieteni: primul, mulțimea averii; al doilea, familia și prietenii; al treilea și cel mai puțin luat în seamă, faptele bune, dar singurul care nu ne părăsește nici la mormînt ci merge cu noi în veșnicie.

Propovedania se încheie cu o scurtă aplicare și îndemn la cultivarea faptelor bune. De remarcat că tema cu cei trei vrăjmași care se năpustesc asupra omului în ceasul morții, este reluată și de Petru Maior în propovedania a doua dar cu alte motivări.

Cu privire la opera lui Petru Maior, cele 40 de propovedanii cuprinse în prima carte și cele 15 didahii «pentru creșterea pruncilor», ar merita să fie cercetate fiecare în parte atît sub raportul formei cît mai ales asupra conținutului de idei. Studiul lor ar însemna un mare cîștig pentru fiecare propovăduitor cu atît mai mult cu cît întreaga literatură omiletică, îndeosebi cea funebră, pînă în zilele noastre, se resimte de influența predicilor lui Maior. Anticipăm aici că mai multe teme, pilde și aforisme, întîmplări biblice și din istoria universală, au fost reluate de autorii de predici funebre ulterioari, unele dintre acestea devenind adevărate *locuri comune* în oratoria bisericască.

Alegem deci propovedania a II-a despre care am spus că are o temă asemănătoare cu a lui Samuel Micu. Textul biblic este din Evanghelia de la Luca (XIX, 41): «Văzînd Iisus cetatea a plîns de dînsa». Introducerea face o asemănare între durerea lui Iisus pentru cetatea Ierusalimului, ce avea să fie distrusă peste cîțiva ani, și casa răposatului «toată îmbrăcată în jale și obidă, căci stîlpul cel tare, razimul casei acesteia a căzut». Citînd pe Sfîntul Ioan Gură de Aur, Maior afirmă că «Ierusalimul era icoana și chipul creștinului care trăiește o viață în patimi și fărădelegi... Trei vrăjmași se vor ridica la ceasul morții asupra omului păcătos: întîi, moartea cu durerile sale; al doilea, cunoștința (conștiința) sufletului cu pîra sa; al treilea, diavolul cu ispitele». Sfînt de fapt cele trei părți ale cuvîntării. Partea întîia stăruie asupra boalelor ca «vestitori ai morții». A doua *înfățișează* muștrările conștiinței care «nu numai că ne va pîrî ci încă ne va și osîndi». Partea a treia *înfățișează* asupririle diavolești asupra celor ce s-au supus ispitelor lui. Concluzia e ferirea de păcat, o viață de luptă împotriva uneltirilor diavolești, cu textul din IV Împărați, VI, 16: «Nu te teme că mai mulți sînt cu noi decît cu ei... Ne vor sta adecă în ajutor mulțime de ingeri, Maica Prea Curată și Insuși Domnul Hristos» — cuvinte ce reflectă optimismul creștin al autorului, concretizat pe scurt prin cuvintele că sfîrșitul dreptului trebuie să fie fără teamă.

Din analiza succintă a acestei propovedanii ne putem da seama de cuprinsul dogmatic și moral al predicilor funebre ale lui P. Maior. «Se poate vorbi — spune Maria Protase — de o adevărată «etică» a morții în cazul omileticii lui Maior, punct de plecare în formularea normelor din cadrul raporturilor dintre individ și sine, individ și aproapele, individ și societate»²¹. Predicile lui Maior au avut o influență considerabilă asupra dezvoltării ulterioare a predicii funebre în ambele Biserici românești din Transilvania și din Muntenia unde N. Iorga le recomanda clerului ortodox român. *Prefețele* conțin principii și sugestii omiletice, îndrumări teoretice și practice, vrednice de luat în seamă de propovăduitorii din toate timpurile²². Importanța acestor predici, ca de altfel a întregii opere a lui P. Maior, rezultă atât din caracterul lor ireproșabil ortodox cât și din contribuția lor la păstrarea unității religioase a românilor ardeleni, împotriva curentelor prozelitiste de mai târziu²³.

ALTE CĂRȚI DE PREDICI FUNEBRE APĂRUTE ÎN SECOLELE XIX ȘI XX

După *Propovedaniile* lui Samuil Micu și după cele două cărți ale lui Maior apărute în 1809, nu se mai semnaleză alte apariții în acest domeniu, deși în 1847 apăreau deodată trei cărți de predici în Ardeal²⁴. Semnalăm doar o încercare, din 1854, a preotului Petru Varga din Nădlac, într-un manuscris de predică funebră în versuri care se inspiră din predicile lui Maior²⁵. Înălțimea la care acei doi predicatori: Samuel Micu și Petru Maior se ridicaseră era greu de ajuns sau de depășit, pentru ca alți autori să încerce prea curînd să li se alăture. În schimb, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, apar rînd pe rînd cărți de predici funebre în ambele biserici românești. Ne vom referi pe scurt asupra celor care ne-au fost accesibile.

— Georgie Meteșu, parohul comunei Cut, *Cuvîntări morale bisericesti* la toate duminicile peste an, la sărbători și citeva la morți²⁶. Cele patru predici funebre care închid volumul sînt scurte, cu vîdite împrumuturi din Micu și Maior, bine întemeiate atât biblic cât și patristic.

— Titu Budu, *Cuvîntări funebrale și iertăciuni*²⁷. Tomul I cuprinde 31 predici (p. 1—131) și nouă iertăciuni (p. 135—158) precum și texte biblice pentru alcătuirea predicilor funebre (p. 167—171). Tomul II cuprinde 36 predici și 13 iertăciuni. În cuvîntul introductiv către *Prea onorați frați* arată că s-a străduit să vină în ajutorul preoților în lucrarea de propovăduire spre «a mîngia și a deștepta» poporul. «Ideile desfășurate în aceste predici, ba și înseși unele predici — declară autorul... le-am prelucrat după autori de renume mare». Sînt predici scurte, ușoare, bine întemeiate biblic, dar sursele de inspirație sînt cele din literatura omiletică apuseană, nu ca la Micu și Maior, ceea ce explică și lipsa citatelor și ideilor patristice.

21. Maria Protase, *Ibidem*, p. 25.

22. A se vedea, Ioan Lupaș, *Îndrumări de ordin omiletic în prefețele «propovedaniilor» și predicilor lui Petru Maior*, contribuții la istoria omileticii române, în «Mitropolia Ardealului», II (1957), nr. 5—8, p. 490—503.

23. Prot. A. Radu, *op. cit.*, p. 673.

24. Pr. Gheorghe Lițiu, *O carte de predici din 1847: Invățături morale*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 5—6, p. 703—707.

25. Pr. Gh. Lițiu, *Un manuscris inedit cu predică funebră în versuri din 1854*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 1—2, p. 106—112.

26. «Cu binecuvîntarea Ex. Sale Mitropolitul Albei Iulii Alexandru Sterca Soluțiu», Sibiu, 1865, în tip. lui Georgie Closius. Litere cirilice.

27. «... din autori renumiți și din scriptele răposatului Georgiu Molnar paroh protopop, prelucrate de...», Tom. I, Gherla, 1878, Tom. II, Gherla, 1887.

— Ioan P. Papiu, *Cuvîntări lunebrale sau la ceasuri de moarte*²⁸. Cuprinde 17 predici (p. 1—144) și iertăciuni la înmormîntări (p. 145—164). Fiecare predică pornește de la un text biblic bine ales, cele mai multe din cartea *Iov* și din Psalmi. Pildele care însoțesc expunerea, destul de numeroase, sînt luate nu numai din Biblie ci și din istoria și literatura clasico-romană. O altă noutate o constituie versurile presărate în text, obicei care va prinde și la alți autori. Față de alte cărți de predici, *Cuvîntările* lui Ioan P. Papiu reprezintă un progres atît ca formă cît și ca bogăție de idei. Încă o remarcă: deși «unit», nu conține nici o aluzie doctrinară catolică. Gh. Comșa notează despre această carte: «Toate predicile funebre au o idee fundamentală, călăuzitoare, de la care nu se fac abateri... ele nu pornesc spre lacrimi pe ascultători, ci le alină mai mult durerile».

— Jacob Marga, protopop în Dej, *Predici la morți* (Cluj 1922). Cuprinde o serie de panegirice, apoi mai multe predici generale fără a indica la ce fel de caz de moarte se potrivește. În *Precuvîntare* se spune că în mod intenționat nu s-a indicat «caziunea» pentru care sînt menite spre a lăsa celor ce le vor utiliza posibilitatea de a le acomoda după trebuință. Sînt în general predici substanțiale, întemeiate biblic, mai puțin patristic, dar cu numeroase citate laice și poezii din: Alecsandri, Coșbuc, Bolintineanu, A. Mureșan, fapt care dă culoare și expresivitate cuvîntărilor. Predicile sînt scurte și împărțite pe puncte, după modelul apusean.

— O replică la acești autori proveniți dintre «uniți», o constituie lucrarea lui Tit Vespazian Gheața, *Anghira creștină sau cuvîntări lunebrale*²⁹. După o introducere (p. I—IV) urmează 20 de cuvîntări (p. 1—155) cu texte biblice bine alese. Nu lipsesc referirile patristice, dar abundă pildele laice din literatura și istoria greco-romană, fapt ce face parte din moda vremii ca elemente ale culturii generale a unui intelectual. Spre deosebire de alți autori, Tit Vespazian Gheața, deși foarte patetic și ocazional, dezbate pe larg dogmele eshatologiei creștine pe care le justifică cu numeroase și bine alese texte biblice.

— Din părțile arădene cunoaștem cartea lui Iosif I. Ardelean, preot în Kétegyháza (Chiti haz — azi în R. P. Ungaria), *Cuvîntări bisericesti și lunebrale*, tom. I, Arad, 1878, dedicate episcopului Aradului Ioan Meșianu. Cuprinde 10 cuvîntări bisericesti (p. 1—56) și 10 cuvîntări funebre (p. 57—100), încheiate cu iertăciuni (p. 101—105). Expunerea e scurtă. Se observă multe împrumuturi de la autorii mai vechi.

— Zaharia Boiu a scos, în 1869, un ciclu de *Cuvîntări lunebrale și memoriale*, revizuite și completate considerabil în ediția din 1899, ca Tomul al III-lea din colecția *Semințe din agrul lui Hristos* (Ed. autorului, Tipografia arhidiecezană). Cuvîntările lui Zaharia Boiu, remarcabile ca fond și formă, sînt mai ales panegirice în cinstea unor înalte personalități ca Andrei Șaguna (vreo trei cuvîntări), Emanuil Gojdu, Vasile Alecsandri, George Barițiu etc. Abia ultimele sînt predici funebre la diferite cazuri de moarte, după vîrste, sexe și condiții sociale, în genul predicilor mai vechi. Un adevărat instrument de lucru pentru propovăduitori îl constituie *Adaosul cuprinzînd texturi biblice pentru cuvîntări lunebrale* (p. 319—350).

— Ioan Lupaș, vrednicul istoric ardelean, a fost activ și ca propovăduitor. Cartea sa de predici funebre poartă titlul *Căzut-a cununa capului nostru* (Arad 1917), titlu luat după prima cuvîntare rostită la parastasul pentru arhiducele Franz Ferdinand.

28. Compuse și prelucrate de..., Gherla 1875.

29. «... pentru diferite cazuri cu privire la etate, sex și stare socială, de Tit Vespazian Gheața, preot vîter gr. oriental la Institutul de corecțiune din Gherla», Sibiu, 1875, în «Tipografia Arhidiecezană».

(1914). Ca și la Zaharia Boiu cuvântările lui Ioan Lupaș, sint, cele mai multe, panegirice cu prilejul morții sau pomenirii unor ostași eroi căzuți în primul război mondial. Sint cuvântări frumoase bogate în idei remarcabile, înflorite cu citate bine alese din poezii. Din *Prefața* acestei cărți reținem cuvintele: «dacă (preotul) va căuta să individualizeze în fiecare caz, înfățișând, în lumina eternelor cuvinte ale Sfintei Scripturi, însușiri sau momente trecătoare din viața celor dispăruți, va putea face chiar cu ajutorul cuvântărilor funebreale, foarte bune servicii pentru educația religioasă și morală a credincioșilor săi».

— Fostul episcop al Aradului, Grigorie Comșa, supranumit «episcopul misionar», a fost și un strălucit orator și autor de cărți de predici. Una dintre lucrările sale omiletice este volumul *De la leagăn pînă la moarte* (Arad, 1920; Ed. a II-a, 1927); cuprinde și câteva predici funebre.

— Dr. Ștefan Cioroianu, protopopul Comloșului bănățean, a scos, în 1930, volumul intitulat *Nu plînge! Cuvântări funebre*. Ștefan Cioroianu a fost un scriitor bisericesc destul de fecund. Pe lângă articole și eseuri religioase, a publicat cuvântări la cununii intitulate: *Un trup și un suflet* și cuvântări cu ocazia tainei Sfintului Botez, cu titlul *Leagănul creștin*.

Cele 61 de cuvântări funebre, de obicei scurte, sint concepute pe vârste, sexe, stări sociale și în legătură cu felurile chipuri în care s-a petrecut cazul morții. De remarcat lipsa aproape totală a textelor biblice; unde sint folosite nu sint indicate locurile de unde sint luate. Uneori (ca p. 45) se indică drept text șase strofe din *balada Miorița*. La p. 183, la un inecat, se dă drept text «*Văzutu-te-au apele...*» fără nici o legătură cu expunerea. În general întemeierea biblică este foarte săracă, iar cea patristică lipsește cu desăvîrșire. Predomină elementul ocazional, sentimental și se încheie cu obișnuitele «iertăciuni» concepute foarte patetic. Se întilnesc și afirmații pe care le socotim cu totul nepotrivite, ca în predica la înmormîntarea unei studente (p. 21) unde se pune în gura decedatei cuvintele: «În odaia mea albă să nu schimbați nimic, lăsați-le așa cum au fost... fiindcă noaptea tîrziu, cînd oamenii sint cufundați în somn adînc, voi veni în odaia mea...». O predică, chiar funebură, nu este o fantezie literară. Ea pretinde să se spună numai lucruri serioase și potrivite cu credința noastră, pe cît de serios și grav este momentul în care se rostește.

Am insistat mai mult asupra acestui volum de predici pentru că, apărut în 1930, a fost mult folosit de preoțimea din partea de vest a țării; pentru că, din nefericire, indică un stil predicatorial ce ni se pare nepotrivit, cum nu ar trebui să fie o predică funebură.

— Ultimul volum de care ne ocupăm aci este cartea Dr. Andrei A. Buzdug, *Doamne mîntuiește-ne că pierim! Cuvântări funebre* (Cluj 1937). *Cuvîntul înainte* se referă la afirmația lui Petru Maior despre «vechiul obicei» de a se ține cuvântări la înmormîntarea răposaților, subliniindu-se importanța predicii funebre atunci «cînd trista pildă este de față înaintea ochilor». După o tradiție de mult împămîntenită, cele 50 de predici funebre ale lui Andrei Buzdug sint rînduite după vârste, sexe, ocupații, cazuri, etc. Fiecare predică pornește de la un text de obicei bine ales care formează ideea fundamentală a predicii. Se intercalează deseori pilde și istorisiri din literatura de specialitate străină (indicată în bibliografie); în text sint citate multe versuri (Bolintineanu, Alecsandri, Stamatiad, Cerna etc.) utilizate, unele, și în cărțile de predici mai vechi, devenite adevărate *locuri comune* în materile de omiletică fune-

bră. Se încheie cu «iertăciunii» moderate. Predicile sînt scurte, expunerea e vioaie și colorată, nu lipsită de pateticul obișnuit în cuvîntările funebre.

Cunoaștem din semnalări și alte cărți de predici, mai vechi sau mai noi, dar nu ne-au fost accesibile³⁰.

PREDICA LA ÎNMORMINTARE AZI ȘI PERSPECTIVELE EI

Au trecut patru decenii de la apariția cărții lui Andrei Buzdug. Nu cunoaștem vreo altă carte de predici funebre care să fi apărut în acest răs timp, în afară de predici și panegirice ocazionale apărute în revistele mitropolitane, din păcate prea puține la număr. Aceasta, precum am mai spus, nu înseamnă că nu se predică la înmormintări în Biserica Ortodoxă Română. Întrebarea însă este: cum trebuie să concepem predica funebră a zilelor noastre?

Cu privire la această întrebare cunoaștem două atitudini, prima fiind aceea a preotului Florian Stănescu-Gighera³¹ din care reținem: propovăduitorul să se ferească de a cădea în predestinațianism; să expună dogma eshatologică «prin pregătire teologică de precizie, fie direct, fie insinuant, de la caz la caz ... nouă creștinilor nu ni se cade să ne tînguim, cu atît mai mult, nici să deznădăjduim». Se recomandă genul de meditație religioasă; să se facă portretul defunctului bazat pe note biografice și cristalizat prin caracterizare pozitivă». Laudele să fie cumpănite, ponegririle excluse. Familiei se recomandă păstrarea memoriei celui plecat. «Ca formă, cuvîntarea funebră» să fie un buchet prin măiestria tehnicii omiletice, prin frumusețea stilistică și prin ținuta ireproșabilă a oratorului». Autorul dă bune îndrumări tehnice cu privire la alcătuirea necrologului. Nu putem fi de acord doar cu opinia de «a nu se vorbi la oricine, căci devine banal, ba poate și ridicol (?) Nu-și are rațiunea» — spune autorul nostru. Noi credem dimpotrivă, că la orice înmormintare se cuvine să se vorbească, căci fiecare credincios are dreptul la un cuvînt de mîngîiere. Nu se știe, de altfel, de la care cuvîntare ascultată un suflet va lua îndemn de a se întoarce la Dumnezeu.

O atitudine bine fundamentată în problema necrologului o aflăm în studiul deja citat al Pr. Prof. Dumitru Belu. După folositoare precizări și îndrumări în privința noțiunii și scopului necrologului, după un scurt dar cuprinzător istoric al necrologului atît în Biserica ortodoxă a Răsăritului (din care se dau rezumate și caracterizări) cît și în Biserica catolică (Bossuet și Fléchier), se vorbește despre *materia necrologului*, Ca la orice predică, conținutul necrologului trebuie să se întemeieze pe «tezaurul revelațional» recomandîndu-se dezvoltarea cu prioritate a temelor eshatologice creștine. «Se vor face referiri la persoana decedatului subliniindu-se meritele ... dar toate acestea le va prezenta ca un rezultat al îndeplinirii datoriilor puse de Dumnezeu, ca pe un rezultat al *sinergismului* creștin». Se vor face referiri și la cei îndoliați mîngîindu-i cu nădejdea creștină. Se va referi și la participanți, ca un *memento mori*, fără a-i sili să se gîndească mereu la moarte, ci ca la un eveniment pentru care se cuvine să fim pregătiți întotdeauna. Folositoare sînt expunerile cu privire la «părțile necrologului», întregul studiu fiind cea mai bună documentare și îndrumare în materia cuvîntărilor funebre, din cîte cunoaștem³².

30. Arhim. Teoctist Scriban, *Cuvîntări bisericești... și la servicii funebre*, București, 1870; Dr. E. Elefterescu, *Predici funebre*, Gherla, 1900; Pop Gavril, *Predici populare pe duminici... și pt. morți*, Cluj, 1910; Pr. D. Voniga, *Cuvîntări ocazionale și funebre*, Orăștie, 1909.

31. Pr. Florian Stănescu-Gighera, *Despre cuvîntările funebre*, în «Mitropolia Banatului», XIV (1964) nr. 1-3, 1964, p. 60.

32. Pr. Prof. D. Belu, *Cu privire la necrolog*, op. cit., p. 343-370.

Dacă astfel de îndrumări (ca și cele cuprinse în manualele de omiletică sau care se dau de la catedrele de specialitate ale Institutelor teologice) ar fi observate, s-ar putea evita unele cuvântări funebre care se rezumă mai ales la «preamărirea» cu sau fără temei a vieții decedatului, la exploatarea durerii sufletești a celor îndoliați, la vinerea cu orice preț a lacrimilor, «a căror roadă — spunea încă Petru Maior — împreună cu lacrimile se șterge». S-ar putea evita și greșala unor propovăduitori care tin cu orice preț să-și etaleze cunoștințe științifice, medicale etc., care ocupă loc nejustificat în unele necrologe în dauna învățăturilor de credință creștină. De altfel, situația este asemănătoare și în alte Biserici creștine.

Într-un studiu, deja citat, un teolog arată că «în multe comunități, predica funebă și astăzi nu este mai mult decît o biografie a decedatului sau a făcea pe îndoliați să plîngă prin exploatarea acelor iertăciuni păgînești». Autorul așează la temelia predicii funebre principiul *preamării lui Dumnezeu*. «Dacă e vorba de o preamărire în predică, ea se cuvine numai lui Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că nu cinstim pe cel răposat sau pe aparținători. Dacă e vorba de merite și vrednicii, să le atribuim lui Dumnezeu care ne întărește cu harul Său atît în viață cît și în moarte, Căruia i-a plăcut să ne dea viața și acum ne cheamă de pe acest pămînt la El». Predica funebă astfel concepută devine *tereastă spre cer* prin care *privim viața veșnică* pe care o dorim răposatului. Nu spre groapă ci spre cer să năzuim a îndrepta sufletele credincioșilor. Viața decedatului nu poate fi decît *material ilustrativ* al cuvîntului predicat aici și acum, și nicidecum materia sau conținutul propovăduirii.

*

Înmormîntările ne oferă într-adevăr prilejul de a cinsti persoana celui decedat și de a participa la durerea celor îndoliați. Însă nu trebuie să scăpăm deci nici prilejul de a transmite și valorifica în sufletele celor îndoliați ca și a celor prezenți, tezaurul învățăturii creștine menite să consolideze credința, să mîngîie dar și să instruiască. Ne amintim aci de un cuvînt al lui Petru Maior: «de multe ori cu ocazia înmormîntărilor se adună mai mulți oameni la biserică decît se adună în sărbători» în (*Cuvînt înainte la cunoscutele Propovedanii*). E păcat să se piardă astfel de prilejuri cu jelanii pescuitoare de lacrimi sau cu expuneri străine de conținutul învățăturii creștine.

Ținînd seama de experiența cuprinsă în cărțile de predică (atît cea pozitivă cît și cea negativă), dar mai ales de îndrumările mai sus citate, să alcătuim predici funebre în care elementul *ocasional*, legat de persoana decedatului, să se aple într-o fericită îmbinare cu *adevărurile veșnice* ale credinței creștine cuprinse în elementele dogmei eshatologice, ale vieții morale creștine. Textul biblic să fie astfel ales încît ideile acestuia să devină firul roșu al expunerii în gen pe meditație și, pe măsura posibilităților, de la caz la caz, să poată fi ilustrat prin una sau mai multe din virtuțile decedatului, bine cunoscute și corect apreciate. Sint desigur și cazuri de înmormîntare în care viața celui decedat se îmbeie prea puțin sau deloc, la a fi cercetată sau dată drept pildă. Aceasta nu trebuie să ne îndreptățească a lipsi de la datoria de a propovădui. Trebuie să subliniem mereu că în fiecare dintre noi Dumnezeu a așezat un scop, un gînd, o intenție. Felul în care am răspuns sau nu acestei intenții divine, îl va judeca Dumnezeu. Pe cit este de adevărat că nu există nici o existență omenească care să fie numai lumină, tot pe atît este de adevărat că și în cea mai slabă ființă umană se poate bănui o lîcărire de lumină.

Este potrivit, credem, să stăruim în unele cuvîntări asupra pericopelor *Evanghellei* și *Apostolului* din rînduiala prohodului. *Evanghelia* de la Ioan V, 24—30 vor-

bește despre două înțelesuri ale cuvintelor de *viață* și *moarte*. Moartea cea dintii este despărțirea sufletului de Dumnezeu prin patimi și fărădelegi, iar învierea cea dintii este întoarcerea sufletului la Dumnezeu prin pocăință. Peste aceștia, moartea cea de a doua, de care ne înfricoșăm, nu are nici o putere, ci-i trece doar din *moarte* la *viață*, din stricăciune la nestricăciune (Apoc. XX, 6). De asemenea, se cuvine să fie folosită și tăcută cât mai des pericopa Apostolului care îndeamnă pe credincioși ca să nu se întristeze «ca cei ce nu au nădejde» ci ca unii care sînt încredințați că «Dumnezeu, pe cei adormiți întru Iisus aduce-i-va împreună cu El» (1 Tes. IV, 14). Predica noastră va primi astfel un puternic accent *hristocentric*, prilej de zidire și de instruire duhovnicească și izvor de mîngiere creștinească pentru toți.

E necesar să stăruim mai mult asupra ideilor pauline cu privire la unirea dintre Hristos și credincioși prin mijlocirea Euharistiei, garanție a învierii noastre. «Dacă Duhul Celui ce a înviat pe Iisus din morți locuiește întru noi, El.. *vii va face și trupurile voastre muritoare*, din pricina Duhului Său care sălășluiește întru voi» (Rom. VIII, 11; I Cor. VI, 14). Trebuie să-i încredințăm pe ascultătorii noștri că moartea nu este ultimul cuvînt al vieții, ci numai o punte care ne trece de pe un plan al existenței pe altul, mai înalt; că «viața noastră (veșnică) este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu. Iar cînd Hristos, care este viața noastră, se va arăta, atunci și noi, împreună cu El, ne vom arăta întru mărire» (cf. Coloseni III, 3—4). Este credința învierii din care se desprinde morala învierii. Sînt desigur și alte teme și învățături creștinești care pot fi abordate în predicile funebre, dar credem că toate trebuie să convergă în adevărul cel mare al învierii și vieții veșnice.

*

De-a lungul timpului au apărut multe cărți de predici; totuși, în comparație cu cărțile de predici generale, cele funebre sînt puține și de valoare inegală. Multe din ideile cuprinse în aceste cărți pot fi reluate și folosite și azi. O latură pozitivă a vechilor cărți de predici funebre, ca la Samuel Micu și Petru Maior, o constituie temeinica și bogata fundamentare biblică și patristică. Cu cît ne apropiem de zilele noastre predicile funebre tipărite devin tot mai mult literatură patetică și mai puțin «zidire» duhovnicească.

Aprofundarea biblică și patristică a dogmei eshatologice astfel ca propovăduitorul s-o poată preda cu demnitate și competență; Hristos prezent în viața credincioșilor, în viață ca și în moarte; mîngierea credincioșilor cu nădejdea învierii și vieții veșnice — iată principiile pe care se cuvine să le așezăm la temelia predicii funebre.

Să arătăm că Dumnezeu, prin Iisus Hristos ne-a făgăduit învierea și viața veșnică, dar că această înviere nu este numai spre fericire, ci și spre osîndă (Daniel XII, 2). Cuvîntarea funebă, mîngiind pe cei întristați, să ne ajute să deslușim acest lucru și să ne îndemne să trăim și să ieșim din lumea aceasta, cînd Dumnezeu ne va chema, întru nădejdea învierii și fericitei vieți veșnice.

Pr. Gheorghe LIȚIU

BUNA-CUVIINȚĂ CREȘTINĂ

Buna-cuviință la Sfintele Taine și la Ierurgii (II) *

În majoritatea edițiilor Noului Testament apărute în limba română după primul război mondial până astăzi, găsim tradus cuvântul grecesc εὐσημόνως cu popularul termen *bună-cuviință*¹, în sensul de bună purtare a creștinului. Sfântul Apostol Pavel întrebuințează acest cuvânt de trei ori în epistolele sale². Ceilalți apostoli nu-l întrebuințează. Ei se folosesc de expresii ca: ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς = *Din buna purtare*³; τῆν ἀγαθὴν ἐν Χριστῷ ἀναστροφὴν = *Purtarea voastră cea bună în Hristos*⁴; ἐν ἀγίαις ἀναστροφαῖς = *În purtare sfântă*⁵. În Sfintele Evanghelii nu găsim cuvinte care să se poată traduce cu bună-cuviință ca la Sfântul Apostol Pavel sau cu bună purtare ori purtare sfântă ca la ceilalți apostoli, dar aflăm aceeași idee în următorul sfat dat de Mântuitorul: *Toate cite voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea, căci aceasta este legea și proorocii*⁶. Sfatul acesta — pentru creștini chiar poruncă — are o dublă valoare pentru noi: Întii, pentru că ne este dat de Fiul lui Dumnezeu, și al doilea, fiindcă în el se rezumă Vechiul Testament sau «legea și proorocii», cum spune însuși Mântuitorul. Numai în poruncile iubirii lui Dumnezeu și iubirii aproapeții a mai spus Mântuitorul că «se cuprinde toată legea și proorocii»⁷. Deducem din acest fapt că, bună-cuviință în creștinism are aceeași importanță morală ca cele mai de seamă porunci despre care a vorbit Fiul lui Dumnezeu.

În afară de sfaturile generale arătate, mai găsim în Sfintele Evanghelii și epistolele sfinților apostoli unele reguli ale bune-cuviințe pentru diferite ocazii de bucurii sau de întristări în viață. Menționăm două: Prima este dată de Mântuitorul: «Cînd vei fi chemat la nuntă, mergînd, șezi la locul cel din urmă, ca atunci cînd va veni cel ce te-a chemat, să zică: «Prietene, mergi mai în față!»! «Atunci vei avea cinstea înaintea celor ce vor șede împreună cu tine»⁸. Regula aceasta a bune-cuviințe de așezare la mesele cu invitați este valabilă și astăzi. A doua regulă, tot așa de actuală ca cea dată de Mântuitorul, este formulată de Sfântul Apostol Pavel: «Bucurați-vă cu cei ce se bucură și plîngeți cu cei ce plîng»!⁹.

Regulile bune-cuviințe date de Mântuitorul și de apostoli au rămas neschimbate timp de aproape două mii de ani și nici nu vor fi schimbate vreodată. Vesnicia este caracteristica lor. Sfatul Mântuitorului: «Precum voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți-le și voi asemenea!»¹⁰, este mai mult decît o regulă de bună-cuviință, este un principiu de bună-cuviință, pe baza căruia s-au creat și se vor crea mereu, de către iubitorii de ordine și pace, reguli despre felul civilizat cum trebuie să se poarte oamenii oriunde se întîlnesc, în orice împrejurări de bucurii sau de întristări.

* Partea I-a a apărut în nr. 9—12/1977.

1. Pentru vechimea cuvîntului bună-cuviință și însemnarea lui în comparație cu diferitele sale sinonime, a se vedea *Introducerea* din lucrarea noastră, *Dicționar al bune-cuviințe*, București, 1972, p. 392.

2. «Să umblăm cu bună-cuviință, ca ziua, nu în ospete și în beții, nu în desfrînări și în fapte de rușine, nu în ceartă și în pizmă» (Romani XIII, 13); «Toate cu bună-cuviință și după rînduială să se facă» (I Cor. XIV, 40); «Să umblați cu bună-cuviință față de cei din afară» (I Tes. IV, 12).

3. «Care este între voi înțelept și priceput? Să-și arate din buna-i purtare faptele bune», Iacov, III, 13.

4. «Să rămîni de rușine cei ce grăiesc de rău purtarea voastră cea bună în Hristos», I Petru III, 16.

5. «Se cuvine vouă să umblați în purtare sfîntă și evlavioasă», II Petru, III, 11.

6. Matei VII, 12.

7. Matei, XXII, 39.

8. Luca XIV, 10.

9. Romani XII, 15.

10. Luca VI, 31. În acest sfat al Mântuitorului își are originea proverbul românesc: «Ce ție nu-ți place, altuia nu face-l».

Regulile bunei-cuviințe de la botez și cununie sînt reguli de bună purtare în împrejurări de bucurie, iar cele de la înmormintare de bună purtare în împrejurări de tristețe. Și unele și altele sînt inspirate din Sfintele Evanghelii și epistolele sfinților apostoli, precum și din tradiția ortodoxă.

BUNA-CUVIINȚĂ LA BOTEZ

1. *Sărbătoarea familială* — Nașterea copiilor este împlinirea unuia din scopurile căsătoriei a doi tineri. Se știe apoi, că împlinirea unui scop aduce bucurie. La noi, la ortodocși, bucuria se manifestă atât la nașterea trupezască a copilului, cât și la nașterea lui sufletească, la nașterea în Hristos, la botezul lui.

Ziua botezului unui prunc este sărbătoare familială. Toată casa este curățită și împodobită. La țară se vâruie din nou. Se fac pregătiri de masă, căci sărbătoare familială fără o masă cu invitați nu se poate închipui la români.

Sărbătoarea începe de la biserică. Aici, după Sfînta liturghie, personalul bisericii așează în mijlocul naosului cazanul pentru botez sau colimvitra cu apă și alături o masă cu tot ce trebuie pentru botez și ungera cu Sfîntul Mir.

2. *Nașul spune crezul*. — Afară, în tinda bisericii așteaptă nașul cu pruncul adus pentru botezare. Se știe că pruncul nebotezat nu este voie să fie introdus în biserică. Dacă cel ce vine la botez este în vîrstă, de asemenea n-are voie să intre în biserică, pînă nu i se citesc lepădările ca și pruncului.

Cînd totul este gata, preotul vine în tinda bisericii și citește lepădările pentru prunc. *Nașul trebuie să spună Crezul*, așa cum l-ar spune pruncul dacă ar fi mare. Mai bine este pentru naș să repete o săptămîină acasă Crezul, decît să-l greșescă și să provoace hazul și ironia asistenților. Se poate și citi, dar mai mare cinste este pentru naș să-l știe pe nevăzut. Este și o garanție în plus, că se va îngriji ca și finul să-l învețe cîndva.

3. *Pietate la slujbă*. — La slujba sfințirii apei și a botezului, ce urmează după lepădări, cei ce iau parte trebuie să aibă atitudine ploasă. Nu-i este îngăduit nimănui să stea cu minile la spate, să vorbească, să glumească sau să ridă și nici să bată din palme cînd copilul este scos din apă, strigînd: «Să trăiască, să îmbătrînească etc.». Urările se fac după terminarea slujbei și împărtășirea pruncului. Se strînge mîna tatălui, mamei și bunicilor, dacă sînt de față spunînd: «Să vă trăiască!». Nu este timp de vorbe inutile, pentru că și alții așteaptă să ureze familiei.

4. *Mama asistă la botez?* — O problemă, mult discutată, este dacă mama pruncului poate sau nu să asiste la botezul fiului sau fiicei sale.

Știut este că o femeie, după ce a născut, nu poate să intre în biserică pînă ce nu se împlinesc patruzeci de zile și atunci numai după ce preotul i-a citit în tinda bisericii rugăciunile respective.

Dacă mama are molitva de patruzeci de zile făcută, poate asista la botezul fiului său în biserică. Cînd botezul se face acasă, mama poate asista și dacă n-are molitva făcută, fiindcă este vorba de vrednicia de a intra în biserică, nu de a lua parte la botezul pruncului. Unele mame nu asistă la botez, fiind firi emotive. Nu pot să-și vadă odorul scufundat în apă, deși știu că nu se înneacă.

5. *Numele pruncului*. — După primul război mondial s-a răspîndit și la noi, mai ales la oraș, obiceiul străin (catolic) de a pune mai multe nume pruncului și nume care nu se găsesc scrise în calendarul ortodox. Sînt copii de cinci ani, care încă nu pot să-și spună cele patru nume pe care le-au dăruit părinții cu nașul, sau nașii împreună, căci există și această credință ca un copil să aibă mai mulți nași.

Înțelepții noștri strămoși, cînd li se naștea copil, se uitau în calendar să vadă ce sfînt se prăznuia în acea zi și numele acestui sfînt se da noului venit în lume. Ziua nașterii era și ziua numelui și se prăznuiau tot timpul vieții împreună.

Bună-cuviință îngăduie nașului să se sfătuiască cu părinții pruncului, dîn vreme ce nume să pună finului și să-l declare la starea civilă, dar nu-i dă voie să-și impună numele, ca o condiție a primirii de a fi naș. Poate părinții au discutat și au hotărît: cu mult înainte de a li se naște fiul sau fiica, să-i dea numele unuia dintre părinți: ca amintire și recunoștință ori un nume ce le place prin rezonanța lui. A le înfrînge această dreaptă dorință, este o necuviință.

Se pot pune și nume care nu sînt în calendar, dar să știe cei ce le aleg, că fiul sau ființa cînd va fi mare și va vedea pe alții că își prăznuiesc ziua numelui, iar el nu are zi de praznic, după cum nu are nici sfînt protector, se va întrista și nu va lăuda pe cei ce i-au pus un nume, ce-l scoate din rîndul lumii și-l lipsește de bucuria sărbătoririi anuale de către familie și prieteni. Din cauza aceasta, mulți dintre cei lipsiți de nume calendaristic, își prăznuiesc ziua numelui în ziua de 9 martie, ziua de pomenire a celor 40 de mucenici, sau în Duminica tuturor Sfinților, prima duminică după Rusalii, cu nădejdea că între acești sfinți a fost și vreunul care purta numele său.

Purtăm numele cite unui sfînt, pentru ca să ne aducem aminte să trăim sfințenia creștină așa cum a trăit-o el. «Numele mare se deosebește cu facere de bine», scrie Iordache Golescu¹¹, nu cu înscrierea în certificatul de naștere.

6. *Cine poate fi naș?* — Nașul de la botez este un garant, că pruncul va fi crescut în învățătura ortodoxă, nu numai un sprijinitor material al finului și părinților lui; pentru aceasta el trebuie să fie ortodox, în vîrstă și sănătos ca să poată da sfaturi necesare bunei creșteri a finului.

Primind pe copil în brațe la botez și mărturisind credința ortodoxă în locul lui, nașul devine părinte spirital al finului, adică rudă cu finul ca și părinții lui trupești. Canoanele bisericești și buna-cuviință poruncesc nașului să respecte gradele de rudenie cu finul său cum le respectă pentru fiii săi trupești.

7. *Moașa și moșul.* — Un personaj, care ocupă locul al doilea în cinste după naș, din timpuri depărtate, este femeia — mai rar bărbat — care taie ombilicul pruncului. Ia sate, ea scaldă la început pruncul, ea îl duce în brațe la biserică și-l predă nașului sau nașei, și tot ea îl aduce acasă. Părinții pruncului i se adresează, de la moșire, spunîndu-i moașă și soțului moș. Cu acest titlu de cinste se vor adresa ei și fiilor moșului și moașei. Pruncul și părinții lui se vor numi nepoți de către moși.

La masă, moșul cu moașa vor lua loc lingă nași și darul lor nu va fi mai prejos de al nașilor. Ca și nașii, vor primi pe nepoți cu plocon la anul nou sau la lăsatul secului de Paști. Acești prieteni — unii se consideră chiar rude sufletești — ai pruncului și părinților lui dispar odată cu înmulțirea maternităților, locul lor la moșii — nu și în cinste — luîndu-l mamoiși.

8. *Obligații ale nașului.* — Există cazuri, cînd să se fi botezat un prunc și să nu fi primit nici un dar, cit de mic? Numai în cazuri excepționale. Spre exemplu: Un copil este bolnav greu. Nu e timp de dus cu el la biserică și nici de chemat preotul să-l boteze acasă. Cei din jur, spre rușinea lor, nici unul nu știe să spună cuvintele de botezare și este chemat un călător. Acesta vine, stropește pe prunc cu apă zicînd: «Se botează robul lui Dumnezeu (cutare) în numele Tatălui. Amin. Și al Fiului. Amin. Și al Sfîntului Duh. Amin. Călătorului i se întimplă să nu aibă nici un ban la el; pleacă în drumul lui și nu mai vede niciodată pe prunc, fie că nu mai trece pe aci, fie că pruncul bolnav a murit.

Cazuri de acestea sînt foarte rare. În general nu se botează un prunc fără naș ales din vreme și nu există naș care să nu dăruiască finului ceva. Nașul se îngrijește din timp să cumpere pentru fin tot trusoul: o plapumă, scutece cu toată lenjeria trebuitoare îmbrăcămîntei, o plină albă de cel puțin un metru lungime pe care trebuie să primească pe prunc de la preot, cînd îl scoate din apa sfințită a colimvitrei, o luminare și mărturiile — cruciulițe sau iconițe mici de metal — ce se atîrnă pe pieptul celor ce asistă la botez cu un ac trecut printr-o panglicuță albastră, cînd noul botezat este băiat și panglicuță roz cînd este fetiță.

Mărturiile — obicei practicat mai ales la oraș — se împart, ca și florile de lămiță la comunie, înainte de începerea slujbei, ca să nu fie deranjați cei ce se roagă — și toți trebuie să se roage împreună cu preotul și cîntăreții, căci de aceea au venit.

Ținuta la botez este cea de sărbătoare, cea de zi, pentru toată lumea.

11. «*Povățuirii i cuvînte adevărate*». Manuscrisul nr. 213, la Biblioteca Academiei R. S. R. Zezi și capitolul: «Nume bun (renume)» din lucrarea noastră *Buna-cuviință ogîndită în proverbe și maxime din toată lumea*. Editura «Albatros», București, 1970, p. 173-174.

9. *Masa botezului.* — De la biserică, nașul cu finul și toți cei ce i-au însoțit vin acasă la părinții noului botezat, unde îi așteaptă masa tradițională. La această masă iau parte numai cei chemați (invitați).

Buna-cuviință cere tuturor celor invitați la botez, să răspundă cinstit dacă vin sau nu, pentru ca să nu incurse sau să păgubească pe părinții pruncului.

Avînd cea mai mare obligație, nașii au și cea mai mare cinste. Locul lor la masă este în capul mesei, șocatit, mai ales în sate, cel mai de cinste loc, sau la mijlocul mesei, cum se obișnuiește la oraș. Alături de ei stau moșii (la sate), rudele și invitații de seamă. Masa de la botez fiind în legătură cu o taină sfîntă și ca urmare a acesteia, veselie ei trebuie să fie o veselie cumpătată, atît în ceea ce privește mîncarea și băutura, cît și în ceea ce privește discuțiile, glumele și jocurile. Buna-cuviință o cere.

BUNA-CUVIINȚA LA NUNTĂ

1. *Obiceiuri.* — A. Nunta ca și botezul își are bucuriile ei. Deosebirea este, că la botez bucuria este a părinților, nu a celui ce primește taina sfîntă, a pruncului, care fiind mic nu știe ce se petrece cu el, pe cînd la cununie cei ce se bucură în primul rînd sînt primitorii tainei sfinte, mirii, și numai în al doilea rînd părinții, nunții și nuntașii.

Obiceiurile la nuntă sînt multe și diferă după provincii, sate și chiar orașe.

În cartea sa «Descrierea Moldovei», Dimitrie Cantemir, Voievodul Moldovei, a descris în amănunt obiceiurile de la nuntă, așa cum le practicau românii ortodocși în secolul al XVIII-lea, în Moldova.

Se cunosc și obiceiurile românilor din Bucovina, Muntenia, Oltenia, Transilvania, Banat și din alte părți ale țării, în diferite timpuri.

În timpul nostru, aceste obiceiuri s-au simplificat mult.

B. În trecut, unirea băiatului cu fata era pregătită și hotărîită de părinții celor două părți cu sau fără pețitori speciali. Se plăceau nu se plăceau tinerii, zestrea hotăra. Tinerii nu ieșeau din cuvîntul părinților. Erau cazuri cînd nu se vedeau pînă la nuntă.

Azi nu mai este așa. Sînt căsătorii pe care le mai hotărîesc părinții, dar cele mai multe le hotărîesc tinerii între ei, mai ales la oraș.

Drept și cuvințios este ca la dragostea tinerilor să se adauge rațiunea și experiența părinților, pentru ca o nouă căsnicie să înceapă bine și să dureze. Tinerii să nu-și jignească părinții neîntrebindu-i, necerîndu-le sfatul, iar părinții să nu-și impună voia cu orice preț zdrobind o dragoste infiripată. O parte poate cîștiga pe cealaltă lucrînd cu tact și la timp.

Odată hotărîită căsătoria, se fixează data prezentării la starea civilă pentru căsătoria civilă și apoi pentru cununia religioasă cu pregătirile obișnuite. Invitațiile se fac la țară verbal — în unele părți mergîndu-se cu plosca și muzică din casă în casă — iar la oraș verbal și în scris. Tipografiile au diferite modele de invitații.

Cînd cineva este invitat în scris și nu poate să se ducă la nuntă, buna-cuviință îl obligă să trimită felicitări scrise. La felicitările scrise se mulțumește tot în scris și neîntîrziat.

2. *Rochia miresei.* — În țara noastră, majoritatea populației încă locuiește la țară, în sate, sînt țărani, totuși orașenii cu obiceiurile lor moderne influențează mult viața de la țară și schimbă obiceiurile strămoșești. Spre exemplu: costumul miresei cu rochia albă face să dispară frumosul costum național cusut cu migală ani de zile și în secret de viitoarea mireasă, ca în ziua nunții să fie o surpriză modelul riurilor ei.

E frumos obiceiul la oraș, ca mireasa să fie îmbrăcată în rochie albă, simbolul curăției, simbolul fecioriei nepătate. Este caraghioasă însă o mireasă, care vine în fața Sfîntului altar îmbrăcată în rochie albă, după ce a trăit în concubinaj ani de zile și are copii cavaleri și domnișoare de onoare, precum și acea mireasă care a mai fost cununată odată, dar a divorțat sau i-a murit soțul, a mai purtat rochie albă și totuși se îmbracă din nou cu ea. Da, cununia se poate repeta — pînă la o limită canonică — dar fecioria nu se mai poate repeta și deci, nici simbolul ei, rochia albă.

3. *Flori, scînșe, bomboane.* — Poeții au spus că mireasa este o floare, ce se ia din grădina părintească și se plantează în grădina mirelui sau a socrilor. Poate de aceea nu lipsesc coșulețele cu flori purtate de cavalerii și domnișoarele de onoare

poate de aceea mireasa poartă un buchet de flori albe sau în culoarea rochiei și nașa un buchet de flori roșii, iar nașii, mirii, rudele și prietenii obișnuita floare de lămâiță la butonieră.

Că florile sînt naturale sau artificiale, nimeni nu va obiecta. Florile la nuntă depind de anotimp și puțința de cumpărare. Obiecția ce se ridică însă, este în legătură cu obiceiul prost de a se arunca florile din coșulețe în capul mirilor, nunților, și preoților în timpul cîntării «Isaia dăntuiește».

Unii aruncă semințe de tot felul și bomboane. Nu este nici igienic să măninci bomboane aruncate pe jos.

Buna-cuviință îndeamnă pe toți bunii creștini să lupte pentru desființarea obiceiurilor de a arunca flori, semințe și bomboane în timpul săvîrșirii sfintei taine a cununiei în biserică.

Del Chiaro, unul din secretarii Voievodului Constantin Brîncoveanu, scrie că la cununie din București «se aruncă bani prin biserică, iar dacă mirii sînt de condiție mai modestă se aruncă alune, nuci, castane etc.». Așa era obiceiul în prima parte a secolului al XVIII-lea la București.

Pentru cine se aruncau dărurile acestea în bani sau fructe? Desigur, pentru cei săraci, pentru robi. Era un fel de milostenie. Azi nu mai sînt robi, iar cei ce vor să facă milostenie cu bomboane și flori, să nu le arunce, ci să le dea în mină, după ce s-a terminat slujba religioasă.

4. *Gluma cu paharul*. — Dimitrie Cantemir, în lucrarea amintită «Descriptio Moldaviae» scrie: «Preotul dă la urmă celor doi cununați să guste de trei ori piine întinsă în miere semn al dragostei și unirii veșnice. Și ca să dea prilej celor dimprejur să ridă la această ceremonie voioasă, îi lasă pe miri să încerce de trei ori în zadar să apuce din îmbucătură».

Obiceiul de a se da mirilor piine înmuiată în miere a rămas numai în Transilvania, din cîte știm. Obiceiul «de a da prilej celor dimprejur să ridă» a rămas pînă în zilele noastre la unii preoți moldoveni. Preoții moldoveni l-au adus și la unele biserici din București. Preoții aceștia nu mai fac glumă cu piine înmuiată în miere, ci cu pișcotul și cu paharul cu vin pe care le retrag de la buzele mirelui lăsindu-l cu gura căscată. Din cauza aceasta unii miri nu mai vor să muște din pișcot sau să bea vin, ori se reped asupra pișcotului ca să-l prindă cu gura, înainte de a fi retras de preot, provocînd risul asistenței.

Nu cunoaștem dacă cei ce au trăit în timpul lui Dimitrie Cantemir aveau cuvinte de laudă pentru cei ce dau prilej să ridă în timpul săvîrșirii sfintei taine a cununiei, fie ei preoți sau laici, știm însă, că cei din timpul nostru îi socotesc neserișii, lipsiți de bună-cuviință.

În timpul săvîrșirii oricărei taine sfinte sau slujbe creștine, nu se glumește, nu se rîde. Toți cei de față trebuie să aibă o atitudine pioasă și să se roage: unii tare, adică preoții, cîntăreții și corul, iar alții în gînd, adică asistenții.

5. *Ordinea la masă*. — Nunta întrece botezul în fast și în petreceri. La masă sînt invitați mai mulți decît la botez, fie că nunta este la țară, fie că este la oraș.

Locurile principale la masă se ocupă de cei doi miri. Nașul stă de-a dreapta mirelui, iar nașa de-a stînga miresei, adică, cum au stat la cununie în biserică, cînd te-au ținut luminările. Lingă nași stau bărbații și lingă nașe femeile, care sînt rudă cu mirii sau invitații de seamă.

Mirii și nașii stau în capul sau mijlocul mesei, după cele două reguli obișnuite de a se așeza la masă invitații în ordinea rangului, vîrstei, funcției, rudeniei etc. Este bine ca la astfel de mese — ca la toate mesele cu invitați — locurile să se marcheze din vreme cu un bilețel, cu o carte de vizită pe care să se scrie numele invitatului, spre a se evita eventuale înghesuiri către locurile de cinste, sau rețineri de a sta ale «modeștilor» din teamă de a nu ocupa locul convenit altuia.

Regula bune-cuviințe de a se așeza la masă, cînd sîntem invitați la nuntă ne-o arată chiar Mîntuitorul: «Cînd vei fi chemat de cineva la nuntă, nu ședeai în locul cel dinții, ca nu cumva să fie chemat de el altul mai de cinste decît tine.

Și venind cel ce v-a chemat și pe acela, îți va zice: «Dă locul acestuia» și atunci vei începe cu rușine să șezi în locul cel mai de la urmă.

Ci, cind vei fi chemat, mergînd, șezi la locul cel din urmă, ca atunci cînd va veni cel ce te-a chemat, să zică: «Prietene, așează-te mai în față!»! Atunci vei avea cînstă înaintea celor ce vor ședeă împreună cu tine» (Luca XIV, 8—10).

Notăm că, nașii trebuie să fie majori, ortodocși și dacă sînt soț și soție să fie ei înșiși cununăți religioși. Se preferă nași în vîrstă și cu bun nume familial, pentru ca să fie exemplul de căsnicie pentru fini, nu numai buni sfătuitoari, ci și sprijinitori la nevoie.

6. *Cadouri.* — Nașii și invitații fac, de obicei, cadouri tinerilor căsătoriți.

7. *Icoane sau nuduri?* — Între darurile de nuntă a doi tineri nu trebuie să lipsească icoana praznicului, ce și-l aleg sau orice icoană, care este necesară la familie și casă nouă. La strămoșii noștri, cel mai apreciat dar de nuntă era icoana. Se aranja dinainte — de obicei între rude — cine să dăruiască icoana, căci mulți ar fi voit să aibă această cînstă.

La nunțile celor străini de neamul și credința noastră ortodoxă se aduc ca dar tablouri pictate, în loc de icoane. Acești străini, cînd sînt invitați la nunțile creștinilor ortodocși, în calitate de prieteni, aduc daruri, după obiceiurile lor, tablouri. Unele din aceste tablouri înfățișează goliciuni omenești, nuduri.

Darurile acestea — nudurile — au pus pe mulți creștini în situații dificile. Să le refuze, ar fi însemnat o lipsă de bună-cuviință, fiindcă este un proverb, care spune: «Darul nu se refuză». Să le primească și să le atîrne pe perete, față în față cu icoana ar fi fost un sacrilegiu, fiindcă Mîntuitorul a spus: «Nu puteți sluji lui Dumnezeu și lui Mamona» (Matei VI, 24). S-a găsit totuși o ieșire, o cale onorabilă. Ca să nu fie jignit donatorul, care poate n-a avut o intenție rea, s-a primit darul. Dacă a fost o pictură de valoare s-a dăruit unui muzeu de artă, dacă n-a avut valoare s-a ars.

8. *Băutura fără lăcomie.* — Nunta fără veselie nu mai este nuntă. Dar veselia nu trebuie să coboare pe om din demnitatea lui de om, făcîndu-l inferior animalelor. Lăcomia cu băutura în veselie duce la beție.

Beția coboară pe om sub nivelul animalelor necuvîntătoare, căci animalele nu se îmbată, nu se lăcomesc la mîncare și băutura pînă a se îmbolnăvi, cum fac unii oameni. La nuntă toată lumea trebuie să fie veselă, dar veselindu-ne, nu trebuie să ajungem la beție și nici chiar la amețire.

Nu numai beția este condamnată de buna-cuviință, ci chiar felul zgomotos, lăcom și bătăran de a bea. Sfîntul Clement Alexandrinul (150—216) scrie în această privință: «Să nu bem cu fața infundată în cupă, să nu prea ne întindem la băutura, nici să nu ne silim îndreptîndu-ne ochii după băutura, făcîndu-i să se holbeze necuviincios din neastîmpărare de sine, nici să ne udăm barba sau să stropim haina silindu-ne să facem să curgă pe gît băutura șiroi, aproape udîndu-ne și afundîndu-ne fața cu totul în cupe.

Mai socotește și murmurul provenit din grăbita scurgere a băuturii și clocotînd din răsuflarea deasă ca și cînd s-er turna într-un ulcior de pămînt, făcînd să răsune gîtlejul de înghițirea pe nerăsuflete...

Nu te grăbi prietene, spre propriul tău rău. Nu ți se ia băutura. Ți-a fost dat și te așteaptă. Nu te strădui s-o răpești, sorbind-o dintr-o suflare. Setea ta se potolește, chiar de bei puțin mai tirziu, aducîndu-ți cu ea bună-cuviință, cînd băutura se împarte după cuviință» (*Pedagogul* II, 2).

9. *Muzicanți și măscărici.* — Veselia o întrețin și o sporesc lăutarii. Sînt lăutari care prin cîntecele lor scîrboase otrăvesc sufletele bunilor creștini și mai ales pe ale tinerilor. Cîntecele acestea le cîntă din gură la masă sau la horă. Astfel de lăutari nu trebuie chemați la nunțile creștine, sau dacă vin să li se atragă atenția din vreme să nu cînte cîntece care cuprînd cuvinte rușinoase sau aluzii imorale, chiar dacă vreun chefliu le-ar cere.

Legile bisericesti opresc pe creștini să petreacă la mesele unde femeile și lăutarii «aduc deprinderi destrîinate» prin cîntece satanice. «Să mînce băbații împreună cu femeile, fiind un lucru neprihănit, numai să mulțumească celui ce dă hrană iar nu prin uelțiri femeiești, prin cîntece satanice, de alăute, să aducă aprinderi destrîinate» (*Canonul* 22 al Sinodului al VII-lea ecumenic, anul 787). Măscăricii sînt pentru bîlcuiri nu pentru nunțile creștine, unde veselia trebuie să se împletească cu seriozitatea.

10. *Ținuta*. — Ținuta la nuntă diferă după locul unde se face nunta: la țară sau la oraș. În satele unde se poartă costumul național, mirii, nașii și nuntașii vin îmbrăcați în costum național. Mireasa, spre deosebire de celelalte fete, poartă pe cap un văl alb cu beteală.

La oraș și în satele unde deosebirea dintre oraș și sat, în ce privește îmbrăcăminte, a dispărut, mirele vine la biserică îmbrăcat în costum negru, cămașă și cravată albă. Unii poartă în loc de cravată papion alb, pălărie și pantofi negri, mănuși albe.

Mireasa poartă rochie lungă albă, pe cap văl alb cu beteală și o coroaniță de lămâiță. Mănușile și pantofii sînt tot de culoare albă.

Este bine ca în ziua nunții, mirii să poarte în al patrulea deget al mîinii numai verighetele, așa cum le-a pus preotul. După ce trece prima zi, pot să le poarte în inelarul mîinii stîngi împreună cu alte inele, după cum se obișnuiește.

Nașul și ceilalți bărbați poartă costume de ceremonie, adică de culoare neagră. Nașa și nuntașele pot purta costume de orice culoare, afară de alb. Culoarea albă este un privilegiu al miresei cu dispensă pentru domnișoarele de onoare și garnituri pentru nuntașe.

Mireasa poartă la biserică un buchet de flori albe, iar nașa un buchet de flori roșii. Florile din coșulețele cavalerilor și domnișoarelor de onoare pot fi de orice culoare.

Ținuta la nuntă, ca și în alte împrejurări, este o tradiție, un obicei, o modă, care se schimbă. Ce este azi poate să nu mai fie mâine.

Buna-cuviință nu recomandă o ținută sau alta, ci respectarea ținutei celei mai simple, practică de lumea cumpătată, de lumea decentă care nu iese din limitele moralei, care nu jignește și nu sfidează pe nimeni.

11. *Miri călători*. — Mai sînt și altfel de nunți sau mai bine-zis, petreceri la nunți. După masă, mirii pleacă în călătorie, zisă de nuntă, la munte, la mare sau într-un oraș oarecare.

Alți tineri, pleacă la țară, la o rudă sau cunoscuți, se cunună la biserică, rămîn ca musafiri cîteva zile și apoi se întorc acasă.

Sînt și cazuri contrarii, cînd de la țară vin la oraș, să se cunune fără zgomot și fără pretenții.

12. *Mentalități și ambiții*. — Sînt oameni care nu văd în nuntă decît un prilej pentru petreceri și ambiții. Să nu fie mai prejos decît cutare vecin sau cunoscut. Petrecerea și satisfacerea ambiției costă bani. Fiîndcă n-au avut bani cînd s-au căsătorit civil, au aminat nunta pentru la anul. Peste un an s-au văzut iarăși fără bani și iarăși au aminat. Și tot așa au aminat din an în an pînă i-au ajuns copiii din urmă. Trebuind să facă nuntă pentru copii, ei rămîn necununăți toată viața.

Alții văd în nuntă un prilej de afacere. Cheltuiesc pentru fast și masă cu nădejdea că-și vor scoate cheltuielile și le vor mai rămîne și un ciștig. Unii într-adevăr ciștigă, dar cei mai mulți pierd și de aceea bucuria nunții, care trebuie să rămînă pentru toată viața, se schimbă în întristare.

Cîte mentalități atîtea greșeli. Nunta este taină sfîntă, nu prilej de afaceri, de petreceri deșarte și ambiții. Tinerii ortodocși trebuie să plece de la început în viață cu binecuvîntarea lui Dumnezeu. Biserica nu cere decît seriozitate în căsnicie și credință în Taina nunții. Îmbrăcăminte la modă și petrecerile sînt piedici, care se pot înlătura de cei ce cred în folosul cununiei. Cei ce cred nu țin seamă de ce zice lumea. Iar cei ce critică pe tinerii, care vin la cununie îmbrăcați simplu și fără zgomotul petrecerilor, nu știu că buna-cuviință cere tuturor creștinilor să se ajute unul pe altul, spre a primi tainele sfînte în curăție și simplitate, nu să se discute, cînd s-a făcut cum s-a putut.

Celor căsătorii civil, dar necununăți, nu li se dă Sfînta Împărtășanie. Tinerii creștini ortodocși trebuie să știe acest lucru. Trebuie să mai știe apoi, că orice critică a lumii, în legătură cu aceasta, este întemeiată. Buna-cuviință admite critica dreaptă, spre îndreptare.

Există unii creștini — din fericele puțini — cărora li se refuză nu numai Sfînta Împărtășanie, ci și Taina cununiei. Aceștia sînt cei ce s-au căsătorit fiind rude între ei. Dacă cei necununăți din neglijență sau din motive personale pot oricînd să aibă binecuvîntarea Bisericii, cei ce se căsătoresc neținînd seamă de gradele de rudenie stabilite de Biserică, se lipsesc pentru totdeauna de Sfînta taină a cununiei.

În unele părți ale țării este obiceiul ca viitorii miri, cu o zi înaintea cununiei, să se spovedească și să se împărtășească. Este creștinesc și frumos acest obicei. Ar trebui generalizat și chiar legalizat de Biserică. De asemenea, citirea rugăciunii după opt zile este obligatorie pentru tineri.

13. *Nunta de argint.* — Se obișnuiește, mai ales la oraș, ca la 25 de ani de căsătorie să se facă «nunta de argint». Aceasta constă dintr-o petrecere familială, de la care nu lipsesc, dacă e cu putință, nașii de la cununie.

Înainte de masă, preotul săvârșește Te-Deumul de mulțumire, binecuvîntînd verighetele de argint lipite de cele de la logodnă, ce i se prezintă și punîndu-le în degetele «mirilor». Te-Deumul se face și la biserică. Preotii închină pe «miri» cu verighetele ca și la logodnă zicînd: «Se binecuvîntează robii lui Dumnezeu X și Z la 25 de ani de căsătorie, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh. Amin». După ce «mirii» au fost închinați de trei ori cu aceste cuvînte, li se pun verighetele în degetul inelar al mîinii drepte, ca la logodnă. «Nașii» schimbă verighetele.

14. *Nunta de aur.* — La 50 de ani de căsătorie, iarăși se obișnuiește o sărbătorire familială sub denumirea de «nunta de aur». La Te-Deum i se prezintă preotului spre binecuvîntare cele două verighete cu trei dungi fiecare, adică două de aur pe margine și la mijloc una de argint. Propriu-zis sînt trei verighete lipite. Cu ele se binecuvîntează «mirii», spunîndu-se aceleași cuvînte ca la «nunta de argint», înlocuindu-se numai «la 25 de ani» cu «la 50 de ani». Ca și la cele două nunți precedente, «nașul și nașa» țin cîte o luminare în mînă și schimbă verighetele.

Atît și la «nunta de argint» cît și la «nunta de aur», «mirii» sînt îmbrăcați în costume de sărbătoare, ca la orice petrecere familială de seară, căci seara se obișnuiește să se facă astfel de nunți. La fel vor fi îmbrăcați și invitații. Totul cît mai simplu și serios.

15. *Nunta de diamant.* — Puțini, foarte puțini sînt acei care ajung să-și serbeze «nunta de diamant» la 75 de ani de căsătorie.

Creștinii sînt datori să mulțumească lui Dumnezeu pentru căsătoria lor pașnică și biruitoare în viață, nu numai din 25 în 25 de ani, ci cît mai des și fără ceremonii și petreceri.

BUNĂ-CUVINȚĂ LA ÎNMORMINTARE

1. *Toți murim.* — Toți murim, dar pe rînd. Pentru aceasta datori sîntem să ne ajutăm sau cel puțin să ne mîngîiem unul pe altul, cînd cineva din familie a părăsit lumea aceasta.

Ființă rațională, omul are mai strînsă legătură cu semenii săi decît animalele între ele, de aceea înmormintarea lui nu este o îngropare neștiută, oriunde, fără durere și fără lacrimi.

Tradiția și legea sanitară nu îngăduie înmormintarea cuiva înainte de a se fi împlinit 48 de ore de la moarte, afară de cazuri de moarte năpraznică, în timp de război etc.

Trupul neînsufletit al celui răposat se ține un timp în casă, la biserică sau în capela cimitirului, pentru ca nu cumva să fie o moarte letargică și să-și vie în fire, pe de o parte, iar pe de altă parte, ca să poată să se adune rudele din toate părțile și să se facă pregătirile de înmormintare, după datina credinței noastre creștine ortodoxe.

2. *Datini.* — În privința datinei la înmormintare, multe sînt de îndreptat și de înlăturat. Nu știm cum s-au păstrat pînă la noi obiceiuri păgînești, ca spargeri de oale, aruncarea de bani pe pieptul mortului etc.

La oraș se adună oameni din toate colțurile țării și nu rareori, bătrînele se conțrazic unele pe altele în sfaturile pe care țin să le dea familiei celui răposat. Bielii oameni! În durerea lor și în marea iubire ce o au pentru cel răposat, ascultă pe toți vecinii, îndeosebi vecinele, dar nu pot să împlinească obiceiurile din toate colțurile țării. Bine fac, cînd aleargă la preot să-i ceară sfatul și mai ales să-l urmeze! Cît mai multă simplitate.

În timpul cît corpul celui decedat este în casă, rudele, prietenii și cunoscuții celui răposat sau familiei vin cu luminări și flori pentru mort și cu un cuvînt de mîngîiere pentru membrii familiei.

3. *Salutări și încurajări.* — Tradiția ne învață, ca de la moartea pînă la înmormintarea cuiva, să salutăm pe membrii familiei lui cu cuvintele: «Dumnezeu să-l ierte pe răposat!» Sau dacă este de gen feminin să zicem: «Dumnezeu s-o ierte pe răposată!» Se poate zice și mai scurt: «Dumnezeu să-l ierte (s-o ierte)!» Cu aceleași cuvinte salutăm și pe străinii pe care îi găsim adunați lângă corpul celui răposat. Cuvintele acestea de salut înlocuiesc pe cele de «bună dimineața, bună ziua sau bună seară».

Se obișnuiește, ca atunci cînd sîntem mai apropiați familiei celui decedat, pe lângă cuvintele de salut, să adăugăm și cîteva vorbe de mîngiere, de încurajare. Astfel ne vom adresa membrilor familiei cu cuvintele: «Dumnezeu să-l ierte pe răposat (răposată) și pe Dv. să vă sprijine și să vă mîngie!» Aceleași cuvinte se folosesc și în scrisori sau convorbiri telefonice.

Formula franceză: «Condoleanțele mele!» obișnuită la orașe, e potrivită ca scurtîme, căci în ocazii ca acestea trebuie să se spună cît mai puține cuvinte, dar este stridentă pentru urechea ortodoxului și tradiția sa de două ori milenară.

4. *Priveghere și stilpi.* — Este obiceiul ca trupul celui răposat să nu fie lăsat singur în casă, mai ales noaptea. Rudele și vecinii se adună de cu seară la «priveghere» și stau lângă răposat pînă se face ziua. În timpul acesta vine preotul și citește din cărțile sfinte, așa zisii «stilpi» și rugăciunile pe care numai el este în drept să le zică.

Ce fac cei adunați la «priveghere», după plecarea preotului, căci preotul nu stă toată noaptea, ba de cele mai multe ori vine și își face datoria ziua?

Răspundem spunînd ce trebuie să facă, căci sînt cazuri cînd fac ceea ce nu trebuie, din neștiință sau din ațtarea cîte unui «intrus». După obiceiul strămoșesc, cei adunați la «priveghiu» trebuie să citească Psaltirea și Sfintele Evanghelii toată noaptea, pe rînd, începînd cu bătrîni. Natural, ce nu s-a citit de preot. În nici un caz nu se fumează, ci se aprinde tămîie, nu se fac glume, nu se rîde, nu se spun povești sau critici la adresa unuia și altuia.

5. *Atitudine solemnă.* — În timpul slujbei înmormintării, acasă sau la biserică, toți care asistă trebuie să aibă o atitudine solemnă sau cel puțin serioasă. Nu vor sta cu mîinile crucis la piept, cum stăm cînd ne rugăm, dar vor repeta în gînd rugăciunile și cîntările ce le zice preotul, mîinile fiind aduse în față și în lungul țor, palma mîinii drepte fiind pusă pe dosul mîinii stîngi, cam în dreptul pîntecului. Nu se vorbește, nu se rîde, nu se fac gesturi în acest timp. Dacă poți vărsa o lacrimă pentru cel răposat, nu păcătuiești, căci scris este: «Plîngi cu cel ce plînge!» dar nu te boci și mai ales în timpul slujbei. Cei ce țin luminări aprinse în mîini trebuie să fie atenți să nu aprindă hainele vecinilor sau să lase să se scurgă ceară pe jos.

6. *Bocire.* — În unele părți ale țării sînt bocitoare de meserie. Ele se angajează să bocească la înmormintare, adică să spună niște poezii de jale pe un ton piîngăret pe tot drumul pînă la cîmîtir. La toți se spun aceleași versuri.

Unele se bocesc amintind calitățile ale mortului sau faptele lui. Bocetele acestea, la comandă, nu sînt creștinești, nu folosesc nici pentru mort, nici pentru viu, de aceea trebuie să dispară! Rudele mortului au nevoie de încurajare. Bocetele descărăjează, iar țipetele deranjează pe cei în rugăciune sau în meditație.

Sfîntul Ioan Gură de Aur scrie în această privință: «Din ce cauză jetești dacă știi și crezi că va învia, că nu l-ai pierdut, că moartea nu este decît un somn trecător?» (Comentar la Epistola I Tesaloniceni, omilia VI).

7. *Fanfară sau cor?* — Fanfara la înmormintare este un obicei străin de tradiția ortodoxă, care n-a admis cîntarea instrumentală în cult. Cîntarea vocală a unui grup, a corului sau a mulțimii este în spiritul Ortodoxiei. Ea ne înduioșează pînă la lacrimi la înmormintarea simbolică a Domnului Iisus Hristos din Vinerea Mare, cînd înconjurăm biserica cu Sfîntul Epitaf, și ne mîngie fața înlăcrimată și inima îndurerată, cînd însoțește pe un răposat de acasă pînă la biserică și de aci pînă la mormînt. Deci, între muzica instrumentală (fanfară) și cor, vom prefera corul.

8. *Ultimul salut.* — Cînd ne întîlnim cu un cortegiu mortuar, datori sîntem să salutăm mortul oricine ar fi, cunoscut sau necunoscut. Bărbații salută descoperindu-și capul în mers sau stînd cu capul descoperit la marginea drumului și cu fața spre

mort pînă trece. Femeile se opresc, la fel, pe loc, cu fața către mort și inclinîndu-și puțin capul.

Cei ce poartă uniformă se opresc la marginea drumului cu fața către mort în poziție adecvată momentului.

Preotul se oprește ca și cei ce poartă uniformă — dacă este în uniformă — și binecuvîntează cruciș cu mina dreaptă.

Șoferii aprind farurile mașinii, cînd se întîlnesc cu un cortegiu mortuar. Acesta este salutul lor, luminarea lor pentru cel răposat.

Orice om trebuie să dea ultimul salut mortului.

9. *Masa-pomană.* — Se obișnuiește la noi, la ortodocși, ca familia celui răposat, după înmormîntare, să cheme la masă pe cei care au luat parte la înmormîntare și îndeosebi pe cei care au ajutat. La țară, poate veni nechemat oricine la această masă sau pomană pentru cel răposat.

Chemat sau nechemat, la pomană nu vei vorbi, fără rost, nu vei glumi, nu vei rîde și nu vei minca și bca ca la masa de la nuntă. În loc de noroc sau altă urare, ce se obișnuiește la mesele de veselie, vei zice: «Dumnezeu să-l ierte!», cînd vei închina cu paharul, iar cînd ți se dă un vas, îmbrăcăminte etc., pentru cel răposat, nu vei zice «mulțumesc», ci «Dumnezeu să primească!».

Obiceiul păgînesc, de a vărsa vin din pahar la pomană trebuie să dispară. Cine varsă vin pe covoare, dovedește nu numai că se ține de obiceiuri păgîne, dar că este și fără bun simț, murdărînd fără rost un covor.

Cînd vezi pe cineva plecînd beat de la pomană, să știi că a păcătuit și cine a dat băutura peste măsură și cine a băut cît i s-a pus dinainte.

Să mai știi iarăși, cîlitonule, că adevărata pomană, adică milostenia pentru cei morți, este darul pe care îl dai celui lipsit, celui infirm, celui bolnav care nu poate munci, și aceasta cînd poți și oriunde, pe cît se poate fără văzul și lauda lumii.

10. *Doliul.* — Lumea creștină a moștenit de la păgîni obiceiul de a-și arăta marea durere și prin îmbrăcăminte.

Îmbrăcămîntea neagră sau doliul se observă, mai ales, la oraș, dar și aici în măsura posibilităților materiale și a ocupației.

Familiiile modeste, cînd le moare cineva, se mulțumesc să ia de la biserică un steag cu icoană și să-l pună în poartă. Steagul acesta vestește trecătorilor că aici este cineva care a părăsit lumea aceasta.

În alte situații se comandă bucăți mari de postav negru cu care se îmbracă poarta, ușile, camera unde este așezat corpul neînsuflețit, precum și catafalcul pe care este așezat. La porțile cimitirului iarăși sînt puse steaguri mari de postav negru.

În locul dricului de altă dată cu doi, patru și șase cai îmbrăcați în negru sau alb, azi sînt mașini mortuare. Unii părinți, în durerea lor pentru fiii decedați în timpul școlii sau tineri necăsătoriti, îmbracă camioanele și autocamioanele care îi transportă la cîmîtir în alb cu benzi de pînză neagră.

Membrii familiei se îmbracă și ei în doliu. Bărbații cu haine, pantofi, cravată și mănuși negre. Femeile de asemenea se îmbracă în negru, punîndu-și — numai cele din familie — pe față o plasă neagră. La batiste se adaugă o bandă neagră.

Îmbrăcămîntea aceasta o țin unii pînă la înmormîntare, alții patruzeci de zile, trei luni, șase luni, un an și chiar mai mult, cum sînt unele mame care rămîn cernite toată viața. Cît vor și cum vor, căci, unii bărbați după înmormîntare rămîn patruzeci de zile numai cu o fișie de pînză neagră la butoniera hainelor obișnuite, dar nu albe. Femeile nu mai poartă plasa neagră de la înmormîntare, chiar dacă păstrează doliul.

La țară, doliul constă în îmbrăcăminte neagră la femei și în lăsarea bărbii să crească, punerea unei benzi negre la căciulă, pălărie și butoniera hainei pentru bărbați. După înmormîntare, pînă la patruzeci de zile, bărbații păstrează banda neagră la butoniera hainei.

Cei ce iau parte la înmormîntare, invitați sau neinvitați, trebuie să fie îmbrăcați în haine negre sau cel puțin de culoare închisă. Într-o casă îndoliată și într-un cortegiu funebru, nu se intră îmbrăcat în haine albe de vară. Buna-cuviință o cere.

Nimic nu este mai caraghios decît să vezi o femeie îndoliată, dar cu unghiile și buzele vopsite, glumînd, rizînd și cochetînd ca cele fără doliu. La cei care poartă doliu se potrivește mai mult ca la oricine proverbul: «Vorbește cum ți-e portul!»

Mai bine să nu porți doliu, decît să-l porți cu nedemnitate. Nimeni nu te obligă să porți doliu, oricît de drag ți-ar fi cel mort, dar odată ce singur te-ai hotărît să-l porți, buna-cuviință îți poruncește să-l porți cu demnitate în vorbă și faptă.

Legea creștină învățînd că oamenii nu mor, ci trec numai în altă lume, «unde nu este durere, nici înrîstare, nici suspin», dacă au făcut bine pe pămînt, nu ne sfătuiește să plîngem, să ne bocim sau să purtăm doliu pentru cei morți ai noștri. Dacă Biserica îngăduie totuși aceste lucruri, o face pentru slăbiciunile oamenilor, care caută o mîngiere în cele externe. Creștinii care știu și pot să-și caute mîngierea în credința lor puternică, că peste puțin timp sufletele celor de pe pămînt, ale celor vii se vor uni cu ale celor decedați, nu vor ține seamă de obiceiurile costisitoare și nefolositoare de la înmormîntare. Ei vor alege simplitatea pentru ei, dar nu vor jigni pe cei ce urmează alte obiceiuri de orice neam sau religie ar fi. Așa ne povățuiește buna-cuviință.

11. *Recăsătorire în timpul doliului.* — S-a pus și se pune mereu întrebarea: «Se pot recăsători văduvele și văduvii în timpul anului de doliu?». Pentru văduvele tinere, Pravila Mare, glava 261 (ediția Bujoreanu, vol. III, pag. 246) scrie: «Pentru două vini s-au întărit a fi anul de jale: unul ca să nu se mărite muierea într-insul, însă, una, ca să nu se tîmple muierea grea, iar a doua, căci iaste datoare pentru cinstea bărbatului ei să jelească».

Despre bărbat, Pravila nu scrie nimic. Recăsătorirea văduvelor sau văduvilor este dictată de motive personale și familiale, mai ales cînd au copii.

Buna-cuviință ne cere să nu ne uităm morții dragi, să le păstrăm amintirea prin îngrijirea mormintelor și pomenirile tradiționale, dar nu ne obligă să ne amărîm viața prin tristețe îndelungată și singuratică. E nevoie și de curaj, și chiar de uitare. Trebuie să privim mai mult înainte decît înapoi.

12. *Mîngieri și pomeniri.* — Familia care a avut marea durere de a pierde pe cineva drag din mijlocul ei, nu se mîngie numai în ziua înmormîntării, ci și în zilele ce urmează.

Rudele și adevărații prieteni vor avea grijă ca din cînd în cînd să vadă pe cei îndurerăți, să-i mîngie, să-i încurajeze, să-i ajute dacă au nevoie. Vor observa însă, cu multă atenție, ce fel de firî simt cei în suferință, cit de mult i-a zdruncinat moartea celui drag al lor și ce i-ar putea mîngia.

Sînt firî care suportă mai ușor durerea în liniște, în singurătate. Aceștia nu trebuie deranjați cu vizite plictisitoare. Alții, din contră, au nevoie ca în locul celui plecat dintre ei, să vadă mereu pe cineva, au nevoie să audă un cuvînt de mîngiere, se simt ușurați cînd se văd înconjurați cu iubire.

Adunarea rudelor și prietenilor la biserică și cîmîtir, cînd se împlinesc 9 și 40 de zile de la ieșirea sufletului celui dus dintre ei, la 3, 6, 9 și 12 luni, pentru a lua parte la parastasele ce se fac în amintirea celui răposat, aduce multă mîngiere familiei îndurerate. Ducerea la cîmîtir, la mormîntul celui răposat, a părinților, a soților, fraților etc. în fiecare zi, timp de ani de zile, nu este recomandabilă, căci se ajunge la descurajare și chiar la îmbolnăvire.

Cei ce își ard morții, n-au parte de mîngierile din biserică și nici de cele de la mormînt. Știut este apoi, că cei arși n-au morminte pe care să se sădească flori, să se aprindă luminări și tîmîie. Fără ele, sufletele îndurerate ale celor rămași în viață se mîngie greu și amintirea celor arși dispare repede.

La mesele ce se dau cu ocazia parastaselor, trebuie să se păstreze o atmosferă de pietate și bună-cuviință. Subiectele discuțiilor să fie în legătură cu viața de dincolo, care ne așteaptă pe fiecare și cu faptele vrednice de amintit ale celui decedat. «Despre morți să vorbești numai de bine!». Se recomandă multă cumpătare în consumarea băuturilor alcoolice și ferirea de rîsele și glume.

Ținuta la parastase, în biserică, la cîmîtir și acasă — în afară de cei ce țin doliu — este cea de stradă în culori închise.

Pr. Gh. PASCHIA

DESPRE POCĂINȚĂ

Omilia a IX-a¹: Despre cei ce pleacă de la Sfânta Liturghie...

de Sfântul IOAN GURĂ DE AUR

După cum semănătorii n-au nici un folos dacă aruncă semințele pe cale, tot așa și noi n-avem vreun folos de pe urma numelui de creștin, dacă faptele noastre nu sînt pe măsura numelui. Iar dacă vrei, am să vă aduc martor de credință pe Iacov, fraatele Domnului, care zice: «Credința fără fapte este moartă»². Este deci nevoie de fapte; fără de ele nici numele de creștin nu ne poate fi de folos. Să nu te minunezi! Spune-mi, te rog, este de vreun folos soldatul care stă în armată, dar nu-i vrednic de armată și nu luptă pentru împăratul, care îl hrănește? Ar fi poate mai bine să nu stea în armată decît să batjocorească cinstea împăratului. Așa și cu creștinii. Nu merită oare să fie pedepsiți cînd nu luptă pentru împăratul lor? Dar pentru ce spun: cînd nu luptă pentru împăratul lor? Dare-ar Dumnezeu să lupte pentru sufletele lor!

— Dar cum pot, mi se poate spune, să fiu în lume, înconjurat de treburi, să slujesc împăratului și să mă mîntui.

— Ce spui, omule? Vrei să-ți spun pe scurt că nu locul te mîntuie, ci purtarea și voința? Adam era în rai, ca într-un port, și s-a înecat³; Lot era în Sodoma, ca pe mare, și s-a mîntuit⁴; Iov stătea pe gunoi și s-a îndreptățit⁵, iar Saul era în mijlocul bogățiilor și și-a pierdut împărăția — și pe cea de alcea și pe cea de dincolo. Nu te poți apăra spunînd: «Nu pot să fiu și în lume, înconjurat de treburi și să mă și mîntui».

Știi de unde ne vine acest gînd? De acolo că nu ne rugăm des și nici nu venim des la biserică. Oare nu vedeți pe cei care vor să primească dregătorii de la împăratul pămîntesc, cum stăruiesc și cum pun pe alții să intervină, ca să dobîndească ce doresc? Aceste cuvinte le spun celor ce pleacă de la dumnezeieștile slujbe și celor care se pun la sfat și pâlăvrăgesc în timpul înfricoșătoarei și sfinteii liturghii. Ce faci, omule? N-ai făgăduit zicînd: «Avem către Domnul», cînd preotul a spus: «Sus să avem mintea și inimile»? Nu ți-i teamă, nu te rușinezi să fii găsit mincinos în acel ceas înfricoșător? Vai ce minune! Masa cea de taină este pregătită, Mielul lui Dumnezeu este junghiat pentru tine, preotul se nevoiește pentru tine, foc duhovnicesc izvorăște din preacurata masă, heruvimii stau împrejur, serafimii, care cu șase aripi își acopăr fețele, zboară pe deasupra, toate puterile cele netrupești împreună cu preotul se roagă pentru tine, focul cel duhovnicesc se pogoară, singe curge din preacurata coastă în potir spre curățirea ta, și tu nu te înfricoșezi, nu roșești, că ești găsit mincinos în acest înfricoșător ceas? Ai o sută șazeci și opt de ore pe săptămînă; și din acestea Dumnezeu și-a oprit pentru El numai o singură oră; și cheltuiești și

1. Migne, *Patrologia Greacă*, vol. 49, col. 343—350. Omilia aceasta are următorul titlu: *Despre pocăință. Și către cei ce pleacă de la sfînta liturghie. În care și despre sfînta masă și despre judecarea viitoare. Omilia IX.* 2. Iacov II, 17. 3. *Facere* III, 1—24. 4. *Facere* XIX, 16. 5. Iov II. 6.

această oră în treburi lumești, în glume, în discuții. Cu ce îndrăznire, deci, te mai apropii de sfintele taine? Ai îndrăzni oare să pui mina pe puțpana hainei împăratului pămîntesc, dacă ți-ar fi mina plină de murdărie? Nicidecum!

Să nu socotești că este pline, nici că este vin ceea ce vezi! Că nu se dau afară ca celelalte mîncări. Ferească Dumnezeu! Să nu gindești așa! Ci, după cum ceara unindu-se cu focul nu pierde nimic și nimic nu prisosește, tot așa socotește și aici! Sfintele taine intră în ființa trupului. De aceea cînd ne apropiem să ne împărtășim, să nu socotim că ne împărtășim cu dumnezeiescul Trup ca din mina unui om, ci să socotim că ne împărtășim cu dumnezeiescul Trup ca din cleștele de foc al serafimilor, pe care l-a văzut *Isaia*⁶; iar cu dumnezeiescul sînge așa să ne împărtășim ca și cum am atinge cu buzele dumnezeiasca și preacurata coastă a lui Hristos.

Așadar, fraților, să nu plecăm din biserică în timpul Sfintei Liturghii; și iarăși, nici cînd sîntem în biserică, să stăm de vorbă. Să stăm cu frică și cu cutremur, cu ochii plecați în jos, dar cu sufletul ridicat în sus. Să suspinăm, fără să ni se audă glasul, dar cu inima să ne bucurăm. Oare nu vedeți cît de nemișcați stau cei ce sînt lângă împăratul acesta pămîntesc, trecător și muritor? Nu scot o vorbă, nu se cîntesc, nu aruncă ochii ici și colo, ci stau înfricoșați, triști și plini de cutremur. Ia pildă de la ei, omule, și te rog să te înfățișezi înaintea lui Dumnezeu așa cum te-ai duce înaintea împăratului celui pămîntesc. Dar trebuie să te înfățișezi cu mult mai multă frică înaintea Împăratului celui ceresc. Acestea vi le-am spus adeseori și nu voi înceta a vi le spune, pînă ce nu voi vedea că v-ați îndreptat.

Cînd intrăm în biserică, să intrăm cum se cuvine lui Dumnezeu. Să nu avem în suflet dor de răzbunare, ca nu cumva rugîndu-ne cînd spunem: «*Iartă-ne nouă, precum și noi iertăm greșiților noștri*»⁷, să ne rugăm împotriva noastră. Înfricoșătoare sînt cuvintele acestea! Cel ce le rostește, aproape că strigă așa lui Dumnezeu: «Am iertat, Stăpîne, iartă-mă! Am dezlegat, desleagă-mă! Le-am lăsat, lasă-mi-le! Dacă le-am ținut, ține-mi-le! Dacă n-am iertat vecinului păcatele lui, nu mi le ierta nici Tu pe ale mele. Cu măsura cu care am măsurat, măsoară-mi și Tu mie!».

Știindu-le, dar, pe toate acestea, gîndindu-ne la ziua cea înfricoșătoare a judecării, la focul iadului și la muncile cele înfricoșătoare de acolo, să ne întoarcem de pe calea noastră cea rătăcită. Va veni vremea cînd teatrul lumii acestea se va risipi. Atunci nu mai putem lupta; după trecerea acestei vieți, nu mai putem neguțători; după ce s-a închis stadionul, nu mai putem fi incununați. Timpul de acum e timp de pocăință; acela, de judecată! Timpul de acum e timpul luptelor; acela al cunurilor! Timpul de acum e timp de osteneală; acela de odihnă! Timpul de acum e timp de muncă, acela de răsplată! Deșteptați-vă, vă rog, deșteptați-vă și să ascultăm cu rivnă cele spuse! Am trăit cu trupul, să trăim și cu duhul! Am trăit în plăceri, să trăim și în fapte de virtute! Am trăit în trîndăvie, să trăim și în pocăință! «*Pentru ce te trulești, tină și cenușă?*»⁸. Pentru ce te mîndrești, omule? Pentru ce te fălești? Ce nădăduiești de la slava lumii și de la bogăție? Să ne ducem la morminte, vă rog, și să vedem tainele de acolo. Să vedem pe om descompus, oasele roase, trupurile putrezite. Dacă ești înțelept, privește! Dacă ești priceput, spune-mi: Cine e împăratul, cine e ostașul? Cine e stăpinul, cine e robul? Cine e înțeleptul,

6. *Isaia* VI, 6-7.7. *Matei* VI, 12.8. *Sirah* X, 9.

cine e neînțeleptul? Unde-i frumusețea tinereții? Unde-i fața cea frumoasă? Unde-s ochii cei strălucitori? Unde-i nasul cel bine întocmit? Unde-s buzele cele arzătoare? Unde-i frumusețea obrazilor? Unde-i fruntea cea luminoasă? Nu-s toate praf? Nu-s toate cenușă? Nu-s toate pulbere? Nu-s toate putreziciune?

Gîndindu-ne la acestea, fraților, și aducîndu-ne aminte de ziua noastră cea din urmă, să ne întoarcem, cît mai avem timp, de pe calea noastră cea rătăcită. Am fost cumpărați cu sînge scump⁹. Pentru aceasta Dumnezeu pe pămînt s-a arătat¹⁰. Pentru tine, omule, Dumnezeu pe pămînt s-a arătat și nu avea unde să-și plece capul¹¹. Vai, ce minune! Judecătorul vine să fie judecat pentru cei vinovați! Viața gustă moarte! Creatorul este pălmuit de creatură! Cel ce nu poate fi privit de serafimi, este scuipat de rob, gustă oțel și fiere, este împuns cu sulița, este pus în mormînt! Și tu, spune-mi, te trîndăvești, dormi, dai din umeri cu dispreț, omule? Nu știi că chiar dacă ți-ai vărsa singele tău pentru El, nici așa n-ai făcut ce erai dator să faci! Că altul e sîngele Stăpînului și altul sîngele robului! Pocăiește-te și întoarce-te înainte de ieșirea sufletului, ca nu cumva să vină moartea și tot leacul pocăinței să fie fără de folos. Că aici pe pămînt are putere pocăința; și numai aici; în iad n-are nici o putere. Să căutăm pe Domnul, cît avem timp! Să facem binele, ca să scăpăm și de iadul cel fără de sfîrșit ce va să fie și să ne învrednicim și de împărăția cerurilor, cu harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia slava și puterea în vecii vecilor, Amin.

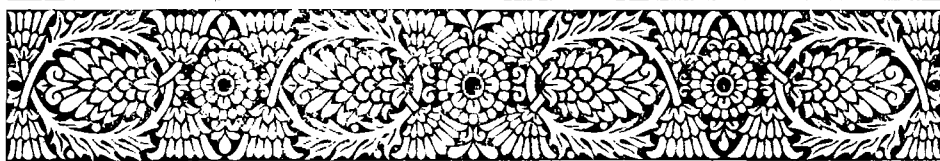
Trad. de Pr. Prof. D. FECIORU

9. *1 Petru* I, 18-19.

10. *Baruh* III, 38.

11. *Luca* IX, 58.

• DOCUMENTARE •

MITROPOLITUL ILIE IOREST AL TRANSILVANIEI

— La 300 de ani de la moartea sa —

Intre mitropoliții de seamă ai Transilvaniei din secolul al XVII-lea, trebuie să pomenim cu cinste și pe *Sfântul Ierarh și Mărturisitor Ilie Iorest*. El a avut un rol însemnat în acțiunea de apărare a Ortodoxiei în Transilvania, fapt pentru care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a canonizat. Viața lui Ilie Iorest nu a fost cercetată amănunțit până acum. Lucrul acesta este, într-un fel, explicabil, dacă ne gândim la numărul extrem de redus al surselor documentare pe care le avem asupra vieții și mai ales asupra activității lui. În afară de acestea, în istoriografia bisericească din Transilvania, Ilie Iorest a fost privit mult timp prin prismă confesională, așa cum vom vedea în cele ce urmează.

Primul care l-a amintit într-o lucrare istorică, dar foarte pe scurt, a fost Samuil Micu¹. La fel a procedat și Petru Maior, care a reprodus și un pomelnic al mitropolițiilor Transilvaniei cu sediul la Alba Iulia, păstrat la Blaj, în care apar doi mitropoliți cu numele «Orest», dar fără alte amănunte². A reprodus, de asemenea, diploma dată de principele Gheorghe Rakoczi I, din 10 octombrie 1643, pentru numirea lui Simion Ștefan ca mitropolit, în care sint expuse și motivele înlăturării lui Ilie Iorest din scaunul vlădicesc³.

Nicolae Popea prezenta pe scurt, dar corect, strădania lui Ilie Iorest întru apărarea Ortodoxiei, așa cum se desprinde din diploma de numire a urmașului său, pe care o reproducea — în parte — în traducere românească⁴.

Pagini mai bogate și mai documentate i-au închinat istoricii din secolul nostru, dar unii de pe poziții neștiințifice, confesionale. Primul dintre ei a fost Augustin Bunea. Deși era, în genere, bine informat, totuși, atitudinea sa potrivnică Ortodoxiei l-a determinat să prezinte pe Iorest în culori întunecate, care «se îndepărtase cu învățăturii străine de credința cea adevărată, se împreunase cu ereticii și înșela pe cei ce erau chemați a-i mintui, ucigându-le sufletele»⁵.

1. Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, Ed. Cornel Cimpeanu, București, 1963, p. 102.

2. Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor atât a acestor dincoace, cât și a celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813, p. 159.

3. *Ibidem*, p. 72-77.

4. Nicolae Popea, *Vechea Mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei*, Sibiu, 1870, p. 74-75; diploma de numire a lui Simion Ștefan la p. 75-77.

5. Dr. Augustin Bunea, *Vechele Episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgraadului*, Blaj, 1902, p. 87-94; în același fel îl prezenta și în lucrarea mai veche *Cestiuni din dreptul și istoria Bisericii române unite*, Blaj, p. 236-238.

În 1902 a apărut lucrarea lui Nicolae Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*⁶, în care a consacrat câteva pagini, și lui Ilie Iorest. Dar tocmai în timpul tipăririi, a apărut cartea lui A. Bunea despre *Vechile Episcopii*, menționată mai sus, încât Nicolae Iorga a adăugat câteva pagini la lucrarea acestuia, în care rectifică sau completa cele scrise de el⁷.

În 1904, cunoscutul publicist și editor de documente Teodor V. Păcățian a combătut pe larg cartea lui A. Bunea despre *Vechile Episcopii*, într-o lucrare mai mare, în care amintea pe scurt și martiriul mitropoliților Ilie Iorest și Sava Brancovici⁸. După apariția cărții sale, Augustin Bunea a revenit, într-o nouă lucrare, asupra acestei probleme, dar cu și mai multă lipsă de obiectivitate, socotind pe Iorest ca un ierarh care s-a lepădat de credința ortodoxă, acceptând condițiile calvine și care ar fi tipărit *Catehismul calvinesc* din 1640. Sub raport moral, îl prezenta ca «om stricat, om de nimica», cu o viață atît de «destrăbălată și scandaloasă», încît a trebuit să fie înlăturat din scaun și condamnat⁹. Firește, nici una din afirmațiile lui A. Bunea nu avea vreun temei documentar, ci erau pure născociri pentru denigrarea memoriei acestui ierarh ortodox.

Prima lucrare scrisă cu obiectivitate despre Ilie Iorest se datorează istoricului Zenovie Pclîșan. Bazat pe izvoare demne de crezare, el ajungea la concluzia că Iorest a fost un bun ortodox, care a pătimit numai pentru statornicia sa în dreapta credință¹⁰.

Date despre Ilie Iorest apar și în lucrările de sinteză ale lui Ioan Lupuș¹¹, Nicolae Iorga¹², ceva mai mult la Ștefan Meteș¹³, ca și în manualele de Istoria Bisericii Ortodoxe Române pentru Institutele¹⁴ și Seminariile teologice¹⁵.

Deci, cercetările privitoare la viața și rolul lui Ilie Iorest în apărarea Ortodoxiei sînt destul de sărace și confuze.

Situația Bisericii românești din Transilvania pînă la Ilie Iorest. — Pentru a cunoaște mai bine condițiile în care urma să-și desfășoare activitatea mitropolitul Iorest, prezentăm pe scurt câteva date privitoare la organizarea și viața Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania pînă în primele decenii ale secolului al XVII-lea. În teritoriile intracarpătice exista o organizare bisericească străveche, cu horepiscopi, prin secolele IV—IX. Acestora le-au luat locul unii episcopi, pe lângă conducătorii politici locali de neam român, la Alba Iulia, Dăbîca, Biharea, Morisena (Cenad).

6. N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 51—54.

7. *Ibidem*, p. 336—339.

8. Teodor V. Păcățian, *Istoriografi vechi, istoriografi noi*, Sibiu, 1904, p. 143.

9. Dr. Augustin Bunea, *Ierarhia românilor din Ardeal*, Blaj, 1904, p. 242—248.

10. Zenovie Pclîșan, *Condămnarea episcopului Ilie Iorest*, în rev. «Cultura Creștină», Blaj, an. II, nr. 5, 1912, p. 135—140.

11. Dr. Ioan Lupuș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 64—66, Același istoric îi închina câteva pagini în studiul: *Mitropolitul Petru Movilă și relațiunile lui cu românii. Prigonirea mitropolitului Ilie Iorest din Transilvania*, în voi. «Studii, conferințe și comunicări istorice», IV, Sibiu, 1943, p. 89—91.

12. N. Iorga, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor*, vol. I, ed. II, București, 1929, p. 326—329.

13. Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania*, vol. I, ed. II, ed. II, Sibiu, 1935, p. 194—200.

14. Gheorghe I. Moisescu, Ștefan Lupuș și Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1957, p. 27—29.

15. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 158—159 și ed. II, Sibiu, 1978, p. 174—175.

După ocuparea treptată a Transilvaniei de regatul feudal maghiar, în locul vechilor formațiuni politice românești s-au creat comitatele. Totuși, s-au menținut și episcopii ortodocși, de neam român, atestați documentar în 1205 și 1391. În a doua jumătate a secolului al XV-lea sînt atestați nominal mai mulți ierarhi ortodocși, ca Ioan la Hunedoara (1456), mitropolitul Ioanichie (1479), arhiepiscopul Gheorghe (c. 1486, probabil la Rîmet), apoi patru mitropoliți (Daniil, Marcu, Danciu, Ștefan) care și-au avut sediul la Feleac, lângă Cluj, pînă pe la mijlocul secolului al XVI-lea. În 1553 era hirotonit ca mitropolit al Transilvaniei Ioan, al cărei sediu era probabil în mînăstirea Prislop. După 1557, pentru mai bine de un deceniu, mitropoliții Transilvaniei (Hristofor, Sava și Gheorghe) s-au stabilit în mînăstirea de la Geoagiu (jud. Alba) și pentru scurt timp în Lancrăm, lângă Alba Iulia. După 1572, sediul Mitropoliei Transilvaniei s-a stabilit în Alba Iulia, unde a rămas pînă la începutul secolului al XVIII-lea. Aici au păstorit mitropoliții Eftimie (1572—1574), Hristofor II (1574—1579), Ghenadie I (1579—1585), Ioan III (1585—c. 1605), Teoctist (1606—1623), Dosoftei (1624—1627), Ghenadie II (1627—1640), Ilie Iorest (1640—1643), Simion Ștefan (1643—1656), Sava Brancovici (1656—1680), Iosif (1680—1682), Ioasaf (1682—1683), Sava III (1684—1685), Varlaam (1685—1692), Teofil (1692—1697) și Atanasie Anghel (1698—1701).

Mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, fiind singura instituție românească, a îndrumat întreaga viață socială-politică, culturală și bisericească a românilor de aici. Ea a avut un rol însemnat în păstrarea conștiinței de unitate națională românească prin legăturile permanente pe care le-a întreținut cu Bisericile și domnitorii din Țara Românească și Moldova, dar și cu românii din Banat, Crișana și Maramureș. A avut un rol însemnat în păstrarea Ortodoxiei, în fața acțiunilor prozelitiste ale catolicilor pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, apoi ale calvinilor. Mitropoliții din Alba Iulia, mai ales cei din secolul al XVII-lea, în speță Dosoftei, Ghenadie II, Ilie Iorest, Simion Ștefan și Sava Brancovici, au avut de înfruntat încercările fătife de calvinizare a românilor pornite din partea principilor calvini ai Transilvaniei: Gabriel Bethlen (1613—1629), Gheorghe Rakoczi I (1630—1648), Gheorghe Rakoczi II (1648—1660) și Mihail Apaffi (1661—1690). Pentru ducerea la bun sfîrșit a scopului urmărit de aceștia s-au folosit felurite mijloace: impunerea unor îndatoriri mitropoliților nou-aleși, cu ocazia recunoașterii lor către principe și înlăturarea acelor care nu le respectau, tipărirea de cărți cu conținut calvinizant, înființarea de școli, cu dascăli calvini, în care se propovăduia noua doctrină, numirea unor așa-zisi «episcopi» româno-calvini, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cu scopul de a împiedica buna desfășurare a activității Bisericii Ortodoxe Române și de a îndruma acțiunea prozelitistă calvină, numirea de protopopi români simpatizanți ai calvinilor etc.

În ciuda acestei propagande susținute, calvinismul n-a izbutit să cîștige decît foarte puțini adepți printre români, recrutați mai ales din familiile nobile, care urmăreau prin aceasta să-și mențină privilegiile și proprietățile, familii care apoi s-au maghiarizat. Marea masă a popoului a rămas și pe mai departe strîns legată de «Legea» sa strămoșească și de preoții săi¹⁶.

16. Amănunte în lucrările de sinteză citate ale lui I. Lupaș, Șt. Mateș, Gh. I. Moisescu și colaboratorii și M. Păcurariu. Să se vadă și Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Inceputurile Mitropoliei Transilvaniei*, în curs de apariție.

Alegerea unui nou mitropolit în 1640. — La 3 septembrie 1640 mitropolitul Ghenadie II al Transilvaniei a trecut la cele veșnice. Chiar a doua zi, superintendentul confesiunii calvine din Transilvania, Ștefan Katona Geleji (1633—1649), îl informa pe principele Gheorghe Rakoczi I despre acest lucru și despre condițiile care ar trebui impuse succesorului său, căci, scria el, «mă tem că ne va cere Dumnezeu socoteală dacă nu ne îngrijim de acești oameni simpli» (!)¹⁷. La 13 septembrie 1640, același Ștefan Geleji adresa principelui o nouă scrisoare, din care reiese că au fost recomandați trei candidați pentru scaunul mitropolitan vacant¹⁸. Primul dintre ei era Meletie Macedoneanul, recomandat lui Geleji de Ștefan Csernatonî, un sol al lui Gh. Rakoczi, trimis adeseori în Țara Românească. Acest Meletie era un macedoromân, stabilit de mult timp în Țara Românească, egumen la Mănăstirea Govora, unde a tipărit mai multe cărți, fie în românește, fie în slavonește, ca *Psaltirea slavonă* din 1637, *Ceaslovul slavon* din 1638, *Pravila cea mică* din 1640—1641, în românește, cu tiraje separate pentru Țara Românească și Transilvania și *Evanghelia cu învățătură (Cazania)* în românește, în 1642 și 1644¹⁹. Al doilea candidat era protopopul din Hațeg, dorit de preoți, iar al treilea «un moldovean», recomandat de Vasile Lupu²⁰.

La 22 septembrie 1640 Geleji adresa o nouă scrisoare lui Rákoczi, în care-i prezenta cele 24 de condiții pe care i le-a impus lui Meletie dacă voia să ocupe scaunul mitropolitan. La prima vedere se părea că o serie de măsuri erau pozitive și ar fi dus la înaintarea culturală a poporului român: să înființeze o școală românească, cu doi sau trei învățători cunoscători ai limbilor latină, greacă și română, să înființeze o tipografie, să dispună ca preoții să slujească în românește și să predice în românește de două ori duminica și o dată miercurea și vinerea ș.a. Se observă că și prin aceste măsuri se urmărea totuși calvinizarea Bisericii românești. Pe de altă parte, o serie de îndatoriri erau de-a dreptul inacceptabile pentru orice candidat la scaunul mitropolitan vacant: să se tipărească și să se folosească în bisericile românești cîntările calvine, așa cum făceau comunitățile româno-calvine din Caransebeș și Lugoj, să se dea la țipar Catehismul calvinesc, care urma să se predea copiilor români în ore speciale de religie, să fie simplificat ritualul botezului și al înmormintării, să fie înlăturate liturghia, cultul sfinților, al îngerilor, al icoanelor, al crucii, să se elimine slujbele legate cu cultul morților (parastasele), iar noul mitropolit «să asculte de episcopul ortodox maghiar» (!) etc.²¹.

Peste numai două zile, îi scria din nou lui Rákoczi, informându-l că a discutat cu Meletie, dar a constatat că n-a găsit nici un candidat care să accepte «să-și schimbe religia din temelie (în fundamentibus); nici acesta (Meletie n.n.) nu poate fi înduplecat nicidecum la așa ceva, căci atunci l-ar afurisi patriarhul, nu ar permite să fie sfințit vlădică, nici românii nu l-ar primi, dimpotrivă, dacă s-ar duce între ei, cine știe ce i s-ar întâmpla și astfel nu ar putea isprăvi nimic». În continuare, recomanda să se lucreze progresiv pentru calvinizarea românilor²². Dintr-o nouă scrisoare, cu data de 26 septembrie 1640, tot a lui Geleji către Rákoczi, re-

17. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I, 1599—1699, Cluj, 1940, p. 204—205, doc. 85.

18. *Ibidem*, p. 205—206, doc. 86.

19. Ion Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. I, București, 1905, p. 105, 112 și 113.

20. În anumite lucrări s-a scris că al treilea candidat ar fi fost Simion Ștefan, viitorul mitropolit (cf. A. Bunea, *Vechile Episcopii*, p. 87; I. Lupaș, *Istoria bisericească*, p. 64; St. Metes, *op. cit.*, p. 124). Din scrisorile lui Geleji nu rezultă însă acest lucru.

21. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, p. 206—209, doc. 87.

22. *Ibidem*, p. 209—211, doc. 88.

nem că Meletie era susținut de Matei Basarab²³. În sfârșit, în ultima scrisoare, cu data de 8 octombrie 1640, superintendentul își exprima nemulțumirea că Gheorghe Rákoczy, cedînd stăruințelor lui Vasile Lupu, a numit ca mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania pe un «moldovean»²⁴. Acesta era *Ilie Iorest*.

Viața lui Ilie Iorest. — Se poate reconstitui pe baza a foarte puține izvoare documentare: două însemnări pe manuscrise slavone din Mînăstirea Putna, o scrisoare a ierarhilor moldoveni prin care-l recomandau țarului Rusiei și citeva știri pe care ni le oferă unii cronicari din Transilvania, pe care le vom analiza mai jos.

Din scrisoarea ierarhilor moldoveni către țarul Mihail Feodorovici Romanov (1613—1645), cu data de 2 iunie 1645, aflăm că «acest arhiereu cu numele Iorest este născut în părțile țării ungurești, dar din copilărie a fost dat la învățătură și educat în țara noastră a Moldovei, în Mînăstirea Putna și în aceeași mînăstire a fost călugărit, iar după un timp oarecare, ridicat la treapta preotiei»²⁵. Reiese, deci, că *Iorest era din Transilvania*, probabil din părțile învecinate cu Moldova sau din Maramureș, așezat de tînr la Mînăstirea Putna, unde au viețuit, în curgerea veacurilor, atîția călugări transilvăneni. Deși nu mai cunoștea starea de strălucire din timpul domniei lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi imediați, totuși Mînăstirea Putna se număra și acum printre mînăstirile de seamă ale Moldovei, continuîndu-se preocupările culturale și artistice. După ce a învățat carte și rînduielele bisericești, a fost tuns în monahism, primînd numele de Iorest, în locul celui de Ilie, purtat din botez, iar după un timp a fost hirotonit preot-ieromonah. Actul hirotoniei sale a putut fi săvîrșit în scaunul de la Suceava (c. 1607—1629), fie de fostul episcop Efrem al Rădăuților (1608—1613 și 1616—1623), retras din scaun și așezat la Mînăstirea Moldovița, nu departe de Putna, fie de urmașul acestuia la Rădăuți, episcopul Evloghie (1623—1627). Pe ultima filă a unei *Psaltiri* slavone în manuscris, din secolele XV—XVI, aflată în Mînăstirea Putna, apare și semnătura: *Ieromonah Iorest, vlet 7135 (— 1625), noiembrie 8*²⁶. Presupunem că aparținea tînarului ieromonah Iorest, viitorul mitropolit. Fiind ieromonah în 1625 iar mitropolit în 1640, socotim că s-a născut prin 1600, deci tocmai în zilele de glorie ale lui Mihai Viteazul, care înfăptuise prima unire politică a celor trei țări românești.

În 1637, un preot, Manoil din Suceava, termina de copiat o lucrare a lui Simion Metafrast, în slavonește, începută sub îndrumarea mitropolitului Anastasie Crimca și continuată sub a «ieromonahului Iorest egumen». Acest lucru îl aflăm dintr-o însemnare pe manuscrisul respectiv (aflat acum în Biblioteca Salticov-Scedrin din Leningrad), cu următorul cuprins: «Această carte numită *Metafrast* a început-o arhiepiscopul Anastasie Crimcovici și n-a putut-o isprăvi, iar după moartea lui (a isprăvit-o) ieromonahul Iorest egumen, în zilele lui Vasilie Voievod. Și s-a scris cu mîna popii Manoil din Suceava, de la hramul Vovidenia Maicii Domnului, în anul

23. *Ibidem*, p. 211—212, doc. 89.

24. *Ibidem*, p. 212—213, doc. 90. Textul maghiar al celor șase scrisori a fost publicat în *Uj Magyar Muzem*, vol. I, Pest, 1859, p. 203—204, 206—207, 216—218, 214—215, 219—220 și 223—224.

25. Episcopul Melchisedec (Ștefănescu), *Biserica Ortodoxă în luptă cu protestantismul, în special cu calvinismul în veacul XVII*, în «An. Acad. Rom. Mem. Secj. Ist.», s. II, t. XII, București, 1890, p. 64; Dr. Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, în «An. Acad. Rom., Mem. Secj. Ist.», s. II, t. XXXIV, București, 1912, p. 1168—1169 (și extrasul, p. 104—105).

26. Pr. Paulin Popescu, *Manuscrise slavone din Mînăstirea Putna*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX, (1962), nr. 1—2, 1962, p. 143 (ms. nr. inv. 582/1863).

7147 (1638), octombrie 11 zile. Și s-a scris aceasta cu mâna lui, Amin»²⁷. N-ar fi exclus să fie vorba de viitorul mitropolit al Transilvaniei. În acest caz, înseamnă că el era un călugăr cu alese preocupări cărturărești, care poate avea legături cu școala miniaturistică de la Dragomirna, îndrumată de mitropolitul Anastasie Crimca. De altfel, nici nu putem concepe ca Vasile Lupu să nu fi recomandat lui Rákoczy un ierarh cu o pregătire aleasă, capabil să facă față acțiunilor prozelitiste calvine.

Mitropolit al Transilvaniei. — În toamna anului 1640, ieromonahul Iorest a ajuns mitropolit al Transilvaniei, cu sediul la Alba Iulia, în împrejurările relatate mai sus. Presupunem că a fost numit cu puține zile înainte de 8 octombrie 1640, dată la care Geleji își exprima regretul pentru numirea lui. Potrivit tradiției, a fost hirotonit la Tîrgoviște în catedrala ctitorită de Neagoe Basarab, de către mitropolitul Teofil, care păstora atunci (1636—1648), probabil împreună cu sufraganii săi Ignatie Sirbul de la Rimnic (1636—1653) și Ștefan de la Buzău (1637—c. 1648) ori cu vreunul sau doi arhieri greci veniți în Țara Românească după ajutoare. Hirotonia va fi avut loc către sfîrșitul lunii octombrie sau poate chiar în primele zile ale celei următoare. Fără îndoială că Matei Basarab va fi oferit noului mitropolit felurite daruri, așa cum știm că au primit înaintașii, dar mai ales urmașii săi (veșminte și vase liturgice, cărți, bani etc.). N-ar fi exclus ca el să fi primit și o danie de 6000 de aspri. Cînd facem această presupunere, ne gîndim la cele scrise în hrisovul dat în aprilie 1670 de domnitorul Antonie Vodă din Popești mitropolitului de atunci al Transilvaniei Sava Brancovici, privind tocmai dania de 6000 de aspri, oferită Mitropoliei Transilvaniei. «La această faptă bună — se scria în hrisov — ne-am nevoit mai cu seamă văzînd hrisoavele celor care au domnit înaintea noastră, de fericită pomenire, Io Matei Basarab și Constantin Șerban Voievod»²⁸. De altfel, se cunosc și alte danii ale lui Matei Basarab făcute unor biserici românești din Transilvania, el fiind și ctitorul bisericii din Turnu Roșu (fost Porcești), lângă Sibiu.

La 9 noiembrie 1640, mitropolitul Iorest era în Brașov, însoțit de zece persoane, după cum aflăm din Socotelile orașului. Poate atunci se întorcea de la hirotonie²⁹. De aici s-a îndreptat spre Alba Iulia, fiind înscăunat în catedrala mitropolită ctitorită de Mihai Viteazul, în 1597.

Cu ocazia recunoașterii sale, i s-a cerut desigur să ducă la îndeplinire o parte din condițiile calvine prevăzute în scrisoarea lui Șt. Geleji, către principe din 22 septembrie 1640. Acest lucru rezultă și din diploma de numire dată la 10 octombrie 1643 urmașului său, mitropolitul Simion Ștefan, în care se menționa că «Iorest a fost numit pe lângă anumite condițiuni»³⁰. Presupunem că este vorba numai de o

27. N. Iorga, *Două manuscrise instrîinate ale lui Anastasie Crimca*, în «Revista Istorică», București, an. XIX, 1933, p. 17; reprodus și la N. Grigoraș, *Mitropolitul Anastasie Crimca*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIV (1968), nr. 3—4, p. 311. Presupunem că este vorba de o carte cu vieți de sfinți alcătuită de Simeon Metafrastul, cel mai de seamă reprezentant al hagiografiei bizantine (sec. X) probabil identic cu Simeon Logothetis sau cu Simeon Magistrul. I s-a mai atribuit și o cronică. În cazul nostru, credem că este vorba de «Viețile sfinților», care au circulat mult în țările noastre în trecut.

28. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, p. 326, doc. 142; Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, p. 152.

29. N. Iorga, *Studii și documente*, IV, București, 1902, p. 215; Idem, *Sate și preoți*, p. 52; Idem, *Istoria Bisericii*, vol. I, ed. II, p. 327; Șt. Mețeuș, *op. cit.*, p. 197.

30. A. Bunea scrie că i s-ar fi impus șapte condițiuni, care i s-ar fi propus spre acceptare și Meletie (cf. *Vechile Episcopii*, p. 89). A fost urmat de I. Lupaș în *Istoria bisericească*, p. 65 și de St. Mețeuș *op. cit.*, p. 196. În realitate, lui Meletie i s-a cerut respectarea a 24 de puncte, cum am arătat mai sus.

parte din condițiile care i s-au propus lui Meletie. Când facem această afirmație ne gândim la mărturia lui Geleji, care, în scrisoarea din 24 septembrie 1640, recunoștea că n-a găsit «nici un candidat care să-și schimbe religia din temelie», recomandând ei însuși, în continuare, să se lucreze cu tact și pe încetul la schimbarea credinței românilor³¹.

Cunoaștem puține fapte din scurta lui activitate ca mitropolit al Transilvaniei. Știm că în 1641 a apărut *Evanghelia cu învățătură*, dată la tipar încă din timpul înaintașului său Ghenadie. Cartea (cu 330 foi) era o retipărire, aproape pagină cu pagină, după un exemplar defectuos al *Evangheliei cu învățătură* tipărită de diaconul Coresi la Brașov în 1580—1581. Era o carte pur ortodoxă, fiind o traducere, — după ediția slavă tipărită la Zabludov în Lituania, în 1569, — a omiliilor patriarhului ecumenic Ioan Calecas, făcută de preoții Iane și Mihai de la biserica «Sfântul Nicolae» din Șcheii Brașovului. Cuprindea tilcuirea Evangheliilor din toate duminicile și sărbătorile de peste an, începând cu Duminica vameșului și fariseului³². În ediția din 1640—1641 se observă numeroase greșeli de tipar și schimbări în ortografie, peste 30 de pagini n-au fost tipărite, fără să se țină seama că paginile care urmau nu mai aveau nici un sens. Au fost omise pericopele evanghelice și explicațiile lor pentru sărbătorile fixe, începând cu luna septembrie până la 25 decembrie.

Cartea începea cu prefața ediției de la 1581, lăsând afară partea privitoare la tipărirea ei de către Diaconul Coresi cu ajutorul judei Lucas Hirscher și cu binecuvântarea mitropoliților Serafim al Ungrovlahiei și Ghenadie I al Transilvaniei. În locul aceleia, au fost adăugate alte două pagini, din care aflăm că s-a dat la tipar de «arhimitropolitul» Ghenadie, motivând că «aceste sfinte cărți Evanghelie rumânească cu învățătură, ce se cheamă Mărgărit impuținându-se și foarte jăluia toți preoți(i) de această carte». Se menționa, în continuare, că meșterul tipograf a fost «acest dascăl popa Dobre de au venit din Țara Rumânească de au făcut tipare aici în Ardeal». Se arăta apoi, că în timpul tipăririi, Ghenadie s-a săvârșit din viață, continuând astfel: «Derept aceia, cu mila lu(i) Dumnezeu lorist arhiimitropolit, văzînd acest lucru dumnezeesc ce s-au fost început de acel părinte chir Ghinadie, foarte mi se îndulci inima și mă bucurai derept să se întărească legea creștinească și credința dumnezeiască. Derept aceia, cât n-au implut acel părinte, iară eu de în ce mi-au fost dăruit de Dumnezeu am implut și am săvârșit aceste sfinte cărți, ca să se înmulțească cuvântul lu(i) Dumnezeu și pre în toate beserecele să le fie preoților de propovedanie, în numele Tatălui și Fiului și Duhului Sfînt în veciia veacului amin». În continuare, se reproducea partea ultimă din prefața ediției 1581, în care tipograful cerea iertare, pentru greșeli. Era menționat și anul: 7149 (—1641)³³.

Mitropolitul Iorest a păstrat în tot cursul păstoririi sale strinse legături cu Putna, minăstirea sa de metanie. Prin anii 1641 sau 1642, într-o zi de 14 septembrie, scria bistrițenilor despre «proegumenul Ghervasie de la Putna că au venit pină la noi cu trebele svintei mănăstiri». Pe drum, «feciorul» acestuia a ucis un om beat, care i-a

31. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, p. 209—210, doc. 88.

32. Ediția din 1580 a fost reeditată de Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, *Diaconul Coresi, Cartea cu învățătură (1581)*, vol. I, textul, București, 1914, 8+566 p. Dintre studiile asupra ei, menționăm: Vasile Grecu, *Izvorul principal pentru Cartea cu învățătură a diaconului Coresi din 1581: Omiliile patriarhului Caleca (1334—1341)*, București, 1939, 166 p.; Maria Rădulescu, *Originalul slav al Evangheliei cu învățătura al diaconului Coresi...*, București, 1959, 105 p.; Pr. Silviu Hărăguș, *O carte de doctrină și pietate ortodoxă: Evanghelia cu învățătură (1581)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII, (1969), nr. 7—8, p. 740—773.

33. I. Bîanu, N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, p. 115—118 (la p. 116—117 sînt reproduse în caractere cirilice, tocmai textele privitoare la retipărirea cărții).

ieșit în cale «tilhărește». Ruga să fie eliberat, scriind, în continuare, că n-a putut să-i ceară acest lucru «craului» (Rákoczy, n.n.), lipsind din Alba Iulia. În caz că nu va fi eliberat, va interveni totuși la acesta³⁴.

Mitropolitul Iorest va fi făcut și unele vizite canonice în cuprinsul eparhiei sale — care cuprindea întreaga Transilvanie — spre a cunoaște la fața locului protopopii și preoții, bisericile și minăstirile, starea religioasă-morală a credincioșilor, învățătura și situația materială a clerului ș.a. La începutul lunii iulie 1641 era în părțile Făgărașului, iar în ziua de 7 a aceleiași luni era la Brașov³⁵. Potrivit vechiului obicei, va fi convocat la Alba Iulia, o dată sau de două ori pe an, «soborul mare» al eparhiei, format din protopopi și unii preoți, care va fi luat felurite măsuri de interes general bisericesc, va fi judecat unele abateri de la disciplina bisericească și altele. În conducerea eparhiei, el era ajutat de «titorii» și «jurații» scaunului mitropolitan, care formau un fel de «organ executiv» al soborului mare³⁶.

La 18 februarie 1642, Dieta Transilvaniei se plîngea că Ilie Iorest hirotonește preoți dintre iobagii români de pe moșiile nobiliare, ca să-i scape de iobăgie. Membrii Dietei cereau să i se interzică astfel de hirotonii, iar cei care au fost hirotoniți să fie înapoiați proprietarilor, ca iobagi³⁷.

Înlăturarea din scaunul mitropolitan. — Păstoria lui Ilie Iorest n-a fost de lungă durată, căci a fost scos în chip brutal din scaun, prin uneltirile cîrmuitorilor calvini de atunci ai Transilvaniei. Cauza principală trebuie s-o căutăm în faptul că n-a îndeplinit nici una din îndatoririle care i-au fost impuse la numire, ci a rămas statornic în credința ortodoxă, împreună cu păstoriții săi. A fost întărit în convingerile sale ortodoxe și îndemnat să reziste în fața tuturor presiunilor și de Sinodul intrunit la Iași între 15 septembrie și 27 octombrie 1642, care a aprobat *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă. Vreun călugăr de la Putna va fi fost trimis să-l informeze despre cele discutate acolo.

Este sigur că la înlăturarea mitropolitului Iorest din scaun au stat și rațiuni de ordin politic, determinate de înăsprirea relațiilor dintre principele Transilvaniei Gheorghe Rákoczy I și domnul Moldovei Vasile Lupu. La începutul anului 1643, polonii au pus mina pe o scrisoare a lui Vasile Lupu către sultan, din care reieșea o atitudine neprietenească față de Gheorghe Rákoczy. Scrisoarea a ajuns la Consiliul de Război din Viena, care a trimis o copie și lui Rákoczy. În fața unei astfel de atitudini, este explicabilă și prigonirea la care a fost expus din partea principelui mitropolitul recomandat de domnul moldovean³⁸.

34. N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, I, București, 1899, p. 56; Humuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, partea II, București, 1913, p. 1066—1067, doc. 1966. Tot pentru acel tinăr a intervenit și egumenul Simion de la Putna într-o scrisoare către bistrițeni, reluându-le că a fost oprit pe nedrept, întrucît cel ucis i-a ieșit în cale «tilhărește». *Ibidem*, XV, 2, p. 1016. Prin 1642 egumenul Teofan de la Putna scria bistrițenilor că a trimis pe călugărul Simion în Transilvania «la oameni buni și la potropopi și la preoți pentru milostenia», «cine va îndura Dumnezeu să întărească svînta mî-năstire». *Ibidem*, XV, 2, p. 1089.

35. I. Bunea, *Vechile Episcopii*, p. 90; Șt. Meteuș, *op. cit.*, p. 197.

36. Cf. Pr. Mihai Colotelo, *Zaonnicul Sfîntului Ierarh Sava Brancovici*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 7—8, p. 760 ș.u.

37. Zenovie Picișan, susținea că în 1641 Ilie Iorest ar fi primit din partea principelui și jurisdicției peste Maramureș, drept recunoscut și de adunarea aceluia comitat. Cf. rev. *Cultura creștină*, Blaj, an. VI, nr. 8, 1916, p. 241 și an. XVIII, nr. 6—7, 1938, p. 401. Nu avem însă nici un temei documentar pentru susținerea unei astfel de afirmații.

38. I. Lupaș, «*Sincretismul transilvănean, moldovean și muntean în secolul al XVII-lea*», în «Stud. conferințe și comunicări istorice», vol. IV, Sibiu, 1943, p. 97.

În legătură cu înlăturarea și prigonirea mitropolitului Iorest s-au purtat multe discuții în istoriografia transilvană. Arătam mai sus că Augustin Bunea, voind să denigreze memoria lui, precum și a unuia dintre urmașii săi în scaun, mitropolitul Sava Brancovici, l-a învinuit că ducea o viață imorală. El se baza pe mărturia a două izvoare săsești din secolul al XVII-lea și anume o relatare în *Cronica* germană a notarului Georg Kraus din Sighișoara (1607—1679), tradusă, cu diferențe, în *Analele* latinești ale episcopului luteran de mai târziu Georg Haner (1672—1740).

Din relatările lui Kraus rezultă că în 1638 Matei Basarab ar fi recomandat lui Rákoczy un călugăr — fără să-i dea numele — pentru scaunul de mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania, care, ducând o viață imorală, ar fi fost bătut cu nuiele în Alba Iulia, iar averea — destul de însemnată — i s-ar fi confiscat pe seama statului. Relata, de asemenea, că s-ar fi găsit la el câteva scrisori grecești și românești privitoare la niște «comori» bănuite că ar fi ascunse undeva în Transilvania și în Țara Românească. Haner adăuga amănuntul că înainte de-a fi bătut, a fost destituit printr-o sentință a sinodului protopopilor³⁹. Textul german al lui Kraus — în forma păstrată în *Cronica* lui George Mihail Gottlieb Herrmann (1737—1807) — a fost folosit și de Iohann Christian Engel în a sa *Geschichte der Moldau und Walachey* (Halle, 1804). Din cartea acestuia l-a tradus în românește Gheorghe Șincai, în *Cronica* sa, în partea privitoare la anul 1638.

Dar Șincai, traducind textul, adăuga în paranteză — fără nici un temei — că acel călugăr a fost Ilie Iorest, dînd și anul în care a fost bătut: 1643⁴⁰. Supunînd unei analize critice aceste trei texte, profesorul Ioan Lupaș ajunge la constatarea că nu poate fi vorba de Iorest, deoarece el n-a fost numit în 1638, cînd păstora încă Ghenadie II și nici n-a fost recomandat lui Rákoczy de Matei Basarab (mai ales că în acel an raporturile dintre ei nu erau prea amicale), ci de Vasile Lupu. Drept aceea, Ioan Lupaș socotea că relatările lui Kraus și Haner aveau în vedere pe fostul mitropolit Dosoftei (1624—1627), înlăturat din scaun în 1627, cum scria și cronicarul Gheorghe Brancovici⁴¹. Deci, informațiile oferite de cei doi cronicari sași, însușite de Gh. Șincai, dar mai ales de A. Bunea (*Vechile Episcopii*, p. 93) nu se referă la mitropolitul Iorest.

39. Textul german al lui Kraus și cel latinesc al lui Haner, însoțite de comentarii au fost reproduse de I. Lupaș în studiul *Un Vlădică român năpăstuit la anul 1638. Cine putea fi?* în «Studii, conferințe și comunicări istorice», vol. II, Cluj, 1940, p. 247. Textul lui Haner a fost reprodus și de T. Cipariu, în *Arhivul pentru filologie și istorie*. Blaj, 1870, nr. XXXI, p. 629 nota.

40. Vezi *Hronica lui Șincai*, ed. II, voi. III, București, 1866, p. 52—53 și *Opere*, III, ed. Florea Fugariu, București, 1969, p. 49—50 (a fost redată și de A. Șaguna, *Istoria bisericească universală*, II, Sibiu, 1860, p. 197—198).

41. I. Lupaș, *Un Vlădică român năpăstuit în anul 1638*, p. 241—256. În sprijinul ipotezei sale că acel vlădică «năpăstuit» în 1638 ar fi fost Dosoftei, I. Lupaș aduce două mărturii. Prima este o tradiție orală consemnată în scris în *Istoria bisericească* a lui Petru Maior (p. 80—81, reprodusă și de I. Lupaș în *Cronicari și istorici români din Transilvania I*, Craiova 1933, p. 152—153), căruia i-a împărtășit-o un preot bătrîn, că un vlădică român ar fi fost închis «la cetatea Eclului» (azi Brîncovenesti, jud. Mureș, unde există și acum un vechi castel), în care ar fi fost omorît. Socotește că pătimirea lui ar fi avut loc în 1638, anul dat de Kraus și Haner. Gheorghe Brancovici scria în *Cronica* sa, redactată în limba sîrbă, că «a doua prigonire împotriva Ortodoxiei noastre a fost sub mitropolitul Dosoftei, care nu numai în temniță, cu cunună de mucenic a preaslăvit pe Dumnezeu cel prea bun, ci fiind maestru zugrav, legat în lanțuri de fier, fu silit a împodobi cu zugrăveală palatul principelui în castelul de la Iernut, în zilele de domnie a lui Gheorghe Rákoczy I, în anul Domnului 1638, iar viața acestuia se sfîrși în anul Domnului 1648». Cf. Silviu Dragomir, *Fragmente din Cronica sîrbească a lui Gheorghe Brancovici*, în «Anuarul Institutului de Istorie Națională», Cluj, vol. II, 1924, p. 69. Intruct Gh. Brancovici a trăit mult timp în Alba Iulia, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, pe lângă fratele său, mitropolitul Sava, socotim că mărturia lui poate fi luată în considerare.

Cu toate acestea, învinuirii asemănătoare i s-au adus și lui, în 1643. Le cunoaștem din două mărturii demne de crezare. Prima este diploma de recunoaștere în scaunul mitropolitan a lui Simion Ștefan, dată de principele Gheorghe Rakoczy, la 10 octombrie 1643, prin care-i impunea 15 condiții⁴². În partea introductivă a diplomei se arătau și motivele pentru care a fost înlăturat Ilie Iorest din scaun. Le redăm — pentru frumusețea graiului — după traducerea lui Gheorghe Șincai: «După moartea și mutarea dintru această viață a cinstitului odinioară Gheorghie (Ghenadie) Bradî de la Bălgrad, superintendentul (sic!) tuturor bisericilor din Ardeal ce țin de legea grecească, sirbească și românească, am fost socotit să punem și să înălțăm la treapta vlădiciei pe unul anume Elia Ioreșt, după niște orinduiele date lui. Însă acel Elia Ioreșt nebăgînd sama de statul său cel besericesc și aflîndu-se că el, ca unul carele era mai mare preste besericele numitelor legi și trebuia să întrecă pe supușii deregătoriei sale cei vlădicești păstori și cu nevinovăția vieței și cu sfințenia evlaviei și să le meargă înainte de pilda bună ca cu o făclie aprinsă, n-au plinit acestea, ci de relele sale năravuri și patimi purtat și împins în prăpastie cu multe feliuri de nespuse prihăniri ale vieței s-au încurcat și deregătoria vlădiciei o au întunecat cu uritele vinele vieții cei desfrînați. Și pentru aceia fiindcă prin păstoria aceiași legi cînd și cînd s-au dat mai mult jălabe înaintea noastră despre necurată viața lui și despre mai multe necuvioase fapte ale lui și mai pre urmă făcîndu-se săbor mare de toți protopopii și preoții românești de legile grecească și sirbească, întru același săbor fînîndu-se toate cîte sint de a se ținea din cădîntă și din obiceiul consistoriului lor, tras la judecată și din adevărate și mai multe mărturisiri de capitulari avtentici și de alte persoane vrednice de credință culesse, aflîndu-se că este vinovat tuturor smințelilor și fărădelegilor de care se pîrea, s-au judecat cu votul și sufragiul tuturoara ca să se lepede din deregătoria sa cea vlădicească și ca să nu se întine tot cinul preoțesc să se dea pe mîna magistratului spre pedeapsa ce i se cuvine»⁴³.

Reproducînd această diplomă, Gh. Șincai adăuga: «Vezi cum se meșteșugea calvinii să tragă la credința și legea lor pe bieții români din Ardeal! Drept aceia lesne poți crede că pe mitropolitul Bălgradului, Elia Ioreșt... nu pentru birfelele ce se scriu în diplomatul acesta l-au lepădat din vlădicie, ci pentrucă n-au primit catehismul, despre carele voi vorbi la anul 1645. Căci toți protopopii și preoții aceia carii în diplomat se scot de sub jurisdicția mitropolitului Ștefan Simonie, era calvini și aceia au osîndit pe mitropolitul Elia Ioreșt»⁴⁴.

A doua mărturie o constituie scrisoarea prin care ierarhii moldoveni recomandau pe Ilie Iorest, țarului Rusiei, la 2 iunie 1645, în care sînt relateate suferințele lui: «Pre urmă, dacă a trecut trei ani, a rădicat (indemn) diavolul, care urăște cele bune, pe popa cel mare al craiului, cu numele Gheorghe Ciulai, care este în erezie luterană (sic!), în care sînt și craiul și toți ungerii și l-au defăimat pe acest Iorest, arhierul creștinilor români, la craiul Rakoczy Gheorghe și au adus mărturii mincinoase și i-au lăcut mare nedreptate și i-au luat tot ce avea, l-au legat și l-au închis în temniță nouă luni și a sulerit în surghiun și împreună cu el mulți preoți creștini, nu pentru altă vină decît pentru credința creștină, voină să-i convertească la luteranism (sic!). Și pentrucă nu aveau ce să-i facă, văzînd că ține tare și neclintit la credința sa. Insuși craiul Rakoczy Gheorghe i-a dat — cu garanția a 24 de chezași — 1000 de

42. Diploma în *Magazin istoric pentru Dacia*, III, București, 1846, p. 231—249 și la T. Cipariu: *Arhivul pentru filologie și istorie*, p. 628—632 (pasajul privitor la Iorest la p. 628—629). Tradusă în românește de G. Șincai (vezi *Opere*, III, ed. Fl. Fugaru, p. 55—59). Reprodușă fragmentar de Timotei Cipariu: *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, p. 198—201; Nicolae Popea, *Vechea Mitropolie a Transilvaniei*, Sibiu, 1877, p. 75—77.

43. G. Șincai, *Opere*, III, ed. cit., p. 55—56.

44. *Ibidem*, p. 59—60.

taleri, ca să-i restituie degrabă în vistieria crăiască și l-a liberat ca să adune și să plătească pentru acei chezași. De aici a venit în mănăstirea sa, la Putna...»⁴⁵.

Pe lângă aceste două mărturii contemporane, tradiția de asemenea cunoaște suferințele sale. Pe lângă mărturia lui Șincai, consemnată mai sus, amintim și spusele lui Samuil Micu. Astfel, în lucrarea sa *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, scria că Ilie Iorest «din pismă au din adevăr, Dumnezeu știe, au fost pîrit ca cum ar fi om cu viață necuviincioasă și scîndălos, pentru care lucru din porunca lui Racoți, domnul Ardealului, la Belgrad (Alba Iulia, n.n.) în consistoriu au fost judecat și lăpădat din episcopie și dat în mini mirenești să se pedepsească: Alții zic că pentru împotrivirea cea păstoricească cu care s-au pus împotriva eresului calvineș și nu au voit a primi împărtășirea lui, la carea domnul țării îl silea, au fost lepădat din episcopie, și ca să nu vază că pentru credință pătimește, i-au scornit nume rău și i-au făcut pîră mincinoasă». În continuare, prezenta și câteva din măsurile de asuprire luate de calvini împotriva românilor ortodocși⁴⁶.

Însuși Augustin Bunea era nevoit să scrie că principele calvin nu putea să pedepsească pe mitropolit pentru convingerile sale religioase, deci pentru credința sa ortodoxă, întrucît prin cunoscutele legi transilvane *Approbatæ Constitutiones* era oprită asuprirea religioasă și trecerea forțată la altă confesiune (partea I, titlul 1, art. 8 din 1591), pe cînd imoralitatea putea fi pedepsită de autoritatea civilă, fie cu moartea în cazul celor căsătoriți, fie cu amendă în bani și bătaie în cazul celor necăsătoriți (partea III, titlul 47, art. 21 din 1619)⁴⁷. Deci, trebuia găsit un temei legal, care să justifice înlăturarea mitropolitului din scaun. O îndepărtare pentru credința sa ortodoxă ar fi provocat nemulțumirea celor doi domni din Țara Românească și Moldova, cu care Gh. Rakoczy avea tot interesul să păstreze relații de bună vecinătate⁴⁸.

După cum reiese din scrisoarea ierarhilor moldoveni către țar, autorul moral al îndeptării lui Iorest din scaun a fost Gheorghe Csulay, numit «popa cel mare», descendentul unei familii românești maghiarizate și calvinizate din satul Ciula, în Țara Hațegului, pe atunci predicator la curtea lui Gh. Rákoczy I, și care mai tirziu (1650—1660) a urmat ca superintendent lui Ștefan Geleji⁴⁹.

Presupunem că înlăturarea lui Iorest din scaun a avut loc în cursul lunii februarie 1643, pentru că la 4 martie 1643, Geleji îl informa pe Rákoczy de tratativele sale cu protopopii români, îndeosebi cu Simion Ștefan, în vederea recunoașterii acestuia în scaunul mitropolitan vacant. Din scrisoarea respectivă desprindem condițiile grele în care avea să-și desfășoare activitatea noul ales, dar și cele în care lucrase Iorest⁵⁰.

45. Episcopul Melchisedec (Ștefănescu), *op. cit.*, p. 64; Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia*, p. 1170 (și extrasul p. 106). Am dat o formulare nouă anumitor pasaje, după textul rusesc. Sublinierile ne aparțin.

46. Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, ed. cit., p. 102.

47. A. Bunea, *Ierarhia românilor*, p. 242—248. Textul legilor respective la Dr. Alexandru Herlea, Dr. Valeriu Șotropa și Dr. Ioan Floca, *Vechile legislații transilvane. I. Approbatæ Constitutiones*, în «Mitropolia Ardealului», XXI (1976), nr. 7—9, p. 465, și 536.

48. Gh. Șincai scrie că la nunta lui Gheorghe Rákoczy cel tânăr (fiul principelui), cu Sofia Báthory, au participat, între alții, «amîndoi prinții românilor», deci Matei Basarab și Vasile Lupu. Cf. *Opere*, III, ed. cit., p. 54.

49. A. Bunea, *Vechile Episcopi*, p. 91. Vezi și Dr. Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 181.

50. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, p. 218—223, doc. 93 (text maghiar și traducere românească). De pildă, se menționa că din cele 20 de protopopiate, 17 au fost trecute sub conducerea efectivă a superintendentului, rămînînd numai trei sub ascultarea viitorului mitropolit. În continuare, arăta că această situație a nemulțumit nu numai «pe popa Ștefan, care este acum vlădică», ci și pe vreo trei

Din diploma lui Gh. Rákoczy dată lui Simion Ștefan, reiese că Iorest a fost judecat de un «săbor mare de toți protopopii și preoții românești de legile grecească și sîrbească». Desigur cîrmuitoarii calvini nu puteau lua singuri hotărîri împotriva lui, pentru a nu supăra pe cei doi domni ortodocși din Moldova și Țara Românească, de aceea i-au înscenat un proces în care au apărut ca acuzatori și ca judecători proprii săi protopopi, desigur din aceia care erau interesați materialcește în acțiunea prozelitistă, calvină sau din cei care aveau nemulțumiri de ordin personal împotriva mitropolitului. N-ar fi exclus ca între judecătorii lui să fi apărut și mireni calvini, cum se va întîmpla peste patru decenii în procesul înscenat mitropolitului Sava Brancovici⁵¹.

Înlăturat din demnitatea arhierescă, Iorest a fost aruncat în temniță, unde a pătînit timp de nouă luni, împreună cu «mulți preoți creștini», între care vor fi fost și călugări de la catedrala mitropolitană care s-au opus acțiunii de calvinizare. Nu știm unde au fost închiși. Presupunem că în Alba Iulia. În orice caz, afirmația istoricului Ștefan Meșeu — bazat pe *Cronica* lui Gheorghe Brancovici — că a fost pus să zugrăvească, legat în lanțuri, castelul de la Iernuț, nu se referă la Iorest, ci la Dosoftei, unul din înaintașii săi, în scaun, cum am arătat mai sus⁵².

Din moment ce a stat nouă luni în temniță, înseamnă că a fost liberat prin noiembrie 1643. Faptul că a primit 1000 de taleri din partea lui Gh. Rákoczy, — o sumă enormă pentru acel timp — ca să-și răscumpere chezașii, trebuie (interpretat ca o tactică a acestuia, de-a fi socotit de vecinii săi ortodocși — Matei Basarab și Vasile Lupu — ca un principe tolerant în probleme religioase.

Din nou în Moldova. — După eliberarea din temniță, Iorest a plecat la Putna, așa cum aflăm din scrisoarea ierarhilor moldoveni către țarul Rusiei. Fiind în pragul iernii, distrus de suferințele îndurate, va fi părăsit Alba Iulia numai în primăvara anului următor. Vreunul din cei 24 de chezași îi va fi oferit adăpost în cursul iernii anilor 1643—1644. Nu mai avem alte știri despre el pînă în iunie 1645, cînd a plecat în Rusia pentru a strînge banii trebuitori în vederea achitării sumei de 1000 de taleri în vistieria lui Gh. Rákoczy.

Tocmai în acest timp a avut loc un eveniment de mare însemnătate în viața Bisericii Ortodoxe Române, legat de acțiunea de apărare a Ortodoxiei în Transilvania. Se știe că în iulie 1640 s-a tipărit în satul Prisaca «cu voia și cu porunca» principei lui Gh. Rákoczy și «cu sfatul și îndemnarea și cu cheltuiala» predicatorului calvin al curții princiare Gheorghe Csulay, un *Catechism* în românește, dar cu un conținut calvinizant. Un exemplar a ajuns și în biblioteca învățatului logofăt muntean Udriște Năsturel, fratele doamnei Elina, soția lui Matei Basarab, unde a fost găsit de mitropolitul Varlaam al Moldovei. Cîtindu-l și găsindu-l «plin de otravă de moarte sufletească», vlădica Varlaam, conștient de rolul care revenea ierarhilor din Țara Românească și Moldova în acțiunea de apărare a Ortodoxiei românești, «îndată — scria el

protopopi de pe Cîmpia Transilvaniei și pe cei din Țara Hajegului, care au declarat că nu vreau să iasă de sub ascultarea mitropolitului lor. Dîndu-și seama de insuccesul propagandei calvine, Celeji sfătuiă pe principe — în aceeași scrisoare — să permită lui Simion Ștefan să facă o vizită canonică și în protopopiatele care i-au fost luate, dar numai însoțit de «popa Gheorghe și de Molodîș» (probabil acel Gheorghe de Secul, care, a lucrat la traducerea *Catehismului calvinesc* din 1640 și Mihail Molodet, viitorul episcop de Maramureș din 1651), «fără de care să nu vorbească nimic cu nimenea, ci adunînd preoții români la fiecare protopopiat, să-i sfătuiască a primi condițiile și articolele». Desigur este vorba de cele 15 îndatoriri care i-au fost impuse lui Simion Ștefan prin diploma de recunoaștere dată de Rákoczy la 10 octombrie 1643.

51. Cf. Marina I. Lupăș, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Cluj, 1939, p. 74—75.

52. Șt. Meșeu, *op. cit.*, p. 422; Același, *Din istoria artei religioase române, Zugravii bisericilor românești*, Cluj, 1929, p. 114. Vezi supra n. 41.

în prefața la *Răspunsul la Catehismul calvinesc* — am chemat și am strîns săbor dintr-amîndoa părțile, și din Țara Românească și din Țara Moldovei»⁵³. Soborul s-a întrunit prin 1644 sau 1645 fie la Iași, unde era scaunul domnesc și unde sta mai mult însuși mitropolitul Varlaam, fie mai de grabă la Suceava, unde era reședința stabilă a mitropolitului. Au participat ierarhii din cele două țări românești extracarpatiche, egumenii marilor minăstiri moldovene și poate chiar unii dintre cărturarii din afara Bisericii (Grigore Ureche, logofătul Eustratie ș.a.). Presupunem că la acel sobor a participat și mitropolitul Iorest, aflat acum la Putna, ca unul care va fi putut împărtăși celor prezenți amănunte interesante nu numai asupra doctrinei calvine, ci mai ales asupra metodelor prozelitiste întrebuițate de cirmuitoarii calvini ai Transilvaniei de atunci, pentru atragerea românilor la confesiunea lor. Numai așa ne putem explica și faptul că el a plecat în Rusia după strîngerea de ajutoare abia la un an și jumătate după eliberarea sa din închisoare. Faptul că scrisoarea sa de recomandare pe care i-au dat-o ierarhii moldoveni, către țarul Rusiei, era întocmită în Suceava, la 2 iunie 1645, ne face să credem că soborul respectiv a avut loc în acest oraș, cu puțin timp înainte. Soborul a luat în cercetare un Răspuns la acei Catehism, întocmit de mitropolitul Varlaam, tipărit în 1645 la Iași, acolo unde au apărut celelalte lucrări ale mitropolitului cărturar, sub titlul *Carte ce se chiamă Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc* (32 foi, format mic)⁵⁴.

Călătoria în Rusia. — În iunie 1645, mitropolitul Iorest a plecat în Rusia, pentru a strînge milostenie, în vederea răscumpărării celor 24 de chezași, așa cum făcuseră și alți ierarhi și călugări transilvăneni înaintea sa (trei călugări de la Prislop în 1628, mitropolitul Longhin Brancovici din Ienopole — azi Ineu-Arad în 1629) și după el Sava Brancovici, în 1668. Avea asupra sa scrisoarea de recomandare către țarul Rusiei Mihail Feodorovici Romanov (1613—1645), dată în Suceava, la 2 iunie 1645 de ierarhii moldoveni: mitropolitul Varlaam, cu sufraganii săi, episcopii Anastasie al Romanului (1644—1658), Ștefan al Rădăuților (c. 1644—c. 1646) și Ghedeon al Hușilor (1645—1653), avînd și sigiliile Minăstirilor Putna, Moldovița, Slatina și Bistrița. Așa cum am relatat mai sus, vlădicii moldoveni înfățișau pe scurt viața mitropolitului Iorest, relatau suferințele pe care le-a îndurat din partea cirmuitoarilor calvini ai Transilvaniei, îndeeosebi din partea lui Gheorghe Csulay și apoi cereau mila țarului pentru răscumpărarea celor 24 de chezași⁵⁵. Vasile Lupu i-a încuviințat plecarea la 20 iunie 1645, recomandîndu-l ca «un călugăr bine credincios și întru toate credincios»⁵⁶.

Probabil a plecat în ultimele zile ale lunii iunie 1645. Era însoțit de un călugăr Gherman — desigur din Minăstirea Putna — și de nepotul său Jurca. La 28 iulie 1645 era în orașul de graniță Putivlia, unde a declarat voievozilor locali că are asupra sa cele două scrisori de recomandare. Potrivit obiceiului din Rusia țaristă, voievozii din

53. Prefața reprodusă parțial la G. Șincai, *Opere*, ed. cit., III, p. 64—65; în întregime la Nicolae Drăganu, *Codicilele pribegului Gheorghe Ștefan voievodul Moldovei*, în «Anuarul Institutului de Istorie Națională», Cluj, III, p. 245—249; Aurelian Sacerdoțeanu, *Predosloviiile cărților românești, 1508—1647*, București, 1938, p. 115—123; *Bibliografia românească veche*, IV, p. 191—193; I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, p. 231—235; fragmentar și la Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 145—147 și ed. II, Sibiu, 1978, p. 163—165.

54. Vezi asupra *Răspunsului*: Nicolae Chițescu, *Trei sute de ani de la «Răspunsul la Catehismul calvinesc» al lui Varlaam al Moldovei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIII, (1945), nr. 11—12, p. 618—638; Pr. Teodor Bodoșog, *Mitropolitul Varlaam ca teolog*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIII, (1957), nr. 10—12, p. 775—790.

55. Scrisoarea s-a păstrat numai în traducere rusească, cu greșeli, făcută la Moscova. A fost publicată fragmentar de Melchisedec, *op. cit.*, p. 64—65 și de Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia*, p. 1168—1170 (extrasul p. 104—106), textul rusec și traducerea românească.

56. Textul rusec și traducerea românească în *ibidem*, p. 1171 (extrasul, p. 107).

Putivlia au cerut avizul țarului pentru continuarea călătoriei spre Moscova. La 2 august 1645 a părăsit Putivlia, transportul și întreținerea fiind asigurate de-acum de statul rusec⁵⁷. La 24 august era în Moscova, prezentându-se la biroul ambasadorilor, unde a predat cele două scrisori și a declarat că a «fost mitropolit în Alba Iulia și din cetatea aceasta l-au alungat unghurii pentru credința ortodoxă și creștinească și i-au pricinuit multe necazuri. A venit pe urmă în Moldova... De aici a plecat să se închine Maiestății Sale țarului din Moscova»⁵⁸.

La 26 august a fost primit într-o primă audiență de țarul Alexei Mihailovici Romanov, care a urmat lui Mihail (1645—1676). I-a oferit, cu acest prilej, părțile din moaștele Sfântului Dumitru din Tesalonic. În schimb, a primit din partea țarului daruri bogate în obiecte și bani: o cupă de argint aurită cu acoperământ, 12 «arșine» de «camohă», un soroc de soboli și 30 de ruble⁵⁹. Cunoaștem și cuprinsul a două cereri, pe care le-a adresat țarului în cursul lunii octombrie. Astfel, la 5 octombrie relata că fiind găzduit în palatul ambasadorilor, are o chilie rece, drept care ruga să i se dea lemne de foc, ca și altor vlădici care au cercetat Moscova. Într-o altă cerere, ruga să i se îngăduie să viziteze Lavra «Sfântul Serghie», împreună cu călugărul Gherman și cu nepotul său Jurca, ceea ce țarul a aprobat printr-un ucaz cu data de 9 octombrie 1645⁶⁰. Din moment ce solicita lemne de foc și învoirea de a cerceta Lavra Serghieva, înseamnă că mitropolitul Iorest a mai zăbovit câteva luni în Rusia. Fiind în pragul iernii, va fi pornit spre casă abia în primăvara anului 1646, când iarna rusească era pe sfârșite. Fiind om de carte, presupunem că în acest răstimp va fi cunoscut unele lucrări teologice scrise în limba slavo-rusă și va fi cercetat renumitele biserici ale Kremlinului și ale orașului Moscova, cele din Lavra Sfântului Serghie, va fi slujit și va fi cunoscut vlădici, călugări și preoți ruși.

Potrivit obiceiului, la plecare se va fi prezentat din nou la țar, în așa numita «audiență de adio»⁶¹. Am putea presupune că la reîntoarcere va fi cercetat și Kievul, unde păstora mitropolitul de neam român Petru Movilă (1633—1646). Reîntors în Moldova, desigur a achitat suma de 1000 de taleri în vistieria principelui Ch. Rákoczy I.

Sfârșitul mitropolitului. — Nu mai avem alte știri despre viața mitropolitului Iorest. Presupunem însă că el s-a stabilit în minăstirea sa de metanie, la Putna, unde a trăit pînă la sfârșitul vieții⁶². Se va fi ocupat în continuare cu studiul, cu săvîrșirea de slujbe, poate și cu copierea de cărți. A murit aici, la adînci bătrînețe⁶³ după cum aflăm dintr-o însemnare slavonă scrisă pe un *Minei* pe ianuarie, tot în slavonește, în manuscris, din minăstirea Putna: «Ca să se știe cînd a murit vlădica Iorist, în anul

57. Amănunte asupra acestor formalități în *Ibidem*, p. 1068—1069 (extrasul, p. 4—5).

58. *Ibidem*, p. 1077 (extrasul, p. 13).

59. Șt. Meteș evalua cele 30 de ruble la suma de 40.000 de lei, în valuta din 1935. Cf. *Istoria Bisericii*, p. 200. 60. *Ibidem*, p. 1078—1079 (extrasul, p. 14—15). 61. *Ibidem*, p. 1069 (extrasul, p. 5).

62. Unii istorici (între care Melchisedec, în *Cronica Hușilor*, București, 1869, p. 122; I. Lupăș, *Istoria Bisericii*, p. 66; N. Iorga, *Istoria Bisericii*, ed. II, vol. II, p. 329; Șt. Meteș, *Ist. Bisericii*, p. 200, s-au întrebat dacă Iorest n-a ajuns prin 1657, episcop la Huși. În realitate, n-a existat acum nici un episcop la Huși cu acest nume, ci numai unul la Rădăuți, între anii 1651—1656 (după 1661), dar acesta avea metanie la Secu, deci nu este identic cu fostul mitropolit al Transilvaniei, Amănunte la Mircea Păcurariu, *Contribuții la istoria episcopilor Romanului, Rădăuților și Hușilor în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în curs de publicare în «Mitropolia Moldovei și Sucevei». Vezi și Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1971) nr. 3—4, p. 334 și 336 (și extrasul, p. 16 și 18).

63. Pr. Paulin Popescu, *op. cit.*, p. 130 (ms. nr. inv. 577/1863 și nr. 452/1952). Autorul, a dat numai anul: 7168, omițînd «luna martie 12». Cercetînd însemnarea respectivă, am putut sesiza ușor că ea

7186 (= 1678), luna martie 12». Nu cunoaştem un alt ierarh cu numele Iorest în această perioadă, pentru că fostul episcop de Rădăuţi dintre anii 1651—1656, a murit după 1661, în Minăstirea Secu, unde a şi fost îngropat⁶⁴. Înseamnă că *mitropolitul transilvănean, dirzul apărător al Ortodoxiei, a murit la 12 martie 1678 în Minăstirea Putna*, unde îşi doarme somnul de veci şi marele ei ctitor şi apărător al creştinătăţii, Ştefan cel Mare. Probabil a fost îngropat în afara bisericii, pe latura de sud, unde s-au descoperit recent mai multe morminte arhierieşti.

Ținând seamă de viaţa sa curată, dar mai ales de statornicia sa în credinţa ortodoxă şi pătimirea îndurată pentru apărarea ei, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în şedinţa sa din 28 februarie 1950, a hotărât — pe baza unui referat prezentat de mitropolitul de atunci al Transilvaniei Nicolae Bălan — ca mitropolitul Ilie Iorest să fie cinstit de Biserica noastră ca sfânt mărturisitor. S-a rînduit ca el să fie prăznuit în fiecare an la 24 aprilie, odată cu Sfântul Sava Brâncovici, unul din urmaşii săi, care de asemenea a fost întemniţat şi înlăturat din scaunul mitropolitan de la Alba Iulia pentru rîvna sa întru apărarea credinţei ortodoxe. Canonizarea lor solemnă s-a făcut în Catedrala «Reîntregirii» din Alba Iulia, în cadrul unei slujbe săvîrşite de un sobor de ierarhi, preoţi şi diaconi, în ziua de 21 octombrie 1955 (tot atunci au fost canonizaţi Cuvioşii mărturisitori Visarion Sarai şi Sofronie de la Cioara precum şi mucenicul Oprea din Săliştea Sibiului)⁶⁵.

Din puţinele izvoare documentare pe care le avem, am încercat să reconstituim viaţa şi faptele unuia din cei mai de seamă ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române. Din materialul expus aici, reiese, între altele, că Sfântul Ierarh şi Mărturisitor Ilie Iorest a fost un strălucit promotor al unităţii româneşti, căci transilvănean fiind, a întreţinut strînse legături cu Moldova, îndeosebi cu Minăstirea Putna, unde a fost călugărit şi a trăit cea mai mare parte a vieţii, dar şi cu Ţara Românească, unde a fost hirotonit întru arhieru. Mai presus de toate însă, a fost un neobosit apărător al Ortodoxiei în Transilvania, suferind pentru convingerile sale religioase nouă luni de temniţă şi scoaterea silnică din scaunul mitropolitan. Prin stăruinţa sa în «Legea strămoşască», el a oferit preoţilor şi credincioşilor săi o pildă vrednică de urmat, contribuind la stăvilirea acţiunii de dezbinare sufletească a românilor ortodocşi transilvăneni desfăşurată de autorităţile de atunci. Dacă la acestea adăugăm şi alesele sale preocupări cărturăreşti, ca şi contribuţia sa la întărirea legăturilor cu Rusia şi cu Biserica Ortodoxă Rusă, vom avea o imagine şi mai deplină a ierarhului însufleţit de dragostea de Hristos, de pămîntul strămoşesc şi de neamul său, care a fost *Sfântul Ilie Iorest*. Acestea sînt motivele care ne-au îndemnat să-i închinăm paginile de faţă, *la împlinirea a 300 de ani de la trecerea sa din această viaţă*.

Chipul luminos al Sfîntului Ierarh luptător pentru Ortodoxie trebuie să constituie pentru toţi preoţii un îndemn pentru creştineasca sa prăznuire, în toate bisericile din cuprinsul Patriarhiei Române, în ziua de 24 aprilie a fiecărui an, dar şi îndatorirea de a-i face cunoscute viaţa şi mai ales faptele în rîndul binecredincioşilor creştini.

Pr. Prof. Mircea PĂCURARIU

n-a fost reproduşă integral. Textul respectiv, în slavoneşte, are următorul cuprins: ДАКА ЗНАЕТ КОГАДА ПРЕСТАВИ СЯ ВА(А)Д(И)КА ІОРЕСТЪ, СЛАВЪТЪ ЗЪНС, МЕСА МАРТАВІ. O altă mîină a adăugat sub aceste rînduri: ЗЪНС = 7186=1678. 64. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice*, p. 336 (şi extrasul, p. 18).

65. Vezi reportajul publicat de Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII, (1955), nr. 11—12, p. 1121—1134.

DIN ACTIVITATEA CULTURALĂ A EPISCOPULUI IOSIF AL ARGEȘULUI (1793—1820)

Episcopul Iosif, distinsă față bisericească, s-a dovedit un cărturar de seamă și un minunat gospodar al averii episcopiei, a lăcașurilor bisericești, a moșiilor și a tuturor acareturilor (anexele) ce poseda Mănăstirea Curtea de Argeș.

După micile reparații făcute între 1793—1803, episcopul Iosif — ajutat de iconomul Meletie — trece la restaurarea picturii, fapt care s-a terminat la 25 octombrie 1804 după cum arată inscripția care s-a pus cu acea ocazie «...zugrăveala acestei sfinte biserici, pe unde căzuse din străbaterea ploilor prin zid, de cind au fost acoperișul stricat, s-au prefăcut de iznoavă, iar pre unde era numai frecată, s-au spălat, preoindu-se cu vâpsele peste tot»¹.

Doi ani mai târziu (în care timp s-a lucrat neincetat), în 27 iunie 1806, Constantin Alex. Ipsilant voievod, prin hrisovul ce dă, arată că biserica episcopiei de Argeș este o construcție «cu așa alcătuire frumoasă, încît este neasemănată cu nici unile din toate zidurile vechi și noaoă câte să află întru aceste două țări (Muntenia și Moldova), însă și cu câte să află în Evropa cea de supt stăpînirea prea puternicii noastre împărății» (Turcia) dar că, atît ea cît și construcțiile dimprejur, din pricina războaielor («trecutelor răzmirițe»), a ploilor și a vremii, au ajuns într-o stare de totală degradare. Dar noul episcop, Iosif, — «văzându-o la această dărăpănare și proastă stare, n-au prelungit vremea, ca să nu ajungă la mai multă stricăciune, ci puind osărdie toate le-au adus la bună stare: mai întăi dregerea sfintei bisearici, temelii, zugrăveala, tîmpla și altele ce au fost de lipsă. Apoi zidurile înălțindu-le, și casile, unile din temelie, prefăcindu-le, altele meremetisindu-le (reparîndu-le); făcînd și un paraclis cu toate ceale trebuincioase ca să fie pentru săvirșirea sfintelor slujbe, în vremea ernii. Și la Pitești făcînd case din temelie, pentru ca să fie dă lăcuința episcopilor, unde să află și scaunul isprăvnicatului judelui»².

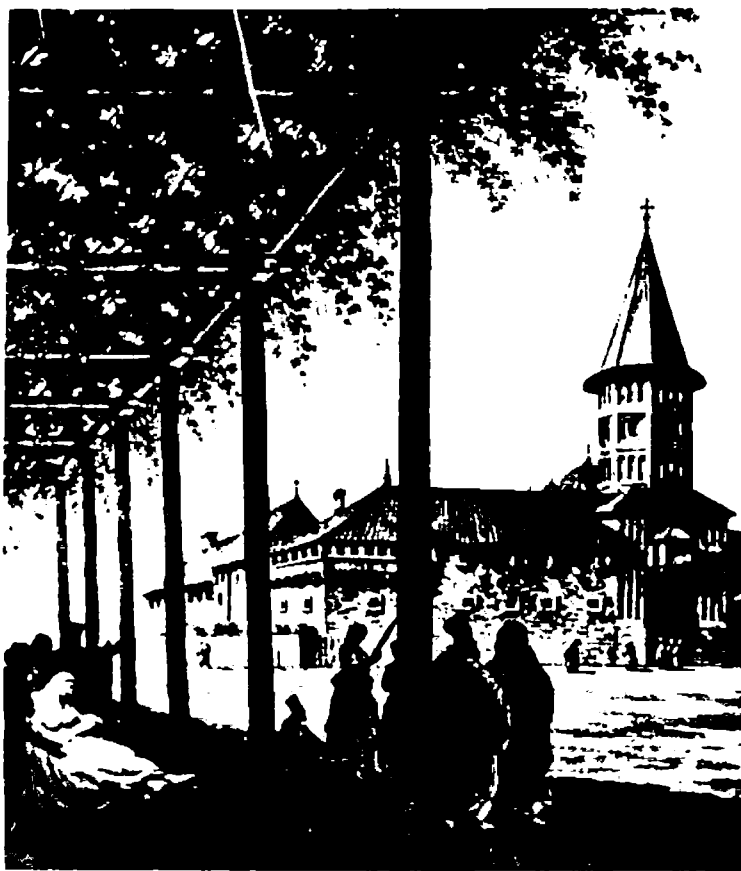
Deci, din ruină și scrum, în care se găsea vechea ctitorie a lui Neagoe Basarab voievod, episcopul Iosif — prin mare trudă și alergătură, prin viu grai sau scris, către toți bunii creștini — a izbutit să renoveze minunata biserică, s-o pună în adevărata ei lumină și valoare artistică și să devină astfel, în continuare, un monument spre care se îndreaptă atenția și admirația locuitorilor autohtoni cît și a călătorilor străini care ne vizitau țara; unii dintr-aceștia imortalizîndu-o în frumoase descrieri sau în reprezentări artistice³ care au trecut hotarele țării încă în acea vreme⁴.

*

1. Al. T. Dumitrescu, *Mărturie documentare despre mănăstirea Argeșului*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», VII (1914), fasc. 27, p. 142—144. 2. *Ibidem*.

3. D. Lugoșianu, *Stampe vechi înfățișînd mănăstirea Curtea de Argeș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», IV (1911), nr. 13, p. 24—28.

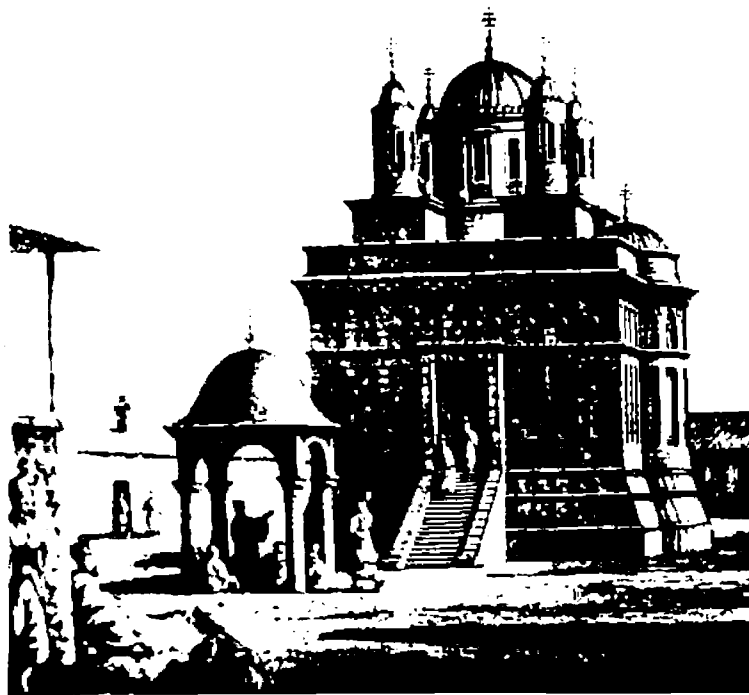
4. George Potra, *Din corespondența inedită a unor fețe bisericești din Țara Românească cu Transilvania, în veacurile al XVIII-lea — al XIX-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1965), nr. 1—2, p. 136.

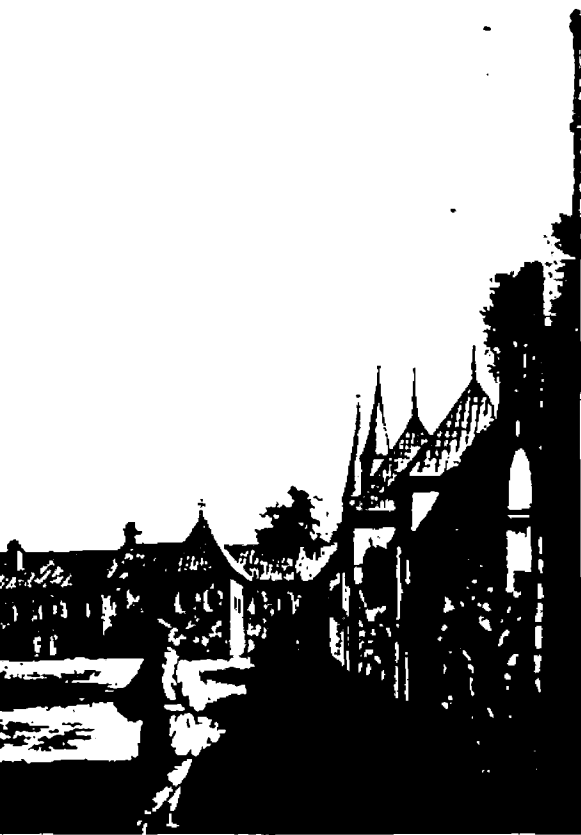
Mănăstirea Curtea de Argeș, vedere din exterior -

- Gravură de William Watts, 1801

Mănăstirea Curtea de Argeș, vedere din interior

— Gravură de William Watts, 1801

Marele cărturar, pasionat cercetător și autor de nenumărate cărți religioase, Iosif, primul episcop al Argeșului, este fiul unor modești și săraci țărani din Oltenia. Părinții săi, Lazăr și Maria, precum și el, s-au născut în comuna Malaia din plaiul Coziei, pe apa Lotrului.

Slaba stare materială a părinților și dragostea lui de carte a făcut pe aceștia să-și ducă tinăra lor odraslă, în vîrstă de 13—14 ani, la Schitul Turnu, la învățătură religioasă. După șapte ani de rămînere în acest lăcaș a intrat în cinul monahal, iar mai apoi s-a dus la Mănăstirea Cozia, unde era o școală renumită, ca să-și continue învățătura cu Lavrenție, vestitul dascăl de limbă greacă, ucenicul marelui episcop Damaschin al Rîmnicului. Aici s-a dovedit o minte ageră, fapt care a făcut să câștige simpatia superiorilor săi și să fie ridicat în rang de diacon.

În această vreme, la 26 octombrie 1773 se urcă în scaunul episcopal de Rîmnice, Chesarie, un cărturar învățat și doritor de înnoiri în cultura religioasă a vremii, care făcuse studii în limba greacă, rusă și franceză cu dascălul Turnavîtu, dovedindu-se un mare sprijinitor al școlii, tipografiei și al bisericii⁵. El organizează și înzestrează vechea tipografie, înființată la începutul secolului al XVIII-lea, în care se tipărise în decursul vremii un șir însemnat de cărți religioase.

Pentru susținerea culturii religioase, Chesarie curmează un spirit nou, care se desface de comunitatea cu slavonismul și se ridică în cadrele largi ale creștinătății răsăritene, către concepția națională⁶. Strădania sa de a îmbogăți cit mai mult bibliografia dogmatică și rituală a Bisericii Ortodoxe Române pare a se desfășura după un plan bine chibzuit, gîndit cu precădere și cu o adîncă cunoștință de cauză.

De altfel, chiar de la 1773, Episcopia de Rîmnice avea o tradiție în această privință, cînd Chesarie devenise episcop al ei. Această tradiție începe de la Antim Ivi-reanu care înființează tipografia episcopală și tipărește acolo un *Antologhion*⁷ românesc în 1705. Urmașul său, Damaschin, mai întii episcop de Buzău și din 1709 la Rîmnice «își îndreaptă întreaga atenție asupra traducerii cărților bisericești de ritual și asupra problemelor legate de organizarea învățămîntului»⁸. Urmașii lui Damaschin în scaunul episcopal din Rîmnice, mai ales Inochentie, Climent și Grigore, tipăresc cărți de ritual, între care amintim *Triodul* (1731), *Penticostariul* (1743), *Orologhionul* (1745), *Ochtoihul* (1750) «care reproduce sau coroborează manuscrisele lui Damaschin»⁹. Era deci la Rîmnice o tradiție de muncă stăruitoare în domeniul cărților religioase, pe care au susținut-o toți vlădicii ce s-au perindat în scaunul episcopal, pînă în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea.

Episcopul Chesarie a dus mai departe această tradiție în timpul scurtului său episcopat. Și ca tînăr colaborator al muncii sale, l-a adus pe diaconul Iosif de la Mănăstirea Cozia, care se bucura de o bună faimă cărturărească. Chiar în timpul care episcopul era obligat să stea la București, pentru treburile Divanului domnesc, ținea pe diaconul Iosif pe dîngă el și îl îndemna «să umneze școlile nalte din această vreme»¹⁰.

5. *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, p. 711.

6. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VII, București, 1938, p. 322.

7. *Idem*, vol. VI, p. 44.

8. *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, p. 547—548. —Astfel, în 1719, el convocă un sinod la Hurezi și își puse înscălitura pe o petiție în limba latină adresată autorităților austriece din Oltenia, solicitînd înființarea a două școli: una românească, alta latinească. Cea românească să fie la Rîmnice în grija episcopului, a mănăstirilor și a proșilor, cheltuielile pentru profesori și pentru întreținerea elevilor săraci să fie suportate de aceștia; școala latinească să funcționeze la Craiova, sub oblăduirea administrației, a boierilor și a provinciei, care să se îngrijească de toate trebuințele acestei școli.

9. *Idem*, *op. cit.*, vol. I, p. 548.

10. George Potra, *op. cit.*, p. 136.

Nevoile bisericilor au impus episcopului Chesarie să retipărească *Ochtoihul* (1776) și *Triodul* (1777) și să tipărească pentru întâia dată la Râmnic, *Ceaslovul* (1779). Această operă de editare a fost dată în grija diaconului Iosif care n-a precupețit nici o silință ca tipărișturile să intrunească toate condițiile unei adevărate opere de cultură

Dar lucrarea de bază prin care episcopul Chesarie își afirmă faima sa de cărturar sînt cele șase volume din *Mineiele* care apar la Râmnic între 1776—1779 și la care contribuția diaconului Iosif este de cea mai mare valoare. *Mineiele*, care indicau, pe luni și zile, slujbele religioase și viețile sfinților sărbătorii, erau o lucrare vastă în douăsprezece volume, care alcătuiau baza ritualului religios. Este necesar să amintim că prima traducere românească a *Minelelor* o încercase Mitrofan, episcopul Buzăului, tipărind-o în 1698 și fiind socotită o «mare și fericită învoire, de un caracter cu totul revoluționar»¹¹, cu toate că aceste traduceri «prezentau numai traducerea tipicului și a *jiltiilor*, cîntările fiind reproduse, pe mai departe pe slavonește»¹².

Episcopul Chesarie traduce *Mineiele* după texte grecești, dînd pentru prima dată în limba română și cîntările. Primul volum *Mineiul pe luna octombrie* apare în 1776; al doilea, *Mineiul pe noiembrie*, apare în 1778; în 1779 apar *Mineiele pe decembrie, ianuarie, lebruările și martie*, anunșindu-se în acest an că ultimele șase volume se găseau în lucru. Fiecare volum are o prefață, iar în prefața *Mineiului pe noiembrie* autorul încearcă chiar o periodizare a istoriei și stabilește trei epoci principale¹³.

Toată opera episcopului Chesarie apare sub privegherea atentă și învățată a diaconului Iosif, dar episcopul moare pe neașteptate, în primele zile ale anului 1780, și celelalte șase volume din *Mineie* apar în pripă, purtînd pe foaia de titlu numele episcopului Filaret, urmașul său în scaunul de la Râmnic.

Noul episcop al Râmnicului, Filaret, dorește de la început să continue opera cărturărească a lui Chesarie, încadrîndu-se în linia de tradiție cultural-religioasă a acestei episcopii. Pentru aceasta, nemînuind prea bine limba română, avea nevoie de ajutorul prețios al diaconului Iosif, a cărui învățătură o aprecia în mod deosebit, hotărît fiind să-l înalțe cit mai sus pe treptele ierarhiei bisericești. Chiar în 1780 îl hirotonește preot și-l face protosinghel «trîmișîndu-l la Craiova să administreze metocul episcopiei din capitala Olteniei și unde însuși episcopul își avea reședința cînd venea în oraș»¹⁴.

În perioada cit a durat episcopatul lui Filaret (1780—1792), prin grija protosinghelului Iosif, s-au tipărit la Râmnic mai multe cărți religioase¹⁵, printre care amintim următoarele: *Acatist*, *Ceaslov*, *Catavasier* și o *Evanghelie* în 1784; *Penticostariu* în 1785 și *Liturghiile* în 1787, iar în 1792 un nou *Triod* și un *Molitvenic*. Și tot la Râmnic se tipărește vestita *Gramatică* a lui Ienăchiță Văcărescu. Prin ajutorul și stăruința acestui mare boier și cărturar, cu care era în bună prietenie, episcopul Filaret este acceptat de domnitorul Mihail Șușu să fie ales mitropolit al țării în septembrie 1792.

Noul mitropolit, ținînd seama de serviciile și calitățile protosinghelului Iosif, îl ridică în rang de arhieru și mai apoi episcop de Sivas sau Sevastis. Păstoria lui Filaret ține însă numai un an, fiindcă noul domn, Alexandru Moruzi, bănuindu-i sentimentele filoaustrice, îl silește să demisioneze în septembrie 1793. În locul său urmează Dosoftei Filitis fost episcop de Buzău¹⁶.

Mitropolitul Dosoftei era și el bine informat despre cultura înaltă și activitatea literară a lui Iosif, episcop de Sevastis și-i acordă toată încrederea și tot sprijinul izbutînd numai în cîteva luni să creeze Episcopia Argeșului destinată lui Iosif. Ca rezultat firesc al acestui fapt, la 17 noiembrie 1793 se obține ecdoșisul patriarhicesc

11. N. Iorga, *op. cit.*, vol. VI, p. 445.12. *Ist. lit. rom.*, vol. I, p. 548.13. *Idem*, p. 71514. George Potra, *op. cit.*, p. 136.15. *Ibidem*.16. *Idem, op. cit.*, p. 137.

pentru mutarea și alegerea episcopului Iosif Sevastis la Episcopia Argeșului. La scurtă vreme, chiar în iarna anului 1793, Iosif este instalat ca episcop la Curtea de Argeș, făcând din catedrala părăsită și uitată, ctitoria lui Neagoe Vodă, un monument de cultură, atracție spirituală și viață artistică. În timpul episcopatului său, care a durat peste un sfert de veac, Iosif a făcut lucruri demne de toată lauda și recunoștința urmașilor. Despre o parte din acestea, pe bază de documente inedite, am scris în studiul din 1965.

*

Opera cultural-religioasă pe care Iosif, noul episcop de Argeș, o desfășoară în scaunul său episcopal este destul de bogată și plină de învățătură. Marea cultură religioasă a fostului fecior de țăran, din satul Malăia Lotrului, avea posibilitatea acum să se cristalizeze în opere de adincă tematică religioasă.

Activitatea pentru crearea și răspîndirea cărții religioase, îndeosebi cea de ritual, a episcopului Iosif, este foarte bogată și variată. Am văzut mai sus prețioasa sa contribuție la redactarea și tipărirea cărților traduse și editate de episcopii Chesarie și Fiiaret, unde munca și cultura lui Iosif au adus multe îndreptări în textul românesc al unui număr însemnat de cărți bisericești tipărite între 1773—1793, în tipografia Episcopiei de Rîmnîc.

Încăunat în noua Episcopie a Argeșului, Iosif venea cu un plan bine întocmit pentru editarea cărților religioase pe care le cereau bisericile din toate ținuturile românești. Activitatea lui este însă oarecum stînjinită fiindcă nu avea la îndemînă o tipografie proprie, iar la tipografia Episcopiei de Rîmnîc, unde fusese instalat Nectarie, nu găsea întotdeauna bunăvoința exarhului din Oltenia. S-a bucurat însă din plin de sprijinul vestitului negustor din Sibiu, Hagi Constantin Pop și a succesorului său Zenovie H. C. Pop, precum și al doctorului Ioan Moțnar, profesor la Academia din Cluj și renumit medic de ochi în Principatul Transilvaniei, el însuși un mare iubitor al cărții religioase, nu mai vorbim de cele cu caracter științific. Cu ajutorul acestora, episcopul Iosif a tipărit o parte din cărți la Sibiu, și în vestita tipografie din Buda. Cu sprijinul altor binevoitori a tipărit unele cărți la Brașov, bineînțeles și cîteva la Rîmnîc.

Opera cărturărească a primului episcop de Argeș se poate împărți în trei capitole deosebite pe care le vom prezenta pe fiecare în parte. Este mai întîi *sprijinul material* în tipărirea cărților de ritual sau de conținut religios în cele trei țări române. Una dintre acestea este *Ușa pocăinții*¹⁷ apărută la Brașov în 1812. Cartea are trei părți distincte: o dedicație în versuri — «adresată prea sfîntului și de Dumnezeu alesul mitropolit al Valahiei, kyriu kyr Dosîthei», — care avea 34 de strofe de cîte 4 versuri, scrisă de călugărul Rafail din Mînaștirea Neamtului; urmează «Stihuri asupra cărții aceștia» și «Stihuri politicești la cartea aceasta», toate în versuri libere. Cartea are și două prefețe în proză.

După stihuri urmează lista acelor care prin contribuția lor au ajutat la tipărirea acestei cărți. «Preasfîntul și de Dumnezeu iubitorul episcop al Argeșului kyriu kyr Iosif» a contribuit personal cu 200 taleri, întrecînd pe mitropolitul Dosîthei care se înscrisese cu 150 taleri și pe episcopul Costandie al Buzăului, numai cu 50 taleri.

Suma și dragostea de carte a episcopului Iosif este destul de mare dacă luăm în considerație că hoieri cu ranguri mari și bogați s-au înscris cu sume destul de mici. Astfel, — vornicul Radu Golescu cu 40 taleri, vornicul Barbu Văcărescu cu 24 taleri și, cel mai bogat, vornicul Grigorașcu Brincoveanu numai cu 12 taleri.

17. Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. III, București, 1912, p. 64—70.

Altă carte este *Chiriacodromion*¹⁸ —, traducere în limba bulgară de episcopul Sofronie din Vrața, — apărută la Râmnic în 1806, și tipărită prin subscripție publică, în care subscriitorii sînt arătați într-o listă, tipărită la sfîrșitul cărții, în care episcopul Iosif figurează cu două sute de groși.

În *Genealogia*¹⁹ *regilor și prinților Europei și Calendarul anului 1817*, apărută în limba greacă la Buda, în lista prelaților Bisericii răsăritene din Ungaria, Ungrovlahia, Moldova și Basarabia, este menționat și numele episcopului Iosif. «Genealogia» a apărut imitînd «Almanach de Gotha», anuar genealogic, diplomatic și statistic, care se publica în orașul Gotha din Turingia (Germania) începînd din 1763, în limba franceză și germană, fiind foarte solicitat în toate țările Europei. Există și ediții în limba română ale acestui calendar, cu ușoare schimbări, din care amintim «Calendariu»²⁰ apărut la Buda, în 1817.

Alt capitol se referă la cărțile religioase apărute între 1811—1820, din care numai una tipărită la Râmnic, la care contribuția episcopului Iosif are un profund caracter științific și religios.

În 1811 apar două ediții din *Ochtoih*: una la Buda și alta la Râmnic «cu bună-voința preasfințitului episcop chir Nectarie». Alțăm din cele două prefețe, ale celor două ediții, scrise de episcopul Iosif, cum au decurs lucrurile. Ediția din Râmnic²¹ are o explicație pe prima pagină: «prin osîrdia la îndreptarea tălmăcirii și cu toată cheltuiala a meritudinii episcop al Argeșului Iosif». Dar din prefață se înțelege că pentru această ediție s-a folosit textul tradus de episcopul Damaschin numai pentru slujbele Duminicilor, iar pentru celelalte zile s-a folosit traducerea din slavonește a arhiman-dritului Ghenație, la care episcopul Iosif a adus îndreptările necesare. Se mai spune în prefață că manuscrisul *Ochtoihului* a fost mai întîi trimis la tipar la Buda «dar urmînd zăbovire» a fost dat să se tipărească la Râmnic, probabil după o copie a manuscrisului trimis la Buda.

Cu toate acestea, cu oarecare întîrziere, a fost tipărită și ediția din Buda²², care are sub titlu explicația: «îndreptat fiind prin osîrdia preasfințitului episcop al Argeșului, kyrîu kyr Iosif». Manuscrisul a fost trimis doctorului Ioan Molnar care l-a încredințat tipografiei din Buda. De data aceasta nu se menționează că cheltuiala tiparului a fost suportată de episcopul Iosif, ci a fost plătită de dr. Molnar. De altfel acesta tipărește și o ediție pentru românii de peste Carpați, cu o prefață scrisă de el ca «purător al cheltuielilor». Rezultă deci că *Ochtoihul* din 1811 a avut trei ediții: una la Râmnic și două la Buda.

Tot în 1811 apare la Sibiu cartea lui Polyzois Kontos, *Învățătură de multe științe*, în traducerea boierului călugărit Nicodim Greceanu, avînd sub titlu mențiunea: «îndreptîndu-se prin cercetarea sfințitului episcop al Argeșului, kyr Iosif». Traducătorul publică o scrisoare de închinare adresată episcopului Iosif și răspunsul acestuia din care extragem: «Iar pentru că ai trimis mie spre cercare, măcar că sînt cel mai prost și neiscușit spre a îndrăzni la unele ca acestea, dar întru toate dragostea biruînd, am îndrăznit lucrul și atît prin silința, cît și prin alții, pre cît s-a putut, s-au îndreptat la tălmăcire și la așezarea cuvintelor românești. Și după a prea cuvioșiei tale dorire. Îndrăznim a o socoti vrednică a se da în tipar. Și mă bucur că și în har voiești a să împărți celor ce vor avea trebuință»²³.

18. *Idem*, vol. II, București, 1910, p. 490—492.

19. *Idem*, vol. III, p. 199.

20. *Idem*, vol. III, p. 185.

21. *Idem*, vol. III, p. 50—53.

22. *Idem*, vol. III, p. 47—50.

23. *Idem*, vol. III, p. 41—43.

La Mânăstirea Neamț apare, în 1818, *Noul Testament*²⁴ avînd în josul titlului următoarea mențiune: «cu ajutorul preasfințitului episcop al sfintei Episcopii Argeșului, kyriu Iosif». Nu reiese de nicăieri dacă «ajutorul» a fost în bani sau în munca de redactare și corectare a traducerii.

În 1820 apare la București, lucrarea: *Ioan Gură-de-Aur*²⁵ *Cuvinte șase pentru prole și ale altor trei părinți canonicești epistolii*. Prefața acestei cărți este scrisă de «Dionisie, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia», care arată partea de contribuție a episcopului Iosif în traducerea cărții: «că cu acest scop, s-au și tălmăcit prin osirdia iubitorului de D(um)nezeu episcop al Argeșului, iar al nostru întru D(om)nul prea iubit frate kyr Iosif, de unul din cei ce au tălmăcit și *Theologhicon* al sf(î)ntului Ioan Damaschin».

Ultima carte religioasă care apare în București, 1820, cu contribuția episcopului Iosif, este *Penticostarul*. Prefața cărții este semnată de cei trei efori ai tipografiei, care arată care a fost contribuția episcopului Iosif la apariția acestei lucrări. Ei scriu: «Dar fiindcă ale *Penticostarului* în limba aceasta se află doar izvoade, unul adevădat tălmăcit de fericitul episcopul Rîmnicului, kyr Damaschin, iar altul prin îndemnarea fericitului mitropolit kyr Neofit, preasfințitul episcop al sf(î)ntei Episcopii Argeșului, kyr Iosif au judecat cu cuviință ca să se tipărească izvodul cel tălmăcit de episcopul Damaschin, ca acela ce au apucat mai de multe ori de s-au tipărit. Și așa după urmare și ascultării lor iaste mai obicinuit, afară numai că prin osirdia și silința preasf(î)ntei sale, *pre unde au fost ceva greșit și de izvodul cel clineșc depărtat, pre cât au fost cu puțință s-au mai îndreptat și ia adevărata înțelegere s-au adus, fiindcă răposatul urmas mult slovenesc, după carele poate că l-au fost și tălmăcit*»²⁶.

Contribuția cea mai însemnată pe care o aduce episcopul Iosif în dezvoltarea literaturii religioase dintre 1800—1820 este, fără îndoială, priceputa sa muncă de tălmăcire sau interpretare, pentru care nu puține ore de odihnă a înlăturat din viața sa.

O carte pe care o cereau încă foarte multe biserici ortodoxe din țările române erau *Mineiele*. Cele șase volume tipărite de episcopul Chesarie, despre care am vorbit mai sus, urmate de celelalte șase din primul an de episcopat al lui Filaret se epuizaseră repede și lipsa lor devenea din ce în ce mai simțită.

Încă din mai 1793, marele neguțator român Hagi Const. Pop din Sibiu își făcuse planul să retipărească această carte de bază a bisericii ortodoxe, după traducerea lui Chesarie. În acest scop, el ceruse sprijinul mitropolitului Filaret și al episcopului Iosif. Mitropolitul îi răspunde că dorește să le retipărească la București, iar episcopul Iosif că vrea să introducă unele modificări în textul lui Chesarie, după textele grecești. În această corespondență și tărăgănare, intervine demisia lui Filaret²⁷ și dorința lui Hagi Const. Pop nu se mai poate înlăptui.

În 1795, Nectarie, episcopul Rîmnicului, care își refăcuse tipografia, ar fi vrut să reia tipărirea *Mineielor*, dar fără modificările cerute de episcopul Iosif nu voia să înceapă lucrul. Urmează o nouă rugăminte a lui Hagi Const. Pop pe lângă prietenul său din Curtea de Argeș, dar acesta nu voia să treacă peste noul mitropolit al Țării Românești, Dositei Filitis, care și el voia să le tipărească la București²⁸. În această situație trec anii și *Mineiele* nu se retipăresc. Abia tirziu, după 1802, ia legătura cu doctorul Ioan Molnar și împreună hotărăsc să se tipărească la Buda cele douăsprezece volume sub titlul *Mineiu mare*²⁹ vol. I—XII, care s-au și tipărit în 1805. În această

24. *Idem*, vol. III, p. 246—247.

25. *Idem*, vol. III, p. 330—331.

26. *Idem*, vol. III, p. 336.

27. George Potra, *op. cit.*, p. 139.

28. *Idem*, p. 141.

29. I. Blanu și N. Hodoș, *op. cit.*, vol. II, p. 456—461.

ediiie s-au folosit traduceriile episcopilor Chesarie și Filaret de la Rimnic, introducindu-se schimbările arătate în *Înștiințarea* episcopului Iosif al Argeșului. S-au făcut corectări în traducerea unor cuvinte pentru folosul bisericilor din Transilvania, iar nu vătămătoare la dogma credinței cei pravoslavnice; îndreptările s-au făcut numai la traduceriile din grecește, nu și la cele din slavonește.

Mult mai tirziu, Mineiul pe luna ianuarie s-a tipărit și la Minăstirea Neamț în 1830 «după izvodul cel îndreptat de preasfințitul episcop al Argeșului, chyrr Iosif»³⁰.

Tot cam în acea vreme, în 1806, apare la Sibiu o altă carte a episcopului Iosif, intitulată *Slujba Sfințului Nifon* care poartă sub titlu mențiunea: «prin osîrdia și cheltuiala smeritului episcop al Argeșului, kyr Iosif». Despre această carte el scria încă în 1795 lui Hagi Const. Pop, fixind chiar titlul lucrării: *Alocuția Sfințului Nifon al Constantinopolei*³¹. El reia chestiunea tipăririi într-o scrisoare din 23 martie 1806: «fiindcă am pus scopos, prin toată neputința, a tipări *Slujba Sfințului Nifon*, ale căruia sînte moaște le avem la Episcopie, iată o trimisei către chir Gheorghe Nicolau, care mă rog să i se dea. Și să am iertăciune de supărare»³². Cartea a apărut la Sibiu în 1806 cu o *Inainte cuvîntare* semnată de episcopul Iosif în care arată că Nifon, patriarhul Țarigradului «nu se află trecut la Minologhion» ceea ce a îndreptălit această tipărire. Alcătuirea textului a fost făcută de episcopul Iosif după textele trîmise de Minăstirea Sfințului Dionisie de la Sfințul Munte «iar istoria vieții fiind foarte îndelungată, pentru ca să nu se îngreioizeze ascultătorii, am întocmit dintr-însa Synaxar pre scurt».

Ultîma carte apărută din munca, economia și cheltuiala episcopului Iosif este *Arătare... pre scurt a dumnezeștilor dogme*, tipărită la Minăstirea Neamț în 1816. Aceasta este o carte de dogmatică ortodoxă, in-folio, de 527 pagini și încă 3 nepaginate, în care marele cărturar bisericesc își dovedește cu prisosință înalta sa știință dogmatică. Scopul cărții este arătat precis în prefața pe care o semnează episcopul întrucît el se adresează «celor stricați la socolealele în dogmele credinții, cari pentru Unirea ce-o au cu Apusul și uniți se numesc» și pe care îi compară cu păsările care iubesc întunericul și fug de lumina adevărului.

Cartea se așează deci pe linia de apărare a Ortodoxiei începută de mitropolitul Petru Movilă al Kievului și continuată de marii cărturari în decursul vremii, dovedind cu strălucire adîncă pregătire dogmatică a primului episcop al Argeșului, neegalat în vremea sa de nici unul dintre chiriarhii ortodocși din țara noastră.

Episcopul Iosif motivează cu modestie scopul cărții: «Deci noi ca de nu pre cei cuprinși de întunerecul acesta al înșălăciunii îi vom întoarce, dar pe cei slobozi de el întru lumina adevărului negreșit să-i întărim, de nevoie am socotit a să tîlmăci această vestitoare de Dumnezeu și de ceale dumnezești carte»³³.

Episcopul Iosif a lăsat și alte lucrări care nu s-au tipărit în timpul vieții sale și care se găsesc, poate, în fondul de acte și documente al ctitoriei lui Neagoe Basarab, sau în alt fond arhivistic. Darea la lumină a acestor lucrări ar fi nu numai o completare necesară a personalității marelui cărturar, al cărui început de viață a tîșnit ca o flacără vie de lumină și adevăr din pătura socială cea mai oropsită — țărani săraci lipiți pămîntului din Țara Lotrului, — dar și ca o venerabilă cinstire a păstoritului său de prim episcop al Argeșului.

Informații despre lucrările sale nepublicate le-am aflat din corespondența pe care a avut-o episcopul Iosif cu marele comerciant din Sibiu, Hagi Constantin Pop, și cu

30. *Idem*, vol. IV, p. 319.

31. George Potra, *op. cit.*, p. 141.

32. *Idem*, p. 165.

33. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, vol. III, p. 138.

urmaşii acestuia. Astfel, ştim că în 1795 el voia să tipărească la Sibiu *O carte de rugăciuni scoase din Psaltire*, în care scop scrisese prietenului său³⁴.

La 2 februarie 1796 el scrie despre intenţia sa de a tipări *Teofilactul lui Chesarie*, pe care cărturarul de la Rîmnic nu apucase să-l tipărească în timpul vieţii sale. Iosif are cuvinte de bună apreciere despre această carte spunind despre ea că este «foarte de folos pentru neamul nostru, care încă nu s-a tipărit niciodată în limba românească, adică *Tilcul dumnezeştii şi sfintei Evanghelii de Teofilact* pe care şi răp.(osatul) episcop Chesarie avea de gând a o tipări... dar l-a preîntâmpinat moartea şi lucrul a rămas»³⁵. Fără îndoială că Iosif confruntase textul lui Chesarie tradus din slavoneşte, cu textul grecesc al Evangheliei lui Teofilact şi adusese cuvenitele îndreptări pe care le prinsese adinca sa pătrundere în limba greacă.

Asupra acestei tipăriri revine şi la 3 noiembrie aceiaşi an, scriind prietenului său din Sibiu că are la îndemână textul lui Teofilact stabilit de doi călugări moldoveni Gherontie şi Grigore, renumiţi discipoli ai lui Paisie, formaţi la şcoala acestuia de la Mănăstirea Neamţ³⁶. În indemnul ce-l dă lui Haşi Const. Pop de a tipări această carte, îi spune: «de-ţi iaste voia să faci o pomenire fără moarte sufletului, în locul Mineielor să se tipărească *Tilcul evangheliei*, care pînă acum n-au mai ieşit la lumină în limba noastră românească cu tiparul»³⁷.

În 1801 episcopul Iosif scrisese un *Antologhion*, adică un rezumat al Mineielor, pe care ar fi vrut să-l publice pe cheltuiala sa. În acest scop cere lui Haşi Const. Pop din Sibiu, la 28 noiembrie 1801, să vorbească cu tipograful Ioan Bart de acolo. Şi «de-mi va da mina, după preţul ce-l va cere, să dau cuvînt să se apuce de gătire şi eu încă să mă apuc de întocmire, a le face după cum îmi iaste scoposul»³⁸.

Altă lucrare a episcopului Iosif care a rămas netipărită este *Tilcuirea antiloinelor giasurilor* pe care el ar fi vrut s-o tipărească în Evangheliile editate de dr. Ioan Molnar, care au apărut în 1816. Trimisese lucrarea în acest scop încă în cursul tipăririi Evangheliilor, dar n-a fost cuprinsă în ele. Pentru aceasta episcopul scrie, la 20 noiembrie 1816, lui Zenovie H. C. Pop rugîndu-l să-i caute manuscrisul la urmaşii doctorului Molnar şi să i-l trimită.

Prin încetarea din viaţă a episcopului Iosif, la 27 octombrie 1820, se înţelege că a rămas o serie întreagă de lucruri neînfăptuite, dar pe care cu multă pricopere le va continua, în acelaşi sens, urmaşul său episcopul Ilarion.

Rîmnicul, în timpul episcopilor Chesarie şi Filaret, este pentru a doua oară în cursul secolului al XVII-lea, «locul unde se desfăşoară o importantă acţiune de traducere şi difuzare a literaturii religioase»³⁹. Episcopii Chesarie şi Filaret au, desigur, o mare parte de contribuţie în această acţiune. Însă, un ajutor de mare preţ, al celor de mai sus, a fost munca protosinghelului Iosif, muncă de creator, de adîncă cultură în domeniul literaturii greceşti religioase şi de mîgăală în corectarea textelor. Aceste calităţi au asigurat, în condiţii optime, tipărirea unui mare număr de cărţi apărute la Rîmnic, în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea.

Prof. dr. doc. George POTRA

34. George Potra, *op. cit.*, p. 142.

35. *Ibidem*.

36. *Istoria literaturii române*, vol. I, p. 718.

37. George Potra, *op. cit.*, p. 145.

38. *Ibidem*.

39. *Istoria literaturii române*, vol. I, p. 751.

ASPECTE ALE UNITĂȚII CULTURALE LA ROMÂNI ÎN VREMEA LUI MIHAI VITEAZUL

Proeminenta figură a lui Mihai Viteazul a stat pînă acum în atenția istoricilor mai mult sub aspectul realizărilor sale pe plan politic, intern și extern. O privire generală în literatura de specialitate dovedește că monografiile ce i-au fost consacrate, au abordat foarte sumar (P. P. Panaitescu) sau deloc (Nicolae Iorga) problema vieții culturale. Rezerva pare a fi îndreptățită pentru domnul care și-a scris istoria cu spada pe cîmpul de luptă și nu cu condeiel, în vremuri de pace. Trebuie adăugat la aceasta timpul și evenimentele care au șters o parte a creațiilor culturale ale epocii.

S-au păstrat totuși în patrimoniul nostru național cultural valoroase mărturii, producții literare de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, care atestă dezvoltarea vieții spirituale a românilor, chiar în această epocă de mari frămîntări politice. Cercetarea atentă a manuscriselor oferă posibilitatea surprinderii unor tendințe de unitate de limbă și cultură în cele trei țări române, în perioada precedentă unirii din primăvara anului 1600, dar care s-au menținut ca o permanență și după aceea.

Manuscrisele răspindite în Țara Românească, Moldova, Banat și Transilvania, pînă la jumătatea secolului al XVI-lea, au fost copii slavone și grecești ale cărților fundamentale bisericești: tetraevangheliare, apocalipsuri, psaltiri și minee, octoihuri etc. Necesitatea lor zilnică în biserică a făcut ca transcrierea și răspîndirea lor să nu constituie o notă distinctivă pentru o țară sau alta.

Abia din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cînd în literatura românească veche au pătruns, prin filieră sud-slavă, legendele apocrife, hagiografice și romanele populare, se poate vorbi de un fenomen literar propriu-zis, care conferă, prin notele caracteristice ale traducătorilor și copiştilor, unitatea spirituală a poporului.

Pentru a surprinde elementele de unitate culturală a românilor în epoca lui Mihai vodă Viteazul este necesară analiza sistematică a manuscriselor, traduse și transcrise în cele mai diverse colțuri ale țării.

Cea mai veche culegere de legende românești apocrife este cunoscută sub numele de *Codex Sturdzanus*, miscelaneu redactat în părțile Ardealului, de popa Grigorie din Măhaciu, și datat între anii 1580—1619. În ultimul deceniu (1590—1599) își află originea alte două miscelanee ardelenesti, numite simbolic de filologul Nicolae Drăganu, *Codicele Martianus* și *Codicele Todorescu*. Acestea reiau, în parte, legendele bogomilice ale *Codexului Sturdzan*, și chiar, se pare, într-o redacție mai bună.

Din cele trei miscelanee apărute în epoca marilor evenimente ce au culminat cu unirea țărilor române de către Mihai vodă Viteazul, reține atenția în mod deosebit *Codicele Sturdzan*, prin valoarea literar-artistică și istorică. Ca formă, era de dimensiuni reduse, fără miniaturi sau majuscule înflorite, și numai cerneala de chinovar, folosită pentru inițiale, înlătură oarecum monotonia textului.

Bogdan Petriceicu Hasdeu, primul publicist al manuscrisului aflat în Biblioteca Academiei R. S. România, a apreciat că este alcătuit din două părți distincte, cronologic și geografic: texturile mähăcene sau *Codicele Gregorian*, scris în nordul Transilvaniei,

și legendele bogomilice sau Codicele antegregorian, reprodus după copii mai vechi de către un traducător și copist anonim «din Țara Românească sau cel puțin din Brașov»¹. Această ultimă afirmație lasă să se întrevadă o primă punte de legătură între literatura celor două țări române, pentru ca în vremea lui Mihai Viteazul să fie cuprinse, în traducerea românească, în Codex Sturdzanus.

Cercetarea manuscriselor rămase verifică în totul această ipoteză. Astfel, pe la jumătatea secolului al XVI-lea, a fost întocmit, în Țara Românească, vestitul Sbornic, adunând la un loc 31 de legende religioase și hagiografice, venite prin filteră sîrbă și scrise de aceeași mînă, în limba slavonă, fără traducere românească. După ridicarea Mînăstirii Mihai Vodă din București, domnul Mihai Viteazul și-a înzestrat frumoasa sa ctitorie, printre altele, și cu cea mai completă culegere de texte slavone pentru slujbă, cunoscută de atunci sub numele de *Sbornicul Mînăstirii Mihai-Vodă*.

O valoroasă mărturie documentară atestă că chiar în această epocă de mari frământări politice, viața culturală și-a continuat ritmul firesc. Astfel, surse istorice demne de luat în seamă², afirmă că Mihai vodă Viteazul a donat patriarhului Sofronie al IV-lea de Ierusalim, un Evangheliar slavon, care s-a pierdut, dar despre care se păstrează mențiunea că a fost scris la 1594, «de mîna mea umilul și nevrednicul episcop al Buzăului, Luca, în zilele prea cinstiutului nostru Mihai-vodă».

Schimburile culturale între Țara Românească și Transilvania au existat și anterior, cunoscut fiind, în perioada de care ne ocupăm, ajutorul acordat de domnul Alexandru al II-lea Mircea, și mitropolitul Eftimie, diaconul Coresi, în tipărirea la Brașov a primelor cărți românești. Relațiile statornice au favorizat cunoașterea și transmiterea de către cărturarii vremii a copiilor manuscrise care stau la baza Sbornicului. Așa se explică prezența legendelor din Sbornicul muntean în codicele transilvănean. Se poate admite deci, fără exagerare, că în Ardeal au pătruns aproape toate creațiile literaturii apocrife și religioase, care au circulat în Țara Românească, dar selecția copiștilor ardeleni a fost cea care a lăsat la o parte multe din ele.

Argumentul principal îl constituie analiza comparativă atentă a cuprinsului Sbornicului Mînăstirii Mihai-Vodă din București, cu cel al Codexului Sturdzanus din Ardeal, din care rezultă că ambele conțin povestiri similare și anume «Legendele lui Avram», în varianta slavonă și omiliarul lui Ioan Hrisostom, intitulată în Codex, «Cuvînt al lui Ioan Hrisostom pentru grijile sufletestî». «Legenda Sibilei» sau «Cuvînt despre Sibila și despre împăratul David», este cea de-a treia legendă a Sbornicului de la Mihai Vodă, întâlnită tot în literatura Transilvaniei, dar de astă dată, în *Codexul de la Co-halbm*, manuscris datat la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

De fapt, numărul legendelor slavone, cu largă circulație în Țara Românească, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, și preluate apoi în traducere românească, de codexurile din Transilvania și Banat, trebuie să fi fost mult mai mare. Uneori s-a recurs la un rezumat concentrat al mai multor povestiri pe aceeași temă. Astfel, este cazul «Legendei lui Avram», detaliată în manuscrisul slavon de la Mihai-Vodă, în șapte povestiri: «Cuvînt despre Avram» de la început pînă la sfîrșit, «Cuvînt despre cum învăța Sarra pe Avram», «Cuvînt despre cum ospăta Avram pe Sfînta Treime» și «Cuvînt despre viața și despre moartea lui Avram, cum a venit arhanghelul să-i ia sufletul lui» etc., Popa Grigorie din Măhaciu a preferat să folosească drept schelet literar legenda nr. 22 din Sbornicul muntean, cu completări.

1. Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Cuvinte den bătrîni*, București, Leipzig, 1879, II, p. 96.

2. Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, București, 1937, p. 24.

Desigur, este incontestabilă valoarea «mare sub raport sintactic»³, recunoscută de Bogdan P. Hașdeu, dar totuși nu trebuie neglijat faptul că procedeul a dus la crearea unei noi variante literare, răspîndită apoi în întreaga arie geografică.

Un alt aspect ce nu trebuie neglijat este cel al traducerii manuscriselor. Se constată că literatura apocrifă și hagiografică s-a răspîndit în Țara Românească numai în forma copiilor slavone, în timp ce traducerea românești s-au efectuat în Transilvania. Aceasta s-a datorat desigur și influenței din Occident, pentru ca textele să poată fi citite și înțelese de popor. Dar dacă traducerea era necesară pentru răspîndirea legendelor bogomilice, ea apare mai puțin îndreptătită pentru textele mähăcene, socotite literatură apocrifă și deci interzise de biserică, din considerente morale.

Aceasta nu a micșorat popularitatea de care s-au bucurat în popor, ilustrativ fiind cazul celor două legende cuprinse în Codicele Sturdzanus: ale Duminiicii și Sfinței Vineri, care au trecut în folclor și prelucrate apoi în literatura românească.

S-a arătat mai înainte că, pe lângă valoarea literar-artistică, copiile manuscrise ale codexului au o valoare istorică, de aici rezultînd un al doilea aspect al tendințelor de unitate culturală manifestată în domnia lui Mihai Viteazul. Fiecare text al popii Grigorie din Mähaciu are la sfîrșit însemnarea manuscrisă a copistului cu data, la care, cîteodată, s-au adăugat scurte informații referitoare la evenimentele politice contemporane.

Astfel, la sfîrșitul «întrebării creștinești» Grigorie din Mähaciu arată că a scris-o la 1619, «în zilele lui Batău Buldujaru Craiu» (Gabriei Bothlen). Mai completă și deosebit de prețioasă este însemnarea finală la «Legenda Duminiicii»: «scris în luna martiu a 19 zi, în zilele lui Batăr Jicmond Craiu, cînd fu bătut Mihaiu vodă la Mirăslău, anul dela Adam 7108, de la nașterea lui Cristos 1600». Referirea la lupta de la Mirăslău și la înfrîngerea suferită acolo de Mihai Viteazul, dovedește, din partea cărturarului ardelean o bună cunoaștere a evenimentelor contemporane, dar ea conține o vizibilă neconcordanță de dată, știut fiind că lupta de la Mirăslău a avut loc în septembrie 1600 și nu în luna martie, cînd notează popa Grigorie.

Sesizată de B. P. Hașdeu, în ediția Codexului Sturdzanus, neconcordanța a primit o explicație naivă, dar care pînă acum nu a fost înlăturată de o altă științifică.

Credem că este locul potrivit de a da aici o nouă explicație bazată pe cercetarea atentă a manuscrisului de la Biblioteca Academiei R.S.R.

Trebuie de la început precizate dimensiunile reduse ale Codexului și implicit economia de spațiu, care putea permite erori de traducere și de despărțire a propozițiilor. Grigorie din Mähaciu își trece însemnarea imediat în continuarea textului, fără a mai lăsa un spațiu despărțitor. Scrierea în majusculă și deseale prescurtări au dus la interpretarea greșită a sensului frazei. Se remarcă de asemenea că deși textul legendei este scris în română, notița lui Grigorie apare redactată în slavonă. Astfel, în continuarea ultimului rînd al legendei este trecută data: «Pis meseata martiu 19 dni», desigur data cînd s-a încheiat scrierea textului. Pe rîndul următor apare, în slavonă, «v dni Batăr Jicmond craiu» (în zilele lui Batăr Jicmond craiu). Neglijarea punctuației nu lasă să se deosebească dacă este vorba de o nouă propoziție față de rîndul anterior. Doar dimensiunile mai mari ale literei «v» sugerează începutul unei noi propoziții, confirmată apoi de sensul cuvintelor următoare.

Al treilea rînd al însemnării a fost transcris de Bogdan P. Hașdeu în slavonă cu «egda ubiet Mihai-Vodă ot Mirăslău» și tradus «cînd fu bătut Mihai Vodă la

3. B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 188.

Mirăslău». Din citirea mai atentă a textului rezultă slavonescul «Erdau biet», adică forma genitivă a cuvântului Ardeal, prin aceasta completându-se titulatura lui Batăr Jicmond «craii al Ardealului» și «biet» persoana a treia a verbului «biti» — a lovi — și nu forma folosită de B. P. Hașdeu «ubiti» — a omori. Confuzia provine din folosirea formei «oy» pentru «u», dar, de fapt, B. P. Hașdeu precizează predilecția lui Grigorie Măhaciu pentru această înlocuire. Prin transcrierea propusă și respectiv traducerea, se înlătură adverbul pronominal «cînd», care-l îndemnase probabil pe B. P. Hașdeu să asocieze prima însemnare cronologică, exprimată în lună și zi, cu anul 1600, motivînd că abia în septembrie, după aflarea rezultatului luptei de la Mirăslău, popa Grigorie din Măhaciu ar fi trecut la completarea manuscrisului. Explicația este desigur inexactă, căci însemnarea dădea o știre pe care a neglijat-o cu totul. Este vorba de titlul de principe al lui Sigismund Bathory, ori se știe că în momentul luptei, cînd soarta Transilvaniei nu fusese decisă, nu se putea face această afirmație. Abia la începutul anului următor (1601) a avut loc alegerea sa ca principe al Transilvaniei.

Noua traducere pe care o propunem este deci: *în zilele lui Batăr Jicmond, craiu Ardealului, a fost bătut (lovit) Mihai vodă la Mirăslău, în anul de la Adam 7108, de la nașterea lui Cristos 1600.*

Un alt argument în sprijinul faptului că datele nu trebuie legate între ele, îl constituie procedeul de datare întilnit în alte texte măhăcene, unde apare și veleatul. În acest caz, el dă anul de la zidirea lumii, milesimul, și la sfîrșit, luna și ziua⁴.

În concluzie, cele două date trebuie luate independent una de cealaltă, prima prin lună și zi, urmînd a fi asociată la anul 1600, cînd vestea luptei a ajuns în satul Măhaciu, iar a doua, anul 1600, legată numai de evenimentul amintit. Se înlătură astfel hiatusul de aproape șase luni, lucru de-a dreptul neobișnuit pentru completarea manuscrisului.

Din cele prezentate pînă acum au fost evidențiate numai două laturi ale triungiului ce alcătuiește unitatea celor trei țări române, anume Țara Românească și Transilvania. Pentru Moldova este aproape imposibil de surprins, la sfîrșitul secolului al XVI-lea, pătrunderea și circulația producțiilor literare apocrifice, fie în copii slavone, fie în traduceri românești. De astă dată, elementul de unitate este dat de particularitățile de limbă. Fără a trece la o analiză lingvistică de detaliu, trebuie amintit că lucrările filologilor români au stabilit definitiv importanța textelor rotacizante din Transilvania și Moldova în cursul secolului al XVI-lea.

Unul dintre aceștia, Ion Gheție, într-un studiu recent, «Începutul scrisului în limba română», publicat în 1974, a evidențiat mai multe asemenea similitudini fonetice regionale, care pot constitui elemente de unitate lingvistică, pentru secolul al XVI-lea. Pe lângă prezența consonanticului moldovenesc «DZ» pentru «Z»⁵, în textele măhăcene, din Codexul Sturđzanus, apare folosirea lui «e» pentru «ea»⁶, «e» pentru «i»⁷ «ă» pentru «ă»⁸ etc. Această ultimă formă fonetică întilnită în manuscrisul măhăcean ca o excepție, este frecventă pentru secolul al XVI-lea, în Moldova, (Bucovina), în Bihor și Munții Apuseni, Banat și chiar nord-vestul Olteniei.

Sînt semnalate, de asemenea, folosirea în secolul al XVI-lea, formele de conjugare «sem» și «seti»⁹, în «Palia de la Orăștie» (1582) în tipăriturile coresiene, în textele bucovinene și în Codexul Sturđzanus.

Analiza fonetică competentă a cercetătorului Ion Gheție, subliniază și prezența imperativului prohibitiv în «areți», «ereți», «ireți», în textele coresiene, Palia

4. *Ibidem*, p. 120.

5. Ion Gheție, *Începutul scrisului în limba română*, București, 1974, p. 33.

6. *Ibidem*, p. 148.

7. *Ibidem*, p. 149.

8. *Ibidem*, p. 145.

9. *Ibidem*, p. 37.

de la Orăștie, preluată și de popa Grigorie din Măhaciu, iar în secolul al XVII-lea, ca dovadă certă a circulației manuscriselor în «Alexandria» de la Hunedoara, în Cazanlia lui Varlaam și apoi în Moldova, la Dosoftei.

Literatura populară răspândită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în forma romanelor populare «Fiore di virtù» și «Alexandria» a constituit un alt teren pe care s-au manifestat tendințele de unitate culturală.

«Fiore di virtù» sau «Albinușă» este, după aprecierile istoricului literar Nicolae Carțoian, mai mult o producție literară de tranziție între legendele religioase apocrifice și romanul popular. Se pare că a pătruns la noi în variantă slavonă care nu s-a păstrat. Se știe însă sigur din titlul foarte complet a unei traduceri rusești din secolul al XVIII-lea, că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea a circulat în Moldova și ediția italiană. Se arată că a fost «tradusă din limba italiană în valahă sau bogdănească de către Gherman Valahul, iar din limba valahă tradusă în slavă, de Veniamin ieromonahul Rusin la anul 1592»¹⁰.

Relațiile Moldovei cu Veneția, atestate pentru acest secol, justifică în totul pătrunderea ediției italiene în țară și traducerea ei.

Se poate ca aceeași traducere moldovenească a lui Gherman Valahul să fi fost folosită 20 de ani mai târziu, la începutul sec. XVII, de Ion Românul din Sînpetru, în al său Codex Neagoianus. Pierderea prototipului traducerii nu permite confruntarea textelor pentru stabilirea cu certitudine a influențelor manifestate.

Cele două romane populare «Fiore di virtù» și «Alexandria» au cunoscut, desigur, decît mențiunea, este amintit la 1562, în Moldova, într-o copie executată la Mănăstirea Neamț, din porunca mitropolitului Grigorie. La 1620, Ion Românul a transcris-o în Codexul Neagoianus, ca «să citească și să socotească bine ce este împărăție ceștii lumi deșarte și mîngănoasă»¹¹.

Cele două romane populare «Fiore di virtù» și «Alexandria» au cunoscut, desigur, o largă popularizare.

Din incursiunea făcută pînă acum în literatura românească veche de la sfîrșitul secolului al XVI-lea se poate desprinde concluzia că viața spirituală a românilor nu a cunoscut o stagnare în epoca frămîntatelor evenimente, ci dimpotrivă unirea politică înfăptuită de Mihai vodă Viteazul a fost pregătită și consolidată prin unitatea de limbă și cultură a celor trei țări române.

Florența IVANIUC

10. Nicolae Carțoian, *Cărțile populare în literatura românească*, București, 1974, volumul I, p.

11. *Ibidem*, p. 275.

• R E C E N Z I I •

D. Protase, *Stadiul actual al cercetărilor privind continuitatea autohtonilor în Dacia romană (secolele II—III)*, «Revista Muzeelor și Monumentelor», 1, 1976.

Pentru etnogeneza poporului român, continuitatea populației dace autohtone în Dacia ocupată de romani (106—271/274), constituie una din problemele cele mai dezbătute în istoriografia română și străină de aproape două secole. Dovezile materiale rezultate în urma cercetărilor arheologice, îndeosebi după cel de al doilea război mondial, vin să infirme «argumentele» tezei despre nimicirea dacilor în teritoriile cucerite de romani în nordul Dunării.

Autorul, conferențiar la Universitatea din Cluj-Napoca, specialist în materie, expune sistematic, clar și documentat, stadiul actual al problemei, în lumina noilor cercetări și achiziții documentare, dovedind că teoria nimicirii dacilor ca popor este o teorie tendențioasă și lipsită de suportul științific.

Adeptii tezei despre nimicirea dacilor în teritoriile cucerite de romani la nordul Dunării se bazează pe următoarele argumente principale: 1) Aserțiunea din Iulian Apostatul, atribuită lui Traian, «am nimicit neamul geților», și un pasaj din Eutropius, unde se spune că «în îndelungatul război al lui Decebal, Dacia a fost golită (secă-tuită) de bărbați» (VIII, 7, 2: «Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhausta»). 2) Numărul redus de trupe auxiliare recrutate din Dacia pentru armata imperiului. 3) Trei scene de pe Columna lui Traian, plasate în succesiunea reprezentărilor la sfârșitul celor două războaie dacice (LXXVI, CLIV/CLV), scene interpretate drept emigrarea populației dacice din țara ei de baștină ocupată de romani. 4) Puținătatea știrilor privitoare al daci în inscripțiile Provinciei. La acestea erau adăugate și alte argumente de mai mică importanță.

Examineate critic, izvoarele istorice folosite de adeptii nimicirii dacilor de către romanii învingători, sînt reconsiderate de autor la valoarea lor informativă reală.

Izvoarele literare. Cu privire la faimoasa expresie a lui Iulianus, s-a dovedit deja că este vorba de o exagerare retorică, un decalce literar, care nu trebuie luată *stricto sensu*, ci cu înțelesul *înfrîngerii, supunerii* dacilor, *a distrugerii puterii lor militare*.

Textul lui Eutropius prezintă pierderile mari de bărbați suferite de daci în războaiele lui Decebal cu romanii. De aici, arată autorul, nu reiese că s-ar fi produs o distrugere în masă a populației, ci numai o reducere apreciabilă a ei, îndeosebi în rîndul bărbaților capabili să poarte armele.

Trupele auxiliare formate din daci. Contrar unor afirmații că numărul de formații auxiliare recrutate în Dacia, sub domnia lui Traian și după aceea, ar fi fost prea mic, în comparație cu numeroasele unități militare alcătuite din populațiile subjugate în alte părți ale lumii romane, documentele istorice demonstrează că din Dacia, în tot cursul secolului II și chiar sub Septimiu Sever, s-au recrutat 9—11 trupe, încît Dacia se situează de fapt pe locul al treilea, după Siria (cu 13 unități), Belgica (cu 12) și înainte de Africa (cu 9), în ceea ce privește numărul de auxiliii cu care a contribuit,

in sec. II—III, la întărirea potențialului militar roman. Aceste trupe nu se puteau recruta decât din sinul unei populații autohtone relativ numeroase. Cu mici excepții, trupele recrutate din rândul populației dace nu au fost lăsate în Dacia, ci au fost trimise, în garnizoană în alte provincii, din motive de neîncredere, după cum s-a procedat și cu *brilonii*.

Reliefulurile Columnei lui Traian. Se dovedește că scenele incriminate de pe Columna lui Traian nu pot fi interpretate ca o mărturie a emigrării populației dace din patria ei ocupată de romani. Tălmăcirea lor cea mai verosimilă e aceea a întoarcerii autohtonilor din munți la căminele lor, după trecerea războiului, sau a evacuării populației dace din regiunea Munților Orăștiei și așezarea ei la șes, în spațiul noii provincii romane, din motive de securitate.

Onomastica traco-dacică în inscripțiile Provinciilor. Există un număr mic al numelor de persoană traco-dace în inscripțiile din Dacia romană, în comparație cu autronimele de altă origine. Statistica actuală arată următoarea situație: vreo 70 de nume traco-dace, față de peste 100 illire, circa 70 orientale (semite-siriene), mai bine de 60 celtece, peste 2000 romane sau de factură romană și aproximativ 370 grecești ori de tip grecesc.

Teoriei roesleriene i se răspunde că pricina cea mai de seamă, hotărâtoare, a numărului redus de elemente autohtone pe monumentele epigrafice romane este de natură social-economică. Dacii, vechi popor de agricultori și crescători de vite, au continuat să-și păstreze în mare măsură viața lor patriarhală, rustică, fără ridicarea de monumente sculpturale sau epigrafice, pe care le puteau face în primul rând coloniștii înstăriți, «*orășenii iubitori de fast și eternitate egiptică*», după afirmația lui Vasile Pârvan.

Toponimia și hidronimia. Vechea toponimie și hidronimie a Daciei preluată și menținută de romani nu dovedește dispariția, ci persistența în număr mare al autohtonilor. Existența sub romani a numelor de localități dace: *Ampelum* sau *Ampicium*, *Apulum*, *Arcidava*, *Rezobis*, *Cumidava*, *Dierna*, *Drobeta*, *Germisara*, *Napoca*, *Porolissum*, *Potaissa*, *Sucidava*, *Samum*, *Tibiscum* etc., de râuri: *Alutus*, *Crisius*, *Marisus*, *Samus*, *Tibiscus*, *Tisia*, ca și *Dunărea* etc., numele de munți: *Carpathes*, toate dovedesc continuitatea elementului autohton.

Descoperirile arheologice arată că, în epoca romană, dacii populau, mai ales, ținuturile rurale, unde ei și-au păstrat mai ușor o parte din elementele de cultură materială și spirituală avute înainte de romani. În același timp, ei au preluat repede și și-au însușit masiv produsele romane, pe care le-au introdus în viața lor cotidiană. Astfel, s-a format cu timpul o cultură materială populară, de mixtură, în care componenta romană, de o coloratură particulară, apare predominantă.

Ceramica. În afară de ceramica fină de import, olăria produsă în Dacia este categorisită în două grupe mari: a) *olăria dacică*, lucrată cu mîna dar și cu roata, care, indensebi cea dintîi, își păstrează în general decorul și formele preromane; b) *olăria provincială romană*, făcută cu roata, în alcătuirea căreia unele produse indigene mai vechi ocupă un loc important, dîndu-i o notă aparte, ce o deosebește într-o anumită măsură de ceramica din alte provincii ale imperiului.

Olăria dacică, lucrată grosolan cu mîna, fără corespondent în cea romană provincială, a persistat în mediul rural al provinciei în tot timpul dominației romane. Ea s-a descoperit pînă acum în 26 de așezări rurale, 6 cimitire, 16 castele de trupe auxiliare, inclusiv așezările civile dependente de ele și, în 7 *villae rusticae*. În toate aceste cazuri, ceramica dacică s-a găsit asociată cu același strat de cultură, mormîntul groapă de provizii ori locuință-bordel cu ceramică și diverse obiecte romane: monede, fibule, unelte etc., ceea ce asigură datarea ei în perioada romană și exclude orice bănuială că ea ar putea aparține cronologic și stratigrafic epocii dace, ceea ce dovedește continuitatea de viață și muncă productivă a populației autohtone.

Așezările. În general, autohtonii și-au păstrat sub romani aceleași forme de locuințe din vremea independenței lor, cu unele modificări firești impuse de progresul social, de situația economică a locuitorilor și de influența noilor sisteme de construcție aduse și folosite de coloniști.

Satele autohtone, spre deosebire de ale coloniștilor, se prezintă modest și cu o pronunțată notă de conservatorism. Ele au, în marea lor majoritate, un evident caracter agricol-păstoresc, indicat de materialul arheologic descoperit în cuprinsul lor.

Satele autohtone nu sînt așezate numai în locuri retrase, cum se credea în trecut, ci ele se întind pe tot întinsul provinciei, în regiunile de deal și cîmpie, de-a lungul cursurilor de apă, în teritoriul orașelor, la periferie sau în zonele centrale, pretutindeni unde existau condiții bune de trai și unde natura oferea pămînt bun pentru agricultură și pășuni bogate pentru vite.

Numele satelor din Dacia romană, inclusiv ale celor autohtone, au rămas în general necunoscute, fiindcă ele nu ne-au fost transmise decît rareori de documentele epigrafice.

Referitor la durata satelor autohtone, investigațiile de pînă acum permit să se afirme că existența lor efectivă și neîntreruptă, pe același loc, nu depășește de obicei două-trei secole. Unele sate: Slănic, Coșea Mică, Cernatul de Jos și probabil Lechința de Mureș, Ciuga, Cipău, Sf. Gheorghe, se continuă din epoca dacică în cea romană, iar altele: Obreja, Ocna Sibiului, Locusteni etc., ca urmare a deplasării unor comunități de daci din vechile lor așezări, au luat ființă în sec. II, pe locuri nepopulate în Latène-ul târziu dacic. Există apoi sate băștinașe, ca la Obreja, în care resturile arheologice atestă continuitatea vieții și după plecarea armatei și autorităților romane din Dacia.

După cucerirea romană, populația autohtonă a așezării de la Arpașu de Sus și a altora similare a fost strămutată în interiorul granițelor provinciei romane, ceea ce a însemnat crearea condițiilor favorabile adoptării formelor de viață materială și spirituală romană, romanizării ei, contribuind la apariția și consolidarea romanismului ținuturilor carpato-dunărene (M. Macrea, I. Glodariu, *Așezarea dacică de la Arpașul de Sus*, București, 1976, p. 93; Lăgia Bărză, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul nr. 1 de la Bratei)*, București, 1973; Eugenia Zaharia, *Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII (Cimitirul nr. 2 de la Bratei)*, București, 1977 (cu bibliografia).

Uneltele de muncă ale dacilor din perioada preromană, folosite în agricultură, lămnărit ori dulgherie, la fierărie, în exploatarea forestieră, rîșnițele pentru măcinatul grăunțelor etc., se întind aproape neschimbate și în Dacia romană, mai cu seamă în primele timpuri după cucerire. Descoperirea unor depozite de unelte agricole și meșteșugărești din secolele II—III e.n., la Lechința de Mureș, Dedrad, Mărculeni și Obreja, precum și piesele izolate găsite în alte locuri, duc la concluzia că dacii din mediul rural și-au menținut multă vreme sub romani, mai ales în agricultură, vechile lor unelte de producție. Cu timpul însă, uneltele romane, mai perfecționate și cu randament superior, s-au generalizat în toate domeniile vieții economice, încît în a doua jumătate a secolului II constatăm că repertoriul ustensilelor din diverse domenii de activitate este în întregime roman.

Piese de podoabă și de port. Pe unele monumente funerare din Dacia sînt redată personaje, bărbați și femei, îmbrăcate în costume care se aseamănă în multe privințe cu ale băștinașilor.

Piesele de podoabă corporală și vestimentară din argint, purtate de păturile înstărite ale populației daco-gețice în Latène-ul târziu, pînă în perioada Nero-Domitian, ne sînt astăzi bine cunoscute. După unii cercetători, obiectele de argint similare: coliere, fibule, lăntișoare împletite, brățări, descoperite în necropole și în deosebi în lezaură de monede și obiecte din sec. II—III, trebuie înțelese ca o menținere sau reînviere sub romani a gustului pentru vechiul stil dacic în arta argintului. Este vorba, în deosebi, de două tezaură monetare, unul de la Ațel (Transilvania) și altul de la Virtopu (Oltenia), cu monede ce merg pînă la Gordian III, tezaură în care, pe lângă alte obiecte, se aflau brățări, coliere, fibule cu nodozități și lăntișoare împletite de argint, iar apoi de un inel de bronz de la Cașolt, lângă Sibiu, cu un cal stilizat ca pe monedele dacilor. Fibule și coliere de stil dacic apar și pe monumentele funerare romane din sec. II, descoperite în Dacia, la Napoca, Cristești, Apulum. Piesele de argint de tipul celor de la Virtopu și Ațel se întind de asemenea, în Moesia, Thracia, Dalmația și Panonia, dar lipsesc în general în restul lumii romane. Supraviețuirea lor în provinciile acestea nu poate fi explicată decît prin legătura directă cu fondul vechi al tradițiilor artistice ale traco-dacilor și ilirilor și cu dănuirea substratului etnic băștinaș.

Morminte și rituri funerare. Din vremea ocupației romane în Dacia se cunosc acum mai multe cimitire sau grupuri de morminte, care — unele cu deplină certitudine, iar altele numai cu probabilitate — pot fi atribuite elementului autohton. În Dacia romană rămâne un grup de cimitire care pot fi atribuite cu certitudine elementului autohton: Sopor, Obreja, Lochința de Mureș, Locusteni și altele. Aceste cimitire, descoperite și cercetate sistematic abia în ultimii 20 de ani, se caracterizează prin faptul că toate sînt cimitire de incinerare piane, cu un mic procent de înhumări, în-deosebi copii. Mormintele de incinerare din cuprinsul lor, care constituie majoritatea impunătoare (peste 90—92%) sînt morminte cu urnă și cu o simplă groapă rotundă-ovală, în care s-au depus direct (fără urnă) resturile funerare, luate din rugul de ardere. În toate aceste cimitire, mormintele cu urnă sînt predominante ca număr, față de cele cu groapă simplă. Defuncții îngropați în aceste cimitire au fost incinerati, fără excepție, în alt loc, individual sau comun (*ustrinum*), situat undeva în afara cimitirului.

Studiul riturilor funerare la daci și daco-romani arată că, din toate mormintele băstinașe, cele de incinerare cu urnă și cu o simplă groapă (fără urnă) existente în timpul și spațiul Daciei romane, deși se întîlnesc frecvent și în alte părți ale Imperiului roman, asigură cel mai bine legătura etnogenetică cu epoca dacică. Ele reprezintă continuitatea directă, fără modificări sensibile, a formelor de înmormintare corespunzătoare daco-getice, documentate pe parcursul a patru-cinci secole înainte de cucerirea Daciei.

Existența pe teritoriul provinciei, în sec. II—III, a unor cimitire sau grupuri de morminte în care se perpetuează principalele forme de înmormintare din epoca Daciei independente, cu păstrarea unor elemente de cultură materială (în special ceramică) și ritualuri funerare consacrate, contrastînd puternic cu complexele funerare ale noilor veniți, poate fi interpretată corect, afirmă autorul, numai prin dăinuirea sub romanii a populației autohtone, care continua să-și îngroape morții după datinile ancestrale (p. 15).

Tezaur monedare. Între cele aproximativ 120 de depozite monetare descoperite în Dacia romană există un grup de vreo 40, care încep cu denarii republicani sau de la primii împărați din sec. I și se încheie, cu excepția citorva cazuri, în plină epocă romană. Într-un număr de 16 tezaure din această grupă se constată un fenomen important din istoria Daciei, și anume: agonisirea de bani începută în perioada premergătoare războaielor dintre Traian și Decebal și continuată apoi după organizarea Daciei ca provincie romană.

Procesul de teaurizare început înainte de Traian, continuîndu-se apoi în timpul ocupației romane în Dacia, demonstrează că proprietarii succesivi ai acestor tezaure, care au acumulat în aceeași comoră moneda anterioară cuceririi Daciei și apoi pe cea emisă în sec. II—III, nu puteau fi decît oameni mai înstăriți din rîndul populației autohtone dacice, care au continuat să trăiască și sub dominația romană.

Categoriile de materiale documentare menționate scot în evidență justetea tezei despre dăinuirea în mase compacte a dacilor în mai multe părți din Dacia stăpînită de romani. În același timp, ele arată netemeinicia tezei contrare, care susținea extirparea, alungarea peste graniță a majorității populației indigene sau menținerea într-o permanentă izolare față de cuceritori a unor neînsemnate enclave de daci ce vor fi rămas în provincie, teză ce se dovedește antiștiințifică, fiind contrazisă categoric de documentele existente.

Peste tot mediul rural al Daciei, spune în încheiere autorul, s-a înregistrat și se înregistrează mereu, prin noile cercetări, întrepătrunderea elementelor de civilizație dacică cu cele romane provinciale, se constată o sinteză culturală în care predomină amprenta romană. Toate aceste realități documentare arată existența unui proces etno-cultural de mare amploare: persistența masivă și romanizarea autohtonilor daci, crearea romanității nord-dunărene, care stă la temelcia etnogenezei române.

Studiul este ilustrat cu un număr de 10 clișee cu piese arheologice, care îi susțin documentarea, iar la sfîrșit este însoțit de o hartă a Daciei romane, cu indicarea a 53 de localități, care cuprind complexe arheologice unde s-a descoperit ceramică dacică în asociere cu ceramică romană provincială.

Viorel Cosma, *Două milenii de muzică pe pământul României*, Introducere în istoria muzicii românești, Editura Ion Creangă, București, 1977, 150 p. + numeroase ilustrații.

Una dintre coordonatele ființei umane este arta. Omul s-a perfecționat și prin artă, fiindcă această calitate și caracteristică nu o posedă decît omul pentru urcușul său spiritual, spre desăvîrșire.

Un mare sociolog modern constata că omul s-a născut odată cu religia și cu arta. Nimic n-am ști despre preistoria noastră, în afara referatului biblic, dacă arta n-ar fi fost o supapă a ființei spirituale. O scrijelitură, un desen rupestru, magic sau de preocupări, o unealtă modelată (amuletă, totem etc.), un instrument muzical (rudimentar), sînt atîtea dovezi ale prezenței spirituale a omului încă din fața existenței sale. Dar muzica, dorința armoniei au dezvoltat în om limbașul, accentul, noi forme de apropiere între indivizi, multiple mijloace de a imita și a îmblinzi animalele.

Este constatat astăzi faptul că o mulțime de boli psihice se vindecă prin mișcarea și forța hipnotică a muzicii. Inseși plantele și florile, precum și întreaga natură, mai ales primăvara, se dezvoltă și își aruncă în văzduh atît mirosul, cît și undele curate ale existenței. De aceea, nu-i de mirare că Psalmistul a alcătuit treptele cîntării și ale armoniei, închinînd Creatorului un imn de laudă, de mulțumire, într-o măreață haină a pocăinței cu evidente cîte și falduri profetice și eshatologice.

Toată viața mea, Domnului voi cînta (Ps. XCV). Atît timp cît omul este în armonie cu natura și cu el însuși, cîntul vieții și al bucuriei îi trădează adevărata lui menire: existența spirituală.

Strămoșii noștri tracodaci și dacoromani au trăit prin muzică s-au organizat și au ajuns la glorie prin armonie, au înfruntat veacurile prin undele sonore care i-au trezit din grele suferințe pricinuite de acele vînturi și vîrtejuri ale migrațiilor de tot felul. Ca un stejar de veacuri înfipt în gîlia străbună, lira acestui pămînt, poporul nostru, a știut să cînte pe toate coardele: ale bucuriei, ale triumfului, ale jeluirii.

Și cele de mai sus sînt prînse în strunele tiparului de către cunoscutul muzicolog Viorel Cosma. Lucrarea sa este de fapt o cronică muzicală a existenței noastre.

Ar fi ispitit cineva să creadă că este un manual sau un tratat de specialitate, ar fi inclinat cineva să-și imagineze că ar fi un eseu sau o antologie. Nu, ci *Două milenii de muzică pe pămîntul României* este aluauatul de mult preț care a dospit frămîntătura acestui lut care a dat mitologiei pe Orfeu, pe Pan, pe Bachus și argonauții, iar scenelor lumii muzicale încercați virtuozii la diferite instrumente sau vrăjitori vocali intrați în memoria de aur a muzicii universale. «Așezat la confluența lumii occidentale și orientale a continentului, poporul român a înregistrat curente de idei în tot ceea ce a constituit valoare perenă, dar a și iradiat elementele distincției, sinteze autohtone, sincronizîndu-și astfel evoluția cultural-istorică cu civilizația societății contemporane», spune autorul în Prefață.

Autorul a considerat ca binevenită împărțirea în capitole, cu subdiviziunile respective. Astfel:

I. *La izvoarele muzicii românești* (p. 7—24), lucrarea menționează prezența muzicii încă din milenii III (perioada neoliticului tîrziu), figurine și amulete poziționale vorhesc de la sine. Descoperiri arheologice de pe întreg spațiul tracic confirmă măiestria omului și prezența muzicii în viața sa, în preocupările și încercările sale. Folclorul românesc poartă amprenta epocilor apuse. Autorul demonstrează că riturile religioase de bucurie sau de durere au dat naștere la modelarea instrumentelor de mai tîrziu, pe lingă perfectarea urechii muzicale în vederea unor grupări speciale sau a întregii mase la un eveniment.

Odată cu venirea romanilor, aceștia își însușesc de la daci diferite instrumente pe care le foloseau corporațiile Marelui preot al lui Zalmoxis în procesiuni sau în îmbărbătarea poporului pentru a-și apăra ființa și gîlia. Se cunoaște urletul dragonului, al cornului sau sicăi, sonoritatea diferitelor instrumente de percuzie care anunțau un eveniment de elevație sau de tristețe. Banchetele dacilor erau adevărate erupții de talente și concursuri în aer liber.

Strămoșii noștri tracodaci erau foarte receptivi la ceea ce este nou în muzică, și în toate manifestările spirituale ale celorlalte popoare. Pătrunzînd creștinismul la strămoșii noștri prin Sfîntul Apostol Andrei și ucenicii Sfîntului Apostol Pavel mai

intii, iar apoi și prin soldații creștini romani aduși în Dacia, strămoșii noștri au preluat și muzica psalmodiei, a cîntării în comun în scopul dăruirii inimii Dumnezeului-întrupat, Emanuel. Astfel, subliniază autorul, «paralel cu creația laică, încă de la sfîrșitul secolului I și începutul secolului II, populația autohtonă a început să cunoască și muzica cultului creștin (subl. n.)...» (p. 19). Una din metodele de asimilare sau de înlăturare a migratorilor a fost și forța muzicală. Melodia orientală în ritmul latin pe un fond mediativ al strămoșilor noștri a creat un climat propice de apoiere între coloni și autohtoni, paralel cu dezvoltarea și «creația populară religioasă (colindele)». Venirea și prezența slavilor — scrie Viorel Cosma — a influențat parțial unele rituri, dar nu a schimbat fondul spiritual authton al populației locale. Cu amănunte de specialitate, autorul arată limpede că melodia bisericească este melodia psalmilor din primele veacuri, dar mai tîrziu muzica bizantină a înlocuit felul de cîntare vechi (Adăugăm, abia după Sf. Ioan Damaschin, alcătuitoarea celor opt glasuri, adică spre sfîrșitul sec. VIII—IX, muzica psaltică a început a fi uniformizată, ca apoi Ioan Cucuzel, și mulți alții, pînă spre sfîrșitul secolului XIV să o aducă pe culmi de artă autentică, depășind aproape scopul liturgic).

«Între secolele X—XIII, muzica bisericească la români a cunoscut o autentică înviorare», dar nu trebuie uitat «un fapt esențial: izvoarele documentare atestă fondul spiritual latin ca principală sursă a formării universului artistic românesc» (p. 24).

II. *Zorile creației muzicale originale* (p. 25—46). După formarea statelor feudale, avem de a face nu numai cu creații muzicale răzlețe, forme folclorice, ci participăm la conturarea primelor graiuri, dialecte muzicale, dovadă a *enlătării naționale* și a prezenței noastre în contextul lumii europene. În țările române apar adevărați maeștri, *primii profesioniști* — cum îi numește autorul — cu un repertoriu specific pentru atracție și concurență. În același timp instrumentele abundă, iar melodiile straine îmbracă armonia bunei dispoziții la ospețele domnești sau mingie sufletul cernit al acelor văduve rămase în patrie, sau ostașilor ostalici pe drumul fără întoarcere.

Epocile de glorie și înflorire ale poporului nostru — incununate de un simbol al curajului: Ștefan cel Mare (1457—1504), domnul Moldovei și, de o serafică blîndețe Mircea cel Bătrîn (1386—1418), domnul Țării Românești — au lăsat documente și în privința muzicii, pe lângă celelalte forme și manifestări ale artei în general. «Astfel, menționează autorul, printre oamenii liberi (aduși de peste hotare ca meseriași), care lucrau în 1353 la curtea țarului sîrb Dușan, se bucura de mare cinste un anume «Preda guslarul» «Preda muzicantul» (posibil român de origine, după nume), în timp ce în ceata (în lucrare «cetatea») teutonă de la Marienburg se afla la 1 sept. 1399 un «spielmann us der Walechyen» (actor muzicant din Valahia).

«Despre cîntecul nostru popular amintea și cronicarul bizantin Ducas în *Historia Byzantina*, evocînd momentul întîlnirii sultanului Bajazid cu prizonierii valahi aduși în Turcia: ostașii captivi executau — în limba patriei lor — melodii populare» (p. 27).

În ceea ce privește muzica psaltică, în această perioadă vin în Țările Române cînlăreții din Bizanț pentru ca să asculte melodia de strană românească, de ex. acel Arghirooulos. De asemenea, lumea ortodoxă privea cu atenție creația românească de strană, mai ales *Pripecele* compuse de Filotei, monahul de la Cozia, cîntate după psalmii-polielei. Concepute inițial în limba greacă, pripecele logofătului lui Mircea cel Bătrîn au fost traduse — după 1400 — și în medio-bulgară, răspîndindu-se în cultura religioasă sud-dunăreană și în Rusia.

Este cunoscută «școala» de protopsalți de la Putna lui Ștefan cel Mare și compartimentele de trîmbițași ai Domnului moldovean.

Autorul, bazat pe unele documente, subliniază că «faima muzicanților noștri a intrat în istorie. Doi cronicari din timpul cruciadelor — Geoffroi de Villehardouin și Jehan de Wawrin — au lăsat însemnări despre primii noștri muzicanți militari.

Obiectiv, lucrarea înserează în paginile ei, la acest capitol, și creația muzicală a vecinilor noștri și naționalităților conlocuitoare.

Se trece în revistă, apoi, numărul impresionant de cărți și manuscrise muzicale scrise și tipărite pînă în pragul sec. XIX, precum și tratate de teoria muzicii noastre strămoșești și străine (se insistă asupra contribuției lui Dimitrie Cantemir).

În încheiere, se arată că «acest capitol este consacrat cunoașterii contribuției noastre la muzica universală, în general, și la cea europeană în special».

Pentru bogăția de idei și de adevăruri, dăm în întregime concluzia acestei părți a lucrării: «Integrarea culturii muzicale românești în fenomenul artei europene a

permis un schimb al valorilor nu numai din afară către interior, ci și în sens invers. Ar fi suficient de relevantă continua penetrație a repertoriului popular românesc la curțile maghiare, poloneze, slovace și rusești (fie pe calea documentelor muzicale, fie prin intermediul lăutarilor), prezența organiştilor transilvăneni în centrele din Germania, Austria, Ungaria și Țările de Jos, precum și a unor instrumentişti în sud-estul european (de pildă virtuozul violonist moldovean Miron la Istanbul). Se semnalează chiar un fapt excepțional: organistul și compozitorul Johannes Kelpius Transylvanus a traversat, în 1694, Oceanul Atlantic, stabilindu-se în Pennsylvania, unde a pus bazele muzicii luterane din S.U.A. Imnurile, cîntecele polifonice, vocale și piesele sale pentru orgă, cu puternice esențe sonore ale locurilor natale, constituie astăzi «fondul de aur» al muzicii clasice religioase americane (repertoriul pentru orgă a fost, parțial, transpus pentru caracteristicul *virginal englez* — instrument cu claviatură de casă — după moartea compozitorului transilvănean).

Dacă vom arăta că marii clasici ai barocului de la începutul secolului XVIII nu au rămas străini de cultura noastră muzicală (Johann Sebastian Bach a avut discipoli din Transilvania, Georg Philipp Telemann a consacrat țărilor române o prețioasă pagină muzicală în suita pentru orchestră: *Singende Geographie* (Geografia cîntată) și a valorificat folclorul românesc în suitele sale instrumentale, iar Jean Jacques Rousseau a cunoscut lucrările teoretice ale lui Dimitrie Cantemir, vom înțelege alt fenomenul de încadrare și de afirmare a muzicii românești în contextul culturii europene, cît mai ales aportul artei noastre la conturarea peisajului muzical universal.

Pe temelia acestor împliniri promițătoare ale artei românești și sub impulsul mișcărilor politico-sociale revoluționare se vor contura premisele școlii muzicale naționale românești din secolul al XIX-lea» (p. 46).

III. *Sub semnul înnoirilor revoluționare* (p. 45—50). După prima cucerire politică, după noua idee realizată a reînființării Daciei, a unirii tuturor românilor sub Mihai Vodă Viteazul (1600), întreaga cultură muzicală românească este presărată cu duh revoluționar. Mari cîntăreți de curte, instrumentişti sau artizani, grupuri corale sau interpreți de doine de tot felul cîntă, fredonează sau acompaniază gloria străbună. Revoluționarii, în pas de cînt și armonie, aruncă în văzduh săbiile cîntecului de dreptate, nealinare și adevăr. Poezii și scriitorii de cîntări compun, armonizează sau prelucrează fondul folcloric dîndu-i o coloratură și o forță revoluționară. Horele de tot felul au specific național și provincial, dar fondul este curat strămoșesc și unitar.

Se întîlnesc astăzi, atrage atenția autorul, vechi melodii românești în haina altor națiuni, care și le-au impropriat.

Trecînd la muzica autohton-bisericească, Prof. Viorel Cosma arată că influența «șazisă greacă sau slavă-bisericească în muzică s-a făcut simțită doar la catedrale și în unele minăstiri, unde existau fie domni străini de neam, fie călugări veniți de alturea și aceștia căutau să impună muzica lor. Dar după 1821, valorificarea limbii naționale și «românirea» cîntării psaltice s-a impus pentru todeauna. În «Prefața» *Imnologiaiului* (1823), citim clar: «Pentru aceasta ... iubitul cîntăreț român, de acum înainte să te faci adevărat slăvit Român și cu rîvna și cu fapta, să te faci iubitor de neam și folositor Patriei. Cîntă de acum înainte vitejește și cu îndrăzneală orice cîntare în limba patriei tale, cu minuțata, fireasca dulce glăsuire a patriei tale, cu înțelegere, cu evlavie și cu dragoste» (p. 52).

IV. *Școala muzicală națională* (p. 61—84). Odată cu Unirea Principatelor Române și formarea statului național român și muzica noastră se uniformizează și se perfecționează. În afara școlilor de cîntăreți, seminariilor minăstirești sau mirenești, simple grupuri de cîntăreți, se organizează școli speciale de muzică de toate compartimentele. În continuare, autorul exemplifică cele de mai sus cu documente și material ilustrativ, parte înedit, din arhivele noastre și din cele de peste hotare, încheind cu «etapa de consolidare a artei naționale cuprinsă între 1877—1918».

Se aduce cuvînt de căldă apreciere celorla care au căutat fir de muzică din același suflet mare al strămoșilor noștri în toate locurile unde locuiesc români, în afara granițelor României propriu-zise, «Istria, Macedonia, Turcia, Galiția, Asia Mică, Insula Veglia, Croația, Silezia austriacă, Țările arabe» (p. 70). Corurile de biserică își formează un repertoriu bogat, iar dirijorii acestora devin celebri profesori la conservatorul de muzică (de ex.: Gavril Musicescu, în Moldova, Iacob Mureșanu, în Transilvania, D. Kiriac în Țara Românească etc.). Aria muzicală se amplifică prin opere și operele specific naționale. Se nasc talente și se formează mari

cîntăreți care cuceresc nu numai publicul românesc, ci fac cunoscută țara noastră pe cele mai mari scene muzicale ale lumii. Încep schimburi de coruri, de cîntăreți și trupe muzicale, România devine o țară la nivelul muzical mondial cu toate genurile muzicale (vocale, instrumentale, sau muzical-teatrale). Autorul are închinată pagini de glorie pentru toți aceia, știuți și neștiuți, care au ridicat România și prin arta muzicii la treapta de civilizație modernă. Societățile de muzică din România, de acum, devin și motive de referință și preferință.

De aceea, încheie autorul, «temelia școlii muzicale românești s-a cimentat prin strădania comună a tuturor muzicienilor».

V. *Maturitate artistică și afirmare internațională* (p. 85—108) este un capitol de specialitate alcătuit de muzicolog după o îndelungată și minuțioasă cercetare în țară și străinătate. În centrul acestor preocupări stau titularii muzicii noastre naționale și universale, în frunte cu George Enescu. Autorul accentuează adevărul că la baza oricărei creații muzicale naționale stă *folclorul* (cu toate variantele lui) și *creația psallică* (subl. n.) (p. 99).

Ales omagiu este adus marilor dirijori romini din țară și de peste hotare, care au aceeași valoare ca și creatorii și compozitorii de muzică. De asemenea, nu sînt trecute cu vederea marile voci românești care au pătruns în sensibilitatea sufletească nu numai a românilor, ci a tuturor celor cucerii de vraja undelor sonore și armonice.

VI. *Personalitatea muzicii românești contemporane* (p. 109—139). Avînd un trecut de glorie și un prezent tot atît de important, muzica românească — cu toate variantele — a căpătat o personalitate în contemporaneitate. Evident, prefacerile sociale de după 23 August 1944 au dat un nou impuls cultivării spiritului prin muzică. Mari compozitori și interpreți se opresc cu ales simț muzical, la realitatea zilelor noastre. Fondul rămîne același, dar arta muzicală modelează vechiul în vederea noului. Mîitul și legenda, adevărul și forța, sensibilitatea și meditația sînt atîtea motive cu care muzica noastră brodează și modelează sufletele oamenilor. Oedip ca și Zalmoxe, Fata cu garoafe ca și Năpasta, Ana Lugojeana ca și Lăsați-mă să cînt, sînt atîtea puncte de elevație sufletească și satisfacție muzicală.

Autorul nu trece cu vederea muzica de balet, precum și dansurile și horele inspirate sau modelate tot din trunchiul sănătos al neamului nostru. Însistă asupra corurilor de astăzi (mixte sau bărbătești) cu orchestră sau simple, festivalurile naționale-muzicale sau participările noastre la mari podiumuri concertistice și de anvergură. Bagheta magică a scriitorului ne introduce într-o lume mirifică a «Madrigalului», a naiului sau pe scene lirice, dar nu lipsește și cîntarul criticii muzicale, muzicologiei și etnomuzicologiei și a.m.d.

În ceea ce privește Biserica Ortodoxă Română, ca moștenitoare și transmițătoare a fondului muzical, poate că ar fi trebuit accentuată latura de azi a cîntării psallice. Sînt lăudați protopsalții și cîntăreții de strănă, se fac multe referiri la corurile de biserici și mari dirijori. Dar. G. Musicescu și mulți alții au avut și au vrednici urmași, printre alții D. G. Kiriac, G. Cucu, T. Teodorescu-Iași, N. Lungu, I. D. Chirescu, Diac. Nicu Moldoveanu, Pr. Iulian Cârstoiu și mulți alții.

Lucrarea, pe lângă specificul ei cuceritor prin scriere, idee și fond, este minunat împodobită cu clișee (vederi, documente, săli de concert, personalități muzicale etc.) clare și bine plasate.

Considerăm că autorul a umplut un gol de mult simțit în tendința de a educa masele pentru a ști să-și iubească patrimoniul cultural și prin taina muzicii.

Exprimarea clară, dar cu greutatea ideilor, scrisul cunoscutului muzicolog Viorel Cosma determină pe cititor la meditație, îi dă cheia înțelegerii lucrării armoniei, îl răscolește și-l determină la modelare, la cugetare despre sine și în raport cu alții, despre rostul muzicii în viața noastră.

În sfîrșit, pentru satisfacerea exigenței specialiștilor, autorul anexează: VII. *Indice de nume, Bibliografie selectivă, Sumarul în engleză, germană și rusă.*

Condițiile grafice și formatul acestei cărți (10, 5/28, 5, corp de literă 12, la 2 coloane) măresc interesul cititorului.

Cartea fiind o reușită încercare de sinteză, este îndemn pentru mulți și în alte compartimente ale artei, de a urma această cuteranță.

Diac. P. I. DAVID

V. D. Lihačeva, *Vizantiiskaja miniatura* (Miniatura bizantină), Ed. Iskustvo, Moscova, 1977, 22 p. + 62 reproduceri-color.

Analiza colecțiilor de manuscrise bizantine din U.R.S.S. care se păstrează la Moscova, Leningrad, Tbilisi, Erevan, Kiev, Harcov și Pskov demonstrează că este una din cele mai bogate din întreaga lume prin diversitatea și cantitatea lor. Manuscrisele au fost aduse în cursul sec. XIX—XX, mai ales de la minăstirile Muntelui Athos de care călători ca V. I. GlBOROVICI, P. I. Sevastianov, Porfirii Uspenski și alții și reprezintă fondurile fostelor biblioteci a Sinodului, a Academiei teologice, a Institutului arheologic rus de la Constantinopol. Astăzi se păstrează în bibliotecile publice. Lucrarea de față este o primă monografie de ansamblu consacrată acestui domeniu. De data aceasta repurtata bizantinologă Vera D. Lihačeva a cercetat manuscrisele bizantine prin prisma realizării lor artistice.

În introducere se arată că începînd cu sec. IV-lea cartea a jucat un rol de prim rang în viața culturală a imperiului bizantin. Ea a contribuit la întărirea și răspîndirea creștinismului dar, în același timp, și la răspîndirea textelor cu conținut laic, a matematicilor, astronomiei, alchimiei etc.

Ca formă artistică miniatura a fost totdeauna mai liberă (independentă) în reproducerea conținutului artistic decît mozaicul și fresca. Ea s-a realizat întîi pe pergament, care era un material ce primea ușor culoarea și astfel scribul conlucra cu pictorul. Ductul scrierii manuscrisurilor pînă în sec. al IV-lea a primit de-așezămintă scrierea uncială, caracteristica ei fiind apropierea formei literelor de cerc sau de pătrat cu o măsură strict egală. În sec. al IX-lea, probabil la Minăstirea Studion, a apărut scrierea minusculă în care literele sînt legate între ele.

Folosirea inițialelor în sec. al IX-lea cu un decorație complicat este dovada faptului că în acest domeniu exista deja o tradiție. În sec. al X-lea pictorii bizantini au folosit inițiala zoomorfă. Mărimea inițialelor rămîne apropiată de cea a literei de rînd (există cîteva inițiale pe o pagină), spre deosebire de pictorii din apusul Europei care preferau inițiala majusculă, uneori cît pagina. În afară de inițiale, manuscrisele bizantine sînt ornate cu frontispicii care au forme dreptunghiulare, pătrate sau neregulate. Frontispiciul este completat cu ornamente de tip geometric sau vegetal. Cel mai vechi frontispiciu înglobat în structura foii de manuscris este din a doua jumătate a sec. al IX-lea. În manuscrisele Tetraevangeliilor la început existau șapte-zece foi care conțineau tăblițe cu cifre ce reprezintă numerele capitolelor evangheliilor. Aceste tăblițe erau ornamentate cu arcuri, coloane și capitele. Pe lîngă ornamente, asupra textului lucra și miniaturistul. El crea reprezentarea figurilor care au primit numele de miniatură.

În descrierea succesivă a monumentelor bizantine cu miniaturi V. D. Lihačeva începe cu *Psaltirea* așa-numită a lui Hludov. Manuscrisul este datat din sec. al IX-lea, are 169 foi pergament, scriere minusculă și a fost adus de la Athos în 1847. Ea a fost scrisă la Minăstirea Studion în perioada luptelor iconoclaste și reflectă aceste evenimente deschizînd istoria ilustrării psaltirilor bizantine cu miniaturi la marginea textului. În codicexul acesta se disting două feluri de miniaturi: unele sînt episoade din viața lui David, reprezentate de foi separate, altele se referă la conținutul textului și sînt dispuse pe marginile late (există mai mult de două sute de astfel de scene).

De la mijlocul sec. al IX-lea pînă la începutul sec. al XI-lea, perioadă care în istoria artei este numită «renașterea macedoneană» compoziția miniaturilor ocupă întreaga foaie și se distinge prin monumentalitate.

Tetraevangeliarul din Biblioteca publică din Moscova nr. 53, primit în dar în 1829, are 400 foi și aparține acestei perioade. Luxul manuscrisului, tehnica excepțională a executării mărturisesc că el a fost creat în mod special pentru admirație și nu pentru folosire rituală. Toate foile de pergament sînt colorate cu purpură, textul este scris cu aur, comentariile cu argint, scrierea distingîndu-se prin acurateța formei. Frontispiciul la Evanghelia lui Matei reprezintă arcul triumfal pe două nivele și se sfîrșește cu o cupolă.

În sec. XI—XII fondul de aur este înlocuit tot mai des cu culoarea albastră. Culorile sînt strălucitoare dar nu vii, iar în tipul figurilor se simte influența Orien-

tului. Unul dintre monumentele acestei epoci este *Minologhiu* executat în 1063 care conține viețile sfinților.

Un alt tip de ilustrare tot din sec. al XI-lea există în *Minologhiu* păstrat la Muzeul istoric nr. 175. Cele 45 de miniaturi reprezintă portretele fiecărui sfânt așezat la începutul vieții sale, care se sfârșește cu scena muceniciei sale.

Despre activitatea atelierelor imperiale din sec. al XI-lea mărturisește *Apostolul* din 1072 păstrat la Biblioteca universității din Moscova, nr. 2280.

Caracteristicile pentru producțiile inscripțiilor imperiale de la sfârșitul sec. al XI-lea sînt inițialele cu figuri fine care formează o unitate de compoziție cu frontispiciile și textul. *Psaltirea* din Biblioteca publică din Moscova nr. 214 are inițialele M compuse din trei figuri cu inscripțiile deasupra lor. În afară de zece inițiale cu figuri manuscrisul are și două miniaturi. *Tetraevangheliarul* din aceeași bibliotecă nr. 801 are unele foi colorate cu purpură de nuanță roz. Scrierea minusculă, inițialele elegante, frontispiciile fine ornate cu aur, aurul de la chipurile evangheliștilor și la începutul rîndurilor textului dau paginii o notă accentuată de fastuos.

Unul dintre cele mai ornamentate codice de la sfârșitul sec. al XI-lea este *Tetraevangheliarul* de la aceeași bibliotecă, nr. 67. Are 259 foi, scriere minusculă, miniaturi cu chipurile evangheliștilor, frontispicii și inițiale ornamentate, ca și un cadru decorativ pentru întregul text. Ornamentele foarte diferite între care palmete și reprezentări de păsări ca și o gamă foarte bogată de culori conferă o formă solemnă.

În sec. al XII-lea miniaturistii bizantini continuă a dezvolta principiile artistice din secolele trecute. Exemplu: *Tetraevangheliarul* originar de la Athos păstrat la Biblioteca de stat din Moscova sub nr. 10.

În sec. al XIII-lea, în perioada cuceririi Constantinopolului de către cruciați (1204) se presupune că la Niceea au fost create două codice. Dintre acestea *Tetraevangheliarul* de la Biblioteca publică nr. 105 are miniaturile celor patru evangheliști, patru frontispicii, șapte tabele de canoane și 57 scene evanghelice.

Al doilea codice din această perioadă este *Tetraevangheliarul* cu 156 foi și *Apostolul* cu 125 foi provenit de la minăstirea Lavra de la Athos. Caracteristic pentru *Tetraevangheliar* sînt simbolurile evangheliștilor care se înlîneau mai ales în arta apuseană europeană. Miniatura evanghelistului Marcu are în spate pe învățătorul său, apostolul Petru, iar evanghelistul Luca pe învățătorul său, apostolul Pavel.

Odată cu restaurarea imperiului sub dinastia Paleologilor în 1261 și pînă la căderea Constantinopolului în 1453, în compozițiile murate ale bisericilor se simte influența manierei de ilustrare miniaturală. Abia acum apar unele particularități individuale ale pictorilor și încep să se distingă școli naționale.

Unul dintre cele mai prețuite monumente ale artei bizantine din sec. al XIV-lea este manuscrisul *Acatistul Maicii Domnului*, păstrat la Muzeul istoric de stat sub nr. 429. Toate cele 24 imnuri ale Acatistului sînt ilustrate. Fondul este în întregime de aur sau colorat. Dintre miniaturi 16 sînt consacrate episoadelor din viața Maicii Domnului. Apar de asemenea mari inițiale zoomorfe și stema bizantină.

Un alt monument al artei Paleologilor datat din 1450 este codicele de la Biblioteca publică nr. 243. El se compune din scrierile lui Avva Isaia și viețile monahilor din Egipt. Manuscrisul *Tetraevangheliarului* nr. 118 de la aceeași bibliotecă este mărtoria căderii Constantinopolului. Început în sec. al XII-lea de cînd datează frontispiciile și inițialele, în sec. al XIV-lea, pe foile necompletate, s-au creat miniaturile evangheliștilor, apoi în mijlocul sec. al XV-lea a fost pictat chipul lui Dimitrie Paleolog, ultimul reprezentant al dinastiei. Din voința lui au fost aduse miniaturile primului împărat bizantin, Constantin, a mamei sale Elena, a primului împărat din familia Paleolog, Mihail VIII și stema bizantină cu emblema dinastiei Paleologilor.

Fiecare manuscris cu miniaturi era în genul lui un unicat. De aceea era deosebit de prețuit încă de la crearea sa. Smerenia îi făcea pe scribii și miniaturistii din Bizanț de a nu-și nota numele pe realizările lor.

În partea a doua a monografiei se reproduc în culori și în formatul original fotocopii din 15 manuscrise (în total 62 de miniaturi). La fiecare manuscris este indicată întreaga bibliografie a lucrărilor care s-au ocupat de descrierea sau analiza lui. Astfel, biografia *Psaltirii* din sec. al IX-lea, nr. 129, începe de la 1866 și sfârșește în 1866 însumînd 16 titluri, *Tetraevanghelul* din sec. al IX-lea, nr. 21, are 16 titluri bibliografice ca și *Acatistul Maicii Domnului* nr. 429. Metoda de analiză și acrvia autoarei conferă acestor pagini de istorie bibliografică completă caracterul unor adevărate

minimonografii. Miniaturi mărite la pag. 2 (Evangelistul Marcu), supracoperta din față (Hristos după Înviere), supracoperta din spate (Cina cea de taină), reproduceri pe foi pliante ca și casele marginale de-a lungul analizei autoarei indică diversitatea de posibilități grafice. Excepționala execuție tehnică a reproducerilor cit și seriozitatea studiului conlăcă acestei monografii calitățile unei apariții unicat, asemănând-o unui manuscris miniat.

Pr. Paul MIHAIL

«MONUMENTE ISTORICE ȘI DE ARTĂ», nr. 2/1977, 96 p. + numeroase planuri și ilustrații.

Consacrat mai mult unor subiecte de arhitectură civilă medievală și de arheologie, prezentul număr al revistei monumentelor cuprinde totuși și câteva interesante materiale de arhitectură sau artă religioasă.

Sub titlul general *Tipologia specifică ale clădirilor populare de lemn* (p. 30—36), Prof. Grigore Ionescu se ocupă de tipologia bisericilor de lemn de pe teritoriul țării noastre, pentru care propune o nouă clasificare pe baza sistemului zecimal. Bisericile sînt împărțite în cinci grupe principale, ce corespund caracteristicilor de bază ale planului, fiind exprimate prin prima cifră a notației. A doua cifră corespunde unor variante determinate de amplasamentul intrării, de prezența sau absența și modul de așezare a pridvorului, precum și de forma dreptunghiulară sau poligonală a pronaosului. A treia cifră din notație indică variantele determinate de numărul laturilor absidei altarului. Clasificarea este redată grafic prin cinci tabele corespunzînd grupelor de bază, variantele citîndu-se pe vertical și pe orizontal conform celor două sisteme de criterii susmenționate.

Sistemul este ingenios și determinarea celor cinci grupe de bază ni se pare rațională. Unele rezerve se impun totuși relativ la modul de determinare a variantelor. În privința variantelor date prin a doua cifră a notației, dacă amplasamentul intrării și forma dreptunghiulară sau poligonală a extremității vestice a construcției sînt elemente importante, corespunzînd după toate probabilitățile unor tipuri străvechi, nu același lucru se poate spune despre pridvor, element facultativ din punct de vedere ritual și accesoriu sub raportul constructiv, fiind — tocmai pentru aceste motive — deseori adăugit, desființat sau modificat. Deci acest element, ce lăgăște fără o utilitate evidentă numărul variantelor, ar putea, după părerea noastră, lipsi din clasificare. În schimb, clasificarea propusă omite interesanta variantă cu absida decroșată, pronaos poligonal și intrarea pe latura vestică a pronaosului, reprezentată prin șase exemplare (toate monumente istorice declarate) numai în Muntenia (notată IIG în clasificarea la Radu Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, București, 1968, p. 12).

În ceea ce privește cea de a doua categorie de variante, determinată de numărul laturilor absidei și numai de acest număr, aplicarea sistemului zecimal prezintă unele dezavantaje: 1) Fiindcă au și una și alta absida formată din trei laturi libere, varianta cu absida dreptunghiulară și cea cu absid trapezoidală se confundă sub același cod. 2.1.2. (tabelul tipologic nr. 2), deși ele corespund unor momente diferite din evoluția arhitecturii bisericilor de lemn, după cum a arătat Prof. Virgil Vălășianu (*Contribuții la studiul tipologic al bisericilor de lemn din țările române*, în «Anuarul Institutului de istorie din Cluj», III, 1960, p. 29 și urm.), care în clasificarea respectivă le deosebește prin literale a. și b. 2) Pornind de la notația 1 pentru absida cu două laturi — teoretic posibilă, dar pe care nu am întîlnit-o nici pe teren, nici în vreuna din lucrările menționate în bibliografia autorului — se indică în continuare prin cifra 2 absida cu trei laturi, prin cifra 3 cea cu patru laturi ș.a.m.d., ceea ce pe de o parte poate crea confuzii, iar pe de altă parte nu pune în evidență deosebirea esențială subliniată de V. Vălășianu, *op. cit.*, p. 31, care le dă indicative diferite în clasificarea sa) între absidele cu numărul laturilor fără soț (obișnuit 3 sau 5) și cele cu numărul laturilor cu soț și muchie pe ax, care au implicații diferite privind geneza lor. 3) Nu-și găsesc loc în schema propusă bisericile — puține la număr, dar cu atât mai interesante — fără altar absidal (bisericele din Deag-jud. Mureș) sau cu absida circulară (bisericele din Jercălăi-jud. Prahova, Ceahlău-jud. Neamț, Ionești-jud. Arad ș.a.). Aceste variante rare nu sînt trecute nici în tabelul suplimentar la «cazuri speciale» (p. 34).

Sub rezerva observațiilor de mai sus, socotim că tipologia bisericilor de lemn propusă de Prof. Grigore Ionescu poate fi de folos pentru o viitoare sinteză a construcțiilor populare din această categorie.

După cum indică și titlul, *Din nou despre Mănăstirea Cotmeana* (p. 37—48), Radu Greceanu și Eugenia Greceanu revin asupra problemei datării și determinării tipologice a acestui monument, pe care o mai trataseră cu 12 ani în urmă, în «Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare», II, 1967, p. 52—89. Această revenire a fost prilejuită de ampla cercetare arheologică efectuată între timp (vezi Lia Bătrina și Adrian Bătrina, *Date noi cu privire la evoluția bisericii fostei Mănăstiri Cotmeana*, în «Monumente istorice și de artă», nr. 1/1975, p. 11—24, precum și recenzia noastră din «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1—2/1976, p. 232), cercetare care a dat la iveală noi elemente ce confirmă sau uneori modifică punctele de vedere anterioare.

În prima parte a articolului, Radu și Eugenia Greceanu trec în revistă izvoarele pe care se poate baza astăzi și încadrarea stilistică a monumentului. Ele se împart în patru categorii: A. Rezultatul săpăturilor arheologice; B. Izvoare documentare (cu ample discuții privind interpretările diverșilor autori care au cercetat aceeași problemă); C. Izvoare epigrafice; D. Izvoare iconografice. Prima parte a studiului se încheie cu «Concluzii privind datarea», care se pot rezuma astfel: au existat două etape de construcție, Cotmeana I, întemeiată de către Radu I și terminată probabil în anul 1385 de către Dan I, și Cotmeana II, ridicată de Mircea cel Bătrîn în intervalul 1386—1391, după distrugerea primei ctitorii printr-un incendiu la sfârșitul domniei lui Dan I sau domniei lui Mircea. Dar — adaugă autorii — etapizarea și datarea «rămân în domeniul ipotezelor, mai ales în ceea ce privește datarea Cotmeanei II» (p. 43).

În partea a doua a articolului, autorii analizează amănunțit, cu deplină competență, în lumina datelor existente astăzi, a ambianței balcano-bizantine în care se situează monumentul, precum și a diferitelor interpretări exprimate, aspectele de arhitectură și încadrare stilistică a bisericii fostei mănăstiri Cotmeana, care a jucat un rol însemnat în evoluția arhitecturii din Țara Românească. Și, se subliniază în încheiere, elementele noi apărute cu prilejul ultimelor cercetări arheologice răspund la unele întrebări, totuși ele «lărgesc în loc să restrângă cîmpul ipotezelor» (p. 48).

Datarea zidirii monumentului de la Bălinești, secolul XV — opinii (p. 69—74), Carmen Bogdan o întemeiază pe o interesantă și — după părerea noastră — justă observație, expusă la începutul studiului.

Octavian Mărculescu prezintă *Jeful domnesc de la Mănăstirea Negru Vodă din Cîmpulung* (p. 75—76), amintit de Pr. Ioan Răuțescu în monografia sa a Cîmpulungului.

Redăm titlurile celorlalte materiale din sumarul revistei: Dumitru Berciu, *Unele din preliminariile asupra rezultatelor cercetărilor de la Ocnîța, județul Vilcea* (p. 3—8); Otilia Gherghe, Petre Gherghe, *Tezaurul de la Bumbesti-Jiu* (p. 9—14); Al. S. Ștefan, *Cetățile romane de la Enisala. Studiu aerototografic* (p. 15—25); Panait I. Panait, *Hanul Gubroveni din București* (p. 26—29); Vasile Boroneanț, R. Ciuceanu, *Cercetări arheologice din peștera de la Limanu, județul Constanța* (p. 49—57); Mioara Turcu, *Tipurile de așezări și locuințe Latène din Cîmpia Munteniei* (p. 58—61); Mihai Rada, Nicolae Cochină, *Identificarea aerototografică a orașului medieval Ester, județul Constanța* (p. 62—64); Maria Muțescu, Alexandru Muțescu, *Monumente de arhitectură civilă din orașul Pitești* (p. 65—68); Ioana Cristache-Panait, *Monumente comemorative ale Războiului de independență, 1877—1878* (p. 77—78); Lt. col. dr. Nicolae Niculae, *Societăți și așezăminte pentru ridicarea operelor comemorative de război* (p. 79—82); Petre Oprea, *Case bucureștene de la sfârșitul secolului al XIX-lea* (p. 83—84); Claudiu Cleja, *Probleme actuale ale conservării și restaurării centrelor și orașelor istorice* (p. 85—88); Vasile Drăguț, *Profil: Ștefan Balș* (p. 89); Elisabeta Ancuța-Rușinaru, *Cu privire la cercetările arheologice din zona Hidrocentralei «Porțile de Fier» II* (p. 90—92). La rubrica *Cronică — Recenzii*: Tereza Sinigalia, *Colocviul «Conservarea și restaurarea picturilor murale», Suceava, 2—7 iulie 1977* (p. 93—94); Nicolae N. Rădulescu, *Meridiane artistice* (p. 95).

Radu CREȚEANU

MARE MINUNE !

(Stihiră de la Vecernia Glasului V)

Andante

arm. de NICOLAE LUNGU

S. *mf*
A. *mf*
T. *mf*
B. *mf*

Ma-re mi-nu — ne! Zi-di-to-rul ce-lor ne —
Ma-re mi-nu — ne! Zi-di-to-rul ce-lor ne —
Ma-re mi-nu — ne! Zi-di-to-rul ce-lor ne —

vă — zu — te, — pen-tru iu-bi — rea de oa — meni, cu
vă — zu — te, — pen-tru iu-bi — rea de oa — meni, cu
vă — zu — te, — pen-tru iu-bi — rea de oa — meni, cu

tru-pul pă-ti — mind, — a în-vi-at — Cel fă —
tru-pul pă-ti — mind, — a în-vi-at — Cel fă —
tru-pul pă-ti — mind, — a în-vi-at — Cel fă —

ră de — moar — te. Ve-niți se-min-ți — i — le
ră de — moar — te. Ve-niți se-min-ți — i — le
ră de — moar — te. Ve-niți se-min-ți — i — le

nea - mu - ri - lor, A - ces - tu - ia să ne în

nea - mu - ri - lor, A - ces - tu - ia sa ne în

nea - mu - ri - lor, A - ces - tu - ia să ne în -

chi - năm, Că cu mi - los - ti - vi - rea Lui, din ră - tă -

chi - năm, Că cu mi - los - ti - vi - rea Lui, din ră - tă -

chi - năm, Că cu mi - los - ti - vi - rea Lui, din ră - tă -

ci - re iz - bă - vin du ne, pre un Dum - ne -

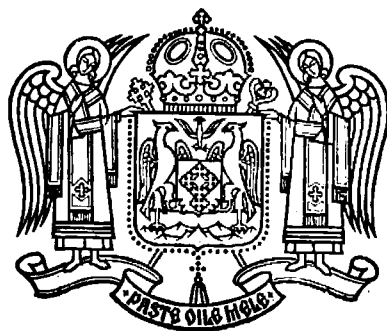
ci - re iz - bă - vin du ne, pre un Dum - ne -

ci - re iz - bă - vin du ne, pre un Dum - ne -

zeu în trei i - pos - ta - suri ne - am în - vă - țat a - lă - u - da!

zeu în trei i - pos - ta - suri ne - am în - vă - țat a - lă - u - da!

zeu în trei i - pos - ta - suri ne - am în - vă - țat a - lă - u - da!

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XCVI - Nr. 11 - 12, NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1976
BUCUREȘTI

C U P R I N S U L

Pag.

30 Decembrie, Ziua Republicii	1193
Telegrame de felicitare	1196

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

<i>Pastorală de Nașterea Domnului și Anul nou — 1979 a Prea Fericitului Patriarh Iustin</i>	1197
<i>Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Iustin Intâistădătorilor de Biserici creștine</i>	1203

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Aniversarea a 60 de ani de la desăvîrșirea statului național unitar român</i>	1205
<i>Din activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine:</i> <i>Contacte ecumeniste locale: Vizita unor reprezentanți ai Grupului australian al Conferinței Creștine pentru pace; Reprezentanți ai Societăților Biblice Unite la București; Vizita în România a unui grup de studenți romano-catolici de la universitățile din R. F. Germania</i>	1210
<i>Intruniri interconfesionale peste hotare: Sesiunea Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; Al IV-lea Seminar teologic sud-est european; Sesiunea de lucru a unității a III-a a Consiliului Ecumenic al Bisericilor</i>	1212
<i>Cronica</i>	1221
<i>Din activitatea Comunităților ortodoxe române de peste hotare</i>	1223
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe surori</i>	1227
<i>Sanctitatea Sa Ioan Paul II, noul Papă al Bisericii Romano-Catolice</i>	1230

DIN VIAȚA PATRIEI

<i>Sărbătorirea actului Unirii din 1918</i>	1232
<i>Evenimente și fapte deosebite</i>	1235

ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI

<i>Contribuția Bisericii la realizarea actului unirii de la 1 Decembrie 1918, de Pr. Prof. M. Păcurariu</i>	1250
<i>Clerici ortodocși din eparhia Romanului și Hușilor în războiul din 1916—1918, de Ț Eftimie Luca</i>	1264
<i>Marina Hociotă — Maica Mina de la Sălișteștea-Sibiului — o «nouă Ecaterina Todoroiu» în războiul din 1916—1918, de Ț Antonie Plămădeala</i>	1274

	<u>Pag.</u>
<i>Aportul slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române la lupta contra regimului de ocupație, pentru eliberarea pământului străbun (1916—1918), de I. Toacă</i>	1284 ✓
<i>Din suferințele Bisericii noastre în teritoriul vremelnic ocupat, de G. Vasilescu</i>	1291 ✓
<i>Românii americani anticipează Unirea din 1918, de Ț. Antonie Plămădeală</i>	1302 ✓
<i>Capul domnitorului Mihai Viteazul la Iași, în 1916—1928, de Pr. Scarlat Porcescu</i>	1306 ✓
<i>Preotul Aviam Imbroane, un luptător bănățean pentru Unirea de la 1 Decembrie 1918, de Pr. N. Ghinea</i>	1314 ✓
<i>Coloana neslăbită a lui C. Brâncuși, simbol al desăvârșirii statului național unitar român, de Diac. P. I. David</i>	1317 ✓

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Sfântul Apostol Andrei în tradiția Bisericii și în viața creștinilor, de Ț. Adrian Botoșăneanul</i>	1325 ✓
--	--------

DOCUMENTARE

<i>Când s-a încheiat păstoria Mitropolitului Neolit Crileanul? de Pr. Prof. N. Șerbănescu</i>	1334 ✓
---	--------

EVOCĂRI

<i>Amintiri sub arcu Unirii Transilvaniei cu Patria-mamă, de Pr. Șt. Tascianu</i>	1335 ✓
<i>Costache Conachi, 200 de ani de la naștere, de M. Mischie</i>	1338 ✓

RECENZII

<i>Aug. Deac-I. Toacă, Lupta poporului român împotriva cotoritorilor 1916—1918, București, 1978, de Pr. I. Ionescu</i>	1342 ✓
--	--------

30 DECEMBRIE, ZIUA REPUBLICII

Aniversăm cel de al 31-lea an de cînd în țara noastră s-a statornicit — ca împlinire a luptei, a aspirațiilor spre mai bine ale înaintașilor noștri, o nouă formă de guvernămînt — Republica. Folosind un cuvînt al celor care de veacuri răstoarnă brazda și scot din pămîntul binecuvîntat al țării roade de multe feluri — țărani — putem spune că aceste trei decenii ale Republicii au fost în patria noastră un timp mănos.

Viața, în orice colț al țării, pulsează altfel : oamenii și-au schimbat rosturile, adică — așa cum spun sociologii — au căpătat alte status-uri speciale. Mecanizator, chimist, electronist etc. — iată, la împlinire, numai trei profesii care, acum trei decenii, cel puțin la țară, ar fi sunat ciudat, ca niște cuvinte rostite într-o limbă străină.

Marile transformări din viața politică socială, economică, culturală au fost posibile atunci cînd prin voința poporului țara și-a hotărît propriul ei drum. Aceasta a însemnat desființarea claselor atît de «privilegiați ai sorții» cît și de «ofensați ai vieții», intronîndu-se relații omenești între toți cetățenii, bazate pe drepturi egale la muncă, la cultură, la participarea nemijlocită la treburile obștei, la demnitate.

Ca o consecință firească a noilor principii care guvernează astăzi viața socială a țării s-au produs transformări uriașe în toate domeniile de activitate: Agricultura a înregistrat progrese nemaîntîlnite prin mecanizare, chimizare etc., fiind eliberată, totodată, o parte însemnată a forței de muncă din acest sector și transferul ei în domeniul industriei, care a pătruns cu pași repezi în toate județele țării, dînd o nouă configurație economică învățămîntului, legat de cercetare și producție, s-a diversificat, s-a îmbogățit, răspunzînd noilor cerințe sociale pentru pregătirea cadrelor de specialiști în domenii atît de multiple ale producției ; cultura, arta, reflectînd noile realități ale vieții, s-au îmbogățit de asemenea contribuind la formarea generațiilor de azi și transmișînd peste timp mesajul socialist al omului zilelor noastre. În același timp nu se uită trecutul. Anul acesta întregul nostru popor a aniversat, cu emoție și vibrant patriotism, două evenimente care se înscriu ca momente epocale în lupta noastră pentru dreptate și uni-

tate : 130 de ani de la Revoluția din 1848 și 60 de ani de la făurirea statului național unitar român.

Transformările radicale prin care a trecut țara, izbînzile sale, oamenii săi destoinici au făcut România cunoscută și prețuită astăzi în toată lumea. Mesajul de prietenie, al buneii înțelegeri, al colaborării, pe care Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, l-a dus în nenumărate țări, a făcut ca România să aibă atîția prieteni în lumea întreagă. Se cuvine aici să amintim de istorica vizită de prietenie și colaborare a Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în unele țări din Asia, mai ales vizita fructuoasă în R. P. Chineză, în Statele Unite ale Americii sau în Marea Britanie — vizite de o importanță covârșitoare în contextul internațional actual, care au avut loc în cursul acestui an.

De asemenea, contactele cu conducători de state sau reprezentanți ai acestora din Europa, Africa, America de Nord și de Sud au constituit o mai bună cunoaștere în vederea colaborării bilaterale și asigurării păcii între popoarele lumii, indiferent de orînduirea lor social-politică.

Participînd activ la viața internațională, Republica Socialistă România nu-și afirmă numai propria ei poziție bazată pe principiile libertății, independenței, suveranității, dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta, nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forță, ci militează cu toată puterea pentru ca aceste principii să guverneze relațiile dintre toate națiunile lumii, spre binele popoarelor, spre întărirea păcii și buneii înțelegeri între fiii planetei noastre.

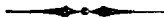
În acest context, ca o contribuție în sprijinirea înfăptuirii principiilor politicii externe a țării noastre, se înscrie și vizita făcută de o delegație a Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin la Patriarhia Constantinopolului, unde au avut loc, pe lîngă discuții de ordin bisericesc, și contacte cu personalități politice ale statului turc.

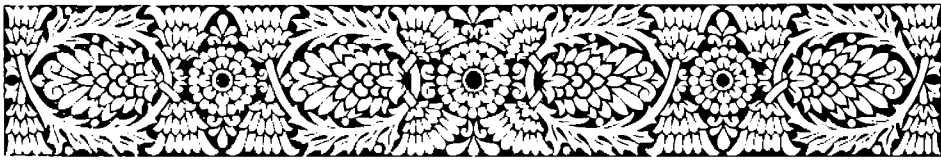
De pe poziția sa și cu mijloacele sale specifice, Biserica Ortodoxă Română este alături de poporul în care s-a născut și sprijină strădaniile sale, năzuințele sale nobile. Credincioșii Bisericii noastre sînt, în același timp, și fiii patriei ; realizările lor ne bucură și ne îndeamnă să sprijinim neîncetat, cu cuvîntul și cu fapta, orice lucrare merită să înfrumusezeze, să îndestuleze viața și să o facă mai demnă. Slujitorii altarelor noastre străbune au cinstit și au sprijinit pe cei ce au luptat pentru binele obștesc și unitatea națională. Și la acest popas aniversar

al Republicii, se cuvine să cinstim pe cei ce au înfăptuit acest act de seamă în viața patriei noastre, ca și pe cei ce cu mintea și cu brațele au ridicat România pe noi trepte de progres și civilizație. Aceste trepte au fost înălțate și de înaintașii noștri și este un ales prilej ca la aniversarea a 60 de ani de la Marea Unire din 1918 să ne amintim cu profund respect de aceia care s-au străduit la pregătirea zilelor fericite ale neamului nostru.

Se cuvine să cinstim și să sprijinim și pe mai departe strădaniile Ocîrmuirii noastre de stat pentru instaurarea unui climat de încredere, de bună înțelegere între națiuni, pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale, pentru asigurarea păcii în lume. Mai cu seamă pacea, fiindcă mijloacele de difuzare a informațiilor — presa, radioul, televiziunea — ne aduc știri înfricoșătoare : pe planeta noastră s-au strîns tone de exploziv pentru fiecare locuitor.

Cinstind Ziua Republicii, să cinstim pe cei ce au făcut-o înflori-toare, și să rostim din inimă și în calitate noastră de fii ai lui Dumnezeu împreună cu îngerii care au vestit Nașterea Domnului : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună voire» !

TELEGRAME DE FELICITARE

Sanctității Sale

DIMITRIOS I

Patriarhul Ecumenic de Constantinopol

Istanbul-Fanar

Sanctitatea Voastră,

Cu ocazia sărbătoririi zilei onomastice a Sanctității Voastre vă adresăm cordiale felicitări și vă urăm din toată inima viață îndelungată și multe satisfacții în îndeplinirea sfintei misiuni pe care o aveți pentru propășirea Ortodoxiei și pentru continua sporire a dragostei pentru Bisericile noastre surori.

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirii Sale,

Prea Fericitului MAXIM

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

Sofia

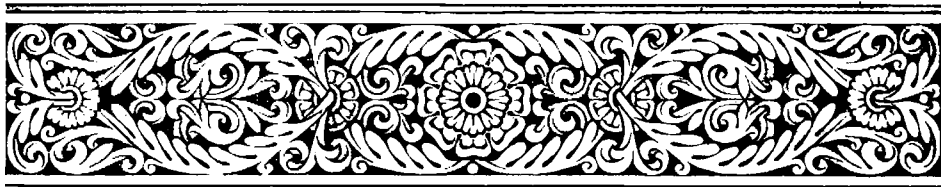
Prea Fericirea Voastră,

Cu ocazia zilei de naștere a Sanctității Voastre, Vă adresăm cu dragoste frățească cele mai bune urări, rugînd pe Atotputernicul să Vă dea sănătate deplină și viață îndelungată spre a duce la îndeplinire misiunea sfîntă pe care o aveți pentru continua propășire a Sfintei Bisericii Ortodoxe Bulgare și pentru colaborare între Bisericile noastre surori.

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

• PASTORALE-SCRISORI IREHICE •

PASTORALA TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI — 1978

Hristos se naște, slăviți-L,
Hristos din ceruri, întâmpinați-L,
Hristos pe pământ, înălțați-vă!

Iubiți credincioși,

«Iată, vă binevestesc vouă bucurie mare...; în celătea lui David s-a născut, astăzi, pentru voi Mântuitorul, care este Hristos Domnul» (Luca II, 11). Acestea sînt cuvintele pe care îngerul Gavriil, vestitorul împlinirii făgăduinței lui Dumnezeu de a mîntui lumea, le-a grăit către cîțiva păstori care păzeau turmele lor în apropiere de Betleem, în binecuvîntata noapte a nașterii Domnului. Într-adevăr, păstorii au primit cu bunăvoință acest cuvînt; lumina strălucitoare care-i învăluisese la venirea îngerului și glasurile puterilor cerești care cîntau: *«Mărire întru cei de sus, lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoie»*, biruiseră frica și nedumerirea lor. Totuși, pentru a se încredința deplin de adevărul celor auzite, ei au plecat îndată la Betleem, unde *«au aflat pe Maria și pe Iosif și pe prunc, culcat în iesle»* (Luca II, 16). Văzînd pruncul, păstorii au destăinuit cuvintele spuse despre El, iar cei care-i auzeau se mirau de vorbele lor.

Desigur, Mîntuitorul *era dorit* mult de poporul Vechiului Testament. Venirea Lui fusese vestită mai înainte de mulți prooroci, iar arătarea Lui părea că se apropiase. De aceea, nașterea unui Mîntuitor, care avea să scape poporul de jug străin și pe săraci, orfani și văduve de nevoi, era așteptată cu multă bucurie. Sînt pline de înțeles urmă-

toarele cuvinte rostite de Mîntuitorul în legătură cu aceasta : «*Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi*» (Matei XI, 28). Deopotrivă, în gîndirea ei mesianică, Fecioara Maria spunea în cîntarea «*Mărește suflete al meu pe Domnul*» că :

*«... (Dumnezeu) făcut-a lucruri tari cu brațul Lui,
risipit-a pe cei mîndri în cugetul inimii lor,
răsturnat-a pe cei puternici de pe tronuri
și a înălțat pe cei smeriți.
Pe cei flămînzi i-a umplut de bunățăți
și a scos afară deșerți pe cei bogați...».*

Fără îndoială, o situație asemănătoare exista și la neamuri. Mîntuitorul era așteptat. De aceea uneori El era numit chiar «*așteptarea neamurilor*».

Așadar, despre venirea unui Mîntuitor vorbeau oamenii din diferite părți ale lumii. Nimeni însă nu știa că Fiul lui Dumnezeu se va întrupa în om pentru a mîntui întreaga lume. Taina aceasta ascunsă «*de-a lungul veșnicilor veacuri*» în Dumnezeu și necunoscută nici de îngerii din ceruri începe să-și ridice vălul și să se descopere înaintea oamenilor, în sfînta noapte a nașterii Domnului. Pentru evrei un înger al lui Dumnezeu trimis în lume nu era un fapt cu totul neobișnuit. Apoi, cuvîntul lui nu putea fi pus la îndoială. Dar, pentru a întări credința celor din neamuri în nașterea Mîntuitorului a fost necesară apariția unei stele, a *stelei Lui* la răsărit. Văzînd-o, magii au venit și, găsind pe Iisus, s-au închinat lui și daruri bogate I-au adus : aur, tămîie și smirnă, cinstindu-L ca pe un împărat ceresc și nemuritor.

Dreptmăritori creștini,

În adevăr, Fiul lui Dumnezeu «*S-a făcut trup și s-a sădșluit între noi... ; dar, am văzut mărirea Lui, mărire ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr*», spune Sfîntul Evanghelist Ioan (I, 14). Ucenicul iubit al Mîntuitorului știa că acesta «*n-avea unde să-și pună capul*» (Matei VIII, 20) ; dar, împreună cu alți apostoli, el văzuse pe Iisus, la schimbarea la față, pe muntele Taborului, în trupul Său omnesc învăluit cu strălucirea mării Sale dumnezeiești, în timp ce glasul Părintelui ceresc se auzea zicînd : «*Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care bine am voit*» (Matei XVII, 1—7).

Fiul lui Dumnezeu s-a născut desigur, potrivit spuselor sfinților evangheliști, într-un sălaș sărac ; dar nașterea Lui s-a făcut mai presus de legile firii. Chiar îngerii din ceruri I-au venit în întîmpinare, împlînindu-se, în acest fel un cuvînt proorocesc, care zice : «*Veseliți-vă, ceruri, împreună cu El ; să se închine Lui toți îngerii lui Dumnezeu*» (Deut. XXXII, 43 ; Psalm XCVII, 7). Leagănul Mîntuitorului a fost în adevăr o iesle ; dar îngerii din ceruri I-au cîntat cîntare de naștere, cîntare de mărire a lui Dumnezeu întru cei de sus, cîntarea păcii pe pămînt, cîntarea bunăvoirii cerești în sufletele oamenilor.

Neamurile îl așteptau, desigur; dar, nimeni din lumea lor nu punea spune ceva despre vremea și locul nașterii Lui. De aceea s-a arătat steaua minunată, steaua Mîntuitorului — cum zice evanghelistul — care a călăuzit pașii magilor spre Betleem.

La venirea în lume a Domnului nostru Iisus Hristos, în afară de Prea Curata Sa Maică și Dreptul Iosif, nu mai era nimeni de față. Dar cine ar fi putut să adauge un spor de cinstire, cu prezența sa, la nașterea lui Iisus-Fiul lui Dumnezeu din Prea Curata Fecioară Maria, care este *«mai cinstită decît heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît serafimii?»*.

Cîntările bisericești se întrec între ele, zilele acestea, dovedindu-ne că întreaga făptură a fost de față la nașterea Domnului și daruri i-a adus. *«Ce vom aduce, Ție, Hristoase, — auzim deseori —, pentru că Te-ai arătat pe pămînt ca un om pentru noi. Fiecare din făpturile zidite de Tine mulțumire îți aduce Ție: îngerii — cîntarea, cerurile — steaua, magii — darurile, păstorii — minunea, pămîntul — peștera, pustiul -- ieslea, iar noi — pe Maica Fecioară»*.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Cea mai curată ființă omenească, Fecioara Maria, auzind pe îngerul Gavriil grăindu-i: *«Bucură-te ceea ce ești plină de har, Domnul este cu Tine. Binecuvîntată ești Tu între femei»* (Luca I, 28), s-a tulburat în sufletul ei. Dar, primind vestea alegerii ei de către Dumnezeu pentru a fi Maica Fiului Său, s-a bucurat și cu smerenie a zis: *«Iată, roaba Domnului. Fie mie după cuvîntul tău!»*. În clipa aceea, în clipa rostirii acestor cuvinte de ascultare și închinare în fața lui Dumnezeu s-a făcut începutul mîntuirii noastre. *«Duhul Sfînt a pogorit peste ea și puterea Celui Prea Înalt a umbrît-o»*, iar la vremea convenită Fecioara *«a născut pe Fiul său Cel Unul-Născut și L-a înfășat și L-a culcat în iesle, eăci nu era loc pentru ei în casa de oaspeți»* (Luca II, 7).

Întreaga viață a Maicii Domnului a fost rugăciune, smerenie, sfințenie. Tot ceea ce se poate numi virtute i-a împodobit fruntea în cea mai înaltă măsură. Mai aproape de noi decît oricare alt sfînt sau sfîntă, Maica Domnului este și Maica noastră. O facem pârtașă la bucuriile și necazurile noastre; îi cerem să ne însoțească în rugăciunile noastre, să se roage Fiului ei ca să mijlocească pentru mîntuirea noastră la Părintele ceresc.

Îi purtăm chipul în inimile noastre; o simțim însoțindu-ne în călătoriile noastre. Totdeauna cu pruncul Iisus în brațe, ea este nelipsită din locurile statornicite de-a lungul vremii pentru a fi pictată în biserică. O vedem în icoanele din casele credincioșilor. Unele din cele mai frumoase cîntări sau imnuri sînt închinare ei. Ca și în domeniul evlaviei, în domeniul unor arte, tot ceea ce a fost realizat mai frumos, mai mișcător și mai înălțător pentru sufletul nostru creștin are strînsă legătură cu Maica Domnului. De aceea, pe bună dreptate se

spune că noi oamenii am adus ca dar pentru Domnul nostru Iisus Hristos, la sfînta Lui naștere, odorul cel mai de preț pe care l-a avut omenirea, pe Prea Curata Fecioară Maria.

Iubiți fii sufletești,

Din înălțimea mării Sale dumnezeiești, Fiul lui Dumnezeu a pogorît în cele pămîntești și s-a făcut om. Astfel, Dumnezeu fiind El desăvîrșit, s-a făcut om desăvîrșit, pentru ca omul să se poată face asemenea cu El, cum zic, aproape într-un glas, mării Părinți ai Bisericii.

Făcîndu-se om, Fiul Tatălui nostru ceresc n-a încetat să fie Dumnezeu. El a rămas ce era, adică Dumnezeu; este Dumnezeu și Om, adică Dumnezeu-Omul. Pe de o parte, în El «*locuiește toată plinătatea Dumnezeirii*» (Colos. II, 9); pe tronul puterii Sale dumnezeiești El șade la dreapta Tatălui în ceruri; împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, El este închinat și mărit. El este Dumnezeu-Mîntuitorul: Domnul tuturor, Profetul sau Învățătorul adevărului și Marele Arhiereu. Pe de altă parte, cîtă vreme a viețuit pe pămînt cu oamenii, El a fost întru toate asemenea cu ei, în afară de păcat. Iisus, întrupîndu-se de la Sfîntul Duh și din Fecioara Maria, n-a fost supus robiei păcatului strămoșesc. Apoi, El «*păcat n-a săvîrșit, nici s-a aflat viclesug în gura Lui*» (I Petru II, 22). În fața tuturor, Mîntuitorul s-a dovedit «*Sfînt, fără de răutate, fără de pată, oșebit de păcătoși și mai înalt decît cerurile*» (Evrei VII, 26). Sfîntul Apostol Petru spune că Iisus din Nazaret «*umbra din loc în loc, făcînd bine și tămăduind pe toți cei asupriți de cel rău, pentru că Dumnezeu era cu El*» (Fapte X, 38).

Lucrarea de mîntuire a neamului omenesc și de împăcare a tuturor cu Dumnezeu, pe care a săvîrșit-o în timpul vieții Sale pe pămînt, o continuă acum Domnul nostru Iisus Hristos cu darurile Sfîntului Duh și cu puterea pe care în cer și pe pămînt le are. Domn și Hristos, Mîntuitorul pe tronul mării la dreapta lui Dumnezeu-Tatăl, sus, șade și aici cu noi este, în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului. Într-o imagine literară neîntrecută, psalmistul ne înfățișează adevărul despre prezența lui Dumnezeu în lume scriînd așa :

*«Unde mă voi duce de la Duhul Tău
și de la fața Ta unde voi fugi ?
De mă voi sui în cer, Tu acolo ești ;
de mă voi cobori în iad, de față ești ;
de voi lua aripile mele de dimineată
și mă voi așeza la marginile mării,
și acolo mîna Ta mă va povățui
și mă va ține dreapta Ta»* (Ps. CXXXVIII, 7—10).

Iubiți credincioși,

«*Astăzi, Hristos în Betleem se naște din Fecioară*». Astăzi, Cel fără de început se începe și Cuvîntul se întrupează. Puterile cerurilor se

bucură și pământul cu oamenii se veselește ; magii daruri aduc, păstorii minunea vestesc, iar noi neîncetat strigăm :

«Mărire întru cei de sus, lui Dumnezeu și pe pământ pace, întru oameni bunăvoie».

Prăznuind, astăzi, dumnezeiasca întrupare a Domnului nostru Iisus Hristos, rugăciune de mulțumire se cuvine să aducem Părintelui nostru cel ceresc, care, din dragostea cea fără de margini față de noi a trimis pe Fiul Său în lume pentru mîntuirea noastră ; cu adîncă smerenie să ne închinăm Domnului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu-Mîntuitorul, rugîndu-L să îndrepte pașii noștri pe calea adevărului, binelui și păcii ; cu scumpătate să păstrăm neîntinate darurile cele bogate pe care Sfîntul Duh le aduce neîncetat asupra noastră, făcîndu-le să rodească în noi bucuria credinței celei drepte, împlinirea nădejzii de mîntuire aducătoare și vărsarea dragostei noastre fierbinți peste toți semenii noștri de aproape sau de departe, peste oamenii de pretutîndeni.

În rîndurile dîntii, vestitori ai dreptății, libertății și păcii în lume făcîndu-ne, să ne dovedim, în același timp, cei dîntii și la împlinirea datorii noastre cetățenești în scumpa noastră patrie. Ținînd învățătura Domnului nostru Iisus Hristos și urmînd pilda părinților, moșilor și strămoșilor noștri, să dăm *«Cezarului cele ce se cuvin Cezarului și lui Dumnezeu cele ce se cuvin lui Dumnezeu»*. Comoara credinței noastre străbune să o păstrăm cu scumpătate, iar dragostea fierbinte de țară să încălzească neîncetat inimile noastre.

Potrivit cu îndemnul Sfîntului Apostol Pavel, înainte de toate să facem rugăciuni pentru toți oamenii, pentru cîrmuitorii țării și pentru toți care sînt în înalte dregătorii, ca să petrecem *«viață lină și tihnită, întru toată evlavie și buna-cuviință. Acesta este lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru»* (I Tim. II, 1—3). Întru aleasă cinstire să ținem întreaga cîrmuire de stat, în frunte cu președintele Republicii noastre Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, care osirdește, cu timp și fără timp, la propășirea țării, la păstrarea independenței naționale și la statornicirea păcii în lume.

Iubiții mei fii sufletești,

Împletindu-și firele vieții lor comune, poporul român și Biserica noastră strămoșească, împreună desigur și cu alte culte religioase din țară —, au evocat, anul acesta, împlinirea a 60 de ani de la făurirea statului național unitar român. Retrăirea atmosferei zilei de 1 decembrie 1918, cînd Adunarea Națională de la Alba Iulia a decretat unirea Transilvaniei cu Patria-mamă, a reîmprospătat în memoria noastră, în memoria tuturor românilor, odată cu entuziasmul victoriei istorice a poporului nostru, întreg trecutul nostru sfînt de jertfe și de biruințe pentru existență, libertate și unitate, pentru demnitate, independență și suveranitate națională.

În cartea vieții poporului român, ziua de 1 decembrie 1918, reprezentând împlinirea năzuinței de totdeauna a neamului nostru de a-și avea pe toți fiii săi laolaltă, trăind uniți pe pământul strămoșesc, este înscrisă cu nepieritoare litere de aur; iar, în conștiința noastră națională, momentul descătușării simțirii românești la Alba Iulia constituie una din cele mai vădite dovezi ale unității noastre românești.

Cu cât cercetăm mai mult împrejurările în care s-a făcut unirea din decembrie 1918, cu atât mai mult ne dăm seama că unirea a fost rezultatul direct al voinței întregului popor. Astfel, ca și despre unirea principatelor Munteniei și Moldovei, în 1859, se poate spune că și în 1918 unirea poporului a făcut-o.

Ceea ce nu trebuie să uităm niciodată este faptul că alături de frații noștri transilvăneni au fost românii de dincoace de munți, care au adus jertfe nenumărate pe altarul dezrobirii și unității naționale, precum și românii care trăiesc dincolo de hotarele țării, în toate colțurile lumii. De o altă dovadă de unitate de neam nu mai este nevoie, iar voința poporului nostru de a trăi unit într-un stat național a pecetluit-o cu sânge întregul nostru neam, de-a lungul a multe veacuri și îndeosebi în primul război mondial.

Unirea cea mare din anul 1918 nu este rezultat al întâmplării, al «norocului» istoric, al unor interese de moment sau al unor tratative politice de culise. Unirea noastră este rezultat al unei lupte îndelungate și stăruitoare a poporului nostru pentru păstrarea unității și existenței sale. Dacă locuitorii din provinciile românești n-ar fi avut conștiința unității lor ca neam, cum s-ar putea explica încercările permanente de unire, atunci când condițiile păreau că le sînt favorabile, sau cum se explică faptul că noi, intrînd în istorie ca daci și romani, iar după veacuri de stăpîniri străine, în loc să fi dispărut, am apărut, aproape pe neașteptate, ca *neam românesc*, cu un profil bine conturat?

Unirea cea mare a neamului nostru este un act de *dreptate istorică*, pe care am impus-o cu voința noastră, cu jertfa noastră, cu puterea noastră. Ca pe orice odor cîștigat cu mare preț, datoria noastră este să o păstrăm, să o întărim, să o înfrumusețăm.

Odată cu acest cuvînt de sărbătorească întîmpinare, în ziua de astăzi a luminatului praznic al Nașterii Domnului, îmbrățișîndu-vă cu părintească dragoste, îmi ridic cugetul meu către Mîntuitorul nostru Dumnezeu, rugîndu-L să verse din plin peste noi toți darurile Sale cele de bine făcătoare.

Al vostru de tot binele voitor și pururea către Domnul fierbinte rugător,

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOARE IRENICĂ

TRIMISĂ DE PREA FERICITUL IUSTIN, PATRIARHUL BISERICII
ORTODOXE ROMÂNE ÎNTHIȘTĂTORILOR DE BISERICI CREȘTINE

E M I N E N Ț Ă,

MULT IUBITE FRATE ÎN HRISTOS

Iată, vă binevestesc vouă bucurie mare... ; în cetatea lui David s-a născut, astăzi, pentru voi Mîntuitorul, care este Hristos Domnul (Luca II, 11). Acestea sînt cuvintele pe care îngerul Gavriil, vestitorul împlinirii făgăduinței lui Dumnezeu de a mîntui lumea, le-a grăit către cîțiva păstori, care păzeau turmele lor în apropiere de Betleem, în binecuvîntata noapte a nașterii Domnului. Iar pentru cei din neamuri, care așteptau pe Mîntuitorul, s-a arătat steaua minunată la răsărit care a călăuzit pașii magilor pînă la locul unde se afla Iisus.

Îl dorea poporul Vechiului Testament și Îl așteptau neamurile. Fiul lui Dumnezeu a venit în lume și pentru unii și pentru alții ; El a venit pentru toți oamenii : *«a venit pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire».*

Astfel, Dumnezeu fiind, Domnul nostru Iisus Hristos s-a făcut om, golindu-se de mărirea Sa dumnezeiască ; dar, după descoperirea adevărului despre Dumnezeu și pătimirea Sa pentru noi, cu putere înviind din morți, s-a înălțat la Părintele ceresc, luîndu-ne și pe noi cu El întru mărirea Sa dumnezeiască. De aceea cîntăm acum cu bucurie : *«Cerul și pămîntul s-au unit, astăzi, născîndu-se Hristos. Dumnezeu pe pămînt a venit și omul la cer s-a suit».*

Lucrarea de adunare în Dumnezeu a tuturor celor ce sînt în ceruri și pe pămînt (Efes. I, 10), de împăcare a tuturor făpturilor cerești și pămîntești cu Dumnezeu (Col. I, 20) și de mîntuire a neamului omenesc, pe care a săvîrșit-o în timpul vieții Sale cu trupul pe pămînt, o continuă acum din ceruri Domnul nostru Iisus Hristos, cu darurile Sfîntului Duh și cu puterea pe care o are El în cer și pe pămînt.

Împreună-lucrători (I Cor. III, 9) cu Dumnezeu-Mîntuitorul la propovăduirea adevărului (III Ioan, 8), la sfințirea făpturilor lui Dumnezeu, — ca iconomi ai tainelor dumnezeiești (I Cor. IV, 1 ; I Petru IV, 10) —, și la zidirea împărăției cerurilor (Col. IV, 11), noi toți cei care facem parte din ceata arhierilor care cîrmuiesc Biserici, mai mult decît alții, sîntem datori, urmînd pilda Mîntuitorului, ca *«slujba noastră să o facem deplin»* (II Tim. IV, 5).

După cum Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om pentru a ajuta pe oameni să se ridice la Părintele ceresc, tot astfel și noi avem datoria să fim una cu turma pe care o păstoriim pentru a putea să o ajutăm să se

ridice la viața în împărăția cerurilor. Cu cuvîntul să o luminăm, să o călăuzim și să o povățuim, avînd deplină încredere în biruința noastră fiindcă mîna lui Dumnezeu este pururea gata să ne ajute. Ea, totdeauna ca pe cele ce lipsesc le împlinește și pe cele ce sînt slabe le întărește. *«Dumnezeu este Cel ce lucrează în noi și pentru a voi și pentru a lucra pentru bunăvoină»* (Filip. II, 13).

Sîntem bucuroși că, astăzi, cînd privirile întregii lumi creștine sînt îndreptate către peștera din Betleem, unde s-a născut Hristos, ne întîlnim în cugete cu frații noștri de pretutindeni și trăim împreună momentul începutului mîntuirii noastre.

Sărbătorind împreună dumnezeiasca întrupare a Domnului nostru Iisus Hristos, rugăciune de mulțumire se cuvine să aducem împreună Părintelui nostru din ceruri, care din dragostea Sa cea fără de margini față de noi, a trimis pe Fiul Său în lume *«pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire»*; cu smerenie adîncă să ne închinăm Domnului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu-Mîntuitorul, rugîndu-L împreună să călăuzească pașii noștri pe calea adevărului, binelui și păcii; cu sfințenie să păstrăm darurile pe care Sfîntul Duh le varsă asupra noastră, făcîndu-le să rodească în noi toți bucuria credinței celei drepte, împlinirea nădejzii de mîntuire aducătoare și căldura dragostei în care vrem să trăim cu toți semenii noștri de aproape sau de departe, cu oamenii de pretutindeni.

«Hristos, pacea noastră» care s-a coborît pe pămînt pentru ca lumea *«viață să aibă și cît mai mult să aibă»* (Ioan X, 10), să ne binecuvînteze strădaniile de împlinire a voinii Sale sfinte, iar Noi, îmbrățișîndu-vă cu sărutare frățească, Vă trimitem calde urări de bucurie personală și prosperitate Sfintei Voastre Biserici.

+ Justin

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

· VIATA · BISERICESCA ·

ANIVERSAREA A 60 DE ANI DE LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

Biserica Ortodoxă Română, care este alături de poporul român, a sprijinit dintru început, cu mijloacele ei specifice, efortul pentru unitatea spirituală și națională a Patriei. De aceea orice eveniment glorios din trecutul nostru este cinstit cum se cuvine de slujitorii Bisericii noastre.

1 Decembrie 1918, ziua ce marchează făurirea statului național unitar român, a fost dorită de veacuri de poporul nostru. Vechile virtuți ale strămoșilor noștri au rodit pe acest pom al unității naționale și spirituale. Și seva lui a fost trasă din «cel mai drept și cel mai viteaz rege al dacilor, Burebista» și din «regele-erou și eroul-rege, Decebal». De la ei și pînă astăzi visul poezilor și artiștilor a avut o bază reală în *Dacia felix*.

Mircea cel Bătrîn «...stăpînitor pînă la Marea cea Mare» a dovedit lumii «și florii celei vestite a Apusului», înțelepciune și abilitate, iar la Rovine, Baiazid-Fulgerul a întîlnit forțele duhului înaintașilor acestui pămînt : «iubirea de moșie e un zid, care nu se înpăimîntă de-a ta faimă, Baiazid».

Ștefan cel Mare «...și cel drept» cuteză să se opună cuceritorului Constantinopolului, apărîndu-și «sărăcia și nevoile și neamul...». Și pe acești domni îi sprijinea Biserica strămoșească să-și apere ființa. Atît Eustatie Protopsaltul la Putna, cît și Filotei sin Agăi, la Cozia, au înălțat «pripeale» și Marilor domni biruitori.

Și a venit plinirea vremii cînd glasul «arhanghelului românesc» *Mihai Viteazul* a făcut unirea, este adevărat pentru scurtă vreme, celor trei «fecioare înțelepte» : Transilvania, Țara Românească și Moldova. Și

să nu uităm că ideea întrupată a unirii de la 1600 a fost ideea-forță a unității tuturor românilor peste veacuri. De atunci și pînă la 1918, dorința de unire a românilor a încins Carpații.

Firul unității de neam a fost înnodat în revoluțiile din 1821, 1848 și apoi s-a împletit odată cu Unirea Principatelor, 1859, s-a întărit cu Independența de stat a României (1877—1878) și s-a desăvîrșit la 1 Decembrie 1918, cînd provinciile istorice românești s-au unit cu Patriamamă. De aceea, evenimentul sărbătoririi a 60 de ani de la Marea unire a prilejuit o deosebită bucurie tuturor fiilor acestui pămînt strămoșesc.

*

În cinstea aniversării a 60 de ani de la istoricul act al Unirii Transilvaniei cu România a avut loc în ziua de 30 noiembrie a.c., în Sala de festivități a Institutului teologic din București, o adunare festivă la care au luat parte: Prea Fericitul Patriarh Iustin, ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, șefi de culte și reprezentanți ai cultelor din R. S. România, participanții la Conferința interconfesională, precum și profesorii și studenții Institutului teologic din București.

Deschiderea ședinței a fost făcută de *Prea Fericitul Patriarh Iustin*, care a salutat prezența la adunare a *Domnului Președinte al Departamentului Cultelor, Ion Roșianu*, și a celorlalți colaboratori ai Domniei Sale.

Totodată, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române s-a adresat asistenței, subliniind importanța evenimentului de la *1 Decembrie 1918*.

Pe larg, despre acest eveniment ne va vorbi *Domnul Prof. dr. Ion Ardeleanu*, a spus Prea Fericirea Sa și a dat cuvîntul conferențiarului.

După ce a subliniat bazele istorice ale ideii de unitate, Dl. Prof. Ion Ardeleanu a prezentat o frescă istorică a evoluției luptei românilor ca toți să fie într-un stat național unitar. Din nefericire, a subliniat vorbitorul, vicisitudinile istorice au stăvilat marea idee, dar n-au putut-o distruge. Firul roșu al unității se poate urmări de la strămoși pînă la contemporani.

Cu o deosebită claritate în exprimare, cu patos patriotic și cu o pregătire aleasă, Domnul Profesor I. Ardeleanu a condus pe ascultători prin marele edificiu al încercărilor de unitate. S-a insistat asupra răscrucilor de istorie națională și mai ales asupra cununei acestora: Unirea țărilor române sub același sceptru al lui Mihai Viteazul, în 1600.

S-au menționat de asemenea și mișcările naționale și politice ale neamului nostru, printre care: revoltele și răscoalele, dar mai ales Revoluțiile din 1821 și 1848, care au creat premisele Unirii Principatelor din 1859, Independenței de stat a României și însuși Actul unirii Transilvaniei cu Patria-mamă la 1 Decembrie 1918.

Vorbitorul a încheiat citind *Actul de unire* de la 1 Decembrie 1918, rostit de Episcopul ortodox român Miron Cristea de la tribuna unirii din Alba Iulia și cu o declarație de totală bucurie a clerului român, declarație publicată în presa vremii.

Mulțumind vorbitorului, Prea Fericitul Patriarh Iustin a invitat pe participanți să ia cuvîntul.

Au vorbit, printre mulți alții, P. C. Pr. Grigorie Marcu, rectorul Institutului teologic din Sibiu, Eminența Sa dr. Moses Rosen, șef-rabin al Cultului mozaic din România, Eminențele lor Iuliu Nagy, Albert Klein, Paul Szedresy, P. C. Pr. Prof. Milan Šesan, de la Institutul teologic din Sibiu, P. C. Eugen Trebics, rectorul Institutului teologic romano-catolic de la Alba Iulia, un reprezentant al Cultului musulman și alții.

Prea Fericitul Părinte Iustin a rugat apoi pe Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, să ia cuvîntul la această adunare festivă.

Cuvîntarea Domnului Ion Roșianu cu prilejul aniversării a 60 de ani de la făurirea statului național unitar român a fost urmărită cu viu interes de către cei prezenți la această adunare.

În continuare, a luat cuvîntul în numele membrilor Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului. I. P. S. Sa a citit și următoarea telegramă trimisă Conducerii superioare de stat de către participanții la Conferința interconfesională și la adunarea jubiliară.

Excelenței Sale

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

Participanții la Conferința interconfesională, conducători ai Cultelor religioase, ierarhi și cadre didactice din învățămîntul teologic, evocînd evenimentul făuririi statului național unitar român, de acum șase decenii, aduc omagiul lor predecesorilor care au militat pentru reali-

zarea visului de veacuri al românilor de pretutindeni de a fi uniți într-o singură țară și tuturor fiilor poporului care, preluând idealurile generației de la 1918, au luptat și muncesc astăzi în deplină comuniune de gând și faptă pentru edificarea societății noi cu adevărat fericită, liberă și independentă. În aceste momente de înălțare sufletească și de avânt patriotic, Vă rugăm să ne îngăduiți, Mult stimat Domnule Președinte, să dăm expresie celei mai profunde recunoștințe față de Conducerea statului, față de Dvs. personal, pentru minunatele condiții create tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate, convingere sau crez religios, de a trăi liber, mulțumiți și prosperi în țara lor, mereu mai înfloritoare și cu un mereu sporit prestigiu internațional. Recunoștința noastră a dobândit noi temeieri în zilele din urmă când împreună cu întreg poporul am luat emoționați cunoștință de lămuririle pe care ați binevoit să le dați privitor la poziția României socialiste față de marile probleme cu care se confruntă astăzi omenirea.

Mândri de felul în care ați expus la Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia simțămintele și vrerile întregii suflări românești, ne manifestăm sincera grațitudine și totala adeziune pentru reafirmarea cu tărie a politicii țării noastre pusă în slujba consolidării cursului spre destindere, dezarmare, pace, securitate și înțelegere între popoare, cauză pe care și noi o sprijinim necondiționat, fiind deplin conformă crezului nostru religios.

În asentimentul credincioșilor pe care-i reprezentăm, ne exprimăm deplina aprobare, alături de întregul popor, față de poziția înțeleaptă a Conducerii statului nostru, care nu are altă dorință decât de a asigura națiunii române condiții de a trăi în pace și înțelegere cu celelalte națiuni, de a-și consacra toate forțele, întreaga energie unei vieți libere și îmbelșugate din care să fie excluse exploatarea, nedreptatea și amenințarea de noi războaie. Este și convingerea noastră că apărarea păcii și securității unei țări se înfăptuiește nu prin costisitoarea cursă a înarmărilor, ci prin dezvoltarea economico-socială, ridicarea nivelului material și spiritual al maselor și întărirea continuă a coeziunii întregului popor.

Strâns uniți în jurul Conducerii statului, în jurul Dvs., Domnule Președinte, înțelegem să contribuim plenar la apărarea păcii, la întărirea prieteniei și colaborării între popoare, la făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, fără arme și fără războaie, spre fericirea întregii omeniri.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a propus trimiterea telegramei și a mulțumit I. P. S. Sale Mitropolitului Nicolae Corneanu pentru substanțiala contribuție la Adunarea festivă cu prilejul sărbătoririi Marii uniri de la 1 Decembrie 1918.

Apoi, Prea Fericitul Patriarh Iustin a dat cuvântul P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, care, în numele Institutului teologic din București, a mulțumit tuturor participanților la Conferința interconfesională și la *Adunarea festivă* cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la Unirea Transilvaniei cu Patria-mamă și a făuririi statului național unitar român.

Diac. P. I. DAVID

DIN ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE CONTACTE ECUMENISTE LOCALE

VIZITA UNOR REPREZENTANȚI AI GRUPULUI AUSTRALIAN AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

În zilele de 13—17 septembrie 1978, un grup de pastori australieni, membri ai Conferinței Creștine pentru Pace, a vizitat țara noastră și Biserica Ortodoxă Română, în cadrul unui turneu mai mare pe care îl întreprind în mai multe țări din Europa de răsărit. Grupul a fost alcătuit din: Rev. Canon William H. S. Csilds, director al Misiunilor și problemelor ecumenice, conducător al grupului; Rev. John Mc Carthy, secretar al grupului australian al Conferinței Creștine pentru Pace; Rev. Bill Payne, Rev. Ken Le Huray, Rev. Neville Gray și Rv. Ron Page, trei dintre ei aparținând Bisericii Anglicane din Australia, iar ceilalți trei Bisericii unite din aceeași țară. Pastorii australieni au fost însoțiți de profesorul de teologie Kálmán Huszti, de la Budapesta, ca delegat al Episcopului Dr. Karoly Tóth, președintele Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga.

Oaspeții au sosit în țara noastră de la Sofia și au fost întâmpinați de P. C. Pr. Asist. Nicolae Necula, de la Institutul teologic universitar din București, care i-a însoțit pe tot parcursul șederii lor în țară.

Joi, 14 septembrie 1978. — În dimineața sărbătorii Înălțării Sfintei Cruci, oaspeții au participat la Sfânta liturghie săvârșită în Catedrala patriarhală de P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, împreună cu un sobor de preoți și diaconi. După slujbă, grupul a fost primit de P. S. Episcop Roman Ialomițeanul. În timpul recepției s-a discutat asupra scopului vizitei și asupra activității Conferinței Creștine pentru Pace, evidențiindu-se necesitatea luptei pentru pace și pentru unirea creștinilor. De asemenea, oaspeții au primit informații privind organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, învățământul teologic, viața religioasă care se desfășoară în deplină libertate. Membrii grupului și-au exprimat mulțumirea pentru această primire, iar Prof. Dr. Kálmán Huszti a reliefat contribuția deosebită a Bisericii Ortodoxe Române la activitatea Conferinței Creștine pentru Pace.

S-a vizitat, după-amiază, Mănăstirea Cernica.

Vineri, 15 septembrie 1978. — În timpul dimineții s-a vizitat Mănăstirea Antim cu biserica și muzeul, paraclisul și biblioteca Sfintului Sinod, atelierile de la Schitul Maicilor și Tipografia Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române. În continuare, oaspeții au vizitat Mănăstirea Țigănești și Mănăstirea Căldărușani.

A doua zi, s-a vizitat Mănăstirea Sinaia și Imprejurimile, iar *Duminică, 17 septembrie 1978*, grupul a părăsit Bucureștiul plecând spre Budapesta.

Deși scurtă, vizita pastorilor australieni în țara noastră le-a oferit posibilitatea cunoașterii unor aspecte ale vieții și organizării Bisericii Ortodoxe Române. Ea s-a înscris ca o nouă contribuție la cunoașterea reciprocă a Bisericilor creștine și la întărirea activității pe care creștinii din lumea întreagă o desfășoară pentru instaurarea păcii pe pământ. — (Pr. Asist. Nicolae D. Necula).

REPREZENTANȚI AI SOCIETĂȚILOR BIBLICE UNITE LA BUCUREȘTI

Între 31 octombrie—3 noiembrie a.c., Dr. Ulrich Fick, secretarul general al Societății Biblice Unite și Dr. Ole van Luyn, secretar european al aceleiași Societăți, au făcut o vizită în Biserica Ortodoxă Română.

Reprezentanții Societăților Biblice Unite au fost primiți de Prea Fericitul Patriarh Iustin și de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, au avut discuții la Sectorul de Editură și Tipografie al Institutului biblic, luînd cunoștință de activitatea de tipărire a Sfintei Scripturi, a Noului Testament cu Psalmii și a Psaltirii, ca și de editarea și tipărirea unei cuprinzătoare colecții de traduceri în românește din opera Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești.

De asemenea, oaspeții au vizitat instituțiile centrale bisericești și minăstiri din Arhiepiscopia Bucureștilor. — (C. Vasiliu).

VIZITA ÎN ROMÂNIA A UNUI GRUP DE STUDENȚI
ROMANO-CATOLICI DE LA UNIVERSITĂȚILE DIN
R. F. GERMANIA

Un grup de studenți romano-catolici de la Universitățile din R. F. Germania au făcut o vizită în România, în luna septembrie 1978, organizată de Fundația Episcopală «Cusanus» din Bonn, sub conducerea P. C. Pr. Nicolaus Stock, capelanul Universității din Regensburg, a D-rei Veronica Straub, Asistentă la Fundația «Cusanuswerk» din Bonn, fiind însoțiți și de Dl. Paul Miron de origine română și de D-na Miron, profesor la Universitatea din Freiburg im Breisgau.

Grupul a fost format din 30 de studenți, reprezentînd următoarele Universități: Bonn, Freiburg, Tübingen, Regensburg, Hamburg, München și Göttingen.

În ziua de 17 septembrie, între orele 16,00 și 18,00, întregul grup a făcut o vizită la Casa de odihnă a Arhiepiscopiei Bucureștilor din Techirghiol. Cu această ocazie, Pr. Prof. I. Rămureanu, de la Institutul teologic din București a ținut în fața distinșilor oaspeți un cuvînt în care a stăruit asupra *momentelor principale din istoria Bisericii Ortodoxe Române* (în traducerea tinărului licențiat în teologie, Radu Miron, fiul d-lui Prof. Paul Miron).

Vorbitorul a scos în relief problema răspîndirii creștinismului la geto-daco-romani, strămoșii românilor, în secolele I—VI, latinitatea limbii române și a vocabularului creștin, care face parte din fondul principal de cuvinte latine al limbii române, permanența geto-daco-romanilor și a românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic, înființarea mitropoliilor în cele trei țări române, Țara Românească, Moldova și Transilvania, dobîndirea autocefaliei în 1885, ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la treapta de Patriarhie, în 1925, organizarea ei actuală, organizarea învățămîntului și contribuția ei la formarea culturii, artei, muzicii și arhitecturii române.

Au urmat apoi întrebări și răspunsuri referitoare la organizarea și situația actuală a Bisericii Ortodoxe Române.

De asemenea, P. C. Maică stareță Semfora Gafton a făcut în fața oaspeților o expunere asupra istoricului Casei de odihnă din Techirghiol și a bisericii de lemn de aici.

Expunerea și discuțiile s-au desfășurat într-o atmosferă de respect și admirație reciprocă, contribuînd la o mai bună cunoaștere a Bisericii Ortodoxe Române și a poporului român. — (I. R.).

ÎNTRUNIRI INTERCONFESIONALE PESTE HOTARE

SESIUNEA COMITETULUI EXECUTIV AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 17—22 septembrie 1978 a avut loc la Helsinki în Finlanda cea de a doua sesiune anuală a Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Invitația de a se reuni în Finlanda a venit de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor din această țară. Lucrările s-au desfășurat la centrul național de conferințe din insula Hanassari.

Au fost prezenți următorii: Arhiepiscopul Edward Scott (anglican, Canada), Președinte; Patriarhul Karekin II Sarkisian (armean, Liban) Vicepreședinte; D-na Jean Skuse (metodistă, Australia), Vicepreședintă; Rev. Philip Potter (metodist, Dominionica) Secretar general; Konrad Reiser (evanghelic, R. F. G.), secretar general adj.; Wesley Kenworthy (anglican, Anglia), secretar general adj. cu probleme financiare și administrative.

Membrii Comitetului Executiv prezenți: Rev. André Appel (evanghelic, Franța); Prof. Dr. Anwar Barkat (Pakistan); Dl. Bena-Silu (kimbanguist, Zair); I. P. S. Hrisostom Constantinides (ortodox, Istanbul); I. P. S. Paulos Gregorios (vechi-oriental, India); Episcop Hans Harms (evanghelic, R. F. G.); Episcop Dr. Johannes W. Hempel (evanghelic, R. D. G.); Rev. Dr. Won Yong Kang (presbiterian, Coreea); I. P. S. Kiril (ortodox, U. R. S. S.); Rev. Dr. Robert Marshall (lutheran, U. S. A.); Rev. Oscar McCloud (United-Presb. U. S. A.); P. S. Antonie Plămădeală (ortodox, România); Dr. J. Rossel (protestant, Elveția); D-na Dorinda Sampath (presbiteriană, Trinidad și Grenada); D-ra Pauline M. Webb (metodistă, Anglia).

Au fost de asemenea prezenți conducătorii celor trei unități C.E.B., L. Vischer, Itty și Brigalia Bam, responsabilii CICARWS, Comisia Internațională, Biserica și Societate, Institutul Bossey ș.a. Dintre Președinții C.E.B., au fost prezenți: D-na Annie Jjagge (Ghana); Dr. José Miguel Bonino (Argentina), Arhiepiscopul Olof Sundby (Suedia) și D-na Cynthia Wedel (U.S.A.).

Din partea Bisericilor locale finlandeze a fost prezent Arhiepiscopul Nicolainon (luteran) și Mitropolitul Jean de Helsinki (ortodox).

1. Lucrările au început prin *Raportul* secretarului general Dr. Philip Potter care a prezentat activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericilor din februarie pînă în septembrie 1978, adică de la ultima sesiune a Comitetului Executiv (Boldern, Elveția), pînă la zi. Sint de reținut din acest Raport problemele referitoare la Bisericile ortodoxe, cele privitoare la evaluarea situației din Biserica Romano-Catolică în momentul alegerii noului Papă Paul Ioan I, ultimele noutăți în legătură cu situația din Africa de Sud și ajutoarele trimise acolo de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, vizita și cuvîntarea ținută în fața Națiunilor Unite ș.a.

a) În vara aceasta, 1978, Secretarul general a făcut vizite importante printre care Patriarhiei Ecumenice și Bisericii Greciei. Mai ales Biserica Greciei i-a adus la cunoștință unele critici la adresa Consiliului, pe care le-a împărtășit și Comitetului

Executiv, pentru a se studia măsurile ce s-ar putea lua pentru remedierea lipsurilor. Cea dintâi critică se referă la reprezentarea Ortodoxiei în conducerea de la Geneva a Consiliului Ecumenic. Deși ponderea Ortodoxiei în lume este destul de mare și de fapt ea este cealaltă jumătate a Consiliului, prima fiind cea protestantă, ortodocșii se află totuși într-o minoritate inadmisibilă în conducere. A doua critică s-a referit la modul de alcătuire a diferitelor Comisii care funcționează în cadrul Consiliului. Biserica Greciei cerind să se introducă practica numirii de către fiecare Biserică a reprezentanților ei în aceste Comisii, în așa fel încît reprezentarea să nu mai depindă de alegerea arbitrară a conducerii Consiliului sau a Comitetului Central care, adesea, nu ține cont de reprezentarea proporțională a tuturor Bisericilor și nici nu cunoaște persoanele disponibile pentru aceste Comisii, fiind de fapt la dispoziția unor informații întâmplătoare. În sfîrșit, a treia obiecție prezentată de Biserica Greciei a fost aceea că după Adunarea generală de la Nairobi, în evidențele Consiliului Ecumenic nu se mai notează ca înainte opiniile separate ale ortodocșilor atunci cînd ele se produc. Biserica Greciei a cerut reintroducerea acestei practici.

2. Dr. Potter a arătat în continuare că a luat parte atît la înmormîntarea Papei Paul al VI-lea, cit și la instalarea noului Papă Ioan Paul I.

3. În continuare Dr. Potter a raportat că la 12 iunie 1978 a fost la Organizația Națiunilor Unite, fiind invitat la a X-a Sesiune specială a Adunării generale dedicată dezarmării unde a ținut o cuvîntare care s-a bucurat de o aleasă primire. El a arătat că situația actuală nu este dintre cele mai fericite în ceea ce privește dezarmarea, simțindu-se urgent nevoia unor noi perspective, pentru a se putea depăși starea de insecuritate în care trăiește lumea și la care Bisericile nu pot asista fără să-și manifeste îngrijorarea. El a legat ideea de dezarmare de aceea a așezării lumii pe alte baze, pe dreptate și pace, pe o nouă ordine economică care să schimbe raporturile actuale dintre state în raporturi juste nu numai politic, ci și etic. Securitatea națională să fie încadrată în securitatea internațională, așa încît nimeni să nu se mai simtă amenințat. Consiliul Ecumenic al Bisericilor sprijină în acest sens orice inițiativă a Organizației Națiunilor Unite. Citatul din Isaia, privitor la vremurile în care săbiile vor fi transformate în pluguri, a încheiat cuvîntarea sa, aceasta constituind și un indemn din partea Bisericilor către Națiunile Unite și către toate popoarele, ca să transforme armele morții în unelte ale cultivării vieții.

4. Una din problemele care a făcut multă vîlvă în presa occidentală în ultima vreme, a fost acordarea de către C.E.B. a unui ajutor Frontului Patriotic (Zimbabwe) din Africa de Sud.

Dr. Potter a arătat că a trimis mai multe persoane în Africa de Sud pentru a se informa la fața locului asupra situației și a propune ce acțiuni s-ar putea întreprinde pentru ajutorarea celor în suferință.

Au urmat *discuții* la Raportul secretarului general.

5. În legătură cu criticile exprimate de Biserica Greciei, a luat cuvîntul și delegatul Bisericii Ortodoxe Române, *Episcopul Antonie Plămădeală*, membru în Comitetul Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. A spus printre altele :

Ceea ce a auzit Dr. Potter la Atena nu reprezintă numai părerea Bisericii Greciei, ci părerea tuturor Bisericilor Ortodoxe. Ortodocșii sînt nemulțumiți de locurile pe care le au în conducerea Consiliului de la Geneva. Proporția dintre familia protestantă și cea ortodoxă este în afară de orice echilibru. E timpul ca acest lucru să fie în sfîrșit luat în considerație. Să nu se aștepte ziua în care ortodocșii se vor for-

maliza și vor lua o decizie care ar putea pune Consiliul Ecumenic în mari dificultăți. Fără ortodocși, Consiliul este o adunare de protestanți! Ortodocșii nu vor obosi atrăgând atenția acestui dezzechilibru în reprezentarea confesională, dar ei așteaptă acum măsuri concrete.

Aș vrea de asemenea să atrag atenția asupra unor inexactități cu privire la numărul ortodocșilor din lume, inexactități tipărite în broșura care ne-a fost distribuită astăzi (What in the World is the World Council of Churches? — Ce reprezintă în lume Consiliul Mondial al Bisericilor? Geneva, 1978, p. 60—61). Se spune în ea că în Europa ar exista numai 50.545.000 de ortodocși, iar în toată lumea numai 72.815.000, ceea ce reprezintă doar a treia sau a patra parte din numărul real de ortodocși. Această statistică publicată după Britanica Book of the Year 1978 dă o imagine inexactă asupra ponderii ortodoxe în contextul religios al lumii. Aș vrea ca Bisericile Ortodoxe să nu considere aceste cifre ca intenționale ca atare, pentru a justifica slaba lor reprezentare în Consiliu, dar mă tem că vor exista suspiciuni și proteste. Aș ruga să se ia notă de ambele aspecte pe care le-am sesizat. Bisericile ortodoxe așteaptă soluții mai echitabile.

Au urmat și alte intervenții.

Dr. Potter, răspunzând, a promis că problema reprezentării ortodoxe stă în atenția Consiliului și că se va ocupa personal de aceasta.

6. În legătură cu situația din Biserica Romano-Catolică, a făcut o informare suplimentară Dr. Lukas Vischer. A luat cuvântul în legătură cu aceasta și delegatul român, Episcopul Antonie Plămădeală.

Aș fi vrut ca Dr. Lukas Vischer să elaboreze puțin mai pe larg «reprezentativitatea» pe care a avut-o în vedere. Până când o va face el, voi încerca să expun cum o înțeleg eu ca ortodox. Trebuie să pornim de la a preciza că Vaticanul e Biserică, pe când Consiliul Ecumenic e Mișcare. Consiliul Ecumenic nu are o teologie, așa încât nu poate fi partener reprezentativ într-un dialog cu romano-catolicii. El nu ne poate reprezenta pe toți deodată, pe toți protestanții, de toate nuanțele și pe toți ortodocșii, care în Consiliu în afară de ortodocșii propriu-ziși cuprind și siriieni-orientali, și copți și armeni.

În această privință trebuie să fim limpezi și să nu ne depășim atribuțiile și competența. Noi ortodocșii avem dialog teologic cu romano-catolicii, ca între Biserici, așa cum avem și cu anglicanii și cu alții. Acest dialog trebuie lăsat deci pe seama noastră. Consiliul Ecumenic poate însă organiza un dialog practic, în probleme sociale, etice, în care toți avem aceleași puncte de vedere și în care el poate fi reprezentativ, desigur în măsura în care i se dă un mandat precis în acest sens, și în măsura în care la elaborarea mandatului au luat parte Bisericile membre în Consiliu.

În Consiliu s-ar putea însă din când în când evalua dialogurile bilaterale și rezultatele lor. De asemenea, s-ar putea face pași mari, hotărâți în direcția angajării Vaticanului în colaborare cu Consiliul în problemele lumii de azi, cerînd ca partenerul, chiar dacă e numai Secretariatul pentru Unitate, să aibă o investire mai precisă ca reprezentant al Vaticanului ca Biserică, nu doar ca o organizație oarecare, uneori luată în seamă, alteori ignorată de Vatican. Se știe că față de unele avansări ale Secretariatului, Vaticanul nu ia uneori nici o poziție.

Consiliul ar putea însă înmulți și contactele cu Bisericile romano-catolice locale. Terenul activităților practice e astăzi foarte larg, așa încît cu cit se angajează în ele o arie mai întinsă, e cu atît mai bine. Vocea creștină în lupta pentru

pace, dezarmare, progres, pentru o nouă ordine economică și politică mondială, va fi tot mai auzită. S-a vorbit și de o oarecare ezitare în unele angajări romano-catolice, dar s-a observat și o anumită evoluție sub ultimii doi papi. Cred că trebuie să continuăm în continuare pe evoluție și s-o ajutăm. În această direcție «Faith and Order» își poate asuma o anumită reprezentativitate.

Au luat cuvîntul și alți delegați, în același sens.

7. Cu privire la ajutorul trimis Frontului Patriotic din Africa de Sud (Frontul Patriotic e alcătuit din mișcarea ZANU-Zimbabwe African Național Union și mișcarea ZAPU-Zimbabwe African People Union), Comitetul Executiv rămîne solidar cu el însuși, susținîndu-și hotărîrea anterioară. A susține mișcările de eliberare este o datorie morală. Au luat cuvîntul Dr. Oscar McCloud (U.S.A.), Arhiepiscop Olof Sundby (Suedia), Mitropolit Gregorios (India) și Episcop Antonie Plămădeală (România).

Cînd Comitetul Executiv a hotărît în februarie 1978 la Boldern, în Elveția, să se trimită 85 000 \$ Frontului Patriotic Zimbabwe, din Africa de Sud, desigur toți ne-am așteptat la critică, așa că nu trebuie să ne speriem acum fiindcă unele cercuri bisericesti și presa de o anumită orientare ne critică. E normal ca în situația de conflict să se producă opoziții și critici. Dar ceea ce am făcut noi, am făcut în bună conștiință. Desigur noi toți înțelegem că Ian Smith nu poate fi mulțumit cînd Consiliul Ecumenic ajută Frontul Patriotic, dar avem toți dreptul să ne mirăm cînd Armata Salvării protestează și amenință cu retragerea din Consiliu. Va trebui să li se explice bine gestul «creștin» al Consiliului.

Explicațiile pe care Secretarul general le-a prezentat în Documentul 9 sînt limpezi și bine echilibrate. N-am putea acționa mai bine decît pe baza criteriilor prezentate aici. Am făcut bine că am trimis banii. Nu aveam dreptul să-i păstrăm în buzunarul nostru, cînd ne-au fost dați de unele Biserici cu scopul precis de a-i întrebuișa pentru Africa. Ei trebuiau dați cînd era nevoie de ei, nu mai tîrziu. Este adevărat că ne-am exprimat datoria noastră creștină în circumstanță controversată, dar am fost onești... Sper că și Armata Salvării va înțelege acest lucru.

Au mai luat cuvîntul în legătură cu această temă și alții.

În final, Comitetul Executiv a aprobat o Declarație.

8. În atenția Comitetului Executiv au fost prezentate alte cereri de ajutoare în cadrul «Programului pentru Combaterea rasismului».

9. Conducătorii celor 3 unități ale Consiliului Ecumenic au prezentat rapoarte asupra activității desfășurate în cursul verii. Lukas Vischer în numele Unității I «Credință și Mărturie» a vorbit despre sesiunea de la Bangalore-India a subunității «Faith and Order» unde s-au discutat două teme: «Să ne dăm seama de speranța care e în noi» și «Crescînd împreună în unitate». A prezentat și o dare de seamă asupra unei întruniri care s-a ocupat de educația din școlile teologice ortodoxe.

Dr. C. I. Itty în numele unității a II-a «Dreptate și slujire» a prezentat activitatea Comisiei medicale, a Comisiei pentru afacerile internaționale, principiile programului pentru combaterea rasismului și activitatea CICARWS-ului.

Brigalia Bam, conducătoarea Unității a III-a «Educație și Reinnoire» a prezentat întrunirile organizate cu femeile, stăruind mai ales asupra unei asemenea întruniri ce a avut loc în U.S.A., la care au participat în majoritate studente în teologie. Una

din temele discutate a fost hirotonia femeilor, lăsînd să se înţeleagă că s-a accentuat îndeosebi pe necesitatea promovării acestei idei. Tinerele prezente au fost impresionate de numărul mare de femei hirotonite care au luat parte la acea întrunire, desigur protestante.

În legătură cu acest raport a luat cuvîntul şi delegatul Bisericii Ortodoxe Române, Episcopul Antonie Plămădeală care a spus printre altele: *Cred că la întrunirea despre care ni s-a vorbit, s-a dat prea mare importanţă problemei hirotoniei femeilor. Tinerele participante vor fi crezut că noi, Consiliul Ecumenic încurajăm această teologie. Aş vrea să fac aici — am mai făcut şi în trecut — câteva precizări. Noi ortodocşii sîntem în dialog teologic cu anglicanii şi unul din subiectele în discuţie este şi hirotonia femeilor. Delegaţii unei mari Biserici Ortodoxe au vrut la un moment dat să întrerupă dialogul tocmai din cauză că anglicanii insistă în problema hirotoniei femeilor. Prea Fericitul Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a dat îndrumări delegaţilor noştri să nu subscrie la întreruperea dialogului. A exprimat aceeaşi opinie şi în convorbirile avute la Patriarhia Ecumenică în 1977. Desigur nu pentru că noi am fi partizanii ideii hirotoniei femeilor, ci pentru că sperăm că din dialog va ieşi o concluzie conformă, în cele din urmă, cu Scriptura şi cu Tradiţia. Dar cu Consiliul Ecumenic şi cu unităţile sale e altceva. Consiliul Ecumenic sîntem noi toţi, protestanţi şi ortodocşi. Nimeni nu are voie, în numele Consiliului, să promoveze o astfel de învăţătură. Consiliul trebuie să rămînă teren pentru dialog, nu parte în dialog. Nu are acest mandat. Consiliul trebuie să păstreze neutralitatea. Nu se poate transforma în platformă pentru propagarea părerilor numai a unora dintre membrii săi. Dacă se doreşte discutarea acestei probleme, să se facă aşa cum trebuie, cum se face cu Documentul «Botez, Euharistie, Preoţie». Să nu se încerce pătrunderea în sală pe uşa din dos. Să nu uităm că sîntem un Consiliu de Biserică, nu o Biserică.*

Ceilalţi ortodocşi prezenţi şi-au însuşit acest punct de vedere. S-a promis că problema va fi tratată în viitor cu mai multă atenţie spre a nu se crea impresia că Consiliul are un punct de vedere pentru care ortodocşii nu şi-au dat consimţămîntul.

10. *Declaraţii oficiale, pentru presă.* — Este obiceiul ca orice declaraţie pentru presă, în problemele vieţii politice şi sociale, să fie aprobate de Comitetul Executiv. La Helsinki au fost alcătuite mai multe asemenea declaraţii. Cea dintîi a fost cea despre ajutorul dat Frontului Patriotic din Zimbabwe, Africa.

S-a alcătuit apoi o declaraţie cu privire la *Situaţia din Orientul Mijlociu.*

S-a supus aprobării şi o Declaraţie de solidarizare cu populaţia supusă discriminării din *Africa de Sud* şi o alta prin care se cere independenţa pentru *Namibia*, alegeri libere sub controlul Naţiunilor Unite şi atribuirea Golfului Walvis Namibiei. O altă Declaraţie afirmă solidarizarea cu organizaţiile care alcătuiesc Frontul Patriotic Zimbabwe, ZANU şi ZAPU.

Ultima Declaraţie a fixat poziţia CEB în problemele Cornului Africii.

Comitetul Financiar, din care face parte şi P. S. Episcop Antonie Plămădeală, a analizat şi prezentat spre aprobare Bugetele pe anii 1977, 1978, 1979.

12. Dr. Paul Abrecht a prezentat pregătirile făcute pînă în prezent în vederea organizării în 1979 — 12—24 iulie — la Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, U.S.A., a conferinţei mondiale cu tema: *CREDINŢA, ŞTIINŢA ŞI VIITOR.*

Luând cuvîntul, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a atras atenția că nu se va face nimănui un serviciu, dacă Conferința se va transforma într-o platformă de confruntări ideologice, dacă teologii se vor apuca să dezvolte poziții critice, posibil naive din punct de vedere științific și dacă se vor incuraja confruntări critice între Vest și Est. Organizatorii să aibă grijă ca teologii să-și pună problemele în funcție de viitor, iar oamenii de știință să facă la fel. Confruntarea să fie între fiecare din părți și viitor, nu între știință și religie. Dacă va fi așa, în mod sigur conferința nu numai că nu-și va atinge scopul, dar va face mai mult rău decît bine, va duce nu la convergențe ci la divergențe între participanți.

Acastă poziție a fost însușită de toți membrii Comitetului Executiv.

Tot Dr. Paul Abrecht a informat în continuare Comitetul Executiv asupra a două mitinguri recent organizate în vederea pregătirii Conferinței Mondiale de la Massachusetts Institute of Technology: cel dintîi ținut la Geneva la 20 august 1978, tratînd tema: *Energie pentru aproapele*, vizînd conservarea și economia de energie; cel de al doilea ținut la Erfurt în R.D.G., de la 28 august la 2 septembrie 1978, tratînd tema: *Energia nucleară*, vizînd folosirea ei pentru scopuri pașnice.

13. În atenția Comitetului Executiv a fost prezentat documentul *Dialog în Comunitate*, adoptat în parte la o conferință ținută la Chiang Mai în Thailanda în aprilie 1977, și apoi în întregime la o altă conferință ținută în Trinidad, în mai 1978. E vorba în el de relațiile dintre membrii comunității umane, bărbați și femei, creștini și alte religii, oameni cu diferite ideologii, și de înțelesul sincretismului. Partea a treia conține recomandări către Biserică: cum să înțeleagă și să practice dialogul, în așa fel încît să trăiască toți oamenii în pace și în cooperare.

Documentul n-a fost analizat în amănunțime. Fiind considerat foarte important s-a hotărît să fie prezentat ca document Comitetului Central, ianuarie, 1979.

14. Secretariatul a prezentat spre informare un document intitulat «Reprezentarea proporțională în comisiile și grupele de lucru ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor». S-a luat notă de eforturile făcute în vederea unor reprezentări proporționale în conducere, în Unități, la Bossey și la Adunările generale, atît pe confesiuni, cît și pe zone geografice, apoi bărbați, femei, laici și tineri. S-a luat notă, cerîndu-se o permanentă îmbunătățire a echilibrului.

15. La Comitetul financiar a fost adus un document cu privire la posibilitatea mutării sediului Consiliului Mondial al Bisericilor, de la Geneva într-un oraș din altă țară. Recomandarea a venit din partea Bisericilor din Anglia, acuzînd Geneva de devalorizare și deci de inconveniente la schimbul devizelor. S-au analizat cîteva posibilități: Londra, Viena, Frankfurt, Nairobi. După ce s-au stabilit criteriile după care ar trebui ales un asemenea loc, s-a ajuns la concluzia că tot Geneva e orașul cel mai indicat. Se va pregăti un material la dispoziția Comitetului Central.

16. Comitetul de numiri a analizat unele eliberări din funcție și unele angajări sau reangajări făcute între timp. Nu s-a mai admis reangajarea celor care au împlinit 18 ani de serviciu.

Delegații ortodocși, la propunerea Episcopului Antonie Plămădeală, au protestat în bloc împotriva faptului că printre cei noi angajați, nu este decit un singur ortodox, din Etiopia. Drept urmare s-a luat următoarea hotărîre :

a) Secretarul general va organiza în Jamaica, ianuarie 1979, o adunare specială cu membrii ortodocși din Comitetul Central și conducerea Consiliului Ecumenic, spre a se studia toate problemele ridicate de ortodocși, atît în Grecia, cit și în Comitetul Executiv.

b) Secretarul general va pregăti o comunicare în care se va arăta pe baze statistice din ultimii zece ani : 1. membrii ortodocși ai Consiliului Ecumenic ; 2. membrii ortodocși în unități, subunități și grupe de lucru ; 3. membrii ortodocși în conducerea de la Geneva.

c) Punctele ridicate de Biserica Greciei să fie discutate cu această Biserică și înainte de întrunirea Comitetului Central în Jamaica.

În numele ortodocșilor prezenți, Episcopul Antonie Plămădeală a salutat această hotărîre, în speranța că nu va rămîne și de data aceasta doar o promisiune pe hirtie ca de atîtea ori în trecut.

17. I. P. S. Mitropolit Hrisostom de Mira, delegat din partea Patriarhiei Ecumenice în Comitetul Executiv, a adus în fața Comitetului problema *Locurile sfinte* cerînd ca acesta să ia poziție în sensul că *statutul lor să nu se schimbe nici în caz de pace, nici în caz de război.*

18. La sfîrșit s-a prezentat ordinea de zi a viitorului Comitet Central de la 1—11 ianuarie 1979 în Jamaica. A fost aprobată.

19. S-au fixat datele următoarelor întruniri ale Comitetului Executiv și ale Comitetului Central, pînă la următoarea Adunare generală.

20. În timpul sesiunii Comitetului Executiv reunit la Helsinki, au dat recepții : Arhiepiscopul luteran Nicolainen, Mitropolitul ortodox Ioan de Helsinki, Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Finlanda și Ministrul Educației Isakko Itälä. Participanții au luat parte la slujbe în catedrala ortodoxă și în cea luterană. În catedrala ortodoxă, Episcopul Antonie Plămădeală a slujit și a vorbit credincioșilor, aducîndu-le binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin și salutările credincioșilor români. P. S. Antonie a vorbit, de asemenea, despre «Biserica Ortodoxă Română astăzi». A dat interviuri la două ziare despre situația Bisericilor din România socialistă. În cadrul lucrărilor Comitetului Executiv, în ziua de 21 septembrie a condus serviciul religios de dimineață și a rostit predica zilei.

La recepția dată de Ministrul Educației, a venit din orașul Kuopio, unde își are reședința și Arhiepiscopul Ortodox al Finlandei, Paavali. A fost de față, de asemenea, Ambasadorul Ole Berguan din Ministerul de Externe, preot ortodox, fost ambasador în mai multe țări europene, și secretar al Consiliului Țărilor Nordice.

Comitetul Executiv și-a încheiat lucrările în seara zilei de 22 septembrie 1978. Lucrările au avut un conținut pozitiv : s-au luat hotărîri importante și, ca întotdeauna, Comitetul Executiv și-a dovenit buna orientare în problemele lumii contemporane, declarîndu-se activ pentru pace, pentru progres și pentru independența popoarelor și

invitînd Bisericile să se pronunțe și să lucreze în acest sens. Nu au fost motive de disensiuni și rolul ortodocșilor a fost apreciat mai mult ca altădată, procedîndu-se la măsuri care să asigure pe viitor o mai bună reprezentare a lor. — († *Antonie Plămădeală*).

AL IV-LEA SEMINAR TEOLOGIC SUD-EST EUROPEAN

La inițiativa profesorului Dr. Friedrich Heyer de la Facultatea de teologie evanghelică-luterană a Universității din Heidelberg, între 31 august și 4 septembrie 1978 au avut loc lucrările celui de-al IV-lea Seminar teologic sud-est european, la Sibenik, în Iugoslavia, pe coastele Dalmației. Tema generală care s-a dezbătut a fost «Biserica în societatea industrializată de azi», la care s-au adăugat cîteva referate cu teme de istorie bisericească locală. S-au prezentat 15 referate. Au participat: profesori și studenți de la Facultățile de teologie din Heidelberg și Erlangen, episcopi și profesori de teologie ortodocși și catolici din Iugoslavia, profesori de teologie ortodoxă din Belgrad, Sofia, București și Sibiu, teologi reformați maghiari, preoți catolici și pastori luterani din Germania Federală și Iugoslavia, doi călugări de la Chevetogne-Belgia ș.a. Din partea Bisericii noastre au fost invitați profesorii de teologie: *Diac. Nicolae Balca* de la Institutul teologic Universitar din București, *Pr. Teodor Bodogae*, *Pr. Mircea Păcurariu* și *Pr. Asist. Sebastian Șebu* de la Institutul teologic Universitar din Sibiu. Delegații Bisericii noastre au prezentat mai multe referate: *Știință și înțelepciune* (Prof. Nicolae Balca), *Momente principale din istoria poporului român* (Prof. Teodor Bodogae, în două ședințe), *Din istoria relațiilor bisericești româno-sârbe* și *Preotul de mir în viața poporului român* (Prof. Mircea Păcurariu). Profesorii N. Balca și T. Bodogae au rostit cuvîntări de salut în numele Institutelor lor și au luat cuvîntul, de mai multe ori, în cadrul discuțiilor pe marginea referatelor prezentate. Pr. Prof. M. Păcurariu și Pr. Asist. S. Șebu au făcut un scurt serviciu divin, după ritul ortodox, în capela Seminarului teologic catolic din Sibenik, în prezența tuturor participanților.

Înainte și după lucrări, participanții au vizitat diferite așezăminte bisericești din Iugoslavia: catedrala patriarhală din Belgrad, catedralele episcopale ortodoxe din Novi Sad, Carloviț și Sibenik, cea catolică din Sibenik, mînaștirile ortodoxe Cruședol, Hopovo, Ravanița, Liubostina, Jicea, trei schituri din defileul Ovcear-Kablar, mînaștirea Krka, precum și mînaștirea franciscană din insula Vișovaț, bisericile catolice din două insule din Adriatica.

Participanții la lucrările Seminarului au fost primiți de Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei, de PP. SS. Episcopi Nicanor al Novi Sad-ului și Ștefan al Jicei, au asistat la slujbele săvîrșite în catedrala catolică și ortodoxă din Sibenik. Episcopii Iosif Arnerici (catolic) și Nicolae al Dalmației (ortodox), amîndoi cu sediul în Sibenik, au oferit cîte o recepție în cinstea participanților. Profesorii de la Sibiu au făcut o vizită la Facultatea de teologie din Belgrad, la reîntoarcerea în țară.

Seminarul teologic sud-est european de la Sibenik a fost o impresionantă manifestare ecumenistă, care a dus la o mai bună cunoaștere a istoriei și artei popoarelor balcanice, la întărirea legăturilor frățești dintre ortodocși, catolici, luterani și reformați. Un rol deosebit în organizarea acestei întîlniri a revenit profesorului Fr. Heyer, cunoscut militant ecumenist, ca și profesorului catolic croat Mladen Karadjole din Bruxelles, care s-a ocupat de buna desfășurare a lucrărilor Seminarului din Sibenik. S-a exprimat dorința ca viitorul Seminar teologic sud-est european (Heidelberg V) să aibă loc în România, în anul 1980. — (*Pr. Prof. M. Păcurariu*).

SESIUNEA DE LUCRU A UNITĂȚII A III-A A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Sesiunea a avut loc la Stony Point (S.U.A.), între 26 august—5 septembrie a.c.

Cea de a treia unitate a C.E.B., intitulată «Educație și Reinnoire», este formată din patru subunități și anume: a) Educație; b) Reinnoire și viața comunitară; c) Femeia în Biserică și societate și d) Tineret. Fiecare dintre aceste subunități își are un coordonator care activează la Geneva, iar coordonatorul unității este Brigalia Bam.

Membrii acestor subunități sînt aleși la propunerea Bisericilor membre de către Comitetul Central al CEB, pentru perioada de timp dintre două adunări generale (în cazul de față, pînă în 1983, cînd va avea loc cea de a VI-a Adunare generală).

Biserica Ortodoxă Română este reprezentată în subunitatea despre «Educație» de către Diacon Dr. Viorel Ioniță, asistent la Institutul teologic din București, care a și participat la Sesiunea de lucru a întregii unități a treia, sesiune ce s-a ținut la Stony Point, S.U.A., între 26 august—5 septembrie a.c. La întrunirea de la Stony Point au participat și alți membri, reprezentînd diferite Biserici din S.U.A.

Conferința propriu-zisă s-a desfășurat între 30 august—5 septembrie, iar între 26—29 septembrie a avut loc un seminar de studii biblice condus de Dr. Hans Ruedl Weber, directorul programului de Studii biblice din cadrul CEB. Acest seminar, la care nu au participat toți membrii unității a III-a a CEB a avut scopul de a pregăti discuțiile ce urmau să se poarte în timpul conferinței. După o prelegere intitulată «Introducere în lumea Bibliei», conducătorul Seminarului de studii biblice a propus două texte: Ieremia XX, 7—13 și Efeseni V, 9—23.

La 30 august a avut loc prima sesiune plenară a unității întregi, ceea ce a și însemnat deschiderea conferinței de la Stony Point. Președintele Conferinței a fost Prof. Olle Enström-Suedia, care este și membru în Comitetul Central al CEB.

După prezentarea participanților și după discutarea programului propus, Cynthia Wedel, președinte al CEB, a vorbit despre: «Noi orizonturi în Mișcarea ecumenică».

După masă a avut loc o ședință a subunității despre Educație. Delegatul român a subliniat că din experiența Bisericii Ortodoxe se poate vedea că adevărata educație religioasă nu se face decît numai și prin Biserică.

În ziua de 31 august s-a discutat mai întîi planul financiar al Unității a III-a a CEB, după care Bill Haward a prezentat «Programul cu privire la antirasism» desfășurat de CEB, și apoi «Anul internațional al copilului». După cum se știe, în cea de a 106-a sesiune plenară din 21 decembrie 1976, ONU a declarat anul 1979, ca an internațional al copilului, iar organizația UNICEF a fost desemnată să se ocupe cu promovarea și coordonarea acestei hotărîri.

În zilele următoare s-au discutat documentele: «Educația ecumenică»; În ziua de 2 septembrie s-a discutat documentul despre «Educație și reinnoire în perspectiva adevăratei comunități».

Duminică, 3 septembrie delegatul român a asistat la Sfînta liturghie săvîrșită de Pr. Nicolae Bărsan în New York.

După discuții și intervenții pe marginea rapoartelor, s-au făcut doar comunicări generale și unele aprecieri cu privire la conferință.

După 5 septembrie, participanții la conferință care veneau din afara SUA, au fost invitați să viziteze unele comunități din America. Diac V. Ioniță a plecat la Chicago, unde a slujit și a avut întrevederi cu credincioșii ortodocși români. — (V.I.)

C R O N I C A

Vineri, 1 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit vizita d-lui Lars Korvald — președintele Partidului Popular din Norvegia, cu soția. A fost de față P. S. Episcop-vicar Antonie Ploieșteanul.

Simbătă, 2 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit delegația Partidelor confesionale din Olanda sub titlul «Apelul Creștin Democrat», condusă de dl. Pajim Steenkamp — președinte, care face o vizită în țara noastră la invitația Frontului Unității Socialiste.

A fost de față P. S. Antonie Ploieșteanul, Episcop-vicar.

Luni, 4 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Monseniorul Wilhelm Nyssen, profesor romano-catolic din Köln—R.F.G., însoțit de preotul romano-catolic Georg Walde din Dresda—R.D.G. Au fost de față, P. C. Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal și P. C. Diac. Ioan Caraza, asistent la Institutul teologic din Pucurești.

Marți, 5 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Prof. Ștefan Alexe, parohul Bisericii române din Baden-Baden, R. F. Germania.

Miercuri, 6 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Vasile Palade, parohul Bisericii române din Bruxelles—Belgia, împreună cu dl. Corneliu Verhoeven, român de origine, președintele Comitetului parohial al acestei parohii.

Joi, 12 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe dl. Barbu Călinescu din Londra, român de origine, președintele Comitetului parohial al Bisericii române din Londra, însoțit de dl. Bucur Șchiopu, din partea Asociației «România».

Vineri, 15 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. prof. Dr. Cornel Popescu, român de origine, stabilit la Paris—Franța. A fost de față P. C. Pr. Octavian Popescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor.

— Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe d-na Maria Potter, de origine română, stabilită în Elveția, membră a Comitetului parohial al Bisericii române din Geneva.

— Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. C. Pr. Mircea Basarab, parohul Bisericii române din München.

Miercuri, 20 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. prof. Paul Miron din Freiburg, R.F.G., care ne-a vizitat țara împreună cu un grup de excursioniști germani.

Joi, 21 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. Cuv. Arhim. Veniamin Popa, starețul Schitului «Prodromul» de la Muntele Athos.

Vineri, 22 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe sculptorul Constantin Antonovici, din New York, român de origine, stabilit în S.U.A.

Simbătă, 23 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Harry McCornic, membru în Consiliul parohial al Bisericii române din Londra.

Vineri, 29 septembrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit delegația Partidului Politic Radical din Olanda, condusă de Herman Verbeek, președintele partidului și H. Waltmans, membru al Camerei inferioare a Parlamentului Olandez.

Marți, 10 octombrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe soții Maria și Stan Stanley, membri ai parohiei române din Winipeg—SUA.

Miercuri, 11 octombrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. Cuv. Arhim. Dometie Trihenea, viețuitor la chilia Sf. Ipatie, dependentă de M-rea Vatoped de la Sfântul Munte Athos.

— Prea Fericitul Patriarh Iustin, la orele 18,00 a primit vizita d-lui Moris Zinoviev — secretar general al Inaltului Comitet pentru limba franceză, împreună cu dl. François Thnal, consilier la Cabinetul Secretariatului de Stat și secretar general al Relațiilor lingvistice și culturale pentru Europa Centrală și de Est, ambii de la Paris. A fost de față P. S. Antonie Ploieșteanul—vicar patriarhal.

Sîmbătă, 14 octombrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit vizita dr. Adolf März, președintele Asociației «Austria—România», prim-adjunct al Ministrului federal pentru învățămînt și artă și al Ministrului pentru Știință și Cercetare, Șeful Departamentului Cultelor din Austria, însoțit de dr. J. Seifert, șef de secție în Ministerul Federal pentru învățămînt și artă, veniți în țară la invitația Institutului român pentru relații culturale cu străinătatea. A fost de față P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul.

Miercuri, 18 octombrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Mihai Florea, de la Parohia ortodoxă română din Melbourne—Australia.

Joi, 19 octombrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe preotul greco-catolic Mircea Toderici din Cleveland-Ohio—SUA.

Vineri, 27 octombrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin însoțit de PP. SS. Episcopi—vicari Antonie Ploieșteanul și Roman Ialomiteanul, în fruntea unui ales sobor de preoți și diaconi a săvîrșit Sfînta liturghie arhierască în Catedrala patriarhală cu prilejul praznicului Sfîntului Dimitrie cel Nou din Basarabov, ale cărui sfînte moaște se află în această catedrală. Au participat numeroși credincioși, preoți ai capitalei, studenți teologi și elevi seminariști.

Sîmbătă, 28 octombrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. prof. Stelianos Papadopoulos, cu soția, din Atena—Grecia, care face o vizită în țara noastră.

Luni, 30 octombrie a.c. — Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Constantin Săvoiu, de origine română, stabilit la Paris, care a prezentat P. F. Sale și un Mesaj din partea Monseniorului Germain de Saint Denis, Episcopul Eparhiei Ortodoxe-Catolice din Franța.

Miercuri, 31 octombrie a.c. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit pe Prof. Octav Barbu, de origine română, stabilit la Paris.

DIN ACTIVITATEA PAROHILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

În legătură cu organizarea parohiilor ortodoxe române de peste hotare, se constată existența sub oblăduirea Patriarhiei Române, a unui număr de comunități din ce în ce mai mare, altele în curs de organizare, iar unele în perspectivă de organizare. Între comunitățile deja organizate unele sînt bugetate din țară, altele urmează să fie bugetate, iar o parte dintre ele se autofinanțează din bugetele proprii.

Configurația diasporei ortodoxe române arată astfel :

A. — COMUNITĂȚI ORTODOXE ROMÂNE ORGANIZATE

I. Unități bisericesti bugetate din țară :

1. Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Centrală și Occidentală cu sediul la Paris.

2. Parohia ortodoxă română «Sf. Mihail și Gavriil» din Paris—Franța.
3. Parohia ortodoxă română «Învierea Domnului» din Viena—Austria.
4. Parohia ortodoxă română «Sfintul Gheorghe» din Londra—Anglia.
5. Capela ortodoxă română «Mihail Stourza» din Baden-Baden—R.F.G.
6. Biserica ortodoxă română «Sfintul Gheorghe» din Stockholm—Suedia.
7. Parohia ortodoxă română din Göteborg—Suedia.
8. Parohia ortodoxă română «Învierea Domnului» din Geneva—Elveția.
9. Parohia ortodoxă română «Pogorîrea Duhului Sfint» din Milano—Italia.
10. Parohia ortodoxă română «Sf. Nicolae» din Offenbach/Frankfurt—R.F.G.
11. Parohia ortodoxă română «Sf. Dimitrie» din Hamburg—R.F.G.
12. Parohia ortodoxă română «Nașterea Domnului» din München—R.F.G.
13. Idem, «Învierea Domnului» din Salzgitter-Lebenstadt—R.F.G.
14. Parohia ortodoxă română «Sf. Petru și Pavel» din Melbourne—Australia.
15. Parohia ortodoxă română «Sfinta Maria» din Sydney—Australia.
16. Parohia ortodoxă română «Sf. Nicolae» din Adelaide—Australia.
17. Parohia ortodoxă română «Sf. Maria» din Wellington—Noua Zeelandă.
18. Parohia ortodoxă română «Sf. Treime» din Sofia—R. P. Bulgaria.
19. Așezămintele românești de la Ierusalim.
20. Parohia ortodoxă română din Caracas—Venezuela.

II. Unități bisericesti cu bugete proprii :

1. Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română în America și Canada.
2. Vicariatul ortodox român din Virșeț — R. S. F. Iugoslavia.
3. Vicariatul ortodox român din Gyula — R. P. Ungaria.
4. Așezămintele românești de la Muntele Athos.

III. Unități bisericesti care urmează să fie bugetate din țară.

1. Parohia ortodoxă română din Bruxelles—Belgia.
2. Parohia ortodoxă română din Salzburg—Austria.
3. Parohia ortodoxă română din Madrid—Spania.
4. Parohia ortodoxă română din Malmö—Suedia.
5. Parohia ortodoxă română din Olanda.
6. Parohia ortodoxă română din Torino—Italia.

B. COMUNITĂȚI ORTODOXE ROMÂNE ÎN CURS DE ORGANIZARE

1. Comunitatea ortodoxă română din Florența—Italia.
2. Comunitatea ortodoxă română din Birmingham—Anglia.
3. Comunitatea ortodoxă română din Lausanne—Elveția.

C. COMUNITĂȚI ORTODOXE ROMÂNE ÎN PERSPECTIVĂ DE ORGANIZARE

1. Comunitatea ortodoxă română din Buenos Aires—Argentina.
2. Comunitatea ortodoxă română din Rio de Janeiro—Brazilia.
3. Comunitatea ortodoxă română din Sao Paulo—Brazilia.

Cu privire la activitatea unităților deja organizate și cu posibilități de a asigura întreținerea personalului bisericesc, s-a constatat că în cursul anului 1978, conducătorii acestor unități, împreună cu organele eparhiale sau parohiale, sprijiniți de Patriarhia Română au depus strădanii apreciabile în vederea consolidării acestor unități bisericești și a promovării vieții religioase și cultural-naționale printre românii ortodocși din țările respective.

Astfel, pe linia activității pastoral-administrative, menționăm că în cadrul tuturor parohiilor s-au desfășurat următoarele acțiuni:

— Oficierea cu regularitate de slujbe religioase în fiecare parohie. Alternativ s-au oficiat slujbe religioase și la filii, acolo unde a fost cazul.

— Sărbătorile Crăciunului și Sf. Paști, precum și hramul bisericilor s-au desfășurat într-un cadru festiv, cu o participare mult mai numeroasă de credincioși. Cu aceste prilejuri, la unele parohii, au participat și ierarhii sub a căror oblăduire directă se află unitățile respective (la parohiile din S.U.A. și Canada a participat I. P. S. Victorin, iar la cele din Europa, P. S. Episcop Lucian Făgărășanul).

— Aceiași ierarhi au făcut la parohii vizite canonice, dând îndrumări eficiente pentru bunul mers al acestora.

— În majoritatea cazurilor preoții au ținut predici și cateheze contribuind astfel la menținerea și întărirea credinței ortodoxe.

— De asemenea preoții au făcut vizite pastorale pe la unii credincioși, oficiind la cerere și unele servicii religioase, strângând în jurul parohiilor noi membri.

— Preoții au întreprins diferite acțiuni în vederea rezolvării problemei locașului de cult, atât de necesare pentru viața unei parohii.

Astfel, Pr. G. Popescu a reușit să strângă fonduri și să construiască o biserică proprietate a parohiei din Sydney. Pr. D. Găină din Melbourne și Pr. C. Alexe din Londra au obținut închirierea exclusivă pe o perioadă îndelungată a unor locașuri de cult care aparțin altor culte.

— S-au îngrijit apoi de renovarea, amenajarea și inzestrarea bisericilor.

— S-a obținut închirierea unor case parohiale.

— S-au amenajat săli în care se desfășoară activitatea școlilor duminicale și se organizează diferite manifestări cu caracter bisericesc și cultural-național.

— Preoții s-au îngrijit de funcționarea regulamentară a organelor parohiale, organizând cu acestea diferite întruniri.

În ceea ce privește *activitatea cultural-națională* menționăm:

— Sărbătorirea Pomului de Crăciun cu susținerea unor concerte de colinde, împărțindu-se daruri celor prezenți, trimise de Patriarhia Română, iar cu prilejul Anului Nou s-a organizat tradiționalul Plugușor;

— S-au organizat programe cultural-artistice, prilejuite de sărbătorirea hramurilor, a sărbătorilor mai mari bisericești, sărbători naționale și comemorări de personalități marcante românești, precum și a altor evenimente din parohii, unde și-au dat concursul corurile și formațiile de dansuri ale parohiilor respective;

Au fost organizate *întruniri, reuniuni și seri culturale*.

— S-a participat la diferite festivaluri folclorice locale, afirmându-se astfel, portul, dansul și muzica românească (festivalul «Moomba» în Australia, festivalul folcloric al grupurilor etnice în Canada etc.).

- S-au editat reviste și almanahuri ale parohiilor.
- Au fost organizate școli duminicale și biblioteci cu predarea limbii române.
- S-a participat la diferite evenimente locale, prilej pentru afirmarea tradițiilor cultural-artistice românești;
- Ori de câte ori reprezentanții comunităților au avut prilejul în diferite întruniri au făcut cunoscut viața internă a Bisericii Ortodoxe Române, precum și frumusețile ortodoxiei românești și ale țării noastre, determinând pe mulți să viziteze Biserica și Țara noastră, cunoscând pe viu realitățile.

Pe linia *activității ecumenice și de reprezentare* semnalăm :

- Conducătorii unităților bisericești au întreținut bune relații cu reprezentanții Bisericilor ortodoxe din localitățile și țările respective prin participări la diferite slujbe, întruniri și alte evenimente cu caracter interortodox, pe plan local.

- Au întreținut relații și cu reprezentanții celorlalte culte și denominațiuni creștine, de asemenea, prin participări la diferite slujbe, întruniri, simpozioane și recepții ecumeniste, pe plan local.

- Unii preoți au reprezentat Biserica Ortodoxă Română, ca delegați, la diverse conferințe interortodoxe sau intercreștine.

Cu diferite prilejuri — întruniri, conferințe etc. — au făcut cunoscut activitatea ecumenistă a Bisericii Ortodoxe Române.

- Ca reprezentanți ai Patriarhiei Române au susținut interesele Bisericii Ortodoxe Române în relațiile cu autoritățile civile și bisericești din țările respective.

Activitatea în cadrul celorlalte categorii de unități bisericești nebugetate, în curs de organizare sau în perspectivă de organizare — se concretizează prin : contacte la diferite niveluri ale preoților noștri din țările respective sau vecine, cu credincioși români care doresc organizarea unor parohii; oficierea de slujbe religioase; organizarea de comitete de inițiativă, de comitete și consilii parohiale, demersuri pentru obținerea de locașuri de cult, stabilirea de relații cu diferite personalități civile și bisericești locale, care sprijină activitatea de organizare a unor parohii românești. Urmare acestor activități au luat ființă anul acesta noi parohii : Bruxelles, Madrid, Torino, Salzburg, Olanda și s-au creat posibilități pentru organizarea altora : Florența, Birmingham, Lausanne etc.

La toate aceste înfăptuiri, Biserica Ortodoxă Română în frunte cu Întiiștătătorul ei, Prea Fericitul Patriarh Iustin, a avut o deosebită contribuție.

O preocupare permanentă a Patriarhiei Române a fost aceea de a completa parohiile vacante cu preoți din țară, precum și cîntăreți bisericești.

Astfel, în cursul anului 1978 au fost numiți următorii preoți : Ion Ioniță, în cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America ; Pr. Mihai Radu la Malmö ; Pr. Teofil Moldovan la Madrid ; Pr. Vasile Palade, la Bruxelles ; Pr. Ioan Săbăduș, la Salzburg și Pr. Petre Coman în Olanda.

De asemenea, Patriarhia Română a numit în posturi de cîntăreți pe următorii : Diac. Gh. Vasilescu, la Milano ; Dan Ciobotea, la Baden-Baden ; Leb Vasile, la Offenbach ; Bel Valer la Hamburg ; Brumar Constantin, la Sofia (toți aceștia au și statut de bursieri, cu obligații de studii).

Totodată, s-a avut în vedere completarea personalului monahal de la Ierusalim și Muntele Athos, prin trimiterea de monahi.

Pentru desfășurarea cultului religios în bune condiții, Patriarhia Română s-a îngrijit de înzestrarea, acolo unde a fost nevoie cu obiecte și cărți de cult, material de colportaj, calendare bisericești, icoane-felicitări. Pentru înzestrarea locașurilor de cult menționăm trimiterea din țară de mobilier bisericesc, icoane etc.

Pentru înzestrarea locașurilor de cult menționăm trimiterea din țară de mobilier bisericesc, icoane etc.

Grija Patriarhiei Române s-a manifestat deopotrivă și pentru desfășurarea în bune condiții a activității cu caracter cultural-național în cadrul parohiilor.

Astfel, au fost trimise din țară abonamente la revistele bisericești centrale și mitropolitane, cărți școlare și de literatură pentru școlile duminicale și biblioteci; material publicistic pentru revistele editate de parohii; discuri și benzi cu muzică românească; costume naționale pentru formațiile corale și de dansuri, precum și obiecte de artizanat pentru organizarea pomului de Crăciun și a unor expoziții; abonamente la presa internă ș.a.

De asemenea, s-au trimis unele obiecte de mobilier și de uz casnic pentru înzestrarea caselor parohiale.

În contextul grijii pe care o acordă Patriarhia Română parohiilor române de peste hotare, subliniem vizita unor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române la unele unități bisericești pentru îndrumări și diferite contacte. Menționăm în acest sens vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române condusă de I. P. S. Teoctist la unele parohii din cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada, cu care prilej s-a sfințit și catapeteasma la biserica Sf. Ioan Botezătorul din Montreal care constituie darul Patriarhiei Române trimis în anul 1977.

O deosebită grijă s-a acordat cercetării canonice a parohiilor din Europa Centrală și Occidentală de către P. S. Episcop Lucian Făgărășanul, cu care prilej s-au dat îndrumările necesare unei bune activități.

Pentru realizarea tuturor acestor acțiuni, Patriarhia Română a cheltuit sume importante care au fost întrebunțate pentru salariile personalului bisericesc din străinătate și dotațiile pentru parohiile respective, cheltuieli de transport, înzestrarea bisericilor cu mobilier și obiecte de cult, procurarea de alimente, obiecte de artizanat și de inventar și de expedierea acestora.

Concluzia generală care se desprinde din expunerea celor de mai sus, duce la imaginea unor realizări rodnice care sînt mărturie grăitoare a grijii Bisericii Ortodoxe Române și a Întîistătătorului ei pentru promovarea vieții religioase și cultural-naționale pentru românii ortodocși din străinătate. — (N. MITRU).

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI

UN NOU EPISCOP-VICAR AL MITROPOLIEI ORTODOXE GRECEȘTI DIN FRANȚA. — Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice, în ședința din 7 septembrie 1978 condusă de Săcintatea Sa Patriarhul Dimitrios I, a ales în unanimitate pe P. C. Arhim. *Vlassios Lavriotis* ca Episcop auxiliar al Mitropoliei Ortodoxe Grecești a Franței, cu titlul de Episcop de Claudiopolis. Noul Episcop era rectorul parohiei ortodoxe grecești din Lyon și vicar pentru regiunea Centrală a Franței.

Duminică, 15 octombrie a.c., I. P. S. Mitropolit Meletios, conducătorul Mitropoliei Ortodoxe Grecești a Franței și Președinte al Comitetului interepiscopal ortodox din Franța, a prezidat în biserica ortodoxă greacă din Lyon (Rhône) hirotonia întru episcop a Arhimandritului *Vlassios*, care va rămâne la Lyon în noua sa funcție de Episcop auxiliar.

Reamintim că Mitropolia Ortodoxă Greacă a Franței a fost creată în anul 1963, printr-o hotărîre a Patriarhului Ecumenic de fericită memorie *Athenagoras I*, și își extinde jurisdicția și asupra ortodocșilor greci din Spania și Portugalia. Mitropolia numără 21 parohii dintre care două în Spania. Este condusă de I. P. S. Mitropolit Meletios care își are sediul la Paris cu încă un Episcop-auxiliar în persoana P. S. Episcop *Ieremia de Sasima*.

P. S. Episcop *Vlassios de Claudiopolis* s-a născut în 1919 la *Krania*, în *Tessalia*—Grecia. La 18 ani a intrat în monahism la Marea *Lavră de la Athos*. A studiat teologia la Facultatea de teologie ortodoxă a Universității din *Atena* și la Facultatea de teologie romano-catolică din *Lille*—Franța, unde a avut o bursă oferită de cardinalul *Lienart*. În anul 1951 a fost hirotonit preot, fiind diacon din anul 1938. Din anul 1952 a deservit parohia ortodoxă greacă din *Lyon*—Franța.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

BISERICA ORTODOXĂ DIN CHILE. — Patriarhia Antiohiei are în jurisdicția ei o serie de episcopii în afara Siriei și Libanului. Între acestea se numără și Arhiepiscopia Ortodoxă din Chile.

Din punct de vedere istoric, primii creștini ortodocși care s-au instalat în Chile au fost arabi ortodocși, emigrați din Palestina la sfîrșitul secolului trecut. Dar marea masă a ortodocșilor care s-au stabilit aici a venit în primul sfert al sec. XX, din Siria și Liban, și mai târziu din Grecia, Turcia, Rusia și Iugoslavia.

Prima comunitate ortodoxă s-a întemeiat în Chile în anul 1910 de către Arhiepiscopul *Elias Dib*, trimis de Patriarhul *Grigorie al Antiohiei*. Din 1917 începe construirea catedralei «Sfîntul *Gheorghe*», care, mărită în 1947 și restaurată în 1967, rămîne pînă astăzi centrul Bisericii Ortodoxe din Chile.

Atît din grijă pastorală pentru descendenții emigraților, cit și pentru mărturia ecumenică, limba spaniolă a fost introdusă în toate slujbele. În 1957 s-a publicat o primă traducere în spaniolă a principalelor texte liturgice, deștinată în special Mișcării tineretului ortodox.

Membrii celor zece comunități chiliene sînt deserviți de trei preoți, dar au fiecare un catehet mirean, care se ocupă de educația lor religioasă.

Biserica Ortodoxă din Chile își înțelege menirea ei și prin activitatea în domeniul educațional și duhovnicesc.

BISERICA ORTODOXĂ SIRBĂ

A DOUĂZECEA ANIVERSARE A ALEGERII ȘI INTRONIZĂRII PREA FERICITULUI PATRIARH GHERMAN. — La 10 septembrie 1978, Biserica Ortodoxă Sîrbă a sărbătorit cea de a XX-a aniversare a alegerii și intronizării Prea Fericitului Gherman ca Patriarh al acestei Biserici. În Catedrala ortodoxă din Belgrad, plină de credincioși, Prea Fericitul Patriarh Gherman a slujit Sfînta liturghie împreună cu cei doisprezece episcopi care alcătuiesc Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Sîrbe.

Prea Fericitul Patriarh Gherman, copreședinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor între anii 1968—1975, are 79 de ani. Fiu de învățător, după ce a făcut studii de drept la Paris, a făcut Facultatea de teologie din Belgrad. A fost preot de parohie timp de 11 ani, pînă în 1938, cînd trece în Administrația Patriarhală. Secretar general al Sfîntului Sinod, este promovat episcop în anul 1951, mai întîi ca vicar-patriarhal, apoi în 1952, episcop de Budim. Din 1956 a funcționat ca episcop de Zica, iar în 1958 a fost ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sîrbe.

În cei douăzeci de ani de cînd se află la cîrma Bisericii Ortodoxe Sîrbe, Prea Fericitul Patriarh Gherman a marcat profund viața acestei Biserici surorii, prin deschiderea mai multor Seminarii, prin înființarea la Belgrad a unei Universități populare ortodoxe, prin crearea a trei reviste — dintre care una de teologie — prin reconstruirea a numeroase biserici și constituirea de parohii pentru credincioșii sîrbi din Europa, America și Australia.

Reamintim faptul că Biserica Ortodoxă Sîrbă are 20 de eparhii în Iugoslavia și 5 în străinătate.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

VIZITA P. F. PATRIARH MAXIM AL BULGARIEI ÎN S.U.A. — Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare a făcut în luna septembrie 1978 o vizită oficială în Statele Unite ale Americii pentru a vizita comunitățile ortodoxe bulgare care țin juridic de Patriarhia Bulgară. Este cea de a doua vizită pe care o face un patriarh ortodox, în America, după aceea a Sanctității Sale Patriarhului Elias IV al Antiochiei din vara anului 1977.

Prea Fericitul Patriarh Maxim a fost însoțit de I. P. S. Mitropolit Pancratie de Stara Zagora, de I. P. S. Mitropolit Filaret al Vidinului și de I. P. S. Mitropolit Kalinik al Vraței.

Scopul vizitei înființătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare în S.U.A. — așa cum reiese dintr-o declarație a I. P. S. Mitropolit Pancratie de Stara Zagora — a fost acela de a prezida ceremonia inaugurală a bisericii «Sfîntul Toma» din orașul Cincinnati, și de a vizita cele două eparhii aflate sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Duminică 17 septembrie a.c. Prea Fericitul Patriarh Maxim a făcut o vizită la Detroit, la Parohia ortodoxă bulgară «Sfîntul Clement de Ohrida» din Dearbon, Michigan. Înălții ierarhi bulgari au coliturghisit cu ierarhii ortodocși din zona Detroitului, printre care și: I. P. S. Arhiepiscop Victorin, conducătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Misionare Române în America și Canada, cu P. S. Episcop Iacobos al Detroitului (Patriarhia Ecumenică), cu P. S. Episcop Simeon al Eparhiei bulgare de Akron, Ohio.

De asemenea, au slujit și preoți aparținând Vicariatului Patriarhiei Moscovei în America, al Episcopiei Ortodoxe Sirbe din Chicago, alături de preoții bulgari locali. Între diaconi a slujit și P. C. Arhidiacon Casian Bighescu din Arhiepiscopia Ortodoxă Română de la Detroit.

După Sfânta liturghie s-a oficiat un Polihroniu. A urmat o agapă oficială, în cadrul căreia a toastat și I. P. S. Arhiepiscop Victorin, care a arătat bunele relații existente între eparhiile române și bulgare din S.U.A., după modelul acelor dintre cele două Biserici.

În cuvîntarea sa, Patriarhul Bulgariei a apreciat păstrarea credinței ortodoxe de către credincioșii stabiliți în America, ca și păstrarea și cultivarea tradițiilor, limbii și culturii naționale.

După solemnitățile oficiale, I. P. S. Arhiepiscop Victorin a avut o convorbire particulară cu Patriarhul Bulgariei asupra unor teme ecumenice și mai ales asupra viitorului Sinod al Bisericii Ortodoxe, unde se vor discuta și probleme legate de jurisdicția bisericească în America și asupra problemelor locale bisericești.

BISERICA ORTODOXĂ A POLONIEI

MISIUNEA BISERICII ORTODOXE POLONEZE. — Există două Institute teologice care formează pe viitorii preoți: 1. Seminarul teologic ortodox. Primele patru clase funcționează la Varșovia și combină cursurile teologice cu ciclul de orientare; ciclul cinci—șase este găzduit de Seminarul Sf. Onufrie cel Mare de la Jableczna, în răsăritul țării. Sînt primiți candidați dintre tinerii care au terminat studiile primare în vîrstă de 15 ani. Seminarul este subvenționat de către Biserică. 2. Academia teologică creștină, care cuprinde 3 secții: ortodoxă, evanghelică și veche-catolică. Studiile durează aici cinci ani.

Biserica Ortodoxă din Polonia are două mînăstiri: 1. Mînăstirea Sf. Onufrie cel Mare, întemeiată în sec. XV, la Jableczna lîngă Biela Podlaska. Este o mînăstire de călugări, dintre care unii lucrează ca parohi. Stareț este arhimandritul Dr. Sabba Hrykuniak. Hramul este sărbătorit la 12 iunie (25 iunie după calendarul vechi), cu participarea a numeroși credincioși. 2. Mînăstirea Sf. Marta și Maria, întemeiată în anul 1948, pe locul de pelerinaj la Grabarka, lîngă Bialystok. Este o mînăstire de călugărițe, sub ascultarea stareții Barbarea Grosser. Hramul are loc la 15 august (28 august după vechiul calendar). Se spune pe drept cuvînt că Grabarka este pentru ortodocșii polonezi ceea ce este Czestochowa pentru catolicii din această țară.

Biserica Ortodoxă din Polonia tipărește nenumărate publicații: 1. «Știri bisericești», publicație lunară, în limba rusă; 2. «Știri din Biserica Ortodoxă Autocefală Poloneză», cu apariție trimestrială, în limba poloneză; 3. «Calendarul ortodox», colecție de articole, în poloneză, rusă și ucrainiană; 4. «Calendar de buzunar», în poloneză; «Carte de rugăciuni». De asemenea furnizează icoane, cruci și alte obiecte bisericești pentru nevoile credincioșilor.

Cu sprijinul autorităților guvernamentale, sînt în curs restaurările bisericilor vechi. În anul 1978 au început lucrările de aurire a celor două iconostase și a tuturor icoanelor Mitropoliei de Varșovia. A început construirea de noi clădiri pentru cele două mînăstiri, ca și a două noi biserici.

Biserica Ortodoxă Autocefală Poloneză este membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a Conferinței Bisericilor Europene, ca și a Conferinței Creștine pentru Pace. Ea participă, de asemenea, la toate întîlnirile și conferințele panortodoxe. Biserica Ortodoxă Poloneză este membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Polonia și întreține bune relații cu celelalte Biserici membre. — (C. Vasiliu).

SANCTITATEA SA IOAN PAUL II, NOUL PAPĂ AL BISERICII ROMANO-CATOLICE

În urma decesului neașteptat al papei Ioan Paul I, Conclavul cardinalilor Bisericii Romano-Catolice s-a întrunit pentru alegerea noului papă, la 15 octombrie 1978.

Hotărîrea conclavului s-o oprit asupra cardinalului Karol Wojtyła, Arhiepiscop de Cracovia, care și-a ales numele de *Ioan Paul II*.

*

Karol Wojtyła s-a născut la 18 mai 1920 la Wadowice în apropierea Cracoviei. În 1938 s-a stabilit cu familia la Cracovia, unde a urmat facultatea de litere și de teologie. La 1 noiembrie 1946, arhiepiscopul Cracoviei l-a hirotonit preot. Și-a continuat studiile de teologie și filozofie la Facultatea dominicană de filozofie «San Anselmo» din Roma. Întors în Polonia, a îndeplinit funcții de paroh, duhovnic al Universității din Cracovia și apoi profesor de morală la Universitatea romano-catolică din Lublin.

În anul 1958 a devenit Episcop auxiliar de Cracovia. La 13 ianuarie 1964, Papa Paul VI l-a numit Arhiepiscop de Cracovia. Același papă l-a ridicat pe Arhiepiscopul Karol Wojtyła la rangul de cardinal, la 26 iunie 1967.

În această calitate cardinalul Wojtyła a desfășurat o bogată activitate pastorală și culturală. A publicat, în limba poloneză, două importante lucrări filozofice: *Poate fi întrebuițat sistemul fenomenologic al lui Marck Scheler ca instrument de elaborare a eticii creștine?*, Lublin, 1959; și *Dragoste și responsabilitate*, Lublin, 1960.

Cardinalul Wojtyła a călătorit în multe țări ale lumii, dovedindu-se receptiv față de problemele actuale ale ecumenismului creștin și ale lumii contemporane în general.

A participat la lucrările Conciliului Vatican II și la sesiunile Sinoadelor episcopale ale Bisericii Romano-Catolice, funcționând ca membru al Congregației pentru Cult și Educație Catolică.

*

Inaugurarea festivă a activității noului *Papă IOAN PAUL II* a avut loc duminică, 22 octombrie 1978, la Roma. La festivități au luat parte 125 de delegații de Stat și organizații internaționale, precum și reprezentanți de Biserici.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent: *I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu* al Banatului, iar din partea Bisericii Romano-Catolice din România, *P. S. Episcop auxiliar Iakob Anta* de Alba Iulia.

În cadrul Missei solemne de inaugurare a pontificatului, după citirea Sfintei Evanghelii, noul Papă Ioan Paul II a rostit o amplă cuvîntare.

În aceeași zi, Papa Ioan Paul II a primit în audiență protocolară delegațiile bisericești prezente la festivități. Cu această ocazie, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a transmis felicitările Prea Fericitului Patriarh Iustin și urări de rodnică activitate, în numele Bisericii Ortodoxe Române. I. P. S. Nicolae a exprimat dorința sinceră de a adînci contactele dintre Bisericile creștine, pentru o tot mai eficientă contribuție a acestora la unitatea creștină și la împlinirea aspirațiilor de dreptate, de libertate și pace ale omenirii contemporane.

Mulțumind pentru felicitări, Papa Ioan Paul II a exprimat dorința sa de a depune noi eforturi pentru promovarea contactelor între Biserici și a unei prezențe pozitive în contemporaneitate.

Cu ocazia alegerii și investiturii noului Papă Ioan Paul II, s-au trimis telegrame de felicitare din partea *Domnului Nicolae CEAUȘESCU*, Președintele României și din partea *Prea Fericitului IUSTIN*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române :

Sanctității Sale,
Papei IOAN PAUL AL II-lea

Vatican

Cu ocazia alegerii dvs. în înalta funcție de Șef al Bisericii catolice și suveran al Statului Vatican vă adresez cordiale felicitări.

NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

Excelenței Sale,
Domnului Nicolae CEAUȘESCU
Președintele Republicii Socialiste România

Dînd o vie apreciere mesajului dvs. de urări pentru pontificatul meu pe care doresc să-l pun în slujba tuturor oamenilor de bună voință, țin să exprim Excelenței Voastre profunda mea grațitudine.

Papa IOAN PAUL II

Sanctității Sale,
Papei IOAN PAUL AL II-lea

Cetatea Vaticanului
ROMA

Sanctitatea Voastră,

Cu prilejul alegerii voastre ca Șef al Bisericii Romano-Catolice Vă urăm din toată inima sănătate deplină, viață îndelungată și multe realizări în sfînta misiune a Sanctității Voastre.

Domnul să vă dea putere să îndepliniți înalta sarcină pe care o aveți și să vă ajute în căutarea comună a unității dintre Bisericile noastre.

† IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

• ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PĂTRIEI •

SESIUNEA SOLEMNĂ DEDICATĂ SĂRBĂTORIRII ÎMPLINIRII A 60 DE ANI DE LA FORMAREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

Sub președinția *Domnului Nicolae CEAUȘESCU*, Președintele Republicii Socialiste România, a avut loc, vineri, 1 decembrie, Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale dedicată împlinirii a 60 de ani de la formarea statului național unitar român, moment crucial care a deschis o nouă etapă în dezvoltarea patriei.

Lucrările sesiunii solemne au fost deschise de Dl. Ștefan Voitec, vicepreședinte al Consiliului de Stat, care, printre altele, a spus: «La lucrările sesiunii solemne participă membrii Comitetului Central al Partidului Comunist Român, membrii Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste, deputații Marii Adunări Naționale, muncitori, țărani, oameni de știință, artă și cultură, vechi militanți ai mișcării muncitorești, participanți la evenimentele din anul 1918 de la Alba Iulia, activiști de partid și de stat, ai organizațiilor de masă și obștești, militari ai forțelor armate, luptători din gărzile patriotice, elevi, studenți». De asemenea vorbitorul a spus că la sesiunea solemnă «iau parte delegații aparținând tuturor județelor țării».

În numele asistenței, vorbitorul a rugat pe Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România să ia cuvântul în cadrul acestei sesiuni solemne.

Primit cu multă căldură și însuflețire, cu puternice aclamații, a luat cuvântul *Președintele Republicii, Nicolae CEAUȘESCU*.

În expunerea sa, Președintele Republicii a subliniat faptul că unirea Transilvaniei cu România a fost o cerință logică, obiectivă, a dezvoltării istorice, rezultatul luptei necurmăte a maselor largi populare, a întregului nostru popor. Făurirea statului național unitar român s-a

înscris ca o etapă nouă, superioară în dezvoltarea țării, în intensificarea mișcării muncitorești și revoluționare pentru progres și o viață mai bună, pentru apărarea independenței și suveranității patriei noastre. În continuare, Președintele Republicii s-a referit la înfăptuirile istorice din anii construcției socialiste, la profundele transformări revoluționare din societatea românească. În expunere s-a dat o înaltă apreciere amplei activități creatoare a poporului nostru în etapa actuală pentru traducerea în fapt a hotărârilor luate de conducerea țării. A fost relevată, de asemenea, întărirea statului socialist, perfecționarea continuă a cadrului democratic de participare a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la conducerea societății.

Un spațiu larg în cadrul expunerii a fost rezervat prezentării României ca detașament activ al luptei pentru socialism, pentru pace și colaborare între toate națiunile lumii. Și cu acest prilej, Președintele Nicolae Ceaușescu a reafirmat că obiectivul principal al politicii externe a statului nostru este lupta pentru dezarmare, pentru încetarea cursei înarmărilor și reducerea cheltuielilor militare, prezentînd, în continuare, un amplu tablou privind participarea constructivă a României la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane. În încheierea expunerii, Președintele Republicii a reafirmat angajamentul ferm al țării noastre de a face totul pentru promovarea unei politici noi, de deplină egalitate și respect în viața internațională, pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Ampla expunere a Președintelui Republicii a fost urmărită cu deplină aprobare, cu vii manifestări de adeziune unanیمă, fiind subliniată în repetate rânduri, cu îndelungi aplauze, ovații și urale.

În continuare, la sesiune au luat cuvîntul *Ștefan Mocuța*, președintele Consiliului popular județean Cluj, *Nicolae Lazăr*, vicepreședinte al Consiliului Național al oamenilor muncii, *frezor* la întreprinderea de mașini grele București, *Ion Avram*, ministrul industriei construcțiilor de mașini, *Nicolae Valea*, țaran pensionar din Ineu, județul Arad, participant la evenimentele din 1918, *Constantin Popa*, Erou al Muncii Socialiste, președintele C.A.P. din comuna Dor Mărunt, județul Ialomița, *Ion Popescu-Puțuri*, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *Elena Balla*, directorul întreprinderii de tricotaje, Iași, *George Macovescu*, președintele Uniunii Scriitorilor, *Lörincz Ladislau*, vicepreședinte al Consiliului oamenilor muncii de naționalitate maghiară, *Gheorghe Băcioiu*, maistru la Combinatul de prelucrare a lemnului din Blaj, județul Alba.

Au adus apoi salutul reprezentanții celei mai tinere generații, pionierii și șoimii patriei. Din rîndul lor s-a desprins un grup care a urcat la prezidiu și a oferit buchete de flori Președintelui Republicii, Nicolae Ceaușescu și Doamnei Elena Ceaușescu. Printr-un minunat gest, Președintele Republicii a oferit, la rîndul său, aceste buchete de flori lui *Nicolae Valea* și *Enea Grapini*, participanți la evenimentele de acum șase decenii, veterani ai Unirii din 1918.

Au luat în continuare cuvîntul general-colonel *Ion Coman*, ministrul apărării naționale, *Tiberiu Nicola*, rectorul Universității din Craiova, *Nikolaus Pilly*, vicepreședinte al Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană, furnalist la întreprinderea «Victoria» din Călan, *Vasilica Bejan*, președinte al C.A.P. din comuna Drogu, județul Brăila, acad. prof. *Gheorghe Mihoc*, *Páll István*, directorul întreprinderii mecanice de piese turnate din Gheorghieni, județul Harghita, *Ion Traian Ștefănescu*, prim-secretar al C.C. al U.T.C., *Florea Ristache*, președintele Consiliului popular județean Dimbovița.

Adresîndu-se sesiunii, Președintele Nicolae Ceaușescu a spus: «La adunarea noastră sînt prezenți mai mulți participanți la înfăptuirea Unirii de acum 60 de ani. Avem în vedere ca în cursul zilei de sîmbătă, (2 decembrie, n.red.), la toți participanții să le înmînam distincții ale Republicii Socialiste România. În cadrul sesiunii solemne de astăzi, doresc să înmînez ordinul «Steaua Republicii Socialiste România», clasa I tovarășilor *Enea Grapini*, fost membru în conducerea Consiliului Național Român Central din anul 1918, și *Nicolae Valea*, delegat la Adunarea de la Alba Iulia, din 1918».

Primind înalte distincții, *Enea Grapini* și *Nicolae Valea* au mulțumit din inimă Președintelui Republicii, Nicolae Ceaușescu, urîndu-i multă sănătate și putere de muncă, spre binele și fericirea poporului român, spre gloria și măreția României socialiste.

În continuarea sesiunii, Dl. Ștefan Voitec a propus adoptarea unei hotărîri prin care să se aprobe orientările cuprinse în Expunerea Președintelui Republicii și a dat citire proiectului acestei hotărîri.

Participanții au aprobat în unanimitate Hotărîrea Sesiunii solemne.

Totodată, prin votul unanim al celor prezenți, Sesiunea solemnă comună a împuternicit Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. și Biroul Marii Adunări Naționale să elaboreze un *APEL, către parlamentele, guvernele tuturor statelor, către toate popoarele lumii, chemîndu-le la intensificarea luptei pentru dezarmare, pentru destindere, pace și colaborare egală între națiuni.*

Sesiunea solemnă a luat sfîrșit într-o atmosferă de puternic entuziasm; întreaga asistență a intonat «E scris pe tricolor unire».

La ieșirea din sală, în marea Piață a Palatului Republicii, Președintele Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu, ceilalți membri din conducerea țării au fost întîmpinați cu multă căldură de mii și mii de bucureșteni — oameni de toate vîrstele și profesiile.

La această mare sărbătoare s-a cîntat și s-a jucat «Hora Unirii». În Piața Palatului, Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, Doamna Elena Ceaușescu, ceilalți membri din conducerea țării s-au prins în horă, împreună cu cetățenii.

Astfel a luat sfîrșit această frumoasă sărbătoare jubiliară a unității și coeziunii poporului român. — (Diac. P. I. DAVID).

VIZITA DE STAT A PREȘEDINTELUI FEDERAL AL REPUBLICII AUSTRIA DR. RUDOLF KIRCHSCHLÄGER ÎN ȚARA NOASTRĂ

La invitația Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și a Doamnei Elena Ceaușescu, miercuri, 8 noiembrie a.c., a sosit în Capitală dr. Rudolf Kirchschräger, Președintele federal al Republicii Austria, împreună cu doamna Herma Kirchschräger, care a făcut o vizită de stat în țara noastră.

Această întâlnire la nivel înalt dintre șefii de stat ai României și Austriei a avut menirea de a deschide noi perspective dezvoltării bunelor relații româno-austriece, corespunzător dorinței și intereselor ambelor țări și popoare. Ea reprezintă, totodată, o contribuție importantă la cauza păcii, securității și colaborării în Europa și în întreaga lume, așa cum s-a subliniat și în toasturile celor doi Președinți la dăneul oficial oferit de Președintele Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu în onoarea Președintelui dr. Rudolf Kirchschräger și a Doamnei Herma Kirchschräger.

În cursul aceleiași zile, au început, la Palatul Republicii convorbirile oficiale între cei doi Președinți.

Convorbirile au prilejuit un larg schimb de păreri în probleme privind dezvoltarea actuală și de perspectivă a relațiilor româno-austriece, precum și în legătură cu multiplele aspecte ale actualității politice internaționale.

Cei doi șefi de stat și-au exprimat satisfacția față de evoluția rodnică a raporturilor tradiționale de prietenie și colaborare dintre țările noastre, evoluție puternic stimulată de acordurile și înțelegerile stabilite cu ocazia dialogului la nivel înalt de la București și Viena. Au fost relevate, în acest sens, rezultatele pozitive ale conlucrării pe plan economic, tehnico-științific, cultural și în alte domenii de interes reciproc. Totodată s-a apreciat că potențialul economic al României și Austriei oferă premise favorabile pentru amplificarea în continuare a colaborării bilaterale. A fost manifestată hotărârea comună de a se fructifica aceste posibilități, de a se promova forme cât mai variate și eficiente de colaborare, de a se iniția noi acțiuni de cooperare industrială între cele două țări, precum și pe terțe piețe, de a spori volumul schimburilor comerciale. S-a subliniat că extinderea conlucrării multilaterale dintre România și Austria contribuie la progresul economiilor țărilor noastre, este în folosul și spre binele ambelor popoare, al cauzei păcii și înțelegerii între națiuni.

Președinții Nicolae Ceaușescu și Rudolf Kirchschräger au examinat, de asemenea, probleme actuale ale vieții politice internaționale, îndeosebi cele referitoare la întărirea securității și cooperării pe continentul european.

În acest cadru, a fost evidențiată necesitatea intensificării eforturilor pentru transpunerea efectivă în viață, ca un tot unitar, a prevederilor Conferinței de la Helsinki, pentru impulsivarea colaborării economice și tehnico-științifice, fără restricții și discriminări, între statele europene, pentru dezvoltarea schimburilor în sfera culturii și în alte domenii de activitate. S-a arătat că edificarea unei securități reale și a unei păci trainice pe continentul european impune în mod deosebit trecerea la măsuri ferme, concrete, de dezagajare militară și de dezarmare.

În același timp, s-a considerat că trebuie făcut totul pentru a se împiedica accentuarea încordării și a tensiunilor în viața internațională, acționându-se pentru ca problemele litigioase dintre state să fie rezolvate pe calea tratativilor pașnice, pe baza respectării independenței și suveranității fiecărei națiuni.

S-a apreciat că problemele complexe ce confruntă omenirea nu pot fi soluționate decît cu participarea tuturor statelor, indiferent de mărimea sau orînduirea lor socială.

Președinții Nicolae Ceaușescu și Rudolf Kirchschräger au reafirmat hotărîrea României și Austriei de a conlucra tot mai strîns pe plan extern, de a-și aduce o contribuție activă la democratizarea vieții internaționale, la afirmarea unei politici noi, de destindere și colaborare egală între națiuni, la statornicirea unui climat de pace, cooperare și securitate în Europa și în întreaga lume.

În cadrul convorbirilor care au continuat în cea de a doua zi a vizitei, cei doi Președinți au reluat dialogul consacrat examinării unor aspecte ale vieții politice internaționale. S-a apreciat că una din problemele fundamentale ale epocii noastre o reprezintă lichidarea fenomenului subdezvoltării, reducerea decalajelor economice existente între țări, făurirea unei noi ordini economice internaționale, care să asigure progresul mai accelerat al tuturor statelor și îndeosebi al celor rămase în urmă, precum și stabilitatea economică mondială.

Totodată, s-a subliniat că România și Austria se pronunță pentru stingerea focarelui de tensiune și conflict care mai dăinuie în diferite zone ale globului, pentru renunțarea la confruntări militare între state, pentru promovarea pe scară largă a trativelor politice pașnice. În acest cadru, a fost evidențiată necesitatea intensificării eforturilor pentru instaurarea pe cale politică, cu participarea tuturor părților interesate, a unei păci durabile în Orientul Mijlociu. În ceea ce privește situația din Africa, s-a arătat că toate problemele de pe acest continent, și în primul rînd stările conflictuale, trebuie soluționate de către africani înșiși, excluzindu-se orice intervenție militară sau de orice natură din afară.

Cei doi Președinți au exprimat hotărîrea României și Austriei de a acționa pentru realizarea unor măsuri eficiente de dezarmare și dezangajare militară fără de care nu pot fi concepute pacea și securitatea în Europa și în lume.

Schimbările de vederi au reliefat necesitatea participării efective a tuturor statelor, indiferent de mărimea sau orînduirea lor socială, la viața internațională, la rezolvarea problemelor de care depind progresul, pacea și securitatea omenirii.

De asemenea, cei doi Președinți au subliniat voința comună de a promova pe planuri multiple relațiile româno-austriece, conlucrarea celor două state în viața internațională.

*

În timpul șederii sale în România, Președintele Republicii Austria Rudolf Kirchschräger, precum și persoanele oficiale austriece din suita prezidențială, au vizitat, în Capitală, cartierul Drumul Taberei și Întreprinderea de calculatoare electronice de pe platforma industrială Pipera.

Doamna Herma Kirchschräger a vizitat, tot în Capitală, Muzeul colecțiilor de artă al Republicii Socialiste România, Spitalul clinic al municipiului București și Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România.

În cursul după-amiezii de joi, 9 noiembrie, înalții oaspeți au plecat într-o vizită în județul Brașov. Străbătînd pitoreasca Vale a Prahovei, solii poporului austriac au avut prilejul să admire frumusețile naturale ale acestei zone, minunatele stațiuni de odihnă și recreere unde își petrec anual vacanța sute de mii de turiști români și străini.

La sosirea în județul Brașov, Președintele federal al Austriei și soția sa au fost întîmpinați cu multă căldură de reprezentanții organelor locale de stat.

În onoarea înalților oaspeți, președintele Consiliului popular județean, Gheorghe Dumitrache, a oferit un dineu.

Vineri dimineața Președintele federal al Austriei și soția sa au vizitat întreprinderea specializată în producția de autocamioane din Brașov, unele obiective social-culturale, precum și monumente istorice și de artă din acest oraș.

Cu ocazia vizitei la biserica «Sfântul Nicolae» din Scheii Brașovului, înalții oaspeți au admirat monumentul eclezial și au avut cuvinte de apreciere pentru grija statului român față de monumentele Patrimoniului național-cultural. De asemenea, au fost cercetate îndelung primele tipărituri ale Diaconului Coresi și ale tiparitei sale de la biserica «Sfântul Nicolae» din Schei. După-amiaza, Președintele Austriei și persoanele care-l însoțeau au revenit în Capitală.

*

Sîmbătă, 11 noiembrie, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și Președintele federal al Republicii Austria, Rudolf Kirchschräger, au semnat, în cadrul unei ceremonii care a avut loc la Palatul Republicii, Comunicatul comun între Republica Socialistă România și Republica Austria, document care sintetizează rezultatele fructuosului dialog la nivel înalt prilejuit de vizita în țara noastră a șefului statului austriac.

Cu acest prilej, Președintele Nicolae Ceaușescu a spus, printre altele: «Dorim ca schimburile economice, tehnico-științifice, culturale, relațiile dintre popoarele noastre să capete o extindere continuă. În același timp, dorim să lucrăm tot mai strîns în realizarea unor relații de colaborare între statele continentului european în vederea îndeplinirii documentelor semnate la Helsinki, pentru dezarmare, pentru o nouă ordine economică internațională, pentru o politică de destindere și pace».

La rîndul său, Președintele Rudolf Kirchschräger a spus: «Încă din prima oră a întîlnirii noastre a existat o concordanță deplină în sensul că activitatea noastră trebuie să fie îndreptată spre îndeplinirea tuturor prevederilor *Actului final de la Helsinki*. Aceasta este o cale pe care trebuie să o urmăm în permanență în raporturile dintre țările și popoarele noastre. Este o cale pe care noi am hotărît-o de mult timp și mă bucur cînd înregistrăm noi progrese pe această cale». Referindu-se la primirea de care s-a bucurat, Președintele Republicii Austria a spus: «Înainte de a părăsi ospitaliera dvs. țară, Republica Socialistă România, permiteți-mi, mult stimat domnule președinte, stimată doamnă Ceaușescu, să vă aduc mulțumiri dvs., precum și întregului popor român pentru această generoasă ospitalitate, ce s-a reflectat și în zîmbetele oamenilor care ne-au întîmpinat pretutindeni».

Solemnitatea plecării înalților oaspeți a avut loc pe aeroportul internațional Otopeni, sîmbătă 11 noiembrie.

*

Prin rezultatele fructuoase cu care s-a încheiat pentru dezvoltarea ascendentă a raporturilor bilaterale pe multiple planuri, ca și prin abordarea constructivă a problemelor internaționale de interes reciproc, convorbirile de la București dintre Președintele Nicolae Ceaușescu și Președintele Rudolf Kirchschräger au ridicat pe o treaptă superioară raporturile de prietenie și colaborare multilaterală între România și Austria, contribuind, în același timp, la cauza înțelegerii, destinderii și securității internaționale, slujind făuririi unei lumi noi mai bune și mai drepte, a unei lumi a păcii și colaborării între toate națiunile.

UN NOU MOMENT REMARCABIL IN DEZVOLTAREA COLABORĂRII PRIETENEȘTI ROMÂNŌ—IUGOSLAVE

În zilele de 16 și 17 noiembrie 1978, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a efectuat, la invitația Președintelui Iosip Broz Tito, o vizită de prietenie în Republica Socialistă Federativă Iugoslavia.

Președintele Nicolae Ceaușescu, împreună cu persoanele care l-au însoțit, a fost înconjurat cu caldă ospitalitate — așa cum se menționează și în *Comunicatul comun* — expresie a strînselor raporturi de prietenie și stimă reciprocă statornicite între cele două țări vecine și prietene.

Noile convorbiri la nivelul cel mai înalt româno-iugoslave, Comunicatul comun, rezultatele lor de ansamblu, sînt pe drept cuvînt apreciate ca un important eveniment internațional. «Aceste întîlniri, sublinia președintele Nicolae Ceaușescu, devenite tradiționale, sînt o expresie a profundelor raporturi de prietenie, solidaritate și colaborare dintre țările și popoarele noastre». La rîndul său, Președintele Iosip Broz Tito aprecia: «Acționînd în felul acesta, noi aducem o contribuție concretă și un stimulent la cooperarea constructivă dintre vecini în ansamblu».

Cu prilejul vizitei de prietenie a Președintelui Nicolae Ceaușescu în R. S. F. Iugoslavia, caracterul acestor relații, valoarea lor exemplară, și-au găsit expresie pregnantă în multiple manifestări. În calda ospitalitate cu care gazdele au înconjurat pe înaltul oaspete, în înminarea președintelui Nicolae Ceaușescu a Ordinului «Erou al Muncii Socialiste» — după cum spunea Președintele Iosip Broz Tito «în semn de maximă recunoștință din partea noastră pentru spiritul de abnegație și eforturile depuse în edificarea societății socialiste» și înalta apreciere pentru contribuția la «consolidarea cauzei păcii și colaborării internaționale pe baza egalității în drepturi», în caracterul de cordială prietenie în care au avut loc convorbirile, în hotărîrea, reflectată de înțelegerile stabilite, de-a realiza o conlucrare tot mai strînsă între țările noastre, atît pe tărîm bilateral cit și în domeniul vieții internaționale.

Pornindu-se de la experiența pozitivă de pînă acum, s-a relevat importanța și necesitatea continuării schimbului deschis de păreri dintre Conducerea celor două țări cu privire la căile și experiența construcției socialiste, precum și asupra tuturor problemelor importante ale luptei pentru pace și progres în lume. S-a dat o înaltă apreciere activității comune de construcție a noii hidrocentrale de pe Dunăre, creșterii schimburilor economice, extinderii cooperării în producție. Se va pune accentul în viitor pe rezolvarea mai operativă a sarcinilor curente ale colaborării economice și tehnico-științifice, cooperării în producție pe termen lung, prin investiții comune majore, prin colaborarea pe terțe piețe. S-a reafirmat poziția exprimată în Declarația din septembrie 1976 privind rolul pozitiv al naționalităților conlocuitoare în dezvoltarea colaborării și prieteniei româno-iugoslave.

În cadrul convorbirilor s-a evidențiat identitatea de păreri privind problemele internaționale și preocupările de viitor ale celor două state în această direcție. Așa cum s-a subliniat în cursul convorbirilor, pe agenda de acțiune a tuturor statelor trebuie să fie asigurarea dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta, generalizarea, în raporturile dintre toate statele, a principiilor independenței și suveranității naționale, egalității depline în drepturi, neamestecului în treburile interne, renunțării la forță și la amenințarea cu forța. În Comunicatul comun cei doi Președinți au adresat tuturor forțelor iubitoare de pace, progresiste și democratice, chemarea de a-și înmulți eforturile, de a iniția noi acțiuni pentru rezolvarea justă a proble-

melor internaționale. Relevind importanța capitală a măsurilor de dezarmare s-a subliniat necesitatea unor măsuri concrete de oprire a cursei înarmărilor, a producției de noi arme atit nucleare, cit și clasice, de reducere a cheltuielilor militare, precum și sporirea rolului ONU în acest proces.

O altă temă de însemnătate deosebită abordată de cei doi Președinți a fost cea a lichidării subdezvoltării. În acest sens, România și Iugoslavia s-au angajat să depună eforturi pentru ca la viitoarea conferință UNCTAD, în stabilirea obiectivelor noului Deceniu al dezvoltării și în pregătirile pentru sesiunea specială a Adunării generale a ONU din 1980, să se adopte măsuri corespunzătoare pentru soluționarea problemelor economice internaționale în interesul întregii comunități umane.

Situațiile conflictuale din Orientul Mijlociu, Africa și alte zone ale lumii, au prilejuit afirmarea unor poziții de principiu, care găsesc astăzi o largă audiență internațională.

Rezultatele fructuoase ale noii întâlniri la nivel înalt româno-iugoslave au fost salutate de opinia publică din țara noastră — așa cum a reieșit și din numeroasele telegrame publicate în presă — ca o contribuție însemnată la întărirea relațiilor dintre țările noastre, în interesul celor două popoare, al păcii și colaborării internaționale.

EVENIMENTE ȘI FAPTE DEOSEBITE

VIZITA OFICIALĂ DE PRIETENIE ÎN ȚARA NOASTRĂ A PREȘEDINTELUI REPUBLICII POPULARE BANGLADESH, ZIAUR RAHMAN. — La invitația Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu și a doamnei Elena Ceaușescu, Președintele Republicii Populare Bangladesh, Ziaur Rahman, împreună cu doamna Ziaur Rahman, a efectuat o vizită oficială de prietenie în țara noastră, între 4 și 6 octombrie 1978.

Vizita a constituit o manifestare concretă a dorinței reciproce a celor două țări de a amplifica relațiile bilaterale, un dialog fructuos care a pus bazele unei largi colaborări pe multiple planuri, în beneficiul ambelor popoare, al cauzei păcii, înțelegerii și cooperării internaționale.

Convorbirile care au avut loc între Președinții Nicolae Ceaușescu și Ziaur Rahman s-au încheiat cu rezultate rodnice: semnarea *Declarației comune*, a unor acorduri și înțelegeri importante privind colaborarea și cooperarea bilaterală.

Ambele părți și-au exprimat satisfacția pentru evoluția ascendentă a raporturilor bilaterale, stabilind, de comun acord, să acționeze pe calea intensificării și diversificării relațiilor comerciale, bilaterale, a adâncirii cooperării economice reciproce. S-a hotărât de asemenea, ridicarea la nivel ministerial reprezentarea în Comisia mixtă, constituită prin Acordul economic de cooperare economică și tehnico-științifică. A fost exprimată dorința de a se asigura o bază tot mai largă colaborării bilaterale, care să corespundă posibilităților tot mai ample ce decurg din progresul economiilor naționale ale celor două țări. S-a ajuns la concluzia comună ca delegații de specialiști din România să viziteze Bangladeshul pînă la finele acestei luni, în scopul de a identifica și studia proiecte concrete în domeniul petrolului, gazelor naturale, chimiei și petrochimiei, transporturilor, agriculturii și mașinilor agricole, industriei ușoare, precum și în alte sectoare de activitate. S-a hotărât să se acorde prioritate colaborării în domeniile industriei miniere, construcțiilor navale, pescuitului și materialelor de construcții. Au fost abordate și probleme ale largirii relațiilor în sfera educației și culturii.

În cursul vizitei a fost semnat, de către cei doi șefi de stat, un document de mare însemnătate, Declarația comună, care proclamă hotărîrea ambelor părți de a fundamenta relațiile lor ca și legăturile cu celelalte state pe: dreptul sacru al fiecărui stat la independență și suveranitate națională; dreptul fiecărei națiuni de a-și decide de sine stătător soarta, de a-și alege liber sistemul politic, economic și social; obligația statelor de a nu interveni, sub nici o formă, sub nici un pretext și în

nică o împrejurare, în treburile interne sau externe ale altor state; respectarea inviolabilității frontierelor și a integrității teritoriale a fiecărui stat; obligația statelor de a se abține, în relațiile lor internaționale, de la amenințarea cu forța sau folosirea forței, sub orice pretext, în orice împrejurare și sub orice formă; dreptul inalienabil al fiecărui stat de a se apăra cu toate mijloacele împotriva oricărui atentat la adresa suveranității și independenței naționale; obligația tuturor statelor de a reglementa diferențele lor internaționale prin mijloace pașnice; obligația statelor de a-și îndeplini de bună credință angajamentele asumate în conformitate cu dreptul internațional și de a promova cauza păcii, stabilității și progresului în lume.

Convorbirile dintre Președintele Nicolae Ceaușescu și Președintele Ziaur Rahman au prilejuit și un larg schimb de opinii asupra situației internaționale.

O atenție deosebită a fost acordată, în cadrul convorbirilor la nivel înalt, lichidării subdezvoltării și făuririi unei noi ordini economice internaționale.

În ceea ce privește dezarmarea — problemă cardinală a epocii noastre — cei doi șefi de stat s-au pronunțat în favoarea dezarmării generale, în primul rând a celei nucleare.

Desfășurată într-o atmosferă de caldă prietenie, de stimă și înțelegere reciprocă, încheiate prin semnarea unor documente de mare valoare pentru dezvoltarea raporturilor bilaterale, convorbirile dintre Președinții Nicolae Ceaușescu și Ziaur Rahman au fost salutate cu deplină satisfacție de poporul nostru.

VIZITĂ OFICIALĂ ÎN ȚARA NOASTRĂ A PRIMULUI MINISTRU AL REPUBLICII TURCIA, BÜLENT ECEVIT. — Luni, 13 noiembrie 1978, Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu a primit pe Primul ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit, care a făcut o vizită oficială în țara noastră la invitația șefului statului român și a Primului ministru al guvernului.

Cu acest prilej, Premierul turc a înmănat Președintelui Nicolae Ceaușescu un mesaj din partea Președintelui Republicii Turcia, Fahri Korütürk, și a transmis cele mai sincere urări de fericire personală, de progres și bunăstare pentru poporul român prieten. Președintele Nicolae Ceaușescu a rugat să fie transmise din partea sa și a doamnei Elena Ceaușescu cele mai bune urări de fericire Președintelui Fahri Korütürk, și doamnei Korütürk, împreună cu urări de bunăstare și fericire poporului turc prieten.

În cadrul întrevederii a fost evocată cu profundă satisfacție evoluția ascendentă a raporturilor de prietenie, colaborare și bună vecinătate dintre România și Turcia. În acest cadru a fost subliniată contribuția deosebită pe care a avut-o dialogul la nivel înalt româno-turc. Reafirmând dorința de a acționa pentru amplificarea în adâncirea bunelor relații româno-turce, Președintele Nicolae Ceaușescu și Premierul Bülent Ecevit au examinat noi căi și mijloace de conlucrare reciproc avantajoase, cu convingerea că acest lucru folosește atât celor două țări cât și cauzei păcii și colaborării în Balcani, în Europa și în întreaga lume.

Au fost abordate, de asemenea, unele probleme ale vieții politice internaționale. Printre altele, s-a subliniat importanța extinderii colaborării dintre țările balcanice, întărirea încrederii și a relațiilor de prietenie și bună vecinătate dintre acestea. A fost exprimată convingerea că situația din Cipru va fi soluționată pe cale politică, care să ducă la asigurarea independenței, integrității teritoriale a acestui stat, la crearea condițiilor necesare unei conviețuiri pașnice a celor două comunități.

O atenție deosebită a fost acordată dezvoltării relațiilor și contactelor bilaterale și multilaterale dintre țările balcanice, promovării unor raporturi de bună vecinătate, de înțelegere și stimă reciprocă între acestea, transformării Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării.

Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, prietenească.

Președintele Nicolae Ceaușescu și doamna Elena Ceaușescu au oferit un dejun în onoarea Primului ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit și a doamnei Raşan Ecevit.

*

În cursul după-amiezii de luni, au început convorbirile oficiale dintre Primul ministru al Guvernului Republicii Socialiste România, Manea Mănescu, și Primul ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit.

În spiritul hotărârilor și înțelegerii convenite în cadrul întâlnirilor la nivel înalt, de la București și Ankara, al Declarației comune, a fost analizat stadiul actual al cooperării dintre România și Turcia.

Pe baza orientărilor din convorbirea cu prilejul primirii la Președintele Nicolae Ceaușescu a Primului ministru turc au fost stabilite măsuri menite să contribuie la lărgirea și intensificarea colaborării dintre cele două țări în diverse sectoare de activitate și, deosebit, al cooperării în producție în industriile constructoare de mașini, petrolieră, minieră, transporturi și agricultură. Ca obiectiv în cadrul acestei cooperări a fost subliniată construirea rafinării de petrol din Anatolia Centrală. De asemenea, s-au convenit soluțiile pentru accelerarea executării de prospecțiuni, explorări și exploatare petroliere și miniere, realizarea de obiective pentru construcția de tractoare, de utilaje pentru industria alimentară, forestieră, pentru dezvoltarea transporturilor. Au fost, de asemenea, stabilite acțiunile pentru extinderea și diversificarea schimburilor comerciale bilaterale, a colaborării tehnico-științifice, în domeniul cultural și al turismului.

Primul ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit, împreună cu persoanele oficiale care îl însoțesc, a făcut, luni după-amiază o vizită la Institutul de cercetări pentru mecanizarea agriculturii și la Întreprinderea «Semănătoarea» din Capitală.

Primul ministru al Guvernului Republicii Socialiste România, Manea Mănescu, împreună cu soția, Maria Mănescu, a oferit un dîneu oficial în onoarea Primului ministru al Republicii Turcia, Bülent Ecevit și a soției sale, Rașan Ecevit. În toasturile rostite în timpul dîneului, cei doi Premieri au subliniat cu deosebită satisfacție dezvoltarea continuă pe care o cunosc relațiile de prietenie și cooperare multilaterală dintre țările noastre, dorința de a amplifica aceste raporturi în interesul progresului economic al ambelor țări, al cauzei păcii și colaborării în Balcani, în Europa și în întreaga lume.

*

Prin bilanțul său pozitiv, noul dialog româno-turc a demonstrat încă o dată că, atunci cînd două țări sînt animate de dorința de a coopera echitabil, cu respectarea atributelor naționale, deosebirile de oriunduire socială, apartenența la grupări militare diferite nu constituie impedimente în amplificarea legăturilor de prietenie și cooperare. Opinia publică din țara noastră a salutat cu satisfacție rezultatul noului dialog româno-turc, care va da noi impulsuri evoluției favorabile a raporturilor bilaterale, spre binele celor două popoare, al cauzei păcii și colaborării internaționale.

INAUGURAREA CELEI DE A CINCEA EDIȚII A «TÎRGULUI INTERNAȚIONAL BUCUREȘTI» ȘI A PRIMEI EXPOZIȚII INTERNAȚIONALE DE VINĂTOARE ORGANIZATE ÎN ȚARA NOASTRĂ. — Joi, 5 octombrie 1978, Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, și doamna Elena Ceaușescu au inaugurat cea de a cincea ediție a Tîrgului internațional București și prima Expoziție internațională de vinătoare organizată în țara noastră.

La deschiderea festivă au luat parte membri ai Conducerii țării noastre și conducători ai unor instituții economice centrale.

Festivitatea a început prin intonarea Imnului de stat al Republicii Socialiste România.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de Cornel Burtică, Viceprim-ministru al guvernului, Ministrul comerțului exterior și cooperării economice internaționale, care a salutat cu deosebită căldură prezența Președintelui Republicii, Nicolae Ceaușescu, a doamnei Elena Ceaușescu și a celorlalți participanți. În continuare, vorbitorul a spus: «Tîrgul internațional București, avînd un pronunțat caracter de construcții de mașini și utilaje, găzduiește, pe cei 73.000 m.p., exponatele a 150 centrale industriale, institute de cercetare și unități producătoare din România, precum și a peste 800 firme din 24 țări din Europa, Asia și America». Referîndu-se la participarea țării noastre, vorbitorul a spus că România prezintă în cadrul tîrgului o gamă variată de produse ale industriei constructoare de mașini — ceea ce reflectă procesul intens de industrializare a țării, creșterea nivelului tehnic al industriei, afirmarea tot mai viguroasă a potențialului științific al cercetării românești, participarea tot mai largă a României la diviziunea internațională a muncii. «Tîrgul își propune să creeze — a spus vorbitorul — condiții optime pentru intense și fructuoase tratative comerciale.

pentru întâlniri între reprezentanții cercurilor de afaceri și ai întreprinderilor economice de pe toate continentele, pentru schimburi de idei și concretizarea unor contacte comerciale și acțiuni de cooperare economică.

Referindu-se, apoi, la Expoziția internațională de vinătoare, dl. Cornel Burtică a spus că aceasta reunește o mare varietate de trofee din cele mai valoroase, multe dintre ele reprezentând recorduri mondiale. «Ca expresie a acestei varietăți și a valorii deosebite a exponatelor — a spus vorbitorul — Juriul internațional, întrunit cu ocazia expoziției, a acordat peste 3100 medalii, din care mai mult de 1800 de aur, trofee românești fiind distinse cu peste 2000 de medalii, din care jumătate de aur».

În aplauzele însuflețite ale celor prezenți, Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, a tăiat, apoi, panglica inaugurală.

Organizat sub deviza «COMERȚ, COOPERARE, DEZVOLTARE», Tîrgul bialal din București, cea mai importantă dintre manifestările cu caracter economic, găzduite de capitala României, a reunit, timp de zece zile, într-o autentică confruntare de idei și experiență, de competitivitate productivă și comercială, mii de specialiști, și oameni de afaceri reprezentînd, pe lângă țara gazdă, Anglia, Austria, Bangladesh, Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Danemarca, Elveția, Franța, R. D. Germană, R. F. Germania, Grecia, Israel, Italia, Iugoslavia, Japonia, Liechtenstein, Olanda, Polonia, Spania, Statele Unite ale Americii, Suedia, Ungaria și Uniunea Sovietică.

VECHI «LEGENDE» DESPRE GETO-DACI ȘI PREOCUPĂRI ALE STRĂMOȘILOR NOȘTRI CONFIRMATE DE NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE (III)

SPRE IZVOARELE FIINȚEI NOASTRE, ÎN TRANSILVANIA

● **Tezaur dacic în localitatea Lupu (jud. Alba).** — În satul Lupu, comuna Cergău (jud. Alba), recent a fost dat la iveală un tezaur dacic alcătuit din zeci de piese din argint — fibule, falere, discuri, vase. Totodată, au fost identificate citeva fragmente ceramice de factură dacică, lucrate cu mina sau la roată, mărturie a faptului că aici a funcționat, între secolele I î.Hr. și I d.Hr. o așezare geto-dacică. Specialiștii apreciază că aceasta constituie una din cele mai importante descoperiri arheologice de natură dacică din județul Alba. Citeva din piese, în special falerele, păstrează urme de decor constînd din reprezentări antro și zoomorfe larg utilizate în arta argintară geto-dacică. Noua descoperire arheologică vine să dovedească faptul că, și pe aceste meleaguri au fost create valori de cultură materială și spirituală ce dovedesc unitatea civilizației geto-dacice.

● **Unelte ale strămoșilor la Remetea Mare și Chișoda (Timișoara).** — În urma unor săpături arheologice, cercetătorii Muzeului Banatului din localitate au reușit să scoată la iveală importante relicve ale trecutului, deosebit de grăitoare pentru istoria acestor meleaguri. Astfel pe hotarele comunelor Remetea Mare și Chișoda au fost descoperite mai multe unelte din piatră și os, statuete, vase de provizii și antropomorfe care atestă existența în această zonă a două așezări neolitice a căror populație se ocupa cu agricultura, creșterea vitelor, vînătoarea și pescuitul, țesutul, olăritul, prelucratură pietrei. Din ultimele veacuri ale mileniului al III-lea î.Hr. datează și *Inventarul unui mormînt* care constă dintr-un topor de cupru și mai multe vase de lut, identificate în apropierea comunei Giroc, una din puținele descoperiri de acest fel de pe cuprinsul patriei noastre. Acestea și alte descoperiri de pe vatra municipiului Timișoara — după cum informează Florin Medeleț, directorul Muzeului Banatului, dovedesc o dată mai mult că spre jumătatea mileniului al treilea î.Hr. aceste meleaguri erau locuite de triburi ale populației nord-tracice aflată în plină epocă a bronzului care se îndeletniceau cu agricultura, păstoritul, dar și cu meșteșugurile, avînd o viață spirituală complexă.

● **Așezare dacică pe malul Tîrnavei Mari (Medias).** — Elevul Cheorghe Banu, din Medias, membru al cercului «Micii arheologi», a descoperit pe malul Tîrnavei Mari o așezare dacică din secolele II—III.

● **Fortificații dacice la Miercurea Ciuc.** — Săpături arheologice întreprinse de specialiști de la Institutul de istorie din Cluj-Napoca și de la Muzeul de istorie din Miercurea Ciuc au scos la iveală trei importante fortificații dacice în apropierea orașului Miercurea Ciuc. După denumirile locale, este vorba de Terenul Morii, Dealul Cetății și Piscul Cetățuia. De o semnificație aparte este fortificația Dealul Cetății care se pare că era folosită drept loc de refugiu în caz de primejdie. Fortificațiile dacice poartă amprenta influenței tehnicii romane, care se regăsește și în ceramica descoperită cu acest prilej, unele produse fiind chiar de origine romană.

● **Locuințe daco-romane la Voievodeni (Mureș).** — La Voievodeni (Mureș) noile săpături arheologice au completat substanțial datele cercetărilor de anul trecut, care au descoperit vestigiile unei așezări din secolele III—IV, aparținând populației autohtone daco-romane. Noile investigații au scos la iveală locuințe și obiecte de mare importanță arheologică.

● **Preocupări ale locuitorilor vechi din Jupa (Caransebeș).** — Continuând cercetările în municipiul roman de la Tibiscum aflat pe hotarul satului Jupa, lângă Caransebeș — arheologii au făcut noi descoperiri: au scos la iveală rămășițele unui străvechi atelier de sticlărie, destinat fabricării diferitelor obiecte de podobaă care se comercializau în toată zona Banatului. Această descoperire furnizează istoricilor importante amănunte referitoare la civilizația materială daco-romană din această parte a țării. Tot pe acest șantier arheologic au fost descoperite câteva bordeie care aparțineau populației băștinașe din veacul al IV-lea, care dovedesc, o dată mai mult, continuitatea unor forme de viață organizată a populației daco-romane pe aceste meleaguri și după retragerea trupelor Imperiului roman.

● **Locuințe românești din sec. VIII—IX în localitatea Vladimirescu (Arad).** — În urma unor săpături arheologice, în comuna Vladimirescu (Arad) a fost descoperită o așezare din secolele VIII—IX d.Hr. alcătuită din locuințe construite în stil românesc. Forma locuințelor este rectangulară, cu cuptoare amplasate la colțuri, cu ceramică și obiecte de uz gospodăresc specifice.

● **Mărturiile ale continuității daco-romane pe meleagurile mureșene.** — Zona Muzeului superior, străvechi spațiu al țării, așa cum precizau Valeriu Lazăr, directorul muzeului județean Mureș și Endre Zrinyi, muzeograf în cadrul aceleiași muzeu, păstrează în întreaga sa arie, vestigii bogate, mărturii concludente ale istoriei milenare a poporului român.

Permanența poporului român pe această vatră unde s-a format este o realitate demonstrată de mărturiile scoase la iveală în decursul timpului, multe din ele cunoscute de la sfârșitul secolului trecut, altele, și mai multe, descoperite mai recent, când săpăturile arheologice au luat un caracter metodic, sistematic. Asemenea dovezi existente pe teritoriul județului Mureș, teritoriu care făcea parte integrantă din Dacia, dovedesc că populația băștinașă a conviețuit cu romanii, fără a fi nimicită sau dispersată. Cine dorește să cunoască îndeaproape realitatea acelor vremuri poate oricând lua act de obiectele scoase la lumină de descoperirile arheologice făcute în județ și prezentate vizitatorilor de muzeele din Tg. Mureș, Sighișoara și Tîrnăveni.

Numeroase localități din acest spațiu geografic sînt bine cunoscute în lumea științifică de peste hotare prin descoperirile care atestă continuitatea poporului român pe aceste meleaguri. O probă a descoperirilor care reflectă procesul de conviețuire daco-romană pe parcursul veacurilor III—VII. Ne referim la urmele descoperite la Cristești, Brincovenesti, Mărculeni, Voievodeni, toate ilustrînd atît cultura materială cit și cea spirituală a vechilor locuitori. Mai mult, descoperirile de la Sintana de Mureș au datul să reliefeze cu claritate faptul că populația de aici nu numai că stăpînea aceste locuri, dar că reușea să stabilească relații bune de conviețuire, cu golii, prima semîntie migratoare venită pe aceste meleaguri. Așadar cercetarea vestigiilor arată în mod neîndoielnic că populația daco-romană, nu numai că nu a părăsit locurile pe care le stăpînea, ci a căutat să le apere cu dîrzenie în care scop au fost create așezări fortificate. Astfel de înjghebări au fost cele de la Morești și Cristești, înălțate pe la sfârșitul veacului al V-lea.

În ultimii ani au intrat în patrimoniul muzeelor din județ, noi vestigii ale continuității, care îmbogățesc patrimoniul arheologic național. E vorba de descoperirea unor *morminte de incinerare*, în care s-au găsit vase lucrate, la roată, după tradiția romană. Săpăturile arheologice au dat la iveală *locuințe ancestrale* a căror descoperire a însemnat ridicarea vîlului așezat deasupra lor atîta amar de vreme. Pe harta

arheologică a județului figurează numeroase localități cu rezonanță: *Cipău* (sec. III—VIII), *Band* (sec. IV—VII), *Cornești* (sec. V), *Tirgu Mureș* (sec. IV—IX), *Dedrad* (sec. VIII—IX), *Iernut* (sec. II—XII), *Morești* (sec. III—XII), *Neagra* (sec. XI), *Sălașuri* (sec. VII—VIII), *Singeorgiu de Mureș* (sec. X—XI), *Valea Largă* (sec. VII) ș.a. Revenind asupra așezării fortificate de la Morești trebuie să spunem că descoperirile au dovedit că între sec. X—XII aceasta a fost din nou întărită, făcând parte, fără îndoială din lanțul cetăților de pământ care delimitau voievodatul lui Gelu, voievodat amintit în izvoarele istorice scrise maghiare. Atât așezările, cit și necropolele dezvelite vorbesc despre existența unei încheiate culturi autohtone, deosebit de interesantă. Relicvele din secolele V—VI, descoperite recent la Batoș, Giedinel, Bezid, Cipău, Dealul Săuliei, Cornești, Luduș sau Voievodeni atestă existența unei astfel de culturi și prin obiectele de ceramică cenușie executate la roată.

Alte vestigii din secolele VIII—IX intrate în patrimoniul Muzeului județean Mureș, provenite de la Band—Valea Rece, Chejani, Cuci—Hotarul Orosiei, Dedrad și Săcalul de Pădure sporesc cunoașterea acestei culturi, rezistente la vicisitudinile migrațiilor. Din așezările descoperite la Batoș, Luduș, Neagra sau la Tirgu Mureș (Cetate) provin obiecte lucrate în secolele X—XI.

O altă dovadă concludentă a vieții neîntrerupte a populației daco-romane este circulația monetară. În tot cursul perioadei migrațiilor, pe teritoriul Daciei și deci, inclusiv, pe meleagurile maramureșene, au circulat *monede de bronz romane*. În această privință vrem să consemnăm descoperirea, la *Iernut*, a unei monede a lui Severian, bătută la Tarraco (Hispania) în 275; la Criș un denar al lui Constantin II, emis în 342 la Sirmium; la Cristești s-au descoperit 14 monede începând din vremea lui Constantin I (305—306) și terminând cu cea emisă de Honorius (395—423); la Idecu de Sus — moneda lui Theodosius II (406—450); la Luduș moneda lui Valentinianus III (425—455); din diverse puncte ale județului — monede emise de Justinianus I (527—565) și Mauriciu (582—602) la care se adaugă tezaurul monedelor de bronz emise de Alexios III Comnenul (1195—1203) descoperite la Cristești. Circulația monetară dovedește că populația daco-romană (iar din sec. VII poporul român) nu a întrerupt legăturile cu lumea latină, ci le-a continuat cu asiduitate, în mod firesc, fiind conștientă de romanitatea sa.

Continuitatea populației daco-romane, a poporului român, pe meleagurile mureșene se regăsește și în etnografia zonei. Călătorul care străbate valea superioară a Mureșului sau Valea Gurghiuului întâlnește oameni care, din multe puncte de vedere sînt aidoma dacilor de pe Columna lui Traian. Portul lor, motivele ornamentale, păstrate de arta populară, sînt dovezi ale vieții neîntrerupte a populației române ce s-a format aici.

Cercetările arheologice, prin descoperirile pe care le fac, confirmă atât vechimea cit și continuitatea multimilenară a poporului român pe care istoria poporului nostru le consemnează, în scopul cunoașterii profunde a trecutului său cu care se mîndrește, a luptei eroice de menținere a ființei sale.

Anii următori ne vor furniza, desigur, noi mărturii revelatoare, deoarece pămîntul pe care locuim păstrează probe concludente despre viața poporului începînd din perioada prototracică cu cultura ei de tip Coțofeni, cum apar în «Cetatea păgînilor» din localitatea ce poartă numele ilustrului Șincai și pînă în secolele mai apropiate, cînd urmele istorice s-au materializat în mărturii exprese.

MUNTENIA GETICĂ ȘI DACIA TRAIANĂ

● **Așezarea dacică de la Polovragi.** — În munții Gorjului, la Polovragi, se află vestigiile unei așezări dacice, alcătuită dintr-o cetățuie aparținînd unei căpetenii și o cetate de refugiu pentru populația locală. Sistemul de fortificații prezintă unele particularități față de cel din Munții Orăștiei, cu care se află în legătură incontestabilă. La *Polovragi* s-a folosit mortarul de var, într-o perioadă anterioară venirii meșterilor constructori romani — mărturie deci a unei inovații autohtone. La șan-

tierul arheologic de la Polovragi s-au făcut și alte descoperiri, cum ar fi placa de bronz cu decorații și un fragment de ceramică pe care s-au imprimat în pastă crudă inscripții cu litere latine, Polovragi fiind al treilea punct din Dacia unde se găseseră inscripții cu litere latine, anterioare cuceririi romane.

Probabil aici, la Polovragi, într-un cadru natural unic în țară (Cheile Oltețului, Peștera, virful munților — Crucea lui Ursache), a existat, pe lângă cetatea civilă, un *sanctuar al lui Zalmoxis*. Unii înclină să creadă că «zeul» dacilor ar fi locuit chiar aci, în peșteră. S-ar putea ca aici să fi fost o «școală» a «vindecătorilor» și viitorilor preoți ai lui Zalmoxis. De asemenea, exista un loc de educație pentru acei copii ai conducătorilor și nobililor daci (tarabostes). De aceea, înclinăm să credem că localitatea Polovragi a fost o așezare sacră pe care vechii greci au numit-o «Cetatea sacerdoților», numire preluată și de daco-romani și însușită de slavi sub numele Polovragi — Cetatea vracilor — păstrat până astăzi.

Descoperirile arheologice, abia la început, confirmă toponimia veche.

● **O nouă făclie istorică la Rogojel (Gorj).** — Nu departe de centrala termoelectrică de la Rogojel (jud. Gorj), se află cătunul Viri. Aici se află vestigiile unei așezări dacice, de unde au fost scoase la iveală două morminte de incinerare. În 1977 s-au efectuat noi săpături, identificându-se rămășițele unor bordeie, arme și obiecte de ceramică incizată aparținând culturii Coțofeni, precum și o piatră de rîșniță, o amuletă, vasul de pământ, șanțul de apărare și resturi din podul incendiat.

Săpăturile au scos, de asemenea, în evidență drumurile care legau așezarea de castrul roman de la Rogojel și de așezarea dacică de la Telești. Concluziile cercetătorilor Muzeului județean al Gorjului din Tirgu Jiu atestă continuitatea locuirii umane în această așezare de la sfîrșitul neoliticului și după cucerirea Daciei de către romani.

● **Cultul soarelui la strămoșii noștri în mileniul I î.Hr.** — Carul solar descoperit la Bujoru (Teleorman) este de o importanță științifică europeană dovedind lumii întregi înalta civilizație materială și spirituală a strămoșilor noștri cu 3000 de ani în urmă.

Se săpa într-o cetate dacică. Era a patra campanie pe șantierul arheologic de la Orbeasca de Sus, o comună din Teleorman. Dar, cum se întâmplă uneori, tezaurul cel mai de preț nu-l găsești exact acolo unde-l cauți... Era la 70 km depărtare de locul unde se afla *arheologul Emil Moscalu*, și acolo nimeni nu căuta nimic. Oamenii pregăteau terenul pentru serele C.A.P. Bujoru. E aproape de Dunăre, la vreo 4 km. Cînd să se niveleze o movilă, de sub roțile tractorului au sărit niște obiecte ciudate. Cineva a alergat la inginerul agronom, Traian Dobrișan. «Ce facem?, ne oprim și cercetăm». A venit din sat și profesorul I. Ghena. Au început să adune bucată cu bucată din pămîntul răscolit: *un cdluț din bronz, un cușit de fier*, niște apliche de curele de la harnașamentul unui cal și *un car în miniatură*. A fost anunțat imediat telefonic directorul muzeului din Alexandria, Cornel Badea. «Un car solar?». «O piesă de o asemenea valoare îi produce oricărui arheolog un adevărat șoc...». Săpăturile și cercetările continuă. E un car votiv de bronz. Fiecare roată — din cele patru cite are, cu cite patru spițe — are prins cite un cap de rață stilizat. Mai sînt încă patru capete de rață și pe corpul oval al carului și încă două deasupra pe un capac.

O capodoperă! Chiar și astăzi, cu tehnica modernă de care dispunem ar fi destul de greu de executat. E lucrat cu finețea și migala unui bijutier. Aceasta vorbește mult despre nivelul înalt de cultură, despre arta atinsă, despre civilizația de atunci, adică sec. VII—VI î.Hr. Emil Moscalu a precizat: «Am identificat *mormintul tracic* lângă care se afla acel depozit de obiecte. Și am găsit ceramică. Ea îmi datează exact descoperirea pentru că o asemenea ornamentare dispăre în sec. VI î.Hr.»

«Este pentru prima oară cînd se descoperă un car solar de bronz pe teritoriul țării noastre. Dar descoperirea are o importanță europeană» demonstrînd că existau legături culturale materiale între traco-geți și populațiile din Europa centrală și de vest. Această descoperire constituie unul dintre documentele arheologice cele mai vechi ale metalurgiei fierului, în spațiul carpato-balcanic, unde se vede că prelucrarea fierului a început de foarte timpuriu, de vreme ce sînt martori ai unei atari

măestrii în această epocă (sec. VII—VI î.Hr.). Pînă acum primatul era deținut de Transilvania, unde existau importante zăcăminte de materii prime. Aceasta pe de o parte, pe de alta atît înaltul nivel de cultură atins în această zonă, influența vădită din culturile central-europene, demonstrează că existau legături culturale materiale între tracii de aici și populațiile din Europa Centrală și de Vest. Se știe că este autohton pentru că deși întîlnim aici aceiași *cult al păsării și al calului*, tratarea este diferită. Sînt amănunte care ne îndreptătesc să afirmăm că este lucrat aici».

Pînă la această descoperire, cea mai mare a fost *tezaurul de la Peretu*, făcută de Emil Moscalu cu prof. Petre Voevozeanu. O artă uimitoare care egalează pe cea a vechilor greci. Iar la Orbeasca de Sus, tot în Teleorman, în cetatea dacică, s-a găsit un tezaur de monede republicane romane (143, între care și imitații după ele, făcute de daci), datînd din anul 198 î.Hr. Dar prima «mare» descoperire a făcut-o Emil Moscalu în anul 1958. Avea pe atunci 14 ani. «Am săpat singur două săptămîni pe o colină, spunea arheologul, numele ei mi-a atras atenția. Se numea Cetățuia. Și în sat se povestea din bătrîni (e vorba de Mărgineni-Trebeș din jud. Bacău) că s-ar găsi comori. Am săpat și am găsit ceramică pictată Cucuteni. Vase umplute cu griu carbonizat. Eram foarte mîndru. Cînd le-am dus acasă, unii au ris: «ei, ce mai comoră ai găsit, ia niște oale sparte». Dar știam că este un tezaur documentar. M-am hotărît să devin arheolog și cînd am venit la București, le-am dat Muzeului Fa-cultății».

Recent s-au făcut acolo săpături și s-au găsit locuințe, vetre, unelte și multă ceramică pictată, din toate fazele culturii Cucuteni.

Mileniul IV—III î.Hr. e o etapă foarte îndelungată de locuire. Săpăturile și cercetările continuă.

● **Mărturii nescrise ale istoriei.** — Cu prilejul unor săpături arheologice efectuate recent în comuna Slobozia-Bradului (Vrancea), cercetătorii Muzeului județean de istorie și etnografie din Focșani au descoperit urmele unei străvechi așezări. Relicvele scoase la iveală la Coroteni dovedesc continuitatea neîntreruptă de locuire a acestor meleaguri de-a lungul multor milenii, de la bordeiele cu grupă ovată din epoca neolitică și pînă la locuințele din sec. XVI. Specialiștii apreciază drept unice în felul lor locuințele circulare, în formă de clopot cu boltă emisferică, construite din lipitură de lut crud și podină. Într-una dintre ele a fost identificat și un cuptor de topit bronz. Locuie de triburile tracice care au populat acest teritoriu, ele dovedesc ingeniozitatea și iscusința omului, ca și continuitatea de locuire a acestor pămînturi strămoșești.

MĂRTURII DIN LOCURILE PLINE DE ISTORIE ALE CARPILOR, MOLDOVA

● **Sat carpic din sec. II—III.** — La Dorovăț, comună din județul Iași, unde se află o renumită ctitorie a lui Ștefan cel Mare, arheologii au descoperit, în curtea bisericii domnești și în împrejurimi, vatra unui sat carpic din secolele II—III. Peste vatra satului, au mai fost descoperite mărturii din secolele X—XIII. Printre obiectele scoase la iveală se numără vase dacice, amfore romane, monede de aur, nasturi de argint aurit, podoabe. Exponatele au fost aduse la Muzeul de istorie a Moldovei, aflat în Palatul culturii din Iași.

● **Tezaurul de la Măgura.** — Studiile de specialitate arată că mai mult de o treime din tezaurele de monede romane, descoperite pînă acum pe teritoriul Moldovei, provin din județul Bacău. Iar cele mai importante dintre acestea constituie și cea mai recentă descoperire. Este vorba de tezaurul de monede romane de la Măgura, localitate situată în apropiere de Bacău, scos la iveală întimplător de brăzdarul unui tractor care ara. Depus într-un vas de ceramică de factură carpică, tezaurul cuprinde 2830 monede de argint în greutate totală de peste 10 kg. Monedele se esalonază în timp pe o perioadă de două secole, de la cele purtînd efigia lui Augustus, emise între anii 2 î.Hr. și 4 d.Hr. și pînă la monede bătute de Septimius Severus.

între anii 193—197 d.Hr. Specialiștii apreciază că tezaurul a aparținut fie unui conducător carp, fie unei comunități carpice, care a trăit pe aceste meleaguri. Existența acestor tezaure, alături de alte dovezi de cultură materială, dovedește cuprinderea acestei regiuni în sfera influenței romane.

● **Așezare timpurie.** — Importante descoperiri arheologice au fost înregistrate în județul Botoșani. În satul *Lozna* a fost identificată o așezare din secolele III—I î.Hr., iar la *Manoleasa* a fost scos la iveală șanțul de apărare al unei puternice fortificații. Dar cea mai însemnată descoperire este o cetățuie pe raza satului Stăuceni, datînd din prima epocă a fierului. Toate cele trei descoperiri — puse în valoare de prof. Paul Sadurachi, directorul Muzeului din Botoșani — atestă continuitatea pe aceste meleaguri a populației autohtone din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi.

● **Vaslui, nume de legendă și profunzime istorică.** — Pe valea Elanului, în partea de sud-est a județului Vaslui, s-au descoperit urme de viață din perioada de sfîrșit a epocii bronzului (cultura nouă). Diversele obiecte din ceramică și uneltele din os date la iveală, dovedesc un înalt grad de dezvoltare a meșteșugurilor casnice. Atrag atenția în mod deosebit cîteva piese, care confirmă existența atelierelor pentru metalurgia bronzului, în regiunea extracarpatică a României.

În punctul «La Cherchez», din nordul satelor Popeni—Găgești, s-a găsit o valvă de tipar din gresie pentru turnat culturi, de tip transilvănean, bine conservată, iar la nordul satelor Vădeni—Murgeni, un fragment de valvă de tipar, pentru turnatul obiectelor de podoabă. Printre obiectele din bronz descoperite se distinge un miner frumos de sabie, descoperit în punctul «Gara Epureni». Se presupune că această piesă arheologică, reprezentînd un unicat, este produsul unui grup restrîns de triburi tracice, care au trăit în această zonă.

● **Iașul, prin milenii.** — Cercetările arheologice efectuate anul acesta în zona centrală a Iașului, în imediată apropiere a Palatului Culturii, au dus la descoperirea de noi mărturii documentare legate de trecutul îndepărtat al acestor meleaguri. Astfel au fost date la iveală urme ce atestă existența unei locuiri omenești încă din epoca neolitică, aparținînd culturii Cucuteni. Cercetătorii au identificat un mare număr de vase neolitice, dintre care rețin în mod deosebit atenția cele decorate cu motive zoomorfe, edificatoare pentru nivelul atins de arta olarilor din epoca respectivă.

Aceleași săpături au condus la descoperirea unor urme de locuire datînd din secolele III—II î.Hr., care probează existența unei așezări dacice, precum și din secolele II—IV d.Hr., unde s-au găsit piese de ceramică dacică și romană.

Cele mai multe dintre elementele materiale puse în lumină în cursul săpăturilor arheologice de aici fac dovada continuității locuirii omenești, pe teritoriul cercetat, ilustrînd etapele istorice de constituire și dezvoltare a Iașului medieval, procesul său de urbanizare. Intensa activitate economică a orașului este evidențiată între altele, de cele peste 80 de monede medievale de curînd descoperite și care se adaugă altor 500 identificate cu prilejul săpăturilor anterioare.

Merită a fi amintite, de asemenea, locuințele construite succesiv și distruse prin incendiere, bogatul material ceramic păstrat în interiorul acestora, rezultat al unei producții meșteșugărești locale.

GLASUL STRĂBUNILOR DIN DACIA PONTICĂ, DOBROGEA

● **O nouă cetate tracică lângă Histria.** — În Dobrogea, lângă cetatea Histria a fost descoperită o cetate tracică, care se presupune că datează de la începutul celei de-a doua epoci a fierului. Cercetările și analiza datelor continuă.

● **Capidava, Sacidava și împrejurimile își dezvăluie strălucirea de altă dată.** — Organizat pe baze moderne, Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța înfățișează istoria milenară a Dobrogei pînă în zilele noastre. Instalată în fosta clădire a Consiliului popular din Piața Ovidiu, valoroasa expoziție istorică cunoaște în permanență o mare afinență de public. Sala tezaurului, statuile de marmură și miile

de piese ce împodobesc vitrinele acestui focar de cultură îi impresionează în mod deosebit pe vizitatori, care își manifestă satisfacția de a avea posibilitatea să vadă urmele civilizației înaintașilor.

Mihai Bucovală, șef de secție al muzeului a precizat: «...au început lucrările pe șantierul de la *Capidava*, lângă Topalu, pe malul Dunării. Acolo, peste o așezare geto-dacă s-a ridicat o cetate romană și după aceea romano-bizantină, continuând cu una feudal-timpurie, până în secolul XI. Datorită investigațiilor întreprinse încă din anul 1924 se știe că la *Capidava* a fost ridicat de Traian un castru militar roman pe limesul Dunării de Jos, între *Axiopolis*, *Cernavoda* de azi și *Troesmis*, *Iglîța*. Era o fortăreață ridicată pe o înălțime a malului drept al Dunării, la o încrucișare de drumuri, în fața unui punct de trecere spre *Cimpia munteană*. Acum, pentru prima dată, s-a săpat în *necropola de epocă romană*, găsindu-se numeroase vase de sticlă, opaițe, materiale ceramice, monede de bronz și elemente de podoabă din secolele II—III. O noutate absolută, subliniată de specialist, pentru descoperirile făcute până acum pe linia Dunării, o constituie prezența aici a unor splendide bijuterii de aur și anume pandantive și cercei lucrați în stil camee. *Giuvaergii* de acum 1800 de ani au lucrat în relief portrete de femei și bărbați pe pietre semiprețioase, una dintre cameele descoperite avind o dimensiune deosebit de mare, aproximativ 7 cm. înălțime. Figura în profil este înconjurată de o ramă de aur, iar chipul femeii ne dezvăluie moda vremii: urechea descoperită, părul tăiat scurt și ondulat. *Necropola* unde s-a găsit această camee a aparținut capitalei așa-numitului «*teritorium Capidavense*», cum era amintit în inscripții și este probabil că această bijuterie a fost a unei femei din înalta societate a timpului.

Un alt șantier arheologic s-a deschis anul acesta în perimetrul fortăreței romano-bizantine de la *Sacidava*. Interesant este faptul că până nu demult, arheologii și istoricii nu știau unde se află exact această cetate antică, ea fiind identificată cu precizie numai datorită descoperirii întimplătoare a unui militar. Într-adevăr, un sătean din comuna *Rasova* a găsit îngropat în pământ un stîlp de piatră lung de aproape 3 m. pe care se afla o inscripție cu litere latine din care reieșea că «...în vremea împăratului *Decius* s-a așezat acest stîlp la 4000 de pași de *Sacidava*». Cercetările întreprinse pe dealul de la *Muzait*, din apropierea malului drept al Dunării, au scos la lumină vestigiile cetății, printre care fortificații groase de 2 m, clădiri, străzi și canalizări din sec. II până în sec. VII. Se dovedea că romanii au organizat acolo un sistem de apărare al Dunării, o cetate flancată de turnuri. Printre obiectele găsite erau și numeroase podoabe, dintre care cea mai valoroasă a fost o pereche de cercei de aur de proveniență getică, fapt ce dovedea că băștinașii au locuit în apropierea fortăreței. Acum se știe că acolo a existat o localitate geto-dacă peste care *Traian* a construit fortăreața ce a continuat să existe pe timpul împăraților *Constantin cel Mare* și *Justinian* și ea a fost locuită apoi de străromâni. Specialiștii constănțeni au întreprins investigații în această vară în perimetrul fortăreței romano-bizantine reușind să dezvelească turnurile cetății, o porțiune din zidul de incintă și o poartă de acces.

Săpăturile arheologice efectuate în acest an pe locul cetății romane *Sacidava* (jud. *Constanța*) s-au soldat cu rezultate deosebit de interesante. După cum precizează dr. *Constantin Scorpan*, șef de secție la Muzeul de istorie și arheologie din *Constanța*, aici au fost descoperite numeroase obiecte, dintre care se remarcă: fibule frumos ornamentate, o sabie de fier, monede, opaițe, diverse vase, un fragment din bronz ornamental, avind reprezentate un cap de tigră și un bust de zeu, provenit de la un car de luptă etc.

De asemenea au fost scoase la iveală resturile unor locuințe din sec. IV în care s-au păstrat ziduri de mortar cu tencuială interioară. În locuința respectivă, alături de vase romane, executate la roată, se aflau și câteva vase întregi lucrate de mână. Cercetările și săpăturile efectuate în acest an au permis specialiștilor să ob-

țină noi elemente privind concepția arhitectonică și sistemele constructive ale cetății Sacidava, care se deosebesc de cele ale altor cetăți din Dobrogea, cum ar fi Histria sau Capidava.

La *Buceag*, lângă lacul cu același nume la 20 km. de Ostrov, se află o necropolă geto-dacică din a doua epocă a fierului. Săpăturile întreprinse acum au drept obiectiv descoperirea de morminte de incinerare în vase-urnă care conțin de regulă pe lângă resturi omenești și mici arme, elemente de podoabă, fusaiole și piese de harnașament. Tot în acest an se vor deschide noi secțiuni arheologice în așezarea de la Albești, situată la 15 km. de Mangalia. Cercetările întreprinse în ultimii doi ani au relevat acolo o așezare geto-dacică unde pe lângă elementul autohton este prezent și cel grecesc. Arhitectura, caracterul întărit al localității își trag sorgința din influența grecească, însă materialele descoperite sînt tipic băstinașe. Căuile geto-dacice și alte forme de vase lucrate cu mîna sau la roată din ceramică poroasă stau alături de numeroase forme ceramice elenistice. Așezarea datează din secolele IV—III î.Hr., și se presupune că la Albești era un tîrg între populația geto-dacică predominantă și negustorii greci din Callatis, care aduceau aici mărfuri superioare produse peste mări sau realizate în atelierile callatiene. De asemenea se prevede efectuarea de cercetări în necropola și așezarea geto-dacică de la Canlia (Ostrov).

O descoperire întimplătoare, extrem de valoroasă, a subliniat M. Bucovăla, este aceea scoasă la lumină în luna martie anul acesta cu prilejul lucrărilor edilitare din centrul orașului *Mangalia*. O friză de marmură elenistică din sec. III î.Hr., care înfățișează motivul centauromahiei, lupta dintre centauri și lăpși, motiv mitologic cunoscut în Grecia antică și aflat chiar pe Acropole, colina sacră. Astăzi friza este expusă la muzeul constănțean.

Cu privire la descoperirile din ultimul timp din orașul *Constanța* s-a relevat continuarea săpăturilor pe terasa inferioară a Edificiului cu mozaic, unde s-au găsit alte magazii care în epoca romană adăposteau mărfurile ce veneau și plecau din Tomis. În interiorul acestora erau numeroase amfore, opaițe, monede de bronz și fragmente ceramice. De asemenea, în parcul catedralei lângă faleză trecătorii pot vedea astăzi un cartier de locuințe de epocă romano-bizantină, din secolele IV—VI.

Mangalia are un nou Muzeu de arheologie, amenajat într-un local care include celebrul mormînt cu papyrus descoperit mai demult. Aici sînt prezentate descoperirile arheologice de pe teritoriul orașului antic Callatis pînă în sec. X, vizitatorii putînd vedea frumoase elemente arhitectonice, statui și statuete din marmură, ceramică geto-dacică și grecească precum și o gamă largă de vase și obiecte prefeudale. Muzeograful lucrează acum la amenajarea vechiului local muzeal unde va fi expusă o colecție de curiozități.

În stadiu de construcție avansată se află și muzeul arheologic de la Histria ce va intra în circuitul publicului în vara sau toamna viitoare.

P. DIAC-HUREZI

• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

CONTRIBUȚIA BISERICII LA REALIZAREA ACTULUI UNIRII DE LA 1 DECEMBRIE 1918

În toate momentele mari ale istoriei noastre, Biserica Ortodoxă Română, prin slujitorii ei, a sprijinit idealurile superioare ale poporului de libertate și unitate națională sau de dreptate socială. Identificați întru totul cu păstoriții lor, preoții români au sprijinit luptele duse secole de-a rândul de poporul nostru, sub conducerea unor mari conducători de oști, pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței naționale, acțiunile lui Mihai Viteazul pentru realizarea primei uniri statale românești, mișcările și revoluțiile populare pentru înlăturarea asupririi feudale (1784, 1907 ș.a.), lupta pentru realizarea unirii din 1859, războiul pentru independență din 1877 etc.

Era firesc ca slujitorii Bisericii să fie alături de popor în cursul primului război mondial, care a dus, între altele, la destrămarea imperiului plurinațional habsburgic și la unirea Transilvaniei cu țara-mamă. Actul unirii de la 1 Decembrie 1918 nu trebuie considerat însă ca un act izolat, ci ca un rezultat al luptei de veacuri a poporului român pentru independență și unitate națională.

Împlinirea a 60 de ani de la actul istoric de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, ne îndeamnă să consemnăm aci câteva din acțiunile prin care preoțimea română a contribuit la realizarea lui. Este numai o fărimă din numărul nesfârșit al jertfelor care au stat la temelia unirii din 1918, o omagiere postumă a câtorva vrednici înaintași ai noștri, care prin munca lor, și de multe ori prin însăși viața lor, au contribuit la înfăptuirea visului de aur al poporului nostru : unitatea statală. La 4/17 august 1916 s-a semnat la București Tratatul de alianță între România, de o parte și Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia, pe de altă parte. România se angaja să intre în război alături de puterile Antantei, cerînd în schimb, unirea cu România a teritoriilor românești supuse pînă atunci Austro-Ungariei (Transilvania, Banatul și Bucovina). La 14/27 august, România declara război Austro-Ungariei. În cei doi ani de război, preoțimea ortodoxă română din vechea Românie a fost alături de popor, în toate suferințele și durerile lui. O parte a clerului a însoțit

trupele pe cîmpurile de luptă, unii pierind în lupte, iar cei care au rămas alături de păstorii în teritoriile ocupate vremelnic de trupele germane (Oltenia și Muntenia) sau bulgare (Dobrogea și vestul Munteniei), au suferit bătăi, schingiuri, deportări în Germania și Bulgaria și chiar moartea. Călugării și călugărițele și-au făcut datoria — ca și în războiul de Independență — angajindu-se, voluntar, în serviciile sanitare ale armatei.

Încă înainte de intrarea României în război, Sfîntul Sinod a numit pe preotul *Constantin Nazarie*, profesor la Facultatea de teologie din București, ca protopop al preoților militari și mobilizați. În vara anului 1916, el a ținut mai multe conferințe cu preoții parohi, dîndu-le îndrumările necesare asupra rolului pe care-l vor avea în cazul unui război. La 15 august 1916, profesorul C. Nazarie a fost numit șef al Serviciului religios de pe lîngă Marele Cartier General al Armatei Române. Pe aceeași dată a fost numit, ca ajutor al său, preotul Vasile Pocitan, profesor de religie în București, mai tîrziu arhiereu-vicar, sub numele de Veniamin. Amîndoi au deținut aceste posturi pînă la încheierea războiului.

Au slujit ca preoți (confesori) militari aproximativ 250 de preoți din toate părțile țării. Dintre preoții militari care și-au jertfit viața pentru apărarea patriei, la loc de cinste trebuie pomenit bătrînul preot *Ștefan Ionescu-Cazacu* din Poiana-Olt, mobilizat la Regimentul 3 Olt. A murit în urma rănilor primite în luptele de la Mărășești. Osemintele sale odihnesc în mausoleul de la Mărășești. Cu prilejul așezării lor acolo, s-a aflat că dreapta părintelui Ștefan nu era putrezită.

Preotul *Nicolae Armășescu* din Tomșani-Vilcea, mobilizat la Regimentul 2 Vînători, a fost rănit mortal pe cîmpul de luptă chiar la începutul campaniei. A murit la spitalul Colțea din București și a fost îngropat cu onoruri militare în cimitirul Ghencea (la 8 noiembrie 1916).

Preotul *Nicolae Furnică* din Urziceni-Ialomița, de la Regimentul 75 Infanterie, a luptat vitejește la Turtucaia, fiind apoi străpuns de baionete. Un preot militar, al cărui nume nu-l știm, a fost îngropat în cimitirul din Hirău. Alți preoți militari au fost luați prizonieri, deportați în Germania și în Bulgaria : Ioan Florescu-Dîmbovița, de la biserica Stejarul-București, profesor de religie și duhovnic la internatul Facultății de teologie (Reg. 2 grăniceri), internat în lagărul din Kârdjali în Bulgaria, timp de aproape doi ani ; preotul Vasile Ionescu din Groșerea-Gorj (Reg. 12 Tg. Jiu), internat în lagărul din Turkel-Germania ; Gheorghe Jugureanu din Mizil (Reg. 72 Infanterie), în lagărul din Stralsund-Germania ; Emanuil Mărculescu din Corabia (Reg. 59 Infanterie), în lagărul din Lamsdorf-Germania și alții.

Toți preoții militari și-au făcut din plin datoria pe cîmpurile de luptă, fiind unanim apreciați de comandanții armatei noastre. Iată, de pildă, ce scria Monitorul Oficial (nr. 96/1918) despre protosinghelul *Iustin Șerbănescu* de la Cernica : «A luat parte la toate luptele, mergînd cu sînta cruce în mînă în fruntea luptătorilor regimentului. În ziua de 2 octombrie 1916, văzînd că regimentul Feldioara a pierdut în lupte

aproape toți ofițerii și comandantul căzuse rănit pe muntele Clăbucetul Taurului, a luat comanda acestui corp și luptând ca un erou o zi și o noapte, a respins pe inamic pînă la muntele Susai, oprindu-l de a ocupa Azuga. În luptele de pe muntele Dihamului, a condus un batalion de dispensați, iar la 17 noiembrie 1916, fiind pentru a doua oară rănit pe muntele Sorica, în timpul unui atac al Azugăi, a refuzat evacuarea, pentru a nu se despărți de «vitejii regimentului». Peste o săptămînă, a căzut prizonier în mijlocul trupe care nu se mai putea apăra. În vara anului 1917 a evadat, rătăcind prin munți timp de 8 luni, pînă ce a izbutit să treacă în liniile românești. Unul din generalii români scria despre preotul *Ioan Gheorghiu* din Sulina (Reg. 73 Infanterie) că «se ducea la datorie sub ploaia de gloanțe. În luptele de la Clește, Clăbucet, Dihamul și Periș, a fost un adevărat apostol». În timpul luptelor din sectorul Mărășești-Răzoare, a urmat trupa în tranșee, rămînind mereu alături de soldați, iar în perioada de refacere a armatei, în Moldova, a ajutat la îngrijirea bolnavilor și a răniților.

Despre preotul *Cicerone Iordăchescu* din Iași (Reg. 4 Vinători), mai tîrziu profesor la Facultatea de teologie, un ofițer superior scria că: «a luat parte la toate luptele, fiind întotdeauna în prima linie, îngrijind răniții și prin exemplul său îmbărbătind oamenii». Mai tîrziu a scris însemnări interesante despre eroismul ostașilor români în anii 1916—1917. Preotul *N. Marinescu* din București (Reg. 74/80 Infanterie) «în timpul diferitelor lupte, personal, cu arma în mînă, a luptat alături de trupă, dînd dovezi de curaj. A stat în tranșee nopți întregi, încurajînd trupa chiar în nopțile cele mai aspre».

Despre preotul *N. Oniceanu* din Heci-j. Iași (Reg. 32 Mircea) se scria, într-un raport oficial, că «în marile lupte de la Mărășești, cu crucea în mînă, a adunat și îmbărbătat răzlețele cete ale diferitelor unități, împingîndu-le din nou în focul luptei, foc din mijlocul căruia n-a lipsit un moment». Același lucru l-a făcut și preotul *Petre Pieptu* din Tăcuta-j. Vaslui (Reg. 3 Vinători), care «în timpul grelelor lupte s-a găsit întotdeauna amestecat cînd printre luptători, cînd printre răniți... în momentele cele mai grele a intrat în învălmășagul luptelor». Preotul *Gh. N. Popescu* din București «a contribuit mult la ridicarea moralului trupeii... La toate luptele, sub ploaia de gloanțe și în cele mai critice împrejurări, a fost în primele linii, bravînd moartea ca un adevărat erou». Preotul *Gh. Tomescu* din Rătești-j. Argeș (Brigada 6 Artilerie) a luat parte la toate luptele de la Pralea, Mărăști, Soveja, Oituz. Preotul *Gh. Tudorache* din Tg. Ocna (Reg. 55/69 Infanterie) «s-a dus în linia întia de luptă, pentru a îmbărbăta ofițerii și trupa... S-a stabilit așa legătură sufletească între acest preot și soldați, încît ei îl numesc tălucul nostru, pentru că este în tot momentul între ei, în infirmerie, îi îngrijește, îi împărtășește, îi încurajează...». Despre preotul *Iordache Tudorache* din Gologanu-j. Vrancea (Reg. 10 Vinători) un colonel scria că «n-a părăsit regimentul un singur moment; deși în vîrstă, a fost totdeauna neobosit, îngrijind bolnavii... a luat parte și la luptele de la Mărășești, stînd veșnic printre soldați». Preotul *Ilie Turcu* din Rast-j.

Dolj (Reg. 41/71 Infanterie) «în luptele de pe Valea Jiului și Oltului, a dat dovezi de curaj, îmbărbătând pe soldați în ploaia de obuze și gloanțe», rămânând invalid de război.

Au slujit ca preoți militari și câțiva transilvăneni, retrași cu trupele române dincolo de Carpați, ca *Ioan Nanu* din Rîșnov-Brașov (sectorul I Fortificații, apoi Reg. 3 Vânători), *Andrei Gilea* din Turnu Roșu-Sibiu, mai târziu consilier arhiepiscopesc la Sibiu, *Ilie Reit* din Turda, *Iosif Comănescu* din Codlea-Brașov, *Ioan Rafiroiu* din Poiana Sărată (atunci jud. Trei-Scaune), *Zenovie Popovici* din Satulung-Brașov, *Ion Agîrbiceanu* din Orlat (Reg. de voluntari transilvăneni).

O activitate tot atât de rodnică au desfășurat și preoții militari din spitale (mobile, de evacuare, de contagioși) sau din trenurile sanitare, apreciați deosebit de elogios de superiorii lor. Astfel, despre preotul *Petre Petroșanu* din Mihăiești-j. Vilcea (Reg. 2 Grăniceri) aflăm, dintr-un raport oficial, că «a fost la dispoziția medicilor în tot timpul cât trupa a fost bintuită de tifos exantematic, ajutându-i. În cele trei infirmerii, sute de bolnavi au găsit în Sf. Sa, pe lângă un alinător de suferințe fizice, și un cuvânt de îmbărbătare. Când ambii medici au căzut pradă boalei, preotul a rămas singur, ca prin cunoștințele ce căpătase alături de medici, să îngrijească de bolnavi».

Preotul *Alexandru Popescu* din Hăbeni-j. Dimbovița (Spit. Contagioși 2), «a înființat în Adjudul Nou o cantină pentru 150 copii orfani, învățându-i rugăciuni, cintece patriotice și reguli de bună purtare... În Ploiești, Sinaia, Cîmpulung, a ajutat în mod foarte activ la facerea pansamentelor... La Ploiești a fost ajutor de medic în Spitalul de contagioși Movila, iar la Dorohoi a funcționat ca ajutor de medic patru luni, în spitalele de holerici și tifos exantematic, fiind exemplu de muncă și dispreț de moarte» (din raportul unui medic militar). Venerabilul preot *Meletie Răuț* din Rîmnicul Vilcii, cunoscut prin lucrările sale, deși avea aproape 60 de ani, a lucrat în spitalul de contagioși nr. 1, apoi în spitalele din Birlad. Preotul *Teodor Sîmedrea* (viitorul mitropolit Tit) din Prunaru-j. Vlașca (Reg. 36 Infanterie) a depus «o muncă neobosită, dînd cel mai apropiat ajutor răniților, la un loc cu medicii corpului». Despre preotul *V. Vasilescu* din Ploiești (trenul sanitar nr. 1) un medic militar relatează că «a învățat să panseze răniți, ca cel mai bun om de meserie... vagoane întregi de răniți au fost pansați de el», iar despre preotul *Vasile Vasilescu* din Hîrșova (Spitalul mobil nr. 9), un alt medic raporta că «a fost de un ajutor imens medicilor...» fiind pentru ei «pilda adevăratei înțelegeri a misiunii preoțești».

Preotul *Gh. Leu* de la Seminarul central (viitorul episcop Grigorie — trenul sanitar nr. 6) era apreciat de un general ca «unul din rarele exemple de preoți ce am întîlnit; un preot model, un apostol». Desigur, exemplele s-ar putea înmulți.

Po lângă acești preoți care au lucrat în mijlocul ostașilor, pe cîmpurile de luptă, nu trebuie trecuți cu vederea călugării și călugărițele, mai ales din minăstirile moldovene, care au lucrat cu multă abnegație la îngrijirea bolnavilor și a răniților.

Un merit deosebit în angajarea acestora a revenit mitropolitului *Pimen Georgescu* al Moldovei, care a stăruit pentru pregătirea sanitară a peste 200 de călugări și călugărițe din eparhia sa și care au servit apoi în diferite spitale. Tot el a oferit mai multe minăstiri pentru adăpostirea răniților. Șeful misiunii călugărilor infirmieri era arhimandritul *Teoctist Stupcanu*. Aceia care erau hirotoniți funcțional și în calitate de confesori ai spitalelor respective.

Cei aproximativ 120 de călugări au lucrat în cinci spitale ale Crucii Roșii, îngrijind peste 60 de mii de răniți sau bolnavi (de tifox exantematic, febră tifoidă, holeră ș.a.).

Multe călugărițe (îndrumate de maica *Eupraxia Macri*) au făcut cursuri speciale de infirmiere la spitalul din Tg. Neamț, de unde au fost repartizate la spitalele din Moldova, în care au îngrijit mii de răniți. Altele (conduse de maica *Ana Ghenovici*) au urmat cursuri speciale la Institutul surorilor de caritate din București, fiind repartizate apoi la diferite spitale de aici: Alte călugărițe au făcut cursuri de infirmiere chiar în minăstirile lor, lucrând apoi în serviciile sanitare ale armatei române. Mai mulți călugări și călugărițe s-au îmbolnăvit (mai ales de tifos exantematic) și au murit la datorie.

În afară de acești preoți de mir și călugări aflați în serviciul activ al armatei române, cei din teritoriile ocupate vremelnice au avut de îndurat aceleași suferințe. Aproximativ 20 de preoți și-au pierdut viața, fie împușcați de ostași din armata germană, fie că au murit în urma bățăilor și schinguirilor îndurate, fie în lagăre. Între ei îl pomenim cu cinste pe tânărul preot *Constantin Păunescu* din Radomirești-Olt, împușcat fără nici o vină, la Drăgănești-Olt, în prezența soției, a copiilor și a tatălui (21 februarie 1917) după ce i se săpase groapa în prezența sa. În închisoare și-a scris un impresionant testament, în care-și exprima ultimele dorințe către soție: «Ai grijă de copii — scria el — să învețe carte pentru a deveni oameni cu vază în toată țara, ajută-i, și cheltuiește totul cu ei». Soția sa a făcut 6 luni de închisoare, iar doi dintre cei trei copii au pierit de mici. Preotul *Vasile Iliescu-Buzdianu* din Homești-Rimnicul Sărat, a fost ucis, după ce omorise el însuși cțiva soldați care voiau să-i necinstească fetele. Preotul *Ghiță Giurgescu* din Bălănești-Buzău a fost găsit străpuns de baionete, în casa sa; preotul *Iosif Popescu* din Gheboieni-Dimbovița, de 36 ani, a fost omorât pe cimp, în apropierea satului; preotul *Gheorghe Ghiciora* din Spulber-Vrancea, a murit în ziua de Crăciun 1917, în urma bățăilor îndurate, iar peste o lună i-a murit și soția, rămânând în urma lor 11 copii. Alți numeroși preoți au murit în urma bățăilor și a schinguirilor îndurate (*Gheorghe Dobrinescu* din Dedulești-Argeș, *Vasile Grigorescu* din Rociu-Argeș, *Marin Mihăilescu* din Căscioarele-Ilfov, *Ioan Mirchie* din Ponoarele-Mehedinți, *Panaît Gheorghe* din Fintinele-Prahova, *Gheorghe Diaconescu* din Vlădeni — azi j. Dimbovița, *Gheorghe Popescu* din Puchenii Moșneni-Prahova, *Ștefan Andronescu* din Răstoaca-Vrancea, *Ioan Danțiș* din Spinești-Vrancea, *Stan Popescu* din Dăscălești-Buzău, *Ilie Ionescu* din Turnu Măgurele ș.a.).

Între preoții deportați în Germania, și-au pierdut viața acolo *Alexandru Georgescu*, din Dăneasa-Olt, condamnat la 10 ani, mort într-o închisoare din Berlin și *Iordache Pătrășcoiu* din Arsurile-Gorj, mort în lagărul din Lamsdorf.

Sule de preoți au fost bătuți, anchetati, jefuiți, alungați din parohii. Însuși episcopul *Sofronie Vulpescu* de la Rîmnic a fost arestat la București mai bine de o lună, apoi a fost surghiunit la Peștera Ialomișcioarei, de unde i s-a îngăduit să se așeze la Căldărușani.

Aceleași suferințe au îndurat și preoții din județele Constanța, Tulcea, Ialomița și Brăila din partea trupelor de ocupație de acolo. Vreo 20 au murit, fie împușcați, fie în urma suferințelor îndurate. Dintre cei uciși amintim pe preoții *Gheorghe Balaban* și soția sa Florica din Viziru-Brăila, *Vasile Aftenie* din Valea Nucarilor-Tulcea, *Constantin Niculescu* din Pribegi (azi Stejaru)-Ialomița, în vîrstă de 98 de ani, *Anghel Bălleanu* din Stelnică-Ialomița ș.a. Alții au murit în urma suferințelor îndurate (*Zaharia Popescu* din Strîmbu — azi Lunca, j. Buzău, *Petre Epureanu* din Sutești-Brăila, *Enciu Găliceanu* din Satu-Nou-Constanța, aproape nonagenar).

Cîțiva preoți din județul Tulcea și cîțiva călugări de la Mînăstirea Cocos au fost deportați în părțile de sud ale Bulgariei sau în Germania (*Dumitru Danielescu* din Gemenele-Brăila, *Atanasie Popescu* din Aghișiol, *G. Dumitrescu* din Niculișel, *Marin Popescu* din Telița, *Constantin Ghinescu* din Măcin, *Petru Arbore* din Sarinasuf, *Ioan Popoiu* din Făgărașu-Nou (toți din jud. Tulcea), *Manole Poenaru* din Buești și fiul său *Nicolae Poenaru* din Perieți, *Alecu Ștefănescu* din Poiana, *Ioan Teodorescu* din Grivița, *Nicolae Nedelcu* din Gura Ialomiței, *Stelian Popescu* din Dragoș-Vodă (toți din jud. Ialomița), *Gheorghe Săndulescu* din Băneasa-Teleorman, *Stancu Petrescu* din Slobozia-Vlașca etc.). Alți numeroși preoți au fost bătuți, jefuiți sau alungați din parohiile lor.

Iată dar că preoții noștri, prin activitatea patriotică pe care au desfășurat-o între anii 1916—1918, și-au adus o contribuție prețioasă la făurirea statului românesc unitar. Cei mai mulți dintre ei au suferit pînă la jertfa vieții, alături de ostași și de păstoriți, în momentele cele mai grele ale războiului.

Preoțimea românească din Transilvania în timpul războiului din 1916—1918. — Intrarea României în război, la 14/27 august 1916, a determinat autoritățile austro-ungare să pornească o puternică acțiune de reprimare a oricăror manifestări cu caracter românesc în Transilvania. Atenția lor s-a îndreptat îndeosebi asupra intelectualilor români, între care se numărau și preoții și învățătorii școlilor confesionale. Peste 350 de preoți, fie ortodocși, fie greco-catolici, au fost aruncați în închisorile din Cluj, Alba Iulia, Tg. Mureș, Odorhei, Oradea, Timișoara, Caransebeș, Seghedin etc. sau deportați în regiunea cea mai îndepărtată a Ungariei de vest, în județul Șopron, lângă granița cu Austria de azi. Acolo au trăit în cea mai neagră mizerie — unii chiar cu familiile, fixîndu-li-se domiciliu forțat fie în orașul Șopron, fie în satele de

puștă ale aceluia județ (Rust, Sopronnyek, Borisfalva, Csava, Nagy Marton, Lakompak etc.). Cîțiva preoți și-au pierdut viața în închisori sau în satele Șopronului. De pildă, protopopul ortodox și fost profesor de teologie Dr. *Gheorghe Dragomir* din Biserica Albă mort la Șopron; preotul *Alexandru Atnașea* din Vrani (Caraș Severin), în vîrstă de numai 30 de ani, mort din cauza tifosului contractat în închisoarea din Deva; preoții *Petru Langa* din Șercaia-Făgăraș, la Fûles-Șopron, *Dumitru Deac* din Calvasăr-Sibiu la Lakompak, *Nicolae Munteanu* din Lisa-Făgăraș, în închisoarea din Cluj, *Ioan Pop David* din Scorei-Făgăraș, în închisoarea din Seghedin. Alți vreo 20 de preoți au murit în urma suferințelor îndurate în timpul întemnițării sau deportării, cum au fost bătrînul preot *Avram Stanca* din Petroșani, mort în ajunul Crăciunului 1916, protopopul *Ioan Bercan* din Rupea, preoții *Teofil Păcurariu* din Nandru-Hunedoara, *Ioan Gavrilescu* din Țințari-Brașov, *Ioan Coman* din Sita Buzăului, *Mihai Ganea* din Veneția de jos-Făgăraș, *Gheorghe Boieriu* din Telechi Recea-Făgăraș, *Iosif Cațavei* din Lisa-Făgăraș, *Ioan Hulea* din Buia-Sibiu, *Emanoil Beșă* din Zlatna-Alba, *Nicolae Gliga* din Rîpa de sus-Mureș, *Jacob Chifa* din Soporul de Cîmpie-Ciuj ș.a. Cîțiva preoți au fost împușcați în 1918, în timpul descompunerii imperiului austro-ungar, ca: *Ioan Ôpriș* din Oprișani-Turda, *Atanasie Conceatu* din Deta-Timiș, *Cornel Leucuția* și *Cornel Popescu* din Șimand-Arad, *Mihai Dănilă* din Dijir-Bihor, *Iosif Silaghi* din Bicău-Satu Mare etc.

Între cei deportați în județul Șopron, pomenim pe protopopii *Vasile Saftu* din Brașov, *Ioan Lupăș* din Săliște, *Sergiu Medean* și *Ioan Simu* din Sebeș, *Ștefan Rusu* din Tg. Mureș, *Cornel Popescu* din Hațeg, preoții *Ioan Prișcu* și *Nicolae Stinghe* din Brașov, amîndoi cu familiile, *Ilie Ioanovici* din Feldioara, *Filip Crețaru* din Bod, în vîrstă de aproape 80 de ani, *David Coman* din Vama Buzăului (toți din j. Brașov), *Ioan Dima* din Sita Buzăului, *Gheorghe Cerbu* din Întorsura Buzăului (azi j. Covasna), *Aurel Nistor* din Araci (azi j. Covasna), *Vasile Stoicanea* din Șercaia, *Iosif Cațavei* din Lisa-Făgăraș, *Gheorghe Conta* din Cincu-Făgăraș, *Dumitru Mandea* din Porumbacul de jos, *Toma Doican* din Sebeșul de jos, *Ioan Druhora* din Boița, *Nicolae Dorca* din Loamneș, *Valeriu Popovici* din Sibiel, *Ilie Beu* din Apoldul de jos, *Nicolae Manițiu* (cu familia) și *Toma Oprean* din Vurpăr, *Toma Stanciu* din Agirbici, *Jacob Terchilă* din Copșa Mică, *Gheorghe Șerban* din Șmig (toți din j. Sibiu), șapte soții de preoți din jud. Sibiu, între care și *Victoria Goga* din Rășinari (internată în Rust, aproape doi ani), *Sebastian Stanca* din Sebeș, cunoscut istoric, *Ioan Popa* din Daia, *Teodor Sasu* din Fărău, *Candin Suciu* din Măgina, *Iosif Magda* din Feneș, *Dumitru Goia* din Sোধodol (toți din j. Alba), *Victor Șandru* din Lupeni, *Petru Todoran* din Curechiu, *Constantin Tisu* din Peștera (toți în j. Hunedoara), *Patriciu Pinte* din Cața-azi j. Brașov, *Dănilă Sasu* din Homorod-azi j. Brașov, *Onoriu Sasu* din Daneș-azi j. Mureș, *Vasile Smilgeschi* din Sincel-azi j. Alba, *Vasile Muntenescu* din Solovăstru, *Octavian Petra* din Ibănești,

Petre Gora din Fărăgău, *Ariton Popa* și *Ioan Oprinca* din Reghin, *Alexandru Gligor* din Șard (toți în j. Mureș), *Ioan Tăslăoan* din Bilbor (j. Harghita), *Teodor Toader* din Mărișel-Cluj, *Iuliu Trușea* din Ciucea, *Vincențiu Pandrea* din Aruncuta-Cluj ș.a.

În Zombor (azi în Iugoslavia) au fost internați preoții: *Isaia Popa* din Ocna Sibiului cu întreaga familie, *Trandafir Scorobeș* din Roșia-Sibiu (viitorul arhieru Teodor), *Dimitrie Bunea* din Sadu, apoi *Valentin Copos* din Bobota-Sălaj, închis în jud. Szabolcs, *Iosif Morariu* și *Nicolae Pinciu* din Hosman-Sibiu, închiși în Becicherecul Mare etc.

În temnițele din Transilvania au fost închiși *Iosif Micu* din Feldioara, *Ioan Nan* din Sînpetru, *Ioan Bogdan* din Zizin, *Ilarie Gonția* din Țințari (azi Dumbrăvița), *Petru Cațavei* din Rodbav, *Dimitrie Greceanu* din Hărman, *Ioan Modroiu* din Vama Buzăului, *Ioan Leucă* din Merchășa, *Eltimie Maniu* din Fintina (toți din jud. Brașov), *Gheorghe Neagovici* din Întorsura Buzăului, *Gheorghe Hamza* din Brețcu, *Augustin Cosma* din Micfalău (toți din j. Covasna), *Ioan Capătă* din Șona-Făgăraș, *Lazăr Popa* din Șinca Nouă-Făgăraș, *Ioan Dancăș* din Rășinari, *Nicolae Vlad* din Șelimbăr, *Ioan Damian* din Nucet, *Coman Baca* din Poplaca (toți din j. Sibiu), Protopopul *Ilie Dăianu* din Cluj și mulți alții.

În Banat de asemenea au fost închiși (la Seghedin sau în alte părți) și deportați în Șopron numeroși preoți, între care: *Nicolae Novacovicu* din Gîrbovăț, *Pavel Mioc* din Vărădia, *Gheorghe Costescu* din Racovița, *Ioan Covrig* din Iliidia, *Romul Jurchescu* din Peștera, *Martin Vernichescu* din Vîrciorova, *Petru Căprariu* din Belinț, *Moise Bărbulescu* din Chevereșul Mare, *Nicolae Martinovici* din Topolovățul Mare, *Ioanichie Neagoe* din Petrovaselo, *Aureliu Maghețiu* din Toager și alții.

De aceleași suferințe au avut parte și preoții din *Bucovina* cei mai mulți închiși în lagărul de la Thalerhof, lângă Graz. Amintim între aceștia pe *Dimitrie Brăileanu* din Frumosul, mort după eliberarea din închisoare, *Gheorghe Dracinschi*, *Corneliu Tomovici* (mort în lagăr), *Vasile Ariciuc*, *Nicolae Giurumia*, *Anton Tofan*, *Simion Volosciuc* (mort în lagăr), *Vasile Rudeiciuc*, monahul *Chiril Cozarchievici* de la Dragomirna (mort în lagăr) și alții.

Aproape o sută de preoți, mai ales din județele Brașov, Făgăraș și Sibiu — au fost nevoiți să-și părăsească parohiile și să se retragă în vechea Românie, odată cu trupele române care intraseră în Transilvania, în august 1916. Unii din ei au fost rînduiți ca preoți în diferite parohii din Moldova, alții au fost nevoiți să pribegescă prin Ucraina, de unde s-au reîntors numai în 1918. Între cei trecuți atunci în România se numără și studentul în teologie *Nicolae Colan*, viitorul mitropolit al Ardealului, care a lucrat acolo în redacția ziarului «Ardealul», devenit *România Nouă*.

Mai mulți preoți au slujit în calitate de confesori militari, aducînd cuvînt de mîngiere și învățătură soldaților români din armata austro-ungară, care lupta pentru interesele unor străini asupritori. Unii din ei au avut apoi rosturi de seamă în organizarea corpurilor de voluntari ro-

mâni din Italia și Rusia. De pildă, preotul *Gheorghe Oprean*, mai târziu protopop în Tîrnăveni, a fost, în 1918, secretarul general al «Senatului central» al ofițerilor și soldaților români, cu sediul în Viena.

Doi fruntași ai clerului, trecuți în România, au primit însemnate însărcinări din partea guvernului român peste hotare. Este vorba de cunoscutul luptător pentru drepturile poporului român *Vasile Lucaciu*, care a trecut în Țara-mamă în 1914, împreună cu *Octavian Goga*, desfășurând o largă acțiune pentru intrarea României în război, alături de puterile Antantei și pentru formarea statului național unitar. A fost ales tot atunci, președintele Ligii culturale. În 1917 a fost trimis în America, prin Siberia, împreună cu preotul ortodox *I. Moța* și ziaristul *Vasile Stoica*, iar de acolo a plecat singur la Paris, pentru a face propagandă în favoarea revendicărilor românești.

Prin aceleași situații critice au trecut și școlile confesionale românești din Transilvania cu învățătorii lor. Menționăm că împotriva acestor școli s-au luat cu mult înainte numeroase măsuri, pentru a reprimă caracterul lor românesc. De pildă, în 1879 Parlamentul din Budapesta a admis proiectul de lege prezentat de ministrul Cultelor și Instrucțiunii *Aug. Trefort*, prin care se prevedea introducerea obligatorie a limbii maghiare în școlile confesionale din imperiul habsburgic, urmînd ca toți învățătorii lor să cunoască această limbă. Protestele ierarhilor români la împăratul *Francisc Iosif I*, ca și ale deputaților români, sirbi, slovaci și sași din Parlamentul din Budapesta, au rămas fără rezultate. Cu toate acestea, studiul limbii maghiare în școlile românești n-a înregistrat succese.

În 1907 a intrat în vigoare așa-numita «Lege Apponyi» (după numele ministrului Cultelor și Instrucțiunii de atunci, *Albert Apponyi*), potrivit căreia toate parohiile erau obligate să asigure învățătorilor de la școlile confesionale aceeași salarizare ca și în învățămîntul de stat (salariul minim era de 1000 coroane pe an, la care se adăugau «gradațiile», din 5 în 5 ani). În cazul cînd parohiile nu puteau suporta plata salariului, școala trecea în seama statului, iar dacă statul contribuia la întregirea salariului, învățătorul putea fi numit numai cu aprobarea Ministerului, care își rezerva dreptul de a lua măsuri împotriva acelor care nu obțineau rezultate satisfăcătoare în predarea limbii maghiare. Scopul urmărit era limpede: închiderea școlilor românești sau înstrăinarea lor. Rezultatele s-au văzut în scurt timp. În 1907 Arhiepiscopia Sibiului avea 861 de școli, iar în 1912 abia 670. Dintr-o statistică oficială rezulta că în 1908—1910 s-au închis, în toată Transilvania, 420 de școli românești. Celelalte au învins însă toate greutățile, izbutînd să mențină trează conștiința națională românească.

Ultima lovitură împotriva școlilor românești s-a dat în anul 1917, cînd același ministru *Apponyi* a hotărît să creeze așa-numita «zonă culturală», adică să treacă în seama statului toate școlile noastre confesionale situate în arcul carpatic, la granița cu vechea Românie (*Bistrița-Năsăud*, *Trei Scaune*, *Brașov*, *Făgăraș*, *Tîrnava Mare*, *Sibiu* și părțile de sud din *Hunedoara* și *Caraș-Severin*). Prin aceasta se urmărea.

după cum arăta însuși ordinul ministrului către mitropolitul din Sibiu, «ca țara (Ungaria, n.a.) să fie pe deplin asigurată în contra strecurării oricărui spirit de atragere către statul vecin (România, n.n.), mai ales în județele mărginașe...». În această zonă urmau să se înființeze 1600 școli primare de stat și 800 de grădinițe. În iulie 1918 s-a dat o decizie pentru exproprierea imobilelor școlare din zona respectivă.

În anul școlar 1917/18 ministrul Albert Apponyi a numit câte un «comisar ministerial» pentru secțiunea pedagogică a Institutelor teologice românești, care să supravegheze zi de zi activitatea desfășurată de profesorii și elevii lor.

Tot atunci, Apponyi a numit un «comisar special» care să se ocupe de etățizarea tuturor școlilor confesionale românești, în persoana baronului Emil Horváth Petrichevich, un armean maghiarizat, avocat în Dej. Din dispoziția acestuia, în numeroase parohii, pretorii sau notarii comunali au convocat comitetele parohiale, deși acest drept îl avea, după Statutul Organic, numai preotul paroh, forțând pe membrii lor să accepte cedarea școlilor confesionale statului, desigur în scopul maghiarizării lor. În ciuda presiunilor exercitate, 80% dintre școlile amenințate cu trecerea la stat au fost salvate. Neizbutind astfel, Petrichevich a încercat să rezolve această problemă în Sinodul Arhiepiscopiei Sibiului (Adunarea eparhială), convocat la Duminica Tomii din anul 1918, singurul în drept să ia o hotărâre cu privire la școlile confesionale. În ședința Sinodului din 2/15 mai 1918, comisarul a adus în sală un pluton de soldați, unul de jandarmi și 12 agenți secreți, care să forțeze pe membrii lui să accepte planul guvernului. Dar dintre cei 48 de deputați prezenți, 36 au votat un proiect împotriva încălcării autonomiei noastre bisericești, apoi au părăsit în mod ostentativ sala de ședințe. Între aceștia se numărau profesorii de teologie Nicolae Bălan, Pavel Roșca, Romulus Căndea, Victor Păcală, consilierul Nicolae Ivan, viitorul episcop al Clujului, avocatul Petru Groza ș.a. Era ultimul răspuns dat regimului habsburgic, care se afla în pragul prăbușirii.

Aceeași problemă urma să fie discutată și în Sinoadele eparhiale de la Arad și Caransebeș. Dar la Arad, după cuvîntul de deschidere al episcopului Ioan Papp și răspunsul lui Vasile Goldiș, episcopul a declarat ședința închisă, iar la Caransebeș s-au prezentat doar cîțiva deputați, așa că lucrările s-au amînat.

Amintim și faptul că în timpul războiului, sute de învățători confesionali sau elevi din clasele superioare ale secțiunilor pedagogice au fost trimiși pe front, să lupte pentru o cauză străină intereselor lor și ale poporului român. Alți învățători, mai ales din zona Brașov—Făgăraș Sibiu—Hunedoara, au trecut dincolo de Carpați cu armata română.

Dar după doi ani, lacrimile și suferințele s-au prefăcut în lacrimi de bucurie, pricinuite de prăbușirea imperiului habsburgic și de unirea Transilvaniei cu Țara-mamă în istorica adunare de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. La pregătirea imediată a acestui act epocal din istoria țării noastre, Biserica și-a avut partea ei de contribuție. La 30 octombrie 1918, s-a constituit Consiliul Național Român cu sediul la Arad

(numit și Marele Sfat al Națiunii Române), format din cîte șase reprezentanți ai Partidului Național Român și ai Partidului Social Democrat, «ca unicul for care prezenta voința poporului român». Sub conducerea acestuia, s-a intensificat activitatea revoluționară democratică și lupta pentru unirea Transilvaniei cu România. Un rol de seamă în acest Consiliu a avut Vasile Goldiș, pe atunci secretarul Consistoriului Episcopiei din Arad. Peste cîteva zile, tot la Arad, s-a organizat Comandamentul gărzilor naționale românești. Asemenea gărzi naționale s-au organizat apoi pretutindeni, în orașe și sate, în vederea asigurării ordinei publice și a apărării poporului împotriva acelor care ar fi încercat să-l împiedice în afirmarea voinței sale de libertate și unitate statală.

Îndată după aceasta, s-au ținut numeroase adunări populare, în orașele și satele românești din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, pentru organizarea consiliilor naționale județene și comunale, precum și a gărzilor naționale românești. În cadrul acestor adunări, s-au adoptat memorii și moțiuni cu mii de semnături, prin care se cerea unirea Transilvaniei cu România. Slujitorii Bisericii (episcopi, vicari, consilieri, profesori de teologie, protopopi și preoți-parohi) au fost în primele rînduri ale luptătorilor pentru unitate, ajutînd la constituirea și funcționarea consiliilor și gărzilor naționale aproape în toate orașele și satele. De pildă, la Sibiu au activat profesorii de teologie *Silviu Dragomir* și *Nicolae Bălan*, la Caransebeș episcopul *Miron Cristea*, protopopul *Andrei Ghidiu*, profesorul de teologie *Petru Barbu*, secretarul eparhial *Cornel Corneanu*, la Oradea vicarul *Roman Ciorogariu* și secretarul eparhial *Aurelian Magier* (viitorul episcop Andrei), la Lugoj protopopul *Gheorghe Popoviți*, la Blaj vicarul *Vasile Suciu* cu profesorii *Alexandru Borza* și *Al. Ciura* etc. Propaganda națională era susținută și de periodicele vremii, între care și cele ale Bisericii: «Telegraful Român» (Sibiu), «Biserica și Școala», (Arad), «Foaia Diecezană» (Caransebeș), «Unirea» (Blaj), la care se adăuga și «Gazeta Poporului» de la Sibiu, redactată de profesorii de teologie *Nicolae Bălan* și *Silviu Dragomir* și catehetul *Ioan Broșu*.

Pe baza directivelor Consiliului Național Român, la 14 noiembrie 1918 a plecat la Iași o delegație formată din profesorul *Dr. Nicolae Bălan* de la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, viitorul mitropolit al Ardealului și căpitanul *Victor Precup*. Profesorul *Bălan* a informat pe cîrmuitorii de atunci ai României aflați la Iași (generalul *Nic. Coandă*, președintele Consiliului de Miniștri, generalul *Prezan*, șeful Marelui Stat Major, *I. I. C. Brătianu*, *N. Iorga* ș.a.) despre situația din Transilvania. A discutat de asemenea cu miniștrii Franței, Angliei și Statelor Unite pe lângă guvernul român. În scrisoarea trimisă atunci de *N. Bălan* lui *V. Goldiș*, recomanda să se întrerupă orice tratative cu guvernul maghiar și «în timpul cel mai scurt posibil, într-o adunare ce se va ține oriunde, dar mai bine la Alba Iulia și la care să participe mulțime cît mai mare și reprezentanții consiliilor locale de pretutindeni, proclamați alipirea necondiționată la România», mai înainte de intrarea trupelor

românești în Transilvania. Tot atunci, profesorul N. Bălan a rostit o cuvântare la Teatrul Național din Iași, în care înfățișa suferințele de veacuri ale românilor transilvăneni și dorința lor de-a se uni cu România.

La 15 noiembrie 1918, Consiliul Național Român, analizând situația creată în Transilvania, a socotit că imperativul momentului istoric era convocarea unei mari Adunări Naționale, care să exprime voința întregului neam românesc din Transilvania de-a se uni cu Țara mamă. S-a hotărât de asemenea, ca la Adunarea Națională să participe atît deputați aleși, cît și deputați reprezentativi ai unor instituții și organizații. Alegerea delegaților s-a făcut în cadrul circumscripțiilor electorale care au existat la ultimele alegeri parlamentare din 1910 și anume cîte 5 delegați de fiecare circumscripție. Cele mai multe alegeri au avut loc în duminică din 17 noiembrie, după liturghie, fie în bisericile parohiale, fie în clădirile școlilor confesionale.

La Marea Adunare Națională de la 1 decembrie 1918, Biserica românească a fost reprezentată în primul rînd, prin delegații de drept: cei 5 episcopi în funcțiune, 4 vicari, 10 delegați ai consistoriilor ortodoxe și ai capitlurilor greco-catolice, 129 de protopopi, cîte un reprezentant al Institutelor teologice-pedagogice și cîte doi reprezentanți ai studenților de la fiecare Institut teologic. A fost reprezentată apoi și prin numeroși preoți și învățători ai școlilor confesionale — aleși ca delegați în circumscripțiile electorale de care am pomenit mai sus. În afară de acești delegați oficiali, numeroși preoți au participat la adunare, în fruntea păstoriților lor, laolaltă cu cei 100.000 de români veniți să dea glas vrerii de veacuri a românilor transilvăneni de-a fi una cu frații lor de peste Carpați.

Duminică, 1 Decembrie 1918, de dimineață, s-a săvîrșit Sfînta liturghie și Te-Deum-uri în cele două biserici românești din Alba Iulia. La cea ortodoxă a slujit episcopul Ioan Papp, iar răspunsurile au fost date de corul teologilor din Sibiu condus de Timotei Popovici. La ora 10, s-a întrunit Adunarea Națională constituantă, la care au participat cei 1228 de deputați și delegați oficiali, care s-au prezentat cu mandat electoral sau cu titlul lor de drept pentru a vota unirea. În biroul adunării, au fost aleși trei președinți (George Pop de Băsești și episcopii Ioan Papp de la Arad și Dimitrie Radu de la Oradca), trei vicepreședinți și nouă secretari. Principalul raport a fost prezentat de Vasile Goldiș, care a citit apoi și proiectul de rezoluție pentru unirea Transilvaniei cu România. Adunarea a ovaționat prelung pentru unire, apoi a ales Marele Sfat Național (un fel de Parlament), format din 212 membri, menit să exercite atribuții administrative și legislative. În afară de episcopi, în acest Sfat au fost aleși și numeroși profesori de teologie, protopopi și preoți.

Ședința adunării constituante a luat sfîrșit prin cuvîntarea rostită de episcopul Ioan Papp de la Arad, care a mulțumit tuturor pentru în-suflețirea cu care au participat la dezbateri. La ora 14, toți delegații s-au dus pe cîmpul lui Horia, unde s-au ținut mai multe cuvîntări de pe

tribunele ridicate în mijlocul celor peste 100.000 de români, care așteptau în cîntece naționale proclamarea unirii. Între alții, a rostit un memorabil discurs episcopul Caransebeșului Miron Cristea, apoi episcopul Iuliu Hossu de la Gherla și alții.

În aceeași zi, s-au săvîrșit slujbe solemne în toate orașele și satele Transilvaniei, în care slujitorii altarelor au tîlmăcit credincioșilor însemnătatea marelui act care se înfăptuia la Alba Iulia.

În dimineața zilei de 2 decembrie 1918, Marele Sfat Național a ales Consiliul Dirigent, ca guvern provizoriu al Transilvaniei, pînă la întrunirea Constituantei întregii Români (din el făcea parte și Vasile Lucaciu). La 14 decembrie, o delegație a Marelui Sfat Național a prezentat la București, cîrmuitorului de atunci al statului, actul unirii Transilvaniei cu România.

În acest timp, în Banat situația era mai confuză, întrucît se afla sub ocupație militară. La începutul anului 1919, s-a constituit «Liga Bănățeană», sub președinția activă a Dr. Avram Imbroane (care era hirotonit diacon), între conducătorii ei numărîndu-se și cîțiva preoți. Liga avea rostul de a informa opinia publică mondială și conferința de pace de la Paris în problema Banatului și a drepturilor românești asupra acestui teritoriu. Sub îndrumarea Ligii, s-au ținut numeroase întruniri în diferite centre ale Banatului, în care s-au votat moțiuni în acest sens. O delegație, aleasă de Ligă, a plecat la București, apoi la Paris, ca să prezinte Conferinței de pace un memoriu asupra drepturilor poporului nostru asupra teritoriului locuit de bănățeni. Din delegație au făcut parte preotul Dr. Ioan Sirbu din Rudăria, cunoscut istoric, profesorul univ. Dr. Iosif Popovici, diaconul Dr. Avram Imbroane și profesorul Constantin Nedelcu. Cunoștințele de istorie ale preotului I. Sirbu au fost folosite și pentru informarea delegației României la Conferința de pace.

*

În felul acesta, s-a încheiat lupta de veacuri a poporului român pentru unitate statală, căci, după cuvîntul lui Nicolae Iorga, actul de la 1 Decembrie 1918 «n-a fost un act politic, ieșit dintr-o chibzuire rece, cum nici războiul nostru, al celor de aici (vechea Românie n.n.) n-a fost rezultatul unui calcul îngust. A vorbit atunci voia elementară a veacurilor de avînt zdrobit și de speranțe împiedecate».

Unirea de la 1 Decembrie 1918 a avut urmări binefăcătoare și pentru Biserica Ortodoxă Română. La 18/31 decembrie 1919 în scaunul vacant de mitropolit primit al României a fost ales episcopul Dr. Miron Cristea al Caransebeșului, care, în 1925, a devenit primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. S-a putut trece apoi la organizarea unitară a întregii Biserici Ortodoxe Române. Era de așteptat că, îndată după realizarea unității statale, să se refacă și unitatea bisericească a românilor transilvăneni pentru care luptaseră și se jertfiseră înaintașii lor — preoți și mireni — mai bine de două veacuri.

Rezultă că slujitorii Bisericii și-au făcut pe deplin datoria față de popor, sprijinindu-i toate aspirațiile spre o viață națională proprie, fiind alături de el în momentele grele din 1916—1918, dar și în cele de înălțare sufletească de la 1 Decembrie 1918.

Concluzia, care se desprinde din aceste pagini este limpede: preoțimea a fost alături de popor în momentele de răscruce ale istoriei sale, sprijinindu-i aspirațiile spre o viață mai bună, mai omenească. Faptele înaintașilor noștri pot constitui o frumoasă pildă pentru slujitorii de azi ai altarelor, întru slujirea intereselor superioare ale poporului și ale Patriei.

Pr. Prof. Mircea PĂCURARIU

Cicerone Iordăchescu, *Insemnări din anii 1916—1919. Din primul an al războiului de întregire, 1916—1917*, Iași, 1937; Constantin Nazarie, *Activitatea preoților de armată în campania din 1916—1918*, București, 1921, 108 p.; Constantin Bobulescu, *Fețe bisericești în războaie, răzvrățiri și revoluții*, Chișinău, 1930, VI + 118 p.; Grigore N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, vol. I, «Chipuri, fapte, suferințe și pilde pentru viitor»; Vol. II. «Temnite și lagăre», București, 1943, 143 + 381 p.; *Preoțimea din Transilvania*; Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului*, Cluj, 1925, 180 p.; Episcop Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, 519 p.; Septimiu Popa, *Temnițele Clujului*, Cluj, 1937; I. Matei, *Rolul Bisericii în pregătirea unirii naționale*, Brașov, 1944.

Unirea de la 1 Decembrie 1918; Z. Sandu, *Mărcața Adunare de la Alba Iulia...*, Săliște, 1918, 72 p.; Ion Ciopoșel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, 175 p.; *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918*, București, 1943; vol. «Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu Vechea Românie», sub redacția lui Miron Constantinescu și Ștefan Pascu, București, 1968, 520 p.; Ștefan Pascu, *Marea adunare națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, 510 p.; Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei: 1 Decembrie 1918*, București, 1970, 208 p.; Art. *Din lupta poporului român pentru libertate și unitate națională*, în «Revista Arhivelor», an. XI, nr. 2, 1968, p. 177—244; Aurel Cosma, *Biserica română din Banat și unirea de la Alba Iulia*, în rev. «Mitropolia Banatului», an. XVIII, nr. 10—12, 1968, p. 594—611. R. Căndea, *Biserica ardeleană în anii 1916—1918*, în rev. «Candela», an. XXXVII, nr. 10—11, 1926, p. 232—375 (și extras: Cernăuți, 1926, 47 p.); R. Căndea, *L'assaut des Hongrois contre l'Eglise roumaine, 1916—1918*, en «Revue de Transylvanie», VII—IX, 1941—1943, p. 210—250; Vasile Negură, *Apponyi și Biserica românească*, în «Revista Teologică», Sibiu, an. XX, nr. 9—10, 1930, p. 353—361 și nr. 11—12, p. 417—422.

CLERICI ORTODOCȘI DIN EPARHIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR ÎN RĂZBOIUL DIN 1916 — 1918

Întreaga evoluție istorică a poporului român ajunsese în ajunul primului război mondial să aibă toate premisele desăvârșirii unității naționale. Realizarea statului național unitar devenise o cerință imediată, o condiție de prim ordin a mersului înainte al poporului român.

Unirea din 1918 refăcea după 18 veacuri, statul românilor pe fruntariile statului strămoșilor lor daci. Acest măreț act a fost rodul unor îndelungate strădanii, al unui ansamblu de premise obiective și subiective, ale căror rădăcini coboară adinc în trecutul nostru istoric. Aceste premise sînt multiple și de ordin diferit: teritorial, etnic, lingvistic, politic, cultural, economic, de factură psihică și, evident, de ordin religios. Din vechime au existat tendințe spre unitate statală izvorite din același sentiment al unității, al comunității de limbă și credință.

Cu eroism și uriașe sacrificii materiale și umane, a fost plătită independența statelor feudale românești. Aceste sacrificii nu au încetat nici în secolele următoare. Sacrificii, dîrzenie și înțelepciune politică au fost necesare în 1877 pentru ca poporul român să se poată bucura de dreptul de a se socoti un popor independent. Era ultimul pas către Unirea cea Mare. În anul 1918 un popor cinstit, drept și luptător, cel mai vechi și cel mai statornic în spațiul pe care istoria i l-a hărăzit, s-a regăsit într-un singur hotar.

Opera cea mai mare a românilor este statul lor, iar ziua de 1 Decembrie 1918 reprezintă o permanentă aducere aminte a tot ceea ce un întreg popor a făcut pentru unitatea lui bimilenară. Marea Unire din 1918 — rezultat al luptei seculare a poporului român pentru unitate națională și neatîrnare, încununare a marilor acte istorice înfăptuite de Mihai Viteazul la 1600 și de către Alexandru Ioan Cuza în 1859 — a fost «urmarea firească a unui proces obiectiv, logic, de dezvoltare a poporului român, a voinței și luptei sale hotărîte, și nu a bunăvoinței învingătorilor în prima conflagrație mondială»¹. Așa cum a arătat și Președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu: «Ceea ce n-au putut realiza domnitorii la timpul respectiv au continuat alții: la '48, în '59, în '77, în '918 și prin voința unanimă a poporului s-a înfăptuit unitatea statului nostru național. Nu a fost rezultatul nici unui tratat de pace, nu a fost voința unei puteri din afară; unirea a fost rezultatul voinței poporului român, dornic de libertate și independență»².

1. Mircea Mușat, Florian Tănăsescu, *Fii ai uneia și aceleiași Patrii — România*, «Magazin istoric», XII (1978), nr. 8 (137), august, p. 14.

2. Citat după Dr. Gheorghe Zaharia, *Făurirea Statului național unitar — idealul multiseclar al poporului român*, «Magazin istoric», XII (1978), nr. 6 (135), iunie, p. 34.

Tratatele de pace n-au făcut decît să confere recunoaşterea pe plan internaţional a istoricelor hotăriri ale poporului român, care săvîrşise atunci *cel mai important act naţional din istoria sa*³. La Alba Iulia⁴, în ziua de 1 Decembrie 1918 în sala Casinei au participat 1228 delegaţi aleşi de circumscripţiile electorale şi de celelalte organizaţii ale românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş. Au fost proclamaţi trei preşedinţi : Gh. Pop de Băseşti şi episcopii Ioan I. Papp şi Demetriu Radu ; vicepreşedinţi : Teodor Mihali, Şt. Ciceo-Pop şi Ioan Flueraş ; precum şi opt secretari, printre care Silviu Dragomir şi George Crişan. Între timp, în diferite puncte ale oraşului au avut loc 14 adunări de masă, la care au participat circa 100.000 oameni veniţi din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş. În şedinţa Marelui Sfat Naţional s-a decretat în aceeaşi zi «unirea acestor români şi a tuturor teritoriilor locuite de dinşii cu România». *Declaraţia* a fost votată în unanimitate de Marelui Sfat Naţional cuprins de un zguduitor entuziasm⁵. Este demn de amintit punctul al şaptelea al «Hotărîrii» care are următorul cuprins : «Adunarea Naţională cu smerenie se închină memoriei acelor bravi români care, în acest război, şi-au vărsat singele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea şi unitatea naţiunii române»⁶.

În cursul primului război mondial, în Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, mulţi clerici au avut de suferit prigoana statului austro-ungar din pricina sentimentelor naţionale. Clerul Bisericii Ortodoxe Române din aceste părţi a participat activ la lupta pentru eliberare. În acea memorabilă zi de 1 Decembrie la Alba Iulia, la Marea Adunare Naţională, Miron Cristea, Episcopul ortodox de la Caransebeş a rostit o înflăcărată cuvîntare. Printre altele Miron Cristea a spus : «Ţara fraţilor din regatul liber a devenit pentru noi steaua strălucitoare a nădejdilor noastre de mai bine...». «Simţesc că astăzi prin glasul nostru unanim vom deschide porţile Carpaţilor, ca să poată pulsa prin arterele lor cea mai caldă viaţă românească şi ca prin aceasta să ni se înfăptuiască : «acel vis neîmplinit, copil al suferinţii de-a cărui dor au adormit şi moşii şi părinţii»⁷.

Miron Cristea, viitorul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, a făcut parte şi din solia trimisă la Bucureşti de Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 pentru a prezenta hotărîrea poporului român de peste munţi de a se uni cu Ţara. Ceva mai înainte un alt reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, viitor mitropolit de Sibiu (hirotonit arhiepiscop la 17 mai 1920) în noiembrie 1918

3. *Ibidem*, p. 34.

4. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Scutită istorie a românilor*, Bucureşti, 1972, p. 255 ; cf. Mircea Muşat, *Decembrie 1918 — Vrem să ne unim cu Ţara ! «Asupra Unirii, toţi românii de a părere»*, «Magazin istoric», XII (1978), nr. 3 (132), martie, p. 9.

5. *Istoria poporului român*, Bucureşti, 1972, p. 484—485.

6. Citat după Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 257.

7. Pr. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1970, p. 341—342. «Din cuvîntarea rostită de Episcopul Miron Cristea al Caransebeşului la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918».

călătorise la Iași ca să cheme armata română în Transilvania⁸. Cite alte mărturii nu se pot înșira pentru a demonstra că Biserica prin reprezentanții ei, a adus «o contribuție prețioasă la realizarea unirii Transilvaniei cu vechea Românie, la 1 Decembrie 1918»⁹.

Biserica Ortodoxă Română și-a împletit «destinele ei cu cele ale poporului, cu care împreună s-a născut și a crescut pe meleagurile noastre strămoșești»¹⁰. Prin prezența ei permanentă în viața tuturor țărilor românești, «Biserica a contribuit la păstrarea unității neamului pe pământul românesc..., la păstrarea *libertății, independenței și suveranității Patriei*»¹¹. Precum în trecut, tot așa și în vremea noastră, Biserica Ortodoxă Română, «Ierarhii și clerul fac trup comun cu marea familie a poporului nostru și înțeleg să slujească, cu sfântă dăruire, dreptele năzuințe ale întregului popor român hotărît să zidească pe acest străvechi pământ strămoșesc o viață nouă, demnă și prosperă pentru toți»¹².

În contextul gândirii, simțirii și trăirii creștinești și românești, fiii Bisericii Ortodoxe Române, clerici și credincioși, nu și-au precupețit viața pentru împlinirea marilor deziderate ale poporului român, pe care le-au socotit nu numai o datorie de ordin civic-uman ci și ca o datorie de ordin divin. Și în crâncenul război prim mondial care a luat sfârșit în 1918 clerul și-a adus nu numai contribuția de asistență și întărire morală, dar alături de fiii ei și-a adus și contribuția de sînge.

La toate sediile Eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române se găsesc indicații care arată contribuția pe care clerul și credincioșii au avut-o în primul război mondial. O cercetare amănunțită și o adunare a acestor date ar completa marea frescă a luptei pentru unire de către toți fiii Patriei.

La *Episcopia Romanului și Hușilor* s-au găsit astfel de documente în momentul sărbătoririi a 60 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România din 1 Decembrie 1918; este un prilej binevenit de a le valorifica măcar în parte. Numai la Protopopiatul Roman a existat un dosar cu peste șasezeci de rapoarte-memorii a unor preoți care au participat în calitate de confesori în perioada primului război mondial¹³. Aceste rapoarte-memorii constituie un prețios izvor pentru întocmirea istoriei contribuției pe care clerul Bisericii Ortodoxe Române a adus-o în acea

8. Pr. Gh. I. Moiescu, Pr. Ștefan Lupșa, Pr. Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, voi. II, București, 1958, p. 601—602.

9. Pr. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 339.

10. Din Cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian de la ședința solemnă din sala sinodală a palatului patriarhal de la 1 noiembrie 1975, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LI (1975), nr. 9—12, p. 631.

11. Din Cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin cu prilejul primirii Decretului prezidențial de recunoaștere ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LII (1977), nr. 7—9, p. 516.

12. Din Cuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, cu prilejul instalării ca Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei la Iași, 9 octombrie 1977, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIII (1977), nr. 10—12, p. 735.

13. Eftimie Birlădeanu, Arhiepiscop-vicar, *Din însemnările preotului Petru Popa, confesorul Regimentului 54 Infanterie în primul război mondial*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LII (1976), nr. 9—12, p. 752—757.

vreme. Se găesc în aceste rapoarte-memorii nu numai informații despre activitatea fiecărui preot, ci și despre activitatea altor preoți și cîntăreți, călugări și călugărițe, ofițeri și ostași, spitale militare cu numărul răniților și al morților, cu epidemiile care au secerat zeci și sute de vieți, cu ajutoarele strinse pentru front prin Crucea Roșie, cu localități cucerite și eliberate, cu locuri unde au avut loc lupte crîncene, cu cimitire de campanie, capturi de război, comandanți și luptători de frunte, starea vremii etc.

Înainte de a prezenta cîteva figuri de clerici care au participat activ la războiul prim mondial la loc de frunte vom înscrie bravura celui ce a fost pînă la 1 decembrie 1977 Eparhiotul Episcopiei Romanului și Hușilor, *Prea Sfințitul Dr. Partenie Ciopron*.

Prea Sfințitul Episcop Dr. Partenie Ciopron, s-a născut la 30 septembrie 1896 în comuna Păltiniș-Dorohoi, județul Botoșani¹⁴. Serviciul militar l-a făcut la vîrsta de 20 de ani în timpul primului război mondial astfel că «a trăit ca lînăr ostaș, epopeea marilor încrîncenări»¹⁵ ale aceluia război. Intrarea cea mai prielnică a inamicului era cea pe la Trotuș, vechiul Ghimeș și Oituz. Dacă ar fi izbutit pe acolo, Muntenia toată ar fi fost tăiată și inamicul ar fi făcut joncțiunea cu armatele sale din Dobrogea. În părțile acelea era Divizia a XV-a română care s-a numit pentru marile bravuri *Divizia de fier* și și-a luat mindra deviză: *Pe aici nu se trece*. După un șir de lupte grele, dușmanul era respins la Oituz în 1917. În luptele care s-au dat în ziua de 19 iunie 1917 *soldatul Ciopron Ștefan (Partenie) a căzut grav rănit pe frontul de la Oituz*. O fotografie din spitalul de campanie îl arată cu mina dreaptă pusă în ghips din pricina sfirtecărilor pe care i le-a provocat un glonț dușman. După refacere a trecut din nou pe frontul de luptă împlinindu-și îndatoririle ostășești pînă la eliberare. Cînd era în spitalul de la Tg. Frumos își rememora momentele prin care trecuse. După acele zile cu emoție și cald patriotism vorbea tuturor despre datoria de a ne apăra Patria.

Prea Sfințitul Episcop Dr. Partenie Ciopron a fost un om călit la altarul jertfei și datoriei, remarcîndu-se ca un om al disciplinei și ordinii. Arhiepiscopul din 25 septembrie 1937, a fost ales episcop al armatei la 17 iunie același an și instalat la 10 octombrie 1937 pînă la august 1948; locțiitor de episcop la Roman de la 13 martie 1947 pînă la 15 decembrie același an; din nou locțiitor la Roman de la 16 decembrie 1961 ca apoi să fie ales episcop la Roman la 18 februarie 1962 și înscăunat la 4 martie 1962¹⁶.

14. *Alegerea, înmînarca și înscăunarea... Prea Sfințitului Partenie Ciopron ca Episcop al Romanului și Hușilor*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 3—4, p. 161.

15. Din Cuvîntarea înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei la Colegiul Electoral Bisericesc cu prilejul alegerii Prea Sfințitului Eftimie Luca ca Episcop al Romanului și Hușilor, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIV (1978), nr. 3—4, p. 247.

16. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 3—4, p. 337, 352.

Prea Sfințitul Episcop Dr. Partenie Ciopron s-a făcut «binecunoscut în Biserica noastră, ca unul dintre distinșii ei slujitori din frageda tinerețe, și apoi ierarh de prestigiu... cu tact pastoral, duh sobornicesc și conștiința vie a răspunderii chiriarhale»¹⁷. În purtarea toiașului păstoresc, «Prea Sfințitul Partenie a fost călăuzit de rivna puternică de a cîrmui clerul și credincioșii pe drumul păstrării dreptei credințe și a dragostei de Patria noastră scumpă»¹⁸.

Pentru faptele de bravură ostășească, pentru împlinirea îndatoririlor cetățenești, pentru toată activitatea pe care a desfășurat-o timp de peste patruzeci de ani ca membru al Sfintului Sinod și ca eparhiot, Prea Sfințitul Partenie s-a bucurat de recunoștința tuturor. A iubit Eparhia Romanului și Hușilor de la vremea cînd în cuprinsul ei, la 19 iunie 1917, la Oituz, mina cu care mînuia arma apărării Patriei i-a fost străbătută de gloanțe.

Preoți și cîntăreți în primul război mondial. — O listă cu totul incompletă a clericilor care au participat în războiul din 1916—1918 inscrie pe următorii :

1. *Preotul Petru Popa* din Dağıța, județul Iași, fost în protopopiatul Roman, a îndeplinit funcțiunea de preot-confesor în cadrul Regimentului 54 Infanterie încă din anul 1915. Petru Popa în raportul-memoriu întocmit în anul 1918 a făcut o descriere amănunțită a etapelor războiului la care a luat parte. «Ca bun român mă hrănisem încă din copilărie cu speranțele împlinirii idealului... iar «acum cînd întreg neamul românesc era chemat la înfăptuirea acestui ideal, la această acțiune demnă de virtutea neamului românesc, un simțămînt de mîndrie ascunsă s-a ivit în mine»¹⁹ declara acest venerabil preot. A fost mobilizat în noaptea de 14/15 august 1916. După luptele de la Nămoloaș de pe albia Siretului în unghiul crîncenei bătălii de la Mărășești din lunile iulie-august 1917, preotul Petru Popa, îmbolnăvinduse de inimă și reumatism a fost demobilizat. În permanentă mișcare de la Tulgheș la București, de la Buzău la Vorniceni și Leurda, Petru Popa și-a dat seama «de bogăția acestui rai pămîntesc în care locuiește neamul românesc»²⁰, după însăși aprecierea sa. S-au dat lupte «pe viață și pe moarte» și «pentru eroismul de care a dat dovadă în încheștarea cu inamicul întregul batalion a fost propus pentru decorare»²¹, nefiind trecut cu vederea de la acest lucru nici Petru Popa.

2. *Protosinghelul Isaia Cotîrleț* s-a născut în anul 1887, în localitatea Cașin, județul Bacău, ca fiu al cîntărețului de biserică Ioan Cotîrleț. La începutul primului război mondial, a fost încorporat și trimis pe front. A fost luat prizonier ; dus într-un lagăr, a evadat și cu mari riscuri a ajuns în țară după 40 de zile și 40 de nopți de pribegie. După demobilizare părintii doreau ca să-l gospodărească în sat, dar tinărul Ioan își făcuse un legămînt și pentru că Dumnezeu l-a ajutat să se întoarcă cu sănătate a intrat în monahism în anul 1919 la Minăstirea

17. Din cuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Teoctist..., vezi nota 15, p. 247.

18. *Ibidem*, p. 247.

19. Eftimie Birlădeanu, *op. cit.*, p. 753.

20. *Ibidem*, p. 753.

21. *Ibidem*, p. 757.

Soldatul Ciopron Ștefan (Partenie) grav rănit în luptele de la Oituz
(azi P. S. Episcop-onorar al Eparhiei Romanului și Hușilor)

Bogdana, județul Bacău. În anul 1921 a fost chemat de Episcopul Teodosie al Romanului în ascultare la Episcopie. A urmat Seminarul teologic, a fost administrator al Seminarului teologic din Roman, stareț al Mănăstirii Bogdana, slujitor și administrator al bisericii Precista Măre din Roman, ctitorie a Episcopului Ioanichie. A trecut către Domnul, în vîrstă de aproape 87 de ani și a fost înmormîntat în satul său Gurița, comuna Cașin, județul Bacău ²².

Cei care l-au cunoscut îl auzeau adesea fredonînd :

«În deal la Sticlărie, la Cașin și Oituz
Cădeau ziua și noaptea obuz lîngă obuz».

3. *Preotul Stoian Sandu din Tg. Ocna* a fost încorporat la Regimentul 27 infanterie. A fost apreciat ca un curajos și brav luptător. Mergea mereu în linia întia și încuraja atît pe ofițeri cit și pe ostași. Săvîrșea serviciul divin chiar în timpul bombardamentelor. După demobilizare a ridicat un monument la Comănești în memoria căpitanului Cîmpeanu, căzut în luptele de la Uz ²³.

4. *Preotul Tudorache Gheorghe tot din Tg. Ocna* a fost confesor în cadrul aceleiași Regiment 27 Infanterie. Pentru faptele de bărbăție și abnegație, de preot-patriot, a fost decorat cu «Virtutea militară» de aur. La Zîmnicea s-a dovedit neînfricat de holera care se ivise; pentru acest lucru soldații îl numeau «tătucul nostru» ²⁴.

5. *Preotul Bujor Gheorghe din Letea Nouă*, încorporat la Brigada a VIII-a artilerie, s-a distins prin hărnicie și conștiinciozitate. A înflăcărât pe ostași prin cuvîntări patriotice ²⁵.

6. *Preotul Ciosu Gheorghe de la Bîrsănești-Bacău* a fost confesor la Regimentul 55/67 Infanterie. A participat la luptele din Transilvania, de pe Valea Prahovei, Ploiești, Vedea, Buzău, Rîmnic. Pentru comportare exemplară a primit felicitări și elogii ²⁶.

7. *Preotul Gheorghe Marcu din Cașin-Bacău* a fost confesor la Regimentul 14 Infanterie. Cu prezență de spirit, cu mult curaj și-a făcut datoria îngropînd pe cei ce cădeau în primele linii ²⁷.

8. *Preotul Bujor Gheorghe de la parohia Sfîntul Gheorghe-Bacău*, cu gradul de căpitan, a fost confesorul brigăzii a VIII-a artilerie. A luptat la Soveja, Cașin și Oituz. Pentru merite deosebite a fost decorat cu «Crucea de război 1918» și cu «Medalia Ostășească» cu Decretul nr. 496 din 6 iunie 1918 ²⁸.

9. *Preotul Popovici Gheorghe din Trifești-Roman* a fost confesor la Regimentul 3 Dimbovița. S-a distins ca slujitor și duhovnic fiind iubit de toți cei cu care a lucrat ²⁹.

10. *Preotul Tănăsescu Dobrota din Roman* a fost atașat la unitatea 4 contagioși și a lucrat tot timpul campaniei 1916—1918. A îngrijit și

22. Pr. Eugen Ardeleanu, *Protosinghelul Isaia Cotrlieț*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», L (1974), nr. 1—2, p. 149.

23. Iconom C. Nazarie, *Activitatea preoților de armată din 1916—1918*, București, 1921, p. 72.

24. *Ibidem*, p. 75.

25. *Ibidem*, p. 72.

26. *Ibidem*, p. 75.

27. *Ibidem*, p. 86.

28. Raportul Protopopiatului Bacău nr. 496 din 28 iulie 1978.

29. Iconom C. Nazarie, *op. cit.*, p. 83.

asistat pe cei bolnavi de holeră și de tifos exantematic la Piatra Neamț. Pentru toată activitatea pe care a desfășurat-o a fost ridicat la gradul de căpitan³⁰.

11. *Preotul Ionescu Gheorghe din Roșiori-Roman* a fost confesor la Regimentul 16 Infanterie. Comandantul său, maiorul Popovici, în raportul de recomandare scrie: «Sustin bunele aprecieri; acest preot și-a înțeles misiunea sa. A urmat Regimentul în toate ocaziunile și potrivit înaltei sale misiuni... în împrejurări critice a fost adesea în mijlocul oamenilor, căutând prin vorbe și frumoase pilde a menține moralul tuturor ostașilor. S-a purtat cu multă demnitate, atrăgând dragostea tuturor din jurul său. Cunosc de aproape pe acest adevărat apostol creștinesc. Pentru modul cum s-a condus nu am să-i aduc decât laude și mulțumiri. Merită a înainta»³¹.

12. *Preotul Gavrilescu Ilie din orașul Roman* a lucrat la ambulanța Diviziei a VII-a. Deși trecut de 60 de ani a lucrat cu mult interes, dovedindu-se foarte disciplinat și bun executor al ordinelor care se primeau. A fost un bun exemplu pentru toți din formația sa³².

13. *Preotul Gheorghe Nițu din orașul Roman* a participat la luptele grele din jurul Odorheiului, de la Ağaș și Valea Uzului și mai apoi la cele de la Călugăreni. A îngrijit pe răniți și bolnavii cartiruiți la Mânăstirea Cașin. Într-o scurtă caracterizare se spunea: «Preotul Nițu a adus reale servicii în tot timpul detașării sale. Cultură superioară, caracter distins, excelent camarad»³³.

14. *Preotul Moisiu Constantin de la Muntenii de Jos-Vaslui* a fost confesorul Regimentului 7 Prahova. A participat la campania din anul 1913 și în continuare la cea din 1916—1918. A fost repartizat și la Regimentul 25 Infanterie. Peste tot și în tot timpul a dat dovadă de multă dăruire și devotament³⁴.

15. *Preotul Donose Nicolae din Dobrovăț-Vaslui* a fost repartizat la Regimentele 1 Vânători și 65 Infanterie. A avut o activitate deosebită. În toate zilele de sărbători naționale îmbărbăta pe ostași cu vitejiile străbune³⁵.

16. *Preotul Pieptu Petru din Tăcuta-Vaslui* a fost confesor la Regimentul 3 Vânători. O scurtă caracterizare ce i s-a făcut de către unul dintre comandanți este destul de grăitoare: «Mi-a dat totdeauna un prețios concurs. În momentele cele mai grele a intrat în învălmășagul luptelor. Mă felicit și mă fericesc că am avut norocul să am în Regi-

30. *Ibidem*, p. 51. 31. *Ibidem*, p. 79—80.

32. *Ibidem*, p. 80.

33. *Ibidem*, p. 85. Preotul Gheorghe Nițu a fost un preot cu aleasă pregătire. Teza de licență «Așezămintele Sfinților Apostoli» a fost continuată cu o serie de alte lucrări de interes teologic.

34. *Ibidem*, p. 43—44.

35. *Ibidem*, p. 49—50.

mentul 3 Vinători un auxiliar ca preotul Pieptu. A fost decorat și avansat. Merită și mai multe»³⁶.

17. *Preotul Gîdei Ioan de la Bîrlad* a fost mobilizat în cadrul Regimentului 19 evacuare. Pentru activitatea deosebită a primit felicitări și caracterizări elogiouse de la comandantul său Colonelul Gheorghiu³⁷.

18. *Preotul Chiricuță Toma* tot din orașul Bîrlad a fost confesor în cadrul sectorului de fortificații și la Regimentul 12 Infanterie. Pentru activitatea plină de entuziasm a fost apreciat de Maiorul Aricescu³⁸.

19. *Preotul Bundiu Ioan de la Negrilești-Tecuci* s-a distins prin frumoasă activitate misionară și ostășească³⁹.

20. *Preotul Dodu Ilarion din parohia Băcani-Tutova* a fost confesorul Regimentului 6 Tecuci. A participat la luptele de la Pasul Încărcătoarea. Pentru devotament și spirit de sacrificiu a fost propus spre avansare de către Locotenentul-Colonel Bădescu⁴⁰.

Printre *cîntăreți* vom menționa pe următorii :

1. *Simion Florian* a participat la primul război mondial și a rămas invalid. A susținut strana timp de 70 de ani. A încetat din viață la 16 iulie 1967⁴¹, la parohia Lapoș-Dărmănești, județul Bacău.

2. *Filimon N. Gheorghe* de la Cîrligi-Roman a făcut acte de bravură ostășească în cadrul Regimentului 14 Dorobanți pentru care fapt a fost avansat sergent⁴².

3. *Rotaru Gheorghe* de la aceeași parohie a fost la Regimentul 14 Dorobanți-Roman. A fost luat prizonier. A evadat dar după 40 de zile este prins și readus în lagăr. A avut gradul de sergent⁴³.

4. *Nistor N. Gheorghe* din Moinești în cadrul Regimentului 4 obuziere încă din 1914 fiind concentrat a luat parte la operațiunile militare din Transilvania și apoi la Nămolosa și Mărășești⁴⁴.

5. *Mititelu Dumitru* de la Solești, Vaslui mobilizat la Regimentul 25 Infanterie participă la toată campania războiului. A avut gradul de sergent. În grupa sa l-a avut și pe artistul Constantin Tănase.

6. *Ioan Vlad* de la Biserica Precista Mare-Roman a fost mobilizat la Regimentul 14 Infanterie. Avînd o deficiență la un picior a fost transferat la partea sedentară Tg. Ocna.

*

Literatura istorică privind participarea României la primul război mondial este deosebit de bogată. În această literatură se găsesc înscri-

36. *Ibidem*, p. 62. Caracterizarea a fost făcută de Colonelul Jupescu.

37. *Ibidem*, p. 53—54.

38. *Ibidem*, p. 54—55. 39. *Ibidem*, p. 44.

40. Din raportul Protopopiatului Bacău nr. 496/1978.

41. Pr. M(ihai) P(ușcalău), *Cîntărețul Simion Florian*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIII (1967), nr. 7—8, p. 569.

42. Din raportul Protopopiatului Bacău nr. 496/1978.

43. *Ibidem*. 44. *Ibidem*.

se și nume de clerici și credincioși, fii ai Bisericii Ortodoxe Române care au luptat cu devotament și dăruire.

Eroismul și vitejia ostașilor români, înaltul lor patriotism a înscris pagini de glorie în cartea de aur a neamului. Aceste pagini se alătură la cele ale secolelor anterioare și demonstrează continuitatea ideii și dorinței de a avea și de a desăvârși statul unitar — România.

Pentru realizarea idealului național, în primul război mondial au căzut pe câmpurile de luptă 217.016 soldați și 2.330 ofițeri români. Pierderile materiale au fost evaluate la 31 miliarde lei ⁴⁵.

În tot timpul războiului prim mondial, ca de altfel în toate celelalte împrejurări asemănătoare, întreaga ierarhie bisericească, preoții și cîntăreții din sate și orașe, monahii și monahiile din sfințele noastre mînăstiri și schituri, au ținut permanent candela rugăciunii fierbinți pentru biruința armatei noastre asupra invadatorilor și cotropitorilor. Mulți dintre clerici și cîntăreți, dintre monahi și monahii au oferit slujirea lor cu asistența și îmbărbătarea pe câmpurile de luptă sau în spitalele de campanie ca și în cele din interiorul țării. La toată această participare activă clerul care a rămas la parohii a participat personal la strîngerea de colecte pentru cei de pe front.

Privind la vredniciile de care au dat dovadă fiii neamului nostru și alături de ei fiii Bisericii Ortodoxe Române ne umplem de mîndrie patriotică dar și de îndatorare pentru a le oferi prinosul de adîncă recunoștință și cinstire. Lucrearea lor ne este pildă. Ea ne îndeamnă să le urmăm eroismul și să păstrăm cu toată scumpătatea moștenirea pe care ne-au lăsat-o cu prețul neprețuit al vieții lor.

Actul de la 1 Decembrie 1918 a împlinit aspirațiile de veacuri ale românilor. Prin celelalte eforturi și lupte care au urmat, înainte, în timpul și după cel de al doilea război mondial, poporul român s-a eliberat pentru totdeauna de exploatare și asuprire «schimbînd din temelii fața țării, își făurește o viață demnă și prosperă, clădește cu succes civilizația socialistă și comunistă pe pămîntul României» ⁴⁶.

La această solemnă sărbătorire de împlinire a 60 de ani de la făurirea statului național unitar român aducem mulțumire Providenței divine pentru revărsarea darurilor Sale cele bogate. Nu uităm și nu vom uita pe cei care au pus viața lor la temeluirea Patriei. Aducem un bine-

45. Corneliu Tamaș, Ioan Lăcustă, *Pasiunea lui Ioan Bulacu, un țaran ca toți țaranii* (1), în «Magazin istoric», XII (1978), nr. 9 (138), septembrie, p. 14.

46. Din *Proclamația sesiunii solemne a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi centenarului proclamării Independenței de Stat a României*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIII (1977), nr. 5—6, p. 299—300.

meritat omagiu celor care au luptat și prin lupta lor jertfelnică au dobândit și au asigurat pentru viitorime independența, libertatea și suveranitatea Patriei. Ei s-au acoperit de glorie pe câmpurile de luptă. Noi ne împărtășim și trăim în strălucirea pe care ei au înfăptuit-o pentru toți fiii neamului nostru. De la *independență* am pășit la *unitatea națională* și astăzi, așa cum rostim, cîntăm și ne înaripăm, mărturisim prin Imnul de stat al R. S. România :

*Sîntem un popor în lume
Strîns unit și muncitor,
Liber, cu un nou renume
Și un țel cutezător !*

† Eftimie LUCA
Episcop al Romanului și Hușilor

MARINA HOCIOTA — MAICA MINA DE LA SĂLIȘTEA-SIBIULUI
«O NOUĂ ECATERINA TEODOROIU»
IN RĂZBOIUL DIN 1916—1918

Titlul, partea între ghilimele, cu semn de întrebare, aparține colonelului I. Strujan, în fruntea unui articol publicat în organul central al Ministerului Apărării Naționale, despre *Marina Hociotă* din Nămăești, Argeș. După ce prezintă faptele mai importante din cariera ei militară în primul război mondial, autorul îndeamnă să se întreprindă cercetări pentru a se «adînci și contura în amănunt dimensiunile acestei eroine care s-a ilustrat printr-un înalt patriotism și un vibrant umanism și spirit de sacrificiu»¹. Însemnările noastre vor să lărgească portretul «eroinei», să-l mai amănunțească, chiar dacă nu-i vor elucida toate detaliile. Sintem destul de departe de evenimente și martorii care să fi fost împreună cu ea atunci s-au împutinat de tot. Au trecut de la sfîrșitul războiului în care a luptat ea, 60 de ani. Veteranii, cîți vor mai fi rămas, sînt toți trecuți de 80 de ani. Avem la dispoziție doar o mică arhivă personală care nici n-ar umple o geantă de istoric, și amintiri de a doua mîină, ale celor care au reținut cîte ceva din confesiunile ei întîmplătoare. Oricum însă, chiar dacă mai rămîn umbre — și în primul rînd certitudinea că ar fi fost avansată sublocotenent — figura ei merită să fie scoasă din anonim, fie și numai pentru că prin aceasta s-ar glorifica simbolic *femeia luptătoare, patriotă, femeia-soră* culegînd de sub ploaia de obuze și gloanțe, soldați răniți care trebuiau salvați, și care priveau la aceste «surori de război» ca la ultima lor scîpare și speranță în momentele cînd trupurile lor mușcate de fierul cald, cădeau.

Dar noi mai avem și un motiv în plus să ne ocupăm de viața ei și s-o recomandăm atenției generației noastre și a celor viitoare, prin cuvîntul tipărit, cuvînt care, scris negru pe alb, înveșnicește într-un fel memoria celor despre care așterne și păstrează științe și cunoștințe, altfel menite uitării și pierderii în neantul trecutului.

Marina Hociotă — tînăra în uniformă militară a anilor 1916—1918, cu trăsături armonioase, cu chipul proaspăt, luminat de o mirare senină, așa cum ne-o arată fotografiile vremii — este una și aceeași persoană cu **Maica Mina Hociotă** de la Mînăstirea Nămăești, jud. Argeș, trecută la cele veșnice în 1977, la vîrsta de 81 de ani. Interesul nostru e legat deci și de faptul că *a aparținut cinului monahal*, în aceeași măsură în care s-a dedicat, în paralel, slujirii patriei. Păcat că e redesco-

1. Colonel I. Strujan, *O nouă Ecaterina Teodoroiu ?*, în ziarul «Apărarea Patriei», organ central al Ministerului Apărării Naționale, XXXIII, 31 (6390), 3 aug. 1977, p. 7.

perită prea târziu, cînd nu ne mai poate povesti ea însăși amănunte care ar fi fost foarte prețioase, atît pentru clarificarea unor date biografice personale, cît și pentru cunoașterea mai exactă a faptelor sale din război. A îmbătrînit modestă într-o chilie simplă din Mînăstirea Nă-măești, mîngiindu-se cu amintirile și păstrînd cu sfințenie cele cîteva relicve — decorații, insigne, brevete, acte — care îi dădeau mulțumirea unui destin împlinit, un destin de curaj, de îndrăzneală, de dragoste de oameni și de patrie. Căci nu tuturor fetelor de 20 de ani le încolțea în minte și în inimă, pe vremea aceea, chemarea spre o îndeletnicire ce părea prin excelență bărbătească, pentru că așa fusese de cînd lumea: milităria.

Cei care au cunoscut-o mai de aproape, spun că a avut în primul război mondial gradul de sublocotenent. Ea ar fi deci o a doua Ecaterina Teodoroiu, a doua femeie ofițer din armata română din acea vreme². Ea trebuie deci înscrisă pe răbojul istoriei românilor în rîndul făuritorilor ei, model și îndemn peste ani generațiilor care vin.

Se trăgea din *Săliștea Sibiului*, unul dintre cele mai vestite sate din România.

Se spune că satul datează din epoca dacică. În 1383 se numea «Magna Villa Walachicalis» (Satul mare al valahilor), deci era așezare masivă și românească. În 1494 sașii o numeau Grossdorf, iar din 1496 numele ei e mereu Săliște. Face parte din Ducatul Amlășului stăpînit de domnitorii Țării Românești, încă de la Mircea cel Bătrîn. N. Iorga și Ioan Lupaș spun că prima carte românească tipărită în Transilvania, *Catehismul* de la 1544, a fost tradus de preotul din Săliște. De aici s-au ridicat Oprea Miclăuș și Moise Măcinic întru apărarea ortodoxiei, împotriva catolicismului habsburgic. N-a existat acțiune patriotică în Transilvania la care săliștenii să nu fi participat, să nu-și fi trimis delegați: în 1848, în războiul din 1877, în acțiunea memorandistă (1892) prin 7 delegați trimiși la Viena, iar la 1 decembrie 1918 trimit cea mai numeroasă delegație la Alba Iulia ca să voteze unirea cu Patria-mamă. Săliște a dat României 7 academicieni — Dionisie Romano, ctitor al Bibliotecii Academiei Române, Ioan Lupaș, Onisifor Ghiбу, Axente Banciu, dr. Ioan Pavel, filozoful D. D. Roșca, istoricul Andrei Oțetea. Din Săliște este pictorul și poetul popular Picu Pătruș³ și scriitoarea din vremea noastră Ioana Postelnicu.

Marina Hociotă s-a născut la 19 august 1896. În arhiva ei personală se află două acte de naștere, unul în ungurește eliberat la 8 aug. 1914, tradus cu roșu și legalizat de Mitropolia Moldovei și Sucevei și un altul în românește, eliberat la 18 aprilie 1950. Ele sînt identice în privința datei nașterii, dar numele din actul în limba maghiară e maghiarizat: «Marianna» și numai între paranteze e trecut numele româ-

2. *Ibidem*.

3. Vasile Netea, *Săliștea*, în «Săptămîna», 401, 11 august 1978, p. 1.

Ilie Purcaru spune că doar șase academicieni sînt din Săliște. Andrei Oțetea e născut în Sibiel. «Ce s-a întîmplat la Săliște în zilele de 5 și 6 august 1978», în «Flacăra», XXVII, 32, 10 aug. 1978, p. 19.

nesc : «Marina». În actul românesc eliberat după unirea din 1918 e trecut bineînțeles numai cel românesc : Marina. Ocupația tatălui, Nicolae Hociotă : cioban. Numele mamei, Ana, născută Cruțiu, amîndoi la vîrstă matură : tatăl de 40 de ani, mama de 32 de ani. În actul de deces al lui Nicolae Hociotă, eliberat la 8 mai 1925, ca și în alt certificat de naștere al Marianeii, eliberat tot la 8 mai 1925, ocupația tatălui e descrisă mai sofisticat : «econom de oi», denumire care, după cum a arătat cercetarea sociologică, descrie în părțile locului, o categorie socială cu economie specializată, diferită de cea a țăranilor cu gospodărie multifuncțională și desigur mai elevată decît clasa țărănească propriu-zisă.

Nicolae Hociotă moare tînăr, la 52 de ani, de gută, la 4 martie 1908, cînd fiica sa Marina avea 12 ani și tocmai termina clasa a IV-a primară, cu «bine» la toate materiile ⁴. În 1914, la 10 decembrie, văduva Ana Hociotă, asistată de notar ca martor, pentru că nu știa carte, semnează prin punere de deget un «Act de consimțămînt», că este de acord ca fiica sa Marina «de prezent în România» să se călugărească. Era la Mînăstirea Văratec din Moldova. Ne aflăm în acea epocă în Transilvania încă sub stăpînire ungurească. *Actul de consimțămînt* e în limba română, dar numele satului e trecut «Szelistye (Ungaria)». De altfel și pe actul de naștere al Marinei eliberat în 1914, numele tatălui e trecut «Miclós», iar al mamei «Anna». Tîrziu, la 8 mai 1925, Ana Hociotă mai dă un al doilea «Act de consimțămînt», în care redă cuvînt cu cuvînt textul din actul din 1914, spunînd că îl face din nou fiindcă primul s-a pierdut. Se vede că Marinei Hociotă i se cerea acest act la dosarul personal de la Mitropolia Moldovei și îl rătăcise pentru moment pe undeva, pentru că el se află totuși, acum, în arhiva sa personală, împreună cu cel nou.

Plecarea la mînăstire o istorisește chiar ea, probabil într-o scrisoare către Pr. Grigore N. Popescu, profesor de istorie, fost director al Seminarului «Nifon Mitropolitul» ca răspuns la un apel al acestuia prin ziare, de a i se trimite date de către preoți, călugări și călugărițele care au participat la războiul din 1916—1918, deoarece intenționa să scrie o carte despre aceasta, ceea ce a și făcut de altfel. În arhiva mamei Hociotă se află această carte, iar la pag. 90 e tipărită «povestea» ei, adică scrisoarea de răspuns la apel. «*Sînt născută în Săliște lângă Sibiu, unde am stat pînă la vîrsta de 14 ani, cînd am plecat la mînăstire din cauza prigoanei*

4. Certificatul școlar nr. 49, eliberat la 10 iunie 1914 semnat de directorul Lepădatu și de învățătorul de clasă Traian Pavel. Certificatul e în limba română, cu imprimatul tipărit de Tipografia arhidiecezană din Sibiu și cu ștampila de Școală primară confesională greco-ortodoxă română «Săliște».

5. Preotul Grigore N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*. Chipuri, fapte, suferinți și pilde pentru viitor, vol. I, București, 1940, p. 90.

Marina Hociotă în uniformă militară, în 1916

1916, Nr. 271 **6**

Ministerul de Război
Comitetul central sanitar

MOBILIZAREA

Anului 1916

671

PIATRA N.
MINA HOCIOTĂ
MREA VARATIC

Com. Maica Lora Maria Florina
Mănăstirea Veratic

destinat la spitalele comitetului
regional din Tecuci

MINA HOCIOTĂ
MREA VARATIC

și obligațiunea ca, imediat ce, din publicațiuni
sau tranșături, veți afla că s-a ordonat mobilizarea,
să vă prezentați îndată Comitetului re-
gional de acțiune (Prefectura Jud
Tecuci)

Comandantul de Regiment de Război

Colonel *V. Nicol*

la București, Mar 1916

104

- 1) Acest ordin se dă numai persoanelor care au fost trecute în controlul proporțiilor de trupe și servicii.
- 2) Acest ordin se dă în calitate.
- 3) General și hauron de mobilizare al Comitetului regional că-
măraș să se prezinte.
- 4) La răsărit, din natura și funcția celui ce dă ordinul.
- 5) Ordinul se dă numai de Comitetul central sanitar și de birou-
rile de mobilizare ale Comitetelor regionale.
- 6) Cărușii poșta să se gârească ordinele mobilizării.

„Sora” Marina-Mina Hociotă cu încă două monahii ortodoxe mobilizate în 1916–1918

RECHIZIȚIE

1) de intretinut

Nr 35

Locul Iasi data 11 Aprilie

Mobilizarea 1917 - 1918

ORDIN DE SERVICIU No. 35

In conformitate cu art. 166-171 Regulamentul de Rechizitii, se face cunoscut
Maicii Mina Hociota, sefa gardianilor si sora de mit
in vârstă de () 20 ani

ca este rechiziționată în serviciul Spitalelor din Iasi si impregnării
cu meseria, profesionei () monahie

In consecință are indatorirea de a se prezenta de îndată la Spitalul F. S. F.
Comisariatul Catholic, cunoscând că neexecutarea acestui dispo-
zițiuni atrage pentru titular aplicarea legilor și regulamentelor militare, in timp de
razboi, și in consecință va fi socotit ca nesupus urmării și pedepsit ca atare.
Acest ordin este valabil până la 1 Aprilie 1918

~~MAICII MINA HOCIOTA~~
Șeful Biroului Mobilizării
MAIOR,

Semnătura Directorului șef
~~MAIOR~~

Carita

- 1. Se va arăta vîrsta sau dacă e scutit sau rătăcit.
- 2. Se va arăta o expresiune sau alta, după cum e meseria sau profesia.

„Rechiziționarea” în serviciul spitalelor din Iasi a Maicii Mina Hociotă, Iasi, 1917

Ministerul de Războiu

Brevet

Noi Ministru Secretar de Stat la
Departamentul de Războiu aderăm cu prin
Inaltul decret N. 1144 din 7 Iulie 1918
Majestății S. M. Regelii a binevoit a conferi

Doamnei **Mina Hociotă** fostă

Sora de Caritate la Spitalul Nr. 274 Iași.

Crucea Comemorativă a războiului
1916-1918 fără barete.

Ministru de Războiu
General de Divizie

Directorul Superior
al personalului

General Jovan

Nr. 60.959.

anul 1940 luna Martie ziua 30.

Brevet pentru oferirea „Cruții Comemorative” Maicii Mina-Marina Hociotă

Marina-Mina Hociotă între cele două războaie mondiale

Maica Marina în mijlocul răniților

ungurilor, care ne-au lipsit de libertatea de a vorbi limba mamei în școală, unde numai în limba ungurească învățam lecțiile... Am stat la mînăstirea Văratec zece ani. Acolo am fost călugărită⁵.

Așadar a plecat de acasă în 1910. N-a putut suporta prigoana, siluirea conștiinței sale de copil și adolescent obligat să învețe într-o limbă care nu era a mamei ei. De alte motive nici nu poate fi vorba. Acasă erau oameni înstăriți, tatăl ei fusese cum am văzut «econom de oi» și chiar dacă avea grijă și de oile altora, avea fără îndoială și oile lui.

Adolescenta de 14 ani nu era nici nedăruită cu frumusețe ca să-și fi căutat alinarea într-o mînăstire, ba chiar dimpotrivă. Fotografii de la 20 de ani o arată cu trăsături fine, chiar distinse, care cu vremea s-au precizat și maturizat într-un aer de adevărată intelectuală.

Cînd a început războiul, în 1916, avea exact 20 de ani. Dacă ținem seama de «Actul de consimțămînt» al mamei sale, redactat la 10 decembrie 1914, înseamnă că Marina Hociotă s-a călugărit la 18 ani, probabil chiar în sărbătorile Crăciunului. Pe vremea aceea se obișnuiau călugăriri la fragedă tinerețe. Noviciatul ei a durat totuși patru ani. I s-a dat numele de călugărie *Mina*.

Cum de a ajuns Marina Hociotă tocmai la Văratec, în Moldova, la sute de kilometri de Săliștea sa? Lucrul nu e de mirare. Se știe că după uniația din 1700, presiunile asupra ortodocșilor din Transilvania, din partea catolicismului sprijinit de habsburgi s-a întesit tot mai mult, pînă cînd în jurul anilor 1762 generalul Bucow a dărimat cu tunurile toate mînăstirile ortodoxe care n-au vrut să treacă la uniație și a îm-prăștiat pe toți călugării și călugărițele ortodoxe. Încă de atunci toate vocațiile transilvănene pentru monahism s-au dirijat peste munți, în Moldova și în Țara Românească. Numărul maicilor din Transilvania de la Agapia, Văratec, Țigănești, Pasărea, Hurezi, ca și al călugărilor de la Sihăstria, Neamțu, Cozia etc., a fost întotdeauna destul de mare. Vestitul stareț de la Sihăstria, Ioanichie Maroi, mort după al doilea război mondial, era din Zărnești; pînă și astăzi starețele de la Hurezi, Polovragi, Țigănești sînt tot din Transilvania. De altfel și prima stareță a Mînăstirii Văratec, la 1788, a fost o transilvănencă, venită din Brașov, în toiul persecuțiilor catolice, după 1700. Se numea *Schimonahia Nazaria* și a murit în anul 1815⁶.

Marina Hociotă avusese și un motiv în plus să se îndrepte spre Văratec; avea acolo o mătușă, maica Melania Cruțiu, soră cu mama ei. Potrivit tradiției mînăstirilor idioritmice de maici, în mod sigur Marina Hociotă a ucenicit în casa mătușii sale.

În luna mai 1916, Ministerul de război pregătește mobilizarea generală. Printre cei înștiințați să fie gata se află și Maica Hociotă. Ordinul de culoare roșie cu nr. 671 o înștiința că a fost «destinată la spitalele comitetului regional din Tecuci». «Aveți obligațiunea ca, ime-

6. La Pr. Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 90.

diat ce, din publicațiuni sau trîmbițări, veți afla că s-a ordonat mobilizarea, să vă prezentați îndată Comitetului regional de acțiune (Prefectura Județului Tecuci)».

Cum s-a ajuns la acest ordin de mobilizare? E de presupus că Maica Hociotă s-a înscris ca voluntară, de cum a auzit de război. La Văratec se organizaseră de altfel cursuri speciale pentru Crucea Roșie de război. Ea s-a înscris cu gândul la eliberarea Transilvaniei, după cum spune singură: *Vă puteți închipui ce bucurie am simțit cînd am putut să slujim și să ajutăm pe frații noștri, care ne-au liberat de sub jugul străin, unguresc*⁷.

Tot Ministerul de război îi dă un «Bilet de autorizare» în mai 1916 să poarte brățara Crucii roșii. Cînd în august 1916 a sunat mobilizarea, s-a prezentat la Prefectura din Tecuci, fiind repartizată la spitalul de aici, în imediata apropiere a frontului. De aici a mers «în primele rînduri ale celor ce și-au riscat propria viață, pentru a salva, de sub bombe și ploaia de gloanțe, viața celor răniți»⁸. Avea autorizația să poarte haină ostășească și multe fotografii din epocă o reprezintă în uniformă militară.

Intr-o cerere de stabilire a drepturilor de pensie după al doilea război mondial, ea va indica printre actele justificative și înrolarea în armată și participarea la război, menționînd o adeverință cu nr. 617/1916 care era o «autorizare de purtare de uniformă». Maicile infirmiere rămîneau de obicei în uniformă călugărească. E fotografiată de altfel și cu alte maici, dar acelea poartă uniforma lor, cu halate albe pe deasupra. De altfel una din colegele și prietenele ei de mai tîrziu, *Adela Petracu*, în două pagini de *Amintiri despre maica Mina Hociotă* scrie: «A fost mobilizată pe frontul de la Mărășești unde a primit gradul de sublocotenent». Colonelul I. Strujan, în medalioul pe care i-l consacră în ziarul armatei, scrie că în această privință «rămîne ca cetătorii să ne limpezească».

După propriile ei însemnări tipărite de Pr. Grigore N. Popescu, ea transporta răniții de pe front pînă la Vaslui și Iași. În 1917, vara, însoțînd un tren sanitar cu răniți din zona Mărășești, spre Vaslui și Iași — se spune că a fost chiar comandantul trenului — s-a expus atît de mult culegînd răniții din primele linii de foc și din tranșee, încît a fost grav-rănită la coapsa stîngă. Transportată de urgență la Iași, piciorul i-a fost salvat de la amputare de medicul căpitan Gheorghiu. I se propune să rămînă la Spitalul nr. 271 din Iași, condus de Prof. Dr. Gerota, și acceptă. I se înmînează un act de «Rechiziție» din partea Directoratului Sănătății Publice din Iași în cadrul «Mobilizării 1917—1918», de fapt un «Ordin de serviciu» cu nr. 35 semnat *manu propria* de Dr. I. Cantacuzino, care era Director General al Sănătății Publice stabilit la Iași. De la dr. Gerota a păstrat toată viața amintiri frumoase, fapte de *sacrificiu și generozitate* în vîndecarea răniților. Printre hîrtiile rămase de la ea, este și o fotografie a dr. Gerota, tăiată probabil dintr-un ziar.

7. Colonel I. Strujan, *op. cit.*

8. Textul la Pr. Grigore N. Popescu, *op. cit.*

La Iași izbucnise și tifosul exantematic. Dr. Gerola n-a cruțat-o însă. I-a spus: «După dumneata n-are cine să plîngă» și i-a dat sarcina să dezinfecteze tot materialul rulant și să țină la zi evidența efectelor și a tuturor registrelor. A supraviețuit și războiului și epidemiei.

S-a eliberat în 1918, întorcîndu-se la Văratec. *Noi călugărițele și călugării, scrie ea, ne-am pus în nesiguranța vieții... pentru țară și am slujit cu credință și am mers în război cu toată conștiința, în ajutorul răniților pentru care am muncit cu un sentiment sfînt, să le ajutăm în suferință.*

De altfel e adesea luată în mijlocul lor de soldații din spitalele improvizate pe front, sau din spatele frontului, cînd se fotografiau. Maica Hociotă poartă ca preoții, ca starețele, cruce pe piept legată în loc de lanț cu panglică tricoloră. Alteori poartă pe frunte o cruce tricoloră. Într-una din fotografii, probabil o defilare a trupelor în marș, e și ea în frunte, alături de ofițerul comandant, în pas de defilare.

Prin înaltul Decret regal nr. 1744 din 7 iulie 1918 este decorată cu «Crucea Comemorativă». Are chiar două astfel de cruci, cu panglică cu ȕungi albastre și verzi. Pe una scrie 1916—1918, pe cealaltă 1916—1919. Între decorațiile rămase între lucrurile ei, este și o insignă pe care scrie: «Mărășești».

Ea mai scrie: *Ne-am împlinit datoria nu ca niște oameni, ci ca niste ostași ai Domnului și ai țării noastre, făcînd «ascultarea» pînă la capăt, la terminarea războiului. Așa să ne-ajute Dumnezeu după conștiința cu care am slujit țara cu dragoste de cetățeancă română și de ardeleancă.*

Nu e vorba în ceea ce spune ea, de obișnuita «ascultare» monahală. Ea precizează mai departe că și-a «împlinit «ascultarea» patriei cu zel și abnegație», a ascultat, a răspuns la chemarea patriei⁹.

Maica Melania Cruțiu moare la 1 octombrie 1922. La data aceea Marina Hociotă se întorsese din război și avea 26 de ani. Totuși nu moștenește ea casa mătușii sale, ci mama ei din Săliște, Ana Hociotă. Poate că Melania Cruțiu n-a lăsat nici un testament și atunci moștenitoare de drept era sora sa. Un «certificat oficios» cu nr. 888 din 1 iunie 1923, eliberat de Primăria din Săliște o declară pe Ana Hociotă «singura și unică eredă»¹⁰.

Cu aceeași dată însă Ana Hociotă «fiind bolnavă și bătrînă dă o Declarație autentică la Primăria din Săliște că împuternicește

9. V. *Istoria Mînăstirii Văratec*, de monahia Zenaida Raciș și arhimandritul Evghenie Ungureanu, Mînăstirea Neamț, 1923.

10. *Interesantă preferință lingvistică: erede (masculin, de la latinescul heres-edis = moștenitor, moștenitoare). Dictionarul explicativ al limbii române îl are la litera respectivă, cu indicația: livresc (p. 304), dar în certificatul de la Săliște e întrebuițat de două ori ca venind din vorbirea curentă. La Săliște nu erau savanți, nici notarul îndescifrabil, nici primarul cu scris cuminte N. Sîrbu! Sau poate că EREDE, EREDĂ erau termeni tehnici în limbajul primăriei. Dar chiar și așa e interesant, cînd e vorba de o primărie de sat. Încă o probă de latinitate pură după secole și secole, în Transilvania.*

pe fiica sa «majoreană» să vîndă casa și să încheie orice acte fără s-o mai întreb.

În arhiva maicii Mina Hociotă se păstrează și două acte originale de vînzare-cumpărare a casei respective, pînă a ajuns în proprietatea maicii Melania Cruțiu. Primul act, din 11 august 1873, scris cu litere latine, atestă că maica Eugenia Codreanu a vîndut chiliile sale maicii Epraxia Panu, cu 100 de galbeni austrieci. Eugenia Codreanu cumpărase la rîndul ei aceste case de la Maica Eugenia Negri. Actul e legalizat de stareța Arhimandrită Eufrosina Lazăr care pune pecetea veche ovală cu litere cirilice, din 1830. Eugenia Codreanu semnează și ea cu litere cirilice. Al doilea act e din 26 mai 1893, deci peste 20 de ani. De data aceasta maica Epraxia Panu vinde casa maicii Melania Cruțiu, mătușa maicii Mina Hociotă. Casa e valorată acum «700 de franci». Documentul e imputernicit de stareța Eugenia Negri cu semnătura ei și cu o pecete mai nouă, rotundă, din 1842, pe care e desenată Adormirea Maicii Domnului. Așadar, Melania Cruțiu avea casa din 1893. În 1923, cînd Maica Mina Hociotă se va muta la Mînăstirea Nămăești, va lăsa casa în grija econoamei Mînăstirii Văratec A. Butescu, care îi va da o dovadă scrisă că o primește fără mobilă, doar cu cheile. Nu știm dacă a mai vîndut-o și cui. În 1931 va muri la Săliște și Ana Hociotă, mama maicii Mina-Marina. Ea va cere în 1935 un «certificat comunal» din Săliște din care să reiasă că Schimonahia Melania Cruțiu a fost soră cu mama sa și că ea este deci nepoată de soră a maicii Melania. Se vede că îi trebuiau dovezi ca să-și poată lichida casa din Văratec.

Am zăbovit asupra acestor amănunte, nu pentru că ele ar avea vreo însemnătate pentru cariera militară a Marinei-Mina Hociotă, ci pentru a ne plasa mai bine în epocă și a urma întreg firul vieții ei. Uneori amănunte, în aparență lipsite de valoare, ne rotunjesc imagini ale unor situații din trecut, care ne pot ajuta apoi la înțelegerea și la luminarea epocii și a mentalităților de atunci, situații care se conjugă cu eroii pe care ni-i reconstituim, asigurîndu-ne că ne întîlnim cu chipul lor real, așa cum a fost.

De ce se va fi mutat la Mînăstirea Nămăești, nu știm. Știm că și-a cumpărat acolo o casă pe care a avut-o pînă la moarte.

Dar istoria ei nu se încheie aici, în Nămăești, în 1923.

*

În anii «'30», chiar de la început, avînd experiența acumulată în timpul primului război mondial se gîndește să se califice în munca sanitară. Nu i se păreau de ajuns cursurile de soră de război urmate la Văratec în 1915. Poate fuseseră și cam improvizate. Se înscrie cu aprobarea Patriarhului Miron (12.IX.1930) la *Institutul sorerilor de caritate «Regina Elisabeta»* din București, pe care îl urmează din 1930 pînă în 1932, cînd capătă un «*Brevet de capacitate pentru îngrijirea bolnavilor*» cu nr. 111/6 mai 1932. În acest timp, aflăm din numeroasele certificate și adevărîte aflate în arhiva sa, că a făcut practică sanitară în anii 1930—1931 la secția medicală și chirurgie la Spitalul Filantropia din

București, în 1931—1932 la Spitalul de copii dependent de Eforia Spitalurilor Civile din București, ultima perioadă la secția contagioși (15 dec. 1931—15 ian. 1932) și apoi din nou la Filantropia, la secția O.R.L. (1 febr.—1 aprilie 1932).

În 1933, Patriarhul Miron, printr-o adresă trimisă Minăstirii Nă-măești, anunță că a numit-o pe Maica Mina Hociotă conducătoarea unui grup de infirmiere ce urmau să ia în primire și să conducă o Școală de infirmiere la Cluj. Ele urmau să înlocuiască un grup de maici catolice venite din Bavaria și care se reîntorceau acasă. Nu știm dacă a fost acolo, cât a stat și ce a făcut. În actele ei nu există mai mult decât adresa Patriarhului Miron și însemnarea sa de luare de cunoștință «a acestui ordin». Ca la armată!

Din 1932 pînă în 1958 îndeplinește aproape rolul de medic al Comunei Valea Mare, Pravăț, jud. Muscel, satul de lingă Minăstirea Nă-măești. Trebuind să-și stabilească drepturi de pensie, o seamă de cetățeni îi dau cu bunăvoință și pe dreptate declarații din care reiese că *a dat asistență sanitară zi și noapte peste tot pe unde a fost chemată*. Învățătorul pensionar V. Busuioceanu scrie: «ne-a fost de cel mai mare ajutor locuitorilor din comună prin cunoștințele sale medicale, pentru că a sărit ori de câte ori a fost nevoie în ajutorul suferințelor și bolnavilor punînd interes, zel și devotament pentru vindecarea și ușurarea celor bolnavi. A făcut chiar sacrificii în această privință fără nici o precupețire și cu totul în mod gratuit».

Angela C. Popescu din Nă-măești-Muscel scrie: «Poporul îi va fi mereu recunoscător pentru toate sacrificiile făcute în salvarea și alinarea suferințelor».

Stareța Emilia Alexandrescu arată, de asemenea, că face totul «în mod dezinteresat, activ și voluntar, fără preget din 1932 și pînă în prezent (30 nov. 1958)».

Tot așa scrie și Elena I. V. Ceaușescu, soția secretarului comunei Valea Mare Pravăț, jud. Muscel și Tăbacu C. Constantin, și Maria Mușat.

La izbucnirea celui de al doilea război mondial, Maica Hociotă avea 45 de ani. Totuși e mobilizată din nou. Cu Ordinul nr. 8861 din 8 iulie 1941, Ministerul Apărării Naționale o mobilizează «pe tot timpul războiului» la Spitalul Z. I. nr. 292 din Cîmpulung-Muscel. Dintr-o adresă a Ministerului Apărării Naționale, Secretariatul de Stat al armatei de uscat (nr. 6929/11 iulie 1942) aflăm că potrivit D. M. nr. 842/942 i se acordă Maicii Hociotă «dreptul de hrană de tip ofițeresc». Ar fi încă un indiciu că se cunoștea gradul ei de sublocotenent din primul război mondial!

Printre diferitele legitimații rămase între actele ei găsim una care atestă că a fost membră activă în «Asociația surorilor de caritate de război din România»; altă legitimație arată că a fost membră în «Corpul luptătorilor naționaliști». În 1934 a făcut o călătorie în Bulgaria. Are o «Karte d'identité» eliberată de autoritățile bulgare, cu drept de ședere între 30 octombrie 1934, și 22 ianuarie 1935.

În preajma celui de al doilea război mondial, contribuția ei la victoria din primul război era încă vie în amintirea tuturor. Pr. Grigore N. Popescu îi trimite o carte cu următoarea dedicație: «Maicii Mina Hociotă, toată stima și recunoștința pentru toată truda ei patriotică în războiul întregirii» (7 aug. 1939).

În 1974 avea 78 de ani, dar dragostea ei pentru medicină rămăsese la fel de vie ca la 20 de ani. Laolaltă cu tinerii din Cîmpulung Muscel, printre studenții care urmează cursul intitulat «Medicina și Viața» la Universitatea Populară din acel oraș se numără și veterana Marina Hociotă. Pe acest nume i se eliberează *Diploma nr. 1/1975* semnată de Președintele Comitetului de Cultură și Artă și de Directorul Universității Populare.

Dar legitimația cea mai importantă care a rămas de la ea este din 1968. La Mărășești în fața Mausoleului, s-a serbat atunci, la 13 august *Aniversarea a 50 de ani de la Primul război mondial*. Printre veteranii prezenți acolo, reprezentându-i pe toți cei absenți, morți în război sau stinși din pricina vârstei, a fost și Maica Hociotă invitată de autoritățile de stat. E fotografiată împreună cu bătrînul *Nae Taină Bica*, amîndoi cu crucea comemorativă pe piept. Iar maica și cu banderola albă cu tricolor, pe mîna stîngă, a surorilor de război, aceeași pe care a purtat-o pe cîmpul de bătaie în 1916—1918. Pe dosul fotografiei maica scrie: *Noi doi am reprezentat veteranii*.

Cu acest prilej Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România i-a conferit medalia «*Virtutea ostășească*», clasa I-a, prin Decretul nr. 1005/1968. Încă o dată i se recunoștea, la scară națională, lupta, jertfa, eroismul arătat «într-un moment destul de greu, decisiv pentru soarta unității și existenței de sine stătătoare a națiunii române», cum scrie despre ea colonelul I. Strujan.

Absolut toate certificatele care au rămas în arhiva sa, de la autorități militare, medicale și bisericești ca și de la persoane particulare, elogiază un caracter ferm, un devotament nețărnut pentru cei în suferință, răniți în bătălii, un patriotism conștient și luminat, din prima adolescență pînă la adînci bătrînețe. În «Amintirile despre Maica Hociotă», Adela Petracu povestește un caz mai aproape de ficțiune, decît de realitate, dar petrecut cu adevărat în spitalul în care Marina-Mina Hociotă îngrijea răniții. Doctorii hotărîseră ca un oarecare soldat rănit grav, imposibil de vindecat, să fie abandonat. Erau prea mulți cei care puteau fi vindecați și de care trebuia să se ocupe. Dar rănitul care sesiză situația implora plîngînd ajutorul maicii. Fără aprobarea medicilor, ea l-a izolat într-o încăpere și se ocupa de el în chip deosebit, după ce termina tratamentul celor din saloane. L-a vindecat și l-a prezentat la sfîrșit medicilor care au apreciat în chip deosebit ceea ce făcuse. De la nenumărații răniți a primit cuvinte de mulțumire, scrise pe fotografii, cu caligrafie adesea simplă, dar din suflete pline de recunoștință.

Maica Marina alături de surori și suferinzi

Mărășesti 1968. Doi veterani ai războiului 1916–1918:
Nae Taină Bica (orb) și Maica Marina Hociotă octogenară

Republica Socialistă România

Consiliul de Stat

a conferit

Medalia

„Virtutea ostășească”

cl. I

prin Decretul nr. 1005

din 23.10.1968

Top. Marina N. Hociotă
din comuna Valea Mare,
 județul Argeș

MINISTRUL
FORTELOR ARMATE
Gl. colonel

M. Hociotă

Brevetul medaliei „Virtutea ostășească” cls. I oferit în 1968 Maicii Marina Hociotă
de către Consiliul de Stat al R. S. România

În 1978 fiii Săliștei s-au adunat, din țară și de peste mări și țări ca să-și reîmprospăteze amintirile de acasă, să se revadă, să-și amintească de trecut și să-și povestească prezentul. Nu știu dacă cineva, în cuvântările rostite acolo, a amintit și de această «femeie-combatant» cum o numesc militarii, pe această eroină a frontului de la gurile Moldovei, Mărăști, Mărășești, Oituz, front care a aplesat cumpăna istoriei în partea noastră, cu jertfe, sacrificii și eroism.

La Săliște s-a amintit de cei șase sau șapte academicieni pe care i-a dat satul, s-au amintit cărturari, scriitori, martiri ai credinței ortodoxe și luptători pentru libertatea națiunii române. În rîndul acestora se *cuvine pomenită și această sălișteancă vrednică*. Eroii sînt ctilori de țară, pururea pomeniți în cîntece, în balade, în rugăciuni. Și cum eroii nu mor niciodată, moartea ei la 9 iulie 1977, a fost doar momentul trecerii ei din viață în istorie.

E un exemplu bun de devotament monahal pentru cauza Patriei. E un exemplu grăitor pentru modul cum și-a înțeles monahismul românesc chemarea lui spirituală: nu pentru izolare și individualizare, ci pentru slujirea aproapelui și a Țării. În vremuri de tihnă s-au bucurat de tihnă și și-au împărțit devotamentul între rugăciune și muncă; în vremuri de restriște s-au regăsit dintr-odată laolaltă cu ceilalți, cetățeni gata să facă totul pentru libertate, pentru demnitate, pentru independență.

† Antonie PLĂMĂDEALĂ
Episcop-vicar patriarhal

APORTUL SLUJITORILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA LUPTA CONTRA REGIMULUI DE OCUPAȚIE, PENTRU ELIBERAREA PĂMÎNTULUI STRĂBUN (1916—1918)

Lupta permanentă împotriva cotropitorilor, pentru apărarea pământului străbun, constituie coordonata fundamentală a istoriei noastre multimilenare. În marile bătălii pentru unire și neamănare, pentru păstrarea ființei sale naționale, s-au evidențiat în mod pregnant vigoarea, dirzenia și tenacitatea cu care poporul nostru l-a înfruntat pe invadator, înțelepciunea cu care acesta a știut să învingă momentele grele ce s-au ivit pe parcurs, precum și faptul că românii n-au manifestat niciodată dorința de a cuceri sau a crotopi teritoriile străine.

În perioada premergătoare declanșării primului război mondial, cînd contradicțiile dintre marile puteri imperialiste creșteau în intensitate, năzuința legitimă a întregului popor român era înfăptuirea unității sale naționale prin eliberarea Transilvaniei, Bucovinei, Banatului, Crișanei și a Maramureșului. Acționînd în concordanță cu această năzuință, în august 1916, guvernul liberal a declarat război Austro-Ungariei, angajîndu-se să lupte, alături de puterile componente ale Antantei, care promiteau satisfacerea dezideratului unirii cu Patria-Mamă a provinciilor românești ocupate. Referitor la intrarea României în această conflagrație mondială, președintele Nicolae Ceaușescu sublinia: «Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotropire și anexiune teritorială».

Vestea intrării României în război a dezlănțuit un puternic entuziasm care a cuprins întreg poporul. Bucuria românilor din Transilvania la apariția armatei noastre eliberatoare era de nedescris. Documentele contemporane relevă cum în august 1916, la intrarea acesteia în Brașov, «toți românii din oraș i-au ieșit înainte cu flori și discursuri», și că, în toate localitățile transilvănene pe unde trecea armata noastră «era o însuflețire nemaipomenită».

O serie de factori externi și interni au făcut însă ca armata română să nu poată continua ofensiva spre nord-vestul Transilvaniei, iar apoi să fie silită a se retrage în Moldova, unde s-a refăcut și a desfășurat o dîrză rezistență împotriva trupelor Puterilor Centrale care ocupaseră peste 65.000 km² din trupul României. Regimul împilator de jaf și de asuprire introdus de administrația militară în partea de sud a țării a provocat o rană adîncă în sentimentele patriotice ale întregii populații românești. În acele condiții dramatice imperativul suprem ce se impunea tuturor consta în alungarea trupelor inamice și eliberarea ținuturilor crotopite. «Invadatorii — după cum nota un contemporan în anul 1917 — au reușit repede să piardă și puținii prieteni rămași aici (în teritoriul ocupat — *n.n.*) dar n-au cîștigat pe nimeni».

O mare indignare a produs în rîndul populației regimul înrobitor, de jaf și teroare introdus în partea de sud a țării. Această zonă a fost pusă sub conducerea unor organe centrale și locale create de administrația militară a trupelor de ocupație, care aveau sarcina să reprime orice manifestare de patriotism; să germanizeze înv-

tămintul și manifestările culturale și spirituale ale populației; să scoată locuitorii la muncă forțată în folosul ocupanților; să creeze condițiile permanentizării regimului de ocupație în această zonă etc. În acest scop zeci de intelectuali bănuți că nutreau sentimente patriotice antigermene, au fost luați ca ostateci! În scurt timp au fost numiți ofițeri și funcționari germani pe lângă toate primăriile, preturile, prefecturile, tribunalele și ministerele din acel teritoriu care elaborau și dispuneau aplicarea tuturor ordinelor și instrucțiunilor emise de guvernatorul militar al teritoriului ocupat, contele Tülff von Tschepe und Weidenbach — general de infanterie.

Concomitent a fost constituită «Marea Comisie a Prăzii de Război» care avea sarcina «de a ridica din țara ocupată tot ce se poate ridica și de a-l atribui celui ce va avea trebuința cea mai urgentă (se referă la statele care compuneau blocul Puterilor Centrale — n.n.) trimițându-i-l pe calea cea mai scurtă». Jaful organizat de această comisie începe cu ridicarea metalelor prețioase și introducerea unei monede de hirtie; confiscarea instalațiilor industriale și a materiilor prime etc.

Referindu-se la regimul de jaf și teroare impus de ocupanți un contemporan nota: «Țipete de groază se aud noaptea, de la kilometri depărtare, din satele invadate... mame înjunghiate... femei inebunate de groază rătăcind prin păduri în puterea iernii... preoți bătrâni plângînd» etc. Aceste fapte demască odată în plus brutalitatea invadatorilor și scopul imperialist urmărit de blocul Puterilor Centrale, care își propuseseră să șteargă România de pe harta Europei, să nimicească populația acestei țări.

Biserica Ortodoxă Română a fost, de asemenea, lovită și improscată cu tot felul de atacuri din partea ocupanților și a emisarilor Bisericii Romano-catolice. Din inventarul acesteia au fost jefuite cele mai de preț obiecte bisericești, de artă, în-deosebi cele de metal. Nimeni și nimic din tot ce era românesc nu era cruțat nici de jaf, nici de pedeapsă în caz de nesupunere. Trupele inamice au ridicat aproape toate clopotele de la biserici și minăstiri, precum și numeroase obiecte de cult din aur, argint, alamă, bronz sau din alte metale inoxidabile. Ei au ridicat de asemenea numeroase acoperișuri, cruci, policandre, sfeșnice, grilaje, ferestre și garduri de metal de la cimitire și biserici și și-au însușit broderii, obiecte de artizanat, țesături și cusături de înaltă ținută artistică, precum și documente, cărți, sculpturi și picturi de mare valoare. Ocupanții au rechiziționat atelajele, mijloacele de transport, animalele, alimentele și obiectele de uz casnic deținute de slujitorii bisericii, au violat locuințele acestora, și au arestat sau amendat pe mulți dintre ei.

În legătură cu jefuirea bunurilor aparținînd Bisericii Ortodoxe Române amintim că numai din plasa Pantelimon (jud. Ilfov) de la cele 41 biserici s-au luat la 23 martie 1917 — 69 clopote, iar din plasa Bolentin s-au luat 20. «Ridicarea clopotelor de la biserici — consemna un contemporan — a provocat agitațiune. Mai ales femeile s-au răsculat, s-au postat în fața bisericilor, pe cînd se scoborau clopotele, se închinau și blestema»¹. Referindu-se la știrea sosită în satul și la Minăstirea Pasărea cum că se vor stringe de către armată toate obiectele de alamă, bronz etc., Sabina Cantacuzino scrie că maicile și țărani «multe le-au îngropat».

O deosebită indignare a produs în rîndul preoților și al populației din București ridicarea și sfărîmarea marelui clopot «al lui Brîncoveanu», obiect de neprețuită valoare istorică, care, cu mult înainte fusese adus de la Minăstirea Dealului și așezat la biserica «Sfîntul Spiridon Nou». În urma atmosferei de revoltă stîrnită de puter-

1. Arhivele Statului București, fondul Prefectura Județului Ilfov, Dosar nr. 66 (220), fila 2.

nicul protest din partea populației și a slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române², autoritățile de ocupație au acordat drept despăgubire suma de 200.000 lei³. O notă de protest față de confiscarea clopotelor de la biserici, a înaintat în mai 1917 și Konon Arămescu-Donici, mitropolit primat al României.

În perioada ocupației străine atît Konon cit și Atanasie Mironescu, fost mitropolit primat în anii 1909—1911 și care în timpul ocupației se găsea la Minăstirea Cernica de lângă București, au înfierat acțiunile de jaf și teroare ale trupelor de ocupație⁴.

În perioada ocupației străine atît Konon cit și Atanasie Mironescu, fost mitromane, autoritățile de ocupație au pus la cale înlocuirea mitropolitului primat — Konon — pe care l-au sechestrat⁵ în palatul mitropoliei înlocuindu-l cu un filogerman, pe nume Marius Teodorian Carada⁷.

Știrea acestei măsuri abuzive s-a transmis ca «fulgerul» în rîndurile preoților din București care, împreună cu numeroși cetățeni, s-au prezentat la mitropolit, l-au eliberat din camera unde era sechestrat, l-au forțat pe Teodorian să demisioneze și l-au alungat definitiv din funcția ce o deținea la Mitropolie, huiduit și afurisit de către clerul bisericesc (în frunte cu arhimandritul Scriban) care-i strigau «afară renegatul»⁸.

Documentele epocii atestă faptul că, în perioada anilor 1916—1918, toți slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, s-au aflat în lupte masive populare pentru alungarea trupelor inamice, eliberarea teritoriilor cotoprite și înfăptuirea statului național unitar român. Formele și mijloacele de manifestare a ostilității față de armatele invadatoare folosite de cler sînt multiple și variate, dintre care unele aparțin specificului oferit de funcția pe care o îndeplineau în societate această categorie de slujitori.

Atașamentul clerului față de măsurile luate de guvern privind pregătirea armatei pentru începerea operațiunilor de eliberare a Transilvaniei, Bucovinei și Banatului și realizarea «Marii uniri», este ilustrat și de faptul că în vara anului 1916, cînd s-a decretat mobilizarea armatei, s-au încadrat în rîndurile acesteia «186 de preoți tineri, culți, aproape toți licențiați în teologie» care «au pornit la luptă pentru îndeplinirea idealului național». Toți aceștia «au fost la înălțimea misiunii încredințate în tot timpul războiului» contra trupelor de ocupație. După retragerea armatei mulți slujitori ai bisericii au trecut în Moldova și s-au înrolat voluntar în unitățile militare pentru a lupta cu arma în mînă contra inamicului. Așa a procedat și preotul Justinian care fusese luat ostatec și pus să lucreze ca infirmier la un spital din Tîrgoviște, de unde a fugit și a pornit spre frontul din Moldova. Acesta însă a fost prins în octombrie 1917 pe linia frontului de către o formațiune a trupelor germane care l-a acuzat de spionaj și l-a condamnat la moarte. În fața anchetatorilor făcîndu-se interpretul slujitorilor legii strămoșești el a ripostat cu demnitate, spunînd:

2. Virgiliu N. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, București, 1920, p. 93—94.

3. Această sumă era înfirmă față de valoarea «Clopotului lui Brîncoveanu» sfărîmat și luat de nemici.

4. Pia Alimănișteanu, *Însemnări din timpul ocupației germane*, p. 81—83, 124.

5. Virgiliu N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 24.

6. După ce mitropolitul a fost sechestrat, s-a prezentat la dînsul un grup de «femei ortodoxe care l-au găsit cu lacrimi în ochi». Acestea l-au îmbrățșat, i-au cerut să nu semneze nici o hîrtie de renunțare la calitatea de mitropolit primat și s-au prezentat la Al. Marghiloman pentru a le ajuta să-l elibereze. Marghiloman le-a dat tot concursul (Pia Alimănișteanu, *op. cit.*, p. 34—35).

7. Acesta avea atunci funcția de director al Cancelariei mitropoliei.

8. Virgiliu N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 41.

«Nu sînt spion, dar sînt român și mă duceam acolo (în Moldova — n.n.) unde puteam să-mi servesc țara». Tot pe linia sprijinirii luptei poporului român împotriva invadatorilor au acționat și călugărițele de la *dilerite mîndștiri* ca: Agapia, Văratec etc., care au creat orfelinate pentru îngrijirea copiilor rămași orfani precum și a celor ai căror părinți erau mobilizați pe front.

Pe linia ostilităților față de regimul de ocupație se înscrie și gestul unui preot din București manifestat în fața unui vinzător de ziare care trecea pe lângă locuința sa strigînd «luați Gazeta Bucureștiului» (editată de ocupanți). Zărindu-l pe vinzător preotul a strigat din curtea locuinței sale: «ia dă-mi și mie o gazetă să văd ce minciuni mai spune azi». Pentru acest motiv preotul a fost denunțat și chemat la comenduirea germană. Această acțiune a indignat toată mahalaua în care locuia preotul respectiv.

Și acțiunea de protest prin memorii împotriva exceselor săvîrșite de trupele de ocupație⁹ a fost prezentă în rîndul clerului¹⁰. Astfel, într-un memoriu intitulat: «Domnule Feld Mareșal» autorii se ridică împotriva ocupației germane, argumentînd cu texte religioase, necesitatea înlăturării ei¹¹.

În articolul *Biserica și Războiul* semnat de C. Ranetti se remarcă cu claritate sprijinul total dat de Biserica Ortodoxă Română războiului pentru alungarea cotorpitorilor și înfăptuirea României întregite. El consemna faptul că răsună sub chiar boltile bisericilor noastre în zilele marilor sărbători creștinești rugarea pe care au introdus-o cei care servesc la altare prin formula: «Dăruiască Domnul biruință asupra celor potrivnici»¹².

Pe această linie menționăm și activitatea preotului *Nicolae D. Constantin*, din părțile jud. Ialomița, refugiat, care a ținut predici în biserica Podolenilor și a făcut — după cum relatează un contemporan — «să lucească în sufletele enoriașilor piatra cea mai scumpă a frăției și a milei». «Am socotit — zicea preotul pribeag — că cea mai sfîntă datorie a noastră, a tuturor românilor, este de a ajuta cu orice, și pe orice cale, pe aceia care, cu cea mai mare abnegație și-au pus viața pentru patrie. Datoria de român și datoria de creștin — sublinia acesta — m-a făcut să țin predici în ziua de Florii, îndemnînd pe oameni să ajute cu cît va putea pe bolnavii unuia din cele mai viteze regimente, Regimentul 1 de grăniceri să-i indulcească cu ouă, cozonac, pască, vin și cu ce îi va mai lăsa inima»¹³.

De remarcat că Regimentul 1 grăniceri a primit în ziua de Paște 500 de ouă roșii de la sătenii din comuna Podoleni, județul Fălciu; 78 pâști și 832 ouă roșii au trimis soldaților de pe front și sătenii, la îndemnul preoților din comuna Bogdănești, plasa Oituz, județul Bacău¹⁴.

Sub titlul *Pomenirea eroilor căzuți*, ziarul «Mișcarea» redă cuvîntarea unui preot ținută cu ocazia unui parastas pentru pomenirea eroilor. «Patria, sublinia preotul, le este recunosătoare pentru sacrificiul vieții, și înscrierea în Cartea de aur». Apoi apreciază războiul României astfel: «România a intrat în război nu pentru a cuceri și răpi țări străine, ci pentru a dezrobi frații ei și a nu fi călcați în picioare de dușmanii săi». Reproduce apoi cuvintele răposatului preot Nenițescu: «Nu vrem noi

9. Arhiva C.C. al P.C.R., *Dosar* 4333, fișele 4445.

10. «Gazeta Bucureștilor», nr. 298, din 12 octombrie, 1917.

11. «Gazeta Bucureștilor», din 12 octombrie 1917.

12. Pia Alimănișteanu, *op. cit.*, p. 75.

13. «România», nr. 61 din 5.IV.1917.

14. *Idem*, din 3.V.1917.

românii fruntea în veci la nimeni s-o plecăm și din moșie nici o palmă nici o unghie nu vrem s-o lăsăm» și incheie: «Pentru desrobire, dreptate și adevăr am intrat în război»¹⁵.

Contribuția Bisericii strămoșești la lupta pentru alungarea trupelor invadatoare este consemnată și în unele publicații din acea perioadă. «Biserica Ortodoxă — se sublinia în revista *Românismul — pentru educarea morală și patriotică a oamenilor*, ce apărea la Piatra Neamț, — a păstrat cu sfințenie, de-a lungul veacurilor, naționalitatea, pământul și limba. Incepând din secolul al II-lea, când ne urzeam liița națională prin creștinarea daco-romanilor, direct prin altoirea elementului romanic-creștin pe cel dac și indirect prin episcopii misionari, — biserica și-a urmat drumul». În actualul război, biserica a alinat multe suferințe: întreținând aprins totdeauna, locul sacru al idealului național, ea a fost un factor național hotărâtor, fiind păstrătoarea testamentului străbunilor, ea lucrează neîncetat la sporirea patriei și la înălțarea ei». De aceea susamintita revistă își propunea «A vorbi despre sfințenia neamului nostru în trecut și astăzi»¹⁶.

Semnificative sînt însemnările lui Demostene Botez despre aportul Bisericii Ortodoxe Române la lupta poporului, în care era încheștat. În articolul *De pe frontul nostru*, el relatează că atunci cînd se afla în unitatea lui de pe Valea Siretului, aproape de Focșani în satul Străoani de Sus, fiind duminică, a intrat în bisericuța satului unde a auzit cu cită însuflețire preotul în predica lui chema poporul la luptă, la victorie, pentru întregirea neamului. El consemna: «Și preotul bătrîn... mi-a apărut deodată ca un crîncen luptător cu sufletul deschis, cu un piept larg de viteaz. Preotul avea-n toate mlădierile glasului ceva de oțel neînfrînt. Era parcă conștient că lupta e grea... și el sta ca un bătrîn general, acolo, în mijlocul supușilor săi», repetînd: «și încă ne rugăm pentru biruința oștirilor noastre». Se părea privindu-l, «că toată credința acestei țări se refugiase sub bolta acelei biserici...»¹⁷.

Numeroși preoți au fost arestați pentru poziția lor patriotică. Astfel preotul *Gheorghe Nasture* din Berislăvești a fost arestat «pentru că a făcut slujbe pentru izbiada trupelor române»; preotul *Nicolae Toma* din Borlești «pentru pomenirea la serviciul divin a numelui familiei regale românești»; *Ion Ungureanu* din Dedulești «pentru că nu se supunea ordinelor germane cu caracter antinațional»; preotul *Traian Popescu* din Nehoiși (Buzău) a fost arestat «bănuît de propagandă contra nemților».

Printre cei arestați pentru că demascau atrocitățile săvîrșite de cotropitori, ori popularizau eforturile guvernului român pentru alungarea cotropitorilor din țară, înțărînd astfel moralul populației din teritoriul cotropit se număra și preotul *Balaban Grigore* din Brăila care «a ținut o predică» în fața enoriașilor îmbărbătîndu-i în acțiunea de opunere față de inamic; *Bucur Stan*, preot în comuna Tătaru județul Brăila a fost arestat «pentru propagandă ostilă regimului de ocupație»¹⁸. Dar nici arestările, nici condamnările la moarte nu au curmat lupta clerului împotriva regimului de ocupație.

Un exemplu aparte al acestei lupte îl constituie acțiunea întreprinsă de tînărul *Hortopan* — fiu de țaran de prin părțile Olteniei. Nefiind încorporat din cauza unor infirmități, acesta a devenit călugăr la Mînăstirea Cașinului, unde se ocupa de apro-

15. «Mișcarea», din 18 octombrie 1917.

16. «Românismul», revistă tipărită la Piatra Neamț la 6 octombrie 1918, anul I, nr. 1, din oct. 1918, p. 1-2.

17. «România», din 17 septembrie 1917.

18. «Sacrificiile românești...», p. 30-66.

vizionarea cu alimente a minăstirii, pe care le procura din diferite sate și le transporta cu ajutorul unui măgar. Surprins că acționa împotriva regimului de ocupație, îndemnând populația satelor la rezistență față de invadatori, o patrulă inamică a tras asupra lui mai multe focuri de armă. Din fericire gloanțele nu l-au nimerit pe Hortopan, în schimb a fost împușcat animalul cu care acesta căra alimentele.

Gloanțele trase asupra sa au sporit și mai mult ura tinărului monah împotriva inamicului. Sfidând pericolul prin care trecuse, Hortopan a conceput imediat un plan original de pedepsire a soldaților prusaci care încercaseră să-l asasineze. Cunoscând dispozitivul trupelor germane aflate pe Valea Cașinului și programul posturilor mobile de pază, el a hotărât să le atace, prin surprindere în momentul când treceau (noaptea) pe cărări mai dosnice, și să nimicească cât mai mulți soldați prusaci. În decursul a șapte nopți el reușește să sugrume șapte sentinele germane, ale căror trupuri le arunca într-o prăpastie. Cu privire la modul în care au fost scoși din luptă cei șapte militari inamici, un contemporan nota că Hortopan se strecura noaptea pînă în apropierea sentinelor germane și «cînd ajungea la cîțiva pași în spatele caraului, acesta, dintr-un salt era în cîrca sentinelei, cu degetele înfipite în gîttele ei. O săptămîină, în fiecare noapte, Hortopan sugruma astfel cîte o caraulă nemțească, pe care o lua apoi în spate și o ducea, de o arunca într-o prăpastie care se deschidea nu departe de minăstire, și care părea o despicătură ce mergea pînă-n măruntaiele pămîntului. În a opta noapte, un glonte îl culcă și pe Hortopan la pămînt»¹⁹. De atunci locul respectiv s-a numit «Prăpastia lui Hortopan», iar fapta eroică a tinărului monah a rămas mult timp în amintirea populației din acea regiune, care și-a intensificat eforturile pentru alungarea inamicului din țară.

Cu privire la poziția Bisericii față de lupta dreaptă a poporului român pentru libertate și unitate națională, este semnificativă și predica rostită la începutul lunii iulie 1917 — (cînd se pregăteau marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz) de către mitropolitul Pimen, la biserica mitropolitană din Iași. Folosind texte religioase el a lămurit o serie de aspecte privind poziția Bisericii Ortodoxe Române în problema păcii și a războiului. Cu acest prilej el a subliniat justetea războiului purtat de români și a cerut întregii populații să se ridice la luptă pentru libertatea și independența țării. Amintind că în Evanghelie scrie: «cel ce nu are sabie, să-și vîndă haina și să-și cumpere»; Pimen sublinia că «noi românii în aceste vremuri nemăipomenit de grele, pentru apărarea țării noastre și spre binele neamului nostru, datorii sîntem de a ne lupta cu sabia și cu orice armă, contra dușmanilor noștri cotropitori, pentru sfînta noastră dreptate și pentru eliberarea țărilor noastre».

Și mai departe mitropolitul spunea: «Dia viața noastră casnică, nevoiți am fost să ieșim la război, nu pentru a nedreptăți pe cineva, ci a ni se cunoaște dreptatea noastră, și a ni se îndeplini dorința noastră de veacuri, adică, dezrobirea pămîntului străbun și unirea tuturor românilor. Sîntem deci într-un război sfînt și trebuie să ne facem datoria pînă la jertfirea vieții pentru țară și neam. Nu toți putem purta sabie — spunea Pimen — dar toți avem datoria sfîntă de a acționa pentru apărarea țării și a neamului, contra dușmanilor noștri, pînă a ne vinde și haina, pentru a cumpăra sabie și munițiuni, ca să aibe cu indestulare oștirea noastră tot ce-i trebuie pe cîmpul de luptă și a îngriji de ostașii răniți și bolnavi de prin spitale, precum și de copiii rămași fără părinți... Nimeni dintre noi cei ce au suflet și inimă românească, nu-i scutit de luptă și jertfă».

19. «România», din 8 februarie 1917.

Evocînd faptul că «noi am moștenit de la bătrînii noștri *voința și dorința de a trăi și întregi neamul*», Pimen cerea întregii populații civile să pună la dispoziția armatei tot avutul de care dispuneau, deoarece toate speranțele în îndeplinirea dorinței de a realiza «Marea unire» erau puse în armată, în capacitatea și vitejia acesteia. Pornind de la acest fapt mitropolitul își încheie predica cu chemarea: «La lucru deci cu toții cei ce sîntem adevărați români și adevărate românce! Cei tineri să meargă pe cîmpul de bătăie toți, pînă la unul; cei bătrîni la muncă fără preget pentru țară și armată... Numai așa făcînd vom fi la înălțimea datoriei noastre; altfel vom fi nevrednici de numele ce-l purtăm și de pămîntul acestei țări, în care se odihnesc osemintele bătrînilor noștri. Să le urmăm faptele și să ne facem vrednici moștenitori ai lor»²⁰.

Chemarea mitropolitului, ca și celelalte acțiuni ale Bisericii Ortodoxe Române, au avut o mare influență asupra populației române, mobilizînd-o și mai hotărît la rezistența față de cîmpotitori.

Eforturile materiale ale populației civile, la care s-au mai adăugat și marile cantități de bunuri puse la dispoziția statului de către Biserica Ortodoxă Română, a făcut posibil refacerea armatei într-un termen record și pregătirea acesteia pentru marile bătălii ce au avut loc la Mărăști, Mărășești și Oituz unde trupele inamice au fost învinse.

Faptele citate mai sus întregesc concluzia că războiul în care s-a angajat România în vara anului 1916 pentru dezrobirea teritoriilor cîmpotite și realizarea «Marii uniri», a fost războiul întregului popor, al tuturor românilor, indiferent de starea lor socială sau materială, ori de concepțiile filosofice sau religioase pe care le nutreau.

Dr. Ioan TOACĂ

20. «România», din 7 iulie 1917.

DIN SUPERINȚELE BISERICII NOASTRE ÎN TERITORIUL VREMELNIC OCUPAT (1916—1918)

Cotropind pământul românesc, armatele Puterilor Centrale, pătrunse de ură și dispreț față de poporul nostru, au acționat cu cruzime asupra populației lipsite de apărare, au incendiat și au devastat case, au ucis și au maltratată oameni nevinovați, i-au arestat pe cei ce nu manifestau simpatie față de Germania, pe unii ridicându-i ca «suspecți», pe alții internându-i ca ostateci sau deportându-i în afara frontierelor țării. Folosind violența și brutalitatea, trupele inamice au impus în teritoriul vremelnic ocupat, munca forțată, supunând unei exploatări nemiloase toate categoriile populației. La chinurile morale s-au adăugat lipsurile materiale. Autoritățile de ocupație au declanșat o vastă acțiune de jefuire organizată și sistematică a bogățiilor și resurselor economice ale țării, a bunurilor cetățenilor, au distrus instalațiile industriale și au secătuit rezervele de materiale și materii prime, au golit locuințele de toate obiectele care îi interesau, au confiscat alimente, lăsând populația pradă foamei și bolilor. Economia țării a fost stoarsă pînă aproape de completa epuizare. Nimic n-a fost cruțat.

Biserica Ortodoxă Română a fost și ea puternic lovită în interesele sale, a suferit numeroase brutalități și tot felul de jigniri din partea trupelor cotropitoare.

Încă din primele zile ale ocupației, administrația militară a ordonat închiderea bisericilor ortodoxe, iar preoții au fost înștiințați prin comisariatele de poliție, să predea cheile locașelor de cult. Această măsură a provocat mare frământare în cler și printre locuitori. Autoritățile bisericești au protestat cu vehemență cerind libertatea cultului. Temindu-se de agitație în rindul populației nemulțumite, organele de ocupație au revenit asupra măsurii și au înapoiat cheile bisericilor.

Din bunurile Bisericii au fost jefuite cele mai de preț obiecte bisericești, îndeosebi cele din argint, alamă, bronz, cupru și cositor. În acest scop, la începutul anului 1917 administrația de ocupație a ordonat inventarierea și ridicarea tuturor obiectelor confecționate din metal, precum și a clopotelor de la biserici și minăstiri și transportarea lor în Germania. Autoritățile bisericești s-au opus cu înverșunare ca trupele inamice să ridice clopotele și celelalte obiecte de cult, pentru a le topi și a le transforma în tunuri sau proiectile. La inițiativa Mitropolitului Konon, profesorul de teologie Ion Mihălcescu și arhim. Iuliu Scriban, au redactat un protest energic împotriva acestei măsuri, care a fost tradus în limba germană și înaintat în mai 1917, organelor de ocupație. În urma acestui protest s-a hotărât ca obiectele sacre de argint, candelerele, policandrele, sfeșnicele, icoanele, vasele și alte obiecte de cult să fie inventariate și lăsate deocamdată acolo unde se găsesc, cu mențiunea că rămân la dispoziția administrației militare¹, dar clopotele să fie ridicate și transportate în străinătate.

1. Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 145/1918, f. 33.

Ridicarea clopotelor a durat în capitală mai multe zile, timp în care cele mari, neputînd fi demontate și transportate întregi, datorită volumului și greutateii lor, au fost sparte în bucăți chiar în clopotniță, sub privirile preoților și ale credincioșilor indignați. Cîteva zile de-a rîndul s-au tot auzit, prin București, ciocanele care băteau în bronzul lor pentru a le sfărîma. Știrea privind spargerea clopotelor a fost primită cu teamă și îngrijorare de autoritățile bisericești. Mitropolitul Primat Konon nu mai știa ce să facă ca să salveze clopotele, se gîndise chiar la o colecție pentru a oferi ocupanților bani, în vederea răscumpărării lor. I s-a răspuns că administrația militară are nevoie de metalul clopotelor și nu de bani.

Din rapoartele pe care preoții de la parohiile capitalei le-au întocmit în acele zile și le-au înaintat la protoierii, rezultă detalii semnificative în legătură cu sfărîmarea și ridicarea clopotelor. De la biserica Batiște «s-au luat ambele clopote, cel mic a fost dat jos din clopotniță întreg, iar cel mare a fost sfărîmat în 33 de bucăți și apoi aruncat pe ferestrele turlei»², de la biserica Amzei s-au luat două clopote, «ambele fiind sfărîmate în bucăți»³; de la biserica Pitar Moș, «cele două clopote le-au spart soldații înainte de a le transporta»⁴; la biserica Sf. Nicolae Dușumea, «clopotul cel mare a fost spart în turlă și coborît în bucăți»⁵; de la biserica Mihai-Vodă, clopotul cel mare a fost «sfărîmat în 18 bucăți mari și 19 mai mici, iar cel mic a fost luat întreg»⁶; la biserica Izvorul Tămăduirii, «clopotul cel mare, neputîndu-l da jos, l-au spart în 4 bucăți»⁷.

Au fost rechiziționate și transportate în străinătate, clopotele de la majoritatea bisericilor și a minăstirilor din teritoriul vremelnice ocupat. Numai în București s-au ridicat de la cele 66 de biserici din Plasa de Sus, 119 clopote din 144 existente, rămî-nînd la locul lor numai 25 de clopote⁸, iar de la cele 48 de biserici din Plasa de Jos, au fost luate 99 de clopote din cele 102 existente, lăsîndu-se numai 3 clopote⁹. Cele cîteva clopote neridicate de ocupanți au rămas la bisericile din cimitire sau la cele din apropierea cimitirelor care n-aveau capelă proprie. În acele zile abia de se mai auzea ici, colo, cîte un clopot sunînd răzleț prin București.

Pagubele aduse Bisericii Ortodoxe Române prin ridicarea și spargerea clopotelor sînt greu de evaluat. În primul rînd, pentru că o evaluare exactă a lor nu poate fi făcută decît dacă s-ar cunoaște precis compoziția aliajului din care au fost turnate, știut fiind că un clopot cu cît e mai vechi, cu atît valoarea lui intrinsecă e mai mare. La noi în popor, bătrînii în special «aveau piosul obicei ca în momentul cînd se turna un clopot la biserica mahalalei lor, mai fiecare arunca în topitorie bucăți de aur și de argint, pentru ca sunetul clopotului să fie mai frumos»¹⁰. De aceea este de observat că clopotele bisericilor noastre, cu cît erau mai vechi sau deși noi, dar returnate din altele vechi, aveau sunete dulci, prestanță în sonoritate și vibrațiuni ondulatorii îndelungate. În al doilea rînd, multe din clopotele ridicate prezentau un interes artistic deosebit, fiind adevărate opere de artă, realizate de cunoscuți meșteri români în arta turnării bronzului. La valoarea artistică trebuie adăugată și importanța lor istorică, unele fiind daruri ale voievozilor români făcute bisericilor și minăstirilor pe care ei le-au ctitorit.

2. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, Dosar nr. 7366/1917, f. 18.

4. *Idem*, f. 45.

5. *Idem*, f. 80.

6. *Idem*, f. 92.

8. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, Dosar nr. 7365/1917, f. 7.

9. *Idem*, Dosar nr. 7366/1917, f. 159.

10. *Idem*, f. 17.

3. *Idem*, f. 38.

7. *Idem*, f. 116.

Printre clopotele sfărimate și ridicate de la bisericile din București, s-au aflat și clopotul cel mare al bisericii Răzvan, «făcut de Ianache Văcărescu vel agă la 1706»¹¹; clopotul bisericii Curtea Veche, «preturnat în zilele lui Barbu Dimitrie Știrbei»¹²; cel al bisericii Bățiște făcut la 1798 și avind două icoane turnate în relief, reprezentând scene religioase¹³; clopotul cel mic al bisericii Radu Boteanu pe care era săpat în relief anul 1783, sub care era icoana Sfintului Gheorghe călare, împungând balaurul¹⁴, cele două clopote ale bisericii Oțetari, amândouă datind din anul 1776¹⁵; clopotul cel mic al bisericii Sf. Ilie-Gorgani, «făcut de Io Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod la leat 7210 (1702)»¹⁶; clopotul cel mic de la biserica Izvorul Tămăduirii, dăruit la anul 1776 și care avea «sus și jos două borduri late, ambele brodate în stil bizantin și de o frumusețe rară»¹⁷; cele două clopote ale bisericii Domnița Bălașa cu care a fost înzestrată biserica la 1745, cind a fost ridicată¹⁸; urul¹⁴, cele două clopote ale bisericii Oțetari, amândouă datind din anul 1776¹⁵; două clopote ale bisericii Sf. Spiridon Nou, cel mare «făcut de Io Constantin Brâncoveanu Voievod la leatul 1702» și cel mic «făcut de răposatul domn Scarlat Grigore Ghica și fiul său Ion Alexandru Ghica la leatul 1766»²⁰; precum și clopotele mai vechi ale bisericilor Radu Vodă, turnat la 1600; Calinderu, la 1787; Sf. Nicolae Tabacu, la 1776; Sf. Elefterie, la 1746; Schitul Măgureanu, la 1784; Delea Veche, la 1791; Sf. Ilie din Călea Răhovei, la 1738; Mîntuleasa, la 1798; Popa Soare, la 1787²¹ și încă multe altele.

Odată cu clopotele au fost luate și accesoriile acestora și celelalte obiecte de metal care se allau în clopotnițele bisericilor. Au fost ridicate limbile clopotelor, belciugele, scoabele și ancorele de metal care legau clopotele de suporturi, toaca de fier și ciocanele de la toaca de fier, precum și întreaga fierărie aflată în turlă²².

Prin proteste energice și intervenții repetate la organele de ocupație, s-a obținut ca unele clopote de importanță istorică să fie scutite de la rechiziție, împiedicîndu-se astfel sfărîmarea și transportarea lor în străinătate. Printre acestea s-au numărat clopotul cel mic al bisericii Sf. Nicolae Dintr-o zi din București, «făcut de Doamna Maria, soția luminatului domn Constantin Brâncoveanu Voievod la leat 7212 (1704)»²³; clopotul Minăstirii Cotmeana făcut în vremea lui Dan Vodă de «jupan Dragomir în anul 6893 (1385), indicțion 8»²⁴; cele două clopote ale Minăstirii Cozia făcute în zilele lui Mircea Voievod la anul 1395 și respectiv 1413²⁵ și care fuseseră aduse la anul 1880 de la Cozia la Biserica Domnească de la Curtea de Argeș²⁶, precum și clopotele de la bisericile din Hurezi, Bistrița, Govora, Doicești, Corabia, Sărăcinești, Gura Motruului, Brebu și Tismăna. De asemenea s-au recuperat 12 dintre clopotele mai vechi ale bisericilor din capitală, ce fuseseră ridicate, printre care și clopotul cel mare al Mitropoliei²⁷. O parte din clopotele salvate au fost depuse la Muzeul de Artă Națională din București, de unde au fost mai tîrziu preluate de parohiile respective. Pe lângă clopotele menționate mai sus, au mai fost și altele salvate, «fîind ascunse în pămînt»²⁸. Prinzînd de veste că ocupanții adună clopotele

11. *Idem*, f. 2.12. *Idem*, f. 5.13. *Idem*, f. 18.14. *Idem*, f. 19.15. *Idem*, f. 27.16. *Idem*, f. 90.17. *Idem*, f. 117.18. *Idem*, f. 166.19. *Idem*, f. 25.20. *Idem*, f. 214.21. *Idem*, f. 224, 22, 41, 119, 122, 161, 184, 196, 209.22. *Idem*, f. 122, 80, 164, 22, 172.23. *Idem*, f. 20.

24. B. P. Hașdeu, «Istoria critică a Românilor», Buc., 1874, vol. I, p. 128.

25. *Idem*, p. 132.

26. St. Nicolaescu, «Străvechile clopote ale Minăstirilor Cotmeana și Cozia», Buc., p. 4.

27. Al. Tzigara-Samurcaș, «Mărturisiri silite», București, 1920, p. 100.

28. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 145/1918*, f. 53.

de la biserici și minăstiri și alte obiecte de alamă, bronz sau din metale prețioase, unii preoți prevăzători au strîns și au ascuns din vreme ce aveau mai de valoare, precum și din clopote și le-au îngropat»²⁹. În amintirile sale, Sabina Cantacuzino care fusese internată de autoritățile de ocupație la Mînăstirea Pasărea, arată că în momentul în care s-a primit și aici știrea «că se vor ridica, ca și la București, clopotele și icoanele îmbrăcate în argint... pe cele mici și candelile mai frumoase le ridicaseră maicile și le ascuseseră»³⁰.

Amenințate au fost și acoperișurile din tablă de aramă ale diferitelor monumente. Multe biserici au rămas fără acoperiș, fiind dezvelite în acele zile de soldați ai trupelor de ocupație. Altele au putut fi salvate, cum au fost acoperișul de aramă al Bisericii Domnești din Curtea de Argeș și învelitoarea de aramă a Catedralei din Tirgoviște³¹. Mitropolia din București era și ea acoperită cu aramă. A început o lungă corespondență între autoritățile bisericești și administrația militară, o serie de intervenții, plîngerii, proteste și lucrurile s-au tot tărăgănat pînă ce armatele cotoptoare au părăsit capitala. Așa a scăpat Catedrala mitropoliei. N-au scăpat însă multe alte biserici.

Pe aceeași cale a protestelor repetate și a tergiversării, au putut fi salvate de la rechiziție și odoarele de preț ale bisericilor și ale minăstirilor. Printre obiectele de cult confecționate din metal, aflate în primejdia de a fi ridicate, se numărau valori artistice și istorice inestimabile, a căror transportare în străinătate ar fi provocat o pierdere de nereparat adusă tezaurului nostru național. Iată numai cîteva dintre aceste obiecte de mare preț, care se aflau pe la bisericile din București și pe care autoritățile de ocupație le-au inventariat, dar n-au mai apucat să le ridice: două ripide «făcute de Io Constantin Brîncoveanu Basarab Voievod și dăruite la anul 7117 (1709)»³² bisericii Sf. Gheorghe Nou, precum și o cutie cu moaștele Sf. Nicolae, «ferecată cu aur de Io Mihail Voievod și Doamna Stanca în anul 7108 (1600)»³³, dăruită aceleiași biserici; un discos mic de anaforă «închinat de Șerban Cantacuzino Vel Voievod la 1758»³⁴, bisericii Sf. Nicolae Șelari; icoana Sf. Elefterie «donată de Ioan Văcărescu la 1777»³⁵, bisericii Doamna; un disc «dăruit de Io Constantin Basarab Brîncoveanu Voievod la leat 1695»³⁶, bisericii Curtea Veche; un potir «făcut de Doamna Maria a prea luminatului domn Constantin Brîncoveanu Basarab Voievod la leat 7211 (1703)»³⁷ și dat bisericii Sf. Nicolae Dintr-o zi; două candelile, una «a lui Constantin Cantacuzino logofăt din 7237 (1729)» și alta «a lui Radu Cantacuzino vel spătar din 1715»³⁸, ambele dăruite bisericii Cotroceni; o icoană mare din argint a Sfîntului Anton, avînd gravat anul 1467³⁹, aflată la biserica Sf. Gheorghe Vechi; o icoană a Sfîntului Nicolae, avînd data 1700⁴⁰, de la biserica Lucaci și încă multe altele.

În mare primejdie s-au aflat în acele zile și odoarele Episcopiei Argeșului. La retragerea armatei și a guvernului român în Moldova, Sfîntele moaște și obiectele sacre de argint de la Biserica Domnească și de la cea episcopală din Curtea de

29. Pia Alimănișteanu, *Însemnări din timpul ocupației germane 1916-1918*, București, 1929, p. 81-82.

30. Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I. C. Brătianu, Războiul 1914-1919*, Ed. Universul, 1937, vol. II, p. 166-167.

31. Al. Tzîgara-Samurcaș, *op. cit.*, p. 101.

32. Arhiva Mitropoliei Ungro-Vlahiei, *Dosar nr. 7366/1917*, f. 5.

33. *Ibidem*.

34. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7366/1917*, f. 1.

35. *Idem*, f. 2.

36. *Idem*, f. 5.

37. *Idem*, f. 20.

38. *Idem*, f. 123.

39. *Idem*, f. 180.

40. *Idem*, f. 193.

Argeș, au fost transportate la București, în 20 noiembrie 1916 și depozitate la Mănăstirea Antim, pe atunci metoc al Episcopiei de Argeș. Printre aceste odoare de mare preț se aflau două sicrie de argint, unul conținând moaștele Sfintei Filoteia, împreună cu o serie de obiecte de mare valoare, printre care o salbă de aur cu 12 irmilici, două broși de aur, mina sfintei îmbrăcată în argint cu 6 brățări, dintre care una din zale de argint foarte vechi⁴¹ și celălalt continând mina Sfintului Nifon, cu ferecătura de argint aurit din epoca lui Brâncoveanu, capetele Sfinților Nifon, Serghie, Vah și Tatiana în cutii de argint din epoca lui Iosif episcopul⁴².

După aproape un an, în 20 august 1917 cele două sicrie de argint cu Sf. Moaște și o parte din odoarele Episcopiei de Argeș, au fost duse înapoi. Așezate în lăzi închise și pecetluite cu sigiliul Sf. Sinod, aceste odoare au fost transportate pe calea ferată, într-un vagon special, fiind însoțite de preotul Ovidiu Musceleanu, din partea Cancelariei Sf. Sinod și Virgiliu Drăghiceanu, restauratorul Comisiunii monumentelor istorice. La Curtea de Argeș, lăzile cu sfințele odoare au fost transportate de la gară la episcopie cu o căruță, iar sicriile cu Sf. Moaște au fost duse pe umeri de către mai multe persoane, mergând în procesiune religioasă. Au fost prezenți arhiepiscopul Evghenie, locotenentul de episcopie al Argeșului, împreună cu mai mulți preoți din localitate, care au rostit tot drumul cântările bisericești convenite la o astfel de ocazie. Cortegiul a fost însoțit de o mare mulțime de credincioși, precum și de reprezentanți ai autorităților civile locale. La catedrală, sicriile cu Sf. Moaște au fost desigilate și așezate la locul convenit, săvârșindu-se și un serviciu religios, la care au asistat mai mulți locuitori⁴³.

O altă parte din odoarele Episcopiei de Argeș, reprezentând valori artistice și istorice ce nu puteau fi transportate fără risc la Curtea de Argeș, în acele împrejurări grele, au fost reținute la București din dispoziția lui Grigore Pișculescu (Gala Galaction), administratorul delegat al Casei Bisericii. Printre aceste obiecte de preț, depuse spre păstrare provizorie la Muzeul Casei Bisericii, se aflau un epitaf de mătase roșie cu bordură atlas galben, broderii de fir de argint și aur și cu 4 evangheliști la colțuri și scena înmormântării la mijloc, și inscripția «Antim Ivireanu 722»⁴⁴; o evanghelie de argint cu cotor zale din 1693⁴⁵; o icoană a Sfinților Simion și Sava pe fond de aur, din epoca lui Neagoe Vodă⁴⁶; un chivot mic de argint cu turlă și cu 4 chipuri de prooroci în relief, având ca stemă un vultur și purtând data 1715; o pafta sîdef cu vultur cantacuzinesc, încadrată cu filigran argint; o mitră de arhiepiscop brodată cu fir de aur și argint, ce a aparținut fostului episcop Gherasim Timuș⁴⁷; o cruce de argint grecească de la 1753; un potir argint, calciu aurit de la arhim. Parlenie, din 1784; o cădelniță antică⁴⁸; precum și o serie de manuscrise vechi printre care o evanghelie scrisă pe pergament în grecește în veacul al XIV-lea, hrisovul înființării Episcopiei Argeșului, pomelnicul Mănăstirii Argeș din vremea lui Matei Basarab, un catehism de la 1772⁴⁹, și încă multe altele de aceeași valoare pe care spațiul nu ne îngăduie să le enumerăm.

La 24 decembrie 1916 (6 ianuarie 1917) autoritățile germane au impus printr-o ordonanță în teritoriul vremelnic ocupat, calendarul gregorian. S-a îngăduit să se mai țină doar Crăciunul 1916 și Boboteaza după calendarul iulian; de aici înainte toate sărbătorile trebuiau ținute după calendarul gregorian.

41. Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 144/1917, f. 22.

42. *Idem*, f. 33.

43. Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 144/1917, f. 43.

44. *Idem*, f. 22.45. *Idem*, f. 33.46. *Ibidem*.47. *Idem*, f. 22.48. *Idem*, f. 33.49. *Ibidem*.

Introducerea calendarului gregorian și în uzul Bisericii Ortodoxe nu constituia o abatere dogmatică. Între cele două calendare era numai o diferență de calcul de câteva zile. Dar impunerea lui prin forța armatelor ocupante, era ceva nepotrivit populației și Bisericii Ortodoxe Române. Cu atât mai mult cu cât ocupanții vedeau în introducerea prin ordonanță a calendarului gregorian o măsură menită să anticipeze bunul mers al administrației ulterioare a teritoriului nostru în care considerau că vor rămâne în continuare și după încheierea definitivă a păcii. Iată de ce autoritățile bisericești au protestat energic pe lângă organele de ocupație, contra acestei măsuri. Îndată după publicarea ordonanței Comandamentului german, Mitropolitul Primat Konon a convocat la o adunare la mitropolie, în ziua de 2/15 ianuarie 1917 pe toți membrii Sfântului Sinod, episcopi și arhiereu aflați în București, pe membrii Consistoriului superior și pe toți clericii mai însemnați din localitate sau care se refugiaseră aici. În această adunare s-a adoptat un protest⁵⁰ care, pe de o parte prezenta administrației de ocupație punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe, iar pe de altă parte, aducea la cunoștința populației măsurile ce urmau a fi luate⁵¹.

Pentru a anihila manifestările ostile ale clerului ortodox, autoritățile de ocupație au pus la cale instalarea unui om de-al lor la conducerea lucrărilor din Cancelaria Sf. Sinod, care urma să controleze și să conducă peste capul Mitropolitului Primat. Acest slujitor de cult de orientare filogermană⁵², ieșit din sinul Bisericii Ortodoxe, aflându-se eterodox și în comuniune cu alte rituri, afară de cel creștin-ortodox, pe nume Marius Theodorian-Carada, a venit cu scrisori din afară, pretinzând postul de director al Cancelariei Sf. Sinod. În ziua de 31 decembrie 1916, el a încercat să-l convingă pe Mitropolitul Primat ca să-l numească în acest post, motivând că este singurul care ar putea menține bune raporturi cu autoritățile de ocupație și ar «salva» Biserica Ortodoxă. În caz contrar, mitropolitul era amenințat că soldații germani vor pune stăpânire pe biserică și pe palat. Mitropolitul Konon a refuzat. Atunci Theodorian «i-a pus doi sergenți la ușă, interzicându-i orice comunicație cu exteriorul»⁵³, pentru ca nimeni să nu poată vorbi cu mitropolitul decât cu învoirea sa. Mitropolitul trebuia ținut izolat și departe de orice persoană. Era de fapt o arestare. Theodorian a venit apoi cu o procură, concepută de el, cerându-i mitropolitului s-o iscălească. În această procură, Theodorian era imputernicit să conducă treburile Bisericii în numele Mitropolitului Primat. Mitropolitul Konon s-a opus. A urmat o discuție violentă, cu brutalități și jigniri la adresa mitropolitului. Theodorian l-a amenințat că-l va răsturna din scaun și i-a reproșat că e compromis în fața nemților pentru opoziția lui la măsurile luate de autoritățile de ocupație. Deși îngrozit de cele auzite, bătrînul mitropolit Konon s-a ținut tare și de semnat, tot n-a semnat.

În ziua următoare, Alexandrina Gr. Cantacuzino și Zoe Gr. Rîmniceanu, «aflînd scandalul, au sosit la fața locului, au pătruns cu forța»⁵⁴ în cabinetul mitropolitului, pe care l-au găsit extrem de tulburat de a se vedea prizonier. Auzind istoria cu iscălirea procurii, au dat alarma printre clericii din capitală și au alergat la autoritățile civile, cărora le-au relatat cele întimplute, cerîndu-le insistent să intervină pentru restabilirea situației. Imediat, Lupu Costache, girantul de la Ministerul de

50. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 145/1918*, f. 112.

51. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5 din februarie 1922, p. 379.

52. Virgiliu Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, București, 1920, p. 24.

53. Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, vol. II, p. 73.

54. Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, vol. II, p. 73.

Interne a venit personal la mitropolie și i-a înlăturat pe cei doi sergenți. Între timp, mai mulți preoți, împreună cu numeroși cetățeni au venit în sprijinul mitropolitului și cînd Theodorian «neștiutor de cele petrecute, a sosit să-și ia funcția în primire, a fost dat afară cu violență»⁵⁵, fiind alungat definitiv de la Cancelaria Sf. Sinod⁵⁶.

În postul de director al Cancelariei, care era vacant — titularul, prof. D. Boianu plecase în refugiu în Moldova — Mitropolitul Primat, l-a numit la sugestia lui Grigore Pișculescu (Gala Galaction), pe profesorul de la Facultatea de teologie, Ion Mihălcescu (viitorul Mitropolit al Moldovei). Autoritățile de ocupație n-au recunoscut însă numirea profesorului Mihălcescu în acest post, considerîndu-l indezirabil datorită atitudinii sale patriotice, exprimată în lucrările pe care le publicase⁵⁷.

*

În ziua de 17 februarie 1918 au fost furate moaștele Sfintului Cuvios Dimitrie din catedrala Mitropoliei și «a fost o adevărată minune, că autorii furtului au fost descoperiți și Sfintele Moaște cu mare pompă au fost aduse iarăși în catedrală»⁵⁸.

Moaștele Sfintului Dimitrie fuseseră așezate în catedrala din București la 1774, sub domnia lui Mihail Șuțu. Se presupune că Sfîntul Dimitrie a trăit pe vremea împăraților româno-bulgari, așadar pe timpul Asăneștilor, sau cel mai tîrziu pe vremea Cruciadei a 4-a (1204—1261). Peste cîteva sute de ani, osemintele sale au fost găsite în albia riului Lom. Starea lor neobișnuită a făcut pe descoperitori să înțeleagă că se găsesc în fața rămășițelor unui erou al lui Iisus Hristos. Moaștele sale au fost ridicate și duse în satul Basarabov. Auzind despre această descoperire, a cărei veste se răspîndise peste tot, Principele valah a trimis meșteri și bani și a ridicat în satul Basarabov o biserică, în care au fost așezate moaștele sfîntului⁵⁹. În vremea războiului ruso-turc din 1769—1774, generalul rus Petru Salticov a trecut Dunărea, călcînd Rusciucul și o serie de alte sate printre care și Basarabov. Găsind moaștele Sfîntului Dimitrie, generalul evlavios a hotărît să le ridice și să le transporte în Rusia. La rugămintea unui creștin ortodox și anume a boierului român Hagî Dimitrie bivel sluger, care l-a înduplecat pe generalul rus să nu înstrăineze moaștele, ci să le lase tot închinătorilor de pe aici, acestea au fost aduse în București la 13 iulie 1774 și așezate în biserica Mitropoliei Ungrovlahiei⁶⁰.

Sfîntul Dimitrie, zis de atunci «cel Nou», spre deosebire de Sfîntul Mare Mucenic Dimitrie, izvoritorul de mir, a devenit patronul catedralei mitropoliei. La anul 1786, sicriul cu moaștele Sfîntului Dimitrie a fost împodobit cu argint de către mitropolitul țării, Grigorie (1760—1786). Sicriul actual a fost făcut la 1879 cu cheltuiala Episcopului Ghenadie al Argeșului (1875—1893). Acest sicriu — care a fost furat — este făcut din argint de 14 carate și cîntărește 27 de ocale⁶¹. El prezintă și un interes artistic deosebit fiind o reușită operă de artă. Pe capacul sicriului se află imaginea sfîntului, iar pe marginea capacului, de o parte și de alta 12 serafimi, 6 de o parte și 6 de cealaltă, avînd între dinșii cîte un mic stîlp de argint; la frontispiciul sicriu-

55. *Idem*, p. 74. 56. Virgiliu Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 41.

57. Arhim. I. Scriban, *Acte și mărturii privitoare la chestiuni și fapte bisericesti din timpul ocupațiilor germane în România*, București, 1919, p. 39.

58. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 145/1918*, f. 33.

59. Ierom. Teofil Ionescu, *Sf. Dimitrie cel Nou. Acahîstul. Viața, Minunea săvîrșită cu ocazia furării lui de către bulgari în timpul ocupației*, București, 1926, p. 53—54.

60. D. Caselli, *Cum au fost Bucureștii odinioară*, București, 1935, p. 57—58.

61. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 48/1880*, f. 6.

lui se află icoana Sfintei Treimi și Incununarea Maicii Domnului. În partea de jos, Arhanghelul Gavriil ținând semnul Bunei Vestiri; pe cele două laturi ale sicriului sînt 8 icoane înfățișînd viața sfințului. Toate icoanele și împodobirea sicriului sînt lucrate în relief și poleite pe alocurea unde trebuința a cerut cu aur.

În primăvara anului 1917, locuitorii comunei Basarabov au cerut Comandamentului german, printr-o petiție foarte cutezătoare, să le îngăduie să ridice moaștele Sfîntului Dimitrie și să le treacă în dreapta Dunării. Argumentul principal pe care îl invocau în cererea lor, era acela că Sfîntul Dimitrie ar fi fost de viță bulgărească. Ofițerul de legătură german⁶² de la Ministerul Cultelor, locotenentul Dietz, a cerut locțiitorului de administrator al Casei Bisericii, scriitorului teolog Gala Galaction să-î întocmească un referat în legătură cu temeinicia celor formulate în petiția menționată. În legătură cu aceasta, Gala Galaction notează în jurnalul său că «a trebuit să fac referatul pe care mi l-a cerut ofițerul nostru de legătură, locotenentul Dietz asupra relicviilor Sfîntului Dimitrie, adus în România pe la 1774»⁶³.

În referatul prezentat la 1 iunie 1917, Gala Galaction arată că:

«...chestiunea naționalității Sfîntului Dimitrie este mai presus de orice încercare științifică. În vremurile foarte vechi și acoperite de legendă, cînd se presupune că a viețuit acest cuvios, viața religioasă din peninsula balcanică era indistinctă și din punct de vedere național cu totul nediferențiată... Cine mai poate să mai spună azi de ce neam a fost un sfinț, deasupra vieții și sarcolagului căruia pietatea închinătorilor și depărtarea vecurilor, au făcut să înflorească alătea ilori de hagiologie?... În acel timp imprecis, singura alcătuire creștinească de oarecare consistență aici pe țărmurile Dunării, era principatul Munteniei. Deci principele valah s-a interesat cel dintîi de descoperirea făcînd. A trimis daruri, bani și meșteri care au zidit, în satul Basarabov o biserică, în numele St. Dimitrie... Se poate susține cu drept cuvînt că domnul muntean a avut din acel moment un drept de patronaj asupra St. Moaște și asupra bisericii ce le adăpostea».

Gala Galaction își încheie referatul, remarcînd că:

«...este cu totul aventuros să se caute azi de ce neam a fost St. Dimitrie. Privind lucrurile în cadrul împrejurărilor de atunci, aceste moaște erau luate din Imperiul Turcesc și strămutate într-o țărișoară creștină, ceva mai liberă din punct de vedere religios, unde era sigur că, prestigiul și buna lor păstrare vor fi și mai mari... Generalul Salticov, ridicînd St. Moaște din dreapta Dunării și transportîndu-le la București, le-a dat tocmai aceluia ce moralmente și canoniceste aveau asupra lor dreptul de ctitor (patronaj)»⁶⁴.

Locotenentul german Dietz a pus pe acest referat o rezoluție negativă și l-a înaintat șefilor săi, care au respins cererea din petiția mai sus amintită, considerînd-o nejustificată. S-a recurs atunci la furtul «săvîrșit în noaptea de 16 spre 17 februarie 1918»⁶⁵.

62. Autoritățile de ocupație au format la București un pseudogvern al teritoriului ocupat, organ complet subordonat administrației militare germane. La 1 aprilie 1917, li s-a impus tuturor «giranților» de ministere să semneze un fel de declarație de loialitate și să accepte cite un ofițer de legătură german, care în realitate era tutore al girantului.

63. Jerom. Teofil Ionescu, *op. cit.*, p. 34-37.

64. Al. Tzigara-Samurcaș, *op. cit.*, p. 100.

65. Gala Galaction, *Jurnal*, București, 1977, vol. II, p. 3.

Mitropolitul Primat Konon a acționat imediat⁶⁶. Fără a aștepta să se facă ziuă, «a pus să se tragă clopotul cel mare al Mitropoliei și tot atunci în toila nopții, a trimis îndată la Mareșalul Mackensen, ca să-l scoale din somn și să-l ceară măsuri imediate»⁶⁷. Clopotul cel mare al catedralei a sunat continuu toată ziua următoare, vestind populației cele întâmplate pe dealul mitropoliei. Dimineața «a fost o fierbere strâșnică în oraș; sute de femei, bătrâni și copii au sosit la fața locului, plingând și văitându-se»⁶⁸, că «li s-a furat singura lor mîngîiere în acele clipe de deznădejde»⁶⁹.

Organele bisericești au făcut demersuri scrise la Comandamentul german, precum și la toate autoritățile locale, cerind prinderea hoților. În memoriul adresat Mareșalului Mackensen la 17 februarie 1918, Mitropolitul Primat Konon, arăta că «prin această nemaipomenită și nocturnă jefuire a catedralei sfintei noastre Mitropolii, s-a comis cel mai odios fapt de către un număr de pînă la 20 soldați înarmați, care, după un plan anume pregătit, prădînd biserica, au lovit atît în interesul Bisericii noastre ortodoxe, cît și în credința și interesele poporului român» și cerea cu insistență să se ia «cele mai urgente măsuri și să se oprească pe drum călătoria Sf. Moaște oriunde vor fi, urmărindu-se toți ostașii vinovați și reînapierea sicriului cu Sf. Moaște și tot avutul lor, ca să stea nestrămutate în catedrala sfintei Mitropolii a Jării»⁷⁰.

Față de protestele autorităților bisericești și de frămîntarea stîrnită în rîndurile populației, care făcea neîncetat pelerinaj la catedrală, în curte și pe tot dealul și la intrările de la mitropolie, «Mackensen, temîndu-se de o răscoală în București, dete ordinul să pornească pe urma furilor două automobile germane, să-i prindă și să-i aducă înapoi»⁷¹. În același timp, unitățile germane de la toate punctele de trecere peste Dunăre au fost înștiințate telefonic, să cerceteze și să oprească orice convoi suspect.

A doua zi, la 18 februarie 1918 s-a primit prin intermediul prefecturii județului Vlașca, o comunicare în limba franceză de la generalul bavarez Zach, șeful Comandaturii militare germane a acestui județ, în care se relatează că «moaștele Sf. Dimitrie, într-un sicriu mareț de argint, au fost furate dintr-o biserică din București, pentru a fi transportate cu un automobil în Bulgaria. Ajungînd la Călugăreni au schimbat aici automobilul cu o mică căruță cu cai, pentru a șterge urmele lor. ...În dreptul satului Daia a fost găsită căruța căutată, însoțită de soldați bulgari foarte armați». După ce anunță că a fost «oprit transportul care se da drept bagaj al unor ofițeri bulgari și adus sicriul la Giurgiu», urmînd ca în ziua următoare, la 19 februarie să plece spre București cu automobilul «însoțit de o puternică gardă de soldați germani înarmați», generalul bavarez încheie cu remarca că «după părerea mea, evenimentul merită să fie însemnat mai tîrziu în istoria religioasă a României»⁷².

Intr-adevăr, după ce au sustras sicriul cu moaștele Sf. Dimitrie din catedrala mitropoliei, în noaptea de 16 spre 17 februarie 1918, soldații bulgari «au rătăcit în jurul capitalei pînă la ziuă, negăsind drumul spre Giurgiu, unde intenționau să

66. Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, vol. II, p. 291.

67. «Innoirea», nr. 2, din 18 mai 1919.

68. Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, vol. II, p. 292.

69. Ierom. Teofil Ionescu, *op. cit.*, p. 31.

70. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 13, din octombrie 1923, p. 994.

71. Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, vol. II, p. 292.

72. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 13, din octombrie 1923, p. 994.

ajungă, iar când au aflat drumul adevărat, de trei ori li s-a stricat automobilul, pînă cînd au fost nevoiți să-l pună într-o căruță, după cum relatează și comunicatul nemțesc și așa au fost descoperiți»⁷³.

În cea de-a treia zi de la săvîrșirea furtului, sicriul cu moaștele Sf. Dimitrie, neatîns înăuntru, au ajuns la București, fiind întîmpinate la bariera Belului de un public numeros — de care s-au îngrozit și nemții — în fruntea căruia se aflau mitropolitul, arhieriei, preoții și călugări. S-au făcut rugăciuni de mulțumire înaintea bisericii, după care sicriul cu moaștele Sf. Dimitrie a fost așezat la locul de unde, cu trei zile în urmă, cu necinste au fost furate. Cu acest prilej, Mitropolitul Primat a făcut o cuvîntare ocazională contra jefuitorilor, ocărînd pe toți furii de cele sfînte.

*

Alături de reprezentanții culturii românești, în lupta împotriva cötropitorilor, pentru mobilizarea populației la rezistența generală pentru înfrîngerea și alungarea ocupanților, s-au integrat și Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, rămași în teritoriul vremelnic ocupat. Atît Mitropolitul Primat Konon, cît și Athanasie Mironescu și Ghenadie Petrescu⁷⁴, care au ocupat scaunul de mitropolit primat, între 1909—1911 și respectiv 1893—1896, au fost profund indignați și au condamnat prin declarații, proteste și slujbe bisericești, acțiunile de jaf și teroare ale trupelor de ocupație.

În legătură cu activitatea mitropolitului Konon, se cuvine a se menționa că păstoria sa a coincis cu cele mai însemnate momente din viața țării și a neamului românesc. El a îmbrățișat cu căldură zbuciumul și frămîntările poporului nostru din acel timp și în calitate de Mitropolit Primat a susținut și a apărat cu curaj drepturile noastre naționale, în momente și la ocazii cînd intervențiile sale puteau să aibă rîsunetul scontat. Marele istoric Nicolae Iorga arăta despre el, că deși înaintat în vîrstă, fiind aproape nonagenar, «n-a scăpat prilejul ca să afirme necesitatea îndeplinirii idealului național»⁷⁵.

În timpul ocupației, Mitropolitul Primat Konon a fost foarte expus. Cu cîteva zile înainte de a intra în București, armatele germane au bombardat crunt capitala. Bombele inamice au lovit catedrala și palatul mitropolitan, căruia i-a fost distrusă aripa dreaptă, iar bătrînul mitropolit Konon, abia de a scăpat cu viață. Garderoba și toate hainele sale au fost zdrențuite de schije de obuzelor. Ocupația germană i-a adus greutăți foarte mari. Jignirile personale și încălcarea brutală a intereselor Bisericii îi creaseră o stare sufletească dintre cele mai deprimante. Mitropolitul Konon a fost neîncetat dușmănit de autoritățile de ocupație și fiindcă nu îndrăzneau să-l lovească direct din pricina rangului ce-l avea, l-au arestat pe secretarul său, preotul Hrisant Popescu. Acesta îl informa din închisoare că nemții îl iscodesc să aple unde are mitropolitul ascunse documente compromițătoare. În urma acestei comunicări, mitropolitul a pus de s-a ascuns sub pardoseala unei odăi, un tablou alegoric pictat după indicațiile sale, reprezentînd *unirea tuturor provinciilor românești*.

Mitropolitul Konon a fost atacat violent de ziarul Comandaturii germane din Brăila, fiindcă ceruse intrarea în război pentru îndeplinirea idealului nostru național. Acest ziar cu titlul «Donau Armee Zeitung» (Foaia armatei de la Dunăre) și cu subtitlul «Amtsblatt der Kommandatur Brăila» (*Foaia oficială a Comandaturii din Brăila*),

73. Ierom. Teofil Ionescu, *op. cit.*, p. 33.

74. A încetat din viață la 31 august 1918, la București în plină ocupație germană.

75. «Neamul Românesc», nr. 356, din 29 decembrie 1918.

În nr. 127 din 25 iulie 1917, publică articolul intitulat «Un mitropolit războinic» în care face o aspră critică Mitropolitului Konon, învinuindu-l «că în acțiunea de pregătire a opiniei publice în favoarea războiului, Mitropolitul Primat al Ungrovlahiei a avut un rol aproape preponderent... Pilda cea rea venind de la el cel dintâi, a avut o repercusiune funestă asupra întregului cler, de sus pînă jos. Preoții uitau de biserică, orele lor de slujbă coincidînd cu cele de intrunire; de multe ori însuși altarul a servit ca tribună de propagandă războinică... Mitropolitul știa toate acestea și le incuraja»⁷⁶.

Printre ierarhii față de care autoritățile de ocupație au acționat cu violență și brutalitate, a fost și *Episcopul Sofronie al Rîmnicului*. În timpul retragerii se refugiasse la București. Pentru sentimentele și purtarea sa patriotică, a fost arestat la 19 mai 1917 și închis mai întîi la Mînăstirea Cheia din Prahova, apoi mutat la Peștera Ialomicioarei, unde a îndurat lipsuri și suferințe foarte mari. După intervenții repetate și insistente din partea autorităților bisericești, a fost transferat și internat la Mînăstirea Căldărușani. Aici l-a găsit clipa eliberării, în 1918.

În fruntea Episcopiei Rîmnicului, rămasă fără conducător, Mitropolitul Primat Konon l-a numit ca episcop locotenent, pe arhierul Valerian Ștefănescu, frate al fostului episcop de Roman, Melchisedec. Administrația de ocupație nu l-a acceptat, pretextînd că e prea bătrîn. Avea la această dată în jur de 80 de ani. Motivul real era altul. Arhierul Valerian Ștefănescu era o personalitate bisericească bine cunoscută pentru atitudinea sa patriotică, iar Mitropolitul Primat nu-l desemnase întimplător ca locțiitor al titularului ce fusese arestat pentru același motiv.

În perioada ocupației, mulți dintre preoții care au rămas la parohiile lor, au îndurat mari suferințe din partea autorităților militare germane. Unii au suferit pînă la sacrificiu, fiind împușcați, alții au fost arestați și condamnați la ani grei de închisoare, pentru că au ascuns și au ajutat pe militarii români scăpați din prizonierat sau rătăciți în timpul retragerii, pentru a ajunge în Moldova, au făcut rugăciuni și slujbe bisericești pentru biruința armatei române asupra dușmanului, au protestat împotriva actelor inumane săvîrșite de cotropitori, i-au îmbărbătat și incurajat pe locuitorii îngrijorați de soarta războiului.

Gheorghe VASILESCU

76. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 2, din februarie 1924, p. 168—169; «Innoirea», nr. 9—10, din septembrie 1919, p. 242—245.

ROMÂNII AMERICANI ANTICIPEAZĂ UNIREA DIN 1918

Se știe că pînă la unirea din 1918, mulți transilvăneni au trecut munții în Principate și au creat aici multe *Societăți* și *Asociații* dedicate idealului unirii. Dar sîntem, la începutul veacului nostru, în epoca în care crește masiv emigrația transilvănenilor spre lumea nouă, spre America, în căutarea unui destin mai fericit, fugind și de sărăcie și de împilarea politică. În 1918 ei alcătuiau deja o comunitate de aproape 150.000 de români. Nu aveau încă o episcopie, iar parohiile se organizau cam la întîmplare, cu preoți emigrați ei înșiși, fără perspective de stabilitate. Aceasta cu atît mai mult, cu cît fiecare emigrant pleca cu gînd de întoarcere. «Mia de dolari și banii de întoarcere», era lozinca tuturor. Într-o astfel de societate nesigură organizarea vieții bisericești era grea.

În 1918 erau totuși circa 10—15 preoți care își încercau virtuțile misionare în lumea nouă. Depindeau canonic de mitropolia Transilvaniei, de unde erau plecați și ei și aproape toți emigranții cu care își alcătuiau parohiile.

Ideea de a înființa o episcopie acolo, a apărut pentru prima oară la o Adunare a românilor, ținută în orașul Youngstown, la 24 februarie 1918. Ea n-a fost pusă în practică imediat, dar această Adunare s-a înscris în istoria națională și în istoria Bisericii Ortodoxe Române, printr-un alt act de mare însemnătate. Au avut ideea extraordinară de a se uni cu țara, pe linia jurisdicției canonice, bisericești.

Ideea a fost inspirată. A fost una din acele idei pe cît de simple, pe atît și de greu de găsit. Un fel de ou al lui Columb care avea nevoie de o judecată simplă, directă, firească. Și ea a existat, s-a exprimat. Mai mult de șaptezeci de delegați în frunte cu preotul Ion Podea și cu alți zece preoți, redactează și semnează un act solemn intitulat *Hrisovul de închinare și supunere a Românilor ortodocși din Statele Unite ale Americii de Nord către Sfînta Mitropolie a Ungrovlachiei*.

Ei declară că nu mai pot rămîne legați de Biserica din Transilvania robită, lipsită de drepturi și umilită, și se supun, firesc, Bisericii din Țara-mamă. Tocmai pe atunci era mitropolit la Sibiu un om care dusesese compromisul cu autoritatea maghiară prea departe, Vasile Mangra, și acesta amăra sufletele tuturor românilor, și ale celor din Transilvania și ale celor plecați, dar rămași legați de întîmplările de acasă. Ei nu vor pomeni numele lui Mangra, dar din textul Hrisovului se vede limpede aluzia la el.

Acest *Hrisov* de închinare și supunere e un act de unire cu Țara, înainte de unire. O anticipare și o pregătire. O idee măreață trimisă celor de acasă, menită să-i încurajeze la actul suprem al desprinderii

de stăpînirea străină și la întoarcerea la sînul Țării, cum au făcut ei de acolo, din America. Textul Hrisovului este emoționant și trebuie considerat ca un act fundamental al istoriei Transilvaniei pe lîngă toate celelalte care îi fac cinste pe parcursul lungii perioade de înstrăinare, de lupte și de afirmare continuă a ființei ei românești. El face cinste și acelor români aflați în America atunci, și care au știut să descopere și să exprime acest mijloc al unirii cu Țara, model și chemare de eternă memorie.

Pornind de la acest Hrisov, ei vor scrie apoi Președintelui W. Wilson explicîndu-i pe larg cauza României și necesitatea unirii tuturor într-o singură țară, cerîndu-i sprijinul pentru această cauză dreaptă și sfîntă. Hrisovul este integrat în scrisoarea trimisă președintelui (cap. 10) ca document al simțirii românești și și ca o dovadă că ceea ce le-a stat lor în putință să facă de acolo, unitatea bisericească, au și făcut-o.

Informații despre acest Hrisov a dat episcopul Policarp Morușca, fost episcop al Românilor din America¹. Iată conținutul lui :

Noi, mai jos iscăliții, preoți și mireni, trimiși și împunerniciții poporului și Bisericii Ortodoxe Române din Statele Unite ale Americii de Nord, întruniți în sobor obștesc, pătrunși de simțămîntul dreptății și al dragostei de neam,

Socotind că toți suntem din ținuturile românești robite de Ungaria, care vreme de zece veacuri nu numai ne-au răpit și toată agoniseala noastră, cîștigată cu grea trudă, ci pururea s-au nizuț să stîrpească Limba, Credința și Datările noastre românești moștenite din moși-strămoși ;

Socotind că din fața prigonirilor stăpînirii ungurești adevărații noștri luminători și înainte-mergători au fost siliți să-și caute scăparea în binecuvîntatul Regat românesc, iar noi poporul muncitor, sărac și necăjit să venim peste țări și mări în acest dulce pămînt al libertății ;

Socotind că în toate zilele amarei noastre vieți, gindurile ni se îndreptau cu adîncă dragoste și neclintită nădejde spre liberul Regat al României, de unde așteptăm cu toții dezrobirea neamului nostru ajuns sub oblăduiri străine și dușmane ;

Socotind că pe limanul unde ne aflăm în aceste zile de dureroasă încercare, cu munca brațelor noastre am ridicat noi lăcașuri sfînțite întru slava lui Dumnezeu și pentru izbăvirea sufletului nostru creștinesc și românesc, și că aceste lăcașuri au stat pînă în ziua de astăzi în legătură de supunere cu Mitropolia ortodoxă română din Ungaria și Transilvania ;

Socotind că ocîrmuirea ungurească, potrivit planurilor ei de zdrobire a neamului românesc încăput pe miinile sale a schimbat din temelie menirea acestei mitropolii și a întregii

1. Vezi Raportul său către Patriarhie, din 30 aprilie 1940, cu nr. 34 pres. aflat în Arhiva Cancelariei Sf. Sinod, București, *Dosar 492/1940*, fila 21. Despre începuturile organizării bisericești a românilor din America, tot episcopul Policarp Morușca a scris un studiu în *Omagiu Mitropolitului Nicolae Bălan*, Sibiu, 1940, p. 601—609.

Biserici Românești din Ungaria și Transilvania prefăcînd-o dintr-un așezămint de cultură și viață creștinească într-o u-nealtă de apărare și chinuire ;

Fiind convinși că prin legătura ce ar avea Biserica noastră din Statele Unite cu sus pomenita Mitropolie, ocîrmuirea ungurească și-ar întinde asupra noastră și aici mina sa aducătoare de stricăciune și chinuire ;

Știînd că în zilele de amară robie ale neamului nostru de pe plaiurile ardelene și ungurene, Sfînta Mitropolie a Ungro-Vlahiei ne-a apărat și povățuit trimițîndu-ne vrednici duhovnici și arhieriei, singurii conducători ai poporului nostru pe acele vremuri ;

Pentru deplina asigurare a drepturilor noastre bisericești, a credinței, a limbei și datinilor pe care străbunii le-au apărat cu cinste de-a lungul veacurilor,

Din al nostru cel mai curat îndemn și fără nici o silă din nici o parte

HOTĂRÎM :

Ca nimeni dintre noi, filii Bisericii românilor ortodocși din America nici preot nici mirean, de astăzi înainte să nu mai fie supus și nici să aibă nici un soi de legătură cu Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania, legăturile ce au fost, să se rupă și numai atunci să fie statornicite iarăși, cînd Transilvania și Ținuturile Românești din Ungaria vor fi dezrobite, făcînd parte din Regatul liber al României ;

Întemeiem aici pe pămîntul acestei țări a libertății o Episcopie Românească de legea noastră a răsăritului, care de acum întotdeauna va purta numele de Episcopia Română Ortodoxă din Statele Unite ale Americii de Nord ;

Supunem această Episcopie Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, avînd să urmeze toate cele ce crede, mărturisește și hotărăște această Sfîntă Mitropolie, care singură va avea de acum încolo dreptul de a da îndrumări întru chivernisirea bisericii noastre ;

Totodată, ne ținem datori în fața lui Dumnezeu și înaintea oamenilor să spunem cu toată tăria că prin acest cuvînt al nostru se rostesc nu numai cele una sută cincizeci de mii de Români ortodocși din S.U.A. ci și milioanele de frați rămași sub stăpînirea ungurească al căror glas a fost întotdeauna și este astăzi mai mult decît oricînd înăbușit de silnicii și prigoane și cu cari împreună de veacuri întregi ne-am străduit și ne-am jertfit pentru unirea întru libertate cu Regatul românesc.

Am făcut și iscălit acest Hrisov, întărîndu-l cu jurămîntul nostru, în orașul Youngstown, statul Ohio astăzi în a douăzeci și patra zi a lunii februarie, anul de la nașterea Domnului și mîntuirea noastră, una mie

nouă sute și optsprezece, după socoteala Sfintei noastre Biserici a Răsăritului și una sută patru zeci și doilea an al Independenței Statelor Unite ale Americii de Nord.

Așa să ne ajute Dumnezeu, acum și în ceasul morții noastre, Amin ?
Urmează semnăturile.

*

Cu prilejul aniversării a 60 de ani de la unirea Transilvaniei cu Patria-Mamă și înăptuirea statului unitar român, a ne aminti și de această «unire dinainte de unire», pe linie bisericească, este o datorie și o bucurie. Și un prilej de a rosti un cald cuvânt de laudă și de respect pentru cei care, la 24 februarie 1918, au scris cu inimile lor românești, istoricul Hrisov care le va permanentiza memoria și fapta lor creștinească și patriotică.

† **Antonie PLAMĂDEALĂ**
Episcop-vicar patriarhal

2. Textul Hrisovului ne-a fost sesizat de Dr. I. Cojocaru care ne-a transmis un text în limba franceză și o fotografie a originalului românesc, indicându-ne drept sursă vol. *La Transylvanie*, organ du Comité National des Roumains de Transylvanie et de Bucovina, première année, no. 6, 1-er Août 1918, p. 10—11 și nr. 7/1918, p. 12—13. Ulterior Dl. N. Streza, de la Sibiu, ne-a comunicat că Hrisovul există în Arhiva Mitropoliei Transilvaniei, la Sibiu.

CAPUL DOMNITORULUI MIHAI VITEAZUL LA IAȘI ÎN 1916—1920

Asasinarea mișelească a voievodului. — Încurajat de împăratul Austriei, Rudolf al II-lea, Mihai Viteazul și ostașii săi, împreună cu formațiile militare imperiale, conduse de generalul Basta, au biruit, între 11—15 august 1601, la Guruslău, situat pe Valea Someșului, oastea lui Sigismund Báthory, alcătuită, în marea ei majoritate, din vasali ai nobililor ardeleni, moldoveni trimiși de Ieremia Movilă și turci, toți adversari ai temerarului voievod care izbutise să înfăptuiască, în anul 1600, unirea Țării Românești cu Transilvania și Moldova.

În timp ce împăratul Rudolf felicita pe Mihai, mulțumindu-i pentru această victorie — un pas înainte în acțiunea de izgonire a turcilor din Balcani — generalul Basta, spre a rămâne el singurul conducător al Transilvaniei recucerite, hotărâ suprimarea concurentului său. Pentru a-și îndeplini planul, în zorii zilei de 19 august 1601, când voievodul trebuia să plece de la Turda, unde poposise după victorie, spre Făgăraș, generalul a trimis un detașament de trei sute de germani și valoni cu dispoziția de a aresta pe Mihai, iar dacă se va opune de a-l omorî. Așa s-a întâmplat; Mihai a fost ucis mișelește. Asasinii îi tăiară capul, îi batjocoriră trupul și-l aruncară «în pulbere». La oțva timp, după acest sfârșit dramatic, trupul eroului a fost îngropat în cîmpia Turzii, de oamenii săi credincioși, iar capul său a fost dus în ascuns, la Tirgoviște, de comisul Radu Florescu¹ sau de postelnicul Turturea² și înhumat la Minăstirea Dealu. Pe lespeda care acoperă această relicvă de mare preț, a neamului nostru, se află următoarea inscripție: «Aici zace cinstitul și răposatul capul creștinului Mihail marele voievod, ce-au fost domn Țării Românești, Ardealului și Moldovei; cinstitul trup zace în cîmpia Turdei și fiind l-au ucis nemții, ani au fost 7109...»³.

Cranial voievodului la Iași și în Rusia. — Spre a se evita o eventuală profanare a locului în care era adăpostit capul lui Mihai, în împrejurările dramatice, din septembrie-noiembrie 1916, prin care trecea țara noastră, cranial voievodal a fost transportat la Iași, unde căpeteniile de stat găsiseră adăpost vremelnic, și depus în catedrala mitropolitană a Moldovei: «Se întorcea, astfel, din nou, în Iașul în care, ca și în Suceava, Mihai intrase triumfător, în iunie 1600...»⁴, inflăcărat de gîndul unității românești. Peripețiile și condițiile grele în care «doi profesori pioși», au

1. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. 2, București, 1976, p. 368.

2. St. Nicolaescu, *Cum a murit Mihai Viteazul*, București, 1932, p. 11; Ilie Dumitrescu și Constantin Cârjan, *Odișeea capului Viteazului*, în «Magazin istoric», nr. 8/1976, p. 23; detalii în legătură cu asasinarea lui Mihai Viteazul și cu transportarea capului său la Tirgoviște unde a fost înhumat cu toată cinstea în studiul: *375 de ani de la moartea voievodului Mihai Viteazul 1601-august—1976*, de Diac. P. I. David, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8/1976, p. 714—729.

3. Detalii la: N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I—II, București, 1935; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936; *Istoria României*, II, București, 1962, p. 1001—1003; Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, *Istoria României*, Compendiu, București, 1971; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1971; Ștefan Pascu, *Mihai Viteazul, Unirea și centralizarea țărilor române*, București, 1973.

4. St. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 11; Ilie Dumitrescu, Constantin Cârjan, *op. cit.*, p. 23.

transportat craniul la Iași, sint evocate în articolul *Odiseea capului Viteazului*, publicat, acum doi ani, în «Magazin istoric»⁵. Unul dintre ei a fost preotul *Alexandru Dolinescu*, profesor la liceul Militar de la Mănăstirea Dealu⁶, care, ajutat de soția sa, a strămutat «acest os» voievodal la Iași, «pe la sfârșitul lui octombrie sau începutul lui noiembrie 1916» și l-a predat la mitropolie⁷. Al doilea profesor care a adus la îndeplinire această patriotică misiune a fost *Teodor Naum*. Acesta «a plecat înainte cu adresele oficiale pentru prevenirea autorităților locale.

În dimineața zilei de 17 octombrie 1916, se arată în acest articol, cînd Dolinescu sosea la Iași, Naum l-a întâmpinat la gară și, apoi, împreună, în cursul aceleiași zile, au predat relicva la mitropolit⁸. N. Iorga scria că «rătăcirile martirului nu se isprăviseră. Ca să nu cadă prins și în această ultimă frîntură din trupul său, Mihai trecu, în zilele de supremă criză, în Rusia. Cînd se întoarse se făcea de ziuă, asupra idealului nostru și al său. Bucovina ne revenise... dar Ardealul, nu se rostise încă»⁹.

Criza la care se referea N. Iorga, era, fără îndoială, perioada dureroasă din istoria țării noastre și anume aceea în timpul căreia se vorbea de un triumf al morții¹⁰. Ilie Dumitrescu și Constantin Cărjan, în articolul amintit, se întrebă cine a strămutat relicva în Rusia, cînd anume s-a produs acest fapt și unde a fost ea adăpostită? Potrivit unor păreri, afirmă autorii articolului, capul viteazului voievod, ar fi fost adăpostit la Odesa sau la Kerson¹¹.

Prof. Maria Munteanu Breasta, într-un mic articol *Completări la Odiseea capului Viteazului*¹², aduce unele amănunte interesante. Condițiile grele, din vara anului 1917, puneau problema mutării autorităților române de la Iași în Rusia. La 8 august, acel an, au și plecat din Iași trenuri cu refugiați, care s-au stabilit la Kerson. Preotul profesor Grigore Popescu Breasta a primit din partea ministrului Cultelor, I. G. Duca, misiunea de a însoți refugiații în Rusia și a le da, acolo, asistență religioasă. «În ajunul plecării, relatează Maria Munteanu Breasta, reproducind unele însemnări ale tatălui ei, ministrul I. G. Duca m-a chemat și mi-a încredințat, de față fiind prof. Petre Girboviceanu, cutia ce păstra relicva sfîntă a neamului, capul lui Mihai Viteazul, cu obligația «să-l am în toată grija și să-l aduc intact înapoi». Despre această delicată și grea însărcinare n-a știut nimeni, afară de administratorul Casei Bisericii, prof. Petre Girboviceanu, fratele soției mele.

«Ajunși la Kerson, am ascuns cutia sub poala acoperămîntului Sfintei Mese a altarului, la care am oficiat în tot timpul șederii mele la Kerson. Aici a stat pînă în ziua reîntoarcerii noastre în țară... În tot timpul pribegiei, ascuns în altarul bisericii, capul marelui nostru voievod, în care a încolțit pentru prima dată ideea unirii tuturor românilor și care a fost ucis pentru această măreață idee, îmi da curaj să lupt și să sper, împreună cu compatrioții mei, în izbînda cauzei noastre drepte.

«La 19 martie 1918, am fost repatriați. Am ajuns la Iași la 3 aprilie 1918. Peste două zile, la 5 aprilie, la indicația lui I. G. Duca, tatăl meu, împreună cu P. Girboviceanu, au predat mitropolitului Pimen al Moldovei capul voievodului»¹³.

5. Ilie Dumitrescu, Constantin Cărjan, *Odiseea capului Viteazului*, în «Magazin istoric», nr. 8/1976, p. 25. 6. *Ibidem*.

7. *Ibidem*; relatările soției Pr. Prof. Al. Dolinescu redată de autorii articolului amintit.

8. *Ibidem*; potrivit actelor păstrate la Mitropolia Iași, Dolinescu a sosit în ziua de 16.

9. *Ibidem*.

10. *Ibidem*.

11. *Ibidem*, p. 24.

12. «Magazin istoric», nr. 10/1977, p. 32.

13. *Ibidem*.

În arhiva Mitropoliei Moldovei și Sucevei se păstrează câteva documente care cuprind știri referitoare la primirea craniului voievodal, cum și la plecarea sa din Iași. Aceste piese de arhivă, confirmă ceea ce anumite persoane contemporane evenimentelor au notat în legătură cu predarea și cu peripețiile prin care a trecut această prețioasă relicvă. Astfel, în ziua de 17 octombrie 1916, se întocmea la mitropolia din Iași următorul «Jurnal», cu nr. 3512, semnat de Mitropolitul Pimen, Preotul Alexandru Dolinescu, marele eclesiarh Policarp Luca și Profesorul T. Naum: «Se constată de noi prin acest jurnal că astăzi, duminică 16 octombrie 1916, ora 3 după amiază, a sosit la Iași, părintele Alexandru Dolinescu, preot și profesor la Școala militară de la Mânăstirea Dealului și Ne-a predat capul voievodului Mihai Viteazul, din două piese tîgva și maxilarul de jos, așezat într-o cutie de lemn încuiată.

După ce am văzut capul l-am așezat în cutie și l-am depus în o ladă de fer, aflată în o tainiță a Mitropoliei formată la părăsirea Sf. Altar, încredințându-l Mareșului eclesiarh al Mitropoliei, Protosincelul Policarp Luca.

Despre aceasta, am dresat prezentul jurnal în trei exemplare, iscălite de noi, Părintele Dolinescu, marele eclesiarh precum și de Profesorul T. Naum și am rinduit a se păstra un exemplar la Mitropolia Noastră, unul la Ministerul de Culte și altul la Ministerul de Război.

Făcut la Mitropolia Moldovei și Sucevei din Iași, 17 octombrie 1916»¹⁴.

Tainița despre care s-a făcut mențiune în jurnalul încheiat la 17 octombrie 1917, este, de bună seamă, una din încâperile care se află, la o oarecare înălțime, la dreapta și la stînga altarului.

Nu se află, în arhiva Mitropoliei, nici un act cu privire la strămutarea craniului, în 1917, în Rusia. Nu s-a publicat nimic în presa timpului, nu s-a mai încheiat nici un fel de act în legătură cu această strămutare spre a nu se ivi stări de neliniște, tulburare și panică.

La 24 martie 1918, în vreme ce se purtau discuții între țara noastră și Puterile Centrale, încheiate cu semnarea umilitorului tratat de pace de la Buftea, Mitropolitul Pimen trimitea Ministerului Cultelor adresa nr. 782/1918, prin care aducea la cunoștință că, la timpul potrivit, mai multe odoare de la bisericile și mânăstirile din Moldova «au fost duse pentru siguranță, la Moscova, în Rusia».

«Tot printr-aceasta vă facem cunoscut, se arată în menționata adresă, că, capul lui Mihai Viteazul care ne fusese încredințat spre păstrare de către Ministerul de Război, în timpul luptelor de la hotarul țării, a fost luat de către Dl. P. Girboviceanu, administratorul Casei Bisericii și probabil dus cu D. Sa în Rusia pentru siguranță»¹⁵.

Pe copia acestei adrese, Mitropolitul Pimen nota, la 5 aprilie 1918, cu propria sa mînă, următoarele: «Capul lui Mihai Viteazul a fost predat mie și se va păstra pînă cînd se va crede de Ministerul de Război care ni l-a trimis spre a fi păstrat la Mitropolie. Pimen»¹⁶. Ziua de 5 aprilie 1918, cînd Mitropolitul Pimen semna nota, reproducă, coincide cu aceea menționată de preotul profesor Grigore Popescu Breasta.

Deși cerul patriei noastre, în anul 1918, a fost întunecat, îndeosebi de umilitoarele condiții ale tratatului de la Buftea care, însă, pînă la urmă, n-a căpătat forma și valoarea unui act validat, deoarece evenimentele au luat alt curs, totuși, în istoria poporului nostru rămîne anul senin, anul în care s-a împlinit întregirea țării prin unirea provinciilor locuite de români, anul în care s-a făurit statul unitar.

14. Arhiva Mitropoliei Moldovei și Sucevei, dosar nr. 81, «Războiul 1916», vol. II.

15. *Ibidem*, vol. VIII. 16. *Ibidem*.

Spre sfârșitul verii acestui an, cumpăna războiului «s-a aplecat în favoarea aliaților României. Bulgarii învinși în Macedonia, de către generalul Franchet d'Esperey, cerură pace; armata austro-ungară, în descompunere, a părăsit frontul italian, iar cea germană, împinsă neconținut îndărăt, în Franța, a trebuit să ceară și ea încetarea ostilităților la 11 noiembrie 1918»¹⁷.

În condițiile survenite, armata română a fost mobilizată, din nou, în ziua de 29 octombrie 1918. Adresându-se țării, regele Ferdinand spunea: «...sînt incredințat că veți răspunde chemării mele cu aceeași dragoste de țară și că România va vedea împlinindu-se visul de veacuri al neamului nostru: *unirea tuturor românilor*». Înflăcărat de măreția momentului, Mitropolitul Pimen cerea preoților din orașe și sate «să facă cuvenitele rugăciuni către Dumnezeu pentru izgonirea vrăjmașilor din țară, pentru dezrobirea fraților transilvăneni și bucovineni...».

La 8 noiembrie 1918, sârbătoarea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, într-o atmosferă de entuziasm vibrant și de mare mulțumire, sub cupolele monumentalei catedrale ieșene, în care, timp de doi ani, s-au vărsat lacrimi și s-au cristalizat nădejdi, s-a desfășurat comemorarea festivă a voievodului Mihai Viteazul care, cu trei sute optsprezece ani înaintea, izbutise «să reconstituie vechea Dacie».

Potrivit programului, dinainte stabilit, craniul voievodal a fost așezat pe un catafalc în mijlocul catedralei; o gardă de ofițeri decorați cu ordinul «Mihai Viteazul» străjuia în jurul catafalcului; asistau regele Ferdinand și familia sa, membrii guvernului, corpul diplomatic, căpeteniile oștirii, foști miniștri.

Slujba de pomenire a fost oficiată de Mitropolitul Pimen care a și rostit apoi un sugestiv cuvînt ocazional: «Rare sînt zilele, a spus el între altele, cînd un neam întreg și în împrejurări deosebite își sărbătorește eroii, precum ne-am adunat, azi, aici, în vechea Metropolie a Moldovei ca să facem slujbă bisericească pentru pomenirea celui mai mare viteaz al neamului nostru...». Continuînd, vorbitorul a amîntit cîteva dintre memorabilele înfăptuiri ale domnitorului Mihai Viteazul, printre care și cele bisericești, din Țara Românească, Transilvania și Moldova; apoi a spus: «...Pe altarele bisericilor străbune ridicate de el, a fost aprinsă și este vie lumina îndrumării culturale și flacăra jertfei pentru neam. Pentru aceste mari fapte ale eroului, la binecuvîntarea pe care o datorăm rămășițelor pămîntești înfățișate prin acest os sfînt — capul eroului — care a ținut pe rînd spada pentru apărarea moșiei și credinței strămoșești, se cuvine ca, prin glasul meu, smeritul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, să aduc acea recunoștință adîncă precum se cuvine mai marilor ctitori și viteji, fără care acest neam și-ar fi pierdut cărările vieții și ar fi pierit în întunerecul vremii. Încheind cuvîntarea ce mi-a fost dat să țin la această strălucită sărbătoare religioasă-națională în prezența D-voastre a tuturor, avînd între noi capul lui Mihai Viteazul, îndemn și rog pe toți, ca, în aceste vremuri mari, să avem sus inimile pregătite sufletește pentru ziua cea strălucită a înfăptuirii României Mari, cum s-a gîndit eroul român Mihai Viteazul al cărui nume îl sărbătorește astăzi toată suflarea românească»¹⁸.

Începînd de la orele 16, la Teatrul Național din Iași, înaltele oficialități ale statului, cum și reprezentanții românilor din Transilvania și Bucovina, au asistat la un festival închinat memoriei marelui voievod. Prof. Al. Lapedatu a vorbit despre strălucitele fapte de arme ale voievodului Mihai Viteazul. Doctorul Nicolae Bălan,

17. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1971, p. 600.

18. Pimen, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Din vremea marelui război*, București, 1919, t. 38-42.

în calitatea sa de sol al Transilvaniei la această festivitate, a reliefat, în cuvîntul rostit, că Mihai Viteazul este un simbol al unirii tuturor românilor. «Românii cei vechi, a spus Nicolae Bălan, aveau credința că eroul ale cărui oseminte nu-și dorm somnul de veci împreunate în același pămînt, își poartă fără odihnă sufletul de la o margine la alta pînă cînd e întregită mina de lut în care odinioară se sălășluise. Așa a cutreierat și sufletul mare al eroului de la Călugăreni și Șelimbăr, cuprinsul pămîntului românesc... Trupul lui a fost sfîșiat în bucăți de dușmani pe Cimpia Turdei. Capul lui, în cuprinsul căruia s-a plămădit cel mai sfînt vis al neamului nostru, după o priveghere de peste 317 ani, în cursul căreia a străbătut pămîntul românesc de la Arieș și dincolo de acest pămînt, pînă la marginițe Nirprului, astăzi se găsește în cetatea Unirii... Înaintea acestui craniu de cea mai înaltă semnificație simbolică pentru noi, în zilele mari de astăzi, am venit ca sol al Ardealului, ca să talmăcesc voința nestrămutată a întregului nostru popor de-a reîntregi moștenirea națională a marelui erou... duhul lui Mihai, ascuns în adîncimile sufletești ale întregului nostru popor, cu o voință oțelită prin focul multor suferințe, își ia avînt spre culmile marelui nostru ideal... Dacă ne-a invrednicit Dumnezeuul părinților noștri să fim martori ai acestor vremuri mari, să ne oțelim sufletele, să ne curățim simțirile, să ne stringem rîndurile, să ne încordăm toate puterile pentru viitorul plin de glorie al neamului nostru...»¹⁹.

Generalul N. Petala, în numele armatei, a omagiat memoria marelui voievod. Ansamblul coral al catedralei mitropolitane a interpretat mai multe imne printre care sugestivul «Deșteaptă-te române».

Seara, în aula universității ieșene, Prof. N. Iorga a ținut o conferință despre semnificațiile unirii celor trei țări române în istoria neamului nostru, la care au asistat înaltele oficialități de stat și reprezentanții românilor de peste munți și din Bucovina²⁰.

La cîteva zile după ce, la Alba Iulia, s-a hotărît unirea Transilvaniei cu Patria-mamă, Mitropolitul Pimen, în cuvîntarea rostită în catedrala ieșeană — aceeași cuvîntare a ținut-o și în catedrala mitropolitană din București, — se referea, din nou, la Mihai Viteazul: «Atunci vă vorbeam de Alba Iulia, spunea ierarhul de la Iași, unde eroul își făcuse intrarea triumfală și, acum cîteva zile, acolo, în cetatea sfîntă Alba Iulia a fost adunare națională a fraților noștri de peste Carpați, în număr de zeci de mii, hotărînd unirea pe vecie a Ardealului cu toate ținuturile românești, cu patria mamă... Noi și neamul nostru... trăim în zilele cele mai mari și din culmea acestei fericiți de care sîntem cuprinși, în aceste momente, să trimitem de aici... salutul nostru frătesc iubiților noștri fraji ardeleni...»²¹.

În vîltoarea evenimentelor din 1916—1918, uneori dramatice, craniul lui Mihai Viteazul, adăpostit în catedrala mitropolitană din Iași, a întreținut, mereu vie, flacăra încrederii și nădejzii că, într-o zi, idealul scump al poporului nostru se va împlini. La 1 decembrie 1918, unirea românilor, rodul și cununa unor strădăniî îndelungate, s-a înlăptuit.

Din nou la Tîrgoviște. — Craniul viteazului domnitor a stat la Iași, pînă în ziua de 23 August 1920. Se programase, între timp, strămutarea la Mînăstirea Dealu.

19. Iconom stavr. Lt. Colonel I. Dăncilă, *Biserica strămoșească și marea noastră unire, Contribuția mitropolitului Nicolae la actul unirii*, în «Omagiul Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului», Sibiu, 1940, p. 46—47.

20. Ziarul «Mișcarea», nr. 252, din 9 noiembrie 1918.

21. Pimen, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *op. cit.*, *passim*.

pentru luna noiembrie 1919, în care scop s-au luat unele măsuri. Astfel, în ziua de 15 noiembrie a aceluiași an, «la orele 10 dimineața», trebuia să se officieze «cu mare solemnitate slujba pentru ridicarea capului»; au fost, din timp, anunțate persoanele oficiale care aveau să asiste la solemnitate; s-a întocmit itinerarul pe care trebuia să-l parcurgă trenul pînă la Mănăstirea Dealu: Ruginioasa—Pașcani—Suceava—Roman Bacău—Adjud—Tg. Ocna—Turda—Alba Iulia—Sibiu—Tîrgoviște; s-a hotărît să se officieze servicii religioase în toate localitățile prin care avea să treacă trenul cu scumpa relicvă. Din motive care nu se cunosc, strămutarea s-a aminat²².

Festivitățile de readucere a craniului voievodal la Dealu, au fost fixate de către autoritățile timpului pentru 20 august 1920. Mitropolia a intervenit la primăria orașului pentru a da catedralei curent electric în ziua de vineri 20 august, cînd are loc «ridicarea capului»²³; s-a intervenit la Epitropia Sfîntul Spiridon pentru a aproba participarea corului bisericii la această ceremonie; s-au trimis invitații tuturor autorităților de a lua parte la festivități; garnizoana Iași comunica Mitropoliei că guvernul a stabilit itinerarul pe care urma să treacă trenul, comemorîndu-se, în localitățile în care vor fi opriri «marile acte săvîrșite de acest erou prin serbări naționale»²⁴.

Festivitatea ridicării capului s-a aminat pentru ziua de 23 august 1920. Iată itinerarul pe care avea să-l parcurgă trenul special de la Iași la Tîrgoviște: Iași—Ruginioasa — Pașcani — Mîrcești — Roman — Bacău — Mărășești — Focșani — R. Sărat — Buzău — Ploiești — Tîrgoviște. Ministerul de Război, prin adresa nr. 9213 din 16 august 1920, aducea mulțumiri mitropolitului Pimen «pentru că a păstrat cu cinste capul lui Mihai Viteazul». Mitropolitul scria, pe această adresă, următoarele: «Această adresă a Domnului ministru de Război, General Rășcanu, se va păstra la dosar, ca un document foarte prețios pentru noi din timpul marelui război ca păstrător ai capului lui Mihai Viteazul la Metropolia Iași»²⁵.

Prin grija Comandamentului Corpului 4 Armată Iași s-a pregătit un afet de tun pe care urma să fie transportat craniul de la Mitropolie la gara Iași, un pedestal de stejar pe care se va «depune lădița ce poartă capul marelui erou», s-a drapat vagonul mortuar cu drapele cernite și cu coroane de flori naturale, s-a pregătit și «o lădiță cu pereți de geam», în care craniul lui Mihai Viteazul «va fi expus publicului», s-a intervenit la Institutul de anatomie al Facultății de Medicină din cadrul Universității ieșene ca «să fie prinse oasele», care, între timp, se separaseră etc.²⁶.

În ziarele care apăreau în acea vreme — «Evenimentul», «Universul», «Adevărul», «Dimineața» ș.a. — au apărut relatări sumare în legătură cu transportarea craniului voievodal de la Iași la Mănăstirea Dealu. Astfel, în vederea festivităților, au sosit, la Iași, în ziua de 22 august 1920, Mitropolitul primat Miron Cristea, Prof. N. Iorga și diferiți reprezentanți ai autorităților de stat, ai universităților din țară și ai societăților culturale. Seara, la Teatrul Național din Iași, Prof. N. Iorga a ținut o conferință despre marele și temerarul voievod Mihai Viteazul.

Potrivit programului stabilit, în ziua de 23 august 1920, dimineața, la orele 9, Mitropoliții Miron și Pimen au officiat, în catedrala mitropolitană, un serviciu religios, după care au rostit cuvîntări, apoi craniul voievodal a fost așezat pe afetul

22. *Ibidem*; unele referiri și în *Istoria lui Mihai Viteazul*, de N. Iorga, vol. II, București, 1935, p. 178. 23. *Ibidem*. 24. *Ibidem*. 25. *Ibidem*.

26. *Ibidem*; unele referiri la această manifestare românească în *De-a lungul unei vieți, Amintiri*, de I. Petrovici, 1966, p. 286.

de tun și transportat la gară. Străzile pe care a trecut cortegiul — Ștefan cel Mare, Cuza Vodă, Arcului, cum și Piața Unirii — erau pavoazate cu drapele cernite; din loc în loc au fost înălțate arcuri de flori și ramuri verzi. S-au aliniat, în acest cortegi, trupe din garnizoana locală și din alte părți (regimentele 53 infanterie, 7 roșiori, 6 artilerie, 4 jandarmi rurali și o delegație a regimentului 6 «Mihai Viteazul»), elevii școlilor primare și medii, studenți, muzici militare, coruri, clerul, profesori din învățământul mediu și superior, membri ai societăților culturale și corporațiilor muncitorești, mii de locuitori ai orașului Iași. În piața gării s-a desfășurat o grandioasă defilare.

Trenul special, numit «Trenul Mihai Viteazul», care transporta relicva scumpă a neamului nostru, a fost întâmpinat cu mare însuflețire de locuitorii orașelelor Podul-Iloaei și Tg. Frumos. Primul popas s-a făcut la Ruginoaasa unde toți cei ce făceau parte din impunătorul cortegi au vizitat mormintul lui Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii. Spre seară, al doilea popas s-a făcut la Mircești, unde a fost vizitat mormintul poetului Vasile Alecsandri, cîntărețul Unirii, cum și casa în care a locuit el.

A doua zi, 24 august 1920, trenul a oprit, mai mult, în gările: Roman (acolo serviciul religios a fost oficiat de Episcopul Teodosie), Bacău, Mărășești și Focșani, oraș în care «Hora Unirii» a avut un ecou răsunător. Peste tot s-au organizat primiri solemne, s-au oficiat servicii religioase, s-au rostit cuvîntări, s-au dat onoruri militare. La Mărășești au fost vizitate morminte ale eroilor din războiul care s-a încheiat cu *unirea cea mare, cu făurirea statului român unitar*, cum și locurile pe care s-au purtat, cu trei ani înainte, crîncenele lupte pentru libertatea și dreptatea neamului nostru.

În ziua de 25 august s-au făcut primiri festive la Rîmnicul Sărat, Buzău (serviciul religios a fost oficiat acolo de Episcopul Dionisie) și Ploiești. La Tirgoviște, vechea cetate de scaun a Țării Românești, în ziua de 26 august, s-a desfășurat ceremonia solemnă de primire a craniului și de depunere în cripta «anume făcută», s-au rostit cuvîntări și s-au dat cuvenitele onoruri eroului care înfăptuise, cu trei sute douăzeci de ani înainte, unirea celor trei țări românești.

Serviciul religios a fost oficiat de Mitropoliții Miron al Ungrovlahiei și Primat al Bisericii Ortodoxe Române, Pimen al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Ardealului. Au vorbit apoi Regele Ferdinand, care, între altele, a reliefat faptul că Mihai Viteazul «a răspuns la chemarea neamului înfruntînd adversități nenumărate pentru a putea înfăptui unirea Munteniei cu Ardealul și Moldova. Cu toate că această unire a fost înfăptuită pentru cîtva timp, acțiunea aceasta trebuie să ne servească drept exemplu de energie și imbold. Generația de azi, ca și cele viitoare, sînt chemate să se inspire de la actele mărețe ale voievodului Mihai și nu trebuie să piardă niciodată din vedere eroismul, spiritul lui de jertfă și sacrificiul său pentru înfăptuirea unui ideal scump întregii suflări românești». Mitropolitul Primat Miron Cristea a remarcat faptul că Mihai Viteazul a reușit să înfăptuiască unirea celor trei țări românești în cîteva zile. De la 1600 încoace această conștiință națională a căpătat corp și suflet. Pentru ca această conștiință a unității să fie desăvîrșit încheată trebuie să dispară toate interesele de ordin particular. Avem nevoie de armonie, de unire, de solidaritate.

Prof. N. Iorga a arătat că marele domnitor a slujit ideile creștine, care, în condițiile vremii însemnau cultură, milă, libertate. În numele Camerei deputaților, Prof. I. Petrovici a apreciat opera lui Mihai Viteazul ca «un vis cutezător chiar pen-

tru noi pînă ieri, deoarece, acum, cînd el s-a realizat, sintem încă surprinși și aproape nedumeriți de măreția lui, de modul cum s-a putut el infiripa... ideia lui măreață a rămas moștenire urmașilor și azi o vedem înfăptuită».

Generalul Herbay, în numele senatului, a accentuat că ideea măreață de a se uni toți românii într-un stat nu a dispărut odată cu eroul și martirul de la Turda, ci tot mai puternică s-a dezvoltat în sufletul poporului românesc.

Prof. I. Lupaș, în numele Universității din Cluj, a mărturisit că ar fi fost un prilej de mîndrie națională și de puternică manifestare patriotică dacă craniul lui Mihai Viteazul ar fi fost trecut și prin Ardeal, unde a luptat și pătimit marele domn român. Prof. V. Tarnavschi, rectorul Universității din Cernăuți, s-a referit la domnia tragică a lui Mihai Viteazul din care a țîșnit strălucitoarea idee a unirii neamului românesc, înfăptuită în 1918. Au mai vorbit Prof. Marin Ștefănescu, Prof. V. Haneș și studentul Cezar Partenie.

Trupul viteazului și slăvitului voievod Mihai se odihnește înhumat în Cimpia Turzii, nu departe de Alba Iulia, cetate situată în mijlocul spațiului geografic și spiritual al românismului, iar craniul său la Tîrgoviște. Prin viața și strădaniile sale închinat neamului, prin eroismul și vitejia sa, ca și prin rămășițele sale pămîntești înhumate, o parte în Transilvania, și altă parte în Muntenia, Mihai Viteazul este o pirghie, un simbol al unității românești.

«Chipul său strălucește tot mai puternic, tot mai vie și mai luminoasă este amintirea faptei lui; cu cît se adaugă informația documentară, cu cît cunoaștem mai bine lupta, biruința și căderea acestui mare cîrmuitor, neînfricat luptător pentru drepturile patriei și ctitor veșnic al țării de astăzi, cu atît mai mult înțelegem amploarea operei sale. Alături de Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul este intruchiparea eroismului, este izvor de putere, de încredere și speranță pentru poporul românesc»²⁷.

Pr. Scarlat PORCESCU

27. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. 2, p. 324.

PREOTUL AVRAM IMBROANE, UN LUPTĂTOR BĂNĂȚEAN PENTRU UNIREA DE LA 1 DECEMBRIE 1918

Înfăptuirea unității naționale a românilor este incontestabil cel mai însemnat moment din istoria României contemporane.

Printre conducătorii luptei românilor pentru înfăptuirea unității naționale din teritoriile de dincolo de Carpați s-a numărat și preotul bănățean *Avram Imbroane*. Viața și activitatea acestui modest fiu de țărani din satul Coșteiu de lângă Virșeț impresionează pe oricine. S-a ridicat din rîndurile poporului român obidit și setos de libertate. A urmat școala primară în comuna natală, apoi gimnaziul din Biserica Albă și liceul românesc de la Brașov. A făcut studii superioare de drept la Budapesta și de teologie la Cernăuți, pe care le-a continuat la Viena, München, Leipzig și Berlin. Încă din timpul studenției, tinărul Imbroane a desfășurat o susținută luptă pe teren național și social-cultural, devenind alături de Octavian Goga, Vasile Lucaci și alții, sufletul generației de foc din teritoriile de dincolo de Carpați și cu deosebire al românilor din Banat. Catedrei universitare, care i se oferea la Cernăuți, el i-a preferat activitatea pe teren național desfășurată în Banat pentru a face poporului român «școală politică și națională» cum însuși mărturisea.

În redacția ziarului «Drapelul» de la Lugoj, alături de dr. Valeriu Braniște, fostul său profesor de la Brașov, el a desfășurat o bogată activitate. Urmărit de stăpînirea austro-ungară, care-l considera «un periculos agitator», este nevoit să se refugieze în toamna anului 1914 dincoace de munți, unde se alătură acțiunii dusă de «Federația unioniștilor» condusă de N. Filipescu, Take Ionescu și Barbu Delavrancea. Publică articole în ziarul «Epoca» și participă la numeroase întruniri și manifestații publice de aici. La parte la războiul dus de România și este trimis de Marele Cartier al Armatei române să recruteze voluntari dintre prizonierii transilvăneni, bănățeni și bucovineni ce se aflau în lagărele din Rusia. În a doua jumătate a anului 1918 se reîntoarce în mare taină în Banat, unde culege date privitoare la problema Banatului și pe care le înmînează mislungilor aliate. Organizează participarea delegațiilor bănățeni la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. El însuși figurează printre membrii delegației alături de Valeriu Braniște, Aurel Cozma, Ion Suciu ș.a.

În două din problemele care s-au pus cu ocazia înfăptuirii marelui act al unității naționale, Avram Imbroane s-a dovedit a fi un clarvăzător al situației. El a fost adeptul unirii necondiționate și totale a teritoriilor de dincolo de Carpați la România. Participarea lui și a celorlalți bănățeni la Adunarea Națională de la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918 s-a făcut sub lozinca: *Unire desăvîrșită cu România, fără condiții și fără autonomie*. «Nimeni altul n-a stat mai înverșunat pe această poziție, spune un contemporan despre Imbroane, considerînd regionalismul

sterp, demagogic și fluturat din îndemnuri necinstite, ca pe un mare dușman al națiunii române». El s-a opus categoric introducerii articolului privitor la autonomia provizorie a Transilvaniei și înființarea Consiliului Dirigent ca organ al acestei autonomii, în hotărârea adoptată de Adunarea Națională de la Alba Iulia. Autonomia, după părerea sa «a fost o greșală a politicii noastre externe, iar față de jertfele aduse de vechea Țară, o îndelicatețe»¹. El dorea ca toți să fie considerați de Marele act «...ajungându-se la o revărsare a fiecăruia în totalitatea celor mulți, care-să ducă la imediata, caldă și adevărată unire a românilor...»².

În concepția sa, viitoarea organizare a statului român trebuia să se bazeze pe popor «care nu ne-a înșelat niciodată»³. Prin numeroase articole publicate în ziarele bănățene sau transilvănene el a combătut partidele politice și politicianismul «păcătoș» cum îl numea el⁴, fie din vechea țară, fie din Transilvania. Nu s-a mărginit numai la combaterea teoretică, ci a trecut la lupta deschisă pentru punerea în practică a ideilor lui. A fost organizatorul principal al grupării politice bănățene numită «Unirea Națională» în octombrie 1919, în vederea alegerilor parlamentare din toamna acestui an. În ziarul «Banatul Românesc», organul de presă al acestei grupări politice, el arăta că «Unirea Națională» este independentă atit față de Partidul Național Român, cit și față de partidele din vechea Țară⁵.

Programul acestei grupări politice sintetizează în 12 puncte toate aceste idei și anume: unirea fără condiții; intransigență în chestiunea integrității Banatului; democratizarea tuturor instituțiilor de stat; descentralizarea administrativă; libertăți pentru minoritățile naționale; reforma agrară; naționalizarea industriei și comerțului; organizarea și ocrotirea muncii cu excluderea oricărei exploatare; educația cultural-politică și economică a poporului; unificarea celor două Biserici într-o Biserică națională română; promovarea de oameni noi și întăturarea tuturor celor compromiși prin activitatea și legăturile lor din trecut; apărarea intereselor politice, economice, sociale și culturale specifice ale bănățenilor.

Pe Sever Bocu, unul din fruntașii bănățenilor, îl combate⁶.

Ideile înaintate pentru care lupta Imbroane i-au asigurat o imensă popularitate în rindul bănățenilor, care-l socoteau cel mai veridic reprezentant al intereselor și năzuințelor lor, fapt care s-a oglindit în alegerea lui ca deputat în două circumscripții, la Gătaia și Lugoj. Vrednicilor meseriași și plugari din regiunea Lugojului, care l-au ales le adresează salutul său ca unora «care nici o clipită n-ați părăsit cutele steagului tricolor»⁷.

Mai presus de regionalismul limitat al multor fruntași politici transilvăneni, Avram Imbroane a militat pentru unitatea deplină a poporului român și statului național român în care naționalitățile conlocuitoare să se bucure de largi libertăți și drepturi.

Cea de a doua problemă susținută cu ardoare de Avram Imbroane a fost integrarea Banatului la Patria-mamă. El a fost printre primii fruntași ai românilor de dincolo de Carpați care au pus cea mai vie pasiune și cel mai mare devotament și

1. Ziarul «Patria», din 3 octombrie 1919.

2. Ziarul «Patria», din 5 octombrie 1919.

3. Ziarul «Banatul», din 28 septembrie 1919.

4. «Banatul Românesc», din 26 februarie 1921.

5. Art. din 23 octombrie 1919.

6. «Banatul Românesc», din 29 octombrie 1919.

7. Ziarul «Banatul Românesc», din 9 noiembrie 1919.

perseverență în lupta pentru rezolvarea acestei probleme. În cuvântările rostite la adunările naționale de la Lugoj (30 noiembrie 1918) și Alba Iulia (1 decembrie 1918), Imbroane a exprimat ferm dorința unanimă a bănățenilor să se unească cu România⁸. Avram Imbroane a continuat să desfășoare o neobosită activitate pentru ridicarea nivelului economic, social și cultural al bănățenilor, inițiind înființarea unor școli, internate, a unei tipografii și edituri bănățene, întemeierea unei universități la Timișoara⁹, construirea unei catedrale ortodoxe în același oraș, ridicarea nivelului economic și cultural al satelor⁹. El a atras simpatia multor români de seamă pentru Banat și problemele lui. Colaborarea lui Camil Petrescu la câteva ziare bănățene se datorește îndemnurilor lui.

Prin activitatea bogată pe teren național, Avram Imbroane se înscrie în rîndul marilor personalități care au contribuit la realizarea idealului celui mai scump al românilor: *unitatea lor națională*. El a reprezentat «contribuția Banatului la înfăptuirea acestui mare ideal al poporului român». Și prin aceasta, așa cum arăta Gala Galaction, «Avram Imbroane a intrat în istoria națională a poporului român»¹⁰.

Prof. Nicolae GHINEA

8. N. Iorga, *Istoria Românilor*, București, 1939, vol. X, p. 360.

9. Gh. I. Brătianu, *Origines et formation de l'Unité roumaine*, București, 1943, p. 298-325.

10. Ziarul «România», nr. 124, din 5 octombrie 1938.

Avram Imbroane luptător neobosit pentru unirea de la 1 decembrie 1918

COLOANA NESFÎRȘITĂ A LUI CONSTANTIN BRÂNCUȘI, SIMBOL AL DESĂVÎRȘIRII STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

«Brâncuși dăruiește o formă universală,
nepieritoare miturilor ascunse ale tradi-
țiilor milenare...».

Jacques Lassaigne¹

Pe malul bătrînului și tumultuosului riu *Jiu* (348 km), numit de traco-daci, strămoșii noștri, *Aravon* (Ptolomeu; «Ravon») se află Complexul sculptural național patrimonial: *Constantin Brâncuși*.

În afară de Masa tăcerii, Poarta sărutului; scrutînd cerul senin, dominînd vechiul și modernul oraș Tg. Jiu, precum și împrejurimile, se înalță ca o săgeată amenințătoare spre cer, *Coloana înclinată*, operă gîndită și realizată de Constantin Brâncuși.

De la început trebuie spus că cele mai importante momente din viața și istoria poporului nostru nu constituie niște simple aduceri-aminte, ci acestea au fost imortalizate în opere de artă perene, au intrat în tezaurul poetic sau muzical al patrimoniului nostru național.

Evenimentele de cultură istorică au rămas și vor rămîne ca repere pentru noi și pentru viitorime. Cronicile și pomelnicele în lut și piatră, nume de ctitori și făuritori de țară se găsesc pretutindeni în analele și arhivele naționale. Și nici muzeele n-au dormit în zbcuciumul, plîngerea sau bucuria țării!

Cine nu se cutemură auzind «Altarul Minăstirii Putna», bucată muzicală închinată aceluia care a fost Ștefan cel Mare, născut din viță strămoșească sănătoasă cu fire adînci în istoria neamului; bine l-a prins și poetul D. Bolintineanu în *Mama lui Ștefan cel Mare*. Care ascultător nu este cuprins de un sfînt fior auzind *Tricolorul* sau *Deșteaptă-te, Române!* sau mai spre izvoarele istoriei, epopeele: *Ultima noapte a lui Mihai Viteazul*, de D. Bolintineanu, sau volumul *Ostași noștri*, de V. Alecsandri?

Ce suflet de român nu tresare la îndrăzneala de veșnică amintire de la Rovine, citind *Scrisoarea a III-a* a lui Mihai Eminescu. Și mai spre începuturi, ascultînd opera *Decebal*, de Gh. Dumitrescu, sau opera *Oedip*, de George Enescu, ele produc adevărate fulgere spre epocile apuse, dar veșnic vii în inimile noastre, pentru a vedea farmecul din care s-a născut dragostea de glie și cultul cerului și al pămîntului la poporul român.

Și marea sculptor de la Hobița² a fost frămîntat de istorie pentru că și-a iubit neamul cu tradițiile și obiceiurile lui care-l deosebesc de alte neamuri și a creat

1. Președinte de onoare al Asociației internaționale a criticilor de artă (AICA), *Cuvînt de salut*, în «Colocviul Brâncuși» (13-15 octombrie, 1967, lucrare editată de Comitetul de stat pentru cultură și artă și de Uniunea artiștilor plastici în colaborare cu Asociația internațională a criticilor de artă, Editura Meridiane, București, 1968, p. 10—în continuare «Colocviul Brâncuși...».

2. Pe larg: v. G. Paleolog, *Tineretea lui Brâncuși*, Editura Tineretului, București, 1967, p. 7; Petru Comarnescu, *Brâncuși, mit și metamorfoză în sculptura contemporană*, Editura Meridiane, București, 1972, p. 16-137; *Constantin Brâncuși în cultura românească și în arta universală*, în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), nr. 11-12, p. 972-997.

pentru strămoși și pentru noi, pentru cei de miine și pentru întreaga lume a artei³. «Va veni timpul când operele lui Brâncuși vor străjui piețele lumii»⁴ și așa a fost, mai devreme decât au gândit criticii de artă. Dar pentru noi românii, C. Brâncuși, cu întreaga sa creație, a devenit bun național.

Nu vom analiza opera sa⁵, dar ne vom opri la *Trilogia de la Tîrgu Jiu* — Masa tăcerii, Poarta sărutului și Coloana infinită — insistînd asupra *Coloanei infinite*, pusă și în circuitul armoniei muzicale de către compozitorul Tiberiu Olah.

Constantin Brâncuși a fost crescut și educat în cultul Patriei, fiind încălzit de dragostea de glie care ardea în inima mamei sale, «Maria diaconului»⁶. Fiind ajutat de Biserica strămoșească pentru a-și desăvirși chemarea, Constantin Brâncuși a dovedit mult respect. Simțind ceea ce simțea tot românul adevărat, Constantin Brâncuși a fost alături de cei în suferință, lăsînd pentru aceștia însemnate monumente (chipul dr. Carol Davilla, care a participat pe frontul Războiului pentru independența României, 1877—1878, sau *Rugăciunea* în memoria celor flămînzi și obidiți, căzînd jertfă pentru dreptate în 1907)⁷. Dar focul sacru ridicat aievea de la Masa tăcerii și obsesia pentru «eroina de la Jiu» au sculptat în ființa marelui artist neastimpărul creației, ridicînd pentru eroii de la Tapae, Sarmizegetusa, Apulum, Rovine, Bobilna, Războieni, Călugăreni, Grivița—Plevna, Mărăști—Mărășești—Oituz holocaustul recunoștinței prin *Coloana infinită*.

Această operă de artă este desăvirșirea altor piese sculpturale și însuși artistul a cerut ca inaugurarea ei să fie cu o pompă națională deosebită, cu un ceremonial somptuos și cu slujbă creștină ortodoxă pentru a fi cununa celorlalte.

În planurile și schițele sale se observă gîndul său pentru infinit și nu l-a putut materializa pînă ce nu a văzut o serie de monumente care, pe de o parte l-au încurajat, iar pe de altă parte, l-au convins că fiecare popor ce dorește să-și mențină identitatea etnică și curăția sufletească, ridică monumente pentru salvarea și întărirea neamului. Marele artist colindase Orientul, îl impresionaseră templele eternității și era preocupat de «spiralele spirituale», de bogăția ornamentală și de idei a pagodelor și de sfidarea înălțimilor de către catedralele apusene.

Peste toate acestea, popasul lingă Columna lui Traian din Roma — certificatul de naștere al poporului nostru, admirația pentru atîtea obeliscuri care străjuiesc marile metropole ale lumii, și pe deasupra încercările permanente ale dușmanilor gliei străbune de a ne tulbura unitatea din 1918, au determinat pe marele artist să ne

3. Ion Frunzeti, *Viziunea folclorică a analogiei cosmice la Brâncuși*, în «Colocviul Brâncuși...», p. 86—88.

4. După spusa lui Paul Morand, citat de Nicolae Argintescu-Amza, *Exemplaritatea lui Brâncuși*, în «Colocviul Brâncuși...», p. 124.

5. Ne-am ocupat de aceasta cu altă ocazie: «Mitropolia Olteniei», nr. 11—12/1972, p. 978—985; «Idem», nr. 3—4/1976, p. 275—277; «...Centenarul nașterii lui Constantin Brâncuși», în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 3—4, p. 323—342; *Sesiunea științifică internațională «Brâncuși în arta secolului XX»*, în «Idem», nr. 9—12/1976, p. 949—950.

6. *Constantin Brâncuși în cultura românească...*, p. 976—977.

7. «*Rugăciunea*», de C. Brâncuși, monument funerar al Răscoalei din 1907, în «Biserica Ortodoxă Română», XCV (1977), nr. 1—3, p. 94—97.

sape testamentul național prin Coloana infinită, ridicată în 1938. Ea a fost sfințită și stropită cu aghiazmă în perioada pomenirii Moșilor de toamnă, acum patruzeci de ani.

Într-adevăr, intuiția lui C. Brâncuși a fost exactă. Norii negri ai urii și dez-lănțuirii unui nou flagel se ridicau vertiginos deasupra Europei. La numai un an, hăul pîrjolului începuse a se întinde pe bătrînul continent, iar în 1940, trupul Patriei noastre a fost rănit prin odiosul *Dictat* de la Viena. Mai mult, unele cercuri, departe de inima Patriei noastre, doreau să doboare acest simbol, lanț și legămint cu moșii și strămoșii. Tenacitatea și vigilența locuitorilor orașului Tîrgu Jiu s-au opus acestei încercări de crimă spirituală.

Pentru a înțelege semnificația acestei opere în contextul aniversării a 60 de ani de la făurirea statului unitar național român, vom încerca să analizăm opera brâncușiană, *Coloana infinită*, care străjuiește parcul public din orașul Tîrgu Jiu.

Asupra semnificației ei spirituale nu mai încapă îndoială, fiindcă singur artistul mărturisește: «...*Coloana este simbolul unității și bunătății... simbolul aspirației către o lume fără conflicte. Coloana este o scară spre raiul ceresc...*»⁸.

Coloana infinită reprezintă și o incununare a creației brâncușiene, incununare închinată moșilor și strămoșilor săi uniți prin lanțul treptelor. Coloana, după criticii autorizați, este măreață nu numai prin robustețe, construcție și nici numai prin arhitectură; ea poate să aibă și semnificații mitice mai profunde decît caracterul decorativ al coloanelor de pe «pridvoarele caselor oltenesti»⁹. Coloana are rădăcini în «stilpii pomenirii», în «răbojul neamului» și cu atît importanța ei național-artistică se mărește. «Chiar în comuna sa natală, Hobița-Peștișani, există la vechea bisericuță de lemn a cimitirului, stilpi ciopliți într-un mod asemănător cu acela al Coloanei fără sfîrșit¹⁰. La strămoșii noștri geto-daci aruncarea în sulite înalte (stilpi ascuțiți) a celui mai viteaz și frumos flăcău era un cult — este adevărat, crud — adus lui Zalmoxis. Stilpul-coloană era instrumentul nu numai al sacrificiului, ci și mesagerului cerului. Și astăzi în cimitirele care păstrează cu fidelitate strămoșeștile obiceiuri se găsesc, la morminte, brazi împodobii pentru pruncii plecați dincolo și nenumărați stilpi — de obicei din brazi tineri și înalți aduși din păduri virgine și milenare.

În afara obiceiului de mai sus, mulți stilpi, independenți de porți și hotare, de proporții mai mici se găsesc în curțile gospodarilor, la ghizdele fîntinilor și mai ales la *troițe* — acele cruci triptice, aflate la izvoarele curate și răs pintii de drumuri, toate acestea, «nu sînt lipsite de semnificații spirituale»¹¹. A se vorbi numai de obiecte de podoabă sau simplă artă în înțelegerea rostului stilpilor sau coloanelor este un nonsens. Toate civilizațiile vechi ale omenirii au avut cultul stilpului. Nu ne referim la «Stilpul cel de foc» sau «de fum» care conducea pe poporul ales (Ieșire XIII, 21) sau «Șarpele de aramă» în pustie (Numeri XXI, 9) ci la stilpii, treptele și coloanele — care au evoluat dînd naștere templelor și piramidelor în trepte — vechilor popoare: babilonienii cu specificul «scării cerești» din care s-a născut cercetarea astronomică. De asemenea, egiptenii și vechii locuitori ai Africii; chinezii și japonezii, indienii și popoarele precolumbiene etc. Toți aceștia au ridicat «temple și

8. Peter Neagoe, *Sfîntul din Montparnasse*, traducere de Sever Trifu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 172-173.

9. Mircea Deac, *Constantin Brâncuși*, Editura Meridiane, București, 1966, p. 43.

10. *Constantin Brâncuși în cultura românească...*, p. 978-979.

11. Petru Comarnescu, *Semnificații ale morfologiei brâncușiene*, în «Colocviul Brâncuși...», p. 42-43.

piramide în trepte», turnuri de observații ș.a.m.d. Inșiși strămoșii noștri, foarte receptivi la nou dar conservatori în bine și creatori, au ridicat «cetăți și sanctuare enigme în trepte»¹². Și C. Brâncuși văzuse și studiasse majoritatea dintre ele, și le rezuma într-o «poartă rituală», creîndu-și «o confesiune» proprie, un microcosmos spiritual care l-a obsedat toată viața¹³.

Așadar, în concepția proprie a lui Brâncuși, Coloana cu treptele ei poate fi socotită o cugetare despre sine în raport cu alții, înglobarea tuturor spre o țintă a infinitului. Această țintă pleacă din profundul etosului strămoșilor noștri, se continuă cu noi și se transmite urmașilor în treptele spirituale fixate dintru început. După spusele marelui artist «Stilul sculptat impune trupului uman un larg gest de proptire și de avîntare totodată — poziția verticală despre care vorbesc Sfinții Părinți în tratatele lor de antropologie... Contactul nemijlocit cu metalul încălzit vara la razele soarelui, umed sau înghețat iarna, constituie tot atâtea efecte tactile diferite care evocă variațiunile unei partituri cu instrumente de percuție, în timp ce senzația prezenței materiale a operei se poate compara cu isonul melodiilor bisericești bizantine...»¹⁴.

Preluînd această explicație, compozitorul Tiberiu Olah reușește prin lucrarea sa, *Coloana infinită*, să redea viața și gloria strămoșilor daci de pe Muntele sacru (Cogheonul), de pe Columna lui Traian, de pe Tropaeum Traiani sau numele eroilor de pe nișele Mausoleului de la Mărășești. Coloana fără sfîrșit are la bază misterele sanctuarelor amintite¹⁵. Tot astfel se explică și sculptura Spiritul lui Buda, precum și Regele regiilor¹⁶, dar compozitorul român încadrează Coloana infinită în matematica armoniei, văzîndu-i semnificația națională românească, nu mitică, pesimistă, budistă. C. Brâncuși schitase mai multe coloane (de dimensiuni reduse) chiar în anul crucial 1918¹⁷ și făcuse mai ales trei mici, finisate și una mai înaltă la mijloc, simbolizînd cele trei provincii românești revenite *Alma-mater*. Și compozitorul amintit reușește să transpună în ciclul celor 5 piese ideile care-l preocupau pe Marele sculptor. Pasionat pentru valoarea plastică novatoare, Tiberiu Olah a realizat mai întîi *Coloana infinită*. «Subliniem faptul că audiția lucrării generează un sentiment de mister și ceea ce impresionează este acea liniște, acea tăcere care se lasă pînă la urmă în ciuda unor culminații de intensitate, la răstimpuri mari»¹⁸, constata un critic.

Peste toate interpretările, Coloana infinită este o realitate: cei treizeci de metri înălțime simbolizează un urcuș permanent cu greutatea multe, dar cu mai multe satisfacții, așa cum se prezintă Scara nevoițelor¹⁹. Pe un plan mai larg, Coloana nesfîrșită este «un semn al răscumpărării»²⁰, al păstrării ființei noastre nealterate și

12. Hadrian Daicoviciu, *Daci*, Editura științifică, București, 1965, p. 75—105.

13. Barbu Brezianu, *Artizanul*, în «Colocviul Brâncuși...», p. 192.

14. Tretie Paleolog, *Opera statuară a lui Brâncuși și tactilul*, în «Colocviul Brâncuși...», p. 192.

15. «Mitropolia Olteniei», nr. 3—4/1976, p. 275.

16. Nicolae-Paul Mihail, *Regele regiilor...*, în «Săptămîna culturală a Capitalei», din 14 octombrie 1977.

17. Idem, *Cazul Milarepa*, în nr. din 21 octombrie 1977.

18. J. V. Pandelescu, *La Filarmonică «Masa Tăcerii» de Tiberiu Olah*, în «România liberă», XXIV (1971), nr. 8274, 1 iunie, p. 2.

19. † Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Contribuții ale tîlmăciuitorilor români la cunoașterea «Scării Sfîntului Ioan Sinaitul*, în «Studii teologice», XVI (1963), nr. 3—4, p. 148—158; Ion Pogorilovschi, *Treizeci de «Clepsidre suprapuse»*, în «Studii și cercetări de istoria artei», nr. 1/1972, p. 134—138.

20. Werner Hofman, *Discuții*, în «Colocviul Brâncuși...», p. 155.

totodată un prinos adus celor jertfiți pentru apărarea vetrei lor sacre. Așa se explică și cadranul solar format din umbra ei. Această umbră, care apare la apariția soarelui, indică precis ora zilei sau liniștea nopții sub clar de lună, devenită în acest caz, «zodiacul» celor din jur. Coloana infinită — în această viziune, nu este nici sculptură, nici arhitectură, este o idee a lumii intrupată în metal, piatră și spațiu»²¹. Iată încă o față cosmică a artei brâncușiene.

Continuând aprecierile asupra Coloanei, un cugetător român scria: «Coloana de la Tirgu Jiu este «Scară la cer, obelisc, copacul Yggdrasil. Îngustările sugerează o eventuală imaterialitate. În orice caz o succesiune. Existențe care se succed în timp. O creștere treptată în substanță și calitate. Un alt riu cu sens ascendent. Un șir de mătăni. În jurul coloanei Brâncuși ar fi vrut să planteze semnele Zodiacului; Coloana ar fi devenit gnomon, iar *destinul celor omagiați* ar fi căpătat în felul acesta un sens *planetar*. Ei devin, oricum, stele și luceferi pentru ca, încheind în acest fel un ciclu cosmic, să se poată oglindi de sus, în apele anonime ale riului din care s-au născut...»²².

Și doctorul M. Marcu, din Tirgu Jiu, prieten al Marelui bun universal — așa se poate numi C. Brâncuși în lumea artei sculpturale moderne — consideră Ansamblul sculptural de pe malul Jiului legat direct de *credița strămoșească*. «Ce l-a determinat atunci pe Brâncuși să cuprindă și biserica în complexul monumentelor sale? El s-a gândit poate ca biserica să servească drept pivot al lucrărilor sale spre *coloană*, spre nemurire, spre infinit... Noi n-am putut descifra pînă acum adevărata semnificație a acestor opere. Fiecare dintre noi se străduiește să le dea un sens cît mai aproape de adevăr; am însă impresia că unii ocolesc sau se depărtează prea mult de acest sens»²³.

*

Coloana fără sfîrșit, ca de altfel toată opera sculpturală a Marelui artist — să nu trecem cu vederea că G. Brâncuși a fost și arhitect, desenator și iubitor al muzicii⁴² (în afară de voce, cînta perfect la vioară, flaut, piculină, flaut), are și o semnificație umanistă și profund națională.

Nu demult, V. Paleolog, prietenul din copilărie al lui C. Brâncuși a descoperit și «certificatul de naștere» al Coloanei de la Tirgu Jiu. Astfel chipul «țăranului de la Dunăre și Patriarhul sculpturii moderne», cum îl numesc criticii de artă²⁵, este făcut de pictorul Burada, care a notat lingă propria semnătură și anul cînd l-a realizat: 1938.

În jurul chipului Marelui artist se află o dublă dedicație a compozitorului Cuculin²⁶. Mai întîi două portative din partitura unei compoziții proprii și apoi însemnarea: «*În amintirea sfințirii la Tg. Jiu, la 27 octombrie 1938 a lucrărilor monumentale pentru glorificarea eroismului culturii și umanitarismului daco-roman.*

Dimitrie Cuculin. Octombrie 1938.

21. Sidney Geist, *Implicații biografice în sculptura lui Brâncuși*, în «Colocviu Brâncuși...», p. 127; Tretie Paleolog, *art. cit.*, p. 192 ș.u.

22. Nicolae-Paul Mihail, *Anul Brâncuși în sfera echității absolute*, în «Săptămîna culturală a Capitalei», nr. 277/1976, p. 6, col. II—III.

23. *În legătură cu o greșită ipoteză*, în «Studii și cercetări de Istoria artei», tom. 19, nr. 1/1972, p. 139 și nota 1.

24. Toate instrumentele sale muzicale le-a dăruit înainte de moarte prietenilor și cunoscuților săi.

25. Dan Hăulică, *Brâncuși*, în «Colocviul Brâncuși...», p. 115.

26. Și compozitorul D. Cuculin, prieten cu marele sculptor, a încetat din viață la o vîrstă patriarhală, peste 90 de ani, în 1978.

«Această însemnare privind sensul spiritual al lucrărilor lui Brâncuși de la Tg. Jiu — sublinia I. Becheru — dobândește o valoare incontestabilă prin certificarea conferită de semnătura marelui sculptor C. Brâncuși, așternută, de asemenea, în josul portretului sub cuvintele scrise de mîna sa: «*Mă gîndesc cu dor și drag... grele (?) de nostalgia ținutului natal, a patriei iubite*»²⁷. Încă un motiv pentru a perfecta unghiul de înțelegere a sculpturii lui C. Brâncuși: *umanism — religie — iubire de neam*.

Umanismul Marelui sculptor întrunește în chip tainic armonia veacurilor și ecoul artelor și oricine se apropie de arta lui cu adîncă evlavie. Creația lui C. Brâncuși este un «cult al împăcării meridianelor și paralelor umane». Așa cum s-a observat, cu dreptate — nota Dan Grigorescu — «cei vechi întrevădeau fluiditatea vieții psihice; fiecare artist și poet se veselise sau se întristase în felul său de rînduiala lumii exprimînd tot atîtea atitudini față de viață. Sub acest raport, cultura românească, acceptînd și asimilînd lecția epocii antice ale cărei sensuri tragice și de o calmă simplitate le păstrează chiar cînd le descoperă prin intermediul artei bizantine, rămîne unul dintre cele mai semnificative momente ale culturii europene moderne... C. Brâncuși aparține artei românești nu pentru că a înțeles valoarea decorativă a motivului ornamental popular... ci pentru universalitatea artei lui care înseamnă capacitatea de a descoperi unor oameni, aparținînd zonelor diverse de cultură, nu un univers exotic, pitoresc și straniu, ci o lume spirituală familiară lor»²⁸.

Un critic neolatîn, italianul Giulio Carlo Argan, arăta că «Brâncuși este înainte de toate un filozof, în sensul pur pe care îl avea noțiunea în anticîhitate... Arta sa este expresia unei culturi populare majore din care se desprinde setea de libertate și setea de absolut. Iată un umanism care depășește granițele obișnuitului — omul în arta lui Brâncuși rămîne *măsura tuturor lucrurilor*... o măsură a miracolului lumii, așa cum se relevă frecvent în străvechea artă a atîtor popoare, desigur și în cea românească (unde în incomparabila Mioriță, întregul cosmos participă la nunta omului cu eternitatea). Acesta, cred, rămîne sensul primordial al viziunii despre om a lui Brâncuși: omul care aspiră spre integrarea în veșnicie»²⁹. *Această aspirație o prezintă de lapt, Coloana fără sfîrșit*.

Înțelegerea religioasă-duhovnicească a Coloanei eroilor de la Tîrgu Jiu. — «Coloana nesfîrșită este cuvîntul sufletului către eternitate — tilcuiește alt apropiat al lui Constantin Brâncuși, Tretie Paleolog, — este fulgerul Judecării de apoi, care va cutremura pe toți pămîntenii în viață sau decedați, este ecoul spiritual al veșniciei cu rezonanță în inima fiecăruia... Tripticul de la Tîrgu Jiu este via reggia deschisă artei universale»³⁰. Această cale este interpretată de mulți ca o «mitologie», dar nu o mitologie simplă, creată, ci izvorîtă dintru începuturile ființei strămoșilor noștri traco-geto-daci, din acel patrimoniu primordial. «Opera sa nu cunoaște nici infrumusețarea și nici fetișizarea naturii, și prin aceasta reușește să fie exact ceea ce vrea: creația fără umbră. Practic, toată sculptura lui e calmă, lipsită de emfază și are o considerabilă calitate tactilă... Brâncuși este deopotrivă laborator și templu...»³¹.

27. Ion Becheru, *Un document portretistic*, în «Magazin» XV (1971), nr. 735, p. și 4.

28. Dan Grigorescu, *Umanismul lui Brâncuși*, în «Colocviul Brâncuși...», p. 177-178.

29. *Ibidem*, p. 182.

30. V. G. Paleolog, *Despre Brâncuși*, în «Tribuna», Cluj, nr. 28/1970.

31. *Constantin Brâncuși în cultura românească*, p. 992, nr. 100.

C. Brâncuși nu accepta să discute despre opera sa, considerînd că el a creat datorită și «inspirației de sus» și că orice manifestare a artei este o latură «ascunsă» a Divinității, lucru observat și de alt critic și eseist, poetul-filozof Lucian Blaga, care spune: «Dumnezeu, invizibil, pentru a se face văzut îmbracă forme și culori. Divinitatea nici nu se poate manifesta altfel decît prin lucruri, forme, prin detalii concrete, prin pitoresc. *Pitorescul e deci Revelație* (subl. n.). Cu cit pitorescul e mai divers și mai intens, cu atît plenitudinea revelației e socotită mai neștirbită... Poporul românesc e situat la marginea unui cîmp peste care plutește această atmosferă de cult al pitorescului...»³² și un slujitor al acestui cult a fost C. Brâncuși³³. «De aceea, recursul la marile rezerve de înțelepciune, care este conștiința unui popor cu o veche cultură cum este poporul român de și-a elaborat timp de două milenii universul propriu de gîndire și simțire, pe moștenirile culturilor străvechi ale teritoriului carpato-danubian, îi asigură lui Brâncuși autenticitatea...», sublinia criticul de artă englez, Sir Herbert Read³⁴.

O altă ipostază a autenticității artei sculpturale este și *amprenta credinței ortodoxe* nesesizată de mulți. Din această cauză a neînțelegerii acestui aspect s-a creat în jurul operei Marelui artist un văl de interpretare mitologică, străin viziunii românești. Însuși C. Brâncuși închină arta viitorului: «Am făcut și eu pași spre nisipul eternității...»³⁵, iată o mărturisire sinceră, care trebuie scutită de orice comentariu, pentru că «arta este lupta expresiei împotriva morții»³⁶.

C. Brâncuși era pătruns de un *cult al Patriei*. *Naționalismul* său l-a mărturisit în opera sa. Pe lingă lacrimile depuse la rădăcina Columnei lui Traian sau oftările la nișele de glorie ale Mausoleului de la Mărășești, artistul dă expresie, viață și nădejde urmașilor prin ridicarea Coloanei fără sfîrșit. El gîndește, realizează și înfige în acest pămînt străbun simbolul veșniciei, împletind nostalgia trecutului cu succesele prezentului, nădejțile celor de mîine cu cele ce vor urma pînă la obștescul sfîrșit. Înlătură cătușele «eternei revehîri» prin ieșirea din orbită, sfidînd parcă pesimismul oriental cu optimismul copleșitor în nemurire.

Acest optimism infuzează toate compartimentele artei și influenței lui C. Brâncuși și se răsfrînge asupra tuturor domeniilor vieții spirituale românești, reprezentînd în același timp subiectul unor fertile meditații și etalonul artistic spre care năzuiește orice creator de valori spirituale autentice. Și cînd poporul sărbătorește un eveniment din viața lui istorică, cum este cazul aniversării celor 60 de ani de la desăvîrșirea unității naționale a statului unitar român, la loc de cinste sînt amintite și operele închinare de artiștii noștri aceluia eveniment.

Coloana fără sfîrșit stă la loc de cinste în holocaustul celor ce și-au dat viața pentru moștenirea străbună.

Dar «cazul» lui Brâncuși nu-i singular și se înscrie în acea familie de genii tipic românească pentru care modestia și sinceritatea însemnau formele supreme de apropiere de tainele artei și de exteriorizare a talentului... Asemenea lui Ion Creangă, Nicolae Grigorescu, Ion Luchian, George Enescu și chiar Mihael Eminescu, C. Brâncuși a avut conștiința valorii lor pentru a servi poporul din care s-a născut.

Frumos spunea Lucian Blaga, încă din 1924, despre devenirea lui C. Brâncuși: «mișcările moderne de la van Gogh, Matisse, pînă la arta lui Picasso, Brâncuși și

32. «Pitoresc și revelație» în *Trilogia culturii, Orizont și stil, Spațiul mioritic...*, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 205. 33. *Idem*, p. 308.

34. *Constantin Brâncuși în cultura românească...*, p. 991, n. 99.

35. Mircea Deac, *op. cit.*, p. 48.

36. Nicolae Argintescu-Amza, *art. cit.*, p. 128.

Ashipenko încearcă să taie drum spre absolut...»³⁷. Profetia filozofului-poet s-a adevărat și în acest caz, fiindcă, spune creatorul concepției despre «eonul dogmatic», «arta românească excelează printr-o consecvență stilistică de mare accent... românul realizează în icoanele pe sticlă, sau pe lemn ca și în sculptură — figurația umană și supraumană de înfrățire stihială...»³⁸.

Poporul nostru și-a mîngîiat durerea și a ridicat monumente cu diferite prilejuri — unele nedorite, cum a fost primul război mondial, ca de altfel toate războaiele — pentru a ține trează conștiința de neam și cultul libertății, neatîrnării și suveranității. Așa se explică dragostea pe care astăzi întreața cultură românească o manifestă pentru creația lui C. Brâncuși și mai ales pentru *Coloana infinită*. «Admirăm nu numai perfecțiunea și spiritul care le-a zămislit; refacem nu numai etapele individuale, ci drumul unei culturi care a cunoscut un neincetat proces de esențializare și de captare a ceea ce este permanent uman. Pentru că viața și opera lui Brâncuși reprezintă această superioară îngemănare între ce este particular modului românesc de gândire și ceea ce acest mod de gândire a înscris în circuitul valorilor universale. C. Brâncuși nu este pentru noi românii numai un artist de geniu, ci o *permanență a culturii noastre*»³⁹ (subl. n.), iar pentru alții «C. Brâncuși este o gazdă» care a pregătit un «ospăț spiritual misterios. El dăruiește o formă universală nepieritoare miturilor ascunse ale tradițiilor milenare», sublinia Jacques Lassaigue⁴⁰.

Lingă Coloana fără sfîrșit s-au săvîrșit de-a lungul timpului — în afara sfințirii oficiale de la 27 octombrie 1938 — nenumărate pomeniri și parastase. Tradiția locală a luat amploare. Lingă chipul rece al columnei ardeau feștile și candelile pentru cei plecați dintre noi — moși-strămoși, eroi, martiri, mai ales la începutul Postului Mare. Dezlegarea sărindarelor și pomenirea «eroilor întregirii neamului se făcea deobicei la *Înălțarea Domnului*, «Zina eroilor», cînd pe lingă cele ale panihidei se fredonau cîntece patriotice-naționale.

De aceea să zicem cu Psalmistul: «Bine este a ne mărturisi Domnului a vesti mila Lui dimineața și adevărul Său în toată noaptea» (Ps. XXXIII, 1) și să chemăm eroii și în acest popas aniversar și să-i asigurăm că indemnul lor: *Spuneți generațiilor viitoare că noi ne-am dăruit suprema jertlă pe cîmpurile de bătaie, este glasul gliei străbune și pentru ea sîntem gata oricînd să ne dăm viața, s-o apărăm și să o transmitem urmașilor virgină și curată ca o lacrimă. Curcubeul libertății are stîlpi eterni. El se sprijină aievea și în artă pe Columna lui Traian, pe Monumentul Tropaeum Traiani, pe Mausoleul de la Mărășești, iar Coloana infinită este cununa acestora.*

Diac. P. I. DAVID

37. Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 308 ș.a.

38. *Ibidem*, p. 214—215.

39. Valeriu Răpeanu, *Brâncuși, expresie a mitologiei naționale*, în «Colocviul Brâncuși...», p. 175—174.

40. *Articolul citat*, p. 10.

• ÎMBRĂRI PĂSTORALE •

SFÎNTUL APOSTOL ANDREI ÎN TRADIȚIA BISERICII ȘI ÎN VIAȚA CREȘTINILOR

Sfântul Apostol Andrei cel întâi chemat, frate adevărat al Sfântului Petru, îl prăznuim la 30 noiembrie în fiecare an.

Era originar din Betsaida, de unde era și Filip și fratele său, Petru. Ucenic al Sfântului Ioan Botezătorul, de la care a auzit cuvintele : «Iată Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii», dorind să-l cunoască pe «Mielul lui Dumnezeu», împreună cu Sfântul Ioan (Evanghelistul), au pornit în căutarea lui Iisus. Văzîndu-i, Mintuitorul, în urma lui, le adresează întrebarea : «Ce căutați ?». Iar ei l-au întrebat pe Domnul : «Învățătorule unde locuiești ?» și Iisus le-a zis : «Veniți și vedeți !». Au mers și au rămas o noapte cu Domnul, apoi Sfântul Andrei s-a dus la fatele său, Petru, și i-a zis : «Am aflat pe Mesia» (Ioan I, 41).

Mai tirziu, cînd Sfântul Ioan Botezătorul era închis în temniță, a trimis să întrebe : «dacă Mintuitorul este Mesia sau să aștepte pe altul ?». Drept răspuns, Mintuitorul le arată mulțimea și le zice : «Duceți-vă și spuneți lui Ioan ceea ce ați văzut și auzit : orbii văd, ologii umblă, leproșii sînt vindecați, surzii aud, morții înviază și săracii sînt binecuvîntați» (Matei XI, 4).

Sfântul Apostol Andrei «cel întâi chemat la apostolat» a primit harul propovăduirii Evangheliei, al iertării păcatelor (Matei XXVIII, 20) de la Domnul Hristos, după slăvita Sa înviere. După Cincizecime, cînd a primit porunca să meargă să vestească «ceea ce a auzit și a văzut» și la alții, Sfântul Apostol Andrei a plecat în părțile de sud și de nord ale Pontului Euxin (Marea Neagră), așa cum arată și Eusebiu de Ceza-reea, Origen, Iordanes ș.a. Așadar sămînța noii învățături despre viața veșnică și organizarea primelor comunități creștine în cetățile pontice (Histria, Tomis, Callatis) și la strămoșii noștri se datoresc Sfântului Andrei.

Cele de mai sus și multe altele, ne-au îndemnat să dăm în traducere articolul cunoscutului teolog ortodox de la Halki, Prof. dr. Hristostom Konstantinidis.

SĂRBĂTOAREA SFÎNTULUI APOSTOL ANDREI ÎN BISERICA DIN CONSTANTINOPOL ÎN EPOCA BIZANTINĂ ȘI ÎN TIMPURILE MODERNE¹

Sărbătoarea Sfântului Apostol Andrei Protocletul, în Biserica din Constantinopol, a cunoscut o istorie interesantă și foarte variată. Astăzi această sărbătoare — considerată și oficial recunoscută ca sărbătoare «tronică» (impărătească), adică sărbătoare aleasă aniversară a fondării Bisericii din Constantinopol de către aceste apostol — se cinstește printr-o liturghie patriarhală și sinodală, cu participarea considerabilă a ortodocșilor și cu o solemnitate deosebită. Dar aceasta a fost în mod natural consecința unei serii de evenimente și de deliberări ale Bisericii. Nu totdeauna însă același ton panegiric și solemn caracteriza sărbătoarea, fie în epoca bizantină, fie în epocile următoare. Dimpotrivă. Cinstirea sărbătorii Sfântului Andrei, în Bizanțul de odinioară, în Istanbulul zilelor noastre, prezintă alternări interesante și de multe ori inexplicabile în cadrul faptelor și mai ales al ideilor legate, de-a lungul veacurilor, de Sfântul Andrei în ce privește apostolicitatea și prestigiul Bisericii din Constantinopol.

Acest studiu, pregătit și prezentat ca o contribuție în semn de grațitudine și de stimă la Mélanges în onoarea Monseniorului M. Andrieu, maestrul nostru venerat și amic respectabil, își propune să examineze aceste desfășurări ale cultului și ale prăznuirii Sfântului Andrei la Biserica din Constantinopol, în epoca când aceasta căuta din ce în ce mai mult să dovedească apostolicitatea și înfișetatea ei.

*

Nu există nici o îndoială că data de 30 noiembrie, ca *dies natalis* (zi de naștere) a Sfântului Andrei, a fost introdusă în Biserica primară prin faimoasa *Scrisoare Enciclică*, numită a Presbiterilor și a Diaconilor Ahaiei, care, sub forma sa originală, ar fi o scriere de la sfârșitul secolului al II-lea. După aceea, toate *Pasiunile*, toate *Martyria* și *Actele apocrife* ale Sfântului Andrei, fie în formele lor mai vechi, în latină sau greacă, fie prin recenziile ulterioare — despre care J. Flamion ne-a dat o critică și o analiză remarcabilă bazându-se pe textele publicate de Bonnet-Lipsius — au reprodus această dată aproape fără nici o excepție. Și tot aceeași dată o întilnim și în calendarul vechi ca și în practica de cult a tuturor Bisericilor locale în cursul secolelor IV și V asupra cărora nu putem insista mai pe larg aici.

Biserica din Constantinopol nu putea decât să adopte această dată pentru calendarul ei. Pentru introducerea sărbătorii Sfântului Andrei în această Biserică, s-a ivit o ocazie deosebită, aceea a strămutării moaștelor sale din Achaia în Capitală de către împăratul Constantin, în 356 sau 357 cu ocazia înmormântării bisericii-*martyrium* — a Sfinților Apostoli. Pentru calendarul constantinopolitan, care de-a lungul întregii sale evoluții a cunoscut influența unor fapte și evenimente deosebite și chiar neplăcute (de exemplu incendii mari, cutremure de pământ etc.) strămutarea moaștelor unui sfânt nu putea să aibă decît o importanță capitală. Așadar, moaștele Sfântului Andrei fiind transportate la Constantinopol, sub Constantin, era de așteptat ca aceasta să ușureze introducerea cultului apostolic în Capitală și în Calendarul său.

Acestea fiind spuse, ne-am putea, natural, întreba de ce Biserica din Constantinopol n-a acceptat ca zi de prăznuire a Sfântului Andrei chiar data aducerii moaștelor sale, care ar fi data de 3 martie? Această preferință se explică, credem, prin faptul că data de 30 noiembrie era unanim recunoscută ca dată de prăznuire a Sfântului Andrei, fapt pe care Constantinopolul nu putea să-l ignoreze.

Dimpotrivă. Există un motiv temeinic pentru ca această Biserică să ia în considerație în mod serios această dată, în momentul când Arienii, foarte numeroși în Capitală și în toată regiunea Traciei și împrejurimi, introduseseră data de 29 noiembrie pentru sărbătorirea apostolului: ei acceptaseră sărbătorirea cu o anticipație de o

1. *La fête de l'Apôtre Saint André dans l'Eglise de Constantinople à l'Epoque Byzantine et aux temps modernes.* «Revue des sciences religieuses», volume hors série. Mélanges en l'honneur de Monsieur Michel Andrieu. Palais Universitaire, Strasbourg, p. 243—261.

singură zi, și aceasta pentru motive de tactică în scopul de a crea dificultăți de cult ortodocșilor și poate pentru a pătrunde mai mult în rîndurile lor. Deci ortodocșii din Constantinopol, adoptînd data de 30 noiembrie, rămîneau fideli tradiției heortologice (rînduielilor de cult) universale a Bisericii, ceea ce îi interesa cel mai mult, și ei îndepărtau, sub anumite aspecte, planurile antiortodoxe ale Arienilor.

În orice caz, este în afară de orice îndoială, că sărbătoarea Sfîntului Andrei, introdusă în același timp cu moaștele sale în Capitală, a rămas mereu în calendarul constantinopolitan.

Nu este ușor să urmărim dezvoltările succesive ale sărbătorii Sfîntului Andrei la Constantinopol. Sînt puține informații în această privință. Ne oprim în mod deosebit la două fapte care se referă: unul la un text al Sfîntului Ioan Gură de Aur și celălalt la împăratul Justinian.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, în cea de a 22-a Omilie a sa la Epistola către Evrei (cap. II), vorbind de personajele Vechiului Testament, ca și despre Apostoli, afirmă că nu se cunoșteau deloc mormintele lor, cu excepția a patru dintre ei, care erau cunoscute, adică al lui *Petru, Pavel, Ioan și Toma*, acelea ale celorlalți, deși numeroase, fiind necunoscute (subl. n.). Această afirmație a Sfîntului Ioan Gură de Aur, independent de problema locului unde aceste omilii au fost ținute, ar demonstra că la acea dată, înainte de 397, nu se știa în Antiohia că moaștele Sfîntului Andrei au fost transportate în Capitală și depuse în biserica-martyrium a Sfinților Apostoli. A spune că Constantinopolul nu-l sărbătorea pe Sfîntul Andrei într-un mod deosebit sau că făcea o prăznuire obișnuită, dar care nu depășea limitele Capitalei pentru ca Antiohia să știe de existența moaștelor Apostolului, toate acestea ar însemna să spunem prea mult. Deși ignorarea locului mormintului Sfîntului Andrei de către Sfîntul Ioan Gură de Aur este un fapt inexplicabil în sine, totuși, nu trebuie să acordăm prea multă importanță acestui fapt. Acest lucru ar fi mai mult sau mai puțin justificat fie printr-o neglijență din partea predicatorului însuși, fie printr-o atenție mai mică a copistului acestor omilii, singurele publicate, după cum se știe, după moartea autorului lor, și după niște «note» (ἀπὸ σημείων), ceea ce ar permite cu siguranță să ne gîndim la unele lacune în textul original.

În orice caz tăcerea Sfîntului Ioan Gură de Aur în această privință nu înseamnă de fel, credem, o lipsă de cult sau o uitare față de Sfîntul Andrei în Orient și în mod deosebit la Constantinopol. Era într-adevăr prea devreme pentru a-l uita pe Apostol, depus în faimosul mausoleu al Capitalei, foarte aproape de sicriile împăraților.

De altfel, Sfîntul Ioan Gură de Aur ne dă într-o altă predică o afirmație precisă a faptului că el cunoaște foarte bine prezența moaștelor Sfîntului Andrei în Capitală, și că locuitorii Constantinopolului frecventau locul unde erau depuse moaștele apostolilor. În predica sa *Contra ludos et theatra*, ținută la Constantinopol la 3 iulie 399, deplîngînd faptul că credincioșii săi și-au părăsit bisericile pentru a asista la spectacole publice, el se întrebă dacă într-adevăr acesta este același oraș care alerga mai înainte ca un torent către «locurile» apostolilor, dintre care el menționează în mod deosebit patru: Petru, «preafericitul Andrei», Pavel și Timotei.

Acest text, de o importanță capitală pentru justificarea apostolicității Scaunului din Constantinopol la Sfîntul Ioan Gură de Aur, demonstrează că populația orașului avea o conștiință adîncă a prezenței moaștelor Sfîntului Andrei în «apostoleionul» constantinian și că ea frecventa acest loc sfînt după cerința unui vechi obicei. Dar ceea ce este mai important — și acesta este un punct asupra căruia atragem atenția — este faptul că din acea epocă prăznuirea Sfîntului Andrei era legată de aceea a altor apostoli, a celor Doisprezece și mai ales a lui Petru și Pavel. De altfel, acesta este un fapt care se constată în izvoarele literare ulterioare, asupra cărora vom reveni mai tîrziu.

Odată făcute aceste constatări, putem spune că sărbătoarea Sfîntului Andrei în Capitală a avut o evoluție normală, cel puțin în secolele următoare?

N-am putea spune acest lucru. Numai după un secol, adică spre anul 547 sau 550, cînd Justinian a făcut reconstrucția bisericii Sfinților Apostoli, nu exista nimeni la Constantinopol, spun izvoarele, care să-și amintească de moaștele apostolice și de locul unde erau depuse. Procopie, care în lucrarea sa «De aedificiis» descrie lu-

crările executate cu această ocazie, spune, că într-un oarecare moment, cind lucrătorii săpau pământul, au găsit trei sicrie din lemn, părăsite fără nici un fel de îngrijire deosebită, și au recunoscut că aceste sicrie aparțineau apostolilor Andrei, Luca și Timotei, după inscripții. Procopie mai relatează că Împăratul și populația s-au îngrijit de reșezarea solemnă a acestor moaște, dându-le de data aceasta locul care se cuvenea demnității lor apostolice.

Acest text al lui Procopie, care prezintă fără îndoială o mulțime de dificultăți de interpretare, trebuie să fie privit sub două aspecte. În primul rând din punct de vedere al chiar faptului că moaștele apostolice, pentru care Constantin pregătise mausoleul — martyrium cu cele douăsprezece sarcofagii-cenotafe, erau în acea vreme uitate, părăsite și lipsite de orice fel de cult și de venerație; și în al doilea rând, din punct de vedere al faptului istoric al reșezării acestor moaște cu ocazia târnosirii a Bisericii Sfinților Apostoli, reconstruită.

Acest ultim fapt, menționat în textul lui Procopie, este confirmat de toate izvoarele istorice, haagiologice și sinaxarele ulterioare. Locul acestei a doua depuneri (reșezării) de târnosire era pavajul altarului. Toate sinaxarele și Simion Metafrastul afirmă acest lucru. Dar tocmai aceste două ultime izvoare ne pun în incurcătură. S-a spus de către Metafrast și de către sinaxare că trupurile celor trei apostoli erau la început depuse sub altar și că Justinian nu s-a atins de acesta pentru că el conținea moaștele și nu trebuia deci să fie violat nici măcar din motive de restaurare. Atunci cum s-a făcut pentru a avea moaștele Apostolilor, dacă ele erau la început depuse sub altarul de care Justinian nu s-a atins? Și dacă trebuie să dăm crezare acestei informații din sinaxar despre locul inițial al moaștelor, acesta fiind pavajul altarului, cum se poate justifica informația lui Procopie, care totuși ne vorbește atât de explicit despre sarcofagiile din lemn găsite în pământul «apostoleion»-ului constantinian?

În fața acestei serii de probleme există, credem, o soluție posibilă, și anume: se știe foarte bine că biserica-apostoleion a Sfinților Apostoli era un ansamblu arhitectural complex, cuprinzând fără îndoială, ca de altfel și Sfântul Mormint din Ierusalim, un *atrium* și o bazilică. Primul, în formă circulară și avind deasupra o cupolă, conținea mormintele goale ale celor doisprezece Apostoli, și în centru un altar pentru cultul euharistic de toate zilele. Aceste sarcofagii apostolice ale mausoleului n-au conținut niciodată moaștele apostolilor; aceste moaște au fost depuse, imediat, după strămutarea solemnă sub Constantin, în bazilică, cu ocazia târnosirii sale, și deci mausoleul constantinian a rămas lipsit de moaște. Acest fapt nu surprindea deloc atenția credincioșilor, din moment ce rămășițele împăratului Constantin, recunoscut și proclamat numai după douăzeci de ani sfânt și «*εσχατοτοκος*», a devenit centrul tuturor manifestărilor de cult în acest loc sfințit. Între timp, cele douăsprezece sarcofagii, destinate deja familiei imperiale, au rămas ca un simplu simbol, evocind amintirea celor doisprezece Apostoli. Corpurile celor trei apostoli depuse sub pavajul bazilicii, n-aveau de fel un caracter de cult; ele rămăneau pe al doilea plan în comparație cu rămășițele Sfântului Constantin și ele își păstrau pur și simplu caracterul lor sfânt, fie pentru clădirea în care se odihneau, fie pentru rămășițele imperiale, situate în apropierea lor. Așadar uitarea și părăsirea, de care Procopie ne vorbește atât de explicit, s-ar explica ușor. De altfel, nu trebuie să privim nici depunerea inițială a acestor corpuri în bazilica constantiniană, și de asemenea nici uitarea și neglijarea acestor moaște, ca niște lucruri extraordinare pentru această epocă postconstantiniană. A. Grabar a dovedit că aproape «practica cea mai curentă în epoca veche invita pe creștini să nu lase să apară sicriile martirilor». La Bizanț, ca și la Roma sau în altă parte, «constructorii de *martyria* constantiniene» spune Grabar, nu se sinchiseau deloc de a face să apară mormintele apostolilor și ale sfinților. Este cazul paralel al Sfântului Laurent la Roma pe care scriitorul îl citează în mod deosebit, spunind că Roma uitase corpul acestui sfânt roman, după cum Constantinopolul, în ce-l privește, neglijase moaștele Sfântului Andrei și ale celorlalți doi apostoli.

În orice caz, uitarea și părăsirea moaștelor Sfântului Andrei, odată recunoscute ca un fapt istoric, trebuie să conchidem că comemorarea acestui apostol în Capitală nu prezenta nici o solemnitate deosebită. Și deci culoarea acestei sărbători nu corespundea, într-un anumit fel, ideilor formate între timp la Constantinopol cu privire la apostolicitatea acestei Biserici și a întinătății Scaunului ei. Și cînd te gîndești că literatura în favoarea acestor idei și exemplul cel mai reprezentativ al acestei

literaturi, adică *Opusculul Doroteiei* din Tyr, numit Pseudo-Doroteia, asupra celor 70 de apostoli și asupra misiunii evanghelizării Sfintului Andrei în Bizanț a apărut în aceeași epocă, poate cu câțiva ani mai înainte, către 525.

*

Celelalte manifestări de prăznuire ale Sfintului Andrei la Constantinopol sînt, și ele, foarte simple din toate punctele de vedere.

În primul rînd, datele literare heortologice sînt puțin numeroase și cu un conținut mai degrabă sărac. Ne-au rămas unele scrieri referitoare la Sfîntul Andrei și la sărbătoarea sa din diferite secole și din diverse locuri de proveniență. Ne vom opri asupra unora dintre ele de îndată.

Astfel *Laudatio pseudoatanasiană*, deși ne informează că se săvîrșea prăznuirea Sfintului Andrei în fața unui mare număr de credincioși, nu ne permite totuși să conchidem în mod necesar că această prăznuire, descrisă în text, aparținea Bisericii din Constantinopol. Nici un argument intern nu ne determină la aceasta.

Pe de altă parte, *Predica panegirică*, păstrată sub numele lui Proclus din Constantinopol, nu conține nimic care să fie interpretat în sensul că la Constantinopol se făcea o prăznuire solemnă a Sfintului Andrei. Expresiile utilizate de autor n-au același ton cu adevărat panegiric, care s-ar potrivi cu patronul acestei Biserici. Singurul lucru pe care-l putem spune este că la Constantinopol exista deja tradiția de a se ține o predică în mod special dedicată sărbătoririi Apostolului.

Mai puțin interesantă este *Laudatio* preotului Hesychius (de la Ierusalim?), pe la jumătatea veacului al V-lea.

Nicetas Paphlagonul, scriitor din a doua jumătate a secolului al IX-lea, cunoscut prin intervenția sa energică în cearta fotiană, alături de dușmanul lui Fotius, Patriarhul Ighațiu, a consacrat o *Predică* Sfintului Andrei. Mi se pare că această predică a fost ținută la Constantinopol, pentru că științitul orator, vorbind de evanghelizarea Bizanțului folosește expresii care permit să presupunem că el se afla în acest oraș. Deși datele heortologice ale acestei predici sînt cu totul lipsite de importanță, totuși ne este permis să conchidem că odată cu ceilalți apostoli, mai ales Petru și Pavel, care erau sărbătorii în capitală, se hotărîse o comemorare specială în cinstea Sfintului Andrei și aceasta în deplină cunoștință a rolului pe care o asemenea sărbătorire putea să-l joace în favoarea apostolicității Scaunului din Constantinopol.

Alte scrieri, ca *Predica* lui Arsenie din Corfu († 875), *Vita*, atribuită lui Epifanie Călugărul, dar care este cu siguranță din secolul al IX-lea, *Predica* lui Teofan Kerameul (prima jumătate a secolului al XII-lea) și altele, ca și *Canoanele* Oficiului Sfintului, unul care poartă numele călugărului Ioan și altul al unui anonim, nu prezintă deloc vreun interes heortologic, mai ales pentru Capitală, care să ne intereseze aici. Ceea ce putem afirma în legătură cu aceste două *Canoane* și îndeosebi cu Oficiul Sfintului, este că spiritul care domină în ele este cu totul în favoarea concepției primatului Scaunului constantinopolitan, deoarece se caută în mod deosebit să se consolideze relațiile care există între Petru și Andrei, ambii considerați ca patroni ai celor două scaune adversare, al Occidentului și al Orientului.

Dacă datele literare, privind sărbătorirea Sfintului Andrei la Constantinopol, sînt foarte puțin lămuritoare, datele despre monumente, nici ele nu sînt suficient de bogate și numeroase. Capitala nu avea monumente creștine reprezentative închinete Sfintului Andrei. Duceange se referă numai la cinci. Părintele Janin, în lucrarea sa monumentală despre bisericile și minăstirile din Constantinopol, enumeră șapte dintre acestea închinete Sfintului Andrei. Dar e sigur că nu putem identifica cu precizie unele din aceste biserici sau minăstiri, și pe de altă parte nu este dovedit că toate aceste biserici au fost închinete Sfintului Andrei Apostolul. De exemplu biserica-minăstire de călugărie Sfîntul Andrei — în Crisîs era foarte probabil închinată Sfîntului Andrei din Creta, celebrul *innograf* și erou al iconofiliei ortodoxe. De asemenea, Sfîntul Andrei Strategul, un sfinț mai puțin cunoscut al calendarului bizantin, revendică titlul minăstirii menționată în izvoare sub acest nume.

În orice caz, e sigur că nici pentru această biserică, nici pentru celelalte, ele mai bine cunoscute prin izvoare, nu este indicată în sinaxare o sărbătoare sau o slujbă specială, ceea ce face greu și problematic de cercetat evoluția prăznuirii Sfintului Andrei la Constantinopol.

În ce privește mai ales sinaxarele și slujbele în cinstea Sfintului Andrei, trebuie notat că sinaxarele constantinopolitane menționează una singură, la biserica

Sfinților Apostoli, dar în cinstea a trei apostoli, *Andrei, Luca și Timotei* (subl. n.), la data de 22 ianuarie, care nu este decît data sărbătorii Sfîntului Timotei (εὐδία καὶ ἡ σύναξις αὐτῶν — αὐτοῦ, a lui Timotei, după ms. Sa, care este Codex Paris, 1954, din secolul al XII-lea). În ziua sărbătoririi Sfîntului Andrei, nici un sinaxar.

Pe de altă parte, studiul *Typica* al unor minăstiri ale Capitalei ne permite să constatăm că și în heortologul minăstiresc sărbătoarea Sfîntului Andrei nu era considerată ca o sărbătoare obligatorie, care să ceară, de exemplu, încetarea lucrului, suprimarea și abținerea vinului și a uleiului și alte indicații pentru progătirea prăznuirii, care sînt prevăzute pentru celelalte sărbători obligatorii ale anului liturgic.

*

Paralel cu toate acestea, Cartea imperială, în ce o privește, nu înscrisese sărbătoarea Sfîntului Andrei, pe lista sărbătorilor în care Împăratul mergea la una din marile biserici ale orașului sau martyrium-ul Sfîntului sărbătorit. Constantin Porfirogenetul (913—959), de exemplu, în Cartea sa, a ceremoniilor dă lista tuturor sărbătorilor obligatorii pentru Curtea imperială cu indicația «vizitelor» imperiale la fiecare din bisericile Capitalei, dar nu menționează ziua sărbătoririi Sfîntului Andrei, deși citează zilele de sărbătoare ale mai multor sfinți mai puțin însemnați.

Mai mult, există obiceiul ca Biserica Sfinților Apostoli să nu fie vizitată de Împărat decît de două sau de trei ori pe an. Constantin Porfirogenetul menționează zilele de luni și prima duminică de după Paști ca zile de sărbătoare ale Sfîntului Constantin, Sărbătoarea tuturor Sfinților (1 noiembrie) și pomenirile morții împăraților îngropați în biserica Sfinților Apostoli ca zile de vizită imperială în această biserică-martyrium. În ce-l privește, Codin (sec. XIV-lea), afirmă că Împăratul nu se mai ducea la biserica Sfinților Apostoli decît de Sărbătoarea Sfîntului Constantin și în aceea a celor Doisprezece Apostoli.

Această ultimă informație a lui Codin ne permite să conchidem că sărbătoarea celor Doisprezece Apostoli, ca și aceea a Sfinților Petru și Pavel, la 29 și 30 iunie, «a pus cu adevărat în umbră» sărbătoarea Sfîntului Andrei. Aceste două sărbători, care se prăznuiesc în mod solemn în biserica-martyrium a Sfinților Apostoli, în fața celor douăsprezece morminte goale ale apostolilor, care aminteau pentru totdeauna memoriei și pietății credincioșilor pe apostoli în ansamblul lor, nu puteau decît să influențeze negativ dezvoltarea cultului și a sărbătoririi Sfîntului Andrei în Bizanț. De altfel, importanța acestor două sărbători se vede și în faptul că acestea au fost legate foarte devreme de o perioadă specială a anului liturgic bizantin, adică de aceea a postului și a împărtășaniei în cinstea apostolilor. Toate aceste elemente trebuie luate în considerare pentru a explica de ce sărbătorirea Sfîntului Andrei a rămas mai mult sau mai puțin limitată în toată epoca bizantină.

Pentru o parte lungă a perioadei postbizantine, adică de la 1453 pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea, nici un izvor literar sau de altă natură nu menționează sărbătoarea Sfîntului Andrei la Constantinopol. Chiar bisericile închinete apostolului nu sînt păstrate în această epocă, afară de biserica Sfîntului Andrei în Crisiv, menționată mai sus, care a putut scăpa de distrugerea sau de transformarea ei în moschee și care n-a rămas în mîinile ortodocșilor decît pînă în anul 1489.

Faptul că sărbătoarea Sfîntului Andrei a fost lipsită de solemnitate liturgică, la Istanbul, în epoca postbizantină, este verificat de un document oficial al Patriarhului Serafim al II-lea (1757—1761). E vorba de o Scrisoare Enciclică a acestui Patriarh, datată din anul 1759 și destinată tuturor parohiilor din oraș. Patriarhul atrage atenția preoților și credincioșilor asupra faptului deplorabil că sărbătoarea «apostolului Protoclet și prim Ierarh al Înaltului Sfinț Scaun din Constantinopol» nu era sărbătorită cu o solemnitate demnă de acest personaj, și că acest lucru nu mai putea continua în felul acesta și că trebuia de aici înainte să se prăznuiască pomenirea cu «sunete melodice și cîntări mai puternice, și cîntece pioase pentru ca Biserica să se delecteze cu sărbătorirea apostolului...». În legătură cu aceasta, Patriarhul recomandă credincioșilor săi să prăznuiască această sărbătoare din chiar anul acela «cu mare solemnitate și iluminare fastuoasă» și poruncește preoților să facă în timpul slujbei zilei menționarea numelui «Sfîntului Andrei, Protoclet al Apostolilor și prim Ierarh al Constantinopolului».

Această primă oficializare a prăznuirii obștești a fost făcută în biserica patriarhală a «Sfîntului Gheorghe» din Fanar, cu o solemnitate impunătoare. Cronografi

epocii dau despre aceasta date importante. Astfel Hypsilantes citează că patriarhul a săvârșit slujba considerînd-o ca o comemorare a «întemeierii Marii Biserici a lui Hristos», că patriarhul, mitropolitii și clericii Tronului au participat la Liturgia arhierască și că Stăpînul Eugen Nugaris a ținut predica zilei. Cronograful Makraios în a sa istorie a anilor 1750—1800 afirmă că patriarhul și Sfîntul Sinod a dispus ca sărbătoarea să devină obligatorie și să fie sărbătorită la Biserica patriarhală cu solemnitate. «În legătură cu aceasta, spune Makraios, s-au adunat toți mitropolitii și toți mai marii curții patriarhale și Eugen Nugaris și-a pregătit predica sărbătorii».

Această predică, care ni s-a păstrat, este foarte interesantă pentru detaliile heortologice pe care ni le oferă. Celebrul predicator vorbește, la început, despre hotărîrea patriarhală «foarte oportună» de a restabili vechea demnitate a sărbătorii Sfîntului Andrei; el menționează apoi că de mult timp sărbătoarea rămăsese în obscuritate și că, deși Biserica a vrut totdeauna să dea o solemnitate considerabilă acestei sărbători apostolice, consacrîndu-i slujbe foarte frumoase, cîntări liturgice etc., totuși nu se știa pentru ce sărbătoarea pierdea mereu din solemnitatea ei. Este sigur, în orice caz, spune el, că sărbătoarea se ținea în vremea ei fără nici o festivitate (ἀνεόρτος), și că credincioșii nu-și dădeau seama de sărbătoare decît prin peștele pe care îl mîncau în plină perioadă de post (postul cel mare) și prin «colăceii» din miere (μελιπασσα κολλύρια) pe care-i mîncau, după obicei. Și toate acestea, unde? întrebă el. La Constantinopol, unde acest apostol își desfășurase opera sa de evanghelizare etc. Iată deci, spune Nugaris, că «hotărîrea patriarhală redă, odată cu această sărbătorire solemnă cinstea datorată prietenului protocol al lui Dumnezeu, primului șef, după Șeful Prim al acestei Biserici, primului său fondator, după Fondatorul Capital, care este Hristos».

Este, deci, evident că această mare sărbătorire, făcută de Patriarhul Serafim al II-lea, urmărea să sublinieze în mod deosebit importanța pe care Sf. Andrei și sărbătoarea sa le aveau pentru cauza apostolicității și primatului Scaunului din Constantinopol.

Dar paralel cu acest scop, cronograful ne relevă un alt aspect al sărbătorii Sfîntului Andrei în acea epocă. E vorba de noul caracter pe care l-a obținut sărbătoarea între timp și care consta în sărbătorirea acesteia în cinstea slavilor, a «moscoviților», în această primă perioadă și a sîrbilor mai tîrziu, după cum vom vedea de îndată.

Intr-adevăr, Makraios și Hypsilantes menționează în istoriile lor că, cu ocazia prăznuirii apostolului la Biserica patriarhală, unul dintre dușmanii Patriarhului, Spaterul Gheorghe Stavrakis, a denunțat pe Patriarh sultanului, printr-o scrisoare anonimă, pe care a trimis-o surorii sultanului, Zeineb. Denunțatorul arăta că Patriarhul Serafim, celebrînd sărbătoarea în cinstea rușilor, a «moscoviților» (τῶν μοσχοβίων), cum spune textul, ceea ce nu se obișnuia mai înainte, a invitat pe ambasadorul rus (numit Avreskoff, după Makraios) și i-a primit oficial și cu mare pompă în fața porții exterioare a Patriarhiei, ca pe un adevărat rege, prezentîndu-l la sfîrșitul liturghiei credincioșilor prin cuvinte de laudă, măgulitoare. Sultanul a dat ordin Primului ministru ca patriarhul să fie pedepsit, dar, pînă la urmă, s-a înțeles că nu era vorba decît de un complot și nu s-au atins de Patriarh.

Acest eveniment este important. Makraios spune că ambasadorul rus Avreskoff a asistat la slujbă în costumul său obișnuit și nu în uniformă. Aceasta ar însemna, poate, că existau temeinice motive politice sau de altă natură pentru ca intenția de a celebra sărbătoarea pentru «moscoviți» să fie bine camuflată. Dar e sigur că deja sărbătoarea obținuse acest nou caracter, paralel cu acela care voia ca sărbătoarea să fie ea «sărbătoare tronică».

Mai tîrziu, mai precis în 1841, întîlnim sărbătoarea celebrată la Istanbul în cinstea Prințului ortodox al Serbiei, al familiei sale și a întregului popor sîrb. Acest lucru este anunțat oficial într-o scrisoare patriarhală și sinodală, semnată de către Patriarhul Antim al V-lea (1841—1842) și trimisă, cu data de 30 noiembrie 1841, printului Serbiei Mihail Miloș Obrenovici și alții Mitropolitului Serbiei, Petru. În acest document oficial al Bisericii, motivul pentru care s-a constituit această sărbătorire nu este spus. În orice caz, este ușor de presupus că prințul știa cel puțin din anul ce trecuse că o astfel de intenție fusese recunoscută de către patriarhat sărbătorii Sfîntului Andrei. Textul spune că, cu ocazia sărbătorii apostolului, Patriarhul, și mitropolitii, făcuseră cosărbătorirea anuală a Sfintei liturghii deja anunțată.

Există un motiv temeinic pentru ca patriarhul să anunțe oficial această liturghie: patriarhatul restaurase palatul patriarhal destinat ca reședință de vară a patri-

arhului, pe malul Bosforului (aproape de Kourou-Tsesmé). Datoriile crescuseră serios. Și deci credinciosul Prinț al Serbiei a fost rugat să trimită un ajutor financiar și să organizeze o chetă în Serbia în favoarea patriarhatului.

De atunci întîlnim oficial prăznuirea Sfîntului Andrei mereu cu aceeași intenție și aproape fără întrerupere pînă în anul 1875. Astfel în anul 1866, după Liturghia patriarhală, la care asistasă însărcinatul de afaceri al Serbiei pe lângă Sublima Poartă, Patriarhul vizitează pe diplomatul sîrb care-și avea locuința în cartierul Pera. În 1874 același lucru se repetă. În 1875 la Liturghie asistă însărcinatul de afaceri al Serbiei Megalinovici și reprezentantul Munlenegrului.

Totuși de la 1874 se constată o tendință la Patriarhatul Ecumenic de a părăsi obiceiul de a celebra sărbătoarea în cinstea sîrbilor și de a reveni la ideea apostolicității Scaunului din Constantinopol. În acest sens, Patriarhul Ioachim al II-lea, în 1875, în loc de a merge să-l viziteze pe Însărcinatul de Afaceri sîrb, l-a vizitat pe Mitropolitul Heracleie, care, după cum se știe, se consideră ca episcop al scaunului al cărui Vechi Bizanț era un episcopat sufragan (care atîrna de un mitropolit), și aceasta, bineînțeles, înainte de ridicarea Bisericii din Constantinopol la demnitatea de prim Scaun Patriarhal al Orientului, prin canonul al 20-lea al celui de al II-lea Sinod Ecumenic (381).

În 1881 sărbătoarea își reia definitiv primul său caracter, adică acela de sărbătoare comemorativă a primatului Scaunului din Constantinopol. Un an mai tîrziu, în 1882, prăznuirea solemnă a fost săvîrșită în fața unei mari asistențe de credincioși și a mai multor personalități (între alții aproape toți ambasadorii țărilor occidentale, ambasadorul rus etc.), dar din partea sîrbă nu asistă nimeni, pentru că această liturghie «nu se mai face în cinstea sîrbilor, ci ca o comemorare a Apostolului Andrei, prim Ierarh al Bizanțului», după cum spune cronică revistei eclesiastice a epocii, dedicată sărbătorii.

În orice caz, secolul al XX-lea, reia sărbătoarea Sfîntului Andrei cu acest caracter de «sărbătoare tronică».

În prezent este sărbătorită printr-o liturghie patriarhală și sinodală și cu o solemnitate remarcabilă. În 1929 Patriarhul Photius al II-lea a vrut să reînnoiască acest spirit al prăznuirii printr-o decizie sinodală despre care avem un răsunset continuu în descrierile comemorărilor din fiecare an pe care le găsim în revistele oficiale ale Patriarhatului.

În sfîrșit, dorim să subliniem că astăzi niciuna din bisericile din Istanbul nu este închinată Sfîntului Andrei, afară de capela personală a Patriarhului, situată în Palatul patriarhal din Fanar. Donație a Familiei Eugeniide Patriarhului Ioachim al III-lea († 1913), această capelă este închinată Sfîntului Apostol Andrei, cu siguranță în același spirit tradițional, recunoscîndu-l pe Sfîntul Andrei ca fondator al Scaunului Ecumenic.

*

Din cele de mai sus reiese că viața și activitatea Sfîntului Apostol Andrei n-a constituit o problemă permanentă pentru teologii «epocii de aur a Bisericii». Ierarhia era înclinată, pentru a mulțumi pe împărat, să scoată în evidență importanța administrativ-organizatorică a Bisericii. Credincioșii însă au adus cinstire neîntreruptă Apostolului întîi chemat și întemeietor al «Scaunului Ecumenic».

Trebuie însă subliniat că Biserica Ortodoxă Română a prăznuit pe Sfîntul Apostol Andrei dintru început². Scaunul Ecumenic și episcopiile pontice avînd același întemeietor, «protocletul» Andrei³.

2. Vezi *Sinaxarul* din Mineiul pe noiembrie, ziua 30. «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 5-6, p. 746-781.

3. *Viețile Sfinților*, București, 1903, vol. III, p. 1516-1564 și «Mitropolia Olteniei»; XXX (1978), nr. 1-3, p. 158-159.

Este interesant că la Constantinopol, pînă la aducerea moaştelor Sfîntului Andrei, nu exista o prăznuire osebită (o spune clar Prof. Hri-sostom Konstantinidis, op. cit., p. 246). Abia Sfîntul Ioan Gură de Aur ne vorbeşte de soarta moaştelor Sfîntului Andrei (Ibidem, p. 247) ştiut fiind că au fost transferate în «Cetatea împărătească», Constantinopol, de către împăratul Constanţiu, în anul 356—357, cu prilejul sfinţirii bisericii-martyrium a Sfinţilor Apostoli din Constantinopol.

Se mai constată că arienii au serbat pe Sfîntul Andrei, ceea ce a determinat, printre altele, Biserica oficială să-i generalizeze cultul, fixîndu-i data prăznuirii 30 noiembrie. Mai apoi, luna decembrie a fost numită Andrea (Undrea), denumire păstrată în calendarul Bisericii Ortodoxe Române pînă astăzi. Şi de la dacoromani au luat slavii creştinismul şi odată cu el ştirea despre «Apostolul sciţilor». Iar de aici, de la Dunărea de Jos, s-ar putea ca Sfîntul Apostol Andrei, dar mai sigur ucenicii săi, să fi urcat spre izvoarele Niprului, aruncînd sămînţa Evangheliei la localnici ⁴.

În orice caz, la credincioşii ortodocşi români şi la credincioşii ortodocşi slavi din împrejurimi, cultul Sfîntului Andrei s-a păstrat neîntrerupt. «...O străveche tradiţie, păstrată pînă în zilele noastre — sublinia Prea Fericitul Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române — mărturiseşte că Sfîntul Apostol Andrei a vestit cuvîntul Evangheliei în părţile de răsărit ale ţării noastre, îndeosebi pe malurile Mării Negre. Sîntem aşadar, o Biserică Apostolică în cel mai autentic înţeles al acestui cuvînt (subl. n.). Pînă tîrziu, în secolul al VI-lea, se mai vorbea încă de episcopiile înfiinţate de Apostolul Andrei în ţinuturile noastre» ⁵.

Avînd conştiinţa Bisericii apostolice, credincioşii ortodocşi români de pretutindenii au păstrat nealterată credinţa în învăţătura Mintuito-rului Hristos transmisă de Sfîntul Andrei şi după el, de către Sfîntul Apostol Pavel şi ucenicii săi, care au întărit cele spuse de Ucenicul întîii-chemat.

Păstrînd unitatea de credinţă de-a lungul secolelor s-a întărit şi conştiinţa unităţii neamului nostru românesc.

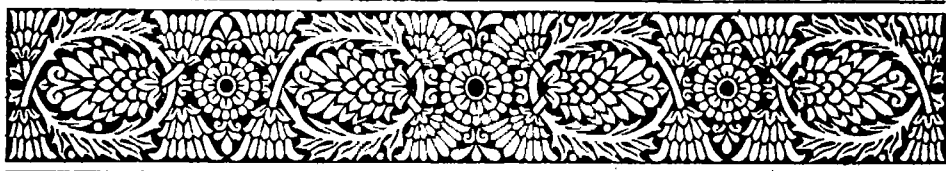
† Adrian BOTOŞĂNEANUL

Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor

4. Ibidem.

5. Cuvînt solemn cu prilejul Intronisării ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în «Biserica Ortodoxă Română», XCV (1977), nr. 7—8, p. 646.

• DOCUMENTARE •

CIND S-A ÎNCHEIAT PĂSTORIREA MITROPOLITULUI NEOFIT CRITEANUL AL UNGROVLAHIEI ?

În ultimele două decenii, îndeosebi de două ori am avut prilejul să vorbesc de sfârșitul păstoriei mitropolitului *Neofit Criteanul* al Ungrovlahiei (1738—1753)¹. Întia oară, luînd de bune afirmațiile celor de mai înainte, ca și ei, am admis că păstoria acestui vrednic vlădică s-a încheiat în anul 1754. Între timp însă, descoperind la Arhivele Statului din București câteva acte din care reieșea că la 22 septembrie 1753 mitropolit al țării era *Filaret Mihalitzis* și că la 15 martie același an, 1753, Neofit era încă în viață, am scris în «precizările» din 1961 că sfârșitul păstoriei acestuia din urmă a avut loc între 15 martie și 22 septembrie 1753.

De astă dată însă, pot stabili cu precizie acest sfârșit: 16 iunie 1753, prin deces și este amintit într-o însemnare, făcută de un anonim, în josul filelor 92 v și 93 r, ale unui exemplar din cartea *Cheia Înțeleșului*, imprimată în tiparnița Mitropoliei din București în anul 1678, aflat în Biblioteca Sf. Sinod din M-rea Antim; cota: II, 1948.

Însemnarea este citeț, caligrafiată și are următorul cuprins: «*Iun(ie) 16 d(n)i, (șeaj) 7261 (1753) s-au pristăvit în Domnul părintele Neofit Criteanul mitropolitul Țării Ungrovlahiei și dup(a) Sfințila Sa luat-au scaunul arhierii Prea Stinția Sa părintele Kyr Filaret, liînd mai înainte episcop Buzeuului*» (v. foto).

Deci, clar, mitropolitul Neofit I al Ungrovlahiei, cel ce, în 1746, alături de Constantin Vodă Mavrocordat, a militat pentru desființarea româniei din Țara Românească și în anii 1746 și 1747 și-a cercetat canonic eparhia, copiind de la biserici și minăstiri pisanii și însemnări de mare valoare istorică, «s-a pristăvit în Domnul», adică a murit la 16 iunie 1753, în această zi, firește, încheindu-și și păstoria.

Dacă la această dată de sfârșit a păstoriei mitropolitului Neofit, alăturăm și pe cea a începutului ei, arătată de el într-o însemnare pe una din condicile Mitropoliei², atunci avem clare datele extreme ale păstoriei sale: 7 noiembrie 1738 — 16 iunie 1753, așa cum, de acum înainte, trebuie să se treacă în manualele școlare, în eventualele liste cu șirul mitropoliților ungrovlahi și în orice alte studii ar privi persoana acestui vestit și vrednic ierarh al Țării Românești.

Preotul Nicolae ȘERBĂNESCU

1. Prima dată în 1959, în lista mitropoliților Țării Românești, ce am întocmit cu ocazia comemorării împlinirii a 600 de ani de la întemeierea, în 1559, a Mitropoliei Ungrovlahiei (B.O.R., 1959, nr. 7—10, p. 790—795) și a doua oară în anul 1961, cu prilejul unor precizări ce am făcut în legătură cu unele date din această listă (v. *Precizări privind cronologia mitropoliților Ungrovlahiei*, în «B.O.R.», 1961, p. 380).

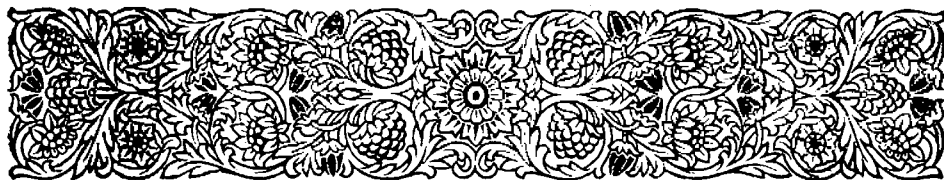
2. Descoperită de mitropolitul Tit Sîmedrea († 9 dec. 1971) (*Tiparul bucureștean de carte bisericească în anii 1740—1750*, București, 1965, p. 27) și glăsuind așa «(mitropolitul Neofit) au luat păstoria scaunului Ungrovlahiei în 7 d(n)i ale lui Noembrie, (șeaj) 7246 (1738)..., duminică la 7 ceasuri din zi».

ΣΖα σα πρην: εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει
ερηνικη εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει
ελαση εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει
εχνηρη εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει

κλαρη εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει εν τω κει
ΚΑΖΑΝΙΒ

εν τω κει -

Însemnare, indicînd sfîrșitul, prin deces, al păstoriei mitropolitului Neofit I Criteanul
al Ungrovlahiei (16 iunie 1753), aflată pe filele unui exemplar din „Cheia Înțeleșului”
păstrat în Biblioteca Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

• EVOCĂRI •

AMINTIRI SUB ARCUL UNIRII TRANSILVANIEI CU PATRIA-MAMĂ

În sanctuarul sufletului nostru va rămâne veșnic în razele vieții, ca un monument de slăvă și lumină ziua de 1 Decembrie 1918 cînd în vechea cetate Bălgradul—Alba Iulia a lui Mihai, sute de mii de români din întreaga Transilvania au jurat unirea cu țara-mamă. Această zi adeverește că voința și dragostea întregului neam stă de strajă la porțile conștiinței noastre naționale, avînd pe steagul țării scris cu sînge și cu vieți: *unire*.

Cu gîndul la această zi îmi vine în minte afirmația unui cugetător contemporan care spunea: «Așa cum Sofocle se trage din victoria poporului său de la Salamina, noi toți românii ne tragem de la Mărășești și Alba Iulia».

Transilvania este leagănul neamului românesc. În văile munților și dealurilor ei s-a zămislit acest neam, prin contopirea dacului autohton cu romanul cuceritor și colonizator.

Românii transilvăneni au deșteptat pe frații lor de dincolo de Carpați la viață sufletească românească, iar românii din mîndrul stat liber i-au învățat să creadă în putința revenirii la Patria-Mamă, i-au încurajat și ajutat la rezistență în așteptarea ceasului cel mare.

La aniversarea a șaizeci de ani de la acest grandios eveniment punem la inimă cuvintele lui Nicolae Bălcescu care a spus: «Unitatea națională fu visarea tuturor bărbașilor noștri cei mari... Pentru dînsa, ei trăiră, munciră, suferiră și muriră».

Profeți ai jertfei și-au stins făclia sfidînd moartea și cîștigîndu-și nemurirea în istoria Patriei.

Ziua de azi este plină cu ziua de ieri și orientată spre cea de mîine. În lumina acestei zile călcînd pe pămîntul pe care am învățat să-l iubim, vedem bolta jertfei mucenicilor și martirilor ce au deschis drum spre zările de acum cînd în unire și frățietate trăim într-o țară liberă, independentă și frumoasă, ca vrednici constructori ai viitorului.

De sub aurora mării aniversării a lui 1 Decembrie 1918, din leagănul anilor, desprînd cu ochii inimii noaptea de 14—15 August 1916 cînd armata română a mobilizat 813.758 oameni de trupă, comandanți de 20.000 de ofițeri ca să treacă Carpații dezrobînd pe frații din Transilvania. Simt și azi cum îmi singerează inima de tristețe la amintirea celor 14.000 de soldați și ofițeri căzuți la Oituz printre care se afla și tata pe care în viață nu l-am cunoscut. Cînd m-au sărutat zorile pentru prima dată, tata era amestecat cu țărîna fierbinte, plină de sînge, a patriei. Sub steaua cruntă a

jertfei, Transilvanie țară neclătinată de legea împăratului, pot să mă mindresc cu tatăl meu astăzi mai mult ca oricând căci îmi vibrează inima puternic la cuvintele președintelui Republicii Socialiste România, NICOLAE CEAUȘESCU, care la 12 august 1967, la aniversarea a 50 de ani de la epopeea națională de la Mărășești, a spus următoarele: «Eroicele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz... au dovedit încă odată că peste voința de fier a poporului ce-și apără dreptul la viață și libertate nu se poate trece».

Încă înainte de declanșarea primului război mondial, mulți dintre mărginenii din preajma Sibiului, plecau în «Țară» cum ziceau ei. Unii coborau cu oile prin bălțile Dunării, alții pe la București unde prestau diferite servicii.

La izbucnirea războiului, mama se afla la București unde își agonisea traiul de toate zilele, muncind. A fost o mamă adevărată, caldă, căreia i se potrivesc atit de bine cuvintele lui Bersot că: «Multe minuni sînt în univers, dar capodopera creațiunii e tot inima unei mame».

În timpul războiului mama a lucrat ca infirmieră la spitalele militare iar în zilele de sărbătoare tot în aceste spitale cînta la pianină cîntecele de îmbărbătare pentru răniți: «Cînd tata va veni», «Înainte viteji», de M. Mărgăritescu, «Marche Triomphale» de Michel Bourada, «Sous les ponts de Paris», cîntecul voluntarului francez, de Vincent Scotto, «Să-mi cînji cobzar bătrîn» de N. Pascu ș.a. Unele dintre partituri poartă autograful compozitorilor, partituri pe care le mai păstrez și astăzi. Acum această mamă își doarme somnul de veci în dealul bisericii din Toderița-Făgărașului pe a cărei cruce i-am gravat următoarele cuvinte:

*Candela aprinsă-i stă la căpătii,
Mamă-n amintire veșnică rămîi,
Primele cuvinte tu m-ai învățat,
Cu-a țării iubire m-ai înobilat.*

La București, peste drum de locuința noastră, se afla o casă mare în stil baroc, era casa generalilor Cristescu, senior și junior. Adeseori pe balconul casei era scos pe un fotoliu cu roate de către ordonanță, generalul Cristescu senior care a luptat în războiul din 1877 și a fost îngropat în pămînt de obuze și paralizat. Îmi aduc aminte, îl vedeam vara și iarna îmbrăcat în aceeași manta kaki cu revere mari roșii și cu căciula de astrahan cu rozeta de ofițer pe ea, tremurîndu-i mîinile și mișcînd permanent maxilarele.

La cîtiva ani după războiul din 1916—1918, după ce începusem să mă ridic copăcel, generalul Cristescu Constantin, juniorul, comandantul Armatei I, care cuprindea Corpul 1, 3, 5, înainte de a pleca la serviciu de multe ori făcea cu mine o tură cu mașina sa. Atunci mama mă îmbrăca frumos, îmi puneă un șorț curat în față iar eu stam lingă generalul care cu mina sa îmi mîngia bucelele cirionțate. Era un gest de mîngiere pentru un orfan de război. Atenția aceasta i-am răsplătit-o căci atunci cînd a murit și corpul neînsufletit a fost depus pe catafalc la Biserica Albă, eu cu mama stam lingă sicriu cu făclioara aprinsă și-i priveam tăcut chipul de sub sticla sicriului.

La București veneau în casa noastră mulți bărbați de seamă din Transilvania cum a fost *Aurel Vlaicu* de la care ne-au rămas multe cărți ilustrate și un tablou mare, pe care le-am donat muzeului Bisericii Sf. Nicolae din Schei, venea *George Coșbuc*, acela care era suflet din sufletul neamului său și-i cînta bucuria și amarul, poetul naturii, poetul umanității, venea «*Popa Lucaci*» cum îi spunea mama, părintelui *Vasile Lucaci*, bun prieten al mamei, mare patriot, preotul deputat în parlamentul din Budapesta, refugiat în București. Acela care a participat la Memorandumul din

1892 și a stat cinci ani în închisoare. Din 1914 se afla în România cu Goga luptând pentru unirea Transilvaniei cu Patria-Mamă.

Lui «Popa Lucaci», mama i-a lucrat un portofel care să-l țină la briu, încrustat cu motive naționale, cu paftale, și pe care l-am depus tot la muzeul Bisericii Sfântul Nicolae și este așezat la loc de cinste. De la mama știu că părintele Vasile Lucaci a fost mihnit toată viața că nu i s-a dat distincția «briul roșu». Numai după moartea sa, spune mama, cînd trupul neînsuflețit se afla în sicriu, i s-a pus acest «briu» pe pîntece.

Prima mea parohie a fost Orlatul din județul Sibiu. Pe dealurile Orlatului au luptat în primul război mondial, Regimentul 2 Vilcea și 5 Vinători. Aici au fost luați 130 de prizonieri din regimentul 305 austro-ungar. Operațiile militare erau conduse de generalul Culcer.

Din comuna Orlat, comună grănicerească înființată de crăiasa Maria Tereza, a fost și *Nicolae Pop*, care a luptat și în cel de al doilea război mondial făcînd parte din divizia «Tudor Vladimirescu». A murit pe frontul antifascist.

A doua parohie a mea, a fost Toderița-Făgărașului. Aici pe o filă de Evanghelie am găsit următoarea însemnare: «În ziua de 14 septembrie 1916 am oficiat Sfînta liturghie împreună cu părintele paroh Petru Debu din comuna Toderița. După Sfînta liturghie am făcut sfințirea apei și am mers împreună pe la casele credincioșilor, stropînd și trupa cantonată în sat». Semnează: Preot N. C. Armășescu de loc din comuna Tomșani, județul Vilcea, preot sătesc, Regimentul 2 Vinători, București. Spre Făgăraș, armata română divizia a IV-a comandată de generalul Simionescu a intrat prin defileul Vlădenilor. Trecerea Oltului la Hălmașu a fost înlesnită prin devotamentul unei tinere românce, *Maria Manciulea*, din comuna Părâu, comună apropiată de Toderița. Din proprie inițiativă, ea s-a prezentat comandantului român și i-a arătat un loc de trecere favorabil, neapărat de dușmani. Conduse de eroica fată, trupele noastre au trecut Oltul și au căzut în spatele dușmanului. Pentru patriotismul și bravura ei, Maria Manciulea a fost decorată în fața trupelor cu «Virtutea Militară». Divizia a IV-a înfrînge rezistența vie a dușmanului și intră în Făgăraș luînd prizonieri 1000 de soldați și 10 ofițeri precum și un numeros material de război.

Astăzi mă găsesc în Brașov la Biserica Sfîntul Nicolae din Schei. Mă aflu într-un loc de metanie sfîntă plin de istorie și de glorie. De sub sprinceană amintirii întrezăresc ziua de 16 august (marți) 1916 cînd Brașovul se predă colonelului român Darvari, comandantul regimentului 6 Mihai Viteazul. Preoții români de la Biserica Sfîntul Nicolae și familiile lor sînt ridicați și tiriți de unguri în fuga lor. La ora cinci după amiază trupele române intră în Schei. Aclamațiuni entuziaste au primit pe învingători și flori se semănau în calea lor. Dr. Vecerdeea a fost numit prefect și Dr. Baiulescu primar. Cei dintii dregători români, ieșiți din noul rost al lucrurilor.

Dragostea de patrie se dovedește cu fapte. Să-i onorăm pe acești viteji care prin jertfa lor au înfăptuit visul de aur al unirii Transilvaniei cu patria-mamă și să le păstrăm eternă amintire. Ei sînt etalonul geometric prin care patria ca o coloană nesfirșită se înalță liberă, independentă și fericită.

*Am îndurat și sabie și locul
Dar nu ne-am șters din cartea țării locul,
Între coperți de ierburî se păstrează
Flacăra noastră vie și vitează.*

Pr. Ștefan TOSCIANU

200 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI COSTACHI CONACHI

S-au depănat pe firul vremii două veacuri de când pământul Moldovei a zămislit pe unul din luminații săi fii, logofătul Costachi Conachi.

A văzut lumina zilei la Țigănești la 1778 — după cum însuși spune :

«Alexandru, poreclit Costachi, înscriitorul, născut din vornic Manolachi și măică-me Elena Cantacuzin, la 1778 septembrie 14...» (*Manuscrisul se găsește la Biblioteca Academiei R.S.R. sub nr. 3079*).

Fiind fiu de mare proprietar, a avut o instrucție deosebită pentru vremurile acelea. Învăță temeinic, cu profesori de specialitate, limbile : franceză, greacă, slavonă și turcă. Pentru completarea studiilor merge la «Școala domnească» din Iași.

Minte luminată, fire activă, a avut o bogată gamă de preocupări. În domeniul treburilor publice ocupă, pe rind, înalte funcții dregătorești : ispravnic de Tecuci pînă-n 1812, vornic de poliție sub Scarlat Calimah, vel vornic sub Mihail Șuțu, vornic de aprozi sub Mihail Sturza și prezident al Departamentului Afacerilor Străine (1823—1827). În 1830 face parte din Comisia redactării Regulamentului Organic.

Apoi în calitate de mare logofăt, cu multă rîvnă, pune rînduială în treburile judecătorești.

În 1834, la alegerile pentru noul domn pămîntean, candidează și el, dar fără succes. Are încă din tinerețe, preocupări literare. Scrie, fără intenția de a fi publicate, poezii cu caracter erotic, cîteva încercări dramatice și face traduceri.

Cea mai veche poezie a sa, cunoscută, datată din 1802, este închinată lui Alexandru Moruzi. În această odă poetul are cuvinte de laudă pentru domnitorul care a adus «ape curgătoare în orașele insetate».

Poeziile sale văd lumina tiparului în 1856 sub îngrijirea fiicei sale Caterina Conachi Vogoride, cu titlul : «Poezii, alcătuirii și tîlmăcirii».

Îndrumător entuziast pentru educarea și luminarea prin școală a poporului, printr-o bună parte a spiritului său stă alături de Gh. Asachi și Veniamin Costachi.

Astfel, în scrisoarea de răspuns pe care i-o adresează Mitropolitului Veniamin Costachi, cînd acesta îi cere părerea despre «sporirea învățăturilor», logofătul propune ca aceasta să se facă în școală unde să se predea în limba neamului îndrumări practice și morale pentru tineri.

Încercările sale dramatice, de mici dimensiuni, sînt vrednice de a fi menționate nu numai pentru că sînt primele comedii culte păpușărești cunoscute pînă acum în literatura noastră ci și pentru faptul că se caracterizează printr-un fond de critică socială și de moravuri. Vom da numai un exemplu :

Comedia banului Conta este o satiră împotriva unui bogătaș zgîrcit, Căbujan, care, pentru a nu plăti mai mult de un leu pe perechea de ciubote, îl lasă descult, în timpul iernii, pe vizitiul său Jompa.

Dintre numeroasele sale traduceri nu vom menționa aici decit două ce ni se par mai semnificative ca orientare a gândirii, cu idei progresiste.

Din opera iluministului englez Al Pope : *An Essay on Man* (Eseu asupra omului) traduce trei cînturi, cu titlul «Prințipiile moralului sau cercare de voroavă asupra omului». Interesante ni se par notele pe care traducătorul le face acolo unde poemul se referă la cotropirea Americii de către spanioli :

*Crunte, nespusă și cumplite sînt poznele lăcute
de espanioli în allarea Americii și toate lăcute cu
crucea în mînă dar cu spurcăciunea în suflet.*

Alteori, ironizînd pe cei ce ridică în slăvi pe cuceritori, cei care devastează, robesc și ucid, spune : «Mîntîile iroilor care hojma calcă țări și pradă orașă prin vărsare de sînge și alte ticăloșii, trudindu-se intru aceste fapte răutăcioasă, nume ciștigă de niște ghenii și acei viteji se slăvesc de faptele lor cele lăudate pentru că știu a pradă și a robi țări și noroade».

Apoi «*halal minte*». — Din acest citat se conturează latura sa umanistă, caracterizată prin poziția împotriva cotropitorilor și ucigașilor, militant pentru pace și atitudine antirăzboinică.

Cealaltă traducere la care ne referim este intitulată : «Privire politicească a Europei din anul 1825». (Lucrarea se găsește în Biblioteca Academiei Ms. nr. 5887).

Cuprinsul este o pledoarie pentru emanciparea popoarelor, pentru un sistem constituțional, pentru ridicarea politică a cetățenilor, pentru drepturi egale.

Deși este un reprezentant al marii boierimi, critică clasa din care face parte și uneori chiar pe sine : «Sistema aristocraticească sînt vrăjmașii cinstii noroadelor».

Interesantă este capacitatea lui de a sesiza diferența dintre pătura suprapusă care avea numai privilegiul și marea masă de țărani și muncitori ce să zbătea împovărată în lipsuri și mizerie.

«În două se împart stările oamenilor obștii : o parte care dobîndește folosuri carele este o parte căutată, adică partea aristocraticească și o parte care nu dobîndește nici unul din foloasele adunării, adică proștii locuitori care hojma dau dar nu iau».

Pe țărani pe care dealtfel îi strunește la muncă îi compătăimește :

*Vei vedea dragă tovarăș, că pe brazda ce rănește
Feru plugului cu huet, prostul care cornărește
Sudori varsă și se luptă fără de nici o cruțare
Ca să ducă trupul de sînge crocodililor din mare.*

O altă latură a preocupărilor sale este aceea de unionist. Este, în timp, printre cei dintîi cărturari care a militat pentru unirea Moldovei cu Țara Românească.

G. T. Kirileanu descoperă printre manuscrisele sale o foaie autograf, cu multe ștersături și adausuri, în care preconizează importante măsuri cu caracter : administrativ, legislativ, economic și cultural, pentru Moldova și Țara Românească.

În același sens, în scrisoarea către Mitropolitul Veniamin Costache, el spuse : «Ar fi o mare greșală politicească a se lua o altă marșă spre luminare aice în Moldova și alta în soția ei Valahia, cînd tot cuvîntul cere a ne stringe și a ne apropia în grai și pravili...». Conachi are chiar ideea unei academii, a unei «comisii» care să «hotărăscă despre îndreptarea limbii intru primirea cit și schimosirea cuvintelor». Comisia moldoveană ar lucra în acord cu comisia munteană spre a realiza o limbă unitară «pe o măsură și pe o înțelegere». Costachi Conachi nu are bucuria să vadă înlăptuit acest înalt deziderat al său. Fiica sa însă, Caterina Conachi Vogo-

ride, continuă cu aceleași nobile simțăminte activitatea tatălui său. Ea are un rol important în realizarea acestui ideal.

Ea sustrage și dă în vileag corespondența secretă a soțului său Vogoride, care falsificase primele alegeri și dă astfel posibilitatea unioniștilor să le conteste și să ceară noi alegeri, care au dovedit prin rezultatul lor voința de unire a celor ce erau de un neam și vorbeau același grai.

Pe țărîm obștească și religios Costachi Conachi nu este mai puțin activ.

Astfel în timpul ciumei din 1817, el a desfășurat o activitate neobosită în sprijinul celor loviți de această cumplită boală. A rînduit un spital în localitatea Hlincea cu toate cele de trebuință. Într-un fel este socotit drept ctitor și organizator al multor așezăminte :

Academia din Iași, Seminarul de la Socola, Institutul de fete și Școala comercială din Galați.

Sub oblăduirea lui în toate părțile Moldovei s-au croit și întreținut șosele, s-au construit aproape 400 poduri de lemn și 20 din piatră.

Sub îngrijirea sa, orașele Iași, Galați au fost pavate, iluminate, inzestrate, iar palatul din Iași refăcut din temelie.

A fost mulți ani efor al Casei Sfîntului Spiridon, epitrop al averilor din Moldova ale Sfîntului Mormînt.

În această calitate se îngrijea cu multă rivnă de interesele unor biserici. Pe lîngă bisericile clădite din nou în toate satele de pe moșiile sale, a renovat biserica Talpari din Iași, biserica Sfîntul Vasile din Tătarăși; după dorința sa, bisericii Banului din Iași i s-a constituit o donație importantă și astfel a putut fi refăcută, împodobită și i s-a constituit un fond de întreținere.

În 1837 donează un teren în dealul Copoului pentru a se putea clădi un așezămînt spitalicesc, teren pe care se pare că se află astăzi Spitalul «Dr. C. I. Parhon».

Deși avea renumele unui om mai mult decît cumpătat, la masa lui hrănea cite 7—8 fii ai familiilor scăpătate, iar în fiecare sîmbătă împărțea calicilor ce se strîngeau în ograda caselor sale cite un firfirici.

Pe fetele lipsite, pentru a-și putea întemeia o familie le inzestrea.

La nunta uneia sale fiice căsătorește 12 perechi de tineri țărani pe care-i inzestrea cu cite doi boi, o vacă și cite o mie lei, pentru a le mai ușura greutățile unui început de gospodărie.

Era un vajnic susținător al familiei, iar divorțul i se părea o adevărată pacoste socială.

Este împotriva jefuirii drepturilor legitime ale răzeșilor. Astfel, într-o scrisoare adresată Agăi Constantin R. B., pe lîngă binele ce-i face, ca vechi prieten, mai adaugă și citeva sfaturi: «Cucoane Constantine, în rană nu lovi, zice omenia și mila inimii. Dar cînd lovirea este spre tămăduirea sau trupească, sau sufletească, rana trebuie atinsă. Adă-ți aminte, cucoane Constantine, de cuvintele mele, cînd mai scos hotarnic la B..., ești că ți-am zis să nu intri în păcat de a desrădăcina pe bieții răzeși din drepturile ce avea, și ți-o arătam și nu m'ai ascultat, nici să te trași din grozăvia pretenției, nici să te împaci; că ai luat alți hotarnici, ai răpit pămîntul răzeșilor; și ei blăstemîndu-te în gura mare s'au ridicat și au fugit, lăsînd

du-și casele și livezile lor. Vezi, Dumnezeu cum răsplătește, și pe lângă ceiace ai răpit, ai pierdut tot ce ai mai avut. Grăbește a răscumpăra păcatul, întocmind dreptul camenilor ca să nu-ți pierzi și sufletul. Ear de la mine primește împreună cu mărturisirea jalei și a durerii ce am simțit, cetind scrisoarea d-tale, suma de 200 galbeni ce-ți trimit și crede că în suflet mă doare a ști că pătimești atât de amarnic.

Vezi, Dumnezeu cum răsplătește !

*

Aceste cuvinte și gânduri, zidirea, reinnoirea, înzestrarea atitor biserici, ideile din scrisoarea către Mitropolitul Veniamin Costache despre învățăturile în țară unde recomandă «Catehisul și moralul», ca temelia oricărei învățături, ni-l arată pe Costachi Conachi ca pe un fiu devotat și credincios al Bisericii.

El spune că morala nu se deosebește de lege : «Ale legii să le păziți și biserica să nu o părăsiți, căci așa vă veți lumina cugetele; săracul să găsească pururea ajutor, fie cît de mic, căci săracul este Dumnezeu în haine stremțuroase; și cînd miluiți, să gândiți la cei răposați, părinți și neamuri ale voastre. Aceste păzindu-le, veți fi blagosloviți de Dumnezeu; ear pe mine cu dragoste mă îmbrățișați pînă la cea de pe urmă minută a vieții mele».

Prof. Maria MISCHIE

• RECENZII •

Augustin Deac — Ioan Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor — 1916—1918*, București, 1978, 358 p.

Perioada 1916—1918, în care țara noastră se afla într-o situație deosebit de grea, unul din nenumăratele momente din istoria zbuciumată dar eroică în care poporul român s-a ridicat cu hotărâre necurmată la luptă pentru a-și apăra dreptul la existență, libertate și independența patriei, formează subiectul lucrării de față, în care se analizează și se înmănunchează unitar acțiunile de rezistență multiple și variate, spontane sau organizate, ce s-au desfășurat în satele și orașele ocupate, contra regimului impus de trupele Puterilor Centrale expansioniste, care vizau ocuparea în întregime a țării și desființarea ei ca stat suveran.

În fața acestei situații grele, întregul popor român s-a ridicat în luptă inversunată pentru apărarea patriei și alungarea cotropitorilor din teritoriul ocupat, confirmând cuvintele Președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, citate ca motto: «Un popor hotărât să-și apere glia, libertatea și nealinierea, decis să nu precupească nimic pentru a-și afirma drepturile inalienabile, pentru a-și cuceri un loc demn sub soare nu poate fi înfrânt și îngenuncheat de nimeni și de nimic, niciodată! Chiar dacă el poate suferi înfrîngerii vremelnice, chiar dacă un timp torțele agresoare se dovedesc superioare, pînă la urmă ei nu poate fi oprit din drumul său, victoria cauzei sale nu poate fi împiedicată și, mai devreme sau mai târziu, acel popor va ieși triumfător în lupta sa dreaptă».

Paginile de luptă și jertfă înscrise de poporul român în anii primului război mondial, alături de alte numeroase fapte mărețe din trecutul său glorios multimilenar, cum se subliniază în prefața lucrării, oferă noilor generații un exemplu de eroism și abnegație, un izvor de învățăminte prețioase pentru educarea în spiritul patriotismului socialist, pentru ridicarea patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație.

Cuprinsul lucrării, care beneficiază și de un *Indice general* (p. 315—345), este expus în opt capitole, cu titlurile traduse și în limbile de circulație: engleză, franceză, germană, rusă și spaniolă, precedat de un studiu introductiv orientativ: *Lupta de veacuri a poporului român pentru libertate, independență și unitate națională* (XI—XXXV), în care se subliniază de la început că: «Imprejurări istorice vitrege au făcut ca poporul român — ai cărui strămoși și-au creat sub Burebista, încă cu 2050 de ani în urmă în marea vatră a vechii Dacii, primul stat centralizat și independent — să se dezvolte într-o permanentă înfruntare cu nenumărate piedici și greutăți. De-a lungul multimilenareii sale existențe, poporul român a fost nevoit să ducă o luptă neîncetată împotriva cotropitorilor pentru apărarea pămîntului străbun, a ființei sale naționale. Veacuri de-a rîndul ei a avut de îndurat asuprirea și împilarea din partea marilor imperii vecine care-și disputau dominația acestor plaiuri. Dar, în ciuda oricăror vicisitudini ale vremurilor trecute, poporul român s-a ridicat la luptă evidențiindu-se în decursul timpurilor ca vajnic apărător al năzuințelor de libertate și independență» (p. XI).

Dacă secolul al XIX-lea, cum afirma eminentul luptător pentru înfăptuirea idealului național, preotul *Vasile Lucaciu*, a fost considerat veacul deșteptării naționalităților, al XX-lea are ideea îndrumătoare de a forma și consolida statele pe temeiul principiului național. Luptele și suferințele noastre de două mii de ani ne dau dreptul și ne împun dorința să mergem cu un pas înainte și împreună cu unitatea noastră culturală să proclamăm unitatea națională a tuturor românilor. Caracteristica principală a luptei de eliberare națională în preajma izbucnirii primului război mondial constituia generalizarea și intensificarea acesteia în toate teritoriile care se mai găseau sub dominație străină.

Generat de contradicțiile proprii societății capitaliste, ajunsă, în țările puternic dezvoltate industrial, în faza imperialistă, războiul întâi mondial a fost pregătit de marile puteri imperialiste cu multi ani înainte. În perioada anilor 1914—1916 România a dus o politică oficială de neutralitate. În acest timp, guvernul român a căutat să obțină din partea tuturor puterilor Antantei recunoașterea revendicărilor sale.

În vara anului 1916, situația militară a Antantei s-a înrăutățit simțitor. Rusia țaristă, eludind angajamentele asumate, era pe cale să încheie un tratat cu Germania Kaiserului, chiar în condițiile intrării României în război, tratat prin care cele două puteri imperialiste vizau desființarea pur și simplu a țării noastre, împărțindu-și teritoriul între ele.

În fața presiunilor diplomatice și militare exercitate în august 1916, România a intrat în război, alături de Antantă, față de care își exprimase clar drepturile sale naționale, formulate în funcție de structura etnografică a populației, de principiul majorității elementului românesc.

Prin semnarea Tratatului politic și a Convenției militare, marile puteri ale Antantei recunoșteau României pentru prima dată formal și din punct de vedere juridic dezideratele ei naționale. «Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotopire și anexiune teritorială...», (Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 2, București, 1968, p. 467).

Războiul dus de România a fost un război drept și național, întocmai ca cel al Serbiei, cu toate că marile puteri ale Antantei urmăreau scopuri imperialiste. Mii și mii de tineri transilvăneni s-au înrolat atunci în batalioanele românești, întărind rîndurile armatei eliberatoare.

În scurt timp de la intrarea României în război, armatele române au izgonit trupele austro-ungare din Brașov, Făgăraș, Sfîntu Gheorghe și din alte localități, ajungînd pînă în apropierea Sibiului și Sighișoarei. O seamă de factori au determinat însă ca armata română să înceteze ofensiva în Transilvania și să se retragă, luptind cu dîrzenie și dăruire pentru apărarea pămîntului românesc.

Armatele anglo-franceze n-au pornit la timp ofensiva în Balcani, și nici cele rusești n-au continuat-o pe frontul din răsărit, pentru a susține înaintarea românilor, așa cum se angajaseră prin Tratatul încheiat cu România, aprovizionarea armatei române cu echipament și muniții de către aliați nu a fost îndeplinită cum se promisese. Puterile Centrale au adus pe frontul românesc 40 de divizii bine înzestrate cu cele mai moderne mijloace tehnice militare. La 21 august (3 septembrie) 1916, sub comanda feldmareșalului August von Mackensen, o armată compusă din unități bulgare, germane și turcești a atacat România pe frontul dobrogean și, după trei zile de luptă, a cucerit Turtucaia și a înaintat spre nord, cucerind și Silistra.

La sfîrșitul lunii octombrie 1916, o grupare de șapte divizii germane, sub comanda generalului Kühne, a pornit ofensiva pe Valea Jiului contra unei singure divizii românești, silind-o să se retragă spre sud-est. Armatele dușmane au cucerit apoi Craiova și au trecut Oltul. Trupele comandate de Mackensen au reușit să cucerească, la sfîrșitul lui octombrie, Constanța și Cernavodă și să împingă frontul în nordul Dobrogei. În acest timp, ne-a sosit în țară, spre a da sprijin tehnic unităților române, o misiune militară franceză, sub comanda generalului Berthelot.

La 11 noiembrie o altă grupare inamică, formată din cinci divizii, a trecut Dunărea la Zimnicea, spre a înainta către București, în timp ce gruparea germană pornită din zona Sibiu a pătruns prin defileul Oltului spre Pitești.

În această situație grea, Statul major al armatei române începuse o contraofensivă împotriva trupelor comandate de Mackensen pe râurile Argeș și Neajlov, dar unitățile române fiind atacate de germani și dinspre vest, au fost silită să se retragă spre est.

Pătrunzînd pe teritoriul românesc, armatele Puterilor Centrale cotropitoare și ale aliaților lor au acționat cu o cruzime neîntîlnită, atît împotriva militarilor români, cît și a populației. În unele țări ale blocului Puterilor Centrale se susținea cu vrăjmășie că «soarta românilor trebuie să fie moartea și nimicirea... Poporul acesta trebuie să dispară de pe suprafața pămîntului cum dispăre gangrena de pe trup. Trebuie dar pusă în mișcare sabia lui Atila ca să curățăm Cîmpia Dunării. Exterminare!» (p. XXXII). La începutul lunii noiembrie și începutul lui decembrie 1916, în condiții dramatice, sub presiunea inamicului, cea mai mare parte a autorităților civile din București, întregul efectiv al armatei și o parte din populația civilă se refugiaseră în Moldova. Armata română s-a oprit la sfîrșitul anului 1916 pe linia Carpaților răsăriteni și pe cursul inferior al râurilor Putna și Siret, și al fluviului Dunărea, unde a opus o dirză rezistență.

Din suprafața de 139.690 km. pătrați ai țării, armatele dușmane reușiseră să ocupe două treimi. Pentru păstrarea ființei de stat a României, armata și populația civilă, într-o deplină unitate de voință și de acțiune, vor începe epopeea fără precedent a rezistenței, cu orice sacrificii împotriva dușmanului, pentru menținerea a ceea ce mai rămăsese neocupat din trupul țării, iar apoi, pentru eliberarea teritoriilor ocupate vremelnice și pentru a realiza în final, dezideratul desăvîrșirii unității de stat a României.

I. *Regimul de dominație aplicat de Puterile Centrale în teritoriul românesc vremelnice cotropit.* — Încă din primele zile ale ocupației, trupele Puterilor Centrale au instaurat pe teritoriul vremelnice cotropit un regim despotice, de o deosebită cruzime. Comanda supremă a trupelor de ocupație a fost încredințată brutalului general prusac Mackensen.

La 14 decembrie 1916, administrația militară centrală funcționa în întregime la București. Una dintre principalele atribuții ale administrației militare germane de ocupație și a aliaților săi a constituit-o jefuirea organizată și pe scară largă a bogățiilor și resurselor economice ale țării, a bunurilor populației. «Pe tot lungul marilor șosele de invazie satele s-au pustii. Unele se retrag în păduri, altele în satele mai ferite... Preoții sînt ținta atacurilor celor mai rafinate...» (p. 40). Au fost arestați, condamnați, reținuți sau amenințați peste 20.000 de români (p. 53).

În acele condiții, cînd o mare parte a teritoriului românesc se găsea sub jug străin, cînd avuția națională fusese prădată, cînd populația fusese profund umilită și înrobîtă, interesul suprem al tuturor claselor sociale era alungarea trupelor inamice și eliberarea teritoriului cotropit. Pe frontul acestei lupte patriotice s-a întîlnit toată populația subjugată.

II. *Rezistența maselor largi populare românești împotriva regimului de ocupație impus de Puterile Centrale (decembrie 1916—mai 1918).* — Lupta maselor populare împotriva stăpînirii străine a îmbrăcat în această perioadă cele mai diverse forme — de la manifestări spontane, răslețe, pînă la acțiuni armate organizate. Un loc important l-au ocupat luptele de partizani, desfășurate în județele Mehedinți, Gorj și în ținutul Vrancei.

Un exemplu elocvent îl constituie componența *grupului de partizani*, condus de sublocotenentul de rezervă Victor Popescu, care și-a desfășurat activitatea în ținuturile Gorjului și Mehedințiului. Învățătorul și preotul din comuna Samarinești au fost ținuți vreme îndelungată la arestul militar german din orașul Turnu-Severin, fiind bănuți că făceau parte din «ceata lui Victor Popescu». Dintre locuitorii din județul Mehedinți arestați, fiind bănuți că au susținut și ajutat grupul de partizani români, zece din ei au fost condamnați la moarte, executați prin împușcare în ziua de 11 iulie 1917. Numeroși alți cetățeni români din teritoriul vremelnice ocupat au fost arestați și condamnați la ani grei de închisoare, fiindcă ascundeau sau ajutau pe militarii români scăpați din prizonierat sau rătăciți în timpul retragerii, pentru a trece în Moldova, dintre care amintim și pe *archimandritul Eltimie* și pe *monahul Varolomeu* din Tisău, pentru că «au întreținut pe soldații români care voiau să se ducă la Mărășești» (p. 61).

Un aport substanțial la lupta de rezistență a adus-o ca de atâtea ori în trecutul zbuciumat al poporului nostru, țărănimea. Un exemplu l-au dat sătenii din comuna Iatrusa din jud. Gorj, care s-au sustras în masă de la muncile agricole ordonate de ocupanți. Pentru aceasta, consilierii comunali, *preotul*, învățătorul și alți săteni au fost «supuși la groaznice torturi», — iar comuna a fost puternic jefuită (p. 123). În com. Dăbuleni, jud. Dolj au fost judecați și condamnați la moarte cinci tineri, fiindcă atentaseră la viața ostașilor armatelor de ocupație. La Filiși s-a dat foc casei în care era încartiruit personalul poliției rurale germane, pentru care au fost condamnați la moarte trei țărani (p. 142).

Biserica Ortodoxă Română a fost, de asemenea, lovită și improscată cu tot felul de atacuri din partea ocupanților și a emisarilor Bisericii Catolice. Din inventarul acesteia au fost jefuite cele mai de preț obiecte bisericesti, îndeosebi cele din metal (p. 146).

Manifestări de ostilitate împotriva regimului de ocupație s-au înregistrat și în rîndurile clerului. Unii preoți tineri au însoțit în luptă trupele române încă de la intrarea României în război. În anul 1916 — consemnează ziarul «România» (7 martie 1918) — cînd trupele noastre au pornit la luptă pentru îndeplinirea idealului național, 186 de preoți tineri... aproape toți licențiați în teologie, s-au înrolat benevol în rîndurile unităților române. Preoții rămași în teritoriul ocupat de inamic s-au opus cu înverșunare ca trupele de ocupație să ridice clopotele de la biserici pentru a le topi și a le transforma în tunuri și proiectile. Numai în plasa Pantelimon, jud. Ilfov, s-au strins, la 23 martie 1917, 69 clopote, iar din plasa Bolintin s-au adunat 20.

O revoltă deosebită a produs în rîndul preoților și populației din București, ridicarea și sfărîmarea marelui clopot «al lui Brîncoveanu» de la biserica «Sf. Spiridon Nou», obiect de mare valoare istorică, ce fusese adus aici de la Minăstirea Dealul. În perioada ocupației străine, atît mitropolitul Konon, cît și Atanase Mironescu, fost mitropolit primat în anii 1909—1911, au fost profund indignați și au condamnat prin declarații și slujbe acțiunile de jaf și teroare ale trupelor de ocupație. Mitropolitul primat Konon a protestat activ față de ocupanți și atunci cînd o echipă de soldați bulgari au furat coșciugul din metal și pietre prețioase în care se aflau moaștele Sfîntului Dimitrie Basarabov, pentru care a dispus «să tragă clopotele la toate bisericile și a trimis proteste la Mackensen și autorităților». Considerînd că vor scăpa de manifestările ostile ale clerului Bisericii Ortodoxe, autoritățile de ocupație germane au pus la cale înlocuirea mitropolitului primat Konon, pe care l-au sechestrat la palatul Mitropoliei, înlocuindu-l cu un filogerman, Marius Theodorian Carada. Știrea despre această abuzivă a ocupanților s-a transmis ca «fulgerul» în rîndurile preoților din București, care, împreună cu numeroși cetățeni, au venit la Mitropolie, au eliberat pe mitropolit din camera unde era sechestrat, l-au forțat pe Theodorian să demisioneze și l-au alungat definitiv «huiduit și afurisit de către întregul cler bisericesc» (p. 175).

Pentru poziția lor patriotică, numeroși preoți au fost arestați, ca: preotul Gheorghe Nasture din Berislăvești, «pentru că a făcut slujbe pentru izbînda trupelor române»; pr. Nicolae Toma din Borlești, pr. Ion Ungureanu, din Dădulești «pentru că nu se supunea ordinelor germane cu caracter antinațional»; pr. Traian Popescu din Nehoiși (Buzău), fiindcă făcea «propagandă contra nemților»; pr. Balaban Grigore, din Brăila, fiindcă predica împotriva inamicului, ca și pr. Bucur Stan din com. Tătaru, jud. Brăila și alții.

Alături de clerul de mir și cinul monahal și-a adus contribuția sa de jertfă pentru patrie. O prăpastie de pe valea Cașinului poartă și azi numele de «Prăpastia lui Hortopan», tînăr călugăr de la Minăstirea Cașinului, care a fost împușcat, fiindcă aruncase în prăpastie, șapte nopți de-a rîndul cite o sentinelă germană».

Toate clasele sociale, întregul popor român, s-a ridicat la rezistență pentru înlăturarea regimului de ocupație.

În capitolul III, *Pentru cauza română* (p. 185—193), se expune acțiunea curajoasă care întregea lupta de rezistență și se venea în sprijinul armatei române, prin organizarea unei rețele ilegale, din care făceau parte, muncitori, țărani, medici, preoți, învățători, studenți, elevi etc. — și care culegeau și transmiteau în Moldova sau puterilor aliate României diferite informații cu caracter militar privind mișcările armatelor inamice, pentru care mulți au plătit cu viața sau cu torturile închisorilor. În

ziua de 17 august 1917 patru eroi țărani vrânceni, în frunte cu neînfricatul țăran vrâncean Vasile Chilian, au fost condamnați la moarte. Pentru activitatea patriotică a fost condamnat la moarte și comisarul de poliție român din portul Brăila, Alexandru Popovici. Un alt erou care a plătit cu viața activitatea sa patriotică a fost socialistul Chirișescu. Numeroși alți cetățeni au fost arestați, dintre care amintim și pe preotul Gîndescu Dobre din Ungheni, jud. Argeș, «fiind bănuț de spionaș» (p. 191).

În capitolul IV se arată *Intensificarea luptelor de eliberare națională a românilor asupra și de monarhia dualistă austro-ungară, sprijin direct în susținerea rezistenței întregului popor față de cötropitori* (p. 194—228). — Concomitent cu lupta de rezistență a românilor din teritoriul vremelnice ocupat de armatele Puterilor Centrale, s-au intensificat și acțiunile populației românești din provinciile istorice cötropite mai de mult de Imperiul Austro-Ungar pentru libertate națională și unirea cu țara. Proceșele intentate românilor se țineau lanț. La Cluj, din 16 «inculpați», nouă au fost condamnați la moarte prin ștreang. Dintr-o sumară statistică publicată de ziarele austriece se cunoaște că pînă la sfîrșitul anului 1915, 3373 de persoane au fost condamnate la moarte. Autoritățile habsburgice au internat forțat în lagăre de concentrare peste 10.000 de cetățeni români, dintre care «au executat chiar fără judecată sute și mii de locuitori». Numărul refugiaților din Transilvania în primul război mondial se ridică la circa 20.000 de oameni, în afara celor 100.000 de prizonieri români, care făcuseră parte din armata austro-ungară și care s-au predat rușilor pe frontul de est.

În scopul sprijinirii luptei de eliberare a teritoriilor românești aflate sub dominația austro-ungară, pe teritoriul Rusiei s-au constituit din foștii prizonieri proveniți din armata austro-ungară detașamente de voluntari români care s-au înrolat în rândurile armatei române.

Tot pe această linie, un grup de ardeleni, sub conducerea poetului Octavian Goga, au luat inițiativa convocării tuturor refugiaților ardeleni și bucovineni ce se aflau în Moldova și în adunarea lor generală au ales un comitet de 12 persoane, ca organ de luptă contra represiunilor și stăpînirii austro-ungare, în ziua de 7 ianuarie 1917, declarînd război monarhiei austro-ungare pentru a alipi Transilvania la patria-mamă. Primul batalion de voluntari români, compus din 116 ofițeri și 1250 de subofițeri și soldați a sosit la Iași la 6 iunie 1917.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a încurajat și lupta maselor populare, a popoarelor asupra de monarhia austro-ungară, atît pentru prefaceri sociale, cît și pentru eliberarea lor națională. În Transilvania și Bucovina, la Timișoara, Reșița, Arad, Oradea, Cernăuți, Suceava și în alte localități au avut loc în luna decembrie 1917, sub conducerea organizațiilor social-democrate și a sindicatelor, demonstrații pentru pace și dreptul la autodeterminare a popoarelor. Țăranii români, atașați luptei generale pentru eliberarea națională și unirea Transilvaniei cu țara, au pornit fătîș împotriva autorităților austro-ungare, ca cei din satul Juna (din Munții Apuseni), înarmați cu topoare și coase, atacînd funcționarii financiari maghiari.

Capitolul V : *Efortul poporului român pentru reorganizarea armatei și demascarea politicii de jaf și cötropire promovată de Puterile Centrale* (p. 209—269). — Pastorală mitropolitului Pimen al Moldovei, adresată în acele vremuri grele prin ziarul «România» din 7 iulie 1917, tuturor maselor populare, este caracteristică înțelegerii capitolului respectiv, din care se citează îndemnul, care merită reținut prin înalta sa ținută patriotică: *cel ce nu are sabie, să-și vîndă haina și să-și cumpere; și noi români în aceste vremuri nemaipomenit de grele pentru apărarea țării noastre și spre binele neamului nostru, datori sîntem a ne lupta cu sabia și orice armă, contra dușmanilor noștri cötropitori... pentru slînta noastră dreptate și pentru eliberarea țărilor noastre. Din viața noastră casnică, nevoiți am fost să ieșim la război, nu pentru a nedreptăți pe cineva, ci a ni se cunoaște dreptatea noastră, și a ni se îndeplini dorința noastră de veacuri, adică, dezrobirea pămîntului strămoșesc și unirea tuturor românilor. Sîntem deci într-un război sînt și trebuie să ne facem datoria pînă la jertuirea vieții, pentru țară și neam. Nu toți putem purta sabie, dar toți avem datoria slîntă pentru c_părarea țării și a neamului, contra dușmanilor noștri, pînă a ne vinde și haina, pentru a cumpăra sabie și munițiuni, ca să aibe cu îndestulare oștirea noastră tot ce-i trebuie pe cîmpul de luptă și a îngriji și de copiii rămași fără părinți... nimeni dintre noi cei ce au suflet și inimă românească, nu-i scutit de luptă și de jertfă... Noi am moștenit de la bătrîni noștri voința și dorința de a trăi și întregi*

neamul. Pentru această voință și dorință, se cuvine sau să trăim sau să murim... iar gândul să fie îndreptat către scumpa noastră armată de la vitejia căreia așteptăm îndeplinirea dorințelor noastre celor sînte. La lucru, deci, cu toții cei care sîntem adevărați români și adevărate românce!... Numai așa făcînd vom fi la înălțimea datorei noastre; altfel vom fi nevrednici de numele ce-l purtăm și de pămîntul acestei țări, în care se odihnesc osemintele bătrînilor noștri. Să le urmăm faptele și să ne facem vrednici moștenitori ai lor.

În capitolul VI se descriu: *Marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz — momente importante în afirmarea națiunii române în lupta împotriva cotropitorilor* (p. 229—269). — Asupra poporului român planau primejdiile deosebit de grele, fiindcă Puterile Centrale urmăreau să împartă teritoriul României, care urma să dispară ca stat de pe harta Europei. Pentru a izbui să reziste cu deplin succes în fața noilor valuri de atac ale Puterilor Centrale, întreaga suflare românească s-a încadrat într-un efort suprem rămas legendar. Armata română a fost reorganizată, reînvestită și pregătită pentru a da piept cu dușmanul. Au fost create 15 divizii de infanterie și două de cavalerie, grupate în cinci corpuri de armată, însumînd aproape 400.000 de oameni luptători. La reorganizarea armatei române, a contribuit, în bună măsură, și misiunea militară franceză, condusă de generalul Berthelot.

În acea situație dramatică pentru soarta patriei, forțele patriotice, armata română și-a adunat toate puterile, ridicîndu-se ca un singur om la o luptă înverșunată, cu adevărat legendară, reușind să reziste în fața armatelor invadatoare. Pe timpul memorabilelor și eroicelor bătălii de la Mărășești (24—30 iulie 1917), Mărăști (29 de zile cu apogeul în ziua de 6 august 1917) și Oituz, condusă de eminenți comandanți, «ostirea română a înscris una din cele mai glorioase pagini de eroism ale unui popor mic, știrbit în drepturile lui seculare, sărăcit, și înfrigurat de boli, dar cu brațul vinjos, contra unui inamic copleșitor ca număr și ca dotare tehnică», dovedind că peste voința de fier a poporului ce-și apără dreptul la viață și libertate «nu se poate trece».

VII. *Intensificarea mișcării de rezistență a maselor populare împotriva cotropitorilor după impunerea păcii imperialiste de către Puterile Centrale* (p. 270—293). — După obținerea strălucitelor victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, armata română nu a putut dobîndi pe deplin succesul, fiindcă pe planul internațional, îndeosebi în răsăritul Europei, s-au produs o serie de mutații de ordin militar și politic, determinate mai ales de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și de ocuparea Ucrainei de către forțele Puterilor Centrale. Prin încheierea armistițiului de la Brest-Litovsk (22 noiembrie 1917) de către puterea sovietică cu Germania, și România este nevoită să încheie armistițiul de la Focșani (26 noiembrie 1917) cu Puterile Centrale și astfel luptele pe frontul est-european încetează vremelnice. La 27 ianuarie 1918, la Brest-Litovsk, se încheie pacea între Ucraina și Austro-Ungaria, urmată fiind, la 18 februarie 1918, de semnarea Tratatului de pace între Rusia Sovietică și Germania.

În situația creată, România, rămasă izolată, este silită să accepte condițiile grele impuse de inamic. La 5 martie 1918 România semnează la Bufta, Tratatul preliminar de pace cu Puterile Centrale, și la 24 aprilie 1918, tratatul de pace de la București, prin care țării noastre i s-au impus condiții extrem de grele, înrobitoare și înjositoare. Pacea nedreaptă impusă României de către Puterile Centrale a fost primită cu ură și ostilitate de întregul popor. «Ca niște lupi infomețați, Puterile Centrale s-au năpustit asupra României înrobite. Ele ar fi vrut să facă din țara noastră un pașalic» (p. 274). În aceste împrejurări s-a intensificat mișcarea de rezistență a întregului popor român față de ocupanți, încheindu-se în final, cu alungarea cotropitorilor de pe teritoriul ocupat.

Împotriva prevederilor păcii imperialiste s-au ridicat și slujitorii cultelor, mulți dintre ei fiind arestați ca: pr. Dumitru Nițescu, din com. Juguru, jud. Muscel, învinuit că a «patronat» un complot «la biserica satului»; pr. Gheorghe Mazilescu, din Frunzaru, jud. Olt, fiindcă «a insultat pe germani»; pr. N. Păunescu, din com. Crăciunefi de Jos, fiindcă «nutrea sentimente patriotice»; pr. Gh. Seiculescu, din com. Seaca, jud. Olt, arestat pentru a se garanta «liniște în comună»; pr. Haralambie Popescu, com. Starchiojd, jud. Prahova, pentru că la slujbe în biserică «pomenea pe regele României și guvernul aflat la Iași»; pr. Vasile Toftă, din Negrești, jud. Buzău, fiind considerat suspect pentru comandamentul german, și alții.

VIII. *Acțiunile maselor populare împotriva jaiului și distrugerilor provocate de trupele inamice în timpul retragerii lor definitive din teritoriul românesc vremelnice cucerit* (p. 294—307). — Înfringerile militare suferite de armatele Puterilor Centrale pe frontul de vest și sud în toamna anului 1918 și intensificarea luptei de eliberare națională a popoarelor asuprite au determinat comandamentul german să semneze pe frontul occidental armistițiul de la 29 octombrie/11 noiembrie 1918. Ca urmare, acesta era obligat să-și retragă în cel mai scurt timp forțele armate din toate teritoriile cucerite, inclusiv din România. În retragerea lor grăbită, trupele de ocupație ale Puterilor Centrale au devastat sate și orașe, s-au dedat la cele mai atroce atacuri și crime împotriva populației pașnice românești, din partea căreia a primit riposta cuvenită. C. Bacalbașa nota: «Lumea a fost foarte agresivă, în special femeile atacau /pe dușmani/; fără să se gândească la primejdie /ele/ s-au repezit asupra soldaților germani spre a-i sfiși». În ziua în care trupele germane de ocupație au părăsit Bucureștiul, Capitala a îmbrăcat haină de sărbătoare. În ziua de 8 noiembrie 1918, în toate școlile din Capitală s-a serbat în mod solemn ziua marelui Voievod al Românilor, Mihai Viteazul. Cu acest prilej s-a făcut o procesiune la statua de pe bulevard a Marelui voievod. La 1 decembrie 1918, toată suflarea românească din teritoriul ocupat vremelnice a sărbătorit, alături de românii din Moldova și din celelalte provincii istorice, revenirea în Capitala țării — București — a guvernului român și a autorităților centrale, care se retrăseseră în Moldova.

În «Încheiere» (p. 308—313) se prezintă înfăptuirea unității naționale a poporului «daco-român», cum îi numea Marx pe românii din Moldova, Transilvania și Valahia, năzuința de veacuri a poporului nostru, care a întrunit consensul unanim al tuturor forțelor sociale și politice din țară.

Lupta de eliberare națională a popoarelor asuprite, mișcările muncitorești și țărănești, descompunerea armatei imperiale și înfringerile de pe front au constituit factorii care au determinat prăbușirea putredului Imperiu habsburgic, izbînda principiului autodeterminării națiunilor în această parte a Europei.

Astfel, «reprezentanții aleși ai populației românești din provincia istorică Basarabia, punînd în practică principiul dreptului la autodeterminare a popoarelor, aveau să decidă unirea acelei provincii cu Țara-mamă» (p. 311). Consiliul național din Bucovina, format din deputații români în parlamentul din Viena, primarii comunelor și reprezentanți ai vieții publice, s-a întrunit la 28 noiembrie 1918 în Adunarea Constituantă a Bucovinei și a proclamat unirea Bucovinei «cu celelalte țări românești». La mijlocul lunii noiembrie Consiliul Național român din Transilvania, format din reprezentanți ai Partidului Național Român și ai Partidului Social Democrat, a inițiat și organizat convocarea Marii Adunări Naționale Constituante de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918.

Noua etapă a procesului de formare a statului național unitar român a consfințit și a ridicat pe o treaptă mai înaltă comunitatea statornicită de-a lungul veacurilor între toate provinciile României. Odată cu înfăptuirea unității naționale, de la care se împlinesc 60 de ani, luptele și jertfele înaintașilor au creat condiții favorabile pentru asigurarea dezvoltării independente a țării.

Prin documentarea, prin patriotismul ei, cartea de față merită să stea în mina fiecărui cetățean al Patriei noastre, la popasul celor șaiszeci de ani pe care-i sărbătorim de la înfăptuirea unității noastre naționale.

Pr I. IONESCU

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Omagiu Preşedintelui Republicii, Nicolae Ceauşescu, la împlinirea vârstei de 60 de ani	13
La a XXXIV-a aniversare a eliberării Patriei	673
30 Decembrie, Ziua Republicii	1193

TELEGRAME OFICIALE

<i>Telegrama de felicitare trimisă de P. F. Patriarh Iustin Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele R. S. România cu prilejul celei de a 60-a aniversări a zilei sale de naştere</i>	19
<i>Telegrame de felicitare trimise de P. F. Patriarh Iustin conducătorilor de stat şi guvernului Republicii Socialiste România cu prilejul celei de a XXXI-a aniversări a Republicii şi Anului nou</i>	5
<i>Telegrama de felicitare trimisă de P. F. Patriarh Iustin Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele R. S. România, cu prilejul celei de a XXXIV-a aniversări a eliberării României de sub dominaţia fascistă</i>	897
<i>Telegrama de felicitare trimisă de Prea Fericitul Patriarh Iustin Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele R. S. România, cu ocazia vizitei pe care a făcut-o împreună cu Doamna Elena Ceauşescu în Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord</i>	898
<i>Telegrama de felicitare trimisă de Prea Fericitul Patriarh Iustin Domnului Emil Bobu, Vicepreşedinte al Consiliului de Stat al R. S. România cu prilejul aniversării zilei de naştere</i>	189
<i>Telegrama de felicitare trimisă de P. F. Patriarh Iustin Domnului Ştefan Voitec, vicepreşedinte al Consiliului de Stat al R. S. România, cu prilejul zilei sale de naştere</i>	680

TELEGRAME DE FELICITARE

Telegrame de felicitare	220, 357, 358, 399
-----------------------------------	--------------------

VIATA BISERICESCA

<i>Vizita frățească făcută de Prea Fericitul Patriarh Iustin Sanctității Sale Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului</i>	359
<i>Decorarea Prea Fericitului Patriarh Iustin de către guvernul grec</i>	901
<i>Întilnirea Prea Fericitului Patriarh Iustin cu Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia</i>	24
<i>Alegerea și instalarea P. S. Episcop Nestor Vornicescu ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei și a P. S. Eftimie Luca, în scaunul de Episcop al Romanului și Hușilor</i>	378
<i>Sfințirea Marelui Mir, la Mînăstirea Cernica</i>	448
<i>Parastas de un an de la încetarea din viață a Patriarhului Justinian</i>	446
<i>Sărbătorirea zilei hramului la Seminarul teologic din București</i>	190
<i>Inchiderea anului școlar 1977—1978 la Seminarile teologice din Patriarhia Română</i>	700
<i>Papa Paul VI și urmașul său, Papa Ioan Paul I, au încetat din viață</i>	
<i>Sanctitatea Sa Ioan Paul II — Noul papă al Bisericii Romano-Catolice</i>	1230
<i>Aniversarea a 60 de ani de la făurirea statului național unitar român</i>	1205

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE*Întilniri interconfesionale peste hotare :*

<i>Vizita unei delegații sinodale la Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română în America și Canada</i>	681
<i>Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la sărbătorirea a 50 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei</i>	685
<i>O delegație a Bisericii Ortodoxe Române la aniversarea a 25 de ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare</i>	693
<i>Sesiunea ordinară a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene</i>	26
<i>Participarea P. S. Antonie la Sesiunea Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor</i>	192
<i>Întrunirea Comisiei internaționale a Conferinței Creștine pentru Pace</i>	192
<i>Sesiunea anuală a Comisiei de intrajutorare bisericească (CICARWS)</i>	192
<i>Vizita în Japonia a P. S. Sale Episcop Antonie Plămădeală</i>	454
<i>Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la Întrunirea ecumenică de la Chantilly-Franța</i>	457
<i>Pregătirea dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică</i>	710
<i>Lucrările Seminarului teologic de la Bossey</i>	710
<i>Conferința studenților din Europa a FUSC</i>	711
<i>Cea de a II-a Conferință europeană a tineretului</i>	711
<i>Sesiunea unită anuală a Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene</i>	912

	<u>Pag.</u>
Sesiunea de la Atena (Minăstirea Penteli) a dialogului ortodoxo-anglican	916
Consultația asupra educației teologice ortodoxe	921
Întrunirea subcomisiei teologice mixte pentru dialogul ortodoxo-vechi-catolic	922
Cel de al XII-lea seminar ecumenic	1212
Sesiunea Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor	1219
Al IV-lea Seminar teologic sud-est european	1220
Sesiunea de lucru a unității a III-a a Consiliului Ecumenic al Bisericilor	1220
<i>Contacte ecumeniste locale :</i>	
Vizita unei delegații a Diocezei ortodoxe catolice din Franța la București	451
Vizita unor oaspeți ai Bisericii Angliei	452
Vizita pastorului Walter Sigrist (Elveția)	453
Vizite mai importante făcute Patriarhiei Române	910
Vizita unor reprezentanți ai Grupului australian al Conferinței Creștine pentru Pace	1210
Reprezentanți ai Societăților Biblice Unite la București. Vizita în România a unui grup de studenți romano-catolici de la universitățile din R. F. Germania	1211
Cronica	33, 207, 462, 713, 924, 1221

DIN ACTIVITATEA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMANE DE PESTE HOTARE

Arhiepiscopia misionară ortodoxă română în America	465
Comunitățile ortodoxe române din Australia și Noua Zeelandă	466
Parohia ortodoxă română din Viena	30
Parohia ortodoxă română din Göteborg-Suedia	208
Parohia ortodoxă română din Geneva-Elveția	715
Expoziție de icoane românești pe sticlă în R. F. Germania	716
Parohia ortodoxă română din Milano	719
Biserica românească din Baden-Baden, ctitorie a lui Mihail Vodă Sturdza	925
Din activitatea parohiilor ortodoxe române de peste hotare	1223

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

Patriarhia Constantinopolului	468, 722, 1227
Patriarhia Ierusalimului	468
Patriarhia Antiohiei	1227
Patriarhia Moscovei	469, 723
Biserica Ortodoxă Sirbă	723, 1228
Biserica Ortodoxă a Georgiei	210
Biserica Ortodoxă Bulgară	470, 1228
Biserica Ortodoxă a Greciei	723
Biserica Ortodoxă a Cehoslovaciei	211, 470
Biserica Ortodoxă a Finlandei	724, 942
Biserica Ortodoxă a Poloniei	1229

INSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

Mesajul adresat de Președintele Nicolae Ceaușescu întregului nostru popor la posturile de radio și televiziune, cu prilejul Anului nou, 1978	9
Vizita Președintelui Nicolae Ceaușescu în Statele Unite ale Americii	472
Vizita Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în unele țări ale Asiei	725
Vizita în Marea Britanie a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România	733
Vizita în România a Președintelui Consiliului de Stat al R. P. Chineze, Hua-Kuo-fen	949
Vechi «Legende» despre geto-daci și preocupări ale strămoșilor noștri confirmate de noi descoperiri arheologice	744, 956, 1242
Sărbătorirea actului Unirii din 1918	34, 213
Evenimente și fapte deosebite	474, 950, 1239
Vizita de stat a președintelui federal al Republicii Austria, Dr. Rudolf Kirchschläger, în țara noastră	1235
Un nou moment remarcabil în dezvoltarea colaborării prietenești româno-iugoslave	1238
Sesiunea solemnă dedicată sărbătoririi împlinirii a 60 de ani de la formarea statului național unitar român	1232

ANIVERSĂRI—COMEMORĂRI

† Antonie Plămădeală, Biblia de la București. Cine a făcut traducerea?	1004
† Antonie Plămădeală, Marina Hociotă — Maica Mina de la Săliște-Sibiului — o «nouă Ecaterina Teodoroiu» în războiul din 1916—1918	1274
† Antonie Plămădeală, Românii americani anticipează Unirea din 1918	1302
Chițimia, Prof. I. C., Primele tipărituri slavo-române și importanța lor în context european și sud-est european	1027
David, Diac. P. I., Coloana nesfârșită a lui C. Brâncuși, simbol al desăvârșirii statului național unitar	1317
† Eftimie Luca, Clerici ortodocși din Eparhia Romanului și Hușilor în războiul din 1916/1918	1264
Frăcea, drd. Ilie, Acte și fapte din Transilvania în perioada Războiului pentru cucerirea independenței de stat a României	43
Ghinea, Pr. N., Preotul Avram Imbroane, un luptător bănățean pentru Unirea de la 1 Decembrie 1918	1314
Ionită, M. drd. Alexandru, Monahul Gherasim-Iorgu Cosma, luptător în Războiul neațîrnării	526

	<u>Pag.</u>
Mischie, M., <i>Costache Conachi, 200 de ani de la naștere</i> . . .	1349
Moldoveanu, Diac. conf. N., <i>Cinstece patriotice în cinstea făuririi statului național român revăzute și armonizate pentru cor bărbătesc</i> . . .	1359
Păcurariu, Pr. prof. M., <i>Contribuția Bisericii la realizarea actului Unirii de la 1 Decembrie 1918</i> . . .	1250
Păcurariu, Pr. prof. M., <i>«Telegraful Român», la 125 de ani de la apariție</i> . . .	252
Porcescu, Pr. Scarlat, <i>Capul Domnitorului Mihai Viteazul la Iași, în 1916—1920</i> . . .	1306
Radu, Pr. prof. D., <i>130 de ani de la revoluția din 1848, în Țările Române</i> . . .	501
Rădulescu, N., <i>Talentul literar al Mitropolitului martir Antim Ivireanu în lumina istoriei literaturii române vechi și noi</i> . . .	1032
Simonescu, Prof. Dan, <i>Tipografia Mitropoliei Bucureștilor (1678—1978)</i> . . .	1019
Stănciulescu, Pr. Al. și Diac. P. Hurezi, <i>Mînăstirea Strehăia în preajma evenimentelor pașoptiste în lumina unor documente inedite</i> . . .	812
Șerbănescu, Pr. prof. N., <i>300 de ani de la înființarea tipografiei Mitropoliei Țării Românești</i> . . .	963
Vasilescu, Gh., <i>Libertate — unitate — independență 9 Mai, ziua victoriei</i> . . .	521
Tascianu, Pr. St., <i>Amintiri sub arcul Unirii Transilvaniei cu Patria-mamă</i> . . .	1335
Toacă I., <i>Aportul slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române la lupta contra regimului de ocupație, pentru eliberarea pămîntului străbun (1916—1918)</i> . . .	1284
Vasilescu, G., <i>Din suferințele Bisericii noastre în teritoriul vremelnice ocupat (1916—1918)</i> . . .	1291

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

Mesaje și scrisori de felicitare :

<i>Scrisoarea irenică trimisă Întîistătătorilor de Biserică creștine de Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Învierii Domnului</i> . . .	485
<i>Pastorală de Sfințele Paști, 1978, trimisă clerului și credincioșilor ortodocși români de Prea Fericitul Patriarh Iustin</i> . . .	480
<i>Pastorală de Nașterea Domnului și Anului nou 1979 a Prea Fericitului Patriarh Iustin</i> . . .	1187
<i>Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Iustin, Întîistătătorilor de Biserică creștine</i> . . .	1203
<i>Telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Nașterii Domnului 1977 și Anului nou 1978</i> . . .	220
<i>Scrisori irenice, pastorale, telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Sfințelor Paști 1978</i> . . .	487

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

† Antonie, Plămădeală, <i>Maica Domnului în teologia și viața ortodoxă</i>	1113
† Adrian, Botoșăneanul, <i>Sfântul Apostol Andrei în tradiția Bisericii și în viața creștinilor</i>	1325
Braniște, Pr. prof. Ene, <i>Despre Sfântul și Marele Mir</i>	530
Fecioru, Pr. prof. D., <i>Omilia despre Post (V), a Sfântului Ioan Gură de Aur</i>	79
Idem, <i>Despre post (a șasea săptămână) a Sfântului Ioan Gură de Aur</i>	233
Idem, <i>Omilia a VII (Despre pocăință și zdrobirea de inimă), a Sfântului Ioan Gură de Aur</i>	550
Idem, <i>Omilia a VIII-a, Despre pocăință, a Sfântului Ioan Gură de Aur</i>	774
Idem, <i>Omilia a IX-a, Despre pocăință, a Sfântului Ioan Gură de Aur</i>	1146
Galeriu, Pr. prof. C., <i>Sfinții Apostoli Petru și Pavel în slujba Evangheliei</i>	536
Ioanicescu, Pr. drd. I., <i>Folclorul religios în predică</i>	574
Lițiu, Pr. Gh., <i>Cuvîntul la înmormîntare în Biserica Ortodoxă Română</i>	1124
Moisiu, Pr. prof. Al., <i>Rugăciunea domnească în cult și pastorație</i>	62
Paschia, Pr. Gh., <i>Buna-cuviință creștină la sfințele taine și la ierurgii (II)</i>	1135
Pavel, Prof. Const., <i>Preotul-pilduitor și îndrumător al vieții morale a credincioșilor</i>	761
Radu, Pr. prof. D., <i>Învierea Domnului, pîrga învierii noastre</i>	244
Rădășan, Drd. Petru, <i>Structura panegiricului în Biserica creștină din secolul IV</i>	563

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Bătrîna, Adrian și Lia, <i>Un vechi monument românesc pe teritoriul Dobrogei: Biserica «Sfântul Atanasie» din Niculițel (jud. Tulcea)</i>	277
Bulat, Prof. T. G., <i>Mihai Vodă Viteazul și Biserica din Țara Românească, după izvoare noi</i>	581
Coman, Pr. prof. I. G., <i>Teologi și teologie în Scythia Minor, în sec. IV—VI</i>	784
Constantinescu, Al., <i>Creștin și creștinătate în istoria poporului român</i>	267
David, diac. P. I., <i>În legătură cu Rotonda de la Alba Iulia. Importanța descoperirii pentru argumentarea continuității și permanenței românilor din Transilvania înainte de secolul X</i>	1071

	Pag.
Dudaș, Fl., <i>Vechi pravile românești descoperite în vestul Transilvaniei</i>	797
Ligor, Al., <i>Chipuri de țărani, meșteri și negustori în arta medievală a țărilor române</i>	1105
Manolache, Pr. M., <i>Gheorghe Dima și rolul corului bisericesc de la Parohia «Sfântul Nicolae» din Scheii Brașovului</i>	99
Marinescu, Stelian, <i>«Pravila de ispravă oamenilor și de toate păcatele...»</i>	112
Mateescu, T., <i>Biserica și școala la românii din Dobrogea în timpul stăpînirii otomane</i>	288
Idem, <i>Contribuții la istoria Bisericii Ortodoxe Române din Dobrogea, în sec. XVIII</i>	588
Palade, Pr. drd. V., <i>Mitropolia Moldovei și încercările de a o ridica la treapta de Patriarhie</i>	86
Rămureanu, Pr. prof. I., <i>Mișcarea audienilor în Dacia Pontică și Nord-dunăreană, (sec. IV—V)</i>	1053
Vlăduceanu, Pr. dr. V., <i>Valoroase monumente de artă bizantină în Banat</i>	1096

DOCUMENTARE

Bulat, Prof. T. G., <i>Din corespondența lui Nicolae-Nifon Băișescu cu Gheorghe Barițiu</i>	821
Chihaiia, Pavel, <i>Romanul «Varlaam și Ioasa!» în epoca voievodului Neagoe Basarab</i>	594
Ioniță, Drd. Alexandru M., <i>Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la realizarea idealului de independență a poporului român</i>	844
Ivanuic, Florența, <i>Aspecte ale unității culturale la români în vremea lui Mihai Viteazul</i>	1172
Păcurariu, Pr. prof. Mircea, <i>Mitropolitul Ilie Iorest al Transilvaniei</i>	1149
Pistruț, Pr. Chiril, <i>101 manuscrise slave în Transilvania (sec. XII—XVII) (I): Biblioteca Episcopiei Ortodoxe a Aradului</i>	127
Idem, <i>101 manuscrise slave în Transilvania (sec. XII—XVII) (II): Biblioteca Mănăstirii Bodrog</i>	303
Idem, <i>101 manuscrise slave în Transilvania (sec. XII—XVIII) (III): Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj-Napoca</i>	608
Potra, Prof. dr. doc. George, <i>Din activitatea culturală a episcopului Iosif al Argeșului</i>	1164
Rădulescu, Mihai, <i>Un Evangheliar armean din secolul XIV, la Iași</i>	293
Serbănescu, Pr. Prof. N., <i>Cînd s-a încheiat păstorirea mitropolitului Neofit Criteanul al Ungrovlahiei</i>	1334
Cunescu, Pr. Gh., <i>Academician Profesor Petre Constantinescu-Iași (1892—1977)</i>	40
Vasilescu, Diac. Prof. Em., <i>Arhiereul Pavel Șerpe</i>	712

RECENZII

Cantacuzino, G. M., <i>Izvoare și popasuri</i> , București, 1977, de Pr. Sebastian Chilea	655
Cantemir, D., <i>Sistemul sau întocmirea religiei muhamedane</i> , trad. studiu introductiv și comentarii de Virgil Cândea, de Diac. prof. Em. Vasilescu	152
Cernovodeanu, Dan, <i>Știința și arta heraldică în România</i> , București, 1977, de Pr. Gh. Cunescu	960
Cîntarea Cîntărilor, trad. din l. ebraică, note și comentarii de Ioan Alexandru, București, 1977, de Pr. I. Ionescu	661
Cosma, Viorel, <i>Două milenii de muzică pe pământul României</i> , București, 1977, de Diac. P. I. David	1181
<i>Date noi despre ediția de la Rîmnic a Gramaticii slave din 1755</i> , de Pr. Paul Mihail	149
<i>De la Dunăre la Mare (Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos)</i> , Galați, 1977, de Diac. P. I. David	650
Ghibu, Onisifor, <i>Din istoria literaturii didactice românești</i> , București, 1975, de Pr. Sebastian Chilea	334
Idem, <i>Pentru o pedagogie românească</i> , București, 1977, de Pr. prof. Sebastian Chilea	389
Aug. Deac-I. Toacă, <i>Lupta poporului român împotriva cotorpitorilor, 1916—1918</i> , București, 1978, de Pr. I. Ionescu	1353
Lihaceva, V. D., <i>Vivantiniskaja miniatura (Miniatura bizantină)</i> , Moscova, 1977, de Paul Mihail	1185
<i>Eminesciană</i> (Gh. Bulgăr, C. Noica, Zoe Dumitrescu-Bușulenga), de Lector M. Rădulescu	156
«Monumente istorice și de artă», nr. 1/1977, de R. Crețeanu	337
«Monumente istorice și de artă», nr. 2/1978, de R. Crețeanu	1187
Protase, D., <i>Stadiul actual al cercetărilor privind continuitatea autohtonilor în Dacia romană (sec. II—III)</i> , în «Revista Muzeelor și Monumentelor», nr. 1/1976, de Pr. prof. I. Ionescu	1177
<i>Transilvania, vol. X (1351—1355)</i> , București, 1977, de Pr. prof. I. Ionescu	889